

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΤΑ

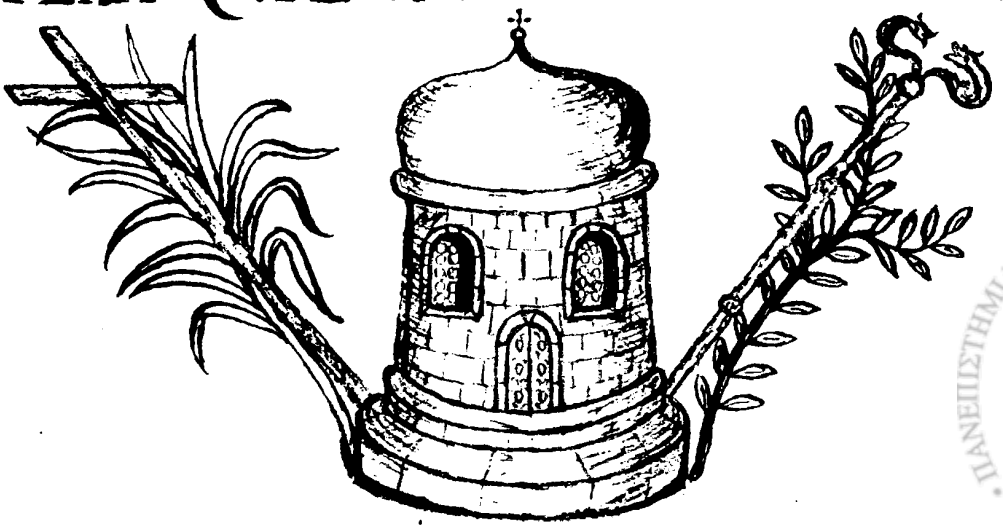
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΑΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

OPERA QVÆ REPERIVNTVR OMNIA.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000198175

Διὰ τοῦ Χρυσοστόμου
Χρυσοστόμου εἰς τὸν
καὶ Μεγάλης Πεντηκο
Ζ

AMPLISSIMO AC ILLVSTRISSIMO VIRO

DOMINO D. MICHAELI MARILLIACO

FRANCIÆ PROCANCELLARIO.

NEMO nescit, VIR AMPLISSIME, quanti ponderis esse debeat apud omnes venerabilis illa Patrum antiquorum canities, cuius spectata semper autoritas, ab ipsis etiam nascentis Ecclesiae temporibus, adeo contra praeposteras haereticorum mentes invaluit, ut porphyrogenetorum more regalibus circumvallata purpuris hactenus gloriosè triumpharit. Cum enim in eo tota consistat Reipublicae tranquillitas, ut conciliatis subditorum animis una sub uno principe Fides et Religio inviolata conservetur, ideò prudenter, sapiẽter, indefatigabiliterque postevis omnibus incumbendum est, quoad omnia Veterum fidei nostrae propugnatorum monumenta, è quibus veluti lympidissimis fontibus manifesta religionis in Deum et erga principes observantiae in unitate fidei conformatio ad nos usque dimanavit, pristino nitoréque restituantur nitoviti, tum postea publicae serviant utilitati. Et vero cum ita sit, nos nobis metipsis minime natos esse, haud quaquam certe (Vaniloquium absit) τὰ ἡμῶν προβεβιωμένα, invidiae suspecta esse poterunt, cùm ipsa per se satis veclament excusa non ita pridem sumptibus nostris tot

tot Patrum Graecorum monumenta, ut sunt Chrysostomorum, Ioannis et Dionis: Basilorum, Caesariensis et Seleuciensis: Cyrillorum, Hierosolymitani et Alexandrini: Gregoriorum, Nazianzeni, Thaumaturgi, et Nysseni: item Epiphanij, Dionysij Areopagitae, Iustini Martyris, Eusebij Pamphili, Synesij, Macarij: inter prophanos denique Archimedis, Philostrati, Libanij, Diophanti, Codini et caeterorum, quorum omnium editioni Regiae praefuit Cl. Morellus, Societati nostrae confoederatus, nuper fato praematuro nobis ereptus: praeterea multa sumptibus propriis Graecorum Patrum volumina, tanquam posthumos Typographiae suae regiae foetus posteritati reliquit, unde certe piorum omnium iudicio, adeò bene de republica meritus excessit, ut operibus iure suis superstes Viuere debuisset. Equibus ATHANASIUM hunc tanto nomine dignissimum, cuius Virtutes verè Heroïcae, et admirandi foetus ingenni, Viuent seculis innumerabilibus, TIBI VIR AMPLISSIME ET ILLUSTRISSIME, augustiori habitu ornatuque, quàm anteà editum offerimus, dicamus, dedicamus, meritissimo, ut φιλαδαναστέρῳ: illum, inquam, à Gregorio Nazianzeno iure indigitatum, ἀριστότατον τῆς Οἰκουμένης ὀφθαλμὸν, καὶ Ἀρχιερέα τῶν Ἱερέων, τὴν μεγάλην φωνὴν, τὸ τῆς πίστεως ἔρεισμα, τὸν δεύτερον Χριστοῦ λύχνον καὶ πρόδρομον, εἰ δέμις τοῦτο εἰπεῖν. Sanctissimum totius Orbis oculum, Sacerdotum Antistitem, sublimem illam vocem, illud Fidei Columen, denique secundam illam, praeuiam CHRISTI Lucernam, si ita dicere fas est: à praestantissimis et utriusque linguae peritissimis Interpretibus dilucidè, fideliter, elegantérque expositum, et Characteribus Regijs emendatiùs et castigatiùs quoad fieri potuit, editum excusumque, ad Maiorem Domini Deique nostri gloriam, et θεοφιλεστάτων Theosophiae studiosorum solatium et emolumentum. TU VIR PRÆSTANTISSIME

Nomophylacon, fac ut hic immortalis Praesul tuis succedat pavis sanctisque penatibus hspes, Euandro melior, ut tuæ Eneâ insignior es pietate, et meritis, atque ex eorum numero, qui sui memores alios fecere merendo.

Enim uerò ex oraculo illo Homerico sacris Litevis consentaneo;

. . . . . αἰεὶν ὁμοιον ἄγει Θεὸς ὡς τὸν ὁμοιον.

Ad similem Deus assimilem deducere suevit.

DEVS Opt. Max. Te in annos Nestoreos salvum et incolumem Regi Regnóque Christianisimo conservet

Tuae dignitati amplissimae addictissima antiqua Societas, Librariorum et Typographorum Romana et Graecae Ecclesiae Sanctissimorum Patrum.

MICHAEL SONNIVS.
Vidua CLAVDII MORELLI.
SEBASTIANVM CRAMOISY.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

SYLLABUS LIBRORUM, ET TRACTATUUM QUI PRIMO TOMO OPERUM S. ATANASII CONTINENTUR,

Ex Interpretatione Petri Nannij.

ORATIO contra gentes . . . . . pag. 1.
Oratio de incarnatione Verbi. . . . . 53.
Disputatio contra Arium in Concilio Nicaeno. . . . 111.
In illud dictum: Omnia tradita sunt mihi à Patre, etc. . 194.
Epistola ad Adelphium fratrem. . . . . 155.
Epistola ad Maximum philosophum. . . . . 162.
Oratio contra eos qui dicunt Filium creaturam esse. . 166.
Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt Spiritum sanctum esse creaturam. 173
Testimonia ex sacra scriptura de naturali communione similis essentiae inter Patrem Filium et Spiritum sanctum. . . 209.
Expositio fidei. . . . . 240.
Liberij Rom. Pontificis ad Athanasium epist. . . . . 243.
Athanasij ad Liberium responsum . . . . . 244.
Epistola de fide ad Iovianum. . . . . 245.
Narratio de Concilio Nicaeno. . . . . 248.
Contra Arianos orationes quinque . . . . . .
Prima. . . . . 283.
Seconda . . . . . 306.
Tertia. . . . . 371.
Quarta. . . . . 453.
Quinta. . . . . 501.
Epistola de sententia Dionysij Alexandrini. . . . 548.
Epistola Catholica. . . . . 570.
Refutatio hypocriseos Meletii Eusebij et Pauli Samosatensis. 572.
Epistola ad Antiochenses. . . . . 274.

Epistola ad Epictetum . . . . . 581.
De Incarnatione Verbi Dei . . . . . 591.
De natura humana suscepta. . . . . 595.
De Incarnatione Christi contra Apolinarium . . 614.
Oratio contra Apolinarium. . . . . 614.
De salutari aduentu Iesu Christi. . . . . 633.
Oratio contra Gregales Sabellij. . . . . 650.
Oratio quòd unus sit Christus. . . . . 664.
Epistola ad Seraphionem de morte Arij . . . 670.
Apologia ad Imp. Constantium . . . . . 673.
Apologia I. de fuga sua. . . . . 701.
Apologia II. . . . . 763.
Epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes . 808.
Populi Alexandrini protestatio. . . . . 866.
Epistola de Synodis Arimini et Seleuciae . . . 869.
Epistola ad Africanos . . . . . 931.
Epistola ad omnes ubique Orthodoxos . . . . . 942.
Epistola ad Ioan. et Antiochum. . . . . 951.
Epistola ad Palladium. . . . . 952.
Epistola ad Dracontium . . . . . 953.
Epistola ad Marcellinum de interpr. Psalmorum . . 959.
De Sabbatis et Circumcisione . . . . . 964.
In illud, Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis . 970.
In illud, Profecti in pagum, etc. . . . . 985.
In Passione Domini nostri Iesu Christi. . . . . 992.
De sanctissima Deipara Virgine. . . . . 1028.
De Virginitate. . . . . 1047.
Homilia de Semente. . . . . 1060.
Oratio contra omnes haereses . . . . . 1077.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

QVÆ SECUNDO TOMO.

Ovatio in Ascensionem Christi, Ioanne Lampadio Interprete. pag: 1.
Ovatio de Melchisedec, eod. interp. . . . . 7.
Ad Serapionem epistola de Spiritu sancto, Evag. Rot. int. . 10.
Ad eundem de Spiritu sancto, alia epistola, eodem Interp. . 16.
Contra Arianos ovatio brevis et concisa, incerto Interp. . 22.
Colloquium Arianorum primum, habitum Antiochiae cum Iuliano Imperatore, Ioanne Lampadio Interp. . . 27.
Colloquium secundum eorundem eodem Interprete. . ibid.
Colloquium eorundem tertium, eodem Interpret. . . 28.
Colloquium aliud ad Vestibulũ Palatij habitum cum Lucio eodem Interp: 29.
De Incarnatione, eodem Interp: . . . . . 30.
Symbolum Athanasij, incerto Interprete. . . . . 31.
Epistola Iuliani Imp: ad Athanasium, Ioanne Lampadio Interp. 33.
Athanasij responsum, eodem Interpret. . . . . 34.
Epist. Athanasij ad Ammũn, Ioan. Cuvterio Interp. . . . 35.
Fragmentum Epistolae XXXIX. festalis, eodem Interp. . . . 38.
Epistola Athanasij ab eodem Interp: . . . . . 40.
Definitiones quaedam. . . . . 42.
Synopsis Sacrae scriptvrae, Vvolf. Musc. Interp: . . . . 55.
Dialogi V. de Trinitate. T. B. Interpr. . . . . 158.
Sermo forma dialogi conscriptus, in quo colloquuntur Orthodoxus et Macedonianus. . . . . 261.
Eiusdem Athanasij Colloquium aliud aduersus Macedonianum, de quaestione, An Dei Verbum corpus animatum gestarit 286.
Eiusdem Epistola, cuiusdam, ut videtur, praefationis loco scripta, in qua motuum Ecclesiasticorum Tragoedia. . . 291.
Disceptatio aduersus, qui in Veritate diiudicanda solius iudicio multitudinis feruntur. . . . . 293.
Aduersus eos, qui nec quaerendum nec loquendum ex scriptura praecipiunt,

praecipiunt, sed in sua fide acquiescendum. . . . . 294.
Aduersus eos, qui malignè nobis obiiciunt illud: Verbum caro factum est. 296.
Aduersus eos, qui unam in Christo naturam esse contendunt. . . 299.
Aduersus eos, qui naturae carnis confessores loco Trinitatis. Quaternitatem dicunt docere. . . . . 300.
Aduersus eos, qui humanae in Christo Domino naturae confessores spem suam in homine dicunt defigere. . . . . 302.
Aduersus eos, qui Deum Verbum impatibiliter passum dicunt. 304
Aduersus eos, qui dicunt, passus est Deus ut voluit. . . 307.
Aduersus eos, qui dicunt, simpliciter esse locutiones accipiendas, nec quid illae significent considerandum, cùm omnium hominum captum excedant. . . . . 309.
Aduersus eos, qui dicunt, Passus est Deus, Sermo carne . . . 311.
Aduersus eos, qui quaerunt, qualem poenam Iudaei dauti sint, si non occidissent Deum. . . . . 314.
Aduersus eos, qui dicunt, Iudaeus est, qui non confitetur Deum esse passum. 316.
Aduersus eos, qui dicunt Angelos, cum Abrahamo edentes carnis naturam omninò non induisse. . . . . 318.
Aduersus eos, qui nullum non miraculum imminuunt, eo quod carnem negant. . . . . 320.
Aduersus eos, qui damno afficiunt genus nostrum, eo quod negant seruatorem ex natura nostra sumsisse primitias. . . . 323.
Aduersus eos, qui volunt simpliciter iis quae dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid conueniat, et quid non conueniat. . 325.
Aduersus eos, qui duarum naturarum discrimen post passionem et ascensionem tollunt. . . . . 328.
Quaestiones ad Antiochum, Ioanne Reuchlino, Valentino Ampelandro, et Ioan. Lampadio Interp. . . . . 331.
Dicta et interpretationes parabolarum Sancti Euangelij. . 394.
Quaestiones aliae, Ioanne Lampadio Interprete. . . . 437.
Vita sancti Antonij, Dauide Hoëschelio Interprete. . . 450.

In

In sanctam Pavasceuem Sevmo, Petvo Pantino Tiletano Interpvete. 506.
Fvagmenta commentaviorvm in Psalmos. . . . . 511.
Alia fvagmenta è vavijs Vaviorvm authorvm ôpevibus ~~depompta~~ 530.
depompta. . . . . 541.
De vnita Deitate Tvinitatis ad Theophilvm, Lib. I. . . 550.
De pvopvijs personis et vnito nomine Deitatis, Lib. II. . 554.
De assvmptione hominis contva Marcellinvm, Lib. III. . . 557.
De singulis nominibvs contva Pvotentini Vvbici haevesim, Lib. IIII. 563.
De vnita ac sempitevna substantia Tvinitatis, Lib. V. . . 565.
De beatitvdine filii Dei et pvaesvmptione sectae pessime, Lib. VI. 569.
De pôfessione vegvlae Catholicae et incvepatione haeveticae, Lib. VII. 572.
De Aviana et Catholica confessione, Lib, VIII. . . . 577.
De fide sva, Lib, IX. . . . . 585.
De vnitate fidei, Lib. X. . . . . 586.
De fide vnitatis et Tvinitatis Patvis, et Filij, et Spivitvs
sancti, Lib. XI. . . . . 587.
Disputatio D. Athanasij cvm Avio Laodiceae habita. . . 602.
Ad Monachos exhovtatio. . . . . 619.
Epist: Athanasij et Ægyptiavvm Episcopovvm ad Mavcvm Papam
Romanvm. . . . . 622.
Mavci Papae vescviptvm. . . . . 624.
Segmentvm in Passionem Salvatovis alicvnde ex Athanásio
divvlsvm. . . . . 625.
De passione imaginis Domini nostvi Iesv Chvisti dvplex
Cv. tantvm. . . . . 627.
Cvm interpvetatione Latina aliqvantvm Vaviante. . 633.
Segvvntvv Homiliae septem nvnqvam antea editae, et ex diversis
Bibliothecis studio Lvcae Holsteinii evvtae; qvae qvoniam nobis pvaeliqve nostvis tavdivs commisse sunt, ideo intervvpta Cvaecovvm opvsculovvm sevie, nvnc pvimvm in lvcem pvodevnt.
In descviptionem sive censvm Beatae Vivginis. . . 645.

In illud Matthe. 21. V. 2. Ite in Castellum, qvod contra vos est, etc. 654.
In illud Lucae. 19. Eunte autem illo substevnebant vestimenta. 663.
In sanctam quintam feriam, et in pvoditionem Iudae. . 669.
In sanctum Pascha, et in vecens illuminatos Sabbato in albis. 673.
In Coecum à Nativitate, Joan. 9. . . . . 679.
In Sanctos Patves et Prophetas, et Venevandam Ecclesiam;
Psalmamque trigesimum quavtum. . . . 692.
* Syntagma doctvinae ad Clevicos et Laicos.
* Accenssit hoc novissima huic edicioni, anno 1685. pvimum Pavisiis ab
Andvea Avnoldo e manuscvipto V. CL. Isaaci Vessi evulgatum.

Hactenus Athanasij opera.

His aeeessevunt Encomia Divi Athanasij à vaviis authovibus de-
cantata; qvae licet in pvesenti Syllabo postvema sint, in ipso
tamen, ut fievi pav est, omnium hujus S. Patvis opevum limine
ponenda sunt.
D. Gvegovij Nazianzeni Ovatio in Sanctum Athanasium,
Gvaece lat: . . . . . 3.
Vita et status ejusdem S. Athanasij, incevto authove . . 26.
Vita ejusdem, ex Simeone Metaphvaste, eodem Interp. . 61.
Vita ejusdem, ex historiam Sanctovum Aloysij Lipoma-
ni. Vevonensis . . . . . 92.
Ovatio de vita, cevtaminibus, et laudibus S. Athanasij, à
Vivo quodam docto ante aliquot annos conscvipta. . 115.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ELOGIA A QUIBUSDAM VETERUM ATHANASIO TRIBUTA.

GREG. NAZ. ORAT. DE S. ATHAN. IN EDIT. CRÆCO-LATINA suorum operum, pag. 373. vel in appendice Encomiorum, quæ posteriori tomo operum D. Athanasii subjecta est, p. 3.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι. ταὐτὸν γὰρ ἐκεῖνόν τε εἰπεῖν, καὶ ἀρετὴν ἐπαινέσαι· ὅτι πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συνειλεγμένην εἶχε τὴν ἀρετὴν, ἢ, τοῦτο ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔχει.

ATHANASIUM laudans virtutem laudabo, idem enim est illum dicere, quod virtutem laudibus efferre, quoniam omnes virtutes collectas tenebat, vel, ut verius loquar, tenet.

Et paulo post.

Ἀθανάσιος ἡμῖν ἕως παρῆν, ὁ σύλος τῆς Ἐκκλησίας. *Et sub finem.* ζήσας ὅπως, καὶ παιδευθεὶς ἢ παιδεύσας, ὥστε ὅρον μὴ Ἐπισκοπῆς εἶναι τὸν ἐκείνου βίον καὶ τρόπον, νόμον δὲ ὀρθοδοξίας τὰ ἐκείνου δόγματα, τίνα μισθὸν τῆς εὐσεβείας κομίζεται; *Plena est insignium encomiorum tota illa Oratio.*

Athanasius quamdiu nobiscum versatus est, vera Ecclesiæ columna fuit.

Cum autem cum vitæ cursum tenuisset, atq; ita institutus fuisset, ipseque alios instituisset, adeo ut vita ipsius morumq; integritas Episcoporum norma esset, & ipsius dogmata fidei orthodoxæ leges haberentur, quodnam tandem pietatis suæ brabeum reportat?

BASILIUS MAGNUS IN EPIST. AD ATHANASIUM, QVÆ EST INter Epistolas Basilii in ordine 48. edit. Paris.

Τίς δὲ ἰσχυρότερος ἀκριβῶσαι τῆς σῆς συνέσεως δυνατώτερος; τίς συνιδεῖν τὸ δέον ὀξύτερος; τίς ἐνεργῆσαι τὰ χρήσιμα πρακτικώτερος; τίς πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν ἀδελφῶν συμπαθέστερος; τίς τῆς σεμνοπάτης σὺν πολιᾶς πάσῃ τῇ φύσει αἰδεσιμώτερος, καταλιπέ τι μνημόσυνον τῆς σῆς ἐπάξιον πολιτείας, τιμιώτατε πάτερ, τοῦτο μυρίοις ἐκείνοις ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλοις ἐνὶ τούτῳ κατάσχοις ἔργῳ.

Quis autem ad ea perficienda prudentia tua valentior est? Quis acutius, quid faciendum sit, expendet? quis ad ea, quæ utilia sunt, agenda efficacior? Quis ad considerandam fratrum necessitatem condolentis affectu magis præditus? Quis universo occidenti honorabili canitie tua venerabilior? Relinque monumentum aliquod ista tuæ conversationis vita dignum, colendissime pater, in meros illos, quos pro pietate tulisti, labores uno isto opere confirma.

Et in sequenti ad eundem.

Ὅσον τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ ἀῤῥωστήματα ἐπὶ τὸ μεῖζον προέσι, τοσοῦτον πάντες ἐπὶ σὴν ἐπιστρεφόμεθα τελειότητα, μίαν ἑαυτοῖς ὑπολειπόμενοι τῶν δεινῶν παραμυθίαν τὴν σὴν προστασίαν πεπιστευκότες. ὃς καὶ τῇ δυνάμει τῶν προσευχῶν, καὶ τῷ εἰδέναι τὰ βέλτιστα τοῖς πράγμασιν ἐποτίθεσαι, διασώσασθαι ἡμᾶς

Quanto Ecclesiarum languores auctiores evadunt, tanto universi ad tuam convertimur integritatem, unam nobis malorum consolationem in tua tutela relictam esse credentes, qui & precum virtute & scientia rerum gerendarum, qua quid optimum factu sit admonere potes, ex horribili ista tempestate conservare nos ab omnibus, qui

...um integritatem tuam vel au-
itu v... perientia cognoverunt, cre-
eris.

ὲκ δὲ φοβερᾶ τότε χειμῶνος ὡς ἀπὸ πάντων ὁμοίως τῶν καὶ κῆ μικρὸν, ἢ ἀκοῇ, ἢ πείρᾳ γνωριζόντων τὴν τελειότητά σε, πιστὴν.

Item in alia Epistola ad eundem.

Quando ad res ipsas quidem respicimus, & difficultates expendimus, a quibus omnis boni efficax operatio, quasi quodam retinaculo impedita destinetur, eo relabimur, ut prorsus de nobis ipsis desperemus. Quando vero ad honestam illam gravitatem tuam convertimur ac cogitamus, quod te Ecclesiasticarum infirmitatum Dominus noster medicum constituerit, animos resumimus, & ex desperationis lapsu ad spem rerum meliorum erigimur.

Ὅταν μὲν πρὸς τὰ πράγματα ἐπιβλέψωμεν, καὶ τὰς δυσκολίας κατιδώμεν, ὑφ' ὧν πᾶσα ἀγαθὴ ἐνέργεια, οἷον ὑπό τινος δεσμῷ ἐμποδιζομένη κατέχεται, εἰς ἀπόγνωσιν ἑαυτῶν ἐρχόμεθα παντελῆ. ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὴν σὴν ἀπίδωμεν σεμνοπρέπειαν, καὶ λογισώμεθα, ὅτι σε ἰατρὸν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀῤῥωστημάτων ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπαμύσατο, ἀναλαμβάνομεν ἑαυτῶν τοὺς λογισμούς· καὶ ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀπογνώσεως πάλιν πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν κρειττόνων ἀνιστάμεθα.

Et paulo post:

Et ad ista quis sufficiens gubernator? quis tantæ fidei, ut credatur excitaturus Dominum, qui & ventum increpet & mare? Quis alius quam qui a puero in pietatis agonibus decertavit?

Πρὸς ταῦτα τίς ἱκανὸς κυβερνήτης; τίς ἄξιος ἀναστῆσαι τὸν Κύριον; ἐπιτιμῆσαι τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ; τίς ἕτερος, ἢ ὁ ἐκ παιδὸς τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀναθλήσας αὐτῶσιν;

Rursum in Epistola sequenti.

...niam aliorum pluribus hoc satis est, t... ipse circumspiciat, at tibi istud haud ...ciat, sed tantam geris omnium Eccle... curam, quantam ejus, quæ tibi pe... iter a Domino concredita est, ita ...llo non tempore de sacris edissera... moneas, scribas, frequenterque mitt... aliquos, qui undelibet quid optimum ... admoneant.

Τῶν ἄλλων τοῖς πλείοις ἐξαρκεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον σκοπεῖν· σοὶ δὲ οὐχὶ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλ' ἡ μέριμνά σου πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοσαύτη, ὅση καὶ ἰδίως περὶ τοῦ κοινοῦ δεσπότου ἡμῶν ἐμπιστευθείσης σοι λήξεως, ὅς γε οὐδένα χρόνον ἀπολείπεις ἀπαλεγόμενος, νουθετῶν, γράφων, σκοπούμενος τινὰς ἑκάστοτε τοὺς ὑποτιθεμένους τὰ βέλτιστα. *Videantur iisdem in epistolis plura.*

JUL. ROMANUS IN EPISTOLA AD ALEXANDRINOS

apud Socratem Lib. II. Hist. Eccles. cap. 23. Gr. edit. inter alia.

Atq; res omnes adversas, quas exper... est, fratres charissimi, sua laude mini... carere arbitror. Etenim hoc modo ... vestra, tum ipsius fides apud omnes ...pecta exploratáque est. Nam si tam ...vis casus illum non afflixisset, quis ...nquam credidisset vel tam stabile judicium in vestris animis insedisse, tantumq; charitatis ardorem erga tam egregium Episcopum incensum esse, vel illum tam præclaris virtutibus præditum, ob quas

Καὶ ἔγωγε ἀγαπητοὶ τὸν γνώμονα κατ' αὐτὰ πάντα πεισθησόμενον οὐκ ἀδόξον ἡγοῦμαι γεγονέναι· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις ἐγνώσθη πᾶσι καὶ δεδοκίμασται. εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν ἐπίστευσεν, ἢ εἰς ὑμᾶς τοσαύτην εἶναι, καὶ τοσαύτην ἀγάπην πρὸς τὸν τηλικοῦτον Ἐπίσκοπον ἔχειν· ἢ ἐκεῖνον τοσαύταις ἀρεταῖς κεκοσμῆσθαι, δι' ἃς καὶ τῆς

ἐν οὐρανοῖς ἐλπὶς σὺν ἀλλότριος γένοιτο; ἐπέτυχε τοίνυν ἤδη ποτὲ τρόπῳ, καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρτυρίαν. Διαφόρως γὰρ κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν πολλὰ πειραθεὶς, τέλος σὺν δυσωπίᾳ πᾶσιν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως κατεπάτησε, καὶ πολλάκις διὰ φθόνον καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς κατεφρόνησε θανάτου, φερομένῳ ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλπίζων ἅμα καὶ ταῖς ἐπιβουλαῖς ἐκκλίνειν καὶ ἀποκαταστάσεως τοῖς ἡμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μείζονα τὰ τρόπαια. ἐν οἷς καὶ ἄχρι. τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνώσθη, δοκιμασθεὶς ἐν τοῖς, παῤῥησιασάμενος μὲν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀρχαίᾳ διδασκαλίᾳ. ἀποδειχθεὶς δ' ἀθανάτῳ κείσει παῤ ὑμῶν ἀγαπώμενος.

spei, quæ est nobis in cœlis reposita, particeps fiet. Quamobrem cum in præsenti tum in futuro sæculo eximium confessionis testimonium est consecutus. Nam multas calamitates variis modis terra mariq; expertus, omnes Arianæ factionis insidias quasi pedibus conculcavit. Ac sæpenumero invidiæ causa in vitæ periculum per adversarios insidiose conjectus, mortem contemsit ille quidem: sed tamen Dei omnipotentis & Domini nostri Jesu Christi auxilio evasit incolumis. Unde spem animo concepit, se tum hostium insidias devitaturum tum vobis ad vestrorum animorum solatium tandem fore restitutum, quo ex vestra recte factorum conscientia una vobiscum illustrissima tropæa reportaret, quibus sane ad extremas universæ terræ oras eximie nobilitatus est, certissimaque vitæ præclare anteactæ indicia omnium oculis subjecit, quippe qui non modo fidei suæ professionem & doctrinam cœlestem sit libere tutatus, verum etiam judicio certo & quasi immortali vestrum erga ipsum singularem amorem perspicue declaravit.

Et paulo post.

Τί ἄντις εἴποι κατ' ἀξίαν τοσούτου ἀνδρὸς, ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων νικήσας, ἀποδίδοται ὑμῖν ἀθῶος, ἀπὸ ἡμῶν (*sic enim cum Interprete malim legere*) μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάσης τῆς συνόδου ἀποδειχθείς. *Ubi simul etiam sibi ipsi de hoc gratulatur,* ὅτι θεόθεν καὶ τοῦτο αὐτῷ συγκεχωρῆσθαι συνέσχηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοσούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δεδύνηται.

Quid autem tanto viro dignum proferri possit, qui tot & tantis periculorum exantlatis laboribus, redditur tandem vobis incolumis, non beneficio nostri tantummodo, verum etiam totius Concilii judicio talis declaratus? Si quidem hoc sibi divinitus concessum esse decrevit, quod nimirum in tanti viri cognitionem venire potuerit.

CONSTANTINUS JUNIOR CONSTANTINI M. F. IMP.

In Epistola ad Alexandrinos.

Ἐγὼ τὸν ὑμέτερον Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον ἀσμένως ἀσπάζομαι, ἅτε τε ἀσπασάμενος, ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν Θεοῦ ὄντα πεπεισμένος.

Ego Episcopum vestrum Athanasium libenti animo complexus sum, & ita cum illo collocutus sum, ut vere Dei hominem esse mihi persuaserim.

JOVIANI IMPERATORES EPISTOLA, ATHANASII LAUDES CONTINENS, extat supra Tom. II. pag. 33.

SOPHRONIUS INTERPRES Hieronymi.

Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος πολλὰς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ὑπομείνας ἐπιβουλὰς, πρὸς Κωνσάντα τὸν Γαλλῶν βασιλέα ἀπέφυγε. ὅθεν ἀναζεύξας μὲν γράμματα, καὶ πάλιν μετὰ τὸν αὐτοῦ τελευτὴν διωχθεὶς, ἕως τῆς

D. HIERONYMUS IN SCRIPTORIBUS Ecclesiasticis.

Athanasius Alexandriæ urbis Episcopus multas Arianorum perpessus insidias, ad Constantem Galliarum principem fugit: unde reversus cum literis, post mortem ejus rursum fugatus usque ad

Joviani Imperium latuit, a quo recepta Ecclesia sub Valente moritur. Feruntur ejus adversus Gentes libri duo, & contra Valentem & Ursacium unus, & de Virginitate & de Persecutionibus Arianorum plurimi, & de Psalmorum titulis, & historia Antonii Anachoretæ vitam continens, & ἑορταστικαὶ epistolæ, & multa alia, quæ numerare longum est.

βασιλείας Ἰοβιανὸς διέλαθε, καὶ ἀναλαβὼν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ Οὐάλεντος, τελευτᾷ. Φέρονται αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐθνῶν λόγοι δύο, καὶ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου εἷς, περὶ παρθενίας, περὶ διωγμῶν Ἀρειανῶν πλεῖστοι, περὶ ἐπιγραφῆς Ψαλμῶν, καὶ ἱστορία Ἀντωνίου Ἀναχωρήτου τὸν βίον περιέχουσα, καὶ ἑορταστικαὶ ἐπιστολαί, καὶ πλεῖστα ἄλλα πονήματα, ἃ διὰ παντὸς ἀριθμεῖσθαι ὀκνῶ.

RUFFINUS ECCLESIASTICÆ HIST. LIB. I. CAP. XIV.

Igitur apud Alexandriam defuncto Alexandro Athanasius susceperat sedem. Quod vero esset vir acris ingenii, & in Ecclesiasticis negotiis apprime vigilans, satis jam tunc hæreticis innotuerat, cum ad Concilium Nicenum cum Episcopo suo sene Alexandro venerat, cujus suggestionibus hæreticorum ludi ac fallaciæ vigilanter detegebantur.

JOANNES CASSIANUS LIB. VII. de Incarnat. cap. ult.

Athanasius Alexandriæ urbis sacerdos, eximium constantiæ & virtutis exemplum; quem hæreticæ persecutionis procella non contrivit, sed probavit: qui similem semper splendenti speculo vitam habens, prius pene indeptus est martyris meritum, quam confessoris caperet dignitatem.

VINCENTIUS LERINENSIS, IN COMMONITORIO CONTRA profanas hæresium novationes, cap. 42.

Sunt ergo hi viri, quorum in illo (*Ephesino I.*) Concilio, vel tanquam judicum, vel tanquam testium scripta recitata sunt. S. Petrus Alexandrinus Episcopus doctor præstantissimus, & Martyr beatissimus, Sanctus Athanasius ejusdem civitatis antistes, Magister fidelissimus, & Confessor eminentissimus.

CYRILLUS ALEXANDRINUS IN EPIST. AD PRESBYTEROS, Diaconos, & Patres Monachorum, quæ extat in Actis Synod. Ephes. I. cap. I.

Enimvero percelebris memoriæ pater Athanasius, qui totos quadraginta sex annos Alexandrinæ Ecclesiæ pontificatum egregia cum laude gesit, loquacibusque impurorum hæreticorum commentis invicta planeque Apostolica sapientia restitit, quique scriptis suis veluti fragrantissimo quodã unguento totum hunc orbem mirifice recreavit, & ob dogmatum absolutam integritatem fideiq; rectitudinem magna apud omnes existimatione & autoritate fuit.

Καὶ γὰρ ὁ τῆς ἀοιδίμου μνήμης πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας κατακοσμήσας τὸν θρόνον ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ ἓξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ταῖς τῶν ἀνοσίων αἱρετικῶν διαιρεσιλογίαις ἀμάχον τινα καὶ Ἀποστολικὴν ἀντιπαρῆν σύνεσιν, καὶ οἷον εὐοσμωτάτῳ μύρῳ τοῖς ἰδίοις συγγράμμασι κατευφραίνων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἐπ' ὀρθότητι καὶ ἀκριβείᾳ πᾶσὰ πάντων μαρτυρεῖται.

Et paulo post ibidem:

Sane idoneus est hic vir apprimeque dignus, cui intrepide fidem adjungere, quemque tuto sequi liceat, ut qui nihil quicquam aliquando dixerit, quod a sacris literis alienum esset. Quo enim pacto illustris ille celebratusque pater qui in sacra illa magnaque Synodo Ni-

Ἀξιόχρεως μὲν οὖν ὁ ἀνὴρ καὶ θαρρεῖσθαι πρέπων, ὃς οὐκ ἂν ἔφη τί τῶν ὅσα μὴ ἐστι τοῖς ἱεροῖς συμβαίνοντα λόγοις. πῶς γὰρ ἂν ἀμάρτοι τἀληθὲς ὁ λαμπρὸς ὄντως καὶ ἀοίδιμος, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Συνόδῳ, τῇ ἐν Νι-

καίρια φθημὶ συναγηγερμένη, ὡς ἁπάντων τεθαυμασμένος, ὅπου μὴ γὲ τὸν τῆς Ἐπισκοπῆς διεῖπε θρόνον· ἐτέλει δὲ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς, πλὴν ἀξιοχρεοίας ἕνεκα, καὶ τῆς ἄλλης εὐπρεπείας καὶ ἀχνῆς ἄγαν καὶ ἀσυγκρίτου φρενὸς, παρελήφθη μὲν τὸ τέως παιδὸς ὡσεὶ τὸ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρου τὸ ἐπισκόπου συνιὼν ὁ τῷ πρεσβύτῃ, οἷα πὸς υἱὸς πατρὶ, ποδηγῶν εἰς ἕκαστα τῶν χρησίμων, καὶ τέως ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ὁδὸν δεῖ μάλα ὡσαδεικνύς.

cœna in tanta omnium admiratione habitus est, a veritatis tramite aberraret. Nam etsi per id tempus Episcopi munus nondum sustineret, sed inter inferioris ordinis clericos etiamnum degeret, attamen propter præclaram indolem insignemque vitæ probitatem, & incredibilem peneque incomparabilem mentis perspicaciam, a beatæ memoriæ Episcopo Alexandro ad Episcopalis provinciæ consortium adscitus fuit. Versabatur autem cum sene, tanquam filius cum patre, ad quidvis utiliter conficiendum sese ducem præbens, nec non in omnibus, quæ obeunda forent, commodum iter ostendens.

MARTIANUS IMPERATOR IN SACRA CONTRA HÆRETICOS.

Act. ultima Synodi Chalcedonensis, & in L. Quicunque C. de Hæreticis & Manichæis.

Quicunque ergo vel in hac sacra urbe, vel in Alexandrina civitate, vel in omni Ægyptiaca diœcesi, & diversis aliis provinciis Eutychetis profanam perversitatem sequuntur, & ita non credunt, ut trecenti decem & octo sancti Patres tradiderunt, Catholicam sanctam fidem in Nicena civitate fundantes: vel ita ut centum quinquaginta alii venerabiles Episcopi, qui in hac alma urbe convenerunt: & sicut Athanasius & Theophilus, & Cyrillus sanctæ recordationis Episcopi Alexandrinæ civitatis crediderunt, quos etiam Ephesina Synodus (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Nestorii error expulsus est) universos secuta est, quos & nuper venerabilis Chalcedonensis Synodus est secuta, prioribus Conciliis sacerdotum ex omni parte consentiens, nihilque adimens sacro-sancto Symbolo, neque adjiciens, sed Eutichetis funesta dogmata condemnans, sciant se esse hæreticos Apollinaristas, &c.

SYNODUS CHALCEDONENSIS, QUARTA OECUMENICA,

Act. XVI. in relatione ad Imp. Martianum.

Sic Athanasii ad Epictetum amplectimur literas, sic tanquam propriam Gregorii ad Chelidonium epistolam ubique proferimus.

THEODORETUS CYRENENSIS EPISCOPUS IN DIALOGO primo τῷ ἀτρέπτῳ.

ΟΡΘ. Ἀξιόχρεως εἶναί σοι δοκεῖ Ἀθανάσιος ἐκεῖνος, ὁ πολυθρύλλητος, ὁ φανώτατος τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας φωστὴρ; ΕΡΑ. πάνυγε. ΟΡΘ. Τοῖς γὲ τῆς ἀληθείας παθήμασιν ἡ διδασκαλίαν ἐκύρωσεν. *Idem in tractatu* MS. *apud me, quod post incarnationem unus sit Christus:* ταῦτα τῆς Ἀλεξανδρέων οἱ μεγάλοι φωστῆρες Ἀλέξανδρος καὶ Ἀθανάσιος, καὶ ὁμοφρονοῦντες, δὴ ὡσὰ πάντων ἀδομένους κινδύνους ὑπέμειναν.

ORTH. Numquid videtur idoneus esse Athanasius ille, celeberrimum & lucidissimum Alexandrinæ Ecclesiæ lumen? EPA. Omnino. ORTH. Utpote qui variis perturbata motibus veritate doctrinam suam autoritate propria comprobavit.

Hæc inter cætera, duo illa magna Alexandrinorum Ecclesiæ columina Alexander & Athanasius, ab omnibus nunquam satis decantata pericula, unanimiter tolerarunt.

VIGILIUS EPISCOPUS TRIDENTINUS ET MARTYR

lib. 2. contra Eutychen. cap. 4.

Cur formidas duas dicere naturas, quod Athanasius omnium Ecclesiasticorum virorum judicio probatissimus dixit: in qua fidei professione cuncti Græcæ linguæ tractatores, quos superiore libello commemoravi, & omnes Latini sermonis Apostolici viri, id est,

Hilarius, Eusebius, Ambrosius, Augustinus, & Hieronymus, cœlestibus imbuti doctrinis simul pariterque consentiunt.

MAXENTIUS JOANNES IN LIBELLO FIDEI CAP. II.

Has igitur duas naturas Dei Verbi Domini nostri Jesu Christi, hoc est, divinitatis & humanitatis naturaliter sive substantialiter, secundum traditionem sanctorum Patrum, credimus & confitemur, unitas, eo quod natura inviolabilis Dei Verbi, naturæ unita est passibili: Beatissimo simul atque doctissimo Athanasio dicente: Verbum caro, non caro Verbum factum est, &c.

JUSTINIANUS IMPERAT. IN EDICTO. DE FIDE CAP. IV.

Propter hæc igitur oportebat eos, si factum consilium recte susciperent, non tales blasphemias ei applicare: sed sequi doctores Catholicæ Ecclesiæ, & maxime sanctum Athanasium, qui fuit Alexandriæ Episcopus, & plurimos & magnos labores suscepit pro recta Christianorum fide adversus omnem hæresin, & maxime contra impiissimos Arianos. Ipsis enim Arianis ad decipiendos populos suos errori conjungentibus Dionysium, qui ante multos annos Athanasii (*forte* multis annis Athanasium) fuit Alexandriæ Episcopus, & dicentibus, quod & ipse Dionysius similia eis sapuit: Athanasius magnus Ecclesiæ doctor multis modis ostendit in scriptis certam fidem Dionysium ab initio prædicasse, nulloque modo participem Arianæ impietatis fuisse.

CONSTANTINUS IMP. IN EPIST. AD OCCIDENTALES Act. xviij. Synodi vj. œcumenicæ.

Et testis horum irreprehensibilis athleta Dei cultor Pater noster Athanasius.

Καὶ μάρτυς τούτων ἄμεμπτος Ἀθλητὴς καὶ θεοσεβὴς ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος.

DAMASCENUS ORAT. DE DEFUNCTIS SUB FINEM.

Vita & moribus admirabilis, & Dei Ecclesiæ columna Athanasius.

Ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ θαυμάσιος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος.

PHOTIUS IN BIBLIOTHECA SUA CUJUS HOC FRAGMENTUM optimo illo vetustissimoq; Athanasiano Codici, qui est Academiæ Basileensis, præfixum est totidem verbis: illudque jam olim a Petro Nannio, qui eodem codice usus est, sic Latine redditum est.

Photius Archiepiscopus Constantinopolitanus, ad fratrem suum Tarasium, De sermonibus magni inter sanctos Athanasii Alexandriæ Archiepiscopi.

Φωτίου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ταράσιον, περὶ τῶν λόγων τοῦ ἐν ἁγίοις μεγάλου Ἀθανασίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Sic inquit: In sermonibus ubique locutione clarus est, brevis & simplex: Acutus tamen & altus, & argumentationibus omnino vehemens, & in his tanta ubertas, ut admirabilis sit. Logicis autē methodis nihil tenuiter, nihil juveniliter, ut pueri & rudes, sed philosophice,

Ἐν οἷς, φησὶν, ὅτι σαφὴς μέν ἐστι τὴν φράσιν, ὥσπερ ἁπανταχοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελὴς· ἀριμὺς δὲ καὶ βαθὺς, καὶ λίαν τοῖς ἐπιχειρήμασιν ὄντονος. καὶ τὸ εὔγνωμον δ' αὐτοῦ ἐν ἴσῃ ἡλίκον ὅσον φησὶ θαυμάσιον. λογικοῖς τε (*sic* MS. *interpres videtur legisse*) δὲ μεθόδοις, οὐ γυμνῶς καὶ μειρακιωδῶς, ὥσπερ οἱ παῖδες καὶ ἀπείρατοι, ἀλλὰ φιλοσόφως τε

καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀπεκλήρωσαν. χρῶνται δὲ μαρτυρίαις καὶ ἀποδείξεσιν εἰς τὸ παρὸν ἀναγκαίως τοῖς τοῦ Ἑλληνίων, ὅ, τε περὶ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ Θεοῦ λόγου εἰρημένος, καὶ ἡ κατὰ Ἀρείου πανάριθμος, πρόπαιον ἔστι, καὶ πάσης μὲν αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δ' τῆς Ἀρειανῆς. καὶ εἴποις τ' θεολόγον Γρηγόριον, καὶ τ' θεῖον Βασίλειον, ἐκ ταύτης ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς ἀρρυσμίους φαίη τῆς βίβλου σὺν καλοῖς ἐκείνους καὶ διαυγεῖς τῶν οἰκείων λόγων καὶ τῆς πλάνης ῥέουσαι ποταμούς, οὐκ ἂν οἶμαι σφαλείη τῷ παραδείγματι· πεποίηται δ' ἀπῶ φησι καὶ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων ὑπομνήματα, ὥσπερ καὶ εἰς τὸν ψαλτῆρα, καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς. εἰς μὲν τ' χάριν καὶ τὸ κάλλος, ἀτεχνῶς διαφέρουσιν οἱ τοῦ Ἀπολιναρίου λόγοι, καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ὅσαι τῶν ἀπολογίαν ἀπῶ τῆς φυγῆς περιέχουσιν.

sed magnifice utitur. Scripturarum testimoniis ac demonstrationibus ad vincendum communitus est. Et in primis sermo ille (*hic nota omissa quædam in interpretatione, quæ sunt in Græco, cujus culpa haud liquet: sic enim habens editionis veteres Lat.*) qui de humanitate Verbi Dei habitus est quinque in Arium librorum volumina, quod est de omni hæresi tropæum, sed de Ariana potissimum. Et si quis Theologum Gregorium, & divinum Basilium diceret ex hoc libro tanquam fonte quodam haurientes orationis suæ pulchros ac perlucidos contra errorem fundere fluvios, non erit, ut arbitror, procul a veri similitudine. Scripta sunt autem ab eo, & in Ecclesiasten Commentaria, & in Cantica Canticorum, sic & in Psalterium, & alibi in multis. Gratia tamen & ornatu vere excellunt, Sermones contra Apollinarium, & Epistolæ, quotquot sui ipsius excusationem continentur.

ΤΟΥ ΔΟΞΑΠΑΤΡΟΥ, QUI MANU SUA CODICEM BAS. CUJUS meminimus, scripsit, ἔπος in Arium de laudibus Athanasii, in limine ejusdem codicis.

Ἀρεια, σίγα, τῷ σιγῇ κατενείθης,
Ἀθανασίου σοφοῦ κενεφρονότος.
Φλύαφε, παμβέβηλε κακίας πίθε,
Γέρον σοφιστὰ τῶν σατανῶν σοφισμάτων,
Κρύφθητι λοιπὸν αἰσχύνης πολλῆς γεμών.
Φαίνονται γὰρ Ἀθανασίου λόγοι,
Καὶ πανταχοῦ φθάνουσιν ἀστραπηβόλως,
Τοὺς σοὺς φίλους φλέγοντες, ἢ σὴν καρδίαν
Ἐξ ἧς σὰ σεσηπὼς διδασμάτων, πλάνε,

Ἀρχὴν λαβόντα τ' φθορὰν παρεισάγει.
Ἐσφενδονίσθης πνεύματος τῇ σφενδόνῃ·
Οὕτως ἐπλήγης τοῖς ἰοῖς τοῖς ἐνθέοις,
Θείως ἐβλήθης ἰοῖς βολαῖς ταῖς καυσίαις·
Ἃ ὥσπερ κατηκόντησεν ἐνθεωτάτως
Ἡ γλῶσσα τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου.
Ἀΐσχισε καὶ δύσχρησε τῆς πανουργίας,
Οἴκτισε καὶ δύσμορε τῆς βδελυρίας,
Οὕτως δέδωκας ἀξίαν τιμωρίαν,
Τῶν σῶν λυθέντων ἐγκάτων. ἀλλ' ἐνδίκως
Τοιοῦτον ἔσχες καὶ τέλος σοι πρὸς βίου,

Ari tace, qui silentio damnatus es,
Athanasio docto loquente,
Inepte blatero putide nequitia scatens,
Sophista vetule satanicorum dogmatum,
Delitesce tandem multo pudore confusus,
Emicant etenim Athanasii sermones,
Et ubique volitant fulguris in modum,
Tuos amicos urentes vel pectus tuum;
Ex quo putredo dogmatum tuorum, o impostor,

Ortum sortita tibi exitium parat.
Tu percussus es spirituali funda:
Vere vulneratus es divinis telis:
Vere sauciatus es jaculis lethiferis,
Quæ jaculata est divinitus inspirata
Lingua beati Athanasii.
Putide vane & inutilis malitia
Miserrime, infelix tua impudentia:
Vere dedisti meritas pœnas
Tuorum dissolutione intestinorum, sed merito jure
Talem habuisti vitæ tuæ exitum,

In mediis stercorũ animã relinquens locis,
Quo tu secesseras. O divina justitia.
Quam omnibus ex sapiens statera!
Sed o famule divine Dei sacerdos
Athanasi, sapientum fons orationum,
Effunde in nos fluxum immortalitatis:
Spiritualem expelle a nobis morbum:
Instilla nobis modicum quid ad salutem,
Et commilito appareas & primipilus in acie.
Vides, quantæ in me confluunt molestiæ?
Vides magnos adversariorum fluctus,
Qui quotidie non leviter insurgunt,
Nobisque perniciem minitantur repentinam?
Insiste beate, & eorum impetum comprime,
Ne fluctuum procella nos submergat.
Qui donum invident mihi, insidias
Semper struunt inapparenter occultas.
Proferentes singulis diebus in me sexcenta
Pervertere nos dicentes Judicia
Quando novum aliquid in medium producimus.
Et alia mihi confingentes ad injustitiam.
Hei hei! valde luctuosam ducimus vitam,
Superius sperantes invenire dissolutionem
Malefactorum & interitum molientium.
Unde solatium adsit mihi
Miserrimam infeliciter ducenti vitam.
Quot contra nos acuunt ut gladios
Linguas suas, & fraudes confingunt,
Accusantes & convitiis intolerabilibus infectantes?
Sed utinam, o Christe Dei patris Verbum,
In principiatum, omnium principium & opifex,
Quibæc omnia sapientissime composuisti,
Terram, cœlum, mare & astrorum lumina,
Montes, saxa, phalanges, antra, valles.
Rogo te infirmus & miser famulus,
Ne nos ulla tentatio præcipites deturbet,
Fias custos meæ spiritualis naviculæ,
Conserva eam solam mihi inconcussam,
Cætera vero mea præ hisce, sunt posterioris census

Μέσον κοπρωδῶν ἐκλιπῶν ψυχλιῶδες τόπων,
Οπυ πρὸς ἧς βαδίζων. ὦ θεία δίκη
Η πᾶσιν ἴσα πάνσοφος ζυγοστάτις!
Αλλ' ὦ θεράπων θεῖε & Θεοῦ θύτα
Αθανάσιε, τῶν σοφῶν πηγὴ λόγων,
Εγχυσον ἡμῖν ῥεῖθρον Αθανασίας,
Τὸν ψυχικὸν διῶκον ἐξ ἡμῶν μόρον·
Ενσταζον ἡμῖν μικρὸν εἰς σωτηρίαν
Καὶ σύμμαχος φάνοιε, καὶ σεμνὸς στρατηγός.
Ορᾷς τὰ δεινὰ συρρέοντί μοι πόσα;
Ορᾷς τὸ ῥεῦμα τῶν ἐναντίων μέγα,
Υψήλυφον μὴ μικρῶς καθ' ἡμέραν
Ημῖν ὂ ἀπειλᾶν τὴν ἀπώλειαν τάχα;
Ενστηθι μάκαρ, παῦσον αὐτὸ τὸ φύμωμα
Μὴ δὴ καταυγὶς ποντίσειεν ὑδάτων.
Οἱ φθονοῦντες δωρεάν μοι πάγδας,
Αεὶ πηδῶσιν ἀφανῶς κεκρυμμένας,
Καθηγορεῦντες καθ' ἑκάστην μυρία
Διαστρέφειν λέγοντες ἡμᾶς τὰς κρίσεις,
Οταν τι κοινὸν εἰσάγωμεν ἐν μέσῳ.
Καὶ τἄλλα μοι πλέκοντες εἰς ἀδικίαν.
Αἴ αἴ! πολυστέναχτον ἄγομεν βίον!
Ανωθεν ἐλπίζοντες εὑρεῖν τὴν λύσιν
Τῶν κακοποιῶν καὶ φθορέων βουλῶν,
Οθεν παραμύθιον ἐγγένοιτό μοι,
Οἰκτιστον ἀνύοντι δυστυχῶς βίον·
Πόσοι καθ' ἡμᾶς ἀκονῶσιν ὡς ξίφη
Γλῶσσας ἑαυτῶν, καὶ πλέκουσι δεῦ δόλους,
Κατηγορεῦντες, λοιδορεῦντες ἀχέτως;
Αλλ' ἔλθε Χριστὲ & Θεοῦ πατρὸς λόγε,
Αναρχε καὶ πάνταρχε, καὶ πανεργάτα,
Ο πάντα ταῦτα συντετυχῶς πανσόφως,
Γῆν, οὐρανὸν, θάλασσαν, ἀστέρων φάη,
Ορη, πέτρας, φάλαγγας, ἄντρα, καὶ νάπας;
Αἰτῶ σε πτωχὸς οἰκτρὸς οἰκέτης,
Πειρασμὸς ἡμᾶς μηδαμῶς τις ὀχλήσῃ,
Φύλαξ γένου μοι τῆς ψυχικῆς ὁλκάδος,
Τήρησον ἀκλόνητον αὐτὴν μοι μόνην,
Τὰ δ' ἄλλα μου πρὸς τοῦδε, δευτέρα λόγου,

Α μὴ μένουσιν, ἀπίθανοι τῷ βίῳ.	*Quæ non durant, & vitæ tenus expediunt.*
Τὸ λαμπρὸν ἀξίωμα πόμπον παρέχον	*Dignitas illustris, quæ fastum præbet,*
Παραίτιον μάλιστα τῆς βλάβης ἐνί.	*Causa maxime perniciei solet esse.*
Ὁ πλοῦτος ἂν ῥεῖ, Δαυὶδ ἐκβοᾷ μέγα,	*Divitiæ fluunt, David exclamat valde:*
Μὴ προσίθεσθε καρδίᾳ, τραχὺς λέγων.	*Ne assentiamini cordi vestro, diserte loquens.*
Τὴν εὐγένειαν τοῦ κάτω καταμένου.	*Nobilitatem generis pessundatam*
Χρόνων φοραὶ φθείρουσιν ἀστατοῦσαν.	*Temporum mutationes reddunt instabilem.*
Ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα τυγχάνει δ' ὅμως;	*Alienum tamen obtinens negotium*
Ἀσύντελὲς πέφυκε τοῖς κεκτημένοις.	*Inutile extitit possidentibus.*
Ἐμοὶ οὖν τὰ τότε τοῦ βίου	*Mihi ergo hujus vitæ fortuita*
Οὕτω κρίνονται καὶ λογίζονται; λόγε,	*Sic judicantur & æstimantur, o Verbum,*
Ὡς οἶδας αὐτὸς ὁ κριτὴς πάντων ὑμῶν.	*Ut ipse nosti judex universi.*
Ἄλλοι δὲ χαιρέτωσαν ἐν δόξῃ βίου,	*Alii vero gaudeant in gloria vitæ*
Ἡμᾶς ὁρῶντες ἐν κακοῖς πεφυρμένους·	*Nos videntes in malis sordescentes.*
Μόνον φυλαχθείημεν ἐκ βλασφημίας,	*Tantum abstineamus a blasphemia*
Κατὰ κρατοῦντος εὐσεβῶς στεφηφόρου.	*Contra pie imperantem laurigerum.*
Τοῦ ἀκοὴν εὑρήμεθα εἰς ἐχθρῶν λόγους	*Auditum invenimus inimicorum sermonibus*
Τοῦ εἴσοδον κλείσαντος, ὡς γραφὴ λέγει.	*Aditum claudentem, ut scriptura loquitur:*
Ὁ δοξαπατὴς ταῦτα σὺν γόοις γράφει,	*Δοξαπατὴς ista cum lamentis scribit,*
Μετὰ στεναγμῶν τὴν μονῳδίαν πλέκων·	*Cum gemitibus monodiam texens.*
Πέμψον δ' ἀκμὴν νοῦν ἔξ ὕψους, λόγε,	*Mitte vero novam visionem ex alto, o Verbum*
Τῷ παγκαλλίστῳ βασιλεῖ τῶν ὅλων,	*Pacificentissimo Regi Regum*
Τὰ κρυπτὰ διδάσκοντα αὐτὸν ἐν κρίσει,	*Occulta docentem ipsum in judicio,*
Οἷα πολλὰ τῶν σοφῶν σου κειμένων.	*Qualiter plura tuorum sapientum judiciorum*
Πολλοῖς παρέσχε γνῶσιν ἀγνοουμένων·	*Multis præstitere notitiam occultorum*
Θνήσκειν δ' ἀκμὴν καὶ μέλλουσιν ἀδικωτάτως	*Jamjamque morituris nullo merito*
Δέδωκε τοῦ λυτρώσειν ὡς παρ' ἐλπίδα.	*Impertierunt salutem quasi præter spem.*
Εἰ γὰρ διδάσκειν ἀξιοῖς ὁ δεσπότης	*Si enim docere digneris, o Domine,*
Τὰ κρυπτὰ τὸν κρατοῦντα τῆς Ῥώμης ὅλης;	*Abscondite imperantem universæ Romæ,*
Πρὸς σὴν ἀγαθότητα τὸν δεδορκότα,	*Ad tuam bonitatem suspicientem,*
Καὶ πρὸς τὸ φιλάνθρωπον ἠτονηκότα,	*Ad tuam humanitatem tendentem,*
Καὶ συμπαθῆ φέρουσα καλῶς καρδίαν·	*Compatibilem animum gerentem,*
Πάντως προσάγει θυσίαν σοι καλλίω,	*Omnino profert tibi sacrificium luculentius,*
Ἀεὶ προκόπων, ἀναβαίνων, αὐξάνων	*Proficiendo, crescendo, & augendo*
Αὔξω θεοργὸν τῆς ἄνω σκηπτοχίας.	*Incrementum efficax supernæ tuæ dominationis.*

ROBERTUS BELLARMINUS E SOC. JESU S. R. E. CARDINALIS *in* Libello de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

De ſancto Athanaſio. 340.

SANCTUS Athanaſius Epiſcopus Alexandrinus ſub Conſtantino florere cœpit, & ſub Valente Imperatore migravit ad Dominum, teſte ſancto Hieronymo de Script. Eccleſ. Opera S. Athanaſii quatuor tomis continentur, nec tamen ſunt omnia. Meminit enim ſanctus Hieronymus duorum librorum contra gentes, & libri unius contra Valentem & Urſacium, & alterius de Pſalmorum titulis, & etiam de vita S. Antonii, qui tamen libri in his quatuor tomis deſiderari videntur: niſi forte mutata ſint nomina, ut mox dicemus.

TOMI PRIMI.

Oratio contra Idola.
De Incarnatione Verbi, ejusque ad nos adventu.
Ad Epictetum Epiſcopum Corinthiorum epiſtola.
Expoſitio fidei.
Liberii Epiſcopi Romani ad Athanaſium epiſtola.
Athanaſii Reſponſio.
De æterna ſubſtantia Filii, & Spiritus ſancti, cum Deo.
Oratio, quod Chriſtus ſit unus.
Ad Adelphium fratrem contra Arianos.
Orationes quatuor contra Arianos.
In hoc dictum, ex Deo Deus eſt Verbum.
In hoc dictum, Omnia mihi tradita ſunt, &c.
Compendium e ſuperioribus contra eos, qui dicunt Spiritum ſanctum eſſe creaturam.

OBSERVATIO IN LIBROS PRIMI TOMI.

ORATIO contra Idola, & liber de Incarnatione Verbi, videntur eſſe duo libri contra gentes, quorum ſanctus Hieronymus meminit. Nam initio libri de Incarnatione Athanaſius dicit, ſe hactenus diſputaſſe contra Idola, nunc ſequi, ut diſputet de Incarnatione Verbi: ut plane apparet duo illa opera eſſe conjuncta, & unum eſſe partem alterius. Utrumque autem eſt contra gentiles, & refertum teſtimoniis gentilium. Quare mirum eſt, cur unum dicatur Oratio, & alterum dicatur Liber; cum utrumque ſit diſputatio contra Idola, & pro Chriſto adverſus gentes.

In eodem primo tomo eſt quædam expoſitio fidei, de qua num ſit Athanaſii ambigo, tum quia diverſa eſt a Symbolo Athanaſii, nec ſcio, cur duas expoſitiones fecerit; tum maxime, quia hæc videtur illi contraria. In hac enim dicitur, tres perſonas divinas non eſſe tres ſubſiſtentias, ſeorſim diſtinctas: in illo autem Symbolo dicitur, alia eſt perſona Patris, alia Filii, alia Spiritus ſancti, & Græce, alia hypoſtaſis, id eſt, ſubſiſtentia. Teſtatur enim ſanctus Gregorius Nazianzenus, Oratione in Athanaſium extrema, ab Athanaſio fuiſſe declaratum, intelligi a Latinis per nomen perſonæ, quod a Græcis per nomen hypoſtaſis, & Græcos dicere tres hypoſtaſes, Latinos tres perſonas.

In eodem tomo habetur epiſtola Liberii Papæ ad Athanaſium, & reſponſio Athanaſii ad Liberium: ſed neutra videtur convenire auctori, cui tribuitur. Liberius enim ita ſcribit ad Athanaſium, ac ſi dubitet de ejus fide: & jubet illum anathema dicere Sabellio, & Ario, deinde addit rationem, ut ego ſecurior efficiar, tuaque mandata inhæſitanter obeam. At neque credibile eſt, Liberium unquam dubitaſſe de fide S. Athanaſii: neque etiam ita ſe illi ſubjeciſſe, ut mandata ejus obiturum ſe pollicere-

tur. Adde, quod epistola, quæ tribuitur Liberio, incipit per, Ergo, sine interrogandi nota, ut conclusio potius epistolæ, quam epistola esse videatur.

Responsio quoque Athanasii non habet formam epistolæ, sed simplicis confessionis fidei: neque confessio concepta est verbis satis propriis, præsertim ubi dicit, illa caro suspensa est in Cruce, non ipse: in illa omnes humanas passiones ut homo sustinuit, non ipse. At negari non debet, ipsum Christum, sive etiam ipsum Deum, crucifixum in carne: sic enim loquitur sanctus Petrus, Christo igitur in carne passo, &, Christus passus est pro nobis: & sanctus Paulus, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, &, Nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sanctus vero Athanasius maxime proprie, & castigate de ejusmodi mysteriis loqui solet. Proinde non videtur ejusmodi scriptio sancto Athanasio tribuenda.

TOMI SECUNDI.

Apologia ad Constantium.
Apologia de fuga sua.
Epistola ad omnes Orthodoxos.
De sententia Dionysii Alexandrini.
De decretis Nicenæ Synodi contra Eusebium.
Apologia contra Arianos secunda.
Ad Serapionem epistola.
Ad solitariam vitam agentes epistola.
Ad Jovianum Imp. epistola.
De Synodis Arimini, & Seleuciæ.
Ad Dracontium Episcopatum fugientem epistola.
Ad Episcopos Africæ epistola.

OBSERVATIO IN TOMUM SECUNDUM.

IN hoc secundo Tomo, nihil est, de quo aut ego ambigam, aut alios ambigere sciam. Illud unum admonendum duxi: quod sanctus Hieronymus in libro de Script. Eccles. scribit, extare etiam librum Athanasii contra Valentem & Ursacium, recte accipi posse de libro inscripto, de Synodis Arimini, & Seleuciæ: in illis enim contra Valentem & Ursacium proprie scribitur.

Sunt etiam in hoc Tomo duæ breves epistolæ post epistolam ad Jovianum Imperatorem, quæ nescio, cur in indice sint prætermissæ.

TOMI TERTII.

De Incarnatione Verbi.
De natura humana suscepta.
De Incarnatione Christi.
De salutari adventu Christi contra Apollinarem.
Contra omnes hæreses sermo.
Ad Maximum Philosophum Oratio.
In illud, Profecti in pagum, invenietis pullum.
In Passionem Salvatoris.
Ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum.
De Virginitate, sive de meditatione.
Testimonia ex scriptura de naturali communione similis essentiæ trium personarum.
Ad omnes ubique per Ægyptum & Syriam, &c.
Refutatio contra hypocrisin Meletii.
De sanctissima Deipara Maria.
In passionem & crucem Domini.
Ad Serapionem Episcopum Thmueos epistola.
In illud, Quicunque dixerit verbum, &c.
Disputatio in Niceno Concilio contra Arium.

Homilia de semente.
Declaratio Levitici de diversa ejusdem rei nomenclatura.

OBSERVATIO IN TOMUM TERTIUM.

LIBER, qui hic dicitur, de interpretatione Psalmorum, videtur esse ille, quem sanctus Hieronymus vocat de titulis Psalmorum, in lib. de Script. Eccles. in Athanasio. Nam Cassiodorus quoque eundem librum vocat, de titulis Psalmorum, id est, de varia excellentia Psalmorum.

Sermo de sanctissima Deipara non videtur esse sancti Athanasii, sed alicujus posterioris, qui post Concilium tertium, & quartum, imo etiam sextum floruit. Ita enim accurate disputat de unione divinæ & humanæ naturæ in una hypostasi; nec non de appellatione Deiparæ, quod Virgini ea appellatio jure conveniat, & denique de duabus voluntatibus, & operationibus unius volentis, & operantis Christi, ut dubitari non possit, quin iste auctor viderit decreta Conciliorum contra Nestorium, Eutychetem, & Monothelitas. Ac (ut recte ratiocinatur Card. Baronius tomo primo Annalium ad annum Christi 48.) si hic sermo esset Athanasii, sine dubio citatus fuisset a sancto Cyrillo, & a patribus tertiæ, quartæ, & sextæ Synodi, ad convincendos hæreticos. Videmus autem non citari unquam hunc sermonem, sed libros de Incarnatione, ubi non tam aperte Athanasius loquitur. Adde, quod in hoc sermone auctor dicit, attributa Dei non esse ipsam substantiam Dei, sed circa substantiam versari: quod valde improprie dictum est, & alienum a consuetudine sancti Athanasii, qui valde considerate loqui solet. Adde ultimo, quod in explicatione vocabuli ὁσία, dicit vocem ἰσία significare æqualitatem: at Græcis ἰσότης est æqualitas, non ἰσία: & tota illa deductio vocis ὁσία a voce ἴσος est levior, quam ut Athanasium decere videatur.

Disputatio Athanasii cum Ario, quæ in hoc tomo habetur, non est habita in Concilio Niceno, ut inscriptio indicare videtur; sed est habita in monasterio aliquo, ut ex initio disputationis intelligi potest: neque est habita proprie cum ipso Ario, sed cum aliquo ejus discipulo, ut perspicuum est ex illis verbis, De repente ex radice Christo inimici Arii belua sub humana specie ad nos insiluit. Neque obstat, quod postea, qui disputat, dicatur Arius: ponitur enim Arius pro, Arianus, quomodo in eadem disputatione, non semel ponitur nomen Sabellii, pro nomine Sabelliani. Utrum hæc fuerit vera disputatio, an dialogus conscriptus in personam Athanasii, & alicujus Arianis; & utrum sit ab Athanasio, an ab alio scriptus, non facile judicari potest.

TOMI QVARTI.

Quæstiones ad Antiochum Principem.
De definitionibus Theologicis.
Disputatio cum Ario Laodiceæ habita.
Exhortatio ad Monachos.
De Passione imaginis Domini.
Ad Marcum Papam epistola.
Marci Papæ responsio.
Ad Serapionem de sancto Spiritu, epistola.
De unita Deitate Trinitatis, libri septem.
Synopsis totius Scripturæ.

OBSERVATIO IN TOMUM QVARTUM.

IN hoc tomo nihil fere est, quod vere sit Athanasii.

Quæstiones ad Antiochum Athanasii esse non possunt; nam quæst. 23. citat auctor magnum Athanasium, & ab eo dissentit. Quæst. 108. dicit, Romanos esse Francorum genus: ex quo apparet, auctorem esse recentem. Franci enim dicuntur omnes occidentales in Regnis Turcarum. Quæst. 129. citatur sanctus Gregorius Theologus, qui tamen posterior est Athanasio. Multo minus Athanasii sunt quæstiones

I

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Homilia de semente.
Declaratio Levitici de diversa ejusdem rei nomenclatura.

OBSERVATIO IN TOMUM TERTIUM.

LIBER, qui hic dicitur, de interpretatione Psalmorum, videtur esse ille, quem sanctus Hieronymus vocat de titulis Psalmorum, in lib. de Script. Eccles. in Athanasio. Nam Cassiodorus quoque eundem librum vocat, de titulis Psalmorum, id est, de varia excellentia Psalmorum.

Sermo de sanctissima Deipara non videtur esse sancti Athanasii, sed alicujus posterioris, qui post Concilium tertium, & quartum, imo etiam sextum floruit. Ita enim accurate disputat de unione divinæ & humanæ naturæ in una hypostasi; nec non de appellatione Deiparæ, quod Virgini ea appellatio jure conveniat, & denique de duabus voluntatibus, & operationibus unius volentis, & operantis Christi, ut dubitari non possit, quin iste auctor viderit decreta Conciliorum contra Nestorium, Eutychetem, & Monothelitas. Ac (ut recte ratiocinatur Card. Baronius tomo primo Annalium ad annum Christi 48.) si hic sermo esset Athanasii, sine dubio citatus fuisset a sancto Cyrillo, & a patribus tertiæ, quartæ, & sextæ Synodi, ad convincendos hæreticos. Videmus autem non citari unquam hunc sermonem, sed libros de Incarnatione, ubi non tam aperte Athanasius loquitur. Adde, quod in hoc sermone auctor dicit, attributa Dei non esse ipsam substantiam Dei, sed circa substantiam versari: quod valde improprie dictum est, & alienum a consuetudine sancti Athanasii, qui valde considerate loqui solet. Adde ultimo, quod in explicatione vocabuli ὁσία, dicit vocem ἰσία significare æqualitatem: at Græcis ἰσότης est æqualitas, non ἰσία: & tota illa deductio vocis ὁσία a voce ἴσος est levior, quam ut Athanasium decere videatur.

Disputatio Athanasii cum Ario, quæ in hoc tomo habetur, non est habita in Concilio Niceno, ut inscriptio indicare videtur; sed est habita in monasterio aliquo, ut ex initio disputationis intelligi potest: neque est habita proprie cum ipso Ario, sed cum aliquo ejus discipulo, ut perspicuum est ex illis verbis, De repente ex radice Christo inimici Arii bellua sub humana specie ad nos insiluit. Neque obstat, quod postea, qui disputat, dicatur Arius: ponitur enim Arius pro, Arianus, quomodo in eadem disputatione, non semel ponitur nomen Sabellii, pro nomine Sabelliani. Utrum hæc fuerit vera disputatio, an dialogus conscriptus in personam Athanasii, & alicujus Ariani; & utrum sit ab Athanasio, an ab alio scriptus, non facile judicari potest.

TOMI QVARTI.

Quæstiones ad Antiochum Principem.
De definitionibus Theologicis.
Disputatio cum Ario Laodiceæ habita.
Exhortatio ad Monachos.
De Passione imaginis Domini.
Ad Marcum Papam epistola.
Marci Papæ responsio.
Ad Serapionem de sancto Spiritu, epistola.
De unita Deitate Trinitatis, libri septem.
Synopsis totius Scripturæ.

OBSERVATIO IN TOMUM QVARTUM.

IN hoc tomo nihil fere est, quod vere sit Athanasii.

Quæstiones ad Antiochum Athanasii esse non possunt; nam quæst. 23. citat auctor magnum Athanasium, & ab eo dissentit. Quæst. 108. dicit, Romanos esse Francorum genus: ex quo apparet, auctorem esse recentem. Franci enim dicuntur omnes occidentales in Regnis Turcarum. Quæst. 129. citatur sanctus Gregorius Theologus, qui tamen posterior est Athanasio. Multo minus Athanasii sunt quæstiones

quadraginta sex, quæ in aliis codicibus inveniuntur, nam in iis citantur, ut antiqui Patres, Epiphanius, Gregorius Nyssenus, & alii.

Liber de definitionibus Theologicis non videtur esse sancti Athanasii, quia in cap. de Actu, citat ad confirmandam suam sententiam sanctum Gregorium Nyssenum, his verbis, Actus, quemadmodum sanctus Gregorius Nyssenus inquit, est naturalis cujusque rei, &c. At credibile est, Gregorium Nyssenum nondum scribere cœpisse, quando Athanasius obiit, obiit enim Athanasius sub Valente: Gregorius autem sub Theodosio scribere cœpit, ut probabiliter colligitur ex lib. sancti Hieronymi de Script. Eccles. Scripsit enim cum librum sanctus Hieronymus anno 15. Theodosii, ut ipsemet testatur in extremo libro: & in eodem libro dicit, a Gregorio Nysseno lectum sibi fuisse librum quendam a se compositum ante paucos annos. Adde, quod in hoc libro de definitionibus, tam distincte loquitur auctor de duabus naturis Christi in una hypostasi, ut omnino scripsisse videatur post Concilium Chalcedonense.

Disputatio cum Ario Laodiceæ habita non potest esse Athanasii vera disputatio: dicitur enim habita anno secundo Constantii, & tamen introducitur Athanasius diaconus disputans cum Ario presbytero: at ex historicis constat, Athanasium factum esse Episcopum Alexandrinum anno 21. Constantini Magni. Præterea Arius obiit morte turpissima anno 30. Constantini, omnium consensu. Quomodo ergo disputaturus adducitur anno secundo Constantii? Denique in hac disputatione mentio fit Photini hæretici, quasi ab ipso Arius hæreses didicisset: at Photinus posterior Ario fuit, ut ex sancto Hieronymo colligitur lib. de Script. Eccles. Denique videtur omnino hæc disputatio, dialogus ille esse, quem a se scriptum fuisse Vigilius Episcopus Tridentinus testatur lib. 5. contra Eutychem.

Liber de Passione imaginis Domini, citatur in secunda Nicena Synodo, act. 4. ubi totus hic liber legitur & recipitur sub nomine sancti Athanasii, sed non videtur esse sancti Athanasii hujus, de quo nunc agimus, sed alterius multo recentioris. Scribit enim Sigebertus in Chronico, accidisse hoc miraculum anno Domini 766. eo tempore videlicet, quo quæstio agitabatur de cultu sacrarum imaginum, voluit enim hoc tam insigni miraculo Deus confundere hæreticos Iconoclastas. Illud autem observandum est, illa ultima verba, cap. 7. Hæc est vera, & vehementer credula ratio de cruore lateris Domini nostri Salvatoris, quo profluxit de sancta imagine ejus, quæ crucifixa est in Syria in Beryto civitate; hic est sanguis ille Dominicus, qui apud plerosque repertus esse dicitur: nec aliter æstimandum est a vere Catholicis, præter id, quod scribitur a nobis; quasi ex carne, & sanguine Christi aliquid possit in mundo inveniri, nisi illud, quod in ara altaris per manus Sacerdotum quotidie spiritualiter efficitur, &c. Ista, inquam, ultima verba non haberi in codice Græco Concilii Niceni secundi, neque in versione Athanasii Bibliothecarii; sed esse addita ab aliquo, post disputationem habitam de sanguine Christi coram Pio II. Pontifice Maximo: quod etiam apparet ex varietate styli istius conclusionis a reliqua narratione. Quod autem auctor hujus additionis dicit, a veris Catholicis non debere credi esse alium sanguinem Domini super terram, nisi illum, qui consecratur in altari; repugnat traditioni Ecclesiæ Mantuanæ, quæ gloriatur habere se, de sanguine illo, qui de latere Domini fluxit; eumque verum esse Domini sanguinem, declaratum fuisse a Leone tertio Pontifice ante annos octingentos. Scribunt enim historici plurimi, ut annales antiqui Francorum, Ado Viennensis, Aimoinus, Regino, Abbas Urspergensis, & alii, Leonem Pontificem, Carolo Magno id petente, contulisse se Mantuam, ut de veritate sanguinis Domini, miraculis multis ibi coruscantis, judicaret: atque inde in Franciam ad Carolum perrexisse. Et quamvis historici non explicent, qualis fuerit sententia Pontificis: tamen Card. Baronius, tomo 9. Annalium, ad annum Domini 804. scribit, Romæ extare diplomata Pontificia, in quibus veritas illius sanguinis declaratur. Et certe si Pontifex illo tempore secus censuisset, tamdiu sanguis ille conservatus non fuisset. Scribit enim Matthæus Parisiensis in Henrico III. Angliæ Rege, pag. 713. in meo codice, missum fuisse a Patriarcha Hierosolymitano vasculum cum vero sanguine Christi ad eundem Regem, & susceptum cum incredibili celebritate, Episcopis prædicantibus, & rationem reddentibus de veritate illius sanguinis.

De Epistolis Athanasii ad Marcum Papam, & Marci Papæ ad Athanasium, constat ex ratione temporis, eas epistolas esse supposititias, ut dicemus infra, in observatione ad Gratianum.

Libri septem de unita Deitate Trinitatis, non mihi videntur Athanasii; quia Latine scripti videntur, non ex Græco versi, ut patet, tum ex stylo, tum quia aliquoties auctor significat, quo modo dicantur apud Græcos, quæ ipse Latine scripsit, ut lib. 6. Maledictus, inquit, qui hanc Dei nativitatem ex nullis extantibus phantasma esse confitetur, quod Græci ἐξ ἐκ ὄντων appellant, & lib. 7. in ultimis verbis. Ac per hoc, inquit, unita est Patris, & Filii, & Spiritus sancti substantia, quam Græci dicunt ὁμοούσιον. Deinde refellit hic auctor nominatim Urbicum Po-

tentinum, qui Eunomii discipulus fuit. Non videtur autem credibile, Athanasium potuisse confutare discipulum Eunomii, cum ipsum Eunomium non Athanasius, sed Basilius, qui Athanasio junior erat, primus confutaverit.

Præter libros, qui in his quatuor tomis continentur, extat seorsim vita sancti Antonii, & Symbolum, quod incipit, Quicunque vult salvus esse; quæ sancti Athanasii opera esse vera, & germana, non dubitamus. Quod enim sanctus Athanasius scripserit vitam sancti Antonii, testatur sanctus Hieronymus in lib. de Script. Eccles. in Antonio, in Evagrio, & in Athanasio: testatur etiam sanctus Gregorius Nazianzenus oratione in Athanasium, & sanctus Augustinus, lib. 8. confes. cap. 6. Quod autem ea, quæ nunc extat, sit illa ipsa, cujus meminit sanctus Hieronymus, & sanctus Augustinus, perspicuum est ex eo, quod est revera insigne volumen, ut eam vocat sanctus Hieronymus, & continet magna illa miracula, quorum meminit sanctus Augustinus, & habet revelationem illam de anima Ammonis, quam ex vita a sancto Athanasio scripta referunt Palladius in historia Lausiaca cap. 8. & Socrates in hist. lib. 4. cap. 18. Neque potest contra objici, nisi quod in hac vita non fiat mentio Pauli primi Eremitæ, & aliarum rerum, quæ narrantur a sancto Hieronymo in vita S. Pauli primi Eremitæ. Sed responderi potest, Athanasium non omnia, quæ ad vitam S. Antonii pertinebant, assecutum fuisse, vel non omnia, quæ acceperat, in mentem venisse illi, cum scriberet; vel etiam noluisse omnia scribendo nimis longam orationem suam facere. Alioqui si objectio illa vim ullam haberet, possemus de Scriptoribus Evangeliorum etiam dubitare, multa enim Matthæus & Marcus omiserunt in vita & rebus gestis Christi referendis, quæ Lucas non omisit: multa quoque omisit Lucas, quæ Matthæus & Marcus non omiserunt: multa denique & gravissima Joannes scripsit, quæ tres Evangelistæ prætermiserunt.

De Symbolo Athanasii Ecclesia ipsa Catholica testimonium perhibet, dum illud sub nomine S. Athanasii in divinis officiis recitandum proponit. Neque id facit sine veterum Patrum testimonio. Sanctus enim Augustinus tractatu in Psalm. 120. sic loquitur, explicans illud, Per diem sol non uret te: De hoc sole Pater Athanasius Alexandrinus Episcopus ita publice locutus est, Non factus, nec creatus, sed genitus.

Tribuuntur sancto Athanasio a nonnullis commentaria in omnes epistolas S. Pauli. Sed ea Theophylacti sunt, non Athanasii.

TYPOGRAPHUS
AD LECTOREM.

IN hac editione, Lector, duplici pistotypo usi sumus; primum fuit Hieronymi Commelini Typographi Palatini Græco-latina editio, quæ complectebatur beatissimi hujus Patris Athanasii constantissimi Catholicæ fidei adversus Arianos propugnatoris Opera, expressa e codice Basileensis Academiæ, cum aliis octo manuscriptis libris ex illustrioribus quibusq; Bibliothecis, utpote Palatina, Augustana & Cantabrigiensi erutis, collato & emendato: adjectis præterea variantibus notis, ingenti labore doctissimi Kercmani coacervatis, ex quibus non modo clarior autoris sententia elucebat, sed etiam lacunæ quamplurimæ poterant expleri, & loca prope deposita & desperata sanari: alterum fuit editio Latina Parisiensis anni 1612. quam idcirco prætulimus aliis, quia R. P. Fronto Ducæus Societ. Jesu Theologus, Petri Nannii potissimum interpretationem, ex editione Basileensi recensuerat, collatis nimirum inter se Græcis & Latinis. Veruntamen præterquam quod gravissimus ille doctor in editione illa Basileensi lucubrationibus suis emendarat, visum est nobis operæ pretium, si facta etiam aliqua prælectione opus illud absolutius in lucem exiret. Hujus ergo prælectionis curam suscepit I. Piscator, qui sexcentis in locis variantium ope lectionum, consultis etiam sæpenumero Regiæ Bibliothecæ manuscriptis, plurima restituit, quæ partim in Latino contextu magna cum sensus mutilatione deerant, partim etiam in Græco, habita oppositæ versionis ratione: unde satis indicabatur editionis Commelinianæ exemplar non leviter ab eo variasse, quo usus fuerat in interpretatione sua Nannius. Ordinē eundem in tractatuum & librorum editione servavimus, quem instituit Commelinus. Quam vero sit hæc editio præsens aliis hactenus visis amplior & locupletior, paucis accipe S. Antonii Monachi vita a D. Athanasio conscripta, Latinæ interpretationi conjuncta nondum lucem adspexerat, nisi in libello ex editione Davidis Hoeschelii, ejusque versione, quæ cæteris hactenus Latine visis multo accuratior est & copiosior: huic in editione nostra locum dedimus. Adjecimus deinde Homiliam in Parasceven, quam ante Petrus Pantinus verterat & ediderat. Postremo vir eruditus Lucas Holsteinius Hambergensis, postquam nos admonuisset, habere se e Regia & Oxoniensi Bibliothecis, e manuscripto etiam codice R. P. Sirmondi e Societate Jesu Homilias numero septem nondum editas, quas Latine convertisset, rogatus a nobis lubenti animo concesit, ut eas, qui serius hoc

reſcivimus, veluti per appendicem poſteriori tomo ſubjiceremus. Potuiſſet etiam quamplurimis tractatibus hoc opus augeri, ſi utilitas publica moram patienter tuliſſet: literas enim accepimus Madrito idib. Octob. ex Eſcurialo Regis Catholici datas eruditiſſimi viri Davidis Colvilli in Divi Laurentii cœnobitæ nomine, quibus ſignificabat habere ſe collecta D. Athanaſii opuſcula, ut ſunt Commentarii perpetui in omnes Pſalmos, vita ſanctæ Theclæ, & alia Fragmenta, quæ omnia præ exigua amanuenſium ibi loci copia ad nos transmitti non potuerunt. Speramus tamen, faventeDeo, futuram nobis aliquando ea, quæ ſuperſunt, edendi copiam, niſi in transmiſſione pericula & alia neſcio quæ in obſtaculis ſpem noſtram fefellerint. His te monitum voluimus, candide Lector, ut ſi libuerit antiquiores editiones cum iſta conferre, intelligere poſſis, pro theſauris tibi non eſſe ſuppoſitos carbones, ſed multis obſcuris locis offuſam lucem, & multis antea mutilatis ac læſis allatam ſanitatem. Quæ vero ad Homilias recens editas notata ſint ab erudito viro Luca Holſteinio, vide in ipſo limine tomi poſterioris. Vale, & noſtris laboribus tantum fave, quantum eos tibi ſenties profuturos. Lutetiæ Pariſiorum idib. Novembr. anni M DC XXVI.

Reverendissimo in Christo Patri, Domino

D. ANTONIO PERRENOTTO, EPISCOPO ATREBATENSI, CAROLI QUINTI ROMANORUM IMPERATORIS, AC HISPANIARUM REGIS, RERUM AC STATUS PRIMO CONSILIARIO, ET SIGILLORUM CUSTODI, MOECENATI SUO HUMANISSIMO, *PETRUS NANNIUS* ALCMARIANUS, COLLEGII TRILINGUIS APUD LOVAN. LATINUS PROFESSOR.

S. P. D.

TRANSTULI tandem in linguam Latinam, optime Mæcenas, Athanasium, & quicquid sub ejus nomine ferebatur, opus mehercle magnum & arduum, a plerisque tentatum quidem, a nemine autem hactenus perfectum. Invitavit plerosque ingens utilitas libri, sed deterruit omnes labor, ut omittam superioris memoriæ homines, & tantum recenseam eorum nonnullos, aut qui in nostro seculo, aut in proximo fuere. Delibarunt hujus operis interpretationem Joannes Reuchlinus, & Angelus Politianus, sed in uno libello perquam exiguo defatigati, a cæteris abstinuerunt: diutius pertulit sarcinam Erasmus, donec exemplaribus Græcis fuerit destitutus. Sigismundus Gelenius, socius mihi & partiarius in hoc labore futurus, cætera, quæ susceperat vertenda, in me rejecit. Dicendum igitur, quid viros eruditissimos & perquam industrios ab hac opera alienaverit, quid item me retinuerit, ut homo multo infirmissimus id sustinerem, quod fortissimi homines perferre noluerunt. Primum luctandum erat cum vetustissimis exemplaribus, in quibus insolitæ dictionum abbreviationes, unica syllaba totam dictionem subinde denotante, sententiam mire truncare videbantur. Istis malis accedebat, quod exolescentibus antiquitate literis, nunc syllabæ, nunc integræ voces deessent, adeo ut in calvitiis & glabretis fieri solet, nudæ tantummodo areæ apparerent: mihi certe in literis compendiisque abbreviationum cognoscendis integer propemodum annus periit, magnæ haud dubie moræ in impeditiore lectione, sed prope par difficultas in ipso stylo. Habet enim Athanasius suum peculiarem dicendi modum, & vocabulis utitur illo tantummodo seculo notis, quæ nec prior nec posterior ætas agnovit: qualia sunt, exempli causa genera magistratuum, Catholicus, Curiosus & Castrensis; regionum, provinciarumq; nomina prorsus inaudita, quale est Canalium in Italia, Siscia circa Germaniam; Oasis in Ægypto, quæ non minus horroris quam obscuritatis scriptis invehunt. Ferunt Virgilium, cum statuisset res Romanas carmine complecti, stridore & quasi barbarie propriorum nominum deterritum, ad Trojana bella ob dulcedinem vocabulorum Græcorum sese convertisse: nec alia mente mihi videtur fuisse Politianus, homo deliciis & lauticiis figurarum & dictionũ prope

nimium affluens: qui ubi animadvertisset se in libello Athanasii nihil suæ indolis retinere potuisse, a cæteris, ne stylum deformaret, manum subduxit. Jam si de argumentorum difficultatibus, in quibus versatur Athanasius, dicendum sit, quid æque onerosum putes, aut sublimius, subductiusque ab humanis sensibus. Pleraque enim ejus viri scripta de Trinitate loquuntur, re humano ingenio prorsus inexplicabili. Neque ille cum Paulo tantum in tertium cœlum, sed in ipsum sinum Patris evolare videtur, ibiq; (quatenus fas est) Filium e Patre sine tempore genitum, ac proinde illi ætate æqualem, deitate eundem, persona divisum, ita describit, & contemplandum præbet, ut plus ab ingenio humano præstari non possit, utque illum putes in pectore Domini non dulci contemplatione cum Joanne sopitum, sed vigilantissimum oculis Trinitatis mysteria enodare, & scientiam ejus arcani, in terram & ad humanos sensus deportare, commodisq; vocabulis ad res latentissimas edendas uti, sed quæ in Romanam linguam vix ulla ratione traduci queant, nisi gratia vocum, aut diluta, aut plane extincta, cujusmodi sunt exempli causa ὁμοσία, ὁμοιοσία, μετοσία, ὑπόστασις, βελτίωσις, ἕνωσις, λόγος, quod nunc animi cogitationem, nunc rationem, nunc Verbum significat, & plerumque ad omnes significatus simul alluditur, ubi si unica voce id effers, mutilas sensum: si multis, extinguis argutiem rotunditatemque syllogismi, easdem voces in propositionibus, assumtionibus, & conclusionibus exigentis. Id quoque ad miserias accedit, quod voces harum rerum quasi rituales & religiosæ sint, ut alterum pro altero substituere non liceat, & varietate tædium legenti mitigare, cum eadem res millies recurrat. Quid enim pro Substantia, Persona, Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu Sancto subjicias, nisi cum quibusdam ἀκυρολογῶν Eucharistiam, sacrum libum: fidem, persuasionem: Angelos Dei, Genios Jovæ appellare velis? Fieri igitur nequit, ut ἀυτολογίαν vites, rem tractanti legentique inamœnissimam. Quod si Athanasius, aut Chrysostomus, sua rhetoricis ornatibus imbuisset, aut propemodum dictionibus poeticis & dithyrambicis, ut Nazianzenus, efloruisset, aut, ut Basilius, multa Philosophica intexuisset, dulciora omnia & succulentiora fecisset: nunc a plerisque illis artibus non minus diligenter, quam ab hæreticis opinionibus abhorret, summus quidem theologus, & omnibus numeris absolutus, sed alias artes vel non spirat, vel tenuissime spirat, & ut opinione, ita dictione Christianus. Credo quod mysteria regni cœlorum non furtis Ægyptiis, & gentilibus fucis, & comptelis exoticis ornare voluerit, sed tantummodo Evangelicis verbis enunciare, sive ut verius dicam, διαγγελίζειν. Jam in scelerato Ario major est difficultas, cujus cum subinde ænigmata referat Athanasius, & vafriciem hominis ostendat, qui sua involucris tegit, multaque dubiis vocabulis in ancipitem sensum effert, ut deprehensus in scelere, aliqua rima elabatur, (mavult enim metu pœnæ sua sentiri, quam exprimi) dici non potest, quantum ea res interpretem vexet, dubiis dubia, obscura obscuris, griphos griphis reddere conantem. Quale est, ut unum vel alterum exemplum subjiciam. Erat, quando non erat, quibus verbis intelligit fuisse tempus, quum nondum existeret Filius: Patrem voluntate genuisse Filium, quo concesso, concludit Patrem ætate priorem fuisse, ut qui prius voluerit, quam genuerit, Filium ex non ente ad essentiam pervenisse, cum innuit eum non ex Patris substantia, sed de nihilo creatum fuisse. Videmur jam summas difficultates interpretationis attulisse. Restant adhuc majores & prorsus inextricabiles. Ut enim fertilissimis agris multa zizania una cum optimis frugibus nascuntur, ita optimo cuiq; autori plurimi falsi & nothi libri adscribuntur: nulli autem plures, quam Athanasio. Illi porro, quia simiæ sunt Athanasii, eadem argumenta de Trinitate tractare conantur, sed nulla cum mente, ingenio aut eruditione: iidemque res implicatissimas mira infelicitate magis ac magis implicant, ut non in labyrintho, ubi saltem filo exitus inveniri poterat, sed in nodo Gordio te hærere putes: adeo illic nec caput nec cauda apparet, arbitrerisq; te in antiquo,

quasi cbao volutari. In hos libros adulterinos quum incidisset Desiderius Erasmus, & nihil melioris venæ expectaret, semel deposito onere fessus, nauseabundusque, exclamavit, ἄλις δρύος. nolens amplius glandes gustare. Dixi quæ causæ alios ab translatione depulerint, nunc dicendum, quid me in tam gravi & diuturno labore detinuerit. Primum utilitas libri summa; ubi non lusus est eloquentiæ, nec theatrica actio, nec absente hoste inanis gladiorum ventilatio, sed pede collato vera & cruentissima pugna cum Christi perduellibus, qui ex professo se χειρομάχας appellarant, & in societate belli, Judæos sibi adjunxerant: ducibus usi non modo ingeniosis & eruditis hominibus, sed & maximis Imperatoribus, Constantio, Juliano, Valente. Contra quos invictis armis depugnavit Athanasius, & furorem Antichristi late vagantem represit. Quis enim verior Antichristus, quam Ariana hæresis, quæ totum Orientem populata est, & Turcarum superstitionem, quasi viperinam sobolem ex se genuit, & Græciam non minus ad imperii sui, quam ad religionis perniciem, ab Occidentalium communione alienavit? Utinam multi semper fuissent Athanasii, aut etiamnum essent. Ex magna enim parte eadem tempora temporumque casus hac nostra ætate redierunt, atq; utinam non in totum redeant. Sunt Memnoniani, sunt Davidici, sunt Svvenckfeldii, non minus scelerata opinionis, quam Ariani, & ducunt suos greges, & seducunt quamplurimos. Volui & Latinis auribus reddere Athanasium, ut qui hactenus Græcis vixit, Latinis etiam viveret, doceretque nostram ætatem, quibus artibus quidam contra veram religionem nitantur, & quam variis antisynodis, veras Synodos oppugnent, & quam principes fluxa fide, nunc has, nunc illas partes foveant, & quibus remediis in tantis malis utendum sit. Nam quæ truncatim scribuntur ab Ecclesiasticæ historiæ scriptoribus, Eusebio, Nicephoro, Theodoreto, Sozomeno, cæterisque aliis, ea istic integra reperiuntur, & certiore, ut arbitror, fide descripta, certe plenius & distinctius exposita sunt. Utilitas ergo horum librorum me instigavit, ut onus interpretandi susciperem, nec libenter deponerem. Accessit deinde pudor, qui ægrum fessumq; in suscepto negotio detineret, & pacta, quibus Frobenianis meam fidem adstrinxeram, præsertim arrhis non minus ad majorem obligationem datis. Nec levis interim causa fuit in incepto permanendi, ut aliquod æternum monumentum meæ erga te gratitudinis relinquerem. Sic enim mecum cogitabam; gravis est labor, & quem omnes hactenus defugerunt, sed ea desudatur Atrebatensi Præsuli, a quo omnes tuas fortunas adeptus es, magnas satis & bene luculentas, & qui præterea de arca sua honestam pensionem tibi annue dinumerat: decurrit tua ætas ad finem, jam agendum est, aut nunquam agendum, ut mundus agnoscat, quantum optimo omnium mortalium ingeniorum, artium, literarum, vero patrono debeas. Athanasius is solus est, qui id orbi in æternum testatum facere possit: is liber ex studiis tuis vel solus, vel certissime supererit, dedica eas lucubrationes viro optime de te & omnibus ingeniis merito: qui in maximis fortunis humanissimus est, in summo fastigio sine fastu, in admirabili autoritate non imperiosissimus, sed indulgentissimus, cui nihil magis est in votis, quam omnium ordinum gratiam vel tenere, vel mereri: atq; ita tempera tuam dedicationem, ut nullas laudes, tametsi verissimas ei asscribas, unde viro gratiarum & benevolentiæ studiosissimo, aliqua invidia, quam ubiq; vitat, suboriri possit. Simulq; adjunge, quæ ad rationem librorum pertineant, ne sequenti ætate, quod sæpe factum videmus, sine præfatione libri, quum denuo imprimentur, in lucem prodeant, nisi simul causam librorum suorum Typographi edere velint. Verti igitur omnia, quædam etiam ab illis ante conversa: eaq; in tres classes divisi. Prima classis habet ejus orationes cum epistolis ejusdem argumenti. Secundas res Synodales cum variis epistolis eodem spectantibus. In tertiam relegavi omnes supposititios libros, quos Athanasii non puto. In hoc genere alii aliis eruditiores sunt, alii aliis nequiores, quos duplici de causa verti, primũ, quod semper

aliquid Athanasii sapiant, & quædam ibi invenias, quæ una cum veris Athanasii scriptis perierunt: deinde veritus sum, ne si eos omisissem, dicere a quibusdam sciolis carbones pro gemmis amplectentibus, summos thesauros reliquisse: asscripsissem singulis adulterinis voluminibus nostram censuram, sed nolui litem meam facere: satis mihi fuit, eos a loco meliorum revellere, ut si quis contra sentiat, facile eos in aliam classem deportare possit. In veris Athanasii scriptis, summa fide & religione versatus sum, adeo, ut ubi dignitas, vis, gratia sententiæ retineri poterat, verba verbis fere eodem ordine servato reddiderim: commata certe çommatis, colla collis, periodi periodis respondent, in falsis libris curam illam relaxavi. Quid enim opus fuit, alienam balbutiem vitiaque orationis imitari? imo res viles grandiori stylo extuli, ne penitus evilescerent, & gratiam verbis, quæ in rebus non erat, adjunxi. Usus autem sum tribus exemplaribus, quorum primum cœnobii Prædicatorum Basiliensium fuit, adeo vetustum, ut literæ multis in locis exolescerent, quo plurimum usus est Joannes Reuchlinus: secundum fuit Justini Gobleri, juris peritia & eruditione linguarum & quibusdam Demosthenicis versis clarissimi nominis, id quoque nullis mendis vitiatum, sed notulis formisque abbreviationum nusquam alibi visis, ita difficile, ut potius ex sententiis verba, quam ex verbis sententias divinarim. Tertium Joannis Christophorsoni, Angli eruditissimi & integerrimi viri, graviorum autorum translatione insignis, id simul & emendatum, & lectu facile, & verbis ad plenum descriptis, non ita interpretem remorabatur. Hi tres clarissimi viri, ad multos annos mihi sua exemplaria patientissime commodaverunt, quorum benignitatem silentio mihi prætermittendum non putavi. Extant & alia vulgo Athanasii nostri nomen præ se ferentia, a diversis interpretibus in Latinum traducta, quæ Frobenius & Episcopius Chalcographi humanissimi undecunque conquisita, in quartum tomum congesserunt, ne quid Athanasio adscriptum, huic operi deesse videretur. Labores igitur nostros tibi debitos, & in nullum alium usum, quam ut gratitudo in te mea appareret, dedicatos, eo vultu, quo omnia doctorum scripta soles, dignaberis aspicere. Bene vale. Lovanii, decimotertio Calendas Septembris, Anno 1555.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

S. PATRIS NOSTRI

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΗΝΩΝ. ORATIO CONTRA GENTES.

Petro Nannio Interprete.

ΗΜΕΝ μὲν τῆς θεοσεβείας, καὶ τῆς τῶν ὅλων ἀληθείας γνῶσις, ἐ τοσῦτον τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ἔχει τὸ γνώσιμον· μονονυχὶ γὰρ καθ' ἡμέραν τοῖς ἔργοις κέκραγε, καὶ Ἡλίου λαμπρότερον ἑαυτὴν διὰ τ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιδείκνυται. ποθοῦντι δέ σοι ὅμως τὰ περὶ ταύτης ἀκοῦσαι, Φέρε, ὦ Μακάριε, ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν, ὀλίγα τ κατὰ Χριστὸν πίστεως ἐνθώμεθα· δυναμένῳ μέν σοι καὶ ἀπὸ τ θείων λογίων ταύτην εὑρεῖν, φιλοκάλως ὅ ὅμως καὶ παρ' ἑτέρων ἀκούσαι. αὐτάρκεις μὲν γάρ εἰσιν αἱ ἁγίαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ περὶ τ τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν· εἰσὶ δ' (καὶ) πολλοὶ τ μακαρίων ἡμῖν διδασκάλων εἰς ταῦτα συνταχθέντες λόγοι· οἷς ἐάν τις ἐντύχοι, ἔσεται μέν πως τ τῶν γραφῶν ἑρμηνείαν, ἧς δὲ ὀρέγεται γνώσεως τυχεῖν δυνήσεται· ἀλλ' ἐπεὶ τὰς τῶν διδασκάλων συντάξεις ἐν χερσὶ νῦν οὐκ ἔχομεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἃ παρ' ἐκείνων ἐμάθομεν, ταῦτα καὶ ἀπαγγέλλειν καὶ γράφειν σοι λέγειν, ὑπὲρ τ τοῦ Σωτῆρος

PIÆ quidem religionis & veritatis de universo ratio cognitioque, non tam indiget humana institutione, quam ipsa se suis notis indiciisque prodit: cum prope quotidie ipsis id operibus clamitet, & per Christi doctrinam Sole clarius sese demonstret: tibi tamen, Macari, de ea audiendi cupido (age) pauca de fide Christi pro viribus nostris in medium adducamus. Nam quamvis tu hæc ipsa queas ex sacris Scripturis colligere, alios tamen benigne audis. Sufficiunt quidem per se tum sacræ & divinitus inspiratæ scripturæ ad veritatis indicationem, tum plurimi de eadem re libri a sanctissimis magistris conscripti, quos si quis evolvat, intelliget aliquo-modo scripturarum mentem, & fortasse eam quam cupit, cognitionem adipiscetur. Cæterum quia eas lucubrationes nunc ad manum non habemus, necessum est, ut quæ ab illis didicerimus, tibi scripto proferamus: loquor autem de nostra in Salvatorem

fide, ne quis vilem disciplinam nostri dogmatis existimet, aut fidem in Christum nullis rationibus innixam suspicetur: qualia per calumniam Ethnici obiiciunt, nobis insultantes & rictu late diducto cachinnantes: nec aliud in medium adferunt, quam Christi crucem, ob quod merito eorum vicem doleas, quod cum cruci obtrectant, & pro conuicio obiiciunt, non animaduertant eius vim efficaciamque orbem terrarum repleuisse, & per eam opera, unde Deum agnoscas, edita fuisse. Neque enim, si ad cognoscendam eius diuinitatem rite mentem applicuissent, rem tantam risui haberent, sed potius Saluatorem uniuersitatis crucemque eius non noxam, sed remedium creaturarum fuisse, agnoscerent. Si enim post crucis aduentum omnis simulacrorum cultus summotus est, omnesque dæmonum præstigiæ hoc signo propelluntur, solusque Christus in veneratione est, & per eum Pater eius cognoscitur, & obtrectatores pudefiunt, & obloquentium mentibus quotidie latenter suum dogma insinuat: qui fit (merito enim quis eos ita alloqueretur,) ut humanum negotium id opinentur, ac non potius agnoscant & Dei Verbum, & mundi Seruatorem esse eum, qui in crucem ascendit? Istis mihi simile quiddam euenire videtur, ac si quis solem nubibus obtectum calumnietur: lucem tamen eius interim admirationi habeat, conspicatus videlicet universum inde mundum illuminari. Ut enim pulchrum est lumen, sic & pulchrior lumine luminis ipse autor sol: ita cum res diuina sit, universum orbem eius notitia adimpleri, necessum est suppeditatorem, autoremque tantæ virtutis operisque Deum esse & Dei Verbum. Dicemus igitur quatenus dabitur, primo loco refutantes infidelium inscitiam, ut, depulsis mendaciis, veritas postea ipsa per se resplendeat. Quin & tu quoque, mi homo, certus sis fidentique animo, quod si veritati credideris, & Christum cognoueris, nunquam fore ut te deceptum putes. Congruum autem censeo tecum, qui Christi studiosus es, de Christo disputare, quoniam omnibus rebus precio siorem hanc cognitionem, fidemque te existimare non dubito. Principio quidem malitia non fuit, quoniam ne nunc quidem in sanctis est, neque aduersus eos quicquam solidi aut substantiæ habet, sed mortales iam postmodum excogitare cœperunt,

A Χεισὸν πίσιν, ἵνα μήτε ἐυτελή τις τὴν ϗ καθ' ἡμᾶς λόγε διδασκαλίαν ἡγήσηται, μήτε ἄλογον τὴν εἰς Χεισὸν πίσιν ὑπολάβοι· ὁποῖα διαβάλλοντες Ἕλληνες χλευάζεσι, καὶ πλατὺ γελῶσι καθ' ἡμῶν· ὧδεν ἕτερον ἢ τὸν σαυρὸν τῦ Χρισῦ προσφέροντες, ἐφ' ᾧ μάλισα καὶ τὴν ἀναισθησίαν αὐτῶν, οἰκτειρήσφεν ἄν τις· ὅτι τὸν σαυρὸν διαβάλλοντες, οὐχ ὁρῶσι τινὰ τύτε δύναμιν πᾶσαν τὴν οἰκεμένην πεπληρωκυῖαν· καὶ ὅτι δι' αὐτε τὰ τῆς θεο-
B γνωσίας ἔργα πᾶσι πεφανέρωται. οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ἦσαν καὶ αὐτοὶ γνησίως διαθησάντες αὐτε τῇ θεότητι τὸν νᾶν, ἐχλεύαζον τὸ τηλικῦτον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ τῦτον ἐπεγίνωσκον Σωτῆρα τῦ παντὸς, καὶ τὸν σαυρὸν μὴ βλάβω, ἀλλὰ θεραπείαν τῆς κτίσεως γεγονέναι. εἰ γὰρ τῦ σαυρῦ γενομένε, πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθηρέθη· πᾶσα δὲ δαιμόνων φαντασία τῷ σημείῳ τύτῳ ἀπελαύνεται, καὶ μόνος ὁ Χεισὸς προσκυνεῖται, καὶ δι' αὐτε γινώσκεται ὁ πατὴρ, καὶ οἱ μὲν ἀντιλέγοντες καταισχύνονται· ὁ δὲ, τῶν ἀντιλεγόντων ὡσημέραι τὰς
C ψυχὰς ἀφανῶς μεταπείθει, πῶς, εἰκότως (γὰρ) ἄν τις εἴποι πρὸς αὐτὸς, ἔτι ἀνθρώπινόν ἐσιν ὑπονοεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ϗ μᾶλλον ὁμολογεῖν Θεῦ λόγον καὶ Σωτῆρα εἶναι ϗ παντὸς τὸν διὰ τῦ σαυρῦ ἀναβάντα. πάσχειν δὲ καὶ ἔτοι (μοι) δοκῦσιν ὅμοιον, ὡς εἴ τις τὸν μὲν ἥλιον ὑπὸ νεφῶν σκεπόμενον διαβάλλοι, τὸ δὲ τύτε φῶς θαυμάζοι, βλέπων ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις ὑπὸ τύτε καταλάμπεται. ὡς γὰρ καλὸν τὸ φῶς, καὶ καλλίων ὁ τῦ φωτὸς ἀρχηγὸς ἥλιος, ὕτω θεῖον πράγματος ὄντος τῦ τὴν οἰκεμένην πᾶσαν τῆς αὐτε γνώσεως πεπληρῶθαι, ἀνάγκη τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἡγεμόνα τῦ τοιύτε κατορ-
D θώματος εἶναι Θεὸν ϗ Θεῦ Λόγον. λέγομεν δ' ἵνα ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν, ϗτερον διελέγξαντες τὴν τ' ἀπίσων ἀμαθίαν· ἵνα τῶν ψευδῶν διελεγχθέντων, λοιπὸν ἡ ἀλήθεια δι' αὐτῆς ὑπλάμψῃ· ϗ θαρρῆς ϗ αὐτὸς, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἀληθείᾳ πεπίσευκας, καὶ τὸν Χρισὸν γινώσκων ὀκ ἠπατήθης· πρέπον δέ σοι ἡγῦμαι φιλοχρίσῳ ὄντι, τὰ περὶ Χρισῦ διαλέγεσθαι. ἐπεὶ ϗ πάντων τιμιωτέραν τ' περὶ τύτε γνῶσιν καὶ πίσιν ἡγεῖσθαί (σε) πεπίσευκα. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐκ ἦν κακία· ὧδε γὰρ ὧδε νῦν ἐν τοῖς ἁγίοις ἐσὶν, ὧδ' ὅλως κατ' αὐτῶν ὑπάρχει αὐτῆ· ἀνθρωποι δ' ταύτην ὕσερον ὑπονοεῖν ἤρξαν-

καὶ καθ' ἑαυτῶν ἀνατυποῦσι. ὅθεν δὴ καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐπίνοιαν ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. τὰ οὐκ ὄντα ὡς ὄντα λογιζόμενοι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ παμβασιλεὺς Θεὸς, ὁ ὑπερεπέκεινα πάσης οὐσίας καὶ ἀνθρωπίνης ἐπινοίας ὑπάρχων, ἅτε δὴ ἀγαθὸς καὶ ὑπερκαλῶν ὢν διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἀνθρώπινον γένος κατ' ἰδίαν εἰκόνα πεποίηκε· καὶ τῶν ὄντων αὐτὸν θεωρητὴν καὶ ἐπιστήμονα, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος κατεσκεύασε· δοὺς αὐτῷ καὶ τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἔννοιαν καὶ γνῶσιν, ἵνα τὴν ταὐτότητα σώζων, μήτε τῆς περὶ Θεοῦ φαντασίας ποτὲ ἐκπέσῃ, μήτε τῆς τῶν ἁγίων συζήσεως ἀποπηδήσῃ· ἀλλ' ἔχων τιμὴν τοῦ δεδωκότος χάριν, ἔχων καὶ τιμὴν ἰδίαν ἐκ τοῦ πατρικοῦ λόγου δύναμιν, ἀγάλληται καὶ συνομιλῇ τῷ θείῳ· ζῶν τὸν ἀπήμονα καὶ μακάριον ὄντως (καὶ) ἀθάνατον βίον· οὐδὲν γὰρ ἔχων ἐμπόδιον εἰς τὸ περὶ τοῦ θείου γνῶσιν, θεωρεῖ μὲν ἀεὶ διὰ τῆς αὐτοῦ καθαρότητος τὸν τοῦ πατρὸς εἰκόνα, τὸν Θεὸν λόγον, ὃ (καὶ) κατ' εἰκόνα γέγονεν. ὑπερεκπλήττεται δὲ καλλονῶν τὴν δι' αὐτοῦ εἰς τὰ πάντα πρόνοιαν. ὑπερχαίρει μὲν τῷ αὐτοπτῷ καὶ πάσης σωματικῆς φαντασίας κρείττονι. πρὸς δὲ τὰ ἐν οὐρανοῖς θεῖα καὶ νοητὰ τῇ δυνάμει τοῦ νοὸς συναπτόμενος. ὅτε γὰρ οὐ συνομιλεῖ τοῖς σώμασιν ὁ νοῦς ὁ τοῦ ἀνθρώπου, οὐδέ πω τῆς ἐκ τούτων ἐπιθυμίας μεμιγμένον ἔξωθεν ἔχει· ἀλλ' ὅλως ἐστὶν ἑαυτῷ συνὼν ὡς γέγονεν ἐξ ἀρχῆς. τότε δὴ τὰ αἰσθητὰ καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα διαβὰς, ἄνω μετάρσιος γίνεται, καὶ τὸν λόγον ἰδὼν, ὁρᾷ ἐν αὐτῷ καὶ τὸν τοῦ λόγου πατέρα, ἡδόμενος ἐπὶ τῇ τούτου θεωρίᾳ· καὶ ἀναπαυόμενος ἐπὶ τῷ πρὸς τοῦτον πόθῳ· ὥσπερ οὖν τὸν πρῶτον τῶν ἀνθρώπων γενόμενον, ὃς κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶτταν Ἀδὰμ ὠνομάσθη, λέγουσιν αἱ ἱεραὶ γραφαὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀνεπαισχύντως παρρησίᾳ τοῦ νοῦ ἐχούσης πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ συνδιαιτᾶσθαι τοῖς ἁγίοις ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ· οὗ εἶχεν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ὃν ὁ ἅγιος Μωσῆς τροπικῶς παράδεισον ὠνόμασεν· ἱκανὴ γὰρ (ἐστὶν) ἡ τῆς ψυχῆς καθαρότης ἐστὶ, καὶ τὸν Θεὸν δι' αὐτῆς καταμανθάνειν, καθάπερ καὶ ὁ Κύριός φησι· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. ὅτω μὲν (οὖν) ὁ δημιουργὸς, ὥσπερ εἴρηται, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κατεσκεύασε, καὶ μένειν ἠθέλησεν. οἱ δὲ ἄνθρωποι καθυλιγωρήσαντες τῶν κρειττόνων, καὶ ὀκνήσαν-

A & adversus seipsos effigurarunt, eadem scilicet ratione, qua & idolorum commenta effinxerunt, & ea quæ nihil erant tanquam quæ essent, animo conceperunt. Mundi enim opifex & omnium Imperator Deus, qui omnem substantiam humanamque intelligentiam longe superat, utpote bonus, & omnes bonitate præcellens, per suum Verbum, Salvatorem nostrum Jesum Christum, humanum genus ad suam ipsius imaginem effinxit, hominemque rerum contemplatorem peritumque communicatione suæ cum illo similitudinis effecit, tribuens ei suæ æternitatis intellectum & cognitionem, ut dum hanc similitudinem naturæ tueretur, nunquam B neque a cognitione imaginationeq. Dei absisteret, neque a convictu Sanctorum desiliret, sed possidens donatoris sui gratiam, possidens quoque propriam ex Patris ratione vim, exultaret pariter, & Deo familiaris esset, vivens innoxiam beatamque, hoc est immortalem vitam. Nullo enim impedimento implicitus, quod Dei cognitionem remorari posset, spectat quidem semper sua puritate, Patris imaginem Deum Verbum, ad cujus etiam exemplar ipse creatus est, & obstupescit animo ad ejus in rebus creatis providentiam, & celsior jam inde super omnia sensibilia, imaginationesque corC poreas redditus, ad ea quæ in cœlo sunt divina & intelligibilia, perspicacitate, ac viribus animi evehitur, illisque coaptatur. Cum enim corporalibus commerciis non immiscetur mens humana, neque ullam ex rebus extraneis admixtam trahit cupiditatem, sed sibi tota adest, ut à principio condita fuit: tunc sensibilia & omnia humana transcendens, in sublime evolat: & Verbum intuens, videt quoque in eo ipso & Verbi Patrem, deleD lectaturque istiusmodi spectaculo, & ejus desiderio rejuvenescit. Ut igitur primum hominem (qui etiam secundum Hebræam lingvam Adam, id est, homo appellatus est) ajunt sacræ scripturæ principio liberioris inverecundiorisque fiduciæ mentem erga Deum habuisse, & cum Sanctis conversatum esse in contemplatione intelligibilium, quam habuit in eo loco, quem Moses figurate paradisum nominavit: sufficit enim animæ puritas, ut Deum per se speculetur, quemadmodum & Dominus dixit: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Ita quidem opifex rerum (ut dictum est) genus humanum conditum, in eo statu permanere voluit, sed ipsi neglectu meliorum, tædioque ea *Matth. 5.*

per vim ingenii perſequendi illa, quæ ipſis propinquiora erant, requiſivere; propinquiora autem erant corpora ipſorum, corporeique ſenſus. Unde ab intelligibilibus animum ſevocarunt, ſeipſosque animo circumſpicere inceptaverunt, circumſpectis porro conſideratisque ſeipſis, corpus corporeosque ſenſus amplexi, ac quaſi ſuis propriisque decepti, in ſui cupidinem corruerunt, ſui contemplationem divinitatis contemplationi anteponentes. Hic igitur diutius commorati, neque a propinquioribus rebus deflexi, animam quidem ſuam corporalibus voluptatibus turbidam jam & ardentem omni concupiſcentia obruerunt. Tandem factum eſt, ut prorſus ſint obliti ſuarum virium, quas ab initio a Deo acceperant. Id autem verum eſſe, vel in primo homine conſpicias, quemadmodum ſacræ ſcripturæ de eo teſtantur. Ille enim, quamdiu mentem habuit ad Deum, Deique contemplationem intentam, averſus alienusque fuit a corporeis ſpectaculis: ubi autem ſvaſu ſerpentis abſtitit a cogitando intelligendoq; Deo, ſeipſum autem conſiderare occœpit: ſtatim in concupiſcentias corporeas uterque delapſus eſt, ſeque nudos eſſe cognoverunt, quo cognito, erubuerunt. Cognoverunt autem ſe nudos, non tantopere quod amiculis veſtium carerent, quam quod exuti eſſent divinarum rerum contemplatione, ac jam deinde animum ſuum ad contraria tranſtulerunt. Ubi enim defecerant â deſiderio intelligentiaque unius & veri Numinis, invarias deinde corporis alias atque alias cupiditates præcipites ierunt. Poſtremo (ut fieri ſolet) frequenti uſurpatione vetitarum cupidinum, in habitum tandem occalluerunt, adeo, ut jam ab eo tempore eas relinquere reformidarint: hinc jam ignaviæ & timores ac voluptates emerſere, nihilque niſi mortale ſapere in animis coalitum eſt. Nolens ſiquidem a concupiſcentiis abſiſtere, mortem exhorret, & ſegregationem a corpore. Rurſum deſideriis laborans earum rerum, quibus pro voto potiri nequit, cædes injuriasque facere ſtudio habet. Cæterum quanam ratione iſta agat, operæ pretium eſt, ut pro viribus exponam. Ubi defecit a rerum intelligibilium conſideratione mens, viribus corporis ſui abutens, gaudensque rerum corporalium ſpectaculo, & per errorem exiſtimans voluptatem ſibi bonam eſſe, ipſo vocabulo boni abutitur, & voluptatem ipſum verum bonum cenſet: non aliter quam ſi quis mente attonitus, gladiũ poſtulet in obvium quemque, id ſibi perſua-

A τες περὶ τὴν τούτων καταλήψιν, τὰ ἐγγυτέρω μᾶλλον ἑαυτῶν ἐζήτησαν· ἐγγύτερα δὲ τούτοις ἦν τὸ σῶμα, καὶ αἰσθητὰ τοῦτο αἰσθήσεις· ὅθεν τῷ μὲν νοητῷ ἀπέστησαν ἑαυτῶν τὸν νοῦν· ἑαυτοὺς δὲ καταμανθάνοντες, καὶ τότε σώματος καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἀντιλαμβανόμενοι, καὶ ὡς ἐν ἰδίοις ἀπατώμενοι, εἰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν ἔπεσον, τὰ ἴδια περιμισήσαντες τῆς περὶ τὰ θεῖα θεωρείας· ἐνδιατρίψαντες δὲ τούτοις, καὶ τῶν ἐγγυτέρω μὴ ἀποστῆναι θέλοντες, ταῖς μὲν τοῦ σώματος καὶ ἡδοναῖς συνεκλύσαν ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν, τεταραγμένην καὶ πεφυρμένην πάσαις ἐπιθυμίαις· τέλεον δὲ ἐπελάθοντο τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν περὶ Θεοῦ δυνάμεως. τοῦτο δ' ἂν τις ἴδοι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ πλασθέντος (ἀνθρώπου) ἀληθὲς, ὡς αἱ ἱεραὶ περὶ αὐτοῦ λέγουσι γραφαί. κἀκεῖνος γὰρ, ἕως μὲν τὸν νοῦν εἶχε πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τὴν τούτου θεωρίαν, ἀπεστρέφετο τοῦ πρὸς τὸ σῶμα θεωρεῖν· ὅτε δὲ συμβουλίᾳ τοῦ ὄφεως ἀπέστη μὲν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν διανοίας, ἑαυτὸν δὲ κατανοεῖν ἤρξατο, τοιαῦτα καὶ εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος ἔπεσον, καὶ ἔγνωσαν, ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, καὶ γνόντες ἠσχύνθησαν. ἔγνωσαν δὲ ἑαυτοὺς γυμνοὺς, οὐ τοσοῦτον ἀπὸ ἐνδυμάτων, ἀλλ' ὅτι γυμνοὶ τῆς τῶν θείων θεωρείας γεγόνασι, καὶ πρὸς τὰ ἐναντία τὴν διάνοιαν μεμιήκασι. πάντες γὰρ τὸ πρὸς τὸν ἕνα καὶ ὄντα, Θεὸν λέγω, καταλήψεως καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν πόθου, λοιπὸν εἰς διαφόρους καὶ εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐπιθυμίας ὠθήσαντο τὸ σῶμα. εἶτα, ὅια φιλεῖ γίνεσθαι, ἑκάστου καὶ πολλῶν ἐπιθυμίαν λαμβάνοντος, ἤρξαντο καὶ πρὸς αὐτὰς χρῆσιν ἔχειν· ὥστε καὶ φοβεῖσθαι ταύτας καταλείψαι. ὅθεν δὴ καὶ ἀθυμίαι, καὶ φόβοι, καὶ ἡδοναὶ, καὶ ἀνήκεστα φρονεῖν τῇ ψυχῇ πρόσεστι γέγονεν. ὁ θέλουσα γὰρ ἀποστῆναι τῶν ἐπιθυμιῶν, φοβεῖται τὸν θάνατον, καὶ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος. ἐπιθυμοῦσα δὲ πάλιν, καὶ μὴ τυγχάνουσα τῶν ὁμοίων, ἔμαθε φονεύειν καὶ ἀδικεῖν. πῶς δὲ ταῦτα ποιεῖ, βούλομαι καὶ δύναμιν σημαίνειν· ἀποστᾶσα τῆς νοητῆς θεωρείας, καὶ ταῖς κατὰ μέρος τοῦ σώματος ἐνεργείαις καταχωσθεῖσα, καὶ πατεῖσα τῇ τοῦ σώματος θεωρίᾳ· καὶ ἰδοῦσα καλὸν ἑαυτῇ εἶναι τὴν ἡδονὴν, πλανηθεῖσα κατεχρήσατο τῷ τοῦ καλοῦ ὀνόματι, καὶ ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἡδονὴν αὐτὸ τὸ ὄντως καλόν· ὥσπερ εἴτις τὴν διάνοιαν ὡς ἁπλοῦς, καὶ ἀπαιτοῦντι ξίφος καὶ τῷ ἀπαντῶντων, νομίζῃ τοῦτο εἶναι τὸ σωφρονεῖν. ἐραθεῖσα δὲ τῆς ἡδονῆς, ποικίλως αὐτὴν ἐνεργεῖν ἤρξατο.

B

C

D

a Amore deinde voluptatis irretita variis modis eam exercere inſtitu-

ὅσα γὰρ τὴν φύσιν κίνητον, εἰ καὶ τὰ καλὰ ἀπεστράφη, ἀλλὰ κινεῖσθαι δ' παύεται. κινεῖται δὲ οὐκ ἔτι μὲν κατ' ἀλήθειαν, οὐδὲ ὥστε τὸν Θεὸν ὁρᾶν, ἀλλὰ τὰ μὴ ὄντα λογιζομένη τὸ ἑαυτῆς δυνατὸν μεταποιεῖ, καταχρωμένη τούτῳ εἰς ἃς ἐπενόησεν ἐπιθυμίας. ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιον γέγονε. δυνατὴ γὰρ ὥσπερ πρὸς τὰ καλὰ νεύειν, οὕτω καὶ τὰ καλὰ ἀποστρέφεσθαι· ἀποστρεφομένη δὲ τὸ καλὸν, πάντως τὰ ἐναντία λογίζεται. πᾶσα γὰρ καθόλου δ' κινεῖσθαι δ' δύναται, τῷ φύσιν ἔσα, ὡς πρεῖπον, κίνητον. καὶ γινώσκουσα τὸ αὐτεξούσιον ἑαυτῆς, ὁρᾷ ἑαυτὴν δύνασθαι κατ' ἀμφότερα τοῖς τοῦ σώματος μέρεσι χρᾶσθαι, εἴς τε τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα· ὄντα δέ ἐστι τὰ καλά. (οὐκ ἔνια δ' τὰ φαῦλα. ὄντα δ' φημὶ τὰ καλά,) καθότι ἐκ τοῦ ὄντος Θεοῦ τὰ παραδείγματα ἔχει. οὐκ ὄντα δὲ τὰ κακὰ λέγω, καθότι ἐπινοίας ἀνθρώπων οὐκ ὄντα ἀναπέπλασται· ἔχοντος γὰρ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς, εἰς τὸ τὴν κτίσιν ὁρᾶν· καὶ διὰ τῆς παναρμονίου ταύτης συντάξεως γινώσκειν τὸν δημιουργὸν, ἔχοντος δ' καὶ ἀκοὴν εἰς ἐπανεργασίαν τῶν θείων λογίων καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων· ἔχοντος δὲ καὶ χεῖρας, εἴς τε τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐνέργειαν, καὶ ἔκτασιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀρχῆς, ἡ ψυχὴ ἀποσᾶσα τῆς πρὸς τὰ καλὰ θεωρίας, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς κινήσεως, λοιπὸν πλανωμένη κινεῖται εἰς τὰ ἐναντία. εἶτα τὸ δυνατὸν ἑαυτῆς, ὡς πρεῖπον, ὁρῶσα, καὶ τούτῳ καταχρωμένη, ἐνενόησεν ὅτι καὶ εἰς τὰ ἐναντία δύναται κινεῖν τὰ τοῦ σώματος μέλη· καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ τὴν κτίσιν ὁρᾶν, εἰς ἐπιθυμίας τὸν ὀφθαλμὸν ἀποστρέφει, δεικνύουσα ὅτι καὶ τοῦτο δύναται· καὶ νομίσασα, ὅτι ἅπαξ κινουμένη, σώζει τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν, καὶ οὐχ ἁμαρτάνει, ποιοῦσα, ὃ δύναται· καὶ οὐκ οἶδα, ὅτι οὐχ ἁπλῶς κινεῖσθαι, ἀλλ' εἰς ἃ δεῖ κινεῖσθαι γέγονε. τοῦτο γὰρ χάριν καὶ ἀποστολικὴ φωνὴ παρεγγυᾷ, πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπου ἡ τόλμα οὐκ εἰς τὸ συμφέρον καὶ πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατὸν σκοπήσασα, τὰ ἐναντία ἤρξατο ποιεῖν, ὅθεν καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸ ἐναντίον κινουμένη, φονεύειν πεποίηκε, καὶ τὴν ἀκοὴν εἰς παρακοὴν παρήγαγε· καὶ τὰ ἄλλα μέλη εἰς τὸ μοιχεύειν ἀντὶ νομίμης τεκνογονίας· καὶ τὴν μὲν γλῶτταν ἀντὶ εὐφημίας, εἰς βλασφημίας, καὶ λοιδορίας, καὶ πορνίας,

A Nam cum mobilis agilisque naturæ sit, etsi sese a bono averterit, a motu tamen non conquiescit: movetur igitur, sed jam non secundum veritatem, neque Deum spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas arbitrata essentias, vires suas occupat, iisque ad eas, quas commenta est, voluptates abutitur, ideo quod libera sit & sui arbitrii. Potest enim ut ad bona se inclinare, ita bona quoque aversari. Cæterum ubi bonum aversata est, omnia contraria imaginatur & cogitat, quippe quæ a motu conquiescere nequeat, cum natura (ut dixi) perquam mobilis sit. Quæ cum liberum sui jus arB bitriumque intuetur, & sentit se in utramque partem corporeis membris uti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea autem, quæ sunt, appello bona: quæ non sunt, mala. Quæ sunt, ideo a me vocantur bona, quoniam a Deo, qui est essentia ipsa, exemplar traliunt: quæ non sunt, mala nuncupamus, eo quod, cum nulla essentia subsistant, hominum commentis efficta sint. Cum enim corpus oculos habeat rerum naturæ contemplationi destinatos, ut ex ejus concinna modulataque compositione opificem agnosceret: cumque item auditum habeat auscultandis diuinis scripturis & C Dei legibus idoneum, manus quoque illi aptæ sint, tum ad necessarios usus, tum ad eas in precibus ad Deum porrigendas, fieri non potest, quin, ubi anima degenerat desciscitque a bonorum contemplatione motuque in iis rebus exercendo, aberret deuia ad res contrarias. Deinde vires suas (ut dixi) ipsa considerans, iisque abutens, animaduertit sese ad res contrarias membra corporis sui dirigere posse. Atque ideo pro contemplatione rerum naturæ, ad concupiscentias oculos avertit, specimen de se præbens, ostentansque se & hoc quoque posse. Persua- D sa interim, dummodo se moueat, suam se ipsius dignitatem tueri & nequaquam errare, si, quod potest, agat, inscia, quod non simpliciter condita sit ad movendum, sed ut se ad id, quod decet, moveat. Hujus gratia Apostolus sua voce admonet: Omnia licere, sed non omnia expedire. Audacia tamen hominum non ad id, quod expediens, aut decorum est, sed ad id, quod ipsis possibile est, respiciens, contraria molitur. Vnde & manus in diuersum movens, cædes perpetrat, & auditum ad inobedientiam, aliaque membra, pro legitima liberorum procreatione ad adulterium. Linguam item pro benedicentia ad blasphemias, conuicia, & pejerationes traducit:

rursus manus ad furta & verberationes hominum sibi specie similium, & olfactum ad multiplicia genera meretriciorum odorum: pedes vero ad celerem impetum effundendi sanguinis; ventrem quoque ad ebrietatem & satietatem inexplebilem transfert. Quæ omnia vitia & crimina animæ sunt, causæque horum non aliunde, quam a rerum meliorum aversatione. Ut enim si auriga, inscensis in stadio equis, negligens scopi, ad quem cursus dirigendus sit, avertensque se ab eo, duntaxat equos ad cursum impellat, ut potest: potest autem, ut vult: ac subinde illos in obvios agat, subinde quoque per præcipitia instiget, vectatus quo eum pernicitas equorum abripuerit, interim sibi persuadens, cum ita aurigetur, sese à scopo non excidere, utpote qui ad solum cursum oculos intentos habeat, nec se videat extra scopum palabundum versari: ita quoque anima, quæ se advertit ab orbita DEI, & præter decorum incitat membra corporis sui, vel potius ipsa ex se incitata, una cum membris perperam agit, sibique malum fingit, nihil interim animadvertens, sese, à via deerrare, & extra veritatis scopum ferri. Quem scopum Christi gerulus beatus Paulus in oculis habens ita locutus est: *Phil 3.14.* *Secundum scopum persequor præmium supernæ vocationis Jesu Christi.* Respectans igitur, quod bonum est, Paulus, nunquam, quod malum erat, operatus est. Ethnicorum quidam errabundi, itineris & Christi ignari, substantiam esse, & per se in rerum natura consistere malitiam pronunciarunt, duplici ratione à vero devii, vel quia mundi opificem defraudant creatione rerum omnium, quæ in natura sunt: Non enim rerum Dominus haberi posset, si pro illorum dogmate, malitia res solida esset, & vera essentia subsisteret: Vel si illum omnium conditorem volunt, necessario quoque dabunt etiam mali conditorem esse, quippe cum secundum illos, etiam malum inter res creatas adnumeretur. Id autem absurdum simul & impossibile fuerit. Non enim ex malo bonum, neque in eo est, neque per eum, alioqui pro bono haberi non possit, cum aut miscellaneam contaminatamque naturam haberet, aut causa autorque malorum existeret. Hæretici vero decidui ex majorum traditione naufragique in fide, & ipsi quoque per delirium veram essentiam malitiæ attribuunt, commenti præter verum CHRISTI Patrem alium esse DEUM, eumque ingenitum, mali conditorem choragumque, illumque ipsum naturæ opificem esse.

Τὰς δὲ χεῖρας αὖ πάλιν εἰς τὸ κλέπτειν καὶ τύπτειν τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους καὶ τὴν μυῶδες φρησιν, εἰς ὀδμῶν ἐρωτικῶν ποικιλίας τοὺς δὲ πόδας, εἰς ὀξύτητα τοῦ σκέλους αἵματος· καὶ τὴν μὲν γαστέρα εἰς μέθην καὶ κόρον ἀπλήρωτον. ἁπλῶς πάντα, κακία καὶ ἁμαρτία ψυχῆς ἐστιν· αἰτία δὲ τούτων ἀδεμία, ἀλλ' ἡ τῶν κρειττόνων ἀποστροφή. ὡς γὰρ ἐάν τις ἡνίοχος, ἅρμα ἵπποις ἐν σταδίῳ, καταφρονήσῃ μὲν τοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν ἐλαύνειν αὐτὸν προσήκει· ἀποστραφεὶς δὲ τούτου, ἁπλῶς ἐλαύνῃ τὸν ἵππον. ὡς ἂν δύνηται· δύναται δέ, ὡς βούλεται, καὶ πολλάκις μὲν εἰς τοὺς ἀπαντῶντας ὁρμᾷ, πολλάκις δὲ καὶ κρημνῶν ἐλαύνει φερόμενος, ὅπου δ' ἂν ἑαυτὸν τῇ ὀξύτητι τῶν ἵππων φέρει, νομίζων, ὅτι ἄτρεκτον τρέχων, οὐκ ἐσφάλη τοῦ σκοποῦ· πρὸς γὰρ μόνον τὸν δρόμον ἀποβλέπει, καὶ οὐχ ὁρᾷ, ὅτι ἔξω τοῦ σκοποῦ γέγονεν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἀποστραφεῖσα τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ὁδὸν, καὶ ἐλαύνουσα πρὸς τὸ πρέπον τὰ τοῦ σώματος μέλη, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ μετ' αὐτῶν ὑφ' ἑαυτῆς ἐλαυνομένη, ἁμαρτάνει τὸ κακὸν ἑαυτῇ πλάττει· οὐχ ὁρῶσα, ὅτι πεπλάνηται τῆς ὁδοῦ, καὶ ἔξω γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ, εἰς ὃν ὁ χοροφόρος ἀνὴρ, ὁ μακάριος Παῦλος ἀποβλέπων ἔλεγε· κατὰ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ. σκοπῶν ἦν τὸ καλὸν ὁ ἅγιος, οὐδέποτε τὸ κακὸν ἐποίει. Ἑλλήνων μοί τινες πλανηθέντες τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸν Χριστὸν οὐκ ἐγνωκότες, ἐν ὑποστάσει καθ' ἑαυτὸ εἶναί τινων κακίαν ἀπεφήναντο· ἁμαρτάνοντες καὶ δύο ταῦτα· ἢ τὸν δημιουργὸν ἀποστεροῦντες τοῦ εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων. οὐκ ἂν γὰρ εἴη τῶν ὄντων Κύριος, εἴ γε κατ' αὐτοὺς ἡ κακία ὑποστάσιν ἔχει καθ' ἑαυτὴν καὶ οὐσίαν. ἢ πάλιν θέλοντες αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν ὅλων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ κακοῦ δώσουσιν εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς οὖσι καὶ τὸ κακόν κατ' αὐτούς ἐστι. τοῦτο δὲ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον ἂν φανείη· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ καλοῦ τὸ κακὸν, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὐδὲ δι' αὐτοῦ, ἐπεὶ οὐκέτι καλὸν ἂν εἴη μεμιγμένην ἔχον τὴν φύσιν, ἢ αἴτιον γινόμενον κακοῦ. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων σκοπεσόντες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσαντες, καὶ ὅτοι μὲν ὑποστάσιν τοῦ κακοῦ προσφρονοῦσιν εἶναι· ἀναπλάττουσι δὲ ἑαυτοῖς παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα Θεὸν ἕτερον, καὶ τοῦτον ἀγέννητον καὶ κακοῦ ποιητὴν καὶ τῆς κακίας δημιουργὸν.

τύτες δὲ ἀχερῶς ἄν τις ἐλέγξειεν, ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν ἀνθρώποις διανοίας· ἀφ' ἧς καὶ ταῦτα ἀναπλασάμενοι μαίνονται. ὁ μὲν ἓν Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησῦς Χριστὸς, ἐν τοῖς ἑαυτῦ Εὐαγγελίοις φησὶ, βεβαιῶν τὰ Μωσέως ῥήματα, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς εἷς ἐστι. καὶ, ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, Κύριε τῦ οὐρανῦ καὶ τῆς γῆς. εἰ δὲ εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ ὅτως οὐρανῦ καὶ γῆς Κύριος, πῶς ἄλλος ἂν εἴη Θεὸς πλὴν τύτου; πῶ δὲ καὶ ἔσαι ὁ κατ' αὐτὸς Θεὸς, τὰ πάντα τῦ μόνου καὶ ἀληθινῦ πληροῦντος κατὰ τὴν τῦ οὐρανῦ καὶ γῆς πλήρωσιν; πῶς δὲ καὶ ἄλλος ἂν εἴη ποιητὴς, ὢν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τῦ Χριστῦ ἐστι Κύριος κατὰ τὴν τῦ Σωτῆρος φωνήν· Εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν ἰσοστασίῳ, καὶ τὸν τῦ ἀγαθῦ Θεὸν τὸν Παῦλον δυνάσθαι λέγεσθαι Κύριον εἰποιεν. ἀλλ' ἐὰν τῦτο λέγωσιν, ὅρα, εἰς ὅσην ἀσέβειαν ἐκπίπτυσιν. ἐν γὰρ τοῖς τὰ ἴσα δυναμένοις, τὸ ὑπερέχον καὶ κρεῖττον οὐκ ἂν εὑρεθείη. Καὶ γὰρ εἰ μὴ θέλοντος τῦ ἑτέρου, τὸ ἕτερον ἐστιν, ἴση ἀμφοτέρων ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀσθένεια ἐστιν. ἴση μέν, ὅτι νικῶσιν ἀλλήλων τὴν βούλησιν ἐν τῷ εἶναι. ἀσθένεια δὲ ἀμφοτέρων ἐστὶν, ὅτι μὴ βουλομένοις αὐτοῖς οὐδὲ γνώμην ἀποβαίνει τὰ πράγματα· ἔστι γὰρ καὶ ὁ ἀγαθὸς οὐδὲ γνώμῃ τῦ Παύλου. ἔστι καὶ ὁ Παῦλος οὐδὲ βούλησιν τῦ ἀγαθῦ. ἄλλος τε καὶ τῦτο γὰρ ἄν τις αὐτοῖς εἴποι· εἰ τὰ φαινόμενα ἔργα τῦ Παύλου ἐστὶ, τί τὸ ἔργον τῦ ἀγαθῦ; φαίνεται γὰρ οὐδὲν, πλὴν μόνης τῆς τῦ δημιουργῦ κτίσεως. τί δὲ καὶ τῦ εἶναι τὸ ἀγαθὸν γνώρισμα, οὐκ ὄντων ἄλλων ἔργων, δι' ὧν ἂν γνωσθείη; ἐκ γὰρ τῶν ἔργων ὁ δημιουργὸς γινώσκεται· πῶς δὲ ὅλος καὶ δύο ἂν εἴη ἐναντία ἀλλήλων, ἢ τί τὸ διαιροῦν ἐστι ταῦτα, ἵνα χωρὶς ἀλλήλων ᾖσιν; εἶναι γὰρ αὐτὰ ἅμα ἀδύνατον, διὰ τὸ ἀναιρετικὰ ἀλλήλων εἶναι. ἀλλ' οὐδὲ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ δυνηθείη ἂν εἶναι, διὰ τὸ ἄμικτον καὶ ἀνόμοιον αὐτῶν τῆς Φύσεως. οὐκοῦν ἐκ τρίτυ τὸ διαιροῦν φανήσεται, ἢ αὐτὸ Θεός. ἀλλὰ ποίας ἂν εἴη ἢ τὸ τρίτον Φύσεως, πότερον τῆς τῦ καλῦ, ἢ τῦ Παύλου. ἄδηλον φανήσεται· τῆς γὰρ ἀμφοτέρων εἶναι αὐτὸ ἀδυνατεῖ. σαθρᾶς δὴ τοίνυν τῆς τοιαύτης αὐτῶν διανοίας φανομένης, ἀνάγκη τὴν ἀλήθειαν διαλάμπειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γνώσεως· ὅτι τὸ κακὸν οὐδὲ παρὰ Θεῦ, οὐδὲ ἐν Θεῷ

A Hos quidem aliquis facile refutarit, tum ex ſcripturis, tum cogitatu humanæ mentis, qua iſta per inſaniam commenti ſunt. Dominus igitur & Servator noſter JESUS Chriſtus in ſuis Evangeliis ait, Moyſis verba corroborans, Dominum ac Deum unum eſſe: *Confiteor*, inquiens, *tibi Pater, domine cœli & terræ.* Quod ſi unus eſt DEUS, idemque cœli & terræ dominus, qui fieri poteſt, ut alius ſit DEUS præter ipſum? Ubi erit illorum DEUS, cum omnia unus, & verus DEUS adimpleat, quæ cœli terræque ambitu comprehenduntur? aut quanam ratione, alius ſit conditor earum re- *Matt. xi.*
B rum, quarum ipſe DEUS & Pater Chriſti, dominus eſt, ut vox Servatoris indicat? niſi ſcilicet ut in æquilibrio malum DEUM, invicem quoque boni DEI dominum eſſe poſſe affirment. Sed ſi hoc loquantur, vide mihi, quæſo, in quantam impietatem, prolapſuri ſint. Inter illos enim, qui pares ſunt viribus, eminentiorem & potentiorem non invenias. Nam ſi concedas, ut, nolente altero, alter tamen eſſe & exiſtere poſſet, æqua in ambobus poteſtas & imbecillitas fuerit, par quidem in eo poteſtas, quod alter alterius voluntatem
C vincat, eo ipſo, quod altero invito eſſe poſſit, par item imbecillitas amborum in hoc eſt, quod nolentibus ipſis, ea quæ nolint, eveniant. Eſt enim bonus, præter voluntatem mali, & malus præter voluntatem boni. Alioqui & hoc quiſpiam illis reſponderit: Si res viſibiles mali ſunt: quænam ſunt opera boni? Nihil enim aliud apparet præterquam iſta rerum natura ab opifice condita. Aut quodnam erit indicium, unde intelligatur bonus ille eſſe, non exiſtentibus ullis operibus, per quæ agnoſcatur? Ex operibus enim opifex cognoſcitur: aut duo contrarii ſimul eſſe qui
D poterint? aut quod eorum interſtitium, ut à ſe invicem dirimantur? certum enim eſt, eos ſimul eſſe non poſſe, eo quod mutua pernicie in ſe invicem ferantur: quin nec alter in altero conſiſtere poteſt, ob impermixtilem diſſimilemque naturam. Ergo tertium quiddam erit, quod ipſos dirimat, & hoc ipſum quoque DEUS. Sed cujus naturæ hic tertius fuerit, bonæne an malæ, in incerto erit. Nam utriusque naturæ eſſe non poterit. Ita igitur infirma, futilique demonſtrata iſtorum ſententia, neceſſum eſt veritatem Eccleſiaſtici dogmatis exſplendeſcere: Nullum malum nec à DEO, nec in DEO,

nec ab initio extitisse, neque ullam esse ejus substantiam. Sed homines per privationem imaginandi cogitandique boni, sibi illud quod malum est, comminisci cœperunt, effinxeruntque pro libidine ea, quæ non erant. Ut enim si quis sole præsente, & universa terrarum suo jubare illustrante, conniveat clausis oculis, ac inde tenebras, quæ nullæ sunt, animo fingat, ac postmodum quasi in tenebris ambulans oberret, ut nunc lapsante gradu procidat, nunc ad præcipitia sese incitet, arbitratus interim, non lucem sed tenebras esse, seque intueri, cum nihil videat: ita quoque mens humana clausis oculis, quibus Deum contemplari poterat, effictis sua imaginatione malis, in iis sese agitat ac movet, inscia interim se nihil agere, dum se maxime negocios̃am putat, &, quæ natura non subsistunt, animo comminiscitur. Non enim qualis à principio condita fuit, talis permanet, sed, qualem seipsam contaminando reddit, talis etiam apparet. Condita enim est ut Deum spectet, & ab eo illustretur, ipsa vero pro DEO mortalia & tenebras exquisiuit, ut alicubi Spiritus scripto prodit: *Deus hominem rectum fecit, ipsi autem exquisierunt multiplicia commenta.* Malitiæ igitur inventio & excogitatio, hominibus ab initio ita exorta & conficta est: quomodo porro ad idolorum vesaniam descenderint, necessum est, ut jam deinceps referamus, quo plane cognoscas, idolorum commentum non à bono, sed à malitia originem trahere. Quod autem initium sui malum habet, nullo unquam tempore bonum fuerit, cum undiquaque sit vitiosum. Non contenta igitur malitiæ inuentis hominum mens, paulatim se ad deteriora dejecit. Percepta enim voluptatum multiplici specie, & retenta divinarum rerum oblivione, dum in corporeis affectibus voluptatem sentit, & ad præsentia solum eorumque opiniones respicit, persuadens sibi ultra visibilia nihil esse, sed sola ista temporaria & corporea, boni naturam habere, in adversum acta, oblitaque se ad imaginem Dei esse conditam, non ulterius viribus suis vtitur ad Deum rationem, siue quod idem est Verbum, secundum quam creata est contemplandum. Extra se igitur posita ea quæ non sunt, animo concipit, & configurat. Nam cum speculum, quod in mente est, sinuosis corporalium inuolucris obduxerit, per quod solum Patris imaginem contemplari poterat, desinit ea videre, quæ animo imaginari debebat, rapi-

Eccles. 7. 30

Ἄστε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, ἄστε ἀσία τίς ἐστιν αὐτῶ. ἀλλὰ ἄνθρωποι τῇ στέρησιν τῆς τῶ καλῶ φαντασίας, ἑαυτοῖς πόνον ἤρξαντο καὶ ἀναπλάττειν τὰ μὴ ὄντα, καὶ ἅπερ βέλονται. ὡς γὰρ ἂν τις ἡλίου φαίνοντος, καὶ πάσης τῆς γῆς τῷ φωτὶ τούτου καταλαμπομένης, καμύων τὰς ὀφθαλμὰς σκότος, ἑαυτῷ πόνει μὴ ὄντος σκότους, καὶ λοιπὸν ὡς ἐν σκότει πλανώμενος περιπατεῖ, πολλάκις πίπτων καὶ τῇ κρημνῶν ὑπάγων, νομίζων μὴ εἶναι φῶς, ἀλλὰ σκότος. δοκῶν γὰρ βλέπειν, οὐδ' ὅλως ὁρᾷ· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καμύσασα τὸν ὀφθαλμὸν, δι' οὗ τὸν Θεὸν ὁρᾶν δυνάται, ἑαυτῇ τὰ κακὰ ἐπενόησεν, ἐν οἷς κινουμένη, οὐκ οἶδεν, ὅτι δοκοῦσά τι ποιεῖν, οὐδὲν ποιεῖ τὰ μὴ ὄντα γὰρ ἀναπλάττεται, καὶ οὐχ οἷα γέγονε, τοιαύτη καὶ ἔμεινεν· ἀλλ' οἵαν ἑαυτὴν ἐνέφυρε, τοιαύτη καὶ φαίνεται· γέγονε μὲν γὰρ εἰς τὸ ὁρᾶν τὸν Θεὸν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι· αὕτη δ' ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τὰ φθαρτὰ καὶ τὸ σκότος ἐζήτησεν, ὡς που καὶ τὸ πνεῦμα ἐγγράφως φησίν· ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν εὐθῆ, αὐτοὶ δ' ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς· καινίας δὴ ἦν εὕρεσις καὶ πόνοια τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἀρχῆς, ἄστε γέγονε καὶ πέπλασται. πῶς δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων μανίαν κατεβεβήκασιν, ἤδη λέγειν ἀναγκαῖον· ἵνα γινώσκῃς, ὅτι ὅλως ἡ τῶν εἰδώλων εὕρεσις, οὐκ ἀπὸ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀπὸ κακίας γέγονε. τὸ δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχον κακὴν ἐν οὐδενί ποτε καλὸν πρόθειν, ὅλον ὂν φαῦλον. οὐκ ἀρκεθεῖσα δὲ τῇ τῆς κακίας πόνοιᾳ ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ, κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τὰ χείρονα ἑαυτὴν ἐξάγειν ἤρξατο. μαθοῦσα γὰρ διαφορὰς ἡδονῶν καὶ ζωσαμένη τὴν τῶν θείων λήθην, ἡδομένη δὲ καὶ πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη, καὶ πρὸς μόνα τὰ παρόντα, καὶ τὰς τούτων δόξας ἀποβλέπουσα, ἐνόμισε μηδὲν ἔτι πλέον εἶναι τῶν βλεπομένων, ἀλλὰ μόνα τὰ πρόσκαιρα, καὶ τὰ σωματικὰ εἶναι τὰ καλά· ἀποστραφεῖσα δὲ καὶ πλαθομένη ἑαυτὴν εἶναι κατ' εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, οὐκέτι μὲν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως τὸν Θεὸν λόγον, καθ' ὃν καὶ γέγονεν ὁρᾷ· ἔξω δὲ ἑαυτῆς γεγονομένη, τὰ μὴ ὄντα λογίζεται καὶ ἀνατυπᾶται. πεπύρωσα γὰρ ταῖς ἐπιπλοκαῖς τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, τὸ ὡς ἐν αὐτῇ κάτοπτρον, δι' οὗ μόνου ὁρᾶν ἠδύνατο τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς, οὐκέτι μὲν ὁρᾷ, ἃ δεῖ ψυχὴν νοεῖν· παντὶ δὲ τῷ φέ-

ρεται, καὶ μόνα ἐκεῖνα ὁρᾷ τὰ τῇ αἰσθήσει προσπίπτοντα. ὅθεν δὴ πάσης σαρκικῆς ἐπιθυμίας γέμουσα, καὶ ἐν τούτων δόξαις ταραττομένη, λοιπὸν, οὐκ ἐπελάθετο τῆ διανοίᾳ Θεοῦ, τοῦτον ἐν σωματικοῖς καὶ αἰσθητοῖς ἀναπλάττεται, τοῖς φαινομένοις τιμῇ τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν ἀναθεῖσα, καὶ μόνα ταῦτα δοξάζουσα, ἅπερ αὐτὴ βούλεται, καὶ ὡς ἡδέα ὁρᾷ. προηγεῖται τοίνυν αἰτία τῆς εἰδωλολατρείας ἡ κακία· μαθόντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι τιμᾶν οὐκ ὄντα κακίαν ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, οὕτω καὶ τοῦ οὐκ ὄντας Θεοὺς, ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. ὅταν γάρ τις εἰς βυθὸν καταδύς, μηκέτι (μὲν) βλέποι τὸ φῶς, μὴ γὰρ τὰ ἐν τῷ φωτὶ φαινόμενα, διὰ τὸ τῷ ὀφθαλμῷ ἀπὸ προσιὸν κάτω νᾶμα, καὶ τιμῇ ὕδατι ἐπικειμένῳ ἐπίχυσιν ἀπὸ μόνα δὲ τὰ ἐν τῷ βυθῷ αἰθόμενα, νομίζοι μηδὲν πλέον ἐκείνων εἶναι, ἀλλ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα ἀπὸ τῶν ὄντων εἶναι τὰ κύρια. οὕτω καὶ οἱ πάλαι τῶν ἀνθρώπων ἀφρονες καταδυῶτες εἰς τὰς τῶν σαρκῶν ἐπιθυμίας, καὶ φαντασίας, καὶ ἐπιλαθόμενοι περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ δόξης, ἀμυδρῷ τῷ λογισμῷ, μᾶλλον δὲ ἀλογίᾳ χρησάμενοι, τὰ φαινόμενα Θεοὺς ἀνετυπώσαντο, τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα δοξάζοντες, καὶ τὰ ἔργα μᾶλλον ἢ θειάζοντες, ἅπερ τῶν ἔργων αἴτιον καὶ δημιουργὸν δεσπότην Θεόν. ὥσπερ δὲ καὶ τὸ προλεχθὲν παράδειγμα, οἱ εἰς τὸν βυθὸν καταδυόμενοι, ὅσῳ μᾶλλον ἐπικαταβαίνουσι, τοσοῦτοι εἰς τὰ σκοτεινότερα καὶ βαθύτερα ὁρμῶσιν· οὕτω καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων πέπονθε γένος. ἀεὶ γὰρ ἁπλοῦν ἔχον τιμῇ εἰδωλολατρείαν, οὐδὲ ἀφ' ὧν ἤρξαντο, ἐν τούτοις καὶ διέμειναν· ἀλλ' ὅσον τοῖς πρώτοις ἐνεχόνιζον, τοσοῦτον ἑαυτοῖς καινοτέρας ἐφεύρισκον δεισιδαιμονίας· καὶ κόρον δὲ λαμβάνοντες τῶν πρώτων, ἄλλοις πάλιν ἐνεπίμπλαντο κακοῖς προκόπτοντες ἐν τοῖς αἰσχίστοις, καὶ πλεῖον ἑαυτῶν ἐπεκτείνοντες τιμῇ ἀσέβειαν. τοῦτο γὰρ καὶ ἡ θεία γραφὴ μαρτύρεται λέγουσα. ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. ἄρτι γὰρ ἀπεπήδησεν ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ Θεοῦ. καὶ καταβαίνοντες ταῖς ἐννοίαις καὶ τοῖς λογισμοῖς οἱ ἄνθρωποι, πρώτοις ἀέρι, καὶ Ἡλίῳ, καὶ Σελήνῃ, καὶ τοῖς ἄστροις τιμῇ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι ἀνέθηκαν. ἐκείνους δὲ μόνον Θεοὺς εἶναι νομίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετ' αὐτοὺς αἰτίους τυγχάνειν. εἶτ' ἐπικαταβαίνοντες τοῖς σκοτεινοῖς λογισμοῖς, αἰθέρα καὶ

A aturque in omnem partem, & in ea sola obtutum habet, quæ sensibus occurrant. Quapropter undique omni carnali concupiscentia scatens, & ejus opinionibus turbida, Deum, cujus in animo oblivionem concepit imaginando cogitandoque ex rebus corporeis sensibilibusque sibi confingit, iisque quæ visibilia sunt, Numinum appellationem consecrat, quippe cum ea sola magnificiat, quæ animo concupiscit, & cum voluptate adspectat. Est igitur malitia prævia, anteambulaque idololatriæ. Ut enim homines malitiam, quæ nulla est, didicerunt B effingere: ita quoque deos, qui nulli erant, ipsi sibi confinxerunt: non aliter quam si quis in profundum demersus & exsors jam lucis, ac sine conspectu earum rerum, quæ luce reteguntur, oculis humi vergentibus, aquaque superne aciem oculorum premente, sola quæ in profundo sunt, percipit: nec præterea quicquam esse in rerum natura opinatur, eaque, quæ ita sibi in aquis apparent, rerum omnium potissima credat: ita olim stolidi homines demersi in carnales libidines & imaginationes, oblitique earum rationum dogmatumque, quibus Deus intelligitur, obscura cordis ratiocinatione, vel potius irrationali vecordia usi, rem visibilem esse C Deum finxerunt: creaturam præ creatore honoribus prosequentes: & de operibus diviniora, quam de autore & opifice Deo sentientes. Ut autem secundum superiorem comparationem, qua qui in profundum urinantur, quanto magis descendunt, tanto ad tenebrosiora semper altioraque abripiuntur: ita quoque non dissimile quiddam humano generi evenit. Non enim simplicem tenuerunt idololatriam, neque unde inceperunt, in iis quoque perstiterunt, sed quanto diutius prioribus inveterati sunt, tanto magis ac D magis novas sibi superstitiones repererunt: ac nondum prioribus satiati, aliis se denuo malis impleverunt, dum pergunt in turpissimis, ulteriusque suam impietatem extendunt. Quod ipsum etiam sacra Scriptura testatur dicens: *Cum venerit impius ad profunditatem malorum, contemnit.* Prov. 18. 3. Nuper enim cum resiliisset a Deo mens humana, ac cogitationes rationesque suas dimisisset, primum cœlo, & Soli, & Lunæ, reliquisque stellis divinos honores consecraverunt, eos non solum Numina, sed aliarum quoque rerum deinceps autores fuisse arbitrati, mox adhuc magis humi cum tenebricosis suis cogitationibus subsidentes, æthera, &

aërem, eaque quæ in aëre sunt, deos appellaverunt. Provecti vero ulterius in malis, jam & elementa principiaque illa, quibus corpus constituitur, calorem, frigus, siccitatem, & humiditatem pro Numinibus celebraverunt. Ut autem qui penitus ex alto in terram afflicti, instar terrestrium cochlearum, torquent sese ac reptant: ita quoque impientissimi mortales ubi semel ceciderant a concipienda imagine Dei, homines deinde, & hominum formas, tum viventium, tum defunctorum, in deos retulerunt. Postmodum vero cogitationibus, consiliisque deterioribus initis, in lapides etiam & ligna, reptilia tum aquatici generis, tum terrestris, & in brutas ferasque belluas, divinum & supramundanum nomen transtulerunt, omnes interim divinos honores illis attribuentes, vero ac legitimo, reque ipsa Deo, Christi Patre, rejecto. Cæterum utinam vel hic saltem constitisset vecordium audacia, & non ulterius prodeuntes, impietatibus sese gravioribus contaminassent. Nam tantopere quidam mente prolapsi sunt, tantisque tenebris animum suum involverunt, ut quæ nequaquam ulla ratione esse poterant, aut unquam inter res creatas conspecta erant, ea & excogitarint, & Numina fecerint: quippe qui bruta rationabiliaque animalia invicem permiscentes, & in unam speciem contrahentes, pro diis colant. Quales sunt apud Ægyptios Canicipites, Serpenticipites, Asinicipites, & in Libya Juppiter Ammon vervecino capite configuratus. Alii vero partes corporis, aut caput, aut humeros, aut manus, aut pedes seorsim sibi desumentes, inter deos extulerunt, & ceremoniis coluerunt, quasi eis non sufficiat integrum, & non in partes decurtatum corpus religiones deorum obtinuisse. Alii adhuc magis sceleratam superstitionem amplificantes, ex vitiis suis occasione sumpta, libidinem, & cupidinem indigitantes adoraverunt. Qualis est apud eos Amor, & in Papho Venus. Alii rursus ut sese malis venditarent, & gratificarentur, ausi sunt suos principes, eorumque liberos inter Numina referre, aut per reverentiam regum, aut per metum Tyrannorum: ut in Creta famigeratus ille Jupiter, in Arcadia Mercurius, apud Indos Dionysius, apud Ægyptios Isis, & Osiris, & Orus, & hoc tempore Antinous Adriani Romanorum Imperatoris Amasius, quem non ignari, hominem fuisse & hominem nequaquam sanctum, sed potius stupris &

A τὸν ἀέρα, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι πεποιηκόσμησαν θεούς. προβαίνοντες δὲ τοῖς κακοῖς, ἤδη καὶ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τῶν σωμάτων συγκρίσεως, τὴν θερμὴν, καὶ τὴν ψυχρὰν, καὶ τὴν ξηρὰν, καὶ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν θεοὺς ἀνύμνησαν. ὡς δὲ, οἱ τέλεον πεσόντες εἰς τὴν γῆν ἑλυσπῶνται δίκην τῶν ἐν τῇ χέρσῳ κοχλιῶν· ἕτως οἱ ἀσεβέσταται τῶν ἀνθρώπων, πεσόντες καὶ παντελῶς πεσόντες ἀπὸ τῆς περὶ Θεοῦ φαντασίας, λοιπὸν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἀνθρώπων μορφὰς, τῶν μὲν ἔτι ζώντων,
B τῶν δὲ καὶ μὴ θανάτων, εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν. ἔτι δὲ καὶ χειροναβυλόμυοι καὶ λογιζόμυοι, ἤδη καὶ εἰς λίθους, καὶ ξύλα, καὶ ἑρπετὰ, ἔνυδρά τε καὶ χερσαῖα, καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων ἀνήμερα ζῶα, τὴν θείαν καὶ ὑπερκόσμιον τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν μετωνόμασαν· πᾶσαν δὲ μόνῳ Θεοῦ αὐτοῖς ἀπονέμοντες, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα Θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα ἀποστρεφόμυοι. εἴθε δὲ καὶ μέχρι τούτων εἰστήκει τῶν ἀφρόνων τὸ τόλμα, καὶ μὴ περαιτέρω βαίνοντες ἑαυτοὺς ταῖς ἀσεβείαις ἐνέφυρον. τοσοῦτον γάρ τινες καταπεπώκασι τῇ διανοίᾳ καὶ ἐσκοτίσθησαν τὸν νοῦν, ὥστε
C καὶ τὰ μηδ' ὅλως μηδαμῶς ὑπάρχοντα, μηδὲ ἐν τοῖς γνωμένοις φαινόμενα, ὅμως ἑαυτοῖς ἐπινοῆσαι καὶ ἐποιῆσαι. λογικὰ γὰρ ἀλόγοις ἐπιμίξαντες, καὶ ἀνόμοια τῇ φύσει ἐγείραντες, ὡς θεοὺς θρησκεύουσιν· οἷοί εἰσιν οἱ παρ' Αἰγυπτίοις Κυνοκέφαλοι καὶ Ὀφιοκέφαλοι καὶ Ὀνοκέφαλοι, καὶ ὁ παρὰ Λίβυσι Κεκοκέφαλος Ἄμμων. ἄλλοι δὲ τὰ μέρη τοῦ σωμάτων, κεφαλὴν, καὶ ὦμον, καὶ χεῖρα, καὶ πόδα καθ' ἑαυτὰ διελόντες, ἕκαστον εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν, καὶ ἐξεθείασαν. ὥσπερ οὐκ ἀρκούμυοι ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ὅλου σώματος ἔχειν τὴν θρησκείαν. ἐπιτείνοντες δὲ τὴν ἀσέβειαν ἕτεροι, τὴν πρόφασιν τῆς τούτων
D εὑρέσεως, καὶ τῆς ἑαυτῶν κακίας τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν θεοποιήσαντες, προσκυνοῦσιν οἷός ἐστιν ὁ παρ' αὐτοῖς Ἔρως, καὶ ἡ ἐν Πάφῳ Ἀφροδίτη· οἱ δὲ, αὐτῶν ὥσπερ φιλοτιμούμυοι τοῖς χείροσιν, ἐθέλησαν τοὺς παρ' αὐτῶν ἀρχοντας, ἢ καὶ τοὺς τούτων παῖδας εἰς θεοὺς ἀναθεῖναι. ἢ διὰ μόνῳ τῷ δεξαμένῳ, ἢ διὰ φόβον τῆς αὐτῶν τυραννίδος. ὡς ὁ ἐν Κρήτῃ παρ' αὐτοῖς περιβόητος Ζεύς. καὶ (ὁ) ἐν Ἀρκαδίᾳ Ἑρμῆς· καὶ παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Διόνυσος. παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις Ἶσις καὶ Ὄσιρις, καὶ Ὧρος· καὶ ὁ νεῦ Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως παιδικὸς Ἀντίνοος, ὃν καίπερ εἰδότες ἄνθρωπον, καὶ ἀνθρωπον ὁσιον, ἀλλ' ἀσελγείας ἔμπλεον

διὰ φόβον δ' προσάξαντ@ σέβεσιν. Ἐπιδη- A propudiis plenum, ob metum præcipientis
μήσας γὰρ Ἀδριανὸς τῇ χώρᾳ τ' Αἰγυπτίων, τε- in cultu ac veneratione habent. Cùm e-
λευτήσαντα τὸν τῆς ἡδονῆς αὐτῷ ὑπηρέτην nim profectus esset in Ægyptum Adrianus,
Αντίνοον, ἐκέλευσε θρησκεύεσθαι· αὐτὸς defunctum ibi voluptatis suæ ministrum
μὲν καὶ μὴ θάνατον ἐρῶν τὸ παιδός· ἔλεγ- Antinoum publico edicto statuit, ut sacri-
χον δ' ὅμως καθ' ἑαυτὸ, καὶ γνώρισμα κατὰ ficiis colerent: qua quidem re ut ipse etiam
πάσης εἰδωλολατρείας παρέχων, ὅτι οὐκ a funere pueri se amatorem ostendit, ita
ἄλλως εὑρέθη παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αὕτη, ἢ recens refutandæ idololatriæ documen-
δι' ἐπιθυμίαν τῶν πλασαμένων. καθὼς καὶ tum de se præbuit, declarauitque eam
ἡ σοφία τὸ Θεὸ προμαρτύρεται λέγουσα· non alia de causa ab hominibus institu-
ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων· καὶ μή τι tam esse, quam desiderio eorum, qui
θαυμάσῃς, μηδὲ μακρὰν τίθεσθαι τὸ figmentis repræsentantur, quemadmo- *Sap. 14. 12.*
λεγόμενον νομίσῃς, ὅτω γε καὶ ὁ πολλῷ dum Sapientia Dei testatur: *Origo for-*
B πρότερον, ἢ τάχα καὶ μέχρι νῦν ἡ Ρωμαίων *nicationis, idolorum inuentio est.* Ne mi-
σύγκλητ@ οὐ τώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς hi hic dubius hæsites, neve longè a fide
ἄρξαντας βασιλέας, ἢ πάντας, ἢ ὃς ἂν αὐτοὶ rem abesse credas, qvod dico: non ita
βάλωνται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν θε- pridem, & fortasse etiam nunc Roma-
οῖς εἶναι, καὶ θρησκεύεσθαι θεὸς γράφου- nus senatus suos ab origine imperatores,
σιν. οἷς μὲν γὰρ ἀπεχθάνονται, τύτους ὡς aut omnes, aut saltem eos, qvos ipsis li-
πολεμίους τὴν φύσιν ὁμολογοῦσι, καὶ ἀνθρώ- bitum est cœlo arisque dedicant, legibus-
πους ὀνομάζουσιν· οὓς δὲ καταθυμίους ἔχου- que & senatusconsultis deos esse iubent.
σι, τύτους δι' ἀνθραγαθίαν θρησκεύεσθαι E diuerso in quos male animati sunt, & pro
C προσάττουσιν· ὥσπερ ἐπεξουσίαν ἔχοντες hostibus habent, illosque quæ eorum na-
τὸ θεοποιεῖν, αὐτοὶ ἄνθρωποι τυγχάνον- tura est homines esse agnoscunt, rursus
τες, καὶ εἶναι θνητοὶ μὴ δεόμενοι. ἔδει δὲ qvos gratia & amore prosequuntur, hos
θεοποιοῦντας αὐτοὺς, μᾶλλον εἶναι θεοὺς αὐ- ob virtutem coli præcipiunt: non ali-
τούς. τὸ γὰρ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου κρεῖττον εἶ- ter quam si Numinis faciendi ius pote-
C νας δεῖ. καὶ ὁ κρίνων, τοῦ κρινομένου ἐξ ἀνάγ- statemque haberent, cum illi ipsi & ho-
κης ἀρχὴ καὶ ὁ δίδους, πάντως ὃ ἔχει, χαρίζε- mines sint, & sese mortales esse non dif-
ται ὥσπερ ἀμέλει καὶ πᾶς βασιλεὺς ὁ μὲν fiteantur. Atqui deceret illos deorum
ἔχει χαρίζεται, τῷ δὲ λαμβανόντων κρείττων conditores, ipsos potissimum deos esse.
καὶ μείζων ἐστίν. εἴπερ οὖν οὓς θέλουσιν αὐτοὶ, Id enim quod facit, eo quod conficitur, præstantius esse debet: & is qui sancit, in id quod sancitur, imperium obtinet, & is qui donat, plane quod in potestate sua habet, donat. Ita certe & rex, id quod possidet, elargitur, iisque qui accipiunt, superior & potentior est. Si igitur quos ipsis libuit, Senatusconsulto deos reddunt, oportebat ante omnia ipsos esse deos. Cæterum hoc mirificum est, quod ipsi morientes, falsum esse docent suum de diis constituendis suffragium. Non tamen ista consuetudo recens, neque a senatu Romanorum originem sumpsit, sed iam olim id factitatum & in usu habitum est in decernenda diuinitate. Nam & prisci in Græcia, celeberrimique dii Iuppiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius: & inter fœminas, Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Thesei edicto, qui ibi regnauit (ut in historiis Græcorum est) accepere Numen, ac diuinitatem. Cum interim qui sanxerunt vita functi, ut mortui lugeantur, quos autem edictis sanxerunt, inter Numina recipiantur. O in se arietantem vesaniam! norunt quales sint autores consecrandi, eos tamen qui ab ipsis consecrati sunt, potiores ducunt.

τύτους θεοὺς δογματίζουσιν εἶναι, ἔδει καὶ αὐ-
τοὺς πρῶτον εἶναι θεούς. ἀλλὰ τὸ θαυμασόν
ἐστιν τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ ἀποθνήσκοντες ὡς ἄν-
θρωποι, ἐλέγχουσι τὴν ἑαυτῶν περὶ τῶν θε- D
οποιηθέντων ὑπ' αὐτῶν ψῆφον εἶναι ψευδῆ.
τοῦτο δὲ τὸ ἔθ@, οὐ καινὸν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς Ρω-
μαίων ἤρξατο βουλῆς, ἀλλ' ἦν ἄνωθεν προ-
γιγνόμενον, καὶ προμελετώμενον περὶ τῶν
εἰδώλων ἔννοιαν. καὶ γὰρ οἱ πάλαι παρ' Ελλη-
σι διαβεβοημένοι θεοὶ Ζεὺς, καὶ Ποσειδῶν, καὶ Α-
πόλλων, καὶ Ἥφαιστ@, καὶ Ἑρμῆς, καὶ ἐν Θηλείαις
Ἥρα, καὶ Δήμητρα, καὶ Ἀθήνη, καὶ Ἄρτεμις,
ταῖς Θησέως τὸ πρὸ τοῖς Ἕλλησιν ἰσορρο-
μένου διαταγαῖς, ἐκυρίθησαν λέγεσθαι θεοὶ καὶ
οἱ μὲν διαταξάμενοι, ὡς ἄνθρωποι ἀποθνή-
σκοντες, θρηνοῦνται· οὓς δὲ διετάξαντο, ἅτοι ὡς
θεοὶ προσκυνοῦνται. ὦ πολλῆς ἐναντιότητ@
καὶ μανίας. ἅ διαταξάμενον εἰδότες, οὓς δια-

Atque utinam intra mares ſtudium iſtud vecors idololatriæ conſtitiſſet, neque fœminis detuliſſent divinum nomen. Nam & fœminas, quas neque ad commune de republica conſilium tutum eſt admittere, illas ipſas Deorum religione ut Numina venerantur & colunt. Ex quo genere ſunt illæ (quas ſupra diximus) a Theſeo inter Numina relatæ. Ex quo item genere apud Ægyptios Iſis, & Proſerpina minor: & apud alios, Venus. Nam aliorum nomina, nefas quidem arbitramur, quorum vel mentio vlla habeatur, cùm ſint omni ludibrio plena. Quandoquidem multi non modo priſcis, ſed & noſtris temporibus, ubi amiſere, quos chariſſimos habent fratres, cognatos, uxores: multæ item viduæ, maritos extinctos, cum omnibus conſtet, eos ex natura homines fuiſſe: iſtos tamen, inquam, iſtasque ob ingentem luctum, deſideriumque fictis depictisque figuris expreſſos, inter Numina dedicaverunt. Poſteri deinde admirati elegantiam, artificiumque operis, eosdem pro diis habuere, idque præter omnem rationem naturæ, cum eos colant, quos ipſi parentes, ut neutiquam Deos, comploravere, quippe ſine luctu futuri, ſi deos illos eſſe certum habuiſſent. Ideo enim, quod eos non modo non crederent deos, ſed plane nullos reputarent, imaginibus eos effigurari voluerunt, ut eos non ulterius ſuperſtites, per effigiei ſimilitudinem obtuentes, hoc genere repræſentationis dolorem ſuum mitigarent. His tamen ſimulacris ſtulti, ut diis, vota faciunt, & veri Numinis ceremoniis proſequuntur. Certe in Ægypto etiam nunc de Oſiride, Oro, Typhone, aliisque ut perditis & extinctis, deploratio ſolennis peragitur, æramentaque Dodonæ, & Corybantes in Creta, ſatis argumento ſunt, Iovem non fuiſſe Deum, ſed hominem, eumque ex crudivoro patre progenitum. Et quod mirum eſt, Plato ille apud Græcos ſapiens ac proinde clarus ac magnificus, veluti de Numine cogitabundus in Piræum cum Socrate accedit, hominis arte deformatam Dianam adoraturus. Has vero aliasque ejusmodi idololatriæ excogitandæ vecordias, jam olim & ante multa tempora prædocuit ſcriptura his verbis, *Origo fornicationis, idolorum excogitatio, inventio eorum, peſtis vitæ. Neque enim ab initio fuere, neque in æternum futura ſunt: ambitione enim hominum in mundum venere, ideoque compendiaria eorum conſummatio excogitata eſt. Acerbo enim luctu attritus pater filii ſubito e vita*

Sap. 14. 12.

τάξατο, σεβτιμῶσι. καὶ εἴθε μέχρις ἀρρένων εἰσήκει τῶτων ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ μὴ εἰς θηλείας κατέφερεν τ θείαν σεβσηγορίαν. καὶ γὰρ καὶ γυναῖκας, ἃς οὐδὲ εἰς κοινὴν σὺν πραγμάτων συμβολίαν λαμβάνειν ἀσφαλὲς, ταύτας τῇ τ θεᾶ μόνῃ θρησκεύσι, καὶ σέβεσιν. ὡς αἱ μὲν σὺν Θησέως διαταγεῖσαι, ἃς σεβιερήκαμεν. σὺν δὲ Αἰγυπτίοις, Ισις, καὶ Κόρη, καὶ νεοτέρα, καὶ παρ' ἄλλοις Αφροδίτη. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων ὀνόματα οὐδὲ λέγειν δίαγες ἡγεμίαι, πάσης χλεύης ὄντα μεσά· πολλοὶ γὰρ οὐ μόνον ἐν τοῖς πάλαι, ἀλλὰ κ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀποβαλόντες φίλτατα, καὶ ἀδελφὰς, καὶ συγγενεῖς, καὶ γυναῖκας· πολλαὶ δὲ καὶ ἄνδρας ἀποβαλοῦσαι, ἃς πάντας ἤλεγξεν ἡ Φύσις ἀνθρώπους εἶναι θνητὰς, τύτους καὶ ταύτας διὰ τὸ πολὺ περὶ αὐτῶν πένθ ἀναζωγραφήσαντες, καὶ θυσίας ἀναπλάσαντες, ἀνέθηκαν, ἃς οἱ μ ταῦτα διὰ τ πλάσιν, κ τὴν τ τεχνίτ φιλοτιμίαν θεὰς ἐθρήσκευσαν· πᾶγμα πάσχοντες ὑ κ Φύσιν. ἃς γὰρ οἱ γονεῖς ὡς μὴ ὄντας θεὰς ἐθρήνησαν· οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ἤθεσαν αὐτὰς θεὰς, ὡς ἀπολλυμένας ἐκόψαντο. τύτ γὰρ χάριν μόνον νομίζοντες αὐτὰς εἶναι θεὰς· ἀλλὰ μηδ' ὅλως ὑπάρχειν ἐν εἰκόνι τύτας ἐτυπώσαντο· ἵνα μηκέτι εἶναι τὴν διὰ τ εἰκόν δόκησιν ὁρῶντες, σὺν αμυθῶνται· τύτοις ὅμως οἱ ἄφρονες, ὡς θεοῖς εὔχονται, καὶ τὴν τ ἀληθινᾶ θεᾶ τιμὴν τύτοις σεβιτιθέασιν. ἐν γᾶν Αἰγύπτῳ εἰς ἔτι καὶ νῦν ὁ περὶ Οσίρεως, καὶ Ωρε, καὶ Τύφων, καὶ τῶν ἄλλων θρῆν τ ἀπωλείας τελεῖται. καὶ τὰ ἐν Δωδώνῃ χαλκεῖα, κ οἱ ἐν Κρήτῃ Κορύβαντες, τ Δία μὴ εἶναι θεὸν ἐλέγχουσιν, ἀλλ' ἄνθρωπον, καὶ τύτον ἐκ πατρὸς ὠμοβόρε γνόμενον. καὶ τόγε θαυμασὸν, ὅτι καὶ ὁ πάνυ παρ' Ελλησι σοφὸς καὶ πολλὰ καυχησάμν, ὡς σὺν θεᾶ διανοηθεὶς ὁ Πλάτων, εἰς τ Πειραᾶ μ Σωκράτ κατέρχεται, τὴν ἀνθρώπ τέχνῃ πλασθεῖσαν Αρτεμιν σεβσκυνήσων. Ταύτας δὲ καὶ τὰς τοιαύτας τῆς εἰδωλομανείας εὑρέσεις, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλᾶ σεβεδίδασκεν ἡ γρα Φή, λέγσα· ἀρχὴ πορνείας θπίνοια εἰδώλων· εὕρεσις δὲ αὐτῶν, Φθορὰ ζωῆς. ὅτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσαι. κενοδοξίᾳ γὰρ ἀνθρώπων ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, κ διὰ τῦτο σύντομον αὐτῶν ὁ τέλ ἐπενοήθη. ἀώρῳ γὰρ πένθ τυχόμν πατὴρ τ ταχέως ἀφαιρε-

ἀφαιρεθέντ@ τέκνε εἰκόνα ποιήσας, τὸν τότε
νεκρὸν ἄνθρωπον, νεῦ ὡς ζῶντα ἐτίμησε, καὶ παρ-
έδωκε τοῖς ὑστεχθείοις μυστήρια καὶ τελετάς.
εἶτ' ἐν χρόνῳ κρατηθὲν τὸ ἀσεβὲς ἔθ@, ὡς
νόμ@ ἐφυλάχθη· καὶ τυράννων ἅπαγαῖς
ἐθρησκεύετο τὰ γλυπτά, ἃς ἐν ὄψῃ μὴ δυνάμε-
νοι πρὸ ἄνθρωποι, διὰ τὸ μακρὰν οἰκεῖν, νεῦ
πόρρωθεν ὄψιν ἀνατυπωσάμενοι, ἐμφανῆ
εἰκόνα τ̃ τετιμημένε βασιλέως ἐποίησαν,
ἵνα τὸν ἀπόντα ὡς παρόντα κολακεύωσι διὰ
τῆς σπουδῆς· εἰς ἅπασι δὲ θρησκείας καὶ
τὰς ἀγνοείας ἡ τ̃ τεχνίτ@ προετρέψατο
φιλοτιμία· ὁ μὲν γὰρ ἴσως τῷ κρατοῦντι βε-
λόμεν@ ἀρέσαι, ἐξεβιάσατο τῇ τέχνῃ νεῦ
ὁμοιότητα ἅπι τὸ κάλλιον· τὸ δὲ πλῆθ@
ἐφελκόμεν@, διὰ τὸ εὔχαρι τῆς ἐργασίας,
τὸν πρὸ ὀλίγ@ τιμηθέντα ἄνθρωπον, νεῦ σέ-
βασμα ἐλογίσαντο. καὶ τοῦτο ἐγεγόνει τῷ
βίῳ εἰς ἔνεδρον. ὅτι ἢ συμφορᾷ, ἢ τυραννίδι
δουλεύσαντες ἄνθρωποι, τὸ ἀκοινώνητον ὄνο-
μα λίθοις καὶ ξύλοις προσέθηκαν. τοιαύτης
τοίνυν τῆς τῶν εἰδώλων εὑρέσεως, ἅπι μάρ-
τυρει τῇ γραφῇ πρὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀρξα-
μένης καὶ ἀναπλασθείσης· ὥρα λοιπόν σοι
καὶ τὸν κατ' αὐτῆς ἔλεγχον ἀποδέξαι. ἐ τ-
σῶτον ἔξωθεν, ὅσον ἀφ' ὧν ἔδει προὶ αὐτῶν
φερνῶσι τὰ τεκμήρια λαμβάνοντες· εἰ γάρ
τις τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν, ἵνα πρῶ-
τον ἀπὸ τούτων τῶν κάτωθεν ἄρξωμαι, λάθοι
τὰς πράξεις, εὑρήσει μὴ μόνον οὐκ εἶναι αὐ-
τοὺς θεὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς αὐ-
χμηρ̃ς γεγονότας· οἷον γὰρ, οἷόν ἐστιν ἰδεῖν
τοὺς προὶ ποιητῶν τ̃ Διὸς ἐρωτας, καὶ τὰς
ἀσελγείας, οἷόν ἐστιν αὐτὸν ἀκούειν· ἁρπά-
ζοντα μὲν τὸν Γανυμήδην, καὶ τὰς κλοπι-
μαίους ἐργαζόμενον μοιχείας. δεδιότα δὲ μὴ
ἁλισθεὶς μὴ προαγνῶμεν αὐτ̃ τὰ τῶν Τρώ-
ων ἀπόλλησι τείχη· οἷόν ἐστιν ἰδεῖν αὐτὸν ἀχ-
θόμενον ἅπι τῷ θανάτῳ τ̃ υἱέ@ αὐτ̃ Σαρ-
πηδόν@· καὶ βουλόμενον αὐτῷ βοηθῆσαι καὶ
μὴ δυνάμενον· μὴ ἅπιβουλευόμενον (μὴν) ὑπὸ
τῶν ἄλλων (λεγομένων) θεῶν Ἀθηνᾶς δὴ λέ-
γω καὶ Ἥρας, καὶ Ποσειδῶν@. βοηθοῦντον
δὲ ὑπὸ Θέτιδ@ γυναικὸς καὶ τ̃ ἑκατονταχ-
είρ@ Αἰγαίων@· καὶ νικώμενον ὑπὸ ἡδο-
νῶν, δουλεύοντα δὲ γυναιξί. καὶ δι' αὐτὰς ἐν
ἀλόγοις ζώοις τετράποσί τε καὶ πτηνοῖς ταῖς
φαντασίαις συγκινδυνεύοντα. μὴ πάλιν αὐτὸν μὲν κρυπτόμενον διὰ τὸν τ̃ πατρὸς
ἅπιβουλήν. τὸν δ' Κρόνον ὑπ' αὐτ̃ δεσμούμενον, καὶ κεῖνον ἀποτέμνοντα τὸν πατέρα.

A *abrepti, imaginem fecit, eumque vita functum, quasi vivum cultu prosequitur, subditisque suis mysteria religionis ritusque tradit, ita mos impius tempore invalescens, vim legis obtinuit: Tyrannorum quoque imperiis sculptilia venerationem adepta sunt: quibus enim ante oculos non poterant honores exhibere, eo quod procul illinc habitarent, eorum evidentem speciem imaginibus expresserunt: vt iis, quos ita honoratos volebant, tanquam præsentibus hæc opera adu-*
B *larentur. Cæterum quo maiores superstitionis accessiones fierent, homines ignaros artificis quoque instigavit ambitio, qui cum fortasse principi vellet gratificari, summa ope nixus est simulachrum quam pulcherrime elaborare. Cæterum vulgus allectum gratia venustateque istiusmodi opificii, hominem, qui non ita pridem coli cœpit, pro Deo habuit, idque in vitæ insidias versum est, quoniam aut calamitatibus suis, aut tyrannidi inservientes homines proprium illud solius Dei, & incommunicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerunt.* Cum igitur tali initio idolo-
C rum figmenta inter homines (attestante scriptura) prodierint, tempestivum mihi videtur, ut ea vanitatis, falsoque usurpati diuini nominis reuincamus: non tam aliunde petitis argumentis, quam ex illis ipsis, quæ ipsi de suis Numinibus opinantur. Si quis enim eorum acta, quos ipsi deos prædicant, in unum colligat, (ut ab infimis exordiar) inveniet, eos non solum deos non esse, sed mortalium omnium teterrimos fuisse, ut in Iovis amoribus, libidinibusque apud poëtas videre licet, cuius generis est, dum audis eum Ganymedem rapere, furta adulteriorum patrare, pavere item & angi, ne contra ipsius sententiam mœnia Troianorum exscindantur.
D Quale item est, dum vides eum ægre indignanterque ferre filii sui Sarpedonis mortem, eique opitulari velle, sed non posse, insidiasque deorum aliorum experiri, Minervæ, (inquam) Iunonis, & Neptuni, succurrique eidem a fœmina Thetide & centimano Ægeone, ac voluptatibus succumbere, mulierculisque ancillari, & gratia illarum versipellem sub imagine brutorum animantium, quadrupedum, volucrium, suam ipsius speciem in periculum adducere. Rursus eundem in latebris agitare ob patris insidias, Saturnum vero ab eo deinde vinciri, illumque ipsum, suum patrem evirare.

Age quæso num dignum est, ut is qui talia designat, quique ejusmodi flagitiis famosus est, quæ ne communes quidem leges Romanorum in mere hominibus impunita velint, pro Numine habeatur? Ut enim pauca ex multis ob multitudinem commemorem, quisnam quæso ex ejus in Semelem, Ledam, Alcmenam, Dianam, Majam, Europen, Danaën, & Antiopam, sceleribus & stupris, aut ex iis, quæ in suam ipsius sororem patravit, quam eandem & sororem habuit & uxorem, ipsum non vituperet, & morte mulctandum censeat? non solum ob crimina adulteriorum, sed quod sceleribus suis prætextum coloremque honestatis quæsivit, dum liberos ex adulteriis profatos indigetes facit? Ex quorum numero Bacchus est, Hercules item, Castor quoque & Pollux, Mercurius, Perseus & Diana sospitatrix. Quis rursus conspicatus deorum inter se irreconciliabile certamen, idque Græcorum, & Trojanorum gratia, non eos condemnet imbecillitatis? dum mutua invicem æmulatione etiam homines in se irritant? Quis item videns Martem & Venerem à Diomede, Junonem & infernum Jovem, & quem Plutonem appellant, ab Hercule: Dionysium à Perseo: Palladem ab Arcade vulnerari: Vulcanum ex præcipitatu claudicantem: non vituperarit talem conditionem naturæ? exhorruerit que eos Numina appellare? ac non potius, dum eos audit violabiles, malisque obnoxios, pro hominibus iisque non fortibus habeat, rectiusque vulneratores eorum, quàm ipsos vulneratos suscipiat & admiretur? Aut quis recognoscens Martis cum Venere adulterium, & Vulcani contra utrumque insidias, aliosque Deos ad spectaculum stupri à Vulcano evocari, evocatosque, adventare, & obtueri eorum salacitatem, non in risum abeat, ac detestetur eorum nequitiam? Aut quis non in cachinnos solvatur, conspectis Herculis cum Omphale ex ebrietate ineptiis & flagitiis? Neque enim necessum est, ut eorum libidines amoresque absurdos, quos in auro, argento, ære, ferro, lapidibus, lignis expressos videas, sedulo argumentis & criminibus incessam & exagitem, cum ipsæ res suum ex se odium ultro habeant, errores que ejus superstitionis prodant. Qua de causa magnopere eorum miserearis, qui ita seducuntur, quippe qui cum indoleant, uxoris pudicitiæ adulterum supervenire, magistros tamen adulteriorum non verentur in deos referre,

A ἆρ ἔν ἄξιον τὸν τοιοῦτον ὑπονοεῖν θεὸν, τοσαῦτα δρᾶσαι ἄτοπα, καὶ διαβεβλημένα, ἃ μηδὲ οἱ κοινοὶ Ρωμαίων νόμοι ἐᾶν θέλουσιν ἁπλῶς ἀνθρώποις ἐπιτρέπουσι ποιεῖν; ἵνα γὰρ ἐκ πολλῶν ὀλίγα μνημονεύσω διὰ τὸ πλῆθος, τίς ἰδὼν αὐτοῦ τὴν εἰς Σεμέλην, καὶ Λήδαν, καὶ Αλκμήνην, καὶ Αρτεμιν, καὶ Λητὼ, καὶ Μαῖαν, καὶ Εὐρώπην, καὶ Δανάην, καὶ Αντιόπην, ἀθεμιτομανίαν καὶ φθοράν; ἢ τίς ἰδὼν τὴν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδελφὴν ἐπιχείρησιν καὶ ὁλμαν, ὅτι τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν εἶχε καὶ γυναῖκα, οὐκ ἂν χλευάσαι, καὶ ζημιῶσαι θανάτῳ; ὅτι μὴ μόνον ἐμοίχευσεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς μοιχείας γεγομένους αὐτῷ παῖδας θεοποιήσας ἀνέθηκεν ἐπικάλυμμα τῆς ἀθεμιτομανίας αὐτοῦ, τὴν τῆς θεοποιΐας φαντασίαν καταισχύνων· ὧν εἰσι Δυόνυσος, καὶ Ηρακλῆς, καὶ Διόσκοροι, καὶ Ερμῆς, καὶ Περσεὺς, καὶ Σώτειρα· τίς ἰδὼν τὴν τῶν λεγομένων θεῶν ἀκαταλλακτον πρὸς ἑαυτοὺς ἔριν ἐν Ιλίῳ, τῶν Ελλήνων καὶ τῶν Τρώων χάριν ἀναγνώσεται τὴν ἀθυμίαν αὐτῶν; ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, καὶ οὐκ ἀνθρώπους παρώξυναν· τίς ἰδὼν τὸν μὲν Διομήδους πεπωκόμενος Αρεα καὶ Αφροδίτην, ὑπὸ τοῦ Ηρακλέους τὴν Ηραν καὶ τὸν Υποχθόνιον, ὃν καλοῦσι θεὸν Αἰδωνέα· καὶ Διόνυσον μὲν ὑπὸ Περσέως, Αθηναῖν δ' ὑπὸ Αρκάδος, καὶ τὸν Ηφαιστον ῥιπτόμενον καὶ χωλαίνοντα ἀναγνώσεται τῆς φύσεως, καὶ ἀποσοφήσεται μὴ λέγειν αὐτοὺς εἶναί ἔτι θεούς; φθαρτοὺς δὲ καὶ παθητοὺς αὐτοὺς ἀκούων, ἀδέν ἄλλο ἢ ἀνθρώπους (αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπους) ἀθενεῖς ἐπιγνώσεται, καὶ μᾶλλον οὐ πεισάντας, ἢ οὐ πεισθέντας θαυμάσειεν; ἢ τίς ἰδὼν τὴν Αρεος πρὸς Αφροδίτην μοιχείαν, καὶ τὸν Ηφαίστου κατ' ἀμφοτέρων καταστευαζόμενον δόλον, καὶ οὐ τοὺς ἄλλους λεγομένους θεοὺς ἐπὶ θέαν τῆς μοιχείας ἰόντας τοῦ Ηφαίστου καλουμένους, καὶ αὐτοῦ ἐργομένους, καὶ ὁρώντας αὐτῶν τὴν ἀσέλγειαν, οὐκ ἂν γελάσειε, καὶ καταγνώσεται τῆς φαυλότητος αὐτῶν; ἢ τίς οὐκ ἂν γελάσειεν, ὁρῶν τὸν Ηρακλέους πρὸς τὴν Ομφάλην ἐκ μέθης παραφροσύνην καὶ ἀσωτίαν; τὰς γὰρ κατ' ἡδονὴν αὐτῶν πράξεις, καὶ οὐ παλόγους αὐτῶν ἐρωτας, καὶ τὰς ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καὶ λίθοις καὶ ξύλοις θεοπλασίας, ἃ δεῖ διελέγχειν μὴ ἀπὸ ὕλης τῶν πραγμάτων καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὸ μῖσος· καὶ δι' ἑαυτῶν ἐπιδεικνυμένων τὸ τῆς πλάνης γνώρισμα, ἐφ' οἷς μάλιστα καὶ οἰκτηρήσειεν, ἂν τις οὐ συναλωμένους ἐν αὐτοῖς τῇ γὰρ ἑαυτῶν γυναικὶ μισοῦντες τὸν ἐπιβαίνοντα μοιχὸν, οὐ τῆς μοιχείας διδασκάλους θεοποιοῦντες οὐκ αἰσχύνονται·

καὶ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτῶν ἐκ ἐπιμιγνύμενοι, οὗτ- A & cum ipſi abſtineant à ſororum concu-
τοι ποιήσαντας προσκυνοῦσι, καὶ ὁμολογοῦντες bitu, eos tamen, qvi hoc ſcelere contami-
εἶναι κακὸν τὴν παιδοφθορίαν, οὗτοι ἐπὶ ταύτῃ nati ſunt, adorare: fateri rem flagitioſam
διαβαλλόμενοι θρησκεύουσι. καὶ ἀ μηδὲ ἐν ἀνθρώ- eſſe ſtuprare pueros, famoſos tamen iſtius-
ποις εἶναι ἐπιτρέπουσιν οἱ νόμοι, ταῦτα τοῖς ὑπ' modi fœditate ſacris & altaribus colere,
αὐτῶν ὀνομαζομένοις (εἶναι) θεοῖς προστιθέν- interdicta legibus, citra pudorem ſuis Nu-
τες ἐκ ἐρυθριῶσιν. εἶτα προσκυνοῦντες λί- minibus adſcribere: Deinde ſupplices an-
θοις καὶ ξύλοις, ἐχ ὁρῶσιν, ὅτι τὰ μὲν ὅμοια te ligna procumbere, nec videre interim,
τοῖς ποσὶ πατοῦσι καὶ καίουσι. τὰ δὲ τούτων μέρη res ſimiles ac prorſus ejusdem generis ſuis
θεοὺς προσαγορεύουσι καὶ ἀ πρὸς ὀλίγον εἰς ſeſe pedibus calcare, & pro fomentis igni-
χρῆσιν εἶχον, ταῦτα διὰ διαφορσωύλου γλύ- um uſurpare, cum tamen partes earum re-
ψαντες σέβουσιν· ἐχ ὁρῶντες, ἀδὲ λογιζόμενοι rum, Numina appellent. Et qvæ paulo ante in uſu communi habuere, ea per vecordiam (cum exſculpta ſunt) colenda arbitrantur, nihil omnino, neqve oculis, neqve
τὸ σαύλον, ὅτι ἀ θεὸς, ἀλλὰ τ τέχνιτος δ B mente utentes, qvippe qvi non deos, ſed artem cælatoris adorent. Qvamdiu enim impolitus eſt lapis, & rudis materia; tamdiu iſtiusmodi res pedibus calcant, iisqve ad miniſteria ſua, & ſubinde viliſſima abutuntur. Cæterum ubi artifex ſuæ ſcientiæ modulos proportionesqve impreſſit, & in ſpeciem vel viri, vel mulieris effiguraverit, aguntur gratiæ artifici, ac jam deinde pro Numinibus adorant, qvos precio à ſculptore redemerunt. Non infreqvens qvoqve eſt, ut ipſe ſtatuarius, qvaſi oblitus, qvid ipſe elaboraverit: ſuis operibus preces affundat, & qvæ paulo ante obradebat & concidebat, ea poſt artem inditam deos appellet. Atqvi conveniret (ſiqvidem iſta admiranda ſunt) artificis ingenium potius approbari, & non qvæ ab ipſo figurata ſunt, figuratori anteponi. Non enim materia artem, ſed ars materiam iſto ornatu inſtruxit, ac deificavit. Multo igitur æqvius erat, ipſum artificem ab iis adorari, qvam ea, qvæ ab illo fabrefacta ſunt, præſertim cum prior ſit ætate diis a ſe fabrefactis, illaqve pro ipſius arbitrio, ſpeciem ſuam acceperint. Nunc contra, rejecta æqvitate, & ſcientiam, & artem vilipendentes, ea, qvæ per artem & ſcientiam facta ſunt, ceremoniis divinis proſeqvuntur, & homine iſtorum conditore extincto, ea, qvæ ab ipſo condita ſunt, ut immortalia venerantur, qvæ niſi noſtra qvotidiana cura ſervarentur, plane cum tempore (qvæ ipſorum natura eſt) in nihilum abirent. Qvis (qvæſo) eorum non miſereatur, idqve vel ea de cauſa, qvod ipſi viſu prædita, ea, qvæ non vident, adoranda exiſtiment, & audientes, qvæ non audiunt, precibus ſolicitent? Et anima rationeqve per naturam (ut homines) inſtructi, ea, qvæ ne ſemel qvidem moventur, ſed inanimata ſunt, ut deos ſalutent, & qvod ſummæ admirationis, quos ipſi ſub ſua poteſtate habent, iis veluti dominis inſerviant? Verum ne temere (qvæſo) iſta a me aut falſo objectari credas, cum fidem tibi etiã

καὶ τοῖς ἀφανεστάτοις ἐπιμαρτυρῶν, ἀκούσας C Atqvi conveniret (ſiqvidem iſta admiranda ſunt) artificis ingenium potius approbari, & non qvæ ab ipſo figurata ſunt, figuratori anteponi. Non enim materia artem, ſed ars materiam iſto ornatu inſtruxit, ac deificavit. Multo igitur æqvius erat, ipſum artificem ab iis adorari, qvam ea, qvæ ab illo fabrefacta ſunt, præſertim cum prior ſit ætate diis a ſe fabrefactis, illaqve pro ipſius arbitrio, ſpeciem ſuam acceperint. Nunc contra, rejecta æqvitate, & ſcientiam, & artem vilipendentes, ea, qvæ per artem & ſcientiam facta ſunt, ceremoniis divinis proſeqvuntur, & homine iſtorum conditore extincto, ea, qvæ ab ipſo condita ſunt, ut immortalia venerantur, qvæ niſi noſtra qvotidiana cura ſervarentur, plane cum tempore (qvæ ipſorum natura eſt) in nihilum abirent. Qvis (qvæſo) eorum non miſereatur, idqve vel ea de cauſa, qvod ipſi viſu prædita, ea, qvæ non vident, adoranda exiſtiment, & audientes, qvæ non audiunt, precibus ſolicitent? Et anima rationeqve per naturam (ut homines) inſtructi, ea, qvæ ne ſemel qvidem moventur, ſed inanimata ſunt, ut deos ſalutent, & qvod ſummæ admirationis, quos ipſi ſub ſua poteſtate habent, iis veluti dominis inſerviant? Verum ne temere (qvæſo) iſta a me aut falſo objectari credas, cum fidem tibi etiã

καὶ ὀλίγα κατέξεε καὶ λέπεπλε, ταῦτα μετὰ τὴν D
τέχνιτος θεὸς προσαγορεύεται. ἔδει δ', εἴπερ ἦν θαυ-
μάζειν ταῦτα, τὴν δ' ἐπισήμονος τέχνην ἀποδέ-
χεσθαι, καὶ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντα δ' πεποιη-
κότος προτιμᾶν. ἀ γὰρ ἡ ὕλη τὴν τέχνην, ἀλλ'
ἡ τέχνη τὴν ὕλην ἐκόσμησε καὶ ἐθεοποίησε.
πολλῷ οὖν μᾶλλον δικαιότερον ἦν τ τεχνίτην
αὐλὸς προσκυνεῖν, ἤπερ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεποιη-
μένα. ὅτι τε καὶ προϋῆρχε τ ἐν τέχνης θεῶν·
καὶ ὅτι ὡς ἠβουλήθη, ἅτω καὶ γεγένασι. νῦν δ' πα-
ραλογωνισάμενοι τὸ δίκαιον, καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ
τὴν τέχνην ἀτιμάσαντες, τὰ μεθ' ἐπιστήμης
καὶ τέχνης γεγονότα προσκυνοῦσι καὶ τὸ ποιή-
σαντος ἀνθρώπου ἀποθνήσκοντος, τὰ ὑπ' αὐτοῦ
γιγνόμενα, ὡς ἀθάνατα τιμῶσιν· ἃ εἰ μὴ τύχοιεν
τοῦ καθ' ἡμέραν ἐπιμελείας, πάντως τῷ χρόνῳ
διὰ τὴν φύσιν ἀφανίζοιτο. πῶς δ' ἂν τις αὐ-
τοὺς οἰκτειρήσειε, καὶ μὴ λίθον, ὅλα βλέποντες αὐτοί,
τοῖς μὴ βλέπουσι προσκυνοῦσι, καὶ ἀκούοντες αὐ-
τοί, τοῖς μὴ ἀκούουσι προσεύχονται. καὶ ἔμψυχοι
καὶ λογικοὶ τὴν φύσιν ὄντες οἱ ἄνθρωποι, τοὺς
μηδ' ὅλως κινουμένους, ἀλλὰ ἀψύχους ὄντας,
ὡς θεοὺς προσαγορεύουσι καὶ τόγε θαυμαστὸν,
ὅτι ὡς αὐλοὶ φυλάττουσιν ὑπεξουσίαν ἔχοντες,
τούτοις ὡς δεσπόταις δουλεύουσι. καὶ μήτε νομίσῃς
ταῦτά με λέγειν ἁπλῶς, ἢ ψευδεῖς καὶ αὐτ' ἔστι μὲν γὰρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ

ipsis oculis tuis facere possis, sæpe in istius- A modi spectacula occursantibus, qvippe qvæ ubiqve obvia & exposita sint. Sed tamen gravius testimonium de istis rebus penes sacram scripturam reperias, quæ ab initio jam antea istarum rerum mentionem fecit, idqve sub his verbis: *Idola gentiũ argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loqventur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nares habent, & nõ odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qvi faciunt ea.* Psal. 113. 12. Neqve prophetica expostulatio ab illorum B vituperatione abstinuit, dicente spiritu: *Pudefiunt, qvi finxere Deum, & sculpunt omnia vana: & omnes unde orti sunt, emarcuerunt: & surdi ab hominibus. Congregentur omnes & consistant simul, convertantur & erubescant, qvoniam faber ferrũ suum acuit, & ascia elaboravit illud, & ad regulam moderatus est, ac statuit brachio roboris sui: & esuriet, & infirmabitur, & neqvaqvã bibet aqvam. Lignum enim faber ubi delegit, in libramento illud & glutino constituit, & rubricavit, indiditqve ei formam viri, & pulchritudinẽ hominis, collocavit illud domi, qvod è sylva excíderat, qvod plantaverat dominꝰ, & qvod pluvia in sublime produxerat, ut esset hominibus in alimentũ ignis, indeq; desumpsit unde sese calefaceret, & succedentes panes ex eo coxerunt, residuũ autem in deos deformarunt, illosq; adoraverunt, cujus dimidiũ igne combustum sit, alteroq; dimidio carnes assatas comedit, & repletus est. Et calefactus, inqvit, dulciter mihi accidit, quia incalui, & ignẽ cõspexi: reliqvias tamen ejus his verbis adoravit: Eripe me, qvia Deus meus es tu. Nõ didicerunt, ut sentirent se obtutu esse hebetiores, qvã ut videant oculis suis, aut animo intelligant. Et non cogitavit in corde suo, neq; sensibus percepit, qvod illud adoratur, cujus dimidiũ combusserit ignis, & in carbonibus ejus decoxerit panes, & assatas inde carnes depastus sit, & residuũ ejus ligni in abominationẽ converterit. Scito te cinerem esse mentẽ illorum, neminemq; posse eorum animam eripere: videte, & ne dixeritis, mendacium esse in manibus meis.* Qvomodo igitur isti non impii ab omnibus habeantur, qvi tantæ impietatis a sacris literis accusantur? aut qui non sint misere superstitiosi, qvi ita aperte inanimata pro veris rebus adorare convincuntur? Qvænam illis spes, aut qvid veniæ sibi sperare poterunt, qvi in brutis immobilibusque fiduciam suam collocant, eaque pro vero Deo venerantur?

πίσις ἀπαυλῶσαι ἑϛων, ἢ πάρεσι τοῖς βλεπομένοις ὁρᾶν τὰ τοιαῦτα· περίπων ὃ μαρτυρία ἐξ ἑϛων ἐσὶ, ἢ ϖρὸς τ̃ θείας γραφῆς ϖροδιδασκάσης ἄνωθεν ἢ λεγάσης· τὰ εἴδωλα τ̃ ἐθνῶν ἀργύριον ἢ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· ὀφθαλμὸς ἔχασι, ἢ οὐ βλέπουσι· στόμα ἔχασι, ἢ οὐ λαλήσασιν· ὦτα ἔχασι, ἢ οὐκ ἀκάσον)· ῥίνας ἔχασι, ἢ οὐ ὀσφρήσον)· χεῖρας ἔχασι, ἢ οὐ ψηλαφήσασιν· πόδας ἔχασι, ἢ οὐ ϖεριπατήσασιν. οὐ φωνήσασιν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν. ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ϖοιῶντες αὐτὰ· οὐδὲ ϖροφητικὴ ἐξ ἑϛων ἀπέσχε μέμψις. ἀλλ' ἔσι ἢ ἐν ἑϛοις ὁ καθ' ἁυλῶν ἔλεγχ@, λέγων τ̃ Θεὸν, ἢ γλήφοντες πάντα μάταια· καὶ πάντες ὅθεν ἐγλύφοντο, ἐξηράνθησαν· καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. σωαχθήτωσαν πάντες, καὶ σήτωσαν ἅμα, ἢ ἐντραπήτωσαν ἢ αἰσχυνθήτωσαν ἅμα· ὅτι ὤξυνε τέκτων σίδηρον, καὶ σκεπάρνῳ εἰργάσατο αὐτὸ· ἢ ἔσησεν αὐτὸ τῷ βραχίονι τ̃ ἰσχύος αὐτ̃· ἢ πεινάσῃ, ἢ ἀσθενήσῃ ἢ οὐ μὴ πίῃ ὕδωρ. ξύλον γὰρ ἐκλεξάμενος τέκτων, ἔσησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ, & ἐν κόλλῃ ἐρύθμισεν αὐτὸ, & ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρὸς, ἢ ὡς ὡραιότητα ἀνθρώπε, ἔσησεν αὐτὸ ἐν οἴκῳ. & ὃ ἔκοψε ξύλον ἐκ τ̃ δρυμῦ, ἢ ὃ ἐφύτευσεν ὁ Κύριος, & ὗς ἐμήκυνεν, ἵνα ᾖ ἀνθρώποις εἰς καῦσιν, ἢ λαβὼν ἀπ' αὐτ̃ θερμανθῇ, ἢ καύσαντες ἔπεψαν ἄρτους ἐπ' αὐτῷ, τὸ δὲ λοιπὸν εἰργάσαντο εἰς θεὸς, καὶ ϖροσεκύνησαν αὐτοῖς, & τὸ ἥμισυ αὐτ̃ κατέκαυσαν πυρί. & ἐπὶ τ̃ ἡμίσεως αὐτ̃ κρέας ὤπησας, ἔφαγε & ἐνεπλήθη· & θερμανθεὶς, εἶπεν· ἡδύ μοι, ὅτι ἐθερμάνθην & εἶδον πῦρ. τὸ δὲ λοιπὸν ϖροσκύνει λέγων, ἐξελ̃ με, ὅτι ὁ Θεός μ εἶ σύ. οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι, ὅτι ἀπεμαυρώθησαν τ̃ βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, & τ̃ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ· καὶ οὐκ ἀνελογίσαλο ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτ̃· οὐδὲ ἀνελογίσατο τῇ ψυχῇ αὐτ̃. οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονήσῃ, ὅτι τὸ ἥμισυ αὐτ̃ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ, & ἔπεψεν ἐπὶ τ̃ ἀνθράκων αὐτ̃ ἄρτους· ἢ ὀπήσας κρέας ἔφαγε, καὶ τὸ λοιπὸν αὐτ̃ εἰς βδέλυγμα ἐποίησε, καὶ ϖροσκυνᾶσιν αὐτό. γνῶτε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶν)· ἢ οὐδεὶς δύνα)· ἐξελέσθ τὴν ψυχὴν αὐτῶν. ἴδετε ἢ μὴ ἐρεῖτε, ὅτι ψεῦδος ἐν τῇ δεξιᾷ μ. πῶς οὖν μὴ ἄθεοι φαν̃ται ϖᾶσι νοητοῖς, οἱ τὴν ϖρὸς τ̃ θείας γραφῆς ἀσεβείας κατηγορούμενοι; ἢ πῶς οὐκ ἂν εἶεν καπνοδαίμονες, οἱ ὅτω φανερῶς ἐλεγχόμενοι τὰ ἄψυχα θρησκεύοντες ἀντὶ τ̃ ἀληθείας; ποῖα δὲ τούτοις ἐλπίς; ἢ τίς ἂν αὐτοῖς γένοιτο συγγνώμη, ϖεποιθόσιν ἐπὶ τὰ ἄλογα καὶ ἀνίνητα, ἃ ἀντὶ τ̃ ἀληθινῦ Θεῦ σέβουσιν;

εἴθε γὰρ, εἴθε καὶ ἀχρεὶς ἀφ' ἡμῶν αὐτοῖς τοῦ θεοῦ ἔπλασεν ὁ τεχνίτης, ἵνα μὴ τῆς ἀναισθησίας φανερὸν ἔχωσι τὸν ἔλεγχον. νῦν δὲ αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκεραίων, ὡς αὐτομάτων τῶν εἰδώλων, εἰ μὴ τὰ σύμβολα τῶν αἰσθήσεων, οἷον ὀφθαλμοὺς, καὶ ῥῖνας, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ τὸ σῶμα εἶχον ἀκινήτως κείμενα πρὸς τὴν τῆς αἰσθήσεως χρῆσιν, καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψιν. νυνὶ δὲ, ἔχοντες οὐκ ἔχουσι, καὶ ἥκοντες οὐ ἥκουσι, καὶ καθεζόμενοι οὐ καθέζονται· οὐ γὰρ ἔχουσι τούτων τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ὡς ὁ πλάσας ἠθέλησεν, οὕτω καὶ μένουσι κείμενοι· Θεοῦ μὲν γνώρισμα μηδὲν παρέχοντες· ἄψυχοι γὰρ καθόλου μόνον ἀνθρώπου τέχνῃ φαινόμενοι τιθέντες. εἴθε γὰρ καὶ οἱ τῶν τοιούτων ψευδοθέων κήρυκες καὶ μάντεις, ποιητὰς λέγω καὶ συγγραφεῖς, ἁπλῶς θεοὺς αὐτοῦ εἶναι γεγραφήκεισαν. ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν πρὸς ἔλεγχον ἀθεότητος καὶ αἰσχροπολιτείας ἀναγεγραφήκεισαν· ἠδύναντο γὰρ καὶ μόνῳ τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι τὴν ἀλήθειαν ὑφαρπάσαι· μᾶλλον γοῦν πολλοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανῆσαι. νυνὶ γὰρ ἔρωτας καὶ ἀσελγείας διηγούμενοι τοῦ Διὸς, καὶ παιδοφθορίας τῶν ἄλλων, καὶ ζηλοτυπίας πρὸς ἡδονὰς τῶν θηλειῶν, καὶ φόβους καὶ δειλίας, καὶ τὰς ἄλλας κακίας, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἑαυτοῦ ἐλέγχουσιν, ὅτι οὐ μόνον οὐ περὶ θεῶν διηγοῦνται, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἀνθρώπων σεμνῶν. περὶ γὰρ αἰσχρῶν καὶ τοῦ καλοῦ μακρὰν ὄντων μυθολογοῦσιν· ἀλλ' ἴσως περὶ τούτων οἱ δυσσεβεῖς ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῶν ποιητῶν καταφεύξονται, λέγοντες τῶν ποιητῶν ἴδιον εἶναι (τὸν) χαρακτῆρα, τὰ μὴ ὄντα πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι περὶ μύθων εἰς ἡδονὴν τῶν ἀκουόντων· ἓν χάειν καὶ τὰ περὶ θεῶν αὐτοῦ πεποιηκέναι φήσουσιν. ἀλλ' αὕτη καὶ πάντων μᾶλλον ἡ πρόφασις αὐτοῖς ἐλεγχθήσεται, ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ τούτων ἔχουσι δόξαν, καὶ πεπίστευται. εἰ γὰρ τὰ παρὰ ποιηταῖς ἐστι πλάσματα καὶ ψευδῆ, ψευδὴς δὲ εἴη καὶ αὐτὴ ἡ περὶ τοῦ Διὸς καὶ Κρόνου, καὶ Ἥρας, καὶ Ἄρεος, καὶ τῶν ἄλλων ὀνομασία. ἴσως γὰρ, ὡς αὐτοί φασι, καὶ τὰ ὀνόματα πέπλασται. καὶ οὐκ ἔστι μὴ ὅλως Ζεὺς, οὐδὲ Κρόνος, οὐδὲ Ἄρης. πλάττονται γὰρ τούτους, ὡς οὗτοι, οἱ ποιηταὶ πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων· πλαττόντων δὲ τῶν ποιητῶν τὰ μὴ ὄντα, πῶς (ὡς) ὄντας αὐτοὺς θρησκεύσουσιν; ἢ ἴσως γὰρ αὖ πάλιν φήσωσι, τὰ μὲν ὀνόματα ἐπλάττοντο, τὰς δὲ πράξεις ψεύδονται καθ' αὐτῶν

A Utinam, utinam sine specie ulla artifex illis Numina conformasset, ita enim fieret, ut non tam evidens suæ adversus se stoliditatis documentum ostenderent. Tum enim, si signa notasque sensuum non haberent, qvales sunt oculi, nares, aures, manus, os, ipsis interim immobilibus, & sine usu sensuum, sensibiliumqve perceptione, simpliciorum animos fallere potuissent, ut idola sentire putarent. Nunc contra habent, & non habent: stant, & non stant: sedent, & non sedent: nullam enim vim istiusmodi actionum possident, sed in eo statu, qvo voluit artifex, permanent, divinitatis suæ argumentum nullum B de sese exhibentes, inanimati prorsus, sed hominis arte duntaxat consistendi speciē habere videntur. Utinam isti falsorum deorum præcones & vates (de poëtis loqvor & historiographis) simpliciter eos deos esse in scripta retulissent sine illorum actis: unde facile convinci possunt, qvam & dii non sint, & qvam turpi disciplina morum sint usi. Potuissent enim solo divinitatis titulo, veritatem intervertere, vulgusqve multo melius a fide rerum seducere. Nunc autem dum amores, salacitatesqve Jovis, aliorumqve in masculos stupra, & zelotypias ob fœminarum voluptatem, metusqve item & pavores, aliaC qve vitia recensent, nihil aliud, qvam se ipsos deniqve produnt, non solum non de Numinibus, aut de castis qvidem hominibus verba facere, sed de turpibus longeqve ab honestate semotis fabulas referre. Verum hic fortasse superstitiosi ad indolem moremqve poëtarum defugient, affirmabuntqve hunc peculiarem esse poëtarum stylum, ut ea, qvæ non sunt, effingant, mentianturqve ad voluptatem audientium, eamqve rem de diis fabulandi occasionem dedisse. At istiusmodi causificatio maxime omnium vana obsoleta esse demonstrabitur, idqve ex ipsorum de diis suis opinione, atqve item ex aliis reD bus, qvas in vulgus edunt. Si enim qvæ poëtæ scribunt, figmenta sunt, & pro falsis habenda, falsa qvoq; fuerint nomina Jovis, Saturni, Junonis, cæterorumqve deorum. Forsitan enim, ut ipsi dicunt, nomina ista fictitia sunt, nec existit prorsus ullus Jupiter, aut Saturnus, aut Mars, sed eos fingi a poëtis, qvasi qvi sint, qvo imponant auditoribus. Probe, sed si fingunt poëtæ ea, qvæ non sunt, qvi fit, ut eos, tanqvam revera sint, adorent? An hic forsitan replicabunt, non nomina qvidem ista falsa esse, sed facta, qvæ poëtæ istarum personarum nominibus falso addiderunt?

Sed hoc nihilo firmius ad excusationem: si enim in factis mendaces sunt, in nominibus qvoqve eorum mendaces fuerint, a qvibus istiusmodi res gestas esse volunt: aut si veri sunt in assignandis nominibus, veri qvoqve necessario futuri sunt in factis enarrandis; alioqvi qvi ista fabulati sunt, si eos re vera deos credidissent, paria certe, & qvæ diis congruerent, non autem humanos affectus illis attemperassent: ut nunqvam qvispiam officium ignis, aqvæ attribuerit, cum ille inflammet, ista frigidam naturam in se possideat. Qvod si acta ista digna & congrua sunt Deo, Dei qvoqve fuerint horum actores: sin autem hominibus conveniunt, atqve adeo hominibus neutiqvam honestis, qvalia sunt adulteria, aliaque facinora, quæ jam recensuimus, homines profecto sunt & non dii, qui talia fecerunt. Acta enim personis rebusqve respondere necesse est, ut qvis auctor fecerit, ex opere ipsius contestatum reddatur, ex auctore & vicissim qvale sit opus, agnoscatur. Ut enim si qvis de aqva & igne disceptet, eorumqve vires alleget, nunqvam dixerit aqvam comburere, ignem refrigerare: aut si qvis de sole & terra mentionem faciat, nunqvam affirmarit terram illustrare, solem herbas frugesqve progerminare: nam tale qvid si diceret, omnem stoliditatem exuperaret: ita qvoqve nunqvam scriptores illi, & præcipue omnium excellentissimus poëta, si certum habuissent, Jovem cæterosqve id genus deos esse, nunquam istiusmodi acta iis attribuissent, unde ipsos non deos, sed homines esse proderent, & homines neqvaqvam graves. Qvod si eos poëtice fabulatos dicas, & falsa confinxisse (ut tua mendacia de illis recipiamus) cur non & de fortitudine heroum mentiti sunt? & pro fortitudine imbecillitatem: pro imbecillitate, fortitudinem affinxerunt? Congruum enim erat, ut quemadmodum in Jove & Junone: ita qvoqve in Achille ignaviam admentirentur, Thersitæ vires miraculis celebrarent, Ulysis hebetudinem convitiis exagitarent, Nestoris deliria confingerent, Diomedis & Hectoris muliebria studia, Hecubæ fortia facta describerent. Quia in omnibus videlicet (ut ipsi ajunt) recipiendum est poëtas fingere, & mendaciis uti. Nunc contra, illi qvi in hominibus describendis veritatem tuentur, falsa de diis scilicet non verentur tradere: Quin & hoc aliqvis eorum dixerit, eos de deorum falacitatibus falsa scribere, in laudibus tamen (cum Jovem patrem deorum, supre-

A ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον πρὸς ἀπολογίαν ἀνόητον· εἰ γὰρ ταῖς πράξεσι ἐψεύσαντο, πάντως καὶ τὰ ὀνόματα, ὧν καὶ τὰς πράξεις εἶναι διηγήσαντο· ἢ ἀληθεύσει περὶ τὰ ὀνόματα, ἀληθεύσει καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐξ ἀνάγκης. ἄλλως τε οἱ εἶναι τούτους θεοὺς μυθολογήσαντες, ἴσασιν ἀληθῶς, καὶ ἃ δεῖ θεοὺς πράττειν· καὶ οὐκ ἂν ποτε ταῖς ἀνθρώπων θεοῖς προσάψοιεν ἐννοίας, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ πυρὸς ἔργον τῷ ὕδατι· ἐναντίως ἀναθήσει. τὸ μὲν γὰρ καίει, τὸ δὲ ἔμπαλιν τὴν οὐσίαν ἔχει ψυχράν. εἰ μὲν οὖν αἱ πράξεις εἰσὶ θεῶν ἄξιαι, θεοὶ ἂν εἶεν καὶ οἱ

B τούτων ἐργάται. εἰ δὲ ἀνθρώπων εἰσὶ, καὶ ἀνθρώπων ἃ καλῶν τὸ μοιχεύειν, καὶ τὰ προειρημένα ἔργα, ἄνθρωποι ἂν εἶεν οἱ ταῦτα πράξαντες καὶ οὐ θεοί· καὶ ἀλλήλοις γὰρ ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς πράξεσιν εἶναι χρή. ἵνα καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας ὁ πράξας μαρτυρηθῇ, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ πρᾶξις γνωσθῆναι δυνηθῇ. ὥσπερ ἂν εἴ τις διαλεγόμενος περὶ ὕδατος καὶ πυρὸς, καὶ ταῖς τούτων ἐνεργείας ἀπαγγέλλων, οὐκ ἂν εἶπε, τὸ μὲν ὕδωρ καίειν, τὸ δὲ πῦρ ψύχειν. οὐδ'

C εἴ τις περὶ ἡλίου καὶ γῆς διηγεῖτο, ἔλεγεν ἄν, τὴν μὲν γῆν φωτίζειν, τὸν δὲ ἥλιον βοτάναις καὶ καρποῖς σπείρεσθαι, ἀλλὰ καὶ λέγων πᾶσαν τὴν ἀπλησίαν ὑπερέβαλεν. οὕτω οὐκ ἂν οἱ παρ' αὐτῆς συγγραφεῖς, καὶ μάλιστα ὁ πάντων ἐξοχότατος ποιητὴς, εἶπε νομίσαι θεοὺς εἶναι τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους, τοιαύτας αὐτοῖς προσῆπτε πράξεις, αἳ μὴ εἶναι θεοὺς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους εἶναι, καὶ ἀνθρώπους ἃ σώφρονας· ἢ εἰ ἐψεύσαντο ὡς ποιηταὶ, καὶ οὐ τούτων καταψεύδη. διατί

D μὴ ὑπὲ τῆς ἀνδρείας τῶν ἡρώων ἐψεύσαντο, καὶ αὐτὶ μὲν ἀνδρείας ἀσθένειαν, αὐτὶ δὲ ἀσθενείας, ἀνδρείαν ἐπλάσαντο; ἔδει γὰρ ὥσπερ ὑπὲ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, οὕτω καὶ τοῦ μὲν Ἀχιλλέως ἀνανδρείαν καταψεύσασθαι, τοῦ δὲ Θερσίτου δύναμιν θαυμάσαι· καὶ τοῦ μὲν Ὀδυσσέως ἀσθενείαν διαβαλεῖν, ὃ οὐ Νέστορος ἀλαφροσύνην πλάσασθαι· καὶ ὃ μὲν Διομήδους καὶ Ἕκτορος γυναικείας πράξεις, τῆς δὲ Ἑκάβης ἀνδρείαν μυθολογῆσαι. ὑπὲ πάντων γὰρ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἔδει τοὺς ποιητὰς πλάττειν καὶ ψεύδεσθαι. νυνὶ δὲ τοῖς μὲν ἀνθρώποις τὴν ἀλήθειαν ἐφύλαξαν, τοῖς λεγομένοις θεοῖς, οὐκ ἐφοβήθησαν καταψεύσασθαι. καίτοι γε δή τις αὐτῶν εἴποι, ἐν μὲν ταῖς περὶ ἀσελγείας αὐτῶν πράξεσι ψεύδονται· ἐν δὲ τοῖς ἐπαίνοις, ὅτου πατέρα θεῶν

καὶ ὕπατον καὶ ὀλύμπιον καὶ ἐν οὐρανῷ βασι- A mumque ac olympium, & cœli regnatorem dicunt) nihil confingere, sed veraces esse. Atqui non ego solus, sed quivis ostenderit, hanc rationem contra illos facere. Rursus enim, primis illis demonstrationibus veritas sese manifesto prodet, cum facta illos homines fuisse coarguant: laudes vero humanam naturam transcendant. Utrumque istorum a seipso discrepat: non enim proprium est cœlicolis talia facere: neque eos, qui talia faciunt, cœlicolas esse suspicari poteris. Quid igitur inde colligas? nisi laudes vanas & assentatorias esse, facta vero adversus eos vere esse pronunciata: Idque verum esse ex communi omnium consvetudine deprehendas: nemo enim qui aliquem laudandum suscipit, studia moresque ejus vituperare solet, sed potius contra, encomiis evehere, ut laudum majestate, si qua in factis turpitudo lateat, deceptis auditoribus prætegatur. Quamobrem ubi quis in aliquo celebrando, non reperit in vita ejus, animique dotibus, ob insitam turpitudinem argumentum laudis, alias commendandi rationes init, aggerens ea, quæ illius conditionem transcendunt: ita quoque mirifici illorum poëtæ, veriti extollere ob turpitudinem facinorum gentilitios istos deos, nomen illis, quod est supra humanam naturam, adaptaverunt, sed parum in eo providi fuere, cum sublimibus illis ultra humanam conditionem figmentis, non obscurent eorum humana, sed humanis ipsorum vitiis ostendant, deorum titulum existimationemque illis non congruere. Ego certe arbitror, a nolentibus poëtis vitia deorum prolata esse: qvia enim Dei incommunicabilem (ut inquit scriptura) appellationem & honorem, illis qvi non dii, sed homines mortales erant, attribuerunt, tantumqve nefas in sese admiserunt, ideo veritas vicissim ab iis expressit, ut vel nolentes putatitiorum deorum flagitia exponerent, qvo omnibus posteris pro argumento constaret, non esse eos deos, de quibus talia scripto proderentur. Quid igitur superstitiosi respondeant? aut quo argumento utentur, ut istos, de quibus loquimur, deos probent: ratio enim paulo superius habita, homines eos fuisse ostendit, eosque neutiquam sanctos aut graves. Fortassis eo sese recipient, ut magnifice jactent inventa istorum

λοῦσα λέγειν τὸν Δία, ἀπλάστους, ἀλλ' ἀ- B
ληθεύοντες λέγειν. τοῦτον ἐγὼ μόνον ἐγὼ, ἀλ-
λὰ (καὶ) πᾶς ὅστις ἐλέγξει κατ' αὐτῶν εἶναι τὸν
λόγον. πάλιν γὰρ ταῖς πρώταις ἀποδείξεσιν
ἡ ἀλήθεια κατ' αὐτῶν φανήσεται. αἱ μὲν γὰρ
πράξεις, ἀνθρώποις αὐτοὺς ἐλέγχουσι· τὰ δὲ
ἐγκώμια ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων ἐστὶ φύσιν. ἑκά-
τερον δὲ τούτων ἀπαλλάττει ἐστὶ πρὸς ἑαυτό·
ὅτε μὲν γὰρ ἐν οὐρανοῖς ἴδιόν ἐστι τοιαῦτα πράττειν,
ὅτε δὲ τὰ τοιαῦτα πράττοντας ὑπονοεῖν οὐ δύ-
νανται θεούς. τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν, ἢ, ὅτι
τὰ μὲν ἐγκώμια ψευδῆ καὶ κεχαρισμένα τυγ- C
χάνει, αἱ δὲ πράξεις ἀληθεύουσαι καὶ αὐτῶν; καὶ
τοῦτο ἀληθὲς ἐκ τῆς σωφρονίας ἄν τις ἐπιγνώ-
σεται· οὐδεὶς γὰρ ἐγκωμιάζων τινὰς, (καὶ) κατη-
γορεῖ τῆς τούτων πολιτείας, ἀλλὰ μᾶλλον οἷς
εἰσιν αἱ πράξεις αἰσχραὶ, τούτοις διὰ τὸν ἐκ τού-
των ψόγον ἐπαίρουσι τοῖς ἐγκωμίοις, ἵνα τῇ τού-
των ὑπερβολῇ τοὺς ἀκούοντας ἀπατήσαντες,
ἐπικρύψωσι τὴν ἐκείνων αἰσχρομίαν. ὥσπερ
ἂν εἴ τις ἐγκωμιάσας τινὰ ψευδόμενος, μὴ δύ-
νασθαι μὲν ἐκ πολιτείας, μηδὲ ἐξ αἱρέσεως τῆς ψυ-
χῆς τὸν ψόφον τῶν ἐγκωμίων, διὰ τὴν ἐν D
τούτοις αἰσχύνην, ἄλλως δὲ αὐτοὺς ἐπαίρει τὰ
ὑπὲρ αὐτοὺς αὐτῆς χαριζόμενον, ἵνα καὶ οἱ
παρ' αὐτοῖς θαυμασοὶ ποιηταὶ, δυσωπούμε-
νοι ἐπὶ ταῖς αἰσχραῖς πράξεσι τῶν λεγομένων
παρ' αὐτοῖς θεῶν, τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτοῖς
προσῆψαν ὄνομα, οὐκ εἰδότες ὅτι ἐταῖς ὑπὲρ
ἄνθρωπον ὑπονοίαις ἐποικιάσουσιν αὐτῶν τὰ ἀν-
θρώπινα, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις αὐτῶν
ἐλαττώμασι τὰς Θεοῦ ἐννοίας μὴ ἀρμόζειν αὐ-
τοῖς διελέγξουσι. καὶ ἔγωγε νομίζω καὶ πα-
ρὰ γνώμην αὐτοῖς εἰρῆσθαι τὰ τούτων πάθη
καὶ τὰς τούτων πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῷ
Θεοῦ ἀκοινώνητον, ὡς εἶπεν ἡ γραφὴ, προσ-
ηγορίαν καὶ ὀνομὰ τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ἀλλ'
ἀνθρώποις θνητοῖς ἐπιτίθεσαν ἀνάθεσιν, καὶ
μέγα καὶ δυσεβὲς ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν τολμώ-
μενον, τούτου ἕνεκεν καὶ ἄκοντες ὑπὸ τῆς ἀλη-
θείας ἠναγκάσθησαν τὰ τούτων ἐκθέσθαι
πάθη, ἵνα τοῖς μετὰ ταῦτα πρὸς ἔλεγχον
ᾖ μὴ εἶναι τούτους θεοὺς ἐν ταῖς παρὰ αὐτῶν
γραφαῖς κείμενα πᾶσι φαίνηται. τίς οὖν ἀ-
πολογία, τίς ἀπόδειξις παρὰ ἑαυτοῖς θε-
οῖς χρήσιτ' ἂν τοῖς ἐν τούτοις δεισιδαιμονοῦσιν;
ἐκεῖνο γὰρ τὸ λεχθὲν μικρῷ πρότερον, ἀνθρώπους αὐτοὺς ἢ ἀνθρώπους ἀσεμνοτάτους ὁ
λόγος ἀπέδειξεν, εἰς ἐκεῖνο ἤδη πανταχοῦ, ἢ μέγα φρονήσουσιν ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν

rum, qvibus humanæ neceſſitati multum utilitatis contulerunt, ideoqve eos deos habitos, qvod utiles fuiſſent: Jovem enim (ut fama eſt) plaſticen inveniſſe: Neptunum, gubernatoriam artem: Vulcanum, fabrilem: Minervam, textoriam: Apollinem, muſicen: Dianam, venaticam: Junonem veſtiendi rationem: Cererem, agriculturam: aliosqve item alia, ut ſcriptores referunt. Recte, ſed has aliasqve conſimiles artes non iſtis ſolis ut authoribus, ſed communi hominum naturæ imputari acceptasqve ferri oportuit: ſiqvidem homines, dum fixis oculis naturâ intuentur, eas artes deprehenderunt. Nam artem eſſe imitationem naturæ, vel vulgus deprædicat. Si igitur periti expertiqve evaſere earum diſciplinarum, qvibus operam navarunt, non ideo tamen eos deos credere neceſſum fuit, ſed homines potius. Non enim ex ipſis artes naturam ſuam capiunt, ſed in artibus, ipſi naturam æmulati ſunt, nimirum homines, ac proinde naturaliter capaces ſcientiarum, ut ex hominis definitione patet. Qvid mirum igitur, ſi humano ingenio uſi, ſuamqve in naturam reſpectantes, iſtiusmodi ſcientiarum artificia excogitarint? Qvod ſi ob inventa artium operæ pretium eſt eos deos nuncupari, reſtat, ut item aliarum artium inventores dii nuncupentur, ea nimirum ratione, qva illi digni ſunt viſi, qvi in deorum numero haberentur. Literas autem invenerunt Phœnices: Poëſin heroicam, Homerus: Dialecticen, Zeno Eleates: Rhetoricen, Corax Syracuſius: apiaria emolumenta, Ariſtæus: frumenti ſementem, Triptolemus: leges Lycurgus Spartiates, & Solon Athenienſis: literarum vero ſtructuras, numeros, menſuras & momenta, Palamedes excogitavit: alii item alia vitæ utilia prodiderunt, ut teſtes ſunt hiſtoriographi. Si igitur ſcientiæ deos faciunt, atqve inde dii ſculptiles emerſerunt: neceſſum eſt, & eos, qvi poſt iſtorum ætatem aliarum rerum autores ſeſe exhibuerunt, pro iſta ratione in deorum claſſes recenſeri. Qvod ſi divinitatis operæ pretium in eo non locant, ſed pro hominibus eos habent: conſeqvens eſt & Jovem & Junonem cæterosqve alios divinitatis nomine ſpoliandos eſſe, credendumqve homines fuiſſe: eoqve magis credendum, qvia neqvaqvam fuere graves aut ſancti, itaqve vel ex ipſa ſtatuarum ſculptura nihil aliud, qvam homines

A ἀνθρώποις τῷ βίῳ χρησίμοις, λέγοντες διὰ ταῦτα αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὅτι τοῖς ἀνθρώποις χρήσιμοι γεγόνασι. Ζεὺς μὲν γὰρ λέγεται πλαστικὴν τέχνην ἐφευρεῖν· Ποσειδῶν δὲ τὴν τοῦ κυβερνήτου· καὶ Ἥφαιστος μὲν χαλκευτικήν· Ἀθηνᾶ δὲ τὴν ὑφαντικήν· καὶ Ἀπόλλων μὲν τὴν μουσικήν· Ἄρτεμις δὲ τὴν κυνηγετικήν, καὶ Ἥρας κόσμον. Δήμητρα γεωργίαν· καὶ ἄλλοι ἄλλας, ὡς (οἱ) ἱστορεῦντες φασὶ αὐτῶν ἐξηγήσαντο. ἀλλὰ ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιτηδεύσεις, οὐκ αὐτοῖς μόνοις ἔδει τοῦ ἀνθρώπου δοκεῖν

B ναι, ἀλλὰ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. εἰς μὲν ἀτενίζοντες ἄνθρωποι τὰς τέχνας ἐφευρίσκουσι. τὴν μὲν γὰρ τέχνην καὶ οἱ πολλοὶ λέγουσι φύσεως εἶναι μίμημα. εἰ τοίνυν ἐπιτήμονες φασὶ τὰς ἐπιστήμας τέχνας γεγόνασιν, οὐ διὰ τοῦτο καὶ θεοὺς αὐτοὺς νομίζειν ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους· οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ τέχναι, ἀλλ' ἐν ταύταις καὶ αὐτὴ τὴν φύσιν ἐμιμήσατο. ὄντες γὰρ ἄνθρωποι κατὰ φύσιν, δεκτικοὶ ἐπιστήμης

C κατὰ τὸν τοῦ αὐτῶν τιθέντα ὅρον, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀποβλέποντες, καὶ ταύτης ἐπιστήμην λαβόντες, τὰς τέχνας ἐπενόησαν. ἢ εἰ διὰ τὰς τῶν τεχνῶν εὑρέσεις, θεὸς αὐτοῦ ἄξιον ἀναγορεύεσθαι λέγουσιν, ὥρα καὶ τοῦτο τῶν ἄλλων τεχνῶν εὑρέτας θεοὺς ἀναγορεύειν, καθ' ὃν λόγον κἀκεῖνοι τῆς τοιαύτης ὀνομασίας ἠξιώθησαν. γράμματα μὲν γὰρ ἐφεῦρον Φοίνικες· ποίησιν

D δὲ ἡρωϊκὴν Ὅμηρος. καὶ διαλεκτικὴν μὲν Ζήνων ὁ Ἐλεάτης· Ῥητορικὴν δὲ τέχνην, Κόραξ ὁ Συρακόσιος. καὶ καρπὸν μὲν μελισσῶν Ἀριστεύς· σίτου δὲ σπορὰν Τριπτόλεμος· καὶ νόμους μὲν Λυκοῦργος ὁ Σπαρτιάτης, καὶ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος· τῶν δὲ γραμμάτων τὴν συντάξιν καὶ ἀριθμοὺς, καὶ μέτρα καὶ σταθμία Παλαμήδης ἐφεῦρε. καὶ ἄλλοι ἄλλα καὶ διάφορα τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων ἀπηνθισμένα χρήσιμα κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων μαρτυρίαν. εἰπὲ δὴ αἱ ἐπιστῆμαι θεοποιοῦσι, καὶ διὰ ταῦτα εἰσὶ θεοὶ γλυπτοὶ, ἀνάγκη καὶ αὐτοὺς ὕστερον ἐκείνων ἐφευρετὰς τῶν ἄλλων γεγονέναι καὶ αὐτοὺς θεούς· ἢ εἰ μὴ τούτους ἀξιοῦσι τῆς τοιαύτης τιμῆς, ἀλλ' ἀνθρώπους ἐπιγινώσκουσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη μὴ τὸν Δία μὴ τὴν Ἥραν, μὴ αὐτοὺς ἄλλους μὴ ὀνομάζεσθαι θεούς, ἀλλὰ μὴ αὐτοὺς ἀνθρώπους γεγονέναι πιστεύειν. μὴ κατὰ τοῦτον, ὅτι μηδὲ σεμνοὶ γεγόνασιν, ὡς μὴ ἀπ' αὐτῆς τ διὰ τ ἀγαλμάτων γλυφῆς. οὐδ' ἐτέ-

ρον, ἢ ἀνθρώπους αὐλοὺς ἐλέγχουσι. τίνα γὰρ ἄλλην αὐτοῖς γλύφοντες, ἐπιβάλλουσι μορφὴν, ἢ τὴν ἀρρένων καὶ γυναικῶν, καὶ τῶν ἔτι κατωτέρω τούτων καὶ ἀλόγων ὄντων τὴν φύσιν; πετεινῶν παντοίων, τετραπόδων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, καὶ ἑρπετῶν, ὅσα γῆ καὶ θάλαττα, καὶ πᾶσα τῶν ὑδάτων ἡ φύσις φέρει. εἰς γὰρ τὴν τῶν παθῶν καὶ ἡδονῶν ἀλογίαν πεσόντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ πλέον οὐδὲν ὁρῶντες, ἢ ἡδονὰς καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας, ὡς ἐν τούτοις τοῖς ἀλόγοις τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἐν ἀλόγοις καὶ τὸ θεῖον ἀνεπλάσαντο καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν παθῶν ἑαυτῶν· καὶ θεοὺς τοιούτους γλύψαντες τετραπόδων γὰρ εἰκόνες καὶ ἑρπετῶν καὶ πετεινῶν εἰσι παρ' αὐτοῖς, καθὼς καὶ ὁ τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας ἑρμηνεύς φησιν. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν· διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας· τοσοῦτον γὰρ τὴν ψυχὴν ταῖς τῶν ἡδονῶν ἀλογίαις, ὡς προεῖπον, ἐπὶ τὴν τοιαύτην θεοπλασίαν κατέπεσον· καὶ πεσόντες λοιπὸν, ὡς παρορθέντες ἐν τῷ ἀποσφαλῆναι τὸν θεὸν αὐτοῦ, ἕτως ἐν αὐτοῖς κυλίονται, καὶ ἐν ἀλόγοις τὸν τοῦ λόγου πατέρα θεὸν ἀπεικάζουσι. διὰ ὧν οἱ παρ' Ἕλλησι λεγόμενοι φιλόσοφοι καὶ ἐπίσημοι, ἐλεγχόμενοι μὲν οὐκ ἀρνοῦνται ἀνθρώπων εἶναι καὶ ἀλόγων μορφὰς, καὶ τούτους τοὺς φαινομένους αὐτῶν θεούς. ὁμολογέμενοι δὲ λέγουσι, διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἔχειν, ἵνα διὰ τούτων τὸ θεῖον αὐλοῖς ὑποκρίνηται καὶ φαίνηται. οὐκ ἄλλως γὰρ αὐτὸν τὸν ἀόρατον δύνασθαι γνῶναι, ἢ διὰ τῶν τοιούτων ἀγαλμάτων καὶ τελετῶν· οἱ δὲ ἔτι τούτων φιλοσοφώτερον καὶ βαθύτερα λέγειν νομίζοντες, φασὶ διὰ τοῦτο ταῦτα κατασκευάσθαι καὶ τετυπῶσθαι πρὸς ἐπίκλησιν καὶ ἐπιφάνειαν θείων ἀγγέλων καὶ δυνάμεων· ἵνα διὰ τούτων ἐπιφαινόμενοι γνωρίζωσιν αὐλοῖς περὶ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως καὶ εἶναι τούτους ὥσπερ γράμματα τοῖς ἀνθρώποις· οἷς ἐντυγχάνοντες, δύνανται γινώσκειν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ καταλήψεως ἀπὸ τῆς δι' αὐτῶν γινομένης τῶν θείων ἀγγέλων ἐπιφανείας. ταῦτα μὲν ἕτως ἐκεῖνοι μυθολογοῦσι· ἃ γὰρ θεολογοῦσι, μὴ γένοιτο. ἐὰν δέ τις ἐξετάσῃ τὸν λόγον μετ' ἐπιμελείας, εὑρήσει, τούτων οὐκ ἔλαττον τοῦ θεοῦ-

A fuisse convincuntur. Qvam enim aliam ipsi sculptores indidere formam, qvam virorum & fœminarum rerumqve adhuc inferiorum, nimirum brutorum animantium, avium cujuslibet generis, quadrupedum partim cicurum, partim indomitarum, reptilium, & qvicqvid vel terra, vel mare, aut universa aqvarum natura producit. In feras enim indomitasqve libidines & affectus dejecti mortales, nihilqve nisi voluptates & carnis concupiscentias ob oculos ponentes, prout brutis illis rebus irrationabilibusqve mentem occuparant, ita in bruta pecuinasqve species imaginem Numinis contulerunt, pro multiplici diversitate suorum affectuum, Numinum formas configurantes. Qvadrupedum enim & reptilium simulachra apud illos reperiuntur, qvemadmodum divinæ & veræ religionis interpres ait: *Evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est brutum cor eorum: dicentes se sapientes, infatuati sunt, & mutaverunt gloriam Dei incorruptibilis in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, & volucrum, qvadrupedum & reptilium: ideoqve tradidit eos Deus in affectiones ignominiæ.* Cum enim prius vitiassent animos voluptatum irrationabili immanitate (ut superius dixi) ad istiusmodi Numinum concipiendas species præcipitati sunt, semelqve ita lapsi & qvasi mancipati, ut a Deo aversi sint, perpetuo ibidem volutantur, & in rebus ratione carentibus, Dei, qvi pater est Rationis sive Verbi, similitudinem qvæsiverunt. Hinc cum male audiunt Ethnicorum Philosophi viriqve eruditi, non inficias eunt eas deorum species hominum & brutorum simulachra esse: sed ideo id in usu haberi, ut dii sub istis imaginibus oracula promant & sese ostendant, alioqvi eum, qvi invisibilis est, nisi per istiusmodi simulachra & cæremonias cognosci non posse. Alii porro, qvasi majori Philosophia instructi, ac proinde se altiora promere existimantes, ajunt, ista instituta esse & effigiata ad evocationem adventumqve Angelorum aliarumqve potestatum conciliandam, ut, cum illi ita se præsentes obtulerint & apparuerint, Numinis notitiam mortales doceant: ac proinde istiusmodi simulachra pro elementis literarum humano generi esse, qvæ dum legunt, Dei notitiã per ista in Angelorum apparitione condiscunt. Ita isti fabulantur, non enim est ut eos theologicari dicas, minime gentium. Qvod si qvis hæc verba accuratius expendat; inveniet istorum non minus, qvam

Rom. 1, 21.

eorum, qvos ſuperius convici, opinionem eſſe falſam. Dixerit enim aliqvis inſiſtens veritati examinandæ, qvonam modo Deus per ſimulachra vel reſpondeat vel cognoſcatur: an per materiam ſtatuæ, an per figuram? Qvod ſi per materiam: qvis igitur uſus eſt figuræ? & cur, anteqvam fingeretur, non in omni materia ſeſe ſimpliciter repræſentavit? Fruſtra igitur templa iſti obmunierint, includentes neſcio qvem lapidem, aut lignum, aut auri partem, cum univerſa terra iſtiusmodi rebus abundet. Sin autem ſuperinducta forma in cauſa eſt, ut Numen illic præſto ſit: qvis uſus materiæ, ſive illa aurea ſive alterius generis ſit? cur non potius per vera & naturalia animantia (ad qvorum ſpeciem ſculptilia deformata ſunt) præſentia Numinis ſentiatur? Ea enim opinio de Deo ſpecioſior aliqvanto & honeſtior eſſet, ſi creditum foret per viva animantia tum rationalium tum irrationalium Numen ſeſe præſens exhibere, non autem in rebus vitæ motusqve expertibus ejus adventum expectari. Mira igitur in hac parte ipſorum impietas, qvi cum vera nativaqve animantia qvadrupeda, volucria, reptilia deteſtentur & exhorreant, vel ob feritatem aut fœditatem: tamen horum ſpecies in lapidibus aut lignis, aut auro deſcriptas deos eſſe volunt. Æqvius erat ipſa viva potius coli, qvam vivorum effigies in iſtis adorari. At fortaſſe horum nihil neqve forma, neqve materia Numinis præſentiam efficit, ſed operis duntaxat artificium Deum ad ſe elicit, cum in eo ſit imitatio naturæ: eſto, ſed ſi ob artem ſculptile opus Deus ſua præſentia freqventat, qvid opus eſt materia, cum ars ipſa in hominibus ſedem habeat? Si enim plane ob artem Deus ſe ſiſtit, ideoqve ſculptilia ut dii coluntur, par erat hominés iſtius artis adminiſtros adorari & divino cultu aſſici, tum qvia rationales ſunt, tum qvia ipſam artem in animis continent. Ad ſecundam illorum profundiorem ſcilicet reſponſionem etiam iſta qviſpiam non incongrue dixerit: Si non ob Dei præſentiam iſta a vobis inſtituuntur, o Gentiles, ſed ut Angeli ibi præſto ſint, cur ſtatuas, per qvas poteſtates illas evocatis, majoris facitis, qvam ipſas evocatas poteſtates? Cognoſcendi enim Dei cauſa ſculpentes has figuras (ut dicitis) ipſius Dei honorem vocabulum-

A τερων δεχθέντων, τ̀ δόξαν εἶναι ψευδῆ. εἴποι γὰρ ἄν τις πρὸς αὐτὰς παρελθὼν ἐπ' ἀληθείας ἐρευνήσῃ, πῶς ἀποκρίνεται, ἢ γνωρίζεται Θεὸς διὰ τούτων; πότερον διὰ τὴν περικειμένην αὐτοῖς ὕλην, ἢ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς μορφήν; εἰ μὲν γὰρ διὰ τὴν ὕλην, τίς ἡ χρεία τῆς μορφῆς, καὶ μὴ πρὶν πλασθῆναι ταῦτα διὰ πάσης ἁπλῶς ὕλης ἐπιφαίνεται τὸν Θεόν; μάτην δὲ καὶ τοὺς ναοὺς ἔτοι περιετείχισαν συλλείοντες ἕνα λίθον, ἢ ξύλον, ἢ χρυσοῦ μέρος, πάσης τῆς γῆς πεπληρωμένης τῆς τούτων οὐσίας. εἰ δὲ ἡ ἐπικειμένη μορφὴ αἰτία γίνεται τῆς θείας ἐπιφανείας, τίς ἡ χρεία τῆς ὕλης τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἄλλων; καὶ μᾶλλον δι' αὐτῶν τῶν φύσει ζώων, ὧν εἰσι μορφαὶ τὰ γλύμματα, τὸν Θεὸν ἐπιφαίνεσθαι; πολλῶν γὰρ ἂν ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ δόξα κρείττων τὸν αὐλὸν λόγον ἐγεγόνει, εἰ διὰ ζώων ἐμψύχων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων ἐπεφαίνετο, καὶ μὴ ἐν ἀψύχοις καὶ ἀκινήτοις προσεδοκᾶτο· ἐφ' οἷς μάλιστα καθ' ἑαυτοὺς ἀσέβειαν ἐργάζονται. τὰ γὰρ φύσει ζῶα, τετράποδά τε καὶ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ βδελυτ-
B τόμενοι καὶ ἀποστρεφόμενοι, ἢ διὰ τὴν ἀγριότητα, ἢ διὰ τὴν ῥυπαρίαν, ὅμως τοὺς τούτων τύπους ἐν λίθοις καὶ ξύλοις, καὶ χρυσῷ γλύψαντες θεοποιοῦσιν. ἔδει δ' αὐτὰ μᾶλλον τὰ ζῶντα θρησκεύειν αὐτούς, ἢ τοὺς τούτων τύπους ἐν τούτοις προσκυνεῖσθαι. ἢ τάχα τούτων μὲν οὐδὲν, ὅτε ἡ μορφὴ, ὅτε ἡ ὕλη αἰτία τῆς Θεοῦ παρουσίας ἐστί· μόνη δὲ ἡ μετ' ἐπιστήμης τέχνη τὸ θεῖον ἐκκαλεῖται, ἅτε δὴ μίμημα τῆς φύσεως αὐτὴ τυγχάνουσα. ἀλλ' εἰ διὰ τὴν ἐπιστήμην ἐποικοῖτο τὸ θεῖον τοῖς γλύμμασι, τίς πάλιν ἡ χρεία τῆς ὕλης ὅσης τῆς ἐπιστήμης
C ἐν τοῖς ἀνθρώποις; εἰ γὰρ ὅλως διὰ τὴν τέχνην ἐπιφαίνεται ὁ Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο θρησκεύονται ὡς θεοὶ τὰ γλύμματα, ἔδει τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης ὅπλας ἀρχηγοὺς, προσκυνεῖσθαι καὶ θρησκεύεσθαι, ὅτι καὶ λογικοὶ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχουσιν ἐν αὐτοῖς. πρὸς δὲ τ̀ δευτέρας αὐτῶν καὶ βαθυτέρας δῆθεν ἀπολογίας, καὶ ταῦτα ἄν τις ἀπολύθως εἴποι. εἰ διὰ τ̀ αὐλῆ τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνειαν ταῦτα ὑμῖν πεποίηται, ὦ Ἕλληνες, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἀγγέλων
D ἐκεῖ παρουσίαν, διατί τὰ ἀγάλματα, δι' ὧν ἐπικαλεῖσθε τὰς δυνάμεις κρείττονα, καὶ ὑπὲρ αὐτὰς ταῖς ἐπικληθείσας δυνάμεις ποιεῖτε; χάριν γὰρ τ̀ πρὸς Θεοῦ καταλήψεως γλύφοντες τὰς μορφὰς, ὥς φατε, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν τιμὴν καὶ προσηγορίαν,

αὐτῖς τῖς γλύμμασι πρεπίθετε, πρᾶγμα πάσχοντες ὁκ δυαγές; ὁμολογῶντες γὸ ὑπεραίρειν τιὸ τὸ Θεῖ δύναμιν τῆς τῦ ἀγαλμάτων σμικρότητ@, (καὶ) διὰ τῦτο μὴ τολμῶντες τὸν Θεὸν δι' αὐτῶν, ἃς ὃ ἐλάττω δυνάμεις ὀνομαλεῖσθαι, αὐτοὶ ταύτας ὑπερβάντες, ἃ τιὸ παρυσίαν ἐφοβήθητε, τῦτο τιὸ θεοσηγορίαν· τῖς λίθοις καὶ τῖς ξύλοις ἀνεθήκατε καὶ θεὸς αὐτὶ λίθων καὶ τέχνης ἀνθρώπων ὀνομάζετε καὶ προσκυνεῖτε· εἰ γὸ καὶ ὡς γράμματά ἐισιν ὑμῖν ταῦτα, ὡς ψεύδεσθε, τῆς ὀπὶ Θεὸν θεωρίας, ἃ δίκαιον τὰ σημαίνοντα τὰ σημαινομένα προτιμᾶν· ἀλλ' εἰ γὸ γράφοι τις τῷ βασιλεῖ ὄνομα ἀκινδύνως ἔχοι τὸ γράμμα προτιμᾷ τὰ βασιλέως, ἀλλ' ὁ τιῦτ@ θάνατον μὲν ἔχει τιὸ ζημίαν· τὸ δ' γράμμα τῇ τὰ γράψαντ@ ὀπτὴν τετύπωται· ὅτω καὶ ὑμεῖς, εἴπερ ἐρρωμένον ἔχετε τὸν λογισμὸν, ὁκ ἂν τὸ τηλικῦτον τῆς θεότητ@ γνώρισμα, εἰς ὕλην κατοφέρετε. ἀλλὰ καὶ τὸ γλύμμα ὁκ ἂν προετιμήσατε τὰ γλύψαντ@ ἀνθρώπε. εἰ γὸ καὶ ὅλως ὡς γράμματα σημαίνοσι τιὸ τὰ Θεῖ ὀπφάνειαν, καὶ διὰ τῦτο ὡς Θεὸν σημαίνοντα θεοποιΐας εἰσὶν ἄξια, ἀλλὰ γῦν τὸν ταῦτα γλύψαντα καὶ χαροξάντα, φημὶ δὴ τὰ τεχνίτιο, πολλῷ πλέον ἔδει θεοποιηθῆναι, ὡς μᾶλλον ἐκείνων δυνατώτερον καὶ θειότερον ὑπάρχοντα· ὅσῳ κἀκεῖνα κατὰ τιὸ αὐτὰ βέλησιν ὠξέθη καὶ τετύπωται. εἰ τοίνιο τὰ γράμματα θαύματός ἐσιν ἄξια, πολλῷ πλέον ὁ γράψας ὑπεραίρει τὰ θαύματι, διὰ τιὸ τέχνιο καὶ τιὸ τῆς ψυχῆς ὀπτήμιο. ὁκοῦν εἰ μὴ διὰ τῦτο θεὸς αὐτοῦ ἄξιον νομίζειν, πάλιν αὐτοῦ ἂν τις ἔροιτο τὰ τῆς τῦ εἰδώλων μανίας, τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης αὐτῶν μορφῆς παρ' αὐτῶν ἀξιῶν μαθεῖν. εἰ μὲν γὸ ὅτι ἀνθρωπόμορφόν ἐσι τὸ θεῖον, διὰ τῦτο ὅτω τετύπωται, διατί καὶ ἀλόγων αὐτὰ τύπους προτιθέασιν; εἰ ὃ ζώων ἀλόγων ἐσὶν ὁ τῦτο τύπ@, διατί καὶ λογικῶν αὐτὰ προτιθέασι γλυφάς; εἰ ὃ τὸ συναμφότερόν ἐσι καὶ ἐξ ἀμφοτέρων κατειλήφασι τὸν Θεὸν, ὅτι τε ἀλόγων καὶ λογικῶν ἔχει σῦ τύπους, τί διαιρῦσι τὰ συνημμένα, καὶ χωρίζοσι τὴν ἀλόγων ἢ ἀνθρώπων γλυφὴν, καὶ ὁ πάντες ἐξ ἀμφοτέρων αὐτὸν γλύφοσιν, ὁποῖα τὰ παρὰ τῖς μύθοις ἐσὶ πλάσματα, ἡ Σκύλλα, καὶ ἡ Χάρυβδις, ὁ Ἱπποκένταυρ@, τὸ παρ' Αἰγυπτίοις

A que sculptilibus injungitis, rem nequaquam piam designantes. Cum enim profiteamini Dei potentiam longe evehi ultra simulachrorum parvitatem, atque ideo vos non audere Numen evocare, sed minores potestates: ipsi eas transilientes Dei nomen, cujus adventus vobis formidini est, lignis & lapidibus implicatis: deosque simulachra (cum lapis & artificium nominari deberent) appellatis & adorationibus prosequimini. Si igitur ista pro literis sunt vobis, ad divinitatem speculandam (ut falso jactatis) qui convenit signa, rebus suis, quas denotant præstantiora haberi? Non enim, si quis Regis nomen literis exaret, extra periculum est, si scriptum illud in majori honore, quam regem habeat, ille enim mortem in pœnam accipit, neque id mirum, cum aliud sit rex, aliud tabula ad ejus speciem a pictore descripta. Ita & vos quoque, si corroboratam firmamque haberetis rationem, non tantopere divinitatis characterem in materiam defixissetis: imo ne sculptile quidem sculptori suo anteposuisseris. Si enim simulachra plane, veluti literæ, Dei adventum significant, atque ideo ut Dei notæ characteresque Numinis majestate dignæ censentur: multo magis artificem illa describentem deificari, numinisque majestate B C indigitari oportuit, ut longe simulachris potentiorem, divinioremque, eo quod illa ad hujus arbitrium expolita sunt, & configurata. Si igitur literæ sunt admiratione dignæ, scriptor ipse multo majori admiratione efferendus videbitur, tum ob artificium operis, tum ob animi scientiam. Quod si igitur non ea de causa par est simulachra pro Numinibus haberi, iterumque sciscitaris, avidus cognoscendi, quænam sit origo istius idolorum vesaniæ, quid putes responsuros? Si enim dicant, Numen quod humana specie sit præditum, ideo humana specie effigurari: D qua ratione igitur fit, ut illud pecudum imaginibus exprimant? quod si pecudum effigies, Numinis vultum repræsentant, cur hominum delineamenta illi adjungunt? Quod si utrumque simul est, & utraque specie Deum comprehendunt, eo quod rationalium irrationaliumque formas possideat: cur disjungunt conjuncta, ac diversas faciunt hominum brutorumque conformationes, ac non ubique utraque specie eum cælatum exhibent: qualia sunt fabularum commenta, Scylla, Charybdis, Hippocentaurus, & apud Ægyptios

canina facie latrator Anubis? Oportebat eos aut tantummodo describi biformes, aut si unius & simplicis sunt formæ, non alteram affingi. Porro si illorum formæ viriles sunt, qua ratione illis fœminarum lineamenta addunt? Quod si muliebri specie subsistunt, quare illis viriles adimentiuntur formas? Quod si utrumque simul existunt, discriminationem intervenire non oportebat, sed ambos in unum sexum conjungi, fierique illos ipsos, quos hermaphroditos appellamus, ut superstitio ista non solum impietatem & calumniam, sed etiam cachinnos spectatoribus conciliet. At si plane corporali facie Numen arbitrantur, adeo ut & ventrem & manus & pedes, cervicem item & pectus, cæteraque membra, quæ ad hominum genituram perneccssaria sunt, in illo comminiscantur & affingant: jam mihi quæso vide in quantam impietatem, Deique alienationem mens eorum præcipitata est, qui talia de Numinibus comminiscuntur. Ad quæ consequitur, ut & illa, cæteraque, quæ corporis sunt, patiantur: adeo ut & secentur, ac in partes dividantur, ac prorsus intereant. Hæc aliaque istiusmodi non propria sunt Dei, sed potius eorum corporum, quæ in terris degunt. Deus enim incorporeus est & incorruptibilis, & morti inobnoxius, ne tantillum quidem ullius indigens: atqui istiusmodi simulachra & corruptibilia sunt, & corporum signa, & alienam opitulationem requirunt, ut antea dictum est. Subinde igitur videmus, ea postquam nimium inveteraverint, interpolari, & aut tempore, aut pluvia, aut a belluis terrestribus evastata, denuo refringi. Unde merito eos stultitiæ condemnes, quod quorum ipsi sunt effigiatores, eos titulis deorum honorent, & quos ope sua arteque instruunt, ne pereant, ab illis salutem comprecentur: & quos ipsi suæ curæ tutelæque indigos non ignorant, ab illis suas necessitates ususque resarciri quærant: & quos in parvis ædiculis concludunt, eos cœli terræque universæ dominos appellare non vereantur. Non hinc solummodo eorum impietatem didiceris, verum etiam ex eo, quod in ipsis idolis discordis sententiæ sunt. Si enim illi dii sunt (ut prædicant ac philosophantur) quem cui ex istis adhærere oportet? aut quos majoris autoritatis existimes, ut ita vel securus eum adores, vel (ut aiunt) nihil hæsites in cognoscendo Numine?

A κυνοκέφαλος Ἄνουβις; ἐδεῖ γὰρ ἢ μόνως αὐτοὺς ὕτω γράφεσθαι δίφυεῖς, ἢ μίαν αὐτῶν ἐχόντων μορφὴν, μὴ ἂν τὴν ἄλλην ἀναπλάττεσθαι παῤ αὐτῶν. ἂν πάλιν εἰ ἄῤῥενικαὶ τούτων εἰσὶν αἱ μορφαὶ, διὰ τί ἂν θηλέων αὖλοῖς ἐπιτήδεια τύπους; εἰ δὲ (ἂν) θηλυκῶν εἰσι, διατί ἂν ἀῤῥενικῶν παῤ αὐτῶν ψευδονται τὰς μορφάς; εἰ δ' πάλιν τὸ σωαμφότερον εἰσιν, ἐδεῖ μὴ διαιρεῖσθαι, ἀλλ' ἀμφότερα σωάπτεσθαι, ἂν γίνεσθαι καλὰ δοῦ λεγομένους ἑρμαφροδίτους; ἵνα μὴ μόνον ἀσέβειαν ἂν συκοφαντίαν, ἀλλὰ ἂν γέλωτας αὐτῶν ἡ δεισιδαιμονία B τοῖς ὁρῶσι παῤέχῃ. ἂν ὅλως εἰ σωματοειδὲς τὸ θεῖον ὑπολαμβάνουσιν, ὥστε ἂν γαστέρα, ἂν χεῖρας, ἂν πόδας, ἂν πάλιν αὐχένα ἂν κήτη ἂν τὰ ἄλλα, τὰ πρὸς γένεσιν ἀνθρώπων μέλη ἐπινοεῖν αὐτῶ ἂν ἀναπλάττειν, ὅρα εἰς ὅσην ἀσέβειαν ἂν ἀθεότητα καταπέπωκε τούτων ὁ νοῦς, ὥστε τοιαῦτα ἐπινοεῖν περὶ τοῦ θείου. ἀκολουθεῖ γὰρ αὐτῶ ἂν τὰ ἄλλα τοῦ σώματος (πάντως) πάσχειν, ὥστε καὶ τέμνεσθαι καὶ διαιρεῖσθαι, καὶ πάλιν ἐξ ὅλου φθείρεσθαι. C ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἴδια θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἐπὶ γῆς σωμάτων ἐστίν. ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἀσώματός ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἀδενὸς εἰς-οποιῶ δεόμενος. ταῦτα δ' καὶ φθαρτὰ καὶ σωμάτων εἰσὶ τύποι, καὶ τῆς παῤ αὐτῶν ἐπιδεόμενα χρείας· ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται. πολλάκις γὰρ ὁρῶμεν ἀνακαινισμένους τοῦ παλαιωθέντας, καὶ ὡς ὁ χρόνος, ἢ ὑετὸς, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπὶ γῆς ζώων ἠφάνισε, τότε ἀναπλαττομένους. ἐφ' ᾧ ἂν τις αὐτῶν καταγνώσεται τῆς παραφροσύνης. ὅτι ὧν αὐτοὶ ποιηταὶ τυγχάνουσι, τούτους θεοὺς D ἀναγορεύουσι. καὶ ὡς αὐτοὶ ταῖς τέχναις περικοσμοῦσιν, ἕνεκα τοῦ μὴ φθαρῆναι, παῤ αὐτῶν αὐτοὶ σωτηρίαν αἰτοῦσι· καὶ ὡς οὐκ ἀγνοοῦσι δεομένους τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας παρὰ τούτων αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν χρείας ἀξιοῦσιν ἀναπληροῦσθαι. καὶ ὡς ἐν μικροῖς οἰκίσκοις καταπλείουσι, τούτους δεσπότας καὶ γῆς ἁπάσης δεσπότας οὐκ αἰσχύνονται καλοῦντες. ἀ μόνον δὲ ἐκ τούτων δῶ τις αὐτῷ τὴν ἀθεότητα καταμάθοι, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἐν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐστιν ἀσύμφωνος ἡ δόξα. εἰ γὰρ αὐτοὶ θεοί εἰσιν, ὡς λέγουσι, καὶ περὶ αὐτῶν φιλοσοφοῦσι, τίνι τις προσήκοντα τούτων; καὶ ποίους δῶ αὐτῶν κρίνῃ κυριωτέρους. ἵνα, ἢ τὸν θεὸν θαῤῥήσῃ προσκυνῶν· ἢ ὡς φασιν ἐν αὐτοῖς μὴ διαιρῇ γνώσκων τὸ θεῖον;

ἀ γὰρ

οὐ γὰρ οἱ αὐτοὶ παρὰ πᾶσιν ὀνομάζονται θεοί. ἀλλ' ὅσα καθ' τὸ πλεῖόν ἐστιν ἔθνη, τοσοῦτοι καὶ θεοὶ ἀναπλάττονται. ἔστι δ' ὅπου καὶ μία χώρα, καὶ μία πόλις πρὸς ἑαυτὰς στασιάζουσι περὶ τῆς τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας. Φοίνικες γοῦν, οὐκ ἴσασι θεοὺς παρ' Αἰγυπτίοις λεγομένους θεούς· οὐδ' Αἰγύπτιοι τὰ αὐτὰ τοῖς παρὰ Φοίνιξι προσκυνοῦσιν εἴδωλα. καὶ Σκύθαι μὲν θεοὺς Περσῶν, Πέρσαι δὲ θεοὺς Σύρων οὐ παραδέχονται θεούς. ἀλλὰ καὶ Πελασγοὶ μὲν θεοὺς ἐν Θρᾴκῃ θεοὺς διαβάλλουσι. Θρᾷκες δὲ θεοὺς παρὰ Θηβαίοις ἀγνώσκουσιν. Ἰνδοὶ δὲ κατὰ Ἀρείους, καὶ Ἄραβες κατ' Αἰθίοπων. καὶ Αἰθίοπες κατ' ἀμφοῖν ἐν τοῖς εἰδώλοις διαφέρονται. καὶ Σύροι μὲν τὰ Κιλίκων οὐ σέβουσι. Καππαδόκων δὲ τὸ γένος ἄλλους παρὰ τούτους ὀνομάζουσι θεούς. καὶ Βιθυνοὶ μὲν ἑτέρους, Ἀρμένιοι δὲ ἄλλους ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. καὶ τί μοι (δεῖ) πολλῶν; ἠπειρῶται παρὰ θεοὺς ἐν (ταῖς) νήσοις, ἄλλους θεοὺς προσκυνοῦσι, καὶ Νησιῶται παρὰ θεοὺς ἐν ταῖς ἠπείροις θρησκεύουσι. καὶ ὅλως ἑκάστη πόλις καὶ κώμη θεοὺς ἐγγειτόνων οὐκ εἰδυῖα θεοὺς θεοὺς ἑαυτῆς προκρίνει, καὶ μόνους τούτους εἶναι νομίζει θεούς. πρὸς γὰρ τῷ ἐν Αἰγύπτῳ μυσαρῶν, οὐδὲ λέγειν ἐστὶ πᾶσιν ἐπ' ὀφθαλμῷ ὄντων· ὅτι ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις ἔχουσι τὰς θρησκείας αἱ πόλεις. καὶ οἱ ἐγγειτόνων σπουδάζουσιν ἀεὶ καθ' τῷ πλησίον τὰ ἐναντία σέβειν· ὁ γὰρ παρ' ἑτέροις προσκυνούμενος ὡς θεὸς κροκόδειλος, ὑπὸ τοῖς πλησίον βδέλυγμα νομίζεται. καὶ ὁ παρ' ἑτέροις λέων ὡς θεὸς θρησκευόμενος, τοῦτον οἱ Ὀξυγχίτονες οὐ μόνον οὐ θρησκεύουσιν, ἀλλὰ καὶ θύοντες ἀποκτείνουσιν ὡς θηρίον· καὶ ὁ παρ' ἄλλοις ἀνατεθεὶς ἰχθύς, θεοῦ ἐν ἄλλῳ ἁλίσκεται τροφή· ὅθεν δὴ πόλεμοι καὶ στάσις καὶ πᾶσα φθόνων προφάσις, καὶ πᾶσα τῶν παθῶν ἡδονὴ παρ' αὐτοῖς ἐστι. καὶ τόγε θαυμαστόν, ὅτι, ὡς οἱ ἱστορήσαντες ἐξηγοῦνται, παρ' Αἰγυπτίων οἱ Πελασγοὶ μαθόντες τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, οὐκ ἴσασιν ὅτι θεοὺς παρ' Αἰγυπτίων θεούς, ἀλλὰ ἄλλους παρ' ἐκείνους θρησκεύουσι, καὶ ὅλως πάντων· τῶν ἐν εἰδώλοις μενόντων ἐθνῶν, διάφορός ἐστιν ἡ δόξα καὶ ἡ θρησκεία, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ παρὰ τοῖς αὐτοῖς εὑρίσκεται. καὶ εἰκότως γε τοῦτο πάσχουσιν. ἐκπεσόντες γὰρ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἕνα θεὸν καταναοήσεως, εἰς πολλὰ καὶ διάφορα καταπεπλώκασι.

A Non enim apud omnes iidem existimantur dii, sed qvot sunt gentes, totidem deorum genera confinguntur. Est qvoqve ubi eadem regio, atqve adeo eadem civitas inter se dissideat in superstitione idolorum. Phœnices certe, Ægyptios deos non agnoscunt: neqve Ægyptii eadem cum Phœnicibus simulacra adorant: nec Scythæ, Persarum, nec Persæ, Syrorum Numina recipiunt: sed & Pelasgi Threcios deos repudiant, Thraces Thebanos ignotos habent. Indi contra Arabes: Arabes contra Æthiopes, & Æthiopes vicissim contra illos in ratione ceremoniarum dissentiunt; Syri Cilicum Deos non colunt, & Cappadocum gentes, alios præter istos, deorum nominibus appellant. Diversos item Bithynii, diversos Armenii sibi finxerunt. Et qvid opus multis? qvi in continente sunt, alios ab Insulanis; & qvi habitant insulas alios ab iis deos venerantur, qvi in continente coluntur. In summa, qvælibet civitas, & vicus vicinorum Numina non agnoscens sua præstituit, eaqve sola deorum loco habenda existimat. De abominandis Ægyptiorum ceremoniis non est, qvod dicatur, cum omnibus in oculis sit, qvam contrarias & inter se pugnantes habeant religiones, & qvam semper vicini contra vicinos studeant diversa colere. Saltem apud alios adoratus Crocodilus, apud alios abominationi habetur: ac leo alicubi ut Numen cultus, a Collimitaneis non solum non colitur sed, deprehensus ut bellua neci datur: idemqve piscis alibi in Numen dedicatus est, alibi hamo capitur. Hinc illis bella, seditiones, ac nulla non cædium causa & illecebræ omnium affectuum: deniqve qvod mireris, Pelasgi (ut historici volunt) cum ab Ægyptiis disciplinam religionis hauserint, ne nomina qvidem eorum Numinum, qvæ apud Ægyptios in precio sunt, cognita habent, sed plane diversa ab illis colunt: ut compendio dicam, omnium idololatrarum gentium dissimilis est religio & existimatio, neqve eadem apud illos reperiuntur, qvod ipsum non immerito illis accidit. Delapsi enim a cognitione unius Dei, in multa & diversa sese præcipites dederunt,

aversatiqve, veri Patris Verbum Servatorem omnium Christum, non injuria mentem habent ad alia atque alia quasi turbine fluctuantem. Et ut illi, qvi solem aversantur, in locisqve umbrosis hærent, per multa invia circumferuntur, & eos, qui adsunt, non vident, qui vero non adsunt, quasi præsentes imaginantur, & videntes non vident: eodem modo qui Deum negligunt, animo caligant, & æstibus animi fluctibusque jactantur, resque nihili & evanidas, ut ebrii ac cæci, imaginationibus concipiunt: quod ipsum non leve argumentum certissimæ superstitionis: Diversis enim oppidatim vicatimque Numinibus, aliis aliorum deos profligantibus, plane consequitur, ut nihil sit firmi, & ut omnes tandem profligentur. Quippe cum qui apud alios sunt dii, aliorum diis pro victimis mactentur ac libamina fiant: ac rursus quæ istic sunt victimæ, alibi deorum vicem & locum obtinent. Ægyptii certe bovem, & quem Apim nominant vitulum, sacris colunt, sed eos alii Jovi sacrificant, non qvod plane illos ipsos, qui pro Numine consecrati sunt, sed quia alios ex eodem armenti genere occidant, eosdem illos ipsos occidere & immolare videntur. Libes arietem, cognomento Ammona, Deum habent, qui tamen ipse apud plerosque pro victima cæditur. Indi Dionysium colunt, sub cujus nomine per allegoriam vinum intelligunt, & tamen illud apud alios in libamen vertitur. Alii fluvios & fontes, & omnium maxime Ægyptii aqvam in præcipua veneratione habent, deosque appellant, sed tamen illi ipsi hac in parte religiosi Ægyptii, & suas & aliorum sordes aqvis eluunt, & qvod inde reliquum est, cum ignominia abjiciunt. Parumqve abest, qvin omnium Ægyptiotum idola apud alios pro victimis immolentur, adeo ut Ægyptii ludibrio sint, qvod non deos, sed pro diis & aliorum & suas victimas ac piacula colant. Jam nonnulli in tantam impietatem vecordiamque abrepti sunt, ut falsis istis diis hominum simulachris, homines victiment: nec vident miseri, victimas illas exempla & archetypa esse suorum Numinum, & ab illorum specie, divorum suorum formas mutuatas esse, & in mactandis hominibus, propemodum similes similibus, aut potius præstantiores deterioribus immolare: quippe, qui animata inanimatis sacrificent, & rationalia sensu carentibus offerant.

καὶ ἀποσραφέντες τὸν ἀληθῶς τοῦ πατρὸς Λόγον, τὸν πάντων Σωτῆρα Χριστὸν, (εἰκότως) εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν ἔχουσι ῥεμβομένην. καὶ ὥσπερ οἱ τὸν ἥλιον ἀποσραφέντες καὶ ἐν σκοτεινοῖς γυόμενοι τόποις, πολλὰς ἀνόδους κυκλοῦσιν ὁδούς. καὶ σὺν μὲν παρόντας οὐχ ὁρῶσι, σὺν δὲ μὴ ὄντας φαντάζονται ὡς παρόντας. καὶ βλέποντες οὐ βλέπουσι· τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ τὸν Θεὸν ἀποσραφέντες καὶ σκοτωθέντες τὴν ψυχὴν, ῥεμβόμενον ἔχουσι τὸν νοῦν, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς μεθύοντες καὶ μὴ ὁρῶντες φαντάζονται. Ταῦτα δὲ μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς ἀληθῶς ἀθέσητος αὐτῶν. διαφόρων γὰρ ὄντων καὶ πολλῶν, κατὰ πόλιν καὶ χώραν θεῶν, καὶ ἑτέρου τὸν ἑτέρου ἀναιροῦντος θεὸν, οἱ πάντες ἅμα πάντων ἀναιροῦνται. καὶ γὰρ οἱ παρ' ἄλλοις νομιζόμενοι θεοὶ, τῷ παρ' ἄλλοις λεγομένων θεῶν γίνονται θυσίαι καὶ σπονδαί. καὶ ἄλλων αἱ θυσίαι ἄλλων ἔμπαλίν εἰσι θεοί. Αἰγύπτιοι δὲ τὸν βοῦν καὶ τὸν Απιν μόσχον ὄντα σέβουσι. καὶ ἵστως ἄλλοι τῷ Διὶ θύουσι. κἂν γὰρ μὴ αὐτοὺς ἐκείνους, οὓς ἀναλελύκασι θύσωσιν, ἀλλὰ τὰ ὅμοια θύοντες τὰ αὐτὰ τοσοῦτον δοκοῦσι. Λίβυες τοίνυν, ὃ καλοῦσιν Αμμωνα, θεὸν ἔχουσι· ὃς τὸν πολλοῖς παρ' ἑλλησιν εἰς θυσίαν σφάζεται. Ινδοὶ τὸν Διόνυσον θρησκεύουσι, συμβολικῶς οἶνον αὐτὸν ὀνομάζοντες, καὶ τοῦτον τοῖς ἄλλοις ποτὸν ἕτεροι. ἄλλοι ποταμοὺς καὶ κρήνας, καὶ πάντων μάλιστα Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ τετιμήκασι, καὶ θεοὺς ἀναγορεύουσι, καὶ ὅμως ἄλλοι, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ταῦτα θρησκεύοντες Αἰγύπτιοι τοῦτο τῶν ἄλλων ῥύπους καὶ τοῦτο ἑαυτῶν ἀπονίπτονται τοῖς ὕδασι, καὶ τὸ λειψανον, μετὰ ἀπιμίας ἐκβάλλουσι. σχεδὸν δὲ πᾶσα ἡ τῶν Αἰγυπτίων εἰδωλοποιία, τῶν παρ' ἄλλοις θεῶν ἐστι θυσία. ὡς ἂν αὐτοῦτο καὶ παρ' αὐτῶν ἐκείνων γλυάζεσθαι, ὅτι μὴ θεὸς, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἔτι τε καὶ παρ' αὐτοῖς ἀποτροπιάσματα καὶ θυσίας ὄντα θεοποιοῦσιν. ἤδη δέ τινες εἰς τοσαύτην ἀσέβειαν καὶ διαφθορὰν ἐξεκέχυνται, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπους, ὧν εἰσι τύποι καὶ μορφαὶ, τοῖς παρ' αὐτοῖς ψευδοθέοις καταστρέφειν καὶ θυσίας ποτοσάγειν· καὶ οὐχ ὁρῶσιν οἱ κακοδαίμονες, ὅτι τὰ σφαγιαζόμενα θύματα, ἐκ τύπα εἰσὶ τῶν αὐτῶν πλασθέντων καὶ ποτοκυνουμένων θεῶν, καὶ οἷς ποτοσάγουσι τοῦτο ἀνθρώπους· σχεδὸν γὰρ τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις, ἢ μᾶλλον τὰ κρείττονα τοῖς ἐλάττοσι ποτοσάχεται· ἔμψυχα γὰρ ἀψύχοις θύουσι, καὶ λογικὰ τοῖς ἀλόγοις ποτοσάγουσι.

Σκύθαι γὰρ οἱ καλούμενοι Ταύρειοι τῇ παρ' αὐτοῖς Παρθένῳ καλουμένῃ σφᾶς ἀπὸ ναυαγίων καὶ ὅσους ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων, εἰς θυσίαν ἀναφέρουσι. τοσοῦτον ἀσεβοῦντες καὶ εἰς τοὺς ὁμογνωμόνας ἀνθρώπους, καὶ ὅτῳ ἐλέγχοντες τὴν θεῶν αὐτῶν τιμὴν ὠμότητα, ὅτι ὃς ἡ προνοία ἀπὸ θαλάσσης ἐκ κινδύνων διέσωσε, τούτοις αὐτοὶ καθαιροῦσι, μονονοὺ κατὰ τῆς προνοίας γινόμενοι· ὅτι τῷ ἐκείνης ἐναντίῳ, τῇ ἑαυτῶν θηριώδει ψυχῇ καθαιρεύουσιν. ἄλλοι δὲ τῷ Ἄρει, ἐπειδὰν ἐκ πολέμων ἐπανέλθωσι καὶ νίκας φέρωσι, τὸ τριακοστὸν εἰς ἑκατοντάδας διελόντες σὺν λαφυρίοις, καὶ ἀφ' ἑκάστης ἕνα λαμβάνοντες, τούτοις καθαίρουσιν, ὅσους δὴ καθ' μίαν ἑκατοντάδα ἐκλέξωνται. ἃ μόνοι δὲ (οἱ) Σκύθαι διὰ τῶν ἐν βαρβάροις ἐμφυτον αὐτοῖς ἀγριότητα τὰ τοιαῦτα μυσαρὰ δρῶσιν, ἀλλ' ἴδιόν ἐστι τοῖς τῶν εἰδώλων καὶ δαιμόνων κακίας τοῦτο τὸ δρᾶμα. καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι ἔθυον μὲν πάλαι τῇ Ἥρᾳ ταυτὶ σφάγια· Φοίνικες δὲ καὶ Κρῆτες τὸν Κρόνον ἐν ταῖς τεκνοθυσίαις αὐτῶν ἱλάσκοντο. καὶ οἱ πάλαι δὲ Ῥωμαῖοι τὸν καλούμενον Λατιάριον Δία ἀνθρωποθυσίαις ἐθρήσκευον· καὶ ἄλλοι ἄλλως, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐμίαινον καὶ ἐμιαίνοντο. ἐμιαίνοντο μὲν αὐτοὶ δρῶντες τὰ φονικά· ἐμίαινον δὲ σὺν ἑαυτοῖς ναοὺς τοιαύταις καπνίζοντες θυσίαις. ἀπὸ δὴ τούτων τὰ κακὰ τῆς ἀνθρώποις εἰς πλῆθος ἔφθασεν· ὁρῶντες γὰρ ἐν τούτοις σὺν παρ' αὐτοῖς ἡδομένους δαίμονας, εὐθέως καὶ αὐτοὶ ταῖς τοιαύταις πλημμελήμασι σὺν ἑαυτοῖς θεοὺς ἐμιμήσαντο· ἴδιον ἡγεμόνες καθέστωμα τοῖς πρὸς τὰ κρείττονα, ὡς αὐτοὶ νομίζουσι, μίμησιν. ἔνθεν ἀνδροφονίαις καὶ τεκνοκτονίαις, καὶ πάσαις ἀσελγείαις ἠπλήσθησαν οἱ ἄνθρωποι. καὶ γὰρ σχεδὸν πᾶσα πόλις, πάσης ἀσελγείας ἐστὶ μεστὴ, διὰ ὠμότητα τρόπων τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν νομοθετῶν. καὶ οὐκ ἔστι σώφρων ἐν τοῖς εἰδώλοις, εἰ μὴ μόνος ὁ παρ' αὐτῆς ἐπ' ἀσελγείᾳ μαρτυρούμενος. γυναῖκες γὰρ ἐν εἰδωλείοις τῆς Φοινίκης πάλαι προεκαθέζοντο, ἀπαρχόμεναι τοῖς ἐκεῖ θεοῖς ἑαυτῶν τὸν τοῦ σώματος αὐτῶν μισθαρνίου, νομίζουσαι τῇ πορνείᾳ τὸν θεὸν ἑαυτῷ ἱλάσκεσθαι· καὶ εἰς εὐμένειαν ἄγειν αὐτὸν διὰ τούτων. ἄνδρες δ' ἐτὸν φύσιν ἐκνεύροντες, καὶ μηκέτι εἶναι θέλοντες ἄρρενες, τὸν γυναικῶν πλάττονται φύσιν· ὡς ἐκ τούτων καταθύμια κομίσειν τῇ Μητρὶ τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν ποιοῦντες

A Scythæ enim, qvi Taurici dicuntur, Virgini suæ (sic enim Dianam vocant) naufragos, & qvoscunque ex Græcis ceperint, pro hostiis jugulant, tanta impietate adversus homines ejusdem conditionis utentes, atque tantopere deorum suorum crudelitatem præ se ferentes, ut, qvos veri Numinis cura providentiaqve a marinis periculis eripuerit, ipsi mactent modo non ipsi providentiæ infesti, qvippe qvi illius beneficium efferata crudelitate subvertant. Alii vero Marti ex prælio reduces deportato triumpho, captos bello centesimant in centurias divisis captivorum corporibus, ac pro numero centuriarum hostias cædunt. Neqve solum istiusmodi Scythæ pro innata feritate perpetrant, sed proprium id tragicum facinus immanitati idolorum & dæmonum: cum & Ægyptii olim istiusmodi victimas Junoni immolarint: Phœnices item & Cretenses, mactatu liberorum Saturnum placarint: Prisci qvoqve Latini Jovem Latialem humanis cædibus venerati sint. In summa alii aliter, sed tamen semel sese omnes & polluebant & polluebantur: Polluebantur enim ipsi cum cædes facerent: polluebant vero sua ipsorum phana hujusmodi holocaustis ac suffitu. Hinc jam deinde mala in homines ingenti numero incubuerunt. Cum enim viderent suos deos istiusmodi rebus oblectari, statim eos iisdem delictis æmulati sunt: egregium facinus arbitrati, si exempla eorum, quos summos censebant, imitarentur: atque inde factum est, ut sceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumqve libidinum succubuerint. Nam propemodum omnes civitates omnibus libidinibus scatent ob immanitatem morum, quam in suis diis conspiciunt. Neqve est in hoc genere deorum, qvem castum appelles, nisi illum fortasse, cujus libidines testatæ & in confesso habentur. Olim certe Phœnissæ mulieres ante idola prostituebantur, dedicantes Numinibus suum quæstum, persuasæ meretricatu ea propitiari, ac prosperitatem rerum inde nasci. Viri quoqve abdicato sexu, nec se amplius mares esse ferentes, mulierum naturam affectaverunt, tanqvam ita honorifica grataqve Matri deorum facturi essent.

Omnes autem in turpissimis vivunt, & certamen inter se pravitatis suscipere videntur, & ut dixit sanctus ille Christi minister Paulus: *Mulieres eorum mutaverunt usum naturalem in eum, qui est præter naturam. Itidem quoque & masculi, omisso naturali usu fœminæ, libidine in se mutuo exarserunt, mares in mares turpitudinem patrantes*: hæc & hujusmodi designantes, confitentur & ostendunt deos suos hoc genere vitæ usos fuisse. Ex Jove enim stupra puerorum & adulteria: ex Venere, meretricatum: ex Rhea, obscœnitatem: ex Marte, cædes: ex aliis alia hujusmodi didicerunt, quæ quidem ut a legibus vindicantur, ita, quicunque purus & integer est, aversatur. An igitur dii habendi sunt, qui talia faciunt, ac non potius eos dicas ob morum obscœnitatem brutis magis obbrutuisse? an non qui eos pro Numinibus colunt, ut quovis pecore magis pecuini & inanimatis deteriores miseratione digni sunt? Si enim perpendissent animæ suæ mentem, non in has impietates ruissent præcipites, & verum Christi Patrem Deum negassent. Sed fortasse qui istis sublimiores sunt, & ad rerum naturam admiratione stupent, pudefacti redargutionibus abominandorum idolorum, cum reprehendi ab omnibus & facile convinci queant, ne ipsi quidem id ita esse inficias iverint, illam tamen opinionem firmam & inexpugnabilem dicent, qua mundo mundique partibus cultus, cerimoniæque deferuntur, gloriabunturque, quod non saxa, non ligna, non formas hominum & brutorum, volatilium, aut reptilium, aut quadrupedum, sed simpliciter solem, & lunam, omniaque cœli ornamenta, tellurem, & universi humidi naturam colant ac venerentur: & dicent, non posse quosquam demonstrare, etiam hos non esse natura Deos, cum omnibus pateat, ea nec inanimata, nec irrationalia esse, & humanam conditionem superare, eo quod ipsa in cœlis, illa in terris degant. Operæ pretium igitur fuerit, etiam de istis dispicere, scrutiniumque instituere. Omnino enim & in his ratio veram contra istos refutationem inveniet. Verum antequam id dispiciamus, & demonstrationem auspicemur, sufficere dicendum est, quod ipsa rerum natura propemodum contra illos exclamat, ostenditque suum conditorem ac dominum, & opificem Deum, &

Rom. 1, 26, 27.

A πάντες ὴ ὁμῶ τοῖς αἰσχίστοις βιῶσι, ϗ τοῖς χείρεσιν ἑαυτοῖς ἁμιλλῶνται· ϗ ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος τοῦ Χριστοῦ διάκονος Παῦλος, αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ ϗ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι. ταῦτα δὲ ϗ τοιαῦτα πράσσοντες, ὁμολογοῦσι ϗ ἐλέγχουσι, ϗ σοὶ λεγομένους αὐτῶν θεοὺς τοιοῦτον ἐσχηκέναι τὸν βίον·

B ὁ μὲν γὰρ Διὸς, τὴν παιδοφθορίαν ϗ τὴν μοιχείαν· ἡ δὲ Ἀφροδίτης, τὴν πορνείαν· ϗ ἡ μὲν Ῥέας, τὴν ἀσέλγειαν, ὁ δὲ Ἄρης σοὶ φόνος· ϗ ἐξ ἄλλων ἄλλα τοιαῦτα μεμαθήκασιν, ἃ οἱ νόμοι μὲν κολάζουσι· πᾶς δὲ σώφρων ἀνὴρ ἀποστρέφεται. ἆρ' οὖν ἄξιον ἐπὶ τούτοις νομίζειν εἶναι θεοὺς, σοὶ τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας; ϗ μὴ μᾶλλον τῶν ἀλόγων ἀλογωτέρους ἡγεῖσθαι τούτους διὰ τὴν ἀσέλγειαν τῶν τρόπων; ἆρ' ἄξιον σοὶ θρησκεύοντας αὐτοὺς, νομίζειν ἀνθρώπους; ϗ μὴ μᾶλλον ὡς ἀλόγων ἀλογωτέρους, ϗ τῶν ἀψύχων ἀ-

C ψυχοτέρους οἰκτείρειν; εἰ γὰρ ἐλογίζοντο τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ὁ νοῦς, οὐκ ἂν ἐν τοῖς καταπεπώκεισαν ὕλαι πηλοῦ, ϗ τὸν ἀληθινὸν ἠγνόησε τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεόν· ἀλλ' ἴσως οἱ ἐπὶ γαστρὸς βεβηκότες ἑτῶν ϛ΄ τοῖ τὴν χλόην ἐπιποιμένοι, δυσωπούμενοι τοῖς περὶ τῶν βδελυγμάτων ἐλέγχοις, δικαίως μὲν ϗ ἀνέλεγκτα πᾶσι ὄντα ταῦτα, οὐκ ἀρνήσονται ϗ αὐτοί. ἐκείνοις δὲ αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν δόξαν ϗ ἀναντίρρητον εἶναι οἰήσονται τὴν

D περὶ τὸν κόσμον ϗ τὰ ἐν κόσμῳ μέρη θρησκείαν. καυχήσονται γὰρ οὐχ ὡς λίθοις, ϗ ξύλα, ϗ μορφὰς ἀνθρώπων ϗ ἀλόγων πτηνῶν τε ϗ ἑρπετῶν ϗ τετραπόδων ἁπλῶς, ἀλλ' ἥλιον ϗ σελήνην, ϗ πάντα τὸν καθ' ἁρμονίαν κόσμον· ϗ γὰρ αὖ πάλιν ϗ σύμπασαν ἐν ὑγρῷ τὴν φύσιν σέβοντες ϗ θρησκεύοντες. ϗ φήσουσι μὴ δύνασθαί τινας ἀποδεῖξαι, ϗ ἵνα μὴ εἶναι φύσει θεούς. πᾶσιν οὕτω φανερόν, ὅτι οὔτε ἄψυχα, οὔτε ἄλογα ψυχάς, ἀλλὰ ϗ τὴν ἀνθρώπων ὑπερέχει φύσιν. τῷ τὰ μὲν ἐν ἀέρι νοεῖς, τὰ δ' ὑπὸ τῆς γῆς καταιχεῖν. ἄξιον οὖν ϗ τοῦτων ἰδεῖν ϗ διερευνῆσαι· πάντως γὰρ ϗ ἐν τούτοις ὁ λόγος εὑρήσει τὸν ἔλεγχον ἀληθῆ καθ' αὐτῶν. πρὶν δ' ἰδεῖν ἡμᾶς ϗ τῆς ἀποδείξεως ἄρξασθαι, ἀρκεῖ τὴν χλόην αὐτὴν

κατ' αὐτῶν μονονουχὶ βοῆσαι, ϗ δεῖξαι τὸν αὐτῆς ποιητὴν ϗ δημιουργὸν θεὸν, ϗ τῆς ταύτης

καὶ τὸ πάντες βασιλεύονται τὸν πατέρα τὸ Κυ- A omnium regem non esse alium, qvam
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὐ λυπορρέφονται μὲν Patrem Domini nostri Jesu Christi,
οἱ δυσκηδέστοι· τιμῶ δὲ παρ' αὐτὸ γνωριζόμενον qvem cum aversantur scioli, rerum ta-
κλίσιν προσκυνοῦσι καὶ θεοποιοῦσι· καὶ τυγχά- men naturam ab eo conditam pro Nu-
νουσαν καὶ αὐτῷ, καὶ ὁμολογοῦσαν, ὃν ἐκεῖ- mine adorant, qvanqvam & adorent
νοι δι' αὐτὸ ἀρνοῦνται Κύριον. ἕτω γὰρ ἂν illam ipsam, & confiteantur, qvem ipsi
ἀνθρώπους εἰς τὰ τούτου μέρη κεχηνότας καὶ propter hanc negant, Dominum. Sic
θεοὺς νομίζοντας ταῦτα, δυσωπήσῃ οὐ καλῶς enim pulchrè possunt homines isti, qvi
αὐτοῦ ἡ τῶν μερῶν προς ἄλληλα χρεία. γνω- ita naturæ partibus admiratione inhiant,
ρίζῃ δὲ καὶ σημαίνῃ τὸν ἐν αὐτῷ ὄντα Κύριον ac membra universitatis Numina esse
ποιητὴν τὸν τοῦ λόγου πατέρα, τῇ ἀναμφρήτῳ arbitrantur, ex mutuis istarum rerum
προσάξῃ τῆς εἰς αὐτὸν ὑπακοῆς, ἥφησι (καὶ) inter se inopiis, auxiliisqve pudefieri:
ἡ θεία νομοθεσία. οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν B qvippe quæ declarent, & præ se ferant,
θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στε- erga ipsum Patrem Verbi suum condito-
ρέωμα. πίστις δὲ τούτων οὐκ ἀφανὴς, ἀλλὰ ἐν rem & Dominum esse, ex suo irrefragabi-
λίαν ἐναργὴς ἐστὶ τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διά- li erga ipsum obsequio. Qvandoqvidem
νοίας μὴ πάντη πεπηρωμένον ἔχουσιν. εἰ γάρ (ut ait divina lex) *Cœli enarrant gloriam* Psl. 19. v. 2.
τις καθ' ἑαυτὸ τὰ μέρη τῆς κτίσεως λάβοι, καὶ *Dei, & opus manuum ejus annunciat firma-*
ἕκαστον ἰδίᾳ νοήσῃ, οἷον ἥλιον καθ' ἑαυτὸν μό- *mentum.* Fides ejus rei non obscura, sed
νον ἐν σελήνῃ ἔχοις, ἐν γῆν αὖ ἐν ἀέρι, ἐν admodum clara iis, qvi non plane ocu-
τῷ θερμῷ ἐν ψυχρὰν, ἐν ξηρὰν, ἐν ὑγρὰν lis mentis capti sunt. Si quis enim per
οὐσίαν διελὼν ἀπὸ τῆς πρὸς ἄλληλα συνα- se naturæ partes desumat, & singula
φῆς, ἕκαστον ἐλάβοι καθ' ἑαυτὸ ἐν ἰδίᾳ θεω- seorsum spectet, vel Solem per se, vel
ρήσῃ, εὑρήσῃ πάντως μηδὲν ἱκανὸν ἐν- Lunam, aut terram, aut aërem, calida
αυτῷ, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀλλήλων χρείας δέ- C item & frigida, sicca & humida, &
ομενα· ἐν δὲ τοῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίας συ- eximens ea ab sua invicem coaptatio-
νισάμενα. ἥλιος μὲν γὰρ τῷ σύμπαντι ἀέρι ne, unumqvodqve per se ac seorsum
συμπεριφέρεται ἐν ἐμπεριέχεται· ἐν ἐντὸς excutiat: nullum ex omnibus inveniet,
τῆς ἐκείνου κυκλοφορίας, οὐκ ἄν ποτε γλοι- qvod sibi ipsi sufficiat, sed omnia alie-
τύ. σελήνη δὲ ἐν τὰ ἄλλα ἄστρα μαρτύρεται ni usus opisqve indiga esse. Sol enim
τιμῶ παρὰ ἡλίου γνωριζόμενον αὐτοῖς ἐπικουρίαν· vehiculo universi cœli circumgyratur
γῆ δὲ πάλιν οὐκ ἄνευ ὑετῶν δρυτῶν καρποὺς ἀ- & continetur, neqve extra ambitum
ποδιδοῦσα φαίνεται· οἱ δὲ ὑετοὶ χωρὶς τῆς ejus unqvam consistere potest. Luna
τῶν νεφελῶν χρείας οὐκ ἂν καταβαίεν ἐπὶ autem & reliqva sidera, solis in se
γῆς. ἀλλ' οὐδὲ νέφη χωρὶς τοῦ ἀέρος, καθ' auxilia protestantur. Terra rursus sine
ἑαυτὰ ἂν φανείη ἐν συσταίη ποτέ. ὁ, τε ἀὴρ, pluviis fructus non ediderit, neqve
οὐχ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ (μὲν) τοῦ αἰθέρος διε- D pluviæ sine nubibus in terram descen-
κάεται. ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενον derint, qvinimo, ne nubes qvidem si-
λαμπρύνεται. ἐν πηγαὶ μὲν ἐν ποταμοὶ οὐκ me aëre per se, vel apparuerint, vel con-
ἄνευ τῆς γῆς συστήσονταί ποτε. γῆ δὲ οὐκ ἀφ' stiterint. Aër qvoqve non ex se, sed
ἑαυτῆς ἐρήρεισται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ τῶν ὑδά- ab æthere calefit: & a sole illustratus,
των οὐσίαν στηρίσηκεν. ἐμπεριέχεται δὲ ἐν αὖ- lumen accipit. Fontes porro & flumina
τὴν κατὰ τὸ μέσον στοιχηθεῖσα τοῦ παντὸς, ἥ τε sine subsidio terræ nunqvam fuerint:
θάλασσα ἐν ὁ ἔξωθεν περιῤῥέων τοῦ σύμπα- Terra vero ex se ipsa fulciri non poterit,
σαν γῆν μέγας Ὠκεανὸς ὑπὸ ἀνέμων κινεῖ- sed super aqvas consistit: continetur au-
ται καὶ φέρεται, ὅποι δ' ἂν αὐτὸν ἡ τῶν ἀνέμων προσέπαση βία. ἐν αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνεμοι, οὐκ tem & ipsa in medio undecunqve qvasi
ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ κατὰ τοῦ περὶ τούτων εἰπόντας, ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἀέρα τοῦ αἰθέρος διακαύσεως colligata. Mare qvoqve, & qvi totum
ἐν θερμότητος, ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι στηρίσαντα, καὶ δι' αὐτοῦ παντοχῆ πνέοντα. circumfluit orbem, magnus ille Oceanus, a ventis rapitur, qvocunque vis illorum protruserit. Atque adeo ipsi venti non in se, sed (secundum disputatores istarum rerum) ex inflammatione caloreqve ætheris in aërem descendente, in aere consistendi locum naturamqve accipiunt, & per eum ubique spirant.

De qvatuor porro elementis, ex qvibus corporum natura conſtituitur, calida (inqvam) & frigida: ſicca & humida ſubſtantia, qvis ita animo eſt ſtupido, ut neſciat conjuncta iſta & ſimul coaptata conſiſtere poſſe: diviſa autem & ſegregata jam inde ſibi invicem exitium, prout qvodqve invaluerit, moliri. Calor enim frigore prædominante extingvitur: frigus rurſum violentia caloris evaneſcit: ſiccitas qvoqve per humorem immadeſcit: humor per ſiccitatem exareſcit. Qvomodo igitur iſta Numina fuerint, qvæ alterius opem reqvirunt? aut qvi par eſt ab illis qvicqvam poſtulare, cum ipſa a ſe mutuo neceſſaria poſtulent? Si enim ea de Deo ſententia vera eſt, illum nullius indigere, ſed ſibi ſufficere, ſuiqve plenum eſſe, & in illo omnia conſiſtere, imo ipſum potius omnibus aliis impertiri: qvomodo vel ſolem, vel lunam, aliasve creaturæ partes, qvæ tales non ſunt, ſed mutua ope fulciuntur, Numina appellari æqvum fuerit? Sed fortaſſe diviſa & deſumpta per ſe iſta indiga eſſe, vel ipſi qvoqve confitentur, cum ipſa demonſtratio ob oculos ſit conſtituta: Sed ſimul omnia convertentes, & tanqvam in unum magnum corpus redigentes, univerſum illud Deum eſſe dicent. Qvippe in tali rerum omnium univerſitate, non amplius illos forinſecus ullius rei indigentes fore. Qvod haud dubie ante omnia iſti jactaturi ſunt, qvi ſua opinione ſibi ſapientes videntur, ſed neqve hic occaſio defutura eſt, qva eos redarguas. Iſtud ipſum enim, qvod pro ratione allegant, eo magis patefaciet eorum cum magna inſcitia ſuperſtitionem, neqve id minus evidenter, quam ſupra. Si enim ſingula conjuncta totum explent, & totum ex ſingulis conſtituitur: nimirum totum erit partium totum, & ſingula erunt partes totius. Longiſſime abeſt, quam ut de Deo tale aliqvid ſentias. Deus enim totum quiddam eſt, ac non pars aliqua, neqve ex diverſis conſtat, ſed ipſe omnium, qvæ conſtant, autor eſt. Specta (qvæſo) qvam impia de Deo referant, qvi iſta loqvuntur. Si enim ex partibus conſtituitur, ipſe ſibi ipſi omnino diſſimilis apparebit, & ex diſſimilibus habiturus eſt naturæ ſuæ integritatem: nam ſi ſolem illum eſſe dicas, luna eſſe non poterit: ſi luna ſit, terra non fuerit: & ſi terra ſit, mare eſſe non poterit: atque ita, quaſcunque partes in manus ſumpſeris, deprehendes abſurditatem hujusmodi ipſorum dicti, cujus vitium ex

A ωδὲι γὰρ τ τεσσάρων στοιχείων ἐξ ὧν καὶ συνέστηκεν ἡ τ σωμάτων φύσις, τὴν θερμὴν λέγω καὶ τὴν ψυχρὰν, ξηρόν τε καὶ ὑγρὰν οὐσίαν, τίς τοσοῦτον ἀπέσκοτισται τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ εἰδέναι, ὅτι ὁμοῦ μὲν συνημμένα ταῦτα συνίσαντας; διαιρεθέντα δέ γε καθ' ἑαυτὰ γινόμενα, λοιπὸν καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικὰ ταῦτα κ τὴν ἑ πλεονάζοντος ἐν αὐτοῖς ἐπικράτειαν. θερμὸν τε γὰρ ὑπὸ ψυχροῦ πλεονάσαντος ἀναιρεῖται καὶ ψυχρὸν πάλιν ὑπὸ τῆς θερμῆς ἀ-
B φανίζεται δυνάμεως, ξηρόν τε αὖ ὑπὸ ὑ-γροῦ διυγραίνεται καὶ ἓτερ ὑπὸ ἑτέρου ξηραίνεται. πῶς ἂν ταῦτα (αὖ) εἶεν θεοὶ δεόμενα τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας; ἢ πῶς ἂν τὰ τούτων αἰτεῖσθαί τι πρέποι, καὶ αὐτῶν ἁπάντων παρ' ἀλλήλων τυγχάνειν εἰς ἑαυτὰ χρείαν; εἰ γὰρ ὡδὶ θεοῦ λόγος ἐστὶ, μηδενὸς αὐτὸν ἔνδεα εἶναι, αὐτάρκη καὶ πλήρη ἑαυτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέχειν καὶ μᾶλλον αὐτὸν τοῖς
C πᾶσιν ἐπιδιδόναι, πῶς ἥλιον κ σελήνην, κ τὰ ἄλλα μέρη τῆς κτίσεως οὐκ ὄντα τοιαῦτα, ἀλλὰ κ (τὰ) λειπόμενα τῆς ἀλλήλων χρείας, ἀναγορεύειν ἄξιον θεούς; ἀλλ' ἴσως διαιρεθέντα μὲν καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα, ἐπιδεᾶ εἶναι αὐτὰ κ αὐτοῖ συνομολογοῦσι. τῆς ἀποδείξεως ἐπ' ὀφθαλμῷ ὄσης. ὁμοῦ δὲ πάντα συνάπτοντες, καὶ ὡς ἐν ἀποτελοῦντες μέγα σῶμα, τὸ ὅλον θεὸν εἶναι φήσουσι· συσσάλος γὰρ ὅλος, οὐκ ἔτι μὲν ἔξωθεν αὐτοῖς χρεία γενήσεται· ἑαυτῷ γὰρ τὸ ὅλον ἱκανὸν κ αὐτάρκες γενήσεται πρὸς πάντα λέξουσιν οἱ δοκησίσοφοι, ἵνα κ ἐντεῦθεν ἐλεγχθῶσιν. οὗτος δὲ ὁ λόγος καὶ
D μᾶλλον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν μ μεγάλης ἀπαιδευσίας οὐκ ἔλαττον τ πρόσθεν ἀποδείξει. εἰ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον συναφθὲν, τὸ ὅλον ἀναπληροῖ, καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῶν καθ' ἕν συνίσαται, τὸ ὅλον ἄρα ἐκ μερῶν συνέστη, καὶ ἕκαστον δ' ὅλου μέρος τυγχάνει. τοῦτο δὲ τῶν πρὸς θεὸν ἐννοιῶν πολὺ πόρρωθεν καθέστηκεν. ὁ γὰρ θεὸς ὅλον ἐστὶ καὶ ὁ μέρη, καὶ οὐκ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν, ἀλλ' αὐτὸς τῶν πάντων συστάσεώς ἐστι ποιητής. θέα γὰρ ὅσην ἀσέβειαν κ ὁ θεῖος ταῦτα λέγοντες ἐξηγοῦνται. εἰ γὰρ ἐκ μερῶν συνέστηκε, πάντως αὐτὸς ἑαυτῷ ἀνόμοιος φανήσεται, (καὶ) ἐξ ἀνομοίων ἔχων τὴν συμπλήρωσιν. εἰ γὰρ ἥλιός ἐστιν οὐκ ἔστι σελήνη· καὶ εἰ σελήνη ἐστὶν, οὐκ ἔστι γῆ· καὶ εἰ γῆ τυγχάνει, οὐκ ἂν εἴη θάλασ-

σα. κ ἕτως ἐφ' ἑκάστου λαμβάνων ἄν τις, εὑρήσει τὴν ἀτοπίαν ὁ τοιούτου λόγου τοῦ·

θ' αὖ τις ἢ ἐκ ἔχ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπείᾳ σώματος ἰδὼν καταγνοίη τούτων. ὡς γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστιν ἀκοὴ, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ, χεὶρ, οὐδὲ ἡ γαστὴρ ἐστι στέρνα, οὐδ' αὖ πάλιν ὁ αὐχὴν ἐστι πούς, ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἰδίαν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐκ τούτων διαφόρων ὄντων, ἓν συνίσταται σῶμα· συνημμένα μὲν ἔχοντα μέρη πρὸς τὴν χρείαν· διαιρέμενα δὲ πρὸς τὴν ἐκ χρόνου παρουσίαν, ὅταν ἡ φύσις ἡ συναξασα ταῦτα διέλῃ, ὡς ὁ συνεξάξας θεὸς βούλεται, οὕτω (συγγνώμην δὲ ὁ λόγος ἐχέτω παρ' αὐτοῦ ἐκ κρείττονος) εἰ τὰ μέρη τῆς κλίσεως συναπτοντες εἰς ἓν σῶμα θεὸν ἀναγορεύουσιν, ἀνάγκη αὐτὸν μὲν καθ' ἑαυτὸν ἀνόμοιον ἑαυτῷ εἶναι, ὥσπερ ἐδείχθη. διαιρεῖσθαι δὲ πάλιν πρὸς τὴν τῶν μερῶν εἰς τὸ μεῖζον θνομένην φύσιν, καὶ ἄλλως δ' αὖ τις αὐτῶν ἐλέγξειε τὴν ἀθεότητα καὶ τὴν τῆς ἀληθείας θεωρίαν. εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀσώματός ἐστι, καὶ ἀόρατος, καὶ ἄψαυστος τῇ φύσει, πῶς σῶμα τὸν θεὸν ὑπονοοῦσι, καὶ τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ὧν ψαύομεν τῇ χειρὶ θρησκεύουσι τῇ (τοῦ) θεοῦ τιμῇ; καὶ πάλιν, εἰ ὁ τοῦ θεοῦ κρατεῖ λόγος, δυνατὸν αὐτὸν εἶναι καὶ πάντα, καὶ μηδὲν (μὴ) αὐτοῦ κρατεῖν, μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν κρατεῖν, καὶ θεατόζειν, πῶς οἱ τοῖς κλίσιν θεοποιοῦντες, οὐχ ὁρῶσιν αὐτοῖς ἐλλὸς ὅσαν τοιούτου τοῦ θεοῦ ὄρους, ἡλίου μὲν γὰρ ὑπὸ γῆν φερομένου, τὸ φῶς ἡ γῆ σκιάζει μὴ ὁρᾶσθαι· σελήνην δ' μεθ' ἡμέραν ὁ ἥλιος ὑπακρύπτει τῇ τοῦ φωτὸς λαμπηδόνι. καὶ γῆς μὲν οὖν καρποῖς πολλάκις χάλαζα βλάπτει· τὸ πῦρ δ' ἐνίοις ὑδάτων πλημμύραις σβέννυται· χειμῶνα μὲν ἔαρ οὐκ ἀγωνίζεται. θέρος δ' τὸ ἔαρ ὑπερβῆναι οὐ ὄρος οὐκ ὑπερέπει· καὶ αὐτὸ πάλιν ὑπὸ τοῦ μετοπώρου κωλυόμενον, τὰς ἰδίας ὥρας διέρχεται. εἰ δὲ ἦν ἡσθ' θεοί, ἔδει τούτους μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἡττᾶσθαι καὶ ὑποκρύπτεσθαι· ἀλλὰ πάντοτε ἀλλήλοις συνεῖναι, καὶ κοινὰς ἅμα ταῖς ἐνεργείας ἐπιτελεῖν· ἔδει μὲν ἡμέραν καὶ μὴ νύκτα, ἥλιον ὁμοῦ καὶ σελήνην, καὶ τὸν ἄλλον τῶν ἀστέρων χορὸν ἴσως ἔχειν τὸ φῶς, καὶ τοῦτο πᾶσι λάμπειν, καὶ παρ' αὐτῶν καταυγάζεσθαι· ἔδει θέρος ὁμοῦ καὶ χειμῶνα, καὶ ἔαρ καὶ μετόπωρον ἀσυγχύτως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ συνίστασθαι· ἔδει τὴν θάλασσαν ταῖς πηγαῖς ἐπιμίγνυσθαι καὶ κοινωνὸν ἀνθρώποις τὸ πόμα παρέχειν. ἔδει νηνεμίας καὶ τοὺς ἀνέμους τὰς πνοὰς ἐν ταὐτῷ γίνεσθαι· ἔδει τὸ πῦρ ὁμοῦ καὶ τὸ ὕδωρ κοι-

A intuitu, obſervatuqve humani corporis ſatis apparuerit. Ut enim oculus, auris non eſt: neqve auris, manus: neqve venter, dorſum eſt: neqve cervix, pes: ſed unumqvodqve iſtorum propriam habet functionem, & ex iſtis diverſis inter ſe, corpus unum conſtituitur, qvod coadunatas quidem conſertasque partes ad uſum ſuum habet; disjunctas vero ubi tempus advenerit, cum natura, quæ conjunxit, iſta diremerit, pro divinæ voluntatis imperio: ita (ſed pace Numinis ſit venia dicto) ſi partes orbis in unum corpus coaptatas Deum appellant, neceſſum eſt, ipſum ſibi ipſi ex ſe ipſo diſſimilem eſſe (ut jam patet,) eundemqve rurſus dividi in partes, ſua ipſorum natura diſpertibiles. Alia qvoqve ratione (ſi veritatem obſerves) redargueris illorum in conſtituendo Numine vanitatem. Si enim Deus incorporeus eſt, inviſibilis, intactilisqve natura: qui fit ut, Deum corpus eſſe comminiſcantur? aut cur, quæ oculis ſubjecta ſunt, quæqve manibus palpantur, divinis honoribus colant? Quod ſi ea ratio, famaque de Deo obtinuit, eum ubiqve exiſtere poſſe, nihilqve omnium eſſe, qvod Deum ſubſe teneat, ac potius omnia ſub poteſtate illius contineri: cur, qui creaturam in Deorum numerum referunt, non conſpiciunt, eam extra ipſam de Deo definitionem conſiſtere? Sole enim ſub terra agente, lucis conſpectio, telluris umbra atque interventu adimitur: lunam autem diurno tempore ſui ſplendoris jubare ſol occultat, fructus terræ ſubinde grandine eliduntur: ignis, ſi fiat aqvarum inundatio, extingvitur: hyemem ver expugnat: æſtas porro non ſinit, vernale tempus ſuos limites tranſire: ipſa qvoqve viciſſim ab autumno prohibetur, ne terminis ſuis exeat. Qvod ſi dii eſſent, non conveniret, illa a ſe mutuo ſuperari & abſcondi, ſed ubique ſibi mutuo adeſſe, & communes ſimul operationes abſolvere, oporteret noctu interdiuqve ſolem & lunam ſimul una cum reliqvo ſtellarum choro, par lumen habere, idque omnibus lucere, omniaque ab illis illuſtrari: oporteret æſtatem ſimul & hyemem, ver & autumnum absque ulla viciſſitudine ibidem conſiſtere: oporteret mare fontibus admiſceri, & communem potum hominibus præſtare: oporteret ventorum tranquillitatem & flatus eodem tempore fieri: oporteret ignem ſimul & aqvam communem

eundemqve usum hominibus suppeditare: neque ulla ratione noxa ab illis expectanda esset. Si enim dii essent pro istorum opinione, nihil ad noxam, sed omnia ad utilitatem potius agerent. Qvod si hoc fieri neqvit ob ipsorum inter sese hostilitatem, qvi fieri potest, ut illa sibi invicem contraria ac pugnantia, & quæ nulla ratione mutuo cohærere possunt, vel Numina appellentur, vel sacrificiis colantur? Quæ vero inter se discordem naturam possident, quomodo ad aliorum supplicationes pacem induxerint, concordiæque alienæ autores extiterint? Merito igitur neqve sol, neqve luna, neqve ullapars mundi, ac proinde multo minus lapideæ aureæque, aut ex quacunque denique materia imagines, aut ij, qui in poetarum fabulis commemorantur, Jupiter, Apollo, cæteriqve deinceps vera Numina extiterint, ut oratio nostra demonstravit, sed aut mundi partes habendæ sunt, aut res inanimatæ, aut mortales homines fuere. Qvamobrem eorum cultus, & divinitatis consecratio non pietate, sed omni superstitione ac impietate scatet, magniqve erroris est argumentum ab unius & solius veri Dei cognitione, Patris, dico, Christi. Quoniam igitur hæc ita convicta sunt, & demonstrata, qvæ viget apud Græcos, idololatria, qvæ omni impietate est referta, nec ad commodum, sed ad perniciem humanæ vitæ introducta: age deinceps (ut oratio nostra pollicita fuit) demonstrata impostura, per iter veritatis ingrediamur, spectemusqve ducem & opificem universi, Pater Verbum, ut per Verbum Verbi Patrem cognoscamus, sentiantqve Ethnici, quantum sese a veritate detorserint. Superiora qvidem illa nihil esse præter vitæ errorem, demonstratio patefecit: ista autem veritatis via ad eum, qui revera Numen habendus est, scopum ostendit. Cæterum ad istius rei notionem, & accuratam perceptionem, non aliis opus est, quam nobis ipsis. Neqve, ut est ipse Deus super omnia, ita qvoqve & via, qvæ ad illum tendit, procul, aut foris, extraqve nos consistit, sed in nobis sita est, & initium ejus a nobis investigari potest, qvemadmodum & Moses docuit his verbis: *Verbum fidei intra cor tuum est*, qvod & Salvator noster significavit ac confirmavit, dicens: *Regnum Dei intra vos est*. Quia enim in nobis habemus fidem,

A νλεὼ καὶ μίαν ἀνθρώποις ἰλεὼ χρείαν παρέχειν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βλάβειν ἄν τις ἐξ αὐτῶν ὑπέμεινε θεῶν ὄντων καὶ αὐτός. καὶ μηδὲν μὲν βλάβῃ, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ μᾶλλον πάντα ποιούντων. εἰ δὲ ταῦτα γίνεσθαι ἀδύνατον, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα ἐναντιότητα, πῶς οἷόν τε ταῦτα ἀλλήλοις ἐναντία καὶ μαχόμενα, καὶ μὴ δυνάμενα ἀλλήλοις συζῆναι ἐπὶ θεοὺς ὀνομάζειν, ἢ θεοῖ θρησκεύεσθαι ὑμᾶς; τὰ δὲ πρὸς ἑαυτὰ ἀσύμφωνον τὴν φύσιν ἔχοντα, πῶς ἂν ἄλλοις δυσχεμένοις εἰρηνικὴν παρέχοιεν, καὶ ὁμοB νοίας αὐτοῖς γένοιντο πρυτάνεις; ὅτε δὲ ἥλιος εἰκότως, ὅτε σελήνη, ὅτε ἄλλό τι μέρος τῆς κτίσεως, πολλῷ δὲ πλέον οὐδὲ τὰ ἐν λίθοις καὶ χρυσῷ καὶ ταῖς ἄλλαις ὕλαις ἀγάλματα, οὐδὲ οἱ παρὰ ποιηταῖς μυθευόμενοι, Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἄλλοι εἶεν ἀληθῶς θεοί, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν. ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῶν μέρη τῆς κτίσεώς ἐστι· τὰ δὲ αὐτῶν ἄψυχα τυγχάνει· τὰ δὲ μόνον ἄνθρωποι θνητοὶ γεγόνασι. διὸ καὶ ἡ περὶ ταῦτα θρησκεία καὶ θεοποιία, οὐκ ἀσεβείας, ἀλλὰ ἀθεότητος καὶ πάσης ἀσεβείας ἐστὶν εἰσηγητικὴ, καὶ μεγάλης πλάνης ἔλεγχος, ἀπὸ τῆς περὶ τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληC θινὸν θεὸν γνώσεως, λέγω δὴ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα. ὅτε (φαίνεται) ταῦτ' οὕτως ἐλέγχεται καὶ δέδεικται ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰδωλολατρεία πάσης ἀθεότητος οὖσα μήτηρ, καὶ οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ, ἀλλ' ἐπ' ἀπωλείᾳ τῷ βίῳ τῷ ἀνθρώπων εἰσαχθεῖσα, φέρε λοιπὸν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ἐπηγγείλατο τῆς πλάνης διελεγχθείσης τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν ὁδεύσωμεν, καὶ θεωρήσωμεν τὸν ἡγεμόνα καὶ δημιουργὸν τοῦτον πατέρα Λόγον, ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τὸν τούτου πατέρα (θεὸν) καταμάθωμεν· καὶ γνῶσιν Ἕλληνες ὅσον τῆς ἀληθείας ἑαυτοῖς ἀπεσχοίνισαν. τὰ μὲν προφερόμενα οὐδὲν ἕτερον, ἢ πλάνην τῷ βίῳ διελέγχθη. ἡ δὲ τῆς ἀληθείας ὁδὸς, πρὸς τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἔχει τὸν σκοπόν. πρὸς δὲ τὴν ταύτης γνῶσιν καὶ ἀκριβῆ κατάληψιν, οὐκ ἄλλων ἐστὶν ἡμῖν χρεία, ἀλλ' ἡμῶν αὐτῶν. οὐδ' ὥσπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ θεὸς ὑπεράνω πάντων, οὕτω καὶ ἡ πρὸς τοῦτον ὁδὸς πόρρωθεν, ἢ ἔξωθεν ἡμῶν ἐστιν· ἀλλ' ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ἀφ' ἡμῶν εὑρεῖν τὴν ἀρχὴν δυνατόν· καθὼς καὶ Μωσῆς ἐδίδασκε λέγων· τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ἐντός τῆς καρδίας σού ἐστιν. ὅπερ καὶ ὁ σωτὴρ σημαίνων καὶ βεβαιῶν ἔλεγεν· ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν· ἔνδον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες τὴν πίστιν,

καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, δυνάμεθα ταχέως θεωρῆσαι καὶ νοῆσαι τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα, τὸν παντὸς σωτῆρος λόγον. καὶ μὴ προφασιζέσθωσαν Ἕλληνες, οἱ τοῖς εἰδώλοις θρησκεύοντες· μηδὲ ἄλλος τις ἁπλῶς ἑαυτὸν ἀπατάτω, ὡς τὴν τοιαύτην ὁδὸν οὐκ ἔχων, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀθεότητος ἑαυτοῦ προφασιν εὑρίσκων. πάντες γὰρ εἰς αὐτὸν ἐπεσεβήκαμεν, καὶ ἔχομεν. εἰ καὶ μὴ πάντες αὐτὸν ὁδεύομεν, ἀλλὰ παρ' ὁδὸν ἐκβαίνοντες θέλουσι, διὰ τὰς ἔξωθεν αὐτοῖς ἐλκούσας ἡδονὰς τοῦ βίου. Καὶ εἴ τις μοι ἔροιτο, τίς μοι εἴη αὕτη. φημὶ δὴ τὴν ἑκάστου ψυχὴν εἶναι, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ νοῦν· δι' αὐτοῦ γὰρ μόνου δυνάτον θεὸν θεωρεῖσθαι, καὶ νοεῖσθαι· ἐκτὸς εἰ μὴ B ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο ἔτω καὶ ψυχὴν ἔχειν κατηγορήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς. εἰκότως τοῦτο πρὸς ἄλλων λέγοντες. ὁ γὰρ ἐχόντων ἐστὶν ὃν ἀρνεῖσθαι τὸν τοῦτο ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεόν. ὅτι μὲν οὖν ἔχας ἄνθρωπον ψυχὴν ἔχει καὶ ταύτην λογικήν, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον ἐστι δεῖξαι δι' ὀλίγων διὰ τοὺς ἀπεργοῦντας. ἐπεὶ μάλιστά πινες ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἀρνοῦνται καὶ τοῦτο· οἰόμενοι μηδὲν πλεῖόν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸ φαινόμενον εἶδος τοῦ σώματος, ἵνα ταύτης δειχθείσης, φανερώτερον δι' ἑαυτῆς, τὸν περὶ τῶν εἰδώλων ἔλεγχον C ἔχειν δυνηθῶσι. πρῶτον μὲν οὖν τὸ μικρὸν γνώρισμα τοῦ λογικὴν εἶναι τὴν τῶν ἀνθρώπων ψυχὴν, ἐστὶ τὸ κρίνειν τὰ ἄλογα διαλαμβάνειν αὐτῶν. διὰ τοῦτο γὰρ σκεῦος μὲν καλεῖν ἄλογα ἡ φύσις εἴωθεν. ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐστὶ λογικόν. ἔπειτα δὲ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν, οὐ τὸ τυχὸν ἂν εἴη, ἐκ δὲ μόνου τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζεσθαι καὶ ἐνθυμεῖσθαι τὰ μὴ παρόντα, καὶ πάλιν ἐπιλογίζεσθαι καὶ κρίσει τὸ κρεῖττον τῶν λογισμῶν αἱρεῖσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, μόνα τὰ παρόντα βλέπει, καὶ πρὸς μόνα D τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρμᾷ, κἂν μὴ ταῦτα τοῦ βλάβους ἔχῃ. ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ πρὸς τὰ βλεπόμενα ὁρμᾷ, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τὰ δι' ὀφθαλμῶν ὁρώμενα κρίνει. πολλάκις γὰρ ὁρμήσας, κεκράτηκε τῷ λογισμῷ καὶ λογισάμενος, πάλιν ἐπελογίσατο καὶ αἱρεθέντα ἕκαστος εἰς τῆς ἀληθείας φίλος, ὅτι ἄλλος παρὰ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων νοῦς. διὰ τοῦτο γὰρ ὡς ἄλλος ὢν, αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων γίνεται κριτής· καὶ ὧν σκεῦα ἀντιλαμβάνονται, ταῦτα οὗτος διακρίνει, καὶ ἀναμιμνήσκει, καὶ δείκνυσιν αὖθις τὸ κρεῖττον. ὀφθαλμὸς μὲν

& Dei regnum, ideo possumus celeriter intelligere & contemplari universitatis regem, Patris scilicet salutare Verbum. Neque causâ aliquâ prætendant Ethnici, qui idolis serviũt, aut alius quispiam temere sibi ipsi imponat, quasi expers istiusmodi viæ ac methodi sit, ideoque impietatis suæ prætextũ inveniat. Omnes enim eã viam insistimus, ipsumque iter tenemus: etsi non omnes ea ire, sed præterire studeant, eo quod inde a vitæ voluptatibus abstrahamur. Quod si ex me percunctaris, quænam illa sit via: dico eam uniuscujusque animam esse, & in anima ipsam mentem. Per eam enim solam Deus spectari & intelligi potest, excepto nisi ut quemadmodum Deum inficiantur impii, ita animam quoque se habere inficientur, idq; quam meritissimo dixerint. Non enim eorum est, qui mentem habent, ejus autorem opificemq; Deum abnegare. Quod autem quisque hominum mentem possideat, eamq; rationalem, & id quoque necessum est, ut paucis ostendatur, ob simpliciores: cum non desint, & potissimum ex hæreticis, qui hoc ipsum inficientur, credentes nihil amplius esse hominem, quam speciem illam corporis, quæ in oculis apparet: id ideo a nobis fit, ut re demonstrata, illis ipsis ad clariorem idolorum refutationem utamur. Principio igitur non tenue quoddam indicium rationalem esse animam humanam collegeris ex diversitate, quæ illi intercedit cum animalibus, quæ ratione carent. Ideo enim illa irrationalia natura consvevit appellare, eo quod genus hominum rationale sit. Deinde illud ad demonstrationem non vulgare momentum attulerit, quod solus homo, ea, quæ extra se sunt, ratiocinetur, & cogitet: & quæ præsentia non sunt, animo complectatur: & rursus rationibus alias rationes accumuler, & judicio excogitatis, quod optimum sit, deligat. Nam expertia rationis animalia sola, quæ præsentia sunt, obtuentur: & ad ea sola, quæ in oculis sunt, incitantur, etiamsi postea noxam inde sint habitura: homo vero non ad visa proripitur, sed ratione ea, quæ oculis apparent, dijudicat. Subinde igitur incitatus, vincit ratione, & cogitationibus habitis alias superaddit. Ac sentit quisque (modo veri studio teneatur) aliud esse mentem humanam, ac plane diversum quiddam existere a corporalibus sensibus. Ac propterea illa, quæ suæ est, & peculiaris naturæ sensuum est judex: & quæ illi apprehenderint, ea ipsa discriminat, memoriaque repetit, illisque, quid melius sit, ostendit.

Oculorum enim ſolum eſt videre: & aurium, audire: oris, guſtare: narium, olfacere: manuum, tangere: ſed qvæ ſpectari, audiri, tangi, odorari debeant, ſenſuum non eſt, ſed animi, ac tale judicium a mente peragitur. Nam & gladium manus capere poteſt, & os venenum deguſtare, nec tamen an iſta noceant, intellexerit, niſi mens dijudicet. Videtur autem iſtud (ut rem ſub comparationis imagine contemplemur) aſſimile eſſe teſtudini bene concinnatæ, & muſico perito, qvi eam ſcite teneat. Ut enim in lyra nervi ſinguli habent peculiarem ſonum, hic qvidem gravem, iſte acutum, ille intermedium, iſte acutiſonum, alius autem alium, ſed tamen ut citra artificem indiſtincta ſit eorum harmonia, promiſcuaqve compoſitio. Tunc enim harmonia ſe prodit, & recta compoſitio eſt, cum is, qvi lyram tenet, pulſaverit nervos, eosqve concinne attigerit. Eodem modo ſenſibus in corpore, ut in teſtudine, coaptatis, cum mens artifex ducem ſe illis præbet, tum demum dijudicat anima, & cognitum habet, qvid vel agat, vel faciat. Id ſolummodo proprium eſt hominis, eaqve ratio eſt in hominis anima, qva utendo differt a brutis, oſtenditqve ſe aliud qviddam eſſe, præter ea, qvæ oculis apparent. Qvippe cum homo non infreqventer humi decumbente corpore, ea, qvæ in cœlis ſunt, imaginetur & contempletur, ac ſubinde in ocio & qviete corporis, atqve adeo in ipſo ſomno intus agitetur, &, qvæ foris ſunt, ſpectet, peregre proficiſcatur, regiones perambulet, notis occurrat, ac ſæpiſſime inde fit, ut qvid per diem ipſi ſit eventurum, præſagiat: quæſo te, qvidnam iſtud aliud fuerit, ſi non anima rationalis fuerit, qva homo ratiocinatur & intelligit, qvæ ſupra ſe ſunt? Quin & illud qvoqve ſpectaverit ad plenam refutationem eorum, qui etiamnum ſele improbi avertunt ad eam opinionem, qva irrationabilitatem in homine conſtituunt, ab illis enim quærendum, qui fiat, ut corpore mortali ſecundum naturam, ea, qvæ immortalitatis ſunt, cogitet homo, ac freqventer mortem gratia virtutis adverſus ſe provocet? Aut qvomodo item temporario corpore æterna meditetur, & contemptis, quæ ante pedes ſunt, ad æterna deſiderium ſuum intendat? Corpus certe de ſe nihil tale cogitaverit, neqveqvæ extra ipſum ſunt, in cogitationes admiſerit, ut eſt mortale ac temporariū. Neceſſum eſt, au-

γάρ ἐστι μόνον τὸ ὁρᾶν, καὶ ὦτων, τὸ ἀκούειν, καὶ στόματος, γεύεσθαι, καὶ ῥινὸς, ὀσμᾶσθαι καὶ λαμβάνεσθαι, καὶ χειρῶν, τὸ ἅπτεσθαι· ἀλλὰ (ὧν) δεῖ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, καὶ ὧν ἅπτεσθαι δεῖ, καὶ γεύεσθαι, καὶ ὀσμᾶσθαι, οὐκέτι τῶν αἰσθήσεων ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς καὶ τοῦ ταύτης νοῦ διακρῖναι, ἀμέλει καὶ ξίφους λαβέσθαι δύναται ἡ χεὶρ, καὶ δηλητηρίου γεύσασθαι τὸ στόμα, ἀλλ' οὐκ οἶδεν, ὅτι βλάπτει ταῦτα, εἰ μὴ ὁ νοῦς διακρίνῃ· καὶ ἔοικέ γε τὸ τοιοῦτον, ἵνα ὑπὸ εἰκόνος αὐτὸ θεωρήσωμεν, λύρᾳ καλῶς κατεσκευασμένῃ, καὶ τῷ ταύτῃ χρατῶντι μουσικῷ μετ' ἐπιστήμης. ὡς γὰρ αἱ ἐν τῇ λύρᾳ νευραὶ ἑκάσαις μὲν ἔχουσι τὸν ἴδιον φθόγγον, ἡ μὲν βαρεῖ, ἡ δὲ ὀξεῖ, ἡ δὲ μέσον, ἡ δὲ ὑπάτου, ἡ δὲ ἄλλον, ἀδιάκριτος δέ ἐστιν αὐτῶν ἡ ἁρμονία καὶ ἀδιάγνωστος ἡ συνθεσις χωρὶς τοῦ ἐπιστήμονος. τότε γὰρ καὶ ἡ ἁρμονία αὐτῶν δείκνυται καὶ ἡ συνταξις ὀρθὴ, ὅτε ὁ κατέχων τὴν λύραν πλήξῃ τὰς νευρὰς καὶ ἁρμονίας ἑκάστης ἅψηται, τότε τὸν τρόπον καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐν τῷ σώματι ὡς λύρας ἡρμοσμένων, ὅταν ὁ ἐπιστήμων νοῦς αὐτῶν ἡγεμονεύῃ, τότε ἡ διακρίνει ἡ ψυχὴ, καὶ οἶδεν, ὃ ποιεῖ ἢ πράττει. τοῦτο δὲ μόνον ἴδιον ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, ᾧ χρωμένη διαλλάττει τῶν ἀλόγων, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἀληθῶς ἄλλη τίς ἐστὶ τὸ φαινόμενον ἐστιν ἐν σώματι. πολλάκις γὰρ κειμένου τοῦ σώματος ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανοῖς φαντάζεται καὶ θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος· καὶ πολλάκις τοῦ σώματος ἠρεμοῦντος καὶ ἡσυχάζοντος, ἡ ταχυδρομοῦσα, κινεῖται ἔνδον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ θεωρεῖ. χώρας ἀποδημεῖ καὶ πείρατα καὶ ἀπρυτα τοῖς γνωρίμοις· καὶ πολλάκις διὰ τούτων, τὰς μεθ' ἡμέραν πράξεις ἑαυτοῦ μαντευόμενος καὶ προγινώσκων. τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ ψυχὴ λογικὴ, ἐν ᾗ λογίζεται καὶ νοεῖ τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος; καὶ τοῦτο δ' ἂν εἴη πρὸς ἀπόδειξιν ἀκριβῆ τοῖς ἐπὶ πρὸς ἀναίδειαν τὰ ἀλογίας τεταγμένοις, πῶς δὲ σώματος θνητοῦ καὶ φύσιν ὄντος λογίζεται ἄνθρωπος τὰ περὶ ἀθανασίας, καὶ πολλάκις ἑαυτῷ τὸν θάνατον ὑπὲρ ἀρετῆς προσκαλεῖται; ἢ πῶς προσκαίρου τοῦ σώματος ὄντος, τὰ αἰώνια φαντάζεται ἄνθρωπος· ὥστε τῶν μὲν ἐμποδῶν καταφρονεῖν, εἰς ἐκεῖνα δὲ τὸν πόθον ἔχειν; τὸ μὲν δὴ σῶμα οὐκ ἂν ἑαυτὸ πρὸ ἑαυτοῦ τοιαῦτα λογίσηται· καὶ οὐκ ἂν τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζοιτο. θνητὸν γὰρ καὶ προσκαιρόν ἐστιν. ἀνάγκη δὲ

ἕτερον εἶναι τὸ τὰ ἐναντία καὶ πρὸς τὴν φύσιν τοῦ σώματος λογιζόμενον. τί δὴν αὖ εἴη τοῦτο πάλιν, ἢ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἀθάνατος; καὶ γὰρ οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἔνδοθεν αὐτὴ τῷ σώματι, ὡς ὁ μουσικὸς τῇ λύρᾳ ἐνηχεῖ τὰ κρείττονα. πῶς γὰρ πάλιν κατὰ φύσιν ὢν ὁ ὀφθαλμὸς εἰς τὸ ὁρᾶν, καὶ ἡ ἀκοὴ εἰς τὸ ἀκούειν, τὰ μὲν ἀποστρέφονται, τὰ δ' αἱρῶνται; τίς γὰρ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ὁρᾶν ἀποστρέφων; ἢ τίς τινὰ ἀκοὴν κατὰ φύσιν οὖσαν ἀκουστικὴν ἀποκλείει τοῦ ἀκούειν; ἢ τίς τὴν γεῦσιν κατὰ φύσιν οὖσαν γευστικὴν, κωλύει πολλάκις τῆς φυσικῆς ὁρμῆς; τίς δὲ τὴν χεῖρα κατὰ φύσιν οὖσαν εἰς τὸ ἐνεργεῖν, ἀποσχίζει τοῦ ψαύειν τινός; τίς δὴ τὴν ὄφρυν καὶ αὐτὴν εἰς τὸ ὀσμᾶσθαι γινομένην ἀποστρέφει τοῦ μὴ ἀναλαμβάνεσθαι, τίς ὁ ταῦτα κατὰ τὴν φυσικὴν τοῦ σώματος ἐνεργειῶν, ἢ πῶς τὸ σῶμα τὴν φύσιν ἀποστρεφόμενον, ἀποστρέφεται πρὸς τὰς ἑτέρας συμβουλίας καὶ πρὸς τὸ ἐκείνου νεῦμα ἰσιοχείται; ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ψυχὴν λογικὴν ἀποδείκνυσιν ἡγεμονεύουσαν τοῦ σώματος. οὐδὲ γὰρ ἑαυτὸ τὸ σῶμα πέφυκεν ἐλαύνειν, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου ἄγεται καὶ φέρεται, ὥσπερ οὐδὲ ἵππος ἑαυτὸν ὑποζύγνυσιν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος ἐλαύνεται. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ νόμοι μὲν ἀνθρώποις τὰ καλὰ μὲν πράττειν, τὴν δὲ κακίαν ἀποστρέφεσθαι· τοῖς δ' ἀλόγοις ἀλόγιστα τὰ κακὰ μέν καὶ ἄκεστα, ἃ τε δὴ τῆς λογικότητος καὶ τῆς κατὰ λόγον διανοίας ἐκτὸς τυγχάνουσιν. εἶναι μὲν δὴ ψυχὴν λογικὴν ἐν ἀνθρώποις ἐκ τῶν προφερημένων νομίζω δεδεῖχθαι. ὅτι δὲ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχὴ, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ πρὸς ἔλεγχον τῆς τῶν εἰδώλων αἱρέσεως. γένοιτο δ' ἂν ἧττον ἡ περὶ τούτων γνῶσις ἐγγυτέρω μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τοῦ σώματος γνώσεως, καὶ (ἐκ) τοῦ πρὸς τὸ σῶμα διαλλάττειν αὐτήν. εἰ γὰρ ἄλλην ὁ λόγος ἀπέδειξε παρὰ τὸ σῶμα· ἔστι δὲ τὸ σῶμα φύσει θνητὸν, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι τῷ μὴ εἶναι κατὰ τὸ σῶμα. καὶ πάλιν εἰ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κινεῖ, ὡς δέδεικται, καὶ οὐκ ἄλλων αὐτὴ κινεῖται, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑφ' ἑαυτῆς κινουμένην τὴν ψυχὴν, καὶ μετὰ τὴν εἰς γῆν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος κινεῖσθαι πάλιν αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς. οὐ γὰρ ἡ ψυχή ἐστιν ἡ ἀποθνήσκουσα, ἀλλὰ διὰ τὴν ταύτης ἀναχώρησιν, ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. εἰ μὲν

A Item, diversum id esse a corpore, quod contraria corpori, ejusque naturam excedentia meditetur. Quidnam igitur illud fuerit, nisi anima rationalis, morti inobnoxia? quippe quæ non foris, sed intus in corpore consistens, quæ veluti musicus lyra, quod melius est, insonat. Aut qua ratione illud fit, ut oculus secundum naturam conditus ad videndum, aurisque item ad audiendum, alia aversentur, alia deligant? Quis oculum a videndo retorquet? aut quis aurem, cujus officium naturale est audire, ab audiendo secludit? B Quis gustum, cui ex natura est, ut sapores delibet, sæpe refrenat a naturali impetu? Quis manum natam ad id, ut agat, retrahit a tactu? Quis item olfactum, & ipsum qnoque genitum ad odorandum, avertit ab odoribus percipiendis? Qvis ab istis, quæ sunt naturalium functionum, deterret? aut quomodo fit, ut corpus, quod suæ naturæ est, exhorreat, convertaturque ad alterius consilia, & ad illius nutum aurigetur? Hæc enimvero nihil aliud, nisi animam esse rationalem declarant, C imperantem corpori. Non enim corpus ad id natum est, ut equitet, sed ut ab alio inequitetur ac ducatur, ut neque equus seipsum subjugat, sed a domino suo adigitur. Qua propter leges sunt hominibus constitutæ, ut, quæ bona sunt, agant, ac mala aversentur. Irrationabilibus contra animantibus in cogitationem mala non veniunt, nec ulla censura dijudicantur, ut quæ rationis intellectusque expertia sint. Esse igitur animam rationalem in hominibus, superioribus dictis satis demonstratum arbitror. Quod autem immortalis sit anima, id quoque necessarium est cognoscere ex doctrina Ecclesiastica, D quo convinci possit, idola esse tollenda. Fiet autem istius rei cognitio propior, & quasi sub manum, ex corporis intelligentia ejusque cum anima diversitate. Si enim animam aliam esse a corpore, ratio demonstravit, corpusque ex natura mortale est: necessum est animam immortalem esse, eo quod corpori similitudine non respondeat. Rursus si anima corpus movet, ut demonstratum est, nec ab alio movetur, consequens est, ipsam a se moveri, & postquam corpus terræ inhumatum est, ipsam rursus a seipsa moveri. Non enim anima est, qvæ moritur, sed ob ejus discessum, corpus moritur. Si

igitur illa a corpore moveretur, consequens esset, discedente motore, ipsam mori. Quod si anima movet corpus, multo magis necessum est, sibi seipsam motricem esse: & quia a se movetur, necessarium est, eam post mortem corporis vivere ac superstitem esse. Motus enim animæ nihil aliud est, quam vita ipsius, ut omnino corpus vivere dicitur, cum movetur, tumque in morte esse, cum a motu conquiescit. Id vero ex ejus in corpore ipso actu & facultate manifeste conspicias. Cum enim corpus ingressa est & ei colligata, non ad corporis exiguitatem contrahitur aut modificatur, sed sæpe corpore in lecto jacente sine omni motu ac veluti in morte quiescente, ipsa suis viribus excubat, transgrediturque corporis conditionem, & tanquam peregre ab eo discedens manens tamen interim in corpore, quæ supra terram sunt, imaginatur & spectat: sæpe quoque extra terrena corpora Sanctis & Angelis obviam tendit, & ad eos pertingit, mentis suæ puritate freta: qui fieri poterit, ut eadem non multo magis absoluta a corpore (cum ille, qui eam ita copulavit Deos, voluerit) habeat liquidiorem immortalitatis cognitionem? Si enim antea colligata corpori, extrariam a corpore vitam vivebat, multo magis futurum est, ut a morte corporis superstitem habeat vitam, quæ in ea nunquam desitura est, idque ejus opera, qui eam ita condidit Deus per suum Verbum, Dominum nostrum Jesum Christum. Ideo enim & immortalia & sempiterna ratiocinatur & intelligit, quia & ipsa quoque immortalis est. Nam ut corpus mortale, mortalia suis sensibus contemplatur: ita quoque immortalia contemplantem cogitantemque animam, necessum est & ipsam immortalem esse & perpetuo vivere, quippe quam immortalitatis cognitiones contemplationesque in ipsa residentes nunquam destituant, ac veluti incentiva quædam, ac fomenta ei securitatem certitudinemque immortalitatis concilient. Ideo certe divinæ contemplationis vim intelligentiamque possidet, ipsaque sibi ipsi ut via ac methodus quædam, non aliunde, sed ex seipsa Verbi divini scientiam apprehensionemque haurit, ac percipit. Dicimus igitur (ut antea dictum fuit) quod quemadmodum Deo abdicato inanimata colunt, ita quoque se animam rationalem non habere arbitrantes, eam inde mercedem suæ

A ἂν κινεῖτο καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀκόλουθον ἦν ἀναχωροῦντος τοῦ κινοῦντος, ἀποθνήσκειν αὐτήν. εἰ δὲ ἡ ψυχὴ κινεῖ καὶ τὸ σῶμα, ἀνάγκη μᾶλλον αὐτὴν ἑαυτὴν κινεῖν. ἑαυτὴν δὲ κινοῦμένη, ἐξ ἀνάγκης καὶ μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον ἔσῃ. ἡ γὰρ κίνησις τῆς ψυχῆς, οὐδέν ἐστιν, ἢ ἡ ζωὴ αὐτῆς. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ σῶμα τότε ζῆν λέγομεν, ὅτε κινεῖται, καὶ τότε θάνατον αὐτὸ εἶναι, ὅτε τῆς κινήσεως παύεται. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν σώ-
B ματι καθάπαξ ἐνεργείας αὐτῆς, φανερώτερον ἄν τις ἴδοι. εἰ γὰρ καὶ ὅτε τὸ σῶμα ἐμπέσοι καὶ συνδέοιτο τούτῳ, οὐ κατὰ τὸ τοῦ σώματος σμικρότητα συστέλλεται καὶ συμμετρεῖται, ἀλλὰ πολλάκις ἐπὶ κλίνης τοῦτο κειμένου, καὶ (κατὰ μὴ κινουμένου) ὡς ἐν θανάτῳ κοιμωμένου, αὐτὴ κατὰ τὸν ἑαυτῆς δύναμιν γρηγορεῖ, καὶ ὑπερεκβαίνει τὸν τοῦ σώματος φύσιν. καὶ ὥσπερ ἀποδημοῦσα τούτου, μένουσα ἐν τῷ σώματι, τὰ ὑπὲρ γῆν φαντάζεται καὶ θεωρεῖ, πολλάκις ὑπὸ τῶν ἔξω τῶν γηίνων σω-
C μάτων ἁγίοις καὶ ἀγγέλοις συναντᾷ, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται τῇ τοῦ νοῦ παῤῥησίᾳ καθαρότητι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον καὶ πολλῷ πλέον ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, ὅτε ὁ συνδήσας αὐτὴν θέλεται θεὸς, φανερωτέραν ἕξει τὴν τῆς ἀθανασίας γνῶσιν; εἰ γὰρ καὶ συνδεθεῖσα σώματι ἐντὸς τοῦ σώματος ζωὴν ἔζη; πολλῷ πλέον καὶ μὴ θάνατον τοῦ σώματος ζήσεται, καὶ διὰ παύσεται τοῦ ζῆν, διὰ τὸν ὅτως αὐτὴν ποιήσαντα θεὸν, διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατα καὶ αἰώνια λογίζεται καὶ φρονεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἀθάνατός ἐστι καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος ἁπτοῦ τυγχάνοντος ἁπτὰ καὶ αἱ τούτου θεωρήσεις αἰσθήσεις, ὅτως αἱ
D θάνατα θεωροῦσαν καὶ λογιζομένην τὴν ψυχὴν ἀνάγκη καὶ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι καὶ ἀεὶ ζῆν. ἡ γὰρ τῆς ἀθανασίας ἔννοια καὶ θεωρία ἐκποτε αὐτὴν ἀφιᾶσι μένουσαν ἐν αὐτῇ καὶ ὥσπερ ἔκκαυμα ἐν αὐτῇ γινόμενον πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἀθανασίας. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τὸν θεὸν θεωρίας ἔχει τὴν ἔννοιαν. καὶ αὐτὴ ἑαυτῆς γίνεται ὁδὸς, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς λαμβάνουσα τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου γνῶσιν καὶ κατάληψιν. λέγομεν οὖν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὥσπερ τὸν θεὸν ἀρνούμενοι καὶ ἄψυχα θρησκεύουσιν, ὅτω καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχειν λογικὴν νομίζοντες, αὐτοὶ ἔχουσι τῆς ἀφροσύνης τὴν ἀπόδειξιν

ἐν ἀλόγοις καταειθμένοι· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄψυχοι ἐν ἀψύχοις ἔχοντες τὴν δεισιδαιμονίαν, ἐλέους καὶ χειραγωγίας εἰσὶν ἄξιοι. εἰ δὲ ψυχὴν ἀξιοῦσιν ἔχειν, καὶ ὑπὲρ τὸ λογικὸν μέγα φρονοῦσιν, εἰκότως τοῦτο ποιοῦντες, διατί ὡς μὴ ἔχοντες ψυχὴν παρὰ λόγον τολμῶσι, καὶ οὐκ ἃ δεῖ φρονεῖν, φρονοῦσιν, ἀλλὰ κρείττονας ἑαυτοὺς (καὶ) τοῦ θεοῦ ποιοῦσι· ψυχὴν γὰρ ἀθάνατον ἔχοντες, καὶ μὴ βλεπομένων αὐτοῖς, τὸν θεὸν ἐν τοῖς βλεπομένοις καὶ θνητοῖς ἀπεικάζουσιν, ἢ διατί, ὥσπερ ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐπαναφύγωσι πάλιν πρὸς αὐτόν; δύνανται γὰρ ὥσπερ ἀπεστράφησαν τῇ διανοίᾳ τὸν θεὸν, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀνεπλάσαντο εἰς θεούς, ἵνα ἀναβῆναι τῷ νῷ τῆς ψυχῆς, καὶ πάλιν ὑπεστράφη πρὸς τὸν θεόν. ὑπεστράφη δύνανται, ἐὰν οὖν ἐνεδύσαντο ῥύπον πάσης ὑπηθυμίας, ἀπόθωνται, καὶ τοσοῦτον ἀπονίψωνται, ἕως ἂν ἀπόθωνται πᾶν τὸ συμβεβηκὸς ἀλλότριον τῇ ψυχῇ. καὶ μόνην (αὐτὴν) ὥσπερ γέγονεν, ἀποδείξωσιν· ἵν' ἵνα ἐν αὐτῇ θεωρήσαι τὸν τοῦ παλαιοῦ λόγου, καθ' ὃν καὶ γεγόνασιν ἐξ ἀρχῆς, δυνηθῶσι κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ πεποίηται, καὶ καθ' ὁμοίωσιν γέγονεν, ὡς ἡ θεία σημαίνει γραφὴ ἐν προσώπῳ τοῦ θεοῦ λέγουσα· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ὅθεν καὶ ὅτε πάντα τὸ ὑπενθέντα ῥύπον τῆς ἁμαρτίας ἀφ' ἑαυτῆς ἀποτίθεται, καὶ μόνον τὸ κατ' εἰκόνα καθαρὸν φυλάττει, εἰκότως διαλαμπρυνθέντος τούτου, ὡς ἐν κατόπτρῳ θεωρεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον· καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα· ὃ καὶ ἔστιν εἰκὼν σωτῆρος λογίζεται. ἡ δὲ μὴ αὐτάρκης ἐστὶν, ἡ παρὰ τῆς ψυχῆς διδασκαλία διὰ τὰ ὑπεμπόδια τούτης ἔξωθεν τὸν νοῦν, καὶ μὴ ὁρᾶν αὐτὴν τὸ κρεῖττον. ἀλλ' ἔστι πάλιν καὶ ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν περὶ τοῦ θεοῦ γνῶσιν καταλαβεῖν, τῆς κτίσεως ὥσπερ γράμμασι διὰ τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, καὶ ποιητὴν σημαινούσης καὶ βοώσης. ἀγαθὸς γὰρ ὢν καὶ φιλάνθρωπος ὁ θεὸς, καὶ κηδόμενος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων ψυχῶν. ἐπειδὴ ἀόρατος καὶ ἀκατάληπτός ἐστι τὴν φύσιν, ἐπέκεινα πάσης γενητῆς οὐσίας ὑπάρχων· καὶ διὰ τοῦτο ἔμελλε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀτυχεῖν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως. τῶν τὰ μὲν ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι. τὸ δὲ ἀγένητον, τοῦτο ἕνεκεν τοῦ κτίσιν ὅτω διεκόσμησε τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεός· ἵν' ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἐστὶν ἀόρατος

A vesaniæ referunt, ut in classe pecudum habendi videantur, illi ergo veluti inanimes, & in inanimatis Numinis dignitatem statuentes, digni sunt miseratione, & qvos cupias apprehensa manu in viam deducere. Alioqvi sese mentem animamqve habere censent, & de possessione rationis superbiunt, qvod qvidem jure faciunt, cur tanqvam impotes mentis & rationis, sine ratione impetus suos capiunt, & cur, qvæ sapere oportet, non sapiunt, sed se Deo præstantiores faciunt, ipsi enim immortalem animam habentes, qvam non vident, Deum rebus, qvæ videntur & mortales sunt, assimilant, B aut cur non qvemadmodum a Deo abscesserunt, ita ad Deum se referunt? Possunt enim, sicuti mente aversi alienatiqve sunt a Deo, dum, quæ non sunt, pro Numinibus fingunt: ita intellectu animi sese evehere, & iterum converti ad Deum. Reverti autem possunt, si, qvas omnis concupiscentiæ sordes induerunt, abjiciant, ac eo usqve se eluant, donec omne, qvod alienum animæ inhæserit, exuant, eamqve solam ita, ut nata est, præstent, ut in ea Patris Verbum rationemqve (ad cujus similitudinem ab initio conditi sunt) speculari possint. Ad C imaginem enim Dei creatus est homo, & ad ejus similitudinem genitus, ut docet sacra scriptura, sub persona Dei ita loqvens: *Faciamus hominem secundum imaginem nostram.* Unde, cum omnem affusã peccati maculam absterserit, & nihil nisi exemplar, qvod ad imaginem Dei conditum est, purum servaverit; merito jam tum in eo, utpote in splendorem redacto, qvasi in speculo contemplatur imaginem Dei, Verbum scilicet sive rationem, vicissimqve in ipso Verbo Patrem (cujus Salvator imago est) animo concipit & cogitat. Qvod si animæ magisterium non sufficit, D ob ea, qvæ aliunde mentem obscurant, impediuntqve, qvo minus meliora conspiciat, est tamen illi facultas ex iis, qvæ apparent, Dei cognitionem addiscere, rerum natura veluti literis per ordinem & harmoniam Dominum suum conditoremqve indicante, & altissima voce protestante. Bonus enim cum sit Deus, & hominum amans, curatorqve animarum qvas condidit, sed tamen invisibilis, & incomprehensibilis natura, & altior omnibus rebus creatis, ut homo in eo cognoscendo, frustra laboraret, eo qvod ipse ex non ente ad essentiam prodierit, ille autem creatus nõ sit, ideo rerum naturam ita ratione instruxit, ut qvamvis per naturam sit invisibilis,

Genes. 1, 26.

ex operibus tamen cognosci possit. Sæpe enim ex operibus cognoscitur artifex, etiamsi in oculis non sit. Quemadmodum referunt de statuario Phidia, quem sua opera ex commensione, & proportione partium inter se, etiam absentem, extraque conspectum positum repræsentarint: ita quoque ex mundi ordine ejus opifex, & conditor Deus intelligendus est, tametsi corporeis oculis spectari nequeat. Non enim abusus est sua invisibili natura Deus (ne qvis hoc causificetur) nec se ignotum hominibus prorsus reliquit: sed (ut dixi) ita instruxit rerum naturam, ut ipse, quamvis natura esset invisibilis, tamen ex operibus suis cognosceretur. Neque, quod loquor, a me profectum est, sed ab hominibus rerum divinarum peritis accepi, quorum unus est Paulus, Romanis ita scribens: *Invisibilia ejus ex creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur.* Et Lycaonibus ingenue loquens, hæc verba pronunciat: *Et nos homines sumus iisdem malis vobiscum obnoxii, evangelizantes vobis, ut a vanis convertamini ad Deum vivum, qvi fecit cœlum & terram, & mare, & omniaqvæ in eis sunt, qvi superioribus seculis permisit omnes generationes suis viis incedere: qvanqvam seipsum intestatum incognitumqve non reliquit, dum benefacit, cœlitus nobis pluvias donans, & tempestates fœcundas implens alimonia & lætitia corda nostra.* Qvis enim cœlestem ambitum, cursum solis & lunæ, aliarumqve stellarum situs, rotationesqve actas in orbem, contrarias qvidem & diversas, sed tamen in diversitate illa æqualiter ordinem suum servantes, non secum ratiocinetur, illa non a seipsis creata esse, sed alium esse earum rerum conditorem, gubernatoremqve? Qvis item solem consp iciens diurno tempore exorientem, lunam vero nocturno apparentem, & occidentem indemutabili lege pro certo numero dierum incrementa & decrementa sumere, ex sideribus alia discurrere, ac multipliciter cursus suos evariare, alia vero citra vagationem certo modo procedere: non animo colligat, omnino esse aliqvem opificem, qui ista gubernet? Quis item cernens contrarias inter se naturas, coaptatas tamen esse, & concordem harmoniam tenere: veluti qvis videns ignem frigido, & siccum humido commixtum esse, atque hæc

Rom. 1, v. 20.

Act. 14, v. 15.

Κἂν ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι δυνηθῇ τοῖς ἀνθρώποις· ἐκ γὰρ τῶν ἔργων πολλάκις ὁ τεχνίτης καὶ μὴ ὁρώμενος γινώσκεται· καὶ οἷόν τι λέγουσι περὶ τὸ ἀγαλματοποιὸν Φιδίαν, ὡς τὰ τούτου δημιουργήματα ἐκ τῆς συμμετρίας, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν ἀναλογίας, ἐμφαίνει καὶ μὴ παρόντα Φιδίαν τοῖς ὁρῶσιν, οὕτω δεῖ νοεῖν ἐκ τῆς τοῦ κόσμου τάξεως τὸν τούτου ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεόν, κἂν τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς μὴ θεωρεῖται· οὐ γὰρ κατεχρήσατο τῇ ὁρατῇ φύσει αὐτὸς ὁ θεός· μή τις τοῦτο προφασιζέσθω, καὶ παντελῶς ἑαυτὸν ἄγνωστον τοῖς ἀνθρώποις ἀφῆκεν· ἀλλ' ὡς πρεῖπον, οὕτω διεκόσμησε τὴν κλίσιν, ὥστε εἰ μὴ ὁρώμενον αὐλὸν τῇ φύσει, ὅμως ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι· καὶ τοῦτο οὐ παρ' ἐμαυτοῦ φημι, ἀλλ' ἀφ' ὧν ὑπὸ τῶν θεολόγων (ἀνδρῶν) ἔμαθον, ὧν εἷς ἐστιν ὁ Παῦλος, Ρωμαίοις μὲν γράφων οὕτω. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Λυκάοσι δὲ παῤῥησιαζόμενος καὶ λέγων· Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ θεὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὃς ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. καίτοι οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθουργῶν· οὐρανόθεν ἡμῖν διδοὺς ὑετοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν. τίς γὰρ ὁρῶν τὸν οὐρανὸν κύκλον καὶ τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τὰς θέσεις καὶ τὰς περιπολήσεις, ἐναντίας μὲν καὶ διαφόρους γινομένας, ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ, ὁμοίαν τὴν τάξιν πάντων ὁμοῦ σωζομένων, οὐκ ἐνθυμεῖται, ὅτι οὐκ αὐτὰ ἑαυτά, ἀλλ' ἕτερός ἐστιν ὁ διακοσμῶν (αὐτὰ) ποιητής; τίς δ' ὁρῶν ἥλιον μὲν ἀνατέλλοντα καθ' ἡμέραν, σελήνην δὲ φαίνουσαν κατὰ νύκτα, καὶ φθίνουσαν, καὶ πληρουμένην ἀπαραλλάκτως κατὰ τὸν τῶν ἡμερῶν ἴσον πάντως ἀριθμόν· καὶ τῶν ἄστρων, τὰ μὲν διατρέχοντα καὶ ποικίλως ἐναλλάττοντα τοὺς δρόμους, τὰ δὲ ἁπλανῶς κινούμενα, οὐκ ἂν ἔννοιαν λάβοι, ὅτι πάντως ἐστὶ ὁ κυβερνῶν αὐτὰ δημιουργός; τίς ὁρῶν τὰ ἐναντία τῇ φύσει συμπεμένα, καὶ σύμφωνον ἔχοντα τὴν ἁρμονίαν οἷόν τις ἰδὼν πῦρ ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ κεκραμένον, καὶ ταῦτ

μὴ ἀντισατοῶντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἓν ἀποτελοῦντα ὡς ἐξ ἑνὸς τὸ σῶμα, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη ἔξωθεν εἶναι τούτων τὸν ταῦτα συνάψαντα; τίς ἰδὼν χειμῶνα παραχωροῦντα ἔαρι, καὶ ἔαρ θέρει, καὶ θέρος μετοπώρῳ, καὶ ὅτι ἐναντία (ὄντα) ταῦτα τῇ Φύσει. τὸ μὲν γὰρ ψύχει, τὸ δὲ καίει· τὸ δὲ τρέφει, τὸ δὲ φθίνει, ὅμως τὰ πάντα ἴσην καὶ ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις ἀποτελοῦντα τὴν χρῆσιν, οὐκ ἂν ἐννοήσειεν, ὅτι ἐστί τις κρείττων τούτων, ὁ τὴν ἰσότητα παρέχων πᾶσι καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα, κἂν μὴ βλέπῃ τοῦτον; τίς ὁρῶν ἐν ἀέρι τὰς νεφέλας ἀποβαστζομένας, καὶ ἐν νεφέλαις τὴν τῶν ὑδάτων δεθεῖσαν βαρύτητα, οὐκ ἔννοιαν λαμβάνει τοῦ ταῦτα δήσαντος καὶ πρὸς ἄξαντος γνώσθαι; ἢ τίς ὁρῶν αὐτὴν τὴν γῆν βαρυτάτην οὖσαν τῇ Φύσει ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἑδραθεῖσαν καὶ ἀκίνητον μένουσαν ἐπὶ τὸ Φύσει κινούμενον, οὐ διανοηθήσεται εἶναί τινα τὸν ταύτην διαταξάμενον καὶ ποιήσαντα θεόν; τίς ἰδὼν τὴν κατὰ καιρὸν τῆς γῆς καρποφορίαν, καὶ πρανόθεν ὑετοὺς καὶ ποταμῶν ἐπιῤῥοίας, καὶ πηγῶν ἀναβλύσεις καὶ ζώων ἐξ ἀνομοίων γονὰς, καὶ ταῦτα οὐκ ἀεὶ, ἀλλὰ κατὰ καιροὺς ὡρισμένους γινόμενα· καὶ ὅλως τίς κατανοήσας ἐν ἀνομοίοις καὶ ἐναντίοις τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν παρ' αὐτῶν ἀποτελουμένην τάξιν, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη, ὅτι ἐστὶ μία, δυνάμις ἡ ταῦτα διακοσμήσασα, καὶ διέπουσα ὡς ἂν αὐτῇ δοκῇ μένουσα καλῶς. αὐτὰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὰ, οὐκ ἂν συσταίη καὶ φανῆναί ποτε δυνηθείη, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῆς Φύσεως ἐναντιότητα. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ Φύσει βαρὺ καὶ κάτω ῥέον ἐστίν· αἱ δὲ νεφέλαι κοῦφαι καὶ τῶν ἐλαφρῶν καὶ τῶν ἀνωφερῶν τυγχάνουσι· καὶ ὅμως τὸ βαρύτερον ὕδωρ ὁρῶμεν ἐν ταῖς νεφέλαις βασαζόμενον. καὶ πάλιν ἡ μὲν γῆ βαρυτάτη ἐστὶ τὸ δ' ἀὴρ πάλιν ὕδωρ κουφότερόν ἐστι ταύτης, καὶ ὅμως ὑπὸ τῶν ἐλαφροτέρων τὸ βαρύτερον βασάζεται, καὶ φέρεται, ἀλλ' ἔσηκεν ἀκίνητον ἡ γῆ· καὶ τὸ μὲν ἄῤῥεν ἑαυτόν ἐστι τῷ θήλει, καὶ ὅμως εἰς ἓν συνάγεται, καὶ μία παρ' ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται γένεσις τοῦ ὁμοίου ζώου. καὶ συνελόντι φάναι, τὸ ψυχρὸν τῷ θερμῷ ἐναντίον ἐστί. καὶ τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ μάχεται, καὶ ὅμως (συνελθόντα,) συνασπάζεται πρὸς ἑαυτὰ, ἀλλ' ἐξ ὁμονοίας; ἓν σῶμα καὶ τὴν πάντων γένεσιν ἀποτελοῦσιν.

A sibi invicem non reſiſtere, ſed unum quaſi ex uno corpus abſolvere: non ſecum cogitet, foris & ſeorſim eſſe eum ab iſtis, qui iſta ad hunc modum conjunxerit? Qvis oculis viciſſim animadvertens, hyemem concedentem veri, ver æſtati, æſtatem autumno, eaqve inter ſe contraria: cum aliud infrigidet, aliud fervefaciat, aliud foveat, aliud corrumpat, omnia tamen iſta æqvalem innoxiumque uſum hominibus conficere: non conſideret, eſſe aliquem iſtis præſtantiorem, qui omnibus æqualitatem præbeat, omniaque gubernet, quanquam ſub oculos noſtros non veniat? Quis ſpectans in B aëre nubes ferri, & in nubibus pondus aquarum colligatum, non cognitionem concipiat de eo, qui eas res colligavit, cujusque juſſu hæc omnia fiunt? aut quis conſiderans ipſam terram natura graviſſimam in aqua ſtabiliri: immotamque conſiſtere in re ſuapte natura agitabili: non ſecum expendat eſſe aliqvem, qui hæc ita diſpoſuerit & fecerit, Deum? Quis rurſus videns ſuis temporibus terræ fœcunditatem: ac pluvias cœleſtes, amnium affluxus, fontium ſcaturigines, animalium ex diverſis ſexibus fœturas: eaque non ſemper, ſed cer- C tis temporum vicibus fieri. In ſumma qvis animadverſo, in diſſimilibus contrariisque parem ſimilemque ordinem ex illis conflari, non animo ratiocinetur, unam eſſe vim potentiamque, quæ iſta diſpenſet, & gubernet? pro cujus arbitrio, omnia ita rite in eo ſtatu perſeverant? Ipſa enim per ſe nunquam vel conſtiterint, vel apparuerint, ob mutuam, quæ in illis eſt, naturæ diſcordiam. Aqua enim per ſe gravis eſt, & deorſum fluit: nubes contra leves, & ex eo numero rerum, quæ agiles ſunt, ſurſumque feruntur, nihilominus tamen aquam cernimus, quæ ponderoſior eſt, in nubibus per aërem circum- D ferri. Ac rurſus terram omnium graviſſimam eſſe, rurſus vero aquam hac leviorem, tamen gravius a leviori portari, nec ſubſidere, ſed terram immobilem conſiſtere. Maſculus item non idem eſt quod femina, tamen in unum conciliantur, unaque ab ambobus ſimili animantis procreatio conficitur. Et compendio dicam, frigidum calido infeſtum eſt, humidum ſicco repugnat, o id tamen poſtquam convenerint, nihil magis inter ſeſe ſeditionibus laborant, ſed ex concordia unum corpus & rerum omnium procreationem conſtituunt.

Non igitur pugnantia & contraria ex ipsa natura in unum coalescerent, nisi præstantior aliqvis esset, & Dominus, qvi ea conjungeret, cui & ipsa elementa, tanqvam servi Domino suo obseqventes, cedunt, & obtemperant. Non enim singula ad suam ipsorum naturam respectantia, cum aliis depugnant, sed eum, qui eos ita coagmentavit, Dominum agnoscentia concordiam inter se fovent: & naturaliter quidem inter se contraria, gubernatoris tamen voluntate, in amicitiam conciliantur. Qvandoqvidem nisi potentioris alicujus jussu, in unum omnia temperate coaptarentur, qvomodo gravia levibus, sicca humidis, rotunda directis, ignis frigido, aut denique mare telluri, soli lunæ, astra cœlo, aër nubibus, vel misceretur, vel coiret? cum unumqvodqve dissimilem naturam cum altero sortiatur? Magna enim seditio fieret inter illa, cum ista incenderent, illa frigefacerent, gravia deorsum, levia contra sursum contenderent, sol illustraret, aër obscuraret. Quin & stellæ inter se seditionem agitarent, eo qvod aliæ superiorem, aliæ inferiorem situm haberent, imo verum ne nox quidem diei concederet, sed suum locum retinens, cum eo dissidio pugnaqve decertaret. Qvæ si fierent, reliqvum esset, ut non mundum, hoc est, digestum qvid, sed confusionem: non ordinem, sed disturbationem: non stabile qvid, sed instabilitatem: non convenientiam, sed disconvenientiam videremus. Singulorum enim discordia & pugna, aut omnia prorsus tollerentur, aut sola (qvæ victoria prævalerent,) supereſſent. Et id quoque universitatis indigestionem commonstraret, cum id, qvod solum unumqve relinqveretur, ab aliorum usibus spoliatum, universitatem rerum inconcinnam efficeret. Veluti si solus pes, aut sola manus residua, si fieri neqvit, ut servetur incolumis corporis forma. Nam qvalis (qvæso) mundus esset, si tantũmodo sol appareret, aut luna duntaxat circũferretur, aut nox sola, aut dies perpetuus existeret? Qvalis rursus harmonia, si tantummodo cœlum sit sine ullis stellis, aut stellæ sine cœlo? Qvid utile, si solum mare in rerum natura inveniretur, aut terra sine aqvis aliisq; naturæ partibus jaceret? Qvomodo aut homo, aut ullum omnino in terris animal prodiisset, elementis inter se seditione sævientibus, & uno duntaxat prædominante, neq; tamen eo ipso ad corporis constitutionem satis efficaci? Non enim ex solis calidis, aut ex solis frigidis, aut solis humidis, aut siccis,

A οὐκ ἂν ἓν μαχόμενα καὶ ἐναντία ὄντα τῇ φύσει ἑαυτὰ συνήγαγον, εἰ μὴ κρεῖττων ἦν καὶ Κύριος ὁ σωδήσας αὐτά, ᾧ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ δοῦλα δεσπότῃ ὑπακούοντα, εἴκει καὶ πείθεται. καὶ οὐκ εἰς τὴ ἑαυτῆ φύσιν ἕκαστον σκοπῶν ἀντιμάχεται πρὸς τὸ ἕτερον. ἀλλὰ τὸν σωδήσαντα Κύριον γινώσκοντα, ὁμόνοιαν ἔχουσι πρὸς ἑαυτά. φύσει μὲν ὄντα ἐναντία, τῇ δὲ τῆ κυβερνῶντος βουλήσει φιλιάζοντα· ἐπεὶ εἰ μὴ κρείττονι προσάξει ἐγεγόνει τούτων μία κράσις, πῶς ἂν τὸ βαρὺ τῷ ἐλαφρῷ, ἢ τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ, ἢ τὸ περιφερὲς τῷ ὀρθῷ, ἢ τὸ πῦρ τῷ ψυχρῷ, ἢ ὅλως ἡ θάλασσα τῇ γῇ, ἢ ὁ ἥλιος τῇ σελήνῃ, ἢ τὰ ἄστρα τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ ἀὴρ ταῖς νεφέλαις ἐμίγη καὶ συνῆλθεν, ἀνομοίους οὔσης τῆς ἑκάστου πρὸς τὸ ἕτερον φύσεως· ἔμελε γὰρ καὶ μεγάλη στάσις γίνεσθαι πρὸς αὐτά· τὰ μὲν καίνοντος, τὰ δὲ ψύχοντος, καὶ τὰ μὲν βαρέος κάτω, τὰ δὲ κούφα ἐκ τῶν ἐναντίων ἄνω ἕλκοντος· καὶ τὰ μὲν ἡλίου φωτίζοντος, τὰ δ' ἀέρος σκοτίζοντος· καὶ γὰρ καὶ τὰ ἄστρα ἐστασίασεν ἂν πρὸς ἑαυτά· ὅτι τὰ μὲν ἀνωτέρω, τὰ δὲ κατωτέρω τινὰ θέσιν ἔχει· καὶ ἡ νὺξ δὲ οὐκ ἂν παρεχώρησε τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ ἔμενεν ἂν πάντως μαχομένη πρὸς αὐτὴν καὶ στασιάζουσα. τούτων δὲ γινομένων, λοιπὸν ἦν ἰδεῖν, οὐκέτι κόσμον, ἀλλ' ἀκοσμίαν. οὐκέτι τάξιν, ἀλλ' ἀταξίαν, οὐκέτι σύστασιν, ἀλλ' ἀσύστατον ὅλον· οὐκέτι μέτρα, ἀλλ' ἀμετρίαν. τῇ γὰρ ἑκάστου στάσει καὶ μαχῇ, ἢ πάντα ἀνῃρεῖτο, ἢ τὸ κρατούμενον μόνον ἐφαίνετο. καὶ τοῦτο πάλιν τὴν τοῦ παντὸς ἀκοσμίαν ἐδείκνυε· μόνον γὰρ γνώμενον καὶ λειπόμενον τῇ τῶν ἄλλων χρείᾳ, ἀνάρμοστον τὸ ὅλον ἐποίει. ὥσπερ εἰ καὶ μόνος πούς, καὶ μόνη χεὶρ λυμειναμένη, οὐκ ἂν ἔσωσεν ὁλόκληρον τὸ σῶμα· ποῖος γὰρ κόσμος ἦν, εἰ μόνος ἥλιος ἔφαινεν, ἢ σελήνη μόνη περιέπολει, ἢ νὺξ μόνη ἦν, ἢ ἡμέρα ἀεὶ ἐτύγχανε. ποία δὲ πάλιν ἦν ἁρμονία, εἰ μόνος ἦν ὁ οὐρανὸς χωρὶς τῶν ἄστρων, ἢ τὰ ἄστρα χωρὶς τοῦ οὐρανοῦ; τί δὲ καὶ χρήσιμον, εἰ μόνη θάλασσα ἦν, καὶ εἰ μόνη γῆ χωρὶς ὑδάτων καὶ τῶν ἄλλων τῆς κτίσεως μερῶν ἔκειτο; πῶς δ' ἂν καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη, ἢ ὅλως ζῷον ἐπὶ γῆς τῶν στοιχείων πρὸς ἑαυτὰ στασιαζόντων καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ κρατοῦντος καὶ μὴ δυναμένου πρὸς τὰ τῶν σωμάτων σύστασιν χρῆσθαι, οὐκ ἂν γὰρ ἐκ μόνου θερμοῦ, ἢ μόνου ψυχροῦ, ἢ μόνου ὑγροῦ, ἢ ξηροῦ,

σωέσηκε τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἦν ἄτακτα πάντα καὶ ἀσώθετα καθόλου. ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸ τὸ δοκεῖν κοσμεῖν, ἠδυνήθη ἂν συσῆναι χωρὶς τῆς τῶν ἄλλων ὑπηκρίας. ὅτῳ γὰρ καὶ νῦν σωέσηκεν. ἐπεὶ ἔν γε οὐκ ἀταξία, ἀλλὰ τάξις ἐστὶν ἐν τῷ παντὶ, καὶ οὐκ ἀμετρία, ἀλλὰ συμμετρία, καὶ οὐκ ἀκοσμία, ἀλλὰ κόσμος καὶ κόσμου παναρμόνιος σύνταξις, ἀνάγκη λογίζεσθαι καὶ λαμβάνειν ἔννοιαν τοῦ ταῦτα συναγαγόντος καὶ συσφίγξαντος, καὶ συμφωνίαν ἐργαζομένου πρὸς αὐτὰ δεσπότου. κἂν γὰρ μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τάξεως καὶ συμφωνίας τῶν ἐναντίων, ἐννοεῖν ἐστι τὸν τούτων ἄρχοντα, καὶ κοσμήτορα, καὶ βασιλέα. ὥσπερ γὰρ πόλιν ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀνθρώπων συνεστῶσαν, μικρῶν καὶ μεγάλων, καὶ πλουσίων καὶ πενήτων, καὶ πάλιν γερόντων καὶ νεωτέρων, καὶ ἀρρένων καὶ θηλέων, εἰ θεωρήσαιμεν διατάκτως οἰκουμένην, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ διαφόρους μὲν ὄντας, ὁμονοοῦντας δὲ πρὸς ἑαυτούς, καὶ μήτε τοὺς πλουσίους τῶν πενήτων, μήτε τοὺς μεγάλους τῶν μικρῶν, μήτε τοὺς νέους τῶν γερόντων γινομένους, ἀλλὰ πάντας τὴν ἰσομοιρίαν εἰρηνεύοντας· εἰ ταῦτα βλέποιμεν, πάντως ἐννοοῦμεν, ὅτι ἄρχοντος παρουσία τὴν ὁμόνοιαν πρυτανεύει, κἂν μὴ ὁρῶμεν αὐτόν. ἡ μὲν γὰρ ἀταξία ἀναρχίας ἐστὶ γνώρισμα· ἡ δὲ τάξις τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσι. καὶ γὰρ τὴν ἐν τῷ σώματι τῶν μελῶν συμφωνίαν ὁρῶντες, ὅτι μάχεται ὁ ὀφθαλμὸς τῇ ἀκοῇ, οὐδὲ ἡ χεὶρ τῷ ποδὶ σασιάζει, ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν ἀποτελεῖ χρείαν ἀσασιάσως, ἐννοοῦμεν ἐκ τούτου πάντως εἶναι ψυχὴν, ἐν τῷ σώματι, τὴν τούτων ἡγεμονεύουσαν, κἂν μὴ βλέπωμεν αὐτήν. ὅτως ἐν τῇ τοῦ παντὸς τάξει καὶ ἁρμονίᾳ, τὸν τοῦ παντὸς νοεῖν ἡγεμόνα ἀνάγκη θεόν· καὶ τοῦτον ἕνα καὶ οὐ πολλούς· καὶ ἡ τάξις δὲ αὕτη τῆς διακοσμήσεως· καὶ ἡ τῶν πάντων μετ' ὁμονοίας ἁρμονία, οὐ πολλούς, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτῆς ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα δείκνυσι λόγον. οὐκ ἂν γάρ, εἴπερ ἦσαν πολλοὶ τῆς κτίσεως ἄρχοντες, ἐσώζετο τοιαύτη τάξις τῶν πάντων, ἀλλ' ἦν πάλιν ἄτακτα πάντα διὰ τοὺς πολλούς, ἕλκοντος ἑκάστου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν (τὰ) πάντα, καὶ μαχομένου πρὸς τὸν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ ἐλέγομεν τὴν πολυθεότητα ἀθεότητα εἶναι, ὅτως ἀνάγκη τὴν πολυαρχίαν ἀναρχίαν εἶναι.

A aliqvid omnino componitur, ita enim omnia omnino incompolita inordinataq; eſſent: ſed neqve idipſum, qvod prædominaturum cæteris videretur, conſiſtere per ſe ſine aliorum adminiculo poſſet, ſiqvidē ideo omnia etiamnum conſiſtunt, qvia nō inordinatio, ſed ordo eſt in omnibus: neqve diſconvenientia, ſed convenientia, neqve rudis indigeſtio, ſed mundus (qvi nihil aliud eſt, niſi congruens undecunqve diſpoſitio.) Neceſſum eſt igitur reputare atqve cognoſcere eum Dominum, qvi iſta in
B unum coëgit, & concentum iſtum, congruentiamqve injunxit, qvi tametſi oculis non conſpiciatur, ab ordine tamen congruentiaqve rerum diſſidentium, eum intelligere poſſumus iſtorum omnium principem, ducem & regem eſſe. Ut enim, ſi videas civitatem ex multis variisqve hominibus conſtantem, parvis, magnis, opulentis, pauperibus, ſenibus, junioribus, maribus, fœminis, bono ordine, rectaqve diſciplina coli: eōsqve, qui ibi degunt, tametſi diverſos inter ſe, animo tamen conſentire: neqve opulentiores contra pauperes, neqve magnos contra parvos, neqve juvenes contra ſenes inſurgere, ſed omnes
C æqvalitate juris pacem tueri: ſi hæc inſpiciamus, fieri nequit, quin in mentem veniat, principis inibi præſentia hanc concordiam foveri, tametſi ille in conſpectū non prodeat, cum immodeſtia pro ſigno habeatur, ſine capite Rempublicam eſſe: ordo autem contra principis curam moderationemq; demonſtret. Ut enim, cum in corpore membrorum inter ſe congruentiam videmꝰ, neqve oculos cum auribus pugnare, neqve manus contra pedes ſeditionem movere, ſed unumqvodqve proprium perficit negotium abſqve ſeditione: prorſus ex illo ipſo intelligimus eſſe animam in corpore, quæ iſta ad iſtum modum temperet
D ac regat, etiamſi illa oculis non pateat: Ita qvoq; univerſitatis iſtius ordine & harmonia, neceſſe eſt, ut animadvertamus, omniū iſtorū principē eſſe Deum, euīmq; unum, & nō plures. Nam ille diſpoſitionis ordo, & rerum omnium conſentiens harmonia, nō multos, ſed unū ſibi ducem principemqve eſſe declarat, nimirum Verbum Dei. Non enim, ſi plures eſſent rerum naturæ principes, ſervaretur ejusmodi univerſitatis ordo, ſed omnia confuſa & inordinata forent propter multos iſtos: cum unusqviſq; omnia ad ſuum arbitrium traheret: & cum alieno depugnaret. Ut enim diximus multitudinem Numinū, nullitatem eſſe Numinū: ita qvoq; neceſſum eſt, multitudinem principum id efficere, ut nullus eſſe princeps

videatur (cum enim qvisqve alterius regnum tollebat, nullus reliquus conſpiciebatur princeps) ſed interregnum potius ſine capite erat. Ubi autem princeps non eſt, ibi prorſus diſturbatio naſcitur. E diverſo, in multis iisqve diverſis ordinis & concordiæ obſervantia unum qvoqve moderatorem oſtendit. Ut ſi qvis e longinqvo cytharam audiat, ex multis & diverſis nervis compoſitam, & ex iis concentus harmoniam admiretur, qvod non ſolum gravis ſuum ſonum abſolvit, neqve ſolus acutus, neqve ſolus medius, ſed omnes pariter pari modo inter ſe conſonant, plane ex eo intellexerit, non a ſe ipſa cytharam moveri, aut a pluribus pulſari, ſed unum eſſe Muſicum, qui uniuſcujusqve nervi vocem ex arte ad concentum harmoniæ miſceat, etiam ſi illum non contueatur: ita qvoqve ex conſona ubique & concinna mundi diſpoſitione, nec ſuperioribus contra inferiora, neqve inferioribus contra ſuperiora inſurgentibus, ſed omnibus in commune unum ordinem conficientibus, conſeqvens eſt, ut non plures naturæ principes & reges, ſed unum intelligamus, ſua luce omnia illuſtrantem & moventem. Non enim plures eſſe mundi principes & conditores ſuſpicari licet, ſed pro religione perfecta ac veraci unus tantummodo rerum natura hoc ipſum declarante credendus eſt. Nam certum illud eſt indicium, unum eſſe iſtius univerſitatis autorem, qvod non multiplex, ſed unus perpetuo mundus exiſtat. Oporteret etenim, ſi plures eſſent principes, plures qvoqve & diverſos eſſe mundos. Siqvidem par non eſt, ut plures unum mundum ædificent, aut unum a multis ædificari propter abſurda, qvæ ſe inde oſtenderent: primum qvidem qvod ſi a multis fabricatus eſſet hic mundus, imbecilles fuiſſe ejus fabros, arbitrandum foret, eo qvod multorum opera ad unum opus requiſita eſſent. Et ex eo qvoqve argumentum colligeretur minime vulgare imperfectæ uniuſcujusq; ad faciendum ſcientiæ. Nam ſi unus idoneus fuiſſet, non plures aliorum defectum, qvaſi ſuccenturiati, adimpleviſſent. In Deo autem, dicere aliqvid eſſe minus integrum aut perfectum, non ſolum impium, ſed plusqvam nefarium eſt. Quippe neqve artificem inter homines abſolutum dixeris, ſed imbecillem, ſi non ſolus, ſed cum multis unum opus expediat. Porro ridicula res fuerit, ſi ſinguli, qvia per ſe minus poterant in commune, operas ſuas laboresqve conſociaſſe dicas.

A ἑκάστῳ γὰρ τοῦ ἑτέρου ἀρχὴν ἀναιροῦντος, οὐδεὶς ἐφαίνετο λοιπὸν ὁ ἄρχων, ἀλλ' ἦν ἀναρχία πᾶσι καὶ πᾶσιν. ἔνθα δὲ μή ἐστιν ἄρχων, ἐκεῖ πάντως ἀταξία γίνεται. καὶ ἔμπαλιν ἡ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων μία τάξις καὶ ὁμόνοια, ἕνα καὶ τὸν ἄρχοντα δείκνυσι. καθάπερ εἴ τις πόρρωθεν ἀκούει λύρας ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων νεύρων συνεστώσης, καὶ θαυμάζοι τούτων τὴν ἁρμονίαν καὶ συμφωνίας, ὅτι μὴ μόνον ἡ βαρεῖα τὸν ἦχον ἀπολείπει, μηδὲ μόνη ἡ ὀξεῖα μηδὲ μόνη ἡ μέση· ἀλλὰ πᾶσαι καθ' ἴσην ἀνίσασιν ἀλλήλαις συνηχοῦσι, καὶ πάντως ἐκ τούτων
B ἐννοεῖ, οὐχ ἑαυτὴν κινεῖν τὴν λύραν, ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν αὐλητῶν τύπτεσθαι· ἕνα δὲ εἶναι μουσικὸν τὸν ἑνὸς νευρᾶς ἦχον, πρὸς τὴν ἐναρμόνιον συμφωνίαν κεράσαντα τῇ διανοίᾳ, κἂν μὴ τοῦτον βλέπῃ· οὕτω πανταρμονίας ὄσης τῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ παντί· καὶ μήτε τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω· μήτε τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω σασιαζόντων· ἀλλὰ μιᾶς τῶν πάντων ἀποτελουμένης τάξεως, ἕνα καὶ μὴ πολλοὺς νοεῖν, ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλέα
C πάσης (τῆς) κτίσεως. τὸν τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ πάντα καταλάμποντα καὶ κινοῦντα. οὐδὲ γὰρ πολλοὺς εἶναι δεῖ νομίζειν θεοὺς τῆς κτίσεως ἄρχοντας καὶ ποιητάς, ἀλλὰ πρὸς εὐσέβειαν ἀκεραίαν καὶ ἀληθειαν, ἕνα τοῦτο τῆς πίστεως αὐτῆς ἐμφανῶς δεικνύσης. γνώρισμα γὰρ ἀσφαλὲς τοῦ ἕνα τὸν ποιητὴν εἶναι τοῦ παντός ἐστι τοῦτο, τὸ μὴ πολλοὺς, ἀλλ' ἕνα εἶναι τὸν κόσμον. ἔδει γὰρ, εἴπερ ἦσαν πολλοὶ θεοὶ, πολλοὺς εἶναι καὶ διαφόρους τοὺς κόσμους· ὅτε γὰρ ἔπρεπε τοὺς πολλοὺς ἕνα κόσμον κατασκευάζειν, ὅτε τὸν ἕνα ὑπὸ πολλῶν ποιεῖσθαι, διὰ τὰ ἐκ τούτων δεικνύμενα ἄτοπα. πρῶτον
D μὲν ὅτι, εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ εἷς ἐγεγόνει κόσμος, ἀσθένεια τῶν ποιησάντων ἦν· ὅτι ἐκ πολλῶν εἰς ἔργον ἀπετελέσθη· καὶ ἐκ τούτου γνώρισμα, ὡς τὸ τυχὸν ἦν τὸ ἀτελὲς ἑκάστου πρὸς τὸ ποιεῖν ἐπίσημος· εἰ γὰρ ἤρκει εἷς, οὐκ ἂν οἱ πολλοὶ τὰ ἀλλήλων ἀνεπλήρουν ἐλλείψεις. ἐν θεῷ δὲ λέγειν εἶναί τι ἐλλιπὲς, οὐμόνον ἀσεβὲς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ ἀθεμίτων ἐστί. καὶ γὰρ καὶ τεχνίτην ἐν ἀνθρώποις, οὐκ ἄν τις εἴποι τέλειον, ἀλλὰ ἀσθενῆ, εἰ μὴ μόνος, ἀλλὰ μὴ πολλῶν εἰς ἀποτελοῦν ἔργον· εἰ δὲ ἕνας μὴ ἠδυνάτο τὸ ὅλον ἀποτελέσαι, οἱ πάντες δὲ εἰργάσαντο διὰ τὴν τοῦ γιγνομένου κοινωνίαν, γελοῖον μὲν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον·

εἰ (δὲ) διὰ δόξαν ἕκας☉ εἰργάσατο, ἵνα μὴ ὡς ἀδυνάτ☉ ὑπονοηθῇ, κενοδοξίαν δὲ πάλιν ἐν θεοῖς λέγειν τῶν ἀτοπωτάτων ἐστίν. ἔπειτα εἰ ἕκαστος ἱκανὸς ἦν πρὸς τιν τὸ ὅλ δημιουργίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν ἑνὸς αὐτάρκης γινομένυ πρὸς τὸ πᾶν; ἄλλως τε ἀσεβὲς καὶ ἄτοπον ἂν φανείη· εἰ τὸ μὲν ποίημα ἐντυγχάνει, οἱ δὲ ποιήσαντες διάφοροι καὶ πολλοί· λόγ ὄντ☉ φυσικ τὸ ἓν καὶ τέλειον τῶν διαφόρων πρεῖττον εἶναι. καὶ τοῦτο δὲ ἰσέον, ὅτι εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ κόσμ☉ ἐγεγόνει, διαφόρους εἶχε καὶ τὰς κινήσεις καὶ ἀνομοίους ἑαυτῷ. πρὸς ἕκαστον γὰρ τ ποιησάντων ἀποβλέπων, διαφόρους εἶχε καὶ τὰς κινήσεις, καὶ ἀνομοίους ἑαυτῷ. ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ, καθάπ ἐίρηται πρότερον, πάλιν ἂν ἀκοσμία καὶ τ παντὸς ἀταξία· ἐπειδὴ δὲ ναῦς ὑπὸ πολλῶν κυβερνωμένη κατ' ὀρθὸν πλοῦσεῖται, εἰ μὴ εἷς ταύτης τοῦ οἰακας κρατοίη κυβερνήτης· δὲ λύρα ὑπὸ πολλῶν κρουομένη, σύμφωνον ἀποτελέσει τὸν ἦχον, εἰ μὴ εἷς ὁ ταύτῳ πλήττων εἴη τεχνίτης. ὀκοῦν μιᾶς ὕσης τ κτίσεως, καὶ ἑνὸς ὄντ☉ κόσμυ, καὶ μιᾶς τ τούτυ τάξεως, ἕνα δεῖ νοεῖν καὶ τ ταύτης βασιλέα καὶ δημιουργὸν Κύριον. διὰ τοῦτο γ καὶ αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἕνα τ σύμπαντα κόσμον πεποίηκεν, ἵνα μὴ τῇ τ πολλῶν συσάσει, πολλοὶ καὶ οἱ δημιουργοὶ νομίζοιντο. ἀλλ' ἑνὸς ὄντ☉ τ ποιήματος, εἷς καὶ ὁ τούτυ ποιητὴς πιστεύηται· κ οὐχ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς, διὰ τοῦτο κ εἷς ἐστιν ὁ κόσμ☉. ἠδύνατο γὰρ κ ἄλλους κόσμους ποιῆσαι ὁ θεὸς, ἀλλ' ὅτι εἷς ἐστιν ὁ κόσμ☉ ὁ γενόμεν☉, ἀνάγκη κ τ τούτυ δημιουργὸν ἕνα πιστεύειν εἶναι. τίς ἂν εἴη οὗτ; κ τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον μάλιστα δηλῶσαι κ λέγειν, ἵνα μὴ τῇ περὶ τούτων ἀγνοίᾳ πλανηθείς τις, ἕτερον ὑπολάβῃ. κ εἰς τὴν αὐτὴν πάλιν τοῖς πρότερον ἀθεότητα ἐμπέσῃ. νομίζω δὲ μηδένα περὶ τούτυ τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχειν. εἰ γὰρ δὴ τοῦ περὶ ποιητοῦς λεγομένους θεοὺς, ὡς εἶναι θεοὺς ὁ λόγ☉ ἔδειξε. κ τοῦ τὴν κτίσιν θεοποιοῦντας ἤλεγξε πλανωμένους, κ καθόλ τὴν τῶν ἐθνῶν εἰδωλολατρείαν, ἀθεότητα κ ἀσέβειαν ὖσαν ἀπέδειξεν, ἀνάγκη πᾶσα τούτων ἀναιρεμένων, λοιπὸν παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἀσεβῆ θρησκείαν· κ τὸν παρ' ἡμῶν προσκυνούμενον κ κηρυττόμενον, τοῦτον μόνον εἶναι θεὸν ἀληθῆ, τὸν (κ) τῆς κτίσεως Κύριον καὶ πάσης ὑποστάσεως δημιουργόν.

A Sin ob ambitionem qvisqve industriam
suam adhibere voluerit, ne in suspi-
cionem imbecillitatis veniret, ambitio-
sam æmulationem in Numinibus con-
stitues, rem omnium longe absurdissi-
mam. Qvod si unusqvisque satis ido-
neus fuit ad universitatis istius archite-
cturam, quis usus in multis? cum unius
vis ad omnia sufficiat. Impium certe
pariter & absurdum videretur unum
opus esse, plures autem & diversos opera-
tores, cum physicæ rationis sit, unum
& singulare, si perfectum sit, multipli-
cato excellentius esse. Id qvoqve scien-
B dum: quod si mundus a multis creatus
esset, multiplices qvoqve motus habe-
ret, & sibi ipsi dissimiles. Quippe qui
ad singulos autores respiciens: diversas
qvoqve & dissimiles obiret motiones.
In ipsa autem dissimilitudine (ut dictum
est antea) denuo resurgeret inordinatio,
perturbatioqve universitatis. Quando-
qvidem ne navis qvidem a multis gu-
bernata recte cursum tenuerit, nisi
unus gubernator clavum in manus su-
mat: neqve cythara, si a multis pulse-
C tur, concentum edet, nisi illam arti-
fex plectro feriat. Qvapropter, cum
una sit rerum natura, unus mundus
ejusqve unus ordo: unum illius intelli-
gere debemus, & regem & opificem
Dominum nostrum. Ideo enim ipse
opifex unum (in universum) mundum
condidit, ne de multorum numero
multi etiam opifices existimarentur, sed
ex uno opere, unus qvoqve illius autor
crederetur. Verum, non qvia unus est
conditor, ideo qvoqve necessum est,
ut unus sit mundus. Poterat enim &
alios mundos construere Deus; sed
qvia unus est mundus creatus, necesse
est creatorem ejus unum credere. Cæ-
terum, qvis ille sit, (nam id qvoqve in-
primis necessarium) jam declaretur, ne
si qvis hac in parte erret, alio credito
Numine denuo in eandem superstitio-
D nem, quæ nullo nomine subnixa est, re-
labatur. Arbitror autem neminem in hac
re jam deinceps esse ambiguæ mentis. Si
enim poëticos deos, deos non esse, ratio
demonstravit, & eos, qvi res creatas pro
Numinibus habent, erroris convicit, &
omnino gentium idololatriam cultu veri
Numinis carere edocuit: necessum est,
prorsus sublatis aliorum religionibus apud
nos solos veram supereſſe religionem, &
eum, qui a nobis adoratur & prædicatur,
hunc solum esse verum Deum, ac naturæ
Dominum, & omnium rerum opificem.

At qvisnam is est alius, nisi undecunque ille sanctus, & excelsior omni creata substantia, Christi Pater, qui veluti optimus gubernator sua Sapientia suaque ratione Domino nostro Servatore Christo, ea, qvæ ubiqve sunt, salubriter gubernat ac dispensat, facitqve, prout sibi recte esse videtur. Recte autem se habent, prout facta sunt, aut fieri conspicimus, quia ita placuit illius arbitrio; nec video, qvi fieri possit, ut istud non credatur. Si enim irrationabilis esset naturæ motus & temere universitas ista raperetur, recte qvispiam & dictis meis fidem abrogaverit. Sin autem ratione, & arte & sapientia constant, atque omni ornatu exornata sunt, necesse est, eum, qui superincumbat, atque ita ea instruat, non alium, qvam Verbum rationemqve, Dei esse. Intelligo autem rationem, non qvæ singulis (cum fiunt) implicita est & congenita, qvam nonnulli etiam seminalem consveverunt dicere, inanimatam (inqvam) illam, & nulla ratiocinatione, nulla mente præditam, ex arte tantummodo vires capientem, pro artificis (qvirem tractarit) ingenio: Neqve rursus, qualem habet rationem orationemve rationale genus hominum, qvæ syllabis componitur, & aëre exprimitur: sed boni illius Numinis, Deique omnium vivum Verbum, rationemque intelligo, nimirum efficacem Deum: qui diversus est a rebus genitis, & ab iis, qvæ sunt in rerum natura, proprium item & unicum boni illius Patris Verbum, quod universitatem istam instruit & illustrat sua providentia, utpote boni Patris bona Ratio: Illa (inqvam) quæ mundi ordinem dispensavit, illa quæ contraria contrariis coaptans, hanc concinnitatem dedit, quæ ipsa Dei potentia, & Dei sapientia est, qvæ cœlum versat, terram suspendit, eamque nullius rei fulcro innixam suo nutu confirmavit. Hac illuminatus sol, orbem terrarum illustrat, luna dimensum lumen habet, per hanc & aqva in nubibus libratur, pluviæ imbresqve in terras fluunt, mare suis finibus circumscribitur, terra omnigenis stirpibus læta nitet & effrondescit. Quod si qvis, non habita fide meis verbis, dubius incredulusque inquirat, num omnino sit aliqua ratio in Deo? is ipse nulla ratione uti non injuria censebitur. Habet tamen ex rebus, quas videt, certum documentum, omnia ratione & sapientia Dei consistere, neqve quicquam firmum esse posse inter omnia creata, nisi verbo rationeq; condita essent,

Τίς δὴ οὖν ἐστιν οὗτος, ἀλλ' ἢ ὁ παναγιος καὶ ὑπερπέκεινα πάσης γνωητῆς οὐσίας, ὁ τοῦ Χριστοῦ πατὴρ, ὅσις καθάπερ ἄριστος κυβερνήτης τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ιησοῦ Χριστῷ, τὰ πανταχοῦ κυβερνᾷ σωτηρίως καὶ διακοσμεῖ, καὶ ποιεῖ, ὡς ἂν αὐτῷ καλῶς ἔχειν δοκῇ; ἔχει δὲ καλῶς, ὡς γέγονε, καὶ ὁρῶμεν γινόμενα· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο βούλεται, καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀπιστήσειεν. εἰ μὲν γὰρ ἄλογος ἦν ἡ τῆς κτίσεως κίνησις, καὶ ἁπλῶς ἐφέρετο τὸ πᾶν, καλῶς ἄν τις καὶ τοῖς λεγομένοις ἠπίστησεν. εἰ δὲ λόγῳ, καὶ σοφίᾳ καὶ ἐπιστήμῃ συνέστηκε, καὶ παντὶ κόσμῳ διακεκόσμηται, ἀνάγκη τὸν ἐπικείμενον καὶ διακοσμήσαντα τοῦτον οὐκ ἄλλον τινά, ἢ λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ. Λόγον δέ φημι, ὃ τὸν ἐν ἑκάστῳ τῶν γενομένων συμπεπλεγμένον καὶ συμπεφυκότα, ὃν δὴ καὶ σπερματικόν τινες εἰώθασι καλεῖν, ἄψυχον ὄντα καὶ μηδὲν λογιζόμενον μήτε νοοῦντα· ἀλλὰ τῇ ἔξωθεν τέχνῃ μόνον ἐνεργοῦντα καὶ τὴν τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτὸν ἐπιστήμην. ὃ δὲ οἷον ἔχει τὸ λογικὸν γένος λόγον, τὸν ἐκ συλλαβῶν συνιστάμενον, καὶ ἐν ἀέρι σημαινόμενον ἀλλὰ τὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ θεοῦ τῶν ὅλων ζῶντα καὶ ἐνεργῆ θεὸν, αὐτολόγον λέγω, ὃς ἄλλος μέν ἐστι τῶν γεννητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἴδιος δὲ καὶ μόνος τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς ὑπάρχων λόγος, ὃς τόδε τὸ πᾶν διεκόσμησε καὶ φωτίζει τῇ ἑαυτοῦ φρονήσει· ἀγαθοῦ γὰρ πατρὸς ἀγαθὸς λόγος ὑπάρχων, αὐτὸς τὴν τῶν πάντων διεκόσμησε διάταξιν, τὰ μὲν ἐναντία τοῖς ἐναντίοις συναπλῶν· ἐκ τούτων δὲ μίαν διακοσμῶν ἁρμονίαν. ἔστι θεοῦ δυνάμις καὶ θεοῦ σοφία ὤν, οὐρανὸν μὲν φέρει· γῆν δὲ ἀναρτήσας, καὶ ἐπὶ μηδενὸς κειμένην, τῷ ἰδίῳ νεύματι ἥδρασε· τούτῳ φωτίζομένη λίου τὴν οἰκουμένην καταυγάζει, καὶ σελήνη μεμετρημένον ἔχει τὸ φῶς. διὰ τοῦτον καὶ ὕδωρ ἐπὶ νεφελῶν κρεμᾶται· καὶ ὑετοὶ ἐπὶ γῆν ἐπικλύζουσι· καὶ ἡ μὲν θάλασσα τοῖς ὁρίζεται· ἡ δὲ γῆ παντοίοις φυτοῖς καὶ καρποῖς καὶ χλοηφορεῖ. καὶ εἴ τις ἄπιστος ζητοίη τῶν λεγομένων, εἰ ὅλως ἐστὶ λόγος θεοῦ μαίνοιτο μὲν ὁ τοιοῦτος ἀμφιβάλλων περὶ λόγου θεοῦ· ἔχει δὲ ὅμως ἐκ τῶν ὁρωμένων τὴν ἀπόδειξιν· ὅτι πάντα λόγῳ θεοῦ καὶ σοφίᾳ συνέστηκε. καὶ οὐκ ἂν ἡδράσθη τῶν γινομένων εἰ μὴ λόγῳ ἐγεγέ

καὶ λόγῳ τῷ θείῳ, καθάπερ ἐλέχθη. λόγος δὲ ὢν, οὐκ ἔστι τοῖς ἀνθρώπων ὁμοιότητα, ὥσπερ εἴπον, ἐστὶ συγκείμενος ἐκ συλλαβῶν, ἀλλὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς εἰκὼν ἐστὶν ἀπαράλλακτος. ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενοι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγόνασι, συγκείμενον ἔχουσι καὶ διαλυόμενον τὸν ἑαυτῶν λόγον· ὁ δὲ θεὸς ὤν ἐστι, καὶ οὐσιώδης λόγος ὢν ἐστιν, καὶ οὐσιώδης, ἀλλ' εἷς καὶ μονογενὴς θεὸς, ὁ καὶ ἐκ πατρὸς οἷα πηγῆς ἀγαθῆς ἀγαθὸς προελθὼν, τὰ πάντα διακοσμεῖ καὶ συνέχει. ἡ δὲ αἰτία, δι' ἣν ὁ λόγος, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τοῖς γενομένοις ἐπιβέβηκεν, ἐστιν ἀληθῶς θαυμασὴ καὶ γνωρίζουσα, ὅτι οὐκ ἄλλως ἔπρεπεν, ἢ οὕτω γενέσθαι ὥσπερ καὶ ἐστί· τοῖς μὲν γὰρ γενητῶν ἐστιν ἡ φύσις, ἅ τε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστᾶσα; ῥευστή τις καὶ ἀσθενὴς καὶ θνητὴ καθ' ἑαυτὴν συνεπινομένη τυγχάνει. ὁ δὲ τῶν ὅλων θεὸς ἀγαθὸς καὶ ὑπερκαλὸς τὴν φύσιν ἐστί· διὸ καὶ φιλάνθρωπός ἐστιν. ἀγαθῷ γὰρ πρὸς οὐδενὸς (ἂν) γένοιτο φθόνος· ὅθεν οὐδὲ τὸ εἶναί τινι φθονεῖ, ἀλλὰ πάντας εἶναι βούλεται, ἵνα καὶ φιλανθρωπεύεσθαι δύνηται. ὁρῶν οὖν τὴν γενητὴν πᾶσαν φύσιν, ὅσον οὐ δεῖ ἰδίᾳ αὐτῆς λόγῳ, ῥευστὴν οὖσαν καὶ διαλυομένην, ἵνα μὴ τοῦτο πάθῃ, καὶ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλυθῇ τὸ ὅλον, τοῦτο ἕνεκεν τῷ ἑαυτοῦ καὶ ἰδίῳ λόγῳ ποιήσας τὰ πάντα, οὐσιώσας τὴν κτίσιν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν τῇ ἑαυτῆς φύσει φέρεσθαι καὶ χειμάζεσθαι· ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι· ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ καὶ ἀπερ ὄντι θεῷ τὴν σύμπασαν διακυβερνᾷ καὶ καθίσησιν. ἵνα τῇ τοῦ λόγου ἡγεμονίᾳ καὶ προνοίᾳ, καὶ διακοσμήσει φωτιζομένη ἡ κτίσις, βεβαίως διαμένειν δύνηται. ἅτε δὴ τοῦ ὄντος ἐκ πατρὸς λόγου μεταλαμβάνουσα καὶ βοηθουμένη δι' αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι. μὴ ἄρα πάθῃ, ὅπερ (ἂν) ἔπαθεν, εἰ μὴ ὁ λόγος αὐτὴν ἐτήρει· λέγω δὴ τὸ μὴ εἶναι, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε τὰ πάντα τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τῆς ἀληθείας διάκονοι διδάσκουσιν ἐν ἁγίοις γράμμασιν. αὐτὸς γὲν ὁ παντοδύναμος καὶ παντέλειος ἅγιος ὁ τοῦ παλαιὸς λόγος, ἐπιὼν τοῖς πᾶσι καὶ πανταχοῦ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἐφαπλώσας, καὶ φωτίσας τά τε φαινόμενα, καὶ τὰ ἀόρατα πάλα

A hoc est ratione divina (ut dictum est) qvæ non ad hominum similitudinem, ut dixi, syllabis conflatur, sed sui patris imago per omnia similis existit. Homines enim ex partibus compositi, & ex nihilo procreati, compositam habent & resolubilem suam ipsorum rationem sive orationem: Deus autem, qvi est ipsa essentia, nullis partibus coalescit. Quapropter & ejus ratio, ipsum esse est, & neutiqvam ullis membris conjungitur, sed unus, unigenitusque Deus ex Patre, ut bonus ex bono fonte scaB turiens, omnia ordine cultuqve instruit & continet. Causa vero, ob qvam ratio, Dei inquam ratio, in res creatas sese immersit, profecto admirabilis est, & de se indicium præbet non aliter, qvam decuit rem actam esse. Creatarum enim rerum natura, qvia ex nihilo constat, fluxa, imbecillis & morti obnoxia est, per se judicata: Deus contra universitatis istius, bonus, & plusqvam bonus est natura, ac, qvia humanus est, nemini unquam invidit: liber est enim bonus ab invidentia: & qvia liber, ideo nulli suum esse invidet, sed omnes esse & existere concuC piscit, ut humanitatem suam exercere posit. Animadvertens igitur generabilia qvantum pro ipsorum ratione conditioneqve caduca esse, & dissolutu facilia: ne hoc ipsum paterentur, & in nihilum dissoluta reciderent, non permisit, res æterna sua ratione procreatas, & indita substantia solidatas, pro ipsorum natura ferri ac tempestatibus jactari, ne rursus in periculum non existendi devenirent: sed ut bonus suo ipsius verbo, rationeqve (qvæ & ipsa Deus est) universa gubernat & constituit, ut rationis ductu, imperio, ac dispositione illustrata natura, firmiter D perseverare posset, utpote qvæ in principatum communionemqve admissa sit ejus, qvi vere est, & ab eo vim existendi susceperit, ne ea pateretur defluvio essentiæ, qvæ alioqvin passura esset: loquor autem de non essendo, nisi ratio illa conservaret, quæ est imago Dei invisibilis, primogenitus omni creaturæ: qvia per eum, & in eo consistunt omnia, tum visibilia, tum invisibilia, & ipse est caput Ecclesiæ, ut veritatis administri docent in sacris literis. Ipse igitur omnipotens, omnino integer sanctus ipsius Dei sermo & ratio omnibus incumbens, & ubiqve suas vires explicans illustrans omnia, tum qvæ oculis apparet, tum

qvæ oculos ſubterfugiunt, univerſa in ſe continet & conſtringit, nihilqve deſertum a ſua potentia relinqvit, ſed omnia in omnibus ſingula privatim, publice univerſa vivificat & conſervat, initia elementaqve omnis ſenſibilis ſubſtantiæ, calida, frigida, humida, & ſicca in unum contemperans ſua potentia efficit, ut illa ſibi mutuo infeſta non ſint, ſed unam conſonamqve harmoniam in commune abſolvant: ut neqve ignea cum frigidis, neqve humida cum ſiccis pugnent, ſed ut amica & cognata, & ſi (qvantum in ipſis eſt) inter ſe contraria ſunt, ſimul tamen coëuntia, ea qvæ oculis ſubjecta ſunt, vivificent, & corporibus eſſendi initia præbeant, & huic divinæ rationi obtemperantia, illa, qvæ in terris ſunt, fœcundent, & qvæ in cœlo ſunt, conſtituant. Propter hanc, inare univerſum & ingens ille Oceanus, inter legitimos fines, ſuos motus coercet: terra vero, qvæ aqvis demerſa non eſt, vernat, & omnigenis, ut dixi, ſtirpibus comata frondeſcit. Et ne in re manifeſta, ſingula recenſendo, tempus teramus, nihil eſt omnium rerum, quæ fiunt, qvod non in ea, & per eam, & conſtitutum ſit & conſiſtat. Joan 1. Qvod & Theologus ille dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per eum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Qvemadmodum enim, ſi Muſicus, ubi lyram adaptaverit, & gravia acutis, & media extremis ex arte ſua conjunxerit, certum deſignatumqve melos abſolvat: ita qvoqve Dei illa ſapientia, rerum univerſitatem ut lyram tenens, & aeria terrenis copulans, & cœleſtia aereis, univerſaque cum ſingulis coaptans, circumagenſque nutu ſuo ac voluntate, unum mundum, mundiqve unum ordinem abſolvit recte & congruenter, ipſe quidem immobilis perſeverans apud Patrem, omnia tamen movet conſtitutione ſua, ut unumqvodqve ipſius Patri placuerit. Nam miraculum divinitatis in hoc conſiſtit, quod uno eodemque nutu omnia ſimul & non per intervalla, ſed univerſum cuncta tum recta, tum orbiculata, tum ſuperiora, tum media, tum inferiora, humida, frigida, calida, conſpicua, inconſpicua circumfert ac gubernat ſecundum uniuscujusqve naturam. Pariter enim eodem nutu ipſius, quæ recta ſunt, pro ſua rectitudine: qvæ rotunda pro ſua rotunditate circumaguntur: qvæ media, pro loci

A εἰς ἀυτὸν σωέχει ϗ συσφίγγει, μηδὲν ἔρημον
τ ἑαυτῦ δυνάμεως ἀπολελοιπὼς, ἀλλὰ πάν-
τα ϗ διὰ πάντων, ϗ ἕκασον ἰδίᾳ καὶ ἀθρόως
ὁμῦ τὰ ὅλα ζωοποιῶν καὶ διαφυλάττων,
τάς τε ἀρχὰς πάσης αἰσθητῆς ὐσίας, ἄπτε
εἰσὶ θερμὴ καὶ ψυχρὰ, καὶ ὑγρὰ ϗ ξηρὰ εἰς
ἓν συγκεραννύων, ποιεῖ μὴ ἀντιπατεῖν, ἀλλὰ
μίαν καὶ σύμφωνον ἀποτελεῖν ἁρμονίαν· δι
ἀυτὸν καὶ τἰῶ ἀπτ δυνάμιν, ὅτε τὸ πῦρ τῷ
ψυχρῷ μάχεται, ὅτε τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ·
ἀλλ' ὡς φίλα καὶ ἀδελφὰ καθ' ἑαυτὰ ὄντα
ἐναντία, συνελθόντα ὁμῦ, τά τε φαινόμενα
ζωογονεῖ, καὶ τὸ εἶναι τοῖς σώμασιν ἀρχὰς
γίνονται καὶ τύτῳ τῷ θεῷ λόγῳ πειθόμενα·
τὰ μὲν, ἐπὶ γῆς ζωογονεῖται· τὰ δὲ, ἐν τοῖς
οὐρανοῖς συνίσαται. καὶ διὰ τῦτο θάλατ-
μὲν πᾶσα ϗ ὁ μέγας Ὠκεανὸς ὅρις, (τοῖς
ἰδίοις ἔχυσι τὴν ἑαυτῶν κίνησιν· ἡ δ' ξηρὰ πᾶ-
σα χλοηφορεῖ καὶ κομᾷ παντοίοις καὶ δια-
φόροις φυτοῖς. ὡς προείρηται καὶ ἵνα μ
τὸ καθ' ἕκασον ἐπὶ φανερᾶς ὀνομάζων ἐν δι
τρίβω, ὐδέν ἐστι τῶν ὄντων ϗ γινομένων,
C μὴ ἐν ἀπτ καὶ δι' ἀπτ γέγονε καὶ ἔστηκεν.
Φησι καὶ ὁ θεολόγος ἀνὴρ· ἐν ἀρχῇ ἦν
Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸ
ϗ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· πάντα δι' ἀπτ ἐγένετ
χωρὶς ἀπτ ἐγένετο, ὐδὲ ἓν (ὃ γέγονεν.) οἷαν γὰ
λίς λύραν μουσικὸς ἁρμοσάμενος ϗ τὰ βαρ
τοῖς ὀξέσι, καὶ τὰ μέσα τοῖς ἄκροις τῇ τέχ
συναγαγὼν, ἓν τὸ σημαινόμενον μέλος ἀ
τελοίη, ὕτω καὶ ἡ τῦ Θεῦ σοφία, τὸ ὅλον κ
λύραν ἐπέχων, καὶ τὰ ἐν ἀέρι τοῖς ἐπὶ γ
συναγαγὼν, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐ
ἀέρι, καὶ τὰ ὅλα τοῖς κατὰ μέρ
συνάπτων καὶ περιάγων τῷ ἑαυτῦ νεύμα
καὶ θελήματι, ἕνα τὸν κόσμον καὶ μ
τὴν τύτυ τάξιν ἀποτελεῖ καλῶς ὁ ἠρεμοῦ
νως, αὐτὸς μὲν ἀκίνητος μένων πρὸς τῷ πα
D πάντα δὲ κινῶν τῇ ἑαυτῦ συσάσει, ὡ
ἕκασον τῷ ἑαυτῦ πατρὶ δοκῇ. τὸ γὰρ θ
δοξον ἀπτ τῆς θεότητος τῦτό ἐστιν, ὅτι
τῷ ἀπτ νεύματι πάντα ὁμῦ ϗ οὐκ ἐκ
σημάτων, ἀλλ' ἀθρόως ὅλα τάτε ὀρθὰ
τὰ περιφερῆ τὰ ἄνω, τὰ μέσα, τὰ κάτω
ὑγρὰ, τὰ ψυχρὰ, (τὰ θερμὰ,) τὰ φαινό
καὶ τὰ ἀόρατα περιάγει καὶ διακυ
κατὰ τὴν ἑκάστυ φύσιν. ὁμῦ γὰρ τῷ
νεύματι ἀπτ, τὸ μὲν ὀρθὸν ὡς ὀρθ
δὲ περιφερὲς περιάγεται· τὸ δὲ μέσον,

κινεῖται· τὸ θερμὸν θερμαίνεται, καὶ τὸ ξηρὸν ξηραίνεται· καὶ τὰ ὅλα ὡς ἔχει φύσεως ζωοποιεῖται καὶ σωίζεται παρ' αὐτοῦ. καὶ θαυμασή τις καὶ θεία ἀληθῶς ἁρμονία ἀποτελεῖται δι' αὐτοῦ. καὶ ἵνα ἐν ὑποδείγματι τὸ τηλικοῦτον νοηθείη. ἔστω τὸ λεγόμενον ὡς ἐν εἰκόνι χοροῦ μεγάλου. ὡς τοίνυν τοῦ χοροῦ συνεστῶτος ἐκ διαφόρων ἀνθρώπων, παίδων, γυναικῶν ἅμα καὶ γερόντων, καὶ τῶν ἔτι νέων· καὶ ἑνὸς τοῦ καθηγεμόνος σημαίνοντος ἑκάστῳ μέτρῳ καὶ τάξει φύσιν ἑαυτοῦ καὶ δύναμιν φωνεῖ ὁ μὲν ἀνὴρ, ὡς ἀνήρ. ὁ δὲ παῖς, ὡς παῖς· ὁ δὲ γέρων, ὡς γέρων· καὶ ὁ νέος, ὡς νέος· πάντες δὲ μίαν ἀποτελοῦσιν ἁρμονίαν. ἢ ὡς ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ ἐν ταὐτῷ τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις καὶ τὴν ἑκάστης ἐνέργειαν κινεῖ, ὥστε παρόντος πράγματος ἑνὸς τὰς πάσας ὁμοῦ κινεῖσθαι, καὶ τὸν μὲν ὀφθαλμὸν ὁρᾶν· τὴν δὲ ἀκοὴν ἀκούειν· τὴν δὲ χεῖρα ἅπτεσθαι· καὶ τὴν ὄσφρησιν ἀντιλαμβάνεσθαι· καὶ τὴν γεῦσιν γεύεσθαι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ὥστε καὶ τοὺς πόδας περιπατεῖν. ἢ ἵνα καὶ πρίτῳ ὑποδείγματι τὸ λεγόμενον σημανθῇ, ἔοικεν οἰκοδομηθείσῃ μάλιστα μεγάλῃ πόλει, καὶ οἰκονομουμένῃ ὑπὸ παρουσίᾳ τοῦ καὶ ταύτην οἰκοδομήσαντος ἄρχοντος καὶ βασιλέως. ἐκείνου γὰρ παρόντος καὶ πρόσωπον, καὶ πρὸς πάντα τὸν ὀφθαλμὸν τείνοντος, ἑπόμενοι πάντες, οἱ μὲν ὑπὲρ γεωργίαν· οἱ δὲ ὑπὲρ ὕδραγωγὸς ὑδρευσόμενοι πρεύδουσιν. ἄλλος δὲ σιτησόμενος προέρχεται· καὶ ὁ μὲν, ὑπὲρ τὴν βουλὴν βαδίζει· ὁ δὲ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεται· καὶ ὁ μὲν δικαστὴς ἐπὶ τὸ δικάζειν· ὁ δὲ ἄρχων, ἐπὶ τὸ θεσμοθετεῖν. καθίσταται δὲ εὐθέως ὁμὲν τεχνίτης ἐπὶ τὴν ἐργασίαν· ὁ δὲ ναύτης ἐπὶ τὴν θάλατταν καταίρεται· ὁ τέκτων ἐπὶ τὸ τεκτονεύειν· ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τὴν θεραπείαν· ὁ οἰκοδόμος ἐπὶ τὴν οἰκοδομήν· καὶ ὁ μὲν, εἰς τὸ ἄγρον βαδίζει, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἀνέρχεται, καὶ οἱ μὲν πρὸς τὴν πόλιν ἀναστρέφονται, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξέρχονται, καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν ἐπανέρχονται. πάντα ταῦτα τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἑνὸς ἄρχοντος, καὶ τῇ τούτου διατάξει γίνονται, καὶ σωίζονται. καὶ ταῦτα δὴ καὶ ἐπὶ τῆς συμπάσης κτίσεως, κἂν μικρὸν ᾖ τὸ ὑποδείγμα, ὅμως μείζονι διανοίᾳ χρὴ νοεῖν. ὑπὸ μιᾶς γὰρ ῥοπῆς πνεύματος ἐνὸς τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁμοῦ τὰ πάντα διακοσμεῖται, καὶ τὰ οἰκεῖα παρ' ἑκάστου γίνεται, καὶ ἐστὶ παρὰ πάντων ὁμοῦ μία τάξις ἀποτελοῦσα·

A sui conditione moventur: qvod calidum est, calefacit: qvod siccum, exsiccat, universaqve naturali modo ab ipso constant & vivificantur per ipsum: & admirabilis qvædam & vere divina ejus ope congruentia perficitur. Et ut exemplo res tanta innotescat; sumamus hæc verba, tanqvam si illa dicerentur de imagine & similitudine ingentis chori. Ut igitur in choro qvi constat ex diversis hominibus, viris, pueris, fœminis, senibus, juvenibus, sub uno præsule & moderatore, qvisqve, qvantum potest, cantat pro sua natura, ille qvidem ut vir, iste vero ut puer, alius ut senex, B alius qvemadmodum juvenis, omnes tamen unam & eandem absolvunt harmoniam; Vel ut nostra anima eodem tempore sensus nostros pro cujusqve officio exercet, & ad unam rem oblatam simul omnes moventur, adeo ut oculus videat, auris audiat, manus palpet, olfactus odores arripiat, gustus delibet, sæpe qvoqve interea ne aliæ qvidem corporis partes in ocio sunt, adeo ut inter ista pedes qvoqve obambulent. Vel ut tertio exemplo qvod dicimus exprimatur: magna similitudo est istius rei in magna civitate & populosa, & in C ipso, qvi eam condidit, moderatore ac rege. Ut enim præsentia regis imperantis simul & ad omnia oculos intendentis, omnes sunt in obseqvio, est, qui agros colat, est, qvi ad aquæductus aquarum properet, alius item pabulatum proficiscitur, alius ad curiam pergit, alius ad concionem ingreditur, judex item ad jurisdictionem, prætor autem ad tutelam curamque observandarum legum se confert, opifex statim ad opus tendit, nauta ad mare descendit, faber ad fabrilia negotia, medicus ad curationes suas, architectus ad struD cturam domus procedit: rursus est, qui rus contendit, est, qui revertitur, alii circa urbem versantur, alii ex urbe egrediuntur, alii eodem sese referunt, eaqve omnia ad præsentiam unius moderatoris & disciplinam fiunt & constituuntur: Ita quoque omnia in universa rerum natura geruntur. Nam exemplum tametsi minutius sit, majora tamen inde intellectu assequaris. Unico enim momento, ad nutum Verbi Dei, omnia simul dispensantur, & quæ cujusqve sunt, propria fiunt, & ab omnibus simul idem ordo conficitur.

Nutu enim & viribus præfecti moderatorisqve omnium divini & paterni Verbi, cœlum circumvolvitur, aſtra moventur, ſol lumen diffundit, luna circumambulat, & aër ab eo illuſtratur, æther vero calidus efficitur, venti ſpirant, montes in altum exurgunt, mare undis criſpatur, qvæqve in eo ſunt, animalia nutriuntur; terra immobilis permanens fructificat, homo formatur & vivit, ac rurſus moritur: in ſumma omnia animantur & moventur: ignis urit, aqva refrigerat, fontes ſcaturiunt, fluvii inundant, tempora rerum & horæ ſuperveniunt, imbres deſcendunt, nubes implentur, grandines fiunt, nix & glacies in denſitatem coaleſcunt, aves volitant, reptilia ſerpunt, aqvatilia natant, mare navigationibus exercetur, terra ſeritur, & ſuis temporibus germinat, ſtirpes creſcunt, & qvædam tenera ſunt, qvædam matura fiunt; qvædam acta ad ſenectutem perveniunt, qvædam abolentur, & nonnulla pereunt, nonnulla gignuntur & in lucem prodeunt. Omnia iſta, imo plura etiam iſtis (qvæ tantæ multitudinis ſunt, ut effari non liceat) mirificum illud Dei Verbum illuminans & vivificans, ſuo nutu movet & diſpenſat, unum mundum abſolvens, neqve extra ſe inviſibiles illas potentias relinqvens: nam & iſtas (utpote illarum conditor) complexus, una cum rerum univerſitate in ſe continet ac vivificat ſuo ipſius nutu ac providentia. Neqve vero qvicqvam eſt, qvod ejus rei incredulitatem foveat: ut enim illius providentia corpora qvidem adoleſcunt, anima vero rationalis movetur, & cogitandi videndiqve poteſtatem habet (neqve hoc multis indiget argumentis, nam ante oculos noſtros iſta fiunt) ita rurſus ipſum Dei Verbum, uno & ſimplici nutu ſua ipſius vi & viſibilem mundum & inviſibiles potentias movet & complectitur, unicuiqve ſuum officium attribuens, ut divinæ qvidem illæ, divinitus moveantur, viſibiles vero eodem modo, qvo oculis conſpiciuntur: ipſe interim in omnibus, & Dux, & Rex, & Conditor omnium, omnia pro judicio arbitratuqve ſui Patris agit, tantum non per opera (qvæ ab ipſo fiunt) docens ac loqvens ex magnitudine & pulchritudine rerum conditarum proportionabiliter conditorem debere intelligi & æſtimari. Sicuti enim reſpicientibus in cœlum, videntibusqve ornatum ejus & aſtrorum jubar,

A νεύματι γὰρ καὶ ταῖς δυνάμεσι τοῦ παντοκράτορος καὶ ἡγεμονεύοντος τῶν πάντων θείου καὶ πατρικοῦ Λόγου, ἀρχὴν μὲν λαμβάνει τὰ περιφερόμενα· τὰ δὲ ἄστρα κινεῖται, καὶ ὁ μὲν ἥλιος φαίνει, ἡ δὲ σελήνη περιπολεῖ, καὶ ὁ ἀὴρ μὲν ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεται, αἰθὴρ δὲ θερμαίνεται, ἄνεμοι πνέουσι· τὰ ὄρη εἰς ὕψος ἀνατείναμενα ἵσταται, ἡ θάλασσα κυμαίνει, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα τρέφεται, ἡ γῆ ἀκίνητος μένουσα καρποφορεῖ, καὶ ὁ ἄνθρωπος πλάττεται, καὶ ζῇ, καὶ ἀποθνήσκει πάλιν. καὶ ἁπλῶς πάντα ψυχοῦται καὶ κινεῖται· τὸ πῦρ καίει, τὸ ὕδωρ ψύχει, πηγαὶ ἀναβλύζουσι

B ποταμοὶ πλημμυροῦσι· καιροὶ καὶ ὧραι παραγίνονται, ὑετοὶ καταέρχονται· τὰ νέφη πληροῦται, χάλαζα γίνεται, χιὼν καὶ κρύσταλλος πήγνυται, πετειναὶ ἵπτανται, ἕρπετα τροφεύεται, ἔνυδρα νήχεται, θάλαττα πλέεται, γῆ σπείρεται, καὶ κατὰ τοὺς ἰδίους καιροὺς καρποφορεῖ, φυτὰ αὔξει, καὶ τὰ μὲν νεάζει, τὰ δὲ, πεπαίνεται· τὰ δὲ αὐξάνοντα γηράσκει καὶ φθίνει· καὶ τὰ μὲν ἀφανίζεται, τὰ δὲ γινόμενα καὶ φαίνεται.

C Ταῦτα δὲ πάντα, καὶ ἔτι πλείω τούτων, ἃ διὰ τὸ πλῆθος οὐκ ἰσχύομεν ἡμεῖς λέγειν, ὁ πάσης δόξης κρείττονος καὶ θαυματοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος φωτίζων καὶ ζωοποιῶν, τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι κινεῖ καὶ διακοσμεῖ, ἕνα τε κόσμον ἀποτελῶν οὐκ ἔξωθεν ἑαυτοῦ καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἀφείς· καὶ γὰρ ταύτας οἷα δὴ καὶ αὐτῶν ποιητὴς ὑπάρχων, συμπεριλαβὼν ἐν τοῖς ὅλοις, συνέχει καὶ ζωοποιεῖ πάλιν τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι,

D καὶ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ· καὶ ἵνα τι μὴ οὐκ ἄν τις γνοίη τοῦτο πρὸς ἀπιστίαν ἐφόδιον· ὡς γὰρ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ, καὶ σώματα μὲν αὔξει, ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ κινεῖται, καὶ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ ζῆν ἔχει· καὶ τοῦτο ἀπὸ πολλῆς ἀποδείξεως δεῖται· ὁρῶμεν γὰρ τὰ γινόμενα· ἄνω δὴ πάλιν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἐνὶ καὶ ἁπλῷ πνεύματι τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τόν τε ὁρατὸν κόσμον καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις κινεῖ καὶ συνέχει, ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἀποδιδούς. ὥστε τὰς μὲν θείας θειοτέρως κινεῖσθαι· τὰ δὲ ὁρατὰ ὥσπερ καὶ ὁρᾶται. αὐτὸς δὲ ἐπὶ πάντων ἡγεμών τε καὶ βασιλεὺς καὶ συσάτης γινόμενος τῶν πάντων τὰ πάντα πρὸς δόξαν καὶ γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἐργάζεται· μονονουχὶ διὰ τῶν γινομένων ἔργων αὐτὸς διδάσκων καὶ λέγων· ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλογῶς ὁ γνησιουργὸς θεωρεῖται· ὥσπερ γὰρ ἀναβλέψαντας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδόντας τὸν κόσμον αὐτοῦ, καὶ τὸ τῶν ἄστρων φῶς

ἔστιν ἐνθυμεῖσθαι τ' ταῦτα διακοσμοῦντα λόγον, ὅτως νοοῦντας λόγον θεοῦ, νοεῖν ἐστιν ἀνάγκη καὶ τὸν τούτου πατέρα θεόν, ἐξ οὗ προϊὼν εἰκότως τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἑρμηνεὺς καὶ Ἄγγελος λέγεται. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἂν ἴδοι. εἰ γὰρ δὴ λόγου προϊόντος ἀφ' ἡμῶν ἀνθρώπων, ἐνθυμούμεθα τὴν τούτου πηγὴν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τῷ λόγῳ ἐπιβάλλοντες, τὸν νοῦν σημαινόμενον ὁρῶμεν τῷ λογισμῷ, πολλῷ πλέον μείζονι φαντασίᾳ καὶ ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ τοῦ λόγου τ' δυνάμιν ὁρῶντες, ἔννοιαν λαμβάνομεν καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ φησιν. ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα μου. ταῦτα δὲ ἡ πᾶσα θεόπνευστος γραφὴ φανερώτερον καὶ μᾶλλον μείζον κηρύττει, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ἡμεῖς τεθαρρηκότες ταῦτά σοι γράφομεν· καὶ σὺ ταύταις ἐντυχάνων, δώσῃ τῶν λεγομένων ἔχειν τὴν πίστιν. λόγος γὰρ ἐκ μειζόνων βεβαιούμενος ἀναντίῤῥητον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν. ἄνωθεν τοίνυν καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀναιρέσεως προφαλίζετο τὸν τῶν Ἰουδαίων λαὸν ὁ θεῖος λόγος λέγων· οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον· οὐ δὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τούτων καθαιρέσεως, ἑτέρως σημαίνει λέγων· τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται. ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται· ῥῖνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται· χεῖρας ἔχουσι, καὶ οὐ ψηλαφήσουσι. πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπατήσουσιν. οὐ σεσιώπηκε δὲ τὴν περὶ τῆς κτίσεως διδασκαλίαν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εἰδὼς αὐτῶν τὸ κάλλος, ἵνα μή τινες τῷ κάλλει τούτων ἀποβλέψαντες, οὐχ ὡς ἔργα θεοῦ, ἀλλ' ὡς θεοὺς θρησκεύσωσι προφαλίζεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων. καὶ μὴ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς, προσκυνήσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε Κύριος ὁ Θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. ἃ ἀπένειμεν, οὐχ εἰς τὸ εἶναι θεοὺς αὐτοῖς αὐτά, ἀλλ' ἵνα τῇ τούτων ἐνεργείᾳ γινώσκωσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν θεὸν ὥσπερ εἴρηται. ὁ γὰρ Ἰουδαίων πάλαι λαὸς καὶ πλεῖον εἶχε τ' διδασκαλίαν· ὅτι μὴ μόνον ἐκ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θείων γραφῶν εἶχον τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν.

par est, ut ratiocinentur de ratione, Verboqve, qvod illa ad istum modum ordinemqve digessit, ita intelligentibus qvalis sit ratio sermoque, atqve adeo Verbum Dei; necessum est ut intelligat, qualis sit ejus rationis, sive sermonis, sive Verbi Pater, unde progressus, recte sui Patris Interpres, Nunciusque appellatur: id qvod in rebus nostris qvoqve videas. Si enim oratione progrediente ex homine, fontem ejus, unde profluxit, mentem esse intelligimus: ac orationi intendentes, animum (qui illa loqvutione significatur) agnoscimus: qvanto vividius excellentiusqve ex intuitu Verbi, Patrem Verbi intelligimus? ut ipse Salvator ait: *Qvi videt me, videt & Patrem meum:* Hæc qvoniam a divina scriptura manifestius ac locupletius deprædicantur, ideo & nos sumpta fiducia hæc tibi scribenda duximus: in qvibus, si ipse verseris, facile meis dictis fidem accommodaris. Sententia enim a majoribus confirmata, irrefutabilem habet confirmationem. Nam & olim a principio, ut idola tollerentur, sermo divinus populum Judaicum hisce verbi præmunitum esse voluit: *Non facies tibi idolum, neqve earum rerum simulachrũ, qvæcunqve sunt, vel in cœlo sursum, vel in terra deorsum.* Exod. 20. Istam autem tollendorum idolorum causam aliis verbis scriptura declarat: *Idola gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loqventur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nasum habent, & non olfacient: manus habent & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt.* Pſal. 113. Neqve item silentio præteriit, qva cautione utendum in rerum natura mundiqve pãrtibus, ut qvi non ignoraret, quanta in illis pulchritudo esset, ne qvis illarum venustate inescatus, eas jam non ut opera Dei aspiceret, sed ut deos coleret. Præmuñiit igitur homines cautosqve reddidit his verbis: *Ne oculis in altum sublatis, contemplans solem & lunam omnemqve ornatum cœli, errore deceptus ea ipsa adorares, qvæ distribuit Dominus Deus tuus omnibus gentibus, quæ sub cœlo sunt.* Distribuit autem, non ut gentium Numina essent, sed ut gentes ex istorum viribus, omnium rerum opificem agnoscerent, ut superius dictum est. Olim autem Judæorum populus plenius istarum rerum certitudine instructus fuit, eo qvod non solum ex naturæ operibus, sed etiam ex divinis scripturis deitatis cognitionem imbiberat:

in universum tamen omnes homines ab idololatriæ errore, & irrationabili mentis conceptu avulsos cupiens, hæc verba locutus est: *Non erunt tibi dii alii præter me.* Non qvod sint alii dii, ideo eos prohibet, sed ne qvis aversus a vero Deo, sibi ea, qvæ non sunt, in Numina constituat: qvalia sunt apud poëtas & historicos, qvæ, ut nomen Dei habent, ita redestituuntur, ut demonstratum est. Ipsa qvoqve forma verborum ostendit, eos deos non esse, qvatenus ad istum modum loqvitur: *Non erunt tibi dii alii*, qvod in futurum significationem habet. Qvod autem in futurum est, tum non est, cum hæc dicuntur. Sed qvid? num sublata, vel gentium vel idolorum superstitione, tacuit divina scriptura simpliciter? & semel humanum genus sine divinitatis intellectu rapi temere, ferriqve permisit? minime gentium: imo occurrit hujusmodi animi cogitationibus, inqviens: *Audi Israel, Deus tuus, Deus unus est.* Ac rursus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & pro omnibus viribus tuis.* Et item: *Dominum tuum adorabis, & illi soli servies, illiqve conglutinaberis.* Qvia vero per omnia & in omnia Verbi providentia & dispensatio ab omni sacra scriptura est contestata, sufficit ea, qvæ in præsentia dicta sunt, sermoni fidem conciliare, qva viri in rebus divinis disserti dicunt: *Fundasti terram, & permanet: ordinatione tua perseverat dies.* Ac rursum: *Psallite in cithara Deo nostro, qvi operit cœlum in nubibus, præparat terræ pluviam & progerminat in montibus fœnũ, & herbam servituti hominum, tribuit qve pecoribus pabulum.* Per qvem autem tribuit? nonne per eum, per qvem, ut omnia facta sunt, ita qvoqve omnia ipsius ordinatione prudentiaqve gubernantur? Sed qvisnam, qvæso, hic alius, si non Verbum Dei? de qvo & in alio Psalmo dicitur: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Nam & omnia per eum, & in eo facta esse prædicantur, qvod & ipsa scriptura persvasum esse nobis voluit, dum inqvit: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt.* Moses qvoqve in creatione mundi, hanc sententiam confirmat his verbis: Dixit Deus: *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram.* Postqvam enim cœli & terræ & omnium rerum procreationem absolvisset Pater,

Exod. 20, ℣. 3.

Deut. 6, 4. & ℣. 5.

℣. 13.

Psſ. 103, ℣. 26.

Psſ. 147, 7.

Psſ. 33, 6.

Ibid. ℣. 9.

Geneſ. 1, 26.

ἡ καθόλου δὲ τοῦ ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης καὶ ἀλόγου φαντασίας ἀφέλκων, φησίν· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. ἐχ ὡς ὄντων δὲ θεῶν ἄλλων κωλύει τούτους αὐτοῦ ἔχειν, ἀλλ' ἵνα μὴ τις τὸν ἀληθινὸν ἀποστραφεὶς θεὸν ἑαυτῷ τὰ μὴ ὄντα θεοποιεῖν ἄρξηται. οἱοῖοί εἰσιν οἱ ὑπὸ ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὀνομαζόμενοι, καὶ δειχθέντες οὐκ ὄντες θεοί. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ λέξις τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς θεοὺς δείκνυσι, δι' ἧς φησιν, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι. ὅπερ ἐπὶ μέλλοντος σημαίνεται. τὸ γὰρ ἐπὶ μέλλοντι γινόμενον, οὐκ ἔστι τότε, ὅτε ταῦτα λέγεται. ἆρ' οὖν ἀνελὼν τὴν τῶν ἐθνῶν, ἢ εἰδώλων ἀθεότητα, σεσιώπηκεν ἡ ἔνθεος διδασκαλία, καὶ ἁπλῶς ἀφῆκε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἄμοιρον τῆς θεοῦ γνώσεως φέρεσθαι; ἐχίγε, ἀλλὰ καὶ προσαπαντᾷ τῇ διανοίᾳ λέγουσα· ἄκουε Ἰσραὴλ Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι. καὶ πάλιν· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύι σου· καὶ πάλιν, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ. ὅτι ἡ διὰ πάντων ἡ εἰς πάντα λόγου πρόνοια καὶ διακόσμησις ἀπὸ πάσης τοῦ θεοπνεύστου γραφῆς μαρτυρεῖται, δεικνῦσι τὰ νῦν λεγόμενα δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν φύσιν, ἣν φασιν οἱ θεολόγοι ἄνδρες, ἐθεμελίωσας τὴν γῆν καὶ διαμένει· τῇ διατάξει σου διαμένει ἡ ἡμέρα· καὶ πάλιν. ψάλλετε τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐν κιθάρᾳ, τῷ περιβάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, τῷ ἑτοιμάζοντι τῇ γῇ ὑετόν, τῷ ἐξαγαγόντι ἐν ὄρεσι χόρτον, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων· καὶ διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφήν. διὰ τίνος δὲ δίδωσιν, ἢ δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε, δι' οὗ καὶ γέγονε, δι' αὐτοῦ καὶ τῶν πάντων ἀκολούθως ἡ πρόνοια· τίς οὖν ἂν εἴη σαφέστερος, ἢ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος περὶ οὗ καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ λέγει· τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ γὰρ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ γινόμενα διάγεται. ἀφ' ὧν καὶ ἡμᾶς πείθει λέγουσα, αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, καθὼς καὶ πάντα μέγας Μωσῆς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας βεβαιοῖ τὸ λεγόμενον ἐξηγούμενος καὶ λέγων· καὶ εἶπεν ὁ Θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἐπειδὴ καὶ τὴν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ πάντων ὑφισὰς γένεσιν, ἁπλῶς εἶπεν ὁ πρό-

γληθήτω ὐρανὸς, καὶ συναχθήτω τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ πᾶν ζῶον· ἀφ' ὧν καὶ Ἰουδαίους ἄν τις ἐλέγξειεν, ἀγνησίως ἐφισάνοντας, ταῖς γραφαῖς. τίνι γὰρ ἄν τις εἴποι πρὸς αὐτὸν, ὡ μίλει ὁ θεὸς, ἵνα καὶ προσάπτων λαλῇ; εἰ μὲν ἦν τοῖς γινομένοις προσέταττε καὶ ὡμίλει, περιττὸς ἦν ὁ λόγος· ἔπρεπε γὰρ ἦν, ἀλλ' ἔμελλε γίνεσθαι. ὐδεὶς δὲ τῷ μὴ ὄντι λαλεῖ ὐδὲ εἰς τὸ γένεσθαι τῷ μηδέπω γινομένῳ προσάπτει καὶ λαλεῖ. εἰ γὰρ τοῖς ἐσομένοις προσέταττεν ὁ θεὸς, ἔδει λέγειν αὐτὸν, γένου ὐρανὲ, καὶ γένου γῆ· καὶ ἔξελθε βοτάνη, καὶ ποιήθητι ἄνθρωπε. νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε. προσάπτει δὲ λέγων ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ ἐξελθέτω βοτάνη. ἀφ' ὧν δείκνυται ὁ θεὸς ὡς πλησίον τινὶ διαλεγόμενος προσὶ τούτων· οὐκοῦν ἀνάγκη συνεῖναί τινα τούτῳ, ᾧ καὶ ὁμιλῶν ἐποίει τὰ ὅλα. τίς ἂν εἴη εἰ μὴ ὁ τούτου λόγος; τίνι γὰρ ἄν τις φαίη θεὸν ὁμιλεῖν, ἢ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ; ἢ τίς τούτῳ συνῆν ποιοῦντι τὴν γενητὴν πᾶσαν ὐσίαν, ἢ ἡ τούτου σοφία, ἡ λέγουσα· ἐνίκα ἐποίει τὸν ὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, συμπαρῆμην ἁπλῶς· ἐν δὲ ὐρανῷ καὶ γῆς ὀνομασίᾳ, πάντα τὰ ἐν ὐρανῷ καὶ γῇ γενητὰ συμπεριλαμβάνει, συνῳκείωκε δὲ ὡς σοφία, καὶ ὡς λόγος, τὸν πατέρα βλέπων διημίεργει τὸ πᾶν, καὶ συνέσῃ, καὶ διεκόσμει. καὶ δυνάμις δὲ ὢν τοῦ πατρὸς, τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι ἐνεργοποίει. ἦ φησι καὶ ὁ Σωτὴρ, πάντα ὅσα βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, κἀγὼ ὁμοίως ποιῶ, καὶ δι' ἁπλοῦ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα γεγονέναι. οἱ ἱερεῖς τοῦτο διδάσκουσι μαθηταί. καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἐξ ἀγαθοῦ γένημα, καὶ ἀληθινὸς υἱὸς ὑπάρχων, δυνάμις ἐστὶ τοῦ πατρὸς, καὶ σοφία, καὶ λόγος, ὃ κοινωνίαν μετοχὴν ταῦτα ὢν, ὐδὲ ἔξωθεν ἐπιγινομένων τούτων ἁπλῶς τοῦ ἁπλοῦ μετέχοντας καὶ σοφιζομένους δι' αὐτοῦ, καὶ δυναστοῦ καὶ λογικοὺς ἐν ἁπλῷ γινομένους, ἀλλ' αὐτοσοφία, αὐτολόγος, αὐτοδύναμις ἰδιάτης παλαιός ἐστιν. αὐτοφῶς, αὐτοαλήθεια, αὐτοδικαιοσύνη, αὐτοαρετὴ καὶ μὴν καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα καὶ εἰκών. καὶ σωελόντι φράσαι, καρπὸς παντέλειος τοῦ πατρὸς ὑπάρχει, καὶ μόνος ἐστὶν υἱὸς, εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ πατρός· τίς ἂν, τίς ἐξαριθμήσειε τὰ παλαιὰ, ἵνα καὶ τοῦ λόγου τούτου λάβῃς δυνάμεις ἐξόρους; ἔστι γὰρ ὥσπερ τοῦ παλαιοῦ λόγος καὶ σοφία, οὕτω καὶ τῆς γενητῆς συναλλαβαίνων,

A ita locutus est: *Fiat cœlum, congregentur aquæ, & appareat arida, & educat terra omnẽ herbam fœni, & omne animal.* Qua in parte increpãdi Judæi, qui scripturas perverse intelligunt. Cũ quo, qvæso, istic (nam id qvæstionis Judæis objici qvoq; potest) sermocinabatur Deus, ubi & inter loqvendũ imperat. Qvod si rebus creandis hoc imperium dictitabat, illisq; loqvebatur, supervacanea erat istiusmodi sermocinatio, qvippe ad eas res habita, quæ non extabant, sed futuræ erant. Nemo enim cum re nihili & nondũ B extante, verba facit. Nemo item ea existere jubet & alloqvitur, qvæ nondum sunt in rerum natura. Si enim rebus futuris imperavisset Deus, dici ab illo oportuerat: Sis cœlum, sis terra, prodi herba, fias homo. Nunc autem nihil tale loqvutus est. Jubet autem his verbis: *Faciamus hominem: prodeat herba:* Ex qvibus apparet, Deum cum aliqvo sibi proximo sermones his de rebus conferre. Necesse est igitur aliqvem ei adfuisse, cum qvo universa condens, colloqviũ miscebat. At qvis ille fuerit, nisi ipsius Verbũ? Cum qvo enim Deus videri possit colloqvium habere, nisi cum sua ipsius ratione ac Verbo? Aut qvis deniq; illi adfuit con- C denti omnem creabilẽ substantiam, nisi sua ipsius Sapientia, qvæ ita de se loqvitur, *Cum faciebat cœlum & terram, coaderam ei.* Sub appellatione autem cœli & terræ, omnia, qvæ in cœlo & in terra genita sunt, complexa voluit. Præsens autem ibi, ut sapientia, ut ratio, Patremq; intuens, omnia instruebat, constituebat ac dispensabat. Rursus, ut potentia Patris omnibus soliditatem existendi tribuebat (qvemadmodum etiam a Salvatore dictum est.) *Qvæcunqve videro Patrem facere, eadem & ego facio.* Per eum vero & in eo omnia facta esse, sacrosancti illius discipuli docent, eumque esse bonam ex bona stirpem, ac verum filium. Potentia D autem Patris dicitur, & sapientia, & ratio, non ex eo, quod aliqua ex parte istarum rerum communionẽ adipiscatur, aut ista aliunde adventitia & superventitia, ejus naturam imbuãt: qvales sunt, qvi istarum rerũ participes fiunt, ac propterea sapiẽres, fortes, rationales efficiũtur? sed qvod per se sit ipsissima sapientia illa, per se illa ipsissima ratio ac propria potentia Patris, illa ipsa lux, illa ipsa veritas, illa ipsa justitia, illa ipsa virtus: & character, & jubar, & imago, & (ut compendio dicã) fructus Patris undecunque perfectus, ac solus Filius, & per omnia similis imago Patris sui. Qvis igitur, qvis (inqvam) percensuerit plene de Patre, ut Verbi ejus dotes assequatur? Est enim sicuti Patris Verbum, Sapientia, ita qvoqve ad creata se demittens & accommodans,

Ibid. & 8. 9. 11. 20. seq.

Joh. 1. 6. 1. Prov. 8. 22. Sap. 9. 9.

Joh. 5. 6. 19. Rom. 11.

it ad creatoris cognitionem intellectumqve ipsa ex se propitiatio, ipsa ex se vita, janua, pastor, via, rex, dux, & in omnibus servator & vivificator, lux & providentia omnium. Talem igitur bonum, & opificem Filium habens ex se Pater, non illum rebus genitis obscurum occultumqve voluit, sed quotidie eum revelat omnibus per omnia, qvæ ab ipso constituuntur vitamqve accipiunt, & in eo, & per eum seipsum quoque exhibet, quemadmodum Salvator ait: *Ego in Patre, & Pater in me*, ut necessarium sit, Verbum esse in genitore, & genitum cum Patre suo perennare. Cum hæc igitur ita se habeant, & nihil extra eum sit, sed cœlum & terra, & omnia, qvæ in iis sunt, ab illo pendeant; homines tamen stolidi, repudiata illius cognitione & pietate, res, quæ non sunt, rebus, quæ sunt, anteposuerunt, & pro vero Deo, ea, qvæ nulla essent, deos statuerunt, creaturæ potius, qvam creatori servientes, remque stultam & impiam designantes, non aliter, qvam si qvis opera præ opifice admiretur, & ad monumenta in civitate obstupescat, conditorem eorum pedibus conculcet: Aut veluti si qvi musicum instrumentum laudibus extollant, concinnatorem autoremqve ejus rejiciant, stolidi nimirum & magnopere oculis capti. Qvomodo enim ulla ratione cognoverint aliter aut navem, aut domum, aut cytharam, si non sit faber navalis, qui operam adhibeat, aut architectus qui ædificet, aut musicus, qui concinnet & componat? Ut igitur, qui hæc considerant, furiunt, imo omnem furorem transcendunt: ita mihi sani esse non videntur, qui & Deum ignorant, & Verbum ejus non colunt: Salvatorem, inquam, omnium Dominum nostrum JEsum Christum, per qvem omnia Pater regit & continet, & totius universitatis curam gerit, in qvem cum tu fidem habeas & amorem, o Christi studiose, gratulare tibi, & certo persvadeas, in mercedem emolumentumque istius in ipsum fidei & religionis, immortalitatem & regnum cœlorum tibi destinatum esse, modo secundum leges illius anima tua exornata fuerit. Ut enim iis, qui secundum illius præcepta vivunt, æterna vita pro præmio est, ita eos, qui in diversum & non per viam virtutis incedunt, probrum ingens & periculum inexpiabile manet in die judicii, eo qvod, cum cognitam haberent virtutis viam, contraria his, quæ perspecta ac nota habebant, fecerunt.

A γίνεσθαι πρὸς τὸ θεῖον γνωστικοὺς καὶ ἔννοιαν αὐτοαγιασμὸς καὶ αὐτοζωή, καὶ θύρα, καὶ ποιμήν, καὶ ὁδὸς, καὶ βασιλεὺς, καὶ ἡγεμών, καὶ διὰ πᾶσι σωτὴρ, καὶ ζωοποιὸς, καὶ φῶς, καὶ τροφὸς τῶν πάντων. τοιοῦτον ἄρα ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν υἱὸν ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ, οὐκ ἀφανῆ αὐτὸν τοῖς γνητοῖς ἀπέκρυψεν· ἀλλὰ καὶ ὡσημέρα τοῦτον ἀποκαλύπτει τοῖς πᾶσι διὰ τῶν πάντων διὰ αὐτοῦ συσάσεως καὶ ζωῆς· ἐν αὐτῷ δὲ, καὶ διὰ αὐτοῦ, καὶ ἑαυτὸν ἐμφαίνει. καθὼς ὁ σωτὴρ φησιν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὥστε ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸν λόγον ἐν τῷ
B γεννήσαντι. καὶ τὸν γεννηθέντα σὺν τῷ πατρὶ διαιωνίζειν. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ ἀδένος ἔξωθεν αὐτοῦ τυγχάνοντος, ἀλλὰ καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξηρτημένων αὐτοῦ, ὅμως ἄνθρωποι ἄφρονες ἀγνωμοσύνῃ τὸ περὶ τούτου γνῶσιν καὶ εὐσέβειαν, τὰ
C μὴ ὄντα τοῖς τῶν ὄντων ἐτίμησαν καὶ ἀντὶ τοῦ ὄντως ὄντος θεοῦ, τὰ μὴ ὄντα ἐθεοποίησαν· τῇ κτίσει ἀντὶ τοῦ κτίσαντος λατρεύοντες. πράγμα πάσχοντες ἀνόητον καὶ δυσσεβές. ὅμοιον γὰρ εἴ τις τὰ ἔργα περὶ τοῦ τεχνίτου θαυμάσειε καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει δημιουργήματα καταπλαγείς τοῦτων δημιουργὸν καταπατοίη· ἢ ὡς εἴ τις τὸ μὲν μουσικὸν ὄργανον ἐπαινοίη, τὸν δὲ σωθέντα καὶ ἁρμοσάμενον ἐκβάλλοι. ἄφρονες καὶ πολὺ τοῦ ὀφθαλμοῦ πεπηρωμένοι. πῶς γὰρ ἂν ἔγνωσαν ἄλλως οἰκοδομὴν, ἢ ναῦν, ἢ λύραν, μὴ ἐκ τοῦ ναυπηγοῦ ἐργασαμένου, καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος οἰκοδομήσαντος, καὶ τοῦ μουσικοῦ σωθέντος· ὥσπερ ἂν ὁ ταῦτα λογιζόμενος
D μαίνεται, καὶ ὑπερπέπεινα πάσης μανίας ἐστὶν, οὕτως ἔμοι δοκοῦσιν ὑγιαίνειν τὴν διάνοιαν οἱ τὸν θεὸν μὴ ἐπιγινώσκοντες, καὶ τὸν τούτου λόγον μὴ θρησκεύοντες, τὸν Σωτῆρα τὸν πάντων Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διακοσμεῖ, καὶ σωέχει, καὶ προνοεῖται τῶν ὅλων. εἰς ὃν σὺ πίστιν ἔχων καὶ τὸ θεοσεβὲς, ὦ φιλόχριστε, χαῖρε καὶ εὐέλπις γίνου. ὅτι δὲ εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας ἀθανασία καὶ βασιλείαι οὐρανῶν ἐστὶν ὁ καιρὸς, μόνον ἐὰν καὶ σὺ κατὰ νόμους ἡ ψυχή σου κεκοσμημένη γένηται. ὥσπερ γὰρ τοῖς κατ' αὐτὸν πολιτευομένοις ἐστὶ τὸ ἔπαθλον ζωὴ αἰώνιος, οὕτως τοῖς τὰ ἐναντία καὶ μὴ τὰ τῆς ἀρετῆς ἀτραπὸν ὁδεύουσιν, αἰσχύνη μεγάλη καὶ κίνδυνος ἀσύγγνωστος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ὅτι καίτοι γνόντες τὴν ἀληθείας ὁδὸν, ἐναντία, ὧν ἔγνωσαν, ἔπραξαν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ ΤΟΥ (ΘΕΟΥ) ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΣΩΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΗΜΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ.

DE INCARNATIONE Verbi, ejusque corporali ad nos adventu.

B

ΑΥΤΑΡΚΩΣ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ὀλίγα διαλαβόντες, περὶ τῶν ἐθνῶν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης, καὶ τῆς τούτων δεισιδαιμονίας, πῶς ἐξ ἀρχῆς τούτων γέγονεν ἡ εὕρεσις· ὅτι ἐκ κακίας οἱ ἄνθρωποι ἑαυτοῖς τὴν πρὸς τὰ εἴδωλα θρησκείαν ἐπενόησαν. ἀλλὰ γὰρ χάριτι Θεοῦ σημάναντες ὀλίγα καὶ περὶ τῆς θειότητος τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς εἰς πάντα προνοίας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ὅτι ὁ ἀγαθὸς Πατὴρ τούτῳ τὰ πάντα διακοσμεῖ, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ ζωοποιεῖται· φέρε νῦν ἀκολουθίαν μακαρίᾳ καὶ ἀληθῶς φιλόχριστε, τῇ περὶ τῆς εὐσεβείας πίστει, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου διηγησώμεθα· καὶ περὶ τῆς θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας δηλωσώμεθα. οἷς Ἰουδαῖοι μὲν διαβάλλουσιν· Ἕλληνες δὲ χλευάζουσιν· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν· ἵν' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς δοκούσης εὐτελείας τοῦ λόγου, μείζονα καὶ πλείονα τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἔχῃς· ὅσῳ γὰρ παρὰ τοῖς ἀπίστοις χλευάζεται, τοσούτῳ μείζονα τὴν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρτυρίαν παρέχει· ὅτι τε ἃ μὴ καταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι ὡς ἀδύνατα, ταῦτα αὐτὸς ἐπιδείκνυται δυνατά. καὶ ἃ ὡς ἀπρεπῆ χλευάζουσιν ἄνθρωποι, ταῦτ' ἂν αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητι εὐπρεπῆ κατασκευάζει· καὶ ἃ σοφιζόμενοι ὡς ἀνθρώπινα γελῶσι, ταῦτα αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, θεῖα ἐπιδείκνυται. τὴν μὲν τῶν εἰδώλων φαντασίαν, τὴν νομιζομένην ἑαυτοῦ εὐτέλειαν διὰ τοῦ σταυροῦ καταισχύνων· τοὺς δὲ χλευάζοντας καὶ ἀπιστοῦντας μεταπείθων

C

D

QUM ſuperius pauca de multis decerpentes, ſed tamen quæ ſufficiant, tractaverimus, de gentium in idolis colendis errore, deqve earum ſuperſtitione, qvæqve illius origo fuerit, & qvomodo homines ex ſua malitia commenti ſibi ſint idolorum cultum: & pauca per gratiam Dei addiderimus de divinitate Verbi Patris, ejusqve in omnia cura & potentia, & qvod bonus ille Pater Deus per eum omnia digerat, & qvod omnia a Verbo moveantur & in eo vivificentur: age deinde, mi beate & vere Chriſti amator, expoſita fide noſtra, quæ eſt de pietate, etiam de incarnatione Verbi, & de divino ejus ad nos adventu pauca qvædam declaremus. Id qvod Judæi qvidem calumniis, Ethnici vero ludibriis inſectantur: nos vero adoramus, ut ex humilitate Verbi, qva apparuit, majorem adhuc, vehementioremqve pietatem concipias. Quanto enim majoribus ſannis apud infideles jactatur, tanto ille majora documenta teſtimoniaque ſuæ divinitatis præbet, cum ea, qvæ mortales, ut impoſſibilia, non aſſequuntur, ipſe poſſibilia oſtendat: &, quæ ut fœda aſpernantur, ea ſpecioſa ſua divinitate reddat: &, quæ docti viri, ut humana, irrident, ea ſua vi divina eſſe demonſtrat: dumqve ſpeciem idolorum omnium magnificam, vilitate ſua in qva eſſe putabatur, per crucem ſubvertit, eosqve qui irridebant, nec fidem habebant, clam in ſuam ſententiam trahit,

ut ejus divinitatem & potentiam agnoscat. Verum ad istarum rerum explicationem, non inutilis fuerit superiorum dictorum tenax memoria, ut corporeæ istius apparitionis causam, qua Verbum patris tale ac tantum sese manifestavit, rectius cognoscere & intueri valeas. Sed vide, ne pro conditione solitoque more naturæ, Salvatorem nostrum, corpus gestasse arbitreris: sed potius eum, cum natura incorporeus esset, ac ratio sui patris, studio nostri, patrisque in nos benevolentia, ob salutem humani generis, ipsum sese in humano corpore exhibuisse. Convenit autem nobis, (qui de tanto negocio narrationem instituimus,) prius de universa rerum molitione, ejusque opifice mentionem facere, ut ita naturæ instaurationem, a Verbo ipsius ab initio autore & conditore factam, digne riteqve contemplari possimus. Nihil enim in eo contrarium videbitur, si, per qvem rerum naturam condidit pater, per eundem qvoqve eam incolumem & salvam præstet. Opificium mundi & universitatis creationem, multi multifariam tractavere, & qvisque, prout ipsi libuit, ita qvoque rem descripsit: Aliqui enim sponte & fortuito omnia nata esse prædicant, (ut Epicurei, qui universitatis rerum per se nullam esse providentiam fabulantur) plane contra rem manifestam oculisque subjectam, verbis obgannientes. Si enim, (ut ipsi volunt,) omnia sine providentia exorta sunt, oportuit omnia temere exoriri & similia esse, neque ullo modo differre: nam, veluti in uno corpore unum oportuerit esse omnia, solem & lunam, atqve itidem in hominibus nihil aliud existere, nisi vel manum tantummodo, vel oculum, vel pedem. Nunc autem ita non fit: videmus enim aliud solem, aliud lunam, aliud terram esse: & in humanis corporibus, aliud pedem, aliud manum, aliud caput existere. Cæterum istiusmodi ordo documento est, non sponte res creatas prodiisse, sed causam effectricem præcessisse, ex qva dispositorem autoremqve omnium, Deum, intelligas. Alii (inter qvos est magnus apud Gentiles Plato,) ex præexistente ingenitaque materia fecisse Deum universa arbitrantur. Non enim Deum qvippiam posse, nisi illi prius subjecta sit materia, eadem ratione, qua & fabro lignum suppeditari oportet, ut fabricari possit. Atqvi non sentiunt, qui ista loquuntur, se Deo imbecillitatem injungere. Nam si materiæ autor non est,

A ἀφανῶς, ὥστε τὴν θειότητα αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἐπιγινώσκειν εἰς ὃ τὴν περὶ τούτων διήγησιν, χρεία τῆς τῶν προειρημένων μνήμης· ἵνα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐν σώματι φανερώσεως τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος πατρικὸς λόγος γνῶναι δυνηθῇς. καὶ μὴ νομίσῃς, ὅτι φύσεως ἀπολαθία σῶμα πεφόρεκεν ὁ Σωτὴρ· ἀλλ' ὅτι ἀσώματος ὢν τῇ φύσει, καὶ λόγος ὑπάρχων, ὅμως τῇ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἡμῖν πεφανέρωται. πρέπει δὲ ποιουμένους ἡμᾶς τὴν περὶ τούτου διήγησιν, πρότερον περὶ τῆς τῶν ὅλων κτίσεως, καὶ τοῦ ταύτης δημιουργοῦ Θεοῦ εἰπεῖν. ἵνα οὕτως καὶ τὴν ταύτης ἀνακαίνισιν ὑπὸ τοῦ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν δημιουργήσαντος Λόγου γεγενῆσθαι, ἀξίως ἄν τις θεωρήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἐναντίον φανήσεται, εἰ δι' οὗ ταύτην ἐδημιούργησεν ὁ πατὴρ, ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ταύτης σωτηρίαν εἰργάσατο. τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν τῶν πάντων κίσιν, πολλοὶ διαφόρως ἐξειλήφασι, καὶ ὡς ἕκαστος ἠθέλησεν, οὕτως καὶ ὡρίσατο· οἱ μὲν γὰρ αὐτομάτως, καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πάντα γεγενῆσθαι λέγουσιν· ὡς οἱ Ἐπικούρειοι, οἳ καὶ τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν καθ' ἑαυτῶν οὐκ εἶναι μυθολογοῦσιν· ἀντικρυς δὲ τὰ ἐναργῆ καὶ φαινόμενα λέγοντες. εἰ γὰρ αὐτομάτως τὰ πάντα χωρὶς προνοίας καθ' αὑτὸν γέγονεν, ἔδει τὰ πάντα ἁπλῶς γεγονῆσθαι, καὶ ὅμοια εἶναι, καὶ μὴ διάφορα. ὡς γὰρ ἐπὶ σώματος ἑνὸς ἔδει πάντα εἶναι ἥλιον καὶ σελήνην· καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἔδει τὸ ὅλον εἶναι χεῖρα, ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ πόδα· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστι μὲν οὕτως. ὁρῶμεν δὲ τὸ μὲν, ἥλιον· τὸ δὲ, σελήνην· τὸ δὲ, γῆν. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων, τὸ μὲν, πόδα· τὸ δὲ, χεῖρα· τὸ δὲ, κεφαλήν. ἡ δὲ τοιαύτη διάταξις, οὐκ αὐτομάτως αὐτὰ γεγεννῆσθαι γνωρίζει, ἀλλ' αἰτίαν τινὰ τῶν ὅλων προηγεῖσθαι δείκνυσιν· ἀφ' ἧς καὶ τὸν διατάξαμενον καὶ πάντα ποιήσαντα Θεὸν ἔστι νοεῖν. ἄλλοι δὲ, ἐν οἷς ἐστι καὶ ὁ μέγας παρ' Ἕλλησι Πλάτων, ἐκ προϋποκειμένης καὶ ἀγενήτου ὕλης πεποιηκέναι τὸν Θεὸν τὰ ὅλα διηγοῦνται. μὴ ἂν γὰρ δύνασθαί τι ποιῆσαι τὸν Θεὸν, εἰ μὴ προϋπέκειτο (ἡ) ὕλη· ὥσπερ καὶ τῷ τέκτονι προϋποκεῖσθαι δεῖ τὸ ξύλον, ἵνα καὶ ἐργάσασθαι δυνηθῇ. οὐκ ἴσασι δὲ τοῦτο λέγοντες, ὅτι ἀσθένειαν προστιθέασι τῷ Θεῷ· εἰ γὰρ οὐκ ἔστι τῆς ὕλης αὐτὸς αἴτιος,

ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ποιεῖ τὰ ὄντα, ἀσθενὴς ἀφίσκεται, μὴ δυνάμενος ἄνευ τῆς ὕλης ἐργάσασθαί τι τῶν γινομένων. ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ τέκτονος ἀσθενείᾳ ἐστί, τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς τῶν ξύλων ἐργάσασθαί τι τῶν ἀναγκαίων· καὶ κατ' ὑπόθεσιν (γὰρ) εἰ μὴ ἦν ἡ ὕλη, οὐκ ἂν εἰργάσατό τι ὁ Θεός· καὶ πῶς ἔτι ποιητὴς καὶ δημιουργὸς ἂν λεχθείη ἐξ ἑτέρου τὸ ποιεῖν ἐχόμενος, λέγω δὴ οὐ τῆς ὕλης. ἔσται δὲ εἰ ἄρα ἔχει, κατ' αὐτὸν ὁ Θεὸς τεχνίτης μόνον, καὶ οὐ κτίστης εἰς τὸ εἶναι, εἰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην εἰργάζεται, τῆς δὲ ὕλης οὐκ ἔστιν αὐτὸς αἴτιος. καθόλου γὰρ οὐδὲ κτίστης ἂν λεχθείη, εἰ μὴ κλίσει τὴν ὕλην, ἐξ ἧς καὶ τὰ κτισθέντα γέγονεν. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, ἄλλον ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται δημιουργὸν τῶν πάντων, παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλούμενοι μέγα καὶ παρὰ φύσιν πταίοντες. τοῦ γὰρ Κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. εἶτα σημαίνων τὸν κτίσαντά φησιν· ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· πῶς ὅτοι ξένην τοῦ πατρὸς τὴν κτίσιν εἰσάγουσιν; εἰ δὲ κατὰ τὸν Ἰωάννην πάντα παρειλαβόντα καὶ λέγοντα· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. πῶς ἂν ἄλλος εἴη ὁ δημιουργός, παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ; ταῦτα μὲν ὅτοι μυθολογοῦσιν· ἡ δὲ ἔνθεος διδασκαλία, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις, τὴν μὲν τούτων ματαιολογίαν, ὡς ἀθεότητα διαβάλλει· ὅτε γὰρ αὐτομάτως, διὰ τὸ μὴ ἀπρονοησίαν εἶναι, ὅτε ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, διὰ τὸ μὴ ἀσθενῆ εἶναι τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ μηδαμῶς ὑπάρχοντα τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι πεποιηκέναι τὸν Θεόν, διὰ τοῦ Λόγου οἶδεν. ἣ φησι διὰ μὲν Μωσέως· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· διὰ δὲ τῆς ὠφελιμωτάτης βίβλου τοῦ Ποιμένος· πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος σημαίνων φησὶ πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ. εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι

A sed ea ſubminiſtrata res creandas producit, imbecillis reperitur, cum citra materiem nihil eorum, quæ fieri debent, poſſit condere. Quemadmodum certe fabri imbecillitas in eo eſt, qvod nihil poteſt rerum neceſſariarum ſine lignis in opus conficere. Quod ſi juxta conceſſionem iſtius ſententiæ, ſine materia nihil Deus creaturus fuiſſet, qui illi competit nomen fictoris & conditoris, cum aliunde acqvirat, ut condere poſsit, nimirum ex materia? eritqve pro illorum opinione, ſi talis ſit B Deus, non conditor rerum, ſed artifex: cum in ſubjecta materia, cujus ipſe non eſt autor, opus ſuum, explicet. Omnino enim conditor non appellabitur, qvi materiam non condit, ex qua creaturæ conſtituuntur. Hæretici porro alium ſibi opificem rerum fingunt, extra Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, magnopere in rationibus ſuis cæcutientes, cum Dominus ad Judæos loqvatur: *An neſcitis, qvod ab initio ille, qvi conditor eſt, marem & fœminam eos creavit, & dixerit:* C *Ea de cauſa relinquet homo patrem & matrem ſuam, & coadglutinabitur uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.* Deinde indicium adjunxit, quisnam ille conditor eſſet, cum ait: *Qvod igitur Deus conjunxit, homo ne ſeparet.* Quomodo igitur iſti novam alienamqve a Patre procreationem rerum inducere poterunt? Si ſecundum Johannem Evangeliſtam nihil non ſub iſtis verbis complectentem, *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, qvod factum eſt*, quomodo alius fuerit opifex præter Chriſti Patrem? Talis eſt D iſtorum hominum nugatio: ſed enim divina inſtitutio, & fides ſecundum Chriſtum, eorum deliria, ut impietatem ac ſacrilegium qvoddam, execratur. Quæ univerſitatem rerum, non ſponte, ne ſit providentia deſtituta, neque ex præſuppeditata materia, ne Deus ſit impotens: ſed ex nihilo, ac prorſus nusqvam extantibus Deum Patrem per Verbum ſuum feciſſe agnoſcit, cum ad iſtum modum loqvatur per Moſem: *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Ex utiliſsimo Paſtoris libro, primo crede unum eſſe Deum, qui condidit omnia & abſolvit, fecitqve ea, qvæ non erant, ut eſſent. Quod & Paulus indicat his verbis: *Fide intelligimus, Verbo Dei perfecta eſſe ſecula, & ex non apparentibus prodiiſſe, ea, qvæ nunc apparent.*

Manichæi & Marcionitæ.

Geneſ. 2. v. 24.

Matth. 19. v. 6.

Joan. 1. v. 3.

Geneſ. 1. v. 1.

Heb. 11. v. 3.

Deus enim bonus est, vel potius fons bonitatis. Bonus autem, nullius rei invidia tangitur: unde nulli essentiam invidens, ex non entibus universa creavit, per suum Verbum Dominum nostrum Jesum Christum: inter quæ præ omnibus humanum genus misericordia prosequutus est: Animadvertens enim, eos conditione suæ naturæ perpetuo subsistere non posse, majus quiddam illis elargiturus, non simpliciter, sicut reliqva in terris animantia, qvæ bruta sunt, humanum genus creavit, sed ad suam ipsius imaginem illud effiguravit, deditque illis suæ rationis dotem, ut veluti umbras qvasdam ac lineamenta rationis possidentes, rationalesqve effecti, perseverare possent in beatitudine viventes veram & revera Sanctorum in paradiso vitam. Animadvertens rursum arbitrium defectumque hominis utroque vergere, mature hanc gratiam, quam ipsis dederat, legis & loci præsidio communitam voluit. Introduxit eos igitur in suum ipsius paradisum, edictumque præscripsit, ut, si gratiam illam conservarent, probiqve permanerent, fruerentur in paradiso sine mœrore, sine dolore, sine anxietate hilarissima vita, etiam præter id, qvod ipsis in cœlo immortalitas promissa erat. Sin autem prævaricationem facerent, & ad improbitatem averterentur, cognoscerent se per mortem pro ipsorum natura corruptionem subituros, neqve victuros in paradiso, sed extra paradisum postmodum morituros, & in morte corruptioneqve permansuros esse. Id autem & Scriptura his verbis significavit ex persona Dei: *Ex omni ligno, qvod est in paradiso, comedetis, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comederitis: quacunque autem die comederitis, morte moriemini.* Quid hoc aliud (qvæso) nisi non solummodo eos morituros, sed etiam in mortis corruptione permansuros esse? Sed fortasis admireris, cum proposita mentione de incarnatione Verbi, nunc de principio hominum verba faciamus. Verum id non alienum est a scopo institutæ orationis. Necesse est enim, nobis differentibus de Salvatoris nostri ad nos adventu, etiam differere de hominum principio, ut cognoscas, nostram culpam illi dedisse occasionem, ut descenderet, nostramque prævaricationem Verbi Dei humanitatem elicuisse, ut ad nos contenderet, & inter homines appareret Dominus. Illius enim incorporationis nos

A ὁ Θεὸς γὰρ ἀγαθός ἐστι, μᾶλλον δὲ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὑπάρχει· ἀγαθῷ δὲ οὐδενὸς ἂν γένοιτο φθόνος. ὅθεν οὐδενὶ τὸ εἶναι φθονήσας ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν οἷς περὶ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς τὸ ἀνθρώπων γένος ἐλεήσας, καὶ θεωρήσας, ὡς οὐκ ἱκανὸν εἴη κατὰ τὸν τῆς ἰδίας γενέσεως λόγον διαμένειν ἀεί, πλέονί τι χαριζόμενος αὐτοῖς, οὐκ ἁπλῶς, ὥσπερ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἄλογα ζῶα, ἔκτισεν οὐδὲ ἀνθρώπους· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐποίησεν αὐτούς, μεταδοὺς αὐτοῖς καὶ τῆς ἰδίου λόγου δυνάμεως· ἵνα ὥσπερ σκιάς τινας B ἔχοντες τοῦ λόγου καὶ γενόμενοι λογικοὶ, διαμένειν ἐν μακαριότητι δυνηθῶσι, ζῶντες τὴν ἀληθινὴν καὶ ὄντως (τῶν) ἁγίων ἐν παραδείσῳ βίον. εἰδὼς δὲ πάλιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀμφότερα νεύειν δυναμένην προαίρεσιν, προλαβὼν ἠσφαλίσατο νόμῳ καὶ τόπῳ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν· εἰς τὸν ἑαυτοῦ γὰρ παράδεισον αὐτοὺς εἰσαγαγὼν, ἔδωκεν αὐτοῖς νόμον· ἵνα εἰ μὲν φυλάξαιεν τὴν χάριν, καὶ μένοιεν καλοὶ, C ἔχωσι τὴν ἐν παραδείσῳ ἄλυπον καὶ ἀνώδυνον καὶ ἀμέριμνον ζωὴν, πρὸς τῷ καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίας αὐτοὺς τὴν ἐπαγγελίαν ἔχειν· εἰ δὲ παραβαῖεν καὶ στραφέντες γένοιντο φαῦλοι, γινώσκοιεν ἑαυτοὺς τὴν ἐν θανάτῳ κατὰ φύσιν φθορὰν ὑπομένειν, καὶ μηκέτι μὲν ἐν παραδείσῳ ζῆν. ἔξω δὲ τούτου λοιπὸν ἀποθνήσκοντας μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ ἐν τῇ φθορᾷ· τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεία γραφὴ προσημαίνει λέγουσα ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ D φάγησθε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. τὸ δὲ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ τὸ μὴ μόνον ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ διαμένειν; ἴσως θαυμάζεις τί δήποτε καὶ τὴν ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου προθέμενοι λέγειν, νῦν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἀνθρώπων διηγούμεθα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τῆς διηγήσεως· ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς λέγοντας καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος, λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα γινώσκῃς, ὅτι ἡμῶν αἰτία ἐκείνων γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου. καὶ ἡ ἡμῶν πρόβασις τοῦ Λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τὸν Κύριον ἐν ἀνθρώποις. τὸ γὰρ ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς

γεγόναμεν ὑποθέσις· καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐφιλανθρωπεύσατο, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ χρεάτι καὶ φανῆναι σώματι· ἅτως μὲν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πεποίηκε· καὶ μένειν αὐτὸν ἠθέλησεν ἐν ἀφθαρσίᾳ. ἄνθρωποι δὲ καὶ λιγωρήσαντες καὶ ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν Θεὸν κατανόησιν· λογισάμενοι δὲ καὶ ἐπινοήσαντες ἑαυτοῖς τὴν κακίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἔσχον τὴν προαπειλημθεῖσαν τοῦ θανάτου κατάκρισιν. καὶ λοιπὸν οὐκ ἔτι, ὡς γεγόνασι, διέμενον· ἀλλ' ὡς ἐλογίζοντο, διεφθείροντο· καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ἐκράτει βασιλεύων. ἡ γὰρ παράβασις τῆς ἐντολῆς, εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοὺς ἐπέστρεφεν, ἵνα ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, ἅτως καὶ τὴν εἰς τὸ εἶναι φθορὰν ὑπομείνωσι τῷ χρόνῳ· εἰκότως· εἰ γὰρ φύσιν ἔχοντες τὸ μὴ εἶναί ποτε τῇ τοῦ Λόγου παρουσίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ εἰς τὸ εἶναι ἐκλήθησαν, ἀκόλουθον ἦν κενωθέντας καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ εἰς τὰ οὐκ ὄντα ἀποστραφέντας, (οὐκ ὄντα γάρ ἐστι τὰ κακά· ὄντα δὲ τὰ καλά· ἐπειδήπερ ἀπὸ τοῦ ὄντος Θεοῦ γεγόνασι.) κενωθῆναι καὶ τοῦ εἶναι ἀεί· τοῦτο δέ ἐστι τὸ διαλυθέντας μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ· ἐστὶ μὲν γὰρ, κατὰ φύσιν ἄνθρωπος θνητός. ἄτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονώς. διὰ δὲ τὴν πρὸς τὰ ὄντα ὁμοιότητα, ἣν ἐφύλαττε διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατανοήσεως, ἤμελλεν ἂν τὴν κατὰ φύσιν φθορὰν, καὶ ἔμεινεν ἄφθαρτος· καθάπερ ἡ σοφία φησίν· πρόσοχὴ νόμων, βεβαίωσις ἀφθαρσίας· ἄφθαρτος δὲ ὤν, ἔζη λοιπὸν ὡς Θεὸς, ὥς που καὶ ἡ θεία γραφὴ τοῦτο σημαίνει λέγουσα. ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀπ' οὐκ ὄντων ἡμᾶς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν ἡμῖν ἐχαρίσατο τῇ τοῦ Λόγου χάριτι. οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὰ αἰώνια, καὶ συμβουλίᾳ τοῦ διαβόλου εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἀποστραφέντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τοῦ ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶς γεγόνασιν. ὄντες μὲν κατὰ φύσιν, ὡς προεῖπον, φθαρτοὶ, χάριτι δὲ τοῦ τοῦ Λόγου μετουσίας τοῦ καλὰ φύσιν ἐκφυγόντες, εἰ μεμενήκεισαν καλοί. διὰ γὰρ τὸν σωσόντα τούτοις λόγον, καὶ ἡ κατὰ φύσιν φθορὰ τούτων οὐκ ἦγιζε. καθὼς καὶ ἡ σοφία φησίν. ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίαν καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος· φθόνῳ δὲ διαβόλου θανάτος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· πάσχουσι δὲ οἱ μὲν

causam dedimus, & ob noſtram ſalutem ita benignus extitit, ut in humano corpore & eſſe vellet & appareret. Ad iſtum igitur modum Deus hominem fecerat, & in incorruptibilitate perſeverare volebat: homines autem contra ſpreta rejectaque Dei cognitione, excogitatis prava ſua ratione malis (ut ſuperius dictum eſt) prædenunciatam mortis condemnationem acceperunt: neqve jam inde (qvales conditi erant) remanſere: ſed pro ipſorum rationibus cogitationibusq; corruptelam vitiumq; contrahebant, & ſub mortis imperio detinebantur, eo quod prævaricatio mandati illos ad veterem naturæ conditionem retraheret: ut, qvemadmodum ex non entibus creati erant, ita eſſendi perniciem interitumq; progreſſu temporis ſuſtinerent, idq; non immerito. Cum enim naturam aliqvando non exiſtendi habuerunt, tamen ad ſuum eſſe ſunt revocati Verbi Dei præſentia, conſeqvens erat, ut iidem illi evacuati cognitionis de Deo, & in non entia averſi (mala enim non entia dicenda ſunt, bona autem entia, ut quæ verum Deum autoremqve ſui habeant) ſempiterna quoque illa eſſendi natura exuerentur: quod nihil eſt aliud, qvam ut diſſoluti, in morte & putrefactione permanerent. Eſt enim homo ſecundum naturam mortalis, ut qui ex non entibus creatus ſit: attamen ob ejus cum Deo ſimilitudinem, retudiſſet ſuam naturalem corruptionem, incorruptibilisq; permanſiſſet, ſi eam ſimilitudinem Dei cognitione integrã incolumemq, ſervaſſet. Qvemadmodum ipſa Sapientia dicit, *Attentio obſervatio legum, conſtabilitio eſt incorruptibilitatis.* Atqve ita incorruptibilis redditus, vixiſſet ut Deus, quemadmodum alicubi ſuis verbis indicat Scriptura: *Ego dixi, dii eſtis, & filii Excelſi omnes: vos autem ut homines interitis, & ut quiſpiam de principibus cadetis.* Pſ. 81. 7. Siqvidem Deus non ſolum nos ex nihilo fecit, ſed & vitam, qua ſecundum Deum viveremus, nobis largitus eſt, Rationis beneficio. Homines contra averſi ab æternis, & ad corruptibilia conſilio diaboli converſi, ſibi ſuæ corruptionis, quæ morte ſpectatur, autores fuere. Nam quanquam eſſent (ut dixi) ſecundum naturam corruptibiles, gratia tamen participatæ rationis, vitium illud naturæ evaſuri fuiſſent, ſi modo probi manſiſſent. Propter enim ipſis cohærentem conjunctamq; rationem naturalis illa corruptio ad illos acceſſum nõ habuiſſet, ſicut ſcriptura dicit: *Deus hominem cõdidit ad immortalitatẽ, & ad imaginẽ æternitatis ſuæ:* verũ invidia diaboli factũ eſt, ut mox orbẽ terrarũ invaſerit: qvo veniente jã Genes. 1. 27.

homines mori cœperunt, & corruptio deinceps contra eos invaluit, tantoqve magis contra totius generis naturam, qvanto levius est illis visum, in prævaricando mandato Numinis comminationes sustinere, quippe qui in delictis intra certos terminos non constitere, sed paulatim magis ac magis ad ulteriora tendentes, ad immensa scelera procurrerunt. Statim enim ab initio inventores malitiæ mortem & perniciem ea re adversus sese provocaverunt. Tandem ad injustitiam delapsi, ac omnem iniqvitatem transgredientes, nullibi fixis vestigiis, sed nova novis accumulantes, in patrandis sceleribus satiari neqviverunt. Etenim adulteria & furta erant ubique: cædibus & rapinis plena erat universa terra, juris legumqve nulla ratio, sed circa injurias stupraque omnis cura: Omnia autem scelera, publice privatimqve ab omnibus perpetrabantur: civitates bella suscipiebant: gentes adversus gentes incitabantur: dissectus erat universus orbis seditionibus & pugnis, unoquoque pro virili in faciendis injuriis operam navante. Neqve longe sejuncti erant a rebus innaturalibus, sed ut dixit Christi ille testis Apostolus: *Mulieres eorum mutaverunt naturalem usum in eum, qvi erat præter naturam. Itidem & viri, omisso naturali usu fœminæ, libidine exarserunt in se mutuo, mares in mares turpia designantes, & mercedem penjatricem (qvæ debebatur errori ipsorum) in seipsis recipientes.* Ob ista magis ac magis invalescente morte, ac corruptione contra homines perdurante, genus qvidem hominum extinguebatur: ipse autem ille rationalis & ad imaginem creatus homo obliterabatur & opus illud a Deo factum simul interibat, & mors (ut jam prædixi) ex lege vim suam contra nos obtinebat, nec ulla spes erat effugiendæ legis, qvia ea a Deo propter prævaricationem lata erat, fuitqve ea res plane absurda & indecora. Absurdum enim, Deum in suis verbis mentiri, si cum lege statuisset morte moriturum hominem, qvandocunqve mandatum prævaricaretur; mortem tamen post prævaricationem effugeret, nec verbis illis adstringeretur. Non enim verus Deus fuisset, si, cum dixisset nos perituros, non periissemus.

A ἄνθρωποι ἀπέθνησκον. ἡ δὲ Φθορὰ λοιπὸν καθ' αὐτῶν ἤκμαζεν. καὶ πλεῖον τὸ κῆ Φύσιν ἰσχύσασα κατ' ὀλίγον τὸ χρόνος, ὅσῳ κῆ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θεοῦ διατελῶν παβάσασιν τῆς ἐντολῆς καθ' αὐτῶν προσειλήφει κῆ γὰρ κῆ ἐν τοῖς πλημμελήμασιν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἄχρις ὅρων ὡρισμένων εἰσήκεισαν. ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπεκτεινόμενοι, λοιπὸν καὶ εἰς ἄμετρον ἐληλύθεσιν· ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀρεταὶ τῆς κακίας γενόμενοι, καὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν θάνατον προσκαλεσάμενοι καὶ τὴν Φθοράν. ὕστερον δὲ εἰς ἀδικίαν ἐκπεσόντες καὶ παβανομίαν πᾶσαν ὑπερβάλλοντες· καὶ μὴ ἐνὶ κακῷ ἰσάμενοι, ἀλλὰ πάντα καινὰ καινοῖς ἐπινοοῦντες, ἀπόρεσοι περὶ τὸ ἁμαρτάνειν γεγόνασι. μοιχεῖαι μὲν γὰρ ἦσαν καὶ κλοπαὶ πανταχοῦ, φόνων δὲ καὶ ἁρπαγῶν πλήρης ἦν ἡ σύμπασα γῆ. καὶ νόμος μὲν οὐκ ἦν φερόντως, περὶ Φθορᾶς καὶ ἀδικίας· πάντα δὲ τὰ κατὰ καθ' ἕνα καὶ κοινῇ παβὰ πᾶσιν ἐπράττετο. πόλεις μὲν κῆ πόλεων ἐπολέμουν· καὶ ἔθνη κῆ ἐθνῶν ἐγείρετο. διήρητο ὅ πᾶσα ἡ οἰκουμένη στάσεσι· καὶ μάχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος ἐν τῷ παβανομεῖν. οὐκ ἦν δὲ τούτων μακρὰν οὐδὲ τὰ παρὰ Φύσιν ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Ἀπόστολος· αἵτε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν Φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παβὰ Φύσιν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀΦέντες τὴν Φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους· ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαβόντες. διὰ δὴ ταῦτα πλεῖον τοῦ θανάτου κρατήσαντος, καὶ τῆς Φθορᾶς παβαμβούσης κῆ τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων χῆμα ἐΦθείρετο· ὁ δὲ λογικὸς κατ' εἰκόνα χῆμενος ἄνθρωπος ἠΦανίζετο· καὶ τὸ διὰ τοῦ Θεοῦ γενόμενον ἔργον παβαπώλυτο· καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος, ὡς προεῖπον, νόμῳ λοιπὸν ἴσχυε καθ' ἡμῶν. καὶ οὐκ οἷόν τε ἦν τὸν νόμον ἐκΦυγεῖν, διὰ τὸ διὰ Θεοῦ τεθεῖσθαι τοῦτον τῆς παβάσεως χάριν· καὶ ἦν ἄτοπον ὁμοῦ κῆ ἀπρεπὲς τὸ γινόμενον ἀληθῶς. ἄτοπον μὲν γὰρ ἦν εἰπόντα τὸν Θεὸν ψεύσασθαι, ὥστε νομοθετήσαντος αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθνήσκειν τὸν ἄνθρωπον, εἰ παραβαίη τὴν ἐντολήν, μὴ τὴν παβάσιν μὴ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ λύεσθαι τὸν τοῦτο λόγον· οὐκ ἀληθὴς γὰρ ἦν ὁ Θεὸς, εἰ εἰπόντος αὐτοῦ ἀποθνήσκειν ἡμᾶς, μὴ ἀπέθνησκεν ὁ ἄνθρωπος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀπρεπὲς δὲ ἦν πάλιν τὰ ἅπαξ γιγόμενα λογικά, καὶ τὸ λόγῳ ἀπὸ μετασχόντα τοῦ μὴ ἀποθνήσκειν καὶ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι διὰ τῆς φθορᾶς ὑποστρέφειν. οὐκ ἄξιον γὰρ ἦν τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γιγόμενα διαφθείρεσθαι, διὰ τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου γιγομένην τοῖς ἀνθρώποις ἀπάτην. ἄλλως τε καὶ τὸ ἀπρεπέστατον ἦν τινὶ τοῦ Θεοῦ τέχνῃ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανίζεσθαι, ἢ διὰ τὴν αὐτῶν ἀμέλειαν, ἢ διὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην. φθειρομένων τοίνυν τῶν λογικῶν καὶ ἐκ τοῦ πολυμένων τῶν τοιούτων ἔργων, τί τὸν Θεὸν ἔδει ποιεῖν ἀγαθὸν ὄντα; ἀφεῖναι τὴν φθορὰν κατ' αὐτῶν ἰσχύειν, καὶ τὸν θάνατον αὐτῶν κρατεῖν, καὶ ἡ χρεία τίς τοῦ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ γιγέσθαι; ἔδει γὰρ μὴ γιγέσθαι, ἢ γιγόμενα ἐκ τοῦ μὴ ἀμεληθῆναι καὶ ἀπόλεσθαι. ἀσθένεια γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγαθότης ἐκ τῆς ἀμελείας γινώσκεται τοῦ Θεοῦ εἰ ποιήσας παρορᾷ φθαρῆναι τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· ἥπερ εἰμὴ πεποίηκε τὴν ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον. μὴ ποιήσαντος μὲν γὰρ οὐκ ἦν ὁ λογιζόμενος τὴν ἀσθένειαν, ποιήσαντος δὲ καὶ εἰς τὸ εἶναι κτίσαντος, ἀτοπώτατον ἦν ἀπόλλυσθαι τὰ ἔργα. καὶ μάλιστα ἐπ' ὄψει τοῦ πεποιηκότος. οὐκοῦν ἔδει τοὺς ἀνθρώπους μὴ ἀφιέναι φέρεσθαι τῇ φθορᾷ, διὰ τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀνάξιον εἶναι τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. ἀλλ' ὥσπερ ἔδει τοῦτο γιγέσθαι, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων πάλιν ἀντίκειται τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἄλογον, ὥστε ἀληθῆ φανῆναι τὸν Θεὸν ἐν τῇ πρὸς τὸ θανάτου νομοθεσίᾳ. ἄτοπον γὰρ ἦν διὰ τὴν ἡμῶν ὠφέλειαν καὶ διαμονὴν ψεύστην φανῆναι τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα Θεόν· τί γὰρ ἔδει καὶ πρὸς τοῦτο γενέσθαι ἢ ποιῆσαι τὸν Θεόν; μετάνοιαν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπαιτῆσαι; τοῦτο γὰρ ἄν τις ἄξιον φήσειεν Θεοῦ, λέγων· ὅτι ὥσπερ ἐκ τῆς παραβάσεως εἰς φθορὰν γεγόνασιν, οὕτως ἐκ τῆς μετανοίας γιγοίτο πάλιν ἂν εἰς ἀφθαρσίαν. ἀλλ' ἡ μετάνοια ὅτε τὸ ἄλογον τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἐφύλαττεν. ἔμενε γὰρ πάλιν οὐκ ἀληθὴς, μὴ κρατουμένων ἐν τῷ θανάτῳ τῶν ἀνθρώπων, ὅτε δὲ ἡ μετάνοια ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀναπαλεῖται. ἀλλὰ μόνον πάυει τῶν ἁμαρτημάτων. εἰ μὲν οὖν μόνον ἦν πλημμέλημα καὶ μὴ φθορᾶς ἐπανόρθωσις καλῶς ἂν ἦν μετάνοια. εἰ δὲ ἅπαξ παραβάσης τῆς παραβάσεως εἰς τὴν

A Indecorum rursum erat eos, qvi semel creati erant rationales, & ipsius rationis participes facti, pariter extingui, & denuo ad non existendi naturam per corruptionem resolui. Id enim indignum erat bonitate Dei, si, qvæ ab ipso creata essent, in interitum abirent, ob diaboli adversus homines fraudem. Quin imo, indecentissimum erat, Dei artem in hominibus extingvi, vel per ipsorum incuriam, vel per dæmonis impostvram. Pereuntibus igitur rationalibus hominibus, unaque cum illis tanto opificio abolescente, qvid, qvæso, Deum, qvi bonus erat, oportebat facere? permitteretne corruptionem contra eos vim suam habere, ac mortem ipsis dominari? Ad qvid necessum fuit, eos vel semel creari? præstabat eos non genitos, qvam genitos neglectui dari & intercidere. Nam ex istiusmodi incuria magis imbecillitas Dei, qvam bonitas appareret, in sinendo opus suum perire, qvam si nunqvam condidisset hominem. Si enim nunqvam homines condidisset, nemo imbecillitatem in eo suspicaretur. Ubi autem eos condiderat, & esse voluerat: absurdum indecorumque erat ejus opera interire, idqve potissimum sub ipsius opificis conspectu. Non igitur fas erat ita apparere, qvasi ipse sineret hominem corruptioni mancipari, quia id indignum acminime conveniens divinæ bonitati. Ut igitur par erat istud in contrarium fieri: ita e diverso magna cum ratione obstabat lex, qvæ de hominum interitu promulgata fuit. Absurdum qvippe erat, ob nostram utilitatem perdurationemqve, Deum veritatis patrem, mendacem videri. Quid igitur ea in re factum oportuit, aut a Numine agendum erat? Pœnitentiamne super prævaricatione ab hominibus exigere? id enim Deo non indignum censueris, dicens, qvod, quemadmodum ex prævaricatione corruptio nata esset: ita ex pœnitentia incorruptibilitas renasceretur. Atqui ista pœnitentia non ex æqvo & bono cum Deo egisset. Nam ne sic qvidem ille verus fuisset, si non perpetuo mortales in mortis detentione permansissent. Pœnitentia enim rem a sua natura non abducit, sed solummodo cessationem in peccando facit. Quocirca, si duntaxat peccatum fuisset, nec corruptio subsecuta esset, pulchre se haberet ipsa pœnitentia. Sin autem ideo homines, quia prævaricatio jam antecesserat, sub ea, quæ est

contra naturam corruptione detinebantur, gratiamqve imaginis in se perdiderant: quid (quæso) aliud decuit fieri, aut cujus opera ad recuperandam istam gratiam reqvirebatur, nisi solius Verbi, qvod ab initio omnia ex nihilo condiderat? Ejus enim fuit, id qvod corruptibile erat, iterum ad incorruptibilitatem reducere: & pro omnibus, id qvod æqvum rationiqve consentaneum erat, Patri præstare. Cum enim Patris sit Verbum, & supra omnes, merito etiam solus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit, qui pro omnibus patereretur, ac apud Patrem intercederet. Hac igitur de causa incorporalis illa, & incorruptibilis Numinis Dei ratio (sive id Verbum appellare mavis) ad nostram regionem accessit, non qvidem antea inde longinqvus (nihil qvippe ab eo vacuum relinqvitur in rebus creatis, cum omnia omnino impleverit præsens cum suo patre in omnibus) sed eatenus accessit, qvatenus se sua humanitate ad nos demiserit, seqve ipsum exhibuerit. Ibi cum videret rationale genus interire, & mortem vi efficaciaque corruptionis tyrannice dominantem, minasqve pœnarum, qvibus prævaricatio denunciata fuit, hanc corruptionem in nostram perniciem potenter stabilire: simulqve conspiciens absurdum esse legem (anteqvam impleretur) abrogari: & sua, qvæ ipse architectatus esset, aboleri, hominumqve ingentia scelera contra ipsos in immensum crescere, ac pariter omnes homines morti obnoxios detineri, misertus generis nostri, indolensqve nostram imbecillitatem, demisit sese ad nostram corruptionem, non passus ulterius mortis tyrannidem, ne qvod creatum esset, occumberet, aut Patris sui opus in formando homine, ocioſum vanumqve redderetur, sibi igitur corpus desumit, idqve a nostro corpore non alienum. Neqve simpliciter voluit in corpore consistere, aut nudam sui præsentiam exhibere, qvippe penes qvem erat, si ita placuisset, tantum sese oculis exponere, & per aliud qvippiam, qvod præstantius esset, divinum suum adventum ostendere, sed nostrum corpus assumpsit, idque non qvodvis, sed qvod purum ex illibata impollutaqve, ac viri nescia Virgine, incommixtile prorsus citraque rudimenta Veneris coalesceret. Ipse enim, ut rerum conditor, id poterat, & qvod poterat fecit,

A ὡς γὰρ φύσιν φθορὰν ἐνεργεῖντο οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὴν τοῦ κατ' εἰκόνα χάριν ἀφαιρεθέντες ἦσαν, τί ἄλλο ἔδει γενέσθαι; ἢ τίνος ἦν χρεία πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν καὶ ἀνάκλησιν· ἢ τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν (καὶ) ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιήσαντος τὰ ὅλα τοῦ Θεοῦ Λόγου; ἆρα γὰρ ἦν πάλιν καὶ τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν ἀνενεγκεῖν. καὶ τὸ ὑπὲρ πάντων ἔυλογον ἀποσῶσαι πρὸς τὸν πατέρα. λόγος γὰρ ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὲρ πάντας ὤν, ἀκολούθως καὶ ἀνακλῆσαι τὰ ὅλως μόνος ἦν δυνατὸς καὶ ὑπὲρ πάντων παθεῖν. καὶ πρεσβεῦσαι ὡσὲι πάντων ἱκανὸς πρὸς τὸν πατέρα.

B τοῦτο δὴ ἔνεκεν ὁ ἀσώματος, καὶ ἄφθαρτος, καὶ ἄυλος τοῦ Θεοῦ Λόγος παραγίνεται εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, ἔτι γε μᾶλλον ὢν πρότερον. οὐδὲν γὰρ ἄπτου κενὸν ἀπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος· πάντα δὲ διὰ πάντων πεπλήρωκεν αὐτὸς σωμὰν τῷ ἑαυτοῦ πατρί· ἀλλὰ παραγίνεται συκαταβαίνων τῇ εἰς ἡμᾶς ἄπτου φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ. καὶ ἰδὼν τὸ λογικὸν ἀπολλύμενον γένος, καὶ τὸν θάνατον κατ' αὐτῶν βασιλεύοντα τῇ φθορᾷ· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς παραβάσεως διακρατοῦσαν τὴν καθ' ἡμᾶς φθοράν· καὶ ὅτι ἄτοπον ἦν πρὸ τοῦ πληρωθῆναι τὸν νόμον λυθῆναι. ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ἀπρεπὲς ἐν τῷ συμβεβηκότι, ὅτι ὧν αὐτὸς ἦν δημιουργὸς, ταῦτα παρηφανίζετο. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλουσαν κακίαν, ὅτι κατ' ὀλίγον καὶ ἀφόρητον αὐτὴν ηὔξησαν καθ' ἑαυτῶν. ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ὑπευθυνον πάντων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θάνατον· ἐλεήσας τὸ γένος ἡμᾶς, καὶ τὴν ἀσθένειαν οἰκτειρήσας ἡμᾶς, καὶ τῇ φθορᾷ ἡμᾶς συγκαταβὰς, καὶ τὴν τοῦ θανάτου κράτησιν οὐκ ἐνέγκας, ἵνα μὴ τὸ γενόμενον ἀπόληται καὶ εἰς λόγον τοῦ πατρὸς τὸ εἰς ἀνθρώπους ἔργον ἄπτου γένηται, λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἠθέλησεν ἐν σώματι γενέσθαι. οὐδὲ μόνον ἤθελε φανῆναι. ἐδυνάτο γὰρ εἰ μόνον ἤθελε φανῆναι, καὶ δι' ἑτέρου κρεῖττον τὴν θεοφάνειαν ἄπτου ποιήσασθαι, ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ἡμέτερον, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἀχράντου καὶ ἀμιάντου, καὶ ἀνδρὸς ἀπείρου παρθένου, καθαρὸν καὶ ὄντως ἀμιγὲς τῆς ἀνδρῶν σωρείας. αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων,

ἐν τῇ

ἐν τῇ Παρθένῳ καταασκευάζῃ ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα· καὶ ἰδιοποιεῖται ἵνα τοῦτο ὥσπερ ἔργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. καὶ ἔτως ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τὸ ὅμοιον λαβών, διὰ τὸ πάντας ὑπευθύνους εἶναι τῷ θανάτῳ φθορᾷ ἀντὶ πάντων αὐτὸ θανάτῳ παραδιδοὺς, προσήγε τῷ πατρὶ, καὶ ἵνα τοῦτο φιλανθρώπως ποιῶν, ἵνα ὡς μὲν πάντων ἀποθανόντων, ἐν αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος, ἅτε δὴ πληρωθείσης τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ κυριακῷ σώματι, καὶ μηκέτι χώραν ἔχοντος κατὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων. ὡς δὲ εἰς φθορὰν ἀνασρεφομένας τοὺς ἀνθρώπους πάλιν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιστρέψῃ καὶ ζωοποιήσῃ ἐκ τοῦ θανάτου, τῷ ἰδίῳ σώματι ἰδιοποιησάμενος, καὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι, τὸν θάνατον ὡς καλάμην ἀπὸ πυρὸς ἀπ' αὐτῶν ἐξαφανίζων. σωτὴρ γὰρ ὁ λόγος, ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν λυθείη τῶν ἀνθρώπων ἡ φθορὰ, εἰ μὴ διὰ πάντας ἀποθανεῖν, οὐκ οἷόν τε ἦν τὸν λόγον ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα καὶ τοῦ πατρὸς υἱὸν, ἐκτου ἕνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα· ἵνα τοῦ ἐπὶ πάντων λόγου μεταλαβὸν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ· καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἄφθαρτον διαμείνῃ. καὶ λοιπὸν ἀπὸ πάντων ἡ φθορὰ παύσηται τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι· ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ θῦμα παντὸς ἐλεύθερον ῥύπου, ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσάγων. εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων εὐθὺς τῶν ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ τοῦ καθ' ὅλου. ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, ἐπλήρου τὸ ὀφειλόμενον ἐν τῷ θανάτῳ· καὶ ὡς οἷόν τε διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πᾶσιν ὁ ἄφθαρτος τοῦ Θεοῦ υἱὸς, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ. καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐκέτι χώραν ἔχει διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἑνὸς σώματος. καὶ ὥσπερ μεγάλου βασιλέως εἰσελθόντος εἴς τινα πόλιν μεγάλην, καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν· πάντως ἡ τοιαύτη πόλις ὑπὸ πολλῆς καταξιέται· καὶ οὐκέτι τις ἐχθρὸς αὐτὴν, ὅτε λῃστὴς ἐπιβαίνων κατασείει.

A sibiqve in Virgine templum, hoc est, corpus ædificat in peculiare instrumentum, qvo se cognitum redderet, eiqve ut domicilio inhabitavit. Atque ita a nobis simili corpore mutuato, eo quod omnes mortis corruptioni obnoxii essemus, pro omnibus idipsum in mortem deditum Patri suo sacrificavit, atque in ea re perqvam humaniter egit, tum ut in ipso, omnibus morientibus lex de corruptione hominum solveretur, utpote omnibus, qvæ illius potestati permissa fuere, in dominico corpore consummatis, omniqve aditu ejus, ad homines per Filium Dei ejusdem similitudinis interspto, tum ut homines a corruptibili aversos ad incorruptibilitatem converteret, & a morte in vitam corpore suo, quod proprium sibi fecit, revocaret, resurrectionis gratia mortem in illis, qvasi stipulam in igne, consumens, atqve e conspectu auferens. Cum enim certum haberet Verbum Dei, corruptionem non aliter in hominibus desituram esse, nisi omnes omnino morerentur, & se mortis capacem non esse, ut immortalem & Patris Filium, ideo corpus, qvod mori posset, sibi assumit, ut illud Verbi, quod est super omnia particeps factum, pro omnibus morti ad plenam satisfactionem sufficeret, & tamen ob Verbum rationemque Patris inibi inhabitantem, incorruptibile perseveraret, quo ita in posterum corruptio in omnibus per resurrectionis gratiam desineret: ideoque veluti hostiam ab omni macula liberam ipse sibi corpus desumens, offerensqve in mortem, ab omnibus statim sui similibus rei persimilis oblatione mortem amolitus est. Cum enim esset super omnes Ratio ipsius Dei, jure suum templum & corporale instrumentum, ut obsidem vicariamqve animam morti sistens ad immolationem, explevit id, quod mortis rationibus ab omnibus debebatur, hostimento pensitationeqve rei consimilis, omnesqve incorruptibilis Dei incorruptibilitate vestivit, datis in futurum de resurrectione promissis. Jam inde enim corruptio illa, qvæ in morte sita est, locum nullum in hominibus invenit: propter eum, qui per domicilium corporis in hominibus inhabitat. Ut enim magno rege in magnam urbem ingresso, ibiqve domicilium sibi deligente, prorsus hujusmodi civitas in magno honore est, neqve vel hostis vel latrones in eam populationes tentare audent,

quin potius eam ſumma obſervatione colunt, eo qvod rex ibi vel unicas ædes inhabitet: idem qvoqve evenit in regum omnium Rege. Cum enim ille acceſſiſſet ad noſtram patriam, ac domicilium ſibi in ſimili noſtriqve generis corpore conſtituiſſet, ſtatim ab illo tempore omnes contra eam inſidiæ hoſtium ceſſavere, mortisq; extrita eſt putrilago, quæ olim contra mortales invaluerat. Periiſſet enim plane mortale genus, niſi omnium Dominus & Salvator, Dei Filius pertendiſſet ad extrema mortis. Decebat autem revera vel in primis hoc magnificum opus divinam bonitatem. Si enim rex munitionem, aut oppidum, cujus condendi ipſe autor fuit, neqvaqvam negligit, qvomodo id incolarum incuria eo devenerit, ut hoſtium oppugnationes ſuſtineat, ſed, ut opus ſuum aſſerit & liberat, nec tam ad incolarum negligentiam, qvam ad id, qvod ſuam majeſtatem decet. Qvanto igitur rectius ab undeqvaqve illius boni Dei Patrisque Ratione ac Verbo actum eſt, quod genus hominum a ſe conditum, & jam in tabem deductum, neqvaqvam contempſerit, ſed mortem, quæ ſuperinciderat, immolatione ſui corporis aboleri curaverit, hominumq; negligentia per ſuam doctrinam caſtigata, vi ac virtute, omnia, quæ hominum erant, inſtaurarit. Cæterum hæc, quæ de Salvatore loquimur, per miniſtros Salvatoris, rerum divinarum peritos, confirmata videas, ſi modo in illorum ſcriptis verſeris, cum dicunt: *Dilectio Chriſti conſervat nos, ſi ita cenſeamus, uno pro omnibus nobis mortuo, cæteros nos omnes mortuos eſſe. Atqve ideo eum pro omnibus mortuum eſſe, ut jam non nobis nos, ſed ei, qui pro nobis mortuus eſſet & reſurrexiſſet, Domino noſtro JEſu Chriſto viveremus.* Et rurſum: *Hunc qvidem paululum inferiorem Angelis videmus ob paſſionē mortis, gloria tamen & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibo guſtaret mortē.* Deinde cauſam (cur non oporteret alium, quam Dei Verbū, hominem fieri) his verbis indicat: *Decebat enim eum, per quē omnia, & ex quo omnia, multos filios in gloriam adducentē, cū princeps autorq; eorū ſalutis eſſet, paſſionibo conſummari.* Verba autē iſta hoc ſibi volūt: non alterius fuiſſe, a corruptione, quæ jam incubuerat, homines recipere, niſi Dei Verbi, qvod eos ab initio condiderat. Qvod autem, ut victima ejusdem corporis ſibi ſuppeteret, corpus ſibi ipſum Verbum aſſumpſerit, etiam in ſuis verbis produnt.

2. Cor. 5. v. 15, & 16.

Hebr. 2. v. 9.

Ibid. v. 10.

πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξίστας διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαντα βασιλέα, ἔτι καὶ ἐπὶ πάντων βασιλέως γέγονεν. ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν καὶ οἰκήσαντος εἰς ἓν τῶν ὁμοίων σῶμα, λοιπὸν πᾶσα ἡ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ πέπαυται, καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἰσχὺς ἀπέβαλε τὴν φθοράν, ἣν πάλαι καὶ αὐτὴν ἰσχύουσα. παραπολώλει γὰρ ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· εἰ μὴ ὁ πάντων δεσπότης καὶ Σωτὴρ τοῦ Θεοῦ υἱὸς παρεγεγόνει πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τέλος. πρέπον δὲ καὶ μάλιστα τῇ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ ἀληθῶς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. εἰ γὰρ βασιλεὺς καταστησάμενος οἰκίαν, ἢ πόλιν καὶ ταύτην ἐξ ἀμελείας τῶν ἐνοικούντων πολεμουμένην ὑπὸ λῃστῶν. τὸ σφόλον οὐ παροράᾳ, ἀλλ' ὡς ἴδιον ἔργον ἐνδικεῖ καὶ σῴζει, οὐκ εἰς τὴν τῶν ἐνοικούντων ἀμέλειαν ἀφορῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρέπον. πολλῷ πλέον ὁ τοῦ παναγάθου Θεὸς Λόγος πατρὸς, εἰς φθορὰν καλεχόμενον τὸ δι' αὐτοῦ γενόμενον τῶν ἀνθρώπων γένος οὐ παρεῖδεν· ἀλλὰ τὸν μὲν συμβεβηκότα θάνατον ἀπήλειψε διὰ τῆς τοῦ σώματος, τὴν δὲ ἀμέλειαν αὐτῶν διορθώσατο τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ, πρώτα τὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως καλορθώσας. ταῦτα δὲ καὶ πρὸς τῶν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος θεολόγων ἀνδρῶν πιστοῦσθαί τις δύναται συντυγχάνων τοῖς ἐκείνων γράμμασιν· ἢ φασιν· ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο. ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι. ἐκ νεκρῶν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ· καὶ πάλιν· τὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ ἄλλον δεῖν ἢ αὐτὸν τὸν Θεοῦ Λόγον ἀνανθρωπῆσαι σημαίνοντα λέγων· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. τοῦτο σημαίνων λέγων· ὡς οὐκ ἄλλου τινὸς ἀπὸ τῆς γενομένης φθορᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνενεγκεῖν, ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν πεποιηκότος αὐτούς. ὅπερ διὰ τοῦτο καὶ τῶν ὁμοίων σωμάτων θυσίαν, σῶμα καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἔλαβεν ἑαυτῷ, καὶ τοῦτο σημαίνων λέγοντος.

ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς ὡσαπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. τῇ γὰρ τοῦ ἰδίου σώματος θυσίᾳ, καὶ τέλος ἐπέθηκε τῷ καθ' ἡμᾶς νόμῳ· καὶ δέδωκε ζωῆς ἡμῖν ἐπαίνισεν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δεδωκώς· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους ὁ θάνατος ἐκράτησεν, διὰ τοῦτο πάλιν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ τοῦ θανάτου καταλύσις γέγονε, καὶ ἡ τῆς ζωῆς ἀνάστασις. λέγοντος τοῦ χειροφόρου ἀνδρός· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. οὐκέτι γὰρ νῦν ὡς κατακεινόμενοι ἀποθνήσκομεν· ἀλλ' ὡς ἐγειρόμενοι προσδεχόμεθα τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν, ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ τὰ ταύτην ἐργασάμενος καὶ χαρισάμενος Θεός. αἰτίαι μὲν δὴ πρώτη τῆς ἐνανθρωπήσεως αὕτη. γνοίη δ' ἄν τις αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν εἰς ἡμᾶς παρουσίαν εὐλόγως γεγονέναι, καὶ ἐκ τούτων· ὁ Θεὸς, ὁ πάντων ἔχων τὸ κράτος, ὅτε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐποίει, καθορῶν πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως αὐτῶν, ὡς οὐκ ἱκανὴ εἴη ἐξ ἑαυτῆς γνῶναι τὸν δημιουργόν; εἰ δ' ὅλως ἔννοιαν λαβεῖν Θεοῦ τῷ, τὸν μὲν εἶναι ἀγένητον, τὰ δ' ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι, καὶ τὸν μὲν ἀσώματον εἶναι, οὐδὲ δ' ἀνθρώπους κατὰ πάντα σώματα πεπλάσθαι. καὶ ὅλην πολλὴν εἶναι τὴν τοῦ γένητος ἔλλειψιν, πρὸς τὴν τοῦ ποιήσαντος κατάληψιν καὶ γνῶσιν. ἐλεήσας πάλιν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, ἅτε δὴ ἀγαθὸς ὤν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐρήμους τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἵνα μὴ ἀνόνητον ἔχωσι καὶ εἶναι. ποία γὰρ ὄνησις τοῖς πεποιημένοις μὴ γινώσκουσι τὸν ἑαυτῶν ποιητήν; ἢ πῶς ἂν εἶεν λογικοὶ μὴ γινώσκοντες τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ γεγόνασιν; οὐδὲν γὰρ οὐδὲ ἀλόγων διαφέρειν ἔμελλον, εἰ πλέον οὐδὲν τῶν θηρίων ἐπεγίνωσκον· τί οὖν καὶ ὁ Θεὸς ἐποίει τούτους, ἀφ' ὧν οὐκ ἠθέλησεν γινώσκεσθαι, ὅθεν ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἀγαθὸς ὤν, τὴν ἰδίας εἰκόνος αὐτοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταδίδωσι, καὶ ποιεῖ τούτους κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ἵνα διὰ τοιαύτης χάριτος τὴν εἰκόνα νοοῦντες, λέγω δὴ τὸν τοῦ πατρὸς λό-

A *Postquam igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps factus est, ut per mortem eum exhauriret, qui imperium mortis habebat, hoc est, diabolum, & liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxii erant servituti.* Heb. 2, 14. Immolatione enim sui corporis, & legi nobis infestæ finem imposuit, & primordium vitæ nobis renovavit, spe resurrectionis nobis data. Quandoquidem ex hominibus adversus homines vires suas collegerat mors, ideo rursus per hominis naturam a Verbo Dei susceptam, mortis dissolutio facta est, & vitæ re-
B surrectio, dicente Apostolo: *Quandoquidem enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et quemadmodum in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur:* & cætera quæ sequuntur. Rom. 3, 23. 1. Cor. 15, 21. seq. Non enim jam amplius ut condemnati morimur, sed ut excitandi, communem omnium resurrectionem expectamus, quam suis temporibus exhibebit is, qui eam elaboravit & largitus est Deus. Hæc igitur prima Dominicæ incarnationis causa: cæterum Dei ad nos adventum bona ratione procuratum fuisse, vel isthinc cognoveris: primum, quod Deus
C omnium potens, cum in creando humano genere per Verbum suum, intueretur imbecillitatem naturæ nostræ, & quam ea non sufficeret ad cognitionem opificis sui, & quam vix quippiam de eo intelligeret, eo quod ille quidem increatus, ipsa vero e nihilo prodiisset: ille incorporeus, ipsa ex inferiori parte corpore constaret: magnamque esse rerum creatarum impotentiam, ad creatoris potentiam intellectu & notitia assequendam, misertus nostri generis, quia bonus
D est, non reliquit hominum genus vacuum destitutumque sui intelligentia, ne illis sua existendi natura inutilis redderetur. Quid enim (quæso) commodi rebus creatis, si non cognoscant suum creatorem? aut quomodo rationales essent, si non cognoscant Patris Verbum, cujus opera creati sunt? Nihil siquidem a brutis different, si nihil magis quam terrena intelligant. Aut cur ita Deos eos condidisset, si ab illis cognosci non affectabat? Quamobrem ne hoc fieret (cum bonus esset) suam imaginem Dominum nostrum Jesum Christum illis impertitus est, creavitque illos secundum suam ipsius imaginem & similitudinem, ut per eam gratiam, imaginem, nimirum Patris Rationem

agnoscentes, etiam ad Patris intelli-
gentiam contenderent, qvo ita cognito
suo creatore, vere beatam & felicem
viverent vitam. Verum stulti ex negli-
gentia tantæ ipsis impensæ gratiæ, mi-
ris modis sese a Deo averterunt, men-
tesqve suas qvasi luto contaminarunt,
ut non solummodo in oblivionem ve-
nerint cognitionis divinæ, sed alia ex
aliis sibi finxerint. Idola enim pro re-
bus veris effigiaverunt, & in cultu ho-
noribusqve præstandis ea, qvæ nulla
erant, Deo, qvi erat, prætulerunt, crea-
turam supra creatorem venerantes, &
qvod teterrimum est, in ligna, in lapi-
des, in qvamlibet materiam, in homines
deniqve Numinis majestatem transtule-
runt, qvin imo graviora etiam istis de-
signaverunt (ut superius dictum est.)
Quid quod & ad eam impietatem de-
venerint, ut etiam dæmones coluerint,
eosqve deos appellarint, eorum libidini-
bus omnimodis inservientes? Brutorum
enim & hominum mactationibus (ut jam
dictum est) prout congruum erat dæmo-
nibus sacra obierunt, in dies magis ac
magis eorum furiosis stimulis sese ob-
noxios reddentes. Qvocirca & artis ma-
gicæ apud illos professores erant, & va-
ticinia certis in locis imposturas suas
exercebant: & qvod nati essent, & in
rerum natura subsisterent, stellis, cæ-
terisque omnibus, quæ in cœlo visuntur,
imputabant: nihil omnino, nisi qvod in
oculis esset, cogitantes. Prorsus omnia
impietatis & scelerum plena erant. So-
lus autem Deus & ejus Ratio ignora-
batur, qvanqvam ille se illis haudqua-
quam in obscurum abdidisset, quippe
qui non simpliciter sui notitiam ipsis de-
derit, sed multifariam multisque modis
explicarit. Gratia etiam imaginis ad si-
militudinem Dei hominibus impressa,
idonea satis fuit, quæ Verbi Dei notitiam
faceret, atqve per ipsum Patris. Attamen, cum sciret Deus hominum imbe-
cillitatem, etiam huic negligentiæ reme-
dium prævidit, ut, si qvando negligerent
ex sui ipsorum intuitu Deum agnoscere,
possent saltem ex naturæ operibus opifi-
cem intelligere. Sed cum paulatim ne-
gligentia hominum in pejus procede-
ret, rursum etiam huic infirmitati Deus
consuluit, emittens ad eos legem &
prophetas ipsis familiares, ut si gravaren-
tur in cœlum suspicere & creatorem
agnoscere, haberent de proximo doctri-
nam. Homines enim ex hominibus pro-
pius addiscere possunt, qvid in rem sit utile.

A γον, δυνηθῶσιν ἔννοιαν δι' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς λαβεῖν.
καὶ γινώσκοντες τὸν ποιητὴν, ζῶσι τὸν ὄντως μακάριον καὶ
μακάριον ὄντως βίον. ἀλλ' ἄνθρωποι πάλιν
ὀπισάφρονες, καταλιγωρήσαντες καὶ ὅτω τῆς
δοθείσης αὐτοῖς χάριτος, τοσοῦτον ἀπεσοφίσησαν
τὸν Θεὸν καὶ τοσοῦτον ἐβόλωσαν ἑαυτῶν τὴν ψυ-
χὴν, ὡς μὴ μόνον ἀπλανῆ τὴν περὶ Θεοῦ
ἔννοιαν· ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἀντ' ἑτέρων ἑαυτοῖς
ἀναπλάσασθαι. εἰδωλά τε γὰρ ἀντὶ τῆς ἀλη-
θείας ἑαυτοῖς ἀνετυπώσαντο· καὶ τὰ οὐκ ὄντα
τοῦ ὄντος Θεοῦ προετίμησαν, τὴν κτίσιν παρὰ
B τὸν κτίσαντα λατρεύοντες· καὶ τὸ γε χείριστον,
ὅτι καὶ εἰς ξύλα, καὶ εἰς λίθους, καὶ εἰς πᾶ-
σαν ὕλην καὶ ἀνθρώπους τὴν τοῦ Θεοῦ ἀμυδρὰν
μετέλιθον, καὶ πλείονα τούτων ποιοῦντες,
ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· τοσοῦτον δὲ
ἠσέβουν, ὅτι καὶ δαίμονας ἐθρήσκευον λοιπὸν,
καὶ θεοὺς ἀνηγόρευον, τοῖς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἀ-
ποπληροῦντες. θυσίας τε γὰρ ζώων ἀλόγων καὶ
ἀνθρώπων σφαγὰς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον,
εἰς τὸ ἐκείνων καθῆκον ἐπετέλουν, πλέον ἑ-
αυτοὺς τοῖς ἐκείνων οἰστρήμασι καταδεσμοῦ-
C ντες. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ μαγείαν παρ' αὐτοῖς ἐ-
διδάσκοντο· καὶ μαντείαις τόπον οὗ ἀνθρώ-
πους ἐπλάνα. καὶ πάντες τὰ γενέσεως καὶ τοῦ
εἶναι αὐτῶν τὰ αἴτια τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς κατ'
οὐρανὸν πᾶσιν ἀνέθεσαν· μηδὲν πλέον τῶν φαι-
νομένων λογιζόμενοι· καὶ ὅλως παντελῆ ἀσε-
βείας καὶ παρανομίας μεστά· καὶ μόνος ὁ Θεὸς
καὶ ὁ τούτου λόγος ἐπεγινώσκετο· καὶ τοι οὐκ
ἀφανῆ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησας· οὐδὲ
ἀπλῶς τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν αὐτοῖς δεδω-
κώς· ἀλλὰ καὶ ποικίλως καὶ διὰ πολλῶν αὐ-
τὴν αὐτοῖς ἐφαπλώσας. αὐτάρκης μὲν γὰρ ἦν
ἡ κατ' εἰκόνα χάρις γνωρίζειν τὸν Θεοῦ Λό-
D γον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· εἰδὼς δὲ ὁ Θεὸς
τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων, προενοήσατο
καὶ τῆς ἀμελείας τούτων· ἵν' ἐὰν ἀμελήσωσιν ἐξ ἑ-
αυτῶν τὸν Θεὸν ἐπιγνῶναι, ἔχωσι διὰ τῆς τοῦ κτί-
σεως ἔργων τὸν δημιουργὸν μὴ ἀγνοεῖν. ἐπιδὴ δὲ
ἡ ἀνθρώπων ἀμέλεια ἐπὶ τὰ χείρονα κατ' ὀλί-
γον ἐπικαταβαίνουσα προενόησε πάλιν ὁ Θεὸς
καὶ τοιαύτης ἀσθενείας αὐτῶν νόμους καὶ προφή-
τας τοὺς αὐτοῖς γνωρίμους ἀποστείλας, ἵνα ἐάν καὶ
εἰς τὸν οὐρανὸν ὀκνήσωσιν ἀναβλέψαι καὶ γνῶναι
τὸν ποιητὴν, ἔχωσιν ἐκ τῆς ἐγγὺς τοῦ διδα-
σκαλίου. ἄνθρωποι γὰρ παρὰ ἀνθρώπων ἐγ-
γυτέρω δύνανται μαθεῖν περὶ τῆς χρειττόνων.

ἦν ἐξὸν αὐτῷ ἀναβλέψαντας αὐτοὺς εἰς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου, καταλογισαμένους τὴν τῆς κτίσεως ἁρμονίαν, γνῶναι τὸν τούτης ἡγεμόνα τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν τῇ ἑαυτοῦ εἰς πάντα προνοίᾳ γνωρίζοντα πᾶσι τὸν πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὅλα κινοῦντα, ἵνα δι' αὐτοῦ πάντες γνώσκωσι τὸν Θεόν. ἢ εἰ τοῦτο αὐτοῖς ἦν ὀκνηρὸν, καὶ τοῖς ἁγίοις δυνατὸν ἦν αὐτοῦ σωτυχεῖν, καὶ δι' αὐτῶν μαθεῖν τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν Θεὸν, τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα· καὶ ὅτι τῶν εἰδώλων ἡ θρησκεία ἀθεότης ἐστὶ καὶ πάσης ἀσεβείας μεστή. ἦν ἐξὸν ἦν αὐτοῦ καὶ τὸν νόμον ἐγνωκότας, παύσασθαι πάσης παρανομίας, καὶ τὸν κατ' ἀρετὴν ζῆσαι βίον. οὐδὲ γὰρ διὰ Ἰουδαίους μόνους ὁ νόμος ἦν, οὐδὲ δι' αὐτοῦ μόνους οἱ προφῆται ἐπέμποντο, ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους μὲν ἐπέμποντο, καὶ παρὰ Ἰουδαίων ἐδιώκοντο· πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἦσαν διδασκαλεῖον ἱερὸν τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν πολιτείας. τοσαύτης οὖν οὔσης τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας· ὅμως οἱ ἄνθρωποι νικώμενοι ταῖς παρούσαις ἡδοναῖς, καὶ ταῖς παρὰ δαιμόνων φαντασίαις καὶ ἀπάταις, οὐκ ἀνένευσαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἑαυτοὺς πλείοσι κακοῖς καὶ ἁμαρτήμασιν ἐνέφορησαν, ὡς μηκέτι δοκεῖν αὐτοὺς λογικοὺς, ἀλλὰ ἀλόγους ἐκ τῶν τρόπων νομίζεσθαι. οὕτω δὴ οὖν ἀλογωθέντων τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὕτω τῆς δαιμονικῆς πλάνης ὑποσκαζούσης τὰ παντάχου, καὶ κρυπτούσης τὴν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ γνῶσιν, τί τὸν Θεὸν ἔδει ποιεῖν, σιωπῆσαι τὸ πλεῖστον; καὶ ἀφεῖναι οὕτω ἀνθρώπους ὑπὸ δαιμόνων πλανᾶσθαι, καὶ μὴ γνώσκειν αὐτοὺς τὸν Θεόν; τίς ἡ χρεία τοῦ ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον; ἔδει γὰρ αὐτὸν ἁπλῶς ὡς ἄλογον γενέσθαι· ἢ γενόμενον λογικὸν, τὴν τῶν ἀλόγων ζωὴν μὴ βιῶν. τίς δὲ ὅλως ἦν χρεία ἐννοίας αὐτὸν λαβεῖν περὶ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς; εἰ γὰρ οὐδὲ νῦν ἄξιός ἐστι λαβεῖν, ἔδει μηδὲ κτίσθαι τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δοθῆναι. τί γὰρ ὄφελος τῷ πεποιηκότι Θεῷ· ἢ ποία δόξα αὐτῷ ἂν εἴη, οἱ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενοι ἄνθρωποι οὐ προσκυνοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἑτέρους εἶναι θεοὺς πεποιηκότας αὐτοὺς νομίζουσιν. δύρισται γὰρ ὁ Θεὸς, ἑτέροις καὶ οὐχ ἑαυτῷ τούτους δημιουργήσας. εἶτα βασιλεὺς μὲν ἀνθρώπῳ ὢν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ κτισθείσαις χώραις οὐκ ἀφίησιν ἐνδότους ἑτέροις δουλεύειν·

A Licebat igitur oculis ad cœli magnitudinem sublatis, ac naturæ ordinem, rerumqve inter se congruentiam animadvertentibus, cognoscere ejus principem moderatricemqve Patris Rationem, quæ sua in omnia providentia Patrem omnibus patefacit, & propterea universa movet, ut per ipsum omnes Deum cognoscere possint. Aut, si illis id grave esset, licebat vel ex colloqvio Sanctorum ad eam scientiam pervenire, ut & omnium opificem, Deum Christi Patrem, cognoscerent, & inde idolorum cultum intelligerent nullo omnino Numine subnixum esse, & impietate scate-
B re. Poterant quoque ex legis institutione a sceleribus averti; & vitam secundum virtutem vivere. Non enim in Judæorum gratiam duntaxat lex illa introducta fuit, aut Prophetæ ad solos Judæos missi, a qvibus affligebantur, sed in hoc destinati, ut universi orbis magistri ac pædagogi essent, & pro publica schola & sacrosancta, tam in iis, qvæ pertinent ad Dei notionem, qvam in iis, qvæ spectant ad animæ disciplinam, haberentur. Cæterum, qvantacunqve esset Dei bonitas, homines tamen victi præsentariis voluptatibus, dæmonumque præstigiis & im-
C posturis, nihilo propinqvius ad veritatem accedebant, imo pluribus adhuc malis sceleribusqve sese ingurgitabant, adeo, ut jam amplius rationales non viderentur, sed bruti ex moribus irrationalesque censerentur. Ad istum igitur modum obbrutescentibus mortalibus, atqve ita dæmoniaca seductione occultante & obtenebrante veram Dei cognitionem, quidnam a Deo fieri oportuit? obticescerene ad res tam atroces, atq; otiose pati homines a dæmonibus in errorem abduci, neqve ipsos cognoscere Deum? At quorsum opus fuit, ut homo ab initio ad Dei imaginem conderetur? præstabat
D enim eum simpliciter irrationalem creari, qvam cum ratione creatum irrationabiliter vivere. Aut qvorsum attinuit, eum statim a principio cogitatus intellectionesque de Numine concipere? si ne sic quidem dignus esset, qui eas percipere: potius ab initio id dari non oportuit. Aut qvid commodi Deo creatori, aut quæ inde illi gloria, si homines creati ab eo, non eum, sed alios adorarent, persvasi se ab illis esse conditos, qvasi Deus homines non sibi, sed aliis architectatus esset? Qvod si rex aliquis ex mortalium numero, loca a se munita minime permittat per deditionem aliis servire,

vel ad alios deficere: sed scriptis illos, multisqve subinde amicorum legationibus solicitat, &, si necessum est, ipse qvoqve eodem se confert, ut præsentiam ipsius revereantur, idqve adeo nulla ex causa, præterqvam ne vel aliis obtemperarent, vel sua acta in irritum caderent? Quid autem, an non multo avidius, tenaciusqve Deus tuebitur omnes res a seipso creatas? ne a se aberrent, & rebus nihili serviant?. præcipue cum istiusmodi error demolitionis eorum & perniciei causa dici debeat. Non decebat eos divinæ semel imaginis consortes in exitium abire. Quid igitur Deo conveniebat, ut faceret? aut qvid par erat, ut fieret? nisi ut exemplar imaginis renovaret, ut per id denuo ipsum homines cognoscere possent? Id autem quomodo confici potuit, nisi ipsa imago Dei, Salvator noster Christus superveniret? Per hominem sane id agi neqvibat, qvandoquidem & ipsi ad imaginem creati erant. Sed neque per Angelum, quippe cum Angeli imagines non sint. Ergo, quod supererat, Dei Ratio ipsa advenit, ut imago Patris, qvo hominem, qvi ad imaginem figuratus erat, recuperaret. Sed nec ita qvoqve hoc ipsum succesisset, nisi mors & corruptio intercideret. Unde non immerito mortale corpus assumpsit, ut mors in ipso imposterum deleretur, & homines ad ejus imaginem conditi, denuo instaurarentur. Nullius igitur id negotium fuit, nisi imaginis Patris. Ut enim forma aliqva in tabulis depicta, sordibusqve aliunde superinjectis obliterata, instaurari neqvit, nisi ejus præsentia adhibeatur, ad cujus speciem primitus tabula depicta fuit: Illius enim honori datur, cur materia, quæ ejus imaginem semel susceperat, non abjiciatur, sed de integro interpoletur: Eodem modo, undecunqve ille bonus Patris Filius, imago & character Patris, ad regiones nostras profectus est, ut hominem ad sui similitudinem factum, denuo reficeret, & perditum condonatione peccatorum recuperaret, qvemadmodum ipse ait in Evangeliis: *Veni, ut qvod perditum esset, invenirem & conservarem.* Unde & ad Judæos dixit: *Nisi qvis renatus fuerit:* non his verbis nativitatem ex fœminis insinuans, qvemadmodum illi suspicabantur, sed animam, qvæ renascitur ac instauratur secundum imaginem Dei, subindicans. Cæterum, qvoniam furor idololatriæ, ac superstitio nullo numine subnixa orbem tenebat, & Dei cognitio suppressa erat: cujus erat mundum de Patre docere?

Luc. 19. 6. 10.

Joh. 3. 6. 5.

A οὐδὲ θεὸς ἄλλως καθαφθύγειν· ἀλλὰ γράμμασιν αὐτοῦ συμμιμνήσκει, πολλάκις δὲ, καὶ διὰ φίλων αὐτοῖς ἐπιστέλλει, εἰ δὲ μὴ χρεία γίνεται, αὐτὸς παραγίνεται, τῇ παρουσίᾳ λοιπὸν αὐτοῦ δυσωπῶν· μόνον ἵνα μὴ ἕτερός δὲ λύσωσι, μὴ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἔργον γίνηται. ἔ πολλῷ πλέον ὁ Θεὸς τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων φείσεται, ὡς τὸ μὴ πλανηθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, μὴ τοῖς σώμασι δὲ λύειν; μάλιστα ὅπου τοιαύτη πλανὴ ἀπωλείας αὐτοῖς αἰτία μὴ ἀφανισμοῦ

B γίνεται. σὺκ ἔδει δὲ τὰ ἅπαξ κοινωνήσαντα τῆς τοῦ Θεοῦ εἰκόνος ἀπολέσθαι. Τί οὖν ἔδει ποιεῖν τὸν Θεόν; ἢ τί ἔδει γενέσθαι; ἀλλ' ἢ τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνανεῶσαι; ἵνα δι' αὐτοῦ πάλιν αὐτὸν γνῶναι δύνηνται οἱ ἄνθρωποι. τοῦτο δὲ πῶς ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ αὐτὸς τῆς τοῦ Θεοῦ εἰκόνος ὑπάρχων Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; δι' ἀνθρώπων μὲν γὰρ σὺκ ἦν δυνατόν· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκόνα γεγόνασιν· ἀλλ' οὐδὲ δι' Ἀγγέλων· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοί εἰσιν εἰκόνες. ὅθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος δι' αὐτοῦ παρεγένετο, ἵν' ὡς εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσας δύνηται· ἄλλως γὰ πάλιν σὺκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ θάνατος ἦν καὶ φθορὰ ἐξαφανισθεῖσα. ὅθεν εἰκότως ἔλαβε σῶμα

C θνητὸν, ἵνα καὶ ὁ θάνατος ἐν αὐτῷ λοιπὸν ἐξαφανισθῆναι δύνηται, καὶ οἱ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀναλαμβάνωσιν ἄνθρωποι. σὺκ ἦν ἑτέρου τοῦτο τὴν χρείαν σὺκ εἶχεν, εἰ μὴ τοῦ εἰκόνος τοῦ πατρός. ὡς γὰρ τὸ γραφεῖσα ἐν ξύλῳ μορφὴν ἐξαφανισθεῖσα ἐκ τοῦ ἔξωθεν ῥύπου, πάλιν χρεία τοῦτο ἐξαγγέλλει, οὗ καὶ ἔστιν ἡ μορφή· ἵνα ἀναλαμβανισθῆναι εἰκὼν δύνηται ἐν τῇ αὐτῇ ὕλῃ· διὰ γὰρ τὴν ἐκείνου γραφὴν καὶ αὕτη ἡ ὕλη ἐν ᾗ

D καὶ γέγραπται, σὺκ ἐκβάλλεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἀναπλάττεται· καὶ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ οὗ πατρὸς υἱὸς, εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, παραγέγονεν ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους τόπους· ἵνα τὸν κατ' αὐτὸν πεποιημένον ἄνθρωπον ἀναλαμβάνῃ, καὶ ὡς ἀπολόμενον εὑρὼν διὰ τοῦ ἁμαρτιῶν ἀφέσεως. ἢ φησι καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· ἦλθον τὸ ἀπολόμενον ζητεῖν καὶ σῶσαι. ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγε, ἐὰν μή τις ἀναγεννηθῇ ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ ἔστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· οὐ τὴν ἀναγεννωμένην καὶ ἀνακτιζομένην ψυχὴν ἐν τῷ καθ' εἰκόνα δηλῶν. ἐπειδὴ ἡ εἰδωλομανία καὶ ἀθεότης κατεῖχε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις ἐκέκρυπτο· ἦν οὖν διδάξαι τὴν οἰκουμένην περὶ πατρός;

ἀνθρώπε φαίη τις ἂν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνθρώπων ἐνὸν τὴν ὑφ' ἥλιον πᾶσαν διελθεῖν, ὅτε τῇ φύσει τοσοῦτον ἰσχυόντων δραμεῖν, ὅτε ἀξιοπίστων περὶ τούτε δυναμένων γνέσθαι, ὅτε πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην καὶ φαντασίαν, ἱκανῶν δι' ἑαυτῶν ἀντισῆναι. πρώτων γὰρ κατὰ ψυχὴν πληγέντων καὶ διαφθαρέντων ὑπὸ τῆς δαιμονικῆς ἀπάτης, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ματαιότητος. πῶς οἷόν τε ἦν ἀνθρώπε ψυχὴν καὶ ἀνθρώπων νοῦν μεταπεῖσαι, ὅπερ γε οὐδὲ ὁρᾶν αὐτοὺς δυνάμενα; ὁ δὲ μὴ ὁρᾷ τις, πῶς δυνάμενα μεταπαιδεῦσαι. ἀλλ' ἴσως ἄν τις εἴποι τὴν κτίσιν ἱκανὴν. ἀλλ' εἰ ἡ κτίσις ἦρκει, οὐκ ἂν ἐγεγόνεσαν τὰ πλεῖστα κακά. ἦν γὰρ καὶ ἡ κτίσις. καὶ οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ αὐτῇ περὶ Θεοῦ πλάνῃ ἐκυλίοντο. ἵνα δὲ ἦν πάλιν χρεία, ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ὁρῶντος, τοῦ καὶ τὰ ὅλα ἐν τῇ κτίσει κινοῦντος, καὶ δι' ἀμφοῖν γνωρίζοντος τὸν πατέρα. τὰ γὰρ διὰ τῆς ἰδίας προνοίας καὶ διακοσμήσεως τῶν ὅλων διδάσκοντος. περὶτοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦν καὶ τὴν αὐτῶν διδασκαλίαν ἀνανεώσαι. πῶς δὲ ἂν ἐγεγόνεσαν τοῦτο; ἴσως ἄν τις εἴποι, ὅτι ἐξὸν ἦν διὰ τῶν αὐτῶν, ὥστε πάλιν διὰ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων τὰ περὶ αὐτοῦ δεῖξαι. ἀλλ' οὐκ ἦν ἀφαλὲς ἔτι τοῦτο. ἀχίνε. παρεῖδον γὰρ τοῦτο πρότερον οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐκέτι μὴν ἄνω, κάτω δὲ τοῦ ὀφθαλμοὺς ἐκρήκασιν. ὅθεν εἰκότως ἀνθρώπε θέλων ὠφελῆσαι, ὡς ἄνθρωπος ἐπιδημεῖ, λαμβάνων ἑαυτῷ σῶμα ὅμοιον ἐκείνοις, καὶ ἐν τῷ κάτω, (λέγω δὴ διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων) ἵνα οἱ μὴ θελήσαντες αὐτὸν γνῶναι ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα προνοίας καὶ ἡγεμονίας αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν διὰ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἔργων γνώσωνται τὸν ἐν τῷ σώματι τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα. ὡς γὰρ ἀγαθὸς διδάσκαλος κηδόμενος τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν τοῦ μὴ δυναμένους ἐκ τῶν μειζόνων ὠφεληθῆναι, πάντως διὰ τῶν ἀτελεστέρων συγκαταβαίνων αὐτοῖς παιδεύει, ὅτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησι. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν· εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν Θεὸν θεωρίαν, καὶ ὡς ἐν βυθῷ βυθισθέντες, κάτω τοῦ ὀφθαλμοὺς

A hominis, dixerit aliquis: at non possibile erat hominibus omnem, qvæ sub sole est, terram peragrare, neqve in viribus eorum, ut tantum spacii decurrerent, neqve satis idonei autores habiti fuissent, qvibus de istiusmodi negotiis fides haberetur, neque dæmonum fraudibus & præstigiis obsistere potuissent, omnium animis vulneratis perturbatisque diabolica impostura, & idolorum vanitate. Qui (qvæso) fieri potuisset, ut hominis animam, & hominis mentem, in aliam sententiam traducerent, si ne sub conspectum qvidem eorum venirent? Quem autem non vides, quomodo eum docere qveas? Sed dixerit aliqvis, rerum naturam ad id sufficere. At si rerum natura sufficiisset, non tanta scelera designata fuissent. Jam enim tum erat rerum natura, cum nihilo tamen minus in de Deo errore homines volutabantur. Cujus igitur usus operaqve requirebatur, nisi Verbi Dei, animam & mentem intuentis, & cætera, quæ sunt in rerum natura, commoventis, ac per illa Patrem suum manifestantis, qui sua providentia, serie, ordineque rerum, de Patre documenta adfert, illius (inqvam) fuit, hanc doctrinam instaurare. Sed qvanam ratione id agendum fuerat? diceres fortasse, per easdem res id obtineri potuisse, ut rursum per naturæ opera, ea, quæ ad Patris cognitionem spectarent, demonstrarentur. Recte, sed in hoc nihil certæ spei, qvasi scilicet non antea mortales istiusmodi documenta contempsissent, aut qvasi in sublime jam, ac non potius humi oculos depressos haberent. Quapropter rectum erat, ipsum, ut hominibus opitularetur, in specie hominis peregrinari, corpusqve, qvod illis simile esset, assumere, rebus, qvæ deorsum ac humi erant, hoc est, operibus corporeis, ad eam rem usus, ut, qui eum cognoscere non vellent, ex mundi administratione ac providentia, saltem ex operibus corporis, primum Dei Verbum in corpore, deinde ex Verbo Patrem agnoscerent. Ut enim bonus magister pro cura suorum discipulorum, cum ex majoribus documentis proficere neqveunt, ad minutiora vilioraqve sese demittens, illos instituit: ita qvoqve Dei Verbum fecit, qvemadmodum testatur Paulus his verbis: *Quandoqvidē in sapientia Dei, non cognovit mundus per sapientiam Deum, optimū visum est Deo, per stultitiam prædicationis salvare credentes.* Quia enim homines sese avertebant a contemplatione Numinis, & tanqvam in abyssum profundissime demersi, humi oculis

Rom. 1.

defixis, in generatione rebusq; sensibilibus Deum requirebant, hominum mortalium ac dæmonum simulachra effigiantes, ideo hominum amator Deus, & communis omnium Salvator, Dei Verbum ac ratio, corpus sibi assumpsit, homo inter homines versaturus, ut hominum sensus præoccuparet, quibus persvasum erat, in rebus corporeis Deum consistere, quo ex rebus, quas ministerio corporis gesturus erat, veritatem intelligerent, atqve ita cogitatione sua ad Patrem assurgerent, ut homines humana solum cogitantes, quocunqve suos sensus conferrent, ibi se anticipari præoccuparique notionibus, & undecunque insinuari veritatem sibi animadverterent: ut, sive rerum naturam admirabundi specularentur, viderent illam ipsam quasi protestari Dominum verum Christum esse: sive circa homines animo contemplationeque hærerent, ut eos Numina arbitrarentur, ex Christi Salvatoris tamen cum aliorum operibus comparatione, eum solum inter homines Salvatorem esse, Deiqve filium constaret, cum nihil rerum gestarum tale apud alios reperirent, qualia in actis Verbi Dei conspicerent: sive præoccupati persvasione, ad dæmones se conferrent, animadvertentes eos a Domino fugari, statim ratiocinarentur, eum, qvi hæc faceret, solum esse Dei Verbum, ac dæmones omni divinitate carere. Qvod si eorum animus circa mortuos defigeretur admiratione, ut eos, qvasi heroas, colerent, aut ex genere eorum deorum esse putarent, quales apud poëtas invenias: statim tamen modo resurrectionem Salvatoris ante oculos ponerent, confessuros illos falsos esse: Christum autem verum Deum esse, utpote mortis ipsius debellatorem. Ea igitur de causa homo genitus est, homo apparuit, mortuus est, & resurrexit, ut præstringeret obscuraretqve rebus suis gestis, quicquid unquam ab hominibus gestum esset, ut ubicunqve homines sensibus suis ad credendum Numen præoccupati essent, inde eos abduceret, & de vero Patre suo illos certiores redderet: qvemadmodum ipse dicit: *Veni ad inveniendū servandumque, quod perierat.* Cum enim semel ad sensibilia hominum cogitatio delapsa esset, subjecit semetipsum Verbum Dei, ut per corpus appareret, quo ut homo jam factus homines in se traduceret, eorumque sensus ad se reflecteret: ut illis ipsum veluti hominem conspicantibus ex operum designatione persvaderet sibi

A ἔχοντες ἐν γῇ σέσῳ καὶ τοῖς αἰσθητοῖς τὸν Θεὸν ἐζήτουν, ἀνθρώπους θνητοὺς καὶ δαίμονας ὁ ἑαυτοῦ Θεὸς ἀνατυπώμενοι· τοῦτο ἕνεκα ὁ φιλάνθρωπος καὶ κοινὸς πάντων Σωτὴρ, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρέφεται, καὶ τὰς αἰσθήσεις πάντων ἀνθρώπων προσλαμβάνει, ἵνα οἱ ἐν σωματικοῖς νοοῦντες εἶναι τὸν Θεὸν, ἀφ' ὧν ὁ Κύριος ἐργάζεται διὰ τοῦ σώματος ἔργων, ἀπ' αὐτῶν νοήσωσι τὸν ἀληθινὸν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα λογίσωνται,
B ἄνθρωποι ὄντες καὶ ἀνθρώπινα πάντα νοοῦντες οἷς ἐαν ἐπέβαλον τὰς ἑαυτοῦ αἰσθήσεις, ἐν τούτοις προσλαμβανομένους ἑαυτοὺς εὑρεῶν, καὶ πανταχόθεν διδασκομένους τὸν ἀληθειαν. εἴτε γὰρ εἰς τὸν κόσμον ἐπέβλεψε, ἀλλ' εὑρεῶν αὐτὸν ὁμολογοῦσαν τὸν Χριστὸν Κύριον· εἴτε εἰς ἀνθρώπους ἦν αὐτῶν ἡ διάνοια προσληφθεῖσα, ὥστε τούτους θεοὺς νομίζειν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Σωτῆρος, συγκρινόντων τε ἐκείνων· ἐφαίνετο ἐν ἀνθρώποις μόνος ὁ Σωτὴρ Θεοῦ υἱὸς· οὐκ ὄντων παρ' ἐκείνοις τοιούτων
C ὁποῖα περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου γέγονεν. εἰ δὲ καὶ εἰς δαίμονας ἦσαν προληφθέντες. ἀλλὰ ὁρῶντες αὐτοῦ διωκομένους ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἐγίνωσκον μόνον εἶναι τοῦτον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ οὐκ εἶναι θεοὺς οὐδὲ δαίμονας, εἰ δὲ καὶ εἰς νεκροὺς ἤδη τούτων ἦν ὁ νοῦς καταφερεῖς, ὥστε θρηνοῦειν ἥρωας, καὶ οὐδὲ ποιηταῖς λεγομένους θεοὺς, ἀλλ' ὁρῶντες τοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, ὡμολόγουν ἐκείνους εἶναι ψευδεῖς, καὶ μόνον τὸν Κύριον ἀληθινὸν τοῦ τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν καὶ τοῦ θανάτου κυριεύοντα διὰ τοῦτο καὶ γεγένηται, καὶ ἀνθρώπος ἐφάνη,
D καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἀμβλύνας καὶ ἀποσκιάσας τοῖς τοῦ πώποτε γενομένων ἀνθρώπων διὰ τῶν ἰδίων ἔργων· ἵνα ὅπου δ' ἂν ὦσι προληφθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἐκεῖθεν αὐτοῦ ἀναγαγη, καὶ διδάξη τὸν ἀληθινὸν ἑαυτοῦ πατέρα· καθάπερ καὶ αὐτὸς φησιν, ἦλθον σῶσαι καὶ ζητεῖν τὸ ἀπολωλός. ἅπαξ γὰρ εἰς αἰσθητὴν πεσούσης τῆς διανοίας, ὑπέβαλεν ἑαυτὸν διὰ σώματος φανῆναι ὁ Λόγος, ἵνα μετενέγκη εἰς ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπος οὖν ἀνθρώπους, καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν εἰς ἑαυτὸν ἀποκλίνη, καὶ λοιπὸν ἐκείνους ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν ὁρῶντας, διὰ ὧν ἐργάζεται ἔργων, πεισθῆ μὴ εἶναι ἑαυτὸν

ἄνθρωπον μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεὸν καὶ Θεοῦ ἀληθινοῦ λόγον καὶ σοφίαν. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος βουλόμενος σημῆναι, φησὶν, ἐν ἀγάπῃ ἐῤῥιζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος, καὶ ὕψος καὶ βάθος, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ· ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ· πανταχοῦ γὰρ ἑαυτὸν ἁπλώσαντος καὶ ἄνω, καὶ κάτω, καὶ εἰς τὸ βάθος, καὶ εἰς τὸ πλάτος· ἄνω μὲν εἰς τὴν κτίσιν· κάτω δὲ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς βάθος δὲ εἰς τὸν ἅδην· εἰς πλάτος δὲ εἰς τὸν κόσμον, τὰ πάντα τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως πεπλήρωται. διὰ δὲ τί, καὶ δι' ἣν παρ' αὐτὰ προαγόμενος τὴν θυσίαν τὴν ὑπὲρ πάντων ἐπετέλεσε προσαγαγὼν τὸ σῶμα τῷ θανάτῳ, καὶ ἀνίσας αὐτὸ, ἀφθονῶν ἑαυτὸν διὰ τούτου ποιῶν· ἀλλὰ ἐμφανῆ ἑαυτὸν διὰ τούτου καθίστη διαμένων ἐν αὐτῷ καὶ τοιαῦτα τελῶν ἔργα καὶ σημεῖα δείκνυς, ὡς μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεοῦ Λόγον αὐτὸν ἐγνώριζον. ἀμφότερα γὰρ ἐφιλανθρωπεύετο ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὅτι καὶ τὸν θάνατον ἐξ ἡμῶν ἀφανίζει, καὶ ἀνεκαίνισεν ἡμᾶς· καὶ ὅτι ἀφανὴς ὢν καὶ ἀόρατος, διὰ τῶν ἔργων ἐνέφαινε, καὶ ἐγνώριζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς, τὸν δὲ πάντος ἡγεμόνα καὶ βασιλέα. ὁ γὰρ δὴ περικεκλεισμένος μὲν ἐν τῷ σώματι· ἀλλ' οὐκ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ἦν. οὐδὲ ἐκεῖνο μὲν ἐκεῖνο· τὰ ὅλα δὲ τῆς τούτου ἐνεργείας καὶ προνοίας κενὸν ἦν τότε· ἀλλὰ τὸ παράδοξον τοῦτο, λόγος ὢν, ὑπεῖχετο μὲν ὑπό τινος· ὑπεῖχε δὲ τὰ πάντα μᾶλλον αὐτός· καὶ ὥσπερ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει ὢν, ἐκτὸς μέν ἐστι τοῦ παντὸς καὶ οὐσίαν, ἐν πᾶσι δέ ἐστι ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι, τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ εἰς πάντα ἐν πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν ἐφαπλῶν, καὶ ἕκαστον καὶ πάντα ὁμοῦ ζωοποιῶν. περιέχων τὰ ὅλα καὶ μὴ περιεχόμενος· ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ὅλον ὢν καὶ πάντα. οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὢν, καὶ αὐτὸς αὐτὸ ζωοποιῶν, εἰκότως ἐζωοποιεῖ καὶ τὰ ὅλα. καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο, καὶ ἔξω τῶν ὅλων ἦν. καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος δὲ διὰ τῶν ἔργων γνωριζόμενος, οὐκ ἀφανὴς ἦν, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ὅλων ἐνεργείας. ψυχῆς μὲν ἔργον ἐστὶ, θεωρεῖν μὲν καὶ τὰ ἔξω τοῦ ἰδίου σώματος τοῖς λογισμοῖς, ἐνεργεῖν δὲ καὶ ἔξωθεν τοῦ ἰδίου σώματος ἐνεργεῖν, ἢ τὰ τούτου

A eum non ſolum eſſe hominem, ſed etiam Deum, & Dei veram Rationem ac ſapientiam. Qvod a Paulo qvoqve ſignificatur, dum ait: *In dilectione radicati fundatiqve, ut valeatis comprehendere cum omnibus Sanctis, qvæ ſit latitudo, longitudo, altitudo & profunditas: & ut cognoſcatis ipſa cognitione dilectionem Chriſti præſtantiorem eſſe, ut repleamini in omnem plenitudinem Dei*, ubiqve Verbo ſive Ratione Dei ſeſe explicante, ſurſum, deorſum, in altum, in latum: ſurſum quidem, per rerum naturam: deorſum vero, per incarnationem: in profundum, per B inferos: in latum, eo qvod per orbem terrarum, omnia ſcientia cognitioneq; divinitatis repleta ſint. Ideo vero cum adveniſſet ad nos corpore ſuo morti debito, eodemq; reſuſcitato, hoſtiam pro omnibus ſacrificavit, illudque in crucem exaltavit, non tamē per hoc obſcurq, ſed illuſtris permanens in ſeipſo, & talia opera patrans, eaq; ſigna edēs, qvæ eum etiā eo tempore non hominem, ſed Dei Verbum declararent. Bifariā certe ſua incarnatione hominibus ſuum in homines ſtudium amoremq; exhibuit Servator noſter, tum quia mortē a nobis amolitus eſt, & nos renovavit: tum quia inconſpicuus antea & inviſibilis, per opera ſua ſe viſibilem præſtitit, certoqve oſtendit, ſe Rationem, Verbumq; Patris eſſe, omniumq; C item & Ducem, & Regem. Non enim in corpore circumcluſus erat: neq; cum in corpore aderat, alibi deerat: neqve cum illud movebat, alia omnia ejq vi, actu, & providentia deſtituta fuere: ſed, quod ſummæ admirationis eſt, ea omnia ipſe, ut ratio, a nemine contentus, continebat. Et ſicuti, cum in omni rerum natura ſit, extra qvidē omnia ſubſiſtit, qvantum attinet ad ipſius ſubſtantiam, intra omnia tamen habetur, qvantum ſpectat ad ipſius potentiam omnia gubernans, & ad omnia in omnibus ſuam providentiam pandens: ſingulaqve ſeparatim, cunctaque in univerſum ſimul D vivificans: circumplectens omnia, a nullo circumplexus, ſed per omnia cum ſeſe extendat in ſolo Patre totus & integer permanet: ita qvoqve, cum eſſet in humano corpore, atq; illud ipſe vivificaret, eodem qvoqve momento vivificabat univerſa, & in omnibus aderat, & extra univerſa ſubſiſtebat, & cum per corpus operaqve ſua innoteſceret, ne tum quidem, (qvantum ad energiam actumque rerum naturæ omnium pertinet,) obſcuriter latebat. Mentis haud dubie officium eſt, cogitationibus, qvæ foris extraque ſuum corpus conſiſtunt, contemplari, actum tamen, vimq; ſuā extra corpus non porrigere,

Coloſſ. 2, 7. & Eph. 3, 17. 18. 19.

nec quæ longe ſunt ab illo, ea ſua præ-
ſentia movere: Nunqvam enim homo
longinqua cogitans, ea, quæ cogitat, ſta-
tim movet, aut transfert. Neque præ-
terea, ſi qvis domi deſidens de cœlo co-
gitationes ineat, ideo continuo & ſolem
moverit, & cœlum circumverterit, ſed, ut
ea contuetur in motu & in rerum natu-
ra exiſtere, ita vim ſuam in ea explicare
non poteſt. Cæterum neqvaqvam eo-
dem modo Dei Verbum in corpore hu-
mano verſabatur, ut, quod ibi non colliga-
tum eſſet, ſed potius corpus in ſe conti-
neret, adeo, ut & ibi eſſet, & in omnibus
exiſteret, & extra rerum eſſentias verſare-
tur, & in ſolo Patre reqvieſceret. Id quo-
que perquam admirabile, quod ſimul ut
& homo vivebat, & ut Verbum Ratioque
Patris omnia vivificabat, & ut Filius Patri
aderat. Unde neque Virgine pariente,
partus affectiones ſentiebat, neque dum
in corpore eſſet, coinquinabatur, ſed
potius corpus ſanctificabat. Neque
enim ideo, quia in omnibus eſt, omnium
particeps efficitur, ſed omnia po-
tius ab eo generantur & nutrimentum
accipiunt. Nam ſi ſol ab eo creatus, &
noſtris oculis ſubjectus circumambulans
in cœlo, non ſordeſcit attactu terrenorum
corporum, neqve a tenebris obſcuratur,
ſed potius ea & illuſtrat, & purificat: mul-
to magis ſacroſanctum illud Dei Ver-
bum (quod Solis eſt & Conditor, & Do-
minus) cum in corpore innoteſceret, non
inde maculas in ſe corrivabat, ſed incor-
ruptibile erat; corpusqve mortale, qvod
Eſa. 53, 9. aſſumpſerat, vivificabat, & a ſordibus de-
fæcabat: *Qvi peccatum* (inqvit) *non fecit,*
neqve dolus eſt inventus in ore ejus. Cum
igitur edentem, bibentem, naſcentem il-
lum referunt ſacri ſcriptores: cognoſce
corpus ut corpus naſci, & ſui generis nutri-
ri alimentis; illud autem, quod ſe corpori
implicuerat, Deum Verbum eſſe, quod
omnia gubernat: & per ea, quæ in corpore
agebantur, non hominem ſe, ſed Deũ Ver-
bum eſſe declarabat. Feruntur tamen iſta
de Deo, qvandoqvidem corpus illud,
quod comedebat, quod naſcebatur,
quod patiebatur, non alterius cujuſpiam,
ſed Domini erat. Et quia ſemel homo fa-
ctus erat, neceſſum erat iſta omnia de eo
dici, ut revera verum corpus, non ſpecie-
tenus habuiſſe crederetur. Cæterum, ut
ex iſtis deprehendebatur, corporaliter
adeſſe: ita ex operibus, qvæ faciebat per
corpus, Dei Filium ſe manifeſtabat. Unde
& ad incredulos Judæos clamabat, dicens:
Joh. 10, 37. *Si nõ facio opera Patris mei, ne crediderit is:*

A μαχρὸν τῇ παρουσίᾳ κινεῖν· οὐδέποτε γὰρ ἄν-
θρωπος διανοούμενος τὰ μακρὰν, ἤδη καὶ ταῦ-
τα κινεῖ καὶ μεταφέρει· οὐδ' εἰ ἔστι τις ἰδίας οἰκίας
καθέζοιτό τις καὶ λογίζοιτο τὰ ἐν οὐρανῷ, ἤδη
καὶ τὸν ἥλιον κινεῖ, ἢ τὸν οὐρανὸν ἀφίστησιν· ἀλλ'
ὁρᾷ μὲν αὐτὰ κινούμενα καὶ γινόμενα, οὐ μέντοι
ὥστε ἐργάζεσθαι αὐτὰ δυνατὸς τυγχάνει· οὐδὲ
τοιοῦτος ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῷ ἀνθρώ-
πῳ. οὐ γὰρ συνεδέδετο τῷ σώματι, ἀλλὰ μᾶλ-
λον αὐτὸς ἐκράτει τοῦτο, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἦν
B καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανε, καὶ ἔξω τῶν ὅλων
ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ πατρὶ ἀνεπαύετο. καὶ τὸ
θαυμασιώτατον τοῦτο ἦν, ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπο-
λιτεύετο, καὶ ὡς λόγος τὰ πάντα ἐζωογόνει, καὶ
ὡς υἱὸς τῷ πατρὶ συνῆν. ὅθεν οὐδὲ τῆς Παρ-
θένου πτύσις ἔπαθεν αὐτός, οὐδὲ ἐν σώμα-
τι ὢν ἐμολύνετο· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ σῶμα ἡγί-
αζεν. οὐδὲ γὰρ τοῖς πᾶσιν ὢν, τῶν πάντων
μεταλαμβάνει· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ζωογονεῖται καὶ τρέφεται. εἰ γὰρ καὶ ἥλιος ὁ
ὑπ' αὐτοῦ γενόμενος καὶ ὑφ' ἡμῶν ὁρώμενος
περιπολῶν ἐν οὐρανῷ, οὐ ῥυπαίνεται τῇ πρὸς
C γῆς σωμάτων ἁπτόμενος, οὐδὲ ὑπὸ σκότους ἀ-
φανίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς καθαίρει καὶ
καθαρίζει. πολλῷ πλέον ὁ πανάγιος τοῦ
Θεοῦ Λόγος, ὁ καὶ τοῦ ἡλίου ποιητὴς καὶ Κύ-
ριος, ἐν σώματι γινωσκόμενος οὐκ ἐρρυπαί-
νετο· ἀλλὰ μᾶλλον ἄφθαρτος ὢν καὶ τὸ σῶμα
θνητὸν τυγχάνον, ἐζωοποίει καὶ καθαίρειν·
ὃς ἁμαρτίαν γάρ φησιν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ
εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ὅταν τοί-
νυν ἐδώδιμα καὶ πόματα καὶ ὑγρὸν αὐτὸν
D λέγωσιν οἱ περὶ τοῦτο θεολόγοι, γίνωσκε ὅτι
τὸ μὲν σῶμα, ὡς σῶμα ἐπίκτητο καὶ καθαλ-
λήλοις ἐτρέφετο τροφαῖς, αὐτὸς δὲ ὁ σώσων
τῷ σώματι Θεὸς Λόγος τὰ πάντα διακο-
σμῶν, καὶ δι' ὧν εἰργάζετο ἐν τῷ σώματι
οὐκ ἄνθρωπον ἑαυτὸν, ἀλλὰ Θεὸν Λόγον ἐγνω-
ρίζετο. λέγεται γοῦν περὶ αὐτοῦ ταῦτα· ἐπειδὴ γὰρ τὸ
σῶμα ἐδώδιμον ἦν πικτὸν ἦν πάσχον, οὐχ ἕτερός
τινος, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου ἦν· ὅτι ἄνθρωπος γενό-
μενος, ἔπρεπε ἦν ταῦτα ὡς περὶ ἀνθρώπου λέ-
γεσθαι, ἵνα ἀληθὲς καὶ μὴ φαντασίᾳ σῶμα ἔχων
φαίνηται. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τούτων ἐγινώσκετο σω-
ματικῶς παρών, ὅτως ἐν τοῖς ἔργων ὢν ἐποιεῖ
διὰ τοῦ σώματος, υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἐγνώριζεν. ὅθεν
καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους Ἰουδαίους ἐβόα λέγων. εἰ
δὲ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου· μὴ πιστεύητέ μοι·

εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. ὡς γὰρ ἀόρατος ὢν ἀπὸ τῆς τῶν ὅλων κτίσεως ἔργων γινώσκεται. ὅτως ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἐν σώματι χωρούμενος ἐκ τῶν ἔργων δύναται γνωσθῆναι, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεοῦ δύναμις καὶ λόγος ἐστὶν ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος. τὸ γὰρ ἐπιτάσσειν αὐτὸν τοῖς δαίμοσι κἀκείνους ἀπελαύνεσθαι, οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖόν ἐστι τὸ ἔργον. ἢ τίς ἰδὼν αὐτὸν τὰς νόσους ἰώμενον, ἐν αἷς ὑπόκειται τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔτι ἄνθρωπον καὶ οὐ Θεὸν ἡγεῖτο; λεπροὺς γὰρ καθαίρει, χωλοὺς περιπατεῖν ἐποίει, κωφῶν τὴν ἀκοὴν ἤνοιγε, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ πάσας ἀπλῶς νόσους καὶ μαλακίας πάσας ἀπήλαυνεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ὧν δῆλα αὐτὸς καὶ τὸν τυχόντα τὴν θεότητα θεωρεῖν. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτὸν ἀποδιδόντα τὸ λεῖπον, οἷς ἡ γένεσις ἐνέλειψε, καὶ τὰ ἐκ γενετῆς τυφλὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίγοντα, οὐκ ἂν ἐνόησε τὴν ἀνθρώπων ὑποκειμένην αὐτῷ γένεσιν, καὶ ταύτης εἶναι δημιουργὸν τοῦτον καὶ ποιητήν; ὁ γὰρ τὸ μὴ ὂν γενέσεως ἔχειν ὁ ἄνθρωπος ἀποδιδούς, δῆλος ἂν εἴη πάντως, ὅτι Κύριός ἐστι, καὶ τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων. διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἀρχῇ κατερχόμενος πρὸς ἡμᾶς, ἐκ παρθένου πλάττει ἑαυτῷ τὸ σῶμα, ἵνα μὴ μικρὸν τῆς θεότητος αὐτοῦ γνώρισμα πᾶσι προδήλῃ ὅτι ὁ τοῦτο πλάσας, αὐτός ἐστι καὶ τῶν ἄλλων ποιητής. τίς γὰρ ἰδὼν χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου μόνης προσερχόμενον σῶμα, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸν ἐν τούτῳ φαινόμενον εἶναι, καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ποιητὴν καὶ Κύριον; τίς δ' ἰδὼν καὶ τὴν ὑδάτων ἀλλοιουμένην οὐσίαν, καὶ εἰς οἶνον μεταβαλοῦσαν, οὐκ ἐννοεῖ τὸν τοῦτο ποιήσαντα Κύριον εἶναι καὶ κτίστην τῆς τῶν ὅλων ὑδάτων οὐσίας; διὰ τοῦτο γὰρ ὡς δεσπότης ἐπέβαινε καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ περιπάτει ὡς ἐπὶ γῆς, γνώρισμα τῆς ἐπὶ πάντα δεσποτείας αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσι παρέχων. τρέφων δὲ καὶ ἐξ ὀλίγων τοσοῦτον πλῆθος, καὶ ἐξ ἀπόρων δυπορῶν αὐτὸς, ὥστε ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους χορτασθῆναι, καὶ ἄλλο τοσοῦτο καταλεῖψαι, οὐδὲν ἕτερον, ἢ αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν τῆς ὅλης προνοίας Κύριον ἐγνώριζεν; ταῦτα δὲ πάντα ποιεῖν τῷ σωτῆρι καλῶς εἶχεν· ἐδόκει γὰρ ἐπειδὴ τὴν ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῦ πρόνοιαν ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἃ κατενόησαν τὴν διὰ

si vero illa facio, etiam si mihi nō credatis, operibus credite, ut cognoscatis & credere possitis, & me in Patre esse, & Patrem in me. Ut enim, quatenus invisibilis est, ex operibus mundi deprehenditur: ita qvoqve homo factus, qvamvis in corpore latens minime conspicuus sit, tamen ex operibus cognosceretur, eum, qvi talia operatur, non hominem, sed Dei potentiam & Rationem esse. Nam imperare etiam ipsis dæmonibus, eosq; extrudere, non opus humanum fuerit, sed divinum. Quin si videas eum morbos sanare, qvibus obnoxium erat genus humanum, hominemne jam inde illum, ac non potius Deum existimes? dum leprosos purgat, claudis vim ambulandi tribuit, surdorum aures recludit, cæcis visum restituit, ac prorsus omnes morbos ac infirmitates omnes ab hominibus profligat: ex quibꝫ cuivis ejus divinitatem perspicere licet. Quis enim eum instaurare videns defectus eos, quibus ipsa prima origo hominis nativitasq; vitiata fuit, & cæcis ab utero oculos aperire, non animadverteret, ejus potentiæ hominum nativitatem subjectam esse, nativitatisqve illum & architectum & conditorem existere? Qui enim id, quod homo ab ipsa nativitate non habuit, restituit, satis planum facit, se etiam Dominum humanæ nativitatis esse. Ideoqve, cum primum ad nos accederet, ex Virgine sibi ipsi corpus formavit, ut nobis non tenue argumentum suæ divinitatis exhiberet, eum, qui hoc sibi corpus formaverat, aliorum qvoqve conditorem & formatorem esse. Quis enim videns sine viro ex Virgine sola, corpus prodire, non secum cogitet, eum, qui sub tali corpore appareat, esse quoque cæterorum corporum & conditorem, & dominum? aut qvis, dum videt aquarum immutari naturam, & in vinum transire, non ratiocinetur: eum, qui hoc fecerit, esse qvoqve creatorem naturæ omnium aqvarum? Nam ideo qvoqve ut dominus maris, mare ingressus est, ibiq; tanquam in terra obambulavit, ut indicium sui in cuncta dominii spectantibus exhiberet. Jam cum tam paucis numero panibus tanta vis populi alitur, & ex inopia, copia repullulat, adeo, ut qvinqve panibus quinq; millia hominum satiaverit, & post satietatem tantum adhuc in residuum reliquerit, quis aliud credat, quam autorem earum rerum dominum esse procuratoremque mundi? Hæc omnia ut faceret, probe congruebat nostro Salvatori, ut, (quando quidem ejus in rerum natura procurationem administrationemqve ignorarent homines, neque ex rebus creatis animadverterant

ipsius divinitatem) saltem ex operibus corporis, causam per ipsum suspiciendi patrisqve cognoscendi occasionem ducerent, ex particulari illius providentia, universitatis ejus procurationem æstimantes. Qvis enim videns ejus contra dæmones vim, aut qvis dæmones audiens confitentes sibi hunc dominum esse: amplius dubitavit, num ille ipse sit filius Dei, aut sapientia, aut virtus? Neqve enim vel ipsum mundum in silentio esse voluit, sed (qvod mirum est) in morte, vel potius in trophæo de morte excitato (crucem intelligo) universa rerum fabrica confitebatur eum, qvi in corpore apparebat, & supplicia patiebatur, non hominem simpliciter, sed Dei filium ac Salvatorem esse omnium. Nam & sol se avertebat: terra qvatiebatur, disrumpebantur montes, omnes metu ac pavore contrahebantur. Hæc omnia eum, qvi in cruce erat, Christum Deum esse declarabant, ac rerum naturam ejus ancillam esse, pavore suo contestantem domini sui præsentiam. Ad istum igitur modum Deus ille Verbum Patris, sese hominibus per opera manifestum reddidit. Consequens jam est, ut finem ejus vitæ & conversationis referamus atqve narremus, qvalis item mors ipsius corporis fuerit, tum qvia hoc ipsum est caput nostræ fidei, tum qvia omnes plane homines id fama & sermonibus celebrant, ut nihilo minus hinc, qvam aliunde intelligant, Christum Deum & Dei Filium esse. Causam igitur ejus in corpore apparitionis, aliqva ex parte (qvatenus licuit, & qvatenus assequi datum fuit) jam ante exposuimus, non fuisse videlicet ullius alterius officium, corruptibile in incorruptibilitatem transmutare, nisi ipsius Salvatoris, qvi in principio ex non entibus omnia condiderat, neqve fuisse ullius alterius opus, exemplar imaginis divinæ hominibus restituere, nisi ejus, qvi erat imago Patris: neqve alterius, mortale immortale suscitare, nisi ejus, qui ex se ipsissima vita est, hoc est, Domini nostri Jesu Christi: neque ad alium qvempiam pertinuisse de Patre docere, & idololatriam purgare, nisi Rationis Verbiqve, omnia in mundo gubernantis, qui solus Patri suo verus & unigenitus Filius est. Qvandoqvidem igitur debitum pro omnibus solvendum erat, debebatur autem (ut jam dixi) ut omnes morerentur, quæ causa illa potissima fuit huc proficiscendi, ideoqve post edita factorum ope divinitatis suæ monumenta,

A τῆς κλίσεως αὐτὸ θεότητα, καὶ ἐκ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔργων αὐτὸ ἀναβλέψωσι, καὶ ἐννοίαν λάβωσι δι' αὐτοῦ τῆς εἰς τὸν πατέρα γνώσεως, ἐκ τῆς κατὰ μέρος τινὸς εἰς τὰ ὅλα αὐτὸ τεχνοίσω, ὡς τεθεῖπον, ἀναλογιζόμενοι. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτὸ τινὰ κατὰ δαιμόνων ἐξιόντα, ἢ τίς ἰδὼν σοῦ δαίμονας ὁμολογοῦντας εἶναι τέκνων αὐτὸν Κύριον, ἔτι τινὰ διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχει, εἰ ἔτός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δύναμις; ἀλλὰ γὰρ τινὰ κλίσιν αὐτῷ σιωπῆσαι πεποίηκεν, ἀλλὰ τύγε θαυμαστὸν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ τοῦ θανάτου τροπαίῳ, λέγω δὴ τῷ σωτῆρι, πᾶσα ἡ κλίσις ὡμολόγει τὸν ἐν τῷ σώματι γνωριζόμενον καὶ πάσχοντα, οὐχ ἁπλῶς εἶναι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεοῦ υἱὸν καὶ Σωτῆρα πάντων. ὅτε γὰρ ἥλιος ἀπεσκότασε, καὶ ἡ γῆ ἐσείετο, καὶ τὰ ὄρη ἐρρήγνυτο, πάντες κατέπιπτον. Ταῦτα δὲ τὸν μὲν ἐν τῷ σωτῆρι Χριστὸν, Θεὸν ἐδείκνυον. τινὰ δὲ κλίσιν πᾶσαν, τότε δέλλειν εἶναι, καὶ μαρτυροῦσαν τῷ φόβῳ τινὶ τοῦ δεσπότου παρεῖναι. ὅτε μὲν οὖν ὁ Θεὸς Λόγος διὰ τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐνεφάνιζε τοῖς ἀνθρώποις. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ τὸ τέλος τῆς ἐν σώματι διαγωγῆς καὶ τὴν περιπολήσεως αὐτοῦ διηγήσασθαι καὶ εἰπεῖν, καὶ ὁποῖος γέγονεν ὁ τοῦ σώματος θάνατος· μάλιστα ὅπερ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἡμῖν ἐστι τοῦτο, καὶ πάντες ἁπλῶς ἄνθρωποι περὶ τούτου θρυλοῦσιν· ἵνα γνῶς ὅτι καὶ ἐν τούτῳ μᾶλλον οὐδὲν ἧττον γινώσκεται Θεὸς ὁ Χριστὸς ὢν τοῦ Θεοῦ υἱός. τὴν μὲν οὖν αἰτίαν τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὡς οἷόν τε ἦν ἐν μέρει, καὶ ὡς ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νοῆσαι, τεθείπαμεν, ὅτι οὐκ ἄλλου ἦν τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλεῖν, εἰ μὴ αὐτοῦ Σωτῆρος, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντων πεποιηκότος τὰ ὅλα· οὐκ ἄλλου τινὸς, τὸ καθ' εἰκόνα πάλιν ἀνακαλέσαι τοὺς ἀνθρώπους, εἰ μὴ τὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς· οὐκ ἄλλου τινὸς τὸ θνητὸν ἀθάνατον ἀναστῆσαι, εἰ μὴ τὸν αὐτοζωῆς ὄντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἄλλου τινὸς τοὺς πατρὸς διδάξαι, οὐδὲ τὴν εἰδώλων καθαιρῆσαι θρησκείαν, εἰ μὴ τοῦ τὰ πάντα διακοσμοῦντος λόγου, οὐδὲ τοῦ πατρὸς ὄντος υἱοῦ μονογενοῦς ἀληθινοῦ. ἐπειδὴ οὖν τὸ ὀφειλόμενον πᾶσι παντὸς ἔδει λοιπὸν ἀποδοθῆναι· ὤφειλε γὰρ πάντως, ὡς τεθείπαμεν, ἀποθανεῖν, διὸ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν τοῦτο ἕνεκεν μὴ τὰς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐκ τῶν ἔργων ἀποδείξεις,

ἤδη

ἤδη λοιπὸν καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν θυσίαν δύε- A reliquum jam erat, ut pro omnibus sa-
φερεν, ἀντὶ πάντων τὸν ἑαυτοῦ ναὸν εἰς θνά- crificium offerret, pro omnibus tem-
τον παραδιδὺς· ἵνα σὺν μὲν πάντας ἀνυ- plum suum morti tradens, qvo omnes
πευθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παρα- inobnoxios, & liberos a veteri prævari-
βάσεως ποιήσῃ· δείξῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ θνητὸν catione efficeret, seqve declararet
καὶ φθορᾶς κρείττονα, ἀπαρχὴν τῆς τῶν ὅλων ἀνα- mortis victorem, suumqve corpus im-
στάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος. καὶ mortale redditum, primitias publicæ
μή τι θαυμάσῃς, εἰ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν omnium resurrectionis esse. Ne mireris,
αὐτῶν λέγομεν. ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος si subinde eadem de iisdem repetimus,
τοῦ Θεοῦ λαλοῦμεν, διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν νοῦν ubi enim de Numinis decretis, placitis-
διὰ πλειόνων ἑρμηνεύομεν, μὴ ἄρα τι παρα- que mentionem facimus, ibi longiore
λιμπάνειν δόξωμεν· καὶ ἔγκλημα γένηται ὡς interpretatione utimur, ne qvid omitta-
ἐνδεῶς εἰρηκόσιν. καὶ γὰρ βέλτιον ταυτολογίας B tur, qvod omissum nobis in culpam ce-
μέμψιν ὑποσῆναι, ἢ παραλεῖψαί τι τῶν ὀφει- dat, si non plenerem ipsam eloquamur.
λόντων γραφῆναι. τὸ μὲν οὖν σῶμα, ὡς καὶ Melius enim est, sæpius iteratæ sententiæ
αὐτὸ κοινὸν ἔχον τοῖς πᾶσι τὴν φύσιν (σῶμα crimen sustinere, quam aliquid eorum
γὰρ ἦν ἀνθρώπινον,) εἰ καὶ καινοτέρῳ θαύματι prætermittere, quæ enarrari debuerant.
συνέστη ἐκ Παρθένου μόνης, ὅμως θνητὸν ὄν, Corpus igitur, quod communem cum
καὶ ἀκολουθοῦν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἀπέθνησκε· τῇ omnibus naturam habebat (corpus enim
δὲ τοῦ λόγου εἰς αὐτὸ ἐμβάσῃ, οὐκέτι καὶ τὴν erat humanum) qvanqvam novo mira-
ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο. ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοική- culo ex Virgine sola coaluerat, tamen
σαντα τοῦ Θεοῦ λόγον, ἐκτὸς ἐγίνετο φθορᾶς. mortale erat, & ad similitudinem sui gene-
καὶ συνέβαινεν ἀμφότερα ἐν ταὐτῷ γενέσθαι ris mortem excepit. Neque etiam se-
παραδόξως· ὅτι τε ὁ πάντων θάνατος ἐν τῷ cundum naturam suam ob Verbi divini
χειροποιήτῳ σώματι ἐπληροῦτο, καὶ ὁ θάνατος καὶ ingressum amplius corrumpebatur, sed
ἡ φθορὰ διὰ τὸν συνόντα λόγον ἐξηφανίζετο. C propter inhabitans Dei Verbum expers
θανάτου γὰρ ἦν χρεία· καὶ θάνατον ὑπὲρ πάν- corruptionis erat: utrumqve in eodem
των ἔδει γενέσθαι, ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλό- esse contigit prorsus admirabili ratione:
μενον γένηται. ὅθεν, ὡς προεῖπον, ὁ λόγος, cum & mors omnium in dominico cor-
ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν, (ἀθάνατος pore vim suam exercuerit, & mors &
γὰρ ἦν,) ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον corruptela inde ob domicilium ibi Nu-
ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον αὐτὶ πάντων αὐτὸ προσε- minis profligata sit. Morte enim opus
νέγκῃ. καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων διὰ fuit, & mortem pro omnibus inferri ne-
τὸν πρὸς αὐτὸ τὸ σῶμα ἐμβάσιν, καταργήσῃ τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι cessum erat, ut, quod ab omnibus debi-
τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ tum erat, lueretur. Quamobrem (ut dixi)
θανάτου ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. ἀμέλει τὸ κοι- D Verbum, quoniam mori non potuit, ut-
νὸν πάντων Σωτῆρος ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, pote immortale, corpus sibi sumpsit, qvod
οὐκέτι νῦν ὥσπερ πάλαι κατὰ τὸν τοῦ νόμου ἀπει- mori poterat, illudqve ut suum pro
λὴν θανάτῳ ἀποθνήσκομεν οἱ ἐν Χριστῷ omnibus obtulit ut ita pro omnibus, o-
πιστοί. πέπαυται γὰρ ἡ τοιαύτη καταδίκη· ἀλλὰ mnibus ipse corpore conjunctus, mortem
τῆς φθορᾶς παυομένης καὶ ἀφανιζομένης ἐν τῇ patiens, compesceret eum, qvi habet
τῆς ἀναστάσεως χάριτι, λοιπὸν καὶ τὸ σώμα- mortis imperium, hoc est diabolum, &
τος θνητὸν διαλυόμεθα μόνον τῷ χρόνῳ, ὃν ἑκά- liberaret illos, qvotqvot formidine mor-
στῳ ὁ Θεὸς ὥρισεν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τυ- tis per omnem vitam servituti erant ob-
χεῖν δικαιωθῶμεν. δίκην γὰρ τῶν ἐν γῇ καταβαλ- noxii. Certe communi omnium Salvatore
λομένων σπερμάτων ἐκ ἀπολλύμεθα διαλυό- D mortuo pro nobis, non jam ulterius, sicu-
μενοι, ἀλλ' ὡς σπειρόμενοι ἀναστησόμεθα, ti olim secundum legis comminationem
morte morimur, quotquot in Christo
Jesu confidimus: obliterata est enim illa
ipsa condemnatio: cæterum nos corru-
ptione desinente, & abolita per gra-
tiam resurrectionis, pro ratione corpo-
reæ nostræ mortalitatis solummodo ad
id tempus dissolvimur, qvod Deus u-
cuique definitum esse voluit, ut resurre-
ctionis melioris compotes reddamur.
Nos enim veluti sementis in terram con-
jecta, non in interitum abimus, cum dis-
soluti fuerimus, sed tanqvam seminati

reſurgemus, morte per gratiam Chriſti edomita. Qvocirca ſanctus Paulus, qvi ſe omnibus prædem fidejuſſoremque reſurrectionis exhibet, hunc in modum loquitur: *Oportet corruptibile iſtud induere incorruptibilitatem, & mortale immortalitatem: cum autem corruptibile iſtud induerit incorruptibilitatem, & mortale iſtud induerit immortalitatem, tum fiet, id qvod ſcriptum eſt: Abſorpta eſt mors in victoriam, ubi mors ſtimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua?* Cæterum iſthic aliqvis objecerit, ſi neceſſum erat ejus corpus pro omnibus in mortem dari, cur non ut homo communi lege naturæ mortem oppetiit, ſed eo usqve devenit, ut crucifigeretur? honorifice qvippe magis conveniebat illud ab illo deponi, quam per contumeliam iſtiusmodi mortem ſuſtinere. Vide hic, (qvæſo,) an iſtiusmodi objectio non plane ſit hominum, ac talis, qvæ divinam diſpenſationem non ſapiat: quod autem a Salvatore geſtum eſt, divinum ſane, & dignum ipſius divinitate eſt, idque multis de cauſis. Primum enim, mortem hominibus per imbecillitatem naturæ ingruere, certum eſt, qvi, cum diu perdurare neqveant, progreſſu temporis diſſolvuntur: ex iſta ſiqvidem imbecillitate morbi oboriuntur, qvibus, ubi vires exhauſtæ fuerint, in mortem cadunt. Contra in Domino nihil imbecillitatis, quippe qvi ſit Dei virtus, Dei Ratio, ipſiſſimaqve vita. Si igitur ſolito more, ſecundum conſvetudinem hominum, corpus in lecto depoſuiſſet, creditum fuiſſet, per infirmitatem hoc ei accidiſſe, eumqve nihilo plus, qvam cæteros homines poſſedisſe. Ille autem qvoniam & vita erat, & Dei Verbum, & mors pro omnibus neceſſario reqvirebatur, ideo corpus ſuum ut vita & potentia corroborabat: qvatenus autem mors debebatur, eatenus non exſe, ſed aliunde rationem immolandi mutuatus eſt. Quanqvam neqve morbo laborare dominum decebat, ut qvi aliorum morbos ſanabat: neque etiam infirmitates aliqvas corporis pati eum oportebat, in qvo & aliorum infirmitates confirmabat. Qvare igitur non etiam mortem, qvemadmodum & morbos ſuſtinuit? Ideo nimirum, qvia moriendi cauſa corpus aſſumpſerat, nec fas erat mortem arceri & excludi, ne ſimul & reſurrectio impediretur. De morbo alia ratio fuit, qui ſi mortem antecesſiſſet, creditum fuiſſet, eum ex imbecillitate dominici corporis ortum fuiſſe.

καλλαγηθέντος τῦ θανάτυ κ τῆ τῦ Σωτῆρος χάριν. διὰ τῦτο γῶν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐγγυητὴς τῆς ἀναστάσεως πᾶσι γινόμενος, φησιν· δεῖ τὸ φθαρτὸν τῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. πῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; πῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; διὰ τί δ', ἄν τις εἴποι, εἶπε ἀναγκαῖον εἶναι ἀντὶ πάντων αὐτὸν παραδοθῆναι τὸ σῶμα θανάτῳ, ἀνόνον ἀνθρώπου ἰδίως ἀπέθετο τῦτο· ἀλλὰ καὶ μέχρι τῦ σωρωθῆναι παρῆλθεν; ἐνδίμως γῶν μᾶλλον ἔπρεπεν ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, ἢπερ μεθ' ὕβρεως τὸν τοιῦτον θανάτου ὑπομεῖναι· θεάσῃ πάλιν εἰμὴ ἡ τοιαύτη αἰτίασις ἐστιν ἀνθρωπίνη, τὸ δ' ὑπὸ τῦ Σωτῆρος γενόμενον, θεῖον ἀληθῶς καὶ ἄξιον τῆς αὐτῦ θεότητος διὰ πολλά· πρῶτον μέν, ὅτι ὁ συμβαίνων τοῖς ἀνθρώποις θάνατος, κ ἀσθένεια τῆς αὐτῶν φύσεως αὐτοῖς προσγίνεται· ἀδυνάμωι γῶν ὄντι πολὺ διαμένειν τῷ χρόνῳ διαλύονται. διὰ τῦτο γῶν καὶ νόσοι τούτοις συμβαίνουσι, καὶ ἐξασθενήσαντες ἀποθνήσκουσιν. ὁ δὲ Κύριος οὐκ ἀσθενὴς, ἀλλὰ θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ Λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτοζωή. εἰ μέν οὖν ἰδία πυ, καὶ κ τῆ στοιβῇ τῶν ἀνθρώπων ἀποθέμενος τὸ σῶμα ἐν κλίνῃ, ἐνομίσθη δ' καὶ αὐτὸς κ τῆ τῆς φύσεως ἀσθένειαν τῦτο παθὼν, καὶ μηδὲν ἔχων πλέον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ καὶ ζωὴ, καὶ θεοῦ Λόγος, καὶ ἔδει τὸν ὑπὲρ πάντων γενέσθαι θανάτον, διὰ τῦτο ὡς μὲν ζωὴ καὶ δυνάμεις ὤν, σωίσχυεν ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα· ὡς δ' ὀφείλοντος λύεσθαι τῦ θανάτυ, οὐχ ἑαυτῷ ἀλλὰ παρ' ἑτέρων ἐλάμβανε τὴν προσφορὰν τῦ τελειῶσαι τὴν θυσίαν· ἐπεὶ μηδὲ νοσεῖν ἔδει τὸν Κύριον, τὸν τῶν ἄλλων τὰς νόσους θεραπεύοντα· ἀλλ' ὅτε ἐξασθενῆσαι ἔδει πάλιν τὸ σῶμα, ἐν ᾧ καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀσθενείας ἰσχυροποιῇ. διὰ τί οὖν καὶ τὸν θάνατον, ὥσπερ καὶ τὸ νοσεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ὅτι διὰ τῦτο ἔσχε τὸ σῶμα καὶ ἀπρεπὲς ἦν κωλῦσαι· ἵνα μὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐμποδισθῇ· προφητεύσασθαι μέν τοι τῦ θανάτυ νόσον, ἀπρεπὲς πάλιν ἦν, ἵνα μὴ ἀσθένεια τῦ ἐν τῷ σώματι νομισθῇ

οὐκ ἐπείνασεν ὅλως; ναὶ ἐπείνασε διὰ τὸ ἴδιον τοῦ σώματος· ἀλλ' ὁ λιμῷ διεφθάρη, διὰ τὸν φορεσῶντα αὐτὸ Κύριον. διὰτοῦτο εἰ καὶ ἀπέθανε διὰ τὸ ὑπὲρ πάντων λύτρον, ἀλλ' οὐκ εἶδε διαφθοράν· ὁλόκληρον γὰρ ἀνέστη· ἐπεὶ μηδὲ ἄλλου τινός, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ζωῆς ἦν τὸ σῶμα. ἀλλ' ἔδει, φήσειν αὖ τις, κρυβῆναι τὴν ἐπιβουλὴν τῶν Ἰουδαίων, ἵνα καθ' ὅλου τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀθάνατον διαφυλάξῃ. ἀκουέτω δὴ ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ τοῦτο ἀπρεπὲς ἦν τῷ Κυρίῳ. ὡς γὰρ οὐκ ἔπρεπε τοῦ Θεοῦ Λόγου ζωὴν ὄντα τῷ σώματι ἑαυτοῦ θάνατον παρ' ἑαυτοῦ δίδοναι, ἵνα ὡς οὐχ ἥμοζεν οὐδὲ τὴν παρ' ἑτέρων διδόμενον φεύγειν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδόκει αὐτὸν εἰς αἵρεσιν. ὅθεν εἰκότως ὅτε ἑαυτῷ ἀπέθετο τὸ σῶμα, ὅτε πάλιν ἐπιβουλεύοντας οὐ Ἰουδαίους ἔφυγε. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἀθένειαν ἐδείκνυ τοῦ λόγου, ἀλλὰ μᾶλλον Σωτῆρος καὶ ζωὴν αὐτὸν ἐγνώριζεν· ὅπου καὶ τὸν θάνατον εἰς αἵρεσιν ἔφερεν· καὶ τὸν διδόμενον θνητῶν ὑπὲρ τῶν πάντων σωτηρίας ἔσπευδεν τελέσαι. καὶ ἄλλως ἦ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἦλθε τελέσαι ὁ σωτήρ. ὅθεν ἀκάθαρτον θνητῷ, (οὐκ εἶχε γὰρ ζωὴ ὤν,) ἀπέθετο τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐδέχετο. ἵνα καὶ τοῦτον ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι προσελθόντα τέλειον ἐξαφανίσῃ. ἔπειτα καὶ ἐκ τούτων ἂν τις εὐλόγως ἴδοι τὸ τοιοῦτον τέλος ἐχηκέναι τὸ κυριακὸν σῶμα. ἔμελλε τῷ Κυρίῳ μάλιστα περὶ ἧς ἔμελλε ποιεῖν, ἀναστάσεως τοῦ σώματος· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ θανάτου τρόπαιον ταύτην ἐπιδείξασθαι πᾶσι καὶ πάντας πιστώσασθαι τὴν παρ' αὐτοῦ γινομένην τῆς φθορᾶς ἀπόλυσιν, καὶ λοιπὸν τὴν τῶν σωμάτων ἀφθαρσίαν, ἧς πᾶσιν ὥσπερ ἐνέχυρον καὶ γνώρισμα τῆς ἐπὶ πάντας ἐσομένης ἀναστάσεως τετήρηκεν ἄφθαρτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα. εἰ μὲν ἓν ἦν πάλιν νοσῆσαν τὸ σῶμα, καὶ ἐφ' ὕψει πάντων διαλυθεὶς ἀπ' αὐτοῦ ὁ λόγος· ἀπρεπὲς μὲν ἦν τὸν τῶν ἄλλων ταῖς νόσοις θεραπεύοντα, παρορᾶν τὸ ἴδιον ὄργανον ἐν νόσοις πεπονημένον. πῶς γὰρ ἂν ἐπιστεύθη ταῖς ἄλλων ἀπελάσας ἀσθενείας, ἀσθενοῦντα ἐν αὐτῷ τοῦ ἰδίου ναοῦ; ἢ γὰρ ὡς ὁ δυνάμενος ἀπελάσαι νόσον ἐγελάσθη, ἢ δυνάμενος, καὶ μὴ ποιῶν, ἀφιλάνθρωπος καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐνομίζετο.

A Sed qvid? an non esuriit? esuriit sane juxta proprietatem corporis, sed ob Dominum, qui corpus illud gestabat, fame non interiit. Quapropter etsi mortuus sit ad omnium redemptionem, non tamen corruptionem vidit: cum omni enim integritate resurrexit, siqvidem non alterius cujusqvam, sed vitæ ipsissimæ corpus fuit. At dixerit aliqvis, cautas vitatasqve oportuit Judæorum insidias, ut omnino corpus suum immortale conservaret: Audiat iste (qvæso) id Domino neqvaqvam congruisse. Ut enim absurdum erat Deum Verbum, qvod vita erat, mortem suo corpori sua opera inferre, B ita quoque indecens erat, eam aliunde illatam defugere, ac non potius persequi, qvo meriendi facultas suppeditaretur. Unde merito nec ipse corpus sua opera deposuit, neque rursus insidias judæorum declinavit, illudque ipsum non imbecillitatem Verbi, sed potius eum Salvatorem & vitam esse declaravit, quoniam & mortem, usqve dum tolleretur, sustinuit, illamqve sibi illatam pro omnium salute celeriter consummavit. Quippe qui ideo potissimum venerat, non tam ut suam ipsius, qvam omnium mortem consummaret, unde non sua morte (ea enim in eo qvi vita erat, locum non habuit) corpus suum deposuit, C sed mortem, quæ erat in hominibus, mutuatus est, ut eam adversus suum corpus grassantem, omnino conficeret. Jam vel ex istis patet, mortem dominici corporis legitimis rationibus non carere. Curæ illi fuit corporum resurrectio, cujus negotium gesturus venerat. Ea enim re trophæum de morte excitatum ostendi omnibus potuit: simulque certum omnibus & indubitatum reddi, corruptionem ab eo deletam esse, nihilqve jam deinde nisi corporum incorruptibilitatem restare, de qvo veluti in pignus D monumentumque omnium futuræ in posterum resurrectionis, corpus suum incorruptum servavit. Jam, si ejus corpus ægritudine laborasset, & sub omnium oculis, Verbum Dei ab eo dissoluto recessisset, non sine dedecore habitum fuisset, medicum alienorum morborum suum, quo usus erat in curandis ægritudinibus, instrumentum, corruptum a morbis neglectui habuisse. Qui enim creditum fuisset, eum, si ipsius elangvisset templum, aliorum langvores depulisse? Aut enim impotens depellendi morbi irrisus fuisset? aut potens qvidem, sed tamen non faciens, inhumanitatis infamiã reportasset.

Quod si citra morbum, & expers doloris, solitarie seorsumque in angulo desertove loco, aut domi, aut ubicunque tandem corpus abdidisset, ac deinde subito promicans sese a morte excitatum asseruisset, apud omnes visus fuisset nugas agere, ac multo minus fidei ei habitum esset de resurrectione differenti, cum nullum omnino testem suæ mortis allegare posset, (quippe mortem resurrectioni antevertere oportet,) siquidem resurrectio oboriri non potest, nisi mors præcedat. Unde si occultim alicubi corpus ejus extinctum fuisset, non propalam exhibita ejus morte, neque coram testibus obita, obscura quoque & incontestata ipsius resurrectio fuisset. Aut cur, cum resurgendo resurrectionem suam manifestam deprædicatamque reddiderat, mortem suam obscuram vellet? Aut qua gratia, cum dæmones sub omnium conspectu ejecisset, homini ab ipsis natalibus cæco lumen restituisset, aquam in vinum mutasset, ut per ea existimaretur Dei Verbum, id quod mortale erat, non sub omnium oculis, immortale esse factum demonstraret, quo ipse ipsissima vita esse crederetur? Aut quomodo ejus discipuli cum fiducia de resurrectione differuissent, si de ejus morte nihil certi adferre potuissent? Aut quomodo fides habita fuisset dicentibus primo mortem, deinde resurrectionem contigisse, nisi eos ipsos, apud quos ista audacter loquebantur, obitæ mortis testes habuissent? Nam, si ne ita quidem sub omnium conspectu morte resurrectione que peracta, ejus temporis Pharisæi voluerunt credere, & eos, qui resurgentem viderant, ad inficiationes coegerunt, quot causificationes non credendi commenti essent, si ista omnino occultim fieri contigisset? Quomodo porro aut finis mortis, aut victoria de morte ostendi potuisset, nisi illam oculis cunctorum in se provocatam, mortuam reddidisset, ac jam deinde inanem eam exhaustamque, sui corporis incorruptibilitate probasset? Imo quæ ab aliis responsa sunt, ea quoque a nobis proferri debent: forsitan enim aliquis & hoc dixerit? Si coram omnibus & contestato oportebat fieri ejus mortem, ut prædicatio resurrectionis fidem inveniret, par fuit, ut honestam sibi mortem comminisceretur, ut saltem ignominiam crucis defugeret. Atqui si hoc fecisset, plenam suspicionem de se præbuisset, quod non in omne genus mortis, sed duntaxat in eã, quam ipse excogitaret, vim suam integram efficacemq. haberet:

A εἰ δὲ καὶ χωρὶς τινος ναοῦ, καὶ χωρὶς τινος ἀλγηδόνος, ἰδίᾳ πως καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐν γωνίᾳ, ἢ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ, ἢ καθ' οἰκίαν, ἢ ὅπως δήποτε τὸ σῶμα κρύψας λυθῇ, καὶ μὴ ταῦτα πάλιν ἐξαίφνης φανεὶς, ἔλεγλε ἑαυτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι, μῦθος μὲν ἂν ἔδοξε λέγειν τοῖς πᾶσιν· ἠπιστήθη δὲ πολλῷ πλέον καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως λέγων· οὐκ οὖν ὅλως τὸ μαρτυρεῖσθαι περὶ τοῦ θανάτου αὐτός· τῆς δὲ ἀναστάσεως, προηγεῖσθαι δεῖ θανάτου· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ἀνάστασις μὴ προηγουμένου θανάτου. ὅθεν εἰ κρύφα πως ἐγεγόνει τοῦ σώματος ὁ θάνατος, καὶ φανομένου τοῦ θανάτου, καὶ δὲ ἐπὶ μαρτύρων γινομένου, ἀφανὴς λυθῇ καὶ ἀμάρτυρος καὶ ἡ τούτου ἀνάστασις. ἢ διὰ τί τοῦτο μὲν ἀνάστασιν ἐκήρυττεν ἀναστὰς, τὸν δὲ θάνατον ἀφανῶς ἐποίει γινέσθαι; ἢ διὰ τί τοῦτο μὲν δαίμονας ἐφ' ὅλῳ παντὸς ἀπήλαυνε, τόν τε ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν· ἵνα δι' αὐτῶν πιστευθῇ λόγος Θεοῦ· τὸ δὲ θνητὸν, οὐκ ἐπ' ὄψει παντὸς ἀφθαρτον ἐδείκνυεν, ἵνα πιστευθῇ αὐτὸς ὢν ἡ ζωή; πῶς καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ παῤῥησίᾳ εἶχον περὶ τοῦ τῆς ἀναστάσεως λόγου, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν, ὅτι πρῶτον ἀπέθανεν; ἢ πῶς ἂν ἐπιστεύθησαν λέγοντες γεγονέναι πρῶτον θάνατον, εἶτα τὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ παρ' οἷς ἐπαῤῥησιάζοντο, εἶχον τούτους μάρτυρας τοῦ θανάτου; εἰ γὰρ καὶ ὅτως ἐπ' ὄψει παντὸς γινομένων τότε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐκ ἠθέλησαν οἱ τότε Φαρισαῖοι πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐσοφακότας τὴν ἀνάστασιν ἰωάσκασαν λογήσασθαι ἑαυτοῖς, πάντως εἰ κεκρυμμένως ἐγεγόνει ταῦτα, πόσας ἂν προφάσεις ἀπιστίας ἐπενόουν; πῶς γὰρ ἄρα τὸ ἐκ θανάτου τέλος ἐδείκνυτο, καὶ ἡ κατὰ τοῦτο νίκη, εἰ μὴ ἐπ' ὄψει πάντων προσκαλεσαμένου αὐτοὺς ἤλεγξε νεκρὸν, κενώσαντα λοιπὸν τῆς σωματικῆς ἀφθαρσίας; τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἂν λεχθέντα, ταῦτα προλαβεῖν ἡμᾶς ἀναγκαῖον ταῖς ἀπολογίαις· τάχα γὰρ ἄν τις εἴποι κατὰ τοῦτο. εἰ ἐπ' ὄψει πάντων κατεμάρτυρον ἑαυτοῖς γινέσθαι τὸν τούτου θάνατον, ἵνα ἐκ τοῦ ἀναστάσεως πιστευθῇ λόγος, ἐδόκει καὶ αὐτὸν ἔνδοξον ἐπινοῆσαι τῷ θανάτῳ· ἵνα μόνον τὴν ἀπιμίαν τοῦ σταυροῦ φύγῃ. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ποιήσας ἦν, ὑπόνοιαν καθ' ἑαυτοῦ παρεῖχεν, ὡς κατὰ παντὸς θανάτου δυνάμενος, ἀλλὰ μόνου τοῦ περὶ αὐτοῦ ὑπονοηθέντος.

καὶ οὐδὲν ἧττον πάλιν λοιὴ προφάσις τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας. ὅθεν οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐπιβουλῆς ἐγίνετο τῷ σώματι ὁ θάνατος· ἵνα ὃν αὐτοὶ προσαγάγωσι τῷ σωτῆρι θάνατον, τοῦτον αὐτὸς ἐξαφανίσῃ· καὶ ὥσπερ γενναίῳ παλαιστὴς, μέγας ὢν τῇ ἰσχύϊ καὶ τῇ ἀνδρείᾳ, οὐκ αὐτὸς ἑαυτῷ τοὺς ἀνταγωνιστὰς ἐκλέγεται, ἵνα μὴ ὑπόνοιάν τινα δειλίας προσάχῃ· ἀλλὰ τῇ τῶν θεωρούντων δίδωσιν ἐξουσίᾳ· καὶ μάλιστα κἂν ἐχθροὶ τυγχάνωσιν, ἵνα πρὸς ὃν αὐτὸν συμβάλλωσιν αὐτοῖς, τοῦτον αὐτὸς καταρράξας κρείττονα τῶν αὐτῶν πιστεύῃ· οὕτω καὶ ἡ τῶν πάντων ζωὴ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, οὐχ ἑαυτῷ θάνατον ἐπινοεῖ τῷ σώματι, ἵνα μὴ ὡς ἕτερόν τινα δειλιῶν φανῇ· ἀλλὰ τὸν παρ' ἑτέρων, καὶ μάλιστα τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ὃν νομίζον εἶναι δεινὸν ἐκεῖνοι, καὶ ἄτιμον, καὶ φυκτὸν, τοῦτον αὐτὸς ἐν καιρῷ δεχόμενος ἠνέσχετο· ἵνα καὶ τοῦτο καταλυθέντος, αὐτὸς μὲν ὢν ἡ ζωὴ πιστευθῇ, τὸ δὲ θανάτου τὸ κράτος τέλεον καταργηθῇ· γέγονε γοῦν θαυμαστὸν καὶ παράδοξον· οὗ γὰρ νομίζον ἄτιμον ἐπιφέρειν θάνατον, τοῦτ' ἐστὶν ὑπέμεινε τροπαῖον καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. διὸ οὐδὲ τὸν Ἰωάννου θάνατον ὑπέμεινε, διαιρεμένης τῆς κεφαλῆς· οὐδὲ ὡς Ἡσαΐας ἐπρίσθη· ἵνα καὶ τῷ θανάτῳ ἀδιαίρετον καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα φυλάξῃ· καὶ μὴ πρόφασις τοῖς βουλομένοις διαιρεῖν τὴν Ἐκκλησίαν γένηται. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἑαυτοῖς λογισμοὺς ἐπισωρεύοντας· οὓς δὲ καὶ τῶν ἐξ ἡμῶν μὴ ὡς φιλονείκους, ἀλλ' ὡς φιλομαθεῖς ζητεῖ διά τί μὴ ἑτέρως, ἀλλὰ σαυτὸν ὑπέμεινεν; ἀκουέτω καὶ οὗτος· ὅτι οὐκ ἄλλως, ἢ οὕτως ἡμῖν συνέφερε· καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καλῶς ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. εἰ γὰρ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην κατάραν ἦλθεν αὐτὸς βαστάσαι, πῶς ἂν ἄλλως ἐγένετο κατάρα, εἰ μὴ τὸν ὑπὲρ κατάρας γενόμενον θάνατον ἐδέξατο; ἔστι γὰρ οὗτος, ὁ σταυρός. οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται. Ἐπικατάρατος ὁ κρεμάμενος ὑπὲρ ξύλου. ἔπειτα, εἰ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου λύτρον ἐστὶ πάντων· καὶ τῷ θανάτῳ τούτου τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύεται, καὶ γίνεται τῶν ἐθνῶν ἡ κλῆσις, πῶς ἂν ἡμᾶς προσεκαλέσατο, εἰ μὴ ἐσταυρώθη;

Tom. I.

Ac rursus nihilo minor occasio fuisset non credendæ resurrectionis. Quapropter non sua opera, sed aliorum insidiis mortem corpori suo infligi voluit, ut mortem qvamcunqve illi intulissent Servatori, eam & ipse demoliretur. Ac veluti generosus athleta, cui ingens animi & corporis robur, non ipse qvidem sibi adversarios deligit, ne suæ timiditatis suspicionem præbeat, sed spectatorum arbitrio hoc ipsum permittit, qvantumcunqve eos sibi infestos sciat, ut humi prostrato quocunque antagonista, omnium robustissimus habeatur: ita qvoqve omnium vita, Dominus & Salvator noster, Jesus Christus, non ipse corpori suo mortem excogitat deligitqve, ne aliud mortis genus expaveſcere videatur, sed eam, qvam alii, iidemqve in primis inimici, graves exiſtimarunt, & turpem, & fugiendam, hanc ipse in cruce exceptam sustinuit, ut ea extincta perditaqve, ipse ipsissima vita crederetur, & mortis imperium penitus destrueretur. Certe mirum quiddam & inexpectatum evenit: genus enim illud moriendi, qvod illi pro sua opinione, ut ignominiosam, intulere, ea converſa est in tropæum devictæ mortis. Qvocirca neque Joannis mortem sustinuit, capitis truncatu: neqve, sicuti Esaias Propheta, serra dissectus est, ut & in morte, sine mutilatione integrum corpus servaret, & causa subduceretur iis, qvi Ecclesiam in partes cupiunt discindere. Et hoc qvidem ad eos responsum velim, qvi extranei alieniqve ab Ecclesia, istiusmodi ratiocinationes sibi coacervant. Qvod si qvis etiam ex nostris, non per contentionem, sed studio discendi percunctetur: cur non aliud potius, qvam crucem sustinere voluerit: audiat ille: Nulla alia ratione id nobis utile futurum fuisse, atque ideo a Domino in nostri gratiam id genus moriendi toleratum fuisse. Nam si ideo venerat, ut nostra piacula execrationesqve portaret, qvomodo alia ratione execratio, aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se reciperet? Est autem hoc ipsum, Crux: qvemadmodum scriptum est: *Execrabilis, qvicunqve in ligno pendet.* Porro si mors Domini nostri Jesu Christi redemptio est omnium, ac morte ejus intermedius ille paries maceriæ solvitur, conficiturqve vocatio gentium: qvomodo nos advocasset, nisi crucifixus esset?

Matth. 14. Marc. 16.

Esa. 53.

Deut. 21.

In ſola enim cruce mors extenſis porrectisqve manibus toleratur, ideo qvoqve par erat, ut Dominus hoc modo mortem ſuſtineret, manusqve ejus extenderentur, ut hac qvidem veterem populum, illa vero gentiles attraheret, & ambos in ſe conjungeret. Id enim ipſe dixit, indicans, qva morte omnes redempturus eſſet: *Cum exaltatus fuero* (inqvit) *omnes ad me trahàm.* Et rurſus, Si Dominus ideo venit, ut diabolum noſtri generis hoſtem delapſum cœlitus, & circa hunc imum aërem vagantem, illicqve dæmonibus inobedientia ſibi ſimilibus imperantem, præſtigia inanesqve ſpecies illorum adminiſterio effingentem ad fraudem deceptorum & ſurſum tendentibus obſtacula molientem: qvemadmodum de eo Apoſtolus dicit: *In principio poteſtatis aëris, & Spiritus, qui nunc vim ſuam exercet in filiis diffidentiæ.* Dominus, inqvam, venit ut diabolum præcipitaret, aëremqve purificaret, & viam ad cœlum nobis muniret, ut dictum eſt ab Apoſtolo: *Per velum, qvod obtentum fuit, hoc eſt, per carnem ſuam:* & id morte fieri oportebat: qvanam alia morte iſtud fieri poterat, niſi ea, qvæ in aëre toleraretur? de cruce eſt, qvod loqvor: ſolus enim ille in aëre moritur, qvi in cruce vitam finit. Qvare non ſine ratione eam Dominus ſuſtinuit: ita enim ſublimatus, aërem purgavit ab omni diabolica aliorumqve dæmonum infeſtatione, dicens: *Vidi ſatanam inſtar fulguris decidentem:* & in cœlos novum iter aperuit, qvod ſub his verbis indicatur: *Attollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales.* Nihil certe ille, qvi hæc verba uſurpat, opus habuit reſeratione portarum, (qvippe omnium dominus,) neqve qvicqvam erat clauſum creatori ex rebus creatis, ſed nos eramus, qvibus ea reſeratio neceſſaria fuit: nos rurſum illi, qvos ipſe ſuo corpore in ſublime attollebat. Nam qvemadmodum illud pro omnibus morti obtulit, ita qvoqve per illud viam ad cœlos commonſtravit. Recte igitur decenterqve mors ejus in cruce peracta fuit, cauſaqve ejus per omnia probabilis apparet, ac juſtas habet rationes, non aliter qvam per crucem omnium ſalutem debuiſſe impetrare. Cæterum ne ſic qvidem vel in cruce ſe obſcurum ignotumque reliqvit, ſed hoc procuravit, ut rerum natura eximium de opificis ſui præſentia teſtimonium perhiberet:

Joan. 12.

Epheſ. 2.

Luc. 10. 18.

A ἐν μόνῳ γὰρ τῷ σαυρῷ ἐκτεταμέναις χερσὶ λῆς ἀποθνήσκει· διὸ καὶ τοῦτο ἔπρεπεν ὑπομεῖναι τὸν Κύριον, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι, ἵνα τῇ μὲν, τὸν παλαιὸν λαὸν, τῇ δὲ, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἑλκύσῃ, καὶ ἀμφοτέρους ἐν ἑαυτῷ συνάψῃ. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς εἴρηκεν, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἔμελλε λυτροῦσθαι τοὺς πάντας· ὅταν ὑψωθῶ, φησὶν, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν· καὶ πάλιν· εἰ ὁ ἐχθρὸς τοῦ
B γένους ἡμῶν διάβολος ἐκπεσὼν ἀπὸ τοῦ ἀέρος, πρὸς τὸν ἄνω τοῦτον καὶ κάτω πλανᾶται, καὶ πρὸς τοὺς συνάπτων δαιμόνων. ὡς ὁμοίων ἐν τῇ ἀπειθείᾳ ἐξουσιάζων, φαντασίας μὲν δι' αὐτῶν ἐνεργεῖ τοῖς ἀπατωμένοις, ἐπιχειρεῖ δὲ τοῖς ἀνερχομένοις ἐμποδίζειν· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Ἀπόστολος κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· ἦλθεν ὁ Κύριος, ἵνα τὸν μὲν διάβολον, καταβάλῃ· τὸν δὲ ἀέρα καθαρίσῃ· καὶ ὁδοποιήσῃ ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνόδον. ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτ-
C ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ ἔδει γενέσθαι διὰ τὸν θανάτου. ποίῳ δ' ἂν ἄλλῳ θανάτῳ ἐγεγόνει ταῦτα, ἢ τῷ ἐν ἀέρι γινομένῳ, φημὶ δὴ τῷ σαυρῷ, μόνος γὰρ ἐν τῷ ἀέρι ἡς ἀποθνήσκει, ὁ σαυρῷ τελειούμενος· διὸ καὶ εἰκότως τοῦτον ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. ὅτω γὰρ ὑψωθεὶς, τὸν μὲν ἀέρα καθάρειζεν ἀπό τε τῆς διαβολικῆς καὶ πάσης τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς λέγων· ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν πεσόντα· τὴν δὲ εἰς οὐρανὸς ἀνόδον ὁδοποιῶν, ἀνεκαίνιζε λέγων πάλιν· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι. ἃ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος ἦν ὁ χρήζων ἀνοίξεως τῶν πυλῶν Κύριος τῶν παντῶν
D ὤν· ἃ δὲ ἐκκλεισμένον ἦν ὑπὸ τῶν ποιημάτων τῷ ποιητῇ· ἀλλ' ἡμεῖς ἡμῶν οἱ χρήζοντες· ὃς ἀνέφερεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτοῦ. ὡς γὰρ ὑπὲρ πάντων αὐτὸ προσήνεγκε τῷ θανάτῳ, ὅτω δι' αὐτοῦ πάλιν ὡδοποίησε τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνόδον· πέπων ὃν ἀέρα καὶ ἀγιάζων ὁ ἐν τῷ σαυρῷ γέγονε θάνατος ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ ἡ αἰτία τοῦτο ὅλος ἐφάνη κατὰ πάντα. καὶ δικαίως ἔχει τοῦ λογισμοῦ. ὅπως μὴ ἄλλως, ἀλλὰ διὰ τοῦ σαυροῦ ἔδει τὴν σωτηρίαν γενέσθαι τῶν παντῶν. καὶ γὰρ οὐδ' ὅτως ἀφῆκεν ἑαυτὸν, οὐδὲ ἐν τῷ σαυρῷ ἀφῆκεν· ἀλλὰ καὶ πεισθὸν τὴν μὲν κτίσιν ἐποίησε μαρτυρεῖν τὸ ἑαυτῆς δημιουργοῦ παρουσίαν.

τὸν ἑαυτοῦ ναὸν σῶμα οὐκ ἐπὶ πολὺ μεῖναι ἀ-
χόμενον, ἀλλὰ μόνον δείξας νεκρὸν τῇ τοῦ θα-
νάτου φορᾷ συμπλοκῇ, τριταῖον ἀνέστη-
σεν αὐτὸς, τρόπαια καὶ νίκας κατὰ τοῦ θανάτου
φέρων, τὴν ἐν τῷ σώματι γενομένην ἀφθαρ-
σίαν καὶ ἀπάθειαν. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ παρ' αὐ-
τοῦ τοῦ θανάτου τὸ σῶμα διεγεῖραι καὶ πάλιν δεῖ-
ξαι ζῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο καλῶς προεῖδεν ὁ Σω-
τὴρ ἡμῶν πεποίηκεν. εἰπεῖν γάρ τις μηδόλως αὐτὸ
τεθνηκέναι, ἢ μηδὲ τέλεον αὐτὸν τὸν θάνατον
ἐψαυκέναι, εἰ παρ' αὐτὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθὺς ἐπε-
δείξας. τάχα γὰρ καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ διαστήματος ὄντος
τοῦτε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἄδηλον ἐγέ-
νετο τῷ τοῦ ἀφθαρσίας κλέος. ὅθεν, ἵνα δει-
χθῇ νεκρὸν τὸ σῶμα· καὶ μέσην ὑπέμεινε μέ-
σην ὁλόγου, καὶ τριταῖον τοῦτο πᾶσιν ἔδειξεν ἄ-
φθαρτον. ἕνεκα μὲν οὖν τοῦ δειχθῆναι τὸν θά-
νατον ἐν τῷ σώματι, τριταῖον ἀνέστησε τοῦτο·
ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺ διαμεῖνον καὶ φθαρὲν τέ-
λεον ὕστερον ἀναστήσας ἀπιστηθῇ, ὡς οὐκ αὐτὸ,
ἀλλ' ἕτερον σῶμα φέρων, (ἔμελλε γὰρ ἄν τις
καὶ διὰ αὐτὸν χρόνον ἀπιστεῖν τῷ φαινομένῳ, καὶ
ἐπλανᾶτο τῶν γινομένων) διὰ τοῦτο μὲν
πλείω τῶν τριῶν ἡμερῶν διέσχεν· οὐδὲ ἐπὶ
πολὺ σοῦ ἀκούσαντας αὐτοῦ περὶ τῆς ἀναστά-
σεως ὑπέλιπεν· ἀλλ' ἔτι τῶν ἀκοῶν αὐτῶν
ἔναυλον ἐχόντων τὸν λόγον, καὶ ἔτι τῶν ὀφθαλ-
μῶν αὐτῶν ἐκδεχομένων, καὶ τῆς διανοίας
αὐτῶν ἠρτημένης, καὶ ζώντων ἐπὶ γῆς ἔτι, καὶ
ἐπὶ τόπου ὄντων τῶν θανατωσάντων, καὶ μαρτυ-
ούντων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ χειμαρρώδους σώμα-
τος, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἐν τριταίῳ διαστή-
ματι τὸ γινόμενον νεκρὸν σῶμα ἔδειξεν ἀθάνα-
τον καὶ ἄφθαρτον· καὶ ἀνεδείχθη πᾶσιν, ὅτι
ἀσθενείᾳ φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου τέθνηκε
τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφα-
νισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ Σωτῆρος. τοῦ
μὲν γὰρ καταλελύσθαι τὸν θάνατον· καὶ νίκην κατ'
αὐτοῦ γεγωνῆσθαι τὸν σταυρὸν, καὶ μηκέτι λοιπὸν
ἰσχύειν, ἀλλ' εἶναι νεκρὸν αὐτὸν ἀληθῶς, γνώρι-
σμα οὐκ ὀλίγον καὶ πίστις ἐναργής· τὸ σῶμα
πάντων τῶν ἐξ Χριστοῦ μαθητῶν αὐτὸν καταφρονεῖσθαι, καὶ πάντας ἐπιβαίνειν κατ' αὐτοῦ, καὶ
μηκέτι φοβεῖσθαι, τοῦτον· ἀλλὰ τῷ σημείῳ τοῦ
σταυροῦ, καὶ τῇ εἰς Χριστὸν πίστει καταπατεῖν αὐ-
τὸν ὡς νεκρόν. πάλαι μὲν γὰρ πρὶν τὴν θείαν
ἐπιδημίαν γενέσθαι τοῦ Σωτῆρος, φοβερὸς ἦν
καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ὁ θάνατος· καὶ πάντες οὖν

A ipse vero templum suum, (corpus videlicet,) non in ea conditione diu permanere sustinuit, sed duntaxat ubi id mortuum ex conflictu mortis ostendisset, tertio die statim excitavit; tropæa victoriæ de morte ferens, corporis nimirum incorruptibilitatem indolentiamque. Poterat quidem statim a morte corpus suum excitare, atque illud iterum vivum exhibere, sed hoc ex provida cautione facere nolebat, nec fecit: dixisset enim aliquis, eum neque quaquam mortuum fuisse, aut non plene a morte perstrictum, si continuo a morte resurrectionem superinduxisset. Forsitan enim, si eodem momento sine intercapedine mors & resurrectio contigissent, gloria incorruptibilitatis in
B incerto hæsisset. Quapropter, ut corpus vere extinctum ostenderetur, ipso meridie mortem sustinuit, & tertio die illud incorruptibile iterum ostendit. Ut igitur mortuum esse suum corpus doceret, nō priusquam, nisi ubi jam triduanum cadaver esse, excitavit: neve rursus, si inibi in longum detentum putrefactumque serius excitasset, objiceret quispiam, ipsum non idem, sed aliud corpus circumferre, (quippe futurum erat, ut nonnulli corpori exhibito, ob longitudinem temporis, fidem non haberent, & præteritorum oblivisceretur) ea de causa ultra triduī moram non passus est, neque eos, qui ipsum
C audierant, de resurrectione sua promittentem, in longum distulit: sed cum adhuc propemodum verba illa in eorum auribus obstreperent, oculique ejus speciem retinerent, animis illorum etiamnum suspensis vivisque adhuc, & in eodem loco versantibus, tum iis, qui se occiderant: tum illis, qui conscii mortis ejus erant in corpore exantlatæ, ita tridui spatium corpus, quod mortuum erat, immortale & incorruptibile omnibus ostendit, quo intelligeretur, illud non imbecillitate naturæ, cum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo
D extinctum, ut mors viribus nostri Salvatoris Jesu Christi aboleretur. Mortem enim extinctam esse, & ipsam crucem factam esse victoriam contra ipsam, neque quicquam amplius posse, sed esse mortuam eam vere non tenue documentum est, sed certa fides, quod illam omnes Christi discipuli contemnant, insultent, nihilque exhorreant: ac signo crucis & fide in Christum, eam ut mortuam conculcent. Olim enim ante divinum adventum Salvatoris nostri Jesu Christi formidabilis erat & ipsis sanctis mors, & omnes,

quotquot erant vita defuncti, velut perditos abolitosque lamentabantur: nunc autem, postquam Salvator noster, Jesus Christus, corpus suum resuscitavit a mortuis, mors ulterius terribilis non est: & quicunque in Christum fidem habent, eam, ut rem nihili, pedibus terunt, ac potius mortem delegerint, quam Christi fidem inficientur. Certo enim sciunt, mortuos non perire, sed vivere, & incorruptibiles resurrectione fieri. Ille autem sceleratus, qui mortis impetu insultus in nos facere solet, diabolus, solutis mortis doloribus, solus omnino mortuus relinquitur, eique rei argumento est, quod homines, antequam Christo incipiant credere, mortem ut terribilem intuëtur & expaveſcunt: ubi autem ad illius fidem doctrinamq; transiere, tantopere mortem aspernantur, ut ad eam ultro contendant, testesq; fiant Christi adversus mortem resurrectionis. Siquidem etiamnum pueri ætate ad mortem festinant, exercitiis porro & meditationibus ad id, non viri duntaxat, sed etiam fœminæ sese instruunt. Nec mirum, cum jam tam imbecillis sit, ut etiam fœminæ, prius ab ea deceptæ, nunc illam & mortuam dissipatamque ludibrio habeant: non aliter, quam ubi debellato per legitimum principem tyranno, manibusq; pedibusq; ejus intra vincula constrictis, omnes, quotquot ad id spectaculi superveniunt, ludibriis ei insultant, probris verberibusque proscindunt securi jam illius sævitiæ & furoris, ob principis sui de eo partam victoriam: ita quoque mortem jam debellatam, & per Salvatorem nostrum Jesum Christum in cruce triumphatam, manibus ejus pedibusque obligatis omnes eam, qui in Christo transeunt, pedibus proterunt, martyresque Christo se præbentes, sannis, ludibriis, convitiis exagitant, objectantes & quæ superius scripta sunt per

1. Cor. 15. Apostolum Paulum: *Absorpta est mors in victoria: ubi, mors, victoria tua? Ubi, Orce, stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatũ est, virtus verò peccati lex.* Ergone illud exiguum est documentum de imbecillitate mortis? aut parva est demonstratio victoriæ Jesu Christi de morte illius reportatæ? cum pueri in Christo, & teneræ puellæ istam vitam contemptui habeant? & moriendi rationes meditentur? Homo certe naturaliter mortem & corporis sui dissolutionem expaveſcit: is tamen, (quod summopere admirandum est,) ubi indutus est fidem crucis, res naturales vilipendit, & mortem propter Christum non exhorreſcit: non aliter, quam si quis de igne

A ἀποθνήσκοντας ὡς φθειρομένους ἐθρήνουν. ἀφ' οὗ δὲ τὸ Σωτῆρος ἀνάστημα τὸ σῶμα, οὐκέτι μένει ὁ θάνατος ἐστι φοβερός, πάντες δὲ οἱ τῷ Χριστῷ πιστεύοντες, ὡς ὄντα αὐτὸν ὄντα πατοῦσι, καὶ μᾶλλον ἀποθνήσκειν αἱροῦνται, ἢ ἀρνήσασθαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. ἴσασι γὰρ ὄντως, ὅτι ἀποθνήσκοντες οὐκ ἀπόλλυνται, ἀλλὰ καὶ ζῶσι, καὶ ἄφθαρτοι διὰ τῆς ἀναστάσεως γίνονται. ἐκεῖνος δὲ ὁ πάλαι τῷ θανάτῳ πονηρὸς ἐναλλόμενος διάβολος, λυθεισῶν αὐτοῦ τῶν ὠδίνων, ἔμεινε μόνος ἀληθῶς νεκρός. καὶ τοῦτο

B τεκμήριον· ὅτι πρὶν πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι τῷ Χριστῷ, φοβερὸν τὸν θάνατον ὁρῶσι καὶ δειλιῶσιν αὐτόν. ἐπειδὰν δὲ εἰς τὴν ἐκείνου πίστιν καὶ διδασκαλίαν μετελθῶσι, τοσοῦτον καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου, ὡς καὶ προθύμως ἐπ' αὐτὸν ὁρμᾶν, καὶ μάρτυρας γίνεσθαι τῆς κατ' αὐτοῦ τῶν τοῦ Σωτῆρος γενομένης ἀναστάσεως. καὶ γὰρ ἔτι νήπιοι ὄντες τὴν ἡλικίαν, σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν, καὶ μελετῶσι κατ' αὐτοῦ ταῖς ἀσκήσεσιν οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. ὥστε ἀσθενὴς γέγονε, ὡς καὶ γυναῖκας ταῖς ἀπατηθείσας, τὸ πρὶν παρ' αὐτοῦ, νῦν παίζειν αὐ-

C τὸν ὡς νεκρὸν καὶ παρειμένον. ὡς γὰρ τύραννος καταπολεμηθέντος ὑπὸ γνησίου βασιλέως, καὶ δεθέντος σὺν πόδας, καὶ τὰς χεῖρας, πάντες λοιπὸν οἱ διαβαίνοντες καταπαίζουσιν αὐτοῦ, τύπτοντες καὶ διασύροντες, οὐκ ἔτι φοβούμενοι τὴν μανίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγριότητα, διὰ τὸν νικήσαντα βασιλέα· οὕτω καὶ ὁ θάνατος νικηθέντος καὶ σταυρωθέντος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ δεδεμένος τὰς χεῖρας, καὶ σὺν πόδας, πάντες οἱ ἐν Χριστῷ διαβαίνοντες αὐτὸν καταπατοῦσι, καὶ μαρτυροῦντες τῷ Χριστῷ χλευάζουσι τὸν θάνατον, ὑπερεύ-

D μενοῦντες αὐτῷ, καὶ τὰ ἀνωθεν κατ' αὐτοῦ γεγραμμένα λέγοντες, ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον; ἆρ' οὖν τοῦτο μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς τοῦ θανάτου ἀσθενείας; ἢ μικρά ἐστιν ἀπόδειξις τῆς κατ' αὐτοῦ γενομένης νίκης τοῦ Σωτῆρος· ὅταν οἱ ἐν Χριστῷ παῖδες καὶ νέαι κόραι παροξῶσι τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ ἀποθανεῖν μελετῶσιν; ἔστι μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος δειλιᾶν τὸν θάνατον, καὶ τὸ σώματος διάλυσιν· τὸ δὲ παραδόξου τοῦτό ἐστιν· ὅτι ὁ τὴν τοῦ σταυροῦ πίστιν ἐνδυσάμενος καταφρονεῖ καὶ τῆς κατὰ φύσιν, καὶ τὸν θάνατον διὰ τὸν Χριστόν. καὶ ὥσπερ τοῦ πυρὸς

ἔχοντ@ κ᾽ φύσιν τὸ καίειν, εἰ λέγοι τις εἶναί τι τὸ μὴ δειλιῶν αὐτὸ τὴν καῦσιν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀσθενὲς αὐτὸ δεικνύον. οἷον δὴ λέγεται τὸ παρὰ τοῖς Ινδοῖς ἀμίαντον, εἶτα ὁ τῷ λεγομένῳ μὴ πιστεύων, εἰ πεῖραν θελήσειεν λαβεῖν τοῦ λεγομένου, παντὸς τὸ ἄκαυστον ἐνδυσάμενο@ καὶ προσβαλὼν πυρὶ, πιστὸν λοιπὸν τοῖ κ᾽ τοῦ πυρὸς ἀσθένειαν. ἢ ὡς εἴ τις τὸν τύραννον δεδεμένον ἰδεῖν θελήσειεν· παντὸς εἰς τοῦτο τοῦ νικήσαντο@ χώραν καὶ ἀρχὴν παρελθὼν, ὁρᾷ τὸν ἄλλοις φοβερὸν ἀσθενῆ γεγονότα. ἔτως εἴ τις ἐστὶν ἄπιστ@, καὶ ἀκμὴν μὴ τοσαῦτα, καὶ μὴ δὴ τοσούτους ἐν Χριστῷ γεγονότας μάρτυρας, καὶ μὴ τὴν καθ᾽ ἡμέραν γινομένην κ᾽ τοῦ θανάτου χλεύην τῶν ἐν Χριστῷ διαπρεπόντων· ὅμως εἴ ἔτι τοῦ διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχοι περὶ τοῦ καταργῆσθαι τὸν θάνατον, καὶ τέλ@ ἐφικνέσθαι, καλῶς μὲν ποιεῖ θαυμάζων περὶ τοῦ τηλικούτου. πλὴν σκληρὸς εἰς ἀπιστίαν, μηδ᾽ ἀναιδὴς πρὸς τὸ ἔτως ἀναργὴς γένεσθω. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ τὸν ἀμίαντον λαβὼν γνώσεται τὸ ἄκαυστον τοῦ πυρὸς πρὸς αὐτό· καὶ ὁ τὸν τύραννον δεδεμένον θέλων ὁρᾶν, εἰς τοῦτο τοῦ νικήσαντ@ ἀρχὴν παρέρχεσθαι, ἔτω καὶ ὁ ἀπιστῶν περὶ τῆς τοῦ θανάτου νίκης λαμβανέτω τοῦτο πίστιν τοῦ Χριστοῦ, κ᾽ εἰς τοῦτο τοῦτο διδασκαλίαν παρερχέσθω· κ᾽ ὄψεται τοῦ θανάτου τοῦτο ἀσθένειαν, κ᾽ τὴν κατ᾽ αὐτοῦ νίκην. πολλοὶ γὰρ ἀπιστοῦντες πρότερον κ᾽ χλευάζοντες, ὕστερον πιστεύσαντες, ἔτω κατεφρόνησαν τοῦ θανάτου, ὡς κ᾽ μάρτυρας αὐτοῦ γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ. εἰ δὲ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν καταπαλαίσαι ὁ θάνατ@, δῆλον δὴ εἴη πρὸς ἀλήθεια δικάζουσι, μὴ ἄλλον εἶναι, ἀλλ᾽ ἢ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, τὸν κ᾽ τοῦ θανάτου τροπαια καὶ νίκας ἐπιδεικάμενον, κἀκεῖνον ἐξασθενῆσαι ποιήσαντα. καὶ εἰ πρότερον μὲν ἴσχυεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο φοβερὸς ἦν, ἀφ᾽ οὗ δὲ μὴ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρ@, καὶ τὸν τοῦ σώματ@ αὐτοῦ θάνατον, ὡς τοῦτο δύασιν καταφρονεῖσθαι, φανερὸν ἂν εἴη παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διαβάντ@ Χριστοῦ καταργῆσθαι, καὶ νενικῆσθαι τὸν θάνατον. ὡς γὰρ ἐπὶ μὴ νύκτα γένηται ἥλι@, καὶ πᾶς ὁ περίγει@ τόπ@ καταλάμπηται τῷ αὐτοῦ παντὸς οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι τὸ φῶς ἐφαπλώσας ἥλι@ πανταχοῦ αὐτός ἐστιν, ὁ καὶ τὸ σκότ@ ἀπελάσας, κ᾽ τὰ πάντα φωτίσας· ἔτω καὶ θανάτου καταφρονηθέντ@ κ᾽ καταπατηθέντος,

A dicat, cui naturalis vis est concremandi, esse aliquid, quod illas flammas respuat, illumque infirmum ostendat: quale est, quod de Indico Amianto refertur, quo se ille, qui hoc non credit, circumvestire solet, ut lini ejus inustibilis obtentu experiendo cognoscat flammarum in hac parte imbecillitatem. Aut veluti, si qvis avidus videndi tyrannum jam vinculis constrictum penitus, se in eorum provinciam, & imperium, qvi eum domuerunt, conferre solet, ut ita eum quondam aliis terribilem, nunc autem debilem & B fractum contueatur: ita quoque, si quis credulus est, ac etiamnum post tanta miracula, post tot martyres Christi, post quotidianam eorum, qui in Christo eximii sunt, mortis irrisionem, ambiguus hæret, sitne mors pro confecta consumtaque existimanda, non culpes ejus dubitationem, modo dubitatio ei nascatur ex rei admiratione, nec se obduret in incredulitatem, neve impudentem negandi contumaciam in rebus clarissimis retineat. Iam ut is, qui Amiantum cepit, cognoscit non posse ab igne comburi. C & ut, qui certior esse cupit de tyranno, num in vinculis habeatur, ad regiam victoris contendit, ita, qui de victoria mortis addubitet, accipiat fidem Christi, & ad ejus scholam acceda, tum videbit mortis imbecillitatem, & partam de illa victoriam. Multi enim principio increduli ac irridente, postmodum fide imbuti, mortem contemserunt, adeo, ut martyres ipsius Christi efficerentur. Jam si crucis signo, & fide in Christum pellundatur mors, clarum certumque haberi debet, indice testeque veritate, nullum D omnino alium esse posse, quam Christum, qui de morte tropæa & victorias retulerit, eamque debilitarit. Nam etsi antea vigebat mors, atque ob vim suam terrori erat, nunc tamen post adventum Salvatoris, ejusque mortem & resurrectionem aspernabilis videtur, adeo, ut liquido constet, illam ab eo, qui in crucem ascenderat, Christo domitam & prorsus debellatam esse. Ut enim, ubi post noctem oritur sol, ac jam omnes rerum species in orbe terrarum illustrat, dubium non est, quin is, qui ubique suum jubar explicat, idem ille sit, qui tenebras dispulerit, omniaque suo lumine irradiaverit: ita quoque, quia mors in contemtum venit, & humi conculcatur,

post salutarem Vindicis nostri adventum, & post passam crucem manifesta res, quid crux sibi voluerit, & quo fine instituta sit, nimirum ut omnibus patefieret, eum, qui in corpore apparuerat, mortem compescuisse, & qui nova quotidie de ea per discipulos suos trophæa exsuscitat, Salvatorem esse. Cum enim quis videt homines natura debiles prosilire in mortem, & ad corruptionem nihil se metu contrahere, neque descensus ad inferos expaveſcere, sed potius præsenti animo mortem provocare, nihil interim tormenta veritos: quasi ad mortem pro Christo contendere, melius quiddam sit, quam vitam tueri. Jam in spectaculo virorum, mulierum, puerorumque in tenera ætate recta contendentium prosilientiumque in mortem, idque ob Christi religionem, quis ita est stolidus? quis ita a credendo alienus? quis ita animo obcœcatus? ut non statim cogit & Christū haud dubie (cui illi se testes præbent homines) singulis victoriam contra mortem suppeditare? illamque debilitare in unoquoque eorum, qui in ipsum credunt, ac tesseram, vexillumq; crucis circumferunt? Qui enim serpentem proculcatum videt (maxime si antea cognitam habuerit ejus feritatem) nihil addubitat, quin extinctus sit, planeque defecerit, nisi illum excipias, qui animo alienatus est, nec integre suis sensibus potitur. Quis enim cum leonem videt ludibriis exagitari a pueris, ignorat, eum vel mortuum jam esse, vel saltem omnibus viribo suis destitutum? Quemadmodum igitur ista vera esse, oculis deprehendi licet: ita quoque a nemine ambigendum, mortem, quæ a Christi fidelibus ludibrio habetur, a Christo perdomitam esse, ejusque luem ac vim corrumpendi extinctam esse. Porro domitam esse mortem, trophæumque de ejus stimulo, crucem Dominicam existere, non parum documenti attulerint superius dicta: cæterū comprobatio æternæ immortalisque in corpore humano resurrectionis, ejusque per communem omnium Salvatorem & vere vitam Christum conciliatæ, evidentius rerum, quam verborum rationibus, commonstrari potest, si quis modo oculū mentis sanum habeat. Si enim mors domita est, ut ex iis, quæ dicta sunt, liquet, eaque a Christi fidelibus ubique conculcatur: multò magis a Christo, & ab ejus corpore conculcata profligataque fuerit. Porro, morte ab illo trucidata, quid reliquum erat, nisi ut corpus resurgeret, ac in trophæū devictæ mortis excitaretur? alioqui quonam modo cōstitisset, mortem esse

A ἀφ' ἧς γέγονεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐν σώματι σωτηρίου ἐπιφάνεια, καὶ τὸ τέλος τοῦ σταυροῦ, προδηλον αὖ εἴη, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ καὶ ἐν σώματι φανεὶς, ὁ τὸν θάνατον καταργήσας, καὶ καθ' αὑτοῦ τρόπαια καθ' ἡμέραν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπιδεικνύμενος. ὅτ' ἂν γὰρ ἴδῃς ἀνθρώπους ἀσθενεῖς ὄντας τῇ φύσει, προπηδῶντας εἰς τὸν θάνατον, καὶ μὴ καταπτοουμένους αὐτοῦ τοῦ φθορέως, μηδὲ τὰς ἐν ᾅδου καθόδους δειλιῶντας· ἀλλὰ προθύμως ψυχὴν προκαλουμένους αὐτὸν, καὶ μὴ πτοουμένους βασάνους· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἐνταῦθα ζωῆς προκεινομένους διὰ τὸν Χριστὸν τὴν εἰς τὸν θάνατον ὁρμήν. ἢ καὶ ἐὰν θεωρῇς γύναια ἀδρῶν καὶ πλειόνων, καὶ παῖδων νέων ὁρμώντων καὶ προπηδώντων εἰς τὸν θάνατον, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν δυσέβειαν, τίς ἔτως ἐστὶν ἀνήθης; ἢ τίς ἔτως ἐστὶν ἄπιστος; τίς δὲ ἔτω τοῦ διάνοιαν πεπήρωται; ὡς μὴ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι, ὅτι ὁ Χριστὸς, εἰς ὃν μαρτυροῦσιν οἱ ἄνθρωποι, αὐτὸς τοῦ κῦ τοῦ θανάτου νίκην ἑκάστῳ παρέχει καὶ δίδωσιν, ἐξασθενεῖν αὐτὸν ποιῶν B ἐν ἑκάστῳ τῶν αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐχόντων, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φορούντων. καὶ γὰρ ὁ τὸν ὄφιν βλέπων καταπατούμενον. εἰδὼς αὐτοῦ μάλιστα τὴν προτέραν ἀγριότητα, οὐκ ἀμφιβάλλει λοιπὸν, ὅτι νεκρός ἐστι, καὶ τέλεον ἐξησθένησεν ἐκ τοῦ εἰ μὴ τὴν διάνοιαν ἐπεσκότη, καὶ ὅλως τοῦ σώματος αἰσθήσεις ὑγιαινούσας ἔχει. τίς γὰρ καὶ λέοντα παιζόμενον ὑπὸ παιδίων ὁρῶν, ἀγνοεῖ τοῦτον ἢ νεκρὸν ἢ ὁλομόρως, ἢ πᾶσαν ἀπολέσαντα αὐτοῦ τὴν δύναμιν. ὥσπερ οὖν ταῦτα ἀληθῆ εἶναι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ὁρᾶν, ὅτω παιζόμενα καὶ καταφρονούμενα τοῦ θανάτου ὑπὸ τοῦ C εἰς Χριστὸν πιστευόντων, μηκέτι μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδὲ γινέσθω τις ἄπιστος, ὅτι ὑπὸ Χριστοῦ κατήργηται ὁ θάνατος καὶ ἡ τοῦτου φθορὰ διαλέλυται καὶ πέπαυται. τοῦ μὲν οὖν καταργῆσαι τὸν θάνατον, καὶ τρόπαιον εἶναι καθ' αὑτοῦ τὸν κυριακὸν σταυρὸν, ἃ μικρὸς ἔλεγχος τὰ προειρημένα. τοῦ δὲ ἠρημένης λοιπὸν ἀθανάτου ἀναστάσεως τοῦ σώματος πρὸς τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος καὶ ζωῆς ὄντως Χριστοῦ, ἐναργέστερος τῶν λόγων ἡ διὰ τῶν φαινομένων ἀπόδειξις ἐστὶ τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχουσιν ὑγιαίνοντα. εἰ γὰρ κατήργηται ὁ θάνατος, ὡς ὁ λόγος ἐδείξε, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν πάντες αὐτὸν καταπατοῦσι, πολλῷ πλέον αὐτὸς αὐτὸν πρῶτος κατεπάτησε τῷ ἰδίῳ σώματι καὶ κατήργησεν αὐτόν· τοῦ δὲ θανάτου νε-

κρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα ἔδῃ γλυέας, ἢ τὸ σῶμα ἀναστῆναι, καὶ τοῦτο δειχθῆναι κατ' αὐτοῦ τρόπαιον; ἢ πῶς γὰρ ἂν ἐφάνη καταργηθεὶς ὁ θάνατος, εἰ μὴ τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν ἐξ ἀναστάν; εἰ δὲ μήπω αὐτάρκης ἡ ἀπόδειξις αὕτη πρὸς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἐν ὄψει γινομένων, πιστούσθω τὸ λεγόμενον. εἰ γὰρ νῦν νεκρός ἐστι γινόμενος, οὐδὲν ἐνεργεῖν δύναται· ἀλλὰ μέχρι μνήματός ἐστιν αὐτῷ ἡ χάρις, καὶ πέπαυται λοιπόν, μόνων δὲ τῶν ζώντων εἰσὶν αἱ πράξεις, καὶ αἱ τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀνθρώπους ἐνεργούσαι· ὁράτω δὴ ὁ βουλόμενος, καὶ γινέσθω δικαστὴς ἐκ τῶν ὁρωμένων τὴν ἀλήθειαν ὁμολογῶν. τοσαῦτα γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἐνεργοῦντος ἐν ἀνθρώποις, καὶ καθ' ἡμέραν πανταχόθεν ἀπὸ τε τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς βαρβάρου οἰκούντων τοσοῦτον πλῆθος ἀορατῶς πειθοῦσες εἰς τὴν αὐτοῦ πίστιν παρελθεῖν, καὶ πάντας τοῦ σταυροῦ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ· ἆρ' ἔτι τις τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχει εἰ γέγονεν ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος, καὶ ζῇ ὁ Χριστός; μᾶλλον γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. ἆρα γὰρ νεκροῦ ἐστι τὰς μὲν διανοίας τῶν ἀνθρώπων καταναίγειν, ὥστε τοῦ πατρικοὺς λύειν νόμους, τὴν δὲ Χριστοῦ διδασκαλίαν προσκυνεῖν; ἢ πῶς εἶπε τοῦτ' ἔστιν ἐνεργῶν· (νεκροῦ γὰρ ἴδιον τοῦτό ἐστιν,) αὐτὸς τοῦ ἐνεργοῦντας καὶ ζῶντας τὰ ἐνεργείας παύει; ὥστε τὸν μὲν μοιχὸν μηκέτι μοιχεύειν· τὸν δὲ ἀνδροφόνον, μηκέτι φονεύειν. τὸν δὲ ἀδικοῦντα, μηκέτι πλεονεκτεῖν, καὶ τὸν ἀσεβῆ λοιπὸν δυσσεβεῖν; πῶς δὲ εἰ μὴ ἀνέστη ἀλλὰ νεκρός ἐστι, τοῦ λεγομένους ὑπὸ τῆς ἀπίστων ζῆν ψευδοθέους καὶ θρησκευομένους δαίμονας αὐτὸς ἀπελαύνει, καὶ διώκει, καὶ καταβάλλει; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται Χριστὸς ἐκεῖ τοῦτο πίστις, ἐκεῖθεν πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθαιρεῖται, πᾶσα δὲ δαιμόνων ἀπάτη ἐλέγχεται· πῶς δὲ δαίμων, οὐδὲ τὸ ὄνομα ὑποφέρει· ἀλλὰ καὶ μόνον ἀκούσας, οἴχεται. τοῦτο δὲ οὐ νεκροῦ τὸ ἔργον, ἀλλὰ ζῶντος καὶ μάλιστα Θεοῦ· ἄλλως τε καὶ γελοῖον ἂν εἴη, τοῦ μὲν διωκομένους ὑπὸ αὐτοῦ δαίμονας, καὶ τὰ καταργούμενα εἰδωλα λέγειν ζῶντας εἶναι, τὸν δὲ ἀπελαύνοντα καὶ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει μηδὲ φωνῆναι ποιοῦντα τούτους· ἀλλὰ καὶ ὁμολογούμενον ὑπὸ πάντων εἶναι Θεοῦ υἱόν, τοῦτον λέγειν εἶναι νεκρόν· μέγαν δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν τὸν ἔλεγχον οἱ ἀπιστοῦντες τῇ ἀναστάσει προβάλλονται· εἰ τὸν λεγόμενον παρ' αὐτῶν νεκρὸν τὸν Χριστὸν ἅπαντες δαίμονες καὶ οἱ προσκυνούμενοι παρ' αὐτῶν θεοὶ διώκουσιν. ἀλλὰ

A profligatam, nisi dominicum corpus resurrexisset? Sed si ne ita quidem satis plena est resurrectionis comprobatio, ex iis, quæ ante oculos in conspectu sunt, fides petatur. Nam si nihil ab eo agitur, qvi vita defunctus est, ejusqve gratia & mentio usqve ad sepulchrum tantummodo porrigitur, postea desinat & conqvieſcat, & viventium duntaxat sint actiones, viresqve aliqvid efficiendi: videat, quæso, qvicunqve velit, seqve judicem faciat, & ex rebus visu perceptis, veritatem agnoscat: cum enim res tantas in hominibus agat Salvator & qvotidie undecunqve ex incolis Græciæ; externarumqve regionum tantæ hominum multitudini invisibiliter persvadeat, ut sese in illius fidem dedant, ejusqve disciplinæ obtemperent: an is mentem in ambiguo amplius habere possit, num vel resurrectio non sit, vel Christus non vivat, qvi ipsa vita est? An scilicet mortui hominis est, hominum mentes stimulare, ut repudiatis patriæ ritibus Salvatoris Christi disciplinam adorent? Aut qvomodo, si nihil agit, id enim proprium est mortuo, ipse agentes vivosque ab actionibus suis compescit, ut adulter adulteria omittat? homicida a cædibus abstineat? injurius defraudandi cupiditatem relinqvat? impius impietatem abjiciat? Qui, qvæso, si Salvator noster Jesus Christus non resurrexit, sed mortuus perseverat, falsa incredulorum Numina dæmonesqve, qvos adorant, extrudit, persequitur & profligat? Ubi enim nominatur vel Christus, vel fides ejus, inde omnis idololatria depellitur, & dæmonum insidiæ patefiunt, ac, qvotqvot sunt dæmones, ne nomen qvidem ejus tolerant, sed, ubi vel solum id audierint, in fugam vertuntur. Atqvi istud officium est non mortui, sed vivi, ac potissimum Dei. Alioqvi ridiculum esset, profligatos ab eo dæmones, idolaqve abrogata, viva haberi: ipsum eorum infectatorem profligatoremque, qvi viribus suis id efficit, ne Numina appareant, quiqve Numinum omnium voce prædicatur Dei filius, eum mortuum esse, contendere. Magno argumento resurrectionem adversum se præmuniunt infideles, si Christum, quem, (ut ipsi volunt,) mortuum ne omnes qvidem dæmones, diique ab ipsis adorati, in fugam propellunt, sed

potius mortui per illum, inertes ineffica- A cesqve demonstrantur. Si enim verum est, mortuum nihil facere, & tanta qvotidie Salvatorem facere, dum trahit ad pietatem, virtutem persvadet, immortalitatem perdocet, ad cœlestium desideria excitat, Patris notitiam revelat, vim contra mortem inspirat, singulis sese exhibet, idolorum vanam religionem egerit, qvorum nihil tale de se exhibent infidelium dii, ac dæmones, quin potius Christi præsentia mortui, docentur nihil sui, præter inanem otiosamqve imaginationem apparitionemque habere: signo autem crucis omnia magica compescuntur, veneficia inefficacia fiunt, idola universa deserta relinquun- B tur, omnis irrationabilis voluptas conquiescit, quilibet e terra ad cœlos suspicit: qui (quæso) eum mortuum dixeris, qui res tantas agat? Atqui agere, non est proprium mortui, sed potius sine actu prorsus exanimem jacere, quod peculiariter quadrat in dæmones & idola, utpote in res morticinas. Filius Dei contra vivus & efficax, quotidie operatur, omniumque salutem conficit: mors quoque, quam sit debilis, quotidie commonstratur. Idola item & dæmones rem mortuariam esse innotescit: adeo, ut nemo per hæc de resurrectione corporis Christi C ambiguus esse possit. Videtur autem ille qui dominici corporis resurrectionem non credit, non satis intelligere vires Verbi Sapientiæqve Dei. Nam, si verum est, eum corpus assumpsisse, eaqve, quæ corporis propria erant, vendicasse, prout rerum series consecutioqve postulabat, de qvo prius mentionem fecimus: qvid de corpore (quæso) statuere debuit, aut quo fine tandem illud consumere, cum semel intra corporis viscera receptus esset? Ut enim non moreretur, fieri non poterat, cum mortale esset, & pro o- D mnibus in mortem offerendum destinaretur, (ea enim causa fuit, cur id sibi adaptarit,) ut autem extinctum maneret, neque id fieri debuit, eo, quod vitæ sacrarium esset. Unde & mortuum est, ut mortale: & revixit per suam, quæ in ipso erat, vitam: operaque, quæ ab illo fiunt, produnt ipsius resurrectionem. Si vero, qvia oculis non apparet, ideo non credatur resurrexisse: vide mihi (qvæso) qvantopere increduli sint, qvi id, qvod fieri par est, & secundum naturam, inficiantur. Dei enim proprium est, ut oculis non conspiciatur, ita tamen ex factis suis cognosci (sicuti jam antea dictum fuit.)

μᾶλλον ὁ Χριστὸς τοῦ πάντας ἐλέγχῃ νεκρούς. εἰ γὰρ ἀληθὲς τὸν νεκρὸν μηδὲν ἐνεργεῖν, ἐργάζεται δὲ τοσαῦτα καθ' ἡμέραν ὁ Σωτὴρ, ἕλκων εἰς εὐσέβειαν, πείθων εἰς ἀρετὴν, διδάσκων περὶ ἀθανασίας, εἰς πόθον τῶν ἐπουρανίων ἐνάγων, ἀποκαλύπτων τὸν περὶ τοῦ πατρὸς γνῶσιν, τὸν κατὰ τοῦ θανάτου δυνάμιν ἐμπνέων, ἑκάστῳ δεικνύων ἑαυτὸν, καὶ τὸν εἰδώλων ἀθεότητα καθαιρῶν· τούτων δὲ οὐδὲν δυνανται οἱ μετὰ τοὺς ἀπίστους θεοὶ καὶ δαίμονες· ἀλλὰ μᾶλλον τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ νεκροὶ γίνονται, ἀργὸν ἔχοντες καὶ κενὸν τὸν φαντασίαν· τῷ δὲ σημείῳ τοῦ σταυροῦ πᾶσα μὲν μαγεία παύεται, πᾶσα δὲ φαρμακεία καταργεῖται, καὶ πάντα μὲν τὰ εἴδωλα ἐρημοῦται καὶ καταλιμπάνεται, πᾶσα δὲ ἄλογος ἡδονὴ παύεται καὶ πᾶς τις εἰς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς ἀποβλέπει· τίνα ἂν τις εἴποι νεκρὸν τὸν τοσαῦτα ἐργαζόμενον Θεόν; ἀλλ' οὐκ ἴδιον νεκροῦ τὸ ἐργάζεσθαι· ἢ τὸν μηδ' ὅλως ἐνεργοῦντα, ἀλλ' ὡς ἄψυχον κεῖσθαι, ὅπερ ἴδιον ὑπάρχει τῶν δαιμόνων, καὶ εἰδώλων ὡς νεκρῶν· ὁ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ζῶν καὶ ἐνεργὴς ὢν, καθ' ἡμέραν ἐργάζεται, καὶ ἐνεργεῖ τὴν πάντων σωτηρίαν. ὁ δὲ θάνατος ἐλέγχεται καθ' ἡμέραν αὐλὸς ἐξασθενήσας, καὶ τὰ εἴδωλα· καὶ οἱ δαίμονες μᾶλλον νεκροὶ τυγχάνοντες, ὡς ἂν τούτου μηδένα διϊσχύειν ἔτι περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀναστάσεως ἀπορεῖσθαι. ἔοικε δὲ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος ἀπιστῶν, ἀγνοεῖν δυνάμιν Θεοῦ Λόγου καὶ σοφίας. εἰ γὰρ ὅλως ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο ἰδιοποίησατο κατὰ τὸν ὅλου ἀκολουθίαν, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, τί ἔδει τὸν Κύριον ποιεῖν περὶ τοῦτο; ἢ ποῖον ἔδει τέλος γενέσθαι, τοῦ σώματος ἅπαξ ὑπαρχόντος, ἀπὸ τοῦ λόγου; μὴ ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἠδυνάτο, ἅτε δὴ θνητὸν ὄν, καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον· ἔδει μὲν καὶ ὁ σωτὴρ αὐτὸ καταισχύνασθαι ἑαυτῷ μεῖναι δὲ νεκρὸν οὐχ οἷόν τε ἦν, διὰ τὸ ζωῆς αὐτὸ ναὸν γεγονέναι. ὅθεν ἀπέθανε μὲν, ὡς θνητόν· ἀνέζησε δὲ, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ ζωὴν· καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐστι γνώρισμα τὰ ἔργα. εἰ δ' ὅτι μὴ ὁρᾶται, ἀπιστεῖται καὶ ἐγηγέρθαι, ὥρα καὶ τὸν περὶ φύσιν ἀγνοεῖσθαι τοῦ ἀπίστου. Θεοῦ γὰρ ἴδιον, μὴ ὁρᾶσθαι μὲν, ὅτι ὑπὲρ τὴν ἔργων γινώσκεσθαι, καθάπερ καὶ ἐπάνω λέλεκται.

εἰ μὲν

εἰ μὲν οὖν τὰ ἔργα μή ἐσι, καλῶς τῷ μὴ Φαινομένῳ ἀπιστοῦσιν, εἰ δὲ τὰ ἔργα βοᾷ καὶ δείκνυσιν ἐναργῶς. διὰ τί ἑκόντες ληροῦσι τὴν τῆς ἀναστάσεως ἤτω Φανερῶς ζωήν; εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπηρώθησαν· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἔξωθεν αἰσθήσεσιν ὁρᾶν ἐσι τὴν ἀναντίῤῥητον τοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ θεότητα. ἐπεὶ καὶ τυφλὸς ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γινομένης θέρμης ἀντιλαμβανόμενος οἶδεν, ὅτι ἥλιός ἐσιν ὑπὲρ γῆς ἤτω καὶ οἱ ἀντιλέγοντες εἰ καὶ μὴπω πιστεύουσιν, ἀλλὴν τυφλώττοντες τοῖς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πιστευόντων γινώσκοντες τὴν δύναμιν, μὴ ληρείτωσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἀνάστασιν. δῆλον γὰρ ὅτι εἰ νεκρός ἐσιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν τοὺς δαίμονας ἐδίωκε, καὶ τὰ εἴδωλα ἐσκύλευεν· νεκρῷ γὰρ οὐκ ἂν ὑπήκουσαν οἱ δαίμονες. εἰ δὲ διώκονται Φανερῶς τῇ τούτου ὀνομασίᾳ· δῆλον ἂν εἴη μὴ εἶναι τοῦτον νεκρόν. μάλιστα ὅτι δαίμονες καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὁρῶντες, εἰ νεκρός ἐσιν ὁ Χριστὸς, ἡδύναντο γινώσκειν, καὶ μηδόλως ὑπακούειν αὐτῷ. νῦν δὲ ὃ μὴ πιστεύουσιν ἀσεβεῖς, ὁρῶσιν οἱ δαίμονες, ὅτι Θεός ἐσι, καὶ διὰ τοῦτο φεύγουσι καὶ τρεσσωπίζουσιν αὐτῷ λέγοντες, ἃ καὶ ὅτε ἦν ἐν σώματι ἐφθέγξαντο· οἶδαμέν τίς εἶ, εἶ σὺ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. καὶ, ἔα, τί σοι καὶ ἡμῖν ἦλθες Θεοῦ; δέομαί σου, μή με βασανίσῃς. δαιμόνων τοίνυν ὁμολογούντων καὶ τῶν ἔργων σήμερον μαρτυρούντων, Φανερὸν ἂν εἴη, καὶ μηδεὶς ἀναβαλέσθω πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅτι τε ἀνέστησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὁ σωτήρ· καὶ ὅτι Θεοῦ υἱός ἐσιν ἀληθινός, ἐξ αὐτοῦ, οἷα δὴ ἐκ πατρὸς, ἴδιος λόγος καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὑπάρχων, ὃς χρόνοις ὕστερον ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πάντων ἔλαβεν σῶμα, καὶ τὴν μὲν οἰκουμένην περὶ πατρὸς ἐδίδαξε, τὸν δὲ θάνατον κατήργησε, πᾶσι δὲ τὴν ἀφθαρσίαν ἐχαρίσατο διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἀναστάσεως, ἀπαρχὴν ταύτης τὸ ἴδιον ἐγείρας σῶμα, καὶ τρόπαιον αὐτοῦ τοῦ θανάτου καὶ τῆς τούτου φθορᾶς ὑποδειξάμενος, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. τούτων δὲ ἕτως ἐχόντων, καὶ φανερᾶς ἕσης τῆς ἀποδείξεως περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος, καὶ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου γενομένης ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος νίκης·

A Si igitur facta ejus non apparent, recte ei, qui non apparet, derogatur fides: sin autem facta operaque ejus propemodum clamant, & evidenter sese ostendunt, cur ultro negant tam claram manifestamque resurrectionis vitam? Nam qvamvis animo obcæcati sint; tamen ipsius externis sensibus animadvertere possunt irrefutabilem esse Christi potentiam ac divinitatem: ut enim cæco solem non videnti; solis tamen calore tepescenti, certum habetur, illum jam supra terram versari: ita qvoqve par erat, ut obtrectatores isti, etiamsi non credant, eo qvod in cognoscenda veritate plane cæcutiant, viribus tamen credentium admoniti, non inficiarentur Christi divinitatem aut resurrectionem. Certum enim est Christum, si expers sit vitæ, nec dæmones perseqvi posse, nec idola spoliare, cum mortuo non obediant dæmones. Jam, si manifesto ipsius nomenclatura in fugam aguntur: certo certius constat, eum vita destitutum non esse, maxime vel ob id, quod quæ hominum oculos subterfugiunt, ea a dæmonibus conspici qveant, ac proinde facilius ab ipsis intelligatur, num Christus sit cadaver mortuum, neqve omnino ei postea obedituri fuissent amplius. Nunc contra, quod non est persvasum hominibus impiis, id dæmones suis oculis contuentur, Deumqve illum esse, & sentiunt, & credunt: ideoqve fugitivi & adorabundi in has voces erumpunt, quæ tum loqvebantur, cum ille adhuc in carne versaretur: *Novimus qvis sis, Tu es ille Sanctus Dei.* Rursumq; clamabant, *Eo, quid tibi nobiscum Fili Dei? obsecro te, ne me torqveas.* Cum igitur dæmones confiteantur, ipsæqve res, quæ quotidie fiunt, pro testibus sint, fieri non potest; modo non impudenter contra veritatem ac divinum verbum agere velis, qvin cognoscas, Salvatorem nostrum suum corpus e mortuis excitasse, eumqve veri Dei Filium esse, nimirum Patris sui propriam Rationem, Sapientiam & potentiam, qvi postea seqventibus temporibus ad salutem omnium, corpus sumpsit, ac mundum de Patre edocuit, mortemq; abolevit, omnibusq; incorruptibilitatem promissa resurrectione largitus est, cujus resurrectionis primitias suum corpus a morte excitatum esse voluit, eiqve trophæum contra mortem, ejusque tabem ac putrefactionem in signo monumentoq; suæ crucis erexit. Rebus igitur ad istum modum comparatis, declarataqve manifesto corporis resurrectione, victoriaque Salvatoris nostri de morte reportata:

Luc. 4. §. 34. & 41. Matth. 8. §. 29. & Marc. 5. §. 7.

age, jam Judæorum incredulitatem, & Gentilium ſubſannationem redarguamus. Ob hæc enim fortaſis & Judæi non credunt, & Gentiles irrident, in abſurditatem crucis & incarnationis Dei Verbi cavillantes: ſed contra utrosque ratio nihil gravatur prodire, maxime cum adverſus eos evidentibus inſtructa ſit demonſtrationibus. Nam & Judæi in ſua incredulitate habent ex ſacris ſcripturis, qvas legunt, quod ipſos redarguat, cum Biblia afflatu Numinis ſcripta, multis in locis id edoceant, qvemadmodum verba ex ſe manifeſto produnt. Prophetæ qvoqve, jam olim miracula de Virgine, ejusqve partu præindicaverunt, dicentes: *Ecce, Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Immanuel: quod, ſi interpreteris, eſt, nobiſcum Deus. (Butyrum ac mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum.* Rurſus: *Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, vocabitur q. nomen ejus, admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis.)* Moſes vero vir excellens, & apud ſuos verus creditus, id quod jam ante de incarnatione Salvatoris noſtri dictum erat, probans, & verum id eſſe animadvertens, ſic fatur: *Orietur ſtella ex Jacob, & homo ex Iſrael, & comminuet duces Moab.* Ac rurſum: *Qvam pulchra tua domicilia, Jacob, tabernacula tua, Iſrael, ut ſaltus inumbrantes, & velati paradiſi inter flumina, & ut tabernacula, qvæ fixit Dominus, ut cedri juxta aqvas, prodibit homo de ſemine ejus, & dominabitur nationibus plurimis.* Rurſus Eſaias Propheta: *Priusqvam puerulus noverit appellare patrem vel matrem, intercipiet opes Damaſci, & ſpolia Samariæ, ſub oculis regis Aſſyriorum.* Qvoniam igitur homo appariturus erat, ideo hoc ipſum antea denūciatur. Quod autem omnium ſit dominis, qui venturus erat: id rurſus præindicant ſequentibus verbis: *Ecce Dominus in levi nimbo ſedebit, venietqve in Ægyptum, & quaſſabuntur ſculptilia Ægypti.* Nam & Pater illum inde revocat, dicens: *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* Quid? qvod neque mors illius ſilentio transmittitur, ſed admodum clare in ſacris literis demonſtratur. Nam & cauſam mortis, qvod non ſui gratia, ſed pro omnium ſalute & immortalitate eam ſuſtinuerit, inſidias præterea Judæorum, eorumqve in ipſum contumelias, nihil veriti ſunt dicere, ut nihil rerum, quæ ad illum ſpectant, inauditum & non præcognitum eſſet. Sic enim ajunt:

Φέρε, καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων χλεύην διελέγξωμεν. Ἐπὶ τούτοις γὰρ ἴσως Ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦσιν· Ἕλληνες δὲ γελῶσι τὸ ἀπρεπὲς τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ Θεοῦ Λόγου διασύροντες· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀμφοτέρων ὁ λόγος οὐκ ὀκνήσει χωρῆσαι μάλιστα κατ' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς ἔχων. Ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦντες ἔχουσιν, ἀφ' ὧν ἀναγινώσκουσι καὶ αὐτοὶ γραφῶν τὸν ἔλεγχον· ἄνω, καὶ κάτω, καὶ πάσης ἀπλῶς θεοπνεύστου βίβλου τοῦτον βοώσης, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα προδήλα. προφῆται μὲν γὰρ ἄνωθεν περὶ τοῦ κατὰ Παρθένου θαύματος, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς γεννωμένης γεννήσεως προεμήνυον λέγοντες· ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν. καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Μωσῆς δὲ ὁ τῷ ὄντι μέγας, καὶ παρ' αὐτοῖς πιστευόμενος ἀληθὴς, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἀντὶ μεγάλου τὸ ῥητὸν δοκιμάσας καὶ ἀληθὲς ἐπιγνοὺς ἔθηκε λέγων· ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγοὺς Μωάβ. καὶ πάλιν· ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι Ἰακὼβ, αἱ σκηναί σου Ἰσραὴλ, ὡσεὶ νάπαι σκιάζουσαι, καὶ ὡσεὶ παράδεισοι ἐπὶ ποταμῶν, καὶ ὡσεὶ σκηναὶ, ἃς ἔπηξεν ὁ Κύριος, ὡσεὶ κέδροι παρ' ὕδατα, ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν. καὶ πάλιν Ἡσαΐας πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα, ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. ὅτι μὲν ἐν ἀνθρώπῳ φανήσεται, διὰ τούτων προκαταγγέλλετε, ὅτι ὁ Κύριος τῶν πάντων ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, πάλιν προμηνύσει λέγοντες· ἰδοὺ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον, καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου. καὶ γὰρ κἀκεῖθεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀνακαλεῖ λέγων· ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. ὃ σεσιώπηται δὲ οὐδὲ ὁτιοῦν θάνατος· ἀλλὰ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἐν ταῖς θείαις σημαίνεται γραφαῖς. καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου, ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πάντων ἀθανασίας καὶ σωτηρίας ὑπομένει, καὶ τὴν Ἰουδαίων ἐπιβουλὴν, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν γινομένας παρ' αὐτῶν ὕβρεις οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, πρὸς τὸ μηδένα ἀπὸ τῶν γινομένων ἀνήκοον εἶναι καὶ πλανηθῆναι·

Φασὶ δέ τινες, ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰ- A *Homo verberibus affectus, & doctus in*
δὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ *ferendis infirmitatibus, quandoquidem a-* Esa. 53.
πρόσωπον αὐτοῦ· ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. *versa est facies ejus, ignominiose tractatus*
οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει. καὶ ὑπὲρ ἡμῶν *est, neque ullo in numero habitus: Ipse pecca-*
ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν *ta nostra fert, & pro nobis excruciatur, &*
εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώ- *nos reputavimus illum in labore, verberibus,*
σει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρ- *& afflictione. Ipse autem vulneratus est*
τίας ἡμῶν. καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνο- *propter peccata nostra, & languidus reddi-*
μίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· *tus est ob iniquitates nostras. Disciplina pa-*
τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. θαύμαζε τὴν *cis nostræ in eo, & vibicibus ejus sanati sumus.*
τοῦ λόγου φιλανθρωπίαν· ὅτι δι' ἡμᾶς, ἀτι- Admirare Verbi amorem ſtudiumqve
μάζεται· ἵνα ἡμεῖς ἔντιμοι γενώμεθα· πάν- in homines, quippe qvi propter nos indi-
τες γὰρ φησιν, ὡς πρόβατα, ἐπλανήθημεν, gne tractetur, ut nos in dignitate & honore
ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ, Κύ- B eſſemus. *Omnes enim* (inqvit) *ut oves* Ibidem.
ριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, *deerravimus, homo in itinere ſuo devi-*
καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦ- *avit*, &, *Dominus tradidit eum pro pec-*
χθη. καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος *catis nostris, & ipse in afflictione ſua,*
αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· *non aperuit os ſuum, ut ovis ad ma-*
ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἤρθη ἡ κρίσις αὐτοῦ. *ctationem ductus eſt, & ut agnus coram*
εἶτα, ἵνα μή τις αὐτὸν κοινὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς *tondente obmuteſcens, ita non aperuit*
πάθεσιν αὐτὸν ὑπολάβῃ, προλαμβάνει τὰς *os ſuum, in humilitate ejus ipſius judici-*
ὑπονοίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δύ- *um ſublatum eſt.* Deinde, ne quis
C namιν, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνόμοιον τῆς φύ- eum vulgarem hominem ob afflictio-
σεως διηγεῖται ἡ γραφὴ λέγουσα· τὴν δὲ γε- nes iſtiusmodi arbitraretur, antevertit
νεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ eorum ſuſpiciones, potentiam illius,
τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ naturæqve ejus cum noſtra diſſimili-
λαοῦ, ἦχθη εἰς θάνατον. καὶ, δώσω τοὺς πο- tudinem recenſens his verbis: *Nativi-* Ibidem.
νηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλου- *tatem ejus qvis enarrabit? quandoqvi-*
σίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐ- *dem tollitur e terra vita ejus, propter ini-*
ποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι *quitates populi ductus eſt ad mortem.* Et: Ibidem.
αὐτοῦ. καὶ, Κύριος βούλεται καθαρίσαι *Dabo malos pro ſepultura ejus, & divites*
αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς. ἀλλ' ἴσως τοῖς μὲν *pro morte ipſius, quoniam iniquitatem non*
τῆς τοῦ θανάτου προφητείας ἀκούσας, ζη- *fecit, neque inventus eſt dolus in ore ejus:* Ibidem.
τεῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ σημαινόμενα *&, Dominus vult eum purgare a plaga.*
μαθεῖν; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σεσιώπηται· Sed fortaſſis auditis de morte ipſius va-
δεδήλωται δὲ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἀπὸ τῶν ticiniis, reqviras condiſcere, qvid-
D ἁγίων. Μωσῆς γὰρ πρῶτος καὶ μεγάλῃ τῇ nam de cruce apud Prophetas præſigni-
φωνῇ προαπαγγέλλων λέγων· ὄψεσθε τὴν ζωὴν ficatum fuerit: nam de ea qvoqve ta-
ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν citum non fuit, ſed aperte hoc ipſum
ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε. καὶ οἱ μετ' αὐτὸν a Sanctis declaratum eſt. Primus enim
δὲ προφῆται πάλιν περὶ τούτου μαρτυροῦσι Moſes ingenti voce jam id antea de-
λέγοντες. ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμε- nunciavit dicens: *Vitam veſtram ſuſpen-* Deut. 28.
νον τοῦ θύεσθαι, οὐκ ἔγνων· ἐπ' ἐμὲ ἐλογί- *ſam ante oculos veſtros videbitis, & non*
σαντο πονηρὸν λογισμὸν λέγοντες, δεῦτε, *credetis.* Rurſus, qvi poſt Moſem fue-
καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, runt, Prophetæ de hoc eodem de-
καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων· nuo proteſtantur ſeqventibus verbis:
καὶ πάλιν, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας *Quemadmodum innocens agnus, qui duci-*
μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς. καὶ *tur ad victimam non cognovi, ſuper me cogi-*
taverunt mala, dicentes: Agite huc, inicia- Hier. 11.
mus lignum in panem ejus, & eradamus eum
e terra viventium. Ac rurſus: *Foderunt* Pſal. 21.
manus meas & pedes: & enumeraverunt o-
mnia oſſa mea. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea,

& ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem. Sublimis autem mors & in ligno inflicta, non alia, qvam crucis, exiſtimari debet: & in nullo genere mortis perfodiuntur manus & pedes, præterqvam in cruce. Cæterum, qvod Salvatoris noſtri adventu, omnes, qvotqvot ubiqve gentes cœperint Deum cognoſcere, ne id qvidem ſine indicio reliquerunt: nec de iſtis rebus ſilentium in ſacris literis fuit. *Erit* (inqvit) *radix Jeſſe, & qvi exurgit ad imperandum gentibus, in eum gentes ſperabunt.* Et pauca qvidem iſta ad fidem rerum dicta ſunt, alioqvi tota ſcriptura hujusmodi teſtimoniorum plena eſt, refutans Judæorum incredulitatem. Quis (qvæſo) omnium, quorum mentio fit in ſacris hiſtoriis, juſtorum & ſanctorum, tum Patriarcharum, tum prophetarum, ex ſola Virgine ortum ſui corporis habuit? aut quæ mulier ſine viro unquam ſuffecit ad hominis procreationem? Nonne Abel ex Adam genitus eſt? Enóch ex Jared? Noe ex Lamech? Abraham ex Tharra? Iſaac ex Abraham? Jacob ex Iſaac? Judas ex Jacob? Moſes & Aaron ex Ameram? Samuel ex Helcana. David ex Jeſſe? Salomon ex Davide? Ezechias ex Achaz? Joſias ex Amos? Hieremias ex Helchia? Ezechiel ex Buſi? Nonne ſinguli habuere patrem ſuæ nativitatis autorem? Quis unquam ex ſola Virgine genitus eſt? Qua propter magna cura a Propheta id præindicatum fuit. Cujus (qvæſo) nativitati præcurrit ſtella in cœlo, aut jam natum mundo demonſtravit? Moſes certe, cum naſceretur, in occulto habitus fuit a parentibus ſuis: de Davide vero, fama ne ad vicinos quidem pervenit, qvippe qvem magnus ille Samuel ignorabat, ſed percontabatur, an adhuc aliqvis eſſet filius Jeſſe. Abraham porro, non niſi jam magnus, proximis innotuit: at nativitatis Chriſti, non hominum qviſpiam, ſed ſtella in cœlo, unde Chriſtus deſcenderat, reſplendens, teſtis fuit. Quis unquam ex regibus genitis, anteqvam per ætatem poſſet, patrem aut matrem appellare, regno potitus eſt: & trophæa de hoſtibus erexit? Nonne David jam trigenarius regnum obtinuit? nonne Salomon adoleſcens imperium ſuſcepit? nonne Joas ſeptennis ad regnum evectus eſt? nonne iſto adhuc poſterior Joſias circa

A Ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. θάνατος δὲ μετέωρος, καὶ ἐν ξύλῳ γινόμενος, οὐκ ἂν ἄλλος εἴη, εἰ μὴ ὁ σταυρός· καὶ ἐν ἀδενὶ δὲ πάλιν θανάτῳ διορύσσονται πόδες καὶ χεῖρες, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ σταυρῷ. ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίᾳ καὶ πάντα τὰ ἔθνη πανταχόθεν ἐπιγινώσκειν τὸν Θεὸν ἤρξαντο, ἀδὲ τοῦτο ἀσημάντον κατέλειψαν. ἀλλ' ἔστι καὶ περὶ τούτων μνήμη ἐν τοῖς ἁγίοις γράμμασιν. ἔσαι γάρ φησιν ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί· καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. ταῦτα μὲν ὀλίγα πρὸς ἀ-

B πόδειξιν τῶν γενομένων. πᾶσα δὲ γραφὴ πεπλήρωται διελέγχουσα τὴν Ἰουδαίων ἀπιστίαν. τίς γὰρ πώποτε τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἰσορηθέντων δικαίων, καὶ ἁγίων προφητῶν, καὶ πατριαρχῶν ἐκ Παρθένου μόνης ἔσχε τὴν τοῦ σώματος γένεσιν; ἢ τίς γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, αὐτάρκης γέγονε πρὸς σύστασιν ἀνθρώπων; οὐκ Ἄβελ μὲν ἐξ Ἀδὰμ γέγονεν; Ἐνὼχ δὲ ἐκ τοῦ Ἰάρεδ; Νῶε ἐκ Λαμέχ; καὶ Ἀβραὰμ μὲν ἐκ Θάρρα; Ἰσαὰκ δὲ ἐξ

C Ἀβραάμ; καὶ ἐξ Ἰσαὰκ Ἰακώβ; οὐχὶ Ἰούδας ἐξ Ἰακώβ; καὶ Μωσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐξ Ἀβραάμ; ὁ Σαμουὴλ τοῦ Ἐλκανᾶ γέγονεν; ὁ Δαβὶδ τοῦ Ἰεσσαί; Σολομὼν τοῦ Δαβίδ; οὐκ Ἐζεκίας τοῦ Ἄχαζ; οὐκ Ἰωσίας τοῦ Ἀμώς; οὐχὶ Ἱερεμίας τοῦ Ἐλκίου; οὐκ Ἰεζεκιὴλ τοῦ Βουζί; οὐχ ἕνας ἕκαστος πατέρα τὸν τῆς γενέσεως ἀρχηγόν; τίς οὖν ὁ ἐκ Παρθένου μόνης γεγονώς; ὅτι καὶ λίαν ἐμέλησε τῷ προφήτῃ περὶ τῆς τοῦτο σημασίας. τὴν δὲ τῆς γενέσεως προέδραμε ἄστρον ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὸν γεννηθέντα ἐσήμανε τῇ οἰκουμένῃ; Μω-

D σῆς μὲν γὰρ γεννώμενος, ἐκρύπτετο ὑπὸ τῶν γονέων· Δαβὶδ δὲ; οὐδὲ τοῖς ἐκγεγόνοσιν ἠκούσθη, ὅπου γε οὐδὲ ὁ μέγας Σαμουὴλ αὐτὸν ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἐπυνθάνετο, εἰ ἔτι ἄλλος ἐστὶν υἱὸς τοῦ Ἰεσσαί. Ἀβραὰμ δὲ λοιπὸν γεγονὼς μέγας ἐγνώσθη τοῖς ἐγγύς. τῆς δὲ τοῦ Χριστοῦ γενέσεως μάρτυς, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄστρον φαινόμενον ἐν οὐρανῷ, ὅθεν καὶ κατέβαινεν. τίς δὲ πώποτε τῶν γενομένων βασιλέων πρὶν ἰσχύσαι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα βασίλευσεν καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν ἔστησεν; ὁ Δαβὶδ τριακονταετὴς ἐβασίλευσε; καὶ Σολομὼν νέος γεγονὼς ἐβασίλευσεν; οὐκ Ἰωας ἑπτὰ ἐτῶν γενόμενος, ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθε; καὶ ὀκτωκαιδεκαέτης Ἰωσίας

ἔτη γεγονὼς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἀντελάβετο; ἀλλὰ γὰρ ὅμως ὅτοι ταύτην ἄγοντες τὴν ἡλικίαν, ἴσχυον καλεῖν πατέρα καὶ μητέρα. τίς ἂν ἄρα ἐστὶν ὁ σχεδὸν πρὸ γενέσεως βασιλεύων, καὶ σκυλεύων τοὺς ἐχθρούς; τίς δὲ ποτὲ γέγονε βασιλεὺς ἐν τῷ Ισραὴλ, καὶ ἐν τῷ Ιούδα, λεγέτωσαν Ιουδαῖοι οἱ διερευνήσαντες, ἐφ' ὃν τὰ ἔθνη πάντα τὴν ἐλπίδα τέθεινται καὶ εἰρήνην εἶχε; καὶ ὁ μᾶλλον ἠναντιοῦτο πανταχόθεν αὐτοῖς; ἕως γὰρ σωείσηει Ιερουσαλὴμ, πόλεμον ἦν ἄσπονδον αὐτοῖς, καὶ ἐμάχοντο πάντες πρὸς τὸν Ισραήλ· Ασσύριοι μὲν θλίβοντες, Αἰγύπτιοι δὲ διώκοντες, Βαβυλώνιοι δὲ ἐπιβαίνοντες· καὶ τόγε θαυμασὸν, ὅτι καὶ Σύρους τοὺς ἐγγειτόνων ἀντιπολεμοῦντας εἶχον αὐτοῖς· ἢ οὐχὶ Δαβὶδ τοὺς ἐν Μωὰβ ἐπολέμει, καὶ τοὺς Σύρους ἐξέκοπτεν; Ιωσίας τοὺς πλησίον ἐφυλάττετο; καὶ Ἐζεχίας ἐδειλία τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Σεναχηρείμ; καὶ Μωσεῖ ὁ Αμαλὴκ ἐστρατεύετο; καὶ οἱ Αμορραῖοι ἠναντιοῦντο Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυὴ, οἱ τὴν Ιεριχὼ κατοικοῦντες ἀντιπαρετάσσοντο; καὶ ὅλως ἄσπονδα ἦν τοῖς ἔθνεσι πρὸς τὸν Ισραὴλ τὰ τῆς Φιλίας; τίς ἔν ἐστιν, εἰς ὃν τὰ ἔθνη τὴν ἐλπίδα τίθεται, ἄξιον ἰδεῖν· εἶναι γὰρ δεῖ. ἐπεὶ καὶ τὸν προφήτην ἀδύνατον ψεύσασθαι. τίνος δὲ τῶν ἁγίων προφήτου, ἢ τῶν ἄνωθεν πατριαρχῶν ὁ θάνατος ἐν σταυρῷ γέγονεν, ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; ἢ τίς ἐτραυματίσθη καὶ ἀνηρέθη ὑπὲρ τῆς πάντων ὑγείας; τίς δὲ τῶν δικαίων, ἢ τῶν βασιλέων κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ τῇ τότε καθόδῳ, τὰ τῶν Αἰγυπτίων εἴδωλα πέπτωκεν; Αβραὰμ μὲν γὰρ κατῆλθεν, ἀλλὰ πάλιν ἡ εἰδωλολατρία κατὰ πάντων ἐπεκράτησε. Μωσῆς ἐκεῖ γεγέννηται, καὶ ὅδε ἦπλον ἦν ἐκεῖ ἡ τῶν πεπλανημένων θρησκεία. τίς δὲ τῶν ἐν τῇ γραφῇ μαρτυρουμένων διωρύχθη τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἢ ὅλως ἐπὶ ξύλου κεκρέμασται, καὶ σταυρῷ τετελείωται ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; Αβραὰμ μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης ἐκλείπων ἀπέθανεν· Ισαὰκ δὲ καὶ Ιακὼβ, καὶ αὐτοὶ ἐξάραντες ἐπὶ κλίνης τοὺς πόδας ἀπέθανον. Μωσῆς καὶ Ααρὼν ἐν τῷ ὄρει, Δαβὶδ ἐν τῷ οἴκῳ τετελεύτηκεν, οὐδεμίαν ἐπιβουλὴν ὑπὸ τῶν λαῶν παθών. εἰ δὲ καὶ ἐζητήθη ὑπὸ Σαοὺλ, ἀλλ' ἀβλαβὴς ἐσώζετο. Ησαΐας ἐπρίσθη μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ ξύλου κεκρέμασται·

A annum ſeptimum rerum gubernacula ſuſcepit? Atqvi iſti in hac ætate patrem & matrem appellare poterant. Quis igitur iſte eſt, qvi propemodum ante genituram ſui & regnat & deſpoliat inimicos? Quis unqvam talis rex fuit, vel in Iſrael vel in Juda: dicant Judæi (inqviſitione facta) in qvo ſpem ſuam omnes gentes conſtituerunt? ac pacem tenuere? ac non potius undecunque in illos adverſæ infenſæqve fuere? Qvamdiu enim ſtetit Jeruſalem, bellum irreconciliabile illis fuit, pugnatumqve ab omnibus contra Iſrael, Aſſyriis quidem afflii- B gentibus, perſeqventibus vero Ægyptiis, Babyloniis invadentibus: &, qvod magis admirere, Syros conterminos hoſtes adverſus ſe belligerantes habuerunt. Nonne David contra Moabitas bellum geſit? Syros excidit? Joſias ſibi a vicinis cavit? Ezechias extimuit arrogantiam Senacherim? contra Moſem Amalecus copias eduxit? Amorrhæi Jeſu Nave infeſti fuerunt, qui Hierico incolebant, contra eum in acie ſteterunt? & prorſus nulla amicitiæ fœdera gentibus cum Jeruſalem intercedere potuerunt? Quis igitur ſit, in qvo gentes ſuam ſpem col- C locaverint, operæ pretium eſt diſpicere: Neceſſe eſt enim, ut is extiterit, qvandoqvidem fas non eſt Prophetas mentiri. Cui (quæſo) ſanctorum Prophetarum aut retro Patriarcharum, mori in cruce accidit pro omnium ſalute? aut qvis ſaucius factus & ſublatus eſt ad omnium ſanitatem? qvis juſtorum aut Regum in Ægyptum deſcendit, & ejus deſcenſu idola in Ægypto ceciderunt? Abraham deſcendit, nihilo tamen minus idolo- D latria ubiqve viguit. Natus eſt ibi Moſes, æque tamen illic hæſit religionis error. Qvis omnium, de qvo ſcriptura teſtimonium præbet, pedibus ac manibus confoſſus eſt: aut in ligno pependit, & cruce confectus fuit pro omnium ſalute? Abraham enim in lecto extinctus eſt. Iſaac item, & Jacob, porrectis in lecto pedibus, mortem obiere. Moſes & Aaron in montibus, David vero domi ſuæ vitam depoſuit, nihil mali a ſuis popularibus paſſus. Nam tametſi a Saule ad necem reqviſitus fuerat, tamen citra noxam evaſit. Eſaias qvidem ſerra diſſectus eſt, attamen in ligno ſuſpenſus non fuit.

Hieremiàs contumeliose exceptus est, sed non condemnatus periit. Ezechiel qvidem passus est, at non pro populo, sed quia eventura populo prædicabat. Qvinimo, qui hæc pasi sunt, homines fuere, quales & nos omnes pro similitudine rationeqve humanæ naturæ. Ille autem, qvem scripturæ indicant pro omnibus passurum, non simpliciter homo, sed vita omnium dicitur, tametsi ratione naturæ similis esset cæteris hominibus. *Videbitis,* Esa. 53. 8. (inqvit,) *vitam vestram suspensam coram oculis vestris.* Et, *Nativitatem ejus qvis enarrabit?* Omnium Sanctorum nativitatem poteris addiscere ex narratione scripturæ, ab ipsa usqve origine, qui, & a qvibus ortum trahant: at ejus, qvi vita est, inenarrabilem esse nativitatem divinæ literæ produnt. Quis igitur est ille, de qvo sacræ literæ pronunciant? aut quis denique tantus, ut & Prophetæ talia de ipso pronuncient? nullus certe istiusmodi in scripturis reperitur, præter communem omnium Salvatorem, Dei Verbum, Dominum nostrum Jesum Christum. Hic enim est, qvi ex Virgine prodiit, & ut homo in terris apparuit, cujusqve inenarrabilis secundum carnem nativitas censetur. Non enim est, qvi patrem ejus carnalem dicat, cum non e viro, sed ex Virgine sola, corpus ejus ortum trahat. Qvemadmodum igitur de Davide, Mose, cæterisqve Patriarchis in describenda stirpe patrem allegare licet: ita non possis patrem carnalem Christo assignare. Hic enim est, qvi a stella voluit suam genituram indicari: qvippe conveniebat, Verbum cælitus delapsum, in cœlo qvoqve sui indicia & notas habere. Conveniebat Regem naturæ in lucem prodeuntem, ab universo orbe clarum manifestumque reddi. Certe cum in Judæa nasceretur, Persæ adoratum venere. Hic est, qvi, anteqvam in humana specie appareret, de adversariis dæmonibus victoriam: & de idololatria triumphum reportavit. Nam qvotqvot ubique sunt gentes ejurantes patrium ritum & idolorum impietatem, suam jam in Christum spem constituunt, eiqve sua nomina dant, ut etiam vel ipsis oculis deprehendere licet. Alioqvi Ægyptiorum superstitio non qvievisset,

Ἱερεμίας ὑβρίσθη, ἀλλ' ὁ ναναιρεθεὶς ἀπέθανεν· Ἰεζεχιὴλ ἔπαθεν· ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ τὰ ἐσόμενα τῷ λαῷ σημαίνων. ἔπειτα ἕτοι καὶ πάσχοντες, ἄνθρωποι ἦσαν, ὁποῖοι καὶ πάντες τὴν τῆς φύσεως ὁμοιότητα. ὁ δὲ σημαινόμενος ἐκ τῶν γραφῶν ὑπὲρ πάντων πάσχειν, οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος· ἀλλὰ ζωὴ πάντων λέγεται, καὶ φῶς ὁμοιος τὴν φύσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐτύχανε. ὄψεσθε γάρ φησι τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ τὴν γλυκεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; πάντων μὲν γὰρ τῶν ἁγίων τὴν γενεάν τις μαθὼν, δύναται ἄνωθεν διηγήσασθαί τις, καὶ πόθεν ἕκαστος γέγονε· τοῦ δὲ τυχάνοντος ζωῆς, ἀδιήγητον τὴν γλυκεὰν οἱ θεῖοι σημαίνουσι λόγοι. τίς ἔν ἐστι, πλὴ ὃ ταῦτα λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαί; ἢ τίς τηλικοῦτος, ὡς καὶ τοὺς προφήτας περὶ αὐτοῦ τοσαῦτα προκαταγγέλλειν, ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ἄλλος ἐν ταῖς γραφαῖς εὑρίσκεται, πλὴν τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ἐκ Παρθένου προελθὼν καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς φανείς, καὶ ἀδιήγητον ἔχων τὴν κατὰ σάρκα γλυκεάν. οὐ γάρ ἐστιν, ὃς δύναται τὸν κατὰ σάρκα πατέρα τοῦτο λέγειν, ἐξ ὄντος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Παρθένου μόνης. ὥσπερ οὖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ Μωσέως, καὶ πάντων τῶν πατριαρχῶν οὐ πατέρας τις γαλεγεῖν δύναται· ἵνα οὐδεὶς δύναται τὴν κατὰ σάρκα γλυκεὰν τοῦ Σωτῆρος ἐξ ἀνδρὸς διηγήσασθαι· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ καὶ τὸν ἀστέρα σημαίνειν τὴν τοῦ σώματος γένεσιν ποιήσας. ἔδει γὰρ ἀπ' οὐρανοῦ κατερχόμενον τὸν λόγον, ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὴν σημασίαν ἔχειν, καὶ ἔδει τὸν τῆς κτίσεως βασιλέα προερχόμενον, ἐμφανῶς ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως γινώσκεσθαι. ἀμέλει ἐν Ἰουδαίᾳ ἐγνώσθη, καὶ οἱ ἀπὸ Περσίδος ἦλθον προσκυνῆσαι αὐτῷ. οὗτος ἐστιν ὁ καὶ πρὶν τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας λαβὼν τὴν κατὰ τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων νίκην, καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρείας τρόπαια. πάντες γὰρ πανταχόθεν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐξομνύμενοι τὴν πάτριον συνήθειαν καὶ τὴν εἰδώλων ἀθεότητα, πρὸς τὸν Χριστὸν λοιπὸν τὴν ἐλπίδα τίθενται, καὶ αὐτῷ καταγράφουσιν ἑαυτούς, ὡς καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ἰδεῖν τὸ γινόμενον. οὐδὲ γὰρ ἄλλοτε ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἀθεότης ἐπαύσατο,

εἰ μὴ ὅτε Κύριος πάντος, ὡς ἐπὶ νεφέλης ἐποχούμενος τῷ σώματι κατῆλθεν ἐκεῖ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων κατήργησεν πλάνην, πάντας δὲ εἰς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν πατέρα μετέλθεσκεν. ὅτός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς ἐπὶ μάρτυρι τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ κτίσει, καὶ τοῖς ἀπὸ τὸν θάνατον προσαγαγούσι· καὶ τότε θανάτῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα ἐλεύθερωται. ὅτός ἐστιν ἡ πάντων ζωὴ καὶ ὁ ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας, ἀνάψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον παραδοὺς, καὶ Ἰουδαῖοι μὴ πιστεύσωσιν. εἰ γὰρ μὴ ἀνάσχηται νομίζουσι ταῦτα, κἂν ἐξ ἑτέρων πεισθέντων ἀφ' ὧν αὐτοὶ πάλιν ἔχουσι λογίων. πρὸ τίνος γὰρ λέγουσιν οἱ προφῆται; ἐμφανὴς ἐγνώμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εἶπα, ἰδοὺ εἰμι τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐκάλεσάν με τὸ ὄνομα, ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς με πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. τίς οὖν ἐστιν ὁ ἐμφανὴς γενόμενος; (εἴποι τίς πρὸς Ἰουδαίους,) εἰ μὴ γὰρ ὁ προφήτης ἐστὶ, λεγέτωσάν ποτ' ἐκρύπτετο, ἵνα καὶ ὕστερον φανῇ; ποῖος δ' ὅτός ἐστιν ὁ προφήτης ὁ καὶ ἐμφανὴς ἐξ ἀφανοῦς γενόμενος, καὶ ταῖς χεῖρας ἐκπετάσας ἐπὶ ξύλου; τῶν μὲν ἐν δικαίων οὐδείς, μόνος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἀσώματος ὢν τὴν φύσιν καὶ δι' ἡμᾶς τῷ σώματι φανείς, καὶ ὑπὲρ πάντων παθών. ἢ εἰ μηδὲ τοῦτο αὐτάρκες αὐτοῖς, κἂν ἐξ ἑτέρων δυσωπείσθωσαν. ὅτως ἐναργῆ τὸν ἔλεγχον ὁρῶντες. φησὶ γὰρ ἡ γραφή· ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι· καὶ γόνατα παραλελυμένα, παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσιν, αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τραυλὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. πῶς οὖν καὶ πρὸς τοῦτο δύναμαι λέγειν, ἢ πῶς ὅλως καὶ πρὸς τοῦτο τολμῶσιν ἀντιβλέπειν; ἡ μὲν γὰρ προφητεία Θεοῦ ἐπιδημεῖν σημαίνει, τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὸν χρόνον τῆς παρουσίας γνωρίζει, τότε γὰρ γνωρίζει, τυφλοὺς ἀναβλέπειν, καὶ χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ κωφοὺς ἀκούειν, καὶ τραυλοὺς μογιλάλων λύειν γλῶσσαν, ἐπὶ τῇ γινομένῃ θείᾳ παρουσίᾳ λέγεται. πότε οὖν γέγονε τοιαῦτα σημεῖα ἐν τῷ Ἰσραήλ; ἢ πότε τοιοῦτον γέγονεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, λεγέτωσαν. λεπρὸς καθαρίζεται Νεεμάν,

A nisi Dominus omnium, in corpore qvasi in nube vectus, eo descendisset, & dolorum errores compescuisset, omnes in se, & per se ad patrem transferens. Hic est, qvi crucifixus, Solem & rerum naturam, illosqve ipsos, qvi ipsum occidere, crucifixores, testes habuit. Hujus morte omnium salus comparata est, & natura rerum liberata. Hic est omnium vita, qvi ut ovis pro omnium salute, vicarium succedaneumque suum corpus in mortem tradidit, etiamsi Judæi non credant. Quod si ista sufficere non putant, saltem qvod reliquum est, suis ipsorum oraculis credant: De qvo (qvæso) loqvuntur Prophetæ? B *Manifestus redditus sum illis, qui me non quærunt, inventusque ab his, qui de me non percontabantur. Ecce ego sum, dicam genti, qui non invocaverunt nomen meum, expandi manus meas ad populum incredulum & contradicentem.* Quis igitur is est, qvi ita manifestus redditus est? (nam ita ex Judæis scisciteri licet.) Si Propheta qvispiam est, dicant: qvando occultatus fuit, ut postea manifestus redderetur? aut qvis deniqve est iste Propheta, qvi ex obscuro manifestus est factus, manusqve suas in cruce expandit? Justorum certe nullus, sed solus ille Dei Sermo, natura C quidem incorporeus, sed tamen propter nos in corpore apparens, & pro nobis supplicium ferens. Qvod si ne istud qvidem illis satis est, saltem ex aliis pudefiant, cum tam evidentia documenta intueantur. Ait enim scriptura: *Corroboremini manus remissæ, & genua dissoluta: consolemini animo, qui modicæ fidei estis: corroboremini, & ne timueritis, ecce ego Dominus vester, judicium retribuens, ipse veniet & servabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet veluti cervus claudus, & expedita erit lingva balborum.* Tale D qvid de qvonam (qvæso) poterint allegare? aut qvomodo denique audent contra ista vel oculos attollere? Siquidem Prophetia, Deum adventurum significat: & signa ejus præsentiæ tempus ostendunt. Ac in adventu ejus futurum esse, ut cæci videant, claudi ambulent, surdi auscultent, balbi expeditam lingvam habeant, prævio denunciatu indicaverunt. Qvando igitur talia signa contigerunt in Israel? aut ubi simile qvippiam in Judæa accidit? doceant. Naaman leprosus emundatus est,

ſed ſurdus non audiit, aut claudus ambulavit. Mortuum excitarunt Helias & Eliſæus, ſed non is, qvi natura cæcus fuit, per eos viſum recepit. Magnum qvidem profecto, mortuum revera excitare: cæterum id non tale miraculum, qvale Salvatoris noſtri. Atqvi de lepra, de mortuo, de claudo non tacuiſſet ſcriptura, maxime ſi accidiſſet aut claudum obambulare, aut cæcum viſum recipere, neqvaqvam hæc indicare prætermiſiſſent ſacræ literæ. Quoniam igitur tacitum eſt de ea re in ſcripturis, certum eſt, ea prius non eveniſſe. Qvando igitur iſta acciderunt, niſi quando ipſe Dei Sermo in corpore fuit? Qvando autem adfuit, niſi cum contigit claudos ambulare, linguam balborum expediri, ſurdos audire, cæcos a partu viſum recipere: ideoque ejus temporis Judæi hæc videntes, in hæc verba proruperunt, utpote qvi non aliunde hæc fieri audiverunt: *Nunqvam talis ſurrexit in Iſrael. Ab ævo auditum non eſt, qvod qvispiã aperuerit oculos a partu cæci. Niſi hic eſſet a Deo, non poſſet qvippiam tale facere.* Sed fortaſſe ipſi, qvia contra manifeſta repugnare non valent, non inficiabuntur hæc ſcripta eſſe, ſed tamen expectatione illa ſuſpendenda eſſe, ac nondum Dei Verbum adveniſſe, confirmabunt. Hæc ſurſum deorſumqve jactitantes, nihil verentur in re manifeſtaria frontem perfricare, ſed hic citius, qvam usqvam alibi convincentur, non qvidem a nobis, ſed ab ipſo ſapientiſſimo Daniele, qvi certum tempus & adventum Salvatoris noſtri deſcribit, his verbis: *Septuaginta hebdomadæ in compendium redactæ ſunt ſuper populo tuo, & civitate ſancta, ut conſummetur peccatum, & obſignetur pravitas, ac deleantur injuſtitiæ, & placentur iniqvitates, ut adducatur juſtitia ſempiterna, ut obſignetur viſio & prophetia. ut inungatur Sanctus Sanctorum: & cognoſces & intelliges ex eventu verborum, ut diſcernatur & ædificetur Jeruſalem usq; ad Chriſtum ducem.* Forſitan alibi prætextus invenerint, qvibus ea, quæ ut jam acta in ſcripturis comprehenſa ſunt, in futurum adhuc tempus rejiciant: ſed adverſus hanc ſententiam, qvænam verba in adverſum opponere, aut qvos oculos auſint attollere? ubi & Chriſtus ille unctus exprimitur, & is, qui inungitur, non homo ſimpliciter, ſed Sanctus Sanctorum eſſe deprædicatur: & usqve ad adventum ejus Jeruſalem ſtaturam, poſtmodum deſituram viſionem & prophetiam

A ἀλλ' ὁ κωφὸς ἤκουσεν, ὁδὲ χωλὸς περιεπάτησε. νεκρὸν ἤγειρεν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος· ἀλλ' οὐκ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψε τυφλός. μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ, νεκρὸν ἐγεῖραι ἀληθῶς, ἀλλ' ὁ τοιοῦτον, οἱονεὶ τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος θαῦμα. πλὴν εἰ τὸ περὶ τοῦ λεπροῦ καὶ τοῦ νεκροῦ τὸ χήρας ὁ σεσιώπηκεν ἡ γραφὴ, πάντως εἰ ἐγεγόνει χωλὸν περιπατεῖν καὶ τυφλὸν ἀναβλέπειν, οὐκ ἂν παρῆκε καὶ ταῦτα δηλῶσαι ὁ λόγος. ἐπειδὴ οὖν σεσιώπηται ἐν ταῖς γραφαῖς, δῆλόν ἐστι μὴ γεγονέναι ταῦτα πρότερον. πότε οὖν γέγονε ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν σώματι B περιεπατήσεν; πότε δὲ περιεπάτησεν, εἰ μὴ ὅτε χωλοὶ περιεπάτουν, καὶ μογιλάλοι ἐτραυλίσθησαν, καὶ κωφοὶ ἤκουσαν, καὶ τυφλοὶ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψαν. διὰτοῦτο γὰρ καὶ οἱ τότε θεωροῦντες Ἰουδαῖοι ἔλεγον, ὡς οὐκ ἄλλοτε ταῦτα γιγόμενα ἀκούσαντες, ὁδέποτε ἐγήγερται τοιοῦτος ἐν Ἰσραήλ. ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἀνέῳξε ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου, εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν. ἀλλ' ἴσως μὴ δυνάμενοι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὰ φανερὰ διαμάχεσθαι, οὐκ ἀρνήσονται μὲν τὰ γεγραμμένα, C προσδοκᾶν δὲ ταῦτα καὶ μηδέπω παραγεγονέναι τὸν Θεοῦ Λόγον διαβεβαιώσονται. τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω θρυλοῦντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν αἰσχυνόμενοι πρὸς τὰ φανερά. ἀλλὰ τάχα καὶ πρὸ πάντων μᾶλλον ἐλεγχθήσονται, ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ σοφωτάτου Δανιὴλ, σημαίνοντος καὶ τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ τὴν θείαν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν, λέγοντος, ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγισθῆναι ἁμαρ- D τίας, καὶ ἀπολεῖψαι τὰς ἀδικίας, καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι τὰς ἀδικίας, καὶ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ τοῦ σφραγίσαι ὅρασιν καὶ προφήτην, καὶ χρίσαι ἅγιον ἁγίων, καὶ γνώσῃ καὶ συνήσῃς ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἰερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου. ἴσως ἐπὶ τοῖς ἄλλοις καὶ προφάσεις εὑρέσθαι δυνάμενοι, καὶ εἰς μέλλοντα χρόνον ἀναβάλλεσθαι τὰ γεγραμμένα. Ἢ δὲ πρὸς ταῦτα λέγειν ἢ ὅλως ἀντωπῆσαι δυνάμενοι; ὅπου γε καὶ ὁ Χριστὸς σημαίνεται, καὶ ὁ χριόμενος οὐκ ἄνθρωπος ἁπλῶς, ἀλλ' ἅγιος ἁγίων εἶναι καταγγέλλεται, καὶ ἕως τῆς παρουσίας αὐτοῦ Ἰερουσαλὴμ στοχάζεται, καὶ λοιπὸν παύσεται προφήτης

καὶ ὅρασις ἐν τῷ Ἰσραὴλ· ἐχρίσθη πάλαι Δαβὶδ καὶ Σολομὼν, καὶ Ἐζεχίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὁ τόπος σωιεισήκει, καὶ προφῆται προεφήτευον. Γὰδ, καὶ Ἀσὰφ, καὶ Νάθαν, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς Ἡσαΐας καὶ Ὡσηὲ, καὶ Ἀμὼς, καὶ ἄλλοι. ἔπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ χειροθέντες, ἄνθρωποι ἅγιοι, καὶ οὐχ ἅγιοι ἁγίων ἐκλήθησαν· ἀλλ' ἐὰν τὴν αἰχμαλωσίαν προβάλλωνται, καὶ διὰ ταύτην μὴ εἶναι λέγωσι τὴν Ἱερουσαλὴμ, τί καὶ πρὸς τῶν προφητῶν ἂν εἴποιεν; καὶ γὰρ πάλαι καταβαίνοντος εἰς λαὸς εἰς Βαβυλῶνα, ἦσαν ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἱερεμίας, προεφήτευον δὲ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας. οὐκ ἂν μυθολογοῦσιν Ἰουδαῖοι καὶ παρόντα τὴν νῦν καιρὸν ὑπεκτίθενται. πότε γὰρ ἡ προφητεία, ἢ ὅρασις ἐπαύσατο ἐν Ἰσραὴλ, εἰ μὴ ὅτε ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων Χριστὸς παρεγένετο. σημεῖον γὰρ καὶ μέγα γνώρισμα τοῦ θείου Λόγου παρουσίας, τὸ μηκέτι μήτε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἑστάναι, μήτε προφήτην ἐγερθῆναι, μήτε ὅρασιν ἀποκαλύπτεσθαι τούτοις ἁμάλα εἰκότως. ἐλθόντος γὰρ τοῦ σημαινομένου, τίς ἔτι χρεία τῶν σημαινόντων ἦν; καὶ παρούσης τῆς ἀληθείας, τίς ἔτι χρεία τῆς σκιᾶς ἦν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προεφήτευον· ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ ἀναδιναμοῦσα, καὶ ὁ λυτρούμενος τὰς ἁπάντων ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο καὶ Ἱερουσαλὴμ ἕως τοσούτου σωιεισήκει, ἵν' ἐκεῖ προμελετῶσι τὴν ἀληθείας ἐκείνου τύπους. παρόντος τοίνυν τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, εἰκότως ἐσφραγίσθη καὶ ὅρασις καὶ προφητεία, καὶ ἡ τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλεία πεπαύλαι ἕως τοσούτου γὰρ ἐχρίοντο παρ' αὐτοῖς βασιλεῖς, ἕως ἂν ἐχρίσθη ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων, καὶ Μωσῆς δὲ, ἕως αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων ἴσασι βασιλείαν προεφητεύει λέγων· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀπόκειμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἔφα λέγων, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρι Ἰωάννου προεφήτευσαν. εἰ μὲν οὖν ἔστι πω Ἰουδαίοις νῦν βασιλεὺς, ἢ προφήτης, ἢ ὅρασις, καλῶς ἀρνοῦνται τὸν ἐλθόντα Χριστόν. εἰ δὲ μήτε βασιλεὺς, μήτε ὅρασις ἀλλ' ἐσφράγισαι λοιπὸν καὶ πᾶσα προφητεία, καὶ ἡ πόλις, καὶ ὁ ναὸς ἑάλω· τί τοσοῦτον ἀσεβοῦσι, καὶ παραβαίνουσιν, ὥστε τὰ μὲν γενόμενα ὁρᾶν· τὸν δὲ ταῦτα πεποιηκότα Χριστὸν ἀρνεῖσθαι; τί δὲ καὶ θεὸν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν θεωροῦντες καταλιμπάνοντας τὰ εἴδωλα, καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Χριστοῦ

A in Israel. Uncti sunt olim David, Salomon, Ezechias; sed tamen Jerusalem & locus etiam tum consistebat: & Prophetæ prophetabant, Gad, Asaph, Nathan, cæteriqve, qvi post hos vixerunt, Esaias, Ozee, Amos, ac cæteri omnes. Qui quidem, quod erant, Sancti appellati sunt, sed neqvaqvam Sancti Sanctorum. Quod si mihi captivitatem objiciant, atqve ideo negent Jerusalem constitisse, recte, sed qvid mihi isthic, super Prophetis responderint? Siqvidem olim deducto Babylonem populo, erant illic Daniel & Hieremias, vaticinabantur Exechiel, Aggæus B & Zacharias. Nugas igitur agunt Judæi, cum tempus jam præsens in futurum rejiciunt. Qvando enim desiit Prophetia, aut visio in Israel, nisi cum Sanctus Sanctorum Christus advenerat? Signum est hoc & ingens documentum de Christi adventu, qvod Jerusalem non amplius consistit, neque Prophetæ excitantur, neqve visio illis revelatur, & jure quidem optimo: adveniente enim eo, qui designabatur, quid opus fuit rebus significantibus? & præsente veritate, quid amplius opus fuit umbra? Nam ob hoc ipsum & eo usque prævaticinabantur, donec ipsissima justitia, & is, qui omnium peccata redempturus erat, superveniret: C eaque de causa & Jerusalem usque in id tempus stetit, ut ibi interim præmeditarentur veritatis speciem. Præsente igitur Sancto Sanctorum, merito obsignata est, & visio, & prophetia, & regnum Hierosolymitanum desiit. Tamdiu enim ungebantur apud eos Reges, donec ungeretur Sanctus Sanctorum. Et Moses quoque eodem spacio regnum Judæorum circumscripsit, idque hujusmodi vaticinio: *Non deficiet princeps ex Juda, neqve dux de femoribus e-* Gen. 49. *jus, donec venerint ea, qvæ reposita sunt ei, & ipse est expectatio gentium.* Unde & ipse Sal- D Matth. XI. vator clamat dicens: *Lex & Prophetæ usque ad Joannem prophetaverunt.* Si igitur vel nunc ullus est apud Judæos aut Rex, aut Propheta, aut visio: recte inficiantur advenisse Christum: sin autem neqve Rex, neque ulla prophetia supereſt, sed obsignata est inposterum & omnis prophetia: & civitas & templum capta: quorsum ista impietas & tergiversatio, ut, cum ista ipsa facta videant, autorem, qui hæc fecit, Christum negent? Aut cur, cum gentiles videant relinqvere sua idola, & in Deum Israel per Christum

habere ſpem, repudiant Chriſtum, eumqve, qvantum ad carnem attinet, ex radice Jeſſea oriundum, & jam regno potitum? Si enim gentes alium colerent Deum, ac non Deum Abrahæ, Iſaac, & Jacob, aut ſi non Deum Moſis agnoſcerent, recte iterum cauſificarentur, Deum non veniſſe: at cum Moſem, qui legem dedit, & Deum Abrahamo promiſſum, atqve hunc ejus Sermonem, qvem aſpernati ſunt Judæi, hunc ipſum gentes venerentur cur non agnoſcunt? vel potius, cur ſponte cæcutiunt? aç non vident eum, qui prædivinatus fuit a ſcripturis, orbi terrarum illuxiſſe, & apparuiſſe corporaliter, quemadmodum ſcriptura dicit: *Dominus Deus illuxit nobis:* ac rurſus: *Emiſit Verbum ſuum & ſanavit eos.* Et iterum: *Non legatus, non nuncius: ſed ipſe Dominus ſervavit nos.* Simile qviddam iſti faciunt, ac ſi qvis mente attonitus, terram qvidem a ſole illuminatam videat, & tamen illuminatorem terræ, ſolem non videat. Quid autem ille, qui apud ipſos in expectatione erat, cum veniret, facere debuit? vocare (inqvis) gentes, at jam vocatæ ſunt: facere, ut ceſſarent Prophetæ, rex item & viſio? at jam illa ipſa facta ſunt: idolorum ſuperſtitionem refutare? at jam refutata eſt? mortem abolere? at jam abolita eſt. Quid igitur factum non eſt, quod oportuit Chriſtum facere? aut quid reſtat, quod non ſit impletum, ut ſibi inde placeant Judæi, & increduli maneant? Si igitur, (ut jam videmus,) neque Rex, neqve Propheta, neque Jeruſalem, neque ſacrificium, neqve viſio eſt apud eos, ſed univerſa terra repleta eſt cognitione Dei, Ethnicique relinquunt vanos & impios cultus, ac jam deinceps ad Deum Abrahæ confugiunt, idqve per Verbum, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, manifeſtum eſt etiam improbe tergiverſantibus, Chriſtum veniſſe, & omnes ſemel ſuo lumine illuſtraſſe, ac doctrinam, qvam de Patre ſuo docuit, veram ſimul & divinam eſſe. Judæos igitur iſtis aliisqve multis e divina ſcriptura mutuatis redargueris. Ethnicos vero admireris ea irridere, quæ neqvaqvam ludibriosa ſunt: & ipſos cæcutire in ſuis ludibriis, quæ ſe in lignis & lapidibus committere non vident. Veruntamen ut non inopes rationum, argumentisq; deſtituti, age, & iſtos legitimis rationibus in pudorem conjiciamus, maxime ex rebus

ἔχοντας τ̃ ἐλπίδα, ἀρνοῦνται τ̃ ἐκ τ̃ ῥίζης Ιεσσαὶ τ̃ σάρκα γεγόμενον Χριστὸν, καὶ βασιλεύοντα λοιπόν, εἰ μὴ γὰρ ἄλλον ἐθρήσκευον τὰ ἔθνη Θεόν. ἀλλὰ μὴ τὸν Θεὸν Αβραὰμ καὶ Ισαὰκ καὶ Ιακὼβ καὶ Μωσέως ὁμολόγουν, καλῶς ἂν πάλιν ἐνομίζοντο μὴ ἐληλυθέναι τ̃ Θεόν· εἰ δὲ τ̃ Μωσῆν δεδωκότα τ̃ νόμον, καὶ τῷ Αβραὰμ ἐπαγγειλάμενον Θεὸν, καὶ ὃν τὸν λόγον ἠτίμασαν οἱ Ιουδαῖοι, τοῦτον τὰ ἔθνη σέβουσιν, διὰ τί μὴ γινώσκουσι; μᾶλλον δὲ διατί ἑκόντες παραρῶσιν, ὅτι ὁ προφητευόμενος ὑπὸ τ̃ γραφῶν Κύριος ἐπέλαμψε τῇ οἰκουμένῃ, καὶ ἐπεφάνη σωματικῶς αὐτῇ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, Κύριος ὁ Θεὸς ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ πάλιν, ἐξαπέστειλε τ̃ λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ πάλιν, οὐ πρέσβυς, οὐκ Αγγελος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτούς· ὅμοιον δὲ πάσχουσιν, ὡς εἴ τις ὑπερπεπληγὼς τ̃ διάνοιαν, τ̃ μὲν γῆν φωτιζομένην ὑπὸ τ̃ ἡλίου βλέπει, τ̃ δὲ ταύτην φωτίζοντα ἥλιον οὐ βλέπει. τί γὰρ καὶ πλεῖον ἐλθὼν ὁ προσδοκώμενος παρ' αὐτοῖς ἔχει ποιῆσαι; καλέσαι τὰ ἔθνη; ἀλλ' ἔφθασε κληθῆναι. ἀλλὰ παῦσαι προφήτην, καὶ βασιλέα, καὶ ὅρασιν; γέγονεν ἤδη καὶ τοῦτο. τ̃ εἰδώλων ἀθεότητα διελέγξαι; διήλεγκται ἤδη καὶ κατεγνώσθη. ἀλλὰ τ̃ θάνατον καταργῆσαι; κατήργηται ἤδη· τί τοίνυν οὐ γέγονεν, ὃ δεῖ τὸν Χριστὸν ποιῆσαι; ἢ τί ὑπολείπεται, ὃ μὴ πεπλήρωται, ἵνα νῦν χαίρωσιν οἱ Ιουδαῖοι καὶ ἀπιστῶσιν; εἰ γὰρ δὴ (ὥσπερ καὶ ἐρῶμεν) οὔτε βασιλεὺς· οὔτε προφήτης· οὔτε Ιερουσαλὴμ, οὔτε θυσία, οὔτε ὅρασις ἐστὶ παρ' αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ πᾶσα πεπλήρωται ἡ γῆ τ̃ γνώσεως τ̃ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καταλιμπάνοντες τὴν ἀθεότητα λοιπὸν πρὸς τὸν Θεὸν Αβραὰμ καταφεύγουσι διὰ τ̃ λόγου τ̃ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ· δῆλον ἂν εἴη καὶ τοῖς λίαν ἀναισχυντοῦσιν ἐληλυθέναι τὸν Χριστόν. καὶ αὐτὸν πάντας ἁπλῶς τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ καταλάμψαντα, καὶ διδάξαντα περὶ τ̃ ἑαυτοῦ παρὸς τ̃ ἀληθῆ καὶ θεοπρεπῆ διδασκαλίαν. Ιουδαίους μὲν ἓν ἐκ τούτων καὶ τ̃ πλείονων, παρὰ τ̃ θείων γραφῶν εἰκότως ἂν τις ἐλέγξειε· Ελληνας δὲ, καὶ πάνυ τις θαυμάσειε γελῶντας μὲν τὰ ἀγέλευστα· πεπηρωμένους δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ, λίθοις καὶ ξύλοις καὶ λίθοις ἀναθέντες οὐκ ὁρῶσι. πλὴν οὐκ ἀπορητέον ἐν ἀποδείξεσι τ̃ παρ' ἡμῖν λόγου, φέρε καὶ τούτους ἐκ τ̃ εὐλόγων δυσωπήσωμεν, μάλιστα ἀφ' ὧν καὶ

ἡμεῖς αὐτοὶ ὁρῶμεν. τί γὰρ ἄτοπον, ἢ τί χλεύης παρ' ἡμῖν ἄξιον, ἢ πάντως ὅτι τὸν λόγον ἐν σώματι πεφανερῶσθαι λέγομεν; ἀλλὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ συνομολογήσουσι μὴ ἀτόπως γεγωνῆσθαι, ἐάνπερ ἀληθείας γνώνται φίλοι. εἰ μὲν γὰρ ὅλως λανθάνουσι λόγον εἶναι Θεοῦ, ματαίως ποιοῦσι, περὶ ὃ μὴ ἴστασι, χλευάζοντες. εἰ δὲ ὁμολογοῦσι, λόγον εἶναι Θεοῦ, καὶ τοῦτον ἡγεμόνα τοῦ παντὸς, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα δεδημιουργηκέναι τὰ κτίσιν, καὶ τῇ τούτου προνοίᾳ τὰ ὅλα φωτίζεσθαι, καὶ ζωογονεῖσθαι, καὶ εἶναι, καὶ ἐπὶ πάντων αὐτὸν βασιλεύειν, ὡς ἐκ τῶν ἔργων τὴν προνοίας γινώσκεσθαι αὐτὸν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· σκόπει, παρακαλῶ, εἰ μὴ τὴν χλεύην καθ' ἑαυτῶν κινοῦντες ἀγνοοῦσι; τὸν κόσμον, σῶμα μέγα φασὶν εἶναι οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι καὶ ἀληθεύουσι λέγοντες. ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν καὶ τὰ τούτου μέρη ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτοντα. εἰ οὖν ἐν τῷ κόσμῳ σώματι ὄντι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶ καὶ ἐν ὅλοις καὶ τοῖς κατὰ μέρος αὐτῶν πᾶσιν ἐπιβεβηκε, τί θαυμαστὸν, ἢ τί ἄτοπον, εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φαμὲν αὐτὸν ἐπιβεβηκέναι. εἰ γὰρ ἄτοπον ὅλως ἐν σώματι αὐτὸν γενέσθαι, ἄτοπον ἂν εἴη, καὶ ἐν τῷ παντὶ τοῦτον ἐπιβεβηκέναι, καὶ τὰ πάντα τῇ προνοίᾳ ἑαυτοῦ φωτίζειν καὶ κινεῖν. σῶμα γάρ ἐστι καὶ τὸ ὅλον. εἰ δὲ τῷ κόσμῳ τοῦτον ἐπιβαίνειν καὶ ἐν ὅλῳ αὐτὸν γνωρίζεσθαι πρέπει, πρέποι ἂν καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι αὐτὸν ἐπιφαίνεσθαι, καὶ διὰ αὐτοῦ φωτίζεσθαι καὶ ἐνεργεῖν. μέρος γὰρ τοῦ παντὸς καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ γένος. καὶ εἰ τὸ μέρος ἀπρεπές ἐστιν ὄργανον αὐτοῦ γίνεσθαι πρὸς τὴν τοῦ θεότητος γνῶσιν ἀτοπώτατον ἂν εἴη καὶ δι' ὅλου τοῦ κόσμου γνωρίζεσθαι τὸν ποιητήν. ὥσπερ γὰρ ὅλου τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργουμένου καὶ φωτιζομένου, εἴ τις λέγοι ἄτοπον εἶναι, καὶ ἐν τῷ δακτύλῳ τοῦ ποδὸς τὴν δύναμιν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου; ἀνόητος ἂν νομισθείη, ὅτι διδοὺς ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν δεικνεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν, κωλύει καὶ ἐν τῷ μέρει αὐτὸν εἶναι· ἕτως ὁ διδοὺς, καὶ πιστεύων τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐν τῷ παντὶ εἶναι, καὶ τὸ πᾶν ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι καὶ κινεῖσθαι, οὐκ ἄτοπον ἂν ἡγήσηται, καὶ σῶμα μὲν ἀνθρώπινον ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι καὶ φωτίζεσθαι. εἰδὲ ὅτι γεννητόν ἐστι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, διὰ τοῦτο οὐκ εὐπρεπῆ νομίζουσιν, ἡμᾶς λέγειν τὴν ἐν ἀνθρώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφάνειαν, ὥρα καὶ τῆς κτίσεως αὐτὸν ἐκβάλλειν. καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος

A qvas ipsi conspicimus. Quid (qvæso) absurdum, aut qvid apud nos irrisu dignum, si Verbum sive rationem plane in carne apparuisse referamus? at hoc ipsum non absurde factum esse, etiam ipsi confessuri sunt, si veritatis amici esse velint. Nam, si plane inficiantur, esse in Deo rationem, stulte faciunt, ea irridentes, qvorum notitiam non habent: sin vero agnoscunt rationem esse Dei, eamqve ducem omnium, & in ea Patrem mundum condidisse, & hujus providentia omnia illustrari & vivificari, & consistere, eamque in omnibus regnare, adeo, ut ipsa ex suæ pru-
B dentiæ operibus, & Pater per eam agnoscatur: dispice mihi (quæso) an non ex ignorantia istam cachinnationem contra nos instituant? Mundum, corpus magnum sapientes Ethnicorum dicunt, & vere dicunt: videmus enim eum ejusqve partes sensibus subjacere. Si igitur in mundo, qvod corpus est, Ratio Dei inest, cunctaque ejus & singula præoccupat & insidet: quid miri aut absurdi, si eam etiam in homine insedisse asseveremus? Nam si absurdum est, omnino rationem in corpore esse, absurdum qvoque fuerit, eam in universitate rerum residere, ac omnia sua providentia illuminare ac movere, cum ista universitas rerum pro corpore sit habenda. Si vero mun-
C do decet eam insidere, & in universitate agnosci, deprehendiqve: decorum qvoqve fuerit, eam in humano corpore apparere, idqve ab ea illustrari & agi, cum homo qvoqve inter mundi partes haberi debeat. Qvod si pars mundi, ineptum & indecorum instrumentum censenda sit ad cognoscendam divinitatem: par qvoqve fuerit absurdum per hoc universum patefieri ejus conditorem. Nam sicuti, si qvis, cum corpus hominis videat ab anima moveri & agi, ne-
D get tamen ejus vim in digito pedis apparere, pro stulto haberetur, quoniam, cum concessisset eam in toto corpore ostendi & agere, refragaretur, eam in parte subsistere: ita qvoqve, qvi concedit, & credit Rationem Dei in rerum universitate existere: omniaqve ab illa illustrari, & moveri, non debet absurdum putare, aliqvod corpus humanum ab ea moveri & illustrari. Sin vero, qvia creatum est, & ex nihilo genus humanum conditum est, ideo nos de Servatoris incarne apparitione indecora loqui existiment, hi nimirum Rationem a rerum universitate excludunt: nam & illa ex non

ente, in essendi naturam per hanc rationem sive Verbum producta est. Si vero creata rerum universitate, non est absurdum, huic quoque inesse Verbum: neque certe id in homine existere, absurdum fuerit: quodcunqve enim de toto sentias, hoc ipsum qvoqve de parte sentire necessum erit. Pars, (ut jam dixi,) rerum universitatis, homo est, qua propter non plane absurdum est rationem in homine consistere, & omnia ab ea illustrari, moveri & vegetari: qvemadmodum etiam ipsorum scriptores prædicant, cum ajunt: *In eo vivimus, movemur & sumus.* Qvid igitur ludibrio dignum afferimus, si illud, in qvo se collocavit Ratio, id pro instrumento usurparit ad indicium declarationemque sui? Si enim in eo non fuit, eo uti neqvaqvam potuit: sin, (ut jam antea demonstratum,) eam in toto, & in partibus consistere exploratum sit: quid dissentaneum fidei, si in iis sese exhibeat, in qvibus consistit? Sicuti enim suis viribus & potestate, totus universitati rerum & singulis incubans, pleneque omnia instruens & gubernans, si voluisset solem, lunam, cœlum, terram, aqvam vel ignem sui indicem esse, ac iis pro instrumento utens, Patrem omnia fecisse diceret, nemo illum diceret indecenter voce usum esse, cum omnia contineat, & in toto, & in singulis insit, ac invisibiliter seipsam ostendat: ita qvoqve indecorum non fuerit, eam gubernantem omnia, cunctaqve vivificantem, volentemque per hominem se notam reddere, si pro organo sit usa hominis corpore, ad declarandam veritatem & cognitionem Patris. Pars enim universitatis rerum, humana natura censenda est. Et qvemadmodum mens per universum hominem se porrigit, & ex minima particula corporis, lingua, inqvam, intelligitur, neque tamen ob id qvispiam imminutam esse dixerit naturam mentis: ita non indecorum videri debet, si Verbum sive Ratio, qvanqvam per omnia ubique adsit, usum istum petat ex humano instrumento. Nam si, ut dixi, illi indecorum est corpore pro instrumento uti, indecorum qvoqve fuerit, in ista universitate rerum eam existere. Cur igitur (inqviunt) non potius per alias mundi partes præstantiores se ostendit? ac cur non pulchrius instrumentum, solem, lunam, astra, ignē aut ætherem in eum usum adhibuit potius, qvam hominem? Cognoscat iste percontator, non ad ostentationem venisse Dominum, sed ut mederetur, ac doceret, eos, qui in malis erant. Ostentantis enim est, nihil affectare, nisi ut edat sui specimen,

Act. 17. v. 28.

A εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν· εἰ γὰρ τῆς ὅσης τῆς κτίσεως, οὐκ ἄτοπον ἐν αὐτῇ τὸν Λόγον εἶναι, οὐκ ἄρα ἀδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὸν εἶναι ἄτοπον. ὁποῖα γὰρ ἂν περὶ ὅλου νοήσειαν, τοιαῦτα ἀνάγκη περὶ μέρους. αὐτοῦ ἐνθυμεῖσθε. μέρος γάρ, ὡς προεῖπον, τοῦ ὅλου ἡ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν. οὐκ ἂν ὅλως, οὐκ ἀπρεπὲς τὸν ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι τὸν λόγον, καὶ πάντα ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι, ἢ κινεῖσθαι, ἢ ζῆν. καθὼς καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς συγγραφεῖς φασιν ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν. τί λοιπὸν χλεύης ἄξιον λέγομεν, εἰ ἐν ᾧ ἐστιν ὁ B λόγος, τοῦτο πρὸς φανέρωσιν ὡς ὀργάνῳ κέχρηται ὁ λόγος; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ, οὐδὲ χρήσασθαι ἂν ἠδυνήθη τούτῳ. εἰ δὲ πεφανέρωκεν ἐν τῷ παντὶ καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος εἶναι τοῦτον, τί ἄπιστον, εἰ ἐν οἷς ἐστιν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καὶ ἐπιφαίνει; ὥσπερ γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν ὅλος ἐν ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ἐπιβαίνων, καὶ πάντα διακοσμῶν ἀφθόνως, εἰ ἤθελε διὰ ἡλίου, ἢ σελήνης, ἢ ἀέρος, ἢ γῆς, ἢ ὑδάτων, ἢ πυρὸς, οὐκ ἂν τις ἀτόπως αὐτὸν C φωνῇ χρήσασθαι καὶ γνωρίσαι ἑαυτὸν, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἔφησεν πεποιηκέναι, ἅπαξ ἅπαντα ἀπὸ σωτῆρος ἐχόντως. καὶ μὴ πάντων καὶ ἐν ἀπὸ τοῦ μέρους τυγχάνοντος καὶ ἀοράτως ἑαυτὸν δεικνύοντος. ἔτως οὐκ ἄτοπον ἂν εἴη διακοσμοῦντα αὐτὸν τὰ πάντα καὶ τὰ ὅλα ζωοποιοῦντα, καὶ θελήσαντα δι' ἀνθρώπων γνωρίσαι, εἰ ὀργάνῳ κέχρηται ἀνθρώπου σώματι, πρὸς φανέρωσιν ἀληθείας καὶ γνῶσιν τοῦ πατρός. μέρος γὰρ τοῦ ὅλου καὶ ἡ ἀνθρωποτης τυγχάνει. καὶ ὥσπερ ὁ νοῦς δι' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ὢν ἀπὸ μέρους τοῦ σώματος, τὴ γλώττης λέγω D σημαίνεται, καὶ δὴ πού τις ἐλαττοῦσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ νοῦ διὰ τοῦτο λέγει. ἔτως ὁ λόγος διὰ πάντων ὢν, εἰ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται ὀργάνῳ, οὐκ ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο τοῦτο. εἰ γὰρ, ὡς προεῖπον, ἀπρεπὲς ὀργάνῳ χρήσασθαι σώματι, ἀπρεπὲς καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν εἶναι. διὰ τί ἂν ἐὰν λέγωσιν, οὐχὶ δι' ἄλλων μερῶν καλλιόνων τῆς κτίσεως ἐφάνη; καὶ καλλίονι ὀργάνῳ, οἷον ἡλίῳ, ἢ σελήνῃ, ἢ ἀέρος, ἢ πυρὶ, ἢ αἰθέρι δὲ κέχρηται, ἀλλὰ ἀνθρώπῳ μόνῳ, γινωσκέτωσαν, ὅτι οὐκ ἐπιδείξασθαι ἦλθεν ὁ Κύριος ἀλλὰ θεραπεῦσαι καὶ διδάξαι τοὺς πάσχοντας. ἐπιδεικνυμένου μὲν γὰρ ἦν, μόνον ἐπιφανῆναι καὶ καλαπλῆξαι τοὺς ὁρῶντας

θεωλίας θεραπεύοντος ἢ καὶ διδάσκοντός ἐστι, μὴ ἁπλῶς ἐπιδημῆσαι, ἀλλ' ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν δεομένων γνωσθαι, καὶ ὡς οἱ χρήζοντες φέρεσθαι ἐπιφανῆναι. ἵνα μὴ τῷ ὑπερβάλλοντι τὴν χρείαν τῶν πασχόντων, αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δεομένους ταράξῃ, καὶ ἀνωφελὴς τούτοις ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Θεοῦ γένηται. οὐδὲν τοίνυν τῶν ἐν τῇ κτίσει πεπλανημένον ἐᾷ εἰς τὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας, εἰ μὴ μόνον ὁ ἄνθρωπος· ἀμέλει, οὐχ ἥλιος, οὐ σελήνη, οὐκ ἀὴρ ὢν, οὐ τὸ αἰθέριον, οὐχ ὕδωρ, οὐκ αἰθὴρ παρήλλαξαν τὴν τάξιν, ἀλλ' εἰδότες τὸν ἑαυτῶν δημιουργὸν καὶ Βασιλέα λόγον, μένουσιν ὡς γεγόνασιν. ἄνθρωποι δὲ μόνον ἀποστραφέντες τὸ καλὸν, λοιπὸν τὰ οὐκ ὄντα ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἐπλάσαντο, καὶ τὴν εἰς Θεὸν τιμὴν, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν δαίμοσι καὶ ἀνθρώποις ἐν λίθοις ἀνατεθείκασιν. ὅθεν εἰκότως ἐπειδὴ παριδεῖν τὸ πλημμέλημα οὐκ ἄξιον ἦν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διέπουσα καὶ ἡγεμονεύουσα οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι οἱ ἄνθρωποι, μέρος τοῦ ὅλου λαμβάνοντες ἑαυτῶν ὄργανον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐπιβαίνοντες τούτῳ, ἵν' ἐπειδὴ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι, κἂν ἐν τῷ μέρει μὴ ἀγνοήσωσιν αὐτόν. καὶ ἐπειδὴ ἀναβλέψαι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰς τὴν ἀόρατον αὐτοῦ δύναμιν, κἂν ἐκ τῶν ὁμοίων λογίσασθαι καὶ θεωρῆσαι δυνηθῶσιν αὐτόν. ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, διὰ τοῦ καταλλήλου σώματος καὶ τῶν δι' αὐτοῦ θείων ἔργων, ταχύτερον καὶ ἐγγύτερον τὸν τούτου πατέρα γνώσεσθαι δυνήσονται, συλλογιζόμενοι ὡς οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ Θεοῦ ἔργα ἐστὶ τὰ κατ' αὐτοῦ γινόμενα. καὶ ἐὰν ἄτοπον ᾖ κατ' αὐτοῦ διὰ τοῦ σώματος ἔργων τὸν λόγον γνωρίζεσθαι, πάλιν ἄτοπον ἂν εἴη ἐκ τῶν ἔργων τοῦ παντὸς γινώσκεσθαι τοῦτον. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ κτίσει ὢν οὐδέν τι τῆς κτίσεως μεταλαμβάνει· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάντα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως μετέχει. οὕτω καὶ τῷ σώματι ὀργάνῳ χρώμενος, οὐδενὸς τῶν τοῦ σώματος μετεῖχεν· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἡγίαζε καὶ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ δὴ καὶ ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησι θαυμαζόμενος Πλάτων φησὶ, ὅτι ὁρῶν τὸν κόσμον ὁ γεννήσας αὐτὸν χειμαζόμενον καὶ κινδυνεύοντα εἰς τὸν τῆς ἀνομοιότητος δυνεῖν τόπον, καθίσας ἐπὶ τοῦ ὄχους τῆς ψυχῆς, βοηθεῖ, καὶ πάντα τὰ παίσματα διορθοῦται. τί ἄπιστον λέγεται παρ' ἡμῖν, εἰ πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος ἐπάλξεσι

& spectatores in sui admirationem rapiat: medentis autem & erudientis est, non qvovis modo invisere, sed ad commodum indigentium sese repræsentare, atque ita se exhibere, prout ferre possunt, qvi ejus operam reqvirunt, ne in excedendo, necessitatem usumqve patientium conturbet, & inutilis illis fiat Dei visitatio. Nihil autem ex rebus creatis errabat in Numine intelligendo præter solum hominem: non sol, non luna, non cœlum, non astra, non aqva, non æther, immutant suum ordinem, sed agnoscentes suum opificem & principem Rationem Verbumqve Dei eo tenore permanent, qvo condita sunt. Soli autem homines aversi a bona illa statione veritatis, iisqve, qvæ non erant, effictis, Dei honorem & ejus cognitionem, dæmonibus & hominibus in lapide effigiatis, dedicaverunt. Unde merito factum, qvandoqvidem tantam rem neglectui dare, non erat ex bonitate Dei, nec spes erat, ut homines ex administratione rerum naturæ, istiusqve universitatis Deum cognoscerent, ut humanum sibi corpus in instrumentum assumeret, eiqve incubaret, ut, qvoniam ipsum in rerum universitate deprehendere non poterant, saltem in parte ista non incognitum haberent, & qvia suscipere neqvibant ad invisibilem illius potentiam, saltem ex similibus ratiocinando, eam intelligere & contemplari valerent. Nam qvatenus homines erant, ex corpore illius, corporisqve, qvod paris conditionis cum ipsis erat, operibus divinis, citius & propius ipsius Patrem omnipotentiamqve illius cognoscere potuere, facile dijudicantes, non esse hominis, sed divini Numinis opera, quæ ab illo fiebant. Qvod si secundum eos absurdum est, ex operibus corporis Verbum Dei omnipotentis cognosci: absurdum itidem fuerit, illud ex universitate rerum deprehendi. Ut enim, cum in rerum natura consistit, nihil sibi decerpit ex rebus creatis, sed omnibus potius vim suam communicat: ita qvoqve corpore pro instrumento utens, nihil ex corporeis rebus in se admittit, sed ipse potius sanctificat corpus. Etenim, si Plato, qvi in magna apud gentes fuit admiratione, dicit, genitorem totius mundi, cum vidisset mundum tempestatibus jactari, ac jam periclitantem, ne mergeretur, in locum inæqvalitatis, collocasse se ad gubernacula animæ, atqve ita succurrisse, omniaqve errata correxisse: qvid incredibile a nobis dicitur, si erranti humanæ naturæ

Ratio assederit, & homo apparuerit, ut eam tempestatibus jactatam sua gubernatione & bonitate conservaret? Sed fortasse hic pudor eos ad assentiendum compellet, dicturos tamen interim, oportuisse Deum, cum docere & servare homines vellet, nutu id duntaxat fecisse, sicuti olim fecerat, cum eum ex nihilo crearet: nec opus fuisse, ut Verbum, sive Ratio Dei, corpus attingeret. Ad istiusmodi objectionem id non immerito dici poterit: Olim, cum nusquam quisquam existeret, nutu opus fuisse, & sola voluntate ad universitatis architecturam: cæterum, cum jam homo factus esset, & necessitas exigeret, non ut iis, quæ non essent, sed quæ jam existerent, remedium daretur: consequens fuisse, ut rebus jam procreatis, medicus & servator assisteret, ad procreata conservanda. Atque ea causa est, cur homo sit factus: humanumque sibi instrumentum, (corpus,) adjunxerit: Alioqui, si eo modo fieri non oportebat, quo (quæso) pacto oportuit Dei Rationem, cum instrumento uti vellet, ad illud sese acommodare: aut unde illud desumeret, nisi ex rebus jam creatis, ejusque divinitate ob similitudinem indigentibus? Non enim, quæ non erant, indigebant conservatione, quibus solum duntaxat præceptum suffecisset: sed homo, qui jampridem conditus erat, corrumpebatur, & in interitum tendebat. Recte igitur humano instrumento usus est, & per omnia se explicuit. Postremo & id quoque sciendum, luem illam non extra corpus hæsisse, sed corpori agnatam coalitamqve fuisse, & necessum erat, emota corruptione, vitam ei infarciri, ut, qvemadmodum in corpore mors extitisset, ita in eodem vita existeret. Qvod si igitur extra corpus mors fuisset, extra corpus etiam oportuisset vitam ejus subsistere: sin vero in corpore coaluit consertaqve mors fuit, ac veluti cohærens ei dominabatur: necessum qvoqve fuit vitam cum corpore coalescere conseriqve, ut ita corpus imbutum vita, corruptionem extruderet. Alioqvi, si extra corpus Verbum Dei constitisset, neque inibi hæsisset, mors qvidem ab eo maxime pro rei natura superata fuisset, utpote cui contra vitam nullæ vires suffecissent, in corpore tamen prior illa corruptio æqve adhæsisset. Qvapropter non immerito Salvator noster corpore amictus fuit, ut, cum inserta corpori vita fuisset, id non ulterius mortale per mortem remaneret,

A ὁ λόγος ἐπὶ ταύτῃ, καὶ ἄνθρωπος ἐπεφάνη, ἵνα χειμαζομένῃ αὐτῇ σῶσῃ διὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητος; ἀλλ' ἴσως συναισθήσονται μὲν τούτοις αἰσχυνόμενοι, θελήσουσι δὲ λέγειν, ὅτι ἔδει τὸν Θεὸν παιδεῦσαι καὶ σῶσαι θέλοντα αὐτοῦ ἀνθρώπους, νεύματι μόνῳ ποιῆσαι καὶ μὴ σώματος ἅψασθαι τὸν τοῦτο λόγον. ὥσπερ οὖν καὶ πάλαι πεποίηκεν, ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὰ συνίστη· τοῖς δὲ τούτοις αὐτῶν τοῦτο ἀνθίστεται, εἰκότως ἂν λεχθείη. ταῦτα, ὅτι πάλαι μὲν οὐδενὸς οὐδαμῆ ὑπαρχόντος, νεύματος γέγονε χρεία καὶ βουλήσεως μόνης εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν. ὅτε δὲ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος χρεία ἀπῄτησεν, οὐ τὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ τὰ φθαρέντα θεραπεῦσαι. ἀκόλουθον οὖν ἐν τοῖς ἤδη φθαρεῖσιν τὸν ἰατρὸν καὶ Σωτῆρα ὀφθῆναι, ἵνα καὶ τὰ ὄντα θεραπεύσῃ. γέγονε δὲ ἄνθρωπος διὰ τοῦτο καὶ ἀνθρωπείῳ ὀργάνῳ κέχρηται τῷ σώματι, ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔδει φθαρέντα τὸν τρόπον, πῶς ἔδει τὸν λόγον, ὀργάνῳ θέλοντα χρήσασθαι, ὀφθῆναι; ἢ πόθεν ἔδει τοῦτο λαβεῖν αὐτόν, εἰ μὴ ἐκ τῶν ἤδη φθαρέντων καὶ χρῃζόντων τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τὸ ὁμοίον; οὐδὲ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα ἔχρῃζε σωτηρίας, ἵνα καὶ πρὸς ἄξιον μόνον λάκεσθῇ. ἀλλ' ὁ ἤδη φθαρεὶς ἄνθρωπος ἐφθείρετο καὶ παρεπώλλυτο. ὅθεν εἰκότως ἀνθρωπίνῳ κέχρηται καλῶς ὀργάνῳ, καὶ εἰς πάντα ἑαυτὸν ἅπλωσεν ὁ λόγος. ἔπειτα καὶ τοῦτο ἰστέον· ὅτι ἡ φθορὰ φθορὰ, οὐκ ἔξωθεν τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτῷ προσεγεγόνει, καὶ ἀνάγκη τοῦ αὐτὴ τῆς φθορᾶς, ζωὴν αὐτῷ προσπλακῆναι· ἵνα, ὥσπερ ἐν τῷ σώματι γέγονεν ὁ θάνατος, οὕτως ἐν αὐτῷ γένηται καὶ ἡ ζωή. εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν τοῦ ὁ θάνατος τὸ σῶμα ἦν· ἔξωθεν ἔδει καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ γεγονέναι· εἰ δὲ ἐν τῷ σώματι συνεπλάκη ὁ θάνατος, καὶ ὡς σωτὴρ αὐτῷ παλεκράτει τότε· ἀνάγκη καὶ τὴν ζωὴν συμπλακῆναι τῷ σώματι, ἵνα ἐνδυθεὶς τὸ σῶμα τὴν ζωὴν, ἀποβάλῃ τὴν φθοράν. ἄλλως τε, εἰ καὶ ἐγεγόνει ἔξω τοῦ σώματος ὁ λόγος, καὶ μὴ ἐν αὐτῷ, ὁ μὲν θάνατος ἥπλωτο τῷ αὐτοῦ φυσικώτατα, ἅτε δὴ μὴ ἰσχύοντος τοῦ θανάτου κατὰ τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἧττον ἔμελλεν ἐν τῷ σώματι ἡ προσγινομένη φθορά. διὰ τοῦτο εἰκότως ἐνεδύσατο σῶμα ὁ Σωτήρ· ἵνα συμπλακέντος τοῦ σώματος τῇ ζωῇ, μηκέτι ὡς θνητὸν ὑπομείνῃ ἐν τῷ θανάτῳ.

ἀλλ' ὡς ἐνδυσάμενον τὼ ἀθανασίᾳ, λοιπὸν δύασαν ἀθάνατον διαμεῖνη. ἅπαξ γὸ ἐνδυσάμενον φθορὴν, οὐκ ἂν δύεσι, εἰ μὴ ἐνεδύσατο τὴν ζωήν. καὶ πάλιν θάνατον καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἂν φανείη, εἰ μὴ ἐν τῷ σώματι· διὰ τόδε ἐνεδύσατο σῶμα, ἵνα τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι λύσῃ ἀπαλείψῃ; πῶς γὸ ἂν ὅλως ὁ Κύριος ἐδείχθη ζωὴ, εἰ μὴ τὸ θνητὸν ἐζωοποίησε; καὶ ὥσπερ τὸ καλάμης ὑπὸ πυρὸς φύσει φθειρόμενον, εἰ κωλύσῃ τις τὸ πῦρ ἀπὸ τῆς καλάμης· ὁ καίεται μὲν ἡ καλάμη· μένει ὅλως πάλιν καλάμη ἡ καλάμη, ὑποπτεύουσα τὴν τοῦ πυρὸς ἀπειλήν· φύσει γὸ ἀναλωτικόν ἐστιν αὐτῆς τὸ πῦρ· εἰ δέ τις ἐνδύσοιτο τὴν καλάμην ἀμιάντῳ πολλῷ, ὃ δὴ λέγεται ἀνίπαθες εἶναι τοῦ πυρός· οὐκ ἔτι τὸ πῦρ φοβεῖται ἡ καλάμη, ἔχουσα τὴν ἀσφάλειαν ἐκ τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἀκαύστου. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὑπὸ τοῦ σώματος καὶ ὑπὸ τοῦ θανάτου δύνασθαί φημι· ὅτι εἰ καὶ τοῦτο μόνον κωλυθεὶς ἦν ὁ θάνατον ὑπ' αὐτοῦ ἐδέν ἦττον πάλιν ἦν θνητὸν καὶ φθαρτὸν καὶ τὸν τῶν σωμάτων λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἐνεδύσατο τὸν ἀσώματον καὶ Θεοῦ Λόγον, καὶ ὅτως οὐκέτι τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν φθορὰν φοβεῖται· ἔχον ἔνδυμα τὴν ζωὴν καὶ ἐν αὐτῷ φανιζομένης τοῦ φθορᾶς. εἰκὸς οὖν ἀκολούθως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγου σῶμα ἀνέλαβε, καὶ ἀνθρωπίνῳ ὀργάνῳ κέχρηται, ἵνα καὶ ζωοποιήσῃ τὸ σῶμα, καὶ ἵν', ὥσπερ ἐν τῇ κτίσει διὰ τῶν ἔργων γνωρίζηται, ὅτω καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἐργάσηται, καὶ δείξῃ ἑαυτὸν παντάχου, μηδὲν ἔρημον τῆς ἑαυτοῦ θειότητος καὶ γνώσεως καταλιμπάνων. πάλιν γὸ τὸ αὐτὸ φημι τοῖς πρότερον ἐπαναλαμβάνων· ὅπερ τὸ πεποίηκεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα, ὥσπερ τὰ πάντα παντάχοθεν πληροῖ παρών· ὅτω καὶ τὰ πάντα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως πληρώσῃ. φησὶ γὸ ἡ θεία γραφή· ἐπληρώθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον. εἴτε γάρ τις ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν βάλεται, ὄψῃ τὸν τούτου διακόσμησιν. εἴτε ὁ διάνοιαν μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰς ἀνθρώπους δὲ μόνον ἀνακύψῃ, ὄψῃ τὸν διὰ τῶν ἔργων ἀσύγκριτον αὐτοῦ περὶ τοὺς ἀνθρώπους δύναμιν, καὶ γνώσῃ τοῦτον ἐν ἀνθρώποις μόνον Θεοῦ Λόγον. εἴτε ἐν δαίμοσί τις ἀπεσοφθῇ, καὶ περὶ τούτοις ἐπόηται, ὄψῃ τοῦτον ἐλαύνοντα τούτους, καὶ κείνου τούτων αὐτῶν εἶναι δεσπότην.

A sed indutum immortalitate inposterum perseveraret immortale. Induta qvippe semel corruptione, nunqvam resurrexisset, nisi vitam induisset. Et qvia mors per se non nisi in corpore apparere aut existere poterat, ideo ipse corpus induit, ut mortem ibi inventam aboleret. Qvomodo enim dominus ex toto vitam se esse demonstrasset, nisi id, qvod mortale erat, vivificasset? Et qvemadmodum stipula, qvæ naturaliter ab igne consumitur, si ab ea ignem depellas, non comburitur qvidem, sed tamen ut stipula fuit, ista stipula permanet obnoxia igni, ignisqve comburendi vim male sibi metuit, ac suspe-
B ctam habet: natura enim illam consumendi vim habet ignis. Hic, si qvis stipulam copioso amianto vestiat, cujus natura dicitur igni resistere, nihil jam deinde ignem metuet, utpote, munita re, qvæ comburi neqveat: idem qvoqve de corpore nostro & morte sentias: qvod si solo præcepto mors ab eo depulsa fuisset, nihil tamen minus mortale & corruptibile pro ratione naturæ corporeæ remansisset: sed ne hoc fieret, induit corpus incorpoream omnipotentis Dei Rationem, neqve jam inde corruptionem aut mortem exhorresci, cum habeat vitam pro indumento, & per id corruptionem amo-
C liatur. Probabiliter ergo Dei Sermo corpus assumpsit, & humano instrumento usus est, qvo corpus vivificaret: ut, qvemadmodum in rerum natura ex operibus cognoscitur, ita qvoqve in homine operaretur, & seipsum undecunqve ostenderet, nihil desertum destitutumque relinqvens a sua divinitate & cognitione. Iterum idem dico, superiora resumens, ideo Christum Salvatorem nostrum hoc fecisse, ut, qvemadmodum omnia undecunqve sua præsentia adimplet: ita qvoqve
D sua omnia scientia cognitioneqve adimpleret. Ait enim scriptura: *Impleta est universa terra cognitione Domini.* Nam si tollas oculos in cœlum, conspicaberis ibi ejus ornatum: sin vero in cœlum non potes, saltem ad homines aciem deflecte, videbis eam ex operibus ejus potentiam, qvalem nullam in cæteris hominibus, sentiesqve hunc solum inter homines Dei Verbum esse. Qvod si ad dæmones te vertas, eorumqve naturam perculsus admireris, intuere eum, qvi illos expulit, & tum eum ipsorum dominum judicabis.

Psal. 103. Esa. 11. 9. Hab. 3, 6. 3.

Quod si te in aquarum naturam demergas, easque Numen habere arbitreris, (quemadmodum apud Ægyptios in veneratione sunt,) contemplare eas ab eo transmutari, & deprehendes, illum aquarum esse dominum. Quod si te ad orcum dejicias, heroasque, qui eo descenderunt, admireris ut Numina, vide istius de morte victoriam, & ratiocinaberis inter illos unum duntaxat Christum verum dominum ac Deum esse. Omnes enim rerum naturæ partes attigit Dominus, omniaque ab omnibus præstigiis asseruit, ac redarguit, &, ut Paulus ait, *Spoliatos Principatus & potestates, triumphavit in cruce*, ne quis ulterius frustrari posset, sed ubique verum Dei Verbum inveniat. Atque ita jam undecunque circumclusus homo, & ubique, hoc est, in cœlo, in inferno, in homine, in terra, explicatam Verbi divinitatem intuens, non jam inposterum in cognitione Numinis decipitur, sed hunc solum adorat, & per eum rite legitimeque Patrem intelligit. Istis quidem rationibus recte Ethnici præ verecundia in silentium tradi possent. Quod si hasce rationes nondum idoneas arbitrantur, ut ipsos sui ipsorum pudeat, saltem ex iis, quæ oculis subjecta sunt, fidem colligant. Quando autem idolorum ceremonias inceperunt abjicere, nisi ex quo verum Dei Verbum inter homines apparuit? Quando apud Græcos, & ubique gentium oracula cessaverunt, & in nihilum sunt redacta? nisi cum usque ad terram sese manifestavit Dominus? Quando contemni cœperunt Poëtarum dii & heroes, ac pro mortalibus tantum haberi, nisi ex quo Dominus tropæum de morte erexit, & corpus, quod sumpsit, a morte excitatum incorruptibile servavit? Quando dæmonum fraus & malitia contempta fuit? nisi cum Verbum, Dei vis & potentia (cui dominium est in hæc universa,) ad hominum imbecillitatem se demisit, & in terris apparuit? Quando ars magica & scholæ præstigiarum inceperunt sordescere? nisi cum divina apparitio Verbi hominibus exhibita fuit? Quando Ethnicorum sapientia infatuata est? nisi cum vera sapientia Dei sese in terris ostendit?

Coloss. 2, 15.

A εἴτε εἰς τὴν τῶν ὑδάτων βεβύθισαι φύσιν, καὶ νομίζῃ ταῦτα Θεὸν εἶναι. (ὥσπερ Αἰγύπτιοι σέβουσι τὸ ὕδωρ) ὁρᾷς ταύτην μεταβαλλομένην ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γινώσκῃ τούτων εἶναι κύριον τὸν Κύριον. εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδου βίς κατέβη, καὶ τοὺς σοῦ ἐκεῖ κατελθόντας ἥρωας ἐπόησαι ὡς θεούς. ἀλλ' ὁρᾷς τοῦτο γυμνούμενον δυνάσασιν, καὶ τὸν κῆ τοῦ θανάτου νίκην, καὶ λογίζεται καὶ ἐν ἐκείνοις μόνον εἶναι τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν Κύριον καὶ Θεόν. πάντων γὰρ τὴν τῆς κτίσεως μερῶν ἥψατο ὁ Κύριος, καὶ τὰ B πάντα πάσης ἀπάτης ἠλευθέρωσε κῆ ἤλεγξεν, ὡς Παῦλός φησι, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἵνα μηκέτι βὶς ἀπατηθῆναι δυνηθῇ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εὕρῃ. ἕτω γὰρ πανταχόθεν συγκλειόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ πανταχοῦ, τουτέστιν, ἐν ἀέρι, ἐν ᾅδῃ, ἐν ἀνθρώπῳ, ἐπὶ γῆς ἁπλουμένην τὴν τοῦ λόγου θεότητα βλέπων, οὐκ ἔτι μὴν ἀπατᾶται τοῖς Θεοῖς, μόνον δὲ τὸν τοῦ C τοῦτον προσκυνεῖ. καὶ δι' αὐτοῦ καλῶς τὸν πατέρα γινώσκει. τούτοις μὲν οὖν οἱ Ἕλληνες εἰκότως δυσωπηθήσονται παρ' ἡμῶν ἐκ τῶν λόγων. εἰ δὲ μὴ αὐτάρκεις εἶναι σοῦ λόγους ἡγοῦνται τοῖς αἰσχύνην αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἐπ' ὄψει πάντων φαινομένων πεῖσθῶσαν τὰ λεγόμενα. πότε τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείαν ἤρξατο καταλιμπάνειν οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ ἀφ' οὗ γέγονεν ὁ ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ Θεὸς Λόγος ἐν ἀνθρώποις; πότε δὲ τὰ παρ' Ἕλλησι κῆ παντοῖα μαντεῖα πέπαυται καὶ κεκένωται, εἰ μὴ ὅτε μέχρι γῆς πεφανέρωκεν ἑαυτὸν ὁ Σωτήρ; πότε δὲ καταγινώσκεσθαι ἤρξατο οἱ παρὰ ποιηταῖς λεγόμενοι θεοὶ κῆ ἥρωες, ὡς μόνον ὄντες ἀνθρώποι θνητοί, εἰ μὴ ἀφ' οὗ ὁ Κύριος τὸ κῆ τοῦ θανάτου τρόπαιον ἐργάσατο, κῆ ὅπερ ἔλαβε σῶμα τετήρηκεν ἄφθαρτον, ἀνασήτας αὐτὸ ἐκ τῶν νεκρῶν; πότε γὰρ ἡ δαιμόνων ἀπάτη καὶ μανία κατεφρονήθη, εἰ μὴ ὅτε ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὁ λόγος, ὁ πάντων κῆ τούτων δεσπότης διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν συγκαλαβὰς, ἐπὶ γῆς ἐφάνη; πότε γὰρ τῆς μαγείας ἡ τέχνη κῆ τὰ διδασκαλεῖα ἤρξατο καταπαλαίεσθαι, εἰ μὴ ὅτε τὰ θεοφάνια τοῦ λόγου γέγονεν ἐν ἀνθρώποις; κῆ ὅλως, πότε τῶν Ἑλλήνων ἡ σοφία μεμώρανται; εἰ μὴ ὅτε ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ σοφία ἐπὶ γῆς ἑαυτὴν ἐφανέρωσε;

πάλαι μὲν γὰρ πᾶσα ἡ οἰκουμένη καὶ πᾶς τό- A
πος τῇ θρησκείᾳ τῶν εἰδώλων ἐπλανᾶτο, καὶ ἕ-
δεν ἄλλο, ἢ τὰ εἴδωλα θεὸς ἐνόμιζον οἱ ἄν-
θρωποι. νυνὶ δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τὴν
μὲν τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίαν καταλιμπάνουσιν
οἱ ἄνθρωποι· ἐπὶ δὲ τὸν Χριστὸν καταφεύγουσι,
καὶ Θεὸν αὐτὸν προσκυνοῦντες, δι' αὐτοῦ καὶ, ὃν
οὐκ ᾔδεισαν, πατέρα γινώσκουσι· καὶ τόγε θαυμα-
στὸν, διαφόρων ὄντων καὶ μυρίων σεβασμάτων, καὶ
ἑκάστου τόπου τὸ ἴδιον ἔχοντος εἴδωλον, καὶ μὴ
ἰσχυόντος τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα Θεὸν τὸν
πλησίον ὑπερβῆναι τόπον, ὥστε καὶ τοὺς ἐγγει- B
τόνων πᾶσαν σέβεσθαι αὐτόν· ἀλλὰ μόλις καὶ ἐν τοῖς
ἰδίοις θρησκευομένοις. ὑδεὶς γὰρ ἄλλου τινὸς γέ-
γονε θεοσεβὴς Θεόν· ἀλλ' ἑκάστου τὸ ἴδιον ἐφύ-
λαττεν εἴδωλον, νομίζων τῶν πάντων αὐτὸν κύ-
ριον εἶναι· μόνος ὁ Χριστὸς καὶ πᾶσιν εἷς καὶ
πανταχοῦ ὁ αὐτὸς προσκυνεῖται, καὶ ὁ μὴ δυ-
νάμενα τῶν εἰδώλων ἡ ἀσθένεια ποιῆσαι· ὥστε
κἂν τοὺς πλησίον οἰκοῦντας πεῖσαι, τοῦτο ὁ
Χριστὸς πεποίηκεν· ὐ μόνον τοὺς πλησίον, ἀλ-
λὰ καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν οἰκουμένην πείσας ἕνα
καὶ τὸν αὐτὸν Κύριον σέβειν· καὶ δι' αὐτοῦ Θεὸν τὸν C
αὐτοῦ πατέρα. καὶ πάλαι μὲν τὰ πανταχοῦ τῆς
ἀπάτης τῶν μαγείων ἐπεπλήρωτο, καὶ τὰ ἐν Δελ-
φοῖς, καὶ Δωδώνη, καὶ Βοιωτία, καὶ Λιβύη,
καὶ Αἰγύπτῳ, καὶ Καβείροις μαντεύματα, καὶ
ἡ Πυθία ἐθαυμάζοντο τῇ φαντασίᾳ τῶν
ἀνθρώπων· νυνὶ δὲ ἀφ' οὗ Χριστὸς καταγγέλλεται
πανταχοῦ, πέπαυται καὶ τούτων ἡ μανία, καὶ
οὐκ ἔστιν ἔτι λοιπὸν ἐν αὐτοῖς ὁ μαντευόμενος.
καὶ πάλαι μὲν δαίμονες ἐφαντασιοσκόπουν τοὺς
ἀνθρώπους· προκαταλαμβάνοντες πηγὰς, ἢ
ποταμὸς, ἢ ξύλα, ἢ λίθους, καὶ ἕτερα τοιαῦτα μα- D
γγανείαις ἐξέπληττον τοὺς ἀφρονας· νυνὶ δὲ τῆς
θείας ἐπιφανείας διὰ λόγου γεγενημένης πέπαυ-
ται τούτων ἡ φαντασία. τῷ γὰρ σημείῳ τοῦ σταυ-
ροῦ καὶ μόνον ὁ ἄνθρωπος χρώμενος ἀπελαύνει
τούτων τὰς ἀπάτας. καὶ πάλαι μὲν τοὺς ὑπὸ
ποιητῶν λεγομένους Δία, καὶ Κρόνον, καὶ Ἀπόλ-
λωνα, καὶ Ἥρωας ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι θεοὺς,
καὶ τούτους ἐπλανῶντο σέβοντες. ἀφ' οὗ δὲ Σω-
τῆρος ἐν ἀνθρώποις φανέντος, ἐκεῖνοι μὲν ἐ-
γνώσθησαν ὄντες ἄνθρωποι θνητοί· μόνος δὲ ὁ
Χριστὸς ἐν ἀνθρώποις ἐγνώσθη Θεὸς ἀληθινὸς
Θεοῦ Λόγος. Τί δὲ χρὴ τὰ θαυμαζομένης παρ'
αὐτοῖς μαγείας λέγειν; ὅτε πρὶν μὲν ἐπι-
δημῆσαι τὸν λόγον, ἴσχυε καὶ ἐνήργει παρ' Αἰγυπτίοις, καὶ Χαλδαίοις, ἐν Ἰνδοῖς αὖτε, καὶ ἐξέ-

A Olim universus orbis cultu idolorum seducebatur, nec aliud idola, qvam deos arbitrabantur: nunc vero per universum orbem idolorum superstitionem deserunt, & ad Christum confugiunt, eumqve ut Deum venerantur: & per eum, Patrem, (qvem ignorabant,) addiscunt: &, qvod inprimis admirabile, cum olim fuerint diversæ & innumerabiles ceremoniæ, dum singula idola peculiares sibi habent ritus, nec proximos limites transcendunt, neqve vicinos in sui cultum adsciscunt, imo vix inter suos suam religionem tuentur, B (nullus enim Numen vicinorum coluit, sed singuli proprium habuere, persvasi eum solum omnium Dominum esse,) nunc solus Christus apud omnes unus & idem adoratur, &, qvod non potuit idolorum imbecillitas præstare, ut vicinis suis persvaderent, hoc Christus præstitit, qui non solum proximis, sed semel universo orbi persvasit, ut se unum & eundem pro domino haberent & propter ipsum ipsius Patrem venerarentur. Olim qvidem ubiqve Delphica, Dodonea, Bœotia, Lycia, Ægyptiaca, C Cabirorum oracula impostoris vaticiniorum scatebant: Pythia apud homines in admiratione erant: nunc, ex qvo Christus ubiqve prædicatur, ejusmodi vesaniæ conqvierunt, nec supereſt ullus fatidicus. Olim dæmonia inani specie ludibriisqve rerum intricabant homines, insesis alibi fontibus, alibi fluviis, lapidibus aut lignis, atqve ita præstigiis fatuos in stuporem agebant: nunc vero, cum apparuit Dei Verbum, spectra hujusmodi & ludibria imaginum cessaverunt: solo enim crucis signo utens homo, dolos illorum a se propellit. Olim poetica Numina, Jovem, D Saturnum, Apollinem, heroasqve item pro veris Numinibus habuerunt, eosque per errorem venerati sunt: nunc vero, postqvam Christus inter homines apparuit, & illos mortales fuisse, & Christum solum inter homines verum Deum veri Dei Verbum esse, deprehensum & patefactum est. Qvid autem de magia loqvar, qvæ apud illos in summa admiratione fuit? nisi & illam qvoqve, qvæ ante adventum Verbi apud Ægyptios, Chaldæos, Jndos floruit, & spe-

ctatores admiratione sui complebat, præ- A
sentia veritatis, & Verbi apparitione victam, & plane obliteratam esse? Cæterum de Græcanica sapientia, Philosophorumque grandi loquentia neminem arbitror verba requirere: cum in oculis sit ipsum miraculum. Tot enim tantisque a Græcorum Philosophis voluminibus scriptis, ne paucos quidem vel ex proximis locis adducere potuerunt, ut sua de immortalitate anima dogmata, & placita, de vita secundum virtutem instituenda, amplecti vellent: solus Christus vilibus citra ullam magnificentiam verbis, ac per homines nequaquam erudita linguæ, in B
orbe terrarum plurimis Ecclesiis id persuasit, ut mortem inter contempta, immortali in precio haberent, & temporaria despicerent, æterna suspicerent, nihil putarent gloriam in terra, solummodo autem affectarent immortalitatem. Et hæc quidem non verbo tenus a nobis jactantur, sed reipsa veritatisqve experimentis demonstrantur. Adeat enim, qui velit, & C
spectet insignia virtutis in Christi virginibus, & in adolescentibus pudicitiam consecratam, ac immortalitatis fidem adstructam in tanto martyrum choro. Veniat, qui istorum dictorum experimentum capere velit, & in ipsis præstigiis dæmonum, & impostoris vaticiniorum, & in miraculis magiæ utatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenque Christi invocet, & videbit, quomodo ejus rei metu dæmones fugiant, vaticinia conquiescant, magiæ & veneficia irrita jaceant. Quis igitur, & quantus est hic Christus, qui solo sui nominis vocabulo ac præsentia omnia adobruit, otiosa D
reddit, omnibusque major est, & orbem terrarum sua disciplina adimplet? Dicant Ethnici isti, qui ista derident, nec ullo interim pudore tanguntur: num homo esse possit, qui talia faciat? quod si homo, qui fit, ut unus homo omnes omnium, deorum, (quos ipsi colunt) vires transcendat, illosque nullos esse sua potentia demonstret? Si magum illum dicant, quomodo per magum omnis magia obliteratur, ac non potius constituitur? Si enim homo magos oppugnans contra unum aliquem duntaxat prævaluisset, recte opinari liceret, eum meliori arte aliorum artes superare. Quod si semel de omni magia, atque adeo magiæ nomine crux Christi victoriam reportat, satis evidens est, non esse magum Salvatorẽ nostrũ,

ωλησε θεοῦ ὁρῶντας τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ λόγου διηλέγχθη καὶ αὐτὴ καὶ καταγνώσθη παντελῶς. ωερὶ μὲν τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, καὶ τῶν φιλοσόφων μεγαλοφωνίας, νομίζω μηδένα τῶν ωαρ' ἡμῖν δεῖσθαι λόγου, ἐπεὶ ὄψεσθε ωάντων ὄντων τοῦ θαύματος· ὅπου τοσαῦτα γραψάντων τῶν ωαρ' Ἕλλησι σοφῶν, καὶ μὴ δυνηθέντων πεῖσαι, καὶ ὀλίγους ἐκ τῶν ωλησίον τόωων ωερὶ ἀθανασίας καὶ ἐπὶ καὶ ἀρετῇ βίου μόνου ὁ Χριστὸς διὰ ῥητῶν ῥημάτων, καὶ διὰ ἀνθρώπων οὐκ ἔντεχνον γλῶσαν σοφῶν, καὶ ωᾶσαν τὴν οἰκουμένην ωαμπληθεῖς ἐκκλησίας ἔπεισεν ἀνθρώπων, καταφρονεῖν μὲν θανάτου, φρονεῖν δὲ ἀθανάτου· καὶ τὰ μὲν ωρόσκαιρα ωαροράν, εἰς δὲ τὰ αἰώνια ἀποβλέπειν, καὶ μηδὲν μὲν ἡγεῖσθαι τὴν ἐπὶ γῆς δόξαν, μόνης δὲ τῆς ἀθανασίας ἀντιποιεῖσθαι. ταῦτα δὲ τὰ λεγόμενα ωαρ' ἡμῖν, οὐκ ἀπὸ λόγων ἐστὶν· ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ωείρας ἔχει τὴν τῆς ἀληθείας μαρτυρίαν. ωαρέτω γὰρ ὁ βουλόμενος καὶ θεωρείτω, τοῦ μὲν ἀρετῆς τὸ γνώρισμα ἐν ταῖς Χριστοῦ ωαρθένοις, καὶ ἐν τοῖς σωφρονοῦσιν ἀγνοῦσι νεωτέροις, τὸ δὲ ἀθανασίας τὴν ωίστιν ἐν τῷ τοσούτῳ τῶν μαρτύρων αὐτῆ χορῷ. ἡκέτω δὲ ὁ ωείραν τῶν ωροληχθέντων βουλόμενος λαβεῖν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς φαντασίας τῶν δαιμόνων, καὶ τῶν τῶν μαντείων ἀπάτης, καὶ τῶν τῆς μαγείας θαυμάτων· καὶ χρησάσθω τῷ σημείῳ τοῦ γελωμένου ωαρ' αὐτοῖς σταυροῦ, τὸν Χριστὸν ὀνομάσας μόνον, καὶ ὄψεται ωῶς δι' αὐτοῦ δαίμονες μὲν φεύγουσι, μυθεῖαι δὲ ωαύονται, μαγεῖα δὲ ωᾶσα καὶ φαρμακεία καταργεῖται. τίς ἂν ἄρα καὶ ωηλίκος ἐστὶν οὗτος ὁ Χριστὸς, ὁ τῇ ἑαυτοῦ ὀνομασίᾳ καὶ ωαρουσίᾳ, τὰ ωάντα ωανταχόθεν ἐπισκιάσας καὶ καταργήσας, καὶ μόνος τῶν ωάντων ἰσχύων, καὶ ωᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ ἑαυτοῦ διδασκαλίας πληρώσας; λεγέτωσαν οἱ ωάνυ γελῶντες καὶ οὐκ ἐξευρίσκοντες Ἕλληνες. εἰ μὲν γὰρ ἀνθρωπός ἐστι. καὶ ωῶς εἷς ἀνθρωπος τὴν ωάντων τῶν ωαρ' αὐτοῖς θεῶν δύναμιν ὑωερῆρε, καὶ ὅδεν ἐκείνοις ὄντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει διήλεγξεν; εἰ δὲ μάγον αὐτὸν λέγουσι, ωῶς οἷόν τέ ἐστιν ὑωὸ μάγου καταργεῖσθαι ωᾶσαν μαγείαν, καὶ μὴ μᾶλλον σωίζεσθαι; εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπους μάγους ἐνίκα ἢ καθ' ἑνὸς ἴσχυε μόνου, καλῶς ἂν ἐνομίζετο ωαρ' αὐτῷ κρείττονι τέχνῃ τὴν τῶν ἄλλων ὑωερβάλλων· εἰ δὲ καὶ ωᾶσης ἁωλῶς μαγείας, καὶ αὐτὸς δὲ ὀνόματος ἀκούσης ἥττετο τὴν νίκην ὁ τοῦτο σαυρὸς δῆλον ἂν εἴη, μὴ εἶναι μάγον τὸ σωτῆρα,

ὃν καὶ οἱ παρὰ τῶν ἄλλων μάγων ἐπικαλούμενοι δαίμονες, ὡς δεισιδαίμονι φεύγουσι. Τίς οὖν ἄρα ἐστὶ λεγέτωσαν, οἱ μόνον ἐν τῷ χλευάζειν ἔχοντες τὴν σπουδὴν Ἕλληνες. ἴσως δὴ φήσουσιν δαίμονα καὶ αὐτὸν γεγονέναι, καὶ ἔτως ἰσχύειν. τοῦτο γὰρ καὶ πάνυ λέγοντες ὀφλήσουσι χλεύην, πάλιν ταῖς ὑστέραις ἀποδείξεσι δυσωπεῖσθαι δυνάμενοι. πῶς γὰρ οἷόν τέ ἐστι δαίμονα εἶναι, τὸν τοῦ δαίμονας ἀπελαύνοντα; εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς δαίμονας ἤλαυνε, καλῶς ἂν νομίζοιτο τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμόνων ἰσχύειν αὐτὸν κατὰ τῶν ἐλαττόνων· ὁποῖα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θέλοντες ὑβρίζειν ἔλεγον αὐτῷ. εἰ δὲ πᾶσα τῶν δαιμόνων μανία ἐξίσταται τῇ τούτου ὀνομασίᾳ καὶ διώκεται· φανερὸν δὴ εἶη, καὶ ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι αὐτούς· καὶ μὴ εἶναι, ὡς νομίζουσι, δαιμονικήν τινα δύναμιν τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Χριστόν. οὐκ ἔστιν εἰ μήτε ἄνθρωπος ἁπλῶς, μήτε μάγος, μήτε δαίμων τίς ἐστιν ὁ Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ τὴν παρὰ ποιηταῖς ὑπόνοιαν, καὶ δαιμόνων φαντασίαν, καὶ Ἑλλήνων σοφίαν τῇ ἑαυτοῦ θειότητι κατήργησε, καὶ ἐπεσκίασε. φανερὸν δὴ εἶη, καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογηθήσεται, ὅτι ὄντως ἀληθῶς Θεοῦ υἱός ἐστι, λόγος καὶ σοφία, καὶ δύναμις τοῦ πατρὸς ὑπάρχων. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπινά ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ Θεοῦ τῷ ὄντι γινώσκεται ταῦτα, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν φαινομένων, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσεως. Τίς γὰρ τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων, ἐκ Παρθένου μόνης ἑαυτῷ σωματοποιήσατο σῶμα; ἢ τίς πώποτε ἀνθρώπων τοιούτους νόσους ἐθεράπευσεν, οἵας ὁ κοινὸς πάντων Κύριος; Τίς δὲ τὸ τῇ γενέσει ἐλλεῖπον ἀποδέδωκε, καὶ ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἐποίησε βλέπειν. Ἀσκληπιὸς ἐθεοποιήθη παρ' αὐτοῖς, ὅτι τὴν ἰατρικὴν ἤσκησε, καὶ βοτάνας πρὸς τὰ πάσχοντα τῶν σωμάτων ἐπενόει, οὐκ αὐτὸς ταύτας πλάττων ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ τῇ ἐκ φύσεως ὑπαρχούσῃ ταύτας ἐφευρίσκων. Τί δὲ πρὸς τὰ τοῦ Σωτῆρος γενόμενον; ὅτι τὸ τραῦμα ἐθεράπευσεν, ἀλλὰ γένεσιν ἔπλασε καὶ ἀποκατέστησε τὸ σῶμα. Ἡρακλῆς ὡς θεὸς προσκυνεῖται παρ' Ἕλλησιν, ὅτι πρὸς ἴσους ἀνθρώπους ἀντεμαχέσατο, καὶ θηρία δόλοις ἀνεῖλε. Τί πρὸς τὰ τοῦ λόγου γενόμενα; ὅτι νόσους καὶ δαίμονας, καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀπήλαυνε τῶν ἀνθρώπων. Διόνυσος θεοσκυΐα παρ' αὐτοῖς, ὅτι μέθης γέγονε διδάσκαλος τοῖς ἀνθρώποις. ὁ δὲ σωτὴρ ὢν καὶ Κύριος τῶν πάντων, σωφροσύνῃ

A quem dæmones, ubi ab aliis invocati sunt, ut Dominum fugiunt. Quis igitur sit, enuncient Ethnici, quibus id unicum studium ut derideant. Fortassis dicent, & ipsum quoque dæmonem esse factum, atque ita prævalere: id si dixerint, ludibrio habendi sunt, cum denuo superioribus demonstrationibus revincantur. Qui enim fieri potest, ut dæmon sit, qui dæmones propellit? Si enim quovis modo, ac non plane in universum dæmones propelleret, existimari posset, B in principe dæmoniorum contra inferiores dæmones, has vires posidere, quemadmodum Judæi per contumeliam ei objiciebant: sin autem omnium dæmonum feritas, ad illius nomen sese subducit, & in fugam agitur, satis clarum est, eos in errore versari, & nequaquam dæmoniacam esse nostri Salvatoris potentiam, ut ipsi arbitrantur. Sin autem prorsus neque homo est, neque magus, neque dæmon, sed commentitios deos poëtarum & dæmonum præstigia, & Græcorum sapientiam, sua divinitate irrita otiosaque reddidit & obscuravit, negari non poterit, quod & apud omnes in C confesso est, eum esse verum Dei filium, Rationem, sapientiam, & potentiam Patris. Atque inde quoque est, quod ejus opera non hominis sint, sed supra hominem, & revera ipsius Dei esse cognoscantur, partim ex claris rerum documentis, partim ex illius cum cæteris hominibus comparatione. Quis enim unquam hominum, ex sola Virgine sibi corpus constituit, aut quis unquam hominum tales morbos curavit, quales communis omnium dominus: quis id, quod genituræ deerat, restituit, & hominem a nativitate cæcum, visu illustravit? Æsculapius apud ipsos in deorum numerum relatus est, quod medicam exer- D cuit, & herbas laborantibus utiles animadvertit, non quidem eas ex terra creans, sed arte, quæ in natura erant, eas adinveniens. Sed quid illud ad acta Salvatoris Christi? quippe qui non vulnus sanaverit, sed res naturales creaverit, & creata instaurarit. Hercules pro Deo ab Ethnicis adoratur, eo quod contra homines genere ipsi compares depugnarit, & belluas dolo interfecerit: sed quidnam ista ad res gestas Verbi divini, qui morbos, dæmones, atque adeo ipsam mortem ab hominibus propulsavit? Dionysius ab illis colitur, quia hominibus magister fuit ebrietatis: Salvator contra & omnium dominus, præceptor

temperantiæ deridetur. Sed esto, ut fingamus hic aliquid paritatis: quid vero eadem illa ad cætera ejus divinitatis miracula? Quo unquam homine moriente, sol obscuratus est, terra concussa est? a quo unquam inter tot jam mortuos & quotidie morientes, miraculum editum est? Iam ut res corpore illius designatas omittam, eaque memorem, quæ resurrectionem consecuta sunt, cujus unquam dogma unum idemque a primis carceribus mundi usque ad ultima terrarum, eas vires secum pertulit, ut impressa ubique sua religione orbem universum pervolarit? aut cur, si homo est Christus, ac non potius Dei Verbum, (ut illorum sententia est,) non arcetur ab Ethnicorum Numinibus, ne in ipsorum provincias suam religionem transmittat? cum nunc contra fiat, ut illud accendens sua institutione, illorum ceremonias & cultum abroget, eorumque inanes species, & oculorum ludibria confundat? Multi ante eum fuere reges, & tyranni complures apud Chaldæos referuntur, magi quoque & sapientes apud Ægyptios & Indos: quis unquam horum, non dico post mortem, sed cum viverent, tantum potuit, ut universam terram sua doctrina impleret? & tantam vim hominum idololatriam dedoceret, quot Salvator noster ab idolis ad se transtulit? Græcorum sapientes eloquenter sciteque multa conscripserunt: quid ergo? an tale aliquid, qvale crux Christi, designarunt? Sed fortasse usque dum viverent, illorum sophismata fidem obtinuere, imo etiam ipsis adhuc vivis, mutuis concertationibus, & controversiis iactata sunt: Dei autem filius, qui jure omnibus est admirabilis, cum pauperrimo miseroque verborum apparatu doctrinas suas traderet, omniscios illos sua luce perstrinxit, & quasi tenebras induxit, & aliorum institutis abolitis, omnia ad se traxit, suasque Ecclesias implevit. Quid? an non mirum eum, qui quasi homo ad mortem descendebat, Philosophorum grandiloquentiam de idolis, otiosam irritamque efficere potuisse? Cujus unquam mors abegit dæmones, aut cujus unquam mortem dæmones expaverunt, ut Christi? Vbi enim nominatur nomen Salvatoris, inde omnes dæmones profugantur. Quis ita hominibus solitos affectus e præcordiis exemit, ut fornicatores pudice

διδάξας, χλευάζεται παρ' ἐκείνων. ἀλλ' ἔστω ταῦτα, ἵνα καὶ πρὸς τὰ ἕτερα θαύματα τῆς θεότητος αὐτοῦ; ἵνα τοῦ ἀποθνήσκοντος ἀνθρώπου, ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐσείσθη; ἰδοὺ μέχρι νῦν ἀποθνήσκουσιν ἄνθρωποι, καὶ ἀπέθανον ἐπ' ἄνωθεν· πότε δὲ τοιοῦτον ἐπ' αὐτοῖς γέγονε θαῦμα; ἢ (ἵνα τὰς διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πράξεις παραλείπω, καὶ τὰς μὴ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ μνημονεύσω) ἵνα ποτὲ τῶν ἡμῶν ἀνθρώπων ἡ διδασκαλία, ἀπὸ περάτων ἕως περάτων γῆς, μία καὶ ἡ αὐτὴ δι' ὅλων ἴσχυσεν, ὥστε διὰ πάσης γῆς τὸ σέβας αὐτοῦ διαπῆναι; ἢ διὰ τί, εἴπερ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Θεοῦ Λόγος κατ' αὐτούς, κωλύεται ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς Θεῶν εἰς τὴν αὐτὴν χώραν ἔνθα εἰσὶ τὸ τούτου σέβας διαβῆναι; ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ὁ λόγος ἐπιδημῶν τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνων θρησκείαν παύει, καὶ τὴν φαντασίαν αὐτῶν καταισχύνει. πολλοὶ πρὸ τούτου γεγόνασι βασιλεῖς, καὶ τύραννοι γῆς· πολλοὶ παρὰ Χαλδαίοις ἱστορηνται, καὶ παρ' Αἰγυπτίοις καὶ Ἰνδοῖς γόμοι σοφοὶ καὶ μάγοι· τίς τούτων ποτέ, ὃ λέγω μὴ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζῶν ἠδυνήθη τοσοῦτον ἰσχύσαι, ὥστε τὴν σύμπασαν αὐτὸν γῆν πληρῶσαι τοῦ αὐτοῦ διδασκαλίας, καὶ τοσοῦτον πλῆθος παιδεῦσαι ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων δαιμονίας, ὅσους ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων μετεδίωξεν; Ἑλλήνων οἱ φιλόσοφοι μὲν πιθανότητος καὶ τέχνης λόγων πολλὰ συνέγραψαν, τί δὲ τοσοῦτον, ὅσον ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρός, ἐπεδείξαντο; ἄχρι γὰρ τελευτῆς αὐτῶν τὰ παρ' αὐτῶν σοφίσματα, τὸ πιθανὸν ἔσχεν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἔνδοξος ζῶντες ἰσχύειν ἐν ἀλλήλοις ἔσχε τὴν ἀμιλλαν, καὶ καθ' ἑαυτοὺς μελετῶντες, ἐφιλονείκουν. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὸ πανδοξότατον, πτωχοτέραις ταῖς λέξεσι διδάξας, σοῦ πάνυ σοφιστὰς ἐπεσκίασε, καὶ τὰς ἐκείνων διδασκαλίας κατήργησε, πάντας ἕλκων πρὸς ἑαυτόν, τὰς δὲ ἑαυτοῦ ἐκκλησίας πεπλήρωκε· καὶ τοῦτο θαυμαστόν, ὅτι ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν θάνατον καταβὰς, τὴν τῶν σοφῶν μεγαλοφωνίαν καὶ εἰδώλων κατήργησεν. τίνος γάρ ποτε θάνατος ἀπήλασε δαίμονας; ἢ τίνος ποτὲ θάνατον ἐφοβήθησαν δαίμονες, ὡς τὸν Χριστόν; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος, ἐκεῖθεν πᾶς δαιμόνων ἀπελαύνεται. τίς δ' οὕτω τὰ ψυχικὰ πάθη ἀπεβάλετο τῶν ἀνθρώπων, ὥστε τοὺς μὲν πόρνους σώ-

Φρονεῖν; τὰς ὃ ἀνδροφόνους μηκέτι ξίφος κρατεῖν; τὸν ὃ δειλίᾳ φρονηματιζόμενον, ἀνδρίζεσθαι; καὶ ὅλως, τίς τὸν βαρβάρους, καὶ τὸν κατὰ τόπον τῶν ἐθνῶν ἔπεισεν ἀνθρώπους, ἀποθέσθαι μὲν τὴν μανίαν, εἰρωνικὰ δὲ φρονεῖν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον; τίς δὲ ἄλλῳ ποτὲ ἀθανασίας ἔτως ἐπισώσατο τὸν ἀνθρώπους, ὡς ὁ τοῦ Χριστοῦ σωτὴρ, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀνάστασις ἀπ' αὐτοῦ; καίτοι γὰρ τὰ πάντα ψευσάμενοι Ἕλληνες, ὅμως οὐκ ἠδυνήθησαν ἀνάστασιν τῶν ἑαυτῶν εἰδώλων πλάσασθαι, οὐκ ἐνθυμούμενοι τὸ σωλον, εἰ ὅλως δυνατὸν μὴ θάνατον εἶναι πάλιν τὸ σῶμα. ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα ἄν τις αὐτοὺς ἀποδέξηται, ὅτι ταῦτα λογισάμενοι, τὴν μὲν ἀθανασίαν τῶν ἑαυτῶν εἰδωλολατρείας ἤλεγξαν, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ Χριστῷ παρεχώρησαν· ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνωσθῇ πᾶσι τοῦ Θεοῦ υἱός. τίς δὲ ἀνθρώπων μὴ θάνατον, ἢ ἄλλως ζῶν πολὺ παρθενίας ἐδίδαξε, καὶ οὐκ ἐνόμισεν ἀδυνάτον εἶναι τὴν ἀρετὴν ταύτην ἐν ἀνθρώποις; ἀλλ' ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ τῶν πάντων βασιλεὺς Χριστὸς, τοσοῦτον ἴσχυεν ἐν τῇ περὶ ταύτης διδασκαλίᾳ, ὡς καὶ παιδία μήπω τὴν νομίμης ἡλικίας ὄντα, τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον ἐπαγγέλλεσθαι παρθενίαν. τίς πώποτε ἀνθρώπων ἠδυνήθη διαβῆναι τοσοῦτον, καὶ εἰς Σκύθας, καὶ Αἰθίοπας, ἢ Πέρσας, ἢ Ἀρμενίους, ἢ Γότθους, ἢ τοὺς ἐπέκεινα δὲ ὠκεανοῦ λεγομένους, ἢ τοὺς ὑπὲρ τὴν Ὑρκανίαν ὄντας, ἢ ὅλως τοὺς Αἰγυπτίους καὶ Χαλδαίους παρελθεῖν, τοὺς φρονοῦντας μὲν μαγικὰ, δεισιδαίμονας δὲ ὑπὲρ τὴν φύσιν, καὶ ἀγρίοις τοῖς τρόποις τόπους, καὶ ὅλως κηρύξαι περὶ ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείας ὡς ὁ τῶν πάντων Κύριος ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; ὃς οὐ μόνον ἐκήρυξε διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς καὶ διάνοιαν, τὴν μὲν τῶν τρόπων ἀγριότητα μεταθέσθαι, μηκέτι δὲ τοῖς πατρῴοις θύειν θεοῖς. ἀλλ' αὐτὸν ἐπιγινώσκειν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα θρησκεύειν. πάλαι μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντες Ἕλληνες καὶ Βάρβαροι, καθ' ἑαυτῶν ἐπολέμουν, καὶ ὠμοὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἐτύγχανον· οὐκ ἦν γάρ τινα τὸ σωλον ὅτε τὴν γῆν ὅτε τὴν θάλασσαν διαβῆναι χωρὶς δὲ τὴν χεῖρα ξίφεσιν ὁπλίσαι, ἕνεκα τοῦ πρὸς ἀλλήλους ἀκαταλλάκτου μάχης. καὶ γὰρ καὶ ἡ πᾶσα τοῦ ζῆν αὐτοῖς διαγωγὴ δι' ὅπλων ἐγίνετο, καὶ ξίφος ἦν αὐλοῖς ἀντὶ βακτηρίας, καὶ παλτὸς

A agerent? homicidæ, non amplius ferrum tenerent? pavidi animo robur conciperent? Quis barbaros, gentesque alias in suis sedibus persuasit, immanitatem deponere, pacifica meditari, nisi Christi fides, & crucis signaculum? Quis denique alius ita mortales certos confirmatosque reddidit de immortalitate, ut Christi crux, ejusque corporis resurrectio? Nam & Græci quidvis ementiti, non potuerunt tamen idolis suis resurrectionem admentiri, quippe quibus nulla ratione in mentem venire potuit, corpus post mortem denuo exi-
B stere posse. Qua in re præcipue mihi approbandi recipiendique videntur, quod Deum istiusmodi animo persuasum habent, & suorum idolorum imbecillitatem indicarint, & Christo soli hanc potestatem reservarint, ut vel inde ab omnibus cognosceretur, ipsum esse Dei filium. Quis igitur hominum vel post mortem, vel in vita autor servandæ virginitatis fuit? ac non contra arbitratus est, eam virtutem præstari non posse? Attamen noster Salvator & omnium rex, Christus, tantum valuit in istiusmodi præceptis, ut pueri non-
C dum maturi legum disciplinæ, virginitatem, quæ supra leges est, profiteantur. Quis hominum tantum spacii obire potuit, & ad Scythas, Æthiopes, Persas, Armenios, Gotthosque penetrare, & ad homines transmarinos, & ultra Hyrcaniam summotos, Ægyptiosque & Chaldæos invisere? & his quidem sibi de magia placentibus: illis vero supra naturam superstitiosis, moribus locisque efferatis, de virtute temperantiaque verba facere, atque ita fugillare idolorum cultum: ut Dominus noster Jesus Chri-
D stus fecit? qui non solum ista per suos discipulos prædicavit: sed etiam mentibus audientium eam persuasionem impressit, ut non solum morum feritatem abjicerent, & patrios deos non amplius in veneratione haberent: sed & ipsum agnoscerent, & per ipsum colerent ipsius Patrem. Olim idololatriæ dediti Græci, simul & Barbari, mutua in sese bella susciebant, crudelesque in cognatos fuere, neque erat, ut quisque vel per terram, vel per mare tuto commearet, nisi armata manu, ob bella inter ipsos invicem prorsus irreconciliabilia. Quippe, quorum tota vitæ ratio in armis erat, & gladius illis pro scipione, in eoque spes omnes

opesqve ſuas conſtituerant. Qui cum idolis, ut dixi, ſervirent, dæmonibusqve ſacra facerent, nihil iſtiusmodi ſuperſtitione profecerunt, ut vel aliqvid ſaltem de moribus illis dediſcerent: iidem tamen, ubi ad Chriſti diſciplinam tranſierant, præter omnem expectationem animis plane compunctis, pœnitentiaqve diſcruciatis, occidendi feritatem depoſuerunt: neqve jam inde illis hoſtiles animi, aut alia voluntas, niſi rerum pacatarum & amicitiæ? Qvis igitur hæc fecit? qvis odio inter ſe infeſtos populos pace copulavit, niſi dilectus Dei Filius, communis ille Salvator omnium Jeſus Chriſtus, qvi præ ſua charitate omnia ad noſtram ſalutem ſuſtinuit? Nam & olim oracula de pace iſtiusmodi, quam ille procuraturus erat, edita fuere: *Concident* (inqvit ſcriptura) *gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, neqve arripiet gens contra gentem gladium, neqve eſt, ut poſthac bellum diſcant.* Neqve id incredibile, cum etiam nunc barbari feris moribus, idolisqve hoc tempore ſacrificantes, in ſeſe furant, neqve vel ullam horam ſuſtineant ſine armis vivere: iidem tamen, ubi Chriſti doctrinam audiunt, ſtatim a bello ad agriculturam vertuntur, & pro gladiis tractandis manus ad preces extendunt: ac pro mutuis inter ſeſe bellis, adverſus dæmones pudicitia & animi virtute obarmantur. Id autem inſigne eſt divinitatis Salvatoris noſtri, quod, ad quæ ab idolis erudiri neqviverant, ea ex Salvatore addidicerint: illudqve idem vicisſim de dæmonum & idolorum imbecillitate non leve indicium. Conſcii enim dæmones ſuæ imbecillitatis, mortales ideo bello inter ſeſe commiſſos eſſe voluerunt, ne feriati otioſiqve a mutuis præliis adverſus dæmones arma transferrent: certe illi, qvi Chriſti diſciplinis initiati ſunt, bellorum abſtinentes, contra dæmones moribus & virtutibus in acie conſiſtunt, & hos qvidem infeſti petunt: ipſum vero principem diabolum pedibus conculcant, ut in teneris annis pudicitiam tueantur, in tentationibus tolerantes ſint, in laboribus obdurent, contumelias ferant, defraudationes negligant, & mortem, qvod mirum eſt,

Eſa. 2, v. 4.

βοηθήματος ἔρεισμα. καίτοι, ὡς πρόσθεν, εἰδώλοις ἐλάτρευον, καὶ δαίμοσιν ἔσπενδον θυσίας, καὶ ὅμως οὐδὲν ὑπὸ τῆς εἰδώλων δεισιδαιμονίας ἠδυνήθησαν, οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες μεταπαιδεύθηναι· ὅτε δὲ εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλεῖον μετέβησαν, τότε δὴ παραδόξως ὡς τῷ ὄντι διανοίᾳ καταυγάζοντες, τὴν μὲν ὠμότητα τοῦ φόνου ἀπέθεντο, καὶ οὐκ ἔτι πολέμια φρονοῦσι πάντα ἀὐτοῖς εἰρηναῖα, καὶ τὰ πρὸς φιλίαν καταδύμια λοιπόν ἐστι. Τίς ἂν ὁ ταῦτα ποιήσας; ἢ τίς ὁ τοὺς μισοῦντας ἀλλήλους εἰς εἰρήνην σώσας, εἰμὴ ὁ ἀγαπητὸς τοῦ πατρὸς υἱός, ὁ κοινὸς πάντων Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἀγάπῃ πάντα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπέστη; καὶ γὰρ καὶ ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ προφητευόμενον πρὸ τοῦ παραγενομένης εἰρήνης, λέγοντος τοῦ γραφῆς. συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. καὶ οὐκ ἄπιστόν γε τὸ τοιοῦτον, ὅτε καὶ νῦν οἱ τὸ ἄγριον τοῦ τρόπου βάρβαροι ἔμφυτον ἔχοντες, ἔτι θύοντες παρ' αὐτοῖς εἰδώλοις, μαίνονται κατ' ἀλλήλων, καὶ χωρὶς ξιφῶν οὐδεμίαν ὥραν διέχουσι μένειν. ὅτε δὲ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀκούσουσιν, οὕτως ἀπὸ μὲν πολέμων εἰς γεωργίαν τρέπονται, ἀπὸ δὲ τοῦ ξίφεσι τὰς χεῖρας ὁπλίζειν, εἰς εὐχὰς ἐκτείνουσι. καὶ ὅλως ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν κατὰ διαβόλου καὶ κατὰ δαιμόνων ὁπλίζονται, σωφροσύνῃ καὶ ψυχῆς ἀρετῇ τούτους καταπολεμοῦντες. τοῦτο δὲ τῆς μὲν θεότητος τοῦ Σωτῆρός ἐστι γνώρισμα. ὅπου δὲ μὴ δεδώκασιν ἐν εἰδώλοις μαθεῖν οἱ ἄνθρωποι, τοῦτο παρ' αὐτοῦ μεμαθήκασι τοὺς δαιμόνων καὶ εἰδώλων ἀσθενείας καὶ ἀθενείας, ἔλεγχος οὐκ ὀλίγος ἐστὶν οὗτος. εἰδότες γὰρ ἑαυτοῖς δαίμονες τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο συνέβαλον πάλαι τοῦ ἀνθρώπους καθ' ἑαυτοῖς πολεμεῖν· ἵνα μὴ παυσάμενοι τοῦ καθ' ἀλλήλων ἔριδος, εἰς τὴν κατὰ δαιμόνων μάχην ὑπερέψωσιν. ἀμελεῖ μὴ πολεμοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς οἱ Χριστῷ μαθητευόμενοι κατὰ δαιμόνων τοῖς τρόποις, καὶ ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν ἀντιπαλαίουσιν· καὶ τούτους μὲν διώκουσι, τὸν δὲ τούτων ἀρχηγὸν διάβολον καταπαίζουσιν. ὥστε ἐν νεότητι μὲν σωφρονεῖν ἐν πειρασμοῖς, ἢ ὑπομένειν ἐν πόνοις, ἢ καρτερεῖν, καὶ ὑβριζομένους μὲν ἀνέχεσθαι, ἀποστερουμένους δὲ ὑπερορᾶν. καὶ τὸ γε θαυμαστὸν, ὅτι θανάτου

καταφρονῶσι, καὶ γίνονται μάρτυρες Χριστοῦ, κ᾽ ἵνα ἓν, ὃ καὶ πάνυ θαυμαστόν ἐστι, γνώρισμα τῆς θειότητος τοῦ Σωτῆρος, εἴπω, τίς πώποτε ἀνθρώπων ἁπλῶς, ἢ μάγος, ἢ τύραννος, ἢ βασιλεὺς, ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τοσοῦτον ἠδυνήθη συμβαλεῖν, καὶ καθ᾽ ὅλης τῆς εἰδωλολατρείας κ᾽ πάσης δαιμονικῆς στρατιᾶς, καὶ πάσης μαγείας, κ᾽ πάσης σοφίας Ἑλλήνων, τοσοῦτον ἰσχυόντων καὶ ἔτι ἀκμαζόντων, κ᾽ ἐκπληττόντων πάντας, ἀντιμάχεσθαι καὶ μιᾷ ῥοπῇ κ᾽ πάντων ἀνῃρῆσθαι, ὡς ὁ ἡμέτερος Κύριος, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀληθὴς λόγος, ὃς ἀοράτως ἑκάστου τὰ πλάνα ἐλέγχων, μόνος καὶ πάντων τοὺς πάντας ἀνθρώπους σκυλεύει, ὥστε τοὺς μὲν τὰ εἴδωλα προσκυνοῦντας, λοιπὸν αὐτὰ καταπατεῖν, τοὺς δὲ μαγείας θαυματοποιίας, τὰς βίβλους καταφλέγειν, τοὺς δὲ σοφοὺς, τὴν τῶν Εὐαγγελίων προκείσθαι πάντων ἑρμηνείαν. ὃς μὲν γὰρ προσεκύνουν, τούτους καταλιμπάνουσιν, οὓς δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον προσκυνοῦσι, Χριστὸν Θεὸν αὐτῶν ὁμολογοῦντες· κ᾽ οἱ μὴ παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενοι θεοὶ, ὡς αἰσχροὶ διαβάλλονται παρ᾽ αὐτῶν· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ λαμβάνοντες διδασκαλίαν, σωφρονέστερον ἐκείνων ἔχουσι τὸν βίον. Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰ μὲν ἀνθρώπινά ἐστι, δεικνύτω τις ὁ βουλόμενος καὶ τὰ τῶν προτέρων τοιαῦτα, καὶ πειθέτω. εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπων ἀλλὰ Θεοῦ ἔργα ταῦτα φαίνεται καὶ εἰσι, διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦσιν οἱ ἄπιστοι, μὴ ἐπιγινώσκοντες τὸν ἑαυτῶν ἐργαστάμενον δεσπότην; ὅμοιον γὰρ πάσχουσιν, ὡς εἴ τις ἐκ τῶν ἔργων τῆς κτίσεως μὴ γινώσκει τὸν τούτων δημιουργὸν Θεόν. εἰ γὰρ ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα αὐτοῦ δυνάμεως ἐγίνωσκον αὐτοῦ τοῦ θεότητα, ἔγνωσαν ἄν, ὅτι καὶ τὰ διὰ τοῦ σώματος ἔργα τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τοῦ πάντων Σωτῆρός ἐστι τοῦ Θεοῦ Λόγου. γινώσκοντες δὲ ἔτω, καθάπερ εἶπεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἀόρατον ὄντα τῇ φύσει τὸν Θεὸν, καὶ μηδόλως ὁρώμενον ἐθέλοι ὁρᾶν, ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν γινώσκει, καὶ καταλαμβάνει· ἔτως ὁ μὴ ὁρῶν τῇ διανοίᾳ τὸν Χριστόν· καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σώματος καταλαμβανέτω τοῦτον κ᾽ δοκιμαζέτω εἰ ἀνθρώπινά ἐστιν, ἢ Θεοῦ· καὶ ἐὰν μὲν ἀνθρώπινα ᾖ, χλευαζέτω· εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπινά ἐστιν, ἀλλὰ Θεοῦ, γινωσκέτω, καὶ μὴ γελάτω τὰ ἀχλύασα· μᾶλλον θαυμαζέτω, ὅτι διὰ τοιούτου πράγματος δι᾽ ἐλαχίστου, τὰ θεῖα ἡμῖν πεφανέρωται, κ᾽ διὰ

A non curent, & martyres Christi efficiantur. Et ut unum adhuc admirabile documentum divinitatis Salvatoris allegem: quis unquam hominum simpliciter, sive magus, sive tyrannus, aut rex denique, per se tantum præstare potuit, ut contra omnem idololatriam, dæmonumque copias, magiam item & sapientiam Græcorum, res tam validas, atque etiamnum florentes, ac a plerisque admirationi habitas in bellum descendere non reformidarit, illisque omnibus uno impetu obstiterit, quemadmodum noster dominus Dei Ratio, qui singulis suos errores invisibiliter ostendens, unus, omnibus istis spoliatis, hominem eripit, & in prædam aufert. B Nam qui hactenus idola adoraverant, iam ea conculcant: qui ob magicas artes in admiratione fuerant, volumina comburunt: qui docti sapientesque habiti sunt, Evangelij sententias omnibus anteponunt, eosque, quos antea adorationibus coluerant, nunc destituunt: & quem contempserunt crucifixum, eum adorant, quem Christum Deum suum confitentur: & qui hactenus ab Ethnicis adorati fuere pro Numinibus, ut fœdi ab illis impurique fugillantur: & qui Christi fuscepere doctrinam, temperantiorem, quam Ethnici, vitam agunt. Hæc atque hujusmodi, quæ superius dicta sunt, si humana sunt, doceat, quisquis volet, & persuadeat. C Quod si non hominum, sed Dei opera & sunt & videntur, cur tantopere impietatem suam amplectuntur, non agnoscentes Dominum autoremque, qui ista facit? Idem profecto illis accidit, ac si quis ex operibus naturæ opificem Deum non agnoscit. Si enim ex viribus ejus in hac rerum universitate, divinitatem ipsius agnovissent, agnovissent quoque & opera Christi corpore designata, non hominis esse, sed omnium Salvatoris Dei Verbi: *Quem si cognovissent*, (ut inquit Paulus,) *nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. D Quemadmodum ergo, si quis Deum natura invisibilem, & nusquam conspectui patentem, conspicere velit, ex operibus eum assequitur & intelligit: ita etiam, qui mente non videt Christum, saltem ex operibus corporis eum addiscat, & exploret, an ea humana sint, an divina existimanda. Quod si humana videantur, subsannet, si libet: sin autem non humana, sed Dei esse comperiantur, omittat risus & subsannationes, & potius admirationi habeat, per rem tam vilem, divina nobis manifestari, & per

mortem immortalitatem ad omnes pervenire : & per incarnationem Verbi providentiam in omnes declarari, providentiæqve autorem & opificem Verbum sive Rationem Dei esse. Is enim ideo homo factus est, ut nos dii efficeremur, manifestavitque se per corpus, ut nos invisibilis Patris intellectum consequeremur. Sustinuit omnium hominum contumelias, ut nos incorruptibilitatis hæredes efficeret, qvi cum ex ea re nihil noxæ pateretur, utpote passionibus minime obnoxius & incorruptibilis, cum sit ipsissima Dei ratio, & Deus, homines tamen hujusmodi malis obnoxios, qvorum gratia ista patiebatur, illæsos reddidit & conservavit. In summa, virtutes officiaqve Salvatoris per incarnationem talia ac tanta sunt, ut, si qvis ea recensere velit, non absurde cum eo comparari possit, qvi alta maris prospectans, ejus undas enumerare studeat. Qvemadmodũ enim fieri neqvit, ut oculis comprehendat universos fluctus, novo semper adventu undarum sensum conantis eludente, ita qvoqve cupiens præclara Christi per carnem opera intra numerum concludere, rem tentat, qvam ne animo qvidem aut cogitatione assequi poterit, cum plura semper ejus intellectum elabantur, qvam animo concipiat. Rectius igitur fuerit in mentione istarum rerum, non ad omnia simul respicere, qvarum nullam partem exprimere qveas, sed unum tantummodo in speciem allegare, atqve ita reliqva aliorum æstimationi admirationiqve relinqvere, cum singula ex æqvo habeant, qvod in ipsis admireris. Qvocunque enim oculos flectas, sibi, animadversa Verbi divinitate, in admirationem & stuporem raperis. Cæterum id post superiora dicta operæ pretium est scire, dignumq; profecto, qvod inprimis inter reliqva omnia, qvæ omissa sunt, in contextum veniat, & admirationi habeatur, nimirum a superventu Salvatoris nihil jam amplius propagari idololatriam, sed potius paulatim carpi & senescere, neqve item Græcorum sapientiam in majus proficere, sed qvæ hactenus fuerat, aboleri, dæmonesqve non eodem modo falsis rerum imaginibus, hariolationibus ac magicis fraudibus imposturas facere, sed in primo conatu, ubi tale qvid tentant, signo crucis turpiter confundi: & ut numero summatimqve loqvar, vide mihi (qvæso) qvam doctrina Salvatoris ubiqve adolescat, omnis contra idololatria, & qvicqvid adversatur Fidei, in dies minuatur, defloreſcat, & pessum eat.

A τ῀ θανάτ῀ ἡ ἀθανασία εἰς πάντας ἔφθασε, καὶ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τ῀ Λόγ῀ ἡ τῶν παντῶν ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ τούτης χορηγὸς καὶ δημιουργὸς αὐτὸς ὁ τ῀ Θεοῦ Λόγ῀. αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν· καὶ αὐτὸς ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν διὰ σώματ῀, ἵνα ἡμεῖς τ῀ ἀοράτ῀ πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν· καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν ὕβριν ἀνθρώπων ὑβρεις, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν. ἐβλάπτετο μὲν γὰρ αὐτὸς οὐδὲν, ἀπαθὴς καὶ ἄφθαρτ῀, καὶ αὐ-
B τὸς Λόγ῀ ὢν, καὶ Θεός· οὓς δὲ πάσχοντας ἀνθρώπους, δι' οὓς καὶ ταῦτα ὑπέμεινεν, ἐν τῇ ἑαυτ῀ ἀπαθείᾳ ἐτήρει καὶ διέσωζε. καὶ ὅλως τὰ κατορθώματα τ῀ Σωτῆρ῀, τὰ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτ῀ γενόμενα, τοσαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστιν, ἃ εἰ διηγήσασθαί τις ἐπιχειρήσειεν, ἔοικεν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸ πέλαγ῀ τῆς θαλάσσης, καὶ θέλουσιν ἀ-
C ριθμεῖν τὰ κύματα αὐτῆς. ὡς γὰρ ὁ δυνάμενος τοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρεῖν τὰ ὅλα κύματα, τῷ ἐπερχομένων παιόντων τὴν ἀκοὴν τ῀ πειράζοντ῀. ἔτω καὶ τῷ βουλομένῳ πάντα τὰ ἐν σώματι τ῀ Χριστοῦ κατορθώματα θεωρεῖν, ἀδύνατον τὰ ὅλα κἂν τῷ λογισμῷ δέξασθαι, πλειόνων ὄντων τῶν παιόντων αὐτὸν τὴν ἐνθύμησιν, ὧν αὐτὸς νομίζῃ θεωρεῖσθαι. κάλλιον οὖν μὴ πρὸς τὰ ὅλα ἀφορῶντα λέγειν, ὧν ἕκαστον μέρ῀ ἐξειπεῖν μὴ δύναται· ἀλλ' ἐπὶ ἑνὸς μνησθῆναί σοι καταλιπεῖν τὰ ὅλα θαυμάζειν. πάντα γὰρ ἔπεστι τὸ θαῦμα· καὶ ὅποι
D δ' ἂν τις ἀποβλέψῃ, ἐκεῖθεν τ῀ λόγου τὴν θειότητα ὑπερεκπλήττεται. τότε οὖν μὴ τὰ προειρημένα καταμαθεῖν σε ἄξιόν ἐστιν, ὡς ἤδη τῶν ἤδη λεχθέντων ὄντων, καὶ θαυμάσαι λίαν, ὅτι, τ῀ Σωτῆρ῀ ἐπιδημήσαντ῀, οὐκ ἔτι μὲν ἦν αὔξησιν ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ ἃ ὅσα ἐλαττονεῖται, καὶ καθ' ὀλίγον παύεται· καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἡ Ἑλλήνων σοφία προκόπτει· καὶ ἃ ὅσα λοιπὸν ἀφανίζεται. καὶ δαίμονες μὲν, οὐκ ἔτι φαντασίαις, καὶ μαντείαις, καὶ μαγείαις ἀπατῶσι, μόνον δὲ τολμῶντες καὶ ἐπιχειροῦντες, καταισχύνονται τῷ σημείῳ τ῀ σταυρ῀. καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, θεωρεῖ πῶς ἡ μὲν τ῀ Σωτῆρ῀ διδασκαλία πανταχοῦ αὔξει, πᾶσα δὲ εἰδωλολατρεία καὶ πᾶσα τὰ ἐναντιώματα τῆς Χριστ῀ πίστ῀ καθ' ἡμέραν ἐλαττοῦται, καὶ ἐξασθενεῖ, καὶ πίπτει

ὅτα

ἔτω ὃ θεωρῶν προσκυνείτω μὲν τὸν ἐπὶ πάντων Σωτῆρα καὶ δυνατὸν Θεοῦ Λόγον. καταγινώσκε δὲ τῶν ἐλαττουμένων καὶ ἀφανιζομένων ἐν αὐτῷ. ὡς γὰρ, ἡλίου παρόντος, οὐκ ἔστι τοῦ σκότους ἰσχύς· ἀλλὰ καὶ εἴπου ἔστι προλειπόμενον ἀπελαύνεται, ἔτως, ἐλθόντος τῆς θείας ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου, οὐκ ἔστι μὲν ἰσχὺς τὸ τῶν εἰδώλων σκότος· πάντα δὲ τὰ παλαιοῦ τῆς οἰκουμένης μέρη, τῇ τούτου διδασκαλίᾳ καταλάμπεται· καὶ ὥσπερ, βασιλεύοντος ἑνὸς καὶ μὴ φαινομένου ἔν τινι χώρᾳ· ἀλλ' ἔνδον ὄντος ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, πολλάκις τινὲς ἄτακτοι καταχεόμενοι τῇ τούτου ἀναχωρήσει ἑαυτοὺς διαγορεύουσι, καὶ ἕνας τις καταψηφισάμενος τοῦ ἀκερσίας φαντασιοσκοπεῖ ὡς βασιλεύς· καὶ ἔτω πλανῶνται οἱ ἄνθρωποι τῷ ὀνόματι, ἀκούοντες μὲν εἶναι βασιλέα· οὐχ ὁρῶντες δὲ αὐτὸν, διὰ τὸ μάλιστα μηδὲ δύνασθαι αὐτοῦ ἔσω τοῦ οἴκου χωρῆσαι. ἐπειδὰν δὲ ὁ ἀληθῶς βασιλεὺς παρελθὼν καὶ φανῇ· τότε οἱ μὲν ἀπατῶντες ἄτακτοι ἐλέγχονται τῇ τούτου παρουσίᾳ· οἱ δὲ ἄνθρωποι ὁρῶντες τὸν ἀληθῶς βασιλέα καταλιμπάνουσι τοὺς πάλαι πλανῶντας αὐτούς. ἔτω καὶ πάλαι μὲν ἠπάτων οἱ δαίμονες τοὺς ἀνθρώπους, Θεοὺς ἑαυτοὺς παρεισάγοντες· ὅτε δὲ ἐφάνη ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν σώματι, καὶ ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τότε μὲν ἡ τῶν δαιμόνων ἀπάτη, ἀφανίζεται, καὶ παύεται· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀφορῶντες εἰς τὸν ἀληθινὸν τοῦ παντὸς Θεὸν Λόγον, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα. καὶ λοιπὸν ἐπιγινώσκουσι τὸν ἀληθινὸν Θεόν. τοῦτο δὲ γνώρισμα τοῦ εἶναι τὸν Χριστὸν Θεοῦ Λόγον καὶ Θεοῦ δυνάμιν ἐστί. τὰ γὰρ ἀνθρωπίνων παυομένων, καὶ μένοντος τοῦ ῥήματος τοῦ Χριστοῦ, δῆλόν ἐστι πᾶσι, τὰ μὲν παυόμενα εἶναι προσκαιρα, τὸν δὲ μένοντα εἶναι Θεὸν καὶ Θεοῦ υἱὸν ἀληθινὸν μονογενῆ λόγον. Ταῦτα μέν σοι παρ' ἡμῶν δι' ὀλίγων, ὅσον πρὸς σοι χείωσιν καὶ χαρακτηρα τοῦ κατὰ Χριστὸν πίστεως, καὶ τοῦ θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας ἀνατεθείσθω, ὦ φιλόχριστε ἄνθρωπε. σὺ δὲ τὴν πρόφασιν ἐκ τούτων λαβὼν, εἰ ἐντυγχάνοις τοῖς γραφῶν γράμμασι, γνήσιως αὐτοῖς ἐφιστάνων τὸν νοῦν, γνώσῃ παρ' αὐτῶν (τὰ λεγόμενα,) τελειότερον μὲν καὶ πρανότερον τῶν λεχθέντων τὴν ἀκρίβειαν. ἐκεῖναι μὲν γὰρ διὰ θεολόγων ἀνδρῶν πρὸς θεοῦ ἐλαλήθησαν, καὶ ἐγράφησαν. ἡμεῖς δὲ πρὸς τῶν αὐταῖς ἐντυγχανόντων θεολόγων διδασκάλων, οἱ καὶ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ

A Id cum vides, adora, ut ubique præsentem Salvatorem, & potens illud Dei Verbum & inter damnata habeas, quæ ab illo diminuuntur, & abolentur. Quemadmodum enim, sole præsente, tenebræ vim nullam habent: sed ubicunque lux circumfunditur, inde continuo proligantur: ita divino superventu Dei Verbi, non jam caligo idololatriæ vigorem suum habet, sed quotquot ubique sunt terrarum orbis partes, illius doctrina illustrantur. Cæterum: quemadmodum rege aliquo nunquam locorum comparente, sed domi occulto, non deesse solent tumultuosi, qui abutentes illius secessu, se principes renuncient, ac mentito habitu, falsisque insignibus simpliciores misere circumveniant, utpote qui nec verum regem conspicentur, & istum regem nominari audiant, nec sensum sui erroris percipiant, eo quod intra regias ædes non admittantur: & ut iidem, si verus rex in publicum prodeat, fraude fucoque tyrannorum ad illius præsentiam innotescente, relictis impostoribus, ad legitimum principem sese referunt: itidem quoque mortales, olim a dæmoniis honores insigniaque divinitatis sibi arrogantibus, erroris complebantur: ex quo autem in corpore Dei Verbum sese ostendit, nosque sui Patris notitia instruxit, dæmonum fraus abolita & compressa est: hominesque, conjectis in legitimum Patris Verbum oculis, relinquunt idola, & verum Deum inposterum cognoscunt, eaque res pro argumento haberi potest, Christum esse Dei Verbum: & Dei potentiam: cum enim humana obsolescant & desinant, Verbum autem Christi permaneat, nulli omnium incognitum esse potest, ea, quæ desinunt temporaria esse: eum vero qui maneat, Deum esse, & Dei Filium verum & unigenitum Verbum. Hæc tibi paucis, vir pie & Christianitatis amator, pro rudimento, (ut sic dicam,) alphabetico, & documento Fidei in Christum, illiusque ad nos divini adventus comprobatione, dicta sufficiant. Tu autem istinc sumpta occasione, si literas sacras evolvas, illisque legitime mente insistas, omnia ad exactum, plenius & liquidius, quam a me dici potuere, deprehendes. Illæ enim a viris rerum cælestium peritis, & ab ipso Deo conscriptæ sunt & enunciatæ: nos autem ista hausimus a magistris divinitus afflatis, qui eos libros evolverant, & sese divinitatis Christi martyres

teſtesque exhibuerant, quæ nos tuæ ſedulitati tradenda exiſtimavimus. Simul te latere nolim, alterum ejus adventum, iluſtrem & divinum, non humilitate comtemptibilem, ſed gloria magnificum, in expectatione eſſe atque imminere, cum non, ut patiatur, rediturus ſit, ſed ut fructus ſuæ crucis omnibus retribuat, immortalitatem videlicet & reſurrectionem & incorruptilitatem: nec ut judicetur, ſed ut judicet ſecundum ea, quæ quisque in corpore ſuo geſſerit, ſive bona, ſive mala ſint: ubi bonis quidem regnum cœlorum repoſitum deſtinatumque eſt: malorum vero deſignatoribus ignis æternus & caligo externa. Ita enim Dominus ait: *Iam ab hinc videbitis Filium hominis ſedentem a dextra potentiæ, & venientem in nubibus cœli in gloria Patris.* Quamobrem Salvatoris eſt Verbum, præinſtruens nos in illum diem, his verbis: *Eſtote parati, vigilate, quoniam ea hora, quam incognitam habetis, venturus eſt.* Nam ſecundum B. Paulum, *Oportet nos ſiſti ante tribunal Chriſti, ut accipiat quisque, prout ea ſunt, quæ corpore geſſit, ſive bonum, ſive malum.* Cæterum ad ſcripturarum indaginem, verumque intellectum opus eſt vita proba, animo puro, & virtute, quæ ſecundum Chriſtum eſt, ut mens per ejus tramitem decurrens ea, quæ expetit, adipiſci poſſit, quatenus fas eſt humanam naturam, quæ Dei Verbi ſunt, intelligere. Nam ſine pura mente, & vitæ Sanctorum imitatione, nemo comprehenderit Sanctorum verba. Quemadmodum enim, ſi quis intueri velit ſolis jubar, oculos plane detergit & in ſplendorem redigit, quantum poteſt ad ejus ſimilitudinem, cujus conſpiciendi deſiderio tenetur, ſeſe purificans, ut ita oculus, jam lumen redditus, lumen ſolis contempletur: aut quemadmodum, ſi quis civitatem aut provinciam perluſtrare velit, plane ad ipſum locum ſpectandi cauſa procedit: ita quoque, qui volet mentem virorum cœleſtia loquentium intelligere, prius detergere & abluere, vivendi diſciplina animam debet, & ad ſanctos accedere cum ſtudiorum factorumque ſimilitudine, ut illis, conſuetudine paris vitæ, familiaris redditus, quæ ipſis a Deo revelata ſunt, cognoſcat, & una cum illis inflammatus peccatorum quidem pericula, eorumque ignem in die judicii effugiat:

Matth. 26, 64.

2. Cor. 5, 10.

Α θεότητος γεγόναμεν μαθόντες, μεταδίδομεν ἡμῖν τῇ σῇ φιλομαθείᾳ, γνώσῃ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πάλιν πρὸς ἡμᾶς ἔνδοξον καὶ θείαν ἀληθῶς ἐπιφάνειαν, ὅτε οὐκ ἐπὶ μετ' ὀλιγείας, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ· ὅτε οὐκ ἐπὶ μὴ ταπεινότητος, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ μεγαλειότητι· ὅτε οὐκ ἐπὶ παθεῖν, ἀλλὰ λοιπὸν τοῦ ἰδίου σωροῦ τὸν καρπὸν ἀποδοῦναι πᾶσιν ἔρχεται· φημὶ δὴ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν· καὶ οὐκ ἐπὶ μὴν κρίνεται, κρινεῖ δὲ τοὺς πάντας, πρὸς ἃ ἕκαστος ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε φαῦλα· ἔνθα τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἀπόκειται βασιλεία οὐρανῶν, τοῖς Β δὲ φαῦλα πράξασι, πῦρ αἰώνιον καὶ σκότος ἐξώτερον, ὅτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος φησὶ· λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς. διὰ δὴ καὶ σωτήριός ἐστι λόγος, διὰ τοῦτο πίζων ἡμᾶς εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ λέγων· γίνεσθε ἕτοιμοι καὶ γρηγορεῖτε· ὅτι ἢ οὐκ οἴδατε ὥρα ἔρχεται. καὶ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον, δεῖ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος, πρὸς ἃ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε C φαῦλον. ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκ τῶν γραφῶν ἔρευναν καὶ γνῶσιν ἀληθῆ, χρεία βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς· ἵνα δι' αὐτῆς ὁδεύσας ὁ νοῦς, τυχεῖν, ὧν ὀρέγεται καὶ καταλαβεῖν δυνηθῇ, καθ' ὅσον ἐφικτόν ἐστι τῇ ἀνθρώπων φύσει τοῦ Θεοῦ λόγου μανθάνειν. αὐθις γὰρ καθαρᾶς διανοίας, καὶ τοῦ πρὸς τοῦτο ἁγίου τοῦ βίου μιμήσεως, οὐκ ἄν τις καταλαβεῖν δυνηθείη τοῦτων τῶν ἁγίων λόγους. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐθελήσειεν ἰδεῖν τὸ τοῦ ἡλίου φῶς· παντὸς τὸν ὀD φθαλμὸν ἀποσμήχει καὶ λαμπρυνεῖ, πρὸς τὸ ὅμοιον τῷ ποθουμένῳ ἑαυτὸν διακαθαίρων, ἵνα ὅτω φῶς γνόμενος ὁ ὀφθαλμὸς, τοῦ ἡλίου φῶς ἴδῃ· ἢ ὡς εἴ τις ἐθελήσειεν ἰδεῖν πόλιν, ἢ χώραν· πάντως ἐπὶ τὸν τόπον ἀφικνεῖται τοῦ θέας ἕνεκεν· ὅτως ὁ θέλων τῶν θεολόγων τὴν διάνοιαν καταλαβεῖν, προαπονίψαι καὶ προαποπλύναι τῷ βίῳ τὴν ψυχὴν ὀφείλει· καὶ πρὸς αὐτοὺς οὕτω ἁγίους ἀφικέσθαι τῇ ὁμοιότητι τῶν πράξεων αὐτῶν. ἵνα σὺν αὐτοῖς τῇ ἀγωγῇ τῆς συζήσεως γνόμενος, τὰ καὶ αὐτοῖς ἀποκαλυφθέντα παρὰ Θεοῦ καταλάβῃ, καὶ λοιπὸν ὡς ἐκείνοις συναφθεὶς, ἐκφύγῃ μὲν τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν κίνδυνον, καὶ τὸ τούτων πῦρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως,

ἀπολάβῃ δὲ τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκείμενα ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασας τοῖς κατ' ἀρετὴν βιῶσι, καὶ ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, τιμὴ, καὶ κράτος, καὶ δόξα, εἰς αὐτοῦ αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A ea vero percipiat, quæ sanctis sunt reposita in regno cœlorum, quæ neq; oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparata sunt iis, qui secundum virtutem vivunt, Deumque diligunt, & Patrem in Christo Iesu Domino nostro: per quem & cum quo, ipsi Patri una cum Filio in Spiritu sancto honor, potentia, ac gloria, in omnia secula seculorum, Amen.

B

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ;

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΝΙΚΑΙΑΝ ΣΥΝΟΔΩ ΠΡΟΣ ΑΡΕΙΟΝ ἐν ἔτει τῆς θείας σαρκώσεως τι. ἐν ἡμέραις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ μακαρίου Πάπα Σιλβέστρου, καὶ Ἐπισκόπου Βυζαντίου Ἀλεξάνδρου.

DISPUTATIO IN NICÆNO Concilio, contra Arium: habita anno Christi incarnationis ultra trecentesimum decimo, imperante pio Rege Constantino, beatoque Papa Sylvestro, & Episcopo Constantinopolitano Alexandro.

C

ΤΗ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ἀπήειν προσεληλυθὼς σὺν τοῖς φιλτάτοις μοι ἀδελφοῖς, πρὸς οὓς μοι ποθουμένους τοῦ Θεοῦ θέλοντος, ἡσυχῇ δέ πως βαδίζοντα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, ἅμα τοῖς προειρημένοις τοῦ Θεοῦ θέλοντος, ἤρξατό μέ τις τῶν συμπορευομένων μοι ἀνδρῶν περὶ τοῦ κυριακοῦ ῥητοῦ φάσκοντος· ὁ πατήρ μου πέμψας με, μείζων μού ἐστι. κἀγὼ φημὶ πρὸς τὴν πρᾶσιν, ἰοὺ προσαγόρευε· ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπίσχες τὴν περὶ τούτου ζήτησιν, γλυκύτατε ἀδελφῶν. ἐπὰν δὲ Θεοῦ ἐπιτρέποντος ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπανάζεύξωμεν, τὴν ἔξέτασιν τοῦ κεφαλαίου ἀσφαλεστάτην ποιησώμεθα· κἀμοῦ τοιαῦτα εἰρηκότος, αἰφνίδιός τις καθέχει τῆς εὐσεβείας ἐνθουσιασμὸς ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ἔλεγον δὲ ἐνεμαυτῷ

D

DEI providentia abibam comitatus charissimis meis fratribus, ad desideratos mihi Dei amicos, pedetentim incedens ob corporis imbecillitatem, una cum prædictis Dei servis: ibi unus ex comitibus scisitatus est, de verbo dominico, quod est: *Pater meus, qui me misit, major me est*, egoque respondi ad interrogationem, quam ille protulerat: Inhibe in præsentia hanc de hac re quæstionem, suavissime frater: verum ubi, permittente Deo, domum regressi essemus, me ejus capituli disquisitionem, quam solertissime facturum. Hæc ubi loquutus essem, obortus est subitus quidam in pectore meo pietatis afflatus: mecumque ajebam.

Joan. 14.

Non inconsiderate beatus Paulus scribens suo discipulo, Timotheo, loquutus
1 Tim. 4, 7. est: *Exerce temet ipsum ad pietatem.* Revera divinus thesaurus plenus omnino ineffabilium bonorum, & sub conjecturam non venientium est religio, & cultus Numinis: dicebamque mecum in animo, pietatem rem magnificam esse, & glorioſam, & quæ posset ipsius magnificentiam adeuntes salvos facere. Simul mihi & in mentem subibat Domini mei, Iesu Christi, parabola de vere beato pietatis affectu, & religione, & quæ maxima est, & omnibus immortalibus divitiis scaturit, adeo, ut raro in hominibus reperiatur: nisi qui supra vulgus eximii, mente veritatis studiosa, incorruptibilem ejus pulchritudinem perveſtigant. Qui tamen ipsi non suis viribus ad amabilem ejus conspectum perveniunt, sed eo deducuntur suo in Deum amore & assiduitate orationis, atque ita hoc donum Dei assequuntur: quo fit, ut æternum in animis gaudium concipiant, qui speciosam illius dignitatem contemplantur, ut ait Dominus:
Matth. 13, 44. *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agris, quem ubi invenit homo, lætatur: deinde abit, & vendit omnia, quæcunque habet, & emit agrum illum*, deinde, quasi intus in corde meo ageret, colloquitur mecum benevolenter, & ait: Homo, etsi multa sint peccata tua, retine fortiter veram pietatem: ob eam enim remissio peccatorum donatur, & mors vincitur, & in regnum cœlorum humano generi aditus patet. Præter hæc, & illud quoque in mente habui: Novit Dominus pios liberare, & iniquos servare in diem judicij, puniendos æterno igni. Nam quisquis est impius, is quoque & iniquus est. Ex impietate peccatum nascitur, omnium malorum mater, impietas, nutrix omnium mendacium hominum, dementia. Beatus igitur filius pietatis, quoniam hic Filius Christi vocabitur. Simul tandem stetimus in loco, quo iter habebamus, & nacti genuinos sincerosque homines, libenter quidem nos, & cum gaudio ibi commorabamur, quod digni habiti essemus, qui sanctos visitaremus: illi vero, quod fratres suos conspicerent. Nobis igitur hæc invicem communicantibus, quæ ad pietatem spectabant, multa cum modestia & frugalitate: derepente ex radice, Christo, inimici Arij

οὐκ ἀσκόπως ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιστέλλων τῷ ἑαυτοῦ μαθητῇ Τιμοθέῳ ἔφασκε, γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. ἀληθῶς γὰρ θεῖος ἐστι θησαυρὸς ἀῤῥήτων καὶ ἀνεικάστων ἀγαθῶν πεπληρωμένη τυγχάνει ἡ εἰς τὸ θεῖον εὐσέβεια· ἔλεγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ τῇ διανοίᾳ, ὅτι μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπίδοξός ἐστιν ἡ εὐσέβεια, καὶ δυναμένη σῶσαι τοὺς προσελαύνοντα τῇ ἑαυτῆς εὐπρεπείᾳ, ἐνῳκοῦσά δέ με καὶ τὸ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ παραβολὴ περὶ τῆς μακαρίας εὐσεβείας, ὡς μεγίστη τις καὶ πάντων ἀμεθέκτων πλούτων πεπληρωμένη τυγχάνει, καὶ σπανίως εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ἄρα ὑπὸ τῶν πολλῶν ὀλίγοι μόλις φιλαλήθει γνώμῃ κατατύχωσι τὸ ἀφθάρτου κάλλους αὐτῆς. καὶ οἵτινες δὲ οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει κατειλήφασι τὸν ἐπέρασον ταύτης ὄψιν· ἀλλὰ τῷ πρὸς Θεὸν φιλίᾳ συνελάμψαι, συχναῖς λιταῖς χρησάμενοι, εἰλήφασι τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ δῶρον· ὅπως ἀϊδίου χαρᾶς ἀνυστερήτως ἀπολαύσωσιν οἱ καταπειζόμενοι τὸ ὡραιότατον ταύτης ἀξίωμα. φησὶν ὁ Κύριος, ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε, εἶτα ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα, ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον· εἶτα ὥσπερ ἐνδοθεν ἐν τῇ καρδίᾳ μου, προσομιλεῖ μοι προσηνῶς, καί φησιν, ἄνθρωπε, εἰ καὶ πολλαί σοι εἰσιν αἱ ἁμαρτίαι, κράτει ἰσχυρῶς τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν· διὰ γὰρ ταύτης, καὶ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν παρὰ θεοῦ δίδοται, καὶ θανάτου νικᾶται, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ εἰσελάσαι ἄνεσις δωρεῖται. πρὸς δὲ τούτοις, εἰς ὑπόμνησιν ἐλήφθω καὶ τὸ, οἶδεν ὁ Θεὸς εὐσεβεῖς ῥυέσθαι, ἀδίκους δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους αἰωνίῳ πυρί· καὶ γὰρ ὁ ἀνόμως, οὗτος τυγχάνει καὶ ἀσεβὴς, ἐκ δὲ τῆς ἀσεβείας, ἁμαρτία γίνεται. μήτηρ δὲ πάντων τῶν κακῶν, ἡ ἀσέβεια, λήθης δὲ ψυχῆς ἁπάντων ἡ ἄνοια τυγχάνει, μακάριος δὲ ὁ τῆς εὐσεβείας υἱός, ὅτι οὗτος υἱὸς Χριστοῦ κληθήσεται. ἀθρόως δὲ ἐπέστημεν τῷ τόπῳ ἔνθα ἦμεν τοῖς ὁμοίοις πεποιημένοι, καὶ συντυχόντες τοῖς γνησίοις, ἀσμένως διετελοῦμεν ἅπαντες, ἡμεῖς τε, ὅτι ἠξιώθημεν τοὺς ἁγίους θεάσασθαι, ἐκεῖνοι δὲ ὅτι ἀδελφοὺς ἑωράκασι. κοινολογουμένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ πολὺ τῶν ἀνηκόντων τῇ σεβασμιωτάτῃ θρησκείᾳ, μετὰ πολλῆς εὐταξίας καὶ φειδοῦς· αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ Χριστοῦ ἀρειομάχου,

θηρίον ἀνθρωπόμορφον εἰσεπήδησε πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς βραχὺ ἐπακροασάμενος τῶν A belua ſub humana ſpecie ad nos inſiluit : & aliquantiſper audiens ſermones
εὐσεβείας ῥημάτων, μὴ δυνάμενος φέρειν, ἔλεξε τοιάδε· ἢ διδάξατέ με τὴν ὑμετέραν δόξαν, pietatis : ac tandem eorum impatiens,
ἢ διδάξω ὑμᾶς τὸ ἐμὸν φρόνημα. ἐγὼ δὲ, ἀπεκρινόμην πρὸς αὐτὸν· μὴ πάντας προσ- in hæc verba prorupit : Aut docete
καλοῦ εἰς ζήτησιν· μεγάλοι γάρ εἰσιν ἐν τῷ me veſtram doctrinam , aut ego do-
οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. εἰ δὲ βούλῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος cebo vos meam ſententiam. Hic ego
πρὸς μετὸν σμικρότατον μόνον συνεξέτασαι, illi reſpondi : Ne provoca omnes ad
ἥδιστα ἐγώ σοι τοῦτο παρέξω πρὸς τὸ ζήτημα- diſputationem : Magni enim viri ſunt
τος. προσάγαγε πρῶτον τὸν προφάσιν, μόνον in domo Dei , ſed, ſi vis , in præſen-
φιλαλήθως ποιήσωμεν τὴν συνέξετασιν, B tia adverſum me, qui minimus ſum ,
καὶ μὴ φιλονεικότερον πρὸς τὰ προφερόμενα in aciem prodi. Nam ego me tibi li-
νῦν τοῦ πλησίον θεόπνευστα ῥήματα διατεθῶμεν. ΑΡ. εἶπεν· ἐμοὶ δοκεῖ προηγουμένως bentiſſime offero ad hanc diſputatio-
ὀφείλειν ὑφ' ἑκατέρων ἐμοῦ τε καὶ σοῦ εἰς nem , modo ſtudio veritatis hanc diſ-
τὰ ζητούμενα, ἑκάστου τε ἡμῶν ἐνθεῖναι, ἃ quiſitionem ſubeamus , & non verbis
φρονεῖ περὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, καὶ Πνεύματος divinis , quæ ultro citroque adferen-
ἁγίου, ἐν πίστει, ὅπως κατὰ σκοπὸν πέμπω- tur , pervicaciam adhibebamus. Hic
μεν τοὺς λόγους, καὶ μὴ εἰς κενὸν ποιησώμεθα *ARIUS* ita locutus eſt : Mihi videtur
ἀμίλλαν λόγων, φανερόν τε ᾖ ἡ παρεδόσα neceſſarium in hoc negotio , ut uter-
δόξα, ὁμοίως τε καὶ ἡ καθαιρουμένη. περὶ γὰρ que definiat , & exponat , quid de
πίστεως βούλομαι ζητῆσαι πρός σε, ἐπειδὴ μά- Deo , & Chriſto , & Spiritu ſancto
λιστα ἀκήκοα ὀρθῶς μὴ ὁμιλουμένων ὑμῶν περὶ ſentiendum putet , idque per com-
τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστεως καὶ εὐσεβείας. ΑΘ. pendium , ut ad ſcopum verba noſtra
εἶπεν· θεοπρεπῶς πάντα σοι διατέθεται, ἐγὼ C conjiciantur , & ne inaniter verbis
γὰρ ὃ φρονῶ, φημὶ ἐν πίστει· πιστεύω εἰς ἕνα digladiemur : ita enim, quæ ſententia
Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ἀεὶ ὄντα Θεὸν vincat , & quæ vincatur , in aperto
πατέρα, καὶ εἰς τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν μονογενῆ υἱὸν erit. Nam de fide volo tecum diſce-
τοῦ Θεοῦ, ὅτι συνυπάρχει τῷ ἰδίῳ πατρί, καὶ ptare , maxime quia audivi vos, non
ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός ἐστιν ὁ υἱός, καὶ recte differere de fide & religione in
ὅτι ἴσος ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ τυγχάνει, καὶ ὅτι ἰσότιμός Deum. Hic *ATHANASIUS*. Ego,
ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι συνὼν τῷ πατρὶ αὐτοῦ quod ſentio, compendio dicam. Cre-
πάρεστι παντοχοῦ τῇ θεότητι, καὶ ὅτι πάντα πε- D do in unum Deum , Patrem omni-
ριέχει τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὑπεξέχεται τῶν potentem , Deum ſemper Patrem : &
ὄντων ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς ὁ in Deum Verbum , unigenitum Fi-
πατὴρ αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι τῆς lium Dei , eumque una cum Patre
πατρὸς ἐστιν οὐσίας, καὶ συναΐδιον τῷ πατρὶ καὶ ſuo coëxiſtere , & ex ſubſtantia Patris
τῷ υἱῷ τυγχάνει τὸ ἅγιον Πνεῦμα. τὸν λόγον φη- eſſe , & æqualem ſuo Patri eſſe , &
μὶ ἐν σαρκὶ γεγονέναι. ΑΡ. εἶπεν· πιστεύω κἀγὼ ejusdem dignitatis , & cum Patre ſuo
εἰς ἕνα Θεὸν ἀΐδιον, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὃν πρὸ per deitatem ubique adeſſe , & o-
τῶν αἰώνων ἔκτισεν ὡς Θεὸς, καὶ υἱὸν ἐποίησε. καὶ mnia continere ſua eſſentia , & a nemi-
πάντα, ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς, μὴ ἔχων, ἔλαβε παρὰ ne contineri , quemadmodum & Deus
τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἴσος ἐστὶν ὁ υἱὸς, οὐδὲ ἰσότι- Pater ipſius. Credoque in Spiritum
μος τῷ πατρί· ἀλλ' ὑπολείπεται τῆς Θεοῦ δόξης ὡς ποίημα, λείπεται τῆς Θεοῦ δυνάμεως· ſanctum , eum eſſe Patris ſubſtantiæ ,
καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγο- & coæternum cum Patre & Filio,
νός. ἰδοὺ κἀγὼ ταῦτα φρονῶ. ΑΘ. εἶπεν· λοιπὸν μὴ πάσης ἐπιστήμης ἄρχου τῆς ζητήσεως, Verbum quoque dico in carne fuiſſe.
ARIUS contra hæc: Credo & ego
in unum Deum æternum , & Filium
ejus , quem ante ſecula creavit , ut
Deus, Filiumque ſibi fecit : &, quæ-
cunque habet Filius , ea, cum non ha-
beret , accepiſſe a Deo atque ideo il-
lum Patri non æqualem eſſe , neque e-
jusdem dignitatis , ſed ut creaturam re-
linqui , & deficere a gloria Dei , eun-
demq; minorem eſſe, quantum attinet ad
potentiam Dei : Credoque in Spiritum
ſanctum e Filio genitum. En tibi ſenten-
tiam meam. Hic *ATH.* inquit : Jam mihi
cum omni arte exordire quæſtionem :

video enim, te magnis malis teneri: quanquam tu ultro in primo accessu nos increpabas, quasi non recte de Patre, & Filio, & Spiritu sancto sentientes. Hic *ARIUS.* Quomodo ais Deum semper Patrem, qui solus Deus est, & sua voluntate condidit Filium, quemadmodum scriptum est? *ATHANASIUS.* Ubi scriptum est, quod solus Pater Deus est? *ARIUS.* Apud Paulum Apostolum, qui ita dicit: *Nobis unus Deus, ex quo omnia,* *Ephes. 4, 6.* *ATHANASIUS.* Sequentia Apostoli verba adjunge, dicit enim: *Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia.* *ARIUS.* Vides, Filium ministrum operis, non autorem, quod ipse de se pronunciavit, nisi in iis, quæ viderit Patrem facientem? *Quæ enim Pater facit, & hæc filius facit,* *Ibidem.* observa hic Filium esse ministrum creationis, non creatorem. *ATHANASIUS.* Vide, ne pugnes cum veritate: Nam dictum Pauli, quod putas valere in causa Dei Patris, hoc ipsum quoque de Filio dici, apud Paulum reperies. Ita enim *Ephes. 4, 11.* inquit: *Et ipse posuit in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas: istos rursum Evangelistas, illos vero pastores, & magistros, ad consummationem populorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, omnes occurramus in unitatem fidei, & agnitionem filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut non amplius simus infantes, fluctuemusque, & horsum illorsum rapiamur, undiq; mobiles omni vento humanæ doctrinæ temerariæ & vafræ, aditer sternendum errori. Sed veraces in dilectione, adolescamusque per omnia in eum, qui est caput, Christum, ex quo omne corpus ratione & proportione coaptatum, conglutinatumque, per omnem junctura suppeditationis,* &c. Vide'n hanc vocem (*ex quo*) communiter prædicari de Patre & Filio, quam tu duntaxat Patri vendicas? *ARIUS.* Bene est, quod recitas totum hoc membrum Apostoli: Sed ego majoris fidei esse censeo Domini Verbum, quam Apostoli: Ille enim inquit, quod ex se non possit quicquam facere, nisi viderit Patrem facientem. *ATHANASIUS.* Quid in principio Deus fecit? *ARIUS.* Cœlum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, ut scriptum est. *ATHANASIUS.* Ergo superest, ut a te ostendatur, quosnam cœlos, quam

A ὁρῶ γάρ σε ἐν μεγάλοις κακοῖς ἐνεχόμενον, εἰ καὶ τὰ μάλιστά σου παρελθὼν ὑπὸ αἰτίαν ἡμᾶς ἐποίησας, ὡς μὴ ὀρθῶς φρονοῦντων ἡμῶν περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. ΑΡ. εἶπεν· πῶς φῂς τὸν Θεὸν ἀεὶ πατέρα, ὃς μόνος Θεὸς ὢν, ἰδίᾳ βουλήσει ἔκτισεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. ΑΘ. εἶπεν· ποῦ γέγραπται, ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ πατήρ; ΑΡ. εἶπεν· τῷ Παύλῳ Ἀποστόλῳ, φησὶ γὰρ, ἡμῖν δὲ εἷς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. ΑΘ. εἶπεν· τὰ ἑπόμενα ἀνάγνωθι τοῦ Ἀποστόλου ῥήτα, ἔφη γὰρ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. ΑΡ. εἶπεν· ὁρᾷς, ὅτι ὑπουργός ἐστι, καὶ οὐχὶ αὐτουργὸς ὁ υἱός; καθὼς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἔλεξεν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα; ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ· πρόσεχε πῶς ὑπουργὸς καὶ οὐ δημιουργός ἐστιν ὁ υἱός. ΑΘ. εἶπεν· ὅρα, μὴ μάχου πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ὅπου γὰρ τοῦ Παύλου ῥητὸν δοκεῖς κρατεῖν περὶ Θεοῦ πατρὸς, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εὑρήσεις παρ' αὐτῷ τῷ Ἀποστόλῳ λεγόμενον· φησὶ γὰρ, καὶ αὐτὸς ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τοὺς δὲ Εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν λαῶν, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ πνεύματι τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ παῦ τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, καὶ τῆς ἕξης. ὁρᾷς, ὅτι ἡ φωνὴ κοινῶς κατηγορεῖται πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ σὺ μονομερῶς περὶ πατρὸς ἐξείληφας; ΑΡ. εἶπεν· καλῶς ἐμνημόνευσας περὶ τούτου ὅλην τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀποστόλου, ἀλλ' ἐγὼ ἀξιοπιστότερον ἡγοῦμαι τυγχάνειν τοῦ Ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, τὸ προφερόμενον κυριακὸν τῶν ἐμῶν λόγιον, ἔφη γὰρ ὁ Κύριος, μὴ δύναμαι ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα. ΑΘ. εἶπεν· τί ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ. ΑΡ. εἶπεν· οὐρανὸν, γῆν, θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καθὼς γέγραπται. ΑΘ. εἶπεν· σκόπει λοιπόν ἐστιν ἀποδειχθῆναι σοὶ πάντα, ποίους οὐρανούς,

καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν πρώτοις, εἶτ' ἤδη ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐφεξῆς ἐποίησεν ὁμοίως τῷ πατρὶ αὐτοῦ. AP. εἶπεν· ἀθέμιτον ἡγοῦμαι τυγχάνειν τὸ εἰπεῖν, πρῶτον κόσμον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδημιουργῆσθαι, ἕτερον δὲ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, δευτέρου μὴ δυναμένου ἀποδειχθῆναι, καταδήλου ὄντος τοῦ πράγματος πᾶσι, ὅτι εἷς τυγχάνει ὁ ὁρώμενος κόσμος. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν ἀφ' ἑαυτοῦ δημιουργεῖ ὁ υἱὸς τὰ πάντα. AP. εἶπεν· ὠδάκαλόν μοι εἰπέ μοι, πῶς ἀφ' ἑαυτοῦ; οὐκ ἔστι δὲ ὃς λέξει τοῦτο. ΑΘ. εἶπεν· ὁ σοφὸς τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ποῦ δύναται; AP. εἶπεν. ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. ΑΘ. εἶπεν· Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία τυγχάνει κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ναὶ, ἢ οὔ; AP. εἶπεν· ὁμολογουμένως Χριστὸς δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. ΑΘ. εἶπεν· ἡ σοφία ἦν, μὴ ἀλλαχόθεν σοφίζεται; AP. εἶπεν· μὴ γένοιτο. ΑΘ. εἶπεν· οὐκ ἦν ἀφ' ἑαυτῆς πάντα ὡς σοφία πράττει. AP. εἶπεν· ὅτως ἔχει· οὐκοῦν ὁ πατὴρ, ὅδεν ἐδημιούργησεν; ΑΘ. εἶπεν· ἄνες, καὶ μὴ προπετῶς λάλει, ἃ μὴ θέμις μήτε λέγειν, μήτε ἀκούειν, ὡς μὴ δυναμένων τινὸς μεταστρέψαι τὰ τοιαῦτα. πλὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος, δός μοι λόγον περὶ τοῦ ἐρωτῶ· ὁ δυνατὸς, πῶς αὐτουργεῖ; AP. εἶπεν· ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ τὸ πᾶν πράττει. ΑΘ. εἶπεν· Χριστὸς ἦ ἀρεστῶς Θεοῦ δύναμις ὑπάρχει; AP. εἶπεν· ὡμολόγηται. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν Χριστοῦ δυνάμεως ὄντος Θεοῦ, ἅπερ δημιουργεῖ ἡ δύναμις, τοῦτέστιν ὁ Χριστὸς, ταῦτα ποιεῖ ὁ πατήρ. AP. εἶπεν· πῶς ἅπερ δημιουργεῖ ὁ Χριστὸς, ταῦτα δημιουργεῖ ὁ Θεός; ΑΘ. εἶπεν· ἡ δύναμις ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ κεχώρισται; AP. εἶπεν· μὴ γένοιτο· τίς γάρ ποτε ἐώρακεν ἀγωνιστὴν, πάλη ἰδίως δυνατιζόμενον, καταμόνας ἢ τὴν δύναμιν αὐτοῦ; εἰ γὰρ ἴωτον, ἐπ' ἀμφοτέρους ἂν ἐκομίσαντο τὰ βραβεῖα ἥρωι καὶ στέφανοι. ΑΘ. εἶπεν· ὀρθῶς ἔφης. εἰ οὖν ἐπ' ἀνθρώπου τοῦτο ἑώρακας, μήτε δύναμιν κεχωρισμένως τι πράττειν, μήτε μὴν τὸ σῶμα ἑτέρως ἐνεργεῖν τι, οὐκοῦν ὁ Χριστὸς δύναμις ὢν πατρικὴ, ἀχωρίστως πάντα, ἃ πράττει ὁ πατὴρ, πράττει ταῦτα αὐτός. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἔστω ὅτως, τὸ ἀχωρίστως δημιουργεῖν τὸν υἱὸν σὺν τῷ Θεῷ τὸ πᾶν, μή τι δύναται καὶ ἴσον εἶναι τῷ Θεῷ; καθὼς συνῆκας τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστιν;

A terram, & quodnam mare cum cæteris, quæ in iis sunt, principio fecerit Deus, ac deinde quid Filius, cum ea condita vidisset, ut ipse quoque similiter, quemadmodum Pater suus, eadem fecerit. *ARIUS.* Nefarium puto asseverare, primum mundum a Deo conditum esse; alterum autem a Filio, cum de secundo mundo nulla demonstratio suppetat, nimirum re ipsa apud omnes manifesta, non alium esse mundum, quam, qui conspicitur. *ATHANASIUS.* Igitur ex se Filius creavit omnia. *ARIUS.* Obsecro, dic mihi, qui fieri B potest, ut ex se crearit omnia? non est, ut quispiam hac dicat. *ATHANASIUS.* Sapiens consilium suum, quod secum init, ubinam comperit? *ARIUS.* In sua sapientia. *ATHANASIUS.* Christusne Dei potentia & sapientia est, secundum beatum Paulum? aisne, an negas? *ARIUS.* Extra controversiam est, Christum esse Dei potentiam & sapientiam. *ATHANASIUS.* Sapiens sapientia sua, an aliunde sapiens redditur? *ARIUS.* Absit, ut aliunde. *ATH.* Igitur ex se omnia, ut qui sapientia sit, C efficit. *ARIUS.* Ita se habet. Ergo Pater creavit? *ATHANASIUS.* Audi igitur, & ne temere loquare, quæ dictu audituque nefaria sunt, quasi ista tua a nemine subverti queant. Sed tamen jam respondemihi in præsentia de eo, quod percunctaturus sum. Is, qui potens est, unde creator rerum efficitur; *ARIUS.* Sua potentia omnia fiant. *ATHANASIUS.* Christusne potentia Dei est? *ARIUS.* In confesso est. *ATHANASIUS.* Igitur cum Christus sit potentia Dei, quæcunque facit hæc potentia, hoc est, Christus, eadem & fecit Pater. *ARIUS.* Quomodo si facit D Christus, hæc Deus fecerit? *ATH.* Potentiane a potente divisa est? *ARIUS.* Minime, qvis enim unquam vidit luctatorem in palæstra seorsum ipsum fortiter agere? & seorsum ab illo ejus fortitudinem? nam si id esset, præmia & coronas ad utrumque deferri oporteret. *ATH.* Recte dicis, si igitur in homine id ita se habere judicas, ut neque vis corporis per se, neque corpus sine hac vi separatim quid agat: Ergo Christus, qui est potentia Patris omnia indiscreto, quæ operatur Pater, & ipse quoque operatur. *ARIUS.* Esto, ut indiscreto Filius omnia operetur cum Patre, sed nunquid poterit esse æqualis Deo, cum ipse ex eo loquente audias: *Pater, qui me misit, major me est?* Joh. 14.

ATHANASIUS. Quæram vicissim ex te, sed, age, responde: Servator mundi sibi contraria loquitur? *ARIUS.* Absit, semper enim sibi in dicendo congruit Dei Filius. *ATH.* Cur igitur in alio loco dicit: *Ego & Pater unum sumus.* *AR.* Tu Sabellius es. *ATH.* Cur Sabellius? *AR.* Quia Patrem & Filium unum dicis. *ATH.* Ne mihi mendacia affinge: non enim ita dico, quod Pater & Filius unum sit, sed quod Dominus dixerit: *Ego & Pater unum sumus.* *AR.* Sed hæc hæresis Sabellii est. *ATH.* Ergo Dominus, qui dixit: *Ego & Pater unum sumus*, ideone Sabellius est? Nonne omnes Christiani Iesum agnoscimus Dei Filium esse: & tu eum Sabellium dicis, & magistrum hæreseos? *AR.* Absit, ut sentiam, quippe cum Servator hoc dixerit: *Ego & Pater unum sumus*, de sua cum Patre concordia. *ATH.* Qua de causa hoc Dominus dixit: aut quid volebat docere: concordiamne suam cum Patre, (ut tu vis,) an Deitatem: quod recta ratio dictat? Nam si pro tua sententia concordiam demonstrare volebat, nunquid ergo testes comparare sibi voluit, metuens scilicet, ne a Patre ignominiose defraudaretur? Quod si ita est, filius nimirum secundum te Patrem accusat: quasi foret imperitus & ab inita inter se concordia perduellis: Quæ quidem, si ita se habent, jam cogita, quo te abducat tuus sensus. *AR.* Quid tibi vis: num ut dicamus, Pater & Filius unum sunt? *ATHANASIUS.* Dominus Iesus non dixit: *Ego & Pater unum sum, sed unum sumus*, & dualitatem in hoc Verbo (*sumus*) perfectam ostendit, & in hoc vocabulo unum, ea, quæ sunt, substantiæ, significavit. - Tu autem, re non intellecta, ad absurda raperis. *ARIUS.* Quid? Nonne Dominus dixit: *Pater, qui me misit, major me est?* *ATHANASIUS.* Quid? nonne quoque Servator dixit: *Ego & Pater unum sumus?* ac rursum: *Qui videt me, videt & patrem meum?* Quin imo & Apostolus quoque æqualitatem Filii, quam habet cum Patre liquido ostendit, his verbis: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit formam Servi assumens.* Vides æqualem Filium suo Patri, & non minorem? *AR.* Magna discordia mihi videtur scripturarum, in re præsenti. *ATHAN.* Absit, ut obloquatur homo divinis, & a Deo inspiratis scripturis, quasi non omnia inter se consonent: ut enim libra

Joan. 10, 30.

Joan. 10, 30.

Ibidem.

Philipp. 2, 6. 7.

ΑΘ. εἶπεν· ἐρωτήσω σε, σὺ δὲ ἀποκρίθητί μοι, ὁ Σωτὴρ μὲν διανοίᾳ ἐφθέγξατο ἑαυτῷ; ΑΡ. εἶπεν· μὴ γένοιτο, ἀσυναρχοῦ γὰρ σύμφωνον ἑαυτῷ τυγχάνει ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ΑΘ. εἶπεν· πῶς ἓν ὁ Κύριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ φάσκει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ΑΡ. εἶπεν· σὺ Σαβέλλιος εἶ. ΑΘ. εἶπεν· διὰ τί εἰμι Σαβέλλιος; ΑΡ. εἶπεν· ἐπειδὴ εἶπας, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐσμεν. ΑΘ. εἶπεν· μὴ καταψεύδου μου, ὃ γὰρ ἔτως φημί, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐσμεν, ἀλλ' ὅτι ὁ Κύριος ἔφη, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ΑΡ. εἶπεν· αὕτη ἡ αἵρεσις Σαβελλίου ἐστίν. ΑΘ. εἶπεν· οὐκ οἶδα ὁ Κύριος ὁ εἰρηκώς, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, Σαβέλλιος ἦν; ἢ πάντες οἱ Χριστιανοὶ Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἴδαμεν; σὺ δὲ Σαβέλλιον καὶ διδάσκαλον αἱρέσεως αὐτὸν φῄς; ΑΡ. εἶπεν· μὴ γένοιτό μοι τοῦτο φρονῆσαι, ὁ γὰρ Σωτὴρ εἶπεν περὶ συμφωνίας, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ΑΘ. εἶπεν· ἕνεκεν τίνος ἔλεξε τοιάδε ὁ Κύριος; τί θέλων ἀξιοῦσθαι; τὴν συμφωνίαν πρός σε, ἢ τὴν θεότητα πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον; εἰ μὲν γὰρ τὴν συμφωνίαν πρός σε, ἄρα μαρτυρίας κατασκευάζεται πρὸς τοῦ πατρός; μὴ ἄρα ἀθέτησις αὐτῷ γένηται ὑπὸ τοῦ πατρός. εἰ δὲ τοῦτο ἔτως ἔχει; ὁ υἱὸς κατηγορεῖται τοῦ πατρὸς πρός σε, ὡς ἀγνώμονος καὶ μὴ μένοντος ἐν ταῖς συνθήκαις τῆς συμφωνίας τοῦ πατρός. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἔτως ἔχει, λοιπὸν νόησον πόσε ἀπάγει σὸν φρόνημα. ΑΡ. εἶπεν· ἀλλὰ τί θέλεις, ἵνα εἴπωμεν, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐσμεν. ΑΘ. εἶπεν· ὁ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ εἶπεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν εἰμι, ἀλλ' ἔφησεν, ἕν ἐσμεν, καὶ τὸν δυάδα τελείαν παρέστησεν ἐν τῷ λέξαι, ἕν ἐσμεν. τὸ δὲ ἕν, τὸ τῆς οὐσίας ἐσήμανε· σὺ δὲ μὴ νοήσας, εἰς ἀτοπίαν ἐχώρησας. ΑΡ. εἶπεν· ὁ Κύριος οὐκ εἶπεν, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστιν; ΑΘ. εἶπεν· ὁ Σωτὴρ οὐκ εἶπεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; καὶ πάλιν, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὁ Ἀπόστολος τὴν ἰσότητα τοῦ υἱοῦ, ἣν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, σαφῶς ἐδήλωσεν, λέγων, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν. ὁρᾷς, ὅτι ἴσος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἰδίου πατρός, καὶ οὐ μικρότερος; ΑΡ. εἶπεν· ἀσυμφωνία πολλή μοι καταφαίνεται τῶν γραφῶν ὑπὸ τοῦ παρόντος. ΑΘ. εἶπεν· μὴ γένοιτο, ἵνα ἀνθρώπου κατείπωμεν θείων καὶ θεοπνεύστων γραφῶν, ὡς οὐ συμφωνίας ταῦτα πάντα φθεγγομένων, ζυγὸς γὰρ

ὥσπερ δίκαιον, ὕτω συμφωνοῦσι πρὸς ἑαυτὰς πᾶσαι αἱ γραφαί. ΑΡ. εἶπεν· πῶς συμφωνοῦσιν; ὁ Σωτὴρ ἔφη, ὁ πατὴρ, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστι. πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἑτέρως, ὁ ἑωρακώς ἐμε, ἑώρακε τὸν πατέρα· δι' ὃ σημαίνει τὸν ἀπαράλλακτον αὐτοῦ ἰδέαν, ἣν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ὡς καὶ ὁ Παῦλος φησι, μὴ ἴσον τὸν υἱὸν τοῦ ἰδίου πατρὸς τυγχάνειν. ΑΘ. εἶπεν· ἄνθρωπε ἄνες καὶ σεαυτὸν, ὅτι οὐκ ἀπέζευκται ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστι, τῶν λοιπῶν κεφαλαίων. ΑΡ. εἶπεν· ἐὰν τοῦτο ἀποδείξῃς, ὅπερ ἀνέχωρεντόν ἐστι, τάχα καὶ μὲ ποιήσεις τῷ σῷ φρονήματι ἐπακολουθῆσαι. ΑΘ. εἶπεν· ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς Θεός ἐστιν, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· Θεὸς κτίσθεὶς ὑπὸ Θεοῦ. ΑΘ. εἶπεν· ὡς θέλεις, ἀποκρίθητί μοι πρὸς τοῦτο ἐρωτῶ, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς πάντα ἐποίησεν, ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· πεπαιδεύσθαι, ὅτι πάντα ἐποίησεν, ὡς δυνάμεις τὴ σοφία τυγχάνων Θεοῦ. ΑΘ. εἶπεν· ἐν ᾧ οὖν πάντα περιέχει τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα, ἤτοι ὁρατὰ ἤτοι ἀόρατα ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός. ΑΡ. ἔφη· ὕτως ἔχει. ΑΘ. εἶπεν· παντάχου ἐν πάρεστι τῇ οὐσίᾳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ. ἐὰν εἴπῃς, ὅτι οὐ πάρεστι παντάχου, ἄρα μείζονα ἐρεῖς τὰ ῥήματα τοῦ δημιουργοῦ. ΑΡ. εἶπεν· πάρεστι παντάχου. ΑΘΑΝ. εἶπεν· εἰ ἐν παρὼν τυγχάνει παντάχου ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πῶς λέγεις τὸ, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστιν, ἀπόδος μοι τὸν λόγον. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἀπορῶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἀξιῶ, φράσον μοι, ἵνα λόγῳ εἴπεν ὁ Σωτὴρ μείζονα ἑαυτοῦ τὸν πατέρα; ΑΘ. εἶπεν· ἐὰν μὴ πρότερόν μοι εἴπῃς, ὃ ἐρωτῶ, ὃ μή σοι εἶπω, ὅπερ θέλεις. ΑΡ. εἶπεν. λέγε, ὃ βούλει. ΑΘ. εἶπεν· οἱ Ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσιν, ἢ ἄνθρωποι; ΑΡ. εἶπεν· ἄνθρωποι μὲν σώματι τυγχάνουσιν, Ἄγγελοι δὲ πνεύματα ὄντες, ἀσώματοί εἰσιν. ΑΘ. εἶπεν· ἵνες ἐν κοπιῶσιν, ἄνθρωποι, ἢ Ἄγγελοι; ΑΡ. εἶπεν· Ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσι, πρὸς τὸ διακονεῖσθαι αὐτῷ καμάτου πεῖραν μὴ λαβεῖν, ἀνθρώπῳ δὲ τῷ κάμνειν ἴδιον, διὰ τὴν τοῦ σώματος βαρεῖαν ὀλκήν. ΑΘ. εἶπεν· ὁ οὖν Κύριος πῶς ἐκοπίασε, γέγραπται γὰρ, Ἰησοῦς ὁ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέζετο. ΑΡ. εἶπεν, σωτήρ ἀγέσμε, ὡς ἠθέλησας ἐπὶ πλεῖόν μου τὴν Ἀγγέλων καὶ τὴν ἀνθρώπων, ἐχ' ὡς θεὸς Λόγος ἐκοπίασεν,

justa, ita inter se congruunt omnes scripturæ. *ARIUS.* At qui congruerint ista: *Pater, qui me misit, major me est*: & : *Ego & Pater unum sumus*: Iterum alio modo: *Qui videt me, videt & Patrem meum*: per quod designat immutabilem sui speciem, quam habet cum patre suo: ut & Paulus ait, æqualem suo Patri Filium non existere. *ATHANASIUS.* Audi, homo, ac intellige, non dissidere capitulum illud, quod dicit: *Pater, qui me misit, major me est*, a reliquis capitibus. *ARIUS.* Si hoc ostenderis, quod quidem possibile fuerit, forsan & me facies, ut tuam sententiam sequar. *ATHANASIUS.* Quid Filius Dei, Deusne est annon? *ARIUS.* Deus creatus a Deo. *ATHANASIUS.* Si vis, responde mihi, quod rogo, Dei Filius creavitne omnia, an non? *AR.* Concessum est prius, eum omnia fecisse, ut qui sit potentia & sapientia Dei. *ATHANASIUS.* Ergo omnia continet, quæ a se sunt condita, sive visibilia, sive invisibilia Dei Filius. *ARIUS.* Ita se habet. *ATHANASIUS.* Vbique igitur adest vi majestatis & essentiæ suæ. Nam, si dicas, eum non ubique adesse: majores dices res creatas creatore. *ARIUS.* Adest ubique. *ATHANASIUS.* Si igitur ubique adest Dei Verbum, unde est quod dicit: *Pater, qui me misit, major me est*: redde mihi ejus rationem? *ARIUS.* Ego hic hæreo, sed quæso dic tu mihi, qua ratione dixit Servator, majorem se suum patrem esse? *ATHANASIUS.* Nisi prius dixeris, quod ego quæro, non dicam, quod tu vis. *ARIUS.* Dic, quid velis. *ATHANASIUS.* Angeli incorporeine sunt, an homines potius? *ARIUS.* Homines in corpore sunt, Angeli vero, quia Spiritus, incorporei habendi sunt. *ATHANASIUS.* Qui igitur fatigantur, hominesne, an Angeli sunt? *ARIUS.* Angeli, qui in laborando corporibus carent, lassitudine non tentantur: hominibus autem propria est lassitudo, ob corporis molem & pondus. *ATHANASIUS.* Dominus igitur, unde fatigationem sensit? Scriptum est enim: *Jesus, cum lassus esset ex itinere, sedebat.* *ARIUS.* Adducis me, quo lubet, exemplo Angelorum & hominum, non Verbum, quod Deus est, laborasse lassitudine,

sed ideo factum, ut ostenderet carnem, quam prius non habebat, cum Verbum & Deus esset, eam se denuo resumsisse: ideoque carni suæ permisisse, ut pateretur, quæ carnis sunt propria, quo constare possit, eam carnem esse. *ATHANASIUS.* Memor sis, confessum fuisse, Verbum & Deum ubique adesse. *ARIUS.* Quidni? *ATHANASIUS.* Si sane ubique: Cur igitur ab eo dictum est: *Pater, qui misit me, major me est? ARIUS.* Oro te, ne graveris auferre velamentum istud a litera, idque quam primum: valde enim me torquet. *ATH.* Uter illorum est, qui ita fatigatus fuit, homone, an Deus Verbum? *ARIUS.* Homo. *ATHANASIUS.* Tuum igitur est, reliqua, cogitatione consequi. *ARIUS.* Deprehendo ex hoc dicto tuo, quod velis Deum ubique adesse, nimirum quod respectu carnis suæ euntis, & lassitudine laborantis, hæc verba dixerit: *Pater, qui me misit, major me est*, idque merito. *ATH.* Jam in mentem revoca tuam sententiam, quam dixisti. Verbum, quod Deus est, conditum esse, unde mutuabimus rerum initium: ego enim non ausim ita temere loqui de æterna Deitate Filii. *ARIUS.* Ego hoc de scripturis affero: tu autem, unde habes, quod æternum Filium dicis? *ATH.* Ego ex divinitus inspiratis literis didici, æternum esse Filium Dei. *AR.* Ubi sunt scripturæ, quæ eum æternum dicunt? *ATH.* Adsit nobis ille celeberrimus Paulus, & veritati testimonium perhibebit: *Invisibilia enim ejus, inquit, ex creatione mundi, operibusque intellecta perspiciuntur, & æterna ejus potestas & Deitas, quo fit, ut illi sint inexcusabiles, quod ubi cognovissent Deum, non ut Deum honoraverunt & gratias egerunt. AR.* Id de Patre ea scriptura loquitur. *ATH.* Nonne beatus Paulus accusat eos, qui in corpore, apparente Deo, Dei Filio, non agnoverunt æternam ejus Deitatem, omnia gubernantem? Ex magnitudine enim & pulchritudine rerum conditarum, congruenter oportet artificem æstimari, & gratias illi haberi; certum autem est, omnia creata per Verbum, suam naturam accepisse; & sine eo factum esse nihil. Quapropter etiam te oportebat, ex elementorum proba compactione, animo metiri proportionabiliter eorum architectum, & agnitorem fieri, mundum esse æterni Dei opus: Deumque ipsum non esse creatitiæ

Joan. 14.

Rom. 1, 20. 21.

ἀλλ' ἵνα φανῇ, ὅτι σάρκα, ἣν οὐκ εἶχε πρότερον ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, ταύτην ἀνέλαβεν, διὰ τοῦτο τῇ σαρκὶ συνεχώρησε πάσχειν τὰ ἴδια, ἵνα φανῇ, ὅτι σάρξ ἐστιν. ΑΘ. εἶπεν· μέμνησο, ὅτι συνωμολόγηται, ὅτι πανταχοῦ πάρεστιν ὁ Λόγος καὶ Θεός. ΑΡ. εἶπεν· ἀληθῶς; ΑΘ. εἶπεν· εἰ ἓν πανταχοῦ, τίνος ἕνεκεν ἔφασκεν, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστιν. ΑΡ. εἶπεν· ὠδυνῶμαι σε, μὴ ὀκνήσῃς ἀποκαλύψαι τὸ κάλυμμα ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐν τάχει. λίαν γὰρ ὀδυνῶμαι. ΑΘ. εἶπεν· τίς ἐστιν ὁ κεκοπιακὼς, ἄνθρωπος, ἢ ὁ Θεὸς Λόγος; ΑΡ. εἶπεν· ἄνθρωπος. ΑΘ. εἶπεν· σόν ἐστι τὸ νοῆσαι λοιπόν. ΑΡ. εἶπεν· κατελαβόμην σου τὸν νοῦν ἐν τῷ Λόγῳ τούτῳ, ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγου πανταχοῦ παρόντος, δῆλον, ὅτι διὰ τὴν σάρκα εἶπεν, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστιν, τὴν βαδίζουσαν καὶ κοπιῶσαν, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἕτερον πορευομένην· ἀληθῶς ὀρθῶς ἔχει τοῦτο. ΑΘ. εἶπεν· λοιπὸν λάβε μοι ἐν νῷ τὸ ῥητὸν, ὅπερ ἔφης, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἐκτίσθη, πόθεν λαβωμὲν τὴν ἀρχήν; ἐ τολμῶ ἔτως ἀφόβως φθέγγεσθαι περὶ τῆς ἀϊδίου θεότητος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ΑΡ. εἶπεν· ἐγὼ μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο λέγω, σὺ δὲ πόθεν ἀΐδιον λέγεις τὸν υἱόν; ΑΘ. εἶπεν· ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἔμαθον, ὅτι ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ΑΡ. εἶπεν· Ποῖαί εἰσιν αἱ γραφαὶ, αἱ φάσκουσαι ἀΐδιον τὸν υἱόν; ΑΘ. εἶπεν· ἐλθὼν ὁ ἀοίδιμος Παῦλος μαρτυρήσει τῇ ἀληθείᾳ· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, φησιν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ηὐχαρίστησαν. ΑΡ. εἶπεν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς λέγει τοῦτο ἡ γραφή. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν ὁ μακάριος Ἀπόστολος Παῦλος αἰτιᾶται αὐτοὺς τοὺς διὰ σώματος ἐπιφανέντα Θεοῦ υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐπεγνωκότας ἀΐδιον θεότητα αὐτοῦ, τοῦ τὸ πᾶν διακοσμήσαντος; ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως δεῖ τὸν δημιουργὸν γνωρίζεσθαι καὶ θαυμάζεσθαι. φανερὸν δέ ἐστιν, ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου τὰ γεγονότα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν, οὐδὲ ἕν. ἔδει οὖν καὶ σὲ ἐκ τῆς τῶν στοιχείων ἀρετοῦ συμπήξεως ἀναλογίσασθαι τὸν δημιουργὸν ἀναλόγως, καὶ σαυτὸν ἐπιγνώμονα γενέσθαι, ὅτι ἀϊδίου Θεοῦ τυγχάνει ἔργον ὁ κόσμος, ἐ κτίσις· ἢ

φύσεως μὴ δυναμένης ἐπαρκέσαι τοσαῦτα A naturæ, ut, quæ minime suffectura fuisset ad tantas res creandas. *ARIUS.* Esto, sit æternus Filius, sed ita, ut ab æterno conditus æternitatem quoque in se habeat. *ATHANASIUS.* Si æternus est Filius, non est creatura, contra, si creatura est, æternus non fuerit. *AR.* Non ex mea auctoritate ista loquor: ipse Filius dixit, se ante omnia a Deo creatum esse. ATHANASIUS. Talene quid de filio Deo tibi soli revelatum est, an etiam aliis quoque? ARIUS. Non omnium est fides: Veruntamen non mihi soli, sed etiam aliis multis innotuit fides ejus. ATHANASIUS. Vnde tibi revelatum est, a Deone, an ab hominibus? *ARIUS.* A Deo. *ATH.* Ergone tu ipse auditor Dei fuisti, an alii de eo hoc tibi retulerunt. *ARIUS.* Non mihi retulerunt, sed multi sancti in spiritu loquentes dixerunt, Filium creatum quiddam esse: *ATHANASIUS.* Qui sunt illi: non licet nobis eos cognoscere? *ARIUS.* Quin & tu ipse nosti prophetas & Apostolos passim locutos fuisse, Filium creaturam esse. *ATHANASIUS,* Audivi te ipsum modo ante horam istud ipsum de Filio dixisse: nunc autem transis ad Apostolos & Prophetas: sed tamen enarra, quisnam Prophetarum hoc dixit de eo? *AR.* Etiam nunc dico Filium hoc dicere per sanctos Prophetas & Apostolos, quemadmodum & per Salomonem dixit: *Dominus creavit me in initio viarum suarum ad opera sua.* Vides, quod ante omnia curavit eum Deus ad opera, quæ per eum futura essent. *ATHANASIUS.* Igitur respectus creaturarum causa fuit, ut juxta te crearetur Filius. *ARIUS.* Ita est. *ATHANASIUS.* Igitur Deo pretiosiores sunt creaturæ ab ipso conditæ, qui hoc fieri potest? Nam si ille propter has extitit, non autem hæ propter illum, ut tu sentis, plane credendum est, eas pretiosiores esse. Sed absit, ut nos ita sentiamus: siquidem omnia per filium sunt, sicuti scriptum est. Decebat enim, inquit Apostolus, eum propter quem, & per quem omnia, multos filios in gloriam adducentem, principem suppeditatoremque salutis eorum per passiones consummari. *ARIUS.* Ignosce mihi hactenus, quod dixerim propter opera conditum esse filium, non item in hoc, quod dixi, eum ante omnia creatum esse *ATH.* Quis creatus est ante omnes creaturas? *ARIUS.* Filius, atque ideo primogenitus in scripturis appellatur.

θρᾶν. ΑΡ. εἶπεν· ἔστω ἀΐδιος ὁ υἱός· ἀλλὰ καὶ ἀϊδίως κτισθεὶς, ἔχει τὸ ἀΐδιον. ΑΘ. εἶπεν· εἰ ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱός, οὐκ ἔστι κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα τυγχάνει, οὐκ ἔστιν ἀΐδιος. ΑΡ. εἶπεν· μὴ γὰρ ἐγὼ ἐξ οἰκείας αὐθεντίας ταῦτα φημι· ὁ υἱὸς εἶπεν, ὅτι πρῶτον πάντων ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεός. ΑΘ. εἶπεν· τοῦτό σοι μόνῳ ἀπεκαλύφθη, ἢ καὶ ἄλλοις τὸ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μυστήριον; ΑΡ. εἶπεν· οὐ πάντων ἡ πίστις· πλὴν οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πολλοῖς ἐγνωρίσθη ἡ πίστις αὕτη. ΑΘ. εἶπεν· πόθεν ὑμῖν ἀπε- B καλύφθη, ἢ ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; ΑΡ. εἶπεν. ἐκ Θεοῦ. ΑΘ. εἶπεν· σὺ αὐτήκοος γέγονας, ἢ ἄλλοι σοι ὑφηγήσαντο περὶ τούτου; ΑΡ. εἶπεν· οὐκ ἐμοὶ ὑφηγήσαντο, ἀλλὰ πολλοὶ ἅγιοι ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλοῦντες, ἔφησαν, ὅτι κτίσθη ὁ υἱός. ΑΘ. εἶπεν· τίνες εἰσὶν οὗτοι; οὐ δυνάμεθα γνῶναι καὶ ἡμεῖς; ΑΡ. εἶπεν· οἶδα καὶ αὐτὸς, ὅτι καὶ οἱ προφῆται, καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐλάλησαν πολλαχοῦ τὸν υἱὸν κτίσμα εἶναι. ΑΘ. εἶπεν· ἤκουσά σου λέγοντος πρὸ βραχείας ὥρας, ὅτι ὁ υἱὸς εἶπεν. ἄρτι μετέβης εἰς τοὺς προφήτας καὶ Ἀποστόλους, πλὴν ὑφήγησαι ποίου προφήτου ἔλεξε διὰ τοῦτο; ΑΡ. εἶπεν· καὶ νῦν φημι τὸν υἱὸν λέγειν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ Ἀποστόλων, ὥσπερ καὶ διὰ τοῦ Σολομῶντος ἔφη, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ὁρᾷς, ὅτι πρὸ πάντων ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τὸ δι' αὐτὸν μέλλοντα γίνεσθαι ἔργα; ΑΘ. εἶπεν· ἀκούω ἡ τῶν κτισμάτων πρόφασις, αἰτία γέγονε τοῦ κτισθῆναι τὸν υἱὸν κτίσμα. ΑΡ. εἶπεν· ἔστω ἔχει. ΑΘ. εἶπεν· ἄρα D οὖν τοῦ Θεοῦ ἐντιμότερα τὰ κτιζόμενα παρ' αὐτοῦ; πῶς χωρεῖ; εἰ γὰρ ἐκεῖνος διὰ ταῦτα γέγονε, καὶ οὐκ ἐκεῖνα διὰ τοῦτον κτίσμα, ἀναγκαίως ἐντιμότερα ταῦτα ἐκείνου. ἀλλὰ μὴ γένοιτο, ἵνα ἡμᾶς φρονῆσαι. διὰ γὰρ τὸν υἱὸν τὰ πάντα, καθὼς γέγραπται, ἔπρεπεν γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, δι' ὃν καὶ ἐξ οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. ΑΡ. εἶπεν· σύγγνωθί μοι ἐφ' οἷς εἶπον, ὅτι διὰ τὰ ἔργα κτίσθη ὁ υἱὸς, πλὴν ὅτι κτίσθη πρὸ πάντων· ΑΘ. εἶπεν· τίς κτίσθη πρὸ πάντων τῶν δημιουργημάτων; ΑΡ. εἶπεν. ὁ υἱὸς, διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος ἀναγέγραπται.

ATHANASIUS. Si quis Satanam adoret, rectene an male facit? *ARIUS.* Impius & sine Deo est, neque communem sensum habet, nec meretur hominis appellationem. *ATHANASIUS.* Deus, cum postulatis apud Iob vacaret, ita de Satana verba facit. *Principium ille formationum Domini est factus, ad id ut ab Angelis illuderetur.* Tu igitur primam creaturam adorans, Satanam adoras, quemadmodum hic sermo ostendit. Iam si contentiosius instes, satanam priorem filio creaturam esse, satanam facies antiquiorem Spiritu sancto: Tu enim ita statuebas, filium quidem a Deo, spiritum vero sanctum a filio procreatum affirmabas. *ARIUS.* Veritas me circumscribit, non tu: verum tamen postquam me huc induxisti, & ego quoque circumcludam te multis testimoniis, dicentibus Filium creaturam esse. *ATHANASIUS.* Profer ex thesauro, quæ tibi recondita sunt a patre tuo. *ARIUS.* Meus pater, quem adoro, Deus est: sed enim tu mihi respondes super hoc dicto, *Dominus creavit me*, Domino ipso confitente, se creatum esse a patre suo. *ATHANASIUS.* Hoc dictum intus, aliam vim habet, spiritualem, & divinum thesaurum, in se reconditum possidet. *ARIUS.* Non in hoc dicto animadverto sonum vocemque Salomonis, quippe qui fatus non sim, sed hic quoque intelligo vel in hac solum dictione, *præfecit*, spiritualem sensum spectandum esse: Quapropter & ego, ut non expers mysterij, assero illud dictum: *Dominus cravit me*, non verbalem duntaxat sonum aut intellectum habere, quippe qui vim sententiæ tibi in abdito latentem sentiam, quam tu, quia non percipis aliis qui percipiunt, invides, nec mirum, viri enim deterioris propria est in præstantiores invidia. *ATHANASIUS.* Age igitur, dic ingenue, quid sentias, & quam hic sententiam ut rectam amplectaris. *ARIUS. Dominus creavit me:* Ego illud *creavit* accipio, ac si, *genuit me*, locutus fuisset. *ATHANASIUS.* Si igitur genitus est, certum est, eum non creatum fuisse, contra si conditus est, genitus non fuerit. *ARIUS.* Tu non intelligis vim istius dicti. *ATHANASIUS.* Ne graveris me sustinere, donec intelligam, quæso. *ARIUS.* Ne passio aliqua pariendi intelligeretur, dictum est, *Dominus creavit me:* In Deo enim creare, idem est quod gignere.

Prov. 8, 22.

ΑΘ. εἶπεν· εἰ ἴις τὸν Σατανᾶν προσκυνεῖ, καλῶς ἢ κακῶς πράτ; ΑΡ. εἶπεν· ἀσεβὴς καὶ ἄθεος, κ μηδ' ἐς κοινὰς φρένας σώζων τυγχάνῃ ὁ τοιοῦτος, οὐ γὰρ ἄξιοι καλεῖν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀπάνθρωπον. ΑΘ. εἶπεν· ὁ Θεὸς τῷ Ἰωβ χρηματίζων, ὅτως ἔφη περὶ τοῦ Σατανᾶ, τουτέστιν ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου πεποιημένη ἐμπαίζεσθαι. ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων μέν. σὺ δὲ τὸ πρῶτον ποίημα προσκυνῶν, τὸν Σατανᾶν προσκυνεῖς, καθὼς παρέσχεν ὁ λόγος. ἐμὲ δ' σοφίσασθαι θελήσεις, ὅτι τοῦ υἱοῦ πρότερον ποίημά ἐστιν ὁ Σατανᾶς, ἀρα πρεσβύτερον αὐτὸν ποιῇς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτω γὰρ ὠείσω, τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτίσθαι, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γεγονέναι διεβεβαιώσω. ΑΡ. εἶπεν· ἡ ἀλήθειά με προσγράφει καὶ σύ. πλὴν ἐπειδὴ συνήγαγές με ἐν τούτῳ, κἀγώ σε περικλείσω ἐν ταῖς πολλαῖς μαρτυρίαις, ταῖς φασκούσαις ὅτι κτίσμά ἐστιν ὁ υἱός. ΑΘ. εἶπεν· πρόφερε ἐκ τοῦ θησαυροῦ τὰ ἀποτεθησαυρισμένα ὑπὸ τοῦ πατρός σου. ΑΡ. εἶπεν· ἐμὸς πατήρ ἐστιν, ὃν προσκυνῶ Θεόν· πλὴν σὺ ἀποκείσθαί μοι δοκεῖς τοῦτο· Κύριος ἔκτισέ με, τοῦτο Κυρίου ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν κτίσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός. ΑΘ. εἶπεν· τὸ ῥητὸν ἄλλην δύναμιν ἔχει πνευματικὴν ἔνδον, καὶ θεῖον θησαυρὸν ἀναποτεθειμένον κέκτηται. ΑΡ. εἶπεν· οὐκ ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ μόνον ἴσημι τὴν φωνὴν τοῦ Σολομῶντος, ἐγὼ ἀσυνέτος εἰμί, ἀλλὰ συνίημι, ὅτι πνευματικὸν νόημα θεωρεῖται ἀπὸ τοῦ ἐπισημόνου. ὅθεν κἀγὼ οὐκ ἄμοιρος ὢν τῆς μυήσεως, ὅτω φημί, τὸ μὲν, Κύριος ἔκτισέ με κ' τὸ ῥητὸν, τὴν δὲ ἐν αὐτῷ δύναμιν, μείζοτέραν ὁρῶ ἣν ἔχει, ἣν σὺ μὴ νοήσας, ἀγνοίᾳ κατεχόμενος, πλανᾶσαι, φθόνος ἢ κακὸν ἴδιον τὸ φθονεῖν τοῖς κρείττοσιν. ΑΘ. εἶπεν· ἃ ὄμην φρονεῖς, φράσον καὶ μοὶ ἀφθόνως, ὅπως δοκεῖσοι καλὸν φαίνεσθαι. ΑΡ. εἶπεν· τὸ γὰρ, Κύριος ἔκτισέ με, ἀπὶ τοῦ, ἐγέννησε, μεταλαμβάνω. ΑΘ. εἶπεν· εἰ ὄμην ἐγεννήθη ὁ υἱός, δηλαδὴ οὐκ ἐκτίσθη, εἰ δὲ ἐκτίσθη, οὐκ ἐγεννήθη. ΑΡ. εἶπεν· σύ δ' νοεῖς τὴν δύναμιν ταύτην. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· μὴ ἀνήσῃς δύσχεσθαί με, ἕως νοήσω, παρακαλῶ. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἵνα μὴ πάθος νοηθείη, εἶπεν, ἔκτισέ με Κύριος, ἀπὶ Θεοῦ ἐστὶν τὸ κτίζειν, τὸ γεννᾶν, ταὐτόν ἐστιν.

ΑΘ.

ΑΘ. εἶπεν· εἰ οὖν ἐπὶ Θεοῦ τὸ κτίζειν καὶ γίνεσθαι ταυτόν ἐστιν, ὅτι ἓν πάντα τὰ κτίσματα γινήματα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουσιν, εἰ δὲ ταῦτα ἔτως ἔχει, ἆρα πάντων ἀδελφὸς τυγχάνει ὁ Κύριος ἡμῶν σὲ τοῖς δι' αὐτοῦ γεγονόσιν. πῶς ἓν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ; ΑΡ. εἶπεν, τὸ μονογενὲς οὐκέτι ἐπὶ ἐξαιρέτῳ καὶ ὑπεροχῇ τινὶ μείζονι καὶ μεγίστῳ πράγματι. ΑΘ. εἶπεν· δοκεῖ σοι μείζων εἶναι ὁ οὐρανός; ΑΡ. εἶπεν· καὶ πάνυ. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν ὁ υἱός ἐστι σὸν καὶ ἡ γῆ, ἢ καὶ ἡ θάλασσα θυγατέρες σοῦ εἰσιν; ΑΡ. εἶπεν· μὴ γένοιτο, ἕνα ἐποίησεν ὁ Θεὸς υἱὸν μόνον. ΑΘ. εἶπεν· δοκεῖ σοι πάντα τῷ αὐτῷ ὁρῷ τῆς γενέσεως μονογενῆ τυγχάνειν, ναί, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· οὕτως ἔχει. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν εἰ ἐποιήθη ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα ὁ υἱὸς, πῶς ἐστι τοῦ Θεοῦ; ΑΡ. εἶπεν· ὡσαύτως λέγεις, οὐδ' ὅπως νοεῖς τὸ, Κύριος ἔκτισέ με. ΑΘ. εἶπεν· πέπεισο οὐκ ἂν σοι ἀπεκρινάμην· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀκροωμένους ἐρῶ. Σολομὼν δίκαιος ὢν, καὶ σοφίας πλησθεὶς, κατηξιώθη ἐν παραβολῇ προσημαῦναι τὴν χρόνον τοῦ ναοῦ, τουτέστι τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φησὶ τοῖς Ἰουδαίοις, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὥς φησιν ὁ Ἰωάννης. ἀλλὰ μὴν καὶ Σολομὼν παρρησιάσεται ἔφη περὶ αὐτῶν τοιούτων διαλαβὼν ἔτως, ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρεισε στύλοις ἑπτὰ, ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, καὶ ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον, καὶ ἡτοίμασε τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλέσασα μετ' ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπὶ κρατῆρα, λέγουσα, ὅς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρός με, καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν, εἶπε, ἔλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκεράκα ὑμῖν, ἀπολίπετε ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε. Ἀληθῶς ἡ σοφία, Θεὸς Λόγος τυγχάνει, ὁ διὰ τοῦ ἀῤῥήτου αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φιλανθρωπίαν πτωχεύσας πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐν μορφῇ δούλου γέγονεν, ἴσος δὲ ὢν τοῦ ἰδίου πατρὸς, ὡς ὅλος καὶ σὺν ὅλῳ σωματικοφανῆ ἡμῖν, τέλειος ὢν ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι, οὗτός ἐστιν ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, σοφία καὶ δύναμις πατρικὴ ὑπάρχων, ἀσώματος ὢν, ὥσπερ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν

A ATHANASIUS. Si ergo in Deo creare & gignere idem est, igitur omnis creatura filius est Dei. Quod si concedimus, Dominus omnibus rebus frater erit, quæ per ipsum, (ut tu ais,) creatæ sunt: ubi ergo nunc illud est, quod unigenitus Dei appellatur? ARIUS. Illud, quod unigenitus dicitur, referendum est eo, quod præ cæteris eximius, supremus, & maximus sit. ATHANASIUS. Nonne tibi maximum videtur cœlum? ARIUS. Admodum. ATHANASIUS. Ergo, illud secundum te Filius erit? terraque & Oceani, marisque aqua filiæ nominandæ sunt. B ARIUS. Absit, unum enim tantummodo Filium Deus fecit. ATHANASIUS. Videnturne tibi omnia eadem definitione creationis unigenita esse, an non? AR. Videntur. ATHANASIUS. Igitur si, ut cæteræ creaturæ, conditus est Filius, quomodo haberi poterit Filius Dei? ARIUS. Quæso, quomodo intelligis illud: *Dominus creavit me?* ATHANASIUS. Crede mihi, non eram tibi respondurus, sed in gratiam auditorum respondebo. Salomon justus, & plenus sapientia, dignus habitus est, qui in parabolis significaret C ædificationem templi corporis, scilicet Domini Iesu, ut ipse de se Dominus ad Iudæos locutus est: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo:* hoc autem dixit de corporis sui templo, ut Iohannes refert. Sed enim Salomon apertius de eadem re locutus est, sub istiusmodi verborum tractatu: *Sapientia ædificavit sibi domum, & stabilivit columnas septem, mactavit victimas suas, & miscuit in cratere vinum suum, præparavitque mensam: emisit servos suos clamans, & invitans alta voce ad craterem suum, dicens. Quisquis est insciens, inclinet se ad me: & egenis mentis ita locuta est: Venite, comedite panem meum, & bibite* D *vinum, quod miscui vobis: derelinquite stultitiam, ut vivatis.* Haud dubie sapientia ista Verbum, Deus est, qui ob suam ineffabilem patrisque in homines charitatem, pauper factus est, cum dives esset, ut nos illius paupertate ditesceremus, & cum in forma Dei esset, in forma servi factus est: & cum æqualis esset suo Patri, ut servus & conservus nobiscum conservatus est: perfectus cum esset in Deitate, perfectus quoque in humanitate factus est: hic igitur & Verbum & Deus, sapientia & virtus Patris, cum incorporeus esset, ut Deus & Pater suus ob nostram salutem

Matth. 26. Marc. 14.

Sap. 9.

Prov. 9.

Phil. 2.

ædificavit sibi domum, in utero Deiparæ, Mariæ, sine commercio virili, & homo, (ut dixi,) factus est, & se ipsum exhibuit exemplar omnis virtutis, ut, qui illum sequi vellent, quasi in divino itinere haberent vestigia, ad quæ similes facti, divinæ naturæ participes redderentur, quemadmodum
1. Cor. 11. dixit vas illud electionis: *Estote imitatores mei, sicuti & ego Jesu Christi.* Post igitur illius passionem & resurrectionem, emisit Sapientia, Virtus, Verbum Deus, Apostolos ad omnes stultos, brutos scilicet, gentiles, Deique ignaros, proposita mensa, nimirum sacro altari, & in panem, cœlestem & incorruptibilem, & omnibus vitam donantem, qui inde participarent, sanctum videlicet, & sacrosanctum suum ipsius corpus exhibuit, vinumque exhilarans mentem, quod sobrietatem facit in cujusque animo, qui inde degustant, quasi in cratere suum ipsius sanguinem miscet, advocans sibi prædestinatos, atque electos per Apostolos suos. Atque ita omnis quidem stultitia omittitur: regni autem cœlorum cives efficiuntur, qui illos audiunt. ARIUS. Quandoquidem tu recte ad corpus retulisti illud dictum: *Dominus creavit me*, recte admodum ego me tibi adstipulatorem præbeo ob scriptum hoc testimonium. Restat igitur, ut recta incedas ad veritatem, & non aliter facias. ATHANASIUS. Quid vis, ut faciam? si quod veritati gratum & amicum est, requiris, promtum habebis me suffragatorem. AR. Testimonium tibi afferam, quod non poteris in alium sensum interpretari. Clarum enim illud est de essentia Verbi a Patre condita, mentionem facere. ATHANASIUS. Si mihi dederis ex divinitus inspiratis scripturis testimonium, non recusavero: id unum cave, ne ea mihi adducas, quæ nuper ad vestram libidinem scripsistis, ea enim non feram. ARIUS. Noli obtrectare nobis, tanquam Deum non timentibus, Apostoli vox est, quam me prolaturum dixi. ATHANASIUS. Dic ergo. ARIUS. Clarissimus Apostolorum Petrus testificans de eo, qui
Act. 2. manifestatus est in Israël, ita inquit: *Certo igitur cognoscat omnis domus Israel, quod illum & Dominum & Christum fecit Deus.* Quid? num nos hanc vocem in scripta misimus? ATHANASIUS. Non vos quidem hanc vocem scripsistis,

A ᾠκοδόμησε τὸ σῶμα ἐν τῇ γαστρὶ Μαρίας τῆς θεοτόκου, δίχα κοινωνίας ἀνδρὸς, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφην, ἄνθρωπος, καὶ ἑαυτὸν ἐποίησεν ὑπόδειγμα πάσης ἀρετῆς, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐξακολουθεῖν, ὡς διὰ τρίβου ἔχωσι θείας ἐντύπωμα, πρὸς ὃ ὁμοιούμενοι, γίνονται θείας φύσεως κοινωνοὶ, ὡς φησι, τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Ἰησοῦ Χριστοῦ. μετὰ δὲ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν
B ἀνάστασιν, ἀπέστειλεν ἡ Σοφία, ἡ δύναμις, ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, τοὺς Ἀποστόλους πρὸς πάντας τοὺς ἀφρονας, τοὺς ἀσυνέτους ἐθνικοὺς, τοὺς μὴ εἰδότας τὸν Θεὸν, προτεθεικὼς τράπεζαν, τετέσι τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἄρτον ἀφθαρτον, καὶ πᾶσι ζωὴν χαριζόμενον τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ, τὸ ἅγιον καὶ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, οἷόν τε δὲ φρένα νήφοντα καρδίᾳ, καὶ νῆψιν ἐμποιοῦντα ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ τοῖς ἀπογευομένοις ἐξ αὐτοῦ, ὡς
C ἐπικεράσαντος κεράσας τὸ ἑαυτοῦ αἷμα, καλέσας τοὺς κλητοὺς τε καὶ ἐκλεκτοὺς διὰ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, πᾶσαν μὲν ἀφροσύνην ἀπολιμπάνουσι, βασιλείας δὲ οὐρανῶν πολίτας ἀναδείκνυσι, τοὺς ὑπακούοντας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. ΑΡ. εἶπεν· ἐπειδὴ εἰς τὸ σῶμα συνήγαγες τὸ, Κύριος ἔκτισέ με, καλῶς, κἀγὼ συνῄνεσά σοι διὰ τῆς ἐγγράφου μαρτυρίας, λοιπὸν, καὶ σὺ ὀρθοποδήσον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ ἄλλως ποίει. ΑΘ. εἶπεν· ἃ θέλεις, ποιήσω; ὅπερ ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ φίλον, κἀγὼ συνῄνεσα. ΑΡ. εἶπεν· μαρτυρίαν σοι παρέξω, ἣν οὐ δυνήσῃ ἀλλοιῶσαι, φανερὰ γάρ ἐστιν, ὅτι πρὸς ἐποίησεν τοῦ λόγου φάσκει, ὡς ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ
D πατρός. ΑΘ. εἶπεν· ἐμοί μοι δῶς ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν μαρτυρίαν περὶ ὧν διαβεβαιοῦσαι, οὐκ ἀμνημονῶ, μόνον προσέχε, μὴ ἐγκρύψατε ἀφ' ὑμῶν πρὸς τὸ ὑμέτερον βούλημα, καὶ οὐκ ἀνέχομαι τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα. ΑΡ. εἶπεν· μὴ καταλέγε ἡμῶν ὡς μὴ φοβουμένων τὸν Θεὸν, Ἀποστόλου ἐστὶ φωνὴ, ἣν εἶπον προφέρειν. ΑΘ. εἶπεν· λέξον ἐξ αὐτῆς. ΑΡ. εἶπεν· ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος, διαμαρτυρόμενος περὶ τοῦ προκειμένου τῷ Ἰσραὴλ, ἔτως ἔφη, ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ὃν ὑμεῖς διεχαράξαμεν τῇ φωνῇ ταύτῃ; ΑΘ. εἶπεν· οὐχ ὑμεῖς ἐχαράξατε αὐτὴν,

ἀλλὰ παρεχαράξατε. ΑΡ. εἶπεν· ἐθεώρησας γεγραφόμενον σεαυτὸν, καὶ εἰς ὕβρεις ἐτράπη, μᾶλλον δὲ εἰ δυνάσαι, λέγε πρὸς ταῦτα, ἢ ἀπόκρισον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ΑΘ. εἶπεν· ἀνάγνωθι τὸ κεφάλαιον ὅλον. ΑΡ. εἶπεν· ἀσφαλῶς ἔν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ Θεός. ΑΘ. εἶπεν· μὴ ἀκρωτηριάζε τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς, καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὡς πρὸς τὸν ἀρχὴν ἐπλάσθη, ἐὰν μείνῃ, σύμμορφον τυγχάνει, ἐὰν δὲ πρὸς μέλος χύσῃ, τετέρηκε χεῖρα, ἢ πόδα, ἢ δάκτυλον, ἄσχημον δείκνυται. εἶπον οὖν καὶ τὰ ἑπόμενα τῆς γραφῆς. ΑΡ. εἶπεν· τετέρηκε τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. ΑΘ. εἶπεν· τίς ἐστιν ὁ σταυρωθείς, ὁ Λόγος ὁ Θεὸς, ἢ τὸ σῶμα, ὅπερ ὁ Λόγος Θεὸς ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου ἔλαβεν; ΑΡ. εἶπεν· οὐ τὸν λόγον ὁμολογεῖς ἐσταυρῶσθαι; ΑΘ. εἶπεν· ἐγὼ τὸν Θεὸν Λόγον, ὁμολογῶ ἄνθρωπον γενόμενον, ἐσταυρῶσθαι σαρκί. ΑΡ. εἶπεν· τίς ἐστι σαρκί, ἢ ὁ λόγος ἔπαθεν; ΑΘ. εἶπεν· σὺ δὲ φρονεῖς, ὁμολόγησον ἐν πρώτοις. ΑΡ. εἶπεν· καὶ μὴ σὺ λέγεις· ἐγώ φημι, ὁ λόγος συνεσταυρώθη, καὶ συνέπαθε τῇ σαρκί. ΑΘ. εἶπεν· διὰ παραβολῆς χρὴ πρᾶξαι τὴν ἀπόδειξιν, εἰ πέπονθεν ὁ λόγος ἢ Θεός. ΑΡ. εἶπεν· λέγε, ὃ βούλει. ΑΘ. εἶπεν· σταυρῷ προσηλωμένον ἑώρακάς ποτέ; ΑΡ. εἶπεν· ναί. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· ἄρα ἕως ὅτε τὸ σῶμα κεκράτητο ὑπὸ τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ἥλου ἦν τοῦ σταυροῦ, καὶ ἡ ψυχὴ κατεῖχεν μὴ δυναμένη χωρῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος; ΑΡ. εἶπεν· ἀναχωρεῖ, ἐπειδὴ πνεῦμα τυγχάνει ἡ ψυχή. ΑΘΑΝ. εἶπεν· εἰ ἀναχωρεῖ δῆλόν ἐστιν, ὅτι κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σταυροῦ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ἥλου, καὶ ὅτως ἔχει. τὸ γὰρ σώματος κατεχόμενον, ἡ ψυχὴ τὸ ἐλεύθερον ἔχουσα καὶ τὸ ἀκράτητον, καταλείψασα τὸ σῶμα, πορεύεται εἰς τὸν ἑαυτῆς τόπον. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ὅτως ἐστὶ καὶ τοῦτο. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· εἰ οὖν ὑπὲρ ἀνθρώπου καταδίκου ἔδωκας μὴ πάσχειν τῷ ψυχῷ ἐν τῇ παρούσῃ σωματικῇ καταδίκῃ, πῶς τὸν Λόγον καὶ Θεὸν ἔφης συμπεπῆχθαι τῷ σώματι; ΑΡ. εἶπεν· δεδόσθω μὴ συμπεπονθέναι τὸν Θεὸν Λόγον τῷ σώματι. ΑΘ. εἶπεν· ὁρᾷς ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἠσφαλίσατο τὸν λόγον, μὴ βλαπτόμενός τινας ὑπὸ ἀγνοίας ἀπολέσῃ.

A sed in eam non satis Christiane commentati estis. *ARIUS.* Vides te circumscriptum, & ad convitia raperis? quin potius, si quid potes, ad hæc respondè, aut transfuge ad veritatem. *ATHANASIUS.* Recita mihi totum caput. *ARIUS. Certo sciat omnis domus Israel, quod eum & Dominum & Christum fecit Deus. ATHANASIUS.* Ne mutila voces scripturæ: nam corpus, si maneat in eo statu, quo ab initio conditum fuit, formosum est: ubi autem modulum excessit, vel manu, vel pede, vel digito, turpe redditur: B Dic igitur ea, quæ in hac scriptura sequuntur. *ARIUS.* Faciam, *Jesum, quem vos crucifixistis. ATHANASIUS.* Quisnam est ille, qui crucifixus est, Verbumne Deus, an corpus, qvod Deus, qui Verbum est, ex Maria Virgine acceperat? *ARIUS.* Quid, annon confiteris Verbum crucifixum esse? *ATHANASIUS.* Ego Deum Verbum confiteor hominem factum, carne crucifixum esse. *ARIUS.* Quid est hoc C carne, nonne Verbum passum est? *ATHANASIUS.* Tu autem quid hic sentis, magnopere te velim expromere. *ARIUS.* Si non dixeris, ego dicam, Verbum una cum clavis confixum fuit, unaque cum carne passum est. *ATHANASIUS.* A re simili tibi demonstrandum est, Verbum Deum passum non esse. *ARIUS.* Dic, quod libet. *ATHANASIUS.* Vidistine unquam quemquam cruci affixum? *ARIUS.* Quidni? *ATHANASIUS.* Ergone quamdiu corpus clavis illis detinetur in cruce, D etiam anima detinetur, ut quæ nequeat recedere a corpore? *ARIUS.* Recedit, nec mirum, cum anima sit spiritus. *ATHANASIUS.* Si recedit, certum est, eum non teneri in cruce, hoc est, in ligno & clavis: & ita se habet. Corpore enim detento, anima libera & indetentibilis suum corpus relinquens abit ad suas sedes. *ARIUS.* Ita res habet: *ATHANASIUS.* Si in homine condemnato concedis animam non pati in hoc corporali supplicio, cur tu dicis, Verbum & Deum una crucifixum esse cum corpore? *ARIUS.* Demus non simul cum corpore passum esse Verbum. *ATHANASIUS.* Igitur Apostolus Petrus caute suum sermonem concepit, nolens quemquam præ insciti interire-

Arbitrantibus enim filiis Israel hominem esse nostro more Christum, testimonio declaravit hunc esse electum Dei, cum ait: *Etsi quasi hominem suspendistis hunc justum, nec tamen ignari sitis, Deum hunc ipsum Christum, & Dominum fecisse.* ARIUS. Viden? Christus & Dominus factus est a Deo. ATHANASIUS. Deus Verbum, qui Dei est Filius, ante passionem dominusne erat, an non? ARIUS. Erat. ATHANASIUS. Petrus inquit: Quem Judæi crucifixerant, eum factum esse Dominum. AR. Sed quid hoc, quod dicit crucifixum Dominum esse factum? Hic vellem scire, quid diceres. ATHANASIUS. Deus Verbum semper omnium est Dominus. Postquam vero ex carne tyrannidi peccati subjecta carnem assumserat, ut scriptum est: *Verbum caro factum est*, (carnem autem voco hominem perfectum, quales & nos sumus,) secundum essentiam hominis tantum. Ipse enim absque peccato factus est homo: hunc igitur Deus Christum & Dominum fecit, hominem scilicet ex semine David, subjicens illi principatus & potestates, & dominationes, & homines & angelos. Et in summa, omnium sibi subjectorum factus est Christus Dominus: Christus quidem, ob Spiritus sancti instar olei in ipsum cælitus effusionem: Dominus vero, eo quod dominatum in omnes susceperit. ARIUS. Seorsum igitur Verbum Filius, Dominus & Deus, & seorsum homo. ATHANASIUS. Absit. ARIUS. Dic igitur quomodo? Dicis enim Dominum Deum Verbum, & templum ejus, hoc est, hominem, filium quoque esse. Ego igitur in eam opinionem venio, duos esse Dominos. ATHANASIUS. Non sunt duo, absit: unus enim est Dei filius, qui propter nos homo factus est. Quin hoc mihi dicas, terrenus rex, cum homo sit, ipsene seorsum regnat & seorsum ejus purpura? aisne, an negas? ARIUS. Qui fieri possit, aut hominem seorsum regnare, aut purpuram per se? scio tamen, quid hac similitudine statueris inducere. ATH. Si igitur impossibile est, duos esse reges in uno regnatore: loquor autem de homine, & purpura, qui fieri potest, ut seorsum Verbi & Dei dominatum consistere affirmemus, & adjunctam instar vestimenti ejus sanctam & pretiosam carnem principatum habere?

Νομιζόντων γὰρ τῶν υἱῶν Ισραὴλ ἄνθρωπον εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς Χριστὸν, ἐσήμανε διὰ τῆς μαρτυρίας, ὅτι ὄντος ἐστὶν ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ φησιν, εἰ καὶ ὑμεῖς ὡς ἄνθρωπον ἐκρεμάσατε τὸν δίκαιον, μὴ ἀγνοήσατε, ὅτι τοῦτον Χριστὸν καὶ Κύριον ἐποίησεν ὁ Θεός. ΑΡ. εἶπεν· ἰδοὺ ἔν, Χριστὸς καὶ Κύριος γέγονεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. ΑΘ. εἶπεν· ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, πρὸ τοῦ πάθους Κύριος ἦν, ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· ναὶ, Κύριος ἦν. ΑΘ. εἶπεν· ὁ Πέτρος ἔφη, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν, γεγενῆσθαι Κύριον. ΑΡ. εἶπεν· τί ἐστι τὸ, ἐσταύρωσαν Χριστὸν Κύριον γεγονότα, ἤθελον γνῶναι τί λέγῃς. ΑΘ. εἶπεν· ὁ Θεὸς Λόγος Κύριός ἐστι τῶν ἁπάντων ἀεὶ Κύριος ὤν. ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς πρὸ ἁμαρτίας ἐβασιλευομένης σαρκὸς, ἔλαβε τὴν σάρκα, καθὼς γέγραπται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, (σάρκα δὲ φημι ἄνθρωπον τέλειον, οἷον καὶ ἡμεῖς τυγχάνομεν, καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀνθρώπους μόνον· αὐτὸς γὰρ ἄνευ ἁμαρτίας γέγονεν ἄνθρωπος· τοῦτον οὖν Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ Θεὸς ἐποίησεν, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἄνθρωπον, ὑποτάξας αὐτῷ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητας, καὶ ἀνθρώπους, καὶ Ἀγγέλους, καὶ πάντων ἁπλῶς ὑποταγέντων γέγονε Χριστὸς Κύριος. Χριστὸς μὲν, διὰ τὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δίκην ἐλαίου ἐπ' αὐτῷ χυθέντα θεϊκόθεν ἔγχυσιν· Κύριος δὲ, διὰ τὸ καὶ πάντων εἰληφέναι τὸ κῦρος. ΑΡ. εἶπεν· ἰδίως οὖν υἱὸς καὶ Κύριός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ Θεὸς, καὶ ἰδίως ἄνθρωπος; ΑΘ. εἶπεν. μὴ γένοιτο, ΑΡ. εἶπεν· εἰπὲ οὖν, πῶς; ἔφης γὰρ Κύριον τὸν Θεοῦ Λόγον, καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριον, τουτέστι τὸν ἄνθρωπον. ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι δύο κύριοί εἰσιν. ΑΘ. εἶπεν· οὐκ εἰσὶ δύο, μὴ γένοιτο, εἷς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, ὁ γνόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ὁ γὰρ ἐπίγειος βασιλεὺς εἰπέ μοι, ἰδίως ὁ ἄνθρωπος βασιλεύει καὶ ἰδίως ἡ πορφυρὶς, ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· πῶς ἐγχωρεῖ, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς βασιλεύειν, ἢ τὴν πορφυρίδα ἰδίως ἄρξαι; πλὴν ἔγνων τί θέλεις πρᾶξαι ἐκ τοῦ παραδείγματος. ΑΘ. εἶπεν· εἰ οὖν ἀνεγχώρητον δύο βασιλεῖς φῆσαι ἐπὶ βασιλέως ἑνός, λέγω δὴ ἀνθρώπου καὶ πορφύρας, πῶς ἐγχωρεῖ ἰδίως μὲν τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ κυριότητα φάσκειν, κεχωρισμένως δὲ τοῦ ἀϊδίου πορφύρας ἔνδυμα γενομένης ἁγίας καὶ ἡμίας σαρκὸς ἄρχειν καθαγγέλλειν;

ἧς ἐστὶν ἔνδυμα τ῀ βασιλέως Λόγου Θεοῦ γεγυμνωμένη. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, τὴν ἑνότητα τῆς κυριότητος, ἣν ἔχει ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος σὺν τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἀκριβῶς δείκνυσι, τῷ φῆσαι αὐτόν· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν· ὁρᾷς, ὅτι καὶ Θεὸν ἐπὶ πάντων οἶδε τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὁ Ἀπόστολος; ΑΡ. εἶπεν· ὁ φοβῆ ἐπὶ πάντων Θεὸν λέγειν τὸν ἄνθρωπον; ΑΘ. εἶπεν· Παύλου γὰρ οὐκ ἐφοβήθη, ὅτε ἐγὼ φοβοῦμαι, ὅτι βλέπω ἐκ μέρους τινὰ τ῀ Θεοῦ οἰκονομίαν. ΑΡ. εἶπεν· ποίαν οἰκονομίαν; ΑΘ. εἶπεν· περὶ τῆς ἐπὶ πάντων Θεοῦ ἐνανθρωπήσεως. ΑΡ. εἶπεν· περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τ῀ λόγου, κἀγὼ ὁμολογῶ, περὶ δὲ τ῀ εἶναι ἐπὶ πάντων Θεὸν τὸν σταυρωθέντα, φοβοῦμαι λέγειν. ΑΘ. εἶπεν· ἄκουε καὶ θαυμαστότερόν τι θαύμαζε, ὅτι καὶ Θεὸν ἐπὶ πάντων ὁμολογῶ, καὶ μὴ δυνάμενον ἕτερόν τινα λογισθῆναι τὸν πρὸς τὸν γνόμενον ἄνθρωπον καὶ σταυρωθέντα δι' ἡμᾶς Θεὸν ἀεὶ ὄντα. ΑΡ. εἶπεν· ποῦ γέγραπται τοῦτο τὸ καινότερον. ΑΘ. εἶπεν· παρὰ Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ. φησὶ γάρ, οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. οὐκοῦν ὀφθεὶς οὗτός ἐστιν Θεὸς, καὶ ἔστιν, ᾧ οὐ προσλογισθήσεται ἕτερος Θεὸς, ναὶ ἢ οὔ; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· καθὼς ὁ Προφήτης λέγει, αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀθέμιτον γάρ ἐστι περὶ τ῀ πατρὸς λέγειν, ὅτι ὤφθη, ἢ ὅτι ἄνθρωπος γεγονὼς συνεπολιτεύσατο τοῖς ἀνθρώποις, φανερ῀ ὄντος τ῀ πράγματος, ὅτι ὁ λόγος Θεὸς ἐνηνθρώπησεν. ΑΘ. εἰπὲ· οὐκοῦν εἷς ὁ υἱὸς, ὁ πρὸ πάντων αἰώνων συνυπάρχων τῷ πατρὶ αὐτ῀, Θεὸς ὢν ἀόρατος, ἄνθρωπος γέγονεν ὁρατός. ΑΡ. εἶπεν· ὅτι εἷς ἐστιν ὁ υἱὸς τ῀ Θεοῦ, ὁμολογοῦμεν, τ῀ συνυπάρχειν δὲ τῷ πατρὶ ἀπείρως. ΑΘ. εἶπεν· ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις συνυπάρχει τῷ πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; ΑΡ. εἶπεν· ἔστω ἔχει. ΑΘ. εἶπεν· εἷς οὖν ὢν ὁ ἀόρατος υἱὸς τ῀ Θεοῦ, ὁ καὶ ὁρατὸς ἀσωμάτως, καὶ σῶμα λαβὼν· ἀθάνατος καὶ θανάτου πεῖραν λαβὼν σαρκὶ, ὁ ἀψηλάφητος καὶ ψηλαφηθείς.

A Est enim illa amictus regis Verbi Dei. Quid? quod Apostolus Paulus unitatem dominatus, quem habet dominicus homo cum Deo Verbo, absolutissime ostendit, eo quod dicit: *Quorum patres illi, ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia secula, Amen.* Videsne Apostolum eum agnoscere Deum esse super omnia, qui ex semine Davidis genitus est? ARIUS. Non vereris hominem Deum super omnia appellare? ATHANASIUS. Paulus non est veritus, nec ego vereor, eo quod videam certam quandam B Patris Dei dispensationem. ARIUS. Qam dispensationem? ATHANASIUS. De ejus, qui est Deus super omnia, incarnatione. ARIUS. Incarnationem Verbi, & ego quoque confiteor, sed tamen eum, qui crucifixus est, Deum super omnia appellare non audeo. ATHANASIUS. Audi, & majorem admirationem concipe, eo quod eum Deum supra omnia confitear: neque alterum posse ab eo intelligi, qui homo factus est, & crucifixus propter nos, & semper Deus est. ARIUS. Ubi C novum istud & insolens scriptum extat? *ATHANASIUS.* Apud Hieremiam Prophetam: ita enim dicit: *Hic Deus noster, non reputabitur alter ab eo; invenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Jacob puero suo, & Israeli dilecto a se, post hæc in terris visus est, & inter homines conversatus est.* Qui igitur visus est, Deusne erat, & est, ad quem nullus alius reputabitur Deus, an non? *ARIUS.* Quemadmodum Propheta dicit, *ipse Deus est.* Nefas enim id est dici de Patre, quod visus sit, aut homo factus, conversatus sit hominibus, cum D res manifesta sit, Deum Verbum hominem esse factum. *ATHANASIUS.* Ergo unus est Filius Dei, qui ante omnia secula una cum Patre coëxistit, idemque, cum Deus invisibilis esset, homo visibilis factus est. *ARIUS.* Unum esse Filium Dei, in confesso, non tamen ille coëxistit cum patre in infinitum. *ATHANASIUS.* Sapientia & virtus nonne coëxistit cum Patre & sancto Spiritu? *ARIUS.* Coëxistit. *ATHANASIUS.* Unus igitur invisibilis Filius Dei, ille, inquam, qui & visus est, incorporeus quidem, sed corporatus: immortalis & mortem expertus, in carne intactilis, & tactus.

ARIUS. Assentior tuis dictis. *ATH.* Hic igitur ob carnem cum Verbo conjunctam non autem inde divisam, Dominus & Deus appellatur. Et dominationes quidem dicuntur, Filius tamen Dei, Jesus Christus, Verbum & Deus unus est. *ARIUS.* Rectissime mihi videtur se habere definitio incarnationis, non tamen ut verus Deus sit Filius, quemadmodum Pater. *ATHANASIUS.* Unde hoc nobis sumtum adfers? *AR.* Nunquid legisti in Evangelio, quomodo loquatur Dominus ad suum Patrem?

Joan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti, JEsum Christum. Videsne eum, solum Patrem verum Deum appellare, quasi ipse non sit verus Deus? *ATHANASIUS.* Atqui ista cum primis verbis per conjunctionem τὸ, & cohærent, neque quæ sequuntur, inde dirimenda sunt, & constanter apud recte sentientes in confesso est, ambas istas partes Dominicæ vocis, inter se copulari debere, sed heus cum æquanimitate, quod dico, ausculta. Si quis inter præcipiendum, ita quempiam de Constantino alloquatur. Certo cognoscas velim, solum Cæsarem Constantinum Imperatorem terræ & maris esse. Constantium ejus filium esse, isne ea confessione patri filium conjungit, an non? *ARIUS.* Non leve periculum est dicere, Constantium cum patre suo Constantino non regnare, cum illi in numero plurali conjungantur. *ATHANASIUS.* In Constantino & Constantio periculum maximum vides: De Jesu vero Christo & Patre eius ita loqui nihil periculi est? Oportet te eandem saltem reverentiam habere in Dominum, quam habes in Constantinum. Non adimis a filio Augustalem majestatem, nec quicquam, quod in Patrem competit, cum tamen non aliunde, quam per Constantinum eorum majestatem unitam sentias. *AR.* Omissis syllogismis, des mihi scriptam demonstrationem, verum Deum Filium esse, quemadmodum ego tibi vocem Evangelicam exhibui. *ATHANASIUS.* Audi igitur, scriptam demonstrationem, ut non erres. Joannes Apostolus ita locutus est:

1. Joan. 5. Scimus, quod Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, ut cognoscamus verum Deum: & sumus in vero ejus Filio, Jesu Christo, hic est verus Deus, & vita æterna. Jamne animadvertis, easdem voces de Patre & filio proferri, æqualiter filio ac Patri Deitatem imputantes?

ΑΡ. εἶπεν· σύμφημι ἅπᾶς εἶπας. ΑΘ. εἶπεν· οὗτ' ἐν Κυρίῳ καὶ Θεὸς διὰ τὸ σωμαφθῆναι τὴν σάρκα τῷ λόγῳ, καὶ ἡ διηνεμένως, καὶ κυριότητες μὴν λέγονται· ὁ γὲ τοῦ Θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, εἷς τυγχάνει. ΑΡ. εἶπεν· δοκεῖ μοί πως ὀρθῶς ἔχειν καταφαίνεσθαι ὁ περὶ τῆς σαρκώσεως ὅρος, μήτι γε οὐκ ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, ὥσπερ ὁ πατήρ. ΑΘ. εἶπεν· πόθεν τοῦτο εἰλήφως ὑπόμισας ἡμῖν. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· οὐδέποτε ἀνέγνως τὸ Εὐαγγέλιον. ὡς φησιν ὁ Κύριος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα; αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. ὁρᾷς, ὅτι μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἔφη τὸν πατέρα; ὡς οὐκ ἀληθινοῦ Θεοῦ. ΑΘ. εἶπεν· τὸ τοῦ συνδέσμος ἐστὶ τῷ περιειλημμένων ῥημάτων καὶ τῷ ἐπαχθέντων ὑπὸ διαίρεσιν ἐμποιῶν. ἀλλ' ἀρέσκει σοι τοῖς δυσφορουσιν ὁμολογῆσαι συνδέσμῳ, τὸ ὑπὸ τῆς κυριακῆς φωνῆς. πάλιν ἄκουε μὴ μακροθυμίας, ὅ φημι, εἴ τις τῷ πλησίον ἐντέλλεται περὶ Κωνσταντίνου λέγων, ἀσφαλῶς γίνωσκε τὸν μόνον Αὔγουστον καὶ αὐτοκράτορα γῆς καὶ θαλάσσης βασιλέα Κωνσταντῖνον, καὶ Κωνστάντιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, συνωμολόγησεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· ὑμικρὸς κίνδυνός τὸ εἰπεῖν, ὅτι οὐ συμβασιλεύει Κωνσταντῖνος Κωνσταντίνῳ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ὡς τοῦ ὑπαριθμηθῆναι αὐτῷ. ΑΘ. εἶπεν· ὑπὸ μὲν Κωνσταντίνου καὶ Κωνστάντιος, κίνδυνον μέγιστον ὁρᾷς, ὑπὸ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φοβῇ ταῦτα φθεγγόμενος; δεῖ σε ταὐτὸν εὐσεβεῖν ἔχειν εἰς τὸν Κύριον, οἷον καὶ εἰς Κωνσταντῖνον ῥηθέντα. οὐκ ἀφῄρησας ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου, τουτέστιν αὐτὸν Αὔγουστον, καὶ πάντα, ὅσα εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ περιέρρηθη, οὐκ ἄλλοθεν τὴν ἑνότητα τῆς ἀξίας ὑπέγνως, ἢ δι' αὐτοῦ. ΑΡ. εἶπεν· ἐκκλίνας ἀπὸ τῶν συλλογισμῶν, ἔγραφόν μοι δὸς ἀπόδειξιν, εἰ ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, ὥσπερ κἀγώ σοι φωνὴν παρεθέμην εὐαγγελικήν. ΑΘ. εἶπεν· ἄκουε καὶ περὶ τούτου ἔγραφον τὴν ἀπόδειξιν, μὴ πλανῶ. Ἰωάννης ὁ Ἀπόστολος ἔτως ἔφη, Οἴδαμεν, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἥκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. ὁρᾷς ὅτι αὐλαὶ αἱ φωναὶ φέρουσι καὶ περὶ υἱοῦ καὶ πατρὸς, θεολογοῦσαι ἴσον τὸν υἱὸν τῷ πατρί;

ὥσπερ γὰρ ὅτι τὸ πατρὸς ἔφη, αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ φησιν, ὅτος ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. τὸ δὲ, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, σαφὲς μὲν τυγχάνει, αὐτὸ τοῦτο λέγειν σε μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, ἵνα γινώσκωσι τὸν υἱόν σου ἀληθινὸν Θεὸν, ὥσπερ καὶ σὲ τὸν πατέρα, καθάπερ καὶ ἐν ἄλλῳ ὅπου ἔλεξεν ὁ Κύριος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἀλήθεια δὲ οὐκ ἂν ψεύδος ἐγένετό ποτε. ΑΡ. εἶπεν· ὁμολογῶ καγὼ, ὅτι ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μὴ τόλμησε δύασαι φάναι, ἅμα Θεὸς, ἅμα υἱός; ΑΘ. εἶπεν· τί λέγεις ἅμα Θεὸς, ἅμα υἱός; ὅτι ὁ υἱὸς ἅμα υἱὸς Θεοῦ ἐστι; ναί. ὁ γὰρ Θεοῦ Λόγος, Θεὸς τυγχάνει, υἱὸς τοῦ πατρὸς ὤν; ΑΡ. εἶπεν· οὐχ ὕτως φημὶ, ἀλλ' ὅτι μὴ δύασαι φῆσαι, ἅμα Θεὸς πατὴρ, ἅμα υἱὸς σὺν πατρί. ΑΘ. εἶπεν· διατί δύαμαι τοῦτο εἰπεῖν; ΑΡ. εἶπεν· ὅτι ὁ Θεὸς πατὴρ, ἀγέννητος τυγχάνει, ὁ δὲ υἱὸς γεννητός ἐστιν. ΑΘ. εἶπεν· ἡ ἀγέννητος φωνὴ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μόνου τάττεται, ἢ καὶ ἐπὶ ἄλλων τινῶν; ΑΡ. εἶπεν. ἄλλο τι μὴ γένοιτο φῆσαι ἀγέννητον, ὃ γὰρ ἀγέννητον, τοῦτο καὶ ἄναρχον τυγχάνει. ΑΘ. εἶπεν· ἡ φωνὴ ἡ ἀγέννητος, οὐσία ἐστὶν, ἢ οὐσίας σημαντική; ΑΡ. εἶπεν· οὐσία τυγχάνει. ΑΘ. εἶπεν· ψεύδῃ. οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' οὐσίας σημαντική. ΑΡ. εἶπεν· τί σημαίνειν θέλεις; ΑΘ. εἶπεν· ὅτι οὐ γέγονεν, οὔτε μέλλει γεννᾶσθαι ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, ὅθεν προσφόρως λέγομεν ἀγέννητον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. εἶτα εἰπέ μοι, Ἀδὰμ ἐγεννήθη; ναί, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐπλάσθη. ΑΘ. εἶπεν, οὐκοῦν τὸ ἐγεννήθη ἐπηρώτησα, ἢ τὸ ἐκτίσθη. ΑΡ. εἶπεν· οὐκ ἐγεννήθη. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν ἔσαι ἄναρχος κατὰ σὲ, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὔα οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐδημιουργήθη. τί δὲ φὴς καὶ περὶ τοῦ μηδέπω γεννηθέντος, γεννητὸν ἢ ἀγέννητον; ΑΡ. εἶπεν· ὀρθῶς ἔχειν τὴν ἀγέννητος φωνήν. ἔσαι οὖν ὁ μὲν πατὴρ, ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς, γεννητός. ΑΘ. εἶπεν· τί οὖν θέλεις συναγαγεῖν ἐκ τούτου; ΑΡ. εἶπεν· ὁ υἱὸς ἐγεννήθη; ναί, ἢ οὔ; ΑΘ. εἶπεν· ἐγεννήθη. ΑΡ. εἶπεν· ὁρᾷς, ὅτι πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν, εἰ δὲ ἦν, ἀγέννητος ἔσαι σύ, εἰ δὲ τοῦτ' ὕτως ἔχει, οὐκ ἔσαι γεννητὸς ὁ υἱός. ΑΘ. εἶπεν· ἄθεος ἄμα πατήρ ἐστιν; ναί, ἢ οὔ;

Aut enim de Patre dixit: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum:* Joan. 17. ita & hic de Filio dicit, *Hic est verus Deus, & vita æterna.* Illud igitur, & *quem misisti JEsum*, conjunctum est cum præcedenti membro, quasi diceret: te solum verum Deum, & quem misisti JEsum Christum, ut cognoscant filium tuum verum Deum, quemadmodum & te Patrem. Sicuti alio in loco locutus est Dominus: *Ego sum veritas*, veritas autem nunquam fuerit mendacium. Joan. 14. *ARIUS.* Et ego confiteor tibi, verum Deum esse filium Dei, verum dicere non poteris simul Deum, simul filium esse? *ATHANASIUS.* Quid tibi vis hoc genere loquendi, simul Deum, simul filium? Num hoc intelligis, quod qui filius est, simul quoque est filius Dei? Ita est, nam Deus Verbum Deus est, cum sit patris filius. *ARIUS.* Non ita loquor, sed quod dicere nequeas, simul Deus pater, simul filius cum Patre. *ATHANASIUS.* Quare ita loqui non possum? *ARIUS.* Quia Deus Pater ingenitus est: filius autem genitus. *ATHANASIUS.* Vox ista ingenitus, de solone Deo usurpatur, an etiam de aliis? *ARIUS.* Eo dico, quod filius ingenitus dici non potest: nam quod ingenitum est, principium sui non habuit. *ATHANASIUS.* Hæc vox, ingenitus, substantiane est, an substantiæ significatum habet? *ARIUS.* Substantia est. *ATH.* Mentiris, non est substantia, sed substantiæ significativa. *AR.* Quid vis innuere? *ATH.* Neque factam esse, neque genitam esse Dei substantiam, unde commode dicimus, Dei substantiam ingenitam esse. Ac deinde responde mihi, Adamne genitus est? Quid hic ais, vel negas? *ARIUS.* Non genitus est, sed formatus. *ATH.* De eo, qui genitus vel ingenitus esset, quæsivi, non de eo, qui creatus esset. *AR.* Ingenitum illum dico. *ATH.* Igitur erit nullo initio inchoatus secundum te. Imo ne Eva quidem genita est, sed condita. Quid mihi hic dices de nondum genito, ingenitum illum esse, an genitum? *ARIUS.* Recte se habet hæc vox, ingenitus, eritque igitur Pater ingenitus, Filius autem genitus. *ATHANASIUS.* Quid igitur ex istis vis concludere? *ARIUS.* Filius genitus est, an non? *ATH.* Genitus est. *ARIUS.* Viden, eum antequam gigneretur, non fuisse? sin autem fuit, erit secundum tua verba ingenitus: quod si id ita est, non fuerit genitus Filius. *ATHAN.* Deus simulne Pater est, an non?

AR. Potentia quidem semper, sed actu non semper. *ATH.* Mundus, quatenus ad potentiam attinet, eratne sine ullo fine & circumscriptione temporis apud Deum, an non? *AR.* Erat inquam. *ATH.* Igitur, quemadmodum voluntate mundum fabricatus est Deus, ita & Filium fabricatus est pro tua sententia. *AR.* Non ita, ut mundum: memor enim sum superiorum demonstrationum: sed ante secula dico eum voluntate habuisse Filium, sed tamen exiguum intervallum statuo inter Patrem & Filii generationem, ut genitus habeatur. *ATH.* Num Deo Patri decori, an probro illud esse opinaris? *AR.* Absit, ut Deo adjungas probrum: nam prorsus bonum est, Deum esse Patrem. *ATH.* Ergo a deterioribus ad meliora profecit Deus secundum te. Nam si, cum Pater non esset, factus est deinde Pater, nimirum versus immutatusque est, ab exiguis ad maxima. Si autem dicis, priusquam Pater fieret, eum pretiosiorem fuisse, ad deteriora progressus est: Si autem id ita habet, quomodo poterimus dicere, Deum immutabilem esse, in se perfectum, neque proficientem in melius, neque a melioribus degenerantem in pejus? Corruptibilium enim proprium est mutari, nunc quidem a melioribus in deteriora, nunc a minoribus in pretiosiora. *AR.* Num ictum oculi voles concedere, quo Filius non extiterit, antequam nasceretur? *ATH.* Id quod non fuerit, non concedo fuisse. *AR.* Quamobrem? *ATH.* Quoniam scriptum est: *Non erit ante Deus recens.* Si enim pauxillum momenti concessero, fuisse aliquando tempus, quando ipse non erat, erit Deus ille, quem confiteor, recens Deus, quod absit, ut a Christiano sentiatur: quippe qui hoc modo confessurus sit contraria sacris scripturis. *ARIUS.* Quæ contrarietas, si dicas, eum ad ictum oculi, priusquam generaretur, non fuisse, ne ingenitum eum esse intelligamus. *ATH.* Multa & magna contrarietas hic se ostendit contra pietatem sacrarum literarum, ubique protestantium, filium semper fuisse, neque unquam fuisse tempus, quo non extiterit. An tibi malum non videtur, si contraria loquamur divinitus inspiratis scripturis? *AR.* Affer mihi testimonia. *ATHAN.* Audi Joannem dicentem, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum.* Quis talia locutus est sanctorum Prophetarum, aut Apostolorũ, qualia tu dicis?

Psal. 8.

Joan. 1.

ΑΡ. εἶπεν· δυνάμει μὲν ἀεὶ πατὴρ, ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ ἀεί. ΑΘ. εἶπεν· δυνάμει ἦν ὁ κόσμος ἢ διὰ Θεῶ ἀπῆντως; ναὶ ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· ὅτως ἔχει. ΑΘ. εἶπεν· οἶκοθεν ὥστε βουλήσει τὸν κόσμον ἐτεκτήνατο ὁ Θεὸς, ὅτως καὶ τὸν υἱὸν ἐτεκτήνατο κῆ σέ. ΑΡ. εἶπεν· οὐχ ὡς τὸν κόσμον· μέμνημαι γὰρ τῶν προαποδεδειγμένων· ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων φημὶ βουλήσει ἐσχηκέναι τὸν υἱόν· βραχὺ δέ τι διάστημα τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ, ἵνα ᾖ γεννητός. ΑΘ. εἶπεν· τὸ πατέρα εἶναι τὸν Θεὸν καλὸν τυγχάνει, ἢ ψόγος αὐτῷ ἔοικας; ΑΡ. εἶπεν· μὴ γένοιτο ψόγον προσάψαι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ πάνυ γε καλὸν τὸ εἶναι τὸν Θεὸν πατέρα. ΑΘ. εἶπεν· οἶκοθεν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα προέκοψεν ὁ Θεὸς κῆ σέ. εἰ γὰρ μὴ ὢν πατὴρ γέγονεν αὖθις πατὴρ, ἄρα ἐτράπη ἀπὸ τῶν ἡττόνων ἐπὶ τὰ μέγιστα, εἰ δὲ ἐρεῖς, πρότερον πρὸ τοῦ πατέρα αὐτὸν γενέσθαι, ἐλαττότερον αὐτὸν εἶναι, ἄρα ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ χείρονα ἔφθασε, εἰ δὲ τοῦτ' ὅτως ἔχει, πῶς ἐροῦμεν ἀτρεπτον τὸ θεῖον, αὐτοτελὲς, μήτε προκόπτον ἐπὶ τὰ κρείττονα, μή τε μεῖον λῆγον εἰς χείρονα ἀπὸ τῶν ἀρίστων; φθαρτῶν γὰρ ἴδιον τὸ τρέπεσθαι, πῆ μὲν ἀπὸ τῶν βελτόνων ἐπὶ τὰ χείρονα, πῆ δὲ ἀπὸ τῶν ἡττόνων ἐπὶ τὰ ἐλλιμότερα. ΑΡ. εἶπεν· ῥιπὴν ὀφθαλμοῦ σὲ θέλεις δοῦναι, ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι τὸν υἱόν; ΑΘ. εἶπεν· τὸ μὴ ὂν σὲ δίδωμι. ΑΡ. εἶπεν· διατί; ΑΘ. εἶπεν· ὅτι γέγραπται· οὐκ ἔσται ἔν σοι Θεὸς πρόσφατος. ἐγὼ δὲ βραχὺ δῶ, ὅτι ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν, ἔσται πρόσφατος ὁ παρ' ἐμοῦ ὁμολογούμενος, ὅς μὴ γένοιτο ὅτως φρονῆσαι ἀνθρωπον Χριστιανὸν, ὁμολογοῦντα ἐναντία ταῖς θείαις γραφαῖς. ΑΡ. εἶπεν· ποία ἐναντιότης, ἐὰν εἴπωμεν ὀφθαλμοῦ ῥιπὴν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, μὴ εἶναι, ἵνα μὴ ἀγέννητον νοήσωμεν; ΑΘ. εἶπεν· πολλή μοι ἐναντιότης δείκνυται πρὸς τὴν τῶν θείων γραφῶν εὐσέβειαν, πανταχοῦ μαρτυρουσῶν, ὅτι υἱὸς ἀεὶ ἦν, καὶ οὐδέποτε ἦν καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν. ἢ σὲ δοκεῖ σοι, ἐὰν εἴπωμεν ἐναντία φρονεῖν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς; ΑΡ. εἶπεν· δός μοι τὰς μαρτυρίας. ΑΘ. εἶπεν· ἄκουε Ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Τίς ἔλεξε τοιάδε τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ Ἀποστόλων, οἷα καὶ σύ;

εἰπέ μοι, εἰ δυνατὸν, καὶ εἰς ἔννοιαν λαβεῖν, ὅπ A An in alicujus hominis cogitatum incidere posſit de ratione ſive Verbo Deo: erat aliquando tempus, quando ille non erat? Quod ſi admittimus, jam ſequitur, fuiſſe aliquando tempus, quando Deus Pater fuit irrationalis, ſive absque Verbo. *AR.* Ergo Verbum prolatitium intelligis. *ATH.* Nequaquam: ego enim loquor de Verbo ſubſtantiali, non de verbo, quod evaneſcit, aut quod ex Deo proceſsit, & rurſum in Patrem reſolvitur, ſecundum Sabellium, ſed quod ineffabiliter genitum eſt: coëxiſtere enim dico filium cum Patre: Nam ut non poſſis animam ſine ratione intelligere: ita Deum Patrem abſque filio fuiſſe credere, nefarium eſt. Ut enim Pater nullo principio inchoatus eſt, ita quoque Verbum, quod Deus eſt, & filius Dei, principio caret. *AR.* Qui poſsit eſſe filius ſine principio, cum ipſe profiteatur, ſe ignorare diem conſummationis ſeculi? *ATH.* Dic mihi, homo, quod ſciſcitabor de architecto, putasne eum, qui ſumto calamo menſuras ichnographiæ dirigit, ſuperiora inferioraque habitacula deſcribit, ſecunda ſcilicet & tertia cœnacula; ubi primum ad exitum perduxit, accuratam ſecundo manum applicare debet: & ſecundo exædificato ad tertium progreditur, putasne ipſum, inquam, intelligere, quod abſolutio operis appropinquet & immineat? aut eum ignarum fuiſſe, quid poſt primum cœnaculum illi in ſecundo laborandum eſſet, & in tertiō totoque ædificio finem ultimum animo proſpicere, an non? *AR.* Agnoſcerem, ita ſe habere. *ATH.* Filius igitur Dei, qui omnia, cum non eſſent, ad eſſentiam produxit, & coaptavit inter ſe elementa iſta, qui providentia mundum hactenus regit & gubernat, quemadmodum ipſe Dominus locutus eſt: *Pater meus huc uſq; operatur, & ego operor:* ignorat ſcilicet, quando conſummaturus ſit, quod ipſe ædificat? Jam, inquam, cape experimentum, abi & quære ex homine indocto de menſis impletione, is, ſi ignorat, illud ſpacium triginta dierum eſſe, nihil ad tua interrogata reſpondebit. Quod ſi attuleris hanc quæſtionem ad hominem ſcientem, ſtatim tibi reſpondebit: ſi decimus quintus dies eſt, dimidium menſis completum eſſe: ſin autem fuerit vigeſimus ſeptimus dies, dicet tibi menſem ad finem decurrere. Eadem ratio, ſive de luna, ſive de anno agatur. Si enim ab experto ſciſciteris, quandonam abſolvendus ſit annus, repente pro ſua ſcientia

ὁ λόγ☩ Θεὸς ἰῶ ποτε καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν; εἰδὲ τοῦτο ὅτως νοηθείη, ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε ἄλογ☩ ἦν ὁ Θεὸς πατήρ. AP. εἶπεν· προφορικὸν οὖν φὴς τὸν υἱὸν λόγον; ΑΘ. εἶπεν· μὴ γένοιτο. τὸν γὰρ λόγον ἐγὼ φημι ἐνδιάθετον, καὶ ῥῆμα διαλυόμενον, ὅτε μὲν προελήλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὸν πατέρα ἀναλυθέντα κ᾽ Σαβέλλιον· ἀλλὰ γεννηθέντα ἀῤῥήτως, συνυπάρχειν φημὶ τὸν υἱὸν τῷ πατρί. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴν ἄνευ λόγου ἐννοῆσαι, ὅτως οὐδὲ Θεὸν τὸν πατέρα ἄνευ υἱοῦ πιστεῦσαι. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἀνάρχός ἐστιν, ὅτω καὶ ὁ Λόγ☩ καὶ ὁ Θεὸς υἱὸς Θεοῦ. AP. εἶπεν· πῶς ἀνάρχος ἐστὶν ὁ υἱὸς, ὃς ἀγνοεῖν ὁμολογεῖ τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας; ΑΘ. εἶπεν· λέγε μοι ἄνθρωπε, ὅπερ ἐρωτῶ. ἀρχιτέκτων λαβὼν κάλαμον, μέτρα πήγνυσιν, εἶτα διαγράφει ἀνώγεα καὶ κατώγεα, διόροφά φημι καὶ τριόροφα, ἐὰν φθάσῃ· ἆρα τὸν πρώτου ὀρόφου, γνώσῃ, ὅτι ἆρα τοῦ δευτέρου ἀχολεῖσθαι δεῖ, ἐπὰν ἤ τὸν δευτέρου στέγην συντελέσῃ, νοεῖ, ὅτι ἐγγύς ἐστι τοῦ συμπληρῶσαι τὸ κτίσματ☩; νίκα δ᾽ αὖ * προσοιβαθῆναι χρήσῃ τοῦ τρίτου ὀρόφου, ὡς τοῦ δύο ἢ τριῶν δόμων, ἀσφαλῶς ἐπίσασαι, ὅτι ἤγγικεν τὸ συμπέρασμα τῆς οἰκοδομῆς, ταῦτ᾽ ὅτως ἔχει; ναὶ, ἢ ὄ; AP. εἶπεν· σύμφημι ταῦτ᾽ ὅτως ἔχειν, ΑΘ. εἶπεν· σχολῇ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντ☩ εἰς τὸ εἶναι ποιήσας, καὶ συναρμόσας τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὁ προνοήμον☩ καὶ οἰκονομῶν τὸν κόσμον ἕως ἄρτι, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύρι☩ ἔφη, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι, ὁ γνώσῃ ποτὲ πεπαυοῖ, ὅπερ αὐτὸς δημιουργεῖ; ἐπὶ μὲν δοκίμασόν φημι, πορευθεὶς ἐρώτησον τοῦ συμπληρώσεως τοῦ μηνὸς οἶδα ἄπειρον, ὃς οὐκ ἐπίσαται ὅτι τριάκοντα ἡμερῶν ὁ μὲν τυγχάνει, εἰ δώσει σοι ἀπόκρισιν τοῦ ἔπυθάνῃ; ἐὰν ἤ προσαγάγῃς τὸν πόδην τῷ ἔχοντι τὴν γνῶσιν, εὐθέως ἐρεῖ σοι, ἐὰν μὴ ἢ πέντε καὶ δεκάτη ἔχων ὁ μὲν, ὅτι μέσος ἐστὶν, ἐὰν δὲ τοῦ εἰκοστὴν ἑβδόμην, λέξει σοι, ὅτι τοῦ συμπληρώσεως τυγχάνει ὁ μήν. ὁ αὐτὸς δὲ ὄρ☩ καὶ τοῦ σελήνης, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. ἐὰν ἤ ἐρώτησῃς ἐπιστήμονα ἄνδρα, ὅπ πότε συμπληροῦται, κ᾽ τὴν σύνοδον τὴν προσοῦσαν

B

C

D

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

probaverit, siquidem mensis undecimus elapsus est, jamque dudum ab initio præcipitatur duodecimus, in proximo esse, ut annus integer compleatur. ARIUS. Ita est, ut retulisti. ATHANASIUS. Si igitur architectus novit, quando absoluturus sit ædificium, & vir peritus ex numero sentit, quando mensis finiatur, & ex scientia sphærici cursus, quando futurum sit plenilunium, & quando decrescendo defectura sit luna, & quo spacio annus conficiatur: qui, quæso, non affirmaremus, Dominum Jesum, qui mundum condidit, eumque consummaturus est, diem consummationis cognitam habere? Si enim id ignorabat, qui, quæso, cum ab eo quæsitum esset de consummatione seculi hujus, & de ipsius secundo adventu, vera potuit respondere? Siquidem illorum est vera dicere, de rebus præsentibus & futuris, qui ea explorata certaque habent. Unde Servator conscius ejus rei, veritatem ejus, quod ab eo quærebatur, indicavit. Scisciantibus enim discipulis, quod signum esset adventus Domini Jesu & consummationis seculi hujus, ad istum modum respondit: *Videte, ne quis vos seducat: multi enim sub meo nomine venient, dicentes: Ego sum Christus, & multos seducent: futurum autem est, ut audiatis bella & rumores bellorum: videte, ne exterreamini, oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Insurget enim gens contra gentem, & regnum adversus regnum, & erunt fames & pestilentiæ, & terræ motus in singulis locis: verum hæc omnia initia dolorum sunt. Tum tradituri sunt vos in tribulationes, & occident vos, & eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum, ac tunc scandalizabuntur multi, & se invicem prodent, & se invicem odio habebunt, multique falsi Prophetæ surgent, multosque in errorem ducent: & quia tum abundabit iniquitas, refrigescet charitas in plerisque. Qui autem perseveraverit in finem, salvus erit: & prædicabitur Evangelium regni in universo mundo, in testimonium omnibus gentibus, & tunc aderit finis.* Et paulo post dicit: *Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab exordio mundi usque nunc, neque futura est: & nisi concisi essent dies illi, non incolumis remaneret ulla caro. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, ecce illic, ne crediderit is.*

Luc. 21.

Ibidem.

Α αὐτῷ δοκιμάσας, ὅτι ἐνδέκατος μὲν πεπλήρωται, καὶ ἤξατο ὁ δωδέκατος, ἐρεῖ σοι ὅτι οὔπω τὸ σωτελεσθῆναι ἔχει. ΑΡ. εἶπεν· ἔτως ἔχει τὸ εἰρημένον. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· εἰ οὖν ἀρχιτέκτων ἐπίσατο, πότε σωτελεῖ τὸν οἰκοδομεῖν, καὶ ὁ ἐπισήμων αὐτὸς ἐν τῷ ἀριθμῷ, πότε σωτελεῖται ὁ μὲν (οὐ) πληροῦται ἡ σελήνη, ποτὲ δὲ μειουμένη ἀπολήγει, ποίῳ δὲ καιρῷ σωτελεῖται πληρούμενος ὁ ἑαυτοῦ Β οἶδεν, πῶς οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς; ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον, καὶ ὁ μέλλων αὐτὸν σωτελεῖν, ἐπίσαται τὴν ἡμέραν; εἰ γὰρ ἠγνόει, πῶς ἐπερωτηθεὶς περὶ τῆς σωτελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας, ἰδιώματα ἀποκειθεὶς φῆσαι τὴν ἀλήθειαν; τῷ γὰρ ἀκεραίως ἔχοντα τὸν περὶ τῶν ὧδε ὄντων ἢ γινομένων γνῶσιν, ἴδιόν ἐστι τὴν ἀλήθειαν ἀφηγεῖσθαι. ὅθεν καὶ ὁ Σωτὴρ γινώσκων ἐσήμανε C τὸν ἀληθεύοντα ἐπερωτηθείς. πυθομένων γὰρ τῶν μαθητῶν, τί τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποκριθεὶς ἔφη ἔτως, βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων, ὁρᾶτε, μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ γενέσθαι, ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, D καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. ταῦτα δὲ πάντα ἀρχὴ ὠδίνων. τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψεις, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους, καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλοὺς, καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. καὶ κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν, ἔσαι γὰρ θλῖψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται, καὶ εἰ μὴ κολοβωθήσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ. τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε

καὶ μεθ' ἕτερα, ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὅπου δὲ ἂν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. ἀμὴν, λέγω ὑμῖν. ὅτι οὐ μὴ παρελθῇ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας, ἢ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος. λοιπὸν πάντως τῶν ἀφρονούντων ἐστὶν ἐπιγνῶναι ἐκ τῶν προσημαινόντων ἐκ τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας, ὅτι γινώσκει ἀσφαλέσατά ποτε μέλλει ἔρχεσθαι καὶ ἀποκαθιστάνειν ἅπαντα, καθὼς προεῖπεν, πρὸς τὸν ἀδιάζευκτον αὐτοῦ βουλὴν καὶ τὸ πατρὸς αὐτοῦ. λαβὼν γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν χερσὶν, ἀνάγνωθι τὴν προκοπὴν τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ ζητουμένου, καὶ ἔσῃ σοι πάντα καταύδηλα, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ ὁ Κύριος περὶ τῆς ἡμέρας. εἰ δὲ ἠγνόει, πῶς ἠδύνατο τὰ μηδέπω ὄντα, μήτε μὴν γνώμενα σημεῖά τε καὶ πειρατήρια, ἅπερ προηγέχθη περὶ τῆς ἡμέρας, προλέγειν; ἕως γὰρ τῆς συντελείας καὶ παρουσίας ἑαυτοῦ προεδήλωσε τὰ σημεῖα, καὶ τὰς ποιότητας αὐτῶν, ὡς δύνασθαι καὶ σὺ σπουδαιοτέρους καὶ φιλοπόνους ἐπιγνῶναι τὸν καιρὸν, ἐκ τῶν προμεμνημένων πρὸς τὸν Κύριον. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· εἰ ἀληθῶς ἔπιστατο τὴν ἡμέραν, διατί αὐτὸς ἔφη· οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην; ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· οὐκ εἶπεν ὁ Κύριος, ὃ δὲ ἐγὼ οἶδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν φάναι τὸν Κύριον, εἴπερ ἤθελε περὶ αὐτοῦ σῶσαι, ὡς μὴ ἔχων γνῶσιν τοῦ πράγματος. ἡ ἐν μὲν τῷ Ματθαίῳ φέρεται, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην. οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ παρέλιπον τὴν περὶ τούτου δήλωσιν, μονώτατος δὲ Μάρκος ἔφη, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν τοῦ Μάρκου ἀφήγησιν ἐν σεαυτοῖς σὺ γνῶθι, ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ ὁ Κύριος τὴν ἡμέραν,

A Et post alia nonnulla dicit: *Quemadmodum enim fulgur prodit ex Oriente, & apparet usque in Occidentem: ita erit adventus Filii hominis: ubicunque fuerit cadaver, eo convenient aquilæ. Statim autem post tribulationem eorum dierum, sol obtenebrabitur, & luna non dabit lucem suam, & stellæ cœli cadent, & vires cœlorum quassabuntur, & tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo.* Luc. 17. Ac deinde paulo post: *Amen, dico vobis, quod nequaquam præteribit ætas ista, antequam omnia ista fiant: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. De die autem & hora nemo* Ibidem. B *cognitum habet, ne Angeli quidem cœlestes, nisi Pater solus.* Jam prorsus est hominum sapientium, deprehendere ex tot indiciis de die & hora a Servatore pronunciatis, ipsum certissime cognoscere, quando venturus sit, & restituturus omnia, quemadmodum prædefinitum est ab indisjunctibili sua cum Patris voluntate. Sume enim in manus Evangelium, & lege partem eam Matthæi, quæ est de hac quæstione, & omnia tibi innotescent, quam non ignarus C fuerit hujus diei Dominus, alioqui, si ignarus fuisset, quomodo ea, quæ nondum contingebant, signa & tentamenta, diem istum antecedentia, prædicere potuit? Nam usque ad consummationem & adventum suum, signa notasque rerum præindicavit, adeo, ut qui diligentiores sunt & laboriosiores, tempus illud agnoscant, ex admonitis Domini. *ARIUS.* Si revera diem ilD lum scit, cur ab eo dictum est, neque Filium novisse diem illum? *ATHANASIUS.* Non ab eo dictum est in hanc formam: *Neque ego novi diem illum*: id enim consequens fuisset, ut diceret Dominus, siquidem de se certum esse voluisset, quod istius rei ignoratione teneretur. Quin in Matthæo istud ipsum non refertur: *Neque Filius novit diem illum*, & cæteri Evangelistæ omiserunt istius rei mentionem. A Marco autem solum relatum est: *Neque Filius novit diem illum.* Lege Marc. 13. Marci narrationem tecum in animo, & senties, Domino diem illum & horam nequaquam, occultam fuisse,

Marc. 13. Ait enim Dominus Ieſus : *De die autem illa & hora nullus cognitum habet, ne Angeli quidem cœlorum, nec Filius, niſi Pater.* Sciens enim, ſe nihil diſtare ſecundum ſubſtantiam a Patre, ſed deitate ſua unitum ſe eſſe Patri Deo, ſuam præcognitionem ſubindicavit ſub Patris præcognitione, quemadmodum *Joan. 10.* ipſe inquit: *Ego & Pater unum ſumus :* ac rurſum: *Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt.* Non propter res creatas locutus eſt, cum diceret, *Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt*: Sed quæ ſpectant ad Deitatem Patris, ea ſibi propria & peculiaria eſſe oſtendit: nimirum, immortalitatem, corruptibilitatem, invincibilitatem, incomprehenſibilitatem, potentiam, & præcognoſcendi vim, & quæcunque Pater eſt, ea ſibi ut propria vendicavit. Ignorare tamen *Joan. 14.* dixit, ut dictum eſt, *Angelum & Filium*

ARIUS. Num & alius eſt Filius?

ATHANASIUS. Verus quidem Filius Dei unicus eſt, qui eſt & Verbum & Deus. Eſt autem & alius quoque filius adoptatus propter templum corporis ejus Domini noſtri Ieſu Chriſti: *Rom. 8, 15.* ut inquit divinus Apoſtolus : *Non enim accepimus Spiritum ſanctum ſervitutis iterum ad timorem, ſed Spiritum adoptionis, in quo clamamus : Abba Pater :* Chriſtus vero *Joan. 13.* clare ad Apoſtolos locutus eſt : *Filioli mei, adhuc paulliſper vobiſcum ſum, & abeo ad eum, qui miſit me.* Et ad Judæos in *Marc. 21.* parabolis ad iſtum modum: *Homo quidam habuit duos filios, qui conveniens majorem, ita locutus eſt : Abi, & operare in vinea mea, qui reſpondit : Faciam Domine, & non abiit: deinde abiit ad alterum Filium, & dixit : Vade, operare in vinea mea, qui reſpondit, ſe non velle, poſtmodum autem pœnitentia ductus, abiit.* Hic percunctatus eſt Dominus, uter ex iſtis voluntatem Patris fecit? Dicunt ludæi, poſterior filius. In confeſſo autem eſt, Deum Patrem eſſe omnium, vineamque eſſe viam juſtitiæ, in qva jubebat majorem filium operari, qui cum ad exiguum intervallum principio gaudere videbatur illa juſſione, ipſum jubentem poſtea contemſit. Eſt autem ille Iudæorum populus, qui ob infidelitatem rejectus eſt ab adoptione : minor vero filius, gentium natio eſt, quæ principio vocationis ſuæ contumax per infidelitatem, in ididolatria detinebatur.

A φησὶ γὰρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ. γινώσκων γὰρ ἑαυτὸν μὴ διεστῶτα ἀπὸ τοῦ πατρὸς κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἡνωμένον τῇ θεότητι τῷ Θεῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ ὑπογνωσιν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς προγνώσει ἐσήμανεν· ὡς φησιν ὁ Κύριος, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ πάλιν, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν. οὐχ ἕνεκεν κτισῶν πραγμάτων τοῦτο ἔφη ὁ Σωτήρ, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν, ἀλλ' B ὅσα ἀνῆκεν τῇ θεότητι τοῦ πατρὸς, αὐτὰ ἴδια ἔφη ὁ Κύριος, οἷον τὸ ἀθάνατον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἀχείρωτον, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀκαταλήπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγνωστικὸν, καὶ ὅσα ἐστιν ὁ πατὴρ, ταῦτα ἴδια τοῦ υἱοῦ τυγχάνει. ἀγνοεῖν δὲ ἔφη, ὡς προείρηται, Ἄγγελος καὶ τὸν υἱόν. ΑΡ. εἶπεν· μὴ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱός; ΑΘ. εἶπεν· υἱὸς μὲν ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ εἷς τυγχάνει ὁ Λόγος καὶ Θεός· ἔστι δὲ καὶ ὡς ἄλλος υἱὸς ὑποποιηθεὶς διὰ τὸν ναὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, C οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβομεν πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, ἀββᾶ, ὁ πατήρ· ὁ γὰρ Χριστὸς διαῤῥήδην πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἔφη, τέκνια μου, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι. καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πέμψαντά με. καὶ πρὸς Ἰουδαίους δὲ φησιν ἐν παραβολαῖς ὅτως, ἄνθρωπός τις ἔχων δύο υἱοὺς, προσελθὼν τῷ πρεσβυτέρῳ εἶπε· πορεύου, ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου, ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς ἔφη, ἐγὼ Κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν, εἶτα προσελθὼν τῷ ἑτέρῳ, D ἔφη· πορεύου, ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου· ὁ δὲ, φησὶν, οὐ θέλω, ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθεν. ἐρωτᾷ δὲ ὁ Κύριος. τίς ἐποίησεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; ἀποκριθέντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, φασὶν, ὁ ἔσχατος υἱός. ὁμολογουμένως δὲ, ὁ μὲν πατὴρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τυγχάνει, ὁ δὲ ἀμπελὼν, αἱ τρίβοι τῆς δικαιοσύνης, ἐν αἷς προσέταξε τὸν πρεσβύτερον υἱὸν ἐργάζεσθαι. ὁ δὲ μικρῷ τῷ διαστήματι χαίρειν φρίξας τῷ κελεύσματι, κατεφρόνησε τοῦ προστάξαντος. ὅστις δὲ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς τυγχάνει, ὁ διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀποβληθεὶς γεγονὼς τῆς υἱοθεσίας. ὁ δὲ νεώτερος υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς κλήσεως πλανηθεὶς τῇ ἀπιστίᾳ, τῇ εἰδωλολατρείᾳ κατεχόμενος.

ὕστερον

ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς καὶ πιστεύσας, ὑπήκοος τοῖς πράγμασι πατρικὸς ἀνεδείχθη· ἐκ δὲ τῆς ὑπακοῆς, φίλος καὶ κληρονόμος ὡς υἱὸς πατρὸς ἀνεφάνη, πάσης τιμῆς καὶ χάριτος ἠξιωμένος πρὸς τὸν ἴδιον πατρὸς, ἄνδ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης, λέγω δὴ τῆς συντελείας, ἣ μόνον σημεῖα λαβὼν, ἵνα μὴ ἀγνοῶν, ὅτι ἐγγύς ἐστι τὸ τέλος, πρὸς τὸ μὴ ἀπροσδόκητον ὄντα, αἰφνιδίως καταλάβῃ ἡ ἡμέρα. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ὁμολογῶ ὀρθῶς εἰρῆσθαι τοῦτο τὸ περὶ τῆς ἡμέρας· τὸ δὲ τῇ οὐσίᾳ ἰδίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, οὐκ ὀρθῶς ἔχειν φημί. ΑΘ. εἶπεν· ἐπειδὴ σπουδὴ πρόσεστί σοι σμικρά, ψέγειν τὰ καλὰ, καὶ καλῶς ὁμολογούμενα πρὸς τῶν εὐσεβῶν, ἀπόδος μοι λόγον, τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ οὐσία; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· πᾶν ὅ τί ἐστιν ὑφεστάναι, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. ΑΘΑΝ. εἶπεν· ὀρθῶς ἔφης, ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ Θεοῦ λόγον ἔχομεν, εἰπέ μοι ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία τί ἐστι; μή ποτε νομισθῶμεν πρὸς τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι τάχα περὶ χρημάτων λέγομεν. ΑΡ. εἶπεν· ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐστὶν, ὅ τί ἐστιν ὁ Θεὸς, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. ΑΘΑ. εἶπεν. καλῶς ἔφης, λοιπὸν ἄκουε. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· λέγε, ὃ βούλει. ΑΘ. εἶπεν. οἶδα, ὅτι σχηματιζόμενος καὶ συγκαταβαίνων τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ διὰ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ὁ Θεὸς, ἀνθρωπινώτερον ὁμιλεῖ πολλάκις πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῶν παραπλησίως εἰρημένων, ἐν οἷς ἡμεῖς ἐσμεν καὶ ἴσμεν, τὰ ἐπουράνια θεῖα μυστήρια. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ὅτως ἔχει· ΑΘΑΝ. εἶπεν· οὐκοῦν ὁ Θεὸς λέγων πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν διὰ τοῦ προφήτου· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, σημαίνει τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γέννησιν τοῦ υἱοῦ. ΑΡ. εἶπεν· γαστέρα ἂν ἔχει ὁ Θεός; ΑΘ. εἶπεν· προλαβὼν εἶπον πρός σε, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, πολλάκις καὶ ἀνθρωπόσχημον τὸ θεῖον αἱ θεῖαι γραφαὶ καταγγέλλουσιν. οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐκ τῶν σωματικῶν ὑποδειγμάτων, τὰ θεῖα εὐσεβῶς νοῶμεν. διὰ τοῦτο ἂν ἕτερον γαστέρα ὀνομάζει, ἢ ἵνα παράσχῃ αὐτὸν υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γεγεννῆσθαι. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, λέγε σὺ, πῶς ὀφείλει νοηθῆναι τὸ ῥητόν. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἡ γραφὴ λέγει ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς,

A Postmodum autem pœnitentia ductus, & fidem habens, paternis mandatis obsecutus est, & per obsequium amicus hæresque patris, ut filius designatus, omni honore & gratia apud patrem suum dignus habitus est, excepto, quod conscius non sit illius diei & horæ: loqvor autem de consummatione seculi, nisi qvod signa illi data sint, ne ignarus finis appropinqvantis imparatusqve, ab illo die opprimeretur. ARIUS. Agnosco illud rectum esse, qvod de die dixisti. Sed B qvod substantia unitus sit patri filius, id non recte dictum est. ATHANASIUS. Qvandoqvidem tibi vituperandi bona non exiguum studium est, & adversus ea, qvæ piorum confessionibus confirmata sunt, respondebis mihi, qvidnam sit substantia. ARIUS. Unde est qvod res subsistat, hoc ejus substantiam dico. ATHANASIUS. Probe loqveris. Cæterum qvia nos in præsentia de Deo sermocinamur, dic mihi, qvænam sit Dei substantia? ne apud illiteratos exiitimemur de divi- C itiis loqvi. ARIUS. Dei substantia est, ut si qvicqvid est Deus illud substantia est. ATHANASIUS. Recte tu qvidem, sed vicissim audi. ARIUS. Dic, qvod vis. ATHANASIUS. Scisne Deum conformatum demissumque ad nostram imbecillitatem subinde in divinis scripturis humano more nobiscum colloqvi, ut humana natura, ex verbis consimiliter habitis, id capere possit, qvibus nos & erigimur, & ad supercœlestium divinorumqve mysteriorum scientiam pervenimus? ARIUS. Scio rem ita habere. ATHANASIUS. Igitur Deus loqvens ad suum Filium per Prophetam: *Ex utero ante luciferum genui te*, indicat per hoc, ex paterna D substantia Filium prodiisse. ARIUS. Qvid ais? ventrem ne habet Deus? ATHANASIUS. Atqvi jam antea dixi, sacras scripturas ob nostram imbecillitatem, subinde humanis similitudinibus de eo loqvi, non qvod Deus talis sit, sed ut nos corporalibus exemplis pie de divinis cogitemus. Nulla igitur alia de causa uterum nominat, nisi ut doceat, Filium ex Patris substantia genitum esse, intelligi debere. Si autem hoc a vero est alienum, tu ipse explana, qvo pacto hoc verbum intelligi debeat. ARIUS. Scriptura loqvitur ex persona Patris, *Psal.cx.*

Psal. 44. *Eructavit cor meum verbum bonum*, qvid igitur, num verbum illud, qvod est Filius, eructavit? ATHANASIUS. Scriptura probè loqvitur, sed tu hoc dictum cum aliis multis male detorqves. ARIUS. Explica igitur tu nobis veritatem istius dicti: siqvidem ego illud perverto, ut tu dicis. ATHANASIUS. Deus spiritusne est impatibilis, an non? ARIUS. Spiritus, inqvam, impatibilis est. ATH. Cum igitur scriptum est, ex utero genitum esse Filium, tum ex divina substantia ingenuitatem Filii declarat: ne autem imbecille genus hominum humano more Christi nativitatem intelligeret, hanc Ibidem. formulam sermonis exhibuit, *Eructavit cor meum verbum bonum.* Verum ne rursus qvispiam ausit asseverare hoc dicto, verbum, qvod ore effertur, indicari, in mentem revocabit illud *ex utero*, itaqve desistet à pravo conceptu. Scriptura autem omnes humanas cogitationes undeqvaqve circumscripsit, ut eriperet hæretico omnem vesaniam male cogitandi de æterna & incomprehensibili filii Dei generatione. Nam si ex ventre est, qvomodo ex corde prodiit? si ex corde eructatus est, qvomodo ex utero prodiit? ARIUS. Qvid igitur debemus hic dicere & cogitare? ATH. Nihil aliud, qvam ut filium ex substantia Dei & patris genitum esse, per hujusmodi exempla condiscamus. ARIUS. Si Filius erat consubstantialis Patri, cur id præsens discipulis suis non dixit? ATHANASIUS. Ubi qvæso confessus non est, se consubstantialem esse Patri? ARIUS. Potesne tu ostendere unum, qvod ex numero eorum sit, qvæ nulla arte confici possunt? ATH. Non ex dubiis ista colligere, sed ex evidentibus rerum veritatem istius rei tibi ostendere volumus, modo mihi memor sis tui dicti: qvidqvid est Deus, id esse illius substantiam, hoc est, filium, aisne, an negas? ARIUS. Neqvaqvam. ATHA. Joan. 10. Cur igitur locutus est Dominus: *Ego & Pater unum sumus*, nisi idem sit cum Patre per paternam Deitatem, qvi potuit dicere: Joan. 14. *Ego & Pater unum sumus?* qvid igitur, falsane an vera locutus est? Absit ut falsa, Veritas enim nunqvam mendacium fuerit. Qvin & illud: *Qvi videt me, videt & Patrem meum:* nihil aliud docet, qvam unum utriusqve Deitatem. Si enim Filius substantia alius est, ac proinde diversus a Patre, qvi potest in Filio spectari Pater? Nam si non potest lignea imago virilem formam referens æstimari agnosciqve ex lapideo, cum res sit diversæ substantiæ,

A ἐξηρεύξατό ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν· ἆρα ἓν λόγον ἐξηρεύξατό, φησι τὸν υἱόν; ΑΘ. εἶπεν· ἡ γραφὴ καλῶς ἔφη σωὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι καὶ τοῦτο, σὺ δὲ λαβὼν τὸ ῥητὸν, διέστρεψας κακῶς. ΑΡ. εἶπεν· φράσον ἡμῖν σὺ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ῥητοῦ· ἐπειδὴ ἐγὼ αὐτὸ διέστρεψα κατὰ σέ. ΑΘ. εἶπεν· ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστιν ἀπαθές; ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· ναὶ ὅτως ἔχει. ΑΘΑ. εἶπεν· ὅταν ἓν φάσκῃ ἡ γραφὴ ἐκ γαστρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν, τὴν B ἐκ τῆς θείκης ὑποστάσεως γνησιότητα τοῦ υἱοῦ σημαίνει. ἵνα οὖν μὴ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀθανὲς ὑπάρχον; ἀνθρωπίνῳ τρόπῳ γένησιν τοῦ Χριστοῦ ὑπολάβοιεν, εἶπεν τὸ, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. εἰ δὲ πάλιν ἐπιχειρεῖν τολμήσει τις τοιοῦτον λόγον φάσκειν τὸν υἱὸν, μνημονεύσει τὸ, ἐκ γαστρὸς, καὶ παύσεται τῆς πονηρᾶς ἐννοίας. τοιέγραψε πάντα νοῦν ἀνθρώπινον ἡ γραφὴ, ὡς τὸ μὴ ἔχειν αἱρετικὴν μανίαν περὶ τῆς ἀϊδίου καὶ ἀπαραλήπτου γεννήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ C Θεοῦ. εἰ γὰρ ἐκ γαστρὸς τυγχάνει, πῶς ἐκ καρδίας προῆλθεν; εἰ δὲ ἀπὸ καρδίας ἐστὶ, πῶς ἐκ γαστρὸς τυγχάνει; ΑΡ. εἶπεν· τί οὖν ὀφείλομεν λέγειν καὶ νοεῖν; ΑΘ. εἶπεν· οὐδὲν ἕτερον, ἢ, τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς γεννηθέντα ἐκ τοιούτων παραδειγμάτων μανθάνομεν. ΑΡ. εἶπεν· εἰ ὁμοούσιον λέγει ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, πῶς οὐκ εἶπεν παρὼν τοῖς μαθηταῖς ἀπό. ΑΘ. εἶπεν· πῶς ἐστιν ὅπου οὐχ ὡμολόγησεν ἑαυτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ ὁ υἱός; ΑΡ. εἶπεν· εἰ δύνασαι τοῦτο δεῖξαι; ἐν τῶν ἀμηχάνων. ΑΘ. εἶπεν· οὐκ ἐξ ἀπόρων προῖσασθαι ἐπιχειροῦμεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναργῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι θέλομεν. D μέμνησο, ὅτι ἔφης, ὅτι ὅ ἐστι Θεὸς, τοῦτο οὐσία τυγχάνει, τυτέστιν ὁ υἱός· ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· μηδαμῶς. ΑΘ. ἔφη· πῶς οὖν ὁ Κύριος ἔφη, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν, εἰ μὴ ὁ αὐτός ἐστι τῇ θεότητι τῇ πατρικῇ ὁ υἱός· πῶς φάσκει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν, ἆρα ψευδὲς εἶπεν, ἢ ἀληθές; μή γένοιτο, ἡ γὰρ ἀλήθεια οὐκ ἂν ψεῦδός ποτε ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, οὐδὲν ἕτερον παρίστησι, ἢ τὴν ἁγίαν θεότητα. εἰ γὰρ ἄλλῳ τυγχάνει τῇ οὐσίᾳ ὁ υἱὸς παρὰ τὸν πατέρα, πῶς δύναται θεωρεῖσθαι ὁ παὴρ ἐν τῷ υἱῷ; εἰ μὲν γὰρ δύναται ἄγαλμα ἀνδροείκελον κατεσκευασμένον ἐκ ξύλων γνωρισθῆναι ἐκ λιθίνῳ, ἐν τῇ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὄντι

εἰ δὲ ἀδύνατον λίθον ἐν ξύλῳ γνωρισθῆναι, καὶ ξύλον ἐν λίθῳ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, λείπεται λοιπὸν γνωρίζεσθαι τὸν παμβασιλέα Θεὸν ἐν τῷ ὁμοουσίῳ αὐτοῦ υἱῷ. τὰ γὰρ ὅμοια δῆ, ᾧ εἰσιν ὁμοούσια, ὁρώμενα, παρίστανσι τὴν γνῶσιν καὶ τῶν μὴ ὁρωμένων. ΑΡ. εἶπεν· πῶς οὖν ὁ Κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν; μὴ δύνατον ἄμπελος καὶ γεωργὸς εἶναι ὁμοούσια; ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· μὴ ἀπερωτηρίαζε τὴν κυριακὴν φωνὴν, ἀλλ', ὡς κεῖται, ἀνάγνωθι. ἐγώ εἰμι, φησὶν ὁ Κύριος, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν, εἰπέ μοι οὖν, εἰ ὁ υἱὸς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ σὸν ἔστιν ἐν τῷ παραδείγματος τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ γεωργοῦ, ἆρα τοῖς ἀνθρώποις ὁμοούσιον αὐτὸν φῄς; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· μὴ γένοιτο. ΑΘ. εἶπεν· παραέως ἄκουσον, καὶ πρὸς ταῦτα ἀπόκριναι μοι λόγον, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τυγχάνει, ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· λίαν ὀρθότως ταῦτα ἔτως ἔχει· ἀξιῶ σωτόμως καὶ τῇ τότε κεφαλαίᾳ σαφηνείᾳ ἐν τάχει πέρας ἐπιθεῖναι θέλησον, ὅπως ποιήσῃς εἰδέναι, οἷος καὶ σὺ τυγχάνεις. ΑΘ. εἶπεν· ἐὰν μὴ πρότερον ὅπερ ἐρωτῶ ἀποδώσῃς μοι λόγον, οὐ μὴ λάβῃς τὸ αἴτημα. ΑΡ. εἶπεν· ὃ θέλεις, λέγε, καὶ εἴ τι ἐγχωρεῖ, καὶ τὸ δυνατὸν ἀποκρίνομαι. ΑΘ. εἶπεν· δεξιὰ καὶ βραχίων πρὸς Θεὸν γέγραπται, τίνος ἕνεκεν; ΑΡ. εἶπεν· τὰ τοιαῦτα, πρὸς τὰς ἐπιβολὰς καὶ τὰς ἀπολογίας νοοῦμεν. ἐὰν λέγῃ καὶ τὸ, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με, γινώσκομεν τὸ δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα. ὅτοτ' ἂν δὲ λέγῃ, ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Φανερὸν, ὅτι πρὸς υἱὸν φάσκει. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὸ δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν, ὁμολογουμένως περὶ υἱοῦ σημαίνει, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. ΑΘ. εἶπεν· βραχίων, ὅ ἐστι βραχίων, ὁμοουσίου τυγχάνει; ναὶ ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· ὅτως ἔχει. ΑΘ. εἶπεν· καὶ ἡ δεξιὰ, ὅ ἐστι δεξιὰ, ὁμοούσιός ἐστι; ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡ. εἶπεν· ὅτως ἔχει. σὺ δὲ τί φῄς με ἀΐδιον σωτίθεσθαι τὸ θεῖον, οὐκ ἐπηκροάσω ποτὲ Κλήμεντος, ὃς παρηκολούθησεν Πέτρῳ τῷ Ἀποστόλῳ, ὃς καθαιρεῖ τὴν τοιαύτην δόξαν; ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· μέμνησο τῶν εἰρημένων, ὦ ἄνθρωπε, καὶ μὴ πλανῶ.

& æqve impossibile sit, aut naturam lapideam in ligno, aut vicissim ligneam in lapideo deprehendi, qvantum attinet ad substantiæ rationem. Omnino seqvitur: Deum regem omnium in Filio suo ejusdem secum substantiæ cognosci. Siqvidem similia, qvatenus sunt ejusdem substantiæ, oculis animadversa, eorum, qvæ visa non sunt, cognitionem afferunt. ARIUS. Cur igitur Dominus locutus est: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est*, num vitis & agricola ejusdem substantiæ esse possunt? ATHANASIUS. Noli mihi truncare dominicam vocem: sed, ut posita est, ita recita: *Ego*, inqvit Dominus, *sum vitis illa vera, vos autem palmites, Pater meus agricola est.* Dic mihi igitur, negas te admittere Filium esse Patri consubstantialem, ob istam vitis & agricolæ comparationem? Qvid ergo, num hominibus eum consubstantialem dices? ARIUS. Neqvaqvam. ATHANASIUS. Placide ausculta, & ad ista mihi respondeas, vitis estne cum suis palmitibus ejusdem naturæ? aisne, an negas? AR. Prorsus ajo, & oro te, ut hujus loci explicationi qvamprimum finem imponas, qvalem facias, qvalis es. ATHANASIUS. Nisi prius ad interrogata mea responderis, nullo modo petitionis tuæ compos fies. ARIUS. Loqvere qvod tibi videtur: nam & ego, qvatenus dabitur, pro viribus respondebo. ATHANASIUS. Dextera & brachium Christus esse commemoratur, qvanam putas causa? ARIUS. Istiusmodi si dicantur, pro congruentia & conseqventia intelligere debemus: qvale est & illud, *Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me.* Nam hic consideramus opificium Dei: cum autem dicit: *Brachium Domini cui revelatum est*, certum est, illum de filio loqvi: his adjice & illud, *Dextera Domini fecit virtutem:* In confessio est, eum de Filio loqvi, per qvem omnia facta sunt. ATHANASIUS. Brachium ei, cui est brachium, nonne consubstantiale est? aisne an negas? ARIUS. Sic habet. ATHANASIUS. Et dextera, cui dextera est, eine simul consubstantialis est? ARIUS. Ajo, inqvam, sed tu mihi vis æternum illum Deum ex partibus constitui. An nunqvam audivisti Clementem, Petri Apostoli sectatorem, qvi istiusmodi opinionem fubruit? ATHANASIUS. Mi homo, memor sis dictorum.

Job. 15.

Ibidem.

Job. 10.

Esaiæ 53. 1.

Ego enim ne erres, simplex, incompositum, infinitum Numen veneror, cum id didicerim ex sacris & divinis scripturis, postmodum & ab Episcopis, qvi mihi hoc per manus tradiderunt. Nulla igitur alia de causa scriptura brachium, & dexteram vocat Filium, nisi ut pie intelligamus, Filium Patri consubstantialem esse, qvia concedi neqvit in homine, ut discrimines inde brachium aut dexteram, aut digitum, qvasi id diversæ sit essentiæ. ARIUS. Assentior tibi, esse consubstantialem patri filium: sed, qvod restat, expone mihi de vite. ATHANASIVS. Duo genera vinearum solet commemorare scriptura, unam qvidem bonam, fructuosam, hilarem, lætificantemque cor hominis, nimirum Dominum Jesum Christum: alteram verò diabolum, rabiem venenumqve distillantem, ut *Deut. 32, 32.* scriptum est: *Vitis enim eorum e Sodomis est, & palmes eorum ex Gomorrha. Uvae eorum, uva fellis, racemus acerbitudinis, vinum eorum furor aspidum insanabilis.* Qvin & populus nomine vitis appellatur, & justi subinde vineæ nuncupantur. Simpliciter autem & absolutè, & distinctim: *Ego sum vitis illa vera*, de se dixit servator, ne ex communione vocabuli, adnumeraretur prædictis vitibus, vel cum diabolo, vel cum vite translata ex Ægypto, & plantata, ut faceret fructum uvæ, & spinas fecit, — ac propterea de se cum appendice lo- *Joh. 15. 1.* cutus est, *Ego sum vitis illa vera*, cujus fructus vita est, gaudium, pax, dilectio, justitia, fides sincerissima, cognitio, religio, sanctitas, gravitas, humanitas, mansvetudo, continentia, aliaqve similia. Et qvoniam palmites, qvi ejusdem generositatis sunt, verè illius vitis palmites sunt, oportet eos similem fructum proferre cum ea vinea, cujus sunt palmites. Apostolis igitur dixit, dum eos instruit, ut manerent in fide, ne dum desiliunt e veritate, qvemadmodum Judas fecit, infructuosi reddantur. Qvi enim elabuntur e Domini charitate & fide, qvasi palmites amputati, abjiciuntur extra divina. Adhortatur igitur discipulos, ut sobrii sint & alacres, dum inqvit: *Pater meus* *Ibidem.* *agricola est*, ac si diceret: Scire vos volo,

A ἐγὼ γὰρ ἁπλῆν, ἀσώματον, ἀσυγκρίτον τὸ θεῖον σέβομαι, μεμαθηκὼς ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων γραφῶν, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς διαδεξαμένων τὴν ἐπισκοπήν. ὑδενὸς οὖν ἑτέρου ἕνεκεν ἡ γραφὴ βραχίονα καὶ δεξιὰν καλεῖ τὸν υἱόν, ἢ ἵνα εὐσεβῶς νοῶμεν ὁμοούσιον ὄντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διὰ τὸ ἀνεγχώρητον ἐπ' ἀνθρώπῳ ἐκλαβεῖν τινα ἑτεροούσιον τὸν βραχίονα, ἢ τὴν δεξιὰν καὶ τὸν δάκτυλον, ὡς ἕκαστον ἀπῶν διαφέρειν πέφυκεν. ΑΡ. εἶπεν· σύμφημι ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀποδός μοι λοιπὸν λόγον περὶ τῆς ἀμπέλου. B ΑΘ. εἶπεν· δύο γενεῶν ἀμπέλους εἰώθασι μνημονεύειν ἡ θεία γραφὴ, μίαν μὲν χρηστὴν καὶ εὔκαρπον, εὐφραντικήν τε καὶ χαροποιοῦσαν καρδίαν ἀνθρώπου, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. θατέραν δὲ τὸν διάβολον, λύσσαν καὶ ἰὸν ἀποσάζοντα, καθὼς τὸ γεγραμμένον, ἡ γὰρ ἄμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων, καὶ ἡ κλήματις αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας, ὁ οἶνος αὐτῶν, θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος. καὶ ὁ λαὸς δὲ ἄμπελος ὠνομάσθη, καὶ δίκαιοι πολλαχοῦ ἐκλήθησαν ἀμπελῶνες, ἁπλῶς μέντοι, καὶ C ἀπολελυμένως, χωρὶς τοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή. ἵνα μὴ οὖν καὶ ὁ σωτὴρ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας, συσλογισθῇ συνειρημένας ἀμπέλους, ἃ λέγω τῷ διαβόλῳ, ἀλλ' οἷον τῇ μετενεχθείσῃ ἐξ Αἰγύπτου καὶ φυτευθείσῃ, ἵνα ποιήσῃ καρπὸν σταφυλῆς, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας, εἶπεν μὴ συνθήκης, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, ἧς ὁ καρπὸς ζωὴ, χαρὰ, εἰρήνη, δικαιοσύνη, πίστις εἰλικρινεστάτη, γνῶσις, εὐσέβεια, ἁγνεία, σεμνότης, φιλανθρωπία, πραότης, ἐγκράD τεια, καὶ τὰ σύμπλησια τούτοις. ἐπειδὴ καὶ τὰ κλήματα τῆς αὐτῆς εὐφυείας τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου τυγχάνοντα, δεῖ ὅμοιον καρπὸν προβάλλεσθαι, ἧς εἰσιν ἀμπέλου κλήματα. διὸ Ἀποστόλους ὧν ἔφη, ἅμα συστασιάζων αὐτοὺς ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ μὴ ἀποσπαρτήσαντας ἐκ τῆς ἀληθείας ὥσπερ Ἰούδας, ἀκάρπους ἀπομείναι. οἵτινες γὰρ ἐξολισθήσουσιν ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης καὶ πίστεως, δίκην κλημάτων ἀποτεμνόμενοι, ῥίπτονται ἔξω τῶν θείων. νηφαλίους οὖν καὶ εὐθύμους προτρέπει γίνεσθαι τοὺς μαθητὰς, διὰ τοῦ φῆσαι, ὁ πατήρ μου γεωργός ἐστιν, ὡσανεὶ ἔλεγεν, εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι,

ὅτι εἴ τινα ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς γεωργεῖ, ὁ τοιοῦτος τὸν ἐμὸν καρπὸν ἀποδίδωσι, μὴ ἐῶν καρπὸν ἀλλότριον ἐν τοῖς ἀληθινοῖς κλήμασι τῆς ἀμπέλου βλαστῆσαι. ἐμπεπατῶν γὰρ ἐν τῷ ἀμπελῶνι, τουτέστιν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ταμείοις, πάντα τὰ σαθρὰ καὶ μανιώδη ἀφαιρεῖ, ὡς τὸ μὴ ὑλομανῆσαν, ὅπερ ὁ γεωργὸς ποθεῖ, ἀφαλέσθαι καρπόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς αἰσθητῆς ἀμπέλου λόγος δύναται συμβαλέσθαι ἡμῖν εἰς τὸ ζητούμενον, ληπτέον ἐντεῦθεν ἐνθέσθαι καὶ περὶ τούτου τὴν ἀφήγησιν. ἐπειδὴ περ καταλειφθεῖσα ὡς τὸ χειμῶνος ἡ ἄμπελος ὑθαλής τε καὶ εὐκλήματος ἔσχηκε καρτερῶς πρὸς τὰς ἐφόδους τοῦ χειμῶνος. ὁ δὲ, τῇ ἀπηνεστάτῃ προσβολῇ τοῦ κρύους αὐτὴν προσελαυνούσης, ὑπομαραίνειν ἄρχεταί τινα τῶν φύλλων αὐτῆς, αὐτὰ δὲ διὰ τὴν σαθρότητα ἀτονοῦντα ἐκπίπτουσιν ὑπὸ τῶν ὑψωμάτων, ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω πνεόντων τὰ βαθύτερα φερόμενα, εἶτα μένει ἡ ἄμπελος εὐκλήμασι ἀντέχουσα τῇ φθορᾷ τοῦ χειμῶνος, εἰ καὶ τῇ προμονῇ τῆς ἀκράτου ψυχρότητος κατέβλαψε τινα τῶν κλημάτων, ὅμως τῇ ἐνούσῃ ἡ ἄμπελος σωὴ τοῖς προσπεφθεῖσιν αὐτῇ ὑγιεινοῖς κλήμασιν, ἐπεραίωσε τὸν χειμῶνα, καὶ ἐν τοῦ χειμερινοῦ καμάτου ἐξέφυγε. φθάσασα δὲ ἤδη τὸ ἔαρ, ὅπερ ἐστὶ νέου ἔτους, δοκεῖ διαναπαύεσθαι ἀφόβως. ὁ δὲ γεωργὸς ἐπισὰς αὐτῇ ξίφος ἐπιφερόμενος, πρῶτον μὲν ἀκριβῶς κατοπτεύσας ἅπαντα τὰ κλήματα, ἄρχεται τὰ βλαβέντα ἐν τοῦ χειμῶνος ἐκτέμνειν, ἔπειτα καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἀπὸ τρίτου, ἢ τεταρτοῦ ὀφθαλμοῦ περικόπτειν, ἡ δὲ ἄμπελος γυμνωθεῖσα καὶ πληγεῖσα τῷ ξίφει, ἔσχηκε μετέωρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποβλέπουσα, ἅμα δακρύσασα ἄχρι τῆς τρίτης ἡμέρας, ὡς πληήσεως δὲ τυχοῦσα ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, παυσαμένη τῶν δακρύων, ἀφθόνως πολὺν ἀριθμὸν καὶ ὄχλου κλημάτων βλαστήσασα, ἡ αὐλὴ ἀναφαίνεται, οἵα νῦν καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνδοξοτέρα. ἐκ δὲ τῶν προαποδεδομένων ἔσται σοι σαφέστερα καὶ τὰ ἑπόμενα περὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀληθινῆς. ὁ μὲν Κύριος τρόπον ἀμπέλου κλήματα καὶ συσκιοῦν ἐπέχων, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν περιεχόντων ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν βοηθείας ἕνεκεν, ὡς εἶναι πλήθη ἀνείπασα, πιστεύοντα εἰς αὐτόν· καὶ τῷ μὲν πόθῳ τῷ εἰς αὐτὸν ἀχωρίστως ἔχειν αὐτὸν,

A qvod si pater qvempiam colat, ille meum fructum refert, non sinens alienum fructum in veris palmitibus vitis germinare: Nam deambulans in vinea, hoc est, in cellis animæ, omnia putrida & insolentia tollit, ne lignorum luxuria insolescens, fructum eorum non proferat, qvem agricola desiderat. Cæterum, qvia sensibilis vineæ mentio conferre aliqvid nobis potest ad qvæstionem propositam, initium hinc sumamus, ad ejus rei interpretationem conficiendam. Siqvidem vitis sub hyemem florens fructificosaqve relinqvitur contra incursus hyemis crudelissimo assultu frigoris, folia nonnulla tabefacientis, qvæ per imbecillitatem caduca a summo cacumine humi delabuntur: sed tamen per id tempus etiamnum vitis palmites suos retinens, hyemis violentiæ non cedit: &, qvanqvam nonnulli ex palmitibus diuturnitate immensi frigoris lædantur, vitis tamen suo in statu permanens, cum sanis adhuc palmitibus, hyemem transmittit, hybernasqve ærumnas evadit. Cæterum, cum vel attigerit, hoc est novum annum, jam illa se putat ad reqviem perveniisse: sed agricola derepente superveniens, cultrum illi inducit: principio diligenter circumspectans omnes palmites, incipit læsa ab hyeme amputare, deinde etiam sana a tertio qvoqve aut qvarto oculo rescindere: vitis autem ita nudata & icta ferro sublimis consistit, & in cœlum respiciens ad triduum lacrymatur, nacta deinde consolationem ex divina providentia, omissis lacrymis derepente ingenti numero copiasqve palmitum refrondescit, talisqve apparet, qvalis antea fuit, vel potius speciosior. Atqve e superioribus de vera vite dictis, manifestius intelliges, qvæ seqvuntur. Dominus igitur personam vitis palmitosæ & opacæ sustinens, tum propter multitudinem discipulorum, populorumqve, undiqve ad eum pro auxilio ventitantium, adeo, ut numerus fidem superet, partim desiderio ejus, qvo illi, ut palmites inseparabiliter

adhæreſcerent : partim ſpiritualis commodi gratia, neutiqvam extra eum eſſe, ſed cum illo eſſe cúpientes : aliiqve ab eo ſanitatem qværerent, alii rurſus, nomine Meſſiæ exciti, cum illum audirent adveniſſe, ad eum ſe conferrent, qvo illud admirabile ſpectaculum, Deum in homine præſentem, contuerentur, eumqve in corpore cum hominibus converſari. Hic, cum omnia gaudio redundarent, nemoqve ab eo diſcedere vellet, velut denſa aliqva vitis, inter tot myriades agminum ſecum ambulantium incedebat, verum omnibus Chriſto ob ejus deſiderium unitis, ut experimentum de tot ſectatoribus caperetur : cœpere hyberni venti ſumma cacumina perflare, multisqve proinde frondium inſtar exareſcentibus evenit, ut non pauci e vitali iſta vite exciderint, dum iſti metu principum ſacerdotum, ne exularent e ſynagoga, vitam ſuam abnegant, qvarum rerum exempla etiam nunc videmus, cum hypocritæ noſtri temporis, cæterorum omnium ſecuri, malunt gloriam perſecutorum Eccleſiæ, qvam gloriam Dei. Non defuerunt etiam tum, qvi nullam voluptatem ſentirent ex ſpiritualibus & divinis verbis Chriſti, & retrorſum averterentur, obtrectantesqve beneficiorum autori, has voces edebant : *Qvis poteſt eum audire ?* Qvod ipſum & noſtris temporibus faciunt, qvi veritatis comites præbere ſe nolunt, eo qvod comites fidei ſint tribulationes & pericula. Ajunt enim : Qvis poteſt ſervare traditionem præceptorum domini & fidei ? Qvin etiam nunc infidelitatem Judæ vehementia frigoris oſtendit, cum qvidam etiam nunc amore mundi devicti, olim diſcipuli & aſſeclæ Chriſti, qvibus ipſis gazophylacium concreditum fuit, contra Chriſtum Synodos nefarias conciliant : non qvod ille ignoraret illorum imbecillitatem, ſed eos, dominicis pecuniis fungentes, promtiores redderet, ad fortiter agendum pro Domino. At illi contra regem ſuum bellum ſuſcipiunt propter mundi amorem. Iſtiusmodi palmites, vicem ignobilium ſteriliumqve ramorum ſuſtinent, reſecanturqve ab agricola, ut fiant alimoniæ ignis æterni. Hyems porro illa veræ viti, hoc eſt, Domino acrius imminebat,

Joh. 6. 60.

A πρόπον κλημάτων σωόντων ἀμπ, τινῶν δὲ κ ὠφελείας χάριν πνευματικῆς μὴ βλομένων ἐντὸς ἀμπ τυχάνειν σωείναι ἀμπ, ἑτέρων δὲ βλομένων ἰάσεως τυχεῖν, ἄλλων δὲ ἀκηκοότων ὅτι Χεισὸς ἥκει, κ σωελήλυθότων κ τὸ αὐτὸ βλομένων θεάσαθαι τὸ καινότερον θέαμα, Θεὸν ἐν σώματι, ἀνθρώποις σωαναστρεφόμενον. κ ἁπλῶς ἅπαντα χαρᾶς γέμοντα τῆς παρσίας τ Κυρίε γινομένης, ὅθ' ἂν ἐδίδιζεν, ὥσπ εὐσεφὴς ἄμπελ διὰ τὰς μυριάδας τῶν συμπορευομένων ἀμπ ὄχλων ἅπ ὁρώμεν πόθῳ τ

B πρὸς αὐτὸν, ἁπάντων σωηνωμένων ἀμπ δεξαμένων ὑ χειμερινῶν πνευμάτων ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων καταφυσᾶν πρὸς δοκιμὴν τῶν συμπορευομένων ἀμπ ὄχλων, ἀθρόως φύλλων δίκην μαραινομένων, ἀπέπιπτον σχ ὀλίγοι, ἧς εἶχοντο ἀμπέλ ζωτικῆς· κ τῶν μὲν, διὰ φόβον τῶν ἀρχιερέων, ἵνα μὴ ἀποσωάγωγοι γένωνται, ἐξαρνουμένων τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, ὥσπ καὶ νῦν ὁρῶμεν γινόμενα τὰ αὐτὰ πράγματα· ἠγάπησαν γ, ὡς οἱ τότε, καὶ νῦν τῆς ὑποκρίσεως ἄνθρωποι τὴν δόξαν τῶν

C διωκτῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἤπ τὴν δόξαν τ Θεῦ ἔλονται. ἑτέρων δὲ μὴ σωαγομένων τ θείων καὶ πνευματικῶν ῥημάτων τ Κυρίε, εἰς τὰ ὀπίσω ὑπερᾳφέντων αἰτίαν τῷ ἀνεργέτῃ καὶ ψόγον προσαψάντων, καὶ λεγόντων τίς δύναται ἀμπ ἀκούειν; ὅπ καὶ ἐπὶ τ ἡμετέρᾳ καιρῷ πράττουσιν, οἱ μὴ βλόμενοι σωοδεύειν τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὸ παρέπεσθαι θλίψεις κ πειρατήρια τῇ πίσει. Φησὶ γὰρ, τίς δύναται φυλάξαι τὴν παράδοσιν τῶν ἐντολῶν τ Κυρίε, καὶ τῆς πίσεως; ἔτι μὴν καὶ τὴν ἀπιστίαν τ Ἰούδα, ἡ σφοδρότης τ χειμῶνος ἤλεγξεν, ὡς καὶ νῦν φιλίᾳ κόσμᾳ κρατηθέντες οἱ ποτε μαθηταὶ ὄντες

D καὶ φίλοι καὶ σωοδοίπορροι τ Χεισ, κ τ Ἰησ σωόδους ἀθεμίτους συνιροτοῦσιν, οἳ καὶ τὸ γαζοφυλάκιον πιστευθέντες. οὐκ ἠγνόει αὐτῶν τ σαθρότητα, ἀλλ' ἵνα παρασκευάσῃ αὐτοὺς τὰ δεσποτικὰ χρωμένους ἑτοιμοτάτους εἶναι ὑπ τ δεσπότ ἀνδρίζεσθαι, ἢ κ τ βασιλέως αὐτῶν στρατεύεσθαι πρὸς φάσιν φιλίας κοσμικῆς. οἱ πιστοὶ κλημάτων δίκην ἀγρυπνούντων καὶ ἀκάρπων ἐπέχοντες, τεμνόμενοι δὲ πρὸς τὸ γεωργ κατάβρωμα πυρὸς αἰωνίου γίνονται. ὅμως τῶν χειμώνων ἐπὶ πολὺ

προσπελασάντων τῇ ἀληθινῇ ἀμπέλῳ, λέγω δὴ τῷ Κυρίῳ Ἰησ, πῇ μὲν βλομένων

λιθάσαι αὐτὸν Γραμματέων τε καὶ Φαρισαίων, φοβηθέντες δὲ μὴ ἀναιρεθῶσι πρὸς τῶν ὄχλων τὸν Κύριον φιλούντων, ἐπαύσαντο· πῆ δὲ βουλομένων συλλαβέσθαι αὐτὸν καὶ ⸀ Ἰησοῦ μὴ συγχωρήσαντ⸀ αὐτοῦ κατῆσαι αὐτὸν, ἕως ἡ προωρισμένη ὑπ' αὐτοῦ Κυρίου πρὸ τῶν αἰώνων ὥρα καὶ ἡμέρα παρεληλύθει, ἐν ᾗ ἔδει αὐτὸν παθεῖν, ἐν ἄλλῳ δὲ καιρῷ θελόντων τινῶν καταιρημίσαι αὐτὸν, καὶ ἀπ' ὀλίγου εἰρήνη διὰ μέσου αὐτῶν διεξεληλυθότ⸀, καὶ μύρια ἦν τὰ ἐπεχόμενα πειρατήρια, ἃ προσβάλλοντα καὶ κωλυόμενα, εἰς τὸ μηδὲν ἐχόμενα ἐχώρουν. ὅτε δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους, ᾧ καιρῷ ἔδει τὸ πάσχα θύεσθαι κατὰ τὰ θεσπισθέντα παρὰ τοῦ Κυρίου, λύειν μὲν πάντα συνάδεσμον ἀδικίας, προσάγματ⸀ θείᾳ ποιήσαντ⸀ πρὸς αὐτοῦ, ἐλεημοσύναις δὲ ἐξιλασκομένους ἑαυτοὺς προσοικειοῦν τῷ Θεῷ, μὴ ἐκθραύειν δὲ πρὸς τὸν πλησίον, μήτε μὴν ζητεῖν κακά κατά τινο⸀ ἀνθρώπου, διὰ τὸ κοινὸν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰρήνῃ καθαρωτάτους ὄντας, κελεύει προσάγειν τὴν λατρείαν. ὡς ἐν καιρῷ οὖν εἰρήνης καὶ ἑορτῆς ἦκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσόλυμα σὺν τοῖς μαθηταῖς ἀπὸ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἀλλὰ καί γε σφόδρα γινώσκων. ἀμέλει γ' οὖν καὶ τοῖς μαθηταῖς προεῖπεν τὰ ἐπόμενα. ἰδοὺ ἀναβαίνομεν, εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν γραμματέων, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν τῷ θανάτῳ. ἵνα οὖν τὸ ἄδικον τοῦ παρανόμου συναθροίσματ⸀ τῶν Ἰουδαίων διαφανῇ, εἰσελήλυθεν ἡ εἰρήνη εἰς Ἱερουσόλυμα. οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀλλότριοι ἑωρακότες διεταράχθησαν, ἐχθρὸν γὰρ πολεμίοις καὶ ἀνδροφόνοις εἰρήνη. χαίρειν γὰρ μᾶλλον πεφύκασι τοῖς κακοῖς, ἢ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ τῇ καρποφορίᾳ τῆς εἰρήνης. οἱ δὲ παρατηρησάμενοι, ἄφνω παρόντες ξιφήρεις τῷ τόπῳ, ἔνθα ἦν σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ Ἰησοῦς, κατοπτρισάμενοι ἅπαντα, ἐν πρώτοις ἐπέβαλλον τὰς μιαρὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπ' αὐτὸν, ἔτι τῶν μαθητῶν ἀπὸ συνεστώτων ἀπ'. ὁ δὲ φησιν εἰρηνικῶς τοῖς μιαιφόνοις, εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν. τῶν δὲ μαθητῶν ἑωρακότων τὰ δύσφορα πειρατήρια, μὴ παρόντος αὐτοῖς

A cum nunc Scribæ & Pharisæi eum lapidare vellent, metu ab inceptis resilientes, ne ab iis, qvi Christum amabant, occiderentur: nunc eum comprehendere anniterentur, sed frustra, qvod illis a Jesu concessum non fuit, qvoad usqve veniret dies & hora ante secula a Domino præconstituta, in qva illum oportebat pati: nunc eum præcipitare satagerent, illo per medium illorum inoffense transeunte, aliaqve infinita pericula incumberent, qvæ impetentia qvidem graviter, sed repulsa fortiter, in nihilum evanescebant. Cæterum, cum jam novi anni principium adesset, qvo tempore oportebat Pascha immolari secundum oracula Dei, omnesqve colligationes iniqvitatis ex mandato Dei solvendæ essent, & ut eleemosynis Deum sibi propitium redderent, nec proximum odio haberent, neqve qvicqvam molirentur adversus qvempiam mortalium, ob generis humani communionem, sed ut in pace ipsi purgatissimi victimas offerrent, per id tempus Dominus, qvod pacis & festæ diei erat, Hierosolymam cum discipulis venit, non ut ignarus eorum, qvæ sibi eventura essent, sed ut maxime eorum conscius, qvippe qvi discipulis futura prædixerit: *Ecce*, inqviens, *ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur in manus Presbyterorum & Scribarum, & tradent eum gentibus, & condemnabunt eum mortis.* Ut igitur injustitia iniqvæ turbæ Judæorum innotesceret, venit pax in Hierusalem: illi autem, qvi paci infesti erant, viso eo perturbabantur. Odiosa siqvidem res est pax, hostibus & homicidis, ut qvi potius malis gaudeant, qvam aut rebus bonis aut fœcunditate pacis. Qvapropter observantes locum, ubi Christus erat cum discipulis, derepente armati superveniunt, & prius omnibus inspectis, nefarias manus in eum conjiciunt, adhuc discipulis apud eum consistentibus. Ille autem placide sceleratis ait, *Si me qværitis, sinite istos abire.* Discipuli porro contuentes tam gravia pericula & tentationes, non præsente ipsis

Matth. 18.

Joh. 18.

virtute Spiritus ſancti, relinqventes magiſtrum & Dominum fugam arripiunt. Illi verò, ut domeſtici familiaresqve ſatanæ, comprehendentes Jeſum, ducunt eum ad calvariæ locum, ut crucifigerent eum ibi, omnia adimplentes, qvæ prius de eo ſcripta fuere, & ſuſpendentes eum fixerunt in cruce, non aliter, qvam vitem in pedamento. Ille autem relictus ſolus in cruce qvaſi binos & ternos duntaxat palmites retinens, manus in transverſum expandit, capite, pectore & pedibus in rectum protenſis, percuſſus, præter cæteros ictus, etiam haſta lacrymabatur ſuo ſacratiſſimo ſangvine, qvaſi ſcatebris fontium: poſt triduum verò reſurrexit, nihil diminutus, ſed qvalis antea fuit: imo magnificentior apparens, certiſſima fide adimplens corda diſcipulorum, qvod ipſe eſſet eorum vita: progerminavitqve ſibi poſt reſurrectionem ingentem numerum diſcipulorum, multo majorem, qvam antea. Nec in Judæa ſolum, ſed & usqve ad mare palmites ſuos extendit, operuitqve montes umbra ejus, & propagines ejus, cedros Dei. Pie ad iſtum modum tractatio de vera vite, qvatenus datur, concipi debet. ARIUS. Valde bene ſe habet, reliqva mihi ſupereſt qvæſtio de Spiritu ſancto. Nam de Filio tecum confiteor, eum per omnia æqvalem eſſe patri, id tantummodo excipio, qvod ille ſit omnipotens. ATHANASIUS. Nihil eorum confiteris, qvæ ad pietatem ſpectant. ARIUS. Qva de cauſa? ATHANASIUS. Firmiter credendum eſt, æqvalem eſſe Patri Filium, & omnium eorum Dominum eſſe, in qvos dominium habet Pater. ARIUS. Ego de omnipotentia loqvor, non qvod non omnibus dominetur, qvibus pater ſuus. ATHANASIVS. Omnipotens qvid igitur eſt? ARIUS. Ex eo dictus eſt, qvod omnia ſub ſua poteſtate teneat. ATHANASIUS. Qvid ergo Filius ſecundum te omnia ſub ſua poteſtate non habet? ARIUS. Rectè & hoc cum cæteris narras. Omnia enim ſub ſua poteſtate habet, & omnium eſt Dominus Filius, qvemadmodum & Pater, cum ſit una ſubſtantia Patris & Filii, ac proinde una deitas & omnipotentia: Reliqvum eſt, ut de Spiriu ſancto qværamus,

τῆς δυνάμεως τὸ ἁγίου Πνεύματος, καταλιπόντες αὐτὸν τὸν διδάσκαλον καὶ Κύριον, φυγῇ ἐχρήσαντο. οἱ δὲ οἰκεῖοι τοῦ Σατανᾶ, συλλαβόμενοι τὸν Ἰησοῦν, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν κρανίου τόπον, εἰς τὸ σταυρῶσαι αὐτὸν ἐκεῖ, ἅπαντα ἐκπληρώσαντες τὰ πρὶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ἀναρτήσαντες, κατέπηξαν αὐτὸν, ὡς ἐπὶ χάρακι ἄμπελον, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ὥσπερ [ὡς] διπλήματος, ἢ τριπλήματος ἐκπετάσας, κατὰ μὲν τοῦ πλαγίου, τὰς χεῖρας, κατὰ δὲ τοῦ ὀρθοῦ, κεφαλὴν σὺν θώρακι ἅμα ποσὶ, διαρρεθείσης δὲ τῆς κόμης ἁπάσης τῶν λοιπῶν πληγμάτων, πλὴν εἰς τῶν ἥλων καὶ τῆς λόγχης, ἐδάκρυε τῷ ἁγίῳ αἵματι κρουνηδόν· αἰφνιδίως δὲ ἀνέστη τριήμερος, μηδὲν μειωθείς, ὅπερ ἦν τὸ πρὶν, μᾶλλον δὲ ἐνδοξότερος ἐκφανείς, πίστει πληροφορήσας καρδίας τῶν μαθητῶν, εἶναι αὐτὸν τὴν ζωήν. πολὺν δὲ ἀριθμὸν βλαστήσας, ὄχλον μαθητῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἢ τὸ πρὶν, οὐκ ἔτι ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλ' ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτοῦ ἕως θαλάσσης· ἐκάλυψεν ὄρη ἡ σκιὰ αὐτοῦ, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτοῦ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ. αὕτη ἡ προαγματεία τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου κατὰ τὸ δυνατὸν εὐσεβῶς νενόηται. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· σφόδρα ὀρθῶς ἔχειν φημὶ, ἔτι δὲ ὑπολέλειπταί μοι περὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ γὰρ υἱοῦ, συνομολογῶ κἀγὼ τὸ ἴσον εἶναι τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ἐκτὸς τοῦ παντοκράτορα αὐτὸν εἶναι. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· ὀρθῶς ὡμολόγησας τῶν τῇ εὐσεβείᾳ ἀνηκόντων. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· τίνος ἕνεκεν; ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· ἵνα τυχὸν τοῦ ἰδίου πατρὸς ὁ υἱὸς ἀραιότερος, καὶ πάντων Κύριός ἐστιν, ὧν κυριεύει ὁ πατὴρ αὐτοῦ. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἐγὼ περὶ παντοκρατορίας ἔφην, ὅ περὶ τοῦ κυριεύειν τὸν υἱὸν ἁπάντων, ὧν κυριεύει ὁ πατὴρ αὐτοῦ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· παντοκράτωρ, τί ἐστιν. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἐκ τοῦ πάντων κρατεῖν. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν, ὁ υἱὸς ἂν κατὰ σὲ πάντων ὁ κρατεῖ; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· καλῶς ἔφης σὺν τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτο, πάντων γὰρ κρατεῖ καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ υἱὸς, ὥσπερ καὶ ὁ πατήρ· ὁπότε μιᾶς ὄντος οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τ

θεότητος, καὶ μία παντοκρατορία τυγχάνει. λοιπὸν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ζητήσωμεν,

ἐπειδὴ μάλιστα ὡρίσω σὺ ἐν ἀρχῇ ὁμοούσιον αὐτὸ εἶναι πατρὶ, καὶ υἱῷ, ἐγὼ δὲ ἀντιλέγω, ἔχων τιὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὅτι κτιστὸν τυγχάνει· καὶ διὰ σωτόμως ἐρῶ τὴν αἰτίαν ταύτην, ἐν τῷ τὸν Ἰωάννην διαχωρίσαντα φάσκοντα, πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονῆσθαι, μὴ συμπαραλαβόντα καὶ τὸ πνεῦμα ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ. ἔτι μὴν καὶ ἀποστελλόμενον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀποστόλων· τὸ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς ἕτερον τόπον μετιὸν, μεταβατικῆς οὐσίας τυγχάνει. ἐκ τούτου καταδήλου ὄντος κτιστῆς αὐτὸ φύσεως εἶναι καὶ οὐκ ἀκτίστου, τῆς μακαρίας οὐσίας ἐκείνης πατρὸς καὶ υἱοῦ λεγομένης, καὶ περιεχούσης τὰ ὅλα, καὶ πανταχοῦ παρούσης κατ' οὐσίαν· καθὼς προαποδέδοται ὑπὸ σοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, καμοῦ συνδοκήσαντος οὐσιοῦ, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου, ἐγὼ σφεδῶν βροντῶν καὶ κτίζων πνεῦμα, οἷς ἐγὼ νομίζω μὴ δυνασθαί σε ἀντειπεῖν. Α Θ. εἶπεν· γέγραπται, γίνεσθε ἅγιοι, ὅτι ἐγὼ ἅγιος, ἁγιάζων ὑμᾶς, καὶ πάλιν ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τοὺς μαθητὰς, ἔφη ὅτως, πάτερ, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ὁ σωτὴρ φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἃ ταῦτα ἡ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότης ἐστὶν ἡ ἁγία καὶ ἁγιοποιὸς, ἡ ἁγιάζουσα πάντα τὰ λογικὰ, τὰ καταξιούμενα ἐξ αὐτεξουσίου γνώμης τε καὶ προθέσεως τὴν ἁγίαν δέξασθαι καὶ μακαρίαν οὐσίαν εἰς κοινωνίαν ἁγιασμοῦ. εἰ οὖν οὐκ ἔστι τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τίνος ἕνεκεν συνηρίθμησεν αὐτὸ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ, φησὶ γὰρ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητάς. πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. εἰ οὖν πάντα τὰ ἔθνη τὰ πιστεύοντα καὶ ἁγιαζόμενα, ἁγιάζονται τῇ τρισμακαριωτάτῃ ὀνομασίᾳ, δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητός ὑπάρχει, ἐκ τοῦ ἁγίου αὐτὸ εἶναι κατ' οὐσίαν, καὶ ἁγίους ποιεῖν πάντας τοὺς προσκαλλομένους αὐτὸ τῇ κοινωνίᾳ. καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος πρὸς οὓς ἔφη, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ. εἰ δὲ οὐκ ἔστι

A quandoquidem in principio statuebas, eum Patri & Filio consubstantialem esse. Ego autem contradicebam, cum documenta habeam ex sacris scripturis, illum creatum esse, ut paucis tibi dicam, istius rei comprobationem ostendam potissimum ex eo, quod Johannes affirmat, omnia per Filium facta esse, nihil cooperante cum filio Spiritu sancto: Deinde, quod emittatur a patre e cœlis ad præsidium Apostolorum. Jam quod de loco in locum transit, id transitoriæ substantiæ est, ex qua re liquet, eum conditæ B naturæ esse, & nequaquam inconditæ, quam confitemur esse in beata illa essentia patris & filii omnia continente, & ubique præsente per suam essentiam, quemadmodum in superioribus verbis a te concessum fuit, & a me consensum, non tibi, sed veritati, cum etiam Deus id per Prophetam loquatur: *Ego sum, qui vibrando jaculor & creo spiritum*, quibus ego arbitror te non posse contradicere. ATHANASIUS. Scriptum est: *Estote sancti, sicut ego sum sanctus, sanctificans vos.* Et Servator iterum ad suum Patrem de sanC Levit. 11. ctificatione discipulorum locutus est: *Pater, sanctifica eos in veritate tua*, cum tamen idem de se ipso dicat: *Ego sum veritas*, ac proinde secundum ista ipsa Patris Filiique divinitas, & sancta est & sanctificans, utpote quæ sanctificet omnia rationalia, quæ digna habentur ex libero studio & arbitrio recipere beatam essentiam in communionem sanctificationis. Si igitur Spiritus sanctus non est substantiæ Patris, cur eum Filius Dei in consociatu sanctificationis adnumerat? Ita enim DoD minus ad discipulos loquitur: *Profi-* Matth. 28. *ciscentes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti.* Si ergo omnes gentes, quæ fidem recipiunt & sanctitatem, sanctificantur trina illa beatissima nomenclatura, certum est, etiam Spiritum sanctum, ejus etiam Deitatis esse, cujus est Pater & Filius, cum & ipse sanctus sit ex substantia, & sanctos faciat omnes appropinquantes suæ communioni, ut dicit Apostolus: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, in* 1. Cor. 6. 11. *nomine Domini nostri Jesu Christi, & in spiritu ejus, qui est sanctus.* Qui si non est

Dei Patris & Filii ſubſtantiæ, rurſum dico, cur connumeratus eſt cum Patre & Filio? Et, qvaſi patris filiique Divinitas non ſufficeret ad ſanctificationem fidelium, aſſumpſit & paracletum, ſpiritum veritatis, ad complementum ſanctificationis, ſi ille non ſit ejusdem cum ipſis ſubſtantiæ? Qvod ſi admittatur, qvomodo dicere poſſumus, Numen nullius egenum, & ex ſe perfectum eſſe, nullaque re opus habere ad vim facultatemqve benefaciendi? ARIUS. Si æternæ Deitatis conſubſtantialis eſſet ſpiritus, omnino omnibus locis per eſſentiam præſens eſſet, neqve cum emittitur, de loco in locum procederet. ATHANASIVS. Sancti Angeli habentne Spiritum ſanctum, an non? ARIUS Admodum. ATHANASIUS. Semperne illis adeſt, an ad tempus ſanctis illis poteſtatibus præſto eſt? Age ergo dic mihi, qvatenus Angelos ſanctos eſſe exiſtimas, & qvatenus non, certum eſt enim in Spiritus ſancti præſentia eos ſanctos eſſe, in abſentia vero ſanctos non eſſe, ſecundum Verbum Dei, ita dicentis: *Non utiqve permanebit Spiritus meus cum hominibus iſtius ætatis, eo qvod carnes ſint.* Et Paulus Apoſtolus ait: *Si qvis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus.* Si igitur cauſa malorum operum in hoc eſt, qvod Spiritus ſanctus non ſit cum peccatoribus, nec in iis habitet, conſeqvens eſt, Angelos eſſe adminiſtros peccati, niſi ubiqve habeant Spiritum ſanctum. ARIUS. Ubiqve habent poteſtates illæ Spiritum ſanctum. ATHANASIVS. Et ſancti patres, qvi a condito ævo placuerunt Deo, conjunctum ſibi habebant Spiritum, & nunc qvoqve habent, an non? ARIUS. Habent, & habuerunt omnes ſancti inſeparabiliter Spiritum ſanctum. ATHANASIUS. Apoſtolis, cum adhuc in carne agerent, aderatne Spiritus ſanctus, an non? ARIUS. Nefarium eſt dicere, non adfuiſſe Apoſtolis Spiritum ſanctum. ATHANASIUS. Simulne ibant prædicantes regnum cœlorum, an diſperſi ſunt in duodecim partes mundi?

Gen. 8.

Rom. 4.

τῆς τῦ Θεῦ καὶ πατρὸς τῆ υἱῦ θεότητ@ ὑπο-
στάσεως, πάλιν φημὶ, πῶς συνηριθμήθη
πατρὶ καὶ υἱῷ; ὡς μὴ δυναμένης τῆς τῦ πα-
τρὸς τῆ υἱῦ θεότητ@ ἐπαρκέσαι πρὸς ἁγια-
σμὸν τοῖς πιστοῖς, προσέλαβετο τὸν παράκλητον,
τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας εἰς συμπλήρωσιν ἁ-
γιασμῦ, τὸν οὐκ ὂν τῆς ὐσίας αὐτῦ ὄντα; εἰ δὲ
τῦθ' ὕτως νομισθείη, πῶς φαμὲν ἀπροσ-
δεὲς τὸ θεῖον, αὐτοτελὲς, μηδαμῶς χρῄζον
παρ' ἑτέρυ τινός τι, τῶν ὁ προσδεόμεν@ τῦ
συνεργετεῖν δυναμένυ; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· εἰ
τῆς ἰδίας θεότητ@ ἦν τὸ πνεῦμα ὁμοούσι-
ον, πάντως ἂν πανταχῦ κατ' ὐσίαν παρῆν,
καὶ οὐκ ἀποστελλόμενον ἀπὸ τόπυ εἰς ἕτερον
τόπον ἐπορεύετο. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν·
οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι τὸ πνεῦμα ἔχυσι; ναὶ, ἢ ὄ;
ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· καὶ πάνυ. ΑΘΑΝ. εἶπεν
διαπαντὸς σωὸν αὐτοῖς τυγχάνει, ἢ πρὸς
καιρὸν σωῆν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ταῖς ἁγί-
αις δυνάμεσιν; ἆρα πῇ μὲν λέξεις τὰς Ἀγ-
γέλυς ἁγίυς, πῇ δὲ οὐχ ἁγίυς; τῇ μὲν γὰρ πα-
ρυσίᾳ τῦ ἁγίυ Πνεύματος ἅγιοι τυγχάνυσιν,
ἐν τῇ ἀπυσίᾳ δὲ ἀπῦ, δῆλόν ἐσι μὴ εἶναι
ἁγίυς αὐτῦς, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς τὸν Θεὸν,
Υ̓ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μυ μετὰ τῶν ἀνθρώ-
πων τῆς σαρκὸς ταύτης, διὰ τὸ εἶναι αὐτῦς
σάρκας. καὶ Παῦλ@ ὁ Ἀπόστολός φησιν, εἰ
δέ τις πνεῦμα Χριστῦ οὐκ ἔχει, οὗτ@ οὐκ ἔσιν
ἀπ' αὐτῦ. εἰ ἄρ' ἡ τῶν κακῶν πράξεων αἰτία γίνε-
ται μὴ σωεῖναι τὸ πνεῦμα τοῖς ἁμαρτάνυ-
σιν, ἐκ τῦ μὴ εἶναι καὶ ἐνοικεῖν ἔν τισι τὸ ἅγιον
πνεῦμα, δείκνυται μὴ εἶναι Χριστῦ. ἆρα ἂν
ἅγιοι Ἄγγελοι ἁμαρτίας διάκονοι, εἰ μὴ
διαπαντὸς ἔχυσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. πῶς
ἂν ἀδιαλείπτως προσέχυσι τῇ δόξῃ τῦ
Θεῦ, εἰ μὴ ἅγιοι καὶ κοινωνοὶ πνεύμα-
τ@ ἁγίυ εἶεν διαπαντός; ΑΡΕΙΟΣ
εἶπεν· διαπαντὸς ἔχυσιν αἱ ἅγιαι δυνάμεις
τὸ πνεῦμα. ΑΘΑΝ. εἶπεν· οἱ ἅγιοι πα-
τέρες οἱ ἀφ' αἰῶν@ διαρεσήσαντες τῷ Θεῷ,
συνὸν ἔχον τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ νῦν ἔχυ-
σιν αὐτό; ναὶ, ἢ ὄ; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· καὶ ἔ-
χον καὶ ἔχυσι πάντες οἱ ἅγιοι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα ἀχωρίστως. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν·
τοῖς Ἀποστόλοις συνῆν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν
σαρκὶ ὄσι; ναὶ, ἢ ὄ; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἀθέ-
μιτόν ἐσι φάναι, μὴ συνεῖναι τὸ ἅγιον Πνεῦ-
μα τοῖς Ἀποστόλοις. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν· ἅμα πάντες ἐπορεύοντο κη-
ρύττοντες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; ἢ διεσπάρησαν εἰς τὰ δώδεκα μέρη τῦ κόσμυ;

ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων σαρκὶ, ὡς τὸ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸν ἐν Χριστῷ πίστιν. ΑΘΑ. εἶπεν· εἰ ἔν ἀγγέλοις σωίεσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς τῶν πατέρων τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ σωὸν τυγχάνει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τῶν Ἀποστόλων διασάντων μακρὰς διασάσεσιν ἀπ' ἀλλήλων, ὡς τὸ κηρύξαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πᾶρεῆν αὐτοῖς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἆρα τὰ σύμπαντα πληρεῖ πανταχοῦ παρὸν κατ' οὐσίαν, ὥσπερ ὁ Θεὸς πατὴρ, καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ. ΑΡ. εἶπεν. δεδόσθω κατ' οὐσίαν πανταχοῦ παρεῖναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διατί ἔν ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἔλεξεν· ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, στερεῶν βρονταν καὶ κτίζων πνεῦμα, εἰ μὴ ἦν κτιστὴ δύναμις; ΑΘ. εἶπεν. ἀεὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίζεται, ἢ ἅπαξ ἐκτίσθη πρός σέ; ΑΡ. εἶπεν· μὴ πρὸς τὸν ὀρθὸν νοῦν πεύσεις προσαγε. πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φημὶ ἐκτίσθαι τὸ πνεῦμα. ΑΘ. εἶπεν· ὁ προφήτης εἶπεν, κτίζων, ὡς δια παντὸς κτίζοντος τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ προφήτου δηλοῖ φωνή. ἆρα ἔν ᾧ πρὸς τὸ ἁγίῳ Πνεύματος φάσκει τὸ κτίζων, ἀλλὰ πρὸς πνοῆς ἀνέμων πρὸς ἀνάπτησιν τῆς κτίσεως· ἔσαι δέ σοι σαφεστάτη ἡ πρὸς τοῦτο γνῶσις, ἐὰν λαβὼν τὸν προφήτην ἐντύχῃς ἐν τῶν ἑπομένων. εἰ γὰρ καθὼς ἔδωκας, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἔκτισε τὸ πνεῦμα, εἰρήκει ἂν, ἐγὼ ὁ Θεὸς στερεῶν βρονταν καὶ κτίσας πνεῦμα, νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔφη. ΑΡ. εἶπεν· οὐκατετηρημένως ἔν τοῦτο καλῶς ἔφης· τὰ δὲ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἅπαντα προγράφει, ὡς καὶ τοῦ πνεύματος σὺν πᾶσι ταγῆναι, εἰ καὶ μείζων δυνάμις ὑπῆρξε πρὸς δημιουργίαν. ΑΘ. εἶπεν· ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ κτιστῆς ἔν φύσεως καταλαμβάνεται πρός σέ; ΑΡ. εἶπεν· μὴ γένοιτο τοῦτο φῆσαί ποτε. καὶ γὰρ ἀκούομεν τὸ προφήτου Σωτῆρος λεχθὲν, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ. οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός. ΑΘ. εἶπεν· ἔσιν ἄνθρωπος, ὃς τις ἐντὸς ἢ ἔνδον γινώσκεται πρὸς τὸ ἴδιον πνεῦμα; ναὶ, ἢ οὔ; ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· Ἀποστόλου φωνή ἐσιν ἡ φάσκουσα ἕτερον μὴ ἐπίστασθαι τὰ ἑτέρου, εἰ μὴ μόνον γινωσκόμενον ἕκαστον πρὸς τὸ ἴδιον πνεῦμα, καὶ πῶς ἐγχωρεῖ λέξαι μὴ οὕτως ἔχειν;

ARIUS. Separati sunt a se invicem qvantum ad carnem attinet, ut docerent omnes gentes fidem eam, qvæ est in Christo. ATHANASIUS. Si igitur Angelis adest Spiritus sanctus, & sanctis animabus patrum, qvæ Deo placuerunt, Apostolisqve præsto fuit, ipsis inter se longis intercapedinibus ob prædicationem regni cœlorum distantibus, certe universa implet Spiritus sanctus, ubiqve essentialiter præsens, non aliter, qvam Deus pater & unigenitus filius ejus. ARIUS. Donetur ut per essentiam suam ubiqve adsit Spiritus sanctus. Sed qva de causa a Propheta dictum est sub persona Dei: *Ego Dominus Deus vester, firmans tonitru, & creans spiritum*, nisi ille esset vis qvædam, & potentia per creationem condita? ATH. Semperne Spiritus sanctus creatur, an semel duntaxat creatus est pro tua sententia? ARIUS. Ne mihi interrogationes, nisi qvæ sanæ mentis sint, facias, ante omnia secula dico creatum fuisse Spiritum sanctum. ATHANASIUS. Propheta dixit, *Creans*, qvæ vox Prophetæ indicat, Deum perpetuo creare: Ergo non de Spiritu sancto illud, *Creans*, prædicatur: sed de flatu ventorum ad instaurationem universæ creaturæ, eritqve tibi liqvidissimus istius loci intellectus, si in manus sumas Prophetam, & seqventia legas. Nam si, qvemadmodum tu tradis, ante omnia secula est Spiritus, dixisset utiqve: *Ego Deus firmans tonitru, & qvi creavi Spiritum*, nunc autem ad istum modum locutus non est. ARIUS. Bene illud a te observatum est, sed in his verbis: *Omnia per ipsum facta sunt*, cuncta simul includuntur, etiam Spiritus sancto in ordinem sanctorum redacto, etsi summum præsidium potestasqve fuerit in eo ad rerum creationem. ATH. Dominumne omnium patrem Domini Jesu Christi, sub creatitia natura comprehendis, an non? ARIUS. Absit, ut hoc dicam: nam audivimus id, qvod a Servatore nostro dictum est: *Nemo cognoscit filium, nisi Pater, neque Patrem, nisi filius.* ATHANASIUS. Ast ne qvispiam mortalium, qvi foris intusve a spiritu suo cognoscatur, an non? ARIUS. Apostoli vox est, neminem scire ea, qvæ sunt alterius hominis, nisi qvod qvisqve noscatur duntaxat a suo spiritu: & qvi fieri posset, ut dicas rem ita se non habere?

Esa. 42. Matth. 11.

ATHANASIUS. Dei profunda qvis cognoscit? natura condita, an incondita substantia? An rem increatam a creatura comprehendi dices? Sin minus, ab increato increatum intelligi asseverabis: qvod si fit, supereſt, ut Spiritum sanctum Patri & Filio consubstantialem fatearis. Omnia enim qvæ sunt Dei, profunda enim cognoscit Spiritus sanctus, secundum
1.Cor.2.11. beatum Paulum, ita loqventem: *Nemo novit ea, qvæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qvi est in eo:* ita, qvæ sunt Dei, nullus scit, nisi spiritus Dei: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. ARIUS. Omnia qvæ Dei sunt, qvatenus Deus voluit, cognoscit Spiritus, nimirum ea consilia, qvæ ei manifesta facit. ATHANASIUS. Ergo nihil eximium tribuis Spiritui sancto supra hominum genus: Siqvidem non faciet qvippiam Deus, nisi revelaverit servis suis, Prophetis. ARIUS. Nonne tibi videntur omnia Dei, consilia Dei esse? ATHANASIUS. Omnia, qvæ sunt Dei, ista universa appellantur, qvæ vi operaqve ejus sunt condita, sive visibilia sive invisibilia. Ac multa sunt, qvæ hoc nomen, qvod Dei sint, promerentur. Qvapropter mihi dicas velim in præsentia, num homo suo spiritu omnia adaperiat, an spiritus, qvi in illo est, omnia ista, qvæ ab homine aguntur, ex se cognita habeat, cum homo ad ea ipsa agenda à suo spiritu concitetur? ARIUS. Ex se cognita habet spiritus, qvi in homine est, ea, qvæ sunt hominis. ATHANASIUS. Spiritui mortalium concedis ex se cognoscere, qvæ sui sunt hominis: Spiritui autem Dei non concedis eadem ratione scire? Ad hæc, qvidnam profunda Dei esse intelligis? ARIUS. Primum veraciter confitendum est, omnia, qvæ sunt Dei, spiritum Dei ex se scire: Deinde dicendum est, qvæ sint profunda Dei, qvæ ego appello Dei infinitudinem, incomprehensibilitatem, & qvod est, & qvomodo est. ATHANASIUS. Qvid? infinitudinem istam & incomprehensibilitatem, & qvod est, & qvomodo est, comprehendi dices ab aliqva condita natura? Id si fieri potest, certe pro tuis verbis incomprehensibilis non erit. Nam si comprehenditur ab aliqva creata natura, jam non poterit incomprehensibilis dici.

ΑΘ. εἶπεν· τὰ Θεοῦ ὄν τὰ βάθη, τίς γινώσκει, κτιστὴ φύσις, ἢ ἄκτιστος οὐσία; ἢ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν παρὰ τῆς κτίσεως καταλαμβάνεσθαι λέξεις; εἰ δὲ παρὰ ἀκτίστου λέξεις, λείπεται λοιπὸν ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι σοὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πατρὶ καὶ υἱῷ. πάντα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ βάθη ἐρεύνησεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς τὸν μακάριον Παῦλον φάσκοντα· οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ. οὕτως τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. ΑΡ. εἶπεν· τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα, ἅπερ ἂν δόξῃ αὐτῷ, ταῦτα οἶδε τὸ πνεῦμα, τυτέστι τὰς βουλάς, ἅσπερ ἂν καταδήλους αὐτῷ ποιήσῃ ὁ Θεός. ΑΘ. εἶπεν· οὐκοῦν οὐδὲν θεῖον δίδως τῷ πνεύματι παρὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. εἰ ποιήσει γὰρ πρᾶγμα ὁ Θεὸς, ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ τοῖς προφήταις. ΑΡ. εἶπεν· οὐ δοκεῖ σοι τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα τὰς βουλὰς αὐτοῦ εἶναι; ΑΘ. εἶπεν· τὰ τοῦ Θεοῦ λέγονται πάντα καὶ ἐνέργειαι, καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ μὴ ὁρώμενα. λέγονται δὲ καὶ αἱ βουλαὶ αὐτοῦ, καὶ πολλά ἐσιν, ἅπερ ὀνομάζεται Θεοῦ. εἰπέ μοι ἔν σου ἐπὶ τοῦ παρόντος, τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἄνθρωπος τὰ ἴδια ἀποκαλύπτει, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ, πάντα ἐπίσαται ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ προπόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος δηλαδὴ κινουμένου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἅπαντα ὁρᾶν; ΑΡ. εἶπεν· ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπίσαται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐν αὐτῷ. ΑΘ. εἶπεν· τῷ μὲν πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ἀποδέδωκας ἀφ' ἑαυτοῦ εἰδέναι πάντα, τῷ δὲ πνεύματι τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ὅτως παρεχώρησας ἔχειν τινὰ γνῶσιν; πρὸς δὲ τούτοις λέγε μοι, βάθη Θεοῦ τί νοεῖς; ΑΡ. εἶπεν· πρῶτον φιλαλήθως ὁμολογῆσαι δεῖ, ὅτι πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκει τὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα· ἔπειτα δὲ δεῖ φάναι βάθη Θεοῦ, τὸ ἀπέραντον καὶ ἀνεξιχνίαστον, ὅπερ ἐσὶ, καὶ ὥσπερ ἐσὶν ὁ Θεὸς, ταῦτα εἰδέναι φημί. ΑΘ. εἶπεν· εἰ ὄν τὸ ἀπέραντον, καὶ ἀνεξιχνίαστον, καὶ ὅπερ ἐσὶ, καὶ ὡς ἐσὶ ταῦτα φῂς, τὴν Θεοῦ σοὶ κτίσης φύσεως καταλαμβάνεσθαι ἐρεῖς. εἰ δὲ τοῦθ' ὅτως ἔχει, οὐκέτι ἀνεξιχνίαστός ἐσι καὶ σέ. τὸ γὰρ πρὸς οὐσίας δή ποτ' ἂν καταλαμβανομένης κτίσης φύσεως τὸν Θεὸν, ἀδύνατον λέγεσθαι ἀνεξιχνίαστον.

ΑΡ.

ΑΡ. εἶπεν· δός μοι μαρτυρίαν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὡς περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅτι ὁμοούσιον τυγχάνει τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. ΑΘΑΝ. εἶπεν· γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. καὶ περὶ τοῦ πνεύματος εὑρίσκομεν γεγραμμένον παρὰ τοῦ Σωτῆρος, φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Βεελζεβοὺλ υἱοὺς, οὓς ἐνυβρίζειν ἤθελον αὐτὸν, πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθεῖσα ἐρημοῦται, καὶ πᾶσα πόλις, ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν, οὐ στήσεται· καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν διέστη καὶ μεμέρισται, πῶς ἵστηται ἀπ' αὐτοῦ ἡ βασιλεία; ἢ πῶς δύναταί τις τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάσαι; ἐὰν μὴ πρότερον εἰσελθὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ, δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; καὶ μετ' ὀλίγα φησὶ, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ. ὅτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι, ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἰσότιμον τοῦ Θεοῦ γνωρίζομεν τὸ πνεῦμα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι; ὡς γὰρ ὁ εἰς τὸν Θεὸν πατέρα βλασφημῶν οὐ καθαρισθήσεται τοῦ εἶναι αὐτὸν αἰωνίου κολάσεως ἔνοχον· οὕτως καὶ ὁ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσας, ἵνα δύνῃ γένηται αἰωνίου ἁμαρτίας, μὴ συγχωρεθήσεται τοῦ παίσματος. εἰ γὰρ ἐθέλοι, οὐκ ἂν ὁ σφαλεὶς εἰς αὐτὸ αἰωνίῳ κολάσει ἐδεσμωρεῖτο, ὥσπερ ὁ εἰς τὸν ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα βλασφημῶν. ὅπερ ἂν ἐνταῦθα ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς φάσκει πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗτος διαλαβὼν τῷ μαθητῇ τοῦ Χριστοῦ, δάκτυλον Θεοῦ ἔφη ἀναλογίσασθαι θέλησον τὸν περὶ τοῦ υἱοῦ συνοδοιπορήσασαν σωτηρίαν, καὶ εὑρήσεις τὸν ἀΐδιον τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, ἐκ τοῦ δάκτυλον αὐτὸ εἰρῆσθαι. ἀμέλει γοῦν τὸν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρήσαντες οἱ μάγοι ἐν Αἰγύπτῳ, ἐβόων λέγοντες, τοῦτο δάκτυλος Θεοῦ ἐστιν. οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ ὁμοούσιον τοῦ ἁγίου Πνεύματος

A *ARIUS.* Des mihi teſtimonium ex ſacris ſcripturis, quemadmodum de filio feciſti, ſpiritum eſſe conſubſtantialem Deo. *ATHANASIUS.* Scriptum eſt in lege: *Non ſumes nomen Domini Dei tui in vanum: non enim purum reddet Dominus eum, qui ſuum nomen in vanum acceperit.* Itidem de ſpiritu invenimus a Servatore noſtro ſcriptum: ait enim ad Beelzebub filios, qui ei contumeliam facere volebant, *Omne regnum in ſe diviſum, per ſe deſolatur: & omnis civitas, aut domus in ſe diviſa, per ſe cadit. Et ſi ſatanas ſatanam ejicit, & adverſum ſe inſurrexit & diviſus eſt, quomodo igitur ſtabit regnum ejus? Aut quomodo vaſa inſtrumentaque fortis alicujus diripere poteſt, niſi prius ubi invaſit in ædes, fortem illum ligaverit, & tunc domum ejus diripiet: & ſi ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii veſtri, in quo ejiciunt?* & paulo poſt ſubjicit: *Propterea dico vobis, quod omne peccatum, & omnis blaſphemia remittetur hominibus: Blaſphemia autem in Spiritum ſanctum non remittetur, & ſi quis dixerit Verbum in filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro.* Videsne hic æqualem eſſe ſpiritum Dei, idque etiam in futuro ſeculo? Ut enim, qui in Deum patrem blaſphemat, non purificabitur, quo minus obnoxius ſit æternæ punitioni: ita quoque, qui in Spiritum ſanctum blaſphemias dicit, reus erit æterni peccati, lapſu hujusmodi extra veniam conſtituto. Si enim ſpiritus ille ſervilis conditionis eſſet, nequaquam is, qui in eum offenderit, æterno ſupplicio plecteretur, ſicuti is, qui in creatam Dei magnificentiam blaſphemias dicit. Quem autem hic filius Dei ſpiritum appellat, eundem illum quidam ex diſcipulis Chriſti de eo tractans digitum Dei nominat: fac ut animo repetas inquiſitionem de filio in Exodo habitam, & invenies æternam Spiritus ſancti poteſtatem conſubſtantialem eſſe Patri, eo quod digitus ipſius nuncupetur. Certe Magi in Ægypto inexpugnabilem potentiam ſpiritus contemplantes, exclamaverunt, dicentes: *Hic eſt digitus Dei.* Quibus verbis nihil aliud illi, quam conſubſtantialem Spiritus ſancti

Exod. 20.

Matth. 12.

virtutem, confitebantur, qvam habet cum DEO Patre, per hanc vocem, digitus DEI, contra qvem oculos adversum tollere impossibile est: Et ne quis cavillari posset, non recte dictum a Magis esse: Evangelistæ, vel potius in illis vocem Domini auscultа, qvi id recte dictum approbavit. *Si ego*, inqvit, *in digito DEI ejicio dæmonia.* ARIUS. Ubi scriptum est, Spiritum sanctum DEI esse? ATHANASIUS. Ubiqve hoc prædicant sacræ scripturæ, DEUM esse Spiritum sanctum, eumqve non separatum esse a DEI, & patris, filiiqve unigeniti majestate. Dicit enim Petrus in Actis ad Ananiam: *Nunqvid manens tibi manebat, & divenditum in tua potestate erat? cur posuisti istud in corde tuo, ut mentireris Spiritui sancto, non mentitus es hominibus, sed DEO:* Vides, qvod, qvem in superioribus nominaverat Spiritum sanctum, in seqventibus appellavit DEUM? Insuper & beato Paulo in secunda ad Thessalonicenses epistola loqvente ad istum modum: *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei, & tolerantia Christi:* In hac epistola, qvemnam Dominum appellari putas, omniumne Dominum DEUM Patrem, an Spiritum sanctum? Nam Christum expresse recensuit. Si enim primo loco patrem constituas, DEUS est Spiritus: sin Spiritum primo loco ibi nominatum confiteris, necessum est, ut eum Dominum cognoscas: qvod si Dominus est, nimirum DEUS qvoqve habendus fuerit: Scriptum est enim: *Ego sum Dominus DEUS tuus.* Qvære, & invenies ubiqve scriptum, ejusdem efficaciæ esse Spiritum sanctum, & eum a gloria patris & filii abjunctum non esse. ARIUS: Qvare igitur scriptura nusqvam dicit, ut honoretur Spiritus sanctus una cum patre & filio? *ATHANASIUS.* Scripturæ sacræ manifeste loqvuntur, omnes potestates in cœlis incessanter honorare Spiritum sanctum cum patre & filio, ut Esaias dicit. *ARIUS.* Cum patre & filio venerandum esse Spiritum sanctum, nusqvam in scripturis dicitur. *ATHANASIUS.* Erras. Cum vidisset Esaias majestatem Domini, & exercitus sanctarum potestatum: qvid ait eas clamare in sacris hymnis? nonne Sanctus, Sanctus, Sanctus?

Marc. 12.

Act. 5.

2. *Thess.* 3.

Exod. 20.

δύναμιν ὁμολόγουν, ἰδὲ ἔχε πρὸς τὸν Θεὸν πατέρα, διὰ τῆς τοῦ δακτύλου Θεοῦ φωνῆς, ἣν ἀντοφθαλμῆσαι ἵνα ἀδύνατον. καὶ ἵνα μή τις σοφίσασθαι θέλων μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι πρὸς τῶν Μάγων, οἱ Ἀπόστολοι, μᾶλλον δὲ ὁ ἐν αὐτοῖς Κύριος, ὡς ὀρθῶς εἰρημένον ὑπ' αὐτῶν, ἐβεβαίωσε τὰ λεχθέντα πρὸς αὐτῶν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν φάναι, εἰ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. ΑΡ. εἶπεν· Θεὸς ποῦ γέγραπται τὸ πνεῦμα; ΑΘ. εἶπεν· πανταχοῦ ἀπαγγέλλουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, ὅτι Θεός ἐστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ὁ κεχώρισται τῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὸς, καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ δόξης. λέγε γὰρ Πέτρος ἐν ταῖς πράξεσι πρὸς Ἀνανίαν, οὐχὶ μένον σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχεν; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. ὁρᾷς, πῶς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ὅπερ ἔφη Πνεῦμα ἅγιον, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἔφη Θεόν; ἔτι μὲν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγοντος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ ἔτως, ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. τί θέλεις ἐν τῇ Ἐπιστολῇ νοῆσαι; ἵνα Κύριον ὀνομαζόμενον, τὸν τῶν ἁπάντων δεσπότην Θεὸν πατέρα, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν ὑπεμίμνησεν. εἰ μὲν γὰρ τὸν πατέρα πρωτάξεως, Θεός ἐστι τὸ πνεῦμα, εἰ δὲ τὸ πνεῦμα πρωτομολογήσεως, Κύριος τυγχάνει, εἰ ὃ Κύριος ἐστι, καὶ Θεὸς ὑπάρχει. γέγραπται γὰρ, ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου ζήτησον δὲ, καὶ εὑρήσεις ἁπανταχοῦ γεγραμμένον, ὅτι καὶ τῆς τοσαύτης ἐνεργείας τυγχάνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ δόξης οὐκ ἀπέζευκται. ΑΡ. εἶπεν· διατί οὕτω ἐγράφη. ἐδεῖτο λέγε ὑμᾶσθαι τὸ πνεῦμα σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ; ΑΘ. εἶπεν· αἱ ἅγιαι γραφαὶ πάντα σαφῶς διαλέγονται, εἰς ὃ δὲ ἐσμεν ἐν παρόντος, αἱ ἅγιαι δυνάμεις πᾶσαι, αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀπαύστως ὑμνοῦσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς Ἡσαΐας λέγει, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ. ΑΡ. εἶπεν· σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ ὁ γράψας ἐδεῖτο ὑμνεῖσθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα. ΑΘ. εἶπεν. πεπλάνησαι, ἰδοὺ καὶ εἶδεν Ἡσαΐας τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὰ σεραφὶμ τῶν ἁγίων δυνάμεων, ἃ ἔφη λέγων βοῶσαν ἐν ταῖς θείαις ὑμνῳδίαις, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος;

διατὶ ὅτε ὑπωτέρω τὸ ἀριθμοῦ τότε ἐπανιόντα ὑμνοῦσι, ὅτε μὴ κατωτέρω ὑποβαίνοντα μειοῦσι τὸν αἶνον; πάντως τῷ μὴ ὄντος τριάδος θέμις εἶστω γέρα ὑμνῳδίας ἕνα, μήτε ἐλαττώσαι ἕνα τὸν ὕμνον, διὰ τὴν ἀγίαν καὶ μακαρίαν θεότητα τῆς Τριάδος, ἐν μονάδι ἑστῶσαν ἀϊδίως ἔχει. ἔτι γὰρ καὶ Μωσῆς, ἵνα τὸν λαὸν ἐδίδαξε τρὶς καμψάντα ἐπὶ γῆς τὸν αὐχένα, καὶ τὰ γόνατα προσκυνῆσαι; ἢ διὰ τὴν τῆς Τριάδος προσκύνησιν τὴν ἐν μιᾷ θεότητι; ἀλλὰ καὶ ὁ θεοφόρος Ἠλίας, τρίτῳ φυσήματι ἐγείρει τὸν υἱὸν τῆς χήρας, οὐδὲν ἕτερον δεικνὺς, ἢ μὴ δυνάσθαί τινα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀξιωθῆναι, εἰ μὴ ἀρχὰ πρῶτον δυνηθείη τὴν ἰσότιμον καὶ ὁμοούσιον ζωοποιὸν Τριάδα, διὰ τῆς εὐσεβεστάτης πίστεως ἐν ψυχῇ, ἣ τις πυρὸς δίκην ἀναλίσκει τὰ νεκρὰ πάντα πλάσματα, τὰ νεκρωτάτην ψυχὴν, καὶ ζωοποιεῖν τὴν κεκτημένην αὐτὴν ἀίδιον ζωήν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Χριστοφόρον Παῦλον, μὴ ἄλλως δεδυνῆσθαι ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀνελθεῖν, εἰ μὴ ἐκέκτητο ἐν στέρνοις αὐτοῦ τὴν τῆς Τριάδος ἀνέκλειπτον καὶ ὁμοούσιον πίστιν. ὁ Θεὸς βουλόμενος δεικνύναι διὰ τοῦτου πράγματος, μηδένα εἰσελάσαι δυνάσθαι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὸν ἐκ τῆς πίστεως τῆς ἐνοικησάσης ἐν Παύλῳ μὴ γεγονότα. Τί δὲ καὶ τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παρεκτικὸν, καὶ ζωοποιὸν καὶ ἁγιαστικὸν λουτρὸν, ἔχοις ἂν εἰπεῖν ὅτι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἐν τῇ τελεσμακαρίᾳ ὀνομασίᾳ δέδοται τοῖς πιστοῖς; πρὸς γὰρ τούτοις πᾶσιν, Ἰωάννης φάσκει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἓν εἰσιν. ΑΡ. εἶπεν· ἀληθῶς μακάριοι πάντες, οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν πίστιν, καὶ ἕως θανάτου ὁμολογοῦντες αὐτὴν, καὶ ἀξίως αὐτῆς πολιτευόμενοι· καὶ γὰρ ἐγὼ ἀνέζησα ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν. νεκρὰ γὰρ ἡ πλάνη, καὶ νεκρώσασα τὸν κεκτημένον αὐτὴν, καὶ ῥυθμίζουσα τὴν ψυχὴν τῷ σωροδοποροῦντας αὐτῇ ἐν ἀσελγείαις φύρεσθαι, πρὸς τὸ παρ' ὀφθαλμοῖς ζωῆς αἰωνίου σύμβολα μὴ γνωρισθέντα πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καλύπτει μετὰ θανάτου, καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα πλάνην, προσκειμένην ἑαυτὸν τῇ ζωοποιῷ πίστει. εἷς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, μίαν ἔχειν ὀφείλει πίστιν τῆς αἰωνίου καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. ἐξ ἧς γὰρ ἐρρύσατό με ὁ Θεὸς ἀπιστίας, ἑνὶ πίστις, ἀλλὰ τρεῖς ὁμολογοῦνται. ἑνὸς μὲν πατρὸς αἰωνίου,

A Cur neque supra hunc numerum in hoc hymno modulando transcendunt? neque inferius descendendo oden illam comminuunt? Certe ea de causa, quod præter Trinitatem nefas sit quenquam istiusmodi honoribus affici, nefasque item sit, ob beatam Trinitatis Deitatem in unitate consistentem, quicquam de hujusmodi hymno decerpi. Quin & Moses, qua de causa docuit populum, ut ter flectendo cervices, & genua, adorarent? nonne ob Trinitatis in una Deitate adora-
B tionem? Sed oraculorum divinorum interpres & vates, Helias, terna inspiratione excitat filium viduæ, nihil aliud ea re ostendens, quam non posse quempiam dignum fieri æterna vita, nisi primum æqualem & consubstantialem & vivificam Trinitatem, per religiosam fidem in anima reperit, quæ instar ignis consumit omnia mortalia peccata, mortificantia animam, & vivificat animam, quæ jam inde possidet vitam æternam. Quin & ipsum Christiferum Paulum non potuisse aliter ad tertium cœlum ascendere,
C certum est, nisi in pectore suo possedisset indeficientem & consubstantialem Trinitatis fidem. Atque eodem exemplo Deus ostendit, neminem posse appellere in regnum cœlorum, qui non fuerit ejus fidei, quæ in Paulo habitavit. Quid? nonne & remissionis peccatorum vivificum & sanctificum lavacrum, sine quo nemo visurus est regnum cœlorum, in trina nominatione fidelibus tribuitur? Insuper præter ista omnia Ioannes dicit: *Et hi tres unum sunt.* ARIUS. Vere beati omnes, qvi istam fidem retiD nent, & usque ad mortem eam confitentur, & pro dignitate istius fidei agunt. Nam & ego resurrexi excitatus a mortuis: mortua enim res, error, & mortificat suum possessorem, & dirigit animam, quæ se ei comitem præbet, ut petulantiis fermentetur, efficitque, ne signa æternæ vitæ, quæ ante oculos sunt, agnoscat, quibus futurum esset, ut relinqueret mortem & ejus filium, errorem, & se vindicaret vivificæ fidei: cum enim quisque in se sit unus homo, unam æternæ & consubstantialis Trinitatis fidem habere debet. Ex hac infidelitate liberavit me Dominus, quæ non unam fidem, sed triplicem docet, unam de patre æterno,

alteram de filio creato, tertiam de Spiritu factitio. Cum certum sit, non posse unam esse ex tam multis diversæ naturæ personis fidem. Ego igitur gratias ago sanctæ Trinitati, adoroque Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Jam ergo deinde, dilecte, simul deprecemur. Ego enim omnia indumenta erroris exuens, ea abjicio per misericordiam Dei. *ATHANASIUS.* Adhuc amictum erroris gestas, sed in melius mutata sententia eum abjicies, & poterimus in unum preces conjungere. *ARIUS.* Nisi mihi liquidissime exprimas, non possum sentire, me quicquam retinere illius furiosæ hæreseos. *ATHANASIUS.* Dignitatem clericalis ordinis tributam tibi ab hæresi, non existimas partem erroris esse, quod foris quidem præ se fert speciem pietatis, intus autem plenum est maledictione, adeo, ut homo eo sacrilegio promptum spiritus gigantæi instrumentum fiat, ad Dei oppugnationem? *ARIUS.* Confiteor tibi in præsentia, non acquiescit animus, nisi mihi ejecero tyrannidem istius ambitionis ex mente. *ATHANASIUS.* Si coire nequeunt partes erroris cum virtute, multo minus convenerint partes virtutis & veritatis cum partibus erroris. Contrarium enim mendacium veritati, & mendacio veritas: unumquodque enim eorum ex fructibus suis cognoscitur, quemadmodum dixit veritas.

Completa est, divino Numine adjuvante, sancti Athanasii contra Arium disputatio.

A ἑτέρου δ' ἐκδύσῃ ἐμέ, καὶ πνεύματος πεποιημένου. ἐκ τούτων καταδηλόν ἐστι μὴ εἶναι πίστιν ἐκ πολλῶν, μηδ' ἐμίαν. ἐγὼ ἐν εὐχαριστῶ τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, προσκυνῶ πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. λοιπόν, ἀγαπητέ, ἅμα δύξω μεθα. ἐγὼ γὰρ πάντα τὰ ἐνδύματα τῆς πλάνης ἀποδυσάμενος, ἀπέρριψα διὰ τὸν ἐλεήμονα Θεόν. ΑΘ. εἶπεν· ἀκμὴν ἔτι ἔνδυμα φορεῖς τῆς πλάνης· σὺν δυγνωμονήσας ῥίψεις καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς λοιποῖς τῆς ἀποστασίας πράγμασι, καὶ δυνησόμεθα ἅπαντα δύξασαι.

B ΑΡ. εἶπεν· ἐὰν μή μοι φράσῃς ἀκριβῶς ἐναργέστατα, οὐ σὺν επίσταμαι ἐμαυτῷ ἔχειν τὴν μανιώδη αἵρεσιν ἐκείνης. ΑΘ. εἶπεν· τὸν τὸν καλούμενον κλῆρον ἀξίωμα τὸν πρὸς τῆς αἱρέσεως δεδομένον σοι, οὐ δοκεῖ σοι μόριον εἶναι τῆς ἀπάτης, ἔξωθεν μὲν δεικνύμενα σχῆμα εὐσεβείας, ἔσωθεν δὲ μεστὸν τυγχάνοντα δυσφημίας, ὡς εἶναι τὸν ἀνθρώπον ὄργανον πνεύματος γιγαντιαίου πρὸς θεομαχίαν τῇ ἱερουλίᾳ ἕτοιμον; ΑΡ. εἶπεν· ὁμολογῶ σοι ἀπὸ τοῦ παρόντος, οὐ σὺν επιθυμεῖ μου ἡ ψυχή, εἰ μὴ ἄρα καὶ εἰσκέψομαι δύξω καὶ ταύτην τυραννίδα τῆς κενοδοξίας

C ἐκ τῆς ψυχῆς μου. ΑΘ. εἶπεν· εἰ δὲν οὐ σὺν καταπήγεται τὰ μέρη τῆς πλάνης εἰς τὸν ἀρετήν, πολὺ μᾶλλον οὐ σὺν τέξεται τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας, τοῖς μέρεσι τῆς πλάνης. ἀντίκειται γὰρ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, καὶ τῷ ψεύδει ἀντίκειται ἡ ἀλήθεια· ἕκαστον γὰρ τούτων ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκεται, καθὼς ἔφη ἡ ἀλήθεια.

Επληρώθη σὺν Θεῷ ἡ τοῦ ἁγίου Αθανασίου κατ' Αρείας ἀρίστεια.

Τ̃ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

ΕΙΣ ΤΟ, ΠΑΝΤΑ ΜΟΙ παρεδόθη ὑπὸ τ̃ πατρός μου. καὶ, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει, τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, ἢ τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

IN HOC DICTUM, OMNIA mihi tradita sunt a Patre, &: Nullus cognoscit Filium, nisi Pater, aut Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

ΜΑΤΘ. ια. / MATTH. XI.

ΚΑΙ τ̃το νοήσαντες οἱ τ̃ς αἱρέσεως Ἀρείου, Εὐσέβιός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀσεβ̃σιν εἰς τὸν Κύριον. φασὶ γὰρ, εἰ τὰ πάντα παρεδόθη πάντα λέγοντες τὴν χυείαν τ̃ς κτίσεως· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχε αὐτά· εἰ δ' οὐκ εἶχεν, οὐκ ἔστιν ἐκ τ̃ πατρός. εἰ γὰρ ἦν, εἶχεν ἂν αὐτὰ ἀεὶ ὢν ἐξ αὐτ̃ ὢν, καὶ χρείαν οὐκ εἶχε τ̃ λαβεῖν αὐτά. ἀλλ' ἐκ τούτου μᾶλλον ἡ ἄνοια αὐτῶν ἐλεγχθήσεται. ὁ γὰρ τ̃ ἄρχειν τ̃ς κτίσεως, ἢ τ̃ ποιεῖν τὴν ποιημάτων, σημαντικόν ἐστι τὸ ῥητὸν, ἀλλὰ ἵνα νοῶ τ̃ς οἰκονομίας δηλῶσαι θέλῃ. εἰ γὰρ, ὅτε ἔλεγε, παρεδόθη αὐτῷ, δηλονότι τῷ τ̃ λαβεῖν, κενὴ ἦν ἡ κτίσις τ̃ Λόγου· καὶ πῶς τὸ, Τὰ πάντα ἐπ' αὐτῷ συνέστηκεν· εἰ δὲ ἅμα τῷ γενέσθαι τὴν κτίσιν, παρεδόθη αὐτῷ πάντα, χρεία οὐκ ἦν παραδόσεως. πάντα γὰρ δι' αὐτ̃ ἐγένετο, καὶ ἄτοπον τὸ παραδίδοσθαι τῷ Κυρίῳ ταῦτα, ὧν αὐτός ἐστι δημιουργός. Κύριος γὰρ ἦν τῶν γινομένων ἐν τῷ ποιεῖν αὐτά· ἀλλ' εἰ μετὰ τὸ γενέσθαι παρεδόθη αὐτῷ, σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ γὰρ παρεδόθη καὶ ἀνεχώρησεν ὁ πατὴρ, λαβόντος τ̃το, καὶ κινδυνεύομεν εἰς τὰς μύθων μυθολογίας ἐμπεσεῖν, ὅτι τ̃τῳ παραδοὺς, αὐτὸς

ON intelligentes istud sectatores hæreseos Arianæ, Eusebius, cæterique ejus gregarii, impie in Dominum agunt: Ajunt enim, si omnia illi tradita sunt, sub hac voce (*omnia*) imperium naturæ intelligentes, fuit igitur, quãdo non habebat hæc omnia: si autem non habebat, non est ex Patre: si enim ex patre fuisset, habuisset hæc omnia, utpote, qui ex ipso Patre esset minime indigus, ut illa acciperet: at ex illo ipso dicto, multo magis illorum insania refutabitur. Non enim Dominatus in res creatas, aut imperium naturæ istis vocibus innuitur, sed significatio nonnulla dispensationis denotatur. Si enim, cum hæc diceret, tum illi ista tradita fuissent, nulla tum temporis per Verbum creatio esse potuisset. Atqui, si illud concedas, ubi tum, (quæso,) illud de Verbo dictum: *Omnia in eo constituta sunt?* Joan. 1. Sin autem eodem tempore, quo creabantur, data sunt illi omnia, non opus fuit traditione: siquidem *omnia per eum facta sunt*, & superfluum erat, tradi illa Domino, quorum ipse opifex erat: quippe, qui inter creandum ea in sua potestate ac dominio retinebat. Quod si post creationem tradita sunt illi, vide mihi, (quæso,) rei absurditatem. Si enim tradita sunt, Pater q; gubernaculis decessit, quo filius rerum imperium acciperet, in periculum venimus, ne in quorundam fabulas præcipitemur: nimirum eum, qui tradidit, a traditione imperio

defunctum esse. Aut si, habente Filio, habet & Pater, non opportuna fuit hæc formula verborum: *Tradita mihi sunt omnia:* sed dicendum erat, assumtus sum, ut socius & particeps, sicuti a Paulo Sylvanus in societatem receptus fuit: Cæterum illud multo magis absurdum: non enim indigus est Deus, neqve per necessitatem assumsit Filium in opitulatorem, sed qvia Pater Verbi est, ideo omnia per eum facit, & non tradit illi res creatas, sed per eum, & in eo res creatas procurat; adeo ut ne passerculus qvidem sine Patre in terram cadat: neqve herba suo cultu induatur citra Deum, & operante Patre operetur & Filius usqve in præsens: Qvapropter impiorum sententia vana & futilis est. Neque enim, ut sentiunt, res ita se habet, sed sub iis verbis dispensatio rerum per carnem generandarum significatur. Postqvam enim peccarat & lapsus esset homo, ejusque lapsu, perturbatis omnibus, mors invaluisset ab Adam usqve ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cœlum infensum, & tandem corrupto & interemto homine insiluisset diabolus contra nos, tum demum Deus hominum amator ac nolens perire hominem, ad suam imaginem conditum, in hæc verba erupit: *Qvem emittam? & qvis proficiscetur?* omnibus obticentibus, locutus est Filius: *Ecce ego, emitte me:* quo tempore illi respondit Pater, *vade ergo:* tum inquam dedit illi hominem, ut ipsum Verbum caro fieret, carnemque assumtam in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi, ut medico, qui sanaret morsum serpentis: & ut vitæ, qua excitaret mortuum: & ut luci, quo illuminaret tenebras: & ut rationi, qvo redintegraret vim rationalem. Postquam igitur tradita illi sunt omnia, & factus est homo, correcta sunt omnia, & perfecta terra, pro maledictione benedictionem obtinuit, paradisus reseratus est: infernus se metu contraxit: monumenta aperta sunt resurgentibus mortuis: portæ cœli elevatæ sunt, ut intraret ille ex Edon. Certe, qva ratione sibi omnia tradita essent, indicare volens Salvator, per Matthæum subintulit: *Venite ad me omnes, qvi laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Datum enim est mihi, ut fatigatos reficiam, & mortuos vivificem.* Consentit cum istis etiam illud dictū! *Pater diligit filium, & omnia dedit in manū ejus.* Dedit enim, ut quemadmodum per eum facta sunt, ita in ea omnia refici posset,

Joan 5.

Matth. 11.

Joan. 3.

ἀπέσῃ· ἢ εἰ, τὰ ἰδιά ἔχοντος, ἔχῃ καὶ ὁ πατὴρ, ἔδει μὴ εἰπεῖν, παρεδόθη, ἀλλ' ὅτι προσελάβετο κοινωνόν· ὡς Παῦλος τὸν Σιλουανόν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄτοπον τοῦτο· ὁ γὰρ ἐνδεὴς Θεὸς οὐδὲ διὰ χρείαν προσελάβετο τὸν υἱὸν εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου παντὰ δι' αὐτοῦ ποιεῖ, καὶ ὁ χαρίζων αὐτῷ κλίσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν κλίσεως προνοεῖ. ὥστε μηδὲ σπουδὴν δοῦναι τοῦ πατρὸς πεσεῖν εἰς τὴν γῆν, μηδὲ τὸν χόρτον ἀμφιέννυσθαι δοῦναι τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ, ἐργαζομένου τοῦ πατρὸς, ἐργάζεσθαι καὶ τὸν υἱόν ἕως ἄρτι. οὐκ ἂν τῷ ἀσεβῶν τὸ φρόνημα μάταιον· ὁ γὰρ, ὡς νοεῖν, ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. ἐπειδὴ γὰρ ἥμαρτε καὶ πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πεσόντος αὐτοῦ τὰ πάντα τέθραυται, ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Χριστοῦ, ἡ γῆ κεκατήραται, ὁ ἅδης λελοίγε, ὁ παράδεισος ἐκλείσθη, ὁ οὐρανὸς ἐδυμώθη, καὶ τέλος ἐφθάρη ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπεκτλώσθη, ὁ δὲ διάβολος ἐνήλλετο καθ' ἡμῶν, τότε δὴ ὁ Θεὸς φιλάνθρωπος ὢν καὶ μὴ θέλων ἀπολέσθαι τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον, ἔλεγε, Ἵνα ἀποστελῶ; καὶ τίς πορεύσεται; πάντων τε σιωπώντων, ὁ υἱὸς ἔλεγε, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· καὶ δὴ ὅτε λέγων ἐβάδιζε, παρέδωκεν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα γένηται αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ, καὶ παραλαβὼν τὴν σάρκα κτίσῃ πάντα διορθώσηται. παρεδόθη γὰρ αὐτῷ, ὡς ἰατρῷ, θεραπεῦσαι τὸ δῆγμα ὄφεως. ὡς ζωῇ, ἀνεγεῖραι τὸ νεκρόν· ὡς φωτὶ, καταυγάσαι τὸ σκότος, καὶ λόγῳ ὄντι, ἀναλαμπίσαι τὸ λογικόν. ὡς γὰρ παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως διορθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ ὅλα· ἡ γῆ ἀντὶ καλάμου λόγηται, ὁ παράδεισος λελοίγε, ὁ ἅδης ἔπτηξε, καὶ τὰ μνημεῖα λελοίγε ἐγειρομένων τῶν νεκρῶν· αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ ἐπήρθησαν, ἵν' ὁ ἐξ Εδὼμ εἰσαγάγηται. ἀμέλει τὸ πῶς παρεδόθη αὐτῷ πάντα σημαίνων θέλων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ἐπήγαγε, ὡς ὁ Ματθαῖος ἔφη, δεῦτε πρός με πάντες, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. παρεδόθη τε γάρ μοι, ἵνα κοπιάσαντας ἀναπαύσω, καὶ νεκρωθέντας ζωοποιήσω, σωσάσθ' ὅτε, καὶ τὸ ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. δέδωκε γὰρ, ἵν' ὥσπερ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὕτως ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀναλαμπισθῆναι δυνηθῇ.

ἐγὼ, ἵνα ἐκ πτωχοῦ πλούσιος γένηται, οὐδ' ἵνα, ὡς μὴ ἔχων, ἐξουσίαν λάβῃ, παρέλαβεν τὰ πάντα, μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἵνα μᾶλλον, ὡς Σωτὴρ, τὰ πάντα διορθώσῃ, ἔπεσπε μὲν γὰρ, τῷ μὲν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας δι' αὐτοῦ γενέσθαι εἰς τὸ εἶναι αὐτά· τῷ δὲ διορθώσειν ἐν αὐτῷ, ἐκ τῶν διαφορὰν τῶν λέξεων. ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν εἰς τὸ εἶναι· ὕστερον δὲ, πεσόντων πάντων, γέγονεν ὁ λόγος σάρξ, ἵνα ἐνεδύσατο αὐτῷ, ἵνα ἐν αὐτῷ τὰ ὅλα κατορθωθῇ. πάσχων γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἀνέλαβε, καὶ πεινῶν αὐτὸς ἡμᾶς ἔτρεφε, καὶ εἰς τὸν ᾅδην καταβαίνων ἡμᾶς ἀνέφερε. ὅτε γὰρ γυμνούμενον πάντων τὸ σῶμα λαμβάνει τὸ γένος. οἷον τὸ, ἐξαγαγέτω, καὶ, γενέσθω. ὅτι τῇ διορθώσει παραδοθῆναι πάντα ἔπρεπεν, ἵνα αὐτὸς γένηται ἄνθρωπος, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῇ. ἐν αὐτῷ γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐζωοποιεῖτο, διὰ τοῦτο γὰρ συνεπλάκη ὁ λόγος τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα ἡ κατάρα μηκέτι ἰσχύσῃ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τοῦ ἀξιοῦντας εἶπε τὸν Θεὸν, ὅτι τοῦ ἀνθρωπείου γένους, ὁ Θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν κρίμα τοῦ θανάτου, ὅπερ ἦν κατ' ἡμῶν, παραδοθῇ τῷ υἱῷ, καὶ λοιπὸν αὐτὸς ἐν αὐτῷ αὐτὸ ἐξαφανίσῃ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν. τοῦτο γὰρ σημαίνων, καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ, ἐπ' ἐμὲ ἐπεσπείχθη ὁ θυμός σου· τὸν γὰρ κατ' ἐμοῦ θυμὸν αὐτὸς ἐβάσαζεν, ὡς ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ὀγδόῳ ἔφη, Κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ. ἔτω μὲν ἐν πᾶσα παραδεδόσθαι τῷ σωτῆρι νοεῖν ἔξεστι, καὶ εἰ δεῖ νοήσαντα πάλιν εἰπεῖν, παραδέδοται αὐτῷ, ἅπερ οὐκ εἶχεν. ἐγὼ γὰρ ἦν ἄνθρωπος τότε. ἀλλὰ γέγονε, διὰ τὸ σῶσαι τοῦτον. καὶ οὐκ ἦν ἐν ἀρχῇ σὰρξ ὁ λόγος· ἀλλ' ὕστερον γέγονε σὰρξ, ἐν ᾗ καὶ τῷ τὰς ἡμᾶς ἐχθρὰν διήλλαξε καὶ τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὸν νόμον ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατήργησε, ἵνα τοὺς δύο ἐν κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ τὸν πατέρα. ἃ μὲν τι ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι, πάνυ γε καλῶς ἐχόντων τῶν ῥημάτων. ὅτε μὲν γὰρ, ὅπερ οὐκ ἦν, ἐγένετο, παραδίδοται αὐτῷ τὰ πάντα· ὅτε δὲ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα σημαίνειν βούλεται, οὐ κρύπτει, ἀλλὰ διδάσκει λέγων, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι. καὶ τὴν ἀκρίβειαν χρὴ θαυμάζειν τοῦ λόγου.

A Non enim, ut ex pauperе dives fieret: neque ut qui non haberet potestatem, acciperet: assumsit omnia, absit: sed quo omnia, utpote Salvator, instauraret. Decebat enim exordium creaturæ per eum fieri, ut esse posset: & instaurationem in eo fieri, ut corrigeretur. Vide verborum differentiam. In principio enim creata sunt per eum, ut essent: postea vero lapsis omnibus, Verbum caro factum est, & carnem induit, ut in eo omnia instaurarentur. Ipse enim patiendo, nos refocillavit: & esuriendo, aluit: B & ad inferos descendendo, extulit. Tunc igitur, rebus omnibus creatis, præceptum datum est, ut fierent: quale illud est, *producat, & fiat.* Ad emendationem autem tradi illi omnia decuit; ut homo fieret, & in ipso omnia renovarentur: eo enim ipso, quo homo erat, humanitas nostra vivificabatur. Nam ideo conjunctum est Verbum homini, ne maledictio ulterius vim suam in hominibus haberet. Ideoque in septuagesimo secundo Psalmo ad istum modum inducuntur loqui, qui super humano genere ad DEUM preces fundunt: *Deus judicium tuum regi da*, ut & *Psal. 71.* C judicium mortis contra nos, quod hactenus constituerat, traderetur filio, ac jam deinde ipse in se ipso illud aboleret, mortem oppetens pro nobis: Istud enim etiam ipse significans, dixit in Psalmo octogesimo octavo: *In me confirmatus de-* *Psal. 88.* *fixusque est furor tuus:* siquidem iram adversus nos conceptam ipse gestavit; in Psalmo centesimo trigesimo octavo loquitur: *Psal. 138.* *Dominus retribuet pro me:* atque ita, tradita esse, omnia Salvatori intelligendum est. Quod si denuo resumendus est intellectus istorum verborum, tradita sunt illi, qui non habebat: antea enim homo non fuit, sed ideo factus est homo, ut hominem servaret: & in principio D Verbum caro non erat, sed postmodum factum est, in qua inimicitiam nostri reconciliavit, secundum Apostolum, & legem præceptorum in decretis abolevit, ut duo conderet in unum novum hominem, pacem faciens, & reconciliaret utrosque in uno corpore apud Patrem: *Quæ enim Pater habet, mea sunt*, inquit. Omnino probe verba concepta sunt: cum enim, quod prius non erat, factus esset, tradita illi sint omnia. Cæterum, ubi suam cum Patre indicare vult unitatem, non obscure id agit, sed verbis disertis explicat: *Omnia*, inquiens, *quæcunque habet Pater, mea sunt.* Mirabilis isthic verborum cautio.

Non enim dixit: Omnia, quæcunque habet Pater, mihi dedit, ne quasi aliquando non habuisse, argui posset: sed dixit: *Omnia mea sunt*: cum enim omnia constituta sint in patris potestate, quæ eadem est filii, in filio quoque constituta fuerint. Quid autem pater habeat, examinandum est denuo. Si enim illud de creatura intelligendum est, nihil ergo habuit ante conditam rerum naturam, & videtur accepisse a creatura. Absit autem, ut hoc quisquam cogitet. Ut enim pater est ante creaturam, ita etiam ante creaturam habuit, quæ habet, quæ etiam filii esse certo credimus. Si enim in patre est filius, ergo sequitur, ut omnia, quæ pater habet, filii sint. Illudque dictum subvertit malitiam prave opinantium, qui dicunt: Si omnia tradita sunt filio, desiit ergo pater habere eorum potestatem, quæ in filium alienavit: quandoquidem in vicem suam filium constituit: quippe cum pater nihil judicet, omneque judicium dederit filio. Sed obturentur ora loquentium iniquitatem. Non enim, quia dedit omne judicium filio suo, ipse dominatu spoliatus est: neque ideo, quia dictum est, omnia tradita esse filio, ipse non præest omnibus: ita enim segregant manifeste unigenitum Dei a Deo, a quo insegregabilis est natura: verbisque illum dirimunt homines insani, qui per impietatem neutiquam intelligunt fieri non posse, ut lux a sole disjungatur, in quo naturaliter consistit. A rebus enim, quæ præ manibus sunt, tenuem imaginem mutuare licet, ad rei intellectum, cum alioqui audax facinus esset, penetrare in naturam plane intelligibilem. Ut igitur nunquam lumen ex sole mundum illustrans, sine sole illustrare intelligi potest, saltem apud illos, qui mente valent, eo quod naturaliter cum sole conjunctum sit lumen solis: & si dicat, lumen accepi a sole, ut omnia illustrarem, fœcundarem, vegetarem per meum, qui in me est, calorem: non inde quispiam furiose cogitaverit, solem ipsum a sua natura, quæ luce constat, segregatum esse: ita quoque pie interpretandum est, Divinam substantiam Verbi unitam esse naturaliter suo Patri. Et illud dictum, quod jam in manibus habemus, clarissimam lucem istius rei, quam quærimus, in medium adducet, dicente siquidem Salvatore: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*, quod ipsum indicat, eum semper cum patre esse. Nam hæc verba: *quæcunque habet pater*, patris Dominatum ostendunt. Rursus ista verba *mea sunt*, inseparabilem unitatem demonstrant. Necessum igitur

A ϗ γὰρ εἶπεν, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, δέδωκέ μοι, ἵνα μὴ, ὡς ποτε μὴ ἔχων, δειχθῇ, ἀλλ' ὅτι ἐμά ἐστιν. ὄντων γὰρ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἐξουσίᾳ τούτων, ἔστιν ὁμοίως καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ. Ἵνα οὖν ἔχῃ ὁ πατὴρ, ἐξεταστέον πάλιν. εἰ μὲν γὰρ τὴν κτίσιν σημαίνει, οὐδὲν ἄρα εἶχε πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ φαίνεται προσλαμβάνων ἀπὸ τῆς κτίσεως. ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο νοεῖν· ὡς γάρ ἐστιν αὐτὸς πρὸ τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἔχει, ἅπερ ἔχει. ἄλλως καὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι πιστεύομεν. εἰ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς, ἄρα ἂν τὰ πάντα, B ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ἀναιτέρπον δὲ τὸ ῥητὸν ἐστὶ τοῦτο τυφλῶν τῶν κακοδόξων πονηρίαν λεγόντων. εἰ πάντα παραδέδοται τῷ υἱῷ, ἄρα πέπαυται ὁ πατὴρ τῶν παραδοθέντων ἐξουσίας. ἐπειδὴ κατέστησεν ἀντ' ἑαυτοῦ τὸν υἱόν· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ οὐδένα κρίνει, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ. ἀλλ' ἐμφραττέσθω τὰ στόματα τῶν λαλούντων τὰ ἄδικα. οὐ γὰρ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψίλωται· οὐδ' ὅτι πάντα παραδεδόσθαι τῷ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηται, αὐτὸς οὐκ ἔστιν ὑπὲρ C πάντων. χωρίζοντων γὰρ σαφῶς τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀχώριστον τῇ φύσει. εἰκῇ τοῖς λόγοις ὕστερον μεμήνασιν, οἱ νοσοῦντες οἱ δυσσεβεῖς, ὡς οὐκ ἂν χωρισθείη ποτὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἔστιν ἐν αὐτῷ φυσικῶς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χερσὶ καὶ σωμάτων εἰκόνι πρὸς χρῆσαι μύοις τὸ νοούμενον παράσχωμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιεικοῦς τολμηρὸν ἐμβατεύειν τὴν ἀφανεστάτην φύσιν. ὡς οὐκ ἂν τύχοι ποτὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς τὴν οἰκουμένην καταλάμπον χωρὶς αὐτοῦ φωτίσαι δυνατὸν νοηθῆναι παρὰ τοῖς ἐρρωμένοις τὸν νοῦν, D ἐπειδὴ ἕνωται τῇ φύσει τοῦ ἡλίου τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ ὡς εἰ λέγοι τὸ φῶς πάντα καταλάμπειν παρείληφα παρὰ τοῦ ἡλίου, καὶ πάντα αὔξειν καὶ ἐνισχύειν διὰ τὸ ἐν ἐμοὶ θερμότητα, οὐ χωρίζειν τις μεμηνὼς νοήσει τὸν τοῦ ἡλίου ὀνομασθέντα τοῦ ἐξ αὐτοῦ φύσεως, ἤ ἐστι τὸ φῶς· οὕτως νοεῖν δυσσεβὲς τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ λόγου ἠνωμένην φύσει τῷ ἑαυτοῦ πατρί. τὸ γὰρ ἐν χερσὶ ῥητὸν τὴν σαφήνειαν παρέξει τοῦ ζητουμένου σαφεστάτην. εἰπόντος τοῦ Σωτῆρος, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν, ὁ δηλοῖ αὐτὸν ἀεὶ εἶναι σὺν τῷ πατρί· τοῦτο γὰρ, ὅσα ἔχει, τὴν θεότητα κεφαλαίως δείκνυσι τοῦ πατρός, τὸ δὲ, ἐμά ἐστι, τὴν ἀχώριστον ἕνωσιν. ἀνάγκη οὖν

νοεῖν ἡμᾶς, ὅπ ἐσὶν ἐν τῷ πατρὶ, τὸ ἀΐδιον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀθανάτον, ἔσι ᾗ ἐν αὐτῷ, ἐχ ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν πηγῇ ἔσιν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα καὶ ἐν τῷ υἱῷ. ὅταν βούλῃ τοίνυν περὶ υἱοῦ νοεῖν ἐθέλῃς, μαθὼν ἵνά ἐσι, τὰ ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι πίσευε. εἰ μὲν οὖν κτίσμα ἐσὶν ὁ πατὴρ, ἢ ποίημα, ἔσι ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ εἰ θεμιτὸν εἰπεῖν ὅπ τοῦ πατρὸς, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, λεγέσθω τότε καὶ ὅπ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ ἀσεβές ἐσι ταῦτα λέγειν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι, ἀσεβὲς ἔσω, καὶ ἐν τῷ υἱῷ ταῦτα νοεῖν. τὰ γὰρ τοῦ πατρὸς, ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐσιν. ὁ γὰρ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντα αὐτὸν, καὶ ὁ δεχόμενος τὸν υἱὸν, δέχεται σὺν αὐτῷ τὸν πατέρα· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα. ὡς οὖν οὐκ ἔσι κτίσμα ὁ πατὴρ, οὕτως οὐδὲ ὁ υἱὸς, καὶ ὡς οὐκ ἔσιν εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῦ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων. οὕτως οὐχ ἁρμόζει οὐδ' ὅπ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν τῷ πατρὶ τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀθανάτον, τὸ ἀεὶ, τὸ μὴ κτίσμα, οὕτως καὶ περὶ υἱοῦ φρονεῖν ἀκόλουθον. κ᾽ γὰρ τὸ γεγραμμένον, καθὼς ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. δέδωκε δὲ εἰρηκεν, ἵνα τὸν διδόντα πατέρα δείξῃ. ὡς ᾗ ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως ἐν τῷ υἱῷ ἐσιν ἡ ζωή· ἵνα τὸ ἀδιαίρετον κ᾽ ἀΐδιον διδάξῃ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκριβῶς εἰρηκεν, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἵνα κ᾽ ὧδε λέγων τὸν πατέρα, μὴ κ᾽ αὐτὸς πατὴρ νομισθῇ. οὐ γὰρ εἴρηκεν. ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἀλλ' ὅσα ἔχει ὁ πατήρ. πατὴρ μὲν γὰρ, ὦ Ἀρειανοὶ, καὶ ὁ πατὴρ χρηματίζει ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, ἐ μέντοι ὡς ὑμεῖς πλανώμενοι ἴσως ἂν ὑπολάβοι τις, ἀλλ' υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος πατὴρ, πατὴρ ᾗ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. δεῖ γὰρ ὑμῶν πάσας τὰς ὑπονοίας περιελεῖν. φησὶ γοῦν διὰ τοῦ προφήτου, ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς, κ᾽ ἐδόθη ἡμῖν, ἧς ἡ ἀρχὴ ὅπ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, κ᾽ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος, Θεὸς ἰσχυρὸς, Ἐξουσιαςὴς, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. οὐκοῦν κ᾽ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὁ μονογενὴς κ᾽ Θεὸς ἰσχυρὸς, κ᾽ Ἐξουσιαςὴς ὁ υἱὸς ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ κ᾽ σαφῶς δέδεικται, ὅπ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, αὐτοῦ ἐσι, καθὼς ζωὴν δέδωκεν ὁ πατὴρ, κ᾽ τῷ υἱῷ ὁμοίως πάρεσιν, ὃς θέλει ζωοποιεῖν. ἀκούσονται γάρ φησι τῆς φωνῆς ἧς οἱ νεκροὶ, κ᾽ ζήσονται, κ᾽ ἐν θέλημα πατρὸς

est, ut intelligamus, in Patre esse æternitatem, sempiternitatem, immortalitatem, eaque esse in illo, non ut aliena, sed in eo, & in Filio, veluti in fonte suo residentia. Cum igitur de filio cogitare instituis, didicerisque, quænam in patre sint, tum te credere oportet, ea quoque in Filio esse. Si igitur Pater creatura aut opus est, eadem illa de Filio sentias: Et si fas est dicere de Patre, fuit, quando non erat, aut eum ex nihilo prodiisse, dicantur eadem illa & de Filio. Quod si ista impia sunt, quæ de Patre dicantur, impium quoque habeatur, eadem illa de Filio sentire. Quæ enim Patris sunt, eadem sunt Filii. Nam qui Filium honorat, Patrem honorat, qui misit illum: Et qui excipit Filium, excipit etiam Patrem cum eo. *Qui enim vidit Filium, vidit Patrem.* Ut igitur non est creatura Pater, ita nec Filius: & ut non potest dici de eo, fuit, qvando non erat, aut ex nihilo prodiit: ita qvoqve non competit, ut eadem de filio dicas: sed potius ut in Patre æternitas, immortalitas, sempiternitas creditur, eumqve creaturam non esse: ita etiam de Filio sentire, perqvam consentaneum est: juxta enim illud, qvod scriptum est: *Qvemadmodum Pater habet vitam in semetipso, ita dedit & filio, habere vitam in semetipso.* Expressit autem hoc verbum, *dedit*, ut muneratorem Patrem intelligeres. Cæterum, ut in Patre est vita, ita & in Filio est vita, ut indivisibilitatem & æternitatem doceret. Ideo enim bona cum cautione dictum est, qvæcunqve habet Pater, ut Patrem nominans, ipse pro Patre non haberetur, utpote qvi non dixit: *Ego sum Pater*, sed: *qvæcunqve habet Pater.* Patrem igitur habet, o Ariani, & ipse unigenitus Filius a Patre appellatur: nonnunquam & ipse quoque Patris nomine insignitur, non eo tamen sensu, quem vos pro vestro errore supicari soletis, sed ita, ut Patris sui Filius, qvi ipsum genuit, maneat, & tamen Pater futuri seculi nominetur. Necessum enim est, ut vobis omnes suspiciones detrahamus. Dicit certe per Prophetam: *Genitus nobis est Filius, & datus est nobis, cujus imperium super humeros ipsius, & vocatur nomen ejus magni consilii Angelus, Deus fortis, potens, Pater futuri seculi.* Igitur & Patrem futuri seculi unigenitum esse, & Deum fortem & potentem esse, & omnia, qvæ habet Pater, ipsum habere, clare demonstratum est: nec non eundem, ut Pater dat vitam, ita & in ipsius esse potestate, quos velit, vivificare. *Audient enim*, inqvit, *vocem Filii Dei mortui, & vivent.* Unamque voluntatem Patris

1. Thess. 4.

& filii, idemque in rebus ſtatuendis conſilium eſſe, quoniam una natura, eaque indiviſibilis in ambobus. Fruſtra igitur Ariani ſeipſos ſtimulant, non intelligentes
Joan. 14. dictum Salvatoris noſtri: *Omnia, quæ habet pater, mea ſunt:* ex eo enim Sabellii ſubvertitur ſtoliditas, & Judæorum redarguitur amentia. Inde enim ſit, ut habeat vitam in ſeſe unigenitus, ſicuti ipſe pater, & ſolus novit patrem: nec mirum, cum in patre conſiſtat, & in ſe habeat patrem, utpote illius imago, & conſequenter in eo veluti in imagine, omnia, quæ patris ſunt, conſiſtunt: Sigillum enim eſt ſimile ejuſdemque ſculpturæ, in ſeſe patrem oſtendens, Sermo vivus, verus, Potentia, Sapientia, Sanctificatio, Redemptio noſtra.
Act. 17. Matth. 11. *In eo enim vivimus, movemur, & ſumus, & nemo cognoſcit Patrem, niſi Filius, aut Filium, niſi Pater.* Mirum igitur eſt, impios iſta nefaria audere garrire, cum & homines ſint, & quæ in terra ſint, nequeant explicare. Sed quid dico, quæ in terra ſunt? imo vel ſua ipſorum nobis exponant, videantque, num ſatis explorate inveſtigare queant, quæ ipſorum naturæ ſunt: Homines profecto audaces & protervi, qui non tremunt eam gloriam, in quam cupiunt Angeli proni inclinatique adſpicere: cum præ illis longe ſint natura & ordine ſublimiores. Quid enim propinquius Cherubinis & Seraphinis? illi non obtuentur hanc majeſtatem, aut in pedibus erectos ſe tenent, imo ne faciem quidem nudam relinquunt: ſed ea obvelata gloriam Majeſtatemque Dei labiis nunquam ceſſantibus extollunt, nihil aliud, quam divinam & ineffabilem naturam triplici titulo Sanctitatis glorificantes. Neque eſt quiſquam ſanctorum Prophetarum inter eos, qui maxime digni habiti ſunt, ut iſtuſmodi ſpectaculis intereſſent, qui nobis id ſe audiſſe renunciavit, Angelos illos in primis viribus exclamandi, *Sanctus*, maxima voce uſos eſſe: in ſecundis autem non æque magna, in tertiis adhuc ſubmiſſiori: & primam Sanctificationem propriam legitimamque eſſe, ſecundam autem inferioris notæ, tertiam adhuc gradatim deterioris conditionis eſſe. Apageſis, valeat dementia execrabilium hominum. Trinitas enim undecunque laudabilis, & venerabilis, & adoranda una eſt, & indiviſibilis, & quæ figura exprimi nequeat. Conjunguntur autem una hæ ſanctificationes pro inſequabili illa unitate. In eo enim ipſo, quo ampliſſima iſta animantia tertio proferunt glorificationem, dum ajunt: Sanctus, Sanctus, Sanctus, triplici numero tres perfectas,

καὶ ὑιὸς καὶ βέλημα, ἐπεὶ καὶ ἡ φύσις μία καὶ ἀδιαίρετος. καὶ εἰκαίως οἱ Ἀρειανοὶ κόπτουσιν ἑαυτοὺς, μὴ νοοῦντες τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὸ, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν. ἐν γὰρ τούτῳ καὶ ἡ Σαβελλίου ἀνατρέπεται ἀφαφρονία, καὶ τοῦ νεῶ Ἰουδαίων ἐλέγχεται τὸ ἄνοιστον. διὰ γὰρ τοῦτο ζωὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁ μονογενὴς, ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, καὶ μόνος οἶδε, τίς ἐστιν ὁ πατὴρ ἐν τῷ πατρὶ ὤν, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα. εἰκὼν γάρ ἐστι, καὶ ἀκολούθως, ὡς ἐν εἰκόνι, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ ἐστι. σφραγὶς γάρ ἐστιν ἰσότυπος ἐν αὐτῷ δεικνὺς τὸν πατέρα, λόγος ζῶν, ἀληθινὸς, δύναμις, σοφία, ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις ἡμῶν. ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. καὶ οὐδεὶς γινώσκει, τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ ὑιὸς, καὶ τίς ἐστιν ὁ ὑιὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ πῶς τολμῶσιν οἱ δυσσεβεῖς φλυαρεῖν, ἃ μὴ θέμις, ἄνθρωποι ὄντες καὶ τὰ ἐπὶ γῆς οὐκ ἀκριβοῦντες διηγήσασθαι; τί δὲ λέγω τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ἑαυτῶν ἡμῖν εἰπάτωσαν, εἰ ἄρα ἀρεῖν διωνήσονται τὴν ἑαυτῶν ἐξιχνίασαι φύσιν. τολμηρὸς ὄντως καὶ αὐθάδεις, δόξας ἀτρέμοντες ἔνθα ἐπιθυμοῦσιν Ἄγγελοι προσκύψαι, καὶ τοσούτῳ καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν ἀνώτεροι. τί γὰρ ἐγγύτερον τῶν Χερουβὶμ, ἢ τῶν Σεραφὶμ; καὶ ὅμως οὐδὲ ὁρῶνται, ἢ ποσὶν ἑστῶτα, ἀλλ' οὐδὲ γυμνοῖς κεκαλυμμένοις δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς προσώποις τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν ἀπαύστοις τοῖς χείλεσιν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὴν θείαν καὶ ἄφραστον φύσιν τῇ τρισαγιότητι δοξάζοντα. καὶ οὐδαμοῦ τις τῶν θεατῶν προφητῶν, τῶν μάλιστα καταξιωθέντων τῆς τοιαύτης θέας, ἀπήγγειλεν ἡμῖν, ὅτι ἐν μὲν τῷ ἅπαξ εἰπεῖν τὸ Ἅγιος, μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἐν δὲ τῷ δευτερῶσαι ἧσσον, ἐν δὲ τῷ τρισεῦσαι ὑποβεβηκότως. εἰ μὴ τοῦτο τὸν πρῶτον ἁγιασμὸν κυριολογοῦντα· τὸν δὲ δεύτερον ὑποβάσσοντα, καὶ τὸν τρίτον κατώτερον πιθέντα. ἀλλ' ἄπαγε τῆς ἀνοίας τῶν θεοσυλῶν, ἡ γὰρ πανύμνητος καὶ σεβάσμιος καὶ προσκυνητὴ Τριὰς, μία καὶ ἀδιαίρετος εἰ ἀχημάτιστος. σωάπτεται ἀσυγχύτως, ὥσπερ εἰ ἀτμήτως ἡ μονὰς χωρίζεται. τὸ γὰρ τρίτον τὰ ἄμικτα ζῶα ταῦτα προσφέρει τὴν δοξολογίαν Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος λέγοντα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας

δεικνύοντα ἐστὶν, ὡς καὶ ἐν τῷ λέγειν, Κύριον, τὴν μίαν οὐσίαν δηλοῦσιν. οἱ τοίνυν ἐλαττοῦντες τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν, εἰς Θεὸν βλασφημοῦσι, τὴν τελειότητα κακοδοξοῦντες, καὶ ἀτελῆ διαβάλλοντες, καὶ κολάσεως μείζονος ἑαυτοὺς ὑπευθύνους καθιστῶσιν. ὁ γὰρ εἰς ὁποτέραν τῶν ὑποστάσεων βλασφημῶν, οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. δυνατὸς ἐστιν ὁ Θεὸς ἀνοῖξαι σοῦ ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν, εἰς τὸ καταλαβεῖν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· ἵνα ἐπιγνόντες, ὃν πάλαι ἠθέτουν, συνδένῳ τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ σὺν ἡμῖν αὐτὸν δοξάσωσιν, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

A absolutas, integras personas ostendunt, quemadmodum sub unica voce, Dominus, unam substantiam declarant. Qui igitur diminuunt unigenitum Dei filium, in Deum blasphemant, prave sentientes de ejus perfectione, eumque in absolutum criminantur, reosque se constituunt maximæ pœnæ. Qui enim in ullam personarum blasphemant, non habebunt remissionem, neque in hoc seculo, neque in futuro: potest autem Deus aperire oculos cordis illorum, ut sentiant & intelligant solem B justitiæ: ut agnoscentes, quem olim aspernati sunt, continua pietatis cogitatione una nobiscum glorificent, quoniam ipsius est regnum, Patris nempe, Filii & Spiritus sancti, nunc & in secula.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν C

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ, ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΝ, ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

AD ADELPHIUM EPISCOPUM & CONFESSOREM CONTRA ARIANOS EPISTOLA.

ΕΝΤΥΧΟΝΤΕΣ τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γράφεῖσι, τὴν μὲν σὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἀληθῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ τὸν μὲν Θεὸν προηγαλμένως ἐδοξάσαμεν, δεδωκότα σοι τὴν τοιαύτην χάριν, ὥστε καὶ τὴν φρόνησιν ἔχειν ὀρθὴν, καὶ μὴ ἀγνοεῖν τὸ δυνατὸν τῆς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· τὴν δὲ τῶν αἱρετικῶν κακόνοιαν ἐθαυμάσαμεν θεωροῦντες, πῶς τοσοῦτον εἰς ἀσεβείας βάραθρον πεπώκασιν, ὡς μηκέτι μηδὲ τὰς αἰσθήσεις σώζειν, ἀλλὰ παντάχοθεν διαφθαρμένην ἔχειν τὴν διάνοιαν. τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχείρημα διαβόλου μέν ἐστιν ὑποβολὴ, τῶν δὲ παρανόμων Ἰουδαίων μίμησις. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι παντάχοθεν ἐλεγχόμενοι προφάσεις ἐπενόουν καθ' ἑαυτῶν, ἵνα

D DELECTIS tuæ pietatis literis, non potuimus non approbare tuam erga Christum religionem, Deumque in primis glorificavimus, qui tibi istiusmodi gratiam largitus est, ut & recti pariter & simplicis sis animi, non tamen simplicitatem tuam lateant, quatenus hoc fieri potest, diabolicæ insidiæ. Cæterum, id nos admiratione attonitos perculsosq; defixit, quod videremus hæreticorum insaniam in id barathri recidisse, ut sensus non amplius integros aut incolumes retinerent: sed prorsus mentem undecunq; vitiatam reportarent. Talia nimirum sunt, quæ diabolus suggerit: talia sunt, quibus diabolus tentat: in talibus & Judæorum zelus & invidia sese exercet. Quemadmodum enim illi nusquam non argumentis victi, calumnias secum meditantur, non in alium

visum, quam ut Dominum inficientur, & in sui perniciem Prophetas convellant, ita quoque isti videntes esse undecunque notatos, infamiaque conscribillatos, ipsorumque hæresin apud omnes abominabilem haberi, scelerum inventores sese præbent, ut nusquam remissa cum veritate pugna, Christi perduelles hostesque permaneant. Unde enim in illos hoc malum subiit? aut quomodo omnino ausi sunt hanc novam ignominiam contra Salvatorem imaginari? Cæterum, ut apparet, mala omnino res, impius: & is, qui circa Fidem improbus invenitur. Antea enim, dum abnegarent deitatem, unigeniti filii Dei, simulabant sese quidem vel saltem ejus in carne adventum agnoscere: nunc autem pauxillatim subsidentes, subtrahentesque sese, nefarie in atheismum præcipitati, ut homines prorsus impii, ab ista opinione deficiunt, adeo, ut jam ulterius neque Deum agnoscant, neque hominem eum factum credant. Si enim credidissent, nunquam talia locuti fuissent, qualia tua religiositas adversus eos scripto prodidit. Tu igitur, charissime vir, in refutandis, admonendis, increpandisque hoc genus hominibus, officium congruum Ecclesiasticæ traditioni, & dignum tua erga Dominum pietate præstitisti. Illi enim, quia exacerbati a patre suo diabolo, non cognoscunt, neque intelligunt, ut scriptura ait, sed in tenebris ambulant, distant saltem a tua pietate suam, qua utuntur, insaniam Valentini, Marcionis & Manichæi esse. Ex quorum grege, isti pro veritate & rerum fide inane simulacrum introduxerunt: illi dividentes, quod indivisibile est, inficiati sunt, *Verbum carnem esse factum, & habitasse in nobis.* Cur igitur, cum ita sentiant, non sese etiam eorundem nominum successores hæredesq; profitetur? Par enim est, ut quorum pravam opinionem receperunt, eorum quoq; vocabula & titulos accipiant, ut jam deinceps Valentiniani & Marcionistæ & Manichæi appellentur. Forsitan ex putore graveolentiaque istorum nominum fieri potest, ut pudore commoniti tandem intelligant, in quantam voraginem impietatis delapsi sint. Erat certe satis ex decoro, si nihil illis responsi daretur, idque juxta Apostolicum præceptum: *Hæreticum post unam atq; alteram admonitionem devita, utpote de quo jam certum habeatur, ipsum in reprobum sensum esse datum, atq; ita precare, ut qui ex seipso cõdemnatus sit,* præsertim cum Prophe-

Tit. 3.

Esa. 32.

ta de hujusmodi hominibus dicat: *Stultus stulta loquetur, & cor ejus vana cogitabit.*

μόνον τὸν Κύριον ἀρνήσωνται, καὶ τὰ περὶ σφῶν αὐτῶν ἑαυτοῖς ἁπάσωνται· τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ ἔστι θεωρεῖν ἑαυτοὺς πανταχόθεν σπιλιτευομένους, καὶ βλέποντες γνωμένην βδελυκτὴν πᾶσι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ἐφευρεταὶ γίνονται κακῶν, ἵνα μὴ παύωνται τοῖς περὶ τὴν ἀληθείαν μάχαις ἀληθῶς χρισόμενοι διαμείνωσι. πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἦλθε τοῦτο τὸ κακόν; πῶς ὅλως τετολμήκασι τὴν καινὴν ταύτην δυσφημίαν φθέγξασθαι κατὰ τοῦ Σωτῆρος; ἀλλ' ὡς ἔοικε πονηρὸς ὁ ἀσεβὴς, καὶ ἀδόκιμον ὄντως περὶ τὴν πίστιν. πρότερον γὰρ ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὑπεκρίνοντο καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν ἐπιγινώσκειν. νυνὶ δὲ κατ' ὀλίγον ὑποκαταβαίνοντες, ἐξέπεσον καὶ ταύτης αὐτῶν τῆς οἰήσεως, καὶ παντάχοθεν ἄθεοι γεγόνασιν, ὥστε μήτε Θεὸν αὐτὸν ἐπιγινώσκειν, μήθ' ὅτι ἄνθρωπος γέγονε πιστεύειν. εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἐφθέγξαντο, οἷα ἔγραψεν ἡ σὴ θεοσέβεια κατ' αὐτῶν· σὺ μὲν οὖν ἀγαπητὲ ἀληθῶς ποθεινότατε πρέπουσα τῇ Ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον εὐσεβείᾳ πεποίηκας, ἐλέγξας καὶ παραινέσας καὶ ἐπιμήσας τοῖς τοιούτοις. ἐπειδὴ δὲ παροξυνόμενοι πρὸς τὸν πατέρα αὐτῶν τὸν διάβολον οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ σωφρονοῦσι κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ ἐν σκότει διαπορεύονται, μανιώδεις ἀπέστησαν πρὸς τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς ἡ τοιαύτη αὐτῶν κακόνοια Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου ἐστίν. ὧν οἱ μὲν αὐτὴν ἀληθείας δόκησιν εἰσηγήσαντο· οἱ δὲ διαιρετοῦντες τὰ ἀδιαίρετα, ἠρνήσαντο τὸ, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. διατί οὖν τὰ τούτων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν γίνονται κληρονόμοι. εὔλογον γὰρ ὧν τῇ κακοδοξίᾳ ἔχουσι, τούτων ἔχειν καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα λοιπὸν Οὐαλεντινιανοὶ καὶ Μαρκιωνισταὶ καὶ Μανιχαῖοι καλῶνται. τάχα καὶ ἔστως διὰ τῶν τῶν ὀνομάτων δυσωδίαν αἰσχυνόμενοι κατανοῆσαι δυνηθῶσιν, εἰς ὅσον βάθος ἀσεβείας πεπτώκασι. καὶ ἦν μὲν δίκαιον, μηκέτι τούτοις ἀποκρίνασθαι, καὶ τῷ παραινέσαντι τῷ Ἀποστολικῷ· αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος· μάλιστα ὅτι καὶ ὁ προφήτης περὶ τῶν τοιούτων φησὶν, ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει.

ἐπειδὴ

ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν περιέρχονται καὶ αὐτοὶ, ὡς λέοντες, ζητοῦντές τινα καταπίωσι τῶν ἀκεραίων· τοῦτο ἕνεκεν δίκαιον γέγονεν ἡμῖν τῇ σῇ διλαβείᾳ ὑπογράψαι· ἵνα πάλιν διὰ τῆς νουθεσίας μαθόντες οἱ ἀδελφοὶ, καταγινώσκωσιν ἔτι πλεῖον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας. ἐ κτίσμα προσκυνοῦμεν, μὴ γένοιτο· ἐθνικῶν γὰρ καὶ Ἀρειανῶν ἡ τοιαύτη πλάνη· ἀλλὰ τὸν Κύριον τῆς κτίσεως σαρκωθέντα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον προσκυνοῦμεν. εἰ γὰρ καὶ ἡ σὰρξ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μέρος ἔτι τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ Θεοῦ γέγονε σῶμα, καὶ ὅτε τὸ τοιοῦτο σῶμα καθ' ἑαυτὸ διαιροῦντες διὰ τοῦ Λόγου προσκυνοῦμεν, ὅτε τὸν Λόγον προσκυνῆσαι θέλοντες, μακρυνόμεθα αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκός. ἀλλ' εἰδότες, καθὰ προείπομεν, τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τοῦτον καὶ ἐν σαρκὶ γυμνούμενον ἔτι γινώσκομεν Θεόν. Τίς τοιγαροῦν ἔτως ἄφρων ἐστὶν, ὡς λέγειν τῷ Κυρίῳ, ἀπέστα ἀπὸ τοῦ σώματος, ἵνα σε προσκυνήσω; ἢ τίς ἔτως ἀσεβὴς ἐστὶν, ὡς μὴ τῶν Ἰουδαίων διὰ τὸ σῶμα λέγειν αὐτῷ, διαλοῦ σου, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ὁ λεπρὸς· προσεκύνει γὰρ Θεὸν ἐν σώματι ὄντα, καὶ ἐγίνωσκεν, ὅτι Θεὸς ἦν, λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι· καὶ ὅτε διὰ τὴν σάρκα ἐνόμισε κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτε διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον δημιουργὸν πάσης κτίσεως, ἐξουθένει τὴν σάρκα, ὡς ἐνδεδυμένον ὡς, ἀλλ' ὡς ἐν κτιστῷ ναῷ τὸν κτίστην τοῦ παντὸς προσεκύνει, καὶ ἐκαθαρίζετο. ἔτω καὶ ἡ αἱμορροῦσα γυνὴ πιστεύσασα καὶ μόνον ἅψαμένη τοῦ κρασπέδου, ἰάθη, καὶ ἡ μὲν θάλασσα ἐπαφρίζουσα τοῖς κύμασιν ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ πέπαυται τοῦ χειμῶνος, ὁ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, πτύσματι τῆς σαρκὸς τεθεράπευται παρὰ τοῦ Λόγου. καὶ τί γε μεῖζον καὶ παραδοξότερον, ἴσως γὰρ τότε καὶ τοῦτο ἀσεβέσι τοῖς ἐσκανδάλισε· ἤγουν ἀπτοῦ τοῦ σαρκὸς κρεμαμένου τοῦ Κυρίου· ἀπτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λόγος, ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαξεν, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστη. ταῦτα δὲ γέγονε· καὶ ἴδεις, ὥστε οἱ Ἀρειανοὶ νῦν τολμῶσι, διελογίσατο, εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ Λόγῳ πείθεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον

A Cæterum qvoniam isti veluti leones pro moribus sui imperatoris circumambulant, qværentes qvem ex simplicioribus devorent. Necessarium nobis visum est, tibi rescribere, ut denuo ex hac admonitione instructi fratres, rectius in posterum eorum præsentiant vanitatem. Non enim creaturam adoramus, absit: in Ethnicos & Arianos istiusmodi delirium competit: sed Dominum rerum creatarum, incarnatum Verbum Dei adoramus. Nam tametsi caro ipsa per se pars sit rerum creatarum, attamen Dei B corpus effecta est, neque istiusmodi corpus seorsum discriminatum a Verbo adoratione prosequimur, neqve Verbum adoraturi, Verbum a carne longe seponimus, sed cum sciamus, ut dictum est, *Verbum carnem esse factum*, illud jam in carne situm Deum agnoscimus. Quis igitur tam vecors est, ut Domino ita loqvatur, abiiste a corpore, ut te adorem? aut qvis ita impius est, ut cum Judæis propter corpus dicat ei: *Cur tu, cum homo sis,* Joan. 1. *Deum te facis*? Atqvi non istiusmodi moribus leprosus erat: adorabat enim C Dominum in corpore, eumqve Deum esse præsentiebat his verbis utens: *Do-* Matth. 8. *mine, si vis, potes me mundare.* Neqve Matth. 9. ob carnem arbitratus est, esse creaturam Dei Verbum, neqve qvia Verbum erat opifex rerum, carnem pro nihilo habuit, qvam indutus erat: sed ut in re creata, creatorem subsistentem adorabat, ideoqve mundatus est. Mulier item, qvæ sanguinis fluxu laborabat, solius fimbriæ attactu sanata fuit: & mare fluctibus spumósum, ubi audierat Verbi incarnati vocem, a tempestatibus conqvievit. Itidem & D is, qvi a nativitate cœcus erat, saliva carnis curatus est a Verbo, & qvod majus est & admirabilius, (nam fortasse hoc ipsum impiissimos scandalo offenderit,) etiam in ipsa cruce pendente Domino, cum ejus ibi corpus esset, & in corpore Verbum, *Sol ob-* Luc. 23. *tenebratus est, terra intremuit, petræ scissæ sunt, velum templi disruptum est, & multa corpora Sanctorum, qvi dormierant, resurrexerunt.* Hæc facta sunt, & nemo pro ea audacia, qvæ nunc est in Arianis, cogitarit, num incarnato Verbo credendum esset: sed qvamvis eum hominem

esse intuerentur, rerum tamen conditorem eundem agnoscebant: & qvamvis humanam naturam audirent, non tamen ob humanitatem Verbum creaturam autumabant, imo majorem in modum inhorrescebant, nihiloqve minus eum sic agnoscebant, qvasi e templo suo sancto vocem edidisset. Cur igitur impii isti non
Rom.1,28. reverentur & timent, ne, *qvemadmodum non probaverunt eum habere in notitia, ita tradantur in reprobum sensum, ut faciant ea, qvæ non decent?* Non enim rem creatam rerum natura adorabat, neqve rursus ob carnem ejus recusavit Dominum adorationibus prosequi, sed ideo adoravit, qvia vidit suum opificem architectumqve
Phil.2.10. in carne consistere: *& in nomine JEsu omne genu flectebatur*, & in posterum flectetur, *cœlestium simul terrestrium & infernorum, & omnis lingva confitebitur*, (licet id ipsum Arianis non videatur,) *Dominum Jesum Christum, in gloria Dei patris.* Non enim caro ignominiam attulit Verbo Dei, absit: sed potius caro per Verbum Dei glorificata est. Neqve ideo, qvia servilem formam assumsit filius, qvi in forma Dei est, qvicqvam diminutus est in sua Deitate, sed potius universæ carnis rerumqve creatarum inde liberator & vindex effectus est. Neqve si Deus emisit filium suum, genitum ex fœmina, ex ea re nobis aliqvid probri, sed potius honesta gloria & magna gratia obvenit. Factus est enim homo, ut nos in seipso deificaret, genitusqve a fœmina est, & procreatus a Virgine, ut nostri errabundam procreationem in se transferret, ac inposterum efficeremur genus sanctum, ac participes divinæ naturæ redderemur, ut ait sanctus Petrus Apostolus: *Et qvod impossibile erat legi, in qvo infirmabatur per carnem, misit Deus filium suum sub similitudine carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne.* Carnem igitur a Verbo assumtam esse vides, ad omnium hominum libertatem, & ad cunctorum hominum excitationem e mortuis, & redemtionem a peccatis. Qvi igitur fieri potest, ut qvi carnem ejus rem nihili contemtibilemqve esse volunt, atqve ea de causa obtrectant filio Dei, ut rei factitiæ aut conditæ, non ingratissimi appareant, & omni prorsus odio digni? qvippe qvi propemodum ad Deum loqvantur: Ne mittas filium tuum unigenitum in carne, ne feceris eum ex Virgine assumere carnem, ne nos a peccato & morte eripiat, nolumus eum in carne nasci, ne pro nobis mortem excipiat:

A βλέποντες, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα δημιουργὸν αὐτῶν. καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον, ὅτι ὁ Λόγος χίσμα ἐσίν. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτρεμον, καὶ ὃ ἐν ἧπον ἐγίνωσκον, ἢ ὅτε ἐκ ναοῦ ἀγίου ἐφθέγγετο. πῶς οὖν οἱ ἀσεβεῖς καὶ φοβοῦνται, μὴ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παραδοθῶσιν εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα; ὁ γὰρ κίσμα ἡ κίσις προσκυνεῖ, οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα παρῃτεῖτο τὸν Κύριον αὐτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ
B τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν ἔβλεπεν ἐν σώματι· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, καὶ κάμψει δὲ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. οὐ γὰρ ἀδοξίαν ἐνήνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ λόγῳ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ δεδόξασται παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ ἐπειδὴ δοῦλον μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων υἱὸς, ἠλαττώθη τῆς θεότητος· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐλευθερωτὴς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κίσεως γέγο-
C νε. καὶ εἰ ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, οὐκ αἰσχύνην ἡμῖν ἐπάγει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μᾶλλον δόξαν καὶ μεγάλην χάριν. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵνα ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ γέγονεν ἐκ γυναικὸς, καὶ γεννᾶται ἐκ Παρθένου, ἵνα τὴν ἡμῶν πλανηθεῖσαν γένησιν εἰς ἑαυτὸν μετενέγκῃ, καὶ γενώμεθα λοιπὸν γένος ἅγιον, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως· ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος Πέτρος. καὶ τὸ ἀδύνατον δὲ τοῦ νόμου, ἐν ᾧ
D ἠσθένει. διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, τὴν τοίνυν προσληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λόγου σάρκα, ἀπὸ πάσης ἀνθρώπους ἐλευθερῶσαι, καὶ πάντας ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι, καὶ ἁμαρτίας λυτρώσασθαι· πῶς οἱ ταῦτα ἐξουδενοῦντες, ἢ οἱ διὰ ταῦτα κατηγορεῖτε τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς ποιήματος, ἐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ παντὸς εἰσι μίσους ἄξιοι; μόνον γὰρ οὐχὶ βοῶσι τῷ Θεῷ λέγοντες· μὴ πέμψῃς σου τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἐν σαρκὶ· μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ Παρθένου σάρκα λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσηται ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι, ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξηται θάνατον·

οὐ βουλόμεθα τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐνταῦθα μεσίτης ἡμῶν γένηται τοῦ πρὸς σε πρεσβεύειν καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκήσωμεν μονάς. κλειέσθωσαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα μὴ διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ὁδὸν ἐγκαινίσῃ ὁ Λόγος. αὗται μὲν αἱ ἐκείνων φωναὶ μετὰ διαβολικῆς τόλμης εἰσὶ προφερόμεναι, δι' ἧς ἐπενόησαν ἑαυτοῖς κακονοίας. οἱ γὰρ μὴ θέλοντες σάρκα γενόμενον τὸν Λόγον προσκυνεῖν, ἀχαρίστουσι τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ, καὶ οἱ διαιροῦντες τὸν Λόγον ἀπὸ τῆς σαρκὸς, οὐδεμίαν λύτρωσιν τῆς ἁμαρτίας γίνεσθαι, οὐδὲ καταλύσιν τοῦ θανάτου νομίζουσι. ποῦ δὲ ὅλως οἱ ἀσεβεῖς, καὶ καθ' ἑαυτοὺς εὑρήσουσι τὸν σάρκα, ὃν ἔλαβεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα καὶ τολμῶσι λέγειν· οὐ προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τὸν Κύριον μετὰ σαρκὸς, ἀλλὰ διαιροῦμεν τὸ σῶμα, καὶ μόνῳ τούτῳ λατρεύομεν. ἡμεῖς δὲ ἓν μακαρίῳ Στεφάνῳ ἐν οὐρανοῖς εἶδε τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα· οἱ δὲ Ἄγγελοι ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς, ὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἴρηκε, προσφωνῶν τῷ πατρὶ· θέλω, ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἵνα καὶ οὗτοι πάντες μετ' ἐμοῦ ὦσι. καὶ ὅλως ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ σὰρξ ἀπὸ τοῦ Λόγου· πῶς οὖν δύναιντό τινες ἀποθέσθαι τὴν πλάνην, καὶ προσκυνεῖν λοιπὸν τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ μὴ προσκυνοῦντας μηδὲ λατρεύοντας τῷ ἐν σαρκὶ γενομένῳ Λόγῳ πανταχόθεν ἐκβάλλεσθαι, καὶ μηκέτι Χριστιανοὺς, ἀλλ' ἢ ἐθνικοὺς, ἢ μετὰ τῶν Ἰουδαίων συναριθμεῖσθαι; ἐκείνων μὲν οὖν, καθὰ προείπομεν, ἡ τοιαύτη μανία καὶ τόλμα. ἡμῶν δὲ ἡ πίστις ἐστὶν ἡ ὀρθὴ, καὶ ἐκ διδασκαλίας Ἀποστόλων ὁρμωμένη καὶ παραδόσεως τῶν πατέρων βεβαιουμένη ἔκ τε νέας καὶ παλαιᾶς διαθήκης. τῷ μὲν προφήτῃ λεγόντων· Ἀπόστειλον τὸν Λόγον σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου. καὶ, ἰδοὺ, ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ Θεὸν ἐν σαρκὶ γενέσθαι. ἢ δὲ Ἀποστόλων παράδοσις διδάσκει, τὸν μὲν Πέτρον λέγοντος· Χριστοῦ παθόντος σαρκί. τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς

A non cupimus Verbum carnem fieri, ne in ea noſter mediator & interpres fiat in adeundo & orando DEO, quo cœleſtia domicilia inhabitemus. Claudantur portæ cœlorum, ne Verbum DEI per velamen carnis ſuæ nobis renovet iter ad cœlos. Hæ ſunt eorum voces, quas diabolica audacia proferunt, & cujus inſtinctu hæc inſana comminiſcuntur. Nam qui Verbum carnem factum adorare nolunt, ingratos ſe exhibent ejus humanitati: qui vero diſtrahunt Verbum in ſua carne, nullam omnino redemtionem B peccati, aut mortis evaſtationem exiſtimant. Ubi, (quæſo,) tandem nefarii ſeorſum per ſe inveniunt illam carnem, quam Salvator noſter, Jeſus Chriſtus, aſſumſit, ut audeant dicere, non adoramus Dominum cum carne, ſed disjungimus corpus, illique ſoli cultu inſervimus? Beatus certe Stephanus in cœlis vidit Dominum a dextris ſtantem: Angeli item dixerunt diſcipulis: *Ita veniet, quemadmodum vidiſtis eum in cœlum proficiſcentem.* Act. 1. Quin & ipſe Dominus dixit, alloquens Patrem: *Volo, ubi ego ſum, ut ipſi ibique mecum ſint.* Joan. 17. C Jam ſi omnino indiviſibilis eſt caro a Verbo, par eſt iſtos vel errore depoſito adorare Patrem, in nomine Domini Salvatoris noſtri, Jeſu Chriſti, vel ſi non adorent, aut cultu proſequantur Verbum in carne genitum undecunque ab omnibus exturbari, neque ulterius pro Chriſtianis, ſed pro Ethnicis haberi, & Judæis annumerari. Illorum enim, (ut prædixi,) iſtiusmodi inſania eſt ac improbitas: noſtra contra fides recta eſt, & ex doctrina Apoſtolica & traditione Patrum confirmata, & novo & veteri D teſtamento, cum & Prophetæ clamant: *Emitte verbum tuum & veritatem tuam:* Eſa. 7. Et: *Ecce, Virgo in utero concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod eſt, nobiſcum Deus:* Quid id aliud indicat, quam DEUM in carne exiſtere? Et Apoſtolica traditio commonſtrat, Petro referente, Chriſtum in carne paſſum eſſe, Paulo item loquente: *Expectantes beatam ſpem & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris noſtri, Domini noſtri, JESU Chriſti, qui dedit ſeipſum pro nobis, ut nos liberaret* 1. Pet. 4. Tit. 2.

ab omni peccato, purificaret qve sibi populum peculiarem æmulatorem bonorum operum. Qvi igitur, qvæso, seipsum tradere pro nobis potuisset, nisi carnem gestasset? Hanc enim cum obtulisset, seipsum pro nobis tradidit, ut mortem in illa recipiendo vinceret, ac destrueret eum, qvi vim imperiumqve mortis habebat, diabolum: ideo ubiqve gratias agimus in nomine Jesu Christi, neqve ipsius in nos gratiam reprobamus. Adventus enim Salvatoris in carnem mortis liberatio est, & universæ creaturæ salus. Qvapropter, dilecte & desiderati ssime, qvi diligunt Dominum, istiusmodi admonitione instruantur: qvi vero Judæ mores imitantur, Dominumqve relinqvunt, ut Caiphæ adhæreant, id age, ut per ista dedoceantur, si modo dedoceri velint, aut qveant erubescere: ac tandem cognoscant nos, qvi Dominum in carne adoramus, non creaturam adorare, sed creatorem corpore creato indutum, qvemadmodum prædiximus. Vellem porro tuam pietatem exqvirere ab illis: cum Israelitis edicebatur, ut ascenderent Hierosolymam, Dominum in templo adoraturi, ubi erat Arca, & super Arcam Cherubini gloriæ, propitiatorium inumbrantes, rectene fecerint, an contra? Si male fecerunt, eo qvod legi obtemperaverint, cur qvi legem contemnunt, pœnis subjiciuntur? Scriptum

Exod. 30. est enim, qvod, *qvi contemserit, & non ascenderit, exterminandus sit a populo.* Sin vero recte fecerunt, atqve ea re Domino placuerunt, qvi, qvæso, non digni sint, qvi sæpius pereant, isti, inqvam, nefarii deterrimæ hæreseos Ariani, qvi prisci illius populi reverentiam erga templum laudant, Dominum in carne, ut in templo suo, adorare recusant? Atqvi, priscum illud templum lapidibus & auro constructum fuit, utpote figura, qvod, superveniente veritate, exolescit, cujus secundum Salvatoris vocem, ne lapis qvidem super lapidem mansit, qvi non sit disturbatus. Non tamen illi, qvi templum videbant lapideum esse, arbitrati sunt, Dominum, in eo oracula edentem, lapideum aut creaturam esse, neqve templum vilipendebant procul inde adoratum abeuntes, sed illud ingressi, rite ac legitime Deum e templo oracula sua edentem, coluerunt.

A ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, καὶ ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. πῶς ὃν δέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰ μὴ σάρκα φορέσας ἦν; ταύτην γὰρ προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν, ἵν' ἐν ἐκείνῃ τὸν θάνατον ἀναδεξάμενος, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον. διὸ καὶ πανταχοῦ εὐχαριστοῦμεν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ οὐκ ἀθετοῦμεν τὴν δι' αὐτοῦ γινομένην χάριν εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἔνσαρκος παρουσία τοῦ Σωτῆρος θανάτου λύτρον καὶ λύσεως πάσης σωτηρία γέγονεν. ὥστε, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι, οἱ μὲν ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, ὑπομιμνησκέσθωσαν ἐκ τούτων. οἱ δὲ τὸν Ἰούδα τρόπον μιμησάμενοι, καὶ καταλιπόντες τὸν Κύριον, ἵνα μὴ τοῦ Καϊάφα γένωνται, μεταπαιδευέσθωσαν ἐν τούτοις, ἐὰν ἄρα θελήσωσιν, ἐὰν ἄρα αἰσχυνθῶσι καὶ γνωσκέτωσαν, ὅτι τὸν Κύριον ἐν σαρκὶ προσκυνοῦντες, οὐ λύσμα προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τὸν λύσιν ἐνδυσάμενον τὸ λυσὸν σῶμα, καθὰ προείπομεν. ἐβουλόμεθα δὲ τοῦ παρ' αὐτῶν τοῦτο, ἵνικα ὁ Ἰσραὴλ ἐπορεύετο διέρχεσθαι εἰς τοῦ Ἱερουσαλὴμ προσκυνεῖν ἐν τῷ ναῷ Κυρίου ἔνθα ἡ κιβωτὸς καὶ ὑπερέχων ταύτης τὰ Χερουβὶμ τῆς δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, καλῶς ἐποίουν ἢ τοὐναντίον; εἰ μὲν οὖν φαύλως ἔπραττον· πῶς οἱ τὸν νόμον τοῦτον καταλιπόντες, ὑπὸ ἀπιμίαν ἐγίνοντο; γέγραπται γὰρ ὡς ἐὰν ἐξουθενήσῃ καὶ μὴ διαβῇ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· εἰ δὲ καλῶς ἔπραττον καὶ ἐν τούτῳ διαρέσουν τῷ Θεῷ, πῶς οὐκ ἀπολωλέναι πολλάκις εἰσὶν ἄξιοι οἱ μιαροὶ καὶ πάσης αἱρέσεως ἄθεοι Ἀρειανοί, ὅτι τὸν πάλαι λαὸν ἀποδεχόμενοι διὰ τοῦ τὸν ναὸν ἡμεῖν, οὐ βέλονται τὸν Κύριον ἐν σαρκὶ, ὡς ἐν ναῷ ὄντα, προσκυνεῖν; καίτοι ὁ πάλαι ναὸς ἐκ λίθων μὲν καὶ χρυσοῦ καταστευασθεὶς, ὡς σκιὰ· ἐλθόντος δὲ τῆς ἀληθείας, πέπαυται λοιπὸν ὁ τύπος, καὶ οὐκ ἔμεινε, κατὰ τοῦ κυριακὴν φωνὴν, λίθος ἐπὶ λίθον ἐν αὐτῷ, ὃς οὐ κατελύθη. καὶ ὅτε τὸν ναὸν βλέποντες ἐκ λίθων ἐνόμιζον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ναῷ λαλοῦντα Κύριον εἶναι λύσμα, ὅτε τὸν ναὸν ἐξουθενοῦντες, ἀπεχόμενοι μακρὰν προσεκύνουν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἐρχόμενοι νομίμως ἐλάτρευον τῷ Θεῷ ἀπὸ τοῦ ναοῦ χρηματίζοντι.

τάτε ὃ ὅτως γνωμάν, πῶς τὸ σῶμα τὸ Κυρίε τὸ πανάγιον καὶ πανσεπτον ἀληθῶς, ὑπὸ μὲν τ Ἀρχαγγέλε Γαβριὴλ διαγγελισθὲν, ὑπὸ δὲ τ ἁγίε Πνεύματ πλασθὲν, καὶ τ λόγε γεγονὸς ἔνδυμα ἀ προσκυνητόν; χεῖρα γὰρ σωματικὴν ἐκτείνας ὁ Λόγ, ἤγειρε τὴν πυρέσσουσαν. καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἀφεὶς ἤγειρε τὸν Λάζαρον. τὰς δὲ χεῖρας ἐκτείνας ἐπὶ σταυρ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τ ἀέρ, τ νῦν ἐνεργοῦντ ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας κατέβαλε. καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καθαρὰν ἐποίησε. οὐκ οὖν τὸν ναὸν ἀπιμάζων, ἀπιμάζει τὸν ἐν τῷ ναῷ Κύριον· καὶ ὁ διαιρῶν τὸν Λόγον ἀπὸ τ σώματ, ἀθετεῖ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ. καὶ ἀσεβέσατοι ὁ Ἀρειομανῖται, μὴ ἐπειδὴ τὸ σῶμα κτιστόν ἐστι, νομίζετωσαν καὶ τὸν Λόγον εἶναι κτίσμα, μηδὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν Λόγον κτίσμα, διαβαλλέτωσαν τὸ σῶμα αὐτ. θαυμάσαι γάρ ἐστιν αὐτῶν τὴν κακόνοιαν, ὅτι καὶ πάντα κυκῶσι καὶ φύρουσι, καὶ προφάσεις ἐφευρίσκουσιν, ἵνα μόνον τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασι συναριθμήσωσιν. ἀλλ' ἀκουέτωσαν. εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγ ὃ προσελάμβανε τὸ κτιστὸν σῶμα· ἵνα αὐτὸ ζωοποιήσῃ· ποία γὰρ τοῖς κτίσμασι πρὸς κτίσματ ἔσται βοήθεια, δεομένη καὶ αὐτὴ σωτηρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ κτίστης ὢν ὁ Λόγ, αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, τὸ κτιστὸν αὐτὸς ἐνεδύσατο, ἵνα πάλιν αὐτὸς, ὡς κτίστης, ἀνακαινίσῃ, καὶ ἀνακτήσαι τοῦτο δυνηθῇ. κτίσμα γὰρ κτίσματ οὐκ ἂν πώποτε σωθῆ. ὥσπερ οὐδὲ κτὸς κτίσματ ἐπλάσθησαν τὰ κτίσματα, εἰ μὴ κτίστης ἦν ὁ Λόγος. ὅθεν μὴ καταψευδέσθωσαν τῶν θείων γραφῶν. μηδὲ σκανδαλιζέτωσαν σοὺς ἀκεραίους τῶν ἀδελφῶν. ἀλλ' εἰ μὲν βάλωνται, μεταγινωσκέτωσαν καὶ αὐτοὶ, καὶ μηκέτι τῇ κτίσει λατρευέτωσαν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν· ἐὰν δὲ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐμμένειν θέλωσι· μόνοι ἑαυτῶν ἐμφορείσθωσαν καὶ τειζέτωσαν σοὺς ὀδόντας κατὰ τοῦ πατέρα αὐτῶν διάβολον. ὅτι ἡ πίστις τῆς καθόλε Ἐκκλησίας, κτίστην οἶδε τὸν τ Θεὸ Λόγον καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων. καὶ οἴδαμεν, ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγ, καὶ ὁ Λόγ ἦν πρὸς τὸν Θεόν. γνόμενον δὲ αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν προσκυνοῦμεν,

A Qvod cum ita se habeat, qvi fieri posset, ut corpus Domini undeqvaqve sanctissimum, a Gabriele Arhangelo evangelizatum, a Spiritu sancto formatum, amiculumqve Verbi Dei, non sit adorabile, cum Verbum manum suam corporalem exporrigens, sanaverit febricitantem: & vocem humanam edens, excitaverit Lazarum: manibusqve in cruce protensis, principem potestatis aëris, qvi agit in filiis incredulitatis, prostraverit: & viam ad cœlum puram nobis constituerit. Nonne igitur, qvi templum vilipendit, vilipendit & Dominum, qvi in templo est? & qvi disgregat Verbum a corpore suo, reprobat gratiam in eo nobis datam? Qvapropter ne ideo impientissimi Ariani, qvia corpus res creatitia est, Verbum qvoqve rem creatitiam esse censeant; neve ideo, qvia Verbum res creatitia non est, corpori ejus obtrectent. Neqve fieri potest, qvin admireris eorum animi pravitatem, qvi omnia & miscent & turbant, cavillationesqve excogitant non in aliud, qvam ut conditorem una cum re condita, unius originis esse, gregalesqve persvadeant. Sed audiant obsecro: Si res creatitia fuit Verbum, fateor, id non assumsisse corpus creatitium, ut illud vivificaret. Quid enim istiusmodi subsidii rei creatæ a rebus creatis, cum ipsæ salutis inopes alienam opem reqvirant? sin contra, Verbum Dei conditor erat, opifexqve rerum creatarum, ut fuit, ideo scilicet factum oportuit, ut in consummatione seculorum, id, qvod creabile erat, ipse indueret, qvo illud iterum, ut conditor, instaurare & recuperare posset. Siqvidem, qvod creatum est, a creato servari nequisset, non magis qvam creaturæ a creaturis creari. Nihil igitur earum rerum fieri potuisset, nisi Verbum Dei non creatura, sed creator fuisset. Qvapropter mendacia non instruant contra scripturas, neqve simpliciores fratres scandalis offendant, sed potius, si velint, ipsi sententiam mutent, neqve rei creatæ, citra Deum, qvi creavit omnia, cultu inserviant. Sin vero in suis impietatibus perseverare volunt, soli illis impleantur, & dentibus suis frendeant, ut ipsorum pater diabolus: qvoniam Fides Catholicæ Ecclesiæ, Verbum Dei conditorem & opificem rerum omnium agnoscit: & pro certo & indubitato ponitur, in principio Verbum fuisse, & Verbum fuisse apud Deum, illudqve Verbum, hominem factum nostræ salutis gratia, adoramus:

Non, ut parem in pari corpore, sed ut Dominum, in servili schemate: & opificem conditoremqve in re condita constitutum, ut in eo omnia in libertatem vindicans, mundum patri reconciliaret, omniaqve pacificaret, qvæ in cœlis, & qvæ in terris sunt. Ita enim & Deitatem ejus ex patre oriundam cognoscimus, & adventum & præsentiam ejus in carne adoramus, licet rumpantur & pereant stultissimi Ariani. Salutа omnes, qvi diligunt Dominum nostrum Jesum Christum. Valere te & memorem nostri esse apud Dominum optamus, dilecte & vere desideratissime, & ut si necessum sit, ista recitentur Hieracæ Presbytero.

A οὐχ' ὡς ἴσον ἐν ἴσῳ γιγόμενον τῷ σώματι, ἀλλ' ὡς δεσπότην σχηματισθέντα τιμὴν τοῦ δούλου μορφῆς, καὶ δημιουργὸν καὶ κτίσην ἐν κτίσματι γινόμενον, ἵν', ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐλευθερώσας, τὸν κόσμον, προσαγάγῃ τῷ πατρὶ, καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, τὰ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἔτω γὰρ καὶ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν προσκυνοῦμεν, κἂν ἀρειομανῖται διαρρηγνύωσιν ἑαυτούς. προσαγόρευε πάντας σοῦ ἀγαπῶντας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ἐρρῶσθαί σε καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ Κυ- B ρίῳ εὐχόμεθα, ἀγαπητὲ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατε, εἰ χρεία ᾖ, ἀναγνωσθῆναι ταῦτα Ἱερακίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

AD MAXIMUM PHILOSOphum, oratio de divinitate Christi.

ΠΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ.

DILECTO ET VERE DEsideratissimo filio Maximo Philosopho, Athanasius in Domino salutem.

ΤΩ ΑΓΑΠΗΤΩ ΚΑΙ ΑΛΗΘΩΣ ποθεινοτάτῳ υἱῷ Μαξίμῳ Φιλοσόφῳ, Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

D

INcidens in ea, qvæ a te scripta sunt, tuam qvidem pietatem amplectebar, eorum autem temeritatem, qvi non intelligunt, neqve qvid ipsi loqvantur, neqve de qva asseverationes faciant, diu multumqve admiratus sum. Statueram vero penitus silentium tenere: de rebus enim ita apertis, ac sole lucidioribus respondere, nihil aliud est, qvam hominibus tam prave agentibus causam improbitatis impudentiæqve suggerere. Atqve idipsum a Salvatore nostro didicimus: Lavanti siqvidem manus suas Pilato, ac Judæorum calumnias recipienti, nullum ulterius verbum fecit. Sed potius uxori oraculum

ΕΝΤΥΧΩΝ τοῖς παρ' ἐμοῦ γραφεῖσι πᾶσι, τὴν μὲν σὴν εὐλάβειαν ἐδεξάμην, τὴν δὲ περίνοιαν τῶν νοούντων, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦνται, ἐπὶ πολὺ θαυμάσας, ἐβουλησάμην ἀληθῶς σιωπῆσαι, τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔτω φανεροῖς καὶ πλέον φωτὸς λάμπουσιν ἀποκρίνασθαι, οὐδέν ἕτερόν ἐστιν, ἢ πρόφασεις ἀναισχυντίας τοῖς ἔτω κακῶς παρέχειν. καὶ τοῦτο πρὸς τοῦ Σωτῆρος μεμαθήκαμεν· νιψαμένῳ γὰρ τῷ Πιλάτῳ καὶ καταλαβομένῳ τὴν συκοφαντίαν τῶν τότε Ἰουδαίων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ Κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐ-

χρημάτιζε τῇ τότε γυναικὶ, ἵνα μὴ ἐν λόγῳ, ἀλλὰ ἐν δυνάμει πιστεύηται ὁ κεκρυμμένος εἶναι Θεός. τῷ δὲ Καϊάφα μὴ ἀποκεκρυμμένος ἔφθης τὴν φλυαρίαν αὐτὸς τῇ ἐπαγγελίᾳ σου πάντας εἰς γνῶσιν μετήγαγες. Ἐπὶ πολὺ γὰρ ὑπερπεθέμενος ἐγὼ ὁρῶν τὴν τῶν δυσαιδουμένων λογομαχίαν μόλις ἠδέσθην τὸν σὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ ὑπηγόρευσα ὀλίγα πλείονα τοῖς σοῖς γραφέντων· ἵν' οἷς αὐτείρηκεν ὁ ἐναντίος, τούτοις λοιπὸν πεισθεὶς παύσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον. καὶ γένοιτο μὲν σοῦ τοιούτοις μηκέτι ἐνειδίσαι μήτε τῶν παρόντων τότε Ἰουδαίων τὸν κρεμάμενον Ἐπὶ ξύλου, εἰ υἱὸς ἐστι τοῦ Θεοῦ, σωσάτω αὐτόν· ἐὰν δὲ ἄρα μηδ' ὅτως καταδύωνται, ἀλλά σου τῆς Ἀποστολικῆς μνημονεύων παραγγελίας, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος. εἰ μὲν γὰρ Ἕλληνες ἢ τῶν Ἰουδαϊζόντων εἰσὶν οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες, ὡς μὲν Ἰουδαῖοι σκάνδαλον, ὡς δὲ Ἕλληνες μωρίαν νομιζέτωσαν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. εἰ δὲ ὑποκρίνονται ὡς Χριστιανοὶ, μαθέτωσαν, τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν, Κύριον μὲν τῆς δόξης, δυνάμιν δὲ Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν αὐτὸν εἶναι· εἰ δὲ ἀμφιβάλλουσιν, ὅτι καὶ Θεός ἐστιν, αἰδείσθωσαν τὸν Θωμᾶν τὸν ψηλαφήσαντα τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ λέγοντα Κύριον αὐτὸν εἶναι καὶ Θεὸν, καὶ φοβείσθωσαν αὐτὸν τὸν Κύριον, τὸν μὴ τὸ νίψαι τοῦ ποδὰς τῶν μαθητῶν λέγοντα, ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. ἐν ᾧ δὲ σώματι τυγχάνων ἔνιψε τοῦ ποδὰς, ἐν τούτῳ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν Ἐπὶ τὸ ξύλον. ἐμαρτυρεῖτό τε ἑαυτοῦ τῆς κτίσεως, συνείλαντος μὲν τὰς ἀκτῖνας, καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν δημίων Ἐπιγινόντων, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ υἱός ἐστιν ὁ σταυρωθείς· ἀ γὰρ ἀνθρώπου ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ Θεοῦ, ἐν ᾧ τυγχάνων, καὶ ὅτε ἐσταυρώθη ἤγειρε νεκρούς. διὸ δὲ ἐκείνων αὖ καλὸν τόλμημα τὸ λέγον, ὅτι εἰς ἄνθρωπόν ἦν ἅγιον, ἐγίνετο ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τότε γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἐγίνετο τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον γινώμενος καὶ πάλιν ἀποθνήσκων φαίνηται.

A edidit, ut qui tum inter reos habebatur, non ex verbis, sed ex viribus suis Dominus esse crederetur. Cæterum, ad cavillationes Caiphæ respondens, professione ipsa, qvis esset, indicavit, omnesqve ad sui cognitionem traduxit. Diu igitur, multumqve supersedens, intuensqve impudentiam istorum hominum, vitilitigationesqve verborum, vix tandem me pudore commovit tuus pro veritate zelus, ut mea qvoqve verba subjungerem: sed tamen, ut nihil tuis scriptis adjicerem, qvo adversarius, suis verbis, qvibus in contradicendo usus est, revictus de sententia sua decedat, & recepta fide compescat B lingvam suam a malo, & labra sua ne loqvantur dolum: idqve tandem ab illis obtineatur, ut desinant inposterum exprobrare cum prætereuntibus Judæis suspenso in ligno, inqvientes: *Si filius Dei est, servet seipsum.* Joan. 19. Qvod si ne sic qvidem cohiberi qveant, tu tamen memor sis Apostolici præcepti: *Hæreticum hominem post unam atqve alteram admonitionem devita, cum certum habeas, illum perversum esse, & peccare suo ipsius judicio condemnatum.* Tit. 3. Certe aut Ethnici sunt, aut ex nuC mero Judaizantium, qvi talia audent, iidemqve, vel, ut Judæi, scandalum: vel, ut Ethnici, stultitiam autumant crucem Domini. Qvod si se Christianos videri velint, discent tandem, Christum patibulo affixum, Dominum esse gloriæ, & potentiam Dei, & Dei Sapientiam. Qvod si hic addubitant, num Deus sit, ad Thomam cum pudore oculos rejiciant, palpantem crucifixum, illumqve & Dominum & Deum confitentem: & metuant Dominum, qvi post lotos discipulorum pedes, ita loqvitur: *Vos appellatis me Dominum & Magistrum vestrum, & recte dicitis, sum etenim.* Joan. 13. Cæterum, qvo corpore eluit pedes, in eoD dem peccata nostra extulit in lignum: eundemqve ex testimoniis constat, rerum ac naturæ esse architectum, contrahente sole radios suos, terra contremiscente, dissilientibus saxis, carnificibusqve agnoscentibus illum, qvi ita in cruce pendebat, esse vere filium Dei. Non enim corpus, qvod oculis patebat, hominis tantum erat, sed & Dei: in qvo etiam, tum cum crucifigeretur, mortuos excitavit. Qvapropter neqve illorum audacia bona est, qvi dicunt ad eum, qvi jam homo erat, factum esse Verbum Dei: idem enim actitatum est, & in singulis Prophetis & in reliqvis Sanctis, ne toties Verbum, qvoties ad illos factum dicitur, natum esse, & mortuum esse existimetur.

Non est ita, absit, sed semel in consummatione seculorum, ad exautorandum irritumqve reddendum peccatum, caro factum est, & ex Maria Virgine prodiit homo ad similitudinem nostram, ut & ad Judæos dixit: *Quæritis occidere me hominem, qvi veritatem vobis locutus sum,* qvippe, qvi non ex participatu corporis humani, sed Verbi communione dii efficimur. Qvinimo & hoc admiratus sum, qvomodo vel cogitare ausi sint, eum naturæ ordine hominem esse factum. Si enim ita esset, superflua esset Mariæ commemoratio: siqvidem non agnoscit natura Virginem citra virum parturientem. Quapropter ille, in quo pater ipse sibi complacuit, Deus verus, & ex natura Verbum & Sapientia Patris, homo ob nostram salutem corporaliter est factus, ut haberet, qvod offerret pro nobis, servaretqve nos omnes, qvotqvot formidine mortis per omnem vitam obnoxii eramus servituti. Non enim homo qvispiam semetipsum pro nobis dedit, qvandoqvidem omnes homines rei erant mortis: juxta illud Adamo primum, deinde nobis veluti hæreditatio jure pronunciatum, *Terra es, & in terram abibis:* neqve id fieri potuit per ullam rem creatam, qvia omnis creatura de mutabilitate suspecta est: sed ipsum Verbum suum corpus pro nobis obtulit, ne in hominem spe aut fiducia moveremur, sed in ipso Deo Verbo fiduciam nostram constitutam haberemus. Cæterum, eo homine facto, videmus gloriam ejus, ut gloriam unigeniti ex Patre, pleni gratia & veritate. Qvæ enim per corpus sustinuit, ea ut Deus magnificavit, & carne qvidem esuriit, divinitus tamen esurientes satiavit. Qvod si qvis offenditur rebus ejus corporalibus, fidem tamen constituat in illis, qvæ ut Deus operatur. Percunctatur enim humanitus, ubi Lazarus sit situs, sed tamen excitat eum prorsus divinitus. Qvapropter ne qvis irrideat verba, dum audit puerum ætatem, incrementum, edere, bibere, pati: ne si qvæ peculiaria sunt corporis, abnegaverit, abneget etiam plane ejus ad nos adventum. Et qvemadmodum non naturæ ordine homo factus est, ita tamen ex ordine erat, ubi corpus assumserat, ut ea in se ostenderet, qvæ propria erant corporis, ne phantasia Manichæi invalesceret, rursumqve ex ordine erat, corporaliter sese gerentem, non occultare ea, qvæ sunt divinitatis, ne Samosatensis causam sui erroris reperiret, hominem eum dicens, & diversum a

Joan. 8.

Genes. 3.

οὐκ ἔσι ᾧ ἅπαξ, μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τ' ἁμαρτίας αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐκ Μαρίας τ' Παρθένε προῆλθεν ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν· ὃς καὶ πρὸς Ιουδαίους ἔφη, Τί ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, οὐκ ἄνθρωπε τέ ἐν ᾧ μετέχοντες σώματος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Λόγου σῶμα λαμβάνοντες, θεοποιούμεθα. ἀμέλει καὶ κεῖνο τεθαύμακα, πῶς ὅλως καὶ ἐννοῆσαι τετολμήκασιν, ὅτι φύσεως ἀκολουθία γεγένηται ἄνθρωπος. εἰ γὰρ ἔτως ἦν, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη. οὐδὲ γὰρ οἶδεν ἡ φύσις Παρθένον χωρεῖς ἀνδρὸς τεκεῖν. ὅθεν εὐδοκίᾳ τ' πατρὸς Θεὸς ὢν ἀληθινὸς, καὶ φύσει Λόγος, καὶ σοφία τ' πατρὸς, γέγονε σωματικῶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἵν' ἔχων, ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, σώσῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτε διὰ παντὸς τ' ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. οὐ γὰρ ἄνθρωπός τις ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν. ἐπεὶ πᾶς ἄνθρωπος ὑπόδυνός ἐστι θανάτῳ, κατὰ τὸ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ ἐν τῷ Ἀδὰμ εἰρημένον πρὸς πάντας. ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρᾳ τινὶ τῶν κτισμάτων· ἐπεὶ πᾶσα κλίσις, ὑποπτός ἐστι τρόπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τὸ ἴδιον σῶμα προσήνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἡ πίστις, καὶ ἡ ἐλπὶς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον τὴν πίστιν ἔχωμεν. ἀμέλει καὶ ἀνθρώπε γινομένε αὐτὸ θεωρεῦμεν τὴν δόξαν αὐτὸ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἃ γὰρ διὰ τὸ σώματος ὑπέμεινε, ταῦτα ὡς Θεὸς ἐμεγάλυνε, καὶ ἐπείνα μὲν σαρκὶ, θείκως δὲ τὸν πεινῶντας ἐχόρταζε. καὶ σκανδαλίζεταί τις ἅπτ τοῖς σωματικοῖς, πιστευέτω ἐφ' οἷς ὁ Θεὸς ἐργάζεται. πεινᾷ γὰρ ἀνθρωπίνως, πᾶ Λάζαρος κεῖται, ἐγείρει δὲ τὸν θείκως. ὅθεν μηδὲ γελάτω τις λέγων, παιδίον καὶ ἡλικίαν ὀνομάζων καὶ αὔξησιν, καὶ φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ παθεῖν, ἵνα μὴ τὰ ἴδια τ' σώματος ἀρνούμενος, ἀρνήσηται τέλεον καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ἐπιδημίαν αὐτ'. καὶ ὥσπερ οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἄνθρωπος γεγένηται, ἔτως ἀκόλουθον ἦν σῶμα λαβόντα αὐτὸν δεικνύειν τὰ ἴδια τέτε, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τ' Μανιχαίε κρατήσῃ· ἀκόλουθον ἦ πάλιν ὡς σωματικῶς αὐτὸν χειματίζοντα, μὴ κρύψαι τὰ τῆς θεότητος, ἵνα μὴ ὁ Σαμοσατὸς πρόφασιν εὕρῃ, ἄνθρωπον αὐτὸν λέγων, ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν

Θεὸν Λόγον. Ταῦτα τίνων καλανοῶν ὁ ἄπιστος, μαθέτω, ὅτι βρέφος μὲν ἐν φάτνῃ, σὺν δὲ μάγοις ὑπέταξε προσκυνοῦντι τὸν ἄνθρωπον. καὶ παιδίον μὲν εἰς Αἴγυπτον κατῆλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλολατρείας κατήργησε, καὶ ἐσαρκωμένος σαρκὶ νεκρὰς ἐν πολλοῖς χρόνοις ἤγειρε. καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι οὐδὲν ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε πάντα, ἵν' ἡμεῖς τοῖς ἐκείνου παθήμασιν ἀπαθείᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ ἐνδυσάμενοι, διαμείνωμεν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ταῦτα δέ σοι σωθέντως ἐκ τῶν, καθὼς προεῖπον, δεξάμενος, ὑπηγόρευσα, οὐδὲν πλέον ἐξεργασάμενος, ἀλλὰ μόνον τὸ περὶ τοῦ θείου σαρκὸς μνημονεύσας, ἵνα ἐν οἷς ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ὀλίγωροι, ἐν τούτοις μεταπαιδευθέντες προσκυνήσωσι τὸν ἐσαρκωμένον. σὺ δὲ γνησίως τοὺς ἀπίστους πεῖθε. Τάχα πως ἐξ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι, καὶ πεύσωσι καλῶς, καὶ εἰ καὶ αὐθέκητα αὐτὰ τὰ περὶ σοῦ γραφέντα, ὅμως ὑπομνήσεως ἕνεκεν πρὸς τοὺς φιλονείκους προτεῖναι καὶ ταῦτα καλόν· ἵνα μὴ ὡς ἐλεγχόμενοι, ἐξ ὧν τετολμήκασιν, αἰσχυνθῶσιν, ἀλλ' ὡς ὑπομιμνησκόμενοι μὴ ἐπιλάθωνται τῆς ἀληθείας. κρατείτω δὲ τὰ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθέντα. ὀρθὰ γάρ ἐστι καὶ ἱκανὰ πᾶσαν ἀσεβῆ αἵρεσιν ἀνατρέψαι, καὶ μάλιστα τὴν Ἀρειανὴν, τὴν εἰς τὸν Λόγον Θεοῦ δυσφημοῦσαν, καὶ ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ Πνεῦμα ἁπτὸ τὸ ἅγιον δυσσεβοῦσαν. προσαγόρευε πάντας σὺ ὀρθῶς φρονοῦντας. προσαγορεύουσί σε πάντες οἱ σὺν ἐμοί.

Verbo Deo. Hæc ſecum expendens infidelis homo, addiſcat, eum qvidem, ut puerum, in præſepio jacentem, magos tamen adducere, ut ſeſe adorarent: ac, ut puerum qvidem, in Ægyptum deſcendere, manuaria tamen opera idololatriæ demoliri: & carne crucifixum, mortuos tamen jam olim in vitam revocare. Commonſtratumqve omnibus eſt, qvod non ſui cauſa, ſed noſtri gratia ſuſtinuerit hæc omnia: ut nos illius paſſione incorruptibilitatem & impatibilitatem amicti, perduraremus in vitam æternam. Hæc breviter ex tuis, qvemadmodum dixi, mutuatus ſum, & nihil ad ea de meo adjectum volens, ſolummodo divinæ crucis mentionem feci, ut qvibus ſcandalizati ſunt faſtuoſi, iſtis ipſis in diverſum inſtituti, crucifixum adorarent. Tu porro ingenue infideles ad fidem admonendo revoca: forſitan brevi ex inſcitia ad ſcientiam profecerint: & a perverſa, ad rectam fidem pervenerint. Qvod ſi, qvæ tu ſcripſiſti, non ſufficiunt, ſaltem pro admonitione adverſus pervicaces rectum fuerit & iſta apponi: ut non qvaſi de auſis ſuis reprehenſi erubeſcant, ſed qvaſi admonitione expergefacti, non obliviſcantur veritatis. Vincant autem & robur ſuum habeant, qvæ Niceæ Patrum confeſſionibus conſtituta ſunt: recta enim fides eſt, & qvæ ſufficiat, exterere omnes impias hæreſes, & præcipue Arianam, qvam ſicut in Verbum Dei; ita etiam in Spiritum ſanctum blaſphemam eſſe neceſſum eſt. Saluta omnes recte ſentientes. Salutant te omnes mei.

A

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

EPISTOLA AD SERAPIONEM Epiſcopum, contra eos, qvi dicunt, filium creaturam eſſe.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ τὸν Επίσκοπον, κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ υἱὸς κτίσμα ἐστίν.

B

EGO qvidem arbitrabar etiam vel ita pauca ſcripſiſſe, meamqve imbecillitatem accuſabam, qui non tantum potuerim ſcribere, qvantum aliis permiſſum eſt dicere, idqve contra eos, qvi impie ſentiunt de Spiritu ſancto. Cæterum, qvia, ut ſcribis, nonnulli fratrum poſtulaverunt, ut iſta concideremem in compendium, qvo in promtu eſſet, qvibus paucis reſponderent eis, qvi interrogant de fide noſtra, & ut refutarent impie ſentientes: feci illud audacter, bona conſcientia, & ea ſpe nixus, ut ſi qvid in iſtis omiſſum eſſet, tu adimpleres. Ariani ſiquidem in ſe converſi, & in unum coacti, qvod perinde eſt, ac ſi foris verſarentur, more Sadducæorum humanis ratiocinationibus, divinam ſcripturam excipiunt & cavillantur. Audientes enim ſapientiam, & ſplendorem, & Verbum filium patris exiſtere, pro D conſvetudine ſua dicunt: Qvomodo hoc poterit eſſe? Qvaſi eſſe non poterit, qvod ipſi neqveunt intelligere. Reſtat igitur, ut humili modo de univerſitate diſceptent: Ecqvonam modo potuit rerum natura, cum aliqvando non exiſteret, extitiſſe? Aut qvomodo poteſt pulvis terræ deformari in rationalem hominem? aut qvomodo poteſt, qvod corruptibile eſt, incorruptibile fieri? Aut qvomodo terra ſuper mare fundata eſt? aut quomodo eam ſuper flumina præparavit Deus? Reſtatqve ut addant tandem, ſibiqve ita loqvantur: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Ut ſcilicet, ipſis corruptis, una corrumpatur inſania hæreſeos Arianæ. Eſt igitur lethalis peſtilensqve iſtiusmodi

C

ΕΓΩ μὲν ἐνόμιζον καὶ ὅτως ὀλίγα γεγραφηκέναι· καὶ ἐπαπηγόρευον ἐμαυτῷ πολλῆς ἀθεότητος· ὡς μὴ διωρθωμένῳ τοσοῦτον γράφειν, ὅσον ἀνθρώποις ἔξεστι λέγειν κατὰ τῶν ἀσεβούντων εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπειδὴ δέ, ὡς γράφεις, τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἠξίωσαν καὶ ταῦτα ἐπιτεμεῖν· ἵνα ἔχωσιν ἕτοιμον καὶ δι' ὀλίγων ἀπολογεῖσθαι μὲν τοῖς ἐρωτῶσι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, διελέγχειν δὲ τοὺς ἀσεβοῦντας, ἐποίησα καὶ τοῦτο, θαῤῥῶν, ὅτι συνείδησιν ἔχων ἀγαθὴν, εἴ τι καὶ ἐν τούτοις παρελέλειπτο, ἀναπληρώσεις· οἱ Ἀρειανοὶ εἰς ἑαυτοὺς στραφέντες, ὥσπερ ἐν πλέον ἢ ἔξωθεν ἑαυτῷ νοοῦντες καὶ τοὺς Σαδδουκαίους, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διεδέξαντο τὴν θεόπνευστον γραφήν· ἀκούοντές γε ὅτι σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ Λόγον εἶναι τὸν πατρὸς τὸν υἱὸν, εἰώθασιν ἐπιλέγειν· πῶς δύναται τοῦτο εἶναι; ὥσπερ οὐ δυναμένοις εἶναι, ὃ μὴ δύανται αὐτοὶ νοεῖν; ὥσπερ γὰρ αὐτοῦ καὶ τοῦτο πάντως τοιαῦτα διανοεῖσθαι. πῶς δύναται ἡ κτίσις μὴ ὄσα ποτὲ γενέσθαι; ἢ πῶς δύναται χοῦς γῆς πλασθῆναι ἀνθρωπος λογικός; ἢ πῶς τὸ φθαρτὸν ἄφθαρτον γενέσθαι; ἢ πῶς ἡ γῆ ἐπὶ θαλασσῶν τεθεμελίωται, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτὴν ὁ Θεός; καὶ λοιπὸν ἐπιλέγειν αὐτοῦ ἑαυτοῖς, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ἵνα δῆλον αὖ εἴη, ὅτι, φθειρομένων αὐτῶν, συμφθαρήσεται καὶ ἡ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν μανία. τοῦτο μὲν οὖν Ἀρειανῶν ἄνητον καὶ φθαρτὸν τὸ βιοῦτον φέ-

μα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος, ὅπερ ἔπεσε-
πε καὶ αὐτὸς διανοεῖσθαι, τοιοῦτός ἐστιν· εἰ πηγή, καὶ φῶς, καὶ πατὴρ ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀθέμις εἰπεῖν, ὅτε τὴν πηγὴν ξηρὰν, ὅτε τὸ φῶς χωρὶς αὐτῆς, ὅτε τὸν Θεὸν χωρὶς Λόγου, ἵνα μὴ ἄσοφος, καὶ ἄλογος, καὶ ἀφεγγὴς ἦ ὁ Θεός. ἀϊδίου τοίνυν ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀνάγκη, καὶ τὸν υἱὸν ἀΐδιον εἶναι· ἃ γὰρ ἂν ἐν τῷ πατρὶ νοήσωμεν, ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι οὐκ ἀμφίβολον· λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν· αἰωνίου γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, αἰώνιος ἐστι καὶ ὁ υἱός· δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ὧν ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀνάγκη καὶ ὁ υἱός. ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. ἀθέμις δὲν εἰπεῖν ἦν ποτε πατρὸς, ἀθὲ ἦν ποτε υἱός, οὐ ποτε οὐκ ἦν· παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ πατὴρ, παντοκράτωρ ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς, λέγοντος τοῦ Ἰωάννου, τάδε λέγει· ὁ ὤν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. φῶς ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀπαύγασμα ὁ υἱὸς καὶ φῶς ἀληθινόν· ἀληθινὸς Θεὸς ὁ πατὴρ, ἀληθινὸς Θεὸς ὁ υἱός· οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν, ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· καὶ ὅλως οὐδέν ἐστιν, ὧν ἔχει ὁ πατὴρ, ὃ μὴ τοῦ υἱοῦ ἐστι. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ τὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ πάλιν ταῦτα ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται· οὕτω νοεῖται καὶ τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλα ἐν τούτῳ, καὶ ἄλλα ἐν τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ ἃ βλέπεις ἐν τῷ πατρὶ, βλέπεις ἐν τῷ υἱῷ· καὶ νοεῖται καλῶς τὸ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. τούτων οὕτω δεικνυμένων, ἀσεβής ἐστιν ὁ λέγων, κτίσμα εἶναι τὸν υἱόν· ἀναγκασθήσεται γὰρ εἰπεῖν κτίσμα, καὶ τὸν πηγὴν βεβυσθαι, κτίσμα τὴν σοφίαν, τὸν λόγον, ἐν ᾧ ἐστι τὰ πάντα τοῦ πατρός. ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τούτων μάλιστα ἴδοι τὸ σαθρὸν τῆς αἱρέσεως τῆς Ἀρειομανιτῶν, ὧν ἐσμεν ὅμοιοι, καὶ τὴν ταυτότητα ἔχομεν τούτων, καὶ ὁμοούσιοί ἐσμεν· ἄνθρωποι γὰρ ὄντες ὅμοιοι καὶ τὴν ταυτότητα ἔχοντες, ὁμοούσιοί ἐσμεν ἀλλήλων. τὸ αὐτὸ γὰρ πᾶσι τὸ θνητὸν· τὸ φθαρτὸν· τὸ γενητὸν· τὸ ἐκ μὴ ὄντων· καὶ ἀγγέλοις ὡσαύτως ἑαυτοῖς· καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ὡσαύτως ὁμοφυῆ ἐστιν ἀλλήλων. ἐκ τούτων ἐρευνάτωσαν οἱ περίεργοι, εἴ ἐστί τις ὁμοιότης πρὸς τὸν υἱὸν τοῖς κτίσμασιν·

A sententia. Veritatis contra sermo, de quo illos decuit cogitare, ad istum modum se habet: Si Fons, & Lux, & Pater est DEUS, nefarium dictu est, Fontem exaruisse, Lucem sine splendore, DEUM sine Verbo, aut Ratione fuisse, ne DEUS insipiens, aut irrationalis, aut lucis expers habeatur. Cum igitur æternus sit pater, necessum est, & filium æternum esse. Quæ enim in patre intelligimus, ea in filio esse dubitandum non est, loquente ipso Domino: *Omnia, quæcunque habet pater, mea sunt, & omnia mea sunt patris.* Æviternus
B igitur pater est, æviternus est filius: per eum enim ævum & secula condita sunt, qui est DEUS in omnibus benedictus in secula, Amen, ut inquit Paulus. Neutiquam fas est dicere de patre, neque de filio: Fuit, quando non erat. Omnipotens pater est, omnipotens filius est, attestante Joanne: *Qui est, qui erat, qui venturus est, qui omnipotens est.* Lux est pater, jubar radiusque filius; & lux vera: verus DEUS pater, verus DEUS filius. Ita enim a Joanne scriptum est: *Sumus in vero filio, Jesu Christo.* Hic est verus Deus & vita æterna, & in summa, nihil est
C ex eis, quæ habet pater, quod non sit filii. Ideoque filius in patre, & pater in filio: quia, quæ patris sunt, eadem sunt in filio: ac vice versa, ea quæ in patre intelliguntur, filii sunt. Ita interpretandum est dictum illud: *Ego & pater unum sumus:* quandoquidem non alia in hoc, alia in illo, sed quæ in patre sunt, eadem sunt in filio. Et quæ vides in patre, eadem vides in filio. Probeque intelligitur & illud: *Qui me vidit, vidit patrem.* Rebus igitur ita demonstratis, impius sermo est, creaturam esse filium.
D Cogetur enim idem ille dicere, fontem ipsum scaturire sapientiam, quæ creatura sit, & Verbum esse creatitium, in quo tamen omnia sunt patris, alioqui etiam vel hinc deprehendas, quam sit frivola & nugax hæresis Arianorum, quibus similes existimus, cum iisdem identitate naturæ convenimus, & homusii sumus. Certe, homines, qui similes inter se sunt, cum sint eadem natura conjuncti, homusii, hoc est, ejusdem substantiæ censeri debent. Eadem enim in hominibus mutabilitas, mortalitas, eadem origo, qua ex nihilo prodierunt. Angeli quoque inter se generis ratione, & cætera omnia cognata sunt, & ejusdem naturæ. Quapropter, si interrogent curiosi isti, an sit filio aliqua similitudo cum rebus crea-

Joan. 14. Apoc. 1. 1. Joan. 2. 1. Joan. 5. Joan. 10. Joan. 14.

tis, aut ea, quæ in filio sunt, reperiri queant in rebus conditis, quo occasionem habeant calumniandi, filium DEI creaturam esse. Cæterum, nihil tale unquam invenerint isti ad omnia temerarii, & in omni religione errabundi. Inter creata enim nihil est omnipotens, & nihil sub alterius potentia detinetur. Quippe cum singula ipsius sint: *Cæli enim enarrant gloriam Dei, terra autem Domini est, & plenitudo ejus. Mare vidit & fugit*, omniaque sunt mancipia conditoris sui, facientia verbum ejus, & obedientia mandato ejus. Filius contra omnipotens est, ut pater, & hoc ipsum scriptum est & demonstratum. Rursum in creatis nihil est immutabile natura, quippe cum Angeli quidam non servaverint suum ordinem, & stellæ non habeantur puræ coram eo, & diabolus ceciderit e cœlo: Adam autem prævaricatus sit, omniaque alterentur. Filius contra, inalterabilis est & immutabilis, ut pater, & hoc Paulus subindicavit, verba Davidis in hoc ipsum mutuatus: *Tu Domine in initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes quasi vestimentum veterascent: & quasi amictum convolves eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Et iterum dicit: Jesus Christus heri & hodie idem, & in secula. E diverso, omnia creata, cum non essent, creata sunt: Terra, cum nulla esset, condita est. Et ab eo ea, quæ non sunt, tanquam quæ sunt, vocantur. Et quia opera sunt creaturæ, ideo initium existendi sortiuntur. *Initio enim fecit Deus cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt.* Et: *Manus mea fecit hæc omnia*: filius autem, quia ipsa essentia est, super omnia DEUS est: non aliter quam pater, & hoc ipsum ita esse demonstratum est: Eundemque non factum esse, sed facere non creatum, sed creare, & patris sui opera operari. Per eum enim secula condita sunt, & omnia per eum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Ut autem Apostolus demonstrat: *Ipse in principio fundavit terram: & opera manuum ejus sunt cæli.* Ac rursum, nihil creaturarum ex natura Deus est: sed unumquodque ex rebus conditis, hoc ipsum, quod factum est, nomine suo appellatur, hoc enim, cœlum dicitur, ista terra, illa luminaria, hæ stellæ, maria, abyssus, quadrupedia, homo, & ante homines Angeli, Archangeli, Cherubim, Seraphim,

Psalm. 19. Psalm. 24. Psalm. 113.

Psalm. 101.

Genes. 1. Esa. 66.

ἢ τὰ ἐν τῷ ὑῷ δυάμενα εὑρεῖν ἐν τοῖς γινομένοις, ἵνα καὶ κτίσμα ὀλμήσωσιν εἰπεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. ἀλλ' οὐκ ἀνεύρηκεν οἱ πάντα περιπετεῖς, καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν δυσέβειαν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς κτίσμασι, οὐδέν ἐστι παντοκράτωρ· οὐδὲν ὅλως δ' ἕτερα κρατεῖται· ἕκαστον γάρ, αὐτοῦ ἐστι τοῦ Θεοῦ· οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι, διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· ἡ δὲ γῆ τοῦ Κυρίου ἐστὶ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε· καὶ τὰ πάντα δοῦλα τοῦ πεποιηκότος ἐστὶ, ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ὑπακούοντα τῷ προστάγματι αὐτοῦ· ὁ δὲ ὑὸς, παντοκράτωρ ἐστὶν, ὡς ὁ πατήρ. καὶ τοῦτο γέγραπται, καὶ δέδεικται. πάλιν ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὐδέν ἐστιν ἄτρεπτον τῇ Φύσει· τῶν μὲν Ἀγγέλων τινὲς, οὐκ ἐτήρησαν τὴν ἰδίαν τάξιν· καὶ ἄστρα οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν διάβολος, ἔπεσεν ἀπ' οὐρανοῦ· ὁ δὲ Ἀδὰμ, παρέβη. καὶ πάντα, ἀλλοιούμενά ἐστιν· ὁ δὲ ὑὸς, ἄτρεπτός ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος, ὡς ὁ πατήρ· καὶ τοῦτο Παῦλος, ὑπέμνησεν ἐκ τοῦ Δαβὶδ λαβὼν τὴν χρῆσιν. καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. καὶ πάλιν λέγει, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν τὰ γινόμενα πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ γέγονε. τὴν γῆν, ὡς οὐδέν, ἐποίησε· καὶ ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ποιήματά ἐστι καὶ κτίσματα. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα, τὰ ἐν αὐτοῖς. καὶ πάλιν· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. ὁ δὲ ὑὸς, ὢν ἐστι καὶ ἦν πάντων Θεὸς, ὡς ὁ πατήρ. καὶ τοῦτο, ἄνω δέδεικται, ὡς οὐ ποιούμενός ἐστι, ἀλλὰ ποιῶν. καὶ οὐκ ἀλιζόμενον, ἀλλὰ κτίζων καὶ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ πατρός. δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδὲ ἕν· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε λέγων ἐν τῷ ψαλμῷ· αὐτὸς, Κύριε, κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. καὶ πάλιν, τὰ κτίσματα οὐδέν ἐστι τῇ Φύσει Θεοῦ, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γινομένων ὃ καὶ γέγονε, τοῦτο καὶ ὀνομάζεται· τὸ μὲν, οὐρανός· τὸ δὲ, γῆ, οἱ δὲ Φωστῆρες λέγονται, ἄστρα καὶ ἄλλα, θάλασσα, καὶ ἄβυσσοι, καὶ τετράποδα καὶ λοιπὸν, ἄνθρωπος. καὶ πρὸ τούτων Ἄγγελοι καὶ Ἀρχάγγελοι Χερουβὶμ, Σεραφὶμ, καὶ δυνάμεις

Δυνάμεις, Ἀρχαὶ, Ἐξουσίαι, Κυριότητες, Παράδεισος. καὶ ἕτως ἕκαστον διαμένει· καὶ Θεοὶ δέ τινες ἐκλήθησαν, ἀλλ' ἐ τῇ Φύσει· ἀλλὰ μετουσίᾳ τοῦ ὄντως Θεοῦ καὶ αὐτὸς εἶπεν· ἐ ἐκείνους εἶπεν Θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ Λόγος Θεοῦ ἐγένετο, διὸ μὴ ὄντες τῇ Φύσει θεοί, ἔστε ὅτε τρέπονται, ἀκούοντες· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ, ὡς ἄνθρωποι, ἀποθνήσκετε· τοιοῦτος ἦν ὁ ἀκούσας, σὺ εἶ εἰ ἄνθρωπος, καὶ ὁ Θεὸς ὁ ὢν υἱὸς, Θεὸς ἀληθινός ἐστιν, ὡς ὁ πατὴρ· ἐν υἱῷ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἔγραψεν, ὡς δέδοται. ὁ δὲ Δαβὶδ ψάλλει, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· καὶ ὁ προφήτης δὲ Ἡσαΐας βοᾷ· ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων· καὶ οἱ Σαβαὶν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἔπὶ σὲ διαβήσονται. καὶ ἀκολουθήσουσιν οἱ ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσί σοι, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός. σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἤδειμεν. τίς δή ἐστιν ὁ Θεὸς, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; τίς τῶν ὄντων καὶ γεγραμμένων, οὐ σωφρᾷ, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων, οὐδὲν ὁ υἱὸς ὅμοιον ἔχει, πάντα δὲ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὅτι ὁμοούσιος ἂν εἴη ὁ υἱὸς τῷ πατρί; ὥσπερ γὰρ εἰ τῶν κτισμάτων τινὰ εἶχεν ὁμοιότητα καὶ πρὸς αὐτά τινα εἶχε συγγένειαν· ὁμοούσιος ἂν αὐτοῖς ἦν, ἕτως ἀλλότριος μὲν ὢν κατ' οὐσίαν τοῦ γεννήτορος, ἴδιος δὲ τοῦ πατρὸς λόγος, καὶ ἄλλος ὢν ἕτος ἐκείνων· ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἴδια πάντα τοῦ πατρὸς, ὁμοούσιος εἰκότως ἂν εἴη τῷ πατρί· ἕτω γὰρ καὶ οἱ πατέρες νοήσαντες; ὡμολόγησαν ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ὁμοούσιον καὶ ἐν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. συνεῖδον γὰρ καλῶς, ὅτι κτιστὴ οὐσία, οὐ δυνατὸν ποτε εἰπεῖν, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν. οὐχὴν γὰρ ἔχουσα τοῦ γενέσθαι, οὐκ ἔχει τὸ ὢν, καὶ τοῦτον ἀϊδίως· διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ταῦτ' ἔχει ὁ υἱὸς, καὶ πάντα τὰ προειρημένα πρὸς τοῦ πατρὸς, ἃ ἐστιν· ἀνάγκη μὴ κτιστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ἀλλ' ὁμοούσιον τῷ πατρί. ἄλλως τε καὶ τοῦτο οὐκ ἂν εἴη κτιστὴ οὐσία, δεκτικὴ τῶν ἰδίων τοῦ Θεοῦ ἴδια ἃ αὐτοῦ ἐστιν, ἐξ ὧν γινώσκεται Θεὸς, οἷον, τὸ παντοκράτωρ· τὸ ὢν· τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὰ ἕτερα τὰ προειρημένα, ἵνα μὴ ὁμοούσιος αὐτῶν τῶν κτισμάτων αὐτὸς ὁ Θεὸς φαίνηται καὶ τοὺς ἄφρονας ἔχων ἄφρονας καὶ τὰ κτίσματα ἔχειν δυνάτας,

A Potestates, Principatus, Virtutes, Dominationes, Paradisus, & ita singula in suo ordine & vocabulo permanent. Quod si ex istis nonnulli dii appellati sunt, id non factum ratione naturæ ipsorum, sed ex communicatione Verbi. Ita enim ipse locutus est: *Si illos Deos appellavit, ad quos sermo Dei factus est*: Atque inde est, quod, cum natura dii non sint, ubi sese in pejus mutarunt, hæc opprobria & convitia audiant: *Ego dixi: dii estis, & filii Altissimi omnes*: vos omnes tamen, ut homines, peritis. Talis & ille fuit, qui audivit: Tu homo & non Deus. Filius contra, verus est, ut Pater. In Patre enim est, & Pater in ipso: & Joannes quidem, ut docuimus, scripsit. David item: *Thronus tuus, Deus, in sæcula sæculorum, virga rectitudinis, virga regni tui.* Et Esaias: *Laboravit Ægyptus & mercatus Æthiopum, & oriundi ex Saba, viri alti ad te transibunt, & sequentur te a tergo vincti manicis, & adorabunt te, quoniam in te Deus: Tu enim es Deus Israel, & ignoravimus.* Quis autem est hic Deus, in quo est Deus, nisi filius ipse? qui de se inquit: *Ego in patre, & pater in me.* Quis igitur, rebus ita constitutis, & ad eum modum descriptis, non perspicit in rebus creatis, nihil simile habere filium? Omnia autem patris ad filium spectant, quia ille consubstantialis est patri. Ut enim, si cum rebus creatis haberet aliquam cognationem, consubstantialis illis fuerit; ita alienus a creatis per substantiam remanens, proprium fuerit Verbum Patris, & alius diversusque ab illis. Cæterum, quia omnia patris illi propria sunt, consubstantialis esse patri merito reputabitur. Ita enim patres rem intelligentes, confessi sunt in Nicena Synodo coëssentialem, & ex substantia patris filium esse. Satis enim perspiciebant, creatam substantiam nunquam sibi posse arrogare hoc dictum: *Omnia, quæ pater habet, mea sunt.* Quomodo enim, quæ initium existendi sortita sunt, haberent in se illud, qui est, & qui erat in æternum? Ideoque cum filius habeat hæc omnia, & quæ patris sunt, necessum est, filii naturam non creatam, sed consubstantialem patri existere; præsertim cum natura illa creatitia neutiquam capax esse possit eorum, quæ propria sunt DEI. Propria autem DEI sunt, ex quibus cognoscitur DEUS, qualia sunt omnipotentia, ipsa essentia, & immutabilitas, aliaque superius dicta: ne consubstantialis cum creaturis suis ipse creator appareat secundum istos stultos, habeatque tantummodo ea, quæ res creatæ in se habere possunt.

Luc. 24. 28.

Et ita refutaveris impietatem eorum, qui dicunt, filium DEI creaturam esse. Nostra fides in patrem, & filium, & Spiritum Sanctum est, dicente filio ad Apostolos suos: *Profecti, erudite omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Dixit autem ita, ut eis quæ cognita habemus, intelligeremus ea, quæ ab ipso dicebantur. Ut igitur nunquam dixerimus Patres conditores suorum liberorum, sed genitores: utque nos ex nostris parentibus editos, nunquam appellaverimus illorum creaturas, sed filios, & naturæ ejusdem cum parentibus consortes: ita, si pater DEUS est, omnino pater est ejus filii, qui secum est ejusdem generis. Abraham certe, non condidit Isaacum, sed genuit. Boseleel autem & Elia non genuerunt, sed fecerunt omnia opera tabernaculi. Navium item constructor, domusque ædificator non gignunt, sed faciunt quisque suum opus, iste navem, ille domicilium. Isaac certe, non facit, sed gignit Jacob naturaliter sibi consubstantialem, ut & ille Judam & fratres ejus. Quemadmodum igitur insanierit, quisquis dicat, consubstantialem esse ædificatori domum, & navem fabro navali: ita congruenter dixeris: quemlibet filium coessentialem patri suo esse. Si igitur pater est, & filius, necessum est, filium naturalem & verum esse, hoc est, coessentialem patri, ut jam multis argumentis declaratum est. Certe, de operibus ita sermo divinus: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt:* De filio autem: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Daniel porro noverat filium Dei, noverat & opera DEI, & filium quidem vidit, irrorantem caminum, cum de operibus diceret, *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Ubi cum singulas creaturas recenseret, nequaquam filium istis adnumeravit: cum certum haberet, eum opus non esse, sed per eum opera facta esse: qui una cum patre laudatur & superexaltatur. Ut igitur per eum, prout, qui ipsum cognoscunt, revelatur Deus: ita quoque per eum benedictio, hymnus & gloria, & potentia patris extollitur per eum, & in eo, ut accepta fiat hujusmodi laus & confessio, sicuti in Scripturis proditum est. Ex istis igitur aliisque multis declaratur demonstraturque, impius esse, quisquis fabulatur, DEI Verbum creaturam esse. Cæterum, quandoquidem caussificantur & in calumniam devocant, quod in proverbiis scriptum est:

Matth. 28.

Psal. 148.

Psalm. 44.

Dan. 3.

A καὶ ὅτως ἄν τις διελέγξειεν τ' ἀσέβειαν τῶν λεγόντων, κτίσμα εἶναι τὸν τ῀ Θεοῦ Λόγον· ἡ πίστις ἡμῶν, εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· λέγοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, τοῖς Ἀποστόλοις, πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἶπε δ' ὅτως, ἵνα ἐξ ὧν οἴδαμεν, ἀπὸ τούτων νοῶμεν καὶ τὰ τῶν προφερομένων· ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν τοὺς πατέρας ποιητὰς, ἀλλὰ γεννήτορας, καὶ αὐτοὺς δὲ ἡμᾶς οὐκ ἂν εἴποι τις κτίσματα πατέρων, B ἀλλὰ υἱοὺς φύσει, καὶ ὁμοουσίους τ῀ πατέρων· ὅτως εἰ πατὴρ ὁ Θεὸς, πάντως υἱὸς φύσει, καὶ ὁμοούσιός ἐστι πατρί· Ἀβραὰμ γοῦν οὐκ ἔκτισε τ῀ υἱόν, ἀλλ' ἐγέννησεν· Βεσελεὴλ δὲ καὶ Ἐλιάβ, οὐκ ἐγέννησαν, ἀλλ' ἐποίησαν πάντα τὰ ἔργα, τὰ ἐν τῇ σκηνῇ· καὶ ναυπηγὸς δὲ καὶ οἰκοδόμος, οὐ γεννῶσιν, ἀ ποιοῦσιν· ἀλλ' ἕκαστος ἐργάζεται· ὁ μὲν, τὸ σκάφος, ὁ δὲ, τ῀ οἰκίαν· ὁ μέν τοι Ἰσαὰκ οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ γεννᾷ φύσει καὶ ὁμοούσιον τὸν Ἰακώβ· καὶ ὁ Ἰακὼβ δὲ ὅτως τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. ὥσπερ οὖν μαίνοιτ' ἄν τις λέγων, τὴν οἰκίαν ὁμοούσιον τοῦ C οἰκοδόμου καὶ τὸ σκάφος τοῦ ναυπηγοῦ· ὅτως πρεπόντως ἄν τις εἴποι, πάντα γὰρ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρός· εἰ τοίνυν πατήρ ἐστι καὶ υἱὸς, ἀνάγκη τὸν υἱὸν φύσει καὶ ἀληθείᾳ εἶναι υἱὸν, τουτέστιν ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ, ὡς ἐκ πολλῶν ἐδείχθη. ἀμέλει τοῦ μὲν τῶν ποιημάτων· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. τοῦ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὁ δὲ Δανιὴλ οἶδεν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οἶδε καὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· D καὶ τὸν μὲν υἱὸν ὁρᾷ, θεραπεύοντα τὴν κάμινον· περὶ δὲ τῶν ἔργων εἰρηκώς· Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τ῀ Κύριον, ἕκαστον μὲν τ῀ κτισμάτων, κατέλεξε τ῀ δὲ υἱὸν, οὐ συνηρίθμησε τούτοις· εἰδὼς, ὅτι οὐκ ἔστι μὲν ἔργον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ γέγονε μὲν πάντα τὰ ἔργα· ἐν πατρὶ δὲ ὑμνούμενος καὶ ὑπερυψούμενός ἐστιν· ὥσπερ οὖν δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς τοῖς γινώσκουσιν· ὅτως δι' αὐτοῦ ἡ εὐλογία, καὶ ὁ ὕμνος, καὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος ὁμολογεῖται τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ· ἵνα καὶ εὐπροσδεκτος ἡ τοιαύτη ὁμολογία γένηται, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν. ἐκ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων δέδεικται καὶ δείκνυται ἀσεβὴς ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τ῀ Θεοῦ Λόγον. ἀλλ' ἐπειδὴ καταφασίζονται τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις γεγραμμένον·

τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἐπιλέγουσιν ἑαυτοῖς, ἰδοὺ κτίσης καὶ κτίσμα ἐσίν· ἀναγκαῖόν ἐσι, καὶ ἐκ τούτου δεῖξαι, ὅσον πλανῶνται, μὴ εἰδότες τὸ σκοπὸν τῆς θείας γραφῆς. εἰ μὲν οὖν υἱός ἐσι, μὴ λεγέσθω κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, μὴ λεγέσθω υἱός· δέδεικται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅση διαφορά ἐσι κτίσματος καὶ υἱοῦ. καὶ ἐπειδὴ ἡ τελείωσις οὐκ εἰς κτίσιν καὶ κτίσμα· ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱὸν κρατεῖ· ἀνάγκη, μὴ λέγεσθαι κτίσμα, ἀλλὰ υἱὸν τὸν Κύριον· γέγραπται γάρ, Φησίν· ναὶ γέγραπται, καὶ ἀναγκαίως εἴρηται· ἀλλὰ κακῶς νοοῦσι τὸ καλῶς εἰρημένον οἱ αἱρετικοί. εἰ γὰρ ἐνόουν καὶ ἐγίνωσκον τὸν χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἔλεγον κτίσμα εἶναι· οὐδὲ προσέκοπτον τῷ γεγραμμένῳ καλῶς. ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν· διὰ τοῦτο ὡς γέγραπται, ἐν σκότῳ διαπορεύονται· ἡμᾶς δὲ ὅμως ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵνα ἐκεῖνοι μέν, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσιν ἄφρονες, ἡμεῖς δὲ μὴ παραλίπωμεν τὸν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἔλεγχον, ἴσως καὶ αὐτοὶ μεταγνῶσιν. ὁ χαρακτὴρ τοίνυν τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, ἐσὶν οὗτος τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ὄντα Θεόν· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· σοφίαν ὄντα καὶ δύναμιν τοῦ πατρός· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· τοῦτον δὲ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἄνθρωπον γενόμενον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐδέησεν· ἵνα γὰρ ὁ Ἰωάννης εἴρηκεν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ μετ' ὀλίγα εἶπε· καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἴσον τῷ εἰπεῖν, ἄνθρωπος γέγονε· καὶ ὁμοῦ Κύριος, περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν παρ' αὐτοῦ, ἔλεγε· εἷς Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος καὶ οἰκονομήσας τὰ ἀνθρώπινα, τροπώσας τε καὶ καταργήσας τὸν καθ' ἡμῶν θάνατον, κάθηται νῦν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐν αὐτῷ ὤν, καὶ τοῦ πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ, ὥσπερ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔσι διαπαντός. ὁ μὲν χαρακτὴρ οὗτός ἐσι τῆς Ἀποσόλων διδαχῆς· δεῖ δὲ λοιπὸν ἐντυγχάνοντα τῇ γραφῇ, δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, ποτὲ μὲν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου λεγομένου, ποτὲ δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτοῦ· ἵνα μὴ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων νοοῦντες παραπλαίωμεν, οἷα πεπόνθασιν οἱ αἱρετικοὶ ὥσπερ τοίνυν λόγον αὐτὸν εἰδότες, οἴδαμεν, ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο.

A *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua*, secumque disceptant: En, qui creavit, ipse quoque creatura est. Necessum est, ut etiam vel ex istis ostendamus, quantopere oberrent ignorantes scopum Sacræ Scripturæ. Si igitur filius est, ne nominetur creatura: sin autem creatura est, ne nominetur filius. Demonstratum est enim superius, quanta sit differentia creaturæ & filii. Et quia initiatio Baptismi, non in nomine creatoris & creaturæ, sed in nomine patris & filii obtinet, necessum est, ut Dominus non dicatur creatura, sed fi- B lius. At id non scriptum est, (inquiunt,) imo scriptum est quam maxime, & necessum est, ita esse, ut dictum est: sed quod dictum bene est, male interpretantur hæretici. Si enim intelligerent & cognoscerent stylum Christianismi, nunquam Dominum gloriæ creaturam appellarent, neque impingerent in id, quod recte scriptum est. Illi igitur non cognoverunt, neque intellexerunt, ideoque, ut scriptum est, in tenebris ambulant: nobis tamen necessarium est dicere, ut illi qui- C dem vel ex hac re stulti declarentur: nos autem non supersedeamus a refellenda ipsorum impietate, forsitan & ipsi resipuerint. Dogma igitur stylusque fidei in Christo, talis est, filium DEI Verbum, Deum esse. *In principio enim, erat Verbum: & Deus erat Verbum*, Sapientiam quoque & potentiam patris esse, Christus enim Dei virtus, & Dei Sapientia: eundemque sub consummationem seculorum, hominem factum esse propter nostram salutem. Joannes enim inquit, *In principio erat Verbum: & Verbum caro factum est*, quod idem est, ac si diceret, homo factum est: Et Dominus de se ipso dixit: *Cur quæritis, me interficere hominem, qui vobis veritatem locutus sum?* Et Paulus ait: *Unus DEUS & unus Mediator DEI & hominum, homo Jesus* D *Christus*. Homo autem factus, humanitatis negotia administravit, in fugamque egit & profligavit mortem nobis infestam, sedetque nunc in dextera patris, cum in patre sit, & pater in ipso, ut fuit semper in perpetuum: hoc igitur dogma, phrasisque est Apostolorum, eaque a patribus recepta est. Oportet autem, quisquis in posterum scripturas leget, diligenter examinare & distinguere, quando de divinitate Verbi mentio fiat, & quando de illius humanis negotiis, ne alia pro aliis sentientes offendamus itidem, ut Ariani. Sicut igitur illum Verbum esse agnoscimus, ita quoque agnoverimus, per eum omnia facta esse,

Prov. 8.

Joan. 1.

Ibidem.

Joan. 8.

1. Tim. 2.

& ſine eo factum eſſe nihil: & Verbo Domini cœlos firmatos eſſe: & quod emittit Verbum ſuum, & ſanabit eos. Sapientiam autem illum deprehendimus eſſe, eo quod in ſapientia DEUS fundaverit terram, & pater in ſapientia omnia fecerit. Itidem, qvi illum DEUM ſcimus, credimus, ipſum eſſe Chriſtum: *Thronus enim tuus*, (inqvit David,) *in ſecula ſeculorum*, & reliqva. Eſaias item: *Spiritus Dominus ſuper me: eo quod unxerit me.* Petrus qvoqve itidem profeſſus eſt: *Tu es Chriſtus, filius DEI viventis.* Ut igitur iſta cognovimus: Ita quoque cognitum habemus, illum hominem eſſe factum, & humana, quæ de eo recenſentur, inficias non imus, qvalia ſunt, eſurire, ſitire, lacrymari, dormire, ac tandem pro nobis & crucem & mortem ſuſcepiſſe. Hæc enim omnia de eo ſcripta ſunt: ita quoque hoc Verbum, (creavit me) qvod in homines competit, noluit occultare Scriptura, ſed expreſſit. Creati enim & facti ſumus, qui humana natura præditi ſumus. Cæterum, ſicuti audientes, eum eſurire & reliqva hujusmodi, non inficiamur ejus divinitatem: ita qvoqve audientes illud dictum, (creavit me) bono conſeqvio in memoriam redierimus, qvod, cum ipſe, qui DEUS eſt, refertur creatus, eum eatenus creatum eſſe dicamus, qvatenus homo ſit factus. Hominum enim proprium eſt creari. Sicuti autem ſuperiora dicta de eſuriendo rebusqve ſimilibus: ita qvoqve iſtud probe dictum, male ab illis intelligitur: Loqvor autem de die illa & hora, qvam nemo cognitam habet, neqve Angeli, neqve filius. Illi enim arbitrantur, eo qvod additum ſit, neqve filius, ignorare filium, ac proinde creaturam eſſe. Minime gentium id verum, apageſis. Nam qvemadmodum loqvendo hæc verba (creavit me) humanitus loqvutus eſt, cauſaqve, cur ita verba conceperit, proba & recta: poſtqvam enim homo factus eſſet, ſicuti ſcriptum eſt, qvæ propria ſunt hominis, ſibi deſumſit, ut eſt ignorare, eſurire aliaqve ejus generis. Jam, qvi cauſam non perſpiciunt, audiant tandem & diſcant, ideo Dominum ignorantiam hominum in ſuo corpore geſtaſſe, ut humanitatem liberatam ab omnibus illis malis, defecatamqve ac proinde perfectam & ſanctam, patri ſuo repræſentaret.

Iſa. 61.

Matth. 16.

καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδὲ ἕν· καὶ τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ ἀποστέλλει τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰᾶται τὰ πάντα· καὶ σοφίαν αὐτοῦ εἰδότες, οἴδαμεν, ὅτι ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ πατήρ· καὶ Θεὸν δὲ αὐτὸν εἰδότες, πεπιστεύκαμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· ὁ θρόνος σου γὰρ ὁ Θεὸς, ἄδει Δαβὶδ, εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· καὶ ἐν μὲν τῷ Ησαΐᾳ, αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με. ὁ δὲ Πέτρος ὡμολόγησεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος· ἅτινα εἰδότες, αὐτὸν γινόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἀρνούμεθα, τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνθρωπίνως λεγόμενα· οἷά ἐστι, τὸ πεινᾶν, τὸ διψᾶν, τὸ ραπισθῆναι, τὸ δακρύσαι, τὸ κοιμηθῆναι, καὶ τέλος, τὸν σταυρὸν ἀναδέξασθαι, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον· ταῦτα γὰρ πάντα, περὶ αὐτοῦ γέγραπται· ἅτινα καὶ τὸ ἔκτισεν, ἀνθρώποις ἁρμόζον, οὐκ ἀπέκρυψεν ἡ γραφὴ, ἀλλ' εἴρηκεν· ἐκτίσθημεν γὰρ καὶ πεποιήμεθα ἄνθρωποι· ἀλλ' ὥσπερ ἀκούοντες, ἐπείνασεν, ἐκοιμήθη, ἐραπίσθη, οὐκ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν θεότητα· ἅτινας ἀκούοντας τὸ, ἔκτισεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη, μνημονεύειν, ὅτι Θεὸς ὤν, ἐκτίσθη ἄνθρωπος. ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ κτίζεσθαι, ὥσπερ καὶ τὰ περιεμφύα, τὸ πεινᾶν, καὶ τὰ ὅμοια. καὶ γὰρ κἀκεῖνο πάλιν τὸ καλῶς εἰρημένον, κακῶς δὲ νοούμενον παρ' αὐτοῖς· Φημὶ δὴ τὸ περὶ τῆς ἡμέρας, ἢ τῆς ὥρας ἐκείνης, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱὸς καλὸν ἔχει. τὸν νοῦν ἐκεῖνοι μὲν νομίζουσιν ἐν τῷ λέγειν, οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὅτι ἀγνοῶν φησὶ, ὅτι κτίσμα ἐστίν. οὐκ ἔστι δ' ἅτινος, μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ὡς λέγων· ἔκτισέ με, ἀνθρωπίνως εἴρηκε· ἅτινος λέγων· οὐδὲ ὁ υἱὸς ἀνθρωπίνως εἴρηκε· καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ἅτινος εἰρηκέναι ἔχει τὸ εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ὡς γέγραπται· ἀνθρώπων δ' ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ πεινᾶν, καὶ τὰ ἄλλα· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος γεγονὼς, ὑπεδείκνυ πρῶτον μὲν, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σῶμα· ἔπειτα δ', ἵνα καὶ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ σώματι ἔχων, ἀπὸ πάντων λυτρωσάμενος καὶ καθάρας, τελείαν καὶ ἁγίαν παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα·

ποίαν ἔτι φέρουσιν ἀφορμὴν οἱ Ἀρειανοί; τί λοιπὸν ἐπινοήσαντες, μηχανῶνται; κατεγνώσθησαν μὴ εἰδότες τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἐδείχθησαν μὴ νοοῦντες τὸ· περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱός. ὡς γὰρ λέγων τὸ, ἔκτισε, τὸ ἀνθρώπινον σημαίνει, ὅτι ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἐκτίσθη· λέγων δὲ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὴν ἀϊδιότητα καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα ὁμοούσιον σημαίνει. ὅτως λέγων, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱός, ὡς ἄνθρωπος πάλιν λέγει· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν· λέγων δὲ, οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οἶδε πολλῷ πλέον τὰ γενητά. οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, ἔλεγον τῷ Κυρίῳ· νῦν οἴδαμεν, ὅτι πάντα οἶδας· εὔδηλον ὄν, ὅτι οὐδέν ἐστιν, ὃ ἀγνοεῖ, Λόγος ὢν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τῶν δὲ πάντων ὅσα καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, πάντως δι' αὐτοῦ γενήσεται· κἂν διαῤῥαγῶσι μυριάκις τῇ ἑαυτῶν ἀγνοίᾳ οἱ Ἀρειανοί.

A Quid igitur deinceps causæ invenerint Ariani? aut qvibus commentis jam deinde obganniant, cum deprehensi sint non intelligere hanc sententiam: *Dominus creavit me?* certum enim est, eos non percipere, qvid sibi hoc velit: De illa die & hora, qvam ne filius qvidem novit. Nam sicuti loqvendo (creavit me) humanitatem significat, eo qvod homo factus sit & creatus: ita loqvendo: *Ego & pater unum sumus:* & *Qui vidit me, vidit patrem*, &: *Ego in patre, & pater in me*, æternitatem & coessentiam suam cum patre declarat. Ita quoque cum ait: Nullus id norit, ne filius B quidem, ut homo loquitur: Hominum est enim proprium, ignorare. Porro cum dicit: *Nullus novit patrem, nisi filius, neque filium, nisi pater*, si ergo patrem novit, multo magis noverit res creatas. Discipuli igitur dixerunt Domino: *Nunc scimus, quod noveris omnia*, ex quibus liquet, nihil esse, quod ignoret. Cum Verbum ipse sit, per quem omnia facta sunt: & in hoc cumulo universitatis, cum dies illa comprehendatur, fieri non potest, ut, qui ipsam horam consummationis C decernat, eam ipsam ignotam habeat, etiamsi Ariani, veritatis ignari, sexcenties rumpantur.

Joan. 1.

Joan. 14.

Luc. 10.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΕΡΑπίωνα, τὸν Ἐπίσκοπον κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα ἐστίν.

EPISTOLA AD SERApionem, Episcopum, contra eos, qui dicunt, Spiritum sanctum creaturam esse.

Τὰ γράμματα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως, ἀπεδόθη μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ εἰ πικρός τις ἦν ὁ καθ' ἡμῶν διωγμὸς ἐπικείμενος· καὶ πολλὴ ἐρεύνα τῶν ζητούντων ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἀλλ' ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν τοῖς γράμμασί

LITERAE tui sanctissimi affectus datæ sunt mihi in eremo, etsi tum acerba erat contra nos persecutio, & multiplex pervestigatio eorum, qui me ad necem quærebant, tamen pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, nos in tuis literis consolatus est,

Nam refricata mihi memoria tuæ pietatis, cæterorumque, qui legitimi ingenuique Christiani sunt, videbar mihi eos præsentes habere, diu igitur eas literas cum gaudio in manu tenebam. Cæterum, ubi eas perlegissem, incepi denuo mœrore angi. Scripsisti enim, charissime & revera desideratissime, & ipse quoque mœstus, quosdam ex Arianis prodiisse, qui cum male ferant blasphemiam in filium, ipsi tamen male sentiunt de Spiritu sancto, dicuntque eum non solum creaturam esse, sed unum quoque ex spiritibus ministris, & gradu tantummodo a cæteris Angelis differre. Quæ quidem res belli simulacrum cum Arianis habere videtur, cum interim veræ & piæ fidei controversiam faciant. Ut enim illi abnegantes Filium, abnegant & Patrem: ita quoque & isti male loquentes de Spiritu Sancto, male etiam loquuntur de Filio, bellumque cum veritate ita inter se ambæ istæ sectæ diviserunt, ut illi contra filium, isti contra Spiritum male sentientes, eandem possideant adversus Trinitatem blasphemiam. Hæc ego omnia simul intuens cogitansque, non potui non gravem luctum mœroremque in animo concipere, quod rursus diabolus invenerit histriones, qui illius vesaniam agant, decreveramque hoc tempore me intra silentium continere, vestræ tamen sinceritatis adhortatione, simul & illorum pravis opinionibus & satanica temeritate ad hanc epistolam paucis conscribendam impulsus sum, vix quoque ad id ipsum suffeci, sed in te spem posui, quod hac materia instructus, pro tua prudentia, ea, quæ deessent, adjungeres, quo ita plena adversus impiam hæresin refutatio conficiatur. Verum ista sententia eorum non est a cæteris aliena. Semel enim inficiati Dei Verbum, congruenter jam easdem blasphemias de Spiritu sancto loquuntur: quapropter non est pluribus agendum adversus eos: sufficiunt enim, quæ prius in eos dicta fuere. Illis autem, qui in causa Spiritus sancti falluntur, aliquo modo (prout ipsi verba fecerint,) re aliquantisper excussa respondendum erit. Quorum certe statim vecordiam admireris, quod, cum Filium DEI creaturam esse nolint, ferre tamen queant, spiritum filii nominari creaturam. Ob Verbi enim cum patre unitatem, nolunt filium in numerum creaturarum recenseri, sentiuntque, eum, (quod & verum est,) conditorem, opificemque esse creaturarum. Cur igitur

A ἐμὲ ἀναμιμνησκόμενος γὰρ τῆς διαθέσεως καὶ πάντων τῶν γνησίων, ἔδοξα τότε σὺν ἐμοὶ τότε παρεῖναι. Σπουδὴν μὲν οὖν ἔχαιρον κατέχων τὰ γράμματα· ὡς δὲ τούτοις ἐνέτυχον, ἠρξάμην πάλιν ἀθυμεῖν, διὰ τὸς ἅπαξ με-
λετήσαντας μάχεσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἔγραφες γάρ, ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε, λυπούμενον καὶ αὐτὸς ὡς ἐξελθόντων μέν τινων ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν διὰ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν, φρονούντων δὲ καὶ τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, καὶ λεγόντων αὐτὸ μὴ μόνον
B κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λειτουργῶν πνευμάτων ἓν αὐτὸ εἶναι· καὶ βαθμῷ μόνον αὐτὸ διαφέρειν τῶν Ἀγγέλων· τοῦτο δέ ἐστι πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανοὺς προσποιητὸς μάχη ἀληθὴς δὲ ἀντιλογία, πρὸς τὴν δυσεβῆ πίστιν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι ἀρνούμενοι τὸν υἱόν, ἀρνοῦνται τὸν πατέρα, οὕτως καὶ οὗτοι δυσφημοῦντες εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσφημοῦσιν εἰς τὸν υἱόν· καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη διείλοντο τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντίστασιν· ἐν οἷς μὲν, καὶ τοῦ Λόγου· οἱ δὲ κατὰ τοῦ πνεύματος φρονοῦντες, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν
εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα βλασφημίαν· ταῦτ' οὖν σπουδῶν καὶ πολλὰ λογιζόμενον, ἐν ἀ-
C θυμίᾳ γέγονα, ὅτι πάλιν οὗρε παίζειν ὁ διάβολος ἐν τοῖς ὑποκρινομένοις τὴν μανίαν αὐτοῦ· κρίνας μὲν ἤμην σιωπῶν ἐν τοιούτῳ καιρῷ, διὰ δὲ τὴν πρὸς τῆς ὁσιότητος, ἔνεκά τε τῆς ἐκείνων ἀλλοδοξίας καὶ σατανικῆς προπετείας, δι' ὀλίγων ἔγραψα τὴν ὑπόμνησιν, μόγις καὶ ταῦτα θαρρηθείς· ἵνα μόνον καὶ σὺ προφάσιν ἐκ τούτων λαβὼν, καὶ τὴν πρόσθεσάν σοι σιωπὴν, τὰ λείποντα προθῇς καὶ πλήρης ὁ κατὰ τῆς δυσσεβοῦς αἱρέσεως ἔλεγχος γένηται· τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν σὺν ἀλλότριον καὶ τοῦτο
D ἐνθύμημα· ἅπαξ γὰρ ἀρνούμενοι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἰκότως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ πνεύματος ἀποῦ δυσφημοῦσι. διὸ καὶ οὐ χρὴ πλέον τι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν· ἀρκεῖ γὰρ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα καθ' αὐτῶν· πρὸς δὲ τοὺς ἐκ τοῦ πνεύματος ἀπατηθέντας, τρόπῳ τινὶ, ὡς ἂν αὐτοὶ φαῖεν, προσήκει διερευνῶντας εἰπεῖν· τούτων γὰρ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἄνοιαν, ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντες εἶναι κτίσμα, καλῶς γε τοῦτο φρονοῦντες, πῶς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, κτίσμα κἂν ἀκούσαι ἠνέχοντο· καὶ γὰρ εἰ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ λόγου ἑνότητα, οὐ θέλουσιν εἶναι τῶν γενητῶν αὐτὸν τὸν υἱόν· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, δημιουργὸν αὐτὸν τῶν ποιημάτων φρονοῦντες, διὰ τί τὸ

Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ πρὸς τὸν υἱόν, ἢ αὐτῷ ἔχον ἑνότητα, ᾗ αὐτὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, κτίσμα λέγουσι, καὶ ἠγνόησαν, ὅτι ὥσπερ μὴ διαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, σώζουσι τὸν ἕνα Θεὸν εἶναι, οὕτω διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, οὐκέτι μίαν ἐν Τριάδι θεότητα σώζουσι· χίζοντες αὐτὴν καὶ ἀπομίσγοντες αὐτῇ ἀλλοτρίαν καὶ ἑτερογενῆ φύσιν, καὶ τοῖς κτίσμασι συνεξισοῦντες αὐτήν. τοῦτο δὲ πάλιν, οὐκέτι ἐν δείκνυσιν εἶναι τὴν Τριάδα, ἀλλὰ ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγκεκραμένην αὐτήν, διὰ τὸ ἑτερογενὲς τοῦ πνεύματος, ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπλάσαντο· ποία οὖν αὕτη θεολογία, ἐκ δημιουργίας καὶ κτίσματος συγκειμένη; ἢ γὰρ ἡ Τριὰς ἐστιν, ἀλλὰ Δυάς· καὶ λοιπὸν ἡ κτίσις, εἰς Τριάδα ἐστὶν, ὅπερ οὐκ ἔστι· καὶ πῶς τοῖς μὴ τὴν Τριάδα κτίσμασι, συνατάττουσι τὸ τῆς Τριάδος πνεῦμα; τοῦτο γάρ ἐστι πάλιν διαιρεῖν καὶ διαλύειν τὴν Τριάδα; οὐκοῦν, κακῶς φρονοῦντες περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὕτε περὶ τοῦ υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν· εἰ γὰρ ἐφρόνουν ὀρθῶς περὶ τοῦ Λόγου, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ τοῦ υἱοῦ ἴδιον, ὃ παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· ὅτων οὖν πλανώμενοι, οὐδὲ περὶ τοῦ πνεύματος ὑγιῆ τὴν πίστιν ἔχουσιν· οἱ γὰρ ἀντικείμενοι τῷ πνεύματι, ὡς εἶπεν ὁ μέγας μάρτυς Στέφανος, ἤτοι οὐ τὸν υἱὸν ἀρνοῦνται. τὸν δὲ υἱὸν ἀρνούμενοι, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχουσι· πόθεν τοίνυν ὑμῖν, ὦ ἤτοι τοιαύτης τόλμης ἡ πρόφασις, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον. ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· οἱ μὲν γὰρ Ἀρειανοὶ, τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ λόγου, καὶ τὰ δι' αὐτὴν εἰρημένα μὴ νοήσαντες, ἐξ ὧπερ πρόφασιν λαβόντες εἰς τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, ἠλέγχησαν θεομάχοι καὶ ὡς ἀληθῶς ἀπὸ γῆς καινολογοῦντες· ὑμεῖς δὲ πόθεν ἡπατήθητε; παρὰ τίνων ἀκούσαντες, ἢ τίς ὁ τρόπος τοιαύτης ὑμῖν πλάνης; ἀνέγνωμεν, φασὶν, ἐν τῷ προφήτῃ Ἀμώς· λέγοντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ, στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην· καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς· Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ· ἢ ἔνθεν ἐπιθυμεῦσι τῆς Ἀρειανοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα

A Spiritum sanctum, qui habet eandem unitatem cum filio, quam filius habet cum patre, creaturam dicunt? Neque intelligunt, quod quemadmodum, qui filium dividunt a patre, nequeant tueri, ut unus sit Deus: ita quoque, qui dividunt Spiritum sanctum a Verbo, non possunt servare unam in Trinitate deitatem, cum illam rescindant, eique alienam & diversæ speciei naturam admisceant, & creaturis coæquent: Quæ res ostendit, non unius generis esse Trinitatem, sed eam constare ex duabus B diversisque naturis, ob diversam, (ut ipsi volunt,) Spiritus substantiam. Quale igitur eorum numen ex creatore creaturaque conflatum? Siquidem non jam Trinitas, sed Binitas, atque adeo creatura, in hoc numero reperiatur, si Trinitatem, quod fieri non potest, constituere coneris. Jam qui quæso possunt cum creaturis post Trinitatem conditis, Trinitatis spiritum conjungere? Quid hoc est, nisi denuo discerpere & dissolvere Trinitatem? Ergo, qui male sentiunt de Spiritu sancto, non recte etiam de filio sentiunt. Si enim recte de Verbo Dei sensissent, etiam de Spiritu C sancto recte sensissent, qui a patre procedit, qui filii proprius est, qui a filio discipulis datur, & omnibus, qui in ipsum credunt. Quapropter cum ita errant, fit, ut neque de patre sanam fidem habeant. Qui enim spiritui adversantur, (ut magnus ille martyr Stephanus dixit,) illi etiam filium negantes, ne patrem quidem habent. Unde igitur ista, (heus vos alloquor,) unde, inquam, ista temeritatis occasio, ut Verbum Domini vobis timori non sit? *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non adipiscitur remissionem,* D *neque in hoc seculo, neque in futuro.* Cæteruni Ariani, etsi Dei adventum in carne, & quæ de eo dicta sunt, non intelligant, indeque occasionem suæ hæreseos mutuentur, nihilo tamen minus ob hoc Dei hostium & oppugnatorum vocabulo notati sunt, ut qui revera de terra loquerentur. Sed vos, unde errorem traxistis, aut a quibus tandem ista audiistis, aut quæ ratio modusque vestræ oberrationis? Quoniam, inquiunt, legimus in Prophe-ta Amos, Deum ad istum modum loquentem: *Ecce ego ille, qui stabilio tonitrua, & creo* Amos 4. *spiritum, & annuncio in homines Christum ejus, faciog, auroram & caliginem, & ascendo super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi.* Atque hinc, inquiunt, fit, ut Arianis, Spiritum sanctum creaturam

esse asserentibus, fidem habeamus. Itane, dum, qvod apud Amos est, legitis, id, qvod in Proverbiis est, non legistis? *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua* nunquam puto vos legisse, alioqui, si à vobis lectum esset, Proverbii illius veritatem recte interpretati fuissetis. Sed cum simpliciter invenitis in Scripturis, spiritum dici creaturam, statim existimatis, de Spiritu sancto verba fieri. Atqui in Proverbiis sapientia manifestè de se dicit: *Creavit me*, ibi vos tamen, idque recte, eam interpretationem huic dicto adjungitis, ut sapientiam rerum creatricem, minime numeretis in classe creaturarum. Itidem etiam hic sermo Prophetæ nullas præ se fert notas, ut de Spiritu Sancto mentionem faciat, cum Spiritum nominat. Qvomodo igitur, cum sit tanta diversitas apud sacras literas, in hac voce, spiritus, dictumqve illud posset habere propriam suam & indepravatam sententiam: vos tamen, vel ut vitilitigatores, vel ut a serpente Arianica hæresi morsi, existimatis, apud Amos in his verbis mentionem de Sancto Spiritu fieri, ne vobis memoria sentiendi, Spiritum sanctum esse creaturam, ex animo cadat. Dicite saltem, ubi in Scripturis sanctis reperitis, Spiritum sanctum simpliciter nominari Spiritum, sine additamento DEI, aut Patris, aut a me, hoc est, ex DEO, vel absqve articulo, vel Christi, vel filii, aut ut non adjungatur sanctus, aut paracletus, aut veritatis, hoc est, filii, qvi se ipsum nominat veritatem, ut simpliciter allegata hac voce, spiritus, de Spiritu Sancto hoc dictum suspicemini? Excipiatur ab hac ratione & qvasi regula, cum qvod prius distincte commemoratum est de spiritu, postea simpliciter repetitur: ibi enim ex superioribus præcognoscitur, de qvo spiritu mentio fiat, etiamsi in seqventibus nudum tantummodo spiritus vocabulum sit positum. Aut qvando ad illos fit sermo, qvi jam sciunt, de qvo spiritu intelligendum sit, qvod dicitur. Alioqvi certe sine articulo, τὸ, aut adjectionibus cæterarum notarum, nunqvam spiritus nudi vocabulum trahi potest ad significationem sancti Spiritus, ut apud Paulum ad Galatas: *Hoc solum cupio ex vobis rescisci, ex operibus legis accepistis spiritum, an ex auditione fidei?* utpote qvibus cognitum erat, se eum spiritum accepisse, qvi datur credentibus, & renatis per lavacrum regenerationis. Qvale illud ad Thessalonicenses: *Spiritum nolite extinguere*: qva forma verborum uti voluit, qvia & ipsi sciebāt.

A τὸ ἅγιον· εἶτα τὸ μὲν πρὸς τῷ Ἀμώς, ἀνέγνωτε· τὸ ὃ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐκ ἀνέγνωτε, ἢ ἀνέγνωτε; τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον, τοῦτο μέν, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἑρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἴπητε κτίσμα τὸν λόγον· τὸ ὃ ἐν τῷ προφήτῃ οὐχ ἑρμηνεύετε. ἀλλὰ ἁπλῶς ἀκούοντες Πνεῦμα, ἐνομίσατε, κτίσμα λέγεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καίτοι ἐν μὲν τοῖς παροιμίαις, φανερὸν ἡ σοφία λέγουσά ἐστι τὸ, ἔκτισε· καὶ ὅμως, καλῶς γε ποιοῦντες ἑρμηνεύετε τὸ ῥητὸν, ἵνα μὴ τὴν δημιουργὸν σοφίαν, ἐν τοῖς κτίσμασι συναριθμῆτε· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητὸν, οὐκ ἔχει

B γνώρισμα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀλλ' ἁπλῶς εἴρηται περὶ Πνεύματος· πῶς οὖν καίτοι πλείσης διαφορᾶς ἐν ταῖς γραφαῖς οὔσης περὶ Πνεύματος, ᾗ δυναμένη ἡ ῥητὴ τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἔχειν ὀρθὴν, ὑμεῖς, ὡς φιλονεικοῦντες, ἢ ὡς ὑπὸ δήγματος τοῦ Ἀρειανοῦ ὄφεως βλαβέντες, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρῆσθαι περὶ τοῦ Ἀμὼς νομίζετε· ἵνα μόνον τοῦ Φρονεῖν κτίσμα μὴ ὑπολάθητε εἶπατε γοῦν εἴ πού τῆς θείας γραφῆς εὑρίσκεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρημένον ἁπλῶς Πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι, ἢ τοῦ Θεοῦ, ἢ

C τοῦ πατρὸς, ἢ ὅτι ἐμοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ, ὅ ἐστι περὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ μὴ τοῦ ἄρθρου, ἵνα μὴ ἁπλῶς λέγηται Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα· ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ παράκλητον, ἢ ἀληθείας, ὅ ἐστι, τοῦ υἱοῦ, λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἵνα ἀκούσαντες ἁπλῶς Πνεῦμα ὑπονοήσητε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξηρήθωσαν ὑπὸ τοῦ λόγου νῦν, οἵτινες ἤδη λαβόντες πάλιν ὀνομάζονται. καὶ ὅσοι παθόντες περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὕστερον ὡς ἐν ἀναλήψει, καὶ ὑπομνήσει, καὶ μόνον, λεγομένου τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἀγνοοῦσι, περί τινος ἀκούσαι καὶ μάλιστα, ὅτι καὶ ἄτερ τοῦ ἄρθρου λέγεται· καὶ ὅλως ἄνευ τοῦ ἄρθρου, ἢ τῆς σεσημασμένης προσθήκης, οὐκ ἂν εἴη σημαῖνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οἷά ἐστιν, ἃ γράφει Παῦλος τοῖς Γαλάταις, τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; ποῖον δὲ ἦσαν λαβόντες ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διδόμενον τοῖς πιστεύσι, καὶ ἀναγνωσμένοις διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας· Θεσσαλονικεῦσι ὃ γράφων· τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε· εἰδὼς καὶ αὐτοῖς

2. Thess. 5

ὅπως ἔλαβον, ἔλεγχω, ἵνα μὴ σβέσωσιν ἐξ ἀμε-
λείας τὸ ἐν αὐτοῖς ἀναφθεῖσαν τοῦ Πνεύματος
χάριν· ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Σωτῆ-
ρος ἀνθρωπίνως διὰ τὴν σάρκα, ὃν προσέλα-
βεν, ἐὰν λέγωσιν οἱ Εὐαγγελισταί, Ἰησοῦς ὁ πλή-
ρης πνεύματος ὢν, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου· καὶ τότε, ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύμα-
τος εἰς τὴν ἔρημον, τὸ αὐτὸν ἔχει νοῦν. προ-
εἴρηται γὰρ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βα-
πτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτι-
σθέντος, καὶ προσευχομένου, ἀνεῳχθῆναι τὸν
οὐρανὸν, καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σω- B
ματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ' αὐτόν. καὶ δῆ-
λον ἦν, ὅτι λεγομένου τοῦ Πνεύματος, τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σημαινόμενον. ὅτω μὲν
οὖν, παρ' οἷς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ
ὅταν μόνον τὸ Πνεῦμα λέγηται χωρὶς τῆς
ἐπ' αὐτῷ προσθήκης· οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σημαίνεται· ἔχων μᾶλ-
λον τὸ ἄρθρον· ὑμεῖς δὲ εἴπατε τὸ προσε-
θὲν ὑμῖν, εἰ εὑρήκατέ που τῆς θείας γραφῆς,
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον ἁπλῶς
Πνεῦμα, χωρὶς τῆς προειρημένης ἐπ' αὐτῷ C
προσθήκης, καὶ πλείω τῆς παρατηρήσεως
ἧς γε ἐμνημονεύσαμεν. ἀλλ' οὐκ ἂν εἰποῖ-
τε. οὐ γὰρ εὑρήσετε γεγραμμένον. ἀλλ' ἐν
μὲν τῇ γενέσει γέγραπται, καὶ Πνεῦμα
Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. καὶ
μετ' ὀλίγα, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου
ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐ-
τοὺς σάρκας. ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς, λέγει
Μωσῆς πρὸς τὸν τοῦ Ναυῆ, μὴ ζηλοῖς σὺ ἐμέ·
καί τις ἂν δῷ λαὸν Κυρίῳ προφήτας, ὅταν
δῷ Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς. καὶ
ἐν τοῖς κριταῖς, ἐπὶ μὲν Γοθονιὴλ, καὶ ἐγέ- D
νετο ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου καὶ ἔκρινε τὸν
Ἰσραήλ. καὶ πάλιν· καὶ ἐγένετο ἐπὶ Ἰεφθάε
Πνεῦμα Κυρίου. περὶ δὲ Σαμψών, ἡδρύνθη,
φησὶ, τὸ παιδάριον καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν Κύ-
ριος· καὶ ἤρξατο Πνεῦμα Κυρίου συνεκπο-
ρεύεσθαι αὐτῷ, ὡς ἤλατο ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυ-
ρίου. καὶ ὁμοῦ Δαβὶδ, ψάλλει· τὸ Πνεῦμά σου
τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ πάλιν
ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ψαλ-
μῷ λέγει. καὶ τὸ Πνεῦμά σου, τὸ ἀγαθὸν ὁδη-
γήσει με ἐν τῇ εὐθείᾳ, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου,
Κύριε· ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, Πνεῦμα
Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· ἐλέγετο
δὲ περὶ τούτου, καὶ τέκνα ἀποστάτου. τάδε λέ-
γει Κύριος· ἐποιήσατε βουλὴν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας, καὶ οὐ διὰ τοῦ Πνεύμα-

A quem ſpiritum accepiſſent : ſcilicet, ne ſpiritum, qui gratiam in ipſis accendebat, extingverent. In Evangeliis vero Evangeliſtæ loqvantur humano more de Salvatore ob carnem, quam aſſumpſit, *Jeſus autem plenus ſpiritu, reverſus eſt a Jordane*, aut illud: *Jeſus abductus eſt a ſpiritu in deſertum:* Eandem rationem iſta dicta in ſe continent. Siqvidem prædictum fuit a Luca: *Contingit autem, dum baptizaretur univerſus populus, Jeſusque baptizatus eſſet & oraret, aperiri cœlum, & deſcendere Spiritum ſanctum corporali ſpecie inſtar columbæ ſuper eum.* Unde liquet, cum ſpiritum poſtea ſimpliciter dicit, Evangeliſtam hoc de Spiritu Sancto intelligere. Ita apud qvos eſt Spiritus ſanctus, cum illis nude dicitur de ſpiritu ſine additamento DEI aut alterius notæ, ambiguum illis eſſe non poteſt, qvin Spiritus Sanctus intelligendus ſit, maxime ſi adſit articulus τὸ. Dicite autem mihi, quemadmodum ante a vobis poſtulatum fuit, an uſpiam legeritis in ſacris literis, Spiritum Sanctum ſimpliciter nominari ſpiritum, ſine additamento eorum titulorum, & absque ea obſervatione, cujus ſupra meminimus? Verum mihi hoc nunqvam dixeritis: utpote qvod nusqvam ſcriptum reperiri poſſit. Sed contra in Geneſi ſcriptum eſt: *Et Spiritus DEI ferebatur ſuper aquas*, ac paulo poſt: *Non manebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, eo qvod ipſi carnes ſint.* In Numeris item Moſes dicit ad Jeſum, filium Nave. *Ne tu me æmuleris*, & qvidam ita: *Cum dederit Dominus Spiritum ſuum ſuper eos.* Et in Judicum libris de Othoniele: *Et factus eſt Spiritus ſanctus ſuper eum, & judicavit Iſrael.* Atqve itidem: *Et factus eſt Spiritus Domini ſuper Jepthe.* Similiter qvoque de Samſone: *In virum puer adultus eſt, & benedixit ei Dominus, & incepit ſpiritus Domini cum illo ambulare, Et inſiluit in eum Spiritus Domini.* David qvoqve ita canit: *Et ſpiritum tuum ſanctum ne auferas a me.* Rurſumque in centeſimo qvadrageſimo ſecundo Pſalmo: *Spiritus tuus bonus deducet me in via recta, propter nomen tuum, Domine.* In Eſaia qvoque ſcriptum eſt: *Spiritus Domini ſuper me, propterea unxit me.* Quin & ſuperius ita habetur: *Væ vobis, filii deſertores, hæc dicit Dominus, feciſtis conſilium, ſed non per me: & fœdera, & non per*

Matth. 4.
Luc. 4.
Geneſ. 1.
Geneſ. 6.
Num. 11.
Jud. 11.
Ibidem.
Pſalm. 51.
Pſalm. 143.
Eſa. 61.
Eſa. 30.

spiritum meum, ut peccato peccatum adda-
Ibidem. *tis.* Ac rursum: *Audite hæc, num ab initio in occulto locutus sum vobis? cùm fieret, illic eram, & nunc Dominus emisit me, & spi-*
Ibidem. *ritus ejus:* Paulo pòst ita dicit: *Hoc meum cum illis pactum, dixit Dominus, spiritus meus est super te.* Et rursum in sequentibus in-
Ibidem. fert: *Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus servavit eos, eo quod illos diligeret, & parceret ipsis. Ipse redemit eos, & exaltavit illos per omnes dies seculi: sed ipsi immorigeri fuere, & exacerbaverunt Spiritum Sanctum, & versus est eis in inimicitiam.*
Ezech. 11. Ezechielis itidem hæc verba sunt: *Sustulit me Spiritus, & duxit me in terram Chaldæorum, in captivitatem, in visione, in*
Dan. 13. *Spiritu Dei.* In Daniel autem: *Excitavit Deus Spiritum sancti pueri junioris, cui nomen Daniel, & exclamavit voce magna: Purus sum ego à sanguine istius.* Et Michæas
Mich. 2. ait: *Domus Jacob exacerbavit Spiritum Domini.* Et per Joelem DEUS loquitur:
Joel. 2. *Et eveniet postea, effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Per Zachariam autem: *Hæc*, inquit, *Dei vox est loquentis: verumtamen sermones meos, & instituta mea non recipitis, quæcunque ego præcipio servis meis, Prophetis.* Et cum objurgat Propheta populum, post nonnulla interjecta hæc dicit: *Cor suum reddiderunt contumax, ut non audirent legem meam. Et sermones suos emisit Dominus omnipotens in spiritu suo, in manibus Prophetarum priorum:* Et hæc quidem pauca collecta è priscis allegavimus: vos autem invicem consulite Evangelia, & quæ ab Apostolis scripta sunt, & audietis etiam ibi, cum plurimum variet significatio hujus vocabuli, spiritus peculiari & eximio quodam modo Spiritum Sanctum non simpliciter spiritum, sed cum appendice & epitheto, qualia ante diximus, nominari. Dominus igitur, cum humanitus baptizaretur, ob carnem, quam gestabat, dicitur super eum Spiritus Sanctus descendisse, quem,
Joan. 20. *Joan. 15.* cum daret discipulis, locutus est: *Accipite Spiritum Sanctum, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia.* Ac paulo post de eodem loquens: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a patre procedit, ille testificabitur de me.* Et rursum: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus pa-*

Α τὸς μὲ προφῆναι ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίαις· καὶ πάλιν· ἀκούσατε πάντα ταῦτα, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα ὑμῖν· ὅτε ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτὸ· μετ' ὀλίγα ὧν ἔτω φησί· καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε Κύριος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμόν ἐστιν ὃ ἐπὶ σοί· καὶ αὖθις ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπιφέρει λέγων· ὁ πρέσβυς, οὐδὲ Ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς, καὶ φείδεσθαι αὐτῶν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς, καὶ ὕψωσεν αὐτοὺς, πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· αὐτοὶ
Β δὲ ἠπειθήσαν· καὶ παρώξυναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν· καὶ ὁ Ἐζεκιὴλ ὧδε λέγει· καὶ ἀνέλαβέ με Πνεῦμα, καὶ ἤγαγέ με εἰς τὴν Χαλδαίων εἰς αἰχμαλωσίαν, ἐν ὁράσει, ἐν πνεύματι Θεοῦ· ἐν δὲ τῷ Δανιὴλ, ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παιδαρίου νεωτέρου, ᾧ ὄνομα Δανιὴλ, καὶ ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ· καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς· καὶ ὁ μὲν Μιχαίας φησίν· οἶκος Ἰακὼβ παρώξυνε πνεῦμα Κυρίου· καὶ διὰ τοῦ Ἰωὴλ ὁ Θεός φησι· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. διὰ
C τοῦ Ζαχαρίου πάλιν, Θεοῦ φωνή ἐστι, λέγοντος· πλὴν τοὺς λόγους μου, καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι τοῖς δούλοις μου, τοῖς προφήταις. ὅτε καὶ αἰτιώμενος ὁ προφήτης τὸν λαὸν, μετ' ὀλίγα ἔλεγε, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου. καὶ τοὺς λόγους σου ἐξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναλέξαντες, εἰρήκαμεν ὀλίγα. ἐρωτήσατε δὲ καὶ ὑμεῖς καὶ τὸ Εὐαγγελίων, ὧν ἔγραψαν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἀκούσεσθε
D πῶς κἀκεῖ πλείστης ὅσης διαφορᾶς πνευμάτων, καὶ ἐξαίρετον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἁπλῶς πνεῦμα, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, ἧς εἴπομεν, ὀνομάζεται· ὁ μὲν οὖν Κύριος ἁπλῶς, καθὰ πρόσθεν, ἀνθρωπικῶς ἐβαπτίζετο, διὰ δὲ τῆς ἐφόρει σάρκα, λέγεται καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο διδοὺς μὲν τοῖς μαθηταῖς, ἔλεγε· λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς ὁ προφήτης, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ μεθ' ὀλίγα πάλιν τοῦ αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. καὶ πάλιν· ὑμεῖς γάρ ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πα-

πρὸς ὑμᾶς τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα, εἰ δὲ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. καὶ τὴν μὲν πᾶσαν θεολογίαν καὶ τὴν ἡμῶν τελείωσιν, ἐν ᾗ σωθῆναι ἡμᾶς ἐαυτῷ· καὶ δὲ ἑαυτὸν τῷ πατρὶ ἐν τούτῳ συμπληρῶν, παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς, πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἐπαγγειλάμενος δὲ αὐτοῖς αὐτὸ πέμψειν, παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι. καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσε τὸν οἶκον ὅλον, οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· καὶ ἐκάθισαν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς· ἔνθεν μὲν οὖν καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων, ἐδίδοτο τοῖς ἀναγιγνωσκομένοις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀγαβος δέ τις, προεφήτευσεν ἐν τούτῳ λέγων· τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ δὲ Παῦλος, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν προεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. τότε Εὐνίκης βαπτισθέντος, ἥρπασε πνεῦμα Κυρίου τὸν Φίλιππον· καὶ Πέτρος, ἔγραψε, νομίζομεν τὸ τέλος τῆς πίστεως, σωτηρίαν ψυχῶν. περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐραυνῶντες εἰς τίνα, ἢ ποῖον καιρὸν, ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐπέστειλεν, ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν· καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν· ὁ δὲ Παῦλος γράφει Ῥωμαίοις μὲν, ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· ὁ ἐγείρας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. Κορινθίοις δὲ, τὸ γὰρ πνεῦμα, πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ

A *tris vestri, qui loquitur in vobis.* Et paulo post: *Si vero in spiritu Dei ejicio dæmonia, ergo pervenit ad nos regnum Dei.* Denique omnem colendi Numinis rationem, & nostri initiationem, in qua nos sibi copulavit, & per se Patri, in Spiritu Sancto absolvens & adimplens, præcepit discipulis: *Profecti, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Et cum eundem promitteret, præcepit eis, ne ab Hierosolymis decederent, & post paucos dies: *Dum complerentur dies Pentecostes, erant omnes simul in eodem loco, & factus est subito e cœlo sonus, tanquam rapidioris & violentioris spiritus, & implevit domum, ubi sedebant, & apparuerunt illis dispartita lingua instar ignis, sederuntque super unumquemque eorum, & repleti sunt omnes Spiritu Sancto, & cœperunt loqui aliis atque aliis linguis, quemadmodum τὸ πνεῦμα,* hoc est, *Spiritus ille dabat eloqui illis.* Inde per impositionem manus Apostolorum, Spiritus Sanctus dabatur renatis. Agabus qvoque in Spiritu prophetavit: *Hoc,* inquiens, *dicit Spiritus Sanctus.* Item Paulus: *In quo vos Spiritus Sanctus Episcopos constituit, ut pascere-tis Ecclesiam DEI, quam acquisivit sibi per proprium sanguinem.* Et Eunucho baptizato, *rapuit Philippum Spiritus Domini.* Petrus quoque scripsit: *Referentes stipendium fidei vestræ, salutem animarum, de qua salute inquisiverunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de gratia in vos collata prophetaverunt, indagantes, quali aut quo tempore manifestabit illis spiritus Christi, testimonium perhibens de passionibus Christi,* & paulo post de gloria ejusdem. Et Ioannes in Epistola sua scripsit: *In hoc cognoscimus, quod in eo manemus, &* D *ipse in nobis, eo quod ex spiritu suo dedit nobis.* Paulus item ad Romanos in hæc verba: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: qui autem Spiritum Christi non habet, ille ejus non est. Si autem Christus in vobis, corpus qvidem propter peccatum mortuum est, spiritus autem vivit per justitiam. Si autem spiritus ejus, qui excitavit Christum e mortuis, habitat in vobis, is, qui excitavit Jesum Christum e mortuis, vivificabit, & mortalia corpora vestra per spiritum inhabitantem in vobis.* Ad Corinthios item: *Nam spiritus ille omnia scrutatur, etiam profunda DEI. Qvis enim novit ea, qvæ sunt hominis, nisi spiritus*

Mart. 28.

Actor. 2.

Actor. 10.

Actor. 21.

Actor. 8.

1. Joan. 5.

Rom. 8.

1. Cor. 2.

hominis, qui est in eo? ita quoque, quæ DEI sunt, nullus cognoscit, nisi Spiritus DEI. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum, qui ex DEO est, ut sciamus ea, quæ a Deo nobis donata sunt. Et paulo
Ibidem. pòst: *Nescitis, quoniam templum DEI estis vos, & spiritus DEI habitat in vobis.* Et rursus: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Idem rursus: *Omnia ista operatur unus & idem ille spiritus, dividens unicuique pe-*
1. Cor. 3. *culiaria, prout vult.* Et rursum: *Dominus autem spiritus est, ubi porro spiritus Do-*
Galat. 3. *mini, ibi libertas.* Jam mihi videte, quomodo & Galatis scribit: *Ut*, inquit, *benedictio Abrahæ fiat in Christo Jesu, ut promissionem spiritus illius capiamus per fi-*
Gal. 4. *dem.* Et iterum: *Quoniam autem estis filii, ideo emisit Deus spiritum filii sui in cordibus vestris, clamantem, Abba pater: Quapropter non amplius servus es, sed filius, si vero filius, jam hæres Dei per Christum.* Ejusdem ad Ephesios hæc verba sunt:
Ephes. 4. *Et ne DEI Spiritum sanctum contristetis; in quo consignati estis in diem redemptionis.*
Ibidem. Iterum idem ille: *Studentes servare unitatem illius spiritus in vinculo pacis.*
Phil. 1. Ad Philippenses vero libere dicit: *Quid enim, si vel quovis modo aut per occasionem, aut per veritatem Christus prædicetur, ob hoc ipsum gaudeo, atque adeo gaudebo: Scio enim, quod hoc eveniet mihi ad salutem, per vestras preces, & suggestionem Spiritus Jesu Christi pro cordis mei expectatione & spe mea, quod in nullo pudefiam.* Rursumque alibi: *Nos sumus ipsa circumcisio, qui spiritu servimus, & gloriamur in Christo Jesu.* Et Thessalonicensibus contestatus est: *Ergo qui vilipendit,*
1. Thess. 4. *non hominem vilipendit, sed DEUM, qui dedit Spiritum sanctum vobis.* Et apud
Hebr. 10. Hebræos: *Significante Spiritu Sancto, nondum manifestatur via sanctorum, adhuc primo tabernaculo retinente suum statum.*
Hebr. 10. Et rursus: *Quanto putatis tetriore dignus habebitur supplicio, qui filium Dei conculcarit, & sanguinem testamenti communem putaverit, in quo sanctificatus est, & spiritum gratiæ contumeliose tractaverit?* Et rursus: *Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vituli aspersus immundos sanctificat, quod attinet ad puritatem carnis,*

A ἀνθρώπου τὸ ἐν ἀυτῷ ἔτω καὶ τὰ τῦ Θεῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τῦ Θεῦ· ἡμεῖς δὲ ὐ τὸ πνεῦμα τῦ κόσμου ἐλάβομεν· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐκ τῦ Θεῦ, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τῦ Θεῦ χαρισθέντα ἡμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα, οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα Θεῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. καὶ πάλιν· ἀλλ' ἐπελύσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τῦ Κυρίυ ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ, & ἐν τῷ πνεύματι Θεῦ ἡμῶν. καὶ πάλιν, πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ, τὸ ἓν καὶ
B τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἑνάστῳ ἰδία, καθὼς βούλεται· καὶ πάλιν, ὁ δὲ Κύριός ἐστιν τὸ πνεῦμά ἐστιν· ὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίυ, ἐκεῖ ἐλευθερία· ὁρᾶτε πῶς καὶ Γαλάταις γράφει, λέγων· ἵνα ἡ εὐλογία τῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησῦ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως. καὶ πάλιν· ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τῦ υἱῦ αὐτῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον, Ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὥστε,
C οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεῦ διὰ Χριστῦ. τοῖς δὲ Ἐφεσίοις ἔτως ἔλεγε· καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῦ Θεῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. καὶ πάλιν· σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τῦ πνεύματος, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης· πρὸς δὲ Φιλιππησίους ἐπαρρησιάζετο γράφων· τί δὲ ὅτι παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τύτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι· οἶδα γὰρ, ὅτι μοι τῦτο ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τῦ πνεύματος Ἰησῦ Χριστῦ κατὰ τὴν
D ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι. καὶ πάλιν, ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομὴ, οἱ πνεύματι Θεῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησῦ. καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ διαμαρτύρεται· τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν, τὸν διδόντα τὸ πνεῦμα αὐτῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. καὶ πρὸς Ἑβραίους δὲ οὕτω, δηλοῦντος τῦ πνεύματος τῦ ἁγίου μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν. καὶ πάλιν· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τῦ Θεῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῦ διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. πάλιν εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων· καὶ ῥοδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τὸς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῦ σαρκὸς καθαρό-

καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαρίσει τὴν συνείδησιν ἡμῶν, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων; καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δὲ καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀποκτενεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. ἰδὲ πῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ γραφῇ γνωρίζεται· τί τοίνυν ὑμεῖς τοιοῦτον ἐν τῷ προφήτῃ ἐθεωρήσατε; ἢδὲ γὰρ οὐκ ἂν τὸ ἄρθρον ἔχῃ τὸ πρὸ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν πνεῦμα, ἵνα κἂν προφασιν ἔχητε· ἀλλ' ἁπλῶς ἐτολμήσατε τρόπους ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν, καὶ εἰπεῖν τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι πνεῦμα αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καί τοι δυνάμενοι μαθεῖν καὶ παρὰ φιλολόγων ἀνδρῶν, πολλὰ διαφορὰς πνευμάτων. λέγεται γὰρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα· ὡς ψάλλει Δαβίδ, νυκτὸς μοι τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν καὶ ἤρχαλλε τὸ πνεῦμά μου· ὁ δὲ Βαρὺχ ἐκόμενος φησι, ψυχὴ ἐν στενοῖς καὶ πνεῦμα ἀκηδιῶν, ἐκέκραγε πρὸς σέ· καὶ ἐν μιᾷ τῇ ᾠδῇ τῶν τριῶν παίδων, εὐλογεῖτε πνεύματα, καὶ ψυχαὶ δικαίων τὸν Κύριον· ὁ δὲ Ἀπόστολος γράφει, αὐτὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ· εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· καὶ πάλιν· οἴδεις οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ· ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ εὐχόμενος, λέγει· ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη· λέγεται δὲ καὶ ἀνέμων πνεύματα, ὅτως ἐν μὲν τῇ Γενέσει, καὶ ἐπήγαγε ὁ Θεὸς πνεῦμα ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐκόπασε τὸ ὕδωρ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωνᾶ, καὶ ἐξήγειρε Κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν· καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε τοῦ συντριβῆναι· καὶ ἐν μιᾷ τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ γέγραπται, εἶπε. καὶ ἦλθε πνεῦμα καταιγίδος καὶ ὑψώθη τὰ κύματα αὐτῆς· ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ· αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι· πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἐζεκιήλ, ὅπου θρόνος ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, ἐν ὕδατι πολλῷ ἠγόν σε οἱ κωπηλάται σου· τὸ πνεῦμα σου νότου σωστερίψει σε. ἐντυχάνοντες οὖν καὶ ὑμεῖς ταῖς θείαις γραφαῖς, εὑρήσετε λεγόμενον πνεῦμα καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τοῖς θείοις λόγοις νοοῦ-

A *quanto magis sanguinis Christi, qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo, purificabit conscientiam vestram ab operibus mortuis?* Idem ad Thessalonicenses: *Et tunc revelabitur iniquus ille, quem Dominus Jesus tollet spiritu oris sui, & destruet præsentia adventus sui.* Ecce quomodo Spiritus sanctus in universa scriptura certis notis describitur. Qui igitur fit, ut vos tale quid in Prophetis conspiciatis? siquidem πνεῦμα illud, hoc est, spiritus apud Prophetam, ne articulum quidem τὸ sibi adjunctum habet, ut vel inde occasiones captaretis. 1. Thess. 2.

B Vos tamen temere vobis figuras comminiscimini, & asseritis, spiritum, qui dicitur creari, Spiritum sanctum esse, cum tamen ex eruditis hominibus differentiam spirituum liceat cognoscere. Siquidem dicitur & hominis spiritus, quemadmodum a Davide canitur: *Nocte cum corde meo meditabar, & tumultuabatur spiritus meus.* Baruch autem in precibus suis ait: *Anima in angustiis & spiritus mœroris clamavit ad te.* Et in oda trium puerorum: *Benedicite spiritus & animæ justorum Domino.* Bar. 2. Esa. 3.

C Apostolus idem scribit: *Ipse spiritus attestatur spiritui nostro, quod simus filii DEI, & hæredes.* Et rursum: *Nullus novit, quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui habitat in eo.* Et in Epistola ad Thessalonicenses bene precatur, dicens: *Integer spiritus vester, & anima & corpus inculpabiliter in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur.* Quin & ventus spiritus dicitur, ad istum modum in Genesi: *Et excitavit Dominus spiritum in terra, & cessavit aqua.* In Jona itidem: *Excitavit Dominus spiritum in mari, & factum est mare procellosum, & in periculo erat navis, ne quassaretur:* Et in centesimo sexto Psalmo scriptum est: Rom. 8. Ibidem. 1. Thess. 5. Genes. 8. Jona 1.

D *Dixit, venit spiritus turbinis: & exaltatæ sunt undæ ejus.* Et in 148. Psalmo: *Laudate Dominum ex terra, dracones, & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus, procellæ, qui facitis verbum ejus.* Et in Ezechielis lamentatione sexagesima secunda. *In corde maris, in aqua multa duxerunt te remiges tui, spiritus Austri contrivit te.* Vos quoque, si sacras literas evolveritis, invenietis spiritus vocabulum in hoc usurpari, ut & mentem verborum significet, Psalm. 106. Psalm. 148. Ezech. 62.

2. Cor. 3. Paulo ita ſcribente: *Qui idoneos nos fecit* A γράφοντος τοῦ Παύλου, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος· τὸ μὲν γὰρ γράμμα, ἀποκτείνει· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωοποιεῖ· τὸ μὲν γὰρ ῥητὸν, γράμματι κεχάραται, ὁ δὲ νοῦς ὁ ἐν αὐτῷ, πνεῦμα λέγεται· ἔστι γὰρ καὶ νόμος, πνευματικός ἐστιν. ὡς πάλιν εἴρηκε, μὴ δουλεύωμεν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος· καὶ αὐτὸς μὲν εὐχαριστῶν, ἔλεγεν· ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοΐ, δουλεύω νόμῳ Θεοῦ· τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας· ὅθεν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας· ὁ δὲ Φίλιππος τὸ Εὐνοῦχον, ἀπὸ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα θέλων μεταφέρειν, ἔλεγεν· ἄρα γε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις; τοιοῦτον ἐχρῆν μαρτυρεῖται· ὁ παῖς Χαλέβ, ὅτι ἐγένετο πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι. εἰσάξω αὐτὸν εἰς τὴν γῆν, εἰς ἣν ἐκλήθη ἐκεῖ· ἄλλη γὰρ διανοία ὧδε τὰ ἐκείνων αὐτὸς λαλήσας, εὐάρεστος Θεῷ γέγονε· τοιαύτην ἔχειν προέτρεψεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν καρδίαν διὰ Ἰεζεκιὴλ λέγων, ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν· τούτων τοίνυν ὄντων, καὶ τοσαύτης διαφορᾶς περὶ τὰ πνεύματα· ἀνωμυμφίης, ἐλαττίους ἂν εἴητε, εἰ περὶ πλειόνων πνευμάτων ἀκούοντες, περὶ ἑνὸς τῶν προφερημένων ἐφρονεῖτε· οἷον ἦν, ὅπερ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, συνεφώνησεν Ἀραὰμ πρὸς Ἐφραίμ. καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὃν τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλον ὑπὸ πνεύματος σαλεύθη. τοιοῦτο δὲ ἦν καὶ τὸ, ἐξήγειρε Κύριος πνεῦμα μέγα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, διὰ τὸν Ἰωνᾶν. ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα, ὡς ἐπὶ Ἠλιοῦ καὶ τοῦ Ἀχαάβ· ὡς γέγραπται, καὶ ἐγένετο ἕως· ὧδε καὶ ὁ οὐρανὸς συνεσκότασεν ἐν νεφέλαις, καὶ πνεύματι· ἀλλ' ἐπείπερ Χριστὸς φησι μνημονεύει τὸ λόγιον, ἀκολούθως καὶ τὸ λεγόμενον πνεῦμα οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεωρήσατε· τὸ δὲ διαιρεῖν αὐτὸ τῇ φύσει, καὶ ἀποξενίζειν αὐτὸ ἀπὸ Θεοῦ, πῶς κατενοήσατε; ὅτι τὲ μὲν Χριστὸν, λέγετε μὴ εἶναι κτίσμα· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, κτίσμα λέγετε· καὶ ἄτοπόν ἐστι τὰ ἀνόμοια τῇ φύσει συνονομάζειν, καὶ συνδοξάζειν· ποία γὰρ κοινωνία, ἢ ποία ὁμοιότης τῷ κτίσματι πρὸς τὸν κτίσην; ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καὶ τῷ ἰῷ συναριθμεῖν καὶ συνάπτειν τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα κτίσματα· ἤρκει μὲν οὖν καὶ πνεύματος ἀνέμων νοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὥσπερ εἴρηται· ἐπειδὴ δὲ προφασίζεσθε τὴν ἐν τῷ ῥητῷ

Rom. 8. Idem inter gratias agendas inquit: *Igitur ego mente quidem ſervio legi Dei, carne autem legi peccati: nulla ergo condemnatio iis, qui in Chriſto Jeſu ſunt: Lex enim ſpiritus vitæ, quæ in Chriſto eſt, liberavit me a lege peccati.* Philippus vero volens Eunuchum a litera ad ſpiritum convertere, *Intelligis*, B inquit, *quæ legis?* tale quid & Chaleb habuiſſe in Numeris conteſtatum eſt, Deo ita

Num. 13. loquente: *Puer autem meus Chaleb, quoniam alterius ſpiritus fuit, & ſecutus eſt me illuc in terram, in quam vocatus eſt, introducam, quoniam alia, quam illi, mente locutus erat, placuit Deo.* Tale cor ſive mentem voluit Deus populum habere, per Eſaiam dicens: *Facite vobis cor novum, & ſpiritum novum.* Cum igitur res ad iſtum modum ſe habeat, & tanta ſit diverſitas ſignificationis in hoc vocabulo, ſpiritus, meliores eſſetis, ſi audientes de ſpiritu creato mentionem fieri, id exiſtimetis ad aliquem ex

Eſ. 28. ſpiritibus jam dictis pertinere. Quale eſt, quod in Eſaia ſcriptum eſt: *Conſenſit Aram cum Ephraim, & obſtupuit anima ejus: & anima populi illius, quemadmodum lignum, quod in ſylua a ſpiritu concutitur.* Tale ſiquidem eſt & illud: *Excita-*

Jonæ 1. *vit Dominus Spiritum in mari propter Jonam.* Sequitur enim poſt tonitru ventorum ſpiritus, ſicuti de pluvia ſuper Achab ſcriptum eſt: *Et factum eſt, donec &c. Et cœlum obtenebratum eſt in nubibus & ſpiritu.* Cæterum, quia de Chriſto mentionem facit illud elogium, recte vos ſpiritum, de quo mentio ibi ſit, non alium, quam Spiritum ſanctum eſſe obſervaſtis: ſed eum natura diſtingvere & alienare a filio, unde quæſo didiciſtis? cum Chriſtum quidem dicatis creaturam non eſſe, ſed Spiritum ſanctum eſſe? Abſurdum eſt, res diverſas natura, uno nomine appellare, unaque conglorificare. Quæ enim communio, aut quæ ſimilitudo creatori cum creatura? Quid jam reſtat, niſi ut cum filio in eodem ſenſu & claſſe conſtitutis ea, quæ a filio ſunt condita? Rectum igitur erat de ſpiritu ventorum intelligere illud ſcripti, de quo jam diximus. Verum quia in hoc dicto mentionem

πρὸς τὸ Χριστὸ μνήμιον, ἀναγκαῖον ἰδεῖν ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον· μὴ ἄρα καὶ περὶ τοῦ λεγομένου κτίσεως πνεύματος, οἰκειότερον εὑρωμεν τῇ διάνοιαν· τί τοίνυν ἐστὶ τὸ ἀπαγγέλλειν εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἢ τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ ἴσον εἶναι τούτῳ φάναι; τὸ ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εμμανουήλ· καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ γέγραπται· τῆς ὃ ἐν σαρκὶ παρουσίας ἀπαγγελλομένης περὶ τοῦ λόγου, ποῖον χρὴ Πνεῦμα κτιζόμενον νοεῖν· εἰ μὴ τὸ ἀνακτιζόμενον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀνακαινιζόμενον πνεῦμα. τοῦτο γὰρ καὶ διὰ Ἐζεκιὴλ ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο λέγων· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινήν· καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν· καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην. καὶ τὸ Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν· ποτε δὴ τοῦτο πεπλήρωται, εἰ μὴ ὅτε παραγενόμενος Κύριος, ἀνεκαίνισε τὰ πάντα τῇ χάριτι; ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ, διαφορὰ τῶν πνευμάτων δείκνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ὑμῶν, ἀνακαινιζόμενόν ἐστι· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἁπλῶς Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτοῦ φησιν εἶναι ὁ Θεὸς, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἡμῶν ἀνακαινίζεται· ὡς καὶ ὁ ψάλλων ἐν τῷ ἑκατοστῷ καὶ τεταρτῳ ψαλμῷ, λέγει, ἀντανελεῖς τὸ Πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· εἰ ὃ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἀνακαινιζόμεθα, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐστὶ τὸ νῦν λεγόμενον πνεῦμα κτίζεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον· καὶ εἰπὲ διὰ τὸ πάντα ῥᾳδίως διὰ τοῦ λόγου φρονεῖτε καλῶς μὴ εἶναι κτίσμα τὸν υἱόν, πῶς βλάσφημόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου τελειοῖ καὶ ἀνακαινίζει· εἰ διὰ τὸ γεγράφθαι ἁπλῶς πνεῦμα κτίσεως, ἀνεπλάσαντο ἑαυτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πειθήναι λοιπὸν ὀφείλουσιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστι κτιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερόν ἐστι τὸ ἐν αὐτῷ ἀνακαινιζόμενον· ὡσὶ δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ᾔσχετο ψάλλων, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· ὧδε μὲν γὰρ λέγεται κτίζειν πρότερον δὲ ἔπλασεν, ὡς ὁ Ζαχαρίας φησὶν, ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν· καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ·

A de Christo habitam ad calumniam vertitis, necessarium est, ut acriter inspiciamus verba, num de spiritu, qui creari dicitur, convenientiorem aliquam invenire poterimus sententiam. Quid igitur est aliud annunciare inter homines CHRISTUM ejus, nisi eum fieri hominem? quod & simile dictum est cum istis verbis: *Ecce in utero Virgo habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel*, & quæcunque alia de ejus adventu scripta sunt. Verum quia de Verbi adventu in carnem sermo habetur, quem hic spiritum creatum intelligere possumus, nisi eum, qui in hominibus reformatur ac renovatur? Siquidem per Ezechielem promisit DEUS: *Et dabo vobis*, inquit, *cor novum, & spiritum novum dabo vobis, & auferam lapideum cor ex carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum dabo in vos.* Quando hoc impletum est, nisi cum adveniens Dominus omnia gratia sua renovavit: En tibi in hoc ipso dicto differentia spirituum declaratur, & spiritus ille noster est, qui renovatur. E diverso Spiritum sanctum non ita nude spiritum vocat, sed suum eum spiritum esse dicit DEUS, in quo, quæ nostra sunt, renovantur. Quemadmodum Psaltes ille centesimo quarta Psalmo dicit: *Auferes, spiritum eorum, & deficient: & in pulverem suum revertentur: Emittes spiritum tuum, creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Si igitur eo spiritu renovamur, certe ille, qui creari dicitur, non Spiritus sanctus, sed noster intelligendus est. Quod si ideo (quia per Verbum condita sunt omnia) recte sentitis, filium creaturam non esse, qui, quæso, blasphemum non erit, dicere, Spiritum sanctum creaturam esse, in quo omnia Pater per Verbum suum, perficit ac renovat? Et quia scriptum est simpliciter spiritum creari, ex eo sibi finxerunt Spiritum sanctum esse, qui creatur. Rectum igitur est, ut credant, non ipsum Spiritum sanctum creari, sed nostrum, qui in Spiritu sancto renovatur. De quo & David in Psalmis inter vota sua canit: *Cor mundum crea in me, DEUS, & Spiritum rectum innova in visceribus meis.* Hic enim dicitur creare, antea vero fingebat, ut Zacharias ait, *extendens cœlum, & fundamento stabiliens terram, & fingens spiritum hominis in ipso.*

Esa. 9.

Ezech. 36.

Psal. 104.

Psal. 50.

Zach. 12.

Quod enim prius creaverat, illud collapsum iterum creat, ipse in creatura consistens. *Verbum enim caro factum est:* Ut, (quemadmodum Apostolus dixit,) duo conderet in unum hominem, qui secundum DEUM vocatus est in justitia & sanctitate veritatis, non quod alius creatus sit, diversus ab illo homine, qui primum secundum imaginem DEI factus erat. Paulus hæc loquitur, sed quod juberet, ut mentem, quæ in Christo condita, & renovata erat, recuperaremus, quod ipsum denuo per Ezechielem de-
Ezech. 18. clarat, ita dicentem: *Facite vobis ipsis cor novum & spiritum novum.* Et cur est, quod moritur domus Israel? *Nolo mortem morientis, dicit Dominus Adonai.* Cum igitur illud de creato spiritu talem habeat intellectum, congrue intelligeretur ita firmamentum, tonitru, & fidelem sermonem, inconcussam legem spiritu creari. Hujus tonitrui ministros, Jacobum, & Joannem esse cupiens Dominus, appellavit eos *boanerges,*
Marc. 3. hoc est, *filii tonitrui.* Joannes certe e
Joan. 1. cœlo clamat: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud DEUM, & DEUS erat Verbum:* Antea enim lex umbram habebat futurorum bonorum, verum cum Christus hominibus jam adesse prædicaretur: *Ego*, inquiens, *adsum, qui loquor*, ut a Paulo refertur, tamen ejus vox terram concussit, quod antea promiserat: *Iterum semel concutiam, non solum terram, sed & cœlum.* Illud porro verbum *semel*, significat in rebus concussis transmutationem futuram, ut reliqua manerent, quæ non concuterentur: Quapropter regnum inconcussum accipientes, obtinemus gratiam, per quam acceptabiliter servimus DEO. Regnum autem, quod ipse infinitum dicit, illud est, de quo David psallit:
Psal. 92. *Dominus regnavit, decorem indutus est, & circumcinxit se, nam & firmavit orbem terrarum, qui non commovebitur.* Illud igitur a Propheta dictum, adventum Salvatoris innuit, in quo & nos renovati sumus, & lex spiritus inconcussa permanet. At illi, qui revera sunt Tropici, hoc est transmutabiles, fœdere inito, cum Arianis blasphemiam in Deitatem inter se partiti sunt; ut isti filium, illi vero Spiritum sanctum creaturam dicerent. Ausique sunt, ut ipsi loquuntur, tropos sibi excogitare, & interpretari illud Apostoli dictum, qui recte Timotheo scripsit,

A ὁ γὰρ πρότερον ἔπλασε, τοῦτο πεπλωκὸς ἀνέκτισε γινόμενος αὐτὸς ἐν τῷ κτίσματι, ὅτε ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. ἵνα ὡς Ἀπόστολος εἶπε, τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας· ὁ γὰρ ὡς ἕτερος δημιουργηθέντος πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς καθ' εἰκόνα Θεοῦ γινόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἐν Χριστῷ κτισθέντα, καὶ ἀνακαινισθέντα νοῦν ἀναλαβεῖν· ὅπερ καὶ διὰ Ἰεζεκιὴλ πάλιν δηλοῦται λέγοντος αὐτοῦ, ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ
B πνεῦμα καινόν· καὶ ἵνατί ἀποθνήσκετε οἶκος Ἰσραήλ, διότι ὁ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· κενοῦν δὲ κτιζομένου πνεύματος τοιαύτην ἔχοντος τὴν διάνοιαν, πρεπόντως ἂν νοηθείη καὶ σεσειομένη βροντὴ ὅτι σὸς λόγος, ἡ ἀσάλευτος τοῦ πνεύματος νόμος· τοῦτο γὰρ ὑπηρέτας θέλων εἶναι τὸν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἐκάλεσεν ὁ Κύριος Βοανεργές, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς· ὅ γ' ἂν Ἰωάννης, ἀληθῶς ἀπ' ἄνωθεν βοᾷ· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· πρότερον μὲν γὰρ, σκιὰν εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀ-
C γαθῶν· ὅτε δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγγέλη τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρῆν λέγων· αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι, τότε, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος, ἠτάραξε φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσεν· ἐπαγγειλαμένου πρότερον. ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν· τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν· ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ· ἣν δὲ
D λέγει βασιλείαν αὐτὸς ἀτελεύτητον, ταύτην ἑτεροίαν ὄσαν ψάλλει Δαβὶδ, ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσασο· ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. καὶ γὰρ ἐστερέωσεν τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται· τὸ ἄρα παρὰ τῷ προφήτῃ ῥητὸν, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος σημαίνει· ἐν ᾗ καὶ ἡμεῖς ἀνεκαινίσθημεν, καὶ ὁ νόμος τοῦ πατρὸς ἀσάλευτος διαμένει· ἀλλ' οἱ τῷ ὄντι Τρόπικοι σωθέμενοι τοῖς Ἀρειανοῖς· καὶ μερισάμενοι μεθ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν θεότητα βλασφημίαν· ἵνα ἐκεῖνοι μὲν τὸν υἱὸν ὅτοι δὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα λέγωσιν, ἐτόλμησαν, ὡς αὐτοί φασι, τρόπους πάλιν ἑαυτοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεξηγεῖσθαι, καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν, ὃ καλῶς μὲν ἔγραψε Τιμοθέῳ λέγων,

διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἀ *Testor*, inquit, *coram Domino nostro Je-* 1. Tim. 5.
ἡμῶν Ἰησοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν Ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα *su Christo, & electis Angelis, ut hæc*
φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν *observes sine præjudicio, nihil ex affec-*
κατὰ πρόσκλισιν. ἐκεῖνοι δὲ φάσκουσιν. ἐπειδὴ τὸν *tibus faciens.* Illi autem dicunt, ex eo,
Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν ὠνόμασεν, εἶτα τοὺς Ἀγγέ- quod Paulus, nominato CHRISTO,
λους, ἀνάγκη τοῖς Ἀγγέλοις συναριθμεῖσθαι τὸ Angelos statim subjunxerit, necessum
Πνεῦμα, τῆς τε αὐτῶν εἶναι συσοιχίας αὐτὸ esse, spiritum Angelis annumerari, &
καὶ Ἄγγελον εἶναι μείζονα τῶν ἄλλων· πρῶτον ejusdem ordinis esse, eumque Angelum
μὲν οὖν, τῆς ἀσεβείας ἐστὶν Οὐαλεντίνου τοῦ- esse, sed majorem cæteris. Primum
το δόγμα· καὶ οὐκ ἔλαθον ὄντοι τὰ ἐκείνου igitur inventum istud impietatis Va-
φθεγγόμενοι. ἐκεῖνος γάρ φησιν ὅτι πεμφθέν- lentini est, neque isti ignorant, se,
τος τοῦ παρακλήτου, συναπεστάλησαν αὐτῷ quod Valentini est, loqui. Is enim
οἱ ἡλικιῶται αὐτοῦ Ἄγγελοι· ἔπειτα δὲ Πνεῦ- B inquit, misso paracleto, una cum eo
μα καταγαγόντες εἰς τοὺς Ἀγγέλους, ἠγάγοσαν missos esse Angelos ejus coætaneos.
τοὺς Ἀγγέλους εἰς τὴν Τριάδα συνταττοντες· Atque ita redigentes spiritum in or-
εἰ γὰρ μὴ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ αὐτοὺς οἱ dinem Angelorum, non sentiunt se
Ἄγγελοι, δηλονότι τῆς τριάδος εἰσὶν οἱ Ἄγγε- Angelos Trinitati consociare. Si e-
λοι καὶ οὐκ ἔτι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διά- nim post patrem & filium (ut ipsi vo-
κονίαν ἀποστελλόμενοι ὑδὲ ἁγιαζόμενοι. ἀλλ' lunt) sunt Angeli, certum est Ange-
αὐτοὶ μᾶλλον ἄλλους ἁγιάζοντες ἂν εἶεν· τίς los esse in Trinitate, neque eos jam
οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; πῶς τῶν γρα- esse administratorios spiritus, qui ad
φῶν ἥυρον λεγόμενον κτίσμα τὸ πνεῦμα; ministeria emittuntur, neque sanctifi-
τὰ αὐτὰ δέ μοι τοῖς προειρημένοις εἰπεῖν, C cari, sed potius aliis dare sanctitatem.
ἀνάγκη· παράκλητος ἐλέχθη καὶ πνεῦμα Quæ igitur est ista tam impotens vecor-
υἱοθεσίας, καὶ πνεῦμα ἁγιασμοῦ, καὶ Πνεῦ- dia; ubi scripturarum invenerint, Ange-
μα Θεοῦ, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ ἐλέχθη· ὀνό- lum esse Spiritum sanctum? Eadem
ματος δὲ Ἀγγέλου, οὐδὲ Ἀρχάγγελος, οὐδὲ πνεῦ- cum superioribus mihi necessum est di-
μα διακονίας, οἵεἰσιν οἱ Ἄγγελοι· ἀλλὰ μᾶλ- cere: paracletus, inquam, nominatus
λον σὺν τῷ υἱῷ καὶ αὐτὸ διακονεῖται παρὰ τοῦ est spiritus adoptionis, Spiritus sanctifi-
Γαβριὴλ λέγοντος τῇ Μαρίᾳ, Πνεῦμα ἅγιον cationis, spiritus DEI, & aliquando
ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι- spiritus CHRISTI, nusquam autem
σκιάσει σοι· τῶν δὲ γραφῶν μὴ λεγουσῶν Ἄγ- Angelus, aut Archangelus, aut spiri-
γελον τὸ Πνεῦμα, ποία τούτοις ἀπολογία tus ministerii, quod in Angelos com-
γένοιτ' ἂν τοσαύτης ἀλογίστου τόλμης; ὅπου petit: sed potius huic pariter & filio mi-
γε καὶ ὁ τὴν τοιαύτην αὐτοῖς κακόνοιαν ἐπασεί- D nister apud Mariam est Gabriel, cum
ρας Οὐαλεντῖνος, τὸν μὲν, παράκλητον τοῦ ita dicat: *Spiritus sanctus superveniet in* Luc. 1.
δὲ, Ἀγγέλους ὠνόμασεν· καὶ ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, *te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.*
ἡλικιώτην τοῖς Ἀγγέλοις συντάσσει τὸ Jam cum scripturæ nusquam Spiritum
πνεῦμα ὁ ἀφρονέστατος· ἀλλ' ἰδού, φασίν, ἐν sanctum nuncupent Angelum, quid ha-
τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ γέγραπται τάδε λέ- bent, quo se in tam bruta temeritate
γει ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ καὶ δηλονότι excusent? Quorum animis Valentinus
ἄγγελον εἶναι τὸ πνεῦμα σημαίνει τὸν ἐν hoc delirium asseminavit, homo pror-
αὐτῷ λαλοῦντα. τοῦτο δ' οὐκ ἂν εἶπον, εἰ τῇ sus amens, qui hunc paracletum, illos
ἀναγνώσει προσέχοντες ἦσαν· αὐτὸς γὰρ ὁ autem Angelos nominat, eosque tem-
Ζαχαρίας ἰδὼν τὴν ὁμοίωσιν τῆς poris parilitate Spiritui sancto coæqua-
λυχνίας ἑώρακέ φησιν, καὶ ἀπεκρίθη ὁ les esse, dicit. Sed ecce, inquiunt,
ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπεν· γνῶσεις, τί ἐστι ταῦτα; καὶ εἶπον, οὐχὶ Κύριε in Zacharia scriptum est: *Hæc dicit* Zach. 4.
καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρός με λέγων· οὗτος *Angelus, qui loquitur in me*, & certum
ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ λέγων, est, hic Angelum spiritum significare,
in illo loquentem. Hoc nunquam di-
cerent, si quod legunt attenderent:
Ipse enim Zacharias, cum visionem de
candelabro vidisset, ita ait: *Ecce respon-*
dit Angelus, qui loquebatur in me, &
dixit: Non cognoscis ista, quæ sint? & dixi,
Non Domine: & respondit mihi, &
dixit: Hic est sermo Domini ad Zorobabel

non in magna potentia, neque in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. Ex quibus verbis liquet, Angelum illum loquentem Prophetæ, non esse Spiritum sanctum, sed Angelum duntaxat: Spiritum autem fuisse Spiritum omnipotentis Dei, cujus ministerium obibat, famulabaturque hic Angelus, Spiritumque esse indivisum a Deitate & fortitudine filii. Sed quia Apostolicum dictum causantur, quod post CHRISTUM Angelos electos posuerit, dicant mihi, quis sit ex istis Angelis, qui cum Trinitate ut ejusdem ordinis constituitur, cum omnes illi unum numero non sint? aut quis illorum sit, qui in Jordanem in speciem columbæ descendit? Mille enim chiliades, & infinitæ myriades sunt, qui ministeria obeunt: aut cur cœlo adaperto scriptum non est, descendet aliquis ex numero electorum Angelorum, sed Spiritus sanctus? aut cur Dominus loquens ad discipulos de consummatione seculi, & de emittendis ad eam rem satellitibus verba faciens:

Matth. 4. *Emittet*, inquit, *filius hominis Angelos suos*: & superius quoque scriptum est: *Angeli ministrabant ei.* Quin & ipse iterum dicit, *Exibunt Angeli*, ubi autem discipulis spiritus donatur, hæc

Joan. 20. ejus verba sunt: *Accipite Spiritum sanctum*, & amandans eos ita locutus est:

Marc. 16. *Abeuntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Non enim Angelum associavit Trinitati, neque in creatura nos sibi aut patri coaptavit: sed in Spiritu sancto, quem ipse promiserat: neque in promittendo, sed Angelum, se spiritum veritatis missurum dixit: *Qui a patre procedit.* Certe & Moses, cui cognitum erat, Angelos creaturas esse, & Spiritum sanctum aduni-

Exod. 20. tum patri & filio, DEO ad ipsum ita loquente: *Abi & ascende hinc tu & populi tui, quos ex Ægypto eduxisti in terram, quam daturum juravi Abrahæ, & Isaac, & Jacob; dicens: Semini vestro dabo eam, & una emittam ante faciem tuam Angelum meum, & ejiciet Chananæum*, recusavit ducatum Angeli, *Nisi*, inquit, *ipse nobiscum proficiscaris, ne me hinc abducas*: nolebat enim creaturam populi ducem esse, ne, omisso creatore, creaturæ discerent inservire. Certe Angelum deprecans rogabat DEUM, ut ipse dux esse vellet: DEO autem promittente in hæc verba,

A οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύι, ἀλλ' ἐν πνεύματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· εὔδηλον ἄν, ὡς ὁ λαλῶν Ἀγγελος τῷ προφήτῃ, οὐκ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' αὐτὸς μὲν Ἄγγελος· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔστι Πνεῦμα τοῦ παντοκράτορος, καὶ διακονείται μὲν ὡς ἀπὸ Ἀγγέλου· ἀδιαίρετον δὲ τῆς θεότητός ἐστι, καὶ ἰσχύος τοῦ λόγου· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀποστολικὸν προφασίζονται ῥητόν· διὰ τὸ εἰρῆσθαι μετὰ τὸν Χριστὸν τοὺς ἐκλεκτοὺς Ἀγγέλους, εἰπάτωσαν, τίς ἐκ πάντων τούτων ἐστὶν, ὁ ἐν τῇ

B Τριάδι συντασσόμενος; ἀριθμῷ γὰρ δὴ πάντες εἰσὶ τῷ ἀριθμῷ; ἢ τίς ἐστιν αὐτῶν, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἰορδάνην ἐν εἴδει περιστερᾶς; χίλιαι γὰρ χιλιάδες εἰσὶ καὶ μύριαι μυριάδες οἱ λειτουργοῦντες. ἢ διατί ἀνοιγομένων τῶν οὐρανῶν, οὐκ εἴρηται, ὡς κατῆλθεν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν Ἀγγέλων; ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἢ διατί αὐτὸς ὁ Κύριος περὶ μὲν τῆς σωτηρίας διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, διασέλλων μὲν, ἔλεγεν· ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ; καὶ περὶ τούτων εἴρηται, οἱ Ἄγγελοι διακόνουν αὐτῷ· καὶ πάλιν αὐτὸς λέγει,

C ἐξελεύσονται οἱ Ἄγγελοι. τοῖς δὲ μαθηταῖς διδοὺς ἔλεγε, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἀποστέλλων τε αὐτοὺς, ἔλεγεν, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐ γὰρ Ἀγγέλου συνέταξε τῇ θεότητι· οὐδὲ κτίσματι συνῆψεν ἡμᾶς ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὅπερ αὐτὸς ἐπαγγειλάμενος οὐκ εἶπε Πνεῦμα ἀποστέλλειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· καὶ γινώσκων τοὺς μὲν Ἀγγέλους κτίσματα· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἑνούμενον τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ λέγοντος· αὐτῷ

D τοῦ Θεοῦ πορεύου, καὶ ἀνάβηθι ἐντεῦθεν σὺ καὶ ὁ λαός σου ὃν ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσα τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ Ἰσαὰκ, καὶ τῷ Ἰακὼβ λέγων, τῷ σπέρματι ὑμῶν, δώσω αὐτήν· καὶ συναποστελῶ προσώπου σου τὸν Ἄγγελόν μου, καὶ ἐκβαλεῖ τὸν Χαναναῖον, παρῃτήσατο λέγων, εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύσῃ μετ' ἡμῶν, μὴ ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν· οὐκ ἐβούλετο γὰρ κτίσματα προηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ· ἵνα μὴ μάθωσι λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν· ἀμείλει τὸν Ἄγγελον παραιτησάμενος, παρεκάλ-

λει αὐτὸν τὸν Θεὸν, καθηγεῖσθαι αὐτῶν· ὃ δὲ Θεὸς ἀπαγγελλομένου ἐκείνου πρὸς αὐτὸν,

καὶ τοῦτόν σε τὸν λόγον, ὃν εἴρηκας, ποιήσω, ἐυρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν μου, καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας· γέγραπται ἐν τῷ Ησαΐᾳ· ὁ ἀναβιβάσας ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων. τίς ἐστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ Μωσῆν· καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν, κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου καὶ ὡδήγησεν αὐτούς· οὕτως ἤγαγες τὸν λαόν σου ποιήσας ἑαυτῷ ὄνομα δόξης. τίς ἐκ τούτων, ἢ συνοράᾳ τὴν ἀλήθειαν; τῷ Θεῷ ἐπαγγελλομένου καθηγεῖσθαι, ἰδοὺ, οὐκ ἔτι Ἀγγέλου ἐπαγγέλλεται πέμπειν· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ὑπὲρ τοὺς Ἀγγέλους· καὶ αὐτὸ καθηγούμενον ἐστὶ τοῦ λαοῦ· καὶ δείκνυται, ὅτι οὐ κτισμάτων, οὐδὲ Ἀγγελός ἐστι τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ἄνω τῆς κτίσεως ἑνούμενον τῇ θεότητι τοῦ πατρός· αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι, καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ· ὅθεν καὶ διὰ πάσης τῆς γραφῆς ἔφη, ἐγὼ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου· μάρτυρες ὑμεῖς ἐστε, εἰ Θεὸς ἦν ἀλλότριος ἐν ὑμῖν πλὴν ἐμοῦ· καὶ οἱ ἅγιοι δὲ προσφωνοῦσι τῷ Θεῷ· ὡδήγησας, ὡς πρόβατα, τὸν λαόν σου καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς ἐν ἐλπίδι, καὶ οὐκ ἐδειλίασαν· τούτῳ καὶ τὸν ὕμνον ἀνατιθέασι λέγοντες, τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι εἰς αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ὁ μέγας Μωσῆς, συνεχῶς διηγεῖται· Κύριος ὁ Θεὸς ὁ προπορευόμενος πρὸ προσώπου ἡμῶν. τὸ ἄρα τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα, οὐκ ἂν εἴη Ἀγγέλου, οὐδὲ κτίσμα· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς θεότητος αὐτοῦ· τοῦ γὰρ Πνεύματος ὄντος ἐν τῷ λαῷ, ὁ Θεὸς δι' υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἦν ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' ἔσω ταῦτα, φασὶ καὶ αὐτοί· διατί οὖν ὁ Ἀπόστολος μετὰ τὸν Χριστὸν, οὐκ ὠνόμασε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς Ἀγγέλους; τὸ αὐτὸ δ' ἄν τις αὐτοὺς ἐρωτήσειε, διατί μὴ Ἀρχαγγέλους, μηδὲ Χερουβὶμ, μηδὲ Σεραφὶμ, μηδὲ κυριότητας, μηδὲ θρόνους, μηδέ ἕτερόν τι, ἀλλ' ἐκλεκτοὺς Ἀγγέλους, ὠνόμασεν ὁ Παῦλος; ἆρ' οὖν, ἐπεὶ μὴ ὅτως ὠνόμασεν, οἱ Ἀγγελοι Ἀρχάγγελοί εἰσι; ἢ μόνοι Ἀγγελοί εἰσι· καὶ ὅτε Σεραφὶμ, ἢ Χερουβὶμ, οὐκ Ἀρχάγγελοι, οὐδὲ κυριότητες, οὐ θρόνοι, οὐκ ἀρχαί, οὐχ ἕτερόν τί ἐστιν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν, ἀναίσχυντον ἐπιβάλλειν τῷ Ἀποστόλῳ· διατί μὴ ὅτως, ἀλλ' ὅτως ἔγραψεν· ἀγνοεῖν ὃ τὰς θείας γραφάς, καὶ διὰ τοῦτο πλανᾶσθαι τῆς ἀληθείας· ἰδοὺ γὰρ, φησὶ μοὺ τῷ Ησαΐᾳ γέγραπται· προσαγάγετε πρός με καὶ ἀκούσατε ταῦτα· οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα

A Et hoc, quod dixisti, faciam: inveniſti enim gratiam coram me, & novite præ omnibus. In Eſaia ſcriptum eſt: *Qui aſcendere fecit ex terra paſtorem ovium*, ubi eſt, *qui poſuit in his Spiritum ſanctum, qui dextra abduxit Moſen*: ac paulo poſt, *deſcendit ſpiritus a Domine, & deduxit eos: Sic duxiſti populum tuum, faciens tibi nomen gloriæ.* Quis hinc non contuetur veritatem, cum Deo promittente ſe ducem fore, non Angelum miſſurum pollicetur, ſed ſpiritum ſuum, qui eſt ſuper Angelos, isque eorum dux factus eſt? Unde oſtenditur, ſpiritum nec creaturam, B nec Angelum eſſe, ſed ſuperiorem creaturis adunitum divinitati patris. Ipſe enim Deus per Verbum in Spiritu ſancto deduxit populum. Unde per univerſam ſcripturam dicit: *Ego eduxi populum ex Ægypto. Teſtes vos eſtis, an Deus alienus erat inter vos præter me.* Et Sancti ita alloqvuntur Deum: *Deduxiſti, ut oves, populum tuum. Et deduxiſti eos in ſpe, & non extimuerunt.* Huic & hymnum conſecrant, dicentes: *Qui deduxit populum per deſertum, quoniam in æternum miſericordia ejus.* Magnus item Moſes C aſſidue refert: *Dominus Deus præcedens ante faciem noſtram.* Quapropter ſpiritus Dei nunquam fuerit nec creatura, nec Angelus, ſed proprius ſpiritus Deitatis ipſius. Nam exiſtente ſpiritu in populo, Deus per filium in ſpiritu erat in populo. Eſto (inquiunt & ipſi) iſta ita ſe habeant. Sed quid cauſæ eſt, quod Apoſtolus poſt Chriſtum non ſubjunxit ſpiritum ſanctum, ſed electos Angelos? Hic rurſum merito quis ex his roget, cur non ſubjunxerit Archangelos, Cherubim, Seraphim, Dominationes, Thronos, aut aliD ud quippiam, ſed electos Angelos? Numquid igitur, quoniam hoc non fecit, Angeli ſunt Archangeli? aut ſolum duntaxat Angeli ſunt? neque ulli ſunt Cherubim, Seraphim, aut Throni, aut Dominationes? non principatus, aut aliquid hujusmodi? Sed hoc eſt neceſſitatem imponere Apoſtolo, quare non ſic, & cur non potius ita, vel ita ſcripſerit, & ignorare ſcripturas, atque inde porro errare circa veritatem. Et tibi apud Eſaiam ſcriptum eſt: *Accedite ad me & audite, nunquid ab initio clandeſtino locutus ſum vobis,*

Exod. 33.

Pſal. 16.

Pſal. 135.

Eſa. 48.

quando flebat, ego aderam, & nunc Dominus misit me, & spiritus ejus. Atque itidem apud Aggæum: *Et nunc corroborare Zorobabel, dicit Dominus, & Jesu filius Josedech, magnus Sacerdos dicit Dominus, & corroboretur universus populus terræ, dicit Dominus, agite quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, & spiritus meus in medio vestri consistit.* Hic apud utrumque Prophetam, de solo Domino & spiritu mentio habita est. Quid mihi jam dicent? Si enim quia Paulus mentionem de filio faciens, de spiritu reticuit, & electorum Angelorum meminit, ideo Spiritus sanctus illis in numero Angelorum reponendus videbitur? jam scilicet ubi hæc prophetica inciderint, audacius disputabunt de eo, qui hic per silentium omittitur. Nam sive Dominum esse filium dicant, quid dicturi sunt de patre? aut si contra, patrem Dominum esse censeant, quidnam statuere possint de filio? Absit, ut istiusmodi, quæ inde consequitur, blasphemia in alicujus mentem cadat, necessum enim illos dicere, ut vel non sit, vel ut creaturis annumeretur, qui prætermissus fuerit: Quid mihi locuturi sunt, si audiant Dominum ita dicentem? *Judex erat in quadam civitate, qui nec Deum metuebat, nec hominem reverebatur:* nunquid quia post DEUM hominem nominat, ideo iste homo erit filius DEI, quem judex iniqvus veritus non est? An quia post DEUM nominavit hominem, tertius in ordine erit filius, & posterior homine, quartusque futurus est Spiritus sanctus? Quid si rursum audiant Apostolum in eadem Epistola: *Præcipio tibi coram Domino omnia vivificante, & Jesu Christo per martyrium bonam confessionem sub Pontio Pilato testificante, ut serves præceptum immaculatum, irreprehensibile:* An hic quia tacitum est de Angelis & spiritu, an sint in rerum natura, ambigetur: quippe ni ambigent? Istiusmodi enim scelera loqui de Spiritu sancto etiam meditando didicerunt. Quid si audiant scripturam in Exodo loquentem: *Timuit autem populus Dominum, & crediderunt Deo, & Mosi ministro ejus*, an hic annumerabunt DEO Mosen? & post DEUM non intelligent filium, sed Mosen? Quid si audiant Patriarcham Jacob benedicentem Josephi filiis, *Deus, qui aluit me a juventute mea, usque in hunc diem,*

Agg. 2.

1. Tim. 6. v. 13.

Exod. 14.

Genes. 48.

ἡνίκα ἐγήγετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· ὡσαύτως δὲ τῷ Ἀγγαίῳ, καὶ νῦν κατίσχυε Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος, κατίσχυε Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσέδεκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, λέγει Κύριος. καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος· καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. καὶ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς προφήταις ὡσαύτως μόνου τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ πνεύματος, μνήμη γέγονε. τί τοίνυν, καὶ ὡσαύτως φήσουσιν; εἰ γὰρ ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ μνημονεύσας ὁ Παῦλος ὡσαύτως μὲν τοῦ Πνεύματος ἐσιώπησε· τῶν δὲ ἐκλεκτῶν Ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διὰ τοῦτο ἐν Ἀγγέλοις τὸ πνεῦμα συντάττουσιν· ὥστε καὶ τοῖς προφητικοῖς τούτοις ἐντυγχάνοντες, τολμηρότερον αὐτοὺς διαλογίζεσθαι καὶ ὡσαύτως περὶ τοῦ σεσιωπημένου· ἄντε γὰρ τὸν Κύριον φήσωσιν εἶναι τὸν υἱόν, τί ἂν εἴποιεν ὡσαύτως περὶ τοῦ πατρός; ἄν τε τὸν πατέρα εἴπωσι, τί ἂν εἴποιεν ὡσαύτως περὶ τοῦ υἱοῦ; τὴν γὰρ ἀκολουθοῦσαν καὶ ἐκείνοις δυσφημίαν, μὴ δὲ λογίζεσθαί τινα βούλοιτο· ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν, ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν, ἢ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖν τὸ σεσιωπημένον· τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ καθ' ἑκείνους. κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει, τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος. ἆρα ἐπειδὴ μὴ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον, ὁ υἱὸς ἔσται οὗτος ὁ ἄνθρωπος, οὐ οὐκ ἐντραπὴ ὁ ἄδικος κριτής; ἢ ἐπειδὴ μὴ τὸν Θεὸν ὠνόμασε τὸν ἄνθρωπον, τρίτος ἐστὶν ὁ υἱὸς μὴ τὸν ἄνθρωπον; τί δὲ ἆρα ἐὰν καὶ τὸ Ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν ἀκούσωσι, παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν· τηρῆσαί σε τὴν ἐντολήν, ἄσπιλον, ἀνεπίλαπτον· ἆρα οὖν ἐπειδὴ σεσιώπηκε νῦν ὡσαύτως Ἀγγέλων καὶ Πνευμάτων, ἀμφιβάλλουσι ὡσαύτως Πνεύματος καὶ ὡσαύτως Ἀγγέλων, εἰσίν; ναὶ ἀμφιβάλλουσι· τοιαῦτα γὰρ μεμελετήκασιν· ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τῆς γραφῆς, λεγούσης ἐν τῇ Ἐξόδῳ· ἐφοβήθη δὲ ὁ λαὸς τὸν Κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ, καὶ Μωσῇ τῷ θεραπόντι αὐτοῦ, ἆρα συναριθμήσουσι τῷ Θεῷ τὸν Μωσῆν; καὶ μὴ τὸν Θεὸν, ἀνοήσουσι τὸν υἱὸν, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωσῆν; τί δὲ ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰακὼβ εὐλογοῦντος τὸν Ἰωσὴφ καὶ λέγοντος· ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης,

ὁ Ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσῃ τὰ παιδία ταῦτα. ἆρα ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὠνόμασεν Ἄγγελον, πρῶτος ὁ Ἄγγελος τοῦ υἱοῦ; ἢ Ἀγγέλοις συναριθμεῖται ὁ υἱός; ναὶ, πάλιν οὕτως νοήσουσι διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν· ἀλλ' οὐχ ἡ Ἀποστολικὴ πίστις ἐστὶ τοιαύτη. οὐδ' ὅλως Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο ἂν τούτων· ἡ γὰρ ἁγία καὶ μακαρία τριὰς, ἀδιαίρετος ἡνωμένη πρὸς ἑαυτήν ἐστι· καὶ λεγομένου τοῦ πατρὸς, πρόσεστι καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ υἱῷ πνεῦμα· ἐὰν δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὀνομάζηται, ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐκτὸς τοῦ λόγου· μία γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς χάρις δι' υἱοῦ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ πληρουμένη· καὶ μία θεότης ἐστὶ καὶ εἷς Θεός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. οὕτως γὰρ καὶ ὁ Παῦλος εἰρηκώς, διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀδιαίρετος τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἐν Χριστῷ ἦν καὶ αὐτὸ, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς Ἀγγέλους συνεπήγαγεν εἰκότως, ἵνα, ἐπειδὴ διαμαρτυρία ἦν τῷ μαθητῇ λεγομένη· γινώσκοντι ὅτι τὰ μὲν λεγόμενα παρὰ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν πνεύματι λελάληται· οἱ δὲ Ἄγγελοι, διακονοῦσι τὰ παρ' ἡμῶν ἐπισκοποῦντες τὰς ἑκάστου πράξεις· φυλάξῃ τοὺς τοῦ διδασκάλου παραινέσεις, ὡς ἔχων τοὺς ἐφορῶντας τῶν λεγομένων μάρτυρας· ἢ τάχα καὶ διὰ τοὺς διαπαντὸς θεωροῦντας τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς, τοὺς ἐν οὐρανοῖς, διαμαρτύρεται τοὺς Ἀγγέλους ἕνεκα τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν· ἵνα γινώσκων ὁ μαθητὴς τοὺς κηδεμόνας τῶν λαῶν, μὴ ἀμελήσῃ τῶν παραινέσεων τοῦ Ἀποστόλου· τῶν μὲν οὖν θείων λογίων, τοιοῦτος ὁ νοῦς ἐμοὶ φαίνεται· διελέγχων τὴν τῶν ἀλόγων καὶ τοῦ πνεύματος δυσφημίαν· αὐτοὶ δὲ τὴν φιλονεικίαν ἔμμονον ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὡς γράφεις, οὐκέτι μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν, οὐχ εὑρίσκουσι γὰρ, ἀπὸ δὲ τοῦ πεισεύματος τῆς καρδίας τῆς ἰδίας ἐρεύγόμενοι, πάλιν φάσκουσιν· εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ, μηδὲ τῶν Ἀγγέλων εἷς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐκοῦν υἱός ἐστι καὶ αὐτός· καὶ δύο ἀδελφοί εἰσιν αὐτός τε καὶ ὁ λόγος· καὶ ἀδελφός ἐστι πῶς μονογενὴς ὁ Λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἴσοι, ἀλλ' ὁ μὲν, μὴ τὸν πατέρα γεγενῆσθαι, τὸ δὲ, μὴ τὸν υἱὸν ὀνομάζεται· πῶς δὲ εἰ ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν, ἃ λέγεται καὶ αὐτὸ γεγενῆσθαι; ἢ ὅτι υἱός ἐστιν, ἀλλ' ἁπλῶς πνεῦμα ἅγιον· εἰ δὲ τοῦ υἱοῦ ἐστι πνεῦμα, οὐκοῦν πάππος ἐστὶν

A *Angelus, qui eripuit me ex omnibus malis, benedicet pueruli istis.* Nunquid quia post DEUM nominavit Angelum, prior Angelus est filio, aut Angelis consociabitur filius? maxime: nam ita censebunt, cum habeant corruptam mentem. Atqui Apostolica fides talis non est, neque quispiam Christianorum tale quid toleraverit. Sancta enim & beata Trinitas, indivisa est, & unita in se, & ubicunque pater dicitur, una est cum eo & ipsius Verbum, & in filio spiritus. Si autem filius nominatur, in filio est pater, nec spiritus est extra Verbum, una

B siquidem e patre gratia per filium in Spiritu sancto consummatur, & una est Deitas, & unus DEUS, qui est super omnes, & per omnes, & per omnia, & in omnibus. Ita enim Paulus dicens: *Testificor coram DEO, & Jesu Christo,* 2. Tim. 4. quippe qui non didicerat separare spiritum a Filio, qui ita in Christo erat, ut filius in patre. Electos autem Angelos merito simul introduxit, ut (quandoquidem ista contestatio fiebat ad discipulum cog-

C noscentem magistri verba, a DEO & Christo in Spiritu sancto dicta esse, Angelosque res nostras administrare, visitantes uniuscujusque opera,) servaret magistri sui admonita, ut qui haberet earum admonitionum conscios & testes Angelos, aut, quia illi semper vident faciem patris, qui est in cœlis, propter parvulos in Ecclesia, Angelos contestatur, ut cognoscens discipulus, se populorum curam gerere, non per incuriam & negligenter mandata Apostoli acciperet. Sacrorum igitur eloquiorum talis mihi videtur intellectus, redarguens irrationabilium hominum contra Spiritum sanctum maledicta. Illi autem pervicaciam suis pectoribus incubantem retinentes, ea, quæ contra veritatem jactitant,

D non ex scripturis, ut ais, hauriunt, sed ex abundantia cordium suorum eructant: si, inquiunt, Spiritus sanctus nec creatura est, nec Angelus, sed ex patre procedit, ergo & ipse quoque filius habendus est, eruntque inter se germani, Verbum & Spiritus, quapropter si germanus est, quomodo Verbum filius unigenitus nominabitur? aut quid est, cur non similes inter sese habeantur? Atqui Verbum e patre genitum esse perhibetur, & spiritus post filium secundo loco nominatur: denique si ex patre est, cur non & ipse quoque genitus esse dicitur, & filius appellatur, sed Spiritus sanctus duntaxat nuncupatur? Porro si spiritus, filii est spiritus, ergo Deus Spiritui sancto

avus existimari debet. Istiusmodi ludos suis curiositatibus infames illi ludunt, voluntque perscrutari profunda DEI, quæ nullus scit, nisi spiritus, cui ipsi maledicunt. Non erat igitur posthac illis respondendum, & secundum Apostolicum præceptum post admonitionem istorum, quæ dicta sunt, vitari ut hæretici debebant, aut vicissim illorum scisitationibus ex ipsis scisitari, & reposcere ab illis responsum, quale ipsi a nobis poscunt. Si pater ex patre est, & alius cum eo genitus est, suntque fratres ex uno, quod nomen ipsis tribuendum? & quis istorum pater & avus, ac retro illorum majores? Sed hoc negabunt, quomodo igitur is pater est, qui ipse ex patre natus non est? aut quomodo potest filium habere, qui ipse alteri filius non fuit? Scio impiam esse hanc percunctationem, sed ita ludentibus æqvum est obludere, ut sic saltem ex ista absurditate & impia scisitatione, suam ipsi stultitiam sentire queant. Non enim hæc ita sunt (abominor enim) nec convenit ita de Deitate disputare. Non enim Deus, qualis homo, ut humano more de eo disceptari liceat. Tacendum igitur fuit, & a colloquio abstinendum. Sed tamen ne taciturnitas nostra causam illis impudentiæ præbeat, audiant e nobis vicissim: ut patris ipsius patrem aliquem esse dicere non possumus: ita de filio fratrem illi esse, nefas est dicere. Nam ut ante patrem (sicut scriptum habetur) Deus non fuit, ita alius filius non est. Unigenitus enim est, ideoque & unicus, & unus pater, qui unius & solius filii pater est, & in sola Deitate istud patrem esse & filium consistit, & semper est. Nam inter homines, si quis pater dicitur, ille alterius filius fuit: & si quis hujus filius, ille vicissim alterius pater appellatur, adeo, ut in hominibus proprie non servetur patris & filii appellatio. Siquidem Abraham fuit Tharæ filius, idem pater Isaaco fuit, Isaac Jacobo, atque ad istum modum natura hominum se habet, aliique aliorum patres sunt, & quisque habet in se sui patris partem, ut & ipse vicissim alteri fiat pater, sed in Deitate res ita se non habet: non enim ut homo Deus, nec divisam habet naturam, ideoque ipse divisus non gignit filium, ut ille vicissim efficiatur pater alterius. Quoniam autem ipse pater ex patre non est, neque filius pars est patris,

A ὁ πατὴρ ⸗ πνεύματος· τοιαῦτα παίζουσιν οἱ ἄτιμοι ⸗ περιεργαζόμενοι καὶ θέλοντες ἐρευνᾶν τὰ βάθη ⸗ Θεοῦ ἃ μηδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα ⸗ Θεοῦ, τὸ δυσφημούμενον ὑπὸ τούτων. ἔδει μὲν οὖν μηκέτι τούτοις ἀποκρίνασθαι· κατὰ δὲ τὴν Ἀποστολικὴν παραγγελίαν μετὰ τὴν ἅπαξ ⸗ νουθεσίαν νουθεσίαν, ὡς αἱρετικὰς αὐτὰς παραιτεῖσθαι· ἦ ἄξια ὧν ἐρωτῶσιν ἐρωτᾶν αὐτούς, καὶ ἀπαιτεῖν παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν, ὡς ἂν αὐτοὶ παρ' ὑμῶν ἀπαιτοῦσιν· εἰπάτωσαν τοίνυν· εἰ ὁ πατὴρ ἐκ ⸗ πατρὸς, καὶ εἷς ἄλλος σὺν αὐτῷ γεγένηται, καὶ εἰσὶν ἀδελφοὶ ἐξ ἑνός, καὶ τί B ὄνομα αὐτοῖς; καὶ τίς ὁ καὶ τούτων πατὴρ καὶ πάππος, καὶ ἐκείνων οἱ πρόγονοι; ἀλλ' οὐκ εἶναι φήσουσι· πῶς γὰρ πατὴρ λεγέτωσαν, αὐτὸς μὴ γόμενος ἐκ πατρός; ἢ πῶς ἠδυνήθη υἱὸν ἔχειν, μὴ πρότερος αὐτὸς υἱὸς γενηθείς· οἶδα, ὅτι ἀσεβὴς ἡ ἐρώτησις· ἀλλὰ τοσαῦτα παίζοντας αὐτούς, παίζειν δίκαιον ἵνα κἂν ἐκ τ ταύτης ἀτοπίας καὶ ἀσεβοῦς ἐρωτήσεως, αἰσθάνεσθαι τ ἰδίας ἀφροσύνης δύνωνται. οὐκ ἔστι γὰρ ταῦτα, μὴ γένοιτο· οὐδ' ὅτως ἐρωτᾶν πρὲπει τ θεότητος πρέπει· C οὐκ ἔστι γάρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεός· ἵνα καὶ ἀνθρώπινα πρὸς αὐτό τις ἐρωτᾶν τολμήσῃ· σιωπᾶν μοὶ δοκεῖ ὡς πρεπὸν ἐπὶ τούτοις, καὶ μὴ προσποιεῖσθαι τοὺς τοιούτους ἐδεῖ ἵνα ⸗ μὴ ἡμῶν σιωπὴ πρόφασιν ἀναιδευτίας αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀνιέτωσαν· ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ πατρὸς εἰπεῖν πατέρα, ὅτως οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ εἰπεῖν ἀδελφόν. τοῦ μὲν γὰρ πατρὸς, ὡς γέγραπται ἔμπροσθεν, ἄλλος Θεὸς οὐ γέγονεν υἱός· ⸗, οὐκ ἔστιν ἄλλος, μονογενὴς γάρ ἐστι· διὸ καὶ μόνος, καὶ εἷς πατὴρ, μόνου καὶ ἑνὸς υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ ἐπὶ μόνης θεότητος τὸ πατὴρ καὶ D τὸ υἱὸς, ἔσηκεν καὶ ἐστὶν ἀεί· τ μὲν γὰρ ἀνθρώπων εἰ πατὴρ λέγεταί τις, ἄλλος ἕτερος γέγονεν υἱός· καὶ εἰ υἱὸς λέγεται, ἄλλος ἕτερος λέγεται πατήρ· ὥστε ἐπ' ἀνθρώπων μὴ σώζεσθαι κυρίως τὸ πατρὸς καὶ Κυρίου ὄνομα. Ἀβραὰμ γὰρ υἱὸς ὢν τοῦ Θάρρα, πατὴρ γέγονε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ Ἰσαὰκ υἱὸς ὢν τοῦ Ἀβραὰμ, πατὴρ γέγονε τοῦ Ἰακώβ· καὶ τοῦτον τ τρόπον ἡ Φύσις τ ἀνθρώπων ἔχει· μέρη γάρ εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἕκαστος γινώσκεται, ἔχει τοῦ πατρὸς μέρος· ἵνα καὶ αὐτὸς ἕτερος γένηται πατὴρ· ἐπὶ δὲ τ θεότητος, οὐκ ἔστιν ὅτως· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός. οὐδὲ μεριζομένου ἔχει Φύσιν, διὸ οὐδὲ γεννᾷ υἱὸν μεριζόμενος, ἵνα καὶ αὐτὸς γένηται πατὴρ ἑτέρου, ἐπεὶ μηδ' αὐτός ἐστιν ἓν πατρός· ὅτε ὁ υἱὸς δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ πατρὸς·

διὸ καὶ οὐδὲ γέννα, ὥσπερ γεγέννηται αὐτὸς, ἀλλὰ ὅλον ἐστὶν ὅλου εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα. καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος ὁ πατὴρ κυρίως ἐστὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, κυρίως ἐστὶν υἱός. καὶ ἐπὶ τούτων ἔσηκεν ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, ἀεὶ υἱός. καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν εἴη ὁ πατὴρ υἱὸς, ἕτως οὐκ ἂν ποτε γένοιτο ὁ υἱὸς πατήρ. καὶ ὥσπερ οὐ παύσεται ὁ πατὴρ μόνος, ὢν πατὴρ, ἕτως οὐ παύσεται ποτε ὁ υἱὸς, μόνος ὢν υἱός· μανία ἄρα ἂν ὅλως ἐνθυμεῖσθαι καὶ λέγειν ἐπὶ μὲν υἱοῦ ἀδελφὸν, ἐπὶ δὲ πατρὸς, τὸ πάππον ὄνομα· οὐδὲ γὰρ ὠνομάσθη ἐν ταῖς γραφαῖς υἱὸς τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ ἀδελφὸς νομισθῇ· οὐδὲ υἱὸς τοῦ υἱοῦ, ἵνα μὴ πάππος νοοῖτο ὁ πατήρ· ἀλλὰ υἱὸς τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ πνεῦμα εἴρηται· καὶ ἕτως τῆς ἁγίας Τριάδος, μία ἡ θεότης καὶ ἴσις ἐστίν· οὐκ ἂν καὶ τοῦτο μανία, τὸ λέγειν αὐτὸ κτίσμα· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐ συνετάσσετο τῇ Τριάδι· ὅλη γὰρ, εἷς Θεός ἐστι· καὶ χρεὶ γινώσκειν, ὅτι μὴ κτίσμα ἐστὶ τὸ πνεῦμα, μηδὲ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖται. οὐ δὲ γὰρ ἀλλότριον ἐπιμίγνυται τῇ Τριάδι, ἀλλ' ἀδιαίρετός ἐστι καὶ ὁμοία ἑαυτῇ. χρεὶ ταῦτα τοῖς ἴσοις, μέχρι τούτων ἡ ἀνθρώποις ἡ γνῶσις φθάνει. ἕως τούτων, τὰ Χερουβὶμ καλύπτει ταῖς πτέρυξιν. ὁ δ' περιττὰ τούτων ζητῶν καὶ θέλων ἐρευνᾶν, ὡς καὶ τὸ λέγοντος· μὴ σοφίζου πολλὰ, ἵνα μὴ ἐκπλαγῇς· τὰ γὰρ πίστει παραδοθέντα, ταῦτα οὐκ ἐν ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀκοῇ πίστεως διανοεῖσθαι πρέπει· ποῖος γὰρ λόγος ἐπαξίως διερμηνεῦσαι δυνήσεται τὰ ὑπὲρ τὴν γνῶσιν ὄντα φύσιν; ἢ ποία τις ὅλως ἀκοὴ συνιέναι δύναται, ἃ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώποις μήτε ἀκούειν, μήτε λαλεῖν; περὶ μὲν οὖν ὧν ἤκουσεν ὁ Παῦλος, ἕτως εἴρηκε. περὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! καὶ τίς γὰρ ἔγνω τὸν νοῦν Κυρίου; ἢ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο; ὁ γοῦν Αβραὰμ, ὅτε πεπείρασται, οὐδὲ ἀνέκρινε τὸν λαλοῦντα· ἀλλ' ἐπίστευσε, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· ἕτω Μωσῆς, πιστὸς ἐκλήθη θεράπων· οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ἐπεὶ εἰς τὸν κακότεχνον αὐτῶν ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ πιστεύουσι περὶ τῆς ἀδιαιρέτου, καὶ ἁγίας Τριάδος, μὴ διὰ τοῦτο, καὶ τὴν ἀλήθειαν παρεξηγείσθωσαν· μήτε ἅπερ αὐτοὶ μὴ δυνάμενοι νοεῖν, ταῦτα λεγέτωσαν μὴ εἶναι δύνασθαι· πρᾶγ-

A ideo nec ipse gignit, ut genitus est, sed integer est integri splendor & imago. In Deitate autem pater proprie est pater, & filius proprie est filius. Atque ea de causa pater semper pater consistit, & filius semper filius: & quemadmodum pater nunquam fuerit filius. ita nunquam filius fuerit pater. Et sicut pater nunquam desinet solus esse pater, ideo filius nunquam desinet solus esse filius: furor enim est, nec vel cogitandum vel dicendum de filio, illum alicui fratrem esse: aut de patre, illum alicui avum esse. Non enim spiritus in sacris literis nominatus est filius, ne frater Verbi haberetur: neque filius filii, B ne avus illi esse existimaretur: sed filius ibi filius patris est dictus, & spiritus patris, spiritus filii nominatus est, & sic Trinitatis una est Deitas, & una fides. Quamobrem insania est dicere, spiritum creaturam esse. Nam si creatura esset, non consociaretur Trinitati. Tota enim Trinitas unus DEUS est: & satis est, si cognoscas, spiritum non esse creaturam, neque cum rebus creatis numerandum. Non enim alienus admiscetur Trinitati, cum sit indivisa, sibique similis. Hæc sufficiunt fidelibus, & hactenus ejus rei cognitio ad homines pervenit. Huc usque cum deventum est, Cherubim obvelat faciem ejus. Qui autem C plura istis quærit, studetque investigare, male obtemperat dicenti: *Ne nimium sis sapiens, ne percellaris.* Quæ enim fide tradita sunt, ea non humana sapientia, sed auditione fidei decet comprehendere. Quæ enim oratio condigne interpretari queat, quæ sunt super naturam creatam? aut quæ auris intelligere poterit, quæ nefas est homini, vel audire, vel dicere? De iis, quæ audivit Paulus, ad istum modum locutus est: de Deo autem ista verba fecit: *Quam investigabiles viæ ejus! aut quis cognovit mentem Domini, aut quis illi consiliarius fuit?* Abraham igitur non curiosum se D percunctatorem præbuit Deo, secum loquenti, sed credidit, & reputatum est illi ad justitiam. Ita Moses fidelis minister appellatus est. Illi autem, qui, quæ sunt Arii, sentiunt, in quorum malitiosam animam non introivit sapientia, neque fidem habent de sancta & individua Trinitate, verum ne ideo veritatem male interpretentur, neque qui ipsi intelligere nequeunt, ea affirment esse non posse.

Rom. 11.

Rom. 11.

Rem enim agunt longe abſurdiſſimam, quod cum nequeant comprehendere, quomodo individua ſit ſancta Trinitas, faciunt quidem hi, qui Ariani ſunt, unum ex creaturis filium, iſti autem, qui Tropici vocantur, ſpiritum in numerum creaturarum redigunt. Decebat eos, cum prorſus non intelligant, ſe ſilentio tradere nec illos filium, nec iſtos ſpiritum creaturis conſociare, aut agnoſcere id, quod ſcriptum eſt, & patri conjungere filium, & ſpiritum ſanctum non ſegregare a filio, ut indiviſa, & ſuæ naturæ permaneat ſancta Trinitas. Quibus cognitis, par erat, eos non ita temerarios eſſe, aut dubitabundos interrogationes facere, quomodo ſcilicet iſta eſſe poſſint, ne dum interrogatus hæreat in reſpondendo, ipſi ſibi ſuperexcogitent pravas intellectuum illationes. Eſt enim omnibus creatis, maxime autem nobis hominibus impoſſibile, condigne loqui de rebus ineffabilibus: Temerarium deinde maxime, cum loqui nequeas, comminiſci ſuper arcanis illis novas dictiones contra ſcripturas. Nam etiam absque illo furioſus eſt iſte conatus, ſive ita interroges, ſive ad interrogata vel ſemel cogites reſpondere: cum de rebus creatis ita percunctatus ſanæ mentis haberi non debeat. Age, mihi reſpondeant, qui in omnia verba tam facile prorumpunt. Cœlum unde conſtet, & ex quanam materia, & quod ejus temperamentum eſt. Quomodo ſol aut reliquæ ſtellæ in naturam rerum prodierint. Et quid miri eſt, ex rebus ſublimioribus eorum veſaniam redarguere, cum rerum tantopere humi naſcentium, qualis eſt lignorum conditio, & aquarum confluxus, animaliumq; formationes, earumque inter ſe partium congruentiæ, quomodo eveniant, non cognoſcantur. Neque unquam ipſi explicaverint, cum Salomon ipſe, qui abundantius præ cæteris ſapientiæ compos fuit, conſpiciens impoſſibilem eſſe hominibus earum rerum inveſtigationem, hæc verba protulerit: *Et univerſitatem omnis evi dedit in mentes eorum, ut non inveniret homo hoc opus, quod fecit ab initio usque ad finem.* Quid igitur, cum nequeant iſta explicare, etiam ea eſſe negabunt? certe negabunt, tam eſt illis corrupta mens: recte igitur hæc illis dicas, o ſtulti & ubique audaces, cur non potius deſinitis curioſe rimari de ſancta Trinitate, ac fidei acquieſcitis, & hæc eſſe creditis, maxime cum ad eam rem magiſtrũ Apoſtolum dicentem habeatis. Primũ credere oportet de Deo, quod eſt, eumque requirentibus, ſe remuneratorem eſſe.

μα γὰρ πάσχουσιν ἀτοπώτατον· ὅτι μὴ δυνάμενοι νοεῖν, πῶς ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ ἁγία Τριὰς, ποιοῦσιν οἱ μὲν Ἀρειανοὶ, ἕνα μὲν τῆς κτίσεως τὸν υἱόν· οἱ δὲ Τροπικοὶ, τὸ πνεῦμα καὶ αὐτοὶ, τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσιν· ἔδει δὲ αὐτοὺς, ἢ καθόλου μὴ νοοῦντας σιωπᾷν, καὶ μὴ συντάσσειν, μήτε ἐκείνους τὸν υἱὸν, μήτε τούτους τὸ πνεῦμα τοῖς κτίσμασιν, ἢ τὸ γεγραμμένον ἐπιγινώσκειν, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτειν τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα μὴ διαιρεῖν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ· ἵνα τὸ ἀδιαίρετον καὶ ὁμοφυὲς ἀληθῶς τῆς ἁγίας Τριάδος διαμείνῃ· ταῦτα μαθόντας αὐτοὺς, ἔδει μὴ τολμᾷν, μηδ' ἀμφιβάλλοντας ἐρωτᾷν, πῶς ταῦτα γίνοιτο, ἵνα κἂν ἐρωτώμενος ἀπορῇ λέγειν, μὴ ἐπινοῶσιν αὐτοὶ κακονοίας ἑαυτοῖς· ἔστι μὲν γὰρ πᾶσι τοῖς γενητοῖς, μάλιστα δ' ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἐπαξίως εἰπεῖν περὶ τῶν ἀῤῥήτων· τολμηρὸν δὲ πάλιν μὴ δυναμένους λέγειν, ἐπινοεῖν ἐπὶ τούτων καινοτέρας λέξεις παρὰ τὰς τῶν γραφῶν· ἄλλως τε, καὶ μανιώδης ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις, τοῦ, τε ἐρωτῶντος, τοῦ τε ὅλως ἐνθυμουμένου ἀποκρίνασθαι· οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ περὶ τῶν γενητῶν ἔστω τις ἐρωτῶν, νοσοῦντι νοῦν ἔχειν ὀρθόν· ἢ τολμησάτωσαν ἀποκρίνασθαι οἱ πάντα λέγοντες ἀκριβῶς, πῶς ὁ οὐρανὸς συνέστη, καὶ ἐκ ποίας ὕλης; καὶ τίς ἡ τούτου μίξις, ἢ πῶς ὁ ἥλιος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀστέρων; τί δὲ θαυμαστὸν ἐκ τῶν ὑποκειμένων αὐτῶν ἐλέγχειν τὴν ἀφροσύνην, ὅπου γε οὐδὲ πῶς τῶν ὧδε κάτω ξύλων ἡ φύσις· καὶ τῶν ὑδάτων τὰ συνήμματα, πῶς τε τῶν ζώων ἡ πλάσις καὶ ἡ σύστασις γινώσκεται, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔποιεν, ὅπου γε καὶ Σολομὼν ὁ περισσότερον πάντων σοφίας μεταλαχών· ὁρῶν ἀδύνατον ἀνθρώποις περὶ τούτων εὑρεῖν, ἔλεγε· καί γε σύμπαντα τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος τὸ ποίημα, ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἀφ' οὗ ἐπεὶ μὴ δύνανται εὑρεῖν, οὐδὲ εἶναι αὐτὰ ὁμολογοῦσιν; ναὶ ὁμολογήσουσιν ἐφθαρμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν· ἀκουσιώτατόν ἄν τις αὐτοῖς εἴποι, ὦ ἀνόητοι καὶ πάντα τολμηροί. διατί μὴ μᾶλλον περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παύεσθε περιεργαζόμενοι, καὶ μόνον πιστεύετε, ὅτι ἐστίν. ἔχοντες εἰς τοῦτο διδάσκαλον τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα, πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον Θεῷ, ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται, ὁ γὰ

γὰρ, πῶς ἐστιν, εἰρηκεν, ἀλλὰ μόνον, ὅπ ἐστίν· εἰ
A Non enim, quomodo est, dixit: sed tan- 1
δὲ μηδὲ οὕτω καθαδύον), εἰπάτωσαν, πῶς ἐστιν
tummodo, quod est. Quod si ne sic quidem
ὁ πατὴρ; ἵν' οὕτως μάθωσι, πῶς ἐστι καὶ ὁ τούτου
suppudescunt, dicant mihi, quomodo pater
λόγος. ἀλλ' ἄτοπον, φήσουσι, καὶ τοῦτο παρὸς οὕτως
est pater, ut ita discant, quomodo
ἐρωτᾶν; ἄτοπον οὖν ἀκουέτωσαν καὶ τοῦ λόγου
sit ipsius Verbum, Verbum. Sed
αὐτοῦ οὕτως ἐρωτᾶν· ὥστε μὴ ζητεῖτε καὶ
absurdum, inquient, esse, de patre scisci-
πλέον μανίας ὄντος, τοιαύτης ἐπιχειρήσεως·
tari, audiant igitur vicissim absurdum esse,
μηκέτι τοιαῦτα πειρᾶσθε, ἀλλὰ μόνον τὰ ἐν ταῖς
de filio ejus ita scisciscitari, cum super-
γραφαῖς μανθανέτω· αὐταρκη γὰρ καὶ ἱκανὰ τὰ
fluum sit & plenum insaniæ, istiusmodi
ἐν αὐταῖς κείμενα ὥστε τοῦτο παραδείγματα·
syllogizationes conari. Ne igitur interro-
πηγὴ ζώντων καὶ φῶς λέγεται ὁ πατήρ· ἐμὲ γάρ
ges, sed solum ex sacris literis condiscas.
φησιν ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ
Sufficiunt enim, quæ in illis reperias, do-
πάλιν ἐν τῷ Βαρούχ· τί ἐστιν Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν
cumenta. Fons igitur & lux nominatur
τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν εἶ; ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς
B pater. *Me*, inquit, *reliquerunt fontem aquæ* Hier. 2. 1
σοφίας. καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ Θεὸς ἡμῶν φῶς
viventis: & rursum in Baruch: *Quid est Isra-* Bar. 3.
ἐστι· λέγεται δὲ καὶ ὁ υἱός· ὡς μὲν πρὸς τὴν πηγὴν, ποταμός. ὁ ποταμὸς γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐπλη-
el, quod in terra inimicorum tuorum hæres? reliquisti fontem sapientiæ. Et secundum Jo-
annem: *Deus noster lux est.* Dicitur & filius; Joan. 10.
respectu quidem fontis istius fluvius: siqui-
dem fluvius Dei repletus est aquis; respectu
vero lucis splendor, Paulo ita dicente: *Qui* 2. Cor. 2.
ρώθη ὑδάτων· πρὸς δὲ τὸ φῶς, ἀπαύγασμα
est splendor gloriæ, & forma substantiæ ejus.
λέγοντος Παύλου· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς
Cum igitur pater sit lux, filius splendor ejus,
δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·
eadem de istis rebus loqui gravari non
τοῦ μὲν πατρὸς φωτὸς ὄντος· τοῦ δὲ υἱοῦ ἀ-
debemus, licitum enim est videre, & in
παυγάσματος αὐτοῦ, τὰ αὐτὰ γὰρ περὶ τούτων C
filio spiritum esse, per quem illumina-
μάλιστα οὐκ ὀκνητέον λέγειν πολλάκις, ἔξεστιν
mur, ut inquit: *Det vobis spiritum sapientiæ* Ephes. 1.
ὁρᾶν, καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα, ἐν ᾧ φωτιζό-
& revelationis in agnitionem ejus illumi-
natis oculis cordis, illuminante porro nos
μεθα· ἵνα γάρ φησι δῶη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας
spiritu. Christus est, qui per eum illumi-
καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτι-
nat: *Erat*, inquit, *lux vera, quæ illuminat* Joan. 1.
σμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας· τῷ δὲ
omnem hominem, venientem in hunc mun-
πνεύματι φωτιζομένων ἡμῶν, ὁ Χριστός ἐστιν,
dum. Rursum cum pater fons sit, filius-
ὁ ἐν αὐτῷ φωτίζων· λόγῳ γάρ φησι τὸ φῶς τὸ
que proinde flumen appelletur, nos, qui in-
ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχό-
de bibimus, Spiritum sanctum bibere
μενον εἰς τὸν κόσμον· πάλιν τε τοῦ πατρὸς ὄντος
perhibemur. Scriptum est enim, quod
πηγῆς· τοῦ δὲ υἱοῦ ποταμοῦ λεγομένου, πίνειν
uno spiritu potati sumus: potantes au-
λεγόμεθα τὸ πνεῦμα· γέγραπται γὰρ, ὅτι ἡμεῖς
tem spiritum, Christum bibimus. *Bibe-* 1. Cor. 12.
πάντες, ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν· τὸ δὲ πνεῦ-
bant siquidem ex spirituali, comitante eos pe-
μα ποτιζόμενοι, τὸν Χριστὸν πίνομεν. ἔπινον D
tra, petra autem erat Christus. Vicissimque
γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης Πέτρας· ἡ
cum Christus verus sit filius, nos spiritum
δὲ Πέτρα λόγος ὁ Χριστός· καὶ πάλιν τοῦ Χριστοῦ
sanctum accipientes, filii efficimur: *Non*
ὄντες ἀληθινοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβά-
enim, inquit, *accepistis spiritum in servitute*
νοντες, υἱοποιούμεθα· ὃ γὰρ ἐλάβετέ φησι πνεῦ-
ad timorem, sed accepistis spiritum adoptio-
μα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε
nis. Cum ergo per spiritum filii efficiamur,
πνεῦμα υἱοθεσίας· υἱοποιούμενοι δὲ τῷ Πνεύ-
certum est, quod in Christo nomen
ματι, δηλονότι ἐν Χριστῷ χρηματίζομεν τέ-
liberorum DEI obtinemus. *Quicunque* Joan. 1.
κνα Θεοῦ· ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς
enim eum acceperunt, dedit eis potestatem, ut
ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· εἶτα τοῦ πατρὸς,
filii fierent. Deinde cum pater (ut inquit
ὡς ὁ Παῦλος εἶπε, μόνος σοφὸς ὄντος Θεοῦ, ὁ
Paulus) solus dumtaxat sit DEUS sa-
υἱός ἐστιν ἡ σοφία αὐτοῦ. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις
piens, filius est ipsius sapientia: *Quo-* 1. Cor. 1.
καὶ Θεοῦ σοφία· ὃ δὴ υἱὸς ὄντος τῆς σοφίας, ἡμεῖς πνεῦμα σοφίας λαμβάνοντες, τὸν υἱὸν ἔχομεν· καὶ
niam Christus Dei virtus, & DEI sapientia
ἐν αὐτῷ σοφοὶ γινόμεθα· οὕτω γὰρ γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ.
est. Et quia filius sapientia est, nos spi-
ritum sapientiæ accipientes, filium ha-
bemus, & in ipso sapientes efficimur.
Ita enim scriptum est in 146. Psalmo,

Psal. 146. *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos.* Et cum spiritus datur nobis, *Accipite enim*, inqvit Salvator, *Spiritum sanctum*, Deus est in nobis, Joan. 14. sic enim Joannes scripsit: *Si nos invicem amaverimus, Deus in nobis manet. Per hoc cognoscimus, qvod in eo manemus, & ipse in nobis, qvoniam ex spiritu suo dedit nobis:* Deo autem existente in nobis, etiam filius in nobis est, dicente Ibidem. ipso filio: *Veniemus ego & Pater, & mansionem apud eum faciemus.* Porro cum deinde filius sit vita, in spiritu vivificari dicimur. Rom. 8. *Qui*, inquit, *excitavit JEsum Christum ex mortuis, vivificabit & mortalia vestra corpora per spiritum suum habitantem in vobis.* Nobis porro vivificatis in Spiritu, Christus in nobis vivere dicitur. Phil. 1. *Christo enim*, inqvit, *concrucifixus sum, vivo autem non jam ego, sed vivit in me Christus.* Et rursum: Quemadmodum Filius opera, qvæ faciebat, Patrem dicebat facere: *Pater* Joan. 5. *enim*, inqvit, *in me manens, ipse facit opera illa: credite, & me in patre, & patrem in me esse, sin minus, vel propter opera credite mihi:* Ita, qvæ in virtute spiritus operatus est Paulus, dixit Christi opera esse, non enim audebo qvippiam loqvi, qvæ non operatus est Christus per me ad obedientiam gentium in verbo & opere, & in virtute signorum & miraculorum, in virtute Spiritus sancti. Cum igitur talis sit conjugatio & unitas in Trinitate, qvisnam segregaverit aut filium a patre, aut spiritum a filio vel ejus patre? Aut qvis ita temerarius erit, ut dicat, inæqvalem in se & diversæ naturæ Trinitatem esse? aut alterius essentiæ patrem a filio? aut alienigenam esse Spiritum sanctum a filio? Qvod si qvis denuo interroget, qvomodo, cum spiritus insit in nobis, dicatur filius in nobis esse? & cum filius insit in nobis, dicatur pater in nobis esse? aut qvomodo cum Trinitas sit, in uno significetur Trinitas? aut qvomodo, cum unus insit in nobis, Trinitas in nobis esse perhibeatur? Aut mihi primum dividant a splendore lumen, aut sapientiam a sapiente, aut dicant, quomodo ista sint. Quod si ne istud qvidem possunt, multo magis furiosa temeritas est, istiusmodi de Deo disqvirere. Deitas enim non demonstratione rationum traditur, ut dictum est, sed fide, & pia cogitatione cum religione.

A Κύριος λύει πεπεδημένους· Κύριος σοφοὶ τυφλούς. καὶ τὸ πνεῦμα διδόμενον εἰς ἡμᾶς, λάβετε γὰρ πνεῦμα ἅγιον, ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστιν· ἕτως γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν. ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν· ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. τοῦ δὲ Θεοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, ἔστι καὶ ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν· λέγοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα· ἔπειτα ζωῆς ὄντος τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ γάρ φησιν εἰμὶ ζωὴ, ζωοποιεῖσθαι λεγόμεθα ἐν τῷ πνεύματι· ὁ γὰρ ἐγείρας, φησὶ, Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ζωοποιουμένων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πνεύματι, ζῆν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν λέγεται. Χριστῷ γάρ, φησι, συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. καὶ πάλιν, ὥσπερ ὁ υἱὸς, ἅπερ ἐποίει, ἔργα, ἔλεγε τὸν πατέρα ἐργάζεσθαι· ὁ πατὴρ γάρ φησιν, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι· ἕτως, ἅπερ ἐν δυνάμει πνεύματος ἐργάζετο ὁ Παῦλος, ἔλεγε τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὰ ἔργα· οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν, ὧν οὐκ εἰργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου. τοιαύτης δὲ οὐσιοχίας καὶ ἑνότητος, τῆς ἐν τῇ Τριάδι ὄσης; τίς δῶ εἰπεῖν λοιπὸν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς χωρίζων; ἢ τίς ἕτως τολμηρὸς, ὡς εἰπεῖν ὁμοίου καὶ ἑτερόφυῆ τὴν Τριάδα πρὸς ἑαυτὴν, ἢ ἀλλοτρίσιον τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἢ ξένον τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ; πῶς γὰρ ταῦτά ἐστιν, αὖ τις πάλιν ἐρωτήσειε ζητῶ. πῶς τοῦ πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν λέγεται ὁ υἱὸς εἶναι ἐν ἡμῖν; τοῦτε υἱοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, λέγεται ὁ πατὴρ εἶναι ἐν ἡμῖν; ἢ πῶς ἕτως, Τριὰς ὄσης, ἐν ἑνὶ σημαίνεται Τριάς; ἢ πῶς τοῦ ἑνὸς ὄντος ἐν ἡμῖν, ἡ Τριὰς λέγεται; ἢ διελέτωσαν πρῶτον αὐτὸ ἀπαυγάσματος τὸ φῶς· ἢ τὴν σοφίαν σοφοῦ, ἢ εἰπάτωσαν, πῶς ἐστι ταῦτα; εἰ δὲ μὴ τοῦτο δύνανται, πολλῷ μᾶλλον περὶ Θεοῦ ταῦτα ζητεῖν μανομένων ἐστὶ τὸ τόλμημα· ἡ γὰρ θεότης οὐκ ἐν λόγου δείξει λόγων, ὥσπερ εἴρηται, παραδόσει, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ μετὰ ἀκριβείας

εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ τοῦ σωτηριώδους σταυροῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως ἐκήρυξεν ὁ Παῦλος, καὶ ἀῤῥήτων ῥημάτων ἤκουσεν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι· πῶς περὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Τριάδος τις ἐξήσειν δυνήσεται; ὅμως δ' ἂν τὰ προειρημένα διορθώσηται πίστει πρῶτον, εἶτα καὶ τὰ περιειρημένων· φημὶ δὴ, τὰ εἰκόνος καὶ ἀπαυγάσματος, καὶ πηγῆς, καὶ ποταμοῦ, καὶ ὑποστάσεως, καὶ χαρακτῆρος· ὥσπερ γὰρ ἐν ἰδίᾳ εἰκόνι ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ἔτως καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς διὰ λόγων ἑρμηνείας, καὶ τὸ καταλαβεῖν τὰ ῥηθέντα παραμυθουμένη ἡ θεία γραφὴ, τοιαῦτα καὶ παραδείγματα ἔδωκεν ἡμῖν· ἔτως διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀκουόντων λέγειν ἁπλούστερον· καὶ λέγειν ἀκινδύνως· καὶ μὴ συγγνώμης νοεῖν ἐξῆς, καὶ πιστεύειν, ἕνα εἶναι τὸν ἁγιασμὸν, τὸν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ γινόμενον· καὶ γὰρ ὥσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ υἱός ἐστιν, ἔτως καὶ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, καὶ αὐτὸ ἓν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἓν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ πνεῦμα· ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ υἱοῦ, τοῦ ζῶντος λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, ἣν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεὰν, ἥτις γε ἐκ πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ λόγου τοῦ ἐκ πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ δίδοται. ἀμέλει ὁ μὲν υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται· ἔτω γάρ φησιν, ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· ὁ δὲ υἱὸς, τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει· ἐὰν γάρ, φησιν, ἐγὼ ἀπέλθω, ἀποστελῶ τὸν παράκλητον· καὶ ὁ μὲν υἱὸς, τὸν πατέρα δοξάζει· λέγων, πάτερ, ἐγώ σε ἐδόξασα· τὸ δὲ πνεῦμα δοξάζει τὸν υἱόν· ἐκεῖνος γάρ, φησιν, ἐμὲ δοξάσει· καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησιν, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα καὶ λαλῶ εἰς τὸν κόσμον· τὸ δὲ πνεῦμα, ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, φησι. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς, ἐν τῷ ὀνόματι ἦλθε τοῦ πατρὸς· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησιν, ὁ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου· τοιαύτην δὲ τάξιν, καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν, ὅταν ὁ υἱὸς ἔχῃ πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ τὸ κτίσμα λέγων, τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; εἰ γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ κτίσμα,

A Si enim ea, qvæ sunt de salutari cruce, non in sapientia verborum, sed in demonstratione exhibitioneqve Spiritus & virtutis prædicavit Paulus, & ineffabilia verba audivit in paradiso, qvæ non sunt in potestate hominis, ut loqvatur, qvomodo qvis de ipsa sancta Trinitate diserte loqvi poterit? Cæterum istiusmodi perplexitatem sanare licuerit primum fide, deinde iis, qvæ superius dicta sunt, nimirum ubi loqvebamur de imagine, de splendore, de fonte, de fluvio, de substantia & forma. Qvemadmodum enim in propria sua imagine, filius est in patre, ita B etiam pater est in filio. Nam imbecillitatem interpretandi verbis istiusmodi, & qvalicunqve comprehendendi consolatione mitigans scriptura, hoc genus similitudinum nobis tradidit. Atqve isto modo propter temerariorum hominum incredulitatem simpliciter dicendum erit, atqve ita, si loqveris aut cogitas, cum venia id licebit, scilicet unam esse sanctificationem, qvæ fit per patrem & filium, in Spiritu sancto. Nam qvemadmodum filius germen est unigenitum, ita & spiritus, C qvi a filio datur & mittitur, unus & ipse est, & non multi, neqve unus, neqve unus ex multis, sed solus ipse spiritus. Cum enim unus sit filius vivens sermo, unam oportet esse perfectam & plenam sanctificatricem illam & illuminatricem vitam, vim scilicet & facultatem ejus & donationem, qvæ a patre dicitur procedere, qvoniam a Verbo patris desumit, & mittitur & donatur, maxime qvia filius a patre mittitur, ita enim inqvit: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.* Filius porro spiritum emittit, cum sic loqvatur: *Ego autem, si abscessero, mittam paracletum.* Et filius pa- D trem glorificans, *Pater*, inqvit, *ego glorificavi te*, spiritus vero glorificat illum. *Ille enim*, prout ait, *me glorificabit.* Filiiqve verba sunt: *Qvæ audivi a Patre, hæc loqvor ad mundum.* Spiritus porro a filio accipit: *De meo enim*, inquit, *accipiet, & annunciabit vobis.* Et filius in nomine patris venit, spiritum vero sanctum inquit, *qvem mittet pater in nomine meo.* Cum igitur istiusmodi ordinem & naturam habeat spiritus ad filium, qvalem filius habet ad patrem, qvi fieri potest, ut, qvi spiritum creaturam dicit, non illud idem necessario & de filio sentiat? Si enim filii spiritus creatura est,

Joan. 3.

Joan. 14.

consequens est, ut dicant, etiam Verbum patris creaturam esse. Istiusmodi phantasmata cum Ariani excogitassent, in Caiphæ Judaismum proruerunt. Isti vero, qui se simulant Arianica non sapere, ne sapiant contra Spiritum sanctum, sed & quemadmodum abominantur Arii verba, ita quoque caveant, ne contra Spiritum sanctum se impios præbeant. Ut enim filius, qui in patre est, & pater vicissim, qui in eo, creatura non est, sed ex propria substantia sui patris (nam & hoc vos simulatis dicere) ita quoque spiritum, qui est in filio, & vicissim filius in eo est, nefas est creaturis conjungere, aut separare a Verbo, & imperfectam Trinitatem construere. Quantum igitur attinet ad dicta Prophetica & Apostolica, quorum sententiam deformantes seipsos deceperunt, sufficiunt ista, quæ jam diximus, ad insciticias & blasphemias Tropicorum redarguendas. Videamus jam singula seorsum, quæ in sacris literis de Spiritu sancto referuntur, & veluti probi trapezitæ examinemus, an proprium aliquid habeat Spiritus sanctus cum rebus creatis, an contra proprius sit DEI, ut est, vel creaturam dicamus, aut aliud diversum a creaturis: & tale quod proprium increabilis Trinitatis habeatur. Forsan vel sic pudefieri poterunt, cum didicerint, quantum abludant a sacris eloquiis, sua, quæ ipsi commenti sunt, blasphemiæ verba. Res conditæ igitur ex non existentibus extiterunt, cum habeant principium suæ essentiæ. Siquidem *in principio creavit Deus cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt.* Ex Deo autem dicitur spiritus: *Nemo enim*, inquit, *novit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in illo: ita, quæ sunt Dei, nemo novit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accipimus, sed spiritum, qui ex Deo est.* Quæ igitur secundum ista verba cognatio est Spiritui sancto cum creaturis? cum creaturæ aliquando non erant, DEUS autem semper sit, ex quo Spiritus sanctus? Quod autem ex DEO est, non est ex nihilo, neque conditum quippiam in se habere poterit. Quis igitur amentes istos sustineat, qui & ipsi in corde suo loqvuntur, non est DEUS? Nam quemadmodum nemo cognoscit, quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui est in illo: ita quoque, quæ sunt DEI, nemo novit, nisi spiritus, qui est in Deo, qui etiam profunda Dei scrutatur. Siquidem iste, qui hoc inficiabitur, eo evadet, ut dicat, spiritum hominis extra hominem esse,

Genes. 1.

Rom. 8.

A ἀκόλουθον αὖ εἴη, λέγειν αὐτοὺς, καὶ τὸν λόγον τοῦ πατρὸς εἶναι κτίσμα· τοιαῦτα γὰρ οἱ Ἀρειανοὶ φαντασθέντες, εἰς τὸν κατὰ Καϊάφαν Ἰουδαϊσμὸν περιῶκησαν· οἱ δὲ τὰ Ἀρείου μὲν περιποιούμενοι μὴ φρονεῖν. πρεπὸν δὲ πατρὸς τὰ αὐτὰ λέγοντες, φυλάττεσθαι καὶ τὰ ἐκείνης ῥήματα, καὶ μὴ ἀσεβεῖν εἰς τὸ πνεῦμα· ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς, ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστι, οὐκ ἔστι κτίσμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς πατρὸς οὐσίας, τοῦτο γὰρ καὶ ὑμεῖς περιποιεῖσθε λέγειν, ὅτως καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐν τῷ υἱῷ, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱός ἐστιν, οὐ θέμις τοῖς κτίσμασι συντάσσειν· οὐδὲ διαιρεῖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Λόγου, καὶ ἀτελῆ τὴν Τριάδα κατασκευάζειν· τῶν μὲν ἐν ῥητῶν, τοῦ τε περιφητικοῦ καὶ τοῦ Ἀποστολικοῦ χάριν· ὧν τινὲς διάνοιαν παραποιοῦντες, ἠπάτησαν ἑαυτοὺς, λέγει διὰ τούτων διελέγξαι τινὰς ἐκ τῆς ἀμαθίας τῶν Τροπικῶν δυσφημίαν· ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὰ, τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λεγόμενα, καὶ ὡς δόκιμοι τραπεζῖται διακρίνωμεν· εἰ ἴδιόν τι πρὸς τὰ κτίσματα ἔχει τὸ πνεῦμα, ἢ ἴδιον τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἵνα ἢ κτίσμα αὐτὸ εἴπωμεν, ἢ ἄλλο μὲν τῶν B χισμάτων· ἴδιον δὲ καὶ ἐν τῇ ἀγεννήτῳ Τριάδι τῆς θεότητος, ἴσχα καὶ οὕτως ἐνέλαπωσι μαθόντες, ὅσον ἀπᾴδει τῶν θείων λογίων τὰ ἐφυρημένα παρ' αὐτῶν τῆς βλασφημίας ῥήματα· τὰ κτίσματα τοίνυν ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα, τὰ ἐν αὐτοῖς. ὂν δὲ τοῦ Θεοῦ C λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδεὶς γάρ, φησιν, οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ· ὅτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου οὐ λαμβάνομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐκ Θεοῦ. ποία τοίνυν ἐκ τῶν προειρημένων συγ- D γνώμη τῷ πνεύματι πρὸς τὰ κτίσματα; τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, οὐκ ἦν· ὁ δὲ Θεὸς ὢν ἔστιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν εἴη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, οὐδὲ κτίσμα· ἵνα μὴ καὶ ἐκείνης τὴν ὁδὸν ἔξ οὗ ἔστι τὸ πνεῦμα, κτίσμα εἶναι νομισθῇ· τίς δὲν τοιούτων ἀφρόνων ἀνέξεται, λεγόντων ἐν αὐτοῖς ἐν καρδίᾳ μὴ εἶναι Θεόν; καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα, πῶς ἂν οὐ δύσφημον ἂν εἴη λέγειν κτίσμα τὸ ἐν τῷ Θεῷ πνεῦμα, τὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ἐρευνῶν; μαθήσεται γὰρ ἐκ τούτων εἰπεῖν ὁ τοιοῦτος, τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἔξωθεν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι·

τν δὲ ἐν τῷ πατρὶ λόγον καὶ τὸ πνεῦμα, εἶναι κτίσματα. πάλιν τε πνεῦμα ἁγιωσύνης καὶ ἀναμνώσεως, ἔστι τε καὶ λέγεται τὸ πνεῦμα· γράφει γὰρ ὁ Παῦλος· τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. καὶ πάλιν φησίν· ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὅτε καὶ πρὸς Τίτον γράφων ἔλεγεν, ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς· ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου· οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενηθῶμεν κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου· τὰ δὲ κτίσματα, ἁγιαζόμενα εἰσι καὶ ἀνακαινιζόμενα· ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ ὁ Παῦλος δέ φησιν· ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας· γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου· τὸ τοίνυν μὴ ἁγιαζόμενον παρ' ἑτέρου· μηδὲ μέτοχον ἁγιασμοῦ· ἀλλ' αὐτὸ μεθεκτὸν ὄν· ἐν ᾧ καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἁγιάζεται, πῶς οὐκ εἴη ἂν τῶν πάντων, ἢ ἴδιον τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; ἀνάγκη γὰρ τοῖς τοῦτο λέγουσιν, εἰπεῖν καὶ τὸν υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἕνα τῶν πάντων εἶναι· πνεῦμα ζωοποιὸν λέγεται· ὁ ἐγείρας γάρ, φησιν, Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν· διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν καὶ ὁ μὲν Κύριός ἐστιν ἡ αὐτοζωή· καὶ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος. ἔλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ Κύριος· τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· τὰ δὲ κτίσματα, ὡς εἰρηται, ζωοποιούμενά ἐστι δι' αὐτοῦ· τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιοῦν τὰ κτίσματα, ποίαν ἔχει συγγένειαν πρὸς τὰ γενητά; ἢ πῶς ὅλως ἂν εἴη τῶν κτισμάτων, ἅπερ ἐν ἐκείνῳ πρὸς τοῦ λόγου ζωοποιεῖται; χρίσμα λέγεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι σφραγὶς, ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης γράφει·

A & Verbum, quod in Patre est, & Spiritum sanctum creaturas esse. Rursum spiritus iste, spiritus sanctificationis & renovationis & est, & dicitur, cum Paulus dicat, JESU Christo Domino nostro, DEI filio per virtutem declarato, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Iterumque idem ipse dicat: Sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri JESU Christi, & in spiritu DEI nostri. Et ad Titum scribens: *Bonitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri, non ex operibus justificationis, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvavit nos, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per JESUM Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes redderemur secundum spem æternæ vitæ.* Tit. 3.

B Creaturæ autem non dant, sed accipiunt sanctificationem & renovationem: *Emittes*, inquit, *Spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Psal. 104. Paulus quoque ad istum modum: *Nam impossibile est*, inquit, *semel illuminatos & gustu imbutos cœlestis doni, & participes redditos Spiritus sancti.* Quod igitur non sanctificatur ab alio, neque particeps redditur sanctificationis, sed sanctificationem impartit, in quo creaturæ omnes sanctificantur, quomodo illud fuerit unum ex vulgo rerum conditarum? aut proprium illorum, cui se in participatum impendit? Necessum enim est, iis, qui hoc loquuntur, dicere etiam, filium, per quem omnia sunt condita, unum esse ex hoc vulgo universitatis. Spiritus quoque vivificator dicitur: *Qui excitavit enim*, inquit, *Jesum Christum ex mortuis, vivificabit mortalia corpora vestra per inhabitantem in vobis spiritum.* Rom. 8. Et Dominus est ipsissima vita, & dux & submINistrator vitæ, ut inquit Petrus. Dixit porro illis Dominus:

D *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in illo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hoc autem dixi de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Joan. 6. Creaturæ vero, ut diximus, vivificantur per eum: Jam quod non aliunde particeps redditur vitæ, sed aliis impartitur & vivificat res conditas, quam habet cognationem cum creaturis? aut quomodo hoc ipsum fuerit unum ex creaturis, quæ in illo per Verbum vivificatur? Jam & ungventum dicitur spiritus, & sigillum est, cum Joannes scribat,

1. Joan. 2. *Et unctio, quam accepistis ab eo, manet in vobis, nec opus habetis, ut quispiam vos doceat, sed ut ejus unctio, nimirum spiritus ejus, doceat vos in omnibus.* In Esaia item scriptum est: *Spiritus Domini super me, eo* Esa. 61. *quod unxerit me.* Paulus item ait: *In quo* Ephes. 1. *cum credideritis, signati estis in diem redemptionis.* Quod si res conditæ signantur & inunguntur, & de omnibus docentur: ipse autem spiritus & sigillum, & ungventum est, in quo omnia inungit & signat Verbum, quæ igitur similitudo, aut proprietas ungventi, aut sigilli cum inunctis & sigillatis? Quapropter secundum istas rationes, non fuerit unus ex numero istius universitatis. Nunquam enim fuerit sigillum unum ex iis, quæ sunt sigillata, neque ungventum ex numero eorum, quæ sunt inuncta: sed proprium Verbi, quod inungit & obsignat. Ungventum enim fragrantiam, halitum inunctoris habet, quo cum inuncti fuerint, & participes redditi, 2. Cor. 2. dicunt de se: *Christi bonus odor sumus.* Sigillum porro formam Christi sigillantis habet, ejusque participes efficiuntur, qui signavit secundum eam speciem Galat. 4. conformati, dicente Apostolo: *Filioli mei,* 2. Petr. 1. *quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis:* ita porro consignati, merito consortes efficimur divinæ naturæ, ut Petrus dixit. Atque ita omnis creatura particeps fit Verbi in spiritu, & per spiritum dicimur omnes participes DEI. 1. Cor. 3. *Non scitis enim*, inquit, *quod templum DEI* 2. Cor. 6. *sitis, & spiritus Dei habitet in vobis? Si quis templum Dei perdit, perdet & illum DEUS: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Jam si spiritus creatura esset, non efficeretur per eum consociatio DEI in nobis, sed creaturæ conjungeremur, alienique a divina natura redderemur, ut nusquam ejus participes facti. Nunc ubicunque dicimur participes Christi: DEI etiam participes dicimur. Constat igitur ungventum, quo imbuti sumus, & sigillum, quo signati sumus, non esse naturæ rerum conditarum, sed filii, ob spiritum, qui in eo est, qui nos 1. Joan. 5. coaptat patri. Id enim Joannes, (ut superius dictum,) docuit: *In hoc cognoscimus, quod in Deo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis.* Si autem ex præsentia spiritus, qui nobiscum est, efficimur consortes divinæ naturæ, insanierit profecto, si quis hoc dicat fieri per spiritum creatum, & non per spiritum Dei. Ob eam enim causam in hominibus est, & ii, in quibus est, deificantur.

καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα, ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν· καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς, ἀλλὰ ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα, τὸ αὐτοῦ πνεῦμα, διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων· ἐν δὲ τῷ προφήτῃ Ησαΐᾳ γέγραπται, πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· ὁ δὲ Παῦλός φησιν· ἐν ᾧ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τοῦτο σφραγίζεται καὶ χρίεται, καὶ περὶ πάντων διδάσκει· τὸ δὲ πνεῦμα καὶ χρίσμα καὶ σφραγίς ἐστιν, ἐν ᾧ χρίει καὶ σφραγίζει ὁ Λόγος τὰ πάντα, ποία ἂν ὁμοιότης, ἢ ἰδιότης τοῦ χρίσματος, καὶ τῆς σφραγῖδος πρὸς τὰ χριόμενα καὶ σφραγιζόμενα; οὐκ ἂν καὶ εἷς εἴη τῶν πάντων αὐτός· ὁ γὰρ ἂν εἴη σφραγὶς ἐν τοῖς σφραγιζομένοις, οὐδὲ τὸ χρίσμα τῶν χριομένων, ἀλλ' ἴδιόν ἐστι τοῦτο τοῦ χρίοντος καὶ σφραγίζοντος Λόγου· τὸ μὲν γὰρ χρίσμα, τὴν εὐωδίαν καὶ πνοὴν τοῦ χρίοντος ἔχει· καὶ οἱ χριόμενοι τοῦτο μεταλαμβάνοντες λέγουσι, Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν· ἡ δὲ σφραγὶς τὸ μορφοῦν Χριστὸν τοῦ σφραγίζοντος ἔχει, καὶ ταύτης οἱ σφραγιζόμενοι μετέχουσι, μορφούμενοι καθ' αὐτὸν, λέγοντος τοῦ Αποστόλου· τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν· ὅτῳ δὲ σφραγὶς μένει, εἰκότως, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα· ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, καὶ ὅτῳ μετέχει πᾶσα κτίσις τοῦ Λόγου ἐν τῷ πνεύματι· καὶ διὰ τοῦ πνεύματος λεγόμεθα πάντες μέτοχοι Θεοῦ. Οὐκ οἴδατε γάρ, φησιν, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει· φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς· κτίσμα εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄν τις ἐν αὐτῷ μετοικοῖ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν· ἀλλ' εἰ ἄρα κἂν σμικρὸν μέρος σπείρομεθα, ἀλλότριοι ἂν τῆς θείας φύσεως ἐγιμεθα, ὡς καὶ μηδὲν αὐτῆς μετέχοντες. νῦν δὲ ὅπου λεγόμεθα μέτοχοι Χριστοῦ καὶ μέτοχοι Θεοῦ, οὐκ ἄν ποτε ἐν ἡμῖν χρίσμα καὶ σφραγὶς, μὴ ὄντα τῆς ἀληθοῦς φύσεως, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς, διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος, σωζόμενος ἡμᾶς πατρὶ· τοῦτο γὰρ Ἰωάννης, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, διδάσκων ἔγραψεν· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· εἰ δὲ μὴ τοῦ πνεύματος μετοχὰ γινόμεθα κοινωνοὶ θείας φύσεως· μαίνοιτο ἂν τις λέγων ὅτι πνεῦμα τῆς κτιστῆς φύσεως, καὶ μὴ τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἀνθρώποις γίνεται, ἐν οἷς γίνεται καὶ δι' οὓς

θεοποιῆται· εἰ δὲ θεοποιεῖ, οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι ἡ τούτου φύσις Θεοῦ ἐστι· καὶ ἔτι δὲ φανερώτερον εἰς ἀναίρεσιν τῆς αἱρέσεως ταύτης, ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεταρτῷ ψαλμῷ ἄδεται, ὡς ἔμπροσθεν εἶπομεν, ἐντεῦθεν ἐλεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι· καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· ὁ δὲ Παῦλος γράφει Τίτῳ· διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ κτίζει τὰ πάντα, καὶ ἀνακαινίζει, ποία ὁμοιότης, ἢ συγγένεια τῷ κτίζοντι πρὸς τὰ κτίσματα; ἢ ὅλως πῶς ἂν εἴη, ἐν ᾧ κτίζεται τὰ πάντα, κτίσμα; ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ τοιαύτῃ δυσφημίᾳ καὶ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία· ὥστε τοὺς λέγοντας, τὸ πνεῦμα κτίσμα, εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα κτίζεται, κτίσμα ἐστίν· εἰκὼν τοῦ υἱοῦ λέγεται, καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα· ὃς γὰρ προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. οὐκοῦν τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ὁμολογουμένου μὴ εἶναι κτίσματος, οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ἡ τούτου εἰκὼν κτίσμα· οἵα γὰρ ἂν εἴη ἡ εἰκών, εἶναι δίδοται ἀνάγκη, καὶ τὸν, οὗ ἔστιν ἡ εἰκών· ὅθεν εἰκότως καὶ πρεπόντως ὁ λόγος ὁμολογεῖται, μὴ ὢν κτίσμα, εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὑπάρχων· ὁ ἄρα τοῖς κτίσμασι συναριθμῶν τὸ πνεῦμα, παντὸς που καὶ τὸν υἱὸν ἐν τούτοις συναριθμήσει· δυσφημῶν ἐν τούτῳ καὶ τὸν πατέρα, διὰ τοῦ εἰς τοῦ εἰκόνα αὐτοῦ δυσφημίαν. ἆρα οὖν, ὃ τῶν κτισμάτων ἐστὶ τὸ πνεῦμα· καὶ δέδεικται, μᾶλλον ἴδιον εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ οὐ ξένον τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ κἀκεῖνο, τὸ σοφὸν αὐτῶν ἐρώτημα· εἰ ὂν τοῦ Θεοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, διὰ τί μὴ λέγεται καὶ αὐτὸς υἱός· δέδεικται μὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη, πρεπετὲς καὶ θλιμερὸν, δείκνυται δὲ καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον· εἰ γὰρ καὶ μὴ υἱὸς ἐλέχθη ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλὰ πνεῦμα Θεοῦ· ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἴρηται· ὡς ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν. εἰ δὲ ὁ υἱὸς ἐπιδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός ἐστιν, ἴδιόν τοῦ οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν, ἀνάγκη καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ· ἀμέλει τοῦ Κυρίου ὄντος υἱοῦ, αὐτοῦ πνεῦμα εἴρηται πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ πάλιν τοῦ υἱοῦ ὄντος σοφίας καὶ ἀληθείας· γέγραπται, τὸ πνεῦμα εἶναι πνεῦμα σοφίας καὶ ἀληθείας·

A Quod si ille deificet, ambiguum esse non potest, quin hujus natura, DEI sit natura. Jam & illud clarius evertit istiusmodi hæresin, quod in 104. Psalmo canitur: *Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suum revertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Paulus quoque ita ad Titum: *Per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per Jesum Christum.* Si autem pater per Verbum in Spiritu sancto creat omnia, ac renovat, quæ similitudo, aut cognatio creatori ad creaturas? aut quomodo ulla ratione illud, in quo B creat omnia, creatura fuerit? Comitatur enim istiusmodi maledicentiam etiam blasphemia in Christum: ut, qui dicant, spiritum creaturam esse, dicant quoque Verbum, per quod omnia condita sunt, creaturam esse. Quin etiam filii imago & est, & dicitur spiritus. Quos enim præcognovit, eos etiam prædestinavit conformes imaginis filii sui. Igitur cum pro eorum confessione filius res condita non sit, neque etiam ejus imago res condita fuerit: qualis enim est imago, talem eum oportet esse, cujus est imago. Quapropter merito & congruenter confitentur, filium non esse creaturam, cum C sit imago patris. Qui igitur annumerat creaturis Spiritum sanctum, omnino in eadem classe connumerat filium, eaque re etiam convitiosus est & in patrem, ob eam, quam infert in ipsius imaginem, blasphemiam. Ergo non est ex numero creaturarum spiritus, cum demonstratum sit, illum potius esse proprium filii, & non alienum a DEO. Quin & illa est scita eorum percunctatio. Si ex Deo est, inquiunt, spiritus, quare non & ipse quoque filius appellatur? Demonstratum hoc est antea, præceps & D temerarium esse, demonstrabitur etiam nunc. Nihilo enim minus, tametsi filius non appelletur in scripturis, sed spiritus DEI, æque tamen in DEO, & ex Deo esse commemoratur, ut Apostolus scripsit: Quod si filius, ideo quia ex DEO & patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & spiritum, qui ex Deo esse dicitur, proprium esse secundum substantiam filii. Certe quia Dominus est filius, etiam spiritus ipse dicitur adoptionis, sive ejus juris, quo quis filius efficitur. Ac rursum: Quia filius sapientia & veritas est, scriptum est, spiritum sapientiæ & veritatis esse,

Porro filius est potentia DEI, & Dominus gloriæ, itidem quoque spiritus, spiritus potentiæ, & spiritus gloriæ dicitur, atque ita de unaquaque persona scriptura loquitur: Paulo quidem ad
1. Cor. 2. Corinthios scribente: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, eodem quoque & alibi: *Non enim accepistis iterum spiritum servitutis ad timorem, sed*
Galat. 4. *spiritum adoptionis.* Ac rursum: *Emisit Deus spiritum filii sui in corda vestra, clamantem, Abba Pater.* Petro autem scribente: *Si vituperemur ob nomen Christi, beati: quoniam gloriæ, & potentiæ & Dei spiritus requiescit in nobis.* Quin & Dominus spiritum pronunciavit spiritum veritatis & consolatorem. Ex quibus declaratur, perfectam esse Trinitatem. Nam in eo Verbum creaturam glorificat, dum nos divinos reddens filios efficit, & patri conciliat. Quod autem una cum Verbo glorificat creaturam, illud creaturam esse, impossibile est: & quod creaturam efficit, ut filiorum vicem obtineat, id a filio esse alienum non potest, quia requirendus esset alius spiritus, ut per eum creatura coaptaretur filio, quod est absurdum. Non igitur in numero rerum conditarum est spiritus, sed Deitati patris proprius ac suus, in quo autem deificatur creatura, id nunquam fuerit extra patris Deitatem. Quod autem supra res conditas sit spiritus, & aliud diversum a creaturis, adeoque divinitatis proprius, ex istis denuo rescire licet: immutabilis inalterabilisque est Spiri-
1. Petr. 2. tus sanctus: *Spiritus enim*, inquit, *sapientiæ fugiet dolosum, & absistet a cogitationibus stultis.* Petri quoque verba sunt: *In incorruptibilitate & mansuetudine dulcis, & quieti spiritus.*
Sap. 12. Rursumque in sapientia: *Tuus enim incorruptibilis spiritus est in omnibus. Et nemo novit, quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, qui est in ipso.* Non est autem apud Deum (ut inquit Jacobus) immutatio, aut conversionis umbra ulla, aut delineamenta. In Deo igitur cum sit Spiritus sanctus, merito & ille fuerit immutabilis & inconvertibilis. Natura contra rerum nascentium & conditarum convertibilis est, ut quæ foris sit, & extra substantiam deitatis, & ex non entibus emerserit. Omnis enim homo, ut inquit ille, mendax, & omnes peccaverunt, & indigent gloria DEI. Angelosque, qui non servaverant suam originem, sed deseruerant proprium domicilium ad damnationem in judicium magnæ diei vinculis æternis sub tenebris detinuit. In Job autem: *Si in sanctos Angelos fidem non habet,*

A πάλιν τε ὁ μὲν υἱὸς ἐστι δυνάμις Θεοῦ, καὶ Κύριος τῆς δόξης· τὸ δὲ πνεῦμα λέγεται πνεῦμα δυνάμεως, καὶ πνεῦμα τῆς δόξης· ὅτως ἐφ' ἑκάστου τῆς γραφῆς λεγούσης· ὁ μὲν Παῦλος γράφοντος Κορινθίοις· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. καὶ ἐν ἑτέρῳ· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ αὖθις, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον, Αββᾶ ὁ πατήρ· ὁ δὲ Πέτρος, ἔγραφεν. εἰ ὀνειδίζεσθε B ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι· ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως πνεῦμα, ἐφ' ἡμᾶς ἀναπέπαυται· ὁ δὲ Κύριος εἶπε πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ παράκλητον εἶναι τὸ πνεῦμα, ἐξ ὧν δείκνυται, τελείαν εἶναι τὴν Τριάδα· ἐν τούτῳ γὰρ ὃν ὁ Λόγος τῇ κτίσιν δοξάζει, θεοποιοῦν δὲ καὶ υἱοποιοῦν, προσάγει τῷ πατρί· τὸ δὲ συναπτὸν τῷ λόγῳ τὴν κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη αὐτὸ τῶν κτισμάτων· καὶ τὸ υἱοποιοῦν ἢ τὴν κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη ξένον τοῦ υἱοῦ· ἐπεὶ ζητεῖν ἑτέραν ἀνάγκη πνεῦμα, ἵνα καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ συναφθῇ τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἄτοπον τοῦτο· οὐκ ἄρα C ἐν τῷ γεννητῷ ἐστι τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος· ἐν ᾧ θεοποιεῖται ἡ κλίσις, οὐκ ἂν εἴη ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ πατρὸς θεότητος· ὅπερ ἐστὶν ἄνω τῆς κτίσεώς ἐστι τὸ πνεῦμα· καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν γεννητὴν φύσιν. ἴδιον δὲ τῆς θεότητος, ἕξειν καὶ ἐκ τούτων πάλιν σωιδεῖν. ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἅγιον γάρ φησι, πνεῦμα σοφίας, φεύξεται δόλον· καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων· καὶ ὁ μὲν Πέτρος φησὶν, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ καὶ ἡσυχίῳ D πνεύματος· καὶ πάλιν ἐν τῇ σοφίᾳ· τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι· καὶ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὰ ἐν αὐτῷ· οὐκ ἔστι δὲ παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς εἶπεν Ἰάκωβος, παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα· ἐν τῷ Θεῷ δίκαιον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως ἂν εἴη ἄτρεπτον καὶ ἀπαράλλακτον καὶ ἄφθαρτον· ἡ δὲ τῶν γενητῶν καὶ κτισῶν φύσις, ἐστὶ τρεπτή. ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστᾶσα· πᾶς μὲν γὰρ ἄνθρωπός, φησι, ψεύστης, καὶ πάντες ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον· εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν. ἐν ᾧ Ἰώβ, εἰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων οὐ πιστεύει

κὴ δὲ Ἀγγέλων, ἀυτὸ σκόλιόν τι ἐπενόησεν· ἄστρα γὰρ ἦν καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· ὁ δὲ Παῦλος γράφει· οὐκ οἴδατε, ὅτι Ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά; ἀλλὰ γὰρ ὁ διάβολος, ἐν μέσῳ τῶν Χερουβὶμ ὢν, καὶ ἀπόσφραγισμα ὁμοιώσεως φωτὸς, ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραπή· εἰ οὖν τὰ μὲν κτίσματα τροπὴν ἔχει φύσιν, καὶ γέγραπται περὶ Ἀγγέλων τοιαῦτα· τὸ δὲ πνεῦμα ἔν ἐστι καὶ ἀναλλοίωτον· καὶ τοῦ υἱοῦ ἀπαραλλαξίας ἐστὶ, μόνον ἀεὶ σὺν αὐτῷ ἄτρεπτον, ποία ὁμοιότης τῷ ἀτρέπτῳ πρὸς τὰ τρεπτὰ; δῆλον δὲ ἔσται, ὡς ὅτε κτίσμα ἐστὶν, ὅτε ὅλως τῶν Ἀγγέλων οὐσίας ἐστὶ, διὰ τὸ ἑτέρους εἶναι τρεπτοὺς· ἀλλ' εἰκὼν τοῦ λόγου, καὶ πατρὸς ἴδιόν ἐστι· πάλιν τε. Τὸ μὲν Πνεῦμα Κυρίου, πεπλήρωκε τὸ οἰκουμένην, ἔτω δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· πῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου. καὶ πάλιν, ἐν τῇ σοφίᾳ γέγραπται· τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου Πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι· τὰ δὲ γενητὰ πόῤῥω, ἐν μεμερισμένοις τόποις εἰσὶν, ἡλίου μὲν, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες, ἐν τῷ στερεώματι, νεφέλαι δὲ, ἐν τῷ ἀέρι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν· ὅτε Ἀγγέλοι ἀπεστέλλονται εἰς διακονίας· καὶ ἦλθον οἱ Ἀγγέλοι προσκυνῆσαι ἐνώπιον Κυρίου, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται· καὶ ἐνυπνιάσθη Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης· καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ οἱ Ἀγγέλοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς· εἰ οὖν τὸ μὲν πνεῦμα πόῤῥω πληροῖ· καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν ἐν μέσῳ πάντων, οἱ δὲ Ἀγγελοι ἐλάττους ὄντες ἐν τόπῳ εἰσὶ· καὶ ἔνθα ἀποστέλλονται, ἐκεῖ πάρεισιν, οὐκ ἀμφίβολον ἔν, ὅτι ὅτε τῶν γενητῶν, ὅτε Ἀγγέλος ἐστὶν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἄνω τῆς τῶν Ἀγγέλων φύσεώς ἐστι· πάλιν γὰρ καὶ ἐν τούτων ἄν τις ἴδοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς μεθεκτόν ἐστι καὶ ἀμέτεχον, τὰ αὐτὰ γὰρ λέγω οὐκ ὀκνητέον. ἀδύνατον γάρ ἐστι τοῖς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα. εἰ δὲ οἱ Ἀγγελοι, καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετέχονταί ἐστιν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· διὰ τοῦτο γὰρ ταῦτα μὲν ἐκπίπτειν μετέχοντα δύναται· τὸ δὲ πνεῦμα ἀεὶ τὸ αὐτό ἐστι. οὐ γὰρ τῶν μετεχόντων ἐστὶν· ἀλλ' αὐτοῦ τὰ πάντα μετέχει, εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀεὶ τὸ αὐτό ἐστι καὶ μεθεκτόν· τὰ δὲ κτίσματα μετέχονταί ἐστιν αὐτοῦ· οὐκ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,

A *sed contra Angelos suos pravum quid suspicatus est. Stellæ porro non sunt puræ coram illo.* Quin & Paulus scribit: *An ignoratis, quod Angelos judicabimus, nedum ista temporalia?* Siquidem & diabolus, qui in medio Cherubim, & signaculum similitudinis erat, cecidit e cœlis, quasi fulgur. Quod si creata habent convertibilem naturam, & de Angelis istiusmodi scripta sunt, & ipse Spiritus sanctus est immutabilis, & ejusdem cum filio inconvertibilitatis, semper cum eo immutabilis persistens, nec similitudo ulla immutabilis ad mutabilia: liquet profecto, eum creaturam non esse, aut genere cum Angelis convenire, eo quod illi mutabiles sunt, ipse vero imago sit Verbi, & proprius patris. Rursus *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, ita enim & David psallit: *Quo proficiscar a spiritu tuo?* necnon & in Sapientia scriptum est: *Nam incorruptibilis spiritus tuus est in omnibus.* Creata autem distinctim consistunt in certis locis, non ubique. Siquidem sol, & luna, & stellæ in firmamento, nubes in aere sunt, & in hominibus constituit terminos provinciarum. Angeli vero amandantur ad ministeria: *Et venerunt Angeli, ut assisterent coram Domino*, ut in libro Job scriptum reperies. *Et sopito est Iacob Patriarcha, & scala fixa erat, cujus caput pertingebat ad cælum, & Angeli Dei ascendebant, & descendebant per eam.* Quod si spiritus omnia adimplet, & per Verbum in medio est omnium: Angeli autem, quia minores sunt, loco circumscribuntur, & quo mittuntur, eo se conferunt, qui dubium esse possit, spiritum neque creaturam, neque Angelum esse, ut vos dicitis, sed supra Angelorum naturam? Quin imo vel hinc quoque rem ita se habere conspicias: Siquidem Spiritus sanctus impartibilis est aliis, non ipsi aliunde impartitur. Non enim piguerit eadem dicere, ut ex dicto Pauli colligas: *Nam impossibile est semel illuminatos, & qui gustaverunt cæleste donum, & qui participes redditi sunt Spiritus sancti, & qui bonum Dei verbum gustaverunt*, &c. Quod si Angeli aliæque creaturæ participant de spiritu ejus: & quia ex se non habent, sed aliunde capiunt, ideo ab eo, cujus compotes facti sunt, excidere possunt: Spiritus autem idem semper est, non ex numero eorum, quibus aliquid communicatur, sed cujus omnes res participes fiunt: quare si illud idem semper est cum eo, unde impartitur, & creaturæ illius participes fiunt, fieri nequit, ut Spiritus sanctus sit,

Sap. 7. Psalm. 139. Sap. 12. Genes. 18. Genes. 28.

aut Angelus, aut ulla deniqve res crea-
ta, ſed proprius Verbi, a qvo cum da-
tur, impartitur creaturis. Alioqui con-
ſentaneum eſt, ut jam dicerent, etiam
filium rem conditam eſſe, cujus omnes
in ſpiritu participes facti ſumus. Qvin
& rurſum, unus eſt Spiritus ſanctus,
creaturæ autem multæ: Angeli ſiqvi-
dem mille millies, & decies millies
mille: luminaria item multa, & Throni,
& Dominationes, & cœli, & Cherubim,
& Seraphim, & Archangeli plurimi: in
ſumma, res creatæ unum non ſunt, ſed mul-
ta & diverſa: ſi vero Spiritus ſanctus unus
eſt, creaturæ autem multæ, & Angeli multi,
qvalis ſimilitudo ſpiritui ad res creatas?
Neque obſcurum eſt, ſpiritum non eſſe
unum ex multis, neqve Angelum aliqvem,
ſed unum eſſe, vel potius Verbi, qvod eſt
unum, eum proprium eſſe, & Patris, qvi
unus eſt, eum proprium & conſubſtantia-
lem eſſe. Hæc cum ſola ſingulatim de Spi-
ritu ſancto dicantur, oſtendunt, eum nihil
commune, aut peculiare habere natura
& ſubſtantia ad res creatas, ſed diver-
ſum ab illis eſſe; propriumqve & ni-
hil alienum eſſe a ſubſtantia filii & Dei-
tate, per qvam cum ſit unus ex Trini-
tate, pudefacit illorum ſtoliditatem.
Videamus tamen adhuc illam ipſam ab
initio traditionem, & doctrinam, & fidem
Catholicæ Eccleſiæ, qvam Chriſtus qvi-
dem dedit: Apoſtoli vero prædicaverunt
& Patres ſervaverunt. In hac enim Eccle-
ſia fundamur, & qui inde excidit, neqve
eſſe, neqve dici poterit Chriſtianus. Tri-
nitas igitur ſancta & perfecta in Patre, &
Filio, & Spiritu ſancto, rationem Deitatis
accipit, nihil alienum aut foris ſuperin-
ductum poſſidet, neqve ex creatore &
creatura conſiſtit, ſed tota eſt ex crea-
tore & conditore rerum, ſibi ſimilis
& natura indiviſibilis, unaqve ejus ope-
ratio: Pater enim per Verbum in Spi-
ritu ſancto omnia facit. Atqve ita unitas
Trinitatis ſervatur, & ita unus Deus
in Eccleſia prædicatur, qvi eſt ſuper
omnia, & per omnia, & in omnibus.
Super omnia qvidem, ut pater, ut prin-
cipium, & fons: per omnia vero per
Verbum, in omnibus porro in Spiritu
ſancto. Trinitas autem non eſt nomine
tenus, aut inani dictionis ſpecie, ſed
veritate, & ſubſiſtendi ratione Trini-
tas. Ut enim Pater eſt, hoc ipſum qvod
eſt, ita qvoqve Verbum ſuper omnia
Deus, hoc ipſum eſt, qvod eſt, ita
qvoqve Spiritus ſanctus non ineſſentiale
qviddam eſt, ſed exiſtit & ſubſiſtit vere.

A ἔτε Ἄγγελος, ἔτε ὅλως κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τῦ
λόγυ· παρ' ὃ διδόμενον, μετέχεται πᾶσα τῶν
κτισμάτων· ἐπεὶ ὥρα, λέγειν αὐτὸς, καὶ τὸν υἱὸν
κτίσμα, ὃ πάντες ἐν τῷ πνεύματι μέτοχοι γε-
γόναμεν. καὶ πάλιν· ἓν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Τὰ δὲ κτίσματα πολλά· Ἄγγελοι μὲν γὰρ, χί-
λιαι χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες. Φωστῆρες
δὲ πολλοί· καὶ θρόνοι καὶ κυριότητες καὶ ἐξουσίαι
καὶ Χερουβὶμ, καὶ Σεραφὶμ, καὶ Ἀρχάγγελοι
πολλοί· καὶ ἁπλῶς οὐκ ἔστι τὰ κτίσματα ἓν,
ἀλλὰ πάντα πολλὰ καὶ διάφορα· εἰ δὲ τὸ πνεῦ-
μα μὲν τὸ ἅγιον ἕν ἐστι, τὰ κτίσματα πολ-
λὰ, καὶ Ἄγγελοι πολλοὶ, ποία ὁμοιότης τῷ πνεύ-
B ματι πρὸς τὰ γενητά; καὶ οὐκ ἄδηλον, ὅτι οὐκ
ἔστι τῶν πολλῶν τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ὁ δὲ Ἄγγελος, ἀλλ'
ἕν· μᾶλλον δὲ λόγε, ἑνὸς ὄντος, ἴδιον καὶ ὁμοούσιον
τῦ πατρός ἐστι. Ταῦτα μὲν ἓν καὶ μόνα καθ' ἑαυ-
τὰ λεγόμενα περὶ τῦ ἁγίε πνεύματος, δείκνυ-
σιν αὐτὸ μηδὲν κοινὸν, μηδὲ ἴδιον ἔχειν πρὸς τὴν φύ-
σιν καὶ τὴν οὐσίαν, πρὸς τὰ κτίσματα· ἀλλ' ἄλλο
μὲν εἶναι τῶν γενητῶν, ἴδιον δὲ καὶ ξένον τῦ υἱῦ
οὐσίας καὶ θεότητος, δι' ἣν καὶ τῆς ἁγίας Τριάδος
C ὢν, καταισχύνει τὴν ἐκείνων ἀναισθησίαν. ἴδωμεν
δὲ ὅμως καὶ πρὸς τόδε, εἰ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀρ-
χῆς παράδοσιν, καὶ διδασκαλίαν, καὶ πίστιν τῆς Κα-
θολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁμὲν Κύριος ἔδωκεν,
οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες ἐφύ-
λαξαν· ἐν ταύτῃ γὰρ, ἡ Ἐκκλησία τεθεμελίω-
ται· καὶ ὁ ταύτης ἐκπίπτων, ἔτ' οὐ εἴη, ἔτ' οὐ
λέγοιτο Χριστιανός. Τριὰς τοίνυν ἁγία καὶ τελείω
ἐστὶν, ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεο-
λογουμένη· οὐδὲν ἀλλότριον, ἢ ἐξωθεν ἐπει-
σγνύμενον ἔχουσα· οὐδὲ ἐκ δημιουργοῦ καὶ γενη-
D τῆς συνεστᾶσα, ἀλλ' ὅλη τὰ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν
ἅπερ ὅμοια ὢν ἑαυτῇ καὶ ἀδιαίρετος ἐστι τῇ φύ-
σει· καὶ μία ταύτης ἡ ἐνέργεια· ὁ γὰρ πατὴρ
διὰ τῦ Λόγυ ἐν πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα
ποιεῖ· καὶ οὕτως ἡ ἑνότης τῆς ἁγίας Τριάδος σώζε-
ται· καὶ οὕτως εἷς Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρυτ-
τεται, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν
πᾶσιν· ἐπὶ πάντων μὲν, ὡς πατὴρ· ὡς ἀρχὴ
καὶ πηγή· διὰ πάντων δὲ, διὰ τῦ Λόγυ· ἐν πά-
σι δὲ, ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· Τριὰς δὲ ἐν
ἐκκλησίᾳ ὀνόματος μόνῳ, καὶ φαντασίᾳ λέξεως, ἀλ-
λὰ ἀληθείᾳ καὶ ὑπάρξει Τριάς· ὡσπερ γὰρ ὁ ὢν
ἐστιν ὁ πατὴρ· ὅτως ὁ ὢν, ἐστὶν ἐπὶ πάντων Θεὸς
ὁ τοῦτο λόγος· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐκ ἀν-
παρακλύτον ἐστὶν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὑφέστηκεν ἀληθῶ-

οὔτε ἐλαττόν τι φρονεῖ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ εἰς τοὺς νῦν κ) Καϊάφαν Ἰουδαίους, καὶ εἰς Σαβέλλιον ὀλισθήσῃ· οὔτε πλέον ἐπινοεῖ, ἵνα μὴ εἰς τὴν Ἑλλήνων πολυθεότητα καταγνωσθῇ· κ) ὅτι αὕτη ἡ πίστις ἡ τ Ἐκκλησίας ἐστὶ, μαθέτωσαν, πῶς ὁ μὲν Κύριος, ἀποστέλλων τοὺς Ἀποστόλους, παρήγγειλε τοῦτον θεμέλιον τιθέναι τῇ Ἐκκλησίᾳ λέγων, πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τ πατρὸς, καὶ τ υἱ, καὶ τ ἁγίου πνεύματος· οἱ δὲ Ἀπόστολοι πορευθέντες, οὕτως ἐδίδαξαν. ἔστι τοῦτο εἰς πᾶσαν τὴν ὑφ' οὐρανὸν Ἐκκλησίαν τὸ κήρυγμα· ὄκνει οὖν τοῦτο ἐχέτω τ Ἐκκλησίας τὸ θεμέλιον τ πίστεως, εἰπάτωσαν πάλιν ἡμῖν σὺν αὐτοῖς καὶ ἀποκινδυνευσάτωσαν· Τριάς ἐστιν, ἢ δυάς; εἰ μὲν οὖν δυάς ἐστι, συναριθμείσθω παρ' ὑμῖν τοῖς κτίσμασι τὸ πνεῦμα· οὐκ ἔστι μέν τοι ἄτοπον τὸ ὑμῖν φρόνημα εἷς ἕνα θεὸν, τὸν ἐπὶ πάντων, κ) διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι· τὸ γὰρ, ἐν πᾶσιν, οὐκ ἔχετε, διαιροῦντες καὶ ἀποξενίζοντες ἀπὸ τ θεότητος τὸ πνεῦμα· κ) ἡ τελείωσις δὲ ὑμῖν, ὃν νομίζετε ποιεῖν, ἄτοπον φρονοῦντες, οὐκ ἔστιν ὁλοκλήρως εἰς θεότητα γινομένη· ἐπιμίγνυτε γὰρ αὐτῇ κτίσμα κ) θεολογεῖτε κ) ὑμεῖς, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ κ) Ἕλληνες, τὴν κτίσιν μὴ δεῖ κτίσαντι αὐτὴν θεὸν, διὰ ἴδιόν λόγον· ἄτοπον δὲ διακείμενοι, ποίας ἐλπίδος ἐστέ; ἢ τίς ὑμᾶς σωφρονίσῃ θεὸς, μὴ ἔχοντας αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τῆς κτίσεως; ποία δὲ ὑμῖν τόλμα κ) ἀσέβεια, ὅτι τ πατέρα, καὶ τὸν τούτου λόγον, εἰς τὰ κτίσματα καταγάγετε, κ) πάλιν τὸ κτίσμα συνεξισοῦτε τῷ θεῷ; τοῦτο γὰρ ποιεῖτε φανταζόμενοι περὶ τοῦ πνεύματος ὡς κτίσματος, κ) συντάσσοντες αὐτὸ εἰς τριάδα· τί δὲ κ) τὸ μανιῶδες ὑμῖν ὥστε φρονεῖν ἀδικίαν κ) τοῦ θεοῦ; ὅτι μὴ πάντες ἄγγελοι, ἢ πάντα τὰ κτίσματα, ἀλλ' εἷς ἐκ τούτων συναριθμεῖται τῷ θεῷ, καὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ· ἔδει γὰρ καθ' ὑμᾶς ἅπαξ, ἀγγέλου κ) κτίσματος ὄντος τ πνεύματος, κ) συνταττομένου εἰς τριάδα, μὴ ἕνα, ἀλλὰ πάντας τοὺς κτισθέντας ἀγγέλους συντάττεσθαι τῇ θεότητι κ) μηκέτι τριάδα, ἀλλὰ πληθύν τινα θεότητος ἀναρίθμητον εἶναι, ἵνα καὶ ἡ ἐν τούτῳ πάλιν δοκοῦσα τελείωσις ὑμῖν γίνεσθαι, διαιρεμένη ὧδε κἀκεῖσε, ἀβέβαιος τῇ ποικιλίᾳ γένηται· τοιαῦτα γὰρ τὰ τέλη ὑμῖν καὶ τῶν Ἀρειανῶν λογιζομένων κατὰ τῆς θεότητος,

A Neque hic minus sentit Catholica Ecclesia, ne in istos nostri temporis, qualis Caiphas fuit, Judæos, & in Sabellium delabatur: neque plus comminiscitur, ne in Ethnicorum deorum pluralitatem provolvatur. Et quod ista sit fides Ecclesiæ, discant ex eo, quod Dominus, emittens Apostolos suos, præcepit eis hoc fundamentum in Ecclesia ponere: *Proficiscentes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Apostoli autem profecti ita docuerunt, & hæc est prædicatio in omnem sub cœlo Ecclesiam. B Hoc igitur fundamentum fidei cum habeat Ecclesia, dicant mihi jam denuo, simulque respondeant, sitne Trinitas an dualitas? quod si est dualitas, age annumeretur à vobis creaturis spiritus. Non puto autem, vos ita de DEO uno sentire, qui est super omnia, per omnia, & in omnibus: nam hanc particulam (*in omnibus*) non habetis, cum segregatis & abalienatis a Deitate spiritum. Et initiatio baptismatis vestra, quam putatis vos inducere, ita sentientes, integra, quantum ad Deitatem spectat, non est. Nam illi admiscetis creaC turam, & in Deitatis rationem, ut Ariani, & Ethnici, creaturam, cum eo, qui eam per filium creavit, adducitis. Cum autem ita affecti sitis, quid spei vobis reliqvum? aut quis vos ipsos Deo consociabit, cum non habeatis spiritum DEI, sed spiritum creaturæ? Quæ autem ista audacia & inconsiderantia, quod patrem, ejusque Verbum detrahitis ad creaturas? & vicissim creaturam adæquatis DEO? Hoc enim facitis, cum de spiritu, ut de re condita, imaginationes concipitis, eumque tamen nihilominus Trinitati coaptatis. Aut quis iste furor, quod injustitiam de DEO cogitatis? nimirum quia non omnes Angeli, ut universæ creaturæ, D ut par erat, sed unus tantummodo ex illis annumeratur DEO & Verbo ejus. Nam secundum vos quidem, cum Spiritus sanctus sit Angelus & creatura, idemque a vobis in Deitatem coaptetur, injuriam cæteris facitis, quod unum ex Angelis, ac potius universos, quotquot creati sunt, Deitati copulatis, ut inde non Trinitas, sed infinita multitudo Deitatis conficiatur: adeo ut initiatio ista, quæ vobis videtur hoc ipso perfecta esse, horsum illorsum in partes distracta, instabilis ista multiplicitate reddatur. Istiusmodi enim sunt vestri & Arianorum fines, qui contra DEUM talia in animo sentitis,

& creaturam, omisso Deo, colitis. Istæ enim absurditates obviæ insurgunt illis, qui dualitatem inducunt. Si autem Trinitas est, quemadmodum est: demonstratum est enim, eam esse individuam, sibiqve similem, & neqvaqvam dissimilem: necesse est, unam esse ejus sanctitatem, unamqve æternitatem, & unam immutabilitatis naturam. Ut enim fides, qvæ de ea traditur, una est, eaqve coaptat nos Deo, & ut, qvi aliqvid adimit de Trinitate, & in solo nomine Patris baptizatur, aut in solo nomine Filii, aut absqve Spiritu sancto, in Patre & Filio, nihil accipit, sed inanis manet, non consummatus aut initiatus, tum ipse, tum ille, qui videtur hoc Baptisma tribuere, cum in Trinitate consistat perfecta initiatio: ita quoque, qvi dividit Filium a Patre, aut Spiritum ad creaturas detrahit, neqve filium habet, neque Patrem, sed impius est sine Deo, & infideli deterior, & qvidvis potius, qvam Christianus, idqve jure. Ut enim unum Baptisma est, quod in Patre, & Filio, & Spiritu sancto traditur, & unica fides est in eam: (ut dixit Apostolus) ita qvoqve sancta Trinitas, ipsa in se consistens, & in se unita, nihil in se habet rerum conditarum. Et hæc est Trinitatis individuæ unitas, & una in eam fides est. Quod si pro vestro commento, o Tropici, ita non est, cum somnietis, Spiritum creaturam esse, non jam una fides est vobis, neqve unum baptisma, sed duo: unum qvidem in Patrem & Filium, alterum in Angelum, creaturam. Nihil jam vobis firmum vel verum: Qvæ enim communio conditæ rei cum conditore? aut qvæ unitas in inferioribus creaturis cum Verbo, earum architecto? Id cum sciret beatus Paulus, non divisit Trinitatem, quemadmodum vos, sed eam unitatem docens, ad Corinthios de spiritualibus scribit, & omnia in unum Deum Patrem consummat, ita inquiens: *Divisiones gratiarum, idem autem Spiritus, & divisiones ministeriorum, verum idem Dominus: & divisiones operationum, idem autem Deus, qvi operatur omnia in omnibus.* Qvæ enim spiritus singulis dividit, ea a patre per Verbum suppeditantur. Omnia enim, qvæ Patris sunt, Filii sunt, ideoqve, qvæ a Filio in Spiritu dantur, Patris donaria sunt, & donaria Spiritus, qui est in nobis, unaqve & Verbum, qvod hæc numeratur, in nobis est, & in eo ipso Pater est: atqve ita se habet illud dictum: *Veniemus Pater & ego,*

1. Cor. 12.

Joan. 14.

καὶ τῇ κλίσει λατρευόντων, ὥςτε τὸν κλίσαντα τὰ πάντα Θεόν. τοιαῦτα ἔν ὑμῖν ἄτοπα ἐκ τοῦ δυάδα λέγειν, ἁπάντα εἰς Τριάς ἐστιν, ὥσπερ ἔν καὶ ἐστι, δέδεικται· ἀδιαίρετος ἁγία, μία ταύτης εἶναι ἁγιότητα, καὶ μίαν ταύτης τὴν ἀϊδιότητα & τὴν τῆς ἀτρεψίας φύσιν. ὥσπερ γὰρ ἡ εἰς αὐτὴν ὡδηγοῦσα πίστις μία ἐστὶ, καὶ αὕτη σωζόμενη τῷ Θεῷ· ὁ γὰρ ὑφαιρούμενός τι τῆς Τριάδος, καὶ ἐν μόνῳ τῷ πατρὸς ὀνόματι βαπτιζόμενος, ἢ ἐν μόνῳ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ· ἢ χωρὶς τοῦ πνεύματος ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, οὐδὲν λαμβάνει. ἀλλὰ κενὸς καὶ ἀτελὴς, αὐτός τε καὶ ὁ δοκοῦν διδόναι διαμένει. ἐν τῇ Τριάδι γὰρ ἡ τελείωσις ἐστιν· ὅτως ὁ διαιρῶν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς· ἢ τὸ πνεῦμα καθάγων εἰς τὰ κτίσματα, ὅτε τὸν υἱὸν ἔχει, ὅτε τὸν πατέρα. ἀλλ' ἔστιν ἄθεος καὶ ἀπίστου χείρων· καὶ πάντα μᾶλλον, ἢ Χριστιανός· καὶ δικαίως γε· καθάπερ γὰρ ἓν ἐστὶ τὸ βάπτισμα ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ πνεύματι ἁγίῳ διδόμενον· καὶ μία πίστις ἐστὶν εἰς αὐτὸν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ὅτως ἡ ἁγία Τριὰς ἐν αὐτῇ ὖσα, καὶ ἡνωμένη πρὸς ἑαυτὴν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γενητῶν· καὶ αὐτὴ τῆς Τριάδος ἡ ἀδιαίρετος ἑνότης· καὶ μία ἡ εἰς αὐτὴν πίστις ἐστίν· εἰ δὲ κατὰ τὸν ὑμῶν τῶν Τροπικῶν ἐπεξήρησιν ἔχ ὅτως ἐστίν. ἀλλὰ συμπνιάσθητε λέγοντι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκείνου μία πίστις ἐστὶν ὑμῖν· οὐδὲ ἓν βάπτισμα, ἀλλὰ δύο· ἓν μὲν, εἰς πατέρα καὶ υἱόν· ἕτερον δὲ, εἰς Ἄγγελον κτίσμα ὄντα· καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὑμῖν ἀσφαλὲς, οὐδὲ ἀληθές. ποία γὰρ κοινωνία γενητῷ καὶ δημιουργῷ; ἢ ποία ἑνότης τοῖς κατὰ κτίσμασι, καὶ τῷ ταῦτα δημιουργήσαντι λόγῳ; τότε εἰδὼς ὁ μακάριος Παῦλος, οὐ διαιρεῖ τὴν Τριάδα, ὥσπερ ὑμεῖς· ἀλλὰ τὴν ἑνότητα ταύτης διδάσκων, ἔγραψε Κορινθίοις περὶ τῶν πνευματικῶν· καὶ πάντα εἰς ἕνα Θεὸν τὸν πατέρα, δι' ἑνὸς κεφαλαιοῦ λέγων, διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· ἃ γὰρ τὸ πνεῦμα ἑκάστῳ διαιρεῖ, ταῦτα διὰ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου χορηγεῖται· πάντα γὰρ, ἃ τοῦ πατρὸς, ἅπερ ἐστὶ καὶ τοῦ υἱοῦ· διὸ καὶ ἃ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐν πνεύματι δίδοται τοῦ πατρός ἐστι χαρίσματα· καὶ ἓν πνεύματι δὲ, οὕτω ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸ ἐστιν ὁ πατὴρ· καὶ ὅτως ἐστὶ τὸ, ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ πατὴρ

καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεν, καθάπερ εἴρηται· ἔνθα γὰρ τὸ φῶς, ἐκεῖ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια καὶ αὐγοειδὴς χάρις· καὶ τότε πάλιν ὁ Ἀπόστολος διδάσκων, ἔγραψεν αὐτοῖς Κορινθίοις, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν· ἡ γὰρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι, δίδοται παρὰ πατρὸς διὰ υἱοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ὥσπερ γὰρ ἐκ πατρὸς ἐπὶ τὸν υἱὸν ἡ διδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· τούτου γὰρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ πατρὸς τὴν ἀγάπην· καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τὴν κοινωνίαν· μία οὖσα καὶ ἐν τούτων, ἡ τοῦ Τριάδος ἐνέργεια δείκνυται· ὃ γὰρ ὡς παρ' ἑκάστου διάφορα καὶ διῃρημένα τὰ διδόμενα σημαίνει ὁ Ἀπόστολος· ἀλλ' ὅτι τὰ διδόμενα, ἐν Τριάδι δίδοται· καὶ τὰ πάντα ἐξ ἑνὸς Θεοῦ εἰσι· τὸ τοίνυν μὴ ὂν κτίσμα ἀλλ' ἡνωμένον τῷ υἱῷ. ὡς ὁ υἱὸς ἥνωται τῷ πατρί· τὸ συνδοξαζόμενον πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ θεολογούμενον μετὰ τοῦ λόγου· ἐνεργοῦν τε ἅπερ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐργάζεται. πῶς ὁ λέγων κτίσμα, οὐκ ἀντικρὺς εἰς αὐτὸν τὸν υἱὸν ἀσεβεῖ; ὃ δὲν γάρ ἐστιν, ὃ μὴ διὰ τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι γίνεται. καὶ ἐνεργεῖται τοῦτο καὶ ἐν ψαλμοῖς ἄδεται. τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δυνάμις αὐτῶν. καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, ἐξαποστελεῖ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τήξει αὐτά· πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ῥυήσονται ὕδατα. καὶ ἐδικαιώθημεν ἄν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἀδιαίρετον γὰρ τοῦ λόγου ἐστὶ τὸ πνεῦμα, ἀμέλει λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, συνεισέρχεται τὸ πνεῦμα οὐκ ἄλλως, ἢ ὡς ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν οἰκήσων· γράφοντος Ἐφεσίοις τοῦ Παύλου, ἵνα δῴη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν· τοῦ υἱοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος, ἔστι καὶ ὁ πατὴρ, λέγοντος τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· διὸ καὶ γινομένου τοῦ λόγου ἐν τοῖς προφήταις, ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ προφητεύσαι. τὸ γοῦν γραφῆς λεγούσης, καὶ ἐγένετο

A *& mansionem apud eum faciemus*, qvemadmodum diximus. Ubi enim lux, ibi radius: & ubi radius, ibi ejus vis & operatio, & lucida gratia. Idqve ipsum Apostolus scribens ad Corinthios in secunda Epistola sua docuit: *Gratia, in-* 2. Cor. 2.
qviens, *Domini nostri JEsu Christi, dilectio Dei & communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis.* Gratia enim & donum, qvod datur in Trinitate, datur a Patre per Filium in Spiritu sancto. Ut enim a Patre gratia Filii, qvæ donatur, proficiscitur: ita qvoqve non poterit fieri in nobis communi-
B catio doni, nisi in Spiritu sancto. Hujus enim participes facti, & Patris habemus dilectionem, & filii gratiam, & ipsius spiritus communionem: Una ergo ex istis operatio Trinitatis declaratur. Non enim Apostolus qvasi ab uno qvoqve diversa distinctaqve munera darentur, verba fecit, sed qvod daretur, id a Trinitate dari significavit, & omnia ex uno Deo proficisci. Id igitur, qvod creatura non est, sed cum Filio unitur, ut Filius unitus est Patri; qvodqve cum Patre & Filio conglorificatur, & cum Ver-
C bo in orationem Deitatis consecratur, operaturqve, qvæ operatur Pater per Filium, illud qvi creaturam dicit, qvi fieri potest, ut non is recte in ipsum Filium impietatem committat? Qvandoqvidem nihil est, qvod non per Verbum in Spiritu fiat, & perpetretur, cum id ipsum in Psalmis canatur: *Verbo Domini cœli firmati sunt,* Psal. 33.
& spiritu oris ejus, omnis virtus eorum. Item in centesimo qvadragesimo septimo Psalmo: *Emittet Verbum suum, &* Psal. 147.
liqvefaciet ea, spirabit spiritum suum, & fluent aqvæ. Et justificati sumus (ut in- 1. Cor. 8.
qvit Apostolus) *in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in spiritu Dei nostri.*
D Nam indivisibilis est a Verbo spiritus, certe loqvente Christo, *Veniemus ego & Pater*, una intrat & spiritus, & non aliter, quam filius in nobis habitaturus, scribente ad Ephesios Paulo: *Ut det vobis secundum divi-* Eph. 3.
tias gloriæ suæ, virtute corroborari per spiritum suum, ut habitet in interiore homine Christus, jam cum Filius est in nobis, inest & Pater, Filio ita loqvente, *Ego in Patre, & Pater in me.* Ideoqve Luc. 10.
cum esset Filius in Prophetis, Prophetæ in ipso Spiritu sancto vaticinati sunt. Certe scriptura dicente, factum esse

Verbum Domini ad certum aliquem Prophetam, evidens redditur, quod ille in Spiritu sancto prophetaverit: siquidem
Zach. 1. in Zacharia scriptum est. *Tamen verba mea & leges meas suscipite, quæcunque ego mandavero in spiritu meo servis meis, Prophetis*, ubi paulo post incusans populum dixit.
Ibidem. *Et cor suum statuerunt inobsequens, ut non audirent leges meas, & verba, quæ emisit Dominus omnipotens, in spiritu suo in manibus Prophetarum suorum, qui prius fuerunt.* Petrus autem
Act. 1. in Actis locutus est: *Viri fratres omnino oportebat impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus.* Et in commu-
Act. 18. ne Apostoli clamaverunt, *Domine, qui feciste cœlum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, qui per os David famuli tui dixisti.* Et Paulus cum Romæ esset, libere locutus venientibus ad se Judæis, *Bene dixit*, inquit, *Spiritus sanctus per Esaiam Prophetam ad patres ve-*
2. Tim. 3. *stros.* Timotheo autem scribens, *Spiritus*, inquit, *diserte ait, quod in posterioribus temporibus deficient quidam a sana fide, attendentes spiritibus erroris.* Quapropter cum refertur spiritus in aliquibus fuisse, intelligitur Verbum, quod dat spiritum, in eo fuisse. Certe cum
Joel. 2. prophetia adimpleretur, *effundam*, ait, *de spiritu meo super omnem carnem.* Paulus quoque Corinthiis dixit, *Secundum*
1. Cor. 15. *suggestionem spiritus Jesu Christi in me*: quin & iisdem quoque Corinthiis scribens: *An*, inquit, *probationem quæritis loquentis in me Christi?* Si Christus igitur in eo loquebatur, certum est Christi fuisse spiritum, loquentem in ipso. Nam & Christo in eo in Actis loquente,
Act. 12. iterum dixit? *Et nunc ego vinctus spiritu proficiscor Hierusalem, ignarus eorum, quæ mihi ibidem occursura sint, nisi quod Spiritus sanctus per singula oppida testificatur mihi, dicens, quod vincula & tribulationes me expectent.* Unde cum sancti ajunt hanc vocem: *Hæc dicit Dominus*; non
Ibidem. alia de causa dicunt, quam quod spiritus in ipsis loquatur. Et cum in spiritu loquuntur, in Christo se ea dicere profitentur. Et ibi Agabus in Actis loquitur. *Hæc dicit Spiritus sanctus*, non alia de causa dicit, nisi quod verbo ad ipsum facto, Spiritus sanctus suppeditabat ea, quæ loqueretur, & protestabatur ea, quæ eum Hierosolymis manerent. Per spiritum vicissim, protestante Paulo,

A Λόγ Κυρίε πρὸς τόνδε τὸν προφήτην, δείκνυται προφητεύων ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἐν μὲν τῷ Ζαχαρίᾳ γέγραπται· πλὴν σοῦ λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου, τοῖς προφήταις· ὅτε καὶ μετ' ὀλίγα αὐτῶν μέμφ Θ τὸν λαὸν ἔλεγε· καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ, & μὴ εἰσακούειν σοῦ νόμους μου καὶ σοῦ λόγους, οὓς ἐξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ, ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ, τ' ἔμπροσθεν· ὁ Π Θ ἐν ταῖς πράξεσιν, ἔλεγεν· ἄνδρες ἀδελφοὶ
B ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ κοινῇ οἱ Ἀπόστολοι, ἐβόων ἔτως· δέσποτα, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, & τὴν γῆν, & τὴν θάλασσαν & πάντα, τὰ ἐν αὐτοῖς, διὰ στόματος Δαβὶδ παιδός σου εἰπών. & ὁ μὲν Παῦλ Θ ἐν μὲν τῇ Ρώμῃ γενόμενος, ἐπαρρησιάζετο τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτὸν Ἰουδαίοις· καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· Τιμοθέῳ δὲ γράφων· τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει ὅτι
C ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνης, διὸ καὶ ὅταν λέγηται τὸ πνεῦμα ἔνεστι γνῶναι νοοῦντα ὁ Λόγ Θ ἐν αὐτῷ, διὰ δὲ τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας πληρουμένης, ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ὁ αὐτὸς ἔγραφεν· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ, δηλονότι Χριστοῦ τὸ πνεῦμα, τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ
D Χριστὸς, λαλοῦντος ἐν αὐτῷ ἐν ταῖς πράξεσι πάλιν ἔλεγε· καὶ νῦν ἰδοὺ δεδεμένος ἐγὼ τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς· πλὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον· ὅτι δεσμὰ & θλίψεις μένουσί με· οὗτοι οἱ ἅγιοι λέγουσι· τάδε λέγει Κύριος; σαφῶς, ἢ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλοῦσι· & τῷ πνεύματι λαλοῦντες, ἐν Χριστῷ ταῦτα λέγουσιν· ἐὰν δὲ καὶ ὁ Ἄγαβος ἐν ταῖς πράξεσι λέγει τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σαφῶς ἄλλως τὸ λόγῳ χρώμενον πρὸς αὐτὸν, τὸ πνεῦμα ὑπηρετεῖ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ, & διαμαρτύρεται τῷ μέλλοντι Παύλῳ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀναβαίνειν τὸ πνεῦμα ὃς πάλιν διαμαρτυρόμενον τῷ Παύλῳ

ὁ αὐτὸς Χριστὸς λαλεῖ ἐν αὐτῷ· ὡς εἶναι τῷ λόγῳ, τὴν ἐκ τοῦ πνεύματος γινομένην διαμαρτυρίαν· ἅτε καὶ ἐπὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν ἐπιδημοῦντος τοῦ λόγου, συνήρχετο τὸ πνεῦμα. καὶ ὁ λόγος ἐν τῷ πνεύματι, ἐπλατύνετο καὶ ἥρμοζεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα· σπεύδων θέλων καὶ προσενεγκεῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν κτίσιν τῷ πατρὶ καὶ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ· εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. συμφώνως ἄρα ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν δείκνυται, μὴ εἶναι κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἴδιον τοῦ λόγου, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος· ἕν τῷ μὲν ἁγίων ἡ διδασκαλία, εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα συνάγεται· καὶ μία πίστις αὕτη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· τῶν δὲ Τροπικῶν ἡ ἀλλόπιστος μυθοπλασία, διαφωνεῖ μὲν πρὸς τὰς γραφάς· συμφωνεῖ δὲ τῇ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἀλογίᾳ, καὶ εἰκότως αὐτοῦ ἕνεκεν ὑποκρίνασθαι ἀπάτης ἕνεκεν τῶν ἀκεραίων· ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὅτι, ὡς γράφεις, οὐκ ἔλαθον σπέρνοντες ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς προσποιήτῳ ἀπλότητι· καὶ γὰρ καὶ παρ' ἐκείνων ἐμισήθησαν, ὅτε μόνον τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχὶ καὶ τὸν λόγον κτίσμα λέγουσι, καὶ παρὰ πάντων ἐγνωρίσθησαν, ὡς τῷ ὄντι πνεύματα, καὶ μετ' ὀλίγον νεκροὶ, ἔρημοι καὶ κενοὶ τοῦ πνεύματος ὄντες· καὶ γὰρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον· ψυχικοὶ ἄνθρωποι ὄντες, οὐκ ἠδυνήθησαν δέξασθαι τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ· ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνονται· οἱ δὲ τὰ τῆς ἀληθείας φρονοῦντες, ἀνακρίνουσι μὲν πάντα· αὐτοὶ δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνονται· ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν Κύριον ἀποκαλύπτοντα αὐτοῖς ἐν τῷ πνεύματι ἑαυτόν τε, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν πατέρα· ἐγὼ μὲν οὖν καίπερ ἐν ἐρήμῳ διάγων· διά γε τὸν ἀναίδειαν τῶν σκεδαννύντων ἀπὸ τῆς ἀληθείας· καὶ φρονίσας τὴν γελᾶν ἐθελόντων διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ταπεινὸν τοῦ διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως· δι' ὀλίγων γράψας, ἀπέστειλα τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, παρακαλῶν, ἵνα ἐντυγχάνων τούτοις, τὰ μὲν διορθώσῃ· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀσθενῶς ἐρημίοις συγγνώσκῃς. καὶ γὰρ τὰ παραδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῶν πατέρων Ἀποστολικῶν πίστιν παρέδωκα· μηδὲν ἔξωθεν ἐπινοήσας· ἀλλ' ὅπερ ἐμαθον ἐνεχάραξα συμφώνως ταῖς ἁγίαις γραφαῖς· σύμφωνον γὰρ ἦν τοῦτο τοῖς προαποτεφασμένοις πρὸς βεβαίωσιν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν· ἢ ἐξωθεν ἐπινενόηται, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' ἑαυτοῦ ἐδίδασκε τὴν Σαμαρείτιν·

A Christus ipse in eo loqvebatur, ita ut ea, qvæ per spiritum fiebat protestatio, Verbi habenda sit. Ita qvoqve in sanctam Virginem Mariam, adveniente Verbo, una veniebat & Spiritus sanctus, & Verbum in spiritu fingebat & concinnabat sibi corpus: volens consociare & offerre per se creaturam Patri, & reconciliare omnia in se, pacificans, qvæ in cœlis sunt, & in terra. Concorditer ergo ex sacris literis ostenditur, Spiritum sanctum creaturam non esse, sed proprium illum & suum esse Verbi & Deitatis Patris. Ita enim sanctorum doctrina in sanctam & indivisibilem Trinitatem B in unum coit ac conciliatur, atqve una ea fides est Catholicæ Ecclesiæ. Contra Tropicorum aliena a fide, fabulosaqve commentatio discrepat a scripturis, & consonat cum Arianorum stoliditate, ac congruenter hanc hypocrisin ihduunt, ut simplices decipiant. Sed gratiæ Deo, qvod, ut scribis, latere neqviverunt sub eo prætextu, qvo se simulant Arianis contradicere. Nam & apud illos in odio sunt, eo qvod spiritum duntaxat, & non pariter cum eo etiam Verbum creaturam esse pronunciant, & male apud omnes audiunt, ut perduelles oppugnatoresqve Spiritus sancti, & minimo minus mortui, ut qvi vacui sint & destituantur Spiritu sancto, & secundum beatum Paulum animales sint homines, & incapaces spiritus Dei, eo qvod spiritualiter dijudicentur. Qvi vero ea sapiunt, qvæ sunt spiritus, dijudicant qvidem omnia, ipsi vero a nemine dijudicantur, cum in se habeant Dominum, qvi iis seipsum, & per hoc patrem suum in Spiritu sancto revelat. Ego igitur, etsi in eremo agam, tamen ob improbitatem eorum, qvi alios avertunt a veritate, nihili faciens eorum nostræ dictionis tenuitate & humilitate subsannationes, paucis scripsi, & tuæ religiositati misi, plurimum te adhortans, ut in istis legendis qvædam emendes, & ubi imbecillior est dictio, veniam dones. Ego enim secundum Apostolicam a patribus acceptam fidem ista tradidi, nihil prorsus aliunde adjiciens, sed sicuti didiceram, ea scripsi, qvæ cum sacris scripturis congruerent. Id enim consonum est cum illis, qvæ ex sacris literis demonstrata fuere ad confirmationem, neqve forinsecus qvippiam accersitum est, Sed ut ipse Dominus Jesus Christus Samaritanam docuit,

& per eam nos, sanctæ Trinitatis perfectitudinem, qvæ & indivisibilis est, & una Deitas, prout ipsa veritas testificatur, ubi ait Samaritanæ puellæ, Joan. 4. *Crede mihi mulier, qvoniam venit hora, qvin & jam nunc adest, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Nam Pater tales qværit adoratores sui.* In spiritu igitur & veritate adorandum esse, etiam isthinc ostenditur, qvia Filius ipsa veritas est, qvemadmodum ipse de se dicit: Joan. 14. *Ego sum veritas.* Eamqve David Propheta invocabat, Psal. 141. *Emitte*, inqviens, *lucem tuam, & veritatem tuam.* Veri idcirco adoratores adorent qvidem Patrem, sed in spiritu & veritate, confitentes Filium, & in Filio spiritum, cum sit spiritus inseparabilis a Filio, ut inseparabilis est Filius a Patre. Qvod & ipsa veritas suo testimonio probat, cum dicit: Joan. 14. *Mittam vobis Paracletum, spiritum veritatis, qvi a Patre procedit, qvem mundus capere non potest*, hoc est, illi, qvi eum negant ex Patre procedere, & in Filio esse. Oportet igitur ad imitationem veracium, & confiteri assentiri veritati. Qvod si post ista discere noluerint, & intelligere neqveant, saltem blasphemiis conqviescant, & non dividant Trinitatem, ne dividantur a vita: neqve creaturis annumerent Spiritum sanctum, ut non sicuti aliqvando Pharisæi Beelzebuli, pares cum illis audacia & temeritate ea, qvæ Spiritus sancti sunt, attribuant, qvod prorsus abscissum est ab omni spe veniæ, ad paria cum illis supplicia sustinenda devincit & obligat.

καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς, τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος τελειότητα, ἀδιαίρετον ὑπάρχουσαν καὶ μίαν θεότητα· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ, ὡς φησὶ τῇ Σαμαρείτιδι, πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ σὺν προσκυνοῦντας αὐτόν. ὅτι πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ σὺν προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· δέδεικται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ ἀλήθεια μᾶλλον, αὐτός ὁ υἱός ἐστιν· ὡς αὐτὸς φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· πρὸς ὃ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐπεκαλεῖτο λέγων· ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, προσκυνήσουσι μὲν τῷ πατρί· ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ὁμολογοῦντες υἱόν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα. ἀχώρισον γὰρ ἐστὶ τὸ πνεῦμα· ὡς ἀχώρισ ὁ υἱὸς τοῦ πατρός· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ· ἡ λέγουσα· πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἀρνούμενοι αὐτὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν τῷ Χριστῷ χεῖρα τοίνυν κ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν ὁμολογεῖν, καὶ προσφέρειν τῇ ἀληθείᾳ. διὸ δ' ἄρα καὶ μὴ ταῦτα μὴ μαθεῖν θέλωσι, μήτε νοεῖν δυνώνται, κἂν τῶν δ σφημιῶν παύσωνται. κ μὴ διαιρείτωσαν· Τριάδα· ἵνα μὴ διαιρεθῶσι ἀπὸ τ ζωῆς· μηδὲ τ χίσμασι συναριθμείτωσαν τὸ πνεῦμα τὸ γιον· ἵνα μὴ ὡς οἱ πρὸ Φαρισαῖοι τῷ Βεελζεβ τὰ τ πνεύματος ἀνθέσθαι· ὅτως κ ἔτι ἴσα τολμῶντες, ἀσύγγνωστον καὶ ὧδε καὶ μὴ ταύτ τὴν ὁμοιόθη συμμείνωσιν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΓΡΑ-

B φῆς, τῆς κ᾽ φύσιν κοινωνίας, ἐν τῷ ὁμοίως εἶναι τὸν πατέρα, κ᾽ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

TESTIMONIA EX SA-

cra Scriptura, de naturali communione ſimilis eſſentiæ inter Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

DE LIBERTATE.

ΠΕΡΙ πατρὸς, ἀναμφίβολον· περὶ υἱοῦ, φωνὴ αὐτοῦ τὸ υἱός· ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δοῦλοί ἐστε· περὶ τοῦ πνεύματος, διὰ Παύλου οὕτως λέγει· ὅταν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

DE Patre minimè dubium eſt. De Filio, vox ipſius Filii in medio eſt, *Niſi vos Filius liberaverit, ſervi eſtis.* De Spiritu ſancto, per D. Paulum ita loqvitur, *Cum converſus fuerit ad Dominum, detrabetur operimentum. Dominus autem Spiritus eſt: ubi Spiritus Domini, ibi libertas.*

Joan. 8.

2. Cor. 3.

ΠΕΡΙ ΖΩΟΠΟΙΗΣΕΩΣ.

DE VIVIFICATIONE.

ΛΕΓΕΙ ὁ Σωτὴρ· ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱός, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ· καὶ περὶ τοῦ πνεύματος φησιν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ, οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· καὶ ὁ Ἀπόστολος· τὸ γράμμα ἀποκτείνει· τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.

DICIT Salvator, *Qvemadmodum pater excitat mortuos & vivificat, ita & filius, qvos vult, vivificat.* De Spiritu ſancto ait: *Spiritus eſt, qvi vivificat, caro non prodeſt qvicqvam*, Et Apoſtolus, *Litera occidit, Spiritus vivificat.*

Joan. 5.

Joan. 6.

2. Cor. 3.

D

ΠΕΡΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ.

DE ELECTIONE.

ΠΕΡΙ Πατρὸς, Παύλος λέγει· ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον, Ἀποστόλους· δεύτερον, προφήτας· τρίτον, διδασκάλους· καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ υἱοῦ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος φησὶ· ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι, καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπὲρ ἄνω τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν, Ἀποστόλους· τοὺς δὲ, προφήτας· τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους. περὶ πνεύματος, ὁ αὐτὸς μεταπαλαίται ἀπὸ τῆς μελέτης τοὺς πρεσβυτέρους,

DE Patre, inqvit Paulus, *Poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio magiſtros*, &c. De Filio idem Apoſtolus dicit, *Qvi deſcendit, is eſt, qvi aſcendit ſupra cœlos, ut omnia impleat, idemqve dedit hos qvidem eſſe Apoſtolos, illos Prophetas, alios Paſtores & Magiſtros.* De Spiritu idem Apoſtolus adhortatur Presbyteros in Eccleſiis,

Ephes. 4.

Ibidem.

Act. 28. dicitqve illis, *Attenti sitis & vobis ipsis, & universo gregi, in qvo vos posuit Spiritus sanctus Episcopos, ut pasceretis Ecclesiam Dei.*

καὶ λέγῃ αὐτοῖς. προσέχετε ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον Ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.

DE LEGISLATIONE.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.

Psal. 119. DE Patre ait David, *Ad faciendam voluntatem tuam Deus, volui, & lex tua in medio ventris mei.* De filio autem Paulus, Gal. 6. *Alii aliorum onera portate, & ita adimplebitis legem Christi.* De spiritu idem ille, Rom. 8. *Lex Spiritus vitæ ejus, qvæ in Christo est, liberavit me.*

ΠΕΡΙ Πατρὸς ὁ Δαβὶδ λέγῃ· τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου. ὁ Θεός μου, ἐβουλήθην· καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· περὶ υἱοῦ ὁ Παῦλος, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. περὶ πνεύματος ὁ αὐτός· ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με.

DE DOMINATU.

ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΟΤΗΤΟΣ.

Psal. 110. DAVID ait, *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam*, &c. Qvod si obloqvantur hæretici dicentes, illud ad Davidem referri, refutat eos Verbum Christi, cum inqvit: Matth. 22. *Qvid dicitis de Christo, cujus Filius est? dicunt ei, Davidis, Respondet Salvator, Qvomodo igitur David in spiritu Dominum eum vocat?* Rursus de Patre, Deut. 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est*, De Filio autem ait, Heb. 3. *Dominus ex Sion clamabit*, Ioel. 3. *& ex Ierusalem dabit vocem suam, & concutietur cœlum & terra. Dominus autem parcet populo suo, & confortabit filios Israel, & cognoscetis, qvod ego sim Dominus Deus vester, qvia tabernaculum imposui in monte Sion, in monte Sancto.* Tabernaculi autem positor ille Filius, hæc dicit, Psal. 2. *Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*, &c. De Spiritu sancto loqvens, Psal. 110. *qvoniam dicit Dominus Domino*, & postea, *Dominus a dextris tuis.*

Ὁ Δαβὶδ λέγῃ. εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου. εἰ γὰρ ἀντιλέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, λέγοντες· ὅτι εἰς τὸν Δαβὶδ ἀναλαμβάνεται τοῦτο, ἐλέγχῃ αὐτοὺς τὸ ῥῆμα τοῦ Σωτῆρος λεγόμενον· Τί λέγετε περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος ἐστὶν υἱός; λέγουσι, τοῦ Δαβίδ. ἀποκρίνεται ὁ Σωτήρ· πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, Κύριον αὐτὸν καλεῖ; πάλιν δὲ πατρὸς ἄκουε Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν. περὶ δὲ υἱοῦ, λέγῃ· οὐ Κύριος ἐκ Σιὼν ἀναπορεύσεται, καὶ ἐξ ἀέρος δώσῃ τὴν φωνὴν αὐτοῦ, σεισθήσεται ὁ ἀὴρ καὶ ἡ γῆ· ὁ δὲ Κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ ἐνισχύσῃ Κύριος τὸν υἱὸν Ἰσραήλ. καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ κατασκηνώσας ἐν Σιὼν, ἐν ὄρει ἁγίῳ· ὁ δὲ κατασκηνώσας ἤτοι ὁ υἱὸς, λέγῃ· ἐγὼ κατασάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν, ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ κατ' ἐξῆς· περὶ δὲ τοῦ πνεύματος εἰπών· ὅτι εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, τουτέστι τῷ Δαβὶδ λέγῃ, καὶ Κύριος ἐκ δεξιῶν σου· δὲ καὶ πάλιν ἐκ δεξιῶν τὸ Πνεῦμα.

QVOD ET PATER VOCET Filium, & Apostolus Spiritum, eumqve & eadem ratione Deum nominet, qva Filium.

ΟΤΙ Ο ΠΑΤΗΡ ΚΥΡΙΟΝ τὸν υἱὸν καλεῖ, καὶ ὁ Ἀπόστολος τὸ πνεῦμα καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λέγῃ, ὡς καὶ τὸν υἱόν.

Ioel. 2. ITA enim dicit, *Et futurum est postea: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, & senes vestri insomnia-*

ΛΕΓΕΙ γὰρ ὕστερον· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα· χεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν, ἐνύπνια

συμπνιαθήσον) καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται· καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν. καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· αἷμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου, τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ καὶ ἔσται πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται· πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς ἀκούσουσι. χωρὶς κηρύσσοντος; καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ, ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει· λοιπὸν δὲ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ Κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστι· καὶ πάλιν ὁ αὐτός· καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος· καὶ αὖθις, ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ· ἄρα ὁ Κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν. καὶ πάλιν ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσῃ καὶ περισσεύσῃ τῇ ἀγάπῃ, τῇ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας, καθάπερ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ· καὶ ἐνταῦθα, ὁ Κύριος ὁ πλεονάζων καὶ περισσεύων τῇ ἀγάπῃ, τῇ εἰς ἀλλήλους· καὶ στηρίζων τὰς καρδίας ἐν ἁγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ πνεῦμά ἐστι· τὰς δὲ τρεῖς κυριότητας εἰς μίαν κυριότητα συναγαγών, βεβαιοῖ λέγων πρὸς Ἐφεσίους. εἷς Κύριος. μία πίστις· ἓν βάπτισμα· πάλιν τὸ πνεῦμα Κύριος λέγεται σαφῶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν κριτῶν· ὅτε τὰς λῃστείας ὁ Σαμψὼν ἐποιεῖ. ἐπισημαίνεται ἡ γραφὴ, καὶ λέγει· τὸ πνεῦμα Κυρίου ἦλθεν ἐπὶ Σαμψὼν, καὶ ἔλαβεν σιαγόνα ὄνου, καὶ ἀπέκτεινε χιλίους· καὶ πάλιν, ἦλθε πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ Σαμψὼν, καὶ διέσπασε τὸν λέοντα, ὡς ἔρριφον· καὶ πάλιν, ἦλθε πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ Σαμψὼν, καὶ ἐπῆρε τὴν πόρτην τῆς Γάζης, καὶ διήνεγκεν εἰς τὸ ὄρος· καὶ πάντα ἐπορεύετο τὸ πνεῦμα Κυρίου· ὅτε ὁ ἐξευρέθη, τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ διαφανὰς τῇ Δαλιδᾷ, λέγει, καὶ ἀπέστη ἀπὸ Σαμψὼν ὁ Κύριος· ὥστε ἐν πεφανέρωται, ὅτι τὸ πνεῦμα Κυρίου. εἷς Κύριος παντοκράτωρ καὶ Θεός· γνωστέον δέ, φησιν, ὅτι Κύριος αὐτός ἐστιν ὁ Θεός. καὶ ὅτε ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ Γὰδ θυσιαστήριον ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες· διατί ἔπραξατε γενόμενοι τοῦ Θεοῦ, ἀπεκλί-

A bunt, & adolescentuli vestri visiones videbunt, & in servos meos, & in ancillas meas in diebus illis. Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt, & edent prodigia in cœlo sursum: & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini, magna illa, & illustris: futurumque est, ut omnis, qui invocaverit nomen Domini, salvus fiat. Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo audient sine

B prædicante? De Spiritu porro idem Apostolus dicit: *Cum conversus fuerit ad Dominum, detrahetur velum, Dominus autem Spiritus est*, idemque rursus, *quemadmodum a spiritu Domini*, atque iterum, *Dominus autem dirigat corda vestra, in charitate Dei, & in tolerantia Christi.* Spiritus igitur Dominus ac denuo, *Dominus autem vos abundare faciet, & exuberare dilectione, in vos invicem, & in omnes, quemadmodum nos in vos, ut stabiliat corda vestra, irreprehensibiliter in sanctitate coram Deo patre nostro, in præsentia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus Sanctis ejus.* Hic autem, Dominus ille, qui

C exuberare facit & abundare dilectione, & qui stabilit corda in sanctitate coram Deo in adventu Domini nostri Jesu Christi, Spiritus est. Tres igitur dominationes in unam dominationem contrahens id confirmat, ad Ephesios scribens, *Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma.* Ac rursum, Spiritum ipsum Dominum appellari liquido in libro judicum scriptura ostendit, ubi ait de mirandis operibus Samsonis, in hæc verba, *Et Spiritus Domini venit in Samsonem, & accepit mandibulam asini, & interfecit mille.* Deinde vero, *Venit Spiritus Domini in Samsonem, & discerpsit leonem, quasi hœdum.* Atque iterum, *Venit Spiritus Domini*

D *in Samsonem, & sustulit portam Gazæ, & asportavit in montem.* Et undique progreditur Spiritus Domini. Cum autem effatus esset mysteria Dei, aperiens ea Delilæ, dicit Scriptura: *Recessit a Samsone Dominus.* Quapropter demonstratum jam est, Spiritum esse Dominum: *Cognoscite enim* (inquit) *quoniam Dominus Deus est:* Et, *ædificaverunt filii Gad altare ad Jordanem, & miserunt filii Israel, ad eos dicentes, Quare estis prævaricatores Dei facti? respon-*

Rom. 10. 2. Cor. 3. Ephes. 4. Jud. 14. Ibidem. Psal. 99.

runt pro Excusatione filii Ruben tribunis Israel, dicentes, Deus Deus est Dominus, &
1. Cor. 4. 6. *Deus Dominus ipse conscius*, &c. Alibi rursum Paulus, *Deus, qui dixit, ut ex tenebris lux illucesceret, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi.* Deus igitur, qui dixit, ut lux in tenebris illucesceret, spiritus
1. Cor. 4. est. Ac rursum idem ille, *Deus autem tolerantiæ ac consolationis, qui dat nobis eodem sensu esse erga Jesum Christum, ut unanimiter glorificemus Deum, & Patrem Domini nostri, Jesu Christi.* Qvis igitur est Deus tolerantiæ & consolationis, qui dat nobis idem sentire erga Christum Jesum, ut unanimiter glorificemus Deum, ac Patrem Domini nostri Jesu Christi? prorsus ille est Spiritus sanctus. Ac rursum, *Si omnes prophetaverint, ingrediatur autem infidelis, aut illiteratus, redarguitur ab omnibus, & ita occulta cordis illius manifesta redduntur, atque cadens in faciem adorabit Deum, renuncians, qvod revera Deus in vobis sit.* Deum ergo nominavit Spiritum Sanctum,
1. Cor. 1. loqventem in illis: Ac rursum, *An nescitis, vos templum Dei esse, & Spiritum Dei habitare in vobis?* Qvibus verbis declaravit, nos esse templum Dei, ubi vero est templum Dei, ibi & Deus, & in eo spiritus habitat, ut in suo templo.
1. Cor. 3. Ait enim, *An nescitis, qvod corpora vestra templum sint Spiritus sancti, habitantis in vobis? Glorificate igitur Deum habitantem in vobis.* Qvod si non glorificas incolam tui Deum, factus est fanum idolorum, ait enim, *An ignoratis, qvod templum Dei sitis, & Spiritus Dei*
Psal. 94. *habitet in vobis?* Qvin & alibi dicit, *Hodie, si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra, ut in exacerbatione per diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, & viderunt opera mea qvadraginta annis.* Jam Spiritus sanctus recensetur ista dicere, prout Apostolus præ se fert in his verbis: *Ideoqve qvemadmodum dicit Spiritus sanctus, Hodie, si vocem ejus audieritis*, &c. Ergo Spiritum sanctum tentavit Israel, & probavit in deserto, & viderunt opera ejus, nempe miracula. In alio Psalmo dicit ille, *Et tentaverunt eum in locis aridis.* Est igitur Spiritus sanctus Deus. Et alibi qvoqve, cum assumeretur Helias, postulabat ab eo Elisæus, ut in se veniret geminus Spiritus, pro

A ησαν ἀπολογούμενοι υἱοὶ Ρουβὶμ τοῖς χιλιάρχοις Ισραηλ, ἐγοντες· ὁ Θεός ὁ Θεός ἐστι Κυρίῳ· καὶ Θεὸς Κυρίῳ αὐτὸς οἶδεν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ Παῦλος· ὁ Θεὸς, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ· ὁ δὲν Θεὸς, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, τὸ πνεῦμά ἐστι. καὶ πάλιν ὁ αὐτός. ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν
B ἑνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν Θεὸν, καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ· τίς δέν ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, ὁ δηλονότι ἡμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζωμεν τὸν Θεὸν, καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ; πάντως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν, ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν· εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς
C καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ ἀπαγγέλλων, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστι· Θεὸν οὖν εἰπὼν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς καὶ πάλιν· οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; ἐδείξεν, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐσμέν· ὅπου γὰρ ὁ ναὸς, ἐκεῖ Θεός· καὶ τὸ πνεῦμα οἰκεῖ, ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ· φησὶ γάρ. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, ὃ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ καὶ δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐνοικοῦντα ἐν ὑμῖν· καὶ γὰρ δοξάζεις τὸν ἐνοικοῦντα ἐν σοὶ ὡς Θεὸν ἐν ἁγίῳ ναὸς εἰδώλων· λέγει γάρ· οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· σήμερον ἐὰν τῆς
D φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν· ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγεται εἰπεῖν ταῦτα· φησὶν ὁ Ἀπόστολος, διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν· ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγεται εἰπεῖν ταῦτα· φησὶν ὁ Ἀπόστολος, διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν· ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπείασεν ὁ Ἰσραηλ, καὶ ἐδοκίμασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν Θεὸν ἐν ἀὐύδρῳ· ἆρα δὲν ὁ Θεὸς, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι. καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτε ἐζήλωσεν ὁ Ηλίας, ἤτει ὁ Ελισαῖος παρ' αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα· ἐγγ-

γέλλετο ὅτω ὁ Ηλίας, ἐαν ἴδη αὐτὸν ἀναλαμ- A misitqve Helias, si se videret auferri.
βανόμενον· ἰδὼν ὃν, καὶ λαβὼν τὴν μηλωτὴν, Cum igitur vidisset, & accepisset melo-
ἦλθεν ἐπὶ τὸν Ιορδάνην· καὶ παίξοντος αὐτοῦ tam illius, accesit ad Jordanem, & cum
τῇ μηλωτῇ τὸν ποταμὸν, ἐχ ὑπήκουσε τὸ ὕδωρ· melota percussisset fluvium, non obtem-
λέγεται· ποῦ ὁ Θεὸς ἀφφώ; ἀφφὼ ἑρμη- peravit aqva. Dicit igitur Helisæus, ubi
νεύεται ἄμφω, τουτέστι πνεῦμα διπλοῦν, Deus ἀφφὼ, qvæ vox significat ambo
ποῦ ὅτω ὁ Θεὸς ἀμφὼ ἀντὶ τοῦ, τὸ πνεῦμα δι- sive geminum. Ubi igitur Deus ἀφφὼ
πλοῦν. καὶ πάλιν λέγει ὁ Σωτήρ· ὁ πιστεύων εἰς pro eo, qvod est Spiritus geminus. Quin
ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοι- & ipse Servator ait, *Qvi crediderit in me,* Joan. 6.
λίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· ἑρμηνεύ- *qvemadmodum scriptura dicit, flumina ex*
ων δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει ὕδατος ζῶντος, ἔφη- *ventre ejus fluent aqvæ vivæ.* Exponens
τον δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ ἤμελ- autem, qvid hoc esset aqva viva, inqvit,
λον λαμβάνειν, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· εἰ δὲ B *Hoc autem dixit de Spiritu sancto, qvem*
ὕδωρ τὸ ζῶν τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστιν, ἆρα Θεὸς τὸ *accepturi erant, credentes in eum.* Qvod
πνεῦμα τὸ ἅγιον· λέγει γὰρ ὁ προφήτης· ἐμὲ si vitalis illa aqva est Spiritus sanctus, ni-
ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ὤρυ- mirum sequitur, ut Deus sit Spiritus san-
ξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους· οἳ οὐ μὴ ctus. Ait enim Propheta, *Me reliqverunt* Hier. 2.
δυνήσονται ὕδωρ συσχεῖν. καὶ ὁ Δαβίδ· ὅτι *fontem aqvæ vivæ, & effoderunt sibi ci-*
παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα *sternas frivolas, qvæ aqvam continere non*
φῶς· ὁρᾷς, ὅτι ὁ πατὴρ πηγὴ εἰκάζεται, καὶ ὁ *poterant.* Et David qvoqve, *Qvoniam* Psalm. 36.
υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; *apud te est fons vitæ, & in luce tua vide-*
bimus lucem. Videsne Patrem fontem
vocari: nec non & Filium, itidem &
Spiritum sanctum?

ΟΥΧ ΟΤΙ ΤΡΕΙΣ ΕΙΣΙ ΘΕΟΙ.

C

QVOD NON TRES DII SINT.

ΕΙΣ γὰρ Θεὸς, καὶ εἷς νόμος, νομοθέτης εἷς, UNus enim Deus, una lex, & unus
καὶ εἷς Κύριος· εἷς γὰρ Θεὸς ἐν τρισὶ προ- legislator, & unus Dominus, Qvan-
σώποις κηρύττεται· καὶ πῶς, φησὶ, δύναται, λε- doqvidem unus Deus in tribus personis
γεσθαι ὁ πατὴρ Θεὸς, καὶ ὁ υἱὸς Θεὸς, καὶ τὸ prædicatur. At qvi fieri potest (in-
πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς, καὶ οὐ τρεῖς εἰσι θεοί; ὅ- qvit adversarius) ut & Pater dicatur
που κοινὰ τὰ τῆς φύσεως, κοινὸν καὶ ὄνομα τῆ ἀ- Deus, & Filius Deus, & Spiritus san-
ξίας· οἷον ὁ Θεὸς τὰ εἰς πλήθη διηρημένα ἀπὸ ctus Deus, ut tamen tria Numina non
μιᾶς φύσεως, ἑνὶ ὀνόματι καλεῖ· καὶ ὅτε ὀργίζε- sint? ubi communio est ejusdem natu-
ται τοῖς ἀνθρώποις, τὸν πάντα ἄνθρωπον τῇ raæ, communia qvoqve sunt nomina di-
ὀργῇ ὑποκείμενον, ἕνα ἄνθρωπον καλεῖ· D gnitatis. Qvemadmodum Deus ea,
ὅτι διαλλάσσεται τῷ κόσμῳ, ὡς ἑνὶ ἀνθρώπῳ qvæ ex una natura in multitudinem di-
διαλλάσσεται· οἷον ἐπάγει κατακλυσμὸν διὰ τὰς viduntur, uno nomine appellat. Et
ἁμαρτίας. καὶ λέγει ὁ Θεός· ἐμὴ καταμείνῃ τὸ cum irascitur hominibus, omnem ho-
πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, καὶ ἐξα- minem nuncupat: & cum reconciliatur mundo velut, uni homini reconciliatur. Qvale est, cum diluvium ob peccata inducit, ait Deus, *Absit, ut maneat Spiritus meus in hominibus istis, & delebo hominem, qvem feci.* Atqvi tum non unus erat homo, sed myriades infinitæ, æqve tamen nomine unius naturæ omnes homines unum hominem appellavit, idqve ob substantiæ societatem. David porro iterum dicit, *Qvid est homo, qvod me-* Psal. 8.
mores ejus, aut Filius hominis, qvoniam visitas eum? non qvod unum hominem invisserit, sed universum orbem excitarit. Hoc autem compendio sermonis utitur & Moses, cum exibat Pharao ad mare, dabatqve

λείψω τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησα· καὶ τί ὀλίγοι εἰσὶν, ἀλλὰ μυριάδες ἄπειροι· ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τῆς φύσεως, τὸν πάντα ἄνθρωπον ἕνα ἐκάλεσεν ἄνθρωπον διὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας· καὶ πάλιν λέγει Δαβίδ. τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; οὐχ ὅτι ἕνα ἄνθρωπον ἐσκέψατο· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἤγειρε· ἐνὶ δὲ σωτῆρι χρησόμεθα λόγῳ, διὰ Μωσέως εἰρημένῳ· ὅτε ἐξῆλθε Φαραὼ κατὰ τὴν θάλασσαν, καὶ κατέχε

legi divinæ pœnas, cadens cum infinitis curribûs in mare, qvo tempore multi mortales una cum eo demersi sunt, multiqve itidem eqvi. Moses tamen videns, in omnibus demersis eandem esse naturam, & de eqvis & de hominibus ita modulatus est, *Cantemus Domino, glorioſe enim glorificatus eſt, eqvum & aſcenſorem dejecit in mare:* & tantas hominum copias appellavit hominem unum, & tantum numerum eqvorum appellavit, unum eqvum, cum diceret eqvum & ascensorem, ob communionem naturæ. Si igitur in hominibus, ubi ea, qvæ naturæ sunt, confunduntur, ubi discrimen formæ, roboris, & voluntatis? Non enim pares animi, neqve formæ, neqve vires, neqve lingvæ in illis sunt, unde etiam μέροπες dicuntur, qvin ob communionem naturæ, omnes incolæ orbis terrarum unus homo nuncupantur. Ubi vero indivisa dignitas, unum regnum, una potentia, voluntas, efficacia, in suam proprietatem vindicans Trinitatem, eamqve distingvens a creatura, cur non ibi unum Deum appellare debeo? Sin autem, qvod ter Deum nomino, & Deum, & Deum, & Deum, tres ideo Deos constituo: & cum loqvor Dominum, & Dominum, & Dominum, tres Dominos facio: cum ajo, Pater Dominus, Filius Dominus, Spiritus sanctus Dominus: Qvomodo tu Apostole legislator veritatis, patronus religionis, Ephesiis clamasti dicens: *Unus Dominus, una Fides, unum Baptiſma?* Sed unus est Dominus, idqve secundum sanctificationem Seraphinorum. Nam & illi clamabant, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus.* Qvod si contentiosius agant hæretici, & dicant, alium esse dominatum Patris, alium Filii, miror, cur sustineant bonis dominis inservire, vox siqvidem Domini est: *Nemo poteſt ſervire duobus Dominis.* Si alius est dominatus Patris, alius Filii, & dividis potestatem, qvomodo regnum coles? Non possunt simul coli duæ potestates, nisi sint ejusdem ordinis. Nemo adorat regem, & ejus præfectum. Ubi enim par dignitas, par qvoqve adoratio. In pari dignitate non est pugna: Imparilitas excitat controversiam: id qvod æqvale est, pacem tuetur. Non permisit tibi Christus dividere honorem, cum diceret: *Hæc eſt voluntas Patris mei, ut omnes honorent Filium, qvemadmodum & Patrem.* Honora Patrem, ut honores Filium, vel potius

Exod. 15.

Eph. 4.

Matth. 6.

Joan. 10.

τῷ νόμῳ τῷ θείῳ τὴν ὁμωιρίαν, πίπτων μετὰ μυρίων ἁρμάτων ἐντῇ θαλάσσῃ, καὶ ἦσαν πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ συναπόντες μετ' ἐκείνου, καὶ ἵπποι πολλοί. ὁ δὲ Μωσῆς εἰδὼς, ὅτι πάντων τῶν συναπόντων μία ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ περὶ τῶν ἵππων καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν λέγει, ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν ἐκάλεσεν ἕνα ἄνθρωπον, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἵππων ἐκάλεσεν ἵππον ἕνα, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως· εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅπου συνέχυται τὰ τῆς φύσεως· ὅπου διάφορα τὰ τῆς μορφῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς. οὐ γάρ ἐστιν ὅτε γνώμη ἴσα, ὅτε μορφὴ, ὅτε ἰσχὺς· καὶ διάφοροι γλῶτται· διὸ καὶ ἄνθρωποι μέροπες λέγονται. ἀλλὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως πᾶσα ἡ οἰκουμένη εἷς ἄνθρωπος ἐκλήθη. ὅπου δὲ ἀμέριστος ἡ ἀξία, μία βασιλεία, μία δύναμις, καὶ βουλὴ, καὶ ἐνέργεια, ἰδιάζουσα, τὴν τελείαν ἀπὸ τῆς κλίσεως, ἕνα λέγω Θεόν· εἰ δὲ, διὰ τὸ λέγειν Θεὸν, καὶ Θεὸν, καὶ Θεὸν, καὶ Θεὸν, τρεῖς λέγω Θεούς· καὶ ἐὰν εἴπω Κύριον, καὶ Κύριον, καὶ Κύριον, τρεῖς λέγω Κυρίους· εἰ δίνων ὁ πατὴρ Κύριος· καὶ ὁ υἱὸς Κύριος· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον Κύριος, πῶς σου, ὦ Ἀπόστολε, ὁ νομοθέτης τῆς ἀληθείας, ὁ σωτὴρ τῆς εὐσεβείας, Ἐφεσίοις βοῶντας λέγων, εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα; εἷς Κύριος καὶ τὸν ἁγιασμὸν τῶν Σεραφίμ· καὶ γὰρ ἐκεῖνα βοᾷ, Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος· εἰ δὲ φιλονεικοῦσιν οἱ αἱρετικοὶ καὶ λέγουσιν, ὅτι ἄλλη κυριότης τοῦ πατρὸς, ἄλλη τοῦ υἱοῦ, θαυμάζω, πῶς ἀνέχονται δουλεύειν δυσὶ Κυρίοις· τὸ γὰρ Κύριος ἓν ἐστὶ φωνὴ, οὐδεὶς δύναται δυσὶ Κυρίοις δουλεύειν· εἰ ἄλλη κυριότης πατρὸς, καὶ ἄλλη κυριότης υἱοῦ, καὶ μερίζεις τὴν ἐξουσίαν, πῶς λατρεύεις τῇ βασιλείᾳ; οὐ δύναται λατρευθῆναι δύο ἀξιώματα καὶ τὸ αὐτὸ, ἐὰν μὴ ὁμότιμα· οὐδεὶς προσκυνεῖ βασιλέα, καὶ ἄρχοντα· ὅπου γὰρ ὁμότιμος ἡ ἀξία, ὁμότιμος καὶ ἡ προσκύνησις· ἐν τῷ ἴσῳ ἀξιώματι, οὐκ ἔστι μάχη· τὸ ἄνισον ἐγείρει τὴν μάχην· τὸ δὲ ἴσον, βραβεύει τὴν εἰρήνην. οὐ συνεχώρησέ σοι ὁ Χριστὸς μερίσαι τὴν τιμὴν εἰπών· τοῦτό ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα, τίμα πατέρα, ἵνα τιμήσῃς υἱόν· μᾶλλον

τιμᾷ τὸν, ἵνα τιμήσῃς πατέρα· ἰδιοποιεῖται τὸ
A υἱοῦ τιμᾶν ὁ Θεὸς, λέγει γὰρ ὁ Σωτήρ· ὁ
ἐμὲ μισῶν, καὶ τὸν πατέρα μου μισεῖ. μὴ νο-
μίσωσιν αἱρετικοὶ, ὅτι τῷ Θεῷ χαρίσονται μεί-
ζονα αὐτὸν λέγοντες τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἀδέχεται γὰ-
ρ τιμὴν, τὴν εἰς ἑαυτὸν, ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὑ-
βριζομένου· καὶ βλέπε πραγμάτων ἀπόδει-
ξιν ἐναργῆ, ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς· οἱ φί-
λοι τοῦ Ἰὼβ, οἱ ἐλθόντες εἰς παραμυθίαν, ἐνε-
κάλουν αὐτῷ ὡς φθεγγομένῳ τολμηρὰ, καὶ
ἐδικαίουν τὸν Θεόν· ὁ Ἰὼβ ἔλεγε τῷ Θεῷ· τίς
δώσει κριτὴν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ἵνα ἴδω
πόσαι εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι μου, ὅτι ὕτως μετ-
B κεινας; οἱ φίλοι τοῦ Ἰὼβ ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν·
καίτοιγε ἀγνοουμένης τῆς ὑποθέσεως. καὶ τὸν
μὲν δίκαιον μᾶλλον κατέκριναν ὡς ἁμαρτήσαν-
τα τὸν δὲ Θεὸν, ὡς δικαίως ἐπάγοντα, ἐπῄνε-
σαν· καὶ λέγουσι τῷ Ἰὼβ· μεγάλως ἐλάλησας,
ὑπερβαλλόντως ἐτόλμησάς σου κατὰ τοῦ ἱκανοῦ
λαλῆσαι· καὶ ὁ Θεὸς μὴ παραδέχεται τὸ δίκαιον· καὶ
πάλιν λέγει ὁ φίλος αὐτοῦ κατὰ τὰς ἁμαρτίας σου
ἐπήγαγέ σοι εἰ δὲ μὴ πολλαί σου ἦσαν αἱ ἁμαρ-
τίαι, οὐκ ἂν ἐμάστιξέ σε· καὶ ἐδόκουν τῷ Θεῷ
C συνηγορεῖν, τὸν δὲ δίκαιον κατακρίνειν. ἆρα ὁ
Θεὸς ἐδέξατο ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας ταῦτα
τὸ δίκαιον; ἆρα ἐδέξατο τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συν-
ηγορίαν, καὶ ἤμυνε τὸν δίκαιον. ἁδαμῶς.
οὐκ ἄν, ὃ δέχεται τὴν εἰς ἑαυτὸν τιμὴν ἀ-
τιμαζομένου τοῦ υἱοῦ· ἴδωμεν δὲ, τί λέγει τοῖς
φίλοις τοῦ Ἰὼβ· διατί οὐκ ἐλαλήσατε ὀρθὰ,
ὡσεὶ ὁ θεράπων μου; εἰ ἄν σὺ κατὰ τοῦ θεράπο-
ντος αὐτοῦ ὀρθὰ μὴ λέγοντας ἀποσείε-
ται, σὺ κατὰ τῶν μονογενῶς ἀκονώντας τὴν γλῶτ-
ταν δέχεται; ἁδαμῶς· ἀπροσκοπτος οἶνον
D δίκη τοῖς βλασφημοῦσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
ἄκουε γὰρ, τί φησιν ὁ Σωτήρ· πᾶσα βλασφη-
μία ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται.

honora Filium, ut honores Patrem. Contumeliam in Filium Deus suam putat, Salvatoris enim verba sunt: *Qui odit me, odit & Patrem meum.* Ne existiment hæretici, se gratificari Deo, eum majorem Filio pronunciantes. Non recipit Pater honorem erga se, cum Filius ejus contumelia afficitur. Et vide evidens rerum argumentum ex veteri scriptura. Amici Iob, qvi venerant ad consolationem, increpabant eum, tanquam temeraria proloquentem, & justificabant Deum, Iob autem dicebat Deo: *Quis dabit judicium inter me & te, ut videam, quot sint iniqvitates meæ: cur ita me judices?* Amici autem Iob justificabant Deum, cum causas rerum ignotas haberent, eumque, qui justus erat, ut peccantem condemnabant. Deumque, ut juste has calamitates inferentem, collaudabant, atque ita respondent ad verba Job: *Magnifice locutus es, audacia sermonis tui eximia, pro re verba fecisti.* At Deus non conturbat justum. Rursum dicit amicus ejus: *Secundum peccata tua intulit tibi. Si non multa essent peccata tua, non te flagellasset:* Et putabant se Deo patrocinari, dum justum condemnarent. Sed quid Deus? Nunquid probavit eos, qui ita pro se præter æquum verba facerent, aut hoc genus patrocinii gratum habuit, justoque injuriam fieri passus est? nequaquam. Non igitur recipit eum erga se honorem, qui cum indignitate Filii conjunctus est. Videamus igitur, quid dicat amicis Job: *Quare non recta loquuti estis de cultore meo Job?* Si igitur non recta de cultore suo loquentes repudiat, an scilicet, qui contra unigenitum Filium suum linguas acuunt, recipiet? nequaquam. Inprecabilis igitur pœna blasphemantibus Spiritum sanctum. Audi ergo, quid dicat Servator, *Omnis blasphemia remittetur, blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur.*

Joan. 15.

Job. 13.

Ibidem.

Joan. 8.

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ.

QVOD TRINITAS Apostolos mittat.

ΠΕΡΙ μὲν πατρὸς λέγει· ἐν ὄρει τῷ ὄρει Σιὼν,
ἥξει ὁ εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ εὐαγγελι-
ζόμενοι, ὡς ὁ Κύριος προσκέκληται. περὶ δὲ
υἱοῦ, ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα, ἐν
μέσῳ λύκων· περὶ τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς πρά-
ξεσι λέγει· οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ

DE Patre dicit: *In montem Sion veniet annunciator Evangelii, & Evangelii annunciatores, quos advocavit Dominus.* De Filio: *Ecce emitto vos, quasi oves, in medios lupos.* De Spiritu in Actis dicit: *Qui autem missierant a Spiritu*

Matth. 10.

Act. 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ſancta, venerunt Seleuciam. Si igitur Dei est advocare, cur Spiritus per Prophetas loqvitur? *Hæc dicit Dominus.* Aut cur Spiritus, qvi Antiochiæ erant, dixit? *Segregate mihi Paulum & Barnabam in hoc opus, ad qvod vocavi eos.* Discite igitur vires Trinitatis. Pater legem condit, Filius jubet, Spiritus ſanctus autoritatem addit. Audi Deum loquentem: *qvi Evangelium annunciant, venient, qvos Dominus advocavit.*

Ibidem.

A ἁγίῳ πνεύματος, ἦλθον εἰς Σελεύκειαν. εἰ τοίνυν Θεοῦ τὸ προσκαλεῖσθαι, διατί τὸ πνεῦμα διὰ τῶν προφητῶν λέγει· τάδε λέγει Κύριος; καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἁγίοις, ἀφορίσατε δή μοι τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. μάθετε ἂν τὴν δυνάμιν τῆς Τριάδος· ὁ πατὴρ νομοθετεῖ· ὁ υἱὸς κελεύει· τὸ πνεῦμα αὐθεντεῖ· ἅπαντα λέγοντος τοῦ Θεοῦ· εὐαγγελιζόμενοι ἦσαν, οὓς ὁ Κύριος προσκέκληται.

DECLARATIO, SANCTAM Trinitatem ſedere in Throno excelſo.

ΟΤΙ Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ ΔΕΙΚΝΥΤΑΙ, ΚΑΘΗΜΕΝΗ ΕΠΙ ΘΡΟΝΟΥ ΥΨΗΛΟΥ.

B

Eſa. 6. DIcit Eſaias, *Vidi Dominum Sabaoth, ſedentem in Throno excelſo & ſublimi, & Seraphini ei in orbem circumſtabant*, &c. Neceſſum eſt hic Patrem intelligi, qvi pro omnibus capitur. Et *Ibidem.* deinde paulo poſt, *Et audivi vocem Domini, loqventis, Qvem mittam? & qvis proficiſcetur ad populum iſtum? & dixi: Ecce ego, mitte me, & dixit mihi, vade ad populum iſtum, & dicetis: Auribus audietis, & nequaqvam intelligetis, & videntes videbitis, & nequaqvam cernetis. Incraſſatum eſt enim cor populi hujus*, &c. Joannes vero ad Filium eadem illa refert, cujus hæc verba ſunt: *Joan. 12.* *Cum tot & tanta ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in illum, ut impleretur ſermo Eſaiæ, qvem dixit: Domine, qvis credidit auditis noſtris? & brachium Domini cui revelatum eſt? Hæc dixit Eſaias, cum vidiſſet gloriam ejus.* De Spiritu autem Paulus cum Judæis, qvi Romæ erant, diſceptans, ita loqvutus eſt, *Bene dixit Spiritus ſanctus per Propbetam: Auribus audietis, & nequaqvam intelligetis, & videbitis, & nequaqvam cernetis*, &c.

Eſa. 6.

Act. 28.

C

D

ΦΗΣΙΝ ὁ Ἡσαΐας. εἶδον τὸν Κύριον Σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς· δηλοῖ δὴ, ὅτι ὁ πατὴρ ὡσαύτως λαμβάνεται περὶ πάντων· εἶτ' ὑποκαταβὰς λέγει, καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου, λέγοντος· τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· καὶ εἶπέ μοι, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου· καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὴ Ἰωάννης εἰς τὸν υἱὸν ἀναμβάλλων ταῦτα· λέγει γάρ· τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ, ὃν εἶπε, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ δὲ Παῦλος διαλεγόμενος τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίοις, εἶπε· καλῶς εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ἀκοῇ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε, καὶ τὰ ἑξῆς.

QVOD SPIRITUS ſedeat.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΗΣΘΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ.

EX libro Moſis non ſolum ſedere, ſed & aſſidere Patri & Filio Spiritum ſanctum demonſtratur, ſed id petamus ex idonea hiſtoria. Propero autem ad Abraamum: *Genſ. 18.* *Apparuit Deus Abraam, Et ecce tres viri,*

ΕΚ τῆς βίβλου Μωσέως οὐ μόνον καθήμενον, ἀλλὰ καὶ συγκαθήμενον τὸ πνεῦμα τέλειον πατρὶ καὶ υἱῷ δείκνυται. ἐκ τῆς δὲ τῶν πάντων ἱστορίας ὡρμημαι ἐπὶ Ἀβραάμ· ὤφθη ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς,

ὡς καὶ ἐξένισεν ὑπὸ τὴν δρῦν, οἱ ἐξανέστησαν, ἐπιβλέψαντες ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων. τὸ δὲ ἐξανέστησαν, καθισάντων ἐστὶ σημασία· εἰπὲ δή μοι· ἐπὶ τῆς τραπέζης οἱ τρεῖς ἐκάθισαν, ἢ οὔ; φησὶν, ἐκάθισαν· τὸ οὖν καθῆσθαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκαθίσαι ἐστίν· ἐν δὲ τῷ Δανιὴλ, Σωσάννης ἀπαγομένης θανατωθῆναι, λέγει ἡ γραφή· ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παιδαρίου, ᾧ ὄνομα Δανιήλ, ἢ οὖν ἐξεγέρσεως φωνὴ, οὐκ ἐπὶ ἑστῶτος λαμβάνεται, ἀλλ' ἐπὶ καθημένου ἢ κοιμωμένου· ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριος· ὡς δυνατὸς καὶ πεπεδημένος ἐξ οἴνου. καὶ τὸ, ἐξηγέρθη Κύριος ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ ἄλλης ἱστορίας μνημονεύσω τοῦ πατρὸς τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸν Ἰωάννην λέγοντος· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. ὁ Κύριος εἶπεν· εἰ καὶ ὁ πατὴρ, ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· εἰπὲ δή μοι κατὰ τὰς μαρτυρίας, ὁ πατὴρ, καὶ τὸ πνεῦμα, μένουσιν ἐν τῷ υἱῷ, ἢ οὔ; φησὶ, μένουσιν· οἱ οὖν ἐν τῷ υἱῷ μένοντες, ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα, τὸν υἱὸν καθίσαντος, ἀνάγκη, πάσα συγκαθῆσθαι ἅμα καὶ οἱ μένοντες ἐν αὐτῷ· ὡς οὖν κάθηται, καὶ συγκάθηται· εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἱστορία ἐπὶ Ἀβραὰμ καὶ Λώτ, ἣ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων γέγραπται· ἐπ' ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς ἡ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, ὁ καθήμενος ἐπὶ Χερουβίμ· τῷ μὲν υἱῷ ἴσμεν ἀφωρισμένως δίαιταν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς ἰδιάζουσαν· τὴν γῆν πρὸς καθισάντων ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι ἐξ ἀνωνύμων ἐκάθισε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αὕτη γὰρ αὐτῷ ἀφωρισμένη δίαιτα. ὥσπερ ἂν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν εἶπε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ἐκ δὲ τοῦ καθίσαι ἐκ δεξιῶν τὸν υἱὸν, ἔσιν ἐπινοῆσαι, ὅτι καὶ ἐπιτροπὴν εἶπε τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, κάθου ἐξ ἀνωνύμων μου· τοῦ δὲ καθημένου ἡ πρόσηγορία, ἀξιώματός ἐστι σημασία· ὁ γὰρ καθήμενος, ἐμπεράτου ἐστὶν, ἐν ᾧ κάθηται τόπῳ· ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν, ἀπερίγραπτός ἐστι φύσει· περιγράπτως δὲ δοκεῖ, μετενσωματούμενος. οὐ γὰρ ἀνθρωπίζει ἡ γραφὴ τὸν Θεὸν· ἀλλ' ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς διαλέγεται, ἵνα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμφάνῃ πράγματα ἐν τοιᾷδε φύσει· ὅτι δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ ψαλμῷ φησιν· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ἢ καθισάντων αὐτῶν, λέγει ἡ γραφὴ πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν·

quos hospitio excepit sub quercu, qui surrexerunt, ut respectarent versus Sodomam. Jam illud verbum (surrexerunt) indicat sessionem præcessisse. Dic mihi igitur, in mensa tres isti sederunt, an non? atqui ait sedisse: Ergo illuc sedere, considendi simul intellectum affert, cum omnes sederint. In Daniele, cum Susanna ad mortem abduceretur, ait Scriptura: *Excitavit Deus Spiritum sanctum pueruli, cui nomen Daniel.* Vox igitur illa (*excitavit*) de stante intelligi non potest, sed de sedente aut dormiente, quemadmodum & in Psalmo: *Excitatus est, ut dormiens Dominus, sicut potens & crapulatus a vino.* Et: *Excitatus est Dominus ex nubibus suis sanctis.* Quin & aliam afferam tibi historiam de Patre, ad Joannem dicente: *Super quem videris spiritum descendere, & manere super eum.* Dominus locutus est: *Sin autem Pater, qui in me manet, ipse facit hæc opera.* Dic igitur pro ratione istorum testimoniorum: Pater & Spiritus manent in filio, an non? Respondeas, manent. Si igitur in Filio manent Pater & Spiritus, necesse est, cum alter in altero maneat, Filio sedente, ipsos quoque una sedere. Si igitur hæc historia est de Abraam & Lot, & in Actis Apostolorum scriptum est, quod sederit super unumquemque eorum Spiritus sanctus, ut & in Psalmis dicitur: *Qui sedet super Cherubim.* Filio certe scimus eximiam sedendi rationem propriamque, nimirum ad dextram Patris, attributam esse: Tribus igitur apud Abraam sedentibus, ad sinistram videlicet Spiritus sanctus sedebat. Is enim illi attributus est locus, quatenus ad Filium dixit: *Sede a dextris meis.* Ex eo autem, quod Filius sedet ad dextram, intelligere licebit, quod per consequentiam dixerit suo Spiritui, sede a sinistris. Vocabulum autem sessionis, dignitatis significationem præ se fert: quanquam alioqui qui sedet finibus ejus loci, in quo sedet, circumscribatur. Deus autem noster nullis finibus circumscribitur: verum circumscribi videtur, cum quæ illius sunt, ad corporalia transferuntur. Scriptura enim Deum nequaquam hominem facit, sed nostro more de eo loquitur, ut res, quæ supra nos sunt, sub istiusmodi natura manifestet. Quod autem in Psalm. 110. loquitur: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Et sedentibus illis, ait Scriptura ad Christum:

Matth. 3. Joan 1. Act. 2.

Dan. 13.

Psal. 110.

Ibidem. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Et, *Dominus a dextris tuis.* Liquet igitur, Spiritum sanctum ad dextram esse.

A ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· καὶ Κύριος ἐκ δεξιῶν σου. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ δεξιῶν ἐστι.

QUOD TRINITAS SECUNDUM CARNEM CHRISTUM E MORTE EXCITAVERIT.

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΗΓΕΙΡΕ ΤΟΝ Χριστὸν κατὰ τὴν σάρκα ἐκ νεκρῶν.

2. Cor. 6. DE Patre ita dicit: *Deus autem & Dominum excitavit, & nos excitaturus est per potentiam suam.* De Filio:

Joan. 2. *Solvite templum hoc, & intra triduum excitabo illud.* Ipse autem locutus est de templo corporis sui. De Spiritu: *Si vero spiritus meus, qui excitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui excitavit Jesum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra per spiritum ejus, habitantis in vobis.*

Rom. 8.

ΠΕΡΙ πατρὸς ἔτως λέγει· ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε, καὶ ὑμᾶς ἐγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· περὶ δὲ υἱοῦ, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. οὗτος ὃ ἔλεγε, περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· περὶ δὲ τοῦ πνεύματος· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐγείραν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν.

TRINITATEM A SEIPSA GLORIFICARI.

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΥΦ' ΕΑΥΤΗΣ δοξάζεται.

Joan. 17. FILIUS glorificat Patrem, dicit enim, *Glorificavi nomen tuum in terra,* & Pater dicit Filio in Evangelio: *Et glorificavi, & iterum glorificabo.* Quod autem glorificatus sit Filius a Patre, & Pater a Filio, in

Ibidem. Evangelio indicatur: *Pater, glorifica Filium tuum, ut & Filius glorificet te.* Spi-

Joan. 14. ritus sanctus Filium glorificat: Ait enim de Paracleto: *Ille glorificabit me, eo quod de meo accepturus sit, & annunciaturus sit vobis.* Filius quoque vicissim Spiritum glo-

Joan. 3. rificat, dicens: *Omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur,* idque fit ob ejus cum Patre & Filio communionem, & ob hoc, quod *nemo dicere possit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto.*

C ΟΥΙΟΣ δοξάζει τὸν πατέρα. λέγει γάρ· ἐδόξασά σου τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ λέγει ἐν τῷ ΕΥαγγελίῳ· καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω. ὅτι δεδόξασται ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, καὶ πατὴρ τοῦ υἱοῦ, ἐν τῷ ΕΥαγγελίῳ· πάτερ δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δοξάζει· λέγει γὰρ περὶ τοῦ παρακλήτου ἐκείνου· ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα δοξάζει λέγων, πᾶσα ἁμαρτία ἀφεθήσεται· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία, οὐκ ἀφεθήσεται. διὰ τῆς περὶ πατέρα καὶ υἱὸν κοινωνίας, καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν D Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

DE GLORIFICATIONE SANCTI SPIRITUS.

ΠΕΡΙ ΔΟΞΟΛΟΓΙΑΣ Πνεύματος ἁγίου.

Psal. 50. SACRIFICA *Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, & invoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me,* Spiritus nimirum est, qui dicit: *Eripiam te, & glorificabis me,* id enim patet, quia ipse dixit: *Sacrifica Deo.*

ΘΥΣΟΝ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου· καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου· καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με· τὸ πνεῦμα ὅλως τὸ εἰπὸν, ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με, δῆλον ὅτι αὐτὸς γὰρ εἶπε, θῦσον τῷ Θεῷ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΟΤΙ ΠΑΡΕΣΤΙ ΠΑΝΤΗ ΗΑ Τειάς.

QVOD UBIQVE ADSIT Trinitas.

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΟΣ.

DE PATRE.

ΤΟΝ ὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος.

COELUM & terram ego impleo, dicit Dominus. Hier. 23.

ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ.

DE FILIO.

Ο Ἀναβὰς, αὐτός ἐστι, καὶ ὁ καταβὰς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

QVI ascendit, is est, qui descendit ad inferiores partes terræ, ut impleat omnia. Ephes. 4.

ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

DE SPIRITU.

ΠΟΥ πορεύθω ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει. ἄλλο· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸν, καὶ παρ' ὑμῖν μένει· καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὁ σεσεώσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ δοὺς πνοὴν τῷ λαῷ, τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. καὶ, πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην· καὶ πνεῦμά μου ἔστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. ὁρᾷς, πῶς τὸ πνεῦμα προστάττεται τοῦ πατρός;

QVO ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Aliud: *Vos cognoscetis illum, & apud vos manet.* Et Esaias: *Qui firmavit cœlum & terram, & dat spiritum populo, qui in ea est, & spiritum, qui calcant illum.* Et illud: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Et, *Spiritus meus est in medio vestrum.* Vides, ut Patri Spiritus adjungatur? Psal. 139. Joan. 14. Act. 1.

ΟΤΙ ΟΥΔΕΙΣ ΓΙΝΩΣΚΕΙ τὴν Τριάδα.

NEMINEM COGNOSCERE Trinitatem.

ΛΕΓΕΙ ὁ Σωτὴρ· πάτερ ἅγιε· κόσμος σε οὐκ ἔγνω· ἐγὼ δέ σε ἔγνων. περὶ τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. περὶ τοῦ πνεύματος, ὁ κόσμος δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ γινώσκει αὐτό.

DICIT Servator: *Sancte Pater, mundus te non cognovit, ego autem novi te.* De Filio in Evangelio: *In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus illum non cognovit.* De Spiritu: *Quem mundus capere non potest, quoniam eum non agnoscit.* Joan. 17. Joan. 1. Joan. 14.

ΟΤΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗ ΠΑΛΑΙΑ ἡ Τριὰς τὴν ἐνέργειαν τὴν ἰδίαν ἐνδείκνυται.

QVOD IN VETERI Testamento Trinitas peculiarem suam operationem exhibuerit.

ΛΑΒΕ, φησὶ, τὸ αἷμα τῆς τελειώσεως, καὶ θὲς ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς, ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὠτὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ποδὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς· καὶ βλέπε τὴν κεφαλὴν τοῦ λαοῦ τρίτον σφραγιζομένην, ἐπὶ τύπου τῶν Σεραφὶμ τῶν λεγόντων,

CAPE (inquit) *sanguinem consummationis, & impone sacerdotibus in summitate auriculæ dextræ, & in summitate pedis dextri, & in summitate dextræ manus, & respice caput populi tertio obsignatum, ad formam Seraphicorum dicentium,*

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth: & secundum speciem lintei, Petro Joppæ apparentis e cœlo demissi, eo quod ter demissum sit, & cum Dominus imperavit Moſi, ut diceret Aaroni & filiis ejus: *Ita benedicetis filiis Israel, dicentes illis, & imponent nomen meum filiis Israel, & ego Dominus benedicam illis. Benedicet tibi Dominus, & servabit te: ostendet faciem suam super te, & miserebitur tui. Attollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.* Et in novo Teſtamento itidem de Patre loquitur Paulus: *Deus est, qui operatur omnia in omnibus.* De Filio quoque itidem: *Sed omnia in omnibus Christus.* De Spiritu ſancto: *Hæc omnia operatur unus & idem Spiritus, dispartiens singulis privatim, prout vult.*

Num. 6.

1. Cor. 15.

Ephes. 1.

3. Cor. 12.

Αγιος, Αγιος, Αγιος Κύριος Σαβαώθ· καὶ κατὰ τὸν τύπον τῆς σινδόνος, τῆς φανείσης Πέτρῳ ἐν Ἰώπῃ, ὡς τρὶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ χαλασθείσης, διὰ τὸ τρίτον χαλασθῆναι. καὶ ὅτε ὁ Θεὸς εἶπε τῷ Μωσεῖ, εἰπεῖν Ααρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, λέγων· οὕτως εὐλογήσετε τοὺς υἱοὺς Ισραὴλ, λέγοντες αὐτοῖς, καὶ ἐπιθήσουσι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ισραὴλ, καὶ ἐγὼ Κύριος εὐλογήσω αὐτούς· εὐλογήσαί σε Κύριος, καὶ φυλάξαί σε· ἐπιφανεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπί σε, καὶ ἐλεήσαί σε, ἐπάρῃ Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπί σε, καὶ δώῃ σοι εἰρήνην. καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὁμοίως περὶ πατρὸς ὁ Παῦλος· ὁ δὲ Θεός ἐστιν, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· περὶ τοῦ υἱοῦ ὁ αὐτὸς, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός· περὶ δὲ ἁγίου πνεύματος. ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται.

TRINITATEM ESSE PARACLETICAM, Paracletum autem dictum esse ab advocando, consolando, eodemque modo Deum & Servatorem.

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΠΑΡΑΚΑΛΕΙ, παράκλητος γὰρ, διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν λέγεται, ὡς Θεὸς καὶ Σωτήρ.

De Patre Paulus ait: *Pro Christo legatione fungimur, ut Deo advocationes faciente per nos.* Et Eſaias ad Jeruſalem: *Advocat te, qui nominavit te.* Advocat & Filius, quemadmodum dixit: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, ut evangelizarem pauperibus, misit me, ut consolarer omnes lugentes.* Joannes in Epiſtola: *Si quis peccaverit, habemus Paracletum apud Patrem Jesum Christum justum, & ille est propitiatio pro peccatis nostris.* De ſpiritu Servator ipſemet ad diſcipulos ſuos inquit: *Si diligitis me, præcepta mea servate.* Et: *Ego ascendo ad Patrem, & rogabo Patrem, & alium paracletum mittet vobis, Spiritum veritatis.*

2 Cor. 5.

Eſa. 16.

Eſa. 61.

1. Joan. 2.

Joan. 14.

Ibidem.

ΠΕΡΙ τοῦ πατρὸς ὁ Παῦλος λέγει· ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· καὶ ὁ Ησαΐας πρὸς τὴν Ιερουσαλήμ, παράκλητός σε ὁ ὀνομάσας σε· παρακαλεῖ ὁ υἱός· ὡς ἔλεγε, πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοὺς ἀπέσταλκέ με, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας· Ιωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ· ἐάν τις ἁμάρτῃ, ἔχομεν παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα, Ιησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτός ἐστιν ἱλασμὸς περὶ ἁμαρτιῶν ἡμῶν· περὶ τοῦ πνεύματος ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἐὰν ἀγαπᾶτέ με τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε· κἀγὼ ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου· καὶ παρακαλέσω αὐτόν· καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

DE TRINITATE.

ΠΕΡΙ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Pſal. 145.

Pſal. 32.

MAGNUS *Dominus noſter, & magna virtus ejus*, virtutem appellat Filium, virtus autem potentia eſt, Chriſtus enim potentia DEI & ſapientia eſt: *& ſapientiæ ejus non eſt numerus*, ſapientia autem DEI, ipſe eſt ſpiritus, cum Servator dicat: *Ecce do vobis Spiritum ſapientiæ, & intellectus.* Et alibi: *Verbo Domini cœli firmati ſunt,*

ΜΕΓΑΣ ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἰσχὺς αὐτοῦ. ἰσχὺν λέγει τὸν υἱόν· ἰσχὺς δυνάμεις ἐστὶ Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία· καὶ τοῦ σωτῆρος αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, τουτέστι τὸ πνεῦμα· ὡς ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως· πάλιν, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν

καὶ τῷ πνεύματι τὸ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ πάλιν, εὐλογήσαι ὑμᾶς ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ὑμῶν εὐλογήσαι ὑμᾶς ὁ Θεός.

& Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Atque iterum: *Benedicat vobis Deus, Deus vester, benedicat vobis Deus.* Psal. 67.

ΟΤΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΠΟΤΕ Η ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΛΕΙ, ΠΟΤΕ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΠΟΤΕ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟ ΑΥΤΟ ΟΝΟΜΑΖΕΙ, Ι ΓΑΡ ΟΥ ΣΥΓΧΥΣΕΙ, ΑΛΛ' ΑΔΙΑΙΡΕΤΩΣ ΚΗΡΥΞΕΙΕΝ.

QVOD SCRIPTVRA ALIquando Patris Spiritum, aliquando Filii, aliquando simpliciter Spiritum vocet, idq; faciat non confundendo, sed invicem prædicando.

ΠΕΡΙ πατρὸς, ἡμεῖς δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· περὶ υἱοῦ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, Ἀββᾶ ὁ πατήρ· καὶ πάλιν, ὃς πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. περὶ τοῦ Πνεύματος, ὁ υἱὸς ἔλεγεν· μὴ μεριμνήσητε, τί, ἢ πῶς, λαλήσετε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν, ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· περὶ πνεύματος, διῆλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ λαλῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἐλθόντες δὲ ἐν τῇ Μυσίᾳ, ἐπειρῶντο εἰς τὴν Βιθυνίαν πορευθῆναι, καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ· περὶ τοῦ πνεύματος, μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, τὴν τάξιν καὶ ὑπαριθμησιν ἐξάγειν τὴν θεότητα. ἐροῦμεν, ὅτι γέγραπται· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ὁ ἐπουράνιος· καὶ πάλιν, πρῶτον φησὶ τὸ ψυχικὸν, εἶτα τὸ πνευματικόν· εἰ τοίνυν τῷ πρώτῳ ὑπαριθμεῖται τὸ δεύτερον· τὸ δὲ ὑπαριθμούμενον ἀτιμότερόν ἐστι τοῦ, πρὸς ὃ ἔχει τὴν ὑπαρίθμησιν, ἀτιμότερος καθ' ὑμᾶς τὸ ψυχικὸς ὁ πνευματικός, καὶ τὸ χοϊκὸς ὁ ἐπουράνιος· ἄλλο ἀδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ Θεὸν Ἰσαάκ, καὶ Θεὸν Ἰακώβ, καλεῖ ἡ γραφή· ἄλλο διὰ τοῦ τρίτου τόπου τάσσοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀντιρρέφει αὐτοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, λέγουσα ὅτε ἐν Βαβυλῶνι ἐξώρισο ὁ λαὸς, οὕτως λέγει· μνησθήσομαι τῆς διαθήκης μου, τῆς πρὸς Ἰακώβ· καὶ τῆς διαθήκης μου, τῆς πρὸς Ἰσαάκ· καὶ τῆς διαθήκης μου, τῆς πρὸς Ἀβραάμ· ἄλλο· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα.

DE Patre: *Nos autem non accepimus spiritum mundi, sed spiritum DEI.* Rom. 8. Rursus: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in vobis.* 1. Cor. 3. De Filio: *Emisit Deus spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater.* Galat. 4. Rursus: *Qui spiritum Christi non habet, non est ejus.* Rom. 8. De spiritu Filius dixit: *Nolliciti sitis, quid, aut quo pacto, loquamini, dabitur vobis, quid in illa hora loquamini; non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis.* Luc. 21. De spiritu: *Peragraverunt Phrygiam & Galatarum regionem prohibiti a Spiritu sancto, Verbum Domini loqui in Asia. Cum autem venissent in Mysiam, tentaverunt proficisci in Bithyniam, sed hoc illis non permisit spiritus Jesu.* De spiritu: *Ne contristaveritis Spiritum sanctum, in quo consignati estis.* Ephes. 4. Dicunt hæretici, secundum ordinem & supputationem consistere deitatem. Invenimus, scriptum esse: *Primus homo ex terra terrenus, secundus homo e cœlo cœlestis.* 1. Cor. 15. Rursum. Primum dicit terrenum animalem, postea spiritualem. Si igitur primo in numerandi ratione subjicitur secundus, qui autem subjicitur eo, cui subjicitur in numerandi ratione, vilior est: vilior erit secundum vestram sententiam animali spiritualis, & terrestri homine homo cœlestis. Aliud. Nullus ignorat scripturam nominare Deum Abrahæ, Deum Isaac, & Deum Jacob. Aliud contra eos, qui tertio loco Spiritum sanctum constituunt, occurrat autem iis, quod in veteri Testamento scriptum est, ubi dicitur: *Cum in Babylonem exterminatus esset populus, ita loquitur: & recordabor testamenti mei initi cum Jacob, & testamenti mei cum Isaac, & testamenti mei cum Abrahám.* Psal. 138. Aliud: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus:* 2. Thess. 3.

Ibidem. *& divisiones mysteriorum, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Aliud, *Quo abibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam?*

A καὶ διαιρέσεις δὲ διακονιῶν εἰσι, ϛ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ ἄλλο· πῦ πορευθῶ ἀπὸ τῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τῦ προσώπου σου πῦ φύγω;

PRÆPONI FILIVM Patri.

ΟΤΙ ΠΡΟΤΑΤΤΕΤΑΙ ΤΟΥ Πατρὸς ὁ Υἱός.

Joan. 14. AIT Servator: *Ego, & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* *Joh. 10.* Aliud: *Ego & Pater unum sumus.* *Rom. 5.* Rursum Apostolus: *Gratia Domini nostri* B *Jesu Christi, & charitas Dei Patris, & communio sancti Spiritus cum omnibus vobis.*

ΛΕΓΕΙ ὁ Σωτὴρ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα, ϛ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· ἄλλο· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ πάλιν ὁ Απόστολος· ἡ χάρις τῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησῦ Χριστῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τῦ Θεῦ ϛ πατρὸς, καὶ κοινωνία τῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν.

ADVERSVS EOS, QVI discrimen ponunt inter (ex quo) & (per quem:) & illud (ex quo) Patri, illud (per quem) Filio, ut minus attribuunt.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ τὸ ἐξ ὧ, καὶ δι' ὃ διαφέρειν, καὶ διδόντας τὸ μὲν, ἐξ ὧ, τῷ πατρί· τὸ δὲ, δι' ὃ, τῷ υἱῷ, ὡς ἔλαττον.

Ephes. 4. INVENIMUS contra in scripturis, etiam de Patre dici, *per quem:* & de filio *ex quo*, & de spiritu similiter. De Patre *Col. 2.* Apostolus ait: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem filii sui.* Aliud: *Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei.* Rursus: *Quapropter non ulterius es servus, sed filius, si autem filius, jam hæres per Deum.* Et illud: *Quemadmodum excitatus est Christus per gloriam Patris.* Rursum cum genuisset Eva Cain, dixit: *Adepta sum hominem per Deum.* Quid? nonne Josepho in carcere per Deum data est manifestatio? De Filio ex Prophetia Esaiæ Paulus dixit: *Quoniam ex eo,* D *& per eum, & in eum omnia.* Quod si hic contradicat hæreticus, & de Patre hoc pronunciatum dicat, æque tamen hæc vox (per quem) pari dignitate attribuenda est filio. Idem Apostolus ad Ephesios: *Veraces in dilectione crescemus, amplificabimus in eum ad omnia, ex quo omne corpus sua ratione ac modulo coaptatur*, &c. Ad Colossenses, ad eos, qui non habent notitiam unigeniti, dictum est: *Quod qui caput tenet*, id est, Christum, *ex quo omne corpus per junctiones & colligaturas*, &c. Et, *De plenitudine ejus omnes accepimus.* Quin & ipse Dominus ait: *Quoniam de meo* *Joan. 1.* *accipiet, & renunciabit vobis.* Et rursus, *Cognovi, virtutem ex me prodisse.* De spiritu,

C ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝ δὲ ἐν τῶν γραφῶν, ὅτι μὲν ἐπὶ τῦ πατρὸς λέγεται τὸ, δι' ὅ, ϛ ἐπὶ τῦ υἱῦ, τὸ ἐξ ὧ, ἐπὶ πνεύματος ὁμοίως. περὶ τῦ πατρὸς ὁ Απόστολος λέγει, πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' ὃ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τῦ υἱῦ αὐτῦ. ἄλλο. Παῦλος Απόστολος Ιησῦ Χριστῦ, διὰ θελήματος Θεῦ· καὶ πάλιν· ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος· ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱὸς, καὶ κληρονόμος διὰ Θεῦ. καὶ τὸ ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς διὰ τῆς δόξης τῦ πατρὸς· καὶ πάλιν, ὅτε ἐγκυήθη Καΐν, ΕΥα εἶπεν· ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τῦ Θεῦ· καὶ πάλιν τῷ Ιωσὴφ εἰς τὴν Φυλακὴν, οὐχὶ διὰ τῦ Θεῦ διασάφησις δέδοται; περὶ τῦ υἱῦ· ἐκ τῆς προφητείας Ησαΐου Παῦλος εἶπεν, ὅτι ἐξ αὐτῦ, καὶ δι' αὐτῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. εἰ δ' ἀντιλέγει αἱρετικὸς, τῷ πατρὶ τῷ Θεῷ λελέχθαι τὴν φωνὴν, πρέπειν δόσιν καὶ τὴν ἴσην ἀξίαν τῷ υἱῷ· καὶ πάλιν ΕΦεσίοις ὁ Απόστολος. ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἐξ ὧ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πρὸς Κολοσσαεῖς πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν γνῶσιν τῦ μονογενῦς εἰρηκὼς ὅτι ὁ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, τουτέστι τὸν Χριστὸν, ἐξ ὧ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν, καὶ τῶν συνδέσμων, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τὸ, ἐκ τῦ πληρώματος αὐτῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν· ϛ αὐτὸ ὁ Κύριος λέγει· ὅτι ἐκ τῦ ἐμῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· καὶ πάλιν λέγει· ἔγνων δυνάμιν ἐξελθοῦσαν ἐξ ἐμοῦ· περὶ τῦ πνεύματος

σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσῃ ζωὴν αἰώνιον. καὶ ὁ Ἰωάννης φησίν· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ὁ Θεὸς, ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν. καὶ ὁ Ἄγγελος λέγει· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου· ὁ Κύριος φησι· τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν· εἰ δὲ τὸ, ἐξ οὗ, ὑπὸ τάττοντος ἐστι, τοῦτέστι τοῦ πατρὸς, πῶς τις φήσει τὸ, ἀγέγονεν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἐξ ἀνδρός; ἆρα τὸν ἄνδρα Θεὸν ἐρεῖμεν;

A *Qui seminat in spiritu, metet in spiritu vitam aternam*, & Joannes inquit: *In hoc cognoscimus, quod Deus in nobis sit, ex spiritu ejus, quem dedit nobis.* Et Angeli vox est: *Quod enim natum in ea est, ex spiritu sancto est.* Ipse quoque Dominus loquitur: *Quod natum est ex spiritu, Spiritus est.* Quod si illud (*ex quo*) imperantis est, hoc est, Patris, quo quæso illud referet, non factus est vir ex muliere, sed mulier ex viro? An scilicet hic Deum virum appellabimus? Joan. 3. Luc. 1. Joan. 14.

B

ΟΤΙ ΠΑΤΡΟΣ, ΚΑΙ ΥΙΟΥ, καὶ ἁγίου Πνεύματός ἐστί τινα κοινὰ ὀνόματα, ὥσπερ τὸ Θεὸς, τὸ Κύριος, ἅγιος, ἀγαθὸς, Πνεῦμα, καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα.

PATRIS, FILII, ET SPIRITVS sancti, esse quædam communia nomina, qualia sunt Deus, Dominus, Sanctus, Bonus, Spiritus, & alia nonnulla.

ΕΠΙ ποσὸν οὖν ἐν διανοίᾳ νοεῖται, πνεῦμα ὀνόμασαι· ὡς, πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ πάλιν περὶ τοῦ υἱοῦ, Πνεῦμα πρόσωπον ἡμῶν Χριστὸς Κύριος· ἅγιος ὁ πατὴρ, καὶ ἅγιος ὁ υἱὸς, τὸ δὲ πνεῦμα οὐχ ἁγιαζόμενόν ἐστιν, ἀλλ' ἁγιάζον· ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸς γεννηθεὶς υἱός· εὐθὲς πνεῦμα, ὡς εὐθὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῷ εἶναι αὐτὸ ἀληθείαν, δικαιοσύνην, διὰ τὸ ἄτρεπτον τῆς οὐσίας· παράκλητος, ὡς μονογενὴς· καὶ τὸ, ἐγὼ παρακαλέσω τὸν πατέρα μου, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν· ἔστω κοινὸν τὸ ὄνομα πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν τῷ πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ Φύσιν κοινωνίας καὶ οἰκειότητος, ἡ προσηγορία τούτων ἔσωθεν· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν, πάλιν ἡγεμονικὸν, πάλιν πνεῦμα ἀληθείας, πάλιν πνεῦμα σοφίας ὠνόμασαι;

C QVATENVS intellectualis est, Spiritus dicitur, ut, *Deus est spiritus, & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Rursum de Filio: *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus.* Sanctus Pater, & sanctus Filius, Spiritus vero non sanctificatus est, sed sanctificans: bonus, ut bonus Pater, & ex bono genitus bonus Filius: rectus Spiritus, ut rectus Dominus Deus noster, eo quod sit veritas, justitia, ob immutabilitatem substantiæ: Paracletus, ut unigenitus, juxta illud: *Ego rogabo Patrem meum, & alium Paracletum dabit vobis.* Ita commune id nomen Spiritui cum Patre & Filio, ex communione naturæ & proprietate coaptatum est. Nam unde quæso aliunde, rursumque spiritus principalis, veritatis, & sapientiæ nominatus est? Joan. 4. Joan. 14.

D

ΟΤΙ ΟΣΑ, Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΟΙΕΙ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ποιεῖ.

OMNIA SPIRITVM FACERE, quæ Christus facit.

ΕΝΕΡΓΗΜΑΤΑ δυνάμεων· χαρίσματα ἰαμάτων, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· δαίμονες ἀπηλαύνοντο ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ, διαβολικὰ κατήργητο, συμπαρόντος τοῦ πνεύματος· ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, ἐν τῇ χάριτι τοῦ πνεύματος· ἀπελούσασθε γὰρ, ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις,

QVALES sunt operationes potentiarum, gratiæ sanitatum: siquidem per Spiritum sanctum dæmones expellebantur. In spiritu Dei diabolus subigebatur, caro affligebatur ad præsentiam spiritus, peccatorum redemtio in gratia spiritus: *Loti enim estis, & sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu sancto. Ex mortuis resurrectio,* Joan. 17. Hebr. 6.

idque per operationem spiritus: Emittes A τῇ ἐνεργείᾳ τὸ πνεῦμα, ἐξαποστελεῖς γὰρ
Psal. 104. *enim spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Rursus: *Si spiritus, qui excitavit Jesum a mortuis.* Quod si quis hanc creationem accipiat, tanquam de mortuorum vivificatione sit intelligendum, qui quæso non ingens efficacia spiritus, dispensantis nobis vitam illam resurrectionis, & ad spiritualem vitam animas nostras moderantis? Quod si illa creatio intelligatur de hac vita, quæ est ex peccatis transformatio in melius: nam ita accipi potest secundum consvetudinem Scripturæ, cum Paulus ita dicat: *Si qua in Christo nova creatura,* ita quoque ista B innovatio, quæ a terrestri & passionibus obnoxia vita, ad cœlestem vivendi rationem nos transfert per spiritum, magna admiratione animos nostros afficit. An igitur isthic timebimus, ne nimiis honoribus gloriam Spiritus excedamus? An potius contra, ne nimis humiliter de eo sentiamus? Dicit enim Ananiæ Petrus A-
Act. 5. postolus: *Cur Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto, non mentitus es hominibus, sed Deo.*

τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Καὶ πάλιν λέγει· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐγείραν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν· εἴτις οὖν τὴν κτίσιν ἐκλαμβάνει ἐπὶ τῶν διαλυθέντων ἀναβιώσεως, πῶς ἡ μεγάλη τοῦ πνεύματος ἡ ἐνέργεια, τοῦ οἰκονομοῦντος ἡμῖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν μεταρυθμίζοντος; εἴτε λέγοιτο κτίσις ἡ ἐντεῦθα τῶν ἐξ ἁμαρτιῶν διαπεπλωκότων ἐπὶ τὸ βέλτιον μετακόσμησις· λέγεται γὰρ καὶ ὕστερον τὴν σωθεῖσαν τῆς γραφῆς, ὅταν Παῦλος λέγῃ, εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις. Καὶ ὁ ἐνταῦθα ἀνακαινισμὸς, καὶ ἀπὸ τῆς γηΐνης καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς ἐπὶ τὴν ἐράνιον πολιτείαν μεταβολὴ διὰ τοῦ πνεύματος ἡμῖν γινομένη, ἐπὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν θαυμασῶς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἄγει. Ἐπὶ τούτοις πότερον φοβηθῶμεν, μὴ τὴν ἀγίαν δόξαν ὑπερθώμεθα τοῦ πνεύματος ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν; ἢ τὸ ἐναντίον, μὴ εἰς ταπεινὸν καταγάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν; λέγει γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος C διατί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

PATREM, ET FILIVM & Spiritum sanctum ducem fuisse Israel.

ΟΤΙ Ο ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ Ο ΥΙΟΣ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡδήγησε τὸν Ισραήλ.

Hier. 2. PROPHETA igitur Hieremias, ita de patre loquitur: *Ipse dux fuit Israeli in deserto.* Et, *Ne dixeritis* (inquit) *ubi est DEUS, qui eduxit nos ex*
Psal. 79. *Ægypto, qui nos direxit in deserto?* Davidis verbum: *Duxisti, ut ovem, populum tuum.* Esaias autem Propheta dixit, Spi- D ritum sanctum Israelem duxisse in solitudine. Sed licebit ipsum audire: *Duxit eos per abyssum, quasi equum in solitudine, & non sunt fatigati, & ut pecora per campum, descendit spiritus a Domino, & duxit eos.* Ad Corinthios ad hunc mo-
1. Cor. 10. dum Paulus: *Bibebant*, inquit, *ex spirituali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus.* Quod si quis dixerit, spiritum intercedere pro nobis, ac proinde, quanto supplex inferior est datore, tanto quoque inferiorem esse spiritum, huic ita respondebimus, unigenitum Filium, qui est ad dextram

ΟΜΕΝ οὖν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, λέγει ὅτως περὶ πατρὸς ὅτι αὐτὸς ὡδήγησε τὸν Ισραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ οὐκ εἶπατο, φησὶ πᾶς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὁ Δαβὶδ, φησὶν ὡδήγησας, ὡς πρόβατα, τὸν λαόν σου· ὁ δὲ Ἡσαΐας, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὡδηγηκέναι τὸν Ισραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἐν ᾧ περὶ αὐτοῦ ἀκούσαι λέγουσι· ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου, ὡς ἵππον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὐκ ἐπίασαν. Καὶ ὡς κτῆνος διὰ πεδίου, κατέβη πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὡδήγησεν αὐτούς· ὡς δὲ Κορινθίοις λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι Χριστὸς ἦν· ἔπινον γὰρ φησιν, ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ Πέτρα ἦν ὁ Χριστός· ἐὰν δέ εἴπῃ τις, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὥστε ὅσον ὁ ἱκέτης λείπεται τοῦ ἐνεργέτου, τοσοῦτον λείπεται τὸ πνεῦμα· λέγωμεν αὖπαλιν ὅτι ὁ μονογενὴς ἐστιν ἐν δεξιᾷ

τῦ Θεῦ, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· μὴ οὖν λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ τὸν Παῦλον τὸν λέγοντα, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· ἢ ὁ Στέφανος δὲ λέγει· ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν· ἢ ὁ Ἡσαΐας λέγει, παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἢ ἑτέρωθι· οἶκος Ἰακὼβ παρώργισε τὸ πνεῦμα Κυρίου· ἀλλὰ δοῦλον αὐτὸ λέγεις, ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν, τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ Κύριος· τὸ δὲ πνεῦμα ἔτως οἶδε τὰ τῦ Θεῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ.

A Patris omnipotentis, intercedere pro nobis. Quid ergo? inferiorisne ordinis est Spiritus sanctus apud Paulum Apostolum, ita loquentem: *In quo consignati estis in diem liberationis?* quin & Stephanus ita loquitur: *Vos semper Spiritui sancto obsistitis, quemadmodum & patres vestri.* Esaias porro Propheta dicit: *Exacerbaverunt Spiritum sanctum.* Idem rursus alibi loquitur: *Domus Jacob exacerbavit spiritum Domini,* at tu illum servum dicis, cum servus non noverit, quid faciat suus Dominus. Spiritus autem sanctus ita novit ea, quæ sunt Dei, ut Spiritus hominis, qui est in ipso. Ephes. 1. Act. 7.

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ Θεός.

B *FILIUM ESSE VERUM Deum & Dominum.*

ΟΙΩΑΝΝΗΣ γράφει ἐν τῇ Ἐπιστολῇ· οἴδαμεν, ὅτι ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ ἦκει καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτῦ, Ἰησῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.

JOANNES ita in Epistola scribit: *Scimus, quod filius Dei venit, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio ejus, Jesu Christo: hic est verus Deus, & vita æterna.* 1. Joan. 5.

ΟΤΙ ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΣ ἐκλήθη ὁ υἱός.

FILIUM NOMINATUM esse magnum Deum.

ΟΑΠΟΣΤΟΛΟΣ πρὸς Τίτον· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τῦ μεγάλου Θεῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ὁ αὐτὸς πρὸς Ρωμαίους· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

C APOSTOLUS ad Titum: *Expectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei, & Servatoris nostri Jesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis.* Idem ad Romanos: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus in sæcula, Amen.* Tit. 2. Rom. 9.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΚΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΣ εἰς ὕβριν, τὸ, οὐκ ἦλθον ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τῦ πέμψαντός με πατρός.

D *ADVERSUS EOS, QUI hoc dictum ad contumeliam Filii accipiunt, Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris, qui misit me.*

ΕΙ ἀισχύνην φέρει τῷ, υἱῷ τὸ πληροῦν τὸ θέλημα τῦ πατρὸς, ἀισχύνῃ φέρει καὶ τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, πληροῦν τὸ θέλημα τῦ δικαίου· θέλημα γάρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει ὁ Κύριος, καὶ τὴν δέησιν αὐτῶν εἰσακούσεται· εἰ θνητῆς φύσεως θέλημα πληρῶν ὁ Θεὸς οὐκ αἰσχύνεται, ὁ υἱὸς διὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, καὶ τὸ σχέσιν, τὴν πρὸς ὑμᾶς, καὶ κατάστασιν τὴν δουλικὴν, τὴν δι' ἡμᾶς γενομένην, λέγων

SI probro est Filio, adimplere voluntatem Patris, probro quoque est Deo, & Patri, adimplere voluntatem justi, cum David de eo loquatur: *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet.* Quod si Deus, adimplens voluntatem mortalium, non confunditur pudore, Filius scilicet ob humanæ carnis negotia dispensationemque & habitum nobis convenientem, & conditionem servilem, quam nostri causa suscepit, in probro erit, cum dicit, Psal. 145.

Joan. 5. *Non veni facere voluntatem meam*, hoc est carnis meæ, *sed Patris*, hoc est, divinam voluntatem? Ne igitur in vituperium accipiatur, quamvis illorum sententia maxime isthinc dissolvatur: *Accessit ad eum leprosus, genua flectens, & dicit, Domine, si vis, potes me mundare*, hunc igitur non rejicit Salvator, neque locutus est, quia blasphemas? cum dicis, si vis, ac potius non debes: Quid ergo? nonne approbavit perfectionem ejus fidei? nonne ejusdem mutata syllaba salutem illi contulit? dicens, *volo, mundare.* Volens purgat lepram, volens vivificat mortuum: voluit, & excitavit Lazarum, ejusque vox est: *Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit, vitam habere in semetipso.* Et rursum: *Ut Pater vivificat mortuos, ita & Filius, quos vult, vivificat*, quod ipsum etiam a Davide dicitur: *Quoniam ira in furore ejus, & vita in voluntate ejus.*

Marc. 8.

Joan. 5.

Ibidem.

Psal. 2.

A οὐκ ἦλθον ποιῆσαι τὸ ἐμὸν θέλημα, τουτέστι τὸ τῆς σαρκὸς, ἐπειδὴ ἡ σὰρξ ἰδία αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ τοῦ πατρός· τουτέστι τὸ θεϊκόν. μὴ οὖν εἰς αὐτέλειαν ἐκλαμβανέσθω. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκλύεται αὐτῶν ἡ θήνοια· προσῆλθεν αὐτῷ λεπρὸς, γονυπετῶν καὶ λέγων· Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, μὴ ἀπεστράτο αὐτὸν ὁ Σωτὴρ; μὴ εἶπεν, τί βλασφημεῖς; ἐὰν ἐγὼ θέλω; ἐὰν θέλῃ ὁ Θεός· οὐχὶ ὤφειλε τὸ ἀπηρτισμένον τῆς πίστεως; οὐχὶ τῷ αὐτοῦ λόγῳ ἀντιστρέψας αὐτοῦ τὴν συλλαβὴν, τὴν σωτηρίαν ἤγαγεν αὐτῷ, λέγων, θέλω καθαρίσθητι; θέλων, καθαρίζει λεπρόν· θέλων, ζωοποιεῖ νεκρόν· ἠθέλησε, καὶ ἤγειρε Λάζαρον. καὶ αὐτοῦ ἐστι φωνή· ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. καὶ πάλιν· ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ· καὶ τοῦτο Δαβὶδ λέγει· ὅτι ὀργὴ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ;

ADVERSUS EOS, QUI dicunt, verba hæc Servatoris: Quid vis? ad matrem Zebedæorum, ignorantiam præ se ferre.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, ὅτι εἰπεῖν τὸν Σωτῆρα τῇ μητρὶ τῶν Ζεβεδαίου, τί θέλεις; ὡς ἀγνοοῦντος ἐστιν.

INVENIMUS in veteri Testamento, loquente Deo ad Salomonem: *Postula a me, faciam tibi.* Quid igitur? num antequam postularet Salomon, ignorabat Deus, quid in animo habebat? sed voluit una cum cognitione Dei manifestare postulationem, ut inquit Paulus: *Et postulationes vestræ innotescant apud Deum*, pro eo, quod est, indicate illi, quid velitis, non tanquam ignoranti, sed tanquam bonum propositum approbanti.

3. Reg. 3.

Philip. 4.

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, λέγοντος τοῦ Θεοῦ Σολομῶνι, αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ ποιήσω σοι. ἆρ' οὖν, πρὸ αἰτήσεως, οὐκ ᾔδει, ἃ εἶχε περὶ ψυχῆς; ἀλλὰ βουλεται ἡμᾶς μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ φανερῶν τὰ αἰτήματα, ὡς φησι Παῦλος, καὶ τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν· ἀντὶ τοῦ, γνωρίζετε αὐτῷ, τί θέλετε, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντι, ἀλλ' ὡς τὴν καλὴν προθεσιν ἀποδεχομένῳ.

D

ADVERSUS EOS, QUI dicunt, Ministri ordinem habere Filium, eo quod obtulerit Patri humanam naturam.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ἐν ὑπηρέτου τάξει κεῖσθαι τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ προσφέρειν τῷ πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα.

SCRIPTURA indicat Patrem alios adducere ad Filium: Audi igitur hoc ipsum e Filio: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus cœlestis traxerit illum.*

Joan. 6.

ΗΓΡΑΦΗ δείκνυσι τὸν πατέρα, προσάγοντα τῷ υἱῷ· ἄκουε γὰρ τοῦ υἱοῦ λέγοντος· οὐδεὶς δύναται πρός με ἐλθεῖν, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτόν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΟΥΛΕΥΟΝΤΑΣ ΛΕΞΕΣΙ, ΚΑΙ ΜΗ ΤΟΙΣ ΝΟΗΜΑΣΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ· ΚΑΙ ΠΟΙΟΥΝΤΑΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ, ΘΕΟΝ ΤΟΥ ΥΙΟΥ.

ADVERSUS EOS, QUI serviunt vocibus, & non Sententiis sacrarum literarum: & faciunt Patrem Filii sui Deum.

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ λέγει· ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης. ἐνταῦθα τὴν οἰκονομίαν διώρισε· καὶ δόξαν μὲν τὸν μονογενῆ καλεῖ. Ἰησοῦν δὲ Χριστὸν, τὸ κήρυγμα τῆς οἰκονομίας· τῆς μὲν γὰρ οἰκονομίας Θεός· τῆς δὲ δόξης πατήρ· εἰ δὲ μὴ πείθει σε τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ ἄλλην τινὰ νομίζεις δόξαν εἶναι, ἧς πατὴρ ὁ Θεὸς, ἄλλην τινὰ ὑπονόησον φύσιν ἀνωτέραν τοῦ υἱοῦ· ἵνα ἐκείνης μὲν πατὴρ κληθῇ, τότε δὲ Θεὸς ὀνομασθῇ ὁ πατὴρ τῆς δόξης· δόξα γὰρ λέγεται ὁ μονογενής· ἐθεασάμεθα γάρ, φησὶ, δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· ὥστε τὸ, ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ, ὁ Θεὸς τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, ὁ πατὴρ τῆς θεότητος· δόξαν γὰρ καὶ ὁ Ἡσαΐας τὸν Σωτῆρα καλεῖ, καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα· εἰπὼν γὰρ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα, καὶ εὐαγγελισάμενος τὴν ἔρημον, φησὶν· ἀγαλλιάσθω τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἀνθείτω, ὡς κρίνον· ὅτι ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου· καὶ ὁ λαός μου ὄψεται τὴν δόξαν τοῦ κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ, τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· δόξα ὅτι ἐστὶν ἀπὸ δόξης· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος λέγει· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως· πατὴρ οὖν ἐστὶ τῆς δόξης ὁ μονογενοῦς Θεὸς ὢν τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἄλλον δὲ τὸν Χριστὸν λέγω, καὶ ἄλλον τὸ μονογενῆ· τῇ γὰρ ἐννοίᾳ δὲ τέμνω τὰ μὴ τεμνόμενα τῇ ἑνώσει· πατὴρ γὰρ τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων· Θεὸς ὢν τοῦ μονογενοῦς καὶ τὴν σάρκα, ἐπὶ τέλει δὲ αἰῶνος· ἀεὶ ἄρα πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἄρα Θεὸς, ἀλλὰ ἀφ' οὗ σάρκα ἀνέλαβεν· ὁ πατὴρ ἄρα τῆς θεότητος· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀϊδίως· ὁ δὲ υἱὸς, συναϊδίως· καὶ οὐκ ἔχει τομὴν, οὐδὲ διαίρεσιν ἡ δόξα τῆς ἀληθείας· πότε οὖν ἐκλήθη Θεὸς τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ διὰ τὴν σάρκα; ἀφ' οὗ προῆλθεν ἐκ κοιλίας μητρός· διὰ τοῦτο ἐν τῷ προφήτῃ βουλόμενος δεῖξαι ἑαυτοῦ καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν σάρκα ἀληθεύουσαν, ἔλεγεν· ἐκ κοιλίας μητρός μου, Θεός μου εἶ σύ· εἰ δὲ βούλει τὰ ὑπόλοιπα γνῶναι, ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ διδαχθήσῃ.

APOSTOLUS dicit: *Deus Domini nostri Jesu Christi, qui est Pater gloriæ.* Isthic rerum discrimina dispensavit, nam & gloriam Filium unigenitum appellavit: Jesum Christum vero nominavit prædicationem dispensationis, dispensationis enim Deus est, gloriæ vero Pater, si non credis huic dicto, sed aliam existimas esse gloriam, cujus Pater Deus est, aliam igitur comminiscere naturam, sublimiorem filio, ut ejus Pater nominetur: hujus vero Deus, qui est Pater gloriæ. Gloria enim unigenitus dicitur: *Et vidimus*, inquit, *gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Quapropter dictum illud: *Deus Domini nostri Jesu Christi*, ita intelligendum est, ac si diceretur, Deus carnis Christi, qui est Pater gloriæ, Paterque Deitatis. Gloriam enim etiam Esaias Servatorem nostrum nuncupat, secundum deitatis majestatem: cum enim recenseret mira, quæ in deserto erant, & solitudini Evangelium deprædicaret, ait: *Exultent deserta Jordan, & floreat, ut lilium, quoniam gloria Libani data est ei, & pretiositas Carmeli: & populus meus videbit gloriam Domini, & sublimitatem Dei, & conspiciet omnis caro salutare Dei.* Gloria igitur est a gloria, unde & a Paulo dictum est: *Qui est splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus.* Est igitur Pater gloriæ unigeniti, Deus vero carnis Christi, non quod alium Christum dicam, & alium unigenitum: non enim divido animo, quæ ob unitatem dividi non debent. Pater siquidem unigeniti est ante secula, Deus vero unigeniti secundum carnem in fine seculorum, semperque illius Pater est, non semper autem Deus, sed ex quo carnem assumsit. Deus pater ergo Deitatis, cum & Pater sit æternus, & filius ei coæternus, neque accipit sectionem aut divisionem gloria veritatis. Quando igitur pater filii, Deus illius ob carnem nominatus est? ab eo scilicet tempore, quo prodiit ex utero matris. Ideo apud Prophetam volens ostendere, & deitatem suam & carnem veram esse, locutus est: *De ventre matris meæ, Deus meus es tu*: quod si plura cognoscere velis, in 22. Psalmo reperies.

Joan. 1.

Esa. 35.

1. Cor. 1. Hebr. 1. 3.

Psal. 22.

ADVERSUS EOS, QUI dicunt Patrem esse magnum Deum, Filium vero imparem ei.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ μέγαν Θεὸν εἶναι τὸν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν μὴ ἴσον.

ETSI maxime Trinitatem unam Deitatem dicere liceat, invenimus tamen in sacris literis ad obturanda adversariorum ora, Filium magnum appellari seorsum a Patre: ait enim David: *Notus in Judæa Deus: & in Israel magnum nomen ejus.* Judæa autem certis regionibus definitur. De Filio autem: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Quoniam omnem terram implevit Christi vocabulum. Etenim in omnem terram exivit sonus sanctorum, & usque ad fines orbis habitabilis verba eorum. Merito ergo Psalmus dicit, admirabile esse nomen ejus in universa terra. Quorsum illud, quod pro appendice annectit? *Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos*, quod tum implotum est, cum ascenderunt discipuli in montem, Salvatore in cœlos assumendo: dixit enim ad eos: *Manete in Jerusalem, donec induamini virtute ex alto:* ideo de elevatione mentio habita est: *Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos*, ideoque eum David alloquitur, dicens: *Quoniam videbo cœlos, opera digitorum tuorum.*

Psal. 75.

Psal. 8.

Ibidem.

Act. 1.

ΕΙ καὶ τὰ μάλιστα τὴν Τριάδα μίαν θεότητα λέγοντες, διϊσχυρίζομεθα τὸν υἱὸν ἐν τῇ γραφῇ πρὸς τὸ φράξαι τὰ στόματα τῶν ἐναντίων, μέγαν εὑρίσκομεν καὶ τὸν πατέρα· λέγει γὰρ ὁ Δαβὶδ γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός· ἐν τῷ Ἰσραὴλ, μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἡ δὲ Ἰουδαία, ὡρισμένος τόπος φανερός· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐπειδὴ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν γῆν ἡ Χριστοῦ προσηγορία, εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἁγίων, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν· εἰκότως λέγει ὁ ψαλμὸς, θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ τί τὸ ἐπαγόμενον, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπὲρ ἄνω τῶν οὐρανῶν; πληρῶται δὲ τοῦτο, ὅτε ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος οἱ μαθηταὶ μετὰ τοῦ Σωτῆρος, μέλλοντος ἀναλαμβάνεσθαι, ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, μείνατε εἰς Ἱερουσόλυμα, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους· διὰ τὸ ἐπῆρθαι, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπὲρ ἄνω τῶν οὐρανῶν, αὐτῷ οὖν τῷ Δαβὶδ προσφωνεῖ λέγων, ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῶν δακτύλων σου.

UT PATER EST DOMINUS Sabaoth, ita & Filius.

ΟΤΙ ΩΣΠΕΡ Ο ΠΑΤΗΡ ΚΥΡΙΟΣ Σαβαὼθ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως.

ESAIAS dicit: *Signa & prodigia in domo Israel a Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion.* In Psalmo autem dicit: *Ego constitutus sum Rex super eum, super Sion montem sanctum ejus.*

Psal. 2.

ΟΗΣΑΙΑΣ λέγει· καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ παρὰ Κυρίου Σαβαώθ· ὃς κατοικεῖ ἐν τῷ ὄρει Σιών· ἐν δὲ τῷ ψαλμῷ λέγει, ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ· ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ.

ADVERSUS EOS, QUI dicunt, minorem esse Spiritum sanctum Christo, quoniam nomine arrabonis vocatus sit.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ἥττον εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ ἀῤῥαβὼν ἐκλήθη, μέρος φησίν ἐσι.

SCRIPTUM est ad Ephesios: *In quo credimus, obsignati estis Spiritu illo sancto repromissionis, quia est arrha hæreditatis nostræ, ad redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius.* Quin & Patrem invenimus in scripturis partem appellari, cum in Psalmo dicit: *Pars mea es tu in terra viventium*, atque iterum

Psal. 141.

ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅ ἐστιν ἀῤῥαβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως ἡμῶν, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ· εὑρίσκομεν δὲ τὸν πατέρα ἐν τῇ γραφῇ μέρος καλούμενον· λέγει γοῦν ἐν τῷ ψαλμῷ· μερίς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων· καὶ πάλιν

ἐν τῷ ἐκκαιδεκάτῳ ψαλμῷ, Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου.

In decimo quinto Psalmo: *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.* Psalm. 16.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, τὸν υἱὸν μὴ εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὅτι μία οὐσία καὶ δύναμις, καὶ βασιλεία, καὶ θεότης τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ.

ADVERSUS EOS, QUI DICUNT, Filium non esse substantiæ Patris, quodque una eademque sit auctoritas, potentia, regnum, & divinitas Patris & Filii.

ΛΕΓΕΙ προφήτης· ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ Ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Θεοῦ οὖν ναὸς, καὶ λέγει ἑαυτοῦ εἶναι τὸν ναὸν, ὡς μὴ νομισθῆναι, ἑτέραν εἶναι τοῦ πατρὸς τὴν δεσποτείαν, καὶ ἑτέραν τοῦ υἱοῦ τὴν βασιλείαν· τὸν ναὸν τοῦ πατρὸς, ὃν ἀνέθηκεν ὁ Σολομὼν τῷ Θεῷ, τοῦτον ναὸν τοῦ υἱοῦ καλεῖ ὁ προφήτης. ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος. διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ λέγει, ἐκβάλετε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου· αὐτὸς λέγει, ἐκβάλετε ταῦτα ἐντεῦθεν· ὁ γὰρ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὁ οἶκός, φησὶ, τοῦ πατρός μου, καὶ οἶκός μου.

DICIT Propheta: *Derepente veniet ad Templum suum Dominus, quem vos queritis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis.* Dei igitur templum est, quod & suum Filius esse dicit, ne existimaretur diversa esse Patris dominatio, & diversum Filii regnum. Templum, quod dedicavit Salomon DEO, hoc ipsum Filii templum nuncupavit Propheta, cum ait: *Subito ad templum suum venit Dominus*, ideoque Servator loquitur: *Ejicite hæc isthinc, & nolite facere domum patris mei domum mercatus, domus enim mea domus orationis vocabitur:* quo in loco, *domus*, inquit, *Patris mei, & domus mea.* Malach. 3. Marc. 11.

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ἔχει, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος.

FILIUM HABERE NOMEN Patris, ut Deus & Domino appelletur.

ΜΑΡΤΥΡΕΙ ὁ πατὴρ ἐν τῇ Ἐξόδῳ. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ἵνα φυλάξῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ, ὅπως εἰσαγάγῃ σε ἐν τῇ γῇ, ἣν ἡτοίμασέ σοι· πρόσεχε αὐτῷ καὶ εἰσάκουε αὐτοῦ· μὴ ἀπείθει αὐτῷ. οὐ γὰρ μὴ ὑποστείληταί σε· τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐν αὐτῷ. ὅθεν ὁ υἱὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ εἰς τὸ ὄνομα ἑαυτοῦ, ἐκεῖνον δέξασθε· καὶ εἰς τὸν ἑκατοστὸν ἐννεακαιδέκατον ψαλμὸν, λέγει, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· οἱ γὰρ ἅγιοι προφῆται, οὐ μόνον ἥλιον δικαιοσύνης ἐκάλεσαν τὸν Σωτῆρα, καὶ ὀρθρινὸν φῶς ἀληθινὸν, ἀλλὰ καὶ λαμπάδα, καὶ βραχίονα· ὡς μαρτυρεῖ ὁ Θεὸς, λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου προαγγελεῖται τὸ σωτήριόν μου, ὡς λαμπὰς, καυθήσεται· μηδεὶς ἀνθρώπινος λογισμὸς ἐρμηνευέτω τὰ τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἔστιν ἀληθῶς ἐκμαθεῖν ἄνευ, ἢ παρ' αὐτῆς αὐτοῦ ἐκμανθάνοντας· ὅτε ὁ μονογενὴς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτέχθη ἐξ ἀπειρογάμου κόρης εἰς τὸν κόσμον ξένην ὠδῖνα, καὶ ξένον τρόπον εἰσαγαγὼν εἰς τὸ ζῆν, ἐπὶ βρέφους ὄντα τὸν κατασκήνωσε

TESTATUR Pater in Exodo: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in via, ut introducat te in terram, quam præparavit tibi: attende & auscultaci, ne sis ei immorigerus. Non enim erga te dissimulabit, nomen enim meum est in illo,* unde & Filius in Evangelio dicit: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in suo nomine, illum receperitis:* & in 117. Psalmo ait: *Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Sancti igitur Prophetæ, non modo solem justitiæ dixere Patrem, & matutinam & veram lucem, sed & lampadem, & brachium, ut testatur DEUS per Esaiam Prophetam, dicens: *Appropinqua celeriter justitia mea, ut adsit: salutare autem meum, ut lampas, ardebit.* Nulla humana ratio interpretetur, quæ sunt Dei, non est, ut veritatem discas, nisi ab ipsa veritate. Unigenitus Dominus noster Jesus Christus editus est ab innupta puella, novam admirabilemque parturientiam, novamque fœturam in vitam introducens. Illum adhuc infantulum gestat mater, Exod. 23. Joan. 5. Psal. 118. Esa. 61.

& offert Simeoni Sacerdoti, ille in ulnas capiens Servatorem, ad eum ita loquitur, ac dicit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum,* hoc est, præsentiam Christi. Merito igitur Propheta dixit sub persona Dei: *Salutare meum, ut lampas, ardebit, & in brachium meum gentes sperabunt.* Brachium rursus Patris unigenitum nominat, brachium quidem, non ut partem membrumque deitatis; sed ut substantiæ coadunitum. Ut enim brachium ejusdem est substantiæ, cujus ille cui brachium est, ita brachium Patris nominatur, quandoquidem cooperator est in Patris officio. Atque istius argumenti testis est Joannes Evangelista, qui in pectore Servatoris recubuit, & veluti ex perenni fonte theologiam hausit. Hic enim ille brachium in suis verbis assumit ad indicandam dispensationem, ministeriumque Salvatoris, ejusque divinitatem. *Multa,* inquit, *signa faciente Jesu coram eis, non crediderunt in eum Judæi, ut adimpleretur dictum Esaiæ. Domine, quis credidit auditioni nostræ, & brachium Domini cui revelatum est?*

Luc. 2.

Esa. 62.

Ioan. ult.

Esa. 53.

A μήτηρ ϗ προσάγ ϕ Συμεὼν τῷ ἱερεῖ, ὃν αὐτ λαβὼν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Σωτῆρα, πρὸς αὐτὸν φθέγγεται καὶ φησι· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, ϗ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου. Ἰστέον, τὴν παρουσίαν τ Χριστ. εἰκότως ἂν ὁ προφήτης ἔλεγεν ἐκ προσώπου Θεοῦ· ϗ τὸ σωτήριόν μου, ὡς λαμπὰς, καυθήσεται, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλποῦσι. βραχίονα γὰρ τ πατρὸς πάλιν καλεῖ, τὸν μονογενῆ. βραχίονα δὲ οὐχ ὡς μέρος θεότητος καλεῖ· ἀλλ' ὡς τῇ οὐσίᾳ συνημμένον· ὥσπερ γὰρ ὁ βραχίων τῆς αὐτῆς B ἐστιν οὐσίας ἐκείνου, οὗ ἐστι βραχίων, διὰ τοῦτο βραχίονα τ πατρὸς ὀνομάζεται, ἐπειδὴ συνεργός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς δημιουργίας. ϗ ταύτης τ ἀποδείξεως μάρτυς ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, ὁ ἐπὶ τ στήθους τοῦ Σωτῆρος ἀναπεσὼν ϗ ὡς ἐξ ἀενάου πηγῆς ἀντλήσας τὴν θεολογίαν. τί γάρ φησιν οὗτος, τὸν βραχίονα ἐπλαμβάνων εἰς τὴν τ Σωτῆρος οἰκονομίαν, ϗ τὴν αὐτοθεότητα. πολλὰ φησι σημεῖα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι· ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον διὰ Ἡσαΐου· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ϗ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;

JUDÆOS FILIOS TENEbrarum appellari, & lumen ab ipsis ablatum esse.

DICIT Propheta Filiis Israel: *Hæc dicit Dominus, nocti comparavi matrem tuam:* & exponens, quid esset nox, intulit hæc verba: *Talis redditus est populus meus, qualis qui cognitionem non habet.* Ergo ubi cognitio, & lux: ubi ignoratio, ibi & tenebræ, secundum Davidem, cujus verba hæc sunt: *Non cognoverunt, neque intellexerunt, in caligine pertransibant.* Apostolus igitur, non veluti contra inimicos insultans, sed quia veritati suffragaretur, ista ita scripsit: *Non nos sumus filii noctis, aut tenebrarum: sed filii lucis & diei.*

1. Thess. 5.

C ΟΤΙ ΟΙ ΙΟΥΔΑΙΟΙ, ΥΙΟΙ σκότους ἐκλήθησαν.

ΛΕΓΕΙ ὁ προφήτης τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τάδε λέγει Κύριος. νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου. ἑρμηνεύων, τίς ἦν ὕξ, ἐπήγαγε· ὡμοιώθη ὁ λαός μου, ὡς μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν ἀκοῆς· ὅπου γνῶσις, τὸ φῶς· ὅπου ἀγνωσία τὸ σκότος· ϗ τὸν λέγοντα Δαβὶδ, οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται D ὁ δὲ νῦν Ἀπόστολος, οὐχ ὡς κατ' ἐχθρῶν θρασυνόμενος· ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται· διὰ τοῦτο ἔλεγε, οὐκ ἐσμὲν υἱοὶ νυκτὸς, οὐδὲ σκότους· ἀλλὰ υἱοὶ φωτὸς ϗ ἡμέρας.

LUMEN JUDÆORUM ab ipsis ablatum esse.

DICTUM est ab Hieremia Propheta: *Verbum, quod factum est ad Hieremiam Prophetam in omnem populum Judæ:* ubi postea hæc verba subinfert: *Et auferam ab illis odorem unguenti, & lumen candelæ.*

Hier. 35.

ΟΤΙ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτῶν.

ΛΕΓΕΙ ὁ προφήτης Ἱερεμίας· ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἱερεμίαν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν Ἰούδα· εἶτα ἐπιφέρει λέγων· ϗ ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴν μύρου, ϗ φῶς λύχνου.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΟΤΙ ΕΙΩΘΑΣΙΝ ΟΙ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ΛΕΓΕΙΝ, ὅΤΙ ΤΑ ΛΕΓΟΜΕΝΑ ΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΩΝ, ΩΣ ΕΚ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΡΗΤΑΙ· ΟΘΕΝ ΝΟΜΙΖΟΥΣΙ, ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΟΙΕΙΝ ΕΤΕΡΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, ΚΑΚΩΣ. ΔΙΑ ΤΟ ΛΕΓΕΙΝ ΤΟΝ ΨΑΛΜΟΝ· ΔΕΥΤΕ, ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΩΜΕΝ ΑΥΤΟ, ΩΣ ΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΟΥΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΣΥΝ ΤΟΙΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ.

HÆRETICOS SOLERE dicere verba Prophetarum, ex persona sancti Spiritus pronunciata esse: unde arbitrantur, se ostendere posse, Spiritum sanctum minorem Deo, eo quod in Psalmo ita habeatur: Venite, adoremus eum, quasi Spiritu sancto una cum hominibus adorante, sed male.

ΑΠΟΚΡΙΝΟΜΕΘΑ ΑΥΤΟΙΣ ΤΑ ΑΚΟΛΟΥΘΑ· ΤΙ ΟΥΝ ΛΕΓΕΙ, ΟΤΙ ΚΑΙ ΚΛΑΥΣΩΜΕΘΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΚΥΡΙΟΥ; ΟΥΚ ΟΥΝ ΚΑΙ ΚΛΑΙΕΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ, ΩΣ ΣΥ ΦΑΣΚΕΙΣ, ΚΑΙ ΑΛΛΑΧΟΥ· ΙΝΑ ΔΕΙΧΘΗ Η ΚΥΡΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, ΛΕΓΕΙ· ΕΓΩ ΓΑΡ ΕΙΜΙ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ· ΚΑΙ ΕΝ ΑΛΛΩ ΛΕΓΕΙ· ΓΝΩΤΕ, ΟΤΙ ΚΥΡΙΟΣ ΑΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΘΕΟΣ. ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ, ΑΚΟΥΣΟΜΑΙ, ΤΙ ΛΑΛΗΣΕΙ ΕΝ ΕΜΟΙ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ· ΕΛΕΓΧΩΝ ΔΕ ΕΙΣ ΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΛΕΓΕΙ· ΠΝΕΥΜΑ ΕΛΑΛΗΣΕΝ ΕΝ ΕΜΟΙ, Ο ΔΙ ΕΜΟΥ· ΚΑΙ ΙΝΑ ΜΑΡΤΥΡΗΣΗ ΠΑΥΛΟΣ, ΤΙΣ ΛΕΓΩ Ο ΛΑΛΩΝ ΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΩΝ, ΦΩΑΓΝΩΘΙ ΤΑ ΓΡΑΦΕΝΤΑ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ. ΠΟΛΥΜΕΡΩΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΡΟΠΩΣ ΠΑΛΑΙ Ο ΘΕΟΣ ΛΑΛΗΣΑΣ ΤΟΙΣ ΠΑΤΡΑΣΙΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΡΟΦΗΤΑΙΣ, ΕΠ' ΕΣΧΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ, ΕΛΑΛΗΣΕΝ ΗΜΙΝ ΕΝ ΥΙΩ· ΟΥΚΟΥΝ ΠΕΦΑΝΕΡΩΤΑΙ, ΟΤΙ Ο ΘΕΟΣ ΕΣΤΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ· ΠΑΛΙΝ ΙΔΩΜΕΝ, ΠΩΣ ΕΧΕΙ Ο ΧΡΗΜΑΤΙΣΜΟΣ, ΟΝ ΕΧΡΗΜΑΤΙΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ· ΤΟΤΕ ΓΑΡ Ο ΗΛΙΑΣ ΚΑΤΕΝΕΥΣΧΑΝΕΝ ΤΩ ΘΕΩ, ΛΕΓΩΝ· ΤΑ ΘΥΣΙΑΣΤΗΡΙΑ ΣΟΥ ΚΑΤΕΣΚΑΨΑΝ, ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΟΦΗΤΑΣ ΣΟΥ ΑΠΕΚΤΕΙΝΑΝ· ΚΑΓΩ ΥΠΕΛΕΙΦΘΗΝ ΜΟΝΟΣ· ΚΑΙ ΖΗΤΟΥΣΙ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ ΑΡΑΙ· ΑΠΟΚΡΙΝΕΤΑΙ ΑΥΤΩ Ο ΧΡΗΜΑΤΙΣΜΟΣ· ΚΑΤΕΛΕΙΠΟΝ ΕΜΑΥΤΩ ΕΠΤΑΚΙΣΧΙΛΙΟΥΣ ΑΝΔΡΑΣ, ΟΙΤΙΝΕΣ ΟΥΚ ΕΚΑΜΨΑΝ ΓΟΝΥ ΤΗ ΒΑΑΛ. ΙΔΩΜΕΝ ΟΥΝ, ΕΙ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΧΕΙ ΧΡΗΜΑΤΙΣΜΟΥ. ΤΩ ΣΥΜΕΩΝ, ΙΕΡΕΙ ΟΝΤΙ ΚΑΙ ΓΕΡΟΝΤΙ, ΕΧΡΗΜΑΤΙΣΘΗ ΑΥΤΩ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, ΟΤΙ Ο ΜΗ ΑΠΟΘΑΝΗΣ, ΠΡΙΝ ΑΝ ΙΔΗΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ· ΚΑΙ ΟΤΕ ΠΑΙΔΙΟΝ ΕΙΣΗΝΕΧΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΙΕΡΟΝ, ΚΑΙ ΕΒΑΣΑΣΕΝ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΓΚΑΛΑΙΣ ΑΥΤΟΥ, ΤΟΤΕ ΑΠΟΚΡΙΝΕΤΑΙ ΣΥΜΕΩΝ· ΝΥΝ ΑΠΟΛΥΕΙΣ ΤΟΝ ΔΟΥΛΟΝ ΣΟΥ, ΔΕΣΠΟΤΑ, ΚΑΤΑ ΤΟ ΡΗΜΑ ΣΟΥ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ. ΟΥΚΟΥΝ ΚΥΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΤΗΣ, ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ.

AD quæ ita convenienter respondemus, cur igitur est, quod dicit: *Ploremus coram Domino?* ergone etiam spiritum plorare affirmabis? Quin & alibi, ut ostendatur dominatus spiritus, ita loquitur: *Ego enim sum Dominus Deus:* itidem & in alio Psalmo: *Cognoscite, quoniam ipse sit Dominus Deus.* Rursus alibi: *Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus.* Jam & regna coarguens ita dicit: *Spiritus loquutus est in me*, non per me. Et ut ex Pauli testimonio cognoscas, quisnam sit, qui ita loquitur per Prophetas, legenda sunt ea, quæ scripsit de eo in epistola ad Hebræos: *Multifariam multipliciterque Deus loqvutus est patribus nostris per Prophetas. In extremis diebus loqvutus est nobis per Filium*, liquet igitur, DEUM esse Spiritum sanctum. Age rursum, videamus, quomodo se habeat oraculum istud, quo DEUS loqvutus est ad Heliam. Tunc enim Helias ultro citroque loquebatur cum DEO: *Altaria tua subruerunt, & Prophetas tuos occiderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam tollere.* Respondet ei oraculum: *Delegi mihi septies mille viros, qui non incurvaverunt genua sua Baali.* Videamus igitur, num Spiritus habeat edendi oraculi potestatem. Simeoni certe, & sacerdoti & seni, oraculum redditum est a Spiritu: *Nequaquam morieris, quin prius videris Christum.* Et cum induceretur puerulus in templum, & gestaret eum in ulnis Simeon, responsum est ab illo: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verba tua in pace.* Igitur spiritus, & Dominus & herus est.

Pſalm. 80. Pſalm. 84. Ibidem. Hebr. 1. 3. Reg. 19. Luc. 2.

A

QUOD DICUNT, SPIRITUM sanctificatorium esse.

QUOD si donatitium est, & ex gratia illi collatum, ut quempiam sanctificet, videbitur ille officium partesque sacerdotis sustinere. Non enim potest & Dominus simul, & ejusdem rei administer esse: si igitur submininister est, supervacuum est ergo, nos baptizari in nomine subministri. Etenim sacerdos non aquam sanctificat, sed ministerium, quod requiritur, adimplet, cum id officii acceperit a Deo per donationem. Si igitur idem facit spiritus, quod sacerdos, datitia est illi B facultas sanctificandi, non propria, cum Pater pro tuis verbis sit, qui sanctificet. Siquidem Rex opus alicui injungens, id ei accommodat, conceditque, cui injungit, interim mandatarius ille non sua autoritate ea, quæ facit, facit.

ΟΤΙ ΛΕΓΟΥΣΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ἁγιαστικὸν εἶναι.

ΕΙ μὲν ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἁγιάζειν κ᾽ χάειν, διείρηται ἱερέων ποιεῖν ἔργον. ἐγὰ δύναται καὶ δεσπότης εἶναι, καὶ ὑπουργός· καὶ εἰ μὲν ὑπουργὸς, ἄτοπον τὸ βαπτίζεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸ ὄνομα τ᾽ ὑπουργοῦ· καὶ γὰ ὁ ἱερεὺς ὁ τὸ ὕδωρ ἁγιάζει· ἀλλὰ τὴν δεδομένην ὑπηρεσίαν ἀποπληροῖ, εἰλικρινῶς ἔχων τ᾽ Θεοῦ κατὰ χάειν. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ποιεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ καὶ ὁ ἱερεὺς, εἰ ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἁγιάζειν, ὡς σὺ φὴς, διὰ τί ὁ πατὴρ ἁγιάζει; βασιλεὺς γὰ ἐπιτάττων τινὶ ἔργον, ἐκείνῳ συγχωρεῖ, ᾧ ἐπιτάττει ποιεῖν· καὶ οὐκ αὐτὸς ἐργάζεται.

QUOD SPIRITUS VERBUM Dei Dominum nuncupet.

DIXIT *Dominus Domino meo, sede a dextris meis:* Volens autem Servator ostendere, quod non solum Spiritus Christum Dominum vocat, sed quod ipse Christus Dominus, ac Deus sit, interrogatus a Judæo in hæc verba: *Præceptor, quod est primum mandatum?* dicit ei: *Diliges Dominum Deum tuum:* & scriptum est: *Dominus Deus unus est:* secundum autem mandatum: *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Tum responsum dedit Judæus: *Recte loquuteges, magister, Deum unum esse.* Hoc autem dixit, ut deitatem Filii inficiaretur: Servator autem volens dominatum suum cum Patris dominatu coaptare, percunctatur ex eo de Christo, quid sentirent, & cujus eum Filium dicerent. Ajunt Davidis: respondit Salvator: *Quomodo igitur David in spiritu illum Dominum appellat?* Si igitur Filius Davidis est, quomodo eum David Dominum suum vocat? Rursum dixerunt illi, cum ejiceret dæmonia: *Hic in Beelzebub, principe dæmoniorum ejicit dæmonia,* quibus ita respondet: *Si ego in Beelzebub ejicio, filii vestri in quonam ejiciunt?* Cæterum, eo ipso quod mentionem facit filiorum, tacite dissimulanterque eos percellit, eo quod Apostoli ex ipsis oriundi dæmonia expellerent, idq; in nomine Jesu Nazareni, quasi diceret: si liberi vestri ad dæmones propulsandos

Deut. 6. Ibidem. Ibidem. Matth. 22. Luc. 11.

ΠΑΛΙΝ Ο ΑΙΡΕΤΙΚΟΣ ΘΕΛΩΝ δεῖξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα Κύριον καλεῖ τὸν Λόγον τ᾽ Θεοῦ, λέγει.

ΕΙΠΕΝ ὁ Κύριός τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· θέλων ὁ Σωτὴρ δεῖξαι, ὅτι ὁ μόνον τὸ πνεῦμα Κύριον καλεῖ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς Κύριός, καὶ Θεός ἐστιν, ἐξεταθεὶς ὑπὸ Ἰουδαίου λέγοντος· Διδάσκαλε, ποία ἐστὶ πρώτη ἐντολὴ, λέγει αὐτῷ· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας σου· καὶ γὰ γέγραπται, Κύριος ὁ Θεὸς εἷς ἐστιν· ἡ δευτέρα ἐντολὴ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ὅτε ἀπεκρίθη ὁ Ἰουδαῖος· ὀρθῶς εἶπας, διδάσκαλε, ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα τὴν θεότητα τ᾽ υἱοῦ ἀρνήσηται· ὁ δὲ Σωτὴρ βουλόμενος τὴν κυριότητα αὐτοῦ συναύξαι τῇ τ᾽ παλαιᾶς, ἐξελάζει αὐτὸν, πρὸς τὸν Χριστοῦ, τί λέγετε; πινὸς ἐστὶν υἱός; λέγουσι τ᾽ Δαβίδ. ἀποκρίνεται ὁ Σωτὴρ· πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ Κύριον αὐτὸν καλεῖ; εἰ ἐκ υἱός αὐτ᾽ ἐστι, πῶς αὐτὸν Κύριον καλεῖ; πάλιν ἔλεγον αὐτῷ, ὅτε ἐξέβαλετὰ δαιμόνια, Ἐν Βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τ᾽ δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἶτα λέγει· εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω, τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; ἀνίστησι δὲ αὐτὸς τέκνα, λέγων γεννηθέντας μὲν ἐξ αὐτοῦ τοὺς Ἀποστόλους, ἐκβάλλοντας δὲ τὰ δαιμόνια ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τ᾽ Ναζαρηνοῦ, ὡς φησιν, εἰ τὰ τέκνα ὑμῶν πρὸς τὸ ἀπελάσαι δαίμονας ἐκεῖ

τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομα Βεελζεβὰλ, οὐκ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.

A in nomine meo contenti satisque instructi sunt, ego scilicet in nomine Beelzebub non ejicio dæmonia?

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, ὅτι αἰτεῖ ὁ υἱός.

ADVERSUS EOS, QUI DICUNT Filium postulare.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΕΙ ὁ αἱρετικὸς, καὶ λέγει, ἔλαττον εἶναι τὸν αἰτοῦντα δίδοντος· ἐὰν οὖν τὸν πατέρα αἰτοῦντα τοῦ ἀνθρώπων εὕρωμεν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, τί λέγεις; καὶ νῦν Ἰσραὴλ, τί Κύριος αἰτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ φοβεῖσθαι αὐτόν.

AFFIRMAT hæreticus, & dicit, minorem esse petentem datore: si igitur Patrem petentem invenias in veteri Testamento, quid mihi hic quæso respondebis? *Et nunc Israel, quid Dominus tuus a te petit, nisi ut ipsum metuas?*

ΠΕΡΙ ΤΟΥΣ ΟΜΟΙΟΤΡΟΠΩΣ δεδόσθαι τὸν νόμον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὅτε ἐδόθη ὁ νόμος τῇ Πεντηκοστῇ, ὡς ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ.

PARI MODO DATAM esse legem a Spiritu, in Pentecoste, ac cum dabatur in monte Sina.

ΜΑΡΤΥΡΕΙ Μωσῆς λέγων· καὶ ἰδοὺ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ, ὡς πῦρ καιόμενον· ἵνα πληρωθῇ τὸ, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, πῦρ οὐκ ἀφανιστικὸν, ἀλλὰ καθαρτικόν· διὰτοῦτο τῷ Ἡσαΐᾳ δίδοται ἐν τοῖς χείλεσι· καὶ λέγει, ἰδοὺ ἀφῆκα τὰς ἁμαρτίας σου· οὕτω τότε ἐφάνη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ Πεντηκοστῇ, ἐν εἴδει πυρὸς, ἐμερίσθησαν γὰρ γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ παλαιᾷ ἐπεφαινόμενου τοῦ Θεοῦ· πολλὰ ἦν τὰ δορυφορήματα φόβητρα, γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ σάλπιγξ, καὶ βρονταὶ, ὥστε ἠχεῖτο τὸ ὄρος, ἅτινα ἦν προοιμιαζόμενα τὸν λαὸν εἰς φόβον τοῦ νομοθέτου· οὕτως καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μέλλοντος ἐπιφοιτᾶν. ἵνα μάθωσι τοῦ πνεύματος τὴν ἀξίαν ἐνδόξως ἐπιφοιτῶσαν, ὥσπερ ἐν τῷ ὄρει γνόφος καὶ θύελλα προέδραμον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἐγένετο. ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἐγένετο ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ τότε ὤφθη τὸ πνεῦμα, καὶ σεισθεὶς ἐσείσθη τὸν οἶκον.

TESTATUR Moses, dicens: *Erat gloria Dei Israel in monte Sina, veluti ignis ardens, ut adimpleretur illud: Ignem veni mittere in terram*, ignem, non quidem consumptorium, sed purgatorium. Ideoque ille datus est Esaiæ in labiis suis. Atque hinc est, quod dicit: *Ecce ademi peccata tua*: ita tunc quoque apparuit Spiritus sanctus in Pentecoste, in specie ignis. Dispartitæ enim sunt linguæ, & quasi ignis per unumquemque sedit. Et ut in veteri Testamento, ad DEI præsentiam apparitionemque multa terricula pavefaciebant, caligo nimirum, procella, tuba & tonitrua ad montem reboantia, quæ populum ad Dei timorem præparabant: ita quoque factum est in accessu Spiritus sancti, ut cognoscerent discipuli majestatem rei ex magnifica ratione adveniendi. Ut igitur, inquam, in monte caligo & procella præcedebant, ita quoque in adventu Spiritus: *Dum complerentur dies Pentecostes, factus est strepitus quasi vehementis & rapidi flatus: & tunc apparuit spiritus, & conquassavit domum.*

Exod. 16. Luc. 12. Actor. 2. Ibidem.

ΟΤΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ ΟΙ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ὅτι τὸ πνεῦμα δῶρόν ἐστι παρὰ Θεοῦ.

DE EO QUOD HÆRETICI dicunt, Spiritum donum Dei esse.

ΗΜΕΙΣ λέγομεν δῶρον ζωῆς· ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς. ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς· καὶ δῶρον δυνάμεως· λήψεσθε γὰρ δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ'

NOs autem eum dicimus donum vitæ, liberavit enim nos. Nam lex spiritus liberavit nos: & donum potentiæ: *Accipietis enim potentiam, adveniente in vos Spiritu sancto;* Rom. 8.

imo nos eum & Filium affirmamus, & adoptionem dediſſe, atteſtante Paulo: *Quoniam elargitus eſt Spiritum ſanctum hominibus*, apud quem paulo poſt: *Quomodo non cum eo nobis omnia largietur?* Item alibi: *Ut videamus donata nobis a Deo*, de myſterio ſuſceptæ humanitatis loquens, in epiſtola ad Hebræos poſt hæc verba: *Ecce ego, & parvuli, quos mihi dedit Deus*, de Chriſto ſubjunxit: *Quandoquidem igitur pueruli participes erant ſanguinis & carnis, ipſe quoque earundem rerum particeps eſſe voluit, ut per mortem aboleret eum, qui vim imperiumque mortis haberet, hoc eſt, diabolum:* filios autem ſuos in his verbis Apoſtolos nominat, per quos ſigna & prodigia in domo Iſrael facere Dominum Sabaoth, habitantem in monte Sion, demonſtrat. Quin etiam illuſtres fore pronunciat, eorumque facies obſignandas eſſe ſigillo Chriſti, erudiendosque, non jam deinceps legem Moſis, quippe quæ ulterius non conſiſtat, unaquæque cum ea domus Jacob derelicta ſit a Deo.

Hebr. 5.

ὑμᾶς· ἡμεῖς δὲ καὶ υἱόν καὶ υἱοθεσίαν δεικνύομεν, ὅτι ἐχαρίσατο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ μετ' ὀλίγα, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσηται; καὶ ἑτέρωθι, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· φησὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνθρωπήσεως λέγων ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ προσλαβεῖς Παῦλος τὴν φάσιν ταύτην λέξιν, ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός, ἐπεργάζεται φησὶ Χριστὸν λέγων· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τοῦτέστι τὸν διάβολον. παῖδας δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις τοὺς Ἀποστόλους ὀνομάζει, ἐφ' οἷς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ποιήσειν Κύριον Σαβαὼθ, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ ὄρει Σιὼν διδάσκει. τούτους δὲ αὐτοὺς φανερὸς φησὶν ἔσεσθαι, τὸ πρόσωπον σφραγιζομένους τῇ τοῦ Χριστοῦ σφραγῖδι. παυθησομένους τε μηκέτι τὸν Μωσέως νόμον μανθάνειν. Τῷ μηκέτι συνισάναι αὐτὸν, καὶ τὸ καλούμενον εἶκον Ἰακὼβ καταλελεῖφθαι ὑπὸ Θεοῦ.

PATRIS ET FILII CONcordiam eſſe a Deo verbo commonſtratur.

ΟΤΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ τοῦ υἱοῦ τὴν συμφωνίαν ἀπολογεῖται ὁ Θεὸς Λόγος.

ET ne credideris vilitatis eſſe verba, ſed humanitatis: vilitatis quidem ſpecies, amoris tamen in homines præceptum eſt: Chriſtus enim omnium Dominus, idem ille ipſe eſt, qui Judæis hæc dicit: *Quis ex vobis convincit me de peccato?* Filius ejus nimirum, qui per Prophetam Michæam loquitur: *populе mi, quam injuriam feci tibi? aut qua in re moleſtus fui tibi? reſponde mihi:* & qui per Evangelium dicit: *Si male loquutus ſum, doce per teſtes de hoc malo.* Filius ejus itidem, qui per Hieremiam ait: *Dixi colonis Iſrael, quid invenerunt in me patres veſtri, aut quod delictum aut injuriam, quod ita longe a me recedunt?* O qualem humanitatem, in qua bonitas naturam, imo potius non tam naturam, quam noſtras cogitationes alloquitur.

Joan. 5. Mich. 6. Joan. 18. Hier. 12.

ΚΑΙ μὴ νομίσῃς εὐτελείας εἶναι τὰ ῥήματα, ἀλλὰ φιλανθρωπίας· εὐτελείας μὲν γὰρ τὸ εἶδος. φιλανθρωπίας δὲ, τὸ ἐπάγγελμα· Χριστὸς γὰρ ὁ πάντων Κύριος· ἔστιν αὐτὸς ὁ λέγων Ἰουδαίοις, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; ὅς ἐστι τοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου Μιχαίου, λαός μου, τί ἠδίκησά σε, ἢ τί παρηνόχλησά σοι; ἀποκρίθητί μοι· καὶ ὁ διὰ τῶν εὐαγγελίων εἰπὼν, εἰ κακῶς ἐλάλησα, μάρτυρησον περὶ τοῦ κακοῦ οὗτός ἐστι τοῦ λέγοντος πρὸς Ἱερεμίου, εἰπὸν τῇ κατοικίᾳ Ἰσραὴλ, τί εὗρον ἐν ἐμοὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πλημμέλημα, ἢ ἀδίκημα, ὅτι ἀπέστησάν ἀπ' ἐμοῦ μακρόν; ὢ τῆς φιλανθρωπίας ἐκείνης, ἐν ᾗ ἀγαθότης τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἐνθύμησιν.

QUOMODO BONITAS DEI oſtendatur.

ΠΩΣ Η ΑΓΑΘΟΤΗΣ ΤΟΥ Θεοῦ ἐνδείκνυται.

Exod. 20.

DICIT Moſi, ego ſum Deus, qui talionem peccatorum parentum, in liberos reddo.

ΛΕΓΕΙ τῷ Μωσεῖ· ἐγὼ ὁ Θεὸς, ὁ ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα;

καὶ μέχρι τινὸς, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν· πρόσεχε πῶς τὴν φιλανθρωπίαν ἔπλωσεν ἐπὶ τέσσαρας γενεάς· τὴν ὁ φιλανθρωπίαν, ἕως πότε· καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με.

A Cæterum id aliquousque: nimirum *in tertiam & quartam stirpem.* Attende mihi, quæso, quatenus ultionem protendat, nimirum non ultra quartam generationem. Nunc vide, quo fine humanitatem claudat, *Misericordia mea in mille prosapias diligentibus me.* *Ibidem.*

ΟΤΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΡΟΦΗΤΑΙ ὁμοῦ συναχθέντες, τὴν μυήμην οἰκονομίας ἐπλήρωσαν.

QUOD OMNES PROPHETÆ in unum collecti, rerum a Christo in carne gestarum, monimenta absolverint.

ΜΩΣΗΣ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐποίησε, καὶ μαρτυρεῖ ὁ Σωτὴρ, λέγων· καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· ὁμοίως καὶ Ἰωνᾶς ἐποίησε τὴν μνήμην τοῦ θανάτου· κατῆλθε γὰρ εἰς τὸν ᾅδην, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνεδόθη, καὶ ἐγένετο τύπος τῆς ἀναστάσεως. τοῦτο πάλιν καὶ ὁ Σωτὴρ ἀναλαβὼν, τὸν τύπον εἰς ἀλήθειαν σκοπεῖ λέγων· καὶ καθὼς ἐποίησεν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως δεῖ ποιῆσαι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς.

B MOSES figuram crucis constituit: quod testatum quoque facit ipse Servator: *Quemadmodum,* inquiens, *Moses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis.* Itidem quoque & Jonas de morte ejus specimen quoddam repræsentavit. Siquidem ille descendit in cœtum, atque intra triduum inde prodiit, factusque est figura resurrectionis. Hoc ipsum denuo Servator repetens, figuram eam veritati conciliat. *Et quemadmodum egit Jonas in ventre ceti tres dies, & tres noctes, ita quoque agere oportet filium hominis in corde terræ.* *Joan. 3.* *Matth. 12.*

ΟΤΙ ΤΡΙΑΣ ΟΜΟΟΥΣΙΟΣ.

TRINITATEM ESSE consubstantialem.

C

ΤΙ ἐστι Θεός; ἡ πάντων ἀρχὴ· κατὰ τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα, εἷς Θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ ὁ λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς, καὶ τὸ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευτῶς· εἶτα πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι συνέστη δημιουργικῶς.

QUID est Deus? Omnium principium, secundum Apostolum, dicentem: *Unus Deus Pater, ex quo omnia:* Verbum autem ejus ex ipso, nascendi ratione, & Spiritus progrediendi modo existit, deinde universa rerum natura per Verbum & Spiritum artificiose constituta est.

ΟΤΙ ΒΛΑΣΦΗΜΗΣΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ὑὸν, εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα βλασφημῆσαί ἐστι.

OBTRECTARE FILIO, est obtrectare sanctæ Trinitati.

D

ΠΟΛΛΟΙΣ τῶν ἐπὶ γῆς φοβερὸς ὁ Κυρίου λόγος καθέστηκεν· ὁ φάσκων, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία, ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· διὰ τοῦτο φθάνει πᾶσαν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, λέγων, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτέινει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· πολλὰ γὰρ τῶν θείων γραφῶν ἐὰν κατὰ τὸ γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθεσμους βλασφημίας ἐκπίπτομεν· οἷόν ἐστι καὶ τὸ προειρημένον ἡμῖν τοῦ Κυρίου λόγιον· ὅτε ἐὰν κατὰ ξηρὸν τὰς λέξεις

PLERISQUE eorum, qui in terris agunt, terribilis est sermo Dei, ubi dicit: *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, sed qui dixerit Verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro.* Quapropter admonet divus Apostolus, indicans literam occidere, spiritum vivificare, pleraq; siquidem sacrarum scripturarum, si juxta literam sentimus, in nefarias collabetur blasphemias, quale est istud elogium Domini superius dictum, quod quidem, si abscise secundum verba *Matthæi 12.*

capiamus, in nefarias præcipitabimur sententias, quin & ipsum Dominum sibi ipsi contrarium deprehendemus. Si enim, quisquis Verbum dixerit contra Filium, id ei remittitur, cur igitur Fi-
Marc. 8. lius dicit: *Qui me abnegat coram hominibus, abnegabo & eum coram Angelis Dei?* Item si omne peccatum & blasphemia relaxabitur hominibus, & de verbo otioso rationem dabimus, qui fit, ut is, qui appellat fratrem suum morionem, reus sit gehennæ ignis? aut cur Paulus Apostolus
1. Cor. 6. dicit: *Ne erretis: neque scorta, neq; adulteri, neque molles, neque maledici, neque raptores regnum Dei possidebunt?* Quod si hæc ita se habent, dic mihi, quomodo fieri possit, ut omne peccatum, & omnis blasphemia remittatur hominibus, aut si remittuntur hominibus in futuro seculo, cur ob id miser vapulat Origenes, finem aliquem pœnarum constituens, ac tandem remissionem peccatorum hominibus pariter & dæmonibus a Deo concedi prædicans? Item si blasphemia in Spiritum sanctum remissionem non habet, qui est, cur accusat Ecclesia Novatum, rejicientem pœnitentiam? tenebricosum illud, & quod conjectu est difficillimum, cum ei, qui loqvutus fuerit contra Filium, remissio peccatorum indulgeatur: illi vero, qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, nequaquam remittatur, adeo ut Filius præ Spiritu sancto & Patre minor inferiorque videatur. Qui igitur fit, ut filius dicat:
Luc. 10. *Ego & Pater unum sumus.* Et: *Qui non honorat Filium, non honorat & Patrem?* Item:
Ibidem. Luc. 5. *Quicunque dixerit verbum contra Filium, remittetur ei.* Ergone scilicet condonabitur blasphemia in filium Simonianis, & Sabellianis, & Photinianis, & reliquis omnibus, qui in carnem blasphemias dicunt: Apage cum ista absurditate. Si enim quis dicat fratri suo, heus fatue, reus est gehennæ ignis, in quam, quæso, gehennam gehennarum conjicietur, qui asserit, DEUM creaturam esse, eumque non Filium DEI, sed servum, sed administrum & minutum? Et si quisquis contra Filium verbum dixerit, remissionem impetrabit, quomodo idem Filius
Joan. 6. dixit: *Qui non comedit carnem, nec bibit sanguinem meum, non habet vitam æternam?* aut qui quæso blasphemias in Filiũ, blasphemias non dixerit in Trinitatem? Qui in eam blasphemiam dicit, is haud dubie abnegat sanctum Baptisma: qui autem sanctũ Baptisma,

A ἐκλάβωμεν, ὃ μόνον εἰς ἀθεμίτους ἐννοίας περιπεσόμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐναντιούμενον ἑαυτῷ εὑρήσομεν. ἐὰν γὰρ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ, πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς εἶπεν, ὁ ἀπαρνησάμενός με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνήσομαι κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν Ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ κατὰ πάλιν· ἐὰν πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσε-
ται τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὥσπερ λόγῳ ἀπολογίαν δώσομεν, πῶς ὁ λέγων τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός; πῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλός φησιν; μὴ πλα-
B νᾶσθε, οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὐ λοίδορεοι, οὐ μέθυσοι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι· καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς λοιπὸν εἶπεν, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία, ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις; καὶ ἐὰν πάλιν τοῦτο ἀληθὲς, διατί λοιπὸν ἐγκαλεῖται ὁ ἅγιος Ἰρεναῖος, τέλος κηρύττων τῆς κολάσεως ἐν ἧς φησι συγχώρησιν πάσης ἁμαρτίας γενέσθαι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς δαίμοσι παρὰ Θεοῦ πάλιν τε, ἐὰν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφη-
C μία τοῦ ἔχῃ συγχώρησιν, τί μέμφεται ἡ Ἐκκλησία Ναυάτου ἀποβαλλόμενον τὴν μετάνοιαν τὸ σκοτεινότερον καὶ δυσκαθάληπτον ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὥστε ἐλάττων ἐστὶν ὁ υἱὸς παρὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν πατέρα, καὶ πῶς ὁ υἱὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα. καὶ πάλιν ἐνταῦθά φησιν· ὅτι ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ἄρα ἂν εἰπέ μοι συγχωρηθήσεται ἡ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία τοῖς
D Ἀρειανοῖς, καὶ Σιμωνιανοῖς, καὶ Σαβελλιανοῖς καὶ Φωτεινιανοῖς, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, τοῖς εἰς τὸ τοῦ υἱοῦ σάρκωσιν βλασφημήσασιν; ἄπαγε τῆς ἀτοπίας. εἰ γὰρ ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὲ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. εἰς ποίαν λοιπὸν, εἰπέμοι, γέενναν γεέννης ἐκβληθήσε-
ται λέγων τὸν Θεὸν αὐτοῦ κτίσμα, καὶ οὐχὶ Θεοῦ υἱόν; ἀλλὰ δοῦλον, καὶ ὑπηρέτην, καὶ μικρόν; καὶ ὃς εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀφεθήσεται αὐτῷ· πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς εἶπεν, ὅτι ὁ μὴ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον; πῶς δὲ καὶ δύναται πιμάζων τὸ υἱὸν, μὴ βλασφημεῖν εἰς τὴν Τριάδα; ὁ δὲ

εἰς αὐτὴν βλασφημῶν, δηλονότι ἀπαρνεῖται τὸ ἅγιον βάπτισμα· ὁ δὲ τὸ ἅγιον βάπτισμα

ἀπαρνήσωμαι, δῆλον ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποδύεται· καθάπερ ἐπὶ τοῦ ἡλίου, ἐὰν τὸ θερμὸν ἢ τὴν ἀκτῖνα αὐτοῦ καθυβρίσῃς, εἰς ὅλον τὸν φύσιν αὐτοῦ ἀνατρέχει ἡ ὕβρις· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τριηλίου τῆς ἁγίας Τριάδος φωτὸς, καὶ μυστηρίου τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἀπιμία, πάντως τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐστὶν ἡ βλασφημία· τί οὖν ἐστιν ὃ τοῦ Κυρίου πρὸς Ἰουδαίους λεγόμενον, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι; νενεχῶς ἀκούσωμεν, καὶ μὴ πλανηθῶμεν, διπλοῦν εἶναι τὸν Χριστὸν μετὰ τινὸς ἀφράστου ἑνώσεως, φημὶ δὴ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ αἱ ἱεραὶ ἡμῖν διαβοῶσι γραφαί· ὁ λόγος, σὰρξ ἐγένετο· τὴν γοῦν τοῦ λόγου θεότητα ὁ αὐτὸς Χριστὸς πνεῦμα ἅγιον ὀνομάζει· καθὰ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ἔλεγεν, ὅτι πνεῦμα ὁ Θεός· τὴν δ' ἀνθρωπότητα αὐτοῦ, υἱὸν ἀνθρώπου· καθὼς πάλιν ἀλλαχοῦ περὶ τῆς ἰδίας σαρκὸς αὐτοῦ φησι· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· εἰ οὖν ἀεὶ τῷ Θεῷ προσκρούοντες Ἰουδαῖοι, διπλοῦν πρὸς Χριστὸν τὴν βλασφημίαν ἐξέκτισαν. οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἤγουν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου προσκόπτοντες, προφήτην αὐτὸν, ἀλλ' οὐ Θεὸν εἶναι ἐνόμιζον· οἷς καὶ συγγνώμην ἔδωκεν· ἀρχὴ γὰρ ἦν τοῦ κηρύγματος, ἡνίκα οὔπω ἦν χωρῶν ὁ κόσμος, Θεὸν περὶ αὐτοῦ φρονοῦντα, φαινόμενον ἄνθρωπον· διὸ καὶ φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· ἔτι δὲ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ. τολμῶ γὰρ λέγειν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μακάριοι αὐτοῦ μαθηταὶ, τὸ τέλειον περὶ τοῦ αὐτοῦ θεότητος εἶχον φρόνημα, ἕως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῖς τῇ Πεντηκοστῇ ἐπεφοίτησεν. ἐπεὶ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἰδόντες αὐτὸν, οἱ μὲν προσεκύνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν. ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου κατεκρίθησαν· οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτ' οὖν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα βλασφημήσαντες, καὶ λέγοντες, ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ, τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. τούτοις, φησὶν, οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοοῦντι, οὐκ ἀφεθήσεται· ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, εἴτ' οὖν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐμμένοντι·

A inficiatur, is nimirum Spiritum sanctum exuit. Et quemadmodum in Sole isto sensibili, si in calorem radiosve ejus contumelioſus fueris, in totam naturam solis recurrit hujusmodi contumelia: ita quoque se res habet in trigemino sole Trinitatis & mysterii: contumelia unius personæ, blasphemia est universæ plenitudinis deitatis. Quid igitur sibi vult dictum illud Domini ad Judæos, omnem blasphemiam peccatum remitti hominibus, qui autem dixerit Verbum contra Spiritum sanctum, non remitti ei, nec in hoc seculo, nec in postero? propterea necessum est, ut sa-
B pienter isti audiamus, & non errabimus, duplicem esse Christum post inenarrabilem unitionem, loquor autem de ea, quæ est ex deitate & humanitate, quam sacræ nobis contestantur scripturæ: *Verbum* enim *caro factum est*. Dei- Ioan. 1.
tatem ergo Verbi ipse Christus Spiritum sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanam loquutus est: *Spiritus* (in Ioan. 4.
quiens) *Deus est*, & vicissim humanitatem suam Filium hominis nominavit: sicut etiam alibi de sua carne loquitur,
C *Nunc glorificatus est filius hominis*. Judæi Ioan. 13.
igitur, qui semper in DEUM offendunt, duplicem blasphemiam adversus Christum exercent. Aliqui in carnem impingunt, hoc est, in Filium hominis, eum Prophetam, non DEUM existimantes, quibus veniam dedit: id enim initium erat prædicationis, cum nondum capax erat mundus, ut Deum illum esse crederet, qui homo apparebat. Atque hinc est, quod Christus ait: quod, *qui dixerit Verbum contra Filium hominis*, hoc est, in corpus ejus, *idei condonabitur*. Ausim enim dicere, ne ipsos
D quidem beatos discipulos perfectam sententiam de ejus divinitate habuisse, antequam Spiritus sanctus in die Pentecostes eos visitasset: cum etiam post ipsam resurrectionem ipsum videntes, alii quidem adoraverint eum, alii vero hæsitaverint, nec tamen ob eam rem damnati sunt. Sunt alii, qui in Spiritum sanctum impingunt, atque ita in Christi deitatem blasphemias dicunt, nimirum quod in Beelzebul, principe dæmoniorum, ejiceret dæmonia, de istis intelligendum est, quod ait: *Non remittetur, ne-* Luc. 7.
que in præsenti seculo, neque in futuro. Quin & hoc observandum est, non dixisse Christum blasphemanti & pœnitentiam agenti remissionem dandam non esse, sed blasphemanti & in blasphemia manenti,

Quandoquidem nullum est peccatum irremissibile apud DEUM, in illis, qui vere & ex animo, & ut par est, pœnitentiam agunt.

Ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς γνησίως, καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν.

QUID SIT EVANGELIUM?

EVANGELIUM est Dei Verbi Domini JESU Christi præsentia, ad humani generis salutem incarnati, ex Spiritu sancto & Maria, semper Virgine.

ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ.

ΤΟΥ Θεοῦ Λόγου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσία, πρὸς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων σαρκωθέντος, ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας, τῆς ἀεὶ Παρθένου.

DE ANGELIS.

QVÆ est definitio substantiæ Angelicæ? Angelus animal est rationale, expers materiæ, hymnis dicendis aptum, immortale.

ΠΕΡΙ ΑΓΓΕΛΩΝ.

Τί ἐστιν ὅρος οὐσίας Ἀγγέλου; Ἄγγελος ζῶον λογικὸν, ἄυλον, ὑμνολογικὸν, ἀθάνατον.

QUOD OPUS SUPER cœlestium potestatum.

HYMNUS irremissus, & amor incessabilis erga majestatem DEI, fortasse etiam obsecratio continua de nostra salute. Cæterum, quia ipsi ordines & milites denominantur, restat, ut hic eos distinguamus, in ordinem docentium, permittentium, punientium, eorumque, qui animabus gratificantur, & qui apud homines permanent. Et quemadmodum discrimen ordinis in supernis potestatibus cognovimus, ita quoque stationis, & scientiæ discrimina sunt, Throni scilicet, Cherubim & Seraphim, qui continuo & sine ullo mediatore aut interprete a Deo condiscunt, utpote cæteris sublimiores & Deo propinquiores: & ab iis erudiuntur inferiores ordines, atque ita deinceps cæteri pro suo gradu: postremi autem omnium sunt Angeli, qui & hominum pædagogi sunt censendi.

ΤΙ ΔΕ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΕΠΟΥΡΑΝΙΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ὑπάρχει;

ΥΜΝΟΣ ἄληκτος, καὶ ἔρως ἄπαυστος τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ Θεοῦ. Τάχα δὲ καὶ δέησις ἔμπονος ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τάξεις καὶ στρατιῶται λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἐννοεῖν τάξιν διδασκαλικὴν· τάξιν ἐπιτρεπτικὴν· τάξιν τιμωρητικὴν· τάξιν ψυχῶν χαριστικὴν· τάξιν ἐν ἀνθρώποις παραμονητικήν· ὥσπερ δὲ καὶ τάξεως διαφορὰν ἐν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐγνωμεν, ἕτω καὶ στάσεως, καὶ γνώσεως, οἱ μὲν θρόνοι, καὶ τὰ Σεραφὶμ, καὶ τὰ Χερουβὶμ, ἀμέσως παρὰ Θεοῦ μανθάνουσιν, ὡς πάντων ἀνώτερα καὶ Θεῷ πλησιάζοντα. Ταῦτα δὲ διδάσκει τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ ἕτως ἐφεξῆς τὰ ἀνώτερα διδάσκει τὰ κατώτερα. Τὸ δὲ κατώτερον τάγμα, εἰσὶν οἱ Ἄγγελοι, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄντες διδάσκαλοι.

QUID SIT HOMO.

HOMO est animal intellectu præditum, & quod sentit divinam mentem, vitæ æternæ capax, & hujus spoliatione mortale: hujusmodi est igitur ratio hominis secundum terrestre plasma.

ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ἐστι ζῶον νοερὸν, αἰσθητικὸν θείου νοῦ, καὶ ζωῆς αἰωνίου δεκτικὸν· καὶ τῇ ταύτης στερήσει θνητόν. τοῦτο ἐν τῷ ἀνθρώπου, τῷ κατὰ τὴν γηΐνην πλάσιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΟΤΙ ΣΥΝΘΕΤΟΣ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, καὶ οὐχ ἁπλῆς, οὐδὲ ἐξ ὁμοειδῶν μερῶν, ἀλλ' ἐξ ἀσωμάτου νοῦ, καὶ σώματος τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἤτοι ἐμψύχου.

AHOMINEM COMPOSITUM esse, & non simplicem, neq; ex similaribus partibus, sed ex incorporali mente, & corpore concupiscibili, sive animali.

ΩΣ ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος, σαρκὸς μὲν τὸ ἐπιθυμητικὸν τῇ ψυχῇ προσνέμας, ὃν καὶ σάρκα προσεῖπεν ἅμα τῷ ἑαυτῆς θελήματι τὴν ἀνθρώπου σάρκα, ἣν καὶ στρατεύεσθαι ἔφη κατὰ τοῦ πνεύματος. στρατεύεται δὲ τὸ μὴ κίνησιν ἔχον. μηδὲ θέλησιν ἰδίαν. ταύτην δὲ τὴν σάρκα, πρὸς τὸ πνεῦμα ἔφη διαμάχεσθαι. οὐ τὴν ἀκίνητον, οὐδὲ τὴν ἄψυχον. φυσικὸν γὰρ ἐνέσπαρται ταύτῃ κίνημα παθητικὸν, μεθ' ὃ σὰρξ ὀνομάζεται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ σαφέστερον ἐμάθομεν, τὸ ἐν τῇ σαρκὶ διασαφήσας κίνημα, διαμαχόμενον τῷ νοῒ καὶ ἀντιπάλαιον, ὡς ἑαυτὸν δή που, ἀλλ' ἕτερον ὂν τοῦ νοῦ. συνήδομαι γάρ, φησι, τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με. τοῦτο δὲ τὸ θέλημα, καὶ ψυχὴν ἰδίως ὁ Παῦλος ἐκάλεσεν, χωρίσας ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ὅτε φησὶν, ὁ Θεὸς ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη· ἐν ᾧ τούτῳ τὸ πνεῦμα, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τὸν ὁλοτελῆ ἄνθρωπον ἐμφανίσας, καὶ εὐδοξάσας αὐτὸν ἁγιασθῆναι, καὶ ἀμέμπτως τηρηθῆναι· πνεῦμα μὲν ὃν ἔδειξε τὸ ἁγιάζόμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος. ψυχὴν δὲ μετὰ τοῦτο, τὸ ἐπιθυμητικὸν, καὶ σῶμα σκηνος τὸ γήινον· ὥσπερ καὶ ταύτην τὴν διαίρεσιν, τρία εἶναι τὸν ἄνθρωπον τὸν γηγενῆ· τὸ νοερὸν, τὸ ἐπιθυμητικὸν, τὸ σωματικὸν τοῦτο τὸ θέλημα ἤτοι ἡ ψυχὴ τὸ ἐπιθυμητικὸν, λέγωται τῷ νοῒ τῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῷ σώματι· ἐπικρατοῦντος δὲ τοῦ νοεροῦ, τὸ ὅλον ἐστὶ νοερὸς ἄνθρωπος· καὶ τί γε συμπεπλεγμένον ἔχων ἐναλίας σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ τὴν προδήλον διαφοράν καὶ μάχιμον λογικόν τε καὶ ἄλογα, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατοῦντος, ἀλλὰ ἐπικρατουμένου· ἡγεμονικὸν δὲ λέγεται, καθὼς ὁ νοῦς ἡγεῖται τοῦ ζωτικοῦ σώματος· ἄνθρωπος δὲ καθ' ἡγεμονίαν νοῦ μετέχει θεότητος, νοερὸν ζῶον ὤν· διὰ τοῦτο λέγει, ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν.

UT docuit Paulus. Quis carnis concupiscibilem vim animæ attribuit, quam & carnem appellavit, cui adjuncta quoque est voluntas, eamque militare ait contra spiritum: sed enim militare nequit, quod motu destituitur, & voluntatem propriam non habet. Hanc igitur carnem adversus Spiritum ait depugnare, non eam quidem immobilem, aut inanimalem. Naturalis enim affectationum motus ei insitus est, cum quo caro nominatur, ut in epistola ad Romanos manifestius interpretabitur, declarans motum, qui in carne est, confligere adversus mentem, & invicem oppugnari, ut rem nequaquam eandem cum mente, sed prorsus diversam: *Gaudeo*, inquit, *lege Dei, secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, bellantem contra legem mentis meæ, & in captivitatem me redigentem.* Rom. 7. Hanc voluntatem, & animam proprie appellavit Paulus, distingvens eam a Spiritu, cum dicit: *Deus sanctificet vos perfectos, & integrum Spiritum vestrum, & corpus & animam sine culpa conservet in adventum Domini nostri Jesu Christi.* 1. Thess. 5. His verbis Spiritum, animam & corpus pro integro homine exponens, optansque eum sanctificari: & sine culpa conservari: ergo eum designavit spiritum, qui sanctificandus esset, hoc est, mentem humanam. Animam deinde & corpus tabernaculum terrestre appellat, ut secundum hanc discriminationem triplex sit homo terrigena, mentalis sive intelligens, concupiscibilis, corporalis. Voluntas porro sive anima, in qua est vis concupiscibilis, unita est menti, & corpori humano: invalescente igitur mente, totus homo efficitur mentalis, quanquam implicatus sit carnalibus concupiscentiis, secundum prædictam hostilitatem & contentionem in homine invicem inter se pugnantis rationalis & irrationalis, non quidem dominantis, sed dominium patientis. Cæterum principalis dicitur mens, quatenus princeps est & dux corporis animalis. Homo igitur, secundum principatum mentis, particeps est Deitatis, cum sit animalis & mentalis, ideoque dicit: *Qui unitur Domino, unus Spiritus est.*

A

S. Patris nostri
ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRIÆ,

EXPOSITIO FIDEI.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

CREDIMUS in unum ingenitum Deum, Patrem omnipotentem, omnium creatorem, visibilium pariter & invisibilium, qui ex se habet, quod est. Et in unum unigenitum Verbum, Sapientiam, Filium ex Patre initialiter & perpetuo genitum. Verbum porro, non elocutione pronunciatum, aut cogitatione in animo conceptum, non derivatum a perfecto, neque item segmentum aut partem impatibilis illius naturæ, neque quod inde productum sit, aut emanaverit, sed Filium in se perfectum, viventem, vi agendi præditum, veram imaginem Patris, qui æquali est in honore, & in gloria æquali: *Hæc est enim*, inquit, *voluntas Patris, ut, quemadmodum venerantur Patrem, ita quoque venerentur & Filium,* Deum verum ex Deo vero prosatum, ut inquit in sua Catholica Joannes: *Et sumus in vero filio ejus Jesu Christo:* Hic est verus Deus, & vita æterna, omnipotens ex omnipotente: Omnibus enim, quibus imperat & dominatur Pater, imperat & dominatur quoq; Filius, & totus ex toto similis Patri, ut & Dominus testatur: *Qui videt me, videt & Patrem meum.* Genitus autem est ineffabiliter & incomprehensibiliter: *Generationem enim ejus quis enarrabit?* quod idem est, ac si diceret, Nullus. Qui in consummatione seculorum descendens e sinu Patris ex impolluta Maria Virgine nostrum assumsit hominem Jesum Christum, quem pro nobis passioni tradidit sponte ac sua ipsius voluntate, ut ait Dominus: *Nemo tollit animam meam a me: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi illam ipsam.* In eo igitur homine cruci affixo, & mortuo pro nobis, resurrexit a mortuis, assumtusq; est in cœlum. Idemq; nobis, ubi creatus esset, initiū viarum extitit, & cum in terris versaretur, ex tenebris lucem: ex errore, salutem: ex mortuis, vitā, ingressumq; in Paradisum demonstravit, ex

Joan. 14.

Joan. 19.

B ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα ἀγέννητον Θεόν· πατέρα παντοκράτορα· παντων ποιητὴν, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· τὸν ἔχοντα ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ λόγον· σοφίαν, υἱόν· ὃν πατὴρ ἀνάρχως καὶ ἀϊδίως γεγέννηκεν· λόγον δὲ οὐ προφορικὸν· οὐκ ἐνδιάθετον· οὐκ ἀπόῤῥοιαν ἢ τελείου· οὐ τμῆσιν τῆς ἀπαθοῦς φύσεως· οὔτε προβολὴν· ἀλλ' υἱὸν αὐτοτελῆ· ζῶντά τε καὶ ἐνεργοῦντα· τελείου ἀληθινὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς· ἰσότιμον καὶ ἰσόδοξον· τοῦτον γάρ ἐστι, φησι, τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, ἵνα καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα, οὕτως τιμῶσι καὶ τὸν υἱόν. Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· ὡς φησὶν Ἰωάννης ἐν Καθολικαῖς· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· παντοκράτορα ἐκ παντοκράτορος· πάντων γὰρ, ὧν ἄρχει ὁ πατὴρ καὶ κρατεῖ, ἄρχει καὶ ὁ υἱὸς καὶ κρατεῖ· ὅλος ἐξ ὅλου, ὅμοιος τῷ πατρὶ ὤν, ὡς φησιν ὁ Κύριος· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἐγεννήθη δὲ ἀνεκφράστως καὶ ἀνεννοήτως· τίς γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; αὐτὸς δὲ, ὡς εἶπε σωτὴρ, τελείας τῶν αἰώνων κατελθὼν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρὸς, ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας τὸν ἡμέτερον ἀνείληφεν ἄνθρωπον, Χριστὸν Ἰησοῦν· ὃν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν παρέδωκεν ἰδίᾳ προαιρέσει, ὡς φησιν ὁ Κύριος· οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· ὃς ὢν ἄνθρωπος σωθεὶς, καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς δεξιὰ ὁδῶν κτισθεὶς ἡμῖν, ἐν τῇ γῇ ὤν. ἔδειξε ἡμῖν ἐκ σκότους φῶς· σωτηρίαν ἐκ πλάνης· ζωὴν ἐκ νεκρῶν· εἴσοδον ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐ

C

D

ὃν

ἐξεβέβληται Ἀδάμ· εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· εἰς ὃν καὶ ὁ Παῦλος εἰσῆλθε· ἀνοδόν τε εἰς οὐρανὸς ὅπου προέδρομος εἰσῆλθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος· ἐν ᾧ μέλλει κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν ὁμοίως καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ πάντα ἐρευνῶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ἀναθεματίζοντες τὰ παρὰ ταῦτα φρονοῦντα δόγματα, ἔτε γὰρ υἱοπατορίαν φρονοῦμεν, ὡς οἱ Σαβέλλιοι μονοούσιον, καὶ οὐχ ὁμοούσιον. καὶ ἐν τούτῳ ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱόν· ἔτε τὸ παθητὸν σῶμα, ὃ ἐφόρεσε διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν παντὸς, ἀναθεματίζομεν τῷ πατρί· ἔτε τρεῖς ὑποστάσεις μεμερισμένας καθ' ἑαυτάς· ὥσπερ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων ἐστὶ λογίσασθαι. ἵνα μὴ πολυθεΐαν ὡς τὰ ἔθνη φρονήσωμεν. ἀλλ' ὥσπερ ἐκ πηγῆς ποταμὸς γεγονυίας ἐδιηρέθη· καὶ τοι δύο χήματα καὶ δύο ὀνόματα τυγχάνοντα· ἔτε γὰρ ὁ πατὴρ υἱός ἐστιν· ἔτε ὁ υἱὸς πατήρ ἐστιν. ὁ γὰρ πατὴρ, υἱὸς πατήρ ἐστι· καὶ ὁ υἱὸς, πατὴρ υἱός ἐστιν· ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ πηγὴ ποταμὸς, οὐδὲ ὁ ποταμὸς πηγή. ἀμφότερα δὲ ἓν καὶ ταὐτόν ἐστιν ὕδωρ, τὸ ἐκ τῆς πηγῆς εἰς τὸν ποταμὸν μετοχετευόμενον, ἕτως ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν θεότης ἀῤῥύσεως καὶ ἀδιαιρέτως τυγχάνει. φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. ἀλλὰ δὲ τῷ πατρί ἐστιν ἀεὶ, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. οὐδέποτε δὲ ἐκενώθη ὁ κόλπος τοῦ πατρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος· φησὶ γάρ· ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα. οὐ φρονοῦμεν δὲ καὶ κτίσμα, ἢ ποίημα· ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν τοῦ παντὸς κτίστην Θεὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν· τὸν ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, τὸν ἐκ τοῦ μόνου μόνον· ὡς συναπεγεννήθη ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως, ἡ ὁμοία δόξα καὶ δύναμις. ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἑώρακε· τὰ πάντα δηλονότι διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθησαν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτὸς κτίσμα, ὡς φησιν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Κυρίου· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. οὐ λέγει γὰρ, ὅτι πρὸ πάντων ἐκτίσθη. ἀλλ' ὅτι πρὸ πάντων ἐστί· τὸ γοῦν ἐκτίσθαι, ὅτι πάντων κεῖται τὸ γὰρ ἔστι πρὸ πάντων, μόνῳ τῷ υἱῷ ἁρμόττει τὸ γέννημα τοίνυν καὶ φύσιν ἐντελείαν τέλειόν ἐστι πρὸ πάντων γενῶν γεννηθέν. τοιοῦτον πρὸ πάσης λογικῆς καὶ νοερᾶς οὐσίας. ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν αὐτὸν ὁ Παῦλος πρωτότοκον πάσης κτίσεως·

qva Adam ejectus fuit : in qvam rursus Adam intravit per latronem, ut inqvit Dominus, *Hodie mecum eris in Paradiſo*, in qvem ipſe qvoqve Paulus ingreſſus fuit, aſcenſumqve Deus in cœlos munivit, qvo præcurſor homo, qvi in eo fuit, pro nobis introiit, in qvo homine judicaturus eſt vivos & mortuos. Credimus itidem in Spiritum ſanctum, omnia ſcrutantem, etiam profunda Dei, excommunicantes omnes, qvi contra hæc dogmata ſentiunt: neqve enim Filio patrem, cum eſſe ſentimus, ut Sabelliani, qvi dicunt, eum unius ſubſtantiæ, non conſubſtantialem, eo ipſo tollentes Filium: neqve patibile corpus, qvod Filius geſtavit, pro univerſi mundi ſalute, Patri attribuimus, neqve tres ſubſtantias ſeorſum diſtinctas, ut corporaliter in hominibus ſit, cogitamus, ne deorum pluralitatem ad inſtar gentium ſapere videamur: ſed veluti ex fonte fluvius exortus non dividitur, tametſi duæ ſint ſpecies, duo ſint nomina. Neqve enim Pater Filius eſt, neqve Filius Pater: nam & Pater, Filii Pater eſt, & Filius, Patris Filius eſt: ut enim fons fluvius non eſt: neqve e diverſo fluvius fons eſt: uterqve tamen una eadem aqva, qvæ ex fonte in flumen propagatur: ita qvoqve ex Patre in Filium Deitas perenniter & indiviſim continuatur. Ait enim Dominus: *Ex Patre egreſſus ſum, & venio:* apud Patrem tamen ſemper exiſtit, qvi eſt in ſinu Patris: nunqvam autem exinanitus eſt, Filii Deitate, Patris ſinus. Ait enim: *Ego eram apud eum, moderans omnia.* Cæterum, abſit, ut opinemur, conditum aliqvid eſſe, aut creatum, aut ex nihilo prodiiſſe creatorem omnium Deum, eundemqve Dei Filium exiſtentem ab exiſtente: & unicum ex unico, cui, ut ab æterno ex Patre genito, par gloria & poteſtas: *Qvisqvis enim vidit Filium, vidit & Patrem.* Liqvet igitur, omnia a Filio creata eſſe, ſed Filium neqvaqvam creaturam eſſe, ut Paulus de Domino locutus eſt: *In eo ſcilicet creata eſſe omnia, eumqve eſſe ante omnia.* Ubi non dixit, eum ante omnia creatum fuiſſe, ſed eum ante omnia exiſtere. Verbum certe creationis de omnibus dictum eſt: eſſe autem ante omnia, ſoli Filio congruit, & adoptabile eſt. Genitum igitur qviddam ſecundum naturam & perfectus ex perfecto exiſtit, ante colles natus, hoc eſt, ante omnem ſubſtantiam rationalem & intellectualem, ut & alibi dicit eum Paulus *Primogenitum omnis creaturæ.*

Joan. 16.

Joan. 14.

Rom. 11.

Verum cum illum Primogenitum dicit, non esse creaturam ostendit, sed fœtum Patris: peregrinum enim est alienum a Trinitate, si dicatur creatura, qvoniam omnia creata sunt a Patre per Filium, & solus Filius e Patre genitus ab æterno est, ideoqve Primogenitus est omnis creaturæ Deus Verbum, immutabilis ex immutabili. Ipsum autem corpus, qvod propter nos gestavit, creatura censendum est, de qvo loqvitur Hieremias secundum Septuaginta editionem, *Dominus nobis creavit ad plantationem salutem novam, in qva salute vexient homines:* secundum Aqvilam vero illud dictum ita sē habet, *creavit Dominus novum in fœmina.* Porro, qvæ creata est nobis in plantationem salus nova, & non vetusta, Jesus est, qvi pro salute nostra factus est homo, ut interpretatio nominis præ se fert: alicubi salus, alicubi Salvator. Est autem ex Salvatore salus, qvemadmodum ex lumine illuminatio. Salus igitur ex Salvatore creata est nova (qvemadmodum inqvit Hieremias) *novam nobis salutem creavit*, & ut Aqvila ait, *Creavit Dominus novum in fœmina*, hoc est, in Maria: Nihil enim conditum est novum in fœmina, nisi qvod ex Maria Virgine editum est sine commercio veneris Dominicum corpus, ut in Proverbiis ex persona Filii dictum est, *Deus creavit me principium viarum suarum, ad opera manuum ipsius:* non autem dicit ante opera creavit me, ne qvis ad Deitatem Verbi illud dictum desumat. Utraqve igitur ea, qvæ de creatione dicta sunt, corporaliter ad Jesum referuntur. Dominicus enim homo, qvem ad salutem nostram exhibuit, conditus est, ut esset initium viarum: per hunc enim ad Patrem accessum habemus, qvoniam ipse est via, qvemadmodum ait, *Ego sum via, qvæ ad Patrem vos ducit:* via nimirum, corporeum qviddam est, qvod visui subjacet, qvæ est ipse Dominicus homo. Omnia igitur creavit Dei Verbum, ipsum tamen creatura non est, sed genitum qviddam: Nihil enim creaturarum qvicqvam condidit æqvale, aut simile sibi ipsi. Patris autem proprium est gignere: artificis vero, condere. Corpus igitur, qvod nostri causa gestavit Dominus, opus est & creatura, idqve genitum est nobis, ut inqvit Paulus: *Ex Deo Sapientia, & sanctificatio, & justitia & redemtio.* Atqvi ante nos & omnes res creatas, Verbum Sapientia Patris erat, & est: Cæterum Spiritus sanctus progressio Patris, semper est in manibus Patris, qvi eum mittit, & manibus Filii, qvi eū gestat, per qvem omnia replevit.

Hier. 53.

Prov. 8.

1. Cor. 8.

ἀλλὰ πρωτότοκον εἰπών, δηλοῖ μὴ εἶναι αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρός. ξένον γὰρ ἀπὸ τῆς θεότητός ἐστι, τὸ λέγεσθαι κτίσμα. τὰ γὰρ πάντα ἐκτίσθησαν διὰ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς ἀιδίως ἐγεννήθη· διὸ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως ὁ Θεὸς Λόγος, ἀτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου. ἔστι τοίνυν, ὃ ἐφόρεσεν δι' ἡμᾶς, σῶμα κτίσμα· περὶ οὗ λέγει Ἱερεμίας, κατὰ τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἔκδοσιν· Κύριος ἔκτισεν εἰς καταφύτευμα σωτηρίου καινοῦ ἐν ᾗ σωτηρίᾳ περιελεύσονται ἄνθρωποι· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ κεῖται· ἔκτισε Κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ· ἡ δὲ κτισθεῖσα ἡμῖν εἰς καταφύτευμα σωτηρίας καινὴ, καὶ οὐ παλαιά· ἡμῖν τε καὶ οὐ περὶ ἡμῶν. Ἰησοῦς ἐστιν, ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα γινόμενος ἄνθρωπος· ὃς ἐρρυώσατο, πῆ μὲν σωτηρία, πῆ δὲ Σωτήρ· ἐστὶ δὲ ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἡ σωτηρία· ὃν τρόπον ἐκ τοῦ φωτὸς, ὁ φωτισμός· ἡ οὖν ἐκ τοῦ Σωτῆρος σωτηρία κτισθεῖσα καινὴ, καθὼς λέγει Ἱερεμίας· ἔκτισεν ἡμῖν σωτηρίου καινοῦ· ὡς δὲ Ἀκύλας φησὶν· ἔκτισε Κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ ἐστὶν ἐν τῇ Μαρίᾳ· οὐδὲν γὰρ ἐκτίσθη καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, εἰ μὴ τὸ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τεχθὲν αὐτοῦ σωτηρίας κυηφορικὸν σῶμα· ὃ καὶ ἐν παροιμίαις ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ λέγει Κύριος· ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ὃ λέγει ὅτι, πρὸ ἔργων ἔκτισέ με, ἵνα μὴ τις εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου ἐκλάβοι τὸ ῥητόν· ἑκάτερα τοίνυν τὰ περὶ τὸ κτίσμα ῥηθέντα σωματικῶς εἰς τὸν Ἰησοῦν γέγραπται· ἀρχὴν γὰρ ὁδῶν ἐκτίσθη ὁ κυηφορικὸς ἄνθρωπος, ὃν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ἐφανέρωσε· διὰ τοῦτο γὰρ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἔχομεν προσαγωγὴν αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, καθὼς λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἀνάγουσα ὑμᾶς· ὁδὸς δὲ, σωματικόν τί ἐστι θέαμα· ὅπερ ἐστὶν, ὁ κυηφορηθὲν ἄνθρωπος. Τὰ πάντα γοῦν ἔκτισεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ὢν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα· οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων ἔκτισέ τι ἴσον, ἢ ὅμοιον ἑαυτῷ πατρὶ ὄντι· ἔοικε τὸ γεννᾶν τεχνίτῃ ὄντι τῷ κτίζειν· πνεῦμα γάρ ἐστι καὶ κτίσμα, ὃ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα ὁ Κύριος· ὃ ἐγεννήθη ἡμῖν, ὡς φησὶ Παῦλος, ἀπὸ Θεοῦ, σοφία, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀπολύτρωσις. καὶ πρὸ μὲν ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως, σοφία τοῦ πατρὸς ἦν ὁ λόγος· νῦν δὲ ἐστὶ τὸ ὂν ἄγιον πνεῦμα ἐκπόρευμα ὂν τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πέμποντος πατρός· καὶ φέρεται ἐξ ἀνάγκης καὶ πάσης

ὁ πατὴρ, σωέχων ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ὡς ἐφαμὲν· καὶ οὐκ ἔκλισεν· ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς· καὶ ὡς βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης· καὶ ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ φωτός· ἃ οἶδεν ἡ φύσις ἀδιαίρετα· δι' ὃ τῷ πατρὶ δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς σὲ σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Pater, continens in se essendi facultatem, genuit Filium, ut diximus, non condidit quasi fluvium quendam ex fonte, & germen ex radice, & radium e lumine, quas res ipsa natura agnoscit indiscretas esse, per quem Patri gloria, & imperium, & magnificentia ante omnia secula, & in secula seculorum, Amen.

ΛΙΒΕΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ρώμης Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἔλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος.

LIBERII EPISC. ROMANI Epistola ad eundem Athanasium, Deum Verbum, perfectum hominem assumsisse.

B

ΕΣΤΙΝ οὖν ἡμῖν ὁμολογία, ἐπιποθητέ μοι Ἀθανάσιε, λόγον Θεοῦ υἱὸς κατὰ φύσιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς γνησιθεὶς, ὁ κτισθεὶς, ἀλλ' ἀεὶ ὢν συναΐδιος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ἀκαταπαύστως τὸ βασίλειον ἔχων εἰς σὲ ἀτελευτήτους αἰῶνας, ἀμήν. καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν Θεὸν, ἀμέριστον ἐκ Θεοῦ κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς, τὸ εἶναι ἀληθῶς τὸν πατέρα, καὶ τὸ εἶναι ἀληθῶς τὸν υἱὸν, καὶ τὸ εἶναι ἀληθῶς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἕκαστον ὄνομα μὴ μεταβαλλόμενον ἐπὶ διαθέματι ἐκ τῆς οἰκείας ἐπονομασίας τὸ εἶναι τὴν Τριάδα ἀληθῶς Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι, καὶ μιᾷ δυνάμει, καὶ μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ μιᾷ ὑποστάσει· οὐ γὰρ μερίζεται ὁ υἱὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς πληρώσεως τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἔστω οὖν, καθὼς προεῖπον, ἡ Τριὰς ἐν μιᾷ ὑποστάσει μὴ μεριζομένη, καὶ τῇ οὐσίᾳ ἓν, καὶ τῇ θεότητι ἓν, καὶ τῇ δυνάμει ἓν, καὶ τῇ βασιλείᾳ ἓν, καὶ τῇ δοξολογίᾳ ἓν, καὶ τῇ εἰκόνι ἓν, καὶ τῷ πνεύματι ἓν· πνεῦμα γὰρ οὐ μερίζεται. ἀνάθεμα οὖν λέγω Σαβελλίου τὸ δόγμα καὶ Ἀρείου, καὶ τὰς προαπηγορευμένας αἱρέσεις, εἰς αἰωνίδιον κόλασιν κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ταύτῃ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ, ἀδελφὲ Ἀθανάσιε, τῇ ἑνὶ μόνῃ καὶ ἀληθῶς πιστῇ ἐν τῇ ἁγίᾳ Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰ ὁμοφρονεῖς μοι, ὡς ἐπὶ κείστῃ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ γράψον μοι, εἴνα καὶ ἐγὼ ἥσυχος ὦ, καὶ τὰ ἴσα τῇ ἀληθινῇ πίστει· ἵνα κἀγὼ πεποιθὼς ὦ, ἀδιακρίτως τὰς σὰς ἐντολὰς ἐκπληρῶ. καὶ τοῦτο δέ σε χρὴ εἰδέναι, ἀγαπητὲ, ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς ἀληθείας, ἀπαθῆ τὴν θεότητα ὁμολογοῦσι

C

D

EST igitur nostra confessio, optatissime Athanasi, Verbum DEI Filium, secundum naturam ex DEO eodemque Patre suo genitum esse, non creatum, semper coæternum DEO & Patri, & indesinenter regnum obtinere in infinita secula, Amen. Spiritum quoque sanctum vere ex DEO naturaliter DEUM, indivisibilem a DEO, secundum divinas scripturas: ut sit vere Pater, vere Filius, & vere Spiritus sanctus, neque transferri debere unumquodque nomen a suo significato, cui assignatum est, quo vera sit Trinitas sub una Deitate, sub una potestate, & una substantia. Non enim dispertitur Filius aut Spiritus sanctus a Patris substantia, quæ implet cœlum & terram. Est igitur, ut dixi, Trinitas in una substantia non divisa: sed per essentiam una: Deitate una: Potentia una, & regno una: una quoque gloria: una item imagine: una denique Spiritu: Spiritus enim non dividitur. Anathema igitur dico Sabellii & Arii dogmata, & supra annotatas hæreses, ad æternam pœnam, secundum Salvatoris vocem. Huic ergo confessioni, frater Athanasi, quæ vera fides in sancta Catholica & Apostolica Ecclesia censetur, si mecum sentis, coram judice Deo & Christo (quæso) subscribas, quo certiores reddamur, num ejusdem nobiscum suffragii sis, eademque statuas de vera Fide, ut & ego securior efficiar: tuaque mandata inhæsitanter obeam. Id tibi quoque cognitum velim, charissime, filios veritatis confiteri, impatibilem esse Deitatem,

& de adventu Verbi & Dei in carne ita sentire : Verbum scilicet genitum ex Patre Deo , hominem perfectum absqve peccato assumsisse ex Maria Virgine , secundum Evangelia in Christo Jesu , Amen.

καὶ τὴν ἔνσαρκον Παιδημίαν τ̃ Λόγ̃ καὶ Θεοῦ, ὅπ τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν χωρὶς ἁμαρτίας, τὸν ἐκ πνευματ̃ ἁγίου, καὶ Μαρίας τ̃ Παρθένου, κ̃τ̃ τὰ Εὐαγγέλια ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

Τ̃ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

RESCRIPTUM AD LIberium Episcopum Romanum, qvod perfectum hominem pro nostra salute assumserit Deus Verbum.

ΑΝΤΙΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΛΙΒΕΡΙΟΝ Επίσκοπον Ρώμης, ὅπ τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς Λόγ̃ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας.

VNUS Deus, immortalis, invisibilis, intactilis, eo qvod Deus sit Spiritus, demqve loco incomprehensibilis, neqve uspiam est regio, ubi non existat. Hujus Verbum immortalis sapientia est, incorruptibilis, invisibilis, idemqve Filius primogenitus, operum socius, principio carens, impalpabilis, cui nullum ætatis aut initium, aut finis, *Per qvem omnia facta sunt: & sine qvo factum est nihil.* Hic est, qvi finxit hominem, hic est, qvi rationem fabricandæ arcæ ostendit, hic est, qvi pollicitationes Abrahæ fecit, hic est, qvi descendit, ut populum servaret, qvi Mosi legem dedit, hic est Deus Abrahæ, Isaac, & Jacob, qvi in Prophetis locutus est, hic est testator novi & veteris Testamenti, qvi in ultimis diebus carnem ex Virgine mortalem assumsit, cum ipse interim immortalis esset: eandemqve imbecillem, ipse minime imbecillis: obnoxiam morti, ipse nulli obnoxius, visibilem, ipse invisibilis. Illa, inqvam, caro suspensa est in cruce, non ipse: in illa omnes humanas passiones, ut homo, sustinuit, non ipse. Ipse enim est Dei virtus, hoc est, Deus, qvi qvæ indissolubilia erant, in inferno solvit, & imperium diaboli destruxit, ascendit eo, unde descenderat, & qvi corpus suum a morte excitatum Patri repræsentavit, ac vindicavit a morte,

ΕΙΣ Θεὸς ἀθανάτ̃, ἀόρατ̃, ἀψηλάφητ̃· πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς, ἔστ̃ ἀχώρητ̃, μὴ ἔχων τόπον, ὅπ̃ οὐκ ἔστιν. ὁ τούτ̃ λόγ̃ ἀθάνατ̃ σοφία, ἄφθαρτ̃, ἀόρατ̃, ὑὸς πρωτότοκ̃, συνεργὸς, ἄναρχ̃, ἀψηλάφητ̃, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλ̃ ζωῆς προσδοκῶν· διὰ τούτ̃ ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτ̃ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, αὐτὸς ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον· ἔστ̃, ὁ τὴν κιβωτὸν δείξας, πῶς ἵνα σώσῃται, ἔστ̃, ὁ τῷ ἐπαγγελίαν δοὺς τῷ Ἀβραάμ· ἔστ̃, ὁ καταβὰς ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸν λαὸν, ὁ Μωσῇ τὸν νόμον δοὺς, ἔστ̃, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ὁ ἐν προφήταις λαλήσας ὁ διαθέμενο̃ τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν Διαθήκην, ὁ ἐπ' ἐσχάτων τ̃ ἡμερῶν σάρκα ἐκ Παρθένου λαβὼν, θνητὴν, οὐκ αὐτὸς ὢν θνητός· ἀθενὴς, οὐκ αὐτὸς ἀθενής· ὀφειλομένῳ θανάτῳ, οὐκ αὐτὸς ὀφειλόμενο̃· ὁρατὴν, οὐκ αὐτὸς ὁρατός· αὐτῇ ἐπερεμάθη, οὐκ αὐτὸ αὐτῇ ἔπαφη, οὐκ αὐτός· αὐτῇ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ὡς ἄνθρωπ̃, ὑπέμεινε οὐκ αὐτός· ἐπεὶ σ̃ ἡ δύναμις Θεοῦ, τουτέστι Θεὸς, ὁ τὰ ἄλυτα τ̃ ἅδ̃ λύσας, καὶ τὸ κράτ̃ τ̃ διαβόλ̃ καταργήσας, ἀνέβη, ὅθεν ἦν κατέβη· ἐγείρας ἐπεῖνο τὸ σῶμα, προσήνεγκε τῷ πατρὶ, ἐλευθερώσας δ' ἐκ θανάτ̃

ἐν τούτῳ τὸν πατέρα νοοῦμεν, ἐν ᾧ καὶ τοῦτο τῇ θεότητι, τῇ δυνάμει, τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑποστάσει, τῇ δόξῃ, τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρί· ὃς δὲ μὲν τὸ λαβεῖν τὴν σάρκα Ἰησοῦς κληθείς, καθότι καὶ ἄνθρωπος τυγχάνει, ἀνέλαβεν ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῷ, ἐν ᾧ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος οἰκεῖ σωματικῶς. τοῦτον ἔχομεν οὐ διακεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐδὲ τὸν πατέρα λέγοντες, καταβεβηκέναι, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ γεγενῆσθαι· ὅτως εἷς Θεὸς πατὴρ παντοκράτωρ παρ' ἡμῖν πιστεύεται, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πίστις ἡμῶν ἐστιν. εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. Ταῦτα δὲ ἐξ ἑνότητος μιᾶς, δυνάμεως μιᾶς, ὑποστάσεως μιᾶς, οὐσίας μιᾶς, δοξολογίας μιᾶς, κυριότητος μιᾶς, βασιλείας μιᾶς· εἰκόνος τῆς Τριάδος ὁμοούσιον. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ὅτως καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν πιστεύομεν, τουτέστι, τοῦ σώματος ἡμῶν καὶ τὰς ἁγίας γραφὰς τοῦ φθαρτοῦ καὶ θνητοῦ αὐτοῦ μεταβαλλομένου εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, Ἀμήν.

A sub cujus imperio tenebatur. In Filio Patrem intelligimus, cum unus cum eo sit, Deitate, potentia, essentia, substantia, gloria, Dei appellatione, & in Patre Filium qvoqve agnoscimus. Hic est, qvi, ubi assumserat carnem, Jesus vocatus est, qvatenus homo fuit, hoc est, assumsit hominem in seipso, in qvo omnis plenitudo Deitatis inhabitat corporaliter. Hunc existimamus non segregatum a Patre, aut sancto Spiritu, neqve tamen ita, ut dicamus Patrem descendisse, & in homine fuisse. Ita unus Deus Pater omnipotens a nobis creditur: ideoqve Fides nostra est, in unum Deum Patrem o- B mnipotentem, & in Filium ejus Dominum nostrum Jesum Christum, & in Spiritum sanctum, eosqve ex unitate una, potentia una, substantia una, essentia una, gloria una, dominatione una, regno uno, imagine Trinitatis una, consubstantiales esse credimus, per qvem omnia facta sunt. Ita qvoqve carnis resurrectionem credimus, hoc est, corpus nostrum secundum sacras scripturas ex corruptibili mortaliqve, incorruptibilitatem & immortalitatem a Deo mutan- C dum esse, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

D

ΠΡΟΣ ΙΟΒΙΑΝΟΝ, περὶ πίστεως.

AD JOVIANUM DE Fide, epistola.

ΠΡΕΠΟΥΣΑ θεοφιλεῖ βασιλεῖ, φιλομαθὴς προαίρεσις, καὶ πόθος τῶν θείων· ὅτω γὰρ ἀληθῶς καὶ τιμᾷ καρδίαν ἕξεις ἐν χειρὶ Θεοῦ. θελησάσης τοίνυν σοῦ τῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτοις τῷ Κυρίῳ, ἐξελευσόμεθα μᾶλλον πάντων τὴν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, ὑπομνήσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν·

DECORA & eximia res est in principe religioso, mens discendi, & rerum cœlestium cupido: inde enim fit, ut vere cor tuum sit in manu Dei. Cum igitur pietas tua cupiat a nobis cognoscere Ecclesiæ Catholicæ Fidem, Deo super ea re gratiis habitis, nihil nobis consultius visum, qvam ut fidem a patribus Niceæ confessam, tuo religioso animo recitaremus.

Hujus enim fidei aſpernatores & mihi multifariam inſidiati ſunt, eo qvod non obtemperaremus Arianorum ſectæ, & hæreſes & ſchiſmata in Catholicam Eccleſiam introduxere, cum tamen vera & pia in Chriſtum fides ex ſacris literis & liqveat, & agnoſcatur. Hac enim ſancti viri initiati martyrium ſubierunt, & nunc reſoluti a corpore cum Domino agunt. Manſiſſet hæc fides illæſa perpetuo, niſi malitia qvorundam hæreticorum eam depravare auſa fuiſſet. Arius enim, & ſocii, illam vitiare conati ſunt, & ejus loco hæreſin introducere, dicentes, filium Dei ex non entibus extitiſſe, & creaturam facturamqve & mutabilem eſſe. Multosqve his verbis deceperunt; adeo ut qvi aliqvid eſſe viderentur, illorum blaſphemia ſeducti ſint: qvapropter Patres, qvamprimum Niceæ in concilium venientes, ejus verba anathemate condemnarunt, & Catholicæ fidei confeſſionem ſcripto tradiderunt, ut ejus ubiqve promulgatione, incendium hæreſeos per ſectarios excitatum reſtingveretur. Ea igitur ſinceriter ubiqve per omnes Eccleſias & legebatur, & prædicabatur, cum qvidam Arianam hæreſin renovare cupientes, hanc a patribus Niceæ confeſſam fidem incepere contemnere, præ ſe ferentes, qvaſi ab ea non diſſentiant, cum interim revera eam inficientur, male interpretantes conſubſtantialitatem: & blaſphemias dicentes in Spiritum ſanctum, qvem creaturam & per Filium conditum aſſeverant. Nos igitur, conſpectis iſtius blaſphemiæ in populum Dei calamitatibus, neceſſario tibi fidem Niceæ patrum confeſſionibus confirmatam porrigere ſtuduimus, ut tua pietas, & ea, qvæ ibi exactiſſime ſcripta, & qvantum errent illi, qvi aliter ſentiunt, intelligeret. Cognoſce igitur, religioſiſſime Auguſte, hæc eſſe, qvæ a condito ævo prædicata fuerunt, & qvam fidem Niceæ Patres congregati agnoverunt, ejusqve ſuffragatrices eſſe omnes omnibus in locis Eccleſias, ſive in Hiſpania ſint, ſive Britannia, Gallia, Italia univerſa, Dalmatia, Dacia, Myſia, Macedonia, ſive univerſa Græcia, univerſa Aphrica, Sardinia, Cypro, Creta, Pamphilia, Lycia,

Ταύτην γὰρ ἀθετήσαντές τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβούλευσαν, ὅτι μὴ ἐπειθόμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· αἴτιοι δὲ γεγόνασιν αἱρέσεως καὶ σχισμάτων τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. ἡμῖν γὰρ ἀληθὴς καὶ εὐσεβὴς εἰς τὸν Κύριον πίστις, φανερὰ πᾶσι καθέστηκεν, καὶ ἐν τοῖς θείοις γράφοις γινωσκομένη τε καὶ ὁμολογουμένη. ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι τελειωθέντες ἐμαρτύρησαν· καὶ νεκροὶ διαλύσαντες εἰσὶν ἐν Κυρίῳ· καὶ ἔμεινεν ἂν ἡ πίστις ἀβλαβὴς διὰ παντὸς, εἰ μὴ πονηρία τινῶν αἱρετικῶν ἐφαπτοῖτο ταύτην βλάπτειν. Ἀρειομανὴς γάρ τις, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν κατ' αὐτῆς εἰσαγαγεῖν ἐπεχείρησαν, φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ κτίσμα, καὶ ποίημα, καὶ τρεπτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· πολλοὺς δὲ τούτοις ἠπάτησαν τοῖς λόγοις. ὥστε καὶ σοῦ δοκοῦντας εἶναί τι, συναπαχθῆναι αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ· καὶ οἱ φθάσαντες οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν συνελθόντες, ὡς προείπομεν, τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀνεθεμάτισαν τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὁμολογήσαντας ἐγγράφως· ὥστε ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀπορεθῆναι τοὺς διαφθεῖσαν αἵρεσιν τῶν αἱρετικῶν. οἷς μὲν ἐν αὐτῇ πανταχοῦ καὶ πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀδόλως γινωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἀλλ' ἐπειδὴ νεκροὶ τοὺς Ἀρειανοὺς αἵρεσιν διανεῦσαι ἐκλόμενοί τινες, ταύτην μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτίμησαν ἀθετήσαι, καὶ σχηματίζονται μὲν ὁμολογεῖν αὐτοὺς, ταῖς δὲ ἀληθείαις δρνοῦνται παρερμηνεύοντες, τὸ ὁμοούσιον· καὶ αὐτοὶ βλασφημοῦντες εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ φάσκειν αὐτὸ, κτίσμα εἶναι αὐτὸ, καὶ ποίημα, διὰ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι. ἀναγκαίως δὲ θεωρήσαντες τοὺς ἐν τοιαύτης βλασφημίας βλάβει γινομένους καὶ τῶν λαῶν, ὑπεδέξαμεν τῇ σῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀποδόσθαι. ἵνα γνῶσι καὶ ἡ θεοσέβεια, ἃ μὲν πάσης ἀκεβείας γέγραπται, καὶ ὅσον πλανῶνται, οἱ παρὰ ταύτην διδάσκοντες· γίνωσκε γὰρ, θεοφιλέστατε Αὔγουστε· ὅτι ταῦτα μὲν ἐξ αἰῶνός ἐστι κηρύγματα· ταύτην δὲ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὡμολόγησαν πατέρες· καὶ ταύτης σύμψηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ τῆς τόπον Ἐκκλησίαι. αἵ τε κατὰ τὴν Σπανίαν, καὶ Βρεττανίαν, καὶ αἱ τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης καὶ Δαλματίας, Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πᾶσαν καὶ Σαρδινίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήτην, Παμφυλίαν τε καὶ Λυκίαν,

καὶ Ἰσαυρείαν, καὶ αἰ καθ' Αἴγυπτον, καὶ τὰς Λι- A
βύας, καὶ Πόντου, καὶ Καππαδοκίαν, καὶ αἱ πλη-
σίον ἡμῶν, καὶ τὰς κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλη-
σίας, πάρεξ ὀλίγων τῶν Ἀρείου φρονούντων.
ἁπάντων γὰρ τῶν παρειμμένων, καὶ πέρα ἐγ-
νώκαμεν τὴν γνώμην, καὶ γράμματα ἔχο-
μεν· καὶ οἴδαμεν, ὦ θεοφιλέστατε Αὔγου-
στε· ὅτι κἂν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι ταύτῃ τῇ
πίστει, ἀδύνατον παρέκπεμα ποιεῖν, πάσης οἰ-
κουμένης τὴν Ἀποστολικὴν πίστιν κεκρίκυιας. ἐκεῖ-
νοι γὰρ πολλῷ χρόνῳ βλαβέντες ὑπὸ τῆς Α- B
ρειανῆς αἱρέσεως φιλονεικότερον ἀντέστησαν
νεῦσι τῇ εὐσεβείᾳ· καὶ ὑπὲρ τοῦ γνῶναι τὸν
δυσέβειαν· καὶ τοι γνόντα ὅμως ἐπιδεδάσα-
μεν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν
Ἐπισκόπων, ὑποτάξαι. ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν
πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις ἐν Νικαίᾳ αὕτη.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ποιητήν. καὶ εἰς τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τοῦτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· Θεὸν ἐκ Θεοῦ· φῶς ἐκ φωτός· Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι· ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστο- D
λικὴ Ἐκκλησία. Ταύτῃ τῇ πίστει, Αὔγουστε, πάντας ὑπομένειν ἀναγκαῖον, ὡς θείᾳ καὶ Ἀποστολικῇ, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίαις καὶ λογομαχίαις· ὅπερ πεποιήκασιν οἱ Ἀρειομανῖται, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες· καὶ ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. καὶ κτιστὸς, καὶ ποιητὸς, καὶ τρεπτός ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ, καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ συνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησαν· ἁπλῶς γὰρ ὅμοιον εἰρήκασι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἵνα μὴ ἁπλῶς ὅμοιον Θεῷ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινὸς πιστεύηται·

Isauria, Ægypto, Lybia, Ponto, Cappadocia. Itidem qvotqvot nobis vicinæ sunt, nec non Orientis Ecclesias, paucis admodum exceptis, qvæ Arianicæ opinionis sunt. Omnium enim istorum, & adhuc longinqviorum animos experimentis cognovimus, & scripta habemus. Neqve nos latet, piissime Imperator, qvod, tametsi pauci sint, qvi huic fidei derogent, eos tamen, cum universus orbis Catholicam fidem seqvatur, & ipsi jampridem Ariana hæresi infecti fuerint, & nunc acerrime pietati obsistant, eos tamen præjudicium facere non posse. Nobis autem, ut tua pietas cognosceret, rem alioqvi sibi cognitam, operæ pretium visum est, fidem Nicenam, Episcoporum confessionibus approbatam, subnectere. Est fides igitur a patribus confessa istiusmodi.

Credimus in Deum Patrem omnipotentem, omnium, visibilium & invisibilium, creatorem. Et in Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre, & unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, non factum, & consubstantialem Patri, per qvem omnia facta sunt, tam in cœlis, qvam in terra: qvi propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, venturus inde ad judicandum vivos & mortuos: Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qvi dicunt, erat, qvando non erat: & anteqvam fieret, non erat; aut ex non entibus extitit ex alia substantia, substantiaqve: aut creatum, aut convertibilem, aut alterabilem dicentes Filium Dei, hos anathemate ferit Catholica, & Apostolica Ecclesia. In hac fide, Auguste, omnes oportet manere, utpote divina & Apostolica, neqve qvicqvam inde transmutare artificiis contentionibusqve verborum, qvod faciunt Ariomanitæ, qvi ex non entibus filium Dei extitisse, & tempus fuisse, cum non esset, eum deniqve creatum, factum, & mutabilem esse dicunt. Ideo enim, qvemadmodum prædiximus, Synodus Nicena anathematizavit istiusmodi hæresin, & veritatis fidem confessionibus approbavit, neqve levi aut simplici ratione Filium Patri similem esse asseveravit, eumqve, ne ex levi re Deo similis, sed verus ex Deo haberetur,

consubstantialem esse scripto tradidit, qvod proprium est genuini & veri Filii, veri & naturalis Patris: sed nec alienavit Spiritum sanctum a Patre & Filio, sed eum una glorificavit cum Patre & Filio, & in una sanctæ Trinitatis fide, eo qvod una sit in sancta Trinitate Deitas.

ἀλλ' ὁμοίσι ἔγραψαν, ὅπερ ἴδιον ἦν γνησίου καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ, ἀληθινοῦ καὶ φύσει τοῦ πατρός· ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότητα.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

QVOD NICENA SYNODus, animadversa Eusebii calliditate, congruis & piis verbis decreta sua super Ariana hæresi exposuerit.

ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ἐωραχυῖα τὴν πανουργίαν τοῦ σοφιστοῦ Εὐσεβίου, ἐξέθετο πρεπόντως καὶ εὐσεβῶς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως τὰ δεμφθέντα.

EPISTOLA.

RECTE a te factum est, qvod mihi tuam cum Legatis disputationem declaraveris, inter qvos erant tum nonnulli Eusebii sodales, tum qvam plurimi fratres Ecclesiasticæ fidei. Ego igitur, ut tuam Christianam vigilantiam, eximiam impiæ hæreseos refutatricem, gratam acceptamqve habeo, ita illorum impudentiam admiror, qvod rationibus Arianicis frivolis inanibusqve deprehensis, ipsiqve adeo de erroribus omnigenis, ab omnibus condemnati, etiam nunc qvoqve more Judæorum obmurmurare ausint, expostulantes scilicet, cur patres, qvi Niceæ convenerant has voces, Essentiam & Consubstantialitatem, nusqvam in sacris literis repertas, usurparint: tu contra, ut virum eruditum oportuit, illos ipsos ostendisti ad istum modum cavillantes, multo magis novas & inauditas voces in usu habere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΚΑΛΩΣ ἐποίησας, δηλώσας μοι τὴν γενομένην σοὶ ζήτησιν πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου περσεβοῦντας· ἐν οἷς ἦσαν καὶ τινὲς Εὐσεβίου ὑπὲρ ἑταίρων· καὶ πλεῖστοι δὲ τῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας φρονούντων ἀδελφῶν. τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆψιν ἀποδεξάμενος, καλῶς διελέγξασαν τὴν τῆς αἱρέσεως ἀσέβειαν· τὴν δ' ἐκείνων ἀναισχυντίαν τεθαύμακα· ὅτι καὶ τοῖς τῆς Ἀρειανῶν λογισμῶν δειχθεῖσι, σαθροῖς τε καὶ ματαίοις· ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων αὐτοὶ καταγνωσθέντες ὑπὸ πάσης κακοφροσύνης, ὅμως καὶ μὴ ταῦτα διεγόγγυζον καὶ σοῦ ἰσθάσιν, λέγοντες· διατί οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν ἀγράφους λέξεις; τὸ ὁμοούσιον· οὐ μὴν ὡς λόγῳ αὐτῷ, καὶ ἔτως αὐτοῦ ἀχθαλιζομένους, οὐδὲν ἧττον ἀποδείξας καινολογοῦντας

ἐκεῖνοι ὃ ἀδὲν ξένον τῆς ἑαυτῶν κακονοίας πρά-
τουσι, πλαττόμενοι προφάσεις· εἰσὶ γὰρ ποι-
κίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς γνώμας, ὡς οἱ Χα-
μαιλέοντες ἐν τοῖς χρώμασι· καὶ ἐλεγχόμε-
νοι μὲν ἐρυθριῶσιν· ἀναπεμόμενοι δὲ ἀπο-
ρέσι· καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προφασίζον-
ται. ἀλλ' εἰ τις αὐτοῖς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ,
κάμνουσιν, ἕως ἂν ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα· καὶ
κἂν τὸ γεγραμμένον, λογίσονται μάταια, ἵνα
μόνον διαμείνωσιν ἀσεβοῦντες· τὸ δὲ τοιοῦτον
ἐπιχείρημα ἀδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ γνώρισμα μὲν
ἀπείρου τῆς ἀληθείας αὐτῶν· μίμησις δέ, καθὰ
προεῖπον, τῆς Ἰουδαϊκῆς κακοηθείας· καὶ γὰρ
ἐλεγχόμενοι κἀκεῖνοι τὰς ἀληθείας, καὶ
μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν ἀντιβλέπειν, ἐ-
προφασίζοντο λέγοντες· Τί ποιεῖς σὺ σημεῖον,
ἵνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ; καὶ
τοι σημείων τοσούτων γινομένων· ὥστε λέγειν καὶ
αὐτούς· Τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολ-
λὰ ποιεῖ σημεῖα; νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο· χωλοὶ
περιεπάτουν. τυφλοὶ ἀνέβλεπον· λεπροὶ ἐ-
καθαρίζοντο· καὶ τὸ ὕδωρ οἶνος ἐγίνετο· καὶ ἀπὸ
πέντε ἄρτων ἐχορτάσθησαν πεντακισχίλιοι· καὶ
οἱ μὲν πάντες ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν
Κύριον, ὁμολογοῦντες ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς
προφητείας· καὶ αὐτὸν εἶναι Θεὸν, τὸν Θεοῦ
τὸν υἱόν· μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι, εἰ καὶ λαμπρότε-
ρα ἤλιόν φαινόμενα ἰδοῦσι τὰ σημεῖα, ὅμως
πάλιν ἐγόγγυζον, ὡς ἀμαθεῖς, καὶ ἔλεγον· διατί
σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ἄφρο-
νες καὶ τῷ ὄντι τυφλοὶ τὴν διάνοιαν· δέον τὸ
ἔμπαλιν αὐτοῦ λέγειν· διατί σὺ Θεὸς ὤν, ἄν-
θρωπος γέγονας; τὰ γὰρ ἔργα Θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυε· ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα καὶ πάλαι προσκυ-
νήσωσι· τὴν δὲ ἡμᾶς ἕνεκα οἰκονομίαν θαυμάσω-
σι, καὶ μὴ, ὅτε ἔλεγον· ἀλλ' ὅτε τὰ γινόμενα βλέ-
πειν ἐβούλοντο. ἢ ἔβλεπον μὲν, ἐξ ἀνάγκης γὰρ
ἦν ὁρᾶν αὐτά, πάλιν δὲ ἐγόγγυζον μεταβαλλόμε-
νοι· διατί ἐν τῷ Σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παρα-
λυτικόν; καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν τότε ποιεῖς
ἀναβλέπειν· τοῦτο δὲ προφάσεως πάλιν ἕνεκα, καὶ
μόνον γογγυσμός. οὐ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις
θεραπεύοντες τὸν Κύριος πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν
μαλακίαν, ἐκεῖνοι σωθῆναι ἐμεμφοντο· καὶ
μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητα ἔχειν ὠνόμοιον τὴν
Βεελζεβοὺλ ὀνομάζοντες· ἢ ἀρνήσασθαι τὴν
ἰδίαν πονηρίαν· ἀλλὰ καὶ ὅτως ὁ Σωτὴρ πο-
λυμερῶς καὶ πολυτρόπως δεικνύοντος αὐτοῦ τὴν

A Veruntamen illi in comminiscendis vitilitigationibus nihil alienum à pravitate
suæ indolis faciunt, neqve id mirum,
cum tam vario sint & versipelli animo,
qvam Chamæleontes sunt in mutandis
coloribus, qvippe qvibus tantisper pu-
dor adsit, dum refutantur, inopia hæsi-
tationeqve respondendi: sed mox tamen
resumta audacia ad causificationes fin-
gendas recurrant: qvos si denuo con-
vincas, fatiscunt illi qvidem, verum non
diutius, qvam ut denuo ea, qvæ nus-
qvam sunt, mendaciis fingant, & ut in
B Psalmis est, inania cogitent, non alia de
causa, qvam ut in sua impietate perdu-
rent. Atqvi in istiusmodi conatibus, ni-
hil æqve produnt, ac dementiam suam,
& imitationem Judaicæ pravitatis. Nam
illi refutati a veritate, neqve audentes
contra eam oculos attollere, ad istas cau-
sificationes perfugiebant. *Qvod signum* Joh. 11.
*facis, ut videamus & credamus tibi? &
qvid operaris?* cum interim tot signa
ederentur, ut & illi ipsi dicerent: *Qvid
facimus, qvia hic homo multa signa facit:*
nam & mortui resuscitabantur, claudi am-
bulabant, cæci visum recuperabant, lepro-
mundabantur, aqva vinum fiebat, &
C qvinqve panibus saturabantur qvinqve millia
hominum: qvapropter cæteri admirati-
one percellebantur, ac Dominum adora-
bant, confitentes, in eo compleri Proph-
tias, ipsumqve esse Deum, Dei filium: Pha-
risæi contra, & si sole clariora signa erant,
nihilominus tamen obmurmurabant, ut
insciti & indociles: *Et cur,* inqviunt, *ho-
mo cum sis, temetipsum Deum facis?* Stul-
ti & prorsus animo obcæcati, qvippe qvos
oporteret invertere sermones, in hunc mo-
dum, *Cur tu, cum Deus esses, homo factus es?*
nam opera eum Deum esse declarabant, ut
& bonitatem Patris adorarent, ejusqve pro-
pter nos œconomiam admirarentur. Sed
D hoc neqve dicebant, neqve qvæ fierent, in-
spicere volebant: at intuebantur qvi-
dem, cum ea ipsa eorum oculis ingererent-
tur, sub alio tamen prætextu obtrectationes
faciebant, *Cur tu,* (inqvientes) *in Sabbatho
paralyticum sanas? & cæco a nativitate vi-
sum restituis?* Hæc jam eorum secunda ca-
villatio, & nihil aliud nisi mera calumnia,
cum aliis diebus Domino omnem morbũ,
& omnem langvorem sanante, æqve in suis
qverimoniis & criminationibus persiste-
rent, malebantqve se potius impios haberi,
dum Beelzebulem operũ Christi autorem
volunt, qvam repudiare suam ipsorum ma-
litiam. Qvapropter Salvatori nostro mul-
tifariam, multipliciterqve Deitatem suam

demonstranti, & Patrem omnibus evangelizanti, nihilominus stultilóqviis suis veluti in stimulos calcitrantes, calumnias faciebant, non alia de causa, qvam (ut juxta proverbium) tergiversationes comminiscentes sese separarent a veritate. Judæi igitur ejus temporis hac pravitate animi Deum abnegantes, merito foras a lege & promissione patrum rejecti sunt. Ariani vero nostro tempore Judaizantes, idem mihi videntur cum Caipha & Pharisæis pati: qvi, qvoniam nihil in sua hæresi consentaneum vident, tergiversationes comminiscuntur, cur hoc scilicet, & non illud potius scriptum sit. Sed id tibi admirationi esse non debet, si nunc talia machinantur, qvi primum ad contumelias faciendas excurrent, postea cohortes, & Tribunos inter minas jactaturi. In istiusmodi rebus illorum conspiratio, ad errores suos defendendos consistere videtur. Recte igitur, omni ratione destituuntur, qvi Dei Verbum Rationemqve inficiantur. Hæc cum mihi explorata essent, nihil qvidem illis qvæstionem moventibus respondere volebam: tibi vero ea, qvæ in Concilio acta essent, scisitanti, nullam mihi moram interponendam putavi, qvin statim, uti res gesta esset, perscriberem, qvo statim intelligeres, qvam prorsus pio sensu hæresis Ariana destitueretur, & qvam nihil nisi cavillationes, captarent. Tu autem vir omnium charissime, dispicias velim, numnam ita sese res habeat. Nam si malis suis inventionibus, qvibus diabolus errorem assenminavit, bene confidunt, age, purgent se prius de illis criminibus, ob qvæ hæretici pronunciati sunt, & tum deniqve, si poterint, accusent decreta contra ipsos facta. Non enim homicidæ aut adultero post judicium datum locus conceditur, ut sententiam Judicis criminetur, qvod non hac, sed illa formula concepta sit: Ea enim tergiversatio damnatum non liberat, sed potius damnati crimen ob ejus protervitatem audaciamqve exaggerat. Qvare & isti qvoqve ostendant, sententiam suam piam esse, de qva judicio convicti sunt, qvo tempore nihil istiusmodi conqverebantur. Æqvum enim est, reos nihil aliud conari, qvam sui purgationem; aut si conscientiam habeant sordidatam, & se sentiant impie egisse, ne verba damnationis culpent, alioqvi duplex vitium simul, crimen scilicet impietatis, & culpam imperitiæ relaturi, sed potius in id studio incumbant, ut cognitis iis, qvorum prius ignari fuere, impias aures suas lava-

A θεότητα, καὶ διαγελιζομένε πᾶσι πατέρα, ἀδ'ἐν ἧττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες, αὐτέλεγον ἐκεῖνοι μωρολογοῦντες· ἵνα μόνον κῆ τὴν θείαν παροιμίαν περιφάσεις ἐφευρίσκοντες χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας· Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἵτε διαῦτα πονηρεύομενοι, καὶ ἀρνούμενοι τὸν Κύριον, εἰκότως τῆ τε νόμων καὶ τῆς περὶ τοῦ παλαιᾶς ἐπαγγελίας ἔξω γεγόνασι. καὶ Ἀρειανοὶ δὲ νῦν Ἰουδαΐζοντες, ταὐτόν μοι δοκοῦσι πάσχειν τῷ Καϊάφᾳ, καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις· ἀδ'ἐν γὰρ ὁρῶντες ἄλογον ἔχουσαν ἑαυτῆ τὴν αἵρεσιν, περιφάσεις ἐπινοοῦσι,
B διαπερ τοῦτο, καὶ μὴ τοῦτο γέγραπται; καὶ μὴ τοι θαυμάσῃς, εἰ διαῦτα νῦν μηχανῶνται· μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκπεσοῦνται, καὶ μὴ ταῦτα, τὴν στρατείαν καὶ τὸν χιλίαρχον ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύνεσις ἡ κακοδοξίας· τὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀρνούμενοι, εἰκότως καὶ λόγε παντὸς εἰσιν ἔρημοι. Ταῦτα γοῦν εἰδὼς, ἀδ'ἐν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις· ἐπειδὴ γὴ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γνῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, ἐκ ὑπερεθέμην· ἀλλ' ἀὐτὸς, ὡς τότε γέγονε, δεδήλωκα· δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον δυσεβὲς φρονήσεως ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται· καὶ μόνον περιφάσεις πλάττονται· σκόπει γὴ σὺ, ἀγαπητε, εἰ μὴ ὅτως ἔχῃ. εἰ δὲ παρρησιάσῃ οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς, πατρὶ ἐριζοντες αὐτοῖς τὸ διαβόλε τὴν κακοφρονοῦσαν, ἀπολογείσθωσαν περὶ ὧν ἐκλητέντες ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ, καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν δειχθέντα· ἀδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς πρὶ φόνῳ κῆ μοιχείᾳ, μὴ τῷ δίκῃ, χώραν ἔχῃ τὴν ἀπόφασιν τὸ κείναντος αἰτιάσθαι, διαπερ μὴ ὅτως, ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε; τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθερῶ
D ρεῖ τὸν κεκριμένον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἔγκλημα διὰ τὴν περιπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει· οὐκοῦν καὶ ὅτι ἠδικήσασαν τὸ φρόνημα ἑαυτῆ δυσεβὲς, κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, ἀμεμψάμενοι θατέρων. καὶ δίκαιόν ἐστι, τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ῥυπαρὸν, καὶ σωφρονῆσαι ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν, ἃ ἀγνοοῦσιν, ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν κακὸν ἀσεβείας ἔγκλημα, κῆ ἀπαιδευσίας ἀπενέγκωνται μέμψιν· ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς· ἵν' ἐπιγνόντες, ἃ πρότερον ἠγνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς τῷ τ

ἀληθείας καθαίρωμεν, καὶ τοῖς τῆς ἀσεβείας δόγμασιν· ἔτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον· ὡς ἐφιλονείκουν ἀσεβοῦντες, καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν. Τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν, ἀσεβείας ἦν μεστά· οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν ἢ πλέον ἢ ἔλαττον τριακόσιοι, πρᾴως καὶ φιλανθρώπως ἀπήτουν αὐτοὺς, περὶ ὧν ἔλεγον, διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις ἀσεβεῖς· ὡς ἂν καὶ μόνον φθεγξόμενοι κατεγνώσκοντο· καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο· πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἔμενον· ὅτε καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὡμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην· οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα, ἔτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν, πάντων τε ὑπογραψάντων, ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν, οἷς αἰσχύνονται νυνὶ ὅτε· λέγω δὴ τῷ, ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ τῷ ὁμοουσίῳ· καὶ ὅτι μήτε κτίσμα, ἢ ποίημα, μήτε τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός· ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ λόγος. καὶ τοίνυν τὸ εὐδόξον, Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ τοι πρὸ μιᾶς ἡμέρας ὁμως ὕστερον ὑπογράψας, ἐπέστειλε τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ, λέγων εἶναι τὴν ἐκκλησίας τὴν πίστιν, καὶ τῶν πάλαι τὴν εὐδόξουσαν· πᾶσί τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοντο, καὶ μάτην ἐφιλονείκουν πρὸς τὴν ἀλήθειαν· εἰ γὰρ μὴ ἠγνόουν τότε ταύτας ταῖς λέξεσι γράψαι· ὡς ἠθέλησεν αὐτὰς ἀπελογήσατο τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλά γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος, φανερῶς τοῦτο σημαίνειν βέλεται, καὶ πέπονθέ τι δεινόν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγόρησε λοιπὸν τῶν Ἀρειανῶν. ὅτι γράφοντες, οὐκ ἤθελον ὁ υἱὸς, πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· οὐδὲ πρὸ τῆς σάρκα γενέσεως· καὶ τοῦτο οἶδε καὶ Ἀκάκιος· ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς φοβηθεὶς νυνὶ διὰ τὸν καιρὸν ὑπεκρίνατο καὶ ἀρνήσατο τὴν ἀλήθειαν· ὑπέταξα γὰρ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς Εὐσεβίῳ· ἵνα ἐκ ταύτης γνῶς τῶν τε χρισομάχων καὶ τὸ πρόσκαιρον τοῦ Ἀκακίου πρὸς σὲ ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμοσύνην· πῶς οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι, κἂν ἐνθυμούμενοι δυσπλέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; πῶς δ' οὐκ ἀνομοδοκοῦσι βλωπτοντες δυσπρόσοπτον τοῖς καλῶς φρονοῦσι κατὰ τὴν Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ μαρτυρ-

Acro veritatis, & pietatis dogmatibus abluant: ita enim in Nicena Synodo cum Eusebio ejusqve gregalibus actum est; cum principio in hæresi sua contumaces in Deum bella pugnasqve meditarentur. Nam qvæ ab illis proferebantur, hæresis impietate scatebant. Episcopi contra, qvi convenerant (erant autem illi plus minus trecenti) placide & humaniter postulabant, ut suorum dictorum rationes redderent, seqve non impios esse demonstrarent: illi autem vix inceperant hiscere, cum jam & improbarentur, & ipsi qvoqve inter sese depugnarent, agnitaqve suæ hæreseos perplexitate, muti prorsus reddebantur, ipsoqve silentio suæ opinionis vitia flagitiaqve prodebant. Episcopi igitur, sublatis Eusebianorum vocabulis, istam formulam sanæ fidei conceperunt, omnibusqve subscribentibus, subscripserunt & ipsi Eusebiani iis verbis, qvæ nunc culpant. Loqvor autem de vocabulis *substantia*, & *consubstantialitate*, approbantes Dei Filium nullo modo facturam aut creaturam esse, sed fœtum Verbumqve ex Patris substantia. Qvodqve majoris admirationis est, Eusebius ex Cæsaria Palæstinæ, cum pridie abnegasset, in eandem sententiam tamen postridie subscripsit, qvam etiam Ecclesiæ suæ legendam misit, dicens eam esse Ecclesiæ fidem, & patrum traditionem, omnibusqve manifesto apparuit, eum una cum gregalibus suis temere prius errasse, & frustra contra veritatem pugnasse. Nam tametsi eum puduit scriptis errorem fateri, & ut potuit, se Ecclesiæ excusavit, in epistola tamen, in qva Dei Filium consubstantialem & ex substantia Patris existere non inficiatur, clare se in errore fuisse demonstrat, miserqve prorsus in eo fuit, qvo ut se purgaret, coactus sit Arianos accusare, qvod illi scriptum reliqvissent, non fuisse Filium, anteqvam gigneretur, indeqve ratiocinari vellent, eum ne ante carnis qvidem nativitatem extitisse. Et hoc ipsum scit Acacius, nisi & ille qvoqve nunc metu temporum id dissimulandum putet, veritatemqve inficiari velit. Certe ego in fine subjunxi epistolam Eusebii, unde eos & Christi perduelles videas, & in primis Acacii adversus præceptores suos stoliditatem deprehendas. Qvi igitur fieri potest, ut non scelerati habendi sint, si tanto & tam œcumenico Concilio vel contradicere cogitent? aut non pro legirupis existimandi, si malignis oculis non vereantur a decretis illis rite contra Arianicam hæresin factis obtrectare? qvibus

illorum antea in hac impietate magistri A μῶν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ πρότερον ἀσεβεῖν διsua manu subscripserunt, licet postmodum Eusebiani mutato animo, tanqvam canes ad vomitum regressi sint: vel potius qvomodo non odio digni sunt, qvi nunc tandem contradicunt, eosqve, qvos prodiderunt, duces suæ hæreseos habere volunt: homines nimirum tales, qva-
Jacob. 4. & 1. les Divus Jacobus, *Duplices corde, & instabiles in omnibus suis viis* appellat, nunqvam unam, eandemqve sententiam, sed alias aliam fovent, dictaqve sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur, ut, qvod jam probarint, evestigio
Matth. 12. damnent: *Hi sunt*, ut Pastor dixit, *Progenies diaboli, qviqve specimen potius cau-* B *ponum, qvam magistrorum præ se ferant.* Est enim ibi, ut patres tradiderunt, veræ disciplinæ & magisterii argumentum, ubi eandem confitentur, nec a se invicem, nec a majoribus dissentiunt. Qvi igitur hoc animo non sunt, mali potius, qvam veri præceptores, appellari debent. Certe Ethnici, cum nec eadem profiteantur, sed inter se discrepent, veram disciplinam non habent: sancti contra, sinceræ sunt veritatis præcones, eo qvod inter se sententiis conveniunt, & nullo dissidio laborant. Qvi licet diversis temporibus vixerint, æqve tamen simul eo- C dem tendunt, ut unius Dei Prophetæ & ejusdem verbi præcones. Qvæ enim Moses docuit, eadem ab Abrahamo observata sunt, qvæ porro Abraham observavit, eadem Noe & Enoch agnoverunt, distingventes munda & immunda, & gratiosi apud Deum fuerunt. Abel qvoqve hujus rei testis habendus est, qvi ea, qvæ ab Adam perceperat, Deo obtulit. Adam autem magisterio Dei in-
Joan. 15. structus fuit. Idem igitur Deus, cum sub consummatione seculorum venisset ad
2. Tim. 3. reprobationem peccati, & dixit: *Non præ-* D *ceptum novum dedi vobis, sed præceptum vetus, qvod audistis ab initio*, ideoqve, qvi eo ipso magistro usus est, Apostolus Paulus in præscribenda Ecclesiasticæ vitæ forma, ne Diaconos qvidem voluit bilingves, ne dum Episcopos esse voluit, & Galatas objurgans, in universum simul omnia comple-
Gal. 1. xus est, his verbis: *Si qvis vobis evangelizaverit præter hoc, qvod accepistis, anathema sit, qvemadmodum prædixi, & rursum dico,*

μῶν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ πρότερον ἀσεβεῖν διδαξάντων; εἰ γὰρ καὶ μὴ τὸ ὑπογράψαι μετεβάλοντο οἱ πρὶν Εὐσέβιον, καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέρευμα τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους, οἱ νῦν αὐτὰ λέγοντες; ὅπου τοὺς ἐλευθερίους τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες, τούτους καὶ καθηγεμόνας τῆς αἱρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν. ἀνθρώπους, ὡς εἶπεν Ἰάκωβος, διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· καὶ μηκέτι μὴν ἔχοντας γνώμην· ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλομένους· καὶ νῦν μὲν ἐπαινέντας, ὀλέγοις· μετ' ὀλίγον δὲ ψέγοντας, ὅπερ εἰρήκασι· καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας, ὅπερ προεμετέβαλον· τοῦτο δέ, ὡς ὁ Ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι διαβόλου· καὶ κατήλων δὲ μᾶλλον καὶ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα· ἔστι γάρ, ὡς οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, οὕτως διδασκαλία· καὶ διδασκάλων ἀληθῶς τοῦτο τεκμήριον, τὸ ταὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν, καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν, μήτε πρὸς ἑαυτόν, μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας. οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι τὸν τρόπον, μοχθηροὶ μᾶλλον, καὶ οὐκ ἀληθεῖς καλοῖντο διδάσκαλοι· Ἕλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες ταὐτά· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι, καὶ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς. εἰ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ' εἰς ταὐτὸν ἀλλήλοις ὁρμῶσιν· ἑνὸς ὄντες τοῦ Θεοῦ προφῆται καὶ τὸν αὐτὸν συμφώνως διαγγελίζόμενοι λόγον· ἀλλ γοῦν Μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦτ' Ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ Ἀβραὰμ ἐφύλαττε, ταῦτα Νῶε, καὶ Ἐνὼχ ἐγίνωσκον· διακείνοντες καθαρῶς καὶ ἀκάθαρτα, καὶ δίκαιοι γινόμενοι τῷ Θεῷ. καὶ γὰρ καὶ Ἄβελ ὅτως ἐμαρτύρησεν, ὑπισχνούμενος ταῦτα, ἅπερ ἐμάθομεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος ἀπὸ Κυρίου, ὃς καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, ἔλεγεν· οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν· ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος Ἀπόστολος Παῦλος τὰ μὲν Ἐκκλησιαστικὰ διετύπωσεν, ὑπὲρ δὲ Διακόνους ἠθέλησεν εἶναι δίλογους· μήτοιγε Ἐπισκόπους. Τοῖς δὲ Γαλάταις ἐπιπλήττων, ἀπεφώνατο καθ' ὅλου λέγων· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν λέγω·

ἀλλα

ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἢ Ἄγγελος, ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐπεὶ οὖν Ἀποστόλου ταῦτα λέγοντος, ἢ καὶ ὅτι τὸν μὲν Εὐσέβιον μεταβαλλομένης καὶ λέγοντας ἕτερα, ὧν ἃ τὰ ὑπογεγραφότα, ἀνάθεμα ποιεῖτωσαν, ἢ εἰ γινώσκουσιν, αὐτὸς καλῶς ὑπογράψαντας, μὴ γογγύζετωσαν κατὰ τῆς συνόδου. εἰ δὲ μήτε τοῦτο, μήτε ἐκεῖνο ποιοῦσι, δῆλοί εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι φερόμενοι, καὶ μὴ ταῖς ἰδίαις, ἀλλ' ἀλλοτρίαις ἐλκόμενοι γνώμαις· τοιοῦτοι δὲ ὄντες, οὐδὲ νῦν τοιαύτας προβαλλόμενοι προφάσεις, ἀξιόπιστοι εἰσιν· ἀλλὰ καὶ παυέσθωσαν αἰτιώμενοι, ἃ μὴ γινώσκουσι· τάχα δὲ οὐδὲ διακεῖσθαι εἰδότες, ἁπλῶς τὸ μὲν πονηρὸν, λέγουσι καλόν· τὸ δὲ καλὸν, πονηρόν· καὶ νομίζουσι, τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκύ· τὸ δὲ γλυκὺ, πικρόν· ἀμελῆ τὰ μὲν κεκριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα, κρατεῖν ἐθέλουσι· τὰ δὲ καλῶς ὁρισθέντα, βιάζονται διαβάλλειν· ἔδει οὖν μήτ' ἡμᾶς ἔτι τινὰ τούτων ἀπόλογον ποιεῖσθαι, καὶ πρὸς τὰς ματαίας αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνεσθαι· μήτ' ἐκείνους ἔτι φιλονεικεῖν, ἀλλὰ σωπᾶσθαι, ὅτε ὑπέγραψαν οἱ ἡγεμόνες τῆς αἱρέσεως αὐτῶν εἰδότας, ὡς ἢ μὴ μετὰ ταῦτα μεταβολὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ὑποπλόος ἐστὶ καὶ κακοήθης· τὸ δὲ ὑπογράψαι μὲν τὸ δυνηθῆναι καὶ τὸ βραχύτατον ἀπολογήσασθαι, τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· καὶ γὰρ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ἠχρειώθησαν· ὥστε τὸ μεταβάλλεσθαι, ἐκ τῆς ἀσέβειαν φιλονεικίας ἔλεγχός ἐστι· διὸ ἔδει μὲν, καθάπερ εἴρηται, καὶ τούτους ἡσυχίαν εἶναι· ἐπειδὴ δ' ὅμως πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσὶ, καὶ νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων δύνασθαι προσπίπτειν τῇ διαβολικῇ ταύτῃ ἀσεβείᾳ· εἰ καὶ φθάσας διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς, πρὸς σὲ γραφείσης, πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχρημένος· ὅμως φέρε καὶ νῦν τούτους, ὥσπερ ἐκείνους, καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν· δεήσεται γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν ἀκριβείας, ἀλλά τις δαιμονιώδης αὐτῶν ἡ αἵρεσις· Φασὶ γοῦν, ὥσπερ κάκεινοι ἐδόκει, καὶ τετολμήκασι λέγειν· οὐκ ἀεὶ πατὴρ, οὐκ ἀεὶ υἱὸς, οὐκ ἦν γὰρ ὁ υἱὸς, πρὶν γένηται· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε καὶ αὐτός·

A *imo sinos, vel Angelus, vobis e cœlo evangelizaverit, præter id, quod accepistis, anathema sit.* Cum igitur Apostolus ita dicat, aut isti Eusebium, cum suis sibi non constantem, alia diversaque ab iis, quæ suspicione approbavit, dicentem, pro anathemate habeant, aut si putent, eum recte subscripsisse, ne obmurmurent tanto Concilio. Quod si neque hoc, neque illud faciant, certum est, eos omni vento & fluctu circumferri, neque suis, sed alienis sententiis duci. Quapropter, qui tales sint in suis istis caussificationibus, indigni sunt, quibus fides habeatur. Desinant igitur ea culpare, quæ non B intelligunt, aut potius, quæ distingvere nequeunt. Nam prorsus, quod malum est, bonum, quodque bonum est, malum esse pronunciant, & quod amarum est, dulce, & quod dulce est, amarum esse dictitant. Certe quæ reprobata sunt, & pro malis damnata, obtinere volunt, quæ autem recte definita sunt, calumniari conantur. Oportuit igitur nos, neque ullam omnino defensionem istarum rerum instituere, aut ad vanas illorum cavillationes respondere, neque contra C illos contentiosius agere, sed approbare ea, quibus duces suæ hæreseos subscripserunt, cum non ignari sint, revocationem subscriptionis malitiosam suspectamque videri. Nam quod subscripserunt, cum illis liceret saltem breve aliquid pro defensione dicere, id revera, quam impia sit eorum hæresis, declarat, siquidem subscriptionem non subiissent, nec eam hæresin damnassent, nec antea damnaverunt, quam ubique rationis inopes præ pudore defecissent, adeo ut ex revocatione subscriptionis, nihil, nisi pervicaciam impietatis defendendæ, colligas. Quamobrem, ut dixi, oportebat illos quiescere, verum quandoquidem tam vehementer audaces sunt, & fortasse arbitrantur, se magis, quam illi, hanc diabolicam impietatem propugnare posse: age tametsi superiori Epistola, ad te scripta, cumulatiore eos refutatione aggressus sim, nunc tamen denuo istos, quemadmodum antea & illos, in singulis ipsorum verbis profligemus. Liquebit enim æque nunc, ut antea, eorum hæresin non sanam, sed dæmoniacam esse. Ajunt igitur isti, ut etiam illi placebat, magna cum temeritate: Non semper pater, non semper filius, quoniam non erat filius, priusquam existeret, quin ex non entibus & ipse quoque extitit,

quapropter DEUS non ſemper fuit Filio ſuo pater, ſed tum demum pater factus eſt, cum filius & eſſe incœpiſſet, & creatus eſſet: ab illo enim tempore Deus Pater nominatus eſt. Creatura ſiquidem & factura eſt Verbum, externum, diſſimileque Patri, quantum ad ipſius ſubſtantiam pertinet. Neque enim Verbum naturalis & verus Filius Patris, neque ſola & vera Sapientia Patris eſt, ſed res condita, & unum ex numero creaturarum, quique abuſive nuncupatur Verbum & Sapientia. Eadem enim ratione in Deo fuit, qua cætera omnia, ac proinde verus filius haberi non debet. Mihi autem ante omnia libet ex iſtis ſciſcitari, quidnam ſit filius, & cujus rei ſignificationem id nomen afferat, ut ſaltem vel ita ſuamet dicta intelligant. Nam ſacræ Scripturæ duplicem eo nomine ſignificationem innuunt: unam quidem, cujus mentionem Moſes in lege facit: *Si audieritis vocem Domini Dei veſtri, ut ſervetis præcepta ejus, quæcunque ego hodie mando vobis, ut faciatis, quod bonum eſt, & acceptum coram eo, filii eritis Domini Dei.* Quemadmodum & in Evangelio Joannes dixit: *Quotquot illum receperunt, dedit illis poteſtatem filios Dei fieri.* Altera ſignificatio eſt, qua Iſaac Abrahæ filius, & Jacob Iſaaci, ac deinceps Patriarchæ filii Jacobi appellantur. Ipſi autem, ad quam (quæſo) filii ſignificationem alludentes, talia de filio Dei garriunt? Decurrent (ſatis ſcio) ad eandem cum Euſebio impietatem. Nam eum filium eſſe volunt ſecundum priorem ſignificationem vocabuli, quales illi, qui ex melioratione profectuque morum adipiſcuntur hujus nominis gratiam, eaque accepta, poteſtatem obtinent, ut filii DEI efficiantur, id enim illi dixere. Quod ſi ita eſt, nihil diverſum a nobis habuerit Chriſtus, neque fuerit unigenitus, cum ita quoque nomen filii prærogativa virtutis obtineat. Nam tametſi (ut ajunt) eo quod præcognitum prædeſtinatumque fuerit, eum tamen evaſurum, anticipaverit ſtatim cum exortu ſuo nomen filii, ejusque gloriam occuparit, nihil tamen ab illis differet, qui poſt virtutis profectum eandem appellationem conſecuti ſunt, quoadusque cenſebitur eodem modo, quo illi hoc nomen accepiſſe. Siquidem & Adam anticipans gratiam, & ſtatim, ubi natus eſſet, in paradiſo collocatus, nihil quicquam differentiæ habuit ab Enoch, qui poſt tempora nativitatis ſuæ, cum Deo placuiſſet, in paradiſum translatus eſt: neque item quicquam diverſum ab Apoſtolo, qui poſt facta ſua raptus eſt in paradiſum:

διὸ καὶ οὐκ ἀεὶ πατὴρ γέγονεν ὁ Θεὸς τῷ υἱῷ· ἀλλ' ὅτε γέγονε, καὶ ἐκτίσθη ὁ υἱὸς, τότε καὶ ὁ Θεὸς ἐκλήθη πατὴρ αὐτοῦ· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ Λόγος· καὶ ξένος, καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός ἐστιν· ὅτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός· ὅτε ἡ μόνη, καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἷς τῶν ποιημάτων ὢν, καταχρηστικῶς λέγεται Λόγος καὶ σοφία· λέγω γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ Θεῷ γέγονε καὶ αὐτός· ὥσπερ καὶ τὰ πάντα. διὸ οὐδὲ ἀληθινός ἐστιν ὁ υἱός· ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ τούτους ἐρωτῆσαι βέλομαι· τί ἐστιν ὅλως υἱός; καὶ τίνος ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν, ἵν' ἅτως αὐτοὶ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν καὶ ἅτως νοῆσαι δυνηθῶσιν· ἡ μὲν γὰρ θεία γραφὴ, διπλοῦν τινὰ ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει· μίαν μέν, περὶ ἣν Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησίν· ἐὰν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον· ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, υἱοί ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. καθὼς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Ἰωάννης· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἑτέραν δὲ διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστιν υἱός, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ· αὐτοὶ δὲ καὶ ποίαν ἄρα τούτων εἶναι νομίσαντες τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν· τοιαῦτά περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν· εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν ἔρχονται διὰ τοῦτο ὅπερ συνδρομοῦσι τοῖς περὶ Εὐσέβιον· εἰ μὲν γὰρ καὶ τὴν πρώτην· εἰσὶ καὶ οἱ ἐπὶ βελτιώσεως τρόπων ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν· καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν, ἵνα υἱοὶ Θεοῦ γένωνται· τότε γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι, οὐδὲν διαφέρειν ἡμῶν δόξειεν, οὐδὲ μονογενὴς αὖ εἴη, ἐξελεγχθεὶς καὶ αὐτὸς ἐσχηκὼς τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν· κἂν γὰρ, ὡς φασι προγνωσθεὶς ἑαυτοῦ, προλαμβάνῃ καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι δέχηται, τό, τε ὄνομα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ' οὐδὲν διοίσει τῶν μὴ τὰς προρρήσεις λαμβανόντων τὸ ὄνομα· ἕως ἂν ἅτως αὐτὸς υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται· καὶ γὰρ Ἀδὰμ προλαμβάνων τὴν χάριν· καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲν διήνεγκεν ἅτε τοῦ Ἐνὼχ, ὃς μὴ χρόνου τῆς γενέσεως διαρρήσας, μετέβη, ὅτε τοῦ Ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ μετὰ τὰς προρρήσεις ἁρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον

ἀλλ' ἀδελτός ποτε λῃστὴς· ὃς διὰ τὴν ὁμολογίαν, ἐπαγγελίαν ἔλαβεν αὐθυς εἰς τὸν παράδεισον ἔσεσθαι. ἀλλ' ἐντεῦθεν διωκόμενοι, λέξουσιν ἴσως, ὃ πολλάκις λεγόμενες ἠλεγχήθησαν· ὅτως νομίζομεν τὸν υἱὸν πλέον ἔχειν παρὰ τὰ ἄλλα, καὶ διὰ τοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόνῳ μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε· τὰ δὲ ἄλλα πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη. τίς ἄρα ταύτην ὑμῖν τὴν μωρὰν καὶ καινὴν ὑπόνοιαν ὑπέβαλεν, ἵνα εἴπητε· τὸν μὲν υἱὸν μόνον μόνῳ ὁ πατὴρ αὐτουργῆσαι· τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν, ὡς δι' ὑπουργοῦ· εἰ μὲν γὰρ ἠρκέσθη μόνον αὐτουργῆσαι τὸν υἱὸν ὁ Θεός· τὰ δ' ἄλλα οὐκέτι διὰ τὸ κάμνειν, ἀσεβὲς τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι, μάλιστα τοὺς ἀκούοντας Ησαΐου λέγοντος, Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπάσει, οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· ἐγὼ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινῶσι δίδωσιν ἰσχύν· καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοὺς κάμνοντας ἀναπαύει· εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὸ μὴ τὸν υἱὸν αὐτουργῆσαι, ἢ ἕτερα μὲν ἀσεβές. οὐκ ἔστι γὰρ τύφος ἐν τῷ Θεῷ· ὡς γε μὴ τοῦ Ιακὼβ εἰς Αἴγυπτον κατέρχεται· καὶ διὰ μὲν τὸν Αβραὰμ διορθοῦται τὸν Αβιμέλεχ, χάριν τῆς Σάρρας· τῷ δὲ Μωσῆ ἀνθρώπῳ ὄντι, στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ, καὶ εἰς μὲν τὸ Σινᾶ ὄρος κατέρχεται· τῷ δὲ λαῷ συμπολέμει κρυφαίᾳ χάριτι τὸν Αμαλήκ. ψεύδεσθε δὲ ὅμως καὶ τοῦτο λέγοντες. αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς· αὐτός τέ ἐστιν, ὁ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὰ πάντα, τά τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα, ποιήσας. καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τινὰ κτίσιν· ὥστε εἰπεῖν, τοῦτο μὲν τοῦ πατρὸς, τοῦτο δὲ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ἑνός ἐστι Θεοῦ· ὡς χρείᾳ χρωμένου τῷ ἰδίῳ λόγῳ, καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα. καὶ τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα· ὁ δὲ Παῦλος τοῦτο μαθὼν, ἐδίδαξεν· εἷς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς Κύριος Ιησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· αὐτὸς γοῦν ἀεὶ καὶ νῦν λέγει, τῷ μὲν ἡλίῳ, καὶ ἀνατέλλει, ταῖς δὲ νεφέλαις ἐπιτέλλει, καὶ βρέχει πολλὴν μερίδα· ἐφ' ἣν δὲ βρέχει, ξηραίνεται· καὶ τὴν μὲν γῆν κελεύει τοὺς καρποὺς ἀποδιδόναι· τὸν δὲ Ιερεμίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει· εἰ δὲ ταῦτα νῦν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτὸς, τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου ποιήσας· μέρη γὰρ τῶν ὅλων ἐστὶ ταῦτα.

A imone ab eo quidem, qui latro fuerat, cui ob confessionem promissum est, ipsum statim in Paradiso futurum. Sed hic convicti & refutati fortassis dicent, quod jam sæpe per summam impudentiam dixerunt, se ad istum modum putare, filium prærogativam præ aliis habere, unigenitumque appellari, eo quod unus ille a solo DEO conditus sit: cætera vero omnia a DEO per ipsum creata sint. Quis (quæso) vestris animis novam istam & stultam cogitationem subjecit, ut affirmetis, Patrem suamet opera filium solum duntaxat condidisse, cætera autem omnia per filium, tanB quam per adjutorem, fuisse facta? Si enim ad solum filium suamet opera condendum sufficit pater, non item ad cætera, quod defessus esset: Impium est, talia de DEO cogitare, maxime si audiant Esaiam, ita loquentem: *Deus æternus, Deus, qui construxit summa terrarum, non esuriet, nec delassabitur, neque est investigabilis prudentia ejus*, quin potius ipse esurientibus robur largitur, & per Verbum suum fatigatos refocillat. Quod si, postquam filium condidit, cætera, ut indigna, quæ sua opera creentur, contemnit, etiam illa veC stra opinio impietate non caret. Non enim est factus in DEO, qui cum Jacob in Ægyptum descendit, & propter Abraamum castigat Abimelech, idque in gratiam Saræ: cum Mose vero, quamvis homine, ore ad os loquitur, & in montem Sinai descendit, & populo latenter sua gratia contra Amalecum auxilium præstat. Ergo & illi mentiuntur, qui dicunt: *Ipse nos fecit, & non ipsi nos*. Ipse est, qui per Verbum suum omnia, & magna & parva, fecit, neque hac parte res creatæ distinguendæ sunt, ut dicas, D has esse creaturas Patris, illas Filii: cum omnia sint unius Dei, Verbo suo quasi manu propria utentis, & in eo omnia facientis. Et hoc ita esse ipse Deus declaravit, dicens: *Manus mea fecit hæc omnia*, Esa. 66. & Paulus hoc ipsum, quod didicerat, edocuit, cum inquit: *Unus Deus, ex quo* Rom. 11. *omnia. Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. Ipse certe ut semper, ita & nunc quoque imperat soli, & exoritur: nubibus præcipit, & aliquam partem terrarum irrigant; ubi non irrigant, ibi fit exsiccatio: & terram jubet fructus proferre: & Hieremiam in utero format. Quod si ista ipse met facit, non est ambiguum, eum ne a principio quidem dedignatum fuisse omnia per Verbum suum constituere, nam & istæ quoque partes sunt universitatis.

Sin autem ideo Filius Dei ſolus a ſolo Deo creatus eſt, qvia cætera indomitam vim manus Dei in fingendo perferre nequiverant, ut ea filio, qvaſi ſuccenturiato ſubminiſtroqve crearentur: id enim Aſterius Sacrificator idolorum ſcripſit, & Arius transſcriptum ſuis tradidit: qvam ſententiolam deinde cæteri qvaſi calamum confractum uſurpant, non agnoſcentes ſtulti, qvam ea ſit frivola, & nullius momenti: Si enim impoſſibile erat, ut res creandæ manum Dei ingeniti perferrent, filiusqve ejus pro opinione veſtra creatura eſt: qvomodo ille tandem ſolus potuit vim divinæ manus, dum ipſe crearetur, perferre? Jam ſi ut creaturæ exiſterent, opus fuit mediatore, & creatura qvoqve eſt filius, ſecundum ſententiam veſtram, oportuit etiam, ante ipſum filium mediatorem aliqvem interceſſiſſe, ut filius in rerum naturam venire poſſet. Huic rurſum mediatori, utpote creaturæ, alius mediator adhibendus fuit, ut & ipſe qvoqve procrearetur: qvod ſi huic etiam mediatorem adhibeas, neceſſum erit, ut etiam illi mediatorem excogites, adeo ut mediatorum ſeries in infinitum abeat. Atqve ita dum ſemper reqviritur mediator, non poterit rerum natura in eſſentiam produci, eo qvod nulla creaturarum, ut vos dicitis, indomitam ingeniti Dei manum perferre qveat. Sed hic intelligentes, qvam hoc abſurdum ſit, illud novum initium ſermonis deſumitis, filium licet creaturam, idoneum tamen fuiſſe, qvi ab ingenito crearetur. Verum hoc ſi concedas, neceſſario ſeqvitur, omnes creaturas ab ipſomet ingenito condi potuiſſe, cum & ipſe Filius pro veſtra opinione æqve res creata ſit, ac cæteræ creaturæ, ac proinde vana ac fruſtratoria eſt Verbi generatio, ſecundum impiam & ſtolidam veſtram ſententiam, cum Deus ſufficiat per ſe ad omnia creanda, omnesqve creaturæ indomitam omnipotentis Dei manum perferre valeant. Verum qvia ſatis conſtat, qvantopere animo menteqve capti ſint, age videamus, num id ipſorum impium commentum longe, qvam reliqva, abſurdius videri debeat. Adam ſolus a ſolo Deo per Verbum ejus factus eſt, non tamen ideo plus eum habere, qvam cæteros homines, aut diſtare a poſteris eo nomine dixeris, qvod ille qvidem a ſolo Deo conditus ſit, & configuratus, nos autem ex ipſo progeniti, & ſucceſſione generis propagati ſimus, qvamdiu verum erit, ipſum qvoqve Adamum e terra formatum eſſe, &, cum non eſſet, poſtmodum extitiſſe.

Εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδυνάτο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀχράτου χειρὸς τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς δι' ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τοῦτο γὰρ Ασέριος ὁ θύσας ἔγραψεν· ὁ δὲ Αρειος μεταγράψας δέδωκε τοῖς ἰδίοις· καὶ λοιπὸν ὡς καλάμῳ τεθραυμένῳ χρῶνται τῷ ῥηματίῳ τούτῳ, ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ ἄφρονες· εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν, τὰ γενητὰ βαστάξαι τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ· ἔστι δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ υἱὸς εἰς τὴν γενητήν, πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι χωρὶς μόνου τοῦ Θεοῦ; καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ χρήσηται, μεσίτου γέγονε χρεία· γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱός, ἔδει καὶ τοῦ αὐτοῦ μέσον τινὰ εἶναι, ἵνα κτισθῇ· τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν, καὶ αὐτοῦ κτίσματος τυγχάνοντος, ἄραρεν ὅτι κἀκεῖνος ἐδέετο μεσίτου ἑτέρου πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν· κἂν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσει τὸν ἐκείνου μεσίτην· ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν· ἕστω δὲ ἀεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου, οὐδὲ ἡ κτίσις συσταθήσεται διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ὡς λέγετε, μηδένα τῶν γενητῶν βαστάξαι τὴν ἀχράντου χεῖρα τοῦ ἀγεννήτου· εἰ δὲ τὸ ἄτοπον τοῦτο σωρεύοντες, ἄρχεσθε λέγειν, ὅτι ὁ υἱὸς, κτισμάτων, ἱκανὸς γέγονεν, ὥστε ὑπὸ τοῦ ἀγεννήτου γενέσθαι, ἐξ ὑλικῆς καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα, δυνατὰ ἦν ὑπὸ τοῦ ἀγεννήτου αὐτουργηθῆναι· κτίσμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κἀκεῖνος, ὥσπερ ἂν καὶ ταῦτα πάντα ἐστί· καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ λόγου ἡ γέννησις καὶ τῷ ἀσεβῆ καὶ μωρὰν ὑμῶν ὑπάρχουσαν· αὐτάρκως ὄντος τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα αὐτουργεῖν· πάντως τε τῶν γενητῶν δυναμένων τὴν ἀχράντου χεῖρα βαστάξαι τοῦ Θεοῦ· αὐόητοι δὴ ὅσοι αὐτῶν τῇ τοιαύτῃ φρενοβλαβείᾳ, ἴδωμεν, εἰ μὴ κατὰ τὸ λεγόμενον τούτων ἀσεβῶν τὸ σόφισμα πλέον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον διάφανείη· Αδὰμ μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ πάλιν τὸν Αδὰμ πλέον τι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἔχειν· ἢ διαφέρειν τῶν μετ' αὐτὸν ἄν τις φήσειεν, εἰ μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ πεποίηται καὶ πέπλασται· ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ Αδὰμ γεννώμεθα, καὶ κατὰ διαδοχὴν ἐκ γῆς σωιζόμεθα· ἕως μόνον καὶ αὐτὸς ἐκ γῆς ἐπλάσθη· καὶ μὴ ὢν πρότερον, ὕστερον γέγονεν

εἰ δὲ καὶ πλέον τις τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη, διὰ τὸ καταξιωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τιμῇ, καὶ μὴ τῇ φύσει τὸ πλέον εἰς αὐτὸν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω. ἐκ γῆς γὰρ γέγονεν, ὥσπερ καὶ πάντες· καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν Ἀδὰμ, καὶ αὕτη καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον πάλιν πλάττει καὶ διασώιζησι· καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸς τῷ μὲν Ἱερεμίᾳ, ὡς προεῖπόν, φησιν· πρὸ δέ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε. πρὸς δὲ τὴν πάντων ἔλεγξιν· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου φησίν· ὅτως λέγει Κύριος ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσων σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ Κύριος, ὁ σωτηλῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν. ὁ δὲ Δαβὶδ τοῦτο γινώσκων, ἔψαλλεν· αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με; καὶ ἔπλασάν με· καὶ ὁ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέγων· ὅτως λέγει Κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ· τοῦτο σημαίνει· ὁμοίαν τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, κἂν προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ σωιζόμεθα καὶ πλαζόμεθα πάντες· εἰ τοίνυν ὅτως, ὦ Ἀρειανοὶ, καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ φρονεῖτε, ὅτι ὅτως καὶ αὐτὸς ὑπέστη, καὶ γέγονεν, οὐδὲ καθ' ἡμᾶς τῶν ἄλλων καὶ τῇ φύσει διοίσει, ἕως καὶ αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ γέγονε· καὶ ἐξ οὐκ ὄντος καὶ ἀπροσωνυμίας ἐπὶ τὴν ὀνόματος ἦλθεν· εἷς γὰρ ἐστι καὶ αὐτὸς ἀφ' ὧν λέγετε, πρὸ ὧν ἐν ψαλμοῖς τὸ πνεῦμά φησιν· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· τίς τοίνυν ἐστὶν, ᾧ ὁ Θεὸς ἐνετείλατο, ἵνα καὶ ὅτος κτισθῇ· εἶναι γὰρ δεῖ λόγον, ᾧ ἐντέλλεται ὁ Θεὸς, καὶ ἐν ᾧ τὰ ποιήματα κτίζεται· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε δεῖξαι ἕτερον, παρ' οὗ λεγείσης, λόγον, εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἔννοιαν ἐπινοήσητε· καὶ γὰρ φήσουσιν εὑρεθῆναι, λέγοντων καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἠκούσαμεν διὰ τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχειν τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν· καὶ λέγεσθαι μονογενῆ τοῦτον νομίζουσι· ἐπειδὴ μόνῳ αὐτῷ μετέχει πατὴρ· τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ υἱοῦ μετέχει· κεχρήκασι μὲν οὖν ἤδη μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα, ὡς τὰ χρώματα· δεχθήσονται ὅμως καὶ ὅτως οἱ ἐκ τῆς γῆς κενολογοῦντες· καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις· εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ Θεοῦ υἱός· ἡμεῖς δὲ τοῦ υἱοῦ υἱοὶ καλώμεθα, φανερὸν ἐκ τούτων τὸ πλάσμα

A Quod si aliquam prærogativam protoplasto dare libeat, eo quod dignus habitus sit, qui manu Dei fingeretur; esto: sed ita, ut scias eam prærogativam excellentiorem honorem, non differentiam naturæ afferre: Ex terra enim factus est, quemadmodum cæteri, manusque illa, quæ tum Adamum formavit, eadem nunc quoque omnes ejus posteros formatat, ac constituit. Et hoc ita esse ex verbis Dei ad Hieremiam liqueat. *Antequam te formarem in utero, noveram te.* De cæteris vero omnibus ita sermocinatus

B est: *Mea manus fecit hæc omnia.* Idemque *Esa. 66.* rursus per Esaiam ita dicit: *Dominus hæc* *Esa. 44.* *dicit, qui liberavit te, & formavit te in utero, Ego Dominus consummans omnia, solus ego extendi cœlum, & stabilivi terram,* idque David agnoscens, ita cecinit: *Manus tuæ fecerunt me, & formaverunt me.* Et in Esaia loquens, ita inquit: *Sic dicit Dominus, qui formavit me ex utero servum sibi:* quibus verbis idem significatum vides. Quapropter nihil a nobis natura differt, nec obstat, quod tempore prior est, quamdiu certum indubitatumque habetur, nos omnes eadem manu Dei conditos & creatos esse. Si igitur, Ariani, eodem modo de Filio sentiC tis, quod eadem ratione creatus sit, & cœperit subsistere, nihil certe ei, quod quidem ad naturam attinet, eximium a cæteris rebus tribuetis, cum & ipse quoque aliquando non fuerit, & jam sit, atque ex virtute filii nomen, donumque ejus appellationis obtinuerit. Quandoquidem unus eorum haberi debet, pro vestra sententia, de quibus in Psalmis Spiritus loquitur: *Ipse dixit, & facta sunt; ipse man-* *Psalm. 33.* *davit, & creata sunt.* Quis igitur ille est, cui Deus mandavit, ut Filius crearetur, cum oporteat, ut sit Verbum, cui Deus mandet, &D in quo opera omnia condantur? Atqui aliud Verbum non poteritis ostendere, præter illud, quod abnegatis, nisi novum iterum sophisma excogitetis: quin jam (inquiunt) excogitatum habemus, id videlicet, quod olim aliquando Eusebianos dicentes audivi, ideo Christum prærogativas præ aliis habere, Deique Filium, & unigenitum appellari, eo quod ipse solus sit particeps Patris: cætera vero de ipso Filio participent. Mirè igitur sese fatigant, sua versipellitate, dum verba sua non aliter, quam colores mutant, sed proficiunt nihil, declarabitur enim, eos etiam ita veluti e terra inaniter blaterare, & in suis sententiolis quasi in cœno volutari. Nam si nos eodem modo filii ejus appellaremur, quo ipse, Filius Dei, consentaneum quiddam illorum figmenta possiderent.

Quod si contra, & nos quoque ejusdem Dei, cujus ille, filii appellamur, certum est, nos quoque ejusdem Patris consortes esse, cum ita loquatur: *Filios genui, & exaltavi.* Nam si ejus participes non essemus, nunquam gignendi vocabulo usus fuisset: quod si ille nos genuit, nemo alius, sed ipse Pater noster habendus est, neque differentiam addit, quod ille plus adeptus sit, & prius sit genitus: nos autem minus, & serius simus in lucem editi, quamdiu ejusdem Dei participes censebimur, & ejusdem Patris filii nuncupabimur. Plus enim & minus naturæ diversitatem non inferunt. Hoc etenim singulis suæ virtutis actiones conciliant, & hic quidem quinque civitatibus, ille decem præficitur: *alii sedent super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel,* alii audiunt, *Venite benedicti Patris mei, &, Euge serve bone, & fidelis.* Cum igitur illi tam male sentiãt, non mirum est, eos talem Filium imaginari, ut ejus Patrem existiment semper fuisse, ipsum autem non semper, sed ex non entibus in essentiam emersisse, & conditum esse, nec prius fuisse, quam conderetur. Verum qui talis est, alius & diversus est a vero Filio Dei. Cum igitur talia loqui fas non sit, ea enim potius Sadducæorum & Samosatensis opinio est, restat, ut vocabulum filii in alium intellectum interpretemur, & quemadmodum Isaac Abrahæ filius, intelligitur, ita quoque Christum Filium Dei intelligamus. Quod enim naturaliter ex aliquo nascitur, neque aliunde adoptatur, id pro filio agnoscit natura, & eam vim significationis id vocabulum præ se fert. Quid igitur? humanone more generatio Filii intelligenda est: certe id Eusebiani præ insciti, secundum dogmata Arianorum libenter receperint? sed dicendum est, neutiquam Deum, ut hominem, esse, cum homo non sit, ut Deus. Homo enim ex materia, eaque patibili creatus est. Deus contra, immateriatq; incorporeq; existit. Nam tametsi eædem dictiones de Deo & hominibus in sacris Scripturis habeantur, hominum tamen perspicacium est, ut Paulus præcepit, lectioni attẽdere, ut rem cum judicio discernãt, & pro natura rerum, quæ ibi scribuntur, vocabula accipiant, sine intellectus confusione, ne quæ Dei sunt, humano more fieri intelligigas, neve in rebus humanis tanquam de divinis cogites. Id enim est, vinum aqua miscere, & alienum ignem altari illatum igni divino adjungere, siquidem & Deus & homines condere dicuntur, & Deq; & homines esse perhibentur, eo quod hoc ipsum a Deo

Matth. 16. Matth. 25.

εἰ δὲ τὸ Θεοῦ κὴ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα, ὃ ἐστὶν ἀὐτοῦ ἐστιν υἱός· δηλονότι κὴ ἡμεῖς τ̃ πατρὸς μετέχομεν τ̃ λέγοντος· υἱὸς ἐγέννησα, κὴ ὕψωσα. εἰ μὴ γὰρ μετείχομεν ἀὐτ̃, οὐκ ἔλεγεν, ἐγέννησα· εἰ δ' ἀὐτὸς ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερος, ἀλλ' ἀὐτὸς ἡμῶν ἐστὶ πατὴρ· κὴ τ̃ διαφορᾶς, πάλιν εἰ πλέον ἐκεῖνος ἔσχε, κὴ πρεσβύτερον γέγονεν· ἡμεῖς δ' εἰ ἔλαττον κὴ ὕστερον γεγόναμεν, ἕως τ̃ αὐτ̃ πάντες μετέχομεν· κὴ τ̃ αὐτ̃ πατρὸς υἱοὶ λεγόμεθα· τὸ γὰρ πλέον κὴ ἔλαττον, τ̃ τὴν φύσιν ἄλλην δείκνυσιν. ἑκάστῳ γὰρ τ̃ ἀρετῆς ἡ πρόξις τ̃το προσέθηκε· κὴ ὁμῶν, ὑπὲρ δέκα πόλεων· ὁ δὲ ὑπὲρ πέντε καθίσατας· κὴ οἱ μὲν καθέζονται ὑπὲρ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τ̃ Ἰσραήλ· οἱ δέ, ἀκούσατε δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τ̃ πατρός μου, κὴ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ κὴ πιστέ· τοιαῦτα μὲν ὂν ἐκεῖνοι φρονοῦντες, εἰκότως φαντάζονται, τοιοῦτ' ἐξ ἀεὶ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν πατέρα· μηδ' ἐκεῖνον τοιοῦτον υἱὸν ἀεὶ εἶναι· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα γεγενῆσθαι, κὴ μὴ εἶναι, πρὶν γεννηθῇ· ἄλλος γάρ ἐστιν ὡσπερεὶ παρὰ τὸν ἀληθινὸν τ̃ Θεοῦ υἱόν· ἐπεὶ δὴ ταῦτα λέγειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔστιν ἀναγές· μᾶλλον γὰρ Σαδδουκαίων κὴ τ̃ Σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα, λείπει ἄρα κὴ τὴν ἑτέραν διάνοιαν· καθ' ἣν Ἰσαὰκ τ̃ Ἀβραὰμ ἐστιν υἱός, λέγειν εἶναι κὴ τὸν τ̃ Θεοῦ υἱόν· τὸ γὰρ ἐκ τινος φύσει γεννώμενον, κὴ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον, ὁμοῦ οἶδεν ἡ φύσις· ὅπερ τ̃ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαινόμενον. ἆρ' οὖν ἀνθρωποπαθὴς ἡ τ̃ υἱοῦ γέννησις; τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκείνους κὴ αὐτοὶ θελήσουσιν ἀνθρωπείαν μὴ γινώσκοντες, ἀδαμῶς. ἀ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς· ἐπεὶ μὴ κὴ οἱ ἄνθρωποι, ὡς ὁ Θεός· οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης κὴ ταύτης ἄδης παθητικῆς ἐκτίσθησαν. ὁ δὲ Θεὸς αὔλως κὴ ἀσώματος. εἰ δὲ αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπὶ Θεοῦ κὴ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται γραφαῖς, ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορθωτικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Παῦλος προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, ὡς ἂν οὕτω διακρίνῃ· κὴ κατ' ἕκαστα σημαινομένων φύσιν. τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν, κὴ μὴ συγχέειν τὴν διάνοιαν, ὥστε τὰ τ̃ Θεοῦ μὴ ἀνθρωπίνως νοεῖν, μηδὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς περὶ Θεοῦ ποτε λογίζεσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι, τ̃ οἶνον ὕδατι μίξαι· κὴ πῦρ ἀλλότριον ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τῷ θείῳ πυρί· κὴ γὰρ κὴ ὁ Θεὸς κτίζει· καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἔστι κτίζειν εἰρηται· κὴ ὁ μὲν Θεὸς, ὢν ἐστι· λέγονται δὲ κὴ οἱ ἄνθρωποι εἶναι, ὡσπερεὶ Θεοῦ κὴ τ̃το

λαβόντες ἔχθν. ἆρ' ἔνι, ὅτως ὁ Θεὸς κτίζῃ, ὡς ἄνθρωποι; ἢ ὅτως ὤν ἐστιν, ὡς ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο· ἄλλως γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰς λέξεις λαμβάνομεν, καὶ ἑτέρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτας διανοούμεθα. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, ἐνδεὴς ὑπάρχων· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται, ὀργάνοις χρώμενοι· καὶ τῷ ἐπιθυμεῖν τὸ ποιεῖν λαβόντες πρῶτα δημιουργήσουσι Θεοῦ διὰ τὸ ἰδίᾳ λόγῳ· πάλιν τε οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀδυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς εἶναι, ἐν τόπῳ τυγχάνοντες εἰσὶ περιεχόμενοι· ἡ συνεστῶσι ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ· ὁ δὲ Θεὸς ὢν ἐστι καθ' ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα. ἡ ὑπ' ἄλλου περιεχόμενος· καὶ ἐν πᾶσι μέν ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν· ἔξω δὲ τῶν πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· ὥσπερ οὖν ἄλλον τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὄντες τρόπον ὁ Θεὸς κτίζει· καὶ ὅτως εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι, ὥσπερ ἐστὶν ὁ Θεός· ὅτως ἄλλως ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων γένεσις, καὶ ἄλλως ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός· τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων τὰ γεννήματα, μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσίν· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ τῶν σωμάτων ἡ φύσις οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν, ἀλλὰ ῥευστὴ, καὶ ἐκ μερῶν ἔχουσα τὴν συνίστασιν· ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες, καὶ πάλιν ἐπιρρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· διὰ δὲ αἰτίαν καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων τέκνων γίνονται πατέρες οἱ ἄνθρωποι· ὁ δὲ Θεὸς ἀμερὴς ὤν, ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς τοῦ ἰδίου πατήρ· ὅτε γὰρ ἀπορροὴ σῶμά τι ἐστιν, ὅτ' ἐπιρροή τις εἰς αὐτὸν γίνεται, ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἁπλοῦς ὢν τὴν φύσιν, ἑνὸς μόνου τοῦ ἰδίου πατήρ ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μονογενής ἐστι, καὶ μόνος ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός ἐστι, μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν ὁ πατὴρ λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· λόγῳ δὲ ἐστιν οὗτος ὁ πατρὸς, ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ πατρὸς νοεῖν δυνατόν· λόγῳ γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ πάθῃ καὶ μέρη γεννᾶται· μή πῃ γε ὁ τοῦ Θεοῦ διὸ καὶ καθέζεται μὲν αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὡς λόγος· ἔνθα γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ τούτου λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δ' ἐσήκομεν κεινόμενοι παρ' αὐτῷ, ὡς ποιήματα· καὶ προσκυνοῦμεν μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ προσκυνητοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν Κύριον καὶ Θεὸν ὁμολογοῦντες, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα, καὶ ἄλλως παρ' ἐκεῖνον. τούτων δὲ

A mutuo accipiant, Quid igitur? itane Deus condit, ut homo? aut eodem modo esse dicitur? Absit: aliter enim de Deo vocabula accipimus, aliter de hominibus eadem illa interpretamur. Deus enim creat, cum evocat ea, quæ non sunt, in essentiam, sine ullius rei aut ope aut opera: homines autem primum optant, ut sit, quod tractare statuunt, deinde rem, ubi adepti sunt, & sibi subjectam habent, tum demum exercent, operamque suam & artem in ea explicant, scientiamque agendi ab eo Architecto mutuantur, qui omnia per Verbum suum sive Rationem condidit. Rursus homines, cum nequeant per se esse, certis locis continentur, & in DEI Verbo consistunt. Deus autem per se existit, omniaque in se continet, & a nullo continetur. Et in omnibus est secundum suam bonitatem & potestatem, idemque extra omnia est secundum suam propriam naturam. Quemadmodum igitur non eadem ratione homines, qua Deus, neque Deus, qua homines creat, neque eadem ratione, qua Deus, sunt homines, ita quoque aliter se habet hominum, aliter filii generatio ex patre: hominum enim progenies partes sunt quodammodo gignentium, cum iis corporum fluxa sit, & ex particulis coalescat. Effluunt enim homines, cum gignunt, & vicissim, cum aluntur, cibi potusque in eos influunt, ac proinde decursu temporis multorum liberorum parentes efficiuntur: Deus contra, cum partes non habeat, sine ulla partium divisione & impatibiliter Filii sui Pater existit. Non enim effluxio est a re incorporea, aut in eam ulla influxio, ut hominibus contingit, sed quia simplex est, unius duntaxat Filii Pater est. Ideo enim Filius unigenitus est, & solus duntaxat in sinu Patris, eumque solum ex se genitum esse Pater declarat, cum inquit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Idem ille Ratio & Verbum Patris sui est, in quo eandem illam impatibilitatem & impartibilitatem, quæ in patre est, intelligere debemus: sua enim hominibus ratio nec per passionem, nec per divisionem nascitur, tantum abest, ut Dei Rationem ita natam esse arbitreris. Ideoque & ipse sedet ad dextram Patris, ut Verbum illius, ut ratio. Ubi enim est Pater, ibi & ejus Ratio, nos autem coram eo judicium subituri stamus, & res creatæ & infinitis modis inferiores: ille adoratur, eo quod adorandi patris sit Filius: nos contra adoramus eum Deum, & Dominum confitemur, ut creaturæ, & ab illo diversissimi,

Matth. 3. & 17. Luc. 3.

Rebus igitur ad istum modum comparatis, consideret mihi aliquis ex eo grege eosque confundat, quæratque ex iis, an quod ex Deo, ut propria ipsius soboles, nascitur, fas sit nominare ex non entibus existere, an rationi hoc consentaneum sit? an omnino in cogitationem alicujus venire debeat, an ex DEO esse, pro re accidentaria Deo imputari par sit, ut tandem pro sua audacia affirmet, non semper fuisse DEI Filium? Cæterum in hoc rursus vim humani intellectus superat & transcendit Filii generatio, quod, cum nos nostrorum liberorum temporis decursu parentes efficiamur, eo quod antea nulli, postmodum in rerum natura esse inceperimus: DEUS vero contra, cum nunquam non fuerit, ab æterno sui filii Pater existit. Natalium porro fides, maxime in ea similitudine, quæ parentibus cum liberis est, constituitur. Verum quia *nemo Filium novit, nisi Pater: neque Patrem quisquam, nisi filius, & cui filius voluerit revelare:* ideo sancti viri, quibus id revelatum est a Filio, exemplum & similitudinem ex rebus visibilibus nobis reliquerunt, his verbis: *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus.* Præterea: *quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, simile quid deprehendas, ubi Verbum expostulat cum Israelitis: *Dereliquistis fontem Sapientiæ:* fontem eum nimirum, qui de se ipso dicit: *Me dereliquerunt, fontem aquæ vivæ.* Est quidem ista comparatio tenuis, & admodum obscura ad id, quod quæritur, sed tamen istiusmodi, ut ex ea amplius quiddam, & quod supra humanam naturam sit, intelligas, & unde colligas, nequaquam parem esse cum nostra nativitate Filii Dei generationem. Quis enim vel cogitare poterit, non fuisse aliquando splendorem, ut ausit dicere, non semper fuisse Filium, nec antea fuisse, quam nasceretur: aut quis splendorem a sole segregabit? aut fontem affirmabit destitutum esse vitæ perennitate, ut ausit œstro furiose percitus obgannire, Dominum, qui de se sermonem facit: *Ego sum vita*, ex non entibus extitisse? aut alienum a Patris substantia esse, nec retrahatur a sua opinione, cum audit Filium loquentem: *Qui vidit me, vidit & Patrem meum.* Cum igitur Sancti nos ita sentire vellent, hæc genera comparationum ediderunt: estque absurdum, & magnopere impium, cum istas similitudines habeat sacra Scriptura: nos ex aliis mutuari velle cogitationes, intellectusque de Domino nostro, quæ neque

Matth. 11.

Hebr. 1, 4.

Psalm. 36.

Bar. 3.

Jer. 2.

Joan. 1.

Ibidem.

ἄντως ὄντων, σκοπείτω λοιπὸν ὁ βεβούλημένος αὐτῶν, καὶ γλωσσάτω τις αὐτὰς ἀντιπέπων· εἰ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ λόγον ἔχει; καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὑπερβέβηκεν αὐτόν· ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀεὶ ὁ υἱός· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξῆλθε καὶ ὑπεραναβέβηκεν ἡ ἐκ υἱοῦ γέννησις· ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον, ὕστερον γεγόναμεν· ὁ δὲ Θεὸς ἀεὶ ὢν, ἀεὶ ἐκ υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ τῶν μὲν ἡ γένεσις, ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὸ πίστιν· ἐπειδὴ οὖν οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν, εἰμὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰμὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· διὰτοῦτο οἱ ἅγιοι, οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ υἱὸς, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ὑμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων, λέγοντες· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ ὁ λόγος, φησίν· ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· αὕτη δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἡ λέγουσα· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος. καὶ μικρὸν μέν ἐστι τὸ σφάλμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ προτεθέν· δυνατὸν δ' ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον τοῦ ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν· καὶ μὴ νομίζειν, ἴσην τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν ἐκ τοῦ γέννησιν· πῶς γὰρ δυνατὸν καὶ λογίσασθαι, μὴ εἶναί ποτε τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ, μὴ εἶναι ἀεὶ τὸν υἱόν; ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, πρὶν γεννηθῇ; ἢ τίς ἐκνοῦς διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα; ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαί ποτε τῆς ζωῆς ἔρημον· ἵνα καὶ μανεὶς εἴπῃ, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός· ὁ λέγων, ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωή; ἢ ἀλλότριον τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὁ λέγων· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα; ἔτω γὰρ ἡμᾶς οἱ ἅγιοι βεβούληνται νοεῖν, τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασι· καὶ ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβὲς, τοιαύτας ἐχούσης τὴν γραφὴς τὰς εἰκόνας, ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ Κυρίου διανοεῖσθαι, τῶν μήτε γεγραμμένων· μήτε τινὰ διάνοιαν εἰς δυσέβειαν ἐχόντων· ἀκουέτω λοιπὸν λεγέτωσαν· πόθεν ἄρα καὶ ἔτοιμαβούλως τοιαῦτα περὶ τοῦ Σωτῆρος νοεῖν ἤρξαντο; ἀναγνωμεν, φήσουσιν, ἐν ταῖς παροιμίαις· Κύριος ἔκτισέ με

Prov. 8.

scriptæ sunt, neque citra offensam pietatis in mentem hominis admitti possunt: quapropter desinant mihi talia dicere. Verum unde ista, (quæso,) didicere, ut talia de Salvatore cogitare cœperint? fortasse respondebunt: Nos legimus, inquiunt, in Proverbiis: *Dominus creavit me*

ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ οἱ Εὐσέβιον τοῦτο λέγειν ἐδόκουν. καὶ σὺ δὲ γεγράφων ἐδήλωσας· ὅτι διὰ πολλῶν μὲν ἀποδείξεων ἀναπεπόμφοι, καὶ ἔτι κατεγινώσκοιτο· τοῦτο δὲ ὅμως αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες ἐν τοῖς κτισμάτων τὸν υἱὸν εἶναι ἔλεγον· καὶ τοῖς γνωτοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ καὶ λίαν ὀρθήν· ἂν εἰ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐβλασφήμησαν. τὰ γὰρ προφερόμενα εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμβαλέτωσαν· καὶ ὄψονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν διαφοράν. τίς γὰρ ὑγιαινούσης διάνοιαν ἔχων ὀρθὴν, ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ ποιούμενα, ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντος; ὁ δὲ υἱὸς, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη λόγος, οὐκ ἔξωθεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος πατρός ἐστι· καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν, γεννᾷ δὲ υἱόν· καὶ οὐκ ἂν τις ἀναιρέσειεν ἔτι. τὴν μὲν οἰκίαν καὶ τὸν ναὸν γεννᾶσθαι φασὶ τοῦ κατασκευάζοντος· τὸν δὲ υἱὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι φασὶ τοῦ πατρός. οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν, εἰκόνα τοῦ κτίζοντος, τὸν δὲ υἱὸν, ἀνόμοιον τοῦ γεννῶντος· ἀλλὰ μᾶλλον μὲν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσει· τὴν δὲ οἰκίαν, τέχνης εἶναι δημιούργημα· εἰ μή τις ἄρα τὴν διάνοιαν νοσοίη καὶ τὰς φρένας παρεξεσηκὼς τυγχάνοι· ἀμέλει πάντων μᾶλλον ἡ θεία γραφὴ γινώσκουσα τὴν ἑκάστου φύσιν, τοῖς μὲν τῶν κτιζομένων διὰ Μωσέως φησίν· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τοῦ δὲ υἱοῦ οὐχ ἕτερον· ἀλλ' αὐτὸν τὸν πατέρα σημαίνει λέγουσα· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· καὶ πάλιν, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αὐτός τε περὶ ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ἐν παροιμίαις λέγει· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· καὶ τοῖς μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων ὁ Ἰωάννης φησί· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· περὶ δὲ τοῦ Κυρίου διαγγελίζόμενος λέγει· ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο· εἰ οὖν υἱὸς, οὐκ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, οὐχ υἱός· πολὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά· καὶ οὐκ ἂν εἴη αὐτὸς υἱὸς καὶ κτίσμα· ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔξωθεν τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται· ἆρ' οὖν; μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; ἔστω γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν, ὡς ἀγέλη κωνώπων. οὐχί γε, οὐ μάτην γέγραπται· ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως·

A *initium viarum suarum, ad opera sua:* nam & Eusebiani, cum tuis tale mihi quiddam fabulari videbantur, & tu in literis tuis significasti, illos, cum jam magnis multisque documentis prostrati essent, dictum Salomonis ultro citroque pro se jactitasse, quasi Filius a Salomone creatura nominetur, & in censum creaturarum referatur. Neque id mirum, cum illud proverbium non bene intelligant, quod quidem pium & rectum sensum habet, quem si ipsi percepissent, nunquam Dominum gloriæ blasphemassent. Conferant igitur ea, quæ prius recitata fuere, B cum hoc proverbio, & videbunt, quantum in illis sit differentiæ. Quis enim rectæ sanæque mentis, hic non videt, omnia quæ creantur, & conficiuntur, aliunde quam ex natura creatoris, autorisque existere: Filium contra, ut superius demonstratum est, non aliunde, quam ex patre generante, originem trahere? Siquidem & homo domum ædificare, filium autem gignere dicitur: nemo igitur inverso ordine sententiarum istarum dixerit, domum & navem ab architecto gigni, Filium autem a genitore ædificari, & confici: aut vicissim domum esse imaginem ædificatoris, Fi- C lium vero dissidere a Patris imagine & specie: quin contra, Filium imaginem Patris, domum vero artis esse opificium confitebitur, nisi quis animo laboret, & commotæ mentis sit. Certe sacra Scriptura, peritissima cujusque naturæ, de rebus conditis, sub Mosis persona ita loquitur: *In principio creavit Deus* Genes. 1. *cælum & terram:* de Filio vero non alium quempiam, sed Patrem ipsum loquentem inducit: *Ex utero ante luciferum genui te.* Et rursum: *Filius meus es tu, ego hodie* Psalm. 2. *genui te.* Ipse autem Dominus de se in D Proverbiis loquitur: *Ante omnes colles gignit me.* De rebus autem creatis factisque ita Joannes loquitur: *Omnia per eum facta sunt*, de Christo autem evangelizans dicit: *Unigenitus Filius, qui est in* Joan. 1. *sinu Patris, ille nobis enarravit.* Igitur si Christus est Filius, creatura certe nunquam fuerit, quod si creatura sit, Filius non fuerit. Multum enim est inter ista discrimen, neque potest idem & Filius esse, & creatura, ne simul & ex DEO, & ex alio illius substantia comparata esse intelligatur: quid ergo? in vanum ne hoc proverbium scriptum est? tale quid enim illi veluti culicum examen libenter obmurmurant. Non (inquam) hoc frustra, sed perquam necessario scriptum est:

vox enim illa creari de Christo dicitur, sed de homine jam facto, cum id proprium sit hominis. Et rem ita se habere animadvertet, quisquis non perfunctorie Scripturam perlegerit, observatis temporibus, personis, usuque Scripturarum, & quæ ita legerit, cum judicio examinet. Tempora igitur hujus dicti locum suum, opportunitatemque habuisse cognoscet, cum Dominus, qui semper est, in consummatione seculorum hominem seipsum fecisset, & cum esset Filius DEI, Filius hominis fieri non recusasset. Usum autem, utilitatemque ex eo deprehendet, quod tum, cum nostram mortem demoliri vellet, corpus sibi sumserit ex Maria Virgine, ut illud pro omnibus in victimam offerens, in universum nos omnes liberaret, qui metu mortis per omnem vitam servituti obnoxii detinebamur. Persona quidem, quæ loquitur, Salvatoris est, sed tum demum hæc eum loqui intelligendum est, cum corpus assumsisset: *Dominus creavit me in initio viarum suarum ad opera sua.* Ut enim Filio DEI probe convenit perpetuo esse, & in sinu Patris esse, ita quoque homini facto probe conveniebat ea vox: *Dominus creavit me.* Tunc enim de eo hoc congruenter dicitur, utpote, qui tunc quoque & esuriebat, & sitiebat, & percunctabatur, ubi Lazarus situs esset, & passus est, & resurrexit. Quemadmodum ergo, dum audimus, eum Dominum, & Deum, & Lumen verum esse, intelligimus eum ex patre esse: Ita quoque æquum est, dum audimus de eo hanc vocem: *creavit me,* & quod servus factus sit, & passus sit, ea ipsa non imputari divinitati, cum id ei minime conveniat, sed carni admetiri, quam propter nos gestavit. Hæc enim propria sunt carnis, eaque ipsa caro non alterius cujuspiam est, sed Verbi Dei. Quod si istius etiam rei usum condiscere cupias, id quoque reperire licebit. *Verbum enim caro factum* ideo *est*, ut carnem offerret pro omnibus. Atque ita uti nos Spiritus ipsius participatu divinitatis consortes redderemur, qui alioqui hoc ipsum nunquam adepti fuissemus, nisi creatitium nostrum istud corpus ille ipse sibi induisset. Inde enim factum est, ut non simpliciter homines, sed homines Dei, & homines in Christo cœperimus appellari. Sed quemadmodum nos Spiritum Dei accipientes, non deperdimus propriam nostram substantiam: ita quoque Dominus propter nos homo factus: & corpus gestans, nihilominus manebat Deus: non enim diminuebatur, inclusus hisce corporis ambagibus, sed potius illud deificabat, & immortale reddebat. Et hæc quidem

Prov. 8.

Joan. 1.

καὶ γὰρ κτίζεσθαι λέγεται· ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τοῦτο τυγχάνει. δὲ διάνοιαν ἑαυτῷ εὑρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις ἐντυγχάνων, ὁ μὴ παέργως ἡγεμὼν τῷ ἀναγνώσιν· ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τὴν χρείαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν· καὶ ἔτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ διανοούμενος. τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦ ῥητοῦ εὑρήσει καὶ γνώσεται, ὅτι ἀεὶ ὢν ὁ Κύριος, ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· τὴν δὲ χρείαν νοήσειεν, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας· ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ πατρὶ ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦμεν δουλείας· τὸ δὲ πρόσωπον, τοῦ Σωτῆρός ἐστι. Τότε δὲ λέγεται, ὅτε λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. ὡς γὰρ υἱῷ Θεοῦ ὄντι, ἁρμόζει καλῶς τὸ ἀϊδίως εἶναι, καὶ ἐν κόλποις εἶναι τοῦ πατρός· ἕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ, πρέπουσα φωνὴ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με. τότε γὰρ λέγεται πρὸς αὐτόν, καὶ ἐπείνασε, καὶ ἐδίψησε· καὶ ἐπυνθάνετο, ποῦ Λάζαρος κεῖται· καὶ πέπονθε, καὶ ἀνέστη· καὶ ὥσπερ ἀκούοντες, αὐτὸν Κύριον, καὶ Θεὸν, καὶ φῶς ἀληθινὸν, νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ πατρός· ἕτως δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας, τὸ ἔκτισε, καὶ τὸ δοῦλος, καὶ τὸ πέπονθε, μὴ τῇ θεότητι λογίζεσθαι· ἀνοίκειον γὰρ· ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ οὐχ ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐστίν· εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοις μαθεῖν, ἐρεῖ καὶ τοῦτο· ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων, καὶ ἡμεῖς ἐν τούτῳ πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῶμεν· ἄλλως οὐκ ἂν τοῦτο τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα· ἕτως γὰρ καὶ ἄνθρωποι θεοῦ λοιπὸν, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠξιώμεθα. ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, οὐκ ἀπολλύομεν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν οὐσίαν· ἕτως ὁ Κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ σῶμα φορέσας, οὐδὲν ἧττον ἦν Θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος· ἀλλὰ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τοῦτο, ἐξ ἀθανάτου ἀπετέλει. ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα εἰ-

λιτεῦσαι τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. καὶ γὰρ, ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ ἐλέγχθησαν ἀσεβοῦντες. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν, καὶ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι· καιρὸς γάρ ἐστιν, ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις, ἐρωτᾶσθαι παρ' ἡμῶν. Τάχα καὶ ἄντως ἐντραπέντες, ἀναβλέψωσιν, ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες. τὸν γὰρ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὡς προεῖπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρός· ὁ μὲν γὰρ Ἀπόστολος φησι· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ Σοφία· ὁ δὲ Ἰωάννης εἰρηκὼς, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπήγαγε δὲ θύτως· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν, ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· ὡς τοῦ λόγου ὄντος μονογενοῦς υἱοῦ· ἔν τε τούτῳ τῷ Λόγῳ, καὶ τῇ Σοφίᾳ γεγενῆσθαι τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα, τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ ταύτης τῆς Σοφίας πηγὴν εἶναι τὸν Θεὸν ἐν τῷ Βαρὺχ μεμαθήκαμεν· αἰτιασαμένου δὲ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς Σοφίας· εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦσι τὰ γεγραμμένα, αὐτόθεν ἀλλότριοι καὶ τοῦ ὀνόματος ὄντες, ἀκρίτως δύνανται καὶ τοῦτο πρώτων ἄθεοι καὶ χριομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί· εἰ δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα, τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν, ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν· ὅτι ἄλογος, καὶ οὐκ ἦν ὁ Θεός ποτε· καὶ μανέντες εἰπάτωσαν· οὐκ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν ὁ Χριστός· πάλιν τε ἀποφωάσθωσαν, τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν Σοφίαν, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῆς κεκτῆσθαι ταύτην· ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ Υἱός· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν· ἀλλά τινα λάκκον ὥσπερ ἔξωθεν ὕδωρ λαβόντα, κεχρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς. ὅσης μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστὸν, οὐδένα τῶν καὶν βραχεῖαν αἴσθησιν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἡγοῦμαι· ἐπειδὴ δὲ τοὐναντίον λέγουσιν ὀνόματα μόνον εἶναι τὸν Υἱὸν λόγον καὶ Σοφίαν, ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους. εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ, ἄλλου ἂν αὐτοῦ εἴη ταῦτα· καὶ εἰ μὲν βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, ἐχόντων ἐν τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι· εἰ δὲ ἑ-

A abunde sufficiunt, ut Arianorum hæresis ista propalam omnibus innoteſcat. Ex rationibus enim, quas mihi Dominus ſuppeditavit, impietas eorum ſatis liquet. Age ergo, & nos proponamus quæſtiones, & reſponſum ab iis poſtulemus: opportunum ſiquidem eſt, cum ipſi in propriis perplexi hæreant, ut nos ab illis ſciſcitemur, quid ſcis? an ſi ita confuſi pudefactique videant, quo malorum reciderint, Filium ergo DEI didicimus ex ſacris Scripturis, quemadmodum prædictum eſt, eſſe Rationem ſive Verbum, & Sapientiam Patris, cum Apoſtolus dicat: *Chriſtus* 1. Cor. 1. *Dei Virtus, & Dei Sapientia.* Joannes quo- B que cum dixiſſet: *Verbum caro factum eſt,* Joan. 1. ſtatim ſubintulit: *Et vidimus gloriam ejus,* Ibidem. *ſicuti gloriam unigeniti ex Patre, plenum gratia & veritate:* ut intelligas, hoc Verbum eſſe unigenitum Filium Dei, & in Verbo & in hac Sapientia conditum eſſe cœlum, & terram, & omnia, quæ in eis ſunt: & hujus Sapientiæ fontem eſſe Deum in Prophetа Baruch didicimus, increpantem Iſraelem, quod dereliquiſſet fontem Sapientiæ. Quod ſi hæc, quæ ſcripta ſunt, abnegant & repudiant, quid aliud faciunt, C quam quod hoc ipſo ſe alienos a nomine Chriſtianiſmi oſtendunt, dignosque, qui jure peculiari vocabulo impii Chriſtique perduelles, quod nomen ſibi ipſis impoſuerunt, vocitentur? Sin autem confiteantur numinis afflatu voces ſacræ ſcripturæ pronunciatas, audeant propalam dicere, quod jam diu clam & occultim muſſitant, irrationalem & inſipientem aliquando fuiſſe Deum, pergantque deinde, ut ſunt inſani, & dicant: Erat, quando non erat: Et antequam naſceretur, Chriſtus non fuit. Rurſusque pro dogmate definiant: Fontem non ex ſe genuiſſe Sapientiam, ſed quaſi quæ ciſterna eſſet, D aliunde eam accepiſſe, ut & eo quoque impudentiæ erumpant, ut dicant, ex non entibus extitiſſe Filium. Id enim DEUM nequaquam fontem eſſe declaraverit, ſed ciſternam, aliunde aquas accipientem, & titulo tenus tantummodo fontem, non ex natura appellari. Quanta igitur illud impietate ſcateat, neminem, cui vel pauxillum mentis ſit, dubitare exiſtimo. Sed tamen, quia Rationem & Sapientiam, non niſi mera nomina Filii Dei eſſe obgrunniunt, neceſſum eſt, ut ab iis ad iſtum modum quæras: Si iſta duntaxat nomina ſunt Filii, igitur ille diverſus fuerit a ſignificatu horum vocabulorum. Quapropter ſi major eſt, quam iſta nomina,

nefaria res eſt, cum, qui major ſit, minoribus vocabulis deſignari; Sin autem in-

ferior est istis nominibus, prorsus non abest in verbis culpa, cum excellentiori nomenclatura, quam par est, appelletur. Quod si progressu profectuque virtutis impleverit mensuram nominis sui, in eo ipso non minor, quam in superioribus impietas. Nam illum, qui in patre est, & in quo vicissim pater est, & qui se dicit: *Ego & pater unum sumus.* Et: *Qui vidit me, vidit & patrem meum*, illum inquam dicere aliqua re extranea majorem fieri, profectusque capere, omnem insaniam furoremque transcendit. Cæterum hinc quoque dejecti, & quemadmodum Eusebius, inopes consilii, perplexique id solum prætendunt, quod & Arius in suis cantiunculis, & Convivalium libro per speciem subdubitandi fabulatur. Multa (inquiens) verba profert Deus. Quodnam igitur ex istis verbis Filium, & Verbum unigenitum Patris esse recipiemus? stulti & quidvis potius, quam Christiani: non longe enim absunt, dum talia de DEO fabulantur, ut DEUM hominem esse suspicentur, utpote quem ita inducunt loquentem, quasi qui priora verba posterioribus mutet, & quasi unum ex DEO Verbum non sufficiat, quod universam mundi ex voluntate Patris creationem, curamque & providentiam sustineat. Si enim DEUS multa verba loquitur, hoc ipsum in judicio est, in omnibus ejus verbis esse quandam imbecillitatem: ac proinde singula quæque ab eo repudiari, & aliud semper novum requiri. Contra autem, si uno verbo utatur, ut revera utitur, id & ejus potentiam, & Verbi ex eo nati perfectitudinem declarat, ut contra sententium impietatem coarguit. Utinam isti vel de suis dictis veritatem colligant & agnoscant. Nam si concesserint, Deum non nisi semel Verbum proferre, fieri non potest, quin agnoscant, eum ita loquentem Verbi sui Patrem esse. Jam mihi videant, quæso, quod dum nolunt concedere, unum esse Dei Verbum, multorum verborum Patrem DEUM esse mentiantur. At illi porro, quin sit DEI Verbum, non inficiantur, sed id pro filio Dei non agnoscunt. Atqui ea ipsa est veritatis ignoratio, & sacrarum literarum imperitia. Si enim omnino Deus Pater Verbi est, cur non, quod gignitur, Filius haberi debeat? Porro Filius Dei quisnam fuerit nisi Verbum ejus? Non enim multa verba sunt, ne unumquodque eorum insufficiens habeatur, sed unum Verbum, ut illud solum perfectum esse intelligatur. Et quandoquidem unus est Deus, necessarium est quoque, unam esse Dei imaginem, quæ ipsius est Filius:

Joan. 10
Joan. 14.

A λάθων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντες ἔχ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον προσηγορίας· τὸ δὲ πάλιν, προκοπὴν αὖτε σημαίνει, καὶ ἐ μεῖόν ἐστι τῶν προτέρων καὶ τότε τὸ ἀσέβημα· τὸν γὰρ, ἐν τῷ πατρὶ ὄντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατὴρ ἐστὶ· τὸν λέγοντα· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· ὃν καὶ, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ὀνομάζειν ὑπό τινων ἔξωθεν βελτιῶσθαι, πάσαν ὑπερβάλλει μανίαν· ἀλλὰ τούτων ἐκπίπτοντες, καὶ κεῖ τὰς περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ πολλῆς συνεχόμενοι τῆς ἀπορίας, σκῆνον λοιπὸν ἔχουσιν ὑποπρόμνον, ὃν καὶ ἐναύσματίοις Ἀρείῳ, καὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν Θαλίᾳ, ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ πολλὰς λαλεῖν λόγους ὁ Θεός. ποῖον αὐτῶν ἆρα λέγομεν ἡμεῖς υἱὸν, καὶ λόγον μονογενῆ τοῦ πατρός; ἀνόητοι, καὶ πρώτα μᾶλλον, ἢ Χριστιανοί· πρῶτον μὲν γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ Θεοῦ, μικρὸν δεῖν ἄνθρωπον τὸν Θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, ὅτῳ λαλοῦντα καὶ προσαμείβοντα τοὺς πρότερος τοῖς δευτέροις λόγοις· ὥσπερ οὐκ ἐπιστάντος ἑνὸς τοῦ ἐν τῷ Θεοῦ Λόγῳ, πάσαν τὴν ἐν τῷ βουλήματι τοῦ πατρὸς δημιουργίαν, καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν περιφέρειν. Τὸ μὲν γὰρ πολλὰς αὐτὸν λαλεῖν λόγους, ἀσθενείας τῶν πρώτων ἐστὶν, ἑκάστου λειπομένου τῆς τοῦ ἑτέρου χρείας· τὸ δὲ ἑνὶ κεχρῆσθαι λόγῳ τὸν Θεὸν, ὡς καὶ ἔστιν ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ λόγου τὴν τελειότητα· καὶ τῶν ἔτω φρονούντων, τὴν ἀσεβῆ συνίησιν· εἰ δὲ καὶ ἔτοι καὶ ἐξ ὧν λέγουσιν, ἐθελήσουσιν ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν· εἰ γὰρ ἅπαξ διδόασι τὸν Θεὸν προφέρειν λόγους, ἴσασιν ὅλως αὐτὸν πατέρα· τοῦτο δὲ γινώσκοντες, σκοπείτωσαν, ὅπι μὴ θέλοντες ἕνα διδόναι τοῦ Θεοῦ Λόγον, πολλῶν αὐτὸν ἔναι πατέρα φαντάζονται· καὶ τὸ μὲν ὅλως εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγον, οὐ θέλουσιν λέγειν· τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τοῦ Θεοῦ υἱὸν, οὐχ ὁμολογοῦσιν· ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἀγνωσία, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀπειρία· εἰ γὰρ ὅλως ὁ Θεὸς πατὴρ ἐστὶ λόγου, διατί μὴ καὶ ὁ γνησίως τοῦ υἱός ἐστιν; υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ Θεοῦ, τίς ἂν εἴη, ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ; καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ λόγοι, ἵνα μὴ ἕκαστος ἐνδεὴς ᾖ, ἀλλ' εἷς ὁ λόγος, ἵνα τέλειος μόνος αὐτὸς· καὶ ὅτι ἑνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν ἔδει, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι· ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός· καὶ

B

C

D

καὶ γὰρ ὁ τῦ Θεῦ υἱὸς, ἐξ αὐτῶν τῶν λογίων ἔστι μαθεῖν, αὐτός ἐστι ὁ τῦ Θεῦ Λόγος, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ εἰκὼν, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ἡ δύναμις· ἓν γάρ ἐστι τὸ τῦ Θεῦ γέννημα. καὶ ταῦτα τῆς ἐκ τῦ πατρὸς γεννήσεως εἰσι γνωρίσματα· ἄν τε γὰρ τὸν υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτῦ φύσει δεδήλωκας· ἄν τε τὸν λόγον ἐνθυμηθῇς, τὸ ἐξ αὐτῦ πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτῦ λογίζῃ· καὶ τὴν σοφίαν δὲ λέγων, οὐδὲν ἧττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῦ, καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν υἱὸν σημαίνεις· τί γὰρ ἂν εἴη ὅμοιον τῷ Θεῷ, ἢ τὸ ἐξ αὐτῦ γέννημα; ἀμέλει ὅπερ διὰ τῦ λόγυ γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται· καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χειρὶ πεποίηται, καὶ διὰ τῦ υἱῦ γέγονε· καὶ τούτων οὐκ ἔξωθεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτὸς διὰ Ησαΐυ τῦ προφήτυ λέγει· ἡ χείρ μυ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μυ ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. καὶ πάλιν, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μυ σκεπάσω σε· ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν. ὁ δὲ Δαβὶδ τῦτο μαθὼν· καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτὴν οὖσαν τὴν σοφίαν, ἔψαλλε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς συ· ὡς καὶ Σολομὼν παρὰ Θεῦ λαβὼν ἔλεγε· ὁ Θεὸς ἐν τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· Ιωάννης τε γινώσκων, τὴν χεῖρα καὶ τὴν σοφίαν εἶναι τὸν λόγον, εὐηγγελίζετο· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτῦ ἐγένετο οὐδέν· ὁ δὲ Απόστολος βλέπων τὴν χεῖρα, τὴν σοφίαν, τὸν λόγον αὐτὸν ὄντα τὸν υἱόν, φησὶ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις· ἐπ' ἐσχάτυ τῶν ἡμερῶν τούτων. ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων· δι' ὃν καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν, εἷς Κύριος Ιησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτῦ· εἰδὼς ὃ πάλιν τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, τὸν υἱόν, αὐτὸν ὄντα τὴν εἰκόνα τῦ πατρός, φησὶν ἐν τῇ πρὸς Κολασσεῖς Επιστολῇ· εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τῦ κλήρυ τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξυσίας τῦ σκότυς, καὶ μετέστησεν εἰς βασιλείαν τῦ υἱῦ τῆς ἀγάπης αὐτῦ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν

A Siquidem Filius Dei, ut ex ipsis Scripturis patet, ipse est DEI Verbum, & sapientia, & imago, & manus, & virtus: unica enim est Dei progenies. Atque istæ appellationes, indicia, argumentaque sunt ejus ex Patre generationis. Sive enim filium dixeris, eo ipso naturaliter eum ex patre declaraveris: sive eum Verbum DEI esse cogites, rursus eum ex illo esse, & ab eo indivisum cogitaveris: ita quoque, dum eum Sapientiam dicis, æque ac tantundem eum non aliunde esse, sed ex Patre & in Patre, animo intellexeris. Jam si eum potentiam DEI, aut manum appelles, iterum proprietatem substantiæ B ejus significaveris: quod si eum imaginem nomines, filium hoc ipso eum esse indicaveris. Quid enim simile Deo, nisi sua ipsius progenies? Certe quæ per Verbum facta sunt, ea quoque per sapientiam fundata sunt: & quæ in sapientia fundata sunt: ea omnia manu Dei, & per Filium creata sunt. Atque ejus rei fidem non aliunde, quam ex sacris literis condiscimus. Deus enim ipse per Esaiam Prophetam ita loquitur: *Manus mea fundavit terram, & dextra mea firmavit cœlum.* Esa. 45. Rursumque: *Et sub umbra manus* C *meæ tegam te, in qua ego constitui cœlum, & fundavi terram.* David quoque ejus rei non ignarus, cum sciret ipsam manum esse sapientiam, ita cantavit: *Omnia in sapientia fecisti: impleta est terra creatione tua.* Quemadmodum quoque & Salomon id a Deo acceptum, locutus est: *Deus in sapientia fundavit terram.* Prov. 3. Joannes item, cum cognosceret, manum & sapientiam esse Verbum, ad istum modum Evangelice prædicavit: *In principio erat* Joan. 1. *Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc in principio apud Deum erat, omnia per ipsum facta, & sine eo factum est nihil.* Apostolus item con- D spiciens manum, sapientiam, & Verbum esse ipsum Filium Dei, *Multifarie*, inquit, Hebr. 1. *multisque modis olim Deus, cum locutus esset Patribus nostris in Prophetis: inque fine dierum istorum locutus est nobis in filio, quem statuit hæredem omnium, per quem fecit & secula.* Et rursum: *Unus Dominus* Ibidem. *Jesus Christus, per quem omnia, & nos per eum.* Idem certum habens, Verbum, Sapientiam, & filium esse imaginem ipsam Patris: ita dicit in epistola ad Colossenses, Coloss. 1. *Gratias agentes Deo & Patri, qui idoneos fecit in partem sortis sanctorum in luce, qui extraxit nos ex potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redemtionem,*

& remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in eo condita sunt omnia, tam ea, quæ in cœlis sunt, quam ea, quæ in terris sunt, sive sint Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive potestates, omnia per eum, & in eo sunt condita, & ipse est ante omnia, & omnia in eo consistunt. Ut enim per Verbum, ita in illo per imaginem ipsius condita sunt omnia. Ad istum modum, si quis de Domino cogitet, non impinget in lapidem offensionis, sed potius ad splendorem procedet, pergetque in luce veritatis. Hic enim omnino est sensus veritatis, etiam si rumpantur isti vitilitigatores, neque DEUM reverentes, neque convicti argumentis pudescentes. Eusebiani igitur ita explorati pertentatique a multis & semetipsos condemnantes, quemadmodum jam dixi, Catholicorum sententiis subscripserunt, & mutatis suis opinionibus amplexi quietem recesserunt. Cæterum, quia isti in suis impietatibus ferociunt, & circa veritatem vertigine cæcutiunt, nihilque aliud studio habent, quam ut Synodum lædant, dicant mihi, quæso, ex quibusnam Scripturis addidicere, aut ex quonam sanctorum audierunt voculas istas, quas sibi congesserunt: Ex non entibus, & Non erat priusquam gigneretur, &, Erat aliquando, quando non erat, & (illud convertibile) & (præexistere) & (voluntate) quibus ludis adversus Dominum cavillantur, cum beatus Paulus in Epistola ad Hebræos dicat: *Per fidem intelligimus DEI Verbo perfecta esse sæcula, ut ex non apparentibus visibilia exorirentur*, sed tamen nihil est Verbo commune cum seculis, ipsum enim est, quod ante secula præexistit, per quod & ipsa secula condita sunt. In Pastore quoque scriptum habetur: nam & inde etiam, quanquam is liber ex canone non sit, allegationes faciunt: *Ante omnia crede, quod unus sit Deus, qui omnia creavit & absolvit, & qui fecit ex non ente, ut essent omnia*, sed id rursus nihil ad filium spectat: loquitur enim liber de omnibus per filium creatis, a quibus ipse alius ac diversus est: non enim licet creatorem cum rebus ab ipso creatis connumerare, nisi scilicet architectum eundem cum ædificiis ab ipso architectatis per delirium dicas. Cur igitur ipsi vocabula in Scripturis non usurpata, ad impietatem excogitantes, illos accusant, qui verba, non scripta, ad pietatem producunt? Impie enim agere, quocunque modo id agas,

Heb. 11.

ἄφεσιν τ ἁμαρτιῶν· ὃς ἐστιν εἰκὼν τ Θεοῦ τ ἀοράτου. πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τ γῆς· τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες· εἴτε ἀρχαὶ· εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν· ὡς γὰρ διὰ τ λόγου, ὅτως εἰκόνος αὐτοῦ ὄντος, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· ὅτως δέ τις πρὸς τὸν Κύριον διανοήμηται, οὐ προσκόψει τῷ λίθῳ τ προσκόμματος. ἀλλὰ μᾶλλον πορεύσεται πρὸς τ λάμψιν κατέναντι τ φωτὸς τ ἀληθείας· τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τ ἀληθείας τὸ φρόνημα, κἂν διαῤῥαγῶσιν ὅτοι φιλονεικοῦντες· μήτε τὸν Θεὸν σεβόμενοι, μήτε τοὺς ἐκ τ ἀποδείξεων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι· οἱ μὲν οὖν πρὸς τ εὐσέβιον ὅτως ἐξεταζόμενοι τότε διὰ πολλῶν· καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν, καὶ μεταγνόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπειδὴ δὲ ὅτοι νεανιεύομενοι ταῖς ἀσεβείαις καὶ σκοτοδινιῶντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐδὲν ἕτερον ἢ κατηγορεῖν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκ ποίων αὐτοὶ γραφῶν μαθόντες, ἢ παρά τινων τῶν ἁγίων ἀκούσαντες, συμπεφορήκασιν ἑαυτοῖς ῥήματα. τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται· καὶ τὸ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τὰ περιπόν· καὶ τὸ προὐπάρχειν· καὶ τὸ, θελήματι· ἐν οἷς καὶ τοῦ Κυρίου παίζοντες μυθολογοῦσιν· ὁ μὲν γὰρ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησίν· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ ἐκ μὴ φαινομένων, τὸ βλεπόμενον γεγονέναι· ἀλλ' οὐδὲν κοινὸν τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας· αὐτὸς γάρ ἐστιν προϋπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καίτοι μὴ ὂν ἐκ τοῦ κανόνος, φέρεται· πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας, καὶ καταρτίσας· καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν οὐδὲν πρὸς τὸν υἱόν ἐστι· πρὸς γὰρ τὰ πάντων λεγόμενα τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα· ὢν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός· οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς δημιουργουμένους τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις συναριθμεῖν· εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἄν τις φαίη λέγοι· διατί τοίνυν ἀγράφους αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσέβειαν ἐφευρόντες, αἰτιῶνται τοὺς ἀγράφοις λέξεσιν εὐσεβοῦντας; τὸ μὲν γὰρ ἀσεβεῖν, παντελῶς κεκώλυται

κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς σοφίσμασι, προσβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβεῖν, ὅσιον πρὸς πάσιν ὁμολογηται· κἂν ξενιζόσαις λέξεσί τις χρήσηται· ἕως μόνον ὁ λέγων εὐσεβὲς ἔχοι τὸ φρόνημα· καὶ δι' αὐτῶν, ὃ νενόηκεν, εὐσεβῶς βέλοι σημαίνειν. τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χρισομάχων χαμαίζηλα ῥηματια, προαπέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε καὶ νῦν, πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστά· τὰ δὲ πρὸς τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὁρισθέντα κατ' αὐτῶν, ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὑρήσει πάντως ἐν αὐτοῖς τὴν τῆς ἀληθείας νῦν προεχόμενον· ἀνμάλισα καὶ τὴν πρόφασιν τῶν τοιούτων λέξεων ἔχουσαν τὸ εὔλογον, φιλομαθῶς ἐρωτήσας ἀκούσῃ· ἔστι γὰρ αὕτη. τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράψαι, ὅτι τε υἱός ἐστιν, οὐκ ἐξ ὄντων ὄντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὁ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία· ἀλλ' ἀκτίσμα, ὡς δὲ ποίημα· ἴδιον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα· οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἑλκόμενοι, ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς· ὃ τοῦ Θεοῦ Λόγον· μηδέν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμᾶς αὐτόν· διὰ τὸ γεγράφθαι· εἷς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ πάλιν· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οἱ πατέρες θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λυκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὃ γράψαι, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν υἱόν, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον, τοῦ τε υἱοῦ καὶ τῶν γενητῶν νομίζεσθαι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα, κτίσμα, τὸν δὲ λόγον μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεσθαι· κἂν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα λέγεται, ἀλλ' ἄλλως, ἢ ὡς ἐστιν ὁ υἱός, εἴρηται. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῇ καὶ ἐκ ταυτομάτου· μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν· κατὰ τοὺς λέγοντας ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶν· ἢ ὡς τινες τῶν αἱρετικῶν, ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν. ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι, ὑπό τινων Ἀγγέλων λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν· ἀλλ' ὅτι τοῦ Θεοῦ ὄντος, τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου ὄντα. πρότερον εἰς τὸ εἶναι γέγονε. διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ λόγος, ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστὶν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ τοῦ πατρός· τῆς δὲ τοιαύτης διανοίας γνώρισμα τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός.

A prohibitum est, etiam si versicoloribus verbis & persuasibilibus sophismatis cultum ornatumque addas; pie autem agere fas & sanctum apud omnes habetur: etiam si quis peregrinis ad id vocibus utatur, modo pium sensum contineant, & per eas id, quod animo concepit, pie indicare studeat. Verba igitur Christo rebellium Arianorum, terrestria inquam ista & humum sapientia, ut antea, ita etiam nunc, omnem præ se impietatem ferunt. Quæ autem a Synodo sunt scripta & statuta contra eos, si quis diligenter excutiat, inveniet in iis absolutissime B sensum veritatis contineri: & causam utendi istiusmodi vocabulis recta ratione niti, si diligenter audiantur. Causa autem hujusmodi fuit. Cum Synodus in hoc esset, ut Arianorum impia vocabula tolleret, & voces adhibere vellet, quæ sine controversia sacrarum literarum essent, nimirum eum filium esse, & nequaquam ex non entibus esse, sed ex Deo: eumque & Verbum esse, & Sapientiam, & nequaquam creaturam aut facturam, sed germen proprium sui patris: Eusebiani pro inveterata sua & prava opinione volebant illud, ex Deo esse, commune esse, & ad homines quoque pertinere, neque quicquam C Christum eo nomine a nobis differre, eo quod scriptum esset: *Unus Deus, ex quo omnia.* Et rursum: *Vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia: omnia vero ex Deo.* Ibi Patres, animadversa illorum fraude & impietatis vafritie, coacti sunt clarioribus verbis exponere, quid sit ex Deo esse, & scribere, Filium ex substantia Dei esse, ne ex Deo esse, & commune, & æque ad filium & creaturas pertinere existimaretur: cætera igitur omnia creaturas dixere, excepto Verbo, quod solum ex Patre genitum esse crediderunt, & cætera quoque ex Deo esse, verum non eadem ratione, qua Filius. Creaturæ enim ideo ex Deo D esse prædicantur, ne temere & sponte extitisse videantur, aut fortuitam habuisse generationem, secundum illos, qui ex atomorum & similarium partium connexu, rerum procreationem constituunt: aut ne creaturarum autor alius, quam Deus, secundum quosdam hæreticos putaretur, aut Angeli secundum alios creatores rerum existimarentur, sed ut Deus omnia per Verbum, cum prius non essent, ad essentiam produxisse intelligeretur: Verbum autem, cum creatura non sit, vere ex Deo solum & est, & esse prædicandum est. Istius rei intellectus iis vocibus concipitur, quibus dicitur, eum ex substantia Patris esse:

Heb. 1. *Apoc.* 21.

id enim nulli creaturarum datum. Certe cum Paulus omnia dixisset ex Deo esse, statim subintulit: *Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia:* ut omnibus ostenderet, filium esse alium a cæteris rebus a Deo creatis. Quæ enim a Deo facta sunt, per filium facta sunt, nec alia de causa ita locutus est, quam ut Deum creationis autorem esse demonstraret, non quod intelligi vellet, ita omnia ex Deo esse, ut filius ex patre: Neque enim omnia talia, qualis filius, neque verbum unum est vulgo omnium, cum sit omnium & Dominus, & conditor. Ideo enim sacrosancta Synodus liquidius dixit, eum ex substantia patris esse, ut alius a natura rerum conditarum crederetur, cum solus sit revera ex Deo, & ut nulla deinceps occasio hominibus impiis ad fraudem relinqueretur. Hæc igitur ratio est, cur filium ex substantia patris scriptum esse voluerint: Episcopis rursum affirmantibus, & hoc quoque scribi debere, eum veram esse Potentiam & Imaginem Patris, & similem Patri, & per omnia similem, & immutabilem, & æternum, & indivisum in patre subsistere. Nunquam enim non erat, sed semper erat Verbum, subsistebatque perpetuo apud patrem, ut splendor lucis. Ista quidem eatenus sustinebant Eusebiani, nihil ausi contradicere, ob probrum, quod in dictis suis refutatis passi erant, sed ita tamen, ut deprehenderentur inter sese mussitare, nutus conferre, oculisque sibi invicem applanare, quasi illud simile esse, & in eo esse, & ejus potentiam esse, communia filio nobiscum essent: neque obstare quicquam, quo minus nobis ea ipsa quoque adaptarentur, eo quod de similitudine nostra cum Deo scriptum habeatur, hominem esse & imaginem, & gloriam Dei. Quod vero spectaret ad hanc particulam (*semper*) in scripturis reperiri has voces de hominibus,

Act. 17, 18. *nos semper, qui vivimus*, jam quod ad illud dictum pertineret, quo filius in eo, hoc est, in eo esse dicitur, scriptum esse, *quod & nos in eo & vivimus, & movemur, & sumus.* Itidem quoque, quod inconvertibilis dicatur, ne id quidem ab hominibus alienum esse, cum scriptum reperiatur: *Nihil*

Rom. 8. *nos separabit a charitate Dei.* Porro quod potentia Dei appelletur, & id quoque commune esse, cum eruca & bruchus etiam potentiæ Dei appellentur, & quod plus est, magnæ potentiæ. Quin & de populo sæpe scriptum est, *egressam esse omnem potentiam Dei ex Ægypto*, atque adeo etiam quasdam cœlestes potentias virtutesque existere: *Dominus enim*, inquit, *virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob:*

Psal. 46.

Α οὐδενὶ γὰρ τῶν γνητῶν ὑπάρχει τοῦτο· ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ Παῦλος ἐν τῷ Θεῷ, εὐθὺς ἐπήγαγε· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ υἱὸς τῶν πάντων, τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γνωμένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ γνώμενα, διὰ υἱοῦ γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ Θεοῦ γνομένης ταῦτ' εἴρηκε· καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα· ὡς ἐστιν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός· ὅτε γὰρ τὰ πάντα, ὡς ὁ υἱὸς, ὅτε ὁ λόγος εἷς τῶν πάντων ἐστὶ, τῶν γὰρ πάν-

Β των Κύριος, καὶ δημιουργός ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία συνοδος λυκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρός· ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γνητῶν φύσιν ὁ λόγος εἶναι πιστευθῇ· μόνος ὢν ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις πρὸς ἀπάτην ὑπολειφθήσηται τοῖς ἀσεβέσι. πρὶν μὲν γὰρ τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ πρόφασις αὐτη· τῶν δὲ Ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων, δεῖν γραφὴν δύναμιν ἀληθινὴν, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, ὅμοιόν τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν τῷ παντὶ τῷ πατρὶ, καὶ ἄτρεπτον, καὶ ἀεὶ, καὶ ἐν αὐτῷ εἶ-

C ναι ἀδιαιρέτως· οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἦν ὁ λόγος ἀεὶ, ὑπάρχων ἀϊδίως παρὰ τῷ πατρὶ, ὡς ἀπαύγασμα φωτός. οἱ μὲν Εὐσέβιον ἠνείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν, διὰ τὴν αἰσχύνην ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν· κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτὸς τονθορύζοντες καὶ διανεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς· ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀεὶ, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα, καὶ τὸ, ἐν αὐτῷ, κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν υἱόν· καὶ οὐδὲν λυπεῖν τούτοις ἡμᾶς συνθέσθαι· τὸ μὲν ὅμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· εἰκών ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ δόξα Θεοῦ

D ὑπάρχει· τὸ δὲ ἀεὶ, ὅτι γέγραπται, ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, τὸ, ᾧ ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· καὶ τὸ ἄτρεπτον δ', ὅτι γέγραπται· οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ· περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βρῦχος μοῦ, λέγονται δυνάμις· καὶ δυνάμις μεγάλη· πολλάκις δὲ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται· ὥσπερ ἐξῆλθε πᾶσα ἡ δυνάμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ ἄλλαι δὲ ἀρετναὶ δυνάμεις εἰσὶ Κύριος γάρ, φησι, τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ

τοιαῦτα γὰρ καὶ Ἀσέριος ὁ λεγόμενος σοφιστὴς, παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔγραψε· καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀρειος μαθὼν, ὥσπερ εἴρηται· ἀλλ' οἱ Ἐπίσκοποι κατ' ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων, καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν καρδίαις τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακὰ, ἠναγκάσθησαν κατ' αὐτοὶ ἀνθ' ὧν σωαγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν· καὶ ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λαθικότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν υἱὸν, ἀλλὰ ταὐτὸν τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι σημαίνωσι· κατ' ἄλλως ὄσαν τὴν τοῦ υἱοῦ ὁμοίωσιν κατ' ἀτρεψίαν δείξωσι, πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην μίμησιν, ἣν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν, ἡμεῖς προσλαμβάνομεν· τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια πρὸς ἑαυτὰ τυγχάνοντα, δυνατόν πως διίστασθαι· καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι· οἷοί εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ πρὸς τοὺς γεννήσαντας· ὡς γέγραπται περὶ τοῦ Ἀδὰμ, κατὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Σὴθ, ὡς ἦν ὅμοιος αὐτῷ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. ἐπειδὴ ὁ ἡ ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησις ἄλλη πρὸς τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστί· καὶ ὁ μόνον ὅμοιος· ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· καὶ ἐν μέν εἰσιν αὐτὸς, καὶ ὁ πατὴρ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· ἀεὶ ὂν ἐν τῷ πατρί ἐστιν ὁ λόγος· καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ λόγῳ· ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις σημαίνει, διὰ τοῦτο ἡ συνοδος τοῦτο νοοῦσα, καλῶς ὁμοούσιον ἔγραψεν· ἵνα τήν τε τῶν αἱρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι· καὶ δείξωσιν, ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον· καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες, εὐθὺς ἐπήγαγον· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ κτιστὸν· ἢ τρεπτὸν· ἢ ποίημα· ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία· ταῦτα δὲ εἰρηκότες, ἐδήλωσαν φανερῶς, ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον, ἀναιρετικὰ τῶν τῆς ἀσεβείας λογαρίων εἰσίν· ἅπερ ἐστὶ, κτίσμα· καὶ ποίημα· καὶ γενητόν· καὶ τρεπτὸν· καὶ οὐκ ὢν, πρὶν γενηθῇ· ὁ γὰρ ταῦτα φρονῶν, ἀντιλέγει τῇ συνόδῳ· ὁ δὲ τὰ Ἀρείου μὴ φρονῶν, ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου ταῦτα φρονεῖ, καὶ διανοεῖται. καλῶς αὐτὰ βλέπων. ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς. καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων· οὐκ ἂν εἰ τὰ ῥήματα καὶ αὐτοὶ ὡς ξένα προφασίζονται, φρονείτωσαν τὴν διάνοιαν,

A Talia enim Asterius sophista dictus, ab ipsis edoctus scripsit, talia quoque ante eum Arius, ut jam diximus. Cæterum Episcopi considerata illorum hypocrysi & vafritie, prout scriptura dicit, *Dolus in cordibus architectantium mala*, ipsi quoque necessitate coacti sunt sententiam earum rerum ex scripturis colligere, & quæ prius dixerant apertioribus verbis repetere, & scribere, filium consubstantialem esse Patri, ut non solum similem similitudine, sed eundem ea voce, qua ex patre esse dicitur, significarent: atque aliam Filii similitudinem & inconvertibilitatem declararent, diversamque ab B ea, quæ in nobis est, imitationem, quam ex virtute per observationem mandatorum consequimur. Siquidem corpora interim similia distare possunt, & longe a se invicem disjungi, quales sunt liberi, qui similitudine parentes referunt, quemadmodum scriptum est de Adamo, & ex ipso genito Seth, quod fuerit illi specie similis. Cæterum quandoquidem illa ex Patre Filii generatio, alia est a natura hominum, filiusque non solum similis, sed indisseparabilis est a Patris substantia, & quia ambo unum sunt, ut ab ipso dictum est, semperque in Patre est Ver- C bum, & Pater in eo, sicut splendor respectu lucis: hoc enim vox illa significat, ideo Synodus re perpensa, recte eum consubstantialem esse tradidit, ut & hæreticorum subverteret malitiam, & ostenderet, eum alium esse a rebus creatis: quippe quæ statim post decretum illud quoque addidit: Illos autem, qui dicunt Filium DEI ex non entibus extitisse, aut creatum esse, aut vertibilem esse, aut opus D esse aliquod conditum, aut ex alia substantia prodiisse, eos anathemate percutit sancta & Catholica Ecclesia, in his verbis: Ex substantia, & consubstantialem esse, vim peremtoriam Patres voluere contineri, ad eludendas has argutiolas, Filium creatum, aut factum, aut mutabilem esse, aut non fuisse, antequam nasceretur. Qui enim ita sentit, contradicit Synodo: contra, qui cum Ario non sapit, debet necessario ea, quæ sunt Synodi, sapere, & cogitare: modo recte, quomodo se habeat lux ad splendorem, intueatur, atque ita inde veritatis imaginem concipere. Quapropter si isti hæc vocabula exotica cavillantur, respiciant sensum, juxta

quem Synodus ea in decretis ſuis adhiberi voluit, & pro anathemate habeant, quæ Synodus pro anathemate haberi voluit, & tum demum, ſi poſſint, voces culpent: Sed ego ſatis compertum habeo, eos, ſi pro Synodi ſententia hac in parte ſentiant, verba, quibus ea ſententia concepta eſt, non improbaturos eſſe. Quod ſi ipſam ſententiam vituperare ſtudeant, omnibus patebit, eos fruſtra de verbis expoſtulare, & tantummodo occaſionem aliquam ſuæ impietati captare. Cauſa igitur, cur iſtiusmodi verbis uſi ſint patres, talis eſt. Quo ſi rurſus, quia voces iſtæ in Scripturis ſolennes non ſint, obmurmurationes faciant, æqvum profecto eſt, ut ea de cauſa ipſi potiſſimum rejiciantur, ut pote logodædali novorum vocabulorum, & quod magis eſt, ſanis ſententiis non utentes, ſeq. ipſi in hoc negocio incuſent, quod primi hujus rei occaſionem præbuerunt, dum ex non ſcriptis vocibus Deo bellum comparant. Sed tamen cognoſcet, quisquis eſt ſtudioſioris animi, has voces, tametſi in ſcripturis non reperiantur, habere tamen eam ſententiam, quam ſcripturæ volunt, & hoc ipſum eas ſonare apud illos, quibus aures ad pietatem ſunt integræ, & minime vitiatæ: hoc ita eſſe facile animadvertas: iſtosque ut homines inſcitos indoctosque veritati refragari jam antea a nobis demonſtratum eſt. Et hoc vere eſt credere, verbum Patris eſſe, patrique proprium, unicum, & naturalem fœtum. Unde enim alioqui Filium intelligas eſſe ſapientiam & Verbum, in quo omnia ſunt condita, niſi per has voces, quibus dicitur, ex Deo eſſe? rem certe ita ſe habere, ex ſcripturis liquet, cum pater ita per Davidem loquatur: *Eructavit cor meum Verbum bonum.* Et: *Ex utero ante luciferum genui te*, & filius hoc de ſe Judæis oſtendit: *Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis utique me. Ego enim ex patre egreſſus ſum.* Ac rurſum: *Non quod Patrem quis viderit, niſi is, qui eſt a Deo: hic enim Patrem vidit.* Jam & illud: *Ego & pater unum ſumus: &, pater in me eſt, & ego in patre*, idem eſt, ac ſi dicas: Ego ex patre ſum, & indiviſibilis ab illo. Itidem & illud Joannis: *Unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit*, cum hæc, quæ enarrabat, a Patre didiciſſet. Quid illud in ſinu eſſe aliud ſignificat, quam veram & genuinam filii ex patre nativitatem? Si quis igitur ita Deum coaleſcere cum filio, uti ſubſtantiam cum accidente exiſtimat, aut aliunde veluti indumentum accipere & veſtiri, aut aliquid circa eum verſari, quod ejus ſubſtantiam adimpleat, ut ſub nomine Dei aut Patris,

καθ' ἣν ἡ σωόδ☩ ἔτως ἔγραψεν· ἀναθεματίζοντες, ἅπ☩ ἀνεθεμάτισεν ἡ σωόδ☩· καὶ λοιπὸν, εἰ δωνανται, μεμφέσθωσαν τὰς λέξις· ἐυ ϑ οἶδα, ὅτι φρονήσαντες τὴν διάνοιαν τῆς σωόδυ, ☪ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέξονται· ἂν δὲ καὶ ταύτῃ αἰτιᾶσθαι θελήσωσι, δῆλοι πᾶσίν εἰσι, μάτην ἢ ϖρὸς ἐκείνων λέγοντες· ☪ μόνον ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ϑηνοῦντες· ἡ μὲν οὖν ϖρόφασις τῶν τοιούτων λέξεων, αὕτη· εἰ δ' ὅτι ☪ μὴ ἔγγραφοί εἰσι πάλιν γογύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς νενολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν ἐχ ὑγιαίνοντες· ἑαυτοὺς δὲ καὶ ἐν τούτοις αἰτιάσθωσαν· ὅτι πρῶτοι ϖροσχόντες τὴν τοιαύτην ϖρόφασιν, ἐξ ἀγράφων ϑεομαχεῖν ἤρξαντο· γινωσκέτω δὲ ὅμως, εἴ τίς ἐσι φιλομαθὴς, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, τὴν ἐκ τ γραφῶν διάνοιαν ἔχσι ☪ ταύτην ἐκφωνήμματα σημαίνσι τοῖς ἔχσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν ἀκοὴν ὁλόκληρον· σκοπεῖν δὲ τοῦτό σε μὲν ἔξεσιν· ἐκείνους δὲ καταγνόντας ἀπαιδεύτους· δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· καὶ τοῦτ' ἐσιν ἀληθὲς, πιστεύειν τὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι· ᾗ μόνον ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γνήσιμα· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν νοήσαί τις τ ὑὸν, ὅς ἐσιν ἡ σοφία, καὶ ὁ λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; ὅμως ὅ τοῦτο, ☪ ϖρὸς τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν. τοῦ μὲν πατρὸς διὰ Δαβὶδ λέγοντ☩· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· τοῦ δὲ υἱοῦ ϖρὸς ἑαυτὸν δεικνύτ☩ τοῖς Ἰουδαίοις· εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον. καὶ πάλιν· οὐχ ὅτι πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ϖρὸς τὸν Θεὸν, οὗτ☩ ἑώρακε τὸν πατέρα· ☪ μὴν ☪ τό· ἐγὼ ☪ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἴσον ἐσι τῷ λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός εἰμι, καὶ ἀδιαίρετ☩ αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ λέγων· ὁμονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τ κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖν☩ ἐξηγήσατο, μαθὼν ταῦτα ϖρὸ τοῦ πατρὸς εἰρήκε. τί γὰρ ἄλλο τὸ ἐν κόλποις σημαίνει, ἢ τ γνησίαν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησιν; εἰ μὲν οὖν τ Θεὸν ἡγεῖταί τις εἶναι σώθετον, ὡς ἐν τι ὑσία τὸ συμβεβηκὸς, ἢ ἔξωθέν τινα ϖερίβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτειν· ἢ εἶναί τινα ϖερὶ αὐτὸν τὰ συμπληρωτὰ τ ὑσίαν αὐτοῦ· ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν, ἢ ὀνομάζοντας πατέρα

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μὴ αὐτὴν τ᾽ ἀόρατον αὐτὸ, καὶ ἀπαράληπτον A non ipsam invisibilem, & incomprehen-
οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλά τι τῶν περὶ αὐτὴν sibilem substantiam, sed aliquid, quod
μεμφέσθωσαν μὲν τ᾽ Σιώοδον, γράψασαν circa eam sit, intelligi velint: age in-
ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τὸν Θεὸν τὸν υἱόν· κατανοείτωσαν cuset ille concilium Patrum, quod scri-
δ᾽, ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν, ὅτω ptis tradiderunt, ex substantia Dei filium
διανοούμενοι· τόν τε γὰρ Θεὸν σωματικόν τι esse, sed tamen animadvertant, se omni-
να εἰσάγουσι· καὶ τὸν Κύριον, ὡς ἀπὸ τῆς bus modis blasphemias dicere, tum
πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι υἱὸν κα- quod corporalem aliquem Deum indu-
ταψεύδονται. εἰ δ᾽ ἁπλοῦν τί ἐστιν ὁ Θεὸς, cunt, tum quod de Filio mentiantur, eum
ὥσπερ ἂν ᾖ ἔστι, δῆλον, ὅτι λέγοντες τὸν non Patris Filium, sed aliquid rerum ea-
Θεὸν, καὶ ὀνομάζοντες τὸν πατέρα, οὐδέν rum, quæ sunt circa Patrem. Si ergo
τι ὡς περὶ αὐτὸν ὀνομάζομεν· ἀλλ᾽ αὐτὴν B simplex est Deus, ut revera est, certum
τὴν οὐσίαν ἀπὸ σημαίνομεν· κἂν γὰρ κατα- est, cum dicimus Deum, & nominamus
λαβεῖν, ὅτι ποτέ ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία μὴ ᾖ Patrem, nihil nos eorum, quæ circa eum
δυνατὸν, ἀλλὰ μόνον νοοῦντες, εἶναι τὸν Θεόν· sunt, sed ipsius substantiam significare.
καὶ τῆς γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαινούσης Nam tametsi comprehendere, quænam
οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς, ἢ αὐτὸν σημᾶναι θέ- sit illius substantia, nequeas, tamen de
λοντες, λέγομεν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ Κύ- substantia illius, hoc est, de ipso Deo
ριον· ὅταν γὰρ λέγῃ· ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· καὶ τὸ, sentis & cogitas, cum pro Scripturæ
ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός· καὶ ὅπου ποτὲ λέ- nominibus Deus & Pater & Dominus *Exod. 3.*
γει ἡ γραφὴ, ὁ Θεὸς, ἡμεῖς ἀναγινώσκον- appellatur. Cum igitur dicit: *Ego sum, qui sum, & ego sum Dominus Deus:* & u-
τες οὐδὲν ἕτερον, ἢ αὐτὸν τὸν ἀπαράληπτον bicunque dicit scriptura, Deus, nos, qui
οὐσίαν, σημαινομένῳ νοοῦμεν, καὶ ὅτι C hoc vocabulum audimus, nihil aliud,
ἐστὶν, ὅπερ λέγουσιν. οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις nisi ipsam incomprehensibilem substan-
ἀκόων, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ tiam indicari intelligimus, & quod ille
Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω τοὺς πα- ipse est, qui vocabulo DEI significatur.
τέρας διαναθάραντας τὸν νοῦν. καὶ λευκότε- Quapropter, cum quis audit, Filium DEI
ρον ὡς ἐν παραλλήλῳ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γρά- esse ex substantia DEI, ne admiratione
ψαντας· τὸ ἐκ τῆς οὐσίας· ταὐτὸν γὰρ ἡγήσαντο ducatur, sed potius approbet, recipiat-
λέγειν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ λέγειν, ἐκ que Patres, qui rei intellectum purius
τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν λόγον· ἐπεὶ καὶ tradidere, & liquidius verbis paribus &
τὸ Θεὸς, καθὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὴν idem pollentibus, id dictum (ex DEO
οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος σημαίνει· εἰ μὲν esse) per has voces, ex substantia Dei
οὖν μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος, ὡς ἂν εἴη esse, expresserunt. Idem enim arbitrati
υἱὸς Φύσει γνήσιος ἐκ πατρὸς; ἀλλ᾽ ὡς τὰ sunt ex DEO esse, & ex DEI substantia
κτίσματα διὰ τὸ δεδημιουργῆσθαι, λέγεται esse Verbum, quandoquidem & vox
καὶ αὐτός· ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἐκ Deus, sicuti dixi, nihil aliud, quam sub-
τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ὅτε αὐτὸς ὁ υἱὸς, καὶ D stantiam significat ejus, qui est. Si igi-
οὐσίαν ἐστὶν υἱὸς· ἀλλ᾽ ἐξ αἱρετῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ tur non ita ex DEO est Verbum, ut ge-
τῇ χάριν καλούμενοι υἱοί· εἰ δ᾽ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι nuinus ex Patre Filius dici mereatur,
μόνος, ὡς γνήσιος υἱὸς, ὥσπερ ἂν ᾖ ἔστι, λε- sed pari ratione cum cæteris, quæ a Deo
χθείη ἂν εἰκότως καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ creata ex Deo perhibeantur, neque alio
ὁ υἱός. καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς modo Verbum ex Patre esse intelligi de-
τῆς ἀπαυγάσματος, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. beat, tum certe necessario sequetur, ut
ὃ γὰρ τῇ τὸ ἐξαπόλυμπον ἐκ τῆς θέρμης τοῦ neque sit ex substantia Patris, neque se-
ἡλίου πῦρ, ὅπερ τῇ σβέννυται πάλιν εἰώθεν, εἰρή- cundum substantiam Patris sit Filius, sed
κασιν οἱ ἅγιον εἶναι τὸν λόγον πρὸς τὸν Θεόν· tantummodo per virtutem adoptivus fi-
lius, quemadmodum & nos, quibus do-
no & gratia id concessum, ut filii Dei ap-
pellemur. Sin autem ille solus ex Deo,
ut genuinus & naturalis fœtus (ut vere
est) merito cehseri debet filius DEI, &
ex substantia DEI esse. Certe illa com-
paratio lucis cum splendore hujusmo-
di intellectum in se continet. Verum non
pro natura ignis, primum ex calore solis
inardescentis, deinde, uti fieri solet, evane-
scentis, Verbum sese ad Patrem suum habet: id enim longissime abest a sententia Patrum;

cum ex hujusmodi comparatione opus aliquod creaturaque, quæ alienæ sit naturæ, a conditore suo, intelligeretur: sed splendorem eum ideo omnes nominarunt, ut proprium illud innueretur, quod colligitur ex eo, cum dicimus ex substantia esse, & ut indivisibilis ejus cum patre unitas significaretur: ita enim fit, ut ejus inalterabilitatem, & immutabilitatem non lædas, alioqui si non Patris substantiæ proprius fœtus esset, alterabilis, mutabilisque utique haberetur. Congruum enim est, ut in hac quoque parte ejus identitatem cum patre suo tueatur. Cum igitur iste sermo religiosus & pius appareat, non debebant Christo rebelles insolentia vocabuli consubstantialis offendi: cum illud & sanum intellectum, & certam rationem, demonstrationemque habeat. Si enim ex substantia Dei Verbum esse ut sentimus, supereſt vox illa, quæ hoc ipsum signat, ab illis agnoscatur. Quidnam autem ex eo aliud intelligas, quam veritatem & æternitatem substantiæ, ex qua genitus est filius? Non enim diversus specie est, ne externum quippiam, & dissimile patris substantiæ admisceatur, neque rursus leviter & quovis modo ex re aliena Patri est similis, ne secundum aliud quippiam ea similitudo proveniat, aut alterius substantiæ esse appareat, qualia sunt inter se, æs, aurum, argentum, stannum, quæ quidem splendore similia, natura & substantia distant. Neque enim æs ex auro est, neque turtur columbæ fœtus. Est quidem in rebus istis similitudo aliqua: natura vero substantiaque diversissima. Si ergo eodem modo se filius habet, esto habeatur & ipse quoque creatura, quemadmodum nos sumus, & non consubstantialis patri. Sin autem vere filius est, & Verbum, & Sapientia, & Splendor, & imago patris, recte ergo dictum fuerit, eum consubstantialem esse, nisi contra scilicet rationibus demonstretur, eum non ex Deo, sed a Deo pro instrumento, quod alterius sit naturæ, quam suus autor, conditum esse. Probe igitur concilium scripsit, & recte rem ipsam intellexit. Cæterum isthinc rursus tolli velim omnem corporalem cogitationem, ut altius & supra imaginationem sensuum evecti, puro intellectu & sola mente intelligamus filii ad patrem legitimam illam & naturalem genuitatem, & Verbi ad Deum proprietatem, & æqualem in omnibus similitudinem splendoris ad lucem. Ut enim, cum audimus, eum Filium & Germen esse, non humano more, sed prout Deo convenit, intelligimus: ita quoque, cum audimus, eum consubstantialem esse, nequaquam delabentes ad humanos sensus, partitiones & divisiones Deitatis cogitemus,

A τοῦτο γὰρ ἔργον ἔξωθεν καὶ κτίσμα τῶν ποιούντων ἦν· ἀλλὰ ἀπαύγασμα αὐτὸν εὐηγγελίσαντο πάντες· ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον, καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα δηλώσωσι· καὶ γὰρ ὅτω, κ τὸ ἄτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι σωθήσεται· πῶς γὰρ ἄλλως εἴη τοιοῦτον, εἰ μὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστι γέννημα. ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα σώζειν· ὅτω δὴ τοῦ λόγου Φανέντος ἀσεβοῦς, ἀκόλουθον ἂν εἴη, μηδὲ ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ ξενίζεσθαι τοὺς χειροB μάχους, ἐχούσης καὶ τῆς λέξεως ταύτης ὑγιῆ τὴν διάνοιαν κ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ γὰρ δή Φαμὲν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τὸν Θεὸν τὸν Λόγον, λοιπὸν γὰρ ἡ λέξις ὁμολογείσθω καὶ παρ' αὐτῶν· τί ἂν εἴη τοῦτο· ἢ τὸ ἀληθῶς καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; οὐ γὰρ ἑτεροειδές· ἵνα μὴ ξένον, καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ἐπιμιγνύηται· οὐδὲ ἔξωθεν ἁπλῶς ὅμοιον, ἵνα μὴ καθ' ἕτερον ἢ ὅλως ἑτερόσιον Φαίνηται· ὥσπερ χαλκὸς σίλβων, καὶ χρυσὸς· καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος· ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἑτεροφυῆ ἀλC λήλων, καὶ ἀπεχοινισμένα τῇ Φύσει καὶ τῇ δυνάμει τυγχάνουσι· κ ὅτε ὁ χαλκὸς ἴδιον τοῦ χρυσοῦ, ὅτε ἡ Φάσσα ἐκ τῆς τρυγερᾶς· ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι· ἑτερόσια δὲ ἀλλήλων ἐστίν· εἰ μὲν οὖν καὶ υἱὸς ὅτως ἐστὶν, ἔσω κτίσμα ὥσπερ καὶ ἡμεῖς· καὶ μὴ ὁμοούσιον· εἰ δ' υἱός ἐστι λόγος, σοΦία, εἰκὼν δ' πατρός· ἀπαύγασμα. εἰκότως ὁμοούσιον ἂν εἴη· εἰ γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἑτεροΦυὲς καὶ ἑτερόσιον δείκνυται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος ἔγραψε, καὶ νενόηκεν ὀρθῶς. ἐξηρήσθω δὲ πάλιν D ἐν τούτοις πῶς λογισμὸς σωματικός· Φαντασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες, καθαρᾷ τῇ νοήσει καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν υἱὸν πρὸς πατέρα τὸ γνήσιον. καὶ λόγου τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἰδιότητα· καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα δ' ἀπαυγάσματος πρὸς τὸ Φῶς· ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ υἱός, οὐκ ἀνθρώπινον· ἀλλ' ὡς Θεῷ πρέπον ἐστὶν, εἴρηταί τε καὶ ἔστι, τὸν αὐτὸν τρόπον δ' ὁμοουσίου ἀκούοντες, μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμὸς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα·

ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἀσωμάτων διανοήμμοι, τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως, καὶ τὴν ταυτότητα τῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν· τῦτο γὰρ ἴδιον πρὸς πατέρα. ⟨ε τῦτο δείκνυσι, τὸν Θεὸν ἀληθῶς ὄντα πατέρα ☧ λόγυ. πάλιν γὰρ τὸ ☧ὑπόδειγμα τῦ φωτὸς καὶ ☧ ἀπαυγάσματος ἀναγκαῖον εἰς τῦτο· τίς τολμήσει λέγειν, τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τῦ ἡλίυ; ἢ τίς μᾶλλον ἐνορῶν ὅτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὴν ταυτότητα τῦ φωτὸς, οὐκ ἂν εἴποι θαῤῥήσας, ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕν εἰσι, καὶ τῦτο, ἐν ἐκείνῳ δείκνυται, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν; ὥστε τὸν ὁρῶντα τῦτο, βλέπειν κἀκεῖνο· τὴν ☧ τοιαύτην ἑνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα, πῶς ἂν οἱ πιστεύοντες καὶ βλέποντες ὀρθῶς καλέσαιεν· ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ ☧ τῦ Θεῦ γέννημα, τί ἄν τις οἰκείως καὶ πρεπόντως νοήσειεν, ἢ λόγον, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν; ἢν ὅτε τῦ πατρὸς λέγειν ξένον ὅσιόν ἐστιν, ὅτε μὴ ἀϊδίως εἶναι ☧ τῷ πατρὶ κἂν φαντάζεσθαι θέμις ἐστί· τῦτο γὰρ τῷ γεννήματι τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατὴρ καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐτῦ φιλανθρωπεύεται· καὶ ὅτως ἓν αὐτός καὶ ὁ πατήρ ἐσιν, ὥσπερ εἴρηται· εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρονες τολμήσαντες πάλιν. ἔποιεν ἄλλως εἶναι τὴν τῦ λόγυ ὐσίαν· καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς· ἵν' ᾖ τὸ μὲν ἐν τῷ υἱῷ φῶς, ἓν πρὸς τὸν πατέρα· αὐτὸς ☧ ξένον καθ' ὐσίαν ὡς κτίσμα· ἀλλὰ τῦτο τῦ Καϊάφα καὶ τῦ Σαμοσατέως ἀτεχνῶς ἐστι τὸ φρόνημα· ὅπερ ἡ μὲν Ἐκκλησία ἐξέβαλεν· ἅτοι ☧ νῦν σωπῶνται. διὸ καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες, ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί· εἰ γὰρ ὅλως μετέχει τῦ ἐκ τῦ πατρὸς φωτὸς, διατί μὴ μᾶλλον αὐτός ἐστι τὸ μετεχόμενον; ἵνα μὴ μέσον αὐτῦ ᾖ καὶ τῦ πατρὸς διρίσηται· εἰ γὰρ μὴ ὅτως ἐστὶν, οὐκέτι δείκνυται, διὰ τῦ υἱῦ γεγονέναι τὰ πάντα· ἀλλὰ δι' ἐκείνυ, ὃ καὶ αὐτὸς μετέχει· εἰ ☧ ὅτός ἐστιν ὁ λόγος ἡ σοφία τῦ πατρός· ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτεται, καὶ γινώσκεται, καὶ δημιυργεῖ· καὶ ὃ ἄνθρωπος ὁρᾷ ὁ πατὴρ ποιεῖ, δηλονότι αὐτός ἐστι τὸ ἐκ τῦ πατρός· αὐτῦ γὰρ ☧ πάντα τὰ γεννητὰ μετέχει· μετέχοντα τῦ πνεύματος· ὅτω ☧ ὢν, οὐκ ἔσαι ἐξ οὐκ ὄντων· ὅτε ὅλως κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ ☧ πατρὸς ἴδιον γέννημα· ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀ-

A sed tanquam de incorporalibus agitantes, unitatem naturæ, & identitatem lucis non dividamus. Id enim proprium est Filii ad Patrem, & id declarat, DEUM revera Patrem esse Verbi. Hic denuo necessaria est comparatio illa lucis & splendoris. Quis enim ibi ausus fuerit dicere, splendorem externum quiddam esse a sole, eique dissimile? aut quis non potius simul intuens splendorem cum sole, & eandem in utroque lucem, non audacter loquatur, lucem & splendorem unum esse? & hunc illa re-
B præsentari, & splendorem ita solem esse, ut, qui hunc videat, etiam illum intueatur? Hanc igitur identitatem & naturalem proprietatem, qui credunt, & recte intuentur, quonam quæso alio nomine, quam substantialem progeniem appellaverint, aut quidnam inde intellexerint proprie & congruenter, nisi Verbum, Sapientiam, & Potestatem, quam neque externam esse a Patre fas est dicere, neque imaginari licitum est, eam
C non æternaliter apud Patrem esse? in hac enim Sobole sua omnia fecit Pater, & per hanc in omnia inserta sua providentia pietatem suam humanitatemque exercet. Atque eo modo Filius & Pater unum sunt, sicuti jam dixi. Nisi rursum scilicet resumta audacia vecordes isti dicant, aliam rem esse Verbi substantiam, & aliam esse illam ex Patre lucem, quæ est in Verbo, lucemque illam, quæ est in Filio, unum esse cum Patre: ipsum autem Filium externum quiddam & forinsecum ab eo haberi debere, & quandam ex genere creaturarum: sed ea prorsus Caiphæ & Samosatensis opinio est, quam Ecclesia quidem repudiavit, isti autem tuentur, ac proinde etiam ipsi, ut lapsi a veritate, hæretici declarati sunt. Si enim omnino verum est, Filium esse
D participem lucis Patris sui, cur non potius is ille habeatur, de quo lucis communicatio sumitur, quam alius quispiam, ne quid tertium inter Patrem & Filium constituatur? alioqui non liquebit per Filium, sed potius per eum, cujus communicatu hanc participationem lucis adeptus est, omnia condita esse. Sin autem ille est Verbum, & sapientia Patris, per quam Pater revelatur, & cognoscitur, & creat, & sine quo Pater nihil omnium facit; nimirum sequitur, ut ille sit is ipsius, qui ex Patre est: de ipso enim omnia creata participant, cum consortes sancti Spiritus efficiuntur. Talis igitur cum sit, nequaquam ex non entibus emerserit, neque ulla ratione creatura fuerit, sed potius Patri sui proprius fœtus.

Hoc igitur intellectu patres, qui Nicææ convenerunt, istas voces usurpare voluerunt, ipsos porro non ex se, quod adversarii objiciunt, hæc vocabula finxisse, sed ab aliis olim accepisse: age in præsentia declaremus, ne ea eis cavillatio integra relinquatur. Discite igitur nunc Christo rebelles Ariani, Theognostum, virum disertum, non abhorruisse ab his vocibus ex substantia, scribens enim de Filio in secundo Hypotyposeon, ita locutus est: Non forinsecus aut ex rebus extraneis Filii substantia constat, neque ex non entibus producitur, sed ex Patris substantia ita progenitus est, ut a luce jubar: ut ex aqua vapor: neque enim vapor id ipsum est, quod aqua: neque jubar id ipsum, quod sol, sed non alienum tamen, verum ut profluentem eum esse dicas Patris substantiæ, idque ita, ut interim substantia illa Patris divisionem non patiatur. Quemadmodum enim sol non diminuitur suis ex se profluentibus radiis: ita nec substantia Patris diminutionem sustinet, imaginem sui Filium progignens. Theognostus igitur post disputationem superiorem, istam tandem sententiam sub his verbis subjecit. Dionysius porro, Episcopus Alexandriæ, contra Sabellium scribens, & Salvatoris dispensationem in carne pluribus verbis exponens, iisque convincens Sabellianos, refellensque, Patrem non fuisse carnem factum, sed Verbum ejus fuisse, quod carnem induerat, quemadmodum a Joanne dictum fuit, & in suspicionem raptus, quod Filium creaturam nominasset, eumque factum esse, & non consubstantialem Patri dixisset: ad Dionysium Episcopum Romanum ejusdem secum nominis pro defensione criminis ita scribit, se non dixisse, Filium esse factum, quem Patri consubstantialem confiteatur. Illius autem forma loquendi talis est: Et in alia epistola scripsi, qua demonstravi, falsum esse crimen, quo mihi objiciunt, quasi dixissem, Christum non esse consubstantialem DEO. Et si hoc nomen dixerim, non inveniri uspiam in sacris literis, tamen argumenta mea sequentia, quæ ipsi tacita omiserunt, a re ipsa significationeque vocabuli non abludunt. Nam & humanam procreationem in comparationem abduxi, ut congenerem: eoque solo esse parentes diversos a liberis, quod ipsi sui liberi non essent,

παύγασμα· οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ταύτῃ ἔχοντες τὴν διάνοιαν, τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν· ὅτι δὲ οὐκ ἑαυτοῖς πλάσαντες ἐπενόησαν ταύτας. ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φασίζονται· ἀλλ' ἄνωθεν ἀφ' ὧν ἀφ' αὐτῶν παραλαβόντες εἰρήκασι· φέρε κἀ τοῦτο διελέγξωμεν, ἵνα μηδὲ αὐτὴ αὐτοῖς ἡ φάσις λείπηται· μάθετε τοίνυν, ὦ χειμαίροι Ἀρειανοί, ὅτι Θεόγνωστος μοι, ἀνὴρ λόγιος, ἀπαρτήσατο τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰπεῖν· γράφων γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Ὑποτυπώσεων, οὕτως εἴρηκεν. Οὐκ ἔξωθέν τίς ἐστιν ἐφυρεθεῖσα ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία· οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισήχθη· ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ, ὡς τοῦ φωτὸς ἀπαύγασμα· ὡς ὕδατος ἀτμίς· οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε ἡ ἀτμὶς, αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐστὶν, ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος· οὔτε ἀλλότριον· ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ἀμερισμὸν ὑπομενούσης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ὡς γὰρ μυρίων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς ἀμείωτος ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ αὐγαῖς, οὕτως οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν εἰκόνα ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν υἱόν; ὁμοίως οὖν Θεόγνωστος τὰ πρότερα ὡς ἐν γυμνασίᾳ ἐξετάσας; ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τιθεὶς, οὕτως εἴρηκεν· Διονύσιος δὲ ὁ μακάριος Ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ Σαβελλίου γράφων· τήν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ πλειόνων ἐξηγούμενος· καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς Σαβελλίζοντας· ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστιν ὁ χριόμενος σάρξ· ἀλλ' ὁ τούτου λόγος, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ χρηστὸν λέγων τὸν υἱόν, καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ Διονύσιον τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀπολογούμενος συκοφαντίαν εἶναι ταύτην καθ' αὐτοῦ· μήτε γὰρ ποιητὸν εἰρηκέναι τὸν υἱόν· ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβεβαιώσατο· ἔχει δ' οὕτως ἡ λέξις, ὅτως καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ πρός με φέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψευδῶς ὄν. ὡς δὲ λέγουσι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ· εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημι, μὴ εὑρηκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματα μετὰ τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει· καὶ γὰρ ἀνθρωπίνῳ γονῇ παρεθέμην. δῆλον ὡς ὅταν ὁμογνῆ φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων· ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχον εἶναι,

μήτε τέκνα· καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς οἷόν- A neque viciſſim liberi ſui ipſorum paren-
τον, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας ἔχω προκομίσαι· tes: ipſam vero epiſtolam hoc quidem
εἰσὶ δὲ αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα· μᾶλλον δὲ tempore, ut dixi, ob certos caſus ne-
καὶ πᾶσιν ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον. ὅπως ἂν queo proferre. Verum, quia tibi præſen-
εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείο- tis negotii verba mitto, facile inde colli-
να προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα. καὶ γὰρ gere poteris, multo me libentius ipſum
καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ῥίζης autographum miſſurum fuiſſe, quod & fa-
ἀνελθὸν, ἕτερον εἶναι τῷ ὅθεν ἐβλάστησε· καὶ πάν- ciam, ubi id primum adeptus fuero. Scio
των ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές· καὶ ποταμὸν εἶ- autem & memini, me plures ex congene-
πον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον ὄνομα μετειλη- ribus rebus addidiſſe ſimilitudines. Nam
φέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμόν· μήτε & plantam dixi, ſive a ſemine, ſive a radi-
τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ce procreata ſit, diverſam quidem eam
ὑπάρχειν· εἶναι τὸν ποταμὸν τὸ ἐκ τῆς πη- B eſſe ab eo, unde progerminata ſit, ſed ta-
γῆς ὕδωρ. ὅτι δὲ οὐ ποίημα, οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ men cum eo omnino natura convenire:
Θεοῦ Λόγος· ἀλλὰ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας fluviumque dixi a fonte profluentem,
γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν, ὡς ἔγραψεν ἡ μεγά- aliud quidem nomen ſortiri: neque
λη σύνοδος. ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος enim fontem fluvium, neque fluvium
Διονύσιος γράφων κατὰ τῶν τὰ τοῦ Σαβελλίου fontem dici, ſed tamen utrumque ſi-
φρονούντων, χαλεπαίνει καὶ τῶν ταῦτα τολ- mul exiſtere, & fluvium eſſe aquam ex
μώντων λέγειν· καί φησιν οὕτως· ἐξῆς δ' ἂν εἰ- fonte. Cæterum neque opus aliquod
κότως λέγοιμι καὶ πρὸς διαιροῦντας καὶ κα- eſſe, neque creaturam Verbum DEI,
τατέμνοντας, καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότα- C ſed proprium Paternæ ſubſtantiæ ger-
τον κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τὴν μο- men: idque indiviſibile, ut ſcripſit ma-
ναρχίαν εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμε- gna Synodus. En tibi rurſum alterum
ρισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητας τρεῖς, πέ- Dionyſium Romanum Epiſcopum, ita in
πυσμαι γὰρ εἶναί τινας τῶν παρ' ὑμῖν κατη- ſcriptis ſuis contra Sabellianos, eosque,
χουμένων καὶ διδασκόντων τὸν θεῖον λόγον, C qui talia dicunt, expoſtulantem. Me-
ταύτης ὑφηγητὰς τῆς βλασφημίας· οἳ κατὰ διά- rito deinceps dixerim in diviſores, ſe-
μετρον ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ Σα- ctoresque, & peremtores reverendiſſi-
βελλίου γνώμῃ· ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν mi Eccleſiæ de Deo præconii, qui mo-
τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα· καὶ ἔμπαλιν· narchiam in ternas potentias, ternasque
οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς πόπον τινὰ κηρύττουσιν, εἰς ſubſtantias, & ternas Deitates carpunt.
τρεῖς ὑποστάσεις ξένας· ἀλλήλων παντάπα- Audio enim quosdam apud vos divini
σι κεχωρισμένας, διαιροῦντες τὴν ἁγίαν verbi magiſtros hujus ſententiæ profes-
μονάδα· ἡνῶσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ Θεῷ τῶν ὅ- ſores, qui ex diametro, ut ſic dicam,
λων τὸν θεῖον λόγον· ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ pugnant cum placitis Sabellii. Ille enim
Θεῷ καὶ ἐνδιαιτᾶσθαι δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα· cum blaſphemia dicit Filium eſſe Pa-
ἤδη καὶ τὴν θείαν Τριάδα εἰς ἕνα ὥσπερ εἰς D trem, Patremque Filium: iſti autem
κορυφήν τινα, τὸν Θεὸν τῶν ὅλων τὸν παντο- quodammodo tres Deos conſtituunt,
κράτορα λέγω, συγκεφαλαιοῦσθαί τε καὶ dum in tres ſubſtantias alienigenas, &
συνάγεσθαι πᾶσα ἀνάγκη. Μαρκίωνος γὰρ inter ſe omnino ſegregatas ſanctam u-
τοῦ ματαιόφρονος δίδαγμα, εἰς τρεῖς ἀρχὰς nitatem diſpartiuntur. Uniri enim ne-
τῆς μοναρχίας τομὴν καὶ διαίρεσιν· παίδευ- ceſſum eſt omnium Deo Dei Verbum
μα οὐ διαβολικόν· οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθη- & in eodem hærere, verſarique Spi-
τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρεσκομένων τοῖς τοῦ ritum ſanctum, & ſanctam Trinita-
Σωτῆρος μαθήμασιν· ἅτοι γὰρ Τριάδα tem in unum omnium rerum Deum,
μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς σα- omnipotentemque, veluti in verticem
φῶς ἴσασιν· τρεῖς δὲ θεοὺς, ὅτε πα- principemque conſummari & coale-
λαιὰν, ὅτε καινὴν διαθήκην κηρύττουσαν· ἢ ſcere. Marcionis enim vaniloqui do-
μεῖον δ' ἄν τις καταμέμφοιτο τοὺς ποίημα ctrina ſectionem diviſionemque mo-
narchiæ in tres principatus inſtituit.
Sed ea diabolica inſtitutio eſt, non
autem verorum Chriſti diſcipulorum,
& acquieſcentium Salvatoris præceptis:
Illi enim, ut Trinitatem prædicari a ſa-
cris literis plane ſciunt, ita tres eſſe
Deos, a veteri, aut novo Teſtamento
uſpiam induci, nequaquam agnoſcunt.
Cæterum non minus culpaveris eos, qui

filium Dei opus credunt, & factum esse Dominum opinantur, cum sacra eloquia generationem ei congruentem & decentem, non autem formationem & creationem testimoniis suis attribuant. Blasphemia igitur illa non vulgaris, sed maxima habenda est, si Dominum dicas manu factum. Si enim factus est filius, erat igitur, cum ille non erat, atqui ille semper erat. Sin autem in Patre est, ut ipse dicit, idemque Ratio, & Sapientia, & Virtus Dei est, (hoc enim eum esse divinæ Scripturæ prædicant) Ratioque rursum, Sapientia, & Virtus Dei facultates existimandæ sunt, sequitur omnino, ut nunquam factus sit: aut si factus perhibeatur, fuisse aliquando tempus, cum istæ facultates nondum essent, eratque nimirum tum temporis Deus infelix & miser, cum virtute, sapientia, ratione careret: Id autem absurdissimum. Sed quid ego ulterius de ea re verba facio apud viros, Spiritu sancto afflatos & plane cognoscentes, quæ absurditates nascantur ex eo, si Filius opus aliquod & factitium quiddam nominetur, quas minime videntur animadvertere, qui hac opinione ducuntur? Ac propterea certo quodam modo a veritate aberrant, qui aliter accipiunt has voces: *Dominus creavit me in initio viarum suarum*, quam sacræ & Propheticæ Scripturæ intelligunt. Non enim simplex est & una significatio, ut scitis, hujus verbi ἔκτισε. Hic enim ἔκτισε intelligendum non profecit, sed præfecit operibus suis, sed tamen per Filium conficiendis. Neutiquam enim illud ἔκτισε ita accipias, tanquam si dixisset, fecit me. Differunt enim facere & κτίσαι. Hinc illud: *Nonne ipse hic pater tuus possedit te, & creavit te?* in Deuteronomio magnifico carmine Moses dixit. At quod ita quis merito dixerit, o præcipiti temeritate homines: opusne est primogenitus omnis creaturæ, qui ex utero ante luciferum genitus est? qui dixit, ut in Sapientiæ libro habetur: *Ante omnes colles genuit me?* Et frequenter in Sacris literis inveneris eum genitum narrari, non autem factum, unde clare revincuntur, qui falsa de Filii nativitate suspicantes, ejus divinam & ineffabilem generationem, creationem, factionemve non verentur appellare. Non igitur dividenda est in tres Deitates admirabilis & divina unitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas & immensa Domini majestas, sed credendum est in DEUM Patrem omnipotentem, & in Christum Jesum Filium ipsius, & in Spiritum sanctum, unirique Deo totius universitatis Verbum: *Ego enim* (inquit) *& pater unum sumus*: Et

Deut. 32.

Sap. 25.

Joan. 10.

A τὸν υἱὸν εἶναι δοξάζοντας· & γεγονέναι τὸν Κύριον ὥσπερ ἔν τι τ̃ ὄντως γ̃ωομένων, νομίζοντας· τ̃ θείων λογίων γ̃ώνησιν αὐτῷ τὴν ἁρμόττουσαν καὶ πρέπουσαν, ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν τινὰ καὶ ποίησιν ὡσμαρ̃υρούντων βλάσφημον ἐστιν ἃ τὸ τυχὸν μέγιστον μὲν ἔν χ̃ρηστοήθειαν τρόπον τινὰ λέγειν τ̃ Κύριον· εἰ γὰρ γέγονεν υἱὸς, ἦν ὅτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀεὶ ὃ ἦν· εἰ δὲ ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ὡς αὐτός φησιν· καὶ εἰ λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὁ χ̃ριστός· ταῦτα γὰρ εἶναι τ̃ Χριστὸν αἱ θεῖαι λέγουσι γρ̃αφαὶ, ὥσπερ ἐπίσασθε· ταῦτα δὲ, δυνάμεις οὖσαι τ̃ Θεοῦ τυγχάνουσιν· εἰ τοίνυν γέγονεν ὁ υἱὸς, ἦν ὅτε, οὐκ ἦν ταῦτα· ἦν ἄρα καιρὸς, ὅτε χωρὶς τούτων ἦν ὁ Θεός· ἀτοπώτατον δὲ τοῦτο καὶ τι ἂν ἔτι πλέον περὶ B τούτων πρὸς ὑμᾶς διαλεγοίμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας, τὰς ἐκ τ̃ ποιήματα λέγειν τ̃ υἱὸν ἀνακυπτούσας; αἰσχύνομαι μὴ οὐ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν, οἱ καθηγησάμενοι τ̃ δόξης. & διὰ τοῦτο κωλύει τὴν ἀληθῆ διημαρτηκέναι ἑτέρως, ἣν βούλεται ταύτην ἡ θεία καὶ προφητικὴ γρ̃αφή· τὸ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐνδεχόμενοι· ἐμία γὰρ ἡ τ̃ C ἔκτισεν, ὡς ἴσε, σημασία· ἔκτισε γὰρ ἐνταῦθα ἀντὶ τ̃ ἐπέτρεψε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· οὐχὶ δέ γε τὸ ἔκτισε νῦν λέγουσιν ἀντὶ τ̃ ἐποίησε· διαφέρει γὰρ τὸ ποιῆσαι τὸ κτίσαι· οὐκ αὐτός ἐστί σε πατὴρ ἐκτήσατό σε, καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε, τῇ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ μεγαλοπρεπεῖ ὠδῇ ὁ Μωσῆς φησί· πρὸς ἃς & εἴποι ἄν τις· ὦ ριψοκίνδυνοι ἄνθρωποι· ποίημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὁ ἐκ γαστρὸς ἐωσφόρου, γ̃ωνηθείς; ὁ εἰπὼν ὡς σοφία πρὸ δὲ D πάντων βουνῶν γ̃ωνᾷ με; & πολλαχοῦ τῆς θείων λογίων γενγ̃ωνῆσθαι, ἀλλ' ὡς γεγονέναι τὸν υἱὸν, λεγόμενον ἔστι τις ἂν· ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ ψεύδη πρὸς τ τ̃ Κυρίου γ̃ωνήσεως ὑπολαμβάνοντες, οἱ ποίησιν αὐτοῦ τ̃ θείαν & ἄρρητον γ̃ώνησιν λέγειν τολμ̃ῶντες. ὅτ' οὖν καταμερίζειν χρὴ εἰς τρεῖς θεότητας τ̃ θαυμασίαν καὶ θείαν μονάδα· ὅτε ποιήσῃ κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἡνῶσθαι δὲ τῷ Θεῷ τ̃ ὅλων τὸν Λόγον· ἐγὼ γάρ, φησιν, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ

ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γὰρ καὶ ἡ θεία Τριὰς, καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασώζοιτο. ἐξὸν δὲ τὸν ἀϊδίως συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρὶ καὶ μὴ ἑτέρας οὐσίας, ἢ ὑποστάσεως ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι, καὶ οἷον τοῦ φιλοπόνου Ωριγένους. ἃ μὲν γὰρ, ὡς ζητῶν καὶ γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ, ὡς αὐτὸς φρονῶν δεχέσθω τις, ἀλλὰ τῶν παρ' ἕκαστα φιλονεικούντων, ἐν τῷ ζητεῖν ἀκριβῶς ὀφείλοντα ἀποφαίνεσθαι. τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι· μὴ ὄν τι, ὡς ἐν γυμνασίᾳ, λεγόμενα παρὰ τοῦ αἱρετικοῦ, οὐδὲ αὐτὸς ἀπαφέρῃ τὰ ἴδια, λέγων ὅτως· εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἰκών· ἐγὼ δὲ τολμήσας παραδείξω, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔστιν, ὅτε οὐκ ἦν· πότε γὰρ ὁ Θεὸς, ὁ κατὰ τὸν Ἰωάννην φῶς λεγόμενος· ὁ Θεὸς γὰρ φῶς ἐστιν· ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης; ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν ἀφῶ εἶναι ἐρῶ, ὡς ποτέρου οὐκ ὄντος ποτὲ δὲ ἡ τοῦ ἀῤῥήτου, καὶ ἀκαταλήπτου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς εἰκών; ὁ χαρακτὴρ λόγος, ὁ γινώσκων τὸν πατέρα, οὐκ ἦν; καταγοίτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, ὅτι ἐρεῖ καὶ τὸ· σοφία ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ λόγος οὐκ ἦν, καὶ ζωὴ οὐκ ἦν· καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις ὅτω λέγει· ἀλλ' ἃ θέμις ἐστὶν οὐδὲ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· τὸ, ὅσον ἐφ' ἡμῖν ἀποστερεῖσθαι τὸν Θεὸν τὸν ἀεὶ συνόντος αὐτῷ λόγου μονογενοῦς· σοφίας ὄντος ἧς μετέχαιρεν· ὅτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται. ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διανοίαν ἀποδεικνύομεν· ὑμεῖς δὲ ὦ νέοι Ἰσδαῖοι καὶ τοῦ Καϊάφα μαθηταί· ἵνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας; ἀλλ' οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν οὐδ' εἰποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀποστρέφονται, πλὴν μόνου τοῦ διαβόλου, μόνου γὰρ ὑμῖν οὗτος τοιαύτης ἀποστασίας πατὴρ γέγονεν· ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν ἀπατήσας τὴν ἀσέβειαν ταύτην, καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον πείσας ὑμᾶς, ὅτι μὴ τὰ ὑμέτερα, ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν, ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι παρεδεδώκασιν· ἦν γὰρ ἡ σύνοδος ἐναργῶς ὁμολογήσασα πίστιν, αὕτη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστί.

A *Ego in patre, & Pater in me:* ita enim & divina Trinitas, & sancta prædicatio, professioqve monarchiæ conservari posſit. Verbum porro æternaliter esse cum patre, neqve alterius essentiæ, aut substantiæ, Patrisqve sui proprium filium, ut sancitum est ab illis, qvi Synodo interfuerunt, licebit denuo ex laborioso illo Origene audire. Quæ enim disputandi certandiqve gratia scripsit, ea non, qvasi ipsius sint verba, aut qvasi ipse ita sentiat, sed eorum, qvi cum eo contentiosius disputarunt, accipienda sunt. Hæc igitur laborioſi illius Origenis sententia est. Post illa ergo, qvæ certandi gratia, qvasi in palæstra, adversus B hæreticos adduxerat, statim ista, qvæ propria ipsius sunt, subintulit. Si est (inqvit) ulla imago invisibilis Dei, ipsa qvoqve imago invisibilis fuerit, imo hoc qvoqve ausim addere, qvod cum sit ille similitudo patris, fieri non posse, ut fuerit, qvando non fuerit. Qvando enim Deus, qvi secundum Joannem Evangelistam lux dicitur, *Deus enim lux est*, splendore caruit suæ majestatis, ut qvis audeat Filio principium asscribere, qvasi antea nondum existendi? Qvando autem non erat ineffabilis illa, innominabilis, inerrabilisqve Patris C substantiæ Imago, Forma, Ratio, qvæ Patrem cognoscit? Cogitet secum, qvicunqve audebit dicere, erat, qvando non erat Filius, se hoc ipsum dicere, erat, qvando sapientia non erat, qvando ratio non erat, qvando vita non erat. Idem Origenes alibi dicit, Sed fas non est, neqve periculosum est ob infirmitatem nostram, qvantum in nobis est, spoliare Patrem unigenito suo semper secum existente Verbo, spoliare item eum sua Sapientia, in qva lætabatur: inde enim colligeretur, eum non semper lætatum fuisse. Ecce nos demonstramus, istius impdi sententiam a patribus ad patres qvasi per manus traditam esse. D Vos autem novi Judæi & discipuli Caiphæ; qvos verborum vestrorum patres ac majores demonstrabitis; cum ne unum qvidem ex prudentibus aut doctis in autorem citare posſitis. Cuncti enim vos præter diabolum, istius vobis a Christo defectionis autorem, aversantur, ille & olim vobis hanc impietatem inseruit, & nunc vobis autor est, ut orbis terrarum Concilium vituperetis, non alia de causa, qvam qvod in eo concilio non qvæ vestræ factioni patrocinentur, sed illa sint scripta, qvæ ab initio ipsi, qvi testes oculati & ministri Verbi fuere, tradiderunt. Fides enim, qvæ scriptis decretisqve Synodi sancita est, ea est totius Ecclesiæ,

hanc cum asserere vellent beati Patres, A istis verbis concipiendam putaverunt, condemnarunt qve Arianam hæresin. Qvæ res præcipue in causa est, cur calumnias Synodo intentent. Non enim verba illa illos male habent, sed qvod iis verbis declarentur hæretici, & cæteris hæreticis improbiores, nimirum qvi cum voculas suas pravas semper & de hæresi culpabiles reprehendi per id tempus viderent, ab Ethnicis nomen Ingeniti mutuo sumendum arbitrati sunt, ut per occasionem hujus vocabuli, inter facta & creata, Dei verbum omnium creatorem insererent, & ejusdem classis efficerent; ita sunt ad impietatem effrontes, & in blasphemando B Domino pervicaces. Qvod si præ insciti vocabuli ad istam improbitatem dilaberentur, oportebat eos ab iis, unde id mutuo acceperunt, vim ejus dictionis cognoscere. Illi enim & mentem ex bono, & ex mente animam oriundam dicunt, & qvamvis earum origines videant, ingenitas tamen asseverant, neqve se ea de causa majestatem primi, unde mens & anima originem desumunt, carpere aut diminuere arbitrantur. Qvapropter oportuit istos aut ita loqvi, aut nihil omnino loqvi de rebus, C qvas ignorant. Qvod si se vocem intelligere putent, excutiant eam, & examinent, num proba sit, præsertim cum illa in sacris literis non reperiatur. Verum illi denuo contentionem suam verbis in Scriptura non receptis renovabunt. Ego vero contra causam significatiqve intellectum interpretabor, secundum qvem Synodus, patresqve, qvi ante Synodum fuere, his vocabulis substantia & consubstantiali congruentibus cum iis, qvæ de Servatore referuntur, uti in scriptis suis voluerunt, ipsi autem vicissim, si possint, respondeant: ubi repererint hanc in scripturis minime solennem vocem, & qva mente Deum ingenitum dicant. Audio enim hoc voca- D bulum diversas habere significationes. Nam dicitur & illud ingenitum, qvod nondum est, sed esse possit: & rursum, qvod neqve jam est, neqve esse possit: tertio autem, qvod jam qvidem est, tamen factum non sit, neqve initium existendi habuerit, sed qvod æternum sit & incorruptibile. Fortasse duas priores significationes præterierint, & ut absurda prætermiserint: nam secundum primum significatum illa habebuntur ingenita, qvæ facta sunt, futuraqve expectantur; secunda autem significatio plus in se absurditatis continet: ad tertiam igitur progredientur, & secundum eam ingenita appellabunt.

Ταύτῃ ἐνδικοῦντες οἱ μακάριοι πατέρες, ὅτως ἔγραψαν ἢ κατέγνωσαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μάλιστα ἢ διαβάλλειν τὴν σωσδν ἐπιχειροῦσιν· ἐγὼ γὰρ οὐ λέξεις αὐτοῦ λυποῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ, καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν βλαμμερέστεροι· ἀμέλει τ λεξιδίων αὐτῶν δειχθέντων τότε φαύλων, καὶ ἀεὶ ἀνελέγκτων ὄντων ὡς ἀσεβῶν, ἐζήτησαν παρ' Ἑλλήνων λοιπὸν τὴν λέξιν τὸ ἀγέννητος· ἵνα τοῖς φαύλοις καὶ τούτῳ τῷ ὀνόματι, ἐν τοῖς γεννητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· διὸ ἐκ αὐτῶν τὰ γέννητα γένει· ὅτως εἰσὶ τοῖς ἀσεβείαν διώκουσι, καὶ τοῖς τοῦ Κυρίου βλασφημίας φιλόνεικοι. εἰ μὲν, ἂν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα ὅτως διώκουσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοῦ τοῖς τ αὐτοῖς δεδωκόσιν αὐτὸ, ὅτι καὶ ὃν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοεῖν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχήν. καί τοι γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγέννητα· εἰδότες, ὅτι καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον, ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέφυκε· καὶ ἢ καὶ αὐτοῦ ὅτω λέγειν, ἢ μηδόλως λέγειν, ἐπεὶ ὧν οὐκ ἴσασιν· εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοῦ ἐρωτῆσαι. ἐπεὶ μάλιστα καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἡ λέξις· ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονεικοῦσιν· ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διανοιαν, καθ' ἣν ἡ σωσδ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένοις· καὶ ὅσοι παρ' αὐτῶν ἐξέθεντο πατέρες ἃ ἔγραψαν, διηγησάμην· καὶ αὐτοὶ δὲ εἴπερ ἄρα δυνατὸν, ἀποκενέωσαν· πῶς δέον τὴν ἄγραφον ταύτην λέξιν· ἢ ποίᾳ διανοίᾳ τὸν Θεὸν ἀγέννητον λέγουσι· διαφορᾶς γὰρ σημασίας ἔχειν τὸ ὄνομα ἀκήκοα· λέγεται γάρ φησιν ἀγέννητον, τὸ μήπω μὲν γεγόμενον δυνάμενον δὲ γενέσθαι· καὶ πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον, μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι· καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτὸ σημαινόμενον, τὸ ὑπάρχον μὲν μήτε δὲ γεννητόν. μήτε ἀρχὴν ἔχον εἰς τὸ εἶναι· ἀλλ' ἀΐδιον ὂν καὶ ἀδιάφθορον· ἴσως μὲν ἐν τοῖς πρώτοις δύο διανοίας παρελθεῖν ἐθελήσασι διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἄτοπον· ἐκ μὲν τῶν πρώτων ἔσονται τάδε ἤδη γεγόμενα, καὶ τὰ μελλόμενα γενέσθαι, ἀγέννητα· τὸ γὰρ δεύτερον, πλέον ἔχει τοῦτο τὸ ἄτοπον· ἐπὶ δὲ τὴν τρίτην λοιπὸν βαδίζοντας κατ' αὐτὴν ὀνομάζουσι τὸ ἀγέννητον·

ἀλλὰ καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐδὲν ἧττόν εἰσιν ἀσεβεῖς. εἰ γὰρ, τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς τὸ εἶναι, μηδὲ γεννητὸν, ἢ κτιστὸν· ἀλλ' ἀίδιον ὄν, τοῦτο λέγουσιν ἀγέννητον· τίνα οὖν ἢ τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἵνα μὴ σωφρονῶν τὴν παρανοίαν τῶν θεομάχων; ἵνα οὐκ ἂν αὐτοῦ ἕτω μανομένοις καταλιθώσειεν; ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προσφέρειν ἐπὶ τὰ πρῶτα τῶν μύθων ἑαυτῶν λογάρια· ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν αὐτὰ σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δείλαιοι διὰ τοῦ ὀνόματος· ἵνα ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἀγέννητοι· εἰ γὰρ ὁμοούσιος τῶν γεννητῶν ἐστι, δηλονότι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε· καὶ εἰ ἦν ποτὲ ἔχει τὸ εἶναι, οὐκ ἦν ἄρα, πρὶν γένηται· καὶ εἰ μή ἐστιν ἀίδιος, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ἔδει δῆτα ταῦτα πάλιν αὐτοῦ φρονοῦντας, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν, καὶ μὴ τῇ λέξει δῆθεν τοῦ ἀγεννήτου, σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν· ἀλλ' ὁ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακοήθεις· πάντα γὰρ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον, μετὰ πανουργίας πράττουσιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἀλλοτρίων ἐνδυμάτων ἀπατᾷν ἐπιχειρεῖ, ἵνα ὡς ἕτοιμοι τὸ ἀγέννητον ἐπενόησαν ὄνομα ζητοῦντες εὐφημεῖν, κεκρυμμένην ἔχωσι τὴν κατὰ Κυρίου βλασφημίαν καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις σημαίνωσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα αὐτοῖς ἐνωπιάζεται· ἵνα ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον προσλείπεται; λεγέτωσαν δήπουθεν, φασὶν, οἱ κακοῦργοι καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις, λέγουσιν· ἀγέννητον εἶναι τοῦτο, τὸ μὴ ἔχον τὸ εἶναι τὸν αἴτιον· ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν αἴτιον εἰς τὸ γενέσθαι συγχωροῦσι· ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν γραφῶν ἀνήκοοι· οἱ μὴ διὰ ἡμᾶς, τοῦ εἰς τὸν Θεὸν· ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰς τὸν υἱὸν ἀπιστίαν πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες· οὐκ εἰδότες, ὅτι ὁ τὸν υἱὸν ἀπιστάζων, ἀπιστάζει τὸν πατέρα. πρῶτον μὲν γὰρ καὶ ἕτω τὸν Θεὸν ὀνομάζωσιν, ἀποδείκνυται τῶν γενητῶν ὁ λόγος· τῆς γὰρ οὐσίας τοῦ πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν, ἕτως παρ' αὐτῷ ἐστιν ἀιδίως· ὁ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο προσαιρεῖται τοῦ τοῦ λόγου φύσιν· οὐδὲ πάλιν τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ πρὸς τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ γενόμενα· γνώσεσθε ὅτι τὸν ἀρχιτέκτονα πρὸς φωνῶν καὶ λέγων δημιουργὸν οἰκίας, ἢ πόλεως, ἀποσαρκίζει τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν· ἀλλὰ διὰ μὲν τοῦ εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην σημαίνων, μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ γεγονότα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ·

A Cæterum, cum hoc dicunt, nihilominus impii habendi sunt. Si enim, qvod initium existendi non habet, & qvod neqve factum, aut creatum, sed æternum sit, ingenitum velint, & contrario modo se habere Verbum Dei pronunciarint, qvis non videt vafriciem Christomachorum? qvis non eos pro tali insania lapidaverit, qvi deterriti primas suarum fabularum dictiunculas, ob qvas damnati sunt, proferre easdem denuo, sed alio modo per hoc vocabulum ingeniti insinuare moliuntur? Nam si filius ex numero genitorum, hoc est, factorum est, certe ex non entibus & ipse qvoqve extitit, & si principium existendi sortitus est, non erat, priusqvam fieret: porro si æternus non est, erat haud dubie, qvando non erat. Oportebat igitur ipsos eadem illa in animo sentientes ilsdem suis verbis uti, ac suam opinionis diversitatem prodere, nec sub vocabulo ingeniti, animi pravitatem occultare. Verum malitiosissimi homines hoc non faciunt: siqvidem omnia secundum patrem suum diabolum cum fraude instituunt: ut enim ille sub alienis vestibus fraudem molitur, ita & isti vocabulum Ingeniti excogitarunt, ut sub specie benedicendi Dei, dissimulanter adversus Dominum blasphemias suas tegant, easqve sub hoc involucro aliis insinuent. Cæterum, istis versutiis retectis, velim mihi respondeant, qvid ipsis sit reliqvi, qvod objiciant: Atqvi inqviunt scelerati, invenimus, qvod loqvamur, suisqve dictiunculis id addunt esse ingenitum scilicet, qvod suæ essentiæ autorem non habet, qvodqve aliis, qvæ sunt, autor fuerit, ut sint ingrati mortales, & prorsus sacrarum Scripturarum rudes, qvi non ad honorem Dei, sed ad ignominiam Filii omnia dicũt & faciunt, ignari interim, eum, qvi dehonestat filium, patrem qvoqve dehonestare. Primum igitur non ideo, qvod Deum ingenitum vocent; filius demonstratur creatus esse, cum Filius ut substantiæ patris sui fœtus est, ita æternaliter apud patrem subsistat. Non enim hoc vocabulum naturam Verbi demolitur, neqve vox ingenitus significationem suam ad filium, sed ad ea, qvæ per filium creata sunt, protendit. Et qvemadmodum, qvi aliqvem architectum ædificii, aut civitatis nominat, non cum hoc nomine filium ex ipso genitum includit, aut intelligi studet, sed sub vocabulo architecti indicat, autorem operum neqvaqvam talem esse, qvalia sunt opera ipsius artificio fabrefacta: ac proinde illum opificem nominat:

& non ignarus, qvalis ſit naturæ hic opifex, agnoſcit, longe eſſe aliud ab eo progenitum, longe aliud ab eo factum, eundemqve ob filium ſuum patrem, ob opera vero architectum appellat. Eodem modo, qvi Deum ingenitum nominat, ex operibus ſuis ei nomen accommodat, indicans, eum non ſolum non eſſe factum, ſed eorum, qvæ facta ſunt, autorem eſſe: Verbumqve ejus diverſum eſſe a rebus, qvæ factæ ſunt, & id ſolummodo Patri ſuum & proprium fœtum eſſe cognoſcit, per qvem omnia facta ſunt & conſtant. Prophetæ qvoqve Deum omnipotentem nominantes, non ideo illi hoc nominis indunt, qvaſi Verbum cenſeant ex numero reliqvi vulgi eſſe, qvippe qvi non ignorabant, Filium alium eſſe a rebus creatis, atqve adeo, qvemadmodum Pater ſuus, omnipotentem, eumqve in omnia, qvæ pater per ipſum creavit, dominatum habere, illiqve a patre poteſtatem datam eſſe, & poſt donationem ſemel conceſſam æqve omnium dominari. Eadem iterum ratione cum Prophetæ Deum Dominum virtutum nominant, non ideo eo reſpectu faciunt, qvaſi Filium unum eorum velint, qvæ ſub patris poteſtate retineantur, ſed ut Filio ſuo Pater eſt, ita potentiarum a Filio conditarum Dominus habeatur. Verbum viciſſim, qvia in patre eſt, omnium Dominus reputari debet, & in omnes imperium poſſidere, eo qvod omnia, qvæ Pater habet, a Filio itidem habeantur. Et qvemadmodum iſtæ appellationes hunc habent intellectum, ita qvoqve qvi voluerit dicere Deum ingenitum: dicat qvidem, ſi ita ipſius animo collibuerit, modo non ideo hoc dicat, ut filium opinetur aliqvid factitium eſſe, ſed, ut dixi, qvia intelligat, non ſolum Deum factum non eſſe, verum etiam rerum a verbo ſuo factarum conditorem creatoremqve appellari debere. Nam cum Pater ita appellatur, nihil inde obſtaculi naſcitur, qvo minus & verbum & imago Patris & Patri conſubſtantialis intelligatur. Porro qvia imago ejus eſt, ſeqvitur neceſſario, ut alius diverſusqve ſit a rebus creatis, & neqvaqvam aliqvis ex vulgo numeroqve univerſitatis, qvoniam cujuscunqve imago fuerit, ejus qvoq; proprietatem & ſimilitudinem obtinet, adeo ut ſub nomine ingeniti & omnipotentis Patris etiam ingeniti & omnipotentis Verbū & Sapientia, hoc eſt, filius intelligatur.

A τὸν δὲ φύσιν τοῦ ποιήσαντος εἰδὼς, οἶδεν ἄλλον εἶναι τοῦδε ταῦτα τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα· καὶ διὰ μὲν τὸν υἱὸν, πατέρα αὐτὸν καλεῖ· διὰ δὲ τὰ ἔργα, κτίστην καὶ ποιητήν. τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ λέγων ὅτως τὸν Θεὸν ἀγέννητον, ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν ὀνομάζει σημαίνων, μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γεννητὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν γεννημάτων ποιητής ἐστιν· οἶδε μὲν τοι τὸν λόγον, ἄλλου ὄντα τῶν γεννητῶν· καὶ μόνον ἴδιον τοῦ πατρὸς γέννημα· δι' ὃ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε· κἂν γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν Θεὸν

B οἱ προφῆται λέγοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον ἕνα τῶν πάντων ὅτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο· ἤδεισαν γὰρ τὸν υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ πάντων καὶ αὐτὸν κρατοῦντα, κατὰ τὸ τοῦ πατρὸς ὁμοιότητα· ἀλλ' ὅτι πάντων, ὧν διὰ τοῦ υἱοῦ πεποίηκεν, αὐτὸς κρατεῖ· τούτων τε τὴν ἐξουσίαν, τῷ υἱῷ δέδωκε· κἂν δεδωκὼς, πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ λόγου κυριεύει· πάλιν τε Κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν Θεὸν, οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν λόγον ἕνα τούτων τῶν δυ-

C νάμεων, τοῦτ' ἔλεγον· ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ πατήρ ἐστι τῶν δι' αὐτοῦ γιγνομένων δυνάμεων Κύριός ἐστι· καὶ γὰρ αὖτος πάλιν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ ὢν, πάντων τούτων ἐστὶ Κύριος, καὶ πάντων κρατεῖ. πάντα γὰρ, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὥσπερ οὖν τοῦτο διοῦσιον ἔχει τὸν νοῦν, ὅτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν Θεὸν ἀγέννητον, λεγέτω μόνον· εἰ ἅπαξ ὅτως αὐτῷ δοκεῖ. μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον τῶν γενητῶν. ἀλλ' ὅτι, καθὰ πρόσθεν, ὁ Θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἔστι γενητός· ἀλλὰ καὶ τῶν γενητῶν ποιητής ἐστι διὰ τοῦ ἰδίου λόγου· καὶ γὰρ κἂν ὅτως λε-

D γόμενος τοῦ πατρὸς, πάλιν εἰκὼν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τοῦ πατρός· εἰκὼν γὰρ ὢν αὐτοῦ, ἄλλος δὴ εἴη τῶν γενητῶν καὶ τῶν πάντων· εἴγε ἐστιν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει· ὥστε τὸν λέγοντα ἀγέννητον καὶ παντοκράτορα τὸν πατέρα, νοεῖν ἐν τῷ ἀγεννήτῳ, καὶ παντοκράτορι, καὶ τὸν τούτου λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἣτις ἐστὶν ὁ υἱός· ἀλλ' οἱ θαυμασιοὶ καὶ εἰς ἀσέβειαν δύσχερεῖς· οὐ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ὑμῶν φρενίζοντες, ἐφεύρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγεννήτου· τὸ δὲ κατὰ Σωτῆρος χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς ὑμῶν καὶ εὐφημίας,

Verum præclari viri & promtæ impietatis, non cura honorandi numinis, ſed odii in Servatorem hoc vocabulum ingeniti adinvenerunt. Nam ſi illis cura numinis aut bene dicendi fuiſſet,

ἔδη μᾶλλον, καὶ τότε βέλτιον ἦν πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτόν, ἢ ἐκεῖνος ὀνομάζειν αὐτούς. λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν Θεὸν ἀγέννητον, ἐκ τῶν γενομένων αὐτῶν, καθ' ἃ προεῖπον, ποιητὴν μόνον λέγουσιν, ἵνα καὶ τὸν λόγον ποίημα σημαίνωσι καὶ τῶν ἰδίων ἡδονῶν. ὁ δὲ τὸν Θεὸν πατέρα λέγων, εὐθὺς ἐν αὐτῷ καὶ τὸν υἱὸν σημαίνει· καὶ οὐκ ἀγνοήσει, ὅτι υἱοῦ ὄντος, διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ γενόμενα ἐκτίσθη πάντα· οὐκοῦν καὶ μᾶλλον, ἢ ἀληθέστερον ἂν εἴη, τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγέννητον. τοῦτο μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βουλήματός ἐστι τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γενόμενα ἔργα σημαίνει· τὸ δὲ τοῦ πατρὸς ὄνομα τὸ ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα γνωρίζει· ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσούτῳ καὶ πλέον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν πατέρα, τοῦ λέγειν ἀγέννητον διαφέρει ἄν· καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ ὕποπτον, ποικίλως ἔχον τοῖς σημαινομένοις· ἐκεῖ δὲ ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ μόνον σημαῖνον τὸν υἱόν· καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον, παρ' Ἕλλησιν εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατήρ, ὥσπερ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται· καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς ἰδίως υἱός ἐστιν, ἔλεγεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ εὐθὺς φαίνεται τὸν πατέρα καλῶν ἀγέννητον αὐτός· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων, οὐκ εἶπεν, ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· Θεὸς ἀγέννητε· ἀλλὰ μᾶλλον, ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἡμῶν, εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησεν· ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγέννητος καὶ γενητοῦ· οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος· ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· ὕστερον γὰρ τελειούμενοι, γινόμεθα καὶ ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐν τούτῳ τοῦτο, καὶ τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον· εἰ δὲ καὶ πατέρα θέλῃ λέγειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, οὐ χεὶ διὰ τοῦτο συνεκτείνειν ἑαυτὸν τῷ υἱῷ καὶ τῇ φύσει· καὶ τοῦτο γὰρ δι' αὐτὸν λέγεται παρ' ἡμῶν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ λόγος ἐφόρεσε σῶμα· καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, καὶ ἡμῶν ὁ Θεὸς λέγεται πατήρ·

A oportuerat eos (qvod qvidem & melius fuisset) primum agnoscere Deum patrem esse, eumqve hoc nomine potius, qvam illo prædicari, qvoniam cum Deum ingenitum, hoc est, non factum appellant, ex rebus factis, ut jam dixi, illum conditorem solum designant, qvo Verbum pro sua libidine factitium esse qviddam declarent. Qvi autem Deum Patrem nominat, statim eo ipso & filium innuit, nec ignorat, cum filius sit, qvin omnia qvoqve per filium sint condita. Qvapropter & potius, & verius est, Deum ex filio designare, & patrem nuncupare, qvam ex operibus duntaxat illi B nomen indere, & appellare ingenitum. Hoc enim vocabulum opera, qvæ ex Dei voluntate producta sunt, innuit: contra, Patris nomen proprium ejus ex sua substantia fœtum declarat. Qvanto autem Verbum præstantius est rebus creatis, tanto præstiterit Deum patrem, qvam ingenitum dicere. Illud enim in Scripturis non reperitur, & suspectum est, cum multitudinem habeat significationum: hoc autem simplex est, & Scripturis solenne, & verius, unumqve filium tantum modo denotat. Rursum illud vocabulum, ingeniti, apud ethnicos reperitur, C qvi Deum non norunt. Hoc autem nomen Pater, per Dominum nostrum nobis innotuit & donatum est. Nam cum ipse sciret, cujus Filius esset, ita locutus est, *Ego in Patre, & Pater in me*: Et, *Qvi vidit me, vidit & Patrem*. Et, *Ego & Pater unum sumus*. Neqve ullibi reperias, ubi ille Patrem suum ingenitum vocet. Qvin & cum nos precari doceret, non dixit, Cum oraveritis, dicite: Pater ingenite, sed potius, *cum precari statueritis, dicite, Pater noster, qvi es in cœlis*, & caput nostræ Fidei eo tendere ac referri voluit. Sufficit enim nos baptizari non nomine geniti & ingeniti, neD qve in nomine increati & creaturæ, sed in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, qvoniam ita initiati vere in filios adoptemur. Et Patris nomen pronunciantes, agnoscimus qvoqve sub hoc nomine etiam Verbum, qvod in Patre est, contineri: non tamen ob hoc, qvod Patrem suum nostrum a nobis concesserit appellari, æqvum est, ut nos ipsos Filio ratione naturæ adæqvemus. Nam qvod nobis filii appellatio indulgetur, id inde profectum est, qvod Verbum sive Ratio Dei nostrum corpus gestavit, & in nobis habitavit, ac proinde consequenter propter rationem sive verbum, qvod in nobis est, is, qvi Deus est, Pater noster appellatur.

Joan. 14.
Ibidem.
Joan. 10.
Matth. 6.

et qvia Spiritus Verbi in nobis est, deo ut nobis gratificaretur, suum patrem nostrum qvoqve patrem appellari voluit. Ea enim est mens Apostoli, ita licentis: *Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem: Abba pater.* Sed fortasse de vocabulo hoc ingenito convicti, ut pravi sunt moribus, audebunt dicere, par esse, ut verba, qvæ de Domino nostro Jesu Christo sunt scripta, in disputationibus adhibeantur, repudiatis illis vocibus, qvæ in scripturis non reperiuntur. Certe id æqvum esse nec ego abnuerim, eo qvod signa indiciaqve veritatis perfectiora ex Scripturis sanctis, qvam aliunde, depromantur: sed malignitas & versipellis Eusebianorum impietas Episcopos coegit, qvemadmodum dixi, ut clarioribus verbis uterentur ad eorum impietatem subvertendam. Sed tamen satis demonstratum est, & liqvide apparet, scripta Synodi rectam sententiam continere, & Arianorum voculas frivolas esse, & scopum eorum malitiosum, cum illi hoc vocabulo, ingeniti, qvod probæ significationis est, & cum pietate usurpari possit, pro animi sui conceptu, proqve libidine sua ad contumeliam Salvatoris abutantur, idqve solum ea de causa, ut qvasi gigantes cum numinibus pugnent, non tamen ob prætextum istiusmodi dictiuncularum damnationem evaserunt, nec qvia in voce ingeniti bona significatio est, eorum mala mens sententiaqve latere potuit: nam & ipsi omnifariam sunt confusi, eorumqve hæresis ubiqve male audit. Hæc qvidem tum in concilio acta, ut potui, recitavi. Scio tamen, vitilitigatores istos & Christo rebelles, ne istis qvidem auditis, mentem in melius mutaturos esse, sed potius discursitaturos ad alias aliunde causificationes venandas, & cum eas absumserint, novas rursus commentaturos esse. Qva in parte respondent Propheticis verbis: *Si potest Æthiops mutare pellem, aut Pardus maculas, etiam futurum est*, ut ipsi recta sentiant. Tu autem charissime, hæc nostra, ubi acceperis, tecum perlege, qvæ si tibi recta videbuntur, recitabis ea fratribus, qvos præsentes habebis, ut & illi qvoqve, ubi rem cognoverint, Synodi zelum, qvo usa est in tuenda veritate, Synodiqve in iis explicandis qvæ vellet, diligentiam adamant: damnant autem Arianorum cavillationes, qvas pro defendenda hæresi tacite secum

A τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τοῦ λόγου, διὰ ἡμᾶς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ὡς ἡμᾶς ὀνομάζῃ. ὅθεν τοῦ Αποστόλου νῦν ἐστι, λέγοντος· Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον· Αββᾶ ὁ πατήρ· ἀλλ' ἴσως καὶ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγέννητον ἐλεγχθέντες· πονηροὶ τὸν τρόπον ὄντες, ἐθελήσουσι καὶ αὐτοὶ λέγειν· ἐὰν ᾖ περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ γραφῇ τὰ ὡρισμένα αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι μὴ ἀγράφοις ἐπεισάγεσθαι λέξεσι· καὶ ἐὰν φαίλωσιν αὐτὴν ἔγωγε ἀκριβέστερα γὰρ ἐν τῇ γραφῇ μᾶλλον, ἢ ἐξ ἑτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα· ἀλλ' ἡ κακοήθεια καὶ μετὰ πανουργίας παλίμβολος ἀσέβεια τὸ ὡρισμένον εὐσέβιον, ἠνάγκασε, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἐπισκόπους, λυκότερον ἐκθέσθαι τὰ τῶν ἀσεβούντων αὐτῶν δυσσεβέστερα ῥήματα· καὶ τὰ μὲν ὡδὶ τῆς συνόδου γραφέντα, διανοίᾳ ὀρθῇ ἔχοντα δέδεικται· τὰ δ' Αρειανῶν, καὶ τὰ λογάρια σαθρὰ, καὶ ὁ τρόπος πονηρὸς ἐφάνη· ἐπεὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα ἰδίαν ἔχον διανοίαν, καὶ δυνάμενον εὐσεβῶς φέρεσθαι, αὐτοὶ πάλιν κατὰ τὴν ἰδίαν C ἐνθύμησιν, ὡς ἠθέλησαν, ὀνομάζουσιν, ἐπ' ἀπωλείᾳ τοῦ Σωτῆρος· ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια φέροντες ἔμειναν ἀκαλύπτωτοι, ὅτε τὸ ἀγέννητον καλῶς ἢ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς αὐτοὶ φρονοῦντες, λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν· κατηχυμένοι γὰρ ἐν πᾶσι, καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐκπεπύστωται παντάχου· ταῦτα μὲν ὡς ἠδυνήθην ὑπομνηματίσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τότε πραχθέντα, δεδήλωκα· οἶδα δ', ὅτι τοῖς χρισομάχοις οἱ φιλέριδες, οὐδὲ τούτων ἀκούσαντες, μεταβαλέσθαι θελήσουσιν. ἀλλὰ περιφρονοῦντα πάλιν ἑτέρας ζητοῦν- D τες προφάσεις· καὶ μὴ ταύτας πάλιν ἑτέρας ὑπονοήσουσι. καὶ γὰρ τὸ προφητικόν· εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν δυσεβῶς φρονεῖν· μεμαθηκότες ἀσεβεῖν· σὺ μοί τοι ἀγαπητὲ, δέξαι μου, ἔντυχε καὶ σαυτῷ· καὶ εἰ δοκιμάσας καλῶς ἔχει, ἀνάγνωθι τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς· ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μαθόντες, ὑποδέξωνται μου τοῦ συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας· καὶ τὴν τῆς διανοίας ἀκρίβειαν· καταγνῶσι δὲ τῆς τῶν χρισομάχων Αρειανῶν, καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν· ἃς τῆς ἀσεβοῦς χάριν αἱρέσεως ἑαυτῷ ἀναπλάττειν ἐν ἑαυτοῖς

μεμελετήκασιν. ὅπ πῷ Θεῷ καὶ πατρὶ πρέπ δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ σὺν ἁγίῳ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ ἀπελθύπτως αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A meditantur. Gloria autem Deo patri, honor item & adoratio cum filio suo pariter experte principii, una cum sancto & vivificatore spiritu & nunc & in infinita secula seculorum, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, Κατὰ τῶν ἐξ ἑκάστης Ἀρειανῶν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

AD EPISCOPOS ÆGYPTI & Libyæ, contra Arianos disputatio prima.

ΠΑΝΤΑ μὲν, ὅσα ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς, πεποίηκέ τε καὶ ἐδίδαξεν, εἰς τὴν ἡμετέραν φανεὶς σωτηρίαν διεπράξατο, ἦλθε γὰρ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. ἔστι δ' οὐ παντῶν καὶ τοῦτο θαυμάσαι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἡμᾶς μαχομένων οὐ παρεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα προεῖρηκεν· ἵνα ἐπειδὰν ἐκεῖνα προσγένηται, εὐθέως εὑρεθῶμεν ἠσφαλισμένοι ἔχοντες τὴν διανοίαν, ἐκ τῶν ἐκείνου διδασκαλίας, λέγοντος, ἐγερθήσονται ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς· ἰδοὺ προεῖρηκα ὑμῖν. Τὰ μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ἀποστολικὰ μαθήματα καὶ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ πολλά, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν. ἀρχὴ μὲν πολιτείας τύπος, καὶ δύναμις κατὰ δαιμόνων, υἱοποίησις δὲ, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν χάρισμα καὶ ἐξαίρετον, ἡ περὶ τοῦ πατρὸς γνῶσις καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου, ἐξ ἁγίου πνεύματος· ἃ δὲ τῶν ἀνθρώπων διανοία, σπουδῇ ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἔκκειται, καὶ μᾶλλον ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, φθονῶν ἐπὶ τοῖς τοσούτοις ἡμῖν ἀγαθοῖς χαρίσμασι, περιέρχεται ζητῶν ἁρπάσαι τὰ εἰς ἡμᾶς τοῦ λόγου σπέρματα. διὰ τοῦτο γὰρ ὥσπερ ἴδια κειμήλια τὰ μαθήματα σφραγίζων ἐν

OMNIA quidem, quæ Dominus noster & Salvator Jesus Christus, ut Lucas ait, docuit & fecit, ad nostram omnino salutem pertinent. Venit enim, ut inqvit Joannes, *Non ut judicaret mundum, sed ut mundus per eum servaretur.* Joan. 10. Sed tamen inter res ejus omnes hoc bonitatis ejus opus admiratum est, qvod de hostibus nostris, qvibus nobiscum prælia futura erant, silentium non tenuit, sed de ea re jam antea in longum prædixit, ut cum illa inciderent, statim agnosceremus, animoqve firmaremur ex illius præmonitionibus, ita inqvientis, *Oborientur falsi Prophetæ & falsi Christi, edentqve signa & prodigia magna, adeo ut seducant (si fieri posset) etiam ipsos electos: ecce prædixi vobis.* Matth. 24. Disciplinæ qvidem & gratiæ ejus in nos collatæ, magnæ haud dubie sunt, & supra hominem: ut est cœlestis politiæ specimen, potestas contra dæmones, adoptio jusqve filiorum, & qvod transcendit sua excellentia omnia charismata, Patris illa ipsiusqve Verbi cognitio, & donatio sancti Spiritus. Sed tamen hominis animus studiose ad malum proclivis est, adversarius item noster diabolus, tanta nobis bona invidens, obambulat, qværens, ut rapiat sementem verbi e nobis. Ea de causa Dominus disciplinas suas veluti thesauros qvosdam in

obis recondens, denunciatione istorum erborum uti voluit: *Videte, ne quis vos educat: multi venient in nomine meo, jactitantes sese eos esse, qui ego sum, & tempus appropinquavit, multosque in errorem adducent: ne sequamini eos.* Magnum beneficium quoddam contulit nobis iste sermo, cujus opera fit, ut non a specie rerum, quæ apparet, decipiamur: sed potius ea, quamvis objecta sint, discriminare tamen & internoscere queamus, idque Spiritus sancti gratia. Nam quia omnino abominabilis est scelerum inventor diabolus, immensus calumniator, & vel semel visus rejicitur ab omnibus, ut serpens, ut draco, ut leo, quærens, quem rapiat, & devoret; ideo hoc ipsum quidem quod est, dissimulat, & occultat: nomen vero, quod ab omnibus desideratur & expectatum est, callide ut personam induit, ut specie deceptos jam deinde suis vinculis perstringat: non aliter quam plagiarius, qui cum avertere cupit alienos liberos longe a parentibus suis peregre agentes, assimulat speciem vultumque parentum: quos ubi desiderio sui captos deceptosque longius abduxerit, jugulat & occidit. Eadem quoque ratione sinuosus ille & mille doli fraudisque magister diabolus, nihil sibi fidens, utpote qui sciat humani generis ad veritatem amores, veritatis speciem vultumque prætendit, suum tamen interim virus comitibus suis & assoclis inspergit. Ita quoque & Evam decepit, non sua loquens, sed Dei verba assimulans, & verborum sententiam refingens. Itidem quoque uxorem Iob perfugam instigavit, ut præ se ferret conjugalem charitatem, sed doceret tamen blasphemias in Deum. Ita dolosus ille vanis & falsis imaginibus rerum, hominibus illudit, obrepens & provocans unumquemque nostrum ad vitii sui præcipitia. Jam olim, ex quo deceperat primum hominem Adam, persuasus omnes sese homines in sua ditione habiturum, ferociter insultabat dicens: *Ego universum orbem terrarum mea manu veluti nidum comprehendam, & ut ova relicta tollam, nec est, qui aufugiat, aut obloquatur mihi.* Cæterum qui antea orbem terrarum se comprehensurum jactaverat, post adventum Domini, jam experimento doctus, quid Dominus in rebus humanis ageret, quam non posset eam, quam Dominus gestabat, carnem fallere, domitus fractusque jam inde, etiam a pueris veluti passerculus superbus ille pro ludibrio habetur. Puer enim infantulus

A ἡμῖν διὰ τῆς τοιαύτης ῥήσεως, ἔλεγε· Κύριον βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ, πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, ἐγώ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι, μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. μέγα μὲν χάρισμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὥστε μὴ ἐκ τῶν φαινομένων ἀπατᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, κἂν ταῦτα κεκαλυμμένα τυγχάνῃ, διακρίνειν τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἐστὶ μισητὸς ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς καὶ μέγας

B δαίμων ὁ διάβολος, μόνον τε φαινόμενος ἅλλεται πρὸς πάντας, ὡς ὄφις, ὡς δράκων, ὡς λέων, ζητῶν, ἵνα ἁρπάσῃ, καὶ καταπίῃ. διὰ τοῦτο μὲν ἐστιν αὐτὸς, ὑποκρύπτει καὶ σκέπει, τὸ δὲ πᾶσι παντῶν ποθούμενον ὄνομα, ὑποκείνεται ὁ πανοῦργος, ἵνα ἀπατήσας τῇ φαντασίᾳ, λοιπὸν σοῦ πλανηθέντας τοῖς ἰδίοις πρόσειρε δεσμοῖς· καὶ ὥσπερ εἴ τις ἀνδραποδίσασθαι θέλων ἀλλοτρίους παῖδας, ἀποδημούντων τῶν γονέων ὑποκείνεται τὰς ἐκείνων ὄψεις, καὶ ποθοῦντας σοῦ μὲν ἀπατήσῃ, καὶ λοιπὸν ἀπαγαγὼν αὐσοῦ μακρὰν, ἀπολέσῃ. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κακοδαίμων ὁ σκολιὸς διάβολος, οὐκ ἔχων μὲν

C αὐτὸς παῤῥησίαν, εἰδὼς δὲ τὸν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα τῶν ἀνθρώπων, ὑποκείνεται μὲν ταύτῃ τῇ φαντασίᾳ, τὸν δὲ ἴδιον ἰὸν ἐμβάλλει τοῖς ἐπακολουθήσασιν αὐτῷ. οὕτως τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, οὐ τὰ ἴδια λαλῶν, ἀλλ' ὑποκεινόμενος μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ῥήματα, τὴν δὲ διάνοιαν αὐτῶν ἀλλοτρίαν. οὕτω τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰὼβ ὑπέβαλλε, πείσας αὐτὴν ὑποκρίνεσθαι φιλανδρίαν, διδάξας δὲ βλασφημεῖν εἰς τὸν Θεόν. οὕτως οὖν ἄνθρωπος ὁ δόλιος παίζει ταῖς φαντασίαις, ὑποκλέπτων καὶ σύρων ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τῆς κακίας βόθρον. πάλαι μὲν οὖν ἀπα-

D τήσας τὸν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν Ἀδὰμ, καὶ νομίσας δὴ ἐκείνης ὑποχειρίους ἐχηκέναι σοῦ ἅπαντας, ἐνύβριζε θρασυνόμενος καὶ λέγων, τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν, ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι. ὅτε δὲ ὁ Κύριος ἐπεδήμησε, καὶ πεῖραν ἔχειν ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας αὐτὸς, μὴ δυνηθεὶς ἀπατῆσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ φορουμένην σάρκα, ὅτε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐπαγγελλόμενος καταλαμβάνειν, λοιπὸν ἐξ ἐκείνης, ὡς δι' ἐκείνου παίζεται καὶ ὑπὸ παιδίων, ὡς τερπνόν, ὑποφαίνεται. παιδίον γὰρ νήπιον νεῦ

ἐπὶ γλώτης ἀσπίδων βάλλον τ χεῖρα, γελᾷ τ ἀπατήσαντα τὴν Εὔαν· καὶ πάντες ὅ, οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες εἰς τὸν Κύριον, πατοῦσι τὸν ἐπόντα· Θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἀναβήσομαι, ὅμοιος ἔσομαι τῷ ὑψίστῳ. ἔτω μὲν ἦν πάλαι μετ' αἰσχύνης ἐκεῖνος, ὅμως ὅ εἰ καὶ τολμᾷ πάλιν ὁ δυσαίσχυντος σχηματίζεσθαι, ἀλλὰ γινώσκεται καὶ νῦν μᾶλλον ὁ τάλας ὑπὸ τῶν τὸ σημεῖον ἐν τοῖς μετώποις ἐπιφερόντων, καὶ λοιδορέται τε ταπεινωμένος καὶ κατηχυμένος. κἂν τε γὰρ ὡς ὄφις νῦν ἕρπων μεταχηματίζηται εἰς Ἄγγελον φωτός, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἐξ ἧς ὑπέστειμεν· πεπαιδάμεθα γάρ, κἂν Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμᾶς, παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα εἶναι· ἐὰν δὲ καὶ πάλιν τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεῦδος, καὶ λαλεῖν ὑποκρίνηται διὰ χειλέων τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοήματα, δυνάμεθα λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα, τῷ ὃ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· διατί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; καὶ, οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. ἐπεὶ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέγων, ἀξιόπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος, καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν ἡ γραφὴ διηγουμένη τὴν ἐν τῷ Παραδείσῳ πρὸς τὴν Εὔαν αὐτοῦ κακοτεχνίαν. ἤλεγξε δ' αὐτὸν ὁ Κύριος, πρῶτον μὲν ἐν τῷ ὄρει, διαιρῶν τὴν πύκνωσιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ, καὶ δεικνὺς αὐτὸν, ὅστις ἐστὶν ὁ διάβολος, καὶ ἐλέγχων, ὅτι μὴ τῶν ἁγίων εἷς ἐστιν, ἀλλὰ Σατανᾶς ἐστιν ὁ πειράζων, ἐν τῷ λέγειν, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ. γέγραπται γάρ, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ ὅτε δ' ἐκέλευον ἀπὸ τῶν μνημείων ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας. ἦν μὲν γὰρ ἀληθὲς τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, καὶ οὐκ ἐψεύδοντο τότε λέγοντες, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἤθελε διὰ καθάρτου στόματος τὴν ἀλήθειαν προφέρεσθαι καὶ μάλιστα δι' ἐκείνων, ἵνα μὴ προφάσει ταύτης μιμιξάντων τὸ ἴδιον θέλημα τοῖς καιροῖς, πειράσωσι τοῦτο καταδύσαι τοῖς ἀνθρώποις. διὰ τοῦτο ὅτε αὐτὸς ἐπέσχετο τοιαῦτα λαλούντων αὐτῶν, οὐδὲ ἡμᾶς ἀνέχεσθαι τῶν τοιούτων ἐβούλετο, παρήγγειλε δι' ἑαυτοῦ μὲν, προσέχετε λέγων ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. διὰ δὲ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε. τοιοῦτος γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἀντικειμένης ἐνερ-

A inserens manum suam super lingvam aspidum, deridet eum, qvi Evam deceperat, & omnes, qvi legitime in Christum fiduciam habent, pedibus conculcant eum, qvi hæc verba locutus est: *Ponam solium meum supra nubes, ascendam, & similis ero Altissimo.* Et has qvidem contumelias ille patitur: est tamen, ubi rursus resumta audacia, mutata specie, versipellem se facit, sed tamen agnoscitur etiam tum denuo ab illis miser, qvi signum in suis frontibus gestant, & majori ignominia contemtuqve rejicitur. Qvamvis enim ut serpens reptilis se transformaverit in Angelum lucis, simulatio tamen ejus sine profectu in vanum abit. Instituti enim B sumus, qvod *si vel Angelus e cœlo aliter evangelizaverit nobis, qvam accepimus, illud ipsum anathema esse & execrabile.* Qvod si rursum occultatis mendaciis fingat, se suis labiis veritatem loqvi, nos tamen non ignari, qvo id sensu faciat, possumus dicere, qvæ a Spiritu sancto in ipsum dicta sunt: *Peccatori autem locutus est Deus, cur tu denarras justificationes meas?* Et, *Non est speciosa laus in ore peccatorum.* Non enim, cum veritatem loqvitur, fide dignus est veterator ille, cum id qvoqve scriptura declaret, enarrans ejus C in paradiso adversus Evam calliditatem. Convicit autem eum Dominus, primum in monte, explicans pectoris ejus sinuosa volumina, ostendensqve, qvalis esset diabolus, palam declaravit eum neqvaqvam aliqvem e numero esse Sanctorum, sed Satanam tentatorem, idqve his dictis: *Face esse post me satana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Itidem qvoqve dæmonibus, cum e monumentis vociferarentur, ora obturabat, tametsi verum esset, qvod ab illis diceretur, neqve falsi qvicqvam in his verbis proferrent, *Tu es Filius Dei & Sanctus Dei.* D Noluit tamen per os impurum veritatem enunciari, multo minus vero per illos, ne per hanc occasionem admiscentes zizania suæ malæ voluntatis, eo tempore superseminarent, qvo homines in somnis essent. Ea de causa nec ipse eos sustinuit talia loqventes, nec eosdem a nobis sustineri voluit, suosqve admonuit his verbis: *Observate falsos prophetas, qui veniunt ad vos in cultu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Idemqve facit per Apostolos, ubi inqviunt, *Ne credideritis omni spiritui.* Istiusmodi enim mores sunt adversariæ

Hier. 49.

Gal. 1.

Eccles. 15.

Matth. 4.

Matth. 7.

poteſtatis, iſtiusmodi qvoqve hæreſium conſpirationes ſunt. Cum enim unaqvæqve hæreſis ſui commenti parentem habeat eum (qvi ab initio perverſus, & homicida, & mendax fuit) diabolum, ac pudore tam exoſi nominis teneatur, pulcherrimum, & qvod ſuper omnia eſt, nomen Salvatoris profitetur, ſcripturarumqve dictionibus amicitur, & verba qvidem profert, veram inde tamen ſententiam ſuffuratur, an deinde intellectu, qvem ipſa conſinxit, dolis inumbrato, erroneorum homicida & ipſa efficitur. Alioqvi qvid Marcioni & Manichæo hæreticis cum Evangelio, qvi legem abnegant? Ex veteribus enim nova, & vetera novis conteſtata redduntur. Qvi igitur iſta inficiantur, qvomodo illa agnoſcent? Paulus certe ejus Evangelii Apoſtolus fuit, qvod præannunciavit per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis. Qvin & ipſe Dominus locutus eſt, *Scrutamini ſcripturas, qvoniam illæ ſunt, qvæ teſtimonium perhibent de me.* Qvomodo igitur agnoſcent Dominum, qvi non ante de eo ſcripturas conſuluerunt & ſcrutati ſunt? Nam qvem Moſes deſcripſit & Prophetæ, eum ſe inveniſſe diſcipuli affirmant. Aut qvorſum Sadducæis lex, non recipientibus Prophetas? cum qvi legem edidit Deus, idem ſit, qvi in lege Prophetas ſeſe excitaturum promiſit, adeo, ut idem Dominus ſit legis & Prophetarum, & qvi unum neget, neget omnino & alterum? aut qvorſum deinceps Judæis vetus teſtamentum, cum non agnoſcant eum, qvi inde expectabatur, Dominum? Si enim ſcriptis a Moſe fidem habuiſſent, fidem qvoqve habuiſſent Domini verbis: *De me* (inqvit) *ille ſcripſit.* Aut qvid Samoſatenſi cum ſcripturis abneganti Verbum Dei, eaqve inficianti, qvæ pariter & ex veteri & ex novo teſtamento ſignificantur, ac Dei adventum in carne commonſtrant? Qvid item Arianis cum ſcripturis? aut cur eas proferunt homines iſti, qvi creaturam aſſerunt eſſe Dei Verbum, & (ut Ethnici ſolent) cultum exhibent creaturæ, omiſſo creatore? Et qvotqvot ſunt hæreſes, nihil habent in ſuis impiis figmentis conſtituendis, qvod commune ſit cum ſacra Scriptura: neqve id eos latet, qvi hujusmodi errores tuentur, qvam longe, imo qvam omnino illa hæreſis diſſentiat a ſacra ſcriptura: ſed tamen ad dolum ſimpliciorum, de qvibus Proverbia mentionem faciunt, *Simplex*

γείας ἐϛὶ, ϖιαῦτα ἦ τὰ τῶν αἱρέσεων συλλογιϛήματα τυγχάνει, πατέρα γὰρ αἵρεσις ἑκάϛη τῆς ἰδίας ἐπινοίας ἔχουϲα τὸν ἐξ ἀρχῆς ϖαραπέϲτα ϲ᾽ γυόμενον ἀνθρωποκτόνον, ϲ᾽ ψεύϲην τὸν διάβολον, καὶ αἰϲχυνομένη τὸ τούτου μιϲητὸν ὄνομα ϖροφέρειν, ϰαινοτομεῖται τὸ καλὸν, καὶ ὥϲϖερ ϖαῦν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος, ταῖς τε τῶν γραφῶν λέξεις ϖροβάλλεται, καὶ λέγει μὲν τὰ ῥήματα, κλέπτει ἦ τὴν διάνοιαν τὴν ἀληθῆ· ϰ᾽ λοιπὸν, ὑφ᾽ ἕν πλάϲαν ἰδίαν ἐπίνοιαν, ὡς ἐν δόλῳ τινὶ ϲϰευάϲαϲα, ἀνθρωποκτόνος ϰ᾽ αὐτὴ γίνεται τῶν πλανωμένων. ἐπεὶ πόθεν Μαρκίωνι καὶ Μανιχαίῳ τὸ Εὐαγγέλιον ἀρνεῖϲθαι δυνατὸν ϰ᾽ τὸν νόμον. ἐϰ γὰρ τῶν παλαιῶν τὰ νέα, καὶ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς μαρτυρεῖ. οἱ τοίνυν ἀρνούμενοι ταῦτα, πῶϲ ὁμολογήϲουϲι τὰ ἐξ ἐκείνων; Παῦλος γὰρ ὁ Απόϲτολος διαγγελίας γέγονεν, ἃς ϖροεπηγγείλατο διὰ τῶν ϖροφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, ὁ Κύριος αὐτὸς ἔλεγεν, ἐραυνᾶτε ταῖς βίβλοις αὐτοῦ γραφάς, ὅτι αὐταί εἰϲιν αἱ μαρτυροῦϲαι περὶ ἐμοῦ. πῶϲ οὖν ὁμολογήϲουϲι τὸν Κύριον, μὴ ϖροεραυνῶντες ταῖς γραφάς; ὃν γὰρ ἔγραψε Μωσῆς ϰαὶ οἱ ϖροφῆται, τοῦτον εὑρηϰέναι λέγουϲιν οἱ μαθηταί. Ἵνα οὖν μὴ Σαδδουϰαίοις ὁ νόμος μὴ δεχομένοις τοὺς ϖροφήτας; ὁ γὰρ τὸν νόμον δεδωϰὼς Θεὸς, αὐτὸς ἐγεῖραι ἐν τῷ νόμῳ ϰαὶ ϖροφήτας ἐπηγγείλατο, ὥϲτε τὸν αὐτὸν Κύριον τοῦ τε νόμου ϰαὶ τῶν ϖροφητῶν εἶναι, ϰαὶ τὸν ἀρνούμενον θάτερον αὐτῶν, ἀρνεῖϲθαι ϖάντως ϰαὶ τὸ ἕτερον. Ἵνα οὖν μὴ Ἰουδαίοις λοιπὸν ἡ παλαιὰ, μὴ ἐπεγνωϰόϲι τὸν ἐξ αὐτῆς ϖροϲδοϰώμενον Κύριον; εἰ γὰρ ἐπίϲευον τοῖς Μωσέως γράμμαϲιν, ἐπίϲευϲαν ἂν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμαϲι· ϖερὶ γὰρ ἐμοῦ, φηϲὶν ἐϰεῖνος, ἔγραψε. Ἵνα οὖν ϰαὶ τῷ Σαμοϲατεῖ τὰ τῶν γραφῶν ἀρνουμένῳ τὸν Θεοῦ Λόγον, ϰαὶ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τε παλαιᾶς ϰαὶ ϰαινῆς διαθήϰης ϲημαινομένην ϰαὶ δειϰνυμένην ἔνϲαρϰον τοῦ λόγου παρουϲίαν; Ἵνα οὖν ϰαὶ τοῖς Αρειανοῖς αἱ γραφαὶ, ϰαὶ Ἵνα ταύτας ὅτι ϖροφέρουϲιν, ἀνθρωποι ϰίϲμα λέγοντες εἶναι τὸν Θεοῦ λόγον, ϰ᾽ ὡς ἀν Ἕλληνες, λατρεύοντες τῇ ϰτίϲει ϖαρὰ τὸν ϰτίϲαντα Θεόν; ϖρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν τῶν ἐπινοίας ἀϲέβειαν ἑϰάϲτῃ τούτων τῶν αἱρέϲεων οὐδὲν ϰοινὸν, ἔχει ϖρὸς τὰς γραφὰς, ϰαὶ τοῦτο ἴϲαϲι ϰαὶ οἱ τὰ τούτων ϖερϲβεύοντες, ὅτι ϖολὺ, μᾶλλον ἦ ὅλον εἰϲὶν ἐναντία ϖρὸς τὸ ἑϰάϲτης ἐϰείνων φρόνημα· ἀπάτης ἦ χάριν τῶν ἁπλουϲτέρων, οἷοί εἰϲι, ϖερὶ ὧν ἐν ϖαροιμίαις γέγραπται· ἄϰαϰος

πιστεύῃ παντὶ λόγῳ, σχηματίζονται μελετᾶν καὶ
λέγειν τὰς λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῶν, ὁ διάβο-
λος, ἵνα ἐκ τῶν λέξεων δόξωσιν ὀρθὸν ἔχειν καὶ
τὸ φρόνημα, καὶ λοιπὸν πείσωσι καὶ τὰς γρα-
φὰς φρονεῖν οὐ ταλαιπώρους ἀνθρώπους. ἀ-
μέλει δὲ ἐν ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων ὅτως σχηματι-
ζόμενος ὁ διάβολος, λέξεις ὑποβάλλει μὴ δολιό-
τητος. περὶ γὰρ τούτων ὁ Κύριος εἴρηκεν, ὅτι
ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆ-
ται, ὥστε πλανῆσαι πολλούς. διὰ γοῦν ὁ διάβολος
ἦλθε, λέγων δι' ἑκάστης· ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ
παρ' ἐμοί τὸ ἀληθές ἐστι, καὶ πάσας ἰδίᾳ καὶ κοι-
νῇ πεποίηκε ψεύδεσθαι ὁ συκοφάντης. καὶ τοῦτο
προσάδοξον, πάσας τοσὰς ἑαυτοῖς αἱρέσεις μα-
χομένας, περὶ ὧν ἔπλασαν ἑκάστη κακῶν, ἐν
μόνῳ τῷ ψεύδεσθαι συνεδέθησαν ἀλλήλαις. ἕνα
γὰρ ἔχουσι πατέρα, τὸν πάσαις ὑποσπείροντα τὸ
ψεῦδος· ὁ μὲν οὖν πιστὸς, καὶ ἓν Εὐαγγελίου μα-
θητὴς, ἔχων χάριν τοῦ διακρίνειν τὰ πνευματικὰ,
ὅτι τὴν πέτραν ᾠκοδόμησε αὐτὸς τῆς πίστεως οἰ-
κίαν, καὶ ἔστηκεν ἑδραῖος καὶ ἀσφαλὴς ἀπὸ τούτων
ἀπάτης διαμένων. ὁ δὲ ἁπλοῦς, ὡς προεῖπον, καὶ
μὴ κατηχηθεὶς ἀσφαλῶς, ὁ τοιοῦτος τὰ λεγό-
μενα μόνον σκοπῶν, καὶ μὴ τὴν διάνοιαν θεωρῶν,
εὐθὺς ὑποσύρεται ταῖς ἐκείνων μεθοδείαις.
διὰ τοῦτο καλὸν ἐστι καὶ ἀναγκαῖον, εὔχεσθαι λαμ-
βάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, ἵνα
ἕκαστος γινώσκῃ τὸ Ἰωάννου προσαγγέλλον, ἵνα τὰς
μὲν ἀποβάλλειν ὀφείλῃ, ἵνα τὰς δὲ προσλαμβά-
νεσθαι, ὡς φίλους, καὶ τὰ αὐτῆς ὄντας φύσεως. πολλὰ
μὲν ἂν τις γράψειεν, εἰ βούλοιτο περὶ τούτων
ἐπεξεργάσασθαι· πολλὴ γὰρ καὶ ποικίλη τῶν αἱρέ-
σεων ἀσέβεια, καὶ ἡ κακοφροσύνη φανήσεται, καὶ
δεινὴ λίαν ἡ τῶν ἀπατώντων πανουργία. ἐπειδὴ δὲ
ἡ θεία γραφὴ πάντων ἐστὶν ἱκανωτέρα, τοῦτο
χάριν τοῖς βουλομένοις τὰ πολλὰ περὶ τούτων γι-
νώσκειν, συμβουλεύσας ἐντυγχάνειν τοῖς θείοις
λογίοις· αὐτὸς γὰρ κατεπείγον ἐποιήσατο δηλῶ-
σαι. διὸ μᾶλλον καὶ οὕτως ἔγραψα. ἤκουσα γὰρ
τοῖς μέρεσι τούτοις διατρίβων, ἀδελφοὺς γνή-
σιους καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ὄντας ἀπηγεῖλαν, ὡς ἄρα
τινὲς συνελθόντες τὰ τῆς Ἀρείου φρονούντων, ἔ-
γραψαν δῆθεν περὶ πίστεως, καὶ θέλουσιν ἀπο-
στεῖλαι πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ὑπογράψητε, καὶ τὸ
δόκουν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ κατὰ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς
ὁ διάβολος, ἢ ὁ πλέγων ἀσεβέως γλῶσσαν. καὶ γὰρ τοῖς Ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων, ἤδη δι-
ενοχλεῖν ἄρχονται. ἐντεῦθεν δὲ ὁ τρόπος τῆς γρα-

A *credit omni sermoni*, præ se ferunt se studiose perseqvi, ac proferre dictiones, veluti diabolus, ipsorum pater, ut ex illis dictionibus rectum sensum habere videantur, eumqve ubi persvaserint, eo miseros deducunt, ut diversa alienaqve a scripturis sentiant. In singulis hæresibus ita transfiguratus diabolus, dictiones subjicit plenas dolo. De illis enim Dominus dixit, qvod Pseudo-Christi & Pseudoprophetæ excitabuntur, ut in errorem multos inducant. Qvapropter diabolus venit, dicens in unaqvaqve: Ego sum Christus, & apud me est veritas: omnibusqve tum publice, tum privatim persvasit sycophanta ille, ut mendaciis
B niterentur. Illud qvoqve prorsus admirabile, omnes, qvotqvot sunt hæreses in fingendo diversa pugnantiaqve inter se afferre, nec alibi, nisi in mentiendo, sibi invicem consentire & copulari. Neqve id mirum, cum unum habeant autorem, qvi ipsis ubilibet mendacia asseminat. Fidelis tamen Evangelii discipulus, cui gratia data est, ut discernat spiritualia, & qvi super petram ædificavit fidei sive domicilium, citra vacillationem firmus consistit,
C & tutus permanet ab eorum impostoris. Simplex vero (ut dixi) & non firmiter institutus, dum solummodo verba considerat, nec eorum mentem observat, statim illorum astutiis seducitur. Ideo bonum est, vel potius necessarium, optare gratiam discernendorum spirituum, ut unusqvisqve cognoscat secundum Joannis præceptum, qvos abjicere, qvos ut amicos, & qvi ejusdem sunt naturæ, recipere oporteat. Plurima sane hac in parte scribenda, si qvis ad plenum de illis disceptare instituat, cum tam multiplex & varia sit hæreseon impietas & vesania, & tam inaudita mirabilisqve impostorum vafricies. Cæterum, qvia divina scriptura cæteris o-
D mnibus instructior est, ideo, si qvi velint plura cognoscere, iis consilium dederim, ut sacra eloqvia evolvãt. Ego autem, qvod mihi urgentioris curæ videbatur, id primo loco indicatum volui: siqvidem ea causa me potissimum impulit, ut hæc ista ad istum modum conscriberem. Audivi enim, dum in istis regionibus commoror, idqve ex indicio verorum fratrum & orthodoxæ fidei, aliqvot jam coiisse, qvi Ariana sapiunt, eosqve scripsisse de fide, qvæ illis placuere, vel potius, qvæ illis inspiravit diabolus, volentes ea mittere ad vos, ut subscriberetis, aut si qui contradicere ausint, exilium ferant. Atqve hinc est, qvod jam nunc Episcopos istarum regionum vexare incipiant: unde satis abundeq; animos suos

moresqve produnt. Nam qvi ista scribunt, ut finis scriptionis ad exilium, vel alias pœnas tendat, qvales illos, qvæso, nisi & alienos a Christianismo, & diaboli ejusqve dæmonum amicos sentias? Siqvidem illi præter mentem Constantii Imperatoris humani & pii, pro libidine, qvæ volunt, promulgant, & faciunt ea, qvæ libet. Et in faciendo utuntur magna vafricie, duabus potissimum de causis, ut mihi qvidem videtur, qvarum una est, ut, vobis subscribentibus, infamiam Arianici hominis interqviescere faciant, nec ipsi interim sentiantur Arianice sapere: Altera vero causa est, ut ista scribendo obliterent Nicenum Concilium, sidemqve inibi contra Arianorum hæresin editam. Sed hoc ipsum inprimis eorum malitiam, & dissidentes ab Ecclesia orthodoxa opiniones redarguit: Si enim recte crederent, contenti essent side in Nicena ab universi orbis concilio promulgata. Nam si arbitrantur se calumniam passos, & immerito Arianos appellatos, non debebant ipsi operam dare, ut scripta in Arium mutarentur, qvasi adversus ipsos decreta sint, qvæ contra illum decreta fuere. Verum illi neqvaqvam ita faciunt, sed ita hic pro se, qvasi ipsi Arius essent, anxii & soliciti sunt. Jam mihi vide, qvam nulla illis veritatis cura; & qvam omnia ob Arianam hæresin & dicant, & faciant: qvi enim audent calumniari recte definita, moliunturqve alia diversaqve ab illis scribere, qvid aliud faciunt, qvam qvod Patres accusant, ac propugnatores se præstent ejus hæreseos, cujus illi adversarii fuere, & in qvam decreta ediderunt? Nam qvæ nunc scribunt, non cura veritatis scribunt, qvemadmodum jam dixi, sed ludi causa technarumqve gratia id faciunt, ad impostaram hominum, ut mittendis epistolis, animos populorum circa ista occupatos teneant, feriasqve interim habeant, & intermissionem non dicendæ causæ, latenteqve ipsorum impietate, tempus locumqve nanciscuntur prorogandæ suæ hæreseos, canceris in modum, omnia depascentis. Cuncta igitur movent & turbant, neqve vel ita suis ipsi decretis acqviescunt. Qvotannis enim in unum coeunt, veluti qvi tabulas pactaqve scribant, simulantqve se pro fide scripta conficere, mire interim & fœdi & ridiculi, cum scripta eorum non modo ab aliis, sed etiam ab ipsismet explodantur.

A φένλων δῆλος γίνεται. οἱ γὰρ ὕτω γράφοντες, ὥστε τὸ τέλος τῶν γραμμάτων αὐτῶν ὅρος καὶ ἄλλας ἡμωρίας ἔχειν, τί ἂν εἶεν οἱ τοιοῦτοι, οἱ Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριοι, διαβόλου δὲ καὶ τῶν ἐκείνου δαιμόνων φίλοι; μάλιστα ὅτι τὸ θεοσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίου φιλανθρώπου ὄντος, ἀλλὰ γνώμην αὐτοῦ θρυλλοῦσιν, ἃ θέλουσιν αὐτοί. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ποιοῦσι μὴ πολλῆς μὲν πανουργίας, δύο δὲ τούτων μάλιστα χάριν, ὡς γέ μοι φαίνεται· ἑνὸς μὲν, ἵνα ἡ ὑμῶν ὑπογραψάντων, δόξωσι παύειν μέν. Ἀρείου κακωνυμίαν, λανθάνειν δὲ αὐτοί, ὡς μὴ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες· ἑτέρου δὲ ἵνα ταῦτα γράφοντες, δόξωσι πάλιν ἐπιχειρεῖν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον γνωμοῦν, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν αὐτῇ κατὰ Ἀρειανῆς αἱρέσεως πίστιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ἑτεροδοξίαν. εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, ἠρκοῦντο τῇ ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει, καὶ πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. καὶ εἰ ἐνόμιζον ἑαυτοῖς συκοφαντεῖσθαι καὶ μάτην λεγομένους Ἀρειανούς, ἐχρῆν μὴ ἀποδύεσθαι αὐτοὺς ἐναλλάττειν τὰ κατὰ Ἀρείου γραφέντα, ἵνα μὴ ὡς καθ' αὑτῶν ἢ ὀρθέντα, τὰ καθ' ἑκάτερα γραφέντα. νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν ἀ ποιοῦσιν, ὡς δὴ αὐτοὶ ὄντες Ἀρειανοὶ, ὥσπερ ἑαυτοῖς ἀγωνίζονται· σκοπὸς γὰρ ὡς οὐκ ἀληθείας μέλει τούτοις, ἀλλὰ πάντα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ λέγουσι, καὶ πράττουσιν. οἱ γὰρ θέλοντες διαβάλλειν τὰ καλῶς ὁρισθέντα, καὶ γράφειν ἐπιχειροῦντες ἄλλα παρ' ἐκεῖνα, τί ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ κατηγοροῦσι μὲν τῶν πατέρων, ὧν ἐστιν ἡ αἵρεσις καθ' ἣν ἐκεῖνοι γεγόνασιτε καὶ ἀπεφήνατο; καὶ γὰρ καὶ νυνὶ ἃ γράφουσιν, οὐκ ἀληθείας φροντίζοντες γράφουσι, καθὰ πρόκειται, ἀλλὰ μᾶλλον παίζοντες καὶ τέχνῃ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἐν τῷ διαπέμπεσθαι τὰς ἐπιστολὰς, τὰς μὲν ἀκοὰς τῶν λαῶν ἀποκολεῖσθαι περὶ ταῦτα ποιῶσι, κερδαίνωσι δὲ τὸν χρόνον τοῦ κατηγορεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ λαθόντες, ὡς ἀσεβοῦντες, ἔχωσι χώραν τοῦ αἱρέσιν ἐπεκτείναι, ὡς γάγγραιναν, ἔχουσαν πανταχοῦ ὁρμήν. πάντα γοῦν κινοῦσι καὶ ταράττουσι καὶ οὐδὲ ὕστερον τοῖς ἑαυτῶν ἀρκοῦνται καθ' ἑνιαυτὸν ὡς οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνεχόμενοι καὶ αὐτοὶ πρὸς πίστεως γράφειν, ἵνα καὶ ἐν ἤθει γέλωτα μᾶλλον καὶ αἰσχύνην ὀφλήσωσιν, ὅτι μὴ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τὰ αὐτῶν ἐκβάλλεται· εἰ γὰρ

εἰ γὰρ ἐθάρρουν οἷς ἔγραφον πρότερον, οὐκ
ἂν δεύτερα γράφειν ἐζήτουν· νῦν δὲ πάλιν
ἔγραφον νῦν ἀφέντες ἐκεῖνα ταῦτα, ἅπερ
ἔγραψαν, πάντως τοῦτο μελετήσαντες,
ὅτι πάλιν ἀλλάξουσιν, ἐὰν ὀλίγος παρέλθῃ χρόνος, καὶ πάλιν φήσουσιν λάβωσι τὸ συνήθως τισὶν ὑποβαλλειν. τότε
γὰρ, ὅταν ὑποβαλεύωσι, μάλιστα προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν', ὡς ὁ Πιλάτος ἐνίψατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι γράφοντες ἀποκτείνωσι τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντας· καὶ ἵνα, ὡς περὶ πίστεως ὁρίζοντες, δόξωσιν, ὡς πολλάκις εἶπον, φεύγειν τὸ τῆς ἑτεροδοξίας ἔγκλημα. ἀλλ' οὔτε λαθεῖν, οὔτε φυγεῖν δυνήσονται. ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογοῦνται, ἑαυτῶν κατήγοροι γίνονται, καὶ δικαίως γε. ὃ γὰρ τοῖς ἐλέγχουσιν αὐτοὺς ἀποκρίνονται, ἀλλ' ἑαυτοὺς, ὡς βούλονται, πείθουσιν. πότε οὖν, τὸ ὑπ' αὐθύνου κρίναντος ἑαυτὸν, λύσις γίνεται τοῦ ἐγκλήματος; διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ ἴδια μεταποιοῦντες, ἄδηλον ἔχουσι τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπιστίαν καὶ τὴν κακοφρονίαν. πάσχειν δέ μοι τοῦτο δοκοῦσιν εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, καὶ θέλοντες ἀνατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν καλῶς, ἠγάπησαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κινεῖν πόδας ἀπῶν. διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι, ὡς ἡ ποτὲ Ἱερουσαλὴμ, κεκοπιάκασι, καὶ κάμνουσιν ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, μόνον ἵνα τοὺς χρόνους κερδάνωσι, καὶ διαμείνωσι χειρομάχοι τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντες. τίς οὖν, ὦ μάλιστα μέλει ἀληθείας, ἔτι τούτων ἀνέχεσθαι θελήσει; τίς γράφοντας αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; τίς οὐκ ἂν καταγνώσεται τῆς τόλμης αὐτῶν; ὀλίγοι γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμὸν, θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντων ἰσχύειν, τάττε ἑαυτῶν συγκρητήματα ἐν γωνίαις γινόμενα καὶ ὑποπλα τυγχάνοντα βουλόμενοι κρατεῖν, βιάζονται λύειν τὴν οἰκουμενικὴν ὁμολογίαν ἄδολον καὶ καθαρὰν σύνοδον. καὶ ἄνθρωποι διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ χειρομάχῳ αἱρέσει, προσχθέντες παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τολμῶσιν ὁρίζειν περὶ πίστεως, καὶ ὀφείλοντες, ὡς ὑπεύθυνοι, κρίνεσθαι, κρίνειν, ὡς οἱ περὶ Καϊάφαν, ὑπέρχονται· καὶ αὐτοὶ θαλίαν ποιοῦσι πιστεύεσθαι θέλοντες, οἱ μηδέ πως πιστεύσοι, εἰδότες.

A Nam si fidere ausi fuissent prioribus suis scriptis, non secundo scripsissent, neque, illis denuo repudiatis, ad tertiam scripturam prosiliissent, prorsus studio habentes, ut rursus ea mutent, si vel pusillum temporis interceſſerit, vel occasionem nacti fuerint pro ipsorum consvetudine aliquibus insidiandi. Tunc enim, cum insidiis studeant, maximopere se simulant de Fide scribere, ut quemadmodum Pilatus manus lavit: ita & ipsi pios religiososque in Christum scribendo interficiant, ac dum de fide definienda negotiosos se fingunt, ut jam sæpius dixi, crimen, infamiamque diversæ alienæque a recta fide opinionis elabantur. Cæterum, ne sic
B quidem latere, aut effugere poterunt. Quamdiu enim non adversariis, sed sibiipsis causas reddunt, tamdiu sese sui accusatores præbent, idque optimo jure. Siquidem illis, a quibus accusantur, non respondent, sed sibiipsis quidvis, ut libitum fuerit, persvadent. Quando igitur, reo semetipsum accusante, criminis absolutio contigerit? Ergo dum perpetuo scribunt, suamet ipsi immutantes, incertam suam fidem, vel potius certam infidelitatem demen-
C tiamque ostendunt. Idque merito illis accidere videtur: cum enim semel veritatem, ut transfugæ, deseruerint, Nicenamque Fidem recte scriptam evertere studeant, dilexerunt, juxta id, quod scriptum est, pedes suos movere. Quocirca & ipsi, ut olim Hierusalem, laborant, & defatigantur suis permutationibus, dum alia atque alia scribunt, solum in id intenti, ut tempora lucrentur, Christique perduelles remanentes, alios in errorem abdu-
D cant. Quis igitur, cui maxime cura est veritatis, istos ulterius ferat? Quis eos scribentes non jure aversetur? quis non damnaverit eorum audaciam? Pauci enim numero cum sint, volunt tamen sua præ omnibus valere, & quæ ab ipsis in angulis conflata sunt, ac proinde suspecta, rata esse summam vim adhibentes, ut dissolvant & irritum faciant totius orbis sedulum & sincerum Concilium. Qui ideo ab Eusebianis ad honores evecti sunt, quoniam hæresi in Christum hostili, patronos sese & advocatos præstitere, audentque de fide definire: & cum ipsi sint rei ac judicio obnoxii, veluti Caiphas judicandi munus invadunt, & Thaliæ suæ, quam faciunt, fidem haberi volunt, qui ne ipsi quidem sciunt, qui credant.

Cui enim ignotum, Secundum Pentapoliten non semel exauctoratum depositumque gratia commendationeque Arianæ hæreseos ab ipsis designatum esse, Georgium item, qui nunc Laodiceæ agit, & cum Georgio Leontium illum Spadonem electos esse, & ante illum Stephanum & Theodorum, qui jam Heracleæ est: qui cum antea ab ordine presbyterorum revulsi essent, postmodum impietatis commendatione Episcopi appellati sunt. His accedit Ursacius & Valens, a principio, ut novitii, catechismo ab Ario instituti sunt. His connumerantur Acacius quoque, Patrophilus, & Narcissus, ad omnem impietatem audacissimi: qui in magno Concilio Sardicensi ab Ecclesia rejecti fuere, unaque cum iis Eustathius, qui nunc est Sebasteæ, Demophilus, Garminius, Eudoxius & Basilius patrocinio impietatis ad istas fortunas subvecti. Nam jam de Cecropio, Auxentio & Epicteto Hypocrita superfluum est dicere, cum omnibus liqueat, quomodo, ob quas causas, & per quos inimicos Ecclesiæ, etiam isti promoti sint, nimirum qui se calumniarum in Episcopos orthodoxos, quibus insidiæ parabantur, actores histrionesque præbuerunt. Hi cum essent non nisi in presbyteri ordine constituti, nec vulgo cogniti haberentur, tamen per impietatem Episcopatus titulum sibi procurarunt. Eaque de causa Georgium Cappadocem quendam redemerunt, eo animo, ut eum ad vos mitterent: sed nec ille aliquo in numero aut pretio habendus est. Dico enim eum istis in locis, non ut Christianum se, sed ut idololatriam gessisse, eundemque moribus & instituto carnificem esse. Et quia istiusmodi ingenio erat, accitum ab illis, aggregatumque esse, utpote hominem injuriis, rapinis, & cædibus faciundis perquam idoneum. Ea enim sæpius exercuit, neque ulla ratione cognita habet, quæ sunt peculiaria Christianæ fidei. Illi quidem his machinis utuntur contra veritatem, non tamen illorum animus latet, etiamsi millies veluti angvillæ, in sinus meandrosque lubricent, & sese occultare studeant, quasi non sint Christi perduelles. Igitur denuncio vobis, ut quisquis caveat, ne ab illis decipiatur, aut furtum sui patiatur, sed potius ac si Judaica impietas Christianam fidem invaderet, zelum Domino zelate, & retenta Patrum fide, quam Patres, qui Niceæ convenerant, scripto

Ατίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι διὰ τὴν τῦ Ἀρείυ μανίαν, Σεκοῦνδος μὲν ὁ Πενταπολίτης, ὁ πάλαι πολλάκις καθαιρεθεὶς, ἐδέχθη παρ' αὐτῶν, προεβλήθη δὲ Γεώργιος, ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ Λεόντιος ὁ Δπόκοπος, καὶ μετὰ αὐτὸν Στέφανος, καὶ Θεόδωρος ἐν Ηρακλείᾳ. καὶ γὰρ ἐκ προτέρου ὑπὸ τῦ πρεσβυτέρυ καθαιρεθέντες, ὕστερον διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκλήθησαν Δπίσκοποι, ΟΥρσάκιός τε καὶ ΟΥαλὴς, οἱ καὶ τὴν ἀρχὴν, ὡς νεώτεροι, παρ' Ἀρείῳ κατεχήθησαν· Ακάκιός τε καὶ Πατρόφιλος καὶ Νάρκισσος, οἱ πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν τολμηροί. ἔτοι μὲν ἦν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γενομένῃ μεγάλῃ συνόδῳ καθηρέθησαν, ΕΥστάθιός τε, ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, Δημόφιλός τε καὶ Γαρμίνιος, καὶ ΕΥδόξιος, καὶ Βασίλειος, συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν. πρὸ γὰρ τῶν νῦν Κηρόπος, καὶ τὸ λεγόμενον ΑΥξεντίυ καὶ Επικτήτυ τὸ ὑποκριτὸ, πλεῖόν ἐστι λέγειν, φανερᾶς πᾶσιν ὄντος, πῶς καὶ διὰ ποίας προφάσεις καὶ παρά τινων ἐχθρῶν καὶ ἔτοι προεβλήθησαν ὑποκρίνασθαι τὰς κατὰ τῶν Δπεβλιθέντων ὀρθοδόξων Δπισκόπων συκοφαντίας. ὅτι καὶ ἔτοι, καί τοι ὑπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι πρὸ τῶν λαῶν, ὅμως διὰ τλῶ ἀσέβειαν ἐπραγματεύσαντο ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τῦ Δπισκόπυ. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ Γεώργιον ὑπὸ τῆς Καππαδοκίας τινὰ μισθωσάμενοι, θέλουσιν ὑποσεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' ὁ πρὸ τούτυ λόγος ἀδείς. Φημὶ γὰρ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, ὅτι μηδόλως Χριστιανός ἐστιν ὅτος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν εἰδώλων ἐσὶ ζηλῶν, καὶ τὸν τρόπον δήμιος. διὸ καὶ τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα προσελάβοντο, ὥστε ἀδικεῖν, ἁρπάζειν, φονεύειν δυνάσθαι. ταῦτα γὰρ πλέον ἤσκησε καὶ ἀδόλως οἶδε τὰ ἴδια τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. ἐκεῖνοι μὲν ἂν τοιαῦτα μηχανῶνται κατὰ τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ γνώμη τούτων ἔκδηλος ἔσαι πᾶσι, κἂν μυριάκις ὡς ἐγχέλυες ἐξελεῖν Δπιχειρῶσι καὶ λανθάνειν ὡς χερσομάχοι. διὰ τοῦτο παρακαλῶ, μηδεὶς ὑμῶν ἀπατάσθω, μηδεὶς ὑμῶν ἁρπαζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς Ιουδαϊκῆς ἀσεβείας Δπειλούσης κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, πάντες ζηλώσατε τῷ Κυρίῳ καὶ κατέχων ἕκαστος τὴν ἐκ πατέρων πίστιν, ἣν καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὑπέμνησαν γράψαντες,

μὴ ἀνέχεσθε τ καὶ' αὐλῆς Ἡιχδρουτων καινοτομεῖν. κἂν γὰρ τὰς ἀπὸ τ γραφῶν λέξεις γράφωσι, μὴ ἀνέχεσθε τ γραφόντων, κἂν τὰ ῥήματα τ ὀρθοδοξίας φθέγξωνται, μηδ' ὅτως τοῖς λαλοῦσι προσέχετε. ἐ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα προβάτε τὰ ῥήματα περιβαλλόμενοι, ἔνδοθεν τὰ τ Αρείε φρονοῦσιν, ὡς ὁ τ αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολ. καὶ γὰρ κἀκεῖν, ἐλάλει μὲν τὰ τ γραφῶν, ἐφιμώθη δ' ὅμως τ Σωτῆρ. εἰ γὰρ, ἃ ἔλεγε καὶ ἐφρόνει, οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τ οὐρανῶν· νῦν δ' τῷ φρονήματι πεσὼν, ὑποκρίνεται τοῖς ῥήμασιν ὁ πανοῦργος. πολλάκις δ' κ ἐν Ἑλλησπόντῳ κομψολογίας καὶ τοῖς αὐτῆς σοφίσμασι, πειράζει πλανᾶν ὁ κακοθελής. εἰ μὲν οὖν ὅμως ὀρθοδόξων ἴδοι τὰ γραφόμενα, οἷα ἐγεγόνει παρὰ τ μεγάλε καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίε Μαξιμίνε τ τ Γαλλίας, ἢ τ διαδεξαμένε τοῦτον, ἢ ὅμως Φιλογονίε καὶ Εὐσταθίε τ τ ἀνατολῆς, ἢ Ἰουλίε καὶ Λιβερίε τ Επισκόπων Ρώμης, ἢ Κυριακοῦ τῆς Μυσίας, ἢ Πόστε καὶ Αριστοῦ τ ἀπὸ τ Ελλάδ Επισκόπων, ἢ Σιλβέστρε κ Πρωτογένους τ τ Δαλίας, ἢ Λεοντίου καὶ Εὐψυχίε τῶν τ Καππαδοκίας Επισκόπων, ἢ Κικιλιανοῦ τ τ Αφρικῆς, ἢ Εὐστοργίε τ τ Ιταλίας, ἢ Καπίτων τ τ Σικελίας, ἢ Μακαρίε τ τ Ιερουσαλήμ, ἢ Αλεξάνδρε τ τῆς Κωνσταντίνε πόλεως, ἢ Πεδέρωτ τ τ Ηρακλείας, ἢ τῶν μεγάλων Βασιλείε κ Μελετίε, κ Λογγιανοῦ, καὶ ὧν σὺν αὐτοῖς τ ἀπὸ τ Αρμενίας καὶ Πόντε, ἢ Λόπτε, καὶ Αμφίων τ ἀπὸ τ Κιλικίας, ἢ Ιακώβε, καὶ τῶν σὺν αὐτ. τῶν ἀπὸ τῆς μέσης τῶν Ποταμῶν, ἢ τ ἡμετέρου μακαρίε τ Αλεξάνδρε, καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς, οὐδὲν ἴδοι ἂν τοῖς γραφομένοις ὑποπτεύειν· ἄδολ γὰρ καὶ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ τῶν Αποστολικῶν ἀνδρῶν τρόπ. ἐπειδὴ δ' ὅμως τῶν διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ αἱρέσει χάριν μισθωθέντων ἐστὶ τὰ γραφέντα, κ τοῦ θείαν παροιμίαν, οἱ λόγοι τῶν ἀσεβῶν εἰσι δόλιοι, καὶ στόμα ἀσεβῶν ἀποκρίνεται πανοῦργα, καὶ κυβερνῶσι ἀσεβεῖς δόλους· γρηγορεῖν δεῖ, ὡς εἶπεν ὁ Κύρι, ἀδελφοί, καὶ νήφειν, μή τις ἐκ τῆς κομψολογίας καὶ πανουργίας ἀπάτη γένηται, καὶ τῷ ὀνόματί τις ἔλθῃ λέγων, ὅτι κἀγὼ τὸν Χριστὸν καταγγέλλω, καὶ μετ' ὀλίγον Αντίχριστ γνωσθῇ. Αντίχριστοι δ' ἔστοι τυγχάνουσι, ὅσοι διὰ τ Αρείαν μανίαν ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς·

A professi sunt, ne sustinueritis eos, qui contra eam novis rebus studeant, etiamsi dictiones ex sacris literis scribant: ne sustinueritis hoc genus scriptorum, etiamsi voces orthodoxæ fidei loquantur, ne ita quidem loquentibus attendite. Non enim recto animo loquuntur, sed veluti indumentum ovium hæc verba præferunt, intus vero, quæ Arii sunt, sapiunt, quemadmodum hæreseon princeps diabolus. Nam & ille loquebatur e sacris literis, sed tamen æque illi os obturatum est a Salvatore. Si enim ea, quæ dicebat, animo sensisset, nunquam excidisset e cœlo: nunc autem veterator ille animo sensuque deciduus honesti speciem verbis simulat. Subinde quoque ethnica dicendi magnificentia, ethnicisque sophismatis, malignus ille seducere annititur. Si igitur scripta ista ab orthodoxis proficiscerentur, qualia sunt magni illius & confessoris Hosii, Maximini Galliæ, aut ejus successoris, aut Philogonii, & Eustathii Orientis Episcoporum, aut Julii, & Liberii Romanorum Episcoporum, aut Cyriaci Mysiæ, aut Pisti & Aristæi Græciæ Episcoporum, aut Sylvestri & Protogenis Daciæ, aut Leontii & Eupsychii Cappadociæ Episcoporum, vel Cæciliani Africæ, vel Eustorgii Italiæ, aut Capitonis Siciliæ, aut Macarii Hierusalem, aut Alexandri Constantinopoleos, aut Pedorotis Heracleæ, vel magni illius Meletii, Basilii, & Longiani, cum cæteris Ponti Armeniæque Pontificibus, vel Lupi & Amphionis confessoris Episcoporum Ciliciæ, vel Jacobi & reliquorum Mesopotamiæ Præsulum, aut nostri beati Alexandri, cæterorumque, qui cum eo sunt ejusdem sententiæ, nihil esset, quod in his scripturis suspicarere: sincera enim & simplicia Apostolicorum virorum ingenia sunt. Nunc autem, quia ab illis scripta sunt, qui pro patrocinio hæreseos gratiam mercedis receperunt, secundum divinum Proverbium: *Sermones impiorum dolosi, & os impiorum mala respondet, & impii dolos gubernant*, vigilandum est, fratres & sobrie agendum, ut dixit Dominus, ne qua ex magnificentia verborum & veteratoria calliditate impostura fiat. Ne quis veniat cum his verbis: Ego quoque Christum annuncio, ac paulo post Antichristus esse deprehendatur. Antichristi autem isti sunt, qui propter Arii vesaniam ad vos accedunt. Prov. 12.

Quid enim deest vobis, ut aliunde quis ad vos proficiscatur? aut cujus indigent per Ægyptum, Africam, & Alexandriam Ecclesiæ: ut qui permutatione lignorum fasciumque cauponati sunt Episcopatus, transeant ad Ecclesias, quæ ad eorum jus curamque non pertinent? Quis ignorat, quis non clare conspicatur, eos ista agere pro statuenda stabiliendaque impietate? Quapropter etsi sublimes magnificosque se faciunt, etsi majores Pharisæis fimbrias sibi alligant, dilatantque se verborum sonitu & vim vocis tenoremque probe meditatum habent, nullam ob id fidem meruerint. Non enim dictio, sed mens, quæ religiose agit, fidelem aliquem reddit: Eaque de causa Sadducæi & Herodiani, quamvis legem in labris retinerent, pudefacti sunt a Salvatore, audientes: *Erratis, non scientes scripturas & virtutem Dei:* & apud omnes innotuit, eos, qui videbantur legem sonare, animo hæreticos & Dei perduelles esse. Alios illi quidem hujusmodi verborum lenociniis seduxerunt, Dominum autem, jam hominem factum, seducere nequaquam potuerunt: Verbum quippe caro factum est, quod cognoscit, hominum cogitationes vanas esse. Ita quoque clanculum obrepentes Judæos refutavit, dicens: *Si Deus pater vester esset, diligeretis me, ego enim e patre prodii, & venio ad vos.* Eadem ratione nunc quoque facere videntur. Occultant siquidem animum, ac deinde in scribendo scripturarum verbis, pro esca utuntur, ut latenter in suam malitiam pertrahant ignaros. Dispicite, quæso, num ita est, ut loquor. Si enim, nulla suppetente causa, de fide scribunt, supervacuum est, quod tentant, fortasse etiam & noxium: eo quod, nulla quæstione exorta, ipsi causam verbalis digladiationis suppeditant, subvertentes simpliciorum fratrum corda, asseminantes illa, quæ alioqui nunquam in illorum mentem subiissent. Sin autem, ut ab Ariana hæresi sese excusent, scripto utuntur, par est, ut malarum plantarum semina prius extirpent, eosque, qui sementem hanc præbent, notis infamiæ suggillent, atque ita in locum illorum meliora scribendo substituant. Quod si id nolint, propalam profiteantur vendicentq; sibi Arianam sectam, non occultim, ut eos perduelles Christi esse innotescat, omnesque ab ipsis, tanquam a conspectu serpentis, fugiant. Nunc illa & in occultis habent, & alia præ se ferentes, scribunt:

Matth. 22.

Joan. 10.

A τί γὰρ λείπει παρ' ὑμῖν, ἵνα ἔξωθέν τις ὑμῖν ἐπιδημήσῃ; ἢ τίνος αἰναὶ Αἰγυπτίου καὶ Λιβύης καὶ Αλεξάνδρειαν Εκκλησίαι χρείαν ἔχουσιν, ἵνα ἀντὶ ξύλων καὶ φορτίων περιγματευόμενοι τὴν ἐπισκοπὴν, ἐπικαίνωσι ταῖς μὴ προσηκούσαις αὐτοῖς Εκκλησίαις; τίς οὐκ οἶδε, τίς δ' θεωρεῖ λοιπὸν, ὅτι ταῦτα πάντα πράττουσι διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σύσασιν; διὰ τοῦτο κἂν συνεχῶς αὐτοὺς ποιῶσι, κἂν μείζονα πράσπεδα τῶν Φαρισαίων πλατύνωσιν ἑαυτοῖς, καὶ πλατύνωσιν ἑαυτοὺς τοῖς φθέγμασι, καὶ τόνον ἀσκήσωσι τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείλουσι πιστεύεσθαι· ἡ γὰρ λέξις, ἀλλ' ἡ διάνοια καὶ ἡ μετ' ἀσεβείας ἀγωγὴ σωίζησι τὸν πιστόν. διὰ τοῦτο οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Ηρωδιανοὶ, καίπερ τὸν νόμον διὰ χειλέων ἔχοντες, ἐνετράπησαν παρὰ Σωτῆρος ἀκούσαντες· πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες τὸν νόμον λαλεῖν ἠλέγχθησαν τὴν διάνοιαν ὄντες αἱρετικοὶ καὶ θεομάχοι. ἄλλως μὲν οὖν ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες, τὸν δὲ Κύριον, γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὁ γινώσκων τὰς διαλογισμὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι· ἔτω γὰρ καὶ Ιουδαίους ὑφαρπάζοντας ἤλεγξε, λέγων· εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτέ με ἄν, ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθεν, καὶ ἥκω πρὸς ὑμᾶς· ἔτω μοι καὶ νῦν δοκοῦσι ποιεῖν· κρύπτουσι γὰρ, ἃ φρονοῦσι, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ γράφειν χρῶνται τοῖς τῶν γραφῶν τὰς λέξεις, ἵν' ὦσιν αὐταῖς δελεάσαντες ὑποσύρωσιν εἰς τὴν ἰδίαν πανοῦργον τοὺς ἀγνοοῦντας. θεάσασθε δὲ, εἰ μὴ ἔτως ἔχει· εἰ μὲν γὰρ, μηδενὸς ὑποκειμένου, περὶ πίστεως γράφουσι, περιττὸν τὸ ἐπιχείρημα καὶ ἐπίβλαβες, ὅτι μηδεμίας ζητήσεως ὔσης αὐτοῖς, πρόφασιν λογομαχίας περιέχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀπάτας τῶν ἀδελφῶν παρδίας, καὶ προσπαίροντες, ἃ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη. εἰ δὲ διὰ τὴν Αρειανὴν αἵρεσιν ἀπολογούμενοι γράφειν ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν κακῶν φυτῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ τοὺς τὰ σπέρματα παρέχοντας σηλιτεῦσαι, καὶ ἔτως τὰ αὐτ' ἐκείνων γράφειν ὀρθῶς, ἢ ἐνδικεῖν φανερῶς τὰ Αρείου· ἵνα μὴ κεκρυμμένοι, ἀλλὰ φανερῶς χρισομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως. νῦν δὲ κἀκεῖνα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσι

καὶ ὥσπερ ἰατρὸς κληθεὶς πρὸς πληγώτα καὶ κάμνοντα, καὶ εἰσελθὼν περὶ μὲν τῶν τραυμάτων μηδὲν λέγοι, περὶ δὲ τῶν ὑγιαινόντων μελῶν διαλέγοιτο, πολλῆς ἂν ἐμβροντησίας καταγνωσθείη, ὅτι ὧν μὲν χάριν εἰσῆλθε, σιωπᾷ· τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστι χρεία αὐτῷ, διαλέγεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἔτοι τὰ μὲν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀφιᾶσιν, ἕτερα δὲ γράφειν ἐπιχειροῦσιν. ἔδει δὲ, εἴπερ περὶ πίστεως ἐφροντιζον, καὶ τὸν Χριστὸν ἠγάπων, πρῶτον τὰ καθ' αὐτοῦ βλάσφημα περιελεῖν, ἵνα οὕτως ἀντ' ἐκείνων τὰς ὑγιεινὰς λέγειν τε καὶ γράφειν λόγους· ἀλλ' ὅτε αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦσιν, ὅτε τοὺς θέλοντας ποιεῖν ἐπιτρέπουσιν, ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ τέχνῃ πανουργίας χρώμενοι. εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τοῦτο πάσχουσι, περιττείας ἂν ἐγκαλοῖντο, ὅτι, περὶ ὧν οὐκ ἴασι, διαβεβαιοῦνται. εἰ δὲ γινώσκοντες, ἃ πεποιοῦνται, μείζων ἡ καθ' αὐτῶν εἴη κατάγνωσις, ὅτι περὶ μὲν τῶν ἰδίων βλαβῶν μέλουσιν, παρέργον ἡδὲν τίθενται, περὶ δὲ τῆς εἰς Χριστὸν ἡμῶν πίστεως γράφοντες παίζουσι, καὶ πάντα μᾶλλον, ἢ ἀληθεύουσι· καὶ κρύπτουσι μὲν, περὶ ὧν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐγκαλεῖται, λέγουσι δὲ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις. ἔστι δὲ τοῦτο πλοπὴ τῆς ἀληθείας ἄντικρυς, καὶ πάσης ἀδικίας μεστὸν καὶ τοῦτο οἶδ', ὅτι καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια σωφρόνως ἐκ τούτων διωρίσεται καλῶς· ἡδεῖς γὰρ ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας, ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς, ἡδὲ φόνου τις ἔγκλημα διώκων ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων, εἰ ἀπολογοῖντο λέγοντες, ὅτι ἐπωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τῷ παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν· μᾶλλον γὰρ ἔστι τοῦτο παίγνιον, ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις. τί γὰρ φόνος πρὸς παρακαταθήκην; ἢ τί μοιχεία πρὸς κλοπήν; εἰ γὰρ καὶ ἀλλήλων ἔχονται αἱ κακίαι ἐκ τῆς αὐτῆς καρδίας ἐξερχόμεναι, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ λῦσαι τὸ πλημμεληθὲν, ἀδεμίαν εἰς τοῦτο πρὸς ἑαυτὰς ἔχουσι τὴν κοινωνίαν. ὁ γοῦν Αχαρ, ὡς ἐν τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ γέγραπται, ἐγκαλούμενος περὶ κλοπῆς, ὑπὲρ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις ἔννοιαν προφέρων ἀπελογεῖτο, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς ἐν τῷ κλέμματι, λίθοις ἐβλήθη παρὰ πάντων. ὁ Σαοὺλ δὲ ὀλιγωρίας καὶ παρανομίας ἐγκαλούμενος, ἡδὲν ἔλυσεν, ἄλλοις προφασιζόμενος. ἡδὲ γὰρ ἡ ἐν ἄλλοις ἀπολογία λύσιν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐργάζεται·

A non aliter, quam ſi medicus, ad ſaucium ægrotumque accerſitus, de vulneribus nihil dicat, ſed de membris ſanis diſputationem inſtituat, quem ea de cauſa merito ſtuporis & inſaniæ damnes, quod de iis, quorum gratia venit, nihil dicat: de aliis contra, quorum uſus ab eo non requiritur, verba faciat: ita quoque iſti, quæ ſunt hæreſeos, prorſus omittentes, alia ſcriptis perſequuntur. Atqui oportuit, ſi fides illis curæ eſſet, Chriſtumque diligerent, prius blaſphemas adverſus Chriſtum ſententias exterminare, ac ita in locum eorum ſana ſalubriaque & dicere &
B ſcribere. Sed neque ipſi hoc præſtant, neque eos, qui id præſtare velint, permittunt, impediuntque vel inſcitia, vel dolo. Quod ſi inſcitia id faciunt, crimini temeritatis obnoxii fuerint, quod, quæ ignota habent aſſeverationibus proſequuntur: contra, ſi ſcientiam ſibi in iſtis rebus arrogant, major illis mulcta infligi debet, quoniam ubi de ipſorum rebus agitur, nihil otioſum aut præter rem inculcant: contra, ubi de noſtra in Chriſtum fide tractandum fuerat, ſcriptioni-
C bus ludunt, & quidvis potius, quam verum, tuentur, diſſimulatis illis & in occulto habitis, ob quæ ipſorum hæreſis male audit, cum interim verba ſacrarum ſcripturarum in ore habeant. Eſt id quidem evidens ſuppilatio veritatis, eademque diſtenta ac ſuffarcinata omni ſcelere. Nec dubito, quin veſtra pietas facile vel iſthinc totum negotium perſpexerit. Siquidem nullus, ubi de adulterio poſtulatus eſt, de furto ſe excuſat: neque ſi quis cædem imputet, reum patitur reſpondere, ſe non ſolum non pejeraſſe, ſed etiam in depoſito fidelem extitiſſe: Id enim ludibrium potius, quam purgatio criminis aut certum rei documentum fuerit.
D Quid enim cædes ad depoſitum? aut quid adulterium ad furtum? Nam tametſi ſcelera a ſe invicem dependeant, & ex eodem ſæpe corde prodeant, attamen ad diluendum facinus nullam inter ſe communionem habent. Achar igitur, ut in Jeſu Nave ſcriptum eſt, furti accerſitus, non ſuam in bellis fortitudinem pro excuſatione obtendit, ſed convictus de crimine, ab omnibus lapidatus eſt. Saulo quoque de negligentia mandatique prævaricatione increpato, nihil profuit, quod alia cauſificaretur. Non enim alterius crimlnis purgatio in alio ſcelere documentum innocentiæ ſuppeditat:

sed contra, si ex jure & legibus agetur, par est, ut de eo reatu, quo quis impetitur, respondeat, aut ostendere, se non fecisse, aut confiteri delictum: ac polliceri, si convictus sit, nihil tale amplius vel facturum, vel moliturum. Sin autem & fecit & molitus est, nec tamen culpam agnoscat, sed alia pro aliis afferat, hic seipsum manifestum facit, non quod recte fecerit, sed quod sceleris sui conscientia prematur. Quid igitur opus est multis verbis? cum isti ipsi præjudicium damnationemque inferre videantur Arianorum hæresi, qvippe qui eam ore profiteri non audeant: & quia abdunt & occultant blasphemias illius sectæ, satis ea re ostendunt sese agnoscere, hæresin istam peregrinam alienamque esse a veritate fidei. Cæterum quoniam in abstruso habent, nec audent suorum gregalium verba proferre, necessarium est, ut nos istis hujus impietatis tectoria detrahamus, hæresinque ipsam in publicum traducamus. Conscii enim sumus, quid tum ab Arianis dictum sit, & quomodo ab Ecclesia & clericorum sorte rejecti sint. Veniam igitur verbis istis sordidis & lutulentis, quibus utendum necessario est, præfari oportet. Utemur autem iis, non quod ita sentiamus, sed quod ea ad usum refellendi hæreticos necessaria arbitremur. Beatissimus igitur Episcopus Alexander Arium, hæc sentientem, & pariter verbis profitentem, ab Ecclesia rejecit, non semper DEUS erat Pater, non semper Filius. Nam cum omnia sint ex nihilo, etiam Dei Filius ex nihilo emersit: & cum omnia sint condita, ipse quoque conditum quiddam & opus haberi debet, & cum omnia prius non essent, sed postea extiterint; fuit profecto, cum Verbum Dei non erat. Et quia non erat, antequam fieret, principium existendi habuit: tum enim extitit, cum Deus eum conditum voluit. Nam inter omnia opera ejus, ipse quoque connumerandus est, qui & natura mutabilis est, sed libero arbitrio præditus remanet: & quia pro voluntate sua verti mutarique potest, ut reliqua omnia: ideo Deus, cum præcognosceret, illum bonum fore, maturavit, ut illi hanc gloriam daret, quam postea ex virtute meriturus fuisset, ita ut ob ipsius operum merita, quæ Deus præscivit, talis evaserit. Ita quoque dicunt, Christum verum Deum non esse, sed participatu deitatis Deum factum: eadem ratione, qua cæteri quoque dii appellantur. Etiam id addunt, eum non natura in Patre existere,

ἀλλ' εἰ ἄρα δὲ νομίμως καὶ δικαίως πάντα πράττει, προσήκει δὲ ὧν ἐγκαλεῖταί τις, περὶ τούτων καὶ ἀπολογήσασθαι, καὶ ἢ δεικνύειν, ὅτι μὴ πεποίηκεν, ἢ ὁμολογεῖν εἰ ἐλέγχοιτο, μηκέτι ποιήσειν, μηδὲ δρᾶν τὰ αὐτὰ ἂν ἄρα πεποίηκε καὶ δέδρακεν. εἰ δὲ μήθ' ὁμολογοίη, ἀλλὰ καὶ κρύπτων ἕτερα ἀντ' ἑτέρων λέγοι δῆλός ἐστιν οὐκ ὀρθῶς πράξας, ἀλλὰ ἑαυτῷ προδήλως. τί δ' δεῖ λόγων μακρῶν; ὅπερ γε καὶ αὐτοὶ ἴσασι κατήγοροι τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεώς εἰσιν. εἰ γὰρ ἃ θαρροῦσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρύπτουσι τὰ ἐκείνων τῆς βλασφημίας ῥήματα, δῆλοί εἰσι γινώσκοντες ξένην καὶ ἀλλοτρίαν τῆς ἀληθείας εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην· ἐπειδὴ δὲ κρύπτουσιν αὐτοὶ καὶ φοβοῦνται λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἀποδύσασθαι κάλυμμα τῆς ἀσεβείας καὶ δείγματίσαι τὴν αἵρεσιν· εἰδότας, ἃ τότε οἱ περὶ Ἄρειον ἔλεγον, καὶ πῶς ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθηρέθησαν ἀπὸ τοῦ κλήρου. συγγνώμην μέν τοι πρότερον αἰτησαμένους, ἐφ' οἷς μέλλομεν προσφέρειν ῥήμασιν, ὅτι μὴ φρονοῦντες, ἀλλὰ ἐλέγχοντες τὰς αἱρετικὰς, ταῦτα λέγομεν. οὕτω μακαρίτης Ἀλέξανδρος Ἐπίσκοπος, ἐξέβαλε τὸν Ἄρειον τῆς Ἐκκλησίας, λέγοντα ταῦτα· οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατήρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός. ἀλλὰ πάντων ὄντων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν, καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ ποίημά ἐστι. καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον ἀλλ' ὑπάρχοντων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· τότε γὰρ γέγονεν, ὅτε βεβούληται αὐτὸν ὁ Θεὸς δημιουργῆσαι· ἐν γὰρ τοῖς ἔργοις ἐστὶ καὶ αὐτός· καὶ ὅτι μὲν φύσει τρεπτός ἐστι, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ βεβούληται μένειν καλὸς, ὅτε μέν τοι θέλει, δυνάται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς, ὥσπερ καὶ τὰ πάντα· διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς προγινώσκων ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν ταύτην αὐτῷ τὴν δόξαν δέδωκεν, ἵνα ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔχῃ μὴ ταῦτα, ὥστε ἐξ ἔργων ἀπερ, ὧν προέγνω ὁ Θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι. λέγουσι γοῦν, ὅτι οὐδὲ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς, ὥσπερ οἱ ἄλλοι πάντες, λέγεται Θεός· προσιθέασι δὲ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ ὢν τῷ πατρὶ φύσει

καὶ ἴδιον οὐσίας καὶ ἡ ἰδία σοφία αὐτοῦ Λόγος, ἐν ᾗ τοῦτον πεποίηκε τὸν κόσμον, ἀλλ' ἄλλος μὲν λόγος, ὁ ἐν τῷ πατρὶ ἴδιος, καὶ ἄλλη ἐν τῷ πατρὶ αἰδία αὐτῷ σοφία, ἐν ᾗ σοφίᾳ καὶ τοῦτον τὸν λόγον πεποίηκεν· αὐτὸς δὲ οὗτός ὁ Κύριος, καθ' ὑπόνοιαν λέγεται λόγος διὰ τὰ λογικά, καὶ καθ' ὑπόνοιαν λέγεται σοφία, διὰ τὰ σοφιζόμενα. ἀμέλει, φασὶν, ὅτι ξένων καὶ ἀλλοτρίων ὄντων πάντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ αὐτὸς ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος κατὰ πάντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν, τῶν δὲ γενητῶν καὶ κτισμάτων ἴδιος καὶ εἷς τυχάνει, κτίσμα γάρ ἐστι, καὶ ποίημα, καὶ ἔργον. πάλιν τέ φασιν, ὅτι οὐχ ἡμᾶς ἕκτισε διὰ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον διὰ ἡμᾶς· ἦν γάρ, φασι, μόνος ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἦν ὁ λόγος σὺν αὐτῷ, εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκε τοῦτον, καὶ ἀφ' οὗ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον, καὶ υἱὸν, καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ· καὶ ὥσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ Θεοῦ ὑπέστη, οὐκ ὄντα πρότερον, ὅτως καὶ αὐτὸς τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὢν πρότερον, ἐγένετο. οὐ γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς ἴδιον καὶ φύσει γέννημα ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν Θεὸς, τὸν μὴ ὄντα υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιούργησε, καὶ ἔκτισε, καὶ γενέσθαι ἠθέλησε. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἀκαμπὴς καὶ ὁρατὸς λέγονται δυνάμεις, ὅτως καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις τοῦ πατρός. πρὸς τούτοις ἔλεγεν, ὅτι τῷ υἱῷ πατὴρ, ἀόρατος ὑπάρχει, καθ' ὅτε ὁρᾷ, ὅτε γινώσκεται τελείως καὶ ἀκριβῶς ὁ υἱὸς τὸν πατέρα δύναται· ἀρχὴν γὰρ ἔχων τοῦ εἶναι, ὁ δυνάμενος τὸν ἄναρχον γινώσκειν· ἀλλὰ καθ' ὃ γινώσκει, καὶ βλέπει, ἀναλόγως οἷόν τοῖς ἰδίοις μέτροις, καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν, καὶ βλέπομεν καθ' ὑπεροχὴν τὴν ἰδίαν Θεοῦ δύναμιν. προσιθεῖ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον τὸν πατέρα οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οὐσίαν οἶδε. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων μοι ὁ Ἄρειος, αἱρετικὸς ἀπεδείχθη· ἐγὼ δὲ καὶ μόνον γράφων, ἐθρήνουν ἐμαυτὸν ἐνθυμούμενος τὰ κατὰ τούτων, καὶ κρατεῖν τοῦ τῆς δυσσεβείας διάνοιαν· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, οἱ συνελθόντες πάντες πανταχόθεν Ἐπίσκοποι, τὰς μὲν ἀκοὰς ἐπὶ τούτοις ἐκράτουν, πανψηφεὶ δὲ πάντες. καὶ διὰ ταῦτα κατέκριναν τὴν αἵρεσιν

A nec proprium esse ejus substantiæ Verbum, nec propriam Sapientiam, in qua mundum istum creavit: sed aliud esse in Patre proprium & peculiare Verbum, aliamque item propriam Sapientiam, in qua Sapientia istud Verbum fecit. Atque adeo ipsum Dominum Christum respectu rationalium quæ verbis utuntur, Verbum esse nuncupatum: & respectu comparationeque sapientum, Sapientiam dictum. Quinimo, ut omnia aliena diversaque sunt a Patris substantia, ita ipsum quoque per omnia diversum aliumque esse a Patris substantia, sed ex genitis conditisque ipsum proprium & unicum Patri Filium & sapientiam esse; eumque & creaturam esse, & opus Dei. Rursus idem ait, Deum non nos
B propter illum, sed illum propter nos condidisse. Erat enim (inquit) solus Deus, nec erat Verbum cum eo, deinde cum vellet nos procreare, tunc quoque istum procreavit: quem postquam genitus est, appellavit & Verbum, & Filium, & Sapientiam, ut nos per eum conderet: Et ut omnia voluntate DEI subsititerunt, cum antea non essent, ita quoque ipse voluntate Dei, cum antea non esset, extitit. Non enim est Patris proprius & naturalis fœtus Verbum, sed & ipsum gratia extitit. Addit insuper
C Deum, qui erat, Filium, qui non erat, voluntate fecisse, condidisse ac creasse, & existere voluisse. Quin & hoc quoque jactant, non esse Christum naturalem & veram potentiam Dei: sed sicuti erucæ & bruchi potentiæ appellantur, ita ipsum quoque appellari potentiam Patris. His adjecit Filio Patrem, invisibilem esse, neque conspicere, neque Filium cognoscere integre & exacte patrem posse. Cum enim exordium essendi habeat, non potest eum,
D qui exordio essendi caret, cognoscere, sed quod cognoscit & videt, id juxta proportionem suæ mensuræ, suæque capacitatis cognoscit & videt: quemadmodum nos, qui singuli pro viribus nostris cognoscimus, & videmus. Etiam illud inter cætera adjunxit, Filium non solum non exacte cognoscere Patrem: sed ne suam quidem ipsius substantiam plene cognitam habere. Hæc & hujusmodi cum diceret Arius, hæreticus declaratus est. Ego certe vel solum inter scribendum, cum & ejus impietatem recordarer, verumque de religione sensum retinerem, non potui hominem non execrari. Nam & in Niceno conventu omnes, quotquot undiquaque convenerant illic Episcopi, aures suas ad ista verba obturaverunt, omnesque communi suffragio istam hæresin damnaverunt,

& anathemate deteſtati ſunt, dicentes, A ταύτῃ, ⁊ ἀνεθεμάτισαν, εἰπόντες ἀλλοesſe alienam diverſamque ab Eccleſiaſtica Fide. Neque neceſſitas ulla cenſores ad id cogebat, ſed omnes ſponte veritatem tuebantur, factumque eſt illud ab iis recte & bono quidem jure. Impietas enim iſtiusmodi opinionibus introducitur, vel potius præter ſcripturas Judaiſmus, trahens ſecum proxime inter cæteros comites Gentilitatem, adeo ut qui ita ſentiat, Chriſtianus non debeat appellari, cum omnia iſta ſcripturis ſint adverſa, quippe cum Joannes dicat: *In principio erat Verbum*, iſti contra loquantur, prius quam crearetur, non erat. Idem quoque de- B nuo ſcripſit: *Et ſumus in vero ejus Filio* Joan. 15, 20. *Jeſu Chriſto: hic eſt verus Deus, & vita æterna:* Iſti viciſſim tanquam ejus ſententiæ perduelles dicunt: non eſſe Chriſtum verum Deum, ſed participem ac partiarium ex aliqua portione Deitatis, quemadmodum reliqua alia, quæ dii dicuntur. Et Apoſtolus quidem increpat Ethnicos, Rom. 1, 20. dicens: *Servierunt creaturæ prius, quam creatori.* Iſti autem, cum Chriſtum eſſe creaturam pronunciant: & illi, quanquam creaturæ religionis cultu ceremo- C niisque inſerviunt: quid quæſo ab Ethnicis differunt? Qui fieri poteſt, ſi ita ſentiunt, ut non verba, jam e Paulo recitata, ejusqve incuſatio ad ipſos pertineat? Cum tamen Dominus de ſeipſo Joan. 10. loquatur: *Ego & Pater unum ſumus.* Joh. 14. Et, *Qui videt me, videt & Patrem meum.* Et Apoſtolus ab eo in hanc legationem Evangelicam miſſus ita deprædicet, eum eſſe jubar gloriæ ejus, & characterem ſubſtantiæ ejus: iſti contra audent ſeparare eum, & alienum a ſubſtantia Patris æternitateque aſſeverare, illumque impio conſilio mutabilem fingere: non animadvertentes, cum iſta loquantur, quod eum jam non unum cum Patre, ſed unum cum rebus creatis faciant. Quis enim non videt, jubar ſive proradiationem apud lucem eſſe, D & proprium illius ſubſtantiæ, & coexiſtere, & non poſterius ſupervenire? Cæ- Joan. 3. terum cum pater dicat: *Hic eſt Filius meus dilectus*, ſcripturæque aſſerant, hunc eſſe Patris Verbum, & in eo cœlos firmatos eſſe, omniaque per ipſum facta eſſe: iſti tamen novorum dogmatum figmentorumque autores, aliud verbum inducunt, & aliam Sapientiam Patris eſſe: hunc autem reſpectu, comparationeque rationalium, quæ verbis utuntur, Verbum & Sapientiam dictum eſſe: nec vident, quanta inde abſurditas naſcatur.

γενῆ εἶναι καὶ ξένην ταύτην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοὺς κρίνοντας ἦλθε ἐπὶ τοῦτο, ἀλλὰ πάντες προῃρέσθη τὴν ἀλήθειαν ἐξελιμένην· πεποιήκασι γὰρ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς. ἀθεότης γὰρ ἐκ τούτων εἰσάγεται, καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς γραφὰς Ἰουδαϊσμὸς, ἔχων ἐγγὺς ἑπακολουθοῦντα τὸν Ἑλληνισμὸν, ὥστε τὸν ταῦτα φρονοῦντα, μηκέτι Χριστιανὸν καλεῖσθαι· πάντα γὰρ ταῦτα τῶν γραφῶν ἐστιν ἐναντία. ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἵνα οἱ φάσκωσιν, οὐκ ἦν, πρὶν γένηται, καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ἔγραψε, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· οἱ δὲ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι, φάσκουσι, μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸν ὡς πάντας λέγεσθαι Θεόν. καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κτίσμα σέβονται, λέγων· ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν. οἱ δὲ κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν Κύριον, καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν Ἑλλήνων; πῶς γὰρ εἰ τοῦτο φρονοῦσιν, οὐχὶ καὶ καθ' αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ ὡς αὐτὸς μεμόρφωται ἐστιν ὁ μακάριος Παῦλος; καὶ ὁ μὲν Κύριος φησιν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ δὲ ἀποσταλεὶς κηρύττειν Ἀπόστολος γράφει, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· οἱ δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, ⁊ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ⁊ ἰδιότητος λέγειν, καὶ πρεπὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι, οὐ βλέποντες, ὅτι ταῦτα λέγοντες, οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἐν τῷ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ, ὅτι ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον αὐτοῦ συνύπαρχον τούτῳ φύσει, ⁊ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον; εἶτα τοῦ πατρὸς λέγοντος, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ⁊ τῶν γραφῶν λεγουσῶν, τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ ⁊ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ ἁπλῶς, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· οἱ καινῶν ἐφευρεταὶ δογμάτων ⁊ πλασῶν γινόμενοι, ἕτερον ἐπεισάγουσι λόγον, ⁊ ἄλλην σοφίαν τοῦ πατρὸς εἶναι. τοῦτον δὲ καὶ διάνοιαν διὰ τὰ λογικὰ λέγεσθαι λόγον καὶ σοφίαν, οὐχ ὁρῶντες ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον,

εἰ γὰρ δι' ἡμᾶς λέγεται καὶ' ὑπόνοιαν λόγος καὶ σοφία, τί ἂν εἴη αὐτὸς, οὐκ ἂν εἴποιεν. εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαὶ, ἤτοι ἢ ταῦτα εἶναι τὸν Κύριον ἐθέλουσι, φανερῶς δὲ ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν οἱ ἄθεοι καὶ τῶν γραφῶν ἐναντίοι. ἢ τοῦτο οἱμὲν πιστοὶ δυώαντα παρ' αὐτῆς τῆς τε τῆς πατρικῆς φωνῆς, καὶ ἀπὸ τῶν προσκυνούντων αὐτὸν Ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτὸ ἁγίων γεγραφάντων μαθεῖν· ἤτοι δὲ ἐπεὶ τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχουσι καθαρὰν, οὐδὲ δυώανται θείων ἐπακούειν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, δυώανται κἂν ἀπὸ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς δαιμόνων μαθεῖν, ὅτι μὴ ὡς πολλῶν ὄντων ἀνεφώνουν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδότες ἔλεγον. σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ὑποβάλλων, πειράζων ἐν τῷ ὄρει, οὐκ ἔλεγον, εἰ μὴ σὺ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὄντων ἄλλων· ἀλλ' ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' οἱ θαυμασοὶ, ὥσπερ Ἕλληνες ἐκπεσόντες τῆς περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐννοίας εἰς πολυθεότητα κατῆλθον· οὕτω καὶ ἤτοι μὴ πιστεύοντες· ἕνα εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, εἰς πολλῶν ὑπόνοιαν πεπλώκασι· καὶ τὸν μὲν ὄντως ὄντα Θεοῦ ἀληθινὸν λόγον ἀρνοῦνται, κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τετολμήκασιν, οὐ βλέποντες ὅσης ἀσεβείας μεστόν ἐστι τὸ φρόνημα. εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶ, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργός; ἢ πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ σοφία, καὶ Λόγος; Λόγος γὰρ οὐ κτίζεται, ἀλλὰ γινᾶται, καὶ τὸ κτίσμα οὐχὶ υἱὸς, ἀλλὰ ποίημα. καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτὸς, διὰ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸς γέγονεν; ἀνάγκη γὰρ, τὰ ποιήματα διά τινος γίνεσθαι, ὥσπερ ἂν καὶ γέγονε διὰ τοῦ λόγου, ὅτι μὴ αὐτὸς ἦν ποίημα, ἀλλὰ λόγος τοῦ πατρός· καὶ πάλιν, εἰ ἄλλη ἐστὶν ἡ ἐν τῷ πατρὶ σοφία παρὰ τὸν Κύριον, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. εἰ δὲ σοφία ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἴη ἂν καὶ ὁ λόγος ἐν λόγῳ γεγονώς. καὶ εἰ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ υἱὸς, εἴη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ ὑῷ ποιηθείς. πῶς τοίνυν ὁ Κύριος ἔλεγεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος γέγονε; πῶς δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀφεὶς ἐκεῖνον, περὶ τούτου διηγεῖται, λέγων; πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. εἰ δὲ πάντα βουλήματι τὰ γενόμενα δι' αὐτοῦ γέγονεν, πῶς αὐτὸς εἷς τῶν γενομένων ἐστί; πῶς καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος,

A Si enim propter nos, nobisque comparatus, per excellentiam Verbum & Sapientia dicitur, quidnam ipse sit, nunquam explicaverint. Si enim Dominum illa ipsa esse scripturæ pronunciant, illi contra, Dominum illa esse inficiantur, certum est, illos eum ne existere quidem velle, & scripturis adversos infestosque sese gerere. Fideles autem, ex ipsa paterna voce, ex Angelis, qui illum adorant, & ex Sanctis, qui de eo scripserunt, ejus naturam cognoscere possunt: Isti contra, quibus mens impura est, cum nihil tale ex divinis Theologisque viris audire queant, relegandi mihi videntur ad cacodæmones, cum quibus similitudine B congruunt, ut saltem ex eorum clamoribus audiant, non plures esse Filios Dei, sed hunc solum & unicum esse filium Dei: *Tu*, inquiebant, *es ille Sanctus Dei, & filius DEI.* Quin & ille, qui hæresin istis suggerit, tentator, inquam, ille in monte, non, si & tu quoque es filius Dei, quasi plures essent, sed si tu es filius Dei, loquitur, ut intelligas, unum duntaxat fuisse? Sed mirifici isti viri, sicuti Gentiles, qui ubi delapsi erant ab opinione unius Dei, ad pluralitatem deorum præcipitati sunt: ita & ipsi quoque non credentes, unum esse Patris Verbum, ad multos intelligendos in præceps feruntur: eumque, qui vere est Deus & verum Verbum inficiantur: creaturam autem eum C esse in animum inducunt, non animadvertentes, quam plena impietatis sit ista opinio. Nam si creatura est, quomodo ipse aut creaturarum conditor, aut Filius, & Sapientia, & Verbum fuerit? Verbum enim non creatur, sed gignitur: & creatura non filius, sed opus esse certum est. Quod si creaturæ per eum conditæ sunt, ipseque creatura est, cujus, quæso, creatura habenda est? Necessum est enim, opera per aliquem fieri, uti per Verbum facta sunt omnia, eo quod Verbum opus non erat, sed Patris sui Ratio. Ac rursum: Si alia est in Patre sapientia, præter eam sapientiam, D quæ est ipse Dominus, etiam sapientia facta est in sapientia: quod si sapientia est Verbum Dei, sequitur omnino, Verbum in Verbo essendi naturam accipere. Jam si Verbum Dei est filius, colligeretur consequutio ratiocinandi, Filium in Filio conditum esse. Qua igitur ratione locutus est Dominus: *Ego in Patre, & Pater in me*, si sit alius in Patre, in quo & ipse Dominus factus est: aut quomodo Joannes, eo omisso, de isto refert? *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Quod si omnia, quæ voluntate creata sunt, per eum creata sunt, quomodo is unus creaturarum fuerit? aut quomodo Apostolo dicente,

Joh. 14.

Joan. 1.

Rom. 11, 36. *Propter quem omnia, & per quem omnia,* isti dicere non verentur, non nos propter illum, sed illum propter nos factum esse? Oportuit enim, si ita se res habebat, eum ad istum modum loqui, propter quos factum est Verbum. Nunc autem non ita, sed propter quem omnia, & per quem omnia elocutus est, clare ostendens, istos hæreticos & sycophantas esse. Alioqui, si audeant dicere, aliud esse in Deo Verbum, postquam claras demonstrationes scripturarum non habent, saltem vel unum illius opus demonstrent, aut quippiam, quod Pater egerit seorsum ab hoc nostro Verbo, ut aliquem videantur habere prætextum coloremque sui commenti. Veri enim Verbi opera manifesta sunt omnibus, adeo, ut proportionabiliter ejus virtutem ex operibus spectes. Ut enim ex contemplatione rerum conditarum Deum conditorem intelligimus, ita videntes nihil indispositum in rebus creatis sed omnia ordine & providentia moveri & gubernari, & in suo modulo permanere, animo colligimus, Verbum sive Rationem Dei in omnibus insistere & gubernatorem esse. Jam sacræ Scripturæ quoque testantur, ipsum esse Dei Verbum, & per eum omnia facta esse, & sine ipso factum esse nihil. Illius autem Verbi, de quo ipsi mentionem faciunt, neque dictum, neque factum ullum ab ipsis ostenditur. Nam cum

Joan. 3. ipse pater dicit: *Hic est filius meus dilectus,* nullum alium sibi Filium esse significat. Ergo secundum istam rationem etiam Manichæis aggregantur præclari isti viri. Nam & illi quoque nomine tenus bonum Deum induxerunt, cujus nullum omnino opus vel visibile, vel invisibile ostendere queunt: verum interim re vera Deum creatorem cœli & terræ, omniumque invisibilium inficientes, plane fabularum narratores videntur. Idem quoque istis insani judicii hominibus accidere videtur, quippe qui cum veri Verbi, quod solum in patre existit, opera videant, ipsum abnegent: aliudque sibi Verbum confingant, quod neque ex factis, neque ex fama demonstrare possunt? Nisi scilicet compositum aliquem Deum, hominum more nunc verba loquentem, nunc quæ locutus est, immutantem, ac rursus ita sentientem cogitantemque, fabulose intelligant: nihil interim videntes, in quam stolidam sententiam præcipites eant. Si enim verba accidentaria habet, omnibus modis eum hominem constituunt: sin autem verba ab eo proferri & mox perire existimant, graviore adhuc impietate laborant, cum ea, quæ prodeant ab existente, ita in non existens resolvant. Quod si vero Deum gignere opinantur, melius

A διὸ ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' ὃν τὰ πάντα, ἵνα λέγωσιν, οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκεῖνον δι' ἡμᾶς γέγονεν; ἔδει γὰρ, εἴπερ οὕτως ἦν, εἰπεῖν αὐτὸν, δι' οὓς γέγονεν ὁ λόγος. νυνὶ δὲ μὴ τοῦτο λέγων, ἀλλὰ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' ὃν τὰ πάντα, δείκνυσι τοὺς αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. ἄλλως τε, εἰ τεθαρρήκασιν ἄλλον εἶναι τὸν λόγον ἐν τῷ Θεῷ, ἐπεὶ μὴ φανερὰς ἔχουσι τὰς ἐν τῶν γραφῶν ἀποδείξεις, κἂν ἔργον αὐτοῦ δεικνύτωσαν, εἰ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα χωρὶς τοῦ λόγου γεγόνασιν· ἵνα τινὰ ἔχῃ δοκῶσι πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν διανοίας. τοῦ μὲν γὰρ ἀληθινοῦ λόγου, πᾶσίν ἐστι φανερὰ τὰ

B ἔργα, ὡς ἂν ἐξ ἀπῶν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι. ὡς γὰρ τὴν κτίσιν ὁρῶντες, διανοούμεθα τὸν ταύτην κτίσαντα Θεὸν, ὅτως βλέποντες μηδὲν ἄτακτον ἐν τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προνοίᾳ κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐπὶ πάντων ὄντα τε καὶ ἡγεμονεύοντα. τοῦτον καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ μαρτυροῦσι λέγουσαι, αὐτόν τε εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐ-

C γένετο οὐδὲ ἕν. ἐκεῖνα δὲ, περὶ ἃ λέγουσιν, οὐδὲν ὅτε ῥητὸν, ὅτε ἔργον ὑπ' αὐτῶν δείκνυται. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγων, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός ὁ ἀγαπητὸς, οὐδένα ἕτερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει. ὁμοίως δὲ τοῦτο Μανιχαίοις λοιπὸν οἱ θαυμασοὶ προσετέθησαν. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μόνον ἄχρις ὀνόματος ἀγαθὸν Θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἔργον αὐτοῦ ὅτε βλεπόμενον, ὅτε ἀόρατον δεικνύειν δύνανται· τὸν δὲ ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα Θεὸν, τὸν ποιητὴν

D οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. τοῦτο δὲ καὶ ὅτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. τοῦ γὰρ ἀληθινοῦ λόγου καὶ μόνου ὄντος ἐν τῷ πατρὶ τὰ ἔργα βλέπουσι, καὶ τοῦτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δ' ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες λόγον, ὅτε ἐξ ἔργων, ὅτε ἐξ ἀκοῆς ἀποδεικνύειν δύανται, εἰ μὴ ἄρα σοφίζεσθαι τὸν Θεὸν, ὡς ἄνθρωπον, λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα, τοὺς λόγους τοὺς προτέρους, καὶ πάλιν ὅτω σοφιζόμενον ὑπονοοῦντες, εἰς ἐναντιλογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπλώκασιν. εἰ μὲν γὰρ ὑπονοοῦσιν ἔχειν τοὺς λόγους, πολλῷ τοῦτον ἄνθρωπον νομίζουσι· εἰ δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προφέρονται καὶ λοιπὸν ἀφανίζονται, μειζόνως ἀσεβοῦσιν, ὅτι τὰ ἐν ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύουσιν· εἰ γὰρ ὅλως γνώμην αὐτὸν ὑπονοοῦσιν, βέλτιόν ἐστι

ἀσεβέστερον λέγειν, ἑνὸς εἶναι λόγου γνησίτορα τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ οἱ θησαυροὶ πάσης τῆς γνώσεώς εἰσιν ἀπόκρυφοι· καὶ τοῦτον εἶναι λέγειν, καὶ συνυπάρχειν τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ πολλῶν μὴ φαινομένων πατέρα νομίζειν τὸν Θεὸν, ὡς ἐκ πολλῶν συγκείμενον, ὡς ἀνθρωποπαθῆ καὶ ποικίλον τὸν ἁπλοῦν ὄντα τῇ φύσει φαντάζεσθαι. εἶτα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ἤτοι ταῖς πολλαῖς δυνάμεσιν, ἕνα καὶ τοῦτον συναριθμοῦσι, καὶ τό γε χεῖριστον, ὅτι τῇ πάμπαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις, τοῖς δι' ἀτιμίαν πεμπομένοις ζώοις διαπρὸ, προβάλλουσιν αὐτὸν οἱ ἄφρονες. εἶτα, τοῦ Κυρίου λέγοντος, Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ πάλιν, οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ πατρός· πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσιν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες, μήτε ὁρᾶσθαι, μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα πρὸς τοῦ υἱοῦ τελείως. εἰ γὰρ ὁ Κύριος λέγει, καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα· οὐκ ἐκ μέρους ἂν γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, πῶς ἐμαίνοντο Οὐαλεντῖνοι, ὅτι ἐκ μέρους καὶ ἀτελὴς ὁ υἱὸς γινώσκει τὸν πατέρα; εἶτα εἰ ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ υἱὸς, ἀρχήν τε ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γνῶσθαι, τί τινός ἐστι πρῶτον, λεγέτωσαν· ἀλλ' οὔτε τι εἰπεῖν ἔχουσιν, οὔτε τοῦ λόγου τοιαύτην ἀρχὴν δεικνύειν δύανται οἱ πανοῦργοι. τοῦ γὰρ πατρός ἐστιν ἀληθινὸν καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ γέννημα, καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. πρὶν γὰρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς, μὴ εἰδέναι τὸν υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, περιττόν ἐστιν ἀπορίναθαι, εἰ μὴ μόνον μανίας αὐτῶν καταγινώσκειν· εἰ ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ὁ τοῖς πᾶσι τὴν γνῶσιν καὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, καὶ μεμφόμενος τοὺς μὴ γινώσκοντας αὐτόν. ἀλλὰ γέγραπται, φησὶν, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἀναίσθητοι, καὶ τὰς φρένας ἐμβεβρυντημένοι! καὶ ὅλος ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλέχθη, καὶ παῖδα καὶ υἱὸς, καὶ ἀρνίον, καὶ πρόβατον, καὶ ὅτι ἐπείνασε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐτύφθη, καὶ πέπονθεν. ἀλλ' ἔχει τοῦ φάσιν καὶ τὸ αἴτιον δίκαιον. ἐγὼ γὰρ τοιαῦτα πάλιν ἐν ταῖς γραφαῖς σημαινόμενά ἐστι, διότι ἄνθρωπος, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, λαβὼν τοῦ δούλου μορφὴν, τις ἦν ἡ ἀνθρωπίνη σάρξ· ὁ γὰρ λόγος, φησὶ,

A & magis pium est dicere, Deum unius Verbi genitorem esse, qui sit plenitudo divinitatis ejus, & in quo recondita sint thesauri omnis scientiæ, eumque & esse, unaque cum patre suo coexistere, per quem omnia sunt facta, quam si illum multorum verborum, quæ nusquam apparent, genitorem esse confirment: tanquam ex multis compositum, hominumque more patibilem existere, & qui natura sit simplex, illum multiplicem faciant. Jam cum dicat Apostolus: *Christus potentia & sapientia Dei*, isti multis aliis potentiis, eum, ut unum ex illis, annumerant, & quod teterrimum, erucis aliisque brutis ad cladem aliorum ab eo immissis, ipsum sceleratissimi comparant: & cum Dominus loquatur: *Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius.* Ac rursum: *Non quod Patrem viderit quisquam, nisi ille, qui ex patre est:* qui fieri possit, ut isti non veri perduelles numinis habeantur, jactitantes, patrem a Filio neque videri, neque cognosci ad plenum? Si enim Dominus dicit: *Quemadmodum cognoscit me Pater, & ego cognosco Patrem*, neque ex parte cognoscit Pater Filium, qui igitur fieri potest, ut non insaniant isti nugatores, dum asserunt, ex parte & non solide filium cognoscere suum parentem? Denique si principium habet filius existendi, & principium habent omnia, quæ creata sunt, a quo tandem primo initium habeat, mihi indicent: sed nequaquam id potuerint dicere, neque unquam tale principium Verbi ostenderint veteratores isti: quippe qui Patris sit vera & genuina soboles. *In principio enim erat Verbum, & Verbum erat apud DEUM, & DEUS erat Verbum.* Porro, de eo quod garriunt, filium non cognoscere suam substantiam, otiosum ac superfluum est respondere; nisi eatenus, ut illorum vesaniam exagites. Nam si ipse sui ipsius cognitione destituitur, qui omnibus intellectum & de Patre, & de seipso largitur, quid illos incusat, qui ipsum non cognoscunt? Atqui scriptum est, inquit: *Dominus creavit me initium viarum suarum, ad opera ipsius:* Insciti & mente attoniti! Quid? Quod etiam servus in scripturis nominatur, & ancillæ filius, & agnus, & ovis, & fatigatus esse, & sitibundus fuisse, vapulasse, & passus esse? Sed habent ista occasionem causamque legitimam. Siquidem continuo in sacris literis proditur, cur homo, & filius hominis sub servili schemate factus sit, quod quidem nihil aliud est, quam humana caro: *Verbum enim*, inquit,

1. Cor. 1.

Luc. 10. Joan. 1.

Joan. 1.

Prov. 8. 22.

caro factum est. Quod si homo factus est, non par est, quemquam in istis verbis scandalizari: hominis enim proprium est, creari, gigni, fingi, fatigari, pati, mori, ex mortuis excitari. Et sicuti, quatenus est Verbum & sapientia Patris, omnia habet, quæ sunt Patris, æternitatem, immutabilitatem, & per omnia, & in omnibus eandem similitudinem, ut nec prius, nec posterius sit, sed cum Patre coexistat, & ipsissima sit forma paternæ Deitatis, eademque ratione conditor sit rerum, & non conditus. Cum enim secundum substantiam Patris, Patri sit similis, nullo pacto conditus esse potuerit, sed conditor permanet, ut ipse quoque prolocutus

Joan. 5. est: *Pater meus etiamnum operatur, & ego operor:* ita quoque homo factus & carnem gestans, necessario creari fierique dicitur, & omnia, quæ sunt carnis, propria: quantumcunque Judaici isti caupones vinum aqua misceant, humiliantes Verbum Verbique Deitatem, dum eam subjiciunt iis opinionibus, quæ de rebus creatis concipiuntur. Istis de causis merito ac summo jure Patres indignati sunt, & anathemate notaverunt impientissimam hæresin: cui hæresi isti male metuentes, ut nimis facile refutabili & prorsus frivolæ, in tenebris eam habent & abstrudunt: Nos quidem paucula ista ad vituperationem illorum scripsimus. Quod si quis latiore refutatione uti velit, reperiet istam hæresin non longe ab Ethnicis disjunctam, reliquarum tamen hæreseon postremam & fecem. Siquidem cæteræ hæreses aut circa corpus Domini ejusque humanitatem, hæ quidem ad istum modum, aliæ rursus ad illum modum mendaces, aberrant: aut eum in corpus descendisse Judaica existimatione penitus pernegant: hæc autem sola omnium in ipsam Deitatem impingit, cum Verbum ne semel quidem esse permittat, aut Deum Patrem existere. Cæterum, recte contra eos hunc Psalmum scriptum esse dixeris:

Psal. 53. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis.* Verum, inquiunt, valemus & possumus vafricie propugnare nostram hæresin. Atqui rectius sese haberet eorum apologia, si neque technis, neque sophismatis Gentilibus, sed simplici Fide huic opinioni patrocinarentur. Quapropter si sidunt, beneq; sibi conscii sunt, hanc esse Ecclesiastici dogmatis sententiam, mentem suam liquido prodant. Nemo enim incensam lucernam sub modio,

A σὰρξ ἐγένετο, εἰ ὃ ἄνθρωπος γέγονεν, οὐ δεῖ τινας ἐπὶ ταῖς τοιαύταις φωναῖς σκανδαλίζεσθαι, ἀνθρώπου γὰρ ἴδιόν ἐστι, τὸ κτίζεσθαι, τὸ γενέσθαι, τὸ πλάττεσθαι, τὸ κοπιᾶν, τὸ ἀποθνήσκειν, τὸ ἐκ νεκρῶν ἐγείρεσθαι. ὡς ὥσπερ λόγος ὢν καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ἔχει πάντα, τὰ τοῦ πατρὸς, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ καὶ πάντα καὶ ἐν πᾶσι ὅμοιον, τὸ μὴ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀλλὰ τὸ συνυπάρχειν τῷ πατρὶ, καὶ τὸ αὐτὸ τῆς θεότητος εἶδος αὐτὸν εἶναι, καὶ τὸ

B δημιουργικὸν, καὶ τὸ μὴ κτίζεσθαι. ὅμοιος γὰρ ὢν κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν εἴη κτιστὸς, ἀλλὰ καὶ κτίστης, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· ὅτως ἄνθρωπος γεγενὼς, σάρκα φορέσας, ἐξ ἀνάγκης κτίζεσθαι λέγεται καὶ ποιεῖσθαι, καὶ πάντα, τὰ τῆς σαρκὸς, ἴδια· κἂν ὅτοι, ὡς Ἰουδαῖοι κάπηλοι, τὸν οἶνον μίσγωσιν ὕδατι, ταπεινοῦντες τὸν λόγον καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ, ταῖς τῶν γηΐνων ἐννοίαις ὑποβάλλοντες. διὰ τοῦτο γὰρ εἰκότως καὶ δικαίως, οἱ μὲν πατέρες ἠγανάκτησαν, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀσεβεστάτην ταύτην αἵρεσιν, ὅτοι δὲ ὡς εὐέλεγκτον καὶ πανταχόθεν ὄσαν σαθρὰν, φοβοῦνται καὶ κρύπτουσι· καὶ ἡμεῖς ῥᾳχέα μὲν ταῦτα

C πρὸς κατάγνωσιν αὐτῶν ἐγράψαμεν ἡμεῖς. ἐὰν δέ τις θελήσῃ πλατυτέρῳ τῷ καθ' αὐτῶν ἐλέγχῳ χρήσασθαι, εὑρήσει τὴν αἵρεσιν ταύτην, Ἑλλήνων μὲν ὑμαιρὰν, τῶν δὲ ἄλλων αἱρέσεων ἐχάτην καὶ τρυγίαν τυγχάνουσαν. ἐκείναις μὲν γὰρ, ἢ περὶ τὸ σῶμα, ἢ τὴν ἀνθρώπησιν τοῦ Κυρίου πλανῶνται, αἱ μὲν ὅτως, αἱ δὲ ἐκείνως καταψευδόμεναι, ἢ μηδόλως ἐπιδεδημηκέναι τὸν Κύριον, ὡς Ἰουδαῖοι νομίζοντες ἐπλανήθησαν· αὕτη δὲ μόνη, μανικώτερον εἰς αὐτὴν θεότητα τολμήσασα, λέγουσα μηδόλως εἶναι τὸν λόγον, μηδὲ τὸν Θεὸν πατέρα εἶναι. ὅθεν εὐλόγως ἄν τις καθ' αὐτῶν ἐκεῖνον εἴποι γεγράφθαι τὸν ψαλμὸν, εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός· διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ ἰσχύομεν, φασὶ, καὶ δυνάμεθα ταῖς πανουργίαις σοφίσασθαι τὴν αἵρεσιν. βέλτιον δ' ἂν γένοιτο αὐτῶν ἀπολογία, ἐὰν μὴ τέχνῃ τινὶ, μηδὲ σοφίσμασιν Ἑλληνικοῖς, ἀλλ' ἁπλῇ τῇ πίστει ταύτης σκέπην δώωνται. οὕτω γὰρ εἰ τέλος θαῤῥήσασι καὶ γινώσκουσιν Ἐκκλησιαστικὴν εἶναι ταύτην, λελέτωσαν φανερῶς τὸ φρόνημα· οὐδεὶς γὰρ ἅψας λύχνον τίθησιν ὑπὸ τὸν μόδιον ἀλλ'

ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς εἰσερχομένοις· εἰ τοίνυν καὶ ἔτοι φασὶν ἀπολογήσασθαι δύνασθαι, γραψάτωσαν τὰ προφερόμενα, καὶ δείξάτωσαν πρῶτον εἰς λύχνον τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, φανερώς τε κατηγορείτωσαν Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαριωτάτου Ἐπισκόπου, ὡς ἀδίκως ἐκβαλόντος τὸν Ἄρειον λέγοντα ταῦτα, καὶ μεμφέσθωσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ συνοδον, ἀντὶ τῆς ἀσεβείας ὑπομνήσασαν καὶ γράψασαν τὴν εὐσεβῆ πίστιν. ἀλλ' οὐ ποιήσουσιν, εὖ οἶδα, ὅτι οὐχ ὅτως εἰσὶν ἀγνοοῦντες, ἢ ἐπλάσαντο καὶ φιλονεικοῦσιν ἐπασπείρειν κακίαν· ἀλλὰ καὶ μάλα γινώσκουσιν, ὅτι κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν τὰς ἀκεραίους διὰ καινῆς ἀπάτης ὑφαρπάσωσιν· ἀλλ' οὐδὲ ἡ ἔννοια αὐτῶν ὡς φῶς ἀσεβῶν σβέννυται, καὶ σηλιτεύονται πανταχοῦ, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροί. Διὰ τοῦτο γὰρ πάντα μωρῶς ποιοῦντες, καὶ ὡς μωροὶ λαλοῦντες, τοῦτο μόνον ὡς ὑπὸ τοῦ αἰῶνος ὄντες τοῦτο φρονίμως πεποιήκασι, κρύπτοντες ὑπὸ τὸν μόδιον τὸν ἑαυτῶν λύχνον, ἵνα νομίζηται φαίνειν, καὶ μὴ φαινόμενον ἀποσβεσθῇ καταγινωσκόμενον· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἄρειος, ὁ τῆς μὲν αἱρέσεως ἔξαρχος, Εὐσεβίου δὲ κοινωνὸς, κληθεὶς ἐπὶ συνόδου τότε τοῦ περὶ Εὐσέβιον τῶν Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἀπαιτούμενος εἰπεῖν ἐγγράφως τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἔγραψε μὲν ὁ δόλιος κρύπτων τὰς ἰδίας τῆς ἀσεβείας λέξεις, ὑποκεινόμενος δὲ καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν γραφῶν ῥήματα ἁπλᾶ, καὶ ὡς ἐστὶ γεγραμμένα· εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου, εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχοις περὶ ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ, μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός, ἀμύητος γὰρ ἐπορκήσαντά σε ὁ Κύριος, ὤμοσεν ὁ ἄθλιος, μήτε ἄλλα περὶ τὰ νῦν γραφέντα καὶ εἰρημένα πώποτε παρ' αὐτοῦ, ἢ πεφρονηκέναι· ἀλλ' οὕτως ἐξελθὼν, ὥσπερ δίκην δοὺς, κατέπεσε, καὶ πρηνὴς ὁρμηθεὶς ἐλάκησε μέσος. πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος, θάνατός ἐστι, καὶ τὸν δεῖνα ἐπιβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ τελευτήσας, ἀδήλου ὄντος, μὴ ἕως ἑσπέρας καὶ αὐτὸς ὑπ' αὐτὸν καταλάβῃ· τὸ δὲ τέλος Ἀρείου, ἐπεὶ μὴ ἁπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγήματος ἄξιόν ἐστι. τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλούντων, εἰσάγειν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ μὲν Ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἀλέξανδρος ἀντέλεγε, ὁ δὲ Ἄρειος θαρρεῖ τῇ βίᾳ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου, Σάββατον δὲ ἦν,

A sed super candelabrum ponit, ut luceat omnibus introeuntibus. Quod si igitur eam sese autument posse defendere, scripto promulgent ea, quæ verbis asserunt, omnibusque suam hæresin ad lucernam ostendant, aperteque accusent Alexandrum beatissimæ memoriæ Episcopum, quasi qui Arium ista dicentem cum injuria ejecerit: incusentque Nicenum Concilium, quod, ista impietate rejecta, veram Fidem scripto prodiderit. Sed id eos facturos non esse, compertum habeo: non enim usque adeo rerum suarum figmentorumque ac sementis malæ, B quam aspergere conantur, ignari sunt: quippe qui probe cognitum habeant, quod quamvis initio simpliciores recenti impostura seducere potuerint, postmodum tamen mentem suam veluti impiorum lucem mox extinguendam, seque ubique infames futuros optime præsentiant, utpote veritatis inimicos atque adversarios. Ideo cum omnia stulte faciant, & ut stulti loquantur, in ea re tamen, ut filii istius seculi atque mundi, prudenter faciunt, quod occultant sub modio suam lucernam, ne videatur lucere, aut ne visa lucere, C condemnatione extinguatur. Siquidem & Arius ipse hæreseos princeps, socius Eusebii & opera gregalium Eusebii evocatus a felicis memoriæ Constantino, ibique jussus, ut scripto ederet suam fidem, callide per dolum suppressis suis impietatibus prælatisque, uti diabolus solet, sacrarum literarum simplicibus, uti scripta erant verbis, formulam suæ fidei conscripsit: deinde a beato Constantino interrogatus, nihilne aliud in animo haberet, ipsamque veritatem testaretur: Dominum enim perjurii vindicem futurum: miser jurejurando respondit, se nihil habere præter ea, quæ scripto edidisset, neque dixisse aliter, neque cogitasse, & egressus statim, utpote pœnam daturus, corruit; atque ita suspensus medius discrepuit. Omnibus quidem hominibus communis vitæ exitus mors est, neque ulli defuncto, tametsi inimico, insultandum, cum incertum sit, num ante vesperam ipse quoque a morte sis apprehendendus: sed tamen exitus Arii, quia non vulgaris est, operæ pretium est, ut narretur. Cum enim Eusebius cum suis jam minitaretur, se eum in Ecclesiam introducturum: & Alexander Episcopus Constantinopolitanus contradiceret, Ariusque magnam spem in Eusebii violentia minisque collocaret: quippe, cum jam Sabbatum esset,

&postridie sese pararet in communionem recipiendum, ac magno certamine laboraretur, illis quidem interminantibus, Alexandro vero precibus incumbente, Dominus se judicem præmiatoremq; contra impios præbuit. Nondum enim sol exortus erat, cum necessitas Arium in eum locum detraxit, ubi collapsus est, utraq; re simul & communione & vita spoliatus. Ubi felicis memoriæ Constantinus, re statim audita, admiratione commovetur, cum vidisset ita hominem in perjurio & deprehensum & oppressum, omnibusq; innotuit, fractas esse Eusebii minas, Ariiq; spem frustra fuisse: simulque iterum ostensum est a Domino, Arianorum dementiam excommunicatam esse, tum hic, tum in Ecclesia primogenitorum cœlesti. Quis igitur admiratione non capiatur, cum videat, istos ita injuste contendere pro iis, quos Dominus reprobavit? ac eam hæresin defendere, quam Dominus Deus excommunicatam ostendit, non permittens, principem hujus factionis in Ecclesiam intrare? Illi tamen, nec quod scriptum est, exhorrescunt: & quod impossibile est, aggrediuntur. Quod enim a Deo constitutum est, quis dissipabit? & quem Deus condemnavit, quis illum justificabit? Illi igitur in suis phantasmatibus asserendis scribant, quod libet: vos autem contra, fratres, ut qui gestatis vasa Domini, & ut assertores dogmatum Ecclesiæ adhortor & commoneo, ut sitis exploratores æstimatoresq; istius negotii: eosq; si alias jam diversasque ab Ario voces usurpent, vel ob id potissimum, ut simulatores hypocritasque, rejicite, quod venenum mentis in abdito teneant, verborumq; lenociniis ad serpentis similitudinem blandi sint. Nam in istis scribendis secum habent eos, qui tum cum Ario rejecti fuere, nimirum Secundum Pentapolitem, Clericosq; Alexandriæ repudiatos. Istis Alexandriæ scribunt, & quod admirere, operam dederunt, ut nos cæteriq;, qui nobiscum sunt, persecutionibus divexaremur: quamvis tum religiosissimus Imperator Constantinus curam egerit, ut pacifice in patriam & ad bonam Ecclesiam deduceremur, & inprimis rationem concordiæ populorum habuerit, illi tamen hoc effecerunt, ut istis Ecclesiæ traderentur, omnibusq; certum documentum edidere, insidias omnes in horum gratiam, & contra me, & contra cæteros institutas esse. Quomodo igitur, cum talia faciant, in scripturis istis suis ullam fidem meruerint? Nam si sinceriter scriberent, delevissent utique Thaleiam, quam Arius composuit, abjecissentque hæreseos stolones & assecias,

A καὶ προσεδόκα τὴν ἐξῆς σωάγεσθ· πολὺς γίνεται ἀγών, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Ἀλεξάνδρου δὲ ἀγομένου· ἀλλ' ὁ Κύριος κριτὴς γινόμενος, ἐβεβούσατο τῷ τῶν ἀδικούντων· ὅπως γὰρ ὁ ἥλιος ἔδυ, καὶ χρείας αὐτὸν ἐλκυσάσης εἰς τόπον, ἐκεῖ κατέπεσεν· καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινωνίας καὶ ἔτι ζῶν αὐτὸς ἐσερήθη· καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Κωνσταντῖνος, αὐτὸς ἀκούσας, ἐθαύμασεν, ἰδὼν ἐλεγχθέντα τὸν

B ἐπίορκον· πᾶσι δὲ γέγονε τότε φανερὸν, ὅτι τῷ μὲν περὶ Εὐσέβιον ἠπείληται ἡ ἀπειλαὶ, καὶ ἡ ἐλπὶς Ἀρείου ματαία γέγονεν· ἐδείχθη πάλιν, ὅτι παρὰ Σωτῆρος ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία, καὶ ὧδε, καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίᾳ· τίς οὖν οὐκ ἂν θαυμάσειε δικαίως ὁρῶν τούτους φιλονεικοῦντας, ὃς ὁ Κύριος κατέκρινε; καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐνδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ὡς ὁ Κύριος ἀκοινώνητον ἤλεγξε, μὴ ἀφεὶς τὸν τούτης ἔξαρχον εἰσελθεῖν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μὴ φοβούμενοι τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντας; ἃ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; ἢ ὃν ὁ Θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιώσει; ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὡς ἰδίας φαντασίας ἐνδιατιθέντες, γραφέτωσαν, ἃ θέλουσιν· ὑμεῖς δὲ ἀδελφοὶ τὰ τοῦ Κυρίου σκεύη φέροντες, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐνδικοῦντες δόγματα, παρακαλῶ δοκιμασίαν γίνεσθαι τοῦ πράγματος· καὶ μὲν ἕτεροι παρὰ τὰς παραδεδομένας Ἀρείῳ γραφὰς λέξεις, ἐντεῦθεν ὡς ὑποκριτὰς τούτους κατάγνωτε, κρυπτόντων μὲν τὸν ἰὸν τῆς φρενήματος, σαινόντων δὲ καὶ τὸν ὄφιν τοῖς ἀπὸ τῶν χαλέων ῥήμασι. καὶ γὰρ ταῦτα γράφοντες, ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς ἐκβληθείσας τότε μετὰ Ἀρείου Σεκοῦνδον τὸν Πενταπολίτην, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ποτὲ ἐλεγχθείσας κληρικούς· τούτοις τὰ γράφουσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τόγε θαυμαστὸν, ἡμᾶς μὲν καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ἐποίησαν διώχθηναι· καίτοι τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου μετ' εἰρήνης ἀποστείλαντος ἡμᾶς εἰς

C πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κηδομένου τῆς ὁμονοίας τοῦ λαοῦ. Τούτοις οὖν νῦν παρεδόθησαν ποιήσασι τὰς Ἐκκλησίας, καὶ πᾶσιν ἔδοξαν, ὅτι τούτων χάριν ἡ πᾶσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ τῶν ἑτέρων γέγονεν ἐπιβουλή· πῶς οὖν ταῦτα ποιοῦντες δύνανται ταῦτα γράφοντες πιστεύεσθαι; ἔγραφον ὀρθῶς, ἐξήλειφον, ἵνα ἔγραψεν ὁ Ἄρειος, Θαλείαν, ἀπέβαλλον ἂν τὰς τῆς αἱρέσεως παραφυ-

D

δας μαθηταὶ γὸ ὄντι κ) κοινωνοὶ τ) τε ἀσεβείας, ⁊ τ) ἐπιμίας Ἀρείου γεγόνασιν· ἃ κ) μὴ ἀποβάλλοντες τότε, ἐκδηλοι πᾶσίν εἰσι, μὴ ἔχοντες ὀρθὸν φρόνημα, κ) μυελάκις γράφωσι. διὰ τὸ τοῦτο γρηγορεῖν πρέπει, μήπως τῇ παραβολῇ τ) γραμμάτων ἀπάτης ληφθῶμεν, κ) παρενέγκωσί τινας ἀπὸ τ) δυσεβοῦς πίστεως. ἐαν) τολμήσαντες τὰ Ἀρείου γράψωσιν ὁρῶντες αὐτοὺς δυοδεκάμηνοι κ) δωδεκάμηνοι, ὀδὲν ἐστι λοιπὸν, ἢ πολλῇ παῤῥησίᾳ χρήσασθαι, μνημονεύοντας τῶν Ἀποστολικῶν προῤῥήσεων, ἃς διὰ τοιούτους αἱρετικοὺς προείρηκεν, κ) ἡμᾶς εἰπεῖν πρέπει, ὅτι, ὡς γέγραπται, ἐνέχαρις καιρῆς ἀποστήσονταί τινες τ) ὑγιοῦς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης κ) διδασκαλίαις δαιμόνων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν· κ) ὅσοι μὴ θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται· πονηροὶ δ) ἄνθρωποι κ) γόητες, προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες κ) πλανώμενοι. ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲν πείσει τούτων, οὐδὲ χωρίσει τ) ἀγάπης τ) Χριστοῦ, κ) ἂν θάνατόν τις ἀπειλήσῃ. Χριστιανοὶ γάρ ἐσμεν κ) οὐχὶ Ἀρειανοί. εἴτε δ) μηδὲ οἱ ταῦτα γράψαντες ἐφρόνησαν τὰ Ἀρείου. καὶ, ἀδελφοὶ, τοιαύτης παῤῥησίας χρεία νῦν· οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίᾳ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός. ἔστιν ἀληθῶς αἰσχρὸν, ἐὰν λύκῳ μὲν ἁρπάζοντι Σωτὴρος διὰ τ) Ἀποστόλων ἐχόμενοι πίστιν, ταύτην διὰ Ἄρειον, ἢ τοὺς Ἀρείου φρονοῦντας καὶ πρεσβεύοντας, ἀπολέσωμεν. ἤδη μὲν ὃν πλεῖστοι καὶ τῶν μερῶν τούτων μαθόντες τὴν τῶν γραφόντων πανουργίαν, ἕτοιμοι μέχρις αἵματος εἰσιν ἀντικαταθῆναι πρὸς τὰς ἐκείνων μεθοδείας, ἀκούοντες μάλιστα περὶ τῆς ὑμῶν εὐῤῥοτητος. ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ κὺ τῆς αἱρέσεως ἔλεγχος, καὶ ὡς ὄφις ἐκ τῶν φωλεῶν ἀποκεκάλυπται ἡ αἵρεσις. παρ' ὑμῖν τέτηρηται τὸ παιδίον, ὅπερ Ἡρῴδης ἀνελεῖν ἐζήτει. καὶ ζῇ ἐν ὑμῖν ἡ ἀλήθεια, κ) ὑγιαίνει ἐν ἡμῖν ἡ πίστις· διὰ τοῦτο παρακαλῶ, ἔχοντες μὲν χεῖρας τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων γραφεῖσαν πίστιν, καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον πεποιθήσει τύπος γλυκὺς, τοῖς πανταχοῦ δεικνύοντες ἀγῶνα πρέπειν νῦν πρὸς τὴν αἵρεσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ ποικίλας εἶναι τὰς ἐχθρὰς μεθοδείας· οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴ θύσαι λίβανον δείκνυσι μάρτυρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι τὴν πίστιν, ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρόν·

A Isti enim sunt discipuli & socii Arii, tum in impietate, tum in pœna: atque ideo, quia eos non ejiciunt, satis sese omnibus produnt, quam sint pravi sensus, etiamsi sexcenties scribant. Atque ea de causa advigilandum est, ne amictu literarum offuciæ, atque impostura fiant, & evehant nonnullos a pia Fide: Sin contra audacia ex rebus prosperioribus sumta ea, quæ sunt Arii, non timeant scribere, nihil supereſt, nisi ut memores Apostolicarum denunciationum, magna libertate iis verbis utamur, quæ ob istas hæreses jam antea Apostolus dixit: *Scimus, quod in ultimis temporibus deficient nonnulli a sana Fide, intenti auscultantesque spiritibus erroris,* 1. Tim. 4.
B *& disciplinis dæmoniorum, aversantium veritatem: & quicunque volunt vivere pie in Christo Jesu, persecutionem patientur: mali autem homines & præstigiatores in pejus proficient, seducti & seducentes.* Sed nihil horum nos persuaserit, neque separaverit a charitate Christi, etiamsi hæretici mortem interminentur: Christiani enim sumus, & non Ariani. Utinam illi, qui ista scripserunt, non saperent, quæ sunt Arii. Ita, fratres, nunc opus est istiusmodi verborum li-
C bertate: *Non enim accepimus spiritum servitutis rursus ad metum, sed ad libertatem vocavit nos Dominus.* Rom. 8. Estque revera ingens probrum, si Fidem, quam de Salvatore per Apostolos accepimus, eam propter Arium aut eos, qui cum Ario sentiunt, ejusque causam agunt, amittamus. Multi igitur istarum regionum cognita scribentium vafricie, usque ad sanguinem parati sunt resistere adversus illorum calliditatem, idque præcipue, cum audiunt vestram fortitudinem. Cæterum quia edita est nostra contra hæresin confutatio, hæresisque illa, veluti serpens e cavernis
D in lucem protracta, & quia apud nos servatur Puerulus ille, quem Herodes interficere satagebat, vivitque item in vobis ipsius veritas, Fidesque apud vos sana est ac minime ægrota, ideo autor autoratorque sum, ut gestantes in manibus vestris Fidem Niceæ, a patribus traditam, ejusque cum magna alacritate fiduciaque in Dominum vindices specimen exemplarque vos omnibus, qui ubique sunt, præbeatis, declaretisque nunc pro Fide certamen esse propositum adversus hæresin, ac non unius generis esse inimici oppugnationes. Siquidem non solum, in idolorum aris non abolere thus, martyrem ostendit, sed & non abnegare Fidem, luculentum conscientiæ martyrium absolvit:

neque ſolum, qui ſeſe idolis inclinave- A
runt, condemnantur, ut alieni, ſed etiam
illi, qui prodiderunt veritatem. Judas
enim non ob ſacrificium ſummotus eſt
ab Apoſtolica dignitate, ſed ob proditionem. Neque item Hymenæus, &
Alexander, quia averterant ſe ad idola,
a Chriſto defecerunt, ſed quia circa
Fidem naufragium fecere. Abraham
Patriarcha non morte ad coronam venit, ſed fide in DEUM; aliique item
Sancti, quorum mentio eſt apud Paulum. Gedeon, Baruch, Samſon, Jephtha, David, Samuel, ſociique illo- B
rum non effuſo ſanguine conſummati
ſunt, ſed per Fidem juſtificati; atque etiamnum admirationi ſunt, eo
quod etiam ad mortem ſuſtinendam
pro religione in Dominum parati fuerant. Quod ſi res quoque noſtri temporis contemplandæ ſunt, noſtis, quomodo beatæ memoriæ Alexander usque ad mortem contra hanc hæreſin
depugnarit, & quot tribulationes, quantosque labores, quanquam jam ſenex, in
decrepita ætate ſuſtinuerit, qui & ipſe
ad patres ſuos appoſitus eſt. Quot item
alii & quantis fatigationibus ſe delaſſarunt, dum doctrinas edunt contra hanc C
impietatem, & gloriam ſuæ in Chriſto
confeſſionis tuentur. Igitur & nos, uti
in certamen de ſumma rerum provocati, ubi Fides vel abneganda, vel retinenda ſit, eo ſtudio propoſitoque ſimus,
ut &, quæ accepimus, retinere velimus,
cum in manibus noſtris ſit monumentum Nicenæ Fidei: & iſtas novationes
repudiare, & docere populos, ne attendant ſpiritibus erroris, & ut penitus refugiant ab impietate Ariomanitarum,
& ab ea, quam cum Meletianis inierunt, conjuratione. Qui cum antea inter D
ſe contentioſi eſſent, nunc, ut olim Herodes & Pontius, in blaſphemias adverſus Chriſtum conſentiunt. Quapropter
merito quis eos exoſos habeat, quod
cum de privatis rebus inter ſe ſimultates gerant, odio tamen inimicitiaque
communi adverſus veritatem conſpirent, & in impietate adverſus Dominum
fœdera conglutinent, ſeſeque mutuo
amplexentur, ſecuti quidvis & facere &
pati, modo id, quod ſemel animo conceperint, tueantur. Meletiani quidem ambitione, ut rebus præſint, tum inſano avaritiæ ſtudio: Ariomanitæ vero ultro ſua
ipſorum impietate incitantur, ut hujusmodi conſpirationibus mutuo invicem
animi ſui pravitatem promoveant.

καὶ ὐχ οἱ κλίναντες εἰς εἴδωλα μόνον, κατεχείθησαν, ὡς ἀλλότριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. Ἰούδας γοῦν ἐθύσας ἀπεβλήθη τῆς Ἀποστολικῆς τιμῆς, ἀλλὰ προδότης γεγένηται. καὶ Ὑμέναιος ὁ, καὶ Ἀλέξανδρος οὐκ εἰς εἴδωλα τραπέντες ἀπεπόδησαν, ἀλλ' ὅτι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. πάλιν τε Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης, οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ Θεῷ, οἵ τε ἄλλοι ἅγιοι, περὶ ὧν ὁ Παῦλός φησι, Γεδεών, Βαρὰχ, Σαμψών, Ἰεφθαὲ, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, οὐκ αἵματι ἐκχυθέντι ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐδικαιώθησαν· καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὑπομεῖναι ἦσαν ἕτοιμοι, διὰ τὴν εἰς τὸν Κύριον εὐσέβειαν. εἰ δὲ δεῖ προφέρειν καὶ τὸ γεγονὸς ἐφ' ἡμῶν, οἴδατε, πῶς ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος μέχρι θανάτου καὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἠγωνίσατο· καὶ ὅσας θλίψεις καὶ πολλοὺς πόνους ὑπέμεινε καί τοι γέρων ὤν, καὶ ὑπομείνας ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ, προσετέθη καὶ αὐτὸς τοῖς πατράσιν αὐτοῦ. πόσοι δὲ καὶ ἄλλοι, καὶ πόσους καμάτους ἐχήκασι κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης διδάσκοντες, καὶ τὸ καύχημα τῆς ὁμολογίας ἔχουσι ἐν Χριστῷ. ὀκνῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς τοῦ περὶ παντὸς ὄντος ἀγῶνος, καὶ προκειμένου νῦν ἢ ἀρνήσασθαι, ἢ τηρῆσαι τὴν πίστιν, σπουδὴν ταύτην καὶ προθέσιν ἔχωμεν, ἃ μὲν παρελάβομεν, φυλάττειν, ἔχοντες πρὸς ὑπόμνησιν τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν· τὰς δὲ καινοτομίας ἀποστρέφεσθαι, καὶ διδάσκοντας λαοὺς, μὴ προσέχειν πνεύμασι πλάνης· ἀλλὰ παντελῶς ἐκκλίνειν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ τῶν τῶν Μελετιανῶν πρὸς αὐτοὺς συνωμοσίας. ὁρᾶτε γάρ, ὡς τὸ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, νῦν ὡς Ἡρῴδης καὶ Πόντιος συνεφώνησαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βλασφημίαν, ἐφ' ᾧ ἐμισήσθησαν αὐτοῖς αὐτοὺς δικαίως, ὅτι τὰ μὲν ἰδίων χάριν ἀπεχθάνονται πρὸς ἀλλήλους, εἰς δὲ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχθραν καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἀσέβειαν, φίλοι γεγόνασι, καὶ ἀλλήλους δεξιοῦνται πρώτως τε πρὸς γνώμην πάσχειν ὑπομένουσι διὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστου προαίρεσιν ἡδονήν. Μελετιανοὶ μὲν, διὰ τὴν προσασίαν καὶ μανίαν τῆς φιλαργυρίας· Ἀρειομανῖται δὲ, διὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν· ἵν' ἐν τῇ τοιαύτῃ συνωμοσίᾳ, τὴν ἰδίαν ἀλλήλοις κοινωνίαν προσκεχρημένων

καὶ αὐτοὶ μὲν τ ἀσέβειαν τούτων ὑποκρίνονται, ἕτοι ἢ τῇ πονηρίᾳ συντρέχωσιν ἐκείνων τῇ κακίᾳ, καὶ λοιπὸν κοινὰ τὰ ἴδια ἑαυτοῖς πονηρεύματα, ὥσπερ τὸ τ Βαβυλωνίας ποτήριον κεράσαντες, ἐπιβουλεύωσι τοῖς εὐσεβοῦσιν ὀρθῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐπὶ μὲν οὖν ἡ πονηρία καὶ συκοφαντία τ Μελετιανῶν καὶ πᾶσι τούτων φανερά· ἐπὶ δὲ καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ θεομαχία αἵρεσις τ Ἀρειανῶν, πάλαι πρόδηλος καὶ πᾶσιν ἔκδηλος· ὀλίγου γὰρ ἐνιαυτοῦ· ἀλλ' οἱ μὲν, πρὸ πεντήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν· οἱ δὲ, πρὸ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ, καὶ τ Ἐκκλησίας ἀπεβλήθησαν ἐπικρίσεως πάσης τ οἰκουμενικῆς συνόδου· ἐξ ὧν δὲ νῦν ἔδρασαν, δέδεικται λοιπὸν καὶ τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν πρὸ πολλοῦ Φανερῶς, ὡς δι' ἄδου ἕτερον καθ' ἡμῶν καὶ τῶν πρώτων τ ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων, τ ἐξ ἀρχῆς ἐπιβουλὴν πεποιήκασιν, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς ἀσεβείας αἵρεσιν· ἰδοὺ γὰρ τὸ πάλαι προδαζόμενον τοῖς πρὸ ἡμῶν εὐσέβιον γέγονε νῦν· καὶ ἀφ' ἡμῶν μὲν πεποιήκασιν ἁρπαθῆναι τὰς Ἐκκλησίας, ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἐξώρισαν, ὡς ἠθέλησαν· καὶ τοὺς λαοὺς ἀποστρεφομένους αὐτοὺς ἐξεκλείσαν τ Ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς τοῖς πρὸ τοσούτου χρόνου καταγνωσθεῖσι, πρεσβεδώκασιν αὐτάς· ἵνα συνόντες αὐτοῖς καὶ τῆς τ Μελετιανῶν ὑποκρίσεως, ἐπ' ἀδείας ἔχωσιν ἐν αὐταῖς τὰ τῆς αὐτῶν ἀσεβείας ἀποπτύσματα ῥήματα, καὶ πρὸ καταστοχάζειν, ὡς γε νομίζουσι, τῷ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ἐπιστεῖναι τῷ Ἀντιχρίστῳ, τὴν τῆς ἀπωλείας ὁδόν· ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοσαῦτα νυστάζοντες φαντάζεσθωσαν μάτην· οἴδαμεν γὰρ, ὅτι καὶ ὁ φιλάνθρωπος Βασιλεὺς ἀκούσας, κωλύσει τὰς πονηρίας αὐτῶν, καὶ ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγραμμένον, παρδίαι ἀσεβῶν ταχέως ἐκλείψουσιν· ἡμεῖς δὲ, ὡς πρὸς ἀποστάτας, καὶ θέλοντας μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου καθαπτῆναι, ἡμφιεσμένοι, καὶ τὸ γεγραμμένον, τοῖς λόγοις τ θείων γραφῶν, ἀνθοπλασώμεν, ἐκεῖνοι μήτε θάνατον σωματικὸν φοβηθῶμεν, μήτε τὰς τούτων ὁδοὺς ζηλώσωμεν· ἀλλὰ πρώτων μᾶλλον προκείσθω τ ἀληθείας ὁ λόγος. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἴδατε πρώτοι, ἀξιώσαντες τότε τ πρὸ Εὐσεβίου, ἢ ὑποκρίνασθαι παρ' αὐτοῖς τὴν ἀσέβειαν, ἢ προδοκᾶν ἐπιβουλὴν, οὐκ ἠθελήσαμεν αὐτοῖς συκοφαντεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον εἱλόμεθα διώκεσθαι παρ' αὐτῶν, ἢ τ Ἰούδα μιμήσασθαι πρόπον.

A Et isti quidem horum impietatis personam induunt: hi vero illorum malitiæ accedunt, & adstipulantur, ac in commune scelera sua, veluti Babylonis poculum commiscentes, insidias illis nectunt, qui recte pieque de Domino nostro sentiunt. Erat jam pridem malitia & calumnia Meletianorum omnibus nota: nec impietas Arianorum, Deoque infesta hæresis usquam obscura fuit: neque enim parum temporis intercessit. Nam illi abhinc ante quinquagesimum quintum annum schismatici facti sunt: isti vero ante trigesimum sextum hæretici declarati, & ab Ecclesia summoti, idque judicio Synodi universalis. Cæterum, ex iis, quæ nunc B fecerunt, clara jam in reliqvum tempus documenta data sunt, eos non alia de causa, tum contra nos, tum contra reliquos Episcopos orthodoxos, jam ab initio insidias texendisse, nisi ut impietatis suæ hæresin propagarent. Ecce enim, quod olim struebat Eusebius, nunc tandem committitur: Dederunt enim operam, ut Ecclesiæ a nobis abriperentur: & Episcopos una cum presbyteris, communionem cum ipsis non usurpantes, prout collibitum fuit, in exilium profligarunt; populosque, qui ipsos adversabantur, ab Ecclesiis excluserunt, easque Arianis ante tot annos condemnatis, regendas C tradidere, ut consociata secum Meletianorum hypocrisi, tuto possint tetra suæ impietatis verba evomere, atque ita præinstruant, & communiant (ut arbitrantur) Antichristo, qui ipsis asseminat hæresin, perditionis viam. Illi igitur, quasi somnium, istiusmodi frustra imaginentur. Nos enim scimus, humanissimum Imperatorem, ubi rem cognoverit, cohibiturum esse eorum malitias, ipsosque diuturnos in vita non fore, sed secundum quod scriptum est: *Corda impiorum brevi deficient.* Job. 11. Nos vero apostatis, iisque, qui conantur furias in domo Domini defigere, amictumque sacrarum literarum præ se ferunt, resistamus, mortem corporalem D non expaveſcentes: & pravas istorum vias non æmulemur, veritatisque rationem in primis habeamus. Nam cum & a nobis, ut omnes novistis, per Eusebium cum suis, postulatum esset, ut vel ageremus sustineremusque eandem personam impietatis, vel expectaremus eorum insidias, noluimus illis, ut suffragatores, assidere, sed potius illorum insectationem præoptavimus, quam Judæ mores imitari.

Ergo fecere, quod ipsis collibitum fuit: & quod minis denunciaverant, opere compleverunt, ac similes Jezabeli, dolosos sibi Meletianos conciliarunt. Memores igitur ipsi, quomodo sese primum adversus beatæ memoriæ martyrem Petrum, ac deinde contra magnum Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserint, ut ita adversus nos quasi præmeditationibus & exercitiis instructi, isti quidem dexterius, quicquid ipsis suggestum fuerit, quasi histriones agerent: illi vero persequendi mei occidendique occasiones solertius aucuparentur: ita enim sitiunt, neque hactenus conquiescere possunt, tanta est aviditas nostri sanguinis effundendi: verum ejus rei mihi nulla cura. Scio enim & certum habeo, & præmium iis, qui sustinent, retribuendum esse a Salvatore: & quod vos, ubi sustinueritis, ut Patres vestri, forma jam populus effecti, & subvertentes peregrinam & alienam hanc impiorum adinventionem, habebitis quidem gloriam, qua vobis istud ipsum gloriari licebit: *Fidem servavimus:* recipietis autem coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se: atque utinam mihi contingat una vobiscum has repromissiones possidere, quæ non solum Paulo sunt addictæ, sed omnibus servantur, qui diligunt adventum Domini, & Salvatoris, & Dei, & Imperatoris Jesu Christi, per quem Patri gloria, & potentia in Spiritu sancto in omnia secula seculorum, Amen.

Jacob. 1.

A ἀμέλει πεποιήκασιν, ὅπερ ἠθέλησαν, καὶ μιμησάμενοι τὴν Ἰεζάβελ, εἱκαθέτους ἑαυτοῖς Μελετιανοὺς κατεσκεύασαν· εἰδότες, πῶς κ τὸ μακαρίου Πέτρου τοῦ μάρτυρος, καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ μεγάλου Ἀχιλλᾶ, εἶτα κ τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου γεγόνασιν, ἵν' ὅτως καθ' ἡμῶν ὥσπερ τοῦτο μελετήσαντες, εὐκαίρότερον μὴν ὅτι, ἅπερ ἂν αὐτοῖς ὑποβληθῇ, ἐκεῖνοι δὲ τοὐφάσιν λάβωσι τοῦ διώκειν καὶ ζητεῖν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι, τοῦτο γὰρ διψῶσι καὶ ἃ παύονται μέχρι νυῦ τὸ αἷμα ἡμῶν θέλοντες ἐκχέαι· ἀλλὰ τούτων ἀδημία μοι φερέτω, οἶδα γὰρ καὶ πέπεισμαι, ὅτι τοῖς ὑπομένουσιν ἔσαι μισθὸς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὅτι καὶ ὑμεῖς ὑπομείναντες, ὡς οἱ πατέρες, τύποι γενόμενοι τοῖς λαοῖς, καὶ ἀνατρέποντες τὴν ξένην καὶ ἀλλότριον ταύτην τῶν ἀσεβῶν ἐξεύρεσιν τὸ καύχημα, λέγοντες, τὴν πίστιν τετηρήκαμεν, ἀπολήψεσθε τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. γένοιτο δὲ κἀμὲ μεθ' ὑμῶν τὰς ἐπαγγελίας κληρονομῆσαι, τὰς μὴ μόνον Παύλῳ ῥηθείσας, ἀλλὰ κ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου, κ Σωτῆρος, καὶ Θεοῦ, καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

B

C

S. Patris nostri
ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

D

CONTRA ARIANOS,
Oratio secunda.

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ
Λόγος β.

CÆTERAS quidem hæreses transfugas veritatis, & insana dogmata sibi comminiscentes facile agnoverint omnes, ut quarum impietas jampridem a nemine non comperta habeatur. Non enim in obscuro esse potest, istos istiq; hæreseos machinatores (ut B. Joannes lo-

Αἱ μὲν αἱρέσεις ὅσαι κ τῆς ἀληθείας, ἐπινοήσασαι μανίας ἑαυτοῖς, φανεραὶ τυγχάνουσι κ τούτων ἡ ἀσέβεια πάλαι πᾶσιν ἔκδηλος γέγονε· τὸ γὰρ ἐξελθεῖν ἀφ' ἡμῶν τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας, δῆλον ἂν εἴη, ὡς γέγραφεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιούτω

ὅτε νῦν ἐστι μεθ' ἡμῶν τὸ φρόνημα. διὸ καὶ ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, μὴ συνάγοντες μεθ' ἡμῶν, σκορπίζουσι τοῦ διαβόλου, ὥσπερ τοὺς κοιμωμένους· ἵνα τὸν ἴδιον ἰὸν τῆς ἀπωλείας ἐπισπείροντες, ἔχωσι τοὺς συναποθνήσκοντας αὐτοῖς. ἐπειδὴ δὲ ἡ μία τῶν αἱρέσεων ἡ ἐχάτη, καὶ νῦν ἐξελθοῦσα πρόδρομος τοῦ Ἀντιχείστου, ἡ Ἀρειανὴ καλουμένη, δόλιος οὖσα καὶ πανοῦργος, βλέπουσα τὰς πρεσβυτέρας ἑαυτῆς ἀδελφὰς ἄλλας αἱρέσεις ἐκφανῶς ἐπιτελουμένας, ὑποκρίνεται περιβαλλομένη τὰς τῶν γραφῶν λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ διάβολος· καὶ βιάζεται πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον τῆς Ἐκκλησίας· ἵνα πλάσασα ἑαυτὴν ὡς Χριστιανὴν, ἀπατήσῃ τινὰς κατὰ Χριστὸν φρονεῖν τῇ πιθανότητι τῶν παραλογισμῶν. εὔλογον γὰρ ἐδόκει παρ' αὐτῇ· καὶ ἐπλάνησέ γε τῶν ἀφρόνων τινάς, ὥστε τούτους μὴ μόνον φθαρῆναι τῇ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ λαβόντας κατὰ τὴν Εὔαν γεύσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοεῖν, νομίζειν τὸ πικρὸν γλυκύ, καὶ τὴν βδελυκτὴν αἵρεσιν λέγειν καλήν. ἀναγκαῖον ἡγησάμην παρεστραπεὶς παρ' ὑμῶν, διελεῖν τὴν πύξιν τοῦ θώρακος τῆς μιαρᾶς αἱρέσεως ταύτης, καὶ δεῖξαι τὴν δυσωδίαν τῆς ἀφροσύνης αὐτῆς· ἵνα οἱ μὲν πόρρωθεν ὄντες αὐτῆς, ἐπὶ φύγωσιν αὐτήν. οἱ δ' ἀπατηθέντες ἀπ' αὐτῆς μεταγνῶσιν, καὶ ἠνεῳγμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας νοήσωσιν· ὅτι ὥσπερ τὸ σκότος οὐκ ἔστι φῶς, οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, οὕτως οὐδὲ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστι καλή· ἀλλὰ καὶ οἱ τούτους καλοῦντες Χριστιανούς, πολὺ καὶ λίαν πλανῶνται, ὡς μήτε τὰς γραφὰς ἀνεγνωκότες, μή τε ὅλως εἰδότες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν. Τί γὰρ ὅμοιον ἐωρακότες τῆς αἱρέσεως πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν φλυαροῦσιν ὡς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐκείνων; τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς καὶ τὸν Καϊάφαν αὐτὸν εἰπεῖν Χριστιανὸν, καὶ τὸν προδότην Ἰούδαν ἐπισυναριθμεῖν τοῖς Ἀποστόλοις, τούς τε τὸν Βαραβᾶν αἰτησαμένους ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος, λέγειν μηδὲν κακὸν πεποιηκέναι, καὶ Ὑμέναιον δὲ καὶ Ἀλέξανδρον συνιστάνειν ὡς καλῶς φρονοῦντας, καὶ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν Ἀπόστολον. ἀλλ' ὅτε ταῦτα ἀκούσαι Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο, ὅτε τὸν τολμῶντα λέγειν τοῦτον ὑγιαίνειν, οὐ λιθοβολεῖν φρενῶν ὑπολάβοι· αὐτὸ γὰρ Χριστοῦ, παρ' αὐτοῖς Ἀρείου, ὡς παρὰ Μανιχαίοις, Μανιχαίου,

A cutus est) a nobis recessisse, ut qui nec jam sint, nec olim unius nobiscum aut animi aut sententiæ fuerint, ac proinde dictum esse a Salvatore: Qui nobiscum non colligunt, dissipant, ac una cum diabolo dormientes observant, ut aspersо suæ pestilentiæ veneno, habeant, qui secum una moriantur. Sed tamen ista omnium hæresium ultima, & nunc recens egressa anteambulo, & præcursatrix Antichristi, quæ Ariana vocatur, dolosa & vafra, cum videret sorores suas, cæteras (inquam) hæreses ætate grandiores, publice palamque probrosas haberi, speciem suam dissimulat, & literarum sacrarum vocibus, quasi honesto cultu, induitur, ut pater ejus diabolus: ac satagit denuo intrare in paradisum Ecclesiæ, quo sub specie Christianismi nonnullos seducat, ut credibilitate falsarum rationum persuasi, contra Christum sentiant. Veris enim rationibus nihil est apud illos firmum & stabilitum: Imo quod pejus est, jam nonnullos insipientes circumvenerunt, tantoque errore complevere, ut non solum auribus delirent, sed ad Evæ imitationem oblata degustent, & a degustatione cæci, captique sensibus, amara, dulcia esse arbitrentur, & abominabilem hæresin pulchram existiment. Ideo necessarium duxi, maxime, cum eo me vestra adhortatio impelleret, & hujus sinuosum pectus hæreseos explicare, & ejus vesaniæ graveolentiam ostendere, ut, qui procul adhuc agunt, eam defugiant, & qui per eam decepti sunt, resipiscant, ac, adapertis cordium oculis, dignoscant, ut nec tenebræ lumen, nec mendacium, veritas est: ita quoque Arianam hæresin bonam non esse: & qui Arianos Christianorum titulo insigniunt, plus nimio errare, ut qui declarent, se neque Scripturas legisse, neque cognitum ullo modo habere, quid sit Christianismus, aut quæ ejus fides. Quid enim in ista hæresi viderunt, quod simile sit cum pia & religiosa Fide, ut audeant blaterare, quasi nihil ab illis mali dicatur? Eadem enim ratione consentaneum, ut Caipham nominent Christianum: & proditorem Judam adhuc connumerent cum Apostolis, & eos, qui Barrabam pro Salvatore postularunt, dicant nihil mali commisisse, & Alexandrum & Hymenæum commendent, ut recte sentientes: & Apostolum de iis mendacium dixisse affirment. Cæterum quis Christianus talia audire sustinuerit? aut talia dicentem, sanum esse animo existimarit? Pro Christo enim apud illos, Arius est, ut apud Manichæos, Manichæus:

pro Moſe item & aliis Sanctis, neſcio quis Sotades reperitur, homo etiam apud Ethnicos ridiculus, & filia Herodiadis: hujus enim fractos & effœminatos mores Arius in ſcribendo repræſentat, & cujus eſt liber, Thalia, hoc eſt, convivalium nomine inſcriptus, & iſtius puellæ ſaltationem æmulatur choreas ductitans, & blaſphemiis in Chriſtum luſitans, adeo, ut qui incidant in hæreſin, mentis vertigine laborent, ſapiantque ea, quæ non oportet ſapere, immutentque nomen Domini gloriæ in ſimilitudinem imaginis hominis corruptibilis: & pro Chriſtianis, deinceps Ariani nuncupentur, eamque notam characteremque referant ſuæ impietatis. Ne ergo cauſificationes quærant, neque [illegible]obroſo nomine pulſati mentiantur adverſus eos, qui ſimiles ipſis non ſunt: doceantque Chriſtianis, a vocabulis magiſtrorum ſuorum nomina ſortitos eſſe, quo ſeipſos quoque declarent eadem ratione, cum Chriſtiani ſint, nomen tamen ab Ario obtinuiſſe. Cujus ſi pudore non tenentur, ne quærant eludere: ſin pudori eſt, aut præ confuſione abdant ſeſe, aut reſiliant a ſuis impietatibus. Nunquam enim populus ab Epiſcopis, ſed a Domino, in quem credimus, nomen accepit. Certe a beatis Apoſtolis, præceptoribus noſtris, miniſtrisque Evangelii Salvatoris noſtri, appellationes adepti non ſumus, ſed a Chriſto, Chriſtiani & ſumus, & nuncupamur: Illi vero, qui aliunde originem ſuæ fidei deducunt, merito autorum ſuorum cognomenta, ut ad quos pertineant, præ ſe ferunt. Quapropter, cum omnes a Chriſto, Chriſtiani & eſſemus, & diceremur, explosus eſt Marcion inventor hæreſeos: reliqui autem, qui cum exploſore Marcionis remanſere, Chriſtiani titulum retinuerunt: qui vero ſeqvuti ſunt Marcionem, non jam inde Chriſtiani, ſed Marcioniſtæ appellati ſunt. Ita quoque Valentinus, Baſilides, Manichæus, & Simon Magus ſectatoribus ſua vocabula impertierunt, indeque factum, ut alii Valentiniani, alii Baſilidiani, alii Manichæi, alii Simoniani, alii Cataphryges a Phrygia, alii a Novato Novatiani vocitati ſint. Ita Meletius ejectus a Petro Epiſcopo, & martyre, ſuos qui ipſum ſequebantur, non Chriſtianos poſtea, ſed Meletianos denominavit. Eadem iterum ratione, beato Alexandro Arium ejiciente, ii, qui cum Alexandro adhæſerunt, remanſerunt Chriſtiani: Illi vero, qui una cum

A αὐτὶ δὲ Μωσέως ⸗ τῶν ἄλλων ἁγίων, Σωτάδης τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς, ὁ καὶ παρ' Ἕλλησι γελώμενος, ἡ δὲ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος· τὸ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γεράφων Ἄρειος ἐν αὐτῷ Θαλίᾳ· τὸ δὲ ὄρχησιν ἐζήλωσε ἐξορχούμενος, καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος δυσφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν, διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν· ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τῆς Κυριότητος ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου· καὶ αὐτὶ Χριστιανῶν, λοιπὸν Ἀρειανοὺς ὀνομάζεσθαι· τοῦτο τε τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνώρισμα. μὴ γὰρ φοβείσθωσαν, μηδὲ ὀνειδιζόμενοι καταψευδέσθωσαν τῶν μὴ ὄντων, ὡς εἰσὶν ἕτοιμοι καλοῦντες καὶ αὐτοὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, ἵνα δείξωσι καὶ αὐτοὶ ἕτοιμοι καλεῖσθαι Ἀρειανοί· μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονείδιστον ἑαυτῶν ὄνομα, παιζέτωσαν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐκαλυπτέσθωσαν, ἢ ἀποπηδάτωσαν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας· ὃ δὲ πώποτε γὰρ λαὸς ἀπὸ τῶν Ἐπισκόπων εἶχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κυρίου, εἰς ὃν καὶ τετύπισμεθα. τῶν γὰρ μακαρίων Ἀποστόλων, B διδασκάλων ἡμῶν γενομένων, καὶ διακονησάντων τοῦ Κυρίου Εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκείνων ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοί καὶ ἐσμὲν, καὶ ὀνομαζόμεθα· οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν τῆς νομίζεσθαι πίστεως, ἐκείνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν· ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτῆμα. ἀμέλει πρώτων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανῶν ὄντων καὶ καλουμένων, ἐξεβλήθη πάλαι Μαρκίων αἱρεσιάρχης ἐφθορώς· καὶ οἱ μὲν φθαμένοντες μετὰ τοῦ ἐκβαλόντος ἐκεῖνον, C ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δ' ἀκολουθήσαντες Μαρκίωνι, οὐκέτι μὲν Χριστιανοί, Μαρκιωνιανοὶ δ' ἐλοιπὸν ἐκλήθησαν. ἕτω καὶ Οὐαλεντῖνος, καὶ Βασιλίδης, καὶ Μανιχαῖος, καὶ Σίμων ὁ Μάγος τοῖς ἀκολουθήσασι μεταδεδώκασι τοῦ ἰδίου ὀνόματος, καὶ οἱ μὲν Οὐαλεντινιανοὶ, οἱ δὲ, Βασιλιδιανοὶ, οἱ δὲ, Μανιχαῖοι, κἀκεῖνοι Σιμωνιανοὶ, καὶ ἄλλοι Καταφρύγες ἀπὸ Φρυγίας, καὶ ἀπὸ Ναυάτου, Ναυατιανοὶ προσαγορεύονται, ἕτω καὶ Μελέτιος ἐκβληθεὶς ὑπὸ Πέτρου τοῦ Ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, οὐκέτι Χριστιανοὺς, D ἀλλὰ Μελιτιανοὺς ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους· ἕτως ἄρα καὶ τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου τὸν Ἄρειον ἐκβαλόντος, οἱ μὲν μετὰ Ἀλεξάνδρου μείναντες, ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δὲ συνεξελθόντες

Ἀρείῳ, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῖς A Ario recesserunt, nomen Salvatoris nostri Alexandro cum suis relinquentes, Ariani deinceps appellati sunt. Quinimo, ecce etiam nunc post mortem Alexandri, qui ejusdem communionis sunt cum Athanasio Alexandri successore, & quibus ipse Athanasius communione conjunctus est, eundem omnes pariter characterem habent, neque ille suis nomen indit, aut a suis recipit, sed omnes, ut antea, consueto more Christiani nominantur. Nam quamvis magistri invicem sibi succedant nosque illorum discipuli, ab illis acceperimus, quæ sunt Christianæ fidei, nihil tamen inde obstaculi nascitur, B quo minus ob id & titulo & re Christiani appellemur. Contra qui hæreticos sequuntur, tametsi millies mille successores habeant, omnes tamen nomen ejus, qui primus hæresin adinvenit, referunt. Certe e vita exemto Ario, cum multi ex grege illo ejus vices successionemq; susciperent, tamen omnes, qui ejusdem cum eo sententiæ fuerunt, ex Ario notas suas insigniaque habentes, Ariani nuncupantur. Quod revera eximium & admirabile argumentum est; quippe qui etiam nunc ex C Gentilibus, omissa idolorum superstitione, ad Ecclesiam veniunt, non catechizantium, Fideique rudimenta tradentium nomina, sed Salvatoris in se transferunt, & pro gentilibus Christiani incipiunt appellari. Qui vero ex eodem genere ad istos abeunt, aut ab Ecclesia ad hæresin transitum faciunt, nomen Christi derelinqvunt, & Arianorum vocabulo induuntur, quasi qui non amplius Fidem Christi retineant, sed Arianæ insaniæ gregales habentur. Quomodo igitur Christiani fuerint, qui non Christiani, sed Ariomanitæ appellantur: aut quomodo de numero Ecclesiæ Catholicæ habeantur, qui D Apostolicam Fidem excusserunt, & novarum pestium inventores se præbent? qui relictis Christi eloquiis θαλείας Arii, hoc est, crapulas titulo novæ sapientiæ cohonestant, ac bono jure eum titulum usurpant: novam enim hæresin annunciant. Quapropter non sine admiratione est, nusquam in multis multorum operibus & sermonibus, tum in Vetus, tum in Novum testamentum conscriptis, inter titulos librorum θαλείας, hoc est crapularum nomen reperiri: imo ne apud Ethnicos quidem frugi & temperantes, sed apud istos duntaxat, qui istiusmodi res inter pocula ad risum captandum inter plausum, jocum, lasciviamque decantant. At eximius ille Arius cum nihil aut sanctum, aut grave imitandum desumeret, securus, negligensque istiusmodi probitatis, depeculatis aliorum hæ-

Ἀρείῳ, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῖς Ἀλεξάνδρῳ καταλελοίπασιν· Ἀρειανοὶ δὲ λοιπὸν κληθήσονται ἐκεῖνοι. ἰδοὺ γὰρ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ κοινωνοῦντες τῷ μακαρίτῃ τούτου Ἀθανασίῳ, καὶ ἐξ οὗ ὁ αὐτὸς Ἀθανασίῳ κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι τύπον· καὶ οὔτε ἐκείνων τὸ τούτου πῆχυς ἔχουσιν ὄνομα, οὔτε αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὀνομάζεται, ἀλλὰ πάντες πάλιν σωθήσως Χριστιανοὶ καλοῦνται. καὶ γὰρ διδασκάλων διαδοχὰς ἔχομεν, καὶ ἀπεγαστὶ τούτων γινόμεθα· ἀλλὰ γε τὰ Χριστοῦ παρ' αὐτῶν διδασκόμενοι, Χριστιανοὶ ὄδεν ἧττον ἐσμὲν καὶ καλούμεθα. οἱ δέ γε τῆς αἱρετικοῖς B ἀκολουθήσαντες, κἂν μυρίους διαδόχους ἔχωσιν, ἀλλὰ πάντως τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν αἵρεσιν ἐφεύρηκε; Φέρεσιν· ἀμέλει τελευτήσαντος Ἀρείου, πολλῶν δὲ τῶν ἰδίων αὐτὸν διαδεξαμένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες Ἀρείου γνωρίζονται, Ἀρειανοὶ καλοῦνται. καὶ θαυμαστόν γε τοῦτο τεκμήριον, οἱ μὲν ἐξ Ἑλλήνων καὶ νεοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφέντες τὴν Ἑλλήνων δεισιδαιμονίαν, ἀπὸ τῶν κατηχούντων λαμβάνουσι τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος κατέχουσι, C καὶ ἄρχονται Χριστιανοὶ καλεῖσθαι· οἱ δὲ ἀπὸ ἐκείνης ἀπιόντες, ἢ ὅσοι δ' ἂν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν αἵρεσιν μεταβάλλονται, τὸ μὲν Χριστοῦ καταλιμπάνουσιν ὄνομα, λοιπὸν δὲ Ἀρειανοὶ καλοῦνται, ὡς οὐκέτι τὴν Χριστοῦ πίστιν ἔχοντες, ἀλλὰ τὴν Ἀρείου μανίαν ζηλοῦντες διάδοχοι. πῶς οὖν εἰσὶ Χριστιανοὶ, οἱ μὴ Χριστιανοὶ, ἀλλὰ Ἀρειομανῖται; ἢ πῶς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν, οἱ τὴν Ἀποστολικὴν ὑποπαξάμενοι πίστιν, καὶ καινῶν κακῶν ἐφευρεταὶ γινόμενοι; οἱ τὰ μὲν τῶν θείων γραφῶν λόγια καταλείψαντες, τὰς δὲ D Θαλείας Ἀρείου, σοφίαν καινὴν ὀνομάζοντες, εἰκότως τοῦτο λέγοντες καινὴν αἵρεσιν ἀπαγγέλλουσι. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις, ὅτι πολλὰ πολλῶν συγγράμματα καὶ πλείστας ὁμιλίας εἴς τε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν γεγραφότων, οὐ πουθενὶ μηδενὶ Θαλείας διειλεγμένης, ἀλλὰ μηδὲ παρὰ τοῖς ἀπαιδεύτοις τῶν Ἑλλήνων, ἢ παρὰ μόνοις τοῖς ἄθεσι τὰ τοιαῦτα παρὰ πότον, μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων καὶ παιδιᾶς, ἔνεκεν τοῦ γελᾶσθαι παρ' ἑτέρων. ὁ θαυμαστὸς Ἄρειος οὐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἀπαιδεύτων ἀγνοήσας πλεῖστά τε τῶν ἄλλων αἰ-

ressibus, æmulum se in ridiculis uni Sotadæ præbuit. Quid enim aliud congruum illi, qui Christo Salvatori choreis suis insultare voluit, quam ut miseras dictiunculas impietatis suæ metris dissolutioribus & elumbatioribus insonaret? ut quemadmodum Sapientia loquitur; *Ex eloquio verborum cognoscitur vir*: ita quoque ex illis Sotadicis numeris, animi ejus effœminatio & mentis putrilago deprehendatur. Nam tametsi subinde serpentis more sursum deorsumque se volvat, non tamen effugere potuit, ut non caderet in errorem Pharisæorum. Quemadmodum enim illi, cum legem prævaricari vellent, legis tamen verba prætendebant: & cum ejus animi essent, ut expectatum hactenus, & jam præsentem Dominum abnegarent, Deum quidem in ore habebant, ipsum tamen blasphemare deprehenderentur, cum his vocibus utebantur: *Cur tu, homo cum sis, DEUM te facis? & dicis, Ego & Pater unum sumus?* Ita quoque fucatus & Sotadicus Arius simulat, se quidem de DEO loqui, cum interponat verba sacrarum literarum, deprehenditur tamen undecunque atheus, dum Filium negat, & illum rebus conditis annumerat. Vale igitur exordium crapularum Arii & vaniloquentiæ, moribus numerisque effœminatum invenias. Ex secundum fidem electis DEI, peritis DEI, pueris Sanctis, rectigradis, qui Sanctum Dei Spiritum acceperunt, ista didici ego ex sapientiæ consortibus, ab hominibus Dei discipulis, per omnia sapientibus: horum per vestigia cum eadem dogmatum opinione incessi, ego ille percelebris multa passus propter meam de DEO existimationem: a DEO autem sapientiam condidici & cognitionem cognovi. Scommata vero Arii fugienda & plena impietate, quæ in eo libro continentur, sunt ista: Non semper DEUS erat Pater, sed fuit, quando DEUS solum erat, & Pater nondum erat. Posterius autem factus est Pater: non semper fuit Filius: ipsumque Dei Verbum ex nihilo factum est. Cum enim omnia ex entibus extiterint, & in universum nihil sint, nisi creaturæ & opera, restat igitur, ipsum quoque Dei Verbum ex non entibus factum esse: & fuit, quando non erat: neque erat, antequam fieret, sed exordium, ut crearetur, etiam ipsum habuit. Erat enim (inquit) solum Deus, nec dum erat Verbum & sapientia: deinde cum vellet DEUS nos condere, tunc unum aliquem fecit, quem Verbum, Sapientiam, & Filium nominavit, ut per ejus operam nos

Sap. 6.

Joan. 10.

ρέσεων ἐξεκλέψας, τὴν δὲ Σωτάδα μόνα γελοιολογήσαι ἐζήλωσε. τί γὰρ ἔπρεπε ποιεῖν αὐτὸν, ἢ θέλοντα τῷ Σωτῆρος ὀρχήσασθαι, τὰ δύσηνα ἑαυτοῦ ῥήματα τῆς ἀσεβείας ἐν ἐπῳδαῖς καὶ παρῳδίοις μέλεσι σημαίνειν; ἵν' ὥσπερ ἡ Σοφία φησὶν, ἀπὸ τῆς ἐξόδου λόγου γινώσκηται ἀνήρ; καὶ ἔτως ἀπ' ἐκείνων τὸ τῆς ψυχῆς μὴ αὐθεώδες, καὶ τῆς διανοίας ἡ φθορὰ τοῦ γράψαντος γινώσκηται. καὶ γὰρ ὁσάκις ἔλαθεν ὁ δείλαιος, ἀλλὰ καί τι πολλάκις, ὡς ὄφις ἄνω καὶ κάτω στρέφων ἑαυτὸν, ὅμως πέπωκεν εἰς τὸν πλάνον τῶν Φαρισαίων. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι θέλοντες παρανομεῖν ἐσχημάτιζον μελετᾶν τὰ τοῦ νόμου ῥήματα, καὶ θέλοντες ἀρνεῖσθαι τὸν προφεσδοκηθέντα, καὶ παρόντα Κύριον, ὑπεκρίνοντο μὲν ὀνομάζειν τὸν Θεὸν, ἐλέγχοντο δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν, διατί σὺ, ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεὸν, καὶ λέγεις, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; ἔτω καὶ ὁ κίβδηλος καὶ Σωτάδης Ἄρειος, ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ Θεοῦ λέγων, παραπλεκὼν τὰς τῆς γραφῆς λέξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν Ἀρείου ἄθεος, ἀριθμῶν τὸν υἱὸν, καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν συναριθμῶν. ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς Ἀρειανῆς Θαλείας καὶ κραιπαλοφωνίας, ἦθος ἔχουσα καὶ μέλος θηλυκὸν αὐτὴν. καὶ πίσιν ἐκλεκτὴν θεοῦ, σωφρονοῦντα Θεοῦ, παίδων ἁγίων, ὀρθοτόμων, ἅγιον Θεοῦ Πνεῦμα λαβόντων, ταῦτα ἔμαθον ἐγὼ παρὰ τῶν σοφίας μετεχόντων, ἀσκητῶν, θεοδιδάκτων, καὶ πάντα σοφῶν τε· τούτων κατ' ἴχνος ἦλθον ἐγὼ βαίνων ὁμοδόξως ὁ περικλυτὸς, ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν Θεοῦ δόξαν, ὑπό τε Θεοῦ μαθὼν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγὼ ἔγνων. τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κεφαλαιώδη παρ' αὐτοῦ σκώμματα φθυκτὰ καὶ μεστὰ δυσσεβείας, τοιαῦτά ἐστιν. οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν, ὅτε Θεὸς μόνος ἦν, καὶ οὔπω πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπεὶ γέγονε πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· πάντων γὰρ γενομένων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων καὶ ποιημάτων γενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν· καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἔσχε κτίσεως ἔσχε καὶ αὐτὸς, ἦν γάρ, φησὶ, μόνος ὁ Θεὸς, καὶ οὔπω ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία. εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε δὴ ἐποίησέν ἕνα τινὰ, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον, καὶ υἱὸν, καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ

δημιεργήσῃ. δύο γὲν Σοφίας φησὶν εἶναι, μίαν
μὲν, τὴν ἰδίαν καὶ συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ,
τὸν δὲ ὑὸν ἐν αὐτῇ τῇ Σοφίᾳ γεγωνῆσθαι, καὶ
ταύτης μετέχοντα ὠνομάσθαι μόνον σοφίαν καὶ
λόγον. ἡ Σοφία γάρ, φησι, τῇ Σοφίᾳ ὑπῆρχε
Θεὸς Σοφοῦ θελήσαντος. ἕτω καὶ λόγον ἕτερον εἶναι
λέγει παρὰ τὸν ὑὸν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτον με-
τέχοντα τὸν ὑὸν ὠνομάσθαι πάλιν καὶ χάριν
λόγον καὶ ὑὸν αὐτόν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο φρόνημα
ἴδιον τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, δηλούμενον ἐν ἑτέ-
ραις αὐτῶν συγγράμμασιν, ὅτι πολλαὶ δυνά-
μεις εἰσὶ, καὶ ἡ μὲν μία, τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἰδίᾳ
φύσει καὶ ἀϊδίως· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν οὐκ ἔστιν
ἀληθινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν
λεγομένων δυνάμεων, ἐστὶ καὶ αὐτὸς ὢν μία,
καὶ ἡ ἀκρὶς, καὶ ἡ κάμπη, ἡ δύναμις μόνον,
ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσαγορεύεται· αἱ δ' ἄλλαι
πολλαὶ καὶ ὅμοιαί εἰσι τῷ υἱῷ, ὡς ὢν καὶ Δαβὶδ
ψάλλει λέγων· Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ τῇ
μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, ἔστως καὶ αὐτὸς ὁ
λόγος ἐστὶ τρεπτὸς, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ,
ἕως βούλεται, μένει καλὸς, ὅτε μέντοι θέλει,
δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ ἡμεῖς,
τρεπτῆς ὢν φύσεως. Διὰ τοῦτο γάρ φησι καὶ
προγινώσκων ὁ Θεὸς ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προ-
λαβὼν ταύτῃ αὐτῷ τὴν δόξαν ἔδωκεν, ἵνα
δὴ καὶ ἐκ τῆς ἕξεως ἔχῃ μὴ ταῦτα. ὥστε
ἐξ ἔργων αὐτοῦ, ὧν προέγνω ὁ Θεὸς, τοιοῦτον
αὐτὸν νῦν γεγονέναι. εἰπεῖν γὰρ πάλιν ἐτόλμησεν,
ὅτι οὐδὲ Θεὸς, ἀληθινός ἐστιν ὁ λόγος, εἰ δὲ
καὶ λέγεται Θεὸς, ἀλλ' οὐκ ἀληθινός ἐστιν, ἀλ-
λὰ μετοχῇ χάριτος, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάν-
τες, ἕτως καὶ αὐτὸς λέγεται ὀνόματι Θεὸς, ὢν πάν-
των ξένων καὶ ἀνομοίων ὄντων, τῷ Θεῷ κατ'
οὐσίαν, ἕτως καὶ ὁ λόγος ἀλλότριος καὶ ἀνό-
μοιος καὶ πάντα τῆς πατρὸς οὐσίας καὶ ἀϊδιό-
τητός ἐστι. τῶν δὲ γεγονότων καὶ κτισμάτων, ἴδιος
καὶ εἷς αὐτῶν τυγχάνει. μετὰ τούτων δὲ ὥσπερ καὶ
διάδοχος τῆς προπετείας τοῦ διαβόλου γενό-
μενος, ἔθηκεν ἐν τῇ Θαλείᾳ, ὡς ἄρα καὶ τῷ
υἱῷ ὁ πατὴρ ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ ὅτε ὁρᾷ,
ὅτε γινώσκει τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ
Λόγος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ
ὃ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίοις μέτροις οἶδε καὶ
βλέπει, ὥσπερ κἀκεῖνος καὶ τὴν ἰδίαν δυνά-
μιν γινώσκομεν. καὶ γὰρ καὶ ὁ υἱός, φησιν, ἐμόνον
τὸν πατέρα ἀκριβῶς ἐγινώσκει, λείπει γὰρ
αὐτῷ εἰς τὸ καταλαβεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς,

A architectaretur. Minimum certe duas sa-
pientias statuit, unam quidem propriam
& coexistentem, cum Deo, & filium verum
ex ista sapientia ortum traxisse, ac tum de-
mum, cum ejus sapientiæ particeps factus
esset, nominetenus appellari sapientiam
& Verbum. Sapientia enim illa huic sa-
pientiæ initium præbuit Dei voluntate,
& ita alterum Verbum esse dicit in DEO
præter Filium, & hunc illius participem
factum: appellari deinde per gratiam Ver-
bum & Filium. Hæc autem peculiaris istius
hæreseos sententia, quæ etiam alibi in ejus
scriptis deprehenditur, multas esse poten-
B tias, unamque esse Dei propriam naturam,
eamque æternam. Christum contra, non
veram potentiam Dei, sed unam ex vulgo
earum, quæ potentiæ appellantur, quales
sunt locusta & eruca, eumque non simpliciter
potentiam, sed potentiam magnam ap-
pellari: alias vero multas esse, & similes
Filio, & Davidem de iis mentionem fa-
cere, dum inquit: *Dominus potentiarum*, &
ut omnes ex natura sua, ita quoque ipsum
Verbum mutabilitati obnoxium esse, ac in
libero ejus arbitrio fuisse, quamdiu velit,
bonum permanere: ejusque voluntatem
nostro more mutari potuisse, cum fuerit
C mutabilis natura: eaque de causa, cum
Deus præcognosceret eum bonum futu-
rum, anticipando, illi hanc gloriam dedisse,
quam homo postmodum ex virtute mere-
retur, & quasi jam tum opera ejus extarent,
quæ providebantur a Deo, talem eum jam
statim in præsentia voluit fieri. Idem rur-
sus ausus est dicere, Verbum Deum verum
non esse: Nam quamvis Deus nominetur,
non tamen verum Deum existere, sed
participatu gratiæ talem fieri; ut reliquos
omnes, sic & ipsum titulotenus DEUM
D vocari. Et ut omnia, quæ longe diversa
sunt, ac nequaquam DEO similia, quan-
tum ad naturam attinet, ita quoque &
Verbum aliud diversumque esse ac dissi-
mile per omnia substantiæ Patris ejusque
æternitati: sed tamen inter creata eorum-
que comparatione proprium id Verbum
& unicum ex istis existere. Præter ista au-
tem veluti successor temeritatis diaboli,
posuit in sua Thaleia, Patrem Filio abditum
esse, neque eum ab eo aut videri, aut co-
gnosci posse ad plenum & exacte, sed
quod cognoscit & videt, id intelligit pro
mensura rationeque suarum virium, ut
nos quoque intelligimus pro modulo
nostrarum facultatum. Nam & Filius
(inquit) non solum Patrem non exacte
cognoscit, utpote impotens ad compre-
hendendum, sed ne ipse quidem Filius

ſuam ipſius ſubſtantiam cognitam habet. Rurſum diviſas & abunitas, disjunctasque eſſe, alienas item viciſſim incommunicabiles ſubſtantias Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, & prorſus (ut ipſe ait) omnibus modis inter ſe diſſimiles ratione ſubſtantiæ & gloriæ uſque ad infinitum. Certe Verbum dicit, quantum attinet ad ſimilitudinem gloriæ & ſubſtantiæ, aliud diverſumque eſſe omnino ab utroque, & Patre, & ſancto Spiritu. Has voces impius ille emittit, Filiumque ex ſua natura diviſum eſſe, & minime participem in omnibus Patris aſſeverat. Hæc ſunt capita fabellarum, quæ in ridiculo opere Arii invenias. Quis igitur talibus cantiunculis Thaleiæ, ac iſtiusmodi rebus auditis, non ſummo jure oderit Arium, quaſi in ſcena ad iſtum modum de tantis rebus ludentem? aut quis non deprehendet eum, dum videtur DEUM nominare, ac de DEO verba facere, quaſi ſerpentem mulieri conſilia dare? Aut quis ſequentia perlegens, non animadvertet illius impietatem, a tergo ſubſequentem ipſum, veluti ſerpentis dolum, quo muliercula ſeducta fuit? Quis igitur ad iſtas blaſphemias præ ſtupore non ſenſibus alienetur? *Cælum*, ut Propheta loquitur, *obſtupuit, terra autem inhorruit ſuper prævaricatione legis*: Sol autem magis indignabundus, & non ferens illas contra communem omnium Dominum corporales injurias, quas ſponte pro nobis patiebatur, averſus eſt, & radios ſuos contraxit, diemque illum illucem exhibuit. At ſuper Arii blaſphemiis, qui fieri poteſt, ut non omne hominum genus lingua præ ſtupore hæreat? aut non aures obſtruat? & oculos claudat, ne talia loquentes audire, aut ſcribentes intueri cogatur? ac cur non potius Dominus ipſe, ſummo jure contra homines impios, vel quod verius eſt, ingratos vociferetur ea, quæ per Prophetam Oſeam prælocutus eſt: *Væ illis, quia reſiluerunt a me, miſeri ſunt, quia impie adverſus me egerunt: Ego autem redemi eos, ipſi vero contra me obloquuti ſunt mendacia.* Ac paulo poſt: *Et conſultarunt mala, & in me mala cogitaverunt, averſi ſunt ad id, quod nihil eſt*, avertentes ſe a præſenti DEI Verbo, fingentes ſibi eum, qui non eſt, ad id, quod nihil eſt, reciderunt. Ideo quoque univerſale totius orbis concilium, Arium iſta loquentem ejecit ab Eccleſia, &

Ατιὼ ἑαυτὸ ὐσίαν οὐκ οἶδε, καὶ ὅτι μεμερισμένην τῇ Φύσει, καὶ ἀπεξενωμένην καὶ ἀπεχοινισμένην, καὶ ἀλλότριοι, καὶ ἀμέτοχοί εἰσιν ἀλλήλων αἱ ὐσίαι τὸ πατρὸς, καὶ τὸ υἱὸ, καὶ τὸ ἁγίε Πνεύματος, καὶ ὡς αὐτὸς ἐφθέγξατο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς τε ὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ' ἄπειρον. Τὸν γὰρ λόγον φησὶν εἰς ὁμοιότητα δόξης καὶ ὐσίας, ἀλλότριον εἶναι παντελῶς ἑκατέρων τότε πατρὸς καὶ τὸ ἁγίε Πνεύματος, τούτοις γὰρ ἐφθέγξατο τοῖς ῥήμασιν ὁ ἀσεβὴς, καὶ διηνεμμένον δὲ εἶναι καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἀμέτοχον καὶ πάντα τὸ πατρὸς τὸν υἱὸν ἔφησε. Ταῦτα μέρη τῆς ἐν τῷ γελοίῳ συγγράμματι κειμένων μυθιδίων ἐστὶν Αρείε. τίς οὖν ἂν τοιούτων καὶ τὸ μέλους Θαλείας ἀκούσας, ὐ μισήσειεν ἐν δίκῃ παίζοντα τὸν Αρειον ὡς ἐπὶ σκηνῆς ὡδεί τινὰ τοιαῦτα; τίς δ' ἂν θεωρεῖ τοῦτον διὰ τὸ δοκεῖν ὀνομάζειν Θεὸν, καὶ ὡδεὶ Θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν ὄφιν συμβουλεύοντα τῇ γυναικί; τίς δὲ τῆς ἑξῆς ἐντυγχάνων, ὐ βλέπει τὴν ἀσέβειαν αὐτὸ, ὥσπερ καὶ τὸ ὄφεως τὴν μὴ ταῦτα πλανᾶν, εἰς ἣν παρήγαγε σοφισάμενον γυναῖκα; τίς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις βλασφημίαις οὐκ ἐξίσταται; ὁ μὲν οὖν ἥλιος, ὡς θεοφόρητος φησὶν, ἐξέστη, καὶ ἡ γῆ ἔφριξεν ἐπὶ τῇ παραβάσει τὸ νόμου· ὁ δ' ἥλιος πλέον ἀγανακτῶν, καὶ μὴ φέρων τότε τὰς κατὰ τὸ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου γινομένας σωματικὰς ὕβρεις, ὡς ἐκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεσκότησε τὰς ἀκτῖνας συσείλας, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔθηκεν· ἐπὶ δὲ τοῖς Αρείε βλασφημίαις, πῶς ὐ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων φύσις ἀφασίᾳ πληγήσεται, καὶ κλείσῃ μὲν τὰς ἀκοὰς, καμμύσῃ δὲ τὰς ὀφθαλμούς· ἵνα μήτε ἀκούσαι τούτων, μήτ' ἰδεῖν τὸν ταῦτα γράψαντα δυνηθῇ; ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς, πῶς ὐ μᾶλλον δικαίως τούτων, ὡς ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ ἀχαρίστων βοήσῃ, ἃ καὶ διὰ τὸ θεοφόρητε Ωσηὲ προεῖρηκεν, ὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ, δήλαυοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτὰς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. καὶ μετ' ὀλίγον, καὶ ἐβλασφήμησαν κακὰ, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά. ἀπεσκότησαν εἰς ὐδέν. τὸν γὰρ ὄντα διὰ Θεοῦ Λόγον ἀποσκοτίσαντες, πλάσαντες ἑαυτοῖς τὸν οὐκ ὄντα, εἰς τὸ μηδὲν πεπλώκασι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ συνόδος ταῦτα λέγοντα τὸν Αρειον ἐξέβαλε τῆς Ἐκκλησίας, καὶ

ἀνέθε-

ἀνεθεμάτισεν ἀφέρουσα τὴν ἀσέβειαν, καὶ λοιπὸν αἵρεσις ἐλογίσθη ἡ Ἀρείου πλανὴ ἔχουσά τι πλέον τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ὅτι καὶ χείρων ἐκλήθη, καὶ πρόδρομος ἐλογίσθη τοῦ Ἀντιχρίστου. εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοίη τις, ὡς πρέπον, ἀρκεῖν ἐπὶ τοσαύτῃ κρίσει καὶ τὴν ἀσεβοῦς αἱρέσεως πεῖσαι πάντας φεύγειν ἀπ' αὐτῆς· ὅμως ἐπειδή τινες τῶν λεγομένων Χριστιανῶν ἀγνοοῦντες, ἢ ὑποκρινόμενοι, καθάπερ εἴρηται πρόσθεν, διαφέρονται πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἡγοῦνται τὴν αἵρεσιν· καὶ σὺ ταῦτα φρονοῦντας Χριστιανοὺς ὀνομάζουσι· φέρε καὶ δι' ὧν μάλιστα ἐρωτῶντες αὐτοὺς, ἀποκαλύψωμεν τὴν πανουργίαν τῆς αἱρέσεως, τάχα κἂν ὕστερον αἰδεσθέντες ὑποστρέψωσι καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως· εἰ μὴ διὰ τὸ λέξεις τινὰς τῆς θείας γραφῆς ἐν τῇ Θαλείᾳ γράψαι, νομίζουσι καὶ ταῖς βλασφημίαις εὐφημίας εἶναι, πάντως γὰρ καὶ σὺν νοῒ Ἰουδαίοις ὁρῶντες διαγινώσκοντας τὸν νόμον καὶ σὺν προφήτας, ἀρνήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο σὺν ἐκείνοις τὸν Χριστόν. ἀκούοντες ἴσως τάχα καὶ Μανιχαίων λεγόντων μέρη τινὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀρνήσονται σὺν αὐτοῖς τὸν νόμον καὶ σὺν προφήτας. εἰ δὲ ἀγνοοῦντες ὅτω χειμάζονται καὶ διαῦτα βασανίζουσι, μαθέτωσαν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι καὶ τὰς αἱρέσεις ὁ πονηρὸς διάβολος, διὰ τοῦτο τοῦ κακίας δυσωδίαν, κρύπτων τὰς λέξεις τῶν γραφῶν, ἵνα αὐταῖς ἑαυτοῦ ὑποκάλυμμα, τὸν ἴδιον ἰὸν ὑποστρέφας, ἀπατήσῃ τοὺς ἀκεραίους. ὅτω τοῦτο Εὔαν ἠπάτησεν, ὅτω καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις ἔπλασε, ὅτω καὶ νῦν Ἄρειον ἔπεισεν εἰπεῖν καὶ ἐφαντάσθη καὶ τῶν αἱρέσεων· ἵνα λάθῃ τοῦτο ἴδιον ὑποβαλὼν αἵρεσιν. ὅμως οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ ὅτως ὁ πανοῦργος· εἰς γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀσεβήσας, πάντων αὐτὸς ἐξέπεσε, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἠγνόησε, καὶ μηδὲ ὅλως ἀληθὴς φρονῶν ὑπάρχει. πῶς γὰρ ἀληθεύσῃ περὶ τοῦ πατρὸς, ὁ τὸν υἱὸν ἀρνούμενος, τὸν ἀποκαλύπτοντα περὶ αὐτοῦ; ἢ πῶς περὶ τοῦ πνεύματος ὀρθὰ φρονήσῃ, δυσφημῶν εἰς τὸν τούτου χορηγοῦντα λόγον; τίς δὲ πιστεύσῃ λέγοντι τούτῳ περὶ ἀναστάσεως, ἀρνουμένῳ τὸν ἐκ νεκρῶν πρωτότοκον δι' ἡμᾶς γεγονότα Χριστόν; πῶς δὲ οὐκ ἄν εἴποις ἀγνοήσαντα τὸν ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν πλανηθέντα καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ;

A anathemate execratum est, non ferens blasphemias, ex quo in reliquum tempus Arii error pro hæresi existimatus, quæ plus mali in se haberet, quam cæteræ hæreses, eo quod & perduellis Christi, & præambulatrix Antichristi cognominata sit. Jam, tametsi in primis (ut modo dixi) tanta contra impiam hæresin censura sufficerit ad omnibus persvadendum, ut ejus contactum refugiant, attamen, quia nonnulli, qui Christiani dicuntur, per ignorantiam aut per dissimulationem (ut superius dixi) hæresin istam, quantum ad veritatem attinet, indifferentem arbitrantur: eosque, qui B ejus sensum retinent, Christianos vocant: agite, sciscitemur ab illis, ad retegendam sectæ vafriciem: nam ita fortasse repressi & in silentium se dederint, & fugerint ab hæresi ista, tanquam a facie serpentis. Si igitur ea de causa, quod voculas aliquot sacræ scripturæ in Thaleia ab illis scriptas videant, arbitrentur blasphemias benedictiones esse, prorsus futurum est, ut, cum Judæos nostri temporis videant legem & Prophetas evol- C vere, una cum Judæis Christum abnegent: forsitan quoque audientes Manichæos loqui particulas aliquot Evangeliorum, inficiabuntur cum illis & legem & Prophetas. Sin autem ex ignorantia ita æstuant & garriunt, discant e scripturis excogitatorem inventoremque hæresiun diabolum, metu suæ graveolentiæ, scripturarum voces usurpare, ut illis obtectus, aspersо veneno suo simplices decipiat. Ita enim Evam decepit, ita etiam alias hæreses confinxit, ita nunc quoque Ario persvasit, ut quasi sub specie adversarii contra hæreses loqueretur, quo melius falleret, suam D ipsius hæresin subjiciens. Verum ne sic quidem veterator ille latuit: statim enim ex quo se impium erga Dei Verbum gesit, omnibus excidit, notumque omnibus factum est, eum quoque in cæteris labi, neque quicquam sanæ mentis præ se ferre. Nam quanam ratione vera de Patre diceret, qui Filium negat Patrem revelare? aut quomodo de Spiritu sancto recte opinaretur, qui blasphemus est in Verbum, quod Spiritum suppeditat? aut quis porro crederet de resurrectione illi, qui Dominum negat propter nos primogenitum ex mortuis factum esse? Jam qui fieri potest, ut is, qui ignoret genuinam Filii ex Patre & veram nativitatem, non plane aberret circa præsentiam ejus in carne?

ita enim & ejus temporis Judæi, Verbum Dei inficiantes, his verbis, *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*, omnibus bonis simul spoliati sunt, ac inopes facti sunt lucis, lucernæ, odoris ungventi, prophetiæ, cognitionis, ipsiusqve adeo veritatis, imo etiam nunc qvoqve nihil intelligentes, qvasi in tenebris oberrant. Qvis igitur unqvam talia audivit? aut unde, aut a qvonam isti adulatores, redemtitiiqve ac nummarii hæreseos fautores, qvicqvam hujusmodi didicerunt, ut ejus nomine, tanqvam ab eo acceptum sit, sese venditare possint? Qvis autor fuit, ut jamdudum obliterato creaturarum cultu rursus operibus & creaturis inserviretis? Qvod si fateantur talia nunc se primum audivisse, ne inficias eant, alienam & non ex Patribus oriundam esse hanc hæresin. Qvod autem non a Patribus profectum est, sed nuper inventum, qvid de eo aliud existimari debeat, qvam illud ipsum, cujus Paulus mentionem fecit: *In novissimis temporibus deficient qvidam a recta Fide, adhærentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, per hypocrisin falsa loqventium, eorumqve, qvibus conscientia cauteriata est: & aversantur veritatem.* Ecce jam nos ex sacris Scripturis fidenter loqvimur de religiosa & pia Fide, & qvasi lucernam super candelabrum collocantes, hæc verba pronunciamus: Filium istum verum natura & genuinum Patris sui, proprium substantiæ ejus fœtum, sapientiam item unigenitam, & Verbum verum ac unicum Dei, non creaturam, non facturam, sed Sobolem propriam substantiæ patris esse, ac proinde verum Deum Patriqve suo vero consubstantialem: sed alios, qvibus dictum est, *Ego dixi: dii estis*, solummodo participatu Verbi per Spiritum sanctum hanc gratiam a Patre obtinuisse. Ipsum autem characterem naturæ Patris, lucem ex luce, Potentiam & Imaginem veram substantiæ Patris esse. Qvod & Dominus his verbis expressit, *Qvi me vidit, vidit & Patrem.* Semper igitur erat, & nunqvam non erat, cum enim sit æterni Patris Filius, seqvitur, ut ipse qvoqve æternus fuerit, ejusqve & Verbum & sapientia. Qvid igitur nobis ex ista unde cunqve reprehendenda Thaleia afferunt. Primum (qvæso) legant illam, imitantes scriptoris istius mores, qvo saltem ab aliis irrisi, discant, qvanto lapsu ceciderint, ac jam inposterum definiant, qvid sibi illis verbis Thaleiæ velint, cum ajunt, Non semper Deum Patrem fuisse, sed postea factum esse: neqve semper Filium fuisse, non enim erat, priusqvam fieret,

A ἔτω γὰρ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, ἀρνησάμενοι τὸν λόγον, καὶ λέγοντες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, πάντων ἀθρόως ἀφηρέθησαν, καὶ γεγόνασιν ἔρημοι, φωτὸς, λύχνου, ὀσμῆς μύρου, προφητείας, γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας· καὶ νυνὶ ὅδ' ἕν συνιέντες, ὡς ἐν σκότῳ προπατοῦντές εἰσι. Τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ πόθεν; ἢ πρὸς τίνων οἱ κόλακες καὶ δωροδόκοι τὰ αἱρέσεως ἤκουσαν τοιαῦτα; Τίς ὁ-
B τεκατηχοῦτο, τοιαῦτα λελάληκεν αὐτοῖς; Τίς αὐτοῖς εἴρηκεν, ὅπι τὴν εἰς τὴν κτίσιν λατρείαν ἀφέντες, κτίσματι καὶ ποιήματι πάλιν προσέρχεσθε λατρεύειν; εἰ δὲ μὴ καὶ αὐτοὶ πρῶτον νυνὶ ὁμολογοῦσιν ἀκηκοέναι τὰ τοιαῦτα, μὴ ξενιζέσθωσαν ἀλλοτρίαν καὶ μὴ ἐκ πατέρων εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων, ἀλλὰ νυνὶ ἐφευρεθὲν, τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ ὃ προεῖρηκεν ὁ μακάριος Παῦλος. ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ἰδίας πίστεως τὴν ὑγιαινούσης· προσέχοντες πνεύμασι
C πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν. ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θείων γραφῶν παῤῥησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, καὶ ὡς λύχνον ἐπὶ τῆς λυχνίας ὑπέρθεμεν λέγοντες· υἱὸς ἀληθινὸς φύσει γνήσιός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, σοφία μονογενὴς, καὶ λόγος ἀληθινὸς, καὶ μόνος τοῦ Θεοῦ ὄντος ἐστὶν, οὐκ ἔστι κτίσμα, οὔτε ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα· διὸ Θεός ἐστιν ἀληθινὸς, ἀληθινοῦ πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων, τὰ δ' ἄλλα, οἷς
D εἶπεν, ἐγὼ εἶπα· θεοί ἐστε, μόνον μετοχῇ τοῦ λόγου διὰ τοῦ πνεύματος ταύτην ἔχουσιν τὴν χάριν παρὰ τοῦ πατρός· χαρακτὴρ γάρ ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ δύναμις, καὶ εἰκὼν ἀληθινὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας. ὅτε γὰρ πάλιν εἶπεν ὁ Κύριος, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἀεὶ δὲ καὶ ἔστι, καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. ἀϊδίου γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀΐδιον δεῖ εἶναι καὶ τοῦτου λόγον, καὶ τὴν σοφίαν. αὐτοὶ δὲ ἄρα, τί ἡμῖν ἐκ τοῦ παντεκλήτου Θαλείας προφέρουσιν; ἢ πρῶτον διαγνώτωσαν αὐτὴν, μιμούμενοι τὸ ἦθος τοῦ γράψαντος, ἵνα καὶ παρ' ἑτέρων χλευαζόμενοι, μάθωσιν, ἐν ποίῳ κεῖνται πτώματι, καὶ ἔτω λοιπὸν λεγέτωσαν, τί δ' ἂν εἴποιεν ἐξ αὐτῆς, ἢ ὅτι οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱὸς, οὐ γὰρ ἦν, πρὶν γεννηθῇ,

1. Tim. 4.

Ps. 82.

Joan. 14.

οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑπάρξαι καὶ αὐτός· οὐκ ἔστιν ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Χριστός· ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη, οὐκ οἶδε τὸν πατέρα ἀκριβῶς ὁ υἱὸς, οὔτε ὁρᾷ ὁ Λόγος τὸν πατέρα τελείως, καὶ οὔτε σωτικῶς, οὔτε γινώσκει ἀκριβῶς ὁ Λόγος τὸν πατέρα· οὐκ ἔστιν ὁ ἀληθινὸς καὶ μόνος αὐτὸς ὁ τοῦ παλαιοῦ Λόγος, ἀλλ' ὀνόματι μόνον λέγεται Λόγος καὶ Σοφία, καὶ χάριτι λέγεται υἱὸς καὶ δυνάμις· οὐκ ἔστιν ἄτρεπτος, ὡς ὁ πατὴρ, ἀλλὰ τρεπτός ἐστι φύσει, ὡς τὰ κτίσματα, καὶ λείπεται αὐτῷ εἰς καταλῆψιν τοῦ γνῶναι τελείως τὸν παλαιόν. θαυμαστή γε ἡ αἵρεσις μηδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα· ἀλλ' ἀεὶ τὸ μὴ εἶναι τοῦ ὄντος φανταζομένη· καὶ αὐτὰ δυσφημίας δυσφημίαις διόλου προσβαλλομένη. εἴ τις οὖν τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἐξετάσας ἐρωτηθείη, τίνι ὁποτέρᾳ πίστιν αὖ ἕλοιτο, ἢ τὰ τοῦ νῦν αὖ εἰπόντα ῥήματα πρέποντα εἶναι Θεῷ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰπάτωσαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσεβείας κόλακες· τί πρέπει περὶ Θεοῦ, Θεὸς εἶναι ὁ Λόγος; ἐρωτώμενοι ἀποκρινάσθωσαν· ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ τὸ ὅλον ἑκατέρων τῶν προβλημάτων γνωσθήσεται. τί πρέπει λέγειν, ἦν, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ τὸ ἀεὶ ἦν; τὸ πρὶν γενέσθαι, ἢ τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ καὶ ἐξότε. ἀληθινόν, ἢ θέσει, καὶ μετοχῇ, καὶ κατ' ἐπίνοιαν, τῷ γενητῷ ἕνα λέγειν αὐτὸν, ἢ τῷ πατρὶ σωζάπειν αὐτόν. ὁμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ παλαιοῦ, ἢ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον εἶναι τοῦ παλαιοῦ· κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ τὰ κτίσματα γενέσθαι, αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ παλαιοῦ λόγον, ἢ ἕτερον παρὰ τοῦτον, καὶ δι' ἐκεῖνον τοῦτον γενέσθαι, καὶ δι' ἄλλης σοφίας, καὶ τοῦτον ὀνόματι μόνον σοφίαν καὶ Λόγον κεκλῆσθαι, κἀκείνης τῆς σοφίας τοῦτον μέτοχον γενέσθαι, τὰ τοιαῦτα ἄρα ῥήματα θεολογεῖ καὶ δεικνύει Θεὸν εἶναι καὶ υἱὸν τοῦ πατρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ταῦτ' ἆρα ὑμεῖς ἐξημέσατε, ἢ ἆρα ἡμεῖς ἐκ τῶν γραφῶν εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν; εἰ μὴ οὖν οὐκ ἔστι Θεὸς Λόγος, οὐδὲ υἱὸς ὁ Σωτὴρ, ἔξεστι λέγειν, ὥσπερ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ ὑμῖν, ἀρέσκει. εἰ δὲ Λόγος τοῦ πατρὸς καὶ υἱὸς ἀληθινὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστι, καὶ ἐπὶ πάντων εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, πῶς οὐκ ἄξιον, ἀφανίσαι καὶ ἀπαλεῖψαι, τά τε ἄλλα ῥήματα,

A eumqve non ex Patre, ſed ex non entibus ipſum qvoqve emerſiſſe: non eſſe proprium ſubſtantiæ Patris, creaturam enim eſſe, & facturam: Chriſtumqve non eſſe verum Deum, ſed participatu ipſum qvoqve deificatum eſſe, non noviſſe exacte Filium Patrem, neqve Verbum Patrem perfecte contemplari, neqve intelligere, neqve cognoſcere perfecte Patrem ſuum, non eſſe eum verum & unicum ex Patre Verbum, ſed duntaxat titulo tenus Verbum & ſapientiam appellari: ex gratia eſſe, qvod nominetur filius & potentia: non B eſſe immutabilem, ut Pater, ſed mutabilem creaturarum modo, ac deficere in comprehendendo ad plenum, & exacte cognoſcendo Patre. Præclara nimirum hæreſis, qvæ ne credibilibus qvidem rationibus ſuffulcitur & imaginatur, eum non eſſe, qvi eſt, & probonis plauſibilibusqve vocibus, blaſphemias in toto contextu præ ſe fert. Si qvis igitur, utriusqve rebus excuſis, qværat, utrius potius Fidem eligendam putet, aut utrius verba convenientiora eſſe Deo exiſtimet, qvin ipſi loqvantur impietatis paraſiti, an non in Deum probe competat, ſi ad qvæſtionem de Verbo reſpondeatur, Deus erat Verbum? inde enim, C ſi utrumqve proponatur, intelligi poterit, qvid congruum ſit dictu, utrumne hæc ſententia? Erat, qvando non erat, an illa, Semper erat: & hæc, Non fuit, antequam fieret: an illa, æternum eum fuiſſe, an hunc ex aliqvo tempore inceptum verum Deum eſſe, an fictione, & ex participatu, & ex commento unum eſſe ex iis, qvæ creata ſunt, an vero Patri eum eſſe coaptandum: diſſimilem illum eſſe, qvantum ad ſubſtantiam patris, an ſimilem propriumqve patris exiſtere, creaturam eſſe: an per eum creaturas factas eſſe, ipſumqve eſſe Patris Verbum: an aliud ab eo, & iſtud ab illo alio procreatum eſſe, & per aliam ſapientiam: & iſtud nomine D tenus ſapientiam & Verbum nuncupatum eſſe, & ſuccedaneum, & illius primæ ſapientiæ participatu tinctum iſtud eſſe. Qvænam verba melius ad rationem divinitatis ſonent, & Deum ac filium patris Dominum Jeſum Chriſtum oſtendere putentur? eane, qvæ vos evomuiſtis, an ea, qvæ nos ex ſacris literis depromſimus & allegamus? Nam ſi Salvator noſter vobis neqve Deus, neqve Verbum, neqve Filius eſt, eſto ſit vobis liberum dicere, ſicuti & Ethnicis, & noſtri ſeculi Judæis, qvicqvid libuerit: ſin autem Verbum Patris, & Filius verus exiſtit Deus ex Deo & præ omnibus

benedictus in ſecula, qvi (qvæſo) non æqvum ſit exterminare & obliterare tum alia verba,

tum Arianorum Thaleiam, ut exemplar & imaginem malorum, & omnigena impietate scatentem, in qvam qvi inciderit, ignorat, gigantes apud eam perire, & in profundum inferni occurrere? Et hoc ipsum illos neqvaqvam latitat, ac proinde vafriter occultant, & suppressis istiusmodi sententiis alia diversissima vocibus sonant. Nam si mentem eam verbis proderent, damnarentur, si eam sententiam foverent, suspicione laborarent, lapidandi ab hominibus sacrarum literarum argumentis. Ideoqve, ut filii seculi hujus, callide suam (ut sic dicam) lucernam accendentes ex oleastro, veritiqve, ne celeriter extingvatur (lux enim impiorum, ut inqvit scriptura, extingvitur) absconsam tenent sub modio hypocrisis, longe alia sonantes, præsidia amicorum, & terrorem Constantii deprædicant, ut qvi ad eos ingrediuntur, præ simulatione, & jactantia illa præsidiorum, non videant Arii sordulentiam. Qvi igitur ista hæresis non digna fuerit odio? cum illa per diffidentiam a suis etiam occultetur, & qvasi serpens foveatur? Unde enim has sibi voces comportarunt? aut a qvonam eas acceptas habent, qvi non verentur talia loqvi? Nunqvam certe eas dixerint ab homine profectas ad se venisse, Qvis enim est aut Græcorum aut barbarorum, qvi Deum, qvem confitetur, unum ex rebus creatis audeat dicere? nec fuisse, anteqvam conficeretur? Aut qvis est, qvi cum Deo suo fidem habeat, loqventi ad istum modū non credat? *Hic est filius meus dilectus*, dicatqve, eum non esse Filium, sed opus duntaxat? Magnopere enim indignarentur omnes adversus eos, qvi ad istum modum insanirent. Imo nec e scripturis has voces depromsere. Id enim ostensum est sæpius, ac jam in præsentia ostendetur, istiusmodi voces alienas abhorrentesqve esse a sacris eloqviis. Ergo cum desit, ut in hos autores referant: supereſt, ut eas a diabolo acceperint, ejusqve furiis afflati sint: solus enim ille talium verborum seminator. Agite ergo, illi resistamus, qvoniam nobis cum illo, idqve per istos, est colluctatio, ut, auxiliante Domino, eo solito suo more cadente diabolo, argumentis convicti erubescant, dum vident hærere istius zizaniæ asseminatorem, qvi in ipsis hanc hæresin superseminavit, ut saltem vel sero addiscant, eo qvod Ariani sint, ipsos Christianos non esse. Dicitis enim, ac pro dictis vestris sentitis, eo suggerente, Erat, qvando non erat Filius. Ergo primum isto amictu commenti vestri spoliandi estis.

καὶ τὴν Ἀρειανὴν Θαλείαν, ὡς εἰκόνα κακῶν καὶ πάσης ἀσεβείας γέμουσαν; εἰς ἣν ὁ ἐμπίπτων, οὐκ οἶδεν, ὅτι γιγενεῖς παρ' αὐτῇ ὄλλυνται, καὶ ἐπὶ πέλαγος ἀδύσσωτα. καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοί, καὶ ὡς πανοῦργοι κρύπτουσι, μὴ θαρροῦντες λαλεῖν αὐτά, ἀλλ' ἕτερα φθεγγόμενοι ὧν ἔνδον ταῦτα· ἀλλ' ἐάν τε γὰρ εἴπωσι, καταγνωσθήσονται, ἐάν τε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται ὧν ἔνδον πάντων τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν ἐλέγχοις· διὰ τοῦτο γάρ, ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὄντες, πανούργως τὸν νομιζόμενον ἑαυτῷ λύχνον ἅψαντες ἐκ τῆς ἀγριελαίας, καὶ φοβούμενοι μὴ ταχέως ἀποσβεσθῇ, φῶς γὰρ ἀσεβῶν, φησι, σβέννυται, τοῦτον μὲν κρύπτουσιν· ὑπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἕτερα δὲ φθέγγονται, ἐν προφάσει φίλων, καὶ Κωνσταντίου φόβον ἐπαγγέλλονται, ἵν' οἱ εἰσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς, ὑπὸ τὴν ὑποκρίσεως καὶ τὴν ἐπαγγελίας μὴ βλέπωσι τὴν τῆς αἱρέσεως ῥυπαρίαν. πῶς δὲν ἐκ ἀξία καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους ἡ αἵρεσις; ὅπου γε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ὡς μὴ ἔχουσα παρρησίαν κρύπτεται, καὶ ὡς ὄφις θάλπεται· πόθεν γὰρ ἑαυτοῖς συνεφόρησαν τὰ ῥήματα ταῦτα; ἢ πρὸς τίνος ἄρα λαβόντες τοιαῦτα τετολμήκασι λέγειν; ἀνθρώπων μὲν ἂν οὐδένα δὲ εἰποιεν τὸν ταῦτα πρᾶξαντα. τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ὅστις ὃν ὁμολογεῖ Θεὸν, τοῦτον τολμᾷ λέγειν ἕνα εἶναι τῶν χισμάτων, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν ποιηθῇ; ἢ τίς ἐστιν, ὅστις ᾧ πεπίστευκε Θεῷ, ἀπιστεῖ λέγοντι, ὅτι ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, φάσκων, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς, ἀλλὰ ποίημα; πλέον γὰρ ἀγανακτήσουσι πάντες κατ' αὐτῶν τοιαῦτα μαινομένων· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ γραφῇ ἔχουσι τὰς προφάσεις. ἐδείχθη γὰρ πολλάκις, δειχθήσεται δὲ καὶ νῦν, ἀλλότρια ταῦτα τῶν θείων λογίων· οὐκοῦν ἐπειδὴ λείπεται λοιπὸν εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ διαβόλου λαβόντες ἐμάνησαν, τούτων γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἐστὶ σπορεύς. φέρε, πρὸς αὐτὸν ἀνατρέψωμεν, πρὸς ἐκεῖνον γὰρ ἡμῖν διὰ τούτων ἡ πάλη, ἵνα τοῦ Κυρίου βοηθοῦντος, κἀκείνου σωθῆναι πίπτοντος, τοῖς ἐλέγχοις αἰσχυνθῶσιν ἔτι, βλέποντες ἀπορούμενα τὸν ἀπατεῶνα τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς, καὶ μάθωσι κἂν ὀψέποτε, ὅτι Ἀρειανοί ὄντες, οὐκ εἰσὶ Χριστιανοί. εἰρήκατε γὰρ φρονεῖτε, ὑποβάλλοντος ὑμῖν ἐκείνου, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, τοῦτο γὰρ πρῶτον ὑμῶν τὴν ἀπιστίας ἀποδύσαι τὸ ἔνδυμα δεῖ.

τί τοίνυν ὑμῖν, ἦν ποτε, ὅτε ὁ υἱὸς οὐκ ἦν; εἴπατε, ὦ δύσφημοι καὶ δυσεβεῖς. εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα λέγετε, μείζων ὑμῖν ἡ βλασφημία· ἐγὼ θέμις εἰπεῖν, ὅτι ποτὲ ἦν, ἢν τῷ ποτὲ σημαίνειν αὐτόν· ἔστι γὰρ ἀεὶ, καὶ νῦν ἐστιν, ὄντως τε καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστι, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὢν καὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ· εἰ δὲ λέγετε, ὅτι ὁ υἱὸς ἦν ποτε, ὅτε αὐτὸς οὐκ ἦν, μωρὰ καὶ δύσνοητος ἡ ἀπόκρισις. πῶς γὰρ ἦν αὐτὸς, καὶ οὐκ ἦν αὐτός; οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀπορουμένους ὑμᾶς, ἀνάγκη λοιπὸν λέγειν, ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος· τοῦτο γὰρ φύσει σημαίνει καὶ αὐτὸ τὸ ποτὲ ὑμῖν ἐπίρρημα, καὶ ὅπερ ἂν πάλιν γράφοντες εἰρήκατε, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, πρὶν γένηται, ταὐτόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, χρόνον γὰρ εἶναι κἀκεῖνο καὶ τοῦτο τὸ Λόγου σημαίνει. πόθεν οὖν ὑμῖν ἐξηύρηνται ταῦτα; ἵνατί καὶ ὑμεῖς, ὡς τὰ ἔθνη, ἐφευρέσατε, καὶ μελετᾶτε κενὰ λεξίδια κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ; ἀδεμία γὰρ τῶν ἁγίων γραφῶν διοῦτόν γε τὸν τοῦ Σωτῆρος εἴρηκεν· ἀλλὰ μᾶλλον ἀεὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ συνεῖναι ἀεὶ τῷ πατρί. ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει, τάδε λέγει, ὁ ὤν, καὶ ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. τοῦ γὰρ ὁ ὤν, καὶ τοῦ ἦν, τίς ἂν ἀφέλοιτο τὸ ἀΐδιον; τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους, Ἰουδαίοις μὲν ἤλεγχε γράφων, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας εὐλογητός· Ἕλλησι δὲ ἐντρέπων ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. τίς οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, αὐτὸς πάλιν διδάσκει λέγων, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία· ἀγαγὲ δὴ τοῦτο λέγων τὸν πατέρα σημαίνει, ὡς πολλάκις ἀλλήλοις ἐψιθυρίσατε λέγοντες, ὁ πατήρ ἐστιν ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις· οὐκ ἔστι δ' ὅτως, ἐγὼ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸς, ὁ Θεός ἐστιν ἡ δύναμις, ἀλλ' αὐτοῦ ἐστιν ἡ δύναμις. δῆλον δὲ πᾶσίν ἐστιν, ὡς τὸ αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν αὐτός· ἀλλ' ἐδὲ ξένον, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. ἀνάγνωτε δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ῥημάτων, καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον, ὁ δὲ Κύριός ἐστι, τὸ πνεῦμά ἐστι, καὶ ὅπου τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία· ἐλευθερία δὲ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ σημαινόμενον

A Qvid est igitur, erat aliqvando, qvando Filius non erat? eane sunt vestra verba, o maledici & male pii? Nam si de Patre hoc dicitis, adhuc improbior est vestra maledicentia: non enim fas est dicere, eum aliqvando fuisse, aut hoc verbum Aliqvando in eum competere, cum ille & semper sit, & nunqvam non fuerit, filiiqve, cujus natura essentia est, Pater habeatur & existat, ipsa interim qvoqve illa ipsa essentia. Sin autem dicitis, erat, qvando non erat Filius, fatua & stulta est hujusmodi responsio: Qvomodo enim ipse erat, & ipse non erat? Qvocirca hæsitantibus illis, destitutisqve omni ratione respondendi, necessum est, ut nos pro iis id ipsum eloqvamur. Erat aliqvando tempus, qvando Verbum non erat: id enim phrasis loqvendi præ se fert: & illud ipsum adverbium, aliqvando, nobis significat: & qvod scriptis protuliſtis, Non erat Filius, anteqvam fieret, plane idem est, cum hoc dicto vestro: Fuit, qvando non erat Filius: nam & id qvoqve tempus fuisse ante filium significat. Unde igitur vobis ista comparastis? cur & vos, veluti gentes, infremuistis & meditati estis inania verbula contra Dominum & contra Christum ejus? Nusqvam enim sacra Scriptura tale qvid de Domino locuta est, sed potius sempiterne eum, æternaliterqve cum Patre coexistere pronunciat, dum dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Et in Apocalypsi: *Hæc dicit, qvi est, & qvi erat, & qvi venturus est:* huic autem sententiæ, Qvi est, & qvi erat, qvisnam adimeret æternitatem? Istiusmodi qvoqve verbis & Paulus ad Romanos scribens, Judæos redarguit: *Ex qvibus Christus secundum carnem, qvi est super omnia benedictus Deus in secula.* Ethnicos vero pudefaciens dixit: *Invisibilia ejus per creationem mundi operibus intellecta perspiciuntur, simulqve cum iis æterna ejus potentia ac divinitas in cognitionem venit.* Eum autem esse Dei potentiam Paulus ostendit, cum dicit, *Christus Dei potentia, & Dei Sapientia.* Non enim fieri potest, ut Patrem his verbis videatur innuere, ut aliqvando inter vos consusurratum audio; Patrem scilicet esse sui ipsius æternam potentiam, verum id ita non est: Non enim dictum est ab Apostolo, ipse Deus est illa potentia, sed ejus est potentia. Clarum est omnibus, id, qvod alicujus est, non esse hoc ipsum, qvod est, cujus est: sed tamen ab eo neqvaqvam externum, sed potius proprium ejus & su-

um: Perlegite ipsam consequentiam verborum, & videbitis, ad Filium pertinere, qvod innuitur.

De creatione enim mentionem faciens, A consequenter scribit de creatoris in creanda potentia, quæ est Verbum Dei, per quod omnia facta sunt. Si igitur natura rerum sufficit ex se sola citra Filium, Deum notum reddere: videte, ne ruatis, dum arbitramini etiam citra Filium rerum naturam conditam esse. Sin vero per filium omnia sunt facta, & in eo omnia consistunt: necessario fit, ut qui rerum naturam recte speculentur, speculentur quoque Rationem sive Verbum Dei, autorem conditoremque naturæ, atque jam inde incipiant Patrem cognoscere. Sin vero secundum Salvatorem nostrum, nullus agnoscit Patrem, nisi Fili- B us, & cui Filius revelaverit, Philippoque
Joan. 14. dicenti, *Ostende nobis Patrem*, responsum fit, non intueamini rerum naturam, *sed qui me vidit, vidit & Patrem meum:* jure igitur Paulus incusat Græcos, quod congruentiam inter se partium ordinemque rerum naturæ contemplantes, nihil cogitaverint de naturæ Ratione sive Verbo. Res enim conditæ conditorem suum ostendunt, ut per eum verum Deum intelligant, & cultum omittant admirationemque creaturarum: additumque
Rom. 1. est ab eodem Paulo, *Æterna quoque ejus potentia & divinitas*, ut filium significa- C ret. Cæterum, cum ita loquuntur Sancti, ille, *qui est ante secula, & per quem fecit secula*, nihilominus sempiternitatem Filii, ejusque æternitatem deprædicant, quibus verbis etiam ipsum esse Deum ostendunt. Esaias certe dicit, *Deus æternus, qui construxit extrema terrarum.*
Dan. 13. & 7. Susanna quoque locuta: *Deus æterne.*
Bar. 4. Baruch item: *Jam clamabo ad æternum*
Bar. 9. *Deum in diebus meis.* Ac paulo post subdit, *Ego spem habui in æterno Salvatore nostro, & venit mihi gaudium a Sancto.*
Heb. 1. Apostolus itidem ad Hebræos: *Qui est splendor gloriæ & character substantiæ ejus.* D
Psal. 89. Et David in Psalmo 89. *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & in lumine tuo videbimus lumen.* Quis est ita stolidus, ut in ambiguo illi sit, filium æternaliter esse, ubi quis lucem sine radiis aut splendore vidit: ut tum quoque de filio dicat: Fuit aliquando, quando non erat: vel antequam fieret, non erat. Jam il-
Psal. 145. lud, quod dicitur 145. Psalmo, *Regnum tuum, regnum omnium seculorum*, non permittit, ullam vel qualemcunque intercapedinem temporis intelligi, in qua re non extiterit Verbum. Si enim omne

περὶ γὰρ τῆς κτίσεως μνημονεύων, ἀκολούθως γράφει, καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει δημιουργοῦ δυνάμεως· ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν. εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης ἐστὶν ἡ κτίσις ἀφ' ἑαυτῆς μόνης χωρεῖν ἡμᾶς γνωρίσαι τὸν Θεὸν, σκοπεῖτε, μὴ πέσητε, νομίζοντες μὴ χωρεῖν ἡμᾶς τὴν κτίσιν γεγονέναι· εἰ δὲ δι' ἡμᾶς γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν κτίσιν ὀρθῶς θεωρῶν, θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα λόγον, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰμὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. τῷ τε Φιλίππῳ λέγοντι, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγε, βλέπε τὴν κτίσιν· ἀλλ' ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. εἰκότως ὁ Παῦλος αἰτιώμενος τοὺς Ἕλληνας, ὅτι τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες, οὐ διενοοῦντο περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δημιουργοῦ λόγου. τὰ γὰρ κτίσματα μηνύει τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν· ἵνα δ' αὐτῶν καὶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν νοήσωσι, καὶ παύσωνται τοῖς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἴρηκεν, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δυνάμις καὶ θεότης· ἵνα τὸν υἱὸν σημάνῃ. λέγοντες γὰρ οἱ ἅγιοι, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ δι' οὗ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας, οὐδὲν ἦττον πάλιν τὸ ἀΐδιον εὐαγγελίζονται τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ αἰώνιον, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν σημαίνουσιν· ὁ μὲν γὰρ Ησαΐας φησὶν, ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ καταστηρίσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· ἡ δὲ Σουσαννα ἔλεγεν, ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος· ὁ δὲ Βαρὺχ, ἔγραφε, καὶ κεκράξομαι πρὸς τὸν Θεὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου, καὶ μετ' ὀλίγα ἐγὼ γὰρ ἤλπισα ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ Σωτῆρι ἡμῶν, καὶ ἦλθέ μοι χαρὰ πρὸς τοῦ ἁγίου. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ὁ Ἀπόστολός φησιν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ, καὶ ἡ λαμπρότης Κυρίου ἔστω ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· τίς ἄτοπος ἐστὶν ὑπόνοια, ὡς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀεὶ τὸν υἱόν; πότε γάρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος, ἢ τὴν λαμπρότητα; ἵνα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εἴπῃ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. ὅπερ, πρὶν γένηται, οὐκ ἦν. καὶ τὸ λεγόμενον ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ περὶ τοῦ υἱοῦ· ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, οὐκ ἐπιτρέπει τινὰ, κἂν τὸ τυχὸν διάστημα λογίσασθαι, ἐν ᾧ μὴ ὑπῆρχεν ὁ λόγος· εἰ γὰρ παῦ

διάςημα ἐν τοῖς αἰῶσι μεμέτρηται, παντων τῶν αἰώνων βασιλεύς ἐστι καὶ ποιητὴς ὁ Λόγος, ἀνάγκη, μὴ ὄντος καὶ τοῦ τυχόντος ῥήματος περὶ αὐτοῦ, μανίαν τὸ λέγειν, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός. λέγοντος γὰρ αὐτοῦ Κυρίου, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐ λέγοντος, ἐγενόμην ἡ ἀλήθεια· ἀλλ' ἀεί, τὸ εἰμι, λέγοντος, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμήν· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, καὶ πάλιν, ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. Τίς τὸ τοιοῦτον ῥῆμα ἀκούων παρὰ Θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ λόγον πατρὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος ἔτι διστάσειεν περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ A
B
ἀθρόως πιστεύσῃ, ὅτι ἐν τῷ, εἰμὶ, τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ περὶ παντὸς αἰῶνος ὑπάρχον τοῦ υἱοῦ σημαίνεται; ὅπερ μὴν ἔν τε ἀΐδιον περὶ τοῦ υἱοῦ αἱ γραφαὶ δείκνυνται λέγουσαι φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅπερ ἅπασι φθέγγονται οἱ Ἀρειανοὶ λέγοντες τὸ, οὐκ ἦν, καὶ τὸ πρίν, καὶ τὸ, ὅτε, αἱ αὐταὶ γραφαὶ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσαι πάλιν τὰ μέλλοντα λέγεσθαι· ὁμοίως δὲ Μωσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Γενέσεως διηγούμενος, φησὶ· C
Καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι, οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. καὶ ἐν μὲν τῷ Δευτερονομίῳ ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη. ὁ δὲ Κύριος διὰ μὲν ἑαυτοῦ ἔλεγε· εἰ ἀγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἄν, ὅτι εἶπον, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα, ὅτι ὁ πατήρ μείζων μού ἐστι, καὶ νῦν πρὸ τοῦ εἰρηκα ὑμῖν, πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται, πιστεύσητε· περὶ δὲ τῆς κτίσεως, διὰ Σολομῶντός φησι, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν D
τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδραιωθῆναι, πρὸ πάντων τῶν βουνῶν, γεννᾷ με· καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι· περὶ δὲ Ἱερεμίου λέγει, πρὸ τοῦ πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, Κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν εἰς γενεάν· πρὸ τοῦ ὄρη ἑδραιωθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. ὁ δὲ τοῦ Δανιὴλ, ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ Σωσάννα, καὶ εἶπεν· ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, τὸ ἄρρα, οὐκ ἦν ποτε· καὶ τὸ, πρὶν γένεσθαι, καὶ τὸ, ὅτε, καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι λεξίδια· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων ἐξ οὐκ ὄντων

A spatium menſura ſeculorum colligitur, omnium autem ſeculorum rex eſt & conditor Verbum, neceſſum eſt, cum nullum fuerit qvantulumcunqve ante eum ſpatium, ut furioſum ſit dictu: Erat aliqvando, qvando non erat æternus ille: aut non ex entibus eſſe filium, cum ipſe Dominus loqvatur, *Ego ſum veritas*, & *Joan. 14.* non dicat, ego factus ſum veritas, ſed ego ſum, non factus ſum, ut etiam alibi: *Ego* *Joan. 10.* *ſum paſtor, ego ſum lumen.* Ac rurſum: *Vos dicitis, Domine & præceptor, & recte* *Joan. 13.* *dicitis, ſum etenim.* Qvis (qvæſo) tale dictum a Deo audiens, & Sapientiam Verbumqve Patris hæc de ipſo loqvi auB ſcultans, ulterius dubitarit de veritate? ac non ſtatim crediderit in hoc verbo, ſum, æternitatem filii, ejusqve ante omnes ætates naturam nullo principio inchoatam ſignificari. Qvod igitur æternitatem exiſtentiamqve ante ſecula non in principio initiatam ſacræ Scripturæ de filio edoceant, ex ſuperioribus dictis manifeſto colligitur: qvod autem ea, qvæ Ariani ſonant, dum ajunt, Non erat, anteqvam erat, & aliqvando erat, ſcriptura illa ipſa de creaturis loqvatur, hæc, qvæ C mox ſubjiciam, ſatis ſuperqve indicabunt. *Geneſ. 2.* Moſes in Geneſi ait: *Et omne virgultum agri, anteqvam naſceretur in terra, & omne fœnum agri, priusqvam oriretur: non enim pluerat Deus ſuper terram, & homo non erat, qvi operaretur terram.* Et in *Deut. 32.* Deuteronomio, *Cum divideret Altiſſimus nationes.* Dominus autem per ſeipſum loqvitur: *Si diligeretis me, gauderetis utique, qvia vado ad Patrem, qvoniam Pater* *Joan. 14.* *major me eſt, & nunc dixi vobis, priusqvam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis.* De rebus item creatis per Salomonem mentionem facit, *Anteqvam terram* *Prov. 8.* D *faceret, & anteqvam abyſſos conderet, anteqvam fontes aqvarum prodirent, priusqvam montes collocarentur, anteqvam ulli colles fierent, generat me, & anteqvam Abraham fieret, ego ſum.* De Hieremia qvoqve ad iſtum modum loqvitur: *Anteqvam formarem te in utero, novi te.* David itidem: *Joan. 8.* *Domine refugium factus es nobis in gene-* *Hier. 1.* *rationem & generationem, anteqvam montes* *Pſal. 89.* *fierent, & formaretur tellus, & orbis habitabilis, & a ſeculo in ſeculum tu es.* Et in Daniele, Suſanna voce magna exclamavit, dicens: *Deus æterne, arcanorum cognitor, qvi* *Dan. 13.* *noſti omnia, anteqvam fiant.* Igitur illud, non erat: & illud, priusqvam fieret: & illud, qvando & qvotqvot iſtiusmodi dictiuncuIæ de rebus creatis & conditis, qvæ ex nihilo

provenerant, congrue usurpantur, alie-
ne contra incongrueqve de Verbo prædicantur. Qvod si ista de rebus creatis, illa autem semper scripturæ de Verbo personant, non igitur (o perduelles Dei) ex non entibus factus est Filius, aut ulla ratione unus ex rebus creatis, sed Patris Imago est, & æternum Verbum non aliqvando non existens, sed semper existens, ut æternæ lucis æterna proradiatio sive splendor. Cur igitur tempora ante filium imaginamini: aut cur post tempora Verbum blasphematis incepisse, per qvem ipsa secula ortum suum accepere: aut qvoniam modo tempus & seculum extitere, nondum prodito exortoqve secundum vestram sententiam Verbo, per qvem omnia facta sunt, & sine qvo factum est nihil? aut cur, si tempora innuitis, non aperte dicitis, erat tempus, qvando non erat Verbum, sed vocabulum qvidem temporis supprimitis, ad deceptionem simpliciorum: sensum vero & mentem vestram non occultatis, nec occultando latere potestis: intervalla etenim temporis innuitis his verbis: Fuit, qvando non erat: & non erat, anteqvam fieret. Hac ratiocinatione collecta, ad majorem impudentiam pergunt: Si inqviunt, non fuit, qvando non erat, sed ab æterno fuit, unaqve cum patre existebat, non eum jam Filium Patris sui, sed fratrem debere dici. O stolidos & contentiosos! siqvidem illum duntaxat coexistere æternaliter diceremus, nec additum esset, eum & Filium esse, credibilis videretur eorum simulatitia observatio. Qvod si, dum eum æternum confitemur, profitemur ipsum Filium ex Patre, qvomodo is, qvi genitus est, genitoris frater esse poterit? & si in Patrem & Filium nostra Fides est, qvæ in istis fraternitas existit? aut qvomodo Ratio sive Verbum ejus frater haberi poterit, cujus & Verbum est? Non hanc contradictionem per inscitiam faciũt. Vident enim & ipsi veritatem, sed Judaicus eorum est hominum prætextus, qvi volunt (ut inqvit Salomon) a veritate deficere, uti statuerunt. Non enim ex aliqvo principio præexistente Pater & Filius procreati sunt, ut fratres existimari qveant, sed Pater principium Filii & genitor est: & Pater Pater est, neqve ullius Filius fuit: & Filius Filius est, & non frater. Qvod si æterna Patris soboles dicitur, recte dicitur: non enim Patris substantia unqvam imperfecta fuit, ita ut ejus æternitas ipsi superveniat, neqve ut homo ex homine genitus est Filius, ut Patri ratione existendi sit posterior, sed

A γνωμένων, ἀεμόζῃ λέγεσθαι, ἀλλότρια ἔ τ Λόγ ἐστίν. εἰ ἔ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν γνητῶν τὸ ἦ ἀεὶ ἐπὶ τ υἱοῦ λέγουσιν αἱ γραφαὶ, οὐκ ἄρα, ὦ θεομάχοι, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός, οὐδὲ ὅλως τῶν γνητῶν ἐστιν ὁ υἱός, ἀλλὰ τ πατρὸς εἰκὼν καὶ Λόγ ἀΐδιός ἐστιν, οὐδὲ πώποτε οὐκ ὢν, ἀλλὰ ἀεὶ ὤν· ὡς ἀϊδίε ὄντ φωτὸς ἀΐδιον ἀπαύγασμα· ἵν τοίνυν χρόνους περὶ τ υἱ φαντάζεσθε; ἢ διατί μὴ χρόνους βλασφημεῖτε τὸν Λόγον, δι' ὃ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασι; πῶς γὰρ ὅλως χρόν, ἢ αἰὼν ὑπῆρξεν μήπω φανέντ καθ' ὑμᾶς τ Λό-
B γ, δι' ὃ τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτ ἐγένετο οὐδὲ ἕν; ἢ διατὶ χρόνον σημαίνοντες, οὐ λέγετε φανερῶς, ἦν χρόν, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγ; ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τ χρόνου σκέπετε πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων, τὸ φρόνημα δ ὅλως ἑαυτῶν οὐ κρύπτετε, ἀλλ' οὐδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε. πάλιν γὰρ χρόνους σημαίνετε, λέγοντες, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται. τούτων οὕτω δεικνυμένων, ἔτι πλέον ἀναισθύνονται λέγοντες, εἰ μὴ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱός, καὶ συνυ-
C πάρχει τῷ πατρὶ, οὐχὶ υἱὸν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τ πατρὸς λέγετε αὐτόν. αὐόητοι καὶ φιλόνεικοι, εἰ μὲν γὰ ἀϊδίως συνεῖναι μόνον αὐτὸν ἐλέγομεν, καὶ μὴ υἱόν, πιθανὴ τις ἂν αὐτῶν ἦν πρὸς τοῦτο πρόσκαιρος δύλάβεια· εἰ δ ἀΐδιον λέγοντες ὁμολογοῦμεν αὐτὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς, πῶς ὁ γνησίως ἀδελφὸς τ γεννήσαντ δύναται νομίζεσθαι; καὶ εἰ ἐκ πατρὸς καὶ υἱός ἐστιν ἡμῖν ἡ πίστις, ποία ἀδελφότης ἐν τούτοις ἐστίν; ἢ πῶς δύναται ὁ Λόγ ἀδελφὸς λέγεσθαι τούτου, ὃ καὶ ἔστι Λόγ; οὐκ ἔστιν ἀνυπέρβατος αὕτη ὡς πρὸς ἀγνοούντων νομίζειν· σωζόμεθα γὰρ καὶ
D αὐτοὶ τῷ ἀληθεῖ· ἀλλὰ πρόφασίς ἐστιν Ἰουδαϊκὴ, καὶ θελόντων, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, ἀπὸ τῆς ἀληθείας χωρίζεσθαι· οὐ γὰρ ἔκλινος ἐξ ἀρχῆς πρόσκαιρος ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν· ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐξ ἀρχῆ τ υἱ καὶ γεννήτωρ ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ πατὴρ ἐστι, καὶ οὐχ υἱός ἵν γέγονεν· καὶ ὁ υἱὸς ἦ υἱός ἐστι, καὶ οὐκ ἀδελφός· εἰ ἦ ἀΐδιον γέννημα τ πατρὸς λέγεται, καλῶς λέγεται· οὐ γὰρ ἀτελὴς ἡ οὐσία τ πατρὸς ἐγένετο, ἵνα καὶ τὸ ἀΐδιον αὐτῆς ἐπισυμβαίνῃ ταύτῃ, οὐδὲ ὡς ἄν-θρωπ ἐξ ἀνθρώπου γεγέννηται ὁ υἱός, ἵνα καὶ ὑστερίζῃ τῆς πατρῴας ὑπάρξεως· ἀλλὰ

Θεοῦ γέννημά ἐστι, καὶ Θεοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἴδιος ὢν υἱός, ἀϊδίως ὑπάρχει. ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἴδιον, τὸ ἐν χρόνῳ γινάν, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς φύσεως, Θεοῦ δὲ ἀΐδιον τὸ γέννημα, διὰ τὸ ἀεὶ τέλειον τῆς φύσεως· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν υἱός, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα γέγονε, δεικνύτωσαν πρότερον, καὶ ὡς περὶ ποιήματος φανταζόμενοι κεραζέτωσαν, ὅπ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, οὐκ ὄντα γὰρ γέγονε τὰ γενητά· εἰ δὲ υἱός ἐστι, τοῦτο γάρ καὶ ὁ πατὴρ λέγει, καὶ αἱ γραφαὶ βοῶσι. τὸ δὲ υἱός, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννώμενον. τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ἡ Σοφία, καὶ ἀπαύγασμα· τί δεῖ λέγειν; ἢ ὅπ λέγοντες· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ὡς λῃσταί τινες ἀποσυλοῦσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῇ κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅπ ἦν ποτε τοῦ ἰδίου λόγου καὶ Σοφίας χωρὶς, καὶ τὸ φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐγῆς, καὶ ἄγονος ἦν ἡ πηγὴ καὶ ξηρά. κἂν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου φοβηθέντες διὰ τοῦτο ὑπεισέρχονται φοβεῖσθαι διὰ τοῦτο ὑπειδίζοντας αὐτοῦ, λέγωσι πρὸ χρόνων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ὅμως, ὅπ διαστήματά τινα διδόασιν, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φανταζόνται. οὐδὲν ἧττον χρόνους σημαίνοντες, καὶ ἀλογίᾳ περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν· εἰ δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ πάλιν στομολογοῦσι, διὰ τὸ μὴ θέλεσθαι φανερῶς παρὰ πάντων καταγινώσκεσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα ἀρνοῦνται, ὡς δυναμένου τούτου εἶναι χωρὶς τῆς ἐκ μερῶν καὶ διαιρέσεων ὑποστάσεως· οὐδὲν ἧττον πάλιν ἀρνοῦνται, μὴ εἶναι μὲν ἀληθινὸν υἱόν, ὀνόματι δὲ μόνον λέγοντες υἱόν. πῶς δὲ σφάλλονται μεγάλως περὶ τὸ ἀσώματον τὰ σωμάτων ἐνδυμάμενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως ἀρνούμενοι τὸ φυσικὸν ἴδιον τοῦ πατρός; ὥσπερ γὰρ αὐτοῦ μὴ νοοῦντας, καὶ πῶς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἢ ποταπός ἐστιν ὁ πατὴρ ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐξ ἑαυτῶν μετρῶσιν οἱ ἄφρονες. ἀλλ' ὅτως αὐτοῦ διανεμηθέντες, καὶ νομίζοντας, μὴ δυνατὸν εἶναι υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οἰκτείρειν μὲν ἄξιον· ἐρωτᾶν δὲ ἢ διελέγχειν αὐτοῦ, ἀκόλουθόν ἐστι, τάχα καὶ ὅτως εἰς αἴσθησιν. εἰ καθ' ὑμᾶς δὲ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ, πάντως πρέπει μετασίσθαι καὶ αὐτὸς υἱὸς, καὶ Θεὸς, καὶ Σοφία σκληθῆναι, ὅτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνέστηκέ τε καὶ ἁγιάζόμενα δοξάζεται. ἵνα τοίνυν ἐστὶ μέτοχος, εἰπεῖν

A Dei proles eſt, & ut Dei ſemper exiſtentis proprius Filius, idem eſt ſempiternus. Hominibus enim proprium eſt, in tempore gignere, ob imperfectitudinem ipſorum naturæ: Dei contra ſoboles æterna eſt ob æternam perfectionem naturæ. Si igitur filius non eſt, ſed opus aliqvod, qvod prodiit ex rebus non exiſtentibus, id ante omnia ab illis oſtendi oportet: ac tum demum, ubi oſtenderint, qvantum libeat, qvo ſuo ipſorum phantaſmate garriant. Fuit, qvando non erat. Nam qvæ facta ſunt, cum non eſſent, fieri inceperunt. Qvod ſi autem filius eſt: id enim pater dicit, & Scripturæ clamant, etſi filius nihil aliud eſt,
B niſi hoc ipſum, qvod e Patre genitum eſt: & qvod genitum eſt ex Deo, Verbum ejus & Sapientia, & jubar eſt, qvid opus eſt verbis? aut cur dicitis: Fuit, qvando non erat filius, qvaſi plagiarii, Deum Verbo ſuo ſpoliatis, & manifeſto adverſus eum, qvaſi fuerit aliqvando Deus, ſine ſua Ratione, ſine ſua Sapientia: & lucem ſplendore aliqvando caruiſſe, & fontem veluti ſterilem exaruiſſe. Nam etſi nomen temporis metu opprobrii videantur ſubterfugere, eumqve
C dicant ante tempora fuiſſe, tamen qvia ſpatia aliqva dant, in qvibus eum non fuiſſe comminiſcuntur, nihilo tamen minus tempora innuunt, & ita de Deo abſurda ſtatuentes, mirum in modum ſeſe impios præbent. Nunc autem, qvanqvam nomen Filii agnoſcunt, ne palam ab omnibus vituperentur, tamen ſobolem propriam ſubſtantiæ Patris negant, qvaſi id fieri neqveat, niſi intelligantur partes & diviſiones intercedere, eum tamen denuo ajunt, non eſſe verum filium, nec niſi nomine tenus eum filium eſſe poſſe. Qvomodo vero fieri poteſt, ut ii manifeſte labantur, qvi de incorporeo corporea cogitant: & ob im-
D becillitatem ſuæ naturæ adimunt Filio proprietatem paternæ ſubſtantiæ. Supereſt igitur, cum non intelligant, qva ratione ſit Deus, aut qvalis ſit Pater, ipſum etiam Patrem inficientur, qvandoqvidem ſobolem patris, ſtulti ex ſe metiuntur. Cæterum, iſtos ad iſtum modum affectos perſvaſosqve non poſſe eſſe Filium Dei, æqvum eſt qvidem, ut miſericordia proſeqvamur, conſentaneum tamen, ut ſciſcitemur, & rationibus convincamus, forſitan vel eo modo ad ſenſum aliqvem perduci poterunt. Si pro veſtra ſententia ex non entibus factus eſt Filius, neqve erat, anteqvam fieret, omnino ſeqvitur, ut ex participatu eſſentiæ, nomen Filii Dei & Sapientiæ aſſecutus ſit: ita enim in reliqvis fit, qvæ ſanctificata glorificantur. Cujus rei particeps ſit a

vobis explicandum est. Reliqva enim alia omnia Spiritus communionem recipiunt: Filius autem pro vestra opinione, cujus, qvæso, rei participatum sentit? Spiritusne? sed Spiritus a Filio potius accipit, ut ipse de se testatur: & absurdum est dictu, istum ab illo sanctificari. Patris igitur participatu id fit, id enim reliqvum est, & necessarium est dictu. Sed qvidnam illud est? aut unde proficiscitur? si enim extraneum qviddam, & seorsum a Patre intelligitis, participationem Patris habere non poterit, sed rei extraneæ, atqve ita ne secundus qvidem a Patre erit, cum ante Patrem illud extraneum ordine præcedat, neqve jam inde fuerit ejus Filius, sed extranei illius, cujus participatu Filius est dictus. Qvod si hoc absurdum & impium est, præsertim cum Pater dicat: *Hic est filius meus dilectus:* Filius qvoqve itidem loqvatur, Patrem suum omnipotentem Deum esse: liqvidum & manifestum est, non ex rebus extraneis, sed ex substantia Patris esse, qvod in participatum veniat. Id si rursum aliud fuerit præter substantiam Filii, eandem absurditatem pariet, cum medium aliqvod inveniatur inter essentiam Patris & Filii, qvalecunqve illud sit. Istiusmodi igitur absurdis præter veritatem emergentibus necessum est, ut id qvod integre & solide ex substantia Patris editum est, id ejus esse proprium Filium. Nam integre & solide impertiri Patrem, idem est, ac si dicas, ex Patre gigni: Jam genitum esse, qvid aliud significat, qvam Filii naturam? Filii autem participatum sentiunt omnia, ex ejus per Spiritum gratia. Atqve inde clarum ac evidens fuerit, Filium nullius rei extraneæ diversæqve a Patre participatu imbui ac tingi, sed in ipsum, qvod ex Patris participatu existit, Filium esse, ac proinde nos, qvi Filii participes fimus, etiam Dei participes fieri dicimur, & hoc est, qvod Petrus dixit: *Ut divinæ naturæ efficiamini communicatores*: ita qvoqve a Paulo dictum est: *Nescitis, qvod Dei templum estis*: &, *Nos enim templum sumus Dei viventis*, & ipsum Filium intuentes, intuemur & Patrem. Nam intellectus de Filio & comprehensio, cognitio est Patris, eo qvod ille proprium sit ejus substantiæ germen. Sicuti nemo vestrum dixerit, participationem esse passionem aut divisionem substantiæ Deitatis, cum concesseritis, & confessi fueritis, Deum suæ Deitatis participem reddere, & participem reddere & gignere idem esse: ita qvoq; id, qvod genitum est, non est passio, vel qviddam divisum ex divina illa substantia. Qvapropter non incredibile est,

Matth. 3.

2. Pet. 1.

2. Cor. 3.

ὑμᾶς δυάζηι. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα τὸ πνεύματος μετέχει, αὐτὸς δὲ ἄρα καθ' ὑμᾶς, τίνος δυὸ εἴη μέτοχος τὸ πνεύματος; ἢ μᾶλλον αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶλλον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· ὡς αὐτὸς εἴρηκε, καὶ ἄλογόν ἐστιν εἰπεῖν τοῦτον ἁγιάζεσθαι παρ' ἐκείνου. ἀλλὰ τοῦ πατρὸς μετέχει, τοῦτο γὰρ λείπεται, καὶ δυάζηι λέγειν. καὶ τί τοῦτο ἄρα, ἢ πόθεν ἐστίν; εἰ μὲν ἔν ἔξωθέν ἐστιν ὑπονοεῖν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, οὐκέτι πάλιν τοῦ πατρὸς μετέχων αὐτὸς εἴη, ἀλλὰ τοῦ ἔξωθεν γενομένου, καὶ οὐκέτι αὐτὸς, οὐδὲ δεύτερος ἔσται μὴ τὸν πατέρα ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ ἐκεῖνον, οὐδὲ τοῦ πατρὸς υἱὸς αὖ λεχθείη, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὃ καὶ μέλεχων υἱὸς καὶ Θεὸς ἐκλήθη· εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀσεβές, λέγοντος μὲν τοῦ πατρὸς, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ υἱοῦ, πατέρα ἴδιον εἶναι τὸν Θεὸν, δηλονότι οὐκ ἔξωθεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστι τὸ μεθεχόμενον. τοῦτο δὲ πάλιν ἐὰν ἕτερον ᾖ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἴσον ἄτοπον ἀπαντήσει μέσον πάλιν διεισκρινόμενον τοῦτον, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ, ἥτις πολέ ἐστι. τοιούτων δὴ ὄντων ἀτόπων καὶ παρὰ τὴν ἀληθειαν ἀναφαινομένων λογισμῶν, δυάζηι λέγειν, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν υἱόν· τὸ γὰρ ὅλως μετέχεσθαι τὸν Θεὸν, ἴσον ἐστὶ λέγειν, ὅτι καὶ γυναῖ, τὸ δὲ γυναῖ· τί σημαίνει, ἢ υἱόν; αὐτοῦ γοῦν τοῦ υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα καὶ τιμῶσι πατρὸς γνωριζόμενον παρ' αὐτοῦ χάειν, καὶ φανερὸν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός· αὐτοῦ γὰρ τοῦ υἱοῦ μετέχοντος, τοῦ Θεοῦ μετέχειν λεγόμεθα, καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος· ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, καὶ ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε. καὶ ἡμεῖς ναοί ἐσμεν Θεοῦ ζῶντος· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν βλέποντες, ὁρῶμεν τὸν πατέρα. ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάληψις, γνῶσίς ἐστι τοῦ πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον εἶναι γέννημα. ὥσπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι οὐκ ἀνθρώπους ὑμῶν ἔπαθος εἶπον καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ὡδὶ γὰρ καὶ ὡμολογήκατε μετέχεσθαι τὸν Θεὸν, καὶ ταὐτὸν εἶναι μέλεχεσθαι καὶ γυναῖ, ὅτως τὸ γέννημα οὐ πάθος, οὐδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, οὐκ ἄπιστον ἄρα ἐστὶν υἱὸν

ἔχειν τὸν Θεὸν, τ ἰδίας οὐσίας τὸ γέννημα, οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τ οὐσίας τ Θεοῦ σημαίνομεν, λέγοντες υἱὸν καὶ γέννημα, ἀλλὰ μᾶλλον τ γνήσιον, καὶ τὸ ἀληθινὸν, καὶ τὸ μονογενὲς τ Θεοῦ γινώσκοντες, οὕτω πιστεύομεν. ταῦτα δὲ οὕτως πεφασμένου καὶ δεικνυμένου, ὅτι τὸ ἐκ τ οὐσίας τ πατρὸς γέννημα τοῦτό ἐστιν ὁ υἱὸς, οὐδενὶ λοιπὸν ἀμφίβολον, ἀλλὰ καὶ προδηλον δὴ εἴη, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος τ πατρὸς, ἐν ᾧ, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα κτίζει καὶ ποιεῖ· καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, ἐν ᾧ πάντα φωτίζει, καὶ ἀποκαλύπτεται, οἷς ἐὰν θέλῃ. τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ χαρακτὴρ καὶ εἰκών· ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διὸ καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ γὰρ ὁ τοῦτον βλέπων, βλέπει καὶ τὸν πατέρα. τοῦτό ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐλυτρώθη, καὶ πάλιν τοῦ καινοῦ εἰργάσατο κτίσιν. τοῦ γὰρ υἱοῦ πάλιν οὕτως ὄντος, οὐχ ἁρμόζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνόν ἐστιν εἰπεῖν τοῦτον ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα. ἢ οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ· ὁ γὰρ τὸ ἴδιον τ οὐσίας τ πατρὸς, οὕτως λέγων, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει βλασφημῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος φαντάζόμενος, καταψεύδεται· ἔστι μὲν ἓν τὸ τοῦτο μόνον ἱκανὸν διαστρέψαι τοὺς Ἀρειομανεῖς αἱρέσεως, ὅμως γε καὶ ἐκ τούτου ἂν τις ἴδοι τὸ ἀλλόδοξον αὐτῆς. εἰ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐστὶν ὁ Θεὸς, διὰ υἱοῦ γε τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα, ἢ διὰ τοῦ λόγου γινόμενα, πῶς οὐ βλάσφημον ποιοῦντος τὸν Θεοῦ λέγειν τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν σοφίαν μὴ εἶναί ποτε· ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι μηδὲ ποιητὴς ἐστιν ὁ Θεὸς, οὐκ ἔχων ἴδιον ἐξ αὐτοῦ δημιουργικὸν Λόγον, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπεισαγόμενός ἐστι καὶ ξένου αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιον καὶ οὐσίαν τυγχάνων, ἐν ᾧ δημιουργεῖ· ἐπεὶ τὰ λεγέτωσαν ἡμῖν, μᾶλλον γε καὶ ἐκ τούτου βλεπέτωσαν τὴν δυσσέβειαν ἑαυτῶν ἐκ τοῦ λέγειν, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ. εἰ γὰρ οὐκ ἀϊδίως σώζεσιν ὁ Λόγος τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἡ Τριὰς ἀΐδιος· ἀλλὰ μονὰς μὲν ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δ' ἐγένετο ὕστερον Τριὰς, καὶ προιόντος τοῦ χρόνου κατ' αὐξησιν ἤυξησεν, καὶ σαθρὰ τ θεολογίας ἡ γνῶσις. πάλιν τε, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ

A Deum habere filium ſuæ naturæ, non ergo ullam paſsionem aut diviſionem ſubſtantiæ divinæ indicamus, cum dicimus eum filium & germen, ſed potius genuinum & verum unigenitum Dei intelligimus, & credimus. Re igitur ad iſtam rationem demonſtrata, germen Patris Filium eſſe, nihil amplius dubii relinqvitur, ſed omnia ſunt clara, eundem eſſe Sapientiam & Verbum Patris, in qvo, & per qvem condit & facit omnia: & hoc ipſum eſſe ejus ſplendorem ſive jubar, in qvo omnia illuminat, & revelat, qvibus vult: eundem rurſus eſſe characterem ejus & imaginem, in qvo ſpectatur & cognoſcitur. Qvapropter & ipſe & pater unum ſunt. Nam qvi hunc videt, videt & patrem: is ipſe eſt Chriſtus, in qvo omnia in libertatem aſſeruit, & novam rurſus creaturam operatus eſt. Jam cum Filius iſtiusmodi ſit, non congruum eſt, imo valde periculoſum dictu, eum ex non entibus opus qvoddam eſſe, aut eum non fuiſſe, priusqvam fieret. Qvi enim de proprietate ſubſtantiæ patris ita loqvitur, jam in ipſum patrem ſua blaſphemia evehitur, cum talia de eo ſentiat, qvalia de ejus prole, concepta inani phantaſmate, ementitur. Eſt igitur vel hoc unum ſufficiens, ad ſubvertendam Arianam hæreſin, veruntamen etiam vel hinc deprehenderis iſtius hæreſeos abſurditatem. Si Deus factor & conditor rerum eſt, per Filium autem opera ſua condit, nec poſſes videre, ea aliter fieri, qvam per Verbum, ſic Rationem, qvi (qvæſo) non blaſphemum eſt, Deum creatorem agnoſcere, & ejus Rationem opificem rerum, ejusqve Sapientiam aliqvando non fuiſſe aſſerere? qvod tantundem eſt, ac ſi dixeris, Deum non eſſe conditorem, cum non habeat ex ſe opifex Verbum ſive architectatricem Rationem, ſed aliunde eam mutuo ſumat, eamqve proinde externam, & diſſimilem ſuæ ſubſtantiæ, in qva omnia creaverit & architectatus ſit. Qvin jam dicant nobis, vel potius ipſi ex iſtis rebus animadvertant impietatem ſuam, dum ajunt: fuit, qvando non erat, & non erat, anteqvam fieret. Si enim Patri non æterna eſt ſua Sapientia ſive Verbum, ſeqvitur, ut Trinitas æterna non fuerit: Sed principio non niſi unitas fuit, ſecundum eos, poſtea vero ex additamento ſuperventuqve novarum perſonarum, Trinitas effecta eſt, ac temporis circa illas progreſſu increvit & coaluit divinæ Rationis cognitio. Rurſum, ſi non eſt Filius proprium ſubſtantiæ Patris germen, ſed ex

non entibus emersit, ex non entibus A οὐκ ὄντων συνίσταται * Τριὰς, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν Τριὰς, ἀλλὰ μονὰς, καὶ ποτε μὲν ἐλλειπὴς Τριάς, ποτε δὲ πλήρης, ἐλλειπὴς μὲν πρὸ τοῦ γενέσθαι υἱός· πλήρης δὲ, ὅτε γέγονε, καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γενητὸν τῇ κλίσει συναριθμεῖται, καὶ τὸ ποτε μὴ ὂν τῷ ἀεὶ ὄντι συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται. καὶ τὸ γε μεῖζον, ὁμοίως ἑαυτῆς ἡ Τριὰς δυσκίνητος, ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσί τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισαμένη τοῦτο δὲ ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν, ἢ γενητὴν τὴν τῆς Τριάδος σύστασιν· ποταπὴ δὲ αὕτη θεοσέβεια μηδὲ ἀνθρώπου ὁμοία τυγχάνουσα, B ἀλλ' ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτε μὲν μὴ ὄντως, ποτὲ δὲ ὄντως ὄσα. εἰκὸς γὰρ αὐτὴν ἐκ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ἕως ἅπαξ καὶ ἐν τῷ ἀρχῇ ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν οὐσίαν. οὐκ ἀμφίβολον δὲ, ὅτι ἐκ δυνατὸν αὐτὴν μειοῦσθαι· τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερὸν, ὅτι ἐκ ἀφαιρεῖσθαι δυνατά. οὐκ ἔστι δὲ ὅτως, μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστι γενητὴ ἡ Τριάς. ἀλλ' ἀϊδίως καὶ μία θεότης ἐστὶν ἐν Τριάδι· καὶ μία δόξα τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐκ ἀρκεῖν αὐτὴν εἰς διαC φόρους φύσεις ὑλικὰς, τὸ πατρὸς ἀϊδίως ὄντος, τὸν συνκαθήμενον αὐτῷ λόγον λέγετε, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, τὸ δὲ ἐξ οὗ συνκαθημένου τῷ πατρὶ, ἐνθυμεῖσθε τοῦτον μακρυνεῖν ἀπ' αὐτοῦ· κλίζοντά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ Τριὰς, καὶ φοβεῖσθε καταφέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων. οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ εὐγενείᾳ τῆς Τριάδος; καὶ τὸν βασιλέα Κύριον Σαβαὼθ, τοῖς ὑποκόοις συντάττοντες; παύσασθε φέροντες τὰ ἄμικτα· μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα τῷ ὄντι. οὐκ D ἔστι ταῦτα λέγοντας ἐνεγκεῖν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ Κυρίῳ· ἀλλὰ ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν υἱὸν, ἀτιμάζει τὸν πατέρα. εἰ γὰρ νῦν ἐν Τριάδι θεολογία τελεία ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη εὐσέβειά ἐστιν. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἔδει τοῦτο ὅτως ἀεὶ εἶναι, ἵνα μὴτε καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ὑπονίνῃ, καὶ ἐκ προσθήκης συνίσταται τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα· ἔδει δὲν τοῦτο ἀϊδίως εἶναι, εἰ δὲ μὴ ἀϊδίως ἦν, ἔδει μηδὲ νῦν αὐτὴν ὅτως εἶναι.

ἀλλ'

non entibus emersit, ex non entibus conflata est Trinitas, & erat aliqvando, qvando non erat Trinitas, sed unitas, ipsaqve aliqvando non integra, aliqvando autem plena fuit: non integra qvidem, cum nondum esset Filius: plena autem, cum Filius esse incepisset, qvo concesso, sequitur, ut fas videatur esse, id qvod creatum est, cum creatore connumerari: & qvod aliqvando non erat, cum eo, qvi semper fuit in divinitatis rationem admitti & conglorificari: & qvod gravius est, inæqvalis sibi ipsi Trinitas invenietur, qvippe qvæ externis & alienis naturis coalita sit. Id autem non aliud dictum est, qvam creatam esse Trinitatis constitutionem. Qvale igitur illud numen est, qvod simile sibi non est, sed temporum additamentis ad integritatem pervenit, & aliqvando non ita est, aliqvando hoc genere existendi incepit esse? Verisimile est enim, illud iterum atqve iterum recepturum esse in sese additamentum, idqve in infinitum, utpote qvod semel circa initium ex additamentis sui constitutionem acceperit. Neqve id qvoqve in dubio relinqvi potest, qvin possibile sit, illud qvoqve aliqvando diminui posse: qvæ enim additamentis crescunt, ea qvoqve detractionibus diminui posse, certum est. Cæterum, id neqvaqvam ita se habet; absit, non enim creatitia res est Trinitas, sed æterna, atqve una Deitas in Trinitate, unaqve Majestas sanctæ Trinitatis, tametsi eam in diversas alienasqve naturas rescindere audeatis, qvippe qvi, cum Pater æternus sit, de ejus tamen Verbo ipsi coassidente, pronunciatis fuisse, qvando non erat: cumqve Filius consors sit ejusdem solii cum Patre, illum tamen summo studio qvam longissime a Patre segregatis. Et cum Trinitas conditrix sit & rerum opifex, eam tamen non timetis e sublimi detrahere ad ea, qvæ ex nihilo D emerserunt, neqve pudori vobis est, mancipia exæqvare nobilitati Trinitatis, & regem Dominum Sabaoth, cum subjectis in ordinem redigere. Desinite permiscere impermixtibilia, vel potius ea, qvæ non sunt, cum eo, qvi est: fieri enim neqvit, ut qvi ista loqvantur, gloriam ferant & honorem Domino, sed ignominiam & contumeliam: cum is, qvi ignominiose tractat Filium, ignominiose tractet & Patrem. Si enim nunc in Trinitate numen perfectum est, idemqve & solum & verum numen, idqve rectum a Fide subnixum est, oportuit eam ita semper fuisse, ne rectitudo & veritas adnascatur, & ex additamento constituatur Deitatis summa completa. Hoc igitur perpetuo fuisse oportuit, aut si id perpetuo non fuit, ne nunc qvidem ita esse,

ἀλλ' ὅτως εἶναι, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμεῖς αὐτὴν ὑποτίθεσθε, ἵνα μηδὲ νῦν Τριὰς ᾖ· ἀλλ' οὐκ ἄν ἀνάσχοιτό τις Χρισιανῶν τῶν τοιούτων αἱρετικῶν· Ἑλλήνων γὰρ ἴδια ταῦτα, ὥσε γνώτην εἰσάγειν Τριάδα, καὶ τοῖς γνωτοῖς αὐτὴν συνεξισάζειν· τῶν γὰρ γνωτῶν ἐσιν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι, Χρισιανῶν δὲ ἡ πίσις ἄτρεπτον καὶ τελείαν, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οἶδε Τριάδα, καὶ ὅτε πλεῖόν τι τῇ Τριάδι προσετίθησιν. οὐδὲ ἐνδεῆ ταύτην γεγενῆσθαι λογίζεται· ἑκάτερον γὰρ τούτων δυσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῆ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν γενητῶν, ἀδιαίρετον δὲ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάτουσα προσκυνεῖ· καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ οἶδεν, ἀεὶ εἶναι τὸν υἱόν· ἔσι γὰρ ἀΐδιος ὁ πατὴρ, ὃ καὶ ἔσι Λόγος ἀΐδιος· καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν ἴδωμεν, εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐσι, καὶ λέγεται ὁ Θεὸς, ὡς διὰ μὲν Ἱερεμίου, ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος, ζῶντος, καὶ πάλιν, θρόνος δόξης ὑψούμενος, ἁγίασμα ὑμῶν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, Κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες σε αἰσχυνθήτωσαν, ἀφεσηκότες ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον. ἐν δὲ τῷ Βαρὺχ γέγραπται, ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον, καὶ ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· ἀκόλουθον ἂν εἴη, τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν μήτε ξένα τῆς ὑσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἴδια, μήτε ἀνύπαρκτά ποτε εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ εἶναι. ἔσι δὲ ταῦτα υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν. πῶς τοίνυν οὐκ ἀσεβεῖ ὁ λέγων, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ἴσον γάρ ἐσιν εἰπεῖν, ἦν ποτε ἡ πηγὴ ξηρὰ, ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας· ἡ δὲ τοιαύτη, οὐκ ἂν εἴη πηγή· τὸ γὰρ μὴ ἐξ αὑτοῦ γνωῶν, οὐκ ἔσι πηγή· ὅσης δὲ ἀτοπίας ἐσὶ γέμον τοῦτο; ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται ὡς πηγὴν ἔσεσθαι, ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ, λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, καὶ ἐμπλησθήσῃ, καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, καὶ τὰ ὀσᾶ σου πιανθήσονται, καὶ ἔσαι ὡς κῆπος μεθύων, καὶ ὡς πηγὴ, ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ· οἱ δὲ τὸν Θεὸν λεγόμενον καὶ ὄντα πηγὴν τῆς σοφίας, ἄγονον αὐτὸν καὶ λείψαντά ποτε τῆς ἰδίας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν·

A sed eo modo sese habere, quod ab initio a vobis fingitur sese habuisse, ut ne nunc quidem Trinitas sit. Sed nemo Christianorum istiusmodi hæreticos unquam sustinuerit. Ea enim peculiaria sunt Ethnicorum, ut creatam introducant Trinitatem, eamque rebus creatis adæquent: rerum enim creatarum est, defectus & augmenta accipere, Christianorum contra fides immutabilem, perfectam, & semper unius conditionis, beatam illam Trinitatem agnoscit, neque unquam plus Trinitati apponit, neque illam ulla ex parte diminutam fuisse arbitratur: utrumque enim horum impium censendum est. B Ideoque eam rebus creatis misceri non posse, certum habetur, ejusque Divinitatis unitatem integram sine divisione adorat, fugitque Arianorum blasphemias, confitetur autem & certo illi persvasum est, filium semper extitisse. Est enim æternus pater, cujus etiam Verbum æternum est. Nam & id quoque rursum videamus, an Deus fons sapientiæ & vitæ sit & appelletur, quemadmodum per Hieremiam loquitur: *Me dereliqverunt fontem aquæ vivæ.* Hier. 2. Atque iterum: *Thronus gloriæ excelsus,* Ibidem. C *sanctificatio nostra, expectatio Israelis, Domine, omnes derelinquentes te confundantur: & qui defecerint, in terra scribantur, eo quod dereliquerint Dominum fontem vitæ.* In Baruch item: *Relinquebatis fontem* Baruch. 3. *vitæ Dominum, & relinquebatis fontem sapientiæ.* Consentaneum igitur fuerit, vitam & sapientiam non habere alienam a fonte suo conditionem, sed eas æternas esse: neque unquam inexistentes fuisse, sed a sempiterno subsistere. Quæ quidem res est D ipse filius, qui dicit: *Ego sum vita, & ego sapientia, habitans in consilio.* Qui igitur non nefaria loquatur, is qui dicit, fuit, quando non erat filius? Siquidem hoc idem est dictum, fuit, quando ipse fons aridus erat, sine sapientia ac vita: quod autem tale est, fons esse non poterit. Quod etenim ex se scatebras non gignit, fons appellari minime debet. Proh! quanta absurditas in isto sermone, quandoquidem cum Deus ipse promittit, eos, qui ipsius voluntatem faciunt, quasi fontes futuros esse, cui nunquam aqua defecerit, dum dicit per Esaiam: *Et adimpleberis, quemad-* Esa. 58. *modum desiderat anima tua, & ossa tua impinguabuntur, futuraque sunt, veluti hortus ebrius, & sicut fons, qui non destituitur aqua:* Isti contra, Deum sapientiæ fontem & re, & nomine, sterilem aut destitutum fuisse aliquando sua sapientia, calumniis non verentur diffamare,

sed vanum hoc falsumq; quod dicunt, cum ipsa veritas atteſtetur, Deum æternum perennemq; fontem esse suæ sapientiæ. Æternus autem cum fons sit, necessum est, & Sapientiam æternam esse: in ea enim omnia
Psal. 104. sunt facta, ut a Davide cantatum est: *Omnia in sapientia fecisti:* nec aliter Salomon, *Deus*
Sap. 8. *in sapientia fundavit terrã, præparavit cœlos in prudentia.* Sapientia ista Verbum est,
Joan. 1. *& per illud* (ut Joannes inquit) *facta sunt omnia, & sine eo factum est nihil*, & idem Verbum illud est ipse Christus. *Unus enim Deus pater, ex quo omnia, & nos in eo, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per eum.* Si ergo omnia per eum, ipse in grege ordineque aliorum connumerari non debet. Qui enim audet dicere eum, per quem omnia, unum esse ex omnibus, utique plane idem & de Deo, ex quo sunt omnia, cogitabit: sin autem hoc, ut absurdum, refugiat, & tanquam alium Deum ab omnibus secernat, consequitur etiam, ut unigenum filium proprium existentem patris substantiæ, alium esse ab omnibus dicat. Jam si ille unus non est e reliquorum cœtu, nefarie de eo dicitur, fuit, quando non erat: & non erat, antequam fieret. Siquidem istiusmodi voces in rebus conditis congruentiam suam habent, cum contra filius talis sit, qualis est pater, cujus substantiæ est proprium germen, nimirum Verbum & Sapientia: id enim proprium filio erga patrem, & hoc ipsum ostendit, patrem proprium esse patrem filii, adeo ut non liceat patrem unquam fuisse sine ratione sive Verbo, neque Verbum unquam sine ea substantia, qua existit: alioqui, cur filius, nisi ex patre sit, aut cur Verbum & Sapientia, nisi semper sit, ac proprium quiddam ipsius? Quando igitur Deus sine eo, quod illi proprium est, fuit? aut qua ratione quispiam de proprio, quasi de externo & alieno potest cogitare? Reliqua enim omnia, ut quæ facta sint, nihil simile habent ratione substantiæ cum suo creatore, sed extra eum sunt, gratia & voluntate per Verbum ejus condita, adeo, ut rursus possint desinere, ubi ille, qui fecit, voluerit; hujusmodi enim naturæ sunt ea, quæ condita sunt. E diverso, quod proprium est substantiæ patris, id jam in confesso est, esse ipsum filium: qui igitur (quæso) non audax & impium dictum, eum emersisse ex non entibus, ac non extitisse, priusquam fieret, sed postea in rerum naturam superveniſſe, rursumque non existere posse? Quod si quis secum cogitet, & rationes quærat, quomodo fieri possit, ut perfectitudo & plenitudo substantiæ patris diminutionem capiat, statim sentiet absurditatem hæreseos, & potissimum,

A ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα τούτων ἐστὶ ψεύδη· ἡ δὲ ἀληθεια μαρτυρεῖ, πηγὴν ἀΐδιον εἶναι τὸν Θεὸν τῆς ἰδίας σοφίας, ἀϊδίως δὲ τὸ πηγῆς ὄσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν σοφίαν ἀΐδιον εἶναι δεῖ· ἐν ταύτῃ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς ψάλλει Δαβὶδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ Σολομὼν φησιν, ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. αὐτή τε ἡ σοφία ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης φησὶν, ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, εἷς γὰρ Θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς
B αὐτὸν, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. εἰ οὖν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. ὁ γὰρ τολμῶν τὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, λέγειν ἕνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δήπου καὶ τὸν πρὸ τοῦ Θεὸν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, τὸ αὐτὸ λογίσεται. εἰ οὖν τοῦτο, ὡς ἄτοπον, φεύγοντες, καὶ διήσησιν ὡς ἄλλον ὑπὸ τὸ
C πάντων Θεὸν, ἀνόλεθρον ἂν εἴη, καὶ τὸ μονογενῆ υἱὸν ἴδιον ὄντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἄλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων· μὴ ὄντος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐθέμις ἐπ' αὐτοῦ λέγειν, τὸ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται. αἱ τοιαῦται γὰρ φωναὶ καὶ τῶν ποιημάτων ἁρμόζουσι λέγεσθαι, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ, ὃ καὶ ἔστι τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, Λόγος, καὶ σοφία· τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ δείκνυσιν ἴδιον. ὥστε μὴ τὸν Θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μήτε τὸν υἱὸν ἀνύπαρκτόν ποτε λέγειν· ἐπεὶ διατί υἱὸς, εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; ἢ διατί Λόγος καὶ σοφία, εἰ μὴ ἀεὶ καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ; πότε γὰρ τοῦ ἰδίου χωρὶς ἦν ὁ Θεός; ἢ πῶς τις πρὸς τοῦ ἰδίου, ὡς πρὸς ξένου καὶ ἀλλοτρίου δύναται
D λογίσασθαι; τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, ὅσα ἐστὶ τὰ γενητὰ, οὐδὲν ὅμοιον καὶ οὐσιανὲχει πρὸς τὸν ποιήσαντα· ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοῦ χάριτι καὶ βουλήσει αὐτοῦ τῷ Λόγῳ γενόμενα. ὥστε πάλιν δύναται καὶ παύεσθαί ποτε, εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας, τοιαύτης γὰρ ἐστὶ φύσεως τὰ γενητά. τὸ δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὡμολόγηται γὰρ ἤδη τοῦτο εἶναι ὁ υἱός. πῶς οὖν τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ ὅτι οὐκ ἦν, πρὶν γένηται· ἀλλ' ὑπερβέβηκε, καὶ δύναται πάλιν μὴ εἶναί ποτε. τοῦτο δὲ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος, κατανοείτω, πῶς τὸ τέλειον, καὶ τὸ πλήρες τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀφαιρεῖται· καὶ φανερώτερον ἄν τις ἴδοι πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς αἱρέσεως,

ἐὰν ἐνθυμηθῇ, ὅτι ὁ υἱὸς εἰκών ἐστι, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, καὶ χαρακτὴρ, καὶ ἀλήθεια. εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτὸς εἰκὼν ἐστιν ἀπαύγασμα, καὶ ὅσης ὑποστάσεως, ἐστὶ ταύτης ὁ χαρακτὴρ ὁλόκληρος, καὶ ὄντος πατρὸς ἐστιν ἡ ἀλήθεια ὁ υἱὸς· σκοπείτωσαν οἱ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετρῶντες εἰς πόσον ἀσεβείας βάραθρον πίπτουσιν. εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, πρὶν γένηται, οὐκ ἦν ἐν τῷ Θεῷ ἡ ἀλήθεια· ἀλλὰ τοῦτο λέγειν ἀθέμις· τοῦ γὰρ πατρὸς ὄντος, ἦν ἂν ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς, ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης, πάντως δεῖ αὐτὸν εἶναι δεῖ τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης· ἐὰν γὰρ ἔξωθέν ἐστι γεγραμμένη τοῦ Θεοῦ εἰκών· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς γεννητής ἐστι ταύτης· ἐν ᾗ ἑαυτὸν ὁρῶν εὐφραίνεται αὐτῇ, ὡς αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγει, ἐγὼ ἤμην, ᾗ εὐφραινόμην· πότε γὰρ οὐχ ὁρᾷ ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ εἰκόνι; ἢ πότε δὲ εὐφράνθη, ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ἡ εἰκὼν, καὶ οὐκ ἦν χαίρων ὁ πατὴρ, πρὶν γένηται ἡ εἰκών; πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτίσης ἐν κτίσῃ καὶ γενητῇ οὐσίᾳ; τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, ὡς ἐστιν ὁ ταύτης πατὴρ· φέρε τοίνυν, ἴδωμεν τὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνῶμεν, εἰ ἀληθὲς ἐστιν· ἀΐδιος ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀθάνατος, δυνατὸς, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, Θεὸς, Κύριος, κτίσης, καὶ ποιητής· ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν υἱὸν ἑωρακὼς, ἴδῃ τὸν πατέρα· εἰ δὲ μὴ ἔστως ἐστὶν, ἀλλ' ὡς οἱ Ἀρειανοὶ φρονοῦσι, γενητός ἐστι, καὶ οὐκ ἀΐδιος ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν αὐτὴ ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπερυθριάσαντες εἴπωσιν· ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν υἱὸν, οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνώρισμα, ὄνομα δὲ μόνον ἐστὶν αὐτῷ· ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὦ χριομάχοι, οὐκ ἔστιν εἰκὼν, οὐδὲ χαρακτὴρ· ποία γὰρ ἐμφέρεια τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα, τὰ οὐκ ὄντα πρὸς τὸ εἶναι, ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν ὅμοιον εἶναι δυνατόν; λειπόμενον ἦν τοῦτο, ποτὲ μὴ εἶναι, καὶ τὸ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύσασιν ἔχειν, τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ Ἀρειανοὶ, λογισμοὺς ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, λέγοντες, εἰ γέννημά ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ εἰκὼν,

A si ei in mentem veniat, filium esse imaginem, & splendorem, & formam, & veritatem patris sui. Nam si eo ipso, quo lux est, fieri non potest, quin statim sit splendor, qui ejus imago est: & eo ipso, quo hypostasis est, fieri non potest, quin sit ejus integra forma: & eo ipso, quo pater est, fieri non potest, quin ibi quoque una sit & ejus veritas filius: videant isti, qui imaginem & speciem Deitatis tempore metiuntur, in quantum impietatis barathrum prolabantur. Si enim non fuit filius, priusquam fieret, non fuit semper in Deo veritas: sed id nefas est dictu, siquidem, patre existente, existebat semper in eo veritas, quæ filius est, qui dicit: *Ego sum veritas:* & substantia patris existente, omnino statim oportuit & characterem & imaginem sui ipsius existere: Non enim extrinsecus depicta est imago Dei, sed Deus ipse ejus imaginis genitor est, in qua seipsum contuendo exhilaratur: ut ipse filius dicit: *Ego eram, in qua gaudebat.* Prov. 8, 3. Quando igitur seipsum non contuetur pater in sua ipsius imagine? aut quando inde non exhilaratur, ut quis audeat asserere, ex nihilo ejus imaginem ortum traxisse, & non exhilaratum fuisse patrem, antequam imago ejus fieret? Quomodo vero factor & conditor seipsum videre potuit in facta & condita substantia? Oportet enim talem esse imaginem, qualis est pater imaginis autor. Age igitur, videamus ea, quæ sunt patris, ut & imaginem dijudicemus, an vere sit patris. Æternus est pater, immortalis, potens, lux, rex, imperator, Deus, Dominus, conditor, & factor: Ea omnia inesse oportet in ipsius imagine, ut revera, qui filium videt, patrem videat. Quod si non ita est, sed ut Ariani sentiunt, factitius est, & non æternus filius, fieri non potest, ut sit vera imago patris, nisi jam quod reliqvum est, ab sterſa verecundia arguterntur, nihil iis verbis, quibus imago patris nominatur, indicari, quo intelligas, eum consimilis substantiæ cum patre esse, sed nomen ejus tantummodo obtinere. Sed heus Christi oppugnatores, hoc nunquam fuerit imago, aut character & expressio patris. Quæ enim congruentia eorum, quæ ex non entibus creata sunt, cum illo, qui creavit non entia, ut entia essent? aut quomodo ei, qui est, id quod non est, & deficit, ut aliquando non sit, & quod inter res creatas suum sensum & ordinem habet, simile esse poterit? Unum ex horum numero cum filium cupiant esse Ariani, istiusmodi cavil-

lationes instituerunt. Si enim (inquiunt) genitum quiddam ex patre est filius, & imago ejus,

similisque ei per omnia, debet omnino, A quemadmodum ipse est genitus, ita quoque de se gignere, ipsumque fieri alicujus filii patrem, vicissimque, qui ex eo genitus est, etiam ipsum quoque liberos procreare, idque per ordinem in infinitum usque. Ea enim res genitum similem ostendit genitori. O inventores blasphemiæ, ac vere Christi perduelles, qui, ne filium imaginem patris esse confiteantur, corporalia ac terrestria de ipso patre sentiunt, defectiones, effluxus item & influxus adversus DEUM causificantur. Siquidem igitur filius homo est, fiat etiam genitor, ut homo, fiat quoque filius alterius filii pater, atque ita vicissim ex se mu- B tuo procreentur, ut in multitudinem deorum ea invicem prolis successio, secundum eorum opinionem, sese propaget. Quod si DEUS talis non est, qualis homo, ut certe non est, non debent ea, quæ hominum sunt, illi imputari. Nam cætera animalia, unaque cum iis homo, ex opifice principio per successionem mutuo a se invicem progignuntur, & genitus, ex patre olim genito naturam accipiens, merito & ipse quoque alterius pater efficitur, possidens ex patre in se, ex quo & ipse est C genitus, ideoque in istis nihil est proprie aut pater aut filius, neque in illis stabilem locum habent persona patris & filii. Nam qui filius est, pater efficitur, filius quidem ejus, qui ipsum genuit, pater vero illius, qui ex ipso genitus est. Verum id in divinitate se ita non habet: non enim Deus, ut homo, neque pater ex patre originem traxit, unde fit, ut neque gignat progenitum, atque ita filius neque est ex effluxu parentis, neque ex patre genito genitus D est, ideoque non genitus est ad gignendum. Quapropter in sola Deitate pater proprie pater est, & filius proprie filius est, & in illis solis consistit: ut pater semper sit pater, & filius semper sit filius. Quocirca, qui percunctatur, cur non prolificus sit filii filius, hoc ipsum percunctatur, cur non pater patrem habuerit. Cæterum, ambo illa sunt absurda, & plena omni impietate: ut enim pater semper est pater, neque unquam fuerit filius, ita quoque filius semper filius, neque unquam fuerit pater. In eo enim sigillum & imago patris evidentissime ostenditur, quia id manet, quod est, & non immutatur, retinetque ex patre identitatem. Si igitur pater mutatur, mutetur & imago: pro ratione enim genitoris,

καὶ ὅμοιός ἐστι κ᾽ πάντα τὸ πατρὸς, ὀφείλει πάντως, ὥσπερ γεγένηται, γεννᾶν καὶ ὁ υἱός, κ᾽ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ. πάλιν τε ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος, γεννᾶν καὶ αὐτὸς, ϛκαθ᾽ ἑξῆς ἕως εἰς ἄπειρον· τοῦτο γὰρ ὅμοιον δείκνυσι τὸν γεννηθέντα τῷ γεννήσαντι. ἐφεύρεται δὲ σφῶν ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, οἵτινες, ἵνα μὴ τὸν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσωσι, σωματικὰ κ᾽ γήϊνα περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς φρονοῦσι, τομὰς, κ᾽ ἀποῤῥοίας κ᾽ ἐπιῤῥοίας κατηγοροῦντες καθ᾽ αὐτοῦ. εἰ μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ υἱὸς, γινέσθω καὶ γεννητὴς, ὡς ἄνθρωπος· ἵνα ϛ ὁ υἱὸς ἑτέρου γίνηται πατὴρ, ϛ ὅτω καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν. ἵνα καὶ εἰς πλῆθος θεῶν ἡ διαδοχὴ καθ᾽ αὐτοὺς αὐξάνῃ· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, ὡς ἄνθρωπος, ὁ θεὸς, οὐκ ἔστι γὰρ, οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ᾽ αὐτοῦ λογίζεσθαι· τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κ᾽ διαδοχῇ ἀλλήλων γεννῶνται. καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθεὶς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἕτερος γίνεται πατὴρ, ἔχων ἐκ πατρὸς οὐκ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦτο, ἐξ οὗ κ᾽ αὐτὸς γέγονε; διὸ οὐδέ ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις κυρίως πατὴρ καὶ κυρίως υἱὸς, οὐδὲ ἔσχηκεν ἐπ᾽ αὐτῶν τὸ πατὴρ καὶ υἱός· ὁ γὰρ αὐτὸς υἱὸς γίνεται ϛ πατὴρ, υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος. πατὴρ δὲ, τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν ὅτως· οὐ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ θεὸς, ὅτε γὰρ ὁ πατὴρ ἐκ πατρός ἐστι, διὸ οὐδὲ γεννᾷ τ᾽ γεννησόμενον πατέρα, ὅτε ὁ υἱὸς ἐξ ἀποῤῥοίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγένηται εἰς τὸ γεννᾶν. ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης, ὁ πατὴρ κυρίως πατήρ ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς κυρίως υἱός ἐστι, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἔσχηκε τὸ, πατὴρ ἀεὶ πατὴρ εἶναι, καὶ τὸ υἱὸς, ἀεὶ υἱὸς εἶναι. ἀκουέτω ὁ ζητῶν, διατί μὴ γεννητικὸς υἱοῦ ὁ υἱὸς, ζητείτω, διατί μὴ πατέρα ἔχει ὁ πατήρ· ἀλλά γε ἀμφότερα κ᾽ πάσης δυσσεβείας· ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο υἱὸς, ὅτως ὁ υἱὸς ἀεὶ υἱός ἐστι, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο πατήρ· καὶ ϵν τούτῳ γὰρ μᾶλλον χαρακτὴρ ὢν καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς δείκνυται, μένων, ὅ ἐστι καὶ οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ᾽ ἔχων ἐν τοῦ πατρὸς τὴν ταὐτότητα. εἰ μὲν οὖν ὁ πατὴρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκὼν, ὡς γὰρ τὸν γεννήσαντα,

ἔτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἔσηκεν. εἰ δὲ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὅ ἐστιν ὄντως διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκὼν, ὡς ἐστὶ, διαμένει, καὶ οὐ παύσεται ἔσι δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς υἱὸς· οὐκ ἄρα ἕτερόν τι γένησεται, ἢ ὅπερ ἐστὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον. μάτην ἄρα καὶ τοῦτο ἐπενόησαν οἱ ἄφρονες, ἐξαίρειν θέλοντες ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὴν εἰκόνα, ἵνα τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν ἐξισάσωσιν. ἐν τούτοις γὰρ αὐτὸν σωτατίζοντες οἱ τοῦ Ἀρείου ἐκ διδασκαλίας Εὐσεβίου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες, οἷα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορήσαντες ἑαυτοῖς ῥήματα πανουργίας, ἐπῆρχοντο καὶ τοῖς ἀρχῇ, ὅτε τοῖς αἵρεσιν ταύτην ἔπλασσον, καὶ μέχρι νῦν τινες ἐξ αὐτῶν σωαντῶντες παιδαρίοις καὶ τὴν ἀγορὰν, πωθάνονται αὐτῶν, ὅτιγε ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ ψευσεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρευγόμενοι, λέγουσιν· ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος πεποίηκεν, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα αὐτὸν πεποίηκεν, ἢ μὴ ὄντα; καὶ πάλιν, ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; καὶ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει τρέπεται, τρεπτὴς ὢν φύσεως; ἆρ' ὡς λίθος ἐστὶν, ἀφ' ἑαυτοῦ μένων ἀκίνητος. εἶτα καὶ εἰσερχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐταῖς ἐντεθηλυμένα ῥήματα φθέγγονται, εἶχες υἱὸν, πρὶν ἢ τέκῃς; ὥσπερ δὲ οὐκ εἶχες, ἔτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ. τοιούτοις ῥήμασιν ἐξοχούμενοι παίζουσιν οἱ ἄτιμοι, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσι. φάσκοντες εἶναι Χριστιανοὶ ἀλλάσσουσι τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτῶν ἀνθρώπων. ἔδει μὲν οὖν μηδὲν ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἵνα μὴ ἀνόητα ὄντα καὶ μωρὰ· ἵνα δὲ μή τι βέβαιον ἔχῃ ἡ αἵρεσις αὐτῶν, προσήκει κἂν ἔτως ἐν παρέργῳ διελέγξαι καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς μάλισα διὰ τὰ δύχερῶς ἀπατώμενα παρ' αὐτῶν γυναικάρια, ἔδει ταῦτα λέγοντας αὐτοὺς, ἀρχιτέκτονος πωθάνεσθαι, εἰ δυνάσας χωρὶς ὕλης οἰκοδομεῖν, ὥσπερ δὲ ὁ δυνάσας. ἔτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἠδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης ποιῆσαι τὰ ὅλα· ἔδει καὶ ἕνα σον αὐτοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾶν, εἰ δυνάσας εἶναι χωρὶς τόπου· ὥσπερ δὲ ὁ δυνάσας, ἔτω καὶ ὁ Θεὸς οὐ τόπῳ ἐστίν. ἵνα ἔτως καὶ τῷ τῶν ἀκόντων ἐντραπέσθαι δυνηθῶσιν. ἢ διατί, ἐὰν μὲν ἀκούσωσιν, ὅτι υἱὸν ἔχει ὁ Θεὸς, εἰς αὐτοὺς μὲν ἀποβλέποντες ἀρνοῦνται τοῦτον,

A imago & splendor genitoris se habet. Quod si invariabilis est Pater, & hoc ipsum, quod est, permanet, necessario & imago, id ipsum, quod est, permanet, & non variabitur. Est autem Filius ex Patre: non igitur aliud fiet, quam id, quod est proprium substantiæ Patris. Frustra igitur & ea dementes excogitarunt, quibus imaginem Patris eraderent, ut Filium rebus creatis adæquarent. In horum enim numero Ariani Filium ex doctrina Eusebii statuentes, talemque eum esse arbitrati, quales sunt res ab ipso creatæ, a recto & veritate resilierunt, atque ubi sibi accumularent sententiolas versipelles, principio circumcirca obambulabant, cum istam hæresin comminiscerentur, atque etiam nunc in concursum pueris & puellis sese per forum ingerunt, sciscitantes ab iis, non ex sacris literis, sed ex redundantiis animi sui, quas ex corde eructant, ad istum modum: an is, qui est, non existentem ex non ente fecit? an existentem, fecit? certum enim aut existentem condidisse, aut non existentem. Ac rursum ingenitum unumne, an duo: & liberine arbitrii est, ut tamen sua voluntate non mutetur, cum sit alioqui mutabilis naturæ? non enim quasi lapis est, & sua inertia immutabilis. Deinde quoque & C ad mulierculas sese insinuantes istiusmodi verba effœminata sonant? Quid, an habebas filium, antequam pareres? sed sicuti tum temporis non habebas, itidem quoque & Dei Filius non erat, antequam gigneretur. Hoc genere verborum famosi nebulones propemodum tripudiando lasciviunt, Deum hominibus adæquantes, ac interim sese jactitantes semper Christianos fuisse, qui gloriam Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis immutant. Oportuit quidem ad istam tam D stulta & phanatica nihil responderi, ne quid firmi eorum hæresis habere videretur: sed tamen absurdum non est, eos obiter in istis nugis refutari, præcipue ob mulierculas, quæ facile ab iis in fraudem abducuntur. Cæterum, non inscitum fuerit, istiusmodi verbis architectum percunctari. Dic obsecro, an possis sine materia ædificare? certum est te non posse, sed ut non potes, ita nec Deus potuit sine materia hanc universitatem rerum exædificare. Imo a singulis hac quæstione pulsandi essent: potesne tu alicubi sine loco subsistere? sed quemadmodum tu non potes, ita quoque Deus in loco est, ut ita saltem pudore ab auditoribus in ruborem adigantur. Cur enim, dum audiunt Deum, habere Filium, in sese respicientes id negandum putant:

cum autem audiunt, eum condere & creare, & non itidem opponunt ea, quæ sunt humanæ facultatis. Atqui par erat, eos etiam tale quid in condendo cogitare, ac Deo materiam suppeditare, ut existentiæ rerumque conditorem eum negent, quo in simili luto cum Manichæis volutentur. Sin autem ea consideratio altior est istis, & vel solo auditu, dum nomen Patris aut Filii dicitur, ad fidem inducimur, ut credamus, eum non talem esse, quales nos sumus, quippe qui sit, qualis Deus est: neque eum creare, ut creant homines, siquidem creat, ut Deus: utique gignit etiam, non ut homines gignunt, verum gignit, ut Deus. Nec enim humana imitatur Deus, cum homines contra ad divina per imitationem sese effingant, & a similitudine unici Patris, ac vere Patris relatu liberorum suorum, & ipsi quoque parentes appellentur. *Siquidem ex eo omnis paternitas in cœlo & in terra, nomen suum accipit.* Sed tamen, si ista, quæ isti loqvuntur, indiscussa manerent, laudem quasi scitum aliquid & prudens in medium proposuissent, referre viderentur, quorum si dicta probe examines, mire eos, & ridiculos, & ludibriosos deprehendas. Prima siquidem illorum scisciatio fatua simul, & perquam obscura est. Non enim planum faciunt, quænam intelligant in sciscitando, ut habeat interrogatus, quod respondeat, sed simpliciter sine expressione personæ dicunt, qui est, eum, qui non erat. Quis igitur ille est, o Ariani, qui est? & rursus, quæ sunt illa, quæ non sunt? quis est, qui est? & quis est, qui non est? & quæ non entia appellatis? Possibile enim est, eum, qui est, facere tam non entia, & quæ sunt, quam jam pridem entia: faber enim lignarius, figulus item & fundendi auri peritus, materiam, quæ jam est & ante ipsos fuit, pro suo artificio exercet, ac vasa, quæ illi collibitum est, efficit. Ipse contra rerum omnium Deus, tam quod est, quam quod nondum est, sed proditurum aliquando est, operibus suis occupat, quippe qui e terra argillam sumens, hominem finxerit: terramque, quæ prius non erat, fecerit per Verbum suum; ut esset. Si igitur ad istum modum percunctantur, ut ex aliquo aliquid fiat, certum est, rerum naturam non fuisse, priusquam conderetur, nec tamen minus certum homines in condita materia operam suam explicare. Instabilis igitur eorum ratio apparet, fiant, quæ erant: quædam etiam fiant, quæ non erant, quemadmodum diximus. Sin autem ista de DEO & Verbo intelligunt, addant reliqua suæ quæstioni, atque ita concludant ille, qui est DEUS, fuit aliquando irrationalis, hoc est, sine Ratione sive Verbo: & cun

Ephes. 3, 15.

A ἐὰν δὲ ἀκούωσιν, ὅτι κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιθέασιν. ἔδει γὰρ, καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτοὺς, καὶ ὕλην ὑποβάλλειν τῷ Θεῷ. ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίσην τὸν Θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μὴ Μανιχαίων κυλίωνται. εἰ δὲ ταῦτ' ὑπερβαίνει ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια, καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύῃ καὶ οἶδεν, ὅτι ἐστὶ, οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐσμεν, ἔστιν μέν τοι ὡς Θεὸς, καὶ κτίζει, οὐχ ὡς ἄνθρωποι κτίζουσι, κτίζει μήν τοι, ὡς Θεός· δηλονότι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἄνθρωποι γεννῶσιν, γεννᾷ μέν τοι ὡς Θεός· οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἄνθρωπον μιμεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ τὸν Θεὸν κυρίως καὶ B μόνον ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ υἱοῦ, καὶ αὐτοὶ πατέρες ὠνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων· ἐξ οὗπερ γὰρ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ ἃ λέγουσι δὲ, ἐὰν ἀνεξέταστα μείνῃ, ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται. ἐὰν δέ τις αὐτὰ λογικῶς ἐξετάσῃ, πολλὰ εὑρεθήσονται γέλωτα καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνοντες· πρῶτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη ἐρώτησίς ἐστι μωρὰ καὶ ἔνδηλος, ἃ γὰρ σημαίνουσι, περί τινος πυνθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀποκρίνηται· ἀλλ' ἁπλῶς λέγουσιν, ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα, τίς ὁ ὤν, C καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα, ὦ Ἀρειανοί; ἢ τίς ὁ ὤν, καὶ τίς ὁ μὴ ὤν, καὶ τίνα λέγεται ὄντα, ἢ μὴ ὄντα; δυνατὸν γὰρ καὶ τὰ ὄντα ποιεῖν, καὶ τὰ μὴ ὄντα, καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα. τέκτων γὰρ καὶ χρυσοχόος καὶ κεραμεὺς, τὰ ὄντα καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνοντα ὕλην, ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ τέχνῃ ἐργάζεται, ποιῶν, ἃ βούλεται, σκεύη, αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὸν ὄντα καὶ γενόμενον ἤδη παρ' αὐτοῦ χεῦν ἐκ γῆς λαβὼν πλάτ- D τει τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὴν μέντοι τὴν γῆν οὐκ ὄντα πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. εἰ μὲν οὖν οὕτω πυνθάνονται, δῆλόν ἐστιν, ὡς ἡ μὲν κτίσις οὐκ ἦν, πρὶν ἢ γένηται· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν οὖσαν ὕλην ἀπεργάζονται, καὶ ἀσύχατον αὐτῶν ὁ Λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ ὄντων γινομένων καὶ μὴ ὄντων, ὥσπερ εἴπαμεν. εἰ δὲ περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ λαλῆσαι προσιθέτωσαν τὰ λείποντα τῇ ἐρωτήσει, καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν, ὁ ὢν Θεὸς, ἦν ποτε ἄλογος, ἢ

Φῶς ὢν, ἀφεγγὴς ἦν, ἢ ἀεὶ ἦν τὸ Λόγῳ πατὴρ, ἢ καὶ πάλιν ἔτως, ὁ ὢν πατὴρ τὸν Λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν Λόγον ἴδιον ὄντα τῆς ἴσιας αὐτῷ γόνημα ἔχῃ ἀεὶ σὺν αὐτῷ, ἵνα γνωσθῶσιν, ὅτι ὅλως περὶ Θεὸν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῷ διεργάζονται, καὶ σοφίζεσθαι τολμῶσι. τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε τὸν Θεόν; πάλιν γὰρ εἰς ταὐτὸν τοῖς προτέροις περιπεπλώκασι, καί τοι φεύγειν αὐτὸ καὶ σκέπειν αὐδάσαντες τοῖς ἑαυτῶν αὐδάσμασι· ἀλλ' ἀδεδύλωται· ἀδεὶς γὰρ ὅλως κἂν ἀκοῦσαι θελήσειεν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἰῶ ἀεὶ πατὴρ, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν· ἵνα καὶ φανταθῶσιν, ὅτι καὶ ὁ Λόγος ποτὲ οὐκ ἰῶ, πολλῶν ὄντων τῶν προφερημένων καθ' αὐτῶν ἐλέγχων, καὶ τὰ Ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, τὰ δ' Παύλου πάλιν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα ⟨c⟩, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν· καὶ βέλτιον μὲν ἦν αὐτοὺς ἡρεμεῖν· ἐπειδὴ δ' οὐ παύονται λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον ἐρώτησιν αὐτῶν, τοῦτο ἄν τις πίσης αὐτοῖς τολμήσας ἀντερωτήσειεν, ἴσως ἐκ τῶν ὁμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἑαυτοὺς συγκλειομένους, ἀναχωρήσουσι τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης· πολλὰ τοίνυν πρότερον ἵλεων τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἔτως αὐτοῖς τις ἀπαντήσειεν· ὁ ὢν Θεὸς, ⟨c⟩ οὐκ ὢν γέγονεν, ἢ ⟨c⟩ πρὶν γένηται, ἐστὶν· ὢν ἂν ἑαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, ⟨c⟩ μηδὲν ὢν πρότερον ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη. ἄτοπος ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, ναὶ ἀτοπος ⟨c⟩ πλέα δυσφημίας, ἀλλ' ὁμοία γε τῆς ἐκείνων· ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τοῦτο μεσὸν ἐστι πάσης ἀσεβείας· βλάσφημον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτὸ τοιαῦτα ἐρωτᾶν, ἀποκρίνασθαι δὲ ὅμως πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον ἔτως, ὅτι ὢν ἐστιν ἀϊδίως ὁ Θεὸς, ὄντος ἂν ἀεὶ τοῦ πατρὸς ὢν ἐστι καὶ ἀϊδίως καὶ τὸ τούτου ἀπαύγασμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ· ⟨c⟩ πάλιν ὁ ὢν Θεὸς, ἐξ αὐτοῦ ⟨c⟩ ὄντα τὸν Λόγον ἔχῃ, ⟨c⟩ ἔτε ὁ Λόγος ἐπιγέγονεν οὐκ ὢν πρότερον· ἔτε ὁ πατὴρ ἄλογος ἦν ποτε· ἡ γὰρ κατὰ τοῦ υἱοῦ τόλμα εἰς τὸν πατέρα τὴν βλασφημίαν ἀνάγει, εἰ-

A lux eſſet, ſplendore caruit: Id ſi verentur dicere, fateantur ergo, Deum Verbi Patrem ſemper fuiſſe, vel ſi libet, rurſus ad iſtum modum: Ille, qui eſt Pater, Verbum, quod non erat, fecit. Quod ſi reformidant & hanc vocem, dicant in contrariam partem, DEUM Verbum, quod eſt proprium ſuæ ſubſtantiæ germen, in æternum ſecum habere, ut ſentiant plane de Deo & eo, qui ex ſubſtantia DEI exiſtit, curioſe cavillationes affectare, neque pudeſcere ſophiſticando. Quis enim eos ſuſtinuerit dicentes, irrationalem aliquando Deum fuiſſe? B Eodem enim hæc dicta, quo prius tendebant, revolvuntur: quantumcunque illud ſubterfugere & diſſimulare ſuis cavillationibus ſtudeant, ſed fruſtra laborant. Nemo enim eos diſceptantes audire velit, DEUM non ſemper Patrem fuiſſe, ſed poſtea factum eſſe: ut ementiantur aliquo tempore ejus Verbum non extitiſſe. Cæterum, multæ cum ſint ex ſuperioribus dictis refutationes, tum ex verbis Joannis, qui dicit, *Erat Verbum:* tum ex Pauli ſcriptis, cu- C jus hæc ſententia eſt: *Qui eſt ſplendor:* Rom. 9. *& qui eſt ſuper omnes Deus benedictus in ſecula:* melius quidem eſſet, ſi ſeſe otio & quieti traderent: cæterum quando otium nolunt, ſupereſt, ut contra impudentem eorum ſciſcitationem viciſſim alias ſciſcitationes pari audacia opponamus. Forſitan ex ſimilibus abſurditatibus ſe concluſos irretitosque animadvertentes, reſiluerint a ſtudio oppugnandæ veritatis. Multis igitur precibus numine invocato, ita quispiam iis occurrerit: Is, qui eſt Deus, cum non eſſet, extitit, aut antequam fieret, extitit: igitur vel ſeipſum fecit, vel ex nihilo extitit, & cum nullus antea eſſet, derepente apparuit. Abſurda eſt illiusmodi interrogatio, abſurda haud dubie & referta blaſphemiis, ſed tamen ſimilis iſtorum per- D cunctatiunculis: utrumcunque enim dixerint, ſemper id æque omni impietate redundarit. Quod ſi talia de Deo ſciſcitari blaſphemum eſt & plenum impietate, blaſphemum quoque fuerit, talia de Verbo ſciſcitari, neceſſarium tamen eſt reſponderi ad ſtultam eorum interrogationem opprimendam, verum ad iſtum modum: Deus æternaliter eſt: æternaliter igitur exiſtente Patre, æternaliter quoque exiſtit ejus ſplendor, quod ipſum eſt Verbum ejus. Ac rurſum Deus exiſtens, ex ſe exiſtens Verbum habet, neque Verbum ſupervenit, cum prius non eſſet, neque Pater unquam irrationalis, hoc eſt, ſine Ratione & Verbo fuit: nam injuria in filium in Patris blaſphemiam contumeliamque redundat: ſi-

quidem ille foris ac aliunde ſibi accerſivit Sapientiam, ſive Verbum, ſive Filium; quicquam enim horum dixeris, nihil eo ipſo deſignaris, quam germen Patris, ut ſuperius dictum eſt: quapropter iſtiusmodi interrogatio conſtare non poteſt, idque merito. Qui enim inficiantur Verbum, hoc eſt, rationem, eo ipſo irrationalem faciunt interrogationem. Nam quemadmodum ſi quis, ſole viſo, de ſplendore ejus dubitet, & dicat, qui eſt, eum, qui non erat, fecit, aut cum erat, fecit, is non animo ſapere, ſed attonitus eſſe judicabitur, eo quod id, quod omnino ex luce eſt, id aliunde ſupervenire imaginetur, ac de eo inquirit, quando & ubi, & ex quo tempore, & an ſit factus. Ita quoque qui talia de Patre & Filio cogitat, atque ita percunctatur, multo majore inſania laboraverit, cum Verbum ex Patre oriundum aliunde illi ſuperinducat, & de naturali ejus germine, ut de opere facto, umbratili ſermone fabuletur, non erat (inquiens) priusquam fieret. Audiant tamen, quod ad ipſorum interrogationem pertinet. Pater, qui eſt, Filium, qui erat, fecit. Verbum enim caro factum eſt, eumque jam exiſtentem Filium Dei in conſummatione ſeculorum, filium hominis fecit: niſi ſecundum Samoſatenſem illum non ante fuiſſe dicant, quam cum homo eſſet factus. Et ad primam eorum interrogationem iſta ſuffecerint. Vos autem, Ariani, veſtrorum verborum memores, dicite mihi (quæſo) Is, qui erat, cone, qui non erat, indigebat ad rerum naturam condendam? an eo, qui erat? dictum enim a vobis, Patrem Filium ſibi in inſtrumentum feciſſe, ut per eum omnia conderet. Quid igitur melius eſt, id, quod altero indiget, an quod alterius indigentiam adimplet? an ambo, quod deeſt, mutua opera ſibi invicem ſuppeditant? Ad iſtum enim modum fermocinantes, majorem imbecillitatem in eo oſtenditis, qui inſtrumentum fecit. Si non ſolus ſufficiebat ad omnia creanda, ſed inſtrumentum ſibi aliunde comparare voluit, perinde ut faber, aut navium ædificator, quibus nulla facultas absque ſerra & bipenni. Quid igitur iſtis magis impium, aut quid opus eſt iis immorari, tanquam quæ alicujus ponderis aut momenti ſint? cum ſuperius dicta ſufficere queant ad edocendum, nihil in iſtorum verbis, niſi mera phantaſmata & deliria, contineri. Ad alteram porro quæſtionem ſimplicem admodum & fatuam, qua ad mulierculas utuntur, ne ad illam quidem par erat quicquam reſponderi, niſi id ſolum

A γε ἔξωθεν ἐπενόησεν ἀυτῷ σοφίαν, καὶ Λόγον, ⸗ υἱόν· ἡ γὰρ ἐὰν τούτων εἴπῃς, τοῦτο τὸ ἐκτῆς πατρὸς γέννημα σημαίνει. ὥσπερ εἴρηται, ὥσε ἀσύσατ⸗ ἀυτῷ ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως· ἀρνεῖσθαι γὰρ τὸν Λόγον, ἄλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν· ὡς γὰρ εἴ τις τὸν ἥλιον ὁρῶν πωθάνοιτο ⸗ τὸ ἀπαυγάσματ⸗, καὶ λέγοι, ὁ ὢν τὸ μὴ ὂν πεποίηκεν, ἢ ὂν ἀυτὸ πεποίηκεν, ἀσώφρονα, ὁ τοιοῦτ⸗ ἔχειν λογισμὸν λογισθήσεται, ἀλλ' ἐμβρόντητ⸗ ἂν εἴη· ὅτι ὅλως ὅ ἐσιν ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ ἔξωθεν ὑπονοεῖ καὶ ἐρωτᾷ ⸗ τοῦτο, πότε, καὶ πῶς καὶ ὅτε, καὶ εἰ πεποίηται ἅτως ⸗ τοῦτο γὰρ τοῦ πατρὸς τοιαῦτα λογιζόμενος καὶ ἅτω πυνθανόμεν⸗, πολλῷ μᾶλλον τὴν ὑπτιμίαν μείζονα ἂν ἔχοι, ὅτι τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς Λόγον ἔξωθεν ἀυτῷ ἐπεισάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιολογῶν λέγει, οὐκ ἦν, πρὶν γένηθῇ. ἀκηέτωσαν δὲ ὅμως, καὶ ⸗ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀυτῶν· ὅτι ὁ ὢν πατὴρ τὸν ὄντα υἱὸν ἐποίησεν· ὁ γὰρ Λόγ⸗ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὄντα ἀυτὸν υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ὑπὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, καὶ υἱὸν ἀυτὸν ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα καὶ τὸν Σαμοσατέα, μηδὲ εἶναι ἀυτὸν, πρὶν ἄνθρωπον γένεσθαι ἐποίει· καὶ ⸗ πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἐρώτησιν ἀυτῶν ἱκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν. ὑμεῖς δ', ὦ Ἀρειανοὶ, τ' ἰδίων ἑαυτῶν ῥημάτων μνημονεύοντες, εἴπατε, ὁ ὢν τοῦ μὴ ὄντ⸗ ἔχρηζεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ἢ ὄντ⸗ αὐτοῦ ἔχρηζεν; εἰρήκατε γὰρ ὄργανον ἑαυτῷ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντ⸗ κατεσκεύασεν, ἵνα δι' ἀυτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα. τί τίν⸗ ἂν ἔσι βέλτιον, τὸ χρῆζον, ἢ τὸ τὴν χρείαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφότερα τὰ ἐνδέοντα ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; τοιαῦτα γὰρ λέγοντες, τοῦ κατασκευάσαντ⸗ μᾶλλον ἀσθένειαν δηλοῦτε· εἰ μὴ ἦ μόνος ἴσχυσε δημιουργῆσαι τὰ πάντα; ἀλλ' ἔξωθεν ὄργανον ἑαυτῷ ὑπονοεῖ· ὥσπερ τέκτων ἢ ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὅτιοῦν ἐργάζεσθαι χωρὶς σκεπάρνου ἦ πρίονος. τί οὖν τοῦτο ἀσεβέσερον; ἢ τί δεῖ διατρίβειν ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινοῖς, αὐτάρκων ὄντων τ' ⸗ προφερημένων δεῖξαι, φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν αὐτῶν διήθησιν πάνυ ἦ μωρὰν ἐξέτασιν, ὡς πρὸς τὰ γυναικεῖα ποιοῦνται, οὐδὲν μὲν πάλιν, οὐδὲ περὶ ταύτης ἐχρῆν ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο μόνον

ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι μὴ δέον τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησιν συμμετρεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει· ἵνα δὲ ὅμως καὶ ἐν τούτῳ καταγνῶσιν ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν πάλιν ἔτως αὐτοῖς ἀπαντῆσαι. ὅλως εἰ παρὰ γονέων πυνθάνονται γονέων, ἐνθυμείσθωσαν, πόθεν ἐστὶ τὸ γεννώμενον τέκνον· εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς υἱόν, πρὶν γεννήσῃ, ἀλλ' ἐχρῆν, οὐκ ἔξωθεν, οὐδὲ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας, καὶ ἀπαράλλακτον ἔχειν εἰκόνα· ὥστε τοῦτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι, κἀκεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι. εἰ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τὸν χρόνον τῶν γεννώντων λαμβάνουσι, διατί μὴν ἐκ τῶν ἀπλῶν καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἴδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὄφεις, μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ἁπτήδειον ἐκ τῆς γῆς ἐκλέγονται· ἔδει δὲ πιθανολογοῦντας αὐτοὺς παρὰ γονέων καὶ λέγοντας, οὐκ εἶχες υἱόν, πρὶν γεννήσεις, προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν. ἐὰν δὲ σχῇς υἱόν, ἆραγε ἔξωθεν ὥσπερ οἰκίαν, ἢ τι ἕτερον κτῆμα ἀγοράζεις; ἵνα σοι ὑποκρίνηται οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν, κτήματά ἐστι, κἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον μετέρχεται· ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἴδιος καὶ ὅμοιος, οὐκ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐμὲ γέγονεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγεννημένος, διὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμὶ, μένων αὐτὸς, ὅ εἰμι· ἕτω γὰρ ἔχει, κἂν ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρῃ, ὡς ἄνθρωπος, ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονώς. ἀλλ' ἔχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ συνυπάρχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπόδιζε καὶ ἐκώλυε τοῦτο γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ ὁ Λευὶ ἔτι ἦν ἐν τῇ ὀσφύι τοῦ πατρὸς, πρὶν αὐτὸς γεννηθῇ, καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. ὅταν οὖν εἰς τοῦθ' ἡλικίας ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ δυνατὸν ἡ φύσις παρέχῃ, εὐθὺς ἀνεμποδίστως τῇ φύσει πατὴρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ υἱοῦ. οἶδα οὖν εἰ γονέων περὶ τέκνων ἐπυνθάνοντο, καὶ ἔγνωσαν, ὅτι τὰ φυσικὰ τέκνα οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γονέως εἰσὶν, ὁμολογείτωσαν καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὅλος ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν· καὶ μὴ τοῦ χρόνου ζητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν λεγέτωσαν. χρὴ γὰρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπυνθάνοντο, ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν· εἰπάτωσαν τοίνυν τί τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν, ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατέρα εἶναι αὐτόν; τὸ γὰρ ἐκ

A quod & ſuperius dictum eſt, non eſſe generationem ex Deo dimetiendam pro hominum natura, ſed tamen quo vel hinc ſibi ipſis diſplicere incipiant, rectum eſt, ut iisdem rebus illis denuo occurramus. Si omnino ex parentibus quæratur, unde ipſis ſit proles, reſponderi poſſit, etſi non habebat filium parens, antequam genuiſſet, tamen habuit eum, non extrinſecus, neque alienum, ſed ſuum, & ex ſua ſubſtantia, habuitque eum minime diſſimilem ſui imaginem: adeo, ut iſtum ex illius, illum ex iſtius ſpecie contempleris. Si igitur ex rebus humanis exemplisque tempora gignentium mutuantur, B cur igitur non identidem quoque convenientiam naturæ & proprietatem ſubſtantiæ patrum in filiis, & cogitant & ratiocinantur: ſed ſerpentum more, ſolummodo id, quod ad veneficium eſt utile, e terris deligunt. Oportuit autem eos, dum ex parentibus ſciſcitantur, & ajunt, non habebas filium, priusquam gigneres, & id quoque adjungere: cæterum, ubi jam habes filium, eum extrinſecusne & aliunde veluti ædificium aut alterius generis poſſeſſionem nundinatus es? an non? ut tibi reſpondeant, non extrinſecus, ſed ex C me meus eſt. Quæ enim ſunt externa, poſſeſſiones ſunt, & ab uno ad alterum tranſeunt: filius autem ex me eſt, meæque ſubſtantiæ proprius ac ſimilis, neque alterius opera ad me pervenit, ſed ex me proſatus eſt, ac propterea totus in eo ſum, & manens hoc ipſum, quod ſum. Ita enim res habet, tametſi is parens ratione temporis a Deo diverſum quiddam habeat. Neque id mirum, cum & ipſe in tempo- D re ſit editus homo: haberetque etiam homo coexiſtentem ſibi perpetuo filium, niſi natura ejus vires impediret. Nam & Levi etiam tum in lumbis proavi erat, cum nondum ipſe genitus eſſet, aut avus prolem edidiſſet. Cum igitur ad eam ætatem pervenerit homo, in qua iſtius rei facultatem natura ſuppeditat, ſtatim per naturam liber, & nequaquam impeditus, ſui ex ſe filii pater efficitur. Quocirca ſi parentes de liberis interrogati fuerint, agnoſcunt ſibi ſuos liberos, naturales, non aliunde, ſed ex ipſis exiſtere: agnoſcant igitur & iſti, Dei Verbum totum ex Patre exiſtere: ac dum de tempore percunctantur, reſpondeant vobis, quidnam illud eſſe poſſit, quod Deum impediat. Par enim eſt, unde ipſi calumnioſas interrogationes deſumunt, inde quoque eos in ea impietate refutari. Dicant igitur, quid illud eſt, quod Deum remoratur, quo minus perpetuo ſit ſui filii pater.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Nam genitum ex genitore esse, in confesso est. Verum, ut plane illi, qui istiusmodi de Deo ratiocinantur, seipsos condemnent, petendum ab illis, quemadmodum interrogaverunt mulieres de ratione temporis, ita solem quoque interrogent de ipsius jubare, & fontem de ipsius aqua, ut addiscant, quod tametsi ista genita prolesque sint, una tamen cum illis coexistere, unde originem naturamque traxere. Si igitur ex natura & semper istiusmodi genitores ita se habent erga genita sua, cur igitur Deum minorem creaturis suspicientes, non apertius suam impietatem efferunt? Quod si illud non audent ex professo dicere, & extra controversiam est, filium non aliunde, sed ex patre esse naturale germen, neque quicquam est, quod impediat Deum: non enim Deus, ut homo est, sed major sole est: imo potius Deus solis, nimirum ex eo & semper cum eo coexistit Verbum, per quod pater omnia, cum non essent, ut essent, fecit. Quod igitur filius non ex entibus, sed æternus sit, & ex patre, & ipsa res ostendit, & hæreticorum interrogatio coarguit: qua ad parentes malitiose utuntur. Norunt enim, quid naturæ consentaneum sit, ac deinde fit, ut super ratione temporis pudefiant. Cæterum, Dei generationem comparandam non esse cum hominum natura, aut filium non debere partem aliquam sui patris existimari, aut in procreando ullam passionem significari, & antea a nobis dictum est, & nunc denuo hoc ipsum dicimus: Non est, ut homo, Deus: homines enim patiendo gignunt, utpote fluxili natura præditi, temporisque maturitatem ratione suæ imbecillitatis expectare coguntur. Verum id de Deo sentiendum non est, quippe qui nullis partibus constet, sed impatibilis ac simplex, impatibiliter simpliciterque filii sui pater existat, ejusque rei denuo magnum argumentum documentumque ex sacris literis, eo ipso, quo Verbum patris sui est filius, & filius Verbum est patris ejusque sapientia. Sapientia porro & Ratio, sive quod idem est, Verbum, nec pars ejus fuerit, cujus est Sapientia & Verbum: neque secundum passionem germen. Utrumque scriptura in unum coaptans, Filium quidem eum ea de causa appellavit, ut naturalem & verum patris substantiæ fœtum declararet. Sed tamen ne quis humanius aliquid editum genitumque intelligeret, denuo etiam substantiam definiens, verbum illud & Sapientiam, & Splendorem nominavit.

Α τῶ πατρὸς εἶναι τὸ γινώμενον, ὁμολόγηται· ἵνα
ὃ κ ὅλως τι τοιοῦτον λογισάμενοι περὶ τ Θεοῦ
παλαίνωσιν ἑαυτῶν, ὥσπερ ἠρώτησαν γυναῖκας
περὶ τῶν χρόνων, ἵτω πυθέσθωσαν κ περὶ τῦ
ἡλίου κ τῦ ἀπαυγάσματ ἀπ, καὶ τῆς πη-
γῆς, καὶ περὶ τῦ ἐξ αὐτῆς· ἵνα μάθωσι, ὅτι καί
πρ ὄντα ταῦτα γεννήματα, ἀεὶ σιὼ ἐκείνοις
ἐσὶν, ἐξ ὧν καὶ εἰσίν. εἰ δὲ καὶ τὸ φύσει καὶ τὸ
ἀεὶ οἱ τοιοῦτοι γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέκνα,
διατί τὸν Θεὸν ἐλάττονα τῶν γεννητῶν ὑπο-
νοοῦντες, μ φανερώτερον αὐτῶν τιὼ ἀσέβειαν
ἐξάγουσιν; εἰ δὲ τῦτο μὴ τολμῶσιν ἐκ φα-
νερᾶ λέγειν, ὁμολογεῖται δὲ ὁ υἱὸς μὴ ἔξω-
θεν, ἀλλὰ τῦ πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα, μ-
δὲν ὃ μδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐσὶ τὸν Θεὸν, μ γ, ὡς
ἄνθρωπ, ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ πλέον ἐσὶ τῦ
ἡλίου, μᾶλλον δὲ Θεὸς ἐσὶ τῦ ἡλίου, δῆλον, ὅτι
καὶ ἐξ αὐτ καὶ ἀεὶ ἐσὶ συνυπάρχων ὁ Λόγος
τῷ πατρὶ, δι ὃ τὰ πάντα, εἰς τὸ εἶναι πε-
ποίηκεν ὁ πατήρ· ὅτι ὁ μὲν ὢν υἱὸς, οὐκ ἐξ μ
ὄντων, ἀλλ' ἀΐδιός ἐσι, καὶ ἐκ τῦ πατρός ἐσι,
καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσι. καὶ ἡ ἐρώτη-
σις δὲ τῶν αἱρετικῶν πρὸς τὰς γονέας δι-
ελέγχει τιὼ κακόνοιαν αὐτῶν. ἔγνωσαν γὰρ
τὸ κ Φύσιν, καὶ λοιπὸν περὶ τῶν χρόνων
ἠχυώθησαν. ὅτι δὲ μ δεῖ τιὼ περὶ τῦ Θεῦ
γέννησιν παραβάλλειν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύ-
σει, καὶ νομίζειν μέρ εἶναι τῦ Θεῦ τὸν
υἱὸν αὐτ, ἢ ὅλως τι πάθ σημαίνειν τὴν
γέννησιν, φθάσαντες μὼ εἴπομὼ ἐν τοῖς
ἔμπροσθεν, καὶ νυῖ δὲ ταῦτά φαμεν, ὅτι οὐκ
ἔσιν, ὡς ἄνθρωπ, ὁ Θεός. ἄνθρωποι μὲν
γ, παθητικῶς γεννῶσι ῥύσιν ἔχοντες φύ-
σιν, καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τιὼ ἀσθέ-
νειαν τῆς ἰδίας φύσεως· ἐπὶ ὁ Θεῦ τῦτο λέ-
γειν οὐκ ἔσιν. μδὲ γ ἐκ μερῶν συγκείμενός
ἐσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὢν καὶ ἁπλῦς, ἀπα-
θῶς καὶ ἀμερίσως τῦ ἰδ πατρὸ ἐσὶ, κ τῦτο
πάλιν μέγα τεκμήριον κ ἀπόδειξις ἐκ τῶν
θείων γραφῶν, ὁ Λόγ γὰρ ὁ τῦ Θεῦ
υἱός ἐσιν αὐτ, καὶ ὁ υἱὸς Λόγ ἐσὶ τῦ πα-
τρὸς καὶ σοφία. ὅτε μέρ ἐσὶ τῦτο, ὅ
κ ἔσι Λόγ, ὅτε κατὰ πάθ ἐσὶ γέννημα.
ἀμφότερα γοῦν ἡ γραφὴ συνάπλωσα, υἱὸν
ἔφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννη-
μα τῆς ὐσίας διαγγελίσηται. ἵνα δὲ μή τις
ἀνθρώπινον ὑπολάβοι τὸ γέννημα, πάλιν
τιὼ ὐσίαν αὐτ σημαίνων, Λόγον αὐτὸν εἶ-
ναι καὶ σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμά φησιν, ἐκ

γὰρ τούτων καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τῷ Θεῷ πρέπον λογιζόμεθα. ποῖον ἂν πάθος; ἢ ποῖον μέρος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ Λόγος, ἢ ἡ σοφία, ἢ τὸ ἀπαύγασμα; ἢ τοῦτο δυνατὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄφρονας μαθεῖν. ὡς γὰ γυναικῶν ἐπύθοντο οἱ ὑμῶν, ὅτως καὶ ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν οἱ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐδὲ πάθος, οὐδὲ μέρος ἐστὶ τοῦ νοῦ τούτων ὁ λόγος, ὃν φθέγγονται· εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων καί τοι παθητῶν ὄντων καὶ μεριστῶν ὄντων, τοιοῦτος ὁ Λόγος, διατί οἱ ὑμῶν ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου Θεοῦ πάθη καὶ μέρη λογίζονται; ἵνα τοῦτο προφασιόμενοι δῆθεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσωνται τὸν ἀληθῆ καὶ φύσει γνήσιον τοῦ υἱοῦ. ὅτι μὲν τὸ ἐκ Θεοῦ γέννημα, οὐκ ἔστι πάθος, ἱκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται, δέδεικται δ' καὶ ἰδίαν νῦν ὁ Λόγος οὐκ ἔχει πάθος γεννώμενος. ἀκουέτωσαν δ' οἱ τῆς σοφίας ταὐτά· οὐκ ἔστιν, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς, μὴ ἀνθρώπινον φανταζέσθωσαν οἱ ἐν τούτῳ τοῖς ἀπτοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ Θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας πατήρ ἐστιν, ἧς οἱ μετέχοντες εἰώθασι σοφοὶ καλεῖσθαι· καὶ ἔστι καὶ αὐτὴ ἡ σοφία, οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα ἴδιον τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο ἀεὶ πατήρ, καὶ οὐκ ἦν ποτὲ γέγονε τῷ Θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ. εἰ γὰρ καλὸν καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἦν πατήρ, οὐκ ἀεὶ ἄρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ. ἀλλ' ἰδού, φασιν, ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητής, καὶ ἔστι, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ τὸ δημιουργεῖν ἡ δύναμις, ἀφ' οὗ ἐπειδὴ δημιουργός ἐστιν, ἀΐδιά ἐστι καὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, οὐκ ἦν, πρὶν γενηθῇ; ἄφρονες Ἀρειανοί· τί γὰρ ὅμοιον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων εἴπωσι; πῶς δ' τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δηχθείσης γεννήματος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀμαθείᾳ; πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεκτέον, τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντός ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα, οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι. ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς, ἐργάζεται, τὸ δὲ γέννημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἰδιότης, καὶ τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι

A Ex illis enim vocabulis, impatibilitatem in gignendo, æternitatem item, & decorum illud, quod in Deum conveniat, cogitatione apprehendimus. Qualis igitur passio? aut quæ pars parentis Verbum aut Sapientia, aut Splendor fuerit? Et sane id a vecordibus istis intelligi potest: ut enim ex fœminis percunctati sunt de partu ipsarum, ita quoque viros percunctentur super ratione verboque mentis eorum, ut cognoscant neque passionem, neque partem aliquam mentis esse id verbum, quod enunciant. Quod si in hominibus, quanquam & patibilibus & divisioni idoneis, B tale ipsorum verbum extitit: cur in DEO minime corporali, impartibilique passiones & partitiones imaginantur? ut sub specie istius observationis & cautionis, inficientur veram & naturalem filii procreationem. Jam, quod gignere Deum, non sit cum passione conjunctum, satis per superiora declaratum est: monstratum quoque est, nascentiam Verbi ex Deo liberam esse ab omni passione. Audiant autem eadem quoque de Sapientia. Non est Deus, ut homo, ne humanitus hac in C parte de eo imaginentur. Homines sapientiæ capaces sunt. Deus contra: qui nihil aliunde in se recipit, suæ Sapientiæ parens existit, cujus Sapientiæ participatu, cæteri sapientes nuncupantur: estque illa ipsa Sapientia non passio, non portio, sed proprium sui patris germen. Ideoque ille semper est pater: neque res superventitia est in Deo paternitatis ratio, ne simul quoque mutabilis intelligatur. Nam si bonum est, eum patrem esse, nec semper tamen pater fuit, sequitur ergo, bonum non semper illi affuisse. Sed ecce (inquiunt) eadem ratione semper est conditor, neque illi postea accessit condendi facultas, quapropter cum creator sit, æternæ quoque creaturæ existent; neque fas est vel hic dicere, non erat, priusquam fieret. Vecordes Ariani, quid D simile inter filium, & rem conditam, ut quæ sunt in patre, ea ad res conditas transferatis? aut qui fit, cum tantum sit discriminis pro superiori nostra demonstratione inter fœtum & opus, ut in vestra insciti pertinaciter hæreatis? rursum igitur eadem dicenda sunt, ut opus extrarium quiddam ab ipso opifice, quemadmodum dictum est, ita contra filius paternæ substantiæ partus est. Quocirca non est necessarium opus ejus perpetuo consistere, cum enim vult opifex, operatur: fœtus autem non est res obnoxia voluntati, sed est quiddam proprium ac suum paternæque germen substantiæ.

opifex quidem & dici & esse poterit, etiamsi nondum opera existant: Pater vero nec esse nec dici poterit, si non sit ei filius. Quod si autem curiose inquirant, cur Deus, in cujus potestate est operari, non semper operatus sit? furiosorum est ista audacia. *Quis enim cognovit mentem Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quomodo dixerit figmentum ad suum figulum, cur me ita fecisti?* Sed tamen ne vel tenui ratione suppetente consilescamus, audiant obsecro, quod tametsi Deo possibile fuerit, ab æterno opera facere, non tamen potuerint, ea, quæ facta sunt, ab æterno fuisse. Siquidem ex non entibus emerserunt, nec erant, priusquam fierent: quæ autem non erant, antequam fierent, quomodo illa coexistere poterant cum Deo semper existente? Quapropter ad eorum emolumenta commodaque respiciens Deus, cum intelligeret, creaturas subsistere posse, tunc omnes creaturas produxit. Ac sicuti, cum posset ab initio sub Adamo aut Noe, aut Mose Verbum suum emittere, non tamen emisit, nisi in consummatione seculorum: tum enim id utile esse noverat universæ creaturæ: ita quoque creata, cum voluit, & ipsis utile fuit, procreavit. Cæterum, filius, cum non sit opus, aut factitium quiddam, sed quiddam æternum substantiæ patris, æternaliter existit: Semper enim subsistente patre, semper quoque subsistere oportet eum, qui est proprium quiddam illius substantiæ, quod est ipsius Ratio, sive Verbum & Sapientia. Porro res conditæ, si nondum sint in rerum natura, non diminuunt conditorem. Habet enim facultatem condendi, quando volet: Proles autem, si non æternaliter coexistat cum patre, detrimentum affert perfectitudini illius substantiæ. Quapropter opera, quando voluit, operatus est per Verbum suum, filius contra æternus fœtus est substantiæ patris. Hæc fideles lætificant. Hæreticis autem molestiæ sunt, cum videant suas hæreses ita subverti. Quin ista quoque illorum percunctatio, dum ajunt, unumve ingenitum, an duo? non rectam, neque simplicem eorum mentem, sed plenam esse fraudis & suspicionis coarguit. Non enim ad honorem patris, sed ad calumniam Verbi, tales interrogationes proponunt. Quod si quis insciius, eorum vafriciei responderit, unum esse ingenitum, statim suum venenum evomitant, dicentes: Igitur filius unus est ex rebus creatis, & recte a nobis dictum est, non erat, priusquam fieret.

Rom. 11. Rom. 9.

A καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη ὡς λέγοιτο, κἂν μήπω ᾖ τὰ ἔργα, πατὴρ δὲ οὐκ ἂν λεχθείη, οὐδ' ἂν εἴη, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. ἐὰν δὲ περιεργάζωνται, διατί ὁ Θεὸς ἀεὶ δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ. μαινομένων μὲν ὡς αὐτὴ τόλμα. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ πῶς ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πεποιηκότι, τί με ἔτως ἐποίησας; ἵνα δὲ κἂν ἀμυδρόν τινα λογισμὸν εὑρόντες μὴ σιωπήσωμεν, ἀνακέτωσαν ὅτι εἰ καὶ τῷ Θεῷ δυνατὸν, ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠδύνατο τὰ γενητὰ ἀΐδια εἶναι, ἐξ οὐκ ὄντων γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται, τὰ δὲ οὐκ ὄντα, πρὶν γένηται, πῶς ἠδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ ὄντι Θεῷ; διὸ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελὲς ἁπάντων ἀφορῶν ὁ Θεὸς, ὅτε εἶδεν, ὅτι δύναται γενόμενα διαμένειν, τότε οὐ πεποίηκεν πάντα, οὐ ὥσπερ δυνάμενος ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ μὲν Ἀδὰμ, ὡς ἐπὶ Νῶε, ἐπί τε Μωσέως ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν, εἰ μὴ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· τοῦτο γὰρ εἶδε λυσιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· οὕτω καὶ τὰ γενητὰ, ὅτε ἠθέλησε καὶ λυσιτελὲς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. ὁ δέ γε υἱὸς, οὐκ ὢν ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστιν· ἀεὶ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτὸς καὶ ἡ σοφία, καὶ τὰ μὲν κτίσματα, κἂν μηδέπω ὑπάρχει, οὐκ ἐλαττοῖ τὸν ποιητὴν, ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, ὅτε βούλεται· τὸ δὲ γέννημα, ἐὰν μὴ συνῇ ἀεὶ τῷ πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας ἐστὶν αὐτοῦ. ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτε ἠθέλησεν, ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Λόγου· ὁ δὲ υἱὸς ἐστιν ἀεὶ ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς ὠφελεῖ, τοὺς δὲ αἱρετικοὺς λυπεῖ βλέποντας ἀναιρεθεῖσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ καὶνὴ πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις ἐν τῷ λέγειν, ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; οὐκ ὀρθὴν αὐτῶν δείκνυσι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὕποπλον καὶ δόλου μεστήν. οὐ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ πατρὸς οὕτως ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ Λόγου. ἂν γοῦν τις ἀγνοῶν τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίνηται ἓν τὸ ἀγέννητον, αὖθις τὸν ἑαυτῷ ἰὸν ἐξεμοῦσι λέγοντες, οὐκοῦν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι; καὶ καλῶς εἰρήκαμεν, οὐκ ἦν, πρὶν γένηται· πάντα γὰρ φύρωσι καὶ κυκῶσιν, ἵνα μόνον, διασήσωσι

Omnia enim miscent turbantque, vel ob id solum,

διαιρήσωσι τὸν λόγον ἀπὸ τ̃ πατρὸς, καὶ τὸν δημιουργὸν τοῖς ποιήμασι συναριθμήσωσι. πρῶτον μὲν οὖν καὶ κ̃ τ̃τ̃ καταγνώσεώς εἰσιν ἄξιοι· ὅτι μεμφόμενοι τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν Ἐπισκόποις ὡς ἀγραφοις χρησαμένοις λέξεσι, καίτοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' ἕνεκα τ̃ ἀναιρεσθ̃ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν κειμένοις, αὐτομόλησαν εἰς τὸ αὐτὸ αἰτίαν αὐτοῖς ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ὑπονοοῦντες λοιδορίας κ̃ τ̃ Κυρίου, μὴ γινώσκοντες, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ἐρωτησάτωσαν γοῦν Ἕλληνας, παρ' ὧν ἦκουσαν, ἃ δὲ τῶν γεγραμμένων, ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶν εὕρημα, ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημαινόμενα ἡ λέξις ἔχει, μάθωσιν, ὅπερ ἀδὲ, περὶ ὧν λέγουσι, πέπαυνται καλῶς ἐρωτᾶν. κἀγὼ γὰρ δι' αὐτῶν ἐπυθόμην λέγεσθαι μὲν ἀγέννητον, τὸ μηδέπω μὲν γεγόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ ξύλον τὸ μήπω μὲν γεγόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. καὶ αὖθις ἀγέννητον, τὸ μήτε γεγόμενον, μήτε γενέσθαι ποτὲ δυνάμενον, ὡς τὸ τρίγωνον, ἢ ὁ ἄρτιος ἀριθμός· ἔστε γὰρ τὸ τρίγωνον γέγονέ ποτε τετράγωνον, ἔστε γένοιτ' ἂν ποτε, ἀλλ' ἔστε ὁ ἄρτιος γέγονέ ποτε περισσὸς, ἔστε γένοιτ' ἂν ποτε περισσός. λέγεται γὰρ πάλιν ἀγέννητον, τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ γεννηθὲν δὲ παρά τινος, μηδὲ ὅλως ἔχον ἑαυτῷ τινα πατέρα. τοιοῦτός ἐστι δὲ καὶ ὁ πανοῦργος σοφιστὴς Ἀσέριος, ὁ τῆς αἱρέσεως συνήγορος ἐν τῷ ἰδίῳ συντάγματι, λέγων, ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ' ἀεὶ ὄν. κ̃ ποῖον ἓν σημαινόμενον νοοῦσι τὸ ἀγέννητον, ἔδει προεξετιθέντας αὐτοὺς ἐρωτᾶν, ἵνα κ̃ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται· εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾶν, ἐν τῷ λέγειν, ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλά τε εἶναι καὶ ἁπλοῦν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, ἁπλοῦν δὲ τὸ δυνάμενον, ὥσπερ εἴρηται. εἰ δὲ ὡς Ἀσερίῳ ἤρεσε τὸ μὴ ποίημα, ἀλλ' ἀεὶ ὂν ἀγέννητον εἶναι, ἅτε ἐρωτῶσιν, ἀκουέτωσαν ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις, ὅτι ὁ υἱὸς ἅτε κ̃ ταύτῃ τὴν ἐπιδοχὴν ἀγέννητος οὐκ ἐλέχθη, ἅτε γὰρ τῶν γενητῶν, ἅτε ποίημά ἐστι, ἀλλὰ καὶ ἰδίως συνὼν τῷ πατρὶ, ὥσπερ ἤδη καὶ δέδεικται, καὶ πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κ̃ τὸ Κυρίῳ λέγωσιν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ, κ̃ σκεῦος, πρὶν γεννηθῇ.

Aut filium a patre disjungant, & conditorem omnium rebus conditis annumerent. Digni igitur sunt, qui condemnentur primum, quia incusantes Episcopos, qui ad Nicenum Concilium coierunt, de vocibus in scriptura non usurpatis, quanquam neutiquam blasphemis, sed ad tollendam hæresin institutis, ipsi ad eandem culpam ultro confugerunt, vocibus scripturæ incognitis sermonem contexentes, & commentantes convitia contra ipsum Dominum, neque quæ loquantur, neque de quibus affirment satis intelligentes. Quærant igitur ex Ethnicis, unde ista hauserunt: non enim Scripturæ sunt, sed eorum inventa, ut audientes, quot significata hæc vox ἀγέννητον possideat, intelligere queant, ne hoc ipsum quidem sese recte intelligere, quod interrogant. Ego enim ab Ethnicis didici, τὸ ἀγέννητον id dici, quod nondum factum est, fieri tamen potest, ut lignum, quod nondum abiit in formam scaphæ, sed tamen ut scapha aliquando fieri possit. Rursum id esse ἀγέννητον, quod non factum est, neque ulla ratione fieri potest, quale est triangulum & numerus par, cum triangulum nunquam quadrangulum, aut sit, aut fuerit: neque numerus par, impar unquam vel extitit, vel extiterit. Rursus ingenitum appellari, quod quidem jam est, sed natum ab aliquo non est, neque ulla ratione suæ originis patrem habet. Addidit callidus sophista Asterius, & hæreseos patrocinator in suo libro, ingenitum esse, quod factum non sit, sed quod æternum sit. In quem igitur sensum intelligant hoc vocabulum ingenitum, oportebat ab illis interrogando explicari, ut is, qui interrogatus fuerit, recte respondeat. Si autem recte se credunt interrogare, dum dicunt, unumne ingenitum, an duo? audiant primum quidem, ut homines inscii, plurima esse ingenita, & ingenitum esse nullum: plurima quidem, quæ fieri possunt, & nullum, quod tale sit, non possit, ut dictum est prius: Sin autem, ut Asterio placuit, ea ratione interrogent: quo ingenitum id habeatur, quod factum non est, & semper est, audiant non semel, sed sæpius etiam filium pro ista acceptione ingenitum dici: non enim ex genere factitiorum est, neque opus aliquod, sed æternaliter cum patre coexistit, ut jam demonstratum fuit, etiamsi subinde sese immutent, ut solum habeant, quod contra

Dominum loquantur, cum nimirum ex non entibus esse incepisse, nec fuisse, priusquam fieret.

Ex omnibus igitur & excussi & deturbati, si de integro interrogationes faciant, ut ingenitum id dicant, quod jam est, sed tamen, ut genitum aliunde non sit, neque sui patrem habeat, audient a nobis eum, qui tali significato innuitur, unum & solum patrem esse, qui ea ratione ingenitus dicatur. Neque ex eo responso quicquam commodi ad res suas comparaverint. Non enim, si eo modo Deus ingenitus appelletur, hoc est increatus, sequitur necessario, Filium esse genitum, hoc est creatum, cum ex superioribus argumentis notum sit, tale esse Verbum, qualis est ille, qui illud genuit. Quapropter si ingenitus Deus, non propterea genita, hoc est, facta est ejus imago, sed proles est ac fœtus, qui ipse est Verbum sive ratio ac Sapientia ejus. Quid enim simile est creato ad increatum? Nam eadem repetere, gravari non debemus contra illos, quandoquidem, si quod est creatum, increato simile esse volunt, ut qui istud videat, illud quoque obtueatur: non longe absunt ab istis verbis, ut dicant, id, quod increatum est, rerum conditarum esse imaginem, ac jam inde omnia illis sunt promiscua & confusa, creatæ res adæquatæ increatis, increatumque ipsum extinctum, cum illud metiantur ex operibus, idque solum ea de causa, ut filium ad conditionem rerum factarum detrahant. Sed ne ipsos quidem arbitror ea deinceps velle loqui, si Asterio sophistæ obtemperent. Ille enim, quamvis advocationem præstet Arianæ sectæ, dicatque unum esse ingenitum, tamen istis contraria allegat, Sapientiamque DEI increatam, nulloque principio inchoatam esse dicit: suntque ista, quæ jam dico, pars nonnulla eorum, quæ scripsit. Non ait beatus Paulus, Christum se prædicare illam Dei potentiam, aut illam Dei Sapientiam, sed sine additamento articuli Potentiam Dei & Sapientiam, aliam quidem esse propriam Dei potentiam insitam, & una cum eo existentem, citra creationem prædicans: Et paulo post iterum, Atqui potentia & sapientia, quam nullo principio inchoatam, increatamque rationes veritatis ostendunt, una haud dubie eademque fuerit. Hic tametsi prave intelligens Apostoli verba, duas arbitratus sit esse sapientias, attamen sapientiam increatam, unaq; existentem esse dixit. Ideoque non jam unum ingenitum sive increatum, sed & alterum adhuc ei accumulavit, quod una cum eo existeret. Quod enim coexistit, non secum coexistit, sed cum altero. Aut igitur Asterio obsecundantes, non amplius interrogent, sitne unum ingenitum, an duo,

πόντων δὴ ἂν ἐκπίπτοντες, ἐὰν μὴ ἑκόντο θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾶν καὶ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἔκ τινος, μήτε ἔχον ἑαυτὸ πατέρα· ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸν ἕνα σημαινόμενον ἕνα καὶ μόνον ἀγέννητον εἶναι τὸν πατέρα· οὐδὲν δὲ πλέον ἔξουσιν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκούειν αὐτούς. οὐδὲ γὰρ τὸ ὅτως ἀγέννητον λέγεσθαι τὸν Θεὸν, δείκνυσι γεννητὸν εἶναι τὸν υἱὸν, δῆλον ὄντος καὶ τὰς προειρημένας ἀποδείξεις, τοιοῦτον εἶναι τὸν Λόγον, οἷός ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. ὥσπερ εἰ ἀγέννητος ὁ Θεὸς, οὐ γεννητὰ ἀλλὰ γέννημά ἐστιν ἡ τούτου εἰκὼν, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. ποία γὰρ ἐμφέρεια τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον, πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ὀκνητέον· ἐπεὶ εἰ ὅμοιον τὸ γεννητὸν τῷ ἀγεννήτῳ θέλουσιν, ὡς τὸν ὁρῶντα τοῦτον βλέπειν ἑκεῖνον, οὐ μακρὰν εἰσὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ κτισμάτων ἐστὶν εἰκὼν, καὶ λοιπὸν πέφυκται πάντα παρ' αὐτοῖς, γεννητῷ μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγεννήτου δὲ καθαίρεσις μετρουμένου πρὸς τὰ ποιήματα, ἵνα μόνον τὸν υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι καταγάγωσιν. ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἴομαι θελήσαι λέγειν ἐπὶ τοιαῦτα, ἐὰν Ἀσερίῳ γε τῷ Σοφιστῇ πείθωνται. ἑκὼν γὰρ καὶ πᾶς ἀποδιάζων συμπαρεῖναι τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, καὶ λέγων ἓν εἶναι τὸ ἀγέννητον, τὰ ἐναντία τούτοις ἀντιφθέγγεται, λέγων καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον εἶναι, καὶ ἔστι μέρος, ὧν ἔγραψε, ταῦτα. καὶ ὅπου εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ Σοφίαν, ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν ἀγεννήτως κηρύσσων. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα καὶ τοιγεῖ μὲν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ Σοφία, ἣν ἄναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ αὐτή. εἰ γὰρ ἐμὴ καλῶς νοήσας τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν ἐνόμισεν εἶναι δύο Σοφίας, ἀλλ' ὅμως συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγέννητον Σοφίαν εἰρηκὼς, οὐκέτι τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔφησεν ἀγέννητον εἶναι σὺν αὐτῷ· τὸ γὰρ συνυπάρχον, οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἑτέρῳ συνυπάρχει. ἢ τοίνυν Ἀσερίῳ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτάτωσαν, ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο;

ἵνα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται τοῖς ἐκείνου, ἢ εἰ ἐναντιῶνται κἀκείνῳ, μὴ ἑτερεῖδέ ἐστω σὺν τῷ συγγράμματι· ἵνα μὴ ἀλλήλους δάκνοντες ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶσι. καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρήσθω, πρὸς δέ γε τὴν πρόφασιν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, πόσου δεῖ τις εἴποι; πῶς αὐτοὺς οὐκ ἂν ὕστως μανομένους μισήσειεν δικαίως; ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι παρρησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, γεγονέναι δὲ ἑαυτοῖς τὴν τοῦ ἀγεννήτου λέξιν, ἵνα τὸν υἱὸν γεννητὸν πρὸς τοῖς ἀκεραίοις λέγοντες, αὐτὰ πάλιν τὰ ῥήματα, τὰ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν ποτε, πρὶν γεννηθῇ σημαίνωσιν· ἐὰν γὰρ τούτοις τὰ γενητὰ κτίσματα σημαίνεται, ἔδει ἂν, εἴπερ θαρροῦσιν, οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ ὀνειδίζειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς· ἀλλ' οἶμαι θελήσουσι νομίζοντες δύσκολον ἄπορον δυνάσθαι, ἐὰν τῷ ὀνόματι τούτῳ σκέπτωνται τὴν αἵρεσιν προβάλωνται τὸ ἀγέννητον· καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀγενήτου λεξείδιον, οὐ πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν, κἂν ὅτι γογγύζωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητὰ, καὶ ὅμοιον ἂν τις εἴποι τούτῳ τὸ, παντοκράτωρ, καὶ τὸ, Κύριος τῶν δυνάμεων. εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου κρατεῖ, καὶ κυριεύει, καὶ βασιλεύει, καὶ τὴν βασιλείαν ὁ πατὴρ βασιλεύει ὁ υἱός, τὸ κράτος πάντων ἔχει, ὡς λόγος, καὶ ὡς εἰκὼν τοῦ πατρός· εὐδήλων ὡς οὐδὲ ὧδε τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται υἱός, οὐδὲ δι' αὐτὸν λέγεται παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δι' υἱοῦ γενόμενα, ὧν κρατεῖ καὶ κυριεύει διὰ τοῦ Λόγου. καὶ τὸ ἀγέννητον ἄρα οὐ διὰ τὸν υἱὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενόμενα σημαίνεται. καλῶς, ὅπου οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ, ὁ Θεὸς ἀλλὰ καὶ τούτων κτίστης διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ δημιουργός ἐστιν. ὥσπερ δὲ ἀγέννητον πρὸς τὰ γενητὰ σημαίνεται, ὕτως καὶ τὸ πατὴρ δηλωτικόν ἐστι τοῦ υἱοῦ. καὶ ὁ μὲν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγέννητον ὀνομάζων τὸν Θεὸν, τὰ κτίσματα καὶ τὰ γενητὰ βλέπει καὶ καταλαμβάνει, ὁ δὲ τὸν Θεὸν πατέρα καλῶν, εὐθὺς τὸν υἱὸν θεωρεῖ καὶ νοεῖ, διὸ καὶ θαυμάσειεν ἂν τις αὐτῶν τὴν ἐσχάτην ἀσέβειας φιλονεικίαν. ὅτι καίτοι τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγενήτου, καλὴν ἔχοντος τὴν προφερομένην διάνοιαν, καὶ δικαίως μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτοὶ τῇ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν προφέρουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ υἱοῦ,

A ne veluti diffidentes cum eo pugnent: aut si adversantur illi, ne ejus opusculis innitantur, ut se mutuo remordentes a se invicem conficiantur. Cæterum, ista adversus eorum insciti am breviter sint dicta: porro adversus vafriciem instituti illorum, quis unquam satis dixerit? Quis eos ita insanientes non merito odio prosequatur? Postquam enim non amplius illis fiducia supereſt, ut dicant, ex non entibus eum extitisse, neque prius extitisse, quam fieret, vocabulum ingeniti sibi confinxerunt, ut Filium genitum, hoc est creatum apud simpliciores dictitantes eadem illa verba, B ex non entibus: & non erat, priusquam fieret, denuo subindicent: in istis enim creata & condita intelligi volunt. Atqui par erat, si causæ suæ confiderent, in illis verbis insistere, ac se non in loquendo versipelles facere: verum hoc detrectant, arbitrantes, se facile omnibus imposituros, si nomine ingeniti in prætextum dato, hæresin suam dissimulent, cum tamen vox illa suo significatu non ad Filium (ut ipsi murmurant) sed ad genita, hoc est, creata propendeat. Simile quiddam videris in his verbis: Omnipotens & Dominus virtutum: si enim Pater omnia per Verbum in sua potestate tenet, ac dominatur & regnat, C & in regno Patris regnat Filius, & in omnia imperium habet, ut Verbum, & imago Patris: evidens est, ne eo quidem modo cæteris rebus Filium annumerari debere, neque Filii respectu Patrem: sed eorum relatione, quæ per Filium creata sunt, quibus imperat, & dominatur per Verbum, omnipotentem & Dominum virtutum appellari: & ingenitum non ad discrimen Filii, sed ad eorum, quæ per Jesum Christum condita sunt, suam vim & significationem habere, idque recte. Non enim DEUS talis est, ut ea, quæ sunt genita, hoc est, creata, sed ut eorum conditor & architectus per Filium. Quem- D admodum autem ingenitus ad relationem genitorum se habet: ita Pater ad Filium refertur. Et qui DEUM autorem & opificem, & ingenitum nominat, ad condita creataque respicit, eaque intellectu comprehendit: at qui Deum Patrem vocat, statim quoque Filium intelligit, & ad eum oculos intentos habet. Quocirca admirationi habeas eorum in impietate defendenda pervicaciam, quod cum nomen ingenitum probam, ut a me dictum est, significationem præ se ferat, sensumque suum cum pietate tueri possit, ipsi pro sua hæresi ad ignominiam Filii illud ipsum usurpent,

non inscii interim, eum, qui honorat filium, honorare & patrem: & qui dehonestat filium, dehonestare & patrem. Si enim ullam benedicendi, aut reverentiæ patris curam haberent, oportuit eos (cum multo potius sit & majus) Deum patrem esse, paternitatem in eo agnoscere & prædicare, quam ad istum modum de eo loqui. Cum enim eum appellant Deum increatum, ex operibus creatis, quemadmodum dictum est, conditorem eum duntaxat & opificem designant, arbitrantes, sese eo modo pro sua libidine, Verbum quoque esse opus, ostendere posse, cum e diverso, qui Deum patrem appellat, ex filio ipsum, qualis sit, declaret, non ignarus interim, quod, filio subsistente, necessarium sit, omnia, quæ creata sunt, per filium creata esse. Qui autem Deum increatum scribunt, solummodo ex operibus illum designantes, ne ipsi quidem filium, ut nec Ethnici, cognitum habent. Contra, qui Deum patrem nuncupant, eum ex verbo suo, qualis sit, declarant: porro qui Verbum sive rationem cognitam habet, cognitum quoque habet, eam opificem rerum esse: & animo comprehendit, omnia per illam condita esse. Quocirca religiosius & verius esset, Deum potius filio denotare, eumque patrem dicere, quam ex solis operibus eum innuere, ac eum ingenitum, hoc est, increatum dicere: Id enim vel singula duntaxat, vel publice omnia, quæ ex voluntate DEI per Verbum sunt condita, significatione ostendit. Cæterum pater solo in filio intelligitur & consistit. Quantum porro Verbum Dei a creatis differt, tantum quoque differentiæ est in hac appellatione, si eum patrem nomines, ab illa, si eum ingenitum voces. Præterea vox illa in scripturis usurpata non est, ac proinde suspecta, utpote quæ in se multiplicem contineat significationem: adeo, ut qui ad ejus vocabuli interrogationem respondere velit, in multa animum cogitationemq; circumferat. Patris contra nomen simplex est, & familiare scripturis sanctis & verius, filiumque significat. Ingeniti vox ab Ethnicis, qui filium ignorant, instituta est: Patris vocabulum a Domino agnitum est, & usurpatum. Ille enim cum sciret, cujus filius esset, hæc verba proloqvutus est: *Ego in patre, & pater in me est:* *Joan. 14.* &, *Qui vidit me, vidit & patrem meum:* &, *Ibidem.* *Ego & pater unum sumus.* *Joan. 10.* Neque uspiam constat, eum patrem suum ingenitum appellasse, quin cum nos orare & precari doceret: Non (inquit) cum precibus utendum vos dicere velim, Deus ingenite, qui es in cœlis,

A οὐκ ἀναγνόντες, ὅτι ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν πατέρα· εἰ γὰρ ὅλως αὐτοῖς εὐφημίας καὶ τῆς εἰς τὸν πατέρα τιμῆς ἔμελεν, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο βέλτιον καὶ μεῖζον ἦν, πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτούς· λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν Θεὸν ἀγέννητον, ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτὸν, καθάπερ εἴρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομίζοντες, ὅτι καὶ τὸν Λόγον ποίημα ἐκ τούτου σημαίνειν δύνανται κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν Θεὸν πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτον σημαίνει, ἐκ ἀγνοῶν, ὅτι υἱοῦ ὄντος, ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ ἐκτίσθη. καὶ ἕτοιμον μὲν ἀγέννητον εἶναι λέγοντες, μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτὸν, καὶ ἐκεῖνοι καὶ αὐτοὶ τὸν υἱὸν, ὥσπερ Ἕλληνες· ὁ δὲ πατέρα λέγων τὸν Θεὸν, ἐκ τοῦ Λόγου σημαίνει τοῦτον· εἰδὼς δὲ καὶ τὸν Λόγον, οἶδεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, καὶ καταλαμβάνει, ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν. ἐκ ἂν δυσεβέστερον καὶ ἀληθὲς μᾶλλον αὐτὸν, τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων νομάζειν, καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγέννητον· τοῦτο μὲν γὰρ μόνον ἔκαστον, καθάπερ εἶπον, καὶ κοινῇ πάντα, τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου ἔργα γενόμενα σημαίνει· τὸ δὲ, πατέρα ἐφ' υἱοῦ μόνου σημαίνεται καὶ ἴσασι. ὅσῳ δὲ ὁ Λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσοῦτῳ πλέον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν πατέρα τοῦ λέγειν ἀγέννητον διαφέροι ἄν. καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἀγραφον καὶ ὑποπτον καὶ ποικίλην ἔχον ἐν τῇ σημασίαν, ὥστε τὸν ἐρωτωμένου πρὸς αὐτὸ, εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι· τὸ δὲ πατὴρ, ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαῖνον μόνον τὸν υἱὸν ἐστι. καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον, παρ' Ἑλλήνων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατὴρ, παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ πεφάνεται, καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τινος υἱὸς, ἔλεγεν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἁπλοῦς φαίνεται πατέρα καλῶν ἀγέννητον αὐτός· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων, ἐκ εἶπεν, ὅταν δὲ προσεύχησθε λέγετε, ἀγέννητε, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀλλὰ πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὸ κε- A
φάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συν-
τείνειν ἠθέλησεν, ὅ κελεύσας ἡμᾶς βαπτίζε-
σθαι, οὐκ εἰς ὄνομα ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ, οὐ-
δὲ εἰς ὄνομα ἀκτίσου καὶ κτίσματος· ἀλλ' εἰς
ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. οὕ-
τω γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς ἐκ ποιημάτων
ὄντες, υἱοποιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ Πατρὸς δὲ
ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόμα-
τος τούτου, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ Λόγον.
μάταιος ἄρα καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀγεννήτου λέξεως
ἐπιχείρησις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλεῖον B
ἔχουσα, ἢ μόνην φαντασίαν. περὶ οὗ λέγειν
αὐτοὺς εἰ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ Λόγος, περιττόν ἐστι
περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἐγρά-
φωσι μετὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, δεῖξαι τὸ
τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. ἔστι γὰρ ταῦτα, ἃ
ὡς ἐρωτῶντες φυλαξῶσιν, αὐτεξούσιός ἐστιν,
ἢ οὔ; προαιρέσει ἐν ᾗ τὸ αὐτεξούσιον καλός
ἐστι, καὶ δύναται, ἐὰν θελήσῃ, τραπῆναι, τρεπτῆς
ὢν φύσεως, ἢ ὡς λίθος καὶ ξύλον, οὐκ ἔχοντι
προαίρεσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ τρέπειν
εἰς ἑκάτερα. τὸ μὲν οὖν αἱρέσεως αὐτῶν, οὐκ C
ἀλλότριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν. ἅπαξ
γὰρ πλάσαντες ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων Θεόν.
κτίσμα μὲν ἀκολούθως ὡς ἁρμόζοντα κτίσμα-
τι, τὰ τοιαῦτα καὶ συνέλεξαν ἑαυτοῖς ῥήματα.
ἐπειδὴ δὲ τρεπτὸς τις ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας διαμα-
χόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀλη-
θινοῦ καὶ μόνου Λόγου τοῦ πατρὸς, τοιαῦτα περὶ
αὐτοῦ φθέγξεως τολμῶσι, τίς τούτου δόγμα-
τος μιαρώτερον ἂν ἴδοι; τίς τούτων καὶ μόνον,
κἂν μὴ ἀντιλέγειν δύηται, ἀνάσχεται, καὶ
τὰ ἀκοὴν ἀποκλείσῃ, ξενιζόμενος ἐφ' οἷς ἐκεῖ- D
νοί τε λαλοῦσι, καὶ αὐτὸς καινῶν ἀκούει ῥημάτων
ἐχόντων αὐτόθεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς
τὴν βλασφημίαν; εἰ γὰρ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιού-
μενός ἐστιν ὁ Λόγος, ποῖον ἄρα στήσεται, καὶ
ποῖον αὖτε τὸ τέλος ἔσται τῆς ὑπάρξεως; ἢ πῶς
ὁμοίως τῷ ἀτρέπτῳ ὁ τρεπτὸς εἶναι δύνηται; ἢ
πῶς δὲ ὁ τὸν τρεπτὸν ἑωρακὼς, ἑωρακέναι
τὸν ἄτρεπτον νομίσειεν; ἐν ποίᾳ δὲ ἄρα ἐὰν
γένηται καταστάσει, δύνηταί τις τὸν πατέρα
ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γὰρ, ὡς οὐκ ἀεί τις
ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διὰ τὸ ἀεὶ τρέ-
πεσθαι τὸν υἱὸν, καὶ ἀλλοιουμένης αὐτὸν εἶναι φύ-
σεως. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ, ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος·
καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ ὁ αὐτός ἐστιν. οὗ γὰρ εἰ κατ' ἐκεῖνος τρεπτὸς, καὶ οὐκ ἀεὶ ὁ αὐτός·

A sed pater noster, qui es in cœlis: eoque summam fidei nostræ tendere voluit, cum juberet nos baptizari, non in nomine geniti & ingeniti, neque in nomine conditi & increati, sed in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti. Ita quoque nos, quanquam ex creatitia natura oriundi, ad perfectitudinem progredientes ad jus filiorum adoptionemque proficimus, & patris nomen dictitantes, eo ipso Verbum, quod est in patre, cognoscimus. Vana igitur institutio istius dictionis ingeniti ostenditur, cum nihil aliud B in se contineat, nisi meram præstigiationem. Jam quod dicunt, num sit immutabile Verbum DEI, supervacuum est de ea re quæstionem instituere, satis est enim ad impiam ipsorum audaciam ostendendam, si quæ ab illis jactantur, scripto indicavero. Sunt autem ista, quæ illi per speciem interrogationis deblaterant. Suine arbitrii est, an non? si est, igitur judicio delectuque arbitrii bonus est, & potest, si velit, mutari, cum sit mutabilis naturæ: an, ut lapis & lignum, non habet voluntatem liberam sui movendi, & utrolibet vergendi? Cæterum, hujusmodi eos vel C dicere, vel sentire, non est alienum ab ipsorum hæresi. Cum enim semel ex non entibus DEUM & conditum filium sibi commenti essent, consequenter veluti apta rei conditæ istiusmodi sibi ista verba corraserunt. Cæterum, ubi jam didicere ex concertatione cum Ecclesiasticis viris de vero & unico Verbo Patris, nec tamen ob id timidius de eo talia loquantur, quid hoc dogmate magis impium unquam videris? Ecquis eos vel audiendo solum, etiamsi contradicere nequeat, non exhorrescat, aures obturet perculsus attonitusque D eorum sermonibus, cum audiat ex ipsis inania verba, & ipso prolatu blasphema? Si enim mutabile & alterabile est Verbum, ubi, quæso, consistet? aut quis erit finis illius incrementi? aut qua ratione similis esse poterit mutabilis immutabili? quomodo porro, qui mutabilem viderit, vidisse immutabilem arbitrabitur? in quo quæso statu futurum est, ut quis in eo patrem conspiciat? Certum enim est, non semper in eo videri patrem, eo quod filius semper muteur, & alterabilis sit naturæ. Pater enim immutabilis & inalterabilis, semper eodem tenore modoque se habet, idemque existit. Filius contra pro illorum sententia mutabilis est, & non semper idem,

sed perpetuo alterabilis naturæ: quomodo ille patris imago esse poterit, cum non habeat similem immutabilitatem? quomodo omnino in patre est is, qui ambigui est arbitrii? Forsitan autem, cum mutabilis sit, atque in dies profectus capiat, ne nunc quidem adhuc perfectus est. Sed valeat istiusmodi Arianorum insania, e diversoque veritas eluceat, eorumque deliria patefaciat. Qui enim ille non perfectus, qui æqualis est Deo? aut quomodo immutabilis non fuerit, qui unus est cum Deo, & substantiæ patris proprius filius? Jam cum substantia patris & immutabilis sit, immutabilis quoque fuerit ipsius proles: Sin vero, cum se res ad istum modum habeat, Verbo tamen mutabilitatem admentiantur, discant (quæso) quid istiusmodi sermo præ se ferat. Ex fructu enim cognoscitur arbor, ac proinde, qui vidit filium, vidit & patrem, filiique cognitio, patris cognitio est. Non igitur alterabilis fuerit imago inalterabilis Dei: *Hebr. 13.* *Jesus enim Christus heri, & hodie idem est, in secula.* David certe de eo dicit: *Psal. 102.* *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicuti vestimentum veterascent, & sicut amictus plicabis eos: & mutabuntur, tu autem idem es, & anni tui non deficient.* Et per alium Prophetam rursum ait: *Ecce me, quoniam ego sum, & immutatus non sum.* Quod si quis objiciat ea verba ad patrem referri, non tamen incongruum est, idem quoque & de filio prædicari, maxime ob id, quod homo jam factus, exhibeat illis suam identitatem & immutabilitatem, qui propter carnem illum existimabant immutatum, & aliud quippiam factum esse. Nimio plus autem credendum est Sanctis, & potissimum Domino, quam istorum impiorum mentis pravitati: quippe cum scriptura secundum Psalmodicos hymnos, omnium rerum genitarum, & totius creaturæ indolem conditionemque sub vocabulo cœli & terræ variabilem mutabilemque declarans, super omnia ista filium efferat, eoque ipso minime illum genitum, hoc est, creatum ostendat, filiumque ex eo numero excipiens, palam faciat, eum omnino creatum non esse, sed potius alia immutare, ipsumque non mutari, quatenus dicit: *Tu vero idem es, & anni tui non deficient*, *Ibidem.* idque non immerito. Creata enim, cum ex non entibus sint, neque prorsus entia erant, priusquam fierent, eo quod non entia in essendi naturam prodierint, alterabilem habent conditionem.

ἀλλ' ἀεὶ ἀλλοιουμένης φύσεώς ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀτρεψίας; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἀμφίβολον ἔχων τὴν προαίρεσιν; τάχα δὲ καὶ προκόπτων ὢν, καὶ καθ' ἡμέραν προκόπων, ἵνα τέλειός ἐστιν. ἀλλ' ἡμῖν μὲν τοιαύτη τῶν Ἀρειανῶν οἰχέσθω μανία, ἡ δὲ ἀλήθεια λαμπέτω, καὶ δεικνύτω τοὺς τοιούτους παραφρονοῦντας. πῶς γὰρ ἀτελὴς, ὅστις θεῷ; ἢ πῶς οὐκ ἄτρεπτος, ὁ μὴ τοῦ πατρὸς ἐν ὢν, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὢν υἱὸς αὐτοῦ; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀτρέπτου ὄντος, ἄτρεπτον δεῖ εἶναι καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἴδιον γέννημα, εἰ δὲ τοῦτον λόγον προπίνουσι καταψεύδονται, μανθανέτωσαν, ποῦ τούτων ὁ Λόγος κινδυνεύει, ὅτε γὰρ ἐκ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον γινώσκεται, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γνῶσις, γνῶσις ἐστι τοῦ πατρός. οὐκοῦν ἀναλλοίωτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου θεοῦ ἂν εἴη, Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς, χθὲς, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλων, περὶ αὐτοῦ φησιν. καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοὶ, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ προφήτου λέγει, ἴδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ πατρὸς δύναταί τις λέγειν, εἶναι τοῦτο σημαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἁρμόζει τοῦτο λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενον ἄνθρωπον, δεικνυσι τὴν ταυτότητα, καὶ τὸ ἀτρεπτον ἑαυτοῦ, τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἠλλοιῶσθαι αὐτὸν, καὶ ἕτερόν τι γεγονέναι. ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλον ὁ Κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας· καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα τῆς ὑμνῳδίας, πάντων τῶν γενητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως διὰ τῆς ὑπερανῦ καὶ γῆς σημασίας, περιτρέπει καὶ ἀλλοιοῖ ἡ γραφὴ φύσιν λέγουσα, καὶ τούτων τὸν υἱὸν ὑπεξαίρουσα, δεικνυσι μηδόλως γενητὸν ὄντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα ἄλλα, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει, δι' ὧν φησι, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. καὶ εἰκότως γε, τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ἐξ οὐκ ὄντων ὄντα, καὶ ἀκ ὄντα, πρὶν γένηται, ὅλως ὅτι ἀκ ὄντα γίνεται, ἀλλοιούμενα ἔχει τὴν φύσιν·

ὁ δὲ υἱὸς, ἐκ πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ ἄτρεπτος, ὡς αὐτὸς ὁ πατήρ. οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέπτου, τρεπτὸν γεννᾶσθαι λόγον, καὶ ἀλλοιωμένην σοφίαν. πῶς γὰρ ἔτι λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν; ἢ πῶς ἔτι σοφία τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἕξιν λέγεται, καὶ κεκλῆσθαι ταύτην. οὕτως λόγον, καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ὥσπερ καὶ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ προσπίπτειν αὐτῇ δύνασθαι. τοιαῦτα γὰρ φρονοῦντες, πολλάκις εἰρήκασιν· ἀλλ' οὐκ ἔστι Χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. οὐδὲ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν εἶναι λόγον, καὶ υἱὸν, καὶ ἀληθῶς θεὸν, ὅτε τινὶ σοφίαν τινὶ ἀληθῆ σοφίαν. τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, οὐχ ἱσάμενον δὲ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; ὁ δέ γε Κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. εἰ τοίνυν ὁ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ τοῦτο δείκνυσιν, οἵ τε ἅγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ θεοῦ ἔννοιαι τοῦτο ἴσασιν δυσεβεῖς, πόθεν ταῦτ' ἐπενόησαν οἱ δυσεβεῖς; ἀπὸ μὲν ἐν τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς ἀλλὰ ἐξήμεσαν. ἐπειδὴ γὰρ φαζονται καὶ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα τὴν ἰδίαν νοῦν, ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἀποκενῶσαι τούτους, ὅσον ἐνδείξασθαι τὰ ῥήματα καὶ δεῖξαι τούτοις, ταῦτα μὲν ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονοῦντας· φασὶ τοίνυν, ὅτι γέγραπται περὶ τοῦ Ἀποστόλου, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· περὶ δὲ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. εἶτα ἐπιφέρουσιν ὡς σοφόν τι λέγοντες. εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη καὶ ἔχαρις ἔλαβε, καὶ διὰ τοῦτο κέχρισται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβεν. προαιρέσει δὲ προέχας, τρεπτῆς ἐστιν ὄντως φύσεως. ταῦτα μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ προέχαι τετολμήκασιν Εὐσέβιός τε καὶ Ἄρειος, καὶ οἱ ἀπ' ἀμφοῖν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀκνοῦσι καὶ μέσην ἀγορᾷ, οὐχ ὁρῶντες, ὅσην μανίαν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως ἔλαβεν, ἃ ἔσχεν, ἀκριβῶς ἔσχηκὼς αὐτὰ εἰ μὴ δεόμενος ἔργον ἐνεδείξατο ἐξ ἕξεως

A Filius contra, cum e patre sit, ac ejus substantiæ proprius, inalterabilis est ac immutabilis, quemadmodum ipsius pater. Quoniam nefarium dictu est, ex substantia immutabili mutabile Verbum progigni, aut sapientiam alterabilitatis capacem. Qui enim Verbum fuerit, si est mutabile? aut quomodo sapientia id dici poterit, quod inconstantia naturæ suæ varietates capit? nisi scilicet, ut in substantia accidens superventitium quiddam est: ita volunt quasi in suo subjecto, gratiam certam effectionemque virtutis insedisse, eamque appellari Verbum, & Sapientiam, & Filium ea ratione, ut & adimi B queat, adjicique ei, cui inhæret. Hæc quia sentiunt, crebro ita loqvuntur: Atqui nequaquam talis est Christianorum Fides, neque istius dicti sententia, vere id, in quo tale quid est, aut Verbum, ut Filium, aut Sapientiam ostenderet. Quod enim mutatur alteraturque, neque in uno eodemque habitu consistit, quomodo id verum solidumque extiterit? Dominus autem dicit: *Ego sum veritas.* Si igitur Do- Joan. 14.
minus de seipso hoc dicit, sui immutabilitatem ostendit, Sanctique viri immuta- C bilitas ejus conscii, rem ita esse testimonio confirmant, & cogitatio de Deo pium hoc esse ultro sentit, unde quæso impii isti ista comminisci potuerunt? certe ex corde suo veluti ex tabe purulentiaque ista evomuerunt. Cæterum, quia ex sacris eloquiis cavillationes suas conficiunt, & sacra eloquia vi ad suam sententiam falsis interpretationibus detorquent, necessarium est, eatenus iis respondere, quatenus ea sacræ Scripturæ vindicemus, eaque ostendamus rectum quidem habere intellectum, sed ab illis malitiose usurpari. Dicunt igitur, scriptum esse apud Apo- D stolum: *Ideo & Deus eum superexaltavit, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & inferorum*, ac per Davidem quoque idem afferri: *Propter hoc unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, ac deinde inferunt, quasi scitum aliquid dicerent, si ideo exaltatus est, ergo & gratiam accepit: & si ideo unctus est, mercedem nimirum suæ voluntatis, suique instituti adeptus est. Quod si vero voluntate fecit, quod fecit, utique mutabilis est naturæ. Talia nec dicere, nec scriptis prodere puduit Eusebium & Arium, eorumque asseclæ nihil veriti Phil. 2. Psalm. 45.

sunt ea loqui, vel in medio foro, securi negligentesque interim tantæ suæ in suismet dictionibus insaniæ. Si enim mercedem voluntatis recta diligentis ea accepit, quæ accepit, non accepturus alioqui, nisi operæ precium dignumque aliquid eo munere designasset,

nimirum ob virtutem meliorationemque sui, eadem illa consecutus est, meritoque illi dictum fuit, propterea filius & Deus factus est, neque vere Deus fuerit. Quod enim secundum naturam ex aliquo gignitur, id vera ejus progenies censendum est, qualis fuit Isaacus Abraamo, & Joseph Jacobo, & splendor soli. Contra qui ex virtute & gratia nomen solummodo filiorum obtinent, & non natura, sed gratia ad jus liberorum nituntur, diversi sunt ab eo, quod ipsi datum est, quales sunt homines, quibus Spiritus sanctus communicatus est, de quibus scriptum
Esa. 1. est: *Filios genui, & exaltavi eos, ipsi autem spreverunt me*, ac propterea, quia non ex natura filii erant, & ad pejora se contulissent, ablato spiritu, rejecti abdicatique fuerunt: quos tamen, ubi pœnitentiam egerint, recepturus est, datoque lumine, filios nominaturus est Deus, qui ab initio eis gratiam dederat. Si igitur istiusmodi Servatorem esse volunt, clare apparebit, eum neque verum Deum, neque filium, neque similem patri extitisse, neque ulla ratione suæ essentiæ Deum patrem habuisse, sed tantummodo ex gratia, quæ illi data fuit, filium appellari, Deumque illius substantiæ non patrem, sed conditorem esse **juxta** communem omnium rationem. Jam si talis sit, qualem eum esse volunt, evidenter constabit, eum neque ab initio nomen filii obtinuisse. Si enim illud illi pro præmio concessum est, & pro remuneratione profectus, non alio tempore profecit, quam cum homo factus erat, & servi speciem acceperat. Tunc enim id contigit, cum obediens factus usque ad mortem, exaltatus fuisse, & in munus illud nomen accepisse dicitur, ut in nomine Jesu flectatur omne genu. Qualis igitur antea fuit, si nunc demum exaltatur, & nunc primum incipit adorari, & nunc tandem filius nominatur, cum homo factus est? videtur enim non carnem meliorem reddidisse, sed ipsum per carnem meliorem esse redditum: siquidem pro illorum vecordia tunc primum exaltatus, & filius dictus est, cum homo jam erat. Quid igitur ante ista tempora fuit? necessum est enim, ut eos denuo interrogem, quo summa finisque eorum impietatis in conspicuo sit. Nam si Dominus nunc est & Deus, & Filius, & Verbum: nihil autem horum erat, antequam homo fieret, aliud erat præter illa, & postea merito virtutis istorum particeps factus est, quemadmodum diximus. Si aliud (quod in capita illorum resiliat) necessum est eos dicere, eum antea non extitisse, ac in summa hominem eum ex na-

A ἀρετῆς καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἔσχηκεν, εἰκότως διὰ ταῦτα ἐλέχθη καὶ υἱὸς καὶ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς υἱός. τὸ μὲν γὰρ ἔκ τινος κατὰ φύσιν, ἀληθινόν ἐστι γέννημα, οἷος ὢν Ισαὰκ τοῦ Αβραὰμ, καὶ Ιωσὴφ τοῦ Ιακὼβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου, οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάριτος λεγόμενοι, μόνον εἰσὶν ἔχοντες αὐτὴ τῆς φύσεως τὸ καὶ τοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ ἄλλοι πρὸς τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὄντες, οἷοί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν πνεῦμα λαβόντες, ὧν ἐλεγχόμενος ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἀμέλει ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοὶ, B διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων αὐτῶν ἀφῃρέθη τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν, καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέχεται, καὶ διδοὺς, τὸ Φῶς πάλιν υἱὸς καλέσει, ὁ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀρχὴν Θεὸς ἔτω τὴν χάριν αὐτοῖς δεδωκώς. εἰ τοίνυν ἔτω καὶ τὸν Σωτῆρα λέγουσι, δειχθήσεται μήτε ἀληθινὸς, μήτε Θεὸς, μήτε υἱὸς, μήτε ὅμοιος τῷ πατρὶ, μήτε ὅλως τὸ εἶναι πατέρα κατ' οὐσίαν ἔχων τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, C τὸ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν κτίσην τὸν Θεὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν πάντων ἔχων. τοιοῦτος ὢν, οἷον ὅτι λέγουσι, Φανήσεται μᾶλλον μηδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκὼς τὸ ὄνομα υἱὸς, εἴγε τοῦτο τῶν ἔργων ἔπαθλον ἔσχε καὶ προκοπῆς, οὐκ ἄλλης, ἢ τῆς ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἐξ ἄλλου μορφὴν ἀνέλαβεν. τότε γὰρ ἦν, ὅτε γινόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου ὑπερυψώθαι λέγεται, καὶ χάριν εἰληφέναι τὸ ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ιησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. πῶς οὖν τοῦ τότε, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προσκυνεῖσθαι; ἢ υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; φαίνεται γὰρ μηδὲν βελτιώσας D αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δι' αὐτῆς βελτιωθείς, εἴγε κατὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν τότε ὑψώθη, καὶ υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. πῶς οὖν τοῦ τότε; πάλιν γὰρ αὐτὸς ἐρωτᾶν ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσεβείας αὐτῶν θεωρηθῇ. εἰ γάρ ἐστιν ὁ Κύριος Θεὸς υἱὸς Λόγος, οὐκ οὖν δὲ ταῦτα, πρὸ τοῦ γένεσθαι ἄνθρωπος, ἢ ἄλλο τι οὖν πρὸ ταῦτα, καὶ ὑστέρων τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέσχεν, ὥσπερ εἴπαμεν, ἢ τὸ ἕτερον, ὅπερ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπείη, ἀνάγκη λέγειν αὐτὸς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἄνθρωπος εἶναι φύ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

σφ, καὶ μηδὲν πλέον. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ Σαμοσατέως ἐστὶ, καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Διὰ τί οὖν τὰ ἐκείνων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑπονοοῦντας τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην; εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα; ἢ πῶς ἐν τούτῳ, εἴγε μὴ τέλειος ἦν ὁ παῖς; καὶ αὐτὸς δὲ εἰ νῦν ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ἡυφραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ πατρός; πῶς δὲ εἰ μὴ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Α- Β βραὰμ αὐτὸν προσκυνῶν καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάτῳ; καὶ ὡς εἶδε Δανιὴλ, μύρια μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ; πῶς δ' εἰ νῦν κατ' αὐτὸς ἔσχε τὴν βελτίωσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ τῆς ὑπερκοσμίου δόξης ἑαυτοῦ μνημονεύων ἔλεγεν αὐτὸς ὁ υἱὸς, δόξασόν με, πάτερ, τῇ δόξῃ, ἣν εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι. εἰ δὲ νῦν ὑψώθη κατ' αὐτὸς, πῶς πρὸ τούτου ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ πάλιν, ἔδωκεν ὁ ὕψιστος φωνὴν αὐτοῦ; ἑκοντὶ εἰ μὴ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γρυφῆς τὴν δόξαν ἔσχεν ὁ υἱὸς, καὶ κύριος δόξης ὕψιστος λέγεται, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἀεὶ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα κατέβας ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτίωσεν αὐτὸς τὰ δέοντα βελτιώσεως, καὶ εἰ δὲ βελτιώσαι χάριν καταβέβηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔχει τὸ λέγεσθαι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς τῷ πατρὶ, καὶ ἐθεοποίησε λαὸς ἀνθρώπους γενομένους αὐτὸς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὢν, ὕστερον γέγονε Θεὸς, ἀλλὰ Θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. ἐπεὶ εἰ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε υἱὸς καὶ Θεὸς ἐλέχθη, πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, υἱὸς ἔλεγε τοὺς πάλαι λαοὺς ὁ Θεὸς, καὶ Μωσῆν ἐπέθηκε Θεὸν Φαραώ, καὶ διὰ πολλῶν ἡ γραφή φησι, Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ Θεῶν, δηλόν ἐστιν ὡς μετ' αὐτοὺς καὶ υἱὸς καὶ Θεὸς οὗτος ἐλέχθη. πῶς οὖν πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, ἢ πῶς πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ κληθέντας υἱοὺς καὶ Θεούς; πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι, οὐ μετέχουσι λόγου; οὐκ ἔστιν ἀληθὴς αὕτη ἡ δόξα παρεξδύουσα ἐστὶ τῶν νῦν

tura fuisse, ac præterea nihil. Atqui, istiusmodi sentire, non est Ecclesiæ, sed Samosatensis & Judæorum hujus temporis. Cur igitur, si eadem, quæ illi sentiunt, non etiam ut Judæi, circumciduntur, sed Christianismum simulant, & contra Christum in pugnam descendunt? Si enim non erat, aut si erat quidem, sed melioratus est postea, quomodo per eum facta sunt omnia? aut quomodo, si perfectus non erat, pater in eo sibi gratulabatur? aut si nunc tandem melioratus est, quomodo antea potuit oblectari coram patre? aut quomodo, si post mortem adeptus est, ut adoretur, visus est Abraam eum in tabernaculo, & Moses in rubo adorare? aut quomodo vidit Daniel decies mille myriades, & mille chiliades ei inserviisse? Aut quomodo, si nunc pro eorum opinione melioratione nem sui adeptus est, antemundanæ, & supramundanæ gloriæ suæ mentionem faciens, locutus est ad istum modum ipse filius: *Glorifica me, pater, gloria illa, quam Joan. 17.*
habui apud te, antequam mundus fieret. Quod si vero secundum eos nunc demum exaltatus est, quomodo fieri potuit, ut jam ante cœlos inclinarit, & descenderit: Acrursum: *Dederit Altissimus vocem suam?* *Psalm. 45.*
C Quapropter, si antequam mundus fieret, gloriam habuit filius, & Dominus gloriæ erat: Altissimusque jam tum fuit, & e cœlo descendit, ac semper adorandus fuit, fieri non potest, ut ubi descenderat, melioratus sit: sed ipse potius ea, quæ melioratione indigebant, meliora reddidit: sin autem, ut meliora faceret, cœlitus descendit, nequaquam illi pro mercede datum est, ut filius & Deus nuncuparetur, cum ipse potius nos & filios patri reddiderit, & homo factus deificaverit. Non igitur, cum homo esset, postea Deus factus, sed cum Deus esset, postea homo factus est, ut nos potius deificaret. Nam si cum homo factus D esset, tum demum filius & Deus appellatus est, & antequam homo fieret, veterem illum populum Deus filios suos nominavit, Mosemque constituit Deum Pharaonis, idipsum quoque plurimis in locis Scriptura ostendit, cum inquit: *Stetit Deus in consilio deorum:* certum igi- *Psal. 81, 1.*
tur est, hunc post illos filium & Deum appellatum esse. Qui igitur potest, ut omnia per illum, & ille ante omnia sit? aut quomodo primogenitus omnis creaturæ, cum eum tempore antecedant, qui filii & dii appellati sunt? aut quomodo, qui in participando sunt primi, non participant ex Verbo? non est vera istiusmodi opinio, sed commentum eorum, qui nunc

judaizant. Qui enim fieri potuit, ut aliqui DEUM Patrem esse cognoverint? Nam si id admittas, ipsa adoptio, qua filii efficimur, sine vero filio efficeretur: Dicente eo: *Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, aut cui Filius revelaverit.* Quomodo autem deificatio fieri potest sine Verbo & sine Patre ejus? cum ipse ad fratres istos Judæorum dicat: Si illos deos appellavit, ad quos Verbum Dei factum est, &c. Porro si omnes, quotquot & filii & dii nuncupati sunt, sive in terris, sive in cœlis, per Verbum DEI, Filii DEI sunt redditi & deificati, ipsumque Verbum Filius est, manifesta res est, omnes per eum, ipsumque ante omnes, vel potius illum solum verum Filium, & solum ex vero Deo verum DEUM subsistere, neque hæc tanquam virtutis mercedem obtinuisse, neque alium præter ista esse, sed ex natura, secundum substantiam illa ipsa esse, cum sit paternæ substantiæ progenies. Quamobrem minime ambiguum, quin ad similitudinem immutabilis patris, & ipse quoque sit immutabilis. Hactenus igitur his rationibus in filio asserendo utentes, ut Dominus dedit, Hæreticorum brutis figmentis occurrimus: jam deinceps non improbum fuerit, sacra quoque eloquia adjungere, ut tanto magis & filii immutabilitas, ejusque inalterabilis ex patre natura, illorumque deliria evidentia & conspicua reddantur. Apostolus igitur ad Philippenses scribens, ita loquitur: *Hoc sentiatur in vobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei existeret, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominis factus, specieque inventus, ut homo, humiliavit seipsum, obediens factus usque ad mortem, & quod magis est, ad mortem crucis: ideo quoque Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est supra omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & subterrestrium, & omnis lingua confiteatur, Dominum Jesum esse in gloria Dei Patris.* Quid hoc clarius aut probatius esse poterit? non enim ex deteriore melior factus est, sed potius, cum DEUS esset, servi speciem assumsit: neque in assumendo melioratus est, sed humiliavit seipsum: ubi ergo in istis rebus virtutis præmium? aut quis profectus, aut melioratio in humiliatione? Si enim ideo, quia ex DEO homo efficitur, & ex alto

Luc. 10.

Phil. 2. 5.

Ἰουδαΐζοντων. πῶς γὰρ ὅλως δυνάνται τινες ἐπιγνῶναι πατέρα τὸν Θεόν; ὅτε γὰρ υἱοθεσία γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοῦ, λέγοντος αὐτοῦ, Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. πῶς δὲ δὴ καὶ θεοποίησις γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ Λόγου, καὶ ὢν πρὸς αὐτὸν, καί τοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τούτων Ἰουδαίους, εἰ ἐκείνους Θεοὺς εἶπεν, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, εἰ δὴ πάντες, ὅσοι υἱοί τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπὶ γῆς, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τοῦ Λόγου υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν, αὐτὸς ὁ υἱός ἐστιν ὁ Λόγος. καὶ δῆλον, ὅτι δι' αὐτοῦ μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἀληθινὸς υἱὸς καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβὼν, οὐδὲ ἄλλος ὢν πρὸ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὢν ταῦτα. γέννημα γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὑπάρχει, ὥστε μηδένα ἀμφιβάλλειν, ὅτι καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀτρέπτου πατρὸς ἄτρεπτός ἐστι καὶ ὁ Λόγος. τέως μὲν οὖν ταῖς περὶ τοῦ υἱοῦ ἐννοίαις χρώμενοι, ἕως πρὸς τὰς ἀλόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὡς δέδωκεν ὁ Κύριος, αὐτοῖς ἀπηντήσαμεν. καλὸν δὲ καὶ τὰ θεῖα λόγια παραθέσθαι λοιπὸν, ἵν' ἔτι καὶ πλεῖον ᾖ μὲν τὸ ἄτρεπτον ἀποδειχθῇ, καὶ ἡ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ παντελὴς φύσις, τούτων δὲ ἡ κακοφροσύνη. γεάφων τοίνυν Φιλιππησίοις ὁ Ἀπόστολός φησι, τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. τί τούτου λαμπρότερον καὶ ἀποδεικτικώτερον ἂν γένοιτο; ἢ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον Θεὸς ὑπάρχων, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ ἐν τῇ λαβεῖν, οὐκ ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· πρὸ τίνων ἐν τούτοις μισθὸς τῆς ἀρετῆς, ἢ ποία προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει; εἰ γὰρ Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὑψώθη

καταβὰς λέγεται ὑψοῦσθαι, πῶς ὑψοῦται Θεὸς ὢν; δῆλον ὅτι πάλιν τοῦτο, ὅτι καὶ τὸ Θεῖον ὑψίστου ὄντος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τὸν τούτου Λόγον ὕψιστον. πῶς δὲν πλεῖον εἶχεν ὑψωθῆναι ὁ ὢν ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ ὅμοιος κατὰ πάντα τοῦ πατρός; οὐκοῦν πάσης προσθήκης ἀπροσδεής ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν, ὡς ὑπενόησαν οἱ Ἀρειανοί. εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν ὁ Λόγος, καὶ ταῦτα γέγραπται, τίς χρεία ἦν ἕως καὶ ταπεινῶσαι ἑαυτόν, ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν, ὅπερ εἶχε; ποίαν δὲ καὶ χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτος δότης; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ ἀεὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; καὶ πρὶν γενέσθαι γῆν ἄνθρωπος, προσεκαλέσαν οἱ ἅγιοι· ὁ Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με, καὶ πάλιν· ἵπποι ἐν ἅρμασι, καὶ ἵπποι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· καὶ πρὸ μὲν τῶν Πατριαρχῶν προσεκυνεῖτο· φησὶ γοῦν Ἀγγέλων γέγραπται· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ. εἰ δὲ καὶ ὡς ψάλλει Δαβὶδ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ. πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν· πῶς οὖν ἐλάμβανεν, ὃ εἶχεν ἀεί, καὶ πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; ἢ πῶς ὑψώθη, ὃ πρὶν ὑψωθῆναι ὕψιστος ὤν; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὃ καὶ πρὶν λαβεῖν ἦν τοῦτο νῦν, ἀεὶ προσκυνούμενος; οὐκ ἔστιν αἴνιγμα, ἀλλὰ μυστήριον θεῖον. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· δι' ἡμᾶς ὕστερον ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὸ λεγόμενον νῦν, ὑπερύψωσεν, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου σημαίνει ὑψωμένου, ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν ἴσα Θεῷ· ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητος ἐστὶν ἡ ὕψωσις. ὃ πρὶν γὰρ εἰρῆται ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἵνα γένηται φανερὸν, ὅτι τὸ ἐταπείνωσεν καὶ τὸ ὑπερύψωσεν, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγεται· ὃ γάρ ἐστι τὸ ταπεινὸν, τοῦτο καὶ τὸ ὑψωθῆναι αὖ ἐστι, καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ ἐταπείνωσεν γέγραπται, δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ τὸ ὑπερύψωσε δι' αὐτόν ἐστι. τοῦτο γὰρ ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ τὸ θανάτου. ἐπεὶ οὖν εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, καὶ ἀθάνατος ὢν ὁ Λόγος, ἔλαβε τοῦ ὅλου μορφὴν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵν' ὅτως ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τὸ θανάτου προσενέγκῃ τῷ πατρὶ, διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται καὶ ὑπερυψοῦσθαι. ἵν' ὥσπερ τῷ θανάτῳ

A descendit, exaltari potuit, qui Deus erat? cum in conspicuo sit ex eo, quod Deus altissimus est, necessario colligi, ejus quoque Verbum altissimum esse. Quo igitur magis exaltari potuit, qui in patre erat, ac per omnia similis patri? Proinde nullius additamenti est indignus, neque est, ut suspicantur Ariani. Si ut enim exaltaretur, demisit se Verbum, atque id ita scriptum est, quænam ulla denique necessitas fuit, sui ipsius humiliandi, ut quæreret nanciscī, quod haberet? aut quam gratiam accepit, qui gratiarum donator
B est? aut quomodo accepit nomen, ut adoraretur, qui semper in suo nomine adorabatur? Certe priusquam fieret homo, clamabant Sancti: *Deus in nomine tuo salvum me fac:* & *Isti in curribus, & illi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur:* a Patriarchis igitur adorabatur: de Angelis autem ita scriptum est: *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Si igitur David in septuagesimo primo Psalmo ita canit: *Ante solem permanet nomen tuum, &*
C *ante lunam in secula seculorum:* quomodo ergo illud accepit, quod semper habuit, antequam nunc illud acciperet? aut quomodo exaltabatur, qui priusquam exaltaretur, altissimus erat? aut quomodo accepit, ut adoraretur, qui antequam hoc acciperet, semper adorabatur? Nona est ænigma, sed mysterium divinum: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Postmodum autem in gratiam nostri Deus caro factus est, & illud, quod nunc dicimus: *Exaltavit eum*, non substantiam Verbi exaltatam significat, fuit enim & semper est æqualis Deo, sed ad humanitatem ejus spectat. Neque ista prius dicta
D fuere, quam tum, cum jam Verbum caro esset factum, ut palam fieret, illud *humiliavit*, & illud *exaltavit*, de nomine dictum esse: cujus enim est humilem esse, ejus quoque fuerit exaltari, & si ob assumtionem carnis, hoc verbum (*humiliavit*) est scriptum, clarum manifestumque est, propter eandem carnem illud (*exaltavit*) usurpatum esse. Ejus enim exaltationis indigus erat homo ob humilitatem carnis suæ, & mortis. Quoniam autem Verbum, quod erat imago patris, & immortale servi formam accepit, & propter nos, ut homo, sua carne mortem sustinuit, ut ita seipsum pro nobis per mortem patri offerret: ideo, ut homo propter nos, & pro nobis dicitur superexaltari: ut quemadmodum morte

Psalm. 53. Psalm. 20.

Hebr. 1.

Psalm. 71.

Joan. 1.

ejus nos mortui sumus in Christo, ita in eodem Christo vicissim exaltaremur, & ex mortuis resurgentes, & in cœlum ascendentes: in quod præcursor pro nobis Jesus intravit, non in exemplaria aut simulacra verorum cœlorum, sed in ipsum cœlum, ut se præsentem exhiberet pro nobis conspectui Dei. Quod si nunc pro nobis cœlum ingressus est Christus, cum & antea erat Dominus & opifex cœlorum, nihil dubium, quin nostra causa illud ipsum (*exaltavit*) in scripturis constitutum sit, eadem ratione, qua omnes sanctificans, ipse patri suo se pro nobis sanctificare ait, non quo Verbum sanctum efficiatur, sed quo ipse in seipso omnes nos sanctificet: ita quoque illud (*superexaltavit eum*) non ideo est, ut ipse exaltaretur, cum sit Altissimus, sed ut ipse quidem pro nobis justitia fiat, nos vero in eo exaltemur, portasque cœlorum ingrediamur, quas ipse pro nobis iterum adaperuit, quo tempore ita dictum
Psal. 24. est ab anteambulonibus: *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Illi enim portæ clausæ non erant, utpote Domino & conditori omnium, sed propter nos hoc ipsum scriptum est, quibus porta Paradisi occlusa fuit, ideoque humano quidem more, ob carnem, quam gestabat, dictum est de eo, Attollite portas, & introibit, veluti homine introeunte; Divino autem more, eundem, quia Verbum DEUS est, dictum est, ipsum esse & Dominum & regem gloriæ. Deque nostri istiusmodi exaltatione David quoque vaticinium
Psalm. 89. Psalmo 89. edidit: *In justitia tua exaltabuntur, quoniam gloriatio virtutis ipsorum tues.* Porro si Filius justitia est, non utique Verbum, quasi justitia indigeat, exaltatur: sed nos sumus, qui injustitia, quæ ille ipse est, exaltamur. Jam illud quoque (*donavit illi*) non propter ipsum Verbum scriptum est: erat enim, etiam antequam homo fieret (ut diximus) adorandum & ab Angelis, & ab universa creatura, secundum suam e paterna substantia proprietatem, sed propter nos, & pro nobis, de eo scriptum est. Sicuti enim, ut homo, mortuus est Christus & superexaltatus: ita quoque id, ut homo, accipere dicitur, quod ut Deus semper habuit, quo gratia ista semel accepta ad nos perveniret. Non enim diminutum est Verbum carnem assumendo, ut gratiam

A αὐτὸ πάντες ἡμεῖς ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, ἵνα ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν, ἔκτε τῶν νεκρῶν ἐγερθέντες, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενοι, ἔνθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστός· καί τι καὶ πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ Κύριος ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι νῦν γέγραπται· καὶ ὥσπερ αὐτὸς πάντας ἁγιάζων λέγεται πάλιν τῷ πατρὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁγιάζειν, οὐχ ἵνα ἅγιος ὁ Λόγος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἁγιάσῃ πάντας ἡμᾶς, οὕτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον ὑπερύψωσεν αὐτὸν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ, ὕψιστος γάρ ἐστιν· ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται, ἡμεῖς δὲ ὑψωθῶμεν ἑαυτῷ [c] εἰς τὰς πύλας εἰσέλθωμεν τῶν οὐρανῶν, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἠνέῳξε, λεγόντων τῶν παρεστηκότων, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ ὡδὲ γὰρ οὐκ αὐτῷ ἦσαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι Κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοῦτο γέγραπται, οἷς ἰδοὺ ἡ θύρα κεκλεισμένη ἦν παραδείσου. διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν, δι' ὃ ἐφόρει σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ τὸ, ἄρατε πύλας· καὶ τὸ εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεϊκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεός ἐστιν ὁ Λόγος, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης. τὸ δὲ τοιοῦτον εἰς ἡμᾶς λεγόμενον ὕψωσιν, προσανεφώνει τὸ πνεῦμα. ἐνόγδοηκοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ λέγον· καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι καύχημα τῆς αὐτῶν
D δυνάμεως εἶ σύ. εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ υἱὸς, οὐκ ἄρα αὐτός ἐστιν ὡς ἐνδεὴς ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τῇ δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι. ἧπερ ἐστὶν αὐτὸς, καὶ τὸ ἐχαρίσατο αὐτῷ, δι' αὐτὸν τὸν Λόγον γέγραπται, ἣν καὶ πάλιν, καὶ πρὶν γένηται ἄνθρωπος, προσκυνούμενος, ὥσπερ ἐφθέγμεθα, καὶ τῶν Ἀγγέλων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως καὶ τὴν παρ' ἐκείνου ἰδιότητα· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ εἴρηται. ὥσπερ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη, ὅτω, ὡς ἄνθρωπος, λέγεται λαμβάνειν, ὅπερ εἶχεν, ἀεὶ ὡς Θεὸς, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις· οὐ γὰρ ἐλαττώθη ὁ Λόγος σῶμα λαβών, ἵνα καὶ χάριν

ζητήσῃ

ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐθεοποίησεν, ὅπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τοῦτο· ὥσπερ γὰρ ἀεὶ προσεκυνεῖτο Λόγος ὢν, καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· ἕτως ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, κληθείς τε Ἰησοῦς, ἅδην ἦπλον ἔχει πᾶσαν ὑπὸ πόδα τὴν κτίσιν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ὀνόματι τὰ γόνατα κάμπτεσθαι αὐτῷ, καὶ ἐξομολογεῖσθαι, ὅτι καὶ τὸν γενόμενον σάρκα τὸν Λόγον, καὶ θάνατον ὑπομείναντα σαρκὶ, οὐκ ἐπ' ἀδοξίᾳ τῆς θεότητος αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. δόξα γὰρ πατρός ἐστι, τὸν γενόμενον καὶ ἀπολόμενον εὑρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι, καὶ ναὸν γενέσθαι Θεοῦ. καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς δυνάμεων, Ἀγγέλων τε καὶ Ἀρχαγγέλων, ἀεὶ μὲν προσκυνούντων αὐτὸν προσκυνοῦσι καὶ νῦν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τὸ Κύριον, ἡμῖν δέ ἐστιν αὕτη ἡ χάρις καὶ ἡ σωτηρία. ὅπερ τε ἐν ἀνθρώπῳ γενόμενος, προσκυνεῖται ὁ Θεοῦ υἱὸς, καὶ ὁ ξενισθήσονται ἁγίαν δυνάμεις βλέπουσαι, τοὺς σωσθέντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας αὐτῶν· * ἄλλως δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων εἰλήφει δούλου μορφὴν, καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα. ἰδοὺ γὰρ τὸ νομιζόμενον ὡς ἀνθρώποις μωρὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο σωτήριον, γέγονε πάντων προτιμότερον. ἡμῖν μὲν γὰρ δώρασις ἡμῖν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται. ἐκεῖ γὰρ μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λοιπὸν, ὡς προεῖπεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν εἴδωλα αὐτῶν καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα ἐπιγινώσκουσι, καὶ ἡμῖν τὰ δαιμόνων φαντάσματα κατήργηται, μόνος δὲ ὄντως Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προσκυνεῖται. Τὸ γὰρ ἐν τῷ σώματι γενέσθαι τὸν Κύριον, καὶ κληθέντα Ἰησοῦν προσκυνεῖσθαι, πιστεύεσθαί τε αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα, δῆλον ἂν εἴη, καθάπερ εἴρηται, ὅτι οὐχ ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶν, ἔλαβε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς. Διὰ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγενὲς ἡμῖν ναὸς Θεοῦ γεγόναμεν, καὶ ἡμεῖς, καὶ υἱοὶ Θεοῦ λοιπὸν πεποιήμεθα. ὥστε καὶ ἐν ἡμῖν ἤδη προσκυνεῖσθαι τὸν Κύριον, καὶ τοὺς ὁρῶντας ἀπαγγέλλειν, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστὶ, καθάπερ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ φησί· ὅσοι δ' ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ γράφει, ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν.

quoque desideraret accipere, sed potius deificavit, quod induerat, & idipsum humano generi superaddidit: ut quemadmodum semper adorabatur, quatenus Verbum erat, & in forma Dei existebat: ita quoque ille idem jam homo factus, & Jesus appellatus, nihilominus haberet omnem creaturam pedibus suis subjectam, sibique in suo nomine genua flectentem, pariterque confitentem Verbum carnem factum, mortemque in carne sustinuisse, non ad ignominiam Deitatis, sed ad gloriam Dei patris. Gloria autem patris est, hominem jam conditum & amissum recuperari, emortuumque vivificari, templumque Dei effici. Gloria enim nostra est, nostraque sublimatio, quod cum potestates, Angeli, Archangeli eum semper adoraverint, nunc adorent sub nomine Jesu Dominum, quod filius Dei etiam homo factus adoretur, neque percellantur stupore, dum vident, nos Christi concorporeos in ipsorum sedes ac regiones induci. Quod nulla unquam ratione contigisset, nisi ille, qui in forma Dei est, formam servi accepisset, ac sese humiliasset, sinens corpus suum usque ad mortem devenire. Ecce, quod stultum erat DEI apud homines propter crucem, id omnium longe honestissimum est factum, eo quod resurrectio nostra in cruce sit sita: nec jam duntaxat Israelitæ, sed & omnes gentes (ut vaticinatus est Propheta) idola sua relinquant, & Deum verum Christi patrem agnoscant, dæmonumque jam præstigia abolita sint: unus autem verus Deus in nomine Domini Jesu Christi adoratur. Quod autem Dominus in corpore natus est, inditoque nomine Jesu adoretur creditur filius Dei, ac per eum agnoscitur pater: id evidenti ratione commonstrat, non Verbum, quatenus Verbum est, ejusmodi gratiam, sed nos illam ipsam accepisse, eo quod per corporis illius cognationem, & templum Dei, & filii Dei simus effecti: adeo, ut in nobis jam Dominus adoretur: renuncientque illi, qui hoc viderint, ut Apostolus dixit: *Revera Deus in illis est.* Sicuti quoque & ab Joanne in Evangelio scriptum est: *Quotquot eum acceperunt, dedit eis potestatem, filios Dei fieri.* Ac rursus in Epistola ejusdem: *Inde cognoscimus, quod in nobis manet, eo quod de Spiritu suo nobis dederit.* Joan. 1. 1. Joan. 3. 19.

Indicium id quoque ejus erga nos bonitatis in eo apparet, quod nos ob altissimum in nobis habitantem exaltamur, & gratia propter nos conceditur, eo quod Dominus, suppeditator gratiæ, propter nos homo sit factus. Ipse autem Salvator humiliavit seipsum, quoniam humile nostrum corpus assumsit, servique speciem induit, amictus carne peccatis mancipata. Et ut ipse nihil ad sui melioationem a nobis adeptus est: Verbum enim, utpote perfectum & absolutum, nullius rei indigum est, ita nos contra ab eo meliores sumus redditi: *Ipse enim est lux, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum.* Fruſtra igitur innituntur Ariani conjunctioni isti, *Ideo*, dum a Paulo dicitur: *Ideo & Deus exaltavit illum.* Non enim præmium virtutis, neque præstantiam ejus in proficiendo iis verbis significavit, sed causam sublimationis in nos redundantis. Nam quid hic aliud in istis verbis significatur, quam generosi patris filium, qui in forma DEI erat, seipsum humiliasse? & servum pro nobis, & nostri gratia factum esse? Si enim Dominus homo factus non fuisset, nunquam nos a peccatis vindicati ex mortuis resurrexissemus, sed sub terris mortui relinqueremur: neque ad cœlos subvecti essemus, sed adhuc in orco remaneremus. Propter nos igitur & de nobis dictum est *(exaltavit & donavit.)* Hanc ego arbitror istius dicti sententiam, eamque in primis Ecclesiasticam. Quin hoc dictum ita rursus tractari liceat, ut aliis, sed paribus verbis, idem exponas, non eo conceptu vocum indicari, Verbum ipsum, quatenus Verbum est, exaltari: (est enim, ut dictum est, altissimum, simileque suo patri) sed resurrectionem ex mortuis in corpore ejus significari. Quapropter, cum dixisset, humiliavit seipsum usque ad mortem, statim subintulit, (*ideoque (superexaltavit)* cupiens ostendere, quod, etsi sicut homo mortuus fuerit, attamen, ut vita, exaltatus sit resurrectione. Is enim, qui descendit, idem ille est, qui resurrexit. Descendit quidem corporaliter, resurrexit autem ut Deus, quod Deus idem esset in corpore. Atque illud ipsum est, cujus gratia subintulit in hac sententia conjunctionem *(ideo)* non mercedem virtutis aut profectus, sed causam significantem, ob quam resurrectio facta est: Et cur alii quidem homines ab Adamo usque in præsens tempus morerentur, & mortui permanerent: Iste vero solus integer ex mortuis resurrexerit, causa ea est, quam ipse priori loco statuit,

Joan. 1.

Philip. 2.

A γνώρισμα δέ ἐστι καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ δοξομένης ἀγαθότητος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψούμεθα διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν ὕψιστον Κύριον, καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις δίδοται. διὰ τὸ χορηγὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν Κύριον. αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν σῶμα. ὅλως τε μορφὴν ἔλαβεν, ἐνδυσάμενος τὸ ἀλλοιωθεῖσαν σάρκα τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν ἔσχηκεν· ἀνενδεὴς γάρ ἐστι καὶ πλήρης ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον
B ἐβελτιώθημεν· αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ φῶς, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. καὶ μάτην ἐπερείδονται οἱ Ἀρειανοὶ τούτῳ, διὸ, συνδέσμῳ· διὰ τὸ λέγειν τὸν Παῦλον, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν· οὐ γὰρ ἆθλον ἀρετῆς, οὐδὲ βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλεγεν· ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα, καὶ ἀγενῆ πατρὸς υἱὸν, ταπεινώσαι ἑαυτὸν καὶ δοῦλον αὐτῷ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν· ἀλλ' ἐμένομεν
C ὑπὸ γῆν νεκροί· οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανούς· ἀλλ' ἐκείμεθα ἐν τῷ ᾅδῃ. δι' ἡμᾶς οὖν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον, ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο. τοιαύτην μὲν ἔγνωμαι τοῦ διανοίαν ῥητοῦ καὶ μάλα ἐκκλησιαστικὴν εἶναι· καὶ δευτέραν ὁμοίως τις ἐπιχειρήσειεν εἰς τὸ ῥητὸν, ἐκ παραλλήλου λέγων τὰ αὐτά· ὅτι ὁ τὸν Λόγον αὐτὸν, ἢ Λόγος ἐστὶν, ὑψοῦς σημαίνει· ἔστι γὰρ, ὡς προείρηται, μικρῷ πρόσθεν, ὕψιστος καὶ
D ὅμοιος τῷ πατρί· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐστι δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. λέγων γὰρ, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, οὐθὺς ἐπήγαγε τὸ, διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε· δεῖξαι θέλων, ὅτι, εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὢν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει. ὁ γὰρ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναστάς. κατέβη μὲν σωματικῶς· ἀνέστη δὲ ὡς Θεὸς, ὅτι Θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. καὶ ἔστι πάλιν ἐστὶν, ὃ χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτῃ τὸν, διὸ, σύνδεσμον· ἀμοιβὴν ἀρετῆς οὐδὲ προκοπῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικὸν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε καὶ δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροί, οὗτος δὲ μόνος ὁλόκληρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστὶν, ὅτι αὐτὸς

προεφήνεν, ὅτι Θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονεν, οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι μόνον, ἐξ Ἀδὰμ ὄντες, ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον βασιλεύοντα κατ' αὐτῶν· οὗτος δὲ ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστιν· ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. καὶ λέγεται οὗτος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι τὸν λόγον· διὸ οὐδὲ κεκρατῆται ὑπὸ τοῦ θανάτου. εἰ γὰρ καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δεκτικὸν θανάτου· ἀλλ' ἐκ νεκρῶν ὑπερυψώθη, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ. ἴσον γάρ ἐστι τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν· τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς Πράξεσι παρὰ Πέτρου, ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν, κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. ὡς γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ γέγραπται· ἐν μορφῇ Θεοῦ ὤν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν· οὕτω παρὰ τοῦ Πέτρου λέγεται, ὅτι ἐπειδὴ Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος· τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὁρῶσι Θεόν· διὰ τοῦτο οὐκ ἦν δυνατὸν, κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου. ἀνθρώπῳ δὲ οὐκ ἦν δυνατὸν, τοῦτο κατορθῶσαι· ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονε σάρξ, ἵνα θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται ὑψωθῆναι, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ νομίζουσιν οἱ αἱρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι καὶ πάθος τῆς τοῦ Λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. ὑψοῦται γὰρ αὐτὸς λέγεται ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. αὐτὸς γὰρ λέγεται ἀμφοτέρων, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν, οὐχ ἑτέρου σώματος τὸ ὑψωθὲν ἀπό τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέν. αὐτὸς δὲ πάλιν ὄντος σώματος, καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ λόγου, εἰκότως ὑψωμένου τοῦ σώματος, ὡς ἀνθρώπου, καὶ διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται. εἰ μὲν οὖν μὴ γέγονεν ἄνθρωπος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα. εἰ δὲ ὁ Λόγος γέγονε σάρξ, ἀνάγκη ὥσπερ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τὸ παθεῖν καὶ τὴν ὕψωσιν, ἵν' ὡς ὁ μὲν θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ, λύτρον ἦν τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας καὶ κάθαρσις τοῦ θανάτου ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ὕψωσις, βεβαίαν δι' αὐτὸν εἰς ἡμᾶς διαμένῃ ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἴρηκεν, ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε

quod, cum DEUS esset, homo factus sit.

A Cæteros quidem homines, ex solo Adamo oriundos, vitam morte commutasse, mortisque tyrannidem in se passos esse; secundum autem hominem e cœlo esse, quippe quod Verbum caro factum sit: atque iste homo e cœlo & cœlestis appellatur, eo quod Verbum e cœlo descenderit, ideoque sub imperio mortis detineri non potuit. Nam etsi humiliavit seipsum, sinens suum corpus usque ad mortem procedere, quoniam moriendi capax esset, nihilominus tamen illud e

B terris exaltavit, propterea quod in eo erat filius Dei. Par igitur est, quod hic dicitur: *Ideo & Deus exaltavit illum*, cum eo quod in Actis a Petro dicitur: *Quem Deus* Actor. 2. *exaltavit, solutis mortis doloribus, quatenus impossibile erat, eum sub ejus imperio detineri.* Ut enim apud ipsum Paulum scriptum est: *Quoniam, cum in forma Dei esset,* Philip. 2. *homo est factus, & humiliavit seipsum usque ad mortem, ideo etiam Deus exaltavit illum*: ita quoque a Petro dictum est: *Ideo, cum Deus esset, homo factus est.* Signa autem & prodigia, Petro aliisque, qui ea viderant, ipsum esse DEUM ostenderunt, ideo-

C que fieri non poterat, ut sub morte detineretur: homini contra impossibile erat, istud efficere: proprium enim quiddam est homini sua mors, atque ea de causa cum Verbum esset Deus, caro factum est, ut corpore mortificatus, vivificaret omnes sua virtute. Cæterum, quia dum mentio fieret de ejus exaltatione, Deumque illi donasse, creditum est ab Arianis, in eo detrimentum aut passionem substantiæ Verbi sitam esse, necessarium dictu est, quo ista sensu & mente referantur. Exaltari enim dicitur ab in-

D ferioribus locis terræ, quia mors quoque ipsius esse dicitur, & utrumque de eo dicitur, quoniam ejus erat, ac non alterius corpus, quod exaltatum fuit ex mortuis, & in cœlos subvectum. Jam vero cum ejus sit corpus, neque Verbum sit extra suum corpus, merito exaltato corpore, ipse ut homo, ratione corporis exaltatus esse memoratur. Si enim homo factus non est, ne dicantur ista de eo: sin autem Verbum caro factum est, necesse est de eo, ut de homine, pariter referri, & resurrectionem & exaltationem, ut mors, quæ illius dicitur, redemtio sit peccati hominum, & abolitio mortis: & ut resurrectio & exaltatio, per illum in nobis firmitudinem & stabilitatem habeat. De utroque autem simul mentio habita est, & DEUM illum exaltasse:

& Deum illi hoc donasse: ut denuo palam faceret, neutiquam eum patrem esse, qui homo factus erat, sed Verbum patris, quod pro humanitatis ratione a patre accipit, & ab eo exaltatur, ut dictum est. Cæterum, manifesta res est, nec est, quod dubites, ea, quæ a patre dantur, per filium dari. Estque admirabile, & quod hominem plane attonitum reddat, quod gratiam, quam filius a patre largitur, eandem ipse in se recipere dicatur: & exaltationem, quam filius a patre facit, ea ipsa est, qua filius exaltatur. Idem enim ipse est & DEI filius, & filius hominis: Nam ut Verbum, quæ sunt patris, donat: omnia enim, quæ donat & facit pater, per filium donat, & facit: ita e diverso, ipse cum sit filius hominis, humanitus dicitur a se ipso accipere, quia non alterius, sed ipsius est corpus, quod accipiendæ gratiæ naturam idoneam capacemque sortitum est, ut dictum est: accepit enim, quatenus homo exaltabatur: illiusque exaltatio erat eum hominem deificari: sed tamen Verbum hoc ipsum semper possidebat secundum suam ex patre deitatem & perfectitudinem. Certe quod ab Apostolo dictum est, talem habet interpretationem, impiosque redarguit. Etiam illud Psalmographi eundem intellectum prodit, eumque rectum, quem prave isti interpretantur. Psalmus tamen illum pium esse demonstrat, cum inquit: *Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exaltationis præ participibus tuis:* Videte, Ariani, & saltem vel hinc veritatem cognoscite, participes Domini nos omnes Psalmista appellavit. Hic, si unus ex non entibus & creatis esset, fuisset & ipse unus ex istis participibus. Atqui cum eum, ut Deum æternum, suo hymno celebrarit, dum inquit: *Thronus tuus Deus in seculum seculi*: Et reliqua omnia ex eo partem capere declaravit, quid aliud intelligendum, quam alium illum esse a rebus creatis, patrisque solum ac verum Verbum, Splendorem ac Sapientiam? ex qua omnia creata participant, & sanctificantur ab eo per Spiritum, & hic quidem ungitur, non ut Deus fiat, nam antea id erat: neque ut Rex efficiatur, cum jam ab æterno regnaret, quippe qui erat imago patris, quemadmodum ex hoc oraculo ostenditur, sed pro nobis quoque hoc inter cætera scriptum est,

Psalm. 45.

καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο· ἵνα καὶ ἐκ τούτου δείξῃ πάλιν, ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστιν ὁ γενόμενος σάρξ· ἀλλ' ὁ τούτου λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ὑψούμενος παρ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἴρηται. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ διδόναι ἀμφιβάλλοις τις, ὅτι, ἃ δίδωσιν ὁ πατὴρ, διὰ τοῦ υἱοῦ δίδωσι, καὶ ἔστι παράδοξον, ἐκπλῆξαι δυνάμενον ἀληθῶς· ἐν γὰρ δίδωσιν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς χάριν, ταύτην αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγεται δέχεσθαι· καὶ τὴν ὕψωσιν, ἣν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖ, ταύτην ὡς αὐτὸς ὑψούμενός ἐστιν ὁ υἱός. αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν τοῦ Θεοῦ υἱὸς, αὐτὸς γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν λόγος, τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς δίδωσι· πάντα γὰρ, ἃ ποιεῖ καὶ δίδωσιν ὁ πατὴρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ τε καὶ παρέχει· ὡς δ' υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγεται τὰ παρ' ἑαυτοῦ δέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἕτερόν, ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φύσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὴν χάριν· καθάπερ εἴρηται· ἐλάμβανε γὰρ κατὰ τὸ ὑψοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον. ὕψωσις δέ ἐστιν, τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος εἶχεν ἀεὶ τοῦτο κατὰ τὴν πατρικὴν ἑαυτοῦ θεότητα. τὸ μὲν οὖν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γεγραμμένον, τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ παρὰ τῷ ὑμνῳδῷ λεγόμενον, τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὀρθήν, ἣν παρεξηγοῦνται μὲν οὗτοι, ὁ δ' ψαλμῳδὸς δείκνυσιν ἀσεβῆ· φησὶ γὰρ καὶ αὐτὸς, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἴδετε, Ἀρειανοί, κἂν ὀλίγον ἐπιγνῶτε κἂν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν· μετόχους τοῦ Κυρίου, πάντας ἡμᾶς εἴρηκεν ὁ ψάλλων· εἰ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων διὰ τοῦ γενητοῦ εἰς, εἷς διὰ τοῦ μετέχοντος καὶ αὐτὸς· ἐπῳδὴ δὲ αὐτὸν μὲν Θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων· ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὰ δ' ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε, τί δεῖ νοεῖν, ἢ ὅτι τὸν μὲν γενητὸν, ἄλλος ἐστὶ τοῦ πατρὸς μόνος ἐν αὐτοῦ λόγος ἀληθινὸς ἀπαύγασμα καὶ σοφία· ἧς τὰ γενητὰ πάντα μετέχει καὶ ἁγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ πνεύματι· καὶ ἐνταῦθα γοῦν, χρίεται, ἐχ ἵνα Θεὸς γένηται· ἦν γὰρ ἐκ τούτου. ἐβασίλευε δ' ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γὰρ ἀϊδίως βασιλεύων. εἰκὼν ὢν ἄρχων τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ λόγιον δείκνυσιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται·

ἀμφὼ γὰρ κ' ἦ Ἰσραὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχείρο-
τ', τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο· οὐκ ὄντες πρότερον
βασιλεῖς, ὡς Δαβὶδ καὶ Ἐζεκίας· ὡς Ἰωσίας,
ὡς οἱ ἄλλοι· ὁ δὲ Σωτὴρ τὸ ἐμπαλιν Θεὸς ὢν, καὶ
τῇ βασιλείᾳ τ πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τὸ τε
Πνεύματος τ ἁγίου αὐτὸς ὢν χορηγὸς μόνος, ὅ-
μως λέγε' νῦν χείεσθαι, ἵνα πάλιν ὡς ἄνθρωπος
λεγόμενο τῷ πνεύματι χείεσθαι, ἡμῖν τοῖς
ἀνθρώποις, καθάπερ τὸ ὑψωθῆναι καὶ τὸ ἀνα-
στῆναι, ἵνα καὶ τὴν τ πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰ-
κειότητα καταισχυθείσῃ. τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐ-
τὸς ὁ Κύριο, ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγ-
γελίῳ· ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον· καὶ
ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν· ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ
ἡγιασμένοι ἐν τῇ ἀληθείᾳ· τοῦτο δὲ λέγων, ἔδειξεν, ὅτι μὴ αὐτός ἐστιν ὁ ἁγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἁ-
γιάζων· ἄλλου γὰρ παρ' ἑτέρου ἁγιάζεται, ἀλλ' αὐ-
τὸς ἑαυτὸν ἁγιάζει· ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἁ-
γιασθῶμεν. ὁ δὲ ἑαυτὸν ἁγιάζων, Κύριός ἐστι τ
ἁγιάζειν· πῶς δ' ἂν τοῦτο γένοιτο; πῶς δὲ τοῦτο λέ-
γει, ἢ ὅτι ἐγὼ Λόγο ὢν τ πατρὸς, αὐτὸς ἐμοὶ τῷ
ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ πνεῦμα. καὶ ἐ-
μαυτὸν ἄνθρωπον γενόμενον ἐν τούτῳ ἁγιάζω,
ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθείᾳ ὄντι, ὁ δὲ λόγος ὁ σὸς
ἀλήθειά ἐστιν, οἱ πάντες ἁγιασθῶσιν· εἰ δὲ ἡμῶν
χάριν ἑαυτὸν ἁγιάζει καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὅτε γέγονεν
ἄνθρωπο, ἔνδηλον ὡς καὶ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορ-
δάνῃ τ πνεύματο γενομένη κάθοδος, εἰς ἡμᾶς
ἦν γινομένη, διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν σῶμα· καὶ οὐκ
ἐπὶ βελτιώσει γέγονε τ λόγου. ἀλλ' εἰς ἡμῶν
πάλιν ἁγιασμόν· ἵνα τ χρίσματο αὐτοῦ με-
ταλάβωμεν· καὶ εἰς ἡμᾶς λεχθείη· οὐκ οἴδατε,
ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν
ὑμῖν οἰκεῖ; τοῦ γὰρ Κυρίου, ὡς ἀνθρώπου, λουο-
μένου εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς ἦμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ
παρ' αὐτοῦ λουόμενοι· καὶ δεχομένου αὐτοῦ τὸ πνεῦ-
μα, ἡμεῖς ἐσμεν, οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δε-
κτικοί· διὰ τοῦτο δ' ὥσπερ Ἀαρὼν, ἢ Δαβὶδ, ἢ ἄλ-
λοι πάντες, ἔτως καὶ οὗτος ἐλαίῳ κέχρισται, ἀλλὰ
ἄλλως μὲν ὑπὲρ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίῳ
ἀγαλλιάσεως ὅπερ ἑρμηνεύων οὗτος εἶναι τὸ πνεῦ-
μα, διὰ τ προφήτου φησί· πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐ-
μὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· καθὼς ὁ Ἀπόστολος εἴρη-
κεν· ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ·
ποτὲ δὲ καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἴρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν
σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· καὶ κα-
τέβαινεν ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα· καὶ μὴν αὐτὸς ὁ
Κύριός φησι· τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται·

A Nam Reges Israelitæ inungendo Reges fiebant, cum antea privati homines essent, ut David & Ezechiel, ut Josias, cæterique alii: Salvator autem quamvis Deus esset, & in regno Patris perpetuo regnaret, ipseque munerator sancti Spiritus esset, tamen nunc in præsentia inungi dicitur, ut iterum, cum sicuti homo Spiritu inungitur, nobis hominibus, quemadmodum in exaltando & resuscitando fecit, ita quoque istic Spiritus incolatum contuberniumque conciliet. Atque id indicans suis verbis Dominus in Evangelio secundum Joannem dixit: *Ego emisi eos in mundum, & pro* Joan. 17.
B *illis sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Hæc verba usurpans satis indicavit, se non esse eum, qui sanctificatur, sed qui sanctificat. Non enim ab alio sanctificatur, sed ipse seipsum sanctificat, ut nos in veritate sanctificemur. Qui autem seipsum sanctificat, Dominus est sanctificationis. Qua ratione igitur, id fit, aut quo pacto id dicit, nisi ad istum modum? Ego, qui Verbum Patris sum, mihi jam homini tribuo Spiritum, ac me jam hominem factum in hoc sanctifico, ut deinceps in me, qui veritas sum: *sermo enim tuus veritas est*, ut inquam in me o-
C mnes sanctificentur. Si autem in nostram vicem seipsum sanctificat, atque id agit, cum homo factus est, satis constat & evidens est, descensionem Spiritus in eum in Jordane ad nos pertinere, eo quod ipse ferebat nostrum corpus: neque id ad meliorationem Verbi, sed ad nostri sanctificationem factum esse, ut ipsius unctionis participes essemus, ac de nobis diceretur: *An ignoratis vos, quod templum* 1. Cor. 3.
Dei sitis, & Spiritus Dei habitet in vobis? Cum enim Dominus, ut homo, in Jordane lavaretur, nos illi ipsi eramus, qui in Domino & a Domino lavabamur. Et cum ille reciperet Spiritum, nos era-
D mus illi ipsi, qui per Dominum ipsius Spiritus capaces reddebamur. Quapropter, non quemadmodum Aaron aut David, aut reliqui omnes, ita quoque & ipse oleo inunctus est, sed aliter supra omnes consortes sui oleo lætitiæ. Quod oleum Spiritum sanctum esse per Prophetam exposuit: *Spiritus Domini super me, propter quod* Esa. 61. 1.
unxit me: quemadmodum & ab Apostolo dictum est, quod *Deus illum unxerit Spiritu* Act. 10, 38.
sancto. Quando igitur ista de eo pronunciata sunt, nisi tum cum in carne constitutus baptizabatur in Jordane, ac Spiritus in eum descendebat? Quin & ipse Dominus loquitur discipulis: *Spiritus de meo capiet,*

Joan. 15. Joan. 20. &, *Ego illum mitto*: &, *Accipite Spiritum sanctum.* Attamen is, qui aliis donat, utpote Verbum & Splendor Patris, nunc dicitur significari, postquam homo factus est: & ipsius est corpus, quod sanctificatur. Ex illo igitur nos incepimus unctionem & signaculum adipisci, dicente quidem Joanne: *Vos unctionem habetis a sancto:* Apostolo vero: *Vos signati estis Spiritu illo promissionis sancto.* Igitur propter nos, & de nobis est, quod istic narratum est. Quisnam igitur existis rebus melioris profectus? aut quodnam virtutis aut facti Domini præmium ostenditur? Si enim, cum non esset Deus, Deus factus esset: aut cum Rex non esset, ad regnum evectus esset, haberet vester sermo aliquam umbram verisimilitudinis. Contra, si & Deus est, & thronus regni ejus æternus est, quid habet Deus, in quo proficiat, suique meliores ascendendi progressiones faciat? aut quid defuit illi, in solio patris sedenti? Jam si (ut ipse quoque Dominus locutus est) ipsius est Spiritus, Spiritusque de eo capit, & ab ipso emittitur, non utique Verbum, quatenus Verbum & Sapientia est, a Spiritu inungitur, cum is ab eo donetur, sed caro assumta ab ipso illa est, quæ in eo, & ab eo inungitur, ut sanctificatio, quæ in Dominum, ut in hominem, infertur, in homines deinde ab eo dimanaret. Non enim a se (ut ille ait) Spiritus loquitur, sed Verbum est, a quo Spiritus in dignos confertur. Simile est & id quoque superiori dicto. Ut enim Apostolus

Philip. 2. dicit: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed se ipsum exinanivit, formam servi accipiens,* ita quoque & David, æternum eum Deum & Regem missum ad nos, & assumto nostro corpore, quod mortale est, mortalem appellavit: id enim ab eo istis verbis indica-

Psalm. 45. vit: *Myrrha & stacte & casia a vestimentis tuis:* simulque hoc ipsum a Nicodemo, & iis, quæ comitabantur Mariam, ostenditur, quo tempore ille veniebat, deferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum: istæ autem apportabant aromata, quæ adornaverant ad sepulturam corporis Domini. Quid igitur in hoc aut commodi aut profectus ei, qui immortalis erat, dum id, quod est mortale, assumit? aut quæ melioratio ei, qui æternus erat, dum id, quod temporarium erat, amicitur? aut quod præmium inde fuerit æterno Deo & Regi, recubantique in sinu Patris? Jamne ergo videtis, ea ipsa pro nobis, &

καὶ, ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω· καὶ λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, τοῖς μαθηταῖς. καὶ ὅμως ἄλλοις παρέχων, ὡς Λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, λέγεται νῦν ἁγιάζεσθαι. ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἁγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦτο τὸ χάρισμα καὶ τὴν σφραγῖδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου· καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου· τοῦ δὲ Ἀποστόλου· καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. ὅθεν δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον. ποία οὖν καὶ ἐντεῦθεν προκοπὴ βελτιώσεως καὶ μισθοῦ ἄρετῆς, ἢ ἁπλῶς προόδου τοῦ Κυρίου δείκνυται; εἰ μὲν γὰρ ἐντεῦθεν μὴ εἶναι Θεὸς, Θεὸς ἐγεγόνει, εἰ μὴ βασιλεύων, εἰς βασιλείαν προήγετο, εἶχεν ἂν ὑμῶν ὁ Λόγος σκιάς τινος πιθανότητα. εἰ δὲ Θεός ἐστι καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιός ἐστι· ποῦ εἶχε προκόψαι Θεός; ἢ τί ἔλειπε τῷ ἀεὶ τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ πατρός; εἰ δὲ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκεν, αὐτοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτός τε αὐτὸ ἀποστέλλει· οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστὶ καὶ ἡ Σοφία, ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἡ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστιν, ἡ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριομένη· ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμὸς ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν Κύριον γινόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἥκῃ παρ' αὐτοῦ. ἐπεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ φησι τὸ πνεῦμα λαλεῖ, ἀλλ' ὁ Λόγος ἐστὶν, ὁ τοῦτο δίδους τοῖς ἀξίοις· ὅμοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προειρημένῳ ῥητῷ· ὡς γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· ὅτως ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν Κύριον, αἰώνιον μὲν ὄντα Θεὸν καὶ βασιλέα· ἀποστελλόντα δὲ προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητὸν ὄν· τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται ἐν τῷ ψάλλειν· σμύρνα, καὶ κασσία, καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου. τὰ δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριὰμ δείκνυται. ὅτε ὁμὲν ἦλθε φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ἑκατόν. αἱ δὲ ἅπερ ἦσαν ἑτοιμάσασαι ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου· ποία οὖν πάλιν προκοπὴ τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; ποῖος δὲ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἂν Θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ καὶ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός; ἆρ' ἀθεωρεῖτε, ὅπερ τοῦτο δι' ἡμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν

γέγονε, & ἐγράφη· ἵνα ἄνθρωπος γενόμενος ὁ Κύριος, θνητοὺς ὄντας καὶ προσκαίρους ἡμᾶς ἀθανάτους καὶ αἰωνίους βασιλείαν τε οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; ἆρ' οὐκ ἐρυθριᾶτε, κατα ψευδόμενοι τῶν θείων λογίων, καὶ λέγοντες Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ ἐπιδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λεκτέον, ἐπράπη· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀμέλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, Λόγος ὢν, ἐχορήγει τοῖς ἁγίοις ὡς ἴδιον τὸ Πνεῦμα, οὕτως καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἁγιάζει τοὺς πάντας τῷ πνεύματι· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· καὶ Μωσῆς μὲν ἐδίδου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἑβδομήκοντα· διὸ καὶ τε ηὔχετο τῷ πατρὶ Δαβὶδ, λέγων· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἄνθρωπος δὲ γενόμενος, ἔλεγε· πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἔπεμψεν· ἀψευδὴς γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἐκεῖνος Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς, καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας μένων ἀτρεπτος· καὶ ὁ αὐτός ἐστι διδοὺς καὶ λαμβάνων· διδοὺς μὲν, ὡς Θεοῦ Λόγος· λαμβάνων δὲ, ὡς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ὁ Λόγος, ᾗ Λόγος, ᾗ ἐστιν, ὠφελήθη· εἶχε γὰρ πάντας καὶ ἀεὶ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰσιν, οἱ ἔχοντες δέχεσθαι τὸ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ· αὐτὸ γὰρ νῦν ἀνθρωπίνως λέγομεν χρίεσθαι, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι· ἐπιδὴ καὶ βαπτιζομένου αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι· περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον ὁ Σωτὴρ φανερὸν ποιεῖ λέγων τῷ πατρὶ, κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἓν ἐσμεν. διὰ ἡμᾶς ἄρα καὶ δόξαν αἰτεῖ· καὶ τὸ, ἔλαβε, καὶ τὸ, ἐχαρίσατο· καὶ τὸ ὑπερύψωσε, λέλεκται· ἵνα ἡμεῖς λάβωμεν, καὶ ἡμῖν χαρίσηται· καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ. εἰ δὲ διὰ τὸ προκεῖσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως προφασιν πάλιν ἑαυτοῖς, εἰς ἃ βούλονται, πορίζονται· γνώτωσαν οὖν οἱ τῆς γραφῆς ἀμαθεῖς καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταὶ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ διὰ τοῦτο, ἁμιλλᾶται τῆς ἢ προέξεως σημαίνει τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ αἴτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ πνεύματος χρίσεως. ὁ γὰρ εἶπε

A propter nos acta & ſcripta eſſe, ut Dominus homo factus, nos, qui mortales & temporarii eramus, immortales faceret, & ad æternum regnum cœlorum introduceret? Jamne igitur erubeſcitis, ita mentientes contra ſacram ſcripturam? Adventu enim præſentiaque Domini Jeſu Chriſti, nos quidem meliores redditi ſumus, utpote liberati a peccato, ipſe tamen idem eſt, neque ubi homo factus eſt (quia hoc iterum dicendum) mutatus fuit, ſed ut ſcripto proditum eſt: *Verbum Domini* *Eſa. 40. & manet in æternum:* nimirum, quemadmodum ante incarnationem, cum Verbum B erat, donavit ſanctis Spiritum, ut ſuum & peculiarem: ita quoque jam homo factus, omnes ſanctificans, ita ſuos diſcipulos alloquitur: *Accipite Spiritum Sanctum:* *Matt. ult.* ita quoque Moſi dedit, & cæteris illis ſeptuaginta. Ac propterea David, apprecatus Patri, in hæc verba erumpit: *Et Spiritum tuum, Spiritum illum ſanctum, ne auferas a me.* *Pſalm. 51.* Et cum homo jam factus erat, locutus eſt: *Mittam vobis conſolatorem, Spiritum illum veritatis:* idque, quod dixit, præſtitit. Miſſus enim eſt Spiritus a Verbo Domini, qui mentiri non poteſt. Igitur, *Jeſus Chriſtus heri, & hodie, idem eſt & in ſecula,* *Joan. 14.* *Apocal. 1.* C immutabilis permanens, & ipſe idem ille eſt, qui dat & accipit: dans quidem, ut Verbum Dei, accipiens vero, ut homo. Non ergo Verbum, quatenus Verbum, melioratione accipit, habuit enim omnia & perpetuo habet: ſed homines ſunt, qui initium accipiendi in illo & ab illo obtinuere. Quapropter, cum ipſe humano more inungi memoratur, nos ſumus, qui in eo ungimur: ideo cum ille baptizaretur, nos eramus, in quos ille baptiſmus perveniebat. Omnia iſta clara manifeſtaque Salvator noſter reddit, dum Patri di- D cit: *Et ego gloriam, quam dediſti mihi, dedi eis,* *Joan. 17.* *ut unum ſint, quemadmodum nos unum ſumus:* propter nos igitur gloriam poſtulabat & illud (*accipit*) & illud (*donavit*) & illud (*exaltavit*) ideo dictum eſt, ut nos acciperemus, ut nobis donaretur, & nos exaltaremur in eo: (quemadmodum ſeipſum ſanctificat, ut nos ſanctificemur in eo.) Quod idcirco, quia additum eſt in Pſalm. *Ideoque unxit te Deus, Deus tuus,* ex *Pſalm. 44.* vocula, ideo, cauſificandi ſibi prætextum ad quævis inſtruunt, ſciant iſti ſacrarum literarum imperiti, impietatisque inventores: quanquam hoc vocabulum, ideo, hic occurrit, non mercedem tamen virtutis, aut operis Verbi Dei ſignificari, ſed cauſam ejus adventus ad nos, ejusque unctionis, quæ in illo pro nobis fiebat. Non

enim dixit, ideo unxit te, ut Deus, aut Rex, aut Filius, aut Verbum fieres: nam & antea hoc ipsum erat semperque est, ut argumentis demonstratum est: sed potius propterea, quia & Deus, & Rex es, ideo inunctus es. Non enim alterius erat, conjungere hominem cum Spiritu sancto, quam tui ipsius, qui es imago Patris, ad quam ab initio creati eramus, quoniam tuus est Spiritus. Neque enim rerum conditarum natura digna erat, aut idonea ad id negotium, cum & Angeli prævaricati essent, & homines inobedientes fuissent, ideo opus erat ipso DEO, Verbum autem est Deus, ut eos, qui sub maledictione essent, assereret. Si igitur ex non entibus extitisset, Christus esse non potuisset, utpote unus e vulgo rerum ac participator cum cæteris futurus. Cæterum, quia DEUS est, quia Rex æternus & Splendor, & Character Patris, ideo ipse est, qui expectabatur, Christus, cum Pater hominibus annunciat, dum eum Prophetis revelat, ut quemadmodum per eum facti sumus: ita quoque in eo omnium a peccatis redemtio conficiatur, & omnia ab illius imperio regantur. Atque hæc est causa unctionis, qua ille imbutus est, adventusque Verbi in carnem: cujus intuitu Psalmographus & Deitatem ejus, & regnum paternum hymno celebrat:

Psalm. 45. *Thronus tuus* (inquiens) *Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui:* & ejus ad nos descensum his verbis exponit: *Ideo unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præconsortibus tuis.* Quid igitur miri, aut quid incredibile, si Dominus, qui Spiritum dat, ipse nunc dicitur Spiritu inungi? qui, ubi necessitas requirebat, non recusavit ratione humanitatis seipsum etiam inferiorem Spiritu pronunciare, quippe, Judæis loquentibus, in Beelzebub eum ejicere dæmonia, respondit & dixit illis, postquam eos convicisset falsa & impia dicere:

Luc. 11. *Si ego in Spiritu DEI ejicio dæmonia.* Ecce tibi spiritus datorem, in Spiritu se asserentem ejicere dæmonia, quæ verba nihil aliud sibi volunt, nisi ratione carnis id dictum fuisse, eo quod non idonea satis, neque efficax erat humana natura, ut per se dæmonia sine præsidio Spiritus ejiceret: ideo veluti homo hoc verbum prolocutus est: *Si autem ego in Spiritu ejicio dæmonia.*

A διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ἵνα γένῃ Θεὸς, ἢ βασιλεὺς, ἢ υἱὸς, ἢ Λόγος· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἔστιν ἀεὶ, καθάπερ δέδεικται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ Θεὸς καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθης. ἐπεὶ δὲ ἄλλως οὐκ ἦν σωσάμενον τὸν ἄνθρωπον τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ σὺ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρὸς, καθ' ὃν ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σὸν γάρ ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα. τῷ μὲν γὰρ γενητῷ ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο· ἀγγέλων μὲν παραβάντων· ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων, διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεία ἦν. Θεὸς δέ ἐστιν ὁ Λόγος· ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους, αὐτὸς ἐλευθερώσῃ· εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ ὄντων ἦν, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς, εἷς ὢν τῶν γενητῶν καὶ μέτοχος τυγχάνων καὶ αὐτός. ἐπειδὴ Θεός ἐστι, καὶ Θεοῦ υἱὸς ὤν, βασιλεύς τε ἀϊδιός ἐστιν· ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων, διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ πάντων προσδοκώμενος Κύριος· ὃν ὁ πατὴρ ἀπέστειλε τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα ὥσπερ δι' αὐτοῦ γεγόναμεν· οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τὴν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται, καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ Cαὐτὴ τῆς εἰς αὐτὸν γινομένης χρίσεως, καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ λόγου· ἣν προορῶν καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν ὑμνῶν αὐτοῦ ἀναφωνεῖ· ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· τὴν εἰς ἡμᾶς καθοδον αὐτοῦ ἀπαγγέλλων, λέγει· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. τί δὲ θαυμαστὸν, ἢ τί ἄπιστον, εἰ τὸ πνεῦμα δίδως Κύριος, λέγεται, Dαὐτὸς τῷ πνεύματι χρίεσθαι; ὅπου γε χρείας πάλιν ἀπαιτήσας ὁ παρῆκεν διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν ἐλάττονα τοῦ πνεύματος. τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγξαι βλασφημοῦντας αὐτούς· εἰ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ ἐν πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον, ἢ διὰ τὴν σάρκα· ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ οὔσης ἱκανῆς, ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας, εἰ μὴ δυνάμει τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια

ἀμέλει καὶ τὸ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυσφημίαν γινομένην, μείζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημαίνων ἔλεγεν· ὃς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἄφεσιν· οἷοι ἦσαν οἱ λέγοντες· οὐκ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός. οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ τοῦ λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράφοντες, ἄφυκτον τιμωρίαν ἀνέξονται. Τοιαῦτα μὲν οὖν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἀνθρώπου, ἔλεγεν ὁ Κύριος· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ, οὐκέτι ἐλάττονα ἑαυτὸν τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, ἐδίδου μὲν τὸ πνεῦμα καὶ ἔλεγεν, λάβετε τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω· κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει· ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τοῦ πνεύματος δοτὴρ ὢν ὁ υἱός, οὐ τολμᾷ εἰπεῖν, ἐν πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ὡς ἀνθρωπος, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὢν τοῦ πνεύματος δοτὴρ, οὐ παρῃτήσατο λέγειν, πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· Διὰ τοῦτο γὰρ ἐγενήθη αὐτὸν σάρκα, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· ἵνα δείξῃ, ὅτι κατ' ἀμφότερα ἡμεῖς ἐσμεν· οἱ καὶ ἐν τῷ ἁγιάζεσθαι δεόμενοι τοῦ πνεύματος χάριτος· καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τοῦ πνεύματος δυνάμεως. Διὰ τίνος οὖν καὶ πῶς ἔδει τὸ πνεῦμα δίδοσθαι, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ, ὃ καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι; πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα, εἰ μὴ ὅτε ὁ Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; καὶ ὥσπερ πρὸς τὸν Ἀπόστολον λεγόμενον δείκνυσιν. ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δοῦλον μορφὴν, ἵνα καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν· ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετεχόμεθα τοῦ πνεύματος καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ αὐτὸς ὁ Λόγος ἔλεγε, ἑαυτὸν ὡσεὶ ἡμῖν τῷ πνεύματι χρίειν. διὸ καὶ βεβαίως ἐλάβομεν αὐτοῦ λεγομένου κεχρίσθαι σαρκί· τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἁγιασθείσης· καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτὸν εἰληφέναι, ὡς ἄνθρωποι ἡμεῖς ἐπακολουθοῦντες ἔχομεν τοῦ πνεύματος χάριν· ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες· τὸ δὲ ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, ὡσεὶ κεῖται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ, ὡς ἡμεῖς πάλιν νοεῖτε, τρεπτὸν δεικνύον τοῦ λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ σημαῖνον. ἐπειδὴ γὰρ τῷ γενητῷ ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτὴ· καὶ οἱ μὲν παρέβησαν· οἱ δὲ παρήκουσαν, ὥστε ἔπεσον, ἤτε τῶν ἔργων αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία·

A Quin & blasphemiam in Spiritum sanctum majorem, quam in suam humanitatem hoc dicto indicavit: *Quicunque dixerit aliquod verbum in filium hominis, habebit remissionem.* Cujus generis sunt, cum de illo fabularentur: *Nonne hic est fabri filius?* Contra, qui in Spiritum sanctum blasphemantes, opera Verbi DEI diabolo adscribunt, illis pœna indeprecabilis infligetur. Hæc quidem Judæis, ut homino, locutus est Dominus: discipulis contra, divinitatem & majestatem suam exhibens non jam minorem se Spiritu, sed patrem ostendit. Dabat enim spiritum ac dicebat: *Ego illum mitto: & ille glorificabit me; & quæcunque audiet, loquetur.* Quemadmodum igitur hic ipse Dominus munerator Spiritus non gravatur dicere, se in Spiritu Sancto ejicere dæmonia, ut homo: ita quoque ad eundem modum non gravatur idem ille sancti Spiritus largitor, de se prædicare: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me,* idque respectu carnis, quam induerat, (ut ait Joannes) ut utrumque in nobis ostenderet, & nos esse, qui in sanctificando gratia Spiritus sancti indigeremus, & qui impotentes essemus ad ejicienda dæmonia absque viribus Spiritus sancti. Per quem autem, & a quo tandem conveniens erat Spiritum sanctum donari, nisi per filium, cujus spiritus est? Quando autem nos accipere potuissemus, nisi cum Verbum (prout ab Apostolo dictum est) homo erat factum? neque fieri potuisset, ut liberaremur aut exaltaremur, nisi is, qui de forma DEI erat, formam servi accepisset. Idem a Davide declaratur, nos extra spem participandi spiritus & sanctificationis futuros fuisse, nisi donator ille spiritus Verbum dixisset, se spiritu pro nobis ungi. Ideoque nos firmiter accepisse cognovimus, quia ipse professus est, se in carne inungi. Dum enim caro in illo primum sanctificatur, & ipse dicit, sese, ut hominem, propter carnem eam gratiam spiritus suscepisse, factum est, ut nos illam de plenitudine ipsius dimanantem abunde obtinuerimus: ideoque dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, additum est in Psalmo, non, ut vos intelligitis, mutabilem Verbi naturam declarans, sed inde potius ejus immutabilitatem ostendens. Cum enim rerum conditarum natura mutabilis esset, aliique prævaricatione, alii inobedientia peccassent, ut dictum, neque in actionibus ulla firmitas subsisteret,

ſubinde, bono in alium mutato: adeo, ut qui in præſentia eſſet juſtus, paulo poſt talis non appareret, ideo immutabilis natura requirebatur, quo homines immutabilem Verbi juſtitiam pro formula & exemplari ad virtutem capeſſendam haberent. Iſtiusmodi intellectus probæ rationis eſſe a prudentibus cenſebitur. Primo enim homine mutato, & morte per peccatum in mundum introgreſſa, neceſſe omnino fuit, ſecundum Adam immutabilem eſſe, quo, ſi denuo ſerpens eum invaderet, impoſtura illius vim nullam aut efficaciam haberet. Ideo enim ſerpens in conatibus ſuis adverſus omnes elangueſcit, & viribus deſtituitur, quia Dominus eſt immutabilis, & inalterabilis. Sicuti enim, prævaricante Adamo, in omnes homines peccatum dimanavit: ita quoque Domino prævalente, & ſerpentem evertente, in nos iſtiusmodi vigor transmanabit: adeo ut ſingulis nobis li-
2.Cor. 2,11. ceat dicere: *Non ignoramus iſtius cogitationes.* Quocirca merito Dominus, qui ſemper & ex natura immutabilis eſt, diligitque juſtitiam, & odio habet iniquitatem, inungitur, & emittitur, ut idem ſubſiſtens idemque permanens, mutabili carne aſſumta, peccatum in carne condemnaret, & liberam ipſam aſſertamque redderet: quo deinceps juſtitia legis in ea adimpleatur, & fas ſit, bonoque jure liceat di-
Rom. 8,9. cere: *Nos autem non ſumus in carne, ſed in ſpiritu, cum ſpiritus Dei habitet in nobis.* Fruſtra igitur vobis, Ariani, opinio concepta eſt, fruſtraque ex ſcripturis ſacris cavillationes quæritis. Verbum enim Domini immutabile eſt, & ſemper ſe eodem modo habet, neque id ſimpliciter, ſed eadem ratione, qua pater ſuus. Alioqui quomodo ſimilis fuerit, ſi non ita ſe habeat? aut quomodo omnia, quæ patris ſunt, filii fuerint, niſi & immutabilem & inalterabilem naturam parentis poſſideat? Non enim obnoxius legibus: non, ut in alterutram partem deflexibilis, ut hoc amet, illud averſetur: metuque excidendi, alterum potius deſumat, & ita mutabilis judicetur, ſed potius, ut Deus & Verbum patris, & judex ac virtutis ſtudioſus, vel potius choragus ſuppeditatorque virtutis oſtendatur. Juſtus ergo natura & ſanctus cum ſit, juſtitiam diligere pronunciatur, & odiſſe iniquitatem, quod idem eſt, ac ſi dicas, illum probos diligere & ſibi adjungere: injuſtos autem averſari, & odio perſequi. Cum ſcripturæ ſacræ hoc ipſum quoque & de patre loquantur:

Α ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μὴ ταῦτα τρέπεσθαι· ἕτερόν τινα γίνεσθαι· ὡς τὸν ἄρτι δίκαιον ἄδικον μετ' ὀλίγον δύνεσθαι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία· ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ Λόγου δικαιοσύνης, ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι. ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια, ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εὐφρονοῦσιν ἔυλογον· ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐτράπη· καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι· ἵνα πάλιν ὁ ὄφις ἐπιχειρήσῃ, μὴ τοῦ ὄφεως ἡ ἀπάτη ἐξασθενήσῃ, καὶ ὁ Κύριος ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως ὄντος, πρὸς πάντας ὁ ὄφις ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται· ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ παραβάντος, εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέβη, ἕτως τοῦ Κυρίου ἰσχύσαντος, ἡ τοιαύτη ἰσχὺς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς διαβήσεται· ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. εἰκότως ὁ Κύριος, ὁ ἀεὶ καὶ φύσει ἄτρεπτος, ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρίεται, καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται, ἵνα ὁ αὐτὸς διαμένων, τὴν πρὸς τὴν σάρκα λαβὼν τὴν μὲν ἁμαρτίαν, ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ· ἐλευθερίαν δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ· ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν. μάτην ὑμῖν ἄρα καὶ νῦν, ὦ Ἀρειανοὶ, ἡ τοιαύτη ὑπόνοια γεγένηται· καὶ μάτην ἐπιφασίσασθε τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς· ὁ Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄτρεπτός ἐστιν, ὡς ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει· οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς πατήρ· ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μὴ ἕτως ἐστίν; ἢ πῶς πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τὰ πατρὸς ἔχει; οὐχ ὡς ὑποκείμενος δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπιτάτερα ῥοπὴν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾷ· τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ φόβῳ τοῦ ἐκπεσεῖν τὸ ἕτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται. ἀλλ' ὡς Θεὸς ὢν, καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, κριτὴς ἐπὶ δικαίῳ καὶ φιλάρετος· μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς· δίκαιος οὖν φύσει καὶ ὅσιος ὤν, διὰ τοῦτο ἀγαπᾷν λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν· ἴσον τῷ εἰπεῖν ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται· τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ· πρὸς δὲ παρόντας τοῦτο λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ·

δικαι@ Κύριος καὶ δικαιοσύνην ἠγάπησεν· καὶ A *Justus est Dominus, & justitiam dilexit, &* Rom. 9.
ἐμίσησε πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν· *odio habuit operantes iniquitatem, & portas*
καὶ τὰς μὲν πύλας Σιὼν ἀγαπᾷ· τὰ δὲ σκη- *Sion diligit, tabernacula Jacob magnificat,*
νώματα Ἰακὼβ, ὑπερεῖ πολλῷ ποιεῖται· καὶ τὸν *& Jacob quidem amavit, Esau vero odio ha-*
μὲν Ἰακὼβ ἠγάπησεν· τὸν δὲ Ἡσαῦ, ἐμίσησε *buit:* ac secundum Esaiam vox DEI est Esa. 61.
καὶ δὲ τὸν Ἡσαΐαν, Φωνὴ Θεοῦ ἐστι πάλιν λέ- rursum dicentis: *Ego sum Dominus odio*
γοντ@· ἐγώ εἰμι Κύρι@, ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύ- *habens injustitiam, odio persequens rapinas*
νην, καὶ μισῶν ἁρπάγματα ἀδικίας· ἢ τίνων *injustitiæ:* no igitur hic verba eadem pra-
καινὰ τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμβανέτω- vitate, qua illa, excipiant: cum illa sint
σαν· καὶ γὰρ καινὰ περὶ τῆς εἰκόν@ τοῦ Θεοῦ de imagine DEI conscripta, hæc de
γέγραπται· ἢ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς δια- DEO patre. An hic quoque eadem pra-
νοήμενοι τρεπτὸν καὶ τὸν πατέρα ὑπονοήσωσιν, εἰ B vitate in intelligendo utentes, patrem
δὲ καὶ μόνον ἀκοῦσαι τοῦτο λεγόντων ἑτέρων, οὐκ etiam commutabilem esse interpreta-
ἔστιν ἀκίνδυνον· διὰ τοῦτο καλῶς διανοώμεθα buntur? quod certe vel ex aliis audire,
τὸ λέγεσθαι τὸν Θεὸν δικαιοσύνης ἀγαπᾶν, καὶ μι- non est vacuum a periculo. Si ergo
σεῖν ἁρπάγματα καὶ ἀδικίας, οὐχ ὡς ὑπὸ πά- istud recte de patre intelligimus, dili-
τερα ροπὴν ἔχοντ@ ἀπὸ καὶ δεκτικὸν ἑναντίου· gere illum justitiam, & odisse rapinas
ὥστε τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι· ἐκεῖνο δὲ μὴ αἱρεῖ- injustas: non tamen ita, ut in alterutram
σθαι· τοῦτο γὰρ τῶν γνησίων ἴδιόν ἐστιν· ἀλλ' ὅτι, ὡς partem vergat, aut contrariorum sit ca-
χρὴ τοὺς μὲν δικαίους ἀγαπᾶν· τοὺς δὲ ἀδίκους pax, & in delectu hoc sumat, illud
μισεῖν, καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν γίνεσθαι· ἀκόλουθον αὖ averset (id enim proprium rerum
εἴη, καὶ περὶ τῆς εἰκόν@ τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν, ὅτι creatarum) sed quod, ut censor & judex,
ὕτως ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ τοιαύτην γὰρ εἶναι τῇ φύ- justos diligat & sibi consocial: malos
σει τὴν εἰκόνα δεῖ, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης πατήρ· καὶ C autem oderit, & ab illis procul se au-
οἱ Ἀρειανοὶ ὡς τυφλοὶ, μήτε τοῦτο, μήτε ferat: consequens igitur fuerit, etiam
ἄλλο τι τῶν θείων λογίων βλέπουσιν. ἐκπεσόντες de imagine Dei hæc verba de odio ejus
γὰρ τῆς ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐννοιῶν, μᾶλλον δὲ & dilectione in eandem mentem inter-
ἀφρονιῶν, ἐπὶ ῥητὰ πάλιν τῶν θείων γραφῶν pretari: talem enim naturam esse ima-
καταφεύγουσιν· εἰς ἃ καὶ αὐτὰ σωφρόνως διανοη- ginis oportet, qualem esse patris intel-
θῆναι, οὐχ ὁρῶσι τὸν ἐν τούτοις νοῦν· ἀλλὰ ligimus, etiam si Ariani ut cæci, ne-
κανόνα ἐπὶ καρδίαν ἀσέβειαν θέμενοι, πρὸς que hoc, neque aliud quippiam in sa-
τοῦτον πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν. οἵ, cris literis videant: excidentes enim a
πινες καὶ μόνον αὐτὰ φθεγγόμενοι, οὐδὲν ἕτερον mente cogitationum suarum, vel po-
ἀκοῦσαι εἰσὶν ἄξιοι, ἢ, πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες D tius stultitiarum suarum, rursus ad
τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· δὺ δὲ verba sacrarum literarum confugiunt,
καὶ ὑπομείνωσιν, πάλιν ἐντρέπεσθαι καὶ ἀκοῦσαι in quæ ipsa solito suo more pravo
πάλιν· ἀπόδοτε, τὰ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ ἀνθρώ- sensu incurrentes, mentem, quæ inibi
πῳ· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· γεγράφθαι τίνων, latet, non conspiciunt, & ad impie-
φασὶν ἐν μὲν ταῖς παροιμίαις, Κύρι@ ἔκτισέ tatem ipsorum, quasi ad regulam, o-
με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ mnia dicta sacrarum literarum contor-
πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, quent, quibus etiamsi tantummodo
τοσούτῳ κρείττων γενόμενο@ τῶν Ἀγγέλων, ὅσῳ ore sonarent, dicendum esset: *Erratis,*
διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνο- *non intelligentes Scripturas, neque poten-*
μα· μετ' ὀλίγα, ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως *tiam Dei.* In quibus si pertinacius hæ-
ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον reant, digni sunt, qui pudore suggillen-
καὶ Ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν tur, & audiant, Reddite, quæ sunt
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι hominis, homini, & quæ Dei, Deo.
δὲ, γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν πᾶς οἶκ@ Ἰσραὴλ, Sed scriptum est, inquiunt, in Pro-
verbiis: *Dominus creavit me principium viarum suarum ad opera sua:* Et in epi-
stola ad Hebræos ita Apostolus loquitur: *Tanto præstantior Angelis factus,* Hebr. 1.
quanto præstantius nomen præ illis sortitus est: & paulo post: *Unde, fratres sancti,* Hebr. 3.
vocationis supercœlestis participes, animadvertite, Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Jesum fidelem existere ei, qui ipsum creavit. Et in Actibus: *Notum sit igi-* Actor. 2.
tur omnibus vobis & populo domus Israel

quod Deus hunc Jesum Dominum & Chri- A *stum fecit, quem vos crucifixistis.* Ex his verbis sursum deorsumque jactatis errabundi in intelligendo hanc sententiam colligunt, Verbum DEi creaturam esse, & opus, & unum ex rebus conditis: atque ita decipiunt stultos, dum quidem in speciem veri voces scripturæ prætexunt: pro vera tamen sententia venenum suæ hæreseos aspergant. Nam si cognovissent, non impie egissent adversus Dominum gloriæ, neque, quæ recte scripta sunt, prave interpretarentur. Si igitur palam jam deinceps, moribus Caiphæ susceptis, judaizare decreverunt, ut ignorent, quod scri- B *ptum est: Deũ re vera in terris habitaturum fuisse*, ne argumenta colligant ex verbis Apostolorum: id enim nequaquam Judæorum est. Quod si impiis Manichæis sese admiscentes, negant illud: *Verbum caro factum est*, & ejus in carne præsentiam, ne mihi allegent Proverbia Salomonis: id enim alienum est a Manichæis: sin autem simulandi Christianismi gratia, & ejus qui inde provenit quæstus, & famæ causa non audent inficiari, Verbum, quia id scriptum est, carnem esse factum: aut voces de corporali Salvatoris præsentia recte intelligant, aut si mentem eorum inficiantur, inficientur quoque, Dominum C *hominem esse factum.* Indecorum est enim, confiteri quidem, Verbum carnem esse factum, pudere tamen interim eorum verborum, quibus id pronunciatur, & quia pudet, Scripturæ mentem corrumpere. Scriptum est enim: *Tanto melior Angelis factus*, quod primum examinandum est. Opus autem hic est, ut observes, quod ubique in scripturis faciendum, ad quænam tempora Apostolus sua verba direxerit, quæ sit persona, quod item exemplum, & qua de causa sit scriptum, sideliter excerpere, ne sejuncta sint ista a suis rationibus, ac diversum aliquid ab ipsis imperitior aliquis legens, a recto intel- D lectu devius aberret: Id enim Eunuchus ille discendi studiosus cognitum habens, adhortabatur Philippum: *Obsecro te*, inquiens, *de quonam istud Propheta loquitur, de seipsone, an de alio quopiam?* metuebat siquidem, ne prætermissa persona verba excipiens, a recto intellectu exorbitaret. Discipuli item cupientes intelligere rerum futurarum tempora, rogabant Dominum *Matth. 24.* his verbis: *Dic nobis, quando ista futura sunt? & quodnam signum adventus tui?* & ipsi quoque audientes de fine mundi, tempus ejus cognitum habere voluerunt, *Act. 8.*

ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Ταῦτα ἄνω κἀκάτω φερόντες καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν διάνοιαν, ὑπολαμβάνουσι κτίσμα καὶ ποίημα, κἓν ἀπὸ τῶν γεγονότων εἶναι καὶ τοῦτο Θεοῦ Λόγον· ὥστε ἀπατῶσι τοὺς ἀκούοντας. προφάσει μὲν προβαλλόμενοι τὰ ῥήματα, ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθινῆς διανοίας, τὸν ἴδιον τῆς αἱρέσεως ἰὸν ἐκπαρεύοντες. εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἠσέβουν εἰς τὸν Κύριον τῆς δόξης· οὐδὲ τὰ καλῶς γεγραμμένα παρηκολούθουν· εἰ μὲν οὖν ἐν φανερῷ λοιπὸν ἀναδεξάμενοι τὸ Καϊάφα ἔργον, ἰουδαΐζειν ἐκείνων ὥσε ἀγνοεῖν τὸ γεγραμμένον· ὅτι ὥστε Θεὸς ἐπὶ γῆς κατῳκήσῃ. μὴ ἐξεταζέτωσαν τὰς Ἀποστολικὰς λέξεις. οὐ γὰρ Ἰουδαίων τοῦτο· εἰ δὲ ἢ τοῖς ἀθέοις Μανιχαίοις ἑαυτὸς ἐγκαταμίξαντες, λεγέτωσαν τὸ, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὸ ἐνσαρκον ἀπὸ παρεσίαν, μὴ φερέτωσαν τὰς παροιμίας. ἀλλότριον γὰρ τοῦτο Μανιχαίων τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ φοβεῖσθαι· καὶ ὅπως ἂν τοῦτο κέρδος φιλοχρηματίας ἐχήκασι, διά τε τὸ δοκεῖν φιλοδοξίαν ἀτολμῶσιν λεγέσθω τὸ, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐπειδὴ γὰρ γέγραπται καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ τούτου γεγραμμένα, διανοείσθωσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνσώματον παρεσίαν τοῦ Σωτῆρος· εἰ δὲ εἰς τὴν διάνοιαν λεγέσθω· λεγέσθωσαν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. ἀπρεπὲς γὰρ, ὁμολογεῖν μὲν, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐρυθριᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τὴν διάνοιαν τούτων διαφθείρειν· γέγραπται γὰρ, Τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν Ἀγγέλων· τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον. δεῖ δὲ, ὡς ἐπὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς πρόσωπά ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἔτω καὶ ἐνταῦθα καθ' ὃν εἶπεν ὁ Ἀπόστολος καιρόν· καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ * πρόβλημα. διόπερ ἔγραψε πρὸς ὑμᾶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ πρὸς ταῦτα ἢ καὶ ἕτερόν τι τούτων ἀγνοῶν ὁ ἀναγινώσκων, ἔξω τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται. ἔστω γὰρ καὶ ὁ Φιλομαθὴς Εὐνοῦχος ἐκεῖνος εἰδὼς, παρεκάλει τὸν Φίλιππον λέγων· δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ἐφοβεῖτο γὰρ, μὴ πρὸς πρόσωπον ἐκλαβὼν τὴν ἀναγνωσιν πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας. καὶ οἱ μαθηταὶ ἐθέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν Κύριον λέγοντες, εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; οὗτοι γὰρ ἀκούοντες περὶ τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τέλους, ἠθέλησαν μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν

ἵνα μήτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δυνηθῶσι· μαθόντες γὰρ διορθώσαντο μέλλοντας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης· ὅταν μὲν οὖν τῶν τοιούτων καλῶς τις ἔχῃ τὴν γνῶσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν. ἐὰν δὲ παρ' ἑτέρου ἐπιλαμβάνῃ τις τούτων, αὐθὶς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. καὶ καιρὸν μὲν οὖν ἐπλανήθησαν, οἱ μὲν περὶ Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· οἱ δὲ Γαλάτας μετὰ τὸν καιρὸν ἀγαπήσαντες νῦν περιτέμνω. καὶ πρόσωπον δὲ πέπονθασι, καὶ πάσχουσι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι, νομίζοντες, περὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τὸ, ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· καὶ ὅταν τὸ μὲν, προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει ὁ Θεὸς, νομίζωσι περὶ ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι τὸ ὄν, ὡς πρόβατον, ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, μὴ μανθάνωσι παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι παρὰ τοῦ Ἡσαΐου λέγεσθαι· ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν· τοιαῦτα δὴ καὶ οἱ χριομάχοι παθόντες, εἰς μυσαρὰν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τό, τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν καιρὸν τοῦ Ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, οὐκ ἂν τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὸ θεότητα ἐνελαμβάνοντες, τοσοῦτον ἠσέβουν οἱ ἄφρονες. τοῦτο δὲ δυνατὸν ἰδεῖν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματός τις ἐνλάβοι. φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν· ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· εἶτα μετ' ὀλίγα φησὶν, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν Ἀγγέλων. καὶ τὸν καιρὸν ἄρα, καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὅτε καὶ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τοῦ Ἀποστολικοῦ ῥητοῦ· πότε δὲ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ; καὶ πότε γέγονε καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; ἢ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; μετὰ τοὺς προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. εἶτα τοῦ διηγήματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνυσεν, ὅτι μήτε τοῖς προτέροις χρόνοις ἐσιώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός· ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν· καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' Ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη·

A quo certiores facti non errarent, ſed alios inſtruere poſſent. Inſtructi igitur ejus rei ſcientia Theſſalonicenſes alioqui erraturos in viam reduxerunt. Cum igitur quis iſta probe intellecta & obſervata habet, rectum quoque & ſanum fidei intellectum habuerit. Contra, ſi diverſa ab iſtis ſejunctaque a veris perſonis, temporibus, cauſis, ex Scripturis colligit, ſtatim in hæreſin delabitur. In tempore erraverunt Hymenæus & Alexander cum ſuis gregalibus, cum dicerent, reſurrectionem jam contigiſſe: Galatæ autem poſt tempus elapſum amplectentes etiam nunc circumciſionem. In delectu perſonæ laborant & cæcutiunt usque in hodiernum diem Judæi, exiſtimantes, de uno ex ſuorum numero dictum eſſe: *Ecce Virgo concipiet, & in utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod eſt ex interpretatione, nobiscum DEUS.* Atque itidem illud, *Prophetam vobis excitabit Dominus*, arbitrantur de aliquo Prophetarum dici: illud vero: *Veluti ovis, ad mactationem ductus eſt*, non didicerunt a Philippo, ſed opinantur de Eſaia memorari, aut de aliquo ſuperiorum Prophetarum. Idem paſſi Chriſti perduelles, in ſceleratam hæreſin exciderunt. Si enim perſonam, rem, tempus Apoſtolici dicti cognoſcerent, nunquam humana in deitatem transferentes, tam impie & ſtulte adverſus Chriſtum ſeſe habuiſſent. Id intueri licebit, ſi initium lectionis denuo repetitum probe excipias. Dicit enim Apoſtolus: *Multifariam multisque modis olim Deus locutus eſt patribus noſtris per Prophetas: ultimis autem diebus locutus eſt nobis in filio:* atque ita paulo poſt dicit: *Perfecta ab eo noſtrorum peccatorum purificatione, ipſum ſedere ad dextram Majeſtatis in excelſis, tanto ſuperiorem Angelis factum, quanto præſtantius nomen præ illis ſortitus eſt.* De eo igitur tempore, quo nobis per filium locutus eſt, cum peccatorum purgatio fieret, Apoſtolicum dictum mentionem facit: quando autem nobis locutus eſt in filio? aut quando purgatio peccatorum facta? aut quando natus eſt homo? niſi poſt Prophetas, idque in ultimis diebus. Deinde, cum narratio haberetur de noſtri cura ac diſpenſatione: deque ultimis temporibus, ad contextum argumenti pertinebat, ut diceret, Deum neque ſuperioribus ætatibus tacitum fuiſſe, ſed locutum eſſe per Prophetas, & ubi Prophetæ ſuo officio perfuncti eſſent, & lex per angelos ſua edicta prænunciaſſet,

Esa. 7.

Deut. 18.

Esa. 53.

Heb. 1.

& Dominus ad nos immigrasset, & ad ministrandum accessisset, tunc demum necessario subintulit: *Tanto melior Angelis factus*, ostendere volens, quanto Dominus præ servo excellat, tanto functione officioque servorum filii administrationem meliorem fuisse. Functiones igitur discriminans Apostolus, veterem & novam libere & cum fiducia ad Judæos in hæc verba scribit: *Tanto melior Angelis factus.* Quapropter illa sententia tanto (major Angelis factus) non in totum per comparationem dicta est, quod melior aut pretiosior esset, ne quis quasi de cognatis ejusdemque generis rebus hæc verba intelligat: sed ideo præstantiorem illum dixit, ut discrimen naturæ filii ad res creatas indicaret: cujus rei certum documentum ex literis sacris habemus, ubi David loquitur in hanc sententiam: *Melior una dies in atriis tuis super millia.* Salomone item suffragante: *Sumite disciplinam, & non argentum, & cognitionem pro auro probato: Melior enim sapientia lapidibus pretiosis: omneque, quod pretiosum est, non est ea dignum.* Quid? an non sunt diversi generis sapientia, & lapilli ex terra? Quæ autem cognatio cœlestibus atriis, & domiciliis terrestribus? aut quid simile æternis & spiritualibus, ad temporalia & mortalia? Id enim est, quod Esaias ait: *Hæc Dominus noster Eunuchis dicit, quotquot servaverint sabbata mea, & elegerint, quæ ego volo, & adhæserint testamento meo, dabo illis in ædibus meis, & in mœnibus meis locum memorabilem, & præstantiorem filiis & filiabus, nomen æternum dabo eis, & non deficiet.* Est ergo eadem ratione nihil cognationis filio cum Angelis: & quia nihil cognationis est, non per comparationem dictum est illud (melior) sed per distinctionem, & ad differentiæ notam, & ut diversitas naturæ filii cum Angelis ostenderetur. Quin ipse Apostolus illud (melior) exponens, non in alia re, quam in distinctione filii, rerumque conditarum usurpat: dum hunc quidem filium, illos vero mancipia appellat: & hunc, ut filium, patri a dextris assidere, illos vero, ut servos, apparitorum & nunciorum munere aliisque ministeriis fungi. Cum res igitur ad istum modum descripta sit, non creatus inde, o Ariani, filius ostenditur, sed alius a rebus creatis: quippe qui sit proprius sui patris, & in patris sinu recumbat. Nam quod hic scriptum est, (factus) non creatum filium significat, quemadmodum a vobis existimatur. Si enim simpliciter dixisset, factus, ac tacuisset, occasio aliqua Arianis data fuisset:

A ὡς ὁ υἱὸς ἦ ἐπεδήμησε, καὶ ἦλθε διακονῆσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε, τοσούτῳ κρείττων γινόμενος τῶν Ἀγγέλων· διεξελθών, ὅτι καθ' ὅσον υἱὸς διαφέρει δούλου, τοσοῦτον τῆς διακονίας τῶν δούλων ἡ τοῦ υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. τὴν διακονίαν ἄρα κρίνων ὁ Ἀπόστολος τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς, παῤῥησιάζεται πρὸς Ἰουδαίους γράφων καὶ λέγων· διὰ τοῦτο ὀφείλομεν περισσοτέρως προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσιν, μήποτε παραῤῥυῶμεν. καὶ πάλιν· εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; ἣτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπ' εἰς ἐβεβαιώθη ἡμᾶς ἀκούσαντας· συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις τε καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν· διεμαρτύρατο δέ που τις λέγων· τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. ἐν τῷ γὰρ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα. τοσούτῳ κρείττων γέγονε τῶν Ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' ἐκείνους κεκληρονόμηκε τὸ ὄνομα. καὶ πάλιν· τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν Ἀγγέλων· υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; καὶ πάλιν· ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν. ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. καὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· καὶ ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. πρὸς τίνα δὲ τῶν Ἀγγέλων εἶπέ ποτε· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; ταῦτα τοίνυν ἅπαντα ἐκ τῶν θείων γραφῶν

ἐπειδὴ δὲ τ ὑὸν προείρηκεν διʼ ὅλης τῆς λέξεως, ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γεννητῶν, οὐδὲ τὸ γενόμενον ἀπολελυμένως ἔθηκεν, ἀλλὰ τὸ κρεῖττον συνῆψε τῷ γενόμενον· διαφορὰν γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν, εἰδὼς ὡς (ἐπὶ) ὁμολογουμένως γνησίᾳ ὑῒ ὁ λέγων τὸ γενόμενος ἴσον τῷ γεγενῆσθαι. καὶ ὅτι ἐπὶ κρειττόνων λέγεται τὸ μὲν γὰρ γενητὸν, οὐ διαφέρει, κἂν λέγῃ τις γέγονεν, ἢ πεποίηται, τὰ δὲ γενητὰ, ἀδιάτακτον δημιουργήματα ὄντα λέγεσθαι γενητὰ, εἰ μὴ ἄρα μὴ ταῦτα μεταλαβόντα τοῦ γενέσθαι τοῦ υἱοῦ, καὶ γεγενῆσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ λέγονται· ὅ τί γε διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ πνεύματι, καὶ τοῦτο πάλιν οἰδενὴ θεία γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν λέγουσα, πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. ἐπὶ δὲ τῶν υἱῶν τῶν γενητῶν, ἐλέγοντο τῷ Ἰωβ υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς. καὶ Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἐτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ὁ δὲ Μωσῆς ἔλεγεν· ἐὰν γένωνταί τινι υἱοὶ οὕτω εἰ τῷ μὴ γενητῶν ἄλλο ἐστὶ, τῆς δὲ τοῦ πατρὸς οὐσίας μόνον ἴδιον γέννημα ὁ υἱὸς, μεματαίωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἡ περὶ τοῦ γενόμενος πρόφασις. κἂν γὰρ ἐν τούτοις αἰσχυνθέντες βιάζωνται πάλιν λέγειν, συγκριτικῶς εἰρῆσθαι τὰ ῥητὰ· καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκρινόμενα ὁμογενῆ, ὥστε τὸν υἱὸν τῆς τῶν Ἀγγέλων εἶναι φύσεως, αἰσχυνθήσονται μὲν προηγουμένως ὡς τὰ Οὐαλεντίνου καὶ Καρποκράτους καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ζηλοῦντες, καὶ φθεγγόμενοι. ὧν ὁμὲν τοὺς Ἀγγέλους ὁμογενεῖς εἶπε τῷ Χριστῷ· ὁ δὲ Καρποκράτης Ἀγγέλους τοὺς κόσμου δημιουργοὺς εἶναί φησι· παρʼ αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες καὶ ἕτοιμοι συγκρίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τοῖς Ἀγγέλοις· ἀλλʼ ἐνεπαπήσονται τοιαῦτα φαντάζόμενοι πρὸς μὲν τοῦ ὑμνοῦντος, τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ, καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἐὰν ἄρα καὶ ἕτοιμοι μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογουμένως φιλεῖ τὰ τῆς συγκρίσεως γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν. οὐδεὶς γὰρ Θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον· οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα· οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ Θεὸς μὲν, ἀσύγκριτόν ἐστι πρᾶγμα. ἄνθρωπος δὲ, πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται. καὶ ξύλον πρὸς ξύλον· καὶ λίθος πρὸς λίθον. εἰ δέ τις εἴποι, ἐπὶ τούτων τὸ κρεῖττον,

A Verum ille cum filium jam ante dixit, ac toto tenore tractatus illum declaravit diversum esse a rebus creatis, neque illud, factus sive natus, seorsum disjunctimque posuit, sed copulavit una cum hac dictione (melior:) promiscuam enim indifferentemque eam vocem arbitratus est, intelligens eam de filio ex confesso & citra controversiam legitimo dici, cum factus, hoc loco idipsum sit, quod fuit, sive extitit. His accedit, quod vox, melior, statim adjuncta est. Quod enim creatum est, nihil refert, sive illud factum esse, sive conditum, appelles, eo quod, quæ creata sunt, genita esse nequeant, cum sint opera, nisi postmodum participantia de filio, B ipsa quoque genita & nata, vocitentur: neque tamen id ex propria sua vi aut natura, sed ex communione essentiæ Filii in Spiritu sancto. Et id quoque cognitum habent sacræ Scripturæ: de rebus enim creatis dicunt: *Omnia per ipsum facta sunt, & omnia in sapientia fecisti:* Cæterum de liberis genitis, *facti*, inquit, *sunt Job filii septem, & filii tres.* Et, *Abraham erat centum annorum, quando factus est ei Isaac filius suus.* Moyses item dixit: *Si alicui liberi facti fuerint.* Si igitur filius alius est a rebus factitiis, & patris C sui proprium germen, evanuit Arianis sua occasio in hoc verbo (factus.) Quod si iterum attrita fronte violenter objiciant, verba ista per comparationem esse dicta, ac propterea comparata ejusdem generis esse debere, atque inde colligi, filium habere genus ac naturam Angelorum, saltem eos pudebit: quod si Valentini, & Carpocratis imitatores se præbeant, atque eadem sonent: quorum Valentinus Angelos congeneres Christo pronunciavit: Carpocrates autem eos mundi conditores appellavit: A Magistris nimirum ejusdem farinæ & isti instituti D sunt, qui Verbum Dei cum Angelis in comparationem mittunt: sed confundantur in istis evanidis suis imaginationibus a Psalmista, qui ita loquitur: *Quis comparabitur Domino in filiis Dei? aut quis inter deos assimilabitur tibi, Domine?* Sed tamen audiant, modo vel sic intelligant, in congeneribus ex confesso solere comparationes fieri, non autem in iis, quæ genere disconveniunt. Nemo enim Deum cum homine contulerit: (aut hominem cum Deo,) aut hominem cum brutis: aut ligna cum lapidibus, ob dissimilitudinem naturæ, cum Deus sit res incomparabilis: id quod contra se habet in homine ad hominem, in ligno ad lignum, in lapide ad lapidem: nec est, qui dicat, quid inter ista sit melius,

Psalm. 88.

sed quid magis ac plus est. Ita Joseph speciosus erat magis, quam fratres sui: & Rachel, quam Lea: stella vero non stella melior: sed magis differt in fulgore: contra autem se res habent in genere diversis: cum enim ea inter se commiseris, tum quid superius, quid inferius sit, indicas, quemadmodum in comparatione sapientiæ cum lapidibus. Si igitur locutus fuisset Apostolus, tanto magis filius Angelos antecedit, aut tanto major est, esset vobis data aliqua occasio ex comparatione filii ad Angelos, nunc autem, cum dicit, eum meliorem esse, ac tantum distare, quantum distat filius a servis, declarat, eum alium diversumque esse ab Angelorum natura. Cæterum, cum rursus dicit, eum fundasse universa, ostendit, illum alium esse a rebus creatis. Quare, cum alius sit & diversæ essentiæ præter rerum creatarum naturam, quæ, quæso, comparatio aut similitudo ejus fuerit ad res creatas? Quod si hic rursus aliquid comminiscantur, non deerit Paulus, qui eos refutet, hæc eadem loquens: *Cui enim Angelorum dixit unquam, filius meus es tu, ego hodie genuite?* & de Angelis longe aliter, *Qui fecit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.* Ecce res creatas fieri pronunciat, eaque nominibus operum appellat, filium contra non creari aut fieri dicit, sed æternum illum, & regem, & rerum opificem prædicat dicens: *Thronus tuus in sæcula sæculorum:* Et, *Tu initio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli: Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Ex quibus verbis, modo voluissent, intelligere potuissent, alium esse architectum rerum, alias esse res architectatas, illumque esse Deum, istas vero creaturas, & non ex entibus conditas. Nam quod dicitur: *Ipsi peribunt*, non ita dictum est, quasi in perniciem sit abitura rerum conditio, sed ut ex mentione finis initium & naturam rerum conditarum demonstraret. Nam quæ interire queunt, etiamsi per gratiam conditoris non intereant, ea ipsa ex non entibus procreata esse, & aliquando non fuisse suo testimonio produnt. Quapropter istud de istis, ut ejusmodi natura præditis, dictum fuit: de filio contra, Tu autem permanes, ut æternitas illius demonstraretur. Cum igitur nequeat perire, sicuti res creatæ, eo quod præditus sit vi in æternum permanendi, aliena nimirum habenda sunt ea verba ab ipsius natura. Non fuit, antequam fieret, proprium enim illi est, semper esse, & permanere cum patre.

Hebr. 1.

Psal. 45.
Psal. 101.

A ἀλλὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ πλέον· ἅτως Ιωσὴφ ὡραῖος ἦν μᾶλλον τῶν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ραχὴλ τῆς Λείας· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει δόξῃ· ἐπὶ δὲ τῶν ἑτεροφύων, ὅταν ταῦτά τις συγκαβάλλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρεῖττον πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται· καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἴρηται. εἰ μὲν οὖν εἰρηκὼς ἦν ὁ Απόστολος· τοσούτῳ μᾶλλον ὁ υἱὸς τῶν Αγγέλων διαφέρει, ἢ τοσούτῳ μείζων ἐστίν· ἦν ἂν ὑμῖν πρόφασις, ὡς συγκεινομένου τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς Αγγέλους· νῦν δὲ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσούτῳ διαφέρειν, ὅσῳ διέστηκεν υἱὸς δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῆς τῶν Αγγέλων φύσεως. λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτὸν εἶναι πάντων τῶν γενητῶν· ἄλλου δὲ καὶ ἑτεροίου αὐτοῦ ὄντος τῆς τῶν γενητῶν φύσιν, ποία τοῦ οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις, ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; κἂν γὰρ πάλιν ἐνθυμηθῶσί τι τοιοῦτον, διελέγξει τοῦτος, τὰ αὐτὰ λέγων ὁ Παῦλος· τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν Αγγέλων, υἱός μου εἶ σύ; καὶ πρὸς μὲν τοὺς Αγγέλους, λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς Αγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς C φλόγα. ἰδοὺ τῶν μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ ταῦτα ποιήματα εἶναι λέγει. πρὸς δὲ τὸν υἱὸν οὐ ποίησιν, οὐδὲ τὸ γενέσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ βασιλέα, καὶ τὸ εἶναι δημιουργόν, προσφωνεῖ λέγων· ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ συνιδεῖν ἠδυήσαντο, εἴπερ ἤθελον, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ δημιουργῶν, ἄλλα δὲ δημιουργήματα. καὶ ὁ μὲν Θεός D ἐστι, τὰ δὲ γενητά ἐστιν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιημένα. τὸ γὰρ λεγόμενον νῦν αὐτό, ἀπολοῦνται, οὐκ εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεως φύσιν· ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους, τὴν τῶν γενητῶν δείξῃ φύσιν. τὰ γὰρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπώληται διὰ τὴν χάριν τοῦ ποιήσαντος, ταῦτα ὅμως ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε, καὶ τὸ μὴ εἶναί ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται· διὰ τοῦτο γοῦν ὡς τούτων τοιούτων ἐχόντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὸ, σὺ δὲ διαμένεις, ἵνα τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ δειχθῇ· ἅγε ἔχει τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητά· ἔχων δὲ τὸ διαμένειν ἀεί. ἀλλότριον μέν ἐστιν αὐτοῦ λέγεσθαι, οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ, ἴδιον δὲ τὸ ἀεὶ εἶναι, καὶ συνδιαμένειν πατρί.

εἰ μὴν ἦν μὴ ταῦτα γράψας ὢν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῶν ἄλλων Ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ἃ πάσης τῆς γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντό, τι τοιοῦτο φαντάζεσθαι περὶ τοῦ λόγου. ἐπειδὴ δὲ αὐτός τε ἔγραψε, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται γνήσιμα τοῦ πατρὸς οὐσίας ὢν ὁ υἱός, καὶ αὐτὸς μὲν, δημιουργός· τὰ δὲ, δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν, ἀπαύγασμα καὶ λόγος, καὶ εἰκὼν, καὶ σοφία τοῦ πατρός ἐστι· τὰ δὲ γνητὰ, κάτω που τῆς Τριάδος εἰσὶ πᾶσι ὑπηρετοῦντα καὶ δουλεύοντα, ἑτερογνὴς ἄρα καὶ ἑτεροούσιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῶν γνητῶν, καὶ μᾶλλον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἰδιόξενος καὶ ὁμοφυὴς τυγχάνει. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς οὐκ εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου κρείττων ἐστὶν, ἵνα μὴ ξένον τῆς ἰδίας φύσεως αὐτὸν ὑπολάβοι, ἀλλὰ μείζων εἶπεν· οὐ μεγέθει τινὶ, οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατέρος γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα· καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ αὐτὸς, ὅ τινι οὐσίαν προηγμένως τοῦ λόγου διαιρεῖναι θέλων πρὸς τὰ γνητὰ ἔλεγε, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν Ἀγγέλων· ἀσύγκριτον γὰρ, μᾶλλον δὲ ἄλλο ἐστίν· ἀλλὰ πρὸς τινὰ ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ λόγου βλέπων, καὶ τὴν τότε γενομένην παρ' αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι, οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτο τοῖς πρότερον· ἵνα ὅσῳ τῇ φύσει διαφέρει τῶν πρεσβευσαμένων παρ' αὐτοῦ, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ πρὸς τούτοις καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις, κρείττων τῆς δι' Ἀγγέλων διακονίας γένηται· δούλων μὲν γὰρ ἦν, ἀπαιτεῖν μόνον τοὺς καρπούς· υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότου, χαρίσασθαι τὰς ὀφειλὰς, καὶ μεταθεῖναι τὸν ἀμπελῶνα. καὶ τὰ ὑπερέχοντα μενα γοῦν πρὸς τοῦ Ἀποστόλου, δείκνυσι τὴν διαφορὰν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γνητά· λέγοντος, διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως προσέχειν ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι, μή ποτε παραρυῶμεν. εἰ γὰρ ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος· καὶ πᾶσα παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων, εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη. εἰ δὲ τῶν γνητῶν εἷς ἦν ὁ υἱὸς, οὐ κρείττων ἂν ἦν· οὐδὲ τῇ παρακοῇ τὸ μεῖζον δι' αὐτὸν τῆς τιμωρίας ἀπέκειτο. οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν Ἀγγέλων ἐνῆν παθέκαστον αὐτῶν τὸ μεῖζον ἢ ἔλαττον ἐν τοῖς παραβαίνουσιν.

A Si igitur ista Apostolus non scripsisset in epistola ad Hebræos, tamen ex aliis epistolis ejus, atque adeo ex universa scriptura impedimenta illis objiciebantur, ne talia de filio comminiscerentur. Cæterum, quandoquidem ipse scripsit, & in verbis superioribus demonstratum est, filium esse sobolem substantiæ patris, illumque conditorem esse, has autem res creatas ab ipso condi, eumque esse & splendorem, & imaginem, & sapientiam patris, creaturas contra inferiores Trinitati assistere, ac inservire, fieri non potest, quin diversi sit generis filius, alteriusque substantiæ, quam res creatæ, ac potius substantiæ patris proprius, ac ejusdem naturæ. Atque eam ob

B causam non est dictum a filio, patrem sum se meliorem esse, ne seipsum externum alienumque ab illius natura existimarent: sed *Pater* (inquit) *major est*, non Joan. 14. quidem magnitudine aut ætate, sed quia ex illo ortum habebat. Quinimo ex his ipsis verbis, *Pater major me est*, suæ substantiæ proprietatem demonstravit, atque adeo Apostolus ipse non substantiam Verbi principaliter in comparationem cum rebus creatis deducere volens, hæc verba locutus est: *Tanto præstantior Angelis factus*, Hebr. 1. incomparabile enim est, ac potius aliud at-

C que aliud existit: sed ad Verbi in carnem adventum, ejusque functionem, quam tum administrabat, respiciens, illum non similem esse prioribus nunciis ac legatis, ostendere voluit: ut quantum natura discreparet ab illis, qui antea missi erant, tanto magis gratia per eum, & ab eo data, intelligeretur eximia & excelsior esse præ Angelorum ministeriis. Servorum enim erat, reposcere duntaxat fructus: Filii ac Domini, gratiam debiti facere, & vineam ad alios transferre. Certe, quæ subjiciuntur ab Apostolo, discrimen inter filium &

D creaturas ostendunt, cum ita loquatur: *Quapropter oportet nos tanto abundantius intendere in ea, quæ audivimus, ne quando præterfluamus.* Si enim sermo per Angelos pronunciatus firmus ac ratus fuit, & *omnis prævaricatio & inobedientia accepit justam mercedis retributionem, quomodo nos effugerimus, negligenter contemptimque habita tanta salute, quæ cum initium sumsisset prædicari per Dominum, ab his, qui audierant, in nobis confirmata fuit.* Si igitur creatura filius esset, non esset melior creaturis, neque major pœna adversus ipsius refractarios ac contumaces reposita fuisset. Non enim ex ministerio singulorum Angelorum oriebatur illud minus & majus in delicto vel supplicio adversus eos, qui prævaricati erant,

sed una erat lex, unaque legis in contumaces vindicatio: verum quia non est ex numero creaturarum Verbum, sed filius patris, ideo, quanto ipse est melior, melioraque ea sunt, quæ instituit, tanto quoque punitio tetrior atque gravior fuerit. Spectent saltem gratiam per Christum datam, & cognoscant, ipsum ipsis rebus probari, contestatumque reddi, alium diversumque esse a rebus creatis, solumque verum filium in patre, & patrem in ipso existere. Lex quidem per Angelos pronunciata est, sed nihil ad perfectum adduxit, cum opus haberet præsentia Verbi, ut Apostolus dixit; Verbi contra præsentia absolvit opus patris, at tunc quidem ab Adam usque ad Mosem mors dominata est: sed Verbi supervenius mortem destruxit: neque jam amplius in Adam omnes morimur, sed in Christo omnes vivificamur. Ac tunc quidem ab Adam usque ad Bersabee lex promulgabatur, & in sola Judæa Deus erat cognitus: tunc contra, in omnem terram exiit sonus ipsius, & omnis terra adimpleta est cognitione Dei, discipulique ea disciplina instructi, docuerunt omnes gentes: & impletum est nunc, quod scriptum est alibi, *Erunt omnes dociles Dei.* Et tum quidem nihil nisi formulæ delineationesque erant, quæ ostendebantur: nunc autem veritas exhibita est, quod ab Apostolo iterum planissime exponitur: *Tanto melioris testamenti autor promissorque fuit Jesus.* Ac rursum: *Nunc autem tanto adeptus est excellentiorem functionem, quanto melioris testamenti mediator est, ac interpres, utpote quod sub melioribus repromissionibus sancitum sit. Lex etenim nihil absolvit, sed melioris spei præinstructio fuit.* Et rursus: *Necessarium igitur fuit, ut exemplaria eorum, quæ in cœlis erant, his cœlestibus purificarentur: ipsa autem cœlestia, unde exemplum mutuatum est, melioribus, quam quæ nostræ sunt, victimis colerentur.* Istud igitur, *melius*, & *nunc*, per totum verborum contextum accommodat Domino, qui rebus creatis melior est, & alterius naturæ: melior enim ejus sacrificatio, meliorque in eo spes, meliores item per eum repromissiones: non quasi magna cum paruis, sed quasi diversa cum rebus diversæ naturæ in comparationem mittantur, eo quod is, qui ista gessit, melior sit rebus creatis. Jam & id, quod dicitur, *Sponsor factus est*, sponsionem ab illo pro nobis factam significat. Ut enim cum Verbum esset: caro factus est, & quod factus esse incepit, carni imputamus:

Job. 6, 45.

Hebr. 8, 6.

Hebr. 8.

Joan. 2.

A ἀλλ' εἷς ἰῶ ὁ νόμος, καὶ μία ἡ τῶν ἁγιαζόντων ἐνδικία· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστι τῶν γενητῶν ὁ Λόγος· ἀλλ' υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦτο, ὅσῳ κρείττων αὐτὸς καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα καὶ παρηλλαγμένα ἐστὶ, τοσούτῳ καὶ ἡ τιμωρία ἂν γένοιτο· θεασάσθωσαν γὰρ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ ἐπιγνώτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτὸν, ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστὶ μόνος δὲ αὐτὸς υἱὸς ἀληθινὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ· ὁ νόμος δὲ δι' Ἀγγέλων ἐλαλήθη· καὶ οὐδένα τετελείωκε
B δεόμενος τῆς τοῦ λόγου ἐπιδημίας, ὡς ἔφησεν ὁ Παῦλος· ἡ δὲ τοῦ Λόγου ἐπιδημία τετελείωκε τὸ ἔργον τοῦ πατρός· καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως ὁ θάνατος ἐβασίλευσε· ἡ δὲ τοῦ Λόγου παρουσία, κατήργησε τὸν θάνατον· καὶ οὐκέτι μὲν ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν· ἐν δὲ τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα· καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο· καὶ ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἰῶ ὁ Θεός· νυνὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ
C φθόγγος αὐτῶν, καὶ πᾶσα ἡ γῆ πεπλήρωται τοῦ Θεοῦ γνώσεως· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐμαθητεύσαντο πάντα τὰ ἔθνη· καὶ πεπλήρωται νυνὶ τὸ γεγραμμένον· ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ· καὶ τότε μὲν τύπος ἰῶ τὰ δεικνύμενα· ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος μὴ ταῦτα φανερώτερον ἐξηγεῖτο λέγων· καὶ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ὁ Κύριος· καὶ πάλιν· νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχε λειτουργείας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης· ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν
D ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται· καὶ οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος· καὶ αὖθις φησὶν· ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας· τὸ ἄρα κρεῖττον, καὶ νῦν καὶ ἐπὶ ὅλων τῷ Κυρίῳ ἀνατίθησι, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλως παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντι· κρείττων γὰρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία· κρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπὶς· καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι, οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγκρινόμεναι· ἀλλ' ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλας τὴν φύσιν τυγχάνουσαι· ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας, κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι· καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν· γέγονεν ἔγγυος, καὶ παρ' αὐτοῦ γενομένῳ σημαίνει ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύαν· ὡς γὰρ Λόγος ὢν, σὰρξ ἐγένετο· καὶ τὸ γενέσθαι, τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα·

γλωττὴ γάρ ἐσιν αὕτη, & κτισὴ τυγχάνουσα· ἔτω & ἐνταῦθα τὸ γέγονεν· ἵνα τοῦτο κατὰ δεύτερον σημαινόμενον ὑπολάβωμεν, διὰ τὸ γλυκὺς αὐτὸν ἄνθρωπον· & γνῶσιν οἱ φιλονεικοῦντες, ὅτι μὴ ἀπὸ ταύτης τῆς κακονοίας ἑαυτῶν ἐκπίπτουσιν ἀκοέτωσαν, ὅτι ἡ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνει γεννηθεὶς ὁ Παῦλος· ὁ εἰδὼς αὐτὸν υἱὸν καὶ σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, & εἰκόνα τοῦ πατρὸς· ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γλυκὺς & νῦν λογίζεται· καθ' ὃν ὁπότε βασιλεύων θάνατος κατηργήθη· & γὰρ & τοῦτο κρεῖττον ἡ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν· ὅτι & τὸ δυνατὸν τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας· καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἐκβήσας ἀπ' αὐτῆς τὸ προσάπτωμα, ἐν ᾧ διαπαντὸς ἠχμαλωτίζετο· ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν· τὴν τοῦ σάρκα, δεκτικὴν τοῦ Λόγου κατασκευάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μηκέτι κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· καθὼς πολλάκις λέγει, ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι & ἔτι ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα πάντα λυτρώσηται, & σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· τότε μὲν γὰρ ὡς ὑπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο τῷ τοῦ νόμου· ἄρτι δὲ ὁ Λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα· & τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο· τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγε Ἰωάννης· ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· κρεῖττον δὲ ἡ χάρις, ἢ ὁ νόμος· καὶ ἡ ἀλήθεια, τῆς σκιᾶς· τὸ δὲ κρεῖττον, ὥσπερ εἴρηται, οὐχ οἷόν τε ἦν δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός· τί δὲ τοῦτο σημαίνει, ἢ τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ; τὴν τε γὰρ τοῦ πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ υἱὸς, ἅτε τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ πατρὶ κάθηται, & τῇ τοῦ πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, Θεός ἐσιν ὁ Λόγος· καὶ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, βλέπει τὸν πατέρα· καὶ ὅτως εἷς Θεός ἐσιν· ἐκ δεξιῶν γοῦν καθήμενος, ἀσυγχρόνως δὲ ποιεῖ τὸν πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐσὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ πατρὶ, τοῦτο & ὁ υἱὸς ἔχει· καὶ λέγει, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐσι· διὰ τοῦτο γὰρ & ἐκ δεξιῶν καθήμενος ὁ υἱὸς, ὁρᾷ τὸν πατέρα & αὐτὸν ἐκ δεξιῶν· κἂν ὡς ἄνθρωπος γλωσσόμενος λέγῃ· προορώμην τὸν Κύριον, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐσι διὰ παντός· δείκνυται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ

A ea enim creabilis est, & ut fiat condaturque, naturam habet: ita hic quoque sponsorem esse factum intelligimus, ut illum sponsorem in secunda significatione accipiamus, eo quod homo sit factus. Et ut sentiant isti contentiosi, se quoque ab isto malitioso commento deturbari, neque id pedem sistere posse, audiant Paulum, non substantiam ejus nasci creariue, significare, quippe, qui eum sciret filium, sapientiam, & splendorem, & imaginem patris, sed secundum dispositionis decretique functionem illum nasci, fierique indicare, secundum quam mors cum regnaret, abolita est: ideo enim ad-

B ministratio illius melior exitit: *Eo quod impossibilitas legis, quatenus infirmabatur per carnem, Deum misso filio suo sub specie carnis peccati, de peccato condemnavit peccatum in carne*, depulso ab ea delicto, quo omnino captivabatur, ut divinam mentem non reciperet, sed cum carnem Verbi capacem reddidisset, effectum est, ut non amplius secundum carnem, sed secundum spiritum ambulemus. Ac subinde loquitur: *Nos non sumus in carne, sed in spiritu*: &, *quoniam filius Dei venit in mun-*

C *dum, non ut judicet mundum, sed ut omnes liberet, & servetur mundus per eum.* Tum enim veluti obnoxius judicabatur mundus a lege: nunc autem Verbum judicio in se translato, & corpore pro nobis excruciato, salutem omnibus comparavit. Id respiciens exclamavit Joannes: *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Jesum Christum obvenit.* Melior porro gratia, quam lex: & veritas præstantior, quam umbra. Illa autem melioritas non

D poterat per alium, nisi per filium, qui sedet ad dextram patris, effici. Quid autem id significat, nisi germanitatem filii: (ac Deitatem Patris eandem quoque esse Deitatem filii:) Filius enim in regno patris regnans, in eodem solio cum patre considet: & quia Deitate patris æstimatur & expenditur, ideo Verbum Deus habetur: & qui vidit filium, vidit patrem, ut qui unus idemque sit Deus. Et ad dexteram quidem sedens, non ad sinistram sedentem patrem habet, sed ideo hoc dictum, quia quod dextrum ac magnificum est, ac patri adscribitur, hoc ipsum quoque filius habeat. Atque inde est, quod dicit: *Omnia, quæ habet pater, mea sunt*: Ideoque & ad dexteram residens, & homo factus de se loquitur. *Providebam Dominum coram me semper, quoniam a dextra mihi est, ne concutiar.* Jam rursus eo dicta palam fit, patrem esse in filio: &

Rom. 8, 3.

Joan. 12.

Joan. 1.

Psal. 16.

filium in patre, dextro siquidem patre in dextra est filius, ac sedente ad dextram filio, pater quoque dexter est, hoc est in filio. Et Angeli quidem sursum deorsumque commeantes, ministros se præbent: de filio, contra, ad illum modum loquitur: Heb. 1. 6. *Et adorent eum omnes Angeli Dei:* & Angeli quidem, cum in ministerium abeunt, ita de se mentionem faciunt, Missus sum ad te: &, Dominus præcepit: Filius vero, quamvis ratione humanæ naturæ dicat, missus sum, &, veni ad opus consummandum: &, ut administrem: Verbum tamen cum sit & imago patris: de se ita loquitur: Joan. 14. *Ego in patre, & pater in me est*, &, *Qui vidit me, vidit & patrem meum*, &, *Pater in me manens, ipse facit opera illa:* nam quæ in imagine contemplatur quis, hæc sunt patris opera. Ista quidem sufficiunt ad confundendum eos, qui veritatem oppugnant: quod si autem, quia scriptum est (melior factus) illud verbum (factus) ita de filio dictum noluerint audire, ut inde intelligant, ejus ministerium melius fuisse (quemadmodum a nobis dictum est) sed ex hac vocula arbitrantur significationem dari, Verbum creatum esse, supereſt, ut audiant ista compendiosis verbis, cum superius dicta oblivioni tradiderint. Si filius unus est ex numero Angelorum, habebit suam vim & significationem, ut in cæteris, ita & in eo, hoc vocabulum, factus, nihilque per naturam ab iis differat, sed sint, vel illi quoque filii, vel iste Angelus, & in commune omnes sedeant a dextris patris, aut pariter cum cæteris filius quoque assistat, ut spiritus ministratorius cum pari ratione cum illis ad negotia amandetur. Contra, si Paulus filium a rebus creatis distingvat, Heb. 1. cum inquit: *Cui enim dixit Angelorum: filius meus es tu?* Et, iste quidem cœlum & terram creat: illi vero ab illo creantur: & si iste cum patre sedet, illi vero ut ministri & apparitores assistunt, cui quæso, non liquet illam dictiunculam, factus, non de substantia Verbi pronunciatam esse, sed de functione ministerioque, quod ipse in corpore humano adimplevit? Ut enim Verbum cum esset, homo factus est: ita quoque homo jam factus, tanto melior extitit sua functione Angelorum functionibus, quanto filius servis præstantior est, & opifex operibus. Quapropter desinant de substantia filii, illud verbum, factus est, intelligere, cum factus non sit, agnoscantque, eam vocem ad œconomiam functionemque a filio adimpletam pertinere. Quomodo autem factus sit melior functione,

πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· δεξιᾶ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστιν ὁ υἱός· καὶ καθημένου τοῦ υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, ὁ πατὴρ ἐστιν ἐν τῷ υἱῷ· καὶ οἱ μὲν Ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ φησιν· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ ὅτε μὲν Ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν, ὅτι ἀπεστάλην πρὸς σέ· καὶ Κύριος ἀνετείλατο· ὁ δὲ υἱὸς, κἂν λέγῃ ἀνθρωπίνως, ὅτι ἀπεστάλην, καὶ ἦλθον τὸ ἔργον τελειώσαι καὶ διακονῆσαι, λέγει ὅμως, ὡς Λόγος καὶ εἰκὼν ὑπάρχων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὁ πατὴρ, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, τὰ ἔργα ποιεῖ· ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις θεωρεῖ, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα· ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δ', ὅτι γέγραπται, γινόμενος κρείττων, τὸ γινόμενος, οὐ θέλουσιν ὡς τοῦ υἱοῦ λεγόμενον ἴσον ἀεὶ εἶναι γεγενῆσθαι· καὶ ἔστιν ἡ διὰ τὸ γενέσθαι τὴν κρείττω διακονίαν τὸ γενόμενον λαβεῖν καὶ νοεῖν, ὥσπερ εἴπομεν· ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γεννητὸν εἰρῆσθαι Λόγον. ἀνασέτωσαν σωτόμως λόγῳ ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῆς εἰρημένων ἐπελάθοντο· εἰ μὲν ἐκ τῶν Ἀγγέλων ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἔσται καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ γενόμενον· καὶ μηδὲν αὐτῶν τῆς τὴν φύσιν διαφερέτω· ἀλλ' ἔσωσαν καὶ αὐτοὶ υἱοὶ, ἢ κἀκεῖνοι Ἄγγελοι· καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός· ἢ μὴ πάντων καὶ ὁ υἱὸς παρεστήκετω ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενον καὶ αὐτὸς τὰς ἐκείνων ὁμοίας· εἰ δὲ διίσησιν ὁ Παῦλος τὸν υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν, λέγων· τίνι γὰρ εἶπέ ποτε Ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ; καὶ αὐτὸς μὲν δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· αὐτοὶ δὲ παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μέν, ἐν τῷ πατρὸς καθέζεται· οἱδὲ, παρεστήκασι λειτουργοῦντες· τίνι πάλιν οὐκ ἔστι φανερὸν, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου ἐλέγετο, γενόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης διακονίας; ὡς γὰρ Λόγος ὤν, γέγονε σάρξ, οὕτω γενόμενος ἄνθρωπος, γέγονε τοσούτῳ κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν Ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει πάντων υἱὸς, καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργημένων· ὥστε παύεσθαι ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ γενόμενον· οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν· ἀλλὰ γνώτωσαν, ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας, σημαντικόν ἐστι τὸ γενόμενος· πῶς γὰρ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ,

κρείττων ὢν τῇ Φύσει τῶν γενητῶν, δείκνυσι τὰ προειρημένα, καὶ ἡγέμαι μὲν κἂν ἅπαξ αὐτοὺς αἰσχύνειν· ἂν δ' ἄρα φιλονεικῶσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη πρὸς τὸ ἀλόγιστον αὐτῶν τόλμαν ὁμοίοις χωρῆσαι τούτοις· καὶ τὰ ὅμοια ῥητὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἰρημένα, ἀντιθεῖναι τούτοις, ἵνα ἢ δυσωπηθέντες παύσωσιν αὐτῶν τὴν γλωττλαν ἀπὸ κακῶν, ἢ γνῶσιν, εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας γέγραπται τοίνυν· γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σῶσαί με· καὶ πάλιν· ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς διείρηται· εἰ μὲν ἓν εἰς τὸν υἱὸν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγουσιν· ὃ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν, ὅτι μὴ ὄντα γενητὸν αὐτὸν, ἀξιοῦσι γενέσθαι βοηθὸν ἑαυτοῖς καὶ οἶκον καταφυγῆς οἱ ἅγιοι· καὶ λοιπὸν τὸ, γενόμενον· καὶ τὸ, ἐποίησε· καὶ τὸ, ἔκτισε, εἰς τὸ ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν· τότε γὰρ γέγονε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅτε τῷ σώματι ἑαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνελάμβανεν ἐπὶ τὸ ξύλον· καὶ ἔλεγε, πάντες πρός με οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἂν δὲ εἰς τὸν πατέρα λέγωσιν εἰρῆσθαι τὰ ῥήματα, ἆρα ἐπειδὴ ἐνταῦθα γέγραπται, τὸ γενοῦ καὶ τὸ ἐγένετο· τοσούτῳ ἐπιχειρήσουσιν, ὡς τε εἰπεῖν γνωτὸν εἶναι καὶ τὸν Θεόν· καὶ τολμήσουσιν ὡς πρὸς τὸν Λόγον αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται; φέρε γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ πρὸς τὸν πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα πρὸς τὸν Λόγον φαντάζονται· ἀλλὰ μὴ γένοιτο· μηδὲ εἰς νοῦν τινος ποτε τῶν πιστῶν παρελθεῖν τοιοῦτον· ὅτε γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστιν, ὅτε τὸ γεγραμμένον, ὧδε γενοῦ καὶ ἐγένετο, ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει· ἀλλὰ τὴν γενομένην βοήθειαν τοῖς δεομένοις· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς, ἀεὶ καὶ ὁ αὐτός ἐστιν· οἱ δὲ ἄνθρωποι, μὴ ταῦτα γεγόνασι διὰ τὸν Λόγον, ὡς αὐτὸς ὁ πατὴρ ἠθέλησε, καὶ ἔστι Θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενητοῖς· καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις· ὅταν τοίνυν ἀσθενοῦντες οἱ ἄνθρωποι προσκαλῶσιν· ὅταν διωκόμενοι δέωνται βοηθείας· ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχωνται, τότε φιλάνθρωπος ὢν ἀοράτως ἐπιφαίνεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνεργείας, λόγου διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ λόγου καὶ ὢν αὐτὸς ποιεῖται· καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστου γίνεται τὰ τῆς θεοφανείας· καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἀσθενοῦσιν, ἰσχύς· τοῖς δὲ διωκομένοις, καταφυγὴ καὶ οἶκος σωτηρίας· τοῖς δὲ ἀδικουμένοις, λέγει· ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι· ὅπερ ἂν εἰς ἀντίληψιν ἑκάστου διὰ τοῦ υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν Θεὸν ἑαυτῷ

A cum melior esset natura super res creatas, indicant ea, quæ superius dicta sunt. Arbitror vel saltem hoc modo eos ad pudorem detrudi posse. Quod si post ista quoque contumaces fuerint, reliqvum erit contra illorum irrationabilem improbitatem, in adversum cum istis sententiis tendere; aliaque consimilia, quæ de Christo dicta sunt, eorum protervitati opponere, ut vel ita pudefacti compescant labia sua a malo, intelligantque, in quod barathrum ignorantiæ præcipites abierint. Scriptum est: *Fias mihi in Deum protectorem, & in munitionem refugii, ut serves me*: &, *Factus est Dominus refugium pauperi*: & quæcunque istius generis in sacris scripturis reperiuntur. Quod si ista de filio dicta esse asseverent, quod fortasse verius fuerit, agnoscant, Sanctos non a creato postulare, ut auxiliator sit: (ac deinceps verba ista (factus, fecit, & condidit) transferant ad ejus adventum in carne, tunc enim auxiliator est factus, & domus refugii, cum peccata nostra suo corpore in lignum sustulit, & dixit: *Venite ad me omnes laborantes ac onerati, & ego refocillabo vos*. Quod si ea verba ad patrem pertinere dicant, eo quod isthic scriptum sit; fias, & factus es: eone usque prosilient, ut blaterent, Deum creatum esse? audebuntque, quod consequens est, ut de filio, & Verbo ejus, ita quoque de patre cogitare? absit precor, nec unquam tale quid in alicujus fidelium mentem cadat. Neque enim filius creatus est, neque id, quod scriptum est, fias & factus es, initium aliquod existendi denunciat, sed tantummodo opitulationem factam illis, qui eam sibi postulabant. Deus enim semper est, & idem est: homines vero, ubi pater voluerat, per Verbum ejus sunt facti, Deus autem invisibilis, inaccessus rebus creatis ac in primis terrestribus hominibus. Cæterum cum homines aut in morbis aut in persecutionibus auxilium implorant, aut in injuriis supplicant, tunc Deus, quia humanus est, & misericors, suis beneficiis se repræsentat, quæ per suum Verbum in illos confert, & pro cujusque necessitate divina præsentia semet ostendit, & efficitur imbecillibus, fortitudo: & agitatis, refugium ac domus salutis: & injuriam passos ita affatur: *Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum*. Quod igitur in defensionem sui unicuique per filium suppeditatur, hoc Deum sibi

Psal. 30.
Psal. 9.
Matth. 11.

factum esse gloriari solet, eo quod auxiliatio Dei per filium efficiatur, idque ita esse novit etiam hominum in loquendo usus & consvetudo, & nemo non idem genus sermonis approbaverit. Sæpe etiam ab homine homini facta est opitulatio, & hic quidem injuriam passo opem operamque suam impertitus est, ut Abraham, Lot: alius, porro vexatus persecutionibus domum aperuit, ut Abdias filiis Prophetarum: alius peregrinum refocillavit, ut Angelos Lot: alius indigis suppeditavit, ut Job omnibus, qui ab ipso postulabant. Ut igitur is, qui supplicibus opitulatur, si se dicat ipsis opitulatorem factum: aut si hi, qui auxilium sensere, eum dicant, unde hoc beneficium descendit, auxiliatorem sibi esse factum aut refugium, aut largitorem, non initium nativitatis, quo homo esse cœpit, neque substantiam ejus significant, sed beneficium, quod ab illo factum est: ita quoque, cum de Deo loqvuntur sancti, (fuit, & factus est,) non initium ipsius creationis insinuant: increatus enim Deus, & nullo initio inchoatus, sed salutem ab illo hominibus irrogatam denotant. Cum igitur hæc forma loquendi eum intellectum habeat, consequens fuerit, etiam de filio, quomodocunque & quotiescunque istiusmodi proferuntur (factus est, & fias) eandem sententiam obtinere, ut cum audiant hoc vocabulum (melior Angelis factus aut redditus fuit) non initium existendi in Verbo imaginari, aut ulla ratione eum idem creatum esse confingere oportet: sed de ministerio œconomiaque, cum homo factus esset, ea Pauli verba interpretanda sunt. Cum enim caro factus erat, & habitabat in nobis: venerat enim, ut administraret, & omnibus salutem præberet, tum nobis salus factus est, & vita factus est, & factus est propitiatio, tum ejus functio pro nobis, & administratio melior facta est Angelis, & factus est via, & factus est resurrectio: Et, ut fias mihi in protectorem, non fientiam Dei, initiumque ejus existendi præ se fert, sed misericordiam, quemadmodum dictum est: ita nunc quoque illud (melior Angelis factus: Et, Factus erat, & tanto melior Angelis factus est assertor Jesus) non substantiam Verbi creatam ostendit, absit, sed dotes, quæ nobis ex illius incarnatione provenerunt, etsi hac in parte ingrati sunt hæretici, & adversus pietatem contentiosi.

A γεγενῆσθαι λέγῃ· ἐπειδὴ καὶ ἡ βοήθεια παρὰ αὐτοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γίνεται· τοῦτο οἶδε καὶ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων· καὶ τοῦτο καὶ πᾶς ὅστις ἂν, ὁμολογήσῃ καλῶς εἰρῆσθαι· πολλάκις γὰρ καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοήθεια· καὶ ὁ μὲν ἀδικουμένῳ συνέπαλψε, ὡς ὁ Αβραὰμ τῷ Λὼτ· ὁ δὲ διωκομένῳ τὸν οἶκον ἀνέῳξεν, ὡς ὁ Αβδίας τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν· καὶ ὁ μὲν τὸν ξένον ἀνέπαυσεν, ὡς ὁ Λὼτ τοὺς Ἀγγέλους· ὁ δὲ, τῷ δεομένῳ κεχωρήγηκεν, ὡς Ἰὼβ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν· ὥσπερ ἕν ἕκαστος τῶν εὖ παθόντων, εἰ λέγοι, ὁ δεῖνά μοι γέγονε βοηθὸς καὶ ἄλλῳ εἰ λέγοι, καὶ μοὶ κατάφυγή, καὶ τούτῳ χορηγός· λέγοντες δὲ ταῦτα, οὐ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως δὲ τὴν οὐσίαν τῶν δι' ποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γινομένην παρ' ἐκείνων εὐεργεσίαν· ὅτως ὅταν λέγωσι περὶ τοῦ θεοῦ οἱ ἅγιοι τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ, γέγονε· οὐκ ἀρχήν τινα γενέσεως σημαίνουσιν· ἄναρχος γὰρ καὶ ἀγένητος ὁ Θεός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ' αὐτοῦ γενομένην σωτηρίαν. τοῦτο δὲ ὅτως νοουμένου, ἀπόλωθον ἂν εἴη, καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, ὅσα δ' ἂν, καὶ ὁσάκις ἂν λέγηται· ἐγένετο καὶ γενοῦ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν· ὥστε καὶ λεγόμενον, γενόμενος κρείττων τῶν Ἀγγέλων, καὶ ἐγένετο ἀκούοντας, μὴ ἀρχήν τινα ἐπινοεῖν τοῦ Λόγου· μηδὲ ὅλως ἐκ τούτων γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, νοεῖν τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Παύλου· ὅτε γὰρ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἦλθέ τε ἵνα διακονήσῃ καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσηται· τότε ἡμῖν ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωὴ, καὶ ἐγένετο ἱλασμός· τότε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ οἰκονομία κρείττων γέγονε τῶν Ἀγγέλων· καὶ ἐγένετο ὁδὸς· καὶ ἐγένετο ἀνάστασις· καὶ ὥσπερ τὸ, γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, οὐκ οὐσίας γένεσιν σημαίνει παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν ὥσπερ εἴρηται· ὅτως καὶ νῦν τὸ, γενόμενος κρείττων Ἀγγέλων καὶ ἐγένετο. καὶ τοσούτῳ κρείττων γέγονεν Ἀγγέλων ὁ Ἰησοῦς, ὡς τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου γενητὴν σημαίνει; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαν, κἂν ἀχαρίστοις τυγχάνωσιν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ φιλόνεικοι πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

Λόγος Γ.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

CONTRA ARIANOS,

Oratio tertia.

B

ΕΓΩ μὲν ᾤμην τοὺς τῆς Ἀρειομανίας ὑποκριτὰς, ὑπὸ τοῖς προφερημένοις πρὸ τούτου καθ' ἑαυτῶν ἐλέγχοις, καὶ ταῖς περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεσιν ἡρεμήσειν· καὶ παυομένους λοιπὸν, μεταγνώσεσθαι ἐφ' οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος· αὐτοὶ δ', οὐκ οἶδ' ὅπως, οὐδὲ ὅτως καταδύονται· ἀλλ' ὡς χοῖροι καὶ κύνες περὶ τὰ ἴδια ἐξεράματα τὸν ἑαυτῶν βόρβορον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφορμίσασιν ἑαυτοῖς ὑπονοίας εἰς ἀσέβειαν· μηνοῦντες γὰρ, μήτε τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις γεγραμμένον, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· μήτε τὸ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, φιλονεικοῦσιν ἁπλῶς, λέγοντες, ποίημα καὶ κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν· καὶ ἥκιστα μὲν ὑπὸ τῶν προφερημένων αὐτοὺς συνιδεῖν, εἰ μὴ τέλεον καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπώλεσαν· ὡς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης, μὴ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων, μηδὲ ὅλως τῶν γενητῶν τὸν υἱόν· Θεὸς γὰρ ὤν, οὐκ ἂν εἴη ποίημα· οὐδὲ θέμις, αὐτὸν λέγειν κτίσμα· κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴδιον, τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὥσπερ δεδίοτες ἀποσῆναι τὰς ἰδίας μυθοπλασίας, προφασίζονται συνήθως τὰ προειρημένα ῥήματα τῶν θείων γραφῶν· τὰ καλῶς μὲν γεγραμμένα· ῥαδιουργηθέντα δ' ὑπ' αὐτῶν, φέρε, πάλιν ἐπαναλαβόντες τὸν νοῦν τῶν προφερημένων, τοῖς μὲν πιστοῖς, ὑπομνήσωμεν· τούτους δ', δείξωμεν καὶ ἕκαστον τούτων, μηδ' ὅλως εἰδέναι τὸν Χριστιανισμόν· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς συνέκλεισον εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπιστίαν· ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς

EGO existimabam Arianicæ vecordiæ histriones superioribus illis adversus ipsos refutationibus, documentisque veritatis contentos fore, ac quietos in posterum pœnitentiam acturos, super iis, quæ de Salvatore nostro prave vel cogitarunt, vel elocuti sunt: verum illi, nescio quo pacto, ne ita quidem cohibentur: sed veluti sues & C canes in vomitus sui volutabra sese versantes; alia atque alia adinveniunt commenta impietatis. Imo ne illud quidem recte intelligunt, quod in Proverbiis scriptum est: *Dominus creavit me principium viarum suarum, ad opera sua*: aut illud saltem, quod ab Apostolo dictum est: *Fidelem ei, qui fecit illum*: sed temere pervicaciterque intelligunt, quasi opus aliquod aut res condita sit Dei filius. Et poterant ipsi ex superioribus verbis satis perspicere, nisi plane sensus amisissent, attestante hoc ipsum veritate, non esse ex non entibus Dei filium, aut aliquem ex numero rerum conditarum. Deus enim, cum sit, nulla ratione opus haberi poterit: neque fas esse, ut illum creaturam appelles: creaturarum enim & operum proprium est & peculiare, ut dicantur ex non entibus extitisse, neque fuisse, antequam fierent. Cæterum, postquam tergiversantur a suis fabulamentis & affaniis absistere, & suo more calumniantur superiora verba sacrarum literarum adeo manifeste scripta, quæ ab ipsis malitiose violantur, age, denuo in manus resumentes, sententiam eorundem verborum fidelibus hominibus exponamus, illosque ostendamus, nequaquam Christianissimum scire. Si enim sciviſſent, non seipsos inclusissent intra Judæorum infidelitatem, sed percunctando didicissent, quod Verbum erat in principio, quodque Verbum erat apud Deum, ac Deum

Prov. 8.

fuisse Verbum: & cum ex placito patris, Verbum homo factum erat, tum non injuria de eo dictum fuisse, a Joanne quidem: *Verbum caro factum est*: a Petro vero, *Dominum & Christum eum fecit*: Et per Salomonem sub persona Domini: *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua.* A Paulo item: *Tanto melior Angelis factus.* Ac rursum: *Exinanivit seipsum, formam servi accipiens.* Atque iterum: *Unde, fratres Sancti, cœlestis vocationis participes, considerate Apostolum & Pontificem confessionis vestræ Christum fidelem esse ei, qui ipsum fecit.* Omnia enim ista verba eandem vim habent, eandemque intellectionem ad pietatem, ostenduntque simul & Divinitatem Verbi, & quæ humanitus de eo prædicantur, eo quod natus sit, & filius hominis effectus. Quæ tametsi sufficerint ad eos argumentis evincendos, attamen quia Apostoli dictum non intelligentes (ut primum ejus mentionem faciam) arbitrantur Verbum Dei unum ex factitiis esse, eo quod scriptum sit, illum fidum esse ei, qui ipsum fecit; necessarium duxi eos denuo, quia denuo idem dicunt, pudefacere, sicuti in superioribus orationibus feci. Sumamus igitur eorum lemma. Si non est filius, nihil causæ, quin dicatur & opus: & quæcunque de operibus prædicantur, prædicentur & de illo ipso: solum id excipiatur, ne filius aut Verbum, aut Sapientia nuncupetur, atque adeo ipse Deus ne appelletur pater, sed solummodo architectus, & creator eorum, quæ ab ipso condita sunt, & sit ipsa creatura imago & character architectoriæ voluntatis ejus, ipseque secundum eos non sit genitabilis naturæ, adeo ut nec Verbum, nec Sapientiam, imo nec imaginem quidem habeat suæ substantiæ. Si enim non est filius, neque imago fuerit: si vero non sit filius, quomodo Deus creator esse dici poterit? siquidem per Verbum insapientia omnia fiunt, sine quo nihil fieri poterit. Nam ut vestra sententia est, non est ille, in quo, & per quem omnia faciat. Quod si non fœcunda, sed sterilis est divina substantia, ut lux non lucens; aut fons, qui, amissis fluentis, exaruit, qui fit, ut vim condendi illum habere dicentes, nullo pudore suffundantur? & adimentes, quæ sunt naturæ, non vereantur, id ei attribuere, quod ex voluntate dependet? Jam sit ea, quæ extranea sunt, neque antea existunt, ubi tamen voluit ea esse, creat, & eorum conditor efficitur: quanto prius citiusque pater fuerit prolis suæ ex sua ipsius substantia prodeuntis?

Joan. 1, 2. Pet. 3. Prov. 8. Heb. 1. Heb. 2. Heb. 3.

A λῶ ὁ Λόγ☧· ὅτε δὲ ἠδοκήσαντ☧ τ̃ πατρὸς ὁ Λόγ☧ αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπ☧, τότε εἰκότως εἴρηται ϖ̃ὶ αὐτ̃· ϖ̃ῷ μὲν τ̃ Ἰωάννῃ τὸ, ὁ Λόγ☧ σὰρξ ἐγένετο· ϖ̃ῷ δὲ τ̃ Πέτρῳ, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε· καὶ διὰ μὲν Σολομῶν☧, ὡς παρ' αὐτ̃ τ̃ Κυρίῳ, Κύρι☧ ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτ̃ εἰς ἔργα αὐτ̃· ϖ̃ῷ δὲ τ̃ Παύλῳ, τοσούτῳ κρείττων γινόμεν☧ τ̃ ἀγγέλων· καὶ πάλιν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ πάλιν, ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε, τὸν Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερέα τ̃ B ὁμολογίας ὑμῶν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ῥητὰ τ̃ αὐτὴν ἔχει δύναμιν καὶ διάνοιαν εἰς ἀσέβειαν, καὶ δεικνύουσιν τ̃ θεότητα τ̃ λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα ϖ̃ερὶ αὐτ̃, διὰ τὸ γνήσιον αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, εἰ καὶ αὐτάρκη ταῦτα ϖ̃ρὸς ἀπόδειξιν καθ' αὐτῶν· ὅμως ἐπειδὴ μὴ νοῦντες τὸ ϖ̃ερὶ τ̃ Ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα ἴδητε πρῶτον μυηθῶ, νομίζουσιν, ἓν τ̃ ποιημάτων εἶναι τ̃ τ̃ Θεοῦ λόγον· διὰ τὸ γεγράφθαι, πιστὸν ὄντα C τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην τοῦτο πάλιν αὐτοὺς λέγοντας ἐντρέπειν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ϖ̃ερὶ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν τὸ λῆμμα· εἰ μέν ἐστιν υἱός, λεγέσθω καὶ ποίημα· πάντα τε τὰ ἁπλ̃ τ̃ ποιημάτων κατηγορείσθωσαν καὶ ἐπ' αὐτ̃· μόνος μὴ λεγέσθω υἱός· μὴ λόγ☧· μὴ σοφία· καὶ αὐτὸς ᾖ ὁ Θεός, μὴ λεγέσθω πατήρ· ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τ̃ γινομένων ὑπ' αὐτ̃· καὶ ἔσω ἡ μὲν κτίσις, εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ τ̃ δημιουργικ̃ βουλήσεως αὐτ̃· αὐτὸς δὲ καθ' ἑαυτόν; μὴ ἔσω γννητικ̃ φύσεως. ὡς τε τ̃ ἰδίας οὐσίας μὴ εἶναι λόγον· μὴ σοφίαν, μήθ' ὅλως εἰκόνα. εἰ γὰρ μή ἐστιν υἱός, οὐδὲ εἰκὼν· μὴ ὄντ☧ δὲ υἱ̃, πῶς ἄρα τ̃ Θεοῦ κτίσην εἶναι λέγετε; εἰ γὰρ διὰ λόγου καὶ ἐν σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται· χωρὶς ᾧ τούτου οὐκ ἄν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει καθ' ὑμᾶς, ἐν ᾧ, καὶ δι' ὃ τὰ πάντα ποιεῖ· εἰ δὲ μὴ καρπογόν☧ ἐστιν αὐτ̃ ἡ θεία οὐσία, ἀλλ' ἔρημ☧ καὶ αὐτὸς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον· καὶ πηγὴ ξηρά, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν αὐτὸν ἔχειν λέγοντες, οὐκ αἰσχύνονται; καὶ ἀναιροῦντες δὲ τὸ κ̃ Φύσιν, φῶς τὸ κ̃ βούλησιν ϖ̃ροβάλλοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν, εἰ δὲ τὰ ἐκτὸς, καὶ οὐκ ὄντα ϖ̃ότερον βούλομ☧ δὲ αὐτὰ εἶναι δημιουργεῖ καὶ γίνεται τούτων ποιητὴς, πολλῷ πρότερον ἂν εἴη ἂν πατὴρ γνήσιον☧ ἐκ τ̃ ἰδίας οὐσίας; εἰ γὰρ

εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι πρὸς τοῖς μὴ οὖσιν ἀποδίδοσι τῷ Θεῷ, διατί μὴ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ, ὑπεραναβέβηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα τοῦ ἰδίου Λόγου· εἰ τοίνυν πρότερον, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, οὐκ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐκείνων ἀνοίαν, πῶς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐστὶ κατὰ βούλησιν γένοιτ' ἄν; πρότερον δέ ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ δεύτερον ἡ κτίσις· ἀλλ' ἔστιν ὁ Λόγος, κἂν πλείονα τολμῶσιν οἱ ἀσεβεῖς, δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις· καὶ δῆλον δὴ ἐκ τούτου, ὅτι ποιητὴς ὢν ὁ Θεὸς, ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἴδιον ἑαυτοῦ· πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ῥητέον· εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γινομένων· ὁ δὲ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ ποιητικὸς καὶ δημιουργός· οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλή. καὶ ἐνέργεια καὶ Λόγος ἀληθινός· ἐν ᾧ καὶ σωέστηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. τίς οὖν, τίς ἐδισάξειεν, ὡς ὁ ἁρμόζων τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν ἁρμοζομένων πρόσεστι καὶ δεύτερόν ἐστι, καθὰ πρόσθεν, τὸ δημιουργεῖν τὸ γινάμενον τὸν Θεόν· τὸ μὲν γὰρ ὑιὸς, ἴδιον καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀεὶ ὄσης οὐσίας ἐστί. τὰ δὲ ἐκ βουλήσεως αὐτῆς, ἔξωθεν σωίσταται γίνεται· καὶ δημιουργεῖται διὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννήματος· οὐκοῦν τοῦ λόγου δεικνύοντος πολλὴν ἀποπίδυ καὶ τῶν λεγόντων μὴ εἶναι υἱὸν Θεοῦ, ἀλλὰ ποίημα, ἀνάγκη λοιπὸν ἡμᾶς σωομολογεῖν υἱὸν εἶναι τὸν Κύριον· εἰ δὲ υἱός ἐστιν, ὥσπερ ἔστιν, ὁμολόγηται δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος εἶναι, μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι, καθὰ πρόσθεν· ἐνταῦθα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου· διὰ τοῦτο τῷ γεννήσαντι τῷ ποιήσαντι ὀνομάζουσιν οἱ ἅγιοι· ὡς διαφόρου τοῦ ῥήματος ὄντος ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἕως τοῦ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖται· ἃ γὰρ αἱ λέξεις τοῦ φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἕλκουσα μεταβάλλει· καὶ γὰρ ὑστέραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις· ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται καὶ δευτέραι τούτων αἱ λέξεις· διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποίημα ᾖ, ἢ κτίσμα, τότε τὸ, ἐποίησε καὶ τὸ, ἐγένετο· καὶ τὸ, ἔκτισε, κυρίως ἐπ' αὐτῶν λέγεται καὶ σημαίνει τὸ ποίημα· ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ᾖ, καὶ υἱὸς, τότε τὸ, ἐποίησε· καὶ τὸ, ἐγένετο· καὶ τὸ, ἔκτισεν, οὐκ ἐπὶ κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κεῖται· οὐδὲ ποίημα σημαίνει· ἀλλ'

A Nam si velle attribuunt Deo circa non entia, cur non id, qvod supra voluntatem in Deo est, atqve anterius, non agnoscunt? nimirum, ex natura patrem esse sui Verbi, prius qvidem esse, & sublimius voluntate. Si igitur, qvod prius est secundum naturam, non extiterit pro illorum stoliditate, qvomodo id, qvod posterius est, & ex voluntate originem trahit, existere posset? Prius siqvidem est Verbum, deinde creatura. Est autem Verbum, etiamsi omnia impii moliantur: per illud enim creatura facta est: clarum igitur manifestumqve fuerit Deum, cum sit conditor, architectusqve rerum, habere qvoqve B architectoriam Rationem sive Verbum, non forinsecus aut aliunde, sed intrinsecus ex seipso. Rursus enim idem dicendum, si velle in se habet pater ejusqve voluntas efficax est, & architectatrix, eaqve per se sufficit ad res procreandas, & Verbum ejus vim faciendi creandiqve in se possidet, dubium non fuerit, qvin Verbum sit patris vivida voluntas, paternæqve substantiæ insita efficacia & ratio, in qva omnia bene & constituit & gubernat. Nemo vero addubitaverit, qvin coaptator coaptationi, rebusqve coaptatis anterior sit, posterioremqve in Deo creationem, qvam C generationem esse: qvippe, cum filius proprium qviddam sit ex beata illa & æterna substantia: Ista vero contra ex voluntate ejus, non ex ipso, sed forinsecus creentur, ac fiant per ipsius proprium germen ac sobolem. Igitur cum in eorum verbis, qvibus ajunt, eum non filium, sed opus esse, ratio magnam absurditatem ostendat, reliqvum est, ut confiteantur, Dominum nostrum esse filium, & qvia filius sit, ut omnino est, non foris aut aliunde, sed ex genitore existere. Ne igitur ex verbis controversias captent, si sancti alicubi pro vocabulo (gignere) (facere) subjiciunt, cum in istiusmodi locis significatio non variet, sed id, qvod secundum naturam D est, insinuet. Non enim dictiones naturam perimunt, sed potius natura dictiones ad se trahit & commutat: Siqvidem verba substantiis non priora sunt, sed primum existunt substantiæ, deinde dictiones superveniunt. Qvapropter cum substantia vel opus fuerit, vel creatura, tunc propriæ idoneæqve voces ab illis usurpantur, (factum est, & condidit) & significant esse creaturam: cum autem substantia genitum qvid fuerit, aut filius, de qvo mentio habetur, tum (fecit & condidit,) improprie de ea re pronunciantur: neqve jam hoc positu opus significant, sed

indifferenter pro verbo (genuit) usurpa-
eum est verbum (fecit.) Certe, non in-
frequenter patres liberos ex se genitos, ser-
vos appellant: neque tamen eo verbo
negatum volunt, eos ex se natos esse: sub-
inde etiam servos per comitatem loquen-
di filios denominant, non tamen eo dicto
dissimulant, illos jam olim a se possideri.
Illud enim prius, pro autoritate sua, ut pa-
tres dicunt: secundum istud blandiendo
pronunciant: atque adeo Sara Abraha-
mum Dominum vocabat, non ancilla ejus,
sed uxor: & Apostolus cum Philemone
domino tanquam fratrem copulabat ser-
vum suum Onesimum: quin & Bersabæa,
tametsi mater, filium suum servum nomi-
Philem. 1. nabat, cum patri diceret: *Salomonem ser-
vum tuum.* Deinde & Nathan Propheta
ingressus, iisdem verbis, quibus illa utens,
dicebat Davidi, *Salomonem servum tuum:*
nihilque pensi habuere, quod filium suum
nuncuparent. Ille enim talia audiendo
æque filium agnoscebat: isti vero ita lo-
quendo non ignorabant, eum genuinum fi-
lium esse, quinimo, ut hæres patri institue-
retur, solicitabant, cum tamen illum, ut ser-
vum nominarent. Erat enim natura fili-
us Davidis. Quemadmodum igitur, dum
ista legimus, recte intelligimus, & audien-
tes Salomonem servum dici, servum non
putamus: ita quoque si de Salvatore vere
& ex confesso filio, & naturaliter Verbo di-
xerint Sancti, fidelem eum ei, qui ipsum fe-
cit: aut si ipse de seipso loquatur, *Domi-*
2. Reg. 16. *nus creavit me:* aut rursus, *Ego servus tu-*
us, & filius ancillæ tuæ, & quotquot istius-
modi sunt locutionis, ne ob hoc detrahant
illi suam ex patre proprietatem, sed ut de
Salomone ac Davide, ita rectas intellectio-
nes de patre ac filio concipiant: quippe
qui, cum audient, Salomonem servum dici,
filium tamen eum esse agnoscant. Qui
igitur non majori, quam simplici exitio di-
gni fuerint, quod eam rationem intelligen-
di non eodem modo in filio observant? sed
cum audiunt eum sobolem, Verbum, Sa-
pientiam, vi in pravum detorquent eorum
verborum interpretationem, abnegantque
naturam, genuinamque filii ex patre nati-
vitatem. Contra, cum auscultant creati-
onis voces & dictiones, statim eo feruntur,
ut filium ex natura genuinum, opus quod-
dam factitiumque existiment, & Verbum
esse inficientur, cum liceat illis, eo quod
homo fit factus, omnes istiusmodi voces ad
ejus humanitatem rejicere: Qui, quæ-
so, non abominabiles isti fuerint apud
Dominum, cum duplicia pondera penes se
retineant: uno quidem illa ratiocinentur, altero vero contra Dominum blasphemias dicant

A αὐτὸ ἐγέννησε, τῷ ἐποίησεν, ἀδιαφόρως τις κέχρη-
ται ῥήματι. πολλάκις γὰρ πατέρες τοὺς ἐξ αὐ-
τῶν φυτὰς υἱοὺς, δούλους ἑαυτῶν ὀνομάζουσι· καὶ
οὐκ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως· καὶ πολλάκις
τοὺς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι, τέκνα καλοῦ-
σι· καὶ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτῆσιν· τὸ μὲν
γὰρ πρῶτον ἐξουσίας, ὡς πατέρες λέγουσι· τὸ δὲ φι-
λανθρώπως ὀνομάζουσι. Σάρρα γοῦν τὸν Ἀβρα-
ὰμ Κύριον ἐκάλει· καὶ τοι μὴ δούλη ἀλλὰ σύζυ-
γος οὖσα· καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος Φιλήμονι τῷ κτη-
σαμένῳ συνῆπτεν ὡς ἀδελφὸν Ὀνήσιμον τὸν δοῦ-
λον· καὶ Βηρσαβεὲ καί τοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκά-
B λει δοῦλον· λέγουσα τῷ παιδὶ, τὸν δοῦλόν σου Σολο-
μῶνα· εἶτα καὶ Νάθαν ὁ προφήτης εἰσελθὼν, τοῖς
αὐτοῖς ἐκείνῃ ἔλεγε τῷ Δαβίδ· ὅτι Σολομῶνα τὸν
δοῦλόν σου· καὶ οὐκ ἔμελεν αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἰπεῖν δοῦ-
λον· ἀκούων γὰρ καὶ εἶπε· ἐπεγίνωσκε τοὺ φύσιν
καὶ ὅτοι ἦ λέγοντες ὅτως, οὐκ ἠγνόουν τὸ γνήσιον
κληρονόμον γοῦν ἠξίουν αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, τὸ
ὡς δοῦλον ἐκάλουν· ἐπεὶ γὰρ υἱὸς τῇ φύσει ὁ Δαβίδ
ὥστε τοίνυν διαγινώσκοντες ταῦτα διανοώμε-
θα καλῶς· καὶ ἀκούοντες δοῦλον τὸν Σολομῶνα
οὐ νομίζομεν, αὐτὸν εἶναι δοῦλον, ἀλλὰ φύσει γνή-
C σιον υἱόν· ὅτως ἐὰν ἦ πρὸς τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀ-
ληθῶς ὁμολογουμένου υἱοῦ καὶ φύσει Λόγου ὄντος
λέγωσιν οἱ ἅγιοι· πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν
ἢ αὐλὸς πρὸς ἑαυτὸν ἐὰν λέγῃ· Κύριος ἔκτισέ με
καὶ ἐγὼ δοῦλός σου καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου· καὶ ἅτε
τοιαῦτα, μὴ διὰ τοῦτο ἀρνεῖσθωσάν τινες τοὺ ἐκ
πατρὸς αὐτοῦ ἰδιότητα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ Σολομῶνος
καὶ τοῦ Δαβίδ, διανοεῖσθωσαν ὀρθῶς πρὸς τοῦ πα
τρὸς ἕως τοῦ υἱοῦ· ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες Σολομῶνα δοῦ
λον, ὁμολογοῦσιν υἱόν· πῶς οὐ πολλάκις ἀπολωλέ
ναι δίκαιοί εἰσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου διά
νοιαν οὐ σώζουσιν; ἀλλ' ὅταν μὲν ἀκούσωσι γένν
D μα, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν· βιάζονται παρερμηνεύ
ειν καὶ ἀρνεῖσθαι τοὺ φύσιν καὶ γνησίαν γέννησιν
τοὺ ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ· ἀκούσαντες δὲ ποιήμα
τος φωνὰς καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει
ποίημα τὸν υἱὸν καταφέρονται· καὶ ἀρνοῦνται τὸ
Λόγον· καίτοι διαμάχοιτο διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἄν-
θρωπον αὐτὸν, πάσας ταῖς τοιαύτας λέξεις ἐπιρ
ρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ· πῶς οὖν καὶ ὅτοι
βδελυκτοὶ πρὸ τοῦ Κυρίου δείκνυνται; διότι
κάθαρμα παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες· καὶ τῷ μὲν ἐκεῖνα
λογιζόμενοι τῷ ὄντι, τὸν Κύριον βλασφημοῦντες·

ἀλλ' ἴσως τὸ μὲν δοῦλος ὡς πρὸς διάθεσιν λεγόμενον σωπῶσι τιθέντες τὸ ὄν, τῷ ποιήσαντι, κατέχουσιν, ὡς μέγα τι βοήθημα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· ἔστι γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος τεθλασμένος καὶ τὸ ἔρεισμα· καταγνώσονται γὰρ αὐτοὶ ἑαυτῶν, εἰ μάθοιεν τὸ τῆς γραφῆς ἰδίωμα. καὶ γὰρ ὥσπερ δοῦλος λέγεται ὁ Σολομὼν, καίπερ ὢν υἱός, οὕτως, ἵνα τὰ ἐν τοῖς πρότερον εἰρημένα πάλιν εἴπωμεν, εἰ μὴ ποιουμένους, καὶ κλίζομένους, καὶ γινομένους τοὺς ἐξ ἑαυτῶν φυομένους υἱοὺς λέγοιεν οἱ γονεῖς, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν· ὁ γοῦν Ἐζεχίας, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγε· Ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τοῦ σωτηρίας μου· καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, ποιήσω· ὁ δὲ προφήτης ἔν τε αὐτῷ τῷ βιβλίῳ, καὶ τῇ τελευτῇ τῶν βασιλειῶν, οὕτω φησίν· Καὶ οἱ υἱοί σου, οἱ ἐξελεύσονταί σου αὐτὰ τὰ γυναῖα ἄρα τὸ, ποιήσω, εἴρηκε· καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φυομένους, ὡς ποιουμένους φησί· καὶ διαφέρεταί τις, ὡς πρὸς τὴν φύσιν γεννήματός ἐστιν ἡ λέξις. καὶ ἡ Εὔα τεκοῦσα τὸν Καΐν, εἶπεν· Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ· αὐτὰ τὰ τεκεῖν ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ ἐκτησάμην εἴρηκεν· καὶ γὰρ πρότερον ἰδοῦσα τὸν τόκον, ὕστερον εἶπε τὸ ἐκτησάμην. καὶ (δ') διὰ τὸ ἐκτησάμην, νομίσειεν ἄν τις, ἔξωθεν ἠγοράζῃ τὸν Καΐν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι. καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· νυνὶ οὖν οἱ δύο υἱοί σου, οἱ γεγονότες σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρός σε εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί εἰσιν Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆς· καὶ ἡ γραφὴ πρὸ τοῦ Ἰωσὴφ φησὶν· ἐγένοντο υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὥσπερ Μωσῆς εἴρηκεν ἐν τῷ νόμῳ, ἐὰν γένωνταί τινι υἱοὶ καὶ ἐὰν ποιήσῃ υἱόν. ἰδοὺ πάλιν σοῦ γεννηθέντας, ὡς γεννητοὺς καὶ ποιητοὺς εἰρήκασιν· εἰδότες, ὅτι ἕως ὁμολογοῦνταί μοι, κἂν λέγῃς, ἐγένοντο, ἢ ἐκτησάμην, ἢ ἐποίησα· ἐντεῦθεν διαφέρει· ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἕλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν· διὸ καὶ πρὸς σοῦ ζητεῖται, εἰ ποίημα καὶ κλίσμα ἐστὶν ὁ Κύριος, χρὴ πρότερον ζητεῖν, εἰ υἱός ἐστι, καὶ Λόγος, καὶ Σοφία· τούτων γὰρ ἀποδεικνυμένων, ἐκβάλλει σὺν αὐτοῖς καὶ ταύτην ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κλίσματος ὑπόνοια· ὅτε γὰρ τὸ ποίημα υἱὸς καὶ Λόγος οὐκ εἴη, ὅτε δὲ υἱὸς, ποίημα οὐκ εἴη· τούτων δὲ πάλιν ὅτως ὄντων, φανερὰ πᾶσιν ἀπόδειξις· ὡς ἡ λέξις ἡ λέγουσα, τὸν ποιήσαντα αὐτὸν, οὐκ εἰς ὄνησίν ἐστι τῇ αἱρέσει αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν·

A Sed fortasse vocabulum servi, pro animi affectione dictum, de manibus remittunt: illud autem (qvi fecit illum) mordicus retinent, ut rem magni momenti ad ipsorum hæresin: Sed tamen illud fulcimentum nihil illis est, nisi arundo confracta: statim enim seipsos condemnabunt, si senserint scripturæ proprietatem ac peculiarem phrasin. Nam qvemadmodum servus appellatur Salomon, licet filius existeret: ita qvoqve, ut superiora repetamus, etsi factos, conditos, creatosqve ex se suos liberos appellent parētes, non tamen eo magis naturam abdicant. Ezechias certe, ut in Esaia scriptum est, in precibus suis dixit, *Jam ex hodierno die liberos faciam, qvi prædicabunt justitiam tuam, Domine salutis meæ.* Ezechias itaqve dixit, Faciam: Propheta autem in eodem libro, & in qvarto Regnorum ait: *Et filii tui, qvi egredientur ex te,* ubi pro gignere (faciam) subjecit, & ex eo nascituros, velut faciendos nominavit: nec est, qvi controversiam faciat, qvin de naturali prole habeatur mentio. Atqve adeo Eva partu soluta, edito jam Cain, ita locuta est, *Possedi hominem per Deum,* posidere scilicet pro parere usurpans, & posteaqvam partum vidisset, hoc verbum (possedi) subintulit. Hinc aliqvis facile eam opinionem conceperit, Cain forinsecus emtum esse, neqve eum ex Eva editum esse. Qvin & Patriarcha Jacob dixit ad Josephum: *Nunc filii duo, qvi tibi facti sunt in Ægypto, antequam ad te venirem in Ægyptum, mei sunt Ephraim & Manasses.* Scriptura qvoqve de Iob dicit: *Facti sunt illi filii septem, & filiæ tres,* qvemadmodum a Mose dictum est in lege: *Si vero facti fuerint alicui filii, & si fecerit filium:* ecce iterum, genitos qvasi conditos factitiosqve appellaverunt. Certe qvamdiu extra controversiam est, eos filios esse, tametsi qvis dixerit de iis (facti sunt, sive possedi, sive feci) nihil ex ea re discriminis affertur. Natura enim & veritas ad se trahunt intellectum. Ideoqve a scisitantibus, an conditum qviddam factitiumqve sit Dominus, primitus qværendum est, an filius sit, an Verbum, an Sapientia. Nam ubi ea demonstrata sunt, statim excluditur & conqviescit opinio, an conditum ille qvippiam factitiumqve sit. Neqve enim, qvod factum est, filius aut Verbum fuerit, neqve filius factum qvid esse potest. Contra, si ita subsistant, statim ad liqvidum omnibus patet, dictum illud, *Qvi fecit eum,* nihil proficere ad eorum hæresin, sed ad condemnationem hæreseos,

Ostensum enim est hoc vocabulum, fecit, etiam de genuinis & naturalibus liberis in scripturis dici. Unde, cum probatum sit, Dominum naturalem & genuinum filium esse, Verbum item & Sapientiam, etiamsi de eo mentio fiat, qvod Deus fecerit eum, aut qvod ipse factus sit, non tamen ita de eo intelligendum est, qvasi opus aliqvod conditum sit, sed Sancti viri eam vocem promiscue ac indifferenter usurparunt, qvemadmodum factum est in Salomone & Ezechiæ liberis. Nam cum illi per generationem patres essent, dictum tamen est de iis (fecit, possedit, & factus est.) Qvapropter istiusmodi dictiunculis subinde cavillabundi Ariani, Dei perduelles, debent vel sero tandem ob rationes jam superius dictas, impiam suam sententiam deponere, ac sentire de Domino, ipsum verum esse filium, Verbum & Sapientiam patris, non aut opus aliqvod, aut ullam rem conditam. Si enim opus est filius, in qvo Verbo, aut qva tandem Sapientia iste filius conditus est? Omnia enim per Verbum & Sapientiam condita sunt, sicut scriptum est, *Omnia in sapientia fecisti:* &, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil.* Qvod si filius est ipsum Verbum, ipsa Sapientia, in qva omnia facta sunt, non haberi poterit aliqvis e numero ac grege factitiorum sive creatitiorum, sed patris sui soboles existimanda est. Videte igitur, qvale præcipitium habeat, Verbum Dei opus aliqvod nominare. Salomon præterea alicubi dicit in Ecclesiaste: *Omnia, qvæ facta sunt, adducet Deus in judicium, in omnibus dispiciens, qvid boni aut mali sit.* Qvapropter si factitium qviddam est Verbum, ducetur & ipsum nostro more in judicium: & ubi tandem judicium, si ipse judex in reatu futurus sit? aut qvis justis benedictiones, aut qvis iis, qvi digni sunt, meritas pœnas retribuet? cum Dominus, ut unus nostrum, una cum reliqvis ad judicium sistetur? aut cui legi legislator subjicietur? Rerum enim creatarum est, ut judicentur, benedicantur a filio, & præmiis condignis afficiantur. Timete igitur judicem, & credite Salomoni. Si enim omne, qvod factum est, adducet Deus in judicium, & filius non est ex numero eorum, qvi judicandi sunt, sed potius omnium rerum creatarum judex, qvi, qvæso, non clarius sole patuerit, filium rem factitiam non esse, sed patris Verbum, in qvo omnia fiunt, & judicantur? Qvod si, qvia scriptum est, eum fidelem fuisse illi, qvi ipsum fecerat, perturbantur, existimãtes id de eo, ut de omnibus, accipiendũ esse, qvod credendo scilicet acceperit fidei meritum,

Joan. 1.

Eccl. 12. 14.

δέδειχται γὰρ, ὅπερ ἐποίησε, λέξις, καὶ ὅτι τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων ἐν τῇ θείᾳ κεῖται γραφῇ· ὅθεν τὸ Κυρίου ἀποδεικνυμένου φύσει γνησίου υἱοῦ, Λόγος, καὶ Σοφία τὸ πατρὸς, κἂν λέγηται ἐπ' αὐτῷ τὸ, ἐποίησεν· ἢ τὸ, ἐκτίσατο, οὐχ ὡς ποιήματος ὄντος αὐτὸ λέγεται, ἀλλ' ἀδιαφόρως τῇ λέξει χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὡς ὅτι τοῦ Σολομῶνος, καὶ τῶν Ἐζεκίου τέκνων· ἦσαν γὰρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἐξ ἑαυτῶν, γέγραπται· ἐποίησα, ἔκτισα μοι, καὶ ἐγένετο· ὅτου γὰρ τοιαῦτα λεξίδια πολλάκις παραφασιάζονται οἱ θεομάχοι, ὀφείλουσι κἂν ὀψέ ποτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποθέσθαι τὴν ἀσεβῆ φρόνησιν· καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ Κυρίου· ὅτι υἱὸς ἀληθινὸς, Λόγος, καὶ Σοφία τοῦ πατρός· οὐ ποίημα, οὐ κτίσμα· εἰ γὰρ ποίημά ἐστιν ὁ υἱὸς, ἐν ποίῳ ἄρα Λόγῳ καὶ Σοφία γέγονεν αὐτός; πάντα γὰρ τὰ ποιήματα διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ὡς γέγραπται, πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἰ ὃ αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία, ἐν ᾗ πάντα γίνεται, οὐκ ἄρα τῶν ποιημένων ἐστὶν· οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς γέννημα· σκοπεῖτε γὰρ, πόσον ἔχει πῶμα, τὸ λέγειν ποίημα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· λέγει που Σολομὼν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστῇ· ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ὁ Θεὸς ἄξει εἰς κρίσιν· ἐν παντὶ παρεωραμένῳ· ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν· οὐκοῦν εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Λόγος, ἀχθήσεται παρ' ἡμῖν καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν, καὶ ποῦ λοιπὸν ἡ κρίσις, κεινουμένου τοῦ κριτοῦ· τίς γὰρ τοῖς μὲν δικαίοις τὰς εὐλογίας δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἐπιπληξίας, ἐρήκοος ὢν Κύριος καθ' ὑμᾶς μὴ πάντων ἐν κρίσει; ποίῳ δὲ καὶ νόμῳ κριθήσεται αὐτὸς ὁ νομοθέτης; ταῦτα, τῶν ποιημάτων ἴδια ἐστι· τὸ κρίνεσθαι, τὸ, ἄγεσθαι τοῦ υἱοῦ εὐλογεῖσθαι· φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν, καὶ πίστητε τῷ Σολομῶνι λέγοντι· εἰ γὰρ σύμπαν τὸ ποίημα ὁ Θεὸς ἄξει εἰς κρίσιν ὁ υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν κεινουμένων· ἀλλὰ μᾶλλον συμπάντων τῶν ποιημάτων αὐτός ἐστι· κριτὴς, πῶς οὐ λαμπρότερον ἡλίου δέδεικται μὴ ποίημα εἶναι ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ Λόγος, ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνεται καὶ κρίνεται· εἰ δ', ὅτι γέγραπται· πιστὸν ὄντα τὸν ποιήσαντα αὐτὸν, ἀσαφείᾳ πάλιν αὖθις νομίζοντες ὡς ὅτι πάντων λέγεσθαι, μὴ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πιστοῦ· ὅτι πιστοῦ ὄντος τῆς πίστεως τὸν μισθὸν

ὥρα καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοῦ ἐλέγχειν, Μωσῆ μὲν λέγοντι, Θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός· καὶ τῷ Παύλῳ γράφοντι, πιστὸς ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι, ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἅγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διενοοῦντο· ἀλλ' ἐγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ· τὸ μὲν, ὡς πιστεύον· τὸ δὲ, ὡς ἀξιόπιστον· καὶ τὸ μὲν, ἐπ' ἀνθρώπων· τὸ δὲ, ἐπὶ Θεοῦ ἁρμόζειν· πιστὸς γὰρ ὁ Ἀβραὰμ, ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε Θεῷ. πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὅτι, καθὼς ψάλλει Δαβίδ· πιστός ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ ἀξιόπιστός ἐστι, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν, αὐτὸν ψεύσασθαι· καὶ εἴ τις ἐστὶ πιστὴ χήρα ἔχουσα, διὰ τὸ καλῶς πεπιστεῦσθαι πιστὴ καλεῖται· πιστὸς δὲ ὁ Λόγος, ὅτι ὃ ἐφθέγξατο, ὀφείλει πιστεύεσθαι· ἀληθὲς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως· καὶ τὸ γεγράφθαι δίκαιον, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ὃ πρὸς ἄλλους ἔχει τὴν ὁμοιότητα· ὃ δὲ ὅτι πιστεύων, ὑγιὴς γέγονεν, ἀλλ' ὅτι υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, πιστός ἐστι καὶ αὐτὸς, ὀφείλων πιστεύειν, ἐν οἷς, ἀεὶ λέγει καὶ ποιεῖ· αὐτὸς ἀτρεπτος μένων καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ· πῶς μὲν οὖν ἂν ἀνθρώπῳ τις πρὸς τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν χωρῶν, δύναται ἐκ μόνης τῆς ἐποίησε, ἕξεως, διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους, καὶ νομίζοντας, ποίημα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὁρᾶν δεικνύουσα τοῦτο, ἐποίησε, λέξιν· πότε μὲν τὸ λεγομένη σημαίνεται, ἀναγκαῖον ἐξ ἑαυτῆς δεῖξαι τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀλογίαν· ἐὰν μάλιστα, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τοῦτο τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν λάβωμεν· ὃ δὲ νῦν τὰ περὶ τῆς κλίσεως διηγούμενος ὁ Ἀπόστολος, τοιαῦτα εἴρηκεν, ἀλλ' ὅτε Λόγος σὰρξ ἐγένετο· ὅτῳ γὰρ γέγραπται· ὅθεν ἀδελφοὶ μὲν ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, καταμάθετε τὸν Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· πότε δὲ ἀπεστάλη, ἢ ὁπόταν ἐμετέσχεν ἐνδύσατο σάρκα; πότε δὲ Ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν, ἢ ὅτε προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα; καὶ νῦν αὐτοὺς δι' αὐτοῦ προσερχομένους αὐτῷ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν· διὸ τὸν ὑσίνιον ἄρτον τοῦ Λόγου

A opportunum jam fuerit, ut eos reprehendamus, cum a Moſe qvidem dicatur, *Deus fidelis & verus:* a Paulo vero itidem ſcribatur, *fidelis Deus, qvi non ſinat vos tentari ulterius, qvam poteſtis.* At cum iſta loqvebantur Sancti, non humana de Deo ſentiebant, ſed certum habebant, duplicem eſſe ſignificationem in ſcripturis, in hoc verbo (fidelem eſſe:) cum fidelis nunc, ut credens, nunc, ut qvi dignus ſit, cui fides habeatur, capi ſoleat: & alterum in homines, alterum in Deum congruere. Fidelis igitur Abraam, qvoniam loqventi credidit Deo: fidelis item Deus, qvoniam, ut canit Pſalmiſta, *fidelis eſt in omnibus verbis ſuis Dominus:* & cum loqvitur, dignus eſt, cui habeatur fides, & impoſſibile eſt illi, ut mentiatur: & ſi qva eſt fidelis vidua, ob bonam fidem fidelis appellatur. Fidelis eſt ſermo, qvia qvodcunqve dixerit, idoneus ſit, cui fides habeatur: verus enim eſt, nec aliter eſſe poterit. Qvod igitur ſcriptum eſt, fidelem eum eſſe ei, qvi ipſum fecerat, non cum aliis ſimilitudine congruit, neqve hunc ſenſum habet, qvaſi credendo gratioſus ſit factus, ſed qvia cum veri Dei filius, dignus eſt, cui habeatur fides, in iis, qvæ dicit, aut facit, cum immutabilis perſiſtat, & ſine ulla variatione in negotio humanitatis ſuæ, & immigratione in carnem noſtram. Ita aliqvis contra eorum impudentiam occurrens, poſſet ex ſola dictione (fecit) eorum errores convincere, dum exiſtimant, Verbum Dei qviddam factitium eſſe. Cæterum, qvia ſententia ſcripturarum recta eſt, oſtendens, qvo ſenſu dictio (fecit) accipienda ſit, eamqve aliqvando ad relationem dici neceſſum eſt, ut inde qvoqve hæreticorum oſtendamus abſurditatem, maxime ſi id, qvod principio admonuimus, dictorum ſacræ ſcripturæ tempus & occaſionem reſpiciamus. Non enim ante creationem rerum, Apoſtolus iſta verba induxit, ſed tum demum, cum Verbum caro factum eſſet: Ita enim ſcriptum eſt, *Unde fratres ſancti cœleſtis vocationis participes, animadvertite Apoſtolum ſive Legatum & Pontificem confeſſionis noſtræ Jeſum fidelem ei, qvi fecit ipſum.* Qvando igitur legatus fuit, niſi qvando noſtram carnem induit? qvando Pontifex noſtræ confeſſionis factus eſt, niſi cum ſe obtulit pro nobis, excitato e mortuis corpore? atqve etiamnum accedentes ad eum per fidem ipſe patri offert, redimens omnes, & pro omnibus expians ea, qvæ ad patrem ſpectabant. Non ſubſtantiam Verbi,

A 1. Cor. 10. 13.

B Pſal. 145.

C

D Heb 3.

neqve a patre naturalem generationem indicare volens, Apostolus dixit, eum fidelem fuisse conditori suo, absit. Condit enim Verbum, non conditur, sed descensum ejus ad homines & Pontificatum respicit, qvem pulchre ex lege & Aaronis historia expressum videas. Aaron enim non genitus est Pontifex, sed homo: & tandem progressu temporis, cum voluerat Deus, factus est Pontifex, neqve id simpliciter aut qvovis modo, neqve vulgaris cultus eam notam insigniaqve addidere, ut Pontifex agnosceretur, sed cum superinduisset (Ephod, &) Epomidem, & Rationale Vestemqve talarem, qvæ fœminæ elaboraverant jussu Dei. Cum istis enim ingrediens in Sancta, hostiam pro populo offerebat, per ista se mediatorem inter visiones Dei & populi victimas præbebat. Itidem igitur & Dominus noster in principio qvidem erat Verbum: qvando autem voluit pater eum pro omnibus in redemtionem offerri, ac omnibus donari, tum scilicet Verbum, ut Aaron vestem talarem, ita carnem e terra assumsit, Mariamqve vice rudis illaboratæqve terræ matrem sui corporis habuit, ut jam habens, qvod offerret, ipse Pontifex seipsum Patri in victimam daret, & omnes suo sangvine a peccatis ablueret, & e mortuis excitaret. Id enim sibi voluit vetus illa umbra: & qvod a Domino factum est in suo adventu, id secundum legem Aaron, qvi ejus rei umbra fuit, prædelineabat. Ut igitur Aaron non immutabatur, cum indueret Pontificalem habitum, sed idem permanebat, ac tantummodo tegebatur: qvo tempore si qvis illum tum primum victimis operantem cernens locutus fuisset: Ecce tibi hodie Aaronem Pontificem factum: non id significaret, eum eo tempore hominem esse factum: nam anteqvam Pontifex fieret, homo erat, sed functione officioqve Pontificem jam esse redditum, eo qvod vestimenta facta destinataqve ad sacrificia gestaret. Ad eundem modum qvoqve de Deo scire intelligendum est, num qvod alius factus sit ex assumtione carnis, sed qvod idem manens, carnem pro velamine habuerit: istæqve dictiones (factus est, & conditus est) non hunc intellectum habent, qvasi Verbum, qvatenus est Verbum, factum esse pronuncietur, sed qvod Verbum opifex conditorqi rerum, postmodum factus sit Pontifex, cum induisset corpus creatum & factum, qvod pro nobis offerre potuit: Atqve inde est, qvod factus creatusve dicitur.

A οὐδὲ τὸν ἐκ πατρὸς αὐτοῦ φύσει γέννησιν σημαίνειν θέλων ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, μὴ γένοιτο· ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ Λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτός· ἀλλὰ τὸν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ὃν καλῶς ἄν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν ἱστορίας· ἔστω Ἀαρὼν οὐ γεγένηται Ἀρχιερεύς· ἀλλὰ ἄνθρωπος· καὶ μὴ χρόνου ὅτε ὁ Θεὸς ἠθέλησε, γέγονεν Ἀρχιερεύς· καὶ γέγονεν οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν σωθέντων ἱματίων γνωριζόμενος·
B ἀλλ' ἐπενδυσάμενος τὸν Ἐπωμίδα, τὸ Λογεῖον, τὸν Ποδήρη· ἃ αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο πρὸς ἄξιν τοῦ Θεοῦ· ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ Ἅγια, τὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε· καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐμεσίτευε τῇ ὁπλασίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις· ὕστω δῆτα καὶ ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, (καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος·) ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ πατὴρ
C ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε δὴ ὁ Λόγος, ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδήρη, ἵνα καὶ αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς ἀνθρωπίνην σάρκα, Μαρίαν ἀντὶ τοῦ ἀνεργάστου γῆς, ἐκτικὼς μητέρα τοῦ σώματος· ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον αὐτὸς ὡς Ἀρχιερεὺς, ἑαυτὸν προσενέγκῃ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ· τότε γὰρ ἦν τὰ παλαιὰ, σκιὰ καὶ ὅπερ
D ἐλθὼν πεποίηκεν ὁ Σωτὴρ, τοῦτο καὶ τὸν νόμον σκιαγραφεῖ ὁ Ἀαρὼν, ὁ αὐτὸς ὢν καὶ οὐκ ἀλλάσσετο περιτιθέμενος τὴν ἱερατικὴν ἐσθῆτα· ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς ἐκαλύπτετο μόνον· καὶ εἰ ἔλεγέ τις ἑωρακὼς αὐτὸν προσφέρειν· ἰδοὺ γέγονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν Ἀρχιερεύς, οὐκ ἐσήμαινεν αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγενῆσθαι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ Ἀρχιερέα γενέσθαι ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τὴν λειτουργείαν πεποίηται Ἀρχιερεύς· προτιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ καταστολὴν ἔνδεα ἱματία τῇ Ἀρχιερατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὅτι τοῦ Κυρίου, δυνατόν ἐστι καλῶς νοεῖν· ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὸν σάρκα λαβών· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὤν, ἐκαλύπτετο ταύτῃ, καὶ τὸ γέγονε καὶ τὸ πεποίηται. οὐχ ὅτι ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ, πεποίηται νοεῖν θέμις· ἀλλ' ὅτι Λόγος ὢν δημιουργὸς, ὕστερον πεποίηται Ἀρχιερεὺς ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητόν· ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δυνάμενον· διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι.

εἰ μὴ ἦν ὁ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Κύριος, μαχέσωνται οἱ Ἀρειομανῖται· εἰ ὅλος σὰρξ ἐγένετο, τί δεῖ περὶ γεγονότος ἀνθρώπου λέγειν, ἢ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν; ὡς γὰρ ἴδιον περὶ τοῦ Λόγου εἰπεῖν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ὅτως ἀνθρώπων ἴδιόν ἐστι τὸ γενέσθαι καὶ πεποιῆσθαι· εἰς γῆν ἰδὼν τὸν Κύριον, ἄνθρωπον περιπατοῦντα, καὶ Θεὸν ὄντα τοῖς ἔργοις δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἐρώτησε, τίς τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον; ἢ τίς ἄρα ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν αὐτὸν Ἀρχιερέα· τὴν γὰρ τοιαύτην διάνοιαν; τὸν καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος γράψας, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, δηλῶσαι μᾶλλον ἱκανός ἐστι· καὶ περὶ τούτου, τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει γράφων τοῖς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, τῇ πρὸς Ἑβραίους ταῦτα· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· οὐ γὰρ δήπου Ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται· ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι· ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς Ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθείς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι· ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, καταμάθετε τὸν Ἀπόστολον καὶ Ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ὡς καὶ Μωσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· τοῦτον μὲν Ἀρειομανῖται καταγινώσκουσι, τὸν δὲ μακάριον Ἀπόστολον θαυμάζουσι, καλῶς εἰρηκότα; πότε γὰρ πεποίηται; ἢ πότε Ἀπόστολος γέγονεν; εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκός; καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς Ἀρχιερεύς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη· ὡμοιώθη δὲ ὅτε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα· ὅθεν περὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας καὶ λόγου γράφων ὁ Παῦλος ἔλεγε, μηκέτι οὖν μαίνεσθε ποιήματα λέγοντες τὸν Λόγον· ἔστι γὰρ αὐτὸς υἱὸς φύσει μονογενής· τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφούς, ὅτε τὸν ὁμοίον ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα· καὶ προσφέρων αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ, Ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν,

A Si enim Dominus homo factus non esset, nihil causæ relinqveretur, qvo minus infesti essent Ariani: sin autem Verbum caro factum est, qvid oportebat de homine facto pronunciare, nisi illum fidelem esse factum creatori suo? Ut enim proprie dicitur de Verbo, *In principio erat Verbum*, Joan. 1. ita proprium est de hominibus, si dicas eos fieri & creari. Qvis igitur intuens Dominum, ut hominem qvidem ambulantem, sed tamen se Deum factis declarantem, non interrogaret ad istum modum? Qvisnam hunc tantum hominem fecit? aut qvis vicissim ita interrogatus non responderet, patrem eum hominem fecisse, & emisisse B eum nobis Pontificem? Eandem illam sententiam, idem tempus, eandem personam Apostolum indicare, dum scribit, eum fidelem esse factum ei, qvi fecit ipsum, liqvidius apparebit, si superiora repetantur: ita enim cum superioribus eodem ductu tenoreqve cohærebunt. Scribit igitur in epistola ad Hebræos: *Ubi ergo pueri sanguinis & carnis participes erant, & ipse* Hebr. 2. 9.14.15.16. *qvoqve se earundem rerum participem vo-* 17.18. *luit, ut per suam mortem eum destrueret, qvi habebat imperium mortis, hoc est, diabolum:* C *& liberaret eos, qvotqvot formidine mortis per omnem vitam obnoxii erant servituti: siqvidem non Angelorum, sed semen Abrahæ assumit, unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, & fidelis rebus divinis, ad expianda peccata populi. In qvibus enim ipse tentationes passus est, in iis potest aliis, qvi tentantur, opitulari: unde, fratres, sancti, vocationis cœlestis participes, animadvertite Apostolum & summum Pontificem confessionis nostræ Jesum fidelem ei, qvi ipsum fecit.* Qvis igitur totum hoc capitulum perlegens, non rejiciat Arianos, ac D non simul admiretur Apostolum, tam probe congruenterqve locutum? Qvando enim factus est? & qvando eum Apostolum esse contigit? an non qvando itidem, ut nos, sangvinis & carnis particeps erat? aut qvando misericors effectus est, & fidelis Pontifex? nisi cum per omnia fratribus assimilatus fuit. Similis porro tum factus est, cum carnem nostram indutus homo inceperat esse. Nonne igitur de ejus humana dispensatione Apostolus scribens, ista locutus est? fidelem eum fuisse conditori suo, ac neqvaqvam de substantia Verbi. Desinite igitur per furorem dicere, opus qvoddam esse Dei Verbum, cum filius natura sit unigenitus. Tunc autem habuit fratres, cum similem nostri carnem induerat, qvam offerens ipse per seipsum, Pontificis nomen obtinuit, & factus est misericors, & fidelis: misericors qvidem,

qvia seipsum pro nobis offerens, nostri misertus est: fidelis autem, non qvod fidei particeps fuerit, aut cuipiam crediderit, ut nos facimus, sed qvod dignus fide esset, in iis, qvæ ageret aut diceret, & qvia fidelem obtulit victimam, perdurantem scilicet & non intercidentem. Qvæ enim secundum legem offerebantur, nihil fidei in se possidebant: qvippe caducæ prætereuntesqve qvotidie, & qvibus nova purgatione opus erat. Contra Salvatoris hostia semel oblata absolvit omnia, fidaqve in omne tempus perdurat. Et Aaroni qvidem successores dati sunt: & omnino legale sacerdotium mortis & temporis progressu alios atqve alios Pontifices accepit: Dominus autem sine transitione & sine successore sacerdotium obtinens, fidus firmusqve Pontifex factus est in perpetuum perseverando, & in suis promissis fidelis extitit, ut exaudiret & non frustraretur supplices. Illud ita esse denuo ex epistola Petri ita dicentis cognoveritis: *Ut & illi, qvi patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli creatori suas animas commendent:* fidelis enim est, utpote qvi non mutetur, sed semper permaneat, & reddat ea, qvæ pollicitus est. Ethnicorum, e diverso, falsa numina, neqve soliditate naturæ, neqve promissis fidelia sunt. Non enim iidem ubiqve sunt, qvin & illa ipsa, qvæ in singulis locis sunt, tempore consumuntur, & per se diffluunt, ideoqve contra ea Verbum clamat, nihil in illis fidei subsistere, ipsaqve falsam aqvam esse, neqve qvicqvam fidei in illis reperiri. Contra, solus ex omnibus Deus verus & fidelis est, qvia semper idem est: ac proinde dicit, *Videte me, qvia ego sum, & non mutor.* Eademqve de causa filius qvoqve Dei fidelis est, qvia semper est, & non accipit variationem: neqve vanus est, vel existendo, vel pollicitando: Qvemadmodum iterum Apostolus Thessalonicensibus scribens dicit: *Fidelis enim est, qvi vos vocat, & faciet etiam:* & qvia præstat, qvod promittit, fidelis est in verbis suis. Hebræis porro vocabulum hoc (fidele) significatum habere immutabilitatis, tali scripto ostenditur: *Qvod si nos diffidentiores simus, ille tamen fidelis manet, abnegare seipsum non potest.* Qvodcirca merito Apostolus, dum censet corporalem Verbi adventum, hæc verba attexuit, *Apostolum & fidelem ei qvi fecit ipsum*, indicans, hominem factum Jesum Christum, ipsum eundem heri & hodie esse, immutabilemqve in secula. Et sicuti de humanitate ejus per sacerdotium mentionem facit in scriptis

1. Petr. 4. 19.

Malach. 3. 6.

1. Thess. 5.

2. Tim. 2. 13

Ὅπ καὶ ἡμῶν προσενέγκας, ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς ὢν, καὶ πίστεως μετέχων· οὐδὲ εἰς ἕνα πιστεύων, ὥσπερ ἡμεῖς· ἀλλὰ πιστεύεται ὀφείλων, καὶ ὧν ἐνὼ λέγει καὶ ποιεῖ· καὶ ὅπι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν, καὶ μὴ διαπίπτουσαν. αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι, οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν, καθ' ἡμέραν παρεχόμεναι καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρσίου· ἡ δὲ Σωτῆρος θυσία ἅπαξ προσενεχθεῖσα, τετελείωκε τὸ παῦ καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διὰ παντός· καὶ Ἀαρὼν μὲν ἔχει τοὺς διαδεχομένους· ὁ δὲ ὄντως ἡ κατὰ νόμον ἱερατεία, χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς πρότερους· ὁ δὲ Κύριος, ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον ἔχων τὸν ἀρχιερωσύνην, πιστὸς γέγονεν Ἀρχιερεύς, βεβαιούμενος ἀεὶ καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ· πιστὸς γινόμενος εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανᾶν τοὺς προσερχομένους· τοῦτο γὰρ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος· ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πιστῷ κτίσῃ παρατιθέσθωσαν ταῖς ἑαυτῶν ψυχάς· πιστὸς γάρ ἐστιν, ὃς οὐκ ἀλλοιούμενος· ἀλλ' ἀεὶ διαμένων, καὶ ἀποδίδους, ἃ ἐπηγγείλατο. Ἑλλήνων μὲν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ψευδώνυμοι θεοὶ, οὔτε τῷ εἶναι, οὔτε τῷ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσὶ πιστοί. οὔτε γὰρ οἱ αὐτοί εἰσι πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους, τῷ χρόνῳ διαφθείρονται, καὶ τοῖς ἑαυτῶν καταῤῥέουσι· διὸ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ Λόγος βοᾷ, ὅπι πίστις οὐκ ἴσχυσεν ἐν αὐτοῖς· καὶ ὕδωρ ψευδὲς εἰσι, καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς· ὁ δὲ τῶν ὅλων καὶ μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς ὢν Θεὸς πιστός ἐστιν, ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ λέγων· ἴδετέ με, ὅπι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι· διὸ καὶ ὁ τούτου υἱὸς, πιστός ἐστιν· ἀεὶ ὤν, καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος· οὐδὲ διαψευδόμενος, οὔτε ἐν τῷ εἶναι, οὔτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι· καθάπερ πάλιν ὁ Ἀπόστολος γράφων, Θεσσαλονικεῦσι μέν φησι· πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει· ἐν γὰρ τῷ ποιεῖν, ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστός ἐστι λαλῶν· Ἑβραίοις δὲ τί τὸ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην τὸ ἀναλλοίωτον, ὅτως γράφει· εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται· οὐκοῦν εἰκότως ὁ Ἀπόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν διηγούμενος ἔφησεν, Ἀπόστολον πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· δείκνυς, ὅπι ἄνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐχθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀναλλοίωτός ἐστι· διὸ καὶ ὡς περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, μνημονεύει γράφων·

ὁ Ἀπόστολος· ἔτω καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μα-
κρὰν, ἀλλ' αὐθὶς τῆς θεότητος αὐτὸ μνη-
μονεύει παντάχοῦ τ' ἀσφαλείας γινόμενος· ἔνθα
μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζει, ἵν' αὐθὶς αὐτὸ τὴν
ὑψηλότητα, καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γι-
νώσκωμεν. Φησὶ γὰρ· ὁ μὲν Μωσῆς, θεράπων· ὁ δὲ Χριστὸς, υἱὸς· κἀκεῖνος μὲν, πιστὸς εἰς
τὸν οἶκον· οὗτος δὲ, ἐπὶ τὸν οἶκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν
κατασκευάσας, καὶ Κύριος αὐτὸς καὶ δημιουρ-
γὸς τυγχάνων· καὶ ὡς Θεὸς ἁγιάζων αὐτόν· ὁ
μὲν γὰρ Μωσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὢν, πιστὸς
ἐγένετο, πιστεύων τῷ διὰ τοῦ Λόγου λαλουμέ-
νῳ Θεῷ· ὁ δὲ Λόγος, οὐχ ὥσπερ ἐν τοῖς γενη-
τοῖς ἐν σώματι, οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσμα-
τι· ἀλλὰ Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ
κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ.
καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφε-
στάναι, σάρκα περιβέβληνται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ
Λόγος, ἕνεκεν τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα, γινόμενος
ἄνθρωπος, καὶ Κύριος ὤν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δού-
λου ὤν· δούλη γὰρ τοῦ Λόγου πᾶσα ἡ κτίσις, διʼ
αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. ἐν οὖν τούτῳ σιω-
πήσειεν· ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἀποστό-
λῳ, ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ ποιούμενον δείκνυσι τὸν Λόγον·
ἀλλ' ὅπερ ἔλαβεν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα· διὸ καὶ ἀ-
δελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος ἄνθρω-
πος· εἰ δὲ δέδεικται, ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου τις
λέγῃ, τὸ ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ ἐγέννησεν λέγων· ποίαν
ἄρα παρεξηγεῖν ὑπόνοιαν εἰς τοῦτο δυνήσονται;
ὅπου γε πανταχόθεν ὁ Λόγος τὸ ῥητὸν διακα-
θαίρει, ἔδειξε μὴ εἶναι ποίημα τὸν υἱὸν, ἀλλὰ
τῇ μὲν οὐσίᾳ, γέννημα τοῦ πατρὸς, τῇ δὲ οἰ-
κονομίᾳ, κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, ἐποιήθη
δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σωίσαται· καὶ διὰ
τοῦτο λέγεσθαι, ἔοικε μὲν τῷ Ἀποστόλῳ, πιστὸν
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. ἐν οὖν ταῖς Παροιμίαις
καὶ τὸ κτίζεσθαι· ἕως γὰρ ὁμολογεῖται γενόμε-
νος ἄνθρωπος, οὐδὲν διαφέρει λέγειν, καθάπερ
εἴρηται· εἴ τε πεποίηται, εἴτε ἔκτισαι, εἴτε πέ-
πλασαι, εἴτε δοῦλος, εἴτε υἱὸς παιδίσκης,
εἴ τε υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε κατεσάθη, εἴ τε ἀπε-
δήμησεν, εἴ τε νυμφίος· εἴ τε ἀδελφιδοῦς, εἴτε
ἀδελφὸς, πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεξείδια, τῆς
ἀνθρώπων συστάσεως ἴδια τυγχάνοντα· καὶ τὰ
τοιαῦτα οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ ἄν-
θρωπον αὐτὸν γενόμενον σημαίνει· τοιοῦτον ἔχει
διανοίαν καὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι πάλιν παρ'
αὐτῶν τοῦ φερόμενον ῥητὸν, ὃ Πέτρος λέγοντος·

A suis Paulus, ita non longum silentium tenuit, sed statim de Deitate mentionem subjunxit, ubiqve securitati & cautioni addictus: hic autem maxime, ubi humilitatem nominat, ut continuo altitudinem illius & paternam magnitudinem cognoscemus. Ait igitur, *Moses famulus erat*, sed Christus filius: *Moses fidelis in domo*, Christus super domo, ut qvi eam ipse constituerit, dominusqve ejus & architectus sit, & ut Deus eam sanctificet: Moses enim, cum homo esset, fidelis extitit, credens Deo, qvi ei per Verbum loqvebatur. Verbum porro, non veluti aliqvid creatum in corpore, neqve ut conditum in re condita, sed ut Deus in carne, & ut opifex & constructor in re ab ipso constructa. Homines enim, ut sint & consistant, carne amiciuntur: Dei autem Verbum ut carnem sanctificaret, homo factus est: & cum Dominus esset, in servi specie apparuit: famula siqvidem Verbi est omnis creatura, qvæ per Verbum creata est & condita. Hinc tibi constare potest, vocem illam Apostoli (fecit) non ostendere Verbum, sed corpus Verbi factum esse, qvod simile nobis assumsit, ideoqve, cum homo factus esset, frater noster appellatus est. Jam si constat, vel de ipso Verbo hanc vocem (fecit) intelligi posse eo significatu, ut idem sit cum hac dictione (genuit) mirabor, si etiam hic aliqvid malitiose comminisci qveant, ubi sermo liqvido ostendit, non esse Deum qviddam factitium, sed ratione substantiæ fœtum progerminationemqve patris: & dispositione ad arbitrium patris, hominem esse factum. Atqve ideo nimirum ab Apostolo dictum est, eum fidelem extitisse ei, qvi eum fecerat. In proverbiis item conditus esse nominatur. Qvatenus enim in confesso est, eum hominem esse factum, nihil discriminis attulerit (ut superius dictum est) sive genitus, sive factus, sive conditus, sive fictus appelletur, sive item servus, sive filius ancillæ, sive filius hominis, sive constitutus, sive peregrinus, sive sponsus, sive patruelis, sive frater nuncupetur. Omnes enim istiusmodi voculæ in rationem humanitatis bene & proprie competunt, illaqve omnia non substantiam Verbi, sed hominem eum fuisse demonstrant. Eundem qvoqve habet intellectum id qvoqve, qvod de eo in Actis a Petro recensetur,

Heb. 3. 5.

Act. 2. 36. *Dominum illum & Christum fecit, quem vos crucifixistis.* Non enim hic scriptum est, fecit eum sibi filium: aut fecit eum sibi Verbum, ut istiusmodi deliriis locus esset. Si igitur obliti non sunt, se de filio Dei loqui, perscrutentur, num alicubi scriptum sit, fecit sibi filium Deus, aut condidit sibi Verbum, an usquam clare dictum sit, Verbum opus aliquod esse, aut creaturam, ac tum deniqve cavillationes instituant, ut etiam sic qvoqve stolidi esse redarguantur. Sin autem nihil tale inveniant, & sicubi tantummodo scriptum est (fecit) aut (factus est) observant, & captant: vereor, ne paulatim audientes, *In principio fecit Deus cœlum & terram*, & fecit solem & lunam, & mare: cœlum qvoqve hunc ipsum esse dicant, aut lucem, qvæ primo die condita fuit, aut terram deniqve, & qvicqvid nunqvam factum est, ut deinceps in posterum Stoicis similes habeantur: cum hi Deum qvidem extendant ad omnia, isti vero Dei Verbum ad qvodlibet creatum conditumqve referant. Sin vero præoccupato sermone, ipsum dicant non nisi unum ex rebus creatis existere, audiant rursus eadem, & discant primum, ipsum filium esse: ut & in præcedentibus diximus, & Verbum, opus non esse, neqve istiusmodi voces in Deitatem recipiendas esse, sed investigandum esse, cur & qvomodo illæ sint scriptæ; Nam fieri non potest, qvin, illis ita indagantibus humanitatis œconomia functioqve occurrat, qvam nostri gratia suscepit. Cum Act. 2. 36. enim Petrus dixisset, *Dominum & Christum eum fecit*, statim subintulit, *hunc Jesum, qvem vos crucifixistis*, & omnibus innotuit: & innotesceret istis, si seriem verborum consequentiamqve observarent, non de substantia Verbi, sed de homine facto mentionem fieri. Qvid enim est aliud, id qvod crucifixum est, qvam corpus? Corporalitatem deinde Verbi qvi potuit aliter denotare, qvam per hoc vocabulum (fecit) cum alioqvi id vocis (fecit) rectam in hoc loco obtineat sententiam. Non enim locutus est (ut superius dixi) fecit eum Verbum, sed fecit eum Dominum, idqve non simpliciter, sed apud nos, & in medio nostrum eum fecit, qvod idem est, ac si dixisset, declaravit eum Dominum: idqve non simpliciter, sed apud nos, & in medio nostrum eum fecit, qvod idem est, ac si dixisset, declaravit eum Dominum: Et hoc ipsum Petrus in principio suæ initialis doctrinæ cum magna observatione expresit, cum ad ipsos diceret: *Viri Israëlitæ, audite hæc verba, Jesum Nazarenum virum a Deo*

Gen. 1.

ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα γέγραπται, ἐποίησεν ἑαυτῷ υἱόν, ἢ ἐποίησεν ἑαυτῷ Λόγον, ἵνα καὶ τοιαῦτα φανταζώσιν· εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπελάθοντο, ὅτι περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λαλοῦσιν, ἐρευνάτωσαν, εἴπου γέγραπται, ἐποίησεν ἑαυτῷ υἱὸν ὁ Θεὸς, ἢ ἔκτισεν ἑαυτῷ Λόγον· ἢ πάλιν, εἴπου γέγραπται φανερῶς, ποίημά ἐστιν, ἢ κτίσμα ὁ Λόγος, καὶ τότε προφασιζέσθωσαν, ἵνα καὶ ὕστερος ἐλεγχθῶσιν οἱ δύσποτοι· εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον εὑρίσκουσι μόνον, δὲ εἴπου γέγραπται, ἐποίησε καὶ πεποίηται ἠρέθισαι, φοβοῦμαι, μὴ κατ' ὀλίγον ἀκούοντες· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν, εἴπωσιν, αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ φωτισθὲν φῶς, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν γῆν, ἢ ἕκαστον τῶν ποιηθέντων, ἵνα λοιπὸν ὁμοιωθῶσι καὶ τοῖς λεγομένοις Στωϊκοῖς, ὅτι ἐκείνοις μὲν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐξαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα, ὅτι ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἰς ἕκαστον τῶν ποιηθέντων σωζόμενον· εἰ μὴ φθάσαντες εἰρήκασι τὰ ὅμοια λέγοντες, ἕνα τῶν ποιημάτων αὐτὸν εἶναι· ἀλλὰ πάλιν ἀκουέτωσαν πρῶτον, ὅτι υἱός ἐστιν· ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπαμεν, καὶ τὸ ποίημα ὁ Λόγος, καὶ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ' ἐρευνᾶν, διατί καὶ πῶς ταῦτα γέγραπται, καὶ παντὸς ἀπαντήσει τοῖς ζητοῦσιν ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία, ἣν δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο· καὶ γὰρ καὶ ὁ Πέτρος εἰρηκὼς, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε, δείξας ἐπήγαγε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν· ἔμελλον δ' οὖν καὶ τοῦτο, ἐὰν τὴν ἀκολουθίαν τηρήσωσιν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτὸν πεποιῆσθαι ἔλεγε· τί γάρ ἐστι τὸ σταυρούμενον ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ Λόγου πῶς εἶχε σημαίνειν, ἢ διὰ τοῦ εἰπεῖν, ἐποίησεν· ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα ἐποίησεν, ὀρθὴν ἔχει τὴν διάνοιαν· οὐ γὰρ εἴρηκε, καθ' ὑποβεβηκὸς ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ Κύριον αὐτόν· καὶ οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς· καὶ ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐποίησεν· ἴσον τῷ εἰπεῖν, ἀπέδειξεν· καὶ τοῦτο αὐτὸς ὁ Πέτρος ἐν ἀρχομένῳ τοιαύτης ἀρχιδιδασκαλίας, μετὰ παρατηρήσεως ἐσήμανεν· ἴδωμεν καὶ πῶς αὐτοῦ ἔλεγεν· ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους, Ἰησοῦν τὸν Ναζαραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ

ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι, καὶ τέρασι, καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε· τὸ γὰρ ἔργον πρὸς τὸ τέλος, ἐποίησε λεγόμενον, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἴρηκεν, ἀπέδειξεν· ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν ἐποίει θαυμασίων ὁ Κύριος, ἀπεδείχθη οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς ὢν ἐν σώματι· καὶ Κύριος αὐτὸς ὢν ὁ Χριστός. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λεγόμενον περὶ τοῦ Ἰωάννου· διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ· οὐ γὰρ ἔπλασεν ἑαυτὸν ὁ Κύριος τότε Θεόν. οὐδ' ὅλως ἦν ποιούμενος Θεός· ἀλλὰ ἀπεδείκνυε διὰ τῶν ἔργων, λέγων, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὅτως οὖν Κύριον καὶ Βασιλέα πεποίηκεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ εἰς ἡμᾶς οὖν πρότερον ἀπειθοῦντας· καὶ δῆλόν ἐστιν ὡς ὁ νῦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ ἡγεμονεύειν τότε Βασιλεὺς καὶ Κύριος, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ κυριεύειν ἑαυτοῦ δεικνύειν, καὶ ἐκτείνειν καὶ πρὸς οὖν ἀπειθήσαντας· εἰ μὴ δὲν νομίζουσιν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ γῆν ἄνθρωπος γενέσθαι καὶ σταυρὸν ὑπομεῖναι, οὐκ ἦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὁ Σωτήρ· ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι Κύριος, γνώτωσαν, ὅτι τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ φανερὸν πάλιν φθέγξονται ῥήματα· εἰ δὲ, ὥσπερ ἀνέγνωμεν καὶ προείπομεν ἐν τοῖς προτέροις, Κύριος ἦν Βασιλεὺς ἐστιν αἰώνιος· ἔστι μὲν Ἀβραὰμ Κύριον αὐτὸν προσκυνούντος τοῦ Μωσέως λέγοντος, καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γομόρρα, θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος, εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ σοῦ ἐχθρούς σου· καὶ ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, * βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, δῆλόν ἐστιν, ὡς καὶ πρὸ τοῦ γῆν ἄνθρωπον, βασιλεὺς καὶ Κύριος ἦν αἰώνιος, εἰκὼν καὶ Λόγος ἦν πατρὸς ὑπάρχων· ἀϊδίου ὄντος τοῦ Λόγου Κυρίου καὶ βασιλέως, πρόδηλον πάλιν, ὅτι ὁ τοῦ υἱοῦ ἦν υἱὸς πεποιῆσθαι, ἔλεγεν ὁ Πέτρος. ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κυριότητα γενομένην, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρωσάμενος, πάντων γέγονε Κύριος καὶ Βασιλεύς· ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι

A *vobis, potentiis, miraculis, & signis declaratum & exhibitum, qvæ per eum Deus fecit in medio vestri, qvemadmodum vobis compertum est.* Nam illud vocabulum (fecit) qvod in fine dicebatur, id sub alia voce, nempe declaravit, in principio posuit. Ex signis enim iisqve, qvæ fecit Dominus, declaratum est, non simplicem eum hominem fuisse, sed Deum & Dominum in corpore, eundemqve Christum fuisse. Ac simile est illud, qvod a Joanne in Evangelio dictum est: *Ideo magis persequebantur eum Judei, qvod non modo Sabbatum abrogaret, sed & Deum patrem suum esse diceret, seipsum Deo parem faciens.* Non enim Dominus seipsum tunc temporis Deum finxit, neqve B Deitatem captavit, sed factis declaravit, seipsum Deum esse, cum dicit: *Qvod si mihi non credideritis, operibus credite, ut cognoscatis, qvod ego in patre sim, & pater in me.* Ad eum modum igitur illum Dominum & Regem fecit pater in medio nostrum, & apud nos antea incredulos. Certumqve est, eum, qvi nunc Rex & Dominus declaratur, non id initium habere jam primum regni accepti, sed nunc demum declarati, eamqve declarationem pertigisse ad eos, qvi hactenus increduli erant: Si igitur existimant, eum, C anteqvam homo fieret & crucem sustineret, Deum & Regem & Salvatorem non fuisse, sed tum demum Dominum esse incepisse, agnoscant sese, idqve manifesto verba Samosatensis loqvi. Sin autem, ut jam recitavimus, & superius dictum est, Dominus æternus est Rex, cum & Abraham eum, ut Dominum, adoraverit: Mose præterea dicente, *Dominus in Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem a Domino e cœlo plucrit.* Davidis qvoqve Psalterium canat, *Dixit Dominus Domino meo, sed ea dextris meis, donec tuos hostes* D *supprimam:* &, *Thronus tuus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui:* &, *regnum tuum, regnum omnium seculorum:* in conspicuo est, eum priusqvam homo fieret, Regem & Dominum æternum fuisse, Imaginemqve & Verbum Patris extitisse. Jam, cum Verbum æternus sit & Rex & Dominus, manifesto seqvitur, Petrum non substantiam filii, sed dominationem in nos factam inchoatamqve pronunciasse eo tempore, qvo homo natus, hominibusqve per crucem liberatis, omnium Rex & Dominus effectus est: Sin vero ideo, qvia scriptum est,

Joan. 10.

Ibidem.

Genes. 19.

Psal. 110.

Psal. 45.

Psal. 145.

fecit, contumaciter instent, negentqve similia esse (fecit & declaravit) vel qvia non intelligunt, vel qvia suam ita amplectuntur hæresin Christo inimicam, audiant etiam, ita rectum sensum in verbis Petri contineri. Qvi enim aliorum Dominus efficitur, is eos, qvi jam in rerum natura existunt, suo juri & dominio acqvirit. Si igitur Dominus conditor omnium, & æternus Rex, ex qvo factus est homo, tum demum nos possidere incepit, clarum omnino fuerit, vel ea qvoqve ratione id, qvod a Petro dicitur, nullum afferre significatum, unde Verbi naturam tum demum factam esse colligas, sed potius omnium rerum sub illius potestate subjectionem, & delatum in omnes dominatum. Atqve illud ipsum cum superioribus dictis similitudine congruit. Ut enim illic statuimus verba ista, Sis mihi in Deum protectorem: & factus est Dominus refugium pauperi, non ostendere ex se Deum factum esse, sed qvale sit illud beneficium, qvod in unumqvemqve ab eo collatum sit: ita hic qvoqve Petri vox eandem habet sententiam: Verbum enim, qvatenus est ipse Dei filius, Dominus est totius universitatis. Nos autem prius ab ipso initio usqve obnoxii eramus servituti corruptionis, & execrationi legis: deinde paulatim progressu temporis fingentes ea, qvæ non erant, inserviebamus, ut dixit Apostolus, diis, qvi in rerum natura non subsistebant, & ignari veri numinis, vana, qvæ non erant, præterebamus veritati. Postmodum autem sicuti vetus ille populus in Ægypto oppressus ingemiscebat, ita nobis qvoqve, qvibus erat insititia & naturalis lex, per tacitas Spiritus ingemiscentias has preces fundebamus: *Vindica nos, Domine Deus noster:* *Ps. 30.* &, *Factus est in munitionem refugii, & in* *Ibidem.* *Deum protectorem:* Ita qvoqve Dominus noster ista ipsa factus est. Neqve tum sui existendi, sed dominandi in nobis initium habuit. Postea Deus ut bonus, & pater Domini nostri, nostram vicem dolens, cupiensqve sui apud omnes notitiam invalescere, autor fuit filio suo, ut induto corpore humano, homo fieret, filiusqve appellaretur, atqve in eo corpore seipsum offerens pro omnibus, omnes liberaret ab ignorantia Deitatis & corruptione: atqve ita fieret omnium Dominus & Rex. Qvocirca eo modo eum factum esse Dominum & Regem, id est, qvod Petrus suis verbis significavit, cum ait, *Fecit Dominum & Christum demisit*, qvod perinde est, ac si diceret, a patre eum hominem esse factum,

φιλονεικῶσι, μὴ θέλοντες ἴσον εἰρῆσθαι τὸ ἐποίησε τῷ ἀπέδειξεν, ἢ καὶ μὴ νοοῦντες, ἢ καὶ διὰ τὴν χεισομάχον αὐτῶν προαίρεσιν ἀκούετωσαν, ὅτι καὶ ὕτως ὀρθῶς ἔχει διανοεῖσθαι τὰ τοῦ Πέτρου ῥήματα· ὁ γὰρ γινόμενός τινων Κύριος, δῆλον ὅτι πάντας κτίσας ὑφ' ἑαυτόν. εἰ γὰρ Κύριος δημιουργός ἐστι πάντων καὶ βασιλεὺς ἀίδιος, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτήσατο, δῆλον δὴ ἔσται καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ ὑπὲρ τοῦ Πέτρου λεγόμενον, οὐδ' ὕτως ποίημα σημαίνει τὴν ὑσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν πάντων ὑποταγὴν, καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ Σωτῆρος κυριότητα. καὶ ἔστιν ὅμοιον τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ προσλαμβάνεται τὰ ῥήματα τοῦ, γενοῦ μοι εἰς Θεὸν, καὶ τοῦ, ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι· καὶ ἐδείκνυεν ὁ λόγος, ὅτι μοι ταῦτα γενητὸν δείκνυσι τὸν Θεόν· ἀλλὰ τὴν εἰς ἕκαστον γενομένην ἐνεργεσίαν παρ' αὐτοῦ, ὕτω καὶ τὸ τοῦ Πέτρου ῥητὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διανοίαν. Λόγος μὲν γὰρ ὢν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, Κύριός ἐστι τοῦ παντός· ἡμεῖς δὲ, τὸ πρὶν ἢ μὲν ὑποδύνοι ἐξ ἀρχῆς μὲν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῆς φθορᾶς καὶ τῇ καταρᾷ τοῦ νόμου· ἔπειτα δὲ κατ' ὀλίγον ἑαυτοῖς ἐναπλάσαντες τὰ μὴ ὄντα, ἐδουλεύομεν, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς· καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν Θεὸν, ἠγνοοῦμεν. τὰ δὲ μὴ ὄντα, παρεδιμῶμεν τῆς ἀληθείας· ἀλλ' ὕστερον ὥσπερ ὁ πάλαι λαὸς ἐν Αἰγύπτῳ βαρύμενος ἐστέναζεν. ὕτως καὶ ἡμεῖς ἐχόντων τὸν ἔμφυτον νόμον καὶ τοῦ ἀλαλήτοις στεναγμοῖς τὸ πνεῦμα ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, σῶσον ἡμᾶς. γέγονεν ὥσπερ εἰς οἶκον καταφυγὴς καὶ εἰς Θεὸν ὑπερασπισὴν, ὅτως καὶ Κύριος ἡμῶν γέγονε· καὶ οὐκ ἀρχὴν δὲ εἶναι ἔσχεν αὐτὸς τότε· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔχομεν τῷ εἶναι αὐτὸν Κύριον ἡμῶν λοιπὸν γὰρ ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεὸς πατὴρ οὖν τοῦ Κυρίου, ἐλεήσας καὶ θέλων πᾶσι γνωσθῆναι, ποιεῖται τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἐνδύσασθαι σῶμα ἀνθρώπινον· γενέσθαι ἄνθρωπον, καλεῖσθαί τε αὐτὸν υἱὸν, ἵν' ἐν τούτῳ ἑαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, ὅτι πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ πάντων γένηται Κύριος καὶ Θεὸς βασιλεὺς αὐτός. τὸ δὲ ἐν γένεσθαι αὐτὸν Κύριον Βασιλέα, τοῦτό ἐστιν, ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον, καὶ Χριστὸν ἀπέστειλεν· ἴσον πεῖπεῖν, ὅτι καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ποιήσας ὁ πατὴρ

ἵδρυ-

ἴδιον, γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιεῖσθαι, οχ ἁπλῶς δὲ ἐποίησεν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸ νικᾶσθαι πάντων αὐτὸν, καὶ ἁγιάζειν πάντας διὰ τὸ χρίσματος πεποίηκεν. εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Λόγος, ἀλλ' ἡ πρόσληψις τῆς σαρκὸς οχ ἐδούλωσε τὸν Λόγον φύσει Κύριον ὄντα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθέρωσις μᾶλλον ἡ γινομένη διὰ τὸ Λόγου πάσης τῆς ἀνθρωπότητος· αὐτὸς δὲ ὁ φύσει Κύριος, καὶ ἄνθρωπος ποιηθεὶς, διὰ πάσης τῆς δούλου μορφῆς Κύριος πάντων καὶ Χριστός, τουτέστιν, εἰς τὸ ἁγιάζειν τῷ πνεύματι πάντας, πεποίηται· καθάπερ ὁ Θεὸς γινόμενος εἰς Θεὸν ὑπεραπιστὴν, καὶ λέγων· ἔσομαι αὐτοῖς Θεός· ἀμᾶλλον τότε γίνεται Θεὸς, οὐδὲ τότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ, τοῦτο καθ' τοῖς δεομένοις γίνεται, ὅταν ἅπαξ δοκῇ, οὕτω καὶ Χριστὸς φύσει Κύριος καθ' βασιλεὺς ἀΐδιος ὢν, οχ ὅτε ἄνθρωπος ἔλλεται, μᾶλλον γίνεται Κύριος· οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι Κύριος καὶ βασιλεύς· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ, τοῦτο καθ' τότε τῆς σαρκὸς πεποίηται, καθ' λυτρωσάμενος πάντας, γίνεται καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων καὶ νεκρῶν Κύριος· ἅπαξ γὰρ λοιπὸν τὰ πάντα δουλεύει καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ψάλλει Δαβὶδ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· οὐ γὰρ ἔπρεπε δι' ἑτέρου τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου, ἵνα μὴ διὰ μὲν κτιζόμενοι, ἄλλον δ' Κύριον ὀνομάζωμεν, καὶ πέσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην, κτίσει δουλεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν· αὐτῇ τοῦ ῥητοῦ κατά γε τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν ἡ διάνοια· καὶ γὰρ ἀληθῆ καὶ χρεὼν ἔχει τὴν αἰτίαν, τὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοιαῦτα ῥήματα τοῦ Πέτρου. Ἰουδαῖοι γὰρ πλανηθέντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν Χριστόν· οχ ἡγοῦνται δὲ αὐτὸν καὶ παθεῖν ἀναδέχεσθαι· λέγοντες, ὅπερ νοοῦσιν ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι, ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι; ἔπειτα ὁ Λόγου γινόμενον ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι, ὡς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς, ὑπολαμβάνουσιν· ὁ μὲν ὢν Κύριος, τοὺς δὲ Κλεόπαν ἐντρέπων; ἐδίδασκεν ὅτι τὸν Χριστὸν δεῖ πρῶτον παθεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Ἰουδαίους ὅτι Θεὸν ἐπεδήμησαν λέγων·

A Fieri enim homini proprium est, verum non simpliciter eum hominem fecit, sed ut omnium dominaretur, omnesque chrismate sanctificaret, hominem fecit. Nam quamvis speciem servi acceperit Verbum, quod in forma Dei subsistebat: non tamen assumtio illa carnis, Verbum servum aut mancipium reddidit, quod natura rerum Dominus erat, sed potius inde omnium hominum libertas confecta est. Verbum autem naturaliter Dominus, postquam homo natum esset, per formam servi Dominus & Christus omnium factum est, hoc est, ut omnes sanctificaret spiritu, factum est, non aliter, B quam supra diximus, Deum esse factum, in Deum & protectorem. Eadem ratione cum dicit: *Ero illis DEUS*, non eo tempore magis DEUS efficitur, neque tum initium habet, ut efficiatur: sed id ipsum, quod semper est, illud efficitur indigentibus, cum illi placuerit: Ita quoque & Christus natura Dominus, & Rex æternus, non quando mittitur, magis fit Dominus, neque tunc initium sumit, ut sit Dominus & Rex: sed quod semper est, hoc ipsum, cum secundum carnem gignitur, omnibus liberatis effi- C citur, atque ita fit vivorum & mortuorum Dominus, eo quod illi deinceps omnia serviant. Et hoc est, quod carmine suo modulatur David: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Non enim conveniebat per alium quempiam istam redemtionem fieri, sed per eum, qui natura Dominus erat, ne, tametsi per filium creati essemus, alium tamen nobis Dominum agno- D sceremus, lapsique in Arianorum Gentiliumque deliria, creaturæ potius, quam Deo omnium creatori cultum servitiumque præstaremus. Hanc pro mea imbecillitate ejus dicti sententiam puto, Petrique vocem vera ac bona ratione adversus Judæos instructam esse: Judæi contra, deerrantes a veritate, expectationem quidem venturi Christi habent, sed illum passurum non arbitrantur, dicuntque, prout sentiunt: *Nos scimus, Christum, ubi venerit, in æternum permansurum esse, cui igitur tu dicis, quod eum oporteat exaltari?* Deinde non Verbum in carne genitum, sed quales omnes Reges, merum eum hominem futurum esse, suspicantur. Dominus igitur, ut Cleopham pudefaciens, docebat, Christum primum debuisse pati: ita eadem ratione cæteros quoque Judæos pudefecit, cum Deum adesse indicaret.

Levit. 26.

Psal. 110.

Joan. 10, 35. *Si illos appellavit*, inquiens, *Deos, ad quos sermo Dei factus est, &, non potest dissolvi Scriptura, quem pater sanctificavit, & misit in mundum, eum dicitis blasphemare, eo quod dixerit de seipso, filius Dei sum?* Hæc igitur, cum Petrus didicisset ex Salvatore, in utramque partem Judæos castigaturus ait, O Judæi, Christi adventum denunciant sacræ Scripturæ, & vos eum merum hominem, ut quemlibet ex genere Davidis, arbitramini: sed tamen scripta de eo non illum talem nobis depingunt, sed potius Dominum & Deum, & immortalem, & choragum suppeditatoremque vitæ. Moses enim dixit: *Videbitis vitam vestram suspensam coram oculis vestris.* David item ad istum modum locutus est Psalmo 110.

Psal. 110. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* In Psalmo decimo sexto:

Psal. 16, 10. *Non relinques animam meam in inferno, neque dabis, sanctum tuum videre corruptionem.* Quod autem talia verba ad se non pertineant, ipse David pro teste est, cum eum, qui venturus erat, suum Dominum vocet. Nam & vos quoque conspicitis, Davidem mortuum esse, reliquiasque ejus apud vos servari. Quod autem Christum talem esse oporteat, qualem Scripturæ prædicant: omnino & vos quoque confitemini: a DEO enim profecta sunt hæc verba, neque potest falsi quicquam in illis esse. Quod si aliquem talem venisse, Deumque esse, signis & miraculis, quæ fecit, probare potestis, recte quidem nobiscum pugnam conseritis: contra, si talem venisse probare non potestis, sed illum adhuc venturum expectatis, tempus ipsum ex Daniele cognoscite, ad præsentem enim diem pertinent, quæ ab eo sunt dicta. Quod si hoc tempus est, quod olim prædictum fuit, ac ea, quæ pronunciata sunt, vestro seculo jam apparent, agnoscite, hunc ipsum esse Jesum, quem vos crucifixistis, Christum esse illum expectatum. David etenim cæterique Prophetæ mortui sunt, eorumque omnium monumenta apud vos consistunt: istaque resurrectio jam facta clare demonstrat, ea, quæ scripta sunt, in hunc solum competere. Nam crucifigendo repræsentatur id, quod dictum

Esa. 53. a Mose: *Videbitis vitam vestram suspensam:* & ex lateris vulnere per lanceam conficitur illud Propheticum dictum: *Ut ovis, ad mactationem ductus est.* Jam, quod non solum resurrexerit, sed & olim mortuos ex monumentis excitarit,

εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγίνετο· καὶ, οὐ δύναται ἡ γραφὴ λυθῆναι· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν, ὑμεῖς λέγετε βλασφημεῖν, ὅτι εἶπον, υἱός τοῦ Θεοῦ εἰμι; ὁ τοίνυν Πέτρος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Σωτῆρος, κατ' ἀμφότερα διορθούμενος τοὺς Ἰουδαίους, φησίν· ὦ Ἰουδαῖοι, Χριστοῦ ἔρχεσθε, καταγγέλλουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, καὶ ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν, ὡς ἕνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ νομίζετε, τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον αὐτὸν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον Κύριον καὶ Θεὸν, καὶ ἀθάνατον, καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν· ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς εἴρηκεν, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν· ὁ δὲ Δαβὶδ, ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ ψαλμῷ, εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἐν δὲ τῷ ἑκκαιδεκάτῳ, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου· οὐδὲ δώσεις, τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰς τὸν Δαβὶδ ἁρμόζει τὰ τοιαῦτα ῥήματα. αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ Κύριον ἑαυτὸν φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον. σωφρονεῖτε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ὑμῖν ἐστιν· ὅτι δὲ τὸν Χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ, οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαί· πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογεῖτε, ἀπὸ Θεοῦ γὰρ εἰρῆσθαι τοὺς λόγους, οὐ δύνασθαι ψεῦδος εἶναι ἐν αὐτοῖς. εἰ μὲν οὖν δύνασθε εἰπεῖν, ὡς ἐλθόντος πρότερον τούτου, καὶ δύνασθε δεῖξαι, Θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἀφ' ὧν ἐποίησε σημείων καὶ τεράτων, εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλθόντα· προσδοκᾶτε δὲ ἀκμὴν τοιοῦτον, γινώσκετε τὸν καιρὸν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ εἰς τὸ παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεχθέντα παρ' αὐτοῦ φθάνει· εἰ δὲ ὁ παρὼν καιρὸς ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ πάλαι προκαταγγελλόμενος, καὶ τὰ γενόμενα δὲ νῦν ἐφ' ἡμῖν ἑωράκατε, γνῶτε, ὅτι οὗτός ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος· ὁμοῦ γὰρ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἀπέθανον· καὶ τὰ μνήματα πάντων παρ' ὑμῖν ἐστιν· ἡ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις, ἔδειξεν εἰς τοῦτο φθάσαντα τὰ γεγραμμένα· τὰ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι, δεικνυσι τοῦτο, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην· καὶ τὸ, τῇ λόγχῃ τρωθῆναι τὴν πλευράν, πληροῖ τοῦτο, ὡς πρόβατον, ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξαναστῆναι, ἀλλὰ καὶ παλαιοὺς νεκροὺς ἐκ τῶν μνημείων ἐγεῖραι

τάτους γὰρ ἑωράκασιν ὑμῶν οἱ πλεῖστοι, τοῦτό A (hos enim plerique vestrum viderunt:) idem cum eo est: *Non relinques animam meam in inferno*: &, *Mors invalescens deglutivit*: acrursum: *Abstulit Deus*. Porro signa, quæ ab illo sunt edita, documento sunt, Deum in corpore fuisse, illumque ipsum esse vitam, & Dominum mortis. Congruum enim erat, Christum, qui aliis vitam dabat, non detineri sub mortis tyrannide. Id autem non contigisset, si (ut vos arbitramini) nudus & merus homo Christus fuisset: quapropter ille est filius Dei, cum alioqui omnes homines morti sint obnoxii. Ne mihi igitur quisquam ambigat, sed pro certo habeat omnis domus Israel, istum Jesum, quem vidistis specie hominem, facientem signa, ac hujusmodi opera, quæ nullus unquam ullo in tempore fecit, Christum esse & Dominum omnium. Nam & homo factus, ac Jesus vocatus, (ut superius diximus) non est diminutior redditus humana passione, sed potius in eo ipso, quod homo genitus est, viventium & mortuorum declaratus est Dominus. *Postquam enim* (ut inquit Apostolus) *in sapientia Dei mundus Deum non cognovit, placuit Deo per stultitiam prædicationis servare credentes*. Ita quoque & nos homines, postquam noluimus per Verbum ejus cognoscere Deum, & servire naturali Domino nostro Verbo Dei, placitum est Deo, in homine ostendere dominicam suam potestatem, & omnes trahere ad se. Sed nudum merumque hominem id facere prorsus indecorum erat, ne hominem habentes Dominum, hominum cultores efficeremur: ea de causa ipsum Verbum caro factum est, & vocavit nomen ejus Jesum, atque ita vocavit & fecit eum Dominum & Christum ipse pater, quod perinde est ac si dicas, fecit illum Dominum & regeneratorem, ut in nomine ejus, quem vos crucifixistis, quemadmodum omne genu se flectit, ita & Dominum & Regem, eundemque esse filium cognosceremus, & per eum, patrem. Judæi autem plerique ista audientes, victi conversique sunt, ac deinceps agnoverunt Christum (ut in Actibus scriptum est:) cæterum, quoniam Ariano furore exagitati Judæi statuunt permanere, & pugnare cum Petro, age, similes istis dictiones apponamus, forsitan vel ita intellecta Scripturarum consvetudine converti poterunt. Quod autem æternus sit Rex Christus, ex superioribus patet,

Psal. xvi, x.

1. Cor. i, 21.

neque est, qui super ea re controversiam moveat: cum enim sit filius Dei, sequitur, ut sit similis Deo, cum vero sit similis Deo, omnino necesse est, ut sit Dominus & Rex. Joan. 14. Ipse enim inquit: *Qui vidit me, vidit & patrem.* Quod autem illud dictum Petri (Dominum eum fecit & Christum) non opus aliquod, aut quod factum sit, filium esse demonstret, licitum est cognoscere ex benedictione Isaac: tametsi tenuis quædam & minus expressa figura sit ad rem præsentem. Dicit igitur Isaac ad Jacob: *Efficiare Dominus fratris tui:* ad Esau vero: *Ecce illum Dominum tuum feci.* Si igitur hæc dictio (fecit) substantiam & initium nativitatis in Jacob significasset, ne ita quidem eos oportebat de Verbo Dei talia cogitare. Non enim est filius Dei opus factitiumque aliquid, ut Jacob, sed tamen potuerint aliquo modo, si rationes istas audiant, a delirio suo abduci. Quod si hæc verba non de substantia Jacob, aut initio nativitatis ejus, quanquam & creaturæ & operis, intelligunt, qui (quæso) non pejus diabolo insanierint, si ea, quæ ne rebus quidem creatis ac istiusmodi genere verborum ausint attribuere, attribuant filio Dei, eum asserentes rem conditam esse? cum Isaac dicens (efficiare, & feci) neque substantiam, neque initium nascendi Jacob significarit? post annos enim triginta aut eo amplius, ex quo natus esset, ista ad eum dicta fuere, sed dominium ejus in fratrem, quod posterius obvenit, innuerit. Multo igitur magis Petrus ista locutus est sine ulla significatione naturæ substantiæque Verbi creatitiæ aut operæ confectæ: quippe, qui noverat eum filium Dei, ut ex ipsius confessione appareret: *Tu es Christus, filius viventis*, sed gratiam eam, quæ facta erat & obvenerat, indicare voluit, ejusque in nos regnum ac potestatem. Nam cum hæc diceret, non reticuit de æterna paternaque Deitate filii & Dei, siquidem jam ante præmiserat, illum Spiritum sanctum in nos effudisse. Certe pro arbitratu suo spiritum dare, non rei creatitiæ est, non operis ab aliquo facti, sed Dei munus. Creaturæ siquidem sanctificantur a Spiritu sancto: Filius autem, quia non sanctificatur a Spiritu, sed eum omnibus largitur, manifeste ostendit se non creaturam, sed verum Patris filium existere. Veruntamen & eum, qui donat spiritum, factum esse scriptura pronunciat, sed factum inter nos, idque assumtæ humanæ naturæ ratione: datorem tamen interim spiritus, quia Verbum Dei est. Semper enim &

A οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου· υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ Θεοῦ, ὅμοιος αὐτῷ ἂν εἴη· ὅμοιος δὲ ὤν, πάντως ἐστὶ καὶ Κύριος καὶ βασιλεύς· αὐτὸς γάρ φησιν, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Πέτρου, Κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστὸν, οὐ ποίημα εἶναι τὸν υἱὸν σημαίνῃ, ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ισαάκ· κἂν ἀμυδρά πως ἡ εἰκὼν αὕτη πρὸς τὸ προκείμενον ᾖ· ἔφη τοίνυν τῷ μὲν Ιακὼβ, γίνου Κύριος καὶ ἀδελφοῦ σου· τῷ δὲ Ησαῦ, ἰδοὺ Κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου· εἰ μὲν οὖν τὸ, ἐποίησε, τὴν οὐσίαν B καὶ τῆς γενέσεως ἀρχὴν τοῦ Ιακὼβ σημαίνει, οὐδ' οὕτω μὴν ἐχρῆν αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κἂν ἐνθυμεῖσθαι· οὐ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποίημα, ὡς ὁ Ιακώβ· πλὴν ἐδύναντό πως πυθόμενοι, μηκέτι παραφρονεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι· καίτοι κτίσμασι φύσιν ὄντως τοῦ Ιακὼβ κτίσματος καὶ ποιήματος· πῶς οὐ πλέον τοῦ διαβόλου μαίνονται; εἰ ἄρα οὐ μηδὲ τοῖς φύσει γενητοῖς τολμῶσι ἐπὶ τῶν C ὁμοίων λέξεων συναπτειν, ταῦτα τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσπλέκουσι, λέγοντες, αὐτὸν ποίημα εἶναι; ἔλεγε γὰρ ὁ Ισαάκ, γίνου, καὶ ἐποίησα· ὅτε τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ιακὼβ, ὅτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μὴ γὰρ τριάκοντα καὶ πλεῖον ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ταῦτα ἔλεγε· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐξουσίαν αὐτοῦ, τὴν μὴ ταῦτα γενομένην οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου σημαίνων ταῦτ' ἔλεγε· ἤδει γὰρ αὐτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογήσας· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθεῖσαν καὶ γενομένην, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ βασιλείαν καὶ κυριότητα· οὐ γὰρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσιώπησε περὶ τῆς ἀϊδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ D οὐ προφανῶς ἐφ' ὅτι τὸ πνεῦμα ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς· τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας δοῦναι τὸ πνεῦμα, οὐ κτίσματος, οὐδὲ ποιήματός ἐστιν· ἀλλὰ Θεοῦ δῶρον· τὰ μὲν γὰρ κτίσματα ἁγιάζεται παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὁ δὲ υἱὸς, οὐκ ἁγιαζόμενος παρὰ τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δίδωσιν αὐτὸ τοῖς πᾶσι, δείκνυται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ πατρὸς ὤν· πλὴν ὅτι ὁ δίδων τὸ πνεῦμα, ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιηκέναι ἐν ἡμῖν Κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον· δίδωσι δέ, ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐστὶν ἴδιον ἀεί, καὶ

ἔστιν, ὥσπερ υἱός, ἔτως καὶ Κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων, ὅμοιος ὢν κατὰ πάντα τὸ πατρός· καὶ πάντα, τὰ τοῦ πνεύματος, ἔχων, ὡς εἴρηκεν αὐτός· Φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεωρήσωμεν, εἰ καὶ μάλιστα δεχθέντος τοῦ Λόγου, ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδεικται, ὅτι μηδὲ κτίσμα ἐστί. ταὐτὸν γάρ ἐστιν εἰπεῖν ποίημα τὸν αὐτὸν μὴ εἶναι· καὶ ὥσπερ τὸ μὴ εἶναι κτίσμα· διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις αὐτοὺς ἐπινοοῦντας ἑαυτοῖς τοιαύτας εἰς ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς γινομένοις καθ' ἕκαστον ἐλέγχοις· πρότερον μὲν γὰρ ἐπενόουν ἀπατᾶν πιθανόμενοι τῶν ἀνεραίων· ὁ οὖν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν, ἢ τὸν ὄντα; καὶ εἰ εἶχες υἱόν, πρὶν γεννήσεις; ὡς δέδεικται τοῦτο σαθρόν, ἐφεῦρον λέγειν. ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; εἶτ' ἐν τούτῳ διελεγχθέντες σιωπῶσιν εὐθύς· ἀντεξούσιός ἐστι καὶ τρεπτῆς ἐστι φύσεως; ἀλλὰ ἐκβληθέντος καὶ τούτου, πάλιν ἐφεῦρον λέγειν· τοσούτῳ κρείττων γεγόνασι τῶν Ἀγγέλων· ὡς ὃ καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διήλεγξε, νῦν λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνάγοντες, διὰ τοῦ ποιήματος, τῇ αἱρέσει αὐτῶν σωτῆρα νομίζουσι· πάλιν γὰρ ἐκεῖνα σημαίνουσι, καὶ οὐκ ἀφίστανται τῶν ἰδίων κακονοιῶν, τὰ αὐτὰ ποικίλως ἀντιμεταβάλλοντες καὶ μετασκευάζοντες· ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπατήσαι δυνηθῶσιν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν προσκεκρουκότα δείκνυσιν αὐτῶν καὶ ταύτῃ τῇ ἐπινοίᾳ ματαίαν· ὅμως ἐπειδὴ τῷ ἐκ Παροιμιῶν ῥητῷ τεθρυλλήκασι τὰ πανταχοῦ, καὶ ὡς παρὰ πολλοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Χριστιανῶν πίστιν δόξειέ τι λέγειν, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητόν· ὥσπερ τὸ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ἔτως καὶ τὸ ἔκτισε, καθ' ἑαυτῶν ἐξετάσαι· ἵν' ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι, μηδὲν πλέον ἔχοντες, ἢ φαντασίαν· καὶ πρῶτά γε ἰδωμεν, ἅπερ ἐπιδεδώκασι κατὰ τὴν ἀρχήν, ἡνίκα καὶ ἡ αἵρεσις ἐπλάττετο παρ' αὐτῶν· τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ ἔγραψαν τοίνυν λέγοντες· κτίσμα ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ποίημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γέννημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων· θεασάσθω δὴ ἕκαστος τοῦ πανούργου καὶ δόλιον τῆς αἱρέσεως ταύτης·

A est, & erat, & quemadmodum filius est, ita quoque & dominus, & universalis Rex omnium, patrique per omnia similis: & qui omnia, ut ipse professus est, quæ patris sunt, possideat. Age jam de illo, quod in Proverbiis dicitur: *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua*, introspiciamus, tametsi jam clare demonstratum sit, Verbum nequaquam opus esse, aut conditum aliquid existere. Idem enim est id, quod conditum est, & quod factum, & quod alio vocabulo, opus dicimus: adeo ut probatio istius sententiæ, eum opus non esse, probatio quoque sit ejus, illum nihil ex conditis rebus existere. Quapropter non possum non admirari, eos commiB nisci hujusmodi cavillationes impietatis, & non pudefieri ad singulas redargutiones. Primum igitur ad fraudem ex simplicioribus scisciantur: Is, qui est, non entem, ex non ente fecit, an cum jam existeret? Ac deinde, habebasne filium, antequam genueras? quod ubi demonstratum fuit, futile esse & nugatorium, aliud deinde excogitaverunt. Unumne scilicet ingenitum, an duo? ubi & hic queque confutati sunt, connectunt statim: Suine arbitrii est & mutabilis naturæ? Cum id quoque repudiatum esset, denuo commenti sunt, ut C hanc sententiam arroderent: *Tanto præstantior Angelis factus.* Ubi cum etiam illud veritas refutasset, jam inde omnia illa in unum contrahentes: per vocabulum operis & rei conditæ, existimant, se suam hæresin stabilire posse. Eadem enim illa denuo insinuant, nec absistunt a suis vafriciis, cum idem subinde, sed multipliciter interpolatum in medium proferant, ut varietas ea quocunque modo saltem aliquos circumveniat. Cæterum, quanquam superius dicta clare ostendunt, eoD rum commenta futilia esse, tamen quia hoc proverbiorum schemate, sese ubique vendicant, & apud plerosque, quibus Christiana fides incognita est, aliquid videntur dicere, necessarium est, ut illud superius, nempe (fidelem eum fuisse ei, qui ipsum fecit) ita quoque hanc vocem (creavit) sive (condidit,) excuti & examinari, uti, quemadmodum in omnibus, ita hic quoque falsi redarguantur, & nihil habere, nisi inania phantasmata. Sed ante omnia illa inspiciamus, quæ per id temporis, cum ista hæresis ab iis fingeretur, apud beatæ memoriæ Alexandrum suis scriptis ediderunt. Scripserunt enim in hæc verba: Creatura est, sed non ut ulla ex rebus creatis: opus est, sed non ut ullum ex operibus: res condita est, sed non ut ulla ex rebus conditis. Jam scilicet videtis vafriciem & dolos istius hæresis,

quæ non ignara, quam amarulenta sit ista sua malitia, fucos quærit, & lenocinium sibi mutuat ex verborum disertitudine, ut cum dicat, quod sentit filium creaturam esse, lateat tamen ob hunc prætextum verborum: quod tametsi creatus sit, non tamen esse eum, qualis ulla ex creaturis est. Atqui cum ad istum modum scribunt, multo magis ea ratione suam impietatem produnt. Si enim omnino vestro more opus existit: cur a vobis ad dissimulationem additur, sed non ut ullum ex operibus? Nam si omnino opus est, qui quæso, non fuerit, ut unum ex operibus? in qua parte venenum istius hæreseos intueri licet. Nam, cum dicunt, eum creaturam esse, sed non ita, ut unum ex creaturis, sive rebus genitis, multos cum eo filios ejusdem ordinis constituunt: & Dominum unum ex ista classe filiorum censent, ut jam unigenitus æstimandus non sit, sed ex multis fratribus unus: interim pro blandimento eum filium & germen nominantes, sed frustra. Quorsum igitur ista hypocrisis, ut eum creaturam appelletis, & tamen eum non creaturam appelletis? Nam si pro appendice a vobis addatur, sed tamen non ut ulla creatura, ex eo ipso statim apparebit delirium vestri sophismatis, cum eum etiam ita creaturam pronuncietis: neque alia, quam quæ de aliis creaturis quispiam dixerit, de filio Dei sentiatis, ut prorsus simul & deliri & cæci. Quæ enim creaturarum talis est, qualis alia, ut hoc tanquam eximium de filio prædicetis? Siquidem tota rerum natura intra sex dies condita est, & primo quidem lux, quod spacium diem appellavit: secundo autem firmamentum: tertio vero in unum congregans aquas, aridam exhibuit, & varios in ea fructus produxit: quarto, solem & lunam fecit, cæterarumque stellarum chorum: quinto, animalium in aquis, & volucrium in cœlo nationem procreavit: sexto, quadrupedia in terris, deinde hominem fecit. *Et invisibilia ejus a creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur*: neque lux, sicuti nox, neque sol, ut luna, neque irrationalia, ut rationalis homo, neque Angeli, ut throni, neque throni, ut potestates. Quæ tamen omnia sunt res creatæ, sed ita, ut unumquodque secundum suum genus propria sua substantia potiatur, &, prout genitum est, ita existat & permaneat. Aut igitur Verbum eximatur e numero rerum conditarum, & ut conditor, patri suo proprius attribuatur, (agnoscaturque natura filius esse, aut si omnino res condita est,) eundem illi ordinem cum cæteris creaturis adscribite, dicaturque unaquæque illarum creatura,

Rom. 1, 20.

A εἰδῆ γὰρ τὸ πικρὸν τῆς ἰδίας κακοφροσύνης, καλλωπίζειν ἑαυτὴν βιάζεται πιθανότητι ῥημάτων· καὶ λέγει μέν, ὅπερ φρονεῖ, κτίσμα ἐστί· νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἑαυτὴν ἐν τῷ λέγειν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· μᾶλλον δὲ ὅτω γράψαντες, διὰ τούτων πλέον ἤλεγξαν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. εἰ γὰρ ὅλως καθ' ὑμᾶς κτίσμα ἐστὶ, πῶς ὑποκρίνεσθε λέγοντες, οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων; εἰ ὅλως ποίημά ἐστι, πῶς οὐχ ὡς ἓν των ποιημάτων; ἐν ᾗ καὶ τὸν ἰὸν τῆς αἱρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι· λέγοντες γὰρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱοὺς συστατοῦσι καὶ τούτων ἕνα εἶναι τὸν Κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἕνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ υἱὸν χρηματίζειν· τίς ἂν χρεία τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα; λέγειν δ' αὐτὸν μὴ κτίσμα; καὶ γὰρ ἂν ἐὰν λέγητε, οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἀνόητον ὑμῖν τὸ τοιοῦτο σόφισμα οὐχ ὑπάρξει· ἐν ᾧ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν λέγετε· καὶ οἷα ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονεῖτε, ὡς ἀληθῶς μωρῶν καὶ τυφλοί· ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἵνα τοῦτο περὶ υἱοῦ ὡς ἐξαίρετόν τι λέγητε; πᾶσα ἡ φαινομένη κτίσις, ἐν ἓξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ, τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρᾳ, τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ συναγαγὼν σὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηράν· ἐς τὰς ἐν αὐτῇ ποικίλας προήγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ, πεποίηκε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορόν· τῇ πέμπτῃ, τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζώων· καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ ἕκτῃ, τὰ τετράποδα ἐπὶ τῆς γῆς πεποίηκε· καὶ λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον· τά τε ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται· καὶ ἔστε τὸ φῶς, ὡς ἡ νύξ, ἔστε ὁ ἥλιος, ὡς ἡ σελήνη· ἔστε τὰ ἄλογα, ὡς ὁ λογικὸς ἄνθρωπός ἐστιν· ἔστε οἱ Ἄγγελοι, ὡς οἱ θρόνοι, ἔστε ἔτοι, ὡς αἱ ἐξουσίαι· ἀλλὰ πάντα μέν ἐστι κτίσματα, ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, ὡς γέγονεν, ἐστί τε καὶ μένει. ἡ τοίνυν ὁ Λόγος ἐξαιρείσθω τῶν ποιημάτων· καὶ ὡς κτίσης ἀποδεδόσθω τῷ πατρὶ, ἢ ὁμολογείσθω τάξιν, οἵαν ἔχει καὶ τὰ ἕτερα πρὸς ἄλληλα· λεγέσθω δὲ κἀκείνων ἕκαστον κτίσμα,

ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γρῆμα, ἢ ποίημα· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων, ἢ ὡς ἓν τῶν γενητῶν· αὐτὸν γὰρ εἰρήκατε τὸ γρῆμα καὶ τὸ ποίημα, γράψαντες γενηθέντα ἢ ποιηθέντα. κἂν γὰρ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστι κτίσμα, ὥσπερ κἀκεῖνα· καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Φύσει κτίσμασιν εὑρεῖν ἔστιν ἕτερα ὑπερέχοντα. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος ὑπερέχει ἐν δόξῃ· τὰ δὲ ἄλλα ἅπαντα πρὸς ἄλληλα καὶ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφοράν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοσι δουλεύει· οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ αἴτια ἐστί· τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνεται· ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει· ὁμολογοῦντα δι' ἑαυτῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει Δαβὶδ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· καθάπερ καὶ Ζοροβάβελ ὁ σοφὸς λέγει· πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ· καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ· καὶ πάντα τὰ ἔργα σείεται καὶ τρέμει· εἰ δὲ πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ καὶ τρέμει· δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ Λόγος ἐστί, καὶ αὐτὸς λέγει· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος· ἀλλὰ μόνος ἴδιος τοῦ πατρός, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἥρμοσται, καὶ αὐτὸς ὑμνεῖται ὑπὸ πάντων, ὡς δημιουργός· ἥμιν γὰρ, ὡς αὐτός φησιν, παρ' ἀμφοῖν ἁρμόζεται· καὶ ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· τὸ δὲ, ἕως ἄρτι, δεικνύει τὸ ἀϊδίως ὡς λόγον ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ πατρί· λόγου γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ· εἰ δὲ, ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται· καὶ ἃ κτίζει ὁ υἱός, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστι κτίσματα· ἔργον δὲ καὶ κτίσμα ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάζεται· καὶ ἑαυτὸν ἔσται κτίζων· ἐπειδὴ ἃ ἐργάζεται ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἔργα· ὅπερ ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἀδύνατον· ἢ τὰ τοῦ πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη ἔργον οὐδὲ κτίσμα, ἵνα μὴ αὐτὸς ποιητικὸν αἴτιον ὢν ἐν τοῖς ποιουμένοις εὑρίσκηται ποιῶν, ὅπερ γέγονεν αὐτός· μᾶλλον δὲ μηδὲ ποιεῖν δυνάμενος, πῶς γὰρ, εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, οἷός τέ ἐστι τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δημιουργεῖν· εἰ δὲ κτίσμα ὢν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα, ἔσται καὶ ἑφ' ἑκάστου κτίσματος τὸ αὐτὸ νοούμενον·

A sed tamen, ut nulla alia talis sit γέννημα, aut opus. Idem enim dicitis γέννημα & ποίημα, scribentes illum creatum aut factum. Nam tametsi excellit comparatione inter cæteros filius, nihilo tamen minus illum, quam reliquos omnes, opus esse censendum: quoniam in aliis, quoque per naturam creatis, licitum est, reperire aliud alio præstantius. Siquidem stella a stella splendore differt; Cæteraque omnia inter se comparata, discrimen habent; non ideo tamen hæc, quia meliora, dominatum habent; aut ista, quia deteriora, melioribus serviunt; aut illa vim efficiendi possident, ista B contra ab illis efficiuntur, sed omnia æque nascendi fiendique naturam obtinent, suum opificem autoremque sui pro creatu contestantia, ut a Davide cantatum est: *Cæli enarrant gloriam Dei,* Psal. 19. 2. *& opus manuum ejus annunciat firmamentum:* quemadmodum & Zorobabel ille sapiens dicit: *Omnis terra veritatem clamat,* 3. Esdr. 4. *& cælum ei benedicit, & omnia opera quassantur & tremunt.* Quod si omnis terra opificem & veritatem deprædicat, & encomiis effert, & contremiscit, & opifex ejus Verbum est, qui & ita de se loquitur: *Ego sum veritas:* non igitur Joan. 14. conditum aliquid fuerit Verbum, sed solus proprius sui patris, in quo omnia C inter se certo modulo sunt coaptata, idemque ab omnibus, ut opifex, celebratur. *Eram enim,* inquit, *apud eum, omnia* Ibidem. *concinnans:* &, *Pater meus usque nunc* Joan. 5. *operatur, & ego operor.* Illud autem (usque nunc) significat, eum æternaliter in patre existere. Rationis enim sive Verbi proprium est, operari opera patris, & non esse extra eum. Sin autem, quæ pater operatur, eadem & filius operatur; &, quæ filius creat, ea sunt patris creaturæ, & tamen patris filium, opus creaturamque censeri vis, sequitur, ut aut ipse seipsum operetur & creet; quandoquidem quæ operatur pater, ea D sunt & filii opera, quod absurdum fuerit & impossibile, aut ut dum creat & operatur opera patris, ipse non fuerit opus aut creatura, ne ipse autor rerum causaque effectrix in rebus creandis reperiatur id efficere, quod effectus est, aut potius non posse efficere. Quomodo enim, si secundum vos ex non entibus extitit, potis est non entia, ut entia sint, condere atque architectari? Quod si, quamvis creatura sit, creaturas tamen eum condere velis, idem in omnibus rebus creatis intelligendum erit,

ut & ipse se creare possint. Quod si id a vobis admittatur, quis usus erit Verbi, eum possint inferiora a superioribus procreari? aut quomodo singula, cum fierent in initio rerum, audire potuissent vocem Dei, Esto & Efficiare, si eo modo conderentur? Sed neque scriptum est, neque possibile est. Eorum enim, quæ creantur, nullum est sui causa efficiens: omnia siquidem per Verbum effecta sunt, neque illud operatum fuisset omnia, si ipsum ex numero operum aut rerum conditarum fuisset: neque enim vel Angeli quicquam creare possunt, cum & ipsi sint creaturæ; quamvis in diversam sententiam Valentinus, Marcion, & Basilides eant, & vos una cum iis, ut asseclas decet & æmulatores. Quinimo, ne sol quidem, cum sit res creatitia, unquam effecerit, ut, quod nihil est, aliquid fiat, neque homo hominem finxerit, neque lapis lapidem excitaverit, neque lignum ligno augmentum dederit: sed Deus est, qui in utero fingit hominem, & qui montes collocat, & qui ligno proceritatem addit: homo vero, mentis scientiæque capax, hanc materiam concinnat & modificatur: & quæ jam sunt, operatur pro ratione suæ scientiæ, & contentus est, quod ipse duntaxat sit genitus: suamque naturam agnoscens, ubi alicujus rei indigus est, Deum invocat. Si igitur Deus, non nisi ex materia operatur & componit, (ut Ethnicorum sententia habet) artifex non conditor appellari debet, cum ad eum modum, in materia etiam Verbum operetur, & pro ministro sit inserviatque Deo: sin autem per Verbum Deus, quæ entia non sunt, evocat ad essentiam, fieri nequit, ut Verbum sit ex numero non entium, aut eorum, quæ evocantur, ut sint, aut quæ ministerium servitiumque Deo de se præbeant, ne aliud Verbum requiramus, per quod verbum evocatum sit: Verbo enim ea, quæ non sunt, facta sunt, & si per illud (condit & facit) non potest fieri, ut illud ipsum in eorum grege numeretur, quæ conduntur & fiunt, sed potius conditoris. Dei ratio habeatur, quod quia extra opera patris consistens, operatur, notitiam de se præbet, & ipsum in patre, & patrem in ipso esse: adeo ut, qui viderit illud, viderit & patrem, idque ob proprietatem substantiæ, & similitudinem, quæ illi per omnia cum patre est. Quomodo igitur pater per Verbum condiderit, si non sit Verbum patri suo suaque ipsius Sapientia? aut quomodo ejus Verbum fuerit & Sapientia, si non sit propria illius substantiæ soboles, sed quiddam, quod ex nihilo, prodierit?

A ὡς τε δύνασθαί ποτε καὶ αὐτὰ δημιουργεῖν καὶ εἰ τοῦτο ἔτω βέλεσθε, τίς ἡ χρεία τοῦ Λόγου, δυναμένων τῶν ὑποδεεστέρων καὶ τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι; ἢ ὅλως δυναμένου καὶ κτίσαι τὴν ἀρχὴν ἑκάστου τῶν γινομένων ἄκουσαι καὶ τοῦ Θεοῦ γενοῦ καὶ ποιήθητι, καὶ ἔτως ἂν ἕκαστον ἐδημιουργεῖτο· ἀλλ' ὅτε γέγραπται τοῦτο, οὐδὲ δυνατὸν ἦν· τῶν γὰρ γινομένων οὐδέν ἐστι ποιητικὸν αἴτιον· πάντα γὰρ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν· οὐκ ἂν οὖν ἐργασαμένου καὶ αὐτοῦ τὰ πάντα· εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τῶν κτισμάτων ἦν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται, κτίσμα ὄντες καὶ αὐτοί· πᾶν Οὐαλεντίνος, καὶ Μαρκίων, καὶ Βασιλείδης, τοιαῦτα φρονοῦσι· καὶ ὑμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνετε· οὐδὲ ὁ ἥλιος, κτίσμα ὤν, ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι· οὐδὲ ἄνθρωπος ἄνθρωπον πλάσει, οὐδὲ λίθος λίθον ὑπονοήσει, οὐδὲ ξύλον ξύλον αὐξήσει· ἀλλὰ Θεὸς μέν ἐστιν ὁ πλάσσων ἐκ κοιλίας τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὄρη τιθεὶς καὶ ξύλον μηκύνων· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὢν δεκτικὸς ἐπιστήμης, ταύτην τὴν ὕλην συντίθησι καὶ μεταρρυθμίζει πρὸς τὰ ὄντα ἐργάζεται, ὡς ἔμαθε καὶ ἀγαπᾷ· ὅτι μόνον γέγονε· τήν τε φύσιν ὑπογινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἄν τινος δέηται, τὸν Θεὸν οἶδεν αἰτεῖν· εἰ μὲν οὖν ὁ Θεὸς ἐξ ὕλης ἐστὶν ἐργαζόμενος καὶ συντιθείς, Ἑλληνικὸν μὲν τὸ φρόνημα· καὶ τεχνίτης ὁ ποιητὴς ἂν κληθείη ὁ Θεός· ἐργαζέσθω δὲ ὅμως ἔτως τὴν ὕλην ὁ Λόγος ὑπηρετούμενος καὶ συνεργῶν τῷ Θεῷ· εἰ δὲ τὰ οὐκ ὄντα καλεῖ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου εἰς τὸ εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν μὴ ὄντων καὶ καλουμένων ὁ Λόγος· ἵνα μὴ καὶ ἕτερον Λόγον ζητῶμεν, δι' οὗ αὐτὸς ἐκλήθη· λέγω γὰρ τὰ οὐκ ὄντα γέγονε καὶ εἰ δι' αὐτοῦ κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἔστι τῶν ποιουμένων καὶ κτιζομένων αὐτός· ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίζοντος Θεοῦ Λόγος ἐστίν·

B

C

D ὅσις γε ἐκ τῶν ἔργων τοῦ πατρὸς, ὧν αὐτὸς ὁ Λόγος ἐργάζεται, γινώσκεται, ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ καὶ ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα· διὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ τὴν πάντα ὁμοιότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· πῶς οὖν δι' αὐτοῦ κτίζει, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία; πῶς δὲ Λόγος ἂν εἴη καὶ σοφία, εἰ μὴ ἴδιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς ἐγένετο;

πῶς δὲ πάντων ἐξ οὐκ ὄντων κτισμάτων ὄντων, καὶ τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ἑνὸς ὄντος τῶν κτισμάτων, καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ, μόνος οὗτος ἀποκαλύπτει τὸν πατέρα; καὶ οὐδεὶς ἄλλος, εἰ μὴ μόνος αὐτὸς γινώσκει τὸν πατέρα; εἰ γὰρ δυνατὸν ποίημα ὄντα τοῦτον γινώσκειν τὸν πατέρα, γινωσκέσθω καὶ ὑπὸ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἑκάστου μέτρων· ποιήματα γὰρ πάντα, ὥσπερ καὶ αὐτός· εἰ δὲ ἀδύνατον τοῖς γεγονόσι, θεωρεῖν, εἶτε γινώσκειν, ὑπερβαίνει γὰρ πάντας ἥ τε ὄψις καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μοι ὁ Θεὸς εἶπεν· οὐδεὶς ὄψεταί μου τὸ πρόσωπον, καὶ ζήσεται· ὁ δὲ υἱὸς εἴρηκεν, οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν ὁ Λόγος· μόνος γινώσκων τὸν πατέρα, καὶ μόνος βλέπων αὐτόν· ὡς εἶπεν, οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν πρὸς τὸν πατρός· καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· κἂν Ἀρείῳ μὴ δοκῇ· πῶς δ' ἂν ἔγνω μόνος, εἰ μὴ μόνος ἴδιος ὢν αὐτοῦ; πῶς δ' ἂν ἦν ἴδιος, ἂν κτίσμα ἦν καὶ μὴ υἱὸς ἀληθινὸς, ὁ ἐξ αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ ἀσεβείας οὐκ ὀκνηρόν· ἀσεβὲς ἄρα τὸ φρονεῖν, ἕνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Θεόν· βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν κτίσμα, καὶ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· καὶ ποίημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων· πῶς γὰρ οὐχ ἓν τούτων, εἴγε καθ' αὑτὸς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ· ἴδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι, πρὶν γένεσθαι· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑφίσασθαι, κἂν τῇ δόξῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσμασι πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα θεωρεῖται, ὥσπερ καὶ βλεπόμενα δείκνυται· ἀλλ' εἰπὲ μοι τὸν αἱρετικὸν κτίσμα μοι ἢ ποίημα εἶναι, οὐχ ὡς ἓν δὲ τῶν κτισμάτων, διὰ τὸ ἐν δόξῃ διαφέρειν αὐτῶν, ἔδει πρὸς ἄλλα ποιήματα τῇ κρίσει τὸ βέλτιον συγκρίσει σημαίνεσθαί τε πρὸς τῆς γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, οἷον ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα Ἀρχαγγέλων· ἔδει τιμιώτερον τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μοι ἡλίου καὶ σελήνης· μείζονα δὲ τῶν οὐρανῶν· νυνὶ δὲ ἅτε μὲν αὐτὸς οὐ σημαίνεται· υἱὸν δὲ αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον, δείκνυσιν ἑαυτῷ ὁ πατὴρ, λέγων· υἱός μου εἶ σύ· καὶ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· διὸ καὶ διηκόνουν αὐτῷ οἱ Ἄγγελοι·

A Qui igitur fit, ut cum omnia ex nihilo
sint, & creaturæ habeantur: Filiusque se-
cundum eos unus ex rebus conditis: & ex
eorum classe, quæ aliquando non erant,
qui fit, (inquam) ut is solus patrem reve-
let? neque alius ullus, nisi solus ipse patrem
cognoscat? Nam si possibile est, ut hic, qui
factitius sit, patrem cognoscat, cognosca-
tur pater etiam ab omnibus factitiis &
creatis, pro modulo cujusque: omnia e-
nim opera sunt, quemadmodum & ipse.
Quod si rebus creatis patrem aut videre
aut cognoscere impossibile est, cum tale
spectaculum, ejusmodique cognitio o-
mnes transcendat, quemadmodum Deus
B de se locutus est: *Nemo*, inquiens, *videbit* Exod. 33.
faciem meam, & vivet: quod ipsum quo-
que a filio dictum est: *Nemo cognoscit pa-* Joan. 14.
trem, nisi filius: aliud igitur fuerit a rebus
creatis Verbum, ut quod solum ex omni-
bus cognoscat, solum conspiciat patrem, ut
ex ipsis verbis colligere liceat: Neminem
videre patrem, nisi eum, qui est ex patre: &
nullum cognoscere, nisi filium, tametsi id
Ario non videatur. Quomodo autem
cognosceret patrem solus, nisi esset suo pa-
tri proprius? aut quomodo proprius illi
C fuerit, si creatura, & non verus ex eo filius
sit? Eadem enim subinde dicere pietatis
causa, tædio esse non debebit. Nefarium
igitur est, sentire, unum ex numero isto
universitatis filium esse, blasphemum item
& stolidum, creaturam illum appellare,
quanquam non talem, quales cæteræ
creaturæ: opusque illum esse, sed non
quale ullum inter opera: ac genimen esse,
sed ut nullum aliud genimen tale sit. Qui
enim non tale fuerit, quale ullum ex istis,
D siquidem juxta eos non erat, priusquam
fieret. Proprium enim id in rebus condi-
tis, & operibus, ut non sint, priusquam fi-
ant, & ex non entibus, ad naturam entium
perveniant, etiamsi gloria cæteris omni-
bus antecellant. Id enim ubique in omni-
bus rebus creatis ex mutua inter ipsas dif-
ferentia deprehenditur, ut ante oculos ap-
paret. Atqui, si juxta hæreticos, res condita
quidem aut opus esset, sed non tamen ejus-
modi, cujusmodi sunt condita, ob suam præ
cæteris excellentiam, oportuit id ipsum,
quibusnam melior esset ex comparatione,
a sacris literis indicari: quale est, si Ar-
changelis major dicatur, aut pretiosior
thronis, aut splendidior sole & luna, aut
spatiosior cœlis. Nunc autem ille ad istum
modum non describitur, sed filium eum si-
bi esse & solum, & proprium ostendit pater,
idque his verbis: *Filius meus es tu*, & rur-
sum: *Hic est filius dilectus meus, in quo mihi* Psal. 2.
complacui. Ideoque inserviebant illi Angeli, Matth. 4.

ut diverso alienoque ab illorum natura: & adoratur ab illis, non ut gloria major, sed ut alius, discretus, sejunctusque a conditione tum creaturarum reliquarum, tum etiam ipsorum Angelorum, patri tantummodo æqualis filius secundum rationem substantiæ. Si enim ideo, quia gloria sublimior est, adoraretur, par esset, ut omnia inferiora superioribus se in adorando inclinarent: sed id ita non est: creatura siquidem creaturam non adorat, sed quæ servilis sunt conditionis, dominos: & quæ creaturæ sunt, Deum adorationibus colunt. Petrus vero, adorare volen-
Act. 10,26. tem, Cornelium inhibuit, dicens: *Quoniam & ego homo sum.* Angelus quoque Joannem in Apocalypsi se adorare volen-
Apoc. 22,9. tem, non admisit, dicens: *Vide ne feceris: conservus enim tuus sum, & fratrum tuorum Prophetarum, & servantium verba codicis hujus, Deum adora.* Quocirca solius numinis est adorari, neque id ab Angelis ignoratur, qui quanquam se invicem gloria transcendunt, creaturas tamen se esse, neque in classibus adorandorum, sed adorantium Dominum agnoscunt se computari debere. Patrem certe Samsonis Manoe volentem sacrificium offerre Angelo, Angelus prohibuit his ver-
Judic. 13. bis: *Non mihi, sed Deo offerto.* Dominus contra etiam ab Angelis adoratur.
Psal. 97. Scriptum est enim: *Et adorent eum omnes Angeli Dei*, idemque illi fit ab omnibus gentibus, ut ab Esaia dictum est: *Defecit*
Esa. 45. *Ægyptus & mercatus Æthiopum, & Sabæi viri excelsi ad te transmeabunt, tibique*
Sap. 12. *erunt servi:* deinde continuo: *Et adorabunt te, & tibi supplicabunt, quia non est Deus præter te:* & discipulos se adorare permittit, & plene istos instruit, dum indicat, quisnam sit: *Nonne vos me dicitis Dominum & Magistrum, & recte dicitis, sum etenim.* Thomam item, ita ipsum allo-
Joan. 20. quentem: *Dominus meus & Deus meus*, verbis illi uti concedit, quin potius gratum acceptumque habet, nihilque impedimenti opponit, quo minus hæc verba pronunciaret. Est enim ipse, ut & alii Prophetæ dicunt, & David psal-
Psal. 48. lit: *Dominus virtutum nobiscum & Sabaoth:* quod ex interpretatione est, Dominus exercituum, & DEUS verus & omnipotens. Etiam si Ariani rumpantur, non ipse adoratus fuisset, non ista de ipso dicta fuissent, si ullo modo creatura fuisset: nunc autem, quia creatura non est, sed proprium ex substantia Dei adorandi germen, & naturalis filius, ideo adoratur & DEUS creditur,

Ἀ ὡς ἄλλῳ παρ' αὐτὸς ὄντι ἢ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δόξῃ μείζων, ἀλλ' ὡς ἄλλος παρὰ πάντα τὰ κτίσματα, καὶ παρ' ἐκείνους ὢν μόνῳ ὢν ἴδιος τοῦ πατρὸς ὢν καὶ οὐσίαν υἱός· εἰ γὰρ ὡς τῇ δόξῃ ὑπερέχων προσεκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἕκαστον τῶν ὑποδεεστέρων τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅτως· κτίσμα γὰρ κτίσμα οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεοῦ. Πέτρου μὲν οὖν ὁ Ἀπόστολος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον κωλύει, λέγων· ὅτι κἀγὼ ἄνθρωπός εἰμι· Ἄγγε-
Β λος ὢ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, κωλύει, λέγων· ὅρα μὴ σύνδουλός σού εἰμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου· τῷ Θεῷ προσκύνησον· σὺ γὰρ τῷ Θεῷ ἐστὶ μόνῳ τὸ προσκυνεῖσθαι, καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄγγελοι, ὅτι κἂν ἀλλήλοις δόξαις ὑπερέχωσιν, ἀλλὰ κτίσματα πάντα εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν δεσπότην· τὴν γὲν πατέρα τοῦ Σαμψὼν τὸν Μανοὲ θέλοντα θυσίαν προσ-
Γ ενεγκεῖν τῷ Ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν ὁ Ἄγγελος λέγων· μὴ ἐμοί, ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσένεγκον· ὃ ὁ Κύριος παρ' Ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ· ὡς δὲ παρὰ πάντων τῶν ἐθνῶν· ὡς ὁ Ἡσαΐας φησίν· ἐκοπίασεν Αἰγύπτου καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σεβωεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ πρὸς σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι εἶτα ἑξῆς, καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ· τοὺς τε μαθητὰς προσκυνοῦντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ τούτους, ὅσις ἐστὶ λέγων, οὐχ ὑμεῖς με λέγετε, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; καλῶς λέγετε, καὶ γάρ εἰμι· καὶ τὸν Θωμᾶν λέγοντα, ἅπαξ ὁ Κύριός μου καὶ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν, καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται
Δ μὴ κωλύων αὐτόν· ἔστι γὰρ αὐτὸς, ὡς οἵ τε ἄλλοι προφῆται λέγουσι, καὶ Δαβὶδ ψάλλει, Κύριος τῶν δυνάμεων, Κύριος Σαβαὼθ, ὁ ἐρμηνεύεται, κύριος τῶν στρατιῶν, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ· κἂν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διαρρηγνύωσιν ἑαυτούς, οὐκ ἂν ὁ ὧδε αὐτὸς προσεκυνήθη ὧδε ταῦτ' ἐλέγετο παρ' αὐτοῦ, εἰ ὅλως ἦν τῶν κτισμάτων· νῦν δὲ, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου Θεοῦ γνώρισμα, καὶ φύσει υἱός ἐστι, διὰ τοῦτο προσκυνεῖται, καὶ Θεὸς πιστεύεται

καὶ Κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστὴς καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν, ὡς ὁ πατὴρ· αὐτὸς γὰρ εἴρηκε· πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν· ἴδιον δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἔχειν· καὶ τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν πατέρα· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι· καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων γίνεσθαι· πάλιν ἐπεὶ καλὸν αὐτοὺς ἔρεσθαι καὶ τοῦτο· ἵν' ἔτι μᾶλλον ὁ ἔλεγχος τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φαίνηται· διατί πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐχόντων τὴν ὑπόστασιν, τὸ τε υἱὸν καὶ αὐτὸ καθ' ὑμᾶς κτίσμα τοῦ καὶ ποίημα τοῦ, καὶ ἑνὸς τῶν οὐκ ὄντων, πῶς δι' αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποίηκε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο δὲ ἕν· ἢ διατί ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγηται· οὐ τὸν υἱὸν τινες ἐν τοῖς πᾶσι σημαίνεσθαι νοεῖ; ὅταν δὲ περὶ τοῦ Λόγου λέγωσιν αἱ γραφαὶ, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν ὄντα νοοῦσιν, ἀλλὰ τῷ πατρὶ συντάττουσιν αὐτόν· ἐν ᾧ τὴν πάντων πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ πατήρ· καὶ μάλιστα δυναμένων τῶν πάντων τῷ αὐτοῦ προστάγματι, ᾧ καὶ εἶναι τὰ μόνα τοῦ Θεοῦ γέγονε, χρείας δὲ οὐ κάμνει ὁ Θεὸς προστάττων· οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν πάντων ἐργασίαν· ἵνα τὸν μὲν υἱὸν μόνον κτίσῃ· εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ χρείαν ἔχῃ τοῦ υἱοῦ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὑπέρθεσιν ἔχει· ὅπως ἐὰν θελήσῃ γένηται· ἀλλὰ μόνον ἠθέλησε, καὶ ὑπέστη τὰ πάντα· καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκεν· τίνος οὖν ἕνεκα ὁ γέγονε τὰ πάντα πρὸς μόνα τοῦ Θεοῦ τῷ προστάγματι, ᾧ γέγονε καὶ ὁ υἱός; ἢ διατί διὰ τοῦτο πάντα γέγονε καίτοι γε αὐτοῦ γενητοῦ τυγχάνοντος; λεγέτωσαν· ἀλογία μὲν πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ ὅμως περὶ τούτου· ὡς ἄρα θέλων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς γενητὴν κτίσαι φύσιν· ἐπειδὴ ἐώρα μὴ δυναμένην αὐτὴν μεταλαβεῖν τοῦ Θεοῦ ἀνεράτου, καὶ παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρῶτον μόνον μόνον ἕνα· καὶ καλεῖ τοῦτον υἱὸν καὶ Λόγον· ἵνα τούτου μέσου γινομένου, ὕστερος λοιπὸν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γενητὰ δυνηθῇ ταῦτα οὐ μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασι Εὐσέβιός τε καὶ Ἄρειος, καὶ ὁ θύσας Ἀσέριος· πῶς ἂν οὐκ ἄντικρυς αὐτοῖς τέλεον ἐκ τούτων καταγνοίη τις τὰ ἀσεβείας; εἰ μὴ πολλῆς τις ἀφροσύνης ἑαυτοὺς κενεράσαντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν ὕστερον καταμεθύοντες τῆς ἀληθείας· εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐργασίαν φήσασι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν υἱόν·

A & Dominus exercituum est, & autor & omnipotens eadem ratione, qua pater ipsius: Ejus enim verba sunt: *Omnia, quæcunque pater meus habet, mea sunt*: Filii enim proprium est, ea, quæ patris sunt, possidere: ac talem esse, ut in eo pater spectetur, & per eum omnia facta sint, & in eo omnium salus perficiatur & constituatur. Quin & ista ab iis scisciatari, non incongruum fuerit, ut refutatio hæreseos clarius appareat. Cum omnia sint condita, omniaque ex nihilo constituta sint, atque adeo ipse filius pro vestra sententia sit res condita, & unus ex non entibus, quid ita per eum solum fecit omnia, & sine eo factum est B nihil? aut cur, cum omnia ibi facta nominentur, nemo in eo numero filium intelligit, sed creaturas duntaxat? cum autem de Verbo loqvuntur Scripturæ, ne hic quidem illum unum ex omnium numero esse sentiunt; sed eum cum patre in eodem ordine constituunt, in quo omnium curam & salutem operatur pater, præsertim cum in potestate ejus esset, eodem præcepto, quo filius creatus est, creare universa. Non enim fatigatur Deus præcipiendo, neque viribus destituitur in universitatis procreationem, ut C nusquam, nisi ad solum filium procreandum, par sit: ad reliquorum autem architectationem, ministerio & auxilio filii indigeat: neque in moram conjicitur, quodcunque ille vult fieri. Statim enim, ut voluit, extitere omnia, & voluntati ejus nemo restitit. Qua de causa igitur non omnia facta sunt a Deo, eodem præcepto, quo factus est filius? aut cur per filium, qui & ipse factus erat, facta sunt omnia? respondeant mihi (quæso) ad has percunctationes. Destituuntur quidem omni ratione, sed tamen ista in medium D afferunt in disputando de filio: Deum volentem creatitiam naturam producere, cum vidisset, eam puritatis suæ & architectationis participem esse non posse, condidit primus & fecit unus unum, eumque appellavit suum filium & Verbum, ut illo condito reliqua deinde per eum condi possent. Hæc non solum dicere, sed & scribere ausi sunt Eusebius & Arius, & qui idolis sacrificavit, Asterius. Quis igitur ob ista eos non plane impietatis condemnaverit, quam ubi multa stulta citra omnem pudorem miscuerunt, nihil verecundantur ita contra veritatem debachari: Si enim dixerint, ob fatigationem non suffeciisse Deum ad reliquorum procreationem, ac ideo filium condidisse,

occlamabit adversus eos tota rerum universitas, quod nefaria & indigna de Numine loquantur, quod scriptis suis attestatur Esaias: *Deus æternus, qui construxit fines terræ, non esuriet, neque delassabitur, neque est investigatio cogitationis ejus.* Quod si Deum quasi fastidiosum dedignabundumque creandi unum duntaxat filium condidisse velint, eique condito reliqua deinde condenda mandasse quasi vicario & succenturiato, id & indignum Numine, in quo nihil est fastus, & ab ipso domino refellitur, cujus ea verba sunt: *Nonne duo passeres asse veneunt? & tamen ne unus quidem ex iis in terram cadet sine patre vestro, qui est in cœlis.* Ac rursum: *Ne anxii sitis pro anima vestra, quid comedatis, aut pro corpore vestro, quid induamini, nonne anima pluris est, quam alimentum, & corpus, quam indumentum? Respicite ad volucria cæli, quod nec seminent, nec metant, neque congregent in horrea sua, & pater vester cælestis pascit illa, nonne vos illis multo præstantiores estis? Quis potest ex vobis solicite cogitando adjicere ad staturam suam cubitum unum, & de vestimentis, quid solliciti estis? considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis. Si enim fœnum agri, quod hodie est & cras ad clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei?* Quod si Deo non indignum videtur, usque ad illa minuta curam suam extendere, capillos scilicet capitis, passeres, fœnum agri, non indignum quoque illi visum fuerit ea procreare. Quorum enim curam tutelamque suscipit, horum etiam conditor est per suum Verbum: alioqui ista dicentibus gravior adhuc absurditas occurrat. Dividunt enim mundi architecturam, & creaturas mundi, & illam quidem patris, has autem filii operibus attribuunt, cum oporteret aut omnia cum filio a patre fieri: aut si per filium omnia fiunt, nequaquam dicere, filium unum ex iis esse, quæ facta sunt. Jam & ista ratione eorum vesaniam redargueris: Si verbum quoque factitiæ naturæ est, & factitia natura impotens est recipere in se ipsam Dei operam, qui, quæso, Verbum solummodo ex omnibus potuerit ab ingenita purissimaque substantia Dei (ut vos dicitis) procreari? Necessum enim est, si in eo id potuit fieri, idem in omnibus quoque potuisse fieri: aut si id in nullo possit fieri, eandem impossibilitatem in verbo existere: nam & ipsum illud secundum vestram opinionem ex rebus creatis est.

Esa. 40.

Matth. 10.

Matth. 6.

καταδοήσῃ μὲν τούτων πᾶσα ἡ κτίσις, οὐκ ἄξια φθεγγομένων περὶ τοῦ Θεοῦ. εἰγράφως δὲ ὁ Ησαΐας λέγων· Θεὸς αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσῃ, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ ὡς ἀπαξιῶν ὁ Θεὸς τὰ ἄλλα ἐργάσαιτο, τὸν μὲν γὰρ μόνον εἰργάσατο· τὰ δὲ ἄλλα τῷ ἔργῳ ἐνεχείρισε βοηθῷ, καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιον Θεοῦ, οὐκ ἔστι γὰρ ἐν Θεῷ τύφος, ἐντρέψῃ δὲ ὅμως αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων· οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε, οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τροφῆς; καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν· οὐδὲ νήθουσι· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο, ὡς ἓν τούτων· εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι; εἰ γὰρ οὐκ ἀνάξιον Θεοῦ προνοεῖσθαι, καὶ μέχρι τοῦ ὕστατα μικρῶν, μέχρι τριχὸς κεφαλῆς ἐστραμμένον, καὶ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, οὐκ ἀνάξιον ἦν ἀπὸ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι· ὧν γὰρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται τούτων καὶ ποιητὴς ἐστι διὰ τὸ οἰκεῖα λόγῳ· ἄλλως τε καὶ μεῖζον (τὸ τοῖς) ἀτόπημα τοῖς τοῦτο λέγουσιν ἅπαντα· διαιροῦσι γὰρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν· καὶ τὸ μὲν, τοῦ πατρὸς ἔργον· τὰ δὲ, τοῦ υἱοῦ δίδοασιν ἔργα· δέον ἢ τὰ πάντα μὴ τοῦ υἱοῦ πρὸ τοῦ πατρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰ διὰ τοῦ υἱοῦ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται, μὴ λέγειν, αὐτὸν ἕνα τῶν ποιημάτων εἶναι· ἔπειτα δὲ καὶ ἐκεῖνο ἄν τις ἐλέγξειεν αὐτῶν τὴν ἀνομίαν· εἰ καὶ ὁ λόγος τῆς γενητῆς φύσεώς ἐστι πῶς αὐτῆς ἀδυνάτου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν μόνου ἐτοῦ ἐκ πάντων ἠδυνήθη πρὸ τῶν ἀγενήτων καὶ ἀκραιφνεστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὡς ὑμεῖς λέγετε; ἀνάγκη γὰρ, ἢ τοῦτο δυναμένου καὶ πάντα δύνασθαι, ἢ πλάσης ἀδυνάτου τυγχανούσης, μὴ δύνασθαι μηδὲ τὸν Λόγον· εἷς γάρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ οὗτος καθ' ὑμᾶς.

πάλιν

πάλιν ἤ, εἰ διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὴν γενητὴν A Rursus, si ob id, quia nequibat creatitia
φύσιν μεταχεῖν τῆς Θεοῦ αὐτουργίας μέσου natura particeps esse divinæ in se impen-
χρεία γέγονεν, ἀνάγκη πᾶσα γενητὴ, καὶ κτίσμα- sæ operæ, opus fuit interventu admi-
τος ὄντος τοῦ Λόγου μέσου χρείαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς nistratoris & vicarii; prorsus necessum
τότε δημιουργίας· διὰ τὸ εἶναι ἕνα καὶ αὐτὸν τῆς est, cum Verbum factitia & creatitia res
γενητῆς φύσεως· τὸ μὴ δυναμένης μεταχεῖν τοῦ sit, ipsum quoque, ut fieret, mediatore in-
παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐργασίας· ἀλλὰ μέσου δεομένης diguisse; quippe, cum & ipsum sit crea-
καὶ ἐκείνου δέ τις εὑρεθῇ μέσος, πάλιν ἕτε- titiæ naturæ, quæ DEI operæ in se reci-
ρου χρεία μέσου· διὸ ἐκεῖνον, καὶ ἕως τοῦτο ἐπ- piundæ idonea non est, sed mediatorem
δυναβαίνων καὶ διερευνῶν τῷ λογισμῷ, εὑρήσει requirit. Jam si hujus mediator repertus
πολλοῦ ὄχλον ἐπιῤῥέοντων μεσιτῶν, καὶ ἕως sit, statim & huic ipsi mediatori alius me-
ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν ἀεὶ τοῦ μέσου diator reperiundus est, atque ita semper
δεομένην· καὶ τοῦ μέσου μὴ δυναμένου χωρεῖς B altiora petendo, invenies ingentem af-
ἑτέρου γενέσθαι μέσου, διὰ τὸ πρῶτα εἶναι fluxum mediatorum, ac proinde impossi-
τῆς γενητῆς τῆς Φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μεταχεῖν, τῆς παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, bile fuerit subsistere rerum naturam,
ὡς ὑμεῖς λέγετε. Πόσης οἴνου ἀφροσύνης semper mediatore indigentem, cum
εἰσὶ πλήρεις, οἳ ἵν' καὶ τὰ ἤδη γεγονότα νο- mediator esse non possit sine altero me-
μίζουσιν ἀδύνατον εἶναι γενέσθαι, ἢ τάχα δ- diatore, eo quod, omnia sint creatitiæ
δὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαντάζονται, ζητοῦντες naturæ, quæ particeps esse nequit, prout
ἔτι τὸν μεσίτην· καὶ οὐ τὴν ἕως ἀσεβῆ καὶ vos dicitis, divinæ operationis. Quanta
μωρὰν διάνοιαν αὐτῶν, ἐὰν οὐ γένηται τὰ igitur dementia scatent, quæ eos ita in-
γενητὰ μὴ ζητουμένου τοῦ μέσου, ἀλλ' ἐ- fatuat, ut quæ jam facta sunt, nequivis-
κεῖνο φάσκουσιν· ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωσέως ἐξή- C se fieri arbitrentur? aut fortasse ne nunc
γαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν quidem ea condita esse imaginabuntur,
νόμον ἔδωκε, καίτοι καὶ αὐτοῦ τοῦ χθόνιος ἀν- utpote etiamnum mediatorem, illum
θρώπου· ὥστε δυνατὸν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ requirentes. Nam secundum istam
ὅμοια γίνεσθαι· τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐκαλυ- impiam tantopere & deliram senten-
πομένους ἔπεσεν, ἵνα μὴ πολλοῦ αἰσχύνης tiam, ne extiterit quidem rerum natura,
ἀπενέγκωνται. Μωσῆς γὰρ οὐ δημιουργεῖν eo quod nusquam invenias istiusmodi
ἐπέμπετο, οὐδὲ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι καλέ- mediatorem. Cæterum, illud dicent,
σαι, καὶ πλάσαι τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους, ἀλ- Ecce per Mosem eduxit populum ex
λὰ διακονῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν, Ægypto, & per eundem, qui homo fuit,
καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Φαραώ. ἔχει δὲ τοῦτο legem dedit, ut possibile sit per similem
πολλοῦ τοῦ διαφέρειν, ὅτι τὸ μὲν διακο- similia fieri. Id illos obtecta fronte dicere
νεῖν τῷ γενητῷ, ὡς δούλων, ἐστί· τὸ δὲ δη- D conveniebat, ne magnum pudorem
μιουργεῖν καὶ κτίζειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ confusionemque referrent. Moses enim
τοῦ ἰδίου Λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας· διὰ non ad condendum missus est, neque
τοῦτο γὰρ ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν, οὐκ ἂν ut quæ non essent, ad essentiam evoca-
τις ἄλλων εὕροι, ἢ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· πάν- ret, aut conderet homines secum ejus-
τα γὰρ ἐν σοφίᾳ γέγονε, καὶ χωρεῖς τοῦ Λόγου ἐ- dem generis, sed ut tantummodo mi-
γένετο οὐδὲ ἕν. πρὸς δὲ τὰς διακονίας οὐχ εἷς, nister esset sermonis ad populum Isra-
ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοί εἰσιν· ὃς ἐὰν θέλῃ πέμ- eliticum & ad Regem Pharaonem. Cæ-
πειν ὁ Κύριος, πολλοὶ μὲν Ἀρχάγγελοι, πολλοὶ terum, isthic immane discrimen est,
δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες, χίλιαί τε cum administrare creaturarum, ut servo-
χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκασι rum, sit: condere vero & creare solius sit
λειτουργῶν καὶ ἑτοίμων εἰς τὸ ἐξαποστέλλεσθαι. Dei, ejusque Verbi & sapientiæ. Ideo-
καὶ προφῆται μὲν πολλοὶ, καὶ Ἀπόστολοι δὲ δέκα que in condendi ratione non alium in-
veneris, nisi solum Dei Verbum: Siqui-
dem in Sapientia & facta sunt omnia, &
sine Verbo factum est nihil. Ad minis-
terium autem non unus, sed ex omnibus
plures ad manum præsto sunt, quos
Dominus, si velit, amandet. Multi
enim Archangeli, multi Throni, multæ
Potestates, & dominationes: *Millies* Dan. 7.
*millia, & decies millies centena millia minis-
trorum assistunt & apparent*, qui se
promtos offerant, ut emittantur. Et Pro-
phetæ item multi, Apostoli duodecim

& Paulus atque adeo Moses ipse; & Aaron cum eo, & post eos alii septuaginta, qui impleti fuere Spiritu sancto, quemadmodum Mosi Jesus Nave; Jesu vero Nave Judices, Judicibus porro non unus aut alter, sed multi reges successere. Si igitur creatura erat, & unus ex conditis rebus filius, sequeretur, plures esse hujusmodi filios, ut plures habeat ministros Deus; quemadmodum ad alia negotia ingens turba supperit. Quod si id nusquam sub oculis cadit; & multæ sunt creaturæ, sed Verbum duntaxat unum, quis non vel inde contuetur, filium eminere præ cæteris, & non æqualitatem cum rebus creatis, sed cum patre proprietatem suam habere? unde non plura, sed unum solummodo Verbum unius patris; unaque unius Dei imago credenda est. Sed ecce, inquiunt, unus Sol est, & una terra. Dicant stolidi, & unam esse aquam, unum ignem, ut vicissim audiant, eorum, quæ creantur, unumquodque singulum esse, atque unum ratione suæ substantiæ: sed tamen secundum ministerium officiumque illis demandatum, unumquodque per se solum non idoneum satis ac sufficiens habetur. Dixit enim Deus: *Fiant luminaria in firmamento cœli ad illustrationem terræ, ut discrimen afferant inter diem & noctem: & ad signa consistant, & ad tempora, & ad dies, & annos.* Deinde ait: *Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare majus ad exordia diei, luminare minus in principatus noctis, & stellas: & posuit ea in firmamento cœli, ut illuminarent terram, haberent principatum diei ac noctis.* Ecce tibi plura luminaria, non Solem duntaxat aut Lunam solummodo, quæ quidem singula unica sunt ratione suæ substantiæ, sed tamen omnium unum & commune ministerii officium, & quod in uno deficit, in altero adimpletur, ususque illuminandi ab omnibus conficitur. Sol enim diurno spatio jus facultatemque habet illustrandi: Luna autem per noctem, stellæ deinde una cum istis tempora & annos perficiunt, & unumquodque illorum pro signo constituitur ad rerum usum ac necessitatem. Ita quoque terra non ad omnia destinatur, sed solummodo ad fructus procreandos, & ad ingressum animantium sustinendum. Firmamentum item, ut dividat inter aquas & aquas, situsque luminarium in eo deputatus est. Eodem modo quoque ignis & aqua cum cæteris omnibus naturam accepere, ut corpora inde componerentur.

Genes. 1.

Ibidem.

καὶ Παῦλος, καὶ Μωσῆς δὲ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ Ααρὼν σὺν αὐτῷ, καὶ μὴν ταῦτα ἄλλοι ἑβδομήκοντα, πνεύματος ἐπληρώθησαν ἁγίου, καὶ Μωσῆν διεδέξατο Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, κἀκεῖνον οἱ Κριταί· κἀκείνους οὐχ εἷς, ἀλλὰ πλείους βασιλεῖς. εἰ οὖν κτίσμα ἦν, ὁ τῶν γενητῶν οὗτος, ἔδει πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱούς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ ὁ Θεός, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλῆθός ἐστιν. εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλά· ὁ δὲ Λόγος εἷς ἐστι, τίς οὐσιωδῶς καὶ ἐν τούτοις, ὅτι ὁ υἱὸς διέστηκε τῶν ποιητῶν, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἰσότητα ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα τὴν ἰδιότητα; ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἷς ἐκ μόνου πατρὸς Λόγος· καὶ μία τοῦ Θεοῦ εἰκὼν ἐστιν· ἀλλ' ἰδού, φασι, καὶ ὁ ἥλιος εἷς, καὶ ἡ γῆ μία· ἄφρονες εἰπάτωσαν, ὅτι καὶ ὕδωρ ἓν, καὶ πῦρ ἕν, ἵνα ἀκούσωσιν, ὅτι τῶν γενομένων ἕκαστον, ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν· πρὸς δὲ τὴν ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν, οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἱκανὸν καὶ μόνον αὐτάρκως· εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς, γενηθήτωσαν Φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν τῆς γῆς, καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτὸς· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς· εἶτά φησι· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω, εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός· ἰδοὺ πάλιν Φωστῆρες, καὶ μόνος ἥλιος, οὐδὲ σελήνη, ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἐστι κατ' οὐσίαν, μία δὲ καὶ κοινὴ πάντων ἐστὶν ἡ λειτουργία, καὶ τὰ ἑκάστου λείποντα, τοῦ τοῦ ἑτέρου πληροῦται· καὶ τὸ φωτίζειν ἡ χρεία, οὕτω πάντων γίνεται· ἥλιος μὲν, οὐ μὴν ἡμέραν μόνον διαστήματος φαίνειν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα· οἱ δὲ ἀστέρες μὴν τούτων τοὺς καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐκτελοῦσι, καὶ ἕκαστος εἰς σημεῖα γίνεται· καὶ πρὸς τὴν ἀπαιτοῦσαν χρείαν· οὕτω καὶ ἡ γῆ, οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ' εἰς μόνους καρποὺς, καὶ βλάστην εἶναι τῶν ἐπὶ αὐτῷ ζώων· τό τε στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὕδατος, καὶ νεφέλαι τὰ φωστῆρες ἐν ἀέρι εἰσὶ· καὶ οὕτω καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, μὴν τῶν ἄλλων γέγονε πάντων, εἰς τὴν τῶν σωμάτων οὐσίαν·

καὶ ὅλως οὐδὲ ἓν μόνον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γενομένων, ὥσπερ ἀλλήλων ὄντα μέλη, ἓν καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον ἀποτελοῦσιν· εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν υἱὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, καλλέθωσαν καὶ παντῶν, μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν παντῶν τὸν Λόγον· καὶ μέρος οὐκ ἱκανὸν αὐτὸν τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. εἰ δ' τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυσσεβές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν, ὅτι μὴ τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ Λόγος, ἀλλὰ τοῦ μὲν πατρὸς ἰδίος μόνος Λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργός. ἀλλ' εἰρήκασι, κτίσμα μέν ἐστι, καὶ τῶν γενητῶν ὡς δὲ πρὸς διδασκάλου καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν· καὶ ὅτως ὑπηρέτησε τῷ διδάξαντι Θεῷ. Ταῦτα γὰρ καὶ Ἀσέριος ὁ σοφιστὴς ὡς μαθὼν ἀρρεπῶς τὸν Κύριον, γράψας τετόλμηκεν, ὑποσχὼν τοῖς ἐκ τούτων ἀλογίαν· εἰ γὰρ διδακτόν ἐστι τὸ δημιουργεῖν, σκοπείτωσαν, μὴ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἴπωσι, μὴ φύσει, ἀλλ' ἐπιστήμῃ δημιουργὸν εἶναι, ὥστε δυνατὸν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ· ἔπειτα εἰ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκτήσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι Σοφία ἐστὶ δεομένη μαθημάτων; τί δ' ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; Σοφία γὰρ οὐκ ἦν λειπομένη διδασκαλίας. κενὸν ἄρα τι πρᾶγμα ἦν, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις σοφία· ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸ ὄνομα τῆς σοφίας· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται σοφία, ἕως δύ, ὃ μεμάθηκε, φυλάξῃ· ὃ γὰρ μὴ φύσει ἦνι, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγέγονε, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπομαθεῖν ποτε τοιαῦτα δ' λέγειν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὐ Χριστιανῶν, ἀλλὰ Ἑλλήνων ἐστί· καὶ γὰρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν ἦνι προσγίνεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν πρὸς τὸν Θεὸν εἰσάγουσιν οἱ ἄφρονες· φθόνον μὲν, ὅτι μὴ πολλοὺς δημιουργοὺς ἐδίδαξεν, ἵν' ὥσπερ πολλοὶ Ἀρχάγγελοι καὶ Ἄγγελοι, οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ περὶ αὐτὸν ὦσιν· ἀσθένειαν δὲ, ὅτι μὴ μόνος ἠδυνήθη ποιῆσαι, συνεργοῦ δ' ἦν ὑπουργοῦ χρείαν ἔχει· καὶ τοιοῦτος ὢν τῆς γενητῆς φύσεως δυνατὸς ὅσος γενέσθαι πρὸς μόνου τοῦ Θεοῦ. εἶτε καὶ αὐτοῦ ὁ υἱὸς γενητὸς ὢν ἠδυνήθη πρὸς μόνου τοῦ Θεοῦ γενέσθαι· ἀλλ' ὑστερεῖ ἐστιν ἀνδρὸς ὁ Θεὸς, μὴ γένοιτο· αὐτὸς γὰρ εἶπε· πλήρης εἰμί· οὐδὲ ἐκ διδασκαλίας γέγονε δημιουργὸς ὁ Λόγος· ἀλλ' εἰκὼν ὢν τῆς σοφίας τοῦ πατρὸς, τὰ τοῦ πατρὸς, ἐργάζεται· οὐδὲ τῆς τῶν γενητῶν ἕνεκεν ἐργασίας τὸν υἱὸν πεποίηκεν·

In summa nihil omnino sibi solum, sed singula veluti membra istum mundum, quasi unum corpus, absolvunt. Si igitur ita qvoqve de filio sentiunt, lapidentur ab omnibus, eo qvod Verbum partem aliqvam universitatis existiment, eamqve non idoneam aut sufficientem ad demandata officia, sine aliorum viribus. Si autem illud evidenter impium est, agnoscant, Verbum non aliqvod ex numero creatitiarum rerum, sed Patris proprium, & unicum Verbum: & rerum creatarum opificem esse. Negant id isti, ajuntqve, eum creaturam esse, & unum ex rebus conditis, tanqvam autem a magistro & opifice didicisse condendi creandiqve rationem, atqve ita qvoqve ministerium præbuisse magistro suo Deo. Hac enim persvasione imbutus Asterius sophista, ausus est in scriptis inficiari Dominum, non animadversa ejus rei absurditate: Si enim creandi ratio doceri potest, videant, ne ipsum Deum referant, non natura, sed scientia conditorem rerum esse factum: adeo, ut ab ea facultate excidere qveat. Postremo, si sapientia Dei discendo sibi usum rationemqve creandi comparavit, qvi sapientia esse possit, cum adhuc indigeat institutione? & qvidnam erat, antequam in disciplina proficeret? Sapientia enim nondum erat, utpote destituta legitima institutione. Vanum igitur quiddam erat ac neutiquam substantialis sapientia, quippe quæ ex profectu nomen sapientiæ obtinuit, neque diutius sapientia futura est, quam id, quod didicit, memoria retinuerit. Quod enim non ex natura alicui, sed ex doctrina obvenit, id aliquando dedisci potest. Talia autem dicere de Verbo Dei Christianorum non est, sed Ethnicorum. Si enim per doctrinam creandi facultas comparatur, imbecillitatem & invidentiam in DEO vecordes isti constituunt: Invidentiam quidem, quod non multos conditores erudiit, ut quemadmodum multi sunt Archangeli & Angeli, ita quoque multi conditores circa ipsum versentur: Imbecillitatem vero, quod non solus potuit efficere, sed cooperatore & administro indiguit, cum tamen extra controversiam sit, creatitiam naturam a solo DEO creari posse: siquidem pro illorum sententia filius creatitius a solo Deo potuit creari. Cæterum, nullius indigus est Deus, absit: ipse enim dixit: *plenus sum:* neque ex doctrina Verbum conditor factum est, sed cum sit imago & sapientia patris: quæ patris sunt, facit: neq; ad ministerium creandarum rerum a patre est conditus.

Ecce enim, jam subsistente filio, ipse pater operari conspicitur, ut a Domino nostro dictum fuit: *Pater meus usque nunc operatur, & ego operor.* Si igitur secundum vos ideo conditus est filius, ut cætera, ubi ipse jam creatus erat, crearet, & pater tamen post editum filium operetur, otiosa supervacuaque fuerit filii istius in rerum naturam introductio. Nam cur alioqui, cum condere hanc rerum universitatis fabricam vellet, mediatorem conquisivisset, quasi ejus voluntas non satis potens sit ad ea constituenda, quæ ipsi placuerint? cum tamen inquiunt Scripturæ: *Omnia, quæ voluit, fecit: voluntati enim ejus quis est, qui restitit?* ecce tibi voluntatem parem sufficientemque ad universitatis architecturam. Supervacuus ergo hic iterum mediatoris usus. Nam illud exemplum vestrum de Mose, & sole, & luna, jam ostensum est, frivolum esse. Illud quoque vos denuo redarguet: si Deus volens creatitiam naturam producere, ac super ea re deliberans, filium in eos usus procreavit, pro vestra opinione, ut per eum nos ædificaret: animadvertite, quam audax sit impietas in vestris verbis: primum, quia apparebit, filium propter nos, non nos propter filium conditos esse. Non enim nos ejus causa creati fuerimus, sed ille nostri: adeo, ut ipse nobis, non nos illi gratiam debeamus, quemadmodum mulier viro. *Non enim*, inquit Scriptura: *Vir creatus est propter mulierem, sed contra, mulier propter virum.* Igitur sicuti vir imago est & gloria Dei, & mulier gloria viri est, ita & nos quidem Dei imago, & ad gloriam ejus creati fuerimus: filius contra nostri imago fuerit: & ad nostram gloriam existere inceperit. Et nos quidem ut essemus, creati sumus: filius vero secundum vos, non ipsius causa ut esset, sed ad nostri usum, velut instrumentum quoddam conditus fuerit: adeo, ut nos non ad ejus usum, sed ille ad nostri utilitatem necessitatemque in rerum naturam prodierit: qui (quæso) non omnium stoliditatem transcendunt, qui istiusmodi vel duntaxat in cogitationem admittunt? Nam si propter nos Verbum factum est, prius illud, quam nos, apud patrem non fuerit. Non enim cum illud in se haberet, de nobis, sed cum nos haberet, in se, de illo cogitavit, quemadmodum isti dicunt. Jam, si illud conceditur, plane sequitur, ut pater filium sibi noluerit: non enim volens eum creavit, sed cum nos vellet, nostri gratia eum instituit: post nos enim de eo cogitavit, adeo,

Joan. 5.

Psalm. 113. Rom. 9.

1. Cor. 11.

A ἰδοὺ γὰρ, καὶ τοῦ υἱοῦ ὄντος, φαίνεται πάλιν ἐργαζόμενος ὁ πατήρ· ὡς αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ υἱὸς, ἵνα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάσηται· φαίνεται ὁ πατὴρ καὶ μὴ τὸν υἱὸν ἐργαζόμενος, ὥστε διὰ καθ' ὑμᾶς καὶ κενὸν τοῦτο ἡ τοιαύτη υἱοποίησις· ἄλλως τὸ διατί ὅλως θέλων κτίσαι, ζητεῖ τὸν μεσίτην, ὡς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συήσαι ὅπερ ἂν, ἐὰν αὐτῷ δοκῇ; καὶ μὴν αἱ γραφαὶ λέγουσι, πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; εἰ δὲ καὶ τὸ βέλημα μένον ἱκανόν ἐστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ὥστε πάλιν καθ' ὑμᾶς ἡ τοῦ μεσίτου χρεία· καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοῦ Μωσέως καὶ τοῦ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ πάνυ παρ' ἡμῶν δέδεικται σαθρόν· κἀκεῖνο πάλιν ὑμᾶς ἐντρέψαι εἰ θέλων ὁ Θεὸς τὴν χωρητὴν κτίσαι φύσιν· ὥστε δὲ ταύτης βουλευσάμενος ἐπινοεῖ καὶ πλάττει τὸν υἱὸν καθ' ὑμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ· σκοπεῖτε πόσην ἀσέβειαν φθέγγεσθαι τολμήματε· πρῶτον μὲν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται, ὥστε χάριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μὴ ἡμεῖς αὐτῷ, ὥσπερ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί· ὁ γὰρ ἐκτίσθη, φησὶν ἡ γραφὴ, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα· ἄρ' οὖν ὥσπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει· ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστιν· ἡμεῖς μὲν ἔτως ἐκ Θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν· ἡ δὲ υἱὸς, ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπάρξει· καὶ ἡμεῖς μὲν, εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καθ' ὑμᾶς οὐκ εἰς τὸ εἶναι· ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρείαν, ὡς ὄργανον πεποίηται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνίσασθαι. καὶ πῶς ὁ πάσαν ἄνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμενοι; καὶ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν ὅτε ἦν ὅτε οὐκ ἦν ἡμῶν τῷ Θεῷ· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἔχων ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν βουλεύεται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων, ἐν ἑαυτῷ βουλεύεται, ὡς ἐκεῖνοί φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου· εἰ δὲ τοῦτό ἐστι, τάχα οὐδὲ ὅλως ἤθελε τὸν υἱὸν ὁ πατήρ· οὐ γὰρ θέλων αὐτὸν ἔκτισεν, ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε· μεθ' ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐποίησεν·

ὥσεκ τὲς ἀσεβοῦντας περιττὸν ἔναι λοιπὸν τὸν υἱὸν τὸν γιγόμενον ὡς ὄργανον γιγομένων, ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτίσθη· εἰ δὲ ὡς δυνατὸς ὁ υἱὸς μόνος παρὰ μόνε τε Θεε γέγονεν· ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι διὰ τὸ Λόγε γεγόναμεν, διατί μὴ καὶ πρῶτον ὡς δυνατὸν ὄντα περὶ αὐτε βελεύεται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; ἢ διὰ τί δυνατὸν ὂ προσκείνει τῆ ἀσθενεῖ; ἢ διὰ τί πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ τε πρώτε αὐτε βελεύεται; ἢ διὰ τί περὶ ἡμῶν πρῶτον βελευόμενος, ὁ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται, ἱκανὸς ὢν καὶ βελήματος αὐτε πρὸς τὴν τῶν ὄντων σύςασιν; ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν πρῶτον κτίζει· περὶ ἡμῶν δὲ πρῶτον βελεύεται, καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει καὶ μεσίτε, καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι, καὶ περὶ ἡμῶν βελευόμενος, κτίσματα καλεῖ· ἐκεῖνον δέ, ὃν δι' ἡμᾶς δημιεργεῖ, υἱὸν καλεῖ καὶ ἴδιον κληρονόμον· ἔδει δὲ ἡμᾶς, ὧν ἕνεκα καὶ τέτων ποιεῖ, υἱὸς μᾶλλον καλεῖσθαι· ἤδηλον, ὅτι τέτων μὲν ὄντα, τέτον καὶ προσεννοεῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ. Ταῦτα μὲν ἓν τῶ αἱρετικῶν ἔμετοι καὶ ναυλία, ἡμῖν τό γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖσιωπᾶν, ἀλλὰ μᾶλλα τέτο καὶ μεγαληγορεῖν πρέπει· ὁ δὲ Θεε μὲν Λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὐδὲ διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, ὡς μὴ δυνατὸς, τοιῶτον μόνον δὲ πατρὸς γέγονεν, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτε ὡς δι' ὀργάνε δημιεργήσῃ, μὴ γένοιτο, οὐκ ἔσιν ἕτως· καὶ μὲν εἰ δόξα ἦν τῷ Θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητά· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἧττον ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεὸν, ἐν αὐτῷ ἦν ὁ πατήρ. Τὰ μὲν τοι γενητὰ ἀδύνατον ἦν χωρὶς Λόγου γενέσθαι· ἕτω μὲν καὶ γέγονε δι' αὐτε, καὶ εἰκότως· ἐπρέπε μὲν Λόγῳ ἐσὶν ἰδίῳ φύσει τῆς ἐσίας τε Θεε υἱὸς, ἐξ αὐτε τέ ἐσι, καὶ ἐν αὐτῷ ἐσιν, ὡς εἶπεν αὐτός· οὐκ ἠδύνατο μὴ δι' αὐτε γενέσθαι τὰ δημιεργήματα. καθάπερ γὰρ τὸ φῶς τῇ ἀπαυγάσμαι πάντας φωτίζει· καὶ οὐδὲ ἀπαυγάσματος ἐδεὶς αἰ φωτισθείη, ἕτως καὶ ὁ πατὴρ, ὡς διὰ χειρὸς ἐν τῷ λόγῳ εἰργάσατο πάντα, καὶ χωρὶς αὐτε οὐδὲν ποιεῖ· εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς ὡς καὶ Μωσῆς ἐμνημόνευσε· γενηθήτω φῶς, καὶ σωσχήτω τὸ ὕδωρ, καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ, καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον, ὡς καὶ ὁ ἅγιος ψάλλει Δαβίδ· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· εἶπε δὲ, οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ καὶ μαθὼν τὸ βούλημα τε λέγοντος ἀπελθὼν ἐργάσηται,

Aut secundum impios supervacue sit filius editus, qui in hoc editus est, ut esset instrumentum eorum, quorum gratia creatus est. Sin autem filius, ut solus potens a solo Deo conditus est, nos autem ut impotentes ab eo facti sumus, cur non potius ante omnia de filio ut potente, quam de nobis cogitat ac deliberat? aut cur potentem imbecillibus non anteponit? aut cur eum primum faciens, non primum de eo deliberabat? aut cur de nobis primum deliberans, non primo quoque tempore nos produxit; cum ad omnium rerum constitutionem ejus voluntas sufficiebat? sed illum quidem primum condidit, de nobis autem primum cogitat: & cum nos velit ante mediatorem, nos tamen creare volens, ac de nobis deliberans, creaturas appellat: illum autem, quem propter nos architectatur, filium & suum hæredem appellat. Atqui oportebat nos, quorum gratia illum produxit, filios potius appellari: aut illum, qui re vera filius est, de eo prius cogitare, eumque velle, propter quem omnes nos facit. Istiusmodi quidem sunt vomitus & nauseæ hæreticorum, non tamen veritatis sententia obtiberi debet, sed magna in primis voce enuncianda est: Dei scilicet Verbum non propter nos, sed nos propter ipsum extitisse, & in eo condita esse omnia. Neque enim ob nostram imbecillitatem is, qui potens erat, a solo Deo creatus est, ut Deus nos per eum, veluti per instrumentum ædificaret, absit, non ita est. Licet enim Deo placuisset nullas creaturas producere, nihilominus tamen Verbum apud patrem, & pater in eo fuisset. Creaturas certe impossibile erat sine eo fieri, atque ideo per eum factæ sunt, idque non immerito. Cum enim Verbum proprius sit & naturalis substantiæ Dei filius, & ex eo extiterit, & in eo consistat, ut ipse dixit: fieri non potuit, quin omnia per eum opera efficerentur. Ut enim lux suis radiis omnia illuminat, & sine ejus radiis nihil illustrari quiverit: ita quoque & pater veluti per manum in Verbo suo operatus est omnia, & sine eo nihil facit. *Dixit* igitur *Deus:* (ut inquit Moses) *fiat lux, congregetur aqua, & producat terra, & faciamus hominem.* David quoq; modulatur: *Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt.* Dixit, non ut in rebo humanis administer aliquis audiret, auditamque loquentis voluntatem opere præstaret:

Genes. 1.

Psalm. 32.

id enim proprium est rebus creatis: de Verbo autem id cogitare aut dicere, absurdum fuerit. Est enim Verbum Domini architectus, & rerum autor, & ipse est patris voluntas. Atque inde est, quod non relatum est a Scriptura, eum vel audisse aliquo modo vel respondisse, aut qualia tandem fieri ea vellet, percunctatum fuisse: sed potius *dixit Deus, fiat*, & subintulit, *& ita factum est*: nam quod complacuit & voluit, id statim verbo perfectum atque absolutum fuit. Cum enim Deus vel Angelis vel aliis præcipit, vel cum Mose loquitur, aut Abrahæ promissiones facit, tum is, qui audit, ita respondere inducitur, ut alius dicat, quomodo id scire potuero, alius vero, quæso, alium deligas. Et rursum,

Exod. 3. 13. *Si ex me scisciti fuerint, quod nomen tibi sit, quid respondebo illis?* Et Angelus Zachariæ dixit:

Zach. 1, 12. *Hæc dicit Dominus: Zacharias Dominum vicissim percunctatur, Domine, qui in omnia imperium & potestatem habes, quousque tandem non misereberis Hierusalem?* & datur illi audire verba bona & consolatoria. Habet enim unusquisque istorum mediatorem, Verbum scilicet & Sapientiam Dei, indicantem, quæ sit voluntas patris. Cum autem ipsum Verbum operatur & creat, non est illic aut percunctatio aut responsio: in Verbo enim est pater, & Verbum in patre: sed sufficit velle, & opus perficitur: ut illud dicere patrem, indicium nobis sit voluntatis divinæ: illud autem, *& factum est ita*, opus significet, quod perfectum fuit per Verbum & Sapientiam, in qua est voluntas patris: & illud ipsum, quod DEUS dixerit, in Verbo cognoscitur: *Omnia enim in Sapientia fecisti*, quippe, *cum & Verbo Domini cœli firmati sint, & unus sit Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per illum*: Ex illis scilicet spectare licet, Arianos non cõtra nos pugnam habere super hæresi sua, sed id quidem eos simulare, quasi nobiscum ipsis bellum sit, cum tamen re vera contra Deitatem hostilia faciant. Si enim nostra illa vox esset: *Hic est filius meus dilectus*, non magni momenti esset nostra de illis incusatio: nunc cum patris sit sermo, & discipuli audiant, atque adeo ipse filius

Prov. 8. de se loquatur: *Ante omnes colles generat me*: qui quæso, non uti fabulosi gigantes, & ipsi quoque cum numinibus bellum conse-

Psal. 57, 5. rere videantur? *Linguam habent* (ut ait Psalmographus) *quasi gladium acutum* ad impietatem, neque ad patris vocem tremiscunt, neque patris Verbum reverentia prosequuntur, neque Sanctis fidem accommodant, cum alius scribat: *eum esse splendorem gloriæ & characterem substantiæ patris*,

A τοῦτο γὰρ τοῦ μὲν κτισμάτων ἴδιον, ἐπὶ δὲ Λόγου τοῦτο νοεῖν ἢ λέγειν, ἄτοπον· ἔστι γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δημιουργὸς, καὶ ποιητικὸς, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς βουλή. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεία γραφὴ, ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκείνατο ὁ ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα βούλεται τὰ γιγνόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω, καὶ ἐπήγαγε· καὶ ἐγένετο οὕτως· τὸ γὰρ δόξαν καὶ βουληθὲν, οὕτως ἐγίνετο τῷ λόγῳ καὶ ἀπηρτίζετο. ὅταν μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἄλλοις ἢ Ἀγγέλοις ἐντέλληται, ἢ τῷ Μωσεῖ ὁμιλῇ, ἢ τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγέλληται, τότε ὁ ἀκούων ὑποκρίνεται, καὶ ὁ μὲν λέγει, καὶ τί γνώσομαι; ὁ δὲ προσχείσαι ἄλλον· καὶ πάλιν, ἐὰν ἐρωτήσωσί με, τί ὄνομα αὐτῷ, τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; καὶ ὁ Ἀγγελος τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ, ἔλεγε· τάδε λέγει Κύριος· τὸν δὲ Κύριον ἠρώτα, Κύριε παντοκράτορ, ἕως τίνος οὐκ ἐλεήσεις τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ ὑπεδέχετο ἀκούσας λόγους καλοὺς καὶ παρακλητικούς· ἔχει γὰρ τούτων ἕκαστος τὸν μεσιτεύοντα Λόγον, καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ πατρός. ὅταν δὲ ἐργάζηται αὐτούς, καὶ κτίζῃ ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ὑπόκρισις· B ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι· καὶ τὸ ἔργον γίνεται· ἵνα δὲ μὲν βουλήματος ἡ γνώρισμα δι' ἡμᾶς, τὸ εἶπεν, τὸ ὅτι, καὶ ἐγένετο οὕτως, τό, τε ἔργον σημαίνηται τὸ διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ἐν ᾗ καὶ ἡ βούλησίς ἐστι τοῦ πατρός· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ, εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐν τῷ Λόγῳ γνωρίζεται· πάντα γάρ, φησιν, ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, C ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀπὸ δὴ τούτων ἐστὶ σωφρὸν, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς τὴν μάχην ἔχουσιν οἱ Ἀρειανοὶ οὐκ αἱρέσεως, ἀλλὰ σχήματος πλέον δὲ μᾶλλον ὑπὲρ ἡμᾶς· ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ τὰ θεομαχοῦντα· εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἦν ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, μικρὰ ἂν ἦν αὐτοῖς ἡ παρ' ἡμῶν μέμψις· εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ φωνὴ, καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει περὶ δὲ πάντων τῶν βροτῶν γινώσκομεν, πῶς D καὶ τοὺς μυθολογουμένους γίγαντας, καὶ αὐτοὶ νῦν θεομαχεῖν, τὴν γλῶτταν ἔχοντες, ὡς εἶπεν ὁ ψάλλων, μάχαιραν ὀξεῖαν εἰς ἀσέβειαν· ὅτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ πατρὸς ἐφοβήθησαν, ὅτε τὰ τοῦ Σωτῆρος ἠδέσθησαν ῥήματα· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπείσθησαν· ἐὰν μὲν γράφοντος, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ,

καὶ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ Σοφία· τὸ δὲ ψάλλοντες, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ, πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων, καὶ ἐγένετο Λόγος Κυρίου πρός με· τὸ δὲ Ἰωάννου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ τὸ Λουκᾶ, καθὼς καὶ παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι· ὡς καὶ πάλιν Δαβὶδ λέγει· ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς· ταῦτα γὰρ πάντα, τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐλαττοῖ παντα- B χοῦ, τὴν δὲ τοῦ Λόγου ἀϊδιότητα σημαίνει καὶ ὅτι ἀξένος, ἀλλὰ ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστίν· πότε γὰρ εἶδέ τις φῶς χωρὶς ἀπαυγάσματος; ἢ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον εἶναι τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως; ἢ πῶς οὐ μαίνεται πλέον, ὁπόταν ἐνθυμούμενος ἄλογον ἢ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν; τοιαῦτα γὰρ ὑποδείγματα, καὶ τοιαύτας ταῖς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ γραφή· ἂν ἐπιδῇ ἀδυνάτως ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ Θεοῦ καταλαβεῖν, καὶ ἐκ τούτων ὀλίγως πως καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖσθαι δυνηθῶμεν· καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ εἶναι Θεὸν καὶ προνοιαν, αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν· ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτίσεως κόσμου, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται· C καὶ φωνὰς ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν μανθάνομεν, ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν γραφῶν πειθόμεθα· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν, τοῦτον εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ δεσπότην καὶ Θεόν, τοῦτο δὲ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν θαυμάζομεν καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβανόμεθα, τὸν αὐτοῦ τρόπον περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἱκανῶν ὄντων τῶν προειρημένων ῥητῶν, περιττὸν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλλειν· καὶ αἱρετικῶς πτοηθῆναι· πῶς δὲ δύναται ἀϊδίως εἶ- D ναι ὁ υἱός; ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; τὸ γὰρ ἔκτινος λεγόμενον, μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον, οὐκέτι ἐστὶν ὁλόκληρον· ταῦτα γὰρ τῶν ἑτεροδόξων ἐστὶ τὰ σοφὰ πανουργήματα· καὶ φθάσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διελέγξαμεν τινὰ ἐν ἴσαις αὐλῶν κενολογίαν. ὅμως καὶ τούτων τῶν ῥητῶν ἡ ἀκρίβεια· καὶ πάντων τῶν ὑποδειγμάτων ἡ διάνοια, διελέγχει τὴν σκιογραφίαν τοῦ μιαροῦ δόγματος αὐλῶν· ὁρῶμεν γὰρ, τὸν Λόγον ἀεὶ ὄντα,

Christumque esse Dei potentiam, ac Dei Sapientiam: Psalmographus autem modulatur: *Apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Et, *Omnia in Sapientia fecisti.* Prophetæ item loquantur: *Et factum est Verbum Domini ad me:* Joannes quoque in hanc sententiam prorumpat: *In principio erat Verbum.* Lucas itidem asseverans: *Quemadmodum tradiderunt nobis ab initio ipsi, qui suis oculis viderunt, Verbique administri extiterunt*, nec a Davide silentium habeatur, sed rursus dicat: *Emisit Verbum suum, & sanavit eos.* Hæc omnia ut Arianam hæresin ubique mulctant & infamant, ita Verbi sempiternitatem indicant, illudq; non externum diversumque a patris substantia, sed plane ejusdem naturæ esse. Quando enim quis vidit lucem sine eradiatione? aut quis audebit characterem alienum dicere ab ipsa hypostase? aut qui (quæso) non maxime insanit, qui vel in cogitationem suam admittit, Deum aliquando irrationalem, hoc est, sine Ratione & Verbo, & insipientem fuisse? istiusmodi enim exempla, & istiusmodi similitudines edidit Scriptura, & quamvis impotens sit humana natura intelligere Deum, saltem tamen ex istis minutim & obscuriter, quatenus datur, de eo intelligentiam colligemus, & quemadmodum Deum existere, & providentia mundum administrari, satis documento est rerum natura: *Cum ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, proportionabiliter conditor spectetur*, adeo ut vocem naturæ id suis verbis approbantis non requiramus, sed nunc audiendo scripturas, ad fidem inducimur: nunc ordinem universitatis, & coaptitudinem inter se partium contemplando, agnoscimus, horum omnium Dominum & conditorem Deum esse, ejusque in omnia providentiam & admirabile imperium intellectu assequimur: ita quoque eum in adstruenda filii Deitate sufficiant superius dicta, superfluum mihi esse videtur & insaniæ plenum, eam rem in dubium vocare, & hæretico more scisciari, quomodo scilicet possit æternus esse filius? aut quomodo possit ex substantia patris esse, ut non sit pars ejus, quod enim ex aliquo est, id ejus pars est: quod autem in partes dividitur, integrum esse nequit. Istiusmodi sunt dissentientium ab orthodoxis callida vaframenta, quos tametsi antea in istis suis vaniloquiis redarguerimus, istiusmodi tamen dictorum accurata sedulitas, & exemplorum intellectus probe revincit vanam speciem, ac præstigia scelerati dogmatis. Videmus enim, Verbum semper esse,

Psalm. 35. Psalm. 104. Hier. 26.
Joan. 1. Luc. 1, 2.
Psalm. 107.

& ex DEO esse, & quiddam proprium ejus substantiæ esse, unde ortum duxit, cujusque Verbum existit, neque in eo esse prius aut posterius. Videmus enim jubar e Sole identitatem Solis habere, & tamen non dividi substantiam Solis, sed eam solidam & integram persistere: & jubar, quod inde profluit, ipsum quoque perfectum & integrum esse, nec lucis essentiam diminuere, sed ut vere inde genitum sese habere. Conspicimus filium non aliunde, sed ex patre genitum, & patrem tamen integrum perseverare, & characterem personæ patris semper existere: & filium similitudinem & imaginem patri per omnia similem in se conservare, ut qui hunc videat, videat in eo ipsam personam patris, cujus character est: & ex efficacia characteris intelligimus personæ ipsius veram Deitatem: id enim ipse Salvator docendo expressit, cum inquit: *Pater meus, qui in me manet, ipse ea opera facit, quæ ego facio:* &, *Ego & pater unum sumus:* &, *Ego in patre, & pater in me.* Quapropter primum ab hostili ista in Christum hæresi petendum est, ut in exemplis, quæ de rebus creatis adduximus, istiusmodi divisionem ostendant, ut dicant: Erat aliquando Sol sine splendore: aut splendorem proprium quiddam ex substantia lucis non esse: aut esse quidem proprium quiddam, sed uti partem lucis disjunctumque ab ejus natura: ac tum demum dividant Verbum, & dicant, illud alienum quiddam esse a mente, aut quod aliquando non erat, nec proprium quiddam, ac idem ex substantia ejus esse, aut partem ejus esse per divisionem. De charactere quoque & luce, & potentia, ita distinctiones divisionesque faciant, ut inter lucem & splendorem fecerunt, ac tum demum de quibuscunque rebus velint inania phantasmata concipiant. Quod si impossibile est, ut tale quid audeant, qui quæso, non magnifice insaniunt, qui se in iis, quæ supra res creatas, atque adeo supra ipsorum naturam sunt, frustra extendunt, atque ea, quæ fieri nequeunt, aggrediuntur? Si enim in rebus creatis & corporalibus inveniuntur genita, quæ partes eorum non sunt, ex quibus sunt genita, neque per passionem inde abscesserе, neque substantias parentum diminuerunt, qui quæso non iterum insaniant, qui de incorporali & vero Deo sciscitantur, suspicioseque cogitant, partes ibi & passiones locum habere, atque iterum divisiones attribuunt impassibili & invariabili Deo, ut hoc genere verborum simpliciorum aures perturbent, & a veritate abducant.

Joan. 10. *Ibidem.* *Joan. 14.*

A ἐξ αὐτοῦ ὄντα, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον, ὃ καὶ ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον· ὁρῶμεν γὰρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἴδιόν τε αὐτοῦ ὂν, καὶ μὴ διαιρεμμένον τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου· ἀλλ' αὐτόν τε ὁλόκληρον ἵστησι, καὶ τὸ ἀπαύγασμα, τέλειον καὶ ὁλόκληρον, καὶ μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὡς γνήσιμα ἀληθινὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ σωὸν ὁρῶμεν καὶ τὸν υἱόν, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς γνωόμενον, καὶ ὁλόκληρον μὲν ὄντα τὸν πατέρα, τὸν δὲ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως ἀεὶ ὄντα, ἐμφέρειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σώζοντα πρὸς τὸν πατέρα, ὡς τὸν ἰδόντα τοῦτον, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ καὶ τὸν ὑποστάντα, ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστι· ἔκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος, διανοούμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· ὁ πατὴρ, ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκοῦν ἡ χειρομαχοῦσα αἵρεσις πειρασάτω πρῶτον τὰ ἐν τοῖς γνητοῖς παραδείγματα διελεῖν καὶ εἰπεῖν· ἦν ποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος· ἢ ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν ἴδιον τῆς τοῦ φωτὸς οὐσίας· ἢ ἴδιον μέν ἐστι, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο τοῦ φωτός· καὶ πάλιν διελέτω τὸν Λόγον, καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦ· ἢ ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἢ ὅτι μέρος κατὰ διαίρεσίν ἐστι τούτου τοῦ ἐκείνου· ὡσὶ δὲ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δυνάμεως, οὕτω διελέτω ὡς ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος· καὶ τότε ὡσὶ ὧν ἐὰν θελήσῃ φανταζέσθω. εἰ δὲ ἀδύνατον αὐτοῖς ἐκείνοις ἡ τόλμα, πῶς οὐ μαίνονται πολλάκις εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν γεννητῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν φύσεως μάτην ἀπεκτείνοντες ἑαυτοὺς καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες; εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν γεννητῶν καὶ σωματικῶν εὑρίσκεσαι τὰ γεννήματα μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσι, μηδὲ παθητικῶς ὑφισάμενα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων· πῶς πάλιν οὐ μαίνονται ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη· καὶ διαιρέσεις προσάπτοντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλλοιώτῳ Θεῷ· ἵνα τὰς ἀκοὰς ἐν τούτοις ταράσσωσι τῶν ἀκεραίων· καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας;

τίς γὰρ ἀκούων υἱὸν, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς πατρὸς οὐσίας; τίς ἀκούσας ὅτε κατηχεῖτο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ Θεὸς υἱὸν ἔχει· καὶ πάντα ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ ὕστερος ἐδέξατο τῇ διανοίᾳ ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; τίς ὅτε γέγονεν ἡμιαρὰ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθὺς ἀκούσας, ἀλλέγουσιν, ἐξενίσθη, ὡς ἀλλότρια λεγόντων αὐτῶν, καὶ παρ' αὐλὸν ἐξ ἐκκλησίας ἀσαφέντα λόγον ἀπαφρόντων; τὸ μὲν γὰρ ἀπεφρόμενόν ἐστι, ἐξ ἐκκλησίας ἑκάστῃ ψυχῇ καὶ αἰώνιον, ὅτι ὁ Θεὸς υἱὸν τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει· καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ εὐθὺς ἐκ τῶν ῥηθέντων τὸ ἀεὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ ὅμοιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος· καὶ εὐθεμία εὐθὺς ποιήματος ἡ κτίσματος ἐν τούτοις ἔννοια· ὅτε δὲ ἐκ θεοῦ ἄνθρωπος κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ κτίσμα· καὶ οἴμοί ποτε, ὅτε ἐκλύθη· καὶ τὸ πῶς δύναται, τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν χειρομάχων· καὶ εὐθὺς ὡς ἐρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην ληστῶν εὐεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσιν· πῶς ἂν δύναται ὁ υἱὸς ἀϊδίως συνυπάρχειν τῷ πατρί; καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι μὴ χρόνου ὄντος ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πατὴρ, τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθείς· καὶ ὅλως πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου. ἔκλυε, πρὶν γένηται· πάλιν τε ψιθυρίζουσι. πῶς δύναται ὁ υἱὸς Λόγος εἶναι, ἢ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; ὁ γὰρ ἀνθρώπων Λόγος, ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὐθὺς πέπαυται καὶ ἠφάνισται· σκεῦοι μὲν ὄντως ὀλιγόψυχοι τῶν προσλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τοιούτοις πάλιν ἑαυτὰς δεσμοῖς ἀσεβείας περιπείροντες διαλογίζονται τοιαῦτα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας Λόγος, ἐλέγχει τούτους ὄντως εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογίζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ λογιζέσθωσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μὴ κατὰ ἀνθρώπινος, ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν διανοείσθωσαν· ὁποῖος γὰρ ἂν ᾖ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ ὁποῖος ἂν εἴη ὁ τοῦ Λόγου πατὴρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ· ὁ μὲν ἐν ἀν-

A Quis enim audiens filium, non ſtatim de eo cogitat, eum eſſe patris ſui proprium quiddam & natura genereque eundem? Quis item, qui audivit in prima Chriſtianiſmi ſui inſtitutione, Deum habere filium, & omnia ſuo Verbo feciſſe, non in eam ſententiam, hoc ipſum excepit, ut nos jam nunc in præſentia ſentimus? Quis, cum primum exorta fuit ſcelerata Arianorum hæreſis, non ſtatim ad eorum verba obſtupuit, velut aliena loquentium, & præter ſementem verborum, quæ in catechiſmo acceperat, alia ſuperſeminantium: Nam principio inſeminatum fuit cujus-
B que animo, Deum habere filium, Verbum & ſapientiam, & potentiam ſuam, iſtaque ipſa eſſe imaginem & ſplendorem ejus, unde ſtatim oboriebatur mentibus noſtris ea cogitatio, filium ſemper eſſe, & ex patre eſſe ac ſimilitudine ejus exiſtere, & æternum quiddam ex ſubſtantia patris eſſe, adeo ut inter hæc nihil de creatitia conditione filii in mentem veniat. Cæterum, inimicus homo, dormientibus cæteris, eam imaginationem, qua eum creaturam opinatur, & fuiſſe, quando non erat: aut quomodo eſſe potuerit, animis mor-
C talium clanculum ſuperſeminat: quod ubi factum eſt, malefica & in Chriſtum perduellis hæreſis quaſi lolium ſuppullulat: mox deinde qui eo furore afflati ſunt, ac mente orthodoxa ſpoliati inſtar prædonum curioſiſſime per inſidias captant, audentque tandem dicere: Quomodo poteſt filius coæternus exiſtere ſuo patri? cum inter homines filius poſt patrem ſuum naſcatur: & ſubinde, cum pater ſit triginta annorum, cum demum filius initia vitæ auſpicetur: & in ſumma, nullus unquam filius erat, antequam fieret: rurſusque obmurmurant, quomodo poteſt filius Verbum eſſe? aut Verbum imago DEI? cum hominum verbum ſyllabis conſtans nihil ſit, niſi indicium mentis nihilque agat, niſi quod prodat voluntatem loquentis, quod ubi factum eſt, ſta-
D tim evaneſcit. Ita quaſi obliti ſuperiorum adverſus ipſos refutationum iſtiusmodi vinculis impietatis ſeſe rurſus innodant. Cæterum, id fruſtra faciunt: vincit enim eos ſoliditas veritatis, idque iſtiusmodi rationibus. Si de homine quopiam loqui ſe credunt, loquantur de Verbo & filio patris, quantumlibet humano more: Si contra de Deo illis ſermo eſt hominum conditore, jam mihi nihil humani, ſed ea, quæ ſupra humanam naturam

ſunt, eos cogitare velim. Qualis enim eſt genitor, tale eſſe quoque id, quod genitum eſt, neceſſarium eſt: & qualis eſt Verbi pater, tale etiam fuerit Verbum ejus. Homo igitur

in tempore genitus, & in tempore quoque & ipse prolem gignit: & quia ex non ente factus est, ideoque & Verbum ejus desinit, & non perseverat. *DEUS autem non ut homo*, sic enim loquitur Scriptura, sed ens est, & semper est, (ideoque & Verbum ejus ens est, &) semper est cum patre, ut splendor sive jubar lucis. Contra, hominum verbum, ut syllabis constat, ita neque vivit, neque agendi vires possidet, sed solummodo est in loquente index mentis, & statim, ubi enunciatum est, præterit, neque ulterius apparet, quia nihil erat, priusquam enunciaretur, ideoque neque vivit, neque agendi vires habet, neque hominis naturam possidet, idque ita accidit, quoniam homo est, qui illud gignit, ex non ente sortitus est naturam: DEI autem Verbum, non (ut sic dicam) enunciatorium est, aut sonus vocum, aut complexio dictionum, qua DEUS singulis rebus præcepit, ut existerent, sed quale ex luce splendor, tale & ipsum est genitum quiddam & perfectum ex perfecto, ac proinde Deus est, & imago DEI, *Deus enim* (inquit) *erat Verbum*, Verba contra hominum nihil efficaciæ habent ad agendum, ideoque non verbis, sed manibus homines operantur, quoniam manus existunt, verba autem non existunt. E diverso *Dei Verbum* (ut inquit Apostolus) *vivum est & efficax, & penetrabilius omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ, ac spiritus, ac compaginum, & medullarum, & censor cogitationum consiliorumque cordis: neque est ulla creatura inconspicua coram eo, omnia autem nuda & aperta oculis ejus, ad quem nobis est sermo.* Opifex igitur est & conditor, & sine eo nec factum est quicquam, nec fieri potest. Neque quærendum est, cur omnino non tale sit Dei Verbum, quale nostrum est, cum DEUS nequaquam talis sit, quales nos sumus, quemadmodum dictum est, imo indecorum est quærere, quomodo ex Deo Verbum sit, aut quomodo sit Dei splendor, aut quomodo gignat DEUS, & quis sit modus generationis Dei. Insanierit enim, qui talia auderet: quoniam rem ineffabilem, & propriam divinæ naturæ, & duntaxat ipsi ac filio suo cognitam, verbis interpretari conatur. Simile est enim, ac si iidem quærerent, ubi DEUS, aut quomodo DEUS sit, & quantus sit pater. Sed ut, talia scisciari, impium est, & eorum, qui Deum ignorant,

Hebr. 4, 12.

Ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονεν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται, καὶ ὑστερεῖ· ὁ δὲ Θεὸς, οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστιν, τοῦτο γὰρ εἶπεν ἡ γραφή· ἀλλ' ὢν ἐστι, καὶ ἀϊδίως ἐστὶ μετὰ τοῦ πατρὸς, ὡς ἀπαύγασμα φωτός· καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστι συγκείμενος· καὶ ὅτε ζῇ, ὅτε πρὸ ἐνεργεῖ· ἀλλὰ μόνον ἐστὶ σημαντικὸς τῆς ἔνδον λαλοῦντος διανοίας· καὶ μόνον ἐξῆλθε καὶ παρῆλθε μηκέτι φαινόμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν ὅλως, πρὶν λαληθῇ, διὸ ὅτε ζῇ, ὅτε πρὸ ἐνεργεῖ· ὅτε ὅλως ἄνθρωπός ἐστιν ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος, πάσχει δὲ τοῦτο, καθὰ προεῖπον· ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦτον γεννῶν ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔσχε τοῦτο φύσιν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐχ, ὡς δύνατόν εἰπεῖν, προφορικός ἐστιν· οὐδὲ ψόφος ῥημάτων· οὐδὲ τὸ προσάξαι Θεὸν, τοῦτο ὁ υἱός ἐστιν, ἀλλ' ὡς φῶς καὶ ἀπαύγασμα· ὅτος ἐστὶ γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. διὸ καὶ Θεός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· καὶ Θεὸς γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ Λόγος· καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων, οὐδέν ἐστιν εἰς ἐνέργειαν· διὸ καὶ οὐδὲ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἀνθρωπος ἐργάζεται· ὅπ αὐτὰ μὴ ὑπάρχωσιν, ὁ δὲ λόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ζῶν ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργής· καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον· καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ· πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ Λόγος· δημιουργὸς ὢν ἐστι, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, οὐδὲ δυνατὸν γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ. οὐ δεῖ δὲ ζητεῖν, διατί μὴ τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος, ἐπεὶ μὴ τοιοῦτος ὁ Θεὸς, οἷοι καὶ ἡμεῖς, ὡς προείρηται· ἀλλ' οὐδὲ πρέπει ζητεῖν, πῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ Λόγος· ἢ πῶς ἀπαύγασμά ἐστι τοῦ Θεοῦ· ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεός· καὶ τις ὁ τρόπος τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως, μαίνοιτο γὰρ, αἴ τις τοιαῦτα τολμᾷ· ὅτι πρᾶγμα ἄῤῥητον καὶ φύσεως ἴδιον Θεοῦ, μόνῳ τε αὐτῷ καὶ τῷ υἱῷ γινωσκόμενον, ἀξιοῖ λόγῳ αὐτῷ ἐρμηνευθῆναι. ἴσον γάρ ἐστι τοὺς τοιούτους ζητεῖν, πῶς ὁ Θεὸς, καὶ πῶς ἐστιν ὁ Θεός· καὶ πόσος ἐστιν ὁ πατήρ· ἀλλ' ὥσπερ τὸ τοιοῦτο ἐρωτᾶν, ἀσεβές ἐστι, καὶ ἀγνοούντων τὸν Θεὸν,

ὅτως ἀθέμις, ἀδὲ θεῖ τῆς τοῦ ὑιοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσεως τοιαῦτα τολμᾶν, ἀδὲ τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ ἀσθενείᾳ συμμετρεῖν τὸν Θεὸν, καὶ τὴν τούτου σοφίαν· ἀλλ' ἀδὲ διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τοῦτο ἀληθείαν νοεῖν παρέσται, ἀδὲ εἴ τις ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ τούτων, ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις· βέλτιον γὰρ ἀπορήσαντας σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν· διότι ὁ μὲν ἀπορῶν δυνάται πως καὶ συγγνώμης ἔχειν, ὅτι ὅλως καὶν ζητήσας ἡρέμησεν· ὁ δὲ διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν ὑπνοῶν ἑαυτῷ τὰ μὴ δέοντα, καὶ τὰ μὴ ἄξια περὶ Θεοῦ φθεγγόμενος, ἀσύγγνωστον ἔχει τῆς τόλμης τὴν δίκην· δυνάται γὰρ καὶ τῷ τοιούτων ἀπορειῶν ἔχειν πνὰ παραμυθίαν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὥστε λαμβάνειν μὲν καλῶς τὰ γεγραμμένα, νοεῖν δὲ ὡς ἐν παραδείγματι τὸν ἡμέτερον Λόγον· ὅτι ὥσπερ οὗτος ἴδιος ἐξ ἡμῶν ἐστι, καὶ οὐκ ἔξωθεν ἡμῖν ἔργον, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἴδιος ἐστιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι ποίημα, οὐδὲ ὡς ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη νοεῖν ἄνθρωπον· ἰδοὺ γὰρ πάλιν τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καθ' ἡμέραν παρέρχονται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ' ἀφανίζεσθαι, γίνεσθαι πάλιν τοιούτους, ἐπεὶ καὶ οἱ τούτων πατέρες ἄνθρωποι ὄντες, παρερχομένας μὲν ἔχουσι τὰς ἡλικίας· τὰ δὲ νοήματα ἐπέχουσα, καὶ πρὸς ἃ λογίζονται τοιαῦτα καὶ φθέγγονται· ὥστε καὶ πολλοὺς λόγους ἔχειν, καὶ μὴ τοὺς πολλοὺς μηδένα τούτων ὅλως· πέπαυται γὰρ ὁ λαλῶν, καὶ ὁ Λόγος δυσὶ οὐήλωται· ὁ δὲ ἐκ Θεοῦ Λόγος εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτός· καὶ ὡς γέγραπται, ὁ Λόγος ἐκ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει, καὶ μὴ ἀλλοιούμενος· μηδὲ πρώτου, ἢ δευτέρου ἑτέρου, ἀλλ' ὁ αὐτὸς καὶ ἀρχὴν ἀεί· ἔπεσε γὰρ, ἑνὸς ὄντος ἐκ Θεοῦ μίαν εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἕνα τὸν τούτου Λόγον, καὶ μίαν τὴν τούτου σοφίαν. Διὸ καὶ θαυμάζω, πῶς ἑνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, ὅτοι καὶ τὰς ἰδίας ὑπονοίας, πολλὰς εἰκόνας καὶ σοφίας καὶ λόγους ὑπονοοῦσι, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἴδιον καὶ φύσει Λόγον ἐκ πατρὸς λέγουσιν, ἐν ᾧ καὶ τὸν υἱὸν πεποίηκε, τὸν δὲ ἀληθῶς κατ' ὑπόνοιαν λέγειν λόγον, ὡς ἄμπελον, καὶ ὁδὸν, καὶ θύραν, καὶ ξύλον ζωῆς. Σοφίαν τε ὀνόματι λέγεσθαι, αὐτὸν

ita qvoqve fas non est, ut de filii Dei nativitate ad istum modum percunctationes facias, aut ad tuam naturam & imbecillitatem modificare studeas Deum ac Dei Sapientiam. Non tamen ob id præter veritatem aliqvid cogitandum est: neqve si te in qvæstione non explices; diffitendum est sacris Scripturis, qvoniam melius est, hæsitabundos ignorata causa tacere & credere, qvam ideo non credere, qvia hæsitent: ea potissimum de causa, qvod qui hæsitat, potest aliqvo modo veniam mereri, qvod qvamvis qvæsierit, intra qvietem tamen maneat. Qvi autem eo, qvod in explicanda causa hæsitet, fingit animo, qvæ neqvaqvam decent, atqve ita de Deo indigna eloqvitur, indeprecabilem reportat suæ audaciæ punitionem. Potest enim in istiusmodi perplexitatibus aliqvid lenimenti, qvodqve animo sufficiat, sibi ex sacris literis colligere, ut sumat in manus recte scripta, atqve inde in nostro Verbo exemplum mutuetur: qvod, qvemadmodum illud proprium est nobis, & ex nobis existit, non autem genus aliqvod operis extra nos a nobis factum: ita qvoqve Dei Verbum, proprium esse Deo, & ex Deo existere, sed non tamen, ut tale sit, qvale hominum verbum est: alioqvi necessum esset, ut ratiocineris, etiam Deum hominem esse. Ecce rursum, hominibus multa & frequentia qvotidie verba enascuntur & prætereunt, eo qvod priora non maneant, sed evanescant: qvod ideo contingit, qvia mortales istorum verborum patres, lubricas & prætermeabiles habeant ætates. Cogitationes vero, qvæ in mentem subeunt, ex qvibus ratiocinantur, & aliud ex alio colligunt, tales sunt, qvalia illa, qvæ loqvuntur: unde fit, ut multa verba habeant, & post multa verba nihil eorum incolume possideant. Simul enim ut desiit qvis loqvi, absumtum consumtumqve est verbum. Contra vero Dei Verbum unum est ac idem, & ut scriptum est, Verbum Dei manet in æternum sine omni immutatione, non primum aut secundum, sed idem semper existens. Conveniebat siqvidem, unius Dei unam esse imaginem, atqve unicum Verbum, unicam item Sapientiam. Qvapropter admiror, cur isti, cum unus sit Deus, plures secundum sua excogitata imagines, sapientias, & verba introducant, alterumqve adhuc proprium & naturale Verbum patris existiment, in qvo hunc filium procreavit, qvem verum filium per metaphoram ac secundarium intellectum appellari censent: non aliter, qvam & vitis, & via, & janua, & lignum vitæ, sapientiaqve nomine tenus

nuncupatur: esse tamen nihilo ob id minus alteram sapientiam, propriam & veram patris, ingenitam illam & coexistentem cum ipso, in qua, cum hunc alterum creasset, nominavit eum ex participatu naturæ illius sapientiæ, Sapientiam. Neque ista duntaxat in verba eruperunt, sed & Arius ea in sua Thaleia scriptis commendavit. Sophista quoque Asterius eadem illa voluminibus complexus est, ut superius recensui, idque ad istum modum: Non dictum est a beato Apostolo, se Christum prædicare illam DEI virtutem, sed sine pronomine aut emphasi, Dei virtutem. Sed aliam esse Dei virtutem, eamque propriam insitamque Deo & cum eo existentem, ingenitam quidem, sed tamen genitabilem, utpote, quæ Christum genuerit, & architectatricem totius mundi, cujus idem in epistola ad Romanos inter docendum commeminit, dum inquit, *Rom. 1, 20.* *Invisibilia ejus ex creatione mundi operibus animadversa perspiciuntur: perspicitur quoque eadem ratione æterna ejus potentia & divinitas.* Quemadmodum enim in hoc loco divinitatem (de qua hic mentio est) nemo dixerit filium esse: sed ipsum patrem: ita quoque arbitror, æternam ejus potestatem & divinitatem non unigenitum filium esse: sed ipsum genitorem patrem esse. Atque ideo Apostolum, aliam Virtutem Dei & Sapientiam narrare, quæ sub nomine Christi intelligitur. Ac paulo post ipse Asterius dicit: Atqui æterna ejus potestas & Sapientia, quam sine initio esse, & increatam veritatis rationes demonstrant, una haud dubie eademque habenda est, sed tamen multæ singulatim ab ea sapientiæ sunt conditæ, quorum primogenitus & unigenitus est Christus. Cæterum illæ, quotquot sunt, a principe dominaque pendent, & omnes virtutes conditoris, in cujus ministerio sunt, appellantur, quemadmodum Propheta, locustam in pœnam scelerum a DEO ut diras illatam, non simpliciter potestatem, sed magnam potestatem ab ipso etiam Deo appellatam scribit. David quoque in multis Psalmis, non Angelis solummodo, sed & Virtutibus præcipit, ut Deum collaudent. Talia, si vel tantummodo ore sonuerint, an non digni sunt habendi quovis odio? Si enim, ut ipsi arbitrantur, non ex eo, quod e patre sit genitus: neque ex eo, quod proprium quiddam ex ejus substantia sit, filius nuncupetur: sed ob rationalia, ratio: & ob ea, quæ erudiuntur, sapientia: & ob ea, quæ

A φασιν, ἀλλὰ μήτοι εἶναι τὴν ἰδίαν καὶ ἀληθινὴν σοφίαν τοῦ πατρὸς, τὴν ἀγέννητος συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ᾗ καὶ τὸν υἱὸν ποιήσας, ὠνόμασε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης σοφίαν αὐτόν: ταῦτα δὲ, οὐκ ἔως λόγων αὐτοῖς μόνον ἔφθασεν, ἀλλὰ Ἀρείῳ μὲν ἐν τῇ αὐτοῦ Θαλείᾳ συνέπηκεν· ὁ δὲ σοφιστὴς Ἀστέριος ἔγραψεν, ἅπερ καὶ ἐν τοῖς ὑστέροις, εἰπόμην ἔτως· οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δίχα τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης δύ-
B ναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν· ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγεννήτως κηρύσσων· γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ διδάσκων λέγει· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· ὥσπερ γὰρ τὴν εἰρημένην ἐνταῦθα θεότητα οὐκ ἄν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν πατέρα, ἔτως ὁμοίως καὶ
C ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, οὐχ ὁ μονογενὴς Θεὸς, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ· ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ διὰ Χριστοῦ δεικνυμένην, καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτὸς Ἀστέριος φησι· καὶ τοίγε ἡ μὲν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ἰδοὺ ἄναρχόν τε καὶ ἀγένητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοὶ, μία οὖσα δήπου καὶ αὐτή· πολλαὶ δὲ καθ' ἕκαστον ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός· πᾶσά γε μὴν ὁμοίως, εἰς τὸν κεκτημένον δεσπότην· καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ
D κτίσαντος καὶ χρωμένου καλουμένου δικαίως, ὅσον ὁ μὲν πρόεδρος τὴν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων θηλάτορα γενομένην, οὐ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ· ὁ δέ γε μακάριος Δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν, οὐκ Ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν αἰνεῖν προσκελεύεται τὸν Θεόν· τοῦτο δὲ καὶ μόνον θρυλούμενοι, πῶς οὐκ ἄξιοι παντὸς μίσους εἰσί· εἰ γὰρ ὡς καὶ αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διὰ τὸν ἐκ πατρὸς γέννησιν· καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας υἱός ἐστιν· ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ λόγῳ καὶ διὰ τὰ σοφιζόμενα σοφίᾳ· καὶ διὰ τὰ

δυνα-

δυναμένα δυνάμις λέγεται, παντως τε καὶ διὰ τοῦτ ποιυμένοις υἱὸς ἐκλήθη· καὶ τάχα διὰ τὰ ὄντα, ἔχει τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοιαν. τί δὲν ἄρα λοιπόν ἐστιν αὐτοῖς; οὐδὲν γὰρ δυνήσεται εἶναι τούτων αὐτοῖς, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶν αὐτὰ ταῦτα, καὶ μόνιμον τὸ εἶναι φαντασίαν ἔχει, δι' ἡμᾶς καὶ τοῖς ὀνόμασι, τύτοις καλλωπιζόμενα· ἀλλὰ τοῦτο διαβολικὴ μᾶλλόν ἐστιν ἐπίνοια, τάχα δὲ καὶ πλεῖον· ὅτι ἑαυτοῖς μὲν ἀληθῶς ὑφεσάναι θέλουσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὀνόματι μόνον νομίζουσιν εἶναι. πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ πατρὶ, μὴ λέγειν δὲ ταύτην τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ πολλὰς δυνάμεις κτισὰς καὶ σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν Κύριον, τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; πῶς δὲ καὶ πανοῦργοι, ὅτι παρ' ἡμῖν εἰ μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν τὸν Λόγον τῷ πατρὶ, γογγύζουσιν δίδυμος φάσκοντες, σχεδὸν δύο ἀγέννητα λέγετε; αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἡ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία, οὐχ ὁρῶσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, διὰ αἰτίαν, ματαίαν μέμψιν· οὐ γὰρ ἐκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ διανοία, πῶς ὁ παντελῶς μονογενὴς συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ σοφίαν αὐτὸν εἶναι τὸν Θεόν· τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐχ ἑαυτῷ; ἀλλὰ δὲ συνυπάρχει, ὡς φασὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ Εὐαγγελισταί, ὅτι συνῆν τοῖς μαθηταῖς, οὐ γὰρ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνῆν, εἰ μὴ ἄρα συνέθετο εἰποιεῖν τὸν Θεόν· ἔχοντα συμπεπλεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ σοφίαν, ἀγέννητον ὄσαν καὶ αὐτὴν, διὰ τοῦτο καὶ δημιουργὸν αὐτοῖς ὑπεισάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ τοῦ δημιουργεῖν τὸν υἱὸν ἀφέλωνται· πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν, ἵνα μὴ τοῦ Κυρίου φρονήσωσιν ἐν ἀληθείᾳ· ποῦ γὰρ ὅλως εὗρον τοῦτο τῇ θείᾳ γραφῇ λεγόμενον, ἢ παρὰ τίνος ἤκουσαν ὡς ὄντος ἄλλου Λόγου, καὶ ἄλλης σοφίας, παρὰ τοῦτον τὸν υἱόν; ἵνα μὴ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσωνται. γέγραπται μὲν γὰρ, οὐχὶ οἱ λόγοι μου, ὥσπερ πῦρ, ἢ πέλυξ, κόπτων πέτραν; καὶ ἐν ταῖς Παροιμίαις, διδάξω ὑμᾶς ἐμοὺς λόγους, ἀλλὰ ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προστάγματά εἰσιν, ἃ διὰ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ Λόγου τοῖς ἁγίοις λελάληκεν ὁ Θεὸς, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Ψάλλων, ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου·

A potentia redduntur, potestas censetur, omnino sequitur, ut solum propter eos, qvi in filios adoptantur, filius sit appellandus. Et fortasse ob ea, qvæ sunt, id habet, ut sit, secundum mentis conceptionem. Qvid igitur illi fit reliqvi? nihil enim horum solide esse poterit, cum ea in eo nomine tenus duntaxat inhæreant, & essendi inane simulacrum addant, dum istis vocabulis a nobis cohonestatur. Atqvi, ista diabolica vecordia est, & fortasse deterior, qvam diabolorum, qvoniam eos revera subsistere volunt: Dei autem Verbo non nisi nomine tenus essentiam tribuant. An non hæc monstra prodigiaqve verborum, Sapientiam censere coëxistere cum patre, nec tamen eam fateri Christum esse, sed multas esse creatitias virtutes, & sapientias: ex eorum numero Dominum unum esse, qvem cum eruca & locusta ipsi comparant? An non hæc summa vafricies, qvod cum ex nobis audiissent, Verbum cum patre simul coëxistere, statim obmurmurent, ergo duos pariter ingenitos pronunciatis? Nec vident, cum ipsi dicant, ingenitam esse ipsius Sapientiam id genus qverelæ in ipsos competere. Nam & illa qvoqve eorum sententia est prorsus stolida, qva dicunt, unigenitam Sapientiam & coëxistentem cum Deo, Deum ipsum esse. Qvod enim coëxistit, non secum, sed cum altero coëxistit: qvemadmodum & domini nostri Evangelistæ loqvuntur, qvod coëxistebat sive aderat cum discipulis suis, ac proinde non secum, sed cum discipulus adfuit, nisi forte compositum aliqvem Deum introducere velint, in cujus naturam coinserta sapientia fuit, & ad complementum integritatemqve ipsius substantiæ data, eaqve ipsa ingenita: qvam scilicet & opificem mundi volunt, ut mundi opificio filium despolient. Omnibus enim vim adhibent & torqvent, ne verum sensum de filio concipiant. Nam ubi in sacris literis repererunt aut ex qvo tandem adjuverunt, alterum adhuc esse Verbum, aut alteram sapientiam, præter filium, ut ista sibi aliqvo jure comminiscerentur: Scriptum est siqvidem *Nonne verba mea, velut ignis & securis, incidens petram?* Et in Proverbiis: *Docebo vos verba mea:* sed ista qvoqve mandata & præcepta æstimanda sunt, qvæ per proprium suum, & unicum, & verum Verbum elocutus est Deus, de qvibus mentionem fecit Psalmista: *Ab omni via mala coercui pedes meos, ut servarem verba tua.* Psal. 119.

Istiusmodi igitur verba diversa esse a se, etiam ipse Salvator per se indicat, cum inqvit: *Verba, qvæ ego locutus sum vobis.* Joan. 6. Non enim istiusmodi verba soboles, aut filii sunt, aut tot rerum opifices, neqve tot imagines unius Dei, neqve tanto numero sunt ii, qvi pro nobis homines facti sunt, neqve ex multis unus conflatur, qvi secundum Joannem caro factus est: sed is, qvi unicum est Dei Verbum, a Joanne evangelizatur caro esse factus, & omnia per illum condita esse. ideoqve de solo Domino nostro Jesu Christo, & de ejus cum patre unitate scripta exhibitaqve sunt testimonia, dum & pater declarat, sibi unicum esse filium, & sancti discipuli, qvi id didicerant, oratione profitentur, unum esse Verbum, & hoc ipsum unigenitum, & opera ab eo edita pro testimonio sint, omnia visibilia & invisibilia per illum condita esse, & sine ipso conditum esse nihil. De secundo autem verbo, aut ullo alio, nulla prorsus apud illos cogitatio, neqve sibi verba, aut sapientias confingunt, qvorum neqve nomina, neqve acta a scripturis produntur, sed tantummodo ab istis hæreticis nominantur. Ipsi enim autores sunt hujus commenti, hostilisqve in Christum adinventionis, qvi nominibus Verbi & Sapientiæ abutuntur, aliaqve sibi confingentes, inficiantur verum Dei Verbum esse, & veram & unicam Sapientiam patris, & sese Manichæis æmulos præbent. Nam & illi, inspectis Dei operibus, abnegant, unicum & verum Deum existere, aliumqve sibi comminiscuntur, cujus tamen neqve opus ullum, neqve testimonium ex sacris literis producere qveunt. Qvare, si neqve in sacris literis reperitur alia sapientia præter ipsum filium, neqve a patribus qvicqvam tale accepimus, a qvibus & confessione agnoscitur, & scriptis proditur, Sapientiam ingenitam esse, unaqve cum patre coëxistere, ac propriam illius esse, mundiqve architectatricem habendam, nimirum ea ipsa fuerit filius, qvi vel secundum istos æternaliter cum patre coëxistit: ipse enim est opifex rerum, ut scriptum est, *Omnia in sapientia fecisti.* Ps. 104, 24. Qvin & ipse Asterius, veluti eorum oblitus, qvæ prius scripserat, in seqventibus itidem ut Caiphas invitus dum Gentilibus obluctatur, non multas sapientias numerat aut erucæ mentionem facit, sed unam sapientiam agnoscit, ad hunc modum scribens:

Τὰ γοῦν τοιαῦτα σημαίνων ἄλλα παρ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ Σωτὴρ, καὶ δι' ἑαυτοῦ εἰρηκε, τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν· οὐ γὰρ δὴ οἱ τοιοῦτοι λόγοι γεννήματα, ἢ υἱοί εἰσιν, οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λόγοι, οὐδὲ τοσαῦται εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ τοσοῦτοί εἰσιν οἱ γενόμενοι ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωποι, οὐδὲ ὡς ἐκ πολλῶν τοιούτων εἷς ἐστιν ὁ γενόμενος κατὰ τὸν Ἰωάννην σὰρξ· ἀλλ' ὡς μόνου τοῦ ὄντος Θεοῦ Λόγου σὰρξ εὐηγγελίσθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. διὸ καὶ περὶ τούτου μόνου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δείκνυται τὰ μαρτύρια, τοῦ μὲν πατρὸς σημαίνοντος, ἕνα εἶναι τὸν υἱόν, τοῦ δὲ ἁγίου μαθητοῦ τοῦτο καὶ λέγοντος ἕνα τὸν Λόγον εἶναι καὶ τοῦτον εἶναι μονογενῆ· τὰ γὰρ δι' αὐτοῦ δείκνυται, πάντα γάρ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. περὶ δὲ ἑτέρων, ἢ ἄλλου τινὸς οὐ φαντάζονται, καὶ διαπλάττουσι ἑαυτοῖς λόγους, ἢ σοφίας, ὅτε ὄνομα, ὅτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς γραφῆς, ἢ παρὰ μόνων τούτων ὀνομάζεται. Τούτων γάρ ἐστιν ἐξεύρεμα καὶ χρησομάχου τὸ νόημα, καὶ τῷ μὲν ὀνόματι τοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας καταχρῶνται, ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς διαπλάττοντες, ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τῷ ὄντως καὶ μόνῳ σοφῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ Μανιχαίοις λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἄθλιοι. καὶ κενὸν γὰρ τὰ μὲν ἔργα τοῦ Θεοῦ βλέποντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν, ἕτερον δὲ αὐτοῖς διαπλάσασιν, ὃ μήτε ἔργον, μήτε ἴνα μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν θείων λογίων δεικνύειν δυνάμενον. σχοινῶ εἰ μήτε ἐν τοῖς λογίοις δύεσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν υἱὸν, μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμέν τι τοιοῦτον· ὁμολογοῦμαι δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων, ἀγνοητὸν ἡ σοφία συνυπάρχουσα τῷ πατρὶ, ἰδία αὐτοῦ οὖσα, καὶ κόσμου δημιουργὸς, αὐτὸς δὲ εἷς ὁ υἱὸς, ὁ καὶ κατ' αὐτὸν ἀϊδίως συνυπάρχων τῷ πατρί· αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ δημιουργὸς, ὡς γέγραπται, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἀστέριος, ὥσπερ ὑπολαθόμενος, ὧν πρότερον ἔγραψεν, ὕστερον καὶ τὸν Καϊάφαν, ἄκων καὶ αὐτὸς πρὸς Ἕλληνας ἐνισάμενος, ὀλίγα μὲν πολλαὶ σοφίας, οὐδὲ τὴν κάμπην ὀνομάζει, μίαν δὲ λοιπὸν ὁμολογεῖ, γράφων οὕτως·

εἷς μὲν ὁ Θεὸς Λόγος, πολλὰ δὲ καὶ λογικά, καὶ μία μὲν τῆς σοφίας οὐσία τε καὶ φύσις, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ καλά· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν λέγει· Τίνες οὖν εἶεν, ὃς παῖδας Θεοῦ προσαγορεύειν ἀξιοῦσιν; ἐ γὰρ δὴ λόγους τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν, οὐδὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐρροῦσιν· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν, ἑνὸς, οὔτος τοῦ λόγου, καὶ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς σοφίας, τῷ πλήθει τῶν παίδων τὸν λόγον τοῦ οὐσίου μεταδιδόναι, καὶ τῆς σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν· θαυμαστὸν τοίνυν οὐδέν, εἰ πρὸς τοῦ ἀληθείαν οἱ Ἀρειανοὶ μάχονται, ὅπερ καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντες ἀλλήλοις συμπίπτουσι, ποτὲ μὲν, λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας. ποτὲ δὲ, μίαν ἀποφαινόμενοι, καὶ ποτὲ μὲν, τῇ κάμπτῃ συνάπτουσι τοῦ σοφίαν, ποτὲ δὲ, συνυπάρχειν τῷ πατρὶ, καὶ ἰδίαν αὐτὸν λέγουσιν· ἄλλοτε μὲν, ἀγνώστον καὶ μόνον πατέρα· ἄλλοτε δὲ καὶ τοῦ σοφίαν καὶ τοῦ δυνάμιν αὐτὸν ἀγνώστον, καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν, ἀεὶ εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον, αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἀγνώστως συνυπάρχειν τοῦ σοφίαν τῷ Θεῷ, πλανῶνται τῷ ἰδίων. ὅτως πρὸς πάντα σκοτοδινιῶσι, τοῦ μὲν ἀληθινοῦ σοφίαν ἀρνούμενοι, καὶ τοῦ μὴ ὄσαν ἐξευρίσκοντες, ὡς οἱ Μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν ἀρνούμενοι, ἀλλ' ἀκούσατωσαν μὲν αἱ ἄλλαι αἱρέσεις καὶ Μανιχαῖοι, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ τοῦ μὲν Χριστοῦ πατὴρ, τῆς δὲ κτίσεως δεσπότης καὶ ποιητὴς, διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. ἀκούσατωσαν δὲ ἰδίᾳ καὶ Ἀρειομανῖται, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὢν υἱὸς, καὶ ἀχώριστον ἔχων τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος, ὡς πολλάκις εἴπομεν, μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος· ἐπεὶ εἰ μὴ ὅτως ἔχει, διατί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ πατὴρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτει, οἷς ἂν θέλῃ, καὶ φωτίζει τούτους; ἢ διατί κατὰ τὴν τελειώσιν τοῦ βαπτίσματος συναριθμεῖται τῷ παλαιῷ υἱός; εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ ἔστιν ὁ πατὴρ, ἀσεβὴς ἡ φωνὴ, εἰ δὲ αὐτάρκης, τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν, ἵνα ἡ χρεία τοῦ υἱοῦ, ἢ εἰς τοῦ δημιουργίαν, ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; ποία γὰρ κοινωνία τῷ κτίσματι πρὸς κτίσιν; ἢ διατὶ τὸ πεποιημένον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; ἢ διατὶ ἡ πίστις καθ' ὑμᾶς εἰς κτίσιν καὶ ἓν κτίσμα φαίνεται; εἰ μὲν γὰρ, ἵνα συναφθῶμεν τῇ θεότητι ἡ χρεία τοῦ κτίσματος· εἰ δὲ ἵνα ἑνωθῶμεν τῷ υἱῷ κτίσματι ὄντι, τοῦτ' ἔστι καθ' ὑμᾶς ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ υἱοῦ ὀνομασία

A Unus qvidem Deus Verbum sive Ratio: multa tamen rationalia, & una qvidem Sapientiæ & bonitatis substantia & natura, multa tamen sapientia & bona. Ac paulo post iterum: At qvinam sunt, qvos filios Dei appellare non dedignantur? num & hos qvoqve esse verba asseverabunt, aut Sapientias plures introducent? Siqvidem impossibile est, ut cum unum sit Verbum, unaqve Sapientia multitudini filiorum, Verbi substantia impertiatur, aut nomen sapientiæ indulgeatur. Miri igitur nihil, si contra veritatem Ariani pugnent, cum in sua qvoqve offensantes, alii in alios impingant, interdum multas sapientias, interdum unam esse asseverantes, ac nunc erucæ Sapientiam comparent, nunc patri coëssentialem esse, & propriam illius ipsius virtutem, eamqve ingenitam dicant. Et cum nobiscum depugnant, eo qvod asseveremus, semper Dei Verbum fuisse; ipsi qvoqve suorum obliti, Sapientiam cum Deo increatam coëxistere dicunt. Ita per omnia in tenebris volutantur, dum & veram Sapientiam abnegatam volunt, & eam, qvæ non est, indagant, alium sicuti Manichæi Deum sibi comminiscentes, & verum Deum inficiantes. Sed audiant & cæteræ hæreses una cum Manichæis, Christi patrem unum esse naturæ conditorem & opificem, per suum Verbum. Audiant privatim & Ariomanitæ, unum esse Dei Verbum, & solum, & proprium & genuinum, eundemqve ex ipsius Dei substantia filium, habereqve cum patre suo inseparabilem Deitatis unionem, ut sæpius jam diximus, utpote ita edocti ab ipso Salvatore. Alioqvi, si ita se non habeat, cur per eum pater creat, & in eo revelatur, qvibus vult, eosqve illuminat? aut cur, dum initiamur Baptismate, una cum patre filii qvoqve nomen recensetur? Nam ut pater sit insufficiens, nefaria vox est: ac si sufficiens est, qvæ piorum hominum sententia est, qvis usus filii, vel ad creationem, vel ad sanctum lavacrum? Qvæ enim congruentia coaptitudoqve cum creatore? aut cur id, qvod factum est, connumeratur cum factore, ad omnium perfectionem? aut cur secundum vos, fides in unum creatorem, & in unam creaturam traditur? Si enim, ut coaptemur Deitati: qvid opus est creatura? sin autem, ut couniamur filio, qvem creaturam vultis, superflua secundum vos in Baptismatis ratione filii nuncupatio.

Nam Deus, qui illum filium reddidit, satis potens est, ut nos quoque sibi filios reddat. Alioqui si creatura est filius, cum una sit natura rationalium creaturarum, nulla omnino creaturæ a creatura opitulatio inferri poterit, eo quod omnes indigeant gratia Dei. Paucis quidem superius diximus, congruenter per eum facta esse universa: sed tamen quia series dicendi nos ad mentionem sacri baptismatis adduxit, necessum est, ut ea de re, quemadmodum & sentio & credo, verba faciamus. Non enim, quasi non sufficiat pater, ideo una nominatur & filius, neque id temere fit aut fortuito: sed quoniam filius est Verbum Dei, & propria Sapientia, Splendorque illius, & cum eo, utpote cum patre suo, semper existit, ideo impossibile est, ut, præbente Patre, non præbeat in Filio id ipsum, quod præbet: In patre enim est filius, ut splendor in luce: Siquidem Deus, non ut impotens, sed ut pater in sua sapientia fundavit terram, & suo Verbo condidit omnia, & sacrum Baptisma in filio confirmat. Ubi enim pater, ibi & filius: ut ubi lux, ibi splendor: & ut ea, quæ pater operatur, per filium operatur, quemadmodum Salvator suismet ipsius verbis indicat: *Quæ video patrem facientem, ea quoque & ipse facio:* eadem ratione, ubi Baptismus datur: quem baptizat pater, baptizat & filius: & quem filius baptizat, is in Spiritu sancto initiatur. Rursum, sicut, Sole lucente, dixeris, splendorem illuminare: una enim eademque hic lux est, quæ, neutiquam a sole dividi aut abscindi potest: ita rursus, ubi pater est vel nominatur, ibi omnino & filius existit: nominatur autem pater in baptismate, necessarium ergo est, & filium una nominari. Eaque de causa, ubi Christus ad sanctos promissiones edit, ita locutus est: *Veniemus ego & pascr, & mansionem apud eum faciemus:* Et rursum: *Ut quemadmodum ego & tu unum sumus, & illi unum sint in nobis.* Una quoq; eademque gratia est, quæ in munus venit, & per filium a patre in nos confertur, ut Paulus in omni epistola scribit: *Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & Domino Jesu Christo.* Necessum est enim, lucem cum splendore esse, & radios videri una cum luce. Quapropter Judæi una cum Arianis filium abnegantes, ne patrem quidem habent. Obturantes enim fontem Sapientiæ (ut illis exprobrat Baruch) abjecerunt etiam a se Sapientiam inde promanantem, Dominum nostrum Jesum Christum. Siquidem *Christus* (ut ait Apostolus) *Dei virtus & DEI sapientia,*

Joan. 14.

Ibidem.

Rom. 1.

1. Cor. 1.

ὁ γὰρ υἱὸν ὑποποιήσας Θεὸς, ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς ὑποποιῆσαι· ἄλλως τε εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱὸς, μιᾶς ὄσης φύσεως τῶν λογικῶν κτισμάτων, οὐδεμία πρὸς κτίσματος κτίσματι βοήθεια γένοιτο, διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τοῦ παρὰ Θεοῦ χάριτος. ὀλίγα μὲν ἔμπροσθεν εἰπομεν, ὡς ἀκολούθως δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡ ἀλήθεια πεποίηκεν ἡμᾶς μνημονεῦσαι, ἀναγκαῖον, ὡς γινώσκω πεπίστευκα, λέγειν, οὐχ ὡς μὴ αὐταρκοῦντος ὄντος τοῦ πατρὸς, συνονομάζεται καὶ ὁ υἱὸς, οὐδὲ ἁπλῶς ἢ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐπειδὴ λόγος ἐστὶ καὶ Θεοῦ καὶ ἰδία σοφία, ἀπαύγασμά τε ὢν αὐτοῦ ἀεί ἐστι μετὰ τοῦ πατρός· διὰ τοῦτο ἀδύνατον παρέχοντος τοῦ πατρὸς μὴ ἐν υἱῷ δίδοσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ πατρὶ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς, ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί· οὐ γὰρ ὡς ἀσθενὴς ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὡς πατὴρ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τεθεμελίωκε τὴν γῆν, καὶ τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε, τό, τε ἅγιον λουτρὸν ἐν τῷ υἱῷ βεβαιοῖ. ἔνθα γὰρ ὁ πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ υἱός ἐστιν· ὡς ἔνθα τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ ὥσπερ, ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, διὰ τοῦ υἱοῦ ἐργάζεται, καὶ λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος, ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· ἕτως τοῦ βαπτίσματος διδομένου, ὃν βαπτίζει ὁ πατὴρ, τοῦτον ὁ υἱὸς βαπτίζει. καὶ ὃν ὁ υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται· πάλιν τε ὥσπερ, ἥλιος φαίνοντος, λέγοι δ' ἄν τις, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα φωτίζει· ἐν γάρ ἐστι τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν, οὐδὲ ἀποχίσαι, ἕτως πάλιν ἔνθα ὁ πατήρ ἐστιν ἢ ὀνομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ υἱὸς ὑπάρχει· ὀνομάζεται δὲ ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ πατὴρ, ἀναγκαίως καὶ τὸν υἱὸν συνονομάζεσθαι. διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος, ἕτως ἔλεγεν· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα· καὶ πάλιν· ἵνα ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, κἀκεῖνοι ἓν ὦσιν ἐν ἡμῖν· καὶ ἡ διδομένη δὲ χάρις, μία ἐστὶ καὶ τοῦ πατρὸς ἐν υἱῷ διδομένη, ὡς ὁ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφει· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς, καὶ τὸ ἀπαύγασμα σώζεσθαι μετὰ τοῦ ἰδίου φωτός· ὅθεν Ἰουδαῖοι μετὰ τούτων ἀρνούμενοι τὸν υἱὸν, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν πατέρα, καταλείψαντες γὰρ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας, ὡς ὀνειδίζων αὐτοῖς εἶπεν ὁ Βαρούχ· ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Χριστὸς γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.

λέγοντες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καί- A Judæi igitur, dum affirmant, se non habe-
σαρα, Ιουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως re Regem, nisi Cæsarem, pro ista inficia-
τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀπιστίας, ἀπώλεσαν γοῦν tione egregium superpondium auctorari-
τὴν πόλιν καὶ τὸν λογισμόν· ὅτοι γε κινδυνεύουσι umqve suæ pœnæ adjecerunt: perdide-
λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου, runt enim una cum civitate ratiocinatio-
φημὶ δὴ τὸ βάπτισμα· εἰ γὰρ εἰς ὄνομα πα- nem. Ariani autem in periculum veni-
τρὸς καὶ υἱοῦ δίδοται ἡ τελείωσις, ὁ λέγουσι unt, ne amittant integritatem mysterii,
πατέρα ἀληθινὸν, διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ ἐξ loqvor autem de Baptismate. Si enim in
αὐτοῦ ὅμοιον τῆς οὐσίας, ἀρνοῦνται γε καὶ τὸν ἀ- nomine patris & filii datur perfectitudo
ληθινὸν υἱὸν, καὶ ἄλλον ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων plenaqve initiatio, patrem autem verum
κτίσιν πλάττοντες ὀνομάζουσι. πῶς οὖν παν- illi non pronunciant, eo qvod negent, a-
τελὴς κενὸν καὶ ἀνυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν δι- B liqvid ex ipso existere, & simile esse illi-
δόμενόν ἐστι, φαντασίαν μὲν ἔχον, τῇ δὲ us substantiæ, negant qvoqve verum fili-
ἀληθείᾳ μηδὲν ἔχον πρὸς εὐσέβειαν βοήθημα; um, aliumqve ex non entibus conditum
οἱ γὰρ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν διδόασιν οἱ Ἀρειανοὶ, sibi comminiscentes, in Baptismate pro-
ἀλλ' εἰς κτίσιν καὶ κτίσμα, καὶ εἰς ποίη- ferunt: qvi (qvæso) igitur non plane va-
μα καὶ ποιητόν· ὥσπερ γὰρ ἄλλο ἐστὶ κτίσμα num ac inutile fuerit baptisma, qvod ab
πρὸς τὸν υἱὸν, οὕτως ἄλλο ἂν εἴη τῆς ἀλη- illis datur, cum id non nisi species sit &
θείας τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον δίδοσθαι, καὶν inane simulacrum, ipsiqve ea re nihil so-
τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὸ γε- lidæ opis afferant ad pietatem? Non e-
γραμμένον, ὀνομάζειν προσποιῶνται. ὁ γοῦν C nim in patre & filio tribuunt baptisma A-
ὁ λέγων ἁπλῶς, Κύριε, οὗτός δίδωσιν, ἀλλ' ὁ riani, sed in creatore & creatura, in fa-
μὴ τοῦ ὀνόματος καὶ τῇ πίστιν ἔχων ὀρθήν· ctore & factura. Sicuti igitur creatura
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ οὐχ ἁπλῶς ἐνε- diversum qviddam est a filio: ita diver-
τείλατο βαπτίζειν, ἀλλὰ πρῶτον φησὶ, μα- sum qviddam a vero Baptismate est, qvod
θητεύσατε, εἶτ' ὅτως, βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνο- ab illis existimatur dari, tametsi nomen
μα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. patris & filii, qvia illa in scripturis vi-
ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθὴ γένηται, καὶ dent, simulent sese nominare. Non e-
μὴ τῆς πίστεως ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις nim, qvi simpliciter ait, Domine, is est,
προσεθῇ· πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι αἱρέσεις qvi donat legitimum Baptisma, sed qvi
λέγουσι τὰ ὀνόματα μόνον, μὴ φρονοῦσαι δὲ nomen exprimit, & fidem rectam habet.
ὀρθῶς, ὡς εἴρηται, μηδὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνου- Ideoqve Salvator non qvovis modo ba-
σαν ἔχουσαι, ἀνυσιτελὲς ἔχουσι δὲ τὸ παρ' αὐ- D ptizandum præcepit, sed primum dixit,
τῶν διδόμενον ὕδωρ, λειπόμενον δὲ εὐσέβειαν, ὥστε *Dovete*, ac deinde, *baptizate in nomine*
καὶ τὸν ῥαντιζόμενον παρ' αὐτῶν ῥυπαίνεσθαι μᾶλ- *Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, ut ex
λον ἐν ἀσεβείᾳ, ἢ λυτρεῦσθαι· ὅτω καὶ Ἕλληνες doctrina recta fides oriretur, & cum fide
καί τοι Θεὸν διὰ χειλέων λέγοντες, ἀθεότητος Baptismatis integra initiatio perficeretur.
ἔχουσιν ἔγκλημα, ὅτι τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἀλη- Certe, aliæ etiam hæreses, eæqve nume-
θινὸν Θεὸν, οὐ γινώσκουσι τὸν πατέρα τοῦ Κυ- ro non exiguæ, nomine tenus ritum istum
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτω Μανιχαῖοι καὶ pronunciant, sed non recte sentientes, ut
Φρύγες, καὶ οἱ τοῦ Σαμοσατέως μαθηταὶ, τὰ dictum est, neqve sanam fidem retinen-
ὀνόματα λέγοντες, ὀλίγον ἧττόν εἰσιν αἱρετικοί· tes, inutilem possident aqvam, qvam im-
ὅτω καθ' ἑξῆς λοιπὸν καὶ οἱ τὰ Ἀρείου φρο- pertiunt, nimirum numine & religione
νοῦντες, κἂν ἀναγινώσκωσι τὰ γεγραμμένα, destitutam: adeo, ut qvi ab illis adsper-
καὶ λέγωσι τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παίζουσι gantur, sordescant potius prava religio-
οὐ λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν πλέον τοῦ ἄλ- ne, qvam redimantur. Ita qvoqve &
λων αἱρετικῶν ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες· Ethnici, qvanqvam Deum in ore habent,
impietatis crimini subjiciuntur, eo qvod
verum Deum non agnoscant patrem Do-
mini nostri Jesu Christi. Itidem qvoqve
Manichæi & Phryges, ac discipuli Samosa-
tensis, nomina ipsa pronunciantes, nihil
ob id sunt minus hæretici: ita qvoqve de-
inceps & reliqvi, & qvi cum Ario sentiunt,
etiamsi recitent scripta, proloqvanturqve
ipsa nomina, frustrantur illuduntqve iis, qvi
ab ipsis baptisma accipiunt, homines ni-
mirum improbiores, qvam ulli hæretici,

qvos in dies magis ac magis superant, hæ- A καὶ κατ' ὀλίγον ὑπερκείμενοι αὐτοὺς· καὶ δι-
reſesqve omnes propemodum juſtas oris καιοῦντες αὐτοὺς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀναιδεγλωτ-
ſui effrenitate reddunt. Illæ enim ſupra τίας. ἐκείναις μὲν γὰρ πλέον ἢ τῆς ἀληθεί-
veritatem aliqvid admentiuntur, & vel ας καταψεύδονται, καὶ ἢ περὶ τὸ σῶμα
circa corpus errant, inqvientes, Domi- σφάλλονται, λέγοντες μὴ ἐκ Μαρίας ἐσχη-
num ex Maria carnem non habuiſſe, aut κέναι σάρκα τὸν Κύριον, ἢ ὅτι ὅλως ὐ γέγονε
mortuum non eſſe, aut hominem re ve- θανάτῳ, οὐδὲ ὅλως ἀνθρώπῳ γέγονεν, ἀλ-
ra non fuiſſe, ſed ſpeciem duntaxat ho- λὰ μόνον ἐφάνη, καὶ οὐκ ἦν ἀληθῶς, καὶ ἐ-
minis oſtendiſſe, viſumqve habuiſſe cor- δόκει σῶμα ἔχειν, μὴ ἔχων, καὶ ἐδόκει ἄνθρω-
pus aliqvod, cum nullum haberet, & ina- πῳ φαίνεσθαι ὡς ἐν ὀνείρῳ φαντασίας· οὗ-
ne ſimulacrum humanæ formæ præ ſe τοι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φανερῶς ἀσε-
tuliſſe, qvalia ſunt viſa, qvæ in ſomnis βοῦσι· τὴν γὰρ θεότητα αὐτοῦ εἰς τὸν υἱὸν ὡς
apparent: iſti vero non ita, ſed manife- B ἐν εἰκόνι μαρτυρουμένην ἀκούοντες ἀπὸ τῶν
ſto in patrem ſcelerati ſunt, cujus divini- γραφῶν, βλασφημοῦσιν, αὐτὴν λέγοντες εἶ-
tatem in filii imagine conteſtatam bla- ναι κτίσμα· καὶ παντάχοθεν αὐτῆς τὸ θεῖ-
ſphemant: qvippe qvi eam dicant crea- κὸν, ὡς ἐν πήρᾳ βόρβορον, τὸ λεξείδιον τοῦτο
turam eſſe: & ubiqve illud, fuit, qvan- περιφέρουσι· καὶ ὡς ὄφις τὸν ἰὸν τοῦτο περι-
do non erat, veluti cœnum in marſupio βάλλονται· εἶτα, ἐπειδὴ ναυσιᾷν ποιεῖ πᾶ-
circumferant, & hoc, veluti virus ſer- σι τὸ παρ' αὐτοῖς ἐστι δόγμα, οὕτως ὥσπερ ἔ-
pentes, objiciant. Deinde, qvia abomi- ρεισμα τῷ πτώματι τῆς αἱρέσεως, τὴν ἀνθρω-
nabile eſt apud omnes eorum dogma, πίνην περιπάθειαν ὑποπτέασι, ἵνα ταύτην
ſtatim, veluti fulcrum qvoddam ruinoſæ βλέπων ὁ ἁπλούστερος, ἢ καὶ δεδιὼς μὴ κα-
hæreſi excellentiam humanitatis Chriſti C τανοῇ τὸ βλαβερὸν τῆς καταφρονήσεως αὐ-
ſubjiciunt, ut eam ſuſpiciens admiransq; τῶν· πῶς οὖν οὐκ ἄξιον οἰκτείρειν τοὺς παρ'
ſimplicior non deprehendat noxam ve- αὐτῶν ἀπατωμένους; ἢ πῶς οὐκ ἐπὶ τούτοις
ſaniæ illorum. Qvid? an non miſericor- δακρύσαι καλὸν, ὅτι τῇ παραυτίκα διὰ τῆς ἡ-
dia digni ſunt, qvi tam miſere ab iſtis de- δονῆς φαντασίᾳ περιδίδασι τὰ ἑαυτῶν συμφέ-
cipiuntur? an non digni lacrymis, qvi ροντα, καὶ ἐκπίπτουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος;
præſentis præſtigii voluptate deliniti, ſua- οἱ γὰρ τὸν οὐκ ὄντα δοκοῦντες λαμβάνειν, ὐ-
ſmet ipſi utilitates produnt, & a futura δὲν εἰληφότες ἔσονται· κίσματί τε συλλογόμε-
ſpe excidunt? Cum enim eum eſſe cre- νοι, ὐδεμίαν παρὰ τῆς κτίσεως ἔχουσι βοή-
dant, qvi non eſt, hacqve perſvaſione ſu- θειαν· καὶ εἰς ἀνόμοιον ἢ καὶ ἀλλότριον κατ'
ſcipiant, nihil ſuſcipiunt, creaturæqve οὐσίαν τὸν πατέρα πιστεύοντες, ὐ σωσαφήσον-
coaptati nullam ex re creata opem ſenti- ται τῷ πατρὶ, μὴ ἔχοντες τὸν ἴδιον καὶ ἐξ αὐ-
unt: & dum in id, qvod diſſimile eſt, & D τοῦ φύσει υἱὸν, τὸν ὄντα ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ
alienum a ſubſtantia patris, fidem ha- ὁ πατὴρ ἐστιν, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἀλλὰ πλανη-
bent: fit, ut patri non coaptentur, ut θέντες ἀπὸ τούτων, ἔρημοι καὶ γυμνοὶ λοιπὸν
qvi non habeant patris naturalem & ge- ὑπομένουσι τῆς θεότητος οἱ ἄθλιοι· οὐδὲ γὰρ
nuinum filium, qvi eſt in patre, in qvo ἀκολουθήσει τούτοις ἀποτυπώσεως ἡ τῶν ἐπὶ γῆς
& pater eſt (ut ipſe dixit,) ſed illorum φαντασία· οὐδ' ὅταν ἴδωσιν, οὐ νενήσαντες, Κύ-
fraudibus circumventi, nudi inopesqve ριον, καθήμενον ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς αὐ-
Deitatis miſeri relinqvantur. Non enim τοῦ, καὶ κείνους ζῶντας ἢ νεκρὰς, δυνήσεται
illos, ubi vita defuncti fuerint, terrenum τις εἰς βοήθειαν ἐπικαλεῖσθαι ἵνα· κειμένους γὰρ καὶ αὐσθήσεως ὄψονται καὶ μεταμελομέ-
νους, ἐφ' οἷς ἠδίκησαν καὶ ἠσέβησαν. Ταῦτα
περὶ ῥητοῦ τῶν παροιμιῶν τέως διελάβομεν,
ἐνισάμενοι πρὸς τὰς ἀλόγους ἐκ καρδίας αὐ-
τῶν μυθοπλασίας· ἵνα γνόντες, ὡς ἐκ ἀεμόζει λέγειν κίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ,

μάθωσι καλῶς, ἀναγινώσκειν τε αὐτοὶ τὸ ἐν τοῖς παροιμίαις ῥητὸν ὀρθῶς ἔχον τε αὐτὸ τιθῶσι διάνοιαν· γέγραπται μὲν γάρ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμίαι εἰσὶ, καὶ παροιμιωδῶς ἐλέχθη, οὐ δεῖ τὸ πρόχειρον λέξιν ἁπλῶς ὅτως ἐπιλαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ζητεῖν, καὶ οὕτω μετ' εὐσεβείας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ· τὰ γὰρ ἐν παροιμίαις λεγόμενα, οὐκ ἐν φανερῷ λέγεται, ἀλλὰ κεκρυμμένως ἀπαγγέλλεται, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ ἐν παρρησίᾳ· οὕτω δὴ καὶ ἀποκαλύπτειν χρὴ τὸν νοῦν τοῦ ῥητοῦ· ὡς κεκρυμμένον τε τοῦτον ζητεῖν, καὶ μὴ ὡς ἐν παρρησίᾳ εἰρημένον ἁπλῶς ἐπιλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρεξηγούμενοι πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· εἰ μὲν οὖν περὶ Ἀγγέλου, ἢ ἑτέρου τινὸς τῶν γενητῶν ἐστι τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἑνὸς ἡμῶν ποιημάτων ἐστὶ λεγόμενον τὸ ἔκτισέ με· εἰ δὲ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἐν ᾗ πάντα τὰ γενητὰ δεδημιούργηται, ἢ περὶ ἑαυτῆς λέγουσα· Τί δεῖ νοεῖν, ἢ ὅπερ τὸ ἔκτισε φάσκουσα οὐκ ἀναίσχυντον τῷ ἐγγύησεν, λέγῃ; ἢ δὲ ὡς ἀπλανθρώπῃ, ὅτι κτίζουσά ἐστι δημιουργός· ἢ ἀγνοοῦσα τίνι διαφέροντι κτίζοντι, καὶ τῷ κτίσματι, ἐν τοῖς κτίσμασιν ἑαυτὴν συναριθμεῖ· ἀλλὰ ἴσα νοεῖν, ὡς ἐν παροιμίαις, ἡ παρρησία, κεκρυμμένον ἦν σημαίνει· ὃν τοῖς μὲν ἁγίοις ἐνέπνευσε προφητεύειν, αὐτὴν δὲ μετ' ὀλίγα ἐν παραλλήλῳ τὸ ἔκτισεν, ἐν ἑτέραις λέξεσι σημαίνουσά φησιν, ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· δῆλον δέ ἐστιν, οἶκον εἶναι τῆς σοφίας τὸ ἡμέτερον σῶμα· ὅπερ ἀναλαβὼν γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ εἰκότως περὶ μὲν Ἰωάννου λέγεται, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ δὲ Σολομῶντος, περὶ ἑαυτῆς ἡ σοφία μὴ ἀπατήσεώς φησιν· οὐχ ὅτι κτίσμα ἐστὶ, ἀλλ' ὅτι Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναί με ἔκτισε· διὸ καὶ κτίσματος ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔχω. καὶ ἐνταῦθα γὰρ ἡ τοῦ οὐσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ· διὸ καὶ τοῦ ἐν παλαιοῖς αἰῶσιν ἑαυτὸν καὶ γνησίαν γέννησιν ὁ Λόγος σημαίνων, διὰ Σολομῶντος εἰρηκεν, ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὸ εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ·

A recte legant, & inter legendum rectam esse in Proverbio isto sententiam deprehendant. Scriptum est enim: *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua*, Prov. 8. sed qvia Proverbia sunt, & proverbiali schemate dicuntur, non convenit, ut qvæqve obvia est dictio, ita eam statim excipere, cum personam prius expendere oporteat, & ita ad pietatem sententia accommodanda sit. Qvæ enim in proverbiis dicuntur, non de plano dicuntur, sed aliqvid abstrusi subindicant, qvemadmodum & ipse Dominus suis verbis testatus est: *Hæc in proverbiis locutus sum vobis, sed venit hora, cum non amplius vobis in proverbiis loqvar, sed palam.* Joan. 16. Retegenda est igitur mens verborum, & ut abstrusior, investiganda: nec qvasi perspicue simpliciterqve dicta sint verba, arripienda sunt: ne male interpretantes a veritate aberremus. Si igitur de Angelo, aut alio qvopiam creato, qvales nos sumus, hic sermo instituitur, concedamus, hoc verbum (creavit) simpliciter dictum esse: sin autem de vera sapientia Dei fit mentio, in qva, qvicqvid rerum est, conditum est, eaqve illa ipsa est, qvæ ista de seipso loqvitur: qvid intelligendum aliud, dum illa de se hoc modo loqvitur, qvam si seipsam genitam esse dixisset? qvippe qvæ non immemor inter dicendum se creatricem & opificem rerum esse; aut ignara, qvid differentiæ sit inter creantem & creaturam, inter creaturas tamen sese annumeret: sed sensum certum, ut in Proverbiis solet, non apertum qvidem illum, sed abstrusum insinuet, qvem filiis suis ad prophetandum inspirabat. Eadem illa paulo post, ex mutua similium inter se comparatione, illud verbum (creavit) aliis dictionibus interpretata est, dum inqvit: *Sapientia ædificavit sibi domum*: certum enim est, domum sapientiæ esse nostrum corpus, qvo assumto, sapientia ista homo facta: atqve ideo merito a Joanne dictum est, *Verbum caro factum esse.* Joan. 1. Et per Salomonem ipsa de se sapientia cautim cum certa verborum formula mentionem facit, dum se neqvaqvam creaturam nominat, sed duntaxat ait, *Dominus creavit me initio viarum suarum ad opera sua*, neqve addidit in suis verbis ideo ut essem, creavit me, neqve in id, ut creationis initium & ortum haberem. Isthic enim Verbum per Salomonem loqvens non substantiam suæ Deitatis, aut æternam ex patre genuinamqve sui ipsius nativitatem expressit, sed contra, humanitatem & dispensationem suam, qva in rebus nostris functus est, significavit.

Ideoqve, qvemadmodum prædixi, non ita de se pronunciat, creatura sum, aut creaturam me fecit, sed duntaxat creavit. Creaturæ certe, qvæ factitiam substantiam habent, ex numero rerum conditarum habendæ sunt, easqve condi merito dixeris, & qvicqvid creatura est, creari nominaveris: non tamen per se hæc unica dictio (condidit) aut (creavit) omnino substantiam, aut ortum significat, sed aliud qvippiam circa eum, de qvo hoc profertur, geri agiqve denotat. Neqve plane, qvicqvid condi pronunciatur, statim naturaliter & essentialiter opus aut creatura fuerit. Neqve hoc genus discriminis incognitum scripturæ est: De creaturis enim loqvens: *Impleta est* (inqvit) *terra creatura tua, Et ipsa creatura congemiscit nobiscum & condolet.* In Apocalypsi porro periit tertia pars creaturarum marinarum, qvæ animas habebant: qvo genere locutionis etiam Paulus usus est: *Omnis creatura Dei bona est, nihilqve est abominabile, modo id cum gratiarum actione sumatur.* Et in Sapientia scriptum est, *In sapientia tua instruxisti hominem, ut dominaretur creaturarum, qvas tu fecisti.* Et qvia istæ creaturæ erant, fieri condiqve appellantur. Ita qvoqve vicissim audire licet & Dominum loqventem. *Ab initio, qvi condidit marem & fœminam, fecit eos:* & Mosem itidem in suo cantico modulantem: *Interroga dies, qvi ante te fuerunt, ab illo die, in qvo condidit Deus hominem in terra, & ad summum cœli.* Nec non Paulum in Epistola ad Colossenses: *Qvi est imago Dei, invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, qvia in eo condita sunt universa, & qvæ in cœlis sunt, & qvæ in terra, tum visibilia, tum invisibilia, sive sint Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates: omnia per illum, & in illo sunt condita, & ipse est ante omnia.* Qvod igitur, qvæ ex natura creatitiam essentiam habeant, creaturæ & creari appellentur, ista pro admonitione sufficiunt, cum alioqvi plena sit scriptura istarum rerum. Qvod autem ista vox (condidit) sive (creavit) neqve ubiqve substantiam aut ortum significet, vel ex Davide psallente cognoveris: *Scribatur ista in aliam ætatem, & populus, qvi creabitur, laudabit Dominum.* Ac rursum: *Cor mundum crea in me Deus.* Et ad Ephesios Paulus: *Legem præceptorum in dogmatibus otiosa reddidit, ut duos conderet in se in unum & in novum hominem.* Et iterum: *Induite novum hominem, conditum secundum Deum in justitia & sanctitate veritatis.*

Rom. 8. 22.

1. Tim. 4. 4.

Sap. 9. 2.

Marc. 10.

Deut. 4. 32.

Col. 1. 15.

Psal 102. 19.

Psal 51. 12.

Eph. 2.

διὸ καὶ, καθὼς προεῖπον, οὐκ εἶπε κτίσμα εἰμὶ, ἢ κτίσμα ἐγενόμην, ἀλλὰ μόνον, ἔκτισε. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα κτισὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, τῷ γενητῷ ἐστι, καὶ λέγεται κτίζεσθαι, καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτίζεται· ἡ δὲ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη, οὐ πάντως τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν γένεσιν σημαίνει, ἀλλά τι ἕτερον δηλοῖ γίνεσθαι πρὸς ἐκεῖνον, πρὸς ὃ λέγει, καὶ οὐ πάντως τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι, ἤδη τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστί. καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν οἶδεν ἡ θεία γραφὴ πρὸς τὰ κτισμάτων λέγουσα, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου, καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις συνεναζῇ καὶ συνωδύνει· ἐν ᾗ τῇ Ἀποκαλύψει φησὶ, καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ τὰ ἔχοντα ψυχάς· καθὼς καὶ Παῦλος λέγει· πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀποβλητὸν μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ γέγραπται, καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατεσκεύασας τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπό σου γενομένων κτισμάτων· καὶ ὅτι ταῦτα κτίσματα ὄντα λέγει κτίζεσθαι, ἔστω πάλιν ἐκ τῶν ἀκουσμάτων, τὸ μὲν Κυρίου λέγοντος, ἀπ' ἀρχῆς ὃν ὁ κτίσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· Μωσέως δὲ ἐν τῇ ᾠδῇ γράφοντος· ἐπερώτησατε ἡμέρας τὰς γενομένας πρωτέρας σου ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἧς ἔκτισεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς φησιν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, ὢν αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. ὅτι μὲν οὖν τὰ φύσει τῷ οὐσίᾳ ἔχοντα κτισὴν, κτίσματα λέγεται καὶ κτίζεται, ἐκεῖ ταῦτα πρὸς ὑπόμνησιν εἰρῆσθαι, πλήρως ἅπας τῆς γραφῆς· ὅτι δὲ ἡ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη, οὐ πάντως τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν σημαίνει, ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον· καὶ πάλιν· καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός· ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, φησίν· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν, ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τῆς ἀληθείας·

οὔτε γὰρ ὁ Δαβὶδ λαὸν ἕνα κατ' οὐσίαν κτιζόμενον ἔλεγεν, οὔτε καρδίᾳ ἑτέραν ἢ ἣν εἶχεν λαβεῖν, παρ' ἣν εἶχεν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνανέωσιν καὶ ἀνακαίνισιν ἐσήμαινεν· οὔτε ὁ Παῦλος καὶ οὐσίαν κτιζομένους ἐν τῷ Κυρίῳ δύο ἑνὰς ἐδήλωσεν, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλον ἕνα ἐνδύσασθαι ἡμᾶς ἄνθρωπον σωτεβάλλουσιν, ἀλλὰ τὸν μὲν τοῦ Θεὸν ἄνθρωπον, τὸν τοῦ χρεστεὺ βίον ἔλεγε, τοῦτο γὰρ κτιζομένους ἐν Χριστῷ, τοῦτο ἀνακαινιζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐσήμαινε, τοιοῦτον ἐστι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· ἔκτισε Κύριος σωτηρίαν καινὴν εἰς καταφύτευσιν, ἡ σωτηρία περιελεύσεται ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ λέγων, οὐκ οὐσίαν ἑνὰ κτίσματος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνακαινιζομένην σωτηρίαν προφητεύει, τὴν γινομένην ἐν Χριστῷ πρὸς ἡμᾶς. τοιαύτης δὴ οὔσης τῆς διαφορᾶς, πρός τε τὰ κτίσματα καὶ τὸ λεγόμενον μόνον ἔκτισεν· εἰ μὲν οὖν εὕρητέ που τὸν Κύριον λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κτίσμα, δείξατε καὶ μάχεσθε· εἰ δὲ μὴ γέγραπταί που κτίσμα εἶναι αὐτὸν, λέγει δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν παροιμίαις· Κυρίῳ ἔκτισέ με, ἐντεῦθεν νοήσατε τῆς προειρημένης διαφορᾶς, καὶ τὰ παροιμιωδῶς εἰρημένων, καὶ λοιπὸν τὸ ἔκτισε, μὴ κτίσμα ἀκούετε, ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γινόμενον ἀνθρώπινον· τοῦτο γὰρ ἴδιόν ἐστι καὶ τὸ κτίζεσθαι, ἐπεὶ πῶς οὐκ ἀδικεῖτε, ὅτι μὲν παρὰ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Παύλου ἀκούοντες τὸ ἔκτισεν, οὐ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν νοεῖτε, ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν· παρὰ δὲ τοῦ Κυρίου ἀκούοντες τὸ ἔκτισε, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτε, πάλιν τε ἀκούοντες, ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπηρετοῦσας ἑπτὰ, τὸ μὲν ἀλληγορεῖτε, τὸ δὲ ἔκτισεν οὕτω λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸ εἰς κτίσμα· καὶ ὅτε τὸ εἶναι αὐτὸν δημιουργὸν ἐδυσώπησεν ὑμᾶς· ὅτε δὲ εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον λόγον οὐ παρῃτήσασθε, ἀλλὰ ἁπλῶς πρὸς αὐτὸν ἀπογραψάμενοι μάχεσθε, ἐλάττονά τε περὶ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ῥᾴδιον δεικνύουσιν ὑμῖν μόνον σύνθημα εἶναι, τὸ λέγειν κτίσμα τὸν Κύριον, τὴν γὰρ οὐσίαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ Κύριος μονογενῆ σοφίαν καὶ γέννημα οὐσιωδῶς, καὶ ἄλλην οὐσίαν παρὰ τὰ γεννήματα καὶ τὰ φύσει κτίσματα, φιλανθρώπως λέγει, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὁ πατήρ σωμάτιόν μοι κατεργάσατο, καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας.

A Neqve enim David de populo essentialiter condendo locutus est: neqve aliud cor, qvam qvod habebat, optavit accipere: sed eam, qvæ secundum Deum est, innovationem instaurationemqve votis qvæsivit: neqve item Paulus essentialiter duos condendos in Domino, significavit, neqve vera alium hominem nos induere jussit, sed per hominem secundum Deum, innuit nobis vitam secundum virtutem, ac per duos in Christo condendos, duos populos in eo renovandos indicabat. Qvin & illud Hieremiæ tale est: *Creavit Dominus novam salutem ad plantandum, in qva salute ibunt homines:* qvibus verbis non essentiam alicujus creaturæ denotat, sed hominibus instaurandam salutem vaticinatur, qvæ in Christo Jesu nobis obvenit. Cum igitur tale sit discrimen in vocibus istis (creatura) & (creari) si inveniatis aliqvo modo Dominum in scripturis creaturam appellati, ostendite, & qvantumlibet pugnate: qvod si tale nil de eo scriptum est, sed ipse de seipso in Proverbiis loqvitur: *Dominus creavit me*, suffundamini pudore, qvod istiusmodi differentiam & ista proverbiali schemate dicta non intellexeritis, & in posterum illud, (creavit) non ita intelligite, ut inde creaturam faciatis, sed id dictum esse de ejus humanitate, sentite. Humanitatis enim proprium est, creari. Qvid? an non injurii estis, qvod ubi ex Davide & Paulo auditis illud verbum (creavit) non essentiam inde aut ortum intelligitis, sed renovationem: contra, ubi ex Deo auditis idem illud verbum (creavit essentiam ejus cum creaturis in eodem grege statuitis? Rursum cum auditis, *Sapientia ædificavit sibi domum, & profulcris substituit septem columnas*, domum illam allegorice interpretamini: illud autem verbum (creavit) ad creaturæ significationem transfertis, neqve qvod opifex rerum sit, vos pudefacit: neqve qvod unicum & proprium Germen sit sui patris, in timorem vos conjicit, sed veluti ad id nomina vestra professi essetis, adversus eum in bella descenditis, minoraqve de illo, qvam de hominibus sentitis? Ipse tamen verborum conceptus satis declarat, vestrũ esse commentum, qvod dicitis Dominum creaturam esse. Suam enim naturam Dominus cognitam habens, eamqve esse unigenitam Sapientiam, & Sobolem patris ac diversæ substantiæ a genitis & creatis, humano more loqvi voluit: *Dominus creavit me initium viarum suarum*, qvod idem dictum est, ac si ita loqveretur: pater mihi corpus perfecit, & inter homines me creando constituit pro hominum salute.

B Hier. 31.

C Prov. 8.

D Ibidem.

Nam qvemadmodum ex Joanne audientes, *Verbum caro factum esse*, non totum Verbum carnem esse factum intelligimus, sed carnem induisse, & hominem esse factum: atqve audientes, *Christum pro nobis piaculum sive maledictum esse factum, eumqve, qvi peccatum non novit, peccatum pro nobis factum esse*, non in totum illum piaculum aut peccatum factum esse credimus, sed illum piaculum, qvod in nobis fuit, suscepisse, ut Apostolus ait: *Redemit nos a piaculo sive maledictione, & peccata nostra*, ut Esaias loqvitur, *bajulavit*, & ut Petrus inqvit, *extulit cum corpore suo in crucem:* ita qvoqve si audiamus in Proverbiis hanc vocem (creavit) non debemus in totum Verbum naturaliter creaturam esse existimare, sed creatitium corpus induisse, Deumqve illum pro nobis creavisse, nostri causa id corpus creatitium perficiens, ut scriptum est, ut in eo instaurari & deificari possemus. Qvid igitur, o stulti, vos seduxit, ut hunc, qvi creator est, creaturam diceretis? aut unde comparastis vobis hunc novum sensum, & in eo qvasi triumphum ducitis? Nam Proverbia qvidem loqvuntur (qvod creavit) sed tamen non dicunt, filium creaturam esse, sed genitum qviddam: & pro hoc discrimine in his vocibus (creavit) & (creatura) sacræ literæ simul, qvod est proprium in natura filii, agnoscunt, unigenitum scilicet illum Sapientiam, & opificem rerum esse, simul & illud verbum (creavit) usurpant: non cum de ejus essentia loqvi volunt, sed cum eum ex multis viis initium viarum ostendere cupiunt: ut contrarium sit illud verbum, creavit, huic voci, germini, sive, soboli, & illud alterum, initium viarum, huic dicto, eum unigenitum esse Verbum. Nam si germen est qviddam natum, qva ratione illum creaturam dicitis? Nemo enim ea, qvæ creat, gignere dicitur: neqve ex se nata, creaturas vocat. Rursus si unigenitus est, qvomodo initium viarum ejus efficiatur? Necessum est enim, si ita sit, eum ante omnia creatum, non amplius unicum permanere, cum post eum alii subnascantur. Nam & Ruben initium filiorum effectus non erat unigenitus, sed duntaxat tempore primus, natura tamen & congermanitate unus eorum, qvi postea sunt geniti. Igitur, si Verbum initium viarum est: seqvitur, ut Verbum sit tale, qvales sunt viæ, viæqve tales, qvale est Verbum, etiamsi tempore anteriori omnium primum condatur. Nam & initium civitatis ejusmodi est, cujusmodi sunt & reliqvæ partes civitatis, eæqve inter se cum ipso initio coaptatæ, unam

Joan. 1.

Esa. 53.

Gal. 3.

Esa. 53.

καὶ γὰρ ὥσπερ Ἰωάννου ἀκούοντες, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ αὐτὸν ὅλον σάρκα νοοῦμεν τὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον, καὶ γενόμενον ἄνθρωπον· ἀκούοντές τε, Χριστὸς γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ὅλον κατάραν καὶ ἁμαρτίαν νοοῦμεν αὐτὸν γεγονέναι, ἀλλ' ὅτι τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν ἀνεδέξατο, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας, τὰς δὲ ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς ὁ μὲν Ἡσαΐας εἶπεν, ἐβάστασεν, ὡς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν, ἀνήνεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον· ἕως ἐὰν ἀκούσωμεν ἐν ταῖς Παροιμίαις τὸ ἔκτισεν, οὐ δεῖ κτίσμα τῇ φύσει ὅλον νοεῖν τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅτι τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο σῶμα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, τὸ κτιστὸν ἀπῳ καταρίσας, ὡς γέγραπται, σῶμα, ἵν' ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθῆναι καὶ θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν. Ἵνα τοίνυν ὑμᾶς ἐπάτησεν, ὦ δύονητοι, εἰπεῖν τὸν κτίσην κτίσμα; ἢ πόθεν ἡγοράσατε ἑαυτοῖς τὸ καινὸν φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε; οἱ γὰρ Παροιμίαι λέγουσι τὸ ἔκτισεν, ἀλλ' ὃ λέγουσι κτίσμα τὸν υἱόν, ἀλλὰ γέννημα, καὶ ἵν' τὴν προειρημένην ἐν τῶν γραφῶν τὴν διασολὴν λέγω τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ κτίσματος, τὸ μὲν ἴδιον φύσει τοῦ υἱοῦ, μονογενῆ σοφίαν αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τῶν κτισμάτων γινώσκουσι, τὸ δὲ ἔκτισε λέγουσαι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν ὁδῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι, ὡς εἶναι ἀναλύσιον, τὸ μὲν ἔκτισε, τῷ γεννήματι, τὸ δὲ λεγόμενον ἀρχὴν ὁδῶν, τῷ εἶναι αὐτὸν μονογενῆ λόγον, εἰ γὰρ γέννημά ἐστι, πῶς κτίσμα λέγετε αὐτόν; οὐδεὶς γάρ, ἅπερ κτίζει, λέγει γεννᾶν, οὐδὲ τὰ ἴδια γεννήματα καλεῖ κτίσματα· πάλιν τε εἰ μονογενής ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν αὐτὸς γίνεται; ἀνάγκη γάρ, αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κτισθέντα, μηκέτι μόνον εἶναι ἔχοντα οὗτος μετ' αὐτὸν γενομένους, καὶ γὰρ ἡ Ρουβὴν ἀρχὴ τῶν τέκνων γεγόνει, οὐκ ἦν μονογενής, ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ πρῶτος, τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενείᾳ, εἷς ὢν τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύγχανεν· οὐκοῦν εἰ ἡ ὁ Λόγος ἀρχὴ τῶν ὁδῶν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἂν εἴη οἵαι καὶ αἱ ὁδοί, τοιοῦται ἂν εἴεν, οἷός ἐστιν ὁ Λόγος· καὶ πρῶτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζεται· καὶ γὰρ πόλεως ἀρχὴ τοιαύτη ἐστίν, οἷα καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως ἐστι, αὐτά τε μέρη σωματούμενα τῇ ἀρχῇ, ὁλόκληρον καὶ μίαν

τὴν πόλιν ἀποτελεῖ, ὡς (αὐθρωπος) ἑνὸς σώμα- A integram civitatem absolvunt, non aliter,
τος πολλὰ μέλη· καὶ ἕτερόν τι μὲν αὐτῆς τῶν ποιούν- qvam multa membra unum corpus: neqve
των ἐστι, τὸ δὲ τῶν γινομένων, καὶ ἑτέρα τοῦ ἑτέρου μέρει, ἀλλὰ πᾶσα ὁμοίως τὸ πεποιηκότος ἴσης ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν. εἰ οὖν καὶ ὁ Κύριος ἅτερος ἀρχὴ τῶν πάντων κτίζεται, ἀνάγκη, μετὰ πάντων αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν, καὶ μὴ διαφέρειν τῶν ἄλλων, κἂν ἀρχὴ τῶν πάντων χρόνῳ· μήτε Κύριον εἶναι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσεως, κἂν πρεσβύτερος ὢν τυγχάνῃ· μετὰ πάντων γὰρ καὶ αὐτὸς ἕνα τὸν τῆς δημιουργίας ἔχει λόγον καὶ δεσπότην. πῶς δ' ὅλως εἰ κτίσμα καθ' ὑμᾶς ἐστι, δυνατὸν μόνον καὶ πρῶτον κτίζεσθαι, ὥστε καὶ ἀρχὴν εἶναι πάντων, δηλονότι ὄντος ἐκτισμένων, ὅπου ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδέν ἐστιν ἔμμονον καθ' ἑαυτό, καὶ πρῶτον γεγόμενον, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἅμα τὴν γένεσιν ἔχει, καὶ τῇ δόξῃ διαφέρει τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀστέρων, οὐδὲ τῶν μεγάλων φωστήρων, ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος ἐφάνη, ἀλλὰ μίᾳ ἡμέρᾳ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι. ἔτι καὶ τῶν τετραπόδων καὶ πετεινῶν, καὶ νηκτῶν, καὶ κτηνῶν, καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη, ἔτι καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος γέγονε τῶν ἀνθρώπων. εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς πάλιν τοῦ γένους· ἀπὸ γὰρ τῆς φαινομένης κτίσεως τὰ νόμιμα, τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶμεν, ὅπου καὶ ἕκαστον ὁρῶμεν· ἕκαστον δὲ τὸ μὲν πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον, ἀλλὰ ὁμοῦ πάντα κατὰ γένος σωίζει. ἕκαστον γὰρ ἠρίθμησεν ὁ Ἀπόστολος, ὥστε εἰπεῖν, εἴτε Ἄγγελος, εἴτε θρόνος, εἴτε κυριότης, καὶ ἐξουσία, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κατὰ τὴν τάξιν λέγει, εἴτε Ἄγγελοι, εἴτε Ἀρχάγγελοι, εἴτε ἀρχαί· τῶν γὰρ κτισμάτων D singulas res enumeravit Apostolus, ut ad
τοιαύτη ἡ γένεσις. εἰπὲ δή, καθὰ προεῖπον, κτίσμα καὶ ὁ Λόγος, ἔδει μὴ πρῶτον αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' ἄλλων δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι, καὶ τῇ δόξῃ πλέον τῶν ἄλλων διαφέρειν· ἵνα γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων δύρειν ἐστιν, ὅτι ἅμα μὲν γεγόνασι, καὶ οὐχ ἕτερος πρῶτος ἢ δεύτερος, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ, καὶ οἱ μὲν ἐν δεξιῶν, οἱ δὲ κύκλῳ, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν, καὶ

qvam multa membra unum corpus: neqve una pars illarum est ex numero condentium, altera vero ex numero conditorum, aut aliæ aliis inserviunt, sed omnes pari cura a conditore reguntur & conficiuntur. Si igitur ita Dominus initium omnium viarum conditur, necessum est, eum una cum omnibus intra unam summam mundi creationisqve contineri, ac non differre ab aliis, etiamsi omnium principium fiat: neqve propterea eum esse Dominum aliarum partium mundi qvod tempore sit antiqvissimus: qvandoqvidem cum cæteris creatis æqve operam B opificis sui dominiqve agnoscat. Qvomodo autem, si creatura secundum vos est, potest & solus & primus condi, ut sit initium omnium, cum ex verbis superioribus liqveat, nihil esse in rebus creatis, qvod unum solum ex se primumqve sit conditum? Omnia enim pariter cum omnibus ortum suum originemqve adepta sunt: qvanqvam inter se alia ab aliis gloria differant. Non enim ullum ex astris, aut ex magnis luminaribus ita apparuit, ut hoc prius, illud posterius in rerum naturam emergeret, sed omnia eodem die, eodemqve jussu ad essentiam vocata sunt. C Eadem qvoqve ratione qvadrupedum, volucrium, natatilium, pecorum, & stirpium natura formata est, neqve aliter, qvod est ad imaginem DEI conditum, est genus humanum. Nam quanquam Adam solus e terra est formatus, fuere tamen in eo etiam tum rationes successionis posteritatisque humani generis, & ex creatione mundi visibilis, invisibilia ejus hoc genere operum intellecta contuemur colligimusque, ne illic quidem quicquam seorsum in suo genere, aut prius, aut posterius creatum esse, sed omnia simul, quæ ejusdem conditionis sunt, extitisse. Non enim istiusmodi origo sit. Si igitur Verbum, quemadmodum prædixi, creatura esset, necesse esset id non primum, sed una cum aliis virtutibus simul editum fuisse, quamvis gloria præ cæteris antecelleret: ita enim se rem habere etiam in aliis inveneris, nimirum ea simul esse condita, neque primum ibi quicquam aut secundum tempore, gloria tamen inter sese differre, cum isti a dextris, illi in orbem, hi a sinistris, cuncti

simul Deum collaudent, & præsentes se exhibeant ad Domini ministeria. Quapropter si Verbum creatura censendum est, nec primum fuerit, nec initium aliorum: Contra, si ante omnes est, ut re vera est, sequitur, ut solus ipse & primus & filius sit: non igitur, neque principium omnium ratione suæ substantiæ fuerit. Nam in omnibus etiam principium omnium connumeratur. Jam si neque initium est, neque creatura est, certum est, eum substantia & natura differre a rebus conditis, ac diversum esse, ac solum eum solius veri Dei simulacrum & imaginem habendum esse: ac proinde scripturæ eum rebus creatis non annumerant. Imo, a Davide increpantur, qui de eo talia non verentur cogitare, cum dicit: *Psal. 89. 7.* *Quis tibi similis inter deos, Domine? aut quis coæquabitur Domino inter filios Dei?* *Bar. 3. 36.* Baruch item: *Iste est Deus noster, non reputabitur alius præter eum.* Ille enim creat, ista creantur: ille substantiæ patris proprium Verbum ejusque Sapientia est: Ista contra, cum prius non essent, per Verbum sunt condita. Jam dictum illud vestrum toties jactitatum, creaturam esse filium, falsum esse convincitur, ac non nisi figmentum esse vestri animi. Quin & Salomon vos mendacii accusat: non enim ille eum creaturam, sed *Prov. 8.* Sobolem dixit, & Sapientiam Dei, *Deum* (inquiens) *in sapientia fundavit terram*: & *Prov. 9. 1.* *Sapientia ædificavit sibi domum*, atque illud ipsum dictum, si expendatur, redarguit im- *Prov. 8. 22.* pietatem eorum. Scriptum est enim, *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua.* Igitur si ante omnes est, cum tamen dixerit (creavit me) non ut facerem opera ejus, sed ad opera: aut posterioris temporis est illud ipsum dictum (creavit me) aut ipse posterior est operibus, quippe qui ea, cum ipse conderetur, jam condita repererit, ad quæ condenda creabatur. Quod si illud ita est, qui fieri potest, ut ante omnia extiterit? Ecce enim, quantum ad vos attinet, ante eum ipsa opera jam constabant, ad quæ creabatur, mittebatur: verum ita non est, absit, falsa est hæreticorum sententia: non enim creatura est, sed creator Dei Verbum. De eo enim tempore proverbialiter dictum est (creavit me) cum creatitiam induebat carnem, idque rursum licet ex ipsis verbis deprehendi: ut qui cum filius sit, & Deum habeat patrem, cujus ipse est propria Soboles, tamen per id tempus Deum non patrem suum, sed Dominum appellat:

A πάντες ὑμνοῦσιν ἅμα, καὶ παρεστήκασι λειτουργοῦντες τῷ Κυρίῳ· δοκοῦσι δὲ ἡμῖν κτίσμα εἶναι ὁ Λόγος, ὁ πρῶτος δὴ εἴη, οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστὶν, ὥσπερ ἔν καὶ ἔστι, καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ υἱός ἐστιν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῇ οὐσίᾳ ἐστὶν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται· εἰ δὲ μὴ ἀρχή ἐστιν, οὐδὲ κτίσμα ἐστὶν, ἀλλ' οὐδηλονοτι εἴη, ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκεν, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν. τὸ δὲ μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεοῦ ὁμοίωσις καὶ εἰκών ἐστι, μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τοῖς κτίσμασιν αὐτὸν συνετάξαντο B αἱ γραφαί· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὁ Δαβὶδ ἐπιπλήττει τοῖς τοιοῦτον αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τολμῶσι, λέγων· Τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; ἢ τίς ὅμοιος τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; ὁ δὲ Βαρὲχ, ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀλογιωθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ὁ μὲν γὰρ κτίζει, τὰ δὲ κτίζεται, καὶ ὁ μὲν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιός ἐστι Λόγος καὶ Σοφία· τὰ δὲ γενόμενα, οὐκ ὄντα πρότερον, δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου πεποίηται. τὸ ἄρα πολυθρύλλητον παρ' ὑμῖν εἰρημένον κτίσμα ἐστὶν C ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν ἀληθὲς, ἀλλ' ὑμῶν φαντασία μόνη, καὶ κατηγορεῖτε πρόδηλον τοῦ Σολομῶνος· ὅτι πολλάκις αὐτοῦ κατεψεύσασθε· οὐ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα καὶ Σοφίαν Θεοῦ, λέγων, ὁ Θεὸς τῇ Σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ ἡ Σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· καὶ αὖθις ἔστι τὸ ῥητὸν ἐξεταζόμενον ἐλέγχειν τὴν δυσσέβειαν ὑμῶν· γέγραπται γὰρ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. οὐκοῦν εἰ πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτὸς· λέγει ἔκτισέ με, οὐχ' ἵνα ποιήσω τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ D ἔργα· ἢ δεύτερόν ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἔκτισεν, ἢ φανήσεται δεύτερος αὐτὸς τῶν ἔργων, δεόμενον αὐτῶν κτιζόμενος ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὑφεστῶτα, ἐφ' οἷς καὶ γίνεται. εἰ οὖν τοῦτο, πῶς ἔτι πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός; πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν; ἰδοὺ γὰρ καθ' ὑμᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ συνεστήκει τὰ ἔργα, εἰς ἃ κτίζεται καὶ ἀποστέλλεται, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο, ψευδὴς ἐστὶ τῆς (γὰρ) αἱρετικῶν ἡ διάνοια. οὐ γὰρ κτίσμα ἐστὶν, ἀλλὰ κτίσης μὲν ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τότε δὲ λέγει παροιμιωδῶς, ἔκτισέ με, ὅτε τὴν κτίσιν ἐνεδύσατο σάρκα, καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἐστι, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ διδαχθῆναι, υἱὸς γὰρ ὢν καὶ πατέρα τὸν Θεὸν ἔχων, αὐτοῦ γὰρ ἴδιόν ἐστι γέννημα, ὅμως Κύριον ὀνομάζει τὸν πατέρα· οὐχ

οὐχ ὅτι δοῦλος ἦν, ἀλλ' ὅτι τὸν τῆς δούλης μορ-
φὴν ἀνέλαβεν. ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν, ὥσπερ ὄντα
Λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς, πατέρα τὸν Θεὸν κα-
λεῖν· τοῦτο γὰρ ἴδιον υἱοῦ πρὸς πατέρα· ὅτως
ἐλθόντα τελειώσαι τὸ ἔργον, καὶ δούλης μορφὴν
λαβόντα, Κύριον ὀνομάζειν τὸν πατέρα· καὶ
ταύτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ κα-
λῆς τῆς διασολῆς, λέγων ἐν τοῖς Εὐαγγελί-
οις· ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ· εἶτα, Κύριε τοῦ
οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· ἑαυτοῦ μὲν γὰρ εἶναι πατέ-
ρα τὸν Θεὸν λέγει τῶν κτισμάτων, Κύριον αὐ-
τὸν ὀνομάζει, ὡς ἐκ τούτου δείκνυσι λευκῶς, ὅτι
ἡνίκα τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο, τότε τὸν πατέρα
καλεῖ Κύριον. καὶ γὰρ ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Δα-
βὶδ, αὐτὴν τὴν διαφορὰν σημαίνει τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον, διὰ τῶν ψαλμῶν λέγον· δὸς τὸ κρά-
τος σου τῷ παιδί σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παι-
δίσκης σου. ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ φύσει καὶ ἀληθι-
νὸς παῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τῆς παιδίσκης
τέκνα, ἅτις ἐστὶ τῶν γνωστῶν ἡ φύσις· διὸ καὶ ὁ
μὲν, ὡς υἱὸς, ἔχει τὸ πατρικὸν κράτος· τὰ δὲ,
σωτηρίας ἐστὶ δεόμενα. εἰ δ' ὅτι παῖς ἐκλήθη,
φλυαροῦσι· γινωσκέτωσαν, ὅτι καὶ Ἰσαὰκ παῖς
ὠνομάσθη τοῦ Ἀβραάμ· καὶ ὁ υἱὸς τῆς Σουνα-
μίτιδος παιδάριον ἐκλήθη· εἰκότως ἄρα,
δούλων ἡμῶν ὄντων, ὅτε γέγονεν, ὡς ἡμεῖς,
Κύριον τὸν πατέρα καλεῖ· καὶ αὐτὸς, ὡς ἡ-
μεῖς, καὶ τοῦτο φιλανθρωπευόμενος, ὅτως
πεποίηκεν· ἵνα καὶ ἡμεῖς δοῦλοι τῇ φύσει ὄν-
τες, καὶ δεξάμενοι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, θαῤῥή-
σωμεν τὸν φύσει Κύριον ἑαυτῶν, τοῦτον τῇ
χάριτι πατέρα καλεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς,
πατέρα καλοῦντες τὸν Κύριον, οὐκ ἀρ-
νούμεθα τὴν τῇ φύσει δουλείαν, ἀπὸ γὰρ
ἐσμεν ἔργα· καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ
ἡμεῖς, ὅτως ὅταν ὁ υἱὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν
λαμβάνων λέγῃ· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ, μὴ ἀρνείσθωσαν τὴν ἀϊδιότητα τῆς
τοῦτο θεότητος· ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λό-
γος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ
πάντα ἐκτίσθη· τὸ δ' ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥητὸν,
καθὰ πρόσθεν, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώ-
πινον τοῦ Λόγου σημαίνει· εἰ γὰρ εἰς ἔργα φη-
σὶν ἐκτίσθαι, φαίνεται μὴ τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ ση-
μαίνειν θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς ἔργα οἰκονομίαν
γνωσθῆναι, ὅπερ δεύτερόν ἐστι τοῦ εἶναι· τὰ γὰρ γι-
νόμενα καὶ κτιζόμενα, προηγουμένως ἕνεκα τοῦ
εἶναι τὴν ὑπάρξιν πεποίηται· δεύτερον ἔχουσι
τὸ ποιεῖν, πρὸ ὧν ὁ Λόγος αὐτῶν προσέθηκε

A non quia servus, sed quia servi speciem assumserat. Alioqui par erat, qui erat Verbum ex patre, ut Deum patrem suum appellitaret: id enim proprium est filio erga patrem. Cæterum, ita cum venisset ad opus patris absolvendum, & speciem servi accepisset, conveniens fuerat, ut patrem suum Dominum vocaret: eamque differentiam ipse docuit, cum pulcherrima interpunctione dicens, *Confiteor tibi, pater:* deinde, *Domine cœli* Matth. xi. *& terræ.* Ubi illum & patrem suum dixit, & rerum creatarum Dominum, ut liquido constaret, eum a tempore indutæ carnis, B patrem suum Dominum appellitare. Quin & in oratione Davidis, eam differentiam Spiritus sanctus demonstrat, dum inquit: *Da imperium tuum puero tuo, & salvum fac filium ancillæ tuæ.* Alius siquidem est naturalis & verus puer Dei, alii autem filii ancillæ, in quibus consistit creatitiæ naturæ ratio: ideoque ille quidem habet, ut filius, paternam fortitudinem: isti contra, salutis indigi sunt. Quod si ob id, quia hic puer vocatur, cavillationes deblaterare constituunt, agnoscant, Isaacum, cum filius esset, puerum C Abrahæ esse vocatum: & Sunamitidis filium, puellum esse dictum. Merito igitur, quia nos servi, cum talis effectus erat, quales nos eramus, servus appellatus, atque id studio humani generis ita fecit, quo nobis ex natura servis, ubi suscepissemus spiritum filii, fiducia esset, eum, qui naturalis Dominus noster erat, patrem ex gratia nominare. Cæterum, quemadmodum nos, cum Dominum nostrum patrem vocamus, non inficiamur nostram naturalem servitutem: quippe qui ejus opera simus: *Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos:* ita, cum filius, servi specie suscepta, has voces edit (Dominus creavit me initium viarum suarum,) inficiari non debent divinitatis in illo æternitatem, aut eum in principio Verbum fuisse, omniaque per eum orta esse, & in ipso D universa creata esse. Illud autem Proverbiorum dictum, ut jam prius admonui, non substantiam Verbi, sed humanitatem declarat. Nam cum ait, eum ad opera creatum esse, in eo videtur, non substantiam ejus voluisse significare, sed illius circa opera negatiationem, & curam, quod quantum ad rationem existendi pertinet, sequentis temporis est. Quæ enim fiunt & conduntur, primum essendi existendique causa in rerum naturam proveniunt: secundario deinde, ut aliquid faciant, quod Verbum præceperit,

ac tale aliquid in omnibus aliis videre li-
A ὡς ἐπὶ πάντων ἰδεῖν ἐστι τοῦτον. Ἀδὰμ γὰρ
ebet: Adam enim creatus est, non primum
ut operaretur, sed ut homo existeret: post-
ea autem mandatum operandi accepit. Noe item creatus est, non ob arcam,
sed ut in primis esset, & homo fieret, deinde illi injunctum, ut operi incumberet,
& arcam construeret: & in singulis ubique hoc ipsum inveneris. Nam & Moses ille magnus, primitus homo natus est,
deinde illi imperium suæ gentis concreditum est. Quapropter eadem ratione
hoc quoque intelligendum est: nec mirum, cum videas, eum creari, non ut in rerum natura esset (*In principio* enim *erat Verbum*,) sed ad opera mitti, & ad eorum
B curam destinari. Nam priusquam opera
existerent, erat quidem ille jam tum ab æterno filius, sed necdum erat ulla necessitas, ut idem crearetur. Cæterum cum jam
opera extarent omnia, & necessum erat, ea
alicujus administratione castigari, tum demum Verbum sese dedidit, ut condescenderet, & operibus simile efficeretur,
quod nobis per hanc vocem (creavit)
indicatum voluit. Et per Esaiam Prophetam simile quiddam ostendere cupiens, denuo in hæc verba erupit: *Et nunc ita dicit Dominus, qui formavit me ex utero servum sibi, ut congregem Jacob & Israel ad eum. Congregabor & glorificabor coram eo.* Ecce etiam hic, non ut fit,
C formatur, sed ut congreget tribus, quæ,
antequam ipse formaretur, existebant.
Nam ut illic, creavit, ita hic formavit, &
ut illic, opera, ita & hic, ut congregem,
collocatum vides, quo ex omni parte
constaret, ubi jam Verbum DEI esset,
tum demum illud, creavit, & finxit, locum sui mentionem invenisse. Sicuti enim ante formationem extabant tribus,
quarum gratia formatus est: ita quoque
opera extitisse vides, ob quæ filius postmodum creatus fuit. Neque a principio, cum
Verbum extabat, operaque nondum condita erant, quemadmodum prædixi, sed
D cum jam subsisterent, & necessitas postularet, tum demum ea vox (creavit) in medium adducta est. Ac veluti si filius, servis
per suimet negligentiam amissis, & apud
hostem detentis, necessario illuc a patre
mittitur, ut eos sua manu assertos recolligat, isque in eo itinere servili schemate
se inducat, cultuque se dissimulet, ne ipso
agnito plagiarii sese in fugam dent, atque
inde prohibeatur, quo minus ad eos descendat, qui in locis subterraneis suppressi conduntur: atque si tum ab eo quæras, cur ea specie, & habitu uti voluisset,

ἐκτίσθη, οὐχ ἵνα ἐργάζηται, ἀλλ' ἵνα πρῶτον
ὑπάρχῃ, καὶ ἄνθρωπος γένηται, μετὰ ταῦτα γὰρ
ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι. Νῶε δὲ ἐκτίσθη, οὐ διὰ τὴν κιβωτὸν, ἀλλ' ἵνα πρῶτον ὑπάρχῃ εἰς ἄνθρωπος γένηται· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβεν ἐντολὴν κατασκευάσαι τὴν κιβωτόν· καὶ ἐφ' ἑκάστου δὲ ζητῶν ταῦτα εὑρήσεις. καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς ὁ μέγας, πρῶτον ἄνθρωπος γέγονε· καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεπίστευται· οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα τοῦτο νοεῖν ἔξεστιν· ὁρᾷς γὰρ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτίζεται, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἔργα πέμπεται, καὶ τὴν τούτων οἰκονομίαν. καὶ γὰρ καὶ πρὶν γενέσθαι τὰ ἔργα, ἦν μὲν ἀεὶ ὁ υἱὸς, ἔτω δὲ χρεία ἦν αὐτὸν καὶ κτισθῆναι· ὅτε δὲ ἐκτίσθη τὰ πάντα, καὶ χρεία μετὰ ταῦτα γέγονε τῆς εἰς διώρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας, τότε δὴ καὶ ὁ Λόγος δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ συγκαταβῆναι καὶ ὁμοιωθῆναι τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ μὲν τῆς ἔκτισε λέξεως, ἡμῖν δεδήλωκε· διὰ δὲ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ ὅμοιον σημαίνειν θέλων, πάλιν λέγει· καὶ νῦν ἔτως λέγει κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ, τοῦ συναγαγεῖν Ἰακὼβ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν Ἰσραὴλ· συναχθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἔναντι Κυρίου. ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα, οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάττεται· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συναγαγεῖν τὰς Φυλὰς, τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τοῦτον ὑπάρχουσας. ὡς γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισε, ὧδε τὸ ἔπλασε, καὶ ὡς ἐκεῖ εἰς τὰ ἔργα, ἔτως ὧδε εἰς τὸ συναγαγεῖν· ὥστε πανταχόθεν φαίνεται τοῦ εἶναι τὸν Λόγον, δεύτερον λέγεσθαι τὸ ἔκτισε καὶ τὸ ἔπλασε. καὶ γὰρ ὥσπερ πρὸ τῆς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ Φυλαὶ, δι' ἃς καὶ ἐπλάσθη, ἔτως ὑπάρχειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεται, εἰς ἃ καὶ ἐκτίσθη· καὶ ὅτε μὲν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἔπω ἦν τὰ ἔργα, καθὰ προεῖπον, ὅτε δὲ τὰ ἔργα γέγονε καὶ ἡ χρεία ἀπῄτησε, τότε τὸ ἔκτισεν εἰρηται· καὶ ὥσπερ ἄν τις υἱὸς, σκορπολομένων κτημάτων καὶ σκὰ πολεμίοις ὄντων, ἐξ ἀμελείας αὐτῶν· χρείας τε καὶ λαβέσης εἰ πέμποιτο σκὰ τοῦ πατρὸς συλλαβέσθαι καὶ συναγαγεῖν αὐτά· ἵνα οὕτω ἀπέχθωμεν, ἐπενδιδύσκοιτο τὴν ὁμοίαν ἐκείνων ἐσθῆτα, καὶ σχηματίζοι ἑαυτὸν, ὡς ἐκεῖνοι, ἵνα μὴ ὡς δεσπότου ἑαυτῶν ἐπιγινώσκοντες οἱ κατέχοντες φύγωσι· καὶ κωλυθῇ κατελθεῖν καὶ πρὸς τὰς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους παρ' ἐκείνων. εἶτα τις. πιθανόν τοῦτο, διὰ τί ἔτως ὁ τοιοῦτος

ποιεν ἂν ὁ πατὴρ, ὅτω με ἔπλασε καὶ πατήρ-
ευ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ· λέγων τε ὅτως, ὅτε δὲ-
ου ἑαυτὸν, ὅτε ἕνα τῶν ἔργων εἶναι σημαίνε-
τε· οὐ τὰρχὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ
ὕστερον αὖθις δοθεῖσαν, εἰς τὰ ἔργα φρον-
τίζ. τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὁ Κύριος ἐνδυσάμε-
νος ἡμετέραν σάρκα, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς
ἄνθρωπος· εἰ ἐρωτηθείη ὑπὸ τῶν ὅτως αὐτὸν
θεωντων καὶ θαυμαζόντων εἴποι ἄν, Κύριος ἔ-
κτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ
ἔπλασέ με τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰσραήλ· τοῦτο
δὲ πάλιν καὶ τὸ πνεῦμα προσημαῖνον ἐν ψαλ-
μοῖς, ἔλεγε· κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν
χειρῶν σου, ὅπερ καὶ αὐτὸς συμαίνων αὐτὸς
Κύριος φησιν· ἐγὼ δὲ κατεσάθην βασιλεὺς
ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ·
ὅτε δὲ, ὅτε ἐπέλαμψε σωματικῶς τῇ Σιὼν,
οὐκ ἀρχὴν εἶχε τοῦ εἶναι, οὐδὲ τοῦ βασιλεύειν,
ἀλλ' ὢν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀΐδιος βα-
σιλεὺς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλάμ-
ψαι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ τῇ Σιὼν ἵνα ἀπὸ
τῆς βασιλείας ἐν αὐτοῖς ἁμαρτίας, λυ-
τρωσάμενος αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς, ποιήσῃ τῷ
τὴν πατρικὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ, ὅτως καθι-
άμενος εἰς τὰ ἔργα· οὐκ εἰς τὰ μηδέπω ὄν-
τα, ἀλλ' εἰς τὰ ἤδη ὄντα καὶ δεόμενα διορθώ-
σεως, καθίσαται· τὸ ἄρα ἔκτισε, καὶ τὸ ἔπλα-
σε, καὶ κατέστησε, τὴν αὐτὴν ἔχοντα διάνοιαν,
τοῦ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτόν· οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ
τίσιν δεικνύουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ
κατ' εὐεργεσίαν γενομένην ἀνανέωσιν· ταῦτα
ὖν λέγων, ἐδίδασκεν ὅμως καὶ περὶ τούτων
πάρχειν αὐτὸν, ὅτε ἔλεγε· πρὶν Ἀβραὰμ
γένεσθαι, ἐγώ εἰμι, καὶ ἡνίκα τὸν οὐρανὸν ἡτοί-
μαζε, συμπαρήμην αὐτῷ· καὶ ἥμην συνῶν αὐτῷ
ἁρμόζουσα· ὥσπερ δὲ ἦν αὐτὸς, πρὶν Ἀβρα-
ὰμ γένεσθαι, ὁ δὲ Ἰσραὴλ μετὰ Ἀβραὰμ γέ-
γονε, καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι προϋπάρχων ὕστε-
ρον πλάττεται· καὶ ἡ πλάσις δὲ τοῦ ἀρχὴν
τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν σημαί-
νει· ἐν ᾗ καὶ ὑπασπάζει τὰς Φυλὰς τοῦ
Ἰσραὴλ, ὅτως ἄρα τῷ πατρὶ συνῶν ἀεὶ αὐ-
τὸς τῆς κτίσεως δημιουργός ἐστιν, καὶ δῆλόν ἐστι,
ὅτι δευτερά ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ τὸ ἔκτισε·
οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτόν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα
γενομένην οἰκονομίαν, ἣν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε,
ἐγνωρίζετο γὰρ ἄλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων,
καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτὸν ὄντα αὐτῶν· καὶ
τὴν τούτων ἀνανέωσιν, εἰς ἑαυτὸν ἀναδέξα-

A isque responderet, patrem suum se ita formasse, & adornasse ad opera sua: non ille quidem ex suis verbis intelligi vellet, se servum aut opus esse, aut tum primum natalem initiumque sui habuisse, sed hæc omnia suscepisse, quo patris mandata commodius impleret. Eodem modo Dominus noster indutus humana carne, & habitu inventus, ut homo, si interrogaretur ab iis, qui cum admiratione ejus habitum cultumque viderent, probe responderit: *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua.* Et, *Formavit me, ut congregem Israel.* Quod prorsus idem est cum eo, Prov. 8.

B quod Spiritus sanctus in Psalmis enunciat: *Constituisti eum super opera manuum tuarum.* Quin & Dominus quoque hoc ipsum Psal. 8.
ostendit, cum inquit: *Ego constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus.* Psal. 2.
Itidem porro, cum corporaliter lumen suum affudit monti Sion, non tum demum regni vel nascendi initium sortitus est, cum Verbum Dei æternus sit Rex: sed tum tandem sub humana specie regnum suum & ditionem in Sion invisere ac illustrare dignatus est, ut illos nobiscum vindicatos a tyrannide peccati, patris sui ditioni restiC tueret: Ita quoque constitutus est ad opera, non quæ nondum erant, sed quæ jam erant, & emendatione indigebant. Nam illud verbum (creavit) nec non & illud (formavit) & (constituit) cum sint ejusdem intellectus, non initium ortus ipsius aut creabilem ejus substantiam renovationem. Quinimo, cum illa ipsa loqueretur, jam tum docuit se ante opera fuisse, inquiens: *Priusquam Abraham fieret, ego sum:* & Joan. 8.
cum cœlum instruebat, aderam una cum eo, & in harmoniam coaptabam. Prov. 3, 27.
Cæterum, quemadmodum ex eo, quod ipse erat, antequam Abraham fieret, quem deinde Israel nascendo insecutus est, manifesto colligitur, eum, qui tum jam erat, postea formatum fuisse, eamque formationem non ipsius existendi initium, sed ab ipso assumtæ humanitatis exordium significare,
D in quæ Israelem in unum congregat: ita quoque ex eo, quod semper suo patri adest, & rerum natura Dominus intelligitur: & quia extra controversiam situm est, opera post illum condita esse, etiam illud verbum (creavit) certo deprehenditur, non ipsius essendi principium, sed curam præfecturamque ejus in operibus, quam corpore obivit, significare. Par siquidem fuit, ut ipse, qui alius diversusque erat ab operibus & operum conditor, eorum instaurationem in se suamque curam reciperet,

quo ille in nobis creatus, omnia in se recrearet & assereret. Certe, cum hoc verbum (creavit) loqueretur, statim subintulit causam, mentionem de operibus faciens: ut illum creari ad opera, hominem fieri, ad hominum instaurationem intelligeres, eaque consvetudo est sacræ Scripturæ. Ubi enim innuit Verbi ortum in carne, substituere solet causam, cur homo sit factus: e diverso, cum ipsum de sua Deitate loquentem introducit, aut cum ejus famuli de ea renunciant, omnia simplici dictione absolutaque sententia, nulla inserta causa, promulgantur. Patris enim est splendor: jam autem, ut pater non ob aliquam causam pater est: ita neque splendoris, cur splendor sit, causa
Joan. 1. requirenda est: *In principio*, inquit, *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum:* neque adjungitur isthic, cur Verbum factum sit. Cæterum ubi Verbum caro factum erat, tunc causa apponitur, ob quam homo sit factus, cum dicit: *Et habitavit in nobis.* Rursum
Phil. 2. ubi Apostolus dicit: *Qui cum in forma Dei existeret*, sine additamento causarum, id dixit, nisi tum denique, cum subjungeret: *speciem servi assumsit:* tum enim subintulit: *Humiliavit seipsum usque ad mortem, mortem autem crucis:* earum enim rerum gratia caro factus est & servi formam assumsit. Ipse quoque Dominus plura in Proverbiis locutus, cum de se ipso loJoan. 14. quitur, absolute loquitur: *Ego in patre,*
Joan. 10. Joan. 14. *& Pater in me.* Et, *Ego & pater unum*
Joan. 8. *sumus.* Et, *Qui vidit me, vidit & pa-*
Joan. 14. *trem meum.* Et, *Ego sum lux mundi, ego sum veritas*: nusquam isthic causam, aut cur ita esset, rationem subnexuit, ne secundus posteriorque ab illis esse videatur, quorum gratia talis esse incepisset. Necessum est enim, causam illo priorem esse, sine qua ipsum illud nunquam extitisse. Paulus igitur segregatus ad Evangelium, quod promiserat Dominus per Prophetas, Evangelii, quod ante ipsum fuit, minister factus est. Joannes quoque delectus, ut esset præcursor Domini, ante se habuit Dominum. Cæterum, Dominus non habuit causam, ut esset Verbum, nisi quod patris esset germen & Sapientia unigenita: cum tamen homo efficitur, tum causa substituitur, cur eum oporteat carnem gestare. Necessitas quippe indigentiaque hominum anterior est, quam illius nativitas, qua sublata, carnem non induisset. Quæ autem fuerit ea necessitas, quæ causam attulit, ut homo efficeretur, ipso Dominus istis verbis palam fecit:

ἵνα ἀπὸ κτιζομένων εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀνακτίσηται. καὶ γὰρ λέγων ἔκτισε, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε, λέγων Τὰ ἔργα, ἵνα τὸ εἰς ἔργα κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι ἄνθρωπον δηλώσῃ εἰς τὴν τούτων ἀνανέωσιν· καὶ τοῦτο ἔθος ἐστὶ τῇ θείᾳ γραφῇ· ὅταν μὲν γὰρ σημαίνῃ τὴν κατὰ σάρκα γένεσιν τοῦ Λόγου, τίθησι. καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος· ὅταν δὲ αὐτὸς ἐκ τῆς θεότητος ἀπὸ αὐτοῦ λέγῃ, ἢ οἱ τούτου θεράποντες ἐπαγγέλλωσι, πάντα ἁπλῇ λέξει, ἀπολελυμένῃ τε τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐδὲν μὴ συμπεπλεγμένης αἰτίας λέγεται· ἴδιον γὰρ πατρός ἐστιν ἀπαύγασμα· ὥσπερ δὲ ὁ πατὴρ οὐ διά τινα αἰτίαν ἐστὶν, ἵνα καὶ οὐδὲ τοῦ ἀπαυγάσματος τοῦτο χρήζει τὴν αἰτίαν, ἵνα ἀρχὴ ἦν ὁ Λόγος, ἢ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, γέγραπται· ἢ οὐκ ἔχει τὸ διατί. ὅτε δὲ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν γέγονε, λέγων· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· πάλιν τε ὁ Ἀπόστολος λέγων, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· οὐκ ἔθηκεν τὴν αἰτίαν, εἰ μὴ ὅτε τὴν μορφὴν ἔλαβε δούλου, τότε γὰρ ἐπιφερόμενος λέγων, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, διὰ ταῦτα γὰρ καὶ σὰρξ γέγονε καὶ μορφὴν ἔλαβε δούλου. αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος πολλὰ μὲν ἐν Παροιμίαις λελάληκεν, πρὸς δὲ ἑαυτοῦ σημαίνων, ἀπολελυμένως εἴρηκεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἢ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἢ, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, οὐ τιθεὶς ἐφ' ἑκάστου τὴν αἰτίαν, οὐδὲ τὸ διατί ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων εἶναι φαίνηται, ὧν χάριν καὶ γέγονεν. ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν αἰτίαν τούτου, ἧς ἄνευ οὐκ ἂν αὐτὸς ἐγεγόνει. Παῦλος γοῦν ἀφορισμένος Ἀπόστολος εἰς Εὐαγγέλιον, ὃ προεπηγγείλατο ὁ Κύριος διὰ τῶν προφητῶν, εἶχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, οὗ γέγονε διάκονος· καὶ ὁ Ἰωάννης μὲν προχειρισθεὶς (ὃ καὶ γέγονεν) εἰς τὸ προοδεῦσαι τοῦ Κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ εἶχε τὸν Κύριον· ὁ δὲ Κύριος οὐκ ἔχων πρὸς ἑαυτὸν αἰτίαν τοῦ εἶναι αὐτὸν, ἢ μόνον, ὅτι τοῦ πατρός ἐστι γέννημα καὶ σοφία μονογενής· ὅταν δὲ ἄνθρωπος γένηται, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν· προηγεῖται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, ἡ τῶν ἀνθρώπων χρεία, ἧς ἄνευ οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα· τίς δὲ ἡ χρεία, δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν Κύριος σημαίνων ἔλεγε ταύτην·

καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· τοῦτο γὰρ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μού ἐστι, ἵνα πᾶς θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· καὶ, πάλιν, ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· καὶ πάλιν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην φησίν· ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ· ὁ δὲ Ἰωάννης ἔγραψεν· εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. διὰ τὸ μαρτυρῆσαι ἄρα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξασθαι θάνατον, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ λῦσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ Σωτὴρ, κατὰ αὐτὸν ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ· ἄλλως γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ θάνατος ἐγένετο· θάνατος δὲ πῶς ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ τὸ ἀποθνῆσκον ἔσχε σῶμα· τοῦτο μαθὼν παρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ τοῦ θανάτου διὰ παντὸς τῆς ζωῆς ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· καὶ, ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις· καὶ πάλιν· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· καὶ Ἰωάννης φησίν· οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· καὶ πάλιν ὁ Σωτὴρ ἔλεγε, εἰς κρίμα ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται· οὐ δι' ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ διὰ τὸ ἀναβλέψαι τοὺς τυφλοὺς, καὶ ἀναστῆναι πάντας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν· εἰ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν κτίσεται, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς κτίσμα, ἀλλὰ τῷ ἡμᾶς ἐνδυσάμενος σάρκα, ταῦτα λέγει· καὶ ὅτι ταύτην τὴν διάνοιαν ἔχουσιν αἱ γραφαὶ, ἔξεστὶ τοῦ Ἀποστόλου μαθεῖν. φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους

A *Descendi e cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus, qui misit me. Voluntas porro ejus, qui misit me, ista est, ut omne, quod dedit mibi, non perdam ex eo quicquam, sed resuscitem illud in novissimo die. Hæc enim est voluntas patris mei, ut omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die.* Et rursum: *Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui crediderit in me, non maneat in tenebris.* Joan. 6. 38.

Et rursum apud Joannem inquit: *Ego ad hoc natus sum, & ad hoc in mundum veni, ut testis sim veritati.* Joan. 12.

Jam si Joannes dicat: *Ad id apparuit filius Dei, ut demoliretur opera diaboli,* pro martyrio igitur, & ut pro B nobis mortem susciperet, & ut homines excitaret, atque diaboli opera dissolveret, Salvator venit, atque illa causa est adventus ipsius in carne: resurrectio alioqui non obtigisset, nisi mors fuisset: mors porro, quomodo in eo locum habuisset, nisi mortale corpus gestasset? id ubi ab eo Paulus didicerat, in hæc verba prorupit: 1. Joan. 3.

Quoniam pueri consortes erant carnis & sanguinis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps esse voluit, ut per mortem aboleret eum, qui imperium mortis habebat, C *diabolum, & liberaret eos, qui metu per omnem vitam obnoxii erant servituti: &, quia per hominem mors, ideo & per hominem resurrectio mortuorum.* Hebr. 2. 14.

Ac rursum: *Nam quod impossibile erat legi, quatenus infirmabatur per carnem, Deus misso filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato peccatum in carne condemnavit, ut justificatio legis redintegraretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulamus.* Rom. 8.

Joannes item: *Non* D *enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicaret mundum, sed ut mundus servaretur per eum.* Joan. 3.

Salvator quoque idem de seipso loquitur: *Ad judicium ego in mundum veni, ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.* Non igitur propter se ipsum, sed propter nostram salutem, & ob demolitionem mortis, & condemnationem peccati, & ut cæci visum reciperent, & ut omnes e mortuis excitarentur, advenit. Si igitur non sui gratia, sed nostri venit, neque in sui ipsius usum conditur, sed ad nostrum, fieri non potest, ut sit creatura: verum ubi nostram carnem induerat, ita loqvutus est. Jam, quod istiusmodi intellectum habeant scripturæ, ex Paulo disces: ait enim in epistola ad Ephesios:

Eph. 2, 14. *Ubi solvisset intermedium parietem sepri, nimirum inimicitiam in carne sua, legem præceptorum in edictis abolevit, ut duos crearet in seipso in unum hominem novum, pacem faciens.* Quod si duo in eo creantur, iique sunt in corpore illius, merito igitur duos in se gestans, ipse creatus esse dicitur, creatos enim in seipso univit, & erat ipse in ipsis, ut illi: Atque ita, duobus in eo creatis, congruenter dici potest: *Dominus creavit me.* Nam quemadmodum ipse, nostris susceptis infirmitatibus, dicitur infirmari, quamvis ipse infirmus non sit, utpote qui sit potentia Dei: & peccatum pro nobis factus esse & maledictio, quanquam ab eo peccatum non sit, sed quia gestaverat peccata nostra & maledictionem: sic & non in seipso creans de seipso dicit (creavit me ad opera) cum ipse creatura non sit. Quoniam, si secundum illos, de creabili essentia Verbi hoc putaretur dictum (Dominus creavit me) & Verbum pro creatura agnosceretur, propter nos utique creatum non esset: quod si propter nos creatum non esset, non essemus in eo creati: si vero in eo creati non essemus, illud non in nobis, sed extra nos forisque haberemus, veluti doctrinam quandam, quæ ex magistro a discipulis accipitur. Quod si ita nos haberemus, nihilominus peccatum carnis in nobis remanens, regnum suum vetus & tyrannidem obtineret, utpote nunquam inde ejectum. Cæterum istis verba Apostoli paulo superius posita adversantur. *Ejus enim* (inquit) *opus sumus, creati in Christo Jesu.* Quod si in Christo creati sumus; ergo ille creatus non fuit, sed nos in eo creati sumus: & propter nos illata est mentio illius vocis, creavit. Nam propter nostram necessitatem Verbum, quamvis conditor esset, sustinuit vocem conditi in se referri, neque tamen vox illa, quatenus Verbum & Deus est, in eum quadrat, sed in nos, qui in eo creati sumus: & sicut patre existente semper, semper quoque existit filius, & quia semper extitit, inquit: *Ego eram, in quo exhilarabatur, quotidie oblectabar in conspectu ejus.* Et, *Ego in patre, & pater in me:* ita quoque, cum pro nostra necessitate factus esset homo, congruenter, ut nos, quæ nostra sunt, loquitur: *Dominus creavit me,* ut eo in carne habitante, peccatum omnino ejiceretur: & nos liberos haberemus spiritus. Quid autem eum jam hominem factum oportebat loqui? In principio eram homo: at illud minime in illum congruebat,

Ibidem.

A τὸ μεσότοιχον τῦ φραγμῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην· εἰ δὲ ἐν αὐτῷ κτίζονται οἱ δύο, καὶ ἔτοι εἰσὶν ἐν τῷ σώματι αὐτῦ, εἰκότως ἄρα λέγεται ὡς φορῶν τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, αὐτός ἐστι κτισθείς· τοὺς γὰρ κτισθέντας ἐν ἑαυτῷ ἔσωσε, καὶ ἦν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐκεῖνοι· ἔτω τῶν δύο κτισθέντων ἐν αὐτῷ, ἁρμοζόντως ἂν λέγοι, Κύριος ἔκτισέ με. ὥσπερ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας δεχόμενος, λέγεται αὐτὸς ἀσθενεῖν, καίτοι μὴ ἀσθενῶν αὐτός, δυνάμις γάρ ἐστι Θεῦ, ἁμαρτία τε ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ κατάρα, καίτοι μὴ ἁμαρτήσας αὐτός, ἀλλ' ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν ἐβάστασεν αὐτός· ἔτως ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κτίζων, λέγεται, ὅτι καὶ ἔκτισέ με εἰς τὰ ἔργα. καίτοι κτίσμα μὴ ὢν αὐτός· ἐπεὶ εἰ κατ' ἐκείνους ὡς κτιστῆς ἔσης τῆς ἰδίας τῦ Λόγυ, λέγει· Κύριος ἔκτισέ με, κτίσμα ὢν· ἀλλ' ἡμᾶς ἐκτίσθη, ἀλλ' ἡμᾶς δὲ μὴ κτισθέντ῾ αὐτῦ, οὐκ ἐκτίσθημεν ἐν αὐτῷ· μὴ κτισθέντες δὲ ἐν αὐτῷ, οὐκ εἴχομεν αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἔξωθεν εἴχομεν. εἰ ἄρα παρ' αὐτῦ τοῦ μάθησιν ὡς ὧδε διδασκάλυ ἐδεξάμεθα, ἔτω δὴ ἡμῶν ὄντων, ἀλλ' ἦν πάλιν ἡ ἁμαρτία τῆς σαρκὸς ἐβασίλευσεν ἐμμένυσα, καὶ μὴ ἐκβληθεῖσα ἐξ αὐτῆς. ἀλλὰ ὁ Απόστολ῾ ἐναντιῦται τούτοις ὀλίγων τούτων φάσκων· αὐτῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ιησῦ. εἰ δὲ ἐν Χριστῷ ἡμεῖς ἐκτίσθημεν, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς ὁ κτιζόμεν῾, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν ἐν αὐτῷ κτιζόμενοι· καὶ δι' ἡμᾶς ἐστιν ἡ, τῦ ἔκτισε, φωνή. διὰ γὰρ τὴν ἡμῶν χρείαν, καίτοι κτίσης ὢν ὁ Λόγ῾, ὑπέμεινε καὶ τὴν τῶν κτιζομένων ἰδίαν φωνὴν, τὸ ἔκτισεν, ὥσπερ ὂν τῦ πατρὸς ὄντος ἀεί, ἔστι καὶ ὁ τότε Λόγ῾ ὢν ἀεί, καὶ ὢν ἀεὶ λέγει· ἐγὼ ἤμην, ᾗ παρῆν, καθ' ἡμέραν δὲ ἠυφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτῦ· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἔτως ὅτε διὰ τὴν ἡμῶν χρείαν γέγονεν ἄνθρωπ῾, ἀπολύθως τὰ ἡμῶν, ὡς ἡμεῖς, αὐτὸς λέγει· Κύριος ἔκτισέ με, ἵνα αὐτῦ ἐνοικήσαντος ἐν τῇ σαρκὶ, τελείως ἡ ἁμαρτία ἐξωσθῇ τῆς σαρκὸς, καὶ ἡμεῖς ἐλεύθερον ἔχωμεν τὸ φρόνημα· τί δὲ ἔδει γενόμενον αὐτὸν ἄνθρωπον εἰπεῖν; ἐν ἀρχῇ ἦμεν ἄνθρωπ῾, ἀλλ' ὅτε γε ἤρμοζεν αὐτῷ τοῦτο,

ὅτε ἀληθὲς ἦν. ὥσπερ δὲ τοῦτο οὐκ ἔπρεπεν εἰπεῖν, ὅτως οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἐπ' ἀνθρώπου λέγειν τὸ ἔκτισε καὶ ἐποίησεν αὐτόν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ αἰτία τοῦ ἔκτισε, προσκεῖται, ἥτις ἐστὶ τῶν ἔργων ἡ χρεία· ἔνθα δὲ ἡ αἰτία προσκεῖται, αὐτὴ ἡ αἰτία πάντως διαλύει τὸ ἀνάγνωσμα καλῶς, καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἐν μέσῳ τῷ κτίσαι τὴν αἰτίαν τίθησι τὰ ἔργα· τὴν γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων, εὐθὺς ἐπήγαγε, προσέθηκε δὲ πάντων τῶν ξένων γεννᾷ με· ἀδιαστάτως, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἔκτισέ με προσέθηκε, λέγων, εἰς τὰ ἔργα, ἀλλὰ ἀπολελυμένως γεννᾷ με· ὥσπερ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ τὰ ἔργα ἔκτισο, ἀλλ' ἦν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· τὸ δὲ γεννᾷ αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεία γέγονεν αἰτία· οὐκ ἔστιν ἄρα κτίσμα ὁ υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν εἶπε, γεννᾷ με, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ἔξωθέν ἐστιν ἔργα τοῦ ποιοῦντος, τὸ δὲ γέννημα, οὐκ ἔξωθεν, ὡς ἔργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν ἴδιον τῆς οὐσίας· διόπερ τὰ μὲν κτίσματα, τὰ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ υἱὸς μονογενής· ἀμέλει ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως; οὐκ εἴρηκε Μωσῆς· ἐν ἀρχῇ ἐγέννησεν, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ ὁ Δαβὶδ ἔψαλεν, αἱ χεῖρές σου ἐγέννησάν με, ἀλλ' ἐποίησάν με, πανταχοῦ τὸ ἐποίησέ με ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγων· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ ἔμπαλιν· οὐ γὰρ εἴρηκεν, ὅτι καὶ ἐποίησα, ἀλλ' ἐγέννησα καὶ γεννᾷ με, καὶ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, διαφέρει δὲ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα, εἰς τὴν ἀρχὴν πεποίηται, καὶ διαστηματικὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει, διόπερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν, τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ὥσπερ ὁ Κύριος εἰδὼς, ὅπερ ἐποίησεν ἐδίδαξεν, ὅτε τοὺς Φαρισαίους ἐνέτυπε λέγων. ἀπ' ἀρχῆς δὲ κτίσας αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, ἀπὸ γὰρ ἀρχῆς τινος τοῦ μὴ εἶναί ποτε, γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ γενητά· τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα ἐσήμανεν ἐν ψαλμοῖς, λέγον, καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας·

A neque verum erat. Quemadmodum autem non congruebat, ut hoc diceret: ita proprium & peculiare fuit de homine dici, eum creatum esse & fectum esse: certe, ob id causa creationis adjuncta est, quæ nimirum est ipsa operum indigentia: ubi autem causa est adjuncta, hæc ipsa causa plane lectionis difficultatem explicat ac dissolvit. Nam & isthic hoc verbum (creavit) causam, cur creatus sit, subsequentem habet, quia additum est (ad opera.) Contra, nativitatem suam ex patre absolute exprimens: statim subintulit: *Ante omnes colles gignit me:* non, cur genitus esset, quemadmodum in hoc dicto (creavit) subjunxit ad opera sua, sed simpliciter & absolute, genuit me: quemadmodum & hoc: *In principio erat Verbum.* Prov. 8. Joan. 1.

B Nam etiamsi opera condita non fuissent, æque tamen erat Verbum Dei, & DEUS erat Verbum. Cæterum ut fieret homo, nunquam destinatum fuisset, nisi hominum necessitas ejus rei causam præbuisset. Non igitur creatura filius haberi poterit. Si enim creatura esset, nunquam dixisset, genuit me, nam creaturæ nihil ex essentia creatoris habent, quippe quæ duntaxat sint opera externa creatoris. Verum, genitum esse, non extraneum

C quiddam, quale opus est, denotat: sed quiddam proprium, quod ex substantia patris emersit, ideoque hæc opera nimirum inter res conditas numeres: Verbum contra, Dei unigenitum filium esse censeas. Imo, in mundi creatione non dixit Moses; In principio genuit Deus, neque in principio erat: sed, *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Genes. 1. Neque ad eum modum David, manus tuæ genuerunt me: sed *fecerunt me, & formaverunt me*, locutus est: ubique hoc verbum (fe-

D cit) in rebus creatis usurpans. Omnia contra in diversum observantur, ubi de filio fit mentio. Non enim ibi dicitur, fecit, sed genuit, &, *Eructavit cor meum verbum bonum.* Psal. 45. Et in rerum creatione, *In principio*, inquit, *fecit:* de filio autem, *In principio erat Verbum.* Est autem ea istis differentia, quod creaturæ mox post initium condantur, & quod illud (in principio fecit) exordium essendi intercapedinatum afferat: in filio contra, *In principio erat Verbum.* Est enim tale ac si diceres, ab initio fecit: eadem ratione, qua Dominus conscius suorum operum Pharisæos sub his verbis docuit: *Ab initio, qui creavit eos, marem & fœminam, ipsos* Matth. 19.

fecit. Ab initio sive post initium, cum nondum essent, factæ & conditæ sunt creaturæ. Id ipsum Spiritus sanctus per Davidem eloquitur: *Et tu ab initio, Domine, fundasti terram*, & Psal. 101.

Psal. 74. rursus: *Recordare congregationis tuæ, sive Synagogæ, quam ab initio possedisti.* Manifesto autem liquet, id, quod per initium fit, exordium habuisse, ut fieret, & ab aliquo initio Deum congregationem condidisse. Jam, quod dicitur, in principio Deum fecisse, idem esse cum eo, quod est, incepisse facere, ipse Moses clarum facit, cum post omnia opera perfecta subjungit: *Et benedixit Dominus septimæ diei, & sanctificavit eam; eo quod in illa ab omnibus operibus requievisset Deus, quæ facere inceperat.* Quapropter, quæ sunt condita, ea aliquando esse inceperunt: e diverso Dei Verbum, cum non sortitum sit initium essendi, merito quoque non incepit esse, neque incepit fieri, sed semper erat. Et opera quidem in fiendo initium sui adipiscuntur, & principium semper res faciendas antecedit: Verbum autem non est, ex numero eorum, quæ fiunt, sed potius eorum, quæ principium habent, & opifex & conditor, & rerum factarum essentia. Nam quæ ex eo ipso, quod fiunt, mensuram modumque accipiunt, & ab aliquo initio initiantur, has per Verbum suum facit Deus, ut ea non existere, priusquam fiant, intelligere posses. Verbum autem ut sit, id non in ullo alio principio, sed in patre constitutum habet, qui etiam secundum illos principio caret, ut & ipse sine principio in patre existat, ut Soboles, non ut creatura. Ita scilicet sacra scriptura differentiam geniti & creati accipit, & id, quod est genitum, filium, nullo unquam initio inchoatum, sed sempiternum esse declarat. Id autem, quod factum est, opus factoris, non ex factore naturam trahere, sed extrarium quiddam esse, quod cœperit esse, ostendit. Ita quoque Joannes de filio theologizans, agnoscensque vocum discrimina, non dixit, in principio factus est, aut con-
Joan. 1. ditus est: sed, *In principio erat Verbum*, ut per geniti naturam hæc vox (erat) subaudiretur: id cavens, ne quis intervallum temporis interceſſisse cogitaret, sed semper & æternaliter filium existere crederet. In istis ad istum modum probatis, qui sit, o Ariani, ut non intellectis Deuteronomii verbis, etiam illic denuo vos impios in Dominum exhibeatis, dicentes illum vel opus, vel creaturam, vel denique quiddam genitum existere? Idem enim, genitum & factum affirmatis significare, etiam isthic non minus, quam alibi indocti & impii deprehendendi. Istud enim est, quod primum ibi dicitur:
Deut. 32. *Nonne ipse est pater tuus, qui creavit te,*

καὶ πάλιν· μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς. δῆλον δέ ἐστιν, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς γινόμενον, ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίζεσθαι, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν, ἀπό τινος ἀρχῆς ἐκτήσατο ὁ Θεὸς, ὅτι δὲ τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐν τῷ λέγειν ἐποίησε, τὸ ἤρξατο ποιεῖν ἐστιν, αὐτὸς Μωσῆς τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὴν πάντων τελεσιουργίαν, λέγων, καὶ ηὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν· ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι. ὁκοῦν τὰ μὲν κτίσματα ἤρξαντο γίνεσθαι· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὐδὲ ἤρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν ἀεί· καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει, καὶ προάγει τῶν γινομένων ἡ ἀρχὴ, ὁ δὲ Λόγος οὐκ ὢν τῶν γινομένων, μᾶλλον τῶν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων αὐτὸς δημιουργὸς γίνεται· καὶ τῶν μὲν γενητῶν τὸ εἶναι ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἀπό τινος ἀρχῆς ἄρχεται ταῦτα διὰ τοῦ Λόγου ποιεῖν ὁ Θεὸς, ἵνα τὸ μὴ εἶναι, πρὶν γένεσθαι, ταῦτα γινώσκηται· ὁ δὲ Λόγος τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ ἔχει, ἀλλ' ἐν τῷ πατρὶ, τῷ κατ' ἐκείνους ἀνάρχῳ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἄναρχος ὑπάρχῃ ἐν τῷ πατρὶ, γέννημα καὶ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ· ὅτως ἄρα ἡ θεία γραφὴ τὴν διαφορὰν τοῦ γεννήματος οἶδε καὶ τῶν ποιημάτων, καὶ τὸ μὲν γέννημα ἰὸν, οὐκ ἀπό τινος ἀρχῆς ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀΐδιον δείκνυσι· τὸ δὲ ποίημα ὡς ἔξωθεν ἔργον τοῦ πεποιηκότος τυγχάνον, ἀρξάμενον τοῦ γίνεσθαι σημαίνει· ὅτως καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶ τοῦ ἰοῦ θεολογῶν, καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφοράν, οὐκ εἶπεν, ἐν ἀρχῇ γέγονεν, ἢ πεποίηται· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἵνα τῷ γεννήματι τὸ ἦν, συνεξακούηται· καὶ μὴ ἐν διασάσει τις λογίσηται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀϊδίως ὑπάρχοντα τὸν ἰὸν πιστεύῃ, τούτων δὲ ὅτως δεικνυμένων, πῶς, Ἀρειανοὶ, μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ῥήματα, καὶ ἐν τούτῳ πάλιν εἰς τὸν Κύριον ἀσεβεῖν ἐτολμήσατε λέγοντες, ἢ ποίημα, ἢ κτίσμα, ἤτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; ταὐτὸν γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν φάσκετε, ᾗ ἐντεῦθεν γὰρ ὀδὲν ἧττον ἀπαίδευτοι καὶ ἀσεβεῖς γνωσθήσεσθε· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ῥητόν ἐστι τοῦτο· οὐκ αὐτὸς ὅτός σου πατὴρ ἐκτίσατό σε,

καὶ τὸ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε· ⟨μετ' ὀλίγα A *& fecit te, & formavit te.* Et paulo post in
ἐν τῇ αὐτῇ ᾠδῇ φησι· Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε eodem cantico: *Deum, qui te genuit, dere-*
ἐγκατέλιπες· καὶ ἀπελάθου Θεοῦ τὸ τρέφοντός σε· ἡ δὲ διάνοια πάνυ θαυμασὴ τυγχάνει *liquisti: & Dei, qui te educavit, oblitus es.*
ὅσα· ὁ γὰρ εἰρηκε πρῶτον τὸ ἐγέννησα, ἵνα In quibus verbis mens scripturæ plane ad-
μὴ ἀδιάφορον ἡ λέξις ἡ πρὸς τὸ ἐποίησε, μὴ mirabilis: quippe quæ non in priori di-
πρόφασιν δῶσιν ὅτοι, καὶ λέγωσι· Μωσῆς cto posuit illud verbum (genuit,) ne vox
μὲν ἐξ ἀρχῆς ὅτως εἶπεν εἰρηκέναι τὸν Θεὸν, ea id discriminis, quod cum voce (fecit)
ποιήσωμεν ἄνθρωπον, αὐτὸς καὶ μετὰ ταῦ- habet, deperderet, & cavillationem ali-
τα ἔφησε, Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέ- quam ita dicendi isti nanciscerentur. Mo-
λιπες· ὡς ἀδιαφόρων τῶν λέξεων ὄσων. ταὐ- ses certe, ubi statim ab initio Deum ita
τὸ γὰρ γέννημα καὶ ποίημά ἐσιν. ἀλλὰ με- loquentem introduxisset: *Faciamus homi-*
τὰ τὸ ἐκτίσατο καὶ ἐποίησε, λοιπὸν ὕσερον B *nem*, postea ad istum modum verba fe-
ἐπήγαγε τὸ ἐγέννησε, ἵνα καὶ ἑρμηνείαν ὁ λό- cit: *Deum, qui te genuit, dereliquisti*, vo-
γος ἔχων φανῇ. ἐν μὲν γὰρ τῷ ἐποίησεν, ἀ- cabulis istis ut promiscuis & nullo discri-
ληθῶς σημαίνει τῶν ἀνθρώπων τὸ κτῆ φύσιν, mine variantibus usus. Idem enim id,
ὅτι ἔργα τέ ἐσι καὶ ποιήματα· ἐν δὲ τῷ ἐγέν- quod genitum est, & quod factum. At-
νησε, δηλοῖ τινὰ τῶν Θεοῦ γενομένων εἰς ἀνθρώ- qui, post hoc verbum (condidit) & (fe-
πους μετὰ τὸ κτίσαι αὐτοὺς φιλανθρωπίαν· cit) tum demum (genuit) adjecit, ut ipse
καὶ ἐπειδὴ ἀχάριστοι γεγόνασιν ἐπὶ ταύτῃ, locus sui aliquam interpretationem habere
λοιπὸν Μωσῆς ὀνειδίζων αὐτοὺς, πρῶτον μέν videretur. Nam in hoc vocabulo (fecit)
φησι· ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε, εἶτα ὑπά- vere declarat id, quod est humanæ naturæ,
γει· οὐκ αὐτὸς ὅτος σε πατὴρ ἐκτήσατό σε, nimirum, quod opera sunt & res creatæ:
καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε; καὶ δεύτερον in voce autem (genuit) ostendit Dei er-
C πάλιν λέγει, ἔθυον δαιμονίοις καὶ ὐ Θεῷ, *ga homines, ex quo creati erant, huma-*
θεοῖς, οἷς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, *nitatem: & postquam ingratos se super iis*
Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες· ὁ μὲν *rebus exhibuissent, jam inde Moses per*
γὰρ Θεὸς ὐ μόνον ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔκτισεν, *improperium dicit: Hanc vicem rependit is* Deut. 23.
ἀλλὰ καὶ υἱὸς ἐκάλεσεν, ὡς γεννήσας αὐτούς, *Domino:* deinde subinfert: *Nonne ipse est*
τῶ γὰρ υἱὸς καὶ ὧδε σημαντικόν ἐσι τὸ ἐγέν- *pater tuus, qui possedit te, & fecit te, &*
νησεν· ὡς καὶ διὰ τῶ προφήτου φησίν· υἱοὺς *creavit te?* Ac rursum: *Sacrificaverunt* 4. Reg. 22.
ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· καὶ ὅλως ὅτε ἡ γρα- *dæmoniis & non Deo, diis, quos non noverant, quosque incognitos habebant patres eorum, Deum, qui te genuit, dereliquisti.*
φὴ υἱὸν σημαίνειν βέλεται, ὐ διὰ τῆς ἔκτι- Deus enim non solum eos homines fecit,
σα, ἀλλὰ πάντως διὰ τῆς ἐγέννησα λέξεως sed & filios appellavit, quasi qui illos genu-
σημαίνει. καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν Ἰωάννης λέ- isset. Nam ea vox (filius) hic eam signi-
γων· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γε- D ficationem habet, quam hoc vocabulum
νέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, (genuit) in se possidet: quemadmodum
οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, ὐδὲ ἐκ θελήματος per Prophetam loquitur: *Filios genui &* Esa. 1.
ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν, πάνυ κα- *exaltavi.* In summa, ubicunque scriptu-
λῶς ἔχοντος ἐνταῦθα τῆς προσηγορίας· τὸ ra filium significare proponit, non per
μὲν γὰρ γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φύσει, ἀλ- (creavi) sed omnino per vocabulum (ge-
λὰ θέσει αὐτοὺς λέγεσθαι υἱοὺς φησι· τὸ nui) denotare solet. Et hoc ipsum Joan-
δὲ ἐγεννήθησαν, διὰ τὸ ὅλως ὄνομα υἱοῦ nes videtur ostendere, dum inquit: *Dedit* Joan. 1. 12.
καὶ αὐτοὺς εἰληφέναι εἴρηκεν, ἀλλ' ὁ λα- *iis potestatem, filios Dei fieri, his, qui credunt in nomen ipsius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt:*
ὸς, ὡς ὁ προφήτης φησὶν, ἠθέτησαν τὸν etiam hic pulchre se tuente vocabulorum
εὐεργέτην· αὐτὴ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία observatione. Nam illud (gigni) signi-
ἐσὶν, ὅτι ὧν ἐσι ποιητὴς, τούτων καὶ πατὴρ ficat hic non naturales, sed adoptatitios no-
ὕσερον κτῆ χάριν γίνεται· γίνεται δὲ, ὅταν minibus filiorum appellari: illud porro
οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, verbum (geniti sunt) ideo usurpatum est,
quod plane illis nomen, filii, esset inditum.
Sed populus, ut Propheta ait, vilipenderunt
benefactorem. Cæterum, Dei benevo-
lentia est, quod, quorum sit conditor, ho-
rum postmodum per gratiam patrem se
faciat: Facit autem se patrem, cum qui
jam conditi sunt, ut inquit Apostolus,

suſceperint in cordibus ſuis ſpiritum DEI clamantem: Abba pater. Iſti ſunt, qui ſuſcepto Verbo, acceperunt poteſtatem, filios Dei fieri. Aliter enim nunquam efficerentur filii, cum natura res creatitiæ ſint, niſi ejus, qui natura eſt filius, ſpiritum ſuſciperent. Quapropter ut hoc fieret, Verbum caro factum eſt, ut hominem capacem Deitatis faceret. Eundem hunc intellectum & Malachias affert: *Nonne* Malach. 2. *Deus creavit nos?* &, *Nonne unus pater omnium veſtrum?* Etiam hic primo ordine conſiſtit, creavit, & ſecundo ordine, pater, ut & ipſe oſtenderet, nos quidem ab initio creaturas eſſe, Deumque per Verbum ſuum eſſe noſtrum conditorem: poſtmodum vero liberos effici, & ex eo tempore Deus, qui conditor noſter eſt, Pater noſter appellatur. Pater igitur proprie ad filium refertur, non ad creaturam: ideo, ut inde certum ſit, non nos natura eſſe filios, ſed eum, qui in nobis eſt, filium eſſe: ac viciſſim Deum non eſſe ex natura noſtrum patrem, ſed ejus, qui in nobis eſt, Verbi: in quo, & per quem clamamus? Abba pater. Quemadmodum autem illud verum eſt: ita & pater, in quibus viderit filium ſuum, illos & ipſe filios vocat, & dicit (genui) quandoquidem gignere, filii: facere autem, operum ſignificationem inſinuat, eaque de cauſa nos non primum gignimur, ſed creamur. Siquidem ſcriptum eſt: *Faciamus hominem*, poſtmodum recepta Spiritus gratia dicimur quoque tandem & generari. Quinimo & magnus ille Moſes in cantico ſuo cum probo intellectu primum (creavit) deinde (genuit) ſubjunxit, ne, ſi audirent, ſe genitos eſſe, obliviſcerentur ſuæ primordialis naturæ: ſed ut cognoſcerent, ſe ab initio quidem creatos eſſe: & quanquam per gratiam generari dicuntur, quaſi filii, æque tamen ipſos homines ex natura eſſe, creaturasque permanere. Porro quod non idem ſit, id quod creatum & genitum, ſed a ſe invicem diſſideant, & natura vocum, & diſcrimine ſignificationum, in proverbiis oſtendit: cum enim dixiſſet: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum*, ſubintulit, *Ante omnes colles gignit me.* Si igitur natura & eſſentia alicujus generis creaturarum Verbum fuiſſet: ac non potius diſtantia inter genitum & creatum reperiretur, non ſubintuliſſet, genuit me, ſed ſatis fuiſſet, creavit me, utpote, ea dictione tantundem ſignificante, quantum in verbo (genuit) intelligere potuiſſes. Prov. 8.

A λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας ἑαυτῶν τὸ πνεῦμα τὸ Θεὸν κράζον· Ἀββᾶ ὁ πατήρ· ἤτοι δὲ εἰσιν ὅσοι δεξάμενοι τὸν Λόγον, ἔλαβον ἐξουσίαν παρ' αὐτοῦ, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν γένοιντο υἱοὶ, ὄντες φύσει κτίσματα, εἰ μὴ τοῦ ὄντος φύσει καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὑποδέξωνται· διὸ ἵνα τοῦτο γένηται, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ, καὶ γὰρ καλέσῃ· ταύτην διάνοιαν καὶ ὁ Μαλαχίας τοῦ προφήτου μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος, Οὐχὶ ὁ Θεὸς ἔκτισεν ἡμᾶς; οὐχὶ πάντων ὑμῶν εἷς πατήρ; καὶ ἐνταῦθα γὰρ πάλιν πρῶτον τὸ ἔκτισε, καὶ δεύτερον τὸ πατὴρ ἔθηκεν, ἵνα δείξῃ καὶ αὐτὸς, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ φύσιν ἐσμὲν κτίσματα, καὶ κτίσης ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου, ὕστερον δὲ υἱοποιούμεθα, καὶ λοιπὸν ὁ κτίσης Θεὸς γίνεται καὶ πατὴρ ἡμῶν· ὄνομα τὸ πατὴρ. τοῦ γὰρ ἐστιν ἴδιον· ὥστε καὶ ἐντεῦθεν δείκνυται, μὴ εἶναι ἡμᾶς φύσει υἱὸς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν υἱόν· καὶ μὴ εἶναι πάλιν ἡμῶν φύσει πατέρα τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν Λόγου, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ κράζομεν· Ἀββᾶ ὁ πατήρ. ὥσπερ δὲ τοῦτο, οὕτως ὁ πατὴρ ἐν οἷς ἐὰν βλέπῃ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν, τούτους καὶ αὐτὸς υἱοὺς καλεῖ, καὶ λέγει ἐγέννησα, ἐπειδήπερ τὸ μὲν γεννᾶν, σημαντικόν ἐστι τοῦ υἱοῦ· τὸ δὲ ποιεῖν δηλωτικόν ἐστι τῶν ἔργων. διὰ τοῦτο γὰρ ἡμεῖς οὐ πρῶτον γεννώμεθα, ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γὰρ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ὕστερον δὲ δεξάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος χάριν, λεγόμεθα τότε λοιπὸν καὶ γεννᾶσθαι· ἀμέλει καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ Μωσῆς ὁ μέγας, μὴ διανοίας καλῆς, πρῶτον τὸ ἐκτίσατο, καὶ ὕστερον τὸ ἐγέννησεν, εἴρηκεν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀκούσαντας τὸ ἐγέννησεν, παλαθέσθαι αὐτοὺς τῆς ἑαυτῶν ἐξ ἀρχῆς φύσεως, ἀλλ' ἵνα γινώσκωσιν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μέν εἰσι κτίσματα· ὅταν δὲ καὶ χάριν λέγωνται γεννᾶσθαι, ὡς υἱοὶ, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον εἰσὶ πάλιν οἱ ἄνθρωποι ποιήματα καὶ φύσιν· ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι κτίσμα καὶ γέννημα, ἀλλὰ διεσήκασιν ἀλλήλων τῇ τε φύσει, καὶ τῇ ἐκ τῶν λέξεων σημασίᾳ, αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν ταύταις ταῖς παροιμίαις δείκνυσιν· εἰρηκὼς γὰρ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐπήγαγε, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· εἰ μὲν οὖν ἦν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ὁ Λόγος, καὶ μὴ διαφορὰ ἦν τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα, οὐκ ἂν ἐπήγαγε, τὸ γεννᾷ με, ἀλλ' ἠρκεῖτο τῷ ἔκτισεν, ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης τὸ ἐγέννησεν·

τὸν δὲ εἰρηκὼς, ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἐπήγαγε οὐχ ἁπλῶς τὸ γεννᾷ με, ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ συνδέσμου, ὡς ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ, τὴν τοῦ ἔκτισε λέξιν λέγων, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με. τὸ γὰρ γεννᾷ με, τῷ ἔκτισε συμπεπλεγμένως ἀποφερόμενον μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν· καὶ δείκνυσιν, ὅτι τὸμὲν ἔκτισε, διά τι εἴρηται· τὸ δὲ γεννᾷ με, πρὸ τοῦ ἔκτισε ἐστίν· ὥσπερ γὰρ εἰ ἔμπαλιν εἰρήκει, Κύριος γεννᾷ με, καὶ ἐπέφερε· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν ἔκτισέ με, πάντως προηγεῖτο (τὸ) μὲν ἐγέννησε τοῦ ἔκτισεν· ὅτως εἰρηκὼς πρῶτον ἔκτισεν, εἶτα ἐπαγαγὼν, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξ ἀνάγκης δείκνυσι προηγεῖσθαι τὸ γέννημα τοῦ ἔκτισε. καὶ γὰρ καὶ λέγων, πρὸ πάντων γεννᾷ με, ἄλλον εἶναι ἑαυτὸν συμαίνει τῶν πάντων, δηλοῦσα ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας· ὅτι πάντων κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προγέγονεν· ἀλλ' ἀθρόως ἅμα πάντα τὰ γενητὰ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ τὰ μετὰ τοῦ ἔκτισε, ταῦτα ἐν μετὰ τοῦ γεννᾷ με, κεῖται· ἀλλ' ἐν μὲν τῷ ἔκτισε, κεῖται ἀρχὴν ὁδῶν· ἐν δὲ τῷ γεννᾷ με, οὐκ εἶπεν, ἀρχὴν γεννᾷ με· ἀλλὰ πρὸ πάντων γεννᾷ με. ὁ δὲ πρὸ πάντων ὤν, οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων, ἀλλ' ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται· δηλονότι ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ σωίσαται φανερῶς· ὅτι ἄλλος ὢν ὁ Λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάντων ὤν, ὕστερον κτίζεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἰς τὰ ἔργα διὰ τὴν ἀνθρώπησιν· ἵνα ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ὅς ἐστιν ἀρχὴ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων· τοιαύτης τοίνυν ὔσης τῆς διαφορᾶς τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ γεννᾷ με, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁδῶν, καὶ τοῦ πρὸ πάντων· τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίσης ὢν ὁ Θεὸς, ἐστὶ, ὥσπερ εἴρηται, γίνεται καὶ ὕστερον πατὴρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντα λόγον αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ λόγου, τὸ ἔμπαλιν· πατὴρ ὢν αὐτοῦ φύσει ὁ Θεὸς, γίνεται μὴ ταῦτα καὶ κτίσης αὐτοῦ ἡ ποιητὴς, ὅταν τὴν κτισθεῖσαν καὶ ποιηθεῖσαν ἐνδύσηται σάρκα ὁ Λόγος, καὶ γένηται ἄνθρωπος. ὥσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, γίνονται τέκνα δι' αὐτοῦ,

A Nunc autem cum dixisset: *Creavit me initium viarum suarum, ad opera sua*, superinduxit non simpliciter (genuit me) sed cum appendice conjunctionis, tanquam qui cavere & consulere vellet huic verbo (creavit) addidit hunc comitatum, *Ante omnes colles gennit me.* Nam, genuit, conjunctim illatum cum (creavit) unam eandemque sententiam conficit, declaratque hoc verbum (creavit) ad certum quid referri, & causam ipsam, cur creaverit. Illud autem, genuit, prius est significatione, quam hoc verbum (creavit.) Quemadmodum vicissim si dixisset, Dominus genuit me, ac deinde subjungeret, ante omnes colles creavit me: omnino illud dictum (creavit me) præcederet tempore: etsi hoc dictum (genuit me) positu non præcederet: ita cum dixit primo loco, creavit, deinde substituit, ante omnia genuit me, necessario demonstrat, ipsum hunc prius genuisse, quam creavisse. Nam cum dicit, ante omnia genuit me, alium se esse & diversum a reliquis omnibus ostendit, cum superius probatum sit, nihil ex rebus creatis ante alia sui generis conditum fuisse, sed omnia simul uno eodemque mandato facta esse. At- C que ideo ea, quæ adhærent post hanc vocem, creavit, addita non sunt huic sententiæ, ubi dicit, genuit me, sed ubi creavit, dixerat: ibi subjunxit, initium viarum. Contra, ubi ait, genuit me, non appositi, initium viarum: sed illam appendicem, ante omnia. Jam: si is, qui ante omnia existit, non est primus omnium, sed alius diversusque ab omnibus, in quorum numero etiam primus ille censetur, satis liquet, eum alium esse a rebus conditis, & plane constat, Verbum, cum aliud D esset ab omnibus, & ante omnia, postea incepisse creari initium viarum ad opera, per assumtionem humanæ naturæ, (ut quemadmodum dixit Apostolus) qui est initium & primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum habens. Tali igitur subsistente differentia, inter creavit me, & genuit me, & inter initium viarum, & ante omnia, ille, qui est omnium hominum creator, is (ut dixi) postmodum etiam pater hominum efficitur, ob constitutum in hominibus domicilium sui Verbi. Cæterum, in filio id in contrariam vicem retorquetur. Deus enim cum natura pater sit sui filii, postea ejus factor & creator efficitur, cum factitiam filius & creatitiam carnem, homo factus induebat. Quemadmodum enim homines, accipientes spiritum filii, filii per eum efficiuntur:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ita quoque Verbum Dei, cum induerit hominum carnem, creari & fieri dicitur. Si igitur nos naturales filii sumus, certum est, & illum naturaliter esse creaturam, & factitium quiddam: sin autem nos per gratiam & adoptionem efficimur filii, clarum manifestumque est, etiam Verbum in nostri gratiam hominem factum de se merito hæc verba dixisse: *Dominus creavit me*. Deinde re creatitia indutus, cum secundum corpus similis nostri factus esset, merito jam inde frater noster & primogenitus ob similitudinem corporis appellatus est. Et si enim post nos, nostri gratia homo factus est, & frater noster ob corporis similitudinem, sed tamen inde primus est, & dicitur, eo quod omnibus hominibus perditis ex prævaricatione Adæ, ejus caro ante alios servata sit & liberata: nec mirum, cum ea esset corpus ipsius Verbi: deinde nos, utpote illi concorporales, per illud corpus in salutem vindicamur. Corpore enim illo dux & Dominus noster in regnum cœlorum ad suum patrem accedit, dum inquit: *Ego via & janua, & per me omnes necesse habent introire* Unde etiam primogenitus rursus ex mortuis dicitur, non quod primus nostrum sit mortuus: nos enim prærmortui eramus, sed qvod pro nobis susceptа morte, eaqve abolita, primus inter homines resurrexerit, & pro nobis suum corpus excitaverit: quo excitato, nos qvoqve deinde ab illo & per illum excitamur ex mortuis. Quod autem primogenitus naturæ rerum appellatur, id non ideo fit, qvasi ipse cæteris creaturis coexæquetur, aut qvod primus illarum sit ratione temporis: qvi enim id fieri queat, cum unigenitus sit Dei? sed ob Verbi ad nostram humilitatem demissionem, id nomen illi inditur, qva ratione etiam plurimorum efficitur frater. Siqvidem unigenitus, eo qvod nulli alii sunt fratres, unigenitus nominatur: primogenitus autem contra, qvia plures supersunt fratres. Ideoqve nusqvam in scripturis appellatur primogenitus DEI, neqve creatura DEI, sed ista omnia unigenitus, & filius, & Verbum, & Sapientia, ad patrem referuntur, ibique suam proprietatem habent: *Vidimus enim gloriam ejus, ut gloriam unigeniti patris sui* Et, *Misit Deus filium suum unigenitum.* Et, *In æternum Domine Verbum tuum permanet*: &, *Verbum erat apud Deum*: &, *Christus Dei Virtus, & Dei Sapientia.*

Joan. 10. Coloss. 1. Joan. 1. Joan. 3. Psal. 119. Joan. 1. 1. Cor. 1. 24.

Ἅστως ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο τὸ ἀνθρώπων σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτίζεσθαι καὶ πεποιῆσθαι. εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν ἦσαν, δῆλον, ὅτι καὶ ἐκεῖνος κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα· εἰ δὲ ἡμεῖς θέσει καὶ κατὰ χάριν γινόμεθα ἦσαν, δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Λόγος διὰ τὸ εἰς ἡμᾶς χάριν γενόμενος ἄνθρωπος εἰρηκε, Κύριος ἔκτισέ με. εἶτα ἐπειδὴ τὸ κτιστὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν ὅμοιος κατὰ τὸ σῶμα τοῦτο, εἰκότως καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ πρωτότοκος ἐκλήθη. εἰ γὰρ καὶ μεθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ σώματος ὁμοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πρῶτος λέγεται καὶ ἔστιν ἡμῶν, ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ, πρώτη τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἠλευθερώθη ἡ ἐκείνου σὰρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα γενομένη· καὶ λοιπὸν ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι τυγχάνοντες, καὶ ἐκεῖνο σωζόμεθα. ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡμῶν καὶ ὁδηγὸς ὁ Κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα γίνεται, λέγων· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα, καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ πάντας εἰσελθεῖν· ὅθεν καὶ πρωτότοκος λέγεται πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐχ ὅτι πρῶτος ἡμῶν ἀπέθανε· προαπεθνήκειμεν γὰρ ἡμεῖς, ἀλλ' ὅτι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο θάνατον· καὶ τοῦτον καταργήσας, ἀνέστη πρῶτος, ὡς ἄνθρωπος· ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα· λοιπὸν γὰρ ἀναστάντος ἐκείνου, καθ' ἑξῆς καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμεθα. εἰ δὲ πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξισάμενος τοῖς κτίσμασι καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον πρωτότοκος λέγεται· πῶς γάρ, ὅπου γε μονογενής ἐστιν αὐτός; ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ Λόγου, καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφός· ὁ γάρ τοι μονογενής, οὐκ ὄντων ἄλλων ἀδελφῶν, μονογενής ἐστιν· ὁ δὲ πρωτότοκος διὰ τὰς ἄλλας ἀδελφὰς λέγεται πρωτότοκος· διὰ τοῦτο γὰρ οὐδαμοῦ τῶν γραφῶν εἴρηται, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ κτίσμα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ μονογενὴς, καὶ τὸ υἱός· καὶ ὁ Λόγος, καὶ ἡ σοφία, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὴν ἰδιότητα· ἐθεασάμεθα γὰρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· καὶ, ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ, εἰς τὸν αἰῶνα Κύριε ὁ Λόγος σου διαμένει· καὶ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· καὶ,

καὶ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· τὸ δὲ πρωτότοκος, εἰς τιμὴν κλίσιν ἔχει τιμῆς καταβασιν, αὐτῆς γὰρ καὶ πρωτότοκος ἐλέχθη· καὶ τὸ ἔκτισε δὲ εἰς τὰ ἔργα, τιμὴν χάριν ἔχει· εἰς αὐτὰ γὰρ καὶ κλίζεται· εἰ μὲν οὖν μονογενής ἐστιν, ὥσπερ ὄντως ἐστὶ, ἐμπεδούσθω πρωτότοκος. εἰ δὲ πρωτότοκός ἐστι, μὴ ἔστω μονογενής. δύναται γὰρ ὁ αὐτὸς μονογενής τε καὶ πρωτότοκος εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο· ἵνα μονογενὴς μὲν, διὰ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, ὥσπερ εἴρηται· πρωτότοκος δὲ, διὰ τὴν εἰς τὴν κλίσιν συγκατάβασιν, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν. ἀμέλει τῶν δύο τούτων ῥητῶν αὐτικειμένων ἀλλήλοις, κρατεῖν ἂν τις εἴποι δικαίως ἐπὶ τοῦ λόγου τὸ τοῦ μονογενοῦς μᾶλλον ἰδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον λόγον, ἢ ἄλλην σοφίαν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς εἶναι· καὶ γὰρ, ὥσπερ ἔμπροσθεν εἴρηται, ὁ μὲν πᾶσι συμπεπλεγμένης αἰτίας, ἀλλὰ ἀπολελυμένως εἴρηται ἐπ' αὐτοῦ, τὸ ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός· τὸ δὲ πρωτότοκος, συμπεπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κλίσεως αἰτίαν· ἣν ἐπάγων ὁ Παῦλος λέγων, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. εἰ δὲ πάντα τὰ κτίσματα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων, καὶ κτίσμα μὲν οὐκ ἔστι, κτίστης δὲ τῶν κτισμάτων. ὁ διὰ τὸ ἐκ πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐκλήθη, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγονέναι τὴν κλίσιν. καὶ ὥσπερ πρὸ τῆς κλίσεως ἦν αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι' οὗ γέγονεν ἡ κλίσις· οὕτως καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι πρωτότοκος πάσης κλίσεως, ἦν ἐξ ἦθον αὐτὸς ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, παρείρχονται λέγοντες· εἰ ὅλως πρωτότοκός ἐστι πάσης κλίσεως, δῆλον, ὅτι καὶ αὐτὸς εἷς ἐστι τῆς κλίσεως. ἄφρονες· εἰ ὅλως ἄρα πάσης κλίσεως πρωτότοκός ἐστιν, ἄρα πάσης τῆς κλίσεως ἄλλος ἐστίν· ὀγαρ εἰρηκε, πρωτότοκός ἐστι τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἵνα μὴ εἷς τῶν κτισμάτων νομισθῇ· ἀλλὰ πάσης τῆς κλίσεως γέγραπται, ἵνα ἄλλος τῆς κλίσεως εἶναι δειχθῇ. ὁ γὰρ Ρουβὴμ, οὐκ εἴρηται πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακὼβ, ἀλλ' αὐτὸς τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα μὴ ἄλλος ὡς τὰ τέκνα τοῦ Ἰακὼβ εἶναι νομισθῇ

A Et, *Hic est filius meus dilectus.* Et, *Tu es Christus, filius Dei viventis.* Porro, qvod primogenitus dictus est, id ad ejus demissionem, qva se ad genus creaturarum humiliavit, respectum habet: creaturarum enim primogenitus nominatur. Istud autem verbum (creavit me ad opera) causam, cujus gratia creatus sit, complectitur: operum enim gratia creatur. Si igitur unigenitus est, ut est, ne pro primogenito interpretentur: sin vero primogenitus est, ne habeatur unigenitus. Non enim idem potest unigenitus & primogenitus esse, nisi alio atqve alio referatur: ut unigenitus qvidem habeatur, ob generationem ex patre, ut dictum est: primogenitus vero, ob condescensum ad creaturas & multorum fratrum, qvæ inde efficitur congermanitatem. Cum igitur duo ista inter se ita contraria sint; merito qvis dicat, obtinere potissimum in Verbo proprietatem unigeniti, eo qvod non sit aliud Verbum, aut alia Sapientia, qvam ipse, qvi solus unicus ac verus est patris sui filius: & non cum causa adjuncta, ut in superiori distinctione tractavimus, sed simpliciter unigenitus filius, qvi est in sinu patris appellatus: primogenitus autem dictus cum additamento causæ: creaturarum enim gratia primogenitus est factus; qvam causam Paulus etiam suis verbis implicuit, dum ait, *In eò creata sunt omnia.* Qvod si omnes creaturæ in ipso creatæ sunt, aliud ipse a creaturis, & neqvaqvam creatura fuerit, cum si creator omnium: neqve ideo, qvia ex patre est, primogenitus appellatur, sed qvia in eo rerum natura est condita. Et qvemadmodum ante rerum naturam ipse erat filius, per qvem rerum natura condita est: ita qvoqve anteqvam vocaretur primogenitus omnis creationis, nihilominus ipse erat Verbum apud Patrem, & Deus erat Verbum. Verum istud minime intelligentes impii, circumvagantur, & his verbis sese ingerunt, Si primogenitus est omnis creationis, certum est, eum unum esse ex rebus creatis. Stulti! si omnino omnis creationis primogenitus est, diversum ergo qviddam a rebus creatis fuerit: non enim dixit primogenitus est omnium aliarum creaturarum, ne veluti unus ex creaturis ob cognationem haberetur, sed universæ creationis, ut diversum qviddam esse a creaturis intelligeretur. Ruben certe non primogenitus omnium liberorum Jacob, sed tum ipsius Jacob, tum fratrum est dictus, ne alius a liberis Jacob existimaretur.

Matth. 3. Matth. 16.

Rom. 11.

Apoſtolus autem non ita de Domino loqvitur, ut ſit primogenitus omnium, ne aliud, qvam noſtrum corpus circumferre crederetur: ſed ut ſit primogenitus in multis fratribus, frater nimirum inter multos fratres futurus ob ſimilitudinem carnis. Si igitur Verbum, unum ex rebus conditis eſſet, diceret ſcriptura, eum primogenitum eſſe aliarum creaturarum: nunc, cum ſancti eum appellent primogenitum totius creationis, manifeſto oſtenditur, filium Dei diverſum eſſe ab omni creatura, & neqvaqvam rem conditam. Nam ſi res condita ſit, ipſe qvoqve ſui ipſius primogenitus fuerit. Qvomodo igitur, o Ariani, idem primus & ſecundus a ſeipſo eſſe poterit? Deinde, ſi creatura eſt, & omnis creatura per illum facta eſt, & in eo conſiſtit, qvomodo poteſt creare creaturam, atqve unus eſſe eorum, qvæ in ipſo conſiſtunt? Veritas ipſa tam abſurdam opinionem refutat, docetqve eum primogenitum inter multos fratres appellatum fuiſſe ob carnis noſtræ cognationem: primogenitum qvoqve ex mortuis, eo qvod per ipſum & poſt ipſum ſit: primogenitum porro omnis creaturæ, eo qvod pater ſuo in homines amore, per Verbum ſuum non ſolum omnia condere, verum etiam, qvia creatura, de qva loqvitur Apoſtolus, *Expectans revelationem filiorum Dei liberabitur aliqvando a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Atqve ita creatura in libertatem vindicata, futurum eſt, ut & Dominus ſit iſtius & omnium adoptivorum filiorum primogenitus: & ut in ipſo, qvi primus dicitur, ii, qvi poſt ipſum ſubſeqvuntur, qvaſi ſuo principio conferti coaptatiqve perdurare qveant. Arbitror jam ipſis impiis hanc ſuam ſententiam pudori eſſe: aut ſi ea nondum pudori eſt, & ſecundum eſſentiam tanqvam creaturam eum omnino inter creaturas primogenitū appellari velint, animadvertant ſe illum brutis & inanimatis germanum & æqvalem facere: nam & illa rerum naturæ partes ſunt, & neceſſum eſt, eum, qvi primogenitus nuncupatur, tempore duntaxat primum eſſe, genere autem & ſimilitudine congruere cum omnibus. Cum igitur talia dicant, nonne omnium impietatem longe transmittunt?

A ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὁ Ἀπόστολος οὐκ εἴρηκεν, ἵνα γένηται πρωτότοκος πάντων ἵνα μὴ ἄλλο παρὰ τὸ ἡμῶν σῶμα φέρειν νομισθείη, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς σαρκός· εἰ δέ γε εἷς ἦν τῶν κτισμάτων, εἶπεν ἂν ἡ γραφὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐστί· νυνὶ δὲ λεγόντων τῶν ἁγίων, ὅτι πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, ἀντικρὺς δείκνυται ἄλλος ὢν πάσης τῆς κτίσεως, καὶ μὴ κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός. εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶν, ἔσται καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πρωτότοκος. πῶς οὖν δύναται, ὦ Ἀρειομανῖται, καὶ πρῶτος ἑαυτοῦ καὶ δεύτερος εἶναι; ἔπειτα εἰ κτίσμα ἐστὶ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε, πῶς δύναται καὶ κτίζειν τὴν κτίσιν, καὶ εἷς εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ συνεστηκότων; ἀτόπου δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ὑπονοίας φαινομένης, ἐλέγχονται παρὰ τῆς ἀληθείας· ὅτι πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη διὰ τὴν τῆς σαρκὸς συγγένειαν· πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν. πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως, διὰ τὴν

C φιλανθρωπίαν τοῦ πατρός· δι' ἣν ἐν τῷ Λόγῳ αὐτοῦ ὁ μόνον τὰ πάντα συνέστηκεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, περὶ ἧς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἀπεκδεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, ἐλευθερωθήσεταί ποτε ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. ὅτως δὲ αὐτῆς ἐλευθερωθείσης, ἔσαι καὶ αὐτῆς μετὰ (καὶ) πάντων τῶν τεκνοποιηθέντων, πρωτότοκος ὁ Κύριος· ἵν' ἐν τῷ λέγεσθαι πρῶτον αὐτὸν, τὰ μετὰ ταῦτα διαμείνῃ, ὥσπερ ἔκ-

D γουσμαι δὲ καὶ σὺ ἀσεβὴς αὐτὸς, ἐκ τῆς τοιαύτης ἐντραπήσεσθαι διανοίας· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχοι, ὥσπερ εἴπομεν, ἀλλ' ὡς τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐν κτίσμασιν αὐτὸν πρωτότοκον θελήσουσιν εἶναι πάσης κτίσεως, σκοπείτωσαν, ὅτι καὶ τῶν ἀλόγων, καὶ τῶν ἀψύχων αὐτῶν, ἀδελφὸν καὶ ὅμοιον ὑπονοοῦσιν εἶναι· πάσης γὰρ τῆς κτίσεως, καὶ ταῦτα μέρη τυγχάνει ὄντα, ἀνάγκη δὲ τὸν πρωτότοκον, μόνῳ μὲν τῷ χρόνῳ πρῶτον εἶναι, τῷ δὲ γένει καὶ τῇ ὁμοιότητι, τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάντας. πῶς οὖν ἐκ τοῦτο λέγοντες, ὑπὲρ πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλουσιν;

τις ἀνέξεται τούτων, τοιαῦτα λεγόντων; ἢ τῶς καὶ μόνον αὐτοῦ ἐνθυμουμένοις τοιαῦτα μισήσειεν ἄν τις; πᾶσι γὰρ ἐστι δῆλον, ὅτι οὐδὲ δι' ἑαυτὸν, ὡς κτίσμα, ὢν, ἔτε διὰ τὸ συγγένειάν τινα κατ' οὐσίαν πρὸς πάσαν τὴν κτίσιν ἔχειν, πρωτότοκος αὐτὸς ἐκλήθη· ἀλλ' ὅτι καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δημιουργῶν ὁ Λόγος τὰ κτίσματα, συγκαταβέβηκε τοῖς γενητοῖς, ἵνα γένηται ταῦτα δυνατά. οὐκ ἂν γὰρ ἴσχυεν αὐτὰ τὴν φύσιν ἄκρατον καὶ πατρικὴν ὅσαν λαμπρότητα, εἰ μὴ φιλανθρωπίᾳ πατρικῇ συγκαταβὰς ἀνετέλαβετο, καὶ κεράσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ἴσχυσε. καὶ δεύτερον ὃ πάλιν, ὅτι συγκαταβαίνοντος τοῦ Λόγου, ὑποποιεῖται καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ ἵνα ᾖ αὐτῆς, καθὰ προσῆκεν, πρωτότοκος καὶ πάντα γένηται, ἔν τε τῷ κτίζειν, καὶ ἐν τῷ εἰσάγεσθαι τοὺς πάντων εἰς τὸν οἰκουμένην. ἕτω γὰρ γέγραπται. ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ. ἀκουέτωσαν οἱ χειρομάχοι καὶ παραπλέτωσαν ἑαυτούς· ὅτι τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην, ἐποίησε καὶ πρωτότοκον πάντων κληθῆναι· ὥστε τοῦ μὲν πατρὸς εἶναι μονογενῆ τὸν υἱόν, διὸ καὶ ἐξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸν εἶναι· τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκος, διὰ τὴν τῶν πάντων υἱοποίησιν. ὡς δὲ ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος, καὶ ἐν νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων φύσει· ἕτως ἐπειδὴ ἔπρεπεν ἐν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴ ὁδῶν κτίζεται· ἵνα ταύτης ἐπιβάντες καὶ εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ λέγωμεν· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα, μεταλαβόντες τε τῆς τοῦ πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου· καὶ, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· τῆς ἀληθείας τοίνυν δειξάσης, μὴ εἶναι τῇ φύσει κτίσμα τὸν Λόγον, ἀκόλουθον λοιπὸν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἴρηται. ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἡ διὰ τοῦ Ἀδὰμ ὁδὸς ἀπώλετο· καὶ διὰ τοῦ παραδείσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον, ἠκούσαμέν τε, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτο ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγος βουληθεὶς τοῦ πατρὸς ἐνδύσασθαι τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἣν ἐνέκρωσεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἰδίου σώματος ζωοποιήσῃ·

Aut quis eos ferat, talia loqventes? aut qvis eos, vel ea tantummodo cogitantes non odio habuerit? Omnibus enim liqvet, illum non propter se, qvasi & ipse creatum qviddam esset: neqve, qvia cognatam essentiam affinemqve habebat cum rebus creatitiis, nomine primogeniti vocatum esse; sed qvia, cum primum conderet creaturas, attemperavit & demisit se ad earum rationem, ut illæ ad essentiam pervenire possent, qvæ alioqvi non tulissent ejus naturam, indilutum illum scilicet & patrium splendorem, nisi pro patris sui in homines amore, accommodans sese eas arripuisset, & ad existendi facultatem protraxisset. Altera deinde causa est hujus nominis, qvod, ubi sese denuò creatis condescendendo attemperarat, ipsa creatura in jus filiorum adoptata sit, ut ita per omnia ejus primogenitus efficeretur, tum in creando, tum in inferendo seipsum pro omnibus in mundum. Ita enim scriptum est, *Cum introducit primogenitum in mundum:* additum deinde, *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Audiant Christi perduelles, & seipsos dirumpant, eo qvod ejus ingressus in mundum causam dederit, ut primogenitus omnium appelletur, ita ut patris qvidem sit unigenitus, qvoniam ex eo solus & unicus est: creaturæ autem primogenitus, qvoniam omnes per eum jus filiorum adoptionemqve adipiscuntur. Qvemadmodum porro inter fratres primogenitus, & ex mortuis primitiæ dormientium factus est: ita qvoqve, qvia oportebat eum in omnibus primatum habere, etiam principium viarum creatur, ut qvi in ea insistimus, perqve eum (qvi ita de se loqvitur, *Ego sum via & janua*) ingredientes participesqve redditi cognitionis de patre, audiamus & nos qvoqve: *Beati immaculati in via, qvi ambulant in lege Domini.* Et, *Beati mundo corde, qvia ipsi Deum videbunt.* Jam cum ipsa veritas declaret, Verbum non esse ex natura rem conditam, consequens est, ut deinde dicamus, cur principium viarum appelletur. Qvoniam prima per Adam & via, & janua perierat, & ex paradiso ad mortem devergebamus, dictumqve nobis fuit, *Terra es, & in terram abibis:* ideo Verbum Dei hominum amore, & patris voluntate induit creatitiam carnem, ut eam, qvam mortalem reddiderat, primus homo prævaricatione, ipse proprio sanguine sui corporis vivificaret,

Hebr. 1.

Psal. 119.

Matth. 5.

& renovaret nobis viam recentem & vivam, per velum (ut Apostolus dixit) hoc est, per carnem suam. Quod etiam
2. Cor. 5. aliis verbis significat, ubi ait: *Si qua in Christo nova creatura.* Et, *Vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia.* Quod si creatio innovata fuit, oportuit in hoc genere aliquem esse primum: merus igitur homo & pulvereus, quales nos facti eramus ex prævaricatione, is esse non poterat, eo quod in prima creatione fides ab hominibus servata non fuit, eorumque culpa prima creatio perierat. Opus ergo fuit instauratore prioris creaturæ, & qui novam creaturam conservaret. Non igitur ex genere hominum alius B quispiam, sed ipse Dominus, ut principium esset, condi voluit, quo efficeretur via novæ creaturæ, ac de se merito diceret: *Dominus creavit me principium viarum suarum, ad opera sua*, ne ulterius secundum primam illam viam homo viveret, sed quasi subsistente novæ creaturæ exordio, Christum in se possidens hujus novæ creaturæ principem, in reliquum tempus se ei comitem præberet, qui ita
Joan. 14. de se loquitur: *Ego sum via:* idque in C erudiendis Colossensibus Apostolus dixit:
Col. 1. *Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est exordium primogenitum ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.* Si enim (quemadmodum dictum est) ob resurrectionem e mortuis ipse nuncupatur principium: tunc autem resurrectio facta est, cum nostram carnem gestans dedidit seipsum pro nobis in mortem: manifesto patuerit id, quod ipse de seipso di-
Prov. 8. cit, *Dominus creavit me principium viarum suarum*, non substantiam, sed ejus adventum in carne significare. Corpori enim mors peculiaris est, & quemadmodum ipsa mors peculiare quiddam & proprium est corporis: ita quoque adventui D carnis proprium & peculiare fuerit illud dictum: *Dominus creavit me initium viarum suarum.* Ita enim Domino secundum humanitatis rationem creato, primoque eorum autore effecto, qui denuo creantur, primitiasque nostras ea, quam assumsit, carne obtinente, bono consequio & ordine fit, ut post eum populus ille futurus procreetur, loquente David: *Scribatur hæc*
Psal. 101. *in generationem alteram, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.* Et rursus in 21. Ps.
Ibidem. *Et annunciabitur Domino generatio, quæ*
Psal. 21. *venturæ est.* Et, *Annunciabunt justitiam ejus ei populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.* Siquidem non amplius audituri sumus.

καὶ ἐγκαινίσῃ ἡμῖν ὁδὸν προσφατον καὶ ζῶσαν, ὡς εἴρηκεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. ὅπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησίν· ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· καὶ, Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. εἰ δὲ καινὴ κτίσις γέγονεν, ἔδει ταύτης τῆς κτίσεως πρῶτόν τινα εἶναι· ἄνθρωπος μὲν οὖν ψιλὸς καὶ μόνον χοϊκὸς, οἷοι γεγόναμεν ἡμεῖς ἐν τῇ παραβάσεως, οὐκ ἠδυνάτο εἶναι· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει, ἄπιστοι γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι καὶ δι' αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη. χρεία δὴ ἦν ἄλλου τοῦ ἀνανεοῦντος καὶ τὴν πρώτην καινὴν γινομένην διατηροῦντος· οὐκοῦν ὁ φιλάνθρωπος ἄλλος τις, ἀλλ' ὁ Κύριος, ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδός· καὶ εἰκότως λέγει Κύριος, ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἀνθρώπου πολιτεύηται, ἀλλ' ὡς ἀρχῆς ὄντος καινῆς κτίσεως καὶ τὸν Χριστὸν ἔχοντος ταύτης ἀρχὴν ὁδῶν, τούτῳ λοιπὸν ἀκολουθοῦμεν λέγοντι· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός· τοῦτο γὰρ διδάσκων καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς, ἔλεγεν· αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. εἰ γὰρ, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὸν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν λέγεται καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχὴ, τότε γέγονεν ἀνάστασις, ὅτε τὸν ἡμέτερον σάρκα φορῶν ἐδέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ φανερὸν ἂν εἴη, ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ, ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐνσωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι. τοῦ γὰρ σώματος ἴδιον ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος ἴδιός ἐστιν ὁ θάνατος, οὕτως τῆς σωματικῆς οὐσίας ἴδιον ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. ἐπὶ γὰρ Σωτῆρος ὅτων κατὰ σάρκα κλαιόντος, καὶ ἀρχῆς γινομένου τῶν ἀναπλαζομένων· ἔχομεν ἡμεῖς τὴν ἀπαρχὴν, ἣν προσελάβεν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μεθ' αὐτὸν καὶ ὁ μέλλων λαὸς πλάζεται λέγοντος τοῦ Δαβίδ, γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος, αἰνέσει τὸν Κύριον καὶ πάλιν ἐν τῷ εἴκοσι δευτέρῳ ψαλμῷ, ἀναγγελεῖται τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, ὃν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἐκεῖ γὰρ ἀκουσόμεθα

ἢ δ' δὺ ἡμέρᾳ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀλλ' ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθε· ὥστε λέγειν ἡμᾶς, αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κλισθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. πάλιν ὅ ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος, τέλειος κλισθεὶς, ἐλλειπὴς γέγονε διὰ τῆς παραβάσεως, καὶ γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρὸς, ἀπρεπὲς ἦν λοιπὸν, μένειν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀτελές· διὸ καὶ ἐδέοντο πάντες οἱ ἅγιοι περὶ τούτου λέγοντες Δαβὶδ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, Κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ· Κύριε, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ παρίδῃς. διὰ τοῦτο ὁ τέλειος τοῦ Θεοῦ Λόγος τὸ ἀτελὲς περιέθετο σῶμα, καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κλίζεσθαι, ἵνα δοὺς ἡμῖν τὸ ὀφειλὸν ἀποδοὺς τὰ λείποντα τῷ ἀνθρώπῳ, δι' ἑαυτοῦ τελειώσῃ· ἔλειπε γὰρ αὐτῷ ἡ ἀθανασία, καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ὁδός· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Σωτῆρος· ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω· ἢ πάλιν· τὰ ἔργα, ἃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ, ἵνα τελειώσω αὐτά. Ταῦτα ἔργα, ἃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ἃ γὰρ λέγει ἐναῦθα ἔργα δεδωκέναι τὸν πατέρα εἰς τελείωσιν, ταῦτά ἐστιν, εἰς ἃ κλίζεται· λέγων ἐν ταῖς Παροιμίαις, Κύριος ἔκλισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἴσον γάρ ἐστιν, εἰ εἶπεν, ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ τὰ ἔργα, καὶ ἔκλισέ με Κύριος εἰς ἔργα· πότε οὖν ἔλαβε τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, ὦ θρασύχοι; οὐκ οἶδα τοῦτο, καὶ τὸ ἔκλισε γνωσθήσεται· ἐπὶ μὲν οὖν τοῦτο ἀρχὴν ὅτε οὐκ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ ἐποίει, ἐὰν εἴπητε, ψεῦδός ἐστιν· ἔπω γὰρ ἦν ῥήματα, φαίνεται ὁ λέγων, ὡς τὰ μὴ ὄντα καλοῦντα, ἀλλ' οὐδὲ τὸν περὶ τοῦ ῥήματος ὁ Λόγος σὰρξ χρόνον εἰπεῖν βούλεται, ἵνα μὴ περιττὴ λοιπὸν ἡ ἐπιδημία αὐτοῦ φανῇ, τούτων γὰρ χάριν καὶ ἡ ἐπιδημία ἐγένετο. σχεδὸν λείπει λοιπὸν εἰπεῖν· ὅτι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἔλαβε τὰ ἔργα· τότε γὰρ αὐτὰ ἐτελείωσεν, ἰασάμενος τὰ τραύματα ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος πᾶσι τὰ ἐγκλήματα ἀνάστασιν· εἰ δ' ὅτε γέγονεν ὁ Λόγος σὰρξ, τότε ἐδόθη αὐτῷ τὰ ἔργα, δῆλον, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ εἰς τὰ ἔργα κλίζεται· σχεδὸν δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι τὸ ἔκλισεν, ὥσπερ πολλάκις εἴρηται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐξήσεως· τότε γὰρ διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς παραβάσεως, ἀτελῆ καὶ χωλὰ τὰ ἔργα λέγεται σωματικῶς, ὅτι κλίζεται·

A *In qvacunqve die comederitis ex ea, morte moriemini:* Sed, ubi ego sum, ibi etiam & vos futuri estis: adeo ut nos ipsi de nobis hæc verba proferamus, *Ejus opus sumus, conditi ab eo ad bona opera.* Cæterum, qvia homo opus Dei, perfectus qvidem ex creatione, sed defectuosus tamen ex prævaricatione, per peccatum mortuus erat, indecensqve fuit, Dei opus in ea imperfectitudine manere: ideo super ea re observationes factæ sunt ab omnibus Sanctis: qvod apud Davidem invenias Psalmo 138. *Dominus retribuet pro me: Domine, opera manuum tuarum ne despicias.* Atqve hinc B est, qvod perfectum Dei Verbum, imperfectum corpus sibi circumponit, ac creari ad opera pronunciatur, ut pro omnibus nostro debito soluto, ea, qvæ deerant homini, perficeret. Deerat autem homini immortalitas, & via ad paradisum: Et hoc est, qvod a Salvatore dicitur: *Ego te glorificavi in terra, opus absolvi, qvod dederas mihi, ut facerem.* Et, *Opera, qvæ dedit mihi pater, ut perficiam ea.* Rursum: *Ipsa opera, qvæ facio, testantur de me.* Qvæ au- C tem hic dicit opera sibi tradita esse a patre ad perfectionem, ea sunt, ad qvæ ipse creatur, dum in Proverbiis dicit, *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua.* Idem enim utrobiqve in verbis est: *Dedit mihi pater opera.* Et, *Creavit me Dominus ad opera.* Qvo tempore igitur suscepit opera perficienda, o Christi perduelles? inde enim illud (creavit) intelligetur, num in ipso initio, cum ex non entibus ad essentiam ea produxit? Id si dixeritis, falsum dixeritis: nondum enim tum ulla opera erant, & sermo indicat, eum, qvæ jam erant, tractanda suscepisse. Sed neqve pium est, in id tempus referre, D qvod prius fuit, qvam Verbum caro fieret, ne superfluus reddatur ejus adventus, cum horum causa ille suum adventum instituerit. Restat igitur, ut dicamus eum, tum, cum homo factus erat, opera curanda suscepisse. Tum enim ea perfecit, curatis vulneribus nostris, donataqve ex mortuis resurrectione. Si autem tum, cum Verbum caro factum esset, data sunt ei opera, manifesta res est, eum, cum homo fieret, tum ad opera creatum fuisse. Non igitur illud verbum (creavit) significatorium fuerit, ejus substantiæ, ut jam sæpius dictum est, sed corporalis nativitatis. Tum enim, qvia ex prævaricatione opera mutila erant, & clauda reddita, dictum fuit, eum corporaliter creari,

Genes. 2.

Joan. 14.

Joan. 17.

Job. 5.

Ibid.

Prov. 8.

ut iis absolutis & integritati restitutis, re-
Ephes.5. præsentaret patri: *Ecclesiam* (ut inqvit Apostolus) *non habentem maculam aut rugam, aut aliqvid hujusmodi, sed sanctam & incontaminatam.* Perfectum igitur in eo est, & restitutum, qvemadmodum ab initio fuerat humanum genus, imo potius majori gratia imbutum est. Excitati enim ex mortuis, non ulterius mortem formidamus, sed in Christo regnabimus perpetuo in cœlis. Id autem tum factum est, cum Dei Verbum Deo proprium, & ex patre natum, qvod ex patre exiſtit, induerat carnem, & homo factus erat. Si enim ille, cum jam creatura esset, homo fuisset redditus, mansisset homo, ita ut erat, nihil coaptatus est coalescens cum Deo. Qvi enim, si ille creatura fuisset, B per creaturam creatori coaptari & conseri potuisset? aut qvod subsidium a similibus ad similia perveniisset, cum & illa æqve subsidii egestate laborassent? Qvomodo porro, si creatura fuisset Verbum, sententiam Dei abrogare potuisset, aut dimittere peccatum? cum sit scriptum
Mich.7. apud Prophetas, id Dei esse opus: *Qvis enim Deus, sicut tu, auferens peccata, & superans iniqvitates?* Lata enim sententia
Genes.3. a Deo fuerat: *Terra es, & in terram abibis*, homines vero mortales facti erant, qvi C potuit fieri igitur, ut a rebus creatis peccatum solveretur? liberavit ergo eos Dominus, ut ipse suis verbis professus est: *Nisi vos filius liberaverit*; eoqve, qvia liberavit, certum indubitatumq; reddidit, filium, qvi liberaverit non esse creaturam, aut qvippiam aliud ex rebus conditis, sed proprium Verbum & imaginem substantiæ patris: qvi ab initio hanc sententiam tulerat, qviqve solus peccata remittit. Qvoniam igitur locutus
Ibidem. erat in Verbo, *Terra es, & in terram abibis*, probe & congruenter per idem illud Verbum & libertas, & rescisio condeD mnationis perfecta est. Sed poterat (ajunt) Deus, etiamsi Salvator creatura existeret, vel loqvi tantummodo, & ita solvere maledictionem. Istud ipsum etiam iis ab alio qvopiam obtrudi poterit. Poterat etiam sine ullo adventu Christi, solummodo loqvi Deus, & solvere maledictionem. Cæterum spectandum est isthic, qvid hominibus sit utile, non qvid in omnibus rebus situm sit in viribus Dei. Siqvidem poterat etiam ante exædificatam arcam Noe, eos, qvi prævaricati fuerant, interimere: sed tamen non nisi ædificata arca, illud facere sustinuit. Poterat enim sine Mose duntaxat loqvi,

ἵνα τελειώσας αὐτὰ καὶ ὁλόκληρα ποιήσας, παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα· ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. τετελείωται οὖν ἐν αὐτῷ, καὶ ἀποκατεστάθη, ὥσπερ ἦν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μείζονι μᾶλλον χάριτι. ἀναστάντες γὰρ ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι φοβούμεθα θάνατον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ βασιλεύσομεν ἀεὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τοῦτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἴδιος καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὤν, ἐνεδύσατο τὴν σάρκα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. εἰ γὰρ κτίσμα ἦν ἐγεγόνει ἄνθρωπος, ἔμενεν ἂν ἔτι ἧττον ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ καὶ ἦν, οὐσιωθεὶς τῷ Θεῷ. πῶς γὰρ ἂν ποίημα ὢν, διὰ ποιήματος συνήπτετο τῷ κτίσαντι; ἢ ποία βοήθεια παρὰ τῶν ὁμοίων τοῖς ὁμοίοις γένοιτο ἄν, δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς βοηθείας; πῶς δὲ εἶπε κτίσμα ἦν ὁ Λόγος, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ λῦσαι δυνατὸς ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὴν ἁμαρτίαν, γεγραμμένης παρὰ τοῖς προφήταις, ὅτι τοῦτο Θεοῦ ἐστι· Τίς γὰρ Θεὸς, ὥσπερ σὺ, ἀφαιρῶν ἁμαρτίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀνομίας. ὁμοῦ γὰρ Θεὸς εἶπε, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· οἱ δὲ ἄνθρωποι γεγόνασι θνητοί· πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν παρὰ τοῦ γενητοῦ λυθῆναι τὴν ἁμαρτίαν; ἀλλ' ἔλυσέ γε αὐτὸς ὁ Κύριος· ὡς εἶπεν αὐτὸς, ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ· καὶ ἔδειξεν ἀληθῶς, ὡς υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα· οὐδὲ τοῦ γενητοῦ, ἀλλὰ ἴδιος Λόγος, καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀποφωνήσαντος καὶ ἀφιέντος μόνου τὰς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ γὰρ ἔφηται ἐν τῷ Λόγῳ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ἀκολούθως διὰ αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ λύτρωσις τῆς καταχρίσεως γεγένηται· ἀλλ' ἠδυνάτο, φασι, καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ Σωτῆρος, μόνον εἰπεῖν· ὁ Θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· τὸ αὐτὸ δ' ἂν ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἑτέρου λέγοντος· ἠδυνάτο καὶ μηδ' ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελοῦν, καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι· ἐπειδὴ ἠδυνάτο καὶ πρὸ τῆς κιβωτοῦ σῶσαι τότε πρὸ βάντας ἀνθρώπους ἀπολέσαι, ἀλλὰ μὴ τὴν κιβωτὸν πεποίηκεν· ἠδυνάτο καὶ χωρὶς Μωσέως,

καὶ μόνον εἰπεῖν καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ Αἰ- A
γύπτου, ἀλλὰ σωέφερε διὰ Μωσέως· ἠδυνατο καὶ χωρὶς τῆς Κειτῆς σώζειν τὸν λαὸν
ὁ Θεὸς, ἀλλὰ σωέφερε τοῖς ἄλλοις κ' καιρὸν ἐγείρεσθαι κριτὰς αὐτοῖς. ἠδυνατο καὶ ἐξ
ἀρχῆς ὁ Σωτὴρ ἀποδημῆσαι· ἦλθεν δὲ μὴ παραδοθῆναι Πιλάτῳ, ἀλλὰ ἐπὶ συντελείᾳ
τῶν αἰώνων ἦλθε, καὶ ζητούμενος εἶπεν, ἐγώ εἰμι· ὃ γὰρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἄλλως οὐκ ἔπρεπε γνῶσθαι· καὶ ὅπερ ἦν συμφέρει καὶ πρέπει, τούτου καὶ προνοιαν ποιεῖται. ἦλθε γοῦν, οὐχ ἵνα διακονηθῇ, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ, καὶ τὴν ἡμῶν ἐργάσηται σωτηρίαν. ἀμέλει καὶ δυνάμενος ἀπὸ τοῦ B
ὄρους λαλῆσαι τὸν νόμον, οἶδεν, ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ Σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ Μωσῆς ἀναβῆναι δυνηθῇ, κἀκεῖνοι τὸν λόγον ἔγγυθεν ἀκούοντες, μᾶλλον πιστεῦσαι δυνηθῶσι· πλὴν καὶ ὁ βούλομενος τοῦ γνωμένου θεωρεῖν ἔξεσιν ἐντεῦθεν· εἰ διὰ τὸ δυνατὸν εἰρηκέ· καὶ λέλυται ἡ κατάρα· τοῦ μὲν κελεύσαντος ἡ δυνάμις ἐπεδείκνυτο· ὁ μέντοι ἄνθρωπος τοιοῦτος ἐγίνετο, οἷος ἦν καὶ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἔξωθεν λαβὼν τὴν χάριν, καὶ μὴ συνέχουσαν C
ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι. τοιοῦτος γὰρ οὐκ ἦν τότε τεθειται ἐν τῷ παραδείσῳ, τάχα δ' ἂν καὶ χείρων ἐγένετο, ὅτε καὶ παραβαίνειν μεμάθηκεν· ὧν τοίνυν τοιοῦτος, εἰ παρεπέπεισο ὑπὸ τοῦ ὄφεως, ἐγίνετο πάλιν χρεία πρεσβεύσαι τὸν Θεὸν καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· καὶ ἕτως εἰς ἄπειρον ἐγίνετο ἡ χρεία· καὶ ὅθεν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ἔμμονοι ὑπόδυνοι, δουλεύοντες τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀεὶ δ' ἁμαρτάνοντες, ἀεὶ ἐδέοντο τοῦ συγχωρεῖντος· καὶ οὐδέποτε ἠλευθερεῦντο, σάρκες ὄντες καὶ ἑαυτοῖς· καὶ ἀεὶ ἡττώμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός· πάλιν τε εἰ κτίσμα ἦν ὁ υἱὸς, D
ἔμενε ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἧττον θνητός· μὴ συναπτόμενος τῷ Θεῷ· τὸ γὰρ κτίσμα συνῆπτε τὰ κτίσματα τῷ Θεῷ ζητοῦν καὶ αὐτὸ τὸν συνάπτοντα· οὐδ' τὸ μέρος τῆς κτίσεως σωτηρία τῆς κτίσεως ἂν εἴη, δεόμενον καὶ αὐτὸ σωτηρίας· ἵνα οὖν μηδ' τοῦτο χρήσηται, πέμπει τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, τὴν κτίσιν σάρκα λαβών· ἵν' ἐπειδὴ πάντες εἰσὶν ὑπόδυνοι τῷ θανάτῳ, ἄλλος ὢν τῶν πάντων αὐτὸς ὑπὲρ πάντων, τὸ ἴδιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσενέγκῃ· καὶ λοιπὸν, ὡς πάντων ἀποθανόντων, ὁ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῇ.

& sic educere populum ex Ægypto, sed utile erat, id per Mosem fieri. Poterat sine Judicibus conservare populum, sed erat ex re populi, suis temporibus judicem exurgere. Poterat etiam ab initio venire Deus: aut cum venisset, non tradi Pilato, sed tamen sub consummationem seculorum venit, & cum ad mortem qværeretur, seipsum indicavit: *Ego sum*, inqviens. Qvod enim facit, id ipsum & utile est hominibus, & aliter fieri non decuit. Porro, qvod utile & decorum est, id cura sua & providentia instruit. Venit igitur, non ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, nostramqve salutem operaretur. Qvinimo, qvi poterat ex ipso cœlo legem dictare, norat, utile esse hominibus, si e Sinai eam promulgaret, idqve ideo fecit, ut & Moses ascendere posset, & illi de proximo sermonem audientes, melius crederent. Atqve adeo ipsa reiratio, negociiqve conditio, hac in parte spectare debuit. Si enim ob vires suas, per qvas id potuit, verbo edixisset, & ita maledictio aboleretur, imperantis qvidem potentia in conspicuo pateret, homo tamen ejusmodi effectus fuisset, qvalis Adam ante prævaricationem fuerat, extrinsecus accipiens gratiam, non autem eam suo corpori coagglutinatam tenens. Talis siqvidem antea fuit, qvam in paradiso collocaretur: forsitan etiam deterior evasisset, utpote qvi jam prævaricari didicerat. Qvod si eveniisset, ut a serpente deciperetur, iterum opus fuisset Dei loqventis imperio, ut ita maledictio solveretur, atqve eo modo necessitas ejus rei in immensum recurrisset, & nihilo ob id minus remansissent homines obnoxii, servientes peccato: ac proinde semper peccantes, semper opus haberent veniæ condonatore, neqve unqvam illis a vindice satisfieri posset, cum caro essent, & semper legi ob carnis infirmitatem succumberent. Rursus, si filius creatura esset, nihilo minus homo mortalis remaneret, utpote non coaptatus Deo: Non enim creatura per creaturam Deo coaptata fuisset, cum ipsa coaptatorem reqvisisset: neqve pars rerum creatarum salus esse poterit rerum creatarum, cum illa ipsa qvoqve salutis sit indiga. Ne igitur illud fieret, mittit Deus pater filium suum, & ille efficitur filius hominis, creatitiam carnem assumens, ut qvoniam omnes obnoxii erant morti, ipse autem alius atqve diversus ab omnibus, pro omnibus suum corpus morti offerret. Ac deinceps veluti omnibus per eum mortuis, sermo ejus sententiæ impleretur:

Omnes enim mortui sunt in Christo: omnes item per eum renascuntur, ut liberi jam inde a peccato, & ea, qvæ per peccatum fit, maledictione, vere permaneant in æternum a mortuis excitati, & immortalitate & incorruptibilitate induantur. Verbo siqvidem amicto indutoqve carne, qvemadmodum sæpius ostensum est, omnis morsus serpentis penitus in carne extinctus est, & si qvid carnalibus ex motibus suppullulabat, rescissum est, pariterqve sublata est peccati assecla mors, ut ipse inqvit: *Venit princeps mundi hujus, & in me non invenit qvicqvam. In hoc enim manifestatus est* (scripsit Joannes) *ut solveret opera diaboli*, qvibus solutis, omnes ob cognationem carnis Christi, a carne in libertatem vindicati sumus, ac jam deinde & nos qvoqve coaptati sumus Verbo. Coaptati autem Deo, non amplius in terra permanemus, sed ut ipse loqvutus est, ubi ipse est, ibidem & nos futuri sumus, neqve jam in reliqvum tempus serpentem formidabimus. Confectus enim in carne persequente eum Salvatore, audit deinceps, *Vade post me Satana:* atqve ita ex paradiso ejectus est in ignem æternum: Neqve nobis cavendum erit a male suada fœmina: *In resurrectione siqvidem neqve in matrimonium ducunt, neqve ducuntur: sed tales sunt, qvales ipsi Angeli: & in Christo Jesu nova creatura erit, neqve vel masculus, vel fœmina, sed omnia in omnibus erit Christus.* Ubi porro Christus, qvod genus ibi metus aut periculi fuerit? Atqvi illud fieri non potuisset, si Verbum creatura fuisset. Adversus enim creaturam creaturæ conjunctam, diabolus perpetuo vires pugnandi habuisset, & homo intermedius formidine mortis semper laborasset, non habens, in qvo, & per qvem Deo coaptaretur, & liber ab omni metu evaderet. Qvapropter ipsa veritas declarat, non esse Verbum rem creatitiam, sed potius rerum opificem. In hoc siqvidem assumptum est ab illo creatitium & humanum corpus, qvo illud ut opifex & conditor renovaret in se, ac deificaret, atqve ea ratione nos omnes in regnum cœlorum itidem ac seipsum introduceret. Rursus deificationem in se non sensisset homo creaturæ coaptatus, nisi filius, verus Deus extitisset: neqve adstitisset patri homo, nisi naturaliter verum patris Verbum fuisset, qvod carnem induerat.

Joh. 3.

Matth. 4.

Marc. 12.

Πάντες γὰρ ἀπέθανον ἐν Χριστῷ· πάντες δὲ δι' αὐτοῦ γεννῶνται λοιπὸν, ἐλεύθεροι μὲν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς δι' αὐτὴν καθάρσεως. ἀληθῶς δὲ διαμένωσιν εἰς ἀεὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν· καὶ ἀθανασίᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ ἐνδυσάμενοι. τὸ γὰρ Λόγου ἐνδυσαμένου τὴν σάρκα· καθὼς πολλάκις δέδεικται· πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ ὄφεως, δι' ὅλου κατεσβέννυτο ἀπ' αὐτῆς· εἴ τι ἦν ἐκ τῶν σαρκικῶν κινημάτων ἀνέφυτο κακὸν, ἐξεκόπτετο· καὶ σωτηρίᾳ τούτοις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φησιν· ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐδὲν εὑρίσκει ἐν ἐμοί· καὶ εἰς τοῦτο γὰρ ἐφανερώθη, ὡς ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Τούτων οὖν λυθέντων διὰ τῆς σαρκὸς, πάντες ὅτως καὶ τὴν σωθείσαν τῆς σαρκὸς ἠλευθερώθημεν, καὶ λοιπὸν σωζόμεθα καὶ ἡμεῖς τῷ Λόγῳ. σωζόμενοι δὲ τῷ Θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς διατρίβομεν· ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶπεν· ὅπου αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα· λοιπὸν ὅτε τὸν ὄφιν ἐπὶ φοβηθησόμεθα· κατηργήθη γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀκούσας, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· καὶ ὅτως ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, οὔτε γυναῖκα παρθένευσαν φυλαξόμεθα· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς Ἄγγελοι· καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καινὴ κτίσις ἔσαι· καὶ οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὁ Χριστός. ἔνθα γὰρ ὁ Χριστὸς, ποίῳ φόβῳ, ἢ ποίῳ κίνδυνῳ ἔτι γενήσεται; τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος· πρὸς γὰρ κτίσμα κτίσμα ὤν, καὶ ὁ διάβολος εἶχεν ἀεὶ τὴν μάχην· καὶ μέσος ὢν ὁ ἄνθρωπος, ὑπόπλοος ἦν ἀεὶ τῷ θανάτῳ, μὴ ἔχων, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ σωαφθεὶς τῷ Θεῷ ἐλεύθερος παντὸς φόβου γίνεται. ὅθεν ἡ ἀλήθεια δείκνυσι, μὴ εἶναι τῷ γενητῷ τὸν Λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τούτων αὐτὸν δημιουργόν. οὕτω γὰρ καὶ προσελάβετο τὸ γενητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα· ἵνα τοῦτο ὡς δημιουργὸς ἀνακαινίσας, ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ οὕτως εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ πάντας ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου. οὐκ ἂν δὲ πάλιν ἐθεοποιήθη κτίσματι σωαφθεὶς ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ υἱός· καὶ οὐκ ἂν παρέσχε τῷ πατρὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ ὁ Λόγος ὁ ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα·

καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁ- A Et qvemadmodum neqve a peccato, neqve
μαρτίας καὶ ἀπὸ τῆς κατάρας, εἰ μὴ φύσει a maledictione vindicati fuissemus, ni-
σὰρξ ἀνθρωπίνη ἦν, ἦν ἐνεδύσατο ὁ Λόγος· si vere ea naturaliterqve humana caro fuis-
οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον· set, qvam Verbum sibi induerat: nihil e-
οὕτως οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ nim nobis commune cum re aliena: ita
μὴ φύσει ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἴ- qvoqve non deificatus fuisset homo, nisi
διος ἦν αὐτοῦ Λόγος, ὁ γινόμενος σάρξ. naturaliter ex patre verum ac proprium il-
διὰ τοῦτο γὰρ οἰαύτη γέγονεν ἡ συναφή, ἵνα τὸ lius Verbum fuisset, qvod caro factum est.
καθ' ὑμᾶς φύσιν τῆς θεότητος σωάψῃ τὸν φύσει Ideo enim ea coaptatio instituta est, ut Dei-
ἄνθρωπον, καὶ βεβαία γένηται σωτηρία καὶ ἡ tas vera, & ut sic dicam, naturalis, verum
θεοποίησις αὐτοῦ. οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι μὴ ἐκ & naturalem hominem sibi consereret, &
τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει, καὶ ἴδιον τῆς ἰδίας οὐ- stabilis efficeretur hominis salus ac deifica-
σίας αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἀρνείσθωσαν, ἀληθινὸν tio. Qvapropter qvi negant, eum ex pa-
σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι ἐκ B tre esse, naturalemqve ejus & substantiæ
Μαρίας τῆς Ἀειπαρθένου· οὐδὲν γὰρ πλέον ipsius proprium filium, negent qvoqve,
κέρδος ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀ- eundem veram & humanam carnem as-
ληθινὸς καὶ φύσει υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος, sumsisse ex Maria semper Virgine. Nihil
μήτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν, ἦν προσελάβετο, enim nobis hominibus inde emolumenti,
ἀλλ' ἔλαβέ γε ἀληθινὴν σάρκα· κἂν μαίνη- aut commodi, nisi Verbum naturalis sit ac
ται Οὐαλεντῖνος· ἦν γὰρ καὶ φύσει καὶ ἀλη- verus Dei filius, nisiqve vera sit caro, qvam
θινὸς Θεὸς ὁ Λόγος, κἂν μαίνωνται οἱ Ἀ- assumsit. Sed assumsit veram carnem, et-
ρειομανῖται· ἐν ἐκείνῃ γέγονεν ἡμῖν ἀρχὴ iam si insaniat Valentinus. Est qvoqve na-
τῆς καινῆς κτίσεως, κτισθεὶς ἄνθρωπος ὥσπερ turaliter Verbum verus Deus, etiamsi ra-
ἡμεῖς, καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκείνην ἀνακαινίσας, C biāt Ariamanitæ, & in illa carne factum est
ὥσπερ εἴρηται. ὅτε οὖν κτίσμα, ἐστὶν ὁ Λό- initium novæ creaturæ eo, qvod ipse crea-
γος, ὅτε ἔργον· ταὐτὸν γάρ ἐστι κτίσμα, καὶ tus sit homo pro nobis: & viam illam no-
ποίημα, καὶ ἔργον, καὶ εἶπε κτίσμα καὶ ποί- bis renovavit, ut dictum est. Verbum igi-
ημα ἦν, οὐ, ἀλλὰ καὶ ἔργον· διὰ τοῦτο γοῦν, tur ex natura, neqve creatum aliqvid, ne-
οὐδὲ εἴρηκεν ἔκτισέ με ἔργον· οὐδὲ σὺν τοῖς ἔρ- qve opus fuerit: Idem enim sunt, & cre-
γοις ἐποίησεν, ἵνα μὴ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτί- atura, & factum, & opus: & si creatura,
σμα εἶναι δόξῃ· ὅτε ὅτι διὰ τὸ ποιῆσαι μοὶ ἔρ- vel factum qviddam esset, utiqve etiam o-
γα ἔκτισεν, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τοὺς κακόνοους pus esset. Eaqve de causa non dixit, crea-
τῶν ἀσεβῶν, ὡς ὄργανον δι' ἡμᾶς γενόμενος vit me opus, neqve cum operibus fecit, ne
νομισθῇ· ἀλλ' οὐδ', ὅτι πρὸ τῶν ἔργων ἔκτισέ aut natura, aut substantia, creatura videre-
με ἀπήγγειλεν· ἵνα μὴ ὥσπερ ἐστὶ γέννημα ὢν tur esse: neqve ut faceret opera, ideo eum
πρὸ πάντων, οὕτως καὶ κτιζόμενος πρὸ τῶν creavit, ne denuo juxta vesaniam impio-
ἔργων, ταὐτὸν ποιήσῃ νομίζεσθαι τὸ γέννημα rum, qvasi organum qvoddam videretur
καὶ τὸ ἔκτισεν, ἀλλὰ μετὰ διαστήσεως ἀκρι- propter nos creandos institutum. Neqve
βοῦς, εἰς ἔργα εἴρηκεν ἴσον τῷ εἰπεῖν, εἰς σάρκα item dixit, ante opera creavit me, ne, ut est
πεποίηκεν ὁ πατὴρ γενέσθαι ἄνθρωπον· ὥστε μὴ genitum qviddam ante omnia, ita qvoqve
ἐκ τούτου πάλιν δείκνυσθαι, μὴ εἶναι ἔργον αὐ- creatus ante omnia opera, nihil discriminis
τὸν, ἀλλὰ γέννημα· ὡς γὰρ ὁ ἐρχόμενος εἰς οἰ- statuere crederetur inter gigni & creari:
κίαν οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκίας· ἀλλὰ ἄλλος ἐστὶ sed cum summa cautione locutus est, ad
παρὰ τὴν οἰκίαν· οὕτως ὁ εἰς τὰ ἔργα κτιζόμε- opera creavit me, qvod idem est, ac si dice-
νος, ἄλλος ἀπὸ τὴν φύσιν παρὰ τὰ ἔργα· ἐ- D ret: Pater me ad carnem fecit, autorqve
πεὶ εἰ καθ' ὑμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἔργον ἐστὶν, fuit, ut homo fierem: ut rursum isthinc
ὦ Ἀρειανοὶ, (ἐν) ποίᾳ ἄρα χειρὶ καὶ σοφίᾳ demonstrari possit, illum non esse opus, sed
γέγονεν αὐτός; πάντα γὰρ ἔργα, ὅσα γέγονε, τῇ χειρὶ καὶ σοφίᾳ γέγονε τοῦ Θεοῦ· genitum qviddam. Ut enim is, qvi ingre-
ditur ædes, non est pars aliqva ædium, sed
diversum qviddam ab ædibus: ita qvo-
qve, qvi ad opera creatur, alius natura fue-
rit, qvam opera. Si ergo pro vestra sen-
tentia Verbum Dei opus censendum est,
agite qvæso, dicite mihi vos Ariani, qva
manu, aut qvanam sapientia opus istud
confectum est? Omnia enim opera, qvæ
facta sunt, manu & Sapientia Dei facta

Esa. 66. sunt, loqvente ipso Deo: *Manus mea fecit hæc omnia.* Davide qvoqve atteſtante,
Psal. 101. *Tu Domine ab initio fundaſti terram, & opera manuum tuarum ſunt cœli.* Ac rurſum Pſalmo centeſimo qvadrageſimo tertio: *Memor fui dierum priſcorum, meditatus ſum in operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar.* Ergo, ſi in manu Dei omnia, qvæ facta ſunt, abſolutionem perfectitudinemqve ſuam acceperunt, & ſcriptum eſt: *Omnia per ipſum facta eſſe, & citra eum factum eſſe nihil.* Et rurſus: *Unus Dominus Jeſus, per qvem omnia, in qvo omnia*, evidens conſpicuumqve eſt, illum opus eſſe non poſſe: qvippe qvi ipſe ſit manus & Sapientia Dei. Id cognoſcentes etiam Martyres illi Babylonii, Ananias, Azarias, Miſaël, refutant Arianorum impietatem: dicentes enim:
Dan. 6. *Benedicite omnia opera Domino, tum ea, qvæ in cœlo ſunt, tum ea, qvæ in terris degunt:* in ea ſumma, omnes creaturas ut opera adnumerarunt, ſed in numero eorum filium ipſum non conſtituerunt. Non enim dixerunt, & tu Verbum benedic; & hymnum cane tu Sapientia, ut oſtenderent, alia omnia eſſe ex eorum catalogo, qvæ & opera ſunt, & hymnum cantant. Verbum contra, non eſſe opus aut ex cœtu canentium, ſed potius cum patre decantatur, adoratur, & divinis laudibus celebratur, cum ſit & Verbum illius, & Sapientia & operum architectus. Id qvoqve Spiritus in Pſalmis cum pulchra diſtinctione elocutus eſt:
Pſal. 33. *Rectum eſt Verbum Domini, & omnia opera ejus in fide.* Qvemadmodum & in alio Pſalmo
Pſal. 104. recenſuit: *Qvam magnifica ſunt opera tua: omnia in Sapientia feciſti.* Jam ſi Verbum opus eſſet, plane Verbum in Sapientia factum fuiſſet, neq; illud ab operibus diſcriminaſſet ſcriptura, neqve iſta qvidem opera dixiſſet, illud vero Sapientiam Dei nominaſſet: nunc illud ab operibus ſegregans ſcriptura, probe oſtendit, Sapientiam opificem eſſe, non opus. Eadem qvoqve diſtinctione & Paulus uſus
Heb. 4. eſt, ſcribens ad Hebræos: *Vividum eſt enim Verbum Dei, & efficax & penetrantius omni gladio ancipiti, & pertingens usqve ad internodia animæ & ſpiritus, compaginesqve ſimul & medullas, facultatemqve habet judicandi de cogitationibus, ac nulla creatura eſt inviſibilis coram illo: omnia autem nuda ſunt & conſpicua oculis ejus, apud qvem nobis ſermo.* Eccè, tibi res conditas creaturam appellat: Filium autem pro Verbo Dei agnoſcit, ac talem, qvi ſit aliud a rebus creatis: ac rurſum cum ait,

A λέγοντος μὲν αὐτὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, τὸ δὲ Δαβὶδ ψάλλοντος, Σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ, ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, καὶ ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων· οὐκοῦν εἰ ἐν χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὰ ποιήματα εἰργάσθη, γέγραπται γὰρ, ὅτι πάντα διὰ τοῦ Λόγου γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. καὶ πάλιν, εἷς Κύριος Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, δῆλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ υἱὸς ἔργον, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ Σοφία. τοῦτο γινώσκοντες οἱ ἐν Βα-
B βυλῶνι γενόμενοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαὴλ, ἐλέγχουσι τὴν Ἀρειομανῖτιν ἀσέβειαν, εἰπόντες γὰρ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου· τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ὑπὸ γῆς· καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὡς ἔργα κατέλεξαν· τὸν δὲ υἱὸν, οὐκ ὠνόμασαν εὐλόγει Λόγε, καὶ ὕμνει σοφία· ἵνα δείξωσιν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑμνεῖται ἐστι, καὶ ἔργα ἐστί· ὁ δὲ Λόγος, οὐκ ἔστιν ἔργον οὐδὲ τῶν ὑμνούντων, ἀλλὰ σὺν τῷ πατρὶ ὑμνούμενος, καὶ συνδοξαζόμενός ἐστι καὶ θεο-
C λογούμενος, Λόγος μὲν αὐτὸ καὶ Σοφία ὢν, τῶν δὲ ἔργων δημιουργός· τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα μὴ καλλίσης διαιρεῖσθαι εἴρηκεν, ὅτι εὐθὺς ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει καθαρᾷ καὶ ἐν ἑτέρῳ φησίν· ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας. εἰ δὲ ἔργον ἦν ὁ Λόγος, πάντως δὴ καὶ αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγεγόνει· καὶ ὅτ' δὴ διέστελλεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ γραφὴ, ὅτε τὰ μὲν ἔργα ὠνόμαζε, τὸν δὲ λόγον, καὶ σοφίαν ἰδίαν τοῦ Θεοῦ
D ἀπηγγελίζετο· νυνὶ δὲ διαστέλλουσα τῶν ἔργων αὐτὸν ἡ γραφὴ, δείκνυσιν, ὅτι τῶν ἔργων δημιουργός ἐστιν ἡ Σοφία καὶ οὐκ ἔργον. Ταύτῃ τῇ διαιρέσει καὶ ὁ Παῦλος κέχρηται γράφων Ἑβραίοις, ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος· ἰδοὺ γὰρ τὰ μὲν γενητὰ, κτίσιν ὠνόμασε· τὸν δὲ Λόγον οἶδεν ὄντα τοῦ Θεοῦ· ὡς ἄλλα ὄντος τοῦ καὶ τὰ κτίσματα· πάλιν δὲ λέγων·

πάντα καὶ γυμνὰ & τετραχηλισμένα τοῖς ὀ-
φθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος, ἄλλον
αὐτὸν σημαίνει τῶν πάντων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁμοῦ
κείνει τῶν γινητῶν πάντων ἕκαστος ὑπόδυνος
ἐστιν αὐτῷ διδόναι λόγον. ἕτως ἄρα καὶ τῆς κτί-
σεως πάσης συσεναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθε-
ρωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἄλλος
τῶν κτισμάτων δείκνυται ὁ υἱός. εἰ γὰρ ἓν κτί-
σμα, εἷς ἓν καὶ αὐτὸς τῶν συναζόντων, καὶ δέο-
μενος τοῦ ποιοῦντος καὶ ἐλευθερωτοῦ & αὐτὸς μετὰ
πάντων. εἰ δὲ πᾶσα μὲν ἡ κτίσις συ-
στενάζει ἐλευθερίας τυχεῖν τῆς ἀπὸ τῆς δου-
λείας τῆς φθορᾶς· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν συνα-
ζόντων, οὐδὲ τῶν δεομένων ἐλευθερίας, ἀλλ'
αὐτός ἐστι ποιῶν καὶ ἐλευθερῶν τὰ πάντα·
λέγων τοῖς τότε Ἰουδαίοις· ὁ δὲ δοῦλος οὐ μέ-
νει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ υἱὸς μένει
εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώ-
σῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε, λευκότερον φω-
τὸς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι
κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' υἱὸς ἀληθινὸς
καὶ φύσει γνήσιος τοῦ πατρός. πρὸ μὲν οὖν τοῦ,
Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν, εἰ καὶ δι' ὀλί-
γων, ἀλλ' ἱκανά ἐστιν, ὡς γε νομίζω προφάσιν
παρασχεῖν ταῦτα τοῖς λογιωτέροις πλείονα
καταστοχάζειν εἰς διαίρεσιν τῆς Ἀρειομανῆς αἱρέ-
σεως. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸν ἑξῆς στίχον ἀναγινώσκοντες
αἱρετικοὶ, κακῶς καὶ περὶ τούτου διανοούμενοι νο-
μίζουσιν, ἐπειδὴ γέγραπται· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐ-
θεμελίωσέ με, εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου καὶ μὴ
εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν εἰρῆσθαι, καὶ
ταύτην, δίκαιον καὶ τοῦτον τὸν στίχον διαλύον-
τας, δεῖξαι τὴν πλάνην ἐκείνων, γέγραπται,
ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· εἰ τοίνυν
τῇ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελίωται, πῶς ὁ θεμελιῶν
θεμελιοῦται; ἀλλὰ παροιμιωδῶς ἐστιν εἰρημέ-
νον καὶ τοῦτο· καὶ δεῖ καὶ τοῦτο τὸν νοῦν ζητεῖν· ἵνα
γνῶσκωμεν, ὅτι τῇ μὲν σοφίᾳ ὁ πατὴρ δη-
μιουργεῖ, καὶ θεμελιοῖ τὴν γῆν εἰς τὸ ἑδραίαν εἶναι
καὶ διαμένειν αὐτῷ· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία θεμελιοῦ-
ται εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἀρχὴ καὶ θεμέλιος τῆς καινῆς
ἡμῶν κτίσεως καὶ διαπλάσεως γένηται. οὐκ
εἶπεν γοῦν οὐδὲ ἐν τούτοις, πρὸ τοῦ αἰῶνος
λόγον, ἢ υἱὸν πεποίηκεν· ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔ-
σχῃ ποιείας· τοῦτο δὲ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν,
εἰ υἱός ἐστι, καὶ πρὸς τούτοις τὰς γραφὰς προηγου-
μένως ἐρευνᾶν. τοῦτο γὰρ καὶ τῶν Ἀποστόλων
ἐρωτηθέντων ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο, λέγων·

A Omnia esse nuda & aperta oculis ejus, ad qvem nobis est sermo, alium illum a rebus omnibus ostendit, ac proinde ille judicandi potestatem habet: creata autem obnoxia sunt singula pro se, ut illi rationem reddant. Atqve ita universa creatura nobiscum congemiscente, pro liberatione ex servitute corruptionis, satis ostenditur, alium esse filium a creaturis. Si enim creatura esset, & ipse qvoq; unus ex numero gementium esset, opusqve haberet eo, qvi ipsum & filium redderet, & a servitute cum cæteris vindicaret. Qvod si omnis creatura una gemiscit & suspirat libertatem a servitute corruptionis, nec filius unus ex catalogo suspirantium est, aut eorum, qvi libertate indigent, sed potius est, qvi filios nos reddit, & liberat omnia, cum dicat Judæis ejus temporis: *Servus non manet in æternum in familia, sed filius in æternum manet:* si igitur filius vos liberavit, vere liberi eritis: luce clarius ex istis deprehenditur, non esse creaturam Verbum Dei, sed filium verum & natura genuinum patris sui. De hoc igitur dicto: *Dominus creavit me initium viarum suarum*, tametsi pauca ista sint, tamen sufficere arbitror, qvæ doctioribus occasionem præbeant majoris copiæ ad tollendam hæresin Arianam. Cæterum, qvoniam proximum deinde versiculum lectitantes hæretici, praviter de eo qvoqve sentiunt, in qvo scriptum est: *Ante ævum fundavit me*, arbitranturqve, illud ad Deitatem Verbi, & non ad adventum ejus in carnem referendum esse, necesse, ut hoc qvoqve versiculo explicato, eorum errorem aperiamus. Scriptum ita habet: *Deus sapientia fundavit terram.* Si igitur Sapientia terram fundavit, qvi fit, ut ille fundator fundetur? sed proverbialem speciem & illud qvoqve dictum habet, ejusqve sensus investigandus est, ut cognoscamus, Patrem qvidem Sapientia architectari & fundare terram, ut sit firma & permaneat: Sapientiam vero fundari propter nos, ut initium fiat, & fundamentum novæ nostræ creaturæ & instaurationis nostræ. Certe non dixit, ne in istis qvidem verbis: Ante ævum Verbum aut filium me fecit, ne qvasi initium fiendi videretur adipisci: id enim ante omnia exqvirendum est, an filius sit, & principaliter super ea re scripturæ excutiendæ sunt. Hoc siqvidem ita esse, post interrogationem Apostolorū Petrus sua responsione declaravit, cum ait:

Prov. 8.

Ibidem.

Matth. 16. *Tu es Christus, filius Dei viventis.*: illud qvoqve pater Arianæ sectæ in primis percunctatus est, Si tu es filius Dei. Nam hoc noverat verum esse, & columen nostræ fidei: & si filius esset, jam finem instare suæ diabolicæ tyrannidi: contra, si creatura esset, fieri non posse, qvin unus ex posteris Adæ esset a se decepti: ac proinde si res ita se haberet, nihili eum esse faciendum. Et hoc ipsum fuit, cur ejus temporis Judæi stomacharentur, cum Dominus se filium Dei, & Deum sibi patrem esse pronunciaret. Nam si se unum ex creaturis nominasset, aut aliqvid ex operibus Dei, non obstupuissent, hæc audientes, neqve pro blasphemia talia verba imputassent, cum scirent, & Angelos ad Patres profectos esse: sed qvia se filium dicebat, satis animadvertebant, non esse in iis verbis notam aliqvam aut characterem creaturæ, sed esse indicium Deitatis, & naturæ paternæ. Oportuit igitur Arianos, qvanqvam imitatores patris sui diaboli, curiose observare, ut si dixisset, Verbum aut filium me fundavit, sentirent ea, qvæ sentiunt: qvod si ita locutus non esset, absisterent ea admentiri & comminisci, qvæ non sunt. Non enim dixit, ante ævum Verbum aut filium me fundavit, sed simpliciter, fundavit me, ut denuo ostenderet, (qvemadmodum dixi) se non sui causa, sed propter eos, qvi super ipsum ædificandi erant, ita de seipso proverbialiter locutum esse, idqve cum cognitum haberet, Apostolus dixit: 1. Cor. 3. *Aliud fundamentum nemo potest collocare præter id, qvod positum est, qvod est Jesus Christus, qvisqve autem videto, qvomodo superinædificet.* Necessum autem est, fundamentum tale esse, qvalia ea, qvæ superædificantur, ut congruant inter se. Verbum igitur, qvatenus Verbum est, non habet aliqvos, qvi secum congruant, unigenitum enim est: cæterum qvatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, utpote, cum qvibus etiam similem carnem induerit. Qvocirca qvantum ad humanitatem, fundatur, ut & nos super eum veluti pretiosi lapides ædificari posimus, efficiamurqve templum habitantis in nobis Spiritus sancti. Ut autem ipse fundamentum est, nos autem lapides super eum ædificati, ita ipse rursum vitis est, nos autem palmites cohærentes, & conserti, non substantia Deitatis, id enim impossibile,

Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος· τοῦτο γὰρ ὁ πατὴρ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐν πρώτοις ἠρώτησεν, εἰ υἱὸς εἶ ἢ Θεός. ἤδει γὰρ, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν· καὶ ὅτι ἐὰν μὴ αὐτὸς ᾖ ὁ υἱὸς, τέλος ἔξει ἡ διαβολικὴ τυραννίς· ἐὰν δὲ κτίσμα ᾖ, εἷς ἐστι καὶ αὐτὸς τῷ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τοῦ ἀπατηθέντος παρ' αὐτοῦ, καὶ ὀδυνία φέρουσα μᾶλλον αὐτῷ. διὰ τοῦτο καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι ἠγανάκτουν, ὅτι ὁ Κύριος υἱὸν Θεοῦ, ἑαυτὸν καὶ πατέρα ἴδιον εἶναι ἑαυτοῦ ἔλεγε τὸν Θεόν. εἰ γὰρ μᾶλλον ἑαυτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων εἰρηκὼς, ἢ ὅτι ποίημά εἰμι· οὐκ ἂν ἐξενίζοντο ἀκούοντες· οὐδὲ βλασφημίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ῥήματα εἰδότες καὶ Ἀγγέλων ἀποδημίαν γινομένην πρὸς τοὺς πατέρας· ἀλλ' ἐπειδὴ υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἐθεώρουν, μὴ κτίσματος εἶναι τὸ τοιοῦτον γνώρισμα· ἀλλὰ καὶ θεότητος καὶ φύσεως πατρικῆς. ἔδει τοίνυν τοὺς Ἀρειανὸς, καὶ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μιμουμένους, περιεργάζεσθαι· καὶ εἰ μὲν εἴρηκεν ὁ Λόγος, υἱόν με ἐθεμελίωσε, φρονεῖν, ὡς φρονοῦσιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως εἴρηκεν, μὴ ἀποινεῖν αὐτοῖς τὰ μὴ ὄντα· οὐ γὰρ εἴρηκε, πρὸ τοῦ αἰῶνος Λόγον ἢ υἱόν με ἐθεμελίωσεν· ἀλλ' ἁπλῶς ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δείξῃ πάλιν, καθάπερ εἶπον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, διὰ δὲ τοὺς ἐποικοδομηθέντας ἐπ' αὐτὸν παροιμιωδῶς καὶ τοῦτο λέγει· τοῦτο γὰρ εἰδὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός· ἕκαστος δὲ βλεπέτω, πῶς οἰκοδομεῖ· ἀνάγκη δὲ, τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οἷα καὶ τὰ ἐποικοδομήματά ἐστιν· ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δυνηθῇ· Λόγος μὲν οὖν ὢν, ᾧ Λόγος ἐστὶν, οὐκ ἔχει τοιούτους οἵός ἐστιν αὐτὸς, οὓς συναρμολογούμενος αὐτῷ· μονογενὴς γάρ ἐστιν· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔχει οὓς ὁμοίους, ὧν καὶ τῇ ὁμοιότητι ἐνεδύσατο σάρκα. οἰκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμελιοῦται, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες ἐποικοδομεῖσθαι δυνηθῶμεν καὶ γινώμεθα ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος ἁγίου Πνεύματος· ὥσπερ οὖν θεμέλιος αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτὸν, ἔτως αὐτὸς πάλιν ἄμπελός ἐστιν, ἡμεῖς δὲ κλήματα συνημμένα, οὐκ ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς θεότητος, ἀδύνατον γὰρ τοῦτο γε ἀλλ

ἀλλὰ πάλιν κ᾽ τὸ ἀνθρώπινον· ὅμοια γὰρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπέλῳ. ἐπεὶ κ᾽ ἡμεῖς, ὅμοιοι κ᾽ τὴν σάρκα τυγχάνομεν αὐτῷ, ἄλλως ἀνθρωπίνως φρονοῦντας τοὺς αἱρετικοὺς, ἀνθρωπίνοις παραδείγμασι διελέγχειν προσήκει διὰ τῶν αὐτῶν λόγων. οὐκ εἴρηκε γὰρ θεμέλιόν με πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὡς ποιήματος καὶ ἀρχὴν ἔχοντος αὐτὸ γίνεσθαι, καὶν ἐν τούτῳ προφάσιν εὕρωσιν ἀναίσχυντον πρὸς ἀσέβειαν· ἀλλ᾽ ὅπ᾽ ἐθεμελίωσέ με τὸ θεμελιούμενον, θεμελιοῦται μέν, διὰ τοὺς ἐπιβαλλομένους ἐπ᾽ αὐτὸν λίθους· γίνεται δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ὅταν ἐξ ὄρους μετενεχθῇ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς καταπεθῇ· κ᾽ ἕως μὲν ἐν τῷ ὄρει λίθος ἐστὶ, ὅπω τεθεμελίωται· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρεία ἀπαιτῇ καὶ μετενεχθῇ· κ᾽ ἐμβάληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε λοιπὸν εἰ λάβοι φωνὴν ὁ λίθος, εἴποι ἄν· νῦν ἐθεμελίωσέ με, ἐξ ὄρους ὧδε μεταθείς. οὐκοῦν ὅτε ὁ Κύριος, ὅτε θεμελιοῦται, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· ἰδοὺ γὰρ καὶ πρὸ τούτου Λόγος· ἀλλ᾽ ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα, ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τότε λοιπὸν ἐθεμελίωσέ με· ἴσον τῷ εἰπεῖν, Λόγον ὄντα με, περιέβαλλε γήϊνον σῶμα· οὕτω γὰρ δι᾽ ἡμᾶς θεμελιοῦται τὰ ἡμῶν ὑπαδεχόμενος· ἵνα ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι συναρμολογούμενοι κ᾽ συνδεθέντες αὐτῷ διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῆς σαρκὸς, εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσαντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διαμείνωμεν. Τὸ δὲ πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸ τοῦ γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, μηδένα παρατρέτω· πάνυ γὰρ καλῶς καὶ τοῦτο συνῆψε τῷ, ἐθεμελίωσε καὶ ἔκτισε· τοῦτο γὰρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἅπτεται· ἡ γὰρ πρὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γενομένη χάρις, ἄρτι μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ· προητοίμασο δὲ αὕτη κ᾽ πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρῆσιν κ᾽ θαυμασὴ πώς ἐστιν. οὐκ ἔπρεπε τὸν Θεὸν ὕστερον περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι· ἵνα μὴ ὡς ἀγνοοῦν τὰ καθ᾽ ἡμᾶς φαίνηται· πλέον δίδωσιν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου ὁ τῶν ὅλων Θεός· καὶ εἰδὼς τὰ ἡμῶν ὡσεὶ ἡμᾶς, προγινώσκων τε, ὅτι καλοὶ γενόμενοι, ὕστερον παραβάται δ᾽ ἐντολῆς ἐσόμεθα, κ᾽ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβληθησόμεθα διὰ τὴν παρακοὴν, φιλάνθρωπος κ᾽ ἀγαθὸς ὤν,

A sed ratione humanæ conditionis: palmites siquidem consimiles esse oportet viti. Jam, quia nos similes secundum carnem illi sumus, & quia alioquin hæreticos humana sentientes, exemplis humanis refutare oportet, iisdem verbis, quibus supra, utendum existimo. Non dixit igitur, fundamentum me fecit, ne veluti operis, & rei principio aliquo inchoatæ, in hoc dicto improbam occasionem ad impietatem expilcarentur: sed, *Fundavit me*, inquit: Jam, quod fundatur, per lapides quidem illi superinjectos fundatur, sed non simpliciter: tum enim proprie fit, cum pro saxo e monte tollitur, & in imis terræ collocatur. Hactenus B enim dum in monte saxum est, nondum adhuc fundatum esse dici potest, sed cum usus postularit, & in effossa terra collocatum fuerit, tum denique, si ei loqui concederetur, diceret de seipso, *fundavit me*, cum ita ex monte in istum locum transvectum esset. Ita quoque & Dominus, cum fundatus esset, non initium existendi accepit, utpote jam antea Verbum, sed cum nostram carnem induisset, cum ex Maria decisam accepit, tum inquit: *fundavit me*, quod idem valet, ac si diceret, Verbum cum essem, terreno corpore me circumdedit: ita enim nostri gratia fundaC tur, cum, quæ nostra sunt, accipit, ut nos veluti concorporales coaptatique & colligati in eo per similitudinem carnis, in virum perfectum evadentes, immortales incorruptique permaneamus. Illud porro, quod scriptum est, ante ævum, & antequam terra conderetur, & antequam montes firmarentur, neminem perturbet: pulchre enim & illud cum istis verbis conjunctum est, fundavit me, & creavit me: id enim rursus dispensationem incarnationis ejus attingit: *Gratia siquidem* Tit. 2, 11. *Salvatoris erga nos nuper apparuit* (ut Apostolus inquit) *cum ad nos ipse deveniisset*: sed tamen illa ante præparata destinataque D fuit, quam nos efficeremur: quin potius ante constitutionem mundi; causaque ejus rei quodammodo & bona & admirabilis. Non enim congruum erat DEO, postea tandem de nobis deliberare, ne aliquid nostri videretur ignorasse. Creans igitur nos per suum Verbum omnium rerum Deus, cognita habens nostra melius, quam nosmetipsi, prospiciensque, nos bonos quidem creatos, sed postea tamen prævaricatores futuros præcepti sui, ejiciendosque ex Paradiso ob contumaciam, ipse ut humanus & bonus,

jam antea instituit in Verbo suo nostræ salutis procurationem: ut, quamvis decepti, a serpente excideremus, non tamen penitus extincti maneremus, sed habentes in Verbo jam ante præparatam nobis redemtionem & salutem, iterum resurgentes immortales perseveraremus, cum filius pro nobis initium viarum creatus fuisset, & qui primogenitus est creaturæ, primogenitum se fratrum reddidisset: & qui primitiæ est mortuorum, resurrexisset. Id beatus Apostolus ille Paulus scribendo ita esse docet, dum illa Proverbii dicta (ante ævum & priusquam terra fieret) exponit in sua ad Timotheum epistola: *Collabora Evangelio secundum virtutem DEI, qui nos liberavit & vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu, ante tempora æterna: manifesta est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam.* Ad Ephesios item: *Benedictus Deus & pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali, in cœlestibus in Christo. Quemadmodum elegit nos in se ante jacta fundamenta mundi, ut sancti essemus & incontaminati coram ipso, cum jam animi benevolentia prædestinasset, ut nos sibi in filios adoptaret per Jesum Christum.* Quomodo igitur elegisset nos, antequam fieremus, nisi, ut ipse dixit, in ejus animo jam antea præfigurati delineatique fuissemus? aut quomodo omnino, priusquam homines crearemur, nos designasset in adoptivos filios, nisi ipse filius ante ævum fundatus fuisset, suscepta nostri procuratione? aut quomodo, ut Apostolus ait, hæredes participesque prædestinati fuissemus, nisi ipse Dominus ante ævum fundatus fuisset, ut ipse jam tum propositum haberet, ut omnem pro nobis, quæ contra nos erat, judicii hæreditatem, in se per carnem reciperet, ut ita jam nos in illo filii redderemur? Aut quomodo ante æterna tempora acciperemus, nondum conditi, nisi in Christo Jesu dona gratiæque repositæ fuissent, quæ ad nos pervenirent? Ideoque in judicio, cum unusquisque pro ordine suo meritisque, quod æquum est, recepturus est dicit: *Agite benedicti patris mei, pro hæreditate vestra possidete regnum vobis præparatum a primis mundi fundamentis.* Quomodo igitur aut in quo, antequam nascerentur, id præparatum esset, nisi in Domino

2. Tim. 1.

Matth. 25.

A προετοιμάζῃ ἐν τῷ ἰδίῳ Λόγῳ, διὸ καὶ ἐκπέσοντες ἡμᾶς διὰ τοῦ σωτηριώδους ἡμῶν οἰκονομίας, ἵνα καὶ ἀπατηθέντες ὑπὸ ὄφεως ἐκπέσωμεν, μὴ τέλεον ἀπομείνωμεν νεκροί, ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ Λόγῳ τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν λύτρωσίν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι διαμείνωμεν, ὅτου αὐτὸς ὢν πρωτότοκος τῆς κτίσεως, γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀνασῇ. τοῦτο Παῦλος ὁ μακάριος Ἀπόστολος διδάσκει γράφων· τὸ γὰρ ἐν ταῖς Παροιμίαις πρὸ τοῦ αἰῶνος καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι διερμηνεύων, ἅτινά φησι

B πρὸς μὲν Τιμόθεον, συνκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ τὴν ζωήν. πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ

C ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἑαυτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἑαυτόν· πῶς οὖν ἐξελέξατο, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἐν αὐτῷ ἦμεν προτετυπωμένοι; πῶς δὲ ὅλως, πρὶν ἀνθρώπους κτισθῆναι, ἡμᾶς προώρισεν εἰς υἱοθεσίαν, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ υἱὸς πρὸ

D αἰώνων τεθεμελίωτο, ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; ἢ πῶς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος ἐκληρώθημεν προορισθέντες, εἶναι αὐτὸς ὁ Κύριος πρὸ αἰώνων τεθεμελιωθείς, ὥστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν πάντα καθ' ἡμῶν κληρονομήσαντος κρίματος ἀναδέξασθαι διὰ τὸ σαρκός, καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ζωοποιηθῆναι; πῶς δὲ πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐλαμβάνομεν, μήπω γεγονότες, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, εἰ μὴ τῷ Χριστῷ τῷ ὑποκειμένῃ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις; διὸ καὶ ἐν τῇ κρίσει ὅταν ἕκαστος κομίζηται τὴν πρέ-

ξιν ὑπολαμβάνῃ, φησί· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι παρ' πατρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πῶς ἄν, ἢ ἐν νι, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ Κ

εἰς τὸ πρὸ αἰῶνος εἰς τόπον θεμελιωθέντα· ἵν' ἡμεῖς, A
ὡς ἐπ' αὐτὸν οἰκοδομούμενοι, μεταλάβωμεν, ὡς
λίθοι εὐάρμοστοι, τοῦ παρ' αὐτοῦ ζωῆς τε καὶ χά-
ριτος. τοῦτο δὲ γέγονεν, ὡς μετρίως ἐπεξέρχεται
τινι νοεῖν εὐσεβῶς, ἵνα, καθὰ πρόειπον, ἀνα-
στάντες ἀπὸ τοῦ πρὸς ὀλίγον θανάτου, αἰωνίως
ζῶσαι ἀπολαύωμεν· οὐκ ἂν ἀπολαύοντες ἀνθρω-
ποι τυγχάνοιμεν ἀπὸ γῆς, εἰ μὴ πρὸ τοῦ αἰώ-
νου ἦν ἡτοιμασθεῖσα ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἡ τῆς
ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐλπίς. Ὅταν εἰκότως ἐπε-
φαίνων ὁ Λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ ἐν B
αὐτῇ κτιζόμενος ἄρχῃ ὁδῶν εἰς ἔργα αὐτοῦ, θε-
μελιῶται ἔτως, ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βέλημα
τοῦ πατρὸς, καθάπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ
πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰ ὄρη ἑδρα-
σθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν· ἵνα
καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ σχήματα τοῦ φαινο-
μένου παρέλθῃ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ ἐνεστῶτος
αἰῶνος, μὴ καὶ αὐτὰ παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς,
ἀλλὰ διαμένωμεν μὴ ταῦτα ζῶντες, ἔχοντες C
δὲ πρὸ τούτων ἑτοιμασθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ
Λόγῳ, καὶ εὐλογίαν, ζωὴν τε καὶ εὐλογίαν
πνευματικήν. οὕτω γὰρ διαμενοῦμεν μὴ πρόσκαιρον
ἔχοντες τὴν ζωὴν, ἀλλὰ μὴ ταῦτα διαμένοντες ζῶντες ἐν Χριστῷ. ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ τού-
των, ἡ ζωὴ ἡμῶν τεθεμελίωτο καὶ ἡτοίμασται ἐν
Χριστῷ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἄλλῳ θεμελιωθῆναι τὴν
ζωὴν ἡμῶν ἔπρεπεν, εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ
πρὸ αἰώνων ὄντι, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν·
ἵν' ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς ὄσης, διαπολαύωμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομήσαντες ζωήν· ἀγαθὸς γὰρ
ὁ Θεός· ἀγαθὸς δὲ ὢν ἀεὶ, τοῦτο βεβούληται
γνώσιμον, τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ φύσιν χρήζουσαν
τοῦ παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε καὶ σωτηρίας. Ἀλλ' ὥσ-
περ ἂν εἴ τις ἀρχιτέκτων σοφὸς, πρὸ τοῦ D
οἰκίαν οἰκοδομεῖν, βουλόμενος ἅμα, ἵνα ἐάν
ποτε μὴ φθαρῇ μὴ τὸ πλασθὲν αὐτῷ, πάλιν
ἀνανεώσηται, τοῦτο δὲ βουλόμενος, προετοι-
μάζει, μὴ δίδωσι τῷ ἐργασαμένῳ τὴν ἀνανέωσιν,
πρὶν προασκευῆσαι, (γίνεται) πρὸ τῆς οἰκίας τῆς
ἀνακαινώσεως προασκευή· τὸν αὐτὸν τρόπον
πρὸ ἡμῶν ἡ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀνα-
νέωσις τεθεμελίωται ἐν Χριστῷ, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ
ἀνακτισθῆναι δυνηθῶμεν· καὶ ἡ μὲν βουλὴ
καὶ ἡ πρόθεσις, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἡτοιμάσθη·
τὸ δὲ ἔργον γέγονεν, ὅτε ἡ χρεία ἀπῄτησε, καὶ
ἐπεδήμησεν ὁ Σωτήρ· αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος, ἀντὶ
πάντων ἡμῶν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται,

ante ævum in hoc ipsum fundato? quo nos, quasi super eum ædificati, ut lapides bene coaptati, participes redderemur ejus, quæ ab illo derivatur, vitæ & gratiæ. Eaque res ita acta est (quatenus pio homini utcunque in mentem venire potest) ut, quemadmodum jam antea locutus sum, resurgentes a morte non diuturna, æterna vita frui possemus: quod nulla ratione fieri licuisset, quatenus e terra oriundi sumus, nisi ante ævum præparata fuisset nobis in Christo vitæ & salutis spes. Verbum igitur in B nostram carnem ingrediens creatumque, ut esset principium viarum, ita fundatur, quemadmodum pater voluit (sicuti dictum est) ante secula & antequam terra fieret, & montes firmarentur, aut fontes emicarent, ne, cum terra & montes speciesque rerum, quæ ante oculos est, præterierint in consummatione instantis seculi: simili ratione & nos quoque inveteraſceremus, sed postea viveremus, habentes in nobis in ipso Verbo, quod nos elegit, præparatam ante secula vitam & benedictionem spiritualem. Ita enim poterimus non vitam quidem hanc nostram temporariam habere, sed in posterum vivi in C Christo perseverare. Cæterum, quia ante ista omnia, vita nostra fundata fuit & præparata in Christo (non enim in alio quopiam vitam nostram fundari decuit, nisi in Domino ante secula existente, per quem & secula condita sunt) ideo fit, ut vita nostra in eo nitente & constabilita possimus & nos quoque vitam æternam obtinere. Bonus enim est Deus; cumque semper bonus fuerit, hoc voluit, cognoscens, nostram infirmam naturam egere suo auxilio & conservatione. Ac quemadmodum sapiens architectus secum destinans domicilium ædificare, simulque cupiens id D denuo instaurare, si post ædificationem vitium fecerit, præparat inter hos cogitatus materiam, eamque opifici suppeditat ad instaurationem: atque, ut ibi apparatus renovationis tempore ædificationem antecedit: eodem pacto nostræ ante nos salutis renovatio fundatur in Christo, ut in Christo nostri recuperatio instauratioque fieri possit. Voluntas certe destinatioque ejus rei ante secula instituta fuit: res tamen ipsa tum demum peracta est, cum necessitas hoc ipsum requirebat, & ipse Salvator advenisset. Ideo enim Dominum pro nobis oportebat in cœlo esse,

ut nos eo reciperet in vitam æternam. Sufficerent ista sane ad documentum, non esse creaturam Verbum Dei, & rectam istius proloquii sententiam: verumtamen, quia hoc ipsum scrutinio expensum ponderatumque, rectam in omnem partem significationem habet, consequens fuerit, ut mentem verborum explicemus. Quid scis? an tam multis refutationibus in pudorem erubescentiamque redigi queant? Opus igitur denuo superioribus verbis: de eodem enim intellectu Proverbioque & Sapientia tractandum. Quippe cum Verbum non dixerit, seipsum naturaliter creaturam, sed sub Proverbiali schemate, se creatum a Domino, certum sit, ibi mentem aliquam latere: non eam quidem, quæ palam sese offert, sed abstrusam penitus, quam tamen reperire liceat, si velamen phraseos & Proverbii detraxeris. Quis enim creatricem Sapientiam de seipsa audiens loquentem: *Dominus creavit me ad opera sua*, non statim quærat, quid sibi hoc velit? aut qui fieri posset, ut creatrix creetur? Qui item audiens, unigenitum filium Dei, initium viarum creari, non expiscatur ejus rei intellectum? secum admirans, qui fieri posset, ut unigenitus, multorum aliorum primus & principium fiat? ænigma nimirum est. Sed tamen, *Ingeniosius*, inquit, *parabolas, & tenebrosum sermonem, dictaque enigmata sapientum facile intellexerit*. Unigenita igitur, ipsaque ex se sapientia Dei, opifex est & creatrix rerum omnium: *Omnia enim*, ut inquit, *in sapientia fecit, & implet a est terra creaturis tuis*. Cæterum, ut res non solum conditæ essent, sed & bene conditæ essent, placuit Deo, ut sua ipsius Sapientia se creaturis accommodaret, quo formula aliqua, speciesque saltem imaginis suæ omnibus rebus tum publice, tum privatim inseri possit, ut illæ eo modo scitæ sapientesque effectæ, dignæ videri possent, quæ opera Dei censerentur. Ut enim filii Dei, quod Verbum sive ratio sit, nostra ratio simulacrum existimandum est: ita etiam ejusdem, quod Sapientia sit ipsius, hæc nostra sapientia imago quædam existimari debet, in qua vim sciendi sentiendique adepti, capaces efficimur creatricis Sapientiæ, & per eam cognoscere possumus sapientiæ patrem. *Nam qui habet*, inquit, *filium, habet & patrem: & qui accipit me, accipit & illum, qui me misit*. Quia igitur istiusmodi figura Sapientiæ & in nobis, & in omnibus operibus inserta est, non injuria ea, quæ vera est Sapientia & architectrix rerum, quæ ad ideam suam congruunt, sibi inter loquendum imputans, hunc verborum modum concepit: *Dominus creavit me ad opera sua*,

Joan. 14.

προσλαμβάνων ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἤγαγεν. εἰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς εἶναι τὴν τοῦ ῥητοῦ διάνοιαν· ἐπειδὴ δὲ διερευνώμενον τὸ ῥῆμα, ὀρθὸν ἔχει πρὸς ἅπαντα χόθεν τὸν νοῦν, ἀκόλουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν· ἴσως ἐκ πολλῶν ἐντραπῶσιν οἱ ἀνόητοι. χρεία δὲ πάλιν τῶν προκειμένων· πρὸς γὰρ τῆς αὐτῆς παροιμίας καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας ἐστὶ τὸ προκείμενον· ὃν εἰρηκεν, ἑαυτὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐν παροιμίας εἰρηκεν τὸ, Κύριος ἔκτισέ με· καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι νοῦν τινα ἡ παρρησία, ἀλλὰ τοῦτον κεκευμμένον σημαίνει· ὅθεν καὶ ἡμᾶς δυνατὸν εὑρεῖν, εἰ προέλοιμεν τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας. τίς γὰρ ἀνὴρ τῆς δημιουργοῦ σοφίας, τὸ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν, εἰς ἔργα αὐτοῦ φασκούσης, παρθενικὸς ἀζητεῖ τὴν διάνοιαν; λογιζόμενος, πῶς δυνατὸν κτίζεσθαι κτίζεσθαι. τίς ἀκούσας τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτὸν κτίζεσθαι, οὐκ ἐρευνᾷ τὸν νοῦν, θαυμάζων, πῶς δυνατὸν ὁ μονογενὴς υἱὸς ἀλλῶν πολλῶν ἀρχὴ γίνεσθαι; αἴνιγμα μέντοι· ὁ γὰρ νοήμων φησὶν νοήσει παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. ἡμεῖς οὖν μονογενὴς καὶ αὐτοσοφία τοῦ Θεοῦ κτίζουσα, καὶ δημιουργός ἐστι τῶν πάντων· πάντα γάρ φησιν ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. ἵνα δὲ μὴ μόνον ὑπάρχῃ γρώμμα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχῃ, ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς συγκαταβιβάσαι τῇ ἑαυτοῦ σοφίαν τοῖς κτίσμασιν ὥστε τύπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκόνος αὐτῆς ἐν πᾶσί τε κοινῇ καὶ ἑκάστῳ ἐνθεῖναι· ἵνα ᾖ σοφὰ τὰ γρώμματα· καὶ ἄξια τοῦ Θεοῦ ἔργα δείκνυται· ὡς γὰρ Λόγου ὄντος τοῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰκών ἐστιν ὁ ἡμέτερος Λόγος, ἕτως ὄντος τῆς σοφίας αὐτοῦ, εἰκὼ πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γενομένη σοφία· ἐν ᾗ τὸ εἰδέναι καὶ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γινόμεθα τῆς δημιουργοῦ σοφίας· καὶ δι' αὐτῆς γινώσκειν, αὐτῆς πατέρα δυνάμεθα. ὁ γὰρ ἔχων, φησί, τὸν υἱὸν, ἔχει καὶ τὸν πατέρα· καὶ ὁ δεχόμενός με, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με· τοιοῦτον τοίνυν τύπον σοφίας κτισθέντος ἐν ἡμῖν τε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἑπομένοις ὄντως, εἰκότως ἡ ἀληθινὴ σοφὴ δημιουργὸς σοφία, τὰ τοιαῦτα τύπου ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα, φησὶ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ,

ἀγαθὴ ἡ ἐν ἡμῖν σοφία εἶπε, ταῦτα αὐτὸς ὁ Κύριος, ὡς ἴδια, λέγει· καὶ οὐκ ἔστι μὲν αὐτὸς κτίζομενος κτίσης ὤν, διὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις εἰκόνα κτωθεῖσαν αὐτῷ, ταῦτα αὐτὸς ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγει· καὶ ὥσπερ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν· ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται, διὰ τὸν τύπον αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εἶναι· ἕτως καίτοι μὴ ὢν τῶν κτιζομένων, ὅμως διὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτίζεσθαι, εἰς ἔργα αὐτοῦ λέγει, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. ἕτω δὲ γέγονεν ὁ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος· ἵνα, καθὰ πρόσθεν, ὁ κόσμος ἐν αὐτῇ γινώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν Λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα. Τοῦτό ἐστιν, ὃ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ὥστε οὐκ ἔστι κτίσμα τῇ οὐσίᾳ ὁ Λόγος· ἀλλὰ τῆς ἐν ἡμῖν οὔσης καὶ λεγομένης σοφίας, ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥητόν· εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀπιστοῦσι, λεγέτωσαν ἡμῖν αὐτοί, εἰ ἔστι τις ἐν τοῖς κτίσμασι σοφία, ἢ οὐκ ἔστιν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, πῶς ὁ Ἀπόστολος αἰτιᾶται, λέγων, ἐπειδήπερ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν· ἢ πῶς εἰ μὴ ἔστι σοφία, πλῆθος σοφῶν ἐν τῇ γραφῇ δύεισεται; καὶ σοφὸς φοβηθεὶς ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ· καὶ μὴ σοφίας οἰκοδομεῖται οἶκος· ὁ δὲ Ἐκκλησιαστὴς λέγει· σοφία ἀνθρώπου φωτεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ μέμφεται τοῖς προπετευομένοις, λέγων· μὴ εἴπῃς, τί ἐγένετο, ὅτι αἱ ἡμέραι, αἱ πρότερον ἦσαν, ἀγαθαὶ ὑπὲρ ταύτας· ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἠρώτησας περὶ τούτου· εἰ δέ ἐστιν, ὥσπερ ἔστι καὶ ὁ τοῦ Σιρὰχ φησιν, ἐξέχεεν αὐτὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ πάσης σαρκὸς κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ, καὶ ἐχορήγησεν αὐτὴν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἡ δὲ τοιαύτη ἔκχυσις ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας καὶ μονογενοῦς ἐστι γνώρισμα· ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐξηκονιθείσης· τί ἄπιστον εἰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς καὶ ἀληθινὴ σοφία, ἧς τύπος ἐστὶν ἡ ἐν κόσμῳ ἐκχυθεῖσα σοφία καὶ ἐπιστήμη· ὡς περὶ αὐτῆς ἐστι, καθὰ πρόσθεν, λέγουσα· Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ; ἡ γὰρ ἐν κόσμῳ σοφία κτίζεσθαί ἐστιν· ἀλλ' ἡ ἐκκλιζομένη τοῖς ἔργοις, καθ' ἣν οἱ μὲν ἄφρονες διηνέχθησαν δόξαν θεοῦ ποιήσειν ἢ χρέων αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα·

A Quæ enim noſtra ſapientia loquetur, ea Dominus, tanquam propria ſibi, ſuis verbis uſurpat. Non enim creatur creatrix, ſed propter imaginem ſui rebus creatis ingenitam, ipſa ſe creari dicit. Et quemadmodum ipſe Dominus locutus eſt: *Qui vos excipit, me excipit,* eo quod figura ejus in nobis ſit, ita quoque, tametſi res creatæ, id ipſum non ſint, quod ille eſt, tamen ob ſimulacrum Dei, & formulam, quæ in creatis eſt, veluti ipſe crearetur, ad hunc modum locutionem moderatur: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum ad opera ſua.* Matth. 10.

B Eadem ratione etiam in operibus indita eſt Sapientiæ effigies, ut (quemadmodum dixi) mundus per eam agnoſceret ſuum opificem. Rationem videlicet ſive Verbum, & per Verbum patrem. Et illud ipſum eſt, quod Paulus ait: *Id, quod intelligibile eſt Dei, manifeſtum eſt illis: Deus enim illis manifeſtavit, ſiquidem inviſibilia ejus, ex creatione mundi operibus animadverſa perſpiciuntur.* Quapropter ratione ſuæ eſſentiæ, Verbum creatura haberi non poteſt, ſed de noſtra, quæ in nobis eſt, ſapientia in Proverbiis ſermo habetur. Quod ſi illud Rom. 1. 19.

C non credunt, agite, mihi jam reſpondeant, ſine aliqua ſapientia in creaturis, an non? quod ſi non ſit, quid eſt, quod Apoſtolus ita reprehendit & incuſat mundum? *Quoniam in Sapientia Dei non cognovit mundus per ſapientiam Deum.* Aut ſi ſapientia non eſt, quomodo multitudo ſapientum in Scripturis reperitur? *Sapiens enim perterritus declinavit a malo:* &, *cum ſapientia ædificatur domus.* Et Eccleſiaſtes: *Sapientia hominis faciem ipſius illuſtrabit.* & temerarios increpat dicens: *Ne dixeris, qui fit, ut dies priores fuerint meliores, quam iſti ſunt? quoniam non in ſapientia ſuper ea rere percunctatus es.* 1. Cor. 1. 21. Eccleſ. 8.

D Sin autem eſt Sapientia, eamque, ut filius Sirach dicit: *Effudit eam ſuper omnia opera ſua,* cum omni carne pro ratione ſuæ donationis, & ſubminiſtravit eam iis, qui ipſum diligunt, iſtiusmodi effuſio non ſubſtantiam unigeniti effuſam indicat, aut ejus, quæ ex ſe eſt, & ipſiſſima ſapientia, ſed illius, quæ ad hujus imaginem in mundo eſt delineata, an incredibile videbitur, ſi ipſa opifex rerum, & vera Sapientia, cujus ſimulacrum præ ſe fert, iſta in mundum effuſa ſapientia, rerumque ſcientia, ita de ſe loquatur, quaſi condita ſit: *Dominus creavit me ad opera ſua?* Non enim ſapientia, quæ in mundo eſt, creatrix eſt, ſed ipſa creata eſt in operibus, ſecundum quam: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum.* Pſalm. 18.

Eam, si homines in seipsis habeant, cognoscent veram Dei Sapientiam, & ipsi agnoscentur, quoniam Dei imaginem in se possident. Et quemadmodum, si quis regis filius, patre ejus volente ædificare civitatem, in singulis operibus præscribat nomen suum tutelæ causa, quo simul & inviolata permaneant titulo reverentiaque nominis, simul ut ex ea inscriptione in memoriam veniant ipsius & patris sui, & ab eo rebus jam ex sententia confectis, percunctetur quis de civitate, quomodo eam condiderit; Isque tum respondeat, se bene eam exædificasse: nam secundum patris voluntatem, suam imaginem singulis operibus impressam esse, eo quod nomen suum ubique sit inditum & quasi inædificatum. Id si dicat, non substantiam suam singulis injunctam significat, sed simulacrum sui, sub nominis sui titulo. Ita quoque ad similitudinem istius exempli, ad eos, qui in rebus creatis sapientiam admirantur, vera Sapientia in hæc verba responderit: *Dominus creavit me ad opera sua*: mea siquidem formula est in eis, & ego inattemperavi opificio. Neque in admiratione ponendum est, si imaginem illam, quæ in nobis est, pro sua sibi arroget in loquendo filius, cum etiam alibi hoc ipsum non vereatur dicere, quippe qui Paulo tum temporis Ecclesiam persequente, in qua formula ejus & imago residebat, quasi ipse persecutionem pateretur, in hæc verba locutus sit: *Saule, quid me persequeris?* ac proinde, ut si dixisset, ea quæ imago archetypæ Sapientiæ est, quæque in creatis sita est: *Dominus creavit me ad opera*, nemo in admirationem raperetur: ita si vera & opifex rerum Dei Sapientia, unigenitumque Dei Verbum de iis loquatur, quæ sunt simulacri sui, quasi de seipsa: *Creavit me ad opera*, nullus, omissa ea sapientia, quæ est in mundo & rebus ingenita, existimarit, hoc ipsum de archetypæ exemplarisque Sapientiæ natura esse intelligendum, ne vinum aqua miscendo veritatem subtrahere videatur. Ea enim sapientia creatrix & opifex rerum est, cujus simulacrum rebus conditis impressum est, ut effigiata illa, & imitatitia cum effigie & exemplo archetypo similitudinem haberent. Principatum autem viarum appellat, quia ista imitatitia sapientia est, veluti rudimentum elementumque ad cognoscendum Deum. Huic enim primitus aliquis quasi

Act. 9. 4.

A οἱ δὲ ἄνθρωποι εἰ ταύτην ἐν ἑαυτοῖς φέροιεν, ἐπιγνώσονται τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν· καὶ γνωσθήσονται, ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόνασιν. καὶ ὥσπερ εἴ τις βασιλέως υἱὸς, θέλοντος πατρὸς οἰκοδομῆσαι πόλιν, καὶ ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν γινομένων ἔργων ἐγγεγράφηται τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα· ἀσφαλείας τε χάριν, καὶ διαμένῃ τὰ ἔργα διὰ τὴν ἐν ἑκάστῳ τῶν ὀνόματος αὐτοῦ φαντασίαν· καὶ ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἀναμιμνήσκεσθαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δύνωνται· τελεώσας ἂν εἰ ἐρωτηθείη περὶ τῆς πόλεως, πῶς γέγονεν, εἴποι αὐτὴν ἀσφαλῶς γεγονέναι· καὶ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς, ἐν ἑκάστῳ ἔργῳ ἐξηκονίθη· τὸ γὰρ B ἐμὸν ὄνομα, ἐν τοῖς ἔργοις ἐνεκτίθη· τοῦτο δὲ λέγων, οὐ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ὑποτέτακται σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ τύπον διὰ τοῦ ὀνόματος. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παραδείγματος τῆς θαυμάζοντι τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι Σοφίαν, ὑποκείσεται ἡ ἀληθινὴ Σοφία, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα· ἐμοῦ γάρ ἐστι τύπος ὁ ἐν αὐτοῖς· κἀγὼ ὅτως συναπέβλεπον τῇ δημιουργίᾳ. οὐδεὶ δὲ πάλιν ξενίζεσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον ὄντα ὡς περὶ ἑαυτοῦ ἐστι λέγων ὁ υἱός· ὅπερ γε τὸ αὐτὸ λέγειν οὐκ ὀκνητέον· καὶ Σαύλου τότε διώκοντος τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τύπος ἦν αὐτοῦ καὶ εἰκών· ὡς αὐτὸς διωκόμενος C ἔλεγε. Σαῦλε, τί με διώκεις; οὐκοῦν, ὥσπερ εἴρηται, εἰ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ τύπος τῆς σοφίας ὁ ὢν ἐν τοῖς ἔργοις, τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, οὐκ ἂν τις ἐξενίζετο· ὅτως ἐὰν καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς σοφία· ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος λέγῃ τὰ τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ, τὸ· Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, μηδενὸς ἀφεῖς τὸν ἐν κόσμῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκεκρυμμένην, νομιζέτω περὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας εἰρῆσθαι τὸ ἔκτισεν· ἵνα μὴ τὸν οἶνον ὕδατι μίσγων, κλέπτειν δοκῇ τὴν ἀλήθειαν· αὐτὴ D γὰρ κτίζουσα, καὶ δημιουργός ἐστιν· ὁ δὲ ταύτης τύπος ἐγκτίζεται τοῖς ἔργοις, ὥσπερ καὶ τῆς εἰκόνος τὸ καθ' εἰκόνα· ἀρχὴν δὲ ὁδῶν λέγει, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη σοφία, ἀρχή τις καὶ ὥσπερ στοιχείωσις τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως γίνεται· ταύτην γὰρ πρῶτον ὥσπερ καὶ βαθμίδα τινὰ τῇ ὁδῷ, καὶ ταύτῃ φυλάττων τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου

viæ insistens, eamque observans metu DEI, qui, ut ait Salomon, principium sapientiæ est

εἶτα ἐπιβαίνων τῇ διανοίᾳ, καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν Σοφίαν, νοήσει ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς πατέρα· ὡς αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὡς Ἰωάννης γράφει· ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει. τοιγαροῦν δέ, φησιν, ἐθεμελίωσέ με, ἐπειδὴ ἐν τῇ αὐτῆς τύπῳ ἑδραῖα καὶ ἀεὶ μένει τὰ ἔργα· εἶτα ἵνα μή τις ἀκούων τοιαύτης ἔτως ἐν τοῖς ἔργοις κτιθείσης Σοφίας, νομίσῃ, τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ υἱὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα, ἀναλαμβάνει ἐπάγων· τοιγαροῦν ὄρη καὶ τοιγαροῦν τὴν γῆν, καὶ τοιγαροῦν τῶν ὑδάτων, καὶ τοιγαροῦν πάντων βουνῶν γίνομαί με· ἵνα ἐν μέσῳ τῷ λέγειν, τοιγαροῦν πάσης κτίσεως, τὴν γὰρ πᾶσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε, δείξῃ, ὅτι μὴ κατ' οὐσίαν συνεκτίθη τοῖς ἔργοις. εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκτίθη, τοιγαροῦν δὲ τῶν ἔργων ἐστὶ, δῆλον, ὅτι καὶ τοιγαροῦν τὸ ἐκτίθη ἐστίν. οὐκ ἄρα τῇ φύσει καὶ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἐπάγων, γέννημά ἐστι· τί δὲ διαφέρει· ἢ πῶς διέφυγε τὴν φύσιν κτίσμα γεννήματος, δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. ἐπειδὴ ἐπάγει λέγουσα, ἡνίκα ἡτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, εἰδέναι χρὴ, ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἑτοιμάζοντος τὸν οὐρανὸν τοῦ πατρὸς, ἢ τὰ ἐν οὐρανῷ νέφη, ταῦτά φησι· οὐ γὰρ ἀμφίβολον, ὅτι πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐκτίσθη, καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγει· πάντα μὲν ἐν ἐμοὶ, καὶ δι' ἐμοῦ γέγονε· χρείας δ' ὄσης ἐκτίθη σοφίαν τοῖς ἔργοις, τὴν μὲν οὐσίαν ἦμην ἐν τῷ πατρί· τὴν δὲ πρὸς τὰ γιγνόμενα συγκαταβάσει, ἦμην ἁρμόζουσα τὸν παρ' ἐμοὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις· ὥστε καὶ ἑνὶ σώματι πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάζειν· ἀλλ' ὁμονοεῖν πρὸς ἑαυτόν. ὅσοι μὲν οὖν ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ καὶ τὴν ἑαυτοῖς δοθεῖσαν Σοφίαν θεωροῦντες τῶν κτισμάτων γίνονται, δυνάμεις λέγειν καὶ αὐτοὶ, τῇ διατάξει σου διαμένει τὰ πάντα· οἱ δὲ τούτου κατολιγωρήσαντες, ἀκούσονται· φάσκοντες εἶναι Σοφοὶ, ἐμωράνθησαν· τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἤτε ἀϊδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· διότι γνόντες τὸν Θεὸν,

A deinde magis ac magis animo ac mente ascendens, animadvertensque Sapientiam creatricem in rebus creatis, tandem eo pervenerit, ut in ipsa patrem ipsius deprehendat, sicuti Dominus testatur: *Qui vidit me, vidit & patrem meum.* Et ut Joannes ait: *Qui confitetur filium, etiam patrem habet.* Porro ante ævum fundavit me, inquit, quoniam in hac forma imitatrice divinæ Sapientiæ, opera firmitudinem accipiunt: deinde, ne quis audiens de hujusmodi sapientia rebus ingenita & inserta, persuaderet sibi, veram eam Dei sapientiam esse, ipsumque filium DEI creaturam esse, necessario subintulit. Ante montes, B & ante terram, & ante aquas, & ante colles genuit me, ut sub his vocibus (ante omnem creaturam) quibus omnes res conditas complectitur, declararet, se non ipsa sui essentia cum rebus creatis conditam esse. Si enim ad opera creata est, & ante opera existebat, evidens nimirum, eam, antequam crearetur, fuisse. Sequitur igitur, illam natura essentiaque rem creatitiam non esse, sed, ut ipsa subintulit, genitum quiddam existit. Quid autem inter se discriminis habeant genitum & C creatum esse, in superioribus ostensum est. Jam quod subjungitur: *Cum præpararet cœlum, aderam illi*, sciendum est, non ideo hæc Sapientiam dixisse, quasi non per eam pater cœlum fecerit, aut nubes, quæ in cœlo sunt: cum ambiguum non sit, omnia per sapientiam facta esse, & sine ea factum esse nihil: sed hanc esse mentem verborum, omnia quidem in me & per me facta sunt: sed tamen, cum necessitas postularet, sapientiam ingigni inserique operibus, ipsa quidem substantia eram cum patre. Cæterum condescensu attemperationeque mei ad res creatas, D concinnabam mei imaginem in meis operibus, ut quasi jam unius corporis membra nulla pars mundi seditione laboraret, sed omnibus inter se mutuus parilisque consensus esset. Quotquot igitur recto intellectu, pro data ipsis sapientia, se spectatores præbent rerum conditarum, poterunt dicere etiam ipsi, *dispositione tua permanent omnia.* Contra, qui in hac Rom. 1. parte oscitabundi negligentesque sunt, audient, hoc in se congruere: *Prædicantes sese sapientes esse, infatuati sunt: quoniam, quod intelligibile est DEI, manifestum est illis: DEUS enim ipsis manifestavit, quippe cum invisibilia ejus ex creatione mundi, animadversis operibus perspicientur, perspicitur quoque æterna ejus Potentia ac Deitas: ita fit, ut careant omni excusatione, quod cum Deum cognitum haberent,*

non ut Deum venerati sunt, sed servierunt creaturis potius, quam creaturarum conditori, qui est benedictus in sæcula: Quin & pudore, cum ista audient, perfundantur. 1. Cor. 1. *Quandoquidem in sapientia Dei* (prout superius dictum est) *non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo, per stultitiam prædicationis servare credentes.* Non enim amplius, ut superioribus ætatibus, per imaginem & umbram ejus sapientiæ, quæ in rebus deprehenditur, voluit Deus innotescere, sed ipsam veram sapientiam carnem jussit assumere, & hominem fieri, mortemque crucis sustinere, ut per fidem, quæ in eum est, omnes jam deinceps credentes servari possint. Eadem illa ipsa sapientia est Dei, quæ prius ad imaginem sui rebus creatis inditam, qua de causa etiam creari dicitur, manifestavit seipsam, & quæ per se suamque indolem patrem nobis manifestum reddidit, postmodum ipsa & Verbum & Ratio DEI caro facta est, ut ait Joannes, & post abolitam mortem, & servatum genus nostrum, magis ac magis semetipsam, & per se, suum patrem declarat: ut his verbis innuitur: *Des eis, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Impleta est igitur universa terra cognitione ejus.* Joan. 17. Esa. 11. Habac. 3. Una enim eademque cognitio est, & patris per filium, & filii per patrem. Et hoc est, quod gaudet pater, eoque gaudio exhilaratur in patre ipse quoque filius, cum dicat: *Ego eram, cui aggratulabatur: quotidie autem exhilarabar in conspectu ejus.* Hæc rursum ostendunt, filium non esse alienigenam, sed propriam ex paterna substantia & genuinam Sobolem. Ecce non nostra causa (ut asserunt impii) genitus est, neque non ex entibus ad essentiam emersit. Non enim extrarium quippiam aliunde sibi acquisivit Deus, quod gaudium illi conciliaret: sed in eo dicto nota est indiciumque proprii & sibi consimilis filii. Quando enim fuit, cum pater non lætabatur? si autem semper lætabatur, semper erat, in quo lætabatur. In quo porro lætatur pater, nisi cum intuetur seipsum in sui ipsius imagine, quod est Verbum ejus? Quod si etiam in filiis hominum exhilarabatur, absoluto terrarum orbe, ut in Proverbiis scriptum est, nimirum eandem quoque & illum superius intelligentiam habuerit. Exhilarabatur enim eo modo, non ex superventitio gaudio, sed quod tum quoque videret, ad sui imaginem opera esse condita: adeo, ut illa exhilaratio Dei ex imagine ipsius causam trahat. Aut quomodo porro filius exhilarari posset, nisi eo modo, quo se intuetur in

Ἀλλ' οὐκ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, ὃς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. καὶ ἐντραπήσονται, καίγε οἱ ἀκούοντες· ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν προειρημένον τρόπον, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἀλλ' ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. ἀκέπι γάρ, ὡς ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις, δι' εἰκόνος καὶ σκιᾶς τῆς σοφίας, τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν ὕσης, ἠθέλησε γινώσκεσθαι ὁ Θεός· ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν σοφίαν ἐποίησε σάρκα λαβεῖν, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, θάνατόν τε ὑπομεῖναι σταυροῦ· ἵνα διὰ τῆς ἐν τούτῳ πίστεως, πάντες λοιπὸν οἱ πιστεύοντες, σώζεσθαι δύνωνται· ἡ αὐτὴ μέν τοι σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἥτις πρότερον μὲν διὰ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν εἰκόνος ἑαυτῆς, δι' ἣν καὶ λέγεται κτίζεσθαι, ἐφανέρου ἑαυτὴν, καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν ἑαυτῆς πατέρα· ὕστερον δὲ αὐτὴ ἅτα Λόγος, γέγονε σὰρξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ μὴ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον καὶ σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν, ἔτι καὶ πλείονα ἀπεκάλυψεν ἑαυτόν, τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, λέγων, ὁδὸς αὐτοῖς, ἵνα γινώσκωσί τε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. ἐπληρώθη γᾶν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία γὰρ γνῶσις πατρὸς δι' υἱοῦ ἐστι, καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα, καὶ χαίρει τούτῳ ὁ πατήρ· καὶ τῇ χαρᾷ ταύτῃ ὑφαίνεται ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱός, λέγων· ἐγὼ ἤμην, ᾧ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ ἐνυφαινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ· ταῦτα δὲ δείκνυσι πάλιν, μὴ εἶναί τι ὑὸν ἀλλότριον, ἀλλ' ἴδιον τῆς πατρὸς οὐσίας. ἰδοὺ γὰρ, οὐ δι' ἡμᾶς, ὡς οἱ ἀσεβεῖς λέγουσι, γέγονεν· οὐδὲ ὅλως ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἔξωθεν ὁ Θεὸς ἑαυτῷ προεποιήσατο χαρᾶς ποιητικὸν, ἀλλ' ἴδιον καὶ ὁμοίως γνώρισμά ἐστι τὸ λεγόμενον· πότε δὲ ἦν, ὅτε οὐκ ἔχαιρεν ὁ πατήρ; εἰ δὲ ἀεὶ ἔχαιρεν, ἀεὶ ἦν, ἐν ᾧ καὶ ἔχαιρεν· ἐν τίνι δὲ ὁ πατὴρ χαίρει, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων ἐνυφαίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας, ὡς ἐν ταῖς παροιμίαις γέγραπται, ἀλλὰ ἵστατο, τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν, ὑφαίνεται γὰρ καὶ ὕστως, οὐκ ἀπηλλομένης χαρᾶς αὐτοῦ, ἀλλὰ πάλιν βλέπων, καὶ τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ γινόμενα τὰ ἔργα· ὥστε καὶ τὸ ὕστως χαίρειν τὸν Θεὸν ἐν τῷ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἡνῶσθαι φάσιν εἶναι. πῶς; ἢ καὶ ὁ υἱὸς ὑφαίνεται, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ

πατεί; ἴσον γάρ ἐστι καὶ τόδε τῷ λέγειν, ὅτι ἐωρακώς, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. κενὸν ἄρα ὑμῖν τὸ καύχημα πανταχόθεν δέδεικται, ὦ χριστομάχοι μάτην ἐπομπεύσατε καὶ τεθρυλλήκατε ἀπ' ὠδῆς τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, παρεξηγούμενοι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τὴν ἑαυτῶν ἔννοιαν, ἢ τὸν νοῦν τοῦ Σολομῶντος ἀπαγγέλλοντες. ἰδοὺ γὰρ τὸ μὲν ὑμῶν φρόνημα, δέδεικται μόνη φαντασία· τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥητὸν, καὶ πάντα τὰ προφερόμενα δείκνυσι, μὴ εἶναι τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα τὸν υἱόν, ἀλλ' ἴδιον γνήσιον τοῦ πατρὸς, B σοφίαν καὶ λόγον ἀληθινόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν.

A patre? Idem enim inter se valent hæ duæ sententiæ: *Qui vidit me, vidit & patrem meum.* Et, *Pater in me, & ego in patre.* Inanem igitur esse vestram gloriationem, undecunque ostensum est, o Christi perduelles, & frustra triumphum simulastis, & jactitatum ubique a vobis, *Dominus creavit me initium viarum suarum*, depravantes intellectum verborum, ac potius vestra commenta, quam mentem Salomonis depromentes. Ecce enim vestra sententia, non nisi merum & inane phantasma apparet. Illud contra, quod in Proverbiis habetur, & reliqua prius dicta, filium commonstrant non esse ex sua substantia & natura rem creatitiam, sed propriam stirpem patris, Sapientiam & Verbum verum, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

Λόγος δ.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

CONTRA ARIANOS,

Oratio quarta.

ΟΙ Ἀρειομανῖται, ὡς ἔοικε, πειναντες ἅπαξ ἀποστάται γενέσθαι καὶ παραβάται τῆς ἀληθείας, φιλονεικοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἑλκῦσαι τὸ γεγραμμένον· ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος D κακῶν, καταφρονεῖ. ὅτε γὰρ ἐλεγχόμενοι παύονται, ὅτε ἀπορούμενοι ἐντρέπονται· ἀλλ' ὡς ὄψις πόρνης, ἀπηναισχύνθησαν πρὸς πάντας ἐν ταῖς ἀσεβείαις· καὶ γὰρ, ὧν ἐπεφάσκοντο ῥητῶν· τὸ, Κύριος ἔκτισέ με· καὶ τὸ, πρωτεύοντος καὶ τὸ, πρὸ πάντα τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ὀρθὴν ἐχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνύντων τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οὐκ οἶδ' ὅπως πάλιν ὅτοι ὡς φαρμακευθέντες τὸν τοῦ ὄφεως ἰὸν· καὶ μὴ βλέποντες, ἃ δεῖ βλέπειν, μηδὲ νοοῦντες, ἃ ἀναγινώσκουσιν, ὥσπερ ἐκ βάθους τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν καρδίας ἐρευγόμενοι, ἤρξαντο λοιπὸν διασύρειν,

SEMEL Ariani, statuentes (ut ex re apparet) defectores sese prævaricatoresque veritatis exhibere, in se trahere omnino velle videntur, quod scriptum est: *Impius cum in profundum malorum devenerit, contemnit.* Prov. 18. Neque enim confutati quiescunt, neque perplexi inopesque, quod respondeant, pudefiunt, sed plane meretricis vultu depuduerunt adversus omnes in impietatibus suis. Nam, quæ cavillabantur, verba: *Dominus creavit me*: &, *Tanto præstantior Angelis factus*: &, *primogenitus*: & *Fidelem illi, qui ipsum fecerat*, cum rectæ essent sententiæ, & piæ in Christum, nescio quo pacto iterum atque iterum quasi serpentis veneno perfusi, neque intuentes, quod oportuit, neque, quæ legunt intelligentes, cœperunt verbis tanquam ex barathro impii sui pectoris eructatis, sugillare & irridere id, Prov. 8. Hebr. 1.

Joan. 14. quod a Domino dictum est: *Ego in patre, & pater in me:* dicentes, Quomodo potest iste in illo, ille in isto recipi? aut quomodo omnino potest pater, cum sit major, in filio, qui minor sit, comprehendi? Et quid miri, si filius in patre sit, cum etiam de nobis scriptum sit, *In* Act. 17. 28. *eo vivimus, movemur & sumus?* Cæterum, id merito illis pro ipsorum vesania pectoris accidit, cum DEUM arbitrentur corpus esse, neque intelligunt, quidnam sit verus pater, verus filius, neque quid sit invisibile lumen & æternum, & jubar ejus invisibile, neque quid sit invisibilis substantia, character, & imago incorporalis: Nam si cognovissent, non Dominum gloriæ sannis & ludibriis nefarie tractavissent, neque incorporalia corporaliter excipientes, quæ probe dicta erant, interpretationibus depravassent. Par erat certe, vel solum id audientes ex Christo, ejus verbis fidem adhibere; quandoquidem simplex fides præstantior est, quam curiosa probabilitas. Verum, quia & istud ad suam hæresin profanare aggressi sunt, necessitas nos cogit, ut horum malitiosam vecordiam refutemus, & veritatis sensum aperiamus ad confirmationem hominum fidelium. Neque enim, ut illi arbitrantur, vicissim in se transvasantur: Joan. 14. dum ait: *Ego in patre, & pater in me:* quasi in vasa inania alter in alterum refusus, ut filius impleat patris capacitatem, & pater vicissim filii, & neuter sit ex se vel plenus vel integer. Id enim proprium est corporum: quapropter id vel solo dictu prorsus nefarium haberi debet. Plenus siquidem & integer est pater: & plenitudo Deitatis est filius: neque tamen rursus ut in sanctis hominibus, intra quos receptus Deus, ipsos fortificat: ita quoque ac simili ratione in filio agitur: ipse enim filius patris est Fortitudo ac Sapientia: & res quidem conditæ ejus participatu in Spiritu sanctificantur, cum tamen ipse, qui filius est, non istiusmodi communicatu filius efficiatur, sed genitura. Neque rursum ita filius est in patre, ut nos in eo vivimus, movemur, & sumus: quia ipse est vita, & e patre quasi ex fonte dimanat, in qua omnia vivificantur & constant: siquidem vita non per vitam vivit, alioqui omnino vita non esset, sed ipsa potius omnia vivificat. Age, inspiciamus nunc Asterii sophistæ, istius hæreseos patroni, ratiocinationes. Istius enim generis sunt, in quibus se aliquo modo æmulum Ju-

Τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγόμενον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· λέγοντες, πῶς δυνατὸν ἐστὶν ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνον ἐν τούτῳ χωρεῖν; ἢ πῶς ὅλως δυνατὸν ὁ πατὴρ μείζων ὢν, ἐν τῷ υἱῷ ἐλάττονι ὄντι χωρεῖν; καί τοι τί θαυμαστὸν, εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὅπου γε καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γεγράμμεθα, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; πάσχουσι δὲ τοῦτο ἀκολούθως τῇ κακονοίᾳ ἑαυτῶν, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν Θεόν· καὶ μὴ νοοῦντες, τίς ἐστιν ἀληθινὸς πατὴρ, καὶ ἀληθινὸς υἱός· μήτε τίς ἐστι φῶς ἀόρατον, καὶ ἀΐδιον καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἀόρατον· μήτε τίς ἐστιν ἀόρατος ὑπόστασις· καὶ χαρακτὴρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν αὐτῆς· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ὅτως μετὰ γέλωτος ἐβυσσόφημων· οὐδὲ τὰ ἀσώματα σωματικῶς ἐπιλαμβανόμενοι, τὰ καλῶς λεγόμενα, παρεξηγοῦντο. Ἤρκει μὲν οὖν καὶ μόνον ἀκούσαντας αὐτὰ, λέγοντος τοῦ Κυρίου, πιστεύειν· ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἁπλότητος πίστις βελτίων ἐστὶ τῆς ἐπὶ περιεργασίαις πιθανολογίας· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο βεβηλῶν ἐπεχείρησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν· ἀναγκαῖον ἦν μὲν ἐκείνων κακόνοιαν ἐλέγξαι· τὴν δὲ τῆς ἀληθείας διάνοιαν δεῖξαι, ἕνεκά γε τῆς τῶν πιστῶν ἀσφαλείας· ἐπεὶ, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀντεμβιβαζόμενοι εἰς ἀλλήλους εἰσὶν, ἐν τῷ λέγεσθαι, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὥσπερ ἐν ἀγγείοις κενοῖς ἐξ ἀλλήλων πληρουμένοις· ὥστε τὸν μὲν υἱὸν πληροῦν τὸ κοῖλον τοῦ πατρὸς, τὸν δὲ πατέρα πληροῦν τὸ κοῖλον τοῦ υἱοῦ· καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μὴ εἶναι πλήρη καὶ τέλειον· σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτό γε· διὸ καὶ τὸ μόνον εἰπεῖν ὅτο, πλέον ἐστὶν ἀσεβείας· πλήρης γὰρ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ πλήρωμα θεότητός ἐστιν ὁ υἱός· οὐδὲ αὖ πάλιν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἁγίοις γινόμενος, ὁ Θεὸς, ἐνδυναμοῖ αὐτὸν, ὅτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ υἱῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς δύναμις καὶ σοφία· καὶ τὰ μὲν γινόμενα, μετοχῇ τούτου ἐν πνεύματι ἁγιάζεται· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, οὐ μετουσίᾳ υἱός ἐστιν, ἀλλὰ γνήσιον τοῦ πατρὸς ἴδιόν ἐστιν. οὐκ ἔστι δὲ πάλιν ὅτως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὡς τὸ, ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν. αὐτὸς γὰρ ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ πατρός ἐστι ζωὴ, ἐν ᾧ τὰ πάντα ζωογονεῖται καὶ συνέστηκεν· ἡ γὰρ ζωὴ, ἐν ζωῇ ζῇ· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ζωὴ· ἀλλ' αὐτὸς μᾶλλον ζωογονεῖ τὰ πάντα· ἴδωμεν δὴ καὶ τὰ τοῦ συνηγόρου τῆς αἱρέσεως Ἀσερίου τοῦ σοφιστοῦ· γέγραφε γὰρ καὶ αὐτὸς, ἐκτίθετο ζηλώσας τοὺς Ἰα-

δαίως ταῦτα· ἐνδηλον γδ, ὅτι διὰ τὸτο εἶπεν· ἐμὲ μὲν ἐαυτὸν ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ἐαυτῷ δὲ πάλιν τὸν πατέρα, ἐπεὶ μηδὲ τὸν λόγον, ὃν διεξήρχετο ἐαυτὸ φησιν, ἀλλὰ ἔ πατρὸς εἶναι· μηδὲ οἰκεῖα τὰ ἔργα, ἀλλὰ ἔ παρὸς δεδωκότος ἦν δυνάμιν. τὸτο δὲ εἰ μὴ παιδάριόν τι ἦν, ἁπλῶς εἰρηκὸς, συγγνώμην εἶχε ἂν τῆς ἡλικίας· ἐπειδὴ δὲ ὁ καλούμενος Σοφιστὴς, καὶ πλοῦτα γινώσκειν ἐπαγγελλόμενος, ἔστιν ὁ γράψας, πόσης ἀξιος καταγνώσεως ὁ τοιοῦτος; πῶς γὰρ οὐκ ἀλλότριον ἑαυτὸν ἔ Ἀποστόλε δείκνυσιν, ἐπαιρόμενος ἐν πειθοῖ σοφίας λόγοις; καὶ νομίζων, ἐν τούτοις ἐξαπατᾶν δυνάσθαι, μηνοῶν αὐτοῖς, ἃ λέγει, μηδὲ ὧν περὶ τινος διαβεβαιοῦται. ἃ γὰρ ὁ υἱὸς οἰκεῖα καὶ ἁρμόζοντα μόνῳ τῷ Λόγῳ καὶ σοφίᾳ ὄντι, καὶ εἰκόνι τ πατρὸς ἁπάσης εἰρηκε, ταῦτα θεὸς εἰς πάντα τὰ κτίσματα καταφέρει· ἐ κοινὰ τῷ τεγόντι, καὶ τούτοις ταῦτα ποιεῖ· τὴν δὲ δυνάμιν τ παρὸς λέγει λαμβάνειν δυνάμιν ὁ τῶν ὅλων νόμος, ἵνα ἀκολουθήσῃ τῇ δυσεβείᾳ αὐτ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ὑποποιήθη, καὶ ὁ Λόγος ἔλαβε Λόγε ἐξουσίαν· καὶ οὐκέτι μὲν αὐτὸν, ὡς υἱὸν, φέλειν εἰρηκέναι ταῦτα, ὡς δὲ καθάπτα καὶ αὐτὸν ὁμοίως σωτάσσει πᾶσι τοῖς ποιήμασιν. εἰ γὰρ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰ ῥήματα ἔ υἱός, ἃ διεξήρχετο· ἀλλ' ὅτι τ πατρὸς ἦν τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγεν ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ λέγει, ἀκούσομαι, τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ ὁ Κύριος Θεός· ὁ δὲ Σολομὼν, οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρῆσθαι ὑπὸ Θεοῦ· καὶ ὁ μὲν Μωσῆς, τὰς ὑπὸ ἔ Θεοῦ διηκόνει λόγους· ἕκαστος δὲ τῶν προφητῶν ὐτὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τ Θεοῦ, ἔλεγε, τάδε λέγει Κύριος· ὐτὰ ἔργα, ἃ ἐποίουν οἱ ἅγιοι, οὐκ ἴδια, ἀλλὰ τ δεδωκότος τὴν δύναμιν ἔ Θεοῦ ἔλεγον εἶναι. ὡς ὁ μὲν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος ἐπικαλούμενοι τ Θεὸν, ἵνα τὸς νεκρὸς ἀνέστησαν· ὅτε καὶ τῷ Νεεμὰν ἔλεγεν ὁ Ἐλισσαῖος, καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ τ λέπρας, ἵνα γνῷς, ὅτι ἐστὶ Θεὸς ἐν Ἰσραήλ· ὁ δὲ Σαμουὴλ, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις θερισμοῦ, ηὔχετο τὸν Θεὸν δῶναι ὑετόν· Ἀπόστολοι ἔλεγον, οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῇ τ Κυρίε χάριτι· δῆλον, ὅτι κατ' αὐτὸν κοινὴ πάντων καὶ ἡ τοιαύτη φωνὴ, ὥστε καὶ ἕκαστον δύνασθαι λέγειν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ λοιπὸν μηκέτι ἕνα εἶναι τὸν τ πατρὸς υἱὸν, καὶ λόγον καὶ σοφίαν, ἀλλ' ἐν πολλῶν ἕνα καὶ τοῦτον τυγχάνειν· ἀλλ' ἐπεί-

A dæis præbuit. *Liquidum*, inquit, *manifestumque est, ideo illum dixisse, se in patre esse, ut patrem vicissim in ipso, quoniam ne sermonem quidem, quem exordiebatur, sui ipsius ajebat esse, sed patris: neque suas item opera esse, sed patris, qui eam ei potestatem faciendi dederat.* Id si puer aliquis simpliciter dixisset, veniam ex ætate mereretur, sed in eo, cui nomen Sophistæ est ex sapientia, cujusq; professio omnium rerum scientiam promittit, quantopere (quæso) vituperandum, & qui fieri potest, ut non se istis rationibus alienũ ostendat ab Apostolo, elatus disertis sapientiæ verbis, sibiq; persuadens, iis sese decipere posse, cum interim ipse non intelligat, B quæ dicat, neq; de quibus asseverationes faciat. Quæ enim filius propria congruentiaque sibi ut filio, ut Verbo Sapientiæque & imagini substantiæ patris prolocutus est, ea iste ad omnes res conditas transmittit, eaque promiscue & filio & creaturæ associat, Verbumque, quod est patris sui potentia, potentiam accipere sceleratus inducit, ut consequentiam habeant impia ipsius verba, cum ait, filium in filio [illegible]s filii adoptionemque obtinuisse, & Verbum a Verbo potestatem mutuatum esse: ne- C que vult, illum, ut filium ista de se pronunciasse, eumque ut discentem & eruditione proficientem, cum aliis creaturis in ordinem cogit. Si enim ea de causa, quod hæc verba sua non essent, quæ referebat, sed quia patris etiam erant opera, quæ patrabat, quomodo in hunc sermonem prorupit: *Ego in patre, & pater in me?* Ac David *Joan. 14.* quidem, cum verba facit, ita sermonem moderatur: *Audiam, quid in me loquatur Dominus Deus:* Et Salomon quoque itidem: *Mei sermones dicti sunt a Deo.* Et Moses verba sua, ut a Deo accepta, submini strabat, singulique Prophetarum non sua, sed quæ D DEI erant, eloquebantur: sanctique itidem opera, quæ faciebant, non sibi, quasi propria ipsorum, sed Deo, qui eam potestatem concesserat, vendicabant. Atque hinc est, quod Helias & Esaias DEUM invocabant, ut mortuos suscitarent: & ex eadem ratione idem ad Naaman Syrum loquitur, quem purgaret a lepra: *Ut cognoscas, Deum esse in Israel:* Ita & Samuel quoque in diebus messis precatus est Deum, ut pluviam largiretur: ita & Apostoli professi sunt, non suis se viribus miracula, sed Domini gratia designare: colligique ex tot exemplis, communem esse hanc vocem omnibus, ut quilibet possit dicere: *Ego in patre, & pater in me:* & non unum esse filium DEI Verbum & Sapientiam, sed istum ex multis unum esse. Atqui, si

res ita habuisset, nequaquam ita Dominus locutus fuisset, neque oportuisset illum ad hunc modum verba concipere: *Ego in patre, & pater in me*, sed potius, & ego quoque in patre, & pater quoque in me, ut nihil sibi proprium eximiumque apud patrem habere declararet, sed communem cum omnibus gratiam possidere. Sed non ita est, ut illi arbitrantur, qui, cum non censent, eum esse genuinum filium, in filium genuinum mendacia fingunt, cui soli competit illud dictum: *Ego in patre, & pater in me*. Est enim filius in patre, quatenus intelligere conceditur, eo quod quicquid est filius, id universum sit proprium substantiæ patris: veluti ex lumine, proradiationem: & fluvium, ex fonte, ut qui filium videat, is videat, quod est patri suum ac proprium, ac intelligat, quod filius sit, eam essentiam ex patre esse, atque ita eum in patre existere. Estque vice versa pater in filio, eo quod id, quod est patri proprium ac suum, idipsum sit filius, ut in radiis sol, mens in ratione, fons in flumine, atque ita qui videns filium, videt id, quod proprium est substantiæ patris, & intelligit, patrem in filio esse. Nam cum species Deitasque patris, essentia sit filii, bene consequitur, ut filius in patre existere dicatur, & pater in filio. Ideoque merito, cum antea dixisset: *Ego & pater unum sumus*: subintulit ista: *Ego in patre, & pater in me*, ut identitatem divinitatis & unitatem essentiæ demonstraret. Unum enim sunt, non veluti unum in duas partes divisum, ut nihilo plus sint, quam unum, aut unum duobus nominibus geminatum, ut idem nunc pater, nunc sui ipsius sit filius: id enim cum Sabellius sentiret, hæreseos damnatus est: sed duo sint, eo quod pater, pater sit, non idem filius, & filius vicissim filius, & non idem pater, sed tamen eadem natura: nihil enim dissimile inter genitum, & genitorem, quippe qui sit ejus imago, & eo quod omnia patris sint & filii, ac proinde filius non alius Deus est: non enim aliunde existere intelligitur, alioqui complures essent dii, si præter Deitatem patris, aliam Deitatem excogitaremus. Nam quanquam alius est filius, quatenus est genitus: attamen idem existit, quatenus est DEUS. Siquidem unum sunt pater & filius, suitate & proprietate naturæ & identitate unius Deitatis, ut modo dictum est. Quippe, cum & ipsum jubar lumen sit, neque diversum a sole, neque alia lux, neque secundum participatum, sed proprie quiddam in eo genitum. Jam quod ita ge-

Ibidem.

Joan. 10.

Joan. 14.

πῶς ἰῶ ἔσῖ ὁ Κύριος, ἔδει μὴ εἰπεῖν αὐτόν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἀλλὰ μᾶλλον, καὶ γὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ δὲ ἐν ἐμοί ἐσῖν, ἵνα μηδὲν ἴδιον ἢ ἐξαίρετον ἔχῃ πρὸς τὸν πατέρα ὁ υἱός· κοινὸν δὲ μᾶλλον πάντων ἔχῃ τὴν αὐτοῦ χάριν. ἀλλ' οὐκ ἔσῖν, ὡς νομίζουσιν ἐκεῖνοι, μὴ φρονοῦντες γὰρ ὑὸν γνήσιον εἶναι ἐκ πατρὸς, καταψεύδονται τοῦ γνησίου, ᾧ μόνῳ ἁρμόζει λέγειν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. ἔσῖ γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὡς γε νοεῖν ἔξεσῖν· ἐπειδὴ συμπᾶν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο ἐστὶ τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐσῖν· ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς ποταμὸς, ὥστε τὸν ὁρῶντα τὸν υἱὸν, ὁρᾶν τὸ τοῦ πατρὸς ἴδιον· καὶ νοεῖν, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς ὄν, ἔσῖ ἐν τῷ πατρί ἐσῖ. ἔσῖ δὲ καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον, τοῦτο ὁ υἱὸς τυγχάνει ὤν· ὡς ἐν τῷ ἀπαυγάσματι ἥλιος, καὶ ἐν τῷ λόγῳ νοῦς· καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ἡ πηγὴ, ὅτως γὰρ ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, θεωρεῖ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸ ἴδιον· καὶ νοεῖ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ ἐσῖ. τοῦ γὰρ ἴδους καὶ τῆς θεότητος τοῦ πατρὸς ὄσης τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ, ἀκολούθως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐσῖ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰκότως εἰρηκὼς πρότερον· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγε τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἵνα τὴν μὲν ταὐτότητα τῆς θεότητος, τὴν δὲ ἑνότητα τῆς οὐσίας δείξῃ· ἓν γάρ ἐσῖν, οὐχ ὡς ἑνὸς πάλιν εἰς δύο μέρη διαιρεθέντος, καὶ μηδὲν ὄντων πλὴν ἑνός· οὐδὲ ὡς ἑνὸς δὶς ὀνομαζομένου (οὐδὲ) ὥστε τὸν αὐτὸν ἄλλοτε μὲν πατέρα, ἄλλοτε δὲ υἱὸν ἑαυτοῦ γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ Σαβέλλιος φρονήσας, αἱρετικὸς ἐκρίθη· ἀλλὰ δύο μέν εἰσιν· ὅτι ὁ πατὴρ, πατήρ ἐσῖ· καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς υἱός ἐσῖ, ὁ δὲ υἱὸς, υἱός ἐσῖ καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς πατήρ ἐσῖ, μία δὲ ἡ φύσις· οὐ γὰρ ἀνόμοιον τὸ γέννημα τοῦ γεννήσαντος· εἰκὼν γάρ ἐσῖν αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐσῖ. διὸ, οὐδὲ ἄλλος Θεὸς υἱός. οὐ γὰρ ἔξω θεν ἐπενοήθη· ἐπεὶ πάντως καὶ πολλοὶ, ξένης ὡς τῆς τοῦ πατρὸς ὑπονοουμένης θεότητος. εἰ γὰρ καὶ ἕτερόν ἐσῖν, ὡς γέννημα ὁ υἱὸς, ἀλλ' ταὐτόν ἐσῖ ὡς Θεός· καὶ ἕν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ τῇ ἰδιότητι καὶ οἰκειότητι τῆς φύσεως, καὶ τῇ ταὐτότητι τῆς μιᾶς θεότητος, ὥσπερ εἴρηται. καὶ γὰρ τὸ ἀπαύγασμα φῶς ἐσῖν, οὐ δεύτερον ἥλιον οὐδὲ ἕτερον φῶς, οὐδὲ κατ' μετουσίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὂν ἴδιον αὐτοῦ γέννημα. Τὸ δὲ τοιοῦτον γέν-

νημα·

νημα, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ Φῶς. καὶ οὐκ ἄν τις εἴ-
ποι, δύο Φῶτα εἶναι ταῦτα, ἀλλὰ δύο μὲν ἥ-
λιον καὶ ἀπαύγασμα· ἓν δὲ τὸ ἐξ ἡλίου Φῶς ὂν
τῷ ἀπαυγάσματι Φωτίζον τὰ πανταχῆ. ὅ-
τως καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστιν· ὅθεν καὶ
ἀδιαίρετός ἐστι· καὶ ὅτως εἷς Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν
ἄλλος πλὴν ἀπὸ ὅτω γὰρ ἓν αὐτῶν ὄντων,
καὶ μιᾶς ὄσης τῆς θεότητος, τὰ αὐτὰ λέγεται
περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅσα λέγεται καὶ περὶ τοῦ πατρὸς,
χωρὶς τοῦ λέγεσθαι πατὴρ, οἷον Θεὸς τὸ, καὶ
Θεὸς ὢν ὁ Λόγος· τὸ, παντοκράτωρ, τάδε
λέγει, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἐρχόμενος· τὸ, Κύριος
εἷς, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· τὸ εἶναι Φῶς, ἐγώ
εἰμι τὸ Φῶς· τὸ, ἐξαλείφειν ἁμαρτίας, ἵνα δὲ
Φησιν, εἰδῆτε, ὅτι ἔχει ἐξουσίαν ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας, καὶ
ὅσα ἄλλα ἂν εὕροις· πάντα γάρ, Φησιν αὐτὸς
ὁ υἱὸς, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν. καὶ, τὰ ἐμὰ
σά ἐστιν· ὁ δὲ ἀκούων τὰ τοῦ πατρὸς λεγόμενα
ἐφ' υἱοῦ, ὄψεται καὶ ὅτως τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ,
θεωρήσει δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, ὅταν τὰ
λεγόμενα ἐφ' υἱοῦ, ταῦτα λέγηται καὶ ἐπὶ πα-
τρός· Διατί δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐφ' υἱοῦ λέγεται; ἢ
ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέννημά ἐστιν ὁ υἱός; διατί δὲ καὶ τὰ
τοῦ υἱοῦ ἴδια ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ἢ ὅτι πάλιν τῆς ὐ-
σίας αὐτοῦ ἴδιόν ἐστι γέννημα ὁ υἱός; τῆς δὲ ὐσί-
ας τοῦ πατρὸς ἴδιον ὂν γέννημα ὁ υἱὸς, εἰκότως
καὶ τὰ τοῦ πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι· ὅθεν
πρεπόντως καὶ ἀκολούθως τῷ μὲν λέγειν, ἐγὼ
καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγεν ἵνα γνῶτε,
ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τού-
το δὲ πάλιν προείρηται· ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώ-
ρακε τὸν πατέρα· καὶ ἔστιν εἷς ὁ αὐτὸς νοῦς ἐν
τοῖς τρισὶ τούτοις ῥητοῖς· ὁ γὰρ ὅτως ἐγνωκὼς,
ὅτι ἓν εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ, οἶδεν, ὅτι αὐ-
τὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· ἡ
γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστι, καὶ αὕτη ἐν
τῷ υἱῷ ἐστι καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβὼν, πεπί-
στευκεν, ὅτι ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν
πατέρα· ἐν γὰρ τῷ υἱῷ ἡ τοῦ πατρὸς θεότης
θεωρεῖται. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος
τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως, προσεχέσερόν τις
κατανοεῖν δυνήσεται· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ βα-
σιλέως τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή ἐστι, καὶ ἐν τῷ βασι-
λεῖ δὲ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἐστιν· ἀπαράλλακτος
γάρ ἐστιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως ὁμοιότης·
ὥστε τὸν ἑνορῶντα τῇ εἰκόνι, ὁρᾶν ἐν αὐτῇ
τὸν βασιλέα· καὶ τὸν πάλιν ὁρῶντα τὸν βασι-
λέα, ἐπιγινώσκειν, ὅτι ὅτός ἐστιν, ὁ ἐν τῇ εἰκόνι

A nitum est, necessum est, ut sit cum
gignente eadem lux. Neque est, ut
quispiam ea dixerit duo lumina, duo
tamen sunt, sol & jubar, una vero so-
lis lux in ipso jubare ubique illuminans.
Eadem ratione filii divinitas, patris est:
unde & indivisibilis est, atque ita unus
Deus, & non alius præter ipsum. Cum
igitur ad eum modum unum sint, una-
que sit illis Deitas, eadem dicuntur de
filio, quæcunque de patre dicuntur,
excepto, quod pater non appellatur:
qualia sunt Deus, ut Deus erat Ver-
bum, ut omnipotens, & hæc dicit, qui
erat, qui est, & qui venturus est, &
unus Dominus, & unus Dominus Jesus
B Christus, & quod lux sit, ut ego sum
lux, & quod deleat peccata: *Ut videatis*, Luc. 5. 24.
inquit, *quod filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata*, & quæcun- Luc. 22.
que alia inveneris: *Omnia enim* (inquit
ipse filius) *quæcunque habet pater, mea
sunt*, ac vice versa, *omnia mea tua
sunt*, & qui audit ea, quæ sunt patris,
de filio dicta, is videbit, patrem in filio, &
filium in patre, cum ea, quæ dicuntur de
filio, eadem quoque dicantur de patre.
Qui autem ea, quæ sunt patris, de filio pro-
nunciari possent, nisi quia filius ipsius
natus est? aut qui vicissim ea, quæ sunt
filii, propria patris fuerint, nisi quia
C filius propria fœtura & partus substan-
tiæ patris? Jam, cum substantiæ patris
proprium germen fit filius, merito filius,
quæ sui patris sunt, sibi addicit: unde ri-
te & congrue post hoc verbum, *Ego & pater unum sumus*, subintulit, *ut cogno-* Johan. 10.
*scatis, & me in patre esse, & patrem in
me*. Huic dicto illud rursum adjunxit:
Qui vidit me, vidit & patrem meum: at- Johan. 14.
que ita est ubique unus & idem intellectus
in tribus istis sententiis. Qui enim eo
modo cognitum habet, patrem & fi-
lium unum esse, ille quoque cognitum
D habet, patrem in filio, & filium in patre
esse: nam filii divinitas patris est, illaque
ipsa in filio consistit: & qui illud com-
prehendit, is quoque sibi persvasum habet,
quod, qui vidit filium, viderit & patrem,
quippe cum in filio sit, & conspiciatur
patris divinitas. Id ab exemplo regiæ
imaginis commodius intelligas: quando-
quidem in imagine species Regis & for-
ma apparet, & in Rege imaginis species:
sine ulla enim discrepantia vultus Regis in
imagine expressus est, ut, qui videt imagi-
nem, videat in ea Regem: & vicissim, qui
Regem intueatur, agnoscat, illum ipsum e-
undem esse, qui in imagine repræsentatur.

Cæterum, quia in ambobus nulla est dissimilitudo, si quis post conspectam imaginem velit Regem videre, huic ad eum modum imago jure loqueretur: Ego & Rex unum sumus: ego enim in illo sum, & ille in me: & quod in me animadvertis, id quoque in eo animadvertas: & quod videris in illo, videris & in me. Qui igitur adorat imaginem, in illa adorat ipsum Regem, quippe cum ipsa imago nihil aliud sit, quam Regis forma ac species. Quoniam igitur filius est imago patris, necessum est, ut cogites, Deitatem & proprietatem patris ipsam essentiam filii constituere. Et
Phil. 2. hoc est, quod ait: *Qui cum in forma Dei es-*
Joan. 14. *set:* Nec non & illud, *Pater in me.* Non autem ex parte aliqua forma Deitatis conficitur,
Phil. 2. sed ex integra Deitate patris, essentia filii consurgit, & solidus Deus: ideoque *cum par esset Deo, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Ac e diverso, quoniam filii Deitas & species, nullius alterius est, quam patris, inde est illud, quod dixit: *Ego in patre:* Ita, *Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians:* nam propria substantia patris filius est, in quo creatura Deo reconciliabatur: ita fit, ut quæ operatur filius, opera sint patris: quippe cum species Deitatis paternæ, quæ autor fuit talium operum, filius existat: ita quoque qui vidit filium, vidit patrem: in paterna siquidem Deitate subsistit & conspicitur filius: & ejus paterna species ostendit in ipso ipsius patrem. Atque ad istum modum existit pater in filio: & patris in filio proprietas & divinitas ostendit, filium existere in patre, & semper indivisibilem ab eo esse. Cæterum, qui audit & videt ea, quæ dicuntur de patre, illa ipsa quoque de filio dicit: non ideo scilicet, quod per donationem, aut participatum paternæ substantiæ ista filio superveniant, sed quia ipsa essentia filii proprium sit germen paternæ substantiæ, is recte intelli-
Ibidem. get, quod superius dictum est: *Ego in pa-*
Joan. 10. *tre, & pater in me:* &, *Ego & pater unum sumus.* Est enim filius, qualis pater, eo quod omnia patris habeat, ideoque una cum patre consignificatur: nemo enim quemquam patrem appellarit, cui non sit filius. Qui igitur Deum conditorem nominat, non omnino secundum superius dictam rem declarat: est enim etiam ante res conditas conditor. Qui autem patrem dicit, statim una cum patris vocabulo filii naturam significat. Ideoque, qui in filium credit, in patrem credit: In eum enim, qui proprius est patris substantiæ, credit, atque ita est una fides in unum Deum:

A ἐν δὲ τῷ μὴ διαλλάττειν τὴν ὁμοιότητα, τῷ θέλοντι μὴ τ' εἰκόνα θεωρῆσαι τὸν βασιλέα, εἴποι ἂν ἡ εἰκών, ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἕν ἐσμεν, ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμὶ, κἀκεῖνος ἐν ἐμοί· καὶ ὃ ὁρᾷς ἐν ἐμοὶ, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις· καὶ ὃ ἑώρακας ἐν ἐκείνῳ, τοῦτο βλέπεις ἐν ἐμοί· ὁ γὰρ προσκυνῶν τ' εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα· ἡ γὰρ ἐκείνου μορφὴ καὶ τὸ εἶδός ἐστιν ἡ εἰκών. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς εἰκών ἐστι τοῦ πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ νοεῖν, ὅτι ἡ θεότης καὶ ἰδιότης τοῦ πατρὸς τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἐστι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκ ἐκ μέρους δὲ ἡ τῆς B θεότητος μορφή· ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός ἐστι τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ· καὶ ὅλος Θεός ἐστιν ὁ υἱός· διὰ τοῦτο καὶ ἴσα Θεῷ ὤν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἦν πάλιν· ἐπειδὴ τοῦ υἱοῦ ἡ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδενὸς ἄλλου, ἢ τοῦ πατρός ἐστι, τοῦτό ἐστιν, ὅπερ εἶπε τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· ὅτος Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων· τὸ γὰρ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ υἱός, ἐν ᾧ ἡ κτίσις πρὸς τὸν Θεὸν κατηλλάσσετο. ὅτως καὶ ἐργάζεται ὁ υἱός, τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα. τὸ γὰρ εἶδος τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός ἐστιν ὁ υἱός, ὅστις C ἐργάζεται τὰ ἔργα· ὅτως δὲ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, ὁρᾷ τὸν πατέρα· ἐν γὰρ τῇ πατρῴᾳ θεότητί ἐστι θεωρεῖται ὁ υἱός· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος δείκνυσιν ἑαυτῷ τὸν πατέρα· ὅτως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ἡ ἐν τῷ πατρὶ δὲ ἐν υἱῷ ἰδιότης καὶ θεότης δείκνυσι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρί· τὸ ἀεὶ ἀδιαίρετον αὐτοῦ· καὶ ἀκούων ὃ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ πατρὸς, ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἂν χαίειν ἢ μετεχειν ὑπονοήσειεν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἴδιον τ' πατρικῆ οὐσίας ἐστὶ γέννημα, νοήσει καλῶς τὸ εἰρημένον καθὰ προεῖπον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ἐγὼ γὰρ ὁ υἱός, οἷος ὁ πατὴρ, τῶν πάντα, τὰ τοῦ πατρὸς, ἔχων. διὰ τοῦτο μὴ τοῦ πατρὸς σημαίνοντα· πατέρα γὰρ οὐκ ἄν τις εἴποι, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. ὁ μέν τοι ποιητὴν λέγων τ' Θεοῦ, πάντως καὶ τὰ γενόμενα δηλοῖ ἐστι γὰρ καὶ ποιημάτων ποιητής· ὁ δὲ πατέρα λέγων οὐχὶ μὴ πατρὸς σημαίνει, καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ ὕπαρξιν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, εἰς τὸν πατέρα πιστεύει· εἰς γὰρ τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας πιστεύει· καὶ ὅτως μία ἐστὶν ἡ πίστις εἰς ἕνα Θεόν·

καὶ ὁ προσκυνῶν δὲ καὶ τιμῶν τὸν υἱὸν, ἐν υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα. μία γάρ ἐστιν ἡ θεότης· καὶ διὰ τοῦτο μία τιμὴ καὶ μία ἐστὶ προσκύνησις ἐν υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ γινομένη τῷ πατρί· καὶ ὁ οὕτω προσκυνῶν, ἕνα θεὸν προσκυνεῖ· εἷς γὰρ θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. ὅτι γοῦν καὶ μόνος λέγεται ὁ πατὴρ θεός· καὶ ὅτι εἷς θεός ἐστι, καὶ τὸ, ἐγώ εἰμι· καὶ τὸ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός· καὶ τὸ, ἐγὼ πρῶτος, καὶ τὸ, ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καλῶς λέγεται· εἷς γὰρ θεὸς καὶ μόνος καὶ πρῶτός ἐστιν· οὐκ εἰς ἀναίρεσιν δὲ τοῦ υἱοῦ λέγεται ταῦτα· μὴ γένοιτο· ἔστι δὲ καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ, καὶ μόνῳ, καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ πρώτου καὶ μόνου μόνος Λόγος, καὶ σοφία, καὶ ἀπαύγασμα ὤν. ἔστι καὶ πρῶτος καὶ αὐτὸς πλήρωμα τοῦ πρώτου καὶ μόνου θεότητος, ὅλος καὶ πλήρης ὢν θεός· οὐκοῦν, ὁ δι' αὐτοῦ εἰρηται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μὴ εἶναι ἕτερον· ἴδιος ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ τούτου Λόγος· καὶ ἔστι μὲν οὖν ὁ νοῦς τοῦ προφήτου φανερὸς καὶ πᾶσι πρόδηλος· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ταῦτα φέροντες, δυσφημοῦσι μὲν τὸ Κύριον· ὀνειδίζουσι δὲ ἡμῶν λέγοντες, ἰδοὺ εἷς, καὶ μόνος, καὶ πρῶτος λέγεται ὁ θεὸς, πῶς ὑμεῖς λέγετε, τὸν υἱὸν εἶναι θεόν; εἰ γὰρ μὴ θεὸς, οὐκ ἂν ἔλεγεν, ἐγὼ μόνος· οὐδὲ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεός. ἀναγκαῖον τοίνυν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ῥητῶν, ὡς δυνατόν ἐστιν, εἰπεῖν· ἵνα πάντες γνῶσι καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὄντως εἰσὶν οἱ Ἀρειανοὶ θεομάχοι· εἰ μὲν οὖν ἄμιλλα τῷ υἱῷ ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, τοιαύτας ἀνιέτωσαν φωνάς· καὶ εἰ ὡς Δαβὶδ ἤκουσε περὶ τοῦ Ἀδωνίου καὶ τοῦ Ἀβσαλώμ· ἔτως καὶ ὁ πατὴρ βλέπει τὸν υἱὸν, πρὸς αὐτὸν λεγέτω καὶ προφερέτω τοιαῦτα ῥήματα· μήποτε ὁ υἱὸς λέγων ἑαυτὸν θεὸν, ἀποσήσῃ τινὰς ἀπὸ τοῦ πατρός· εἰ δὲ ὁ γινώσκων τὸν υἱὸν, γινώσκει μᾶλλον καὶ τὸν πατέρα, ἀποκαλύπτουσι τοῦτον αὐτῷ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ὄψεται μᾶλλον τὸν πατέρα, καθάπερ εἴρηται· ἐλθὼν δὲ ὁ υἱὸς, οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν, ἀλλὰ τὸν πατέρα· λέγων μὲν τῷ προσερχομένῳ· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· ἀποκρινάμενος δὲ τῷ ἐρωτήσαντι ποία ἐντολὴ μείζων ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι, ἄκουε Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ θεός σου Κύριος εἷς ἐστι· καὶ τοῖς μὲν ὄχλοις λέγων, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα· οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμόν· ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός· τοὺς δὲ μαθητὰς διδάσκων· ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστι· καὶ ὁ ἐμὲ τιμῶν, τιμᾷ τὸν πέμψαντά με.

A & qui adorat, & veneratur filium, in filio adorat & veneratur patrem: quandoquidem una est Deitas, ac proinde una veneratio, una adoratio in filio, eaque per filium confertur in patrem: & qui ita adorat, unum Deum adorat: Unus enim Deus est, & non est alius præter eum. Cum igitur solus pater dicitur Deus, vel cum unus Deus esse pronunciatur, aut cum illud: *Ego sum, & præter me non est Deus*, aut cum illud, *Ego sum primus, & post hæc futurus*, recte illa omnia dicuntur. Unus enim solus Deus & primus est. Neque ea ad demolitionem filii referuntur, absit: est enim ille ipse in uno, primo, & solo, ut unius solius & B primi unicum Verbum, Sapientia & Splendor. Est autem ipse & primus & plenitudo primæ & unicæ Deitatis, in totum interim ipse plenus ac integer Deus. Non igitur ea verba ad illius abnegationem spectant, sed ad tollendum, ne quispiam existimetur talis, qualis est pater, aut quale patris Verbum, ipsaque Prophetæ sententia omnibus patet: Cæterum, quia impii & ista quoque verba abripiunt ad blasphemiam Domini, nobisque convitiose objiciunt. En, inquientes, cum unus, & solus, & primus appelletur Deus, qui fit, ut vos filium Deum nominetis? Si enim esset alius Deus, non se solum, ac unicum Deum C appellasset. Necessum est igitur, ut & horum verborum intelligentiam recludamus, quatenus fas est, ut omnes inde cognoscant, Arianos nil nisi Dei perdvelles esse. Si igitur filio certamen cum patre sit & hostilitas, tales audiant voces: aut si eo modo, quo Davidi de Adonia & Absalone renunciatum fuit, pater filium vicissim obtueatur: dicat & proferat istiusmodi voces, ne si quando dicat filius seipsum patrem, per defectionem nonnullos ad se a suo patre abducat. Sin autem, qui cognoscit filium, melius inde cognoverit patrem, D cum ipse filius patrem manifestet & prædicet, & in Verbo patrem clarius visurus sit, quemadmodum dictum est: cumque veniens filius non seipsum, sed patrem glorificarit, ita verba faciens ad eum, qui ipsum conveniebat: *Quid me bonum dicis? nemo bonus, nisi unus Deus*: respondensque item interroganti, quod præceptum in lege maximum esset, ad istum modum loqvutus sit: *Audi Israel, Dominus, qui est Deus tuus, solus est Dominus*: rursusque turbis verba faciens: *Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem patris, qui misit me*: Ac discipulos instruens, *Pater*, inquit, *meus major me est*, &, *qui me honorat, honorat eum, qui misit me.*

Deut. 4, 35. Apoc. 1, 17.

Luc. 18, 19.

Deut. 6, 4.

Joan. 14.

Quod si filius talem se erga patrem exhibet, quidnam inter illos inimicum aut contrarium, ut talem intellectum ex istis verbis colligas? Quinimo, si Verbum est filius patris: quis ita demens, exceptis Christi perduellibus, ut existimet, Deum ita hæc verba de solo & unico Deo fecisse, ut Verbum criminaretur, ac tolleret? Non ea est sententia Christianorum, absit: quoniam non ob filium ista sunt scripta, sed ad demolitionem falsorum, & ab hominibus factorum numinum: dictique istius sententia recta & justa ratione nititur. Quandoquidem illi, qui supplices sunt falsis numinibus, deficiunt a vero Deo, ideo Deus, qui bonus est, & hominum curam gerit, revocans istos palabundos errones, ait: *Ego solus sum Deus, & præter me non est Deus*, & quæcunque sunt istius generis dicta, nihil aliud sibi volunt, quam ea, quæ non sunt, vituperent, & ad Deum convertant: non aliter, quam si quis per diurnum tempus, sole jam lucente, lignum temere depingat, in quo ne imaginaria quidem species lucis appareat, passeratque, hoc lignum autorem esse diurni luminis: sol contra, id videns, occlamet: ego solus sum diurna lux, neque est alia lux, præter me, non respectu sui jubaris illud dixerit, sed ob ligneæ imaginis imposturam, & dissimilitudinem vanissimæ apparentiæ. Eadem ratione dictum est: *Ego sum Deus, & non est alius præter me*, ut a falsis numinibus homines abduceret, quo deinceps condiscant; ipsum esse verum Deum. Certe Deus hæc loquens, per Verbum suum locutus est, nisi & hoc quoque adjiciant nostri temporis Judæi, eum non per Verbum suum locutum fuisse. Imo sic dictum est, quantumcunque etiam insaniant diabolici isti: factum est enim verbum ad Prophetam, istaque ipsa auditu ab illis percipiebantur. Jam si per eum sermo ille fiebat, & per eum illa ipsa dicebantur, nec est inter ea, quæ dicuntur aut fiunt a Deo, quod non in Verbo & dicatur & fiat: sequitur igitur, ut Prophetæ illi, non propter ipsum hæc dixerint, o Christi perduelles, sed propter aliena, & quæ ab ipso non sunt. Nam pro similitudine superiore, si sol ea loqueretur, quæ superius finximus, ideo haud dubie loqueretur, non ut a se suum jubar segregaret, sed ut in jubare lucem suam declarans, refelleret errores. Non igitur ad demolitionem filii, neque propter eum istiusmodi verba pronunciata sunt, sed ad ignominiam refutationemque mendacii.

Deut. 4.

Ibidem.

A εἰ τοιοῦτός ἐστιν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ποία ἐναντιότης, ἵνα μὴ τοιαύτην τις ὑπόνοιαν λάβοι περὶ τῶν τοιούτων ῥημάτων; ἄλλως τε, εἰ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, τίς οὕτως ἐστὶν ἄφρων, πλὴν τῶν χρισομάχων, ὡς νομίζω, ὅτι τὸν ἑαυτοῦ λόγον διαβάλλων καὶ ἀναιρῶν, τὰ τοιαῦτα λελάληκεν ὁ Θεός; οὐκ ἔστιν οὐδὲ ὁ νῦς Χριστιανῶν, μὴ γένοιτο· οὐδὲ διὰ τὸν υἱὸν ταῦτα γέγραπται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν πλασθέντων παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψευδωνύμων θεῶν· καὶ ἡ διάνοια τῶν τοιούτων ῥητῶν, ἔχει τὴν αἰτίαν εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ οἱ προσκείμενοι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀφίστανται τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, B διὰ τοῦτο ἀγαθὸς ὢν κηδόμενος τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς, ἀνακαλούμενος τοὺς πλανηθέντας, φησίν· ἐγὼ Θεὸς μόνος· καὶ ἐγώ εἰμι πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητά· ἵνα τὰ μὲν μὴ ὄντα διαβάλλῃ· ἐπιστρέψῃ δὲ πάντα εἰς ἑαυτόν· καὶ ὥσπερ ἂν τῆς ἡμέρας οὔσης καὶ ἡλίου φαίνοντος ζωγραφοίη ξύλον ἁπλῶς· οὐδὲ κἂν φαντασίαν ἔχον φωτός· καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι τοῦ φωτός· ὁ δὲ ἥλιος, τοῦτο βλέπων, λέγοι· C ἐγὼ μόνος εἰμὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας· καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο τὸ φῶς τῆς ἡμέρας πλὴν ἐμοῦ· οὐ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἀπαύγασμα βλέπων ταῦτα λέγοι· ἀλλὰ πρὸς τὴν πλάνην διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ξύλου καὶ ἀνομοιότητα τῆς ματαίας φαντασίας, ὅτως ἐστὶ καὶ τὸ, ἐγώ εἰμι· ὡς τὸ, ἐγὼ μόνος Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ· ἵνα τῶν ψευδωνύμων ἀποστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, μάθωσιν αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. ἀμέλει ταῦτα λέγων ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦτο προσθῶσιν οἱ νῦν Ἰουδαῖοι, ὅτι μὴ διὰ τοῦ λόγου D ταῦτα λελάληκεν, ἀλλ' ὅτως εἰρηται· κἂν μαίνωνται οἱ διαβολικοί· ἐγένετο γὰρ ὁ λόγος Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην· καὶ ταῦτα ἠκούετο· εἰ γὰρ μὴ ἀπὸ ἦν ὁ λόγος καὶ διὰ τοῦ λόγου ταῦτα ἐλέγετο, οὐκ ἔστι τι, ὃ λέγει μὴ ποιεῖ ὁ Θεός· ὃ μὴ ὂν τῷ Λόγῳ, καὶ λέγει ὡς ποιεῖ, οὐκ ἄρα δι' αὐτοῦ εἴρηται, ᾧ θεομάχοι· ἀλλὰ διὰ τὰ ἀλλότρια καὶ μὴ ὄντα παρ' αὐτοῦ. ὡσπερ τὴν εἰρημένην εἰκόνα, ὡς ὁ ἥλιος εἰ τὰς φωνὰς ἔλεγεν (εἰκόνας) οὐκ ἐκτὸς ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα· ἀλλ' ἐν τῷ ἀπαυγάσματι δηλονότι ἑαυτοῦ τὸ φῶς ἤλεγχε τὴν πλάνην, καὶ εἶπεν ἂν τοιαῦτα· οὐκοῦν οὐκ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ ὑὸς, οὐδὲ δι' αὐτὸν ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ῥητά· ἀλλ' εἰς ἀθέτησιν τοῦ ψεύδους·

ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ Θεὸς οὐκ εἶπε τῷ Ἀδὰμ τὰς τοιαύτας φωνάς· καίτοι ὄντος τοῦ λόγου σὺν αὐτῷ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· οὐ γὰρ ἦν χρεία, μή πω γνωμένων εἰδώλων· ὅτε δὲ ἀντῆραν ἄνθρωποι κατὰ τῆς ἀληθείας· καὶ ὠνόμασαν ἑαυτοῖς, ὃς ἤθελον Θεούς, τότε δὴ καὶ τοιούτων χρεία γέγονε ῥημάτων, εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ ὄντων θεῶν. ἐγὼ δὲ ἂν εἴποιμι προσθείς, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς τὰ χειρομάχων ἀφρονεστέρως προείρηται τὰ τοιαῦτα ῥήματα· ἵνα γνῶσιν, ὅτι ἂν ἔξωθεν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὑπονοήσωσι Θεὸν, οὐκ ἔστιν ἀληθινός· ὅτε δὲ τοῦ μόνου καὶ πρώτου εἰκὼν καὶ υἱός. ἐὰν τοίνυν καὶ μόνος ἀληθινὸς ὁ πατὴρ λέγηται, οὐκ εἰς ἀθέτησιν τοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, εἴρηται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ πεφυκότων εἶναι ἀληθινῶν, οἵός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ τούτου Λόγος. οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος αὐτὸς σωτῆρα, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· εἰ δὲ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν σωτῆρα, ἢ σωτηρίθμησεν ἑαυτὸν τῷ κτίσαντι αὐτόν. ποία γὰρ κοινωνία τῷ ἀληθινῷ, καὶ τῷ μὴ ἀληθινῷ; νῦν δὲ συνάψας ἑαυτὸν τῷ πατρὶ, ἔδειξεν, ὅτι τῆς φύσεως τοῦ πατρός ἐστι· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν γινώσκειν, ὅτι ὁ ἀληθινοῦ πατρὸς ἀληθινόν ἐστι γέννημα· τοῦτο ὁ Ἰωάννης ἐδίδαξε γράφων ἐν τῇ ἐπιστολῇ· καί ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. καὶ τοῦ μὲν προφήτου περὶ τῆς κτήσεως λέγοντος, ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος· τοῦ δὲ Θεοῦ, ἐγὼ μόνος τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα· παντὶ δῆλον γέγονεν, ὅτι ἐν τῷ μόνῳ καὶ ὁ τοῦ μόνου σημαίνεται Λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· οὐκοῦν εἰ διὰ τοῦ Λόγου γέγονε, φησὶ δὲ, ἐγὼ μόνος, νοεῖται σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ υἱός, δι' οὗ γέγονε καὶ ὁ οὐρανός. ὥστε ἅμα καὶ ἐὰν λέγηται, εἷς Θεός· καὶ ἐγὼ μόνος, καὶ ἐγὼ πρῶτος, ἐν τῷ ἑνὶ, καὶ μόνῳ, καὶ πρώτῳ συνῶν, νοεῖται ὁ Λόγος, ὥσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐπὶ ἄλλου νοηθείη, εἰ μὴ ἐπὶ μόνου τοῦ Λόγου· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα, ἐξ οὐ μὴ ὄντος ὑπέστη διὰ τοῦ υἱοῦ· πολλὴν ἔχει τῇ φύσει τὴν διάστασιν· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, ἐκ τοῦ πατρός ἐστι φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα· διὸ καὶ ὃ προφέρειν ἔδοξαν ῥητὸν οἱ ἀνόητοι, τὸ, ἐγὼ πρῶτος, εἰς ἀπολογίαν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακόνοιαν· φησὶν ὁ Θεός· ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα·

A Ab initio siquidem non talia verba ad Adamum protulit, quanquam tum Verbum apud ipsum erat, per quod omnia fiebant: nec mirum, cum non esset opus, quod per id temporis nulla idola colerentur: verum, cum jam homines contra veritatem insurrexerant, sibique pro libidine deos instituebant, dum demum istiusmodi verbis opus fuit, quo falsa numina tollerentur. Quin & ego hoc libens addidero, istiusmodi verba ob Christi perduelles jam tum antea prædicta fuisse, ut cognoscerent, eum Deum esse, quem alienum extraneumque a patris substantia, nec verum Deum, nec B unius & primi imaginem aut filium esse volunt. Quapropter, cum pater solus Deus & verus appellatur, non ad exauctorationem ejus appellatur, qui dicit: *Ego sum veritas*, sed ad demolitionem eorum, qui ex natura tales non sunt, qualis est pater & patris Verbum, neque veri dii sunt. Ita enim illi in more est, in mentione alterutrius se cum patre conjungere: quale est, cum dicit: *Et quem misit Jesum Christum*, qui si creatura esset, non ita coaptasset se, aut connumerasset cum suo creatore. Quæ enim communio aut societas vero & C non vero? Nunc autem, qui se coaptat patri, ostendit, se naturæ patris esse, deditque nobis, ut illum cognosceremus esse veri Dei verum germen. Idipsum quoque in epistola sua diserte Joannes expressit: *Et sumus in vero filio ejus Jesu Christo, hic est ille verus Deus, & vita æterna.* Jam cum Propheta dicat de creatione mundi, *Qui solus extendit cœlos*: & cum ipse Deus ita de se verba faciat: *Ego solus extendi cœlum*: cuivis liquet ac in manifesto est, sub hoc vocabulo unius, unum quoque ejus Verbum intelligi, in quo omnia sunt facta, & sine quo factum est nihil. Quocirca, si illa omnia per Verbum facta sunt, nimirum in hoc dicto: *Ego solus extendi cœlos*, Filius quoque intelligitur, per quem etiam cœlum sit conditum. Ita quoque cum dicitur: *Unus Deus*: &, *Ego solus*: &, *Ego primus*, in D uno, solo, & primo consignificatur, & cointelligitur, quod cum ipso est Verbum ipsius: ita ut sub nomine lucis radii quoque lucis subaudiantur. Cæterum, ista subintellectio nusquam locum habet, nisi in solo Verbo, eo quod reliqua ex nihilo emerserint conditore filio, qua in re immensum discrimen, cum filius sit ex substantia patris, ejusque verissima proles. Quocirca sententia ea, quam pro hæresi sua afferunt stulti, dum allegant: *Ego primus*, &c. illa potissimum eorum vesaniam redarguit: *Ego*, inquit Deus, *sum primus, & postea*

Si igitur filius quasi connumerandus cum posterioribus se, primus dicitur, ut illa ab eo proxima sequentisque ordinis habeantur, erit ipse nimirum pro vestra sententia creatura, & tantummodo tempore prior; atqui illud omnem impietatem transcendit: contra si verba ea: *Ego sum primus*, reliquaque istiusmodi eo diriguntur, ut declaretur, eum non ex aliquo esse, neque aliquem ante illum extitisse, sed ipsum esse primordium, & causam omnium, & ut subverterentur Ethnicorum fabulæ, certum est, cum filius appellatur primogenitus, non ideo appellari primogenitum, quod unus sit e numero creaturarum, sed ad declarationem, ipsum esse architectum rerum omnium, quippe jus filiorum, adoptionemque cæteris conciliavit. Nam quemadmodum pater primus est, sic & ipse quoque primus est, utpote imago primi, & in quo qui primus est, consistit, & germen ex patre, & in quo omnis creatura creatur, & jus filiorum, adoptionemque nanciscitur. Verum, contra ista rursus obnituntur suis commentitiis fabulis, dum ajunt, non ea ratione patrem & filium unum esse, aut ea similitudine conjunctos, quam Ecclesia agnoscit, sed eo duntaxat modo, quem ipsi asserunt. Ajunt enim, quandoquidem ea, quæ vult pater, vult & filius, neque cogitationibus ejus, neque judiciis refragatur, sed ubique cum eo consentit: & quia iisdem dogmatibus imbuitur, rationesque illius cohærent cum patris doctrina, ideo ipse & pater unum sunt. Certe, ista nonnulli ex eorum grege non solum dicere, sed scriptis quoque committere ausi sunt, quo quid absurdius aut importunius? Si enim ea ratione idem habendi sunt pater & filius, atque eo pacto Verbum patri simile existimatur, nimirum necesse est & Angelos, aliaque nobis excellentiora, principatus, potestates, thronos, dominationes, cæteraque, quæ in cælo apparent, solem, lunam, stellas, ita filios habenda esse, ut Christus est filius, ac de illis quoque hoc dictum pronunciari, & ipsa & patrem unum esse, & unumquodque eorum & imaginem Dei & Verbum esse, cum ea, quæ velit Deus, & ipsa quoque velint: cum neque in judiciis, neque in placitis quicquam differant aut dissentiant, sed in omnibus se obsequentia præstent creatori suo. Non enim in sua gloria permanerent, nisi, quæ pater vult, & ipsa vellent. Siquidem ille, qui non mansit, sed diversi animi & factionis fuit, audivit: *Quomodo cecidisti e cælo, Lucifer, qui mane oriebaris?*

εἰ μὲν οὖν ὡς συναριθμούμενος τοῖς μετ' αὐτὸν λέγεται τούτων πρῶτος, ἵνα καὶ ἐκεῖνα δεύτερα τούτου ᾖ, ἔσαι παθ' ὑμᾶς τῶν ποιημάτων καὶ αὐτὸς μόνῳ τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος· ἀλλὰ τοῦτο μόνον, πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλει· εἰ δὲ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν ἔκ τινος, μηδὲ πρὸ αὐτοῦ τινα, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀρχὴν καὶ αἴτιον· καὶ εἰς ἀναίρεσιν τῶν παρ' Ἕλλησι μύθων εἴρηκεν, ἐγὼ πρῶτος, δῆλον, ὅτι καὶ τὸ λέγεσθαι τὸν υἱὸν πρωτότοκον, διὰ τὸ συναριθμῆσαι αὐτὸν τῇ κτίσει, λέγεται πρωτότοκος· ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργίας καὶ ὑποποιήσεως. καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ πατὴρ πρῶτός ἐστιν, οὕτως καὶ αὐτὸς πρῶτος μέν ἐστιν, ὡς εἰκὼν τοῦ πρώτου, καὶ ἐν ἀπαυγάσματι τοῦ πρώτου, γέννημα δὲ ἐκ τοῦ πατρός· καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ κτίσις κτίζεται καὶ ὑποποιεῖται. ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι Φιλονεικεῖν ταῖς ἰδίαις μυθοπλασίαις· λέγοντες, μὴ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἕν, μηδὲ ὅμοιον, ὡς Ἐκκλησία κηρύττει· ἀλλ' ὡς αὐτοὶ θέλουσι· φασὶ γὰρ, ἐπεὶ ἃ θέλει ὁ πατὴρ, ταῦτα θέλει καὶ ὁ υἱός· καὶ ὅτε τοῖς νοήμασιν, ὅτε τοῖς κρίμασιν ἀντίκειται· ἀλλ' ἐν πᾶσίν ἐστι σύμφωνος αὐτῷ, τὴν ταὐτότητα τῶν δογμάτων, καὶ τὸν ἀκόλουθον καὶ σωζομένην τῆς τοῦ πατρὸς διδασκαλίας ἀποδιδοὺς λόγον, διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσιν· ταῦτα γὰρ οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τινὲς ἐξ αὐτῶν τετολμήκασι· τοῦτο δὲ τί ἄν τις ἀτοπώτερον, ἢ ἀλογώτερον εἴποι; εἰ γὰρ διὰ ταῦτα ἕν εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ ὅτως ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ὥρα καὶ τοὺς Ἀγγέλους, καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν τὰ ὑπερκείμενα, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ θρόνους, καὶ κυριότητας, καὶ τὰ Φαινόμενα, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, εἶναι καὶ αὐτοὺς, ὡς καὶ τὸ υἱὸν, υἱούς· λέγεσθαι δὲ καὶ ἐπὶ τούτων, ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ ἕκαστος εἰκὼν καὶ Λόγος ἐστὶ τοῦ πατρός· ἃ γὰρ θέλει ὁ Θεὸς, ταῦτα θέλουσι καὶ αὐτοί· καὶ ὅτε τοῖς δόγμασιν, ὅτε τοῖς κρίμασι διαφέρουσιν· ἀλλ' ἐν πᾶσίν εἰσιν ὑπήκοοι τῷ πεποιηκότι. οὐκ ἂν γὰρ ἔμειναν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, εἰ μὴ, ἅπερ ἤθελεν ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ αὐτοὶ ἐβούλοντο· οὐκοῦν μὴ μείνας, ἀλλὰ ὡς ἀφρονήσας ἤκουσε· πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, πρωῒ ἀνατέλλων;

πῶς ἓν ὄντων τούτων ἕτως, μόνος ἐστὶν ὁ υἱὸς μονογενὴς καὶ Λόγος, καὶ σοφία ἐστίν; ἢ πῶς τοσούτων ὄντων ὁμοίων τῷ πατρὶ, μόνος ἕτος εἰκών ἐστι; καὶ γὰρ ἐν ἀνθρώποις εὑρεθήσονται ὅμοιοι τῷ πατρί· πλείους μὲν μάρτυρες γεγόμενοι, καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ πάλιν πρὸ τούτων οἱ Πατριάρχαι· πολλοί τε καὶ νῦν ἄλλοι, ἐφύλαξαν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν, γενόμενοι οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τηρήσαντες τὸ, γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς. μιμηταὶ δὴ γεγόνασι καὶ τοῦ Παύλου πολλοὶ, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅμως οὐδεὶς τούτων ἔτε Λόγος, ἔτε σοφία, ἔτε μονογενὴς υἱὸς, ἔτε εἰκών ἐστιν· ἔτε τις τούτων ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· ἢ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. ἀλλὰ πρὸς μὲν πάντων εἴρηται, τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε, ἢ, τίς ὁμοιωθήσεταί σοι ἐν υἱοῖς Θεοῦ· πρὸς δὲ αὐτὸ, ὅτι μόνος εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ φύσει τοῦ πατρός ἐστιν. εἰ γὰρ καθ' εἰκόνα γεγόναμεν, καὶ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ἐσμεν, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτοὺς πάλιν, διὰ δὲ τοῦτο ἐνοικήσασαν ἡμῖν εἰκόνα καὶ ἀληθῆ δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ δι' ἡμᾶς ὕστερον γενόμενος σὰρξ, ταύτην τ' κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν· ἀπρεπὲς δὴ ἓν καὶ ἀλόγως καὶ τοιαύτης φρενήσεως ἑαυτῶν φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν ἑνότητα ἐπ' αὐτοῦ τὴν οὐσίαν ἔχειν φέρειν· εἰ γὰρ μὴ ἕτως τις λέγοι, ἔτε πλέον τι τῶν γενητῶν ἔχων φανήσεται, ὥσπερ εἴρηται, ἔτε τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται δογμάτων καὶ τοῦ πατρὸς διαφέρει, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ, πατὴρ ἐστι, τὰ δὲ δόγματα καὶ ἡ διδασκαλία, οὐ πατρός ἐστι. εἰ τοίνυν καὶ τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς οὐ πατρὸς, ὁ μὲν πατὴρ καθ' αὑτὸν, ὀνόματι μόνον πατήρ ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, οὐκ ἀπαράλλακτος εἰκὼν· μᾶλλον, οὐδὲ ὅλως ἰδιότητα, ἢ ὁμοίωσίν τινα οὐ πατρὸς ἔχων φανήσεται· ποία γὰρ ὁμοίωσις καὶ ἰδιότης, τῷ παρεξηλλαγμένῳ πρὸς τὸ πατρός; καὶ γὰρ ὁ Παῦλος ὅμοια τῷ σωτῆρι διδάσκων, οὐκ ἦν καθ' οὐσίαν ὅμοιος αὐτῷ. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα φρονοῦντες, ψεύδονται· ὁ δὲ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕτως εἰσὶν ἓν, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἕτως ἐστὶν· ὁ υἱὸς ὅμοιος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ νοεῖν υἱὸν πρὸς πατέρα, καὶ ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον·

A Qui ergo fit, ut cum ista istiusmodi sint, solus tamen filius unigenitus & Verbum, & Sapientia appelletur: aut cur, cum tot sint similia patri, solus hic sit imago? cum etiam hac ratione complures inter homines patri similes reperiantur. Multi enim Martyres extitere, & ante Martyres Apostoli, & Prophetæ, & ante Apostolos & Prophetas, Patriarchæ, plurimique etiamnum sunt, qui servant præceptum Salvatoris, misericordes videlicet, qualis est pater cœlestis, & qui hoc ipsum moribus præstant: *Estote, imitatores Dei, ut filii dilecti, & ambulate in dilectione, sicuti Christus dilexit* Ephes. 5.
B *vos:* nec pauci sunt, qui se præbent imitatores Pauli eodem modo, quo ille fuit Christi: quorum nemo tamen neque Verbum, neque Sapientia, neque unigenitus filius, neque imago fuerit. Neque quisquam eorum ausus est dicere: *Ego & pater unum* Johan. 10. *sumus:* aut, *Ego in patre & pater in me:* sed Johan. 14. de omnibus dicitur: *Quis similis tibi inter* Psal. 88. *deos, Domine? aut quis æquabitur tibi inter filios Dei?* Nam quo minus ille solus sit imago vera & genuina patris sui, nihil inde obstaculi nascitur, quod & nos ad imaginem Dei creati recitemur, & quod gloria & imago Dei nuncupati simus, cum id non ex nostra indole fiat, sed ob imaginem Dei, & veram ejus gloriam in nobis habitantem, quæ quidem ipsa est ratio, sive Verbum Dei, quod nostri gratia postmodum caro factum
C est, inde enim datum est, ut hoc nomine dignati simus. Cum igitur tam indecora & absurda sit eorum sententia, necessum est, similitudinem hanc & unitatem solummodo ad naturam filii referri. Nam si ita hæc verba non tractes, nihil quicquam supra conditionem creaturarum habebit filius, neque patri suo, sed dogmatibus patris similis erit: patriq; dissimilis, eo quod pater, pater sit, dogmata vero præcepta patris sint. Si igitur, quantum ad dogmata & doctrinam similis est patri filius, pater ergo pro eorum opinione nomine duntaxat pater
D erit, neque filius fuerit undequaque indifferens imago patris, imo prorsus nihil proprium cum patre, nullam omnino similitudinem habebit. Quid enim similitudinis aut proprietatis mutabili cum patre? Atqui Paulus similia cum Christo docens, non est, quantum ad substantiam attinet, Christo similis. Isti igitur, qui talia sentiunt, mentiuntur: filius autem & pater ea ratione unum sunt, qua antea declaravimus, atque ita similis est patri, & ex patre, & ut ad patrem comparatus filius, mutuo relatu inde spectetur & agnoscatur, non aliter, quam splendor ad rationem solis æstimatus:

ac proinde cum res ita se habeat, operante filio, pater operari intelligitur, & veniente filio ad sanctos, pater is est, qui in filio venit, quemadmodum ipse in suis promissis ostendit: *Veniemus ego & pater meus, & mansionem apud eum faciemus:* quoniam in imagine conspicitur pater, & in splendore lux consistit, atque ideo, velut paulo ante diximus, dante patre gratiam & pacem, eandem ipsam filius est, qui donat: ut Paulus subindicat in epistolis: *Gratia, inquiens, vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Jesu Christo.* Una enim atque eadem gratia est a patre in filio, sicuti una lux est solis in jubare, cum illuminandi vis a sole per radios proficiscatur. Idem rursus bene precatus Thessalonicensibus: *Ipse autem, inquit, Deus & pater noster, & dominus Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos:* ubi unitatem patris & filii conservavit. Non enim dixit, dirigant, quasi a duobus id donaretur, duplexque gratia esset, sed dirigat (inquit) ut ostenderet, patrem per filium eam gratiam dilargiri. Fieret omnino, ut hinc impii erubescerent, nisi obstaret frontis voluntatisque contumacia. Nam si unitas non esset, nec proprius substantiæ paternæ partus esset, ut jubar solis, sed discreparet natura a patre, sufficeret, patrem ista solum dare, nulla ex creaturis in ratione dandi in societatem admissa: nunc ipse donandi modus clare demonstrat unitatem patris & filii. Nunquam enim quispiam precaretur accipere a Deo, & ab Angelis, aut ab ullis rebus creatis. Neque quispiam hanc verborum formam concepit, det tibi DEUS & Angelus, sed contra, a patre & filio propter unitatem, uniformemque rationem dandi. Siquidem per filium dantur ea, quæ in dationem veniunt: nihil autem est omnium, quod non per filium efficiat pater: ita enim qui accipit, tutam & certam gratiam adipiscitur. Jam si Jacob in benedicendis nepotibus Ephraim & Manasse ad istum modum locutus est: *Deus, qui aluit me a pueritia mea usque in hunc diem, Angelus, qui liberavit me ex omnibus malis, benedicat pueris istis:* non tunc aliquem Angelorum creatorum, & qui natura Angeli erant, in unum copulavit cum creatore DEO, neque, omisso nutritio suo Deo, ab Angelo benedictionem suis nepotibus postulavit: sed quia diserte locutus est de Angelo, qui illum ab omnibus malis liberaverat, satis præ se tulit, non ex creatitiis Angelis aliquem,

Joan. 14.

Rom. 1.

2. Thess. 3

Genes. 48.

διὰ γὰρ τὸ ἕτως εἶναι τὸν υἱὸν, ἐργαζομένε δ υἱε, ὁ πατὴρ ἐστιν ἐργαζόμενος· καὶ ἐρχομένε τε υἱε πρὸς τὰς ἁγίας, ὁ πατὴρ ἐστιν ὁ ἐρχόμενος ἐν τῷ υἱῷ· ὡς αὐτὸς ἐπηγγείλατο λέγων· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι θεωρεῖται ὁ πατὴρ· καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάσματι ἐστὶ τὸ φῶς. διὰ τοῦτο, καθάπερ μικρῷ πρόσθεν εἴπομεν, διδόντος τοῦ πατρὸς χάριν καὶ εἰρήνην, ταύτην ὁ υἱὸς δίδωσιν· ὡς ὁ Παῦλος ἐπισημαίνεται διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφων· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίε Ἰησοῦ Χριστοῦ. μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἐστὶ παρὰ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς ἔστιν ἔνθοι φῶς τὸ ἡλίε καὶ τὸ ἀπαύγασμα γίνεται· ἔτω γὰρ πάλιν ὑπολαμβάνομεν Θεσσαλονικεῦσι λέγων· αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐφύλαξεν. ἐν γὰρ εἶπε κατευθύνοιεν· ὡς παρὰ δύο διδομένης, παρὰ τούτε, καὶ τούτε διπλῆς χάριτος, ἀλλὰ κατευθύναι· ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ δίδωσι ταύτην, ἐξ ὧν καὶ ἐρυθριᾷν οἱ ἀσεβεῖς ὀφείλουσι· καὶ δυνάμενοι δὲ βάλλονται· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἦν ἑνότης καὶ ἴδιον τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ὁ Λόγος· ὡς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· ἀλλὰ διεστήκει τῇ φύσει ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἤρκει τὸν πατέρα δοῦναι μόνον· ἑνὸς τῶν γνητῶν ἀπκοινωνοῦντος πρὸς τὰ πεποιημένα ἐν τοῖς διδομένοις. νυνὶ δὲ ἡ τοιαύτη δόσις δείκνυσι τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· οὐκ ἂν γὰρ εὔξαιτό τις λαβεῖν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν Ἀγγέλων· ἢ παρά τινος τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἀφ' ἂν εἴποι τις, δώῃ σοι ὁ Θεὸς καὶ Ἀγγέλε· ἀλλὰ παρὰ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἐνοικοῦσαν δόσιν· διὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ δίδοται τὰ διδόμενα· ἀδὲν δέ ἐστιν, ὃ μὴ διὰ υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐνεργεῖ· ἔτω γὰρ καὶ ὁ λαβὼν ἀσφαλῆ τὴν χάριν ἔχει· εἰ δὲ ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ, εὐλογῶν τοὺς ἐγγόνους Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆ ἔλεγε· ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ὁ Ἄγγελος ὁ ῥυσάμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα· ἀλλ' ὢν κτιστὸν ἦν τῇ φύσει Ἀγγέλων ὄντων, ἕνα σωτῆρα τῷ κτίσαντι αὐτὸν Θεῷ ἀδὲ ἀφεὶς τὸν τρέφοντα αὐτὸν Θεὸν, παρὰ Ἀγγέλου τὴν εὐλογίαν ᾔτει τοῖς ἐγγόνοις· ἀλλ' εἰρηκὼς ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν ἔδειξε μὴ τῶν κτισθέντων τινὰ Ἀγγέλων,

ἀλλὰ τὸν Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὃν τῷ πατρὶ συναπτῶν ἤυχετο· διὸ καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ, ῥύεται ὁ Θεός. τοῦτον γὰρ καὶ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον τοῦ πατρὸς εἰδὼς παλαίμνων, οὐκ ἄλλον, ἀλλ' ἢ αὐτὸν εἶναι τὸν εὐλογοῦντα, καὶ ῥυόμενον ἐκ τῶν κακῶν ἔλεγεν. οὐ γὰρ αὐτὸς μὲν ἠξίου ὡς τοῦ Θεοῦ εὐλογεῖσθαι· τοὺς δὲ ἐγγόνους ἤθελεν ὡς Ἀγγέλου· ἀλλ' ὃν αὐτὸς παρεκάλει λέγων, οὐ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς· Θεὸς δὲ ἦν οὗτος, ὡς αὐτός φησιν· εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, τοῦτον εὐλογῆσαι καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ ἤυχετο· Ἀγγέλου μὲν ἴδιον διακονεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ προσάξει· πολλάκις δὲ καὶ προπορεύεται ἐκβαλεῖν τὸν Ἀμορραῖον καὶ πέμπεται φυλάξαι τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁδῷ. ἀλλὰ καὶ ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἀπ' αὐτοῦ ὃ προσάξαντος καὶ ἀποστείλαντος αὐτὸν Θεοῦ· ἃ καὶ τὸ ῥύεσθαί ἐστιν, ὃς ἂν θέλῃ ῥύσασθαι· διὰ τοῦτο οὐκ ἄλλος, ἢ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεὸς ὀφθείς, εἶπεν ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ, ᾗ ἂν πορεύῃ· καὶ οὐκ ἄλλος, ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς ὀφθεὶς ἐπέσχε τὸν Λάβαν τὴν ἐπιβουλὴν, κελεύσας ἀπ' αὐτοῦ μὴ λαλῆσαι πονηρὰ τῷ Ἰακώβ· καὶ αὐτὸς ὃ οὐκ ἄλλον, ἢ τὸν Θεὸν παρεκάλει λέγων· ἐξελοῦ με ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἡσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι αὐτόν· καὶ γὰρ καὶ ταῖς γυναιξὶν ὁμιλῶν ἔλεγεν· ὅτι οὐκ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Λάβαν κακοποιῆσαί με. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ οὐκ ἄλλον, ἢ αὐτὸν τὸν Θεὸν παρεκάλει τοῦ ῥυσθῆναι· σοῦ σε, Κύριε, ἐν τῷ θλίβεσθαί με, ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσάς μου· Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων, καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· τοῦτο καὶ τὴν χάριν ἀνατιθεὶς ἐλάλησε τοὺς λόγους τῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ· ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐκ χειρὸς Σαὺλ, καὶ εἶπεν· ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, Κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου, καὶ ῥύστης μου. ὁ δὲ Παῦλος πολλὰς διωγμὰς ὑπομείνας, οὐκ ἄλλῳ, ἢ τῷ Θεῷ ἠυχαρίστει λέγων· ἀλλ' ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος καὶ ῥύσεται εἰς ὃν ἤλπισα· καὶ οὐκ ἄλλος ὃ ἢ Θεὸς εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὸν Ἰακώβ· καὶ ὁ Ἰσαὰκ ὑποδυόμενος τῷ Ἰακώβ, ἔλεγε· ὁ Θεός μου εὐλογήσαι σε, καὶ αὐξήσαι σε καὶ ἔσῃ εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, καὶ δῴη σοι τὴν εὐλογίαν Ἀβραὰμ τοῦ πατρός μου· εἰ ὃ οὐκ ἄλλου τινός ἐστι τὸ εὐλογεῖν καὶ τὸ ῥύεσθαι, ἢ τοῦ Θεοῦ,

A sed Verbum fuisse DEI, quem patri in suis precibus consociavit, per quem DEUS liberat, quos vult. Hunc enim magni consilii patris Angelum noverat, nec alium, nisi illum ipsum, qui benedicit & liberat ex malis, suis verbis expressit. Non enim ille sibi a DEO, nepotibus autem ab Angelo benedictionem dari voluisset, sed eundem illum, quem interpellabat: *Non dimittam te*, inquiens, *nisi benedixeris mihi*: is enim erat Deus, ut verba Jacobi clare testantur: *Vidi Deum facie ad faciem*, illum ipsum, inquam, precatus est, ut nepotibus benediceret. An- *Genes. 32. v. 30.*

B geli enim proprium est, Dei mandatis inservire, ac proinde aliquando progreditur, ut ejiciat Amorrhæos, aliquando amandatur, ut tueatur populum in itinere. Cæterum illud ipsum, quod fit, non est opus ejus, sed Dei, qui imperat & emittit eum: ejusdem quoque est, ut liberet, quos voluit liberari. Non igitur alius, quam ipse Dominus Deus fuerit, qui ei apparens ita locutus est: *Ecce ego tecum sum, conservans te in via, quacunque ieris, & non alius.* Idem denuo apparens repressit insidias Laban, interdicens Labani, ne cum Jacob verbis asperioribus ageret: neque Jacob quemquam, præter DE- *Genes. 31.*

C UM invocabat: *Eripe me*, inquiens, *Domine, e manibus fratris mei Esau, quoniam eum timeo.* Idem cum uxoribus verba conferens locutus est: *Non datum est Labani a Deo, ut malefaceret mihi.* David quoque nullum alium, quam Deum, pro sui liberatione invocabat: *Ad te Domine, in tribulatione mea clamavi, & exaudisti me: Domine, libera animam meam a labiis iniquis & a lingua dolosa.* Huic quoque hoc beneficium acceptum ferens, locutus est verba odæ suæ in decimo octavo Psalmo, in die, qua liberavit eum Dominus ex manibus omnium inimicorum suorum, & e manibus Saul. Et *Psal. 119.*

D dixit: *Diligam te, Domine, fortitudo mea & corroboratio mea, & refugium meum, & liberator meus.* Postremo Paulus: *Dominus me ex omnibus liberavit, & liberaturus est, in quem speravimus.* Porro, non alius fuit, quam Deus, qui benedixit Abraam, & Isaac, & Jacob. Isaac quoque Jacobo his verbis benedixit: *Deus meus benedicat tibi, & augeat te, & multiplicet te, & eris in cœtus populorum, & det tibi benedictionem Abrahæ patris mei.* Vides non alterius, quam Dei, esse benedicere aut liberare: *2. Tim. 4.*

Neque alius fuit, qui liberavit Jacob, quam Dominus: liberatorem autem Patriarcha invocabat super nepotibus suis: Clarum igitur est, Patriarcham non alium in suis precibus copulasse cum Deo, quam hoc Verbum, quod Angelum ideo nominavit, quia solus is est, qui patrem revelat, quod etiam ab Apostolo factitatum est, cum inquit: *Gratia vobis, & pax a Deo patre nostro, & Domino Jesu Christo:* ita etiam certa & firma erat benedictio, ob indivisibilitatem filii cum patre: & quia una eademque gratia est, quæ donatur, & sive pater det, per filium datur hoc ipsum, quod datur: sive rursum filius muneretur, pater tamen est, qui per filium & in filio hoc ipsum munus præstat. *Gratias ago*, inquit Apostolus, ad Corinthios scribens: *Deo meo undiquaque vestro nomine super gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu.* Illud ipsum quoque in luce & proradiatione lucis conspexeris. Siquidem quod illustrat lux, hoc ipsum quoque irradiat jubar: illustratio autem, qua irradiat jubar, ex luce proficiscitur: ita quoque conspecto filio conspicitur pater: filius enim patris jubar est, atque ea ratione pater & filius unum sunt. Cæterum, tale quid de rebus creatis haud quaquam dixeris: non enim operante patre operatur aliquis Angelorum, aut quisquam alius ex rebus creatis. Nec mirum, cum nihil istorum agendi vim causamque possideat: sed ipsi potius sint, qui conduntur, maxime quia segregati sunt dissidentque ab eo, qui solus natura est & exstitit, tum quia ipsi ex genere operum sunt, ac proinde operari nequeant, quæ Deus operatur. Nam quanquam omnia operari videntur, non tamen donante Deo simul cum eo donare: aut conspecto Angelo, quispiam dixerit, se Deum conspexisse. Angeli enim (quemadmodum scriptum est) administratorii sunt spiritus, qui ad negotia obeunda emittuntur, & patris donationes per filium elargitas renunciant illis, qui accipiunt. Quin & ipse Angelus visus conspectusque, se mitti a Domino confitetur, quemadmodum apud Zachariam, & apud Deiparam Mariam confessus est Gabriel. Et qui Angelum viderat, noverat, quid viderat, cum Angelum esse intellexit, & non Deum. Nam & Zacharias Angelum vidit: Esaias autem Dominum, Manoe rursus Samsonis pater Angelum, & Moses Deum, Gedeoni rursus Angelus, & Abrahæ Deus apparuit, neque tamen is, qui Deum vidit, Angelum viderat:

Rom. 1.

2. Cor. 2.

καὶ οὐκ ἄλλος τις ἦν, ὁ ῥυόμενος τὸν Ἰακώβ, ἢ αὐτὸς ὁ Κύριος, τὸν δὲ ῥυόμενον αὐτὸν ὁ Πατριάρχης ἐπεκαλεῖτο ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους· δῆλόν ἐστιν. ὡς οὐκ ἄλλον ἐν τῇ αὐτῇ σωτηρίᾳ τῷ Θεῷ, ἢ τὸν τοῦτο Λόγον, ὃν διὰ τοῦτο καὶ Ἄγγελον ἐκάλεσεν· ὅτι μόνος οὗτός ἐστιν ὁ ἀποκαλύπτων τὸν πατέρα· ὅπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐποίησε λέγων· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτως γὰρ καὶ ἀσφαλὴς ἦν ἡ εὐλογία διὰ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· καὶ ὅτι μία καὶ αὐτή ἐστιν ἡ διδομένη χάρις· κἂν γὰρ ὁ πατὴρ δῴη, διὰ τοῦ υἱοῦ ἐστι διδόμενον· κἂν ὁ υἱὸς λέγῃ χαρίζεσθαι, ὁ πατήρ ἐστιν, ὁ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐν υἱῷ παρέχων· εὐχαριστῶ γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, γράφων Κορινθίοις, τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ φωτὸς καὶ ἀπαυγάσματος, ἂν τις ἴδοι ἐν αὐτῷ ὅπερ φωτίζει τὸ φῶς, τοῦτο τὸ ἀπαύγασμα καταυγάζει· ὅπερ ὑπὸ καταυγάζει τὸ ἀπαύγασμα, ἐν ᾧ φῶς ἐστιν ὁ φωτισμός· οὕτω βλεπομένου τοῦ υἱοῦ, βλέπεται ὁ πατήρ· τοῦ γὰρ πατρός ἐστι τὸ ἀπαύγασμα· ὡς οὕτως ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσι· τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν γνητῶν καὶ κτισμάτων, οὐκ ἄν τις εἴποι· ὅτε γὰρ ἐργαζομένου τοῦ πατρός, ἐργάζεταί τις αὐτὰ τῶν Ἀγγέλων, ἢ ἄλλος τις τῶν κτισμάτων· οὐδὲν γὰρ τούτων ποιητικὸν αἴτιόν ἐστιν, ἀλλὰ τῶν γινομένων εἰσίν· ἄλλως τε καὶ κεχωρισμένοι, καὶ διεσηκότες τοῦ μόνου, ἄλλοι τῇ Φύσιν ὄντες καὶ ἔργα τυγχάνοντες· ὅτε ἅπερ ἐργάζεται ὁ Θεὸς, δυνανται ἐργάζεσθαι· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ ἐργάζεσθαι δόξωσιν· ὅτε, καθὰ προεῖπον, χαριζομένου τοῦ Θεοῦ συγχαρίζεσθαι· ὅτε βλεπομένου Ἀγγέλου, εἴποι ἄν τις, ἑωρακέναι τὸν πατέρα, Ἄγγελοι μὲν γὰρ, ὡς γέγραπται, λῃτουργικὰ πνεύματά εἰσιν εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου δωρεὰς διδομένας ἀπαγγέλλοντες εἰσὶ τοῖς λαμβάνουσι· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἄγγελος ὁρώμενος, ὁμολογεῖ ἀπεσταλθαι παρὰ τοῦ δεσπότου. ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου ὁ Γαβριὴλ, καὶ ἐπὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ὁ αὐτὸς ὡμολόγησε· καὶ ὁ βλέπων δὲ Ἀγγέλων ὁπλασίαν, οἶδεν, ὅτι τὸν Ἄγγελον εἶδε καὶ οὐ Θεόν· εἶδε γὰρ Ζαχαρίας Ἄγγελον· εἶδε καὶ Ἡσαΐας τὸν Κύριον· εἶδε Μανωὲ ὁ πατὴρ Σαμψὼμ Ἄγγελον· ἐθεώρησε δὲ καὶ Μωσῆς τὸν Θεόν· εἶδε Γεδεὼν Ἄγγελον· ὤφθη δὲ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ὁ Θεός· καίτοι ὁ τὸν Θεὸν θεωρῶν ἔβλεπεν Ἄγγελον,

ὅτε τὸν Ἄγγελον ὁρῶν, ἐνόμιζε τὸν Θεὸν ὁ-
ρᾶν· πολὺ γὰρ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον διέστηκε τῇ Φύ-
σει τὰ γενητὰ πρὸς τὸν κτίσαντα αὐτὰ Θεόν·
εἰ δέ ποτε ὀφθέντος Ἀγγέλου, ὁ ὁρῶν φωνῆς ἤ-
κουσε Θεοῦ, ὥσπερ ἐπὶ τῆς βάτου γέγονεν· ὤφθη
γὰρ Ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βά-
του· καὶ ἐκάλεσε Κύριος Μωσῆν ἐκ τῆς βάτου,
λέγων· ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς τοῦ πατρός σου· ὁ Θεὸς
Ἀβραάμ· καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ·
ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ Ἄγγελος, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ. ἐν δὲ
τῷ Ἀγγέλῳ λαλῶν ἦν ὁ Θεός· καὶ ὁ μὲν Φαινό-
μενος ἦν Ἄγγελος· ὁ δὲ Θεὸς, ἐν αὐτῷ ἐλάλει·
ὡς γὰρ ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει τῷ Μωσῆ ἐν
τῇ σκηνῇ, οὕτως καὶ ἐν Ἀγγέλοις φαίνεται λα-
λῶν ὁ Θεός· οὕτω καὶ τῷ τοῦ Ναυῆ δι' Ἀγγέλου ἐ-
λάλει. ἃ δὲ λαλεῖ ὁ Θεὸς, φανερόν, ὅτι διὰ
τοῦ λόγου λαλεῖ, καὶ οὐ δι' ἄλλου· ὁ δὲ Λόγος,
ὢν κεχωρισμένος τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἀνόμοιος καὶ
ξένος τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τυγχάνων· ἃ ἐρ-
γάζεται, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα· καὶ μίαν
ποιεῖ τὴν δημιουργίαν· καὶ ἃ δίδωσιν ὁ υἱός, ταῦ-
τα τοῦ πατρός ἐστιν ἡ δόσις· καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν
Ἄγγελον, οὐδὲ μείζονά τινα τῶν Ἀγγέλων, οὐδὲ
ὅλως τῶν κτισμάτων, ἀλλ' αὐτὸν ἑώρακε τὸν
υἱόν, οἶδεν, ὅτι τοῦτον ἑωράκως, οὐ πα-
τέρα· καὶ ὁ τοῦ Λόγου ἀκούων, οἶδεν, ὅτι τοῦ
πατρὸς ἀκούει. ὡς καὶ τῷ ἀπαυγάσματι ὁ κα-
ταυγαζόμενος, οἶδεν, ὅτι καὶ ὑπὸ ἡλίου φω-
τίζεται, ὅτως γὰρ ἡμᾶς βουλομένη νοεῖν ἡ
θεία γραφὴ, τοιαῦτα παραδείγματα ἔδω-
κεν· ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ τούτων εἰρήκαμεν· ἐξ
ὧν καὶ τοὺς περιόντας Ἰουδαίους δυσωπεῖν δυ-
νάμεθα, καὶ τὴν Ἑλλήνων διαλύειν κατηγο-
ρίαν, φασκόντων καὶ νομιζόντων διὰ τὴν
Τριάδα λέγειν καὶ ἡμᾶς πολλοὺς Θεούς. οὐδὲ
γὰρ ὥσπερ καὶ τὸ παράδειγμα δείκνυσι, τρεῖς
ἀρχὰς, ἢ τρεῖς πατέρας εἰσάγομεν, ὡς οἱ
περὶ Μαρκίωνα καὶ Μανιχαῖον. ἐπεὶ μηδὲ
τριῶν ἡλίων ὑπεθέμεθα τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ
ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα· καὶ ἓν τὸ ἐξ ἡλίου
ἐν τῷ ἀπαυγάσματι φῶς· οὕτω μίαν ἀρχὴν
οἴδαμεν· τόνδε δημιουργὸν φάσκομεν οὐχ ἕτε-
ρόν τινα τρόπον ἔχειν θεότητος, ἢ τὴν τοῦ
μόνου Θεοῦ, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι· μᾶλ-
λον μὲν οὖν οἱ Ἀρειομανῖται, δικαίως ἂν ἔ-
χοιεν τὸ ἔγκλημα τῆς πολυθεότητος καὶ ἀθεό-
τητος· ὅτι ἔξωθεν τὸν υἱὸν κτίσμα καὶ πάλιν
τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος βαττολογοῦσιν·
εἰ γὰρ οὐκ εἶναι Θεὸν τὸν Λόγον φήσουσιν·

A neque qui Angelum vidit, Deum se conspexisse arbitratus est. Plurimum siquidem, imo potius in universum naturis dissident res creatitiæ cum creatore suo Deo. Quod si autem misso aut conspecto Angelo, is, qui hoc vidit, Dei vocem audierit: quemadmodum in rubo evenit: siquidem ibi Angelus Dei e rubo conspectus est: *Et vocavit Dominus Moſem e rubo, his verbis: Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahæ, Deus Iſaac, & Deus Jacob*, non tamen ob id Angelus ille erat Deus eorum, sed in Angelo loquebatur Deus, & is quidem, qui sentiebatur oculis, Angelus erat: Deus autem in ipso loquebatur. Nam quemadmodum in columna nubis verba B ad Mosem in tabernaculo faciebat, ita quoque in Angelis apparens, per Angelum loquebatur. Cæterum, ea, quæ loquitur Deus, manifestum est, eum loqui per Verbum suum, & non per alium. Verbum autem, utpote non segregatum a patre, neque dissimile, neque alienum a substantia patris, quæcunque ab eo opera fiunt, ea quoque opera patris æstimanda sunt, idemque amborum opificium: & quæ dat filius, patris donatio est: & qui filium vidit, novit, se nequaquam Angelum, aut aliquid, quod majus est Angelis, aut ullam denique creaturam, sed ipsum patrem vidisse: & qui C Verbum audit, cognitum habet se patrem audire: quemadmodum qui a jubare irradiatur, certum habet, se a sole illuminari. Hocque ita a nobis intelligi volens, sacra Scriptura istiusmodi exempla in medium produxit, quibus & proditores Judæos pudefacere, & Græcorum calumnias refellere possumus, qui dicunt, & simul arbitrantur, nos, quia Trinitatem agnoscimus, plures deos agnoscere. Non enim, quemadmodum exemplo suprædicto similitudineque ostenditur, tria principia aut tres patres introducimus, sicuti Marcionistæ, & D Manichæi, cum non tres soles ad comparationem adducamus, sed unicum solem ejusque splendorem, unicamque ex ambobus lucem: ita unum principium agnoscimus, conditoremque dicimus non alium modum, quam unius numinis rationem habere, eo quod ex ipso soboles nata sit. Justius ergo Ariani de multis sive de nullis numinibus crimen sustinuerint, quippe qui filium aliunde quam ex patre prosatum, & creaturam velint, & Spiritum sanctum, cum non esset, ad essentiam perveniſſe deblaterent. Si enim Verbum aut Deum esse negent,

aut ob ſcripturas lingva duntaxat profiteantur, ſed tamen non proprium quiddam eſſe ex ſubſtantia patris concedent, fieri non poteſt, quin plura numina introducant ob diverſitatem naturarum, quas in perſonis Trinitatis conſtituunt: Niſi ſcilicet, quemadmodum ex participatu cæteraque omnia numina appellantur, ita quoque Verbum non vereantur numen facere. Quod ſi ſtatuant, majori adhuc impietate laboraverint, cum unum ex vulgo & promiſcuo grege Verbum eſſe opinentur. Sed abſit, ut unquam hujusmodi cogitatio alicui ex noſtris in mentem veniat. Una enim forma Deitatis, quæ eſt etiam in verbo: & unus Deus pater in ſeipſo, ut tamen in omnibus ſit, & in filio appareat, & ex filio agnoſcibilis deprehenſibilisque ſit, nihilo tamen minus per omnia penetret, idemque ita in Spiritu ſancto conſiſtat, ut tamen omnibus per Verbum in Spiritu operetur & agat. Atque ita unum per Trinitatem confitemur Deum, multoque pientius loquimur, quam ſi hæreticorum multiformem multifariamque Deitatem reciperemus, eo quod unam ſimplicemque in Trinitate divinitatem ſentiamus. Nam, ſi tale Verbum non eſt, ſed ex non ente, ens evaſit, creaturaque facta eſt, & opus quoddam exiſtat: relinquitur, ut vel non ſit verus Deus, cum ſit ex numero creaturarum: aut ſi pudore confuſioneque fracti a ſacris Scripturis, Deum illum verum eſſe confiteantur, neceſſario fit, ut duo ſimul numina agnoſcant, alterum creatorem, alterum creatum: duobusque Dominis inſerviant, alteri ingenito, alteri genito & creato, ut duas fides habeant, unam in verum Deum, alteram in conditicium & fictum ab ipſis, quem ipſi Deum vocant. Neceſſum eſt quoque eos ita obcæcatos, cum adorant increatum, depugnare cum creato: & cum addunt ſe creaturæ, adverſari creatorem. Non enim fieri poteſt, ob eam, quæ in ipſis eſt, naturarum diverſitatem, & diſſimiles in agendo vires, ut hunc in illo, aut illum in hoc agnoſcas, & videas. Quapropter, cum Ariani ejusmodi ſententiæ ſint, vitari omnino non poteſt, quin plura numina conſocient: Id enim facinus eorum, qui ab uno Deo deſciſcunt. Cur igitur Ariani cum hoc in ſenſu ſint, ſeſe non adnumerant Gentilibus? ſiquidem ambo, omiſſo omnium creatore Deo, creaturæ inſerviant. Sed illi, ad circumveniendos ſimpliciores, vocabulum Ethnicorum ſubterfugiunt: ſimilem tamen cum illis ſententiam fovent. Etenim ſophiſma illud, quod ſoliti ſunt dicere (non proferimus duo ἀγένητα) id deprehenduntur ad ſimpliciorem impoſturam dicere.

ἢ λέγοντες Θεὸν μὲν, διὰ τὸ γεγραμμένον· μὴ ἴδιον δὲ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, πολλοὺς ἂν εἰσάγοιεν, διὰ τὸ ἑτεροίδεες αὐτῶν, εἰ μὴ ἄρα κοινὴν μετοχὴν ὥσπερ καὶ τὰ πάντα Θεὸν λέγεσθαι· καὶ αὐτὸν λέγειν τολμήσουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο νομίζοντες μειζόνως ἀσεβοῦσιν, ἕνα τῶν πάντων λέγοντες τὸν Λόγον εἶναι. ἡμῖν δὲ τοῦτο μὴ εἰς τὸν νοῦν ποτε εἰσέλθοι· ἐν γὰρ εἶδος θεότητος, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ Λόγῳ· καὶ εἷς Θεὸς ὁ πατὴρ· ἐφ' ἑαυτῷ ὢν καὶ τὸ ἐπὶ πάντων εἶναι· καὶ ἐν τῷ υἱῷ ὃ φαινόμενον καὶ τὸ διὰ πάντων διήκειν· καὶ ἐν τῷ πνεύματι δὲ καὶ τὸ διὰ τοῦ λόγου ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν, οὕτω καὶ ἕνα διὰ τῆς Τριάδος ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν Θεόν· καὶ πολὺ μᾶλλον ἀσεβέστερον λέγομεν τῆς πολυειδοῦς καὶ πολυμερῶς τῶν αἱρετικῶν θεότητος, ὅτι τὴν μίαν ἐν Τριάδι θεότητα φρονοῦμεν· εἰ γὰρ μὴ ὅτως ἔχοι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα καὶ κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, ἢ οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθινός· διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων, ἢ εἰ Θεὸν αὐτὸν ὀνομάζουσιν ἐντρεπόμενοι τοὺς τῶν γραφῶν, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς δύο Θεούς, ἕνα μὲν κτίσην, τὸν δὲ ἕτερον κτιστόν· καὶ δύο Κυρίοις λατρεύειν· ἑνὶ μὲν, ἀγεννήτῳ, τῷ δ' ἑτέρῳ, γεννητῷ καὶ κτίσματι· δύο τε πίστεις ἔχειν, μίαν μὲν, εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, ἑτέραν δὲ, εἰς τὸν ποιηθέντα καὶ πλασθέντα παρ' αὐτῶν, καὶ λεχθέντα Θεόν. ἀνάγκη δὲ αὐτοὺς οὕτω τυφλωθέντας, ὅτε μὲν προσκυνεῖν τῷ ἀγεννήτῳ, καταγωνίζεσθαι τὸ γεννητόν· ὅτε δὲ προσέρχονται τῷ κτίσματι, ὑποπτεύεσθαι τὸν κτίσην. ὃ γάρ ἐστιν ἰδεῖν τοῦτον, ἐν ἐκείνῳ, διὰ τὸ ξένας καὶ διαφόρους εἶναι τάς τε φύσεις καὶ τὰς ἐνεργείας. οὕτω δὲ φρονοῦντες, πάντως καὶ πλείονας σωφάσι θεούς· τοῦτο γὰρ τὸ ἐκπεσόντων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τὸ ἐπιχείρημα· διατί οὖν οἱ Ἀρειομανῖται τοιαῦτα λογιζόμενοι καὶ νοοῦντες, οὐ συναριθμοῦσιν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν Ἑλλήνων; καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ὥσπερ ἔτοι, τῇ κτίσει λατρεύουσι παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν· ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τὸ Ἑλληνικὸν φεύγουσι διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀπάτην· τὴν δ' ὁμοίαν ἐκείνοις διάνοιαν ὑποκρίνονται· καὶ γὰρ καὶ τὸ σοφὸν αὐτῶν, ὅπερ εἰώθασι λέγειν. ὃ λέγομεν δύο ἀγένητα, φαίνονται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπείρων λέγοντες·

Φάσκοντες

Φάσκοντες γὰρ, ἃ λέγομεν δύο ἀγένητα, λέγουσι δύο θεοὺς, καὶ τούτοις διαφόρους ἔχοντας φύσεις· τὸν μὲν, γενητόν· τὸν δ' ἀγένητον· εἰ δ' οἱ μὲν Ἕλληνες ἑνὶ ἀγενήτῳ καὶ πολλοῖς γενητοῖς λατρεύουσιν· ἤτοι δ' ἑνὶ γενητῷ καὶ ἀγενήτῳ, οὐδ' ὅτῳ διαφέρουσιν Ἑλλήνων· ὅ, τε γὰρ παρ' αὐτῶν λεγόμενος εἷς γενητὸς, οὐ πολλῶν ἐστι, καὶ οἱ πολλοὶ πάλιν τῶν Ἑλλήνων, τὴν αὐτὴν τῷ ἑνὶ τούτῳ φύσιν ἔχουσι· καὶ ὅτως γε κἀκεῖνοι, κτίσματά εἰσιν· ἄθλιοι καὶ πλέον ὅσον ἐβλάβησαν τῆς Χριστοῦ φρονοῦντες· ἐξέπεσαν γὰρ τῆς ἀληθείας· καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων παράδοσιν ὑπέβησαν ἀρνούμενοι τὸν Χριστόν· τοῖς δ' Ἕλλησι συγκυλίονται, κτίσμασι καὶ διαφόροις θεοῖς λατρεύοντες οἱ θεοσυγεῖς· εἷς γάρ ἐστι, καὶ ὁ πολλοὶ, καὶ εἷς ὁ τούτου Λόγος, καὶ οἱ πολλοὶ, Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ μόνος οὗτος ἔχει τὸ πατρικὸν εἶδος· ὅπερ ὢν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ἐδυσώπει τοὺς Ἰουδαίους λέγων, ὁ πέμψας με πατὴρ, ἐκεῖνος μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ· ὅτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε· ὅτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε· καὶ τὸν Λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα· ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· τὸν δ' Λόγον σωμάτωσε τῷ εἴδει καλῶς, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ καὶ εἶδος ἐστι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ὅτι οἱ τὸν λαλοῦντα μὴ δεξάμενοι Ἰουδαῖοι, οὐκ ἐδέξαντο τὸν Λόγον, ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ τοῦτον καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ ἑωρακὼς, ηὐλογήθη· καὶ ἀντὶ Ἰακὼβ, Ἰσραὴλ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, ὡς ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα, ἀνέτειλε δ' αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἰδοὺ καὶ παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. τοῦτο δ' ἰδὼν ὁ λέγων, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ὅτω γὰρ εἷς Θεός ἐστι· καὶ μία ἡ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν πίστις· καὶ γὰρ τοῦ Λόγου ὄντος Θεοῦ, πάλιν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριός ἐστι· τοῦ γὰρ ἑνὸς, ἴδιος καὶ ἀδιαίρετός ἐστιν ὁ υἱός· καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ οἰκειότητα τῆς οὐσίας· ἀλλ' οὐδ' ὅτως ἐντραπέντες οἱ Ἀρειομανεῖς φασιν· οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε· ἀλλ' ὡς ἡμεῖς θέλομεν· εὑρήκαμεν γὰρ ὑμῶν τὰς προτέρας ἡμῶν ὑπονοίας, ἐφεύρομεν καινοτέρας καὶ λέγομεν, ὅτως ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν· καὶ ὅτως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπται· ὁ περὶ ἡμῶν ὁ Κύριος ἠξίου λέγων·

A Nam cum inqviunt, se non duo ἀγένητα statuere, duo numina constituunt, eaqve diversæ naturæ: alterum increatum, alterum creatum. Jam si Ethnici uni increato inserviunt & multis creatis: isti autem uni increato & alteri creato, ne ita qvidem qvicqvam discriminis inter ipsos & Ethnicos fuerit, cum is, qvi ab ipsis creatus censetur, unus sit ex multitudine Gentilium deorum: & vicissim Gentiles dii eadem cum isto unico naturam possideant, itidemqve sint creaturæ, miseri & qvam maximo damno mulctati, dum de Christo male sentiunt: exciderunt enim a veritate, & Judæorum proditionem transcendunt, abnegantes Christum, & cum Ethnicis voluntantur, creaturis diversisqve numinibus inservientes. Unus enim est Deus, & non plures: & unum istius Verbum, & non plura. Nam Deus est Verbum, solumqve illud habet patriam formam, qvod ipsum cum esset Salvator noster, confundebat Judæos, dicens, *Pater, qvi misit me, ille testimonium dedit de me, neqve vocem ejus unqvam audivistis, neqve formam conspexistis, neqve Verbum ejus habetis in vobis permanens, qvoniam ei, qvem misit ille, fidem non habetis.* Joan. 5. Pulchre hic Verbum conjunxit formæ, ut palam faceret, se esse Verbum Dei, & imaginem, characterem, & speciem sui patris, Judæosqve, qvi loqventem non receperant, non recepisse Verbum, qvod est forma Dei. Hoc cum Patriarcha Jacob vidisset, benedictionem obtinuit, & pro Jacob Israël appellatus est ab eo, qvemadmodum sacra Scriptura testatur: *Sol autem illi exoriebatur, cum transiret species Dei.* Gen. 32. Hoc autem erat, qvod dicebat, *qvi me vidit, vidit & patrem meum: &, Ego in patre, & pater in me est: &, Ego & pater unum sumus:* Joan. 14. Joan. 10. ita enim unus est Deus, & una in patrem & filium fides: & qvia Verbum est Deus, fit, ut & Dominus & Deus noster sit, qvandoqvidem unius proprius est & indivisibilis filius, idqve secundum proprietatem & peculiaritatem substantiæ. Sed ne ita qvidem ad pudorem coguntur Ariani, qvibus hæc verba in ore sunt: Non ut vos dicitis, sed ut nos volumus: invenimus enim interea aliqvid novi, qvod dicamus, ex qvo priores nostras sententias subvertistis. Ita enim patrem & filium unum esse dicimus, & ita patrem in filio esse: & filium in patre, sicut & nos in illo sumus. Hoc enim in Evangelio Joannis Christus de nobis dignatus est loqvi:

Joan. 17. *Pater Sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, quemadmodum & nos.* Et paulo post, *Non pro illis rogo tantum, sed etiam pro his, qui credunt per Verbum eorum in me, ut omnes unũ sint, quemadmodum tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut mundus credat, te me misisse, & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, ut unum sint, quemadmodum & nos unum sumus, ego in illis & tu in me, ut sint perfecti in unum, ut cognoscat mundus, quod me miseris.* Imo ut invenirent cavillationem dolosi, ista adjecerunt: *Si quemadmodum nos in patre unum sumus, ita ipse & pater unum sint, & ita in patre ille ipse existit: qui fit, ut ex istis verbis, ego & pater unum sumus: &, ego in patre & pater in me, proprium & similem substantiæ paternæ eum esse colligatis? Necesse siquidem est, & nos quiddam proprium substantiæ patris esse, aut illum ita esse alienum ab ea re, quemadmodum & nos alieni sumus.* Istiusmodi illi per delirium garriunt: ego autem in illorum perversitate animi nihil video, nisi irrationabilem audaciam & diabolicam vecordiam, ac par est, ut & ipsi pro diaboli more loquantur, Ascendamus in cœlum, & similes erimus Altissimo: quippe qui ea, quæ pro munere & gratia donantur hominibus, paria velint esse cum donatrice divinitate. Audientes siquidem, homines appellari filios Dei, arbitrati sunt se pares esse, æqualesque vero & naturali filio Dei. Idem rursum audientes ex Salvatore, *ut sint unum, quemadmodum & nos*, sumta per errorem nimia ferocitate, existimant sese ita futuros, ut filius est in patre, & pater in filio, nihil interim videntes, ex istiusmodi opinatione ruinam patris sui diaboli esse conciliatam. Si enim (ut sæpius jam dixi) idem Verbum est in nobis, quod est in Deo, neque id ullam præter quam ex modulo temporis differentiam habet, esto, sit simile Verbum Dei nobis, & eundem locum nobiscum apud patrem possideat, neque unigenitum, neque solum Verbum aut Sapientia patris appelletur, sed sit illud nomen omnibus nobis, qui illi similes sumus, ex æquo commune. Æquum enim est, ut quibus una natura, illis quoque commune sit vocabulum, etiamsi temporibus a se invicem discrepent. Homo enim Adam, homo & Paulus, homo etiam is, qui jam nascitur neque intervalla temporum generis naturam immutant.

Joan. 10. Joan. 14.

πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὓς δέδωκάς μοι. ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν· καὶ μετ' ὀλίγα, οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ Λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. εἶτα ὥσπερ δυρόντες φέφασιν, ἐπιλέγουσιν οἱ ἄθλιοι ταῦτα· εἰ ὥσπερ ἡμεῖς ἐν τῷ πατρὶ γινόμεθα ἕν, ἵνα καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἕν ἐστι, καὶ ἵνα ἓν ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ αὐτὸς, πῶς ὑμεῖς οὐκ τολμᾶτε λέγειν αὐτόν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἴδιον καὶ ὅμοιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν φάσκετε, ἀναίσχυντον, ἢ καὶ ἡμᾶς ἰδίους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἢ κἀκεῖνον ἀλλότριον εἶναι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἀλλότριοι. ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι ληρεῖν φλυαροῦσιν· ἐγὼ δ' ὅ τι ἕτερον ἐν τοιαύτῃ αὐτῶν κακονοίᾳ βλέπω, ἢ ἀλογίστον τὴν τόλμην, καὶ διαβολικὴν ὑπόνοιαν, λεγόντων αὐτῶν κατ' ἐκεῖνον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμεθα, ὅμοιοι τῷ ὑψίστῳ ἐσόμεθα· τὸ γὰρ κατ' χάριν διδόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα θέλουσιν ἴσα τῆς τοῦ διδόντος εἶναι θεότητος· ἀκούοντες γοῦν, υἱὸς χρηματίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ἐνόμισαν καὶ ἑαυτοὺς ἴσους εἶναι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ φύσει υἱοῦ· καὶ νῦν πάλιν ἀκούοντες τοῦ Σωτῆρος, ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς καὶ ἡμεῖς, πλανῶσιν ἑαυτούς· καὶ θρασυνόμενοι νομίζουσιν ὅτως ἑστάναι αὐτοὺς, ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· οὐκ ὀρθοῦντες τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης οἰκήσεως γνώμενον τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου πάθημα. εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴπομεν, ὁ αὐτός ἐστιν ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, ἢ μόνῳ χρόνῳ, ἔστω ἡμῖν ὅμοιος· καὶ τὴν αὐτὴν ἐχέτω χώραν παρὰ τῷ πατρὶ, ἣν καὶ ἡμεῖς ἔχομεν· καὶ μήτε μονογενὴς, μήτε μόνος Λόγος, ἢ σοφία τοῦ πατρὸς λεγέσθω, ἀλλὰ κοινὸν ἔστω πάντων ἡμῶν τῶν ὁμοίων τὸ αὐτὸ ὄνομα· δίκαιον γάρ, ὧν ἐστιν ἡ φύσις μία, τούτων εἶναι καὶ τὸ ὄνομα κοινὸν, εἰ καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρουσιν· ἄνθρωπος γὰρ ὁ Ἀδάμ, ἄνθρωπος ἦν καὶ ὁ Παῦλος· ἄνθρωπος ἦν ὁ νῦν γινόμενος, καὶ οὐκ ὀχρόνος ἀλλοιοῖ τὴν φύσιν τῶν γινομένων.

εἰ τοίνυν καὶ ὁ Λόγος χρόνῳ μόνον ἡμῶν διαφέρῃ, ἔδει, καὶ ἡμᾶς ὡς ἐκεῖνον εἶναι. ἀλλ' ὅτε ἡμεῖς Λόγος ἢ σοφία, ὅτε ἐκεῖνος κτίσμα, καὶ ποίημα τυγχανέτω ὤν· ἐπειδὴ δὲ πάντες διὰ τοῦ ἑνὸς γεγόναμεν, καὶ μόνος ἐστὶν αὐτὸς Λόγος. ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ ἐκείνοις λέγειν τοιαῦτα πρέπει, ἀλλ' ἡμῖν ἀπρεπὲς ἐνθυμεῖσθαι τὰς ἐκείνων βλασφημίας· ἀλλὰ περιεργάζεσθαι τῷ ῥητῷ ἐχέτω, μηδὲ τοῦτο φανερὸν καὶ δυσεβῆ διδάσκοντα, καὶ τοῦ ἐν ἡμῖν ὀρθοῦ πίστιν· ὅμως ἵνα καὶ ἐντεῦθεν δειχθῶσιν ἀσεβεῖς, φέρε σωφρόνως ὡς πρὸς τὴν πατέρων μεμαθηκότες, ἐκ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἑτερόδοξίαν ἐκείνων ἐλέγξωμεν· ἔθος τῇ γραφῇ, τὰ κατὰ φύσιν ὄντα πράγματα, ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις εἰς εἰκόνας καὶ πρὸς παράδειγμα λαμβάνειν. τοῦτο οὖν ποιεῖ, ἵνα ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐκείνων, τὰ ἐκ προαιρέσεως φαίνηται κινήματα τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτως, ἢ φαῦλα, ἢ δίκαια ὁ τούτων δείκνυται τρόπος. ὅπου μὲν τῶν φαύλων, ὡς ἐνταῦθα πρὸς Γαλλῆνα, μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις· ἢ καὶ ὅταν μεμφόμενος οὕτω γογγύζοντας, λέγῃ, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· πρὸς τοὺς κτίσεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. καὶ πάλιν· ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγένοντο· καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ τὸν μὲν Ἡρῴδην δείκνυς ὁποῖός ἐστιν, ἔλεγε, εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ. τοῖς δὲ Ἀποστόλοις ἔλεγε· ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι, ὡς αἱ περιστεραί· ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα τῇ φύσει γινώμεθα ὄφεις καὶ περιστεραί· οὐδὲ γὰρ οὕτως αὐτὸς ἡμᾶς πεποίηκεν· διὸ οὐδὲ τοῦτο οἶδεν ἡ φύσις· ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς τῶν μὲν ἀλόγων ὁρμὰς φεύγωμεν, τοῦ δὲ φρονίμου ἵνα γινώσκοντες, μὴ ἀπατώμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρᾶον ἀναλάβωμεν· ὅπου δὲ τῶν θείων, εἰκόνας πάλιν τοῖς ἀνθρώποις λαμβάνων, φησὶν ὁ Σωτήρ· γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οἰκτίρμων ἐστὶ, καὶ, ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν· ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα γινώμεθα πάλιν, ὡς ὁ παλαιός· γλυκὺ γὰρ ἡμᾶς, ὡς ὁ παλαιὸς ἀδύνατον χεῖσμα ὄντας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι γενομένους· ἀλλ' ὥσπερ, οὐχ ἵνα μὴ γλυκάνωμεν πατρήσαι, μὴ γένεσθε, ὡς ἵππος· ἵνα (δὲ) μὴ τὸ ἄλογον ἐκείνων μιμησώμεθα· οὕτως οὐχ ἵνα γινώμεθα, ὡς ὁ Θεὸς, ἔλεγε. γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ.

A Si igitur Verbum tempore duntaxat a nobis differt, æqvum erat, & nos tales esse, qvalis est ille. Atqvi neqve nos Verbum, aut sapientia: neqve ille creatura, aut opus existimari potest: ex uno enim omnes non sumus, cum tamen ille solus sit Verbum? Cæterum, si illis decorum est talia audire, nobis tamen qvam maxime indecorum est, vel semel de illorum blasphemiis cogitare. Qvod si hujusmodi dicta minime curiose excuti oportuit, cum se oculis ultro ingerat tam clara & pia sententia, & tam recta fides: tamen ut etiam hic declarentur impii esse: age compendio, ut a patribus didicimus, ex ipso dicto, illorum in opinando
B diversitatem refutemus. Mos est divinæ scripturæ, res naturales hominibus in similitudinem & exempla proponere: id autem facit, ut ex illis naturalibus motus hominum, qvi ultro voluntate suscipiuntur, manifestius appareant, eorumqve mores, vel mali, vel justi, magis in conspicuo sint. In malis qvidem moribus, ut cum dicit: *Ne sitis sicuti eqvus & mulus, in qvibus non est intellectus:* aut cum eos incusat, qvi tales facti sunt: *Homo*, inqviens, *cum esset in honore, non intellexit: comparatus est jumentis* Psal. 31.
C *nullo intellectu praditis, & similis factus est illis:* aut rursum, *Eqvi salaces facti sunt.* Salvator qvoqve Herodem qvalis esset, declarans, ad istum modum locutus est: *Dicite vulpi illi.* Discipulos item his verbis admonuit: *Ecce emitto vos, ut oves in medio luporum: sitis igitur prudentes, ut serpentes, & simplices, sicuti columbæ.* Qvæ qvidem verba ideo locutus est, non ut naturaliter jumenta efficeremur, aut serpentes, & columbæ: non enim tales ipse nos condidit, ac proinde nihil tale ipsa natura recipit: sed ut nos luporum qvidem impetus affectusqve irrationales defugeremus, serpentis autem prudentiam animadvertentes, non
D sineremus nos fraudibus circumveniri: & ex columba mansvetudinem mutuaremur. Ex rebus autem divinis similitudines vicissim hominibus decerpens, Salvator ait: *Sitis misericordes, ut pater vester cæleMatth. 10. Luc. 10. Luc. 6.*
stis misericors est. Et, *Eritis perfecti, ut pater vester cælestis perfectus est.* Dixit illud, non, ut essemus tale aliqvid, qvale pater est, qvod fieri neqvit, cum creaturæ simus, & e nihilo conditi, sed qvemadmodum, ne jumenta efficeremur, sub his verbis interdixit: *Nolite fieri sicuti eqvus & mulus*, ne eorum irrationabilitatem æmularemur: ita & hoc qvoqve non ut essemus, qvalis Deus est, prolocutus est: *Sitis misericordes, ut pater vester:*

sed ut respectu beneficiorum ejus, qvæcunqve bona facimus, non propter homines, sed propter illum faciamus, ab eo, & non ab hominibus mercedem captantes, & ut nos, qvamvis ipse solus sit filius naturalis & verus, & unigenitus, filii qvoqve efficiamur, non qvidem ut ille, naturales & veri, sed per gratiam ejus, qvi nos vocat: & ut nos, qvanqvam homines terreni sumus, Dei tamen appellatione cohonestemur: non qvod tales simus, qvalis verus Deus aut illius Verbum: sed pro ea ratione & modo, qvo voluit is, qvi hoc largitus est, Deus. Itidem qvoqve, ut Deus, misericordes efficeremur, non adæqvati Deo, neqve naturales aut veri benefactores redditi, non enim ex nostris rebus est, qvod benefacimus, sed ex Dei, ut qvæ per gratiam Dei ad nos perveniant, ea & nos aliis impertiamur sine curiositate delectus, sed simpliciter studio benefaciendi in omnes porrecto. Hac enim ratione saltem aliqvo modo ejus imitatores effici poterimus, & non aliter, qvatenus ea, qvæ a Deo sunt, invicem in nos mutuo submini-
stremus. Ut igitur bene & recte eo sensu hæc verba intelliguntur, ita qvoqve in verbis Joannis similis intellectus constituendus est, & non prout filius est in patre, ita & nos simus. Qvi enim, aut unde id fieri poterit, cum ipse sit Verbum & sapientia Dei, nos autem terreni, ipse natura & essentia Verbum, & verus Deus?
Joan. 5. ita enim loqvitur Joannes: *Scimus, venisse Dei filium, & dedisse nobis intellectum, ut cognosceremus verum Deum, & sumus in vero, nimirum in filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus & vita æterna:* nos contra, non natura, sed adoptione & gratia filii reddimur per eum, idqve participatu ipsius Spiritus.
Joan. 1. *Qvotqvot enim*, inqvit, *receperunt eum, dedit illis, qvi crediderunt in nomine ipsius, potestatem, ut efficerentur filii Dei.* Qvapropter ille qvidem est veritas, qvæ ita loqvitur, *Ego sum veritas:* ideoqve cum patrem suum alloqveretur, dixit, *Sanctifica*
Joan. 14. *eos in veritate tua: tuus sermo veritas est.*
Joan. 17. Nos autem contra, per imitationem virtute imbuimur, & reddimur filii. Non igitur, ut nos essemus, qvalis ipse, dictum est ab eo, ut unum sint, qvemadmodum & nos sumus: sed ut qvemadmodum ille, utpote Verbum in patre suo est, ita qvoqve & nos aliqva similitudine & qvasi formula, dum in eum respicimus, efficeremur unum, una inter nos & mutua concordia animi & spiritus unitate, nec dissentiamus, ut Corinthii,

ἀλλ' ἵνα πρὸς ταῖς εὐεργεσίαις ἐκείνῳ βλέποντες, ἃ ποιοῦμεν καλὰ, μὴ δι' ἀνθρώπους, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποιῶμεν· ὥστε παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ παρὰ ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν· ὡς γὰρ ἑνὸς ὄντος τοῦ υἱοῦ φύσει, καὶ ἀληθινοῦ, καὶ μονογενοῦς, γινόμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοὶ, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, φύσει καὶ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ καλέσαντος· καὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, θεοὶ χρηματίζομεν· οὐχ ὡς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, ἢ ὁ τούτου Λόγος· ἀλλ' ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦτο χαρισάμενος Θεός. Οὕτω καὶ ὡς ὁ Θεὸς, οἰκτίρμονες γινόμεθα, οὐκ ἀξιόμισθοι τῷ Θεῷ, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθινοὶ εὐεργέται γινόμενοι· οὐδὲ ἡμῶν εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ᾖ τὰ παρ' αὐτοῦ διὰ Θεοῦ καὶ χάριν εἰς ἡμᾶς γιγνόμενα, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδῶμεν εἰς ἑτέρους μὴ διακεινόμενοι, ἁπλῶς ὡς εἰς πάντας ἐκτείνοντες τὴν εὐποιΐαν. καὶ τότε γὰρ μόνον δυνάμεθά πως αὐτοῦ μιμηταὶ γενέσθαι, καὶ οὐκ ἄλλως, ὅτι τὰ παρ' αὐτοῦ διακονοῦμεν ἀλλήλοις. ὥσπερ οὖν ταῦτα ὀρθῶς καὶ καλῶς διανοούμεθα, οὕτως καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀνάγνωσμα, τὸν αὐτὸν ἔχει διανοίαν· οὐδὲ ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθά φησι πόθεν ὅπου μὲν, ὁ Λόγος καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ἡμεῖς δὲ, ἐκ γῆς ἐπλάσθημεν· καὶ ὁμὲν, φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ὢν Θεὸς ἀληθινός ἐστιν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶν, οἴδαμεν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διανοίαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν· καί ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, Ἰησοῦ Χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· ἡμεῖς δὲ θέσει καὶ χάριτι γιγνόμεθα διὰ αὐτὸν, μετέχοντες τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· ὅσοι γάρ, φησὶν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· διὸ καὶ αὐτὸς μὲν ἐστιν ἀλήθεια, λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ὅτε καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ συνομιλῶν, ἔλεγεν· ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν· ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν γινόμεθα ἀνάρχετοι καὶ υἱοί· οὐκοῦν οὐχ ἵνα, ὡς αὐτὸς, γενώμεθα ἔλεγεν, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς· ἀλλ' ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνος Λόγος ὢν ἐστιν ἐν τῷ ἰδίῳ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς τύπον τινὰ λαβόντες, καὶ εἰς ἐκεῖνον βλέποντες, γενώμεθα ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ ὁμοψυχίᾳ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἑνότητι, μὴ διαφωνῶμέν τε, ὡς οἱ Κορινθιοι

τὸ αὐτὸ ᾖ φρονῶμεν, ὡς οἱ ἐν ταῖς πράξεσι πεντακισχίλιοι· οἵτινες ὡς εἷς ἐτύγχανον ὄντες. ὡς γὰρ υἱοί, οὐχ ὡς ὁ υἱός· καὶ θεοί, οὐχ ὡς αὐτός· καὶ οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ὁ πατήρ. ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται, ἵνα ὦμεν ἓν, καθὼς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, οὐχ ἵνα ἐσόμεθα, ὡς ἔστι φύσει ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· ἀλλ' ὡς ἔχομεν φύσεως· ἡ δυνατὸν ἡμῖν ἐστιν ἐκεῖθεν τυπωθῆναι καὶ μαθεῖν, πῶς ὀφείλομεν ἐν ἔσεσθαι, ὥσπερ ἐστὶ τὸ οἰκτείρειν ἐμάθομεν· τὰ γὰρ ὅμοια, πρὸς τὰ ὅμοια πέφυκε τὴν ἕνωσιν ἔχειν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα σὰρξ, πρὸς τὸ ἴδιον συνάγεται. ἡμῖν μὲν οὖν ἀνόμοιός ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ πατρὸς ὅμοιος· διὰ τοῦτο καλεῖται μέν ἐστι φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἓν, μὴ τὸ ἑαυτὸ πατρός· ἡμεῖς δὲ, ἀλλήλων ὄντες ὁμογνεῖς· ἐκ γὰρ ἑνὸς, οἱ πάντες γεγόναμεν, καὶ μία πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις· ἐν πρὸς ἀλλήλοις τῇ διαθέσει γινόμεθα· ἔχοντες ὑπογραμμὸν τὸν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα φυσικὴν ἑνότητα. καθάπερ γὰρ τὴν πραότητα ἐξ αὐτοῦ ἐδίδαξε λέγων· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· οὐχ ἵνα ἐξισωθῶμεν αὐτῷ· ἀδυνάτου γάρ· ἀλλ' ἵνα βλέποντες εἰς ἐκεῖνον, διαμένωμεν πρᾶοι διὰ παντός· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θέλων ἡμᾶς, καὶ ἀληθῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον τὴν διάθεσιν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξ ἑαυτοῦ λαμβάνει τὸ παράδειγμα· καί φησι· ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς· ἀδιαίρετον δέ ἐστιν ἡ ἐν ἡμῖν ἑνότης· οὕτως ἵνα καὶ αὐτοὶ μαθόντες ἐξ ἡμῶν τὴν ἀδιαίρετον φύσιν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν διαφυλάττωσιν· ἀσφαλεστέρα γὰρ ἡ μίμησις ἐν τοῖς καὶ φύσιν λαμβάνεται τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ εἴρηται. ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μὴ καὶ ὅποτε μεταβάλλεται· ὁ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρόπος ἀμεταβλήτου τυγχάνει, δύνανται πρὸς τὸ ἀμετάβλητον τῆς φύσεως βλέπων, τὰ μὲν φαῦλα φεύγειν· ἐν δὲ τοῖς βελτίοσιν, ἑαυτὸν ἀνατυποῦν· καὶ γὰρ καὶ ὅτως καὶ τὸ λεγόμενον ἵνα καὶ αὐτοὶ ἓν ἐν ἡμῖν ὦσιν· ὀρθὸν ἔχει πάλιν τὸν διωρισμόν· εἰ γοῦν δυνατὸν ἦν γενέσθαι ἡμᾶς ὡς υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ἔδει λέγειν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν σοὶ ἓν ὦσιν, ὥσπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἴρηκε· λέγων δὲ τὸ ἐν ἡμῖν, ἔδειξε τὴν διάστασιν καὶ τὴν διαφοράν· ὅτι αὐτὸς μὲν, μόνος ἐν μόνῳ τῷ πατρί ἐστιν ὡς Λόγος μόνος καὶ Σοφία· ἡμεῖς δὲ ἐν υἱῷ,

A sed ita concordes simus, ut qvinqve illa millia in Actibus Apostolorum, qvi qvasi unus homo censeri poterant. Ut enim filii, non autem, ut ille filius; & ut dii, non autem, ut ille ipse Deus, & misericordes, veluti pater, non ut pater, sed ita unum, ut dictum est, simus qvemadmodum pater & filius, non, qvod futuri simus ita, ut pater naturaliter est in filio, aut filius in patre: sed pro nostra natura & qvatenus fieri potest, ut inde formulam similitudinemqve mutuemur, discamusqve, nos oportere unum esse, ea ratione, qvam in miserendo paulo ante didicimus. Similia enim cum similibus naturalem qvandam conjunctionem & coadunitionem habere solent: siqvidem omnis caro secun-
B dum suum genus in unum conciliatur. Nobis qvidem igitur dissimile est Verbum, qvod tamen simile est suo patri. Qvapropter illud qvidem natura & ex vero unum est cum suo patre: nos autem invicem inter nos cognati, & ex uno omnes progeniti, & una omnium hominum natura, unum inter nos affectu & animo efficimur, habentes pro archetypo exemplari filii cum patre naturalem unitatem. Ut enim mansvetudinem de se docuit his verbis: *Discite a me, qvod mitis sum,* Matth. 11.
& humilis corde: non qvidem, ut coæ-
C qvemur illi, cum hoc sit impossibile: sed ut in eum respicientes, mansveti perseveremus in omni tempore, ita etiam isthic volens nos vero & firmo, & indissolubili invicem affectu conciliatos esse, ex sese mutuatus est exemplum, & dicit: *Ut sint unum, qvemadmodum & nos*, utqve in nobis est indivisibilis unitas, ita qvoqve & ipsi addiscentes ex nobis indivisibilem nostram naturam, inter se perpetuo concordiam servent: certior enim imitatio hominibus, qvæ ductum rerum naturalium seqvitur. Nam qvoniam permanent ista, nec unqvam immutantur, mores contra homi-
D num inconstantes sunt, possunt tamen ad immutabilem naturam respicientes, mala defugere, & ad bona seipsos reformare: nam ita hoc dictum (*ut & ipsi in nobis unum sint*) rectam accipit interpretationem. Certe, si posibile esset, ut ita essemus, ut est in patre filius, verba illa ad istum modum concipienda fuissent, ut & ipsi in te unum sint, sicuti filius est in patre: nunc autem ad istam formam locutus non est, sed cum dixisset (in nobis) rei discrimen differentiamqve expressit: nimirum, ipsum solummodo in solo patre esse, ut unicum & solum Verbum, & unicam & solam sapientiam: nos autem in filio esse,

& per filium in patre, id nihil aliud sibi vult, qvam homines qvoqve pro nostra unitate tales inter se fieri posse, qvales nos inter nos unum sumus natura & veritate, qvod alioqvi nunqvam fieret, nisi exemplum unitatis in nobis didicerint. Hoc autem verbum, in nobis, hanc habere significationem audias ex Paulo ita loqvente: *Hæc qvidem figurate transtuli in me, & Apollo, ut in nobis discatis nos inflari, spirituqve turgescere, super id, qvod scriptum est.* Illud igitur Verbum, in nobis, non est in patre, ut est filius in ipso: sed exemplum est & similitudo, qvasi si dicas, ex nobis condiscant: ut enim Paulus est forma Corinthiis, ita patris & filii unitas præscriptum qvoddam documentum est omnibus, secundum qvod possunt discere, dum respiciunt naturalem unitatem patris & filii, qvomodo & ipsi debeant inter se unum fieri per concordiam animorum. Qvod si aliter respondendum est super hoc dicto, potest hoc verbum, in nobis, idem valere significatu, ac si dicas, patris & filii viribus effici, ut unum fiant. Sine Deo enim hoc fieri neqvit, idemqve videre licet in divinis eloqviis: ut, *In Deo faciemus virtutem:* &, *in Deo transgrediar murum:* &, *In te inimicos nostros cornu ventilabimus.* Liqvet igitur, nos in nomine patris & filii unum factos, posse retinere firmum dilectionis vinculum. Rursus eandem sententiam extendens Dominus: *Ego*, inqvit, *gloriam, qvam dedisti mihi, dedi istis, ut sint unum, qvemadmodum nos unum sumus.* Recte qvoqve & hic non dixit, ut unum sint in te, qvemadmodum ego sum: sed qvemadmodum nos sumus. Qvi enim dicit, qvemadmodum, non identitatem, sed similitudinem & exemplum ejus, de qvo loqvitur, significat. Verbum igitur jure & essentialiter identitatem naturæ cum patre obtinet: nobis autem datum est, ut imitemur, qvemadmodum dictum est, nam statim subintulit, *Ego in illis, & tu in me*, ut absolute in unum perficiantur. Qvo loco in posterum majus qviddam, perfectius a nobis Dominus postulavit. Certum enim est, Verbum in nobis esse factum, qvippe qvod nostrum corpus induerit, Tu autem in me, pater, tuum enim sum Verbum, & qvia tu in me, eo qvod tuum sim Verbum, ego porro in illis per corpus meum, & qvia per te in me hominum salus perficitur, rogo te, ut & ipsi fiant unum,

1. Cor. 4.

Psl. 60. Psl. 18. Psl. 44.

Joan. 17.

A καὶ δι' αὐτοῦ ἐν τῷ πατρί· τοῦτο δὲ λέγων· ὃ δ' ἕν ἕτερον ἐσήμανεν, ἢ ὅτι τῇ ἡμῶν ἑνότητι γίνοιντο καὶ αὐτοὶ ἓν πρὸς ἀλλήλους ἕτως, ὡς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν γένοιντο ἓν, εἰ μὴ ἐν ἡμῖν μάθωσι τὴν ἑνότητα· καὶ ὅτι τὸ ἐν ἡμῖν ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν, ἀκούσας Παύλου λέγοντος ἐσι ταῦτα δὴ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται φυσιοῦσθαι· τὸ ἄρα, ἐν ἡμῖν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ, ὡς ἐστιν ὁ υἱὸς ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ παράδειγμα καὶ εἰκών, αὐτὴ τοῦ εἰπεῖν, ἐξ ἡμῶν μαθητῶσαν· ὡς γὰρ ὁ Παῦλος τοῖς Κορινθίοις,

B ἕτως ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἑνότης, τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμὸς καὶ μάθησίς ἐσι· καθ' ὃν δύνανται μαθεῖν, βλέποντες εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, πῶς καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἓν πρὸς ἀλλήλους γένεσθαι τῷ φρονήματι· εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἑτέρως ἀπολογήσασθαι πρὸς τοῦτο τὸ ῥητὸν, δύνασαι πάλιν τὸ, ἐν ἡμῖν, ἴσον εἶναι τῷ λέγειν, τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἵνα ἓν γένωνται, τὸ αὐτὸ λέγον-

C τες· αὕτη γὰρ Θεοῦ τοῦτο γένεσθαι ἀδύνατον· διὸ τοῦτο πάλιν ἐσὶν εὑρεῖν ἐν τοῖς θείοις λόγοις, ὡς, ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, ἐν τῷ Θεῷ ὑπερβήσομαι τεῖχος· καὶ ἐν σοὶ σοῦ ἐχθροὺς ἡμῶν κερματίσομεν· σαφὲς δῆλον, ὅτι ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ, δυνάμεθα τὸ ἓν γνώμην, βέβαιον ἔχειν τῆς ἀγάπης τὸν σωδεσμόν· πάλιν γὰρ τὴν αὐτὴν διανοίαν ἐκτείνων, φησὶν ὁ Κύριος· κἀγὼ τὴν δόξαν,

D ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν. καλῶς καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἵνα ὦσιν ἐν σοὶ, ὡς κἀγὼ εἰμὶ· ἀλλὰ καθὼς ἡμεῖς εἶπεν· ὃ λέγων, καθὼς, ἀ ταὐτότητα δείκνυσιν· ἀλλ' εἰκόνα καὶ παράδειγμα τοῦ λεγομένου· ὁ μὲν γὰρ Λόγος τὴν ὄντως καὶ ἀληθῶς ταὐτότητα τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς ἔχει πρὸς ἡμᾶς· ὃ ἄρα τὸ μιμεῖσθαι παρέσεσιν, ὥστε εἰρῆσθαι· καὶ γὰρ δι' ἡμᾶς ἐπήγαγε, λέγων· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν. ἐνταῦθα λοιπὸν, μεῖζόν τι καὶ τελειότερον παρ' ἡμῶν ὁ Κύριος αἰτεῖ· δῆλον γὰρ, ὡς ἐν ἡμῖν γέγονεν ὁ Λόγος. τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα· καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ, πατὴρ σοῦ γάρ εἰμι Λόγος· καὶ ἐπειδὴ σὺ μοὶ ἐν ἐμοὶ, ὅτι σοῦ Λόγος εἰμὶ· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς διὰ τὸ σῶμα· διὰ σὲ τετελείωται ἐν ἐμοὶ τὰ τῆς ἀνθρώπων σωτηρία, ἐρωτῶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ γένωνται ἕν.

κ᾽ τὸ ἐν ἐμοὶ σῶμα, καὶ κ᾽ τὸν αὐτὸ τελείω-
σιν· ἵνα αὐτοὶ τέλειοι γένωνται, ἔχοντες πρὸς
τοῦτο τὴν ἑνότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἓν γίνομενοι· ἵνα
ὡς πάντες φορεθέντες παρ᾽ ἐμοῦ, πάντες ὦσιν
ἓν σῶμα, κ᾽ ἓν πνεῦμα· καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον
καταντήσωσιν· οἱ γὰρ πάντες ἐσμὲν τοῦ αὐτοῦ λαμ-
βάνομεν, ἓν γινόμεθα σῶμα, τὸν ἕνα Κύριον
ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες. Ταύτην ἔχοντα τοῦ ῥητοῦ τὴν
διάνοιαν, μᾶλλον ἐλέγχεται ἡ ἀλλοδοξία τῶν
ἐχθρομάχων· πάλιν γὰρ ἐπαναλαμβάνων φη-
μί· εἰ μὴ ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως εἰρηκεν,
ἵνα ὦσιν ἐν σοὶ ἓν, ἢ, ἵνα αὐτοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ ἓν
ὦμεν· εἶχον ἂν διαίχμιον τοῦτο φάσιν οἱ θεο-
μάχοι· νῦν δὲ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ καθὼς
σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα πάντες
ἓν ὦσιν. λέγων δὲ πάλιν, καθὼς, πόρρωθεν δεί-
κνυσι τοὺς γνησίους, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ πα-
τρὶ, πόρρωθεν δὲ τόπῳ, ἀλλὰ τῇ φύσει· οὐ-
δὲν γὰρ τόπῳ μακρὰν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ μό-
νῃ τῇ φύσει πάντα μακρὰν αὐτοῦ ἐστι· καὶ καθὰ
προεῖπον, οὐ ταυτότητα, οὐδὲ ἰσότητα δείκνυ-
σιν ὁ λέγων τὸ, καθὼς, ἐπίῤῥημα· ἀλλὰ τοῦδε
δείγματος λεγομένου καλῶς θεωρουμένου· καὶ
τοῦτο πάλιν παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἔστι μαθεῖν
λέγοντος, καθὼς γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ
κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσ-
ται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς
γῆς· οὔτε γὰρ Ἰωνᾶς ἦν ὥσπερ ὁ Σωτὴρ, οὔτε Ἰωνᾶς
εἰς τὸν ᾅδην κατῆλθεν· οὔτε τὸ κῆτος ᾅδης·
ἀλλ᾽ οὐδὲ καταποθεὶς ὁ Ἰωνᾶς, ἀνήγαγε
τοὺς καταποθέντας ὑπὸ τοῦ κήτους· ἀλλὰ μό-
νος σωθεὶς ἐκ τοῦ κήτους ἐξῆλθεν· οὐκοῦν οὐ-
δεμία ταυτότης, οὐδὲ ἰσότης ἐν τῷ, καθὼς,
λέξει σημαινέσθω· ἀλλὰ ἄλλου καὶ ἄλλο ὁ-
μοιότητα γὰρ δείκνυσι τοῦ Ἰωνᾶ, διὰ τὸ τεμ-
μένον. οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς λέγομεν τοῦ Κυ-
ρίου, καθὼς, ὅτε ὡς υἱὸς γινόμεθα ἐν πατρὶ,
ὅτε ὡς ὁ πατὴρ ἐστιν ἐν τῷ υἱῷ, οὕτως γινόμε-
θα, ἡμεῖς γὰρ καθὼς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, οὕ-
τως γινόμεθα ἐν τῷ πνεύματι, καὶ τῇ τοῦ
πνεύματος συμφωνίᾳ· ὁ γὰρ Σωτὴρ, καθὼς Ἰω-
νᾶς ἐκβὰς ἐν τῇ γῇ· ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ
Σωτήρ· οὐδὲ ὡς ἐκεῖνος κατεπόθη, οὕτως καὶ
ὁ Κύριος κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδην· ἀλλὰ ἄλλο
καὶ ἄλλο ἐστίν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐὰν γενώμεθα ἓν, κα-
θὼς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἐσόμεθα, ὥσπερ ὁ υἱὸς

secundum rationem mei corporis, & se-
cundum ejus perfectitudinem, ut & ipsi
perfecti reddantur, cum habeant cum
corpore meo unitatem, & in eo unum fi-
ant, & qvasi qvos ipse gestem, pariter u-
num corpus fiant, & unus spiritus, & in
virum perfectum evadant: Omnes enim
ejusdem participes, unum efficimur cor-
pus, unum Dominum in nobis haben-
tes. Hunc intellectum cum hæc verba
possideant, magis ac magis redarguitur
peregrina ista opinatio perduellium Chri-
sti. Rursos easdem voces repeto. Si sim-
pliciter & absolute pronunciasset, ut u-
num sint in te, vel ut ipsi, & ego in te u-
num simus, habuissent isti Dei oppugna-
tores aliqvam improbam occasionem,
nunc autem non simpliciter dictum est,
sed qvemadmodum tu in me, & ego in
te, ut omnes unum sint. Hic, cum rur-
sum inferat hanc vocem, qvemadmo-
dum longissime eos abesse declarat, qvam
ut fiant, qvalis ipse est in patre, eamqve
longinqvitatem metiendam esse non lo-
co, sed natura. Nil enim ratione loci
procul est a Deo, sed duntaxat qvalitate
naturæ omnia longe ab eo consistunt: &,
ut superius dixi, non identitatem, non
paritatem ostendit, cum usurpat hoc ad-
verbium (qvemadmodum), sed exem-
plum ejus rei, de qva loqvitur, aliqva in
parte spectandum præbet, uti ex ipsis
Servatoris verbis cognoscere licet. *Qvemadmodum enim Jonas erat in ventre balænæ tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & filius hominis in corde terræ.* Non igitur Jonas ut Dominus fuit, neqve Jonas ad inferos descendit, neqve balæna infernus fuit, sed neqve deglutitus Jonas reduxit deglutitos jam antea a balæna: sed solus ex ceto, cui hoc injunctum fuit, egressus est, neqve ulla isthic identitas, aut paritas deniqve in hac voce (qvemadmodum) significatur: sed aliud atqve aliud, similitudinem tamen qvandam ostendit in Jona, ob triduanum illud tempus: ita nimirum & nos qvoqve (dicente Domino, *qvemadmodum*) non ut filius in patre, neqve ut pater est in filio, ita nos sumus, sed qvemadmodum pater & filius inter se uniuntur, ita nos inter nos per spiritus concordiam unimur. Servator porro, qvemadmodum Jonas in terra fuit, non est autem ut Jonas Servator, neqve sicut ille deglutitus est, ita Servator ad inferos descendit, cum longe alia res fuerit: ita qvoqve, si nos unum efficiamur, qvemadmodum filius in patre, tamen non ita erimus, ut ipse filius,

Matth. 12.

neqve pares illi: qvippe qvi longe aliud simus: idcoqve illa vox (qvemadmodum in nobis) addita est, qvoniam qvæ talia ex natura non sunt, qvalia illa cujus imitationem affectant, non eadem, sed similia redduntur: atqve inde est, qvod filius simpliciter sine additamento in patre existat: qvippe cui illud natura competat: Nos contra, qvi id non habemus ex natura, indigemus imagine & exemplo, ut de nobis loqvatur, ut sint, qvemadmodum tu in me, & ego in te: cum autem, inqvit, isti ita perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus, qvod me miseris: si enim non venissem, & gestassem horum corpus, nullus illorum ad perfectionem adduci potuisset, sed omnes corruptibiles permansissent: Operare igitur, qvæso, in illis pater, & qvemadmodum dedisti mihi, ut hoc corpus ferrem, ita dones tuum Spiritum, ut & ipsi in eo unum fiant, & perficiantur in me: Siqvidem illorum perfectio documento & indicio est, Verbum tuum adveniisse. Mundus porro videns istos consummatos, Deoqve plenos, plane crediturus est, qvod tu me miseris, & qvod illinc profectus sim. Unde enim illis perfectio obtingeret, nisi ego, qvi Verbum tuum sum, istud corpus assumsissem, homoqve factus essem, & absolvi opus, qvod injunxeras mihi, Pater, Absolutum est autem opus, eo qvod homines redemti a peccato, jam non ulterius in morte permansuri sint: sed deificati, qvatenus ad nos respiciunt, vinculum charitatis inter se habituri sint. Nos igitur, qvatenus datum est simplicius intueri, prolixiori commentatione ista interpretati sumus: Joannes autem Apostolus in epistola sua brevius & absolutius, scripti mentem manifestaturus est, refutabitqve impiorum sententias, docebitqve, qva ratione nos in Deo sumus, & Deus in nobis: & qvomodo rursum nos in eo unum efficimur, & qvantopere disjungatur Deus sua natura a nobis, reprimetqve Arianos, ne in posterum existiment sese futuros ut filium, ne & ipsi qvoqve audiant: *Tu autem homo es, & non Deus*: &, *Ne extendas te cum pauperis, ad paritatem cum opulento*. Scribit igitur Joannes ad istum modum: *Per hoc cognoscimus, nos in eo manere, & illum in nobis, eo qvod ex Spiritu suo largitus est nobis*: ex gratia Spiritus nobis data, nos in eo sumus, & ille in nobis: & qvia ille Spiritus Dei est, & in nobis est, merito & nos cum habeamus Spiritum, existimamur in Deo esse, atqve is modus, eaqve ratio est, qva Deus in nobis existit. Non igitur, ut est filius in patre

Joan. 5.

ἀδ' ἴσοι αὐτῷ· ἄλλο γὰρ καὶ ἄλλο ἐσμέν· διὰ τοῦτο γὰρ ἐφ' ἡμῶν τὸ καθὼς προέκειται· ἐπεὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν ὄντα πρὸς ἄλλο βλέποντα, γίνεται ὥσπερ ἐκεῖνα· ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς, ἁπλῶς καὶ χωρὶς συμπλοκῆς ἑνός ἐστιν ἐν τῷ πατρί· φύσει γὰρ ὑπάρχει τοῦτο αὐτῷ· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔχοντες τὸ κατὰ φύσιν δεόμεθα εἰκόνος καὶ ὑποδείγματος, ἵνα περὶ ἡμῶν εἴπῃ, καθὼς σὺ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ὅταν δὲ φησιν τελειωθῶσιν ἵνα, τότε γινώσκῃ καὶ ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· εἰ γὰρ μὴ ἤμελλον ἐλθὼν καὶ φορέσας τὸ τούτων σῶμα, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἐτελειώθη· ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί· ἐνέργησον οὖν ἐν αὐτοῖς πάτερ· καὶ ὥσπερ δέδωκάς μοι τοῦτο φορέσαι, οὕτως καὶ αὐτοῖς τὸ πνεῦμά σου· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν τούτῳ ἓν ὦσιν, καὶ τελειωθῶσιν ἐν ἐμοί. ἡ γὰρ τούτων τελείωσις δείκνυσιν ὑποδημάτων γεγυμνασμένον σου λόγον· καὶ ὁ κόσμος ἰδὼν βλέπων τούτους τελείους καὶ διαφερομένους πίστει πάντως, ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἐπεδήμησα· πόθεν γὰρ τούτοις ἡ τελείωσις, εἰ μὴ ἐγὼ ὁ σὸς λόγος, τὸ σῶμα τοῦτον λαβὼν ἐνῳκίσθην ἀνθρώπου; καὶ ἐτελείωσα τὸ ἔργον ὃ δέδωκάς μοι πάτερ· τετελείωται δὲ τὸ ἔργον, ὅτι λυτρωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωποι, οὐκέτι μένουσι νεκροί· ἀλλὰ θεοποιηθέντες, ἓν ὦσιν ἐν ἡμῖν βλέποντες· πρὸς ἀλλήλους τὸν σὸν δεσμὸν τῆς ἀγάπης· ἡμεῖς μὲν ὅσον αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ ῥητὸν διωατὸν ἦν ἁπλούστερον θεωρῆσαι, ταῦτα διὰ πολλῶν εἰρήκαμεν· ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης, ὑπὸ Πνεύματος ἐν ὀλίγοις καὶ τελειώτερον μᾶλλον ἡμῶν δείξει τὰ γεγραμμένα τὸν νοῦν καὶ διελέγξει μὲν τὴν τῶν ἀσεβῶν διάνοιαν, διδάξει δὲ πῶς ἡμεῖς ἐν τῷ Θεῷ γινόμεθα, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν· καὶ πῶς πάλιν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα ἕν· πόσον δὲ διέστηκε τὴν φύσιν ὁ υἱὸς ἀφ' ἡμῶν· καὶ παύσει λοιπὸν τοὺς Ἀρειανοὺς, μηκέτι νομίζειν ἑαυτοὺς ἔσεσθαι ὡς τὸν υἱόν· ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκούσωσι, σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ ὁ Θεός· καὶ μὴ συμπαρεκτείνῃ πένης ὤν, πλουσίῳ. γράφει οὖν ὁ Ἰωάννης οὕτως λέγων· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν· ἔχομεν, διὰ τὴν δεδομένην ἡμῖν χάριν τοῦ πνεύματος, ἡμεῖς τε αὐτῷ γινόμεθα καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν· καὶ ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστι, διὰ τοῦτο τοῦτο γινόμενον ἐν ἡμῖν, εἰκότως ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα, νομιζόμεθα ἐν τῷ Θεῷ μένειν· καὶ ὅτως ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. οὐκ ἄρα, ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί·

ὕτως καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ πατρί· ἐγὼ καὶ ὁ υἱὸς μετέχων ἐστὶ τοῦ πνεύματος, ἵνα διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ πατρὶ γίνηται· οὐδὲ λαμβάνων ἐστὶ πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι δίδωσι τὸ χορηγεῖ· καὶ ὁ τὸ πνεῦμα σωαπτὸν τὸν Λόγον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα σῴζεται τοῦ Λόγου λαμβανόμενον· καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ὡς Λόγος ἴδιος καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ χωρὶς μὲν τοῦ πνεύματος, ξένοι καὶ μακρὰν ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ· τῇ δὲ τοῦ πνεύματος μετοχῇ σωζόμεθα τῇ θεότητι· ὥστε τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ πατρὶ μὴ ἡμέτερον εἶναι, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος καὶ ἐν ἡμῖν μένοντος· ἕως αὐτὸ τῇ ὁμολογίᾳ φυλάττομεν ἐν ἡμῖν· λέγοντος δὲ πάλιν τοῦ Ἰωάννου· ὃς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ, ποία ὁμοιότης ἢ ποία ἰσότης ἡμῖν πρὸς τὸν υἱόν; ἢ πῶς οὐκ ἐλέγχονται πανταχόθεν οἱ Ἀρειανοί, καὶ μάλιστα πρὸς τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἄλλως μὲν ἐστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ἄλλως δὲ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα· καὶ ὅτε ἡμεῖς ὡς εἰκὼν τοῦ ἐσόμεθά ποτε, ὅτε ὁ Λόγος ὡς ἡμεῖς τυγχάνει ὤν, εἰ μὴ ἄρα βουλόμεθα ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μετοχῇ τοῦ πνεύματος, καὶ βουλήσει πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί· ἀλλὰ τοῦτο πάλιν ὑπερβολή ἐστιν ἀσεβὲς, καὶ ὅλως εἰς ἐνθύμησιν λαβεῖν· αὐτὸς γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, τὸ πνεῦμα δίδωσι· καὶ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ταῦτα τοῦ Λόγου ἔχει· ἀκούω ὁ Σωτὴρ λέγων πρὸς ἡμᾶς· τὸ, καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα δὲ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν, ἐπὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτῷ μέλλοντας ἔχειν σημαίνει. ἐδείχθη γὰρ ἐν τοῦ κυρίου Ἰωνᾶ παραδείγματος καὶ τοῦτο· ἀλλὰ ἀξιώσεις ἐστὶ πρὸς τὸν πατέρα, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα τὸ πνεῦμα χαρίσηται δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσι· δι' ἧς δοκεῖμεν ἐν τῷ Θεῷ γίνεσθαι· καὶ κατὰ τοῦτο σωζόμεθα ἐν αὐτῷ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Λόγος ἐστὶν ἐν τῷ πατρί· τὸ γὰρ πνεῦμα ἐν τοῦ Λόγου δίδοται, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ πνεῦμα· ἵνα ὅταν ἐκεῖνο λάβωμεν, τότε ἔχοντες τὸ πνεῦμα τοῦ Λόγου τοῦ ὄντος ἐν τῷ πατρὶ, δόξωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ πνεῦμα ἐν γενέσθαι ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρί· τὸ γὰρ, ὡς ἡμεῖς, ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἕτερον πάλιν ἐστὶν, ἵνα ἡ γινομένη τοιαύτη τοῦ πνεύματος χάρις εἰς ἡμᾶς μαθητὰς, ἀδιάπτωτος καὶ ἀμεταμέλητος γένηται. τὸ γὰρ κατὰ φύσιν, ὡς προεῖπον, ὑπάρχον τῷ Λόγῳ ἐν τῷ πατρὶ, τοῦτο ἡμῖν ἀμεταμελήτως δοθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος θέλεται· ὅπερ ὁ Ἀπόστολος γνώσιν, ἔλεγε, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;

A ita & nos sumus in patre. Non enim filius particeps est Spiritus, ut ita per Spiritum in Patre subsistat, neqve accipit spiritum, sed potius spiritum omnibus largitur, neqve spiritus filium patri coaptat, sed spiritus potius id a Verbo accipit. Et filius qvidem in patre est, ut ratio ejus propria & jubar: nos contra, sine spiritu externi sumus, & longe semoti a Deo, sed tamen spiritus principatu coaptamur divinitati, ut nos esse in patre, non hoc nostrũ esse sit, sed spiritus ejus qvi in nobis est, & in nobis manet, qvamdiu illum in nobis confessione fidei retinemus: Rursum ita loqvente Joanne, *Qvicunqve confessus fuerit, Jesum esse filium* Joan. 17.
Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Qvæ
B igitur similitudo aut paritas est nobis cum filio? Aut qvi, qvæso, non undiqvaqve refellantur Ariani & inprimis a Joanne, cum aliter filius sit in patre, aliter nos, neqve unqvam nos, ut ille, futuri simus? neqve Verbum ita est, qvemadmodum nos, nisi hic qvoqve per summam improbitatem, ut ubiqve audebunt dicere, Filium etiam principatu spiritus & præstantia operum obtinuisse, ut ipse qvoqve sit in patre. Cæterum, illud nimis est impium vel in cogitationem admittere. Ipse enim spiritum largitur, & qvæcunqve habet Spiritus, ea a
C Verbo accipit. Igitur cum Salvator dicat de nobis hæc verba: *Qvemadmodum tu in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint,* Ibidem.
non identicæ nos in eo futuros significat: ostensum est enim etiam illud satis claro exemplo Jonæ; sed qvod intercessu gratiæ & dignitatis acceptæ patri conciliemur (ut Joannes inqvit) ut Spiritum per eum credentibus largiatur, per qvem videmur in Deo existere, eaqve ratione in illo coaptari. Nam qvoniam Verbum est in patre, & spiritus e Verbo donatur, ideo voluntas ejus est, ut nos accipiamus Spiritum, qvo accepto, tum habeamus spiritum Verbi, qvi est in patre, videamur & nos per spi-
D ritum unum esse in Verbo, & per eum in patre. Jam cum dicit (ut nos) nil aliud significare voluit, nisi istiusmodi Spiritus gratia in discipulis inconcussa & irrevocabilis permaneat: qvod enim per naturam (ut dixi) filio concessum est in patre esse, hoc nobis irrevocabiliter per spiritum condonari exoptat: Qvod cum Apostolus cognitum haberet: *Qvis,* inqvit, *nos separabit a charitate Christi?* Rom. 8.

irrevocabiles enim sunt donationes Dei, & gratia vocationis. 'Spiritus ergo is est, qui est in Deo, & non nos per nos. Quemadmodum enim filii & dii, ob Verbum, quod in nobis est, existimamur, ita in filio & in patre futuri sumus: existimabimurque in filio & in patre unum esse facti ob Spiritum habitantem in nobis, cum & ipse habitet in filio & filius in patre. Cum igitur quis ob scelera sua ab isto dono exciderit, quod firmum est, & sine revocatione in iis, qui illud retinere volunt, & in pejus mutata sententia illud amiserit, deficit ab eo homine Spiritus paracletus, ac jam inde in eo spiritu est, cui se inter peccandum subjecit: quemadmodum in Saul contigit. Recessit enim ab eo Spiritus Dei, & affligebat illum spiritus malus. Hæc cum audiant Dei rebelles, par erat, illos in reliquum tempus pudore consopiri, neque in posterum sese fingere pares Deo. At illi mentem non advertunt: *Impius enim*, inquit, *intelligentiam non novit, neque sermones pios sustinet: graves enim illi sunt, vel solo auditu.* Vide, quam illi non deficiant in suis impietatibus: sed potius Pharaonis more indurentur. Nam dum Salvatoris acta humana audiunt, eaque in Evangeliis conspiciunt, obliviscuntur plane juxta Samosatensem paternæ in filio deitatis, & audaci lingva ferocientes dicunt: Quomodo potest filius ex patre natura similis illi esse ratione essentiæ; cum ipse de se

Joan. 20. dicat: *Data est mihi omnis potestas:* &,
Joan. 5. *Pater judicat neminem, sed omne judicium*
Luc. 10 *dedit filio:* &, *Pater diligit filium, & omnia dedit in manus ejus:* qui credit in fi-
Joan. 5. *lium, habet vitam æternam:* &, *Omnia tradita sunt mihi a patre:* &,
Ibidem. *Nullus agnoscit patrem, nisi filius, & cuicunque voluerit filius revelare:* &, *Omne, quod mihi dedit pater, ad me veniet.* Hic ita inferunt: si erat ipse, ut dicitis natura filius, nulla fuit illi necessitas accipiendi, sed jam habebat ex natura, nec laborabat ejus rei indigentia, ut pote filius: aut quomodo ille fuerit vera ac naturalis potestas patris, qui sub tem-

Matth. 26. pus passionis hæc verba usurpavit? *Nunc anima mea turbata est, & quidnam dicam? Pater serva me ex hac hora: sed ideo ad istam horam deveni: Pater, glorifica filium tuum: venit igitur vox e cælo, & te glorificavi, & glorificabo:* & rursum tale quippiam di-

Ibidem. xit: *Pater, si possibile est, transeat calix iste:*

ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ χάρις τῆς κλήσεως· τὸ οὖν πνεῦμά ἐστι τὸ ἐν τῷ Θεῷ τυγχάνον, καὶ οὐχ ἡμεῖς καθ' ἑαυτούς· καὶ ὥσπερ υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸν ἐν ἡμῖν Λόγον, ὕτως ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ἐν τῷ πατρὶ ἐσόμεθα, καὶ νομισθησόμεθα ἓν γεγονότες· διὰ τὸ ἓν ἡμῖν εἶναι καὶ πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ ὄντι ἐν τῷ πατρί· ὅτε γοῦν σκιπίδι τις ἀπὸ τοῦ πνεύματος διά τινα κακίαν, ἡ μὴ χάρις ἀμεταμέλητος μένει τοῖς βουλομένοις, κἂν τις σκιρτῶν μετανοῇ, οὐκέτι ὁ ἐν τῷ Θεῷ ἐστιν σκιρτῶν ὁ πεσών· διὰ τὸ ἀποστῆναι ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ Θεῷ ἅγιον καὶ βασιλικὸν πνεῦμα· ἀλλ' ἐν σκότει ἔσται ὃ ἑαυτὸν ὑπέβαλεν ὁ ἁμαρτάνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ γέγονεν· ἀπέστη γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· καὶ ἔθλιβεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρόν· ταῦτα ἀκούοντας οὖν θεομάχους, ἔδει λοιπὸν συνέπεσθαι· καὶ μηκέτι ἑαυτοῖς δοκεῖν ἴσα Θεῷ· ὅτε γὰρ ἀγνοοῦσιν· ὁ γὰρ ἀσεβὴς, φησιν, ἀ νοήσει γνώσιν· ὅτε λόγων δυσεβῶν ἀνέχονται· βαρεῖς γὰρ αὐτῷ εἰσι καὶ λεγόμενοι· ἰδοὺ γὰρ, ὥσπερ οὐκ ἀποκάμνοντες ἐν ταῖς δυσεβείαις· ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαραὼ σκληρυνόμενοι, τὰ ἀνθρώπινα πάλιν τοῦ Σωτῆρος βλέποντες καὶ ἀκούοντες ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἐπελάθοντο τέλεον κατὰ τὸν Σαμοσατέα τῆς πατρικῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ καὶ βλασφημείᾳ τῇ γλώσσῃ θρασυνόμενοι, λέγουσι, πῶς δύναται ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει, καὶ ὁμοίως αὐτῷ κατ' οὐσίαν; ὁ λέγων, ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, καὶ ὁ πατὴρ ἐδένα κρίνει, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· καὶ, ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ πάλιν, πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν· πᾶν ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ, πρός με ἥξει· εἶτα ἐπιλέγουσιν· εἰ ἦν, ὡς λέγετε, υἱὸς κατὰ φύσιν, οὐκ ἐδεῖτο ἂν ἔξωθεν λαβεῖν· ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν ὡς υἱός, ἢ πῶς δύναται δύναμις εἶναι φύσει καὶ ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς, ὁ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους λέγων, νῦν ἡ ψυχή μου τετάραχται· καὶ τί εἴπω; πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην· πάτερ, δόξασόν σου τὸν υἱόν· ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω· πάλιν τε ὁμοίως ἔλεγε· πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο

καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ υἱὸς ἐταράχθη τῷ πνεύματι· καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ ἐπὶ τούτῳ δὲ φασιν οἱ κακόφρονες· εἰ δυνάμει ἦν, οὐκ ἂν ἐδειλίασεν· ἀλλὰ μᾶλλον δὲ ἑτέρῳ τὸ δυνατὸν παρεῖχεν· εἶτα φασιν· εἰ σοφία ἦν φύσει ἀληθινὴ, καὶ ἰδία τοῦ πατρὸς, πῶς γέγραπται, ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ· καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἐπυνθάνετο παρὰ τῶν μαθητῶν, τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι· εἰς ὃν τόπον Βηθανίᾳ παραγινόμενος, ἐρωτᾷ, ποῦ Λάζαρος κεῖται· ἔλεγε δὲ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς, πόσους ἄρτους ἔχετε· πῶς ὄιω, φασὶν· οὐκοῦν σοφία, ὁ ἐν σοφίᾳ προκόπτων καὶ ἀγνοῶν, ἃ παρ' ἑτέρων μανθάνειν ἤξιου; ἔστι δὲ καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν λεγόμενον· πῶς δύναται Λόγος ἴδιος εἶναι τοῦ πατρὸς, ὃς ἄνω οὐκ ἦν ποτε πατὴρ, διὰ δὲ τὰ πάντα ἐποίει, ὡς ὑμεῖς φρονεῖτε, ὁ ὅτε μὲν τὸ σαυτοῦ λέγων, θεέμου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; περὶ ὧν τούτων δυσχόμενος, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· καὶ δόξασόν με σὺ πάτερ τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί· ἦν γὰρ ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς, εὔχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· καὶ τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἔλεγε, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· καὶ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν· οὔτε οἱ Ἄγγελοι, οὔτε ὁ υἱός· εἶτα πάλιν φασὶν ὅτι τούτοις οἱ δείλαιοι· εἰ ἦν καὶ τῇ ὑμετέρᾳ διανοίᾳ ἀϊδίως ὑπάρχων πρὸς τὸν Θεὸν, ὅτε οὐκ ἠγνόησε περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὁ Λόγος, οὐκ ἂν ἐγκατέλιπε ὡς συνυπάρχων· ὅτε δόξαν ἤτει λαβεῖν, ἔχων αὐτὴν ἐν τῷ πατρὶ, ὅτε ὅλως ἠύχετο· ἀδένος γὰρ, ὡς Λόγος ὤν, ἐδέετο· ἀλλ' ἐπεὶ χίσμα ἐστὶ καὶ εἰς τὴν γραφὴν διὰ τοῦτο ταῦτα ἔλεγε, καὶ ἐδέετο, ὧν οὐκ εἶχε· χισμάτων γὰρ ἴδιον τὸ χρῄζειν καὶ δέεσθαι, ὧν οὐκ ἔχουσι· ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἀσεβεῖς ἄγαν ἀναλοῦντες· ἐγὼ δὲ ταῦτα λογιζόμενος εἰπεῖν αὖθις καὶ τολμηρότερον· διατί ὅλως ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ πάλιν ἐπειπεῖν· πῶς γὰρ ἠδύνατο Θεὸς ὢν γενέσθαι ἄνθρωπος; ἢ πῶς ἐδύνατο ἀσώματος σῶμα φορέσαι; ἢ καὶ Ἰουδαϊκώτερον καὶ τὸν Καϊάφαν εἰπεῖν· διατί ὅλως ἄνθρωπος ὢν ὁ Χριστὸς, Θεὸν ἑαυτὸν ἐποίει; ταῦτα γὰρ καὶ τοιαῦτα τοῖς παροῦσι, τότε μὲν οἱ Ἰουδαῖοι βλέποντες, ἐγόγγυζον·

A Et ista dicens, conturbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, *Amen dico vobis, unus ex vobis traditurus est me.* De istis omnibus ita loqvuntur malitiosi hæretici, Si Dei potentia fuisset, nihil illi timoris inhæsisset, sed potius aliis vim potestatemqve tribuisset. Ajunt igitur, si vera sapientia, & propria sapientia erat patris, cur qvæso scriptum est: *Jesus profecit sapientia, & proceritate, & gratia apud Deum & homines?* & progressus in fines Cæsarææ Philippi, percunctatus est ex discipulis, qvem nam ipsum homines dicerent: progressus item in Bethaniam, interrogavit, ubi Lazarus situs esset: qvæsivit itidem ex discipulis, qvotnam panes haberent? Qvomodo igitur, ajunt, hic sapientia fuerit, qvi in sapientia crescit progressusqve facit? eaqve ignota habebat, qvæ ab aliis voluit condiscere? Qvin etiam & illud ab illis dicitur, Qvomodo potest proprium illud Verbum patris esse, sine qvo nunqvam pater fuit, & per qvod omnia, ut vos dicitis, fabricatus est, cum in cruce dicat, *Deus meus, Deus meus, cur me dereliqvisti?* & ante hoc oraverit, *Glorifica nomen tuum, & glorifica me, pater, ea gloria, qvam habui apud te, priusqvam mundus fieret.* Precatus est qvoqve in solitudine, & præcepit discipulis, ut orarent, ne intrarent in tentationem: & spiritum promptum esse dixit, sed carnem infirmam: *Et de die illa aut hora nemo novit, nec Angeli, nec filius.* Ex istis verbis hanc sententiam inferunt: Si pro vestra sententia, ut æternus filius apud patrem existebat, neutiqvam illi ignorantia fuisset de illa die, sed eam cognitam habuisset, utpote Verbum & ratio patris: Neqve qvicqvam illum celasset pater, utpote, qvi cum patre coexisteret, neqve glorificationem postulasset, cum in patre haberet, neqve ulla habendi vota fecisset, nullius enim, cum Verbum sit, indigere poterat, sed qvia creatura erat, istiusmodi verba locutus est, & indiguit illis, qvæ non habebat: creaturarum enim proprium est, indigere, & opus habere, qvibus carent. Istiusmodi sunt sermones, qvos impii inter loqvendum eructant. Atqvi par erat in talibus cogitationibus adhuc improbius loqvi, nempe illa, cur ulla ratione Verbum caro sit factum? ac deinde hæc verba adjicere, qvomodo potuit is, qvi Deus erat, homo fieri? aut qvomodo potuit, qvi incorporeus erat, corpus gestare? & adhuc majori Judaismo cum Caipha dicere, cur, cum plane esset homo Christus, Deum seipsum faceret? Hæc enim istisqve similia tum temporis Judæi inspicientes, murmure strepirabant:

Matth. 16. Joan. 11. Marc. 6. Psal. 22. Joan. 17. Matth. 29. Marc. 14. Luc. 22. Marc. 13. Matth. 24.

nunc autem eadem ista legentes Ariani fidem abnegant, & in blasphemias præcipitantur. Qvod si qvis e diverso horum illorumqve verba excuteret, deprehenderet, eos omnino simul in eandem infidelitatem concurrere similemqve impietatem bellumqve adversum nos fovere. Siqvidem Judæi dicebant, qvomodo homo cum sit, Deus esse possit? Ariani verò, si Deus verus ex Deo, qvomodo potuit homo fieri? & Judæi qvidem scandalizabantur, & per cavillum dicebant, Si filius Dei iste fuisset, non perpessus esset crucem: Ariani vero ex adverso e regioneqve consistentes, loqvuntur nobis: qvomodo audetis dicere, proprium illum esse Verbum substantiæ patris, cum corpus habeat ad talia sustinenda? deinde Judæis qværentibus interficere Dominum, eo qvod Patrem suum Deum esse pronunciasset, seqve illi parem faciebat, operando, qvæ pater operatur: didicerunt Ariani & ipsi qvoqve dicere, eum non esse parem Deo, neqve patrem proprium aut naturalem Verbi esse Deum, & qvi cum iis non ita sentiunt, eos reqvirunt ad necem. Rursus Judæis ita loqventibus: *Nonne iste filius Joseph, cujus nos patrem & matrem novimus? qvomodo igitur dicit, priusqvam Abraham esset, ego sum, & de cœlo descendi?* Ariani qvoqve istorum asseclē, paria reddunt: Qvomodo potest aut Verbum, aut Deus esse, qvi dormit, ut homo? qvi in lacrymas prorumpit, percontatur? Ambo enim isti, contemplatione affectionum humanarum, qvas sustinuit Salvator ob carnem, qvam habebat, inficiantur æternitatem & Deitatem Verbi. Cum igitur sit ista Judaica vesania, eaqve proditoris Judæ, aut ex aperto profiteantur, sese Caiphæ, & Herodis discipulos esse, nihil occultantes Judaismum sub Christianitatis titulo, & penitus abnegent, ut antea dixi, carnalem Salvatoris adventum: id enim illorum hæresis particulariter sentit, aut si verentur propalam judaizare & circumcidi, ut Constantio placeant, iisqve, qvos fraudibus deceperunt, ne loqvantur, qvæ sunt Judæorum: æqvum enim est, qvorum nomina deprecantur, eorum qvoqve sententias refugere. Christiani enim sumus, o Ariani, Christiani, inqvam, sumus, & proprie ad nos pertinet, bene ex Evangelio de Salvatore sentire: neqve cum Judæis eum lapidare, si eum de divinitate & æternitate sua audiamus loqventem: neqve una vobiscum scandalizari,

Ἀνεῦ δὲ ἀναγινώσκοντες οἱ Ἀρειομανῖται, ἀπαρνοῦσι, καὶ εἰς βλασφημίας ἐκπεπτώκασιν· εἴ τις ἄρα ἐκ παραλλήλου τὰ τούτων καὶ ἐκείνων ἐξετάζοι ῥήματα, διηνεκῶς πάντως τὴν αὐτὴν αὐτοῦ συναντήσεται ἀπιστίαν, καὶ ἴσον αὐτῶν τῆς ἀσεβείας τὸ λῆμαν, καὶ κοινὴν αὐτῶν εἶναι τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἔλεγον· πῶς ἄνθρωπος ὢν δύναται Θεὸς εἶναι; Ἀρειανοὶ δέ, εἰ Θεὸς ἦν ἀληθινὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἠδύνατο ἄνθρωπος γενέσθαι; καὶ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίζοντο, καὶ ἐχλεύαζον λέγοντες· εἰ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦν οὗτος, οὐκ ἂν ὑπέμεινε σταυρόν. Ἀρειανοὶ δὲ εἰς τὸ καθ' αὑτοὺς ἥκοντες αὐτῶν, φάσκουσιν ἡμῖν· πῶς τολμᾶτε λέγειν, Λόγον ἴδιον εἶναι τοῦ πατρὸς οὐσίας· τὸν ἔχοντα σῶμα, ὥστε τοῦτο ὑπομεῖναι; εἶτα τῷ Ἰουδαίων ζητοῦντων ἀποκτεῖναι τὸν Κύριον, ὅτι πατέρα τὸν Θεὸν ἔλεγεν ἴδιον εἶναι· καὶ ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει· ἐργαζόμενος, ἃ ἐργάζεται ὁ πατήρ, ἔμαθον οἱ Ἀρειανοὶ λέγειν καὶ αὐτοί· ὅτε ἴσος τῷ Θεῷ ἐστι, καὶ ὅτε πατὴρ ἴδιός ἐστι καὶ φύσει τοῦ Λόγου ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ τοὺς τοιαῦτα φρονοῦντας, ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι· πάλιν τε τῆς Ἰουδαίων λεγόντων· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ; ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι· καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; οἱ Ἀρειανοὶ καὶ αὐτοὶ ἐπακολουθοῦσιν ἐξ ἴσου λέγοντες· πῶς δυνατὸν Λόγον εἶναι, ἢ Θεὸν, ὁ κοιμώμενος, ὡς ἄνθρωπος· καὶ κλαίων, καὶ πειθανόμενος; ἀμφότερα ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων, ὧν ὑπέμεινεν ὁ Σωτὴρ, διὰ τὸ εἶχε σάρκα, λογιοῦνται τὴν ἀϊδιότητα καὶ θεότητα τοῦ Λόγου· Ἰουδαϊκῆς τοίνυν ὄντος, καὶ (Ἰουδαϊκῆς ἐκ τοῦ παρόντος Ἰούδα τοιαύτης πλανομίας, ἐκ φανεροῦ πάλιν ὁμολογείτωσαν ἑαυτοὺς τὰ Καϊάφα καὶ Ἡρῴδου μαθητὰς εἶναι· μὴ σκέπτοντες τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῷ ὀνόματι Χριστιανισμοῦ ἐνόμασαν ἐλεγχθῶσαν τέλεον, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν ἐποιήσαμεν, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν· τοῦτο γὰρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν οἰκεῖον τὸ φρόνημα, ἣν δεδοίκασιν Ἰουδαΐζειν ἐκ φανεροῦ, καὶ φεύγειν μένειν διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντίου χάριν, καὶ τοῦτο πατηθείσας παρ' αὐτῶν, μηδὲ λεγέτωσαν τὰ τῶν Ἰουδαίων· δίκαιον γάρ, ὧν τὰ ὀνόματα παραιτοῦνται, τούτων ἀπορρέφεσθαι καὶ τὸ φρόνημα. Χριστιανοί ἐσμεν, ὦ Ἀρειανοί, Χριστιανοί ἐσμεν ἡμεῖς· ἡμᾶς τε ἴδιον καλῶς τὰ Εὐαγγέλια νοεῖν περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ μὴ μετὰ Ἰουδαίων λιθάζειν αὐτὸν,

ἐὰν φεύγῃς τὴν θεότητος καὶ τὴν ἀϊδιότητος ἀκούωμεν αὐτοῦ· μήτε μεθ' ὑμῶν σκανδαλίζεσθαι

ἐφ' ὃις, ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινοῖς φθέγγοις ῥήμασιν. εἰ θέλετε γὰρ καὶ ὑμεῖς γνήσιοι Χριστιανοὶ, ἀπόθεσθε τὴν Ἀρείου μανίαν, πλύνετε ἀκολούθως ὑμῶν τὴν ῥυπωθεῖσαν ἀπὸ τῶν βλασφήμων ῥημάτων ἀπονίψασθε λοιπὸν τοῖς τῆς εὐσεβείας λόγοις· γινώσκοντες, ὡς παρόντων καὶ εἶναι Ἀρειανοὶ, παύσεσθε τῆς Ἰουδαίων νῦν κακοφροσύνης, εὐθύς τε ὡς ἀπὸ σκότους ἡ ἀληθὴς ὑμῖν λάμψει καὶ οὐκέτι μῶν ἡμῖν ὀνειδίσετε, ὡς δύο ἀίδια λέγουσιν· ἐπιγνώσεσθε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτε ἀληθινὸς καὶ φύσει υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀίδιος· ἀλλὰ τῇ τοῦ πατρὸς ἰδιότητι σωθὲν γινώσκεται. ἔστι γὰρ λεγόμενα ἀίδια, ὧν αὐτὸς ὡς δημιουργὸς Κύριός ἐστιν· ἐν γὰρ ψαλμοῖς γέγραπται· ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι. δῆλόν ἐστιν, ὅτι διὰ αὐτοῦ καὶ ταῦτα γέγονεν· εἰ δὲ καὶ τῶν αἰωνίων αὐτός ἐστι δημιουργὸς, τίς ἡμῶν ἐπαμφιβάλλειν δυνήσεται, ὅτι καὶ τούτων τῶν ἀιδίων ἀνώτερός ἐστι; καὶ ὅσῳ οὐχ ἁπλῶς ἐκ τοῦ ἀιδίου γνωρίζεται ὁ Κύριος· ὅσον ὅτι ὁ υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ· υἱὸς γὰρ ὢν, ἀχώριστός ἐστι τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτε ἦν, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀεὶ ἦν, καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα ὢν τοῦ πατρὸς ἔχει τὴν ἀιδιότητα τοῦ πατρός. ὅπως μὲν οὖν ἠλέγχθησαν κακῶς νοοῦντες, ἀποφαίζοντες, ῥητὰ, δυνατόν πως ἐκ τῶν ἔμπροσθεν διὰ ὀλίγων εἰρημένων καταμαθεῖν· ὅτι δὲ καὶ ἐν οἷς πάλιν προφαίζονται νῦν, ἐκ τῶν Εὐαγγελίων γνωρίζονται, σαθρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, ῥᾴδιόν ἐστι συνιδεῖν, ἐὰν μάλιστα καὶ νῦν τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς πίστεως λάβωμεν· καὶ τούτῳ ὥσπερ κανόνι χρησάμενοι, προσέχωμεν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, τῇ ἀναγνώσει τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. οἱ γὰρ χειρόμαχοι τοῦτον ἀγνοήσαντες, ἐπλανήθησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας καὶ προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, φρονοῦντες, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. σκοπὸς τοίνυν ἐστὶ καὶ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς, ὡς πολλάκις εἶπομεν, διπλοῦν εἶναι τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι τε ἀεὶ θεὸς ἦν ὁ υἱὸς, Λόγος ὤν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ σοφία τοῦ πατρός· καὶ ὅτι ὕστερον δι' ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς θεοτόκου Μαρίας, ἄνθρωπος γέγονεν· καὶ ἔστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς σημαινόμενον, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν· ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι αὐταί εἰσιν, αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ·

A ubi, ut homo, nostri causa humilibus verbis utitur. Si igitur vos vultis Christiani esse, deponite vesaniam Arii, vestrasque aures sordentes blasphemiarum verbis eluite pietatis sermonibus, pro certo habentes, omisso Arianismo, rejectaque Judæorum perversitate, statim vobis e tenebris veritatis lucem orituram esse, neque jam inde nobis opprobraturos esse, quasi qui duo æterna statuamus: cognoscetisque etiam ipsi vos, Dominum nostrum verum & naturalem Filium Dei
B esse, & non simpliciter æternum, sed ex patris sui proprietate spectandum esse. Sunt enim & alia, quæ dicuntur æterna, sed quorum ipse conditor sit: nam & Davidis verba sunt: *Attollite portas, principes, vestras, & elevamini portæ æternales.* Jam cum centum sit, etiam illas per eum conditas esse, ipsumque æternorum esse conditorem, quis nostrum unquam dubitaturus est, quin iis æternis ipse sit anterior, illumque non tam æternitate, quam ex eo, quod filius sit Dei, spectari contliderarique debere? Filius enim cum sit, separari a Patre non potest, neque fuit unquam, quando non erat, sed erat sem-
C per: quippe qui cum sit Imago & jubar sui Patris, habeat & patris æternitatem. Male igitur eos ea dicta, quæ cavillabantur intelligere, ex paucis verbis, quæ superius tractata sunt, deprehendere licet. Quin & jam quoque in verbis Evangelicis ad calumniam detortis, eos rectum sensum non tenere, facillime perspicias, si vel nunc scopum Christianæ fidei ante oculos ponas, eoque pro regula usus, lectioni scripturæ divinitus (ut inquit Apostolus) inspiratæ animum intendas. Quem scopum cum Christi perduelles incognitum haberent, a via veritatis deerraverunt, lapidique of-
D fensionis impacti sunt, sentientes diversa ab iis, quæ sentienda erant. Scopus igitur iste & formula sacræ scripturæ, quemadmodum dixi, ut sentias, duplicem esse de Salvatore historiam, eumque semper & Deum, & Filium esse, quia Verbum sit, & jubar, & sapientia sui Patris: postea autem propter nos assumta carne ex Deipara virgine Maria eundem hominem esse genitum. Atque id ubique per omnem scripturam significari deprehendas, ut Dominus ipse dixit: *scrutamini scripturas, quoniam* Joan. 5.
illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.

sed ne omnia verba in unum coacervulans, prolixior in scribendo efficiar, contenti erimus pro omnibus unius duntaxat Joannis verbis: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso*, deinde *& Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam ut unigeniti ex Patre.* Paulus item: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, ut esset aequalis Deo, sed seipsum exinanivit, servi formam accipiens, in similitudinem hominum factus, & specie inventus est, ut homo, humiliavit seipsum, obediens factus usque ad mortem, atque adeo mortem crucis.* Nam ex istis, si quis eodem animo perambulet universam Scripturam, videbit, primum hunc fuisse, cui dixerat Pater: *fiat lux, &, fiat firmamentum, &, faciamus hominem:* eundemque deinde sub consummationem seculorum missum a Patre fuisse in mundum, non ut mundum judicaret, sed ut servaretur mundus per ipsum. Scriptum est enim: *Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, vocabuntque nomen ejus Emanuel: quod est interpretatione significat, nobiscum Deus.* Qui igitur sacras literas in manus sumit, is ex veteri quidem Testamento has sententias colligat, ex Evangeliis autem Dominum spectet hominem esse factum. *Verbum enim*, inquit, *caro factum est, & habitavit in nobis.* Cæterum, homo factus est: & non in hominem, qui jam erat, supervenit: Nam & hoc quoque cognitu necessarium est, ne quando, qui hic ruinam passi sunt impii, etiam alios secum eodem præcipitent: Quippe, qui existimant eum, quemadmodum priscis temporibus in unumquemque ex Sanctis descendit: ita tum quoque in Mariæ filium descendisse, ut eum sanctificaret, & in eo sese ostenderet, ut in cæteris sanctioribus hominibus fecit. Nam si ita esset, & duntaxat in hominem venisset, quidnam ea res miri habebat? certe, non obstupuissent illi, qui eum videbant, neque in hæc verba prorupissent: *unde & quantus est iste?* rursumque, *cur tu, cum homo sis, Deum temetipsum facis?* Siquidem jam assueti erant audire, Verbum Domini esse factum, nunc ad hunc, nunc ad illum Prophetam. Jam autem, quia Verbum Dei, per quem omnia facta sunt, sustinuit etiam filius hominis fieri, humiliavitque semetipsum, servi formam accipiens, inde nimirum evenit, ut crux Judæis in scandalum cesserit:

Joan. 1.
Joan. 1.
Philipp.
Genes. 1.
Esa. 7.
Joan. 1.
Mich. 8.
Joan. 10.
Philip. 2.

Ἵνα δὲ μὴ πάντα τὰ ῥήματα συναγάγων, πολὺς ἐν τῷ γράφειν γένωμαι, ἐξκεῖ νῦν ὡς πάντων μνημονεύσαι· τὸ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἶτα, καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ τοῦ πατρός· τὸ δὲ Παύλου γράφοντος· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἀπὸ τούτων γὰρ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ διερχόμενός τις πάσῃ τῇ γραφῇ, ὄψεται, πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπε τοῦτο ὁ πατὴρ, γενηθήτω φῶς, καὶ γενηθήτω στερέωμα, καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· καὶ γέγραπται· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. ὁ δὲ νῦν συντυχάνων τῇ θείᾳ γραφῇ ἀπὸ μὲν τῶν παλαιῶν, τὰ ῥήματα μανθανέτω· ἀπὸ δὲ τῶν Εὐαγγελίων θεωρείτω, τὸν Κύριον γενόμενον ἄνθρωπον· ὁ Λόγος γάρ, φησι, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ἄνθρωπος γέγονε, καὶ οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἦλθε· καὶ τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον εἰδέναι· μήποτε καὶ εἰς τοῦτο πεσόντες οἱ ἀσεβεῖς, ἀπατήσωσί τινας· καὶ κεῖνοι νομίσωσιν, ὅπερ ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν ἐπιδημῆσαι εἰς ἄνθρωπον ὁ Λόγος ἁγιάζων καὶ τοῦτον· καὶ φανερὸς ὢν ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις· εἰ γὰρ ὅτως ἦν, καὶ μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεὶς ἦν, οὐδὲν παράδοξον· ὅτε οἱ ὁρῶντες ἐξενίζοντο λέγοντες· πόθεν τοῦτο ἄρα ἐστὶν οὗτος; διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; εἶχον γὰρ τὸ σωθῆναι ἀκούοντες, καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς ἕκαστον τῶν προφητῶν· νῦν δὲ ἐπὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δι' ὃν γέγονε τὰ πάντα, ὑπέμεινε, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, λαβὼν δοῦλου μορφὴν, διὰ τοῦτο λίθος σκάνδαλον μέν ἐστιν ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς

ἡμῖν, δὲ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ Σο-
φία· ὁ Λόγος γὰρ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, σὰρξ
ἐγένετο· τῆς γραφῆς ἔθος ἐχούσης, λέγειν σάρ-
κα τὸν ἄνθρωπον· ὡς διὰ Ἰωὴλ τοῦ προ-
φήτου φησὶν, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου
ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ ὡς Δανιὴλ εἰρηκεν
τῷ Ἀσυρίῳ· οὐ σέβομεν εἴδωλα χειροποίη-
τα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα Θεὸν, τὸν κτίσαντα τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἔχουσα πάσης σαρ-
κὸς κυρείαν· σάρκα γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ Ἰωὴλ τὸ
τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσι· πάλαι μὲν οὖν
εἷς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο· καὶ ἡγίαζε μὲν
τοὺς γνησίως δεχομένους αὐτόν· ὅτε δὲ, γνω-
μένων ἐκείνων, εἴρηται, ὅτι αὐτὸς γεγένηται ἄν-
θρωπος, ὅτε, παθόντων ἐκείνων, εἴρηται, πέ-
πονθεν αὐτός. ὅτε δὲ ἐκ Μαρίας ἐπεδήμησεν
ἀνθρώπῳ, ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώ-
νων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας· ἔτω γὰρ εὐ-
δοκήσας ὁ πατὴρ, ἔπεμψε τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν γε-
νόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον. Τό,
τε εἰρῆται, ὅτι σὰρξ καὶ ἀσθενὴς γεγένη-
ται ἄνθρωπος· καὶ ἐν ταύτῃ πέπονθεν ὑπὲρ
ἡμῶν· ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ
ἡμῶν σαρκὶ· ἵνα δὴ πιστευθῇ, καὶ πάντες πιστεύωμεν,
ὅτι ἀεὶ Θεὸς ὢν, καὶ ἁγιάζων, πρὸς οὓς ἐγέ-
νετο· διακοσμῶν τε κατὰ βούλημα τοῦ πατρὸς
τὰ πάντα, ὕστερον καὶ δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄν-
θρωπος· καὶ σωματικῶς, ὡς φησιν ὁ Ἀπό-
στολος, κατῴκησεν ἡ θεότης ἐν τῇ σαρκί· ἴσον
τῷ φάναι, Θεὸς ὢν, ἴδιον ἔσχε σῶμα, καὶ
τούτῳ χρώμενος ὀργάνῳ, ἄνθρωπος γέγονε
δι' ἡμᾶς· καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἴδια ταύτης
αὐτοῦ λέγεται· ἐπιδὴ ἐν αὐτῇ ἦν· οἷά ἐστι τὸ
πεινᾶν, τὸ διψᾶν, τὸ παθεῖν, τὸ κοπιᾶν· καὶ
τὰ ὅμοια, ὧν ἐστιν ἡ σὰρξ δεκτική· τὰ δὲ αὐτοῦ
τοῦ Λόγου ἴδια ἔργα· οἷά ἐστι· τὸ ἐγείρειν νε-
κροὺς, καὶ τυφλοὺς ποιεῖν ἀναβλέπειν, καὶ
τὴν αἱμορροοῦσαν ἰάσασθαι αὐτὸν, διὰ τοῦ
ἰδίου σώματος αὐτὸς ποιεῖ· καὶ ὁ μὲν Λό-
γος, τὰς τῆς σαρκὸς ἐβάσταζεν ἀσθενείας, ὡς
ἰδίας· αὐτοῦ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ· καὶ ἡ σὰρξ δὲ
ὑπούργει τοῖς τῆς θεότητος ἔργοις· ὅτι ἐν
αὐτῇ ἐγένετο· Θεοῦ γὰρ ἦν σῶμα. εὖ γὲ ὁ
προφήτης εἶπεν, ἐβάσταζε· καὶ οὐκ εἶπε,
τὰς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτὸς ἐθεράπευσεν· ἵνα μὴ
ὡς ἐκτὸς ὢν τοῦ σώματος, καὶ μόνον ἰατρεύ-
ων ὡς, ὡς ἀεὶ πεποίηκεν, σώζων τοὺς ἀνθρώπους πά-
λιν τῷ θανάτῳ τοὺς ἀνθρώπους καταλείψῃ·

A nobis autem Christus virtus sit Dei, & Sapientia. *Verbum siquidem* (ut inquit Joannes,) *caro factum est*, Scriptura pro more hominem carnem appellante, ut apud Joelem Prophetam deprehendas: *Effundam super omnem carnem de spiritu meo.* Joel. 2. Daniel quoque Astiagi ita locutus est: *Non colimus idola manufacta, sed Deum viventem, conditorem cœli & terræ, & qui dominatum habet in omnem carnem:* quippe & ille & Joel humanum genus appellarunt. Olim igitur ad unumquemque Sanctorum Verbum factum est, eosque sanctificavit, qui illud legitime recipiebant, nec tamen, cum illi nascerentur, dictum est, Verbum esse carnem factum, neque dum B illi patiebantur, scriptum est, Verbum passum esse. Contra, ubi semel Verbum natum ex Maria prodiisset sub consummationem seculorum ad peccata abroganda (ita enim Patri visum fuit, Filium suum mittere factum ex muliere, factum sub lege) tum denique scriptum est, Verbum, assumta carne, hominem esse factum: & in ea carne passum esse pro nobis, ut Petrus testatur: *Christo enim*, inquit, *pro nobis passo in carne:* Galat. 4. ut palam fieret, omnesque crederemus, 1. Petr. 2. eum, cum semper Deus esset, & sanctificaret, ad quos accedebat, disponeretque omnia pro arbitrio Patris, postmodum in gratiam C nostri hominem esse factum, & corporaliter, ut inquit Apostolus, habitavit divinitas in carne. Quæ verba idem valent, ac si dicas: cum Coloss. 2. Deus esset, proprium quoddam corpus cepit, eoque utens, ut organo, homo factus est propter nos. Ideoque quæ propria sunt carnis, etiam de illo referuntur: nimirum: quia in carne consistebat: qualia sunt esurire, sitire, pati, fatigari, aliaque id genus, quæ caro in se recipit. Quin & ea opera, quæ sunt propria Verbi, qualia sunt, mortuos excitare, cæcis visum restituere, hæmorrhoissam sanare, ea quoque omnino D corporis ministerio peragebantur: Et quemadmodum Verbum carnis infirmitates bajulabat, ut suas, neque id mirum, erat enim caro ipsius: ita rursus, cum caro suo ministerio divinitatis operibus inserviebat, illa opera carne fiebant, quia caro illa erat corpus Dei. Probe autem Propheta locutus est: *Gestavit infirmi-* Esa. 53. *tates nostras*, non autem curavit, ne quasi extra corpus humanum consistens corpusque sanans, uti semper fecit, obnoxios iterum morti homines relinqueret.

Cæterum, infirmitates noſtras ipſe bajulat, & peccata noſtra ipſe geſtat, ut in conſpicuo ſit, eum hominem propter nos eſſe factum, & corpus, qvod peccata ferebat, illi eſſe proprium. Et ipſe qvidem
1. Petr. 2. nihil lædebatur, efferens peccata noſtra in crucem una cum corpore ſuo, ut Petrus dixit, ut nos mortales ita a noſtris paſſionibus liberaret, nosqve juſtitia verbi adimpleremur. Qvocirca, cum ejus caro patiebatur, ipſe non erat extra corpus, ideoqve ea ipſa paſſio illius nuncupatur. Et qvum divinitus deſignaret opera Patris, non erat ſeorſum a ſua carne, ſed in ipſo ſuo corpore hæc opera patrabat. Ideoqve qvum homo eſſet factus,
Joan. 10. hæc verba uſurpavit, *ſi non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi: ſi autem facio, etiamſi mihi non credatis, ſaltem ex operibus credite, ut cognoſcatis, Patrem in me eſſe, & me in Patre.* Certe, qvum neceſſitas reqvirebat, ut ſocrum
Matth. 1. Joan. 9. Joan. 11. Petri febrientem excitaret, humano qvidem more manum extendit, divinitus autem morbum compeſcebat: & in cæco a nativitate, humanum e carne emittebat ſputum, divinitus autem oculos aperiebat per lutum, in Lazaro autem vocem qvidem ut homo edebat, divinitus tamen, ut Deus, eundem e mortuis excitabat. Iſta autem eo modo facta ſunt, eaqve ratione adhibita, ne imaginarium ac non verum corpus habere crederetur. Congruum enim erat, ut Dominus, qvum indueret humanam carnem, eam ſolide cum omnibus ſuis paſſionibus indueret: ut enim hoc proprium ejus corpus, ita & corporis paſſiones, ipſius paſſiones appellantur, etſi eæ non pertingerent ad divi-
Joan. 1. nitatem. Nam ſi id corpus alterius fuiſſet, paſſiones qvoqve illæ alterius dici debuiſſent, ſin autem contra, Verbi erat ea caro (Verbum enim caro factum eſt) neceſſum eſt, paſſiones carnis, ejus qvoqve dici, cujus eſt illa caro. Cujus porro dicuntur paſſiones eſſe, qvales in primis ſunt condemnari, flagellari, ſitire, crux deniqve, & mors ipſa, aliæqve corporis afflictiones: ejus qvoqve virtus & gratia, in iis, qvæ per corpus geſta ſunt, haberi debet. Ea de cauſa igitur recte & congruenter non alterius, ſed ipſius Domini paſſiones appellantur, ut & gratia ab illo deſcendiſſe intelligatur, & non alterum colamus, ſed veram & ſinceram pietatem tueamur. Qvod autem neminem ex rebus creatis, neqve vulgarem hominem,

A τὰς δὲ ἀσθενείας ἡμῶν βασάζει, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς φέρει· ἵνα δηχθῇ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γέγονε, καὶ σῶμα τὸ ἴδιον αὐτὸ φέρειν αὐτὰς, αὐτοῦ ἴδιόν ἐστι· καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐβλάπτετο ἀναφέρων τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ μὲν τῶν ἰδίων παθῶν ἐλευθερούμεθα, τῆς δὲ τοῦ Λόγου δικαιοσύνης πληρούμεθα· ὅθεν τῆς σαρκὸς παχούσης, οὐκ ἦν ἐκτὸς ταύτης ὁ Λόγος. Διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοῦ λέγεται καὶ τὰ πάθη· καὶ εἰκὼς

B δὲ ποιοῦτο αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ πατρός, οὐκ ἦν ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ σάρξ· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν ὁ Κύριος ἐποίει· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἄνθρωπος γινόμενος, ἔλεγεν, εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε· καὶ γινώσκετε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. ἀμέλει ὅτε χεῖρα γέγονε τοῦ

C πενθερᾶς τοῦ Πέτρου πυρέσσουσαν ἐγεῖραι, ἀνθρωπίνως μὲν ἐξέτεινε χεῖρα, θείκως δὲ ἦν παύων τὸν νόσον· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, ἀνθρώπινον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἠφίει τὸ πτύσμα· θείκως δὲ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤνοιγε διὰ τοῦ πηλοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου, φωνὴν μὲν, ὡς ἄνθρωπος, ἀνθρωπίνην ἠφίει· θείκως δὲ, ὡς Θεὸς, τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ταῦτα δὲ ἅπως ἐγίνετο, καὶ ἐδείκνυτο· ὅτι μὴ φαντασία, ἀλλὰ ἀληθεία, ἔχων ἦν σῶμα· ἔπρεπε δὲ τὸν Κύριον ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μὲ τῶν ἰδίων παθῶν αὐτῆς ὅλην ἐνδύσασθαι· ἵνα ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, ἅπερ καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνου αὐτοῦ λέγηται, εἰ καὶ μὴ

D ἦπτετο κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ. (ἐκ) εἰ μὲν ἦν ἑτέρου τινὸς τὸ σῶμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ τοῦ Λόγου ἡ σάρξ ἐγίνετο ἀνάγκη, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ, ἅπερ καὶ ἡ σάρξ ἐστιν. ἃ δὲ λέγεται τὰ πάθη, ἅτινά ἐστι τὸ κατακριθῆναι· τὸ μαστιγωθῆναι, τὸ διψᾶν, καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ ὁ θάνατος· καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένειαι, τοῦτο καὶ τὸ κατόρθωμα, καὶ ἡ χάρις ἐστί· διὰ τοῦτο οὖν ἀκολούθως καὶ πρεπόντως, οὐκ ἄλλου, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου λέγεται ταῦτα τὰ πάθη· ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ ἄλλου λαβόντες γινώμεθα· ἀλλὰ ἀληθῶς θεοσεβεῖς, ὅπως μηδένα τῶν γενητῶν μηδὲ κοινὸν ἕνα ἄνθρωπον

ἀλλὰ τὸν ἐκ Θεοῦ φύσει, καὶ ἀληθινὸν Θεὸν λόγον A sed naturalem & verum Dei filium, τοῦτον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἧττον Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν, καὶ Σωτῆρα ἐπικαλούμεθα· τοῦτο δὲ τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν· ἢ τίς οὐκ ἂν σωθείτο θεῖον, ἀληθῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα; εἰ γὰρ τὰ τῆς θεότητος ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ἄνθρωπος. καὶ πάλιν· εἰ τὰ ἴδια τοῦ σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ Λόγου, οὐκ ἂν ἠλευθερώθη παντελῶς ἀπὸ τούτων ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰ ἄρα πρὸς ὀλίγον μὲν ἀνεπαύετο, ὡς πρόσθεν, πάλιν ἔμενεν ἡ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φθορὰ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ τοῦτο δείκνυται. πολλοὶ γὰρ ἅγιοι γεγόνασι καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας· Ἱερεμίας δὲ, καὶ ἐκ κοιλίας ἡγιάσθη· καὶ Ἰωάννης ἔτι κυοφορούμενος, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας· καὶ ὅμως, ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· καὶ ἕτως ἔμενον οἱ ἄνθρωποι οὐδὲν ἧττον θνητοὶ καὶ φθαρτοὶ, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν· νυνὶ δὲ τοῦ Λόγου γενομένου ἀνθρώπου· καὶ ἰδιοποιουμένου τὰ τοῦ σαρκὸς, ἅπερ ταῦτα τοῦ σώματος ἅπτεται, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον Λόγον· ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ μένει ἄπαθῆ· λοιπὸν δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τοῦ τὰ ἴδια πάθη μένουσιν ἁμαρτωλοὶ καὶ νεκροί· ἀλλὰ τῇ τοῦ Λόγου δυνάμει ἀναστάντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι ἀεὶ διαμένουσιν· ὅθεν καὶ γενομένης τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγενῆσθαι, ὁ τοῖς ἄλλοις γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων· ἵνα τῷ ἡμᾶς εἰς ἑαυτὸν μεταθῇ γένεσιν· καὶ μηκέτι ὡς γῆ μόνον ὄντες εἰς γῆν ἀπέλθωμεν, ἀλλ' ὡς τῷ ἐξ οὐρανῶν Λόγῳ σωθέντες, εἰς οὐρανὸν ἀναχθῶμεν παρ' αὐτοῦ· ἐπεὶ ἕτω καὶ τὰ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος, ἐκ ἀπεικότως εἰς ἑαυτὸν μετέθηκεν· ἵνα μηκέτι ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς ἴδιοι τοῦ Λόγου, τῆς αἰωνίου ζωῆς μεταχωμεν. ἐπεὶ γὰρ καὶ τὸ πρότερον γένεσιν ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν· ἀλλὰ λοιπὸν τὴν γενέσεως ἡμᾶς καὶ πάσης τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας μεταθέντος εἰς τὸν Λόγον, ἐγειρόμεθα ἀπὸ τῆς λυθείσης τὸ δι' ἁμαρτίας κάλαμος, διὰ τὸν ἐν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον κάλαμον. Καὶ εἰκότως γε· ὥσπερ γὰρ ἐκ γῆς ὄντες πάντες ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν· ἕτως ἄνωθεν ἐξ ὕδατος

sed naturalem & verum Dei filium, eumque hominem factum, ac nihilo minus Dominum, & Deum, & Salvatorem invocamus, hoc ipsum quis non admiraretur? aut quis non instatueret, rem plane divinam esse? Nisi enim opera Deitatis Verbi per corpus patrata fuissent, nunquam homo deificatus esset: rursum, nisi quæ propria sunt carnis, Verbi dicerentur, nunquam ad plenum homo ab illis liberatus fuisset. Nam tametsi paulisper quasi datis feriis interquievisset, peccatum tamen & corruptio æque ita in homine remansisset, quemadmodum in primis hominibus vim suam & tenorem retinuit: eaque res ita demonstrari potest. Permulti fuere viri sancti, puri omnis criminis. Siquidem Hieremias ex utero sanctificatus fuit, & Joannes, dum adhuc a gravida matre gestaretur, exultavit in gaudio ad vocem deiparæ Mariæ, mors tamen æque regnavit ab Adam, usque ad Mosem, & in eos, qui non peccaverant, ad similitudinem prævaricationis Adæ. Atque ita manserunt homines nihilominus mortales & corruptibiles, capaces interim affectionum naturæ. Nunc autem postquam Verbum homo factum est, sibique ut propria vendicavit ea, quæ sunt carnis, non ulterius illa corpus humanum, eo quod ibi Verbum Dei consistat, attingunt, sed ab eo absumuntur, nec jam inde homines secundum suas passiones peccatores & mortui permanent, sed secundum Verbi potentiam resurgentes, immortales semper & incorruptibiles perseverant. Unde, nascente carne ex Deipara Maria, ipse dicitur natus esse, qui aliis ortum initiumque existendi præbet, ut nostram originationem in se transferat, nec deinceps, ut qui terra simus, in terram abeamus, sed ut Verbo cœlesti coaptati coalitique, in cœlos ab ipso subvehamur. Eadem igitur ratione etiam cæteras affectiones corporis non incongruenter in seipsum transposuit, ut jam deinceps non ut homines, sed ut ii, quos ut proprios & pro suis agnoscit Verbum, æternæ vitæ consortes efficeremur. Non enim ulterius secundum priorem originem Adæ intermorimur, sed deinceps nostra origine cum omni carnali infirmitate in Verbum translata, e terra excitamur, dissoluto peccati piaculo per eum, qui in nobis & pro nobis piaculum factus est. Ac non immerito: quemadmodum enim in Adam ex terra derivati morimur, ita denuo ex aqua

1. Cor. 15.

& Spiritu ſancto regenerati in Chriſto omnes vivificamur, quaſi caro noſtra non amplius terreſtris, ſed rationalis facta ſit, & ut ſic dicam, verbificata ob Rationem ſive Verbum, quod in noſtri gratiam caro factum eſt. Ut autem impaſſibilitatem naturæ Verbi, ejusque ob carnem infirmitates cognoſcamus, operæ pretium eſt, ut majori diligentia audiamus beatum Petrum. Is enim dignus teſtis, cui de Salvatore habeatur fides, qui ita ſcribit in
1. Petr. 2. epiſtola: *Chriſto igitur pro nobis carne paſſo.* Quocirca cum dicitur aut eſurire, aut ſitire, aut fatigari, aut neſcire, aut dormire, aut plorare, aut poſtulare, aut fugere, naſci item & deprecari calicem, & ſimpliciter quæcunque ſunt corporis tolerare, recte ea omnia de Chriſto eſuriente, ſitiente pro nobis, colaphis cæſo, laborante, exaltato, naſcente, creſcente, metuente, latente, atque ad iſtum modum loJoan. 17. quente: *Si poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte:* tum denique, quantum ad carnem attinet, pro nobis vapulante, accipiente, ea inquam omnia recte de eo dici ac prædicari poſſunt. Nam & ipſe Apoſtolus propterea ad iſtum modum locutus eſt: Chriſto paſſo non Deitate, ſed carne, idque pro nobis, ut non ipſius Verbi proprias iſtiusmodi paſſiones & naturales, ſed carnis eſſe cognoſceremus. Ne quis igitur hominum ſcandalizetur, ſed potius agnoſcat, Verbum ipſum ex natura ſua impatibile eſſe, ſed tamen ob carnem, quam induit, iſta de eo prædicari, quia & illa propria ſunt carnis, & caro illa proprium eſt corpus Salvatoris. Et ipſe quidem impatibilis ex natura perſeverat, nullam noxam ex illis rebus ſentiens, ſed illas in ſe profligat: homines autem, in eum, qui impatibilis eſt, translatis paſſionibus ſuis ibique pereuntibus, impatibiles, & ipſi deinde liberi ab iſtis calamitatibus in æternum redduntur, ut ipſe ſuis verbis do1. Joan. 3. cuit Joannes, cum inquit: *Et ſcitis, illum manifeſtatum eſſe, ut tolleret peccata noſtra, & peccatum in eo non eſt.* Jam, cum res ita ſe habeat, non exprobrabit hæreticus aliquis, qui reſurgere poſſit caro mortalis naturæ? aut ſi reſurgat, cur non denuo ſitim & eſuriem percipit, & mortalis remanet? ex terra enim orta eſt, & quod illi naturale eſt ex carne, quomodo in ipſa ſopiri poterit? Huic tam contentioſo hæretico vel ipſa caro reſponderit,

καὶ πνεύματος ἀναγεννηθέντες, ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα· οὐκέτι ὡς γήϊνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τὸ σαρκὸς διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὃς δι' ἡμᾶς ἐγένετο σάρξ· ἵνα ᾖ καὶ τὸ ἀπαθὲς τοῦ Λόγου φύσεως ἐν τοῖς διὰ τὸ σάρκα λεγομένοις ἀσθενείας αὐτοῦ γινώσκωμεν τὴν ἀκριβέστερον ἔχῃ, καλὸν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου Πέτρου· ἀξιόπιστος γὰρ οὗτος γένοιτ' ἂν μάρτυς περὶ τοῦ Σωτῆρος· γράφει οὖν οὕτω ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγων, Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· οὐκοῦν ἡνίκα ὅταν λέγηται πεινᾶν, ἢ διψᾶν, καὶ κάμνειν· ἢ μὴ εἰδέναι· καὶ καθεύδειν· ἢ κλαίειν ἢ αἰτεῖν, καὶ φεύγειν καὶ γλυκαίνεσθαι, ἢ παραιτεῖσθαι τὸ ποτήριον· ἢ ἁπλῶς πάντα τὰ τοῦ σαρκὸς, λεχθείη ἂν ἀκολούθως ἐφ' ἑκάστου· Χριστοῦ οὖν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· ἢ μὴ εἰδέναι λέγοντος καὶ ῥαπιζομένου· καὶ κάμνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ· ἢ ὑψωμένου πάλιν ἐγκωμιούμενου· καὶ αὐξάνοντος· καὶ φοβουμένου· ἢ κρυπτομένου (σαρκὶ) καὶ λέγοντος, εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· καὶ τυπτομένου, ἢ λαμβάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, ἢ ὅλως πάντα τὰ τοιαῦτα. ἢ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Απόστολος, διὰ τοῦτο εἶπε, Χριστοῦ παθόντος οὐ θεότητι, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, ἵνα μὴ αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἴδια ἢ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἴδια φύσει τὰ πάθη ἐπιγνωσθῇ· μὴ οὖν σκανδαλιζέσθω τῶν ἀνθρώπων τις σκανδαλιζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον γινωσκέτω, ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ Λόγος ἀπαθής ἐστι· ἢ ὅμως, διὰ τὸ ἐνδύσατο, σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα. ἐπεσθὴ τῆς μὲν σαρκὸς, ἴδια ταῦτα· τοῦ δὲ Σωτῆρος, ἴδιον αὐτοῦ τὸ σῶμα· ἢ αὐτὸς μὲν, ἀπαθὴς τὴν φύσιν, ὡς ἐστι, διαμένει· μὴ βλαπτόμενος ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαφανίζων καὶ ἀπολλύων αὐτά· οἱ δὲ ἄνθρωποι, εἰς τὸν ἀπαθῆ μεταβαίνοντων αὐτῶν τὰ παθῶν, ἀπολλυμένων· ἀπαθεῖς τε ἐλεύθεροι τούτων λοιπὸν ἢ αὖθις εἰς τοὺς αἰῶνας γίγνονται, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Ιωάννης λέγων· καὶ οἴδατε, ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ· καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι. Τούτου δὲ ὄντως ὄντος, οὐκ ἐξελέσθαι τις αἱρετικὸς, διατί ἀνίσταται ἡ σὰρξ, φύσει θνητὴ ὑπάρχουσα; εἰ δὲ καὶ ἀνίσταται, διατί μὴ πάλιν πεινᾷ ἢ διψᾷ· καὶ πάσχει, καὶ μένει θνητή; ἐκ γὰρ τῆς γῆς γέγονε· ἢ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς ἂν ἀπ' αὐτῆς παύσοιτο δυναμένης τότε τῆς σαρκὸς ἀποκεῖναι πρὸς τὸν ὧδε φιλόνεικον αἱρετικὸν,

ἀμὶ μὲν ὂν γῆς κ᾽ φύσιν θνητὸν, ἀλλ᾽ ὕστε-
ρον τὸ Λόγου γέγονα σὰρξ, καὶ οὗτ᾽ ἐβάσανέ
μου τὰ πάθη, καὶ τι ἀπαθὴς ὤν· ἐγὼ δὲ τού-
των γέγονα ἐλεύθερος· οὐκ ἀφιεμένη δὲ λοιδόρ-
ἐπ᾽ αὐτοῖς· διὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με Κύριον
ἀπὸ τούτων· εἰ γὰρ ἐγκαλεῖς, ὅτι τῆς κ᾽ φύ-
σιν ἀπηλλάγην φθορᾶς, ὅρα μὴ ἐγκαλέσῃς,
ὅτι τὸ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας
ἔλαβε μορφήν· ὡς γὰρ ὁ Κύριος ἐνδυσάμενος
τὸ σῶμα, γέγονεν ἄνθρωπος, ἕτως ἡμεῖς οἱ
ἄνθρωποι θεοὶ διὰ Λόγου θεοποιούμεθα
τοῦ σωθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ λοι-
πὸν ζωὴν αἰώνιον κληρονομοῦμεν· ταῦτα ἀνα-
γκαίως προεζητήσαμεν, ἵνα ἐάν ἴδωμεν, αὐτὸν
δι᾽ ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος θεικῶς πρά-
ττοντά τι ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν, ὅτι Θεὸς ὤν,
ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐάν ἴδωμεν, αὐτὸν,
ἀνθρωπίνως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα, μὴ ἀ-
γνοῶμεν, ὅτι σάρκα, φορῶν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ
ἕτως ταῦτα ποιεῖ καὶ λαλεῖ· ἑκάτου γὰρ τὸ ἴδιον
γινώσκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς προσλό-
μενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν·
καὶ ὅποτε πλανηθησόμεθα· ἐὰν δέ τις θεικῶς
τὰ τοῦ Λόγου νοήματα βλέπων· ξενήσῃται τὸ σῶμα, ἢ καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια
βλέπων, ξενήσῃται τὴν τοῦ Λόγου ἔνσαρκον
παρουσίαν· ἢ καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ταπει-
νὰ περὶ τοῦ Λόγου φρονήσῃ, ὁ τοιοῦτος, ὡς
μὴ Ἰουδαϊκὸς κάπηλος μίσγων τὸν οἶνον ὕδα-
τι, σκάνδαλον νομίσει τὸν σταυρόν· ὡς δὲ Ἕλ-
λην ὤν, μωρίαν ἡγήσεται τὸ κήρυγμα, ὅια
δὴ καὶ οἱ θεομάχοι Ἀρειανοὶ πεπόνθασι. τὰ
γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ Σωτῆρος ἐνό-
μισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα. ὠκοῦν ἔδει καὶ
τὰ θεικὰ βλέποντας αὐτοὺς ἔργα, ξενήσα-
σθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν· καὶ λοι-
πὸν Μανιχαίοις ἑαυτοὺς συγκαταριθμεῖν· ἀλλ᾽
ἐκεῖνοι μὲν, καὶ ὀψέποτε μεταθανέτωσαν, ὅτι
ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἡμεῖς δὲ τὸν σκοπὸν τῆς
πίστεως ἔχοντες, ἐπιγινώσκωμεν, ἃ διανοοῦν-
ται ὅτι κακῶς, ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν· τὸ γὰρ ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάν-
τα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ τὸ, πάντα
μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ τὸ, οὐ
δύναμαι ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· ἀλλὰ κα-
θὼς ἀκούω, κρίνω· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητὰ,
οὐτομὴ ἐγκλήσαι ποτὲ τὸν υἱὸν ταῦτα δηλοῦσι·

A Eram quidem ego ex terra secundum naturam mortalis, sed postmodum facta sum Verbi caro, & ipse ille, qui Verbum est & omnino impatibilis est, sulit passiones meas. Ego autem libera facta sum ab illis, utpote cui non permissum sit, ut istis obnoxia sim, idque per Dominum, qui me ab istis rebus vindicavit. Si igitur objicis, quod liberata sim a naturali corruptione, vide ne objicias, quod DEI Verbum meæ servitutis speciem assumserit. Ut enim Dominus, induto corpore, factus est homo, ita & nos homines ex
B Verbo Dei deificamur: eo quod illud receptum sit in carne, & jam inde vitam æternam adipiscimur. Hæc necessario prius excutienda fuerunt, ut si viderimus, divinitus eum per organum sui corporis agere quippiam vel dicere, ut tum in mentem veniat, Deum esse, qui ista operatur: & vicissim si viderimus, eum humanitus loqui aut pati, non ignari simus, eum, qui carnem gestet, hominem esse factum, atque inde fieri, ut ista vel dicat, vel faciat: rectam enim fidem bene tuebimur, si, quod utriusque naturæ proprium est, consideremus, & ab uno utrumque præstari animadvertamus: id si a nobis fiat, nunquam in errorem prolabe-
C mur. Contra, si quis ea, quæ a Verbo divinitus patrantur, respectu obtuituque corporis, quod solum in oculis habet, neganda putaverit: aut e diverso, respectu eorum, quæ propria sunt corporis, Verbi in carne præsentiam insicietur, vel ex rebus humanis similia mutuetur, quæ de Verbo sentiat: idem ille profecto, veluti Judaicus caupo admiscendo vinum aquæ, aut scandalum existimabit crucem, aut ut Gentilis, stultitiam arbitrabitur Evangelii prædicationem, quod istis Dei perduellibus, rabiosis, inquam, Arianis vides contigisse. Nam humana Salvatoris nostri
D præ oculis habentes, in eam opinionem venerunt, ut illum existimarint creaturam. Ergo vicissim oportebat, dum divina illius opera contuentur, ut abnegarent corporis illius nativitatem, ac sese jam inde Manichæis annumerarent. Cæterum ipsi vel sero tandem condiscant, Verbum carnem esse factum: nos autem scopum fidei retinentes, cognoscamus, quæ isti male interpretantur, recto sensu prædita esse. Nam hoc dictum: *Pater diligit filium, & omnia dedit in manus ejus:* & *Omnia mihi tradita sunt a patre:* & *Ego non possum quicquam facere ex me ipso, sed quemadmodum audio, ita judico:* & quæcunque sunt istiusmodi generis sententiæ, non id indicant, quasi aliquando ea non habuerit filius. Joan. 3. Matth. 11. Joan. 5.

Qvomodo enim, qvæ habet pater, non habuerit æternum & unicum patris ex ſubſtantia Verbum & Sapientia, cujus iſta ſunt verba? *Omnia, qvæ habet pater, mea ſunt: & mea ſunt patris.* Si enim, qvæ patris ſunt, ad filium pertinent, & ſemper illa pater habet: certum eſt, filium ſemper habere ea, qvæ ſunt patris: qvippe qvi ſemper in eo ſit. Qvocirca, non ideo, qvod aliqvando non habuerit, iſtiusmodi locutus eſt: ſed qvæ poſſidet, ut Deus, * ea poſtulat, ut filius. Nam, qvæ habet, a patre habet: Sed ne qvis videns, filium habere omnia, qvæcunqve pater habet, ex indiſcreta ſimilitudine & identitate eorum, qvæ habentur, Sabelliano more deceptus impie ſentiat: exiſtimetqve, filium etiam patrem eſſe: ea de cauſa hoc verbum prolatum eſt: Datum eſt mihi, & accepi: & traditum eſt mihi: nulla alia de cauſa, qvam ut oſtenderet, ſe patrem non eſſe, ſed patris Verbum, & æternum filium: qvi qvidem ob ſimilitudinem patris, qvæcunqve habet, perpetuo ab eo habet. Verum, qvia filius eſt, ideo perpetuo ex patre habet, qvæcunqve habet. Qvod autem hæ voces (datum eſt) & item (traditum eſt) aliaqve ſimilia, non diminuant Deitatem filii, ſed potius oſtendant eum plane filium, poſſis vel ex ipſis verbis intelligere: Si enim omnia illi tradita ſunt, primum qvidem alius eſt, diverſusqve ab illis, qvæ accepit. Deinde cum omnium ſit hæres, intelligendum eſt, ſolum illum eſſe filium, patriqve ſuum ac proprium ratione ſubſtantiæ. Si enim unus eſſet ex numero univerſitatis, neqvaqvam univerſitatis fuiſſet hæres: ſed & qvisqve accepiſſet pro libito, & pater dediſſet. Nunc, cum ipſe omnia accipiat, alius eſt diverſusqve ab omnibus, & ſolus proprius ſui patris. Qvod autem illæ voces (datum eſt) &, (traditum eſt) nuſqvam oſtendant, illum aliqvando non poſſediſſe, licitum eſt ex ſimili dicto in univerſum hoc ipſum proſpicere: Ait enim Salvator, *Qvemadmodum pater habet vitam in ſemetipſo: ita qvoqve filio dedit vitam habere in ſemetipſo.* Nam ex hac voce (dedit) indicat ſeſe patrem non eſſe: ex iſto autem dicto (ita) filii ſimilitudinem proprietatemqve cum patre ſignificat. Si igitur aliqvando fuiſſet, cum pater non haberet: certum eſt etiam fuiſſe, cum filius non haberet: ut enim pater, ita qvoqve & filius habet. Qvod ſi illud impium dictu eſt, pium

Cabi.

Joan. 5.

πῶς γὰρ, ἃ ἔχῃ ὁ πατὴρ, οὐκ εἶχεν ἀϊδίως ὁ μόνος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς Λόγος καὶ σοφία; ἢ λέγων· πάντα, ὅσα ἔχῃ ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι καὶ τὰ ἐμὰ τοῦ πατρός ἐστιν· εἰ γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, ἀεὶ δὲ ταῦτα ἔχῃ ὁ πατὴρ, δῆλον, ὅτι, ἃ ἔχῃ ὁ υἱὸς, ταῦτα ὄντα τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν αὐτῷ· οὐ διὰ τὸ μὴ ἐσχηκέναι ὅτε ποτε, ταῦτα ἔλεγεν· ἀλλ' * ὅτι ἔχων ἀϊδίως ὁ υἱὸς, ἃ ἔχῃ, ταῦτα ἔχῃ τοῦ πατρὸς ἔχῃ. ἵνα ὅτι μὴ τις βλέπων τὸν υἱὸν ἔχοντα πάντα, ὅσα ἔχῃ ὁ πατὴρ, ἐκ τῆς ἀπαλλάκτου ὁμοιότητος καὶ ταυτότητος, ὧν ἔχῃ, πλανηθεὶς κατὰ Σαβέλλιον ἀσεβήσῃ νομίσας, αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα, διὰ τοῦτο, τὸ, ἐδόθη μοι, καὶ τὸ, ἔλαβον· καὶ παρεδόθη μοι, εἴρηκεν, ὡς τοῦ μόνον δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατὴρ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ Λόγος· καὶ ὁ ἀϊδίως υἱός ἐστιν, ὁ διὰ μὲν τὴν ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς, ἔχων ἀϊδίως, ἅπερ ἔχει παρ' αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔχῃ, ἅπερ ἀϊδίως ἔχῃ· ὅτι γὰρ τὸ ἐδόθη· καὶ τὸ παρεδόθη· ἐκ τῶν ὁμοίων τούτοις, οὐκ ἐλαττοῖ τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείκνυσιν αὐτὸν ἀληθῶς υἱὸν, ἔξεστι, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ῥητῶν καταμαθεῖν. εἰ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, πρῶτον μὲν, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ὧν παρέλαβε, ἔπειτα, πάντων ὢν κληρονόμος αὐτὸς ὁ υἱὸς, ἔστι καὶ ἰδίως κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός. εἰ γὰρ εἷς ἦν τῶν πάντων, οὐ πάντων ἦν αὐτὸς κληρονόμος· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος, ἐλάμβανεν, ὡς ἤθελε, καὶ ἐδίδου ὁ πατήρ· νῦν δὲ πάντα λαμβάνων αὐτὸς, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων καὶ μόνος ἴδιος τοῦ πατρός· ὅτι δὲ πάλιν τὸ ἐδόθη, καὶ παρεδόθη, οὐ τότε μὴ ἔχειν αὐτὸν δείκνυσι· δυνατὸν ἐκ τοῦ ὁμοίου ῥητοῦ, καὶ ἐπὶ πάντων σωιδεῖν τὸ ζητούμενον· φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σωτήρ· ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ λέγειν, δέδωκε, σημαίνει αὐτὸν μὴ εἶναι τὸν πατέρα· ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὕτως, δείκνυσι τοῖς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἰδιότητα φυσικὴν καὶ ὁμοιότητα· εἰ μὲν οὖν ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχεν ὁ πατὴρ, δῆλον, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἦν, ὅτε οὐκ εἶχεν· ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔχῃ· εἰ δ' ἀσεβὲς μὲν τοῦτο λέγειν, ἀσεβὲς

δὲ μᾶλλόν ἐστιν εἰπεῖν· ὅτι ἀεὶ ἔχει ὁ πατὴρ πῶς οὐκ ἄτοπον τὸν υἱὸν λέγοντα, ὅτι ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, ἔτως καὶ ὁ υἱὸς ἔχει, τούτους λέγειν μὴ ἔτως ἔχειν, ἀλλὰ ἄλλως ἔχειν; μᾶλλον ἓν ὁ Λόγος, πιστός ἐστι, καὶ πάντα, ἃ λέγει εἰληφέναι ἀεὶ ἔχων, ταῦτα ἔχει παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἀπ' οὐδενός ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει· ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, εἰ αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα λέγοι, πρώτα τόπον δέδωκέ μοι τὸ φῶς φωτίζειν· οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ φωτίζω· ἀλλ' ὡς τὸ φῶς βέλεται· τοῦτο δὲ λέγων, ἀεὶ τό ποτε μὴ ἔχειν ἑαυτῷ δείκνυσιν· ἀλλ' ὅτι τοῦ φωτὸς ἴδιόν εἰμι· καὶ τὰ ἐκείνου πάντα, ἐμά ἐστιν· ἔτως καὶ πλέον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, νοεῖν ἔξεστι· καὶ γὰρ πάντα δέδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, πάντα πάλιν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ ἔχει, καὶ τοῦ υἱοῦ ἔχοντος· πάλιν ὁ πατὴρ ταῦτα ἔχει· ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρὸς θεότης ἐστί· καὶ ἔτως ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται. τῶν μὲν οὖν τοιούτων ῥητῶν, τοιοῦτος ὁ νοῦς· περὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνως λεγομένων περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ταῦτα πάλιν, εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχειν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προεζητήσαμεν τὰ τοιαῦτα· ἵνα ἐάν ἀκούσωμεν ἐρωτῶντος αὐτοῦ πῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ πεπυσμένου, ὅτι εἰς τὰ μέρη Καισαρείας ἦλθε, ἵνα με λέγουσιν εἶναι οἱ ἄνθρωποι; καὶ πόσους ἄρτους ἔχετε; καὶ τί θέλετε, ἵνα ποιήσω ὑμῖν; γινώσκωμεν ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ὀρθὴν τῶν ῥητῶν διάνοιαν, καὶ μὴ σκανδαλιζώμεθα τὰς χειρομάχους Ἀρειανούς. πρῶτον μὲν οὖν τοῖς ἀσεβοῦσι τοῦτο ῥητέον· πόθεν νομίζουσιν ἀγνοεῖν αὐτόν; ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐρωτῶν, παντὸς καὶ ἀγνοοῦντος ἐρωτᾷ· ἀλλ' ἔξεστι τὸν εἰδότα καὶ ἐρωτᾶν, ὅτε ὧν πίστασται· ἀμέλει Ἰωάννης ἐπερωτήσαντα τὸν Χριστὸν, πόσους ἄρτους ἔχετε, οἶδε μὴ ἀγνοοῦντα, ἀλλὰ γινώσκοντα· φησὶ γάρ· τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων τὸν Φίλιππον· αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἔμελλε ποιεῖν· εἰ δὲ ᾔδει, ὅπερ ἐποίει, οὐκ ἄρα ἀγνοῶν· ἀλλὰ γινώσκων ἐπερωτᾷ· ἀπὸ δὲ τούτου, καὶ τὰ ὅμοια νοεῖν ἔξεστιν· ὅτι ὅταν ἐρωτᾷ ὁ Κύριος, ἐκ ἀγνοῶν, ποῦ Λάζαρος κεῖται· οὐδὲ τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἐπερωτᾷ· ἀλλὰ γινώσκων ἠρώτα αὐτούς, εἰδώς, τί μέλλει ποιεῖν· καὶ ταχέως μὲν αὐτῶν ἔτω τὸ σοφὸν ἐκβάλλεται. ἂν δὲ καὶ φιλονεικῶσιν ἔτι διὰ τὸ ἐπερωτᾶν, ἀκουέτωσαν·

autem illud, Patrem ſemper habuiſſe, qui, quæſo, non abſurdum, dicente Filio, ut Pater habet, ita & filium habere, iſtos dicere, non ita ipſum habere, ſed aliter? Sincerior igitur, ac majoris fidei ſermo Verbi eſt, quo dicit, ſe ea accepiſſe, quæ ſemper habet, quia a Patre habeat. Et pater quidem *Simile.* a ñemine, Filius autem a Patre habet. Ut enim, ſi ipſum jubar loquatur, omnia mihi donavit lux, ut illuſtrarem, & ex me ipſo lucem non præbeo, ſed ut lux voluit: ea (ſi diceret) non indicaret, ſe aliquando non habere, ſed lucis ſe quiddam eſſe proprium lucisque omnia ſua eſſe: ita id quoque multo magis in Filio intelligendum eſt: nam omnia Pater dedit Filio: & rurſum: *Omnia Pater in Filio poſſidet:* Filioque poſ- *Joan. 14.* ſidente, Pater viciſſim ea retinet. Ut enim Filii Divinitas, Patris Divinitas eſt: ita Pater in Filio univerſitati rerum providentia conſulit: Horum igitur verborum iſtiusmodi intellectus eſt. Cæterum ea, quæ humanitus de Salvatore referuntur, illa quoque piam ſententiam in ſe complectuntur. Ea enim de cauſa prius illa excuſſimus, ut ſi audierimus eum percunctantem de Lazaro, ubinam ſitus eſſet: & cum in partes Cæſareæ veniſſet, interrogantem: *Quemnam me dicunt homines eſſe:* &, *Quot* *Matth. 16.* *panes habetis?* &, *Quid vultis, ut faciam vo-* *Marc. 10.* *bis?* cognoſcamus ex ſuperioribus dictis, veram inibi eſſe ſententiam: & non ſcandalizemur, quemadmodum Chriſti oppugnatores Ariani. Primum igitur, iis ita impie ſentientibus hoc proponendum eſt, undenam colligant, eum ea, quæ percunctatur, ignorare: Non enim, quisquis interrogat, ſtatim ignarus eſt eorum, quæ interrogat: ſed fit, ut de illis percunctetur, de quibus plenam ſcientiam habet: certe Joannes, qui inducit interrogantem Dominum, quot panes habent, noverat, illum earum rerum ignarum non eſſe, ſed conſcium: ait enim, *Hoc autem locutus eſt, ut* *tentaret Philippum: ipſe enim norat, quid fa-* *cturus eſſet.* Si igitur norat id, quod faciendum ſibi erat, utique ignoratione laborare non potuit, ſed cum ſcientia interrogationē fecit. Ex iſta re cætera, quæ ſimilia ſunt, intelligas, nimirum, quod cum percunctatur, ubi Lazarus jaceat: aut dum interrogat, quemnam ipſum homines dicant, non quaſi ignarum, ſed ut certum percontationes ſuas facere: quippe, qui ſciret, quid deſtinaverat facere: & celerrime eorum ſophiſma ita excluſeris. Quod ſi contentioſius premant iſtas interrogationes, audiant

in divinitate ignorationem non esse, sed id proprium esse carnis, ut jam superius dictum est. Quod autem id verum sit, vide (quæso) Dominum interrogantem, ubi Lazarus jaceat, & cum non adesset, verum inde adhuc procul ageret, dixisse Lazarum esse mortuum. Atque idem ille, qui secundum istos existimatur ignoratione laborare, is est, qui cogitationes discipulorum præcognoscebat, certiorque erat, quæ in cordibus singulorum latarent, & quid in homine esset. Et quod magis est, ipse solus cognoscit Patrem, & dicit: *Ego in Patre, & Pater in me.* Cuivis igitur manifestum est, ignorationem ad carnem pertinere: ipsum autem Verbum, quatenus Verbum est, & omnia, antequam fiant, scientia præcognoscere. Non enim ideo, quia homo factus est, desiit esse Deus: neque quia Deus subsistit, abducit se ab eo, quod humanum est, absit: sed potius, qvum Deus erat, assumsit carnem: & in carne existens, deificat carnem: & quemadmodum in ea interrogationes faciebat, ita quoque & in ea mortuum excitabat: omnibusque ostendit, se, qui mortuos vivificaret, & animam revocaret, multo facilius omnium occulta sibi cognita habere, eique certum esse, ubi Lazarus jaceat, sed tamen interrogationibus insistere: faciebat enim & illud sanctum undecunque Verbum DEI, quod omnia propter nos sustinuit, ut nostram ignorantiam bajulans, donaret nobis cognitionem veri sui ipsius Patris, sciremusque, ipsum propter nos ad salutem omnium esse missum, quo dono nunquam quicquam fuerit majus. Cum igitur ista verba calumniantur: *Data est mihi potestas:* &, *Glorifica filium:* dictumque item Petri: *Data est illi potestas:* hoc intellectu ista omnia interpretemur: humanitus illum ob corpus suum ista omnia loqui, non quod necessitate adigeretur: Sed tamen ipse sibi quasi data confitetur, quæ humanitus acceperat, ut eo, qui Dominus erat, accipiente, & in ipso donatione istarum rerum residente, gratia ipsa firma permaneret. Nam quod merus homo accipit, id ei eripi potest: cujus rei specimen in Adam vidimus: quippe qui illud, quod acceperat, perdidit. Ut autem gratia inademptilis esset firmaque hominibus custodiretur, ea de causa hãc donationem ut propriam sibi arrogat, dicitq; se potestatem accepisse, ut hominem, quam semper habet, ut Deus, dicitque: *Glorifica me*, qui alios glorificat, ut

Joan. 14.

Joan. 17. 1 Petr. 2. Joan. 5.

ὅτι ἐν μὲν τῇ θεότητι, οὐκ ἔστιν ἄγνοια· τῆς δὲ σαρκὸς ἴδιόν ἐστι τὸ ἀγνοεῖν, καθάπερ εἴρηται· καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ὅρα πῶς ὁ Κύριος πυνθανόμενος, ποῦ Λάζαρος κεῖται, αὐτὸς εἶπε μὴ παρὼν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπὼν, Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ πᾶς, ἀπέθανεν· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς νομιζόμενος ἀγνοεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τὰς διαλογισμὰς τῶν μαθητῶν προγινώσκων· καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, καὶ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ τό γε μεῖζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν πατέρα· καὶ λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· σαφῶς πρωτότυπον δήλον ἐστιν, ὅτι τῆς σαρκός ἐστι τὸ ἀγνοεῖν· αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος, ἦν Λόγος ἐστὶ, τὰ πάντα πρὸ τοῦ γενέσεως γινώσκει. διὰ γὰρ ἐπιδημῆσαι γέγονεν ἄνθρωπος, πέπαυται τοῦ εἶναι Θεός· διὰ ἐπιδημῆσαι Θεός ἐστι, φεύγει τὸ ἀνθρώπινον, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μᾶλλον Θεὸς ὢν, προσελαμβάνετο τὴν σάρκα, καὶ ἐν σαρκὶ ὢν ἐθεοποίει τὴν σάρκα· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν αὐτῇ ἐπυνθάνετο, οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τὸν νεκρὸν ἤγειρε· καὶ πᾶσιν ἔδειξεν, ὅτι ὁ νεκρὸς ζωοποιῶν καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακαλούμενος, πολλῷ μᾶλλον τὰ κρυπτὰ πάντων ἐπιγινώσκει καὶ ἐγίνωσκε, ποῦ Λάζαρος κεῖται, ἀλλ' ἐπυνθάνετο· ἐποίει δὲ καὶ τοῦτο ὁ πάνσεπτος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομείνας, ἵνα καὶ ὕστερον τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν βασάξας χαρίσηται γινώσκειν, τὸν μόνον ἀληθινὸν αὐτοῦ πατέρα· καὶ αὐτὸν δι' ἡμᾶς ὑπὲρ σωτηρίας πάντων ἀποσταλέντα, ἧς οὐκ ἄν τις μείζων γένοιτο χάρις· ὅταν δέοντα καὶ ὡς ἐν προφάσει ῥητῶς λέγῃ ὁ Σωτὴρ, ἐδόθη μοι ἐξουσία, καὶ δόξασόν σου τὸν υἱὸν, λέγῃ τε ὁ Πέτρος· ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία· τῇ αὐτῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα γινώσκομεν, ὅτι ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σῶμα ταῦτα πάντα λέγει· ὁ γὰρ χρείαν ἔχων ὅμως αὐτὸς ὡς εἰληφὼς λέγει, ἅπερ ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνως· ἵνα πάλιν ὡς τοῦ Κυρίου λαβόντος· καὶ ὡς εἰς αὐτὸν ἀναπαυομένης τῆς δόσεως, βεβαία ἡ χάρις διαμένῃ· ἀνθρώπῳ μὲν γὰρ μόνῳ λαμβάνοντι, δυνατὸν ἔχει καὶ τὸ ἀφαιρεθῆναι· ὅπερ τοῦτο, ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐδείχθη· λαβὼν γὰρ, ἀπώλεσεν. ἵνα δὲ ἀναφαίρετος ἡ χάρις γένηται καὶ βεβαία φυλαχθῇ τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἰδιοποιεῖται τὴν δόσιν, καὶ λέγει ἐξουσίαν εἰληφέναι, ὡς ἄνθρωπος, ἣν ἔχει ἀεὶ, ὡς Θεός· καὶ λέγει, δόξασόν με, ὁ ἄλλους δοξάζων, ἵνα

δείξῃ, ὅτι σάρκα χρήζουσάν ἐχῇ τούτων· διὰ τοῦτο κἀκείνης λαβοῦσης· ἐπῴδη ἡ λαβοῦσα ἐν αὐτῷ ἐστι· καὶ προσλαβὼν αὐτὸν ἄνθρωπος γέγονεν, ὡς αὐτὸς εἰληφὼς λέγεται· εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴρηται, ὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Λόγος, ἔσω καθ' ὑμᾶς τὸ Λόγου τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ χρήζειν δόξης, καὶ τὸ ἀγνοεῖν· εἰ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, γέγονε γὰρ, ἀνθρώπου δέ ἐστι τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ χρήζειν, καὶ τὸ ἀγνοεῖν, διὰ τὴν δίδοντα, ὡς λαμβάνοντα, νομίζομεν; καὶ τὸν ἄλλοις χορηγοῦντα χρείαν ἔχειν ὑπονοοῦμεν, καὶ τὸν μὲν Λόγον διαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὡς ἀτελῆ καὶ χρείαν ἔχοντα, τῷ δὲ ἀνθρωπότητα τῆς χάριτος ἐρημοῦμεν; εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ, δι' ἑαυτὸν ἐστι λαμβάνων· καὶ δοξασθεὶς σκῆνος τῇ θεότητι ἐστιν ὁ ἁγιασθεὶς καὶ ἀναστὰς, ποία τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἐλπίς; μένουσι γὰρ, ὥσπερ ἦσαν, γυμνοὶ, καὶ δείλαιοι, καὶ νεκροὶ, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τὰ δοθέντα τῷ υἱῷ· τί δὲ καὶ ἐπεδήμει, καὶ ἐχρύσει σαρξ ὁ Λόγος· εἰ μὴ ἵνα λάβῃ ταῦτα, ἃ λέγει εἰληφέναι, καὶ κενὸς ὢν τούτων πρὸ τούτου, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ χάριν ὁμολογήσῃ μᾶλλον αὐτὸς τῷ σώματι, ὅτι ὅτε γέγονεν εἰς αὐτὸ, τότε λαμβάνει ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς, ἃ μὴ εἶχε πρὸ τῆς εἰς τὸ σάρκα καθόδου. καὶ γὰρ ἐκ τούτου βελτιωθεὶς, φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς διὰ τὸ σῶμα, ἢ τὸ σῶμα βελτιωθὲν δι' αὐτόν· ἀλλὰ τοῦτο, Ἰουδαϊκόν ἐστι φρόνημα· εἰ δὲ ἵνα λυτρωθῇ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἐπεδήμησεν ὁ Λόγος· καὶ ἵνα αὐτὸς ἁγιάσῃ, θεοποιήσῃ, γέγονεν ὁ Λόγος σάρξ, τούτου χάριν καὶ γέγονεν, τίνι λοιπὸν ἔτι ἔστι φανερὸν, ὅτι ταῦτα, ἅπερ εἰληφέναι λέγει, ὅτε γέγονε σάρξ, ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ σάρκα λέγει; ἐν ᾗ γὰρ ἦν λέγων, ταύτης ἦν καὶ τὰ διδόμενα χαρίσματα δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ πατρός· πίνα δὲ ἦν, ἃ ἠτεῖτο, ἴδωμεν. καὶ πίνα ἦν ὅλως, ἃ ἔλεγεν εἰληφέναι· ἵνα κἂν ὅτως αἰσθέσθαι δυνηθῶσιν ἐκεῖνοι. δόξαν τοίνυν ἠτεῖτο, καὶ ἔλεγε· πάντα μοι παρεδόθη· καὶ μὴ τὸν ἀνάστασιν, ἐξουσίαν πάσαν, φησὶν, εἰληφέναι· ἀλλὰ καὶ πρὶν εἴπῃ, πάντα μοι παρεδόθη, πάντων ἦν Κύριος· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ εἷς Κύριος ἦν, δι' ὃν τὰ πάντα· καὶ δόξαν μὲν αὐτῶν Κύριος τῆς δόξης ἦν, καὶ ἐστι· ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, ἐν γὰρ

A ostenderet, carnem se habere istarum rerum indigam. Ac proinde carne suæ humanitatis hanc glorificationem accipiente, propterea quod ea, quæ accepit, in ipso est, & qui eam assumsit, homo factus est, ita loquitur, quasi ipse eam accepisset. Si igitur, ut sæpius dictum est, Verbum homo non est factum, sit ita, ut vos vultis, Verbi proprium, quod acceperit, quod gloria indiguerit, quod ignoraverit: si vero homo factum est, quod revera ita est, hominis deinde proprium sit accipere, indigere & ignorare; cur de datore ita sentimus, quasi non daret, sed acciperet, eumque, qui aliis suppeditat, indigere B arbitramur? & Verbum segregamus a Patre, quasi quod imperfectum sit & quadam necessitate laboret? humanitatem autem donatitia illa gratia spoliamus? Si enim Verbum ipsum, quatenus Verbum est, accipit, & glorificatum est, & secundum Deitatem suam sanctificatum est, & resurrexit, quæ spes (obsecro) hominibus relinquitur? permanent enim, quales erant, nudi, miseri, & mortui, nullum consortium habentes in eis, quæ data sunt Filio. Aut quid advenit? aut cur Verbum caro factum? Si ideo factum est, ut ea sibi ac- C ciperet, quæ se accepisse dicit: carebat igitur istis prius, & gratiam potissimum debet corpori suo, eo quod, cum in corpus veniisset, tum demum illa acceperit a Patre, quæ non habebat, antequam in carnem descenderet. Quippe, qui jam inde melioris feliciorisque conditionis sit factus per corpus, quam corpus per ipsum: At illa Judaica sententia est. Sin autem verbum, ut liberaret hominum genus, descendit: homines- que sanctificaret, deificaretque, caro factum est: cum ea de causa caro factum sit, cui jam, quæso, obscurum fuerit, eum, quæ dicit, se accepisse, tum demum ac- D cepisse, cum caro factum esset? neque sibi accepisse, sed carni? In qua enim erat, cum hoc diceret, hujus illa dona æstimanda sunt, quæ per ipsum a Patre conferebantur. Quæ autem postulaverit, videamus, aut qualia tandem sint, quæ se accepisse dicebat, ut saltem vel inde illi ad pudorem deducantur. Gloriam igitur postulabat, & dixit: *omnia mihi tradita sunt*: & Luc. 10. post resurrectionem, omnem potestatem se accepisse dicit: sed tamen, antequam diceret, omnia mihi tradita sunt, omnium erat Dominus: siquidem omnia ipsius erant, solusque Dominus erat, per quem omnia. Et cum gloriam peteret, etiam tum erat gloriæ Dominus, ut Paulus dicit:

Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Habebat enim, quæ postulabat, id quod ex his verbis apparet: *Glorifica me* (inquiens) *gloria, quam habebam apud te, antequam mundus fieret*, potestatem autem, quam dicebat se post resurrectionem accepisse, eam habebat, priusquam acciperet, etiam ante resurrectionem. Ipse enim per se increpabat Satanæ, dicens: *Facesse a me Satana*: suisque discipulis contra Satanam potestatem dedit, cum ipsis revertentibus ajebat, *Videbam Satanam, tanquam fulgur, e cælo cadentem.* Quinimo, quod dixit se accepisse, hoc, priusquam acciperet, ipsum possedisse, in demonstrato est: quippe, qui dæmones expellebat, & quæ ligaverat Satanas, dissolvebat, ut in Abrahamica filia patet, & peccata remittebat, dicens paralytico, & mulieri, quæ pedes unxerat, *Dimittuntur tibi peccata tua*: & mortuos excitavit: & cæco oculos restituit, donans ei videndi facultatem: istaque faciebat, non supersedens, donec acciperet potestatem: sed statim faciebat, ut qui jam tum potiretur ea potestate: adeo, ut inde clare innotesceret, eum, quæ habebat, ut Verbum, ea tum demum, cum homo factus esset, & postquam resurrexerat, humanitus accepisse, ut per eum homines in terra quidem quasi consortes divinæ naturæ potestatem haberent contra dæmones: in cœlis vero ut liberati a corruptione, in æternum regnarent. In summa, id ubique animadvertendum est: nihil eorum, quæ dicit se accepisse, ita accepisse, quasi non habuisset, habebat enim illa, utpote semper & Deus, & Verbum: nunc autem dicit humanitus se accepisse, ut carne ejus in ipso accipiente, inposterum ea ex carne illius in nos firmiter possidenda traderentur. Nam quod a Petro dictum est, accepisse illum a Deo gloriam & honorem, eo quod Angeli ipsi subjecti sint, talem in se mentem complectitur: Ut enim interrogabat humanitus, excitabat autem divinitus Lazarum: ita quoque hoc vocabulum (accepit) humanitus intelligendum est: ipsa autem Angelorum subjectio, Deitatem verbi demonstrat. Desinite igitur, o Deo odibiles, & ne humilietis Verbum, neve adimatis ejus divinitatem, quæ Patris est, tanquam illius, qui aliqua necessitate, vel ignorantia laboret, ne quæ vestra sunt, in Christum conjiciatis, ut tum Judæi faciebant, qui illum lapidabant. Non enim Verbi, quatenus verbum est, ista sunt propria, sed hominum:

1. Cor. 2.

Matt. 4. 10. Luc. 10. Luc. 7.

ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, εἶχε γὰρ, ἃ ᾐτεῖτο λέγων· δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοί· ἡ μὲν οὖν ἐξουσίαν δὲ, ἣν ἔλεγε μὴ τὴν ἀνάστασιν εἰληφέναι, οὕτω καὶ εἶχε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐπετίμα διὰ ἑαυτοῦ Σατανᾷ λέγων, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐδίδου κατ' αὐτὸ τοῦτο ἐξουσίαν· ὅτε καὶ ὑποστρεψάντων αὐτῶν ἔλεγεν· ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν, πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ πάλιν, ὅπερ ἔλεγεν εἰληφέναι, τότε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν ἔχων δείκνυται· τότε γὰρ δαίμονας ἀπήλαυνε· καὶ ἃ μὲν ἔλυσε δήσας ὁ Σατανᾶς, ἔλυσεν αὐτὸς, ὡς ἐπὶ τῆς Ἀβραὰμιαίας θυγατρὸς ἐποίησε· καὶ ἁμαρτίας ἠφίει λέγων τῷ παραλυτικῷ· καὶ τῇ τοὺς πόδας ἀλείψάσῃ γυναικὶ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· καὶ νεκροὺς μὲν ἤγειρε· τῷ δὲ τυφλοῦ βλέπειν ἀπεκαθίσα, χαριζόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν· καὶ ταῦτα ἐποίει, οὐ μένων, ἕως λάβῃ, ἀλλ' ἐξουσιαστὴς ὤν· ὡς ἐκ τούτων δῆλον εἶναι, ὅπ ἃ εἶχε Λόγος ὤν, ταῦτα καὶ γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ μὴ τὴν φύσασιν, ἀνθρωπίνως εἰληφέναι λέγεται· ἵνα δι' αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ὡς κοινωνοὶ γενόμενοι θείας φύσεως, λοιπὸν ἐξουσίας ἔχωσι κατὰ τῶν δαιμόνων· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς ὡς ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς φθορᾶς, ἀιωνίως βασιλεύωσι· καθόλου γὰρ χρὴ τοῦτο γινώσκειν, ὅπ ἀεὶ, ὧν λέγει εἰληφέναι, ὡς μὴ ἔχων, ἔλαβεν· εἶχε γὰρ αὐτὰ ἀεὶ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος· λέγεται δ' ὡς ἄνθρωπίνως, ὅτι ἔλαβεν, ἵνα τῆς σαρκὸς ἐν αὐτῷ λαμβανούσης, λοιπὸν, ἐξ ἐκείνης, καὶ ἐφ' ἡμᾶς διαμένῃ βεβαίως· καὶ γὰρ τὸ πρὸς τοῦ Πέτρου λεγόμενον· ὅτι ὁ λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμὴν καὶ δόξαν· ὑποταγέντων αὐτῷ Ἀγγέλων, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν· ὡς γὰρ ἐπιθάνετο ἀνθρωπίνως, καὶ ἤγειρε θείκῶς τὸν Λάζαρον, ἕτω τὸ μὲν, ἔλαβεν, ἀνθρωπίνως εἴρηται· ἡ δὲ τῶν Ἀγγέλων ὑποταγὴ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου δείκνυσιν· παύσασθε οὖν, ὦ θεοσυγεῖς, καὶ μὴ ταπεινοῦτε τὸν Λόγον· καὶ μὴ ἀφαιρεῖσθε τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ὡς δεομένου, ἢ ἀγνοοῦντος· ἵνα μὴ τὰ ἑαυτῶν ὑπορρίπτητε τῷ Κυρίῳ· ὡς οἱ τότε λιθάζοντες αὐτὸν ἐποίουν Ἰουδαῖοι· ἃ γὰρ τοῦ Λόγου, ἢ Λόγος ἐστὶ, ταῦτα τυγχάνει ὄντα· ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐστὶν ἴδια ταῦτα·

καὶ

καὶ ὥσπερ, πύσαντος αὐτοῦ, καὶ ἐκτείναντος χεῖρα, καὶ φωνήσαντος Λάζαρον, οὐκ ἐλέγομεν, ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, ἀλλὰ Θεοῦ ὄντως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν Φύσιν τὴν λεγομένων ὁρῶντες· καὶ ὡς ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντα, μὴ τῇ θεότητι τοῦ Λόγου ταῦτα λογιζώμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ. εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τὰ πάθη· καὶ εἰ ἡ σὰρξ θεοφορεῖται ἐν τῷ Λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστι τοῦ Λόγου· τὰ γοῦν ἔργα τοῦ πατρὸς, διὰ τῆς σαρκὸς ἐποίει· ὡς οὖν ἦτιον πάλιν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἐδείκνυτο ἐν αὐτῷ· οἷον ἐπυνθάνετο καὶ ἤγειρε Λάζαρον· ἐπεπλήτλε τῇ μητρὶ, λέγων, Ὅπου ἦλθεν ἡ ὥρα μου· ὡς λύθυς τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίει· ἀληθινὸς γὰρ ἦν Θεὸς ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ἀληθὴς ἦν ἡ σὰρξ ἐν τῷ Λόγῳ· διὰ τοῦτο ἐκ μὲν τῶν ἔργων, ἐγνώριζεν ἑαυτὸν υἱόν τε τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἐκ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἐδείκνυεν, ὅτι ἀληθὲς ἐφόρει σῶμα· ὡς ἴδιον ἦν αὐτοῦ τοῦτο· τούτων ὄντως ὄντων, φέρε καὶ τὸ περὶ δὲ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱὸς, διερευνήσωμεν· τοῦτο γοῦν μάλιστα μεγάλως ἀγνοήσαντες, καὶ ἐν τούτῳ σκοτοδινιῶντες, μεγάλην νομίζουσιν ἔχειν ἐν τούτῳ πρόφασιν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν. ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προφασιζομένους αὐτοὺς, καὶ ἐν τούτῳ σφαλλομένους τοὺς αἱρετικοὺς, ὡς τοὺς γίγαντας, πάλιν θεομαχοῦντας αὐτοὺς ὁρῶ· ὁ γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, κρίνεται παρ' αὐτοῖς περὶ ἡμέρας καὶ ὥρας· καὶ ὁ πάντα γινώσκων Λόγος, κατηγορεῖται παρ' αὐτῶν, ὡς ἀγνοῶν περὶ ἡμέρας· καὶ ὁ γινώσκων υἱὸς τὸν πατέρα, λέγεται ἀγνοεῖν ἡμέρας ὥραν· ὦ τί ἄν τις ἀφροσυνέστερον εἴποι τούτων; ποίαν τις τούτοις ἐξισώσει μανίαν; διὰ τοῦ Λόγου γέγονε τὰ πάντα, καὶ χρόνοι, καὶ καιροὶ, καὶ νὺξ, καὶ ἡμέρα, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἀγνοεῖν ὁ δημιουργὸς τὸ ποίημα λέγεται; καὶ αὐτὸς μὲν ὁ εἱρμὸς τοῦ ἀναγνώσματος δείκνυσιν, εἰδέναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ τῇ ἀγνοίᾳ καταπίπτωσιν. εἰρηκὼς γὰρ καὶ ὁ υἱὸς, διηγεῖται τοῖς μαθηταῖς τὰ περὶ τῆς ἡμέρας· λέγων, ταῦτα ἔσται καὶ τάδε, εἶτα τὸ τέλος· ὃ

A & quemadmodum, spuente illo, manumque extendente, & Lazarum evocante, non dicimus, illa hominis esse miracula, etiamsi per corpus conficiebantur, sed Dei: ita quoque cum humana de Salvatore in Evangelium referuntur, perpensa consideratáque indole ejus dicti, si aliena abhorrentiaque a Deo videbuntur, non divinitati ejus, sed humanitati attribuenda sunt. Licet enim Verbum caro factum sit, carnis tamen propriæ sunt affectiones: rursus licet caro in Verbo Deum gestet, gratia tamen & virtus est Verbi. Certe, quanquam opera patris per carnem faciebat, nihilo tamen minus affe-
B ctiones carnis in eo apparebant. Quale est, quod interrogabat, & excitabat Lazarum: increpuit Matri: *Nondum*, inquiens, *venit hora mea*: & statim aquam in vinum mutavit, quia verus DEUS erat in carne, & vera caro in Verbo: ideoque ex operibus quidem si filium Dei, patremque suum itidem prodebat, ex carnis vero affectionibus declarabat, se verum corpus gestare, quod illi suum ac proprium erat. Cum igitur res sese ita habeat, agite dictum
C illud de die, & horam, quam nemo noverat, ne Angeli quidem aut filius, excutiamus. Hic in primis & magnopere ignari & cæcutientes, magnam existimant se in eo dicto habere suæ hæreseos causam. Ego autem eos hoc ipsum caussificantes, & sese instruentes, veluti gigantes, iterum Deum oppugnare conspicio. Dominum enim cœli & terræ, per quem omnia facta sunt, rerum ignorantiæ faciunt de die illa & hora: & Verbum, quod omnia novit, condemnatur ab eis, quasi qui
D diem illum ignotum habeat: & filius, qui cognoscit patrem, incessitur de inscitia diei & horæ: o malum! quam quæso huic insaniæ invenias parem? quæ est ista tam nulli similis amentia? Per Verbum omnia facta sunt, tempora & rerum agendarum articuli, noxitem & dies, & universa rerum natura: & opifex ab istis fertur suum opus non intelligere? Atqui ipsa series lectionis ostendit, filium DEI illam diem & horam probe scire, etiamsi Ariani sua inscitia in præceps ruant. Ubi enim dicit, (ne filius quidem) ibi discipulis recenset ea, quæ diem illam antecedunt, dum inquit, ista & ista futura sunt, ac tum denique finis. Jam,

Joan. 2. 4.

qui ea, quæ diem illam antecedunt, eloquitur, omnino in cognitione sua diem habet, quæ post res pronunciatas subsecutura est. Si enim diem nesciret, nunquam ea, quæ diem anteveniunt, designasset: ignarus quippe, quando ea hora futura esset. Ac veluti, si quis domum aut civitatem ignaro, certis signis describere cupiens, ea, quæ ante domum vel civitatem consistunt, percenseat: & post omnia designata loquatur, jam deinde in proximo tibi est civitas aut domus, certe fieri non potest, ut is, qui ita rem demonstratam tradit, incognitum habeat, ubinam locorum domus aut civitas illa consistat: nam si id eum lateret, profecto nunquam indicasset ea, quæ prioribus locis consistunt: ne forte per ignorantiam auditores suos procul a recto diverteret, aut inter loquendum non animadverteret, se in re significanda limites transmittere: Ita quoque Dominus enarrans ea, quæ prævia sunt ante illam diem & horam, exacte noverat, nequaquam ignarus, quandonam illa hora & dies immineret. Cæterum, qua de causa, cum rem cognitam haberet, non diserte eam dilucideque discipulis expresserit, nefas quiddam arbitror, in id arcanum curiosius inquirere, quod ipse tacitum celatumque esse voluit. *Quis enim norit mentem Domini? aut quis ejus consiliarius fuerit?* Sed tamen, cur eum nollet ita sermonem temperarit, ne Filium quidem hoc cognitum habere, cum hoc omnium optime cognosceret, ne id quidem infidelibus obscurum arbitror, eum hic per carnem hominis more, & ex persona hominis locutum esse. Neque est, ut aliquid detrimenti Verbo Dei accidisse putes, cum ignoratio ista ad humanam naturam, cui id peculiare est, solummodo pertineat. Et hoc ipsum eleganter deprehendas, si quo tempore id Dominus locutus est, cum bona conscientia expendas. Non enim in creando cœlo, neque cum apud Patrem omnia disponebat, neque antequam homo fieret, sed cum Verbum caro factum esset, hoc sermone usus est: atque ideo quicquid post hominem sumtum humanitus loquitur, ea omnia par est humanitati adscribi. Verbi enim proprium est, cognoscere, quæ fecerit, horumque principium & finem non ignorare, cum ejus sint opera: noritque, quot & quam diuturna ea in condendo esse voluerit: quapropter si nec rerum singularum principia, nec terminos ignoret, omnino noverit universalem & communem omnium finem. Certe in Evangelio, ubi de se humano more loquitur, *Pater* (inquiens) *venit hora, glorifica filium tuum:* clare præ se tulit de ultima hora universitatis ejusque fine, ut Verbum quidem, se cognitionem habere,

A τὰ περὶ τὴν ἡμέραν λέγων, οἶδε πάντως καὶ τὴν ἡμέραν· ἥτις μὴ τὰ προειρημένα φανήσεται. εἰ δὲ μὴ ἤδει τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ πρὸ αὐτῆς ἐσήμανεν· οὐκ εἰδὼς, πότε ἔσαι ἡ ὥρα· καὶ ὥσπερ ἄν τις οἰκίαν ἢ πόλιν τοῖς ἀγνοοῦσι σημᾶναι θέλων, τὰ μὲν πρὸ τῆς οἰκίας καὶ τῆς πόλεως, διεξίοι· ἐπειδὰν δὲ πάντα σημάνας λέγοι, εἶτ' ἐγγὺς ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία· οἶδε πάντως ὁ σημαίνων, ὅπου τε ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία ἐστίν· οὐκ ἂν γὰρ εἰ μὴ ἐγίνωσκεν, ἐσήμανε τὰ πρὸ ἐκείνων· μή ποτε δι' ἄγνοιαν ἢ μακρὰν ἀποστήσῃ τοὺς ἀκούοντας· ἢ αὐτὸς λέγων, λάθῃ καὶ ὑπόβλητον τὸ σημαινόμενον, ὅ-

B τως λέγων ὁ Κύριος τὰ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οἶδεν ἀκριβῶς, καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, πότε ἡ ὥρα καὶ ἡ ἡμέρα ἐνίσται. τῶν μὲν ἂν ἕνεκα γινώσκων, οὐκ εἶπε φανερῶς τότε τοῖς μαθηταῖς, ὁδηγὸς ἐσι προεργάσασθαι, ἃ σεσιώπηκεν αὐτός· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; τίνος δὲ χάριν γινώσκων ἔλεγε, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, οὐδένα τῶν πιστῶν ἀγνοεῖν οἶμαι· ὅτι καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον διὰ τὴν σάρκα ὡς ἄνθρωπος

C ἔλεγε· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐλάττωμά ἐσι τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐσὶ φύσεως ἴδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν. καὶ τοῦτο πάλιν ἄν τις ἴδοι καλῶς, ἐὰν καὶ τὸν καιρὸν ἐξετάζῃ μετὰ σωφροσύνης ἀγαθῆς, πότε καὶ τίσιν ἔλεγε ταῦτα· οὐ τοίνυν, ὅτε ὁ οὐρανὸς δι' αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ, ἁρμόζων τὰ πάντα· οὐδὲ τοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἔλεγε ταῦτα, ἀλλ' ὅτε ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ τοῦτο καὶ πάντα, ὅσα μετὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος ἀν-

D θρωπίνως λέγει, ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι δίκαιον ἀνατιθέναι. τοῦ μὲν γὰρ Λόγου ἴδιόν ἐσιν εἰδέναι τὰ πεποιημένα, καὶ τούτων ἀρχὴν καὶ τέλος μὴ ἀγνοεῖν· αὐτοῦ γάρ ἐσιν ἔργα· καὶ οἶδεν ὁπόσα, καὶ ἕως τίνος ἕκαστον εἰργάσατο· εἰδὼς ὅτε ἀρχὴν ἑκάστου, καὶ τὸ τέλος οἶδε πάντως· καὶ τὸ καθόλου καὶ κοινὴ πάντων τέλος· ἀμέλει λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ· πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱόν, δῆλόν ἐσιν, ὅτι καὶ τοῦ τοῦ παντὸς τέλους ὥραν, ὡς μὲν Λόγος, γινώσκει·

John, 17.

ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀγνοεῖ· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, καὶ μάλιστα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς Φιλανθρωπίας ἴδιον τοῦ Σωτῆρος. ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἐπῃσχύνετο διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν εἰπεῖν· οὐκ οἶδα· ἵνα δείξῃ, ὅτι εἰδὼς ὡς Θεὸς, ἀγνοεῖ σαρκικῶς· οὐκ εἴρηκε γοῦν, οὐδὲ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἡ θεότης ἀγνοοῦσα φαίνηται· ἀλλὰ ἁπλῶς· οὐδὲ ὁ υἱός· ἵνα τοῦ ἐξ ἀνθρώπων γεγονέναι ᾖ ἡ ἄγνοια ἢ· διὰ τοῦτο καὶ περὶ Ἀγγέλων οὐκ εἴρηκεν ἐπαναβαίνων, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλ' ἐσιώπησε, δεικνὺς τὰ δύο ταῦτα· ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα οἶδε, πολλῷ μᾶλλον ὁ Λόγος οἶδε, ἢ Λόγος ἐστὶν· παρ' οὗ καὶ τὸ πνεῦμα λαμβάνει· καὶ ὅτι περὶ τοῦ πνεύματος σιωπήσας, Φανερὸν πεποίηκεν, ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λατρείας ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱός. καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι ἀνθρωπίνως εἰρηκώς· οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε, δεικνύσιν, ὅμως θεϊκῶς ἑαυτὸν τὰ πάντα εἰδότα· ὃν γὰρ λέγουσιν οὐκ εἰδέναι τὴν ἡμέραν, τοῦτον εἰδέναι λέγει τὸν πατέρα· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει, φησὶ, τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· πᾶς δὲ πλὴν τῶν Ἀρειανῶν συμμολογήσει· ὡς τὸν πατέρα γινώσκων, πολλῷ μᾶλλον οἶδε τῆς κτίσεως τὸ ὅλον. ἐν δὲ τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ τέλος ταύτης· εἰδὲ ἤδη ὥρισαι ἡ ὥρα καὶ ἡ ἡμέρα παρὰ τοῦ πατρὸς, δῆλόν ἐστιν, ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ ὥρισαι· καὶ οἶδεν αὐτὸς τὸ διὰ αὐτοῦ ὁρισθέν· οὐδὲν γάρ ἐστιν, ὃ μὴ διὰ υἱοῦ γέγονέ τε καὶ ὥρισαι· οὐκοῦν αὐτὸς δημιουργὸς ὢν τοῦ παντὸς, οἶδεν ὁποῖον καὶ πόσον, καὶ ἕως τίνος ἄρα αὐτὸ γενέσθαι βέλτιστα ὁ πατήρ· ἐν δὲ τῷ πόσῳ ἐστὶ καὶ μέχρι τινὸς ἡ τούτων ἀλλαγή· πάλιν τε εἰ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστι· τοῦτο γὰρ αὐτὸς εἴρηκε· τοῦ δὲ πατρός ἐστι τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν, δηλονότι καὶ ὁ υἱὸς οἶδεν, ἴδιον ἔχων καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ πατρός. καὶ πάλιν· εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· οἶδε δὲ ὁ πατὴρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, Φανερὸν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ πατρὶ, οἶδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· εἰ δὲ καὶ εἰκὼν ἐστιν ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, οἶδε δὲ ὁ πατὴρ καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν,

Aut hominem vero, in ignoratione versari. Siquidem hominis proprium est, ignorare, ac præcipue ea, quæ sunt istius generis, & in eo ipso proprium quiddam est benevolentiæ Salvatoris nostri adversus nos homines. Siquidem homo factus non erubuit, propter carnem ex natura istarum rerum insciam, se ignarum fateri, ut ostenderet se ejus rei conscium, ut Deum, sed tamen carnaliter ignorare. Quapropter non dictum est ab eo, ne filius quidem Dei, ne divinitas ignorare videretur, sed simpliciter: ne Filius: ut Filii ex hominibus orti ista ignoratio re- B maneret. Atque ea de causa, cum de Angelis loquitur, non addidit altiorem gradum, ut diceret (neque spiritus sanctus) sed illud obticuit, duplici ratione rei fidem adstruens: nam si admittas, Spiritum scire, multo magis Verbum, quatenus est Verbum, a quo etiam Spiritus accipit, id non incognitum habere admittas. Hic autem, cum de Spiritu taceat, manifesto prodit, se de humano suo ministerio locutum fuisse has voces (ne Filius quidem) eaque res argumento est, eum humanitus isthic loqui, cum ait, *ne filius* C *quidem novit*: æque tamen clare ostendit, sese divinitus omnia scire; cum enim dicunt, filium diem illam ignorare, hunc eodem tempore cognoscere affirmant: *Nemo enim*, inquit, *cognoscit Patrem, nisi* [Luc. 10.] *Filius*: Nemo autem non præter Arianos confiteretur, eum, qui Patrem cognoscit, multo magis cognoscere universitatem rerum: in qua omnium finis & exitus continetur: quod si jam definita est dies & hora a Patre, certum est, eam destinationem definitionemque per Filium decretam esse, novitque ille ipse suum ipsius statutum, cum nihil sit omnium, quod non per Filium & factum & definitum sit. Quapropter ipse, ut conditor uni- D versitatis, conditum habet, qualem, & quantam, & quam diuturnam, & quousque eam Pater durare velit: & quousque status iste rerum sua in magnitudine & latitudine sese immobiliter sit habiturus. Rursum, si omnia, quæ Patris sunt, Filii sunt, Patris autem est, cognoscere diem illam, ut in verbis Christi testatum videas: in manifesto est igitur, & Filium cognoscere, cum id ut suum & proprium habeat ex Patre. Rursus si Filius in Patre, & Pater in Filio, novitque Pater diem & horam: clarum est, & Filium in Patre existentem, cognoscentemque ea, quæ in Patre sunt, diem & horam non ignorare. Jam si Filius vera imago est Patris, novit Pater diem & horam,

cui dubium, quin istius scientiæ paternæ imaginem Filius quoque possideat? Mitique nihil est, si, cum omnia per Filium creata sint, & in eo omnia consistant, norit ea, quæ condita sunt, quando aut in singulis privatim, aut publice in omnibus finis immineat. Cæterum, temeritas Arianorum cum summa absurditate conjuncta, nos ad hanc Apologiam descendere coegit, qui dum annumerant Filium Dei Verbum æternum rebus creatis, eo assvetudine blasphemandi ducuntur, ut etiam Patrem ipsum, minorem rerum universitate videantur pronunciare. Si enim verum est, eum, qui Patrem novit, non nosse diem & horam, major ergo (quod abominor) sublimiorque ea cognitio fuerit (quod rabiosi illi non abhorruerint dicere) qua non solum tota rerum natura, sed vel minima ejus particula cognoscitur, quam qua Pater intelligitur. Verum, illi ita in Spiritum sanctum blasphemantes, certi sint, se nunquam ejus impietatis remissione condonandos esse, prout Dominus locutus est: nos autem Christi amatores, qui Christum gerimus, certum habemus, Verbum, quatenus est Verbum, non quod ignoraret, ista dixisse, conscius enim erat omnium: sed ut hominis conditionem præ se ferret, in quam istiusmodi ignoratio competit. Et quia carnem induerat ignorationi obnoxiam, carnaliter locutus est, se nescium esse. Certe is, qui hic dicit, ne Filium quidem id scire, & ignorationem hominum temporibus Noe habitam pro exemplo adducit, statim subintulit: *Vigilate igitur, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit*: Et rursus, *Ea hora, qua non putatis, filius hominis veniet*: propter vos enim ego factus sum, quales vos estis. Atque inde est, quod dixi, neque Filium scire. Oportuit enim eum, si divinitus ignorabat, in hanc formam locutum esse. Vigilate igitur, quoniam non novi, & qua hora non expecto. Nunc autem nequaquam in eum modum locutus est, sed dum ait, vos nescitis, & qua hora non expectatis, satis declaravit, hominum esse ignorare, in quorum gratiam ipse similem hominibus carnem gestans homoque jam factus, hæc verba protulit, ne Filium quidem id scire: siquidem carne non noverat, quamvis ut Deus, illam ipsam horam bene cognitam haberet: quin & exemplum de Noe allegatum, Christi perduellium impudentiam ostendit: Nam & illic non ita locutus est, non novi, sed non noverant, donec veniret diluvium. Homines quidem non norant, at ille, qui illis superinducebat diluvium. Ipse autem erat Servator, noverat & diem & horam,

Matth. 24. & 25.
Matth. 24.

A δῆλον, ὅτι οὐ εἰδέναι ταῦτα τὴν ὁμοιότητα τῷ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει. καὶ θαυμαστὸν, εἰ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἐν ᾧ συνέστηκε τὰ ὅλα, οἶδεν αὐτὸς τὰ γινόμενα, οὐ πότε τούτων ἑκάστου καὶ κοινῇ τὸ τέλος. ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ προπέτεια, πρέπουσα τῇ μανίᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν ὅσα, εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν ἠνάγκασεν ἐλθεῖν· συναριθμοῦντες γὰρ τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀίδιον Λόγον, κατ' ὀλίγον οὐ αὐτὸν τὸν πατέρα, ἐλάττονα τῆς κτίσεως μελετῶσι λέγειν. εἰ γὰρ ὁ τοῦ πατέρα γινώσκων, οὐκ οἶδε τὴν ἡμέραν οὐ τὴν ὥραν, φοβοῦμαι μὴ μείζων ἔσῃ, ὡς ἂν ἐκεῖνοι μανέντες ἐποίευν, ἡ περὶ τῆς κτίσεως· μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τὸ ἐλάττονος μέρους τῆς κτίσεως γνῶσις τῆς περὶ τὸ πατρὸς γνώσεως· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὅτως εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντες, προσδοκάτωσαν, μὴ λαμβάνειν ποτὲ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἄφεσιν, ὡς ὁ Κύριος εἴρηκεν· οἱ δὲ φιλόχριστοι οὐχεισοφόροι γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἀγνοῶν, ἢ Λόγος ἐστὶν, ἔλεγε, οὐκ οἶδα δὲ γε, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἠνύσσε, ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, καὶ σάρκα ἀγνοοῦσαν ἐνεδύσατο· ἐν ᾗ ὢν, σαρκικῶς ἔλεγε, οὐκ οἶδα· τότε γὰρ εἰρηκὼς, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε; καὶ τῶν κατὰ Νῶε ἀνθρώπων τὴν ἄγνοιαν ὑφηθεὶς, αὖθις ἐπήγαγε, γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὑμεῖς, ποίᾳ ὥρᾳ ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ πάλιν, ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· διὰ ὑμᾶς γὰρ κἀγὼ γινόμενος, ὡς ὑμεῖς, εἶπον οὐδὲ ὁ υἱὸς· ἔδει δὲ, εἴπερ ἦν ἀγνοῶν θεϊκῶς, εἰπεῖν, γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδα· καὶ ᾗ οὐ δοκῶ ὥρᾳ· νῦν δὲ, τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν· εἰρηκὼς δὲ, ὅτι οὐκ οἴδατε ὑμεῖς· καὶ ᾗ οὐ δοκεῖτε, ἔδειξεν, ὅτι τοῦ ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀγνοεῖν· διὸ δὴ καὶ αὐτὸς τὸ ὁμοίαν αὐτῶν ἔχων σάρκα οὐ ἀνθρωπίνως γινόμενος, ἔλεγε, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν· οὐκ οἶδε γὰρ σαρκί· καίπερ ὡς Λόγος γινώσκων· οὐ τὸ κατὰ Νῶε ὑφήγημα, πάλιν ἐλέγχει τὴν ἀναίδειαν τῶν χριστομάχων· καὶ γὰρ κἀκεῖ, οὐκ εἶπεν· οὐκ ἔγνων· ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμός· οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι οὐκ ἐγίνωσκον· ὁ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγων· αὐτὸς δὲ ἦν ὁ Σωτὴρ, ἐγίνωσκεν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν,

B

C

D

ἐν ᾗ καὶ τὰς καταῤῥάκτας ἠνοιγε τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰς ἀβύσσους ἐῤῥήγνυε· καὶ τῷ Νῶε εἴρηκεν, εἴσελθε σὺ καὶ οἱ υἱοί σε εἰς τὴν κιβωτόν· εἰ γὰρ ἦν ἀγνοῶν, οὐκ ἂν προέλεγε τῷ Νῶε, ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτὰ, κἀγὼ ἐπάγω κατακλυσμὸν ἐπὶ τὴν γῆν· εἰ γὰρ ὅτι τοῦ εἰκόνος τὴν ἡμέραν Νῶε σημαίνει τὴν ἡμέραν, ἔγνω γὰρ τὴν ἡμέραν τοῦ κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας. καὶ τὴν τῶν τὰς παρθένους ὁμοίωσιν εἰρηκὼς, Φανερώτερον πάλιν ἔδειξε, τίνες εἰσὶν, οἱ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· λέγων, γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· ὁ πρὸ ὀλίγων εἰπὼν, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱός· νυνὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ οἶδα, ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. ἕως ἄρα πωθανομένων τῶν μαθητῶν προῆλθε τέλος, καλῶς εἶπε τότε, οὐδὲ ὁ υἱός, διὰ τὸ σῶμα· ἵνα δείξῃ, ὅτι ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδεν· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον, τὸ ἀγνοεῖν· εἰ μέν τοι Λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, καὶ αὐτὸς κριτὴς, καὶ αὐτὸς νυμφίος, οἶδε, πότε καὶ ποία ὥρα ἔρχεται· καὶ πότε μέλλει λέγειν, ἔγερσαι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος γινόμενος μετὰ ἀνθρώπων πεινᾷ, καὶ διψᾷ, καὶ πάσχει, ἕως μετὰ μὲν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος οὐκ οἶδε, θεϊκῶς δὲ ὢν ἐν τῷ πατρὶ, ὡς Λόγος καὶ σοφία, οἶδε· καὶ οὐδέν ἐστιν, ὃ ἀγνοεῖ. ἕως καὶ τὸν Λαζάρου πάλιν ἀνθρωπίνως πωθάνεται, ὁ ἀπελθὼν ἐγεῖραι αὐτόν· καὶ εἰδὼς πόθεν ἀνακαλέσεται τὴν Λαζάρου ψυχήν· μεῖζον δὲ τὸ εἰδέναι, πᾶ ἦν ἡ ψυχὴ, τοῦ εἰδέναι, τοῦ ἔκειτο σῶμα· ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἐπερωτᾷ, ἵνα θεϊκῶς ἀνεγείρῃ· ἕως καὶ τῶν μαθητῶν πωθάνεται ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας, καίπερ εἰδὼς καὶ πρὶν ἀποκρίνασθαι τὸν Πέτρον· εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀπεκάλυψε Πέτρῳ περὶ ὧν ὁ Κύριος ἐπωθάνετο, δῆλόν ἐστιν, ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν ἡ ἀποκάλυψις· οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν, φησὶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. εἰ δὲ διὰ υἱοῦ ἥ τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ γνῶσις ἀποκαλύπτεται, οὐκ ἀμφίβολον, ὡς αὐτὸς ὁ πωθανόμενος Κύριος· πρότερον ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ τὰ περὶ τοῦ πατρός· ὕστερον ἀνθρωπίνως ἐπωθάνετο· ἵνα καὶ τοῦτο δείξῃ, ὅτι σαρκικῶς πωθανόμενος,

A in qua cataractas cœli adaperuit, & abyssos egurgitavit, Noeque dixit: *Ingredere tu, & filii tui in arcam.* Jam si ignorasset, non denunciasset Noe, *adhuc septem dies, & ego immittam inundationem super terram.* Quod si ex similitudine de Noe mutuata, designat diem illam, ac norat tempus diluvii, noverat ergo diem sui ipsius adventus. Et in comparatione de septem virginibus clarius indicavit, quinam sint, qui ignorarent diem & horam, inquiens: *Vigilate igitur, quia nescitis neque diem, neque horam.* Qui paulo ante dixerat: *Nemo novit, ne filius quidem:* Nunc, non inquit, ego non novi: sed vos non novistis. Eadem igitur ratione per con- B tantibus discipulis de fine mundi, recte tum temporis hæc verba prolocutus est, neque filium scire, idque carnaliter respectu sui corporis, ut palam fieret, se ut hominem ignorare, quia hominum est ignoratione laborare. Nam si verbum est, & ille ipse est, qui venturus est, idemque & judex & sponsus, latere eum non potest. quando, & qua hora venturus sit, & quo tempore dicturus est: *Excitare, qui dormis, & resurge ex mortuis, & illustrabit te Christus.* Nam sicuti, ut homo, cum hominibus esurit, & sitit, & patitur, ita cum hominibus, ut homo, non novit. Cæterum, quatenus in Patre di- C vinitus existit, ut Verbum & Sapientia, eatenus certe eum non subterfugit, nec est quippiam omnium, quod illi in occulto sit, ita vicissim humanitus de Lazaro quærit, quo cum accessisset, eum excitat, non ignotum habens, unde & ex quibus locis ejus animam revocari oporteret. Majus certe graviusque scire, ubi anima erat, quam ubi corpus situm esset, sed humanitus percontantur, ut divinitus excitaret: ita quoque a discipulis, ubi in partes Cæsareæ progressus esset, percontatur, quamvis id sciret, prius- D quam a Petro responderetur. Si enim pater revelavit Petro, de quibus Dominus percontabatur, res manifestaria est, per ipsum Dominum hanc revelationem Petro contigisse: siquidem ipse dicit: *Nemo novit Filium, nisi Pater: vel Patrem, nisi Filius, & cuicunque Filius voluerit revelare.* Jam si per Filium, Patris Filiique cognitio revelatur, in ambiguo non est, quin ipse Dominus, qui percontatur, cum prius revelasset Petro, ea, quæ ex Patre cognoverat, postea humanitus ista interroget, ut & illud ostenderet, quod quæ carnaliter scisciteretur,

Genes. 7.

Matth. 24. Luc. 19.

Luc. 10.

ea, quæ Petrus dicturus esset, divinitus cognosceret. Noverat igitur istud Filius, qui novit omnia & patrem suum cognitum habet: qua cognitione nec majus, nec perfectius quicquam fuerit. Hæc quidem sufficiant ad eorum refutationem: mihi tamen libido est, vicissim interrogare, quo veritatis hostes, Christique perduelles magis appareant. Apostolus in secunda ad Corinthios epistola in hunc modum scribit. *Novi hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio: Deus autem scit.* Quid igitur dicitis? nescitne Apostolus, quid sibi acciderat in visione? quantumcunque dicat se nesciisse: quod si illum affirmetis nesciisse, videte, ne, qui non assueti estis cadere, in Phrygum iniquitatem decidatis, qui asseverant, nesciisse Prophetas, Verbique ministros, quid facerent, aut de quibus renunciarent. Contra, si pronunciatis, Apostolum, dicentem se nesciisse, nulla isthic ignorantia laborasse, cum haberet in se Christum, sibi omnia revelantem, qui (quæso) non fueritis perversissimo animo, & vestro ipsorum judicio condemnato, cum asseveretis, Apostolum, dicentem se ignorare, scire? & Dominum, itidem dicentem, se ignorare, nescire? Nam si ideo, quia Christus in Paulo erat, noverat Paulus, quæ dicit se ignorare: cur non multo magis ipse Christus norit, quantumcunque dicat sese ignorare? Apostolus igitur, revelante Domino, norat, quid sibi acciderat: nam ideo locutus est, *Novi hominem in Christo*, & cum novisset hominem, noverat, quomodo ille raptus esset. Certe Helisæus, Eliam cernens, noverat etiam, quomodo Elias assumtus esset; verum quamvis rem certam haberet, tamen discipulis Prophetarum existimantibus, Eliam in aliquem montium abjectum esse, principio quidem conscius eorum, quæ viderat, operam dabat, ut persvaderet id, quod res esset: sed ubi illi acrius instarent, silentium tenuit, sivitque, eos ad investigationem digredi. Quid igitur? an qui tacuit, rem incognitam habebat? minime gentium, sed tamen quasi ignarus id illis concessit, ut ita negotii fide percepta & rebus exploratis, nihil ulterius ambigerent de Eliæ assumtione. Igitur multo magis Paulus, qui ipse raptus fuit, noverat, quomodo raptus fuerit: siquidem & Elias idem cognitum habebat? & si quis interrogasset, dixisset forsitan, qua ratione assumtus esset, sed tamen se non novisse Paulus dicit,

2. Cor. 12.

Ibid.

ἤδη θεικῶς, ἃ ἤμελλε λέγειν ὁ Πέτρος· οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς, γινώσκων τὰ πάντα, καὶ γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἧς γνώσεως, οὔτε μεῖζον, οὔτε τελεώτερον ἄν τι γένοιτο· ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἔλεγχον αὐτῶν· ἐξαλόμην δὲ ἂν ἐρωτῆσαι, ἵνα καὶ ὅτῳ μᾶλλον ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας φανήσονται καὶ χριομάχοι. ὁ Απόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων φησὶν, οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδε· τοιοῦτον φατέ· οἶδεν ὁ Απόστολος, ὃ πέπονθεν ἐν τῇ ὁράσει, κἂν λέγῃ, οὐκ οἶδα, ἢ οὐκ οἶδεν· εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδεν· σκοπεῖτε, μὴ μανθάνοντες πίπτητε, πέσητε, καὶ εἰς τὴν Φρυγῶν ἀδικομίαν τῶν λεγόντων μὴ εἰδέναι τοὺς προφήτας· μηδὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διακονήσαντας τὸν Λόγον· μήτε ἃ ποιοῦσι, μή τε τοῖς τινων ἀπαγγέλλουσιν· εἰ δὲ οἶδε λέγων· οὐκ οἶδα· εἶχε γὰρ ἐν αὐτῷ τὸν Χριστὸν τὸν ἀποκαλύπτοντα αὐτῷ τὰ πάντα, πῶς οὐκ ἀληθῶς ἐξεσαμμένη τῷ χριομάχων, καὶ αὐτοκατάκριτός ἐστιν αὐτῶν ἡ καρδία, τὸν μὲν Απόστολον, λέγοντα· οὐκ οἶδα, λέγουσιν εἰδέναι τὸν δὲ Κύριον, λέγοντα· οὐκ οἶδα, λέγουσι μὴ εἰδέναι; εἰ γὰρ, ἐπεὶ Χριστὸς ἦν ἐν αὐτῷ· οἶδεν ὁ Παῦλος, ὅπερ λέγει· οὐκ οἶδα, πῶς οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸ ὁ Χριστὸς οἶδε, κἂν λέγῃ· οὐκ οἶδα; ὁ μὲν οὖν Απόστολος ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, οἶδεν, ὃ πέπονθεν· διὰ τοῦτο γάρ φησιν· οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ· εἰδὼς δὲ τὸν ἄνθρωπον, οἶδε καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος ἡρπάγη· ὁ γοῦν Ελισαῖος, βλέπων τὸν Ηλίαν, οἶδε καὶ, πῶς ἀνελήφθη· ἀλλὰ καίπερ γινώσκων, ὅμως τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν νομιζόντων, τὸν Ηλίαν εἰς ἓν τῶν ὀρέων ἐκβεβλῆσθαι πνεύματος ἐρριφθαι· αὐτὸς μὲν τὴν ἀρχὴν γινώσκων, ὃ ἑώρακεν, ἔπειθε τοὺς ἄνδρας· βιαζομένων δὲ ἐκείνων, σεσιώπηκε καὶ συνεχώρησεν ἀπελθεῖν· ἆρ' οὖν, ἐπειδὴ σεσιώπηκεν, οὐκ ἐγίνωσκεν; ἐγίνωσκε μὲν οὖν· ἀλλ' ὡς οὐκ εἰδὼς συνεχώρησεν· ἵν' ἐκεῖνοι πεισθέντες, μηκέτι διατείνωσι περὶ τῆς ἀναλήψεως Ηλίου· οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Παῦλος, αὐτὸς ὢν ἁρπαγείς, οἶδε καὶ πῶς ἡρπάγη καὶ τὸν Ηλίαν, ἐγίνωσκε· κἂν εἰ ἐπυνθάνετό τις, εἶπεν, ἂν πῶς ἀνελήφθη· λέγει δὲ ὅμως ὁ Παῦλος, οὐκ οἶδα·

δύο τούτων χάριν, ὡς γε νομίζω. ἑνὸς μὲν ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀποκαλύψεων, ἕτερόν τις αὐτὸν λογίσηται, ὑπὲρ ὃ βλέπει· ἑτέρα δὲ, ὅτι τῷ Σωτῆρι εἰπόντι, οὐκ οἶδα, ἔπρεπε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν, οὐκ οἶδα· ἵνα μὴ φαίνηται δῆλον ὂν ὑπὲρ τὸν Κύριον αὑτόν, καὶ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· ἐκεῖνο τῷ Παύλῳ δεδωκὼς εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οἶδε· καὶ γὰρ καὶ λέγων τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας, οἶδε, καθὰ προεῖπον, καὶ πότε ἡ ἡμέρα· καὶ ὅμως εἰδὼς, λέγει, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· τίνι μὲν χάριν εἶπε τότε, οὐκ οἶδα; αὐτὸς ὡς δεσπότης, οἶδεν· ὡς δὲ διερευνῶντας σχάζεσθαι χρὴ, τῆς ἡμῶν ἕνεκα λυσιτελείας, ὡς γε νομίζω, τοῦτο πεποίηκε· παρέχει δὲ αὐτὸς τῇ προθέσει τὸν νοῦν τῆς ἀληθείας· ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡμῖν τὸ χρήσιμον ἐφύλαξεν ὁ Σωτήρ· καὶ γὰρ τὰ μὲν πρὸ τοῦ τέλους ἅπαντα δεδήλωκεν, ἵνα ὡς εἶπεν αὐτὸς, μὴ ξενισθῶμεν, μηδὲ θροηθῶμεν, γινομένων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων, τὸ μὴ ταῦτα τέλος προσδοκῶμεν. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οὐκ ἠθέλησε θεϊκῶς εἰπεῖν, ὅτι οἶδα· ἀλλὰ σαρκικῶς διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν, καθὰ προεῖπον, εἶπεν, ὅτι οὐκ οἶδα· ἵνα μηκέτι ἐπερωτήσωσιν αὐτόν· καὶ λοιπὸν ἢ μὴ εἰρηκὼς λυπήσῃ τότε τοὺς μαθητὰς, ἢ εἰρηκὼς, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν ποιήσῃ. ὃ γὰρ ἂν ποιῇ, τοῦτο πάντως ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν. ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, δι' ἡμᾶς τοίνυν εἶπε καὶ τὸ, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· καὶ ὅτε. ἐψεύσατο τοῦτο εἰρηκὼς, ἀνθρωπίνως γὰρ εἶπεν, ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδα, ὅτε ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς αὐτὸν βιάσασθαι· εἰρηκὼς γὰρ οὐκ οἶδα, ἔσησεν κἀκείνων τῷ ἐρωτῆσαι· ἐν γοῦν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ἐστὶ γεγραμμένον· λοιπὸν ἐπέβη τοῖς Ἀγγέλοις, ἀναβαίνων ὡς ἄνθρωπος· καὶ ἀναφέρων εἰς τὸν οὐρανὸν, ἣν ἐφόρει, σάρκα· ὅτε καὶ οἱ μαθηταὶ, τοῦτο βλέποντες, πάλιν ἠρώτων· πότε τὸ τέλος ἔσαι; καὶ πότε σὺ βασιλεύσῃς; καὶ εἶπεν αὐτοῖς φανερώτερον· οὐχ ὑμῶν ἐστι, γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· καὶ οὐκ εἶπεν τότε οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὥσπερ εἶπεν πρὸ τούτων ἀνθρωπίνως· ἀλλ' ὑμῶν οὐκ ἔστι γνῶναι·

A duabus, ut ego existimo, de causis quarum alteram ipse elocutus est, ne propter excessus revelationum alium quis eum arbitraretur præ eo, quod videbat: altera deinde causa, ne, cum Salvator se nescire dicat, si ipse se scire faceretur, servus supra Dominum suum, & discipulus supra Magistrum esse videretur. Igitur qui Paulo dederat, ut sciret, multo magis ipse scientia instructus fuit. Nam cum diceret ea, quæ diem illam præcedebant, noverat utique, quando dies illa & hora ventura esset: ejus tamen rei cum conscius esset, inquit, ne filius quidem novit. Qua gratia igitur dixit per id tempus se nescire, quod ipse, ut Dominus, in sua potestate & cognitione habebat? Ego rem pervestigans, quatenus per conjecturam licet, existimo nostræ utilitatis causa id ab illo factum esse, sed utinam præbeat ille nostræ intentioni intellectum veritatis: pro mea ergo opinione, utrobique Servator id, quod nobis utile erat, procuravit: quippe qui omnia, quæ finem antecederent, præindicarit, ne, ut ipse quoque verbis suis præmonuit, ad prodigia illa obstupesceremus, aut turbati percelleremur, sed ex illis finem, qui subsequeretur, expectaremus. De die vero & hora, cum divinitus omnia sciret, carnaliter tamen ob carnem ignorationi obnoxiam, dixit, se ejus rei ignarum esse, ne ipsum amplius percontarentur, & aut si nulla responsione dignati essent, eos molestia afficeret, aut reddito responso, contra illorum nostrorumque omnium utilitatem id faceret. Quod enim facit, illud plane pro nobis est, quandoquidem propter nos caro factus est, propter nos igitur dixit, ne Filium quidem id scire. Nec enim in ejus verbis falli quicquam fuerat, pro hominis enim ratione loquebatur, *Non novi:* neque reliquit Discipulis occasionem, qua se ad dicendum premerent. Eo enim quod dicebat se ignorare, refrenavit illorum curiositatem. Certe in Actis Apostolorum scriptum habetur, quando vehebatur ab Angelis, hominum more adscendens afferensque in cœlum, quam gestabat, carnem, quo tempore discipuli hoc intuentes, rursum percontabantur, quando finis futura esset, & quando ejus adventus expectandus, diserte illis expresse locutus est: *Non* Act. 1. v. 7. *est vestrum, cognoscere tempora & rerum agendarum articulos, quos Pater collocatos habet in sua potestate,* neque per id tempus dixit, ne Filium quidem scire, quemadmodum antea humanitus dixerat, *sed non est vestrum, scire:*

jam enim cum caro illius resurrexerat, A
deposueratque mortalitatem, ac deificata erat, non decuit eum carnaliter respondere, utpote jam in cœlum ascendentem, sed ut divinitus nos doceret, non nostrum esse, scire tempora & articulos rerum, quos posuit Pater in sua potestate, sed accipietis virtutem. Quæ autem virtus est Patris, nisi Filius? *Christus enim Dei virtus & Dei Sapientia.* Noverat igitur Filius, utpote Verbum & ratio Patris, & hoc ipsum suis verbis satis præ se ferebat, minime se ejus rei ignarum esse, non aliter, quam si ad istum modum dixisset: Novi quidem illud, sed non est vestrum scire: propter vos enim in monte sedens carna- B
liter locutus sum, ne filium quidem scire, idque propter vestrum & omnium commodum. Utile est enim vobis tum de Angelis, tum de Filio istiusmodi negationem scientiæ audire, idque propter seductores, qui postmodum suborituri erant, ne, dæmonibus Angelorum figuram assumentibus, & de consummatione seculi inceptantibus loqui, ullam fidem haberetis, utpote earum rerum ignaris. Etsi Antichristus transformata specie asserit, se C
Christum esse, ac de futura consummatione instituit loqui, quo audientes in errorem abducat: vos contra, nostra præmonitione instructi, quod ne Filius quidem id sciat, omnem illi fidem abrogetis. Est & alia ratio, cur inutile sit finem, aut finis diem præsciri, ne si is mature prænoscatur, tempora intermedia neglectim habeantur, & comperendinationibus utantur usque ad dies fini conterminos, ac tum demum causam se habere existiment, cur vigilantes sint. Ideoque & finem cujus- D
que, quæ per mortem obvenit, silentio texit: ne occasione istius scientiæ inflati, pro majori parte temporis, sese negligentes habeant. Ergo utrumque, & universitatis rerum mundique finem, & uniuscujusque exitum celatum voluit. Nam in universitatis fine, finis quoque singulorum: & in singulorum fine, universitatis finis consummatur: ut rerum incerti, & semper expectatione suspensi, quotidie quasi citati proficiamus, enitamurque ad ea, quæ a fronte sunt, obliti interim eorum, quæ a tergo relinquuntur. Quis enim certus diei, in quem finis destinatur, non mediis temporibus supersedere? contra, qui ejus rei ambiguus est, singulis diebus se promtum exhibet, eaque de causa dictis istis subjunxit Servator:

λοιπὸν γὰρ ἦν ἡ σὰρξ ἀνασᾶσα, καὶ ἀποθεμένη τὴν νέκρωσιν ᾗ θεοποιηθεῖσα, καὶ ἀκέτι ἔπρεπε, σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκρίνασθαι ἀνερχόμενον εἰς τὰς οὐρανάς· ἀλλὰ λοιπὸν θεϊκῶς διδάξαι, ὅτι οὐχ ὑμῶν ἐστι, γνῶναι χρόνους ἢ καιρὰς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν. τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ πατρὸς, ἢ ὁ Χριστός; Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς Λόγος ὢν· τοῦτο δὲ λέγων ἐσήμαινεν, ὅτι ἐγὼ οἶδα· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑμῶν, γνῶναι· διὰ ὑμᾶς γὰρ καὶ ἐν τῷ ὄρει καθήμενος σαρκικῶς εἶπον, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· διὰ τὸ ὑμῶν καὶ πάντων συμφέρον· συμφέρει γὰρ ὑμῖν καὶ τοῖς Ἀγγέλοις καὶ τοῖς ὑοῖς, ἵνα πάντας ἀκούσας. διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐσομένους πλάνους· ἵνα κἂν, ὡς Ἄγγελοι, μεταχηματίζωνται δαίμονες καὶ περὶ τῆς συντελείας ἐπιχειρήσωσι λέγειν, μὴ πιστεύσητε, ὡς ἀγνοούντων αὐτῶν, ἂν ᾖ καὶ ὁ Ἀντίχριστος μεταποιήσας αὐτὸν λέγῃ· ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πειράσῃ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς συντελείας λέγειν· πρὸς τὸ πλανῆσαι τοὺς ἀκούοντας· ἔχοντες ὑμεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν φωνὴν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς, μηδὲ ἐκείνῳ πιστεύσητε· ἄλλως τε, οὐδὲ εἰδέναι πάλιν ποτὲ τὸ τέλος· ἢ πότε τοῦ τέλους ἡ ἡμέρα, συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ γνόντες, καταφρονηταὶ τοῦ μεταξὺ χρόνου γένωνται, ἀμελοῦντες τὰς ἐγγὺς τοῦ τέλους ἡμέρας· τότε γὰρ μόνον ἑαυτῶν ἐπιμελεῖσθαι προφασίσονται. διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐπάρατον τέλος τοῦ θανάτου σεσιώπηκεν· ἵνα μὴ προφάσει τῆς γνώσεως φυσιωθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἀμελεῖν ἑαυτῶν τὸ πλεῖον ἄρξονται τοῦ χρόνου· ἀμφότερα δὴ ἦν καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ τὸ ἑκάστου πέρας ἀπέκρυψεν ἀφ' ἡμῶν ὁ Λόγος· καὶ γὰρ ἐν τῷ καθόλου, τὸ ἑκάστου τέλος ἐστί· καὶ ἐν τῷ ἑκάστου τέλει, τὸ καθόλου συναγεται· ἵνα ἀδήλου ὄντος καὶ ἀεὶ προσδοκωμένου, καθ' ἡμέραν ὡς καλούμενοι προκόπτωμεν, τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τῷ ὄπισθεν πλανθανόμενοι. τίς γὰρ γινώσκων μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, οὐχ ὑπεστίθεται τὸν μεταξὺ χρόνον· ἀγνοῶν δ', ὁ καθ' ἡμέραν ἕτοιμος γίνεται; διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερεν ὁ Σωτὴρ, λέγων·

γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὑμεῖς, ποία ἡμέρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ, ἢ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. διὰ τὸ συμφέρον ἄρα τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦτο εἴρηκε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγων, βέλεται διὰ παντὸς ἡμᾶς ἑτοίμους γίνεσθαι· ὑμεῖς γάρ φησιν, οὐκ οἴδατε· ἐγὼ δὲ ὁ Κύριος οἶδα, πότε ἔρχομαι· κἂν οἱ Ἀρειανοί με μὴ προσδοκῶσι Λόγον ὄντα τοῦ πατρός. ὁ μὲν οὖν Κύριος τὸ ἡμῶν συμφέρον ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσκων, ἕτως ἠσφαλίσατο τοὺς μαθητάς· οἱ αὐτοὶ μαθόντες διωρθώσαντο μέλλοντας ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονικης. ἐπειδὴ δὲ οἱ χειρομάχοι οὐδ' ἕτω καταδύονται, βέλομαι καίπερ εἰδὼς σκληροτέραν ἔχοντας αὐτοὺς τοῦ Φαραὼ τὴν καρδίαν ἐρωτῆσαι πάλιν καὶ περὶ τούτου· ἐν δὲ τῷ Ἀδὰμ ἐθέλησε πυθέσθαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀδὰμ λέγων· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; ἐξετάζει δὴ καὶ τὸν Καὶν, λέγων· ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; τί τοίνυν καὶ περὶ τούτου φατέ· εἰ γὰρ ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διὰ τοῦτο πυθέσθαι, Μανιχαίοις μὲν ἤδη προσετέθητε, αὐτῶν γὰρ τὸ τοιοῦτο τόλμημα· εἰ δὲ φοβεῖσθε φανερῶς ὀνομασθῆναι Μανιχαῖοι· βιάζεσθε ἑαυτοὺς εἰπεῖν· ὅτι γινώσκων πυθάνεται. τί ἄτοπον, ἢ τί ξένον ὁρῶντες, ἕτω πεπόνθατε· εἰ ὁ υἱὸς, ἐν ᾧ τότε ἐπυνθάνετο ὁ Θεός· ὁ αὐτὸς υἱὸς καὶ νῦν σάρκα περιβαλλόμενος πυνθάνεται, ὡς ἄνθρωπος τοῖς μαθηταῖς; εἰ μὴ ἄρα Μανιχαῖοι ὀνόμασθαι θελήσετε καὶ τότε ὁμολογῶ πρὸς τὰ Ἀδὰμ ἐρώτησιν· ἵνα μόνον καὶ ὑμεῖς νεανιεύησθε ἐν ταῖς κακονοίαις· ὡς γὰρ ἐν πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, οὕτω τοῦτο ὁρίζεσθε πάλιν διὰ τὸ εἰρημένον πρὸς τὸν Λουκᾶ· ὃ καλῶς μὲν εἴρηται, κακῶς δ' ὑμεῖς διανοεῖσθε· τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον παραθέσθαι, ἵνα καὶ ἕτως αὐτῶν ἡ διεφθαρμένη διάνοια ἐλεγχθῇ· φησὶ τοίνυν ὁ Λουκᾶς· καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι πρὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις· τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προσκόπτουσιν, ἀναγκαῖον πάλιν αὐτοὺς ὡς τοὺς Σαδδουκαίους καὶ Φαρισαίους ἐρωτῆσαι, περὶ οὗ φησιν ὁ Λουκᾶς· ἔστι δὲ ἕτως· Ἰησοῦς Χριστὸς ἄνθρωπός ἐστιν, ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι; ἢ θεός ἐστι σάρκα φορῶν; εἰ μὲν οὖν κοινὸς ἄνθρωπος καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ αὐτός ἐστιν, ἔστω πάλιν ὡς ἄνθρωπος προκόπτων·

A *Vigilate igitur*, (inquiens) *quoniam neque a vobis scitur, qua hora Dominus vester venturus sit*: Et, *qua hora non putatis, Filius hominis veniet*. Ergo ob utilitatem, quæ in ignoratione sita erat, dictum est hoc a Salvatore. His enim verbis hoc egit, ut semper accincti & expediti essemus: quasi diceret: Vos quidem nescitis, ego tamen, qui Dominus sum, cognitum habeo, quando statuerim advenire, etiamsi Ariani me, qui Patris sum Verbum, non expectent. Dominus igitur, cui melius quam nobis exploratum fuit, id ad nostrum commodum cedere, ea ratione discipulos suos cautiores reddidit, atque inde postea factum est, ut illi ea admonitione in- B structi, reliquorum errores emendaverint, & inprimis in eo ipso Thessalonicensium. Cæterum, quia Christi perduelles ne ita quidem in se subsidentes contrahuntur: libet, quamvis certum mihi sit, ipsos habere cor Pharaone obduratius, rursum super his rebus interrogare. In Paradiso percunctatur Deus ex Adam, ubinam esset? a Cain itidem exquirit, ubi Abel frater ipsius esset? Quid igitur isthic dicitis? Si enim eum ignorare arbitramini, atque ea de causa interrogationes facere, jam hoc ipso vos Manichæis adjungitis. Horum enim est istiusmodi temeritas: Sin autem publice C metuitis Manichæi appellari, necessitas ipsa e vobis extorquebit, ut fateamini, illum minime ignarum interrogasse. Quid absurdi igitur hic, aut quid miri vestris oculis apparet, cur ita vos in ruinam detis, si filius Deus carnem indutus, ut homo, ex discipulis sciscitetur? nisi scilicet vobis jam ut Manichæis obtrectare libeat, etiam illi interrogationi, quæ cum Adamo est habita? Credo id quoque (quæ est vestra pervicacia in vestris erroribus) quippe qui ubique victi, tandem etiam verbis, quæ Lucas habet, inceperitis obmurmurare, recte dictis malam & perversam sententiam affingentes. Sed pro- D feramus ea in medium, ut vel ita eorum perversus animus innotescat. Ait enim Lucas: *Jesus proficiebat sapientia, & proceritate, & gratia coram Deo & hominibus*. Verba quidem ita se habent, sed tamen necessum, ut eos, qui hic offenduntur, vicissim quasi Pharisæos, aut Sadducæos interrogem, de quonam hic Lucas verba faciat? facit autem de Jesu Christo. Sed quid? estne ille homo, ut vulgus hominum? an Deus humanitate & carne indutus? Quod si vulgaris est homo, esto, ut pro conditione aliorum hominum profectus capiat:

Matth. 24. & 25.

Genes. 3. Genes. 4.

Luc. 2.

At istiusmodi est Samosatensis sententia, A quam vos toto animo & ope fovetis, titulo duntaxat Samosatensium, ob metum hominum, repudiato. Quod si non simpliciter homo est, sed Deus carne
Johan. 1. indutus, quod omnino verum est: *Verbum enim caro factum est*, & Deus cum esset, in terram descendit, quemnam potuit habere profectum, cum par æqualisque Patri existeret? aut ubinam (quæso) habuit incrementum Filius, qui semper est in Patre) Si enim, cum semper sit in Patre, proficiat, quidnam (quæso) ulterius Patre est, ut inde suum profectum capiat? Pulchrum est hic eadem repetere, quæ de capiendo & glorificando superius tra- B ctavimus. Quod si, cum homo esset, tum tandem incepit proficere: certum est, eum, antequam homo fieret, imperfectum fuisse, & carnem ipsum potius meliorem reddidisse, quam ipsum carnem. Rursum, si Verbum cum esset, proficiebat, qui major effici potuit, quam Verbum, & Sapientia, & Filius, & Virtus Dei est? hæc enim omnia Verbum existit. Cujus, si quis quasi Radii alicujus, particeps quoquo modo esse potuit, is statim inter homines omnino perfectus est, & par Angelis efficitur. C Nam & Angeli, & Archangeli, Dominationes, Throni, & reliquæ potestates Verbi participes affecti, vident perpetuo faciem Patris ejus. Quomodo igitur, qui aliis perfectitudinem præbet, ipse inferior posteriorque illis profectus capit? Angeli enim humanæ illius nativitati inservierunt, & quod a Luca refertur, post Angelorum ministeria gestum refertur. quomodo igitur ulla ratione in hominis cogitatum descendere potuit? aut quomodo Sapientia in Sapientia progressus fecit? aut quomodo is, qui aliis gratiam donat, ut Apostolus Paulus testatur, per universam epistolam, gratiam ab illo do- D nari pronuncians: *Gratia Domini nostri*
2. Cor. 13. *Jesu Christi cum omnibus vobis*, ipse in gratia profecit? aut enim mentiri Apostolum dicant, aut filium Sapientiam esse negent: aut si Sapientia est, ut Salomon loquitur, & Paulus scribit: *Christus* inquiens, *Dei virtus, & Dei Sapientia*, quem (quæso) Sapientia profectum cepit? homines certe, neque id mirum, cum ex numero creaturarum sint, extendi aliquo modo ampliarique & progressus facere in virtute possunt, ac proinde Enoch translatus est, & Moses crescens proficiebat, Isaac quoque ætate proficiens, reddebatur magnus: & Apostolus dixit, ut quotidie

τοῦτο μὲν τοι τῶν Σαμοσατέως ἐστὶ τὸ φρόνημα· ὃ τῇ μὲν δυνάμει, καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε, τῷ δὲ ὀνόματι μόνον ἀρνεῖσθε διὰ τοὺς ἀνθρώπους. εἰ δὲ Θεός ἐστι σὰρκα φορῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ Θεὸς ὢν ἐπὶ γῆς κατῆλθε, ποίαν ἔχει προκοπὴν ὁ ἴσα Θεῷ ὑπάρχων; ἢ πῶς εἶχεν αὐξάνειν ὁ υἱός, ὁ ἀεὶ ἐν τῷ πατρί; ἀεὶ γὰρ ὢν ἐν τῷ πατρὶ, ἠ προκόπει, τί ἄρα ἐστὶν ἐπέκεινα τοῦ πατρὸς, ἵνα ἐπὶ τοῦτο προκόψῃ. ἔπειτα ὡς ἐπὶ τὸ λαβεῖν καὶ δοξασθῆναι τὰ αὐτὰ καλὸν εἰπεῖν· εἰ ἄνθρωπος γενόμενος προέκοπτε, δῆλόν ἐστιν, ὡς πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, ἀτελὴς ἦν· μᾶλλον ἡ σὰρξ αἰτία τῆς τελεώσεως ἀπὸ γέγονεν, ἢ αὐτὸς τῆς σαρκός· πάλιν τε εἰ Λόγος ὢν προέκοπτε, τί μεῖζον ἔχει γενέσθαι Λόγου καὶ Σοφίας, καὶ υἱοῦ, καὶ δυνάμεως; ταῦτα γάρ ἐστιν ὁ Λόγος· ἢ εἴ τις ὡς ἀκτῖνος μεταλαβεῖν δυνατόν πως, ὁτιοῦν πάντελὲς ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἴσος ἀγγέλοις γίνεται. καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ κυριότητες, καὶ πᾶσαι δυνάμεις, καὶ θρόνοι τοῦ Λόγου μετέχοντες, βλέπουσι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. πῶς οὖν ὁ ἄλλοις τὴν τελειότητα παρέχων, αὐτὸς μετ' ἐκείνους προκόπτει, ἄγγελοι γὰρ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ γενέσει αὐτοῦ διηκόνησαν· καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, μετὰ τὴν διακονίαν τῶν ἀγγέλων ἔρρηται· πῶς ἂν ὅλως, κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν ἀνθρώπου δυνατὸν; ἢ πῶς ἡ σοφία, ἐν σοφίᾳ προέκοπτεν; ἢ πῶς ὁ ἄλλοις τὴν χάριν διδοὺς ὁ γὰρ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς δι' αὐτοῦ δίδοσθαι τὴν χάριν γινώσκων, φησίν· ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν· αὐτὸς ἐν χάριτι προέκοπτεν; ἢ γὰρ ψεύδεσθαι τὸν Ἀπόστολον λεγέτωσαν, ἢ μηδὲ σοφίαν εἶναι λεγέτωσαν τὸν υἱὸν τολμάτωσαν· ἢ εἰ σοφία ἐστὶν, ὡς εἶπε Σολομὼν, καὶ ὁ Παῦλος ἔγραψε· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· ποίαν ἡ σοφία προκοπὴν οὐκ ἐπεδέχετο; ἄνθρωποι μὲν γὰρ κτίσματα τυγχάνοντες, ἐπεκτείνεσθαί πως καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύνανται, Ἐνὼχ γοῦν οὕτω μετετέθη· καὶ Μωσῆς αὐξάνων ἐτελειοῦτο· Ἰσαάκ τε προκόπτων ἐγίνετο μέγας· καὶ ὁ Ἀπόστολος, ἐπεκτείνεσθαι τοῖς

τοῖς ἔμπροσθεν καθ' ἡμέραν ἔλεγλε· εἶχε γὰρ A protenderemur ad ea, quæ ante nos sunt. ἕκας@ πῦ προκόψῃ, βλέπων εἰς τ' ἔμπροσθεν ἀπὸ βαθμόν· ὁ δὲ τῦ Θεῦ υἱός, ὁμόν@ ὢν, πῦ εἶχεν ἐπεκτείνεσθαι; πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν βλέποντα προκόπλ· αὐτὸς δὲ μόν@ ὢν, ἐν τῷ μόνῳ πατρί ἐσιν· ἀφ' ὗ δὲ ἐπεκτείνεται, ἀλλ' ἐν ἀπῷ μένων, ἐσὶν ἀεί. ἀνθρώπων μὲν γάρ ἐσι τὸ προκόπλειν· ὁ δὲ τῦ Θεῦ υἱός, ἐπεὶ προκόπλν οὐκ εἶχεν, ἐπεὶ τέλει@ ὢν ἐν τῷ πατρὶ, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν τῷ ἐκείνῦ ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξήσαμεν δωρηθῶμεν· ἡ δὲ αὔξησις ἡμῶν, οὐκ ἄλλη τις ἔσιν, ἢ τὸ ἀφίσασθαι μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον ἐλθεῖν· ἐπεὶ B noſtrum non aliud eſt, quam ut a ſenſibilibus abſiſtamus, & ad ipſum Verbum perveniamus. Siquidem illius humilitas nihil eſt aliud, quam caro noſtra ab illo ſuſcepta. Non igitur Verbum, quatenus Verbum, proficiebat: quippe perfectum ex perfecto patre, nulliusque rei egens, ſed quod alios ad proficiendum evehat. Cæterum etiam hic humano more de profectu locutus eſt, eo quod hominum ſit proficere. Nam & Evangeliſta accurate cauteque verbis iſtis uſus, profectui magnitudinem ætate comparatam aſſociavit. Verbum autem DEUS quantitate non menſuratur, ſed quantitates corporibus attributæ ſunt: corporis igitur erat proficere, quo proficiente, profecit in eo exhibitio Deitatis, coram illis, qui ipſum videbant. Quanto autem magis divinitas revelabatur, tanto plenius gratia creſcebat hominis apud homines. Infantulus enim geſtabatur, puer autem factus remanſit in templo, ſacerdotesque interrogavit de lege: paulatim autem corpore adoleſcente, verboque ſeipſum in corpore manifeſtante, factum eſt deinde, ut agnoſceretur pro filio DEI, primum quidem a Petro, poſtea deinde ab omnibus. Judæi autem tum priſci, D tum neoterici iſti, ultro oculos ſuos conniventer claudunt, ut videant, illud proficere in ſapientia, id non eſſe ipſam Sapientiam proficere, ſed humanitatem potius in ſapientia progreſſus facere: *Jeſus enim proficiebat ſapientia & gratia.* Luc. 2. Quod ſi diſerte, ſed tamen cum fide loquendum eſt, in ſeipſo profecit. Siquidem ſapientia ſibi ipſa domum ædificavit, & in ſe ut domus proficeret, autor fuit: quidnam autem iſte profectus eſt, niſi ut ſuperius dixi, Divinitas & gratia, quæ a Sapientia hominibus datur,

ἐκείνῦ ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξήσαμεν δωρηθῶμεν· ἡ δὲ αὔξησις ἡμῶν, οὐκ ἄλλη τις ἔσιν, ἢ τὸ ἀφίσασθαι μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον ἐλθεῖν· ἐπεὶ B τὸ ἐκείνῦ ταπεινὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐσι, ἢ τὸ λαβεῖν τινὰ ἡμετέραν σάρκα. οὐκοῦν ὁ Λόγ@ ἦν, ἢ Λόγ@ ἐσὶν, ὁ προκόπλων· ὁ τέλει@ ἐκ τελείῦ τῦ πατρὸς ὤν, ὁμηδενὸς δεόμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς προκοπὴν ἀνάγων· ἀλλὰ ἀνθρωπίνως εἴρηται ἐνταῦθα προκόπλν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐσὶ πάλιν ἡ προκοπή· καὶ γὰρ καὶ ὁ Εὐαγγελισὴς ἔτως μὴ ἀκριβῶς τῆς παρατηρήσεως λέγων, τῇ προκοπῇ συνῆψε τὴν ἡλικίαν· Λόγ@ ὢν καὶ Θεὸς, ἡλικίας οὐ μεμέτρηται· ἀλλὰ τῶν σωμάτων ἐσὶν αἱ ἡλικίαι· τὸ σῶμα@ ἄρα ἐσὶν ἡ προκοπή· C ἀπὸ γὰρ προκόπτοντ@, προέκοπτεν ἐν ἀπῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητ@ τοῖς ὁρῶσιν. ὅσῳ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, τοσῦτῳ πλεῖον ἡ χάρις ἤυξανεν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· παιδίον μὲν γὰρ ἐβασάζετο, παῖς δὲ γενόμεν@, ἀπέμεινεν ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τοὺς ἱερέας ἀνέκρινε περὶ τῦ νόμῦ· κατ' ὀλίγον δὲ τῦ σώματ@ αὐξάνοντ@, καὶ τῦ Λόγῳ φανερῦντ@ ἑαυτὸν ἑαυτῷ, ὁμολογεῖται λοιπὸν παρὰ μὲν Πέτρῳ πρῶτον, εἶτα καὶ παρὰ πάντων· ὅτι ἀληθῶς Θεῦ υἱός ἐσιν D οὗτ@· εἰ δὲ Ἰουδαῖοι οἵτε παλαιοὶ καὶ νέοι ὅτω θέλοντες καμμύσσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ βλέπωσιν, ὅτι τὸ ἐν σοφίᾳ προκόπλειν, οὐκ ἔσι τὴν σοφίαν προκόπλν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐν αὐτῇ προκόπλει· καὶ γὰρ Ἰησῦς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι· εἰ χρὴ δὲ καὶ πιθανῶς μὴ τὰληθῆς εἰπεῖν, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ προέκοπτε· ἡ σοφία γὰρ ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· καὶ ἐν αὐτῇ τὸν οἶκον προκόπλει ἐποίει· τίς δέ ἐσι ἡ λεγομένη προκοπή· ἢ καθὰ προεῖπον, μεταδιδομένη παρὰ τῦ σοφίας τοῖς ἀνθρώποις θεοποίησις καὶ χάρις

expuncto in hominibus peccato, deletaque corruptione ad similitudinem cognationemque corporis Verbi. Ita enim augescente magnitudine corporis, una crescebat in eo divinitatis manifestatio, innotescebatque apud omnes, ipsum esse templum Dei, Deumque in ejus corpore existere. Quod si vero cavillantur, Verbum, carnem effectum, Jesum nuncupatum fuisse, & in eum referant istud vocabulum, *profecit*, audiant ergo, ne ita quidem id diminuere paternam lucem, hoc est, filium: cum potius ostendat, Verbum hominem esse factum, & veram carnem gestasse: idque quemadmodum carne passus est, & carne esuriit, & carne fatigatus fuit, ita quoque pro ratione conditioneque suæ carnis, in sapientia profeciisse. Non enim segregato Verbo, abjunctoque a corpore, profectus iste, qualis is est, de quo loquimur, obvenit, sed quia in carne erat, quæ proficiebat, ideo ejus, quod in carne ipsius contingebat, fuisse dicitur. Quod tamen ideo factum est, ut hominum profectus inoffensus & sine lapsu ob societatem Verbi permaneret. Non igitur ille Verbi profectus fuit, neque item caro sapientia, sed sapientiæ corpus facta est caro. Ideoque, ut proloCutus sum, non Sapientia, quatenus ipse Sapientia est, progressus fecit: sed humanitas in Sapientia profecit, transcendens paulatim humanam naturam, deificata nimirum & organum Sapientiæ facta, ut per eum suam energiam exerceret, sapientiaque inde eluceret, omnibusque innotesceret: ac proinde nequaquam locutus est, Verbum, quod filius Dei est, profecit, sed Jesus, quo nomine Dominus jam homo factus nuncupatus fuit, ut sit humanæ naturæ istiusmodi profectus, quemadmodum superius admonuimus. Igitur, quemadmodum, proficiente carne, ipse dicitur proficere, idque ob proprietatem ejus cum corpore: ita quoque ea, quæ circa mortem obtigerunt, ut conturbari, lacrymari, eodem sensu accipienda sunt. Sed illi sursum deorsumque circumcursitantes, & quasi inde hæresin suam constituere possint, Ecce, inquiunt, lacrymatus est, dixitque, spiritum suum turbatum esse, deprecatusque est, ut calix transiret: quomodo igitur is, qui ista locutus est, DEUS fuerit, aut Verbum patris? Scripta sunt ista quidem, quod fleverit, o Dei perduelles, & quod turbatus fuerit, dixeritque: *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* &, *Transeat a me calix iste:*

Matth. 26.

A ἐξαφανιζομένης ἐν αὐτοῖς τ̃ ἁμαρτίας, κ τ̃ ἐν αὐτοῖς φθορᾶς, κ τ̃ ὁμοιότητα κ συγγένειαν τ̃ σαρκὸς τ̃ Λόγ. ὅτω γ̀ αὐξάνοντος ἐν ἡλικίᾳ τ̃ σώματος σωεπεδείκνυτο ἐν αὐτῷ ἡ τ̃ θεότητος φανέρωσις, κ ἐδείκνυτο πᾶσιν, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστι, κ θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι. ἐὰν δὲ φιλονεικῶσιν, ὅτι Ἰησοῦς ἐκλήθη σαρξ γενόμενος· καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρωσι τὸ λεγόμενον, προέκοπεν, ἀκουέτωσαν, ὅτι οὐδὲ τοῦτο μᾶλλον ἐλαττοῖ τὸ πατρικὸν φῶς· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ υἱός· δείκνυσι δὲ πάλιν, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Λόγος, καὶ ἀληθινῶς ἐφόρεσε σάρκα. κ ὥσπερ εἴπομεν, ὅτι σαρκὶ πέπονθε, σαρκὶ ἐπείνα, καὶ σαρκὶ ἐκοπίασεν, οὕτως καὶ εἰκότως ἂν λέγοιτο, ὅτι σαρκὶ προέκοπεν. οὐδὲ γὰρ ἔξωθεν ὄντος τ̃ Λόγου ἐγίγνετο ἡ προκοπή· οἷα ἐστὶν, ἣν εἰρήκαμεν. ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ ἡ προκόπτουσα καὶ οὕτω λέγεται. Ϛ τοῦτο πάλιν, ἵνα ἡ τῶν ἀνθρώπων προκοπὴ ἄπληστος διὰ τὸν συνόντα Λόγον διαμείνῃ, ὅτ' ἦν τ̃ Λόγου ἡ προκοπή, ὅτε ἡ σὰρξ ἦν ἡ σοφία, ἀλλὰ τ̃ σοφίας σῶμα γέγονεν ἡ σάρξ. διὰ τοῦτο, ὡς προείπομεν, οὐχ ἡ σοφία, ἢ σοφία ἐστὶν, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν προέκοπτε· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ σοφίᾳ προέκοπεν, ὑπερβαῖνον κατ' ὀλίγον ἀνθρωπίνην φύσιν, Ϛ θεοποιούμενον, καὶ ὄργανον αὐτῆς γινόμενον πρὸς τὴν ἐνέργειαν τ̃ θεότητος, καὶ τὴν ἔκλαμψιν αὐτῆς φαῖνον ἐν πᾶσι· διὸ οὐδὲ εἶπεν, ὁ Λόγος προέκοπτεν, ἀλλὰ Ἰησοῦς· ὅπερ ὄνομα γενόμενος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐκλήθη· ὡς εἶναι τ̃ ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν προκοπὴν ὅτως, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν. ἀκὲν ὥσπερ, προκοπτούσης τ̃ σαρκὸς, λέγεται αὐτὸς προκόπτειν, διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἰδιότητα· ὅτω καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν τ̃ θανάτου λεγόμενα, τὸ ταραχθῆναι, τὸ κλαῦσαι, χρὴ λαμβάνειν τῇ αὐτῇ διανοίᾳ· ἄνω γὰρ καὶ κάτω περιόντες, καὶ ὥσπερ ἐκ τούτων τὴν αἵρεσιν πάλιν σωιζῶντες, φάσκουσιν· ἰδοὺ ἔκλαυσε καὶ εἶπε· νυῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον. πῶς οὖν, εἰ ταῦτα εἴρηκε, θεός ἐστι κ Λόγος τ̃ πατρός; ναὶ γέγραπται, ὅτι ἔκλαυσεν, ὦ θεομάχοι, ὅτι εἶπεν, ἐταράχθην, κ ἐπὶ τ̃ σταυρ̃ εἶπεν· Ἐλωὶ, Ἐλωὶ λιμασαβαχθανί ὅ ἐστι· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με κατέλιπες; κ παρεκάλεσε ἢ τ̃ παρελθεῖν τὸ ποτήριον

γέγρα

γέγραπται γὰρ ταῦτα· ἀλλ' ἐβουλόμεθα πάλιν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι· τίνα γὰρ ἐφ' ἑκάστου τῶν παρ' ὑμῶν τεθρυλουμένων ἀνάγκη. εἰ μὲν ἄνθρωπος ψιλὸς ἐστιν ὁ λαλῶν, κλαιέτω καὶ φοβείσθω τὸν θάνατον, ὡς ἄνθρωπος· εἰ δὲ λόγος ἐστὶν ἐν σαρκὶ, τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν ἀεὶ οὐκ ὀκνητέον· ἵνα θεὸς εἶχε φοβεῖσθαι; ἢ διὰ τί τὸν θάνατον ἐφοβεῖτο ζωὴν ὢν αὐτὸς, καὶ ἄλλοις ἐκ τοῦ θανάτου ῥυόμενος; ἢ πῶς λέγων, μὴ φοβεῖσθε τὸν ἀποκτείνοντα τὸ σῶμα, αὐτὸς ἐφοβεῖτο; πῶς δὲ τῷ Ἀβραὰμ λέγων, μὴ φόβου, μετὰ σοῦ εἰμι, καὶ τὸν Μωσῆν ὠθαθαρσύνων κατὰ τοῦ Φαραὼ, καὶ τῷ Ναυὴ λέγων· ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, αὐτὸς ἐδειλία τὸν Ἡρῴδην καὶ τὸν Πόντιον. εἶτα ἄλλοις γινόμενος βοηθὸς εἰς τὸ μὴ φοβεῖσθαι· Κύριός μοί ἐστιν, φησὶν, ἐμοὶ βοηθός· καὶ οὐ φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος; οὗτος ἡγεμόνας ἅπαντας ἀνθρώποις ἐφοβεῖτο, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν κατὰ τοῦ θανάτου, ἐδειλία τὸν θάνατον; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον καὶ δυσσεβὲς, λέγειν τοῦτον δειλιᾶν τὸν θάνατον ἢ τὸν ᾅδην; ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου βλέποντες ἔπηξαν; εἰ δὲ καὶ ὑμᾶς ἐδειλία ὁ λόγος, διὰ τί πρὸ πολλοῦ λέγων περὶ τῆς ἀπουλῆς Ἰουδαίων οὐκ ἔφυγε, ἀλλὰ καὶ ζητούμενος ἔλεγε, ἐγώ εἰμι; καὶ γὰρ ἠδύνατο (καὶ) μὴ ἀποθανεῖν· λέγων, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ εἷς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' οὐκ ἦν ἰδία φύσις τοῦ λόγου ταῦτα ἡ λόγος ἦν· ἐν δὲ τῇ σαρκὶ ταῦτα πάσχουσα σὰρξ ἦν, ὦ χειρόμαχοι, καὶ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι, ὁ λόγος. καὶ γὰρ οὐκ εἴρηται ταῦτα πρὸ τῆς σαρκός· ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τὰ τοιαῦτα καὶ ἀνθρωπίνως εἴρηται· καὶ γέγραπται ταῦτα· ἀμέλει, πρὸ οὗ γέγραπται ταῦτα αὐτὸς ἤγειρε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν· καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον πεποίηκε· καὶ τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο· καὶ εἶπεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· εἶπε δὲ ὧν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνων προφασίζονται, ταπεινὰ νοεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· μᾶλλον δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν ὅλον ἐκ γῆς, καὶ ἐξ οὐρανοῦ νομίζουσι,

A Scripta inqvam sunt ista, qvis negat? Sed ego vellem vicissim & vos respondere: nam singula vestra elidenda sunt. Si homo merus est, qvi ista loqvitur, lacrymetur & horreat mortem, ut homo: sin autem Verbum est in carne (nam eadem dicere non debemus gravari) qvi potuit Deus timere? aut unde mortem timeret, cum ipse vita esset aliosqve e morte liberaret? aut qva ratione dicere potuit, ne timeatis eos, qvi corpus occidunt, si ipse timebat? aut qvomodo cum Abraham colloqvium conferens ita locutus est? *Noli timere*, *Gen. 26.*
B *qvia ego tecum sum.* Mosemqve audacia corroborans contra Pharaonem, aut verba faciens cum Jesu Nave, ausus est dicere, *Fortificare & vir esto?* cum ipse *Jos. 1.* expaverit Herodem & Pilatum, & cum aliis se opitulatorem præbuisset, ne metum conciperent? *Dominus enim*, in- *Ps. 55.*
qvit, *adjutor meus non timebo, qvid mi-* *Psal. 117.*
bi faciat homo: si ipse, qvi Dominus est mortalium, mortales præsides expaverit? & vadens contra mortem, mortem exhorruit? Qvi (qvæso) non absurdum impiumqve hunc dicere mortem aut infernum exhorruisse, ad cujus conspectum janitores inferorum metu se contraxerunt? Qvod si pro vestra opinione, ex-
C paverit Verbum? cur, cum multo ante denunciaret sibi a Judæis insidias fieri, non mature se in fugam abripuit? sed contra, cum ad mortem qværeretur, semetipsum voce indicavit, *Ego sum*, in- *Psal. 50.*
qviens? poterat enim non mori, ut ipse professus est, cum diceret, *Habeo potestatem deponendi animam meam, & habeo potestatem resumendi eam, & nullus eam aufert a me.* Verum ista, qvæ exprobratis, non propria sunt naturæ Verbi, in qvantum Verbum est, sed eatenus ejus sunt, qvatenus Verbum in carne erat, qvæ istiusmodi affectus patiebatur, o Christi perduelles, ingratiqve Ju-
D dæi. Qvippe cum ista referantur acta non ante carnem sumptam, sed tum demqve, cum Verbum jam caro factum esset, & homo jam existeret. Tum demum, inqvam, scriptum est, eum ista humanitus dixisse, qvamvis interim & Lazarum a mortuis excitarit, & ex aqva vinum fecerit, & cœco a natura visum restituerit. Atqve adeo qvi hæc humanitus dixit, idem qvoqve est, qvi hæc verba protulit. *Ego & pater unum su-* *Joan. 10.*
mus. Si igitur ex humanis rebus causam dicunt, cur humilia sentiant de filio Dei, vel potius illum ex toto hominem putent, & e terra & cœlo constare arbitrentur,

cur non ex diuinis operibus eum Verbum illud esse percipiunt, qvod in patre est: ut tandem abnegent suam impietatem. Datur enim illis videre eum, qvi ista faciebat, eundem esse, qvi corpus patibile exhibebat, qvatenus permittebat sibi, ut lacrymaretur, ut esuriret, & ea, qvæ sunt propria corporis, in se apparerent. Inde enim innotescebat, eum, cum Deus esset impatibilis, carnem patibilem assumsisse. Ex operibus autem palam faciebat, se Verbum Dei esse, ac postmodum hominem esse factum, qvasi qvi de se dicere vellet, Si, qvia videtis humanum corpus mihi circumpositum, non potestis credere, saltem operibus credite, ut cognoscatis, qvod ego in patre sim, & pater in me. Plane mihi videtur impudentiam simul & blasphemiam induisse isti Christi perduelles: audientes enim, *Ego & pater unum sumus*, vim faciunt sententiæ, qvo eam male interpretando corrumpant, dirimantqve unitatem patris cum filio: Contra, cum audiunt eum flevisse, passum esse, sudavisse, nihil omnino hic ad corpus respiciant, sed prorsus ob ea eum creaturis annumerandum putent, per qvem rerum natura condita est. Qvid igitur isti a Judæis differunt? ut enim Judæi, Dei opera blasphemantes Beelzebub adscribebant, ita qvoqve & isti Dominum istiusmodi operum autorem creaturis annumerantes, eandem cum illis inexpiabilem sustinebunt condemnationem: Atqvi decebat eos, dum audiunt, *Ego & Pater unum sumus*, animadvertere ac intueri, unam esse in illo Divinitatem proprietatemqve substantiæ paternæ, & vicissim dum ajunt, de fletu illius aliisqve id genus, ea agnoscere ad corpus pertinere, corporisqve propria esse: maxime cum suppetat in utròqve genere proba distinctio, qva offensam declines: qvatenus illa, ut de Deo scripta sint, ista vero, ut de homine. Non enim in incorporeo ea, qvæ corporis sunt, locum habere potuissent, nisi corpus putrefactile & mortale assumsisset. Sancta Maria enim mortalis fuit, ex qva corporis naturam suam accepit, ac proinde fieri non poterat, qvin cum esset in corpore patiente, lacrymante, fatiscente, sibi qvoqve una cum corpore ea dicerentur accidere, qvæ propria sunt solius carnis. Sive igitur ploravit, sive conturbatus est, nihil id ad Verbum, qvatenus Verbum, qvod neqve ploravit, neqve conturbatum fuit, sed hoc proprie ad carnem pertinebat: Sive preces fudit, ut calix transiret, alienum id qvoqve a divinitate, qvæ nullo metu tenebatur, sed proprium id humanitatis.

Joan. 10.

διατί μὴ ἐκ τῶν θείων ἔργων ἐπιγινώσκουσι τὸν ἐν τῷ πατρὶ Λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν; ἔξεστι γὰρ αὐτοῖς ὁρᾶν, πῶς ὁ τὰ ἔργα ποιῶν ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα παθητὸν δεικνὺς ἐν τῷ ἀφιέναι, κλαίειν καὶ πεινᾶν αὐτό· καὶ ἴδια τοῦ σώματος ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι. ἐκ μὲν γὰρ τούτων, ἐγνώριζεν, ὅτι Θεὸς ὢν ἀπαθής, σάρκα παθητὴν ἔλαβεν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἐδείκνυεν ἑαυτὸν Λόγον ὄντα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὕστερον γινόμενον ἄνθρωπον· λέγων, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε· βλέποντες ἀνθρώπινόν με περιβεβλημένον σῶμα, ἀλλὰ κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· πάνυ δέ μοι δοκοῦσιν ἀναισχυντίαν ἐχηκέναι καὶ βλασφημίαν οἱ χωρίς μάχοι· ἀκούοντες μὲν γὰρ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, βιάζονται τὴν διάνοιαν παρεξηγεῖσθαι· καὶ διαιρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ἀκούοντες δὲ, ὅτι ἔκλαυσεν, ἵδρωσε, πέπονθεν, οὐκ ἐνοοῦσι τῷ σώματι, ἀλλ' ἐκ τούτων τῇ κτίσει συναριθμοῦσι τὸν, δι' οὗ γέγονεν ἡ κτίσις. τί οὖν ἔτι λοιπὸν καὶ ἔστι τῶν Ἰουδαίων διαφέρουσιν; ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα τῷ Βεελζεβοὺλ βλασφημοῦντες ἐλογίζοντο, ὅτω καὶ ὅτοι τὸν ταῦτα ἐργασάμενον Κύριον τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦντες, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀσυγγνωστον κατάκρισιν ὑποίσονται καταδίκην· εἰδὲ ἀκούοντας μὲν αὐτοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, μίαν ὁρᾶν τὴν θεότητα καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ἀκούοντας δὲ τὸ ἔκλαυσε, καὶ τὰ ὅμοια ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν, μάλιστα, ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἔχοι τὴν ἀφορμὴν εὔλογον, ὅτι τὰ μὲν ὡς περὶ Θεοῦ γέγραπται· τὰ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, αὐτοῦ σῶμα λέγεται. οὐδὲ γὰρ ἐν ἀσωμάτῳ τοῦ σώματος ἦν ἐγεγόνει, εἰ μὴ σῶμα φθαρτὸν καὶ θνητὸν εἰς λαβών· θνητὴ γὰρ εἰς ἡ ἁγία Μαρία, ἐξ ἧς εἰς καὶ τὸ σῶμα· διὸ ἀνάγκη ἐν πάσχοντι σώματι, καὶ κλαίοντι, καὶ κάμνοντι· γινομένου αὐτοῦ, αὐτοῦ λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἅπερ ἐστὶν ἴδια τῆς σαρκός. εἰ δεῦτε ἔκλαυσε, καὶ ἐταράχθη, οὐκ εἰς ὁ Λόγος, ἦ Λόγος ἐστὶν ὁ κλαίων καὶ ταρασσόμενος, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδιον εἰς τοῦτο· εἰ δὲ καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον, οὐκ εἰς ἡ θεότης δειλιώσα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος·

καὶ τὸ λέγειν, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; ὡς αὐτὸ μὲν πάλιν, καὶ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα· καί τι μηδὲν πάσχοντος, ἀπαθὴς γὰρ ὁ Λόγος εἰρήκασιν ὅμως οἱ Εὐαγγελισταὶ ταῦτα. ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὡς πρὸς ἄνθρωπον γίνεται καὶ λέγεται ταῦτα· ἵνα καὶ ταῦτα τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς κουφίσας αὐτὸς, ἐλευθέραν αὐτῶν ταύτην καθασκευάσῃ· ὅθεν οὐδὲ ἐγκαταλειπεσθαι δυνατὸν πρὸς τοῦ πατρὸς ὁ Κύριος, ὢν αὐτοῦ ὢν ἀεὶ, καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν, καὶ ὅτε ταύτην ἠφίει τὴν φωνήν· ἀλλ' οὐδὲ θέμις, εἰπεῖν πάλιν δειλιᾶν τὸν Κύριον, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ἅδου πήξαντες ἐξαφῆκαν τὸν ἅδην· καὶ τὰ μνήματα ἠνέῳξε, πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς ἀνθρώποις· φιμοῦσθω τοίνυν πᾶς αἱρετικὸς, καὶ φοβείσθω λέγειν δειλιᾶν τὸν Κύριον, ὃν ὁ θάνατος, ὡς δράκοντα, φεύγει, ὃν τρέμουσι δαίμονες, καὶ φοβεῖται θάλασσα· δι' ὃν οἱ ἀέρανοι σχίζονται, καὶ πᾶσα δύναμις σαλεύεται· ἰδοὺ γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; ἐδείκνυεν ὁ πατὴρ, ὡς ἀεὶ καὶ τότε ἦν ἐν αὐτῷ· ἡ γὰρ γῆ γνώσκουσα τὸν λαλοῦντα δεσπότην, σείεται ἔτρεμε· καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίζετο· ὁ ἥλιος τε ἐκρύπτετο· καὶ αἱ πέτραι διερρήγνυντο· καὶ τὰ μὲν μνημεῖα, ὡς προεῖπον, ἠνοίγετο· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ, ἠγείροντο. καὶ τοῦτο θαυμαστὸν, οἱ τότε παρόντες καὶ ἀρνούμενοι πρότερον αὐτὸν, ὕστερον ταῦτα βλέποντες, ὁμολογοῦσιν ἀληθῶς τοῦτον εἶναι Θεοῦ υἱόν. πρὸ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν, εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον, μαθέτωσαν, πῶς ταῦτα εἰρηκὼς ἐπετίμα τῷ Πέτρῳ, λέγων, ὑπαγε φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ θελεγάρ, ὃ παρῃτεῖτο, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθών, ἀλλ' αὐτὸ μὲν ἦν τὸ θέλειν περὶ τούτου γὰρ ἦλθεν, τῆς δὲ σαρκὸς ἦν τὸ δειλιᾶν· διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔλεγε τὴν τοιαύτην φωνὴν, καὶ ἀμφότερα πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἐλέγοντα, ἵνα δείξῃ, ὅτι Θεὸς ἦν· θέλων μὲν αὐτὸς γενόμενος ἄνθρωπος εἶχε δειλιῶσαν τὴν σάρκα· δι' ἣν συνεκέρασε τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ· ἵνα καὶ τοῦτο πάλιν ἀφανίσας, θαρραλέον τὸν ἄνθρωπον πάλιν πρὸς τὸν θάνατον καθασκευάσῃ· ἰδοὺ γὰρ πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· ὃν ὡς τὸν δειλὸν λαλοῦντα νομίζουσιν οἱ χρισόμαχοι, οὕτω τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ, θαρραλέους ἐδεῖ ἀνθρώπους καὶ ἀφόβους καθασκευάζειν. οἱ γοῦν μακάριοι Ἀπόστολοι μετ' αὐτὸν, οὕτως ἐκ τῆς τοιαύτης φωνῆς κατεφρόνησαν τοῦ θανάτου,

A Idem censendum ubi dicit, *Cur me dereliqvisti?* nam id qvoqve qvasi ejus est, ad eam rationem, qvam superius tradidimus. Qvanqvam re vera ipsum Verbum nihil patitur, cum nullis passionibus obnoxium sit, sunt tamen omnia ista de eo ab Evangelistis dicta, qvia homo erat factus, ac proinde ad eum, ut ad hominem referuntur, ut hæc mala carnis allevans cæteros tutos & liberatos ab eorum contagione redderet: Neqve enim a patre relinqvi potuit, qvi semper in patre est, & anteqvam hanc vocem ederet, & postqvam ediderat: neqve par est, illum timuisse, qvem janitores inferorum præ metu ex orco abire permiserunt, adapertis monumentis, multisqve corporibus Sanctorum resurgentibus, B qvæ hominibus apparuerunt. Igitur obturentur ora omnium hæreticorum, vereanturqve statuere in Domino pavorem, qvem mors, qvasi draco, refugit, qvem tremunt dæmones, & mare extimescit, per qvem cœli scinduntur, & omnis potestas concutitur. Ecce enim dicente eo, *Cur me dereliqvisti?* ostendit pater se, ut semper antea, ita tum qvoqve in filio fuisse. Siqvidem terra Dominum suum loqventem sentiens statim intremuit, velum rescissum C est, sol sese in tenebras abdidit, saxa dissiluerunt, & qvi in saxis mortui siti erant, excitati fuere: & qvod in primis admirabile est, illi, qvi tum aderant, qvamvis antea incredduli, postea tamen verbis professi sunt, verum eum esse filium Dei. De eo porro qvod dixit, *Si possibile est, transeat a me calix iste*, discant eum, qvi ista loqvitur, antea *Matth. 26.* Petrum increpuisse, cum diceret, eum ea non sapere, qvæ Dei, sed qvæ hominum essent. Volebat enim hoc ipsum, qvod deprecabatur, ut qvi ejus rei gratia venerat. Cæterum, ut ejus erat id velle, qvi ea de D causa venerat, ita carnis erat expavescere, ac proinde ut homo hanc vocem edidit, utrumqve tamen ab eo dicebatur, ut ostenderet, se Deum esse, qvatenus mortem volebat, hominem autem, qvatenus carnem gestaret metu concitatam, propter qvam attemperavit suam voluntatem humanæ infirmitati, ut, metu mortis abolito, audacem redderet hominem adversus mortem. Ecce tibi rem plane admirabilem: qvem enim veluti per pavorem loqvi existimant Christi perduelles, iste alios homines inconsveto alioqvi pavore interritos reddit. Certe, beati Apostoli postea isthinc animati, ita mortem contemserunt,

ut non curarint judices, a qvibus damnabantur, ſed dicerent, obediendum eſſe potius Deo, qvam hominibus. Aliiqve item martyres ea fiducia audaciaqve fuere, ut crederent, ſeſe potius ad vitam tranſire, qvam mortem ſuſtinere. Qvi (qvæſo) non abſurdum fuerit, famulos Verbi de fortitudine admirationi eſſe: Verbo autem ipſi timiditatem adſcribere, cujus vi & ope ita illi mortem vilipenderunt? Cæterum, ex ſanctorum Martyrum tolerantiſſimo propoſito, & fortitudine oſtenditur, Deitatem non fuiſſe in timore, ſed noſtrum illum fuiſſe timorem, qvem ſuſtulit Salvator. Ut enim morte mortem abrogavit, & humanitus omnia humana: ita eo qvi putabatur pavore noſtrum pavorem ademit, illudqve effecit, ne homines mortem timerent. Iſta igitur ſimul & dixit & egit, qvia humana erant, ut hanc vocem ederet:

Matth. 26. *Tranſeat a me calix iſte:* &, *Cur me dereliqviſti?* ſed tamen divinitus idem ille ſolis deliqvium induxit, & mortuos excitavit. Rurſum humanitus inqviens, *Nunc anima mea turbata eſt:* illud autem divinitus

Joan. 10. dixit, *Poteſtatem habeo, ut ponam animam meam, & poteſtatem habeo, ut ſumam illam:* Nam turbari carnis eſt proprium: poteſtatem autem habere ponendæ aut ſumendæ animæ pro arbitrio & ubicunqve placuerit, non proprium eſt hominum, ſed potentiæ Verbi, homo qvippe non ex ſua poteſtate, ſed ex neceſſitate naturæ, idqve invitus ac nolens mortem obit: Dominus contra ipſe qvidem immortalis, ſed tamen carnem mortalem geſtans, poteſtatem habuit, ut Deus ſegregandi ſe a corpore, illudqve rurſus aſſumendi, qvando vellet: de qvo & David cecinit:

Pſal. 16. *Non relinqves animam meam in inferno, nec dabis, Sanctum tuum videre corruptionem.* Decuit enim corruptibilem carnem, non ut ejus natura erat, mortalem permanere, ſed ob Verbum, qvod ipſam induerat, incorruptibilem perſeverare. Ut enim ipſe conſtitutus in corpore noſtro, noſtra imitabatur, ita & nos, illo ſuſcepto, ejus immortalitatis participes reddimur. Nulla igitur de cauſa ſcandalum Ariani cavillantur, minutimqve ſentiunt de Verbo Dei, ſicubi ſcriptum inveniant, vel qvod conturbatus fuerit, vel lacrymas effuderit, qvi mihi hac in parte videntur humano ſenſu carere, cum ignota ſit illis humanæ naturæ conditio, & qvid hominibus proprium ac domeſticum ſit. Ideoqve magis admirationi eſſe debuit, cur, cum in carne talibus paſſionibus obnoxia conſiſteret Verbum, non prohibuerit inſidiatores,

A ὡς μηδὲ φεγγίζειν τῷ διακεμένοντων αὐτοῦ, ἀλλὰ λέγειν, πειθαρχεῖν Θεῷ δεῖ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις· οἱ γὰ ἄλλοι ἅγιοι μάρτυρες ἐθάρρουν ὅτως, ὡς μᾶλλον νομίζειν ἑαυτοῦ εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θανάτου ὑπομένειν. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τῷ μὲν θεραπόντων τὸ Λόγου θαυμάζειν τὴν ἀνδρείαν. αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον λέγειν δειλιᾶν, δι' ὃν καὶ κεῖνοι τὸ θανάτου κατεφρόνησαν; ἐκ δὲ τῆς τῶν ἁγίων μαρτύρων καρτερικωτάτης προθέσεως καὶ ἀνδρείας δείκνυται, ὡς οὐκ ἦν ἡ θεότης δειλιῶσα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἦν ἀφαιρούμενος ὁ Σωτήρ. ὡς γὰ θανάτῳ τὸν θάνατον κατήργησε, καὶ ἀνθρωπίνως πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ὅτω καὶ τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφῃρεῖτο· καὶ πεποίηκε, μηκέτι φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον. ἔλεγε δ' οὖν ταῦτα καὶ ἅμα ἐποίει· ἀνθρώπινα μὲν γὰ ἦν τὸ λέγειν, παρελθέτω τὸ ποτήριον· καὶ, ἵνα μή με ἐγκατέλιπες· θείκως δὲ ὁ αὐτὸς ἐποίει τὸν ἥλιον ἐκλείπειν· καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι· πάλιν τε λέγων ἀνθρωπίνως, νεῦν ἡ ψυχή μου τετάραχται, ἔλεγε θείκως, ἐξουσίαν ἔχω, θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω, λαβεῖν αὐτήν· τὸ μὲν γὰ ταράττεσθαι, τ σαρκὸς ἴδιον ἦν, τὸ δ' ἐξουσίαν

B

C ἔχειν θεῖναι καὶ λαβεῖν, ὅτε βούλεται, τῆς ψυχῆς, οὐκέτι τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τ τοῦ Λόγου δυνάμεώς ἐστιν. ἄνθρωπος γὰ, ὑπ' ἰδίαν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀνάγκη φύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποθνήσκει, ὁ Κύριος ἀθάνατος ὢν, σάρκα δ' θνητὴν ἔχων ἐπ' ἐξουσίας εἶχεν, ὡς Θεός, ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισθῆναι, καὶ τοῦτο πάλιν ἀναλαβεῖν, ὅτε βούλεται· διὸ καὶ τοῦτο καὶ Δαβὶδ ψάλλει, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις, τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ἔπρεπε γὰ φθαρτὴν οὖσαν τὴν σάρκα, μηκέτι κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μένειν θνητήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν Λόγον, ἄφθαρτον διαμένειν. ὡς γὰ αὐτὸς γινόμενος ἐν τῷ ἡμῶν σώματι τὰ ἡμῶν ἐμιμήσατο, ὅτω ἡμεῖς δεξάμενοι αὐτὸν, τ παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθανασίας. μάτην οὖν σκανδαλίζεται θεομαχοῦντες, καὶ μικρὰν νοοῦσιν οἱ Ἀρειομανῖται περὶ τ Λόγου. εἰ γὰ γέγραπται, ἐταράχθη, καὶ ἔκλαυσεν. ἐοίκασι γὰ μηδὲ ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ τούτων ἴδια· διὸ καὶ μᾶλλον ἔδει θαυμάζειν, ὅπου ἐν τοιαύτῃ παχύτητι σαρκὶ, ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὅτε ἐκώλυσε τοὺς Ἰουδαίους,

οὔτε δίκην κατὰ τῶν διαιρούντων, καίπερ διωκόμενον, ὁ ἄλλους κωλύσας ἀποθανεῖν, καὶ ἀποθανόντας ἐγείρας ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἐνεῖκεν, πάσχειν τὸ ἴδιον σῶμα. διὰτοῦτο καὶ ἐλήλυθεν, ὡς προεῖπον, ἵνα σαρκὶ πάθῃ καὶ λοιπὸν ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατον ἡ σὰρξ καθασκευασθῇ· καὶ ἵνα, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, ὡς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς ὕβρεως καὶ τῶν γινομένων φθανόντων, μηκέτι τῶν ἀνθρώπων ἅπτηται ταῦτα, ἀλλ' ἐξαφανισθῇ παντελῶς παρ' αὐτοῖς καὶ λοιπὸν δι' αἰῶνος ἄφθαρτοι, ὡς ναὸς τοῦ Θεοῦ διαμείνωσι. ταῦτα εἰ ἔτως καὶ οἱ χειρομάχοι διενοοῦντο, τὸν ὄντα σκοπὸν τὸν Ἐκκλησιαστικὸν, ὡς ἄγκυραν τῆς πίστεως, ἐγίνωσκον· οὔτ' ἂν ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν, οὐδὲ τοσοῦτον ἠναισχύντησαν, ὡς ἀνθίστασθαι καὶ τοῖς βουλομένοις πεπωκότας αὐτοὺς ἐγεῖραι· καὶ μᾶλλον ἐχθροὺς ἡγεῖσθαι αὐτοὺς νουθετοῦντας αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν· ἀλλ' ὡς ἔοικε, πονηρὸν ὁ αἱρετικὸς ἀληθῶς, καὶ παντάχοθεν ἐστὶν ἔχων διεφθαρμένην τὴν καρδίαν εἰς ἀσέβειαν· ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, καὶ δεικνύμενοι πάσης συνέσεως ἔρημοι, οὐκ αἰσχύνονται· ἀλλ' ὥσπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν μύθοις ὕδρα τὸ θηρίον, ἀναιρουμένων τῶν προτέρων ὄφεων, ὥδινεν ἑτέρους ὄφεις, φιλονεικοῦσα πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τῇ τῶν ἑτέρων προβολῇ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ θεομάχοι καὶ οἱ θεοσυγεῖς, ὥσπερ ὕδραι, τῷ ψυχρῷ, πίπτοντες ἐφ' οἷς προβάλλονται, ἄλλας ἐφευρίσκουσιν Ἰουδαϊκὰς καὶ μωρὰς ἑαυτοῖς ζητήσεις· καὶ ὡς πρὸς ἐχθρὰν τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες ἐπινοοῦσι καινότερα· ὅπως μόνον ἑαυτοὺς διὰ πάντων χειρομάχους ἐπιδείξωσι. μὴ γὰρ δεῖ τοσούτοις κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις· ἐφ' οἷς καὶ ὁ διάβολος αὐτὸς ὁ τούτων πατὴρ ἐντραπεὶς ἂν ἀπῆλθεν ὀπίσω· ἀποστρεβλὴς τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπινοοῦντες γογγύζουσι· καὶ τοῖς μὲν ψιθυρίζουσι, τοῖς δὲ, ὡς κώνωπες, προβομβοῦσι λέγοντες· ἔσω ταῦτα, ὅτως ἐμέμψασθε· μὴ νικᾶτε τοῖς λογισμοῖς μηδὲ ταῖς ἀποδείξεσιν· ἀλλὰ δεῖ λέγειν βουλήσει καὶ θελήσει γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρός· μὴ ἐν τούτῳ γὰρ πολλοὺς ἀπατῶσι προβαλλόμενοι τὸ βούλημα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δ' εἰ μή τις τῶν ὀρθῶς πιστευόντων ἁπλούστερον ἔλεγε, οὐδὲν ἦν ὑποπτεῦσαι περὶ τοῦ λεγομένου· νικώσης τὸ ὀρθοδόξου διανοίας τὸ ἁπλούστερον τῶν ῥημάτων προφορόν·

A neque vindictam sumserit de interfectoribus, cum ea res in ipsius potestate esset: utpote, qui ab aliis mortem depelleret, & extinctos e mortuis excitaret: sed permiserit, corpus suum affligi. Sed ille ea de causa venerat (quemadmodum prædixi) ut corpore pateretur: quod deinde caro impatibilis immortalisque redderetur, & ut ibi in eum contumeliæ cæteræque hujusmodi indignitates illatæ essent, nunquam hujusmodi mala humanum genus attingerent, sed plane per eum abolerentur, ac jam deinde in æternum incorruptibiles, ut templa Verbi permanerent. Quod si Christi perduelles ista cogitassent, scopumque Ecclesiasticum, ut ancoram fidei, agnovissent, neutiquam naufragium circa fidem fecissent, neque tanta impudentia usi fuissent, ut resisterent etiam illis, qui ipsos a lapsu excitare conantur, nec eos potissimum pro hostibus haberent, qui ipsos pietatis admonitos volunt. Sed hæreticus, ut res ipsa docet, pravum omnino & undequaque corruptum animum ad impietatem habet. Ecce enim ubique refutati, declaratique nullius scientiæ esse, erubescere tamen nequaquam possunt: sed quemadmodum in fabulis Ethnicorum celebrata hydra, sublatis prioribus serpentibus, aliisque pullulantibus, pervicaciter contendebat novo semper objectu angvium contra eum, qui ipsi suos serpentes tollebat: ita quoque isti execrabiles homines animo Ethnico, dejecti ab illis, quæ objiciebant, alias reperiunt Judaicas & stultas controversias, & quasi veritatem hostem haberent. comminiscuntur nova, ut ita se magis Christi perduelles & oppugnatores declarent: quippe qui post tot refutationes, quibus vel diabolus ipse horum pater rejectus confususque retro abiisset, rursum ex perverso corde nova alia comminiscuntur, & his quidem admurmurant: istis vero insusurrant: alios rursum veluti culices bombo circumstrepunt his vocibus utentes: Sint ista ad istum modum interpretanda, & vincite rationibus, & demonstrationibus, sed tamen necessum est, ut dicamus ex voluntate & arbitrio genitum esse filium a patre, eaque cavillatione voluntatis & arbitrii multis dolo circumveniunt. Hoc autem si quis ex orthodoxis simpliciter diceret, nihil esset, quod male suspicareris de hoc dicto: quippe ubi bona mens superaret simpliciorem loquendi modum.

Nam qvia hæreticorum ea vox, omniaqve hæreticorum verba ſuſpecta ſunt,& ut ſcriptum eſt, impii gubernant dolos, dictaqve ipſorum doloſa,etiamſi vel ſolum innuant, non tamen id faciunt ſine perverſitate animi. Age & illud excutiamus,qvo in omnibus ubiqve convicti, nihil habeant novæ alicujus ſententiolæ, qvod in poſterum, veluti hydræ,excogitent, ut honeſta iſta loqvendi ratione & calliditate in ſpeciem credibili,ſuam impietatem de integro aſſeminent. Idem enim ſignificat, qvi dicit, voluntate Filium factum eſſe, & qvi dicit, fuit, qvando non erat: & e nihilo extitit, creaturaqve habenda eſt: ſed qvia iſtud palam dicere ſubverentur, homines doloſi, alia ratione rurſus idem ſignificare conantur, idqve ſub prætextu coloreqve voluntatis,ut qvemadmodum ſepiæ atramentum,ita ſimplicioribus tenebras offundant, ipſi interim ſuæ hæreſeos neqvaqvam obliti. Unde enim illis hoc vocabulum voluntatis,aut arbitrii? aut ex qva deniqve ſcriptura ea depromunt, dicant mihi iſti, qvi verborum ſuſpicione laborant, & commentatores impietatis ſe præbent. Pater enim cœlitus ſuum Verbum revelans, his
Matth. 3 vocibus eum notum eſſe voluit, *Hic eſt filius meus dilectus:* per Davidem qvoqve
Pſalm. 45. locutus eſt, *Eructavit cor meum Verbum*
Jean. 1. *bonum*, per Joannem item, *In principio erat*
Pſalm. 36. *Verbum*: rurſusqve per Davidem, *Qvoniam apud te fons eſt vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Paulus qvoqve ad iſtum modum dixit, *Qvi cum ſit ſplendor gloriæ:*
Coloſſ. 1. & rurſus, *Qvi cum in forma Dei eſſet:* &, *Qvi eſt imago inviſibilis Dei.* Omnes deniqve omnibus in locis Verbum eſſe, exiſtereqve deprædicant, neqve ex voluntate aut alia ulla ratione factum eſſe referunt. Iſti vero, ubinam voluntatem priorem Verbo Dei anterioremqve invenerunt? niſi fortaſſe,omiſſis ſcripturis, diſſimulanter adhibent Valentini errorem? Ptolemæus enim ille diſcipulus Valentini autor eſt, increatum habere bijugum qviddam, cogitationem videlicet & voluntatem, ut qvi primum cogitarit, deinde voluerit, & qvæ cogitabat, non potuit producere, niſi cum voluntatis efficacia ſuperveniſſet, inde mutuati hanc doctrinam Ariani,voluntatem arbitratumqve Verbo priorem eſſe volunt. Illi igitur Valentiniana ſectentur, nos autem legentes divina eloqvia de Verbo qvidem, qvod erat,invenimus, eumqve ſolum audivimus in Patre eſſe, imaginemqve Patris exiſtere. Verum de rebus creatis, qvæ qvia natura aliqvando non fuere,

ἐπειδὴ ᾗ παρ' αἱρετικῶν ἐστιν ἡ φωνὴ, ὕποπτα δὲ τὰ τῶν αἱρετικῶν τὰ ῥήματα· καὶ ὡς γέγραπται, κυβερνῶσι ᾗ ἀσεβεῖς δόλους, καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν εἰσι δόλιοι, κἂν μόνον νεύσωσι, διεφθαρμένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν. φέρε κἀ τοῦτο λεγόμενον ἐξετάσωμεν, μήπως ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχθέντες, λοιπὸν, ὡς ὕδραι, καινότερον ἐπενόησαν λεξείδιον διὰ τοιαύτης κομψολογίας καὶ πιθανῆς ὑφαρπαγῆς, τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν πάλιν ἐπαισχύνωσι. ταὐτὸν γὰρ σημαίνει πάλιν ὁ λέγων, βουλήσει γέγονεν ὁ υἱὸς, καὶ ὁ λέγων, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱὸς, καὶ κτίσμα ἐστίν· ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα λέγοντες ἠχρειώθησαν, ἑτέρως αὖ πάλιν σημαίνειν ἐπεχείρησαν οἱ δείλαιοι βάλλοντες περιβαλλόμενοι, ὡς τὸ μέλαν αἰ σηπίαι, ἵν' ἐν τούτῳ, σὺ μὲν ἀκερεμίους σκολίζωσιν, αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας αἱρέσεως μὴ ἐπιλανθάνωνται. πόθεν γὰρ τὸ βούλησει, ἢ θελήσει· ἐκ ποίας γραφῆς τὰ τοιαῦτα πάλιν περιφέρουσι; εἰ πάτωσαν οἱ τοῖς ῥήμασιν ὕποπτοι, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφθαρμένοι· ἡμῖν γὰρ πατὴρ ἀποκαλύπτων ἀπ' οὐρανοῦ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, ἐδείκνυεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. καὶ διὰ μὲν τοῦ Δαβὶδ ἔλεγεν, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν· τῷ δὲ Ἰωάννῃ εἰπεῖν ἐνετείλατο, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ ψάλλων, φησίν· ὅτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς, καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὅ, τε ὁ Ἀπόστολος γράφει· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ πάλιν, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· καὶ ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· παντα χοῦ τὸ εἶναι τοῦ Λόγου πάντες καὶ ἁπλοῦν ἐν βουλήσεως αὐτὸν, ἁπλῶς πεποιῆσθαι λέγουσιν· αὐτοὶ δὲ, ποῦ ἄρα βούλησιν ἢ θέλησιν περιηγμένην εὗρον τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ἄρα τὰς γραφὰς ἀφέντες, ὑποκείνονται καὶ τῷ Οὐαλεντίνου κακόνοιᾳ; Πτολεμαῖος γὰρ ὁ Οὐαλεντίνου, ἔφη, δύο ζυγὸν ἔχειν τὸν ἀγέννητον, ἔννοιαν καὶ θέλησιν. καὶ πρῶτον ἐνενόησεν, εἶτα ἠθέλησε· καὶ ἅπερ ἐνενόει, οὐκ ἠδυνάτει προάγειν, εἰ μὴ ὅτε καὶ ἡ τοῦ θελήματος δύναμις ἐγένετο. ὅθεν γὰρ οἱ Ἀρειανοὶ μαθόντες, θέλημα καὶ βούλησιν περιηγεῖς θέλεσι τοῦ Λόγου. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, τὰ Οὐαλεντίνου ζηλέτωσαν· ἡμεῖς δὲ ἐντυγχάνοντες τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ μὲν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἦν, εὕρομεν· καὶ αὐτὸν μόνον ἠκούσαμεν ὄντα ἐν τῷ πατρὶ, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρός· ἐπὶ δὲ μόνων τῶν γενητῶν, ἐπ' ἐκτῆς φύσεως οὐκ ἦν ποτε ταῦτα·

ἀλλ' ὑπηγέγονε, προηγεμόνευε βέλησιν καὶ θέλησιν ἀνέγνωμεν τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντεκαιδεκάτῳ ψαλμῷ, ὅτως· ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε· ἐν ᾧ πρὸ ἑκατοστῷ δεκάτῳ μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου· ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ, πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐν θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις ἀβύσσοις. εἰ μὲν οὖν ἔργον καὶ ποίημα, καὶ εἷς τῶν πάντων ἐστὶν, λεγέτω καὶ αὐτὸς βληθεὶς γενόμενος· ὅτω γὰρ ἔδειξεν ἡ γραφὴ, τὰ ποιήματα γενητά· καὶ Ἄρειος ὁ συνήγορος τῆς αἱρέσεως, τούτῳ συνηθέμενος, ὅτως γράφει· εἴτε γὰρ ἀνάξιον τὸ δημιουργοῦ, τὸ θέλοντα ποιεῖν, ἀπὸ πάντων ὁμοίως ἀνῃρῆσθαι τὸ θέλειν· ἵνα ἀκέραιον αὐτῷ σώζηται τὸ ἀξίωμα· εἴτε πρόσηκον τῷ Θεῷ, τὸ βούλεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου γεννήματος ὑπάρχειν τὸ κρεῖττον. ἐν γὰρ δὴ δύναται ἑνί τε καὶ τῷ αὐτῷ Θεῷ, τὸ θέλειν ἀπὸ τῶν προσηκόντων ἀφιστάναι, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι πρόσηκεν, πλείστην ὅσην ἀσέβειαν ἐν τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ συνθεὶς ὁ σοφιστὴς· ὅπερ τὸ ποίημα καὶ τὸ γέννημα ταὐτόν ἐστι· καὶ εἷς ἐκ πάντων τῶν γεννημάτων ἐστὶν ὁ υἱός· εἰς τοσοῦτον συνέκλεισεν, ὅπερ τὰ ποιήματα βουλήματι καὶ θελήματι προσήκειν λέγειν· ὁπόσων ἐστὶ τῶν πάντων, ὥσπερ ἓν ἐν τοῖς περὶ τούτων ἐδείχθη· καὶ μᾶλλον τὰ ἔργα δι' αὐτοῦ γέγονε, μὴ λεγέτω βουλήσει, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ὅτως γένηται, ὥσπερ τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα συνέσῃ· ἦν γὰρ ὁ μὲν Παῦλος ὁπόταν ὢν πρότερον, ὕστερον ὅμως διὰ θελήματος Θεοῦ Ἀπόστολος γέγονεν· ἡ δὲ κλῆσις ἡμῶν· ὡς ποτὲ καὶ αὐτὴ μὴ οὖσα. νῦν δὲ ὑπάρχομεν, προηγεμόνα ἔχει βέλησιν· καὶ ὡς αὐτὸς ὁ Παῦλος πάλιν φησὶ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ γέγονε· τό, τε διὰ Μωσέως λεγόμενον, γενηθήτω φῶς· καὶ, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ· καὶ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, ἡγούμεθα, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τῆς βουλήσεως τοῦ ποιοῦντος εἶναι τοῦτο σημαντικόν. τὰ μὲν γὰρ μὴ ὄντα ποτὲ, ἀλλ' ἔξωθεν ὑπάρχοντα, ὁ δημιουργὸς ἐβούλετο ποιῆσαι· τὸν δὲ ἴδιον Λόγον ἐξ αὐτοῦ φύσει γεννᾷ, οὐ προβούλευται· ἐν τούτῳ γὰρ ὁ πατὴρ τὰ ἄλλα, ὅσα βούλεται, ποιεῖ, καὶ δημιουργεῖ ἐν τούτῳ. καθὼς καὶ Ἰάκωβος ὁ Ἀπόστολος διδάσκων ἔλεγε· βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς Λόγῳ ἀληθείας·

A sed postmodum supervenerunt, præcessisse voluntatem decretumqve animi divini cognovimus, Davide in centesimo decimo qvinto Psalmo ita loqvente, *Deus autem noster, in cœlo & in terra, omnia, qvæ voluit, fecit:* & in centesimo decimo. *Magna opera Domini, exqvisita in omnes voluntates ejus:* & in centesimo trigesimo qvinto: *Omnia, qvæ voluit Dominus, fecit, in cœlo, & in terra, & in mari, & in omnibus abyssis.* Si igitur opus, aut aliqvid, qvod factum est, aut unus ex rerum universitate est, age dicatur & ipse voluntate creatus esse: ita B enim scriptura ea, qvæ creata sunt, fieri docuit. Asterius autem advocatus hæreseos, his adstipulatus ita scripsit: Si indignum indecorumqve est rerum opifici, ut volens faciat, undecunqve ex omnibus tollatur ejus voluntas, ut ita integrius illi sua dignitas conservetur: Sin autem congruum est Deo, velle, etiam in primo genito recipiatur id, qvod melius est. Non enim possibile est uni eidemqve Deo in rebus faciendis congruere, ut velit, & nolit. Immane est, qvantum impietatis suis verbis implicuit hic sophista, cui γέννημα & ποίημα idem, cuiqve unus ex cæteris gennematis est filius, ita rem concludens: par esse scilicet, ut opera sive ποιήματα voluntate C placitoqve animi dicantur facta. Sed contra, si aliud est diversumqve a cæteris operibus filius, ut in superioribus demonstratum est, & potius opera per ipsum facta sunt, ne dicatur voluntate extitisse, ut non & ipse ita factus habeatur, qvemadmodum cætera, qvæ per ipsum facta sunt. Nam & Paulus, cum antea non esset, postmodum tamen voluntate Dei Apostolus factus est, eodemqve modo nostri vocatio, ut qvæ aliqvando non erat, postmodum autem supervenerit, antecedentem voluntatem habet: ut ipse Paulus ostendit, qvi pro placito voluntaD tis ejus factus est Apostolus. Jam qvod per Mosem dicitur, *Fiat lux, & producat terra, & faciamus hominem*, superius demonstratum est, eas voces voluntatem facientis præ se ferre. Nam qvæ aliqvando non fuere, sed postmodum aliunde fiunt, in illis, ut fiant, opifex rerum voluntatem faciendi habet: suum autem Verbum ex natura gignens, & non prædeliberat, cum pater in verbo reliqva omnia, qvæ voluntate decernit, & faciat, & condat. Qvemadmodum Jacobus Apostolus docuit. *Volens progenuit nos, inqviens, Verbo veritatis.*

Pf. 113. Pf. 111. Pf. 135. Genes. 1. Jac. 1.

Ergo de omnibus regeneratis, atqve ideo semel condendo generatis Dei voluntas in verbo consistit, in qvo, qvæ illi placuere, facit & generat, qvod ipsum a Paulo 1. Thess. 5. Thessalonicensibus scribitur: *Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu erga nos.* Qvod si in eo, per qvem facit, voluntas ipsius est constituta, & in Christo est voluntas patris, qvomodo potest ipse per voluntatem aut animi destinationem fieri? Si enim ille ipse ex vestra sententia voluntate factus est, necessum est, voluntatem de eo conceptam in alio Verbo sedem habuisse, per qvod & ipse factus sit: cum demonstratum sit, voluntatem Dei non in creatis consistere, sed in eo, per qvem, & in qvo fiunt creata omnia. Jam qvia idem est ex volũtate extitisse, & *fuisse, qvando non erat*, contenti sint suis istis solennibus verbis *fuit, qvando non erat*, ut pudore confusi, qvoniam iis verbis tempora significantur, cognoscant, se, cum de voluntate mentionem faciunt, tempora, qvæ filium anteceſſerint, constituere. Nam in illis, qvæ re ipsa aliqvando non fuere, voluntas præcedit, ut in omnibus rebus conditis videas. Jam si Verbum rerum conditor simul est cum patre, eiqve semper coexistit, qvi potest sempiterne existentem, veluti non existentem antecedere voluntas? nam si prior est voluntas, qvomodo per eum omnia? ita enim filius unus eorum fuerit, qvæ voluntate facta sunt, qvemadmodum & nos Verbo veritatis facti sumus filii, nihilq; jam inde supereſt, nisi ut qværamus aliud Verbum, per qvod & iste cum reliqvis omnibus, qvæ voluit Deus, sit conditus. Si igitur est aliud Verbum Dei, sit hoc Verbum eo Verbo creatum: sin autem aliud non est, ut omnino non est: nam omnia per eum facta sunt, qvæ pater voluit: qvi (qvæso) non clare videas istorum multicipitem calliditatem? qvi cum vereantur illum opus esse dicere, aut factum qvippiam, aut hanc sententiam proferre, non erat Verbum, priusqvam nasceretur, alias formulas loqvendi concipiunt, eum videlicet voluntate extitisse, ac proinde nisi voluntate extiterit, colligi necessario, qvod pater nolens filium adeptus sit. At a qvonam Deo necessitas adscribitur, o sceleratissimi, qvi omnia ad hæresin vestram trahitis? Id enim, qvod oppositum est voluntati, animadverterunt: id autem, qvod majus est altiusq;, non conspexerunt. Ut enim opponitur volũtati id, qvod est præter animi sententiam: ita altius est priusq; voluntate id, qvod secundũ naturam est. Domum enim volẽs qvis ædificat, filium vero

A ὀκοιῶ ἢ ὡδὲ πάντων τῶν διὰ γινομένων καὶ τῷ ἅπαξ γινομένων, τὸ Θεοῦ βάλησις ἐν τῷ Λόγῳ ἐστὶν, ἐν ᾧ καὶ τὰ δόξαντα ποιεῖ καὶ διὰ-γνᾷ· ἢ τοῦτο πάλιν ὁ Ἀπόστολος σημαίνει, γράφων εἰς Θεσσαλονίκεις· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς· εἰ γὰρ, ἐν ᾧ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ καὶ ἡ βάλησις ἐστὶν, καὶ ἐν Χριστῷ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, πῶς δυνάται καὶ αὐτὸς ἐν θελήσει καὶ βουλήματι γενέσθαι; εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν βουλήματι καθ' ὑμᾶς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ τὸν ὡδὲ αὐτοῦ βάλησιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ Λόγῳ σωίσασθαι, δι' οὗ καὶ αὐτὸς γίγνεται· δέδεικται γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ βάλησις, οὐκ ἐν τοῖς γινομένοις ὅτα, ἀλλ' ἐν τῷ, δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ γίγνεται τὰ ποιήματα πάντα. ἔπειτα ἐπειδὴ ταὐτόν ἐστιν εἰπεῖν βουλήσει, καὶ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀρκείσθωσαν τῷ λέγειν, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ἵνα αἰσχυνόμενοι διὰ τὸ ἐν τοῦ χρόνου σημαίνεσθαι, γνῶσιν, ὅτι βουλήσει λέγοντες, χρόνους περὶ υἱοῦ σημαίνουσιν· τῷ γάρ ποτε μὴ ὄντων, προηγεῖται τὸ βούλεσθαι, ὡς ὑπὲρ πάντων τῶν κτισμάτων. εἰ γὰρ ὁ Λόγος τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργός· αὐτὸς ἂν συνυπάρχοι τῷ πατρὶ, πῶς δυνάται τοῦ ἀιδίως ὄντος, ὡς μὴ ὄντος προηγεῖσθαι τὸ βούλεσθαι; εἰ δὲ προηγεῖται βουλὴ, πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα; μᾶλλον γὰρ εἷς τῶν ἁπάντων ἐστὶ βουλήσει ἡ αὐτὸς ἀποκυηθεὶς ὁ υἱὸς, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς Λόγῳ ἀληθείας γεγόναμεν υἱοί· ἢ λοιπὸν ἡμᾶς διάγκη ζητεῖν, ὥσπερ εἴρηται, ἄλλον Λόγον, δι' οὗ καὶ οὗτος γέγονε, καὶ ἀπεκυήθη μὴ πάντων, ὧν ἠθέλησεν ὁ Θεός. εἰ μὲν οὖν ἐστὶν ἕτερος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔστω καὶ οὗτος Λόγῳ γεγονώς· εἰ δὲ μή ἐστιν ἄλλος, οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλὰ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἆρα ὁ πατὴρ βεβούληται, πῶς ὁ δείκνυται τούτων ἡ πολυκέφαλος πανουργία; ὅπου καὶ αἰσχυνθέντες ὑπὲρ τοῦ λέγειν ποίημα καὶ κτίσμα, ὃ οὐκ ἦν, πρὶν γένηται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἄλλως πάλιν κτίσμα λέγουσι αὐτὸν εἶναι, βάλησιν προβαλλόμενοι καὶ λέγοντες, εἰ μὴ βουλήσει γέγονεν· οὐκοῦν διάγκη ἢ μὴ θέλων, ἔχειν ὁ Θεὸς υἱόν· καὶ τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ὑπὲρ αὐτοῦ; πονηρεύεται, καὶ πάντα πρὸς τὴν αἵρεσιν ἑαυτοῖς ἕλκοντες· τὸ μὲν γὰρ ἀντικείμενον τῇ βουλήσει, ἐωράκασι· τὸ δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκείμενον, οὐ τεθεωρήκασιν· ὥσπερ γὰρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τὸ βούλεσθαι, τὸ κατὰ φύσιν. οἰκίαν γοῦν τις βουλόμενος κατασκευάζῃ, υἱὸν δὲ

γωνᾶ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ μὲν βουλήσει κατα- A gignit secundum naturam: & qvod vo-
σκευαζόμενον, ἤρξατο γίνεσθαι· καὶ ἔξωθέν luntate conficitur, fieri incepit, & aliun-
ἐστι τῆ ποιουμένῳ· ὁ δὲ υἱὸς, ἴδιόν ἐστι τῆς οὐ- de est, qvam ex illo, qvi facit: Filius autem
σίας τῆ πατρὸς γέννημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἔξω- proprium Germen substantiæ patris non
θεν αὐτῆ· διὸ οὐδὲ βουλεύεται περὶ αὐτῆ, ἵνα aliunde est, sed a patre, ideoqve de illo
μὴ καὶ περὶ ἑαυτῆ δοκῆ βουλεύεσθαι· ὅσῳ οὖν non deliberat, ne & de se ipso delibe-
τῆ κτίσματος ὁ υἱὸς ὑπέρκειται, τοσούτῳ καὶ rare videatur. Qvanto igitur re condita
τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν. καὶ ἔδει αὐτοὺς filius est altior, tanto etiam voluntate id,
ἀκούοντας οὐ βουλήσει λογίζεσθαι τὸ κατὰ qvod ex natura gignitur, præstantius est.
φύσιν· οἱ δὲ παλαιοθρωόμενοι, ὅτι περὶ υἱοῦ Atqvi par erat eos in iis, qvæ genitura &
Θεοῦ ἀκούουσι, τολμῶσιν ἀνθρωπίνας ἀντι- natura existunt, nihil de voluntate cogi-
θέσεις λέγειν ὑπὲρ Θεοῦ ἀνάγκη, καὶ πρὸ γνώ- tare. Illi vero obliti de filio Dei sese au-
μιλλον, ἵνα τὸ εἶναι υἱὸν ἀληθινὸν λοιπὸν ὦνται dire non verentur humanas contrarietates
τῆ Θεοῦ· ἐπεὶ εἰπάτωσαν ἡμῖν αὐτοί· τὸ ἀ- Deo superinducere, necessitatem scili-
γαθὸν εἶναι καὶ οἰκτίρμονα τὸν Θεὸν, ἐκ βου- B cet, & præter animi sententiam, ut infi-
λήσεως προέστηκεν αὐτῆ, ἢ οὔ; εἰ μὲν οὖν ἐκ cientur, eum esse verum filium Dei. Ali-
βουλήσεως, σκοπεῖν δεῖ, ὅτι ἤρξατο μὲν εἶναι oqvin dicant nobis ipsi, qvod bonus est, &
ἀγαθὸς, καὶ τὸ μὴ εἶναι ἦν αὐτὸν ἀγαθὸν, ἐνδε- misericors Deus, ex voluntate ne hoc illi
χόμενόν ἐστι· τὸ γὰρ βούλεσθαι καὶ προαιρεῖ- adest, an non? Si ex voluntate, ergo ante
σθαι εἰς ἑκάτερα τίθησι ῥοπὴν ἔχειν· ἐκ λογικῆς oculos patet, eum incepisse bonum esse,
φύσεώς ἐστι τὸ πάθος τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τού- ac fieri posse, ut non sit bonus. Nam deli-
των ἄτοπον, οὐκ ἐκ βουλήσεως οἰκτίρμων καὶ berare deligereqve in utramqve partem,
ἀγαθός ἐστιν, ἀκουσάτωσαν, ἅπερ εἰρήκασιν αὐ- momenta sua habet, & ea affectio in natu-
τοί. οὐκοῦν ἀνάγκη ἐκ μὴ θέλων ἀγαθός ἐστι; ἢ ram rationalem cadit. Qvod si propter
τίς, ὁτέῳ ἀνάγκην ὑπέβαλεν αὐτῷ; εἰ δὲ ἄλογόν ista absurda, concedi non debet, ut ex vo-
ἐστι λέγειν, ὑπὸ Θεοῦ ἀνάγκην· ἢ διὰ τοῦτο φύ- luntate bonus aut misericors habeatur,
σει ἀγαθός ἐστιν, εἰπὲ αὖ πολλῷ μᾶλλον ἐκ ἀλη- audiant ipsi ergo, qvorsum illorum ratio-
θέστερον τῆ υἱοῦ φύσει, ἢ οὐκ ἐκ βουλήσεως cinationes tendant: seqvitur enim, ut ex
πατήρ· εἰπάτωσαν ἡμῖν, ἢ τοῦτο πάλιν· πρὸς necessitate invitusqve bonus fit. At qvis
γὰρ τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν ἐρώτησιν αὐτοῖς ἐπά- est, qvi illi hanc necessitatem imposuerit?
γειν ἔτι βούλομαι· τολμηρότερον μὲν, ἐλέπου- C Qvod si absurdum est dicere, in Deo esse
σαν δ' ὅμως εἰς δυσέβειαν· ἱλάσθητι δέσποτα· ὁ necessitatem, ac propterea illum natura
πατὴρ αὐτὸς βουλευσάμενος πρότερον, εἶτα bonum esse, multo magis veriusqve filii
θελήσας ὅτως ὑπάρχειν, ἦν καὶ πρὶν τῆ βου- sui pater natura extiterit, & non volunta-
λεύσασθαι, μὴ γὰρ καὶ περὶ τῆ λόγου τοιαῦ- te. Jam rursum nobis dicant (nam ad-
τα τολμῶντας αὐτοῦς, τοιαῦτα καὶ ἀκούειν, ἵνα versus eorum improbam argutationem
γνῶσιν, ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτῶν προπέτεια, καὶ εἰς ipse aliam superinducere volo, audaciorem
αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει· ἐὰν μὲν οὖν εἴπω- qvidem, sed tamen, qvæ ad pietatem spe-
σιν, ἅπαξ βουλευσάμενοι περὶ βουλήσεως· ὅτι ctet. Tu autem mihi Domine propitius
καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως, τί μοι προέστηκε βου- sis.) Paterne ipse post deliberationem, ac
λεύσασθαι, ἢ τί πλέον ἔσχεν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, μὴ ubi jam hoc destinato voluisset, talis fa-
τὸ βουλεύσασθαι; εἰ δὲ ἄτοπον καὶ ἀσύστατός ἐστιν ctus est, qvalis nunc est? an etiam, ante-
ἡ τοιαύτη ἐρώτησις· καὶ ὁ θέμις ὅλως τοιαῦτα qvam deliberaret? necessum est enim,
λέγειν, ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούοντας ἡμᾶς πε- cum talia ausint de Verbo constituere, ut
ρὶ Θεοῦ εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὤν. πῶς D has voces audiant, qvo cognoscant, suam
οὖν οὐκ ἄλογον ἂν εἴη καὶ περὶ τῆ Λόγου τῆ temeritatem etiam ad ipsum patrem per-
Θεοῦ τοιαῦτα ἐνθυμεῖσθαι, καὶ βούλησιν καὶ tingere. Si igitur dixerint, semel recepta
θέλησιν προβάλλεσθαι; ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ista voluntate, & qvam sibi excuti non pati-
antur, etiam ipsum voluntate extitisse, qvi
igitur esse potuit, anteqvam voluit? aut
qvid plus sui habuit, ex qvo voluit? Qvod si
istiusmodi argutatio minime consistit, &
plane absurda est, nec fas est, ulla ratione ta-
lia proferri (satis enim est, si vel semel au-
diamus cognoscamusqve Deum esse, qvi
est) qvi, qvæso, non irrationabile fuerit de
Verbo Dei istiusmodi cogitare, voluntatemqve & cupidinem in ejus natura consti-
tuenda causificari? Sufficit enim vel solum

audientes, de Verbo cognoscere intelligereqve Deum, qvi non voluntate sua factus est, Verbum habere sibi non ex voluntate factum, sed ex natura genitum. An non exsuperet omnem insaniam vel solum id in cogitatum admittere, qvod Deus velit, consideret, eligat, & se, ut velit, esse instiget & cohortetur, ne irrationalis sit & insipiens: sed ut rationem sive Verbum & Sapientiam habeat, eumqve de sua essentia cogitationem concipere, velletne esse, an non? Jam, cum plurimum abominabilis sit istiusmodi opinio, rite ac pie, dici potest, creaturas placito & voluntate creatas esse, filium autem non voluntate conditum esse, qvemadmodum cæteras creaturas, sed naturaliter paternæ substantiæ propriam ac legitimam Sobolem esse. Nam cum ipse sit propria patris ratio, fieri non potuit, ut ante ipsum voluntas ratiocinata sit: qvippe qvi ipse sit viva voluntas patris, ac potestas architectusqve eorum, qvæ patri videntur, & placent, qvod ipse in Proverbiis testatum facit: *Mea est*, inqviens, *voluntas & cautio, mea prudentia est, meumque item robur.* Verum ut ipse est prudentia, in qva cœlos præparavit exedivitqve, ipse item robur & potestas: *Christus enim Dei virtus & Dei sapientia*, nunc nonnihil inflexa mutataqve ratione dicendi, mea, inqvit, prudentia, & Dei sapientia, & meum robur: ita cum ait: *voluntas mea*, ipse viva voluntas qvoqve fuerit. Qvemadmodum a Propheta didicimus, illum esse magni consilii Angelum & voluntatem patris appellatum. Ita enim necesse est, ut redarguamus eos, qui humana de Deo cogitant. Ergo si opera, voluntate, placitoqve emerserunt, universaqve rerum natura cupidine, qva cupiit hoc Deus, condita est, cumqve Paulus per voluntatem Dei Apostolus sit vocatus, ipsaque vocatio nostri placito voluntateqve conciliata sit, omniaqve per Verbum facta sint: sequitur ergo, ut ipse exemtus sit e numero eorum, qvæ per voluntatem condita sunt, illumqve potius esse vivam sui patris voluntatem, in qua omnia sunt facta, ut David in gratiis agendis dicit: *Tenuisti dextram meam, & in voluntate tua deduxisti me.* Qvi igitur post Verbum, cum sit voluntas expeditioqve patris voluntate & expetitione, ut cætera fieri, nisi denuo, ut prædixi, insanientes dicant, ipsum vel per se factum esse, vel per alium qvempiam? At qvis est igitur iste, per quem Verbum factum est? fingant aliud Verbum,

Prov. 8.

Psal. 73.

Ἀκούοντας ἡμᾶς ϗ τοῦ Λόγου εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι ὁ μὴ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχων, Θεὸς, οὐ βουλήσῃ, ἀλλὰ φύσει τὸν ἴδιον ἔχει Λόγον· πῶς οὐχ ὑπερβάλλει πᾶσαν μωρίαν, τὸ ἐπὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς βούλεται καὶ σκέπτεται, ϗ προαιρεῖται, ϗ θέλειν ἑαυτὸν προτρέπεται, ἵνα μὴ ἄλογος ϗ ἄσοφος ᾖ, ἀλλὰ Λόγον καὶ Σοφίαν ἔχῃ. τοῦτο ἑαυτῷ γὰρ δοκεῖ σκέπτεσθαι, ὁ τοῦτο τοῦ ἰδίου τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ βουλευόμενος· πολλῆς οἶμαι δυσφημίας ὄντος ἐν τῇ τοιαύτῃ φρονήσει, δυσεβῶς οὐ λεχθείη· ὅτι τὰ μὲν γενητὰ, εὐδοκίᾳ καὶ βουλήσει γέγονεν· ὁ δὲ υἱὸς, οὐ θελήματός ἐστι τὸ δημιούργημα ὑπογεγονὸς, καθάπερ ἡ κτίσις, ἀλλὰ φύσει τῆς οὐσίας ἴδιον ῥύημα· καὶ γὰρ ἴδιόν ὠὴν ὁ Λόγος τοῦ πατρὸς, οὐκ ἐᾶν πρὸ αὐτοῦ λογίσασθαί τινα βούλησιν, αὐτὸς ὢν βουλὴ ζῶσα τοῦ πατρὸς, καὶ δύναμις, ϗ δημιουργὸς, τῶν δοκούντων τῷ πατρί. καὶ ταῦτα αὐτὸς ἐν ταῖς Παροιμίαις τοῦτο ἑαυτοῦ φησιν· ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια· ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ ἰσχύς· ὡς γὰρ αὐτὸς ὢν ἡ φρόνησις, ἐν ᾗ σοφὸν ἐδημιούργησε, καὶ αὐτὸς ὢν ἰσχὺς καὶ δύναμις· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· νυνὶ παρελκύσας εἶπε· ἐμὴ φρόνησις, καὶ ἐμὴ ἰσχύς· οὕτω λέγων, ἐμὴ βουλὴ, αὐτὸς δὴ εἴη ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλή· καθὼς καὶ τῷ προφήτῃ μεμαθήκαμεν· ὅτι αὐτὸς ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος γίνεται, καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτὸς ἐκλήθη· χρὴ γὰρ οὕτως διαλέγχειν αὐτοὺς, ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διανοουμένους· ἔχουσι εἰ τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὐδοκίᾳ ὑπέστη, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα θελήματι γέγονε, ὅτε Παῦλος διὰ θελήματος Θεοῦ Ἀπόστολος ἐκλήθη, ϗ ἡ κλῆσις ἡμῶν εὐδοκίᾳ καὶ θελήματι γέγονε· πάντα γὰρ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν, ἐκτὸς ἐστιν οὗτος τῶν βουλήσει γεγονότων· καὶ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ ζῶσα βουλὴ τοῦ πατρὸς, ἐν ᾗ ταῦτα πάντα γέγονεν· ἐν ᾗ καὶ ὁ ἅγιος Δαβὶδ εὐχαριστῶν ἔλεγεν ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ, ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με. πῶς οὖν βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς ὑπάρχων Λόγος, δύναται γίγνεσθαι καὶ αὐτὸς βουλήματι καὶ θελήσει; ἐκτὸς εἰ μὴ, καθὼς προεῖπον, μωραίνοντες πάλιν εἴποιεν, αὐτὸν ἑαυτοῦ γεγονέναι, ἢ δι' ἑτέρου τινός· ἵνα ὅμως ἐκ οὗ γέγονε; πλασάσθωσαν ἕτερον Λόγον,

καὶ τὰ Οὐαλεντίνου ζηλώσαντες, Χριστὸν ἕτερον ὀνομασάτωσαν. οὐ γὰρ γέγραπται· ἀλλὰ καὶν πλάσωνται, πάντως κἀκεῖνο διά τινος γένεται· καὶ λοιπὸν ἕτως ἐπιλογιζομένων ἡμῶν, καὶ ἀνακαινόντων τὴν ἀλήθειαν, διείσεται τῶν ἀθέων ἡ πολυκέφαλος αἵρεσις· εἰς πολυθεότητα πίπτουσα καὶ ἄμετρον μανίαν, ἐν ᾗ κτίσμα καὶ ἐξ οὐκ ὄντων θέλοντες εἶναι τὸν υἱόν, ἑτέρως τὰ αὐτὰ σημαίνουσι· βούλησιν καὶ θέλησιν προβαλλόμενοι, ἃ μάλιστα ἐπὶ τῶν γενητῶν καὶ κτισῶν ἔνεστα δίκαιος ἂν γένοιτο. Πῶς οὖν οὐκ ἀσεβὲς τὰ τῶν γενητῶν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν μεταφέρειν; ἢ πῶς οὐ βλάσφημον λέγειν βούλησιν πρὸ τοῦ Λόγου εἶναι ἐν Θεῷ πατρί; εἰ γὰρ προηγεῖται βούλησις ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἀληθεύει λέγων ὁ υἱὸς, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἀλλὰ δεύτερος νομισθήσεται, καὶ οὐκ ἔστρεπε λέγειν αὐτὸν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· ἕσπερ βουλήσεως πρὸ αὐτοῦ, ἐν ᾗ πάντα γέγονε· καὶ αὐτὸς ὕστερον καθ' ὑμᾶς· καὶν γὰρ τῇ δόξᾳ διαφέρῃ, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστιν εἷς τῶν ἐκ βουλήσεως γεγονότων· ὡς δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, εἰ ἕτως ἐστὶν, πῶς ὁμοῦ Κύριος, τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει; πάντως δὲ Κύριος ἕτος, ὅτι τῇ τοῦ πατρὸς κυριότητι λοῦται καὶ πάντως ἡ κτίσις δοῦλη, ἐπεὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ πατρὸς ἑνότητός ἐστι, καὶ οὐκ ἦσά ποτε ἐπιγέγονεν. ἔδει δὲ αὐτοὺς λέγοντας βουλήσει τὸν υἱὸν, εἰπεῖν, ὅτι καὶ φρονήσει γέγονε· ταὐτὸν γὰρ ἡγοῦμαι φρόνησιν καὶ βούλησιν εἶναι· ὃ γὰρ βουλεύεταί τις, τοῦτο καὶ φρονεῖ· καὶ ὃ φρονεῖ, τοῦτο καὶ βουλεύεται· αὐτὸς ἂν ὁ Σωτήρ· ὡς ἀδελφὰ ταῦτα, συνῆψεν ἅμα λέγων· ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς· ὡς γὰρ ἰσχὺς καὶ ἀσφάλεια ταὐτόν ἐστιν, ἡ αὐτὴ γὰρ δυνάμεις ἐστὶν, ἕτω ταὐτόν ἐστιν, εἰπεῖν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν βούλησιν εἶναι, ἅπερ ἐστὶν ὁ Κύριος· ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς, ἃ θέλουσι μὲν Λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱόν· περὶ δὲ τὸν Θεὸν, φρόνησιν καὶ βούλησιν καὶ σοφίαν· ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν ἀνθρωπίνως γίνεσθαι μυθολογοῦσι καὶ πάντα κινοῦσι· καὶ τὴν Οὐαλεντίνου ἔννοιαν καὶ θέλησιν προβάλλονται· ἵνα μόνον διαζεύξωσι τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ εἴπωσιν, ἴδιον αὐτὸν τοῦ πατρὸς εἶναι Λόγον, ἀλλὰ κτίσμα,

A & Valentiniana æmulantes, alium Christum nominent. Nihil enim ea de re in scripturis: veruntamen si fingant, semper etiam ille Christus per aliquem alium creatus fuerit, atque deinde nobis ita in ratiocinando pergentibus excutiendaque rerum veritate, deprehendas istam hæresin impiorum multicipitem, & ad multos deos, & immanem insaniam vergere, in qva cum creaturam, & ex nihilo conditum filium esse volunt, aliter hoc ipsum significant sub prætextu voluntatis & placiti, qvæ probe in rebus creatis & conditis suum locum habent. Qvi igitur non impii, cum ea, qvæ sunt rerum conditarum, ad opificem rerum transferant? aut qvi, qvæ-
B so, non blasphemant, qvi dicunt, voluntatem ante Verbum in patre fuisse? Si enim eum voluntas in patre præcedit, mentitur filius, cum dicit: *Ego in Patre*. Qvod si ipse qvoqve in patre sit, posterior certe & secundus in patre esse deputabitur. Nec conveniebat illi, ut diceret: *Ego in Patre*: cum ante eum voluntas in Patre fuisset, per qvem omnia sunt facta, ipseqve secundum vos sit conditus. Nam tametsi gloria excellat, nihilo tamen minus unus qvoqve eorum est, qvi ex voluntate creati sunt. Ut autem superius admonuimus, si resita
C se habet, cur ille Dominus est, & cætera serva mancipiaqve existunt? ipse enim omnium Dominus, eo qvod patris dominatui conjunctus adunitusq; sit. Si qvidem omnis creatura ideo famula & ancilla habeatur, qvod extra patris unitatem consistat, & cum aliqvando non esset, esse inceperit. Oportebat certe eos, dum ajunt, filium voluntate extitisse, id qvoqve adjicere, eum cogitatu factum esse. Idem enim cogitatum, animiqve sensum, & voluntatem arbitror. Qvod enim qvis vult, hoc omnino sentit & cogitat: & qvod sentit,
D hoc ipsum & vult. Ipse igitur Salvator hæc, ut germana inter se mutuaqve ratione conjuncta, recensendo copulavit sub his verbis: *Mea voluntas & cautio, meus sensus sive prudentia, mea fortitudo.* Ut enim fortitudo & tutatio idem cum potentia est, eandemqve rem significat: ita qvoqve idem est prudentia & voluntas, qvod ipsum est Dominus. Sed impii non admittunt, Verbum & vivam voluntatem filium esse, & de DEI sensu & voluntate humano more, qvasi qvæ nunc adsit, nunc absit, fabulantur: omniaqve commovent, & Valentini excogitationem voluntatemqve prætendunt, duntaxat in hoc, ut filium disjungant a patre, illumqve negent patris sui Verbum esse, sed potius creaturam.

Illi igitur audiant, ut Simon Magus audiit, impietas Valentini sit vobiscum in perditionem. Et qvisqve potius Salomoni credat, dicenti, ipsum Verbum esse Sapientiam & prudentiam: Ait enim, *Deus Sapientia fundavit terram, & præparavit cœlos in prudentia.* Ut autem hic in prudentia, ita & in Psalmis: *Verbo Domini cœli firmati sunt:* &, *omnia, qvæ voluit Dominus, fecit.* Et ut Apostolus scribit Thessalonicensibus *Voluntas Dei in Christo Jesu est:* Est ergo filius Dei ipsum Verbum & Sapientia, & prudentia, & viva voluntas, & in eo desiderium patris, idemqve Veritas & Lux, & potentia patris est. Qvod si sapientia & prudentia est voluntas Dei & filius est illa ipsa sapientia, seqvitur ergo, ut qvi dicat, filium voluntate patris ad essentiam venisse, tantundem dicere, ac si affirmaret, Sapientiam in sapientia factam esse, filiumqve in filio conditum esse, & Verbum per Verbum procreatum esse. Cæterum, illud cum Deo pugnat, illiusqve scripturis adversatur. Siqvidem Apostolus non voluntatis, sed ipsius paternæ substantiæ proprium splendorem & sigillum filium deprædicat his verbis: *Qvi cum esset splendor gloriæ, & forma substantiæ ejus.* Qvod si igitur, ut prædiximus, ex voluntate, paterna substantia & essentia non existit, clarum qvoqve est, neqve proprium illud & qvod paternæ essentiæ suum est, ex voluntate ortum habere. Qvaliscunqve enim fuerit beata illa essentia, talem qvoqve esse oportet propriam illius Sobolem. Certe, ipse pater non dixit, iste est filius voluntate genitus, neqve qvem ex placito, qvod ita mihi videretur, obtinui: sed simpliciter, *Hic est filius meus:* & qvod magis, *In qvo mihi complacui:* clare demonstrans, hoc genere verborum istum natura sibi filium esse, & in eo voluntatem eorum, qvæ sibi placerent, repositam esse. Ergo, cum ex natura, & non voluntate filius ei sit, seqvitur jam, ut præter voluntatem, patriqve invito ac nolenti filius sit. Neqvaqvam id verum est. Siqvidem ille a patre mittitur, & ut ipse loqvitur, pater diligit filium, & omnia filio suo ostendit. Ut enim bonus esse, non ex voluntate incepit, cum tamen non invitus nolensqve bonus sit: nam hoc ipsum qvod est, cum voluntate sua est: ita qvoqve qvod filius ille sit, & si non ex voluntate principium ductum est, non tamen invito illi, & præter sententiam filius extitit. Sicut enim volens cupitorqve est suæ essentiæ: ita qvoqve filius, qvi illi ex substantia proprius est, non est illi inuito superductus.

Sap. 8. Psal. 33. Psal. 115. 1. Thess. 5. Heb. 2. Marc. 9. Luc. 9.

Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀκουέτωσαν, ὡς Σίμων ὁ Μάγος ἤκουσεν· ἡ ἀσέβεια Οὐαλεντίνου σὺν ὑμῖν εἴη εἰς ἀπώλειαν. ἕκαστος δὲ τῷ Σολομῶνι πειθέσθω μᾶλλον λέγοντι, αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν, τὸν Λόγον· φησὶ γάρ, ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· ἡτοίμασε δὲ ἐρανοὺς ἐν φρονήσει· ὡς δὲ καὶ ὧδε ἐν φρονήσει ἔτως ἐν ψαλμοῖς· τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ ἐρανοὶ ἐστερεώθησαν· ἔτω, πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἐποίησε. καὶ ὡς ὁ Ἀπόστολος γράφει Θεσσαλονικεῦσι· τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐστιν· ὁ ἄρα τοῦ Θεοῦ υἱός, αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ ἡ σοφία· αὐτὸς ἡ φρόνησις καὶ ἡ ζῶσα βουλή. καὶ ἐν αὐτῷ τὸ θέλημα τοῦ πατρός ἐστιν· αὐτὸς ἀλήθεια, καὶ φῶς, καὶ δύναμις τοῦ πατρός ἐστιν. εἰ δὲ ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις· ὁ δὲ υἱός ἐστιν ἡ σοφία. ὁ ἄρα λέγων βουλήσει τὸν υἱόν, ἴσον λέγει τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγονέναι, καὶ τὸν υἱὸν ἐν υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ Λόγου τὸν Λόγον ἐκπίπτει· τοῦτο δὲ καὶ τῷ Θεῷ μάχεται, καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ γραφαῖς ἐναντιοῦται. καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ἀ βουλήσεως, ἀλλ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ παντοκράτορος, ἴδιον ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα τὸν Κύριον κηρύττει, λέγων, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ, ὡς προεῖπον, ἀ βουλήσεως ἐστιν ἡ πατρικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, δῆλον, ὅτι οὐδὲ τὸ ἴδιον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ἐκ βουλήσεως ἂν εἴη· οἷα γὰρ ἐστὶν, καὶ ἕως ἂν ᾖ ἡ μακαρία ἐκείνη ὑπόστασις, τοιοῦτον καὶ ἔτως εἶναι καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα δεῖ. ὡς αὐτὸς γοῦν ὁ πατὴρ, οὐκ εἶπεν. οὗτός ἐστιν ὁ βουλήσει μου γεγονὼς υἱός· οὐδὲ ὃν κατ' εὐδοκίαν ἔχω υἱόν, ἀλλ' ἁπλῶς ὁ υἱός μου, καὶ μᾶλλον, ἐν ᾧ εὐδόκησα· δείκνυς ἐκ τούτων, ὅτι φύσει μὲν οὗτός ἐστιν υἱός· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἐμοὶ δοκοῦντι ἡ βούλησις ἀνέκειται· ἐγὼ οὖν, ἐπεὶ φύσει μὲν ἐκ βουλήσεως ἐστιν ὁ υἱός, ἤδη καὶ ἀθέλητός ἐστι τῷ πατρὶ, καὶ μὴ βουλομένου τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός; ἄμωμον. ἀλλὰ καὶ σελλόμωρός ἐστιν ὁ γε. ωδὲ πάλιν· καὶ ὡς αὐτός φησιν, ὁ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ· ὡς γοῦν τοῦ εἶναι ἀγαθὸς ἐκ βουλήσεως μὲν ἤρξατο· ἀ μὲν ἀβουλήτως καὶ ἀθελήτως ἐστὶν ἀγαθός· ὀγάρ ἐστι, τοῦτο καὶ θελητὸν αὐτῷ ἐστιν· ἔτω καὶ τὸ εἶναι τὸν υἱόν, καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἤρξατο, ἀλλ' οὐκ ἀθέλητοι οὐδὲ ωδὲ γνώμιμον ἐστιν αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ τῆς οὐσίας ὑποστάσεώς ἐστι θελητὴς, ἔτω καὶ ὁ υἱὸς ἰδίως ὢν τῆς αὐτοῦ οὐσίας, οὐκ ἀθέλητός ἐστιν αὐτῷ θελέσθαι.

θελέθω τοίνυν καὶ φιλείθω ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ἔτω τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ ἀβούλητον ἐν Θεοῦ τις εὐσεβῶς λογιζέθω. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς, τῇ θελήσει, ἢ θέλεται παρὰ τοῦ πατρὸς, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ θέλει, καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα· καὶ ἓν ἐστι θέλημα τὸ ἐν πατρὶ ἐν υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ. μὴ μὰ τοι τὸν Οὐαλεντῖνον, προηγουμένως τις βούλησιν ἐπεισαγέτω· μηδὲ μέσον ἑαυτὸν ὠθείτω τοῦ μόνου πατρὸς, πρὸς τὸν μόνον Λόγον, προφάσει τοῦ βεβούλεθαι· μαίνοιτο γὰρ, αἴτις μεταξὺ πιθεὶς πατρὸς καὶ υἱοῦ βούλησιν καὶ σκέψιν. καὶ γὰρ ἕτερόν ἐστι λέγειν, βεβούλησθαι γέγονεν, ἕτερον δὲ, ὅτι ἴδιον ὄντα φύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ καὶ θέλει αὐτόν. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ἐκ βουλήσεως γέγονε, πρῶτον μὲν τὸ μὴ εἶναί ποτε τοῦτον σημαίνει· ἔπειτα δὲ, καὶ τινὶ ἐπ' ἄμφω ῥοπὴν ἔχει, καθάπερ εἴρηται· ὥστε δύναταί τινα νοεῖν, ὅτι ἠδύνατο καὶ μὴ βέλεσθαι τὸν υἱόν· Τῷ υἱοῦ δὲ λέγειν ἠδύνατο καὶ μὴ εἶναι. δυσεβές ἐστι καὶ φθάνον εἰς τινὰ τοῦ πατρὸς οὐσίαν τὸ τόλμημα· εἴγε τὸ ἴδιον αὐτῆς λέγοιτο, ἠδύνατο μὴ εἶναι ἀγαθὸς ὁ πατήρ· ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθὸς ἀεὶ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ πατήρ· τὸ δὲ, ὁ πατὴρ θέλει τὸν υἱόν· καὶ ὁ Λόγος θέλει τὸν πατέρα, οὐ βούλησιν προηγουμένως δείκνυσιν, ἀλλὰ φύσεως γνησιότητα, καὶ οὐσίας ἰδιότητα, καὶ ὁμοίωσιν γνωρίζει. ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος τοῦ φωτὸς εἴποι καὶ τις, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἔχει μὲν βούλησιν προηγουμένην ἐν τῷ φωτί· ἔστι δὲ φύσει αὐτοῦ γέννημα θελόμενον παρὰ τοῦ φωτὸς τοῦ γεννήσαντος αὐτὸ, οὐκ ἐν σκέψει βουλήσεως, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἔτως ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, ὀρθῶς ἄν τις εἴποι τοῦτο, ὅτι ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν πατέρα· οὐκοῦν μὴ λεγέθω θελήματος δημιούργημα ὁ υἱός. μηδὲ τὸ Οὐαλεντίνου ἐπεισαγέθω τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ βουλὴ ζῶσα, καὶ ἀληθῶς φύσει γέννημα, ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα. ἔτω γὰρ καὶ ὁ μὲν πατὴρ εἰρηκεν, Ἐξηβύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὁ δὲ υἱὸς ἀκολούθως, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ λόγος ἐν καρδίᾳ, ποῦ ἡ βούλησις; καὶ εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ποῦ ἡ θέλησις; καὶ εἰ ἡ βούλησις αὐτοῦ, πῶς ἐν βουλῇ σοφῇ ἡ βουλή; ἄτοπον γάρ·

A Diligatur igitur filius a patre, sitque is, quem pater velit: atque ita velle & non velle in Deo cum pietate constituendum est. Nam & filius voluntate, qua vult illum pater, ea & ipse diligit, & vult, & honorat patrem: estque una eademque voluntas illa, quæ patris est in filio, ut etiam inde spectetur filius in patre, & pater in filio. Neque quis igitur secundum Valentinum antecedentem voluntatem introducat, neve quis medium seipsum intrudat inter unicum patrem, patrisque unicum Verbum sub titulo volendi aut consultandi. Insanierit enim, si quis inter patrem & filium, voluntatem aut considerationem constituat. Aliud enim est,
B si dicas, eum voluntate esse factum, aliud autem, si dicas, quod eum, qui jam ex natura est filius, diligat ac velit. Nam si dicas, eum ex voluntate esse factum, primum eum aliquando non fuisse significas: deinde rem utroque paribus momentis librari & urgere, adeo ut liceat cogitare de patre, quod posset non velle, sibi filium esse, & de filio vicissim, quod & is potuisset non esse. Impia ista audacia est, quæ pertingit usque ad patris substantiam. Simile enim est, ac si dicas, poterat pater non esse bonus, sed quemadmodum bonus, semper natura: ita semper genitabilis natura pater. Cæterum, il-
C lud dictum, pater vult filium, & filius patrem vult, non voluntatem antecedere, & priorem tempore esse significat, sed naturæ qualitatem denunciat. Nihil enim nisi ingenuitatem proprietatemque substantiæ hæc verba præ se ferunt. Ut enim de splendore ac luce dixeris, splendorem in sui ortu non habere priorem se, & tempore prævium voluntatem, sed esse ipsum fœtum germenque voluntarium lucis, non voluntatis respectu, aut vi, sed natura & veritate: ita quoque de patre & filio recte dixeris, patrem diligere filium & velle, non tamen, ut filius opus effectumque voluntatis pro-
D nuncietur, ne Valentiniana hæresis se immittat in Ecclesiam, sed ut in confesso sit, vivam illum voluntatem & vere naturalem filium esse, quasi lucis splendorem. Ita enim ille dixit: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Filiusque congruenter locutus est: *Ego in patre, & pater in me:* si autem Verbum est in corde, ubi deliberatio? & si filius est in patre, ubi voluntas? & si ipse voluntas est, quomodo voluntas in voluntate fuerit? absurdum id quippe, ne scilicet etiam Verbum in Verbo, & filius in filio,

Psal. 44.

Joan. 14.

& Sapientia in Sapientia dicatur facta esse, quemadmodum sæpius jam diximus: Omnia enim est filius patris, & nihil in patre ante Verbum, sed in Verbo sive Ratione voluntas, & per Rationem ea, quæ sunt voluntatis, opere consummantur, quemadmodum docuerunt sacræ Scripturæ. Vellem ego quidem impios in hanc absurditatem delapsos, & de voluntate disceptantes, non quidem ex suis uxoribus gravidis quærere, quas ita interrogare solebant, An haberes filium, antequam gigneres? sed a patribus quærere, Volendone patres facti sunt, an secundum naturam suæ voluntatis? & an liberi ipsorum ipsis natura & substantia similes sint, ut saltem a parentibus in confusione dentur, a quibus responsum de voluntate in gignendo postularunt ea spe, ut inde aliquid probationis rebus suis adjungerent. Respondebitur enim illis a parentibus: Quos genuimus, non voluntatis sunt, sed nostri liberi specie nobis similitudineque congruentes, neque prædeliberando parentes efficimur, sed naturæ vi, ad quam proprie spectat opificium gignendi: ex qua fit, ut liberi parentum imagines similitudine referant. Aut igitur damnent sese sui erroris; & desinant uxoribus quæstiones proponere de filio Dei: aut discant ab ipsis, non voluntate generari filium, sed natura & veritate; congrua enim ista competensque adversum hos homines ex hominibus mutuata refutatio est: qui non verentur, ut sunt vesani, humana de divinitate ratiocinari. Quid igitur est, cur ulterius insaniant Christi perduelles, cum videant isti suam quæstionem, ut cætera omnia, quæ objiciunt, manifesto apparere, nihil aliud esse, nisi merum fucum & impostruram, ideoque deberent vel sero tandem conspicientes, in quantum vesaniæ præcipitium delapsi sint, referre sese & refugere a diaboli laqueo, nostris super ea re verbis admoniti. Mitis enim & clemens veritas est, quæ ubique ita clamat: Joan. 10. *Si mihi non creditis*, ob amictum corporis mei, *saltem operibus credite, ut cognoscatis,* Joan. 14. *quod ego in patre, & pater in me: quodque ego & pater unum sumus: & quod, qui viderit me, viderit & patrem.* Dominus quidem solito suo more clementer agit, cupitque, omnes a lapsibus suis eripi, ut Davidis modulis decantatur: impii tamen refugi ab audienda Dominica voce, quibus ægre est, & visu triste, Dominum ab omnibus haberi Deum & Dei filium, circumeunt,

A ἡ γὰρ Σοφία ἐν Σοφίᾳ γίνηται, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· πάντα γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ πατρὶ πρὸ τοῦ Λόγου· ἀλλ' ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ ἡ βούλησις· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ

B τοῦ βουλήματος εἰς ἔργον τελοῦνται, ὡς ἐδίδαξαν αἱ θεῖαι γραφαί. ἐβουλόμην τοὺς ἀσεβεῖς ὅτως εἰς ἀλογίαν πεπτωκότας, καὶ περὶ βουλήσεως σκεπτομένους νῦν ἐρωτῆσαι, μηκέτι τὰς τικτούσας αὐτῶν γυναῖκας, ἃς ἔστι πρότερον ἠρώτων λέγοντες, εἰ εἶχες υἱόν, πρὶν γεννήσῃς; ἀλλὰ τοὺς πατέρας, καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς· πότερον βουλόμενοι γίνεσθε πατέρες, ἢ κατὰ φύσιν τῆς ὑμῶν βουλήσεως; ἢ τῆς ὑμῶν φύσεως καὶ

C οὐσίας ἐστὶν ὅμοια τὰ τέκνα, ἵνα κἂν παρὰ τῶν γονέων ἐντραπῶσι, παρ' ὧν τὸ λῆμμα τῆς γενέσεως ἀπήτησαν, καὶ παρ' ὧν ἤλπισαν τινὰ γνῶσιν ἔχειν· ἀποκειθήσονται γὰρ αὐτοῖς· οὐ γεννῶμεν, ὁ τοῦ θελήματος, ἀλλ' ἡμῖν ἐστιν ὅμοια· οὐδὲ προβουλευσάμενοι γινόμεθα, γονεῖς, ἀλλὰ τῆς φύσεως ἴδιόν ἐστι τὸ γεννᾶν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τῶν τεκόντων ἐσμὲν εἰκόνες· ἢ τοίνυν καταγινωσκέτωσαν ἑαυτῶν, καὶ παυσάσθωσαν πωθανόμενοι γυναικῶν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἢ

D μανθανέτωσαν καὶ παρ' αὐτῶν, ὅτι ὁ βουλήσει γεννᾷ ὁ υἱός, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· πρέπων ὂν τούτοις καὶ ἁρμόζων ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἔλεγχος, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινα περὶ τῆς θεότητος διαλογίζονται οἱ κακόφρονες· τί τοίνυν ἔτι μαίνονται οἱ χριστομάχοι; καὶ τοῦτο γὰρ αὐτῶν ὥσπερ ἓν καὶ τὰ ἄλλα προβλήματα δέδεικται, καὶ ἐλέγχθη φανερά· καὶ μυθοπλασία μόνον ὄντα· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλουσι, κἂν ὀψέποτε, θεωρήσαντες, εἰς ὅσον ἀφροσύνης πεπλώκασι κρημνόν, ἀναδῦναι καὶ φεύγειν ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, νουθετούμενοι παρ' ἡμῶν φιλανθρώπως· χρὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια κεράζουσα διαπαντὸς, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, διὰ τὸ σώματος περιβολὴν, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ἐγὼ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος, σωτήρως φιλανθρωπεύεται· καὶ θέλει, πάντας ἀνορθοῦσθαι τοὺς κατερραγμένους, ὡς ἡ αἴνεσις λέγει τοῦ Δαβίδ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐ θέλοντες ἀκούειν κυριακῆς φωνῆς, οὐδὲ φέροντες ὁρᾶν τὸν Χριστὸν ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενον Θεὸν, καὶ Θεοῦ υἱὸν, περιέρχονται οἱ ἄθλιοι,

ὡς καὶ θαρροῦντες μὴ τὸ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου προφάσεις εἰς ἀσέβειαν ζητοῦντες. ποίας γὰρ ἂν ἄρα μὴ ταῦτα πάλιν, ἢ πόθεν εὑρεῖν δυνήσονται, εἰ μὴ ἄρα, παρὰ μὲν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Καϊάφα δανείσονται τὰς δυσφημίας, παρ' Ἑλλήνων δὲ λάβωσι τὴν ἀθεότητα; αἱ γὰρ θεῖαι γραφαὶ, τούτοις ἐκλελείψησαν. καὶ πόθεν ἔχοντες, ἐξ αὐτῶν ἐλεγχθήσονται ἄφρονες καὶ χριτομάχοι.

Aut scarabæi, cum patre suo diabolo argumenta iniquitatis undecunque aucupantes, sed frustra. Quas enim ulterius aut unde poterunt calumnias istiusmodi conquirere, nisi a Judæis, & a Caipha blasphemias mutuentur, & ab Ethnicis desumant Deitatis abnegationem? Nam sacræ Scripturæ istis plane clausæ sunt, eosque undequaque ostendunt, & stolidos & Christi perduelles esse.

B

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ Λόγος ε.

CONTRA ARIANOS, Oratio quinta.

ΕΚ Θεοῦ Θεός ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος. καὶ πάλιν, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστι, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, σοφία, υἱός, καὶ δύναμίς ἐστιν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο εἷς Θεὸς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταγγέλλεται. τοῦ γὰρ Θεοῦ υἱὸς ὢν ὁ Λόγος, εἷς αὐτοῦ, ἔστι καὶ ἔστιν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν, μονὰς δὲ θεότητος ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον· λεκτέον δὴ οὖν καὶ οὕτως μίαν ἀρχὴν θεότητος, καὶ οὐ δύο ἀρχάς· ὅθεν κυρίως καὶ μοναρχία ἐστίν. ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστι φύσει υἱὸς ὁ Λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἑτέρα καθ' ἑαυτὸν ὑφεστὼς, οὐδ' ἔξωθεν τούτου γεγονὼς, ἵνα μὴ τῇ ἑτερότητι δυαρχία καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς υἱὸς ἴδιος, ἰδία σοφία, ἴδιος Λόγος, ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων. καὶ γὰρ τὸν Ἰωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, Θεὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀρχὴ,

EX Deo Deus est Verbum, & DEUS erat Verbum. Itidemque rursus, quorum patres, ex quibus Christus, qui est Deus super omnia, benedictus in secula, Amen. Cæterum, quia Christus ex Deo Deus, & Ratio Dei, & sapientia, & potentia & filius, ideo unus Deus in sacris Scripturis renunciatur. Cum enim ratio sit unius Dei, ideo filius in eum refertur, cujus est filius: ita ut duo quidem sint pater & filius, sed tamen unitas Deitatis remaneat, eaque & indivisibilis & minime discissa. Poterit autem & ad istum modum dici, unum esse principium Deitatis, non duo: unde proprie monarchia unius dominatus haberi debet. Ex ipso deinde principio, per naturam existit filius, qui est Verbum, quasi non alterum principium seorsum subsistens, neque aliunde genitus, ne ratione secundi duo principia, plurimique principatus oriantur: sed unius principii suus propriusque filius, propria Sapientia, proprium Verbum, ex ipso principio ortum habens. Nam secundum Joannem: *In hoc principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Deus enim principium est, Joan. 1.

& quia ex principio Verbum est, ideo quoque Verbum erat Deus. Quemadmodum autem unum principium, & pro eo principio unus Deus, ita plane ac re vera una est essentia & hypostasis, quæ dicit: *Ego sum, qui sum*, & non duplex, ne duo sint principia. Ex una porro natura verus est filius & Verbum, quod ipsum est sapientia & virtus ipsius essentiæ propria, atque inde inseparabilis, eaque ut alia non est, ne duo sint initia: ita quoque Verbum, quod ex uno est, non fluxibiliter & caduce, aut simpliciter vox significativa est, sed substantiale quiddam est, & substantialis Sapientia, quæ quidem re vera est filius Dei. Nam si substantialis non sit, sequetur, Deum in aerem Verbum suum profundere, Verbumque corpus habere, nihilque eximium ultra humanam sortem possidere. Cæterum, quia Deus homo non est, fieri non potest, ut Verbum ejus quicquam commune habeat cum hominum imbecillitate. Sicuti enim unum principium & una est substantia, ita quoque hujus unum est substantiale subsistensque Verbum & Sapientia. Quemadmodum enim ex Deo Deus est, & ex sapiente Sapientia, & ex rationali Ratio sive Verbum ex patre filius: sic ex subsistentia subsistens, & ex essentia essentialis, & ex existente existens. Nam si simpliciter & vulgaris sapientia aut ratio filius esset, ac non potius substantialis Sapientia, Verbum essentiale & filius existens in patre, pater ipse compositus fuerit ex sapientia & ratione, sive quod idem est, verbo. Jam si ad istam rem absurda ea sequantur, de quibus dictum est: erit ipse sui ipsius pater, ipseque se ipsum gignens, penitusque a seipso: aut id sequetur, ut mera sint nomina, Verbum, Sapientia & filius, nec quicquam sit in iis solidum, de quibus ista prædicantur, imo quæcunque ipse est, inanitatem habebunt. Qui si non subsistat, otiosa fuerint ista & vana vocabula, nisi quis dicat, patrem esse eam, quæ ex se est, Sapientiam, & ipsam ex se rationem. Quod si jam admittamus, consequens erit, ut ipse fuerit sui ipsius & pater & filius: pater quidem cum sapiens, filius vero, cum sapientia nominabitur. Sed non sunt ista, ut qualitas aliqua in Deo, apage, indecorum enim hoc ipsum: sic enim reperietur Deus compositus ex substantia & qualitate: siquidem omnis qualitas in substantia est, ac proinde isto modo divina unitas, cum sit indivisibilis, composita apparebit, eo quod sectilis sit in substantiam & accidens. Quærendum igitur ex temerariis istis hominibus, cum contestatum sit, filium esse sapientiam & Verbum Dei,

A καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. ὥσπερ δὲ μία ἀρχὴ καὶ μία τοῦτο εἷς Θεὸς, οὕτως ἡ μία ὄντι καὶ ἀληθῶς καὶ ὄντως ὅσα οὐσία, καὶ ὑπόστασις μία ἐστὶν ἡ λέγουσα, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί. ἐκ δὲ τῆς μιᾶς φύσεως καὶ ἀληθῶς υἱὸς, ὁ Λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἰδία ὑπάρχουσα αὐτῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀχώριστος. ὥσπερ δὲ οὐκ ἄλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί, οὕτως ὁ ἐκ τῆς μιᾶς Λόγος, οὐ διαλελυμένως, ἢ ἁπλῶς φωνὴ σημαντικὴ, ἀλλ' οὐσιώδης Λόγος καὶ οὐσιώδης σοφία, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς ἀληθῶς. εἰ γὰρ δὴ μὴ οὐσιώδης εἴη, ἔσται ὁ Θεὸς, λαλῶν εἰς ἀέρα, καὶ σῶμα οὐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ὁ Λόγος αὐτοῦ, καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. ὥσπερ γὰρ μία οὐσία ἡ ἀρχὴ, οὕτως εἷς οὐσιώδης καὶ ὑφεστὼς ὁ ταύτης Λόγος, καὶ ἡ σοφία. ὡς γὰρ ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἐστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ Λόγος, καὶ ἐκ πατρὸς υἱός· οὕτως ἐξ ὑποστάσεως ὑπόστατος, καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνέστως, καὶ ἐξ ὄντος ὤν. ἐπεὶ εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνέστως Λόγος. καὶ ὢν υἱὸς, ἀλλ' ἁπλῶς σοφία, καὶ Λόγος, καὶ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ πατὴρ συνθετὸς ἐκ σοφίας καὶ Λόγου. εἰ δὲ τοῦτο, ἀκολουθήσει τὰ προειρημένα ἄτοπα, ἔσται δὲ καὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτὸς, ἑαυτὸν γεννῶν, καὶ γεννώμενος ὑφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὄνομα μόνον ἐστὶ Λόγος, καὶ σοφία, καὶ υἱὸς, οὐκ ὑφέστηκε δὲ, καθ' ἃ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δ' ὅς ἐστι ταῦτα. εἰ ἂν οὐκ ὑφέστηκεν, ἀργὰ ἂν εἴη καὶ κενὰ τὰ ὀνόματα, ἐκτὸς εἰ μή ἄν τις εἴποι, αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ αὐτολόγον τὸν Θεόν. ἀλλ' εἰ τοῦτο, εἴη ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ πατὴρ καὶ υἱὸς πατὴρ μὲν, ὅτι σοφὸς, υἱὸς δὲ, ὅτι σοφία. ἀλλὰ μὴ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ· ἄπαγε, ἀπρεπὲς τοῦτο· διαιρεθήσεται γὰρ συνθετὸς ὁ Θεὸς, ἔκ τε οὐσίας καὶ ποιότητος. πᾶσα γὰρ ποιότης ἐν οὐσίᾳ ἐστί· καὶ τοῦτο δὲ ἡ θεία μονὰς ἀδιαίρετος ὅσα συνθετὸς φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. πρὸς ταῦτα οὖν τοῖς τοιούτοις, ὁ υἱὸς σοφία καὶ Λόγος ἐκηρύχθη τοῦ Θεοῦ.

B

C

D

πῶς τοίνυν ἐστίν; εἰ μὲν ὡς ποιότης, ἐδείχθη τὸ ἄτοπον· εἰ δ' αὐτοσοφία ὁ Θεὸς, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἄτοπον εἴρηται πρὸς Σαβελλίῳ. ὁπόθεν ὡς γίνημα κυείως ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ τοῦ φωτὸς παράδειγμα. ὡς γὰρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ Θεοῦ Λόγος, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ ἐκ πατρὸς υἱός. ταύτῃ γὰρ ἡ μονὰς ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος μένει, καὶ ὁ ταύτης υἱὸς Λόγος οὐκ ἀνύσιος, οὐδ' ἀχύρεως, ἀλλ' ὑσιώδης ἀληθῶς. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἴη ἂν πάντα, ἃ λέγεται, καθ' ὑπόνοιαν καὶ ἁπλῶς λεγόμενα. εἰ δὲ φθυκτέον τὸ ἐκ τῆς ὑπονοίας ἄτοπον, ἀρα ἀληθὴς Λόγος ὑσιώδης ἐστίν. ὥσπερ γὰρ ἀληθῶς πατὴρ, ὅτως ἀληθῶς σοφία. καὶ τοῦτο ἓν δύο μέν, ὅτι μὴ κατὰ Σαβέλλιον ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱὸς, ἀλλ' ὁ πατὴρ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱός· ἓν δὲ, ὅτι υἱὸς τῆς οὐσίας ἐστὶ πατρὸς φύσει, ἴδιος ὑπάρχων Λόγος αὐτοῦ. τοῦτο Κύριος ἔλεγεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ὅτε γὰρ ὁ Λόγος κεχώρισται τοῦ πατρός· ἔτι ὁ πατὴρ ἄλογος, πῶς ἦν· καὶ ὁ Λόγος ἦν Θεὸς καὶ ὁ πατὴρ οὐκ ἄλογος· διὰ τοῦτο, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, εἴρηκε· καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστι. πότερον ἓν ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρξαν, καὶ ὑποστὰς προσκεκόλληται τῷ πατρὶ, ἢ ὁ Θεὸς αὐτὸν πεποίηκε, καὶ ὠνόμασεν ἑαυτοῦ Λόγον; εἰ μὲν ἓν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τὸ, ἑαυτῷ ὑφέστηκε καὶ Θεός ἐστι, δύο ἂν εἶεν ἀρχαὶ, οὐκ ἔσαι δὲ εἰκότως· οὐδὲ τοῦ πατρὸς ἴδιος, διὰ τὸ μὴ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἶναι. εἰ δὲ ἔξωθεν πεποίηται, εἴη ἂν κτίσμα· λείπεται δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτὸν, εἰ δὲ τοῦτο, ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἔκπυος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστι. καὶ τοῦτο ἄρα δύο, εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο· ἔσαι τὸ αὐτὸ ἄπιον καὶ ἀπάτωρ, καὶ γονώμενον καὶ γεννῶν, ὅπερ ἄτοπον ἐπὶ Σαβελλίου δέδεικται· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ μέν ἐστιν, οὐκ ἄλλο δὲ, ἔσαι καὶ γεννῶν, καὶ μὴ γεννῶν· γεννῶν μέν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ προφέρει, μὴ γεννῶν δὲ, ὅτι μὴ ἄλλο αὐτοῦ ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν καθ' ὑπόνοιαν λεγόμενος ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱὸς, εἰ δ' ἀπρεπὲς ὅτως· εἴη ἂν δύο, πατὴρ καὶ υἱὸς, ἓν δὲ, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγένηται.

A quanam ratione illum esse velint, anne ut qualitatem: atqui demonstratum est, quanta inde absurditas sequatur: anne ut sapientiam ex patre, quæ ipsa pater sit: cæterum quid ex ea re absurditatis emergat, in iis, qui adversus Sabellium edidimus, scriptis comprehensum est. Superest igitur, eum esse proprie, ut Germen ex ipso patre ad similitudinem & speciem lucis. Ut enim ex igne lux, ita ex Deo Verbum, & ex sapiente sapientia, & ex patre filius. Hoc modo enim unitas integra & impartibilis manet, hujusque filius Verbum scilicet non inane quiddam sine substantia B constituitur, sed quod solidum sit, ac verum, & substantiale. Nisi enim res ita se habeat, omnia fuerint, quæ de eo feruntur, per subintellectionem cogitata, & meræ voces, non re subsistentia. Quod si evitanda est subintellectionis absurditas, ergo verus & substantialis filius extiterit, non animi imaginatione intellectuque formatus. Ut enim verus est pater, ita quoque vere est Sapientia: atque ita fit, ut duo sint, non autem secundum Sabellium idem pater & filius: sed pater, pater G est; & filius, filius est: inde autem unum sunt, quia filius naturaliter substantiæ patris est, ejusque proprium Verbum, quemadmodum Dominus locutus est: *Ego & pater unum sumus.* Neque enim ratio segregata a Deo patre est, neque pater unquam irrationalis aut est, aut fuit: Est igitur Ratio Dei, neque pater unquam sine Ratione, ac proinde ab illo dictum est: *Ego in patre, & pater in me.* Et rursum alibi Christus Ratio Dei est. Utrum igitur per se extiterit, & ubi extiterat, coagglutinatus sit patri: an Deus illum fecerit, suumque Verbum & rationem apD pellarit? Quod si ex duobus istis, quod prius est, concesseris, ut videlicet ipse sibi substiterit, & Deus sit, duo ergo fuerint principia, neque jure censebitur patris sui proprius, eo quod non sit patris, sed sui ipsius. Sin aliunde est conditus, creatura fuerit. Reliquum igitur est, Verbum ex Deo existere: quod si concedas, aliud haud dubie fuerit, quod ex aliquo naturam accepit: & aliud, quod sui alteram naturam dedit, ac proinde duo sunt. Nam si duos esse non admittas, sed utrumque de eodem prædicari, erit eadem res causa & causatum, gignens & genitum, quæ absurditas in Sabellianis residere demonstrata est. Quod si ex patre quidem sit, non tamen alius a patre, futurum est, ut gignat, & non gignat. Genuerit autem, quia ex se profert: non genuerit autem, quia id, quod profertur, non aliud fuerit a proferente. Quod si ita est, intellectu animique fictione idem dicetur & pater & filius. Quod si illud per absurdum, duo igitur fuerint pater & filius, unum tamen, quia filius non aliunde, sed ex patre Deo sit genitus.

Quod si quis hic fugiat vocabulum genituræ, solumque cupiat dici, Verbum cum Deo existere, caveat ille, ne, dum fugit id, quod a scriptura dicitur, illabatur in eam absurditatem, ut bigenerum duplicisque naturæ Deum introducat. Qvum enim non concedat, ex unitate Verbum esse, sed simpliciter & vulgari ratione coagglutinatum esse Patri, duas substantias introducit, quarum neutra alterius est parens: idem quoque in potentia fiet. Cæterum, hoc clarius videas, si de Patre tractes: unus enim Pater, & non duo, sed ex uno est Filius. Quemadmodum igitur non duo patres, sed unus: ita quoque non duo principia, sed unum: & ex uno principio substantialis Filius. Sed rursum hic Ariani percontandi sunt. Sabelliani quidem de fictione animi, qua filium subsistere dicunt: Ariani contra de eo, quod Patrem ratione spoliant, refelli debent. Dicendum igitur. Deusne sapiens, & nequaquam irrationalis est? an contra, insipiens, & irrationalis censendus est? quod si istud, quod secundum est, probas, identidem statim absurditas emergit: quod si illud alterum, quod prius est, arridet, quo sapiens esse censetur, & non expers rationis, utrum aliunde sibi rationem & sapientiam conquisivit, an ex se adeptus est? si aliunde, erit aliquis, qui eam ipsi prius in munus concessit, ante cujus munificentiam insipiens & irrationalis fuit. Sin autem ex se habet, certum est, quod eam non ex nihilo adeptus sit, neque fuit, quando non erat: utpote qui semper fuerit, eo quod ille, cujus est imago, semper sit. Hic, si mihi dixerint, sapientem quidem Patrem, & non expertem Rationis esse, sed tamen propriam in se sapientiam, & propriam rationem possidere: verum illam non Christum esse, sed eam, in qua Christum condiderit. Si ergo Christus in illo verbo conditus est, dubitare non debet, omnia per illud condita esse, idque ipsum esse, de quo Joannes locutus est, omnia per eum facta esse, & de quo Propheta David: *Omnia in sapientia fecisti*, Christusque mendax fuerit, qvum ait: *Ego in patre*, cum alius sit in Patre, & Verbum carnem factum esse, falsa res est pro eorum opinione, neque Christus fuerit in Patre Verbum illud, per quod omnia facta sunt: ergo Christus scilicet non factus est caro, & fortasse nomine tenus dictus est Verbum. Quod si admittas, alius fuerit, diversusque a suo nomine, deinde omnia per eum facta non fuerint, sed per eum, in quo ipse Christus est conditus. Quod si dixerint sapientiam qualitatem in Deo, aut ipsum suam ex se Sapientiam esse, sequentur absurda, quæ prius dicta fuerunt.

Psal. 104.

A εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λεγόμενον ῥήνημα, μόνον δὲ λέγεσθαι ὑπάρχειν τὸν Λόγον σὺν τῷ Θεῷ, φοβηθήτω ὁ τοιοῦτος, μὴ φεύγων τὸ ἀπὸ τῆς γραφῆς λεγόμενον, ἐμπέσῃ εἰς ἀτοπίαν, διφυῆ τινα εἰσάγων τὸν Θεόν. μὴ διδοὺς γὰρ, ἐκ τῆς μονάδος εἶναι τὸν Λόγον, ἀλλ' ἁπλῶς κεκολλῆσθαι τῷ πατρὶ Λόγον, δυάδα οὐσίας εἰσάγει, μηδετέραν τῆς ἑτέρας πατέρα τυγχάνουσαν, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ δυνάμεως. Φανερώτερον δ' ἄν τις ἴδοι τοῦτο, εἰ ἐπὶ πατρὸς λάβοι· εἷς γὰρ πατὴρ, καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑνὸς ὁ υἱός. ὥσπερ οὖν οὐ δύο πατέρες, ἀλλ' εἷς, οὕτως οὐ δύο ἀρχαὶ, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης B ὁ υἱός. πρὸς Ἀρειανοὺς δὲ ἀνάπαλιν ἐρωτητέον, τοὺς μὲν γὰρ Σαβελλίζοντας, ἀπὸ τῆς πρὸς υἱὸν συνοίας ἐλεγκτέον, τοὺς δὲ Ἀρειανοὺς ἀπὸ τῆς πρὸς πατρός. λεκτέον οὖν, ὁ Θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογός ἐστι, ἢ τοὐναντίον ἄσοφος καὶ ἄλογος; εἰ μὲν οὖν τὸ δεύτερον, αὐτόθεν ἔχεται τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἐρωτητέον, πῶς ἐστι σοφὸς, καὶ οὐκ ἄλογος; πότερον ἔξωθεν ἐκτήσατο τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ; εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν, ἔσαν τις, ὁ πρόδηλος ἀπὸ, C καὶ πρὶν λαβεῖν, ἄσοφος καὶ ἄλογος, εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον, ὅτι οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων· ἀλλ' ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ἀεὶ γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ ὃ ἐστιν εἰκὼν ἀεὶ ὑπάρχει. ἐὰν δὲ λέγωσιν, ὅτι σοφὸς μέν ἐστι καὶ οὐκ ἄλογος, ἰδίαν δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν· καὶ ἴδιον λόγον, ὃ τὸν Χριστὸν δὲ, ἀλλ' ἐν ᾧ καὶ τὸν Χριστὸν ἐποίησε, λεκτέον, ὅτι εἰ ὁ Χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ Λόγῳ γέγονεν, δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἂν εἴη, περὶ ὃ λέγει Ἰωάννης, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ Δαβὶδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· εὑρεθήσεται δὲ ὁ D Χριστὸς ψευδόμενος, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ Λόγος ἐλάλει ἐγένετο, οὐκ ἀληθὲς κατ' αὐτόν· εἰ γὰρ, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο, αὐτὸς ἐγένετο σάρξ· ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ γέγονε σάρξ, ἀλλ' ἴσως ὠνομάσθη Λόγος ὁ Χριστὸς, καὶ εἰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἄλλος ἂν εἴη παρὰ τὸ ὄνομα ἔφθη, καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Χριστός. εἰ δὲ φήσαιεν ὡς ποιότητα εἶναι ἐν τῷ πατρὶ τὴν σοφίαν· ἢ αὐτοσοφίαν εἶναι· ἀκολουθήσει τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἄτοπα εἰρημένα·

ἔσται γὰρ συνθετος, καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ υἱὸς καὶ πατὴρ γινόμενος· πλὴν ἐλεγκτέον καὶ δυσωπητέον αὐτούς, ὅτι ὁ ἐν τῷ Θεῷ λόγος, οὐκ αὖ ἔστι κτίσμα, οὐδ' ἐκ μὴ ὄντος, οὕτως δ' ἅπαξ ἐν Θεῷ Λόγου· αὐτὸς αὖ ἔστι ὁ Χριστὸς ὁ λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὁ διὰ τοῦτο καὶ μονογενὴς ὤν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος τις ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη. εἷς οὖν ὁ υἱὸς, ὅς ἐστι Λόγος, σοφία, δύναμις, ἀγαθοειδὴς ἐν τούτων ὁ Θεὸς, ἀλλὰ γεννητικός. ὥσπερ γὰρ τὰ κτίσματα Λόγῳ δημιουργεῖ, οὕτω καὶ φύσιν τῆς ἰδίας οὐσίας ἔχει γέννημα τὸν Λόγον, δι' οὗ καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα· τῷ γὰρ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διαθέσει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα. τὸ αὐτὸ ἂν καὶ περὶ υἱοῦ, εἰ ἄγονος καὶ ἀνενέργητος ὁ Θεός· γέννημα γὰρ αὐτοῦ ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐργάζεται. εἰ δὲ μὴ, αἱ αὐταὶ ἐρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἀτοπα τοῖς ἀναισχύντοις ἀκολουθήσει ἐκ τοῦ Δευτερονομίου· ὑμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ζητεῖτε πάντες ἐν τῇ σήμερον· ἐκ τούτου δὲ ῥᾴστην εἰδέναι τὴν διαφοράν, καὶ γνῶναι, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ὁ γὰρ υἱὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὰ δὲ γενητὰ, ὅταν προκόπτῃ, προστίθεται τῷ Κυρίῳ· ὁμοῦ γὰρ Λόγος, ὡς ἴδιος, ἐν τῷ πατρί ἐστι· τὰ δὲ γενητὰ, ἔξωθεν ὄντα, προστίθεται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα· καὶ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς μὲν φύσει, ἕνεκα μέντοι τοῦ γενομένου, ὁ δὲ ἔξωθεν ὑποποιήτῳ προσκείσεται τῷ γένει, διὰ τοῦτο καὶ οὗτος ἐπιφέρει, ὅτι, ποιῶν ἔθνος μέγα, ᾧ ἐστιν αὐτῷ Θεὸς ἐγγίζων, καὶ ἄλλαχοῦ, Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ, τοῖς γὰρ γενητοῖς ἐγγίζει, ὡς ξένοις αὐτοῦ ὄσι. Τῷ δὲ υἱῷ, ὡς οἰκείῳ, οὐκ ἐγγίζει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐστι. καὶ ὁ υἱὸς δὲ προσκεῖται, ἀλλὰ σύνεστι τῷ πατρί· ὅθεν καὶ πάλιν λέγει Μωσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονομίῳ, τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσεσθε, καὶ αὐτῷ προσεδήσεσθε. τὸ δὲ προσκείμενον ἔξωθεν προσκεῖται· προσὸν δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διὰ τὸ ὑστερεῖν τοῦ Κυρίου ἐνδεᾶ· ὅταν λέγῃ, ἐδόθη μοι, καὶ ἔλαβον, καὶ ἐὰν λέγῃ ὁ Παῦλος, διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ· ἐπεὶ ταῦτα, λεκτέον, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Λόγος ὢν υἱὸς δὲ Θεοῦ ἐφόρεσε σῶμα, καὶ γέγονε υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα μεσίτης γένηται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· τὰ μὲν Θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ Θεῷ διακονῇ· ὅταν δὲν λέγῃ πεινῶν, καὶ δακρύων, καὶ κοπιῶν, καὶ Ἐλωΐ Ἐλωΐ,

A Erit enim ex partibus conflatus, & ipse sibi pater & filius. Sed tamen refellendi & confundendi sunt ex eo, quod ratio in Deo creatura esse nequeat: aut ex non ente prodierit, cum ab æterno sit in Deo, eademque Christus fuerit, qui ait de se: *Ego in Patre, & Pater in me.* Qui ideo unigenitus est, eo quod nullus alius ex Patre sit genitus. Unus iste Filius est Verbum, Sapientia, potentia, qvum Deus Pater ex istis rebus non componatur, sed genitabilis sit. Ut enim creaturas & condit & gubernat, ita naturaliter suæ substantiæ prolem Verbum progenuit, per qvod creat, condit & gubernat universa. Verbo enim B & Sapientia facta sunt omnia, & ordinatione ejus permanent universa. Idem illud & de filio censendum, si sterilis & inefficax Deus fuerit: Partus enim illius filius est, per quem operatur. Quod si illud non admittes, eædem controversiæ similesque importunitates impudentibus istis occurrent, ex illo Deuteronomii: *Vos autem, qui Deo appositi addictique estis, quærite eum in hoc ipso die.* Jam istinc intelligas hanc differentiam, & cognoveris, Filium Dei rem conditam non esse, cum filius dicat: *Ego & pater unum sumus*, &, *Ego in patre, & pater* C *in me.* Creaturæ autem, cum proficiunt, apponuntur Domino, nec mirum, cum Verbum, quod proprium est, sit in Patre: creaturæ vero, quia foris sunt, apponuntur, ut per naturam extranea, sed per voluntatem adjuncta. Filius enim, qui genuinus est, unus est cum genitore: qui autem aliunde adoptatur, generi apponitur. Ideoque statim subinfert: *Qui fecit gentem magnam, cui appropinquat Deus.* Et alibi: *Deus appropinquans ego.* Creatis enim, ut diversis a se, approximatur: Filio autem, utpote suo, non approximatur, sed in eo consistit: neque filius ei apponitur, sed una cum patre coexistit: unde rursus ipse Mo- D ses in Deuteronomio ait: *Vocem ejus audietis, eique apponemini.* Quod autem apponitur, aliunde apponitur. Adversus autem infirmam humanamque opinionem Arianorum, qua suspicantur, Dominum indigum fuisse, cum ait: *Datum est mihi, & accepi*, & cum Paulus loquitur, superexaltavit eum Deus, & sedit ad dextram, aliaque similia, dicendum est, Christum nostrum, Verbum filiumque Dei corpus gestasse, filiumque hominis factum esse, ut mediator sequesterque Dei & hominum factus, ea, quæ Dei sunt, nobis, & quæ nostra sunt, Deo submministraret. Cum igitur refertur esurire, lacrymari, fatigari, vociferari Heloi, Heloi:

Joan. 10.

Joan. 10.

Deut. 18.

quæ humanæ sunt, & nostræ passiones, ea ipse a nobis accipit, & patri refert intercedens pro nobis, ut in se deleantur. Cum autem loquitur: *Data est mihi potestas:* &, *accepi:* &, *Ideo superexaltavit eum Deus*, ea sunt munera Dei in nos, quæ per ipsum filium nobis elargiuntur. Non enim aut indigum erat Verbum, aut unquam fuit alicujus rei egenum. Neque e diverso, homines ad id sufficiebant, ut sibi ista suppeditarent: verum quia id per Verbum nobis elargitum est, ideo tanquam, quæ sibi data essent, nobis impartit. Idcirco enim homo factus est, ut quæ illi data essent, in nos transirent. Homo enim merus non dignus fuisset istiusmodi muneribus: Verbum e diverso, solum & merum istis non indiguisset. Coaptatum igitur nobis est Verbum, potestatemque suam nobis impartiit, & superexaltavit. In homine enim existente Verbo accepit homo. Quoniam igitur, Verbo existente, in carne exaltatus est homo, & accepit potestatem, ideo ista ad Verbum referuntur, quia propter Verbum data sunt: ideo enim, quia Verbum in homine erat, istæ gratiæ donatæ sunt. Et ut Verbum caro factum est: ita quoque homo per Verbum ea accepit. Quæcunque enim homo accepit, omnia dicitur Verbum accepisse, ut ostenderetur, non fuisse hominem dignum, ut acciperet, quæcunque in illius naturam delata perveniebant: veruntamen, per Verbum carnem factum istiusmodi accepit: quapropter si audias, certum aliquid donatum esse Domino, aut aliud, quod est istiusmodi, intelligere debemus datum illi, non veluti indigo, sed homini per eum datum esse. Nimirum omnis, qui pro alio intercedit, gratiam quoque & ipse accipit, at non quasi indigus, sed illius nomine, pro quo intercedit. Sicuti enim infirmitates nostras recepit, ipse non infirmus, esuriit ipse non esuriens, sed nostra ista alio transfert, ut deleantur: ita quoque imbecillium nomine Dei munera ipse vicissim accepit, ut coaptatus homo particeps esse queat. Ideoque locutus est Dominus: *Omnia, quæ dedisti mihi, dedi eis, & rursum pro eis rogo.* Rogabat enim pro nobis, quæ nostra sunt suscipiens, & donabat, quæ percepérat. Quoniam igitur coaptato Verbo homini, ad Verbum, respiciens pater largitiones has in hominem contulit, ut exaltaretur, ut haberet omnem potestatem

Matth. 28. Philip. 2.

A ἀνθρώπινα ὄντα, καὶ ἡμέτερα τὰ πάθη, δέχεται παρ' ἡμῶν καὶ τῷ πατρὶ ἀναφέρῃ, πεσεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ. ὅταν δὲ, ὅτι ἐδόθη μοι ἐξουσία, καὶ ἔλαβον, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν ἑαυτὸν ὁ Θεὸς, τὰ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ δίδυμα. οὐδὲ γὰρ ὁ Λόγος ἐνδεὴς ἦν, ἢ γέγονε πώποτε, οὐδὲ πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἱκανοὶ ἦσαν, ἑαυτοῖς διακονῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ Λόγου δίδοται ἡμῖν, διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ δίδυμα, ἡμῖν δίδοται. διὰ τοῦτο γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵν' ὡς αὐτῷ δίδυμα, εἰς ἡμᾶς

B διαβῇ. ἄνθρωπος γὰρ ψιλὸς οὐκ ἂν ἠξιώθη τούτων, Λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἂν ἐδεήθη τούτων· σωφθὴν ἦν ἡμῖν ὁ Λόγος, καὶ τότε ἡ τῆς ἐξουσίας ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερύψωσεν. ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ Λόγος, ὑπερύψωσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντος τοῦ Λόγου, ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος· ἐπεὶ ἦν τοῦ Λόγου ὄντος ἐν σαρκὶ, ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος,

C καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν, διὰ τοῦτο εἰς τὸν Λόγον ἀναφέρεται ταῦτα. ἐπιδὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη, διὰ γὰρ τὸ ἐν ἀνθρώπῳ Λόγον ἐδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα· καὶ ὥσπερ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος τὰ διὰ τοῦ Λόγου εἴληφεν· ὅσα γὰρ ὁ ἄνθρωπος εἴληφε, πάντα ὁ Λόγος λέγεται εἰληφέναι· ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐκ ἄξιος ὢν ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν, ὅσον ἦκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν· ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα Λόγον εἴληφεν· ὅθεν ἐάν τι λέγηται δίδοσθαι τῷ Κυρίῳ, ἢ τι τοιοῦτο, νοεῖν δεῖ, μὴ αὐτῷ ὡς χρῄζοντι δεδόσθαι, ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Λόγου. καὶ γὰρ πᾶς πεσὼν ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, ὁ χρῄζων, ἀλλὰ διὰ τὸν, ὑπὲρ οὗ πεσὼν ἐστί.

D ὥσπερ γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενὴς, καὶ πεινᾷ ὁ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι· ὕτως τὰς αὐτὴ τὴν ἀσθένειαν θείας δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέχεται, ἵνα σωαφθεὶς ἄνθρωπος μεταλαβεῖν δυνηθῇ· λέγει γὰρ ὁ Κύριος, πάντα, ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτῶν ἐρωτῶ. ἐρώτα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ ἐδίδου, ἃ ἐλάμβανεν. ἐπειδὴ ἐν σωαφθέντος τοῦ Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ εἰς τὸν Λόγον ἀποβλέπων ἐχαρίζετο ὁ πατὴρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν πάσης ἐξουσίαν,

καὶ ὅσα τοιαῦτα. Διὰ τοῦτο αὐτῷ τῷ Λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ δεδόμενά ἐστιν, ἃ δι' αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. ὡς γὰρ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησεν αὐτός, ἵνα ἡμεῖς δι' αὐτοῦ ὑψούμεθα. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, εἰ, ὥσπερ δι' ἡμᾶς ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, ἵνα καὶ δι' ἡμᾶς λέγεται ὑπερυψῶσθαι. ἐχαρίσατο οὖν αὐτῷ, ἀντὶ δὲ ἡμῶν δι' αὐτὸν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ δὲ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος ἡμῖν ὑψουμένων, καὶ λαμβανόντων, καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψοῦντος καὶ λαμβάνων καὶ βοηθούμενος, εὐχαριστεῖ τῷ πατρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρων καὶ λέγων· πάντα, ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς. οἱ δὲ τοῦ Εὐσεβίου Ἀδομανῖται, ἀρχὴν εἶναι τῷ υἱῷ διδόντες, ὑποπτεύονται μὴ βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας. ἔστι δὲ γελοῖον· ὁ γὰρ ἀρχὴν δοὺς εἶναι διδοὺς τῷ υἱῷ, δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ βασιλείαν ἀρχὴν δίδωσιν αὐτῷ. ὡς ὁμολογοῦντες, ὃ ἀρνοῦνται, τυφλώττουσι. καὶ πάλιν οἱ λέγοντες, μόνον ὄνομα εἶναι υἱοῦ, ἀνούσιον δὲ καὶ ἀνυπόστατον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τὸν Λόγον τοῦ πατρὸς, ὑποποιοῦνται ἀγανακτεῖν καὶ τῷ λεγόντων, μή ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον. οἱ γὰρ ὅλως τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι καὶ τῷ πάλαι χρόνῳ διδόντων. καὶ ἴσως ἂν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τὴν ἐπιμιξίαν τοῖς ἄλλοις, ὁμολογοῦσι. πάλιν τε οἱ τοῦ Εὐσέβιον, υἱὸν ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται, αὐτὸν εἶναι φύσει Λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Λόγον λέγεσθαι τὸν υἱὸν βούλονται· οἱ δὲ ἕτεροι Λόγον ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται, αὐτὸν εἶναι υἱὸν, καὶ κατ' ἐπίνοιαν υἱὸν λέγεσθαι τὸν Λόγον βούλονται, ἐξ ἴσου κενοδοξοῦντες, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τὰ δύο ἓν εἶναι φαντὲς; ἢ τὸ ἓν διώνυμον, εἰ πάλαι τὸ ἓν εἰς δύο διηρῆσθαι. εἰμὴ δεῖ πρὸ τοῦ ἓν εἰς δύο διῃρῆσθαι, ἀνάγκη, σῶμα εἶναι τὸ διαιρεθὲν, καὶ μηδέτερον τέλειον, μέρος γὰρ ἑκάτερον καὶ οὐχ ὅλον. εἰ δὲ τὸ ἓν διώνυμον, Σαβελλίου τὸ ἐπίδημα, τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ πατέρα λέγοντος, καὶ ἑκάτερον ἀναιροῦντες, ὅτε μὲν υἱὸς τὸν πατέρα, ὅτε δὲ πατὴρ τὸν υἱόν· εἰ δὲ τὰ δύο ἕν, ἀνάγκη, δύο μὲν εἶναι,

A & quæcunque sunt istius generis. Ideo omnia isto Verbo imputantur, & perinde sunt, quasi ipsi sint data, quæ nos per illum acquisivimus. Nam quemadmodum propter nos homo factus est, ita nos per eum exaltamur. Nihil igitur absurdi, si, quemadmodum semetipsum propter nos humiliavit, ita propter nos quoque dicatur exaltari. Dedit igitur illi, pro eo, quod est, dedit nobis per eum, & superexaltavit eum, pro eo, quod est, exaltavit nos in ipso. Siquidem ipsum Verbum nobis sublimatis accipientibusque & adjutis, quasi ipse sublimaretur, acciperet, adjuvaretur, Patri gratias agens, ea, quæ nostra

B sunt, sibi imputat, ac dicit: *Omnia, quæ* Joan. 17. *dedit mihi pater, dedi eis.* Ariani autem qui Eusebium sequuntur: dum filio inchoationem attribuunt, ita agunt, quasi qui pati nequeant eum habere principium regni, quod perquam ridiculum est: Qui enim attribuit filio principium existendi, certum est, illum filio quoque principium regni attribuere. Quapropter dum, quæ confitentur, negant, plane

C cæcutiunt. Rursumque illi, qui dicunt, merum esse nomen filii appellationem, utpote sine essentia, subsistentiaque esse filium Dei, hoc est Verbum patris; simulant se quidem, quasi indignetur contra eos, qui hanc sententiam usurpant, fuit aliquando, cum non erat. Cæterum id ipsum quoque risu dignum est. Qui enim ei penitus detrahunt, ne sit, indignanturque contra eos, qui saltem aliquo in tempore eum fuisse concedunt, ii hoc ipsum, quod negant, dum alios objurgant, confitentur. Rursus Eusebius cum suis, qui confitentur, illum filium esse, non admittunt, ipsum naturale esse Verbum, sed ratione tantummodo viribusque intelli-

D gendi filium appellari censent. Alii rursum, qui eum Verbum agnoscunt, inficiantur, illum ipsum esse filium, & secundum ἐπίνοιαν filium nuncupari eum, qui Verbum est, existimant, ex æquo exhaurientes & ad inanitatem redigentes, quod his verbis innuitur: *Ego & pater unum sumus.* Joan. 10. Duo unum esse dicitis, aut unum, quod binomine sit, aut unum, quod in duo dispartiatur. Si igitur unum in duo divisum est, necessum est, corpus esse, qnod hanc divisionem excepit, & neutrum ex divisis perfectum esse, utrumque enim patris naturam, non integritatis obtinet. Si vero unum est binomine, id ex factione Sabellii est, eundem & filium & patrem dicentis, & utrumque tollentis, ut nunc filius patrem absumat, nunc pater filium. Quod si autem duo unum sunt, necessum est, duos quidem esse ratione personarum,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

unum tamen ſecundum Deitatem: tum quia filius conſubſtantialis eſt patri: tum quia ex ipſo patre Verbum extitit: adeo ut duo quidem ſint, quia & pater & filius eſt, qui idem eſt Verbum: unum tamen ſunt, quia unus ſit Deus. Nam ſi ita non ſit, ad iſtum modum dicendum fuerat: Ego ſum ille, qui pater eſt, aut, ego, & qui pater ſum. Nunc contra per hoc vocabulum (ego) filium denotat, & in hoc vocabulo (pater) is, qui genuit, ſignificatur: ſub voce autem unum, unam Deitatem & conſubſtantialitatem ejus intelligimus. Non enim pro gentilium opinione idem ſapiens & Sapientia eſt, aut idem pater & Verbum: abſurdum quippe, eundem ſui ipſius patrem eſſe. Adverſatur enim huic opinioni ſacrarum literarum conſtitutio, quæ patrem & filium, ſapientem & Sapientiam, Deum & Verbum: ubique tamen quemque in ſua natura indiviſibilem, indiremtumque & impartibilem per omnia agnoſcit & ſervat. Quod ſi quis audiens patrem & filium, duos ex duobus nominibus per calumniam deos facere velit, tale enim quidam ſibi ipſi fingunt, ſtatimque ridicule objiciunt, duos deos a nobis prædicari, adverſus iſtos hoc ſermone utendum eſt. Si is, qui patrem & filium agnoſcit, duo numina inducere videtur, tempus etiam eſt, ut qui unum dicat, tollat filium & Sabellium imitetur. Si enim is, qui duos dicit, ethnizat: ergo qui dicit unum, ſabellizat. Cæterum, id ita non eſt, abſit: ſed quemadmodum, qui patrem & filium unum Deum eſſe dicit, ita qui nominat unum Deum, duos intelligit, nempe patrem & filium, qui unum ſunt ratione Deitatis, & quod ex eo exiſtit, indiviſum tamen & indisjunctum, nec partitione avulſum; hoc ipſum eſſe Verbum ex patre. Sit autem ex rebus humanis tale exemplum: ignis, & qui ex eo relucet, ſplendor, duo quidem ſunt, & duo eſſe conſpiciuntur, cum tamen ſplendor ab igne ſit indiviſibilis. * Iſti quidem in eandem dementiam cum Arianis præcipites eunt, cum & illi dicant, propter nos eum eſſe conditum, ut nos conderet, quaſi Deus expectet noſtram creationem, ut vel proferat ſecundum illos, vel condat ſecundum iſtos. Ariani igitur plus nobis, quam filio, largiuntur. Non enim (inquiunt) nos propter illum, ſed illum propter nos factum eſſe: ſiquidem ea de cauſa conditus eſt, ut nos per eum Deus crearet. Iſti vero ex æquo, vel etiam amplius ſeſe impiantes, minus Deo, quam nobis tribuunt. Nos enim ſubinde ſilentioſi, tamen cogitando aliquid agimus, adeo, ut ex noſtra cogitatione imagines intellectuales fiant,

A ἐν δὲ τῇ τῆς θεότητος, καὶ τῷ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν Λόγον· ὥστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι πατήρ ἐστι καὶ υἱός, ὅ ἐστι Λόγος, ἓν δὲ, ὅτι εἷς Θεός. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἔδει εἰπεῖν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἢ ἐγὼ, καὶ ὁ πατὴρ εἰμι· νυνὶ δὲ τὸ, ἐγὼ, τὸν υἱὸν σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ πατὴρ, τὸν γνησιώτατα· ἐν δὲ τῷ ἓν, τῆς μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ. ὃ γὰρ καθ' Ἕλληνας ὁ αὐτὸς σοφὸς καὶ σοφία ἐστὶν· ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ Λόγος ἐστὶν· ἀπρεπὲς γὰρ, αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι. ἡ δὲ θεία διδασκαλία οἶδε παλέρα καὶ υἱὸν, καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν, καὶ Θεὸν καὶ Λόγον. καθόλου μέν τοι φυλάττει ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ ἀμέριστον τὴν φύσιν. ἐὰν δὲ ὅτι δύο ἐστὶν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς ἀκούων τις διαβάλλοι, ὡς δύο Θεῶν καταγγελλομένων· τοιαῦτα γάρ τινες ἑαυτοῖς ἀναπλάττουσι, καὶ λύπης γελῶσιν, ὅτι δύο Θεοὺς λέγετε. λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους, εἰ ὁ πατέρα καὶ υἱὸν γινώσκων, δύο Θεοὺς λέγει, ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἕνα, διαιρεῖν τὸν υἱὸν, καὶ Σαβελλίζειν· εἰ γὰρ ὁ λέγων δύο, Ἑλληνίζει· ὀχλῶ ὁ λέγων ἓν, Σαβελλίζει· τοῦτο δὲ ὀχλεῖ, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὥσπερ, ὁ λέγων πατέρα καὶ υἱὸν δύο, ἕνα Θεὸν λέγει· οὕτως ὁ λέγων ἕνα Θεὸν, δύο φρονεῖ. Τὸ πατέρα καὶ υἱὸν, ἐν οὐσίᾳ τῇ θεότητι, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός. ἔστω δὲ τοῦτο ὑπόδειγμα ἀνθρώπινον· τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. εἰς τοῦτο ἀνοιαν τοῖς Ἀρειανοῖς πίπτουσι· καὶ γὰρ φασὶ δι' ἡμᾶς αὐτὸν σκηνῆσαι, ἵν' ἡμᾶς κτίσῃ· ὥσπερ τοῦ Θεοῦ προειδότος τὴν ἡμετέραν κτίσιν· ἵν' ἢ προβάλληται καθ' ἑκάστους, ἢ κτίσῃ καὶ τούτους· * Ἀρειανοὶ μὲν οὖν πλέον ἡμῖν, ἢ τῷ υἱῷ χαρίζονται· ὃ γὰρ ἡμεῖς δι' ἑκάστου φασὶν, ἀλλ' ἑκάστου δι' ἡμᾶς γέγονεν. εἴγε διὰ τοῦτο σκηνῆσαι καὶ κτίσαι, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ κτίσῃ ὁ Θεός· ἤτοι ἐξ ἴσου, ἢ καὶ μείζονος ἀσεβοῦντες, ἔλαττον τῷ Θεῷ, ἢ ἡμῖν δίδοασιν· ἡμεῖς γὰρ πολλάκις σιωπῶντες μὲν, ἐνθυμούμενοι δὲ ἐνεργοῦμεν, ὥστε καὶ ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως καὶ εἰδωλοποιεῖ-

B

C

D

σθαι· τὸν μὲν Θεὸν, σιωπῶντα μὴ ἀνενέργητον, λαλοῦντα δὲ ἰσχύειν αὐτὸν βούλονται· εἴγε σιωπῶν μὲν, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν, λαλῶν δὲ ἐκτίζειν ἤρξατο. ἔρεσθαι γὰρ αὐτοὺς δίκαιον, εἰ ὁ Λόγος, ὢν τῷ Θεῷ ὤν, τέλειος ἦν, ὥστε καὶ ποιεῖν δύναμιν· εἰ μὲν γὰρ ἀτελὴς ἦν, ὢν Θεῷ ὤν, γεννηθεὶς δὲ τελείῳ γέγονεν, ἡμεῖς αἴτιοι τῆς τελειότητος αὐτῷ. εἴγε δι' ἡμᾶς γεγένηται, δι' ἡμᾶς δὲ τοῦ δύνασθαι ποιεῖν προσείληφεν. εἰ δὲ τέλειος ἦν ὢν Θεῷ, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι, περιττὴ γένεσις αὐτοῦ, εἰ δύνατο γὰρ, καὶ ὢν παρ' ἐκείνῳ, δημιουργεῖν, ὡς ἢ οὐ γεγέννηται, ἢ γεγέννηται οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἀεὶ ὢν ἐν Πατρός ἐστιν. ἡ γὰρ γέννησις αὐτοῦ, οὐ τὴν ἡμῶν κτίσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ὢν Θεοῦ εἶναι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τολμῶντες φανήσονται· εἰ γὰρ σιωπῶν οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν, ἀνάγκη προσθεῖναι αὐτῷ δύναμιν γεννήσαντα, ὅ ἐστι, λαλήσαντα, καὶ πόθεν προσείληφε; καὶ διατί; εἰ δὲ ἠδύνατο ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Λόγον ποιεῖν, περιττῶς γὰρ δυνάμενον καὶ σιωπῶν ποιεῖν. ἔπειτα, εἰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος· ἄρα γεννηθεὶς ἐκτὸς καὶ ἔξω τοῦ Θεοῦ ἐστιν. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νῦν λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; εἰ δὲ νῦν ἐν τῷ Πατρί ἐστιν, ἄρα ἀεὶ ἦν ἐν τῷ Πατρί· ὥσπερ καὶ νῦν ἐστι, καὶ περιττὸν τὸ λέγειν, δι' ἡμᾶς γεγένηται, καὶ μετ' ἡμᾶς ἀναγέγραπται, ἵνα ᾖ, ὥσπερ ἦν· ἀλλ' ἦν, ὅπερ οὐκ ἔστι νῦν, οὐδ' ἔστιν, ὅπερ οὐκ ἦν· ἀλλ' ἔστιν, ὥσπερ ἦν ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως καὶ τὰ αὐτὰ ἔχων· ἐπεὶ ἀτελὴς, καὶ τέλειος φανήσεται· εἰ γὰρ, ὅπερ ἦν, τοῦτ' ἔσται μὴ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ὤν, δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι νῦν, ὅπερ ἦν καὶ ἔσται· λέγω δὲ εἰ ἐν Θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μὴ ταῦτα πάλιν ἔσται· δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι νῦν ἐν τῷ Θεῷ ὁ Λόγος. ἀλλ' ἐλέγχει τούτους ὁ Κύριος λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γάρ ἐστι νῦν, ὥσπερ ἦν ἀεί. εἰ δ' οὕτως νῦν ἐστιν, ὡσαύτως ἦν ἀεί· δῆλον, ὅτι οὔποτε μὲν ἐγνώετο, ποτὲ δὲ οὔ. οὐδέ. ποτὲ μὲν ἐν Θεῷ ἡσυχία ἦν, ποτὲ δ' ἐλάλει· ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ Πατὴρ, καὶ υἱὸς ὁ τούτου Λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον Λόγος, οὐδὲ καθ' ὑπόνοιαν υἱὸς, ἀλλ' ὑπάρχων ὁμοούσιος τῷ Πατρί· οὐ δι' ἡμᾶς γνωσθεὶς· ἡμεῖς γὰρ δι' ἐκεῖνον ἐγνώσθημεν· οὐδὲ ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη· οὐδὲ ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη· οὐδὲ ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη·

A Deum contra, isti tacentem nihil agere posse: loquentem autem valere existimant, siquidem tacens non potuit facere, loquens autem creare exorsus sit. Par enim est, ut eos interrogemus, an Verbum, in Deo existens, perfectum erat, ut vim faciendi haberet: quod si imperfectum erat, cum in Deo existeret, genitum autem perfectionem adeptum est, in nobis causa est ipsius perfectionis: siquidem propter nos genitum est, & propter nos facultatem faciendi acquisivit. Sin autem perfectum erat in Deo, ut etiam creare posset, superflua & otiosa B fuerit ejus nativitas, poterat enim, cum adhuc in patre esset, architectari, adeo ut vel nunquam, vel saltem non propter nos nasceretur, sed esset semper in patre. Nativitas enim ejus non nostram creationem demonstrat, sed illud tantummodo, quod ex Deo fuerit: quippe cum esset ante nostram creationem. Eadem temeritate adversò patrem utuntur: si enim tacens non potuit creare, necessum est, eum hanc potestatem gignendo, hoc est, loquendo, adeptum esse: aut unde adeptus est, aut per quem? Sin au- C tem poterat creare eo quod haberet in seipso Verbum, supervacue gignit, cum posset etiam tacendo creare. Postremo, si antequam gigneretur, in Deo erat Verbum, ergo genitum extra forisque a Deo est. Si autem id recipitur, qui fit, ut dicat: *Ego in patre, & pater in me?* Sin autem nunc in patre est, erat igitur etiam tum in patre, quemadmodum nunc est, & supervacaneum est causificari, illud propter nos genitum esse, & postquam nos conditi essemus, recurrisse in patrem, ut fieret tale, quale ante fuit. Non enim id erat, quod jam non est: neque jam id est, quod tum non erat, sed ita est, D ut semper fuit, eodemque se modo habet, alioqui imperfectus & mutabilis videretur. Si enim, quod erat, postmodum futurus est, cum id jam non sit, videri potest, neque id omnino esse, quod vel fuit, vel futurus est. Verbum autem si prius in Deo erat, ut postea denuo futurum est, certum est, id impræsentiarum in Deo non esse. Sed refutat eos Dominus his verbis: *Ego in* Ibidem. *patre, & pater in me:* ita enim nunc est in patre, ut ea semper fuit. Porro si ita nunc est in patre, quemadmodum fuit semper, evidens res est, non contigisse, ut aliquando gigneretur, aliquando non, & aliquando in Deo silentium fuisse, aliquando loquelam: sed semper esse patrem, & Verbum hujus filium, non quidem nomine tenus Verbum, neque ex intellectu cogitationumque imaginibus filium, sed extitisse cum consubstantialem patri, neque propter nos genitum esse. Nos enim propter il-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

lum creati sumus: qvoniam si propter nos genitus esset, eoqve ipso, qvod genitus esset, nos conditi sumus, & ex ejus nativitate rerum natura constat, illeqve eodem, unde prodiit, recurrit, ut sit, qvod prius erat. Primum qvidem futurum est, ut sit denuo non genitus, qvi genitus est. Si enim progressus ejus ex patre nativitas est, restat, ut regressus ejus in patrem sit pausa cessatioqve nativitatis: siqvidem, eo in Deum regresso, taciturus est iterum Deus: qvi si tacuerit, fiet, qvemadmodum ante fuit, cum ille adhuc in silentio versaretur, nimirum ut cesset rerum natura, eritqve otium a rebus procreandis. Sicuti enim, progrediente Verbo, facta est rerum universitas, naturamqve suam accepit: ita, recurrente in patrem Verbo, non substiterit eadem illa universitas. Qvis igitur usus est in eo, ut nascatur, si natus desiturus est? aut qva gratia loqvitur Deus, si postea sese in silentium dabit? aut cur illum emittit, qvem revocat? aut cur gignit, cujus nativitatem abolitam vult? Qvin, qvid de illo futurum sit, incerto habetur? aut enim perpetuo taciturus est, aut denuo loqvendo geniturus, & alteram rerum naturam instituet, non enim eandem reficiet, qvippe qvæ in suo statu permansura erat, si hoc voluisset: qvare omnino aliam condet, & ex eodem rationis consequio etiam istam nuperam abolebit, & iterum atqve iterum novam condet, & id ad infinitas vicissitudines progressurum est. Hoc genus opinionis fortasse a Stoicis accepit, affirmantibus Deum contrahi, & rursum expandi cum rerum universitate, & infinities desinere. Qvod enim dilatatur, ex arctitudine dilatationem accepit, & qvod extenditur, ex antea contracto in latitudinem explicatur, id sibi ipsi idem est, nihiloqve seipso majus, nisi qvatenus extensionem sustinuit. Si igitur Unitas dilatando facta est Trinitas, Trinitas Unitasqve utiqve pater est. Trinitas autem pater, & filius, & Spiritus sanctus. Siqvidem principio dilatata unitas, ubi passionem hujusmodi sustinuisset, facta est hoc ipsum, qvod non erat. Dilatata enim est, cum lata non erat, deindeqve Unitas fuit, extensa est in Trinitate, Trinitasqve est pater & filius & Spiritus sanctus. Idem ergo ipse pater secundum Sabellium factus est filius & spiritus sanctus, nisi unitas apud Deum aliud sit præter patrem, neqve vocabulo dilatationis sit ulterius utendum, scilicet qvia sola unitas trium personarum sit effectrix, ut primo loco recipienda sit Unitas, deinde Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Si enim illa dilatata esset, extendissetqve seipsam, ipsa nimirum hoc ipsum fuerit, qvod extensum est:

A νὸν γεγόναμεν· ἐπεὶ εἰ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐκτίσθημεν, καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστηκεν ἡ κτίσις, ἀναπεχέτω δὲ, ἵν' ᾖ, ὅπερ πρότερον ἦν· πρῶτον μὲν ἔσαι πάλιν μὴ γεννώμενος ὁ γεννηθείς. εἰ γὰρ ἡ πρόοδος αὐτοῦ γέννησίς ἐστιν ἡ ἀναδρομὴ πάλιν παῦλα τῆς γεννήσεως· γεννώμενον γὰρ αὐτὸν ἐν τῷ Θεῷ, σιωπήσει πάλιν ὁ Θεός. εἰ δὲ σιωπήσει, ἔσαι, ὅπερ ἦν, σιωπῶντος αὐτοῦ, ἡσυχία, καὶ ἡ κτίσις, παύσεται ἄρα ἡ κτίσις. ὥσπερ γὰρ, προελθόντος τοῦ Λόγου, γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπῆρξεν· οὕτως παλινδρομοῦντος τοῦ Λόγου, (οὐχ)
B ὑπάρξει ἡ κτίσις· ἵνα γὰρ ἡ χρεία τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; ἢ ἵνα καὶ ἐλάλει ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ταῦτα σιωπήσῃ; ἵνα δὲ προεβάλλετο, οὐ φυλάξεται; ἵνα δὲ καὶ ἐγέννα, ἔδει τοῦ γεννησιν παύσαι ἤθελε; ἵνα δὲ πάλιν ἔσαι, ἄδηλον. ἢ γὰρ σιωπήσει ἀεὶ, ἢ πάλιν γεννήσει, καὶ ἑτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· ἄλλῳ γὰρ αὐτὸν ποιήσει· καὶ γὰρ οὐ διέμεινεν ἡ γενομένη, ἀλλ' ἑτέραν· ἀκολούθως δὲ καὶ ταύτῃ παύσει, καὶ ἑτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. τοῦτο δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν ὑπέλαβε διαβεβαιουμένων,
C συστέλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπείρως παύεσθαι. Τὸ γὰρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται, καὶ τὸ ἐκτεινόμενον, συνεσταλμένον ἐκτείνεται, καὶ αὐτὸ μὲν ἔστι· πλέον δὲ οὐδέν· ἡ πάθος ὑπομένει. εἰ τοίνυν ἡ μονὰς πλατυνθεῖσα γέγονε Τριάς· ἡ δὲ μονάς ἐστιν ὁ πατήρ· Τριὰς δὲ πατὴρ υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ μονὰς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέγονεν, ὅπερ οὐκ ἦν· ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ ὄντα πλατεῖα· ἔπειτα εἰ αὐτὴ ἡ μονὰς ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα· Τριὰς δέ ἐστι πατὴρ, υἱὸς καὶ ἅγιον
D Πνεῦμα· αὐτὸς ἄρα πατὴρ γέγονε καὶ υἱὸς, καὶ Πνεῦμα καὶ Σαβέλλιον. ἐκτὸς εἰ μὴ ἡ λεγομένη παρ' αὐτῶν μονὰς, ἄλλο τί ἐστι παρὰ τὸν πατέρα, οὐκ ἔτι δεῖ πλατύνεσθαι ἔδει Λόγον, ἀλλ' ἡ μονὰς Τριῶν ποιητική, ὡς εἶναι μονάδα, εἶτα καὶ πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ Πνεῦμα. εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὐτὴ, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτὴν, αὐτὴ ἂν εἴη, ὅπερ ἐξετάθη,

καὶ

καὶ Τριὰς μὲν πλατυνθεῖσα οὐκ ἔτι μονάς ἐστι· μονὰς δὲ ὅσα ἔπω ἦν Τριάς, καὶ ὁ πατὴρ ἄρα οὐκ ἦν, ὅπω ἦν υἱὸς καὶ πνεῦμα· χωρισθὲν δὲ ταῦτα, οὐκ ἔτι πατὴρ μόνον ἐστί. ταῦτα οὖν καταψευδόμενον ἄν τις εἴποι τοῦ Θεοῦ σῶμα, καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσάγων· τί γάρ ἐστι πλατύνεσθαι, ἢ πάθος τοῦ πλατυνομένου; ἢ τί ἐστι πλατυνόμενον, ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτο, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον· ταὐτὸν γάρ ἐστι χρόνῳ μόνον διαφέρον ἀπ' αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔφη, μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, πλατύνθητε δὲ καὶ ὑμεῖς Κορίνθιοι, τὰς γὰρ αὐτὰς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβαίνει. ὥσπερ δὲ ἐπλατύνθησαν πάλιν Κορίνθιοι καὶ στενοχωρούμενοι, οὐκ ἄλλοι ἐτύγχανον, ἀλλὰ πάλιν ἦσαν Κορίνθιοι· οὕτως εἰ ὁ πατὴρ ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, ἡ Τριὰς πάλιν ἐστὶν ὁ πατὴρ μόνος· τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν, ἡ καρδία ὑμῶν ἐπλατύνθη· καὶ ὁ Νῶε λέγει, πλατύναι ὁ Θεὸς τὸν Ἰάφεθ· ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς Ἰάφεθ ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ. εἰ μὲν οὖν ἡ μονὰς ἐπλάτυνεν, ἄλλοις ἂν ἐπλάτυνεν, εἰ δὲ αὐτὴν ἐπλάτυνεν, αὐτὴ ἂν εἴη, ὅπερ ἐπλατύνθη· τί δέ ἐστιν, ἢ ὁ υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον; ἔρεσθε δὲ αὐτὸν τοιαῦτα λέγοντα, καλόν· τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιούτου πλατυσμοῦ; ἢ ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διατί ὅλως ἐπλατύνθη; τὸ γὰρ μὴ μένον τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὕστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη. εἰ μὲν οὖν ἵνα λόγος, καὶ πνεῦμα συνῇ ἀπαρασκεύαστον τὸ λέγειν, μονὰς εἶτα ἐπλατύνθη· οὐ γὰρ ὕστερον λόγος καὶ πνεῦμα, ἀλλ' ἀεί, ἵνα μὴ ἄλογος Θεὸς καὶ τοῦ Ἀρείου. ὥστε εἰ ἀεὶ ἦν ὁ λόγος καὶ πνεῦμα, ἀεὶ πλατεῖα, καὶ οὐ πρῶτον μονάς. εἶτ' ὕστερον ἐπλατύνθη, ὕστερον καὶ λόγος· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐνανθρώπησιν ἐπλατύνθη, καὶ γέγονε τότε Τριὰς, ἄρα πρὸ τοῦ ἐνανθρωπήσεως ἔπω ἦν Τριάς· Φανήσεται δὲ καὶ ὁ πατὴρ καὶ γεγονὼς σάρξ, εἴγε αὐτὸς μονὰς ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη, καὶ τάχα λοιπὸν μονὰς ἔσαι καὶ σάρξ, καὶ τὸ τρίτον, Πνεῦμα·

A & ita, ubi istiusmodi expansu dilatationeque in Trinitatem se extendisset, non ulterius remansit unitas, unitasque vicissim ante sui explicationem nondum erat Trinitas, & pater cùm esset, nondum erat aut filius aut spiritus sanctus, in quos cum ille mutuatus abierat, patris naturam jam deinde non retinuit. Hæc solummodo ab illo per mendacium dici poterint, quicunque est tantæ audaciæ, ut Deo non vereatur corpus adscribere, eumque passibilem esse pronunciare. Quid enim aliud est dilatari, quam passio ejus rei, quæ dilatationem accipit? aut quidnam aliud est, id quod dilatatum est, nisi quod antea non ita spatiosum, sed angustius fuit? Idem enim est, B ac tantummodo tempore a se ipso differt. Hoc enim Apostolus Corinthiis scribens indicavit, *Ne*, inquit, *coarctemini in vobis* 2. Cor. 6. v. 12. Corinthii, sed dilatemini potius: adhortatur, ut iidem sese ab angustia in latitudinem mutent. Sicut autem si dilatati fuissent ex sua angustia Corinthii, non alii fuissent, sed iidem, qui antea Corinthii: ita quoque si pater dilatatus fuisset in Trinitatem, ac jam Trinitas effectus fuisset, æque idem remansisset. Iterum ille hæc usurpat: *Cor vestrum dilatatum est.* Noe quoque itidem locutus est: *Dilatet Deus Japhet:* Genes. 9. C idem enim cor, idemque Japhet est in latitudine, qui antea in arctitudine fuerat. Ergo si unitas se dilatarit, eadem fuerit jam dilatata, quæ ante dilatationem fuerat. Quid igitur aut filium aut Spiritum sanctum esse velint, non inscite ab iis interrogari potest, cum talia non vereantur in sermonem proferre: aut quis effectus sit istiusmodi dilatationis, aut ut eos ad id, quod verum est, urgeamus, curve ullo modo dilatatio recipitur? Quod enim non in eodem statu perseverat, sed sequenti tempore exporrigitur, necessum est causam habere, propter quam exporrigatur. Si igitur ut Verbum & Spiritus coexistat, superfluum est mentionem facere de unitate postmodum dilatata. Si- D quidem non postea tandem Verbum, sive quod idem est Ratio & Spiritus sanctus extitere, utpote, qui semper ab æterno fuerint, ne concedendum sit, Deum aliquando Rationis expertem fuisse, ut Arianorum opinio est. Quapropter si ab æterno fuit Verbum, & ab æterno Spiritus sanctus, ab æterno quoque dilatatio fuerit, non autem ut primum unitas existeret, deinde ex dilatatione Trinitas exsurgeret. Nam si posterius dilatatio introducta fuit, posterius Verbum emerserit: sin autem ob assumtum hominem dilatata est unitas, eoque expansu Trias effecta est, ergo ante assumtionem humanæ naturæ fuit Trinitas, quin & pater ipse videbitur caro esse factus: siquidem ipse cum unitas esset, in homine assumendo dilatationem accepit, & fortasse in posterum in unitatem coibunt, & contrahentur ipse & caro, & quod tertium est, Spiritus,

ipse enim est; qui ita expanditur, sequeturque, ut duntaxat nomine tenus censeatur Trinitas. Si autem ut conderet, dilatationem in se recepit, absurdum id quoque. Poterat enim, cum adhuc Unitas esset, omnia condere, cum Unitas ipsa istiusmodi virium non inops esset, neque imbecillitate laboraret, priusquam ita distenderetur. Absurdum enim & impium, tale quid de Deo vel sentire, vel loqui. Huic absurditati alia absurditas in comitatu adhærebit. Si enim ob rerum creationem dilatatio facta est, & quamdiu Unitas subsisteret, rerum creatio non procedebat, rursum futurum est, ut post consummationem seculi ex dilatatione ad Unitatem redeatur, cum ipsa rerum procreatio abolenda sit. Sicut enim ob creationem dilatatio recepta est, ita quoque cessante rerum natura, cessabit & dilatatio. Istiusmodi igitur absurda ex dilatatione Unitatis in Trinitatem sese in occursum dabunt. Cæterum, quia, qui ista dicunt, non verentur distingvere Verbum a filio: dicereque, aliud quidem esse Verbum, aliud autem filium: primumque fuisse Verbum, deinde filium: age de istis dispiciamus. Est autem istorum hominum diversa temeritas: Isti enim hominem, quem assumsit Salvator, filium esse volunt: hi contra utrumque simul hominem & Verbum filium tunc genitum fuisse, cum ista in unum coaluissent. Alii rursus sunt, qui affirmant, Verbum tunc filium effectum esse, cum hominem induisset: ex Verbo enim (ajunt) factum est filius, cum non antea filius esset, sed Verbum duntaxat. Stoicorum igitur ambo ista sunt dogmata, si Deum dicas dilatari, & filium inficieris: deinde superfluum id simul & stultum, quod cum Verbum nominent, illum tamen filium esse non admittant. Si enim ex Deo non est Verbum, jure abnegarint, illum esse filiū. Sin vero ex Deo est, cur non concentur, eum, qui ex aliquo est, ejus filium esse, unde est. Deinde si Verbi pater est Deus, cur Verbum non fuerit filius sui patris? Pater enim is dicitur, cui filius est: Filius is est, & illius filius dicitur, quem patrem habet. Si igitur Christi pater non est Deus, neque Verbum filius fuerit. Sin vero pater Deus est, jure quoque filius ejus Verbum fuerit: Quod si postmodum tandem pater factus est, prius autem Deus erat, prout Ariani sentiunt, absurdissimum est in Deo hanc mutationem constituere: est enim mutatio corporale quiddam: An vero, ut in rerum creatione, posterius creator est, quam Deus?

εἴγε αὐτὸς ἐπλατύνθη, ἔσαι δὲ καὶ ὀνόματι μόνον τελάς. εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, ἄτοπον. δυνατὸν γὰρ ἦν, καὶ μονάδα μένουσαν αὐτὴν, πάντα ποιεῖν· ἃ γὰρ ἐνδεὴς ἦν πλατυσμῶ ἡ μονὰς, ἀδὲ ἀσθενὴς ἦν τῷ τῶ πλατυνθῆναι. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσεβὲς, τοῦτό γε περὶ Θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν· ἀκολουθήσει δ' καὶ ἄλλο ἄτοπον. εἰ γὰρ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἕως δὲ μονὰς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν ἔσαι μὴ τὴν συντέλειαν μονὰς ἀπὸ πλατυσμοῦ, ἀναιρεθήσεται καὶ ἡ κτίσις. ὥσπερ γὰρ διὰ τὸ κτίσαι, ἐπλατύνθη· ἕτως * παυομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις. τοιαῦτα μὲν ἂν ἄτοπα ἐκ τοῦ πλατύνεσθαι λέγειν εἰς τελάδα τὴν μονάδα ἀπαντήσει. ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦτο λέγοντες, τολμῶσι διαιρεῖν λόγον καὶ υἱόν· καὶ λέγειν, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν λόγον, ἕτερον δὲ τὸν υἱὸν, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν λόγον, εἶτα τὸν υἱόν· φέρε, καὶ πρὸς τούτων ἴδωμεν· ἔστι δὲ τούτων διάφορος ἡ τόλμα. οἱ μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνέλαβεν ὁ Σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ συναμφότερον, τότε ἄνθρωπον καὶ τὸν λόγον υἱὸν τότε γεγονῆναι, ὅτε σωμήφθησαν. ἄλλοι δέ εἰσιν, οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν λόγον τότε υἱὸν γεγονῆναι, ὅτε ἐνηνθρώπησεν, ἀπὸ γὰρ λόγου, φασὶ, γέγονεν υἱὸς, οὐκ ὢν πρότερον υἱὸς, ἀλλὰ λόγος μόνον. στωϊκὰ μὲν ἂν ἀμφότερα, τότε πλατύνεσθαι λέγειν τὸν Θεὸν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν υἱόν· τὸ δὲ τοῦτο ἀνόητον, ὅτι ὀνομάζοντες λόγον, ἀρνοῦνται, αὐτὸν υἱὸν εἶναι· εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος, εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῖντο εἶναι υἱόν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, διατί μὴ συνορῶσιν, ὅτι τὸ ἐκ τινος ὑπάρχον, υἱός ἐστιν ἐκείνου, ἐξ οὗ καί ἐστιν. εἶτ' εἰ τοῦ λόγου πατὴρ ἐστιν ὁ Θεὸς, διατί μὴ καὶ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ πατρός; πατὴρ γάρ τίς ἐστι καὶ λέγεται, οὗ ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ υἱός τίς ἐστι καὶ λέγεται ἐκείνου, οὗ ἐστιν ὁ πατήρ· εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι πατὴρ ὁ Θεὸς, οὐδ' ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ πατὴρ ὁ Θεὸς, εἰκότως ἂν εἴη καὶ ὁ λόγος υἱός· εἰ δὲ ὕστερον μὲν πατὴρ, καὶ πρῶτον Θεὸς, Ἀρειανῶν μὲν τὸ φρόνημα, ἔπειτα ἄτοπον μεταβάλλειν τὸν Θεόν· σωματικὸν γάρ. εἰ δ' ὥσπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὕστερον ποιητὴς, ἰσέον ὅτι τῶν γινομένων ὕστερόν ἐστιν ἡ μεταβολὴ, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ υἱὸς, καλῶς ἂν ὕστερον πατὴρ καὶ ἐπ' αὐτῷ· εἰ δὲ ποίημα ὁ υἱὸς, ἀεὶ ἄρα ὁ πατὴρ, ἀεὶ καὶ ὁ υἱός. εἰ δὲ ἀεὶ ὁ υἱὸς, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος· εἰ γὰρ μὴ υἱὸς εἴη ὁ Λόγος, καὶ τοῦτό τις ἀποτολμῶν εἴποι, ἢ τὸν Λόγον πατέρα λέγει, ἢ τὸν υἱὸν κρεῖττονα τοῦ λόγου. τοῦ γὰρ υἱοῦ ὄντος ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς, ἀνάγκη, ἢ μὴ εἶναι πω τὸν υἱὸν τὸν λόγον· οὐδὲν γάρ ἐστι πω τοῦ ὄντος ἐν τῷ πατρί· ἢ εἰ ὁ λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν υἱὸν, ὁ λόγος ἂν εἴη ὁ πατὴρ, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ υἱός. εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὁ λόγος πατὴρ, ἀλλὰ λόγος, ἐκτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος τοῦ πατρὸς, ὄντος τοῦ υἱοῦ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, οὐ γὰρ ἀμφότερα ὅ, τε λόγος καὶ ὁ υἱὸς ἐν τοῖς κόλποις, ἀλλ' ἕνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν υἱὸν, ὃς ἐστι μονογενής. καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ὁ υἱὸς, κρείττων ἀνευρεθήσεται ὁ υἱὸς τοῦ λόγου· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐχ ὁ λόγος. ἢ τοίνυν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ἢ εἰ οἶδε, ψευδὲς τὸ, οὐδεὶς γινώσκει· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. υἱοῦ γάρ εἰσι φωναὶ, καὶ ὁ λόγος καθ' αὑτὸς δῆλον ὅτι ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ Κυρίου, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐβάσασαν οὖν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν, ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρὸς, διὰ ποῖον ἔργον ἐμὲ λιθάζετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, οὐ περὶ καλοῦ ἔργου σὲ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν· καὶ ὁ Ἰησοῦς λέγει, ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε· εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή. ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; εἰ δὲ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς, μὴ πιστεύητέ μοι, εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. καί τοι ὅσον ἐν τοῖς φανερὸν δεῖ νοεῖν, οὐδ' ὅτι θεός εἰμι, οὐδ' ὅτι υἱὸς Θεοῦ εἰμι, εἶπεν, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκοῦσαι ἓν, ἐνόμιζον κατὰ Σαβέλλιον αὐτὸν εἰρηκέναι, εἶναι τὸν πατέρα· ὁ δὲ γε Σωτὴρ ἡμῶν, συλλογίζεται μὲν αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν· ὅτι εἰ καὶ Θεὸν εἶπον, ἔδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον,

A Sciendum omnino, ea, quæ postmodum creantur, hanc mutationem subire, non autem Deum. Quod si filius creatura est, recte posterius Deus illius pater effectus est: Sin autem filius creatura non est, sequitur ergo, ut pater semper pater fuerit, & filius semper filius. Nam si semper filius fuit, quid causæ est, cur minus Verbum habendum sit? Sin autem filius Verbum non est, & hoc quisquam ausit dicere, is qua est temeritate, ut patrem Verbum dicat? aut filium præstantiorem Verbo? Filio enim existente in sinu patris, non potuit Verbum ante filium fuisse, cum nihil ante eum sit, qui est in patre: aut si Verbum aliud est a filio, ipsum Verbum fuerit pater, in quo est B filius: Sin autem Verbum non pater, sed Verbum est, sequitur, ut Verbum extra patrem consistat, cum filius occupaverit patris sinum. Non enim ambo simul Verbum & filius in patris sinu consistunt, sed necesse est, unum tantummodo ibi consistere, illum nimirum, qui filius est & unigenitus. Rursus, si aliud est Verbum, aliud filius, præstantior deprehendetur filius Verbo. Nullus enim cognoscit patrem, nisi filius, non autem Verbum. Si igitur non novit Verbum, aut si novit, falsum est, neminem alium, nisi filium, nosse. Idem etiam super hoc dicto censendum: *Qui vidit me, vidit patrem meum*: & *Ego & pater unum sumus*: voces enim istæ filii sunt, non verbi: quod ex Evangeliis constat, ita loquente Domino: *Ego & pater unum sumus. Portantibus siquidem Judæis lapides, ut eum lapidarent, respondit Jesus: Multa bona opera ostendi ex patre vobis, ob quod ergo opus me lapidatis? responderunt Judæi, de bono opere non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quod tu, cum homo sis, teipsum Deum facias: Jesus respondit: In lege vestra scriptum est, Ego dixi, dii estis. Si illos deos appellavit, ad quos sermo Dei factus est, nec potest scriptura solvi: quem pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, me blasphemare, eo quod dixerim, Filius sum Dei: si non facio opera patris mei, ne credatis mihi: sin autem facio, saltem, si mihi non creditis, operibus credite: ut sciatis & cognoscatis, quod in me pater sit, & ego in patre.* Atque, quantum attinet ad evidentiam expressionemque sermonis, neque quod Deus esset, neque quod filius Dei esset, locutus est: sed tantummodo: *Ego & pater unum sumus.* Judæi igitur dum audiunt, *unum sumus*, arbitrati sunt pro Sabellii opinione, ipsum sese appellasse patrem: Noster autem Salvator illorum peccatum ratiocinando collegit, nimirum etiamsi me Deum appellassem, tamen æquum erat, a vobis cognitione perceptum esse, quod in scripturis reperitur,

Joan. 14.

Joan. 10.

C

Ibidem.

D

Ego dixi, dii estis, & filii Altissimi, &c. Deinde dum illud dictum: *Ego & pater unum sumus*, exponit, filii cum patre unitatem declaravit, idque sub his verbis: *Quia dixi, filius sum Dei*: nam etsi voce id non elocutus est, attamen sententiam & mentem hujus dicti, (*unum sumus*) Deo, sive filio assignavit. Nihil enim unum cum patre est, nisi quod ex patre est. Quod autem ex illo extiterit, quid fuerit (quæso) si non filius? infert ergo: *Ut cognoscatis, quod ego in patre, & pater in me*. Quid sit unum esse, interpretans, non in eo consistere voluit, quasi in eodem sit illud, quod cum altero est unum, sed quod ipse in patre & pater in ipso esset, coaptationem, inseparabilitatemque demonstrans. Etenim Sabellius eo verbo subvertit, quo dicit, se non patrem, sed filium Dei. Arianum quoque hoc verbum subruit: *unum sumus*. Si igitur filius aliud, & Verbum aliud, fieri non potest, ut Verbum unum sit cum patre, sed filius, neque ut qui viderit Verbum, viderit patrem, sed qui filium viderit. Istis declaratis, aut major est filius Verbo, aut Verbum nihilo plus habet, quam filius. Quid enim majus aut perfectius, quam hoc, *unum sumus?* aut quam illud: *Ego in patre, & pater in me?* aut quam istud: *Qui vidit me, vidit patrem meum*: istæ enim voces sunt filii. Et rursus: *Qui vidit me, vidit patrem, qui misit me: & qui me excipit, excipit illum, qui misit me*: &, *Ego lux in mundum veni, ut omnis credens in me, non in tenebris maneat. Et si quis audierit sermones meos, & non servaverit, ego non judico eum: non enim veni, ut judicem mundum, sed ut servem mundum. Ita Sermo, quem audit ille, judicabit eum in extremo die: quoniam ego ad patrem abeo*. Prædicationem suam (ait) eum, qui non servat mandata, judicaturam esse. *Si enim non venissem*, inquit, *& illis locutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem pretextum purgandi sui non habent, cum audierint verba mea, salutaria illis, qui ea servant*. Forsitan igitur hic imprudentissime dixerint, Non filii, sed Verbi hanc vocem esse. Atqui ex superioribus dictis clarum est, filium fuisse, qui ista loqueretur. Cum enim hic dicat: *Non veni judicare mundum, sed servare*, in confesso est, non alium esse, quam unigenitum filium Dei. Dicit enim superius Joannes: *Ita Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum traderet, ut quisquis in eum credit, non pereat, sed habeat vitam æternam: non enim misit Deus filium suum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*. Et rursus: *Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei*. Et: *Qui spernit me, & non recipit verba mea, habet qui judicet eum: sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die*. Quæ cum ita sint, quis non videat, quod ipse sit, qui judicaturus est, qui dicit, se non judicaturum? Quis non videat, quod ipse sit, qui dicit, se non judicaturum? Quis non videat, quod ipse sit, qui dicit, se non judicaturum? Quis non videat, quod ipse sit, qui dicit, se non judicaturum? Quis non videat, quod ipse sit, qui dicit, se non judicaturum?

Joan. 14.

Joan. 12.

Joan. 12.

Joan. 3.

A ὅτι ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοί, εἶτα τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, σαφηνίζων, ἐν τῷ ὑῷ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα ἀποδέδωκε λέγων, ὅτι εἶπον, υἱός εἰμι Θεοῦ, εἰ γὰρ τῇ λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τὸ ἕν ἐσμεν ἀποδέδωκε τῷ Θεῷ, ἤτοι τῷ υἱῷ. οὐδὲν γὰρ ἓν πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ. τί δ' ἂν εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἢ ὁ υἱός; ἐπιφέρει γοῦν, ἵνα γινώσκητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὸ γὰρ ἐνεπεξηγούμενον, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι ἐκεῖνο, πρὸς ὃ ἕν ἐστιν εἶπεν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτὸν ἐν τῷ πατρί, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τὴν συνάφειαν καὶ τὸ ἀχώριστον. καὶ γὰρ Σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀναιρεῖ, ἐν τῷ εἰπεῖν, οὐκ ὁ πατήρ εἰμι, ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἄρειον ἐν τῷ εἰπεῖν, ἕν ἐσμεν. εἰ δέ ἐστιν ὁ υἱὸς ἄλλο, καὶ ὁ λόγος ἄλλο· οὐκ ὁ λόγος ἕν ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, ἀλλ' ὁ υἱός· οὐδὲ ὁ τὸν λόγον ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, ἀλλ' ὁ τὸν υἱόν. Τούτων δὲ δεδειγμένων, ἢ μείζων ὁ υἱὸς τοῦ λόγου, ἢ πλέον οὐδὲν ὁ λόγος τοῦ υἱοῦ ἔχει. τί γὰρ μεῖζον ἢ τελειότερον τοῦ ἕν ἐσμεν, καὶ τοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα; καὶ γὰρ αὗται αἱ φωναὶ τοῦ υἱοῦ εἰσι. καὶ πάλιν, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντά με· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με, καὶ ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· καὶ ἐάν τίς μου ἀκούσῃ τῶν λόγων· καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον· ὁ λόγος δὲ, ὃν ἐκεῖνος, κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι· τὸ κήρυγμα δέ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξαντα τὴν ἐντολήν· εἰ γάρ, φησι, μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν, φησι, ἀκηκόοτες μου τῶν ῥημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσσοντες. ἴσως μὲν οὖν ἂν εἴποιεν ἀναιδῶς, μὴ ἐμοῦ, ἀλλὰ λόγου εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην. ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω λελεχθεῖσι, δῆλον ἐγένετο, ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λέγων· ὁ γὰρ λέγων ταῦτα, οὐκ ἦλθον κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, δείκνυται οὐκ ἄλλῳ εἶναι, ἢ τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. ἔφη γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν Ἰωάννης, οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον.

ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα. εἰ ὁ λέγων, οὐκ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω αὐτὸν, αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με, ὁ δὲ ἐλθὼν σῶσαι τὸν κόσμον καὶ μὴ κρίναι αὐτὸν, ὁ μονογενὴς ἐστιν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δῆλον, ὅτι ὁ αὐτὸς υἱός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· ὃς γὰρ ὁ λέγων· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ὃς ἐάν τίς μου ἀκούσηται τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτὸν, αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς, περὶ οὗ ταῦτα ἔφη, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ πάλιν, αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν υἱὸν, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἠπίστευσαν αὐτῷ, δηλονότι τῷ υἱῷ· αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη τὸ φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὅσον χρόνον ἐπὶ γῆς ὑπῆρχε τῇ τὴν ἀνθρωπήσιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς ἔφη αὐτὸς, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς αὐτὸ, ἵν' υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ἐγὼ γὰρ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα· καὶ τούτου τοίνυν δειχθέντος, δῆλον, ὅτι υἱός ἐστιν ὁ Λόγος· εἰ γὰρ ὁ υἱός ἐστι τὸ φῶς, τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθὸς, ἀναντιῤῥήτως διὰ τοῦ υἱοῦ ὁ κόσμος ἐγένετο, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔφη περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός· ἦν γὰρ, ὡς προέφημεν, τὸ φῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸ ἀληθινὸν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη ἦν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἔφησεν. ἢ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκασθήσονται λέγειν, ἵν' ὁ μὲν δι' υἱοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ Λόγου εἴη γεγονώς· ἢ, εἷς ἐστιν ὁ κόσμος καὶ μία ἡ κτίσις, ἀπόλυθον, καὶ ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν, καὶ Λόγον πρὸ πάσης κτίσεως· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν. οὐκοῦν, εἰ ὡς διὰ τοῦ Λόγου, ὅτως καὶ δι' υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταὐτὸν εἴη ἂν εἰπεῖν, ὡς ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ Λόγος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός· εἰ δ' ὅτι μὴ εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ υἱός, οὐχ ἁρμόζειν φήσουσι τῷ υἱῷ τὰ τοῦ Λόγου· ὥρα καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ μὴ ἁρμόζειν τῷ Λόγῳ·

A *sed ut ſervetur mundus per ipſum: qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus eſt, eo quod non crediderit in nomen unigeniti filii Dei. Hoc autem judi-* Joan. 3. *cium eſt, quoniam lux venit in mundum, & homines dilexerunt magis tenebras, quam lucem: erant enim opera eorum mala.* Si is, qui dicit: *non veni, ut judicem mundum, ſed ut ſervem ipſum*, idem eſt, qui dicit: *Qui vidit me, videt & eum, qui miſit me:* is autem, qui venit, ut mundum ſervet, non ut eum judicet, filius eſt Dei unigenitus: manifeſtum eſt, eundem eſſe, qui dicit: *Qui vidit me, vidit & eum, qui miſit me:* nam B qui dicit: *qui credit in me: & ſi quis audiverit verba mea, ego non judico eum:* de eo, qui filius eſt, ita loquitur: *Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus eſt, eo quod non crediderit in nomen unigeniti filii Dei.* Ac rurſum, *hoc judicium ejus, qui non credit in filium, eo quod Lux in mundum venerit, & non crediderunt ei*, filio ſcilicet: ipſe enim Lux eſt, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. Et quamdiu in terra verſatus eſt, per humanitatem aſſumtam, Lux erat in mundo, ut ipſe teſta- C tur: *Quamdiu lucem habetis, credite in* Joan. 12. *eum, ut filii lucis efficiamini. Ego enim lux veni in mundum.* Hoc ita ad iſtum modum demonſtrato, clarum fuerit, filium eſſe Verbum: & quia filius Lux eſt, quæ in mundum venit, ſine omni contradictione relinquitur, mundum per filium conditum eſſe, ut Joannis Evangeliſtæ verba aperte demonſtrant, ubi de Johanne Baptiſta loquitur: *Non erat ille lux, ſed ut te-* Joan. 1. *ſtimonium perhiberet de luce.* Erat enim, ut jam antea diximus, ipſe Chriſtus vera lux, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum: in mundo erat, & mundus per eum factus eſt. Neceſſum igitur, ipſum eſſe Verbum Dei, de quo te- D ſtatus Joannes eſt, omnia per ipſum facta eſſe. Aut enim cogentur duos mundos ſtatuere, ut alter per filium, alter per Verbum habeatur conditus: aut ſi unus eſt mundus, & una rerum natura, ex conſequio patet, unum eundemque & filium & Verbum ante conditam naturam extitiſſe: ſiquidem per eum conditus ſit. Ergo, ſi ut per Verbum, ita quoque per filium omnia ſunt condita, nihil contrarii apparebit, ſi idem dicas, ut in principio erat Verbum, ita in principio erat filius: ſin autem quia non dictum eſt a Joanne, In principio erat filius, nihil ea, quæ Verbi ſunt, filio competere aſſeverabunt, reſtat ſcilicet, ut aſſeverent, quæ filii ſunt, non competere Verbo.

Ad filium autem pertinere demonstratum
Joan. 10. est: *Ego & pater unum sumus:* ut etiam il-
Joan. 14. lud: *Qui est in sinu patris:* & illud quoque:
Qui vidit me, vidit eum, qui misit me. Com-
mune autem est & Verbo & filio, mundum
per eum creatum esse, ut inde demonstre-
tur, ante mundum filium extitisse. Ne-
cessum enim est, opificem ante opera sua
subsistere. Jam quod Philippo responsum
Ibidem. est, non Verbi fuerit, pro ipsorum opinio-
ne, sed filii, ubi ait: *Tantum temporis vobis-
cum sum, & non cognovisti me, Philippe:
qui vidit me, vidit patrem meum. Quo-
modo tu dicis, ostende nobis patrem. Non
credis, quia ego in patre, & pater in me?
Verba, quæ ego loquor vobis, a meipso non lo-
quor, pater autem, in me manens, ipse facit
opera. Credite mihi, quia ego in patre, &
pater in me, alioqui propter opera ipsa credi-
te, Amen, amen dico vobis, qui credit in me,
opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majo-
ra ipsorum faciet, quia ego vado ad patrem,*
&c. Si igitur hominem, quem gessit Ver-
bum, ipsum inquiunt filium Dei unigeni-
tum esse, non autem Verbum filium esse,
sequitur, ut homo sit ille ipse, qui in patre
est, & pater in eo homine, & homo sit ille,
qui ipse, & pater unum est: & qui est in
sinu patris, & qui est lux vera. Et ne-
cessario cogentur, ut dicant, per eum
hominem mundum esse factum, eumque
hominem esse, qui venerit, non judica-
re mundum, sed eum servare: eum de-
nique esse, qui prius extiterit, quam
Joan. 8. Abraham gigneretur. *Amen, amen dico
vobis,* locutus est JESUS ad Judæos,
antequam Abraham fieret, ego sum. Et
qui (quæso) non absurdum est, qui
genitus est ex semine Abrahæ post qua-
draginta duas ætates, hæc verba sibi u-
surpare: sese, antequam Abraham fieret,
extitisse? Qui autem non absurdum,
si caro, quam gestavit Verbum, ipsa
habeatur filius, eamque ex Maria ge-
nitam illam ipsam esse pronunciemus,
per quam sit mundus conditus. Aut
quomodo tuebuntur dictum illud: *In
mundo erat.* Evangelista enim id, quod
ante nativitatem carnis filii præcesse-
rat, significans, subintulit hæc ver-
ba: *In mundo erat.* Quomodo autem,
si filius non est Verbum, sed homo,
mundum servare potuit, cum & ipse
unus sit ex mundo? Quod si ad ista im-
pudenter agere velint, quærendum est
ex illis, ubi erit Verbum, cum homo
sit in patre, eumque occupet, aut
quotum in numero erit Verbum apud
patrem, si homo & pater unum sunt?

A τὸ ὑὸς ἐδείχθη τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν,
καὶ τὸ, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός· καὶ τὸ, ὁ
θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· κοινὸν
μέν τοι πρὸς τε τὸν Λόγον & τὸν υἱὸν, τὸν κόσμον
δι' αὐτοῦ γεγονέναι· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι
πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν υἱόν· ἀνάγκη γὰρ, τὸν δη-
μιουργὸν πρὸ τῶν γινομένων εἶναι, καὶ τὸ πρὸς Φί-
λιππον δὲ λεγόμενον, ὅτι τοῦ Λόγου κατ' αὐτὸς
ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ. τοσοῦτον γὰρ, ἔφη, χρόνου
μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε,
ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα; καὶ πῶς
σὺ λέγεις, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; οὐ πιστεύεις,
ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι;
B τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυ-
τοῦ οὐ λαλῶ, ὁ δὲ πατὴρ, ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ
τὰ ἔργα. πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ,
καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν. εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔρ-
γα πιστεύετέ μοι, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ
πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀ-
κεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι
ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι. καὶ τὰ ἑ-
ξῆς. εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐφόρεσεν ὁ
Λόγος, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ
C τὸν μονογενῆ, καὶ μὴ τὸν Λόγον υἱὸν, ὁ ἄνθρω-
πος ἂν εἴη ἀπολλύθως, ὁ ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ
ὁ πατὴρ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἐν ὢν αὐ-
τὸς καὶ ὁ πατὴρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς,
καὶ τὸ φῶς ἀληθινόν. ἀναγκασθήσονται δὲ
καὶ οἱ αὐτοὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον
γεγενῆσθαι, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι, τὸν ἐλ-
θόντα, μὴ κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι
αὐτόν· αὐτὸν δ' εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέ-
σθαι, ἀμὴν γὰρ ἔφη ὁ Ἰησοῦς, λέγω ὑμῖν,
πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, καὶ πῶς
D οὐκ ἄτοπον κατ' αὐτὸς τὸν ἐκ σπέρματος Α-
βραὰμ μὴ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς λέ-
γειν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; πῶς
δὲ οὐκ ἄτοπον εἴη σαρξ, ὑὸν ἐφόρεσεν ὁ Λό-
γος, αὐτὴ ἐστὶν ὁ υἱὸς, λέγειν τὴν ἐκ Μαρί-
ας σάρκα ταύτην εἶναι, δι' ἧς ὁ κόσμος ἐλύε-
το; πῶς δὲ σώσουσι καὶ τὸ, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν;
τὸ γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς γενέσεως τοῦ υἱοῦ,
σημαίνων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἐπήγαγε λέγων,
ἐν τῷ κόσμῳ ἦν· πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ Λόγος υἱός
ἐστιν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος υἱὸς, διώσαι τὸν κόσμον
σῶσαι, εἰς ὢν καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; εἰ δ' ἀναισχυ-
τοῖεν ἐπὶ τούτοις, πᾶν ἔσται ὁ Λόγος, ἢ ἄνθρωπος
ὄντος ἐν τῷ πατρί; πόσος δὲ ἔσται ὁ Λόγος πρὸς
τὸν πατέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ παιδὸς ὄντων;

εἰ ὁ ἄνθρωπος μονογενής ἐστι, πόσος ἔσται ὁ Λόγος; ἢ γὰρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λέξουσί τινες, ἢ ὑπὲρ τὸ μονογενές ἐστιν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ πατήρ. ὥσπερ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ πατήρ, οὕτως ἓν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ μονογενές. τί δὲ πλέον ὁ Λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου, εἴγε μὴ ὁ Λόγος υἱός ἐστι; διὰ μὲν γὰρ τοῦ Λόγου, ὁ κόσμος γεγένηται γέγραπται, καὶ κοινόν ἐστι τῷ τε Λόγῳ καὶ τῷ υἱῷ, τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον· τὸ δὲ ὁρᾶν τὸν πατέρα, οὐκ ἔτι ἐν τῷ Λόγῳ γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ υἱῷ, καὶ τὸ σώζειν τὸν κόσμον, οὐκέτι διὰ τοῦ Λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ. εἶπε γάρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. καὶ τὸν πατέρα δὲ, οὐχ ὁ Λόγος γέγραπται γινώσκειν, ἀλλ' ὁ υἱός· ὁρᾶν δὲ τὸν πατέρα οὐχ ὁ Λόγος εἴρηται, ἀλλ' ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ὁ Λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ υἱοῦ, εἴγε κατ' αὐτοὺς, ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος, πιστεύειν γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν υἱὸν προσῆκε. φησὶ γὰρ Ἰωάννης, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν. τὸ δὲ ἅγιον δὲ βάπτισμα, ἐν ᾧ πάσης πίστεως ἡμῖν ἡ σύστασις ὁρμεῖ, οὐκ εἰς Λόγον, ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα δίδοται. εἰπὲ δὴ κατ' αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ Λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον τὸ βάπτισμα. πῶς οὖν σώζεσιν ὁ Λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ πατρὶ, σωζῶν ἅπαξ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει; ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν, ἐν τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι προσέχεται καὶ ὁ Λόγος, διατί οὖν οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα; ἢ ἐκτὸς τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα; καὶ ἄνθρωπος μέν, εἰπὲ δὴ ἔστιν υἱὸς ὁ Λόγος, μὴ τὸν πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ πνεῦμα μὴ τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἔτι δὲ οὐδὲ εἰς Τριάδα κατ' αὐτοὺς ἡμῶν πλατύνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον. ἐν τούτοις δὴ διοχλούμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασὶ, μὴ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον τόν τε Λόγον καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν· συνημμένα γὰρ ἀμφότερα, υἱὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ὀνομάζεται· τί τοίνυν, τίνος ἕνεκα, καὶ πότερος πότερον υἱὸν κατεσκεύασεν; ἢ, ἵνα λευκότερον εἴπωμι, ἆρα διὰ τὴν σάρκα ὁ Λόγος υἱός; ἢ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται; ἢ ἀδιάφορον τούτων;

A Quod si homo unigenitus est, cujus tunc ordinis erit Verbum? aut enim secundæ dignitatis illud dixerint, aut si superior unigenito sit, habeatur pro patre: Sicuti enim unus est pater, ita unus ex illo unigenitus. Quid autem plus habet Verbum, quam homo, si Verbum non est filius? Siquidem per filium & Verbum, mundus esse conditus describitur, & commune est Verbo & filio mundum ædificare. Cæterum, videre patrem non itidem de Verbo scriptum est, sed de filio, & servari mundum, non per Verbum dictum est, sed per unigenitum filium. Dixit enim Jesus: *Tantum tem-* Joan. 14.
B *poris vobiscum sum, & non cognovisti me, Philippe; qui vidit me, vidit patrem meum:* Patrem autem non describitur Verbum agnoscere, sed dictum est, non Verbum, sed unigenitum filium, qui est in sinu patris, videre patrem. Quid autem Verbum plus, quam filius ad nostram salutem confert? ut pro ipsorum opinione aliud habeatur filius, aliud Verbum, quippe cum credere jubeamur non in Verbum, sed in filium? Ait enim Joannes: *Qui credit in filium, ha-* Joan. 3.
C *bet vitam æternam, qui autem discredit filio, non videbit vitam.* Quin & sacrum Baptisma, in quo universæ fidei nostræ ratio consistit, non in Verbo, sed in patre & filio, & spiritu sancto traditur. Si igitur pro ipsorum sententia aliud est Verbum, & aliud est filius, nec est Verbum filius, nihil ad Verbum Baptisma spectat. Quomodo igitur secundum illos Verbum cum patre coexistere potest, cum illi non adsit in donatione Baptismi. Sed dixerit aliquis, sub nomine patris continetur & Verbum: cur etiam non spiritus sanctus? an extra patrem spiritus sanctus consistit? & homo quidem, si non admittas, Verbum filium fuisse, post patrem nominatur, & post hominem spiritus sanctus. Jam non vere in Trinitatem unitas pro ipsorum opi-
D nione dilatatur, patrem videlicet & filium, & spiritum sanctum, sed in quaternionem. Hic autem confusi ad aliud confugiunt, dicuntque non hominem per se, quem gestavit Dominus, sed utrumque simul, Verbum scilicet & hominem, filium esse. Conjuncti enim ambo simul filius (ut ipsi volunt) nominatur. Quid igitur, & qua de causa, & uter utrum filium construit? aut, ut clarius loquar, an propter carnem Verbum est filius? an propter Verbum caro filius appellatur? an neutrum istorum in causa est?

sed potius amborum congressus coalitusque? Si igitur Verbum propter carnem, necessum est, carnem filium esse, & sequentur tot absurda, quot prius enarravimus, ex eo si dicas hominem filium: Sin autem propter Verbum caro filius efficitur, & ante carnem Verbum omnino existebat, nec filius erat: quomodo possibile est, illum jus filiorum aliis impetrare, qui ipse filius non est, maxime cum subsistat pater? Si igitur sibi filios efficit, pater ipse fuerit: sin autem contra, necessum est, ipsum esse filium, per quem & alii filii efficiuntur. Alioqui, si eo non existente filio, nos filii sumus, non jam Deus ejus pater, sed noster tantummodo fuerit. Quomodo igitur hoc ipsum ut proprium sibi potissimum vendicat, dum dicit: *Pater in me, & ego in patre?* Si enim communis omnium pater est, non illius duntaxat pater est, nec ille solus egressus est ex patre: sed æquum est, ut & nos aliquando eum patrem vocitemus, eo quod communicaverit se nostræ carni. Ideo enim Verbum caro factum est, ut per Verbum, qui filius est, & habitat in nobis, filii efficeremur: Ideo & noster pater dicitur:

Gal. 4. *Emittit enim*, inquit: *spiritum filii sui, in corda nostra clamantem: Abba pater.* Igitur in nobis filius suum patrem invocans, efficit, ut noster ille pater appellitetur. Certe in quorum cordibus non est filius, horum pater Deus nominari non potest. Si igitur propter Verbum homo appellatur filius, necessum omnino, aut ante susceptam humanitatem, cum ex priscis aliqui filii appellentur, ante adventum Verbi in terras, filium extitisse, cum in-

Genes. 6. quiat: *Filios ego genui:* & in Noe, *videntes filii Dei.* Et in Cantico, *Nonne ipse est pater tuus?* erat igitur revera filius, per quem & illi filii appellantur: Sin autem secundum istos neutrum horum est filius, sed per amborum coalescentiam congressumque filius constituitur, necessum est, ne alterutrum quidem filium esse, non Verbum inquam, non hominem, sed eam ipsam causam, propter quam coaptati sunt: & ita causa coaptatione prior erit, quæ filium efficit, ergo secundum hoc, ante carnem filius extabat. Istis ad istum modum disputatis, ad aliud defugiunt, dictitantes, non hominem esse filium, neque utrumque simul conjunctum, sed in principio Verbum simpliciter appellari: ex quo autem homo factus esset, jam inde eum filium esse nominatum: non enim antequam homo apparuisset, filium fuisse,

A ἀλλ' ἀμφοῖν συνόδου; εἰ μὲν οὖν ὁ Λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη, τὴν σάρκα εἶναι υἱόν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄτοπα, ὅσα προείρηται, ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον υἱόν· εἰ δὲ διὰ τὸν Λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται, καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως ὁ Λόγος ὢν υἱὸς ἦν· πῶς γὰρ οἷόν τε ἑτέρους υἱοποιεῖν τινα, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱὸν ὄντος μάλιστα πατρός; εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ, πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ τῷ πατρὶ, ἀνάγκη, αὐτὸν εἶναι υἱόν, δι' οὗ καὶ οἱ ἄλλοι υἱοποιοῦνται. ἐπεὶ εἰ μὴ ὄντος αὐτοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοί ἐσμεν, ἡμῖν ἂν εἴη ὁ Θεὸς πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ· πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, ὁ
B πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρός; εἰ γὰρ κοινὸς πάντων πατήρ, οὐ μόνου αὐτοῦ πατήρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πατρός. λέγει δέ ποτε καὶ ἡμῖν αὐτὸν λέγεσθαι πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ Λόγος σὰρξ, ἵν' ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἐστὶν υἱὸς διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν ἡμῖν υἱόν, λέγεται καὶ ἡμῖν πατήρ· ἀπέστειλε γάρ, φησὶ, τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον· Ἀββᾶ ὁ
C πατήρ· οὐκοῦν ὁ ἐν ἡμῖν υἱὸς τὸν ἴδιον πατέρα ἐπικαλούμενος, καὶ ἡμῖν αὐτὸν ποιεῖ πατέρα λέγεσθαι· ἀμέλει ὧν οὐκ ἔστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ υἱός, τούτων οὐδὲ πατὴρ ὁ Θεὸς ἂν λεχθείη. εἰπὲ οὖν διὰ τὸν Λόγον λέγεται ὁ ἄνθρωπος υἱός, ἀνάγκη πᾶσα λεγομένων καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν υἱῶν εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιφανείας τὸν Λόγον υἱόν· υἱὸς γάρ, φησὶν, ἐγέννησα, καὶ ἐπὶ Νῶε ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ, οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατήρ; οὐκοῦν ἦν καὶ ὁ ἀλη-
D θῶς υἱός, δι' οὗ κἀκεῖνοι υἱοί. εἰ δὲ κατ' ἐκείνους πάλιν οὐδ' ὁπότερον τούτων υἱός, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν συνόδον, ἀνάγκη μηδ' ὁπότερον εἶναι υἱόν· φημὶ δὴ, μή τε τὸν Λόγον, μή τε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλά τινα αἰτίαν, δι' ἣν καὶ σωθῆναι· καὶ ὅτως προηγήσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, ἥτις υἱὸν ποιεῖ οὐκοῦν κατὰ τοῦτο πρὸ τῆς σαρκὸς πρῶτος ὁ υἱός· τούτων δὴ λεγομένων εἰς ἕτερον καταφεύξονται λέγοντες· μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν, μηδὲ τὸ συναμφότερον, ἀλλὰ τὸν Λόγον, ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι Λόγον ἁπλῶς· ὅτε δ' ἐνηνθρώπησε, τότε ὠνομάσθαι υἱόν· πρὸ γὰρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι υἱόν,

ἀλλὰ Λόγον μόνον. καὶ ὥσπερ Λόγῳ σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ὢν πρότερον σὰρξ, ἵνα ὁ Λόγος υἱὸς γέγονεν, οὐκ ὢν πρότερον υἱός. ταῦτα μὲν οὖν τὰ φλυαρήματα· ἔχει δὲ τὸν ἔλεγχον ἐναργῆ. εἰ γὰρ ὅλως ἐνανθρωπήσας γέγονεν υἱός, ἡ ἐνανθρώπησις αἰτία, καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος τὸ εἶναι αὐτὸν υἱόν, ἢ τὸ σωμάτιον, καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα ἀπαντήσει. ἔπειτα, εἰ πρῶτον Λόγος, καὶ ὕστερον υἱός, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκὼς τὸν πατέρα, καὶ πρότερον· ὁ γὰρ ἦν Λόγος γινώσκει, ἀλλ' ἦν υἱός. οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· ἀπαντήσει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὕστερον ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς γέγονε, καὶ ὕστερον αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἓν γεγόνασιν. καὶ ὕστερον τό, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ταῦτα γὰρ πάντα ὕστερον ἐλέχθη. ἐκ δὴ τούτων ἀναγκασθήσονται εἰπεῖν· οὐδὲν ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον· ὅτε γὰρ ἐν ἡμῖν μήτε τοῦ πατρὸς, ὅτε τὸν Λόγον ἑωρακὼς, ἔβλεπε τὸν πατέρα, ὅτε ὅλως τινὶ ἐγνώσθη ὁ πατὴρ, διὰ τοῦ υἱοῦ γινώσκεται ὁ πατήρ· οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· μήπω ὄντος τοῦ Λόγου υἱοῦ, οὐδέπω τις ἐγίνωσκε τὸν πατέρα. πῶς οὖν Μωσεῖ, πῶς τοῖς πατράσιν ὤφθη; αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις φησὶν, ἀποκαλυφθεὶς ἀπεκαλύφθην πρὸς πάντας τοὺς πατέρας ὑμῶν. εἰ δὲ ἀπεκαλύφθη Θεὸς, δῆλον, ὅτι ἦν ὁ ἀποκαλύπτων υἱὸς, ὡς αὐτός φησι. καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· ἀσεβὲς μὲν οὖν καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν, ἄλλον εἶναι τὸν Λόγον, καὶ ἄλλον τὸν υἱόν· πόθεν δ' ἄρα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἐχήνασιν ἑρεῖν καλόν. φασὶ δὴ διὰ τὸ μὴ εἰρῆσθαι ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ υἱοῦ, ἀλλὰ περὶ Λόγου, διὰ τοῦτο νεώτερον ὑπονοεῖν τὸν Λόγου τὸν υἱὸν διαβεβαιοῦνται, ὅτι μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν τῇ καινῇ μόνῃ ἐλέχθη. ταῦτ' ἐκεῖνοι ἀσεβῶς φθέγγονται· πρῶτον μὲν γὰρ διαιρεῖν τὰς Διαθήκας, καὶ μὴ τὴν ἑτέραν τῆς ἑτέρας δέχεσθαι, Μανιχαίων καὶ Ἰουδαίων τὸ ἀπιτήδευμα, τῷ μὲν τῇ παλαιᾷ, τῷ δὲ τῇ νέᾳ ἀντιλεγόντων· ἔπειτα κατ' αὐτοὺς, εἰ τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ κείμενα προάγει τῷ χρόνῳ, τὰ ἐν τῇ νέᾳ νεώτερά ἐστι καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται· ἀνάγκη πάλιν νεώτερα εἶναι, τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τότε, μονογενὴς καὶ τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ὁ γὰρ ἐκ τῆς παλαιᾶς,

A sed Verbum duntaxat. Et ut Verbum caro factum est, cum ante caro non esset, ita Verbum filius effectum est, cum antea filius non esset. Talia sunt illorum nugamenta: sed refutatio clara in promtu est: si enim omnino inde, quod hominem induisset, filius effectus est, aut illa ipsa susceptio humanitatis pro causa, cur filius sit, habenda fuerit. Et si homo in causa, ut Verbum sit filius, aut utrumque conjunctim id efficiunt, eadem absurda rursum occurrent. Deinde si primum Verbum, & postea filius, apparebit posterius cognovisse patrem, & non prius: siquidem non verbum cognoscit, sed filius. Nemo enim cognoscit patrem, nisi
B filius. Porro & illud offensabit, eum postea in sinu patris fuisse, & postmodum ipsum & patrem unum esse factos, & posterioris temporis esse: *Qui vidit me, vidit patrem meum.* Hæc enim omnia de filio dicta sunt. Atque ita cogentur dicere, Verbum nihil fuisse, sed duntaxat merum nomen. Non enim in nobis, neque cum patre, neque qui Verbum vidit, patrem vidit, neque omnino cognitus factus est pater: siquidem per filium cognoscitur pater: ita enim scriptum est: *Et cui filius revelaverit.* Cum igitur Verbum nondum erat filius, nondum quisquam patrem cognoscebat. Quomodo
C igitur Mosi, quomodo patribus visus est, cum ipse tamen in libris Regnorum dicat, *Revelando revelatus sum ad omnes patres vestros?* Si vero revelatus est Deus, nimirum erat filius, qui illum revelaret: ut ipse inquit, *& cuicunque filius revelaverit.* Impium igitur & stultum est dicere, aliud esse Verbum, & aliud filium. Unde autem hanc opinionem sibi paraverint, pulchrum est quærere. Ajunt autem, quia nulla fit mentio in veteri Testamento de filio, sed de Verbo, ideo filium verbo ætate minorem asseveravere, quod illius sit mentio in veteri
D Testamento: istiusmodi sunt, quæ impii illi crepant. Primum igitur dividere Testamenta & alterum sine altero accipere, Manichæorum & Judaicæ factionis est, cum illi veteri Testamento, isti novo obtrectent. Deinde secundum eos, si ea, quæ in veteri Testamento sunt posita, tempore præcedunt, & ea, quæ in novo Testamento memorantur, recentiora æstimanda sunt, & ex scriptis tempora judicanda: necessum est vicissim, recentiora ista esse: *Ego & pater unum sumus:* &, *unigenitus (qui est in sinu patris:)* &, *qui vidit me, vidit patrem meum:* non enim ex veteri testamento,

Joan. 14.

Joan. 10

Joan. 14.

sed ex novo ista contestata fiunt. Atqui re
vera multa de filio in veteri Testamento re-
Psal. 2. feruntur, ut in Psalm. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & in titulo noni Psalmi in finem, *super occultis filii, psalmus Davidi*, & in quadragesimi quarti inscriptione in finem, *super rebus mutandis filii Core ad prudentiam: Canticum super dilecto:* & in Esaia: *Cantabo dilecto, cantionem dilecti ad suam vineam, vinea fuit dilecto.* Jam dilectus ille quis fuerit, nisi filius unigenitus, ut
Psal. 110. in Psalmo centesimo decimo patet: *Ex utero*, inquiens, *ante luciferum genui te*, de quo in sequentibus dicetur: Et in proverbiis
Prov. 8. itidem: *Et ante omnes colles genuit me:* &
Dan. 3. Daniele, species quarti, quæ apparebat similis filio Dei, aliaque complura. Si igitur ex veteri Testamento vetustas rerum colligitur, vetustus etiam fuerit filius, cujus mentio est, declaratioque frequens in veteri Testamento. Sed mihi hic dixerint: est quidem in veteri Testamento de eo habita mentio, sed prophetico more in futurum rem gerendam significans. Igitur & de Verbo quoque prophetice istiusmodi dicta fuerint: non enim hoc prophetice, illud alterum non prophetice. Si enim illud: *Filius meus es tu*, ad futuras actiones pertinet, certum est, etiam istud: *Verbo Domini cœli firmati sunt*, ad futuram rerum configurationem pertinere: quippe qui non dixit, facti sunt, aut fecit.
Psal. 93. Quod autem *firmavit*, de futuro locutus sit, indicat illud alterum, *Dominus regnavit*, quod primo loco positum est, cui deinde subjungitur: *Firmavit orbem terræ, qui non commovebitur.* Sic autem in quadragesimo quinto, de Dilecto in futurum locutus est. Certum est, & eo ipso quod subsequitur, ea in futurum locutum fuisse, dum
Psal. 45. ait: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Jam si ex utero de homine dicitur, nimirum & ex corde de homine dicetur. Nam si uterus hominis est, etiam cor hominis fuerit, & ad corpus referendum est. Quod si ex corde æternum quiddam, etiam ex utero æternum quiddam in fructu suo significare debet. Et si unigenitus in sinu æternum quiddam denotat, etiam Dilectus in sinu sua significatione idem sibi obtinuerit. Eadem enim res est unigenitus & Dile-
Matth. 3. ctus, sicubi & ibi: *Hic est filius meus dilectus.* Non enim, quo suam in eum dilectionem ostenderet, Dilectum illud appellavit, ne ea ratione cæteros se odisse indicaret: sed ea voce unigeniti naturam ostendere voluit, quo palam faceret, illum solum ex se esse genitum. Certe, Abrahæ demonstrare volens unigenitum se petere, ita locutus est: *Offer filium tuum dilectum illum.* Jam cuivis constat, Isaacum unigenitum esse ex Sara.

A ἀλλ' ἐκ τῆς καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται. ἡμεῖς
δ', ἀλλ' ἀληθῶς ὃ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ υἱὸ
πολλὰ λέγεται· οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ,
υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ
ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἑνὸς ψαλμοῦ εἰς τὸ τέλος,
ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, ψαλμὸς τῷ Δα-
βίδ. καὶ ἐν τῷ μδ. εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλ-
λοιωθησομένων τοῖς υἱοῖς Κορὲ εἰς σύνεσιν· ᾠδὴ
ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, ᾄσω δὴ
τῷ ἠγαπημένῳ ᾆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπε-
λῶνί μου. ἀμπελὼν ἐγένηθη τῷ ἠγαπημένῳ·
τὸ δ' ἀγαπητὸς τίς ἂν εἴη, ἢ υἱὸς μονογενής;
ὡς ἐν τῷ ῥι, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέν-
B νησά σε, περὶ οὗ ὕστερον λεχθήσεται, ἐν Πα-
ροιμίαις δὲ, πρὸ δ' πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ
με· καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ, ἡ ὅρασις τοῦ τετάρτου
ὁμοία υἱῷ Θεοῦ, καὶ ἄλλα πλείονα. εἰ τοίνυν
ἐκ τῆς παλαιᾶς ἡ ἀρχαιότης, ἀρχαῖον ἂν
εἴη καὶ ὁ υἱὸς, ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἐν πολλοῖς
σαφηνιζόμενον. ἀλλὰ ναὶ φασι κεῖται μὲν,
προφητικῶς δὲ ἔσω. οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ λό-
γου προφητικῶς εἰρῆσθαι λεχθείη ἄν, ἐγὼ γὰρ
τὸ μὲν, τὸ δὲ, εἰ γὰρ τὸ υἱός μου εἶ σὺ, ἐπὶ μέλ-
λοντος. δῆλον, ὅτι καὶ τὸ, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ
C οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· ἐγὼ εἶπεν ἐγένοντο·
καὶ δὲ ἐποίησεν. ὅτι δὲ τὸ ἐστερέωσεν ἐπὶ μέλ-
λοντός, φησιν, ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εἶτα.
καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σα-
λευθήσεται. καὶ εἰ τὸ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ
πέμπτῳ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ ἐπὶ μέλλοντος,
δῆλον, ὅτι καὶ τὸ προφερόμενον, ἐξηρεύξατο
ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, καὶ εἰ τὸ, ἐκ γα-
στρὸς, ἐπὶ ἀνθρώπου. ἆρα καὶ τὸ, ἐκ καρδίας.
εἰ γὰρ ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινον, καὶ καρδία σω-
ματικόν. εἰ δὲ τὸ ἐκ καρδίας, ἀΐδιον, καὶ τὸ
ἐκ γαστρὸς ἀΐδιον, καὶ εἰ ὁ μονογενὴς ἐν κόλ-
D ποις, καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἐν κόλποις· ταὐτὸν γάρ
ἐστι τό τε μονογενὲς καὶ τὸ ἀγαπητὸν, ὡς τὸ,
οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· οὐ γὰρ δὴ τῷ
εἰς αὐτὸν ἀγάπην σημαίνειν θέλων, εἶπε τὸ
ἀγαπητὸς, ἵνα μὴ τοὺς ἄλλους μισεῖν δόξῃ,
ἀλλὰ τὸ μονογενὲς ἐδήλωε ἵνα τὸ μόνον ἐξ
αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξῃ, καὶ τῷ Ἀβραὰμ
γοῦν σημαίνειν θέλων ὁ λόγος τὸ μονογενές ἐ-
φη, προσένεγκε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, παν-
τὶ δῆλον, ἐκ Σάρας μόνον εἶναι τὸν Ἰσαάκ·

ἔστιν ἄρα ὁ λόγος υἱός, οὐκ ἄρτι γεγονὼς, ἢ ὀνομασθεὶς υἱός, ἀλλ' ἀεὶ υἱός· εἰ γὰρ μὴ υἱός, οὐδὲ λόγος· καὶ εἰ μὴ λόγος, οὐδὲ υἱός· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς, υἱός ἐστι. τί δέ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ ὁ λόγος, ὁ ἐκ καρδίας προελθὼν, καὶ ἐκ γαστρὸς γεννηθείς· ἐγὼ ὁ πατὴρ λόγος ἐστὶν, οὐδὲ ὁ λόγος πατήρ ἐστιν, ἀλλ' ὁ μὲν πατὴρ, ὁ δὲ υἱός· καὶ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται· μαίνεται μὲν οὖν Ἄρειος ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν υἱόν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· μαίνεται δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων, τὸν πατέρα εἶναι υἱὸν, καὶ ἔμπαλιν τὸν υἱὸν εἶναι πατέρα· δύο μὲν ἐν, ὀνόματι δὲ δύο, μαίνεται δὲ καὶ ἐκ παραδείγματι χρώμενος τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· ἔφη γάρ, ὥσπερ διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ, ὁ αὐτὸς μέν ἐστι, πλατύνεται δὲ εἰς υἱὸν καὶ πνεῦμα. ἔστι δὲ τοῦτο μεσὸν ἀτοπίας· εἰ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῦ πνεύματος, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἔστιν ὁ πατὴρ λόγος καὶ πνεῦμα ἅγιον, ᾧ μὲν γινόμενος πατὴρ, ᾧ δὲ λόγος, ᾧ δὲ πνεῦμα πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστου ἁρμόζόμενος, καὶ ὀνόματι μὲν υἱὸς καὶ πνεῦμα, τῷ δὲ ὄντι πατὴρ μόνον· ἀρχὴν μὲν ἔχων τοῦ γίνεσθαι υἱὸς, παυόμενος δὲ τοῦ λέγεσθαι πατήρ· ἐνανθρωπήσας μὲν ὀνόματι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπιδημήσας, καὶ ψευδόμενος μὲν τὸ λέγειν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τῷ δὲ ὄντι αὐτὸς ὢν πατὴρ, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπὸ Σαβελλίου ἄτοπα ἅπαντα. ἀνάγκη δὲ καὶ παυθήσεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς χρείας πληρωθείσης, καὶ ἕως λοιπὸν ἄχρι παιδίας τὰ γινόμενα, ὅτι μὴ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὀνόματι ἐπεδείχθη. παυομένου γὰρ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ κατ' αὐτὸν, παύσεται καὶ τοῦ βαπτίσματος ἡ χάρις, εἰς γὰρ υἱὸν ἐδόθη. καὶ τί ἀκολουθήσει, ἢ ἀφανισμὸς τῆς κτίσεως; εἰ γὰρ ἵν' ἡμεῖς κτισθῶμεν προῆλθεν ὁ λόγος, καὶ προελθόντος αὐτοῦ, ἐσμεν, δῆλον, ὅτι ἀναχωρῆντος αὐτοῦ εἰς τὸν πατέρα, ὡς φασιν, οὐκ ἔτι ἐσόμεθα· οὕτω γὰρ ἔσαι, ὥσπερ οὐ, οὕτως οὐκ ἐσόμεθα, ὥσπερ οὐκ (ἦν) ἡμῶν. οὐκ ἔτι γὰρ προελθόντος, οὐκ ἔτι ἡ κτίσις ἔσαι· ἄτοπα μὲν οὖν ταῦτα. ὅτι δὲ οὐχ οὗτος οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἦν τῷ πατρί ἐστι, δηλοῖ Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ λέγων, ὃ ἦν

A Est igitur Verbum filius, non nuper factus, aut nominatus filius: sed semper filius: nam nisi sit filius, Verbum non fuerit: & si non sit Verbum, non etiam filius fuerit: nam ex patre esse, filium est esse. Quis enim ex patre est, nisi Verbum ex corde progressum? & ex utero genitum? Non enim pater Verbum est, neque Verbum pater est, sed ille pater est, iste autem filius: & ille genuit, iste autem gignitur. Insanit igitur Arius, qui dicit, filium e nihilo extitisse, & fuisse aliquando, cum ipse non esset. Insanit quoque Sabellius, cum dicit, patrem esse filium; & vice versa filium esse patrem: essentia personaque esse unum eos, sed nomine duos. Insanit B autem, dum pro ejus rei similitudine gratiis utitur Spiritus sancti. Ait enim, *Quemadmodum discrimina sunt gratiarum, idem autem spiritus*: ita quoque pater, cum idem sit, dilatatur in filium & spiritum. Cæterum illud plenum est absurditatis. Si enim ut in spiritu se habet diversitas gratiarum, ita quoque se habet triplicitas personarum in Deo, sequitur, ut pater & Verbum sit, & Spiritus sanctus, ut qui hoc modo pater, illo modo Verbum; isto modo Spiritus sanctus haberi possit, dum se accommodat ad uniuscujusque necessitatem, atque ita fieri, ut nomine duntaxat filius, & spiritus, revera tamen non C nisi pater existat, utpote, qui ex se habeat principium sui, ut nascatur: desinens autem nasci, pater appelletur: & hominem quidem nomine tenus factum esse, revera tamen non advenisse, & in eo falsum dixisse: *Ego & pater unum sumus*: Joan. 10. cum ipse solus pater sit: & quæcunque alia absurda apud Sabellium inveniuntur. Atqui ita necesse est, desinere nomen filii & Spiritus sancti impleto eo usu, cui destinabatur, actaque omnia ridicula erunt, eo quod non revera, sed nomine tenus perpetrata sint. Jam vero, desinen- D te nomine filii pro ipsorum opinione, desinet quoque esse Baptismatis gratia, quippe quod in filio dabatur. Et quid aliud sequetur, quam abolitio rerum naturæ? Si enim, ut nos conderemur, prodiit Verbum, eoque progresso, subsistemus, certum est, eo regresso in patrem, ut ipsi ajunt, nos ulterius superstites futuros non esse. Ita enim erit, quemadmodum fuit: & ita non futuri sumus, ut antea non eramus. Nam eo ulterius non prodeunte, non erit ulterius rerum natura: absurda igitur sunt ista. Quod autem filius principium existendi non habuit, sed semper & ante susceptum hominem, in patre erat, declarat Joannes in prima epistola dicens: *Quod erat* Joan. 1.

ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod contemplati sumus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & manifestata est nobis. Quo in loco dixit, non quod vita facta erat, sed quod erat apud patrem: in fine epistolæ ipsum filium
Joan. 1. hanc vitam esse ait, dum scribit: *Et nos sumus in vero, nempe in filio ejus Jesu Christo: ipse enim est verus Deus, & vita æterna.* Quod si filius est vita, & vita erat apud patrem, ergo & filius quoque erat apud patrem. Ut enim filius Verbum est, ita Deus quoque fuerit pater: filius autem secundum Joannem non quovis modo aut simpliciter, sed verus
Joan. 1. Deus appellatur, cum ait, *& Deus erat*
Joan. 14. *Verbum.* Ipseque adeo filius dixit: *Ego sum vita.* Eaque de causa filius est Verbum & vita, quæ est apud patrem. Idem Joannes rursus ita his verbis:
Joan. 1. *Unigenitus filius, qui est in sinu patris,* declarat, eum filium esse. Quem enim Joannes filium appellat, hunc David
Psal. 74, 11. manum appellavit: *Ut quid avertis manum tuam & dexteram e medio sinus tui?* Ergo si manus est in sinu, & filius est in sinu, ipse filius fuerit manus, & ipsa manus fuerit filius, per quam pater omnia fecit. *Tua enim manus,* inquit, *fecit hæc omnia:* &, *manu tua eduxisti populum.* Ergo hoc ipsum per filium fecit. Jam, si ipsa mutatio dextræ excelsi: & etiam illud, in finem pro mutandis *Canticum super Dilecto:* Dilectus scilicet manus illa est, quæ mutationem accepit, de qua etiam loquitur
Matth. 3. Marc. 9. vox illa divina: *Hic est filius meus dilectus,* idem ergo manus mea, ac si diceret, filius meus. Cæterum, qui nonnulli insciti homines tollentes filium, sordi-
Psal. 110. dum esse volunt hoc dictum: *Ex utero ante luciferum genui te:* quasi illud in Mariam competat, affirmantes scilicet eum ante exortum stellæ matutinæ ex Maria natum esse: non enim congruere in Deum uteri vocabulum. Necessum est, ut hic pauca disputemus. Si igitur, quia uterus humanum quiddam sapit, alienum id a Deo esse volunt, certumque est, etiam vocabulum cordis aliquid humani significare: sequitur enim, ut, qui cor habet, ventrem etiam habeat, cum ambo æque ad homines pertineant: aut necessum erit, utrumque simul tolli: aut requiri oportet, quid sibi ambæ dictiones velint.

Α ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. ἐνταῦθα λέγων, ὅτι ἡ ζωὴ ἐγένετο, ἀλλ' ἦν πρὸς τὸν πατέρα, ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς τὸν υἱὸν εἶναι ἔφη τὴν ζωήν· γράφει δ' ὧν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ζωὴ αἰώνιος. εἰ δὲ ὁ υἱός ἐστιν ἡ ζωὴ, καὶ αὕτη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εἰ ὁ υἱὸς ἦν πρὸς τὸν πατέρα, λέγει ὁ αὐτὸς, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, ὁ υἱὸς ἂν εἴη ὁ λόγος, ὁ ἀεὶὼν πρὸς τὸν πατέρα, ὥσπερ ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶν· οὕτως ὁ Θεὸς, ὁ αὐτὸς ἂν εἴη ὁ πατήρ. ὁμοῦ τοι υἱὸς καὶ τὸν Ἰωάννην Θεὸς οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἀληθινὸς Θεός ἐστι καὶ τὸν αὐτὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἔλεγέ τε ὁ υἱὸς, ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωή· οὐκοῦν ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶ καὶ ζωὴ ἓν ἀμφότερα τῷ πατρί. καὶ ὁ αὐτὸς Ἰωάννης πάλιν, ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὃς ὢν εἰς τὸν κόλπον Β τοῦ πατρὸς, δεικνυσι, τὸν υἱὸν ἀεὶ εἶναι. ὃν γὰρ λέγει Ἰωάννης υἱὸν, τοῦτον χεῖρα ὁ Δαβὶδ λέγει, ἵνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου, καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου; οὐκοῦν εἰ ἡ χεὶρ ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν κόλπῳ, ὁ υἱὸς ἂν εἴη ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ ἂν εἴη ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐποίησε τὰ πάντα ὁ πατήρ· ἡ χεὶρ σου γάρ, φησιν, ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ, τῇ χειρὶ ἐξήγαγες τὸν λαόν. οὐκοῦν διὰ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ καὶ αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου καὶ πάλιν εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ὡδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, ὁ ἀγαπητὸς ἄρα ἐστὶν ἡ χεὶρ ἡ ἀλλοιωθεῖσα, ὡδὴ δ' καὶ λέγει ἡ θεία φωνὴ, ὅτε ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἴσον ἄρα ἐστὶν αὕτη ἡ χεὶρ μου, τῷ εἶναι υἱός μου. ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἀπαιδεύτων ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱὸν, ἐκτελίζουσι τὸ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, ὡς ἂν δὴ τῆς Μαρίας ἁρμόζοντος τούτου, φάσκοντες πρὸ τοῦ ἑωθινοῦ ἀστέρος γεγονέναι αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας. μὴ γὰρ ἂν δὴ Θεοῦ ἁρμόζειν γαστέρα λέγειν· ὀλίγα εἰπεῖν ἀνάγκη. εἰ μὲν οὖν, ὅτι ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο ἀλλότριον Θεοῦ, δῆλον, ὅτι καὶ καρδία ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαινόμενον· ἀκολουθεῖ γὰρ τὴν καρδίαν ἔχοντα, ἔχειν καὶ γαστέρα, ἀμφοτέρων δὴ ἀνθρωπίνων ὄντων· ἢ ἀναιρεῖν ἑκατέρου ἀνάγκη· ἢ ἀμφοτέρων τὴν διάνοιαν ζητεῖν χρὴ

ὡς γὰρ ἐκ καρδίας λόγος, οὕτως ἐκ γαστρὸς
γέννημα, καὶ ὥσπερ, καρδίας Θεοῦ λεγομένης,
οὐκ ἀνθρωπίνῳ νοήματι αὐτὴν ἔτως ἐνὼ
ἐκ γαστρὸς ἡ γραφὴ λέγει, οὐ σωματικὴν δεῖ
ταύτην ἐκδέχεσθαι. ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ,
ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον λαλεῖν, καὶ
σημαίνειν. ἀμέλει περὶ τῆς κτίσεως διηγούμενός
φησιν, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλα-
σάν με. καὶ ἡ χείρ σου ἐποίησε ταῦτα πάντα,
καὶ, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. ἁρμο-
ζόντως ἑκάτερα περὶ ἑκάστου σημαίνει. τὸ μὲν γὰρ
τὸ ἴδιον καὶ τὸ γνήσιον, τῆς γε κτίσεως τὴν ἀρ-
χὴν τοῦ εἶναι. τὰ μὲν γὰρ ποιεῖ καὶ κτίζει, τὸν δὲ
γόνον ἐξ ἑαυτοῦ, λόγον, σοφίαν. γαστὴρ γὰρ καὶ
καρδία, τὸ ἴδιον καὶ γνήσιον δηλοῦσι. καὶ γὰρ καὶ
ἡμεῖς, τὸ μὲν γνήσιον ἐκ γαστρὸς ἔχομεν, τὰ
δὲ ἔργα διὰ χειρὸς ποιούμεν. τί οὖν φασι
καὶ τὸ, πρὸ τοῦ ἑωσφόρου; ἐγὼ δ' αὖ ἔποιμι,
εἰ τὸ πρὸ τοῦ ἑωσφόρου τόκου θαυμαστὸν δεί-
κνυσι τὸν ἐκ Μαρίας γόνον, πολλοὶ καὶ ἄλ-
λοι πρὸ τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγεννήθησαν. τί
οὖν θαυμαστὸν ἐπὶ τούτου εἴρηται, ὅπ ὡς ἐξαι-
φνης ἡμᾶς αὐτοῦ μνημονεύσῃ, κοινοῦ ὄντος καὶ
ἐπὶ πολλῶν; ἔπειτα διαφέρει τὸ γεννῆσαι, τοῦ
ἐξαγαγεῖν, τὸ μὲν γὰρ γεννῆσαι ἀρχὴν ἔχει κα-
ταβολῆς, τὸ δὲ ἐξαγαγεῖν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν,
ἢ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. εἰ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ σώ-
ματος ἁρμόζει ἡ φωνὴ, ἰστέον, ὅπ ἐτότε ἀρ-
χὴν γενέσεως εἴληφεν, ὅτε τοῖς ποιμέσιν ἐνη-
γελίσθη νυκτὸς, ἀλλ' ὅτε ὁ Ἄγγελος ἐλάλησε
πρὸς τὴν Παρθένον· οὐκ ἦν δὲ τότε νύξ. ἃ
γὰρ εἴρηται, νὺξ ἦν ἦν, ὅτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γα-
στρός. ταύτην τὴν διαφορὰν τίθησιν ἡ γραφὴ, καὶ
τὸ μὲν γεγεννῆσθαι πρὸ ἑωσφόρου φησὶ, τὸ δὲ ἐκ
γαστρὸς πρόοδον ὀνομάζει· ὡς ἐν εἰκοστῷ δευ-
τέρῳ ψαλμῷ, σὺ εἶ ὁ σπάσας με ἐκ γαστρός,
ἄλλως τε οὐκ εἶπε, πρὸ ἀνατολῆς ἑωσφόρου, ἀλλ'
ἁπλῶς, ἑωσφόρου. εἰ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος λεί-
πεται τὸ ῥητὸν, ἀνάγκη ἦν, πρὸ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι
τὸ σῶμα· πρὸ τοῦ Ἀδὰμ δὲ οἱ ἀστέρες· ἢ ζητεῖ-
τὸν νοῦν τοῦ γράμματος, ὁ παρ' Ἰωάννου ἐκλαβεῖν δυνάμενον, ἐν γὰρ τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν,
ἐγὼ τὸ Α, καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος,
ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, μακάριοι οἱ πλύνον-
τες τὰς στολὰς αὐτῶν, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν
ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν
εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἔξω οἱ κύνες,
καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς,

A Ut enim ex corde Verbum: ita ex utero fœtus, & ſicuti, dum mentio fit de corde Dei, non humanum cor intelligimus: ita qvoqve, dum ſcriptura loqvitur de utero Dei, non ita excipiendum eſt, qvaſi corporeus ſit ille uterus. Conſvetudo enim eſt ſacræ ſcripturæ humanitus ea, qvæ ſupra hominem ſunt, eloqvi & ſignificare. Certe, de creatione verba faciens, *Manus tuæ*, inqvit, *fecerunt me, & plaſmaverunt me*: & *Manus tua fecit hæc omnia*: & *Ipſe mandavit & creata ſunt*, congruenter admodum ſingula denotavit, dum & filii genuitatem, proprietatem, & creaturæ primordia deſcribit. Qvædam enim pater facit & condit: qvædam gignit ex
B ſe, Verbum nimirum & Sapientiam. Uterus enim & cor id, qvod proprium eſt, & genuinum demonſtrat. Nam & nos id, qvod nobis genuinum eſt in prole, ex utero habemus: opera autem manu perficimus. Qvid igitur garriunt de genitura ante luciferum? Ego autem libens dixero. Si illud de genito ante luciferum, partum Mariæ mirabilem demonſtrat, multos etiam alios ante exortum ejus ſtellæ in lucem eſſe editos. Qvid igitur miri in his verbis, ubi tamen qvaſi de eximio aliqvo mentionem facit, cum
C iſta ratio naſcendi vulgaris ſit? Eſt qvoq; diſcrimen inter gignere & edere. Nam gignere principium jacti ſementis indicat: edere autem nihil eſt aliud, qvam qvod jam eſt, in lucem producere. Si igitur de corpore vox iſta congrua & apta eſt, ſciendum eſt, non tum principium generationis eum aſſecutum eſſe; cum paſtoribus id noctu evangelizatum fuit, ſed tum, cum Angelus loqveretur ad Virginem, qvo tempore nox non fuit, qvæ tum erat, cum ex utero prodiit, neqve enim dictum eſt. *Nox erat, cum exiit utero*. Hanc differentiam ponit ſcriptura, & genitum eſſe ante luciferum dixit: ex utero autem prodire, egreſſum nominat, ut in Pſalmo vigeſimo ſecundo: *Tu*
D *es, qvi extraxiſti me de utero*, alioqvi non dixit ante exortum luciferi, ſed ſimpliciter, ante luciferum. Si igitur iſtud de corpore accipiendum eſt, neceſſum eſt, ut iſtud corpus ante Adam ſit genitum: qvippe cum ante Adamum ſtellæ fuerint. Aut qvæ ſit ſententia iſtius ſcripti, reqvirenda eſt, qvam ex Joanne deſumere licitum eſt. Is enim ait in Apocalypſi: *Ego ſum alpha & omega, primus & noviſſimus, principium & finis. Beati, qvi lavant ſtolas ſuas, ut ſit illis facultas ad lignum vitæ: & per portas in civitatem intrent: foris canes & venefici, & ſcorta, & homicidæ,*

Job. 10. Pſal. 33. Act. 7. Pſal. 22. Apoc. 2.

& idolorum cultores, & omnis, qvi facit & amat mendacium. Ego Jesus misi Angelum meum, ut hæc testaretur vobis in Ecclesia. Ego sum radix & genus Davidis, & stella illa lucida & matutina, & spiritus, & sponsa, cujus ea sunt verba, Veni, & qvi audit, dicat veni: & qvi sitit, veniat: & qvi velit, accipiat aqvam vitæ gratis. Si igitur genus Davidis est, si stella illa lucida & matutina est, certum est, Servatorem ratione carnis luciferum dici, qvem antecessit Dei nativitas; ut idem sit cum verbis Psalmi: *Ex me ipso genui te, antequam in carne appareres.* Illud enim, *ante luciferum*, idem est ac si dicas, ante incarnationem Verbi. Est igitur in veteri Testamento, ubi clara mentio filii habeatur, tametsi supervacaneum sit; de illis disputare. Si enim ea, qvæ posita non sunt in veteri Testamento, recentiora habenda sunt, dicant isti contentiosi, ubi in veteri Testamento de Paracleto patris mentio habita est? De Spiritu qvidem sancto dictum invenias, de Paracleto autem nihil. An igitur aliud est Spiritus sanctus, & aliud Paracletus ac novitium magis, qvia non in veteri Testamento sermo de eo est habitus: jamne ideo alterum ab altero distinguere oportebit, aliudqve dicere Spiritum sanctum esse, & aliud Paracletum, cum tamen unus idemqve Spiritus sit, & qvi tum, & qvi nunc sanctificat, & consolatur eos, qvi ipsum recipiunt? qvemadmodum unum & idem Verbum & filius, qvi etiam tum ad jus filiorum adoptionemqve promovebat dignos? Erant enim & in veteri Testamento filii, non per alium, qvam per filium adoptati. Nam si ante Mariam filius Dei non fuisset, qvomodo ille ante omnes fuerit, cum eum jam alii filii tempore antecesserint? Qvomodo autem primogenitus, cum deprehendatur in gradu nascendi post multos seqvi? Sed neqve Paracletus inter secundos numerari debet, cum ante omnes fuerit, neqve filius posterior, aut novitius, qvippe cum in principio Verbum extiterit: sed ut idem est Spiritus & Paracletus, ita qvoqve idem filius & Verbum, ut ait Salvator: *Paracletus ille Spiritus veritatis, qvem mittet pater in nomine meo*, eundem esse pronuncians citra ullam distinctionem. Itidem qvoqve Joannes de Verbo referens, *Et Verbum*, inqvit, *caro factum est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejus, gloriam qvasi unigeniti ex patre.* Neqve enim istic eos distinxit, sed identitatem in utroqve posuit, & ut non aliud Paracletus, & aliud Spiritus sanctus, sed unum & idem:

Ps. 22.

Joan. 14.

Joan. 1.

καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ποιῶν, καὶ φιλῶν ψεῦδος. ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν Ἄγγελόν μου, μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαβίδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωϊνὸς, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ νύμφη λέγουσα, ἔρχου· καὶ ὁ ἀκούων, εἰπάτω, ἔρχου, καὶ ὁ διψῶν, ἐρχέσθω, ὁ θέλων, λαβέτω ὕδωρ ζωῆς δωρεάν. εἰ τοίνυν τὸ γένος Δαβίδ ἐστιν ὁ ἀστὴρ, ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωϊνὸς, δῆλόν ἐστι τὸ κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος, ἑωσφόρον εἰρῆσθαι, ὅπερ ὑπῆρχε τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα, ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸν ἐν τῷ ψαλμῷ Ἐξ ἐμαυτοῦ σε γεγέννηκα πρὸ τοῦ κατὰ σάρκα ἐπιφανείας. τὸ γὰρ πρωϊνὸν ἑωσφόρον ἴσον ἐστὶ τῷ, πρὸ τοῦ σαρκώσεως τοῦ λόγου. ἔστι δὲ ἄρα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ φανερῶς καὶ πρωϊνοῦ κείμενα, εἰ καὶ περιττόν ἐστι πρὸ τούτων ἀμφισβητεῖν· εἰ γὰρ τὰ μὴ κείμενα ἐν τῇ παλαιᾷ νεώτερά ἐστι, λεγέτωσαν οἱ ἕτως φιλονεικοῦντες· ποῦ τῆς παλαιᾶς πρὸ τοῦ παρακλήτου τοῦ πνεύματος εἴρηται; πρὸ πνεύματος μὲν ἁγίου ἐλέχθη, πρὸ παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς. ἄρα οὖν ἕτερόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἕτερος ὁ παράκλητος καὶ νεώτερος; ἐπειμὴ ἐν τῇ παλαιᾷ κεῖται· ἢ διελεῖν καὶ ἕτερον εἰπεῖν δεῖ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἕτερον τὸν παράκλητον; ἓν γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νεοῦ ἁγιάζον καὶ παρακαλοῦν σου δεχομένους αὐτό· ὡς εἷς καὶ αὐτὸς λόγος υἱὸς εἰς υἱοθεσίαν ἅγων καὶ τότε σου ἀξίους. ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ υἱοί, οὐ δι' ἄλλου, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ ἰδίου τεκνοποιήσαντος. εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τοῦ Μαρίας υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ πῶς πρὸ πάντων ἐστὶν, ὄντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος, δευτέρους μὴ πολλοὺς διεισκομένους; ἀλλ' ὅτε δευτέρους παρακλήτου, πρὸ πάντων γὰρ ἦν, ὅτε νεώτερος ὁ υἱὸς, ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὡς ταὐτὸν τὸ πνεῦμα καὶ παράκλητος, ὅτως ταὐτὸν υἱὸς καὶ λόγος· ὡς ἔφη ὁ Σωτήρ· ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα ἀληθείας, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ταὐτὸν λέγων καὶ ἀδιαιρῶν· ὅτως ὁ Ἰωάννης τὸ ὅμοιον διηγούμενος λέγει, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. ἐνταῦθα γὰρ οὐ διεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ταὐτότητα ἀπήγγειλε, καὶ οὐχ ὡς ἄλλο παράκλητος, καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἓν καὶ ταὐτόν.

ὕτως οὐκ ἄλλος λόγος, καὶ ἄλλος υἱός, ἀλλ' ὁ λόγος μονογενὴς ἐστι. δόξαν γὰρ οὐκ αὐτῆς εἶπε τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τοῦ λόγου. ὁ τοίνυν τολμῶν διαιρεῖν λόγον καὶ υἱὸν, διαιρείτω καὶ πνεῦμα καὶ παράκλητον· εἰ δὲ ἀδιαίρετον τὸ πνεῦμα, ἀδιαίρετος καὶ ὁ λόγος, ὁ αὐτὸς ὢν υἱὸς, καὶ σοφία, καὶ δύναμις· τὸ γὰρ ἀγαπητὸν καὶ Ἕλληνες ἴσασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, ὅπι ἰσόν ἐστι τὸ εἰπεῖν μονογενής. φησὶ γοῦν ὁ Ὅμηρος ὅτι Τηλεμάχου υἱοῦ Ὀδυσσέως μονογενοῦς ὄντος, ταῦτα μὲν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ὀδυσσείας·

Τίπτε δὲ τοι, φίλε τέκνον, ἐνὶ φρεσὶ τόνδε νόημα
Ἔπλετο; πῆ ἢ θέλεις ἰέναι πολλὴν ἐπὶ γαῖαν,
Μοῦνος ἐὼν ἀγαπητὸς, ὅδ' ὤλετο πηόθι πάτρης

Διογενὴς Ὀδυσεὺς, ἀλλογενῶν ἐνὶ δήμῳ·

ὁ δὲ μόνος ὢν τῷ πατρὶ ἀγαπητὸς λέγεται· τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ Σαμοσατέως διαιροῦντες τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, φάσκουσι τὸν μὲν υἱὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, τὸν δὲ λόγον ἄλλον εἶναι· καὶ τοῦτο προφασιν λαμβάνουσιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς. ὀκαλῶς μὲν ὁ Πέτρος εἶπεν, αὐτοὶ δὲ κακῶς ἐκδέχονται. ἔστι γὰρ τοῦτο, τὸν λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος· φασὶ γὰρ ὡς τὸν λόγον διὰ Χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν, τάδε λέγει Κύριος. ἄλλος μὲν οὖν ὁ προφήτης, ἄλλος δὲ ὁ Κύριος. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὅμοιόν ἐστιν ὑπολαβεῖν τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους, ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὡς γὰρ οὐκ ἄλλος Χριστὸς ἑτέρου Χριστοῦ τὴν ἡμέραν βεβαιοῖ, ἀλλ' αὐτὸς ἐν τῇ αὐτοῦ ἡμέρᾳ βεβαιοῖ τοὺς ἀπεκδεχομένους, οὕτως τὸν λόγον ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ σάρκα γενόμενον, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἄνθρωπος γενόμενος κηρύξῃ. διὸ εὐθέως ἐπάγει· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος· Κύριος δὲ πάντων ὁ λόγος ἐστὶ καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Ἀαρὼν, προσέλθε πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ποίησον τὸ περὶ ἁμαρτίας σου, καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου, καὶ ἐξίλασον περὶ σεαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ ποίησον τὰ δῶρα τοῦ λαοῦ, καὶ ἐξίλασον περὶ αὐτῶν. καθάπερ ἐνετείλατο Κύριος τῷ Μωσεῖ ἰδοὺ τοίνυν ἐνταῦθα καίπερ ἑνὸς ὄντος τοῦ Μωσέως, ὡς περὶ ἑτέρου Μωσέως ἀλλοῦ Μωσῆς λέγων ἐστὶ, καθάπερ ἐνετείλατο Κύριος τῷ Μωσεῖ ὅτῳ οὖν καὶ περὶ τοῦ θείου λόγου,

Itaque non aliud Verbum est, & aliud filius: sed Verbum unigenitus filius habendum est. Non enim de gloria ipsius carnis locutus est, sed de gloria Verbi. Qui igitur audet distingvere Verbum & filium, distingvat qvoqve & dividat Spiritum a Paracleto. Qvod si Spiritus a Paracleto dividi non potest, indivisibile qvoqve sit Verbum, qvod ipsum est filius, & Sapientia, & Virtus. Qvin & Ethnici literarum periti, sciunt, hanc vocem (dilectum) idem valere cum hoc vocabulo unigenito, cum Homerus Telemachum unigenitum Ulyssis dilectum appellet, idqve in secunda Odyssea:

Qvidnam hæc clare tuo volvis sub pectore fili?
Aut curnam statuis peregrinas visere terras?
Solus dilectus, siqvidem præclarus Ulysses
Ignotos inter periit, procul urbe domoqve.

Nimirum qvia unicus erat patri suo, dilectus appellatur. Qvidam ex discipulis Samosatensis dividentes Verbum a filio, dicunt, filium qvidem esse Christum, Verbum tamen alium: ejusqve occasionem arripiunt ex Actis Petri dicentis: *Verbum emisit filiis Israel, pacem Evangelizans per Jesum Christum. Hic est omnium Dominus.* Ajunt enim Verbum ita locutum per Jesum Christum, qvemadmodum etiam in Prophetis loqvi solet, ac proinde aliud Prophetam esse, aliud Dominum. Sed possumus contra hanc objectionem aliqvid simile reperire, idqve ex Epistola ad Corinthios: *Expectantes revelationem Domini nostri Jesu Christi, qvi & confirmabit vos inculpabiles usqve in diem Domini nostri Jesu Christi.* Ut enim non alter Christus, diem alterius Christi expectantes confirmat, ita qvoqve Verbum misit pater carnem factum, ut cum jam homo esset, ipse per seipsum evangelizaret. Atqve ideo statim subnexuit, *Hic est omnium Dominus.* Dominus autem omnium Verbum est. Eadem ratione dixit Moses ad Aaron: *Accede ad altare, & sacrifica pro peccatis, & incensum offer, & propitiationem facias pro te ipso, & pro domo tua, & offer munera populi, & fac expiationem pro eis, qvemadmodum præcepit Dominus Mosi:* Ecce tibi etiam hic qvanqvam de uno Mose, tamen veluti de altero Mose mentionem fecit. Eodem igitur modo de divino Verbo,

Act. 13. 1. Cor. 1.

Ibidem.

Levit. 9.

si dicat Petrus, illud missum esse filiis Israël per Jesum Christum, non intelligendum est, aliud esse Verbum, aliud esse Christum, sed unum eundemqve ob susceptam humanæ naturæ conditionem, & pro nostro modulo sui attemperationem. Jam, tametsi duplex relatio in intelligendo fiat, non tamen ita, ut Verbum segregetur, qvemadmodum ex divinoloqvo Joanne patet, cujus hoc dictum, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Joan. 1. Qvod igitur probe & recte dictum est a beato Petro, hoc isti Samosatenses, qvia in veritate non manent, prave perverseqve intelligunt. Christus enim id esse intelligitur, qvod ex utroqve constat, qvare Verbum etiam intelligi debet, cum dicitur, *Christus Dei Virtus, & Dei Sapientia.* Si igitur dicat Petrus, Verbum per Jesum Christum missum esse filiis Israel, id ita accipiendum est, Verbum incarnatum filiis Israël apparuisse, ut consonet cum hoc dicto, *Verbum caro factum est.* Sin autem aliter illud intelligant, & Verbum qvidem, qvemadmodum etiam est, Numen confiteantur: hominem tamen ab eo assumtum, cum qvo unitus est, disseparant, dicentes, per Jesum Christum Verbum missum esse, ipsi sibi ipsis contraria in hac sententia pronunciant. Qvi enim isthic eum segregantes a divina incarnatione divinum esse volunt, iidem illi vilipendunt eum carnem factum esse, & qvæ gentilium sunt, sapiunt. Qvemadmodum & hic sentiunt, dum ante Verbum incarnationem divinam fuisse suspicantur, sed ita non est apagesis. Nam qvemadmodum ineffabilem nativitatem Joannes isthic deprædicat, deglutito assumtoqve eo, qvod mortale est, a vita, & ab ipso, qvi est ipsa vita. Qvemadmodum ad Martham Dominus locutus est: *Ego sum vita:* Joan. 11. ita qvoqve dum dicit Petrus, per Jesum Christum Verbum missum esse, divinam illam conjunctionem ejus significat. Ut enim dum qvis audit, Verbum carnem factum esse, neqvaqvam existimat, non jam inde supereſſe Verbum; qvo qvid absurdius? ita Verbum audiens conjunctum carni, unum divinum & simpliciter intelligat mysterium. Manifestius autem & submota omni controversia, dicta Archangeli ad Deiparam Virginem, unitatem divini Verbi & hominis indicaverint. Ait enim, *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideo qvod natum ex te fuerit Sanctum, vocabitur filius Dei.* Luc. 1. Stolide igitur discipuli Samosatenses id sejungunt,

A ἐὰν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος, ἀπεσταλέντα τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ, οὐ χρὴ ἕτερον μὲν τὸν λόγον, ἕτερον δὲ Χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἕνωσιν τὴν πρὸς τὸν θεῖον αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπον συγκατάβασίν τε καὶ συναναθρώπησιν. εἰ δὲ καὶ νοοῖτο διχῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ λόγου κεχωρισμένου, κατὰ τὸν θεσπέσιον Ιωάννην, καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰρηκότα, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. τὸ ἄρα καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς τοῦ μακαρίου Πέτρου, κακῶς καὶ σφαλερῶς

B νοοῦντες οἱ ἀπὸ Σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἵστανται. Χριστὸς γὰρ τὸ συναμφότερον νοεῖται. ὡς ὅταν λέγῃ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. εἰ τοίνυν λέγει Πέτρος, τὸν λόγον διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ ἀπεσταλθαι τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ, τοῦτο σημαίνων νοείσθω, τὸν λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ πεφωνερῶσθαι, ἵν' ἡ σωμάτων τῶν, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰ δὲ

C ἑτέρως ἐκεῖνο νοοῦσι, καὶ τὸν λόγον μὲν, καθὼς καὶ ἔστι, θεῖον ὁμολογοῦντες, τὸν πρὸς αὐτοῦ ληφθέντα, ᾧ καὶ ἑνώσθαι πεδύεται, ἄνθρωπον ἀπ' αὐτοῦ χωρίζουσι, λέγοντες, διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ ἀπεσταλθαι, ἑαυτοῖς ἐναντία φθεγγόμενοι νοοῦσιν. ὁ γὰρ ἐνταῦθα χωρίζοντες τῆς θείας σαρκώσεως θεῖον νοῦσι, σμικρύνουσιν ἄρα ἀκούοντες αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι, καὶ τὰ Ελλήνων φρονοῦσιν, ὥσπερ ἐν καὶ φρονοῦσι, περὶ τοῦ λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θείαν ὑποπαμβάνοντες, ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο. ὃν γὰρ τρόπον γὰρ τὴν ἀνέκφραστον γέννησιν ἐνταῦθα Ιωάννης κηρύσσει, καταποθέντος τοῦ θνητοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοζωῆς ὄντος, κατὰ τὸν πρὸς τὴν Μάρθαν ὁ Κύριος ἔφη, ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, ὅτως καὶ ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος τὸ, διὰ

D Ιησοῦ Χριστοῦ ἀπεσταλθαι τὸν λόγον, τὴν θείαν ἕνωσιν σημαίνει. ὡς γὰρ ἀκούων τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. οὐκ ἂν νομίσοι, μηκέτι ὄντα εἶναι λόγον, ὅπερ ἄτοπον, ὡς προειρηται· ὅτως καὶ λόγον ἀκούων τὸν συναφθέντα τῇ σαρκὶ τὸ θεῖον ἓν καὶ ἁπλοῦν νοείτω μυστήριον. σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισβήτητον παντὸς λογισμοῦ, τὸ πρὸς αὐτοῦ τὴν Θεοτόκον πρὸς τὸν Ἀρχαγγέλου ῥηθὲν τὴν ἑνότητα τοῦ θείου λόγου καὶ ἀνθρώπου δηλοῦν. ἔφη γὰρ, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. ὅφεν ὅτως οἱ ἀπὸ Σαμοσατέως τὸν λόγον χωρίζου

σαφῶς ἀποδειχθέντα ἑνωθῆναι πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον. οὐκ ἄρα ἀπεστάλη δι' αὐτοῦ, ἀπέστειλε δὲ ἐν αὐτῷ, λέγων, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ἔθος δὲ τοῦτο τῇ γραφῇ, ἀφειδέως καὶ ἁπλῶς τὰς λέξεις συμφοράζειν· οὕτω γὰρ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ἱστόρησε· εἶπε γὰρ, φησὶ Μωσῆς τῷ Ραγουὴλ, τῷ Μαδιανίτῃ, γαμβρῷ Μωσῆ, ἐγὼ ἄλλος Μωσῆς ὁ λέγων, καὶ ἄλλος, ἑνωμένος γαμβρὸς ὁ Ραγουὴλ, ἀλλ' εἷς ἦν· εἰ γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία ὁμοίως χρηματίζει καὶ δύναμις, καὶ δεξιὰ, καὶ βραχίων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἑνώσατο ὃ φιλάνθρωπος ἡμῖν τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν σαρκὶ θνητῇ, καὶ ταύτῃ διακοσμήσεις, ἆρα αὐτὸς ὁ λόγος καὶ τἆλλα πάντα εἰκότως εἴληχεν ὀνόματα. τὸ γὰρ εἰρηκέναι, ἐν ἀρχῇ ἦν εἶναι τὸν λόγον, καὶ τοῦτον πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ αὐτὸν Θεὸν, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονε μηδέν· πλάσμα τοῦ Θεοῦ λόγου σαφῶς, τὸν ἄνθρωπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. εἰ τοίνυν τοῦτον σαρκωθέντα εἰς ἑαυτὸν λαβόμενος πάλιν διακαινίζει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ διανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀτελεύτητον, καὶ διὰ τοῦτο ἐνοῦται εἰς θειοτέρων διάγων αὐτὸν λῆξιν· πῶς οἰόντε λέγειν, διὰ τὸ ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον τὸν λόγον ἀπεστάλθαι. καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγω δὴ προφήταις, ἀποσταλεῖσι παρ' αὐτοῦ, συναριθμεῖν τὸν τῶν ἀποστόλων Κύριον; πῶς δὲ κληθείη Χριστὸς ψιλὸς ἄνθρωπος; ἑνωμένος δὲ τῷ λόγῳ, εἰκότως χρηματίζοι Χριστὸς, καὶ υἱὸς Θεοῦ, ἄνωθεν τοῦ προφήτου σαφῶς ἐμβοήσαντος τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντος, καὶ ἀποστελῶ τὸν υἱόν μου τὸν Χριστόν· καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἐκπληρώσεως γὰρ τὴν ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν, ὡς οὗτός ἐστιν, ὃν εἶπεν ἀποστεῖλαι. τὸ τοίνυν συναμφότερον νοοῦμεν Χριστὸν λόγον τὸν θεῖον ἡνωμένον τῷ ἐκ Μαρίας, ἐν τῇ Μαρίᾳ· ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδύι ὁ λόγος ἑαυτῷ τὸν οἶκον διέπλασατ, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὰμ ἐκ γῆς· μᾶλλον δὲ θειοτέρως, ὡς ἔφη Σολομὼν ἔφη, τὸν λόγον εἰδὼς καὶ σοφίαν χρηματίζουσαν φανερῶς· ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· ὃν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἑρμηνεύων λέγει, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς; καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ναὸν προσαγορεύει· καθόλου πρέπον Θεῷ, ἐν ναῷ κατοικεῖν, ὃ καὶ εἰκόνα τὴν ἐκ λίθων, τοῖς παλαιοῖς κλίζειν διὰ Σολομῶντος προστάξεν,

A qvod manifestum demonstratur unitum fuisse cum homine ex Maria genito. Non igitur missio est per eum, sed misit potius in seipso, dicens: *Euntes docete omnes gentes.* Marc. 16. Consvetudo autem est scripturæ, incuria & simpliciter verba pronunciare. Ita enim in libro Numerorum invenias: *Dixit Moses Ragueli Madianitæ, socero Mosis:* Non enim alius Moses, qvi ista locutus est, & alius Moses, cui Raguel socer erat: sed unus erat. Si enim Verbum Dei sapientia & virtus, & dextra, & brachium, & qvæcunqve sunt, istiusmodi appellatur, & hominum studio & amore nobis unitus est, primitias nostras circumamictus eisqve

B attemperatus: seqvitur ergo, ut ipsum Verbum omnia istius generis nomina, ut par est, sortiatur. Nam qvod dictum est, in principio Verbum esse, & hoc apud Deum, & ipsum Deum esse, & omnia per eum, & sine eo factum esse nihil: plane ostendunt, hominem Dei Verbi plasma & figmentum esse. Si igitur hunc hominem Verbum jam caro factum in se recepit, eumqve instauravit, denuo firma innovatione ad æternam perdurationem: suscepta ea de causa hac unitione, ut ad diviniorem sortem eum subveheret, qvi fieri

C potest, ut dicant, per hominem ex Maria genitum Verbum missum fuisse? aut eum reliqvis Apostolis, hoc est, Prophetis, nimirum qvi ab ipso missi legatiqve fuere, annumerandum putent? cum ipse Apostolorum, hoc est, eorum, qvi missi fuere, sit Dominus? Qvomodo ergo, inqvam, merus homo vocari possit Christus, qvi unitus Verbo recte appellatur Christus, & filius Dei? cum clare Propheta exclamet, prædicetqve paternam in eo substantiam, & dicat, *Et mittam filium meum Christum:* atqve in Jordane, *Hic est filius meus dilectus.* Matth. 3. Cum enim expleviſſet promissa, recte fecit, qvod eum clare demonstrabat, qvem

D se missurum pollicitus fuerat. Utrumq; igitur intelligimus sub nomine Christi, Verbum nimirum coadunitum in Maria, homini ex Maria oriundo: nam in hujus utero Verbum sibi domum conformavit, eo modo, qvo ab initio Adam ex terra genitus est, vel potius diviniori, de qvo & Salomon ait, cui occultum non fuit, Verbum etiam sapientiam appellari. *Sapientia*, inqviens, *ædificavit sibi domum*, qvod Apostolus interpretans ita locutus est, *Cujus nos domicilium sumus:* & alibi nos templum nominat, qvatenus Deo sit congruum in templo habitare: cujus imaginem ex lapidibus a priscis hominibus per Salomonem ædificari voluit.

Qvapropter, apparente veritate, defiit illa imago. Cum enim vellent efferati Judæi imaginem rei rem ipsam esse, & ipsum Verbi corpus, qvod erat verum templum, destruere, nihil ipse vicissim comminatus est, sed qvia sciebat ultro eos hanc temeritatem suscepturos, locutus est eis: *Solvite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, qvibus verbis clare ostendit Salvator, qvod, qvæ ab hominibus procurantur, ultro & ex sese in perniciem abeunt. *Nisi enim Dominus ædificaverit munitionem, & custodierit civitatem, in vanum laboraverint, qvi ædificant, aut custodiunt eam.* Qvæ igitur Judæorum erant, destructa sunt, utpote, qvæ res umbratiles erant: ea autem, qvæ Ecclesiæ erant, constabilita sunt, qvippe qvæ fundata erant supra firmam petram, nec portæ inferorum prævalent adversus eam. Illorum erat dicere, *Qvomodo tu, cum sis homo, Deum te facis?* Horum discipulus Samosatensis est, qvare non immerita ea, qvæ illorum sunt, suis discipulis renunciat. Sed nos non eam æstimationem de Christo percepimus: siqvidem illum audivimus, ejusqve doctrina imbuti sumus, exuentes qvidem veterem hominem, pereuntem secundum appetitiones impostura, resumentes autem novum hominem, qvi secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis. Christum igitur utrumqve esse pio homini intelligendum est. Qvod si scriptura subinde corpus illius Christum vocat, ut cum dicit Petrus Cornelio, *Ut Jesum Nazarenum, qvem unxit Deus spiritu sancto:* & rursum ad Judæos, *Ut Jesum Nazarenum, virum a Deo declaratum inter vos:* & Paulus Athenienſibus, *In viro, in qvo statuit, fidem afferens omnibus, eo qvod illum excitarit e mortuis:* hanc autem declarationem missionemqve subinde invenimus idem esse cum unctione. Unde cuilibet licet cognoscere, nullam esse discordiam in verbis Sanctorum: citra ullum discrimen: Verbi coadunitionem cum homine ex Maria nato nunc denominare unctionem, nunc missionem, interdum qvoqve declarationem. Qvod igitur a Petro dicitur, rectam & sinceram unigeniti Deitatem prædicat, neqvaqvam separans essentiam Verbi Dei ab homine ex Maria genito: absit precor. Qvomodo enim id faceret, qvippe qvi sæpissime audierit, *Ego & pater unum sumus?* &, *qvi vidit me, vidit patrem*

Joan. 12.

Psal. 127.

Joan. 10.

Actor. 2.

Actor. 7.

Joan. 10. Joan. 14.

ὅθεν, τῆς ἀληθείας φανείσης, πέπαυται ἡ εἰκών· βεληθεὶς γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι τὴν εἰκόνα δεῖξαι ἀλήθειαν, τὸν ὃ ἀληθῶς οἰκησον, λῦσαι καὶ ἕνωσιν σαφῶς πεδύομεν, καθελεῖν, οὐκ ἠπείλησεν, ἀλλ' εἰδὼς, ὡς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν λυμῶνα, ἔφη αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· σαφῶς δεικνὺς ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ, ὡς τὰ παρὰ ἀνθρώπων παρασκευάζομενα, αὐτόθεν ἔχει τὴν διάλυσιν. ἐὰν γὰρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, ἢ φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἠγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες. τὰ τοίνυν Ἰουδαίων λέλυται, σκιὰ γὰρ ἦν, τὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἥδρασται· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, ἐκείνων ἦν τὸ λέγειν. πῶς σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; τούτων μαθητὴς ὁ Σαμοσατεὺς γέγονε· ὅθεν εἰκότως τὰ παρ' αὐτοῖς ἀπαγγέλλει, ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐμάθομεν τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ἀληθείας· Χριστὸς γάρ ἐστιν, τὸ σωζόμενον εὐσεβῶς νοεῖσθω. εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ ἡ γραφὴ πολλαχοῦ Χριστὸν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος πρὸς Κορνήλιον, διδάσκων Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς· Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πάλιν πρὸς Ἰουδαίους, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς, καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος Ἀθηναίοις, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· ἐπεὶ τὸν ὑπὸ χεῖρα πολλαχόσε τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν Ἀποστόλων δεικνύομεν, ἐξ ὧν μανθάνειν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς ἡ διαφωνία οὐκ ἐν τοῖς ῥήμασι τῶν ἁγίων, ἀλλὰ διαφόρως τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον τοῦ λόγου ἕνωσιν γενομένην ὀνομάζουσι· ποτὲ μὲν χρῖσιν, ποτὲ δ' ἀποστολὴν, ἄλλοτε ἀνάδειξιν. τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ὀρθὴν καὶ εἰλικρινῆ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς κηρύσσει καὶ τὴν ὑπόστασιν χωρίζων τοῦ Θεοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου. μὴ γένοιτο. πῶς γὰρ ὁ ἀκούσας πολλαχῶς, τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα.

διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὰ αὐτὰ, κεκλεισμέ-
νων τῶν θυρῶν, εἰσερχόμενον πρὸς πάντας τῶν
Ἀποστόλων ξυνουσίαν, εἴ τι παρὰ τῶν ἐν τούτῳ
δυσπιστῆς, διαλύσαντα τοῦτο, εἰπεῖν, ψηλα-
φήσατέ με, καὶ βλέπετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ
ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα· καὶ
οὐκ εἶπε, τὸν υἱὸν, ἢ τὸν ἄνθρωπόν μου, ὃν ἀνείλη-
φα, ἀλλ' ἐμέ. ὅθεν ἀδεμιᾶς συγγνώμης
ἄρειν ἀπολύσεται ὁ Σαμοσατεὺς, ἐκ τούτων
τῆς ἑνώσεως τοῦ Θεοῦ λόγου διελεγχθείς· καὶ ἀπ'
αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου, ἅπερ μὲν πρὸς πάν-
τας τὴν πρᾶξιν προσάγοντος, καὶ πληροφορεῖν,
ὁπότε τοῦ φαγεῖν καὶ τὴν ψηλάφησιν ἐπιδέχοιτο
ἤδη καὶ γεύσηται· πάντως γὰρ ὁλόκληρον τὴν τροφὴν,
ἢ οἱ διδόντες ἦψαντο τῶν χειρῶν. ἐπέδωκαν γάρ,
φησιν, αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισ-
σίου κηρίου, καὶ λαβὼν, ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγε.
ἰδοὺ εἶπεν, εἰ καὶ οὐχ ὡς ὁ Θωμᾶς, ἀλλ' ὅμως
διὰ ἑτέρας μεθόδου τὴν πληροφορίαν αὐτοῖς πα-
ρέσχε ψηλαφηθείς· εἰ δὲ καὶ σὺ μώλωπας ἰδεῖν
θέλεις, ὡσὰ Θωμᾷ μάθε, φέρε γάρ σοι,
φησὶ, τὴν χεῖρα καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου,
καὶ τὸν δάκτυλόν σου βάλε εἰς τὰς χεῖράς μου. πλευ-
ρὰν ἰδίαν καὶ χεῖρας ὀνομάζων ὁ Θεὸς λόγος, καὶ
ὅλον αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ Θεὸν ὁμοῦ, ἅτε μιᾶς
τοῦ λόγου καὶ τῆς αἰθησίου τοῖς ἁγίοις διὰ σώμα-
τος, ὡς ἔστι νοεῖν παρέχοντος, τῶν εἰσελθεῖν, τῶν
θυρῶν κεκλεισμένων· παρθυθὲν γοῦν τῷ σώ-
ματι παρέσεως καὶ τοῦ πληροφορεῖν παρέχων·
ταῦτα τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν, καὶ τοῖς ἀπί-
στοις εἰς διόρθωσιν εἰρήθω συμμέτρως. διορθού-
σθω τοιγαροῦν Σαμοσατεὺς τῆς ἁγίας κατηχοῦς
γεγονὼς φωνῆς, τὸ σῶμά μου λέγοντος, καὶ
οὐχὶ τὸν Χριστὸν παρ' ἐμὲ τὸν λόγον, ἀλλὰ σὺν
ἐμοὶ αὐτὸν· καὶ ἐμὲ σὺν αὐτῷ. τὸ γὰρ χρίσμα
ἐγώ ὁ λόγος, τὸ δὲ χριστὸν ὑπ' ἐμοῦ ὁ ἄν-
θρωπος, ἃ χωρὶς οὖν ἐμοῦ Χριστὸς κληθείη,
ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ ὢν ἐμοῦ ἐν αὐτῷ. τὸ δὲ πέμψαι
ἀποστολὴν τοῦ λόγου σημαίνεσθαι, ἕνωσιν δη-
λοῖ τοῦ πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦν, ὃς ἐρ-
μηνεύεται σωτὴρ, ἃ δὲ ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ
τὸ τῷ Θεῷ λόγῳ ἑνοῦσθαι. ταὐτὸν σημαίνεται
τὸ ῥητὸν τοῦτο, τῷ, ὁ πέμψας με πατὴρ, καὶ,
ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ὁ πατήρ με
ἀπέστειλε. τὴν γὰρ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἕνωσιν, σὺν
ᾧ γνωσθῆναι ἀνθρώποις ἦν δυνατὸν, τὴν ἀόρα-

A Atqve ideo etiam post resurrectionem idem corpus, clausis ostiis, ingrediens ad universum Apostolorum concœtum, si qva in ea re difficultas credendi fuerat, dissolvit, dum ait: *Palpate me, & videte, qvia spiritus carnem & ossa non habet, sicuti me videtis habere.* At non ad istum modum locutus est: Videte istum aut videte hominem, qvem assumsi, sed *videte me.* Unde fit, ut nullam veniam sibi parare poterit Samosatensis, cum ex istis verbis evincatur, super Dei verbi cum homine coadunitione, refuteturqve ab ipso Dei Verbo, qvod tum omnes cohortatione ad se palpandum invitabat, suiqve specimen approbationemqve exhibebat, comedendo, & contrectationem ferendo. Res enim ea opere completa fuit. Nam qvi ei cibum dederunt, sive unus is fuit, sive plures, manus illius attigerunt, qvippe qvi illi dederint partem assati piscis, & aliqvid ex favo, qvod ubi acceperat, coram iis comedit. Et ecce tibi, si non ut Thomæ, alia tamen ratione certitudinem sui, documentumqve præbuit, dum non tergiversatur ab illis contingi. Qvod si majora ambias, & cicatrices videre concupiscas, ejus rei certitudo ex Thoma discenda est. Huic enim C imperatum est, *Admove manum tuam, & infere in latus meum, & digitum tuum in manus meas:* suum illud latus, suasqve manu Deus Verbum appellat, ut intelligeres, eum simul & Deum & hominem esse. Etiam hic sensum aliqvem sui, unde cognosci posset Verbum, discipulis suis per corpus suum præbuit, eo nimirum, qvo ingrediebatur, januis clausis, qvippe qvod recta penetrabat, præsensqve sui certitudinem afferebat. Hæc fidelibus qvidem in confirmationem, infidelibus ad emendationem scripta utcunqve sufficerint. Corrigatur igitur Samosatensis, hujus divinæ vocis auscultator factus, qvibus suum id corpus esse asseverat, & qvasi hæc verba pronunciat, ne D alterum Christum a me, sed Christum mecum esse, & me cum Christo idem esse existimes. Ego enim sum chrisma sive unctio: Christusqve sive unctus homo est, qvi a me assumtus est. Non igitur sine me Christus nominari debet, sed una mecum & ego cum illo. Qvapropter ex Verbi missione per Jesum, conjunctionem illam intelligi convenit, qva Verbum cum Jesu Mariæ filio in unam personam caoluit, cujus vocabuli etymon Salvatorem significat. Nihil autem aliud hoc dicto indicatum voluit, qvam se Dei Verbo coadunitum fuisse, dum ait: *Qvi misit me pater, &,*

Joan 20.

Ibidem.

a me non veni, sed pater me misit. Unionem enim cum homine, qvod hominibus in-

visibilis natura Dei per visibilem innotescere posset, missionem nominavit. Non enim Deus locum mutat nostro more, qui locis continemur, neque ad similitudinem nostræ parvitatis præsentia Dei tota comprehensa intra carnem humanam latuit: quomodo enim id fieri posset, cum cœlum & terram impleat? sed quia se in carne præsentem sistebat, ideo sancti viri vocabulo missionis uti voluerunt, atque ita idem, qui & Deus Verbum est, & filius Mariæ est, unus Christus censeri debet, non diversum quiddam: sed unus ille & idem, qui ante secula ex patre, in extremis temporibus ex Virgine natus est, antea invisibilis, etiam potentatibus Sanctis, qui in cœlo sunt, nunc autem visibilis redditus, per ipsius cum homine, qui visibilis est, unionem. Visibilis (inquam) non invisibili Deitate, sed Deitatis per humanum corpus operatione, quod denuo instauravit sua assertione, quia id sibi vendicavit & proprium fecit. Huic igitur majestas & adoratio, qui erat, antequam erat, & nunc, & semper, & in secula seculorum.

τὸν φύσιν διὰ τὸ ὁρωμένης, ἀποστολὴν ὠνόμασεν· ἐγὰρ δὴ Θεὸς τόποις ἀμοίβεται καθ' ἡμᾶς οὐ ἐν τόποις κρυπτόμενος, τῷ τῆς μικρότητος ἡμῶν χήματι τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδεικνυμένου. πῶς γὰρ ὁ τὸν ὁρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν; ἀλλὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἕνεκα τὴν ἀποστολὴν οἱ δίκαιοι ὠνόμασαν. εἶτα οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος, Χριστὸς οὖν ὁ ἐκ Μαρίας Θεὸς ἄνθρωπος, οὐχ ἕτερός τις Χριστὸς, ἀλλ' εἷς καὶ αὐτὸς, ὢν πρὸ αἰώνων ἐκ πατρὸς, ὢν ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς Παρθένου, ἀόρατος τὸ πρὶν καὶ τοῖς ἐν ὁρανῷ δυνάμεσιν ἁγίαις, ὁρατὸς νυνὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὁρώμενον ἄνθρωπον ἕνωσιν, ὁρώμενος δέ, φημὶ, οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ, διὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ὅλου ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκαίνισε τῇ οἰκειώσει, τῇ πρὸς ἑαυτόν. Αὐτῷ τὸ σέβας καὶ ἡ προσκύνησις, ὃς ἦν, πρὸ ἐμοῦ, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

QVOD UNA CUM NICæna Synodo adversus Arianos conspirarit Dionysius Alexandriæ Episcopus: & qvod falso eum Ariani sibi adstipulatorem hæreseos fingant.

ΠΕΡΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ Επισκόπου Αλεξανδρείας· ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ τῆς Αρειανῆς αἱρέσεως ἐφρόνει, ὡς ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ· καὶ μάτην αὐτὸν συκοφαντοῦσιν οἱ Αρειομανῖται, ὡς ὁμόδοξον αὐτῶν.

EPISTOLA.

SERO mihi significasti de colloqvio istic cum Christi perduellibus habito: nam antequam tua id mihi charitas scriberet, totum negotium studiose cognoveram, interimque, dum ista non libenter audirem, placuit mihi summopere tui

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΒΡΑΔΕΩΣ ἐδήλωσας περὶ τῆς νυῦ διαλέξεως, τῆς γενομένης παρ' ὑμῖν πρὸς τοὺς Χριστομάχους· καὶ γὰρ πρὶν γράψαι τὴν σὴν διάθεσιν, ἔμαθον φιλοπόνως, καὶ ἡδέως ἀκόων περὶ τῶν τοιούτων· τῶν μὲν οὖν

διλάβειαν ἀπεδέξάμην καλῶς φρονοῦσαν περὶ τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν. τῶν δ' Ἀρειομανιτῶν τὴν ἀλογίαν καὶ νεῦρ ἐπέγνων. εὐδὲν γὰρ ὅτ' εὔλογον, οὔτε πρὸς ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας γραφῆς ῥητὸν ἐχόντων τῆς διαιρέσεως αὐτῶν· ἀεὶ μὲν προφάσεις ἀναισχύντους ἐποιοῦντο καὶ σοφίσματα πιθανά· νῦν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς πατέρας τετολμήκασι· καὶ οὐκ ἀλλότριόν γε, ἀλλὰ καὶ οἰκεῖον τοῦτο τῆς κακονοίας ἐστὶν αὐτῶν. οἱ γὰρ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ Χριστοῦ αὐτοῦ μελετᾶν ἐπιχειρήσαντες, τί θαυμαστὸν, εἰ καὶ τὸν μακαρίτην Διονύσιον τὸν Ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, ὡς ὁμόδοξον αὐτῶν καὶ ὁμόφρονα λοιδοροῦσιν; οὐ γὰρ ἔστι πρὸς σύστασιν τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως δόξωσιν εὐφημεῖν· κἂν μακάριον αὐτὸν ὀνομάζωσι, τοῦτον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ μεγάλως διαβάλλουσιν· ὥσπερ λῃσταὶ λύκοι καὶ τὸν τρόπον ἄσεμνοι, οἱ ἐπειδὰν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἐπιτηδεύμασιν ὀνειδίζωνται, τοὺς σώφρονας συναριθμοῦσιν ἑαυτοῖς, καταψευδόμενοι τὸ ἐκείνων σωφρονοῦντος. εἰ μὲν οὖν παῤῥησίαν, οἷς φρονοῦσι καὶ λέγουσι, προφέρετωσαν γυμνῶς τῇ αἱρέσει· καὶ δεικνύτωσαν ἐξ αὐτῆς, εἴ τινα νομίζουσιν, ἢ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχειν, ἢ κἂν ἀνθρώπινόν τινα λογισμὸν εὐσεβῆ πρὸς ἀπολογίαν· εἰ δὲ καὶ μηδέν τι τοιοῦτον ἔχουσι, σιωπάτωσαν· ἀδαμάντινον γὰρ ῥήσουσιν· εἰ μὴ μᾶλλον ἔλεγχον καθ' ἑαυτῶν, ἀπὸ μὲν τῶν γραφῶν, ἃ μὲν Ἰωάννης λέγοντος· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· οὐκ ἔστι λέγουσιν, οὐκ ἦν, πρὶν γένηται· τὸ δὲ Δαυὶδ ψάλλοντος ἐκ προσώπου τοῦ πατρός· ἐξήνεγκεν ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· οὐκ ἔστι λέγουσι τὸν διάνοιαν εἶναι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι· τὰ μὲν Ἰωάννου πάλιν ἀναγελιζομένου· ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· τὰ δὲ Παύλου γράφοντος· εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἐν ἑτέρᾳ· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. ποίαν παῤῥησίαν ἔχουσιν ἔτι, καὶ ἐμὲ μᾶλλον αἰσχύνην ὀφειλήσουσιν ἐναντιούμενοι τοῖς τῶν ἁγίων ῥήμασιν; ὅταν λέγωσι, ποίημα εἶναι τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν καὶ κτίσμα τοῦτον, ἐν ᾧ τὰ κτίσματα γέγονε καὶ συνέστηκεν· οὐδὲ ἀνθρώπινος δὲ λογισμὸς αὐτοῖς εὐσεβὴς εἰς ἀπολογίαν ἀφεῖλέπεται· τίς γὰρ ἀνθρώπων, ἢ Ἕλλην, ἢ Βάρβαρος, ὃν ὁμολογεῖ Θεὸν, τοῦτον ἐπιχειρήσει κτίσμα λέγειν; ἢ ὅπου οὐκ ἦν, πρὶν γένηται; ἢ τίς ἀνθρώπων, ἀκούσας ταῦτα· οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον εἶναι Θεὸν λέγοντος·

animi pietas, recte de Patribus noſtris ſentientis: ſimulque Arianorum vecordiam etiam in hoc negotio agnovi. Qui cum nihil rationi conſentaneum, aut certi ex ſcripturis ſacris in hæreſi ſua habeant, ac proinde improbas ſemper cauſificationes, & callida ſophiſmata in medium proferant, nunc eo audaciæ proceſſere, ut etiam Patres noſtros in calumniam vocent: minime id alienum ab ipſorum moribus, & proprium omnino eorum pravitatis ingenii. Qui enim adverſus Dominum & Chriſtum ſua ſtudia intendunt, quid miri, ſi beatæ memoriæ Dionyſium, Epiſcopum Alexandriæ, adſtipulatorem ſuffragatoremque ſuæ ſententiæ fingant? eundemque & ad commendationem ſuæ hæreſeos laudibus ornant, beatumque deprædicant, & magnis criminibus impetunt, non aliter quam prædones ac improbi homines, qui cum de ſtudiis ſuis male audiunt, probos modeſtosque ſibi ſocios fingunt, falſa de illorum probitate mentientes. Si bene fidunt ſuæ ſectæ verbisque, quæ loqvuntur, nudam nobis ſuam hæreſin proferant, oſtendantque, ſi quid pro ea defendenda, vel ex ſacris literis, ex aliqua humana ſaltem ratione, quæ quidem pia ſit, deducere poſſint: aut, ſi non poſſint, taceant. Nusquam enim quicquam inventuri ſunt, niſi quod faciat ad graviorem ipſorum refutationem, ſaltem ex ſcripturis ſacris: Joanne quidem dicente: *In principio erat Verbum:* ipſis autem oblatrantibus, eum non fuiſſe, antequam naſceretur: Davide vero ex perſona patris ita recinente: *Eructavit cor meum Verbum bonum*, ipſis viciſſim obganientibus, Verbum illud duntaxat eſſe mentis cogitationem, & ex non entibus extitiſſe. E diverſo Joanne Evangelizante: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Paulo quoque ad illum modum ſcribente: *Unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia*, eodemque ita alibi loquente: *Quoniam in eo condita ſunt omnia.* Quid igitur iis ſupereſt fiduciæ, ac non potius, quod convicium non merentur, dum ſanctorum ſermonibo repugnantes, deblaterant, creaturam eſſe opificem omnium, & opus eſſe eum, in quo ſunt omnia condita, & conſiſtunt? ne humana quidem ulla ratio, quæ pietatem ſapiat, illis ad ſui defenſionem relinquitur. Quis enim hominum, ſive Græcus, ſive Barbarus, eum, quem pro Deo agnoſcit, creaturam eſſe, aut non fuiſſe, antequam gigneretur, dixerit? Aut quis hominum, auditis ejus nominis verbis, quod ſolum pro Deo veneratur,

Joan. 1.

Pſal. 44.

Rom. 11.

Matth. 3. & 17.

Luc. 9. Psal. 45. *Hic est filius meus dilectus* : rursumqve, *Eructavit cor meum verbum bonum*, ausit dicere, Verbum, qvod ex corde Dei progressum est, ex non entibus existere, aut filium creaturam esse, & non proprium ejus, qvi loqvitur partum? Aut rursum audiens ex ejus, qvem Salvatorem *Joan. 14. Joan. 10.* credit, sermone: *Ego in patre, & pater in me*: &, *Ego & pater sumus unum*, ea dirimere conetur, qvæ ille unita asseverat, & sine divisione conservavit. Illi igitur, his animadversis, certi, qvam nihil sit fiduciæ in sua secta, ad mendacia de piis hominibus fingenda confugiunt. Atqvi magis decuit eos omnium nudos inopesqve, & ubiqve ad interrogationes hæsitantes, cum nihil habeant, qvod hiscant, sententiam mutare & averti a via erroris, qvam homines sibi ignotos suorum catalogo adscribere, ne ab illis ipsis de mendaciis convicti, plus dedecoris referant. Verum illi fortasse ab hujusmodi dolis nunqvam abstinere volent, utpote æmuli Caiphæ, & sociorum ejus, a qvibus etiam Christi abnegationem didicerunt. Siqvidem illi post tot opera Domini, unde eum constabat Christum esse filium Dei viventis, post tot argumenta, qvibus convincebantur, nihil non præter scripturæ intellectum, & animo sentientes, & verbis loqventes, non tamen vel paulisper contra ejus rationes oculos attollere ausi, ad Patriarcham Abraham se recipiebant, dicentes: *Nos patrem Abraham habemus*; ita se stultam verborum temeritatem occultare posse existimantes. Cæterum, nec illis qvicqvam istiusmodi verba profuere, neqve istis, qvi Dionysium sibi associant, qvominus idem cum illis crimen incurrant, profuturum est. Nam & illos de prævaricatione legis convincit Dominus dicens: *Hæc Abraham non fecit*: & istos impietatis & mendaciorum eadem veritas convincet, docebitqve, Dionysium Episcopum non fuisse Arianicæ sententiæ, aut veritatem ignorasse, sed & ejus temporis & novos istius sæculi Judæos, a patre suo diabolo furorem istum Christo hostilem mutuatos esse. Magni certe argumenti est, ne in hoc qvidem illos verum dicere, sed calumniis virum premere, qvod ille nunqvam ab aliis Episcopis de impietate convictus est, neqve hæresin propugnando ab Ecclesia secessit, sed in ea cum pietate obdormivit, qvodqve ejus memoria hactenus cum Patribus huc usqve celebrata est, & in catalogum relata:

A οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, τολμήσῃ φάναι, ὅτι ὁ ἐκ καρδίας τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐκ ὄντων γέγονεν; ἢ ὁ υἱὸς κτίσμα ἐστὶ, καὶ οὐκ ἴδιον τοῦ λέγοντος γνήσιμα; πάλιν δὲ τίς ἀκούων τούτου, ἐν ᾧ φησὶν Κύριον εἶναι καὶ Σωτῆρα, λέγοντος· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπιχειρήσῃ διαιρεῖν, ἃ ἐκεῖνος ἕνωσε, καὶ ἀμέριστα τετήρηκε; Ταῦτα γοῦν καὶ αὐτοὶ σωφρονοῦντες, ἐν παρρησίᾳ οὐκ ἔχοντες ἐν τοῖς ἰδίοις, καταψεύδονται τοῦ δυσεβοῦς· ἀλλ' ἔδει παντὸς αὐτοὺς ἐρήμους ὄντας, καὶ σωφρονοῦντας ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ἐρωτήσεσι πανταχόθεν ἀπορουμένους καὶ χασμαμένους, μεταγινώσκειν μᾶλλον ἀποστραφέντας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης· καὶ μὴ συναριθμεῖν ἑαυτοῖς, οὓς οὐκ ἴσασιν· ἵνα μὴ καὶ παρ' αὐτῶν ἐλεγχόμενοι, πλείονα τοῦ αἰσχύνου ἀπενέγκωνται· ἴσως
B ὑπὸ τῆς τοιαύτης πανουργίας, ἃ θελήσουσιν ἀποσῆναί ποτε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ σοφοῦ Καιάφου ἐζήλωσαν· ὥστε καὶ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστὸν, παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι τοσαῦτα τοῦ Κυρίου πεποιηκότος ἔργα, δι' ὧν ἐγνώριζον,
C αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. ἐλεγχόμενοί τε παρ' αὐτοῦ πάντα σχεδὸν τὰς γραφὰς λοιπὸν καὶ φρονοῦντες καὶ λέγοντες· οὐ μὴ δυνάμεθα κατὰ τοῦ βήματος τοῦ σοῦ κατ' αὐτῶν ἐλέγχους ὑποβλέπειν, εἰς τὸν Πατριάρχην κατέφυγον, λέγοντες· ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· ἐνομίζοντες ἐν τούτῳ δυνασθῆναι τὴν ἀλογίαν αὐτῶν ὑπακαλύπτειν· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνοι τοῦτο λέγοντες ὤνησάν τι, ὅτε ὅτοι Διονύσιον ὀνομάζοντες, φυγεῖν τὴν ὁμοίαν ἐκείνοις αἰτίαν δυνήσονται· καὶ γὰρ κἀκείνοις, ἐφ' οἷς
D παρανόμουν ἤλεγξεν ὁ Κύριος λέγων· τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε· καὶ τούτους ἀσεβοῦντας, καὶ ψευδομένους ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια διελέγξει· ὅτι τὰ Ἀρείου Διονύσιος ὁ Ἐπίσκοπος, οὔτε ἐφρόνησεν, οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησεν· ἀλλὰ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ νέοι νῦν παρὰ τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν τοῦ διαβόλου τὸν χρισομάχον ἐκληρώσαντο μανίαν· μέγα μὲν οὖν τεκμήριον τοῦ μηδ' τοῦτο λέγειν αὐτοὺς ἀληθές· ἀλλὰ τὸν ἄνδρα συκοφαντεῖν, ὅτι μήτε παρ' ἑτέρων Ἐπισκόπων ἐπ' ἀσεβείᾳ καταγνωσθείς, μήτε αὐτὸς ὡς αἵρεσιν ἐνδιδοὺς, ἐξῆλθε τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐν αὐτῇ κεκοίμηται καλῶς· καὶ ἡ μνήμη μέχρι νῦν αὐτοῦ, μετὰ τῶν πατέρων ἐστὶ καὶ γέ-

γραπται. εἰ γὰρ μὴ τὰ τούτων φρονήσας, ἢ, ὡς ἃ ἐγραψε, μὴ λόγῳ ἀπολογησάμενος, οὐκ ἂν ἀμφίβολον, ὅτι πάντως τὰ αὐτὰ αὐτοῖς ἐπεπόνθει. καὶ ἤρκει μὲν ταῦτα πρὸς πᾶσαν κατάγνωσιν τῶν νέων Ἰουδαίων, τῷ τὸν Κύριον ἀρνησαμένων, καὶ τοὺς πατέρας διαβαλλόντων, καὶ πάντας Χριστιανοὺς ἐπιχειρούντων ἀπατᾶν· ἐπειδὴ δὲ προφάσεις ἔχειν νομίζουσι τῆς εἰς τὸν Ἐπίσκοπον διαβολῆς μέρη τινὰ ἐπιστολῆς αὐτοῦ, φέρε, καὶ ταῦτα ἴδωμεν· ἵνα ἐκ τούτων αὐτῶν ἡ ματαιολογία δειχθῇ, καὶ παύσωνται μὲν καὶ ὀλίγον βλασφημοῦντες παρ' ἑαυτοῖς τὸν Κύριον· ὁμολογήσωσι δὲ καὶ μὴ τῷ σφαλερῷ βλέποντες μαρτυρούσαν τὴν κλίσιν, ὅτι ἀληθῶς ὄντα υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων. Φασὶ γοῦν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακάριον Διονύσιον εἰρηκέναι, ποίημα καὶ γλυπτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· μήτε δὲ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν εἶναι τοῦ πατρός· ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος. Ἐγὼ γὰρ ὡς ποίημα ὢν, οὐκ ἂν μὴ πρὶν γλύπτην Ἐγὼ ἔγραψεν, ὁμολογοῦμεν Ἐγὼ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπιστολὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὕτως καὶ ἑτέρας πλείστας ἐπιστολὰς ἔγραψε, καὶ δεῖ καὶ ταύτας ἐντυχεῖν αὐτούς· ἵνα ἐκ πασῶν, καὶ μὴ μόνης ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις δειχθῇ τοῦ ἀνδρός· καὶ γὰρ καὶ ναυπηγοῦ πολλὰς τριήρεις κατασκευάσαντος, οὐκ ἐκ μιᾶς, ἀλλ' ἐκ πασῶν ἡ τέχνη κρίνεται. εἰ μὲν οὖν ἁπλῶς, ὡς πίστιν ἐπιθέμενοι, ἔγραψεν, οἱ λέγοντες, Ἐπιστολήν· ἢ ταύτην μόνην ἔγραψε, κατηγορείτωσαν, ὡς βούλονται, κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τὸ τοιοῦτο φρόνημα. εἰ δὲ καιρὸς καὶ προσώπου πρόφασις εἵλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι· ἔγραψε δὲ πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς ἀπολογούμενος, δεῖ ὧν ὑπωπτεύθη, ἐπὶ πάλιν αὐτοῦ μὴ ἀφέντας τὰ αἴτια, φθόνον, ἐπάγειν τῷ ἀνδρὶ προπετῶς· ἵνα μὴ δόξωμεν λεξείδια μόνον θηρᾶν, ἀλλὰ καὶ ἐμπεπεῖραι δὲ τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀλήθειαν. καὶ γὰρ καὶ γεωργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἄλλοτε ἄλλως ἐπιμελεῖται διὰ τὴν ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα· καὶ διὰ τοῦτο μέμψαιτο δ' ἂν τις αὐτὸν, ὅτι τοῦτο μὲν τέμνει, σκάπτει δὲ ἐγκεντρίζει· καὶ τοῦτο μὲν φυτεύει ἕτερον δὲ σκάλλει· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτίαν, θαυμάσεται τὸ ποικίλον αὐτοῦ τῆς ἐπιμελείας. ὀκνῶ δὲ εἰ μὴ παρέργως ἐντύχοιεν τοῖς συγγράμμασιν, εἰπάτωσαν, καὶ τὴν ὑπόθεσιν

A qui si cum istis ejusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum suorum rationem non reddidisset, minime dubium, quin eadem, quæ illi, passurus fuisset. Atque ista sufficerint ad plenam confutationem novorum Judæorum, qui & Dominum nostrum inficiantur, & Patres calumniantur, omnesque Christianos decipere satagunt. Cæterum quia occasionem calumniandi Episcopi ex quibusdam particulis ipsius Epistolæ sese habere arbitrantur, age particulas illas inspiciamus, ut inde eorum vanitas appareat, & desinant vel sero tandem inter se blasphemare Dominum, & confiteantur Jesum vel cum militibus, conspecto rei naturæ testimonio, vere esse filium Dei, & neqvaqvam creaturam. Dicunt igitur veritatis inimici in Epistola beati Dionysii scriptum haberi, Filium Dei opus qviddam factitium esse: neqve patri naturaliter suum ac proprium, sed alienum ab illius substantia, qvalis est vitis a natura agricolæ, aut navis fabri: eundemqve, qvia opus est qvoddam conditum, non fuisse, antequam fieret. Scripsisse Dionysium istius generis Epistolam agnoscimus, verum non hanc solam, sed plurimas ab eo postmodum scriptas esse dicimus, qvas ab istis qvoqve legi oportuit, ut ex omnibus simul, non ex unica duntaxat judicium de ejus fide constitui posset. Non enim fabri peritia solertiaqve, qvi multas triremes ædificavit, ex unica nave, sed ex omnibus simul dijudicari debet. Si igitur simpliciter, tanqvam qvi fidem suam ederet, hanc, qvam dicunt, scripsit epistolam, aut scripsit hanc solam: esto, accusent eum, ut velint; non enim crimine caruerit istiusmodi sententia. Qvod si temporis, & personæ ratio eum ad talia scribenda traxit, aliasqve postmodum epistolas subdidit, qvibus se de suspicione purgat, non oportuit omissis causis, cur ita scribendum fuerat, homini temere odium conciliare; ne alioqvi videantur nihil nisi dictiunculas aucupari, & veritatem & fidem rerum, qvæ ex aliis Epistolis elucet, prætermittere. Agricola certe, qvi alias atqve alias arbores aliter pro subjecti soli ratione curat, minime culpari debet, qvod hanc amputet, illam inserat, istam plantet, aliam rursus evellat; sed potius ob multiplicem solertiam in admiratione esse. Qvapropter si non obiter & perfunctorie ejus viri scripta legerint, indicent mihi, qvale argumentum scopumqve

ΙΔΡΥΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

epistolæ secutus sit, si id fecerint, calumniam suam animiqve pravitatem in lucem proferent. Cæterum, qvia istic tergiversaturi sunt, vel inscitia ejus scopi, vel verecundia, necessarium videtur, ut ego illud dicam. In Pentapoli superioris Libyæ qvidam Episcoporum sententias Sabellii amplectebantur, tantumqve eorum commenta invaluerant, ut vix ulterius filius Dei in Ecclesiis prædicaretur. Re cognita Dionysius, ad cujus curam eæ Ecclesiæ pertinebant, legatos misit, qvi autores harum rerum ab illis pravis opinionibus retraherent. Illis autem de stultitia sua non remittentibus, impudentiusqve in impietate pergentibus, coactus est ad illorum improbitatem retundendam istiusmodi epistolam scribere, & humanitatem Christi ex Evangeliis commonstrare, ut illis audacius filium Dei abnegantibus, & humana ejus patri imputantibus, commonstrata rei veritate, non patrem, sed filium pro nobis hominem esse genitum, rudibus illis & inscitis hominibus, patrem non esse filium persvaderet, & paulatim ad veram filii Deitatem credendam, & patris cognitionem evehere posset. Hic nimirum scopus est ejus epistolæ, qvæ ad retundendam eorum pervicaciam, qvi veritatem fidei mutare volebant, scripta est. Qvid igitur simile habet Arii hæresis & Dionysii sententia? aut qvid est, cur Dionysius, ut Arianus, nominari debeat, in tanto inter utrumqve discrimine, cum hic sit Catholicæ Ecclesiæ magister, ille autem novæ hæreseos inventor? Atqve Arius qvidem cum pravam suam opinionem exponeret, Thaleiam effœminatis ridiculisqve numeris, ad similitudinem Ægypti Sotadæ conscriptam in lucem promulgavit: hic autem aliis Epistolis conscriptis purgata suspicione, recte se sentire edocuit. Qvi si secum in scripturis suis disfidet, non debet in ea parte, qva fidem non meretur, ad commilitium ab illis trahi. Rursus si idem de se Epistola sua ad Ammonium, unde suspicio nata est, adhibito remedio excusarit, neqve post excusationem de sententia orthodoxa decesit, certum est, eum ea, qvæ suspecta fuere, ex usu rerum pro negotii conditione conscripsisse, neqve istiusmodi scripta, qvæ negociis attemperata sunt, oportuit maligne odioseqve interpretari, aut ad tujuslibet libidinem studiumqve torqveri. Medicus subinde ea remedia, qvæ aliis inter se congruere non videntur, pro sua peritia vulneribus adhibet, non alio tamen, qvam ad curationem mali, respiciens.

A τῆς ἐπιστολῆς· ἔτω γὰρ αὐτῶν ἥτε συκοφαντία καὶ ἡ πονηρία τ προαιρέσεως δειχθήσεται. ἐπειδὴ οὖν οὐκ ἴσασιν, ἢ αἰσχύνονται, λέγειν ἀναγκαῖον ἡμᾶς. Ἐν Πενταπόλει τ ἄνω Λιβύης, τινὲς τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ Σαβελλίου· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν ταῖς ἐπινοίαις, ὡς ὀλίγου δεῖν μηκέτι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν υἱὸν τ Θεοῦ· τοῦτο μαθὼν Διονύσιος· αὐτὸς γὰρ εἶχε τινὰ μέριμναν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει καὶ συμβουλὰς τοῖς αὐτόθι, παύσασθαι τῆς κακοδοξίας, ὡς οὐκ ἐπαύοντο, ἀλλὰ καὶ
B μᾶλλον ἀναιδέστερον ἐσέβων, ἵνα καθάπερ πρὸς τινὰ ἀναίδειαν ἐκείνων γράψας τινὰ τοιαύτην ἐπιστολήν· ἐν ᾗ τὰ ἀνθρώπινα τ Σωτῆρος ἐκ τῶν Εὐαγγελίων ἐδιδάσκετο· ἵν' ἐπειδὴ ἐλυμαίνετο ἐκεῖνοι τὸν υἱὸν ἡγούμενοι, ἐν ᾗ τὰ ἀνθρώπινα αὐτὸ τῷ πατρὶ ἀνέπλασαν, ἔτως δεῖξῃ, ὅτι οὐχ ὁ πατὴρ, ἀλλ' ὁ υἱός ἐστιν ὁ γενόμενος ὡς ἐφ' ἡμῶν ἄνθρωπος, πείσῃ δὲ ἀμαθεῖς, μὴ εἶναι τὸν πατέρα υἱόν. καὶ ἔτως λοιπὸν κατ' ὀλίγον ἐκείνους, εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀναγαγὼν θεότητα τ υἱοῦ, καὶ τὴν γνῶσιν, τὴν περὶ τ πατρός. αὕτη τ ἐπιστολῆς ἡ ὑπόθεσις· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ἔτως ἔγραψε καὶ αὐτὸς, διὰ σὲ ἔτως αἰσχύντως θελήσαντας μεταθεῖναι τὴν τ ἀληθείας πίστιν. Τί οὖν ὅμοιον ἡ Ἀρείου αἵρεσις καὶ ἡ Διονυσίου διάνοια; ἢ διατί Διονύσιος, ὡς Ἄρειος, ὀνομάζεται, πολλῆς ὄσης αὐτῶν τ διαφορᾶς. ὁμοῦ γὰρ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν ὁ δὲ καινῆς αἱρέσεως ἐφευρετὴς γέγονε. καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν ἐκλιθέμενος, ἔγραψε Θαλείαν, ἐκτεθηλυμένοις καὶ γελοίοις ἤθεσι, καὶ τὸν Αἰγύπτιον Σωτάδειον. ὁ δὲ Διονύσιος ἔγραψε μὲν, καὶ ἄλλας ἐπιστολάς· ἀπελογήσατο δὲ καὶ παρ' ἐκείνων ἐπανορθώθη, καὶ ἐφαίνη φρονῶν ὀρθῶς. εἰ μὲν οὖν ἐναντία ἑαυτῷ γράφει, μὴ ἐλκέτωσαν αὐτὸν πρὸς
D ἑαυτούς, ἀγαθὸς γὰρ ἀξιόπιστος καὶ τοῦτο· εἰ δὲ γράψας τὴν πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολὴν ἐπανορθώθη καὶ ἀπελογήσατο θεραπεύων τὰ πρῶτα, ἀπολογησάμενός τε μεταβέβληται, δῆλον αὖ εἴη, ὅτι καὶ τὰ ἐπανορθωθέντα, κατ' οἰκονομίαν ἔγραψεν· ἃ δεῖ τὰ καθ' οἰκονομίαν γραφόμενα καὶ γινόμενα, ταῦτα κακοηθέστερον δέχεσθαι· καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἕλκειν ἕκαστον βάλησιν. καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ πολλάκις τὰ δοκοῦντα ἴσως μὴ εἶναι καθ' ἑαυτὰ ταῦτα τοῖς ἐπανειμένοις τραύμασιν, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἐπιτιθέασιν· ἀλλ' ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγείαν ἔχων τὸν σκοπὸν

καὶ

καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τέρπεσθαι τοὺς τῶν διδασκομένων ἤθη διατιθέντα καὶ λαλεῖν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὸ ὁδὸν τῆς τελειότητος μεταγάγῃ. εἰ δὲ, ὅτι μόνον ἔγραψεν ἅττως ὁμαχείτης, αἰτιῶνται αὐτόν. οὐ γὰρ τῶν Ἀρειανῶν ἄλλως ἀφορμὰς αἰτίαι κατ' αὐτῶν τυγχάνουσι· τί ποιήσουσιν ἀκούοντες καὶ τῶν μεγάλων καὶ μακαρίων Ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσι; ὧν μὲν Πέτρος λέγοντος· ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζαρηνὸν, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς, δυνάμεσι, καὶ τέρασι, καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς οἴδατε. τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει Θεοῦ, ἐκδοτον διὰ χειρὸς ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλατε· καὶ πάλιν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρε ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. Τὸν δὲ Παύλου ἐξηγημένου ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας· ὅτι μεταστήσας ὁ Θεὸς τὸν Σαοὺλ, ἤγειρε τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα· ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει τὰ θελήματά μου· τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα Ἰησοῦν· καὶ πάλιν ἐν ταῖς Ἀθήναις· τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε, πίστιν παράσχων πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· ἢ Στεφάνου τοῦ μεγαλομάρτυρος, ὅταν λέγῃ· ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ. ὥρα γὰρ λοιπὸν αὐτοὺς ἀποφαίνεσθαι καὶ λέγειν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλμητον· ὅπερ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι, τὰ Ἀρείου ἐφρόνουν· ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, καὶ παθητὸν τὸν Χριστὸν ἀπαγγέλλουσιν, ἐκείνων τοίνυν τοιαῦτα φανταζομένων, ἆρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐχρήσαντο· μόνον ἄνθρωπον ᾔδεσαν τὸν Χριστὸν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὐδὲ εἰς νοῦν ποτὲ τοῦτο λαβεῖν· ἀλλὰ κατὰ τὸ, ὡς ἀρχιτέκτονες σοφοὶ θεμέλιον ἐτέθειμεν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, πλανηθέντες τε καὶ πλανήσαντες Ἕλληνας

A Probi itidem præceptoris est, omnia in erudiendo ad mores discipulorum dispensare, ac proloqui, donec eos ad profectum absolutæ eruditionis evehat. Quod si beatum virum ob hoc scripti genus in culpa ponunt, nulla alia re ipsis ad criminationes suppetente, quam quod ab eo sumserunt occasiones Ariani, quid facient de beatis & magnis Apostolis, quorum Petrus in Actis hæc verba facit? *Viri Israelitæ,* Act. 2.
audite sermones istos: Jesum Nazarenum,
hominem vobis a Deo virtutibus & mira-
B *culis & signis declaratum, quæ fecit Deus*
per eum in medio vestri, quemadmodum
scitis. Hunc definito consilio & præscientia
Dei, deditum per manus iniquorum, cruci
affigentes sustulistis. Et rursum: *In nomi-* Ibidem.
ne Jesu Christi Nazareni a vobis crucifixi,
quem Deus excitavit ex mortuis, hic coram
vobis sanus consistit. Paulus vero Antiochiæ, quæ in Pisidia est, narrat, quo pacto Deus, Saule amoto, Davidem Regem suscitaverit, cui testimonium perhibens dixit: *Inveni Davidem Jessæ fi-* Actor. 13.
lium, virum secundum cor meum, qui faciet
voluntates meas. Deus autem ex hujus se-
C *mine excitavit Israeli secundum repromis-*
siones Servatorem. Idem rursus apud Athenienses dixit: *Deus igitur, tempora* Actor. 17.
ignorantiæ contemtis, in præsentia ubique
omnibus pœnitentiam mandat, propterea quod
in qua judicaturus est orbem in justitia,
per virum a se ad id muneris constitutum,
fidem omnibus faciens, eo quod illum e mor-
tuis suscitarit: aut quid denique faciant, si Stephanum illum magnum martyrem ita audiant loquentem? *Ecce video cœlos* Actor. 7.
apertos, & filium hominis a dextris Dei
consistentem. Jam nimirum ferocient, affirmabuntque (nihil enim illis inausum) etiam ipsos Apostolos cum Ario
D sensisse, cum Christum hominem e Nazareth oriundum & patibilem esse prædicent. An quia ita isti calumniantur, suspicandum est, Apostolos, his verbis utentes, Christum tantummodo hominem esse, existimavisse, neque quicquam sublimius de eo cogitasse? absit, ut hoc cuiquam in mentem veniat, ut illi architectores periti, & dispensatores mysteriorum Dei, non sine justa ratione, rem ita temperarunt: Judæi enim ejus temporis, partim ipsi errantes, partim Ethnicos

in errorem abducentes, Jesum nudum, & merum duntaxat hominem, ex semine Davidis prodiisse credebant, eo modo, quo cætera illius posteritas, neque eum Deum, aut Verbum esse carnem factum opinabantur. Hac de causa beati Apostoli prudentes admodum humana Salvatoris primum Judæis attulere, ut eos jam Christum veniisse ex signis miraculisque persuasos, paulatim ad credendam ejus divinitatem producerent, demonstrantes certissimis rationibus, istiusmodi opera non hominis, sed Dei esse. Certe Petrus, cum diceret hominem passibilem Christum, statim adjunxit: *Hic autor vitæ est.* Idemque & in Evangelio fatetur, dum inquit: *Tu es Christus, filius Dei viventis:* & in epistola, eum Episcopum animarum & Dominum suum & Angelorum & potestatum pronunciat. Ita quoque & Paulus, qui dicit, Christum virum ex semine Davidis oriundum esse, in Epistola ad Hebræos vocat eum splendorem gloriæ & sigillum substantiæ ejus. Philippensibus vero ita scribit: *Qui in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Jam hæc dicta, autorem vitæ & filium Dei, & splendorem, & sigillum, & patrem esse Deo, & Dominum & Episcopum animarum, quid aliud sibi volunt, quam Verbum Dei in corpore esse; per quod omnia facta sunt, eumque indivisibilem esse a patre, quemadmodum splendor a luce? Idem igitur Dionysius ab Apostolis edoctus fecit, coactus ob Sabellii hæresin, quæ jam irrepserat, istiusmodi Epistolam scribere, verbaque illis, quæ humanitus & humiliter de Servatore sonant, objicere, ut rebus humanitatis ejus intersepirentur, quo minus filium patrem esse dicerent, faciliorem illis viam ad credendam filii divinitatem strueret in illis epistolis, ubi ex sacris scripturis Verbum eum, sapientiam, virtutem, vaporem, splendoremque patris esse demonstrat. Certe in scriptis suæ apologiæ propalam & ingenue piam fidem in Christum confitetur. Ut igitur Apostoli ob humana de Christo verba homine facto culpandi non sunt, sed potius ob doctrinam pro tempore dispensatam admirationi esse debent,

A ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον, μόνον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἐρχεσθαι· καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἄλλων γνωμένων τέκνων· ὅτε δὲ Θεὸν αὐτὸν, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἐπίστευον. Τοῦτο ἕνεκα μὴ πολλῆς τῆς σωτέρεως οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι, τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σωτῆρος ἐξηγοῦντο πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις· ἵν' ὅλως πεισθέντες αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ γνωμένων σημείων ἐλπυθέναι τὸν Χριστὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ πίστιν αὐτοὺς ἀναγάγωσι· δεικνύντες,

B ὅτι τὰ γνώμενα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεοῦ. ἀμέλει Πέτρος ὁ λέγων, ἄνθρωπον παθητὸν τὸν Χριστὸν, αὐτὸς σωτῆρα ἐν· οὗτός ἐστιν ὁ δεχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστιν· ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ ὁμολογεῖ· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος· ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ φησιν αὐτὸν Ἐπίσκοπον ψυχῶν, καὶ Κύριον ἑαυτόν τε καὶ Ἀγγέλων καὶ δυνάμεων εἶναι· πάλιν τε Παῦλος ὁ λέγων, ἄνθρωπον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ εἶναι τὸν Χριστὸν, οὗτός ἐστιν ὁ πρὸς Ἑβραίους μὲν, ὃς ὢν

C ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· Φιλιππησίοις δὲ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Τὸ γὰρ λέγειν ἀρχηγὸν ζωῆς, καὶ ἰὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτῆρα, καὶ ἴσα Θεῷ, καὶ Κύριον, καὶ Ἐπίσκοπον ψυχῶν, τί δῶ εἴη ἕτερον, ἢ ὅτι ἐν σώματι λόγῳ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἔστιν ἀδιαίρετος τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς; καὶ Διονύσιος εἶναι

D τοῦτο τῶν Ἀποστόλων τοῦτο μαθὼν πεποίηκεν, ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἡ Σαβελλίου αἵρεσις, ἀναιρεθῆναι τοιούτου, κατὰ πρόσωπον, ἐπιστολὴν γράψαι· ἐν τοῖς ἀνθρωπίνως καὶ ὑστέρως περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα, ῥίψαι καὶ αὐτῶν· ἵνα τοὺς ἀποχοινίσας διὰ τὰ ἀνθρώπινα· τοῦ μὴ λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν πατέρα, δύκολωτέραν αὐτοῖς καταστήσαι τὴν περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ διδασκαλίαν, ὅτου αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέγη, λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, ἐν γοῦν ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων, παρρησιάζεται ἐν τῇ πίστει· καὶ τῇ εἰς Χριστὸν εὐσεβείᾳ· ὥστε οὐ κατηγορητέοι οἱ Ἀπόστολοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα περὶ τοῦ Κυρίου, καὶ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ μᾶλλον θαύματος ἄξιοι διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἐν καιρῷ διδασκαλίαν

ἔτως οὐκ Ἀρειανὸς ὁ Διονύσιος, διὰ τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον τοῦ Σαβελλίου ἐπιστολήν. εἰ γὰρ ταπεινοῖς ἐχρήσατο λόγοις καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ Εὐαγγελίου ἐστὶ καὶ ταῦτα, καὶ προφάσιν ἔχει τούτων, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν, δι' ἣν καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια γέγραπται. καὶ γὰρ ὥσπερ λόγος ἐστὶ θεὸς ἄτρεπτος, οὕτως καὶ ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐν γαστρὶ ἔσχε, καὶ γέγονεν ὁ Κύριος ἄνθρωπος· καὶ εἷς μέν ἐστιν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων σημαινόμενος· ὁ μὲν λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὰ δὲ περὶ τὴν θεότητος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐνανθρωπήσεως εἰρημένα ῥήματα, ἰδίαν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἔχει πρὸς ἕκαστον τὸ λεγόμενον τὴν ἑρμηνείαν· καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ λόγου γράφων, οἶδε καὶ τὰ περὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ· ὁ δὲ περὶ τὴν θεότητα ἐξηγούμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἴδια τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίας αὐτοῦ. ἀλλ' ἕκαστον, ὡς πιστὸν καὶ δόκιμον τραπεζίτης διακρίνων, κατ' ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας βαδιεῖται. ὅτε μὲν οὖν κλαίοντα λέγει, οἶδεν, ὅτι ἄνθρωπον γνώμῃ ὁ Κύριος, δείκνυσι τὸ μὲν κλαίειν τοῦ ἀνθρώπου· ἐγείρει δὲ Λάζαρον, ὡς θεός· καὶ πεινῶντα μὲν αὐτὸν καὶ διψῶντα οἶδε σωματικῶς, θείκως δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους· καὶ κείμενον μὲν οἶδεν ἐν μνημείῳ σῶμα ἀνθρώπινον ἐγηγερμένον ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ λόγου. Ταῦτα καὶ Διονύσιος διδάσκων, ἐν μὲν τῇ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολῇ, περὶ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ Σωτῆρος διὰ Σαβέλλιον ἔγραψεν· ἀνθρωπίνως γάρ ἐστιν εἰρημένα περὶ αὐτοῦ, τό, ἐγὼ ἡ ἄμπελος, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός· καὶ τό, πιὸν ὄντα ποιήσωσι αὐτόν· καὶ τό, ἔπτυσε, καὶ, στρωννύειν τῶν γόνασι τῶν Ἀγγέλων· οὐκ ἠγνόει δὲ τό, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ τό, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. Ταῦτα γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἔγνωμεν γράψαντα· καὶ γὰρ κἀκεῖ ταῦτα γράφων, ἐμνημόνευσε τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ Κυρίου· ὥσπερ γὰρ ἐν μορφῇ θεοῦ ὤν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ πλούσιος ὤν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς. ἔστιν οὖν ὑψηλῶν καὶ πλουσίων τῆς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγων, εἰσὶ καὶ οἱ περὶ τὴν ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ διαλέξεις· ὅτι δὲ ἀνθρωπίνως εἴρηται ταῦτα περὶ τοῦ Σωτῆρος,

A Ita Dionysius quoque ob Epistolam Euphranori & Ammonio contra Sabellium scriptam, culpandus non est. Quod enim verbis humilibus & exemplis usus est, id Evangelio, unde illa mutuata sunt, debet, simulque ejus rei causam præbuit, Salvatoris in carnem adventus, ob quem hæc & similia sunt scripta. Nam ut Verbum est Dei, ita postmodum quoque Verbum caro factum est. Et ut in principio Verbum erat, ita quoque eum Virgo in consummatione seculorum in utero gestavit, & Dominus homo factus est, atque ita unus & idem est ille, ad quem utraq; pars dictorum referuntur, eo quod ille, qui Verbum erat, caro sit factus, sed tamen, quæ de illius divinitate & incarnatione recensentur, suo peculiari & mutuo sensu constant, adeo ut qui res humanas de Verbo scribat, ejus quoque interim divinitatem agnoscat, idemque cum de divinitate mentionem facit, animo complectatur, quæ ad illius in carnem adventum spectent. Interim tamen unumquodque, ut peritus & probus Trapezita distinguens recta ad pietatem contendit. Cum igitur eum lacrymantem dicit, sentit Dominum hominem factum lacrymis id voluisse ostendere, C quod hominis esset, eundemque rursus Lazarum, ut Deum, resuscitare; commemorat nunc esurire & sitire corporaliter, nunc divinitus quinque panibus satiare quinque millia: & quidem corpus humanum in monumento jacuisse, sed tamen illud ipsum a Verbo uti Dei corpus excitatum fuisse. Eadem ratione docendi in Epistola sua Dionysius ad Euphranorem & Ammonium usus est, cum ea, quæ humanitus de Servatore dicuntur, ob Sabellium scriberet, qualia sunt ista, quæ humano more de eo referuntur: *Ego vitis & pater meus agricola.* Quale & illud: *Fidelem ei, qui fecit ipsum,* nec non & illud, *Creavit:* &, *Tanto præstantior Angelis factus:* nec tamen interim illud de eo in contrarium dictum ignorat: *Ego in patre, & pater in me:* &, *Qui vidit me, vidit & patrem meum.* Hæc enim eum in aliis epistolis allegasse videmus, nihilo tamen minus etiam inter eas citationes humanorum Domini meminit. Ut enim ista de eo elogia sublimia sunt, & magnifica, & divinitatem ejus sapiunt: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens:* &, *dives cum esset, inops propter nos factus est.* Ita rursus humiles vilesq; sententiæ sunt, quæ de adventu ejus in carnem mentionem faciunt. Ea autem de humanitate Servatoris dicta

D Joan. 15. Hebr. 1. Joan. 14. Philip. 2.

vel hic sentiri animadvertique licet, quandoquidem Agricola, quantum ad substantiam vitis pertinet, natura ab ea externus, & alienigena censeri debet, palmites contra, congeneres cum vite, indivisimque cohærentes, & ipsi interim eandem naturam & parem cum vite possident. Est autem, ut dixit Dominus, ipse vitis, nos palmites. Si igitur filium ejusdem nobiscum substantiæ esse velitis, eandemque naturam possidere, sit eatenus alienus a substantia patris, eo modo, quo vitis ab Agricola. Sin autem filius aliud est, & diversum a nobis, nimirum Verbum, ratioque patris, nos contra, nil nisi terrigenæ & posteri Adæ: certum est illud dictum de vite & agricola, non referri debere ad Deitatem Verbi, sed ad ejus humanitatem, cum ad istum modum Dominus sua verba temperarit: *Ego sum vitis,* Joan. 15. *& vos palmites, pater meus agricola est.* Nos enim respectu corporis nostri Domini cognati sumus, ac proinde ab illo dictum 2. Petr. 1. est: *Annunciabo nomen tuum fratribus meis.* Et ut palmites ex vite sunt, eique consubstantiales habentur, ita & nos cognata cum Domino corpora sortiti, incrementum ex ejus plenitudine accipimus, ejusque radice ad resurrectionem & salutem nitimur. Pater vero agricolæ nomen meretur, eo quod ipse per Verbum, vitem, quæ est humanitas Salvatoris, condiderit & idem per ipsum Verbum nobis ad regnum viam paraverit; atque ideo nemo ad Dominum venire potest, nisi pater eo illum traxerit. Cum igitur iste sit hujus sententiæ intellectus, oportunissime ea de hac vite scribuntur, fidelem eum fuisse illi, qui ipsum fecerat, & tanto præstantiorem Angelis factum: nec non Hebr. 1. & illud: *Dominus creavit me.* Quo enim Prov. 8. tempore illud acceperat, quod pro nobis oblaturus erat, corpus scilicet suum sacrosanctum ex Maria Virgine natum, eo nimirum tempore de illo scriptum oportuit, ipsum conditum & creatum fuisse, siquidem hujusmodi dicta hominibus congruunt, & attemperata sunt, neque post corpus assumtum Angelis præstantior factus est, ne antea minor illis, aut par fuisse videatur. Ac proinde Paulus in Epistola ad Hebræos, ejus humanum ministerium; cum Mosis ministerio in comparationem mittens, ad istum modum locutus est: *Tanto præstantior Angelis factus*, cum certum sit, per Angelos legem pronunciatam, quæ per Mosem data est: gratiam autem per Jesum Christum patre suppeditante factam esse.

Α σκοπεῖν ἐντεῦθεν προσήκει· ὁ μὲν γεωργὸς, ξένος καὶ ἀλλότριος ἐστὶ τῆς ἀμπέλου, τὰ δὲ κλήματα, ὁμοούσια καὶ συγγενῆ· ἢ ἀδιαίρετα τῆς ἀμπέλου τυγχάνει ὄντα, ἓν ἔχει καὶ τὸν αὐτὸν γένεσιν ταὐτά τε καὶ ἡ ἄμπελος. ἔστι δὲ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, αὐτὸς ἡ ἄμπελος· ἡμεῖς τὰ κλήματα. εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστιν ἡμῖν ὁ υἱὸς, καὶ τὸν αὐτὸν ἡμῖν ἔχει γένεσιν, ἕως τοῦτο ὁ υἱὸς ἀλλότριος καὶ ξένος τοῦ πατρὸς, ὥσπερ καὶ ἡ ἄμπελος τοῦ γεωργοῦ. εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς, παρ' ὅ ἐσμεν ἡμεῖς· κἀκεῖνος μὲν, λόγος τοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς γεγόναμεν, καὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐσμεν ἔκγονοι, οὐκ ὀφείλει τὸ ῥηθὲν εἰς τὴν θεότητα διαφέρεσθαι τοῦ λόγου· ἀλλὰ λοιπὸν, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ παρουσίαν. ἐπεὶ καὶ ὅτως εἴρηκεν ὁ Σωτήρ· ἐγώ εἰμι ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ μου γεωργός· ἡμεῖς γὰρ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν· καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· καὶ ὥσπερ ἐστὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου, καὶ ἐξ αὐτῆς, ὅτως καὶ ἡμεῖς ὁμογενῆ τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ Κυρίου, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν, κἀκείνου ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν σωτηρίαν. ὁ δὲ πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργὸς· αὐτὸς γὰρ εἰργάσατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον· ἥτις ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος· καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου, τὴν εἰς βασιλείαν ὁδὸν ἡμῖν ἡτοίμασε· καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Κύριον, εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἑλκύσει πρὸς αὐτόν. ταύτην οὖν τὴν ῥητὴν ἑρμηνείαν ἔχοντα, δικαίως περὶ τοῦ ὅτως λεγομένης ἀμπέλου γέγραπται, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καὶ τοσούτῳ κρείττονα γνώμην τῶν Ἀγγέλων· καὶ τὸ, ἔκτισεν· ὅ. γὰρ ἔλαβεν, ὅπερ εἶχε προσενεχθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν· ἐν τούτῳ δὲ τοῦτο τὸ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου σῶμα, τότε καὶ ἐκτίσθαι, καὶ πεποιῆσθαι, καὶ γεγενῆσθαι πρὸς αὐτοῦ γέγραπται· ἀνθρώποις γὰρ ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται λέξεις· ἄλλως τε καὶ μὴ τὸ σῶμα γέγονε κρεῖττον τῶν Ἀγγέλων· ἵνα μὴ τὸ πρὶν ἐλάττων, ἢ ἴσος αὐτῶν φαίνηται· ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους γράφων· ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Κυρίου διακονίαν συγκρίνων τῇ Μωσέως, ἔφησε· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν Ἀγγέλων· διὰ γὰρ Ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη· διότι ὁ μὲν νόμος, διὰ Μωσέως ἐδόθη· ἡ δὲ χάρις, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, καὶ τοῦ πατρὸς ἡ χορηγία·

καὶ τότε μὲν ἀπὸ Δὰν καὶ μέχρι Βερσαβεὰ ὁ νόμος κατηγέλλετο· νυνὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν· καὶ τὰ ἔθνη τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι. καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα γινώσκουσι· ἀνθρωπίνως ἄρα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐκεῖνα γέγραπται, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἆρ' οὖν, ὡς οἱ χριομάχοι θρυλλοῦσι, Διονύσιος τὰ ἀνθρώπινα τοῦ υἱοῦ γράφων· καὶ λέγων ἔτως ποίημα αὐτόν· ἕνα τῶν ἀνθρώπων ἔλεγε αὐτὸν εἶναι; ἢ λέγων, μὴ εἶναι τὸν λόγον ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἐφρόνει τοῦτον ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι τῶν ἀνθρώπων; καὶ μέντοι οὐχ ἔτως ἔγραψεν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς· ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται· καὶ δυνάται δι' αὐτῶν βοῆσαι κατ' τούτων, λέγων· οὐκ εἰμὶ τῆς αὐτῆς ὑμῖν δόξης, ὦ θεομάχοι· οὐδὲ τὰ ἡμέτερα πρόφασιν Ἀρείῳ παρέχει εἰς ἀσέβειαν· ἀλλὰ πρὸς Ἀμμώνιον καὶ Εὐφράνορα διὰ τοὺς Σαβελλίζοντας γράφων, ἐμνήσθη τε γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου, καὶ τῶν τοιούτων ἄλλων ῥητῶν· ἵνα τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Κυρίου δείξας, πείσῃ μὴ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ πατήρ ἐστιν ὁ γεωμόρος ἀνθρωπος· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς οὐκ ἔστιν ἄμπελος, οὕτως οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ σώματι γεωμόρος, ὁ πατήρ· ἀλλ' ὁ λόγος ὁ ἐν τῇ ἀμπέλῳ γεωμόρος, ἄμπελος ἐκλήθη, διὰ τοῦτο πρὸς τὰ κλήματα, ἅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν· ταύτην μὲν ἐν τῇ διανοίᾳ, τοῦτο πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἔγραψα· πρὸς δὲ τοῦτο ὑμῖν ἀναίδειαν, τὰς ἑτέρας ἐπιστολὰς, ἃς παρ' ἐμοῦ γεγραφέισας ἀντιλέγητε· ἵνα γνῶσιν οἱ φρόνιμοι, τὴν ἐν αὐταῖς ἀπολογίαν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως τὴν ὀρθήν μου φρόνησιν. ἔδει μὲν οὖν καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς, εἴπερ εἶχον ὑγιαίνοντα τὸν νοῦν, τοιαῦτα λογίζεσθαι, καὶ φρονεῖν περὶ τοῦ Ἐπισκόπου· πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς συνιοῦσίν ἐστι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν· ἐπειδὴ δὲ μὴ μαθόντες πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πεπλώκασιν εἰς ἀσέβειαν· καὶ λοιπὸν τὸν νοῦν πεπηρωμένοι, νομίζουσιν, εἶναι καὶ τὰ ὀρθὰ στρεβλὰ, καὶ λέγουσι τὸ μὲν φῶς, σκότος, τὸ δὲ σκότος νομίζουσιν εἶναι φῶς, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων Ἐπιστολῶν Διονυσίου προσθεῖναι· ὥστε ἓν τοῦτο λοιπὸν αὐτῶν, πρὸς πλείονα κατάγνωσιν τῶν αἱρετικῶν. ἐξ αὐτῶν γὰρ ἡμεῖς μαθόντες, οὕτω περὶ τοῦ ἀνδρὸς φρονοῦμεν καὶ γράφομεν.

A Atqui tunc quidem lex a Dan usque ad Bersabeam prorogata fuit, cum jam in omnem terram exierit sonus eorum, & gentes Christum adorent, & per eum patrem cognoscant. Eo modo scilicet & non alio illa ipsa de Salvatore scripta sunt. Quid ergo, num quemadmodum Christi perduelles jactitant, Dionysius humana de filio scribens, quodque creatus esset recensens, eum hominem arbitratus est? aut cum diceret, Verbum non esse proprium substantiæ patris, existimavit illud, unius nobiscum substantiæ esse? Certe in aliis epistolis ita non scripsit, ubi & recte B sentire intelligitur, ac jure his verbis contra hæreticos occlamaverit. Non sum vobiscum ejusdem opinionis, o Christi hostes, neque nostra scripta Ario occasionem dedere suæ impietatis. In scriptis ad Euphranorem & Ammonium propter Sabellianos mentionem de Agricola & vite feci, aliisque istiusmodi generis exemplis, ut humanis Domini ob oculos positis, persuaderem iis, ut abstinerent dicere, patrem esse hoC minem factum. Ut enim Agricola in vite non est, ita non pater, sed Verbum in carne fuit, & quia Verbum in vite erat, ob corporalem cum palmitibus, hoc est, nobiscum cognationem, vitis nominatus est. Hoc quidem animo ad Ammonium & Euphranorem scripsi: adversus vestram autem improbitatem alias meas epistolas oppono, ut agnoscant sapientes meam inibi defensionem, & rectam fidei in Christo sententiam. Oportuit igitur Arianos, si modo habeant sanam mentem, istiusmodi cogitare & sentire de Episcopo: *Omnia enim præsentia clara sunt intelligentibus, & recta scientiam invenientibus.* Postquam au- D tem non percepta fide Catholicæ Ecclesiæ, delapsi sunt ad impietatem, animo menteque occæcati, arbitrantur ea, quæ recta sunt, prava: & lucem tenebras, & tenebras lucem esse, necessum est, ut alia ex epistolis Dionysii adhibeamus, & causam earum rerum, ad majorem hæreticorum confutationem subjiciamus. Ea enim res non induxit, ut ita de viro illo & sentiamus, & scribendum putemus.

A

CAUSA, CUR ALIAS EPIstolas scripserit, hæc est.

CUM igitur Dionysius Episcopus certior factus de Pentapolitanis, zelo religionis epistolam hanc, quemadmodum dixi, contra hæresin Sabellii ad Ammonium & Euphranorem scripsisset, quidam ex Ecclesia fratres recte quidem sentientes, sed tamen cum ipsum non interrogassent, ut ediscerent, quo pacto scripsisset. B Romam ascenderunt, ibique eum apud Dionysium ejusdem nominis Romanum Præsulem accusaverunt: re comperta, Alexandrinus simul & contra Sabellii sectatores, & Arii dogmata, propter quæ ab Ecclesia ejectus fuit, volumen composuit, ubi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellii dogmatis, & blasphemiis eorum, qui dicunt, Dei Verbum opus aut creaturam esse, postulavitque a Romano Præsule, ut objecta sibi indicarent, quibus acceptis, opus edidit sub nomine elenchi & apologiæ, ubi sceleratam officinam Christi hostium redarguit, & quo pacto C hanc infamiam ipsi contra seipsos excitarint, demonstrat. Porro ex Dionysii Romani Episcopi voluminibus, contra eos, qui filium Dei opus aut creaturam asseverant, scriptis clare ostenditur, hæresin Christi hostium Arianorum non jam primum, sed olim ab omnibus damnatam fuisse. Quod autem ad Præsulem Alexandrinum Dionysium attinet, ex apologia ejus satis apparet, eum non illius sententiæ, cujus isti dicunt, fuisse, aut quicquam pravarum opinionum Arii recepisse: imo potius scripta, quibus solum Dionysius se defendit, ad D Arianos plane damnandos sufficiunt & ad efficaciter demonstrandum, calumnias esse, quibus in vulgus sparsis ab eis sit impetitus. Non enim rixandi animo, sed sui purgandi apologiam scripsit. Certe qui suam innocentiam purgat, quid aliud facit, quam quod crimen diluit, & Arianos sycophantas ostendit? Cæterum ut ea ipsa innocentissimi viri apologia gravius confundantur, appareatque & ipsos malitiosos, Dionysium vero liberum ab eorum erroribus, operam dabo, ut ipsius verba in medium proponantur.

ΗΔΕ ΠΡΟΦΑΣΙΣ, ΔΙ' ΗΝ ἔγραψε τὰς ἄλλας Ἐπιστολὰς, ἔστιν αὕτη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ τοῦ Ἐπισκόπου μαθόντος περὶ τῶν ἐν Πενταπόλει, ζήλῳ τῆς εὐσεβείας γράψαντος, καθὰ προεῖπον, καὶ τὴν αἱρέσεως Σαβελλίου, τὴν πρὸς Εὔφρανορα καὶ Ἀμμώνιον Ἐπιστολὴν, τινὲς τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀδελφῶν, φρονοῦντες μὲν ὀρθῶς, μὴ ἐρωτήσαντες δ' αὐτὸν, ἵνα παρ' αὐτοῦ μάθωσι, πῶς ἔγραψεν, ἀνῆλθον πρὸς τὴν Ῥώμην, καὶ κατεῖπάσιν αὐτοῦ, πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ Διονύσιον τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης. κἀκεῖνος ἀκούσας, ἔγραψεν ὁμοῦ κατά τε τῶν τὰ Σαβελλίου δοξαζόντων, καὶ κατὰ τῶν φρονούντων ταῦτα, ἅπερ καὶ Ἄρειον λέγων, ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας· ἴσον καὶ κατὰ διάμετρον ἀσέβειαν λέγων εἶναι, τήν τε Σαβελλίου, καὶ τὴν τῶν λεγόντων, κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γνητὸν εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον· ἐπέστειλε δὲ καὶ Διονυσίῳ δηλῶσαι, περὶ ὧν εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ· καὶ ἀντέγραψεν αὐτὸς αὐτός· καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία ἔλεγχος καὶ ἀπολογίας. ἐν ταύτῃ τὸ μυσαρὸν ἐργαστήριον τῶν θεομάχων κατανόει· καὶ πῶς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν αἰχμὴν ἐκίνησαν· Διονυσίου γὰρ τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης γράψαντος καὶ κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δείκνυται μὴ νῦν πρῶτον· ἀλλ' ἔκπαλαι πρὸ πολλῶν ἀναθεματισθεῖσα τῶν χριομάχων Ἀρειανῶν ἡ αἵρεσις· ἔπειτα Διονυσίου τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπολογουμένου, περὶ ἧς ἔγραψεν Ἐπισκόπῳ, φαίνεται μὴ αὐτὸς μήτε ὅτως φρονήσας, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, μήτε τὴν Ἀρείου ὅλως κακοδοξίαν ἐχηκώς. καὶ δῆλον μὲν εἰς τελείαν κατάγνωσιν Ἀρειανῶν, εἰς ἀπόδειξιν τῆς συκοφαντίας αὐτῶν τὸ καὶ μόνον ἀπολογήσασθαι τὸν Διονύσιον, καὶ περὶ ὧν ἔστοί τε θρυλλήκασιν. ὅ γὰρ ὡς Φιλονεικῶν ἀντέγραψεν· ἀλλ' ἀπολογούμενος, περὶ ὧν ὑπωπτεύθη· ὁ δὲ ἀπολογούμενος, περὶ ὧν κατηγορήθη, πῶς ἕτερον ποιεῖ, ἢ λύει μὲν πρῶτον ἔγκλημα ὑποπτεύθεν κατ' αὐτοῦ; ἐλέγχει δὲ καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντοῦντας τοὺς Ἀρειομανίτας, ἵνα δὲ καὶ ἐξ ὧν ἀπολογούμενος ἔγραψε πλέον αἰσχυνθῶσιν ἔστοι, φέρε σοι καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ παραθήσωμαι· γνώσῃ γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι οἱμὲν Ἀρειανοὶ κακόφρονες εἰσιν· ὁ δὲ Διονύσιος ἀλλότριος τῆς ἐκείνων ἑτερδοξίας ἐστί·

πρῶτον μὲν ἦν ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας ἔγραψεν ἑαυτοῦ τὴν ἐπιγραφήν· τοῦτο δὲ πέφευγεν, ἢ ὅπως τοὺς μὲν ψευδομένους ἐλέγχει, ὡς εἰ ὃν ἔγραψεν ἀπολογεῖται· δείκνυσι, ὅτι μὴ, ὡς Ἄρειος ὑπενόησεν, ἔγραψεν αὐτὸς· ἀλλ' ὅτι τῷ ἀνθρωπίνως εἰρημένων ὡς τοῦ Κυρίου μηνυτὰς, οὐκ ἠγνόηκε τοῦτον εἶναι λόγον καὶ σοφίαν ἀδιαίρετον τοῦ πατρός. ἔπειτα αἰτιᾶται τοὺς κατειπόντας αὐτοῦ· ὡς μὴ ὁλοκλήρους λέγοντας· ἀλλὰ ὡς εἰκὸς ὄντας αὐτοῦ τοὺς λέξεις· καὶ ὡς μὴ καλῇ συνειδήσει, ἀλλὰ πονηρᾷ λαλοῦντας, ὡς θέλουσι· τούτους τε τύπτεις ἀπεικάζει· τοῖς τοὺς τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου διαβάλλουσιν ὑποκρίσεις. ἡ δὲ τοιαύτη μέμψις αὐτοῦ, πῶς ἀπὸ φαύλης ὑποψίας αὐτὸν ἀπολύει. εἰ γὰρ τοὺς Παύλου κατειπόντας, ἕτερος ἡγεῖται ὡς τοὺς αὐτοῦ κατειπόντας, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἢ ὅπερ τὰ τοῦ Παύλου φρονῶν, ἕτερος ἔγραψεν· ἀμέλει καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ τῶν κατηγόρων εἰρημένων ἀπαντᾷ, πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προφερόμενα θεραπεύει· καὶ Σαβέλλιον μὲν ἐν ἐκείνοις ἀνατρέπει· ἐν τούτοις δὲ δείκνυσιν ὁλόκληρον ἑαυτὸν τῇ εὐσεβεῖ πίστει. φασκόντων τίνων ἐκείνων φρονεῖν τὸν Διονύσιον. οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Θεὸς πατήρ· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἦν χωρὶς τοῦ λόγου· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ἀγαθὸς ἐστιν· ἀλλ' ὕστερον ὑπεγένετο, ὅρα πῶς ἀποκρίνεται· τὰ μὲν ὧν πλείστα τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἅπτῃ ἢ ζητῶν ἐξετάζει, ἢ συλλογιζόμενος συνάγει, ἢ ἐρωτῶν ἐλέγχει, ἢ τοὺς κατειρηκότας αἰτιᾶται, ταῦτα παρεὶς διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, μόνα τὰ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἀναγκαῖα τίθημι. ἀπολογούμενος τίνων πρὸς ἐκεῖνα, γράφει τῇς λέξεσι ταύταις ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὑποφερομένων ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, μεθ' ἕτερα, ὡς· ἀγαθὸς ἦν, ὅτε Θεὸς οὐκ ἦν πατήρ· καὶ τὸ οἶδεν ἐν τοῖς ἑξῆς, ἀεὶ τὸν Χριστὸν λόγον τε καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν· ἀγαθὸς δὴ τούτων ὄντων ὧν ὁ Θεὸς, εἶτα ἐποιήσατο· ἀλλ' ὅτι μὴ παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱός· ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν πρὸς αὐτὸν φησι· ἀπαύγασμα δὲ ὢν φωτὸς ἀϊδίου, πάντως καὶ αὐτὸς ἀΐδιός ἐστιν· οὕτω γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς, δῆλον, ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα· οὕτω γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστι, τῷ καταυγάζειν νοεῖται. καὶ φῶς δύναται μὴ φωτίζον εἶναι· πάλιν γὰρ ἐλθωμεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα.

A Principio epistolæ suæ, nomen refutationis & excusationis inditum voluit, ut intelligas eum & mentientes refellere, & sese de suis scriptis excusare, nec eadem mente, qua Arius eum suspicatur scripsisse, sed in recensendo dicta, quæ humanitatem Salvatoris sapiunt, non ignorasse, Christum Verbum & Sapientiam esse, minimeque a patre divisum. Et quod magis est, conqueritur de obtrectatoribus suis, quod non integre ipsius scripta, sed truncatim adducant, neque bona conscientia, aut sinceriter, sed pro libidine rem tractent, illosque similes pronunciat beati Apostoli epistolarum obtrectatoribus. Ista nimirum expostulatio eum ab omni suspicione liberat. Si enim Paulī calumniatores suis calumniatoribus pares arbitratur, nihil aliud præ se fert, quam se pro Pauli opinione sua conscripsisse. Certe ad singula accusatorum verba occurrens, omnibus, quæ ab illis proferuntur, remedium opponit, & Sabellium subruit, unde satis liquere videtur, quod fuerit religiosæ fidei. Vide mihi igitur, quid ad hanc calumniam responderit, qua dicunt, eum sensisse Deum non usquequaque patrem, nec filium usquequaque, dum nondum genitus esset, filium fuisse, sed intercessisse tempus, cum ille nondum esset: neque enim eum æternum fuisse, sed postmodum extitisse. Sed nos maxima parte verborum ob prolixitatem omissa, dum vel in disputando rem examinat, aut ratiocinando colligit, aut per sciscitandi instantias redarguit, sola ea, quæ faciunt ad illorum accusationem, in medium proferamus. Sunt autem ea, quæ in primo volumine Elenchi & Apologiæ post cætera scripta reperias. Nunquam fuit, quando Deus non erat pater, & in sequentibus agnoscit, semper Christum Verbum & Sapientiam & Virtutem fuisse: nihil enim horum cum Deus existeret, factum esse, neque posterius filium genuisse, filiumque non ex se, sed ex patre, essentiam nactum esse: Et paulo post ita de eodem dicit: Jam quia splendor est æternæ lucis omnibus modis ipse quoque æternus est. Luce enim semper existente certum est & splendorem semper existere, eo enim ipso lucem esse, quod splendeat, intelligitur: non enim fieri potest, ut lux non luceat. Rursus ad comparationes exemplorum redeamus.

Si Sol est, & est splendor & dies: quod si horum nihil est, magnopere abest, ut Sol possit dici adesse. Quod si Sol æternus esset, indesinenter & dies esset, nunc autem non est, incipiente igitur Sole, incipit & dies, & desinente desinit: Deus autem æterna lux est, nec incipiens unquam desinens. Igitur æternus cohæret illi & conjunctus est splendor, qui sine principio genitus semper, ab eodem promicat, hoc est Sapientia, Prov. 8. cujus hæc sunt verba: *Ego eram, cui gratulabatur, quotidie autem per omne tempus gestiebam coram eo.* Atque iterum Dionysius paulo post ista de eodem loquitur: Existente igitur æterno patre, existit & æternus filius, lumen de lumine, nam si pater est, necessario & filius est: si enim nullus filius genitus est, quomodo ipse pater, aut cujus tandem pater fuerit? Atqui ambo sunt, & ab æterno sunt: deinde hæc addit, Si DEUM lucem voces, filium splendorem esse dices: si spiritum (Spiritus enim, inquit, est Deus) filium rursus vaporem appellabis. Est enim (ut inquit ille) vapor virtutis Dei. Et mox hæc a Dionysio inferuntur, solus filius cum patre semper coexistit, plenusque existentis est, & ipse ex patre existit. Hæc si ambigue dicta fuissent, haberent interpretatione opus, nunc quia evidenter dicta sunt, & subinde ab eo repetita est, cur Arius dentibus strideat, cum suam hæresin a Dionysio subrui videat, eumque sibi, quod minime cupit, inclamantem audiat, semper Deus pater erat, & filius non aliquo levi modo æternus censendus est, sed eo modo, quo pater æternus est, & ipse quoque æternus est, & pariter cum eo coexistit, ut splendor cum lumine. Illi vero vel solam duntaxat suspicionem, qua putant Dionysium Arianice sentire, tanquam famosam calumniam de eo deponant. Sed quid communionis inter se habent, utriusque sententiæ, cum Arius dicat: Non erat filius, priusquam gigneretur, & erat, quando non erat: Dionysius contra Deum æternam lucem, nunquam inchoatam, & nunquam desinentem, ac proinde eum æternaliter cum Deo esse, ejusque indissociabilem splendorem, sine principio, semper genitum, & e patre promicantem referat? Porro de altera suspicione, qua eum in crimen vocabant, quod patrem nominasset, & non ibidem nominasset filium, rursumque quod in mentione filii nomen patris reticuisset, ac proinde eum disjungere, elongare, ac dividere filium a

A εἰ ἔστιν ὁ Ἡλιος, ἔστιν αὐγὴ, ἔστιν ἡμέρα· εἰ δὲ τούτων μηδέν ἐστι, πολύγε δεῖ καὶ παρεῖναι Ἥλιον. εἰ μὲν οὖν ἀΐδιος ὁ Ἡλιος, ἅπαυστος αὐγὴ καὶ ἡ ἡμέρα· νῦν δὲ ἀρά ἐστιν· ἀρξαμένου τε, ἤρξατο· καὶ παυομένου, παύεται· ὁ δὲ γε Θεὸς, αἰώνιόν ἐστι φῶς, ὅτε ἀρξάμενον, ὅτε λῆξόν ποτε. οὐκοῦν αἰώνιον προσκειται, καὶ συνέστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἀΰαρχον καὶ ἀϊδιές. προφαινόμενον αὐτοῦ ὅπερ ἐστὶν ἡ λέγουσα Σοφία· ἐγὼ ἤμην, ἡ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ ἐφαινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ. καὶ αὖθις ἐπάγει μετ' ὀλίγα περὶ αὐτοῦ λέγων· ὄντος οὖν αἰωνίου τοῦ πατρὸς καὶ αἰώνιος ὁ υἱός ἐστι· φῶς ἐκ φωτὸς ὤν· οὕτω γὰρ γονέως, ἔστι καὶ τέκνον. εἰ δὲ μὴ τέκνον εἴη, πῶς καὶ τίνος εἶναι δύναται γονεύς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφω, καὶ εἰσὶν ἀεί· εἶτα πάλιν προσίθησι ταῦτα· φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός ἐστιν ἀπαύγασμα· πνεύματος δὲ ὄντος· πνεῦμα γάρ φησιν ὁ Θεὸς, ἀνάλογος πάλιν ὁ Χριστὸς, ἀτμὶς λέγεται· ἀτμὶς γάρ φησιν ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου πάλιν φησί· μόνος δὲ ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν τῷ πατρὶ, καὶ τοῦ ὄντος πληρούμενος, καὶ αὐτὸς ἐστιν ὢν ἐκ τοῦ πατρός. Ταῦτα εἰ μὲν ἀμφιβόλως εἴρηται, χρείαν εἶχε τοῦ ἑρμηνεύοντος. ἐπειδὴ δὲ λαμπρῶς καὶ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἔγραψεν, ὁμοῦ Ἀρείου τρίζέτω τοὺς ὀδόντας, ὁρῶν τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ καταστρεφομένην ὑπὸ Διονυσίου· καὶ ἀκουέτω, ἅπερ μὴ βούλεται, λέγοντος αὐτοῦ· ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν· καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἀϊδίου ὄντος, ἀϊδὴς ἂν εἴη καὶ ὁ υἱός· καὶ συνέστιν αὐτῷ ὡς τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· οἱ δὲ κἂν μόνον ὑπονοήσαντες Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν, καταπεπτώκασι τῇ περὶ αὐτοῦ διαυτῶν δυσφημίαν· ποία γὰρ κοινωνία τούτοις ἐστὶ, τοῦ μὲν Ἀρείου λέγοντος· οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· τοῦ δὲ Διονυσίου διδάσκοντος· ὁ δέ γε Θεὸς αἰωνίου ἐστὶ φῶς, ὅτε ἀρξάμενον, ὅτε λῆξόν ποτε· οὐκ ἂν αἰώνιον προσκειται, καὶ συνέστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα· ἀΰαρχόντε καὶ ἀειγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ; καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν ἄλλην ὑπόψιαν τῶν λεγόντων, ὅτι πατέρα λέγων ὁ Διονύσιος, οὐκ ὀνομάζει τὸν υἱόν· καὶ πάλιν υἱὸν λέγων, οὐκ ὀνομάζει τὸν πατέρα· ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ μακρύνει, καὶ μερίζει τὸν υἱὸν ἀπὸ

τῷ πατρὸς, καὶ δυσωπεῖ τούτους, λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ· τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιαίρετον τὸ πλησίον· πατέρα εἶπον, καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν υἱόν, ἐνόημα καὶ τοῦτον ἐν τῷ πατρί· υἱὸν ἐπήγαγον· εἰ καὶ μὴ προεῖπον τὸν πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ υἱῷ προεῖληπτο. ἅγιον Πνεῦμα προσέθηκα, ἀλλ' ἅμα ὡς πόθεν, καὶ διὰ τίνος ἦκεν ἐφήμοσα· οἱ δὲ οὐκ ἴσασιν, ὅπως μήτε ἀπολλοτρίωται παντὸς υἱοῦ, ἢ πατρός· προσαίρετικὸν γάρ ἐστι τῆς σωφρείας τὸ ὄνομα· ὅτε υἱὸς ἀποχίσας τοῦ πατρός· ἡνῶται πατρὸς προσηγορίᾳ, δηλοῦτι τὴν κοινωνίαν, ἐν τε τοῖς χερσὶν αὐτῶν ἐστι τὸ πνεῦμα· μήτε τοῦ πέμποντος, μήτε τοῦ φέροντος διῳκισμένον σέρεσθαι· πῶς ἂν ὁ τοῦτος χωρισμὸς τοῖς ὀνόμασι, μεμερισμένα ταῦτα καὶ ἀφωρισμένως πάντελῶς ἀλλήλων οἰόμαι; καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγων λέγων· ὅτω μὴν ἡμεῖς εἷς τε τὴν Τριάδα συγκεφαλαιούμεθα· εἶτα καὶ αἰτιώμενοι αὐτόν· ὡς ἕνα λεγόντων τῶν γνησίων εἶναι τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, αὖθις πάλιν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, τοὺς τοιούτους διελέγχει λέγων, πλὴν ἐγὼ γνησίαν καὶ ποιητάν φήσας νοεῖσθαι, τῷ μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων· ἐξ ὑποδειγμάτων εἶπον ὑποδείγματα· ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν, ἔφυσε τῷ γεωργῷ, μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος· εἶτα τοῖς ἱκνουμένοις καὶ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα· καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων ποικίλα προσεξευρὼν τεκμήρια· ἅπερ καὶ σοὶ δι' ἄλλης ὑποσχὼν ἔγραψα· ἐν οἷς ἔλεγξα κἀ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς λέγοντος, τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρημένον, μηδ' ἐνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλὰ γε τὰ ὑποχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιώπηκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. καὶ γὰρ καὶ ἀνθρωπείαν γονὴν παρεθέμην· δῆλον ὡς ἐστὶν ὁμογνῆ· φήσας παντὸς τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅπου μὴ αὐτὸν εἶεν τὰ τέκνα· καὶ τὴν μὲν ὑποσχέσιν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς θλίψεις οὐκ ἔχω πεπομῖσθαι. εἰδ' ἔν αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα· μᾶλλον δὲ καὶ πάσης αὐτῆς ἐπεμψα τὸ αὐτόγραφον· ὅπερ αὖθις ποιήσω, ποιήσω· οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι, πλείονα προτεθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα

A patre redditis rationibus falsum ostendit, idque in secundo volumine, ubi hæc verba refert: Singula illa nomina, de quibus locutus sum, insegregabilia a se invicem sunt, nec dividi queunt. Patrem cum dico etiam sine mentione filii, filium sub patris vocabulo indicatum volui: contra si in mentione filii patrem omisissem, tamen ille sub nomine filii præintelligi debuit. Sancti spiritus mentionem feci, sed ita, ut pariter adjungerem, undenam ille, & per quem venerit, sed isti ignorant patrem a filio alienari non posse, & sub patris vocabulo primarium conjunctionis autorem contineri, & filium a patre quasi domicilio disgregatum non esse, eo quod patris vocabulum hanc communionem indicet, & in patris filiique manibus esse Spiritum sanctum, sed ita ut neque a mittente, neque a ferente segregetur. Qui fieri igitur posset, ut cum istis nominibus utar, suspectus habear, quasi ista separari, dividique existimaverim? Idem paulo post addit: Hoc scilicet pacto unitatem, quæ indivisibilis est, in Trinitatem dilatamus: & Trinitatem, quæ diminui non potest, in unitatem contrahimus. Deinde cum illum accusarent, quasi diceret, filium unum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam patri suo consubstantialem, idem rursus in primo libro, talia dicentes coarguit: Veruntamen ego cum quædam creata, quædam facta intelligenda esse dixissem, & rerum earum ut magni operæ pretii exempla obiter & in transcursu recensuissem, plantam scilicet & Agricolam, navem & navis fabricatorem, in rebus seriis & negotio congruis moram traxi, plenius ea, quæ certioris fidei erant, exponens, pluribus ad id excogitatis exemplis rem instruxi, quæ tibi in alia epistola descripsi, quæ ostendo, falsum esse crimen, quo mihi objiciunt, quod Christum Deo consubstantialem esse negassem. Nam tametsi dico, me id vocabuli in sacris literis nec legisse, nec reperisse, veruntamen argumenta mea, quæ postmodum subjunxi, & ab illis tacita sunt, nonne prorsus ab hac sententia discrepant? qui & humanam sobolem pro exemplo allegavi, de qua nihil dubium, quin sit cum genitore ejusdem generis, atque eo solo parentes a liberis alios esse, quod ipsi liberi sui non sint. Ego autem eam epistolam ob temporum calamitates proferre nequeo, quod si tibi verba libens misi, multo libentius autographum misissem, missurus tamen, quandocunque mihi ejus copia fuerit. Bene autem memor sum, me quam plurimas ex cognatis rebus similitudines congessisse,

Nam & plantam ibi dixi sive ex semi-
nio, sive ex radice succrescentem, aliam
quidem esse ab eo, unde pullulaverit,
sic tamen, ut cum eo ejusdem naturæ
manet: & fluvium a fonte profluen-
tem, aliam formam & nomen accipere;
neque enim aut fontem fluvium, aut
fluvium fontem dici, & utrumque esse,
ac fontem quidem quasi patrem esse, &
flumen esse aquam ex fonte. Cæterum
hæc & istiusmodi a me scripta, quasi cæ-
cutientes dissimulabant se videre, duo-
busque vocabulis inconditis, veluti saxis,
eminus me lapidare conantur, ignari a
rebus ignoratis, & quibus opus est tra-
ctatu, ut innotescant, non solum aliena
subinde, sed & subcontraria argumenta
in quæstionibus adduci. In tertio deinde
libro dicit. Vita ex vita genita est, & ut
flumen a fonte defluxit, & a luce inex-
tinguibili, splendida lux accensa est. Quis
igitur hæc audiens eos suspicantes Dio-
nysium Arianicæ sententiæ esse, non bo-
no jure furoris insimulaverit? Ecce per
hæc propalam omnem eorum hæresin
rationibus veritatis conculcat. Nam il-
lud, Non erat, priusquam gigneretur: &
erat, quando non erat, tollitur ab ipso per
splendoris comparationem, cum dicit,
Patrem nullo unquam tempore fuisse or-
bum. Porro illud, quod ajunt filium ex
non entibus extitisse, subruitur ab eo per
hanc comparationem, qua dicit, Verbum
quasi fluvium ex fonte, & germen ex ra-
dice, & sobolem ex parente, & lumen de
lumine, & vitam ex vita esse. Divisionem
quoque Arianicam, qua Verbum a Deo
sejungunt, istiusmodi sermone repre-
hendit, indivisibilem & indiminutam
Trinitatem, in unitatem contrahi. Por-
ro, quod dicunt, alienum filium esse a pa-
tris substantia, prorsus supplodit, cum
dicit, consubstantialem patri esse filium.
Merito igitur impiorum impudentiam
stupeas, quod, Dionysium dicentem
filium esse patri consubstantialem, se-
cum affirment ejusdem esse sententiæ, &
in orbem bombis circumstrepentes,
veluti culices mussitant, non recte a
Synodo consubstantialitatem inductam
esse. Si enim illis Dionysius est amicus,
ne negent sententiam sui gregalis, &
si recte esse dictum putant, cur se de
Dionysio eandem vocem usurpante, quasi
de suffragatore suæ sententiæ venditant?
cum ille ista non obiter tractet, sed scriptis
in id jam antea epistolis; tum eos, qui eum

A καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ
ῥίζης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι τὸ, ὅθεν ἐβλάστησε,
καὶ φύσει ἐκεῖνο καθέστηκεν ὁμοιοφυές· καὶ
ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον σχῆμα καὶ
ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν πο-
ταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι· καὶ
ἀμφότερα ὑπάρχειν, καὶ τὴν μὲν πηγὴν,
οἱονεὶ τὸν πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι, τὸν
ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ
τοιαῦτα μηδὲ ὁρᾶν γεγραμμένα, ἀλλ' οἱονεὶ
τυφλώττειν ὑποκρίνονται· τοῖς δυσὶ ῥηματίοις
ἀσωφέτοις, καθάπερ λίθοις, μακρόθεν ἐπιχει-
ρεῖσιν ἐμβάλλειν, ἀγνοοῦντες ὡς τῷ ἀγνοου-
μένων, καὶ πρόσαγωγῆς εἰς ἐπίγνωσιν δεομέ-
νων, ἐμόνον ἀλλοῖα πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὑπεν-
αντία τεκμήρια γίνεται τῶν ἐπιζητουμένων δη-
λώματα, ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ φησίν· ζωὴ
ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη· καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ
πηγῆς ἔρρυσε· καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀστράπη, λαμ-
πρὸν φῶς ἀνήφθη. τίς τούτων ἀκούων, ὑμανί-
ας λοιπὸν καταψηφίσεται τῶν ὑπονοούντων
Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ διὰ τού-
των φανερῶς πᾶσιν αὐτοῖς πατεῖ τὴν αἵρεσιν
τῆς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς· τὸ μὲν γὰρ οὐκ
ἦν, πρὶν γεννηθῇ, καὶ τὸ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν·
ἀναιρεῖ τῷ ἀπαναγάσματος λόγῳ· ἐλέ-
γων, ὅτι τοῦτο ὁ πατὴρ, οὐκ ἦν ποτε ἄγονος,
τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν, ἀναιρεῖ· ἐν τῷ λέ-
γειν, τὸν λόγον εἶναι ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς, καὶ
βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης· καὶ τέκνον ἀπὸ γονέως· καὶ
φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς· καὶ τὸ
μὲν ἀποχωνίζειν καὶ διαιρεῖν αὐτὸς τὸν λόγον
ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, διαβάλλει λέγων αὐτὸς ἀδιαί-
ρετον καὶ ἀμείωτον τὴν Τριάδα, εἰς μονάδα
συγκεφαλαιοῦσθαι· τὸ δὲ λέγειν αὐτὸς, ἀλλό-
τριον εἶναι τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἀπ-
αρνεῖται πατεῖ· λέγων, ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν
υἱὸν, ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάσειεν ἂν τις τὴν ἀναί-
δειαν τῶν δυσσεβῶν· πῶς Διονυσίου, ὃν λέγουσιν
ὁμόδοξον ἑαυτῶν εἶναι, λέγοντες ὁμοούσιον τὸν
υἱὸν, αὐτοὶ προσέχονται ὡς κώνωπες προσβομ-
βοῦντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγράφασι τῆς Συνό-
δου τὸ Ὁμοούσιον; εἰ γὰρ Διονύσιός ἐστιν αὐτοῖς
φίλος, μὴ ἀρνείσθωσαν τὰ τοῦ ὁμόφρονος· εἰ
δὲ νομίζουσι μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι, πῶς τὸν τοῦ-
το λέγοντα Διονύσιον θρυλλοῦσιν, ὡς τὰ αὐ-
τῶν φρονοῦντα; μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ἐν παρέργῳ

ταῦτα λέγων φαίνεται, ἀλλὰ πρότερον ἄλλας ἐπιστολὰς γράψας τοὺς μὲν ἤδη καθῃρηκότας

αὐτὸ ὡς μὴ λέγοντ@ ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πα- A notaverant, quasi patri filium consubstan-
τρί, διελέγχει ψευδομένους· τοὺς δ' ἐνομίζον- tialem esse negasset, mendacii coarguit,
τας αὐτὸν λέγειν γλυπτὸν τὸν λόγον, ἀπαχθέσ- tum illos, qui eum suspicati fuerant, quasi
θαι· ὅπ μὴ ἔτως, ὡς νομίζουσιν, ἐφθέγξατο· Verbum esse conditum dixisset, a se excutit
ἀλλ' εἰ τὰς λέξεις εἶρηκε, διὰ τοῦτό φησιν εἰ- & profligat, docens se nequaquam ita, ut
ρηκέναι, ἵνα τὸ μόνον δείξαι, ὅπ μὴ ὁ πατὴρ illi arbitrantur, sensisse, sed voces illas in
ἐστιν, ἀλλ' ὁ υἱός, ὁ τὸ γλυπτὸν, καὶ κτιστὸν, καὶ ποιη- eum usum adhibuisse, ut ostenderet, non
τὸν ἐνδυσάμενο@ σῶμα· διὸ καὶ γεγλύφθαι, καὶ patrem esse, sed filium, qui creatum, con-
πεποιῆσθαι, καὶ ἐκτίσθαι λέγεται ὁ υἱός. ἀμέ- ditum & factum corpus induerit, ac pro-
λει ἐπιδεῖ προσελήφθη γράψαι ἁπλᾶς διαλόγους λέ- inde eum creatum, conditum, & factum
ξεις, τοῖς μὲν Ἀρειανοῖς, μακρὰν φέρειν χαίρου- esse recenseri: certe cum hæc verba in prio-
σας· τοῖς δὲ τῶν ἀκουόντων, συνειδήσιν ἀ- ribus scriptis usurpasse putaretur, Arianis
γαθὴν ἀπαιτεῖ. Τὸ δυσχερὲς ἢ τάχα καὶ τὸ B longum valere jussis, ab auditoribus suis
ἀπροσδεόμενον τῶν ζητουμένων προβαλλόμε- rectam conscientiam, animique benignita-
νο@· ἵνα μὴ τὰς λέξεις, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν tem exigit, difficultatem vel potius incom-
τοῦ γράφοντ@ κρίνωσι· καὶ μάλιστ' ὅταν τὰ prehensibilitatem illarum quæstionum
πλεῖστα μαρτυρῇ τῇ τούτου φρονήσει. ἔφησε prætendens, oratq; ne verba sua, sed men-
γὰρ καὶ αὐτός· ὅπ τῶν μὲν πιστῶν ὡς ἀ- tem, cum pleraque ipsius verba eo tendant,
ναγκαιοτέρων, ἐξ ὑποδρομῆς εἶπον τὰ παραδείγ- explorandam dijudicandamque putent.
ματα· τὸ φυτὸν· καὶ τὸν γεωργόν· τὰς δὲ Exempla enim de planta & agricola, ut
προσφυεστέρας ἐνδιέτριψα, καὶ πλέον διεξῆλ- res non magnopere utiles, sed obiter & in
θον περὶ τὰ ἀληθεστέρων. ὁ δὲ τὸ λέγων, C transcursu attigisse: contra quæ graviora
δείκνυσιν ἀληθέστερον εἶναι τὸ λέγειν ἀΐδιον καὶ erant, magisque accommoda, ibi se longio-
ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἢπερ γλυπτόν· ἐκ τού- rem moram impendisse, & quæ veriora
του μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν τοῦ Κυρίου σημαίνε- erant, pleniore tractatu executum fuisse.
ται, ἐξ ἐκείνων δὲ, τὸ ἀΐδιον τῆς θεότητ@ Jam qui ita verba sua moderatur, satis de-
αὐτοῦ, ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἐλέγχεται παρ' αὐτοῦ τὰς clarat, se in ea sententia esse, verius dici fili-
ἐξαλέσθωσας, ὡς μὴ λέγοντες εὑρεῖν ὁμοούσιον τοῦ um ex patre æternum, quam creatum, eo
πατρὸς, διαβεβαιοῦται οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ quod hac voce ejus corporalitas, illa vero
φρονήσεως καὶ ἀποδείξεως ἀληθοῦς· λέγων· ipsius divinitas significetur. Liquet certe ex
εἰ καὶ μήτιπω λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γρα- istis dictis criminatores illius denegata filii
φαῖς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τὸν νοῦν cum patre consubstantialitate, non levibus,
συναγαγὼν, ἔγνων, ὅπ υἱὸς ὢν καὶ λόγ@, οὐ ξέ- sed bonis rationibus documentisque refu-
νο@ αὖ εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ὅπ γὰρ οὐκτί- tatos esse, quippe qui ita loquatur, tametsi
σμα, οὐδὲ ποίημα φρονεῖ τὸν υἱὸν εἶναι· καὶ γὰρ οὐ D meum dictum sit, quod non invenerim
ἐν τούτῳ τε θρυλήκασιν αὐτὸν, ὅτως ἐν τῷ hanc vocem Consubstantialitatis in literis
δευτέρῳ βιβλίῳ φησίν· ἐαν δέ τις τῶν συκο- sacris, rem tamen ipsam inibi deprehendi
φαντῶν· ἐπειδὴ τὸν ἀπόντων ποιητὴν τὸν Θεὸν cognovique, filium, qui Verbum est, non a-
καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηταί με· καὶ τὸν Χριστὸν lienum a patris substantia esse. Quod autem
λέγειν, ἀκουσάτω μου πρότερον πατέρα φή- idem ille non arbitretur, filium opus aut
σαντ@ αὐτὸν· ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται creaturam esse, quod de eo sparserunt inimi-
μὴ γὰρ τὸ εἰπεῖν πατέρα ποιητὴν, ἐπαγήοχα· ci, ostenditur ex ejus secundo volumine,
οὐδὲ πατήρ ἐστιν ὧν ποιητὴς, εὐκυρίως ὁ γλυ- D ubi sic ait: Si quis igitur sycophantarum,
πήσας πατὴρ ἀκούοιτο· τὴν γὰρ πλατύτητα τοῦ eo quod Deum omnium creatorem &
παλαιᾶς προσηγορίας ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπεξεργασό- opificem dixerim, arbitretur, a me eum
μεθα, ὅτε ποιητὴς ὁ πατήρ· εἰ μόν@ ὁ χειροτέ- quoque Christi creatorem dici, audiat,
χνης ποιητὴς λέγοιτο· παρ' Ἕλλησι γὰρ ποιηταὶ quæso, cur de creatore loquens, eum pa-
καὶ τῶν ἰδίων καλοῦνται λόγων, οἱ σοφοὶ trem appellarim, sub quo nomine etiam
filius, quasi eodem scripto comprehensus
intelligitur. Postquam enim patrem rerum
creatorem appellaveram, subintuli, neque
pater eorum, quæ genuit, creator haberi
potest, si modo eum, qui genuit, patrem
voces: amplitudinem enim hujus voca-
buli, Patris, in sequentibus pertractabimus.
Neque rursum creator pater, si modo de
operis autore mentionem facias, certe a-
pud Græcos id receptum est, ut docti suorū
librorum factores & opifices nominentur.

Quin & Apostolus dixit, factor Legis, itidem quoque eorum, quæ ex corde proficiscuntur, virtutis aut vitii factores dicimur, prout locutus est Dominus: *Expectavi, ut faceret judicium, sed fecit iniquitatem.* Hæc cum audias, facile tibi in mentem venerit divinum illud oraculum: *Quocunque se vertant impius, subruitur,* quippe qui ne hic quidem ullam criminandi Dionysii causam habeant: clare enim docet, filium neque creaturam, neque rem conditam esse, atque eo nomine cum criminatoribus expostulat, calumniisque illis, quibus ipsum insimulabant, quod Deum creatorem appellasset, remedium adhibet, objiciens calumniatoribus suis, ipsos nihil considerare, quod prius Deum patrem nominasset, sub quo nomine filius una intelligi debuit. Hoc cum dicat, ostendit, filium non esse in numero rerum factarum, neque Deum factorem Verbi sui, sed genitorem esse. Et quia maligne objectum erat, quod Deum dixisset factorem Christi, multiplici ratione ad se defendendum usus est: dicit, ne ita quidem suum sermonem reprehendi debere: respectu enim carnis creatitiæ, quam Verbum assumsit, Deum Christi factorem appellasse. Quod si de Verbo quispiam hoc dictum esse suspicetur, modo benigne audiat; intelliget, me nequaquam sentire, Verbum creaturam esse, cum Deum ejus non conditorem, sed patrem appellem. Nam tametsi obiter a me, dum de filio verba facio, Deus creator nominetur, tamen vel ita quoque res non caruerit sua defensione. Nam Græci sapientes sese suorum verborum, quorum parentes genitoresque sint, factores nuncupant. Quin etiam sacra scriptura motuum nostrorum ex nostro corde prodeuntium, factores nos appellat, factoresque item legis, judicii & justitiæ, adeo ut undecunque appareat, magnum illum filium, nec creaturam, nec opus esse, ac proinde se alienum esse ab Arianica pravitate. Imo ne hic quidem quispiam Arianorum male de eo sentire debet, quasi ita dicat, sic una cum patre filius est, ut, si spectes ipsa nomina, invicem cohæreant, sin autem res, erit, inter se plurimum differant, & non semper filius cum patre fuerit: ex quo vero genitus est filius, ex eo Deus pater vocatus sit, atque jam inde filius illi coadsit, sicuti in hominibus evenire solet: Verum reminiscatur mihi verum superius dictorum, & videbit Dionysii rectam fidem. Nam cum dicat: Non erat, quando non erat DEUS pater:

Esa. 57.

καὶ ποιητὴς, ὁ Ἀπόστολος εἶπε, νόμου· καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ λέγεται ἡ κακίας ποιηταὶ καθίστανται, ὡς εἶπεν ὁ Θεός· ἐμείνατε ποιῆσαι κρίσιν· ἐποίησε δὲ ἀνομίαν. ἔστιν ἀληθῶς ἀκούοντα ταῦτα, μνησθῆναι τοῦ θείου λογίου λέγοντος· ὃ ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται· μὴ ἔχοντες μηδὲ εἰς τοῦτο προφάσεις κατὰ Διονυσίου· φανερῶς μὲν γὰρ διδάσκει, μὴ εἶναι ποίημα, μὴ δὲ κτίσμα τὸν υἱόν· ἀπάντων δὲ καὶ διεξοδεύει τὰς διαβολὰς αὐτῶν, ὡς εἰπόντα ποιητὴν τὸν Θεὸν, ὅτι μὴ σωτῆρα εἰπόντα αὐτὸν πρότερον πατέρα τοῦ Θεοῦ· ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται. Τοῦτο δὲ λέγων, δείκνυσι, μὴ εἶναι τῶν ποιημάτων τὸν υἱόν· μηδὲ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου, τοῦ Θεοῦ εἶναι· καὶ ἐπῳδὴ ἀσυνειδήτως τινὲς ἐπήγαγον αὐτῷ, ὅτι ποιητὴν εἶπε τὸν Θεὸν τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ποικίλως ἀπολογούμενος, φησὶν μηδ' ὅτως ἁπλήψιμον εἶναι τὸν λόγον· εἰρηκέναι γὰρ ποιητὴν φησι διὰ τὴν σάρκα, ἣν ἀνέλαβε γενέσθαι ὅσον αὐτὴν ὁ λόγος. εἰ δὲ καὶ πρὸς τοῦ λόγου τις ὑπονοήσοι τοῦτο λελέχθαι, καὶ ὅτως ἔπρεπεν αὐτὸς ἀφιλονείκως ἀνέσθαι· ὡς γὰρ ποίημα φρονῶ τὸν λόγον, καὶ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τὸν Θεὸν αὐτοῦ λέγω· κἂν δὲ ἁπλουστέρως εἴπω ποιητὴν τὸν Θεὸν, διηνεκῶς οὐ φεύγω υἱὸς, ἀλλὰ καὶ ὅτως ὑπολογίσασθαι δυνατόν· ποιητὰς γὰρ τῶν ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοί, φασι, καὶ τοὺς πατέρας ἑαυτοὺς τῶν ἰδίων λόγων εἶναι· ἡ δὲ θεία γραφὴ καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινημάτων, ποιητὰς ἡμᾶς διαγορεύει· ποιητὰς νόμου καὶ κρίσεως καὶ δικαιοσύνης λέγουσα· ὥστε πανταχόθεν τὸν μὲν υἱὸν, μὴ εἶναι κτίσμα, μηδὲ ποίημα· ἑαυτὸν δὲ ἀλλότριον τῆς Ἀρειανῆς κακοδοξίας ἀποδείκνυσι. Μὴ γὰρ δή τις Ἀρειανὸς, μηδὲ ἐν τούτῳ ὑπονοείτω κατ' αὐτοῦ ὡς ὅτω λέγοντος· συμφέρει ὁ υἱὸς τῷ πατρί· ὡς τὰ μὲν ὀνόματα, συμπίπτειν ἀλλήλοις· τὰ δὲ πράγματα, πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι· καὶ μὴ ἀεὶ μὲν συμφέρειν τὸν υἱὸν τῷ πατρί· ἀφ' οὗ δὲ γέγονεν ὁ υἱὸς, ἐξ ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν Θεὸν εἰρῆσθαι· καὶ λοιπὸν αὐτῷ συμφέρειν, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται· ἀλλ' ἐνθυμείσθω καὶ μνημονευέτω τῶν προειρημένων, καὶ ὄψεται Διονυσίῳ τῷ πίστιν ὀρθήν· λέγων γὰρ, ἦν γάρ ποτε, ὅτε ὁ Θεὸς οὐκ ἦν πατήρ·

καὶ

καὶ πάλιν· ὁ δέ γε Θεὸς αἰωνίου ἐστὶ φῶς· ὅτε ἀρξάμενον, ὅτε λῆξόν ποτε· ἀεὶ ὂν αἰώνιον προσκειται, καὶ συνέστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, ἄναρχον καὶ ἀεὶ γενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ, ἐκβολῆ μηδένα τὸ συνολον ὑπονοεῖν τινα τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ. καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς ῥίζης, καὶ τοῦ βλαστοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἀτμίδος καταισχύνει τοὺς χειρομάχους τἀναντία θρυλλοῦντας κατ' αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ πρὸς πάσι τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς Ἄρειος καὶ τοῦτο συμπεφόρηκεν ἑαυτῷ ῥημάτιον, ὡς ἐκ κοπρίας· καὶ προσίθησιν, ὡς ἄρα ὁ λόγος οὐκ ἔστιν ἴδιος τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἄλλος μέν ἐστιν ὁ ἐν τῷ Θεῷ Λόγος· ἔστι δὲ ὁ Κύριος ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος ἐστὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· κατ' ἐπίνοιαν δὲ μόνον λέγεται λόγος, καὶ οὐκ ἔστι μὲν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ υἱός, κατὰ θέσιν δὲ λέγεται καὶ ἔστιν υἱός, ὡς κτίσμα· καὶ τοιαῦτα λέγων, ἀυχεῖ πρὸς τοῖς ἀγνοοῦσιν· ὡς καὶ ἐν τούτοις ἔχων ὁμόδοξον τὸν Διονύσιον. ὅρα καὶ τοῦτο τῶν πίσιν τοῦ Διονυσίου· καὶ πῶς μάχεται ταῖς τοιαύταις Ἀρείου κακονοίαις· γράφει γὰρ ἐν μιᾷ τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ὅτως. πεφύκηται μὲν οὖν, ὅτι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ὁ Θεός· ποταμὸς δὲ ὑπ' αὐτοῦ προχεόμενος, ὁ υἱὸς ἀναγέγραπται· ἀπόῤῥοια γοῦν νοῦ λόγος· καὶ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰπεῖν, ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται· ἕτερος γοῦν μύθος ὁ ἐν καρδίᾳ λόγος, ὁ διὰ γλώσσης νοῦς προπηδῶν· ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε προπέμψας, καὶ ἔστιν, οἷος ἦν· ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθεὶς, καὶ φέρεται πανταχοῦ· καὶ ὅτως ἐστὶν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ ἕτερος ὢν θατέρου· καὶ ἕν εἰσιν, ὄντες δύο· ὅτω γὰρ καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἕν· καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐλέχθησαν εἶναι· ἐν δὲ τῷ β. βιβλίῳ, ὅτως λέγει· ὡς γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐρεύγεται μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἔστιμὲν ἑκάτερος, ἕτερος θατέρου· ἴδιον καὶ τοῦ λοιποῦ κεχωρισμένον εἰληχὼς τόπον· ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κινούμενος· ἀμὴν διεσήκασιν· ἀδὲ καθάπαξ ἀλλήλων στέρονται· ἀδέ ἐστιν, ὅτε ὁ νοῦς ἄλογος· ὅτε ἄνους ὁ λόγος· ἀλλ' ὅγε νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν αὐτῷ φανεὶς· καὶ ὁ λόγος δείκνυσι τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γινόμενος·

A ac rursum: Deus autem æterna lux est, quæ nunquam incepit, nec unquam desinet, quapropter & æternus assidet illi & coadest splendor, nullo initio inchoatus, semper genitus, & ex ipso promicans: ideo par est, ut nemo omnium de ipso male suspicetur. Nam exempla de fonte, fluvio, de radice, de germine, & de spiritu & vapore, pudefaciunt Christi hostes, contrarios de illo rumusculos spargentes. Quandoquidem autem ad cætera mala sua, & hanc quoque sententiolam Arius, veluti ex sterquilinio depromtam, adjecit, Verbum non esse Patris suum ac proprium, sed alterum esse Verbum in Deo: hunc autem Dominum nostrum alienum esse a Patris substantia, imaginariumque Verbum dici, neque esse naturaliter verum filium Dei, sed adoptione hoc nomen obtinuisse, utpote creaturam: atque interim cum hæc dicat, jactat, venditatque se apud ignaros, quasi in hac sententia Dionysium suffragatorem habeat: tu mihi vide, quam in hac parte sincera sit Dionysii fides, & quomodo cum tam pravis opinionibus dimicet, sic enim scribit in primo volumine: Dictum est superius, fontem omnium bonorum Deum esse, fluviumque, quem inde exundantem reperimus in scripturis, Filium esse. Siquidem Verbum promanationem mentis nominari convenit, idemque, ut quasi de hominibus loquamur, ex corde per os effunditur, diversaque jam inde mens ea est, quæ ita per linguam prosilit, ab ea ratione sive verbo, quod in corde est. Hoc enim post alterius emissionem remanet, & est, quale antea erat: illud autem præmissum evolat, & in omnem partem fertur, atque ita, quanquam alterum ab altero diversum est, utrumque tamen in altero subsistit, & cum duo sint, unum tamen habenda sunt: Eodem modo Pater & Filius unum sunt, & in se invicem dicuntur esse. In secundo autem volumine ita dicit, ut enim mens nostra eructat ex se verbum, quemadmodum locutus est Propheta: *Eructavit cor meum verbum bonum*, & utrumque alterum ab altero suum proprium & distinctum locum possidet, cum hoc in corde, illud in lingva & ore commoretur, & motum suum habeat, sed non tamen ut distent, ac se invicem careant, neque est mens irrationalis, hoc est sine verbo & sine ratione, neque Verbum amens, hoc est, sine mente, sed mens Verbum facit, & in verbo apparet, & verbum mentem, quæ in ipso consistit, declarat,

B C D

Psal. 44.

& mens est, quasi verbum quietum: Verbum vero, quasi mens prosiliens, & transfit mens in verbum, verbum autem mentem in auditores insinuat, atque ita mens in auditorum animis collocatur, una cum verbo intrans, estque mens, quia per se existit Verbi Pater, Verbum autem veluti filius mentis: quod, ut ante mentem extiterit, impossibile est, ita nequaquam sine ea, sed una cum ea extitit, & ab illa progerminatum est. Eodem quoque modo Pater maximus, & in solidum mens filium suum Verbum, interpretem & nuncium sui habet. Hæc vel nunquam audivit Arius, vel si audivit, non intellexit homo insciti: nam si ea intellexisset, non tot falsa de homine Episcopo finxisset, neque illum, uti & nos solet, convitiis veritatis odio insectatus fuisset. Verum quia Christi perduellis est, nusquam segnis est adversus eos, qui, quæ Christi sunt, sapiunt, persequendos. Id enim prædictum est a Salvatore: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Aut igitur agnoscant eum pro adversario patroni istius impietatis, aut si sibi suffragatorem Dionysium velint, scribant eadem, quæ ille scripsit, confiteantur eadem, quæ ille confessus est, faciantque mentionem de vite & agricola, de nave & navis fabricatore, profiteanturque eadem, quæ iste professus est in defendenda consubstantialitate, & in asserenda filii natura, quem ex patris substantia genitum æternumque esse docuit, cum mentis & verbi, fontis & fluvii comparationem induceret, quo saltem ex ipsa verborum diversitate intelligant, illa ab eo per œconomiam, & pro ratione temporis scripta esse: ista autem, prout usus sacrosanctæ fidei exigebat, pronunciasse, iisque perlectis, tollant ea, quæ contra ipsum sensere. Quid enim habet Dionysii fides, quod vel ex tantillo finitimum sit Arii malis, cum Arius Dominum imaginarium, Dionysius contra, verum & naturale Dei Verbum esse pronunciet: ille Verbum alienet a patre, iste autem indivisibilem & proprium eum substantiæ Patris esse doceat, idque eadem ratione, qua Verbum ex mentis substantia, fluviusque e fonte promanat? Qui igitur Verbum a mente dividere & alienare, fluvium a fonte dirimere, ac fluvium alterius substantiæ esse, quam fontem, & alienas inter se utriusque aquas dicere ausit, & distrahere splendorem a luce, quasi alienæ naturæ & non ex luce prodeuntem, jungat ille, quisquis est, suas furias cum Ario,

καὶ ὁμὲν νῶς ἐστιν, οἷον Λόγος ἐγκείμενος· ὁ δὲ Λόγος νῶς προπηδῶν· καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νῶς εἰς τὸν λόγον, ὁδὲ λόγος τὸν νῶν εἰς τὰς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ· καὶ ἅτως ὁ νῶς διὰ τὸ λόγον ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς ἐνιδρύεται, συνεισιὼν τῷ λόγῳ· καὶ ἔστιν οἷον ὁ μὲν πατὴρ, ὁ νῶς τοῦ λόγου ὢν ἐφ' ἑαυτοῦ· ὁ δὲ καθάπερ υἱὸς, ὁ Λόγος, τοῦ νοῦ πρὸ ἐκείνου μὲν, ἀδιάτατον, ἀλλ' ὑδὲ ἔξωθέν ποθεν σὺν ἐκείνῳ γιγόμενος, βλασήσας δὲ ἀπ' αὐτοῦ. ἅτως ὁ πατὴρ μέγιστος καὶ παθόλου νῶς, πρῶτον τὸν ἰδιον λόγον ἑρμηνέα καὶ Ἄγγελον ἑαυτοῦ ἔχει· τούτων ἢ οὐκ ἤκουσέ ποτε Ἀρειος, ἢ ἀκούσας οὐκ ἐνόησεν ὁ ἀμαθής, οὐκ ἂν γὰρ, εἴπερ ὧδε νοήσας, κατεψεύδετο τοσοῦτον κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου· ἀλλὰ πάντως καὶ αὐτὸν, ὡς ἡμᾶς, ἐλοιδόρει, διὰ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μῖσος. χειρομάχος γὰρ ὢν, οὐκ ὀκνήσει καὶ τοὺς τὰ χείρω φρονοῦντας διώκειν, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος προείρηκεν· εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· ἢ εἰ νομίζουσιν οἱ προσάται τῆς ἀσεβείας ὁμόφρονα τὸν Διονύσιον ἑαυτοῖς εἶναι, γραψάτωσαν ταῦτα καὶ ὁμολογείτωσαν· γραψάτωσαν τὴν ἄμπελον καὶ τὸν γεωργόν· τὸ σκάφος καὶ τὸν ναυπηγόν· καὶ ἅμα ὁμολογείτωσαν, ἅπερ εἶπεν ἀπολογούμενος τὸ ὁμοούσιον· καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν λόγον, τῷ τε πηγὴν, καὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τὰ ἄλλα. ἵνα κἂν ἐκ τῆς διαφορᾶς γνῶσιν, πῶς ἐκεῖνα μὲν κατ' οἰκονομίαν, ταῦτα δὲ, ὡς τῆς εὐσεβοῦς πίστεως βούλεται λόγος, εἴρηκε· καὶ λοιπὸν ταῦτα λέγοντες ἀναίρωσιν, ἅπερ κατ' αὐτῶν τούτων ἐφρόνησαν. τί γὰρ κἂν εἴγυς ἔχει τῷ Ἀρείῳ κακῶν ἡ Διονυσίου πίστις; οὐχ ὁ μὲν Ἀρειος κατ' ἐπίνοιαν λέγει τὸν λόγον; ὁ δὲ Διονύσιος ἀληθινὸν καὶ φύσει λόγον τοῦ Θεοῦ; καὶ ὁ μὲν, ἀποξενοῖ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός· ὁ δὲ ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν εἶναι διδάσκει· ὡς ἔστιν ὁ λόγος πρὸς τὸν νοῦν, καὶ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγήν· εἰ μὲν ἓν διαιρεῖν καὶ ἀποξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν τις δυνατὸν, ἢ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν μερίσαι, καὶ τειχίσας διελεῖν ἢ τὸν ποταμὸν ἑτεροούσιον εἰπεῖν πρὸς τὴν πηγὴν, καὶ ξένον τὸ ὕδωρ δεῖξαι, ἢ τὸ ἀπαύγασμα ἄμα διελεῖν ἀπὸ τοῦ φωτὸς, μαινέσθω μὲν Ἀρείος,

Joan. 15.

ὁ γὰρ τοιοῦτος μηδὲ νοῦν ἀνθρώπινον ἔχων φανήσεται. εἰ δὲ ἀδιαίρετα ταῦτα οἶδεν ἡ Φύσις, καὶ τὸ τούτων γνώρισμα ἴδιον· μήτε τὰ Ἀρείου τις ἔτι λοιπὸν φρονείτω, μήτε Διονύσιον διαβαλλέτω· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπὶ τούτῳ αὐτοῦ θαυμαζέτω, τήν τε τοῦ λόγου λευκότητα, καὶ τὴν τῆς πίστεως ὀρθότητα. ὅτι γὰρ πρὸς τινὰ μανίαν Ἀρειομανῖται λέγουσιν· ἄλλον εἶναι τὸν ἐν τῷ Θεῷ λόγον, καὶ ἄλλον, περὶ οὗ φησιν ὁ Ἰωάννης, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ, ἄλλον μὲν ἰδίαν σοφίαν εἶναι ἐν τῷ Θεῷ· ἄλλον δὲ, περὶ ἧς φησιν ὁ Ἀπόστολος· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία· πάλιν ὁ Διονύσιος ἀνθίσταται καὶ διαβάλλει τὴν τοιαύτην κακοδοξίαν, ὅρα πάλιν πῶς ἐν τῷ δευτέρῳ γράφει περὶ τούτων, ἔτως· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἀλλ' οὐκ ἦν Λόγος ὁ τὸν λόγον προφέρων. ἦν γὰρ ὁ λόγος πρὸς τὸν Θεόν· σοφία γεγένηται ὁ Κύριος· οὐκ ἦν ἄν σοφία ὁ τὴν σοφίαν ἀνείς. ἐγὼ γὰρ ἤμην, φησὶν, ᾗ προσέχαιρεν· ἀλήθειά ἐστιν ὁ Χριστός· εὐλογητὸς δὲ φησιν ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας. ἐνταῦθα καὶ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον ἀνατρέπει· καὶ ἀμφοτέρας τὰς αἱρέσεις, ἴσας ἐν ἀσεβείᾳ δείκνυσιν· ὅτε γὰρ λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου πατήρ· ὅτε ποίημά ἐστι τὸ ἐν τοῖς πατρὸς, ἀλλὰ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ γνώρισμα. πάλιν τε οὐκ ἔστι πατὴρ, ὁ προελθὼν λόγος· οὐδὲ πάλιν ἐκ πολλῶν ἕν ἐστιν ὅτι λόγος, ἀλλὰ μόνος ἐστὶ τοῦ πατρὸς υἱός· ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος· ὁ καὶ νῦν ὢν ἐν αὐτῷ· καὶ ἀϊδίως καὶ ἀδιαιρέτως ὢν ἐξ αὐτοῦ, ἔτω καὶ σοφία καὶ ἀλήθειά ἐστιν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλης σοφίας δεύτερος· ἀλλὰ μόνος ἔτός ἐστιν, δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατὴρ, καὶ ἐν αὐτῷ σωσήσατο τῷ γνητῷ τὰς ποικίλας οὐσίας, δι' αὐτοῦ τε γνωρίζεται, οἷς ἂν ἐθέλῃ· καὶ ἐν αὐτῷ τινὶ τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται καὶ ἐργάζεται. μόνον γὰρ τοῦτον οἶδε τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ Διονύσιος· αὐτῷ τοῦ Διονυσίου ἡ πίστις· ὀλίγα γὰρ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, συναγαγὼν ἔγραψα· δυνάμενα πλέονα εἰπεῖν, σοὶ μὲν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλείονα προσθέναι· τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς, μείζονα αἰσχύνην διὰ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου συκοφαντίαν· ἐν πᾶσι γὰρ καθ' ἕκαστον, δι' ὧν ἔγραψεν, ἤλεγξεν αὐτῶν τὴν κακοφρονσύνην, καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐξηλίτευσεν· οὐκοῦν ἀπὸ τούτων δείκνυται καὶ ἡ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολὴ, διανοίᾳ ἄλλῃ καὶ οἰκονομίαν γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ.

A cum ne sensum quidem humanum habere videatur. Quod si hæc indivisibilia esse natura agnoscit, quodque ab ipsis nascitur ipsorum esse proprium, ne quis, quæ Arii sunt, sentiat, aut Dionysium calumnietur, sed potius in eo admiretur, & dictionis claritatem & fidei rectitudinem. Porro adversus illam Arii insaniam, qua dicit, aliud esse in DEO Verbum, & aliud, de quo locutus est Joannes Evangelista, dum diceret: *In principio erat Verbum*, & aliam sapientiam esse, quæ est in Deo, & aliam, de qua Apostolus mentionem facit, sub his vocibus, *Christus Dei Virtus, & Dei Sapientia:* iterum prodeat in certamen Dionysius, & redarguat istiusmodi pravam opinionem, ac vide, quid denuo de istis opinionibus in secundo suo volumine scribat: *In principio*, inquit, *erat Verbum*, sed non erat aliud Verbum, quod hoc Verbum proferret: erat enim Verbum apud Deum: sapientia est Dominus, tamen alia sapientia non erat, quæ hanc sapientiam produceret: *Ego*, inquit, *eram, in qua oblectabatur.* Veritas est Christus: *Benedictus autem*, ut in scripturis habetur, *Deus veritatis*, quibus dictis Sabellium cum Ario subvertit, & utramque hæresin æqualem inter se impietate ostendit. Non enim Verbum est Verbi pater: nec opus est patris, quod ex patre est, sed ipsius essentiæ proprius fœtus. Rursum non est pater Verbum, quod procedit, neque aliquod ex multis est istud Verbum, sed unicum & solum patris sui filius verus & natura genuinus, qui erat in illo, & in æternum, & indivisibiliter ex eo est: Ita Sapientia & veritas est Dominus, neque est secundus ab altera sapientia, sed solus ipse est, per quem omnia fecit pater, & in eo multiplices rerum substantias condidit, & per eum innotescit, quibus vult, & in eo omnium rerum curam providentiamque & agit, & exercet. Hoc unicum Verbum Dei agnoscebat Dionysius, eaque Dionysii fides fuit. Pauca nimirum, ex epistolis illius in unum collata conscripsi tibi quidem, ut haberes occasionem plura addendi, Arianis vero ad confusionem ejus calumniæ, quam adversus Episcopum instituerunt. Ubique enim in genere & seorsum in singulis scriptis stoliditatem eorum redarguit, & hæresin traducit. Quapropter Epistolam ad Euphranorem & Ammonium satis apparet, alia mente, & pro ratione negotii ab eo scriptam esse.

Nam id ejus Apologia præ se fert, & est revera bona persvadendi forma, ad subruendum Sabellii furorem, ut qui velint quam citissime convincere istiusmodi homines, non initium faciant, ab iis, quæ demonstrant Verbi divinitatem, nimirum Verbum Sapientiam, & potentiam, & filium esse: Patremque cum eo unum esse, ne illi recte dicta prave interpretantes, inde sibi occasionem suppeditent improbæ suæ contentionis, quam audiant, *Joan. 10. Ego & pater unum sumus: &, Qui vi-* *Joan. 14. det me, videt & patrem meum.* Sed præmittant ea, quæ de Salvatore humanitus dicta sunt, quemadmodum Dionysius fecit, quale est, quod esuriret, quod precatus sit, & passus: quanto enim ista humiliora sunt dictu, tanto magis ostenditur, patrem hominem non esse factum. Necessum enim est, cum Dominus vitis appelletur, esse vinitorem: & cum precetur, esse, qui exaudiat, cum denique petat, esse, qui donet. Hæc enim longe liquidius Sabellianorum furorem probant, quod alius sit, qui precetur, alius, qui audiat: alius vitis, alius agricola. Quæcunque enim verba filium alienum a patre ostendunt, ea de illo ob carnem, quam propter nos gestavit, dicta fuere. Creaturæ enim alienæ peregrinæque sunt a natura DEI. Ideo enim quia caro ex genere eorum *Joan. 1.* est, quæ facta sint: *Caro* (ut inquit Joannes) *factus est.* Et quanquam pro ratione naturæ suæ proprius erat filius sui patris, & ab eo indivisus, tamen ob carnem pater ab eo longinquus esse dicitur. Quæ enim carnis propria sunt, ipse sustinet de se dici, ut declaretur, hoc corpus non alterius, sed suum ipsius esse. Jam cum hic istiusmodi sit intellectus, citius refutabitur Sabellius, non patrem, sed patris Verbum carnem esse factum, quod & carnem redemit, & patri obtulit. Deinde cum eum ita refutaverit, & persvaserit expeditius, inposterum de deitate Verbi demonstrationes faciet, eum Sapientiam, filium & potentiam, splendorem & sigillum esse. Nam necesse est, ut hæc denuo cogites, cum Verbum sit, esse quoque ejus Verbi patrem: & cum Sapientia sit, esse istius Sapientiæ parentem: & splendor cum sit, esse & lucem, atque ita patrem & filium unum esse. Cum hac igitur consideratione Dionysius scripsit, & per illa Sabellii os obturavit, iisdemque Arii hæresin evertit.

Α τοῦτο γὰρ ἡ ἡ ἀπολογία αὐτὸ δείκνυσι· ἔστιν ἀληθῶς τύπος ἔχει πιθανὸς πρὸς ἀνατροπὴν τ Σαβελλίου μανίας· ὥστε βουλόμενον ταχέως διελέγχειν τὰς τοιάτας, μὴ ἀπὸ τ σημαινόντων τ θεότητα τ λόγου, ποιεῖσθαι τ ἀρχήν· ὅτι λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμίς ἐστιν ὁ υἱός· καὶ ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἵνα μὴ τὰ καλῶς εἰρημένα παρεξηγούμενοι ἐκεῖνοι, πρόφασιν τ ἀναισχύντου φιλονεικίας ἑαυτῶν, τὰ τοιαῦτα πορίσωνται ἀκούοντες, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα πρὸς τὸ Σωτῆρος προβάλλειν· ὥσπερ αὐτὸς πεποίηκεν οἷά ἐστι, τὸ πεινᾶν, τὸ κοπιᾶν, καὶ ὅτι ἄμπελος ἡ ἤυχετο, ἡ πέπονθεν· ὅσῳ γὰρ ταῦτα ταπεινὰ λέγεται, τοσούτῳ δείκνυται μὴ ὁ πατὴρ γενόμενος ἄνθρωπος· ἀνάγκη γὰρ καὶ ἄμπελον λεγομένου τ Κυρίου, εἶναι καὶ γεωργόν· καὶ εὐχομένου αὐτὸ, εἶναι τὸν ὑπακούοντα· καὶ αἰτοῦντος αὐτὸ, εἶναι τὸν διδόντα. τὰ δὲ τοιαῦτα, μᾶλλον εὐκολώτερον τ τῆς Σαβελλιανῶν μανίαν δείκνυσιν· ὅτι ἕτερος ὁ εὐχόμενος, ἕτερος ὁ ὑπακούων, καὶ ἄλλος ἡ ἄμπελος, καὶ ἄλλος ὁ γεωργός· ὅσα γὰρ ὡς ἀπόξενα τ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ῥητὰ, ταῦτα διὰ τὴν σάρκα, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται πρὸς αὐτό· ξένα γὰρ τὰ γενητὰ, τῇ φύσιν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς γενητῆς ὕσης, γέγονεν, ὡς Ἰωάννης φησὶν, ὁ λόγος σὰρξ, καί τοι κατὰ φύσιν ἴδιος, καὶ ἀδιαίρετος ὢν τ πατρὸς, ὅμως δι' αὐτὴν λέγεται καὶ ὁ πατὴρ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ· τὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἴδια, αὐτὸς ἀνέχεται πρὸς αὐτὸ λέγεσθαι· ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐκ ἄλλου, ἀλλ' αὐτοῦ ἦν ἴδιον τὸ σῶμα· τοιαύτης δὲ τ διανοίας ὕσης, ταχύτερον ἐλεγχθήσεται Σαβέλλιος· ὅτι μὴ ἔστιν ὁ πατὴρ, ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τοῦτο λόγος, ὁ ἡ ταύτην λυτρούμενος ἡ προσάγων τῷ πατρί. ἔτω δ' διελέγξας ἡ πείσας, λοιπὸν καὶ πρὸς τ τοῦ λόγου θεότητος, ἑτοιμότερον διδάξει· ὅτι ὁ λόγος καὶ σοφία· υἱὸς καὶ δύναμις· ἀπαύγασμα χαρακτὴρ· ἀνάγκη δὲ ταῦτα πάλιν νοεῖν· ὅτι τοῦ λόγου ὄντος, εἶναι δεῖ τ πατέρα τοῦ λόγου· σοφίας ὕσης, εἶναι καὶ τὴν ταύτης γονέα· καὶ ἀπαυγάσματος ὄντος, εἶναι καὶ τὸ φῶς· καὶ ἔτως εἶναι τὸν υἱὸν τὸν πατέρα ἕν· ταῦτα Διονύσιος εἰδὼς ἔγραψε· ἡ ἐν ἐκείνοις μὲν Σαβέλλιον ἐφίμωσεν, ἐν τούτοις δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέστρεψε·

καὶ γὰρ, ὥσπερ ἀνατρέπει Σαβέλλιον τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σωτῆρος, οὕτω καὶ πρὸς τὰς Ἀρειομανίτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι χρὴ τὰς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ἵνα μὴ καὶ ὅτοι τὰ διὰ τὸ σῶμα λεχθέντα περὶ τοῦ Κυρίου παρεξηγούμενοι, νομίσωσι, τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον, οἷοί ἐσμεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι καὶ λοιπὸν ἐπιμείνωσι τῇ ἑαυτῶν μανίᾳ· ἂν δὲ καὶ διδαχθῶσιν ὅτι περὶ τῆς θεότητος, καταγνώσονται μὲν τῆς ἑαυτῶν κακονοίας· ἀκολούθως δὲ μαθόντες, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διακρινοῦσι λοιπὸν καὶ ὅτοι τὰ ἀνθρώπινα. καὶ τὰ τῇ θεότητι ἁρμόζοντα. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ Διονυσίου τοῦ Ἐπισκόπου δεχθέντος, ἐξ ὧν ἔγραψεν, εὐσεβοῦς, τί ποιήσουσι λοιπὸν οἱ Ἀρειομανῖται; τίνος ἄρα πάλιν ἐλεγχθέντες ὑπὸ τούτων καταψεύσονται; ἀνάγκη γὰρ, αὐτοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου τῶν Ἀποστόλων, καὶ διάλυτον ἔχοντας τὴν διάνοιαν, ζητεῖν ἕρισμα, καὶ μὴ εὑρίσκοντας, καταψεύδεσθαι λοιπὸν τῶν πατέρων· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πιστεύσει, κἂν βιάσωνται συνοφαντεῖν· κατεγνώσθη γὰρ ἡ αἵρεσις ἤδη πᾶσιν· εἰ μὴ ἄρα καὶ τὸ διαβόλου λοιπὸν φθέγξονται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν αὐτοῖς σύμφωνος· μᾶλλον δ' αὐτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ καὶ τῇ αἱρέσει συμβάλλων· τίς ἂν ἔτι τούτους, ὧν ὁ διάβολος ἐστι καθηγεμών, Χριστιανοὺς ὀνομάσαι; καὶ μὴ μᾶλλον διαβολικούς; ἵνα μὴ μόνον χειρομάχοι, ἀλλὰ καὶ διαβολικοὶ καλῶνται· εἰ μὴ ἄρα μεταβάλλωνται, καὶ, ἣν μὲν ἐπενόησαν, ἀσέβειαν ἀρνήσωνται, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἐπιγνῶσι· τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μὲν ὠφελεῖ· ἡμᾶς δὲ πρέπει καὶ πάντων τῶν πεπλανημένων ὅτως ἔχεσθαι.

A Quemadmodum enim humana Salvatoris Sabellium evertunt, ita ad refutandos Ariomanitas documenta, non ex humanis, sed ex illis, qui verbi Deitatem declarant, mutuanda sunt: ne illi rursus ea, quæ de Christo ob corpus referuntur, prave interpretantes, existiment, tale esse Verbum Dei, quales nos homines sumus, ac jam inde in suo furore permaneant, qui si doceantur de divinitate Verbi, summetipsi errorem improbabunt: faciliusque, ubi didicerint, Verbum carnem esse factum, discriminabunt, tum quæ humana sunt, tum quæ ejus divinitati congruunt. Cum igitur res ita se habeat, Dionysiusque ex suis scriptis pius & religiosus appareat, quid jam in posterum tentabunt facere Ariomanitæ, cuive hic convicti mendacia sua allinent? fieri enim nequit, quin lapsi e fundamento Apostolorum, ac proinde hallucinantes, caduca nutantique mente rixas quærant, iisque non inventis, mendacia de patribus spargant. Sed nemo illis credet, etiamsi summa vi calumnientur: ab omnibus enim improba scelerataque eorum hæresis habetur, nec est, quem suffragatorem allegent, nisi diabolum, qui solus ille residuus esse possit adstipulator, vel potius ipsius hæreseos suppeditator. Quis igitur istos, quorum dux est diabolus, Christianos, ac non potius diabolicos putet, ut jam deinceps non Christo perduelles, sed etiam diabolici appellentur, nisi se immutent, & impietatem, quam commenti sunt, abnegent, & veritatem agnoscant, quod & illis utile fuerit, & nobis decorum pro omnibus errantibus exoptare.

A

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

EPISTOLA CATHOLICA.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

B

ATHANASIUS, CUM SUIS Coëpiscopis, ad omnes ubique per Ægyptum, Syriam, Ciliciam, Phœniciam, & Arabiam fratres fidem & salutem amplexantes, Orthodoxos Episcopos in Domino Salutem.

ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ἀδελφοῖς ἀντιποιουμένοις πίστεως καὶ σωτηρίας, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον, καὶ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν, καὶ Φοινίκην, καὶ Ἀραβίαν, Ὀρθοδόξοις Ἐπισκόποις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

QUOTQUOT impietatem conspicitis, insurgentem adversus pietatem, novis prorsus vocabulis, insidiosa hypocrisi, tumultibus, seditionibus, atque adeo verberibus, vulneribus, & cædibus subducere vos tanquam e tempestate in portum & conservare debetis, non admiscentes vos impietati eorum, qui indignis modis tractant unam veramque Trinitatis Deitatem, Filiumque a Patre abalienant, Patremque a Filio disjungunt, neque item admiscentes vos tumultibus eorum, & homicidiis: ita enim a nobis, qui nos ipsos, eosque, qui nobis obtemperant, salvos optamus, agitur. Et jam pridem manifestam Arii hæresin, D eorumque hypocrisin, qui fictis verbis simpliciores seducunt, refutamus, & ab eorum insolentiis turbationibusque segregamur: Lugentes interim eorum facta, quibus causam præstant, ut nomen bonum male audiat, atque id studio habemus, ut & in nobis & nostris servetur fidei modestæque conversationis disciplina. Et ad ea studia adhortamur, & vos, quotquot jam istis hominibus obsistitis, & quotquot nondum ad hunc zelum excitati estis, aut non-

C ΟΣΟΙ τὴν ἀσέβειαν σιωρᾶτε, τὴν ἐπανισαμένην τῇ εὐσεβείᾳ, διά τε φανερῶν κενοφωνιῶν, καὶ δι' ὑποκρίσεων δολερῶν καὶ διασάσεων, καὶ θορύβων ἀπρεπῶν, καὶ πληγῶν, καὶ τραυμάτων, καὶ φόνων ὑπεξελθεῖν, καθάπερ ἀπὸ κλύδωνός τινος εἰς λιμένα καὶ σώζειν ἑαυτοὺς ὀφείλετε, μή τε τῇ ἀσεβείᾳ συμμιγνύμενοι τῶν ἀθετούντων τὴν μίαν καὶ ἀληθῆ θεότητα τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ ἀπαλλοτριούντων τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ χωριζόντων, μήτε ταῖς συγχύσεσιν αὐτῶν καὶ μιαιφονίαις ἀναμιγνύμενοι· ἔστω γὰρ καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς βουλόμενοι σώζειν, καὶ τοὺς πειθομένους ἡμῖν. καὶ D ἐκ πλείονος ἤδη χρόνου, τὴν τῶν φανερῶν ἀσεβούντων Ἀρείου διελέγχομεν, καὶ τὴν ὑποκρισιν τῶν ἁπλουστέροις ῥήμασιν ὑπαγομένων τοὺς ἀφελεστέρους· χωριζόμεθά τε πάσης ἀταξίας αὐτῶν, πενθοῦντες, ἐφ' οἷς πράττουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα τὸ ἀγαθὸν δυσφημεῖσθαι ποιοῦσι· καὶ βουλόμενοι διατηρηθῆναί πως ἐν ἡμῖν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς, τόν τε τῆς πίστεως καὶ τῆς ἁπλότητος ἀναστρόφης νόμον· ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς παρακαλοῦμεν· ὅσοι τε ἤδη τὴν αὐτὴν ἔνστασιν ἐνεστήσασθε· καὶ ὅσοι μηδέπω πρὸς τὸν ζῆλον τοῦτον

ἐξανέσητε· ἢ μηδὲ σωτήματε καταλυόμενον διὰ τῶν τοιούτων τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ χήματι δολερῷ τὸν διάβολον καταπολεμοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὥσπερ ναῦν καταποντίζοντα. εἰ δὲ καὶ γράφειν ἡμῖν καὶ ἀνακοινοῦσθαι περὶ τῶν τοιούτων βούλεσθε, χαίροντες δεξόμεθα τὴν ὁμοψυχίαν, συμπνοίαν ὑμῶν, ἀδελφοὶ καὶ τὴν τῶν λόγων κοινωνίαν, εἰ καὶ τῷ τόπῳ διεστήκαμεν· γνωρίζοντες ὑμῖν, ὅτι εἰ καὶ πολλῷ ἤδη χρόνῳ τὰ τῆς φθορᾶς ταύτης ὑπολάζει, ἀλλ' ὅμως ἔτι καὶ ἐν τοῖς πλείοσι τῶν λαῶν διαμένει τὸ τῆς Ἀποστολικῆς πίστεως ἀγαθὸν, καὶ ἐν τοῖς πλείοσι τῶν Ἐπισκόπων· εἰ καὶ βίᾳ κατέχουσί τινες τὸν λαὸν, καὶ ἑτέροις ῥήμασιν ἀπατηλοῖς, καὶ Ἐπισκόπων πλήθει· τὰ μὲν διὰ δέους τῶν ἐν πόλεσιν ὑπεφανεσέραις τὰ δὲ δι' ἀντιποίησιν δόξης· καὶ ἃ μὲν φρονοῦσιν, ἀποκρύπτουσιν, ἃ δὲ μὴ τούτοις τοῖς πάθεσι συνατεχημένοι εἰσὶ, καὶ μόνον ῥηθεῖσαν τὴν ἀλήθειαν ὀλίγοις ῥήμασιν, ὑπαινίσσονται, ὅτι μήτε ποίημα Θεοῦ Θεὸς, καὶ υἱὸς Θεοῦ εἶναι δυνατὸν, μήτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιήμασιν ἐναριθμεῖται. Θεοῦ τε ὑπόφασιν ὑπεδεξάμεθα, δι' ὃ καὶ θεοποιούμεθα, καὶ Θεοῦ ναοὶ καθιζάμεθα· ταῦτα γὰρ καὶ ὅτως βραχέως λεγόμενα, παντὶ Χριστιανῷ κατάδηλα, ὡς τὴν ἀρχῆθεν ἐξ ἀρχῆς κηρυχθεῖσαν ἀλήθειαν σώζοντα, ἐφ' ᾗ ἐμμένοντες τὰς αἰωνίους ἐλπίδας ἐνδεχόμεθα· Σύμβολον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν, ὁμοούσιος ἡ Τριὰς, Θεὸς ἀληθινὸς, ἐκ Μαρίας γνόμενος ἄνθρωπος· ὁ μὴ σωτιθέμενος, ἀνάθεμα ἔστω. ταῦτα γὰρ, καὶ τὸ τῆς μεγάλης Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ γράμμα βούλεται, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· καὶ τὸ Πνεῦμα, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ συνδοξάζεσθαι· Θεὸν ἀληθινὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ σεσαρκῶσθαι· πεπονθέναι, ἀνασῆναι, εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, κρῖναι ζώντων καὶ νεκρῶν· ᾧ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A dum intellexistis solvi Christianismum, & callide sub alia specie diabolum oppugnare Ecclesiam, & tanquam navem in undas deprimere. Quod si nobis scribere & super ea re communicare volueritis, libenter recipiemus vestram concordiam, conspirationem, & orationum consortia: neque ei rei impedimento erit distantia locorum: indicamusque vobis, & si jam longo tempore hæc pestis incubuit, nihilo minus tamen in plerisque populis & Episcopis decus Apostolicæ fidei semper remanere, quanquam nonnulli vi, verbisque fallacibus populum detineant, & multi Episcoponum, tum formidine illustrium virorum in urbibus, tum gloriæ ambitu, ea, quæ sentiunt, dissimulant, & quæ non sentiunt, præ se ferunt. Qui si istis affectibus non terrerentur, ex paucis verbis veritatem agnoscerent, fieri scilicet non posse, ut idem Deus & Dei opus, & filius Dei sit, neque Spiritum sanctum creaturis annumerari debere, Deique adventum non ut creaturæ adventum existimandum, neque enim in servi adventum credimus. Quin & deificam esse Spiritus gratiam approbamus, per quem fit, ut dii efficiamur, & Dei templa reddamur: hæc tametsi paucis dicta cuilibet Christiano satis manifesta sunt, cum ab initio prædicatam veritatem constanter retineamus, in qua permanentes, æternam spem suscipimus. Symbolum igitur, tesseraque fidei nostræ est Consubstantialis Trinitas, Deus verus, ex Maria genitus homo: qui autem istis non adstipulatur, anathema esto. Hæc enim scripta magni Concilii Nicensis volunt, consubstantialem scilicet Patri Filium esse & Spiritum una cum Patre & Filio conglorificari: Deum verum Filium Dei, incarnatum passum esse, resurrexisse, in cœlum ascendisse, venturum esse judicem vivorum & mortuorum, cui gloria in secula seculorum, Amen.

A

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

REFUTATIO CONTRA HYpocriſin Meletii, Euſebii & Pauli Samoſatenſis de Conſubſtantialitate.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟκρίσεως τῶν περὶ Μελέτιον, καὶ Εὐσέβιον, καὶ τὸν Σαμοσατέα Παυλοδόξων, περὶ τῆς Ομοουσίου.

B

HOMO ad ſimilitudinem Dei factus eſt, nec tamen eſt homo, Deus: nihil enim, quod alteri ſimile eſt, id idem eſt cum ipſo, cujus ſimilitudinem gerit. Nam ſimile eſt regnum cœlorum ſagenæ & ſementi, nec tamen eſt quicquam horum regnum cœlorum. Simile item eſt regnum cœlorum patrifamilias, qui doctus eſt in regno cœlorum, ſed tamen nequaquam eſt paterfamilias, & alia hujusmodi complura, quæ ſimilitudine conjunguntur, ut in corporibus lupus cani ſimilis, ſed non canis: & ſtannum argento, ſed nequaquam argentum: & æs auro, at neutiquam aurum: & coccus ſangvini, ſed non ſanguinis: & calx nivi, ſed non nix, ut quæ tantummodo talia appareant. Deo igitur non eſt ſimilis filius, cum Deus ſit, ſed unum cum eo, ſicut in ſcriptura proditur: *Ego & pater unum ſumus*, ubi Deitatem per illud, quod unum dixit, interpretatus eſt, Deitatem, inquam, non qualis eſt in deificatis, ut iſtam cum illa compares. Non enim Deus, qualis homo, qui ſecundum ſimilitudinem Dei factus eſt, reſpectuque ſimilitudinis, non natura Deus nominatur: neque filius Dei in hanc ſimilitudinem profectu virtutis evehitur, ſecundum quod de nobis dictum eſt: *Filii Dei ſumus, & ſi manifeſtatus fuerit, ſimiles illi erimus:* ubi autem ſubſtantia, ibi neque in majus aut minus profectus eſt. Nam id quidem in homine locum habet, in Deo non habet, cum ſemper ſit idem, neque jam minor, poſtea vero major, utpote DEUS. Chriſtus enim heri & hodie, idem eſt in ſecula. Qui igitur filio adimit, ne ſit conſubſtantialis

Luc. 10.

1. Joan. 3.

Hebr. 13.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γέγονε, καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς ὁ ἄνθρωπος· τὸ γὰρ ὅμοιόν τινι, οὐκ ἔστιν αὐτὸ ἐκεῖνο, ὡ ὁμοιῶται, ὡς καὶ τὸ, ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ καὶ σπέρματι, οὐδὲν τούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ ὅμοιος ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὁ μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' οὐκ οἰκοδεσπότης ὅμως. C καὶ ἕτερα τοιαῦτα πολλά. ὅμοια δὲ καὶ ἐν τοῖς σώμασι, λύκος κυνὶ, ἀλλ' οὐ κύων ἐστὶ καὶ κασσίτερος ἀργύρῳ, ἀλλ' οὐκ ἄργυρος· καὶ χαλκὸς χρυσῷ, ἀλλ' οὐ χρυσός· καὶ κόκκινον αἵματι, ἀλλ' οὐχ αἷμα· καὶ γύψος χιόνι, ἀλλ' οὐ χιών· καὶ ἄλλα διαφορὰ τοιαῦτα θεωρεῖται. Θεῷ οὖν οὐχ ὅμοιος ὁ υἱὸς, Θεὸς ὢν, ἀλλ' ἕν καὶ τοῦτο ὡς γέγραπται· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ θεότητα ἡρμήνευσε τὴν ἑνότητα, θεότητα δὲ, οὐχ οἵαν τῶν θεοποιηθέντων· ἅτε δὴ ἀντιτιθεὶς αὐτὴν πρὸς ἐκείνων· ὡς ἔχει τὸ λόγιον· τοῦ Κυρίου Θεὸς γάρ ἐστιν· οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ λεγόμενος· D θεὸς ὀνομαζόμενος, τῇ ὁμοιώσει, καὶ τῇ φύσει ὁμοιωμένῳ ἔχων Θεῷ τὴν οὐσίαν· καὶ δὴ καὶ προκόπτων ἐν τῇ ὁμοιότητι· καθ' ἣν ἤδη φησὶν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοια αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅπου δὲ ἡ οὐσία ἡ αὐτὴ, οὐ προκόπτει οὐσία εἰς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀλλὰ ἀνθρώπῳ μὲν ἔστω· ὁ δὲ Κύριος, ὁ αὐτὸς ἀεὶ καὶ οὐποτὲ μὲν ἧττων, ποτὲ δὲ μείζων, ὡς Θεός· Ἰησοῦς, φησὶν, χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ τοίνυν ἀναιρῶν, τὸ εἶναι τὸν υἱὸν

ὁμοούσιον τῷ πατρί· λέγων ὂ ὅμοιον, ἀναιρεῖ τὸ εἶναι Θεόν. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἐξηγούμενος τὸ ὁμοούσιον, ὡς ὅμοιον τῇ οὐσίᾳ, ἑτέραν τινὰ οὐσίαν λέγει, Θεῷ ὂ ὁμοιωμένην. οὐτοίνυν οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι, πρεπόντως λέγει μὴ φρονῶν ὁμοούσιον, ὡς ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἀνθρώπου οὐσίας, εἰ δὲ μή, ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου κατ' οὐσίαν, ἐκ Θεοῦ ὁ υἱός· ἀλλ' ὡς ἐν ὁμοιώματι, καθάπερ ἀνδριὰς ἀνθρώπῳ· ἢ ὡς ἄνθρωπος Θεῷ, δῆλός ἐστιν ὁ τοιοῦτος, ὁμοούσιον μὲν λέγων, ὁμοούσιον ὂ οὐ φρονῶν· οἶδε γὰρ κἂν τὴν συνήθειαν βούλεται τὸ ὁμοούσιον ἀνιέναι· ὅπερ ἐστὶν, ὡς εἰμιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας· ἀλλὰ ὡς τινὰ συνήθειαν, καὶ ἵνα διαβάλλῃ ταύτῃ, Ἑλληνικὴν ῥῆσιν εἰρηκέναι, τὸ ὁμοούσιον ῥῆμα τοῦ ὂν Ἕλλησιν ἔθος ἐπ' ἄδεσι ἑτέρῳ κείμενον, ἢ ἐπὶ τῷ τὴν αὐτὴν φύσιν ὑφεστῶσαν· ὅπερ δεῖ πιστεύσαι ἐπὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. ἅμα τε ὂν τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἐντρέπει, καὶ τὸ τῆς οὐσίας οὕτως ὀνομάζει· ὡς ἔργον νοῶν, οὐχ ὡς γέννημα. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀπαθῶς προσίθησι πιθανῶς· οὐχ ἵνα πάθος ἀφέλῃ διαβολήν· τίς γὰρ καὶ λέγει Θεοῦ πάθος; ἀλλ' ἵνα ποιητὸν ἐκ Θεοῦ λέγῃ, καὶ μὴ γέννητον ἐκ Θεοῦ προελήλυθότα· ὡς τῆς τοιαύτης προόδου παθητικῆς οὔσης· καθὰ δὴ λέγειν εἰώθασιν, οἱ τὴν μὲν ἐκ τῆς οὐσίας πρόοδον, ὡς πάθος ἐκβάλλοντες, ἣν δὲ λέγουσιν ἐκ τῆς οὐσίας ποίησιν, ὡς ἀπαθῆ συνιστῶντες. ὥσπερ οὖν καὶ τῆς ποιήσεως· εἰ ἀνθρωπίνως λαμβάνοιτο, κίνησιν ἐχούσης, καὶ τὸν ἐκ τῆς κινήσεως κάματον· ἅπερ ἀλλότρια δημιουργοῦντος Θεοῦ· ὅμως γοῦν ὡς γέννησιν ἀπαθῆ διὰ τοιαύτης ἐξηγήσεως τὸ τοῦ υἱοῦ νοοῦντες πρόοδον, τὸ πνεῦμα ἀλλοτριοῦσι πατρὸς καὶ υἱοῦ· ὅτι μὴ γεννήσει ἡ τοῦτο πρόοδος, ἀλλὰ πνεύσει ὁμοίως διὰ τὴν μετάληψιν, ὡς πνοῆς σώματος ἐρχομένης, καὶ τὸν μεταλαμβάνοντα ἁγιαζούσης, καθὰ δὴ λέγεται πνεύματος. οὐκ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δοξάζεσθαι· μὴ προσθήκῃ ὂν ἐκ Θεοῦ διὰ Υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ Θεοῦ γεγονὸς

A patri, sed similem illum statuit, DEUM eum esse negat. Itidem quoque qui eum ideo consubstantialem vult, quod naturam similem substantiæ divinæ habeat, is aliam substantiam inducit, utpote quæ non eadem, sed similis sit divinæ substantiæ. Non igitur iste, quidnam sit natura filius, decenter effert, cum non sentiat, eum ita consubstantialem Deo esse, quemadmodum homo ex substantia humana homini similis esse perhibetur: si autem non ita ut homo ex homine, secundum substantiam, Deo filius par est natura, sed ex similitudine aliqua quasi concolor habetur, veluti simulacrum quod cum B homine lineamentis convenit, aut ut homo Deo aliqua in re similis esse censetur: certum est enim, qui ita opinatur, etiam si maxime jactitet Consubstantialitatem, nihil tamen tale in animo sentire: non enim, ut in usu est consubstantialitatem intelligi cupit, quæ intelligenda est de una atque eadem substantia: sed omnino præter usum vocabulum usurpat, & ut caluminari possit, vocem eam ethnicam dicit, cum tamen vox ea nunquam in alio significatu pro consvetudine ethnica ponatur, quam ut C eandem naturam designet, quod ipsum credendum est in Patre, Filio, & Spiritu sancto. Simul igitur iste & vim vocabuli Consubstantialitatis subvertit, & naturam substantiæ adulterinæ denominat, cum eam opus velit, non sobolem. Quocirca satis credibiliter & scite adjunxit hanc dictionem impassibiliter, non ut calumniam passibilitatis detraheret; quis enim DEUM passibilem dicit? sed ut eum factum, creatumve a Deo, non genitum, ex Deo processisse persvaderet, quasi istiusmodi progressus & enixus passionibus obnoxius sit: D quemadmodum soliti sunt dicere, qui progressum naturalem, ut passionem repudiant, & quam ipsi dicunt substantiæ facturam, ut passionibus liberam, vacuam commendant, quanquam factura ipsa, si humanitus capiatur, & motum habeat, & ex motu laborem, quæ aliena sunt ab opifice, Deo tamen generationem impatibilem, per istiusmodi expositionem, filii progressum intelligentes, Spiritum alienum a patre & Filio commonstrare nituntur, eo

quod ejus progressus, non nativitati, sed proflatui seſe aliis impertienti, pro anhelitus similitudine ex ore prodeuntis, & recipientem se sanctificantis, similis habeatur, nimirum pro voce sua, qua Spiritus dicitur. Atqui impossibile in Trinitatis gloria Spiritum conglorificari, nisi ex Deo per Filium progrediendi modo, non autem fiendi ratione naturam habeat

(ut ipsi ajunt) non enim factura cum A factore, neque servus cum Domino conglorificari debet: neque quod substantiam diversam a natura Dei receperit, idem cum Dei natura fuerit (ut Joannes) *quoniam in nobis est ex Spiritu, quem dedit nobis.*

ὡς λέγουσιν· οὐ γὰρ συνδοξάζεται ποίημα ποιητῇ, οὐδὲ δοῦλος δεσπότῃ· οὐδὲ ἡ τῆς ἀλλοτρίας Θεοῦ οὐσίας μέθεξις ἂν εἴη Θεός· ἐν τούτῳ γὰρ, φησὶν ὁ Ἰωάννης, γινώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐσὶν ἐκ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν.

EJUSDEM AD ANTIOCHENSES EPISTOLA.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

B

CHARISSIMIS ET OPTATISSIMIS sacrorum comministris Eusebio, Lucifero, Asterio, Cymatio & Anatolio, Athanasius caterique Episcopi, qui jam Alexandriæ ex Italia, Arabia, Ægypto, & Libya hic adsunt, Eusebius, Asterius, Gajus, Agathus, Ammonius, Agathodæmon, Dracontius, Adelphius, Hermæon, Marcius, Theodorus, Andreas, Paphnutius, Marcus, Zoïlus, Menas, Georgius, Lucius, Macaris, reliquique deinceps in Christo,

Salutem plurimam.

ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ ποθεινοτάτοις συλλειτουργοῖς ΕΥσεβίῳ Λευκίφερι, Ἀσερίῳ, Κυματίῳ, καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐπίσκοποι, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας, Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, ΕΥσέβιος, Ἀσέριος, Γάϊος, Ἀγαθὸς, Ἀμμώνιος, Ἀγαθοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφιος, Ἑρμαίων, Μάρκιος, Θεώδορος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, Μάρκος, Ζωΐλος, Μῆνας, Γεώργιος, Λούκιος, Μάκαρις, καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Χριστῷ, πλεῖσα χαίρειν.

PERSVASUM habemus, vos, cum sitis ministri Dei ac boni dispensatores, idoneos aptosque esse ad Ecclesiæ negotia temperanda. Cæterum quia ad nos allatum est, plurimos superiore tempore per contentionem disgregatos a vobis, pacem jam optare, plurimos item a vecordi Arianorum secta deficientes, vobiscum communionem affectare, necessarium visum est, ut ea, quæ a nobis nostrisque dilectis scripta essent, Eusebio, Asterio, vestræ bonitati insinuare, qui & ipsi estis dilecti, & vere nobis desideratissimi sacrorum comministri, nimi-

ΠΕΠΕΙΣΜΕΘΑ μὲν, ὅτι λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ οἰκονόμοι καλοὶ τυγχάνοντες, ἱκανοί ἐσε πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἁρμόζεσθαι. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν, ὅτι πλεῖσοι πρότερον διὰ Φιλονεικίαν διαιρεθέντες ἀφ' ἡμῶν, εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ δὲ καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἀρειομανίτας αἱρέσεως ἀποσάντες, ἀντιποιοῦνται τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦτ', ἅπερ ἐγράψαμεν, ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ΕΥσέβιός τε καὶ Ἀσέριος, γράψαι τῇ ὑμῶν χρηστότητι, καὶ αὐτοὶ ἀγαπητοὶ, καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατοι συλλειτουργοὶ, χαίροντες μὲν ἐπὶ τῇ

τοιαύτη ἀκοῇ, ἀχόμεθα δὲ, ἵνα καὶ ἔι τις ἔτι
παλείπεται μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, καὶ εἴ τις ἔτι
τοῖς Ἀρειανοῖς συνεχόμενος φάνεται, ὅτως
ἀποπηδήσῃ τῆς ἐκείνων μανίας, ὥσε πάντας
πανταχῆ λοιπὸν λέγειν, εἷς Κύριος, μία πί-
στις. τί γὰρ ὅτω καλὸν, ὡς ὁ ὑμνῳδὸς ἔφη, ἢ τί
τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ
αὐτό; ὅτω γὰρ πιστεύομεν, καὶ τὸν Κύριον μεθ'
ἡμῶν κατοικήσειν λέγοντα, ἐνοικήσω ἐν αὐ-
τοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ὧδε κατοικήσω,
ὅτι ἠρετισάμην αὐτὴν, ὧδε δὲ πᾶς, ἢ ἔνθα
μία πίστις καὶ ἀσέβεια κηρύττεται; ἐβουλόμε-
θα μὲν ἂν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύ-
πτου ἅμα τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐ-
σεβίῳ καὶ Ἀσερίῳ, διὰ πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ
τούτου χάριν ἐλθεῖν, ἵν' ἅμα τὴν ἡμετέραν
ἐμπλήξωμεθα διάθεσιν, καὶ κοινῇ τῆς τοιαύ-
της ἀπολαύσωμεν εἰρήνης τε καὶ ὁμονοίας. ἐπει-
δὴ δὲ, καθὼς ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐδη-
λώσαμεν, καὶ δυνάσθε μαθεῖν παρ' αὐτῶν
συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι
κατεπείγουσιν ἡμᾶς, ἐλυπήθημεν μὲν, ὅμως
δὲ ἠξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν
Ἀσέριον καὶ Εὐσέβιον ἐλθεῖν ἀνθ' ἡμῶν πρὸς
ὑμᾶς. καὶ χάριν αὐτῶν τῇ θεοσεβείᾳ, ὅτι καί-
περ αὐτοὶ δυνάμενοι σπεύδειν εἰς τὰς παροικία
ἑαυτῶν προθέσεως πάντων ἦν πρὸς ὑμᾶς
ὁδὸν. ἕνεκα τῆς κατεπειγούσης ἐκκλησιασ-
τικῆς χρείας. σωθεμένων δ' αὐτῶν, παρεμυ-
θησάμεθα ἑαυτοὺς, ὅτι αὐτῶν τε καὶ ὑμῶν ἐμοὶ
τυγχανόντων, πάντες ἑαυτοὺς ἡγούμεθα συνεῖ-
ναι ὑμῖν· πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰ-
ρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς μάλιστα τοὺς ἐν τῇ πα-
λαιᾷ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀρεια-
νῶν προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ὡς
μὲν πατέρες υἱοὺς προσλάβεσθε, ὡς δ' διδά-
σκαλοι καὶ κηδεμόνες ἀποδείξασθε, καὶ συνά-
ψαντες ἑαυτοὺς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς πε-
ρὶ Παυλῖνον, μηδὲν πλεῖον ἀπαιτήσητε παρ'
αὐτῶν, ἢ ἀναθεματίζειν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵ-
ρεσιν, ὁμολογεῖν δὲ τὴν παρ' αὐτῶν ἁγίων πα-
τέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ἀνα-
θεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διηρημένον ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ
Χριστοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀληθῶς τὸ ἀποπηδᾶν
ἀπὸ τῆς μυσαρᾶς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ
διαιρεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ λέγειν, τι ταύ-
της εἶναι κτίσμα. οἱ γὰρ προσποιούμενοι μὲν
ὀνομάζειν τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν,

Arum lætos quidem nos esse de hac fama, sed tamen magnopere cupere, ut eos, qui adhuc in schismate hærent, segregati a vobis, quique cum Arianis cœtus faciunt, resilire curetis ab istiusmodi insania, ut omnes omnibus in locis prædicent unum Dominum, unam fidem. Quid enim ita pulchrum, prout Psalmographus inquit, aut quid ita delectabile, quam habitare fratres in unum? Nam ita quoque fieri arbitramur, ut & Deus nobiscum habitet, cujus hæc verba sunt: *Habitabo in eis, & versabor inter eos*, & hic habitabo, quoniam elegi eam: Hic, ubi tandem, nisi ubi una fides & religio prædicatur? Vellemus equidem nos Ægyptii, una cum dilectis fratribus nostris Eusebio & Asterio multis de causis isthuc venire: ac inprimis ejus rei gratia, ut vestros affectus amplecteremur, frueremurque in commune istiusmodi pace & concordia. Verum, quia, ut in alia epistola indicavimus, & ex comministris nostris intelligere potestis, detinemur magnopere Ecclesiasticis necessitatibus, idque non sine dolore nostro: ideo voluimus comministros nostros in rebus sacris, Asterium & Eusebium, in vicem nostri isthic pergere, ac vos invisere. Gratiam igitur ago eorum pietati, quod, cum ipsis liceret deproperare ad suas diœceses, istam tamen profectionem ad vos omnibus rebus suis anteposuerunt, idque in usum urgentis Ecclesiastici negotii. Cum igitur istud inter nos decretum esset, memetipsum non parum consolatus sum, quasi illis isthic præsentibus, ego quoque una isthic præsens interessem. Omnes igitur, qui vobiscum pacifice agere volunt: inprimis autem illos, qui in veteris Ecclesiæ communione fuerunt, deinde qui ab Arianis redierunt, elicite ad vos, eosque, ut patres filios, assumite: & ut magistri & tutores, recipite, coaptantes vos interim dilecto nostro Paulino ejusque sociis: nihilque amplius ab illis exigatis, quam ut execrentur, Arianorum hæresin, confiteanturque Sanctorum Patrum in Nicena Synodo fidem. Execrenturque item eos, qui dicunt, Spiritum sanctum esse creaturam, & divisum ex substantia Christi. Id enim vere est resilire a scelerata factione Arianorum, si non dividas sanctam Trinitatem, nec dicas, aliquid ejus esse creatum. Nam qui simulanter sese jactitant de confessione Nicenæ fidei,

atque interim audent blasphemias dicere contra Spiritum sanctum, nihil aliud præstant, quam quod Arianam hæresin verbis inficientur, & eam animo sensuque retineant. Anathemate quoque inuratur Sabellii & Pauli Samosatensis impietas, Valentini item & Basilidis insania, & Manichæorum stoliditas: quod si ita fiat, omnis apud omnes suspicio mala delebitur, & sola Catholicæ Ecclesiæ fides pura apparebit. Quod autem hanc fidem teneamus nos, & qui perpetuo nobiscum communionem usurparunt, nec vos, nec alium quemquam latere arbitramur. Cæterum quia cum volentibus volupe est conjungi, ut quidem libenter cum omnibus, ita vero inprimis cum iis, qui in veteri Ecclesia conventus agebant, & quia potissimum Dominum glorificamus, cum de omnibus, tum præcipue de hoc eximio proposito, visum est nobis vos cohortari, ut sub ipsis conditionibus ineatur concordia, ita ut nihil ulterius, quam prædictum est, vel illi, qui ex veteri Ecclesia sunt, a vobis flagitent: vel illi, qui cum Paulino sunt, aliud præterquam quod inter Niceni Concilii decreta reperitur, adjiciant: & tabellas, quas nonnulli jactant, quasi in Sardicensi Synodo de fide conscriptas, ne legi quidem semel, aut proferri sinatis: nihil enim tale Concilium definivit. Quamvis enim certi homines nonnulla, quasi quæ deessent Niceno Concilio, adscribere vellent, idque acriter contenderent, sancta tamen Synodus, quæ Sardis convenit, indigne id tulit, decretoque sancivit, ne quid ulterius de fide scriberetur, & sese contentos esse Nicena fide declaraverunt: ut cui nihil deesset, & in qua integra & solida pietas contineretur: neque edendam esse aliam professionem fidei, ne illa, quæ Niceæ scripta est, suos numeros non habere videretur, neve illis, quibus libido est, semper nova statuere, occasio hujusmodi suppeditaretur, ut iterum atque iterum de fide desinant. Quapropter, si quis hæc aut aliud quippiam cavillabitur, compescite illos, & ad studium pacis inducite: nihil enim in istis agnoscere possimus, nisi solam rixandi pertinaciam. Illis enim, qui nonnullos inculsabant, ut trium hypostaseon affirmatores, cum hujusmodi voces in scripturis non reperirentur, ac proinde suspectæ videri possent, autores fuimus, ne amplius in Nicenam confessionem inquirerent. Sed tamen

A τολμῶντες δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημεῖν. οὐδὲν πλέον ποιοῦσιν, ἢ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τοῖς μὲν ῥήμασιν ἀρνοῦνται, τῷ δὲ φρονήματι ταύτην κατέχουσιν. ἀναθεματιζέσθω δὲ παρὰ πάντων ἡ Σαβελλίου, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἀσέβεια, καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Βασιλείδου ἡ μανία, καὶ τῶν Μανιχαίων ἡ παραφροσύνη. τούτων γὰρ ὄντων γινομένων, πᾶσα παρὰ πάντων ὑποψία φαύλη περιαιρεθήσεται, καὶ μόνη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ δείχθήσεται· ὅτι μὲν οὖν ταύτην τὴν πίστιν ἔχομεν, ἡμεῖς τε, καὶ οἱ ἀεὶ μεθ' ἡμῶν τὴν κοινωνίαν ἐχηκότες, οὐδένα, B οὔτε ὑμᾶς, οὔθ' ἕτερόν τινα ἀγνοεῖν ἡγούμεθα. ἐπειδὴ δὲ σωχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι, πᾶσι μέν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένοις, καὶ μάλιστα τὸν Κύριον ἐδοξάσαμεν, ὡς ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ προθέσει τούτων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐπὶ τούτοις γίνεσθαι τούτων τὴν ὁμόνοιαν, καὶ μηδὲν πλέον τούτων, καθὰ προείπομεν· μή τε τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν· μήτε τοὺς περὶ Παυλῖνον ἕτερόν τι μηδὲ πλέον τῶν ἐν Νικαίᾳ προβάλλεσθαι. C καὶ τὸ θρυλληθὲν γοῦν παρά τινων πιναξίον, ὡς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν Συνόδῳ συνταχθὲν περὶ πίστεως, κωλύετε κἂν ὅλως ἀναγινώσκεσθαι, ἢ προφέρεσθαι· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτο ὥρισεν ἡ Σύνοδος. ἠξίωσαν μέν γάρ τινες, ὡς ἐνδεοῦς ἐχούσης τῆς κατὰ Νίκαιαν Συνόδου γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχείρησάν γε προπετῶς, ἡ δὲ ἁγία Σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα ἠγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν ἔτι περὶ πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ παρ' αὐτοῦ πατέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει. διὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη δύσεβείας εἶναι, καὶ ὅτι μὴ D δεῖν ἑτέραν θεῖναι δευτέραν πίστιν, ἵνα μὴ ἡ ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσα, ὡς ἀτελὴς ὅσα νῦν μιαθῇ, καὶ πρόφασις δοθῇ τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις γράφειν καὶ ὁρίζειν περὶ πίστεως. ὅθεν κἂν τοῦτό τις, ἢ ἕτερον προβάλληται, παύετε τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον εἰρηνεύειν αὐτοὺς πείθετε. καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον συνείδομεν ἐν τούτοις, ἢ φιλονεικίαν μόνην· ὃς γὰρ ἐμέμφοντό τινες ὡς τρεῖς λέγοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ ἀγράφους, καὶ ὑποπτους ἐντεῦθεν εἶναι τὰς λέξεις, ἠξιοῦμεν μηδὲν πλέον ζητεῖν τῆς κατὰ Νίκαιαν ὁμολογίας. ἀναγκαίως γὰρ

ὅμα

ὁμωστάτας διὰ τὴν φιλονεικίαν, μὴ ἆρ' ὡς Ἀρειομανῖται λέγωσιν ἀπηλλοτριωμένας καὶ ἀπεξενωμένας, ἀλλοτριότητάς τε ἀλλήλων, καὶ ἑκάστην καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασιν διηρημένην, ὡς ἔστι τά τε ἄλλα κτίσματα, καὶ οἱ ἐξ ἀνθρώπων γινόμενοι· ἢ ὥσπερ διαφόρους οὐσίας, ὥσπερ ἐστὶ χρυσὸς, ἢ ἄργυρος, ἢ χαλκὸς, οὕτω καὶ οὗτοι λέγωσιν, ἢ ὡς ἄλλοι αἱρετικοὶ τρεῖς ἀρχὰς, καὶ τρεῖς Θεοὺς λέγωσιν, οὕτω καὶ ὅτι φρονοῦντες, τρεῖς ὑποστάσεις λέγωσι; διεβεβαιώσαντο μήτε λέγειν, μήτε πεφρονηκέναι ποτὲ οὕτως. ἐρωτώντων οὖν ἡμῶν αὐτοὺς πῶς οὖν ταῦτα λέγετε, ἢ διὰ τί ὅλως τοιαύταις χρῆσθε λέξεσιν; ἀπεκρίναντο, διὰ τὸ εἰς ἀγίαν Τριάδα πιστεύειν, οὐκ ὀνόματι Τριάδα μόνον, ἀλλ' ἀληθῶς οὖσαν καὶ ὑφεστῶσαν, πατέρα τε ἀληθῶς ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ υἱὸν ἀληθῶς ὑπάρχοντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὑφεστὸς καὶ ὑπάρχον ὁμολογοῦμεν, μήτε εἰρηκέναι τρεῖς Θεοὺς ἢ τρεῖς ἀρχὰς, μήθ' ὅλως διέχεσθαι τῶν τοῦτο λεγόντων, ἢ φρονούντων, ἀλλ' εἶναι ἁγίαν μὲν Τριάδα, μίαν δὲ θεότητα, μίαν δὲ ἀρχὴν, καὶ υἱὸν μὲν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, ὡς εἶπον οἱ πατέρες, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ξένον, ἀλλ' ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρός. ἀποδεξαμένων οὖν τούτων τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως, καὶ τὴν ἀπολογίαν, αὐνεκείνωμεν καὶ αὐτοὶ αἰτιαθέντας διὰ τούτων, ὡς λέγοντας μίαν ὑπόστασιν, μὴ ἆρα ὡς Σαβέλλιος φρονεῖ, οὕτω καὶ ὅτι λέγουσιν, εἶναι συναιρέσεις τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ ὡς οὐσίαν οὖσαν τοῦ υἱοῦ, ἢ συνυποστάσαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο, μήτε τοῦτο λέγειν, μήτε οὕτω πεφρονηκέναι πώποτε, ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγομεν, ἡγούμενοι ταύτην εἶναι, εἰπεῖν ὑπόστασιν τὸ οὐσίαν· μίαν δὲ φρονοῦμεν διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως· μίαν γὰρ θεότητα καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύομεν, καὶ οὐκ ἄλλην μὲν τὴν τοῦ πατρὸς, ξένην δὲ τούτου τὴν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἀμέλει καὶ οἱ αἰτιαθέντες ὡς εἰρηκότες τρεῖς ὑποστάσεις, συνελθόντες τούτοις, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν οὐσίαν τὰ ἐκείνων ὥσπερ ἡρμήνευσαν καὶ ὡμολόγησαν, καὶ ἀνεθεματίζετο παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν Ἄρειός τε, ὡς χριστομάχος, καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦ-

A de istis ob pervicaciam rixandi qvæstio est habita, interrogatiqve sunt, num pro Arianorum sententia, alienas peregrinasqve, ac diversæ a se invicem substantiæ, personas esse velint, & unamqvamqve hypostasin per se ac seorsum divisam esse pro ratione cæterarum creaturarum, eorumqve, qvi ex hominibus nascuntur, existiment: an hic intelligant diversas res, qvale est aurum, argentum, æs: an, ut alii hæretici, sub istis vocibus tria principia & tres Deos constituant. Cæterum illi affirmabant, se ita nec dixisse, nec sensisse. Percunctantibus autem nobis, qva ratione tandem ista dicerent, aut cur omnino istiusmodi vocabulis uterentur, B responsum dederunt, sese in Trinitatem credere, non qvæ nomine tenus Trinitas, sed qvæ vere Trinitas esset & subsisteret: & patrem, ut qvi vere esset & subsisteret: & filium, ut inexistentem & subsistentem: & Spiritum sanctum, ut subsistentem & existentem agnoscere: non tamen se dixisse tres Deos aut tria principia, imo ne toleraturos qvidem, si qvis tale qvippiam aut dicat, aut sentiat: sed se scire, esse sanctam Trinitatem, ut tamen una sit Deitas: & unum principi- C um, & filium se agnoscere esse coessentialem suo Patri, ut dixerunt Patres: & Spiritum sanctum non creaturam, neqve alienum, sed proprium & indisgregatum ab essentia Patris & Filii. Approbata igitur istiusmodi & interpretatione & excusatione, vicissim qvoqve & eos examinavimus, qvi ab istis in culpam devocabantur, qvasi qvi dicerent, esse unam hypostasin, scisciantes ab illis, num pro Sabelliano dogmate ea mente loqverentur, ut sublatos vellent ex Trinitate Filium & Spiritum sanctum, qvasi Filius essentia careat, aut Spiritus sanctus non subsisteret. Qvi & ipsi qvoqve affirma- D runt, neqve se ita sensisse unqvam, sed ὑπόστασιν eos intelligere idem esse cum οὐσία: unam autem ideo sese hypostasin intelligere, partim qvia filius ex essentia patris sit, partim qvia in tribus sit identitas naturæ: unam enim sese Deitatem, & unam naturam credere, neqve aliam Patris, aliam Filii, aut Spiritus sancti esse naturam. Qvinimo & illi, qvi eo crimine postulati erant, qvod tres hypostases inducerent, cum istis in eandem sententiam convenerunt, vicissimqve illi qvi unam hypostasin asseverarant, istorum interpretationi acqvieverunt, & ambæ factiones pariter Arium execratæ sunt, ut Christi hostem; Sabelliumqve & Pau-

lum Samosatensem, ut impios: Valentinum item & Basilidem, ut alienos a veritate: Manichæumqve, ut malorum machinatorem. Omnes deniqve Dei gratia post istiusmodi verborum interpretationem, optimam & exactissimam fidei esse, qvæ Nicææ Patres instituissent, approbarunt, ejusqve Synodi verba sufficere, ac ante omnium in usum esse deducenda, constituerunt. Qvinimo etiam de negotio dispensationeqve carnis nostri Salvatoris, cum super ea re qvoqve nonnulli cum aliis contentionem moverent, & hos & illos examini subjecimus, & qvod isti profitebantur, hoc & illi qvoqve suffragio assensuqve prosecuti sunt: nempe, non ea ratione, qva ad Prophetas factum est Verbum Domini, factum esse Verbum & advenisse in Christum sub finem seculorum; sed ipsum Verbum carnem esse factum: & cum esset in forma Dei, formam servi assumsisse, & ex Maria, qvantum ad carnem attinet, hominem esse genitum, hominum gratia: eoqve modo solide & integre humanum genus liberatum a peccatis in ipso, & vivificatum a morte, introduci in regnum cœlorum. Et hoc qvoqve itidem confitebantur, qvod non corpus inanimatum, & sensus aut mentis expers Salvator habuerit: non enim possibile erat, ut Domino propter nos homine facto, corpus ejus sine mente existeret. Non enim corpori duntaxat, sed & animæ qvoqve nostræ per ipsum Verbum salus est conciliata: Idemqve cum vere esset filius Dei, filius hominis factus est, & cum esset unigenitus Dei filius, factus est primogenitus in multis fratribus. Qvapropter non alius erat ante Abraham, alius post Abraham, neqve alius, dum Lazarum excitaret, neqve alius, cum interrogaret de eo, ubi situs esset, sed idem ille ipse erat: corporaliter qvidem, ut homo expuens: divinitus vero, ut Dei filius, oculos aperiens ejus, qvi a nativitate cæcus fuerat. Et carne qvidem patiens, ut Petrus dixit, divinitus tamen, monumenta adaperiens & mortuos excitans. Ex qvibus omnia, qvæ in Evangelio sunt, ita intelligentes, affirmaverunt, se idem sentire de incarnatione & humana natura a Dei Verbo assumta. Cum igitur istiusmodi illorum fuerit confessio, adhortamur vos, ne eos, qvi ita confitentur, talemqve interpretationem suæ confessioni accommodant,

A λος ὁ Σαμοσατεὺς, ὡς ἀσεβεῖς, καὶ Οὐαλεντῖνος καὶ Βασιλείδης, ὡς ἀλλότριοι τ ἀληθείας, Μανιχαῖος δ, ὡς ἐφευρετὴς κακῶν· πάντες τε τῆς Θεοῦ χάριτος, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἑρμηνείας ὁμοῦ συνιδόντες τῶν τοιούτων λέξεων, βέλτιόν τε καὶ ἀκριβέστερόν εἶναι τὸν ἐν Νικαίᾳ σῶμα τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρῆσθαι ῥήμασιν. ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς καθ' σάρκα οἰκονομίας τ Σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδόκουν φιλονεικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, ἀνεκινήσαμεν καὶ τούτους καὶ ἐκείνους, καὶ ἅπερ ὡμολόγουν ἕτοι, συνεψήφισαν καὶ ἐκεῖνοι, ὅτι οὐχ ὡς εἰς τῶν προφήτας ἐγένετο, ὁ λόγος Κυρίου, οὕτω καὶ εἰς ἅγιον ἄνθρωπον ἐνεδήμησεν ὑπὲρ σωτελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἔλαβεν δούλου μορφὴν, ἔκτε τῆς Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γεγένηται ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὕτω τελείως, καὶ ὁλοκλήρως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλευθερώθη ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ, καὶ ζωοποιήθη ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰσάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὡμολόγουν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' B αἰσθητὸν, οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτὴρ, οὐδὲ γὰρ οἷόν τ' ἦν, τὸν Κύριον δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον γενόμενον, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ σωτηρία γέγονεν· υἱός τε ὢν ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ μονογενὴς ὢν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· διὸ οὐ ἕτερος μὲν ἦν ὁ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἕτερος δ ὁ μετ' Ἀβραάμ. οὐδ' ἕτερος ἦν ὁ τὸν Λάζαρον ἐγείρας, ἕτερος ὁ πυνθανόμενος περὶ αὐτοῦ. ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν C ἀνθρωπίνως μὲν λέγων, ποῦ Λάζαρος κεῖται, θείκως δ τοῦτον ἀνεγείρων. ὁ αὐτὸς δ ἦν σωματικῶς μὲν, ὡς ἄνθρωπος πτύων, πνευματικῶς δ ὡς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀνοίγων τοῦ ὀφθαλμοὺς τ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· καὶ σαρκὶ μὲν πάσχων, ὡς εἶπε Πέτρος, θείκως δ ἀνοίγων τὰ μνήματα, καὶ ἀνεγείρων τοὺς νεκρούς. ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸν νοοῦντες τὸ αὐτὸ φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου διεβεβαιώσαντο· τούτων οὖν ἕνεκεν ὅτως ὁμολογηθέντων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς μὲν ὅτως ὁμολογοῦντας καὶ ἑρμηνεύοντας ὅτω

τὰς λέξεις, ἃς λέγουσι, μὴ καλαχείνετε πρόπετως, μηδὲ ἀποβάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρωνεύοντας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνεσθε, οὓς εἰ μὴ βουλομένους ὅτως ὁμολογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τούτους κωλύετε καὶ ἐντρέπετε, ὡς ἀσόφους τῷ φρονήματι. τούτων τε μὴ ἀνεχομένους συμβουλεύετε καλεῖνοις τοῖς ὀρθῶς ἑρμηνεύουσί τε καὶ φρονοῦσι· μηδὲν πλέον ἀλλήλοις διαχείνειν, μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' ἀδὲν χρήσιμον, μήτε ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν. οἱ γὰρ μὴ ὅτως διανοούμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεξειδίοις φιλονεικοῦντες, καὶ ἀδὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα ζητοῦντες, ἀδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ πολίζουσιν διατρυβὴν θολερὰν τὸν πλησίον, ὡς φθονοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ ἀγαπῶντες τὰ σχίσματα, ἀλλ' ὑμεῖς, ὡς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ πιστοὶ δοῦλοι, καὶ οἰκονόμοι τοῦ Κυρίου, τὰ μὲν σκανδαλίζοντα καὶ ξενίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον προσκείνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, ἥτις ὑγιαινούσης πίστεως. ἴσως ὁ Κύριος ἐλεήσει ἡμᾶς, καὶ συνάψει τὰ διεσπασμένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης πάλιν, πάντες ἕνα ἕξομεν καθηγεμόνα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ταῦτα ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ μηδὲν πλέον ἔδει ζητεῖν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν περὶ φιλονεικίας ῥημάτων, ἀλλά γε διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ ἕνεκα τοῦ μὴ ἀποβάλλειν τοὺς ὀρθῶς πιστεύειν ἐθέλοντας ἀνεκείναμεν, καὶ ἅπερ ὡμολόγησαν, συντόμως κατηγορήσαμεν, οἱ σὺν ἐκλειφθέντες ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, κοινῇ μετὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀστερίου καὶ Εὐσεβίου· οἱ γὰρ πλείους ἐξ ἡμῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν, ὑμεῖς δὲ πάλιν κοινῇ, ἔνθα καὶ εἰώθατε συνάγεσθαι, ἀνάγνωτε ταῦτα, καὶ πάντας προσκαλέσασθαι καταξιώσατε. δίκαιον γὰρ ἐκεῖ πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι, καὶ ἵνα οὕτω βουλόμενοι καὶ ἀντιποιούμενοι τῆς εἰρήνης συνάπτεσθαι· καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἔνθα δὴ χρέσει πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρούσης τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἐκεῖ τὰς συνάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν Κύριον κοινῇ παρὰ πάντων δοξάζεσθαι. προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τοῦ Κυρίου εὔχομαι. Ἐγώ τε Ἀθανάσιος ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι Ἐπίσκοποι οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν,

A temere condemnare aut rejicere velitis, sed potius, admissa illorum excusatione, recipiendos putetis: Eos contra, qvi talem confessionem non edunt, neqve tali interpretatione in istis verbis utuntur, arcere vos vellemus & aversari, ut suspectæ mentis homines. Cæterum, cum istos tolerandos non censebitis, consuletis illis, qvi recte interpretantur & recte sentiunt, ne ulterior ulla inter vos adhibeatur disqvisitio, neve verborum pugnis studeatis ad nullam prorsus utilitatem, sed sensus cogitationesq; pietatis exhibere. Nam qvi ita affecti non sunt, sed tantummodo super istiusmodi voculis contentiose rixantur, & aliud qvippiam, præterqvam, qvod Nicææ scriptum est, reqvirunt, hi profecto nihil aliud agunt, qvam qvod proximis suis turbidam subversionem propinant, ut inimici & discordiarum schismatumqve æmulatores. Sed vos, o boni & fideles servi & dispensatores Domini, eos, qvi scandala & peregrina inferunt, compescite & arcete, & præ omnibus anteponite istiusmodi pacem, qvæ sanæ fidei est. Forsitan Dominus misertus nostri, coaptabit, qvæ sunt hiulca & divisa, atqve unum ovile reformabit, qvo unum habeamus ducem Dominum nostrum Jesum Christum. Hæc qvidem nos: (tum qvia nefas est, qvicqvam ultra Nicænum Concilium reqvirere, aut contentiosas sententias recipere: tum vel ob pacem solum, & ne, qvi recte sentiunt, pro rejiculis habeantur:) ad istum modum censuimus, & eorum confessionem, qvalis fuerit, nos, qvi relicti sumus Alexandriæ, paucis indicavimus, idqve in commune una cum reliqvis comministris sacrorum Asterio & Eusebio: Nam reliqvi ex nostris qvisqve in suas provincias abierunt. Vos rursus in commune, ubi soletis conventus agere, ista jubebitis promulgari, eoqve omnes evocare placeat. Æqvum enim est, eo in loco primum epistolam recitari, ut ibidem omnes, qvi pacem amant, inter se concilientur; ac deinde, ubi conciliati fuerint, ubicunqve populis videbitur, præsente qvoqve vestra humanitate, synaxis celebretur, & Dominus publice ab omnibus glorificetur. Salutant vos fratres, qvi mecum hic agunt: bene valete, & nostri memoriam in Domino facite. Ego Athanasius cæteriqve Episcopi in hoc conventu præsentes, epistolæ subscripsimus,

idemqve ab illis factum eſt, qvi huc legati venerant, inter qvos a Lucifero Sardinæ inſulæ Epiſcopo, Diaconi duo Herennius & Agapetus: a Paulino vero, Maximus & Calemerus, qvi & ipſi Diaconi ſunt. Aderant & aliqvot Monachi Epiſcopi Apollinarii in hoc ipſum miſſi: Epiſcoporum nomina, ad qvos epiſtola conſcripta eſt, ſunt hæc, Euſebius * Birgillorum civitatis Galliæ, Lucifer Sardiniæ inſulæ. Aſterius petræ Arabæorum, Cymatius Palti Cœloſyriæ, Anatolius Eubœæ. Cæterum, qvi epiſtolam ſcripſerunt, ſunt iſti: Papa Athanaſius, & qvi cum illo Alexandriæ fuerunt, ipſe qvoqve Euſebius inter eos eſt. Aſterius item, & reliqvi Gajus ex Paratonio proximo Libyæ, Agathus Phragonis, & partis alterius Elearchiæ Ægypti. Ammonius Pachnemuneus, & ex reliqva Elearchia Ægypti, Agathodæmon Schediæ, & Menelaiti. Epiſcop. Dracontius parvæ Hermopolis, Adelphius Onuphæos, qvæ eſt Lychnorum, Hermion Taneos, Marcus Zygrorum proxime ad Libyam, Theodorus Athribeos, Andreas Arſenoitæ, Paphnutius Saeos, Marcus Philorum, Zoilus Andro, Meñas Antiphron. His etiam Euſebius Latine ſubſcripſit, qvorum hæc interpretatio: Ego Euſebius Epiſcopus ſecundum exactam veſtram utriusqve partis confeſſionem, qva in eandem ſententiam invicem conveniſtis: qvãntum attinet ad hypoſtaſes, fateor, me qvoqve idem ſtatuere, neqve id ſolum calculum meum addo, ſed etiam in incarnationem Salvatoris noſtri conſentio, eum videlicet, cum filius Dei eſſet, hominem eſſe factum: & exemto peccato, omnia, qvæ veteris erant noſtræ humanitatis, aſſumſiſſe, idqve, prout habet epiſtolæ argumentum, meis ſuffragiis confirmo. Deinde qvia fama apud exteros increbuit de tabella Sardiniani Concilii, ne ea ultra Nicenam fidem decreta eſſe putetur, meo ſuffragio denuncio, qvo nihil luxamenti aut noxæ Nicenæ fidei inde oboriatur, neqve eam ea de cauſa proferendam cenſeo. Valere nos omnes in Chriſto exopto. Ego Aſterius ſuperioribus ſcriptis adſtipulor, & vos in Chriſto bene valere precor. Poſtqvam autem volumen miſſum erat ex Alexandria, ita a viris, qvorum ſuperius mentio habita eſt, ſubſcriptum fuit. Poſt ea qvoqve & ipſi ſubſcripſerunt, Ego Paulinus ita ſentio, qvemadmodum accepi a Patribus, eſſe & ſubſiſtere patrem perfectum, & filium eſſe & ſubſiſtere perfectum: ſubſiſtere qvoq; Spiritum ſanctum, eumqve perfectum eſſe.

* *Forte*, Vercellenſis.

A καὶ οἱ ἀποσταλέντες ὑπ' αὐτοῦ μοῦ Λουκίφερος τοῦ Ἐπισκόπου Σαρδίας νήσου, Διάκονοι δύο, Ἑρέννιος καὶ Ἀγαπητός· αὐτοῦ δὲ Παυλίνου Μάξιμος καὶ Καλήμερος, καὶ αὐτοὶ Διάκονοι. παρῆσαν δέ καί τινες Ἀπολιναρίου τοῦ Ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο πεμφθέντες. ἔστι δὲ ἕκαστος τῶν προκειμένων Ἐπισκόπων, πρὸς ὃν ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐσέβιος πόλεως Βιργίλλων τῆς Γαλλίας. Λουκίφερος τῆς Σαρδίας νήσου· Ἀστέριος πετρῶν τῆς Ἀραβίας· Κυμάτιος Παλτοῦ Κοίλης Συρίας· Ἀνατόλιος Εὐβοίας· οἱ δὲ ἐπιδημήσαντες, ὅ, τε Πάπας Ἀθανάσιος, καὶ οἱ συντυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· αὐτός τε Εὐσέβιος καὶ Ἀστέριος, καὶ οἱ λοιποί· Γάϊος Παραιτονίου τῆς ἔγγυς Λιβύης. Ἀγαθὸς Φραγώνεως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου· Ἀμμώνιος Παχνεμουνέως, καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων Σχεδίας καὶ Μενελαΐτου· Δράκοντιος Ἑρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφιος Ὀνούφεως τῆς Λύχνων, Ἑρμίων Τάνεως, Μάρκος Ζύγρων τῆς ἔγγιστα Λιβύης, Θεόδωρος Ἀθρίβεως, Ἀνδρέας Ἀρσενοίτου. B Παφνούτιος Σάεως, Μάρκος Φίλων, Ζωΐλος Ἀνδρω, Μεννᾶς Ἀντιφρῶν. τούτοις καὶ Εὐσέβιος ὑπέγραψε Ρωμαϊστὶ, ὧν ἡ ἑρμηνεία· Ἐγὼ Εὐσέβιος Ἐπίσκοπος καὶ τῷ ἀκριβεῖ σου ὑμῶν τοῦ ἑκατέρων τῶν μερῶν ὁμολογηθεῖσαν ἀλλήλοις συνθεμένων περὶ τῆς ὑποστάσεων καὶ αὐτὸς συνκατατίθεμαι, ὁμοῦ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὁ ἄνθρωπος γέγονεν. πάντα λαβὼν πάντα ἀφῆκε ἁμαρτίαν, οἷος ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνέσηκε, καὶ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ὕφος ἐπισφραγίζομαι. C Ἐπειδὴ ἔξωθεν λέγεται τὸ τῆς Σαρδικῆς πινάκιον ἕνεκε τοῦ μὴ περὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ πίστιν δοκεῖν ἐλλείπεσθαι καὶ ἐγὼ συνκαλίθεμαι· ἵνα μὴ ἐν Νικαίᾳ πίστις διὰ τοῦτο ἐκκλείεσθαι δόξῃ, μήτ' εἶναι προκομιζέον. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι. Ἐγὼ Ἀστέριος συνευδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις, καὶ ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὔχομαι, καὶ μὴ ἀποσαλῆναι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν τόμον τοῦτο ἔτως μὴ προκεκριμένων ὑπογεγραμμένος μὴ ταῦτα καὶ αὐτοὶ ὑπέγραψαν, ἐγὼ Παυλῖνος· τῶν φρονῶ, καθὼς παρέλαβον παρὰ τῶν πατέρων ὅλα καὶ ὑφεστῶτα πατέρα τέλειον καὶ ὑφεστῶτα υἱὸν τέλειον, καὶ ὑφεστηκὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον

διὸ καὶ ἀποδέχομαι τὴν προγεγραμμένην ἑρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ μιᾶς ὑποστάσεως ἤτοι οὐσίας, καὶ δεῖ φρονοῦντας οὕτως· δυσσεβὲς γὰρ ἐστι φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι, καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἣν διὰ ἡμᾶς γνωσθεὶς καὶ λόγος καὶ πατρὸς, οὕτως φρονῶ, καθὼς γέγραπται, ὅτι καλῶς τὸν Ἰωάννην, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ καλῶς δεῖ ἀσεβεστάτους, δεῖ λέγοντας, μεταβολὴν αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος διὰ ἡμᾶς γέγονεν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, καὶ ἁγίου Πνεύματος γνωσθείς. ὅτε γὰρ ἄψυχον, ὅτε ἀναίσθητον, ὅτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε γὰρ οἷόν τ' ἦν τὸν Κύριον ἄνθρωπον διὰ ἡμᾶς γνωσθέντα, ἀνόητον αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα· ὅθεν ἀναθεματίζω δεῖ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί. ἀναθεματίζω ἔτι καὶ δεῖ λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα διὰ υἱοῦ γεγονός· ἐπὶ πᾶσι ἀναθεματίζω Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, στοιχῶν τῇ πίστει τῇ ἐν Νικαίᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις. ἐρρῶσθαί σε ὑμᾶς εὔχομαι ἐγὼ Καρτέριος.

A Quapropter approbo superiorem interpretationem de tribus hypostasibus & una hypostasi, sive essentia: & eos, qui ita censent, veros habeo, cum pium sit sentire & confiteri, Trinitatem in una Deitate consistere, & de incarnatione Verbi patris propter nos facta, ita decerno, quemadmodum scriptum est secundum Joannem, Verbum carnem esse factum, non autem, secundum impiissimos homines, mutationem sui Verbum passum esse, sed nostri gratia hominem esse factum, ex Maria Virgine & ex Spiritu sancto genitum esse: & neqvaqvam inanimatum aut insensile, aut sine mente corpus Salvatorem nostrum habuisse: qvippe cum impossibile sit, Dominum, propter nos hominem factum, corpus habere sine mente. Ideoqve anathemate persequor eos, qui confessionem fidei Nicenæ vilipendunt, & qui negant, filium ex substantia patris, aut coessentialem patri existere. Execror item eos, qui dicunt, Spiritum sanctum propter filium creaturam esse factum: præterea Sabellii, Photini, omnemqve hæresin anathematizo, incedens secundum Nicenam fidem, & secundum omnia superius scripta. Valere vos opto ego Carterius.

B

C

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

D

ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ Κορίνθου, καὶ τοὺς αἱρετικοὺς, Ἐπιστολή.

AD EPICTETUM EPIscopum Corinthiorum Epistola contra hæreticos.

ΤΩι ΑΓΑΠΗΤΩι ΑΔΕΛΦΩι καὶ ποθεινοτάτῳ συλλειτουργῷ καὶ συμμύστῃ Ἐπικτήτῳ, Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

DOMINO DILECTO FRAtri & desideratissimo in sacris collegæ Epicteto, Athanasius in Domino, S.

ΕΓΩ μὲν ἐνόμιζον, πᾶσαν ματαιολογίαν παντῶν, ὅσοι δήποτ' ἂν εἰσιν αἱρετικοὶ, πεπαῦσθαι ἐκ τῆς γενομένης ἐν Νι-

EGO arbitrabar omnium (qvotqvot unqvam fuere) hæreticorum, inanem garrulitatem Niceno Concilio sedatam esse. Nam

fides, qvæ mihi a Patribus ſecundum ſanctas ſcripturas tradita, & confeſſionibus confirmata eſt, ſatis mihi idonea efficaxqve videbatur ad omnem impietatem evertendam, & pietatem ejus, qvæ in Chriſto eſt, fidei conſtituendam. Atqve ideo nunc qvoqve diverſis Conciliis per Galliam, & Hiſpanias, & magnæ Romæ celebratis, omnes, qvi in eo conventu fuere, iſtos lucifugas, qvi ſeſe etiamnum occultant, &, qvæ Arii ſunt, ſapiunt: Auxentium dico Mediolanenſem, Urſaicum, Valentem, & Gajum a Pannonia, communi calculo unius ſpiritus incitatu anathemate percuſſerunt, ſcripſerunt autem qvoqvo verſus, eo qvod ſibi utpote tales nomina vendicaverint Synodorum, cum nulla ſit in Catholica Eccleſia Synodus exiſtimanda præter unicam Nicenam, qvæ omnium hæreſeon profligatarum, ac in primis Arianæ tropæum habenda eſt. Neqve id mirum, cum hujus hæreſos refutandæ gratia illa Synodus potiſſimum coacta fuerit. Qva igitur audacia fit, ut poſt tanti Concilii autoritatem, diſceptationes aut qvæſtiones inſtituant? Qvod ſi ex genere Arianorum ſunt, nihil mirum, ſi qvæ contra ipſos promulgata & ſcripta ſunt, calumniis oppugnent. Qvemadmodum & Ethnici, qvibus dum dicitur, Idola gentium aurum eſſe, & argentum opera manuum hominum, doctrina de divina cruce delirium exiſtimant. Sic ex eorum numero ſunt, qvi cum orthodoxorum ſpeciem habeant, & amplecti videantur qvæ a Patribus ſunt edita, diſputando tamen ea ſubvertere moliantur, nihil aliud faciunt, niſi ſecundum, qvod ſcriptum eſt, proximum ſuum potant ſubverſione lutulenta, verborum pugnis digladiantes, non ad alicujus utilitatem, ſed ad ruinam hominum ſimpliciorum: Hæc tum demum mihi viſum eſt ſcribere, poſtqvam incidiſſem in commentarios a tua ſanctitate compoſitos, qvi utinam nunqvam ſcripti eſſent, qvo prorſus nulla eorum apud poſteros relinqvatur memoria. Qvis iſta audivit unqvam, qvis docuit, aut didicit: *Ex Sion enim prodibit lex, & Verbum Domini de Hieraſalem.* Hæc autem unde prodierunt, imo qvis infernus iſta eructavit? ut Conſubſtantiale dicant corpus ex Maria genitum cum Verbi divinitate: aut Verbum in carnem & oſſa, coſtas, nervos, & prorſus in corpus commutatum eſſe, & a ſua natura degeneraſſe? Qvis iſta in Eccleſia, aut a Chriſtianis audivit: fictione, non revera, Deum indutum eſſe Domin

Eſa. 2.

καία Σινώδε· ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ τῷ λόγῳ τῶν πατέρων καὶ ταῖς θείαις γραφαῖς ὁμολογηθεῖσα πίστις αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας, σύσασιν δὲ τῆς εὐσεβοῦς ἐν Χριστῷ πίστεως. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν διαφόρων γινομένων Συνόδων, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ Σπανίᾳ, καὶ τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες, οὗτοι μὲν ἐπικρυπτόμενοι καὶ φρονοῦντας τὰ Ἀρείου, Αὐξέντιον δὴ λέγω τὸν ἐν Μεδιολάνῳ, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Γάϊον ἀπὸ τῆς Παννονίας παμψηφεὶ, ὡς ἑνὸς πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν. γράψαί τε πανταχοῦ διὰ τὸ οὗτοι τοιούτους πεποιῆσθαι ἑαυτοῖς ὀνόματα Συνόδων, μηδεμιᾶς ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ Σύνοδον νομίζεσθαι, εἰ μὴ μόνην τὴν ἐν Νικαίᾳ Συνόδου γνωριζομένην, τροπαιοῦχον οὖσαν πάσης μὲν αἱρέσεως ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ Σύνοδος τότε συνήχθη. πῶς οὖν μετὰ ταῦτα ἀμφισβητεῖν, ἢ ζητεῖν τινες ἐπιχειροῦσιν; εἰ μὲν οὖν ἐν τοῖς Ἀρειανῶν εἰσὶν ἐδέν θαυμαστὸν, εἰ τὰ κατ' αὐτῶν γραφόμενα διαβάλλουσιν, ὥσπερ Ἕλληνες ἀκούοντες τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, μωρίαν ἡγοῦνται τὸ θεῖον σαφῶς διδασκαλεῖον. εἰ δὲ τοῖς δοκοῦσιν ὀρθῶς πιστεύειν καὶ ἀγαπᾶν δηλωθέντα τὰ τῶν πατέρων, εἰσὶν οἱ καὶ τὸ ζητεῖν ἀνασκευάζειν θέλοντες, ἐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, μᾶλλον πλησίον πολίζουσιν ἀνατρέπειν θέλοντες λογομαχοῦσι τοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ χρησίμου, ἢ καταστροφῇ τοῦ ἀκεραίων. Ταῦτα οὖν ἔτω γράφω, ἐντυχὼν τοῖς τοιούτοις τῆς θεοσεβείας τραχυθεῖσιν ὑπομνήμασιν, ἃ μηδὲ γραφῆναι ὤφελον, ἵνα μηδὲ μνήμη τις τούτων τοῖς ταῦτα γράψασι. Τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτα πώποτε ἢ τίς ὁ διδάξας, ἢ μαθών; ἐκ μὲν γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Θεοῦ ἐξ Ἱερουσαλήμ· ταῦτα οὖν, πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ἀδὴς ἐρεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ Μαρίας σὺν τῇ τοῦ λόγου θεότητι; ἢ ὅπου λόγος σάρκα, κρέα, καὶ τένοντας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται καὶ ἠλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; Τίς οὖν ἤκουσεν Ἐκκλησία, ἢ ὅλως παρὰ Χριστιανῶν, ὅτι σὰρξ καὶ ἐκ φύσεως σῶμα πεφόρηκεν ὁ Κύριος

fictione, non revera, Deum indutum eſſe Domin

ἢ τίς τοσοῦτον ἠσέβησεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτὴ ἡ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, περιετμήθη τραπεῖσα, καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείας γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ξύλῳ κατηλωμένον, οὐκ ἰδίως τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας; τίς δ' ἀκούων, ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; τίς δ' τινὶ ἀθέμιτον ταύτῃ ἐπενόησεν ἀσέβειαν; ὥστε καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ κτιστὸν σῶμα, οὐκέτι Τριάδα, ἀλλὰ Τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο δεῖν ἕτως διακεκριμένους τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος εἶναι λέγειν τινὶ σάρκα, ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ σωτήρ. πόθεν δ' πάλιν ἠρεύξαντό τινες ἴσην αἰσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥστε εἰπεῖν, μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον αὐτῷ διαπαντὸς γεγονέναι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη; πῶς δ' καὶ ἀμφιβάλλειν ἐθέλησαν οἱ Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος, υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐστι, τὸ δ' κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος ἐστι Δαβὶδ, σαρκὸς δ' τῆς ἁγίας Μαρίας; τίνες δ' ἐσχάτως ἕτω τετυφλωμένοι γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον, μὴ εἶναι Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ Θεὸν, καὶ υἱὸν τοῦ πατρός; ἢ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσιν ὀνομάζεσθαι, οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπί ἕνα τῶν προφητῶν ἐληλυθέναι τὸν λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἕτερον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ ἀπὸ αἰώνων υἱὸν ὄντα τοῦ πατρός. ἢ πῶς εἶναι Χριστιανοὶ δύνανται, οἱ λέγοντες, ἄλλον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον; ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, διαφόρως μὲν, εἰρημένα· μίαν δ' τινὰ διάνοιαν, καὶ τινὰ αὐτὴν ἔχοντα πρὸς ἀσέβειαν ῥέπουσαν δύναμιν. διὰ ταῦτα διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, οἱ αὐχοῦντες ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων, τῇ ἐν Νικαίᾳ γνωμένῃ· ἐγὼ δ', τινὰ τὴν ἐθαύμασα θεοσέβειαν ἀναχομένην· ὅτι μὴ ἅμα ἔπαυσε μὲν ταῦτα λέγοντας, τινὰ δ' εὐσεβῆ, πίστιν παρέθηκεν αὐτοῖς· ἵνα ἢ ἀκούσαντες ἡσυχάσωσιν, ἢ ἀντιλέγοντες, ὡς αἱρετικοὶ νομισθῶσι. τὰ γὰρ εἰρημένα ἔτε λεκτὰ, ἔτε ἀκουστὰ πρὸς

A aut qvis ita impius fuit, ut diceret simul & sentiret, ipsam Deitatem, qvæ patri est consubstantialis, circumcisam fuisse, & ex perfecta imperfectam esse redditam, & illud corpus, qvod in cruce pependit, non corpus humanum, sed ipsam opificem rerum Sapientiam fuisse? Qvis item audiens, Verbum non ex Maria, sed ex sua sibi natura corpus passibile finxisse, talia loqventem pro Christiano habeat? Qvis istam nefariam excogitavit impietatem, ut hujusmodi vel cogitatione conciperet, vel verbis exprimeret, ut asserant, eum, qvi dicit ex Maria editum esse Dominicum corpus, B non jam Trinitatem, sed Qvaternitatem in Deitate constituere, ac proinde eos, qvi ita sentiunt, eosdem & carnem dicere, qvam ex Maria induit Salvator, esse substantiæ Trinitatis? Unde vero rursus nobis nonnulli eructaverunt parem cum superiori impietatem, ut jactent, non minoris esse ætatis corpus Deitatis Verbi, sed id ei coæternum perpetuo fuisse, eo qvod ex substantia sapientiæ conflatum sit? Qvomodo ii, qvi nomine Christiano censetur, ambigere ausi sunt, sitne Dominus ex Maria editus substantia Deus & natura filius Dei? corpore autC tem ex semine Davidis, & ex carne sanctæ Mariæ? Qvinam usqve adeo audaces, ut negent Christum, qvi carne passus est, & crucifixus, non esse Dominum, & Salvatorem, & Deum ac filium patris? aut cur deniqve affectant Christiani hominis vocabulum, qvi dicunt Verbum ita in sanctum hominem, ut in aliqvem ex Prophetis descendisse, ipsum tamen Verbum neqvaqvam hominem esse factum, desumto ex Maria corpore, sed alium esse Christum, alium filium Dei, qvi ante Mariam, & ante secula extiterat filius patris? aut qvi (qvæso) Christiano nomine censeri debent, qvi asseD runt, alium esse filium, aliud esse Verbum Dei? & hæc qvoqve erant in tuis commentariis, aliter qvidem dicta, sed tamen, qvæ & eandem sententiam, & eandem vim ad impietatem haberent. Ob istane disceptabant, & decertabant inter se, qvi sese efferebant ob confessionem Patrum in Nicena Synodo? Ego autem demiratus sum, tuam pietatem hæc sustinuisse, qvod non simul & istos conmpescuerit, & piam fidem illis proposuerit, ut iis auditis vel in qvietem se darent, vel si inqvieti contradicerent, hæretici homines judicarentur. Nam ista nec dictu, nec auditu tolerabilia sunt

apud Christianos, sed omnibus modis aliena ab Apostolica doctrina. Ideo & ego, ut ab aliis dicta fuere, nudis verbis in epistola describi curavi, ut qvi vel solum audiat fœditatem illorum & impietatem, statim oculis animadvertat: etsi pluribus verbis eorum stultitia, qvi hoc malo laborant, exagitari merebatur, plura tamen non addidi, qvod Epistolæ non conveniret ulterior prolixitas. Qvæ enim ita manifesto prava perversaqve sunt, ea curiosius tractare non oportet, ne contentiosis hominibus ambigua videantur, sed tantummodo ab eo respondendum est, qvod ipsum per se sufficit, ea orthodoxæ Ecclesiæ non esse, neqve majores nostros ita sensisse. Cæterum, ne ex solido silentio occasionem impudentiæ sibi malorum inventores comparent, rectius est, si pauca ex sacris voluminibus recitemus; qvid enim si ita pudefacti sordida ista commenta abjiciant? sed heus vos, qvibusdam rationibus adducti consubstantiale esse corpus cum Deitate Verbi asseveratis? Siqvidem operæpretium est, hinc initium disputandi deducere, ut dum hoc ostenderimus infirmum & caducum, reliqva omnia ejusdem infirmitudinis habeantur. Nihil certe tale in divinis scripturis, qvæ Deum in humano corpore fuisse ajunt, reperias: & patres, qvi Niceæ convenerunt, non corpus, sed filium ipsum patri consubstantialem fuisse asseverant, atqve hunc qvidem ex substantia patris: corpus vero rursum ex Maria secundum divinas scripturas ortum traxisse confitentur. Aut repudiare igitur Nicenum Concilium, & ut hæretici ista inferre: aut si vultis filii patrum esse, non debetis sentire diversa ab iis, qvæ patres ipsi conscripserunt. Vel inde scilicet rei absurditatem spectes, qvod ajunt corpus illud, qvod ex terra originem habet, consubstantiale esse Verbo, cum Verbum patri consubstantiale sit, juxta patrum protestationem: id si admittas, erit pater qvoqve corpori terreno consubstantialis. Qvid igitur causæ est, qvod Arianos insectemini, cum ajunt, filium creaturam esse, cum vos patrem ratiocinemini consubstantialem esse rebus creatis? Quinimo etiam in aliam impietatem transitum facitis, asserentes Verbum in carnem, in ossa, in pilos, nervos, imo prorsus in corpus, mutata priori sua natura, abiisse. Tempestivum enim fuerit, vos aperte dicere, exterra eum genitum esse:

A Χρεισιανοῖς, ἀλλ' ἀλλότρια κ) παντα τρόπο
τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας. διὰ τοῦτο γοῦ
κἀγὼ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς εἰρηται, ἐγρα
φήναι γυμνῶς πεποίηκα τῇ ἀκροάσει, ἵνα κα
μόνον ὁ ἀκούων, θεωρῇ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύλ
καὶ ἀσέβειαν, καὶ εἰ καὶ ἔδει διὰ πλειόνων κατη
γορεῖν καὶ διελέγχειν τὴν ἀφροσύνην τῶν τὰ
αὐτὰ νοησάντων, ἀλλὰ καλὸν ἕως τούτων εἶνε
τὴν ἐπιστολὴν, καὶ μηδὲν πλέον γράφειν. τ
γὰρ ὅτω φανερῶς δεικνύμενα φαῦλα, γυμνὰ
ζειν ἐπὶ πλέον καὶ περιεργάζεσθαι δεῖ, ἵνα μ
B τοῖς φιλονείκοσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ ἢ τὸ
μόνον ἀποκείνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ
πεῖν ἀρκεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς Καθολικ
Ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες ἐφρόνησο
ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς πρόφα
σιν αἰσχυντον ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ π
είσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ὀλίγ
μνημονεῦσαι, τάχα καὶ ἄν τως αἰδεσθέντ
παύσωνται ἀπὸ τῶν ῥυπαρῶν τούτων ἐπινοι
πόθεν ὑμῖν ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ὡς ὅτι, ὁμοούσ
εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος; ἀπὸ
τούτου, καλόν ἐστιν ἄρξασθαι· ἵνα τοῦτο δ
κνυμένου σαφοῦς, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοιο
C τα δειχθῇ· ἀπὸ μὲν ἐν τῶν θείων γραφ
ὐκ ἔστιν εὑρεῖν, Θεὸν δὲ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώμ
λέγουσι γεγονέναι· ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες, ο
Νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐ
τὸν υἱὸν εἰρήκασιν ὁμοούσιον τοῦ πατρός, καὶ τ
μὲν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, τὸ δὲ σῶ
ἐκ Μαρίας ὡμολόγησαν εἶναι πάλιν κ)
γραφάς. ἢ τοίνυν ἀρνήσασθε τὴν ἐν Νικ
Συνόδου, κ) ὡς αἱρετικοὶ παρεισφέρετε ταῦ
ἢ εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν πατέρων εἶναι,
φρονεῖτε παρ' ἐκεῖνα, ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί
γὰρ καὶ ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον θεωρεῖν ὑμᾶς ἔ
D σιν· εἰ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι ἐκ
ἔχοντι τὴν φύσιν ὁμοούσιος δὲ ὁ λόγος τῷ
τεῖ κ) τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὁμ
σιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ σώματι
ἐκ γῆς γεγονότι· καὶ τί ἔτι μέμφεσθε
Ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν υἱὸν κτίσμα, λέγοι
αὐτοὶ καὶ τὸν πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμα
καὶ εἰς ἑτερόδοξον ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσ
τες εἰς σάρκα, καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας, καὶ νεῦ
καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγ
ἀλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως. ὥρα γὰρ, ὑ
εἰπεῖν φανερῶς, ἐκ γῆς αὐτὸν γεγονέ

ἐκ γὰρ γῆς ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλου τοῦ σώματος φύσις. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διαμάχησθε; ὁμοούσιον μὲν γὰρ λέγοντες τὸν λόγον τῷ σώματι, ἕτερον σημαίνετε, τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι, αὐτοῦ τοῦ λόγου τρεπτὸν φαντάζεσθε. καὶ τίς ἔτι λοιπὸν ὑμῖν ὠφέλεια ταῦτα καὶ μόνον φθεγγομένοις; πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε· εἰ γὰρ ὁμοούσιον τῷ λόγῳ τὸ σώμα, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη. καὶ τίς ἡ χρεία δυναμένου τοῦ σώματος εἶναι καὶ παρὰ Μαρίας ἀϊδίως, ὥσπερ οὖν ἔστι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος; εἰ γε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός ἐστι τῷ σώματι; τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς προθημίας τοῦ λόγου, ἵνα ἢ τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐνδύσηται; ἢ τραπεῖσα, παρὰ τῆς ἰδίας φύσεως σῶμα λήψηται; ὁ γὰρ ἑαυτῆς ἡ θεότης προλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἑαυτῆς ἐνδύσηται· ἀλλ' οὐδὲ ἥμαρτεν ὡς ἄλλων ἁμαρτίας λυτρούμενος λόγος, ἵνα τραπεὶς εἰς σάρκα ἑαυτὸν ὥσπερ ἑαυτοῦ θυσίαν παρασενέγκῃ, καὶ ἑαυτὸν λυτρώσηται. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἔτως, μὴ γένοιτο· σπέρματος γὰρ Ἀβραὰμ προλαμβάνεται, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ παρακειται ἀληθῶς ἡ Μαρία· ἵν' ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὥσπερ ἡμῖν αὐτὸ παρασενέγκῃ, καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἡσαΐας προφητεύων, ἐδείκνυε λέγων, ἰδοὺ ἡ Παρθένος· ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτήν· οὐχ ἁπλῶς Παρθένον, ἀλλὰ πρὸς Παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί· ἵν' ἐκ τοῦ μνηστῆρος δείξῃ τὴν Μαρίαν, ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν· διὸ καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύει ἡ γραφὴ, καὶ φησὶν ἐσπαργάνωσε, καὶ ἐμακάριζον μαστοὶ, οὓς ἐθήλασε· καὶ προσηνέχθη θυσία, ὡς διανοίξαντος πρωτοτόκου τὴν μήτραν. Ταῦτα δὲ πάντα, τίκτουσι μὲν Παρθένῳ γνωρίσματα, καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ λέγων, οὐχ ἁπλῶς τὸ γεννώμενον ἐν σοὶ ἵνα μὴ ἔξωθεν εἰσαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ, ἀλλ' ἐκ σοῦ· ἵν' ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστωθῇ φανερῶς· τίνος τῆς φύσεως δεήσεται, ὡς ἀδύνατον Παρθένον φέρειν γάλα μὴ τεκοῦσαν, ἢ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα, μὴ προσπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν, τοῦτό ἐστι τὸ προειπεῖν ὁ κατήμερον τοῦτο Συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας ἐδέ-

A ex terra enim ossium & totius corporis natura. Qvænam est igitur hæc tanta dementia, ut vobiscum ipsis pugnetis? dum enim ejusdem substantiæ esse dicitis & Verbum & corpus Verbi, alterum ex altero, qvalis naturæ sit, indicatis: & in eo, qvod eum in carnem abiisse dicitis, degenerationem, suiqve immutationem in ipso Verbo imaginamini. Et qvis jam vos ultra tolleret, si vel sola ista dicatis? recidistis enim in impietatem omni hæresi graviorem. Si enim consubstantiale est Verbum corpori, superfluum est, ut Mariæ vel mentio, vel usus habeatur, cum corpus illud ante Mariam ab æterno constiterit, qvemadmodum & Verbum, si modo illud est coæternum corpori secundum vestram disciplinam. Qvorsum igitur necessarius fuit Verbi adventus? an ideo scilicet, ut sibi consubstantiale corpus indueret, vel mutatus alienatusqve a sua ipsius natura, in corpus degeneraret? Non enim seipsam Deitas assumit, ut sibi qvod consubstantiale sit, induat, sed neqve peccavit Verbum, qvod aliorum peccata redemit, ut degenerans in corpus, ipsum pro seipso in sacrificium offerat atqve ita redimat. Apagesis, *Semen enim Abrahæ apprehendit* (ut inqvit Apostolus) *unde debuit per omnia fratribus assimilari*, & assumere corpus, qvod nobis esset simile. Ideoqve pro fundamento istius rei subjicitur Maria, ut ab ea hoc ipsum corpus mutuaretur, qvod qvasi propriam pro nobis offerret, eandemqve Mariam Esaias prophetando demonstrat: *Ecce*, inqviens, *Virgo concipiet*, &c. Gabriel, porro, ad illam ipsam legatur, neqve simpliciter ad qvamvis Virginem, sed Virginem desponsatam viro, ut ex sponso ostenderet, Mariam vere hominem esse, & parientis meminit scriptura: atqve eam fasciis obligasse, beataqve prædicantur ubera, qvæ suxerat, & oblatum est sacrificium, qvia ut primogenitus aperuerat uterum parentis. Hæc omnia erant argumenta parientis Virginis, & Gabriel circumspecte & cum bona cautione evangelizavit, non simpliciter dicens, id qvod natum fuerit in te, ne forinsecq introductum in eam corpus existimari possit, sed qvod ex te (inqvit) nascetur, qvo ex ejus natura, eum primogenitum esse agnoscere liceret, liqvido hoc ipsum natura demonstrante, impossibile esse Virginem lac habere citra partum, impossibile item esse lacte nutriri corpus & fasciis constringi, qvod non prius naturaliter partu editum esset. Hoc est, qvod octavo die circumcisum est, hoc Simeon in ulnis suscepit,

A–B Esa. 7.

C Esa. 7. Luc. 10.

D

hoc factum est infans, & crevit, & factum est annorum duodecim, & ad trigesimum annum pervenit. Non enim ut nonnulli suspicati sunt, substantia ipsa Verbi commutata circumcisionem passa est, cum inalterabilis plane, & incommutabilis sit illa, ipso teste Salvatore: *Videte, inqvit, videte, qvia ego sum, & non mutor:* Paulo qvoqve id indicante, *Jesus Christus heri, & hodie idem, & in secula.* Sed neqve corpore circumciso, gestato, edente, bibente, laborante, in palo affixo, qvicqvam eorum sensit impatibile illud, & incorporeum Verbum Dei. Corpus tum qvippe in sepulchro erat positum, cum verbum abiit, *Ut prædicaret spiritibus, qvi in carcere tenebantur,* ut dixit sanctus Petrus: qvæ res maxime declarat stultitiam eorum, qvi dicunt, verbum in ossa & carnem conversum esse. Nam si hoc verum esset, qvid opus fuisset monumento? Ipsum enim corpus per se profectum fuisset, ut prædicaret spiritibus in Orco positis. Nunc autem ipse profectus est ad prædicationem: corpus vero Joseph linteo involutum in Golgotha deposuit: ostensumqve est cunctis, Verbum corpus non fuisse: sed Verbi corpus extitisse. Hoc Thomas e mortuis excitatum contrectavit, & in eo vestigia clavorum conspexit, qvos aliqvo modo Verbum ipsum sustinuit, qvosqve videns in suo corpore affixos incorporalis ille, cum prohibere posset, non prohibuit, sed sibi vendicavit, tanqvam sua ipsius, qvæ propria erant corporis. Ideoqve corpore vapulante a ministro Pontificis, tanqvam ipse hoc patereturr, locutus est, ac dixit: *Qvid me cædis?* Et cum intactile esset natura Verbum, tamen ita loqvitur: *Dorsum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad depalmationem, faciem autem meam non averti a contumelia sputorum.* Qvod enim humanum patiebatur Verbi corpus, hæc eadem Verbum, qvod corpori conjunctum erat, ad se referebat, ut nos liceret Deitatis Verbi participes fieri. Atqve illud ipsum perqvam mirum fuit, eundem fuisse & patientem, & non patientem, patientem qvidem, qvatenus ipsius proprium corpus patiebatur, & in eo erat, qvod patiebatur: non patientem vero, qvatenus ex natura Deus impatibilis erat, ipseqve incorporeus in corpore patibili existebat: corpusqve vicissim filium Dei impatibilem retinebat, absumentem corporeas infirmitates. Ideo autem istud agebat, & ita fiebat,

Ἐγένετο· τοῦτο γέγονε παιδίον καὶ ἠύξησε, δωδεκαετὲς γενόμενον, καὶ εἰς τὸ τελειοτὸν ἐνιαυτὸν ἦλθεν. ὁ γὰρ, ὡς τινες ὑπενόησαν, ἡ ἐξ αὐτῆς τοῦ λόγου τραπεῖσα φύσις μετεμήθη ἀναλλοίωτος ἦσα, καὶ ἀτρεπτος· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἀλλοίωμαι· τοῦδε Παύλου γράφοντος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀλλ' ἐν τῷ μετεμηθέντι σώματι, καὶ βασαχθέντι, καὶ φαγόντι, καὶ πόντι, καὶ καμόντι, καὶ ἐν ξύλῳ καθηλωθέντι, καὶ παθόντι, ἦν ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ Θεοῦ Λόγος. τοῦτο μὲν τὸ ἐν μνημείῳ τεθὲν, ὅτε αὐτὸς ἐπορεύθη μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ κηρύξαι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, ὁ μάλιστα δείκνυσι τὴν ἀνοιαν τῶν λεγόντων, εἰς ὀστέα καὶ σάρκα τετρέφθαι τὸν λόγον, εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεία μνημείου· αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορεύθη, ἀλλ' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κηρύξαι τοῖς ἐν τῷ ἅδῃ πνεύμασι. νυνὶ δ' αὐτὸς μὲν ἐπορεύθη κηρύξαι, τὸ δὲ σῶμα εἰλίξας ὁ Ἰωσὴφ σινδόνι, ἀπέθετο ἐν τῷ Γολγοθᾷ· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ Λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ Λόγου. ὃ τοῦτο Θωμᾶς ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησε, καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, οὓς ὑπέμεινεν αὐτὸς ὁ Λόγος, ὁρῶν καθηλωμένους ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι, καὶ δυνάμενος κωλύειν, οὐκ ἐκώλυσεν· ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο ἃ ἦν σώματος ἴδια, ὡς ἑαυτοῦ, ὁ ἀσώματος. διὰ τοῦτο τοῦ σώματος τυπτομένου ἀπὸ τοῦ ὑπηρέτου, ὡς ἀνθρωπος πάσχων, ἔλεγε· τὰ μὲ δέρειν καὶ ἄψασθαι τῆς φύσεως, ἔλεγε· τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα· καὶ τὸ πρόσωπόν μου, οὐκ ἀπέστρεψα, ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. ὁ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπαθε τοῦ λόγου, ταῦτα ἐποίει πάλιν ὁ λόγος, εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρειν ἵνα τῆς τοῦ λόγου θεότητος μεταλαχεῖν δυνηθῶμεν. καὶ ἦν παράδοξον, ὅτι ἀυτὸς ἦν, ὁ πάσχων μὲν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπαθε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν· μὴ πάσχων δὲ, ὁ τῇ φύσει Θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἀπαθής ἐστι· καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος, ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν παθητὸν λόγον, ἀφανίζοντα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας· ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἐλάμβανε ὅτα

ἵνα τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος, καὶ προσενεγκὼν εἰς θυσίαν, ἐξαφανίσῃ, καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς, ποιήσῃ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν, δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ὃ θέσει ἦν ταῦτα ἐγίνετο, μὴ γένοιτο, ὡς τινες πάλιν ὑπέλαβον, ἀλλ' ὄντως ἀληθείᾳ ἀνθρώπου γενομένου τοῦ Σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐγίνετο. εἰ γὰρ θέσει ἐν τῷ σώματι ὁ λόγος, κατ' ἐκείνους, τὸ γὰρ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστὶν, ἀνύπαρκτος δοκήσει καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον. ἀλλὰ μὴν ὁ φαντασία ἡ σωτηρία ἡμῶν, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου ἀνθρώπου, ψυχῆς καὶ σώματος ἀληθῶς, ἡ σωτηρία γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ. ἀνθρώπινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ Μαρίας κατὰ τὰς θείας γραφὰς, καὶ ἀληθινὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος· ἀληθινὸν δὲ ἦν ἐπεὶ ταὐτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ· ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ καὶ οἱ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐσμεν. καὶ τοῦτο οὐκ ἀμφιβάλλει τις, μνησθεὶς, ὧν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς. μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν Κύριον ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο πνεῦμα θεωρεῖν, ἔλεγεν, ἴδετε τὰς χεῖράς μου, καὶ τοὺς πόδας, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ὅπ αὐτός εἰμι. ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας· ἐξ ὧν καὶ διελέγχεσθαι δύνανται πάλιν οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν, εἰς σάρκα καὶ ὀστέα ἀλλοιωθῆναι τὸν Κύριον. ὃ γὰρ εἶπε, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὀστᾶ ἔχοντα, ἀλλ' ἔχοντα· ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς ταῦτα τραπεὶς νομισθῇ ἀλλ' αὐτὸς ἔχων αὐτὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἶναι πιστωθῇ. τούτων γὰρ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν, περιττὸν ἐπὶ τοῖς ἄλλων ἅπτεσθαι, καὶ γυμνάζειν ἃ περὶ αὐτῶν, τὸ σῶμα τοῦ, ἐν ᾧ ἦν ὁ λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος καὶ αὐτοῦ ὄντος τοῦ λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. τὸ δὲ ὡσεὶ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν· γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ Παύλου, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα. καὶ

A ut noſtra ſuſcipiens offerensqve in ſacrificium, victimando abſumeret, ac deinde ſuis nos circumveſtiens efficere, ut Apoſtolus diceret, *Oportet hoc corruptibile induere corruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Hæc autem fictione non agebantur, abſit, qvemadmodum nonnulli exiſtimaverunt, ſed ut vere & per verum Salvatorem hominem, totius hominis ſalus conciliaretur. Nam ſi fictione & ſimulacro tenus Verbum in corpore fuit, ſecundum iſtorum opinionem, &, ſi qvod fictione agitur, imaginarium eſt, ſeqvitur omnino & apprehenſu facile eſt, hominum ſalutem ac reſurrectionem eſſe rem opinariam apparentemqve, non veram ac ſolidam, ſecundum impium Manichæum. Atqvi non eſt inane ſpectrum & res imaginaria ſalus noſtra, neqve corpori duntaxat, ſed integro homini, corpori & animæ ſalus eſt in ipſo Verbo comparata. Verum igitur corpus ex Maria ſecundum ſcripturas eſt genitum: verum, inqvam, qvia idem eſt cum corporibus noſtris: Maria enim, unde eſt genitum, ſoror noſtra eſt, eo qvod omnes liberi ſumus ex Adamo procreati. Nec eſt, qvod qvisqvam de ea re dubitet, modo ſit memor eorum, qvæ a Luca ſunt ſcripta. Nam poſtqvam ſurrexit a mortuis, arbitrantibus nonnullis, ſe corpus illud ex Maria genitum non obtueri, ſed corporis ejus ſpiritum videri, ita locutus eſt, *Videte manus meas, & pedes meos, & veſtigia clavorum, qvod ego ipſe ſim. Palpate me & videte, qvoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, qvemadmodum me videtis habere:* & una cum his oſtendit manus & pedes. Unde redargui poſſunt, qvi in diverſum audent dicere, in carnem & oſſa mutatum eſſe Dominum. Non enim dixit, Qvemadmodum me videtis carnem & oſſa exiſtere, ſed habere, inqvit, ne ipſum Verbum in iſtiusmodi res verſum eſſe crederetur: ſed, hæc habere ipſe, ut ante mortem & poſt mortem, idem eſſe agnoſceretur. Rebus ipſis igitur hæc argumenta præ ſe ferentibus, ſuperfluum eſt alia attingere, aut in iſtis laborioſius immorari, cum & corpus, in qvo erat Verbum, non fuerit conſubſtantiale Deitati, ſed ex Maria vere genitum, nec Verbum item converſum fuerit in oſſa & carnem, ſed in carne extiterit. Id enim, qvod a Joanne dicitur, *Verbum caro factum eſt*, hunc habet intellectum, qvatenus re ſimili deprehendere licet ex verbis Pauli, *Chriſtus pro nobis factus eſt exoratio*: non

1. Cor. 15.

Joan. 20.

Joan. 1.

Hebr. 2.

qvod ex seipso in execratione transmutatus sit, sed qvia pro nobis execrationem in se susceepit, inde est, qvod execratio factus dicitur. Ita qvoqve factus est caro, non conversus in carnem, sed qvod carnem viventem pro nobis assumserit, & homo factus sit. Qvod enim dixit, *Verbum caro factum est*, perinde & rursus, ac si diceret, Verbum factum est homo, secundum id, qvod in Joele dictum est, *Effundam de spiritu meo super omnem carnem:* non usqve ad bruta pecora ista sese promissio extendit, sed in solos duntaxat homines, qvorum gratia Deus homo factus. Cum igitur dictum illud talem complectatur sententiam, merito seipsos damnant, qvicunqve arbitrantur, ante Mariam Verbo aut carnem aut humanam animam fuisse, in qva & Christus ante adventum suum ab æterno extiterit. Desinant igitur, qvotqvot ajunt carnem illius mortis capacem non fuisse, sed eam fuisse immortalis conditionis. Si enim mortuus non est, cur Paulus tradidit Corinth. qvod & acceperat, Christum esse mortuum pro peccatis nostris secundum scripturas: aut qvi factum, ut vel ulla ratione resurrexerit, si mortuus non fuit? sed ipsi sui pudescerent, si vel semel cogitent, pro Trinitate Qvaternitatem induci posse, si dicatur corpus Christi ex Maria originem materiamqve traxisse. Si enim corpus Christi statuimus (nam ita ratiocinantur) ejusdem cum Verbo substantiæ esse, Trinitas nihil peregrini, ut ipsi ajunt, accessu Verbi in sese recipiet: contra, si concedatur corpus Christi humanum esse, & ex Maria prosatum, necessum est, cum sit alienum diversumqve a Deitate, & in eo sit Verbum, Qvaternitatem pro Trinitate ob superadventum & additamentum corporis constitui. Hæc cum loqvuntur, non sentiunt, ipsos in seipsos impingere. Nam tametsi ex Maria procreatum esse id corpus negent, verboqve consubstantiale esse affirment, æqve tamen Qvaternitatem, qvam simulant sese effugere velle, constituunt. Ut enim filius secundum Patres, consubstantialis Patri, non est idem, qvi Pater, sed Filius consubstantialis respectu Patris, ita qvoq; corpus consubstãtiale Verbo, non est idem, qvod Verbum, sed aliud respectu Verbi, atq; ideo cum aliud sit, & qvartum in ordine, summam qvatuor personarum pro tribus constituit pro ipsorum opinione. Sed enim vera, & perfecta, & indivisibilis Trinitas additamentum recipere non potest, sed ista duntaxat, qvam ipsi comminiscuntur. Et qvi (qvæso) Christiani, qvi alium Deum præter eum, qvi est, effingunt?

Joel. 2.

A ὥσπερ οὐκ αὐτὸ τοῦτο γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι τοῦτο τοῖς ἡμῶν ὑπεδέξατο καθ' ἡμῶν, εἵνεκεν καθ' ἡμῶν γεγονέναι· οὕτω καὶ σὰρξ γέγονεν, οὐ τραπεὶς εἰς σάρκα, ἀλλ' ἐπὶ σάρκα ζῶσαν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέλαβε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἴσον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν, ὁ λόγος ἄνθρωπος γέγονεν· καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωὴλ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ἐλθὼν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονε Κύριος. τοῦτο γὰρ τὸ ῥητὸν οὕτω ἔχοντος τοῦ ἐν-

B νοιαν, εἰκότως καταγνώσονται ἑαυτῶν πάντως οἱ νομίσαντες πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης τινὰ ἐγκεκενωμένην ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγονῆναι. παύσονται γὰρ οἱ εἰπόντες, μὴ εἶναι δεκτικὸν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου φύσεως εἶναι ταύτην. εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος παρέδιδε Κορινθίοις, ὃ καὶ παρέλαβεν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ τὰς γραφάς· πῶς δὲ καὶ ὅλως ἀνέστη, εἰ μὴ ἀπέθανεν;

C ἐρυθριάσουσι δὲ μεγάλως, οἱ καὶ ὅλως ἐνθυμηθέντες διάστασιν αὐτὴν τῆς Τελειάδος γνῶναι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα· ὁμοούσιον γὰρ ἐὰν εἴπωμεν, φασὶ, τὸ σῶμα τῷ λόγῳ, μένει ἡ Τριὰς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν ἐπιφερομένου τοῦ λόγου. ἐὰν δὲ ἄνθρωπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη ξένον ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου, τετρὰς αὖτη Τελειάς γίνεται διὰ τὸν τοῦ σώματος προσθήκην. ταῦτα δὲ τῶν λέγοντες, οὐ νοοῦσιν, ὅπως ἑαυτοῖς προσπίπτουσι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ

D σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ λόγῳ, οὐδὲν ἧττον, ἢ ὅπερ ὑπενόησαν μὴ ἄρα ὅτι φρονοῦντες νομισθῶσι, τοῦτο καὶ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δείξουσι λέγοντες τετράδα. ὡς γὰρ ὁ υἱὸς καὶ οὐ πατέρας ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατὴρ, ἀλλὰ υἱὸς πρὸς πατέρα λέγεται ὁμοούσιος, οὕτως τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ λόγου, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἕτερος πρὸς τὸν λόγον ἕτερος ὢν ὄντος κατ' αὐτὸν, ἔσται αὐτῶν Τελειὰς, τελεία γὰρ ἡ ἀληθινὴ, καὶ οὕτως τελεία, καὶ ἀδιαίρετος Τριὰς δέχεται προσθήκην ἀλλ' ἢ παρὰ τούτων ὑπενοημένη καὶ πῶς ἐπὶ Χριστιανοὶ, ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα Θεὸν ὑπονοῦντες

πάλι

τάλιν γὰρ καὶ ἐκ τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι, πολλῷ τῷ ἀφρονεστέρῳ ἔξεστιν ὁρᾶν. εἰ διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς, ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, νομίζουσιν ἀντὶ Τριάδος Τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα, πολὺ πλανώντας τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ, καὶ χαυνοῦντες δυνάσθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν, ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστῇ· οὐδ' ἵνα βελτιωθῇ ὁ λόγος, προσῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀνθρώπινον γένος λυτρώσηται. πῶς οὖν οἴονται τὸ διὰ τοῦ λόγου λυτρούμενον σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν, προσθήκην εἰς θεότητα τῷ λόγῳ τῷ ζωοποιήσαντι ποιεῖν; μᾶλλον γὰρ αὐτῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ λόγου προσ αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἑνώσεως· ἀπὸ γὰρ θνητοῦ, γέγονεν ἀθάνατον· καὶ ψυχικὸν ὄν, γέγονε πνευματικόν· καὶ ἐκ γῆς γεγενημένον, τὰς οὐρανίους διέβη πύλας. ἡμεῖς τοι Τριὰς, καὶ λαβόντα ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ λόγου, Τριάς ἐστιν, οὐ δεχομένη, προσθήκην, οὐδὲ ἀφαίρεσιν· ἀλλ' ἀεὶ τελείαν ἐστὶ, καὶ ἐν Τριάδι μία θεότης γινώσκεται, καὶ ἅπτος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἷς Θεὸς κηρύσσεται, ὁ τοῦ λόγου πατήρ. ἐκ δὴ τούτου σιωπήσωσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν ἐκ Μαρίας προελθόντα, μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, καὶ Κύριον, καὶ Θεόν. εἰ γὰρ μὴ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς αὖθις προελθὼν ἐκ Μαρίας, ἐκλήθη Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός; πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος, εἰ μὴ λόγος ἦν ἐν σαρκὶ Ρωμαίοις ἔγραφεν, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα; ὢν ἐπὶ πάντα Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν; ἀλλὰ ὁμολογείτωσαν, καὶ οἱ πρότερον νενόμενοι τὸν ἑαυτῶν μὲν εἶναι Θεὸν, ἐσφάλθαι, πιθόμενοι ταῖς θείαις γραφαῖς· μάλιστα δὲ τῷ Θωμᾷ, ὃς μὴ τὸ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἥλων τύπους, ἀνεβόησεν, ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου· Θεὸς γὰρ καὶ Κύριος τοῦ δόξης ὢν ὁ υἱὸς, ἦν ἐν τῷ ἀδόξως καθηλωμένῳ καὶ ἀτιμαζομένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα τοῦ Θεοῦ, ἔπασχε μὲν νυσσόμενον ἐν τῷ ξύλῳ, καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τοῦ τούτου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ· ναὸς δὲ τοῦ λόγου τυγχάνων. πεπληρωμένος δὲ τῆς θεότητος· διὰ τοῦτο γὰρ ὁ μὲν ἥλιος ὁρῶν τὸ δημιουργὸν αὐτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε, καὶ ἐσκότισε τὴν γῆν. αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα φύσιν ἔχον θνητὴν, ὥσπερ

A Est adhuc, unde magis illorum stultitiam ex altera cavillatione deprehendas. Si propter id, quod est & dicitur in scripturis ex Maria genitum esse humanum corpus Salvatoris, hariolentur & somnient Trinitatis loco Quaternitatem fieri, & quasi additamentum aliquod & appendicem Trinitati accedere; multum hallucinantur, qui creaturam creatori exæquant, arbitranturque, Deitatem auctuarium aliquod accipere posse: & ignorant, non propter auctuarium Deitatis Verbum esse carnem factum, sed ut caro resurgeret: neque ut melius redderetur Verbum, ex Maria prodiisse, sed ut genus humanum

B liberaretur. Cur igitur existimant, corpus per Verbum liberatum & vivificatum, Verbo vivificanti ad Deitatem incrementum aliquod addere? cum potius humano corpori ingens auctuarium ex Verbi cum ipso communione & coadunitu accesserit: siquidem ex mortali factum est immortale: & cum animale esset, spirituale redditum est: & cum e terra prosatum esset, cœlorum portas transgressum est. Trinitas autem, Verbo corpus ex Maria assumente, in suo ternario permansit, nullum in se recipiens auctuarium aut dimi-

C nutionem: sed perfecta semper est, & in una Deitate Trinitas agnoscitur. Atque ita fit, ut in Ecclesia unus Deus pater Verbi prædicetur. Ac jam inde in silentium tradentur, qui dicebant, eum, qui ex Maria prodiisset, non esse eundem Christum & Dominum & Deum. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo statim, ubi editus erat a Maria, vocatus est Emmanuel, quod interpretatum sonat, nobiscum Deus? Cur item Paulus, si Verbum in carne non erat, Romanis scripsit: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus in æternum, Amen?* Quapropter confiteantur, se errasse, qui prius inficiati sunt, eum, qui in cru-

D ce erat, Deum fuisse, fidem habentes cunctis scripturis, & inprimis Thomæ, qui postquam viderat in eo clavorum signa, exclamavit: *Dominus meus, & Deus meus.* Joan. 20. Dominus enim & Deus gloriæ filius in corpore erat cruci affixo, & ignominiose habito, corpus quidem Dei, cruciatus in ligno patiebatur, fluxitque ab illius latere sanguis & aqua, idem tamen, quia templum erat Verbi, Deitate adimplebatur? ideoque factum, ut sol conspiciens suum opificem in corpore indigne mulctato tolerantem, radios contraxerit, terrasque inumbraverit. Corpus porro ipsum mortalis naturæ, supra

naturam ſuam per Verbum, quod in ipſo erat, reſurrexit, & deſiit a ſua naturali corruptibilitate: & induto vero, quod ſupra hominem erat, Verbo, incorruptibile redditum eſt. Jam, quod nonnulli falſo imaginantur & dicunt, quod ut Verbum in ſingulos Prophetas venit, ita quoque in unum aliquem hominem Mariæ filium veniſſe, ſuperfluum eſt, in illis refutandis velle operam ſumere, cum eorum ſtultitia manifeſtam ſui damnationem præ ſe ferat. Si enim Verbum ad eum modum venit, cur ex Virgine (quæſo) ac non ex viro, & muliere prodiit? ita enim quisque Sanctorum genitus eſt: aut cur, ſi ea ratione venit Verbum, ipſius tantum non omnium mortes dicuntur pro nobis fuiſſe toleratæ? Cur item, cum ad ſingulos Prophetas Verbum devenerit, ſolum duntaxat de Mariæ filio prædicatur, ſemel eum in conſummatione ſeculorum veniſſe? aut cur ita veniente Verbo, ut ad priores illos Sanctos venerat, omnes, quotquot erant, vita perfuncti ſunt, & nemo omnium niſi Mariæ filius intra triduum reſurrexit? aut cur denique fit, ut Verbo pro aliorum ratione in Chriſtum veniente, ipſe ſolus Emmanuel appelletur, veluti corpore divinitatis pleno ex ipſa nato, cum Emmanuel nihil aliud ſit, quam *nobiſcum Deus?* aut cur ſi ita venit, cum unusquisque Prophetarum comederit, eſurierit, laboraverit, mortuus ſit, non dicitur eodem modo comediſſe, eſuriiſſe, laboraſſe, vita perfunctum eſſe, ſed de ſolo Mariæ filio peculiari ratione id dicitur? Quæcunque enim toleravit illius corpus, hæc de ipſo, tanquam eadem tolerante, prædicantur. Jam de reliquis omnibus id tantum dicitur, quod vel creati, vel geniti ſunt: de ſolo autem Mariæ filio ſcriptum eſt: *Et Verbum caro factum eſt.* Ex quibus oſtenditur, ad reliquos quidem ſanctos Verbum factum eſſe prophetandi gratia: ex Maria autem, ipſum Verbum carne aſſumta hominem prodiiſſe; ita tamen, ut natura ſubſtantiaque Verbum Dei remanſerit, ſecundum carnem vero ex ſemine Davidis, & ex carne Mariæ, homo genitus prodierit, ut a Paulo dictum eſt, quem pater declaravit in Jordane, atque itidem in monte per hæc verba: *Hic eſt filius meus ille dilectus, in quo mihi complacui.* Hunc quidem Ariani abnegaverunt, nos autem vere eum agnoſcentes, adoramus: non, quod filium a Verbo ſegregemus, ſed quia eundem hunc eſſe agnoſcimus, per quem omnia facta ſunt, & per quem nos liberati ſumus.

Joan. 1.

Matth. 3.

A τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον· ἢ πέπαυται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς· ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον, γέγονεν ἄφθαρτον. ὧν δὲ δὴ φαντάζεσθαί τινας καὶ λέγειν, ὅτι ὥσπερ ἐφ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐγίνετο, ἕτω καὶ ἐπὶ ἕνα τινὰ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας ἦλθεν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι γυμνάζειν, φανερὰν ἐχούσης τῆς μανίας αὐτῶν τὴν καταγνῶσιν. εἰ γὰρ ἕτως ἦλθε, διατί ἕτως ἐκ Παρθένου, καὶ μὴ καὶ ἕτως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός; ἕτω γὰρ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη· ἢ διατί ἕτως ἐλθόντος τοῦ λόγου, οὐχ ὁ ἑκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι, B ἀλλ' ὁ τούτου μόνος; διατί δὲ καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος λόγου, λέγεται ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντος; ἢ διατί ἐλθόντος αὐτοῦ, ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἁγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀποθανόντες, ἕως ἀνέστησαν· ὁ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος τριήμερος ἀνέστη· ἢ διατί ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐλθόντος τοῦ λόγου, λέγεται μόνος ὁ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουήλ, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος, τε- C χθέντος ἐξ αὐτῆς; τὸ γὰρ Ἐμμανουήλ, ἐμινοῦσεται μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· ἢ διατί, εἴπερ ἕτως ἦλθεν, ἐθίοντος ἑκάστου τῶν προφητῶν, καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος, καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται ὡσαύτως ἐθίων, καὶ πίνων, καὶ κοπιῶν, καὶ ἀποθανών, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; ἃ γὰρ ἔπαθε τοῦ τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἴρηται. καὶ ὧν ἄλλων πάντων λεγομένων μόνον, ὅτι ἐτέθησαν καὶ ἐγηγέρθησαν, ἐπὶ δὲ ἐκ Μαρίας μόνου εἴρηται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐξ ὧν δείκνυται, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἅπαντας γέγο- D νεν ὁ λόγος, τοῦ προφητεύειν χάριν· ἐκ δὲ Μαρίας αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ καὶ λαός, προῆλθεν ἄνθρωπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ· κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γνόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. τοῦτον ὁ πατὴρ ἐδείκνυε, καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. ὃν οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἠρνήσαντο, ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκοντες, προσκυνοῦμεν, οὐ διαιροῦντες τὸν υἱὸν, καὶ τὸν λόγον· ἀλλ' αὐτὸν τὸν λόγον εἰδότες, εἶναι τὸν υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν.

δὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν, πῶς ὅλως ἐν ὑμῖν πε- A ἔτυχε φανερῶν, γέγονε φιλονεικία· ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὅσον ἐλυπήθημεν ἐντυχόντες τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων. μετὰ γὰρ συμφωνίας διεχώρησαν, καὶ εἰρήνευσαν πρὸς τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως· τοῦτο γὰρ καὶ μὲ πολλὰ πρότερον σκεψάμενον, πέπεικε γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ ἄρα ταῦτα ἐκ τῆς σιωπῆς, ἀντὶ χαρᾶς, λύπην ἡγήσηται τοῖς ἐκ τῆς συμφωνίας πρόφασιν τὸ χαίρειν παρέχουσιν ἡμῖν. ἀξιῶ τοίνυν πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς σῆς εὐλαβείας, καὶ δεύτε- B ρον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ταῦτα δέξασθαι· καὶ εἴ μού τι πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι, καὶ δηλῶσαί μοι· εἰ δὲ ὡς πρὸς ἰδιώτου τῷ λόγῳ μὴ κατ' ἀξίαν, μηδὲ τελείως γέγραπται· συγγνώναι πάντας τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τὸ λέγειν ἀσθενείᾳ. πρόσαγόρευε πάντας τοὺς μετὰ σοῦ ἀδελφούς· σὲ οἱ σὺν ἡμῖν πάντες, προσαγορεύουσιν· ἐρρωμένῳ ἐν Κυρίῳ διάγοις, ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθητότατε.

A Quapropter admirationi mihi est, qui in rebus ita manifestis hæc controversia obnasci potuit: sed gratia sit Domino, quod quantum contristati sumus ex commentariorum lectione, tantum rursus exhilarati sumus exitu rerum istarum. Cum concordia enim discesserunt, pacificati inter se piæ & orthodoxæ fidei confessione. Ea certe res me multum prius hæsitantem, ad hæc pauca scribenda compulit. Verebar enim, ne ex taciturnitate, pro gaudio tristitia illis oboriretur, qui ex concordia ista consensuque causam lætitiæ nobis suppeditant. Postulo igitur primum B a tua pietate: secundo ab auditoribus, ut hæc cum conscientia bona recipiatis, & si quid ad pietatem deest, ut & id corrigatis, mihique indicetis. Quod si velut ab homine imperito, sermone non pro dignitate rei, nec satis accurate ista sint scripta, veniam detis omnes scribentis imbecillitati. Saluta omnes, qui tecum sunt, fratres, te omnes, qui nobiscum sunt, salutant. Salvus in Domino vivas, dilecte & vere desideratissime.

C

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

D ALEXANDRIÆ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ τοῦ Θεοῦ Λόγου.

DE INCARNATIONE Verbi Dei, contra Paulum Samosatensem.

ΕΛΥΠΕΙ μὲν τὴν ἁγίαν Σύνοδον Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἡ καινοτομία, τὸ μέγα μυστήριον, τὸ περὶ Χριστοῦ, ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσα. λυπεῖ δὲ καὶ νῦν τοὺς ἀντεχομένους τῆς ἁγίας πίστεως, ἡ αὐτὴ τῶν αὐτῶν βλασφημιῶν βλάστουσα εἰς πολλούς·

OLIM sanctum Concilium male habebat Pauli Samosatensis seditio, dum magnum illud de Christo mysterium subvertere conantur. Imo etiam nunc male habet omnes vindices, assertoresque sanctæ fidei, earundem rerum pestilens in vulgus blasphemia

maxime tamen illos, qui imbecillo & diminuto sunt ingenio. Res enim magnas, & apprehensu difficiles, non nisi fide consequi datur. Atque inde fieri solet, ut ii, quibus tenues in cognoscendo vires, in ruinam trahantur, nisi ipsis persuasum sit, ut in fide permaneant, & curiosas quæstiones aversentur. Quapropter a Paulo dictum est, magnum esse citra controversiam mysterium pietatis: *Deum manifestatum esse in carne, justificatum in Spiritu, visum Angelis, prædicatum in gentibus, creditum in mundo, assumtum in gloria.* Cæterum quoniam ad nos delatum est, quosdam vestrum conturbari, nostrasque literas requirere, idque super communi, & ab Apostolis introducta fide, ita respondendum putavimus, res istas ad exactum discutere paucorum: Fidem autem retinere omnium esse, qui Christo auscultant, eosque summam laudem reportare studii sui. Qui enim ea, quæ ultra suas vires sunt, indagat, in præcipiti consistit: qui vero traditionibus inhæret, extra periculum versatur. Suademus igitur vobis, quod & nobis ipsis suademus, ut traditam fidem retineatis, & aversemini profana novitatis verba, & idem reliquis præcipiatis, ut exhorreant tanti mysterii inquisitionem, ut & Deum in carne manifestatum esse, secundum Apostolicam traditionem ac justitiam confiteantur, quam habuit Dominus in Spiritu, hoc est, non humano more, sed divina puritate. Alioqui impossibile est, puritatem, & innocentiam in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne fuisse, qui justitiam omni peccato liberam, in mundum introduxit: cujus, quia participes redditi sumus, vivemus & salvabimur. Illud enim: *Non est justus in terra, qui bonum faciat, & non peccet,* in commune ad omnes homines pertinet. Unde ex cœlo descendit (ut ipse inquit) qui immaculatam justitiam ex se daturus erat, idque expressis verbis: *Nemo ascendit in cœlum,* inquit, *nisi filius hominis, qui e cœlo descendit.* Idemque rursum aliis verbis: *Si videritis filium hominis eo ascendentem, ubi prius erat.* Et, *Ego sum panis, qui e cœlo descendi, vivus* (inquam) *ille, qui vitam dat mundo,* clare per ista nos docens suam ipsius deitatem, non tamen demoliens id, quod ratione carnis assumserat,

1. Tim. 3.

μάλισα τὰς ἠλαπωμένας φρὶ τὴν σωτηρίαν. Τὰ γὰρ μεγάλα, καὶ δυσκαθίλητα τῷ πράγματος, πίστει τῇ πρὸς τὸν Θεὸν λαμβάνεται. ὅθεν οἱ φρὶ τὴν γνῶσιν ἀδυνατοῦντες, ἀποπίπτουσιν, εἰ μὴ πεισθεῖεν ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ τὰς περιέργους ζητήσεις ἐκτρέπεσθαι. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν, ὁμολογουμένως μέγα εἶναι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. ἐπειδήπερ ἠκούσαμεν παρ' ὑμῶν τινας ταράττεσθαι, καὶ ζητεῖν γράμματα παρ' ἡμῶν φρὶ τῆς κοινῆς, καὶ ἐξ Ἀποστόλων εἰσαχθείσης πίστεως, γράφομεν, ὅτι τὸ μὲν ἀκρίβειαν αὐτῆς ἐπιζητεῖν ὀλίγων ἐστὶ, τὸ δὲ πίστιν κατέχειν, ἁπάντων τῷ πρὸς τὸν Θεὸν εὐπειθῶν, οἷ καὶ μέγιστον ἔπαινον ἀποφέρονται τῆς ἐπιθυμίας. ὁ μὲν γὰρ ζητῶν τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν, ἐπικίνδυνος· ὁ δὲ τοῖς παραδοθεῖσιν ἐμμένων, ἀκίνδυνος. παραινοῦμεν οὖν ὑμῖν, ὅπερ καὶ ἑαυτοῖς παραινοῦμεν, τὸ παραδοθεῖσαν πίστιν φυλάττειν, ἐκτρέπεσθαι δὲ τὰς βεβήλους καινοφωνίας· καὶ τοῦτο πᾶσι παρεγγυᾶν, φοβεῖσθαι τὴν φρὶ τοῦ τηλικούτου μυστηρίου ζήτησιν. ὁμολογεῖν δὲ, ὅτι πεφανέρωται Θεὸς ἐν σαρκὶ, καὶ τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, καὶ τὸ δικαιοσύνῃ, ὃ ἔσχεν ὁ Κύριος ἐν πνεύματι, τουτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ τροπῇ, ἀλλὰ θείᾳ τῇ καθαρότητι· ἀδύνατον γὰρ ἑτέρως τὸ καθαρὸν καὶ ἀναμάρτητον ἐπ' ἀνθρωπίνης φύσεως παραδεχθῆναι, ἐὰν μὴ Θεὸς ἐν σαρκὶ πιστεύοιτο εἶναι, ὃ τὸ ἀναμάρτητον δικαιοσύνῃ εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγὸν, ἧς μετέχοντες ζησόμεθα καὶ σωζόμεθα, τὸ γὰρ, Οὐκ ἔστι δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει τὸ ἀγαθὸν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται, κοινὸν ὅπου κατὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστίν· ὅθεν ἐξ οὐρανοῦ καταβέβηκέ φησιν ὁ τὴν ἄκραντον δικαιοσύνην παρ' ἑαυτοῦ δωρούμενος λόγος καὶ λέγει σαφῶς, Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. καὶ πάλιν, ἐὰν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον, καὶ ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ ζῶν καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. σαφῶς διὰ τούτων ἐκδιδάσκων ἡμᾶς τὴν θεότητα τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναιρῶν τὸ κατὰ σάρκα προσειληφέναι,

ἀλλ' ἑνὼν ἑαυτὸν πρὸς τὴν σάρκα. ἐπειδὴ κατὰ Παῦλον, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γέγονε, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος. ὁ δὲ ἄνθρωπος ἓν πρόσωπον, καὶ ζῶον ἓν, ἐκ τε πνεύματος καὶ σαρκὸς, κατὰ δὲ τὸ ὁμοίωμα αὐτὸ νοητέον τὸν Χριστὸν, ἕνα καὶ οὐ δύο πρόσωπα, ὅπερ ἡ νῦν ἀπιστία βιάζεται σαφῶς, ἀπολειπομένη τοῦ μεγέθους τῆς ἀληθείας χάριτος, καὶ τῷ Ἑλληνικῷ σκανδάλῳ προπίπτουσα. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πιστεύει, δυνατὸν εἶναι, τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φωνὴν Ἰωάννου, λέγοντος, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διὰ τοῦτο ἔφη, ἄνθρωπον μὲν εἶναι ἐκ τῆς Παρθένου τεχθέντα, καὶ μηδὲν ἔχειν τῇ φύσει θεῖον, Θεὸν δὲ εἰς αὐτὸν καταβεβηκέναι. οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, αὐτὰ τὰ σκάνδαλα λέγουσιν, ὥσπερ ἀντιλέγοντες τῷ λόγῳ, ὅτι οὐχὶ καταβεβηκὼς ἐξ οὐρανοῦ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐκ γῆς ἀναστὰς ὑπεδέξατο τὸν ἐξ οὐρανοῦ Θεόν. ἡμᾶς δὲ καλῶς ἔχει, θείοις ἔπεσθαι ῥήμασι, καὶ μὴ λογισμῶν γυμνασίαις προδιδόναι τὰ σαφῶς ἕως κεκηρυγμένα. ὅτ' οὖν ἓν ἕτερον μόνον ἄνθρωπον λέγουσιν οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἕτερον δὲ τὸν Θεὸν, μὴ προσδεχώμεθα. εἰ γὰρ καὶ Θεὸν ἐνοικεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγοιεν, μὴ προσδεχώμεθα, ἐνοικεῖ δὲ ἐν ἡμῖν, καθὼς γέγραπται, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. οὐδὲν ἂν διαφέροι ἡμῖν κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον, ὡς εἰ συμπροσκυνεῖς τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ λόγῳ κατὰ τὴν ἐνοίκησιν, συμπροσκυνεῖ καὶ τοῖς ἁγίοις διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτοῖς. καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον; τὸ δὲ καὶ πρὸ ἁγίου Πνεύματος, τουτέστι πρὸ Θεοῦ δοξάζεσθαι ἄνθρωπον, τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀσεβείας. ἡμεῖς δὲ τῷ πνεύματι Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον τῇ σαρκὶ τὸν Κύριον ἡμῶν εἶναι πεπιστεύκαμεν, καὶ χλευάζουσιν οἱ ἄπιστοι τὴν ἐκ γυναικὸς γένεσιν, τῆς σαρκὸς εἶναι ταύτην, καὶ οὐ τῆς θεότητος. φαμὲν δὲ ἡνῶσθαι τῇ σαρκὶ τὸν Θεὸν, καὶ κατὰ τοῦτο ἐκ γυναικὸς πεπλάσθαι καὶ γεγεννῆσθαι, ἕνα ὄντα, ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, καὶ τὸν θεῖον σταυρὸν χλευάζουσιν ὁμοίως Ἕλληνες· ἡμᾶς δὲ τῆς

A sed se cum carne coniens; quippe qui secundum Paulum, in similitudine hominum fuit, & forma inventus est, ut homo. Homo vero, una persona, & unum animal est ex spiritu & carne, ad cujus similitudinem intelligendum est, Christum unam, non duas personas esse, quod nunc incredulitas manifeste violat, destituta amplitudine divinæ gratiæ, & in gentilium scandala prolapsa. Quandoquidem non credit, Deum posse hominem fieri, secundum verba Joannis ab initio dicta, ubi ait,
B *Verbum caro factum est.* Sed asseverat, genitum ex Virgine non nisi hominem esse, neque quicquam habere ex natura sua, quod divinitatis sit, sed Deum in hunc ipsum descendisse. Cæterum, qui ista dicunt, sibi ipsis contraria dicunt, ac controversiam faciunt Dei Verbo, quasi filius hominis non descenderit e cœlo, sed e terra excitatus, Deum cœlitus descendentem in se receperit. Sic illi quidem, sed nobis decorum, divinis verbis inhærere, neque ea deserta relinquere syllogismorum commentationibus, quæ tam clare & evidenter nobis sunt tradita. Cum igitur Samosatenses dicunt, alterum solum hominem, alterum solum Deum esse, absit,
C ut hanc doctrinam recipiamus. Nam si cavillantur, Deum habitantis more in carne sua fuisse, repudientur: sin autem Deum in nobis habitasse referant, recipiatur, quod dicunt. Id enim Scriptura testatur: *Habitabo in eis, & obambulabo*; alioqui nihil discriminis inter nos & Christum esset. Quapropter, si adoras hominem Christum, eo quod ibi inhabitet DEI Verbum, una opera adora quoque Sanctos, ob Deum, qui in illis domicilium habet. Jam ut supra Spiritum sanctum, hoc est, supra Deum,
D in honore & gloria habeatur homo, extremæ impietatis est. Nos igitur Dominum nostrum Spiritu quidem esse Deum, carne vero hominem esse confitemur, tametsi increduli procreationem ex fœmina irrisui habeant, eamque carnis esse, non Deitatis ganniant. Dicimus igitur DEUM carni coadunitum esse, & eatenus ex muliere formam & ortum accepisse, atque unum esse, ut Apostolus docuit: *Misit Deus filium suum, natum e muliere, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.* Sacrosanctam quoque crucem cavillis proscindunt itidem ut Ethnici: nos autem

carnis gratia non ſegregatæ a Deo, neque in aliam perſonam diviſæ, iſtud dicimus, eo quod impoſſibile ſit, Dominum gloriæ nudum hominem eſſe: eundemque, qui Dominus virtutum ſit, ipſum eſſe regem gloriæ, Dominum virturum, metuentes hominem appellare eadem hactenus nobiscum natura non majori præditum, ſed tamen illum ipſum Dominum gloriæ crucifixum, Deum eſſe confitemur, & cruce pro tropæo adverſus diabolum utimur, Chriſtique virtus noſtrum ſigillum eſt ad ſalutem, unaque cum Chriſto crucifigi, plus quam lex, plus quam juſtitia legis mundum ſanctificat. Atque ideo in mortem ejus baptizamur, quia mors illius non pœna peccati, neque comparabilis cum morte Adæ, ſed peccati mortisque per peccatum obnaſcentis expiatio fuit. Clare igitur prædicatio Apoſtolorum exponatur, quemadmodum & ea vultis exponi, quæ a ſanctis Patribus tradita ſunt. De divinitate autem iſtius Synodi Apoſtolicæ a Patribus ad iſtum modum ſcribitur: Trinitatem eſſe unam naturam, eaque de cauſa unam quoque eſſentiam eſſe, verbum autem DEI, opificem omnium eſſe, & ab eo ad ipſius ſimilitudinem ab initio hominem creatum eſſe, hominemque rurſus ad ſui ſimilitudinem reſtituiſſe, ipſumque creatorem ſimilem factum eſſe ſuæ creaturæ, atque ideo carnem accepiſſe a ſancta & deipara Virgine Maria, & Deum hominem factum, ut homines, & ſi homines manerent, deos tamen redderet: Eumque unam perſonam eſſe, ſed & ante incarnationem, & poſt incarnationem incomprehenſibilem carne Deum, indiviſibilemque in carnem, immutabilem in paſſionibus carnis, victoremque mortis, & qui tertio die reſurrexerit, aſcenderitque in cœlum per gloriam naturalem, non per donum aut gratiam illi impartitam, eumque propalam in ſua deitate venturum, ita ut reluceat gloria inenarrabilis ex corpore ejus ſancto, quod ex Maria accepit, quemadmodum ex parte aliqua ſeſe in monte Thabor oſtendit, docens nos, ſe & antea talem fuiſſe, non poſt deificationem (ut blaſphemi volunt) talem eſſe incepiſſe, neque deſiiſſe eſſe filium hominis, neque carnem ſuam exuiſſe. Etenim etiam tum, cum incipiebat eſſe filius hominis unigenitus, Angelosque ſuos mittebat, incommutabilis erat ſemper, neque quicquam variatum eſt in ipſius divinitate, ſed tamen ſecundum carnem conformatus nobis, etiam nos ſibi conformavit.

A σαρκὸς ἕνεκεν τοῦτον φαμὲν, ἀ κεχωρισμένης τοῦ Θεοῦ, ἀδ' εἰς ἕτερον πρόσωπον δι᾽ηρημένης, ἀ γὰρ δυνατὸν εἶναι Κύριον τῆς δόξης ψιλὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, Κύριον τῶν δυνάμεων, Φοβέμενοι λέγειν ἄνθρωπον τὸν αὐτῶν ἡμῖν ἔχοντα φύσιν, ἀ μεῖζον εἰδέν, Θεὸν καὶ τὴν Αποστολικὴν φωνὴν ὁμολογοῦμεν εἶναι, τὸν Κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ τῷ σταυρῷ τροπαίῳ χρώμεθα κατὰ τοῦ διαβόλου, ἀ ἡ σφραγὶς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ δύναμίς ἐστιν εἰς σωτηρίαν, καὶ τῷ Χριστῷ συνεσταυρῶσθαι τοῦτο σωτήριον ὑπὲρ νό-
B μου ἀ τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην τοῦτο ἀγιάζει τὸν κόσμον. ἀ διὰ τοῦτο εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτιζόμεθα, ὅτι ὁ θάνατος ἐκείνου ἀχ ἁμαρτίας ἦν ἵλασμον, οὐδὲ ἴσος τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ λυτήριος τῶν ἁμαρτίας, ἀ τοῦ διὰ ταύτην θανάτου· σαφὲς δίνειν τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ἐκείνως, καθάπερ βέλεσθε, ὅπερ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων παραδέδοται. περὶ μὲν τῆς θεότητος, ὅτι μία φύσις ἡ Τριὰς, καὶ ἀ τοῦτο μίαν οὐσίαν ἀ αἱ νῦν Σύνοδοι γράφουσιν Ἀποστολικῶς· ὁ ὢν ἐκ Θεοῦ λόγος δημιουργὸς ὢν τῶν
C ἁπάντων, πρὸς ὁμοιότητα τὴν ἐξ αὐτοῦ κτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς, εἰς ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπανάγει πάλιν, ὁμοιωθεὶς τῷ ἰδίῳ ποιήματι, διὰ τὸ σεσαρκῶσθαι ἐξ ἁγίας θεοτόκου Μαρίας παρθένου, ἀ ἄνθρωπος γεγονῆναι, μένων Θεὸς, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους θεοὺς ἀποδείξῃ, μόνους ἀνθρώπους, πρόσωπον ἓν καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως, ἀ μὴ τὴν σάρκωσιν, ἀπρόσληπτος σαρκὶ Θεὸς, ἀμέτοχος εἰς σάρκα, ἀπαθὴς ἐν τοῖς παθήμασι τῆς σαρκὸς, νικήσας θάνατον, ἀ ἀναστὰς τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ· ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν δόξῃ φυσικῇ, ἀ ὀφειλόμενος ἐν χάριτι, ἐρχόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι ἐμφανῶς, σκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς ἀ ὅπερ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι καὶ πρότερον καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστι, καὶ ἀχ ὕστερον ἀποθεωθείς, ὡς ἡ νῦν βλασφημία βιάζεται, οὐδὲ παυσόμενος εἶναι υἱὸς ἀνθρώπου, οὐδὲ ἀποθέμενος τὴν σάρκα, ἀ ὅτε ἄρχεται εἶναι υἱὸς ἀνθρώπου ὁ μονογενὴς ἀποστέλλων ἐστὶ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ, ἀναλλοίωτος ὢν ἀεὶ, καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν ἔχων περὶ τὴν θεότητα, ἀ δὲ τὴν σάρκα σχηματισθεὶς ἡμῖν ἀ συσχηματίζων ἡμᾶς ἑαυτῷ.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ.

DE HUMANA NATURA Suſcepta ab unigenito Verbo, contra Arianos & Apollinarium.

B

ΟΙ κακοτέχνως τὰς θείας γραφὰς βουλόμενοι νοεῖν, τὰ ὑπὲρ εἰμμένα ῥήματα τῆς πτωχείας τοῦ κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπάγειν βούλονται πρὸς τὸ συνῆναι τῇ ἑαυτῶν βλασφημίᾳ· πᾶσα δὲ ἀκρίβεια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς ὑπτελέσι ῥήμασι καὶ πράγμασιν ὑρίσκεται. εἰ οὖν ἠδυνάμεθα ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου Παύλου, γράφοντος πρὸς Κορινθίους· γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὤν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· οὐκ ἄν ποτε ἀνόμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐτόλμησαν εἰπεῖν, εἴπερ ἔγνωσαν, τίς ὁ τρόπος τῆς πτωχείας αὐτοῦ, καὶ πῆς ἠδυνάμεθα τοῦ σωτῆρος αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ αὐτὸς Παῦλος, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβεῖσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἵνα C πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐγρηγόρως ἐν τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῖς παθήμασι παῤῥησιάζεται λέγων· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. καὶ, οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ, τοῦτον ἐσταυρωμένον· καὶ, εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· καὶ νῦν ὅτε εἰ ἔγνωσαν τὰς θείας γραφὰς, οὐκ ἂν τὸν κτίστην τῶν ἁπάντων, κτίσμα ἢ δημιούργημα βλασφημῆσαι ἐτόλμησαν. πρὸς γὰρ ἡμῖν λέγοντες· πῶς δύναται ὅμοιος, ἢ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας εἶναι, ὁποτε γέγραπται, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν

Tom. I.

ULI malitioſe divinas Scripturas intelligi volunt, ex adverſo poſita humilitas filii Dei verba ad conſtituendam ſuam ipſorum blaſphemiam detorquent: tota autem & abſoluta Chriſtianiſmi perfectio, in dictis humilibus & actibus invenitur. Si igitur Paulum audire potuiſſent, ita ad Corinthios ſcribentem: *Cognoſcite verogratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, quod propter nos, cum dives eſſet, pauper ſit factus, ut nos illius paupertate diteſceremus,* nunquam inæqualem patri filium auſi fuiſſent dicere, ſi illis cognitus fuiſſet modus illius paupertatis, & quæ vis eſſet crucis ejus. Unde & alicubi idem Apoſtolus dicit: *Ut evalentis apprehendere cum omnibus Sanctis, quæ ſit latitudo, longitudo, profunditas, & altitudo, ſimul cognoſcatis, Chriſti dilectionem cognitione ſupereminentiorem eſſe, ut in omnem* D *plenitudinem DEI impleamini*, eaque de cauſa ſcripto teſtatur, ſe in inopia ſua, & afflictionibus ſuis, fidenter, libereque agere: *Mihi vero*, inquit, *abſit, gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Et rurſum: *Decerno autem, me nihil inter vos ſcire, niſi Jeſum Chriſtum, eumque crucifixum.* Et, *Si cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*, & nunc iſti, ſi cognoviſſent ſacras ſcripturas, nunquam creatorem omnium, creaturam, aut rem artificio factam eſſe, criminati fuiſſent. Torquent enim, & in flexus ſeſe agunt, biſce verbis: Qui fieri poteſt, ut filius ſimilis ſit patri, aut ex ſubſtantia patris, cum ſcriptū ſit: *Quemadmodum vitā habet pater in*

semetipso, ita quoque dedit filio vitam habere in semetipso: cum altior sit dignitas datoris, quam accipientis. Et, *Quid me bonum dicis? nemo bonus, nisi unus Deus.* Et rursum: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Ac rursum: *De die extrema nemo scit,* inquit, *ne filius quidem, nisi pater.* Et iterum: *Quem pater sanctificavit, & misit in mundum.* Ac rursum: *Quem pater excitavit e mortuis:* Quapropter, inquiunt, qui fieri posset, ut similis sit aut consubstantialis patri suo excitatori e mortuis, ipse excitatus a mortuis. Hæc pauca e multis delibavimus, ut istis solutis, cætera quoque intelligi queant. Opus est igitur, ut pro virili vim eorum verborum explicemus. Cæterum, ubi Apostolus dicit: *Pater filium suum e mortuis excitavit,* ibi Joannes Jesum loquentem facit: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus ego illud excitabo:* Hæc verba (inquit) dixit de templo corporis sui. Clarum est igitur, si animum intendas, quando corpus excitatur, tum filium dici excitari e mortuis: quæ enim corporis ejus sunt, de ipsius persona referuntur. Ita quoque cum dicit: *Vitam dedit filio pater,* carni vitam datam esse intelligere oportet. Si enim ipse est vita nostra, quomodo vita vitam acceperit, cum vitam ipse aliis promittat, idque his verbis: *Oves meæ vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam dono eis, neque pereunt in æternum?* Et si ipse est Sapientia Dei, si ipse condidit omnes ætates, qua ratione dicitur: *Jesus autem proficiebat sapientia & ætate?* Jam si pater per suam rationem, hoc est, filium, omnia fecit, certum est etiam, quod per filium corporis filii exercitationem perfecerit. Per eum igitur illum excitat: & per eum illi vitam donat. Excitatur pro ratione carnis, ut homo, & accipit vitam, ut homo, ut qui in forma inventus sit, ut homo. Ipse autem est Deus, qui excitat suum templum, & dat vitam suæ carni. Cum igitur inquit: *Quem pater sanctificavit & misit in mundum,* alibi etiam loquitur: *Pro iis autem ego sanctifico meipsum, ut & ipsi sanctificati sint in veritate.* Et cum ait: *Deus meus, Deus meus, quare me deseruisti?* ex nostra persona verba illa proloquitur: *quoniam servi formam assumserat, & in similitudine hominum factus, & in forma inventus erat, ut homo, humiliavit seipsum, obsequens factus usque ad mortem, mortem*

Joban. 2.

Joban. &c.

Luc. 2.

Matth. 27.

Philip. 2.

A ἑαυτῷ, ὅτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ; ὥσπερ γὰρ ἐστι, φησὶ, τὸ διδόντος ὧδε τὸν λαμβάνοντα· καὶ, τί με λέγεις ἀγαθόν; φησὶν, οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· καὶ πάλιν, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; καὶ αὖθις, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐσχάτης, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ πάλιν, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον· καὶ πάλιν, ὃν ὁ πατὴρ ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· πῶς ἔν, φασὶν, ὅμοιος εἶναι δύναται, ὁμοίῳ τῷ ἐγείραντι αὐτὸν; ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα παρεθέμεθα, ὅπως τούτων λυθέντων, καὶ τὰ λοιπὰ B εὐχερῶς νοηθῇ. ὀφείλομεν οὖν ἡμεῖς καὶ τὸ δυνατὸν τὰ δυνάμιν αὐτῶν ἐξηγήσασθαι· ὅταν οὖν λέγῃ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, Ἰωάννης ἡμῖν διηγεῖται, ὅτε ἔλεγε Ἰησοῦς, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ἔλεγε δὲ, φησὶ, περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. δῆλον οὖν ἐστὶ τοῖς προσέχουσιν, ὅτι τὸ σῶμα ἐγήγερται, οὗ υἱὸς λέγεται σὺν τῷ Παύλῳ ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν· τὰ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον λέγε[ται]. ὅτως ἐν καὶ ὅταν λέγῃ, ζωὴν ἔδωκεν ὁ C πατὴρ τῷ υἱῷ τῇ σαρκὶ δεδομένην τὴν ζωὴν νοητέον· εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή, πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει; καὶ γὰρ εἰ αὐτὸς ἐπαγγέλλε[ται] λέγων· τὰ πρόβατά μου τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἐστὶν αὐτὸς ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πάσας τὰς ἡλικίας, πῶς λέγεται· προέκοπτε δὲ Ἰησοῦς σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ; καὶ εἰ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ υἱοῦ, τὰ πάντα ἐποίησε, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ἔγερσιν τοῦ σαρκὸς αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐποίησε. δι' αὐτοῦ ἐν αὐτὸν ἤγειρε, καὶ δι' αὐτοῦ δ- D τῷ ζωὴν δίδωσιν. ἐγείρεται μὲν κατὰ σάρκα, ὡς ἄνθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν, ὡς ἄνθρωπος, ἐν σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐγείρων τὸν ἴδιον ναὸν, ὡς Θεὸς, καὶ δίδωσι ζωὴν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ· ὅταν δὲ πάλιν λέγῃ, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλαχοῦ φησιν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ὅταν λέγει, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; ἐν προσώπου ἡμετέρου λέγει. διότι μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου

δὲ σαρκὸς· καθὼς λέγει Ησαΐας, αὐτὸς τὰς ἀ-
θενείας ἡμῶν αἴρει, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται·
ὥστε οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀδυνᾶται, ἀλλ' ὑπὲρ
ἡμῶν· καὶ οὐδ' οὐκ ἐγκατελείφθη ὑπὸ Θεοῦ,
ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας παρεγένε-
το, εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὅτ' ἀν λέγῃ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐ-
τὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, καὶ
τὰ ἑξῆς, ὡσεὶ ξένα λέγει, ὅ ἐστι τὸ σῶμα αὐ-
τοῦ· οὐδὲ ὕψις ὑψοῦται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ ὑ-
ψίστου ὑψοῦται· καὶ τῇ σαρκὶ τοῦ ὑψίστου ἐχαρίσατο
ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· καὶ οὐχ ὁ λόγος τοῦ
Θεοῦ κατ' χάριν ἔλαβε τὸ καλεῖσθαι Θεὸς, ἀλλ'
ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἐθεολογήθη. οὐ γὰρ εἶπεν,
ὅτι ὁ λόγος Θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ Θεὸς ἦν ὁ λό-
γος. ἀεί, φησὶν, ὁ Θεὸς λόγος, καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ
Θεὸς γέγονε σὰρξ, ἵνα ἡ σὰρξ αὐτοῦ γένηται Θεὸς
λόγος. καθὼς καὶ ὁ Θωμᾶς ψηλαφήσας τὴν
σάρκα αὐτοῦ, ἀνεβόησεν, ὁ Κύριός μου καὶ Θεός μου,
τὸ σωματοφόρον θεολογῶν· ὁμοίως γὰρ καὶ ὁ Ἰω-
άννης ἔγραφεν· ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν,
ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐ-
θεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν
ὡσεὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· φανερὸν οὖν ἐστιν, ὅτι ὁ
σαρκὶ ὁ υἱὸς καὶ λόγῳ τοῦ πατρὸς ἐψηλαφήθη,
καὶ τὸ σωματοφόρον λόγου ζωῆς ἡ θεία γραφὴ
ὡσαύτως ἔδωκε ψηλαφητέα· καὶ ὅτε λέγει, οὔπω
ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη,
τὴν σάρκα αὐτοῦ λέγει μήπω δοξασθεῖσαν. οὐ γὰρ
ὁ Κύριος τῆς δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ
Κυρίου τῆς δόξης, αὕτη λαμβάνει δόξαν συνα-
ναβαίνουσαν αὐτῷ εἰς οὐρανόν. ὅθεν καὶ πνεῦμα
υἱοθεσίας οὔπω ἦν ἐν ἀνθρώποις, διότι ἡ λη-
φθεῖσα σὰρξ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπων, οὔπω ἦν
ἀνελθοῦσα εἰς οὐρανόν. ὅσα οὖν λέγει ἡ γραφὴ,
ὅτι ἔλαβεν ὁ υἱὸς, καὶ ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς, διὰ τὴν
ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγει, οὐ διὰ τὴν θεότητα.
καὶ ὅτε λέγει, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων
μού ἐστιν, ἐπεὶ ἀνθρώπῳ γέγονεν μείζω αὐτοῦ
λέγει τὸ πατέρα. λόγῳ δὲ ὢν τοῦ πατρὸς, ἴσος
αὐτοῦ ἐστιν. ἐγὼ γὰρ, φησὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν,
καὶ ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸ πατέρα. καὶ οὐκ
ἀπ' ἁρπαγῆς ἔχει τὸ εἶναι ἴσον τῷ πατρὶ,
ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἴσός ἐστι, καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρί·
διὸ ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται· καὶ ὅτε
λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἐν Χριστῷ κατοικεῖ πᾶν
τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, νοητέον
ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· καὶ ὅτε λέγει, ὃς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ
οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέ-

autem crucis. Atque itidem ea, quæ ſequuntur, ubi Eſaias ait: *Ipſe languores noſtros tollit, & pro nobis cruciatur.* Quapropter non ſibi, ſed nobis cruciatur, neque ipſe a Deo deſtitutus fuit, ſed propter nos deſtitutos derelictosque venit in mundum. Et cum dicit: *Ideo ſuperexaltavit eum Deus, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*, de templo loquitur, quod eſt corpus ſuum. Non enim, qui altiſſimus eſt, ſed caro ejus exaltatur, carnique ſuæ altiſſimi nomen donavit, quod eſt ſuper omne nomen. Neque Verbum Dei donatitia ratione hoc nomen accepit, ut Deus vocaretur, ſed caro ejus cum ipſo ſimul Deus appellata eſt. Non enim dixit, Verbum Deus factum eſt, ſed *Deus erat Verbum:* ſemper enim, inquit, Deus Verbum, & ille ipſe Deus factus eſt caro, ut ipſius caro efficeretur Deus Verbum: quemadmodum Thomas palpator ipſius carnis proclamavit: *O qui es & Dominus meus, & Deus meus*, utrumque ſimul Deum appellans. Itidem & Joannes ſcripſit: *Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod contemplati ſumus, & manus noſtræ palpaverunt, de Verbo vitæ.* Satis igitur conſtat, in carne filium & patris verbum palpatum eſſe, & illud utrumque, quod ſimul palpatum erat, Verbum vitæ ſacræ literæ appellaverunt. Et cum dicit: *Nondum erat Spiritus, quia Jeſus nondum glorificatus erat*, de carne ejus loquitur nondum glorificata. Non enim Dominus gloriæ glorificatur: ſed caro Domini gloriæ, illa eſt, quæ percipit gloriam, quæ ſimul cum eo in cœlum aſcendit, unde Spiritus adoptionis nondum in hominibus erat, eo quod initio a nobis ablata, non aſcenderat in cœlum. Quæcunque igitur dicit ſcriptura accepiſſe filium, ſive quod glorificatus ſit filius, ratione illius humanitatis, non deitatis loquitur: Sicut & cum dicit: *Pater meus, qui miſit me, major me eſt*, majorem ſeipſo dicit eſſe patrem, eo quod ipſe homo factus ſit. At vero cum ſit Verbum Patris, ei prorſus æqualis eſt, ait enim: *Ego & pater unum ſumus*, &, *qui vidit me, vidit & patrem*, nec item ex rapina æqualem habet patri ſuo ſubſtantiam, ſed ex debito naturæ æqualis ei eſt & conſubſtantialis, quocirca ex paterna ſubſtantia genitus eſt. Præterea cum dicit Apoſtolus, quod in Chriſto habitet omnis plenitudo divinitatis corporaliter, plenitudinem illam habitare in carne intelligendum eſt. Sive cum dicit: *Qui proprio ſuo filio non pepercit, pro nobis omnibus tra-*

Eſa. 53.

Philip. 2.

Joan. 11.

Joan. 20.

didit illum. Atque alibi rursum: *Quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam, seque pro ea tradidit.* Non enim ut se servaret, Deus immortalis venit, sed nos jam mortificatos, neque pro se mortuus est, sed pro nobis. Quapropter vilitatem inopiamque nostram suscepit, ut nobis opulentiam suam largiretur. Illius enim passio nostra est impatibilitas: illius mors, nostra immortalitas: & illius fletus, nostra lætitia: ejusque sepultura, nostra resurrectio est: Illius Baptisma, nostra
Joan. 17. sanctificatio est. *Pro iis enim*, inquit, *me sanctifico, ut & ipsi sanctificati sint in veritate:* & illius vibices nostra est sanitas: nam vibicibus illius sanati sumus: & pax nostra, illius disciplina. Disciplina enim pacis nostræ super eum, hoc est, ob pacem nostram ille castigatus est, & illius ignominia, nostra gloria est. Unde gloriam petit in nostri gratiam, idque his verbis:
Luc. 23. *Glorifica me, pater, gloria illa, quæ apud te est, quam habebam apud te, antequam mundus existeret.* Nos enim sumus, qui in illo glorificamur: & illius descensus, noster est ascensus, prout verba habent: *Coexcitavit nos, & constituit in cœlestibus in Christo Jesu:* & illud, *Ut ostenderet in sequentibus seculis superabundantes divitias bonitatis suæ in nos in Christo Jesu,* & cum in cruce dicit: *Pater, in manus tuas depono spiritum meum*, in eo omnes homines apud patrem deponit ac commendat, per ipsum & in ipso vivificandos. Membra enim illius sumus, & multa ista membra unum corpus sunt, quod ipsum est ipsa Ecclesia, quemadmodum Apostolus ad Galatas scribit: *Vos omnes non nisi unum estis in Christo Jesu.* Omnes igitur in se Deo commendat.
Prov. 8. Ita quoque cum dicit: *Dominus condidit me in primordio viarum suarum*, de Ecclesia dicit, quæ in ipso conditur: non enim operator omnium, creatura aut opus esse poterit, sed opus in operatore renovatur,
Philip. 3. prout Paulus indicat: *Illius opus sumus, conditi in Christo Jesu.* Quemadmodum
Ephes. 1. rursum dicit: *Ut cognoscatur nunc in principatibus, & virtutibus supercœlestibus per Ecclesiam multiplex illa Sapientia Dei, secundum destinationem æternam, quam absolvit in Christo Domino nostro, in quo habemus fiduciam, & aditum in securitate per fidem ejus.* Ac rursum ait: *Quemadmodum elegit nos ante jacta fundamenta mundi, ut simus sancti & inculpati coram eo in dilectione, cum destinasset nos in adoptionus filios*

A δωκεν αὐτῶν· ἀλλαχοῦ λέγει, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς. οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἦλθε σῶσαι ὁ ἀθάνατος ὑιὸς, ἀλλὰ τοὺς θανατωθέντας, καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ τοῦτο τὴν οὐτέλειαν ἡμῶν καὶ τὴν πτωχείαν ἀνεδέξατο, ἵνα ἡμῖν πλοῦτον τὸν πλοῦτον χαρίσηται· τὸ γὰρ πάθος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀπάθειά ἐστι· καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀθανασία ἐστί· καὶ τὸ δάκρυον αὐτοῦ, χαρὰ ἡμετέρα· καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνάστασις· καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, ἡμῶν ἁγιασμός· ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα
B ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ὁ μώλωψ αὐτοῦ ἡμῶν ἴασις· τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν· καὶ ἡ παιδεία αὐτοῦ, ἡμῶν εἰρήνη· παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τοῦτέστιν ἕνεκεν τῆς ἡμῶν εἰρήνης αὐτὸς παιδεύεται· καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ, ἡμῶν δόξα· ὅθεν ἤτει τὴν δόξαν δι' ἡμᾶς λέγων· δόξασόν με σὺ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ, ἣν εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί· ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ δοξαζόμενοι· καὶ ἡ
C κάθοδος αὐτοῦ, ἡμῶν ἐστιν ἄνοδος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ὑπερχομένοις τὸ ὑπερβάλλον πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. καὶ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐν σαυτῷ, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου, πάντας ἀνθρώπους παρατίθεται τῷ πατρὶ, δι' αὐτοῦ τοὺς ἐν αὐτῷ ζωοποιουμένους· μέλη γάρ αὐτοῦ εἰσι, καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἓν ἐστι σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, καθὼς καὶ μακαρίου Παῦλος γράφει Γαλάταις, πάντες γὰρ ὑμεῖς ἓν ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοὺς πάντας δὴ παρατίθεται
D ἐν αὐτῷ. ὅτως δὲ καὶ ὅτε λέγει, Κύριε ἔκπισέ με ἀπὸ χιὼν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγει, τῆς ἐν αὐτῷ κτιζομένης· ὁ γὰρ ποιητὴς τῶν πάντων κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ποίημα ἐν τῷ ποιητῇ ἀνανεοῦται, καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παύλου. αὐτοῦ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καθὼς πάλιν λέγει· ἵνα γνωσθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. καὶ πάλιν φησὶ καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν

διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν· καὶ πάλιν λέγει ἡ A per Jesum Christum in seipsum. Et rursum
φησὶ τῶν ἄλλων λαῶν· ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν dicit de duobus populis: *Ut duos conderet*
ἑαυτῷ, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην, *in seipso in unum novum hominem, pacem fa-*
καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώ- *ciens, & in uno corpore reconciliaret ambos*
ματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν *Deo per crucem, interficiens inimicitiam in*
ἔχθραν ἐν αὐτῷ· καὶ ὅτ᾽ οὖν λέγῃ· τί με λέγεις ἀ- *carne in seipso.* Et cum ait: *Quid me bonum*
γαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ ὁ Θεός. σωμαεν- *dicis? nemo bonus, nisi Deus,* connumerans
θήσας ἑαυτὸν μὲν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν σάρκα seipsum cum cæteris hominibus: ratione
τοῦτ᾽ εἶπε, πρὸς τὸν νῦν τοῦ προσελθόντος αὐ- carnis suæ illud dicit, & pro animo ejus, qui
τῷ. ἐκεῖνος γὰρ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζε μόνον, ipsum interrogationibus conveniebat,
καὶ οὐ Θεὸν, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν ἡ ὑπόκρισις. respondit. Ille enim eum nudum homi-
εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπον, φησὶ, νομίζεις με, καὶ οὐ B nem credebat, & non Deum, eumque
Θεὸν, μὴ μελέγε ἀγαθόν· οὐδεὶς γὰρ διαφέρει ἀν- intellectum habet istiusmodi responsio.
θρωπίνῃ φύσει τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ Θεῷ· καὶ ἐπι- Si enim (inquit) hominem me arbitraris
φέρει, τὰς ἐντολὰς οἶδας; εἰρηκότος ἐκείνου, esse, & non Deum, ne dixeris bonum,
ποίας; ἔφη· οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ τὰ nullus enim bonus: quandoquidem bo-
ἑξῆς. ἀπεκείνατο οὖν λέγων, ταῦτα πάντα ἐ- nitas non humanæ naturæ competit, sed
φυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὑστερῶ; divinæ: ac statim infert: *Præcepta nosti?*
ἔφη αὐτῷ, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλη- eoque dicente: *Quanam illa quæso?* subjun-
σόν σου πάντα, ὅσα ἔχεις, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις git: *Non mœchaberis, non occides,* eaque, quæ
θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν, ἀκο- ad ista per seriem subsequuntur: respon-
λούθει μοι. διὰ τούτων οὖν ἔδειξεν, ὅτι καὶ αὐτῷ C dit ille: *Hæc quidem a juventute servavi omnia, quid igitur mihi restat?* tum Christus:
διαφέρει τὸ ἀγαθόν. ὁ γὰρ μὴ ἀκολουθῶν τῷ ἀ- *Si vis perfectus esse, vende bona tua, & da egenis, & habebis thesaurum in cœlis, & sumens crucem tuam me sequaris.* Is thinc igi-
γαθῷ, πῶς δύναται ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆ- tur ostendit, hoc ipsum, bonum esse, etiam
σαι; καὶ ὅταν λέγει περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι sibi competere. Qui enim eum, qui bonus
οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, ἀν- non est, sectatur, quomodo vitam æternam
θρωπίνως λέγει. εἰ γὰρ τὸν πατέρα ἔγνωκεν τὴν adipisci poterit? Et cum dicit de extrema
ἐσχάτην ἡμέραν, πῶς ἀγνοεῖ; οὐδεὶς γὰρ ἐπιγι- die, neminem eam cognitam habere, ne
νώσκει τὸν πατέρα, φησὶν, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν filium quidem hominis, humano more
βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα loquitur. Nam si patrem cognitum ha-
τὸ ἅγιον οἶδε πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ υἱὸς τὴν bet, qui extremum diem ignorare posset?
ἡμέραν, ἣν ἔκτισεν, ἀγνοεῖ; καὶ εἰ οἱ αἰῶνες δι᾽ *Nemo enim novit* (inquit) *patrem, nisi filius,*
αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ οἱ χρόνοι, φανερὸν, ὅτι ἡ ἐσχάτη *& cui voluerit filius revelare.* Quod si Spi-
ἡμέρα ἐν τοῖς αἰῶσι καὶ χρόνοις εὑρίσκεται, καὶ D ritus sanctus novit omnia, quæ Dei sunt,
ἀδύνατόν ἐστιν, αὐτὴν ἀγνοεῖν· ὅσα δὲ ταπεινὰ qui filius diem, quam ipse condidit,
ῥήματα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἴρηται, τῇ πτωχείᾳ ignorarit? Nam si secula & tempora
αὐτοῦ διαφέρει, ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτοῖς πλουτήσω- per eum facta sunt, dubium non est,
μεν, οὐχ ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτοῖς βλασφημήσωμεν quin extrema dies in seculis & tempo-
κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα ribus inveniatur, neque fieri potest, ut
οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι Ἀδὰμ, υἱοὶ τοῦ ab eo nesciatur. Quæcunque humilia
Θεοῦ γένωνται· ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἄνωθεν ἐκ πα- verba a Domino proferuntur, ejus pau-
τρὸς λόγου, ἀῤῥήτως, ἀφράστως, ἀκαταλή- pertati congruunt, ut nos in eo diteſce-
πτως, ἀϊδίως, ἐν χρόνῳ γεννᾶται κάτωθεν ἐκ remus, non ut in illis materiam blaſphe-
Παρθένου Μαρίας. ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον miæ haberemus contra filium Dei. Si-
γεννηθέντες, ἄνωθεν γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, quidem ea ratione filius Dei homo factus
τουτέστιν, ἐκ Θεοῦ. αὐτὸς οὖν μητέρα μόνον ἔχει est, ut filii hominis, hoc est, Adæ, filii Dei
ἐπὶ γῆς, καὶ ἡμεῖς πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐ- efficerentur. Ipse enim in sublimi pro-
ρανῷ. καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, creatus ex Deo Sermo ineffabiliter, in-
explicabiliter, incomprehensibiliter, æternaliter, in tempore nascitur humi, ex perpetua Deipara Virgine, ut illi, qui humi antea geniti erant, denuo in sublimi nascerentur, hoc est, ex Deo. Ipse igitur matrem duntaxat habet in terris, & nos duntaxat patrem habemus in cœlo, eaque de causa filium hominis seipsum appellat,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ut homines Deum cœleſtem patrem ſuum appellarent, & dicerent: *Pater noſter, qui es in cœlis.* Quemadmodum igitur nos ſervi Dei facti ſumus, ita etiam Dei Verbum, cum ſervorum Dominus eſſet, ſervi videlicet Adami factus eſt mortalis filius, ut qui prius mortales Adami filii eramus, in Dei poſtea filios adoptaremur, quod ex eo dicto apparet: *Dedit illis poteſtatem, ut filii Dei eſſent.* Unde quantum ad carnem attinet, mortem etiam guſtat filius Dei, idque ob ſuum carnalem patrem, ut filii hominis vitæ participes efficerentur, idque per ſuum ipſius patrem ſpiritualem. Ipſe igitur ex natura filius eſt Dei, nos autem ex gratia ſive dono. Ac denuo ipſe quidem ſecundum procurationem gratiamq; noſtri, filius Adæ factus eſt, (nos vero ſecundum naturam filii Adæ exiſtimus,) atque ideo locutus eſt: *Diſcedo ad patrem meum & patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum.* Nam Deus illi (ut jam dixi) ſecundum naturam pater eſt, nobis autem ſecundum gratiam, idemque, qui pater erat, Deus illi factus eſt ratione humanitatis aſſumtæ. Cæterum nobis idem ille ratione naturæ Dominus habendus eſt, ideoque Ratio, quæ eſt filius Dei, unita carni, facta eſt perfectus homo, ut homines uniti Spiritui, unus ſpiritus efficerentur. Ipſe igitur eſt Deus carnigerus, & nos homines ſpiritigeri. Primitias enim ſumens ex ſubſtantia hominum, hoc eſt, ex ſemine Adæ, in quo quidem eſt ſervi forma, & in ſimilitudine hominis factus, dedit nobis ex ſubſtantia patris primitias Spiritus ſancti, ut omnes efficerentur unus Dei filius in ſimilitudine filii Dei. Ergo ipſe verus naturalis Dei filius, nos omnes geſtat, ut nos omnes unum geſtemus DEUM. Impium igitur eſt, creatum aut factum eſſe DEI Spiritum affirmare, cum omnis ſcriptura, tum vetus, tum nova eum una cum patre & filio connumeret & glorificet, quoniam ejusdem deitatis eſt, & ejusdem potentiæ & eſſentiæ. Quemadmodum ipſe dicit: *Qui credit in me, flumina de ventre illius fluent aquæ viventis,* hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant, qui in ipſum crederent, ſicuti & in Joele ſub perſona patris loquitur: *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ.* Ideo Dominus inſpirans in ora Apoſtolorum, dicit: *Accipite Spiritum ſanctum*, ut intelligeremus, quod ex plenitudine deitatis ipſius, ipſe ſpiritus exiſtat, qui diſcipulis tribuitur. *In Chriſto*

Joan. 6.

Joel. 2.

Ἵνα οἱ ἄνθρωποι Θεὸν καλέσωσι πατέρα ἐν οὐρανοῖς. πάτερ ἡμῶν, φησὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὥσπερ ἐν ἡμεῖς οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ γεγόναμεν, ἵνα ὁ Δεσπότης τῶν δούλων, υἱὸς ὢν δούλου γέγονε θνητὸς, τουτέστι, τοῦ Ἀδάμ, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδὰμ θνητοὶ ὄντες, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γένωνται, καὶ τὸ λεγόμενον· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γένεσθαι. ὅθεν καὶ θανάτου γεύεται καὶ τὸν σαρκικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μεταλάβωσι τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸν καὶ πνεῦμα πατέρα αὐτῶν Θεόν. αὐτὸς οὖν καὶ φύσιν υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ καὶ χάριν· καὶ πάλιν αὐτὸς καὶ οἰκονομίαν καὶ χάριν ἡμετέραν υἱὸς γέγονε τοῦ Ἀδάμ· ὅθεν λέγει, ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν· πατὴρ γὰρ αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεὸς, ὡς προεῖπον, καὶ φύσιν, ἡμῶν δὲ καὶ χάριν· καὶ Θεὸς αὐτοῦ γέγονε καὶ οἰκονομίαν, διότι ἄνθρωπος, ἡμῶν δὲ καὶ φύσιν δεσπότης ἐστὶ καὶ Θεός· καὶ διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἐνωθεὶς σαρκὶ, γέγονε σάρξ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἐνωθέντες πνεύματι, γένωνται ἓν πνεῦμα· αὐτὸς οὖν ἐστι Θεὸς σαρκοφόρος, καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι. ἀπαρχὴν γὰρ λαβὼν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀδὰμ, ἥτις ἐστὶ μορφὴ δούλου, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, ἔδωκεν ἡμῖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαρχὴν ἁγίου Πνεύματος, ἵνα γενώμεθα οἱ πάντες εἰς υἱὸς Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοὺς πάντας ἡμᾶς φορεῖ, ἵνα οἱ πάντες φορέσωμεν Θεόν. ἀσεβὲς οὖν ἐστι λέγειν κτιστὸν ἢ ποιητὸν τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ὁπότε πᾶσα γραφὴ παλαιά τε καὶ καινὴ μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ συναριθμεῖ αὐτὸ καὶ δοξάζει· διότι τῆς αὐτοῦ θεότητός ἐστι, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας· καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰωὴλ ἐκ προσώπου πατρὸς λέγει· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἐμφυσᾷ αὐτὸ εἰς τὸ πρόσωπον τῶν Ἀποστόλων λέγων, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητός ἐστι τὸ διδόμενον πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς. ἐν Χριστῷ

γὰρ

γὰρ, φησὶ, κατοικεῖ, τυτέσιν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτῦ πᾶν τὸ πλήρωμα τ̃ θεότητος σωματικῶς, καθὼς κ̀ ΕΥαγγελιστὴς Ιωάννης λέγ, ἡμεῖς ἐκ τ̃ πληρώματ̃ αὐτ̃ ἐλάβομεν. σωματικῶ γὰρ εἴδ, τυτέσιν, ὡς ὕστερα ὤφθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καταβαῖνον κ̀ μένον ἐπ' αὐτόν. ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ἀπαρχὴ κ̀ ἀρραβὼν θεότητος κατοικεῖ, ἐν Χριστῷ δ πᾶν τὸ πλήρωμα τ̃ θεότητος· κ̀ μή τις νομίσῃ, ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸς ἐλάμβανεν, αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἔπεμψεν, ὡς Θεός· καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν ὑπεδέχετο, ὡς ἄνθρωπ̃. ἐξ αὐτ̃ δὴ εἰς αὐτὸν κατῆλ, ἐκ τ̃ς θεότητ̃ αὐτ̃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτ̃· κ̀ ὁ μὲν Ησαΐας ἐκ προσώπ τ̃ πατρὸς βοᾷ λέγων· ὅτω λέγει ὁ Θεός σ, ὁ ποιήσας σε κ̀ πλάσας σε ἐκ κοιλίας· μὴ φοβ̃ ὁ παῖς μ Ιακὼβ, κ̀ ὁ ἠγαπημέν̃ Ισραὴλ, ὃν ἐξελεξάμην, ὅτι ἐγὼ δώσω ὕδωρ ἐν διψῇ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ, πνεῦμά μ ἐπὶ τὸ σπέρμα σ, κ̀ τὰς εὐλογίας μ ἐπὶ τὰ τέκνα σ. ἐν τῷ ΕΥαγγελίῳ δὲ ὁ υἱὸς ἐπαγγέλλεται διδόναι ὕδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν διψει, λέγων τῇ Σαμαρείτιδι, εἰ ἤδεις τὴν δωρεὰν τ̃ Θεοῦ, κ̀ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν, κ̀ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν. κ̀ μετ' ὀλίγα λέγει· πᾶς ὁ πίνων ἐκ τ̃ ὕδατ̃ τύτ, διψήσ πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τ̃ ὕδατ̃, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ὰ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γνήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατ̃ ἁλλομένη εἰς ζωὴν αἰώνιον. κ̀ διὰ τ̃το Δαβὶδ ψάλλων τῷ Θεῷ λέγει· ὅτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σ ὀψόμεθα φῶς· οἶδε γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ πατρὶ ὄντα τὸν υἱὸν πηγὴν τ̃ ἁγί πν̃τος, ὡς κ̀ διὰ Ιερεμίου ὁ υἱὸς λέγει· δύο κ̀ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μ· ἐμὲ ἐγκατέλιπε πηγὴν ὕδατ̃ ζῶντ̃, κ̀ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκυς συντετριμμένυς, οἳ δ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. κ̀ ὅτε δοξολογ̃σι τὰ Χερουβὶμ, τρίτον τὸν Θεὸν λέγοντα, Αγι̃, Αγι̃, Αγι̃ Κύρι̃ Σαβαὼθ, πατέρα κ̀ υἱὸν κ̀ ἅγιον πν̃μα δοξολογ̃σι· κ̀ διὰ τ̃το, ὥσπερ εἰς τὸ ὄνομα τ̃ πατρὸς κ̀ τ̃ υἱ̃ βαπτιζόμεθα, ὅτω κ̀ εἰς τὸ ὄνομα τ̃ ἁγί πν̃τος, κ̀ γινόμεθα υἱοὶ Θεοῦ, ὐ Θεῶν. πατὴρ γὰρ ὁ υἱὸς κ̀ ἅγιον πνεῦμα, Κύρι̃ Σαβαώθ ἐστι. μία γὰρ ἡ θεότης κ̀ εἷς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν. κ̀ διὰ τ̃το, ἅπερ εἶπεν ὁ πατὴρ ἐν τῷ Ησαΐᾳ,

A *enim*, inquit, *inhabitat*, hoc est in carne ejus *omnis plenitudo deitatis ejus corporaliter*, sicut & Joannes Baptista dicit: *Nos omnes ex plenitudine ejus accepimus*, siquidem corporali specie, hoc est, sub imagine columbæ visus est Spiritus sanctus descendere, & manere super eum. In nobis enim duntaxat, primitiæ & arrha divinitatis inhabitat: in Christo vero omnis plenitudo divinitatis. Sed ne quis arbitretur, eum, eo quod non haberet, ideo Spiritum accepisse. Ipse enim Spiritum cœlitus ut B Deus demisit, ipse eundem humi ut homo accepit, ex seipso igitur in seipsum descendit, nimirum ex deitate sua, in suam humanitatem. Atque adeo Esaias ex persona Patris clamat: *Sic dicit Dominus ille Deus tuus, qui fecit te, & finxit te ab utero: Ne timueris, Fili mi, Jacob, & dilecte mi, Israel, quem ego elegi, quoniam ego dabo aquam in siti illis, qui perambulant inaquosa, & imponam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super liberos tuos.* In Evangeliis item Filius ambulantibus in siti aquam se daturum pollicetur, dum Samaritanæ ita loquitur: *Si scires donum Dei, & quisnam ille sit, qui dicit tibi, Da mihi aquam ad bibendum, tu C ab eo postulasses, & dedisset tibi aquam viventem.* Ac paulo post eam ita affatur: *Quisquis bibit ex aqua ista, iterum sitiet: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo illi, non sitiet in æternum, sed aqua, quam ego dedero illi, efficietur in ipso fons aquæ scaturientis in vitam æternam.* Eaque de causa David dicit: *Quoniam apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Noverat enim, apud Patrem Filium esse fontem sancti Spiritus. Ac per Hieremiam Filius dicit: *Duo scelera designavit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viventis, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam continere non potuerunt.* Et cum Seraphim & Cherubim laudibus & gloria venerantur Verbum Dei, tertio dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth*, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, laudibus & gloria venerantur. Ideoque sicuti in nomine Patris & Filii, ita quoque in nomine Spiritus sancti baptizamur, & efficimur filii Dei, non deorum. Pater quippe Filius, & Spiritus sanctus Dominus Sabaoth est: una enim Deitas, & unus Deus in tribus personis sive subsistentiis. Atque ob id, quæ Pater loquitur in Esaia,

Joan. 1.

Esa. 44.

Joan. 4.

Joan. 4.

Psal. 36.

Hier. 2.

ea Joannes refert, Filium dixisse: in Actis autem Apostolicis Paulus Spiritum sanctum eadem dixisse commemorat: verba
Esa. 6. Esaiæ sunt: *Vidi Dominum Sabaoth, in excelso sublimique solio sedentem, & impleta est domus magnificentia ejus, & Seraphini in orbem circumstabant, sex alæ uni, & sex alæ alteri, & duabus quidem velabant faciem suam, & duabus pedes, & duabus volabant, & clamabant, alter ad alterum, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth. Plenum est cœlum & universa terra majestate ejus*, ac paulo post subjungit: *Audivi vocem Domini loquentis, Quem mittam? aut quis ibit ad populum istum; & dixit: Ecce ego sum præsto, ablega me, & dixit mihi: proficiscere ad gentem istam, & dices ei: Auribus audietis, & non intellexeritis: videntes videbitis, & non conspexeritis. Incrassatum enim est cor populi istius, & auribus difficulter audiunt, & oculis cæcutiunt, ne quando videant oculis, & auribus auscultent, & convertantur, & sanem eos.* Joannes vero Evangelista dicit: *Idcirco non potuerunt*
Joan. 12. *Judæi credere in Jesum, quoniam dixit Esaias: Obcæcavit eorum oculos, retusum hebesque reddidit cor illorum, ne quando videant oculis, & corde intelligant & convertantur, & sanem eos.* Hæc autem dixit Esaias, cum vidisset gloriam ejus, hoc est, filii: Quapropter & Dominus Sabaoth est filius: id enim Dominus virtutum
Esa. 6. interpretatur: porro *Dominus virtutum ipse rex gloriæ*, quemadmodum David locutus est. Dominus vero gloriæ est crucifixus ille Christus secundum Paulum, &
Psal. 23. ut David quoque indicat: *Dominus pascet me, & nihil mihi deerit*, & alibi dicit: *Qui pascis Israel, intende, qui ducis velut ovem Joseph, qui sedes super Cherubinos, appare.*
Joan. 10. In Evangeliis vero inquit Filius: *Ego sum pastor ille bonus.* Ipse igitur est, qui sedet super Cherubim, ipse itidem, qui pascit Israel; Paulus autem in Actis dicit, Spiritum sanctum per Esaiam ista locutum esse, quæ Esaias dixit, sibi Dominum Sabaoth effatum esse. Patrem igitur, & Filium, & Spiritum sanctum, Dominum Sabaoth esse, credendum est. Et quamvis scriptura de Patre referat, eum omnia condidisse, tum visibilia, tum invisibilia:

A ὁ Ἰωάννης λέγ, ὅτι οὗτος εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς πράξεσιν ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἅγιον εἶπε. λέγ γὰρ ἕτως ὁ Ἡσαΐας, εἶδον τὸν Κύριον Σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ ⸀ἐπηρμένου· ⸀ ἐπληρώθη τῆς δόξης ὁ οἶκος ἀπ᾽ αὐτοῦ, καὶ τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξιν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, ⸀ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο· καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, ἅγιος, ἅ-
B γιος, ἅγιος Κύριος Σαβαὼθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ μετ᾽ ὀλίγα ὁ αὐτός· ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· τίνα ἀποστέλλω; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· καὶ εἶπέ μοι, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν, καὶ εἶπον αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· ⸀ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μή ποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς
C αὐτῶν, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγ· διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὸν υἱὸν, ὅτι εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτι ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, μή ποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ υἱοῦ, ὥστε Κύριος Σαβαὼθ ἐστιν ὁ υἱός·
D Κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων ἐμπνεύσεται Κύριος Σαβαώθ· ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς ὁ Δαβὶδ εἶπε. Κύριος δὲ τῶν δυνάμεων, ἐστὶν ἐσαρκωμένος Χριστὸς ὡς τὸν Παῦλον. καὶ καθὼς εἶπε Δαβὶδ· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσῃ. καὶ ἀλλαχοῦ· ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ πρόσχες, ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσὴφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνηθι. καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ (τῷ συνόντι αὐτῷ) λέγει ὁ υἱός· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὅστις οὖν ἐστιν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραήλ· ὁ δὲ Παῦλος ἐν ταῖς πράξεσι τὸ ἅγιον πνεῦμα λέγ διὰ Ἡσαΐου εἰρηνεύειν ταῦτα, ἅπερ εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτι Κύριος Σαβαὼθ μοι εἶπεν, ὁ πατὴρ ὢν καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, Κύριος Σαβαώθ ἐστι. ⸀ ὅτε λέγ ἡ γραφὴ περὶ τοῦ πατρός· ὅτι αὐτὸς ἔκτισε τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ ⸀ τὰ ἀόρατα·

ἄλλη γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη. οὐχ ἕτερα χωρὶς ὁ πατὴρ ἔκτισε, καὶ ἄλλα ὁ υἱός, ἀλλ' ἃ ὁ πατὴρ ποιεῖ, διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ποιεῖ, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός· τὰ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. ὅτως οὖν καὶ ὅτε λέγει ὁ υἱός· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ἔλεγε δὲ φησι περὶ τοῦ ἰδίου σώματος· ἑτέρα γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, καλῶς λέγει, ἤγειρε γὰρ διὰ ἰδίου υἱοῦ τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ ὀλέγομεν, τὸ σῶμα εἶναι υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. ὃ οὖν σώματος ἐγείρεται, ὁ υἱὸς νοεῖται ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν. διὰ τοῦτο τὴν σάρκα λέγομεν, ὅτι καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν· τὸ δὲ πνεῦμα καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἦν καὶ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὖν πρότερον πλούσιος ὢν, τουτέστι Θεός· ὕστερον δὲ πτωχὸς γέγονε, τουτέστιν ἄνθρωπος, καὶ ὡμοιώθη ἡμῖν τὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει ζωήν, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ζωή· λαμβάνει δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἄνθρωπος προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, ἡ ἀίδιος τοῦ Θεοῦ δυνάμις καὶ σοφία, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἁγιάζεται ὁ ἅγιος, οὐκ χρείαν ἔχων ἁγιασμοῦ· ὑπὲρ αὐτῶν γάρ, φησὶν, ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσιν αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑψοῦται λαβὼν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅπερ ἀεὶ τῇ Φύσιν ἔχει. Θεὸς γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ λόγος. ὅσα οὖν λέγει ἡ γραφὴ, ὅτι ἔλαβεν ὁ υἱὸς, διὰ τοῦ σώματος λέγει, ὅπερ σῶμα ἀπαρχή ἐστι τῆς Ἐκκλησίας· ἀπαρχὴ γάρ, φησὶν, ὁ Χριστός. τῆς οὖν ἀπαρχῆς λαβούσης ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, συνηγέρθη δυνάμει καὶ τὸ φύραμα, καὶ συνεκαθέσθη, τῇ τὸ λεγόμενον· καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισε, καὶ διὰ τοῦτο χάριν ἔλαβον οἱ ἄνθρωποι τὸ καλεῖσθαι θεοὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ. πρῶτον οὖν τὸ ἴδιον σῶμα ἤγειρεν ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕψωσε. μὴ ταῦτα ἐγείρει καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα χαρίσηται αὐτοῖς τὰ πάντα, ὡς Θεὸς, ὅσα αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν· αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ χαρίζεται ζωὴν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑψοῖ. ὅτε οὖν λέγει, ὅτιὸ πατὴρ ἡγίασεν αὐτὸν, καὶ ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἐχαρίσατο ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ζωήν· δῆλον, ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὁ πατὴρ· δι' αὐτοῦ οὖν ἐγείρει, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ἁγιάζει·

A alibi tamen nos docet, eadem per Filium omnia esse condita. Non seorsum alia a Patre, alia a Filio sunt condita, sed quæ Pater facit, ea per suam potentiam ipsum quoque Filium facere, intelligendum est. *Omnia enim per ipsum facta sunt.* Ita ergo *Joan. 1.* ubi Filius inquit: *Solvite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, de corpore *Joan. 2.* suo hæc verba locutus est: at iterum alibi scriptura dicit, Patrem fuisse, qui Filium e mortuis excitarit, & recte loquitur: excitavit enim per Verbum suum carnem Filii sui, nec ibi corpus Filium Dei, sed cor-
B pus nominat Filii Dei. Cum igitur corpus excitatur, Filius intelligitur excitari e mortuis. Ideoque secundum carnem loquimur, eum & mortuum & sepultum, & excitatum esse ex mortuis. Verum quantum ad Spiritum attinet, in cœlo & in terra, & ubique præsens erat. Ille igitur prius ut Deus opulentus, postmodum inops factus est, ut homo, nobis in omnibus similis redditus est, excepto peccato; ideo ut homo accipit vitam, quanquam habeat vitam. Ipse enim est vita, sed propter nos eam ut homo accipit. Proficit sapientia & ætate, cum sit Dei æterna sapientia &
C potestas: & ut homo sanctificatur, Sanctus ille, cui nulla expiatione aut sanctificatione opus fuit, cum ait: *Pro illis sanctifico meipsum, ut & ipsi sint sanctificati in veritate*, & ut homo exaltatur, accipiens nomen, quod est super omne nomen, cum nomen illud sublime semper ex natura possederit. *Deus enim* (inquit) *erat Verbum.* Quæcunque igitur dicit scriptura Filium accepisse, ratione corporis accepta intelligit, corpusque illud esse primitias Ecclesiæ. Nam *primitiæ*, inquit, *Christus.* Primitiis igitur assumentibus nomen, quod est supra omne nomen, coexcitata est simul & reliqua massa ejusdem generis, pariterque in eundem consessum
D venit, juxta illud verbi *coexcitavit & consedit.* Eaque de causa ex gratia acceperunt homines, ut dii vocentur, & Filii Dei. Primum igitur Dominus suum corpus excitavit e mortuis, & in seipso exaltavit: post hac autem excitabit & membra sui corporis, ut largiatur illis omnia ut Deus, quæcunque ipse ut homo accepit. Ipse igitur sibi ipsi largitur vitam, (ipse seipsum sanctificat,) ipse seipsum exaltat. Cum igitur dicit, quod pater illum sanctificaverit, & excitarit, donaritque nomen, quod est super omne nomen, quodque vitam dederit, satis evidens est, omnia Patrem per eum facere, atque ita fieri, ut ipse a patre per se ipsum excitetur, ipse per seipsum sanctificetur,

ipse per seipsum extollatur, ipse sibi vitam largiatur, atque ideo dum commendat suam animam in manus patris, ut homo sese Deo commendat, ut omnes homines Deo commendatos redderet, quippe cum sit manus patris. Eadem ratione cum dicit: *Ante omnes colles genuit me*, ex persona Ecclesiæ dicit, quæ prius condita postmodum progignitur ex Deo, ideoque in contextu
Prov. 8. Proverbii priorem locum obtinet: *Condidit me Dominus:* secundum autem illud, *Genuit me Dominus:* Rursum cum scriptura de patre mentionem facit: *Nonne Deus unus condidit nos*, æque de filio dictum intelliges? *quoniam per eum condita sunt universa*, eademque illa ad Spiritum sanctum referenda sunt: *Auferes*, inquit, *Spiritum illorum, & deficient, & in pulverem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Et quæ dicit Filius ad Petrum de Patre
Matth. 16. suo: *Beatus es, quoniam caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus cœlestis.* Eadem illa de seipso loquitur, cum inquit:
Luc. 10. *Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, & cui Filius voluerit revelare.* Itidem quoque
Rom. 1. Paulus de Spiritu sancto locutus est: *Nobis vero revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.* Quis enim hominum ea, quæ sunt hominis, norit, nisi spiritus hominis, qui est in ipso? ita quoque nullus cognita habet, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei. Sicuti Spiritus hominis ab ejus humanitate & substantia segregatus non est: ita quoque Spiritus Dei, a Deitate ejus & substantia alienus non est. Et quæ Dominus Esaiæ dicit: *filios genui & evexi, ipsi*
Esa. 3. *autem spreverunt me*, eadem in Evangelio his verbis pronunciat: *Quod natum*
Joan. 3. *est ex Spiritu, spiritus est.* Ac rursum:
Ibidem. *Spiritus ubi vult, spirat, & vocem ejus audis, sed nescis, unde veniat, & quo vadat: ita quoque est omnis, qui ex spiritu ge-*
Joan. 1. *nitus est.* In Evangelio autem Joannes dicit: *Quotquot autem eum receperunt, dedit illis, qui credunt in nomen ejus, potestatem, ut filii Dei efficiantur, qui non ex sanguine, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt.*

A δι' αὐτοῦ αὐτὸν ὑποῖ, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ ζωὴν δίδωσι· καὶ ὅτε παρατίθεται τὸ πνεῦμα ἀπὸ εἰς χεῖρας τοῦ πατρὸς, ὡς ἄνθρωπος ἑαυτὸν παρατίθησι τῷ Θεῷ, ἵνα πάντας ἀνθρώπους παραθῆται τῷ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ ἡ χεὶρ, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ πατρός. καὶ ὅτε λέγει, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με, ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας λέγει, ἥτις πρότερον κτισθεῖσα, μὴ ταῦτα γεννᾶται ἐν τῷ Θεῷ. διὰ τοῦτο πρῶτον κεῖται ἐν τῇ παροιμίᾳ τὸ, ἔκτισέ με ὁ Κύριος, καὶ ὕστερον τὸ, ἐγέννησέ με, καὶ ὅτε λέγει ἡ γραφὴ πρὸ πατρός· οὐχὶ Θεὸς
B εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς; ὁμοίως καὶ περὶ υἱοῦ λέγει, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου λέγεται. ἀντανελεῖς, φησὶ, τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ ὅτε λέγει ὁ υἱὸς περὶ πατρὸς τῷ Πέτρῳ, μακάριος εἶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ ἑαυτοῦ λέγει, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, φησὶ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούλη-
C ται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὁ Παῦλος λέγει· ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα ἅπαντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ὥσπερ ἓν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐ κεχώρισται, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσί-
D ας οὐκ ἔστιν ἀλλότριον. καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος ἐν Ἡσαΐᾳ, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι. καὶ πάλιν, τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει, πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας, πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος· ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰωάννης λέγει· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, οὐδὲ θελήματος σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.

ὅσοι ἂν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐγεννήθησαν, θεοὶ ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, ἤτοι εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν. καὶ πάλιν, ὅτε λέγει ὁ Πέτρος τῷ Ἀνανίᾳ, τί ὁ Σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. ὥστε ὁ ψευσάμενος τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τῷ Θεῷ ἐψεύσατο, τῷ κατοικοῦντι ἐν ἀνθρώποις διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. ὅπου γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ ἐστιν ὁ Θεός. ἐν τούτῳ γάρ, φησι, γινώσκομεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. ἀλλ' ὅτε μὲν λέγει ἡ γραφή, ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλαχοῦ λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ὁ πατὴρ ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις. πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ὁ υἱὸς λαλεῖ, εἰ δοκιμὴν, φησὶ, ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· ὁ δὲ υἱὸς, τὸ πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς Ἀποστόλοις. ὅταν δὲ, φησὶ, παραδώσωσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια, μὴ μεριμνήσητε, πῶς, ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσητε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. καὶ ποτὲ μὲν ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι τὰ σώματα τῶν πιστῶν, ναός ἐστι τοῦ ἁγίου πνεύματος, ποτὲ δὲ τὰ μέλη αὐτῶν μέλη Χριστοῦ, ποτὲ δὲ αὐτοὺς ναὸν εἶναι τοῦ πατρός· ὑμεῖς γάρ, φησὶ, ναός ἐστε Θεοῦ ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός. ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. καὶ εἴ τις φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. καὶ πάλιν, οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις γάρ ἐστι ναὸς τοῦ πνεύματος, οὗτος ναός ἐστι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρός· ὅπου γὰρ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ, καὶ ὁ Θεὸς κατοικεῖ. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος λέγει. τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, πρὸς ὃ Κορινθίους γράφει Παῦλος, τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ. ὁρᾷς, ὅτι ἅπερ ἐστὶν ἔργα τοῦ πατρὸς, ταῦτα λέγει ἡ γραφὴ τοῦ υἱοῦ εἶναι, καὶ τὰ αὐτὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

A Quotquot igitur ex Spiritu ſancto nati ſunt, ii ex Deo nati ſunt. Et quotquot in Chriſto baptizati ſunt, in patre & Spiritu ſancto baptizati ſunt. Et cum dicit Petrus Ananiæ: *Quare Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui ſancto, & ſeponeres tibi aliquid de pretio agri? Non mentitus es hominibus, ſed Deo.* Act. 5. Quapropter, qui mentitus Spiritui ſancto, Deo mentitur, habitanti in hominibus per ſpiritum ſuum. Ubi enim eſt Spiritus Dei, ibi eſt Deus. *Nam in hoc,* inquit, *cognoſcimus, Deum in nobis manere,* eo quod de ſpiritu ſuo dederit nobis. Joan. 5.

B Et cum dicit ſcriptura, quod Spiritus ſanctus loquebatur in Prophetis: alibi inquit Paulus, quod Pater loquebatur in Prophetis: *Multifariam enim multisque modis olim Deus locutus patribus in Prophetis, in ultimis iſtis diebus locutus eſt nobis in filio.* Rom. 1. Alibi dicit, Filium locutum fuiſſe, *Si experimentum,* inquit, *requiritis, ejus, qui in me loquitur, Chriſti.* Matth. 12. Filius vero dixit, Spiritum loqui in Apoſtolis. *Cum,* inquit, *tradiderint vos in concilia, ne anxii ſitis, quid, aut quomodo loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.* 2. Cor. 6.

C Et cum ait, corpus fidelium templum eſſe Spiritus ſancti, nunc membra eorum membra Chriſti, nunc eos templum eſſe patris dicit: *Vos enim,* inquit, *eſtis templum Dei viventis,* ſicuti Dei verba ſonant, *quoniam habitabo in eis, & inobambulabo, & ero eorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſi quis corrumpit templum Dei, corrumpet hunc Deus.* Ibidem. Ac rurſum: *An ignoratis, quod templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Rom. 6. Nam id, quod eſt templum Spiritus, hoc ipſum eſt templum filii & patris. Ubi enim Spiritus Dei domicilium habet, ibi

D quoquè, & Deus domicilium habet: *Et ſicut pater ſuſcitat mortuos & vivificat, ita quoque & filius, quos vult, vivificat.* Joan. 5. Idem de Spiritu ſancto quoque refertur, *Spiritus eſt, qui vivificat, caro non prodeſt quicquam.* Ad Corinthios porro ſcribit Paulus, *Spiritus autem vivificat.* 2. Cor. 3. Vides quod, quæ opera ſunt Patris, ea ſcriptura quoque aſſignat & Filio, & Spiritui ſancto.

1. Cor. 12. Ut & Apostolus docuit: *Distinctiones, inquit, gratiarum sunt, idem tamen Spiritus: & discrimina ministeriorum sunt, idem tamen Dominus: & diversitates operationum & facultatum, idem tamen Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Tum subinde post pauca, ubi Spiritum sanctum operari cuncta asserit: *Hæc vero, inquit, operatur unus & idem Spiritus, dividens sua unicuique, ut vult.* Et ubi Apostolus docet Spiritum sanctum esse arrabonem hæreditatis nostræ, ibi David ait, Dominum esse hæreditatem nostram: *Dominus, inquit, pars hæreditatis meæ & calicis mei.* Et alibi rursum: *Clamavi ad te, Domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Hieremias item: *Qui formavit omnia, ipse est hæreditas Jacob, Dominus nomen illi.* Ubi Prophetæ affirmant, Dominum hæreditatem sanctorum esse, ibi Paulus ait, Spiritum sanctum hanc hæreditatem esse. *In quo, inquit, credentes signati sumus Spiritu illo repromissionis sancto, qui est arrha nostræ hæreditatis,* ut & Moses faciem signatam impressamque habebat Spiritu sancto, cum accepit legem a Deo, & nemo filiorum Israel in ejus faciem poterat oculos suos intendere: expressum enim erat in eum lumen vultus Domini: ut & in Evangelio dicit: *Tunc exsplendebunt justi, veluti sol in regno Patris ipsorum.* Deus enim Lux vera est, similiter quoque filius Lux est, quoniam ejusdem substantiæ est cum vera luce: ut & Esaias testatur: *Et erit lux Israel ut ignis, & sanctificabit eum in nube ardente.* In Evangelio autem Joannes Baptista dicit de Christo: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne.* Alibi autem Dominum appellat illum sanctificatorem: *Ego Dominus, inquiens, qui sanctifico eos.* Rursus eadem ratione cum sacra scriptura Deum ignem vocat: *Deus vester est ignis absumens.* Itidem quoque de Spiritu sancto loquitur, quod *visæ sunt Apostolis dispertitæ linguæ quasi ignis, sedebatque in singulis eorum, & impleti sunt omnes Spiritu sancto, & inceperunt loqui aliis linguis, pro ut Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Quotquot enim Spiritum Dei ferunt, Deum ferunt: & quotquot lumen ferunt, Christum induerunt, & qui Christum induerunt, patrem quoque induerint oportet. *Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc immortalitatem.*

Ibidem. Psal. 16. Psal. 141. Hiere. 10. Ephes. 1. Matth. 13. Esa. 16. Joan. 1. Levit. 20. Deut. 4.

ὡς ὁ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε λέγων· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ αὐτό· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐνεργοῦν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, πάντα δὲ ταῦτα, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. διαιροῦν ἴδια ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ μακάριος Παῦλος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Δαβὶδ λέγει τοῦ Κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν. Κύριος γὰρ, φησὶ, μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου. ἕτερα δὲ λέγει· ἐκέκραξα πρὸς σὲ Κύριε, εἶπα, σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου· μερίς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων. ὁ δὲ Ἱερεμίας λέγει· ὅτι ὁ πλάσας τὰ πάντα, αὐτὸς κληρονομία τῷ Ἰακὼβ, Κύριος ὄνομα αὐτῷ. τὸν δὲ προφητῶν τὸν Κύριον κληρονομίαν λεγόντων τῶν ἁγίων, ὁ Παῦλος τὸ ἅγιον Πνεῦμα κληρονομίαν εἶναι εἶπεν· ἐν ᾧ, φησὶ, καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν· ὡς καὶ Μωσῆς τὸ πρόσωπον ἐσφραγίσθη τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὅτε ἔλαβε νόμον παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἠδυνάτο αὐτῷ ἀτενίσαι τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἐσημειώθη γὰρ ἐπ' αὐτὸν τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὁ γὰρ Θεὸς φῶς ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ υἱὸς φῶς ἐστι, διότι τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, ὡς καὶ Ἡσαΐας λέγει, καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πῦρ, καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν Φλογὶ καιομένῃ. ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς λέγει περὶ τοῦ Κυρίου, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ἀλλαχοῦ δὲ λέγει τὸν Κύριον τὸν ἁγιάζοντα, ἐγὼ Κύριος ὁ ἁγιάζων αὐτούς. ὅτε δὲ τὸν Θεὸν καλεῖ πῦρ ἡ γραφὴ, ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον, ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ἁγίου λέγει. ὅτι ὤφθησαν τοῖς Ἀποστόλοις διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς· ὅσοι γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ φοροῦσι, φῶς φοροῦσι· καὶ οἱ φοροῦντες φῶς, χρισόν εἰσιν ἐνδεδυμένοι, καὶ οἱ ἐνδεδυμένοι χρισὸν, πατέρα ἐδέδωκαν. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν·

οἱ γὰρ φορῶντες τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀφθαρσίαν φορῶσιν, ἀφθαρσία δέ ἐστιν ὁ Θεός· καὶ ὅτε λέγει Δαβίδ, πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηκε· Κύριος χρηστεύσεται τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. καὶ ὁ Ματθαῖος περὶ αὐτοῦ οὕτω λέγει, εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; ὁ δὲ Λουκᾶς τὸν αὐτὸν τρόπον ἰσοδυνάμως ἑρμηνεύει, τί ἐστι τὰ ἀγαθά, λέγων· εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐξ οὐρανοῦ, δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν. εἰ γὰρ μὴ ἦν τῆς οὐσίας τοῦ μόνου ἀγαθοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν ἀγαθὸν ἐκλήθη, ὁπότε Κύριος παρῃτεῖτο τὸ καλεῖσθαι ἀγαθός, καθὸ ἄνθρωπος γέγονε, λέγων· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα οὐ προσαιτεῖται ἡ γραφὴ καλεῖν ἀγαθόν, ἢ τὸν Δαβὶδ τὸν λέγοντα· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ. ὅτε πάλιν ὁ Κύριος λέγει περὶ αὐτοῦ. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. ἀλλαχοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ ἄρτον οὐράνιον λέγων, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ εὐχῇ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι αἰτεῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τουτέστι τὸν μέλλοντα, οὗ ἀπαρχὴν ἔχομεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου μεταλαμβάνοντες, καθὼς αὐτὸς εἶπε, ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν ὑπὲρ τοῦ τοῦ κόσμου ζωῆς. πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἡ σὰρξ ἐστι τοῦ Κυρίου. διότι ἐκ πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦντος ἐλήφθη. τὸ γὰρ γεγραμμένον ἐν τῷ πνεύματος πνευματικόν ἐστι. καὶ ὅτε λέγει Ἱερεμίας περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι αὐτὸς ὡδήγησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὐκ εἴπατε, φησὶ, πού ἐστιν ὁ Κύριος, ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὁ Ἡσαΐας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὡδηγηκέναι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι αὐτοῦ λέγοντος. ἤγαγον αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου ὡς ἵππον διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ οὐκ ἐπίασαν· καὶ ὡς κτῆνος διὰ τοῦ πεδίου. καὶ κατέβη πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὡδήγησεν αὐτούς· πῶς δὲ Κορινθίοις γράφει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Χριστὸς ἦν ὁ ὁδηγῶν· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ ὅτε λέγει ὁ Παῦλος υἱὸν τοῦ Θεοῦ κεκλῆσθαι αὐτόν· ὁ Θεὸς, φησὶν, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου,

A Qui ferunt Spiritum Dei, incorruptibilitatem ferunt, Deus enim incorruptibilitas est. Et cum David loquitur: *Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?* de Spiritu sancto loquitur: Et rursus alibi: *Deus non subtrahet illis bona, qui ambulant in innocentia.* Itidemque Matthæus de Spiritu sancto dicit: *Si vos, cum mali sitis, nostis bona retribuere liberis vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit bona postulantibus ab se?* Ipse vero Lucas interpretans, quidnam sibi velit hoc nomen boni: *Si vos*, inquit, *cum mali sitis, nostis bona munera dare liberis vestris, quanto magis vester pater cœlestis dabit spiritum postulantibus a se?* Nisi enim B Spiritus sanctus esset substantiæ illius, quod solum bonum est, nequaquam bonus nuncupatus fuisset, cum Dominus ipse deprecetur bonus nuncupari, quatenus homo existebat, dicens: *Quid me vocas bonum? nullus bonus, nisi unus Deus*, sanctum tamen Spiritum non reformidat Scriptura bonum appellare, quemadmodum & David: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Et cum rursus Dominus de se ipso verba facit: *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Alibi Spiritum sanctum appellat panem cœlestem: *Panem nostrum ἐπιούσιον, da nobis hodie.* Docuit enim nos, ut posceremus in precibus noC stris in hoc seculo panem ἐπιούσιον, hoc est, futurum, cujus primitias habemus, quia in communionem corporis dominici admissi sumus, quemadmodum ipse dixit: *Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita:* Spiritus enim vivificans est caro Domini, quoniam ex spiritu vivificante concepta est: *Quod enim ex spiritu nascitur, spiritus est.* Et cum dicit Hieremias de Deo, quod ipse dux fuerit Israel in deserto: &, *Ne dixeritis, ubi est Dominus, qui eduxit nos ex terra Ægypti, & conduxit nos in desertum?* Esaiam quoque audire liceat, ubi dicit, Spiritum sanctum deduxisse D filios Israel per desertum: *Duxit eos*, inquit, *per abyssum, veluti equus in solitudine, & fatigati non sunt, & veluti pecora per campos. Descendit spiritus a Domino, & deduxit eos.* Ad Corinthios autem Paulus dicit, Christum fuisse illum ducem. *Bibebant enim ex spirituali, sequente eos, petra: petra autem erat Christus:* item cum dicit Paulus, se a Deo vocatum esse, *Deus*, inquit, *segregavit me ab utero matris meæ*

Psal. 4. Psal. 83. Matth. 6. Luc. 11. Marc. 10. Psal. 142. Joan. 6. Matth. 6. Joan. 3. Hier. 2. Ibidem. 1. Cor. 10. Galat. 1.

& vocavit me per gratiam suam, ut filium suum revelaret per me, (ut eum evangelizarem inter gentes.) At ubi Romanis scribit, a Christo vocatos eos esse dicit, ubi
Rom. 1. ait, *In quibus estis & vos, vocatitii Jesu Christi.* Spiritus autem sanctus Paulum & Barnabam se vocasse dixit, ut ethnicis Christum prædicarent: & quod est admirabile, Jesus dicit Paulo in templo, *Proficiscere ad gentes: procul enim*
Galat. 1. *amandabo te:* & Paulus Galatis scribit: *Paulus Apostolus sive legatus non hominum, neque per hominem, sed per Jesum Christum, & Deum patrem, qui eum excitavit a mortuis:* ac paulo post: *Significo autem vobis, fratres, Evangelium, quod non est secundum hominem: non enim ab homine accepi illud, nec institutus sum, sed per revelationem Jesu Christi:* Spiritus quoque sanctus ablegare Paulum & Barnabam videtur, ut Christum gentibus prædicarent. Item aliquando ex persona Spiritus sancti
Psal. 88. loquuntur Prophetæ: ut in Psalmis ait Deus: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, & solium ejus quasi sol coram me.*
Psal. 131. Ac rursum: *De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum:* sicuti quoque a Petro dictum est. Propheta igitur cum esset David, vidensque, quod jurejurando juravisset sibi Deus, quod ex fructu lumbi sui sessurus esset Christus secundum carnem in solio suo. Aliquando vero ex persona filii, ut cum dicit Esaias: *Hæc dicit Dominus; propter vos meum nomen inter gentes maledicitur, ideo cognoscet populus meus in illa die nomen meum, quod ego sum, qui loquor, adsum.* Aliquando ex persona sancti Spiritus, ut cum Propheta Agabus loquitur: *Hæc dicit Spiritus sanctus, Virum, cujus hæc est zona,* &c. Et Pau-
2. Tim. 4. lus Timotheo, *Spiritus autem expressis verbis dicit, quod in postremis temporibus*
Act. 8. *deficient quidam a fide.* Et rursum: *Dixit Spiritus sanctus Philippo, accede & adhæresce currui istius Æthiopis eunuchi.*
Ezech. 2. Et Ezechiel vituperans veterem populum dixit: *Et vexaverunt me in omnibus, dicit Dominus.* Paulus autem scri-
Ephes. 4. bens novo populo: *Ne vexetis Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis (in diem redemtionis.)* David quoque de Judæis
Psal. 78. dicit: *Exacerbaverunt Deum in solitudi-*
Esa. 63. *ne.* Esaias item de iisdem: *Ipsi autem*

Καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. Ρωμαίοις μὲν τοὺς Χριστοῦ κεκλῆσθαι λέγει γράφων πρὸς αὐτούς, ἐν οἷς ἐστε, καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν κεκληκέναι εἴρηκεν εἰς τὸ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν Χριστόν. καὶ τό γε θαυμαστὸν τοῦ υἱοῦ εἰπόντος Παύλῳ ἐν τῷ ἱερῷ, πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστέλλω σε. καὶ τοῦ Παύλου Γαλάταις γράφοντος, Παῦλος Ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ μετ' ὀλίγα φήσαντος. γνωρίζω ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτό, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστεῖλαν τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν φαίνεται, κηρύξαι τοῖς ἔθνεσι τὸν Χριστόν· καὶ ὅτε μὲν ἐκ προσώπου τοῦ πνεύματος λαλοῦσιν οἱ προφῆται, ὡς ὅταν ἐν ψαλμοῖς λέγῃ ὁ Θεὸς, ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου· καὶ πάλιν, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. καθὼς ὁ Πέτρος εἴρηκε· προφήτης οὖν ὑπάρχων Δαβὶδ, καὶ εἰδὼς, ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. ὅτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ Ησαΐας. τάδε λέγει Κύριος τοῖς ὑμᾶς διαπαντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖτε ἐν τοῖς ἔθνεσι. διὰ τοῦτο γνώσεται ὁ λαός μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ ὄνομά μου, ὅτι ἐγώ εἰμι. αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι· ὅτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς ὅταν ὁ μὲν προφήτης ἄγαβος λέγῃ, τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη· καὶ πάλιν ὁ Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφει, τὸ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίππου. προσελθὲ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ. καὶ ὁ μὲν προφήτης Ἰεζεκιὴλ αἰτιώμενος τὸν πάλαι λαὸν, ἔλεγε. ἐλύπησάν με ἐν ἅπασι τούτοις, λέγει Κύριος. ὁ δὲ Παῦλος γράφει τῷ νέῳ λαῷ· καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε· καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει, καὶ παρώξυναν τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὁ δὲ Ησαΐας περὶ αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ

ἠπείθησαν καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐπεστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. καὶ ὁ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγει· σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν. καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ Παῦλος περὶ πατρὸς, Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὁμοίως λέγει, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. ὁ δὲ Κύριος τῷ Σατανᾷ λέγει περὶ ἑαυτοῦ. οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον, τὸν Θεόν σου· ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς τὴν Σαπφείραν· τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν, πειράσαι τὸ πνεῦμα Κυρίου. καὶ ὁ Θεὸς μέν ἐστιν ὁ περιέχων καὶ πληρῶν τὰ πάντα, ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος. ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ γράφει Παῦλος, ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι, καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φησιν ὁ Δαβὶδ, ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, ποῦ φύγω; τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν, ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, ἔδοξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἶναι τὸ τὰ πάντα πληροῦν. καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρεστι· τίς δὲ προσηγόρευσεν ἕως ᾅδου, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ἐκ νεκρῶν ἀναστάς; καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ Στέφανος ἐν ταῖς πράξεσιν· ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ υἱοῦ ὁ Παῦλος λέγει· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· μία γὰρ δόξα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· τὴν δόξαν μου, φησὶν ἡ γραφὴ, ἑτέρῳ οὐ δώσω, οὐ γάρ ἐστι δεύτερος Θεὸς ὁ υἱὸς, ἀλλὰ λόγος ἴδιος καὶ μόνος Θεοῦ, θεολογούμενος ἐν πατρί. ὡς καὶ πατὴρ ἐν υἱῷ θεολογεῖται, καθὼς Ἡσαΐας λέγει θεολογῶν υἱὸν σωτῆρα. καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστιν καὶ πλὴν σοῦ οὐκ ἔστι. σὺ γὰρ εἶ Θεὸς, καὶ οὐκ οἴδαμεν, Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ. αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. ἀντίκεινται δὲ οἱ μὴ ὁμολογοῦντες αὐτὸν, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ οὐσίας, καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ εἶναι Θεὸν, καὶ οἱ τὸ πάθος αὐτοῦ ἐπαισχυνόμενοι. οὐδεὶς γὰρ δύναται γνῶναι Θεὸν, ἐὰν μὴ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνα-

A *increduli fuerunt, & exacerbaverunt Spiritum ſanctum, & converſus eſt iis in inimicitiam.* Et Stephanus in actibus: *Cervicoſi Act. 7.*
incircumciſique corde, & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſiſtitis, ut & patres veſtri. Et cum Paulus loquitur de Patre:
Deus eſt juſtificator, quis ergo condemnator? Eadem itidem de Filio & Spiritu ſancto loquitur. *Sed ablutieſtis, ſed ſanctifi- Rom. 8. Ibidem.*
catieſtis, (ſed juſtificati eſtis) in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, & in ſpiritu DEI veſtri. Dominus vero Satanæ dicit: *Non Matth. 4.*
tentabis Dominum Deum tuum. Petrus
quoque ad Sapphiram locutus eſt: *Cur in- Act. 5.*
B *ter vos conſpiratum eſt, ut tentaretis Spiritum ſanctum Domini?* Deus quidem eſt, qui continet & implet o- *Eſa. 66.*
mnia, ut & per Eſaiam loquitur: *Cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus.* Idem *Hier. 23.*
de filio affirmat Paulus: *Ille qui deſcendit, ipſe quoque eſt, qui aſcendit ſuper cœlos, ut impleat omnia.* Plane eadem a Davide de *Pſal. 139.*
Spiritu tradita ſunt: *Quo ibo a Spiritu tuo? & quo a facie tua fugiam?* quibus verbis
nos edoctos voluit, Spiritum ſanctum
eſſe, qui omnia repleat: *& a facie tua quo*
C *defugiam? ſi aſcendero in cœlum, tu illic præſto es: ſi deſcendero ad infernum, ades.*
Quis inferos adiit, excepto filio, qui ex
mortuis ſurrexit? Et cum dicit Stephanus *Act. 7.*
in Actis: *Deus gloriæ viſus eſt patri noſtro Abrahæ*, eadem illa Paulus & de Filio prædicat his verbis: *Si cognoviſſent, nunquam*
Dominum gloriæ cruci affixiſſent. Itidem *Pſal. 24.*
quoque & David loquitur, *Dominus*, inquit, *potentiarum, ipſe eſt rex gloriæ:* Una
enim gloria Patris, Filii, & Spiritus ſancti. *Eſ. 42.*
Gloriam meam alteri non dabo, dicit ſcriptura: non enim eſt alter Deus Filius, ſed
Verbum ſive Ratio unius & ſolius Dei, qui
& ipſe Deus appellatur in Patre, ut Pater
in Filio, quemadmodum & Eſaias dicit, Fi- *Eſ. 41.*
lium cum Patre Deum nominans: *Adora-*
D *bunt te, & in te precabuntur, quoniam in te eſt Deus, & præter te non erit Deus. Tu enim es Deus, & neſcivimus, Deus Iſrael Salvator. Pudeſiant & confundantur omnes, qui adverſantur ei.* Adverſantur autem illi, qui non confiteantur eum & Spiritum ſanctum ejus, ejusdem eſſe cum Patre ſubſtantiæ, & præter eum non exiſtere Deum, & quos pudet paſſionis & paupertatis ejus. Nemo enim Deum cognoſcere poteſt, niſi is, qui crucifixum, & e mortuis

excitatum confiteantur cum Thoma, Dominum & Deum esse: illum ipsum (inqvam, qvi dicit Discipulis suis, *Si enim cognovissetis me, etiam Patrem meum cognovissetis, & jam cognoscitis eum, & vidistis eum.* Dicit ei Philippus: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Ad hoc Jesus: *Jam longo tempore vobiscum sum, & nondum cognovisti me? Philippe, Qvi vidit me, vidit & Patrem meum: & cur tu dicis: Ostende nobis Patrem? non credis, qvod ego in Patre sim, & Pater in me? Verba, qvæ ego loqvor, ex me non loqvor, sed Pater, qvi in me manet, ipse facit hæc opera: credite mihi, qvod pater in me sit, & ego in Patre. Sin minus, saltem mihi propter opera credite.* Opus autem erat Dei Patris, ejicere dæmonia: in Spiritu autem Sancto ajebat se ejicere dæmonia: in Spiritu autem Sancto ajebat se ejicere dæmones. De qvo Lucas, *Si autem*, inqvit, *in digito Dei ejicio dæmonia.* Nam aliqvando scriptura Christum appellat brachium Patris: Spiritum vero Sanctum, digitum Dei: aliqvando Filium Dei Verbum, Spiritum sanctum inspiraculum Dei. Ac rursum Apostolus ad istum modum: *Cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum abrogaverit omnem principatum, potestatem, & virtutem. Oportet enim ipsum regnare, donec omnes inimicos suos subjiciat pedibus suis:* ultima autem omnium infesta destruetur mors: *Omnia enim subjicit pedibus ejus.* Cum autem dicit, omnia esse subjecta, certum est, eum excipi, qvi illi omnia subjecit. *Et cum omnia subjecta fuerint ei, tunc etiam ipse filius subjicietur ei, qvi ipsi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Hoc de subjectione mundi, qvæ in carne ejus futura est, intelligitur. Nam de regno ejus divino Daniel effatus est his verbis, *Et regni ejus non erit finis*, qvemadmodum & Lucas dicit, Angelum Virgini locutum esse. *Et regnabit in æternum, & regni ejus non erit finis.* Apostolus contra, finem dicit habiturum regnum ejus. *Oportet enim eum regnare*, inqvit, *donec posuerit omnes inimicos sub pedibus ejus.* Ita qvoqve & a David cantatum est, *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Qvod igitur dicit, *sede*, imperii habet denotationem: illud vero alterum, *donec ponantur inimici tui*, finem aliqvem præ se fert: *cum vero subjecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subjicietur ei,*

Joan. 14.

Ibidem.

Joan. 3.

Luc. 11.

1. Cor. 15.

Dan. 2.

Luc. 1.

Psal. 110.

Ibidem.

σάντα ὁμολογήσῃ σωὶ τῷ Αποσόλῳ Θωμᾷ Κύριον τὸν Θεὸν λέγοντα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. εἰ γὰρ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ἤδειτε. ἀπάρτι γινώσκετε αὐτὸν, καὶ ἑωράκατε αὐτόν· λέγει Φίλιππος. Κύριε δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. λέγει αὐτῷ ὁ Ιησοῦς· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα μου, καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; ἃ ἐγὼ λαλῶ, οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ μου ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί μου, εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι· ἔργον δὲ ἴδιόν τοῦ Θεοῦ πατρὸς τὸ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. ἐν πνεύματι δὲ ἁγίῳ εἶπεν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὡσεὶ δὲ ὁ Λουκᾶς φησι· εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. ὅτε γὰρ ἡ γραφὴ τὸν Χριστὸν βραχίονα ὀνομάζει τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, δάκτυλον Θεοῦ, ὅτε δὲ τὸν υἱὸν Θεοῦ λόγον, τὸ δὲ πνεῦμα ἅγιον ἐμφύσημα Θεοῦ λέγει. καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ ὁ Απόσολος· ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι· ὡσεὶ τοῦ ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει τὸ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ὑποτεταγμένης. ὡσεὶ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς θείκης, Δανιὴλ ἔφασε λέγων. καὶ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει τὸν Αγγελον Γαβριὴλ εἰρηκέναι πρὸς τὴν Παρθένον περὶ τοῦ Κυρίου. καὶ βασιλεύσει, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ὁ δὲ Απόσολος λέγει τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, φησὶν, ἄχρις οὗ θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ Δαβὶδ, εἶπε, φησὶ, ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως οὗ θῶ τοὺς ἐχθρούς σου, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. τὸ λέγειν δὲ αὐτὸν, κάθου, ἀρχὴν σημαίνει· καὶ ἕως οὗ τελεσθῶσιν οἱ ἐχθροί σου, τέλος δείκνυσιν· ὅτε δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται

τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. τοῦτο δέ ἐστιν, ὅταν φησὶν ὑποταγῶμεν οἱ πάντες τῷ υἱῷ, καὶ εὑρεθῶμεν αὐτοῦ μέλη, καὶ γενώμεθα αὐτῷ εἰς υἱὸς Θεοῦ· ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, εἶς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται ἀνθ' ἡμῶν τῷ πατρὶ, ὡς κεφαλὴ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν. τοῦ γὰρ μελῶν αὐτοῦ μηδέπω ὑποταγέντων πάντων, αὐτὸς ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, ὅπου ὑποτέτακται τῷ πατρὶ ἀναμένων τὰ ἴδια μέλη· εἰ δὲ ἓν εἷς τῶν ὑποτεταγμένων, ἐξ ἀρχῆς ἂν ὑπετάσσετο τῷ πατρὶ, καὶ οὐκ ἂν τὸ τέλος τοῦτο ἐποίει. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν σὺν αὐτῷ ὑποτασσόμενοι τῷ πατρὶ, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεύοντες, ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ὁ δεσπότης τοῦ οὐρανοῦ ἐν ὁμοιώματι ἡμῶν γέγονε, καὶ ἔλαβε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον Δαβὶδ τοῦ κατὰ σάρκα πατρὸς αὐτοῦ. εἰς τὸ ἀνοικοδομῆσαι καὶ ἀνορθῶσαι αὐτόν. ἵνα ὅταν ἀνορθωθῇ, πάντες βασιλεύσωμεν καὶ ἄνθρωποι τὴν ἀνθρωπίνην βασιλείαν κατωρθωμένην τῷ πατρὶ, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι, βασιλεύων δι' αὐτοῦ ὡς διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ τὸ βασιλεῦσαι αὐτὸν δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ἀνθρώπου Σωτῆρος. καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος. ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε, καὶ κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐν αὐτῷ κυριεύσασα καὶ βασιλεύσασα καὶ τὸ αὐτὸν σαρωθεῖσα καὶ χριομένη εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, ἵνα συμβασιλεύσῃ αὐτῷ, τῷ δι' αὐτὴν ἑαυτὸν κενώσαντι, καὶ ἀναλαβόντι αὐτὴν διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς· ὁ γὰρ λόγος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ ἦν Κύριος καὶ Θεὸς· καὶ μὴ τὸ σαρωθῆναι ἐποιήθη Κύριος καὶ Χριστός. ἀλλὰ ὥσπερ εἶπον τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ Κύριον καὶ Χριστόν· καὶ ὅταν λέγῃ. πάτερ, εἰ δυνατὸν τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω. πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γένηται, ἀλλὰ τὸ σόν· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, δύο θελήματα ἐνταῦθα δείκνυσι· τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τοῦ σαρκὸς τὸ δειλόν· τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, παραιτεῖται τὸ πάθος. τὸ δὲ θεῖον αὐτοῦ τὸ πρόθυμον· ὥσπερ δὲ ὁ Πέτρος ἀκούσας περὶ τοῦ πάθους ἐθορύβησε, καὶ εἶπεν, ἵλεώς σοι, Κύριε. ἐπιτιμᾷ δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος λέγει· ἄπελθε ὀπίσω μου Σατανᾶ, σκάνδαλόν

A *qui ipsi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Quæ verba hunc habent intellectum: Cum omnes filio subjecti, ejusque membra reperti fuerimus, ac per eum geniti in filios Dei: *Vos enim* 1. Cor. 15. *estis*, inquit, *in Christo Jesu*, tunc & ipse pro nobis subjicietur Patri, ut caput pro suis membris. Quamdiu enim non subjecti sunt membra omnia, ipse eorum caput, nondum subjectus Patri suo videtur, expectans sua propria membra: nam si unus eorum esset, qui subjiciendi essent: statim ab initio patri subjectus fuisset, ac non in fine tandem id ipsum cum aliis faceret. Nos enim sumus, qui in eo subjiciendi sumus patri: & B nos sumus, qui in eo regnamus, donec ponantur inimici nostri scabellum pedum nostrorum. Nam Dominus cœlorum, in similitudine nostri fuit, sumsitque humanum illud solium Davidis, secundum carnem patris sui, ut reædificaret & instauraret illud, ut, eo instaurato, nos omnes in ipso regnaremus, ac traderet humanum regnum instauratum patri suo, ut sit Deus omnia in omnibus, regnans per eum, ut per proprium Verbum suum, postquam regnaverit C ipse per eum, ut per hominem Salvatorem. Et cum inquit Petrus: *Pro certo habeat universa domus Israel, quod Deus hunc Jesum, Dominum & Christum fecerit, quem crucifixistis.* Act. 2. Non ibi de divinitate verba facit, sed de humanitate ejus, quæ est universa Ecclesia: ea enim in eo & dominatur, & regnat. Et ex quo ille crucifixus est, etiam illa inuncta ad regnum cœlorum existimatur, ut regnaret cum illo, qui ejus causa seipsum exinanivit, & eam assumsit, induta servili specie. Verbum enim, qui D & Filius Dei, semper erat Dominus & DEUS, neque post crucem factus est Dominus & Christus, sed ut prædixi, humanitatem ejus divinitas fecit Dominum & Christum. Cum igitur dicit: *Pater, si possibile est, transeat* a Matth. 26. *me calix iste, veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua: spiritus enim promptus, caro infirma est:* duas voluntates ibi ostendit: alteram humanam, quæ est carnis: alteram divinam. Siquidem divina natura promta est, humana vero ob imbecillitatem deprecatur passionem. Eodem modo, quo & Petrus expavescens dominicam passionem, in hæc verba prorupit: *Miserearis tui, Domine,* Matth. 16. sed increpans eum Dominus, respondit: *Apage retrorsum Satana, offendiculum* Marc. 8.

es, *eo quod non sapias ea, quæ sunt Dei, sed hominum.* Ita quoque & hoc intelligitur. Cum enim esset in similitudine hominum, deprecatur hanc afflictionem, ut homo: quatenus autem Deus & substantia divina impatibilis, alacriter illam ipsam passionem & mortem excepit. Deinde cum impossibile esset, eum sub mortis imperio detineri, utpote qui Deus erat sub hominis imagine, sponte sua mortuus, semetipsum suis viribus, ut Deus, excitavit. In eandem sententiam & David cecinit:

Psal. 68. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici ejus.*

Ibidem. Et, *exurge, Domine Deus meus, in præcepto, quod mandasti, Cœtus populorum circumdabit te, & super hæc in altum convertere: Dominus judicat populos.*

1. Cor. 3. Et Apostolus: *Passus est ex infirmitate, vivit autem ex potestate Dei:* potestas autem, Dei filius est. Passus igitur est ex imbecillitate, quæ illi fuit ex conjunctione carnis, passionemque ut homo deprecatus est: revixit autem per vires suas. Ita quoque cum in Evangeliis Dominus loquitur:

Joan. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum:* Novimus enim, venisse filium Dei: deditque nobis intellectum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio ejus JESU CHRISTO, qui verus est DEUS, & vita æterna. Quapropter verus DEUS fuit, priusquam homo nasceretur: & postquam natus est, mediator est Dei & hominum, homo Jesus Christus. Hoc

Ibidem. enim ipsum est, quod dicit: *Et quem misisti Jesum Christum*, unitum quidem Patri ratione Spiritus, nobis tamen conjunctum ratione carnis, atque ita medium & mediatorem inter Deum & homines, ac proinde non solum hominem, sed & Deum esse. Quemadmodum Hie-

Hier. 3. remias dicit: *Hic est Deus noster, & non existimabitur præ illo alius quisquam, invenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Jacob puero suo, & Israeli dilecto suo:* postea autem in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Cæterum: quando cum hominibus conversatus est, nisi cum genitus est ex fœmina? & infantulus una cum aliis fuit? incrementaque & alimenta cum cæteris sumsit? Rursum alibi: *Profundum cor ejus super omnes, & homo est, & quis cognoscet eum?* Itidem quoque Esaias loquitur:

Esa. 9. *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cujus imperium super humeros ipsius, vocabiturque nomen ejus magni consilii Angelus, mirabilis, Deus fortis, consiliarius,*

μὲ εἰ, ὅτι ὁ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ὅτω καὶ ἐνταῦθα νοεῖται· γινόμενος γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, ὡδαιτεῖται τὸ πάθος, ὡς ἄνθρωπος· Θεὸς ὢν, καὶ τὴν οὐσίαν τὴν θείαν ἀπαθὴς ὑπάρχων, προθύμως ὑπεδέξατο τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον. καὶ ὅτε οὐκ ἦν δυνατὸν, κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου, καὶ γὰρ ἦν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, ἀποθνήσκων ἑκουσίως ἐγήγερται κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν ὡς Θεὸς, ὡς καὶ Δαβὶδ εἶπεν· ἀνασήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. καὶ αὖθις, ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐν προστάγματι, ᾧ ἐνετείλω, καὶ συναγωγὴ λαῶν κυκλώσῃ σε, καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὕψος ἀπόστρεψον· Κύριος κρινεῖ λαούς. λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος· ἀλλαχοῦ ἔπαθεν ἐξ ἀσθενείας, ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. δυνάμις δέ ἐστι Θεοῦ ὁ υἱὸς, παθὼν ἐξ ἀσθενείας, τουτέστιν, ἐκ τῆς σαρκικῆς συμπλοκῆς. καὶ ὡδαιτημένος τὸ πάθος, ὡς ἄνθρωπος, ζῶν δὲ διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως. καὶ ὅτε λέγει ὁ Κύριος ἐν τῷ καὶ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ. αὕτη ἐστὶν ὁ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. οἴδαμεν γάρ, φησὶ, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος. ὥστε ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι μεσίτευε Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστὸν ἡνωμένον πατρὶ καὶ πνεῦμα, ἡμῖν δὲ κατὰ σάρκα, καὶ οὕτω μεσιτεύσαντα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸν μὴ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ Θεὸν, καθὼς καὶ Ἱερεμίας λέγει. οὕτως ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ. καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· πότε γὰρ συνεστράφη τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὅτε συνεγνήσθη μετ' αὐτῶν ἐν γυναικὸς, καὶ συνενηπίασε, καὶ συνηύξη καὶ συνέφαγε; καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· βαθεῖα ἡ καρδία παρὰ πάντας· καὶ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ὁμοίως δὲ καὶ Ἡσαΐας λέγει· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρ-

χων

χωνείρηνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. καὶ ἀλ- A *potentatus, princeps pacis, pater futuri seculi.* Et alibi, *Ecce, Virgo in utero concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*, qvod ex interpretatione est, *nobiscum Deus.* Deus igitur est is, qvi genitus est ex Virgine, & homo factus est ex Deipara. Virgine & alibi, *Vidimus eum, & non habebat speciem, neqve pulchritudinem.* Viderat enim eum prius in divina & superexcellenti forma sedentem in solio edito & sublimi, cum Seraphini eum glorificabant, dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth.* Postea vidit eum forma servi indutum, & in similitudinem hominis effigiatum, ideo dicit, *Non habebat speciem, neqve pulchritudinem*, qvippe cujus species contemptibilis esset, & subsidens infra omnes homines: *Homo in verberibus constitutus, & peritus in ferendis langvoribus, qvoniam aversa est facies ejus, & reputatus non fuit. Hic langvores nostros gestat, & pro nobis excruciatur, & nos existimavimus eum propter suum malum, in verberibus & miseriis esse, cum ipse vulneratus sit ob peccata nostra, debilitatus sit ob iniqvitates nostras.* Rursus alibi, *Ecce, Deus noster judicium reddit, & redditurus est, ipse veniet, & servabit nos. Tunc aperientur oculi cœcorum, & aures surdorum audient: tunc saliet, ut cervus claudus, & expedita erit lingva balborum.* Rursum alibi: *Non nuncius, non legatus, sed ipse Dominus servavit nos.* Et David: *Mater Sion inqviet homo, & homo natus in ea, & ipse fundavit eam, qvi altissimus est.* Et alio in loco, *Et cognoscant, qvod nomen tibi Dominus, tu solus altissimus super omnem terram.* Hæc ex patre descripsimus, qvemadmodum dixit Apostolus: *Non ulterius infantuli sumus fluctuantes, & circumraptati omni vento doctrina per versutias hominum, & callidit atem, qvo impartiatur error.* Sed ut responderemus interrogatis, qvæ de Ecclesia dicta fuere. Ea enim cum prius creata esset, postea tamen per gratiam ex Deo gignitur, ideoqve in Proverbiis primo loco expressum est, *Creavit me Dominus*; secundo loco illud alterum, *Et genuit me.* Et cum Christus ait, *Pater, qvi me misit, major me est:*

Esa. 7.

Esa. 53.

Ibidem.

Esa. 53.

Psal. 86.

Psal. 83.

Prov. 8.

Joan. 14.

λαχοῦ λέγε, ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Θεὸς οὖν ἐστιν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει, εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. τοῦτον γὰρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θείᾳ καὶ ὑπερδόξῳ αὐτοῦ μορφῇ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε αἱ Χερουβὶμ ἐδοξολόγουν αὐτὸν, λέγοντες· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. καὶ μετὰ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν οὐδὲ λαμβάνει μορφὴν λαβόντα, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου B γενόμενον· διὰ τοῦτο λέγει εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐλλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη· οὗτος ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει. καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ ἀλ- C λαχοῦ λέγει περὶ αὐτοῦ· ἰδοὺ, ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι καὶ ἀνταποδώσει. αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς· τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἀλεῖται, ὡς ἔλαφος χωλὸς, καὶ τραυλὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει, οὐκ Ἄγγελος, οὐδὲ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ Δαβὶδ λέγει· μητρὶ Σιὼν ἐρεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ὕψιστος. οὗτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός ἐστιν ὁ D Ὕψιστος, καθὼς ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ λέγει. καὶ γνῶτωσαν, ὅτι ὄνομά σοι Κύριος σὺ μόνος Ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ταῦτα δὲ ἀπὸ μέρους ἐγράψαμεν, ἵνα καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδον τῆς πλάνης. Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐῤῥέθη τὰ ὑποτεταγμένα, ἅπερ ἐν προσώπῳ λέγει τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις πρότερον κληθεῖσα, μὴ ταῦτα γνοῦσα καὶ χάριν ἐκ Θεοῦ διὰ τοῦτο πρῶτον κεῖται ἐν τῇ παροιμίᾳ τὸ, ἔκτισέ με Κύριος καὶ ὕστερον τὸ, ἐγέννησέ με· καὶ ὅτε λέγει, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστιν, ἐπειδὴ

qvatenus homo factus est, eatenus patrem seipso majorem dicit: qvatenus autem est Verbum Patris, æqvalitatem in se conJoan. 10. servat. *Ego enim*, inqvit, *& pater unum* Joan. 14. *sumus.* Et, *Qvi vidit me, vidit & Patrem:* neqve ex raptu habet, qvod sit æqvalis Patri, sed per naturam æqvalis est & consubstantialis Patri, qvia ex paterna substantia genitus est.

A ἄνθρωπ@ γέγονε, μείζονα αὐτὸ λέγ4ὸν πατέρα. λόγ@ δ' ὢν τὸ πατρὸς ἴσός ἐστιν αὐτῷ, ἐγὼ γὰρ, φησὶ, & ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, & οὐκ ἀπ' ἀρπαγῆς ἔχ4ι εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ κ' φύσιν ἴσός ἐστι καὶ ὁμοούσι@ τῷ πατρὶ, διότι ἐκ πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται.

B

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

DE INCARNATIONE DOmini nostri Jesu Christi, contra Apolinarium.

ΠΕΡΙ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΥ ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ κατὰ Απολιναρίου.

C

UNUS iste finis ab homine pio indefessa solicitudine pertenditur, Dilecte mi, ut & silentio veneretur omnia, & Deum benefactorem in laudibus suis cum gratiarum actione concelebret, secundum verba scripturæ ita loqventis, *Sedebit solitarie, & tacebit, qviescet & suum negotium faciet.* Qvibus verbis suam in judicio conversationem, Deiqve præceptum curæ sibi fore pollicetur. Sed ex qvo tibi non ignota fuit ingens defatigatio disputantium de istis rebus, D percunctatus es me, & de fide, & de culpa eorum, qvi sibi recte sapere videntur, qviqve nefaria prorsus immoderate nimis eloqvi non verentur, qvibus abducti instabiles in fide sese errare non agnoscunt. Nam si stabiles in fide essent, non istiusmodi verbis seducerentur, dum vacante per otium animo, capaces se præbent hujusmodi traditionum, ex qvibus emanat incauta ferocientis animi libido, & vecordiæ ferocitas: cæcutientes odio prætereunt Prophetarum indicia, Apostolorum documenta, & Patrum mandata, ipsas denique irrefutabiles Domini voces.

ΣΚΟΠΟΣ τὸ εὐσεβοῦς ἄνδρ@ τὸ σιωπῇ σέβειν τὰ πάντα ἀγαπητὲ, καὶ εὐχαρίστοις ᾠδαῖς ἀνυμνεῖν τὸν εὐεργέτην Θεὸν καὶ τὴν ῥῆσιν τῆς γραφῆς τὴν λέγουσαν. κα θήσεται καὶ μόνας, καὶ σιωπήσεται, καὶ ἡσυχάσ4, καὶ πράσσ4 τὰ ἴδια· τὸ δ' καὶ μόνας κ τὰ ἴδια, τουτέστι, τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἀφελεῖν καὶ ἀπὸ πάσης φροντίδ. ἀλλ' ἐπειδὴ κόπων βαρυτάτων συνειδὼς ἐν τοῖς περὶ αὐτῶν λέγειν δοκοῦσιν, ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ τίς ἡ αἰτία τῶν ὀρθῶς φρονεῖν νομιζόντων, οἵτινες ἀμετρίᾳ πολλῇ τὰ ἄθεσμα φθεγγόμενοι διδοῦσιν οἷς ἁπαχθέντες οἱ ἀσθενεῖς τὴν πίστ4, πλανώμενοι διστάσιν. εἰ δὲ ἐσπουδασμένοι ἐν τῇ πίστ4 ἐτύγχανον, οὐκ ἂν τοιούτοις ῥήμασι συνεπήχθησαν· σχολάζουσι δ' ἀπὸ τῆς διανοίας, δεκτικοὶ γεγόνασι τῶν τοιούτων παραδόσεων· ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει ἀμετρίας τύφ@, καὶ κακίας πλῆθος. ἀβλεπόντων δ' ἐκ τῶν μέσων, παρορεύονται τὰ προφητικὰ μηνύματα, καὶ τῶν Ἀποστόλων διδάγματα καὶ τῶν πατέρων τὰ παραγγέλματα· αὐτὰς δὲ τὰς ἀναποδείκτους & δεσποτικὰς φωνὰς

οἷς ἐπάγειν καὶ δυνάμιν τὸν ἔλεγχον ἐπαναγκες, ἵνα ἢ ἴνες αὐτῶν δυανήψαντες διαβλέψωσιν, ἢ ἄλλους ἀπατᾶν μὴ δυνῶνται, καθάληψιν δυκεινες ἀτλω τῆς Χεισοῦ ὑπισχνούμενοι, μὴ νοοῦντες, ἃ λέγουσι, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦνται· οἱ μὲν γὰρ πατέρες εἰρήκασιν, ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τέλειον ἐκ τελείου· ἔπειτα κατελθόντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, εἶτ' ἔτως παθόντα, καὶ ἀνασαντα. ἵνα μὴ τις παθὼν καὶ ἀνάσασιν ἀκούων, ἀλλοιοῦσθαι τὸν Θεὸν λόγον ἐννοοῖτο, τὸ ἀτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ υἱοῦ, μὴ κέματος διορίζονται· εἰ- Bτοι δὲ, ἢ ἀλλοίωσιν τοῦ λόγου φαντάζονται, ἢ δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνουσι, ποτὲ μὲν ἄκλισον καὶ ἐπουράνιον λέγοντες τὴν τοῦ Χεισοῦ σάρκα· ποτὲ δὲ, ὁμοούσιον τῆς θεότητος. εἶτά φασιν, αὐτὸ τοῦτο ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἄνθρωπος, νῦς ἐπουράνιος ἐν Χεισῷ· τῷ γὰρ ὀργανικῷ κέχρηται χήματι τῷ περιέχοντι· ὃ γὰρ οἷόντε ἦν τέλειον, αὐτὸν ἄνθρωπον γενέσθαι. ὅπου γὰρ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ἁμαρτία, καὶ ὅπου δύο τέλεια ἐν γενέσει δύναται· ἐπεὶ ἔσαι ἐν Χεισῷ ἡ ἐν ἡμῖν μά- Cχη τοῦ ἁμαρτίας, καὶ ἔσαι αὖπω χρεία τοῦ καθ' ἡμᾶς καθαρισμοῦ. εἰ τὸ φρονοῦν καὶ τὸ ἄγον ἐν ἡμῖν τὴν σάρκα; Χεισὸς ἐν ἑαυτῷ ἀπέδειξαι γνόμενος ἄνθρωπος. ἀλλὰ ἔλαβέ φασι τὸ ἀνόητον· ἵν' αὐτὸς ᾖ νῦς ἐν ἑαυτῷ καὶ ἄγνους ἦ πάντη τοῦ ἁμαρτίας, καθάγε τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἀνόητον τοῦ σαρκός· ὅτε γὰρ ἁμάρτοι αὐ ἡ σὰρξ τῆς ἄγοντος τὴν σάρκα, τυτέστι τοῦ φρονοῦντος, μὴ προενθυμηθέντος τὴν πρᾶ- Dξιν τοῦ ἁμαρτίας, καὶ ἐνεργήσαντος διὰ τοῦ σώματος εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἁμαρτίας· ὅθεν σαρκὸς μὲν καινότητα Χεισὸς ἀπέδειξαι καθ' ὁμοίωσιν. τοῦ δὲ φρονοῦντος ἐν ἡμῖν τὴν καινότητα, διὰ μιμήσεως, καὶ ὁμοιώσεως, καὶ ἀποχῆς τοῦ ἁμαρτίας, ἕκασος ἐν ἑαυτῷ ἀπέδειξεν, καὶ ἔτω νοεῖται Χεισὸς χωρὶς ἁμαρτίας. Ταῦτά ἐσιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα, καὶ τῆς ἀσεβείας τὰ νοήματα, καὶ οὐκ ἔσιν εἰς ὁ λόγος αὐτῶν. πολλαὶ γὰρ τῆς ἀπιστίας αἱ ἀσεβείαι, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἀπενοημένοι. περιθώμεν οὖν τούτοις, τῆς τοῦ Θεοῦ εὐδοκίας τὴν θέλησιν· ὤμοσε γὰρ φησὶ Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· καὶ τῆς ἀληθείας τὴν οἰκονομίας τὴν συμπλήρωσιν,

A Contra qvos necessarium est, ut argumentis ad refellendum utamur in hoc, vel ut resipiscentes perspiciant, vel ne alios decipiant, dum comprehensionem facillimam pollicitantur de Christo, non intelligentes, neqve qvid dicunt, neqve de qvibus asseverationes faciunt. Patres enim dixere consubstantialem patri filium esse, ac Deum verum ex Deo vero, perfectum ex perfecto, ac deinde ubi descenderat propter nostram salutem, incarnatum, hominemqve factum esse: postmodum autem, ubi passus esset, resurrexisse. Sed ne qvis audita passione & resurrectione, immutatum esse Deum Verbum cogitet, immutabilitatem naturam- B qve filii ab omni enarratione, alteratione neqve liberam cum judicio definiunt. Ipsi contra vel alterationem Verbi imaginantur, vel commentitiam historiam passionis suspicantur, interdum increatam supercœlestemqve Domini carnem asserentes, interdum eam Deitati consubstantialem esse. Deinde ajunt loco ejus hominis, qvi in nobis interior dicitur, mentem supercœlestem in Christo fuisse: instar enim instrumenti, eum circumferentia corporis usum fuisse, qvippe fieri non potuisse, ut homo perfectus existeret. Ubi enim perfectus homo, ibi & peccatum, duoqve perC fecta in unum conflari non posse. Alioqvi futuram in Christo, qvæ in nobis est, pugnam peccati, nostroqve more desideraturum purgationem, si id, qvod sentit intelligitqve, & carnem agit in nobis, Christus qvoqve in seipso homo factus possedit. Sed illum inqviunt corpus sine mente, & ea vi, qvæ intelligit cogitatqve, possediſſe, ut mens esset in eo, & expers sit undeqvaqve peccati, tũ ratione divinitatis, tum ratione carnis, qvæ cogitandi vim nullam habuit. D Non enim peccat caro agentis carnem, hoc est, sapientis, intelligentisqve, si non ante facinus peccati ab eo præcogitatum fuerit, neqve operatur per corpus ad consummationem peccati, unde carnis qvidem novitatem Christus ostendit, pro ratione similitudinis. Ejus autem, qvi in nobis sensu cogitandiq; vi præditus est, novitatem, per imitationem & similitudinem, & abstinentiam peccati, unusqvisqve in seipso ostendit, atqve ita intelligitur Christus sine peccato. Hæc sunt illorum sophismata, & eversionis inventa. Nec est una illorum ratio: multa enim incredulitatis diverticula humanis ratiocinationibus excogitata. Proponamus igitur iis divini placiti voluntatem: *Juravit enim*, inqvit Dominus, *& non pœnitebit*: & verissimæ œconomiæ consummationem,

& absolutissimi beneficii gratiam vicissim percunctantes istorum intellectus, an propheticis annunciationibus coaptipulentur: an Apostolicas doctrinas sequantur: an in Patrum mandatis incedant: an irrefutabiles Domini voces non rejiciant, ut ex Propheticis indiciis, & Apostolicis doctrinis, & ab operibus a Domino designatis concilietur veritatis confessio, & erroris explicatio. Dicite igitur vos, vestri novi Evangelii repertores, cum non sit aliud Evangelium, quam quod vobis est evangelizatum, carnem Verbi creatam esse ut vel deitatem Verbi recidisse, mutatamque esse in carnem, imaginemini, vel institutionem passionis & mortis, & resurrectionem, opinationem meram arbitremini: sola enim Sancta illa deitatis Trinitas increata, æterna & incommutabilis est, & nullius variationis capax. Cum autem Christus secundum carnem ex hominibus originem habeat, ut unus ex fratribus nostris sit, quemadmodum scriptum est: patibilisque sit & primogenitus ex resurrectione mortuorum, ut a lege prædictum fuit, quomodo a vobis, quod increatum est, patibile dicitur? aut quomodo id, quod patibile est, increatum existimatur? Nam qui & increatam substantiam Verbi patibilem dicunt, in divinitatem blasphemant: & qui carnem, quæ patibilis est, & ossibus, & sangvini, & animæ, & universo corpori adaptata est, palpabilis & visibilis creata, increatam dicunt, duabus ruinis præcipitantur, præstigium quoddam apparentiamque meram specie tenus exhibitam, supplicium passionis suspicantes, secundum Manichæorum impietatem, aut talem statuitis increatæ divinitatis essentiam. Et quid adhuc queramini de iis, quæ in humana forma secundum carnem Deum imaginantur, sed dicitis, increatum eum fuisse, eo quod unitio facta sit cum increato. Jam hinc vobis vestra erratio, sui ipsius refutatrix ostenderur. Nam carnis unitio cum Verbi divinitate, ex utero originem traxit, ibi enim eam Verbum, cum e cœlo advenisset, constituit, quippe quæ non erat, antequam cœlitus Verbum adveniret, aut quam deipara Virgo Maria sola ex Adam derivaretur, aut cum sponso suo Joseph ex Abraham & Davide stemma suum deduceret, cum duo essent in carne una, quemadmodum scriptum est: verum non mutua inter seipsos conjunctione,

A καὶ τῆς τελειοτάτης δυσεργεσίας τὸ χάρεν ἀντερωτήσαντες τούτων τὰ νοήματα· εἰ τοῖς προφητικοῖς μυνύμασι συνάδουσιν· εἰ τοῖς Ἀποστολικοῖς διδάγμασιν ἀκολουθοῦσιν· εἰ τοῖς τῶν πατέρων ἐντολαῖς στοιχοῦσιν· εἰ τὰς ἀναποδείκτους τοῦ Θεοῦ φωνὰς οὐκ ἀθετοῦσιν, ἵν' ἐκ τῶν προφητικῶν μυνυμάτων, καὶ τῶν Ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληρωθέντων πραγμάτων, γίνηται τῆς ἀληθείας ἡ ὁμολογία, καὶ τῆς πλάνης ἡ ἔλεγξις. εἰπατε οὖνεν οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς Εὐαγγελίου· ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο,
B πόθεν ὑμῖν καταγγέλλη σάρκα ἄκτιστον λέγειν, ὥστε ἢ τὴν θεότητα τοῦ λόγου, εἰς μεταπλασιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὡς δόκησιν νομίζειν. ἄκτιστος μὲν γὰρ μένει μόνη ἡ ἁγία Τριὰς τῆς θεότητος, ἀΐδιός τε καὶ ἄτρεπτος, καὶ ἀναλλοίωτος. Χριστοῦ δὲ κατὰ
C σάρκα ἐξ ἀνθρώπου ἀνισαμένου ἐκ τῶν ὁμοφύλων ἡμῶν, ὡς γέγραπται, καὶ παθητοῦ καὶ πρωτοτόκου ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, προκαταγγέλαντος τοῦ νόμου, πῶς τὸ ἄκτιστον, παθητὸν λέγετε; ἢ πῶς τὸ παθητὸν, ἄκτιστον ὀνομάζετε; καὶ γὰρ καὶ τὸν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ λόγου παθητὸν λέγοντες, εἰς τὴν θεότητα βλασφημεῖτε· καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, ὀστέοις τε, καὶ αἵματι, καὶ ψυχῇ, καὶ ὅλῳ τῷ καθ' ἡμᾶς σώματος ἁρμοσθεῖσαν· ψηλαφητήν τε καὶ ὁρατὴν ὑλουμένην ἄκτιστον λέγοντες, δυσὶ προπίπτετε πτώμασιν· ἢ φαντασίαν τὴν δόξιν καὶ τὴν ἀνοχὴν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνοντες καὶ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν,
D ἢ τοιαύτην ὑπολήψεσθε τοῦ ἀκτίστου θεότητος τὴν οὐσίαν. καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τῇ κατὰ σάρκα τὸν Θεὸν φαντάζομένοις; ἀλλὰ λέγετε, ὅτι ἄκτιστον γέγονεν ἐν τῇ ἑνώσει τῇ πρὸς τὸν ἄκτιστον. ἐντεῦθεν γὰρ ὑμῖν ἡ πλάνη δειχθήσεται αὐτέλεγκτος· ἡ γὰρ τοῦ σαρκὸς ἕνωσις πρὸς τὸν τοῦ λόγου θεότητα, ἐκ μήτρας γέγονεν. ἐντεῦθεν γὰρ αὐτὸν ἀνεσήσατο ὁ λόγος, ἐξ ὑρανῶν ἐπιδημήσας· ὑποστὰς δὲ τὸν λόγου ἐπιδημίας, ἡ τῆς Θεοτόκου Μαρίας μόνης ἐκ τοῦ Ἀδὰμ καταγομένης, καὶ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Δαβὶδ γενεαλογουμένης, σὺν τῷ Ἰωσὴφ τῷ μεμνηστευμένῳ αὐτῇ, ὄντων ἑκατέρων εἰς σάρκα μίαν, καθὼς γέγραπται, ἀ τῇ πρὸς ἀλλήλους συναφείᾳ·

ἀλλὰ τῇ ἐξ ἑνὸς ὑπάρξῃ. ὅτι γὰρ ἀθιγεῖς διέμειναν, μεμαρτύρηται. γινᾶται οὖν ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, τὸν Ἰωσὴφ πατέρα καλῶν, ταὐτὸν τῇ Μαρίᾳ τυγχάνοντα τοῦ Δαβίδ. ἐν φαργανίοις ἀνακλιθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν ἐν τῷ ἱερῷ βασαχθεὶς, καὶ περιτμιὼ σαρκὸς προσαγόμενος τὸν νόμον, καὶ αὔξησιν ἡλικίας ποιούμενος· εἰ τοίνυν ἄκτιστος τῇ ἑνώσει γέγονεν, πῶς οὐκ αὐτελὴς ὤφθη; ἀλλὰ θελήσαντος τοῦ λόγου, ἡ τοῦ σώματος αὔξησις ἐγίνετο· ἀκτίστῳ δὲ προσάγειν αὔξησιν, ἀσεβές ἐστι. τὸ γὰρ ἄκτιστον, τῇ φύσει λέγεται ἄκτιστον, μήτε αὔξησιν, μήτε ἐλάττωσιν ὑποδεχόμενον. τῷ δὲ ἀκτίστῳ κοινωνῆσαν ἢ ἑνωθὲν, ἴδιον μὲν τοῦ ἀκτίστου λέγεται, οὐ μὴν αὐτὸ ἄκτιστον, ἵνα μὴ ὑπονοθῇ τῆς ἑνώσεως ἡ δύναμις, καὶ καταργηθῇ τῆς δυνάμεως ἡ ὀφελὴ, καὶ εἰς ἀνελπισίαν καταπέσῃ, ἡ ἐν ἀσθενείᾳ ἔτι τυγχάνουσα ἀνθρωπότης, διδασκομένη καθ' ὑμᾶς μὴ ἔχειν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, καὶ ἀμαυρωθῇ ἡ χάρις. Τίς γὰρ ἀκούων ἄκτιστον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἑαυτὸν ὑποπεσόντα καὶ κλιθέντα εἰδὼς, οὐκ ἐννοηθήσεται, ψευδεῖς μὲν εἶναι τὰς ἁγίας γραφὰς, ἑαυτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν; εἰ ἄκτιστος ἄκτιστον σῶμα ἀνελάβετο· κατήργηται τοίνυν ἡ πρώτη πλάσις, ἀπόλωλεν ὁ ἀρχέτυπος Ἀδάμ, ἧς ἡμεῖς μέχρι σήμερον ἀπόγονοι τυγχάνομεν, κατὰ τὸν τῆς σαρκὸς διαδοχήν. πῶς οὖν ἡμᾶς Χριστὸς μετόχους αὐτοῦ κατεστήσατο; πῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, Ὅ τε γὰρ ἁγιάζων, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες; μή τις δὲ τολμάτω πρὸς τῆς θεότητος ἐμοῦ ἐννοῆσαι, ὅτι ὥσπερ αὐτὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς, καθάπερ οἱ ἀσεβέσαντες Ἀρειανοὶ λέγειν τολμῶσιν· ἢ πάντως, κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ὑπόδειξιν, καὶ κατὰ τὸν μορφὴν δούλου, τουτέστι τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, ὃν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Θεός· ὅλως μὲν οὖν ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ λεγόμενον ἄκτιστον τὸ μηδέπω ὑπάρξαν λέγεται, ὅτι μὴ γέγονεν. μή τι δὲ ἅμα μηθ' ὅλως γεγονέναι ἐν τῷ λόγῳ σάρκα ὑπολαμβάνοντες δυσφήμῳ λέξει ποιεῖσθαι τὴν ἄρνησιν ἐννοεῖτε· ἵνα μηδὲν ἐν τῷ ἀκτίστῳ ὁμολογῆται.

A sed qvia ex uno ortum ſuum naturamqve traherent. Nam eos intactos manſiſſe, teſtimoniis probatum eſt. Naſcitur igitur Chriſtus in Bethleem Judæ, Joſephum patrem ſuum vocans, unum eundemqve cum Maria reſpectu Adæ, unde ambo pariter originem ducebant, in cunis repoſitus, & a Simeone in templo geſtatus, & circumciſioni carnis ſecundum legem adhibitus, gradumqve augmenti pro ætate faciens. Si igitur increatus iſta unitione factus eſt, qvi factum, ut non abſolutus ſtatim perfectusqve ſit viſus, ſed pro voluntate Verbi incrementum ſumſit? B qvippe cum increato augmentum adjungere impium ſit. Nam qvod increatum eſt, ſua natura increatum cenſetur, nec incrementi nec decrementi capax. Qvod autem communionem habet cum increato, aut counitum eſt, pertinere ad increatum, propriumqve ejus dicitur, non tamen hoc ipſum increatum nominari poterit: ne benedictio unionis, in oblivionem abeat, ignava fiat condonationis utilitas, pereat gratia, ac in deſperationem concidat humanitas noſtra, etiam non in infirmitate conſtituta, C ſi intelligat, Deum nobiſcum nullam neceſſitatem ſangvinis aut cognationem habere. Qvis enim increatum audiens Domini corpus, ſeqve creatum conditumqve agnoſcens, non intelligat, falſas eſſe ſcripturas, ſeqve cum Chriſto non habere communionem, ſi increatus increatum corpus aſſumſit? Otioſa eſt igitur prima illa plaſmatio, periit originarius primiqve exemplaris Adam, cujus nos usqve in hodiernum diem poſteri ſumus, ſtirpis ſucceſſionisqve ratione. Qvomodo igitur Chriſtus nos ſuimet ipſius participes fecit? D qvomodo Apoſtolus dicit: *Qvi ſanctificat, & qvi ſanctificantur ex uno omnes?* Heb. 2. Cæterum, ne qvis auſit de divinitate filii ſic cogitare, qvod qvemadmodum nos ex Deo ſumus, eodem modo & filium ex DEO eſſe, in qvam ſententiam impientiſſimi omnium Ariani loqvuntur, aut certe ſecundum carnis ſpecimen, aut formam ſervi, hoc eſt, protoplaſti Adæ, qvam accepit, cum eſſet in forma Dei, Deus ipſe ſubſiſtens. Prorſus inter res creatas increatum appellatur, qvod nondum exiſtit, qvia in rerum naturam nondum prodiit. Ne igitur, cum neutiqvam factam eſſe in Verbo carnem ſuſpicamini, ſub ſpecioſo vocabulo inficiationem adornetis, ut nihil in increato fateamini,

Increata enim sola Deitatis subsistentia intelligitur, qvapropter increatam naturam patibilem, aut patibilem increatam appellare, impium dictum est. Creatitiam enim hominis conditionem, non unitione Verbi propriam fieri, sed coæternam Dei naturæ fuisse, exæqvatam identitate naturæ, impium est cogitare. Carnis enim & sangvinis, & ossium specimen exhibuit Dominus, animi qvoqve dolentis, perturbati & anxii. Hæc nemo dixerit ex natura deitatis esse: propria autem Dei secundum naturam facta sunt, qvod Verbo placuit erigere humanam progeniem, ejusqve naturam peccato, corruptione, & morte dissolutam, in seipso consolidare per imaginem novitatis. Qvapropter peccari qvidem condemnationem in terra, piaculi sive execrationis abolitionem in ligno, corruptionis redemtionem in sepulchro, mortis condemnationem in inferno pergit, omnia loca permeans, ut totius undecunqve hominis salutem perficeret in forma nostræ imaginis, qvam indutam habuit, sese ostendens. Et qvia jam Deus erat, nihil illi opus fuit, ut nasceretur ex fœmina, nihilqve creatori seculorum necessarium, ut ab ætate incrementum sumeret: aut cruce, sepulchro, infernove uteretur, qvibus rebus obnoxii eramus, nisi nos ille reqvirere voluisset, nos per formam ad nostri speciem effigiatam vivificans, & ad similitudinem imitationemqve perfectæ imaginis provocans. Imitatio autem qvomodo ad perfectitudinem sese effingat, nisi sit absolutum exemplar, liberumqve ab omni vitio, juxta verba Apostoli, *Exuti veterem hominem ac induti novum, qvi secundum Deum creatus est, in sanctitate, justitia & veritate?* Unde igitur hanc disciplinam hausistis: ut eum non vereamini increatum dicere? Si igitur natura ex transformatione increata redditur, ac proinde & invisibilis & immortalis, ne jam ulterius mortalis, sed mortis incapax: qvomodo igitur, Dominus mori potuit, si is, qvi increatus erat, ut increatus sese in terra gessit: aut qvomodo, qvi invisibilis erat, palpabilis est redditus? qvemadmodum scriptum est: *Qvem vidimus, & manus nostræ palpaverunt:* Qvi fit igitur, ut ea dicatis, qvæ neqve scripta sunt, neqve fas est cogitare? Suppeditabitis certe omnibus hæreticis secundum dogma Rhetorii, sententiam longe impientissimam, cujus impietatem vel verbo enunciare horrendum.

Eph. 4.

1. Joan. 1.

A ἄκλιτος γὰρ ὑπάρξις μόνη ἡ τῆς θεότητος νοεῖται, ὥστε καὶ τὸ ἄκλιτον παθητὸν λέγειν ἀσεβές, καὶ τὸ παθητὸν ἄκλιτον ὀνομάζειν. τὴν γὰρ ποιηθεῖσαν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν μήτε ἑνώσει τοῦ λόγου εἶναι ἰδίαν, ἀλλὰ συναΐδιον· καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει ἐξισουμένην τῇ ταὐτότητι τῆς φύσεως ἐννοεῖν, ἀσεβές. σαρκὸς γὰρ καὶ ὀστέων καὶ αἵματος ὑπόδειξιν ἐποιήσατο Κύριος, καὶ ψυχῆς λυπουμένης, καὶ ταραττομένης, καὶ ἀδημονούσης. ταῦτα γὰρ οὐκ ἄν τις εἴποι φύσιν εἶναι θεότητος, ἴδια γὰρ Θεοῦ κατὰ φύσιν γέγονεν. εὐδοκήσαντος τοῦ λόγου ἀναχθεῖναι γένεσεως ἀνθρωπίνης, καὶ τὸν ἑαυτοῦ B ποίημα τὸν ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ διαχυθέντα, ἐν αὐτῷ συστήσασθαι ἐν εἰκόνι καινότητος. διὸ, τῆς μὲν ἁμαρτίας τὸν κατάκριτον ὑπὲρ γῆς ἐποιήσατο· τῆς δὲ κατάρας τὸν ἀφαίρεσιν ὑπὲρ ξύλου· τῆς φθορᾶς τὸν καθαίρεσιν, ἐν τῷ τάφῳ· καὶ τὸν θάνατον τὸν κατάλυσιν, ἐν τῷ ἅδῃ παντὶ ὑπέβας τόπῳ, ἵνα τὸ σύμπαντος ἀνθρώπου τὸν σωτήριον κατεργάσηται μορφὴν τῆς ἡμετέρας εἰκόνος ἐν ἑαυτῷ ὑποδεικνύμενος. ἐπεὶ τίς C ἀναχθῆναι; αὐξήσεώς τε ἡλικίας, καὶ ἐτῶν διαθέσεως, τῷ ποιητῇ τῶν αἰώνων. ἢ πάλιν σαρκὸς, ἢ τάφου, ἢ ἅδου, οἷς ἡμᾶς ὑποπεπτώκαμεν; εἰ μὴ ἡμᾶς ἀνεζήτει; διὰ τῆς κατ' ἡμᾶς μορφῆς ζωοποιῶν ἡμᾶς, καὶ εἰς ὁμοίωσιν καὶ μίμησιν τελείας εἰκόνος προσκαλούμενος. μίμησις δὲ, πῶς ἂν γένοιτο πρὸς τελειότητα, μὴ προϋπαρχούσης τῆς ἀνενδεοῦς τελειότητος; καὶ τὸν λέγοντα ἈπόD σολον, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τῆς ἀληθείας. πόθεν οὖν διδαχθέντες, λέγετε ἄκτιστον; εἰ τοίνυν φύσις ἐκ μεταποιήσεως ἄκτιστος γίνεται, ἄρα καὶ ἀόρατος καὶ ἀθάνατος. οὐκ ἐκ θανάτου, ἀλλ' ἀνεπίδεκτος θανάτου. πῶς οὖν ἀπέθανεν ὁ Κύριος, εἰ ὁ ἄκτιστος ἀκτίστως ἐπεδήμησεν ὑπὲρ γῆς; ἢ πῶς ὁρατὸς καὶ ψηλαφητὸς γέγονεν; ὡς γέγραπται, ὁρῶμεν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν. πῶς οὖν λέγετε, ἃ μὴ γέγραπται, μήτε θέμις ἐννοεῖν; δώσετε γὰρ πᾶσιν αἱρετικοῖς καὶ τὴν τοῦ ποτε λεγομένου Ρητορίου ἔννοιαν ἀσεβεστάτην, ἣ καὶ τὴν ἀσέβειαν ὀκνεῖν φοβερόν,

ἢ τοίνυν ἀρνήσασθε τὰς θείας γραφὰς, ἢ ταύ-
τας ὁμολογοῦντες, μὴ ἕτερα παρὰ τὰ γε-
γραμμένα φρονεῖτε λαλεῖν ῥήματα ἀπάτης
πλάτος· ἀλλὰ πάλιν λέγετε, ὅτι ἡμεῖς κτί-
σματα οὐ προσκυνοῦμεν· ὦ ἀνόητοι διατί οὐ
λογίζεσθε, ὅτι καὶ ποιητὸν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου,
οὐκοῦν ἀποφέρειαν τιμὴ προσκυνήσεως; τοῦ γὰρ ἀ-
κτίστου λόγου, γέγονε σῶμα· ἓν δὲ σῶμα γέγο-
νε, τούτῳ προσάγεται ἡ προσκύνησις. διὸ
καὶ προσκυνεῖται ὀφειλομένως, καὶ θεϊ-
κῶς προσκυνεῖται, Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ λόγος, ἓν τὸ
σῶμα ἴδιον τυγχάνει. ἐπεὶ καὶ ὅτε προσῆσαν αἱ
γυναῖκες τῷ Κυρίῳ, διακωλύων ἔλεγε, μή μου
ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα,
σημαίνων, ὅτι χρεία ἀναβάσεως, καὶ ὅτι μία
ἔσται ἡ ἀνάβασις· ὅμως προσελθοῦσαι, ἐκράτη-
σαν αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ προσεκύνησαν. πόδας
ἐκράτησαν, Θεὸν προσεκύνησαν. πόδας,
ὀστέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλάφησιν. ἀλλὰ
Θεοῦ ὄντας, προσεκύνησαν Θεόν. καὶ ἀλλαχοῦ
δέ, ὁ Κύριος ἔλεγε· ψηλάφησάτε με καὶ γνῶτε, ὅτι
πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεω-
ρεῖτε ἔχοντα· καίτοι πνεῦμα ὢν αὐτὸς πνεῦμα
γὰρ ὁ Θεός, καὶ λέγων ἔχειν, καὶ ἐπιδείξιν ποιού-
μενος, πῶς ἔλεγεν, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα
οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ, φησὶν, οὐχὶ ὄντα, ἀλλ' ἔχον-
τα θεωρεῖτε; ἢ τοῦτο ἐδίδασκεν, ὅτι μὲν πνεύ-
ματος φύσις, ἀόρατός ἐστιν· αὐτὴ δὲ ἡ ψηλάφη-
σις, σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐστιν. ὅπερ ἑαυτῷ
προεποίησατο ἐκ Παρθένου. οὐκ ἐνεργείας τρό-
πῳ, ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει. ἵνα μὲν φύσιν ἔχῃ τὸ
σῶμα, καὶ ἀδιαίρετον ᾖ τοῦ λόγου θεότητος. οὕτω
γὰρ καὶ ὁ θάνατος γέγονεν. τοῦ μὲν σώματος κατὰ
φύσιν δεχομένου, τοῦ δὲ λόγου κατὰ θέλησιν ἀνεχομέ-
νου, καὶ ἐξουσιαστικῶς τὸ ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον
προϊεμένου, ἵνα καὶ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν,
καὶ ἀναστῇ θείκως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὅλης τῆς γενέσεως
καὶ τοῦ θανάτου ἡ πραγματεία, εἰς τὴν ἡμετέραν
ζήτησιν καὶ ἀνάκτισιν θεωρῆται. τούτων δὲ οὕτως ἐ-
χόντων, καὶ ὁμολογουμένων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Καθολι-
κῇ Ἐκκλησίᾳ, πῶς ὑμεῖς πάλιν λέγετε ἐξ οὐρα-
νοῦ τὸ σῶμα; καὶ διατί τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός; εἰ
μὴ ἵνα ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς καταγάγῃ σῶμα, καὶ
τὸ ἀόρατον ὁρατὸν ποιήσῃ, καὶ τὸ ἀνύβριστον ὕβρεως
δεκτικὸν, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, θνητὸν καὶ παθη-
τόν. τίς ἡ ἐντεῦθεν διέρευσις, ὦ μάταιοι; εἰ ταῦ-
τα ἐν Χριστῷ οὐ γέγονεν, ἃ γέγονεν ἐν τῷ πρωτο-
πλάστῳ Ἀδάμ, εἰ μὴ τοῦτο Ἀδὰμ σύμπλωμα,

A Aut igitur negate sacras scripturas, aut eas agnoscentes, abstinete a verbis diversis a scriptura, qvæ prorsus habent insanabilem impostvram: sed respondetis, Nos rem creatitiam non adoramus. O stulti, cur non cogitatis, creatum Domini corpus non offerre debere adorationem ejus, qvi increatus est? Et qvia increati corpus factum est, ideo ejus corpus dicitur, cujus factum est: ac proinde illi sacra offertis, adhibetisqve vestram adorationem, eaqve de causa rite legitimaqve ratione adoratur, & divina adoratione colitur, Deus enim Verbum est, cujus proB prium est corpus, ideoqve cum accesserant mulieres ad Dominum, prohibitis iis, dixit, *Nolite me tangere, non enim ascendi ad Patrem meum*, indicans opus esse ascensione. Attamen accedentes tenuerunt pedes ejus, atqve adoraverunt. Pedes tenuerunt, Deum adoraverunt. Etiam alibi Dominus dixit: *Palpate & cognoscite, qvoniam spiritus* C *carnem & ossa non habet, qvemadmodum me videtis habere*, qvanqvam & ipse Spiritus sit: Deus enim Spiritus: Qvomodo ergo dixit ea sese habere, simulqve ostendit? Qvo sensu igitur hæc verba usurpavit, Spiritus ossa & carnem non habet, sicuti me habere videtis? An hoc docere voluit, Spiritus naturam invisibilem esse, palpationem vero circa corpora nostra generis contingere, qvod sibi ex Virgine comparaverat, non operandi modo, sed gignendi ratione, ut corpus esset, & naturale, & insejunctile, vel rursum secundum naruram deitatis Verbi, sic enim mors accidit, corpore qvidem ex natura sua eam suscipiente, Verbo vero ex voluntate eam admittente, & pro potestate sua proprium corpus in mortem projiciente, ut naturaliter pro nobis pateretur. To-D ta enim nativitatis mortisqve ratio ad nostri reqvisitionem recuperationemqve spectat. Id cum ita sit, & confessum habeatur in Catholica Ecclesia, qvi fit, ut vos rursum dicatis, in cœlo sibi ideo Christum fecisse cœleste corpus, ut e cœlo illud in terras deportaret, & invisibile visibile redderet, & contumeliæ inobnoxium, obnoxium: & impatibile & immortale, mortale & patibile? At qvænam isthinc beneficentia, o stolidi, si ea in Christo constituatis, qvæ in protoplasto? Adæ lapsum

incomparabili resurrectione Christus pensavit, in similitudine carnis peccati visus, & condemnans peccatum in carne, ut & carne in terra versaretur, & incapacem peccati ostenderet carnem, qvam cum ex prima plasmatione ipse Adam habebat sine peccato, prævaricando çapacem delicti fecit, & in corruptionem mortemqve delapsus est: hanc suæ naturæ restituit Christus, & proinde impeccabilem reddidit, ut declararet opificem extra culpam fuisse: & secundum primordialem creationem eam instauravit, ut ipse esset impeccabilitatis specimen. Cur igitur imaginentur perditi, cœlestis naturæ esse Domini corpus, cum Adam illud e cœlo in terram detulerit, Christus e terra in cœlum extulerit: & qvod Adam impeccabile & damnationi inobnoxium in corruptionem & damnationem deduxerat, hoc Christus incorruptibile, expiatoriumqve mortis ostendit, ut in terra potestatem dimittendi peccati, & in sepulchro incorruptibilitatem, & in descensu inferorum, solvendæ mortis potestatem ostenderet, & annunciandi omnibus resurrectionem, eo qvod creaverit Deus hominem ad immortalitatem, & ad imaginem suæ æternitatis illum fecerit. Invidia autem diaboli, mors invasit mundum, qvem tyrannide mortis oppressum in corruptionem non neglexit, ipse factus homo, & neutiqvam abhorrens hominis speciem; aut contemnens humanam naturam, non obscuriter sese repræsentavit: sed cum Deus natura esset, homo efficitur, ut in utramqve partem omnino perfectus esset, idqve per verum & naturalem nascendi modum. Ideo dictum est, *Et donavit illi nomen, qvod est super omne nomen*, ut regnaret in cœlis, & potestatem haberet judicii faciendi, omnium opifex & architectus Verbum, hominis filius visus est, non aliud, qvam secundus Adam factus, ut res ipsa ex nomine patet, eoqve protoplastum priorem esse Apostolus ostendit, primum inqviens animalem, secundum spiritualem. Cæterum, cum eos, alterum animalem, alterum spiritualem appellet, non aliud in hoc, qvam in illo corpus innuit, sed idem in utroqve. Primum qvidem corpus, qvia viribus animæ subsistebat, animale secundum, qvia vi & natura spiritus, ideo appellavit spirituale. Spiritus enim Verbum Deus. Ita enim, qvod de nobis qvoqve dicitur, intelligendum est, dum ait:

Phil. 2.

εἰς ἀσύγκριτον ἀνάστημα Χριστὸς ἀνέστησεν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὀφθείς, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ὥστε σαρκὶ ἐπὶ γῆς πολιτεύσασθαι, καὶ ἀνεπίδεκτον ἁμαρτίας δεῖξαι τὴν σάρκα, ἣν ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως ἀναμάρτητον ἐσχηκὼς ὁ Ἀδὰμ, ἐκ παραβάσεως ἐπιτιμίου ἁμαρτίας πεποίηκεν, καὶ εἰς διαφθορὰν καὶ θάνατον καταπέπωκε, ταύτην ἀνίσησι κατὰ φύσιν ἀναμάρτητον, ἵνα δείξῃ τὸν δημιουργὸν ἀναίτιον τῆς ἁμαρτίας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ἰδίας φύσεως κατεσήσατο, ἵνα αὐτὸς ᾖ τῆς ἁμαρτίας ἡ ἀπόδειξις. μάτην δὲ φαντάζονται οἱ ἀλλόφυλοι, καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγοντες τὸ Κυρίου τὸ σῶμα· καὶ γὰρ ὁ Ἀδὰμ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς κατενεύοχε, ἀναμάρτητον καὶ ἀκαταδίκαστον εἰς φθορὰν καὶ καταδίκην θανάτου, Χριστὸς τοῦτο, ἄφθαρτον καὶ λυτήριον θανάτου ἀπέδειξεν, ὥστε ἔχειν ἐξουσίαν ἐπὶ γῆς ἀφέσεως ἁμαρτίας, ἐκ τοῦ Πάτρου, τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐν ἐπιβάσει ᾅδου λύειν θανάτου, καὶ εὐαγγελίσασθαι πᾶσι τὴν ἀνάστασιν, ὅτι ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίαν, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. φθόνῳ δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, βασιλευόμενον ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς διαφθοράν, οὐκ ὑπερεῖδεν αὐτὸς γενόμενος ἄνθρωπος, ὑπεραπεὶς εἰς ἀνθρώπου μορφὴν, οὐδὲ ἀποστρεφόμενος τὴν ἀνθρώπου ὕπαρξιν, σκιώδη τὴν δεῖξιν ἐποιεῖτο. ἀλλ' ὁ ὢν φύσει Θεὸς, γενάται ἄνθρωπος, ἵν' εἰς ἣν τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, φυσικῇ καὶ ἀληθεστάτῃ γνώσει ἐπιδειξάμενος. διὸ εἴρηται, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ Θεὸς ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, βασιλεύειν οὐρανῶν, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν κρίσιν ποιεῖν. ὁ γὰρ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὤφθη υἱὸς ἀνθρώπου. οὐχ ἕτερός τις γενόμενος, ἀλλὰ δεύτερος Ἀδὰμ, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος γινώσκωμεν τὴν ἀλήθειαν· καὶ προγενέστερον δείκνυσι τὸν πρωτόπλαστον ὁ Ἀπόστολος· πρῶτον τὸ ψυχικὸν δείκνυς, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ψυχικὸν δὲ καὶ πνευματικὸν λέγων, οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον δείκνυσι σῶμα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σῶμα. τὸ μὲν πρῶτον, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει ψυχῆς, διὸ ψυχικόν. τὸ δὲ δεύτερον, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει πνεύματος, διὸ πνευματικόν· πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος. ἔτι γὰρ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰρημένον ἐστὶ σωιδεῖν, ἐν τῷ λέγειν

ὁ γὰρ πνευματικὸς, διακρίνει τὰ πάντα, ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος, ὁ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. καίτοι ἑνὸς ὄντος ἑκατέρου τοῦ σώματος, τὸ μὲν τοῦ πνεύματος μέτοχον νοεῖσθαι πνευματικὸν δείκνυσι, τὸν δὲ τῇ οὐσίᾳ τῆς ψυχῆς ἐμπεφυκέναι δείκνυσι ψυχικόν. διαὶ δὴ ὅλως, εἰ καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐχὶ ἄνθρωπος μόνος λέγεται ὁ Χριστὸς, ὡς καινός τις ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας, ἀλλὰ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν; εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου, καίτοι οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου γεννηθεὶς, ἑνὸς ὄντος τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδὰμ υἱὸς νοηθήσεται. οὐδὲ ἕτερός τις ἀναγέγραπται ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ ὑπάρξας πλὴν τοῦ Ἀδὰμ, ἵνα καὶ ἐξ οὐρανῶν ἔχῃ τὸ σῶμα, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ᾖ πλὴν τοῦ Ἀδάμ. διὸ ὁ μὲν Ματθαῖος, υἱὸν Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ, ἀναγράφει τὸν κατὰ σάρκα. ὁ δὲ Λουκᾶς, υἱὸν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Θεοῦ γενεαλογεῖ. εἰ οὖν μαθηταί ἐστε τῶν Εὐαγγελίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ἀλλὰ στοιχεῖτε τοῖς γεγραμμένοις καὶ γενομένοις. εἰ δὲ ἕτερα πλὴν τῶν γεγραμμένων λαλεῖν βούλεσθε, ἵνα πρὸς ἡμᾶς διαμάχεσθε, σὺν μήτε ἀκούειν, μήτε λέγειν, πλὴν τῶν γεγραμμένων πειθόμενοι; λέγοντος τοῦ Κυρίου, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε. πῶς οὖν ἔτι πιστοὶ, ἢ Χριστιανοὶ νομισθήσεσθε, οἱ μήτε τοῖς γεγραμμένοις ποιθόμενοι, μήτε τοῖς γνωρίμοις στοιχοῦντες, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν ὀρέζειν τολμῶντες, ἡμῖν μὲν ἀνθρώποις παρέχειν ἀγῶνα, καὶ πῶς παρέχετε ἄγωνα Κυρίῳ; εἰ γὰρ οἱ τοσοῦτοι ἀπιστήσαντες κατεκρίθησαν, πόσῳ μᾶλλον, οἱ μὴ πειθόμενοι τῇ ἀληθείᾳ; ἃ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε, καὶ ἐδόκησεν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, πῶς ὑμεῖς ἕτερα αὐτοῦ ἑτέρων λέγειν, ἢ φρονεῖν τολμᾶτε, εἰ ὁμολογοῦμεν, καὶ κεῖνος ὁμολογήσει ἡμᾶς, εἰ ἀρνούμεθα, καὶ κεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. εἰ ἀπιστοῦμεν, κεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. Τίς οὖν ὑμῶν ἡ τοσαύτη διάνοια τῆς ἀμετρίας, λαλεῖν τὰ μὴ γεγραμμένα, καὶ φρονεῖν ἀλλότρια τῆς εὐσεβείας. ἐγὼ γὰρ ὁμοούσιον τὴν σάρκα τοῦ Θεοῦ λέγειν ἐπιχειρεῖτε, οὐ συνορῶντες, διπλοῦν ὑμῶν γνωρίζων τὴν ἀπάνθρωπον τῆς ἀσεβείας. Ταῦτα γὰρ ὑμῶν ἐπενόηται λέγειν, ἵνα ἢ τὸν σάρκα ἀρνήσηται, ἢ τὸν θεότητα βλασφημήσητε, λέγοντες, φησὶν, ἡμεῖς τὸν ἐκ Μαρίας λέγομεν

A *Spiritualis dijudicat omnia, animalis non percipit ea, quæ sunt spiritus.* Quanquam idem sit corpus amborum, & hunc communicatione spiritus intelligentem, spiritualem ostendit: alterum solummodo animæ vi imbutum, animalem. Quapropter si ita est in rebus nostris, non homo tantummodo dicendus Christus, quasi novus aliquis e cœlo delapsus, sed & filius hominis factus. Si igitur in terra factus est filius, quanquam ex semine viri genitus non sit, sed ex Spiritu sancto, tamen etiam protoplasti Adæ filius intelligitur. Non enim alius quispiam scriptus est homo in cœlo B fuisse, præter Adam, qui ex terra est, ut & ex cœlo habeat corpus & filius hominis sit præter Adam. Ideo Matthæus filium Abrahæ & Davidis secundum carnem scripsit: Lucas vero eum filium Adæ, & Dei, in deducenda stirpe ostendit. Si igitur discipuli estis Evangeliorum, ne loquamini contra Deum iniquitatem, sed per scripturas incedite: Quod si diversa a scripturis fabulari vultis, cur nobiscum concertatis, qui neque loqui, neque audire sustinemus, quod extraneum sit ab istis? dicente Domino, *Quod si vos* Joan. *manseritis in meo sermone, revera liberi* C *eritis.* Quo pacto igitur aut fideles aut Christiani habeamini, qui neque secundum scripturas inceditis, neque fidem rebus gestis habetis: sed quæ supra naturam sunt, statuere audetis? Si parum est, vos molestos esse hominibus, cur Deo quoque molesti estis? Nam si illi, qui Prophetis non crediderunt, condemnandi sunt: quanto magis condemnati sunt, qui non auscultant ipsi Domino? Vos enim pro iis, quæ ille voluit usurpare, ad propulsationem mortis & peccati, pro iis (inquam) alia atque alia subjicitis, alia dicitis & excogitatis. Quem si confitemur & agnoscimus, & ipse nos vicissim agnoscet: sin inficiamur, & ipse nos inficiabitur: D si fidem illi non habemus, ipse tamen fidus manet: seipsum enim inficiari non potest. Quæ igitur est ista vestræ immodestiæ vecordia, ut loquamini, quæ scripta non sunt: & cogitetis, quæ aliena sunt a pietate? quippe qui carnem Deitati consubstantialem audetis asseverare, non videntes duplicem vestri erroris impietatem. Hæc enim ideo a vobis insticuta sunt, quo vel caro ejus negari possit, vel Deitatis blasphemia lædi, dum affirmatis, eum, qui ex Maria prodiit,

patri consubstantialem esse. Cæterum vestra ista, qvæ vulgo existimatur, circumspecte loqvendi ratio, mox apparebit, vel curiose affectata, vel stulta esse. Qvis enim fidelium non confiteatur, Dei Verbum, qvod advenit, & ex Virgine Maria homo prodiit, esse patri consubstantiale, idemqve ex semine Abrahæ oriundum, ejus filium recenseri? Et qvamvis consubstantiale Deo sit, tamen secundum carnem filium Davidis appellari. Apostoli qvoqve & Evangelistæ ita genealogiam Christi faciunt secundum carnem. Qvomodo igitur talia dicentes, proferre non erubescitis, carnem ex semine Davidis oriundam, consubstantialem cum Verbo esse? Stolida sunt ista, qvæ garritis, eo qvod vobis in mentem non veniat, eum, qvi alteri consubstantialis est eandem omnino naturam habere, sed tamen sua perfectitudine & ipsum subsistere. Qvemadmodum filium patri consubstantialem esse ex sacris literis in confesso est, & perfectus cum perfecto agnoscitur: ita qvoqve & Spiritus sanctus, eo qvod ipsa Trinitas inter se consubstantialis sit. Dabitis igitur consubstantiali carni perfectitudinem cum Verbi perfectitudine, eritqve secundum vos qvaternitas, non Trinitas. Sed qvodnam est istud commentum impietatis? Dicitis, carnem consubstantialem fuisse: qva igitur ratione consubstantialis fuerit? ideo dicitis, qvia caro facta est Verbum, & Spiritus facta est. Si ea, qvæ ex natura divinitas non fuit, divina efficitur, cur igitur incusatis Arianos, qvi istiusmodi opinionem de Verbo in medium afferunt, cum tamen scriptura in contrarium dicat: Verbum carnem factum esse, non carnem Verbum: ideoqve dictum est, Verbum carnem esse factum, qvoniam caro, Verbi caro facta est, & non hominis alicujus: hoc est, Deus homo factus est, & caro dicitur factus esse, ne omitteretis carnis vocabulum. Qvod si igitur contenti non estis ista Verbi cum carne unione: atqve eo ipso, qvod Deus homo factus est, certe neqve audire neqve credere constituistis, cum vobis satis fieri neqveat tam modesta religiosaqve super omnem commentationem dicendi ratione, dum corpus Dei auditis esse, idqve secundum eum, qvi dicit: *Qvi transfigurabit corpus nostræ humilitatis, ut sit conforme corpori gloriæ ipsius, qvæ significatio est futuri seculi.* Qvin & ipse Dominus hoc ipsum loqvitur, Cum venerit filius hominis inqviens: Ubi filium hominis judicem

Philip. 3.

Ὁμοούσιον τῷ πατρός. αὕτη ἡ ὑμῶν ἡ νομιζομένη δύφημία, δειχθήσεται ἢ περιεργος, ἢ ἀνόητος. ἐπεὶ, τίς τῶν πιστῶν, οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, ὅτι ὁ ἐπιδημήσας θεὸς λόγος, καὶ ἐκ Παρθένου Μαρίας τῆς ἁγίας προελθὼν ἄνθρωπος ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ, ἐκ σπέρματος Αβραὰμ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐξ οὗ καὶ υἱὸς ἀναγέγραπται; Ἢ ὅτι ὁ ὁμοούσιος τῷ θεῷ λόγος, γέγονε κατὰ σάρκα υἱὸς τοῦ Δαβίδ, διὸ, ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβίδ, προφῆται καὶ Απόστολοι καὶ Εὐαγγελισταὶ, γνησιολογοῦσι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα. πῶς οὖν ταῦτα λέγοντες, οὐκ ἐρυθριᾶτε τῇ σάρκα, τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γνησιολογουμένῃ, ὁμοούσιον τοῦ λόγου ἀποφαινόμενοι; ἢ πάλιν, ὡς ἔφαμεν, ἀνοήτως ταῦτα λέγετε, οὐ νοοῦντες, ὅτι τὸ ὁμοούσιον, τὴν μὲν ταὐτότητα τῆς φύσεως ἀδιαίρετον ἔχει, τὴν δὲ ἰδίαν τελειότητα, ἐν ἑαυτῷ ὑποδείκνυται. ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ὁμοούσιος πρὸς τὸν πατέρα ὁμολογούμενος, τέλειος πρὸς τέλειον ὁμολογεῖται, καθὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁμοούσιος γὰρ ἡ Τριὰς, δώσετε οὖν καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου σαρκὶ τὴν τελειότητα πρὸς τὴν τοῦ λόγου τελειότητα, ἥτις ἐστὶ καθ' ὑμᾶς τετρὰς αὐτὴ Τριάς καταγελωμένη. Τίς ἡ τοσαύτη ὑπόνοια τῆς ἀσεβείας; ἀλλὰ λέγετε, ὁμοούσιος γέγονε τοῦ λόγου ἡ σάρξ; πῶς γέγονεν ὁμοούσιος; εἴπατε· λόγος γέγονεν, ἀλλὰ πνεῦμα γέγονεν. εἰ δὲ ὅλως γίνεται θεότης ἐκ μεταποιήσεως ἡ μὴ φύσει οὖσα θεότης, τί δήποτε μέμφεσθε Ἀρειανοῖς, ταύτην πρὸ τοῦ λόγου προβαλλομένοις τὴν ἔννοιαν; καίτοι τῆς γραφῆς λεγούσης, ὁ λόγος σὰρξ γέγονεν, οὐχὶ ἡ σὰρξ λόγος εἴρηται, ὅτι τοῦ λόγου γέγονεν ἡ σὰρξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινὸς, τυγχάνει ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ λέγεται, σὰρξ γέγονεν, ἵνα μὴ παραδράμητε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνομα; εἰ δήποτε μὴ ἀρκεῖσθε τῇ ἀσυγχύτῳ φυσικῇ ἑνώσει τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνωμένην σάρκα. καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε νεῦε, ἵνα ἀκούσητε, ἵνα πιστεύσητε θέλεσθε οὐκ ἀνεκτοὶ ὑπὲρ πᾶσαν δύφημίας ὑπόνοιαν σῶμα θεοῦ ἀκούοντες κατὰ τὸν λόγον, ὃς μεταχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ἥτις ἐστὶ σημασία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. καὶ ὁ Κύριος φησὶν, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, υἱὸν ἀνθρώπου

γνώμενον λέγε. κεκτλωτε ὄντα ζώντων καὶ νε-
κρῶν, καὶ βασιλέα καὶ δεσπότην, καὶ Θεὸν ἀ-
ληθινόν· ἀλλὰ ἀναιρεῖν βέλεσθε τὸ σώμα-
τος ὄνομα, ἢ τὸ ἐπὶ λέγεσθαι ἄνθρωπον τὸν
Χριστόν. καὶ πῶς ἐπὶ ταῖς θείαις γραφαῖς δύνα-
νόησειν δυνάσθε; ὅ μὲν Ματθαῖος γράφων,
βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ
Ἀβραάμ· τὸ δὲ Ἰωάννου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λό-
γος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς
ἦν ὁ λόγος. λόγον δὲ Θεὸν καὶ υἱὸν Δαβίδ. εἰ
μὲν διαίρεσιν θεωρεῖν βέλεσθε, δύο καθ' ὑμᾶς
ἂν λέγοιντο. εἰ δὲ πιστεύετε διδασκόμενοι τοῖς
θείαις γραφαῖς, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος υἱὸς ἀν-
θρώπου γέγονε, γνώσεσθε, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Χρι-
στὸς, καὶ Θεὸς, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ἵνα τὸ δι-
πλοῦν κήρυγμα τῆς αὐτοῦ ἀποδημίας εὐαπό-
δεκτον ἔχῃ τοῖς πίστιν μόνοις, τοῦ τε πάθους καὶ
τῆς ἀπαθείας. ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος, ἄν-
θρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυ-
τρον ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐ-
λογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. καὶ Τιμοθέῳ γ
γράφων ἔλεγε, μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγη-
γερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβίδ. ἢ
ὁ αὐτὸς γ πάλιν φησὶ, τὸν θάνατον αὐτοῦ κα-
ταγγέλλομεν, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. εἰ οὖν ἐκ τῆς ὁ-
μολογίας τοῦ ὁμοουσίου ἀναιρεῖτε τῆς σαρκὸς τὸ
ὄνομα, καὶ τὸ, ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν Χριστὸν,
ἢ οὐκέτι τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγέλλετε, ἄχρις
οὗ ἔλθῃ, ἀναιροῦντες ταῖς γραφαῖς, ἢ τὸν θάνα-
τον καταγέλλοντες, καθ' ὑμᾶς τοῦ ὁμοουσίου τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· μὴ ὁμολογοῦν-
τες σαρκὶ πεπονθέναι τὸν Χριστὸν, καὶ αὐτῷ τοῦ
πατρὸς τῇ θεότητα καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος,
ἐρεῖτε δεκτικὴν εἶναι θανάτου· ἢ γεγόνατε ἀσε-
βέστεροι πάντων τῶν αἱρετικῶν· ὁ γὰρ θάνατος,
τῆς σαρκὸς γέγονε τοῦ ὁμοουσίου λόγου. οὐδὲ γὰρ
ὁ πατὴρ σάρκα ἐφόρεσεν, οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦ-
μα, ὡς οἱ κατὰ Οὐαλεντῖνον, ἀσεβοῦντες φθο-
γγάζονται, ἀλλ' ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. διὸ ἡμεῖς
ὁμολογοῦντες Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν,
οὐ διαιρέσεως ἕνεκεν ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοι-
το, ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὰς γραφὰς, ἵνα παθοῦς
καὶ θανάτου γενομένου καὶ καταγελωμένου, ἄχρις
οὗ ἔλθῃ, ἐπὶ μὲν τῆς σαρκὸς τοῦ λόγου, τὸ
πάθος καὶ τὸν θάνατον ὁμολογῶμεν, αὐτὸν δὲ τὸν
λόγον, ἀτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον πιστεύωμεν. διό-
τι αὐτός ἐστιν ὁ παθὼν, καὶ μὴ παθών· τῇ μὲν θεί-
κῇ φύσει ἀπαθὴς καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὤν·

A factum esse declarat viventium & mortuorum, Regem & Dominum. Sed exterminare cupitis vocabulum corporis, neque tolerare potestis, eum deinceps hominem appellari. Qui fieri potest, ut divinas scripturas legisse videamini? cum Matthæus scribat: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abrahæ.* Et Joannes: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Ubi scriptura ostendit eum & Deum, & filium Davidis existimandum, si discriminatim unumqvodqve seorsum inspicere velitis, duos dixeritis secundum humanam rationem, sin B sacris literis eruditi credideritis, Verbum, cum Deus esset, filium hominis esse factum, cognoscetis, unum esse Christum, eundemqve & DEUM & hominem, ut duplex prædicatio super ejus adventu facile persuadere posset, tum ejus patibilitatem, tum impatibilitatem, ut cum dicit Apostolus: *Homo Jesus Christus, qui dedit seipsum pro nobis, quique est Deus super omnes benedictus in secula, Amen:* & cum Timotheo scribit: *Recordare Jesum Christum ex semine David, excitatum a mortuis.* Et, *Mortem ejus prædicamus, donec veniat.* Aut igitur con- C cessione consubstantialis, tollitur vocabulum carnis, aut hominem dici Christum, negatis: aut non amplius mortem ejus annunciatis, donec veniat, tollentes sacras scripturas: aut si mortem annunciatis ejus, qvi vestra sententia consubstantialis Deo est, fieri non potest, ut eum carne passum confiteamini: aut ipsam Patris, & Spiritus sancti Deitatem contenditis mortis capacem fuisse, ac proinde impii estis super omnes, qvotqvot sunt hæretici. Mors enim in carnem Verbi, qvod Patri consubstantiale est, introducta fuit: siquidem neque Pater, neque Spiritus carnem gestavit, ut impie Va- D lentiniani discipuli calumniantur: Sed Verbum caro factum est. Ideo nos confitentes Deum & hominem Christum esse non dissepationis causa istud dicimus, absit, sed secundum scripturas, ut morte ejus passioneque vere acta, eaqve deprædicata, donec veniat, in carne qvidem Verbi passionem & mortem confiteamur: ipsum tamen Verbum incommutabile, & inalterabile esse, fide cognoscamus. Ideoqve idem est, qvi passus est, & non passus: divina qvidem natura incommutabilis & inalterabilis; carne

Matth. 1.
Joan. 1.
Rom. 9.
2. Tim. 2.

tamen passus est, ut dixit Petrus: cum igitur Christus pateretur, & mortem gustare vellet, eo qvod factus sit mediator
1. Pet. 2. Dei & hominum: *Homo Christus, qvi dedit seipsum redemtionem pro nobis.* Et rursus: *Qvoniam factus est mediator Dei & hominum.* Mediator vero unius non est, Deus autem unus est. Qvapropter errant, qvi dicunt, alium esse, qvi passus sit, & alium esse, qvi non sit passus. Non enim alius est præter ipsum Dei Verbum, qvod passionem & mortem recepit: sed ipsum illud impatibile & incorporeum, carnis generationem toleravit, & iis omnibus perfunctus est, ut haberet, qvod offerret pro nobis, ac proinde dicitur præstantior Angelis factus. Cæterum, neqvaqvam filius Dei creator Angelorum, præstantior Angelis factus est, qvasi qvi aliqvando illis deterior fuisset, sed forma servi, qvam ipsum Verbum sibi propriam fecit & vendicavit, naturali generatione præstantior, exoriens ex protoplasto Adam, & nos magis sibi arrogat, propriosqve facit, ut dictum est a Sanctis & domesticis Dei, Deiqve caro secundum naturam facta est, non, qvod consubstantialis Deitati Verbi, & qvasi coæterna esset, sed qvod propria illius caro per naturam facta sit, indivisibilis ratione coadunitionis, ex semine Davidis Abrahæ, & Adami, ex qvo nos qvoqve progeniti sumus. Qvod si Deo consubstantialis est caro & coæterna, supereſt, ut inferatis, etiam omnia creata coæterna esse cum Deo omnium creatore. At, qvi (qvæso) illi pro Christianis haberi possent, qvi istiusmodi laqveis sese involvunt? Siqvidem consubstantialitas ut impatibilis est, ita mortis qvoqve insusceptibilis existimanda est. Consubstantialitas porro unitionem personarum non admittit: adeo, ut pro specioso vestro commento, aut carnem ex Virgine negetis, aut in deitatem blasphemi sitis. Sin autem confitemini, eo modo filium esse consubstantialem patri, & Spiritum sanctum, qvomodo ipsa caro, qvæ passionem sustinuit, vana est vestra fides: paria enim sentitis cum impiis Arianis, male excipientes has voces, *Verbum caro*
Joh. 1. *factum est*, ut Verbum non amplius sit Verbum, sed ut caro sit Verbum. Atqvi, Verbum ita caro factum est, ut Verbum semper Verbum remanserit, sed tamen carnem haberet, in qva passionem & mortem susciperet sub humana specie, usqve ad sepulchrum & infernum descendens,

τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ παθὼν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, Χριστοῦ
ἐν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ θανάτου γευ-
σαμένου σαρκί. ὅτι γέγονε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀν-
θρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀν-
τίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ πάλιν, ὅτι γέγονε με-
σίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ὁ μὲν μεσίτης, ἑνὸς
οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ υἱὸς, εἷς ἐστι. διὸ πλανῶνται καὶ οἱ
λέγοντες, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ παθὼν υἱὸς, καὶ ἄλλος
ὁ μὴ παθών. ὁ γὰρ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν υἱὸν τοῦ
Θεοῦ, ὁ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδεδεγμένος·
ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀπαθὴς ἀσώματος λόγος, γε-
νέσεως σαρκὸς ἀνθρωπίνης ἀναχόμενος, τὰ
πάντα πεπλήρωκεν, ἵνα ἔχῃ τι, ὁ πρὸ σοῦ ἐνεγκὴν ὑπὲρ
ἡμῶν, καὶ λέγεται κρείττων γινόμενος τῶν Ἀγγέλων·
οὐκ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν Ἀγγέλων λόγος, κρείττων
γέγονεν, ὡς ἄπων ὢν ποτε· ἀλλὰ ἡμορφωτὸν δοῦ-
λον, ἵνα αὐτὸς ὁ λόγος ἰδιοποιήσατο φυσικῇ γεν-
νήσει κρείττων ἀναστείλασα ἐκ τοῦ πρωτοπλά-
στου γενέσεως, καὶ ἡμᾶς προσοικειοῦται, ὡς εἴρη-
ται, συμπολίτας τῶν ἁγίων καὶ οἰκείους Θεοῦ γε-
νομένους, καὶ κατὰ φύσιν Θεοῦ γέγονεν, ἰδίαν ἔχ' ὁ-
μοίως τὸν ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ λόγου θεότητος ὡς σω-
ματικῶς· ἀλλὰ ἰδίαν κατὰ φύσιν γινομένην, καὶ ἀδιαί-
ρετον κατὰ ἕνωσιν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ τοῦ Α-
βραὰμ, καὶ τοῦ Ἀδὰμ, ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς γεγεννήμεθα.
εἰ δὲ ὁμοούσιον τοῦ λόγου ἡ σὰρξ καὶ σωματικὸν, ἐξ
οὗ τοῦτο ἐρεῖτε καὶ τὰ πάντα κτίσματα σωματικὰ
τῷ τὰ πάντα κτίσαντι Θεῷ, καὶ πῶς ἔτι Χρι-
στιανοὶ, οἱ τοιαύτας συμπλεκόμενοι σφαλ-
λίαις· τὸ γὰρ ὁμοούσιον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀνεπίδεκτον
θανάτου, ὡσὰν τὸ ὁμοούσιον, ἕνωσιν καθ' ὑπό-
στασιν οὐκ ἀποδεχόμενόν ἐστι· ἀλλὰ κατὰ φύσιν
καθ' ὑπόστασιν ἓν, τὴν ἰδίαν τελειότητα ἐνδει-
κνύμενον· ὥστε τὴν νομιζομένην ὑμῶν δυσφημίαν ἐ-
φευρήσει, ἢ τὴν ἐκ Παρθένου τοῦ Θεοτόκου σάρκα
ἀρνεῖσθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημεῖτε. εἰ δ' ὅτως
καὶ τὸν υἱὸν ὁμολογεῖτε ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν, καὶ
ἐπὶ ἡμᾶς μέμφεσθε, ὡς τετρῶσθαι αὐτὴ τελεί-
ως λέγοντας, αὐτὸν τετρῶσθαι αὐτὴ τελείως, καὶ
ἄκοντες ὁμολογοῦντες· λέγοντες, ὁμοούσιον εἶναι
τῇ τελείᾳ τὴν σάρκα· τοίνυν, μαλαία ἡ πίστις ὑμῶν
ἐστιν. ἴσα γὰρ φρονεῖτε τοῖς ἀσεβοῦσιν Ἀρειανοῖς· κακῶς
ἐκλαμβάνοντες τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ὁ λό-
γος σὰρξ ἐγένετο, καὶ οὐχ ἵνα ὁλόκληρος μηκέτι ᾖ λόγος,
ἀλλ' ἵνα ἐν σαρκὶ ᾖ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,
ἵνα μὴ ὁ λόγος ἀεὶ ᾖ λόγος, μὴ σάρκα ἔχῃ ὁ λόγος·
ἐν ᾗ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀνεδέξατο ἐν μορφῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ, μέχρι ταφῆς καὶ ᾅδου ἐπιβάς,

ἐν

ἐν ᾗ καὶ τῷ ἀνάστασιν τῶν ἐκ νεκρῶν πεποίη-
ται, σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς τὸν ἔμφα-
σιν ποιησάμενος ὁ Θεὸς λόγος, διὰ ἰδίας
καὶ ἀδιαιρέτου σαρκὸς, ὡς γέγραπται, ἐκ σπέρ-
ματος Δαβίδ. τί γὰρ ἕτερον παρ' ὑμᾶς εἴρηκε
Μαρκίων. ἐχὶ ἀφανὲς τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώ-
σει ἀνθρωπίνῃ μόνῃ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ; τί δὲ ἄλ-
λο εἴρηκε Μανιχαῖος; ἢ θεοειδὲς τὸ σῶμα ἐν
ὁμοιώσει τῇ καθ' ἡμᾶς μόνῃ. ἀλλότριον γὰρ σαρ-
κὸς ἀνθρωπίνης, ἧς τὴν φύσιν ἁμαρτίαν λέγει
ἀσεβῶν, καὶ ἢ τὴν πρᾶξιν. τοιαύτη τούτων ἡ
ἀσέβεια. διὸ δεῖ τὸν ἀσεβοῦντα τοιαύταις χρῆ-
σθαι ἐπινοίαις, ἀλλ' ὅπερ ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὁ-
μοούσιος ὢν λόγος τῷ πατρὶ, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ
τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου Παρθένου, τὸν τοῦ Ἀ-
δὰμ πλάσιν καὶ ποίησιν, καινὴν ἀνέκτησατο ἰ-
διοποιησάμενος καθ' ἕνωσιν, καὶ ἵνα ὤφθη
ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός. καὶ
ἐσμὲν ἡμεῖς μέλη Χριστοῦ, ὡς γέγραπται, ἐκ
τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Τίς
ἂν ἡ τοσαύτη ὑμῶν φιλονεικία τῶν ἐφευρέσεων,
ὥστε ἀνθρωπίνῃ φρονήσει, ὑπὲρ τὴν ἀνθρω-
πίνην νόησιν ὀρίζεσθαι, λέγοντες, ὅτι τὸν ἔ-
σωθεν ἡμῶν ἄνθρωπον, νοῦν ἐπουράνιον ἐν Χρι-
στῷ; ὦ τῆς ἀθέσμου γνώμης, καὶ τῶν ἀθενῶν καὶ
ἀπρεπῶν ῥημάτων, ἃ μὴ νοούντων πρῶτον τοῦ-
το, ὅτι Χριστὸς μονοτρόπως λέγεται, ἀλλ' ἐν
αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἑνὶ ὄντι ἑκατέρων τῶν πραγ-
μάτων δείκνυται σημασία θεότητός τε καὶ ἀν-
θρωπότητος. διὸ καὶ ἄνθρωπος λέγεται ὁ Χρι-
στὸς, καὶ Θεὸς λέγεται ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς καὶ
ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ εἷς ἐστιν ὁ Χρι-
στός. μάταιον οὖν ὑμῶν τὸ σόφισμα τῶν ἐρευ-
νῶν ἕτερόν τι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῷ θεω-
ρεῖν. οἱ μὲν γὰρ καταχρηστικῶς λεγόμενοι Χρι-
στοὶ, ἴσως καθ' ὑμᾶς ἂν θεωρεῖντο· ὁ δὲ κατὰ φύ-
σιν μόνος ἀληθινὸς Χριστὸς, οὐχ οὕτω ἀνθρω-
πίνῳ λογισμοῦ διαγραφήσεται, ὥσπερ ὑμεῖς
τολμηταὶ καὶ αὐθάδεις γεγόνατε. οὐδὲ γὰρ προ-
φήτης, οὐδὲ Ἀπόστολος, ὅτε τις τῶν Εὐαγ-
γελιστῶν ταῦτα ἐφθέγξατο, ἃ ὑμεῖς λαλεῖν ἐπι-
χειρεῖτε, ἀναιδεῖς τὴν ψυχὴν γεγονότες. εἰ
γὰρ ἕτερός ἐστιν ὁ Χριστὸς παρὰ τὸν ἐπουράνιον
νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ νοούμενον, τέλειος ἦν καὶ ὁ νοῦς,
δύο ἄρα καθ' ὑμᾶς. καὶ ὅπερ δύσφημον δο-
κεῖτε, τοῦτο ἐλέγχεσθε φρονοῦντες. νῦν δὲ ἐπου-
ράνιον καὶ οἱ προφῆται ἐκήρυσσον, οἱ τὰ ἐπουρά-
νια καὶ τὰ μέλλοντα, ὡς παρόντα λαλήσαντες.

A in qva specie etiam resurrectionem mortuorum perfecit, carnis, sangvinis, & animæ argumenta indiciaqve de se præbens, per propriam & indissiparabilem (ut scriptum est) carnem ex semine Davidis. Qvid enim aliud apud vos dixit Marcion? nonne cœlesti specie corpus fuisse, idqve in similitudine humana, sed citra veritatem? Qvid aliud prolocutus est Manichæus, qvam divinum corpus ejus corpus extitisse in similitudine sola, non in veritate, alienumqve ab humana carne? qvam ex se peccatum dicere citra actionem, hominum est impie sentientium. Cæterum, ta-
B lis est illorum impietas, qvamobrem nefas est pium hominem istiusmodi verborum commentisuti, sed contra, ita sentiendum est: ante secula Verbum, qvod est filius Dei, Deo Patri consubstantiale esse, & extremis temporibus ex sancta Deipara Virgine, Adæ plasmationem conditionemqve instauravisse, eamqve sibi nascendo propriam fecisse, atqve ita visus est Christus homo, qvi ante secula Deus erat: & nos membra Christi sumus, ut scriptum est, ex carne ejus, & ex os-
C sibus ejus. Qvorsum igitur tanta contentio novarum inventionum, ut humano ingenio ea, qvæ sunt supra humanum intellectum, definiatis, dicentes, pro interiore in nobis homine mentem super cœlestem in Christo fuisse? O nefariam sententiam, & verba imbecilla & indecora, qvibus hoc non ante omnia in mentem venit, Christum non simpliciter dici: sed in ipso nomine, qvod unum est, utramqve naturam significari, & divinitatis & humanitatis, ideoqve Christum & hominem & Deum appellari, qvanqvam unus sit Christus. Vanum igitur vestrum scisitamentum
D est, conantium diversum qvid, & alterum extra ipsum Christum, in Christo constituere. Cæterum illi, qvi abusive Christi nominantur, forsitan qvantum ad vos attinet, ita spectari possent: Qvi autem ex natura & solus est verus Christus, non ab humana ratione describetur, ut vos pro vestra impudentia audetis, cum nullus neqve Propheta, neqve Apostolus, aut qvispiam Evangelistarum ita locutus sit, qvæ vos loqvi sustinetis, idqve animo impudenti. Si enim alter est Christus præter cœlestem mentem in eo sitam, perfectaqve res, mens est: Duo igitur secundum vestram opinionem Christi existunt: & in eo, qvo vobis maledicere est placitum, refutamini. Nam supercœlestem mentem etiam Prophetæ habuerunt, qvi cœlestia futuraqve, qvasi jam præsentia enunciabant:

ideone ista verba commenti estis, quo negari posset, interiorem hominem in Christo fuisse? Quid igitur de anima dicetis, cum & corpus & anima interior sit homo, quod quodammodo sanguinem & carnem quispiam dixerit: sed sicuti corpus & sanguis subjacent palpationi, neque vulnerationem effugiunt, cum res visibiles sint: ita nobis ostendite animam istis ipsis non subjacere, & visibilem esse: Aut si ostendere non poteritis, evidens ratio est animam sub oculos non venire, neque interimi ab homine, ut corpus interimitur, sicuti a Domino prædictum fuit. Credite igitur, animam interiorem hominem esse. Quoniam id & a prima plasmatione ostenditur, & a secunda dissolutione commonstratur, cum non solum in nobis, sed & in Christi quoque morte idipsum pateat, corpore non ultra sepulchrum delato, anima ad inferos penetrante locis ingenti intervallo discriminatis, sepulchro quidem id, quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipiente: inferno vero id, quod incorporeum fuit. Qua ratione igitur factum est, ut cum Dominus adesset incorporaliter, pro homine a morte sit agnitus? Ut earum animarum, quas infernus tenebat, vincula, sua anima inobnoxia quidem vinculis mortis, sed tamen quæ quasi obnoxia facta esset, disrumperet? explicans illis modum rationemque suæ resurrectionis, ut Plastes ille & conditor hominis, hominem damnationi subjectum, ipse præsens ad plenum liberaret in sua forma? Non enim mors prævalescens subjecit sibi humanam Verbi animam, ut vincula illi innecteret: nec corruptio per tyrannidem invadens, in ejus corpus vim suam exercebat ad putrefactionem: quasi rebus male curatis, minime genitum: id enim de eo cogitare prorsus impium est. Sed qui de Adæ inobedientia quæstionem habuit, judicioque peracto duplicem pœnam in sententia sua complexus erat, dum rei terrestri ita loquitur: *terra es, & in terram reverteris*, atque ita pro decreto Domini corpus in terram abscedit, animæ autem dixit: *Morte morieris*, atque hinc est, quod homo in duas partes discerpitur, & ut ad duo loca discedat, condemnatur. Ac proinde opus fuit illo ipso judice, qui hoc decretum tulerat, ut ipse per se sententiam solveret, sub specie condemnati, incondemnatum se sincerumque a peccatis ostendens,

A διατί ἢ ὅλως ταῦτα λέγειν ὑπονοεῖτε, ὡς τὸ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου οὐχ ὁμολογουμένου ἐν Χριστῷ; τί οὖν, φέρε, τῆς ψυχῆς ἐρεῖτε, ὅτι καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἔξωθέν ἐστιν ἀνθρώπου, ὡς δή τινες εἶποι τις αἷμα καὶ τινὰ σάρκα. ἀλλ' ὥσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα ὑποφύγοιεν τὴν ψηλάφησιν καὶ τὴν πρόσοψιν ὁρατὰ ὄντα, δείξατε ἡμῖν καὶ τὴν ψυχὴν μὴ ὑποφύγουσαν ταῦτα, καὶ ὁρατὴν οὖσαν· εἰ δὲ μὴ δυνάσθε δεῖξαι, φανερός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι ἔστι μὲν ψυχὴ, οὐκ ἔστι δὲ ἄνθρωπος, ὅταν ἀποκτείνεται ὑπὸ ἀνθρώπου ὥσπερ τὸ σῶμα, καθὼς εἴρηκεν ὁ Κύριος. πείσθητε οὖν, ὅτι ὁ ἔσωθεν ἡμῶν ἄνθρωπός ἐστιν ἡ ψυχή· τοῦτο καὶ τὴν πρώτης πλάσεως δεικνύουσης, καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως δήλωσις, οὐ μόνον ἐφ' ἡμῶν τούτων δεικνυμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ ἐδείκνυτο. Τὸ μὲν γὰρ, μέχρι τάφου φθάσαν· ἡδὲ, μέχρι ᾅδου διαβᾶσα. διαιρετῶν δὲ ὄντων τῶν τόπων πολλῷ μέτρῳ, τὸ μὲν τάφου σωματικὴν ὑποδεχόμενον τὴν ὑπόβασιν, ἐκεῖσε παρὼν τὸ σῶμα· τὸ δὲ ᾅδου ἀσώματον. Πῶς ἐκεῖ παρὼν ὁ Κύριος ἀσωμάτως, ὡς ἄνθρωπος ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἵνα ψυχὰς ταῖς ἐν δεσμοῖς κατεχομέναις, μᾶλλον ἰδίας ψυχῆς ἀνεπίδεκτον ὂν δεσμῶν τοῦ θανάτου ὠδῖσας παρόδαν παράσαις, διαρρήξῃ τὰ δεσμὰ ψυχῶν τῶν ἐν ᾅδῃ κατεχομένων, τὸν τῆς ἀναστάσεως διαπρέπον ὄρον, ἵνα ὁ πλάστης καὶ ποιητὴς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καταδίκην τούτου ὑποβαλὼν, αὖθις παρὼν, ἐλευθερώσῃ δι' ἑαυτοῦ ὅλον ὁλοκλήρου τι ἄνθρωπον, ἐν μορφῇ τῇ ἑαυτοῦ, ὅτε γὰρ θανάτου ὑποδειχύσας ὑπηγάγετο ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν εἰς δεσμῶν κατοχὴν, ὅτε πολλὴ φθορὰ τυραννικῶς διαρπάσασα τὸ σῶμα ἐνεργεῖ εἰς διαφθοράν, ὡς ἀνοήτων ὄντι τῶν πραγμάτων. ὅτι γὰρ ἐννοεῖν τοιοῦτον, σεβές. ἀλλ' ὁ τὴν ἔξετασιν τοῦ ὠδικοῦς ποιησάμενος καὶ κρίσιν ἐπαγαγὼν, διπλοῦν τὴν ἀποφασιν ἐδώκε· τῷ μὲν γυμνῷ εἰρηκὼς, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. καὶ ὅτως ταχέως φθορὰ τὸ σῶμα δεσπότου ἀποθνῄσκοντος τῇ ψυχῇ, θανάτῳ ἀποθανῇ. καὶ ὅτω ψυχὴ διαιρεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν δυσὶ τόποις ὤφειλε κατεδικάσθη· διὰ τοῦτο χρεία γέγονε τοῦ ἀποφαινομένου, ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λύσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἐν μορφῇ τοῦ καταδικασθέντος, ἀκατάδικος καὶ ἀναμάρτητος ὀφθεὶς

ἵνα καὶ ἡ καταλλαγὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον γένηται, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ παντὸς ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπου ὑπάρξῃ ἐν τῇ καινότητι τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. εἰ δὲ καὶ ἕτερον τόπον καταδίκης δεῖξαι δύνασθε, εἰκότως ἂν λέγοιτε τριχῆ διαιρεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο τόπων, τὴν ἀνάκλησιν γνωμένην. ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, μένει ἐν δεσμοῖς τὸν δεδεμένον. εἰ δὲ μὴ ἔχετε δεῖξαι ἕτερον τόπον πλὴν τοῦ τάφου καὶ τοῦ ἅδου· ἐξ ὧν ἠλευθέρωται τελείως ὁ ἄνθρωπος Χριστοῦ ἐλευθερώσαντος ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς μορφῇ, τελείᾳ καὶ ἀληθεστάτῃ, πῶς ἔτι ταῦτα λέγετε, ὡς οὐδέπω καταλλαγέντος τῇ ἀνθρωποτήτι τοῦ Θεοῦ; πῶς δὲν ἐπεδήμησεν ὁ σωτὴρ, ἢ ὡς ἀδυνάτως τὸν σύμπαντα λύσαι ἄνθρωπον; ἢ ὡς βδελυξάμενος τὸν ἅπαξ ἁμαρτήσαντα νεῦν· ἢ ὡς δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτὸς μέτοχος γένηται τῆς ἁμαρτίας, εἰ τέλειος γένηται ἄνθρωπος Θεὸς ὤν; ἀλλ' ἀσεβείας ἔμπλεοι οἱ ταῦτα ὕστατοι ἐννοοῦντες. τί γὰρ περὶ τῆς ἁμαρτίας οὐ ζητοῦμεν ταῦτα λαλεῖτε, φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν λέγοντες, καὶ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον; ταῦτα ὕστατοι φρονεῖτε καὶ ἡγεμόνες γινόμενοι τῆς δημιουργοῦ τῆς φύσεως. ὅτε τὸν Ἀδὰμ ἀρχῆθεν ἔπλασεν ὁ Θεὸς, μήτι γε σύμφυτον αὐτῷ ἔδωκε τὴν ἁμαρτίαν; τίς ἂν ἔτι χρεία ἦν τῆς ἐντολῆς; πῶς γὰρ αὐτὸν κατεδίκασεν ἁμαρτήσαντα; πῶς γὰρ περὶ τῆς παρακοῆς, οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρὸν ὁ Ἀδὰμ, ὃν ἔπλασεν ὁ Θεὸς πρὸ ἀφθαρσίαν καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν δυνάμενον, καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. φθόνῳ γὰρ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. διεφθάρη τῆς παραβάσεως ἡ πρόνοια· καὶ ὕστατος ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς Θεοῦ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος δεκτικὸς τῆς πατρικῆς τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ἐνεργεῖ λοιπὸν ἡ ἁμαρτία, ἐν τῇ παρθένῳ πάσῃ ἄνθρωπον πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν. οὐ φύσιν ἐν αὐτῷ εἰργάσατο ὁ διάβολος, μὴ γένοιτο· οὐδὲ γὰρ φύσεως ἂν εἴη δημιουργὸς ὁ διάβολος, καὶ τῶν Μανιχαίων ἀσέβεια· ἀλλὰ παρθένου παραποὴν ἐκ παραβάσεως εἰργάσατο, καὶ ὕστατος ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος πάντων ἀνθρώπων. διὰ τοῦτ' ἦν, φησὶν, ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. ποῖα ἔργα τοῦ διαβόλου ἔλυσε ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ὅτι φύσιν, ἣν ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ἀναμάρτητον, παρέτρεψεν ὁ διάβολος εἰς παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ, καὶ εὕρεσιν ἁμαρτίας θανάτου,

A ut hominem Deo reconciliaret, hominemque totum in libertatem vindicaret, in novitate imaginis filii ejus Jesu Christi Domini nostri. Jam si mihi alium locum condemnationis præter hos duos ostendere potestis, merito hominem dixeritis tripliciter dividi, & ex duobus locis revocationem factam esse, & in tertio manere colligatum in vinculis. Quod si tertium aliquem locum ostendere non potestis præter sepulchrum & infernum, ex quibus plane ereptus est homo, Christo assertore, per suam speciem cum nostri similitudine congruentem, eamque veram & neutiquam imaginariam. Cur igitur dicitis: Deum nondum propitiatum esse? aut qua de causa Salvator advenit? an quia impotens fuit, ut totum hominem a compedibus vindicaret? an quia peccatorem abominetur? an quia metus illi est, ne contagionem peccati sentiat, si ipse, cum Deus sit, integer homo fiat? Atqui istiusmodi cogitatus nimia impietate scatent. Aut cur in definiendo peccato, ex natura esse peccatum asseritis, idque ex opinione impiissimi Manichæi? Hæc dum sentitis, criminatores vos ostenditis opificii naturæ. Num, cum Adamum ab initio fingebat Deus, congenitum illi peccatum insevit? Quorsum igitur opus fuit præcepto, aut quid eum, ubi peccarat, condemnavit? cur ante inobedientiam non cognovit bonum & malum, quem Deus finxerat ad immortalitatem, & ad imaginem suæ æternitatis, natura quidem sine vitio peccati, voluntate tamen libera instructum? Cæterum mors, invidia diaboli, mundum invasit, excogitato inobedientiæ inventio, atque ita ex inobedientia præcepti divini, factus est homo capax superseminationis diaboli, ac peccatum jam inde in natura receptum, ad omnem concupiscentiam stimulabat, non tamen ut diabolus eam naturam finxerit: absit, nunquam enim diabolus naturæ opifex (ut Manichæorum impietas censet) sed naturæ perversio, ex prævaricatione id efficit, & ita mors tyrannidem habuit in omnes homines, ideoque dictum est: *Venit filius Dei, ut perderet opera diaboli.* Quanam (quæso) ratione? ea nimirum, quia naturam a Deo quidem factam, nulloque crimine imbutam, sed instigatam a diabolo prævaricationem mandati divini, & ad inventum peccati mortis, 1. Joan. 3.

Verbum Deus in se reformavit, neque ulterius eam fraudis diaboli, aut inventi mortis susceptibilem reliquit? Ideoque dictum est a Domino: *Venit princeps mundi, & in me non invenit quicquam.* Quod si princeps mundi nihil operum suorum invenit in Christo, multo magis Christus nihil ex suis creaturis reliquit principi hujus mundi. An etiam ea de causa nihil invenit in Christo, quia Christus perfectam in se novitatem exhibuit, ut perfectam salutem animæ & corporis, in toto homine operaretur, & perfecta quoque esset resurrectio? Fruſtra igitur Ariani cavillantur, qui carnem tantummodo statuentes, ea, quæ de passione intelliguntur, ad impatibilem deitatem impie referunt: fruſtra vero & vos ex alio commento paria cum illis sentitis, cum assertores sitis, mentem supercœlestem, loco interioris hominis, ambitu ejus speciei, qua continebatur, pro instrumento abusum fuisse. Nam si id verum, quomodo potuit vel dolere, vel anxius esse, vel orare? Scriptum est enim: *Et conturbatus est spiritu Jesus.* Atqui ista nec brutæ, nullisque cogitationibus instructæ carni, nec deitati, quæ incommutabilis est, congruerint, sed animæ, quæ intellectu est prædita, quæ agitur & perturbatur, & intelligibiliter passionem sentit. Quod si hæc sententia non placet, saltem cum triplicia sint de ea re judicia, quorum unum est in blasphemia situm, alterum nudam inanemque apparentiam constituit, tertium veritate nixum: eligite, quod magis arridet. Nam suspicari non vere hæc de eo esse dicta, sed tantummodo videri dicta, id secum trahet, ut quæ facta de eo dicantur, opiniones sint & simulationes, non vere res gestæ. Jam si vere dicta sunt de dolore, de anxietate, qui possunt ea quadrare in supercœlestem mentem sive afflatum numinis, quæ humanæ sunt animæ, ut intelligas, mentem illam, quæ immutabilis est, mutatam esse in dolorem, anxietatem, & perturbationem? Impia est istiusmodi sententia. Nam tametsi dixerit Evangelium Jesum spiritu fuisse conturbatum: ipse tamen Dominus declaravit, de anima sua hoc intelligendum esse, cum dicit: *Anima mea turbata est.* Quod si suæ animæ sensum Dominus ostendit in compassionem nostræ animæ, ut ita & ipsius intelligeremus passionem, & eum tamen impatibilem confiteremur: Sicuti enim sanguine carnis suæ liberavit nos, ita sensu suæ ipsius animæ, victoriam pro nobis comparatam significat: *Ego*, inquit, *vici mundum,*

Joan. 14.

Joan. 13.

Ταύτῃ ἑαυτῷ ἀνεκήσατο ὁ Θεὸς λόγος, ἀνεπίδεκτον τῆς τοῦ διαβόλου ὠδινοποιοῦ καὶ εὑρήσεως. καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Κύριος, ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐχ εὑρήσει οὐδέν. εἰ δὲ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου οὐδὲν τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων ηὗρεν ἐν τῷ Χριστῷ, πολλῷ μᾶλλον ὁ Χριστὸς οὐδὲν τῆς ἰδίας ποιήσεως παρακατέλιπε τῷ ἄρχοντι τοῦ κόσμου τούτου. ἢ καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ηὗρεν ἐν ἑαυτῷ, τελείαν τὴν καινότητα ἐπιδεικνύμενος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τελείαν τὴν σωτηρίαν κατεργάσηται ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ἵνα τελεία ᾖ καὶ ἡ ἀνάστασις. μάτην οὖν Ἀρειανοὶ φαντάζονται σάρκα μόνην ἀπαθῆ ἀνειληφέναι τὸν Σωτῆρα, τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν, ἐπὶ τὴν ἀπαθῆ θεότητα ἀναφέροντες ἀσεβῶς. μάτην δὲ καὶ ὑμεῖς καθ' ἑτέραν ἀπόνοιαν, τὰ ἴσα τούτοις φρονοῦντες, λέγετε τῷ παρεστηκότι ῥήματι, τουτέστι τῷ ὀργανικῷ προσκεχρῆσθαι. αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔσωσεν ἐν ἡμῖν ἄνθρωπον, νοῦν ἐπουράνιον ἐν Χριστῷ. καὶ πῶς ἂν λυπούμενον καὶ ἀδημονῶν, καὶ προσδυσχόμενον; καὶ ἐταράχθη δὲ τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς γέγραπται. Ταῦτα δὲ, ὅτε σαρκὸς αἰσθητὸν αὐτὸν εἶπε, ὅτε θεότητος ἀπαθοῦς· ἀλλὰ ψυχῆς νόησιν ἐχούσης λυπουμένου, καὶ ταραττομένου, καὶ ἀδημονούσου, καὶ νοητῶς ἐπαιδαγωγουμένου τὰ πάθη. εἰ δὲ ταῦτα ὅτως νοεῖν οὐ βούλεσθε, τριῶν προκειμένων φαντασίας καὶ βλασφημίας καὶ ἀληθείας, ποίαν αἱρεῖσθε; τὸ γὰρ ὑπονοεῖν δοκήσει εἰρῆσθαι τὰ εἰρημένα, φαντασία αὖ νομισθείη καὶ τὰ γεγονότα. εἰ δὲ ἐν ἀληθείᾳ εἴρηνται καὶ γεγόνασιν, ἀλλοτρία δὲ καθόλου ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἐλέγετο τῆς ἰδίας νοήσεως; Θεὸν τὸν λόγον ἔχουσαν, τετράφθαι τινὰ τρεπτοὶ εἰς λύπην, καὶ ἀδημονίαν, καὶ ταραχὴν τὸ ἐννοεῖν, ἀσεβές ἐστι. καὶ λέγει τὰ Εὐαγγέλια, ὅτι ἐταράχθη Ἰησοῦς τῷ πνεύματι, ἀλλὰ δείκνυσι τὸν νοῦν ὁ Κύριος εἰρηκώς, ἡ ψυχή μου τετάραχται. εἰ δὲ ψυχῆς ἰδίας νόησιν ὁ Κύριος ἐπιδείκνυται, εἰς συμπάθειαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἵνα ὅτω καὶ αὐτὸ νοήσωμεν εἶναι τὸ πάθος, καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ ὁμολογῶμεν· ὥσπερ γὰρ τῷ αἵματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς, ὅτω καὶ τῇ νοήσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τὴν νίκην ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιδείκνυται, λέγων. ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.

καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, δίδοντι ἡμῖν τὸ νίκος. ἀλλ' ὥσπερ τὸ αἷμα οὐκ ἂν κοινὸν τοῖς δυσσεβέσιν νοηθείη, ὥσπερ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ σωτήριον, οὕτω καὶ ἡ νόησις λεγομένη, οὐκ ἀνθρωπίνη ἀσθενείαν εἰκειμένη, ἀλλὰ Θεοῦ φύσιν ἐπιδεικνυμένη. καὶ οὕτως ἂν λέγοιτο τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, οὐχ ὡς τῆς θείας τελειότητος εἰς ἀνθρωπίνην τελειότητα μεταποιηθείσης, ὅ ἐστιν ἀσεβές· οὔτε μὴν ὡς δύο τελειοτήτων κατὰ διαίρεσιν ὁμολογουμένων, ὅ ἐστιν ἀλλότριον δυσσεβείας· οὔτε δὲ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς, καὶ προσλήψιν δικαιοσύνης, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καθ' ὑπαρξιν ἀνελλιπῆ, ἵνα εἷς ᾖ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε, νῦν ἡ ψυχή μου τετάραγται καὶ κατώδυνός ἐστι. Τὸ δὲ νῦν, τοῦτέστιν, ὅτε ἠθέλησεν. ὅμως μέντοι, τὸ ὂν ἐπεδείκνυτο. τὸ γὰρ τὸ μὴ ὂν, ὡς παρὸν ὠνόμαζεν, ὡς δοκήσει λεγομένων τῶν γινομένων. Φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγένετο. Φύσει δὲ καὶ ἐθέσει τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου γενομένου, ὅτε κατὰ φύσιν, ὅτε κατὰ προαίρεσιν ἀνθυποφέρειν ὑμᾶς δυνατὸν τινὶ ἁμαρτίαν ἐν τῷ δημιουργῷ. ἐν μὲν γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἐκ τῆς διαστάσεως ἡ μάχη ἐπιγίνεται, καὶ τῆς πατρικῆς ἡ προχώρησις διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενές· ἡ δὲ τοῦ λόγου σάρκωσις κατὰ φύσιν Θεοῦ γενομένη, ἀνεπίδεκτος γέγονε τοῦ ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς παλαιότητος ἐπιπολιτευομένων πραγμάτων· καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαιὸν, καὶ ἐπενδύσασθαι τὸν νέον. καὶ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας. ὅτι καινότης ὅλη γέγονεν, ἵνα ἐνδείξηται τὸ δυνατὸν αὐτοῦ. καὶ ὅσα μὲν αὐτὸς συνέταξε τῇ φύσει θελήσας εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο, ὅσα ἠθέλησε. Τοιοῦτον γένεσις τῆς ἐκ γυναικός. αὐξήσεώς τε ἡλικίας· ἐπιδιαθήκης· πόνου, καὶ πείνης, καὶ δίψης, καὶ ὕπνου, καὶ λύπης, καὶ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως, διὰ τοῦτο καὶ ὅπου διεφθάρη τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, ἐκεῖ προῆκται Ἰησοῦς τὸ ἴδιον σῶμα. καὶ ὅπου κεκράτητο ἡ ψυχὴ ἀνθρωπίνη ἐν θανάτῳ, ἐκεῖ ἐπιδείκνυται ὁ Χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἰδίαν ἔσφυ, ἵνα καὶ παρῇ ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀκράτητος, ἐν θανάτῳ,

A Et alibi: *Et qui dat nobis victoriam.* Sed sicut hic sub nomine sanguinis, non quivis communis sanguis, quemadmodum ab impiis existimatur, sed salutaris a piis hominibus intelligitur, ita quoque mens illa non humanam imbecillitatem, sed Dei naturam induisse demonstratur: atque ita appellabitur perfectus Deus, & perfectus homo Christus, non quod divina perfectitudo in humanam perfectitudinem transeat, quod est impium: neque quod duæ perfectitudines seorsim sint constituendæ: neque vero secundum profectum augescentis virtutis; aut acquisitionem justitiæ, absit, sed secundum rationem existendi sine defectu plenam & integram, ut unus sit, vtrinque per omnia idem & Deus & homo: Ea de causa Dominus locutus est: *Nunc anima* Matth. 26. *mea perturbata est.* Illud autem *nunc*, tum fuit, cum ipse voluit: veruntamen, illud, quidnam esset, significavit. Non enim, quod non esset, tanquam quod præsens esset, nominavit: aut tanquam simulate dicerentur, & non ex fide, quæ contigerunt: Siquidem naturam fidemque habuere ea, quæ acta sunt, non inanem imaginariamque apparentiam. Igitur, quia natura, non fictione, Dominus homo factus est: neque insitum ex natura, neque opere patratum statuere possumus in opifice peccatum, quamvis in nostra natura etiamnum pugna ejus rei, quam serpens induxit, reperiri posset, & superseminationis progressus aliquis propter nostram imbecillitatem: Verbi tamen incarnatio secundum naturam Dei facta, nostrorum vitiorum susceptibilis non fuit, quæ ex vetustate etiam hoc tempore in nobis hærere solent. Inde enim est, quod docemur exuere veterem hominem, & induere novum, atque in eo miraculum est, quod Dominus homo factus est, sine omni peccato, eo quod novitas in totum facta sit, ut ostenderet vires suas. Porro, quæcunque ipse sua voluntate in natura formaverat, ea sua voluntate in seipsum recepit, ut genituram ex fœmina, incrementum ætatis, numerum annorum, laborem, esuriem, sitim, somnum, dolorem, mortem & resurrectionem. Ideoque ubi corruptum fuerat humanum corpus, eo suum corpus projecit Jesus: & ubi tenebatur humana anima in morte, ibi exhibuit humanam suam animam, ut ipse invictus a morte, tanquam hominem se præsentem ostenderet,

& ſolveret catenas mortis, ut Deus, ut ubi ſeminata fuerat corruptio, inde exoriretur incorruptibilitas: & ubi regnaverat mors in forma animæ humanæ, ibi ipſe ille mortalis præſens, immortalitatem exhiberet, atque ita nos participes redderet ſuæ incorruptibilitatis, & immortalitatis, per ſpem reſurrectionis ex mortuis: ut corruptibile hoc indueret incorruptibilitatem, & mortale immortalitatem, ut ſcriptum eſt: ut quemadmodum per unum hominem intravit peccatum in mundum, & per peccatum mors: ita quoque per unum hominem Jeſum Chriſtum, gratia regnaret per juſtitiam in vitam æternam, quemadmodum ſcriptum eſt. Quomodo igitur dicitis, quod pro interiori homine, qui in nobis eſt, ſupercœleſtis in Chriſto fuerit? Nonne diviſus in duas partes, ut homo, & in ſepulchro, & apud inferos agebat? Neque potuit aliud pro alio in redemtionem penſari, ſed corpus pro corpore, anima pro anima reddenda fuit, & integrum aliquid pro integro homine, hoc eſt, Chriſto penſandum permutandumque fuit, cui convicia fecere in cruce Judæi vitæ inimici inter prætereundum, & capita movebant. Imo neque infernus ſuſtinuiſſet nudæ Deitatis acceſſum, quod & Apoſtoli teſtantur, ut ex natione diſpenſationeque crucis videre licet: quippe qui emiſſu ſanguinis, certitudinem carnis: effluxu aquæ, incontaminatam puritatem, & Dei corpus eſſe edocuerit, clamando & inclinando caput, & tradendo ſpiritum, qui erat in corpore, hoc eſt, animam, de qua dixerat, ſe animam ſuam pro ovibus ſuis ponere: adeo, ut expirationem, nemo dixerit Deitatis traductionem transmigrationemve, ſed animæ diſceſſum eſſe. Nam ſi poſt emigrationem Deitatis mors ſupervenit, eaque fuit corporis extinctio, propriam nimirum mortem obivit, non noſtra perfunctus eſt. Et qui (quæſo) ad inferos deſcendit nuda & intecta Deitate? aut ubi tandem anima, quam pollicitus erat Dominus ſe poſiturum pro ovibus ſuis, de qua etiam Prophetæ jam antea judicium fecerant? Quod ſi autem animæ diſceſſio fuit, ideoque dictum eſt, quod noſtram in ſe receperit mortem, hoc eſt, quod noſtro more & diſſolutionem & naſcendi quoque rationem ſuſtinuerit, ſequitur, ut falſa ſit veſtra cavillatio.

καὶ λύσῃ τὰ κατάκριτον τοῦ θανάτου, ὡς ὁ Θεὸς ἵνα ὅπου ἔσπαρη ἡ φθορὰ, ἐκεῖ ἀνατείλῃ ἡ ἀφθαρσία· καὶ ὅπου ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, ἐν μορφῇ ψυχῆς ἀνθρωπίνης παρὼν ὁ ἀθάνατος, ἐπιδείξηται τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἵνα ἡμᾶς μετόχους καταστήσῃ τῆς ἑαυτοῦ ἀφθαρσίας, καὶ ἀθανασίας, ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. ὅπως ἂν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, ὡς γέγραπται· ἵν' ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· οὕτως καὶ διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ, διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, καθὼς γέγραπται. πῶς οὖν λέγετε, ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἄνθρωπον τὸν ἐν ἡμῖν, νῦν ἐπουράνιον, ἐν Χριστῷ, μὴ παραδιχῇ μεμερίσθαι τὸν ἔξωθεν, καὶ ἐν τάφῳ ἐπεδείκνυτο καὶ ἐν ᾅδῃ; ἀλλ' οὐκ ὄντε λῶ ἕτερον ἀντ' ἑτέρου ἀντιδόναι λύτρον, ἀλλὰ σῶμα ὑπὲρ σώματος, καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δέδωκε, καὶ τελείαν ὕπαρξιν ὑπὲρ ὅλου ἀνθρώπου, τουτέστι τὸ ἀνάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ, ὠνειδίσθω ὑπὸ σαυρῷ οἱ ἐχθροὶ, βλασφημοῦντες, καὶ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. ὅτε γὰρ ὁ ᾅδης οὐκ εἶχεν ἀπλακαλύπτου θεότητος ὑπόβασιν· τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι μαρτυροῦσιν. ἔστι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς σαυρῷ οἰκονομίας σωιδεῖν τὸ λεγόμενον· ὅπως ὁ Κύριος τῇ μὲν προβολῇ τοῦ αἵματος, τὴν βεβαιότητα τῆς σαρκὸς ἐπεδείκνυτο. Τῇ δὲ προθήκῃ τοῦ ὕδατος, τὴν ἄχραντον καθαρότητα ἐδήλωσε, καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα· κεφάλας δὲ καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, καὶ παραδοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἔσωθεν τοῦ ἰδίου σώματος, τουτέστι, τὴν ψυχὴν ἐσήμανε· περὶ ἧς καὶ εἴρηκεν, ὅτι τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τὴν ἐμὴν. ὥστε τὴν ἔκπνευσιν οὐκ ἂν τις εἴποι θεότητος μετάστασιν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποχώρησιν. εἰ γὰρ μὴ μετάστασιν θεότητος ὁ θάνατος γέγονε, καὶ ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις, ἴδιον ἄρα θάνατον ἀπέθανε, καὶ οὐχὶ τὸν ἡμέτερον. καὶ πῶς εἰς ᾅδου κατῆλθεν, βλασφημοῦντος τὴν θεότητα· ποῦ δὲ ἡ ψυχὴ, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τιθέναι ὑπὲρ τῶν προβάτων, περὶ ἧς καὶ προφῆται προμηνύουσιν, εἰ ἦν ψυχῆς ἀποχώρησις γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι τὸν ἡμέτερον ὑπεδέξατο θάνατον, τουτέστι τὴν καθ' ἡμᾶς διαλύσεως ἀναχώρησιν, ὥσπερ καὶ γενέσεως. Μάταιον οὖν ὑμῶν σόφισμα.

ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ θάνατος ἐγεγόνει, εἰ μὴ καὶ τὸν ἔξωθεν καὶ τὸν ἔσωθεν σωσήσατο, τουτέστι σῶμα καὶ ψυχήν; πῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς αὐτὸς ἔδωκεν ἀντάλυτρον; ἢ πῶς ἡ κράτησις τοῦ θανάτου τελείαν ἐλάμβανε τὴν λύσιν, εἰ τὸ κατὰ φρόνησιν ἁμαρτῆσαν, τοῦ ψυχικοῦ Χριστὸς ἀνεμάρτητον ἑαυτὸν σωσήσατο ἑαυτῷ; τί ἂν καθ' ὑμᾶς, βασιλεύει ὁ θάνατος τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου; τίνος γὰρ ἄλλου, καὶ ἐβασίλευσέ ποτε, ἐκτὸς ψυχῆς τῆς ἐν φρονήσει ἁμαρτησάσης; καθὼς εἴρηται, ψυχὴ ἡ ἁμαρτήσασα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται, ὑπὲρ ἧς τοῦ ἰδίαν ψυχοῦ τέθεικεν ὁ Χριστὸς λύτρον ἀντίδοσιν. τίνος δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆθεν κατέγνω Θεός; τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος; ἢ τῆς προβλήσεως τοῦ πλάσματος; εἰ τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος κατέγνω Θεὸς, ἑαυτὸν κατέγνω, καὶ ἔσται, ὡς οἱ ἄνθρωποι· εἰ δὲ ἀσεβὲς τοῦτο περὶ Θεοῦ ἐννοεῖν, κατέγνω δὲ τῆς προβλήσεως τοῦ πλάσματος, περιαιρεῖ τοῦ πλάσαι, καὶ καινοποιεῖ τοῦ πλάσαι. αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, Ἡμεῖς Θεὸν λέγομεν τὸν ἐκ Μαρίας. πῶς δεῖ νῦν λέγετε Θεὸν, ὡς Μαρκίων, Θεὸν ἀπροσδημήσαντα, καὶ Θεὸν ἀθιγῶς προσεληλυθότα, φύσιν ἔχοντα ἀνεπίδεκτον σαρκὸς ἀνθρωπίνης; ἢ πῶς λέγετε Θεὸν, ὡς Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς; τοῦτο γὰρ, τῆς ἐκείνου ἀσεβείας τὸ πρόσχημα, Θεὸν ὁμολογεῖ τὸν ἐκ Μαρίας, πρὸ αἰώνων προορισθέντα· ἐκ δὲ Μαρίας, τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως ἐσχηκότα· λόγον ὃν ἐνεργῆ ἐξ ἀρρενος καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ. πλεῖον παρ' ὑμᾶς χαριζόμενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν. ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νῦν ἐπουράνιον ἐν σώματι ἐμψύχῳ· ὅτε δὲ σῶμα ἔμψυχον ἤδη ἀνθρωπος τέλειος, ὅτε νῦς ἐπουράνιος ἤδη Θεός· σῶμα γὰρ ἔμψυχον λέγεται, ἐφ' ᾧ ἐνυποστάτως τῆς ψυχῆς φέρεται ὄνομα· σῶμα γὰρ ἀνθρώπου, σῶμα λέγεται καὶ ἡ ψυχή. καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου λέγεται καὶ τὸ σῶμα· ἕτερον πρὸς ἕτερον, τουτέστι, πνεῦμα πρὸς σῶμα. τίς δὲ, φησὶν, ἔγνω νῦν Κυρίου. Νῦς Κυρίου, ὅπου Κύριος, ἀλλὰ Κυρίου θέλησις, ἢ βουλὴ, ἢ ἐνέργεια πρός τι. πῶς δὲ ταῦτα καλεῖν ἐπινοεῖτε, πλασοῖς λόγοις καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ; ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ὅτε οὕτω παρείληφεν, ὅτε οὕτω παρέδωκεν· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται τὸν Θεὸν καὶ λόγον, τὸν ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν πρὸ αἰώνων

A Nam qui (quæso) mors corpori supervenisset, nisi Verbum Dei & interiorem & exteriorem hominem sibi circumposuisset? aut quomodo pro omnibus succedaneam victimam ad liberationem se dedisset? aut quomodo potentia mortis plene dissoluta fuisset, nisi Christus illud, quod ex cogitatione voluntateque peccandi vitiatum erat, ipse in seipso restituisset? Si igitur regnat mors in homine interiore, in quo alio regnavit unquam, nisi in anima, quæ mente peccaverat, quemadmodum scriptum est? *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur*, pro qua suam animam re-
B posuit Dominus, ad pensationem redemtionis. Quemnam autem ab initio condemnavit Dominus? num de plasmatione, plasten? an de actione, plasma? Quod si de plasmatione plasten condemnavit, seipsum condemnavit Deus, & erit talis, quales cæteri homines: sin autem illud impium est de Deo cogitare, sed damnavit de actione plasma, nimirum tollit jam ipsam actionem, & innovat plasmationem: illius enim opus sumus, conditi ad bene agendum. Sed hic rursum dicitis,
C Nos illum ex Maria Deum esse prædicamus. Qui fit igitur, ut quasi Marcion, Deum ita adveniisse contendatis, quasi intactim prodierit cum ea natura, quæ humanam carnem recipere non posset? aut cur ita eum Deum appellatis, ut Paulus Samosatensis, qui hoc prætextu ad suam impietatem abutitur, ut illum ex Maria Deum confiteatur, ante secula quidem prædefinitum: sed tamen, qui ex Maria essentiæ suæ primordium acceperit? Veruntamen Verbum ex cœlo efficax, & sapientiam in eo agnoscit, plus, quam a vobis datur, illi attribuens, secundum ipsius im-
D pietatem, sicuti vos dicitis, mentem supercœlestem in non animato corpore. Atq; ita jam fit, ut neque corpus, quod non animatum est, homo: neque mens supercœlestis Deus haberi possit. Quandoquidem ad constituēdam hominis personam, vocabulum animæ usurpari debet. Siquidem corpo & anima hominis dicuntur esse, alterumq; ad alterum refertur: hoc est, spiritus ad carnem. *Quis enim*, inquit, *cognovit mentem* Rom. 11. *Domini?* mens Domini nondum Dominus, sed Domini vel voluntas aut consultandi vis, aut energia ad aliquid relata. Cur igitur ista ad fabulandum excogitatis verbis fictitiis cauponantes, diluentesque Verbum Dei? Atqui Dei Ecclesia ea non ita accepit, neque tradidit, sed (quemadmodum scriptum est) Deum illum agnoscit esse apud Deum ante secula existentem,

& qui sub consummationem seculorum advenit, & ex Maria Virgine, & ex Spiritu sancto genitus sit filius hominis (ut
Exm. 2. scriptum est) *donec pareret filium suum primogenitum*, ut esset primogenitus in multis
Matth. 1. fratribus: interim tamen verus Deus, ut etiam pro nobis pateretur, ut homo, & liberaret nos a morte & passione, ut Deus. Ne igitur falsis imaginibus conceptis arbitramini, quod sentit agitque corporea membra inibi novitatem operari posse, non intelligentes imitationem rei jam prius actæ, imitationem esse, & in Christo solius carnis novitatem profitentes, vos in errore blasphemias effundere. Si enim vis agentis carnem hominibus posset novitatem instaurationemque comparare absque | Christo, sequiturque agentem id quod agitur, quid opus erat Christi adventu? Vani quoque etiam illi, qui dicunt, Verbum ita in Christum, ut in aliquem ex Prophetis descendisse. Quis enim Prophetarum, cum DEUS esset, homo factus est? aut cur nomen nullum consummavit? aut cur mors regnavit in iis, qui non peccaverant, ad similitudinem protoplastorum: Cur tandem a Domino dictum fuit: *Si igitur vos*
Joan. 8. *filius liberaverit, revera liberi estis*, nunquid id fit secundum novitatem & perfectitudinem, quæ in ipso est, per quam nos, qui credimus, renovamur, ad instar eorum, qui in communionem perfectæ novitatis Christi recipiuntur? Sed vobis omnia excogitantur, ut unam negandi sententiam emoliamini, & animam quidem per metaphrasin, nunc mentem nulla vi cogitandi præditam, nunc peccatum enhypostaticum, nunc operatricem peccati sine Deitate appellatis. Et carnem, nunc increatam, nunc supercœlestem, nunc consubstantialem, ut plenam vobis inficiationem stabiliatis, quemadmodum Arius a fide, quæ est de mystica ac verissima filii ex patre nativitate delapsus, in perniciem abiit, passionem, sectionem profluxumque comminiscens, ut per impia verba homines male firmos præcipitaret in iniquitatis foveam: siquidem fovea profunda, os iniqvum. Ita quoque Sabellius, qui finxit, filium personam non esse, & Spiritum sanctum divisionem esse Deitatis, sed citra essentiam ac principiorum deorumque evaporationem falso inducit, Judaicis sententiis innititur. Ita quoque Manichæus ab incarnatione & humanitate Domini, impius

A νων, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντα· καὶ ἐξ ἁγίας Παρθένου, καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου γεννηθέντα υἱὸν ἀνθρώπου, ὡς γέγραπται, ἕως ἂν τέκῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· ἵνα γένηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, αὐτὸς ὢν Θεὸς ἀληθινός· ἵνα καὶ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ λυτρώσηται ἡμᾶς ἐκ πάθους καὶ θανάτου, ὡς Θεός. Μάτην οὖν φαντάζεσθε φρενοῦντες τὴν σάρκα ἑαυτῇ δύνασθαι τὴν καινότητα κατεργάζεσθαι, ὁμοίως διὰ μιμήσεως· οὐ νοοῦντες, ὅτι μίμησις, παραγόντος παραγματείας, γίνεται μίμησις. ἐπεί, B οὐκ ἂν λέγοιτο μίμησις. ἐν δὲ Χριστῷ, σαρκὸς μόνης καινότητα ὁμολογοῦντες, πλανώμενοι βλασφημεῖτε. εἰ γὰρ χωρὶς τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα, δυνατὸν ἦν ἀνθρώποις τὴν καινότητα κατεργάσασθαι ἑαυτῆς χωρὶς Χριστοῦ, ἔπρεπε καὶ τῷ ἄγοντι τὸ ἀγόμενον, τίς ἦν χρεία τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας; μάταιοι δὲ καὶ οἱ λέγοντες ὡς ἕνα τῶν προφητῶν ἐπιδεδημηκέναι τὸν Χριστόν. τίς γὰρ τῶν προφητῶν, Θεὸς ὤν, καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο; διατί δὲ ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσε; διατί ἢ καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι C τοῦ; διατί ἢ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε, ἐὰν ὑμᾶς ὁ υἱὸς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε; οὐχὶ τὴν καινότητα, τὴν ἐν αὐτῷ, καὶ τελειότητα, δι' ἧς καὶ οἱ πιστεύσαντες ἀνακαινιζόμεθα τῷ μίμησιν καὶ μετοχὴν τῆς τελείας καινότητος. ἀλλ' ὑμῖν πάντα ἐπινενόηται, ἵνα μίαν τῆς ἀρνήσεως καταστήσαντες γνώμην, καὶ τὴν μὲν ψυχὴν τῷ μεταφέρειν, ποτὲ μὲν οὖν, ὠμάφρενα ὀνομάζοντες, ποτὲ δὲ, ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον, ποτὲ δὲ, ὡς ἐργάτην τῆς ἁμαρτίας ἐξωθεῖτε καὶ τὴν σάρκα, πολὺ μᾶλλον ἄκτιστον, ποτὲ δὲ ἐπουράνιον, ποτὲ δὲ ὁμοούσιον τῷ λόγῳ, ἵνα τελείαν ἑαυτοῖς τὴν ἄρνησιν βεβαιώσητε. ὥσπερ ὁ Ἄρειος ἀπολιθήσας D ἀπὸ τῆς πίστεως τὸ ἐντεῦθεν ἀῤῥήτως καὶ ἀληθεστάτη τοῦ υἱοῦ ἐκ πατρὸς γέννησιν, πάθος καὶ τομὴν καὶ ῥεῦσιν προσεξήνεγκεν· ἵνα διὰ τῶν ἀσεβῶν ῥημάτων καταβάλῃ τοὺς ἀσηρίκτους εἰς τὸν τῆς ἀνομίας βόθρον· βόθρος γὰρ βαθὺς στόμα ἀνόμου, ὅτῳ δὴ αὖ πάλιν Σαβέλλιος ἀνυπόστατον τὸν υἱὸν ἐννοήσας, καὶ ἀνύπαρκτον τὸ ἅγιον πνεῦμα διαίρεσιν θεότητος, καὶ ἀρχῶν, καὶ Θεῶν ἀριθμησιν καταπώματος, τῇ Ἰουδαϊκῇ στηρίζεται γνώμῃ. ὅτῳ Μανιχαῖος ἀπιστήσας τῇ σαρκώσει καὶ ἀνθρωπήσει Κυρίου, ἀσεβὴς

καὶ πάντα γέγονε, λέγων, δυσὶν ὑποκεῖσθαι δημιουργοῖς τὸν ἄνθρωπον, πονηρῷ τε καὶ ἀγαθῷ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς συκοφαντοῦντες, λέγετε ἡμᾶς δύο λέγειν υἱούς, καὶ ἀνθρωπολάτρας ἡμᾶς ὀνομάζετε, ἢ τὴν ἁμαρτίαν ἀνθυποφέρειν, ἵνα δυσεβήσητε, ἀλλ' ἵνα τὴν πλάνην ὑμῶν ταῖς καλαῖς ἐφευρέσεσιν, εὐεπιχείρητον δείξητε, καὶ σκολίνητε τοὺς ἀστηρίκτους ἀπὸ τῆς πίστεως τοῖς ἀσεβέσιν ὑμῶν ῥήμασιν. ὁ μέντοι σεσὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην. Ταῦτα ἔγραψα, ἀγαπητέ, κἂν οὐ μάλιστα ἐδέησε πλέον ἐδεήσεγράφην. ἀπῆρκησε γὰρ ἡ ΕΥαγγελικὴ παράδοσις. ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ ἕνεκά γε τῶν ἐρεσχελεῖν βουλομένων ταῖς ἐφευρέσεσι, καὶ λογιζομένων, ὅτι ἐκ τῶν ἰδίων λαλῶν, τὸ ψεῦδος λαλεῖ. ὅτε γὰρ κάλλος, ἢ δόξαν σώματος Χριστοῦ ἐφικτὸν διανοίᾳ ἀνθρώπου ἐξειπεῖν. ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ γεγραμμένα, ὡς γέγραπται, ὁμολογεῖν, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν προσκυνεῖν, εἰς δόξαν τῆς ἐξομολογήσεως τῆς ἀπὸ φιλανθρωπίας, καὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, Ἀμήν.

per omnia redditur : decernens duobus opificibus hominem subjacere, bono simul & malo : ita quoque & vos bifariam calumniam struitis & hominem coli adoratione, & peccatum subinfertis, idque non ad pietatem facitis, sed ut errorem vestrum malis inventis bene propagabilem efficiatis, & instabiles a fide impiis vestris verbis subvertatis, sed tamen stabile est fundamentum Christi & Dei, & hujusmodi sigillo obsignatum. Hæc scripsi, dilecte, tametsi nihilo omnino opus fuit, ut scriberem ? sufficit enim per se Evangelica traditio, sed respondendum fuit: tum quia de fide mea interrogatus eram, tum propter eos, qui contentiosius ingerunt sua inventa, quibus [in mentem non venit, eum, qui ex propriis loquitur, mendacia loqui: neque enim vel pulchritudinem vel gloriam corporis Dei fas est exprimi humano intellectu, sed ea, quæ acta sunt, secundum scripturam confitenda sunt. Deusque, qui est, adorandus est, ad gloriam & confessionem suæ humanitatis, & spem salutis nostræ in Christo Jesu, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΚΗΣ ΙΗΣΟΥ Χριστοῦ ἐπιδημίας λόγον κατὰ Απολιναρίου.

DE SALUTARI ADVENTU Jesu Christi, adversus Apolinarium Oratio.

ΟΙ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἕνα ὁμολογοῦντες, ὡς γέγραπται ἐν τῷ ΕΥαγγελίῳ, τὸ Ἀδὰμ τοῦ Θεοῦ, λεγέτωσάν μοι, πῶς τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα Θεὸν, καὶ λαβόντα δοῦλου μορφὴν, ὑπειλήφασιν; ἢ τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, νενοήκασιν, οὐκαλῶς εἰρηκώς, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ

QUI Dominum nostrum Jesum Christum, non ex DEO & homine unum esse confitentur, ut scriptum est in Evangelio, ex homine (inquam) oriundo ex Adam, ac deinde ex Deo, dicant mihi, quid de Deo in forma Dei, & accipiente formam servi, opinantur? vel quomodo illud: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, Joan. 1. intelligunt: Qui enim dixit: *Verbum caro*

Phil. 2. *factum est*, idem dixit: *Ipse animam suam posuit pro nobis.* Num ita, cum Verbum esset, mutationem sustinuit, ut in carnem transformaretur, aut animæ similitudinem? an ut imaginariam speciem humanæ formæ præ se ferret, quemadmodum nonnulli errabundi hæretici dictitare solent? Atqui hoc non admittit Apostolus, cujus verba diserta & expressa sunt: *Qui cum in forma Dei esset*, &c. Sicuti enim forma Dei integritas Deitatis Verbi intelligitur, ita quoque & forma servi intellectualis naturæ hominum substantia cum instrumentali substantia agnoscitur, ideoque ut ex altero Verbum significetur, ex altero itidem, cum dicitur: *Et caro factum est*, animam quoque adjunctam fuisse intelligatur, quæ nimirum forma servi appellatur, quem animadvertimus esse intellectualem substantiam, ideoque fit ut homo mortuus, amissa cum anima forma, informis nominetur & totus solvatur, anima, quæ corporis naturam continebat, recedente. Unde Paulus de intellectuali natura testimonium perhibet. Joannes autem de instrumentali corpore documentum affert, ut ambo simul universum negotii istius mysterium deprædicent: Certum enim est, Verbum ante adventum suum in carne, hominem non fuisse, quippe qui Deus erat, apud Deum invisibilis & impatibilis. Non igitur hoc nomen Christus absque carne allegatur, quoniam ad hanc vocem & mors & passio consequuntur. Cum Paulus scribat: *Si passibilis est Christus, si primus ex resurrectione mortuorum.* Alibi vero dicat: *Pascha nostrum immolatus est Christus*, & quod homo Christus, dans se in redemtionem pro nobis, non quod non Deus, sed quod & homo Christus sit: Ideo mentionem faciens de Jesu excitato e mortuis, ex semine Davidis illum oriundum esse dicit, eaque de causa amborum nominum simul allegationem facit, ad ostendendam ejus substantiam. Deus enim videri nequit, homo contra visibiliter contrectatur & vere existit, non divisione personarum aut intellectuum, sed naturali genitura & indissolubili unitione, ut ejus passione in confesso posita ipse etiam patibilis & impatibilis habeatur. Quomodo igitur Christus factus est Verbum, cum Deus esset, antequam homo? si enim divinitatis proprium vocabulum est Christus citra carnem, nimirum applicandum est id quoque & Patri, & Spiritui sancto, eritque ipsis passio communis, ut nonnulli errones arbitrantur.

Rom. 9.

A ἐγήμετο, εἴρηκεν, ὅτι αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. ἆρα ὡς τὸ λόγος τρεπὴν ὑπομείναντος εἰς σαρκὸς μεταποίησιν, ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν, ἢ ὡς φαντασικὴν τὴν δεῖξιν ποιησαμένου τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ὥσπερ οἱ ἄλλοι τῶν αἱρετικῶν πλανώμενοι λέγουσιν; ἀλλ' ὁ συγχωρεῖ ὁ Ἀπόστολος, σαφῶς εἰρηκώς, ὅτι τίς ὢν, τί ἔλαβεν· ὥσπερ γὰρ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ τὸ πλήρωμα τοῦ λόγου θεότητος νοεῖται, οὕτως καὶ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἡ νοερὰ τῆς ἀνθρώπων συστάσεως φύσις σὺν τῇ ὀργανικῇ καταστάσει ὁμολογεῖται· ἵνα τὸ μὲν ὅλον ὁ λόγος, νοῆται· τὸ δὲ ἐγήμετο B ἡ σὰρξ ὁμολογῆται σὺν τῇ ψυχῇ, ἥτις λέγεται) μορφὴ δούλου νοερὰ οὖσα νοεῖται. Διὰ τοῦτο νεκρωθεὶς ἄνθρωπος, ἄμορφος λέγεται, καὶ λύεται ὅλος τῆς ψυχῆς, τῆς ἄλυτον ἐχούσης τὴν μορφὴν ἀποχωρησάσης ἀπὸ τοῦ σώματος. ὅθεν ὁ μὲν Παῦλος τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν μαρτυρίαν ποιεῖται· ὁ δὲ Ἰωάννης, τῆς ὀργανικῆς τοῦ σώματος ὑποδείξεως. ἵνα ἑκάτερα τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας μυστήριον καταγγέλλωσιν. δῆλον γὰρ, ὅτι ὁ προϋπάρχων Θεὸς λόγος πρὸ τοῦ ἐν σαρκὶ ὑποδημίας, οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς ἦν, πρὸς τὸν Θεὸν, ἀόρατος καὶ ἀπαθὴς ὤν. ὅτε C δ' ἦν τὸ, Χριστὸς, ὄνομα δίχα τῆς σαρκὸς προσάγεται. ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὀνόματι τὸ πάθος, τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος, εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος, τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. καὶ ὅπι ἄνθρωπος ὁ δι' ἑαυτὸν ἀνάπλυτον ὑπὲρ ἡμῶν, οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστός. διὸ μνημονεύει, φησὶν, Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ ἑκατέρων τῶν ὀνομάτων ποιεῖ τὴν προσα- D γωγὴν ἐν ὑποδείξει τῆς ὑπάρξεως. ἀοράτως μὲν, Θεοῦ νοουμένου καὶ ὄντος ἀληθῶς, ὁρατῶς δὲ ἀνθρώπου ψηλαφωμένου καὶ ὑπάρχοντος ἀληθῶς. οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων ἢ ὀνομάτων. ἀλλὰ φυσικῇ γνησιότητι καὶ ἀλύτῳ ἑνώσει. ἵνα ἐν αὐτῷ τὰ πάθος ὁμολογούμενα ἀληθῶς, ὁ αὐτὸς καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθὴς εἶναι συνομολογῆται ἀληθινῶς. πῶς οὖν γέγονε Χριστὸς ὁ λόγος, Θεὸς ὤν, πρὶν γένηται ἄνθρωπος; εἰ μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τὸ, Χριστὸς ὄνομα, δίχα σαρκὸς, προσακτέον ἀεὶ καὶ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἔσαι δὲ καὶ τὸ πάθος κοινὸν, ὥς τινες πεπλανημένοι λέγουσι.

ἢ καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ καὶ ἀσώματον Θεὸν λόγον, καὶ τὸ σαρκώσεως καὶ ἀνθρωπήσεως ἐρεῖτε δεκτικὸν εἶναι πάθους καὶ θανάτου. καὶ πῶς ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος υἱὸς καὶ ἀδιαίρετος κατὰ τὴν θείαν φύσιν παθητὸς αὖ λέγοιτο, ἄτρεπτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος; εἰ μὴ λαβὼν ἐκ μήτρας Παρθένου τὸ σύμπαν τῆς ἀνθρώπου συστάσεως εἶδος ἐν ὁμοίῳ ἐγένετο ἀνθρώπῳ, ἵνα καὶ ἄνθρωπος ἦ ἐν τῷ πάσχειν, καὶ ἄτρεπτος ἦ Θεὸς ὤν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ χρῖσις ἐγένετο, οὐχ ὡς Θεοῦ χρίσεως δεομένου, οὐδ' αὖ πάλιν τῆς χρίσεως δίχα Θεοῦ ὑφισταμένης· ἀλλὰ Θεοῦ μὲν, τὴν χρῖσιν ποιησαμένου, ἐν δὲ τῷ δεκτικῷ τῆς χρίσεως σώματι ἐχομένου. πρόδηλον δέ, ὅτι δίχα σαρκὸς ἀνθρωπίνης ὁ λόγος Χριστὸς γέγονεν, ἑαυτὸν καταμερίσας εἰς σαρκὸς ὑπόδειξιν, ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν, ἀλλὰ μένων, ὅλῳ, ἔλαβε τὴν δούλου μορφὴν, ἀλλοιωθείσης τῆς ἐν ὑπολείψει φανερουμένης, διά τε πάθους καὶ ἀναστάσεως, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας, ὡς γέγραπται καὶ ἐδήλωται. εἴπατε οὖν, πῶς Θεὸν ἐν Ναζαρὲτ γεγεννῆσθαι ὑπολήφατε; ἐπειδὴ καὶ πρόδηλες αἱρετικοὶ τοῦτο λέγειν εἰώθασιν, ὡς Παῦλος Σαμοσατεὺς Θεὸν ἐκ Παρθένου ὁμολογεῖ, Θεὸν ἐκ Ναζαρὲτ ὀφθέντα, καὶ ἐντεῦθεν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἀρχὴν βασιλείας παρειληφότα, λόγον δὲ ἐνεργὸν ἐξ ἐμοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ, τῷ μὲν προορισμῷ, πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει ἐκ Ναζαρὲτ ἀναδειχθέντα, ἵνα εἷς εἴη, φησὶν, ὁ Παντοκράτωρ Θεὸς ὁ πατήρ. τοιαύτη τοίνυν ἡ ἀσέβεια. Μαρκίων δὲ καὶ Μανιχαῖος Θεὸν παρεμπεσόντα ἐν Παρθένῳ, καὶ ἀθεμίτως πρόεισιν ἐλθόντα, καὶ ἀνεπιδέκτως ἔχοντα κοινωνῆσαι φύσει ἀνθρωπίνῃ τῇ ὑποπεπωκυίᾳ τῇ ἁμαρτίᾳ, ὑποκειμένῃ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας. εἰ γὰρ ταύτην προσηγάγετο, καὶ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας ὑποκείσεται, καὶ οὐκ ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός. ἀλλ' ὁμοίαν σάρκα ὑπεδείξατο ἐξ ἑαυτοῦ καθ' ὁμοίωσιν, ὡς ἠθέλησεν ἐξ οὐρανοῦ ὀφθῆσαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς χωρήσασαν, καὶ θεότητα ὅλῳ ἔσαν. Ὁ Βαλεντῖνος δὲ πάλιν, κοινὸν τῆς Τριάδος τὸ πάθος λέγει, τῆς θεότητος μέρος τὴν σάρκα ἀναζόμενος. Ἄρειος δὲ, σάρκα μόνην προσκρυφίως τῆς θεότητος ὁμολογεῖ· ἀντὶ δὲ τοῦ ἐνοικήσαντος ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, τουτέστι τῆς ψυχῆς,

A Quid? an ipsum impatibilem incorporalemque Deum Verbum, etiam ante incarnationem, susceptamque humanam naturam passionis & mortis capacem esse dicetis? Sed qui (quæso) Filius Patri consubstantialis, indivisibilisque secundum divinam naturam, patibilis dici possit, cum sit inconvertibilis & immutabilis, nisi sumta ex utero Virginis integra humanæ naturæ specie, homo sit factus, ut & convertibilis reddatur in patiendo, & immortalis maneat, quatenus Deus? Eaque de causa etiam unctio inducta fuit, non tamen ideo, quasi Deus unctione indigeat, B aut quasi hæc unitio absque Deo fiat, sed quod Deus hanc unctionem inducat. Constat igitur, Verbum Dei se non divisisse sine carne in speciem carnis, & similitudinem animæ, sed manendo quod erat, assumsisse servi formam, eamque non destitutam soliditate substantiæ, ut quæ evidenti demonstratione in illo spectabatur, tum per passionem, tum per resurrectionem, tum per cætera negotia, ut scriptum est, & manifesto liquet. Dicite igitur, cur Deum in Nazareth genitum suspicamini, quandoquidem omnes hæretici id dicere so- C lent, ut & Paulus Samosatensis, qui Deum ex Virgine in Nazareth conspectum, inde suæ naturæ substantiæque initium habuisse, & initium regni accepisse, jactat: Verbum tamen cœleste, efficax, industrium & sapientiam in eo Nazareno confitetur, ante secula quidem prædestinatum, sed tamen in Nazareth ratione substantiæ proditum ac declaratum, ut Deus sit (inquit) ille, qui in omnibus est Deus Pater: Talis est istius impietas. Marcion porro & Manichæus, Deum in Virginem profectum fuisse, & citra tactum inde prodiisse, & incapaciorem fuisse, quam ut D communicaret cum humana natura, peccato & malis obnoxia. Si enim (inquit) istam sibi assumsisset, etiam principi malitiæ subjectus fuisset, & sine peccato Christus haberi non posset, sed peculiarem carnem eum exhibuisse tradit, ea similitudine, qua voluit, eamque e cœlo delapsam, & in cœlos regressam, Deitatemque ejus solidam & integram fuisse. Valentinus contra passionem rem communem Trinitatis esse dicit, sed partem Divinitatis carneam esse cavillatur. Arius porro carnem solam ad occultationem Deitatis confitetur, & pro nostro interiori homine, hoc est, anima,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Verbum dicit in carne fuisse, passionisque sensum, & ab inferis resurrectionem divinitati audeat adscribere. Sabellius vero Pauli Samosatensis, cæterorumque gregalium sententiam approbat. Veritus enim Arii divisionem, in errorem illapsus est, quo personas tollit. Vos autem quibus adhæretis? aut quas partes statuitis fovere, & approbatis? an, quod proverbio jactatur, omniprobi estis? omnibus enim, suprædictis hæreticis copulamini, increduli unitati & plenitudini obtrectantes: an sublationem abrogationemque recipitis sub specie? Verum ut divisores per vecordiam ineptiunt, & derogatores hallucinantur: ita abrogatores in perniciem eunt, cum vero sit œconomia, ac fides rerum manifesta gratiaque contestata sit. Quam igitur causificationem excogitatis? aut qua simulatione prætextum quæritis? ac cur non potius expressim dicitis, eum, non accepta specie servi, hominem esse factum, sed quasi hominem apparuisse? Hunc enim intellectum habet vester sermo, quo ad prætextum dicitis hæc verba. Qui idem est, idem est: ideoque obtrectare, veræ dispensationi humanitatis assumtæ per sycophantiam satagitis, dicentes: Christum hominem deificatum esse. Ac rursus illud: *In principio erat Verbum*: & quod accepta forma servi, homo sit genitus, aut hominem eum dicis, qui cum Deo sit, aut hominem Deo implicatum: aut hominem pro mundo mortuum, & qui pars aliqua mundi erat: aut hominem peccati incapacem: aut hominem Angelis dominantem: aut hominem a rebus creatis adoratum: aut hominem Dominum, cum Apostolus dicat: *Paulus servus Jesu Christi*: aut hominem crucifixum, Dominum gloriæ: aut hominem audientem, *Sede a dextris meis*: aut hominem venientem, ut judicio judicet. Hæc est lutulenta vestra ex imo subruta aqua, quam ebibendam hominibus offertis, & in ebrietatem conjicitis. Scisciteminí igitur a Judæis, ut ubi eorum verba contra Christum, eosque, qui in Christum credebant, jactata audieritis, pudeat vos vestri: discite quoque ab aliis hæreticis, qui eadem vobiscum & garriunt, & sentiunt. Proponantur igitur hæreticorum dogmata, & vestræ cogitationis sententia, & nostræ fidei ratio, & Evangelii definitio, & Apostolorum prædicatio, & Prophetarum testimonia,

A τὸν λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λέγει γεγονέναι, τὶ δὲ πάθος νόησιν, καὶ τὶ ἐξ ἅδου ἀνάστασιν, τῇ θεότητι προσάγειν τολμᾷ. Σαβέλλιος δὲ, ὁ Σαμοσατέως Παύλου, καὶ τῷ καθ' αὑτὸν ὑπο-
δέδεικται τὶ γνώμῃ. δεδοικὼς γὰρ τὶ ἐξ Ἀρείου διαίρεσιν, τῇ διαιρετικῇ καταπέπωκε πλάνῃ. ὑμεῖς δὲ, τίνι προσκεῖσθε, ἢ τίνι βοηθεῖν βούλεσθε, ἢ τὸ λεγόμενον, πάμφιλοι γεγόνατε; πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις αἱρετικοῖς συμπλέχητε, ἀπιστήσαντες τῇ ἑνώσει,
B καὶ ἀνελέγοντες τῇ πληρώσει, εἰς ἀναίρεσιν κεχωρήκατε, διαιρέσεως δειλίαν προφασιζόμενοι· ὥσπερ δὲ οἱ διαιρεταὶ μεμήνασι, καὶ οἱ ὑπερβολῆς πεπλάνηται, ἵνα οἱ διαιρεταὶ ἀπόλλωνται ἀληθινῆς τῆς οἰκονομίας γενομένης, καὶ τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, καὶ τῆς χάριτος μαρτυρουμένης. τί τοίνυν προφασιζόμενοι σοφίζεσθε; τί ὑποκρινόμενοι ὑποκαλύπτετε; καὶ ὃ φανερῶς
C λέγετε, ὅτι οὐχὶ λαβὼν δοῦλου μορφὴν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι ὤφθη, ὡς ἄνθρωπος; ταύτην παρέχει τὴν ἔνδυσιν ὑμῖν λόγος, προφάσει λεγόντων ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο καταλέγειν τῆς ἀληθοῦς οἰκονομίας ὑπάρχεσθε συκοφαντοῦντες, καὶ λέγοντες, ἄνθρωπον λέγουσι τὸν Χριστὸν θεοποιηθέντα. καὶ ποῦ τὸ ἐν
D ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος; καὶ ὅτι λαβὼν μορφὴν δούλου, ἐγένετο ἄνθρωπος, ἢ ἄνθρωπόν φησι μὴ Θεοῦ ὄντα, ἢ ἄνθρωπόν φησι Θεῷ συμπλακέντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὲρ κόσμου ἀποθανόντα, καὶ μέρος τοῦ κόσμου ὄντα, ἢ ἄνθρωπον τῆς ἁμαρτίας ἀχώριστον, ἢ ἄνθρωπον Ἀγγέλων δεσπόζοντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς κτίσεως προσκυνούμενον, ἢ ἄνθρωπον Κύριον ὄντα, τὸ Ἀποστόλου λέγοντος, Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ ἄνθρωπον σταυρωθέντα, ἢ Κύριον τῆς δόξης ὄντα, ἢ ἄνθρωπον ἀκούοντα, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἢ ἄνθρωπον ἐρχόμενον κρίσιν κρίναι; αὐτή ἐστιν ὑμῶν ἡ τολερὰ ἀνατροπή, ἣν ποιεῖτε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μεθύσκετε ἐρωθήσατε τοίνυν Ἰουδαίους, ἵνα ταῦτα παρ' αὐτῶν ἀκούσαντες τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ λεγόμενα, ἢ τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἐντεθειάσθε. μάθητε ἢ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν, τὰ αὐτὰ λαλούντων ἢ φρονούντων. προκείσθω τοίνυν τῶν αἱρετικῶν τὰ δόγματα, καὶ τὴν ὑμετέρας φρονήσεως γνώμη, ἢ τὴν ἡμετέρας πίστεως λόγος, ἢ τὸ Εὐαγγελίου ὅρος, καὶ τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, ἢ τῶν προφητῶν μαρτυρία,

καὶ

καὶ τ πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ κατανόησις. εἴπατε τοίνυν, πῶς λέγετε Θεὸν ἐν Ναζαρὲτ γεγωνῆαι, τ θεότητ@ ὡς ἀρχὴν γενέσεως ἀπαγγέλλοντες κ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἢ τ σαρκὸς τὴν γένεσιν λογιζόμενοι κ Μαρκίωνα, & τὰς ἄλλας αἱρετικὰς, ὰ τῷ Εὐαγγελικῷ στοιχοῦντες ὅρῳ, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖν θέλοντες; διὰ τοῦτο γὰρ λέγετε Θεὸν γεγωνῆαι ἐκ Παρθένου, κ οὐχὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον κ Εὐαγγελικὸν ὅρον, ἵνα μή ποτε γενέσιν σαρκὸς ὁμολογήσαντες, φυσικὴν αὐτὸν εἴπητε, ἐπαληθεύοντες τῷ λόγῳ, ἀλλὰ Θεὸν γενητὸν, ἰδίαν δὲ σάρκα δείξαντα ὡς ἐν δοκήσ. ὁ γὰρ ἀρχὴν γενέσεως ἐκ Ναζαρὲτ ὁ Θεὸς ὑπέδειξε νυν, ἀλλ' ὁ ὑπάρχων πρὸ τ αἰώνων λόγος Θεὸς, ἐκ Ναζαρὲτ ἄνθρωπ@ ὤφθη, γενητὸς ἐκ Μαρίας τ Παρθένου, κ πνεύματ@ ἁγίου ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐκ σπέρματ@ Δαβὶδ, κ Ἀβραὰμ, & τ Ἀδὰμ, ὡς γέγραπται, πάντα λαβὼν ἐκ Παρθένου, ὅσα ἀρχὴν ἔσχεν Θεὸς εἰς σύστασιν ἀνθρώπου ἔπλασε κ ἐποίησε χωρὶς ἁμαρτίας. ὡς & ὁ Ἀπόστολ@ λέγ, καθ' ὁμοιότητα κ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, ὰ τ θεότητ@ μεταποίησιν ὑπέδεξάμενος, ἀλλὰ τ ἀνθρωπότητ@ καινοποίησιν ἐργασάμενος, κ τὸ αὐτοῦ θέλημα, ὥστε εἶναι τὰ ἔθνη σύσσωμα, κ συμμέτοχα Χριστοῦ. ὡς κ ὁ Ἀπόστολ@ γράφ, ἵνα ὁ ἄνθρωπ@ ᾖ ὁ Θεὸς ἀληθῶς, καὶ ὁ Θεὸς ᾖ ἄνθρωπ@ ἀληθῶς, ἵνα ᾖ καὶ ἄνθρωπ@ ἀληθῶς κ Θεὸς ἀληθῶς, οὐχὶ ἀνθρώπου πρὸς τ Θεὸν ὄντ@, ὡς ὑμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε, διασύροντες τὸ τῶν Χριστιανῶν μυστήριον, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ μονογενοῦς, ἀδοκήσαντ@ τῷ πληρώματι τ θεότητ@ αὐτοῦ τὴν τοῦ προχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου & ποίησιν καινὴν, ἐκ μήτρας Παρθένου ἀνασησαμένου ἑαυτῷ φυσικῇ γονῇ κ ἀλύτῳ ἑνώσ, ἵνα τ ὑπὲρ ἀνθρώπων πραγματείαν ποιήσηται, ἐν παθ, κ θανάτῳ, καὶ ἀναστάσ, τὴν σωτηρίαν τ ἀνθρώπων κατεργαζόμενος. ἀλλὰ λέγεις, ὅτι εἰ πάντα ἔλαβε, πάντως δὴ που κ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν· ἀδύνατον γὰρ ἦν λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἁμαρτίαν μὴ εἶναι, & πῶς ἔσαι χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός; εἰπὲ τοίνυν, εἰ τῶν ἁμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς ὁ Θεὸς, προσαντέον τῷ Θεῷ τ ἰδίαν δημιουργίαν. ἦλθε γὰρ προσάγεσθαι τ ἰδίαν ποίησιν. ἀλλὰ ἄδικ@ ἔσαι πάλιν ἡ κρίσις καταδικάζουσα τὸν ἁμαρτήσαντα.

A & adimpletæ œconomiæ intellectus. Dicite igitur, qua ratione initium Deitatis constituistis in ipsa nativitate Dei, quam in Nazareth contigisse suspiciamini, juxta Paulum Samosatensem? aut qui fit, ut genituram carnis inficias eatis, secundum Marcionem, aliosque hæreticos, non statutis Evangelicis incedentes, sed ex propriis loqui satagentes? Ideo enim dicitis, Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum hominem, ut Evangelium definit: ne genituram carnis confitendo, necessitas vos cogat, ut naturalem eum esse agnoscatis, fidem rerum verborum eloquio prosequentes. Nunc autem Deum na- B tum esse, peculiarem quandam carnem opinione ac specie tenus præ se ferentem affirmatis. Non enim initium nascendi ex Nazareth Deus ostendit, sed existens ante secula Deus Verbum ex Nazareth homo visus est, genitus ex Maria Virgine, ex Spiritu sancto in Bethleem Judæ, ex semine Davidis Abrahæ & Adæ, ut scriptum est: Omnia desumens ex Virgine, quæ ab initio Deus ad hominem constituendum, in fingendo faciendoque adhibuerat, excepto peccato (ut Apostolus ait) ad similitudinem citra peccatum, non Deitatis transformationem, sed humanitatis in- C novationem instaurationemque conficiens, pro ipsius arbitrio, ut essent gentes concorporeæ & comparticipes cum Christo, ut Apostolus scribit, ut & homo revera Deus esset: & Deus homo, non quod homo apud Deum erat, ut vos calumniamini, obtrectantes Christianorum mysterio, sed quia Deus unigenitus decreverat ex plenitudine Deitatis suæ, primi illius exemplarisque hominis informationem instaurare: & ex utero Virginis, novam constituere in seipso, naturali genitura, & cognitione, quæ dolorem non haberet: Ut salutis humanæ negotium absolveret, passione, morte, & D resurrectione, hominum redemtionem perfecit. Sed hic objicitis, si omnia assumsit, omnino quoque mentem, cogitandique vim humanam assumsit: atqui impossibile est, in humanis cogitationibus peccatum non versari: quomodo igitur Christus absque peccato erit? Sed respondendum: Si vitiosarum cogitationum creatio opus est Dei, opus illi suum adjungendum esse: venit enim, ut assumeret suum proprium opus. At si illud concedatur, iniquum fuerit judicium, quo peccator condemnatur:

Si enim vitiosas peccatricesque cogitationes creavit Deus, qua ratione peccantem condemnat? aut quomodo tale judicium apud Deum reperiri possit? Quod si Adam obnoxius erat istiusmodi cogitationibus, antequam inobediens fuit DEI mandato, qui fieri potuit, ut malum & non bonum cognosceret? rationalis quidem erat, ac vi cogitandi instructus: sed ut liberæ cogitationis, ita vitii inexpertus, solum, quod bonum erat, cognitum habebat, ac simplex erat. Cæterum inobediens DEI præcepto collapsus est in vitiosas cogitationes, obnoxiusque redditus, non quod Deus creaverit captivatrices istas cogitationes, sed quod per diabolum deceptus fuerit, qui eas superseminavit rationali naturæ jam in prævaricatione constitutæ, & a Deo divulsæ, adeo, ut diabolica lex peccati, constituta sit in humana natura, & mors ibi suum dominatum cœperit, idque per opus peccati: Ea de causa venit Filius Dei, ut dissolveret opera diaboli. Verum hic respondetis, eum in peccato solvisse peccatum, sed hoc ipsum non est solvere peccatum. Quippe cum in eo per Verbum formato, diabolus operatus non sit, ut veniente in mundum Verbo nihilque delinquente, solveretur peccatum, sed in rationali intellectualique natura hominis superseminando, diabolus peccatum operatus est. Eaque de causa impossibile fuit naturæ rationali & sponte delinquenti & mortis damnationi subjectæ, seipsam revocare in libertatem, ut ait Apostolus: *Nam impotentia legis, quatenus debilitabatur per carnem:* ideoque ipsemet Dei Filius supervenit, ut eam in suam naturam restitueret per novam originem & genituram admirabilem, non primam distrahens constitutionem, sed insparsam ignominiam detrahens, ut testatur Propheta: *Priusquam cognoscat puerulus bonum vel malum, cum malitia refractaria & contumax sit ad eligendum bonum.* Quod si in peccatrice natura impeccabilitas non apparuisset, quomodo peccatum in carne damnari potuisset, neque carne prævaricationem habente, neque divinitate peccatum sciente? Aut cur ab Apostolo dictum? *Ubi abundavit peccatum, ibi superabundavit gratia,* non locum describens, sed naturam subjiciens, ut, quemadmodum ab illo dictum est: *Ut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors: ita per unum hominem Jesum Christum gratia regnabit per justi-*

Rom. 6.

Rom. 5.

Αεί γὰρ ἁμαρτητικὰς λογισμὰς ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς, πῶς καταδικάζει τὸν ἁμαρτήσαντα; καὶ πῶς οἷόν τε παρὰ Θεῷ, τοιαύτῃ κρίσιν γενέσθαι; εἰ δὲ καὶ Ἀδὰμ ὑπήκοος τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς, πρὶν ἢ μαθεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς, καὶ πῶς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν; λογικὸς μὲν ὢν τὴν φύσιν, ἐλεύθερος δὲ τὸν λογισμὸν, πεῖραν κακοῦ οὐκ εἰδὼς, μόνον δὲ τὸ καλὸν γινώσκων, καὶ ὥσπερ τις μονότροπος ὤν, μαθὼν δὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὑπέπεσε τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργήσαντος τοὺς ἀϊχμαλωτίζοντας λογισμοὺς, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπάτης παρεισενεχθέντος τῇ λογικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐνεργαζομένη καὶ ἀποθείσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. ὥστε τὸν διάβολον καὶ νόμον ἁμαρτίας κατασκαφθῆναι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον βασιλεύοντα διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο ἦν ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. ἀλλὰ λέγετε ἔλυσε μὴ ἁμαρτήσας, ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἁμαρτίας. ὑπὸ γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἀρχῇθεν εἰργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. ἵνα ἐλθὼν αὐτὸς εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἁμαρτήσαντος, λυθῇ ἡ ἁμαρτία. ἀλλ' ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἀρχῇθεν εἰργάσατο διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. διὰ τοῦτο ἀδύνατον γέγονε τῇ φύσει λογικῇ ὅση καὶ ἑκουσίως ἁμαρτησάσῃ, καὶ ὑπὸ καταδίκην θανάτου γενομένῃ, ἑαυτὴν ἀναλέσασθαι εἰς ἐλευθερίαν, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ σαρκὸς, διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ταύτῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει κατασῆσαι ἐκ νέας ἀρχῆς, καὶ γενέσεως θαυμαστῆς. ὑ τὴν ἀρχῆθεν σύστασιν καταμερίσας, ἀλλὰ τὴν ἐπισπαρεῖσαν ἀθετήσιν ἀθετήσας, ὡς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, λέγων, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλὸν, ἢ πονηρὸν, ἀπειθεῖ πονηρία τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ ἁμαρτησάσῃ φύσει ἡ ἀναμαρτησία ὤφθη, πῶς κατεκρίθη ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ σαρκὶ, μήτε τῆς σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἐχούσης, μήτε τὴν θεότητος ἁμαρτίας γινωσκούσης; πῶς δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις; ὑ τόπον διαγράφων, ἀλλὰ φύσιν ὑποτιθέμενος. ἵνα, ὥσπερ φησὶ, δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιο-

σωτηρίας, εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἵνα ᾧ ἧς Φύσεως ἡ παραχώρησις τῆς ἁμαρτίας γέγονε, δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς δικαιοσύνης γένηται, καὶ ὕστερον λυθῇ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ἐλευθερωθείσης τῆς ἀνθρώπων Φύσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ δοξασθῇ ὁ Θεός. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, εἰ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, μέρος ἐστὶ τοῦ κόσμου, μέρος ὂν κόσμου κόσμον σῶσαι δύναται. ὦ πονηρία ἀπάτης, καὶ ἀπόνοια βλασφημίας! λέγετωσαν γὰρ ποίας γραφῆς ἔστιν ὁ ὅρος, ἢ τοῦ διαβόλου σόφισμα· καίτοι τοῦ προφήτου λέγοντος, ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος· πῶς οὖν Χριστὸς οὐ σώσει κόσμον, γενόμενος ἄνθρωπος; ὁπότε δὴ πρόδηλον, ὅτι ἐν ᾗ Φύσει ἐπράχθη ἡ ἁμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ περίσσεια τῆς χάριτος. τίς δὲ περίσσεια τῆς χάριτος; ὅτι ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, μένων Θεὸς, ἵνα καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, Θεὸς πιστευθῇ. ὡς ἄνθρωπος ὢν ὁ Χριστὸς, Θεός ἐστιν, ὅτι Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ σώζει τοὺς πιστεύοντας ἐν ἀνθρώπου μορφῇ. ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς Κύριον Ἰησοῦν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. νεκρώσεως δὲ Θεὸς οὐ προσδέχεται, ὅτε ἀναστάσεως δέεται, ἀλλὰ ἐκ νεκρῶν ἀνίστησιν. ὅθεν χρεία γέγονεν, ἔχειν τι τὸν Θεὸν, ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, εἴτε ἐν θανάτῳ, εἴτε ἐν ζωῇ. ὥστε τότῳ μᾶλλον σώζει ὁ Χριστὸς, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, καὶ πῶς δύναται ἡ ἐν σωτηρίᾳ τῆς ἁμαρτίας γενομένη Φύσις καὶ τὴν διαδοχὴν τῆς ἁμαρτίας διαδεξαμένη χωρὶς ἁμαρτίας εἶναι; ὃ ἐστιν ἀδύνατον· ἔσται δὲ καὶ ὁ υἱὸς, ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων. ταῦτα δὲ, καὶ Μαρκίων ἐφρόνησε. ταύτῃ καὶ Μανιχαῖος εἰσηγήσατο τὴν γνώμην, τὸ ἀνθρώπου τὸ σάρκα καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας τάσσων, καὶ ἐξουσιαστὴν τοῦτον ἀπογραφόμενος. ἐπειδὴ ᾧ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. τούτων καὶ ὑμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἕτερον τρόπον τὴν νοερὰν τοῦ ἀνθρώπου Φύσιν, ἥτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδύοντες καὶ ἄφυκτον ταύτην τῆς ἁμαρτίας διοριζόμενοι. κἂν ὅτι μάλιστα καὶ ψυχὴν σαρκικὴν γεγράφατε. πόθεν μαθόντες ὑσωεπίσασθε. ὅτε γὰρ ἐν τοῖς ἁγίων γραφῶν ἐστὶν εὑρεῖν τοῦτο, ὅτε ἐν τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώ-

A *stitiam in vitam æternam*, ut per quam naturam peccatum progressus suos accepisset, per eam quoque declaratio justitiæ conficeretur, & ita solverentur opera diaboli, liberata humana natura a peccato, & glorificaretur Deus. At hic rursum dicitis: Si Christus homo est, Christus quoque pars mundi fuerit, sed pars mundi, totum mundum quomodo salvare poterit? O commentum fraudis & malignitatem vesanam blasphemandi? dicant mihi (quæso) ex qua scriptura ista definitio depromatur, quæ omnino est diaboli cavillatio? Cum Propheta loquatur: *Frater non liberat, liberabit autem homo?* & alibi: *Homo genitus est in ea, & ipse fundavit eam, qui altissimus est.* Quomodo igitur Verbum homo factum non servavit mundum? cum manifestum sit, quod in qua natura peccatum commissum sit, in eadem quoque extitisse exuberantiam gratiæ? Unde autem exuberantia gratiæ, nisi ex eo, quo Verbum homo est factum, manens interim Deus, ut & homo factus, Deus crederetur: quemadmodum Christus, cum homo sit, Deus quoque existit: eo quod Deus cum esset, homo factus sit, ut salvet credentes in hominis forma. Si enim confessus fueris dominum Jesum in ore tuo, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitavit a mortuis, servaberis. Mortificationem autem Deitatis non passus est, neque ea parte resurrectione indiguit: sed illa ipsa est, quæ a mortuis excitat. Unde necessum fuit, ut Deus aliquid haberet, quod pro nobis offerret, sive in morte, sive in vita, ac propterea, quia Verbum caro est factum, efficacius salutem operatur. Sed rursum dicitis: Quomodo potest humana natura, in consvetudine peccandi versata, propagationem peccati recipiens, a peccato libera esse? Est autem illud impossibile: erit igitur Christus, ut alius quisquis peccato obnoxius: Hæc ita nimirum & Marcion sensit: hanc sententiam etiam Manichæus introduxit, hominis carnalem genituram, sub principe malitiæ constituens, eumque dominatorem adscripsit, eo quod a quo quis vincitur, ejus quoque mancipium reddatur. Horum sententiam vos renovatis, sed diversa ratione intellectualem hominis naturam (quæ anima existimatur) etiam illi subjicientes, eamque peccatum vitare non posse, describitis, quantumcunque hæc de carnali anima dicta velitis. Unde hæc acceperitis, conscius non sum, cum neque in sacris literis id inveniatur, neque in communi homi-

num ſenſu, Domino præcipiente: *Ne timueritis illos, qui corpus occidunt, cum animam occidere nequeant.* Atqui ſi, ut veſtra fert opinio, carnalis eſt anima, cur non una cum corpore & moritur & perit? & cur Petrus animas potius apud inferos detentas, ſpiritus nominavit, cum inquit: *Profectus eſt, ut ſpiritibus in carcere detentis, lata de reſurrectione annunciaret.* Sed vos præter naturam omnia dicitis & appellatis, ne pro natura rerum verba facientes, negotii fidem approbetis, nimirum quod Verbum homo vere ſit factum. Dicitis enim vocem Domini eſſe, quæ doceat, mentem hominis plane in juventute inclinatam eſſe ad malum: non intelligentes, per juventutem indicare id lolii, quod homini ex ſuperinſeminatione inhæſit, ideoque Dominus vere Davidi jurans promiſit ei, ex fructu ventris ipſius naſciturum Chriſtum ſecundum carnem, non quod vir aliquis ex transformatione Deitatis ſpecie tenus ſeſe oſtenderet; Alioqui, quid opus fuit, ut Dominus Davidi de ſobole juraret? ſed hoc eſt, quod promiſit, Chriſtum nempe formam accepturum eſſe, incommodaque ex fœmina naſcendi ſubiturum, creſcendique gradus pro ætate, idque noſtro more ut dicit Apoſtolus: *Quandoquidem igitur pueri participes fuere ſanguinis & carnis, ipſe quoque itidem eorundem participes eſſe voluit*, itidem (inquam) quia non ex ſeminibus, ſed ex ſpiritu: eorundem vero, quia non diverſorum, ſed ex ſemine Adæ, & Abrahæ, ac Davidis, ut ſcriptum eſt. Cur igitur prætermiſſa ſacra ſcriptura ac manifeſta veritate, dicitis non niſi virum ex Maria apparuiſſe, eumque aſſumta humana ſubſtantia, hominem eſſe factum? In virum igitur abiit Deus, dominusque gloriæ, qui crucifixus eſt: homo habendus eſt? Quod ſi igitur audieritis Petrum loquentem: *Chriſtum & Dominum fecit, hunc ipſum Jeſum, quem vos crucifixiſtis*: de quo hoc vocabulum, *fecit*, intelligitis, ſi de Verbi divinitate? cur igitur Arianos reprehenditis, cum idem cum illis ſentiatis? Sin vero de forma ſervi, quæ fuit in Verbo, cur nobiſcum pugnare contenditis? verum nequaquam ita creditis. Rurſum enim dicitis, quod ſi peccatrix natura, in DEO peccatum non fecit, neceſſitate igitur coercetur: quod autem neceſſitate coercetur, violentum eſt.

Matth. 10.

1. Cor. 10.

Act. 2. & 4.

A πων λογισμῶν, τῷ Κυρίῳ λέγοντος, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· ἢ πῶς εἰ σαρκικὴ ἡ ψυχὴ καθ' ὑμᾶς, ἅ σωθήσεται τῷ σώματι, καὶ συμφθείρεται; πῶς δὲ καὶ ὁ Πέτρος τὰς ἐν ᾅδῃ κατεχομένας ψυχὰς, πνεύματα ὀνομάσας ἔλεγε, ἐπορεύθη τοῖς ἐν φυλακῇ κατακεκλεισμένοις πνεύμασιν εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀνάστασιν. ἀλλὰ ὑμεῖς πάντα. ὡδὶ φύσιν λέγετε καὶ ὀνομάζετε, ἵνα μή ποτε τῇ φύσιν διηγέμενοι τὴν οἰκονομίαν, ἐπαληθεύσητε τῷ λόγῳ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς ὁ Χριστός. εἰρήκατε B γὰρ, ὅτι φωνὴ θεοῦ ἐστιν, ἡ λέγουσα, ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τὰ πονηρὰ ἐκ μελλῆς ἐκνεότητος, ἀγνοοῦντες, ὅτι ἐν νεότητι εἰρηκώς, τὸ ἐξ ἐπιορκίας καὶ ἐπίκηρον ἐδήλωσε. διὰ τοῦτο ὤμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀληθῆ ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ἀναστήσαι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα, οὐχὶ ἄνδρα ἐκ μεταποιήσεως θεότητος ὀφθησόμενον. ἐπεὶ, τίς λόγος χρεία, τὸ ὀμόσαι τῷ Δαβὶδ τὸν Κύριον. ἀλλὰ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐν ἀνοχῇ τῆς γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς καὶ C αὐξήσεως ἡλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς ὡσαυτῶς μετέσχε τῶν αὐτῶν. ὡσαυτῶς δὲ, ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος, ἀλλ' ἐκ πνεύματος. τῶν δὲ αὐτῶν, ὅτι οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἀδὰμ, ὡς γέγραπται. πῶς οὖν παρελθόντες τὰς ἁγίας γραφὰς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν λέγετε, ὅτι εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ ἀνὴρ ὤφθη; ἀλλὰ λαβὼν ἀνθρωπίνην ὑπαρ- D ξιν, ἐγένετο ἄνθρωπος; πρὸς ἄνδρα ἄρα σωήφθη. ἔσαι δὲ καὶ ὁ σταυρωθεὶς Κύριος τῆς δόξης ἄνθρωπος. ἐὰν οὖν ἀκούσητε τοῦ Πέτρου λέγοντος, τοῦτον καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ἀπὸ τίνος τὴν ποίησιν λαμβάνετε; εἰ μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, τί ἔτι Ἀρειανοῖς μέμφεσθε, τὰ ἴσα ἐκείνοις φρονοῦντες; εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ δούλου μορφῆς, καὶ πάλιν ἑαυτοῖς μάχεσθε. ἀλλ' οὐχ ὅτως ὑμεῖς πεπείσμαται. πάλιν γὰρ λέγετε, εἰ ἡ ἁμαρτήσασα φύσις, ἐν θεῷ γέγονεν ἁμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκῃ δοῦναι κατέχεται τὸ ὑπ' ἀνάγκης κατεχόμενον, βίαιόν ἐστιν.

εἴπατε τοίνυν, εἰ τὸ μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ ἀνάγκην γίνεται, τὸ ἁμαρτάνειν κ) φύσιν ἔσαι; δώσετε ἄν τ τῆς φύσεως δημιουργὸν τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἐνεργόν. εἰ δὲ βλασφημία ἐστὶ τοιοῦτο, κ) ἀνάγκην δὲ τὸ ἁμαρτάνειν συμβέβηκεν, φανερόν, ὅτι τὸ μὴ ἁμαρτάνειν κ) φύσιν γέγονε. διὰ τοῦτο ἐν τῇ τ λόγε θεότητι ὀφθεῖσα ἡ τ δούλε μορφὴ, οὐκ ἀνάγκῃ ὑπεκειμένη, ἀλλὰ φύσει καὶ δυνάμει, τὴν ἀναμαρτησίαν ἐπιδείκνυται, διαλύσασα τὸν τῆς ἀνάγκης ὅρον, & τὸν τῆς ἁμαρτίας νόμον, κ) τὸν τ ἀιχμαλωσίας τύραννον. αἰχμαλωτεύσας, ὡς φησὶν ὁ προφήτης, ἀνέβης εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν. τ γὰρ μορφὴν τ δούλε κ) τ ἐχθρὸν προβαλλόμενος ὁ λόγος, τ νίκην πεποίηται διὰ τ ποτε ἡττηθέντος. διὰ τοῦτο κ) πάντα πειρασμὸν συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ πειρασμὸν πεῖραν ἐχόντα, δι' ὧν τ ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην πεποίηται λέγων, θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. ἀ γὰρ πρὸς θεότητα τὸν πόλεμον ἤρατο ὁ διάβολος, ἣν ἠγνόησεν, οὐδὲ γὰρ ἐτόλμα. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τ Θεοῦ· ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ὃν πάλαι πλανήσας ἴσχυσε, καὶ ἐξ ἐκείνου εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξέτεινε τ κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. τῆς δὲ τ Ἀδὰμ ψυχῆς ἐν καταδίκῃ θανάτου κατεχομένης, καὶ βοώσης πρὸς τὸν ἑαυτῆς δεσπότην διαπαντὸς, καὶ τ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ, καὶ δικαιωθέντων ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ, συγκατεχομένων τῷ Ἀδὰμ, συμπενθούντων τε καὶ συμβοώντων. ἐλεήσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησεν, ἠυδόκησε διὰ μυστηρίου φανερώσεως, καινότητος σωτηρίαν κατεργάσασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαίρεσιν μὲν ποιήσασθαι, τοῦ διὰ φθόνον ἀπατήσαντος ἐχθροῦ, ὕψωσιν δὲ ἀσυλλόγιστον ἀναδεῖξαι τοῦ ἀνθρώπου, τῇ πρὸς τὸν ὕψιστον ἑνώσει καὶ κοινωνίᾳ, φύσει καὶ ἀληθείᾳ. διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ λόγος Θεὸς ὤν, κ) τοῦ πρώτου ἀνθρώπου δημιουργὸς γενέσθαι ἄνθρωπος, εἰς ζωοποίησιν μὲν τοῦ ἀνθρώπου, καθαίρεσιν δὲ τοῦ ἀδίκου ἐχθροῦ, κ) ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς ἐκ τ πρώτης πλάσεως, τὴν ἀνθρώπου μορφὴν ἑαυτῷ ἀνασησάμενος, ἐν ἐπιδείξει σαρκὸς δίχα σαρκικῶν θελημάτων, & λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἐν εἰκόνι καινότητος. ἡ γὰρ θέλησις, θεότητος μόνης, ἐπειδὴ καὶ φύσις ὅλη τοῦ λόγου, ἐν ἐπιδείξει

A Sed dicite mihi, si non peccare ex necessitate fit, an ne ergo peccare secundum naturam fiet? Quod si ita statueritis, naturæ conditorem (quod blasphemum est) peccati esse opificem. Sed accidentaria & superventitia est ea peccandi necessitas: ergo certum est, in non peccando, naturam adesse. Ideoque in Verbi divinitate apparens servi forma, non necessitati subjecta fuit, sed vi ac natura innocentem se præstitit, dissolvens necessitatis conditionem, & legem peccati, & captivitatis tyran-
B num captivavit, ut dicit Propheta: *Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem:* Verbumque contra hostem, servi formam objiciens ac prætendens, victoriam confecit, per eum, qui antea victus fuit. Ideoque omnem tentationem absolvit Jesus, quoniam omnia assumsit, quæ tentationis periculum subire poterant, unde effectum est, ut pro nobis victoriam operatus sit, dicens: *Bono animo sitis, ego vici mundum.* Non enim contra Deitatem, cujus ignoratione tenebatur, bellum susceipit diabolus: nunquam enim tantæ audaciæ fuisset. Ideoque ab illo dictum est: *Si tu*
C *es Filius DEI:* sed adversum hominem hostilia tentavit, quem antea deceperat, eoque decepto in omnes homines malitiam suam propagavit. Nimirum etiam animam Adæ in condemnatione mortis detenta, clamabat ad suum Dominum perpetuo, & cum ea cæteri, qui Deo per legem naturæ placuerunt, una cum Adam detinebantur, simulque in mœrore erant ac vociferabantur: Misertus igitur hominis a se creati DEUS, statuit per mysterium novæ manifestationis humano generi conciliare salutem, inimicumque, qui per invidiam deceperat, profligare, & incogitabilem hominis ad Deum exaltationem,
D & cum Deo ad coadunitionem efficere, communionemque inter ipsos natura & veritate constituere. Dimisit ergo Verbum, quod Deus erat, ut primi hominis opifex homo efficeretur ad hominis vivificationem, & demolitionem inimici. Natus igitur ex fœmina, formam hominis ex primaria & originali creatione in se restituit, exhibita carne, quæ libidinibus carnalibus & cogitationibus careret in imagine novitatis. Hunc enim hominem non voluntas carnis, sed sola duntaxat voluntas Deitatis constituit: Siquidem tota Verbi natura adfuit ad exhibendam

Psalm. 68.

Joan. 16.

Matth. 4.

humanam formam & carnem visibilem, ex secundo Adam oriundam, non divisione personarum, sed coessentia Deitatis & humanitatis. Ea enim de causa accedebat diabolus ad Jesum, tanquam ad hominem: cæterum, non inveniens in eo veteris suæ superseminationis vestigia, neque in præsenti tentatione ullum successum, superabatur cum pudore; atque in hæc verba prorupit: *Quis iste, qui venit ex Edom?* Isa. 63. hoc est, ex terra hominum incedens cum tanta potentia & robore? Atque ex eadem ratione est, quod loquitur Dominus: *venit princeps mundi hujus, & in me non invenit quicquam.* 1. Pet. 2. Certe & animam & corpus integrum primi Adæ, didicimus habere secundum Adam. Nam si de substantia hominis nihil erat in Christo, quomodo corpus ejus inveniri potuit, qui dicit, in se inventum esse nihil eorum, quæ in Adam operatus erat diabolus? atque ita extinctum est peccatum in Christo, eaque de causa scriptura testatur, quod peccatum non fecerit, neque inventus sit dolus in ore ejus. Cur igitur dicitur, impossibile est incaptivabilem fieri hominem, qui semel captivatus fuit? ut impotentiam quidem Deo, potentiam vero diabolo accommodetis, inexterminabile asserentes in humana natura peccatum, eodem modo, quo cæteri hæretici? Quid? an non ideo captivatrix Dei sub specie & similitudine carnis & animæ venit, ut & ipsa incaptivabilis maneret, & ita se per justitiam puram exhiberet? Quando igitur non pura fuit Deitatis justitia? & quodnam ex istis erga homines beneficium? nisi Dominus ipse in identitate substantiæ ac naturæ visus sit, ut ait Apostolus loquens de via, quam nobis recentem & vivam Joan. 14. instauravit: *Ego*, inquit, *sum via, vita, & veritas.* Verum isthic responsatis, credentes servari similitudine & imitatione, & non innovatione, hoc est, primitiis. Qui igitur Christus primogenitus inter multos fratres esse potuit: & primitiæ dormientium, caputque corporis Ecclesiæ? Non enim fides de re evidenti concepta, fides dici poterit, sed fides est, quæ in impossibili possibilitatem, & robur in imbecillitate, & patibile in impatibilitate, & corruptionem in incorruptibilitate, & mortale in immortalitate, & in parvitate magnitudinem credit: *Mysterium hoc magnum est*, ut ait Apostolus:

A μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς τῆς ὁμοιμόρου τὸ δευτέρου Ἀδάμ, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. διὰ τοῦτο γὰρ προσῆσαν ὁ διάβολος τῷ Ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, μὴ εὑρίσκων δὲ ἐν αὐτῷ τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ σπορᾶς γνώρισμα, μηδὲ τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐπιχειρήσεως προχώρησιν, ἡττᾶτο αἰσχυνόμενος καὶ νικώμενος· καὶ ἀτονῶν ἔλεγε. τίς οὗτος ὁ ᾠδαγμένος ἐξ Ἐδώμ; τουτέστιν, ἐκ γῆς ἀνθρώπων, διαβαίνων μετ' ἰσχύος; διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε. ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέν. καίτοι καὶ σῶμα, καὶ ψυ-
B χὴν, καὶ ὅλον εἶχε τὸν πρῶτον, ἢ δευτέρου Ἀδάμ. εἰ γὰρ τῆς ὑπάρξεως ἀνθρώπου μὴ τὸ οὐδὲν, πῶς τὸ σῶμα οὐρε τὸ ὁμόμορον εἰρηκότος οὐδέν; ἀλλ' οὐχ εὗρεν ἐν αὐτῷ, ὧν αὐτὸς εἰργάσατο ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ, καὶ ὅτως κατελύθη ἡ ἁμαρτία ἐν Χριστῷ. διὰ τοῦτο καὶ ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· πῶς οὖν λέγετε, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἀναιχμαλώτιστον γενέσθαι, τὸν ἅπαξ αἰχμαλωτισθέντα ἄνθρωπον, ἵνα τὸ μὲν ἀδύνατον τῷ
C Θεῷ προσάγητε, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ διαβόλῳ, ἀκατάλυτον αὐτοῦ λέγοντες τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐλελυθέναι τὴν θεότητα, τὴν μὴ αἰχμαλωτιζομένην ἐν ὁμοιώσει σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἵνα αὐτὴ ἀναιχμαλώτιστος μείνῃ, καὶ ὅτως ὀφθῇ καθαρὰ δικαιοσύνη. πότε γὰρ οὐκ ἦν τῆς θεότητος καθαρὰ ἡ δικαιοσύνη; τίς δὲ ἐν τούτοις ἀνθρώπων ἐνέργεσία, εἰ μὴ ταυτότητι ὑπάρξεως, καὶ φύσεως καινότητι ὤφθη ὁ Κύριος, ὡς
D φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν προσφατον καὶ ζῶσαν, λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ λέγετε τῇ ὁμοιώσει καὶ τῇ μιμήσει σώζεσθαι τοὺς πιστεύοντας, καὶ οὐ τῇ ἀνακαινίσει, καὶ τῇ ἀπαρχῇ καὶ πῶς πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων Χριστὸς, ὅς ἐστι κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας; ὅτε γὰρ πίστις καὶ δῆλα φαινομένη πίστις ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἔστι πίστις ἡ τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύσασα, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐν ἰσχύι, καὶ τὸ παθητὸν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν, ἐν ἀθανασίᾳ. τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶν, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος,

ἐγὼ δὲ λέγω, εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλη-
σίαν. ἐ γὰρ ἦλθεν ἡ θεότης, ἑαυτὴν δικαιῶσαι,
ἅτε οὐχ ἡμαρτεν· ἀλλ' ἐπλώχευσε δι' ἡμᾶς πλού-
σιος ὤν, ἵνα ἡμεῖς, τῇ ἐκείνου πλωχείᾳ, πλου-
τήσωμεν. πῶς οὖ ἐπλώχευσεν ὁ Θεὸς, ὅτι τὴν
πλωχεύσασαν Φύσιν, ἐν ἑαυτῷ ἀνελάβετο ἐν
ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ ταύτῃ προβαλλόμενος
ὑπὲρ ἀνθρώπων πάσχουσαν καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον
οὖσαν, καὶ ἐξ ἀνθρώπων φανερωθεῖσαν, καὶ Θεῷ
ὅλως γινομένην· εἰ γὰρ μὴ πρωτότοκος ἐγε-
γόνει ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, πῶς ἂν πρωτότο-
κος ὤφθη ἐκ τῶν νεκρῶν; πῶς δὲ λέγετε, ὁ
Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν, καὶ ἀνασάς; Φεῦ
τῆς ἀτοπίας καὶ βλασφημίας! Ἀρειανῶν τὰ
τοιαῦτα τολμήματα. ἐκεῖνοι γὰρ τὴν τοιαύ-
την βλασφημίαν προβάλλονται ἀδεῶς,
προσποιητῶς ὀνομάζειν Θεὸν, τὸν υἱὸν τοῦ
Θεοῦ μεμαθηκότες· καίτοι τῆς γραφῆς διδα-
σκούσης, ὅτι διὰ Θεοῦ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ τὸ πά-
θος γέγονε, καὶ οὐχὶ Θεὸς διὰ σαρκὸς ἔπα-
θεν· οἱ τοίνυν τῆς ὁμοουσιότητος τὴν ὁμολο-
γίαν προϋπιχνούμενοι, πῶς εἰς πάθος κα-
θέλκετε τὸ ἀδιαίρετον ὄνομα; τὴν ἀμέριστον
Φύσιν, τὴν ἄφραστον θεότητα, τὴν ἄτρεπτον
καὶ ἀναλλοίωτον ὁμοουσιότητα, εἰς πάθος
καθέλκοντες, καὶ ἐξ ἀνασάσεως ὁμολογοῦντες.
εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ μεταποιήσας σάρκα ὁ
λόγος μέχρι πάθους κεχώρηκε, μηδὲν πα-
θητικὸν ἢ ἀνάστασιν ὑποδεχόμενον ἐν ἑαυτῷ
προσλαβόμενος, αὐτὸς ὢν εἴη ὁ παθὼν καὶ
ἀνασὰς ἐκ νεκρῶν; ἔστω δὲ κοινὸν τῆς Τριά-
δος τὸ πάθος κατὰ Οὐαλεντῖνον, ἀδιαιρέτου
ἐκ πατρὸς τοῦ λόγου τυγχάνοντος, κατὰ
θείαν Φύσιν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε,
τίς ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐπαγγελία, ἢ τῶν
Εὐαγγελιστῶν ἡ γενεαλογία, ἢ τῶν Ἀποστό-
λων ἡ μαρτυρία, ἢ τῆς μητρὸς Μαρίας ἡ
ὠδίνασις, ἢ τῆς ἡλικίας ἡ αὔξησις, ἢ τῆς
βρώσεως ἡ ὑπόδειξις, ἢ τῆς κατὰ πάντα
συμπαθείας ἡ ἔνδειξις, ἢ ὀνόματος ἡ προσ-
αγωγὴ, ἢ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου
γέγονεν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ
δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν; ἢ ὅτι δεῖ
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ
ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ
νεκρῶν ἀναστῆναι; εἰ δὲ μὴ πιστεύετε,
ὅτι παθητὸς Χριστὸς ἐπειδὴ ἄνθρωπος,
ἀπαθὴς δὲ ἐπειδὴ Θεός. ἀλλὰ στενοχω-
ρούμενοι λογίζεσθε· ὅτι ἐὰν ὁμολογήσητε

A *Ego vero*, inquit, *dico in Christo, & in Ecclesia*, &c. Enimvero non venit divinitas, ut se ipsam justificaret, quippe quæ non deliquerat: sed propter nos paupercula facta est, cum dives esset, ut nos illius paupertate ditescceremus. At quomodo Verbum Dei pauper esse potuit: inde nimirum, quod pauperrimam naturam assumserat, eamque pro sua justitia, supplicia toleraturam, licet illa ipsa esset supra homines, & ex hominibus manifestata, ac DEI plane reddita, eam tamen pro hominibus offerre non detrectavit. Jam si primogenitus factus non est inter multos fratres, quomodo visus est primogenitus ex mortuis? Cur igitur dicitis,
B Deum per carnem passum esse & resurrexisse. O absurditatem blasphemiæ; tales sunt Arianorum temeritates. Illi enim istiusmodi blasphemiam audacter proferunt, & Filium, Deum fictitium & assimulatitium nominant, cum scriptura doceat, per Deum in carne ejus passionem contigisse, non Deum per carnem passum esse. Qui igitur consubstantialitatis confessionem prætenditis?
C cur in passionem, indivisibile nomen, impartibilem naturam, ineffabilem Deitatem, incommutabilem, inalterabilemque consubstantialitatem deprimitis? Si enim Verbum transformatum in carnem ad passionem usque perrexit, ut nihil interim in se assumeret, quod aut impatibile, aut capax resurrectionis esset, ipsum certe Verbum, quatenus Verbum est, ex mortuis resurrexit, eritque illa passio universæ Trinitati communis, secundum Valentinum, cum indivisibile sit a Patre Verbum pro ratione divinæ naturæ. Quod si hoc ita credere in animum
D inducitis, cujus generis (quæso) est illa Prophetarum annunciatio? aut Evangelistarum in describenda stirpe natalium ratio: aut Apostolorum testimonia: aut quid Mater isthic adhibita est? aut ætatis incrementum? aut comedendi specimen: aut compassionis in omnibus ostentatio; aut nominis appellatio? Cur dictum est, Filium DEI Filium hominis factum esse? aut hominem esse Jesum Christum, qui dedit seipsum pro nobis? aut quorsum hæ voces: *Oportet Filium hominis mul-* Luc. 18.
ta pati, & interfici, & tertia die resurgere ex mortuis. Cur non creditis patibilem esse Christum, quatenus homo est: impatibilem autem, quatenus Deus? sed in arctum compressi coangustatique cogitatis, si compellamur agnoscere illum

Deum & hominem, eum non unum, & simplicis personæ, sed duos duplici persona pronunciabimus? Atqui necessum est vobis, aut negotium passionis, mortis, & resurrectionis, opinionem apparitionemque meram dicere, idque secundum Marcionem & cæteros hæreticos: aut divinitatem Verbi, patibilem nominare, prout Arius, ejusque gregales voluerunt: siquidem evolvendis sacris scripturis animadvertere poteris, Dominum in lege, & in Prophetis, & in Evangeliis ac Apostolorum scriptis, primo ubique hominem appellari, ac deinde eum passum scribi, ne contra divinitatem blasphemiæ verba erumpere possent, sed Patrem confitentur, ac Filium prædicant, & ex Maria Filium Davidis nominant, & ex Josephi stirpe ejus originem deducunt secundum carnem, idque ratione servilis formæ, quam assumsit, ut humanitas illius ex hominibus originata, fidem haberet: & ex Patre Deo Deus Verbum agnosceretur, ferens pro hominibus passionem in forma patibili: in patiente corpore, impatibilitatem: in moriente, immortalitatem: & in sepulto, incorruptibilitatem: & in tentato victoriam: & in veterascente, juventutem declarans, eo quod vetus ille homo noster crucifixus sit: Atque hæc est ea gratia. Nunquam autem fieri potest, ut divinitas passionem admittat absque corpore patiente. Neque enim perturbationem & dolorem præ se tulerit citra animam dolentem & perturbatam: neque anxiari aut orare posset citra mentem anxiam & orantem. Nam quamvis non vitio naturæ ista contigerint, inde tamen argumenta colligas, qualis ille substantiæ fuerit. Cur igitur scribitis, Deum illum, qui in carne passus est & resurrexit, patibilem esse, unaque opera asseritis, & Patrem & Paracletum patibilem, cum idem sit nomen Deitatis, eademque natura? Hinc inspectis vestris animis, cognosci datur, vos neque Deum timere, neque obtemperare divinis scripturis, cum & Moses de eo scribat, illum esse ignem consumentem, idemque de adventu ejus in carnem, mentionem faciat: *Deut. 18.* *Prophetam*, inquiens, *ex fratribus vestris excitabit*, Dominum intelligens, & vitam in ligno suspensam memoret, nempe corpus Domini, quod vitam nostram genitum, in cruce pependit, Esaias *Esa. 49.* item de Deo clamet: *Deus noster magnus & æternus, qui construxit fines terræ, non*

A Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, οὐκ ἔτι ἕνα, ἀλλὰ δύο λέγετε, ἀνάγκη ὑμᾶς, ἢ τὸ οἰκονομίαν τῶν παθῶν καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως δόκησιν λέγειν, κατὰ Μαρκίωνα καὶ τοὺς ἄλλους αἱρετικούς, ἢ τὴν θεότητα τοῦ λόγου παθητὴν ὀνομάζειν, κατὰ Ἄρειον, καὶ τοὺς κατ' αὐτόν. εἰ γὰρ ἀναγινώσκοντες τὰς ἁγίας γραφὰς, κατανοήσατε ὅπως ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, Εὐαγγελίοις τε καὶ Ἀποστόλοις πανταχοῦ, πρῶτον ἄνθρωπον προσαγορεύουσι τὸν Κύριον. καὶ τότε τὸ πάθος προσαγορεύουσιν, ἵνα μήποτε κατὰ τῆς θεότητος βλάσφημον προφωνήσωσι ῥῆμα, διὸ ὅτε γράφουσιν τοῦ λόγου θεότητα εἰρήκασιν, ἀλλὰ πατέρα ὁμολογοῦσι, καὶ τὸν υἱὸν κηρύττουσιν. ἐκ δὲ B Μαρίας, υἱὸν Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἰωσὴφ γενεαλογοῦσι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα, τῇ προσλήψει τοῦ δούλου μορφῆς, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον ἀπ' ἐξ ἀνθρώπων πιστευθῇ. καὶ ἐκ πατρὸς Θεὸς λόγος Θεὸς ὁμολογηθῇ, φέρων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθη, τῷ ἐξ ἀνθρώπων παθητικῷ μορφώματι ἐν τῷ πάσχοντι σώματι τὴν ἀπάθειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἐν τῷ θνήσκοντι τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἐν τῷ ταφομένῳ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ πειρασθέντι τὴν νίκην, καὶ ἐν τῷ παλαιωθέντι τὴν καινότητα. ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, αὕτη C γάρ ἐστιν ἡ χάρις. ἀδυνάτου θεότητος πάθος προσίεται δίχα πάσχοντος σώματος. ὅτε ταραχὴν καὶ λύπην ἐπιδείκνυται δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταρατομένης, ὅτε ἀδημονεῖ καὶ προσεύχεται, δίχα νοήσεως ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης. ἀλλὰ γὰρ κἂν μὴ ἠτιήμασι φύσεως συμβαίνει τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐπράττετο τὰ γινόμενα, πῶς ἂν γράφετε, ὅτι Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς. εἰ γὰρ Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς, παθητὸν ἐρεῖτε καὶ τὸν πατέρα, καὶ τὸν Παράκλητον, ἑνὸς ὄντος τοῦ ὀνό- D ματος, καὶ μιᾶς τῆς θείας φύσεως. ἐκ ὧν τῆς ῥήσεως ταύτης, ἐστὶ συνιδεῖν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ὡς μὴ φοβουμένων τὸν Θεὸν, ὅτε πειθομένων ταῖς ἁγίαις γραφαῖς· τοῦ μὲν Μωσέως περὶ Θεοῦ γράφοντος, ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν, πῦρ καταναλίσκον. περὶ ὧν τῆς ἐν σαρκὶ ἀπὸ Παρθενίας, προφήτου ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν λέγει ἀναστήσομεν τὸν Κύριον, καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην ὡσανεὶ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, εἰς ζωὴν ἡμῖν γινομένου· καὶ Ἡσαΐας ὧν βοᾷ περὶ μὲν Θεοῦ, λέγων, Θεὸς ὁ μέγας ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ

ἄκρατης γῆς, ὁ πεινάσῃ, ὕστε κοπιάσῃ. ⁊ τὰ
ξῆς. ὡσὶ δὲ τὰ πάθη, ἄνθρωπ⊙ ἐν πλη-
γῆων, ⁊ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. τί δέ ἐστι τὸ,
εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἐκ τὰ πεπονθότος
τὸ παθητικὸν ἐπεδείκνυτο. διὰ τὰτο γὰ ⁊ γρά-
ψον, φησὶ, γραφῖδι ἀνθρώπε ἐν τῷ καινῷ τό-
μῳ, ⁊ ὁ σαρκὸς ἀμόρφε. καὶ ὁ Απόσολ⊙ ὃ
λέγει. ἄνθρωπ⊙ Χρισὸς Ιησᾶς, ὁ δὺς ἑαυτὸν
ὑπὲρ ἡμῶν· διὸ καὶ τῷ ἐκ σπέρματ⊙ Δαβὶδ
ὡσπάγει τὴν ἀνάσασιν, τὸ κῦ σάρκα λέγων,
περὶ δὲ τῆς θεότητ⊙ αὖπε, ζῶν γὰ ὁ λόγος τ
Θεᾶ ⁊ ἐνεργὴς, ⁊ τομώτερ⊙ ὑπὲρ πᾶσαν
μάχαιραν δίσομον. ⁊ ὁ Κύρι⊙ δὲ τὸ πάθος,
ὅτι μὲ ἄνθρωπε ἴσησι, δείκνυς τὸ κῦ σάρκα.
περὶ δὲ τῆς θεότητος ἀυτᾶ, ἐγὼ ⁊ ὁ πατὴρ ἕν
ἐσμεν· ⁊ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν ἀυτᾶ, τίς ἐσιν, εἰ
μὴ μόνος ὁ πατήρ. οὐδαμᾶ δὲ αἷμα Θεᾶ καθ'
ἡμᾶς ὡγαδεδώκασιν αἱ γραφαὶ, ἢ Θεὸν διὰ
σαρκὸς παθόντα ⁊ ἀνασάντα. Αρειανῶν τὰ
τοιαῦτα τολμήματα, ἐπειδὴ μήτε Θεὸν ἀλη-
θινὸν τὸν υἱὸν τᾶ Θεᾶ ὁμολογᾶσιν. αἱ δὲ ἅγιαι
γραφαὶ, ἐν σαρκὶ Θεᾶ καὶ σαρκὸς Θεᾶ ἀν-
θρώπε γενομένε, αἷμα, ⁊ πάθ⊙, ⁊ ἀνάσα-
σιν κηρύτλουσι σώματ⊙ Θεᾶ, ἀνάσασιν ἐκνε-
κρῶν γενομένου. ὑμεῖς δὲ, τὸ ἔμπαλιν λέγετε,
ὡς σοφώτεροι τῶ Αποσόλων, ⁊ μυσικώτε-
ροι τ προφητῶν, καὶ ἐξουσιασικώτεροι τ ΕΥ-
αγελισῶν, ἢ καὶ αὐθεντικώτεροι τ Κυρίε, κε-
χρωσμένη ὑπὸ πλαίᾳ δόξῃ, ἀπαρνᾶσθαι
μᾶ τ ἀλήθειαν, ⁊ δὲ ὑ θεότητος φθεγγόμε-
νοι τ οἰκονομίας, σαφῶς καὶ ὑπὸ τᾶ σαυρᾶ
δηλουμένης, ὑμὲν προβολῇ αἵματ⊙ σαρ-
κὸς βεβαιωμένης, φωνῆς δὲ γενομένης ὁ χω-
ρισμὸν θεότητ⊙ δηλώσης, ἀλλὰ νέκρωσιν
σώματ⊙ σημαινώσης, μήτε τῆς θεότητος τᾶ
σώματ⊙ ἐν τῷ τάφῳ ἀπολιμπανομένης,
μήτε τῆς ψυχῆς ἐν τῷ ᾅδῃ χωριζομένης.
τᾶτο γὰρ ἔτι τὸ ῥηθὲν διὰ τῶ προφητῶ, ὃν
ἐγκαταλείψῃς τὴν ψυχήν με εἰς ᾅδου,
οὐδὲ δώσεις, τὸν ὅσιόν σε ἰδεῖν διαφθοράν.
διὸ καὶ ὁ Κύρι⊙ ἔλεγε, οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν
ἀπ' ἐμᾶ. ἀλλ' ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτᾶ τίθημι αὐ-
τήν. τυτέσι, παρ' ὧν ὑπεδείκνυτο. διὰ τᾶ-
το ὲν μὲν ψυχῇ Θεᾶ, ἡ πρᾶτσις τᾶ θανά-
τε ἐλύετο, καὶ ἐξ ᾅδε ἀνάσασις ἐγίνετο, καὶ
ταῖς ψυχαῖς διηγελίζετο. ὲν δὲ σώματι Χρι-
σᾶ, ἡ φθορὰ κατηργᾶτο, καὶ ἡ ἀφθαρσία
ὲν τάφῳ ἐδείκνυτο. ὥσε οὐκ ἄνθρωπ⊙
Θεᾶ ἐχωρίζετο, ὅτε Θεὸς τῶ Θεὸν ἐγκα-

A esuriet, neque fatigabitur, & cætera deinde. De passione vero ita: *Homo, qui in plagis est, & novit tolerare infirmitatem.* Esa. 53.
Quid autem sibi vult tolerare nosse infirmitatem, nisi quod ex eo, quod passus est, patibilitatem ostendat? nam idcirco dicit: *Scribe in novo isto codicillo stylo hominis, ac non informis carnis.* Et Apostolus: *Homo Jesus Christus, qui dedit seipsum pro nobis,* ideoque ei, qui ex semine Davidis est, accommodat resurrectionem ad carnem ejus alludens. Cæterum, de ejus divinitate ita loquitur: *Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrantior supra omnem gladium anceps.* Tit. 2. Hebr. 4.
Quin ipse Dominus passionem in Filio hominis, hoc est, in carne sua constituit.
B At de divinitate sua loquens: *Ego,* inquit, *& Pater unum sumus,* &, *Nemo novit Filium ejus, quis sit, nisi solus Pater.* Luc. 10.
Nusquam autem sangvinem Dei citra carnem tradunt scripturæ, vel Deum citra carnem patientem aut resurgentem. Arianorum sunt istæ improprietates, quandoquidem verum Deum, Filium Dei non agnoscunt. Cæterum, sacræ scripturæ, ubi mentionem faciunt de carne, Dei simul & carnis mentionem faciunt, aut Dei, qui homo sit factus, sangvinem & passionem & resurrectionem una commemorant, corpore Dei ex mortuis resuscitato. Vos e diverso dicitis,
C quasi qui Apostolis sitis sapientiores, & in mysteriis Prophetis peritiores, graviores Evangelistis, & quasi majoris autoritatis, quam vel ipse Dominus, ementitia illa vestra in dicendo cautione, obnegata veritate contra divinitatem obgannitis, cum res ipsa liquido pateat, & in cruce declarata sit, & sangvinis e carne profluxione confirmata, non ut tandem segregatio Deitatis, sed ut corporis mortificatio ostenderetur, quo tempore divinitas,
D neque corpus in monumento, neque animam in inferno destituit. Hoc enim est, quod dictum est per Prophetas: *Non relinques animam meam apud inferos, neque dabis, sanctum tuum videre corruptionem,* ideo quoque Dominus locutus est: *Nemo tollit illam a me, sed ego a me ipso illam depono* hoc est, præsens declaro. Psal. 16. Joann. 10.
Quocirca, in animam quidem Christi mors devicta est, resurrectioque ab inferis depromta, & spiritibus annunciata est, in corpore vero DEI corruptio abolita est, & incorruptibilitas e sepulchro emicuit. Quapropter non homo a Deo segregabatur, neque Deus hominem dere-

liquit: neque mortificatio, ſpiritusque abſceſſio tranſitus erat Dei e corpore, ſed animæ a corpore ſegregatio: noſtra enim mors ibi deſcribebatur. Quod ſi Deus ſegregatus fuit a corpore, & ita mors vim ſuam explicuit, quomodo corpus viduatum immortali Deo incorruptibilitatem oſtendere potuit? aut quomodo Verbum deſcenſum ſuum ad inferos peregit? aut ab inferis reſurrectionem produxit? an ſcilicet ipſum Verbum in vicem locumque noſtræ animæ reſurrexit, ut noſtræ reſurrectionis imaginem concinnaret? At, qui fieri poteſt, ut talia de Deo cogitemus? Inconcinna igitur ſacris ſcripturis veſtra diſputatio; incongrua probatæ ad plenum in œconomiæ incarnationis Dei veſtra ſententia. Et illud: *Sede a dextris meis:* certe non hominis ſed Dei dignitas eſt, at vero quoniam dignitas divina humana facta eſt, ut in dignitatem hominis redundaret, illud dictum eſt: *Sede a dextris meis:* &, *glorifica me æterna illa gloria:* Non quia ſejunctus a gloria eſſet, hoc dicit, ſed quia in corpore inglorioſo verſabatur, ut doceret non ſequeſtratam ſe a divina gloria, ſervi ſpeciem habere, ſed eam, quæ divinitatem oſtendere poſſet: ideoque dictum eſt: *Et glorificavit, & glorificabo,* unam cum corpore & in corpore gloriam oſtendens, ut inquit Apoſtolus: *Tanto præſtantior Angelis factus eſt, quanto excellentius præ illis nomen obtinuit. Cui enim unquam Angelorum dixit, Sede a dextris meis?* Neutiquam enim creator ille Angelorum, qui Verbum Dei eſt, præſtantior factus eſt, quaſi qui inferior fuiſſet, ſed ut formam ſervi in ſe receptam, præſtantiorem Angelis & omnibus rebus creatis oſtenderet: quandoquidem ipſe Imago Dei eſt inviſibilis, ac primogenitus omnis creaturæ (ut ſcriptum eſt in Evangelio) *donec pareret Filium ſuum primogenitum,* ideoque in eo condita ſunt omnia, & in eo paſſio locum non habuit, & aſſertor eſt paſſionis & mortis, & per eum omnia facta ſunt, & caput corporis Eccleſiæ eſt, primogenitusque ex mortuis: *Ut ſit,* inquit, *princeps in omnibus,* Quomodo igitur opificem rationalium naturarum, ipſam rationem, quam Verbum dicitis, aſſeveratis, ſe cum carne in unum confudiſſe, & hominem rationalem eſſe factum? aut quomodo ille inconvertibilis & incommutabilis, neque apparentia & ſpecie tenus rationalem ſervi formam conſtituens, homo factus eſt?

Pſal. 110. *Joan.* 17. *Ibidem.* *Hebr.* 1. *Matth.* 1. *Luc.* 2.

A τάλλ᾽ ἦν διηγεῖτο. ὅτε ἡ ἔκπνοσις ἀποχώρησις Θεοῦ, ἢ ἀπὸ σώματος ἰδίου μετάστασις, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρισμός. ὁ γὰρ ἡμέτερος ἐκεῖ διεγράφετο θάνατος. εἰ δὲ ὁ Θεὸς ἐχωρίσθη τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἔκπνοσις ἐδείκνυτο, πῶς τὸ σῶμα χωρισθὲν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, τὴν ἀφθαρσίαν ἐπεδείκνυτο; πῶς δὲ καὶ ὁ λόγος, ὅτ᾽ εἰς ᾅδου ἐβάδισεν ἐποιήσατο; ἢ πῶς τὴν ἐξ ᾅδου ἀνάστασιν ἐπεδείκνυτο; μή τί γε αὐτὸς ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀνίστατο, ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως τὴν εἰκόνα ἁρμόσηται; καὶ πῶς οἷόν τε περὶ Θεοῦ ταῦτα ἐννοεῖν; ἀσύμφωνος τοίνυν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ὁ ὑμῶν λόγος, καὶ ἀνάρμοστος τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας, ἡ γνώμη ὑμῶν. καὶ τὸ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· σὺ μὲν ἀνθρώπου τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀξίωμα, ἀνθρώπου ἀξίωμα γέγονεν, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα πισωθῇ, εἴρηται, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ, δόξασόν με, πάτερ, τῇ ἰδίᾳ δόξῃ. ὁ χωρισθεὶς τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ᾽ ἐν ἀδόξῳ σώματι γεγονὼς, ἵνα δείξῃ ὁ χωριζομένου τὴν θείαν δόξης τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἀλλὰ ταύτην

B ἐπεδείκνυτο. διὸ λέγει, καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω, μίαν τὴν ἐν σώματι δόξαν δηλῶν, ὡς φησὶν Ἀπόστολος, τοσούτῳ κρείττων γινόμενος τῶν Ἀγγέλων, ὅσον διαφορώτερον παρ᾽ αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν Ἀγγέλων, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; ὁ πάντως ὁ ποιητὴς τῶν Ἀγγέλων λόγος, κρείττων γεγονὼς ἡττόνων· ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώπῳ ἀνατείλασαν τοῦ δούλου μορφήν, κρείττονα τῶν Ἀγγέλων, ἢ καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπιφανέστερος, ἐπειδήπερ εἰκὼν ὢν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. καὶ πρωτότοκος

C πάσης κτίσεως γέγονεν· ὡς γέγραπται καὶ ἐν Εὐαγγελίοις, ἕως ἂν ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. διὸ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστι πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται, φησὶν, ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. πῶς οὖν τὸν δημιουργὸν τῶν λογικῶν φύσεων λόγον, λέγετε σάρκα ἑαυτῷ συγκεράσαντα, λογικὸν ἄνθρωπον γεγονέναι; καὶ πῶς ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ ἐκ λογικὴν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν συσησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος

ἵνα ὁ λόγ ἄτρεπτ ᾖ, μύων, ὃ ἐστιν, καὶ λογικὸς ἄνθρωπ ὀπὴ γῆς ὁραθῇ Θεὸς ὤν· ἐπουράνι γὰρ ἄνθρωπ ὁ Κύρι, οὐχὶ ἐξ οὐρανῦ τὴν σάρκα ὑποδειξάμενος, ἀλλὰ τὴν ἐκ γῆς ἐπουράνιον συνεσταμένην. διὸ καὶ οἷος ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι κατὰ τὴν αὐτοῦ μετοχὴν τῆς ἁγιότητ. διὸ καὶ οἰκείωται τὰ τῦ σώματ. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, πῶς τὸν Κύριον τ δόξης ἐσταύρωσαν; ἀλλ' οὐ τὸν λόγον ἐσταύρωσαν καθ' ὑμᾶς, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὸν λόγον ἠθέτησαν, τὸ σῶμα δ λόγ σαυρῷ προσηλώσαντες. Θεὸς γὰρ ὁ ἀθετηθεὶς, σαρκὸς δὲ Θεῦ καὶ ψυχῆς, τὸ πάθ, καὶ ὁ θάνατ, ἡ ἀνάστασις γέγονεν. διὰ τῦτο ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Κύριος· λύσατε τὸν ναὸν τῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ὡς φησὶν ὁ προφήτης. ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ λόγος. καὶ ὁ Ἰωάννης ὃ λέγ, αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν. πῶς οὖν ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι λῦσαι ναὸν Θεῦ, καὶ τὴν ἄλυτον σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν λόγον γνομένην χωρίσαι, εἴγε καθ' ἡμᾶς ἔχει τῦτον τὸν τρόπον ἡ τῦ σώματ νέκρωσις. ὅτε γὰρ ἂν ἐνεκρώθη τὸ σῶμα, εἰ μή τιν ἐχωρίσθη. εἰ γὰρ μὴ λύσις γέγονεν, ὅτε θάνατ γέγονεν. εἰ δὲ θάνατος οὐ γέγονεν, ὅτε ἀνάστασις γέγονε. δότε οὖν τὴν λύσιν καὶ τὸν χωρισμὸν τὸν ἀπὸ τῦ σώματ γνόμενον, ὡς γέγραπται ἐν Εὐαγγελίοις, ὅτι ἐξέπνευσε, καὶ ὅτι κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ἵνα ἴδωμεν, ποῖον πνεῦμα ὑπολήψεσθε ἀποκεχωρηκέναι τῦ σώματ, καὶ τὴν νέκρωσιν γεγονέναι. εἰρήκατε γὰρ, ὅτι σάρκα τὴν ἀνυπόστατον συγκεράσας ἑαυτῷ ὁ λόγ, ἔδειξε τὸν ὄντως λογικὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. εἰ τοίνυν ὁ λόγ ἀπεχώρησε τῦ σώματ, καὶ ὅτως ὁ νέκρωσις γέγονε, τῇ Θεῦ ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι, λύσαντες τὴν ἄλυτον σύγκρασιν. ὅτε οὖν ὁ ἡμέτερ ἐκεῖ γέγονε θάνατ, εἰ Θεῦ χωρισθέντ ὁ νέκρωσις τῦ σώματος γέγονε. πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα τῦ ἀφθάρτ Θεῦ χωρισθὲν, ἐν ἀφθαρσίᾳ διέμεινεν; ἔσαι δὲ ἡ τρῶσις τῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος, τῦ λόγ. διὰ τῦτο γὰρ, καὶ Θεὸν παθόντα λέγετε, ἀκολύθως ἑαυτοῖς φθεγγόμενοι, μᾶλλον δὲ συμφώνως τοῖς Ἀρειανοῖς. τῦτο γὰρ ἐκεῖνοι δογματίζουσιν ἔσαι ὃ ἐξ ἀναστάσεως ἐγειρό-

Animirum eo modo, quo & Verbum incommutabile remaneret, hoc ipsum perdurans, quod erat: & rationalis homo, Deus in terra esse conspiceretur, siquidem cœlestis homo erat Dominus, non, quod e cœlo carnem secum attulerit, sed quod eum, qui ex terra erat, cœlestem reddiderit. Ideoque, qualis est cœlestis ille, tales etiam cœlestes illi, qui ex eo participatum sanctitatis habuere. Sed hic rursum mihi dicitis: Qui igitur Dominum gloriæ crucifixerunt? ut non una quoque Verbum crucifixerint? Auser mihi ista, Verbum quidem ignominia affecerunt, dum corpus Verbi palo affigunt: siquidem Deus erat, qui ignominia afficiebatur: ex asse tamen & ex solido, passio illa carnis & animæ fuerit, eadem nimirum ratione, qua & mors & resurrectio, ideoque dictum est ad Judæos a Domino: *Solvite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, & ut ait Propheta: pro quibus deditus est in mortem, anima scilicet ejus, & non ipsum Verbum: ita enim Joannes dicit: *Ipse animam posuit pro nobis.* Quomodo igitur possunt Judæi solvere templum Dei, & indissolubile temperamentum carnis cum Verbo disseparare, nisi instar nostri, proque nostra ratione sese habuisset corporis mortificatio? non enim mori potuit corpus sine alicujus recessu, qui si nullus factus est, ne mors quidem ulla fieri potuit. Quod si mors nulla fuit, nec resurrectio fuit. Date igitur dissolutionem, separationemque aliquam a corpore factam, ut scriptum est in Evangeliis: *Quod expiraverit, & inclinato capite tradiderit Spiritum*, ut sciamus qualem spiritum suspicamini excessisse e corpore, atque inde mortem obvenisse. Dixistis enim Verbum se cum carne insubsistente commiscuisse, & sese revera rationalem & perfectum hominem exhibuisse. Si igitur Verbum excesit e corpore, atque ita mortificatio obvenit, vim contra Deum habuerunt Judæi, cum solverent indissolubilem temperaturam, atque ita ne nostra quidem mors ibi locum suum habere potuit, siquidem secessus Dei e corpore mortem induxit. Cæterum, qui (quæso) corpus segregatum ab incorruptibili Deo incorruptibile perdurare potuit? Nam ita futurum est, ut vulneratio corporis, passio ipsius Verbi habeatur. Hinc enim proficiscitur, quod Deum passum esse asseveratis. Congrua vox, & quæ optime vos deceat, & quæ cum Arianis pulcherrime convenerit. Idem enim ipsi in suis dogmatibus statuunt, excitabiturque ipsum Verbum ex resurrectione,

Joan. 2.

Joan. 10.

Joan. 19.

& pro vestra opinione. Necesse quippe est, aliquem ab inferis initium surgendi arripuisse, ut plena ac perfecta sit ipsa resurrectio, & mortis dissolutio, spirituumque, qui ibi detenti erant, dimissio. Quod si hæc ipsa Verba sustinuit, ubi (quæso) est incommutabilis illa & constans sine alteratione natura Verbi? Quomodo item inopertum Verbum, visum apud inferos, habitum fuit in morte pro homine? aut
Joan. 5. cur Judæis dixit Dominus: *Ego excitabo eum, & nunquid ego ab inferis excitabor?* Si enim Verbum mortuum fuit, opus erat, ut ab aliquo excitaretur, ac propterea non illi victoria mortis, sed excitatori adscribenda fuerit: non igitur erit ipsius victoria, sed ejus, qui ipsum excitavit. Aut cur per Prophetas, de anima sua quid futurum esset, prænunciavit: aut cur, quod prænunciatum fuit, ipse jam præsens non opere complevit, promissorumque fidem asseruit?
Joan. 10. *Ego*, inquiens, *animam meam pono pro ovibus meis*, quam quidem animam Spiritum ejus esse sacræ literæ demonstrant. Idemque a Domino ostensum, cum diceret, corpus ab hominibus occidi posse, animam non posse, utpote spiritum. Hic ille spiritus est, quo conturbatus est Jesus, hic spiritus e corpore in patibulo excessit, atque inde factum est, ut mortuum sit corpus. Atque talis fuit illa dissolutio, cum interim Verbum Deus intransibiliter se haberet ad corpus & ad animam, & ad seipsum, qui erat in sinu Patris, ad specimen documentumque incommutabilitatis. Et in sua ad nostri similitudinem forma, nostram inibi depingens mortem, ut in ea resurrectionem pro nobis concinnaret, ex sepulchro quidem corpus, animam vero ex orco reducem faceret, ut in morte mortem dissolveret, per exhibitionem animæ: & per sepulchrum corporis, in sepulchro corruptionem aboleret. Ex orco vero & ex sepulchro, immortalitatem & incorruptibilitatem ostendit, in forma nobis consimili nostram viam emensus, nostramque detentionem relaxans. Et hoc ipsum eximii miraculi fuit: in hoc enim est sita gratia, vos autem solam carnem agnoscentes, neque peccati condemnationem ostendere potestis, neque mortis dissolutionem, neque resurrectionis consummationem, neque Verbi incommutabilitatem, eo quod extra sacras literas evagamini, ea loquentes, quæ Ariani cavillantur: cum tamen de anima clare doceatur in literis sacris, & res ipsa consummata exhibitaque sit ad plenum, cum omni genere documentorum.

A μὸς ὁ λόγος καθ' ὑμᾶς. ἀνάγκη γάρ τινα ἐξ ᾅδου τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως εἰληφέναι, ἵνα τελεία ᾖ ἡ ἀνάστασις, καὶ ὃ θανάτου ἡ λύσις, καὶ τῶν ἐκεῖσε πνευμάτων ἡ ἀπόλυσις· εἰ δὲ ταῦτα ὁ λόγος πέπονθε, πῶς τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ λόγου; πῶς δὲ καὶ ἀφανὴς καὶ ἀόφθεὶς ὁ λόγος ἐν τῷ ᾅδῃ, ἐνομίσθη ἐν τῷ θανάτῳ, ὡς ἄνθρωπος; πῶς δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ Κύριος, ἐγὼ ἐγερῶ αὐτὸν, καὶ οὐχὶ ἐγὼ ἐξ ᾅδου ἀνίσταμαι; εἰ γὰρ ὁ λόγος ἐν θανάτῳ γεγονὼς χρείαν εἶχε τοῦ ἐγείροντος αὐτὸν ἐκ θανάτου, οὐκ αὐτοῦ ἔσται ἡ νίκη, ἀλλὰ καὶ ἐγείροντος αὐτόν. πῶς δὲ καὶ διὰ τῶν προφητῶν προεσημαίνετο περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; πῶς παρὼν ὁ Κύριος ἔλεγε πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν; Τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, ἣν τινα ψυχὴν πνεῦμα ὄντα σαφῶς αἱ ἅγιαι γραφαὶ διδάσκουσι; καὶ ὁ Κύριος δὲ εἰρηκὼς, τὸ μὲν σῶμα ὑπὸ ἀνθρώπων ἀποκτενόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, ἅτε δὴ πνεῦμα ὄντα. τούτῳ τῷ πνεύματι ἐταράχθη ὁ Ἰησοῦς, τοῦτο τοῦ πνεύματος ἡ ἀποχώρησις γέγονεν ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἕως ἐνεκρώθη τὸ
C σῶμα, καὶ αὐτὸ γέγονεν ἡ λύσις, θεοῦ τὸ λόγου ἀμεταθέτως ἔχοντος, πρός τε τὸ σῶμα, πρός τε τὴν ψυχὴν, πρός τε ἑαυτὸν, ἐν ἀποδείξει ἀτρεπτότητος. ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς γενομένῃ ἐν αὐτῷ μορφῇ, τὸν ἡμέτερον ἐκεῖ διέγραφε θάνατον. ἵνα ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρμόσηται ἀνάστασιν, ἐξ ᾅδου μὲν τὴν ψυχὴν, ἐκ τάφου δὲ τὸ σῶμα ἐπιδεικνύμενος. ὅπως ἐν θανάτῳ, κατα λύσῃ τὸν θάνατον ἐν ἀποδείξει ψυχῆς, ἐν δὲ τῷ τάφῳ καταργήσῃ τὴν φθορὰν ἐν τα σώματος· ἐξ ᾅδου καὶ τάφου, τὴν ἀθανασία
D καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιδεικνύμενος, ἐν μορφῇ καθ' ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν ὁδεύσας ὁδὸν, κα τὴν καθ' ἡμῶν γινομένην κατοχὴν λύσας καὶ τοῦτο ἦν τὸ θαυμασόν. αὕτη γὰρ γέγο νεν ἡ χάρις, ὑμεῖς δὲ σάρκα μόνην προσ μολογοῦντες, ὅτε τῆς ἁμαρτίας τὴν κατα κρισιν δεῖξαι δύασθε, ὅτε τοῦ θανάτου τ κατάλυσιν, ὅτε τῆς ἀναστάσεως τὴν τ λείωσιν, ὅτε τοῦ λόγου τὴν ἀτρεψότητα, ἐπειδὴ ἔξω τῶν ἁγίων γραφῶν βεβήκατ λαλοῦντες, ἃ Ἀρειανοὶ σοφίζονται, Φανε ὄντος τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου ἐν γραφαῖς γίαις, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας, ἐν πιδείξει πάσης πληρώσεώς τε καὶ τελειότη

ἀ.

ἀλλ' οἱ μὲν τῶν αἱρετικῶν, τὸν ὀφθέντα ὁμολογοῦντες, ἀπιστοῦσιν αὐτὸ τῇ θεότητι· οἱ δὲ ὁμολογοῦντες Θεὸν, ἀγνοοῦσι αὐτὸ τῆς σαρκὸς τὴν γέννησιν· οἱ δὲ σάρκα προσομολογοῦντες, ἀγνοοῦσι αὐτὸ τῆς ψυχῆς τὸν λόγον· καὶ γεγόνασι κατὰ τοὺς μανικοὺς παῖδας τῶν Ἀρειομανιτῶν, τῶν συμπλεκόντων τοῖς σκαληνοῖς καὶ σκολιοῖς προφάσεις· ἵνα τούτους ἐπαποροῦντες, διείρξωσι τοὺς ἀκεραίους αὐτοὶ ἀπορούμενοι τῆς πίστεως. ὁμοίως καὶ αὐτοὶ λέγειν μεμαθήκασι, τίς ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, Θεὸς, ἢ ἄνθρωπος; εἶτα ἐὰν μὲν εἴπῃ, ἄνθρωπος, ἀπιστήσῃ αὐτὸ τῇ θεότητι, σύμφωνος γινόμενος τοῖς τούτῳ ἀπιστήσασιν αἱρετικοῖς. ἐὰν δὲ εἴπῃ Θεὸς, ἀγνήσεται αὐτὸ τῆς σαρκὸς τὴν γέννησιν, καὶ συνεχθήσεται τοῖς τούτου ἀπαρνουμένοις αἱρετικοῖς. εἶτα δ' αὖ πάλιν, τίς ὁ παθών; τίς ὁ σταυρωθείς; Θεὸς, ἢ ἄνθρωπος; ἵνα ἐὰν μὲν εἴπωσι, Θεὸς, βλάσφημον προφέρωνται ῥῆμα κατὰ τῶν ἀσεβούντων Ἀρειανῶν. ἐὰν δὲ εἴπωσιν, ἄνθρωπος, Ἰουδαϊκῇ πάλιν φθέγξονται ὑπολήψει. διὰ τοῦτο αἱ ἅγιαι γραφαὶ, Θεὸν ἀφράστως ἐκ πατρὸς κηρύττουσι τὸν λόγον, καὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου ἄνθρωπον γεννηθέντα· ἵνα μήτε Θεὸς ἀπιστηθῇ, μήτε σαρκὸς γέννησις ἀγνοηθῇ. ὅπου δὲ σαρκὸς τὸ ὄνομα, ἐκεῖ πάσης τῆς συστάσεως ἡ ἁρμονία, χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πάθος ἰσῶσι. καὶ οὐχ ὑπερβαίνουσιν, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τὴν ἀπερισπαστίαν καὶ τὴν ἀφράστιαν ὁμολογοῦσι. διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ἄνθρωπος, ἵνα πρὸς ἑκάτερα ᾖ ὁ αὐτὸς, φυσικῶς καὶ ἀληθινός· Θεὸς μὲν, πρὸς τὴν ἀϊδιότητα τῆς θεότητος, καὶ τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως· ἄνθρωπος δὲ, πρὸς τὴν γεννητὴν τῆς ἐκ γυναικὸς, καὶ τὴν αὐξητὴν τῆς ἡλικίας. καὶ Θεὸς μὲν, πρὸς ταῖς ζωικαῖς ἐνεργείαις, καὶ δυνατὸς ταῖς θαυματουργίαις. ἄνθρωπος δὲ, πρὸς ταῖς ὁμοιοτρόποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις. καὶ Θεὸς μὲν, λόγος ἐν ἀποδείξει τῆς ἀθανασίας, καὶ ἀφθαρσίας, καὶ ἀτρεπτότητος· ἄνθρωπος δὲ, τῇ προσπαθείᾳ τοῦ σταυροῦ, καὶ αἵματος ῥύσει, καὶ ταφῇ σώματος, καὶ καταβάσει ᾅδου, καὶ ἀναβάσει τῇ ἐκ νεκρῶν. ἕτως ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται.

A Porro Hæreticorum alii, visibilem agnoscentes, non credunt ejus divinitati: alii contra, agnoscentes Deitatem, nativitatem carnis inficiantur: alii rursus qvi etiam cum Deitate carnem recipiunt, negant, eum habuisse animæ naturam, similesqve efficiuntur furiosis Arianis, qvi connectunt flexuosas & obliqvas propositiones, qvo simpliciores captent istiusmodi tricis, ipsi interim hæsitabundi in fide. Itidem & ipsi consvevere loqvi, Ecqvisnam ille, qvi genitus ex Maria est, Deusne, an homo? ut si dicas eum hominem, te a B Fide Deitatis avertant, adstipulatoremqve sibi reddant & suffragatorem, sociumqve hæreticis addant, qvi istius rei incredulitate laborant. Qvod si dicas eum Deum esse, genitæ carnis incredulitatem moliuntur, ut in eorum gregem abducaris, qvi ista negant. Deinde & ita sciscitantur, Ecqvisnam ille, qvi passus est? qvis item ille, qvi crucifixus est? Deus ne an homo? ut si pronuncies eum Deum esse, blasphemum qvid dicas secundum impios Arianos: Sin autem eum respondeas hominem fuisse, existimeris Judaice loqvi. Ea de causa sacræ scripturæ ineffabiliter Verbum ex Patre Deum esse, & extremis C temporibus hominem genitum prædicant, qvo neqve non crederetur Deus, neqve carnis genitura negaretur. Ubi autem carnis vocabulum, ibi totius corporis compago absqve peccato intelligenda est: ubi item nomen hominis, ibi passionem constituunt, neqve prævaricantur, sed ut ubiqve scriptum est in sacris literis, veram de divinitate Verbi incommutabilitatem & ineffabilitatem una voce deprædicant. Ideoqve de Verbo, ut de Deo mentionem faciunt. Ast ubi de homine agitur, originem natalium prosapiamqve describunt, ut utrinqve idem naturalis & verus intelligatur; Deus qvidem æternitate D divinitatis, & rerum procuratione: homo autem enixu fœminæ & incremento ætatis: ac Deus rursum, ac potens ex vivificandi beneficiis, & ex miraculorum designationibus: homo vicissim ex iis, qvæ in nostrum genus competunt, passionibus & infirmitatibus agnoscatur: rursus Deus, ex operatione immortalitatis, & incorruptibilitatis, & incommutabilitatis: homo contra, ex supplicio crucis & sangvinis profluvio, & corporis sepultura, & descensu ad orcum, & resurrectione ab inferis sentiatur. Ita Christus, ut homo qvidem, ex mortuis excitatur:

sed tamen, ut Deus excitat mortuos. Stolidi igitur, qui divinitati ejus passionem adscribunt, aut ejus humanitati fidem non habent, aut qui unum in duo separant, aut qui carnis ejus dimensionem conantur facere, & quantum, & quomodo præter sacras scripturas definiunt. Istiusmodi enim opinionibus lubricatæ & ad ruinam devolutæ sunt hæreticorum mentes, Marcione ad immoderatos verborum plausus sese inclinante, Manichæo vero, ob cogitationem peccati, qvam in Verbo suspicabatur, corruente, Valentino propter nimiam, ut sibi videbatur, cognoscendi sagacitatem in errorem lapso: Paulo Samosatensi, Photinoque cum suis pedisseqvis, dum Deitatem negant, in præceps abeuntibus: Ario furiosis blasphemiis sese contaminante. Et vos, qvasi in iisdem scholis edocti, ea, quæ in scripturis reperiri neqveunt, comminiscimini, & instabiles subvertitis. Satis autem est, si credamus iis, quæ & scripta & dicta sunt (ut ait Paulus) per similitudinem per omnia sine peccato, Petrus vero, *Christo igitur pro nobis passo in carne, & vos eadem cogitatione armemini, & ne amplius pergamus veritatem ignominia afficere.*

καὶ Θεὸς ὢν, ἐγείρεσθαι νεκρούς. μάταιοι οὖν οἱ θεότητι αὐτοῦ πάθος προσάγοντες, ἢ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ ἀπιστοῦντες, ἢ τὸν ἕνα δύο λέγοντες, ἢ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν διαμέτρησιν ποιεῖσθαι ἐπιχειροῦντες, καὶ τὸ πόσον, ἢ πῶς παρὰ τὰς γραφὰς λέγειν τολμῶντες, τοιαύταις γὰρ ὑπονοίαις, ὠλίσθησε τῶν αἱρετικῶν ἡ διάνοια. Μαρκίωνος μὲν, διὰ ὑπερβολὴν βλασφημίας ἐκκλίναντος· Μανιχαίου δὲ, διὰ ὑπόνοιαν ἁμαρτίας ἐκπεσόντος· Οὐαλεντίνου δὲ, διὰ τὸ φάσιν γνώσεως πλυνθέντος· τοῦ δὲ Σαμοσατέως Παύλου, καὶ τοῦ λεγομένου Φωτεινοῦ, καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ δι' ἀπιστίαν θεότητος ἐκπεσόντων. Ἀρείου δὲ διὰ μανίαν βλασφημήσαντος. καὶ ὑμεῖς ταῖς ὁμοίαις χρώμενοι συνατειβαῖς, λαλεῖτε τὰ μὴ γεγραμμένα, ἐκτρέποντες τοῦ ἀσυλήκτου. ἀρκεῖ δὲ πίστευσαι τοῖς γεγραμμένοις καὶ γνωμένοις, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος, καθ' ὁμοιότητα κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ ὁ Πέτρος δὲ, Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, καὶ μὴ συναιτέρω ἐκτεινομένους ἀθετεῖν τὴν ἀλήθειαν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

DE ÆTERNA SUBSTANTIA Filii & Spiritus sancti cum Deo, contra Gregales Sabellii, Oratio.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΙΔΙΟΥ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΣΥΝ ΘΕΩ, ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΑΒΕΛΛΙΖΟΝΤΑΣ.

IUDAISMUS contrarius est gentilitati, neqve tamen alterutra aut religiosa aut pia: nam ambæ extra veritatem consistunt. Siqvidem & Babylonii bellum gesserunt contra Ægyptios: aliiqve complures impii aliis impiis infesti fuerunt. Ideoqve non sufficit obsistere impietati, nisi in gratiam pietatis impietati obsistas.

Ἰουδαϊσμὸς ἀνθικείται τοῖς Ἕλλησι, καὶ ἑκάτερος οὐ σέβεται, ἀλλ' ἀμφότεροι τῆς ἀληθείας ἐκτός. ἐπεὶ καὶ Βαβυλώνιοι πεπολεμήκασιν Αἰγυπτίοις, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀσεβεῖς ἀσεβέσιν ἠντιώθησαν. οὕτω δὲ οὐ χρεία τὸ πρὸς ἀσέβειαν ἀνθίστασθαι, εἰ μὴ διὰ εὐσέβειαν ἢ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἀνθίστασις γίγνεται.

πολλὰ κ μεγάλα κ τῶν εἰδωλολατρεύντων ἔ-
χουσι λέγειν οἱ Ιουδαῖοι, καὶ δίκαια λέγουσι κα-
τηγοροῦντες αὐτῶν τῇ κλίσει λατρευόντων πα-
ρὰ τὸν κλίσαντα· ἀλλ' οὐχ ὅπ δυσεβείαν ἐλέγ-
χουσι, διὰ τοῦτο δυσεβῶν ὁμολογηθήσονται, τὸν
υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἀρνού-
μενοι, κ τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα σεβομένοις ἐγ-
καλοῦντες πολυθεότητα. διόπερ ἐξελήλυθαμεν
ἐξ Ελλήνων, κ ἀφωρίσμεθα πρὸς τὸ μὴ ταῖς
ἀκαθάρτοις εἰδωλολατρείαις διαμίγνυσθαι. ἐξε-
λήλυθαμεν ὴ κ ἐκ τῆς τῶν Ιουδαίων βλασφη-
μίας, τὸν υἱὸν ὁμολογήσαντες τοῦ Θεοῦ, καὶ φυ-
γόντες τὴν ὀλέθριον ἄρνησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, B
τοῦ λέγοντος· ὃς δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπρο-
σθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπρο-
σθεν τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁμολογοῦ-
μεν ὴ τὸν υἱὸν ἐκ πατρός, καὶ ἀεὶ μετὰ τοῦ πατρὸς
ὄντα εὑρίσκοντες αὐτῶ λέγοντι, κ ἐπαγγελλομένῳ, πᾶς
ὅστις ὁμολογήσει ἐμὲ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώ-
πων, ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ
πατρός μου, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τοῦτο ὁρῶντες τὸ
πρόβλημα, & νῦν ἀπηλλοτριώμεθα τῶν
ἑλληνιζόντων ἐπ' ὀνόματι Χριστιανισμοῦ τῶν
ἔργον Θεοῦ βλασφημούντων θεολογεῖν τε & προ-
σκυνεῖν· χωριζόμεθα ὴ κ τῶν Ιουδαΐζόντων, κ C
τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ιουδαϊσμῷ προαφθειρόν-
των, οἱ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι;
Θεὸν ἕνα πρόπλησίως Ιουδαίοις λέγουσι. οὐχ
ὅπ μόνον ἀγέννητον κ μόνον πηγὴν θεότητος,
διὰ τοῦτο φάσκοντες αὐτὸν εἶναι μόνον Θεὸν, ἀλλ'
ὡς ἄγονον υἱὸν & ἄκαρπον ζῶντος λόγου κ σο-
φίας ἀληθινῆς. λόγον γὰρ οἷον τῶν ἐκ καρδίας
ἀνθρώπου νομίζουσι τὸν ἐν Θεῷ, κ σοφίαν
ποιοῦσι τὴν ἐν ψυχῇ, & διὰ τοῦτο πρόσωπον ἓν τὸν Θεὸν, ἅμα τῷ λόγῳ φασίν· ὥσπερ
& τὸν ἄνθρωπον ἅμα τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, ἄν- D
θρωπον ἕνα, οὐδὲν πλέον Ιουδαίων δοξάζον-
τες τῶν οὐκ ἀποδεξαμένων τὸν Εὐαγγελιστὴν τὸν
ἐξ ἀρχῆς βοῶντα, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, κ
λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, & Θεὸς ἦν ὁ λό-
γος. εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ λόγον ὁ Θεὸς ἔχει μὴ γε-
γεννημένον ἐξ αὐτοῦ κ ἀλήθειαν, ὡς Θεὸν ἐκ
Θεοῦ, πῶς ἂν εἴη πρὸς τὸν Θεὸν ὁ λόγος; κ
πῶς ἂν εἴη Θεός; οὐ γὰρ ὁ λόγος ἐξ ἀνθρώπου
ἄνθρωπός ἐστι πρὸς ἄνθρωπον, ἐπεὶ μήτε ζῶν
μήτε ὑφεστώς, ἀλλὰ ζώσης καρδίας κ ὑφε-
στώσης κίνημα μόνον. κ λέγεται πρόβλημα & οὐ
μόνον κ πολλάκις καλούμενος οὐδέποτε διαμένει.

A Multa & magnifica habent Judæi, qvæ contra idololatriam dicant, & justa dicunt, cum eos execrantur, qvod creaturæ potius, qvam creatori inserviant: sed tamen non ideo, qvia superstitionem incessunt, pro piis sunt habendi, dum filium Dei, per qvem omnia creata sunt, inficiantur: iisqve, qvi per filium patrem venerantur, pluralitatem deorum objectant. Atqvi hinc est, qvod ab Ethnicis discessimus, & segregati sumus, ne impuris idololatriis admisceremur: discessimus qvoqve a Judæorum blasphemia, dum filium Dei agnoscimus, & eam pernicioſam abnegationem evitamus, dicente Domino nostro, B *Qvicunqve abnegaverit me coram hominibus, abnegabo & ego eum coram patre meo, qvi est in cœlis.* Matth. 10. Nos porro confitemur, filium ex patre esse, & semper eum cum patre esse, ipsi dicenti credimus & promittenti, ubi inqvit: *Qvicunqve me confessus fuerit coram hominibus, & confitebor & agnoscam eum coram patre meo, qvi est in cœlis.* Ibidem. Cum igitur tale exemplar intueamur sub homine Christianismi digressi a gentilitate, qvi opera Dei, Deos appellare & adorare non vereantur. Disjungimur qvoqve a Judaizantibus, qvi Christianismum in Judaismum depravant, & ab iis, qvi Deum ex C Deo inficiantes, Deum unum, itidem ut Judæi prædicant, qviqve non ideo, qvod solus sit ingenitus & solus fons Deitatis, solum Deum nominant, sed qvia infœcundiorem eum magisqve sterilem existimant; qvam ut gignat vivens Verbum, & sapientiam veram. Verbum enim illi tale adscribunt, qvale homines in sua mente concipiunt: & sapientiam, qvalia ea, qvæ nostri animi est, attribuunt. Ideoqve unam personam Deum cum Verbo asseverant, qvemadmodum hominem unum dicimus, cum sua ratione verborumqve in animo conceptu, D nihilo plus, qvam Judæi sentientes, qvi Evangelistam non recipiunt statim ab initio clamantem, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Joan. 1. Si enim Deus Verbum in mente habet, non autem revera ex ipso genitum, ut Deum ex Deo; qvomodo esse poterit apud Deum Verbum? aut qvomodo Deus fuerit? Non enim verbum in mente hominis conceptum, homo est apud hominem, cum nec vivat, nec subsistat, sed vivi duntaxat, & subsistentis pectoris motus sit, qvod mox, ut enunciatum est, non subsistit: & sæpe vocatum, neqvaqvam permanet,

cum contra Psalmista vociferetur, *Dei*
Psalm. 9. *Verbum in æternum permanet in cœlo*, & in ea re illi suffragatur & consonat Evangelista, cum Verbum Deum esse profitetur, & manifestatum eum annunciat, & advenisse indicat, & incarnatum prædicat, non comprehendens una cum Verbi incarnatione ipsum Patrem. *Verbum*
Joan. 1. enim, inqvit, *caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam qvasi unigeniti ex Patre, plenum gratia & veritate.* Unigenitum igitur Verbum in mundo vides manifestatum, & in hominibus habitantem, gloriamqve illi attribui, ut unigeniti a Patre; non qvod ipse Pater sit, aut Pater una cum Verbo sese manifestaverit, qvemadmodum homo suo ipsius verbo manifestatur, qvod nulla ratione apparere potest, nisi is, qvi illud loqvitur, in præsentia adsit. Qvibus ergo potius crediderimus? illisne, qvi Filium a Patre non advenisse prædicant, an iis, qvi unam personam Verbum cum Patre existere asseverant? Si enim una persona est, cur una mittit & altera mittitur, & per carnem conspicitur? cum Deum nemo viderit unqvam, sed unigenitus Filius, qvi est in sinu Patris, ipse enarraverit, & accesserit ad nos, suisqve verbis sui conspectum exhibuerit: qviqve ob istam ex sese Patris cognitionem
Joan. 14. inter loqvendum subjunxerit, *Qvi vidit me, vidit & Patrem meum*, non seipsum Patrem dicens: qvi enim id fieri posset, Pater sit invisibilis, sed talem se dicit, qvalis Pater est. Nam superius dixerat, *Si*
Ibidem. *cognovisset is me, etiam Patrem cognovisset*, dualitatem personarum expressis verbis nobis declarans, qvæ ex Deitate per omnia simili agnosci poterat. Qvocirca qvi dignus habetur conspectu Filii, non fraudatur conspectu Patris. Non enim genitor alienum dissimilemqve de se genuit, sed sibi consimilem. Si igitur unum existimas, cum revera duo sint, Pater & Filius, qvæ tibi cum Ecclesiastica doctrina communio supereſt? qvomodo vo-
Joan. 14. ces Domini excipias, *Ego & Pater*, inqvit, *unum sumus?* Ac rursum de Pa-
Num. 35. tre loqvens, *Ab eo*, inqvit, *sum, & ille*
Joan. 15. *me emittit.* Addit & tertium: *Ego rogabo*, inqvit, *Patrem & alium consolatorem dabit vobis.* Cum igitur de se loqvitur, *ego* inqvit: cum de Patre, *ille* dicit:

A τὸ ὂν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀῴδων ὁ ψαλμῳδὸς κεκραγὼς λέγων, εἰς τὸν αἰῶνα ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σύμφωνος αὐτῷ ὁ Θεὸν εἶναι τὸν λόγον ὁμολογῶν Εὐαγγελιστὴς, φανερωθέντα τε αὐτὸν διαγγελίζεται, καὶ ὡσαγγούμενον μεμυήκε, καὶ σαρκωθέντα κηρύττει, καὶ συμπεπαρειλαμβάνων τῇ τοῦ λόγου σαρκώσει τὸν πατέρα, ὁ λόγος γὰρ ἔφη σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. μονογενῆ τὸν λόγον ὄντα ὁρᾷς ἐν κόσμῳ φανερούμενον, ἐν ἀνθρώποις σκηνουῦσαν, δόξαν αὐτοῦ κηρυσσομένην, ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. οὐχ ὡς πατὴρ αὐτὸς ὤν, ἀλλ' ὡς τοῦ πατρὸς ἅμα τῷ λόγῳ πεφηνότος, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος ἅμα τῷ ἑαυτοῦ φαίνεται λόγῳ, καὶ οὐκ ἔστι φανῆναι τὸν λόγον, εἰ μὴ καὶ ὁ λαλῶν αὐτὸν παρείη καὶ φθέγγοιτο. τίσιν οὖν πιστεύομεν πότερον τοῖς διαγγελιζομένοις ἡμῖν τὸν μὲν παρὰ πατρὸς ἀπεδημηκότα, τὸν δὲ τοῖς ἐν προσώπου ἅμα τῷ λόγῳ τὸν πατέρα φάσκουσιν εἶναι; εἰ γὰρ ἓν πρόσωπον, πῶς τὸν μὲν ἀποστέλλει, τὸν δὲ ἀποστέλλεται, καὶ θεωρεῖται διὰ σαρκός; Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἀλλ' ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, καὶ παραγενομένους αὐτοὺς φθέγγεται τῇ ἁγίᾳ φωνῇ παρέχων τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν, καὶ διὰ ταῦτα τὴν τοῦ πατρὸς ἐπίγνωσιν ὑποτιθέμενος, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, οὐχ ἑαυτὸν εἶναι τὸν πατέρα φάσκων, πῶς γὰρ, τὸν ἀόρατον; ἀλλὰ δηλονότι οἷον τὸν πατέρα. πεφυκὼς γάρ· εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ἤδειτε, τὴν δυάδα τῆς προσώπων ἀπτικῶς ἡμῖν ἐξηγούμενος, ἀπαραλλάκτως γνωριζομένην θεότητι. διόπερ ὁ τοῦ ὑπὲρ καταξιώματος θεωρίας οὐκ ἀπεστέρηται τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ἀλλοῖον ὁ γεννήτωρ ἐγέννα, ἀλλὰ τοιοῦτον οἷος αὐτός. εἰ γοῦν ἓν καὶ μόνον εἶναι πρᾶγμα νομίζεις, δύο ὄντα κατ' ἀλήθειαν, ἀγνοεῖς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, τίς ἔσοι πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐστὶ κοινωνία; πῶς ὂν τὰς τοῦ δεσπότου δέξῃ φωνὰς, ἐγὼ φησι καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. καὶ πάλιν πρὸς τοῦ πατρὸς διαλεγόμενος, πατὴρ αὐτός εἰμι, φησὶ, κἀκεῖνος ἐμὲ ἀπέστειλεν προστίθησι δὲ καὶ τὸ τέλειον, ἐγὼ φησι παρακαλέσω τὸν πατέρα μου, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν. ὅταν μὲν πρὸς τοῦ ἑαυτοῦ λέγῃ, τὸ, ἐγὼ· πρὸς δὲ τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος

περὶ τοῦ πνεύματος, ἄλλος· πῶς οὐκ ἀποστασίαν σαφῆ ἀρνεῖσθαι τὰ τρία, καὶ μόνον εἶναι λέγειν τὸν φάσκοντα, οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με πατὴρ, μετ' ἐμοῦ ἐστι; χρῆται γὰρ καὶ νομικῇ φωνῇ, καὶ διὰ ταύτης δύο παρίστησιν ὄντας αὐτόν τε καὶ τὸν πατέρα. ἐν τῷ νόμῳ γὰρ, φησὶ, γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν, ἐγώ φησιν, εἰμὶ ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὁ πέμψας με, πατήρ. ἰδοὺ γὰρ δύο πρόσωπα, καὶ εἰ μὴ λέγεις, δύο εἶναι ἀληθεύειν, τοῦτο λέγων οὐδὲ τὴν μαρτυρίαν ἐᾷς συνίστασθαι ἀληθινήν. τοῦτο γὰρ πιστοῦται τὴν μαρτυρίαν, τὸ μὴ ὑφ' ἑνὸς γίνεσθαι μόνου, ἀλλ' ὑπὸ δύο, καὶ γὰρ μεμαρτύρηκεν ὁ πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ λέγων, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ υἱὸς Θεοῦ εἶναι ὁ μονογενὴς υἱὸς μαρτυρεῖ, ἡ τῷ πατρὶ διήλεκται σαφῶς ἐν ἀκοαῖς ἀνθρώπων λέγων· ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἀπολογοῦνται οἱ τῆς Ἰουδαίων ἀρνήσεως ὑπηρέται, ὑπὲρ τοῦ μὴ σαφῶς ἐλέγχεσθαι τοῖς Εὐαγγελίοις ἀντιπίπτοντες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; καὶ οὕτως δύο ὑπονοήσεις φαίνεσθαι ἕνα τὸν πατέρα Θεὸν, ἕτερον δὲ τὸν υἱὸν ἄνθρωπον. φοῦ τῆς ἀσεβείας! ἡ τί τοῦτο διαφέρει τῆς Σαμοσατέως ἀπολογίας; εἰπάτωσαν δὴ πῶς ἄνθρωπος περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα φθέγξεσθαι τολμᾷ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα; πῶς δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ ταῦτα φθεγξομένου μαρτυρεῖ, ὅτι παλέρχιδιον ἔλεγεν τὸν Θεὸν ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ· οὐκ ἄνθρωπος ἴσος τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὁ ὢν τοῦ Θεοῦ Θεὸς, ἴσα ἐξ ἴσου γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν, ὡς καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ, ὁ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐξηγούμενος, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. ἴσμεν καὶ ἀνθρωπίνως πολλάκις τὸν Σωτῆρα φθεγγόμενον, ἀλλ' οὐχ ὅτε φησὶν, ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὁ πέμψας με, πατήρ. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὁ πεμφθεὶς εἰς τὸν κόσμον, ὁ λέγων, ἐκ παλαιοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω. ὁ λέγων, οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον,

A cum de Spiritu sancto, alium subjungit: cur non plane defectionis & apostasiæ crimen sit, negare tria, solum illum dicere, qvi ista locutus est, *Non sum solus,* Joan. 3. *qvoniam qvi me misit, Pater mecum est?* Utitur vero etiam legali & veridico verbo, per qvod ostendit duos esse, se nimirum & Patrem, *In lege,* inqvit, *scriptum* Ibidem. *est, duorum hominum testimonium verum esse. Ego sum,* inqvit, *qvi testimonium præbeo de meipso, & testatur etiam de me, qvi me misit, Pater.* En tibi duas personas, & nisi dicas vere duas esse, cum hæc loqvitur, non permittis, testimonium verum existere: id enim testimonium B confirmat, si non ab uno, sed a duobus perhibeatur. Nam & testatus est e cœlo Pater dicens, *Hic est Filius meus dilectus:* Matt. 11. & sese esse Filium Dei, unigenitus ipse Filius contestatum facit: & cum Patre sermonem miscens, manifeste in auribus hominum loqvitur: *Confiteor tibi, Pa-* Joan. 14. *ter Domine cœli & terræ, qvod ista occulta esse voluisti sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Nè pater, qvoniam ita placuit tibi. Omnia mihi data sunt a Patre meo.* Sed qvidnam ad ista respondent isti Judaicæ inficiationis ministri, ne palam deprehendantur adver- C sari Evangelio Domini nostri Jesu Christi? ad istum modum duas hypostases inducunt, ut unam in Patre Deo, alteram in Filio homine constituant. Vah impietatem. Et qvid istud differt a responsione Samosatensis? Dicant mihi (qvæso) qva ratione homo ista de seipso ausus est loqvi, *Qvi vidit me, vidit Pa-* Ibidem. *trem?* aut qva ratione talia de seipso loqventem testatur Evangelista, eum, qvi dixerit, patrem suum Deum esse, æqvalem se Deo fecisse? Atqvi si Deus ex Deo est, fieri neqvit, qvin ratione naturæ paria habeat cum genitore suo, ut & Paulus testatur, qvi non de humanitate ejus, D cum eam assumsit, sed de iis, qvæ humanitatem tempore antecederent, explanationem facit? *Qvi cum* (inqvit) *in* Philip. 2. *forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqvalem Deo.* Scimus autem, dominum subinde humanitus loqvi, sed non ratio in istis verbis, cum sic ait, *Ego* Joan. 15. *sum, qvi testimonium perhibeo de meipso: & testimonium perhibet de me, qvi misit me Pater.* Non enim homo est ille, qvi missus est in mundum, & qvi dicit: *Ex Patre* Joan. 3. *egressus sum, & venio:* & qvi dicit: *Ita dilexit Deus mundum, ut & Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qvi in eum crediderit, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

Joan. 14. Et qvi dicit, *Descendi ex cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus, qvi misit me.* Cæterum, si vis eum audire humanitus loqvi, & congruenter ad formam carnis, qvæ oculis patebat: & ad humanam speciem, qvæ sola & mera in eo
Joan. 5. existimabatur, audi verba ipsius: *Si ego de meipso testimonium perhibeo, testimonium meum verum non est.* Neqve enim fide dignum videtur, neqve recepti moris est, ut homo de seipso testimonium perhibeat. Cum autem dicit, *Et si ego testimonium perhibuero de meipso, testimonium tamen meum verum est, qvia scio, unde advenerim, & qvo abeam:* cum se & Patrem enumerans, duos esse dicit, qvi de ipsius gloria testimonium ferant, neqvaqvam humana loqvitur, sed supra omnem humanam dignitatem. At, qvid loqvor de humana dignitate? supra Angelicam, supra principatus, supra potestates, supra dominationes sese effert. Qva enim ratione Deus cum homine connumerari potest? aut qvæ inter eos affinitas aut communio? Sed cum
Matth. 7. dicit: *Confiteor tibi, Pater Domine cœli & terræ*, homo esse tibi videtur. Recte tu qvidem, habet enim humanitatem sibi adjunctam deitas illa, qvæ in mundum venerat: sed ne ob prætextum carnis ignorares Deum, statim ita de seipso subjungit, & in hunc modum loqvi-
Joan. 14. tur. *Nemo cognoscit Filium, nisi Pater, neqve Patrem cognoscit qvispiam, nisi Filius, & nisi cui voluerit Filius revelare.*
Matth. 11. *Venite ad me omnes, qvi laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: & discite a me, qvoniam mansvetus sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: Jugum enim meum svave est, & onus meum leve.* Excusit istis verbis tuam calumniam Dominus, cum Deum se exhibeat in humana forma: qvippe qvi a solo Patre cognoscatur, & solum Patrem cognoscat, & iis, qvi digni sunt, sui ipsius & Patris cognitionem revelet: evocatqve nos ad se, refocillationem ex se promittens, & jugum suum portare jubet. Hæc cum dicit, renudat suam divinitatem, & eximiam suam majestatem, qvæ sub parva forma occultatur, exponit, & super cœlestem potestatem, sub terreno corporis operculo latentem, ostendit. Sed qvid opus decies millenas divinas Domini nostri JESU CHRISTI voces recensere? qvibus summovetur merito Samosatensis novitas,

A ὁ λέγων, καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. ἀλλ' εἰ θέλεις αὐτοῦ ἀνθρωπίνως ἀκοῦσαι, ἀμοιζόντως τῇ ὁρωμένῃ καὶ σάρκα μορφῇ, καὶ τῇ νομιζομένῃ ψιλῇ ἐπὶ τοῖς ἀκούσασιν ἀνθρωπότητι, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ, εἰ ἐγὼ μαρτυρῶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθὴς οὐκ ἔστι, καὶ τὸ μὴ ἀξιόπιστον εἶναι, μηδὲ νομίζειν ἄνθρωπον ἑαυτῷ μαρτυροῦντα, ὅτε δέ φησι, κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν. ὅπου δὲ πόθεν ἔρχομαι, καὶ ποῦ ὑπάγω, ὅτε ἀριθμῷ τὸν
B πατέρα καὶ ἑαυτὸν, δύο φησὶν εἶναι τοὺς ἐπὶ τῆς δόξης αὐτοῦ μάρτυρας, οὐκ ἀνθρώπινα φθέγγεται, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. καὶ τί λέγω ἀνθρωπίνην; ὑπὲρ Ἀγγελικὴν, ὑπὲρ Ἀρχὰς, ὑπὲρ Δυνάμεις, ὑπὲρ Κυριότητας. ποία γὰρ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ συναφείας μῆνις; τίς ἐγκύτης; ἢ τίς κοινωνία; ἀλλὰ λέγων, ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀνθρωπος ὢν σοὶ δοκεῖ; καλῶς, καὶ γὰρ ἔχει ἀνθρώπινον ἀναμεμιγμένον ἡ ἐπιλαμπομένη θεότης εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ κάλυμμα τῆς σαρκὸς ἀγνόει τὸν
C Θεὸν, τὸν ἀνθρωπον ἐπάγοντα ἐπὶ ἑαυτὸν, καὶ φάσκοντα, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· καὶ, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον
D μου ἐλαφρόν ἐστιν· ἀπέκλεισέ σοι τὴν συκοφαντίαν ὁ Κύριος, Θεὸν ὑποκρινάμενος ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, τὸν τοῦ πατρὸς γινωσκόμενον μόνον, καὶ γινώσκοντα τὸν πατέρα. καὶ τοῖς καταξιουμένοις ἀποκαλύπτοντα τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν καὶ τὴν τοῦ πατρὸς, προσκαλεῖται ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν ἀνάπαυσιν ἐπαγγελλόμενος ἑαυτῷ, καὶ ζυγὸν ἑαυτοῦ βαστάσαι προσκελεύόμενος. ταῦτα λέγων ἀπαμφιέννυσι τὴν θεότητα, ἐρμηνεύει τὸ κεκαλυμμένον διὰ τῆς μικρᾶς μορφῆς ὑπερβάλλον μέγεθος, τὴν ὑπερκόσμιον ἐξουσίαν ἐπιδείκνυσι γυμνωθεῖσαν σώματι, καὶ μὲ δεῖ καταλέξαι μυρίας ὅσας θείας φωνὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; δι' ὧν ἐκβάλλεται μὲν εἰκότως ἡ τοῦ Σαμοσατέως καινοτομία

τὸν δὲ Σωτῆρα, ὡς ὄντα ἀνθρώπου ψιλοῦ, σοφιστικὴ ἂν ἦν ἡ παραλογία καὶ ἡ τῶν μιμουμένων ἐκείνου ἀλόγιστος φλυαρία. Φέρε γάρ, ἵν' ὀλίγων ἐπιμνησθῶμεν μαρτυριῶν, τίς ὁ ταῦτα λέγων, ὁ πᾶς ὁ λέγων, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; οὐκ ἀνθρώπου γὰρ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ Θεοῦ δεικνύοντος τὴν γνησίαν ἀπὸ πατρὸς γέννησιν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν κυριολογίαν οὐκ ἀρνεῖται τὴν πρὸς ἑαυτόν. Κύριος γὰρ ὁ ἐκ μόνου γεγεννημένος Κυρίου, ὡς καὶ πρὸς Μωσῆ λέλεκται τό, ἔβρεξε Κύριος θεῖον, καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου. Ἐκάλεσε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους φησὶν ὁ Σωτήρ, φωνεῖτέ με ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. καὶ πάλιν, δεσπότην τῆς πατρῴας οἰκίας ἑαυτὸν ἀποφαίνων, ὡς ἂν μονογενὴς υἱός, εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ. ὁρῶ ὅτι μὲν Θεὸς καὶ Κύριος τῶν ὅλων Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένος ὁμολογεῖται παντί. εἰπὼν γάρ, ὁ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐπιφέρει τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἔχεις ἕνα υἱόν, ἔχεις πατέρα. μὴ φοβοῦ τὴν δυάδα, τῇ φύσει γὰρ ἀδιαίρετα. ὁ δὲ τὰ δύο λέγων ἀπαλλοτριοῖ τοῦ γεννήσαντος τὸ γέννημα, ὁ δὲ διὰ τὴν ἑτέραν μανίαν τὴν ἀρνησαμένων μίαν εἶναι τὴν τῶν δύο θεότητα, διὰ τοῦτο καὶ δύο λέγειν φθυκτέον. εἷς Θεὸς, ὅτι καὶ πατὴρ εἷς, Θεὸς ὢν καὶ υἱός, ταυτότητα ἔχων, ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, οὐκ αὐτὸς ὢν ὁ πατήρ, ἀλλ' ἡνωμένος πρὸς τὸν πατέρα τῇ φύσει, δύο μὲν ἀριθμῷ, μία δὲ οὐσία τελεία, δύο οὐκ ἐν δύο μερῶν. τέλειος ὁ υἱὸς καὶ παρὰ τελείου πατρός, ὢν ἐξ ὅλου χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ῥῆμα ἀνυπόστατον, ἀλλὰ ζῶσα δύναμις, καὶ τοῦ ζῆν αἰτία τοῖς πᾶσιν, οὐχ οἵα ἀνθρώπου δύναμις, δι' ἣν ἄνθρωπός ἐστι δυνατὸς, ὁ γὰρ γέννημα ἀνθρώπου, ἢ υἱός, ἢ δύναμις αὐτοῦ. Θεοῦ δὲ υἱὸς ἡ δύναμις, ὥστε δυνατὸς μὲν ὁ πατὴρ τελείως, ὅτι πατὴρ δυνάμεως, δύναμις δὲ ὁ υἱὸς τελεία, ὅτι γέννημα αὐτοῦ, καὶ σοφία τοῦ παλαιὸς ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡ ἐν ἀνθρώπῳ, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος σοφὸς, ἀλλ' ἀπὸ σοφοῦ σοφία. ἐκεῖ δὲ λέγεται μόνῳ σοφῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Aqva Salvatorem noſtrum non niſi merum hominem deblaterat, ſummoveturqve una cum eo imitatorum ipſius irrationabilis nugatio? Age ergo, paucorum teſtimoniorum mentionem faciamus. Qvis eſt, qvi ita loqvitur, *Non omnis, qvi mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum?* Matth. 7. Non hominis hoc verbum, ſed Dei oſtendentis genuinam ſui ex Patre ſuo generationem: atqve ideo Domini titulum non recuſat. Dominus enim eſt, qvi ex ſolo Domino eſt genitus, ut apud Moſem dictum invenies, *Pluit Dominus ſulphur & ignem a Domino.* Gen. 19. Item alibi ad Apoſtolos dicit Salvator, *Appellatis me magiſtrum, & Dominum, & recte facitis, ſum etenim.* Joan. 13. Alibi rurſum Dominum ſeſe paternæ familiæ oſtendit, utpote unicus filius: *Si Patrem familias Beelzebub nuncupaverunt, qvanto magis domeſticos nuncupaverint.* Matth. 10. Qvapropter univerſorum eſſe Dominum, qvi ex Deo genitus eſt, Jeſum Chriſtum, cuivis manifeſtum eſt. Atqve ibi cum ait: *Non omnis, qvi dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum,* Matth. 7. (continuo ſubinfert, qvibus Patrem ſuum intelligas) *ſed qvi facit voluntatem Patris mei, qvi in cælis eſt.* Habes igitur Filium, habes Patrem, ne extimueris dualitatem: natura enim diſtincti non ſunt, neqve item, qvi de duobus loqvitur, abalienat genitum a genitore. Neqve ob alteram illam inſaniam, qva dicunt, unam non poſſe eſſe duorum Deitatem, ideo nefas dictu exiſtimaveris duos eſſe. Unus eſt Deus, qvia & Pater unus eſt, & Filius eſt Deus; cum ille utpote Filius, identitatem habeat cum Patre, ipſe interim tamen Pater non eſt, ſed unitus natura cum Patre, ut duos qvidem numero eſſe, unam tamen in ambobus perfectam eſſentiam conſtituas. Duos autem non bifidos ex duabus partibus: ſed duos prorſus integros: ee qvod integer ſit & perfectus Filius ex integro & perfecto Patre, character paternæ ſubſtantiæ, non inane Verbum abſqve ſubſtantia, ſed viva poteſtas, autorqve vitæ, non qvalis hominis poteſtas, per qvam homo potens dicitur. Non enim poteſtas hominis, fœtus illius aut filius haberi poteſt: cum contra, Dei poteſtas Filius ſit, ideoqve plene & ad perfectum potens eſt Pater, qvoniam Pater poteſtatis eſt: Potentia qvoqve abſoluta Filius, qvoniam ſoboles illius eſt. Itidem qvoqve Sapientia Patris eſt Filius: non ita ut in homine, ubi per ſapientiam homo fit ſapiens, ſed ex ſapiente Sapientia iſta ortum trahit', de qvo dicitur, *Soli ſapienti DEO per Jeſum Chriſtum, cui gloria in ſecula, Amen.*

Verum hic, inqviunt, non genuit Pater, qvomodo igitur Pater? aut cujus tandem Pater? sin autem genuit, ergo is, qvi ipsum esse est, genitus est. At ego, inqvit, generationem agnosco? gignitur enim Verbum, qvando enunciatur & sentitur: & qvoties loqvitur, toties Verbum progignitur: Qvid tu? an multa mihi hic constitues Dei verba, eaqve subinde nascentia? & aliqvando imaginaberis Deum tacere, aliqvando vero loqvi, & mutari transireqve a silentio ad loqvelam, dum labra aperit, & animo cogitatuqve ad verba efferenda concitatur? An scilicet Deus homo est, Deumqve tibi, o iniqve, similem esse arbitraris? Ne tu mihi, o homo, sive mentionem de divinis oculis, sive de aliis membris corporis, carnaliter intellige: sed ex similitudine corporalium incorporea comprehende. Dictum enim tibi est, Deum esse spiritum, ita qvoqve Verbum ejus, Spiritum crede, non qvale est tuum aut alicujus hominis verbum, Deus enim est, etiamsi non videatur, neqve duo sunt dii, cum non duo sint patres, neqve diversæ substantiæ sit genitor a genito. Qvi enim duo principia introducit, is duo numina prædicat. Qvæ Marcionis superstitio est, dicentis, Deum justum non esse Christi Patrem, sed alterum illum bonum, verum Christi Patrem esse. Rursus, cum dicat, alterum Deum increatum esse, alterum vero creatum, fieri non potest, qvin duo nomina recenseat: idqve ob diversitatem substantiæ, qvam blasphemando introducit. Ubi autem unum principium, ibi unum ex eo germen, ubi imago absolutissima & naturalis, ni mirum genita ex eo, unus qvidem Deus, eo qvod perfecta Deitas in Patre intelligatur, & perfecta paterna Deitas in Filio subsistat. Cæterum, qvia ex parvo exemplo e sacra scriptura prolato, qvo Christus imago invisibilis Dei appellatur, ad sensum rei pervenire licet, fugiamus in hac comparatione dissimilitudinem, qvæ cum re comparata discordiam facit, nempe opificem ab imagine a se condita, diversæ esse substantiæ, ac proinde Christum, qvi imago est Patris, a Patre suo diversæ esse naturæ, sed genitum & genitorem consubstantiales esse confiteamur. Sed tamen qvi regis imaginem videt, Regem videt & dicit, en tibi Regem, neqve tamen duos Reges constituit, neq; imaginem particulam Regis, neqve Regem particulam imaginis dijudicat: ita qvoqve dum imaginem Patris, & Patrem commonstras, unum tamen Patrem & unam Deitatem Patris & Filii commonstras,

A ἀλλ' οὐκ ἐγέννησεν ὁ πατήρ. πῶς οὖν πατὴρ, ἢ οὗ, εἰ γὰρ ἐγέννησεν, ὁ ὢν ἐστιν ὁ γεγεννημένος. κἀγὼ, φησὶν, ὁμολογῶ γίνεσθαι· γινόμενος γὰρ ὁ λόγος, ὅταν λαλῆται καὶ γινώσκεται, καὶ ποσάκις ὁ αὐτὸς εἰπέ μοι γεννηθήσεται; ἢ πολλὰς ἐρεῖς τοῦ Θεοῦ λόγους ἑκάστοτε γεννωμένους; καὶ ποτὲ μὲν σιωπῶντα φανταζόμενος τὸν Θεὸν, ποτὲ δὲ λαλοῦντα, καὶ μεταβαλλόμενον ἀπὸ σιωπήσεως εἰς λαλιὰν, καὶ χείλεσιν ἀνοιγομένοις, ἢ καρδία κινουμένη. οὐκ ἄνθρωπος ὁ Θεὸς, ταπεινὰ δοκεῖς ἐμοῦ, ὅπερ ἔσται σοι ὅμοιος ὁ Θεός; ὦ ἄνθρωπε, κἂν ὀφθαλμοὺς ἀκούσῃς Θεοῦ, καὶ τὰ ἄλλα μέλη τὰ σωματικὰ, μὴ σαρκικῶς νόει, ἀλλὰ δι' ὁμοιότητος τῶν σωματικῶν, ἐννόει τὰ ἀσώματα. καὶ γὰρ εἴρηταί σοι, πνεῦμα ὁ Θεὸς, ἔστω καὶ ὁ λόγος, οὐκ ἀνθρώπινος, οὐδὲ οἷος ὁ σός. Θεὸς γάρ ἐστι, κἂν μή σοι δοκῇ, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο θεοὶ, ὅπου μηδὲ δύο πατέρες, μηδὲ ἑτερούσιος ὁ γεγεννηκὼς ὁ γεγεννημένος. ὅμως γὰρ ἀρχὰς εἰσάγων δύο, δύο κηρύττει θεούς, αὐτὴ Μαρκίωνος ἡ δυσσέβεια, θεὸν λέγοντος δίκαιον ἰδίᾳ Χριστοῦ πατέρα, καὶ θεὸν ἕτερον ἀγαθὸν, ἰδίᾳ Χριστοῦ πατέρα. πάλιν ὁ θεὸν ἀγέννητον εἶναι λέγων, ἄλλον δὲ θεὸν γενητὸν, δύο ἑαυτοῖς λέγει θεούς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας διαφορὰν, εἰς βλασφήμως εἰσάγει, ὅπου μία μὲν ἡ ἀρχὴ, ἐν ᾧ τὸ ἐξ αὐτῆς γέννημα· εἰκὼν ἀκριβεστάτη καὶ φυσική. διόπερ καὶ γεννητὸν ἐξ αὐτοῦ, εἷς θεὸς, τελείας μὲν ὄντος πατρὸς τῆς θεότητος νοουμένης, τελείας δὲ καὶ ἐν υἱῷ τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπαρχούσης. ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ μικροῦ τούτου παραδείγματος, ὅπερ ἡ θεία γραφὴ δεδήλωκεν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Χριστὸν ὀνομάσασα, δυνάμεθα καταλαβεῖν τὸ λεγόμενον· φύγωμεν πάλιν ἐνταῦθα τὸ ἀνόμοιον τὸ ἐν τῷ παραδείγματι, τὸ τεχνίτην καὶ ἕτερούσιον εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα, γεννητὴν δὲ καὶ ὁμοούσιον ὁμολογοῦμεν. ὅμως δὴ ἴδε ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ὁρῶν, τὸν βασιλέα ὁρᾷ, καὶ φησὶν, ἰδοὺ, οὗτός ὁ βασιλεύς, καὶ οὐ δύο πεποίηκε βασιλεῖς, οὐδὲ μέρος τοῦ βασιλέως τὴν εἰκόνα, ἢ τῆς εἰκόνος τὸν βασιλέα· οὕτω δεῖ καὶ εἷς Θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ μία θεότης πατρὸς καὶ υἱοῦ,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὡς ἢ σὺ λέγεις, εἷς ἔσαι σωήθετ ἐκ δύο μερῶν ἀτελῶν. πρὸς ἢ ταύτην τὴν ἀσέβειαν ἀποκλεῖσαι καλὸν τὰς ἀκοὰς, καὶ ἀπονίψασθαι τὴν ψυχὴν, ὅτε γὰρ ὑόν, ὅτε πατέρα, ὁτὲ φανταζόμενοι ὁμολογεῖ· ἐπεὶ μήτε πατέρα, μήτε υἱὸν ἀτελῆ νοεῖν ἐγχωρεῖ. ἀλλ' εἴρηται φησιν, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὐκ ἔστι ἢ λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ, οὐδὲ υἱὸς λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ λόγος ζῶν ἀπὸ ζῶντος πατρὸς θεὸς ἀϊδίως γεννήσας τελείως, ἀναρχως τῷ πατρὶ συνών. ὡς μηδέποτε μόνον ἐπινοεῖσθαι τὸν πατέρα· ἀεὶ γὰρ τελεὸς ἡ τελεὸς, καὶ προσθήκην θεότητος οὐ λαμβάνει, οὐδ' ὁ μὴ πρότερον ὢν σὺν τῷ παρεῖ προσθεῖναι ὕστερον ὁ υἱὸς, οὐδὲ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐπιγίνεται. τὰ γὰρ ἀπό τινος ἀρχῆς γεγενημένα, καὶ ποιήματά ἐστι καὶ δοῦλα, καὶ τῇ τελείᾳ συναριθμεῖται οὐδαμῶς, προβαθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀρχὴν ἢ ὅτε μίαν, ὅτε οὐσίαν, ὅτε δυνάμιν συνεπέθεσεν. ἀϊδίως γὰρ τὰ μὴ ἀΐδια συναριθμεῖσθαι οὐ δύναται, τῇ θεότητι τὰ μὴ μετέχοντα θεότητος οὐσιώδους. πῶς ἓν ἐν τῷ γεγεννηκότι ὁ γεγεννημένος; καὶ πάλιν ὁ γεννήτωρ ἐν τῷ γεννήματι; πῶς ἔστιν ἐν ἐκείνῳ, καὶ ἐκεῖνος ἐν τούτῳ; ὅτι καὶ αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν οἷος καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἐκεῖνος οἷος ἔστι, ὅτως καὶ ἓν τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ ἀπεχοινίαν, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτῆρα νοεῖν τὸν υἱὸν, ἀλλ' εἶναι θεὸν, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ πατήρ. ἐπεὶ καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἠγανάκτουν οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν· καὶ ὁ Σωτὴρ βεβαιῶν τὸ εἰρημένον ἐπ' αὐτοῖς ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δεδηλωκὼς, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν θεοῦ υἱὸν ὄντα θεὸν. εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφὴ· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, ὅτι υἱὸς θεοῦ εἰμι, εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι, εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ θέλητε πιστεύειν, τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. θέλουσι

A Sed tu mihi hic objicis, esto, sit unus Deus, sed ex duabus partibus, in qvas soliditas Deitatis diffusa est, neuterq; sit integer, sed compositus. Cæterum ad hanc impietatem operæpretium est aures occludere & abluere animam: Nam qvi talia blaterat, nec Filium, nec Patrem confitetur: qvandoqvidem neqve Patrem, neqve Filium imperfectum fieri potest, ut intelligamus. Atqvi, inqvit, dictum est, *qvoniam ego in Patre, & Pater in me est.* Joan. 14. Recte: sed non est Pater & Verbum cogitabile in corde filii, neqve filius cogitabile Verbum in corde patris, sed Verbum vivum ex vivo patre Deo, B æterna generatione editum, absqve principio cum patre coexistens, adeo ut nunqvam solum patrem fuisse intelligendum sit, eo qvod Trinitas semper Trinitas fuerit & sit, neqve auctarium Deitas accipiat, neqve qvasi filius, qvi antea cum patre non fuit, postmodum fuerit: ac cum jam extiterat, aliqvid incrementi addiderit aut Filio Spiritus superaccreverit. Qvæ enim ab aliqvo principio ortus traxerunt, creaturæ sunt, & mancipia, & cum Trinitate neutiqvam numerantur. *Profecti enim*, inqvit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris,* Matth. 28. C *Filii, & Spiritus sancti.* Nullum isthic aut principium, aut vim, aut potestatem singulis seorsum annumeravit. Cum rebus enim æternis, qvæ æterna non sunt, in eandem classem redigi non possunt: neqve cum Deitate ea, qvæ participatum Deitatis non habent, eodem ordine graduqve constituere licet. Qvi igitur in genitore genitus? aut rursus genitor in genito? qvomodo ille in isto? aut iste in illo? qvoniam iste talis est, qvalis ille, & ille talis, qvalis iste, atqve ita fit, D ut duo unum sint, eo qvod non divarient neqve disjungantur, neqve sub alia specie aut sub diverso charactere filius intelligatur, sed qvod DEUS sit, qvemadmodum & pater. Ille enim cum ad ipsius verba, *Ego & pater unum sumus*, Judæi Joan. 12. indignatione moverentur, qvod cum homo esset, Deum se faceret, sententiam suam confirmatiorem reddidit, seqve non alium, qvam Deum esse demonstravit, inqviens: *Ego & pater unum sumus*, eo qvod filius Dei Deus sit. *Si illos deos ap-* Joan. 10. *pellavit scriptura, ad qvos sermo Dei habitus fuit, neq; potest scriptura irrita reddi: qvem pater sanctificavit, & misit in mundum, cur vos me dicitis blasphemare, qvia me dixi filiũ Dei esse. Si non facio opera patris mei, ne crediderit is mihi: sin autem ea facio, etiamsi mihi noluerit is credere, operibus credite, ut sciatis, & cognoscatis, qvod ego in patre sim, & pater in me.* Igitur,

in patre filium esse, & patrem in filio, hoc nihil est aliud, qvam illum, qvi ex Deo genitus est, naturaliter Deum esse, sicut est genitor pater, eumqve ostendere paternam formam in se, & se vicissim ostendi in paterna substantia. Unus igitur, & unus, & dualitas, non divisa est natura, cum sit indeficiens ad suam integritatem. Universa enim plenitudo & integritas Deitatis est, pater ut pater: universa item plenitudo Deitatis est, filius ut filius, qvandoqvidem amborum una forma intelligitur, qvæ integre se in utroqve & solide exhibet. Nullus abneget vitam, qvæ in mundo apparuit,

1 Joan. 1. *Qvæ erat*, ut inqvit, *apud patrem, & apparuit nobis*: etiam ante apparitionem hoc visus est esse, qvod apparuit. Genitus qvippe est æternaliter, & subsistit cum patre. Nullus igitur repudians hanc Trinitatem, Unitatem existimet se invenire posse, sed in Trinitate, unum existimet, habens summam Fidei in Baptismate, & tribus signaculis sanctis, per qvæ in salutem regeneratus

Ephes. 4. est, memor Apostoli dicentis, *Unus Deus pater ille, ex qvo omnia: & unus Dominus Jesus Christus, per qvem omnia.*

Psal. 110. Memor sit qvoqve patris dicentis, *Ex utero ante Luciferum genui te.* Item filii, qvi erat ante mundum apud patrem, atqve etiam tum gloriam Dei possidebat, de se testimonium tale perhibentis:

Joan. 17. *Glorifica me, pater, gloria illa, qvam habui, antequam mundus existeret, apud te.* Qvibus verbis gloriam qvidem secundum hominem postulabat, cum tamen testaretur, se gloriam secundum Deum ante mundum habuisse. Habuit autem gloriam, cum esset & existeret: non enim, qvi non erat, glorificari potuit. Qvod si erat, genitus etiam fuerat: non enim filius est, qvi non sit genitus. Atqvi, inqvit, si genitus est, extra genitorem existit, & ab eo diremtus est. Minime gentium. Qvinimo indiremtum oportet esse Verbum, qvod existit in Deo, & extra Deum non apparet. Qvo enim in loco foris apparuerit, cum omnia Deus, ut in scripturis est, adimpleat? *Cælum & terram ego repleo, dicit Dominus.* Istiusmodi præstigiis filii generationem ejusqve a patre æternum progressum, & cum patre coexistentiam subvertere conantur, cum integer per se & solidus sit pater, integer qvoqve & solidus sit filius. Discant igitur, se non intelligere, neqve qvæ dicunt, neqve qvæ affirmant, cum Deum in locum circumscribunt, filiumqve denuo alio in loco consistere imaginantur, eosqve sedibus distinctos esse: illum qvidem hic,

ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶναι, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τοῦτ' ἔστι, καὶ ὅδ' ἕτερον, τὸν υἱὸν εἶναι Θεοῦ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγωνημένον, Θεὸν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ὅπερ ὁ πατὴρ, καὶ δεικνύοντα τὸ πατρῷον εἶδος ἐν ἑαυτῷ καὶ δεικνύμενον ἀπὸ τῆς πατρικῆς οὐσίας. εἷς ἐστιν, καὶ εἷς, καὶ ἡ δυὰς ἀμεμέριστος τῇ φύσει ἀνενδεὴς ὅσα τῇ τελειότητι, ὅλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ πατὴρ, ὡς πατὴρ, ὅλον δὲ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ υἱὸς, ὡς υἱός. ἐπεὶ δι' ἀμφοτέρων ἓν εἶδος νοεῖται ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις ἀδιαιρέτως. μηδεὶς ἀρνείσθω τὴν φανερωθεῖσαν ἐν τῷ κόσμῳ ζωήν. ἣν γὰρ ἰδεῖν φησι, πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν, καὶ πρὸ τῆς φανερώσεως τοῦτο ἔδοξεν εἶναι, διότι προεφανέρωται. γεγώνηται γὰρ ἀϊδίως, καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ ἰδίου πατρός. μηδεὶς ἀρνούμενος τὰ τέκνα τὴν μονάδα διαιρεῖσθαι νομιζέτω, ἀλλ' ἐν τῇ Τριάδι νοείτω τὸ ἕν, ἔχων τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ ταῖς τρισὶν ἁγίαις σφραγῖσι, δι' ὧν εἰς σωτηρίαν ἀναγεγέννηται μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, εἷς Θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. μεμνημένος τοῦ λέγοντος πατέρα, ἐκ γαστρὸς πρὸ Ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, τοῦτο μαρτυρομένου, ὅτι οὐ πρὸ τοῦ κόσμου ἦν ἀλλὰ τῷ πατρὶ, τὴν δόξαν ἔχων τὴν τῆς θεότητος, δόξασόν με νῦν, φησὶ, πάτερ, ἀλλὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ, ἣν εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι ἀλλὰ σοί. τὴν μὲν τοῦ ἀνθρώπου δόξαν αἰτῶν, τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ ἔχων πρὸ τοῦ κόσμου μαρτυρῶν. εἶχε δὴ τὴν δόξαν ὢν καὶ ὑπάρχων· ἀδύνατον γὰρ ὁ μὴ ὢν δεδόξασται. εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, καὶ γεγώνηται. οὐ γάρ ἐστιν υἱὸς μὴ γεγωνημένος· ἀλλ' εἰ γεγώνηται, φησὶν, ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ διήρηται, ἀδιαίρετον δὲ χρὴ εἶναι λόγον ὄντα ἐν Θεῷ, καὶ μὴ φαινόμενον ἔξω τοῦ Θεοῦ. πῶς γὰρ καὶ φανείη ἐκτὸς, πάντα τοῦ Θεοῦ πεπληρωκότος καὶ τὸ γεγραμμένον, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος; τοιαύτας φαντασίας διαιρεῖν ἐπιχειροῦσι τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀΐδιον πρόοδον. καὶ τοῦ μὲν ἀΐδιος ὑπάρξιν, καὶ τὸ τελείως μὲν ὑφεστάναι πατέρα καθ' ἑαυτὸν, τελείως δὲ καὶ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν ὑφεστάναι. μαθέτωσαν οὖν, ὅτι μὴ νοοῦσι, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦνται ὅπως Θεὸν προσαγορεύοντες, καὶ τὸν υἱὸν αὖ πάλιν ἕτερόν τινα φαντάζόμενοι ὅπως καὶ μεμερισμένον, τὸν μὲν ἐκεῖ,

τὸν ἓ ἐνθάδε νομίζοντες, ἐὰν γεγωνημένῳ καὶ πεφλεως, καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ὁμολογῆται. Ἵς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου, φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τῦ προφήτου; ὁ οὐρανὸς; καὶ ὁ οὐρανὸς τῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρκέσουσί σοι, Σολομῶν λέγει πρὸς τὸν Θεὸν, τεκμηρίῳ μεγίστῳ πείθων σὺ ἀνθρώπους ὁ Θεὸς, ὅτι μηδεὶς αὐτῦ τόπῳ δεχτικός. ἡ γὰρ χείρ μου, ἔφη, ἐποίησε ταῦτα πάντα. ἀ τοίνυν περιέχει τὰ ποιήματα τὸν πεποιηκότα, ὃς καὶ πρὸ τούτων ἦν, καὶ τούτοις παρέχει τὸ εἶναι, καὶ αὐτῇ τῇ δυνάμει ᾧ πεποιηκότῳ ὑπηρετεῖται. διὸ φησὶ Παῦλος, ἐξ ᾧ τὰ πάντα, καὶ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα. καὶ πάλιν, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. ἄνελε δή μοι τὸν ἐν τόπῳ ἐσπειγμένον, ὅτε διανοῇ περὶ Θεοῦ, καὶ τῦ λόγου, καὶ τῦ πνεύματος, ἄνελε τοπικὰς χωρισμούς, καὶ μὴ ἄλλαχοῦ τὸν πατέρα ὄντα, ἄλλαχοῦ ἓ τὸν υἱὸν ἐκπέμπειν ἐκ τῦ γωνᾶν ὑποπτεύσης. ὅτοι γὰρ οἱ ψευδεῖς, μᾶλλον ἓ καὶ ἄθεοι λογισμοὶ, περὶ τὴν ὕπαρξιν τῦ υἱοῦ σε σκανδαλίζουσι· σωρεύηται δέ σοι μὴ τῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ ᾧ ὑφ' ἑνὸς κατέχεσθαι πάντα τῦ πατρός. μὴ ζήτει τε μέγεθος τόπου τοσοῦτον, ὃς διωρίσεται χωρῆσαι μέγεθος Θεοῦ. ἀγάρ ἐστι τὸ ἀμέτρητον ὑπὸ τῷ μεμετρημένῳ, ἀλλὰ σπιθαμῇ μὲν αὐτὸς μετρεῖ τὸν οὐρανὸν, ὡς ὁ προφήτης παραβολικῶς ἐμυθεύσατο. μεμέτρηκε ἓ καὶ τὸ ὕδωρ τῇ χειρὶ, καὶ τὴν γῆν πᾶσαν δρακί. ᾧ δ' ἔτως ἐλάχιστα πάντα, ὡς ἡ προφητικὴ παραβολικὴ μετρίως παραδείκνυσι, πῶς ἂν τῇ μικρᾷ καὶ ἐλαχίστῃ κλίσει συμπαρεκτείνεσθαι δόξειεν; ἀ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς πᾶσι, πεπλήρωκε τὰ πάντα Θεός. σωματικὸν γὰρ τοῦτο, ὥσπερ εἰ τὸν ἀέρα φαίη πεπληρωκέναι τις τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὡς δυνάμει συνέχει τὰ πάντα, δυνάμει γὰρ ἀσώματον, ἀόρατον, ἀ κυκλοῦσα, ἀ κυκλουμένη. τὸ δ' αὐτὸ ἓ καὶ περὶ τῦ υἱῦ, καὶ τῦ ἁγίου πνεύματος· διὰ γὰρ υἱῦ καὶ ἐν πνεύματι τὰ πάντα ὁ Θεὸς, καὶ σωτηρίσατο, καὶ σωτέχων διαφυλάττει. ἀσεβὴς τοίνυν ἡ ζητεῖν ἡ ἐννοεῖν τόπου ποτέ ἐστιν ὁ Θεὸς, ἢ ὁ λόγος ἵνα τόπον εἴληχεν; ἢ τὸ πνεῦμα ἵνα οἴκησιν ἐκληρώσατο; εἰ ἓ διὰ τοῦτο τὸν υἱὸν οὐκ εἶναί τις ἀδὲ γεγωνῆσθαι λέγοι, ὅτι τόπῳ αὐτοῦ τῆς ἀσίας ἀνεπινόητος ἡ διόρατος, ὁ τοιοῦτος ἀδὲ τὸν πατέρα φαίη εἶναι καθάπαξ, ἀδ' ὑπάρχειν Θεόν.

A alterum vero alibi: si quidem genitus sit, & seorsum a Patre altrinsecus apparuerit: *Qvis locus qvietis meæ, dicit Dominus? Cælum & cæli cælorum non sufficient tibi*, inqvit Salomon, ad Deum verba faciens, magno argumento mortales docens, nihil locorum Deitatis esse capax: *Manus*, inqvit, *mea fecit hæc omnia.* Non igitur opera intra se continent opificem suum, & qvi ante opera existebat, illisqve, ut existerent, causam præbuit viribusqve suis stabilivit. Atqve adeo ait Paulus, *Ex qvo omnia, & per qvem omnia, & in qvo omnia.* Ac rursus idem, *In eo enim vivimus, movemur & existimus.* Auferjam mihi illud, loco subni-

B xum esse, cum de Deo, & Verbo, & Spiritu sancto cogitandum putes: aufermihi locales separationes, neqve alibi existere Patrem, alio vero emittti Filium, ex ratione gignendi suspiceris. Istiusmodi fallæ vel potius impiæ ratiocinationes te in substantia Filii scandalizant, atqve ideo una cum Filio Spiritus qvoqve Sancti tibi abnegationem inducunt, cum omnia a Patre præoccupata existimas. Ne reqviras magnitudinem loci tam spaciosam, quæ capere posset Dei magnitudinem:

C non enim id, qvod immensurabile est, in mensurato contineri poterit. *Qvoniam palmo suo metitur cælum*, ut Prophetaper comparationem insinuat: *Mensus est qvoqve aqvam manu, & universam terram pugillo.* Si, igitur minimum qviddam est hæc universitas rerum, ut prophetica parabola utcunqve subindicat, qvomodo igitur pro spaciolo minimæ rei, Deum sese porrigere & circumscribere, suspicari poteris? qvi non eodem modulo cum universitate rerum decurrens, adimplet universa? Corporale enim id est, ut si exempli causa dicas, aerem impleviſſe, qvicqvid inter cœlum & terram

D est. Cæterum, hic non ita agitur: Deus enim ut vis ac potentia continet omnia, eo qvod potentia incorporalis & indivisibilis sit, non ambiens, nec ambita. Idem de Filio ac Spiritu sancto existimandum. Qvippe per Filium & in Spiritu omnia Deus & constituit, & amplectendo conservat. Impium igitur aut qværere aut cogitare, ubi sit Deus: aut qvem locum obtineat Verbum: aut Spiritus sanctus, in qvo domicilio claudatur. Si vero qvis ideo Filium aut non esse aut non genitum esse asseveret, qvod locus situsqve illius substantiæ inexcogitabilis irrepertibilisqve sentiatur, ille idem neqve patrem subsistere dixerit, atqve adeo ne semel qvidem fuisse Deum,

eo qvod nusqvam illius locus sit aut receptaculum. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Insipiens haud dubie qvicunqve sese istiusmodi vanis phantasmatibus frustratur. Stultorum & vecordium ista sunt verba, oculis & loco volentium apprehendere id, qvod incorporale est. Demus igitur pusillas aliqvot imagines, in rebus incorporalibus sæpius obvias, ut, qvæ apud nos sint, & in rerum natura appareant, si qvomodo possimus per ea ad altiora evecti aliqva ratione intelligere incorporalitatem illam Patris, & Filii & Spiritus sancti, ne ulterius falso imaginemur eorum loca, aut locales distinctiones trium istorum excogitemus. Incorporalis enim & spiritualis cum sit lex, in legis periti præcordiis hæret, & ibidem Prophetæ qvoqve, nec non Evangelia & Apostoli, dictumqve est de legisperitis & eruditis in Prophetis, *Habent Mosem & Prophetas.* Et Salvator eum, qvi vetera & nova verba habet in pectore, similem esse ait homini patrifamilias, qvi profert ex thesauro suo nova & vetera. Recepit autem animus Mosis in se omnem Ægyptiacam sapientiam, & eam sapientiam, qvæ illi a Deo impertita fuit. Et Daniel susceptis omnibus Chaldæorum disciplinis, capax adhuc erat ad varios divinæ Sapientiæ intellectus: qvod per Ezechielem indicat Deus, cum ait: *Nunqvid sapientior es Daniele? Omne qvod occultum est, numqvid ostensum est tibi?* Innumerabilis Salomonis prudentia, & acervus copiaqve mentis ejus, ut arena maris. Qvi igitur tantam vim multitudinemqve sapientiarum in unis præcordiis vident, cogitent, ratiocinenturqve, eas in loco non existere. Qvis enim hominum tantæ vastitatis, ut sufficerit ad tantam rerum multitudinem capiendam, si locis distinctis singula theoremata observationesqve consisterent? Si igitur spiritualia, qvæ hic sunt, cum plura sint numero, non opus habent pluribus locis, sed circa unam eandemqve mentem versantur, intelligamus, qvæso, ea qvæ supra nos sunt, & per se incorporalia existunt, Patrem scilicet, Filium & Spiritum sanctum locis non indigere, neqve receptaculis distincta esse, ac ne ob id inexistentem nulliusqve essentiæ aut Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum audeas statuere, eo qvod neqve locum definire, neqve singulis locum adscribere possis. Nam & Pater suum esse ad plenum possidet, & citra ullum defectum radix & fons Filii & Spiritus sancti.

Ps. 53.

Luc. 16.

Ezech. 28.

A ἐπεὶ μηδὲ τόπῳ τις διείσκεται Θεοῦ. εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. ἄφρονες ὡς ἀληθῶς οἱ τοιοῦτοι κεναῖς φαντασίαις ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι. νηπίων γὰρ παντάπασιν αἰσθητῶν τὰ ῥήματα, ὀφθαλμῷ λαμβάνεσθαι τὰ ἀσώματα καὶ τόπῳ βλεπόμενα. δῶμεν δὴ αὐτοῖς βραχείας τινὰς εἰκόνας ἐν τῷ ἐνδεχομένων ἀσωμάτων τινῶν ὑπομνηστεύειν πραγμάτων, ἃ δὴ καθ' ἡμᾶς ὄντα καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως φαίνεται, εἴ πως διανοηθεῖεν διὰ τούτων ἀναβαίνοντες ἐννοῆσαί πως τὰ ἀσώματα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
B ματος· καὶ μηκέτι φαντάζεσθαι τόπους αὐτῶν, μηδὲ τοπικὰς διαιρέσεις τῇ περιοδῷ ὑπονοεῖν, ἀσώματος καὶ πνευματικὸς ὢν ὁ νόμος ἐστὶν ἐν τῇ τῆς νομομαθοῦς διανοίᾳ, ἐν τῇ αὐτῇ ᾗ καὶ οἱ προφῆται Εὐαγγέλια καὶ Ἀπόστολοι, καὶ εἴρηται περὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν λόγων, ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας. καὶ ὁ Σωτὴρ τὸν ἔχοντα παλαιὰ καὶ καινὰ ῥήματα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας, ἐοικέναι φησὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὃς τις προφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. ἐδέχετο γὰρ ὁ Μωσέως νοῦς σοφίαν τε πᾶσαν Αἰγυπτιακὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν αὐτῷ. καὶ Δανιὴλ σωρεῖαν πᾶσαν τὴν Χαλδαίων ἀποδεξάμενος ἐχώρει, καὶ τὰ ποικίλα τῆς θείας σοφίας νοήματα, ὅπερ σημαίνει δι' Ἰεζεχιὴλ ὁ
C Θεὸς, μὴ σὺ σοφώτερος εἶ τοῦ Δανιήλ; παῦ κρύφιον, ἐκ σοῦ ἐδείχθη σοι; ἀναρίθμητος γὰρ καὶ τοῦ Σολομῶνος φρόνησις, καὶ τὸ χῦμα τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὡς ἄμμος, ἡ περὶ τὴν θάλασσαν. τὸ γὰρ τοσοῦτον πλῆθος τῶν σοφῶν εἰς μίαν ὁρῶντες διάνοιαν, ἐνθυμείσθωσαν αὐτὰς οὐκ ὄντας ἐν τόπῳ. πόσος γὰρ ἂν τῷ μεγέθει γλωμὸς ἄνθρωπος, ἐξήρκεσεν εἰς τὴν τοσούτων χωροχλὴν, εἰ τόποις ἐμερίσμενος τῶν
D θεωρημάτων ἕκαστα εἶχεν; ὅταν ἓν τὰ ἐνταῦθα πνευματικὰ μὴ δέηται πλειόνων τόπων πλείονα ὄντα, ἀλλὰ περὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εὑρεθῆναι, ἐννοήσωμεν καὶ τὰ ὑπερῆμας, καὶ καθ' ἑαυτὰ ὄντα ἀσώματα, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα μὴ τόπων δεόμενα, μηδὲ τόποις διαιρούμενα, καὶ μὴ διὰ τοῦτο ἀύπαρκτον, ἢ τὸν πατέρα μὴ τὸν υἱὸν, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπολείπεσθαι τόπων, ὅπου μηδέστι τόπου ἀφορίζειν ἢ κατανέμειν ἑκάστῳ, ἀλλ' ἔστι μὲν ὁ πατὴρ τέλειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνελλιπὲς, ῥίζα καὶ πηγὴ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος.

ἔστι

ἔστι δὲ ὁ υἱὸς ἐν πλήρει τῇ θεότητι ζῶν λόγος καὶ γέννημα τοῦ πατρὸς ἀνενδεές. πλήρες δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, οὐ μέρος ἑτέρου, ἀλλ' ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὅτως ἡ Τριὰς ἀληθινῶς ἕνωται, συνῆπται μὲν ἀδιαστάτως, τὸ γὰρ διορίζον οὐδέν, συνέστι δὲ ἀϊδίως. αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεμπίπτει· μορφὴν δὲ προφαίνει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, πατρὸς μὲν ἐν υἱῷ θεωρουμένου, υἱοῦ δὲ ἐν πνεύματι καὶ νοουμένου καὶ μετεχομένου ὑπὸ ἀνθρώπου. ἡμεῖς γάρ, φησί, πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος. μὴ τοίνυν ὡς ἐνσώματα ἀδιαίρετα μέρη φανταζώμεθα τρία. δυσσεβὴς γὰρ ὁ λογισμὸς, ἀλλότριος ἀσωμάτων τελείων. ἀδιαίρετον δὲ χώμεθα σωτῆρα σωτῶντες ἀλλήλοις ἀδιαστάτως, καὶ τριῶν γε ὄντων ἀληθείαν ὑφεστώτων ἐν τῷ εἴδει ἐννοοῦμεν, ἐρχομένου μὲν ἐκ πατρὸς, λάμποντα δὲ ἐν υἱῷ, καὶ φανερούμενον διὰ πνεύματος. διὰτοῦτο καὶ οἱ τὸ πνεῦμα φορεῖτες, φορεῖσι Χριστόν. εἰ γάρ τις, φησὶ, πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν. καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐκ τούτου γινώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ἐκ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. καὶ ναὸν ἁγίου μὲν πνεύματος τὰ σώματα ἡμῶν ὁ Παῦλος ὀνομάζει, Χριστὸν δὲ ἐν ἡμῖν εἶναι λέγει. Χριστοῦ δὲ οἰκοῦντος εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον καὶ τὸ γεγραμμένον, Θεός ἐστιν ἐν ἡμῖν κατοικῶν. οὐκ οἴδατε γάρ, φησὶν, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. ἕτω μοι τὸ τῆς θεότητος ἀδιαίρετον, εὐσεβῶς ἐκ τῶν θείων λόγων καταμανθάνειν ἐν τρισὶν ἓν εἶδος καταλαμβάνων, οὐχ ἓν ἐκ τριῶν πνεῦμα σωπηθείς. ἀχώριστα γὰρ εἰς τὰς ἐνεργείας θεωρούμενα, ἀκόλουθος ὁ Ἀποστόλου μυσταγωγητὴς φάσκων· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος, καὶ διαιρέσεις ἐνεργειῶν εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν, τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ καταλέξας τὰ χαρίσματα ἐπιφέρει· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. ὅταν γὰρ τὰ πάντα ἐνεργῆται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ἀχώριστον ὁρῶ ἐνέργειαν τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος,

A Itidem quoque filius est, vivitque in plena integraque Deitate, ut Verbum & germen patris sui citra ullum defectum. Plenus quoque filio Spiritus sanctus, non pars alicujus, sed integer per se: atque ita vere Trinitas coadunata est sine ullis intervallis. Nihil enim est, quod illos distineat, coexistunt æternaliter, cum nullum ævum intercedat. Formam porro unam & eandem ex se reddunt, patre quidem in filio spectabili, filio vero & in spiritu intelligibili, & ab homine in participatum recepto. *Nos enim*, inquit, *omnes revelata facie, gloriam Domini speculantes,* 1. Cor. 3. B *in eandem imaginem transfiguramur de gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu.* Ne igitur, quasi in corpore tria membra individisa imaginemur: impia enim istius modi ratiocinatio, alienaque ab incorporeis, a sua integritate perfecta sunt. Accipiamus igitur individisam coexistentiam, invicem sibi coexistentibus sine ullo intervallo: & tres cum revera sint, unam formam intelligamus, quæ quidem incipit a patre, sed resplendet in filio, apparet item & demonstratur in Spiritu sancto. Quapropter illi, qui Spiritum ferunt, C Christum quoque ferunt. *Qui enim*, inquit, *Spiritum Christi non habet, ille non est ejus.* Rom. 8. *Si vero Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum*, & cætera, quæ deinde sequuntur. Et Joannes: *Ex hoc* Joan. 16. *cognoscimus, quod ille in nobis est, quoniam ex Spiritu suo dedit nobis.* Et templa Spiritus sancti corpora nostra Paulus appellat, Christum autem in nobis esse dicit. Christo autem habitante in interiore nostro homine, ut scriptum est, Deus in nobis habitat. *An nescitis*, inquit, *quod templum* 1. Cor. 6. *Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Dum igitur Deitas ita individisibilis sit, condisce religiose ex sacris scripturis, unam D in tribus formam intelligere, non unam rem ex tribus componere. Inseparabilia esse, quæ in actionibus spectantur, ex Apostolo mysteriorum interprete audire licet, ubi dicit: *Divisiones gratiarum sunt,* 1. Cor. 12. *idem autem Spiritus: & divisiones ministeriorum sunt, sed unus Dominus: & divisiones operationum, verum idem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Et in unam summam omnes has gratias colligens, hoc corollarium addit: *Hæc omnia operatur* 1. Cor. 12. *unus & idem Spiritus, dividens singulatim unicuique, prout vult.* Cum autem omnia agantur a Deo per Christum in Spiritu sancto, individisam conspicio operationem Patris, & Filii, & Spiritus sancti,

Cæterum, non ob hoc complicans in unum ista omnia, ex quo, per quem, in quo, adnitor ex Trinitate, unitatem facere: neque, ut hominem ex tribus istis compositum intelligo, spiritu, anima, corpore: ita quoque & Deum compositum imaginari licet, quemadmodum isti audent facere: neque sub istiusmodi impia opinione, indivisibilitatem prodo: neque si quis dicit, ut Verbum animo conceptum; aut voce enunciatum a cogitante & loquente, indivisibile est: ita quoque in Ratione Patris & Filii & Spiritus sancti fieri. Partes enim consertiles & ejus, qui movetur, motiones, ad incompositam & inalterabilem naturam, nullam omnino habent communionem. Alioqui, quomodo emittit patrem sui aut suam motionem Pater in mundum, dum emittit Filium: aut Filius Spiritum sanctum in mundum? an, quia Filius a Patre emissus non est? Atqui id contra ubique testimoniis comprobatur, ipseque adeo Paracletum se missurum pollicetur, & in mittendo promissioni satisfacit. Cæterum illi, qui ex Trinitate unitatem faciunt, adulterare & emissionem & generationem enituntur. Intus enim ajunt, existentem in Patre Filium, sanctificationem hominis peragere: hoc est unum & solum Deum, atque ita hominem emissum esse, non DEUM ex DEO. Quomodo enim, inquiunt, mitti potuit Verbum, quod non dirimitur, neque segregatur ab eo, cujus est Verbum? Sed quis Evangelistæ de incarnatione Verbi prædicanti contradixerit, ubi ait: *Verbum caro factum est*; aut ipsi Salvatori non semel clamanti, *e cœlo se descendisse*, fidem neget? ipsumque non hominem esse Apostolus ad Galatas confirmet? Nam tametsi homo sit ejusdem nobiscum vocabuli, secundus tamen homo est, non qualis prior ille e terra genitus, cum ille fuerit anima vivens: iste vero Spiritus vivificans. Hæc enim sunt divina & Apostolica verba & dogmata. Quin & ipsa opera Deitati testimonium perhibent, ut quæ perpetrata sint divinis prorsus & cœlestibus viribus, quale est cum imperat elementis, increpat spiritualibus potestatibus, membrorumque mutilationes restituit, & voluntate morbos sanat, suamque potestatem profitetur, & non occultat, mortem delet, vitam & incorruptibilitatem illustrat, corruptam hominum naturam denuo ædificat, ac mundum renovat sua ipsius præsentia, novaque creatura apparet & prodit per resurrectionem Christi,

Joan. 1.

ἀλλ' ὁ διὰ τοῦτο συμπλέξας τὸ ἓξ ἕν, καὶ δι' ἕν, καὶ ἐν ᾧ, βιάζομαι τὴν Τριάδα μονάδα ποιεῖν, οὐδὲ ἄνθρωπον ἐκ τριῶν ὑποκειμένων σύνθετον, πνεύματος, ψυχῆς, σώματος· οὕτω καὶ Θεὸν, καθάπερ κἀκεῖνοι τολμῶσιν, οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀσεβοῦς ὑπονοίας φοβοῦμαι τὸ ἀχώρητον. οὐδὲ εἰ λέγοι τις ὡς τὸν ἐνδιάθετον λόγον, ἢ τὸν ἐν φωνῇ τοῦ λαλοῦντος, καὶ νοοῦντος ἀχώρητον, οὕτως τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα. τὰ γὰρ συνθέτου μέρη, καὶ τὰ τοῦ κινουμένου κινήματα πρὸς τὴν ἀσύνθετον καὶ ἀναλλοίωτον φύσιν, οὐδεμίαν ἔχει κοινωνίαν. ἐπεὶ καὶ πῶς ἀποστέλλει τὸ μέρος ἢ τὸ κίνημα αὐτοῦ ὁ πατὴρ, ἀποστέλλων τὸν υἱόν; ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ υἱὸς, ἐκπέμπων εἰς τὸν κόσμον; ἢ οὐκ ἀπεστάλη μὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός; διαμαρτύρεται πανταχοῦ, καὶ ἀποστέλλειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπαγγέλλεται, καὶ δὴ καὶ ἀποστέλλει διὰ τῶν ὑποσχέσεων. ἀλλ' οἱ τὴν Τριάδα μονάδα ποιοῦντες, νοθεύειν καὶ τὴν ἀποστολὴν ὥσπερ τὴν γέννησιν ἐπιχειροῦσιν. εἰσω γὰρ ὄντα φασὶ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἁγιασμὸν ἀνθρώπου ἐργάζεσθαι, τουτέστιν, αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν, ἵνα ἀπεσταλμένος τὸν ἄνθρωπον, ὁ Θεὸν οὐκ ἐκ Θεοῦ. Πῶς γὰρ καὶ ἀπέσταλται, φασὶν, ὁ λόγος, μὴ διαιρούμενος, μηδὲ χωριζόμενος, ἧς λόγος ἐστίν; ὅπου μὲν οὖν σάρκωσις τοῦ λόγου κεκήρυκται, τίς ἀντείποι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ βοῶντος; ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὅτι καταβέβηκεν ἐξ οὐρανοῦ, κεκραγότος αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐκ ἅπαξ. καὶ μὴν ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρὸς Γαλάτας διαμαρτύρεται. ἀλλ' εἰ καὶ ἄνθρωπος ὁμώνυμος ἡμῖν, δεύτερος ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχ ὁ ὕστερος γηΐνος, καὶ ὁ μὲν ψυχὴ ζῶσα, ὁ δὲ πνεῦμα ζωοποιοῦν. Ταῦτα γὰρ θεῖά τε καὶ Ἀποστολικὰ ῥήματά τε καὶ δόγματα, καὶ τὰ ἔργα τῇ θεότητι μαρτυρεῖ μεῖζον ἐξουσίας ἀρρενίου θεαθήμενα, ὅτε κελεύει μὲν στοιχείοις, ἐπιτιμᾷ δὲ πνεύμασι, δυνάμει δὲ πηρώσεις ἀποκαθίστησι, καὶ θελήματι νόσους ἰᾶται, καὶ λέγει τὴν ἐξουσίαν, καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται, καὶ καταργεῖται δι' αὐτοῦ θάνατος. φωτίζεται δὲ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, καὶ δημιουργεῖται δευτέρα νεὼ φθαρεῖσα τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ κόσμος ἀνακαινοῦται διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ κτίσις ἀναφαίνεται καινὴ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

μεταμορφωθὲν τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς συμμορφίαν τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ· τῆς δὲ κτίσεως ὅλης ἐλευθερωθείσης ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. ὅπου γὲ ὁ σαρκωθεὶς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ πατὴρ οὐκ ἔστιν, ἀλλ', ὡς ἐκεῖνοι φασίν, ὁ μόνος Θεός, ἅπασαι μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, υἱὸν τοῦ Θεοῦ παραγεγονότα κηρύττουσαι, καθ' ὃν παρ' ἐκείνου διαλεγόμενον ἐπιδείκνυσθαι, ὡς ἀπὸ πατρὸς ἐληλυθέναι φάσκοντα, καὶ πρὸς πατέρα ἀπιέναι· καὶ οὐδὲν δεῖ μηκύνειν ὡς ἐπὶ πλέον μαρτυρίας· πάντα γὰρ, ὡς εἶπον, τὰ τῆς Εὐαγγελικῆς καὶ τῶν Ἀποστόλων γραφῶν εἰς τοῦτο συντείνουσιν. ἄλλας τε Ἑλληνικὰς ἡμῖν αὐτοῖς ἀπολογίας κινοῦσι, καὶ τὰς ἐξ Ἰουδαίων βλασφημίας ἐπιφέρουσι, χλευάζοντες τὸ μυστήριον τῆς ἀποστολῆς τοῦ λόγου καὶ σαρκώσεως. εἰ γὰρ ἀποστέλλεται, καὶ καταβαίνει, φασὶν, οὐκ ἔστι τοῦ ἀποστέλλοντος, οὐδὲ τῷ ἄνω μένοντι συνεῖναι· μαθέτωσαν δὴ τὸ ἄνω καὶ τὸ ἐν ὕψει, μὴ σωματικῶς ἀκούειν μόνον, ἀλλὰ δή τινι καινοτέρᾳ ἐνθυμεῖσθωσαν· τὸ γὰρ, ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος· καὶ τὸ, ὑψώσω σε, Κύριε, καὶ τὸ, αἰνετὸς καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας, οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ καὶ μετεώρῳ τὸν Κύριον οὐδὲ παρίστησιν, οὐδὲ ὑπὸ ἀνθρώπων μετεωριζόμενον ὑπογράφει τὸν Θεὸν, οὐδ' ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν ὑμνούντων αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς ἀοράτου θεότητος, ὕψος καλεῖ· καὶ ὁ λέγων, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, οὐ τόπον οἰκήσεως ἀποκληροῖ τῷ Κυρίῳ τὸν οὐρανὸν, ἀνθρώποις δὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιδείκνυσιν. ὅταν ἓν τὸ μὲν σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐπουράνιον εἶναι λέγῃ· τοῦτῳ δὲ ἀντικειμένως τὸ ταπεινὸν γήϊνός τε καὶ ἐπὶ γῆς εἶναι λέγεται, καταβάσις ὁρίσκεται τοῦ λόγου ἡ ἐκ τῆς ἀσωμάτου μεγαλοπρεπείας εἰς τὸ τοῦ σώματος αὐτελὲς ἐπίδοσις, ἐπιδεδωκότος ἑαυτὸν εἰς σωματικὴν μόρφωσιν διὰ φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν τοῦ παντὸς σωτήριον οἰκονομίαν. ἀπεσαλμένος τε καὶ τοῦτο νοηθήσεται, ὅτι ἀῤῥήτῳ βουλήσει τοῦ ἀσωμάτου πατρὸς σώματι δέδωκεν ἑαυτόν. μὴ τοίνυν αἱ σωματικαὶ φωναὶ, ὅτι ἔστιν ἡ καταβάσις τε καὶ ἀποστολὴ πρὸς ἄρσιν τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ προσαγέσθωσαν, ὅλη μὴ καταβαίνῃ τοπικῶς, μηδὲ ἀποστέλλεται Θεὸς, ἀλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ Ἀποστόλου φράζοντος τὸ πρόσταγμα, καὶ ἅμα τοιούτων ὁμοιώσεων,

A dum transformatur corpus humilitatis nostræ, in conformationem corporis gloriæ ejus, universaque creatura liberatur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Cæterum, patrem non esse duntaxat Deum, aut Dominum nostrum Jesum Christum, omnes sacræ scripturæ testantur, quæ filium Dei adveniſſe prædicant, & de patre suo assidue loquentem ostendunt, dum a patre se veniſſe differit, & ad patrem abire denunciat. Neque opus est, ut prolixius adhibeamus testimonia, cum omnia, ut sic dicam, sacra verba & Apostolorum scripturæ ad hoc tendant. Alias item nobis Gentilium controversias excitant, & Judæorum blasphemias inferunt, irridentes mysterium emissionis & incarnationis Verbi. Nam si emittitur, inquiunt, & descendit, non est cum eo, qui ipsum emittit: neque ei, qui sursum manet, cohæret. Discant igitur, sursum illum & in alto esse non corporaliter duntaxat audiendum, sed nova ratione intelligendum esse. Quoniam illud dictum, quo fertur *excelsus super omnes gentes*. Et illud item: *Exaltabo te, Domine*. Rursus & illud: *Laudabilis & superexaltatus in secula*, non in loco quopiam & sublimi Dominum constituunt, neque DEUM ab hominibus evehi describunt, aut ab aliis, qui eum laudibus extollunt, sursum extolli, sed majestatem invisibilis Deitatis, sublimitatem vocant. Et is qui dicit: *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, non pro loco domicilii cœlum adsortitur Domino, & hominibus terram: sed excellentiam Dei magnificentiamque oculis subjicit. Cum igitur majestas & magnificentia in Deo, supercœleste quiddam nominatur: id quod huic contrarium est, humile terreniter dicatur & in terris versari: facillime comperis, descensum Verbi inclinationem esse ex incorporali majestate, ad vilitatem corporis, cum seipsum dediderit in corporalem speciem, humani generis amore, & salutari universorum providentia; ideoque missus comperietur, quoniam ineffabili patris incorporei voluntate seipsum corpori tradiderit. Ne igitur corporales istæ voces, hoc est descensio & emissio ad inficiendam ejus incarnationem producantur, quoniam localiter neque descendit Deus neque emittitur: sed audiant Apostolum id negotii & ejusmodi comparationes metaphorasque explicantem.

Philip. 2. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus.* Hoc enim est descendere, hoc emitti induique in amiculum vilius, quam pro ipsius dignitate. Descensus item humanæ speciei superinductio atque investitio est secundum patris voluntatem instituta. Quod si loco & corpore Verbum non circumscribitur, non avelletur ab incorporali patre ob corporis sui attemperamentum: nam excepit eum volentem corpus, quatenus idonea est humana natura Deum susci-B pere: manet nihilominus in sua ipsius natura, quæ ante incarnationem fuit. Quamobrem descensus e cœlo non fuit digressio e cœlo: neque item emissio e cœlo, a patre mittente segregatio.

A ὅτε φησὶν, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, τοῦτο μὲν τὸ καταβῆναι, τοῦτο τὸ ἀποσταλῆναι εἰς ἔνδυμα ταπεινότερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ. ὑπόβασις ἡ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐπαμφίασις, κατὰ τὸ βέλημα τοῦ πατρὸς ἐπιτελουμένη. εἰ δὲ τόπῳ καὶ σώματι ὁ λόγος μὴ περιγράφεται, οὐκ ἀποσπασθήσεται τοῦ ἀσωμάτου πατρὸς διὰ τὴν πρὸς σῶμα ἀνάκρασιν, δεδεκται γὰρ αὐτὸν τὸ σῶμα βεληθέντα, ὡς πέφυκεν ἡ σαρκίνη φύσις Θεὸν ὑποδέξασθαι· μένει δὲ οὐδὲν ἔλαττον ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἢ καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως. ὥσπερ ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις οὐκ ἦν μετάβασις ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲ ἡ ἀποστολὴ, χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ πέμποντος πατρός.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

UNUM ESSE CHRISTUM, Oratio.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΟΤΙ ΕΙΣ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ, Λόγος.

DECET eos, qui semel resilierunt a Gentili errore, atque unum esse Christum verum omnium Deum agnoverunt, non adhærescere creaturis: vel res conditas, aut pro diis habere, aut deos facere, sed potius creatorem colere, qui est benedictus in secula, Amen. Itidem quoque faciendum ab illis, qui recedunt a Judaica incredulitate, Judæosque de vecordia & ingratitudine vituperant, & in Dominum Jesum Christum fidem habent, eumque sentiunt omnibus undecunque testimoniis probari Deum esse: iis quoque par est, ut id agnoscant, tum ex ejus potestate, tum ex signis divinorum operum,

ΕΔΕΙ μὲν τοὺς ἅπαξ ἀποπηδήσαντας τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ ἐπιγνόντας τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθῶς τῶν ἁπάντων Θεὸν, μηκέτι προσκεῖσθαι τῇ κτίσει, μηδὲ θεοποιεῖν καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὃς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς Ἰουδαϊκῆς ἀναχωρήσαντας ἀπιστίας, καὶ καταγνόντας σκαιωσύνης ὡς ἀφρόνων καὶ ἀχαρίστων, καὶ πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ συνιέντας αὐτὸν Θεὸν μαρτυρούμενον πάντοθεν, καὶ ἐπιγινωσκόμενον ἐκ τῆς ἐξουσίας, καὶ ἐκ τῶν σημείων, καὶ θείων ἔργων,

Ⓒ τῆς κυριακῆς ἐπισασίας· μηκέτι καταπίπτειν εἰς κοινὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἔξωθεν ὄψεως· μηδὲ κῦ τὸ ὁρώμενον σχῆμα, καὶ τιὼ ἀόρατον αὐτὸ φύσιν ὁρίζειν· μηδὲ διὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰ σωματικὰ πάθη ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι νομίζειν, καὶ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς παθητόν. Ταῦτα γὰρ ἦν τὰ Ἰουδαίων κακά. Ταῦτα τιὼ πίστιν ἐκείνων ἀφείλετο, καὶ θεομάχους ἀπέδειξε. Ταῦτα καὶ νῦν ζηλοῦσί πνες Ἑλληνικὴν καὶ Ἰουδαϊκὴν νόσον νοσοῦντες, Ⓒ μὴ ῥᾳδεχόμενοι, μηδὲ πιστεύοντες ὅλως σωματοῦσθαι Θεὸν, ἀλλὰ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις, καὶ φιλονεικείᾳ, καὶ φιλοσοφίᾳ Ἑλληνικῇ γνῶναι, καὶ καταλαβεῖν μᾶλλον βουλόμενοι τὰ μεγάλα καὶ ἀκαταλήπτα, πῶς γνωσθῆναι τὸ ἀσώματον; πῶς δὲ καὶ προέλθοι; καὶ ποῦ ὁ πανταχοῦ ὤν, καὶ πάντα περιέχων, καὶ πάντα πληρῶν, καὶ ἐκ τοῦ πῶς, καὶ ὅπως, εἰς ἀπιστίαν ἐχώρησαν, Ⓒ αὐτὴ γεννήσεως ἐπλάσαντο ποίησιν, καὶ αὐτὴ προόδου κτίσιν, καὶ πάροδον κατεσκεύασαν. οὕτω πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς σαρκός· πῶς σαρκωθῆναι Θεὸς, πῶς σωματωθῆναι, πῶς σωληθῆναι πρὸς σῶμα βραχὺ ὁ ἀχώρητος· πῶς δὲ ἑνοῦται τὸ ἄπιτον τῷ κιτῷ, καὶ τῷ περιγραφομένῳ τὸ ἀπερίγραπτον; πῶς ἐν μέρει ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ ἀμέτρητος, καὶ ἀμέτοχος. ἦ γὰρ τὸ μέγα εἰς μικρὸν συνεσάλη χωρίον, ἢ τὸ μικρὸν γέγονε μέγα, ἢ μέρος τῆς θεότητος, καὶ οὐ τὸ πᾶν ὑπεδέξατο, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. καὶ ἐχώρησαν ἐκ τοῦ πῶς, καὶ ποιωτέρου, καὶ ποίας ἀκολουθίας, εἰς ἀπιστίαν καὶ οὗτοι, καὶ ἐνοίκησιν αὐτὴ σαρκώσεως κατεσκεύασαν, καὶ αὐτὴ ἑνώσεως καὶ συνθέσεως, ἐνέργειαν ἀνθρωπίνην, καὶ ἀντὶ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα· καὶ ἀντὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, τετράδα ἀπερισκέπτως καὶ ῥᾳθύμως φρονήσαντες· ἀπερισκέπτως μὲν, ὅτι Θεῷ συνάπτουσιν ἄνθρωπον, καὶ δοῦλον συναριθμοῦσι δεσπότῃ, καὶ κτιστὸν πρόσωπον ἀκτίστοις προσώποις συνζεύγνυσι· ῥᾳθύμως δὲ, ὅτι τῶν μίαν ὑπόστασιν δύο ποιοῦσιν, ἐπεισάγοντες τῇ Τριάδι τετάρτην ὑπόστασιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀλλόφυλον, καὶ πάντων λογικῶν κτισμάτων τὸ τελευταῖον, καὶ ἔσχατον, καὶ μικρόν. ἐὰν δὲ ἀκριβῶς πάλιν ἐννοήσῃς, καὶ τῷ πράγματι προσέχειν θελήσῃς, imiscent. Quod si denuo exacte animadvertas,

A & potissimum ex imperandi autoritate, neque ut amplius ob speciem externam, ad communem & nudum hominem opinione delabantur, neve secundum visibilem formam invisibilem ejus naturam definiant, ne ob corpus corporeasque affectiones, merum eum hominem existiment, & unum nostri generis, & pro nostra conditione patibilem. Hæc enim fuere Judæorum mala, hæc illorum fidem deprædata sunt, & hostes Deo infestosque reddiderunt. Eadem affectant, qui nunc Gentili & Judaico morbo laborant, & neutiquam recipiunt aut credunt, incorporatum fuisse Deum, sed potius B dum rationibus humanis contentionibusque & philosophia ethnica, magna & incomprehensibilia apprehendere conantur, quomodo scilicet gignatur id, quod incorporeum est, quomodo procedat, & ubinam sit, qui ubique est, & qui omnia continet, & omnia replet, & ex istis quæstionibus quomodo & qua ratione ad infidelitatem abrepti sunt: & pro nativitate facturam: & pro progressu, creationem & transitum induxerunt. Rursusque iidem de incarnatione, quomodo incarnetur, quomodo incorporetur, quomodo com- C ponatur ad corpus primum is, qui contineri nequit: quomodo uniatur inconditum condito: & circumscripto id, quod circumscribi non potest: quomodo in patre, magnus ille & immensurabilis, & impartibilis. Aut enim magnum in parvo locello contractum est: aut quod magnum fuit, parvum est factum: aut partem Deitatis, & non totum recepit: quæ dissertationes plane sunt impiæ. Ac progressi sunt isti ex isto quomodo, & qua ratione, & quali consequentia ad incredulitatem: & inhabitationem, pro incarnatione fabricati sunt: & pro unitione & compositione Dei cum homine, indolem D industriamque humanam: & pro una subsistentia Domini nostri Jesu Christi, duas subsistentias & duas personas: & pro sancta Trinitate, quaternitatem inepte simul & impie sentientes: Inepte quod Deo hominem coæquant: & quæ serva sunt, cum Domino in eodem gradu & numero collocant: & conditam personam, cum inconditis personis construunt: Impie vero, quod unam subsistentiam duas faciunt, quartam Trinitati subsistentiam intrudentes, & peregrinam omnino & alienigenam, & ex omnibus rationalibus creaturis ultimam & extremam & minimam, Trinitati & rebus ipsis oculos intendere velis,

deprehendes, eos extra Trinitatem summovere Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ut mancipium, ut hominem inadorabilem, cum ſit adorandus, ac potius adorantem una cum cæteris omnibus, inſervientem & ſubjectum ſanctæ Trinitati, ut Marcellus & Paulus Samoſatenſis, divina & Apoſtolica ſcripta ad ſuam detorquentes ſententiam, interpretantur, qua parte dicit Apoſtolus:

1. Cor. 15. *Cum ſubjecta ei fuerint omnia, tum ſubjicietur ei quoque filius:* hoc eſt aſſumtus homo *ſubjicietur ei, qui ipſi ſubjecit omnia*, ut ſit Deus, inquit, ita ut ante incarnationem fuit, in omnibus omnino incorporalis ac prorſus ſine corpore: homoque quondam ab eo aſſumtus, (& tum divinitate exutus,) & cum omnibus annumeratus, ad genua adorabundus procidet, Deoque ſubjicietur. Videte, in quantam ſtultitiam dilabuntur iſti ſcioli, in quantam veſaniam & infidelitatem proruunt, ut animo concipiant fingantque, quæ non ſunt, & fabulas garriant? Non ſolum autem fidei ſeſe adjungere noluerunt, ſed & dolos commenti ſunt fraudesque inſtituerunt, fictis ad id ſtultis & inſciris quæſtionibus ad vulgi errorem & defectionem. Si enim futura in expectationem habuiſſent, aut Dei adventum judiciumque credidiſſent, aut pœnam veriti eſſent, Fidei ſe adjunxiſſent, Evangelio obtemperaſſent, Apoſtolos ſecuti fuiſſent potius, quam humanas rationes. Chriſtum enim Apoſtoli proficiſcentes, ſtatim prædicaverunt, idque uno ore ſine ullo diſſidio: natum illum ſcilicet in Bethleem eſſe ex ſemine Davidis, ſimilemque ſpecie hominibus, & crucifixum pro hominibus ſub Pontio Pilato, eundemque & filium Dei, & filium hominis dixerunt, eundem ex cœlo, eundem de terra, eundem impatibilem, eundem patibilem, & non alium, non duas perſonas, non duas hypoſtaſes, non duas adorationes. Quorſum diſceptationes & verborum pugnæ? Utilitas ipſa conſiſtit in credendo, colendo & tacitis adorationibus. Agnoſco eum verum e cœlo Deum impatibilem, agnoſco eundem ex ſemine Davidis, quantum ad carnem attinet, hominem e terra patibilem. Non diſquiro, cur idem patibilis & impatibilis, aut cur Deus & homo, ne curioſus in inquirendo cur & quomodo, excidam a bonis, nobis propoſitis. Primum enim credere oportet & glorificare, & ſecundo in ſublimi rationem iſtarum rerum petere, non humi ex ſangvine & carne conquirere,

A ἀρήσῃς, αὐτὸς ἔξω τῆς ἁγίας Τριάδος βάλλοντας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς δοῦλον, ὡς ἄνθρωπον ἀπροσκύνητον, τὸν προσκυνητόν· προσκυνοῦντα δὲ μᾶλλον, καὶ σέβοντα μετὰ πάντων, καὶ ὑποτασσόμενον τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, ὡς Μάρκελλος καὶ ὁ Σαμοσατεὺς Παῦλος παρεξηγῆνται τὸ θεῖον Ἀποστολικὸν γράμμα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἔλκοντες ἔννοιαν· ὅταν γὰρ, φησὶ, ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς, τουτέστιν, ὁ ἀναληφθεὶς ἄνθρωπος, ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵν' ᾖ ὁ Θεὸς, φησὶ, ὡς καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως ἐν πᾶσιν, ἀσώματος ὢν, καὶ σῶμα μὴ ἔχων, καὶ ὁ ἀναληφθεὶς ἄνθρωπος, μετὰ πάντων καὶ τοῖς πᾶσι συναριθμούμενος προσκυνῶν, ὑποτασσόμενος καὶ λατρεύων Θεῷ. σκοπήσατε, εἰς ὅσην κατέπεσον ἀφροσύνην οἱ δοκησίσοφοι, εἰς ὅσην μανίαν καὶ ἀπιστίαν ἐχώρησαν, καὶ φρονεῖν τὰ μὴ ὄντα, καὶ πλάττεσθαι, καὶ μυθολογεῖν; ἃ μόνον οὐ τῇ πίστει προσελθεῖν οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπάτας ἐξεῦρον, καὶ κακουργίας ἐμηχανήσαντο, ἐπλάσαντο μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις, εἰς πλάνην πολλῶν καὶ ἀποστασίαν τοῦ νόμου σκοπήσαντες. εἰ γὰρ προσ-
C εδόκων τὸ μέλλον, εἰ Θεοῦ ἐπιδημίαν καὶ κρίσιν ἐπίστευον, εἰ κόλασιν ἐφοβοῦντο, τῇ πίστει προσήρχοντο, Εὐαγγελίοις ἐπείθοντο, καὶ Ἀποστόλοις ἠκολούθουν μᾶλλον ἢ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις. Χριστὸν γὰρ ἀθρόως κηρύξαν ἐξελθόντες οἱ Ἀπόστολοι συμφώνως καὶ ἀκολούθως τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦτον ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τὸν ὁμοιωθέντα ἀνθρώποις καὶ σαρκωθέντα ὡσεὶ ἀνθρώπων ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, αὐτὸν εἶπον Θεὸν, αὐτὸν ἄνθρωπον,
D αὐτὸν εἶπον υἱὸν Θεοῦ, αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, αὐτὸν ἀπὸ γῆς, αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν παθητὸν, οὐκ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα δύο, οὐχ ὑποστάσεις, οὐ προσκυνήσεις δύο. τίς χρεία ζητεῖν καὶ λοιδορεῖσθαι; πίστιν συμφέρει, καὶ σέβειν, καὶ προσκυνεῖν σωτῆρι. οἶδα αὐτὸν Θεὸν ἀληθῶς ἐξ οὐρανοῦ ἀπαθῆ, οἶδα αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἄνθρωπον ἀπὸ γῆς παθητόν. οὐ ζητῶ, πῶς παθητὸς καὶ ἀπαθὴς ὁ αὐτὸς, πῶς Θεὸς, καὶ πῶς ἄνθρωπος, ἵνα μὴ ὁ πῶς περιεργαζόμενος καὶ ποῦ καὶ πόθεν ἀναζητῶν, ἐκπέσω τοῦ προκειμένου ἡμῖν ἀγαθοῦ. πίστιν γὰρ πρῶτον χρὴ, καὶ δοξάζειν, καὶ δεύτερον ἄνωθεν τούτων αἰτεῖσθαι, καὶ μὴ κάτωθεν ταύτην περιζητεῖν ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς,

ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως θείας καὶ ἐφανίσθη, μακάριος γὰρ εἶ Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέσοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ, σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ Πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἀσάλευτος ἡ ὑπόσχεσις, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀήττητος, κἂν ὁ ᾅδης αὐτὸς κινηθῇ, κἂν οἱ ἐν αὐτῷ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους. θάρσει τῷ εἰρηκότι, θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, καὶ τοῖς παθήμασιν ὁμοίως νενίκηκα. ἐπειδὴ καὶ ὁ ταῦτα δεσπότης παθὼν, μᾶλλον ἐνίκα, καὶ σωζόμενος ἔσωζε, καὶ ἀποθνήσκων ἐζωοποίει. ὁρᾷς καὶ ἀκούεις τὸν αὐτὸν ἅμα Θεὸν καὶ ἄνθρωπον; εἰ γὰρ Θεὸς μόνον ἦν, πῶς ἔπαθε, πῶς ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανεν; ἀλλότρια γὰρ ταῦτα Θεοῦ. καὶ εἰ ἄνθρωπος μόνον, πῶς διὰ πάθους ἐνίκα, ἔσωζεν, ἐζωοποίει; ταῦθ' ὑπὲρ ἄνθρωπον ἦν. ὁ δὲ αὐτὸς, καὶ πάσχει, καὶ σώζει, καὶ διὰ τοῦ πάθους ἐνίκα. ὁ αὐτὸς Θεὸς, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, τὸ συναμφότερον ὡς ἓν, ἑκάτερον, ὡς μόνον. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν σοφῶν καὶ γλυκαίων, παρελθὼν ἐν μέσῳ ἀκριβὴς ζητητής. μέρος οὖν τοῦ λόγου τὸ σῶμα, συμπληρωτικὸν τῆς τοῦ υἱοῦ ὑποστάσεως, ὥστε ἓν εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀμφοτέρων συνηρμένον, καὶ ἀτελὴς ὢν καθ' ἑαυτὸν, καὶ τοῦ σώματος εἰς τελείωσιν προσδεόμενος, ἐπεὶ, πῶς εἷς; ἢ πῶς μία ὑπόστασις, καὶ ἓν πρόσωπον; ἐπεὶ πάλιν, εἰ μία ὑπόστασις τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, πῶς υἱὸς αὖτε τοῦ Θεοῦ; ὁμοούσιος ἄρα ἔσαι καὶ ἡ σὰρξ τῷ Θεῷ, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ λόγος υἱὸς ἔσαι ὁμοούσιος τῷ Θεῷ, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον. ὁ λόγος γὰρ τέλειος καὶ ὁμοούσιος, καὶ ἰδίαν καθ' ἑαυτὸν ἔχων ὑπόστασιν ἀεὶ, καὶ μηδενὸς προσδεόμενος. οἱ ταῦτα κατηγοροῦντες τὴν ἑαυτῶν γνώμην φανερὸν καθιστῶσιν, ὅτι δύο ὑποστάσεις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμᾶς συκοφαντοῦσι, καὶ πειρῶνται ἅμα πρὸς ἀχόθεν εἰς ἓν τὰ ἄτοπον προσάγοντες τοὺς ἡμετέρους λόγους, συμπληρωτικὸν εἰπεῖν τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου τὸ σῶμα, ἢ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ, ξένον καὶ ἀλλότριον παντάπασι τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου, ὅπερ αὐτοὶ λέγουσιν, ἄλλην ὑπόστασιν εἰσάγοντες τοῦ σαρκός. ἤτοι τὸν διαληφθέντα ἄνθρωπον, ὡς αὐτοί φασι, καὶ ἄλλην τοῦ διαλαβόντος Θεοῦ, ἄλλο πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,

A sed ex revelatione divina & cœlesti. *Beatus enim es Simon Barjona, quoniam caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus cœlestis.* Et, *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferni non prævalebunt adversus eam.* Fidelis sermo, & non vacillans promissio, & Ecclesia invicta res est, etiam si inferno ipse commoveatur, & si qui in inferno sunt, mundi principes tenebrarum tumultum faciant. Habe fiduciam in eo, qui dixit: *Fidite, ego vici mundum*, & passionibus itidem vici: quandoquidem qui hæc patiebatur Dominus, potius vincebat, & in cruce pendendo B mortales servabat, & moriendo vivificabat. Oculis igitur & auribus cognoscitis eundem simul Deum & hominem. Si enim DEUS duntaxat fuisset, quomodo passus fuisset? quomodo denique aut crucifixus aut mortuus, cum alienissima sint ista a Deo? Rursus si homo duntaxat, quomodo per passionem vicisset, servasset, vivificasset? Hæc supra hominem erant. Atqui idem & patitur & servat, & per ipsam passionem victoriam parat, idem Deus, idem homo, idem utrumque simul, ut C unum quiddam, & singulum ut solum. Sed dixerit quispiam ex sapientioribus & ferocioribus, ut eximius disputator in medium prodiens: pars igitur Verbi, corpus est, ut quod absolvat substantiam filii, ut sit unus filius Dei ex ambobus compositus imperfectus in se, & corporis additamento ad perfectitudinem sui indigens, alioqui quomodo unus, aut quomodo una hypostasis aut una persona? Quinimo in diversum, si una hypostasis Verbi & carnis, quomodo ea haberi possit filius Dei? Caro enim ejusdem substantiæ erit cum Deo, quod nefarium dictu est. Quod si concedas, sequetur ex ista concessione, ne Verbum quidem futurum esse ejodem substantiæ cum Deo, quod plane absurdum est. Verbum enim per se integrum est, & consubstantiale, propriamque sibi hypostasin habet, nulliusque supplementi indiget. Cæterum, qui ista loqvuntur, suam ipsorum mentem sententiamq; aperiunt, quod duas hypostases sive personas in Christo constituant, & adversum nos calumniis utantur, & undecunque satagant nostros sermones ad aliquid absurdi detorquere, quasi corpus diceremus aliquid conferre ad absolvendam Verbi essentiam, aut aliud esse ejusdem cum Deo substantiæ, non alienum externumque omnibus modis a persona filii, quæ tamen ipsorum verba sunt: aliam hypostasin carnis sive assumti hominis (ut ipsi ajunt) introducentes: aliam rursum Dei assumentis, aliamque item personam filii DEI,

Matth. 16.

Ibidem.

Joan. 16.

& aliam perſonam filii hominis ex ſemine Davidis ſecundum carnem oriundi, adeo ut neque filius Dei ſit filius hominis, cum ſit diverſus a Davidis natura: neque is, qui ſecundum carnem genitus eſt, ſit filius Dei, cum ſit diverſus a natura Dei. Nos autem fratres unum & eundem illum Deum eſſe dicimus, in hoc ſequentes Apoſtolos & Prophetas: ac potius evangelio credimus, quam ut turbidi, & de proprio ſalute dubitantes, ſapientiæ Gentilium, humanisque rationibus adhæreſcamus, unum illum eundemque Deum confitentes, unam hypoſtaſin, & unam perſonam, non ut complementum aliquod ad integritatem hypoſtaſeos conferat corpus: id enim prorſus impium, cum divinitas per ſe integra & perfecta, incapax omnis defectionis, ſimplex, uniformis & incompoſita, in partes non diſtinguatur: hoc eſt, quatenus Verbum Deus eſt, & uniforme, in diverſitatem membrorum, aut rerum, ſive eæ corporeæ ſint, ſive incorporeæ, non cadit. Verbum enim res abſoluta eſt, & penitus incorporalis: non enim Deus factus eſt, quando eſt incarnatus, neque filius Dei, cum corpus ſumſit humanum, neque Dominus gloriæ, cum ſervi formam geſtavit, ſed homo & filius hominis eſt ille, qui eſt filius Dei, idemque ſervus ſpecie tenus, qui eſt Dominus natura. Non corpus igitur vim habuit abſolvendæ divinæ hypoſtaſeos, ſed ille, qui vere integer perfectusque eſt, id, quod imperfectum erat, abſolvit, & qui nullius indigus erat, conjunctus eſt & coadunitus cum carne: qui nullius rei neceſſitatem ſentit, dedidit ſe corpori neceſſariis indigenti. Nullus enim eorum, qui recte ſapiunt, aut quisquis ſobrius eſt, aut mente non deſtituitur, de ea re dubius eſſe poteſt, quod, quemadmodum Verbum perfectum eſt, & ſua hypoſtaſi abſolutum, neutiquam opus habuit carne, ut DEUS perfectus eſſet: ita neque corpus Verbo indiguit, ut homo integer, pro ſua hypoſtaſi fieret, ſed cœleſti Salvatore indigebamus, cœleſti vindice peccatorum, & inſtauratore noſtræ miſeriæ, cæterarumque, quæ inde proveniunt, calamitatum. Statim igitur ab ipſo natali, renovatio ſeſe oſtendebat, & cœleſtis natura geniti ipſa ratione naſcendi apparebat: quippe qui non ſecundum antiqui hominis nativitatem ex viro & muliere procreatus ſit, cum alioquin impoſſibile ſit, fœminam ſine opera virili gravidam reddi. Atque ideo DEUS naſcentium conditionem in patribus ſitam fundatamque eſſe voluit,

καὶ ἄλλο πρόσωπον τ υἱοῦ τ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα· ὥσε μήτε τὸν υἱὸν τ Θεοῦ εἶναι υἱὸν ἀνθρώπου ἑτεροούσιον ὄντα τ Δαβίδ· μήτε τὸν κατὰ σάρκα γεννηθέντα εἶναι υἱὸν τ Θεοῦ, ἑτεροούσιον ὄντα τ Θεῦ. ἡμεῖς δὲ ἕνα τὸν αὐτὸν τὸν λέγομεν Θεὸν, ἀδελφοὶ, προφήταις καὶ Ἀποστόλοις πειθόμενοι, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ πιστεύοντες μᾶλλον, ἢ σοφίᾳ Ἑλληνικῇ προσέχοντες, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ταραττόμενοι, καὶ περὶ τῆς ἰδίας διακεινόμενοι σωτηρίας, Θεὸν ἕνα ὁμολογοῦμεν τὸ σύναμφότερον, μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον, οὐχ ἵνα συμπληρωτικὸν τῆς ὑποστάσεως τὸ σῶμα γένηται· ἀσεβὲς γάρ, ἐπειδὴ τέλειον τὸ θεῖον, ἀνεπίδεκτον ἐλαττώσεως, ἁπλοῦν, καὶ μονοειδὲς, καὶ ἀσύνθετον, εἰς μέρη δὲ διαιρεῖται, τουτέστι, καθὸ Θεὸς λόγος ἐστὶ καὶ μονοειδὴς, εἰς διαφορὰν μελῶν καὶ πραγμάτων δὲ πίπτει, εἴτε σῶμα εἴη, εἴτε ἀσώματα· ὁ λόγος γάρ ἐστι τέλειος καὶ δι' ὅλου ἀσώματος. ὁ γὰρ Θεὸς γέγονε σαρκωθείς, οὐδὲ υἱὸς Θεοῦ ἀνθρώπινον σῶμα λαβὼν, οὐδὲ Κύριος τῆς δόξης τὸ μὲν τοῦ δούλου μορφὴν φορέσας, ἀλλ' ἀνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὁ υἱὸς τ Θεοῦ, καὶ δοῦλος καὶ τὴν μορφὴν ὁ τῇ φύσει Κύριος. οὐτὲ σῶμα ἓν συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θείας ὑποστάσεως, ἀλλ' ὁ ἀληθῶς τέλειος, τὸ ἀτελὲς ἐτελείωσεν, ὁ ἀπροσδεὴς τῇ προσδεομένῃ συνῆλθε, καὶ συνενώθη σαρκὶ, ὁ μηδενὸς χρείαν ἔχων, ἑαυτὸν ἔδωκε τῷ χρείαν ἔχοντι σώματι. οὐδεὶς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων, ἢ νήφειν ὅλως καὶ νοεῖν δυναμένων, εἴποι ἂν, ὅτι, ὥσπερ ὁ λόγος τέλειος ὢν καὶ ἀνυπόστατος, οὕτω προσεδεῖτο σαρκὸς, ἵνα Θεὸς τέλειος γένηται· οὕτως οὐδὲ τὸ σῶμα τ λόγου ἔχρηζεν, ἵνα τέλειος καὶ ἀνυπόστατος ἄνθρωπος γένηται, ἀλλ' οὐρανίου τ Σωτῆρος ἐδεόμεθα, οὐρανίᾳ ἐλευθερωτῇ, ἀφαιρέσει τῆς ἐπιγενομένης ἁμαρτίας, ἀνακαινίζοντος ἡμᾶς ἐκ τῆς κακώσεως, καὶ τὰ ταύτης ἀφανισμοῦ δεινά. αὐτὸς γὰρ ὑπὸ γένεσιν ἡ καινότης ἐφάνη, καὶ τὸ οὐράνιον τ γεγεννημένου διὰ τῆς γεννήσεως ἐξεφαίνετο, οὐ κατὰ γέννησιν ἀνθρώπου παλαιοῦ ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶχε τὴν γέννησιν. καὶ γὰρ ἀδύνατον ἄνδρα ἀνδρὸς κυῆσαι γυναῖκα. ὅπου τὴν οὐσίαν τ γεννωμένου ἐν τοῖς πατράσι κατεβάλετο ὁ Θεὸς,

ὡς καὶ τὸν Λευΐ φησιν ἡ γραφὴ ἐν τῇ ὀσφύι τοῦ πατρὸς εἶναι Ἀβραάμ. ὁ δὲ λυτρωτὴς οὐκ Ἀδὰμ τὸ εἶναι λαβών, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τὸ χῆμα προσλαβών, τοῦτ' ἔστι σάρκα λέγω τοῦτο μὴ ψυχῆς ἀνθρωπίνης, καὶ γνόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὸ ὁρατὸν, εἰσήγαγε εἰς τὸν κόσμον τοῦτο καινότητα κατὰ τὸ ἀόρατον, καθ' ἧς οὐκ ὄρος θανάτου, οὐ τυραννὶς διαβόλου, ἀλλὰ κοινωνία μὲν τοῦ λόγου πρὸς τοὺς θνητοὺς καὶ τυραννουμένους, διαφορὰ δὲ πολλὴ κατὰ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀτυράννητον. ἐθαύμαζε γὰρ ἡ Παρθένος Μαρία εὐαγγελισθεῖσα τὴν γένησιν τοῦ Σωτῆρος τοῦτο ἐξ αὐτῆς. Πῶς γὰρ ἔσται μοι τοῦτο, φησὶν, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; εὐηγγελίσθη δὲ θείαν οὐσίαν τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ ἐν μορφώσει σαρκίνῃ· καὶ νῦν ἀρχέγονον τὸ δῶρον, καὶ γήϊνον τὸ βλάστημα, νῦν εἰρηνοποίησις τῆς γῆς, καὶ πρὸς ἀρχαῖς ὁμοίωσις, καὶ τὴν τῶν Ἀγγέλων χαρὰν τῶν βοώντων, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. χαίροντες ἐν ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γενήσει, οὐκ ἀνθρωπίνην χαρὰν χαίροντες, οἷον ἐπὶ γενομένῳ παιδίῳ χαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ γενεσίων ἐπιτελοῦσιν ἑορτὴν, ἀλλ' ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ χαίρωμεν, καὶ φωτὸς ἐπιλάμψει θείκου, οὐ κοινωνὸν ἔχοντες τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ λυτρωτὴν καὶ τὸν Ἀπόστολον. τί δὲ ἦν ἐπὶ τούτοις ἡ χρεία; καθ' ἣν γενόμενος θειότερον, ἢ καὶ ἀνθρώπους, καὶ τραφεὶς θειοτέρως ἢ καθ' ἡμᾶς Χριστός. Τὸ μὲν οὖν χῆμα καὶ τὴν σάρκα ἐν ὕδατι βαπτίζεται μὲν Ἰουδαίων, ὑπ' Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, καὶ ποταμὸς Ἰορδάνης ὁ λόγων σῶμα τὸ θεῖον, καὶ πνεῦμα ἔφοδος ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ καθαρὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνει κατ' ὁμοίωσιν ἡ κάθαρσις, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ πληροῦντες πᾶσαν δικαιοσύνην, καὶ καθαιρόμενοι ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A Quemadmodum a Scriptura narratur Levi in patris sui Abrahæ lumbis fuisse. Cæterum, vindex iste vim existendi non ab Adam capiens, sed formam ex Adam assumens, carnem dico, quæ cum anima humana conjuncta fuit, homoque factus secundum visibilitatem, introduxit in mundum novitatem secundum invisibilitatem, contra quam neque vim suam mors, neque tyrannidem suam diabolus retinere potuit, eoque commercio Verbi cum mortalibus tyrannide oppressis, ingens discrimen illatum est humanis rebus, eo quod inde asserti sint in libertatem, vindicatique a tyrannide. Quin ipsa virgo nuncio tam læto B accepto, admirata est istam procreandi Salvatoris rationem, *Quomodo fiet*, inquit, *quoniam virum non cognosco?* quo tempore illi indicatum fuit, divinum hunc esse nascendi modum sub specie carnea. Erat quidem cœleste donum, sed germen terrestre, unde pacificatio terræ emersit, & cum cœlis similitudo quædam prodiit, prout gaudium Angelorum clamantium præ se ferebat, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax.* Læti igitur de nativitate Christi, non humana aliqua hilaritate, qualis est eorum hilaritas, quibus soboles est genita, & natalium epulum celebratur, sed de præsentia Christi, de divini jubaris illustratione gaudeamus, utpote, qui non consortem captivitatis habeamus, sed redemtorem, secundum Apostolum. Quis igitur in istis rebus usus? aut quid sibi Christus voluit ex ista diviniore, quam pro hominum natura, nascendi ratione? aut ex isto genere educationis, quæ nostram conditionem transcendit? Forma ea, quæ carne constabat, in aqua baptizatur una cum Judæis: Joannesque baptizator est: fluvius, qui divinum corpus abluit, Jordanis est: & qui e cœlo descendit, spiritus est? & super quem descendit, purum & incontaminatum Christi corpus est, unde in nos quoque dimanat secundum similitudinem purificatio, ut & nos eum sequamur, implentes omnem justitiam, purgati in ipso Domino nostro, cui sit gloria in sæcula, Amen.

A

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRIÆ,

AD SERAPIONEM FRATREM & Collegam Epistola.

ATHANASIUS SERAPIONI fratri & Collegæ in Domino Salutem.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΡΟΣ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΤΟΝ ἀδελφὸν, Επιστολή.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΕΡΑΠΙΩΝΙ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

LEGI literas tuæ reverentiæ, quibus adhortaris, ut tibi scriberem ea, quæ contra me hoc tempore facta sunt: & de impiissima hæresi Arianorum, causa, autoreque earum rerum, quas patimur, & quo fine Arius vitam clauserit. Ex tribus istis postulationibus, duo quidem libenter feci, misique tuæ pietati ea, quæ ad monachos scripsi. Inde quidem tum nostra adversa, tum res hæreseos cognoscere poteris. De tertio autem capite, nimirum de morte Arii, multa mecum perpendi, metuens, ne si id agerem, hominis morti insultare viderer. Veruntamen quia disputatio apud vos de hæresi habita, in hanc quæstionem desiit, An communione celebrata cum Ecclesia, diem suum obierit Arius, ut quæstio de morte dissolvatur, dicam, quod res est, in pari numero collocans, & rem gestam indicare, & contentiosos compescere. Persuadeo enim mihi, cognito mortis ejus miraculo, non ausuros esse, qui prius dubii erant rem denuo in dubium vocare, sitne Ariana hæresis Deo odiosa, an non? Ego quidem non aderam Constantinopoli, cum ille vita defunctus est: aderat autem Macarius Presbyter, & ex ejus relatu didici. Accersitus autem erat ab Imperatore Constantino Arius opera & studio Eusebianorum, quem ingredientem Imperator interrogavit, an fidem Catholicæ Ecclesiæ servaret. Ille autem se

ENETYXON τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ἀγαπήσεως γεγραφεῖσιν, ἐν οἷς παρεκάλεσας ἡμᾶς, ταῦτα καθ' ἡμῶν καὶ νῦν γράψαι σοι, καὶ περὶ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως τῶν Αρειανῶν, δι' ἣν καὶ ταῦτα πεπόνθαμεν, καὶ ὁποῖον ἔσχε τὸ τέλος ὁ βίος Αρείου. τριῶν δέ ὄντων τῶν ὑπομνημάτων, τὰ μὲν δύο προθύμως ἐποίησα, καὶ ἀπέστειλα τῇ σῇ θεοσεβείᾳ, ἅπερ ἔγραψα τοῖς μοναχοῖς. ἐν δὲ τούτων, τά τε καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν δυνάσαι μαθεῖν. τὸ δὲ ἕτερον, φημὶ δὲ περὶ τοῦ θανάτου, πολλὰ μὲν ἐλογισάμην, ἀγαπητὲ Σέραπιον, μὴ ὡς ἐπιχαίροντα τῷ μέλλοντι τοῦ ἀνθρώπου λογίσασθαι. ὅμως δὲ ἐπειδὴ διαλέξεως γενομένης παρ' ὑμῖν περὶ τῆς αἱρέσεως, εἰς τοῦτο τὸ τέλος ἔληξεν ἡ ζήτησις, εἰ κοινωνήσας τῇ Ἐκκλησίᾳ Αρείου ἐτελεύτησε, διὰ τοῦτο ὡς διαλυομένης τοῦ ζητήσεως, ἐν τῷ θανάτου διηγήσασθαι ἀναγκαίως δηλώσας ἐποίησα, ἴσον ἡγούμενος τὸ σημαῖναι τοῦτο, καὶ τὸ παῦσαι λοιπὸν τοὺς φιλονεικοῦντας. ἠγούμην γὰρ, ὅπερ γνωσθέντος περὶ τοῦ θανάτου θαύματος, μηκέτι μηδὲ αὐτοὺς τοὺς πρότερον ζητήσοντας τολμᾶν ἀμφισβητεῖν ὡς θεοστυγὴς ἐστὶν ἡ Αρειανὴ αἵρεσις, ἐγὼ μὲν ἐπημέλουν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἐτελεύτησεν ἐκεῖνος, μακάριος ὢν ὁ πρεσβύτερος παρὼν, καὶ ἐκεῖνα λέγοντες ἤκουσα· ἐκέλευσε μὲν γὰρ Κωνσταντῖνος, τοῦ βασιλέως Αρείου ἐν ἀσφαλείᾳ τῇ περὶ Εὐσέβιον, εἰσελθόντα εἰπεῖν τὸν Αρείου αἱρέσεως βασιλεῖ, εἰ τὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔχει. αὐτὸς

ὤμοσε πιστεύειν ὀρθῶς, καὶ ἔγγραφον ὑπέδωκε πίστεως, κρύψας μὲν, ἐφ' οἷς ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐπισκόπου. ὑπονοούμενος δὲ τὰ ἀπὸ τῶν γεγραφῶν λέξεις. ὀμόσοντα τοίνυν αὐτὸν μὴ πεφρονηκέναι, ἐφ' οἷς ἐξέβαλεν Ἀλέξανδρος αὐτὸν, ἀπέλυσεν εἰρηκώς. εἰ ὀρθή σου ἐστὶν ἡ πίστις, καλῶς ὤμοσας, εἰ δὲ ἀσεβὴς ἐστὶν ἡ πίστις σου, καὶ ὤμοσας, ὁ Θεὸς κατὰ σοῦ κρινάτω τὰ κατὰ σέ. ἔτω δὴ οὖν αὐτὸν ἐξελθόντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἠθέλησαν εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον, τῇ στοιχήσει ἑαυτῶν βίᾳ. ἀλλ' ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπος ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος αὐτέλεγε φάσκων, μὴ δεῖν εἰς κοινωνίαν δέχεσθαι τὸν τῆς αἱρέσεως εὑρετήν. καὶ λοιπὸν οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠπείλησαν. ὅπως ὅστις, μὴ θελόντων ὑμῶν, ἐποιήσαμεν αὐτὸν κληθῆναι ὑπὸ βασιλέως, οὕτως αὔριον, κἂν μὴ σοὶ γνώμην ἐστὶ τυγχάνῃ, σὺν ἡμῖν εἰσαχθήσεται Ἄρειος μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ. Σάββατον ἦν τοῦτο, ὅτε ταῦτα ἔλεγον. ὁ τοίνυν Ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος ἀκούσας ταῦτα, καὶ πολὺ λυπηθεὶς, εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τάς τε χεῖρας ἐκτείνας πρὸς τὸν Θεὸν, ἀπωδύρετο, καὶ ῥίψας αὐτὸν ἐπὶ πρόσωπον ἐν τῷ ἱερατείῳ, κείμενος ἐπὶ τῆς ἐδάφους, ἠύχετο παρὼν ὁ καὶ Μακάριος εὐχόμενος σὺν αὐτῷ, καὶ ἀκούσας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. παρεκάλει δὲ δύο ταῦτα λέγων· εἰ Ἄρειος αὔριος εἰσέρχεται, ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν δοῦλόν σου, καὶ μὴ συναπολέσῃς εὐσεβῆ μετὰ ἀσεβοῦς. εἰ δὲ φείδῃ τῆς Ἐκκλησίας σου, οἶδας, ὅτι φείδῃ, ἔπιδε ἐπὶ τὰ ῥήματα τῶν περὶ Εὐσέβιον. ἐμὴ δῶς εἰς ἀδανισμὸν καὶ ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ἄρον Ἄρειον, ἵνα μὴ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δόξῃ καὶ ἡ αἵρεσις συνεισέρχεσθαι αὐτῷ, καὶ γένοιτο ἡ ἀσέβεια, ὡς εὐσέβεια νομισθῇ. Ταῦτα ἔξαμβλος ὁ Ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησε πάνυ φροντίζων. καὶ γέγονε θαυμαστὸν καὶ παράδοξον. τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλησάντων, ὁ μὲν Ἐπίσκοπος ηὔξατο, ὁ δὲ Ἄρειος ἐθάρρει τοῖς περὶ Εὐσέβιον, πολλά τε φλυαρῶν, εἰσῆλθεν εἰς θάλας, ὡς διὰ χρείαν τινὰ γαστρὸς, καὶ ἐξαίφνης τοῦ ὑγιεγραμμένου πτηνὸς ῥόμβος ἐλάκισε μέσος, καὶ μέσων διὰ ῥυὸς ἀπέπνευσεν. ἀμφοτέρων τε τὴν κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν ἐστερήθη. Τὸ μὲν οὖν Ἀρείου τοιοῦτο γέγονε. καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον μεγάλως αἰσχυνθέντες, ἔθαψαν τὸν συνοπλίτην ἑαυτῶν· ὁ δὲ μακαρίτης Ἀλέξανδρος

A recte credere jurejurando affirmavit, suppressis iis, ob quæ de Ecclesia rejectus erat per Alexandrum Pontificem, adductis in speciem verbis Scripturæ. Illum igitur ita juratum, se nihil eorum, ob quæ ab Alexandro rejectus erat, fecisse, a se dimisit Imperator cum his verbis: Si recta est tua fides, bene juraſti: si autem impia est, & tamen juraſti, DEUS te pro juramento condemnet. Ita eum digressum a principe voluerunt Eusebiani solita sua vi in Ecclesiam introducere: Sed contradicebat Constantinopolitanus Episcopus, beatus Alexander, non debere, inquiens, hæresis inventorem in communionem recipi. Ibi jam minabundi Eusebiani, quemadmodum (inquiunt) eum, vobis invitis, curavimus ab Imperatore evocari, ita craſtino die, etiam si vobis minime ex sententia sit, in communionem Ecclesiæ adducemus. Sabbathum autem erat, cum hæc loquerentur. Quibus auditis, Alexander magno cum mœrore Ecclesiam intravit, & porrectis ad Deum manibus lamentatus est, pronus in vultum cadens, humique jacens ita oravit: aderat autem cum eo Macarius socius orationis, qui ejus verba excepit. Postulabat autem alterutrum, si Arius inquiens craſtino die in Synaxim introducetur, nunc dimittas quæso servum tuum Domine, & non pium una cum impio perdas. Sin autem Ecclesiæ tuæ parces, scio autem, quod parces, respice in verba Eusebianorum, neque des in exitium & vituperium hæreditatem tuam, & tolle Arium, ne eo recepto in Ecclesiam, videatur simul cum eo & hæresis recipi, neve deinde impietas pro pietate habeatur. Hæc precatus Episcopus, plurimum cogitabundus & anxius inde recessit, & res mira incredibilisque evenit. Eusebianis minantibus Episcopus orabat. Arius autem Eusebianis fretus, multa blaterans in secessum abiit, quasi ad usum alvi, & derepente (juxta quod scriptum est) pronus factus, medius crepuit, humique expiravit, utroque & vita & communione fraudatus. Hic finis Arii. Eusebiani autem magnopere confusi socium conjurationis sepelierunt: Beatæ vero memoriæ Alexander

gaudente Ecclesia, cum pietate & A sana fide communionem celebravit una cum omnibus fratribus, DEUM; gratias agendo, magnopere glorificans, non quod de morte hominis lætaretur, absit: omnibus enim hominibus constitutum est semel mori, sed quod ea res humana judicia superaverit. Ipse siquidem Dominus judicem se præbens minis Eusebianorum & Alexandri precibus, hæresin Arianam condemnavit, ostendens, eam indignam esse communione Ecclesiæ, B omnibusque manifestum reddidit eam, tametsi ab Imperatore & ab omnibus mortalibus adjuvetur, ab Ecclesia tamen damnatam esse: declaratumque est, officinam Arianorum non Deo gratam, sed impiam & inimicam esse. Certe plurimi ex iis, qui ante decepti erant, conversi sunt, ideo nimirum, quod non quivis alius, sed ipse Dominus blasphemiis impetitus, condemnavit hæresin adversus se conflatam, & manifesto edocuit, etiam si nunc Imperator Constantinus Episcopos vi compellat, illam tamen ex sese esse incommunicabilem Ecclesiæ, & cœlo alienam. Quamobrem apud vos C hæc jam deinceps quæstio consopiatur (id enim in pactis fuit) nemoque adjungatur hæresi: sed qui decepti sunt, resipiscant. Quam enim Dominus reprobat, quis approbabit? & quam ipse incommunicabilem reddidit, quomodo qui eam recipit, non ingens piaculum commiserit, & palam se Christo hostem declaraverit? Hoc igitur sufficit ad cohibendos contentiosos: ista igitur illis, qui tum hanc quæstionem moverant, recitentur, una cum iis, quæ compendio de hæresi hac ad monachos scripta sunt, ut inde edocti magis ac magis impietatem & mali- D tias Arianorum reprobent. Nemini autem harum literarum exemplar edas, aut tibi ipsi transcribas: nam hoc ipsum monachis quoque injunxi. Sed pro tuo candore, si quid scriptis deest, addas, atque ita ea ad nos quam primum remittas. Ex epistola mea ad fratres cognoscere poteris, quid in scriptis meis sim passus, quapropter tutum non est scripta edi idiotæ, præsertim de summis & præcipuis dogmatibus, ne, si quid per imbecillitatem & obscuritatem sermonis minus plene sit dictum, noxam id lectoribus afferat.

χαιρούσης τῆς Ἐκκλησίας τῷ σώματι ἐπετέλεσε σὺν ἀσεβείᾳ καὶ ὀρθοδοξίᾳ πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς εὐχόμενος, καὶ δοξάζων μεγάλως τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς ἐπιχαίρων τῷ θανάτῳ, μὴ γένοιτο, πᾶσι γὰρ ἀνθρώποις τοῖς ἅπαξ ἀποθανεῖν· ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὑπὲρ τὰς ἀνθρώπων κρίσεις ἐδείχθη. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος δικάσας τοῖς ἀπειλαῖς τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ τῇ εὐχῇ Ἀλεξάνδρου, κατέκρινε τὸν Ἀρειανὸν αἵρεσιν, δείξας, αὐτὸν ἀνάξιον εἶναι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας· καὶ πᾶσι φανερώσας, ὅτι καὶ ὑπὸ βασιλέως καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔχῃ τὴν σκέπασίαν, ἀλλὰ παρ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας κατεκρίθη. δέδεικται γὰρ, ὁ θεοφιλὲς, ἀλλ' ἀσεβὲς τὸ χειρομάχον ἐργαστήριον τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ πολλοὶ τῶν πρότερον ἀπατηθέντων μετέθεντο. ὁ γὰρ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βλασφημούμενος παρ' αὐτῶν Κύριος καλέκεινε τὸν κατ' αὐτοὺς πάντων αἵρεσιν. καὶ πάλιν ἔδειξεν, ὅτι κἂν ναῦς ὁ βασιλεὺς Κωνσάντιος βιάζηται τοὺς Ἐπισκόπους πρὸς αὐτῆς, ἀλλ' ἀκοινώνητός ἐστι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν οὐρανῶν ἀλλοτρία. ὥστε καὶ ἡ παρ' ὑμῖν λοιπὸν πεπαύσθω ζήτησις. αὕτη γὰρ ἦν ἡ γενομένη συνθήκη. καὶ μηδεὶς προστιθέσθω τῇ αἱρέσει, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπατηθέντες μεταγινωσκέτωσαν. ὃν γὰρ ὁ Κύριος καλέκεινε, τίς ἀποδέξεται; καὶ ὃν ἀκοινώνητον αὐτὸς πεποίηκε, πῶς ὁ προσλαλῶν μεγάλως ἀσεβεῖ, καὶ φανερῶς ἐστι χειρομάχος; ἱκανὸν μὲν ἦν καὶ τοῦτο δυσωπῆσαι τοὺς ἐριστικούς. ἀλλὰ γνωσθήτω ἐν τοῖς τότε ζητήσασι, καὶ τὰ ἐκ τῆς αἱρέσεως δι' ὀλίγων γραφέντα πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι μᾶλλον καταγινώσκωσι τῆς ἀσεβείας, καὶ τῆς πονηρίας τῶν Ἀρειομανιτῶν. μηδενὶ μέντοι θελήσῃς ἐκδοῦναι τούτων ἀντίγραφον, μηδὲ σαυτῷ μεταγράψαι. καὶ γὰρ ἐν τοῖς μοναχοῖς τοῦτο δεδήλωκα. ἀλλ' ὡς γνήσιος, εἰ μέν τι λείπει τοῖς γεγραφῆσιν, πρόσθες. αὖθις δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀντιπεμψον. ἐκ γὰρ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἔγραψα τοῖς ἀδελφοῖς δοῦναι μαθεῖν, ὃ πέπονθα γράφων, καὶ γνῶναι ἔτι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς ἐκδίδοσθαι γράμματα ἰδιώτου. καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἀνωτάτων καὶ κορυφαιοτάτων δογμάτων, μή ποτε τὸ διὰ ἀσθένειαν, ἢ τὸ ἀδιατρέπτως τῆς γλώττης ἐνδεῶς εἰρημένον, βλάβῃ τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐμποιήσῃ. οἶδ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

οἱ γὰρ πολλοὶ οὐ τὴν πίστιν, οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ γράψαντος σκοποῦσιν, ἀλλ' ἢ διὰ φθόνον, ἢ δι' ἔριν, ἧς προελήφθησαν, καὶ διάνοιαν δόξης, ὡς ἐὰν θελήσωσιν αὐτοὶ, δέχονται, καὶ μεταποιοῦσι τὰ γραφέντα, καὶ τὴν ἰδίαν ἡδονήν. δώη δὲ ὁ Κύριος καὶ πᾶσι μάλιστα οἷς ἀναγινώσκῃς ταῦτα, κρατεῖν τήν τε ἀλήθειαν, καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν, Ἀμήν.

A Plerique enim non fidem aut intentionem scribentis respiciunt, sed aut per invidiam aut per contentionem suæ jam antea conceptæ in animo opinionis, prout volunt, verba accipiunt, & scripta pro sua libidine immutant. Det Dominus omnibus & præcipue auditoribus, quibus ista recitas, ut teneant & veritatem, & sanam integramque in Dominum nostrum Jesum Christum, fidem, Amen.

B

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ Κωνσάντιον, Απολογία.

AD IMPERATOREM Constantium, Apologia.

ΕΚ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε Χριστιανὸν, καὶ ἐκ προγόνων Φιλόθεον ὑπισχνούμενος, εὐθύμως τὰ πρὸς ἐμαυτὸν νῦν ἀπολογοῦμαι, τοῖς γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου λόγοις χρώμενος, αὐτόν σοι πρεσβευτὴν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ποιοῦμαι. εἰδὼς αὐτὸν μὲν κήρυκα τῆς ἀληθείας, σὲ δὲ τῶν ἀποῤῥημάτων φιλήκοον, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, περὶ μὲν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τῆς κατ' ἐμοῦ γενομένης συσκευῆς αὐτάρκη τὰ γραφέντα πρὸς τῶν τοσούτων Ἐπισκόπων, μαρτυρῆσαι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ. ἱκανὰ δὲ καὶ τὰ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος. δεῖξαι πᾶσιν, ὅτι μηδὲν ὧν ἐπέσησαν καθ' ἡμῶν, εἶχεν ἀληθές. τί γὰρ τοσοῦτον ἄλλοι δύνανται μαρτυρεῖν, ὅσον αὐτοὶ γράφοντες εἰρήκασιν, ἐψευσάμεθα, ἐπλασάμεθα, καὶ πάντα τὰ κατὰ Ἀθανασίου, συκοφαντίας γέμοντα προσθήκην δὲ πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσας ἀκοῦσαι, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες τοῦ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου. ἀπόντων δὲ ἡμῶν, καὶ μόνας ἔπραξαν, ἃ ἠθέλησαν. τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν θείῳ νόμῳ, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι νόμοι, μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο.

C Cum multis jam annis sciam te Christianum, & retro a majoribus usque Dei studiosum, non possum non bono esse animo ad me tibi excusandum. Siquidem beati Pauli verbis utens, illum apud te meum intercessorem facio, cum sciam & illum veritatis præconem, & te ejus verborum diligentem auscultatorem, religiosissime Auguste. De rebus igitur Ecclesiasticis, & de impotentia & factionibus adversariorum contra me, tot Episcoporum scripta D abunde pro testimonio apud tuam pietatem fuerint, satis etiam Ursacii & Valentis pœnitentia ostendere poterit, nihil in omnibus, quibus me impetiverint, veri fuisse. Quid enim tantum alii pro testimonio dicere poterant, quantum isti suis scriptis confitentur? dum ajunt: Mentiti sumus, finximus, & omnia, quæ Athanasio objecta fuere, calumnia scatent, nec leve momentum documenti, si dignaberis audire, quod præsentibus nobis nihil docere potuere accusatores Macarii Presbyteri, absentibus autem nobis id egerint soli quæ libuit. Cujusmodi acta primum divinæ, deinde nostræ leges nullum robur habere definiunt.

Jam ifthinc tua pietas veritati dedita, ac religiosa satis, perspicit nos liberos esse ab omni suspicione, & adversarios nostros calumniatores esse. De mea autem in te maledicentia, qua usum me fingunt apud piissimum Augustum beatæ & æternæ memoriæ Constantem, fratrem tuum: id enim ab inimicis & jactitatur & scribitur, primarum calumniarum falsitas hujus quoque rei vanitatem facile coarguerit. Nam si alii criminatores essent, controversa aliquo modo ea causa videri posset, & opus esset plurimis documentis, & coram in faciem refutationibus: Jam cum iidem illi, qui priora finxerunt, hæc quoque comminiscantur, qui (quæso) fieri posset, ut non ab iisdem eandem & isthic vanitatem expectes? Ideoque in absentem seorsim deblaterant, sperantes, se ita tuam pietatem seducere posse, sed frustra: Non enim ita iis aurem præbuisti, ut sperabant, sed pro tua mansvetudine dedisti nobis locum vicemque respondendi. Te enim non statim commotum fuisse, nec e vestigio supplicium postulasse, signum fuit evidentissimum, ut justum Imperatorem decet, nihil æque te expectare, quam delati hominis defensionem. Ergo si eam nunc dignaberis audire, confido fore, ut etiam hac in parte eorum temeritatem condemnes, & contemtum DEI præcipientis, ne falsum quid ex ore tuo Regi loquaris. Pudet revera etiam vel diluendo de ista re mentionem facere, de qua ne accusator quidem sustinuit verba facere, dum adhuc præsentes essemus, utpote qui sciat se falsum dicere. Non insanio ego, non mente captus sum, ut vel cogitasse unquam me tale quid suspiceris. Quapropter ne aliis quidem percunctantibus respondere velim, ne iterum, dum excuso me, illi, qui audiunt, animi pendeant. Tuæ autem pietati magna & clara voce respondeo, manuque extensa, quod didici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor, & ut scribitur in libris Regum, jusjurandum concipio: *Testis sit Dominus, testis sit Christus ejus*, sinas (quæso) me loqui, nunquam in malum tui mentionem feci apud fratrem tuum beatæ memoriæ Constantem, piissimum Augustum, neque illium adversum te irritavi, ut calumniantur isti, imo contra, si quando eum convenirem, mentionem ipse faciebat de tua humanitate, quod etiam tum contigit, cum Thalassus veniebat Pitybionem,

Ἀπὸ μὲν οὖν τούτων οἶδας, ὅτι καὶ ἡ σὴ εὐλάβεια φιλαλήθης οὖσα καὶ φιλόθεος, ἡμᾶς μὲν ἐλευθέρους ἀπὸ πάσης ὑποψίας σώζει· τοὺς δὲ καθ' ἡμῶν γλωμένους συκοφάντας ἀποφαίνει. πόθεν δὲ ἡ διαβολὴ, ἡ κατ' ἐμοῦ γλωμένη πρὸς τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, διὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὐγουστον, καὶ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου Κώνσταντα τὸν ἀδελφόν σου, τοῦτο δὲ οἱ ἐχθροὶ θρυλοῦσι, καὶ γράψαι τετολμήκασιν, ἵνα ἀνατὰ πρῶτα δείξαι, καὶ ταῦτα μὴ ἀληθῆ. εἰ μὲν γὰρ ἄλλοι τινὲς ἦσαν οἱ τοῦτο λέγοντες, δικάσιμον ἴσως τὸ πρᾶγμα, χρεία τοῦ πολλῆς ἀποδείξεως, καὶ τοῦ εἰς πρόσωπον ἐλέγχου. εἰ δὲ οἱ τὰ πρῶτα πλάσαντες αὐτοὶ καὶ ταῦτα συνέθηκαν, πῶς οὐκ ἐξ ἐκείνων εἰκότως καὶ ταῦτα πεπλασμένα δείκνυται; διὰ τοῦτο δὲ πάλιν καὶ μόνας λαλοῦσι, νομίζοντες ὑφαρπάζειν δυνήσεσθαι τὴν θεοσέβειαν, ἀλλ' ἐσφάλησαν. οὐ γὰρ ὡς ἠθέλησαν, ἤκουσας, ἀλλὰ τῇ μακροθυμίᾳ δέδωκας καὶ ὑμῖν χώραν ἀπολογείας. τὸ γὰρ μὴ παραυτίκα κινηθῆναι καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῆσαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον, ἢ ὡς δίκαιον βασιλέα πρέπειναι, καὶ τὴν διαβληθέντος ἀπολογίαν, ἣν ἐὰν καταξιώσῃς ἀκοῦσαι, τεθάρσηκα ὡς καὶ ἐν τοῖς καταγνώσῃ τῶν πλασαμένων, καὶ μὴ φοβηθέντων τὸν Θεὸν, ἐντειλάμενον μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ σώματος βασιλεῖ λέγεσθαι. αἰσχύνομαι μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἀπολογούμενος περὶ τοιούτων, περὶ ὧν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι κατήγορον ἔτι παρόντων ἡμῶν μνημονεύσειν. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι τε αὐτὸς ψεύδεται, καὶ ὅτε ἐμάνην ἐγὼ, ὅτε τῶν φρενῶν ἐξέστηκα, ἵνα καὶ ὡς ἐνθυμηθείς τι τοιοῦτον ὑπονοήσῃ. διὸ, εἰ δὲ ἄλλοις ἐρωτῶσιν ἀπεκινάμην, ἵνα μηδὲ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπολογίας οἱ ἀκούοντες, κρεμαμένην ἔχωσι τὴν διάνοιαν, τῇ σῇ εὐλαβείᾳ μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀπολογοῦμαι, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ὃ μεμάθηκα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν. καὶ ὡς γέγραπται ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἱστορίαις. μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. κἂν μοὶ συγχώρησον εἰπεῖν. οὐδὲ πώποτε περὶ τῆς εὐσεβείας κακῶς ἐμνημόνευσα πρὸς τὸν ἀδελφόν σου τὸν τῆς μακαρίας μνήμης Κώνσταντι εὐσεβέστατον Αὐγοῦστον· οὐ παρώξυνα τοῦτον, ὡς ἔτοι διαβεβλήκασιν, ἀλλ' εἴ ποτε καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἐμνημόνευσεν αὐτὸς τῆς φιλανθρωπίας, ἐμνημόνευσε καὶ ὅτε οἱ περὶ Θάλασσον ἦλθον εἰς Πιτυβίωνα,

ς ἡμεῖς ἐν τῇ Ακυληίᾳ διετρίβομεν, μάρτυς ὁ Κύριος, ὅπως ἐμνημόνευον ἐγὼ τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ταῦτα ἔλεγον, εἴπερ ὁ Θεὸς ἀποκαλύψει τῇ σῇ ψυχῇ, ἵνα καταγνῶς τῆς συκοφαντίας τῶν διαβαλόντων με πρός σοι, συγχώρησον εἰπόντι μοι ταῦτα, Φιλανθρωπότατε Αὔγουστε, καὶ πολλήν μοι συγγνώμην δός. ὁ γὰρ ἅπας ἐμοὶ εὐχερὴς ὁ Φιλόχριστος ἐκεῖνος. ὐδὲ τηλικοῦτος ἦμην ἐγὼ, ἵνα περὶ τοιούτων πρὸς ἀδελφὸν ἀδελφὸν διέβαλλον, ἢ πρὸς βασιλεῖ περὶ βασιλέως κακῶς μνημονεύσω. ὐμαίνομαι, βασιλεῦ, ὐδὲ ἐπελαθόμην τ θείας φωνῆς λεγούσης. καί γε ἐν συνειδήσει σου βασιλέα μὴ κατάρᾳ, καὶ ἐν ταμείοις κοιτῶνός σου, μὴ κατάρᾳ πλούσιον. ὅτι πετεινὸν τ οὐρανοῦ ἀποίσει σου τὴν φωνὴν, καὶ ὁ τὰς πτερύγας ἀπαγγελεῖ λόγον σου, εἰ ἄρα τὰ κατιδίαν λεγόμενα κατ' ὑμῶν τῶν βασιλέων ὑπερπέτεται, πῶς οὐκ ἄπιστον εἰ παρόντος βασιλέως, καὶ τοσούτων ἑσώτων, ἔλεγον κατ σοῦ; ὐ γὰρ μόνος ἑώρακά ποτε τὸν ἀδελφόν σου, ὐδὲ μόνος μοί ποτε ἐκεῖνος ὡμίλησεν, ἀλλ' ἀεὶ μετ Επισκόπου τῆς πόλεως ἔνθα ἦν, καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ συντυχανόντων εἰσηρχόμην. κοινῇ τε αὐτὸν ἐβλέπομεν, καὶ κοινῇ πάλιν ἀνεχωροῦμεν, διώκται φορτουνατιανὸς ὁ τῆς Ακυληίας Επίσκοπος, μαρτυρήσαι περὶ τούτου, ἱκανός ἐστιν ὁ πατὴρ Οσιος εἰπεῖν, καὶ Κελσῖνος ὁ τῆς Πατάβων, καὶ Λούκιλλος ὁ ἐν Βερώνῃ, καὶ Διονύσιος ὁ ἐν Ληίδῃ, καὶ Βικέντιος ὁ ἐν Καμπανίᾳ Επίσκοπος, καὶ ἐπειδὴ τετελευτήκασι Μαξιμῖνος ὁ Τριβέρεως, καὶ Προτάσιος ὁ τῆς Μεδιολάνου, διώκται καὶ Εὐγένιος ὁ νῦν μένος Μάγιστρος, μαρτυρήσαι· αὐτὸς γὰρ εἰσήκει πρὸ τοῦ βήλου, τοῦ ἥκουεν ἅπας ἠξιοῦμεν αὐτὸν, καὶ ἅπας αὐτὸς ἐπυνθάνετο λέγειν ἡμῖν. ταῦτα τοίνυν εἰ καὶ καινὰ πρὸς ἀπόδειξίν ἐστι, συγχώρησον ὅμως ἡγήσασθαι ὅλως καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ὑποθήκης, ἵνα καὶ ἐκ τούτων καταγνῶς τῶν διαβαλόντων ἡμᾶς μάτην. ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Αλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ὐδὲ πρὸς ἄλλας τινὰς, ἢ μόνον εἰς τὴν Ρώμην ἀνῆλθον. καὶ τῇ Εκκλησίᾳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν πρᾶγμα ἔμελλον, τότε γὰρ μόνος μοι φροντὶς ἦν, ἐχόλαζον ταῖς συνάξεσι. τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἔγραψα· ἢ μόνον, ὅτε οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔγραψαν ὡπωσοῦν κατ' ἐμοῦ. καὶ ἀνάγκην ἔχον ἔτι ὢν ἐν τῇ Αλεξαν-

A & nos commoraremur Aquilejæ. Deus conscius est, quam ego ibi tuæ pietatis meminerim, & quæ ego per id temporis locutus fuerim, Deus tuæ aliquando menti revelabit: ut cognoscas sycophantias meorum apud te calumniatorum. Sine (quæso) me ista loqui, humanissime Auguste, plurimamque mihi hac in parte veniam concede. Non ita facilis erat, non ita obvias aures habuit cultor ille numinis Constans, neque ego apud eum tantus, ut de istiusmodi rebus verba fuissem ausus facere, & fratri apud fratrem obtrectare, & de Imperatore apud Imperatorem criminose loqui. Non insanio, Imperator, neque immemor sum divinæ vocis, ita loquentis: *Et in conscientia tua regem ne execreris, & in recessibus cubiculi tui ne obtrectaveris opulento, quoniam volucres cæli auferent vocem tuam & alatus renunciabit sermonem tuum.* Quod si ea, quæ contra vos Reges secreto dicuntur, latebras ad celandum non habent, qui (quæso) credibile est, præsente Imperatore, & tot in orbem circumstantibus, me male de te locutum fuisse? Nunquam sine comitibus aut arbitris fratrem tuum vidi, neque ille unquam mecum solus cum solo verba miscuit, sed semper cum Episcopo ejus loci ubi agebat, aliisque, qui ibi aderant, ad colloquium intravi, simul cum illis eum vidi, simul cum illis ab ejus conspectu recessi. Hujus rei testis est Fortunatianus Aquilejæ Episcopus, & plenam ejus rei historiam pater Hosius docere posset. Crispinus item Patavii Episcopus, Lucillus Veronæ, & Dionysius Leidæ, & Vincentius Campaniæ, & quia defuncti sunt, Maximinus Triveris, & Protasius Mediolani præsules Eugeniusque, qui magister erat, testes citari possunt: Hic enim ante ostium stabat, audiebatque & nostras tum postulationes, & quid vicissim ab illo responderetur. Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione, sed tamen (quæso) admittas, ut referam omnia colloquia meæ profectionis: ut inde cognoscas, quam temere traducar. Profectus sum Alexandria, non ad castra fratris tui, aut alium quempiam, sed Romam duntaxat, me meaque Ecclesiæ commendaturus. Ea enim mihi unica cura fuit, quo tempore multus eram in synaxibus celebrandis, nec unquam fratri tuo scripsi: nisi ubi Eusebiani calumniosas de me literas ad eum misissent, necessumque erat, ut me etiam tum, cum adhuc Alexan-

driæ agerem, excusarem, iterumque ad eum scripsi, cum mihi mandasset, ut tabulas sacrarum literarum conficerem, quas confectas ad eum misi. Oportet enim eum, qui se defendit, vera dicere, præsertim apud tuam Majestatem. Post triennium, quarto denique anno literis jussit, ut ad se venirem: agebat autem per id tempus Mediolani. Sciscitabar, quid causæ esset, cur evocaret, quippe ignarus omnium, testis mihi Deus est. Comperiebam autem quosdam Episcopos, qui eo profecti erant, precibus ab eo postulasse, ut tuæ pietati de synodo facienda scriberet: crede mihi, Imperator, res ita acta est, ut dico, & nihil mentior. Cum igitur venissem Mediolanum, expertus sum illius mirificam humanitatem, dum & me suis oculis dignatur, verbisque indicat, se ad te de celebrando concilio literas misisse: idem me sursus agentem in suburbio, in Gallias evocavit, eo enim pater Hosius concesserat, ut inde ad Sardicense concilium proficiscceremur Post concilium vero Naissi mihi commoranti denuo ab eodem scribitur. Confecto igitur itinere per reliqvum tempus Aquilejæ hæsi: ubi me literæ tuæ pietatis deprehenderunt, inde rursus a beatæ memoriæ viro evocatus in Gallias profectus sum, atque ita perveni ad tuam Majestatem. Quo igitur loco, aut quo denique tempore accusator dicere poterit, me de te male locutum fuisse? aut quo præsente istis verbis, quæ mihi affingit, debacchatus sum, aut quem sibi habet in hac calumnia subscriptorem aut testem? quod oculis deprehenderat, id illi dicendum fuit, quemadmodum sacra Scriptura præcipit. Nunquam ille testem invenerit rerum earum, quæ factæ non sunt: Ego autem falsum non dico, qui pariter cum ipsa veritate tuam quoque pietatem testem habeo. Obsecro te (novi vim memoriæ tuæ) reminiscere eorum verborum, quæ tecum habui, cum dignatus esses me sub tuum conspectum venire, primum Viminiaci, iterum Cæsareæ, quæ est in Cappadocia: tertio Antiochiæ, an vel tum de Eusebio, quanquam vexatore meo acerbissimo, quicquam sinistri dixerim, an cuiquam eorum, qui mihi injurias fecere, asperius locutus sim? Si igitur iis, contra quos mihi pro defensione dicendum erat, non maledixerim, quæ illa fuisset mea insania, Imperatori apud Imperatorē obtrectare: & fratrem cum fratre collidere? Obsecto te, jube ut me vel in præsentia reū peragant, vel eos calumniarum condemna, imitareque Davidem ita loquentem. *Detrahentem clanculum proximo suo, hunc persequebar.* Nam quantum ad illos pertinet eadem fecere,

A δρεία ἀπολογήσασθαι. ἡ ὅτε πυκτία τ θείων γραφῶν κελεύσαντος αὐτό μοι κατασκευάσαι, ταῦτα ποιήσας ἀπέστειλα. χρὴ γὰρ ἀπολογούμενόν με ἀληθεύειν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. τριῶν οὖν ἐτῶν παρελθόντων τετάρτῳ ἐνιαυτῷ γράφῃ κελεύσας ἀπαντῆσαί με πρὸς αὐτόν, ἦν δὲ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ. ἐγὼ δὲ διερωτῶν τ αἰτίαν· ἃ γὰρ ἐγίνωσκον, μάρτυς ὁ Κύριος, ἔμαθον, ὅτι Ἐπίσκοποί τινες ἀνελθόντες, ἠξίωσαν αὐτὸν γράψαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε συνόδου γενέσθαι. πίστευε βασιλεῦ, οὕτω γέγονε. καὶ οὐ ψεύδομαι· κατελθὼν οὖν εἰς τ Μεδιόλανον, εἶδον πολλὴν φιλανθρωπίαν, κατη-
B ξίωσε γὰρ ἰδεῖν με, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε, πρὸς σὲ ἀξιῶν συνόδου γενέσθαι, διάγοντα δέ με ἐν τῇ πόλει, μετεπέμψατο πάλιν εἰς τὰς Γαλλίας. ἐκεῖ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ Ὅσιος ἦρχεν, ἵνα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Σαρδικὴν ὁδεύσωμεν. μὴ οὖν τὴν σύνοδον, ἐν τῇ Ναϊσσῷ μοι διάγοντι γράφει, καὶ ἀνελθὼν ἐν Ακυληίᾳ λοιπὸν διέτριβον· ἔνθα με τὰ γράμματα τ σῆς θεοσεβείας κατέλαβον. κἀκεῖθεν πληθεὶς πάλιν ὑπὸ τ μακαρίτου, καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰς
C Γαλλίας, ἕως ἦλθεν ὑπὸ τὴν σὴν εὐσέβειαν. ποῖον οὖν τόπον, ἢ τίνα χρόνον φησὶν ὁ κατήγορος, ἐν ᾧ ταῦτά με εἰρηνέναι διέβαλλεν; ἢ τίνος παρόντος ἐμάνην φθέγξασθαι τοιαῦτα, οἷα ὡς εἰπόντος με κατεψεύσατο; ἢ τίς ἐστιν ὁ τούτῳ συνηγορῶν καὶ μαρτυρῶν; ἃ γὰρ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ταῦτα καὶ λέγειν ὀφείλει ὡς ἡ θεία γραφὴ παρήγγειλεν. οὐδένα μοὶ ὄν ἔστ. εὑρήσει μάρτυρα τ μὴ γενομένων. ἐγὼ οὖν ὅτι οὐ ψεύδομαι, μάρτυρα, μὴ τ ἀληθείας, καὶ τὴν σὴν εὐσέβειαν ἔχω. ἀξιῶ γάρ γινώσκων σε μνημονικώτατον, ἀναμνησθῆναι τῶν λόγων, ὧν ἀνέφερον τότε, ὅτε κατηξίωσας ἰδεῖν με. πρῶτον μὲν ἐν Βιμινακίῳ. δεύτερον δὲ ἐν Καισαρείᾳ τ Καππαδοκίας. ἐν τρί-
D τῳ, ἐν Αντιοχείᾳ· εἰ κἂν τ περὶ Εὐσέβιον τ με λυπησάντων κακῶς ἐμνημόνευσα πρὸς σοὶ, εἰ διέβαλλόν τινας τ ἀδικησάντων με. εἰ δὲ μηδὲ καθ' ὧν ἔδει με λέγειν τούτους διέβαλον, ποίαν εἶχον μανίαν βασιλέα βασιλεῖ διαβάλλειν, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ συγκρούσαι; πρὸς καλῶν ἡ παρούσα με ποίησον ἐλεγχθῆναι, ἢ καὶ ἀγνωθι τ διαβολῶν. ἐμίμησαι τ Δαβὶδ λέγοντα. τ καταλαλοῦντα λάθρα τ πλησίον, τοῦτον ἐξεδίωκον. τὸ μὲν γοῦν ὅσον εἰς αὐτοὺς ἦκε φόνευσαν,

σῶμα γὰρ καταψευσάμενον, ἀνεῖλε ψυχήν. ἡ δὲ σὴ μακροθυμία νενίκηκε, πολλαχόσε παρρησίαν ἀπολογίας, ἵνα καὶ καταγνωσθῶσιν ὑπὸ σοφῶν καὶ συκοφάνται. εἰ μὲν τὸ εὐσεβεστάτου σου ἀδελφοῦ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης, ταῦτα. δικάσαι γὰρ καὶ τὴν δοθεῖσάν σοι σοφίαν παρὰ Θεοῦ, περιλαμβάνειν τὰ πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, καὶ γινώσκειν τὴν πλασθεῖσαν κατηγορίαν. εἰ δὲ τῆς ἑτέρας διαβολῆς ἔγραψα τῷ τυράννῳ, τοιοῦτόν γε ἐγὼ λέγειν βούλομαι, πολλάκις, ὡς θέλεις καὶ δι' ὧν ἂν δοκιμάσῃς, ἐξέταζε καὶ ἀνάκρινε. ἡ γὰρ ὑπόβολὴ τῆς διαβολῆς, ἐξέπληξέ με, καὶ εἰς πολλὴν ἀσάφειαν ἄγει. καὶ πίστευε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογιζόμενος ἠπόρουν, εἰ ἄρα τις ἐμάνη τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοιαῦτα ψεύσασθαι. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ὡς αὐτοὶ ὑποδεδωκότες ἀντίγραφον ὑποβολῆς ἐναυχῶνται, ἐξισάμην μειζόνως, καὶ ἀΰπνους νύκτας διατελῶν, ὡς πρὸς παρόντας τοὺς κατεπείγοντας ἐμαχόμην. καὶ κραυγὴν ἐξαπίνης ἠφίην μεγάλην, καὶ ἠυχόμην δύθυς, σπεύδων μὴ δακρύων, εὑρεῖν τὰς σὰς ἀκοὰς εὐμενεῖς. ἀλλὰ δέδωκε τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ταῦτα εὑρών, πάλιν ἀπορῶ, ποίαν ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας ποιήσομαι. ὁσάκις γὰρ ἂν ὑπεκβάλωμαι λέγειν, ἐμποδίζομαι διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἔκπληξιν. ὅλως μοὶ γὰρ πρὸς τὸ μακαρίτην σε ἀδελφὸν πρόφασις ἦν πιθανὴ τοῖς συκοφάνταις, ὅτι τε κατηξιούμεθα βλέπειν αὐτὸν, καὶ πρὸς ἡμᾶς. ἠξίου γὰρ ἄφειν πρὸς τὴν σὴν ἀδελφικὴν διάθεσιν, καὶ παρόντας μοὶ ἐτίμα πολλάκις, καὶ ἀπόντας δὲ μετεπέμπετο. τὸν δὲ διάβολον Μαγνέντιον, μάρτυς ὁ Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, ὅτε γινώσκω, ὅτε ὅλως ἠπιστάμην αὐτόν. ποία τοίνυν σωπήσαντα τῷ μὴ γινωσκομένῳ πρὸς τὸν μὴ γινώσκοντα; ποία με πρόφασις ἔδυνε γράψαι τῷ τοιούτῳ; ποῖον προοίμιον τῆς ὑποβολῆς ἔταξον, γράφων αὐτῷ; ὅτι τὸν τιμητά με, ὃς εὐεργεσιῶν οὐκ ἄν ποτε ἀπολαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; ἢ ἀποδέχομαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν Χριστιανοὺς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀνελόντα. ἢ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν Ῥώμῃ, γνησίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους. τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ἀληθῶς Εὐτρόπιον; καὶ Ἀβστήριον τὸν γνήσιον ἐκεῖνον,

A *Os enim, quod mentitur, occidit animam,* nisi sapientia tua mansvetudo obstitisset, quæ libertatem defensioni meæ tribuit ad convincendas vitilitigatorum sycophantias. Hactenus igitur de piissimo & beatæ memoriæ fratre tuo dicta fuerint, unde tu pro sapientia divinitus tibi donata, multa ex paucis colligere potes, & cognoscere commentum istius criminatoris. De secunda autem calumnia, quod scripserim tyranno (nam ne nomen quidem ejus effari velim) obtestor te, ut per quos videbitur, rem exquiras, causamque cognoscas. Nam magnitudo calumniæ sensus meos obstupefacit, & perplexum attonitumque reddit. Crede mihi, religiosissime princeps, sæpe B mecum perpendi, an credibile esset, quenquam ita insanire, ut talia mentiri nihil vereretur. Cæterum quia apud Arianos & hoc quoque jactatum est, illique gloriantur antigraphum Epistolæ meæ se habere, majorem in modum obstupui, & noctes insomnes ducens, cum adversariis meis veluti præsentibus depugnabam, ac derepente in ingentem clamorem & has preces erupi, optabamque cum gemitu & lacrymis, ut quamprimum propitias tuas aures adipiscerer, quas cum per Dei gratiam adeptus sim, ecce denuo, hæsito, quod initium meæ responsionis faciam. Quotiescunque enim loqui me- C ditor, ipsius rei prodigio & horrore impedior, Nam de fratre tuo beatæ memoriæ aliqua fingendi verisimiliter occasio calumniatoribus suppetebat, tum quod ille mei conspectum cupiebat, tum quod de me tibi fratri suo dignatus sit scribere. His accedit, quod nos præsentes honore prosequebatur, & absentes accersebat. Diabolum autem Magnentium (testis est mihi Dominus & Christus ejus) neque novi, neque quicquam de illo compertum habui. Quæ igitur causa me incognitum ad ignotum protulit? aut quæ denique occasio pertraxit, ut ad talem hominem literas mitterem? quod initium epistolæ, si ei scribere libuisset, sumendum fuerat? D illudne scilicet, bene eum & recte fecisse, quod virum, apud quem in honore & pretio eram, cujusque beneficiorum nunquam oblivisci poteram, occidisset? meque proinde eum, quod notos meos, Christianosque homines & fidelissimos hac luce spoliasset? an quod hospites meos Romæ, qui me multa & vera benevolentia tractaverant, occidit? an quod beatam materteram tuam jure meritoque a bonis moribus Eutropium dictam, & Abuterium sinceriſſimum hominem

& Sperantium fidelissimum, aliosqve complures peremisset? Qvid? an non furiosum id in suspicionem cogitationemve adversario meo venire? Qvæ enim mihi fiducia in Magnentio fuisset? aut qvam benevolentiam certam firmamqve in Domini sui patricida, in amicos tam perfido, in violandis juramentis tam irreligioso, & in magis, incantatoribusqve contra Dei judicium fovendis conscelerato, mihi polliceri potuissem? qva vero conscientia dixissem illi: Ave, cujus furor & crudelitas non me solum, sed universum isthic terrarum orbem, luctu, calamitatibusq; implevit? Credo, magnam scilic. & multam illam gratiam debebam, qvod piæ memoriæ tuum fratrem, cujus donariis Ecclesiæ plenæ sunt, ipse ejus Legatus occiderit, nihil eam necessitudinem, cum ante oculos versaretur, reveritus, nihilqve gratiam beato tuo fratri in baptismate donatam respiciens, veluti Dæmon & furia infernalis in eum insiluit. Atqve ita sanctissimus ille vir martyrium assecutus est. Ille contra jam inde quasi in nexu esset ad similitudinem Cain, cum gemitu & trepidatione fugiebat, ut Judam postea eodem mortis genere imitaretur, sibiqve ipse carnifex factus duplex supplicium, & hic, & in judicio futuro irrogavit. Taline monstro me amicum posse fieri calumniator putat? vel potius cum nihil tale putet, odia mei tam incredibilia fingit, qvi minime ignorat se falsum dicere? Vellem autem hunc hominem, qvisqvis is est, hic in præsentia adesse, ut delato juramento, sub attestatione veritatis ab eo sciscitarer. Qvæ enim ita dici audiriqve volumus, qvasi Deo præsente, ea sub hac formula jurisjurandi nos Christiani homines concipere solemus, juberemqve illum pronunciare, uter nostrum magis lætabatur de incolumitate beatæ memoriæ Constantis. Cæterum, cujus in ea parte vota majora fuere, prima calumnia satis ostendit, neminemq; mortalium latere potest. Alterutrum certe necesse est, ut aut ipse sciat neminem, mecum ejusdem animi, qvive itidem, ut ego, affectus sit, & beatum Constantem diligat, Constantis hosti amicum potuisse fieri: aut si ipse aliter affectus est, aliterqve sentit, vereor, ne qvæ odio infectus in Constantem meditatus est, ea mihi affinxerit. Ego igitur admiratione prodigioqve calumniæ perculsus hæsito, qvid oporteat respondere, meqve in mille mortes condemno, si vel suspicio talis de me uspiam fuerit, tibiqve veritatis, studiosissime Imperator, bona cum fiducia meæ innocentiæ autor,

καὶ Σπειρήνιον τὸν πιστότατον, καὶ ἄλλους πολλοὺς καλούς. ἆρ' ἐχρῆν καὶ τὸ μόνον ὑποπτεύειν τοῖς τούτων τὸν κατήγορον, ἔστι μανικόν; τί γάρ με πάλιν θαρρεῖν ἔπειθεν αὐτῷ; ποίαν αὐτοῦ διάθεσιν ἔβλεπον ἀσφαλῆ; ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἀνεῖλε, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις ἄπιστος γέγονε, καὶ ὅρκους μὴ παρέβη, εἰς δὲ τὸν Θεὸν ἠσέβησε, φαρμακοῖς καὶ ἐπαοιδαῖς πεισθεὶς τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως; ποίῳ δὲ σωφρονοῦντι χαίρειν ἔλεγον τοῦτο, ἢ μανία, καὶ ἡ ὠμότης, οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐλύπησε; μεγάλου γε χαίρειν καὶ πολλοῦ ἐν τούτων ὤφειλον τοῦτο, ὅτι ὁ μὴ μακαρίτης ἀδελφός σου, τὰς ἐκκλησίας ἀναθημάτων ἐπλήρωσεν, οὗτος δὲ αὐτὸν ἀποστέλλοντα πεφόνευκε. καὶ ὅτε ταῦτα βλέπων ὁ μιαρὸς ἡδέσθη, ὅτε τὴν δοθεῖσαν χάριν τῷ μακαρίτῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος πεφόβηται· ἀλλ' ὡς δαίμων ὑπὸ λύσσης καὶ διαβολικὸς, ἐμάνη κατ' αὐτοῦ, τῷ μὲν ἐν μακαρίτῃ τοῦτο γέγονεν εἰς μαρτύριον· ἐκεῖνος δὲ λοιπὸν ὡς δέσμιος καὶ τὸν Καῒν ζένων καὶ πρέμων ἐδιώκετο, ἵνα καὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τῷ θανάτῳ μιμήσηται, δήμιος καθ' ἑαυτοῦ γινόμενος, καὶ διπλῆν ἐποίησεται καθ' ἑαυτοῦ τὴν τιμωρίαν, ἐν τῇ μὴ ταῦτα κρίσει. τοιούτῳ με φίλον ὁ διάβολος ἐνόμισε γεγονέναι. ἢ τάχα οὐδὲν νενόμικεν, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἀπιθάνως ἐπλάσατο. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι κατεψεύσατο. ἐβούλομαι δὲ αὐτὸν, ὅστις ἐστὶν ὁ ταῦτα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι. ἃ γὰρ ὡς θεὸν παρόντα λαλοῦμεν τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί. πότερον ἡμῶν ἔχαιρε τῷ μακαρίτῃ Κώνσταντι ζῶντι; καὶ τίς μᾶλλον ἤυχετο; καὶ ἡ πρώτη διαβολὴ δείκνυσι, καὶ παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς, ὅτι τῷ ὄντι διανεμένων, καὶ εἴ τις ἠγάπα τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, οὐκ ἐγίγνετο φίλος τῷ κατ' ἐκεῖνον γνωμένῳ, εἰ δὲ ἄλλως διέκειτο, ἢ ὡς ἡμεῖς, φοβοῦμαι, μὴ ἄφρων ὁ μισῶν ἐκεῖνον ἐντεθύμηται, ταῦτα κατεψεύσατο κατ' ἐμοῦ. ἐγὼ μὲν οὖν ὅτι τοῦτο ξενιζόμενος, ὅσα χρὴ λέγειν ἀπολογούμενον, ἀπορῶ. καὶ μόνον ἐμαυτοῦ μυρίας καταψηφίζομαι θανάτους, ἐὰν καὶ ὅλως κἂν ὑποψία τις εἰς ἐμὲ περὶ τούτου γένηται, σοὶ δὲ φιλαλήθης βασιλεῦ θαρρῶν ἀπολογοῦμαι,

παρακαλῶ, καθὰ προεῖπον, ἐξέταζε. καὶ μάλιστα μάρτυρας ἔχων τοὺς ἀποσταλέντας ποτὲ παρ' ἐκείνου πρὸς σὲ πρέσβεις. εἰσὶ δὲ Σαρβάτιος καὶ Μάξιμος οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς. καὶ Κλημέντιος, ὁ Βάλης. μάθε παρακαλῶ, εἰ γράμματά μοι κεκομίκασιν. ταῦτα γὰρ παρεῖχε πρόφασιν καὶ μοὶ γράψαι ἐκείνῳ. εἰ δὲ μὴ ἔγραψε, μηδὲ ἐγίνωσκέ με, πῶς ἔγραφον ἐγὼ μὴ πυθόμενος αὐτόν; ἐρώτησον. εἰ μὴ ἐωρακὼς τοὺς περὶ Κλημέντιον ἐμνήσθη τῆς μακαρίας μνήμης, καὶ ᾗ τὸ γεγραμμένον, ἐν δάκρυσί μου τὰ ἱμάτια διέβρεχον, ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν, ᾗ τὴν φιλόχειρον αὐτοῦ ψυχήν. μάθε πῶς ἀκέσας περὶ τῆς ὠμότητος τοῦ θηρίου, καὶ ἰδὼν τοὺς περὶ Βάλεντα διὰ τῆς Λιβύης ἐλθόντας, ἐφοβούμην μὴ κἀκεῖνο πειράσας τολμήσῃ, καὶ ὡς λῃστὴς φονεύσῃ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ μνημονεύοντας τοῦ μακαρίου. ὧν ἐμαυτὸν ὀδενὸς εἶναι δεύτερον τίθημι, τοῦτ' ἐν δεδιὼς φεύγοντας ἐκείνους, καὶ ὃ μᾶλλον ἠυχόμην περὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας; καὶ τὸν μὲν φονεύσαντα ἐκεῖνον ἠγάπων, εἰς σὲ δὲ τὸν ἀδελφὸν ὄντα, καὶ ἐκδικοῦντα τὸν ἐκείνου θάνατον ἐλυπούμην; ἀλλ' ἐκείνου μὲν τῆς παρανομίας ἐμνημόνευον, τῆς δὲ σῆς εὐεργεσίας ἐπελαθόμην, ἣν καὶ μὴ θάνατον τοῦ μακαρίτου τοιαύτην ἔσεσθαι περὶ ἐμὲ, οἵα ἦν καὶ περιόντος ἐκείνου, διὰ γραμμάτων δηλῶσαι κατηξίωσας. ποίοις ὄμμασι τὸν ἀνδροφόνον ἔβλεπον; ἢ πῶς ἐχ ὑπὲρ σῆς σωτηρίας εὐχόμενον, ἐνόμιζον καὶ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὁρᾶν; ἀδελφοὶ γὰρ διὰ τὴν φύσιν, ἀλλήλων εἰσὶ κάτοπτρα, διὰ τοῦτο καὶ σὲ βλέπων ἐν ἐκείνῳ, ὅ ποτε ἂν διέβαλον, κἀκεῖνον ἐν σοὶ πάλιν ὁρῶν, ὅ ποτε ἂν ἔγραψα τῷ κατ' ἐκείνου χθομένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς σῆς σωτηρίας ἠυχόμην. καὶ μάρτυρες τούτων, προηγμένως μὲν ὁ Κύριος, ὁ ἐπανήσας καὶ χαρισάμενός σοι τὴν ἐκ προγόνων βασιλείαν. μάρτυρες δὲ καὶ οἱ τότε παρόντες, Φιληκήσιος ὁ χθὲς μὲν Δοὺξ τῆς Αἰγύπτου, καὶ Ῥοφῖνος, καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν Καθολικὸς, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. καὶ Ἀσήριος ὁ Κόμης, καὶ Παλλάδιος ὁ χθὲς τοῦ Παλατίου μάγιστρος, Ἀντίοχός τε καὶ Εὐάγριος οἱ Ἀρτισήρικοι. μόνον γὰρ ἔλεγον, Εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσαν-

A adhortatorque sum, quemadmodum jam dixi, ut rem exquiras, maxime cum eorum testimonio uti possis, qui a Magnentio aliquando pro legatis ad te missi fuere: sunt autem illi, Servatius, & Maximus Episcopi, una cum suis, & Clementius, & Valens. Sciscitare, quæso, num literas ad me deportaverint: hæ enim mihi occasionem dedissent ad eum rescribendi. Quod si nec ille mihi scripsit, nec me cognitum habebat, quid causæ fuit, ut ad eum scriberem, quem ignorabam? Quære item visis comitibus Clementii, quam mentionem fecerim de beatæ memoriæ Constante, & quantopere, ut scriptum est, lacrymis meis vestimenta mea laverim, dum animo meo succurrebat humanitas ejus viri, & quantopere mentem suam Christi amori addixerat. Sciscitare item, quantopere ego certior de illius belluæ immanitate factus, cum Valentem per Lybiam decursantem viderem, exhorruerim, ne eadem scelera moliretur, & ut latro trucidaret, quotquot beatum Constantem amore, memoriaque complecterentur: qua in re me nemini secundum facio. In hoc metu cum essem, talesque animos in illis suspicarer, pro te scilicet preces non fudi, & illum sicarium in amoribus habui, adversum te autem & fratrem, & vindicem mactati Constantis male odioseque afficiebar, sceleraque nefarii hominis dulci recordatione repetebam, tuæ autem beneficentiæ oblivionem induebam, cum eandem erga me etiam post mortem fratris tui futuram esse, qualis olim erat, eo adhuc vivente, tuis ipsemet literis declarare dignatus es. Age, quæso, quibus oculis aut homicidam eum cruentum adspicere potuissem? aut non fratris tui imaginem, dum pro salute tua vota facio, contemplari? Mutua enim fratres fratribus ob naturæ affinitatem specula sunt, invicemque similitudine referunt. Quapropter dum te contemplatus fuissem in illo, illumque in te, in tui similitudine agnovissem, qui fieri potuisset, ut illi maledicere sustinerem, aut hosti illius literas mittere, ac non potius pro tua salute voces precesque fundere, quod & feci. Hujus rei testis est, primum Dominus, qui exaudivit te, & largitus tibi est integrum a majoribus tuis relictum imperium, testesque sunt, qui tum adfuerunt, Philecesimus, qui fuit dux Ægypti, Ruffinus item & Stephanus, quorum ille Catholicus, iste autem ibidem magister erat, & Asterius Comes, & Palladius, qui fuit Palatii magister, Antiochus & Evagrius Præfecti serici. Nihil aliud enim dixi, quam precemur pro salute religiosissimi Imperatoris Constan-

tii, & ſtatim univerſus populus una voce acclamavit, Chriſte auxiliare Conſtantio, & magna cum perſeverantia has preces continuavit. Me igitur, neque illi literas dediſſe, aut ab eo accepiſſe, Deum & hujus Verbum unigenitum filium Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum in teſtem voco. Jam mihi, quæſo, concede, ut ex obtrectatore meo paucis ſciſciter, unde ad id devenit, ut dicat, ſe meæ epiſtolæ exemplar habere. Ad hoc nimirum ſparſis rumoribus Ariani laboraverunt. Jam, ut etiam ſi literas exhibeat noſtris conſimiles, non propterea ſtatim rem certam & exploratam habet, quaſi deſint falſarii, qui etiam veſtram Imperatorum manum ſæpe imitati ſunt, neque ſimilitudo picturæ ſcriptis auctoritatem præbet, niſi ii, qui hoc genere characterum uti ſolent, teſtimonio ſuo ſcriptis adſtipulati fuerint. Hoc rurſum ex criminatoribus quærere optarim, quis ipſis iſtam epiſtolam dedit, aut ubi deprehenſa eſt: Nam & ego ſcriptores habui, & Tyrannus eos curatores, qui & a tabellariis literas acciperent, ſibique porrigerent. Mei autem amanuenſes præſto ſunt. Jam, quæſo, ne grave ſit Tyranni præfectos a libellis accerſere: nam veriſimile eſt eos ſupereſſe. Ex iis cognoſce, quid de literis illis actum ſit, atque ita rem examina, quaſi veritas tibi in conſilio adſit, quæ regum, & inprimis Chriſtianorum tutela eſt, cum ea vos regna adminiſtrare tutiſſimum eſt, cum dicat ſacra Scriptura: *Miſericordia & veritas regi cuſtodia eſt, & circumdabit in juſtitia thronum ejus.* Hanc cum Zorobabel ille ſapiens cæteris anteferret, victoriam retulit, acclamatumque eſt ab univerſo populo: *Magna res veritas & prævalet omnibus.* Si igitur apud alios accuſatus eſſem, ad tuam majeſtatem provocarem, quemadmodum Apoſtolus dixit: *Cæſarem appello*, & ceſſatum eſt ab inſidiis contra eum. Jam cum apud te calumniam mihi auſi ſunt intentare, ad quem a te quæſo appellare potero, niſi ad patrem ejus, qui dicit: *Ego ſum veritas*, ut ille cor tuum ad placabilitatem inclinet? Domine omnipotens Rex ſeculorum, Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, tu per Verbum tuum imperium hoc famulo tuo Conſtantio dediſti, tu illumina mentem illius, ut cognitis mei calumniis, benevolenter recipiat meam excuſationem, omnibusque clarum, manifeſtumque reddat, quam aures habeat confirmatas communitasque veritate, ſolumque ſibi, uti ſcriptum eſt,

τίν. καὶ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἐβόα. Χριστὲ βοήθει Κωνσταντίῳ· καὶ διέμενεν ἕτως εὐχόμενος. ὅτι μὲν ἔν μήτε ἔγραψά ποτε ἐκείνῳ, μήτε ἐδεξάμην ποτὲ παρ' αὐτοῦ, μάρτυρα τὸν Θεὸν, καὶ τὸν τούτου λόγον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπεκαλεσάμην. τὸν δὲ κατειπόντα, καὶ περὶ τούτου συγχώρησον ἐρωτηθῆναι δι' ὀλίγων, πόθεν εἰς τοῦτο παρῆλθεν ὑποψίας ἀντίγραφα φήσειν ἔχειν; τοῦτο γὰρ ἀπέναμον οἱ Ἀρειανοὶ θρυλοῦντες. πρῶτον μὲν ἔν καὶ τὰ γράμματα τοῖς ἡμετέροις ὅμοια δήκυθεν, ὅπως τε ἀσφαλὲς ἔχει. πλασογράφοι γάρ εἰσιν, οἵτινες καὶ τὰς ὑμῶν τῶν βασιλέων χεῖρας, πολλάκις ἐμιμήσαντο, καὶ οὐχ ἡ μίμησις παρέχει τοῖς γράμμασι τὸ κῦρος, ἐὰν μὴ καὶ τὰ τοιαῦτα γράφειν εἰωθότες, μαρτυρῶσι ταῖς ὑποψίαις. τοῦτο τοίνυν καὶ τὰς διαβολὰς πάλιν ἐρωτήσαι βούλομαι, τίς ὁ φέρων ταῦτά ποτε καὶ πόθεν εὑρέθη ταῦτα· καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοὺς γράφοντας εἶχον, κἀκεῖνοι πάλιν τοὺς λαμβάνοντας παρὰ τῶν νομιζόντων καὶ ὑποδιδόντας αὐτῷ, οἱ μὲν ἔν ἡμέτεροι πάρεισι. καταξίωσον δὲ κἀκείνους καλέσαι. ζῆν γὰρ πάντως ἔξεσιν αὐτούς. καὶ μάθε περὶ τούτων τῶν γραμμάτων, ἐξέτασον ὡς ἀληθείας σοι συμπαρούσης. αὕτη γὰρ βασιλέων καὶ μάλιστα Χριστιανῶν ἐστι φυλακτήριον. μετὰ ταύτης βασιλεύειν ὑμᾶς ἐστιν ἀσφαλές. λεγούσης τῆς θείας γραφῆς, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια, φυλακὴ βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσει ἐν δικαιοσύνῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ. ταύτην Ζοροβαβὲλ ὁ σοφὸς νενίκηκε. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐφώνησε, μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει. εἰ μὲν ἔν παρ' ἄλλοις ἤμην διαβληθείς, τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπεκαλούμην. ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐπεκαλέσατο τότε τὸν Καίσαρα, καὶ πέπαυται τῶν ἐχθρῶν ἡ κατ' αὐτοῦ βουλή. ἐπειδὴ δὲ τολμήσασί σοι κατειπεῖν, τίνα ἄλλον σοῦ ἐπικαλέσομαι; τὸν πατέρα τοῦ λέγοντος. ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἵνα σου τὴν καρδίαν εἰς εὐμένειαν κλίνῃ; δέσποτα παντοκράτορ βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ σοῦ λόγου τὴν βασιλείαν ταύτην τῷ σῷ θεράποντι Κωνσταντίῳ δέδωκας, σὺ λάμψον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα γνοὺς τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, εὐμενῶς μου αὐτοῦ δέξηται τὴν ἀπολογίαν. πάντες δὲ ποιήσῃ γνῶναι, ὅτι οἱ ἀκοαὶ αὐτοῦ ἠσφαλίσθησαν ἐν ἀληθείᾳ. καὶ κῦ

Prov. 20.

Esdr. 4.

Act. 25.

Joan. 14.

τὸ γεγραμμένον, μόνα βασιλεῖ δεκτὰ χείλη δίκαιά ἐστιν. ἴστω γὰρ καθορᾶσθαι τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, διὰ Σολομῶντος λεχθῆναι πεποίηκας. σὺν ὅλως ἐρώτησον, μαθέτωσαν οἱ κατειρηκότες, ὅτι σοι μέλει καὶ τῆς ἀληθείας μαθεῖν, καὶ εἰ μὴ τῷ χρώματι τὸ πρόσωπον δείξασι τὴν συκοφαντίαν. τὸ γὰρ τῆς συνειδότος ἔλεγχός ἐστι, καὶ γέγραπται, καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θαλλόν· ἐν δὲ λύπαις ὄσης, σκυθρωπάζει. ἴστω τοὺς ἐπιβουλεύσαντας τῷ Ἰωσὴφ ἡ συνείδησις ἤλεγξε, τὸ δὲ Λάβαν ἢ τῷ Ἰακὼβ πονηρία, ἐν τῷ πρόσωπα δέδηκται. ὁρᾷς γὰρ ἐκείνων μὲν τὴν ὑπουλίαν, φυγόντων καὶ κρυπτομένων, ἡμῶν δὲ τὴν ἐλευθερίαν ἀπολογουμένων· ἃ γὰρ οὐκ ἀτιμάτων νῦν ἡ κρίσις, ἀλλὰ περὶ δόξης τῆς Ἐκκλησίας. ὁ λίθῳ κρουόμενος ζητεῖ τὴν ἰατρὸν, τῶν δὲ λίθων ὀξύτερα, τὰ ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ πλήγματα, ῥοπαλόν ἐστιν ἡ διαβολὴ καὶ μάχαιρα καὶ τόξευμα ἀνιδωτὸν, ὡς εἶπε Σολομών· καὶ ταῦτα μόνη ἡ ἀλήθεια ἰᾶσθαι δύναται, ταύτης δὲ παρορωμένης, αὐξάνει δεινότερον τὰ τραύματα. διὰ ταῦτα πάντα τὰ πανταχοῦ τῆς Ἐκκλησιῶν τετάρακται. καὶ τοῦ φάσεις μὲν ἐπενόησαν, ἐπίσκοποι δὲ τηλικοῦτοι καὶ πολυετεῖς ἐξωρίσθησαν, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν, καὶ ἡμὲν μέχρι τοσούτου τοῦτο ἐγίγνετο, πρόσοδός τις ἦν ἀγαθή. φιλάνθρωπόν γὰρ εἶναι δεῖ καὶ μὴ ταῦτα διαβῇ τὸ κακὸν, κρατείτω ἡ ἀλήθεια πρός σοι, καὶ μὴ ἀφῆς ὑπόνοιαν καθίστασθαι τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ταῦτα βουλομένων καὶ γραφόντων τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἀλλοτρίων τῶν Ἐπισκόπων· ἢ εἰ μὴ βούλει ἀναμένειν, δίκαιον καὶ ἡμᾶς πιστεύεσθαι μᾶλλον ἀπολογουμένους, ἢ τοὺς διαβάλλοντας. ἔστι γὰρ, ὡς ἐχθροὶ, πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιῶντες τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν. ἀλλὰ δὲ θαυμάζω, πῶς ἡμεῖς μὲν μετ' εὐλαβείας φθεγγόμεθα, ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτην ἀναισχυντίαν, ὡς καὶ ψεύσασθαι βούλει, ἀλλ' ἐξέτασον διὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ πῶς γέγραπται, ἐρευνῶν ἐρεύνησον παρόντων ἡμῶν, πόθεν ταῦτα λέγουσιν; ἢ πόθεν ἐρέθη τὰ γράμματα; ἀλλ' ὅτε τῶν ἡμετέρων τις ἐλεγχθήσεται, ὅτε τῶν ἐκείνου φήτις. πέπλασαι γάρ. καὶ πλέον οὐδὲν τάχιστα ζητεῖν. οὐδὲ γὰρ βούλονται, ἵνα μὴ καὶ ὁ ταῦτας γράψας, ἐξ ἀνάγκης εὑρεθῇ. ἴσασι γὰρ οἱ διάβολοι μόνοι, καὶ ἄλλος οὐδείς.

A accepta esse labia justa: ita enim solium regni fortunatum fieri per Salomonem pronunciasti. Quapropter omnino omnibus modis percunctare, intelligantque quadruplatores, tibi non deesse curam indagandæ veritatis. Et observa, num vultu quoque sycophantiam prodant: is enim index est conscientiæ, siquidem scriptum est: *Animi securi lætique vultus floridus, idem contra in tristitia mœstus:* Ita quoque insidiantes Josepho, ipsa conscientia redarguebat, & Labanis in Jacobum malignitas ex fronte apparebat, B certe tu adversariorum in fugiendo latitandoque conscientiam vides, nostram autem, qui respondemus, ingenuitatem, non enim de possessionibus lis est, sed de opinione Ecclesiæ. Qui lapide feritur, quærit medicum: ictus autem ex calumnia gravius, quam lapides, feriunt. Est enim calumnia *Clava, & gladius, & jaculum acutum*, ut dixit Salomon: sed his veritas mederi potest, quæ ubi negligitur, vulnera accepta acerbiora fiunt, neque aliunde causam traxit ista per omnes Ecclesias turbatio. Horsum tendebant eorum caussificationes, inde est quod tot & tam grandævi Episcopi, quia C mecum communicaverant, in exilium propulsi sint. Quod si malum hoc hactenus gressum inhibeat, bona spes erit in tua humanitate. Ne autem ulterius pergat, vincat quæso apud te veritas, & ne relinquas suspicionem contra universam Ecclesiam, quasi talia aut cogitentur aut scribantur a Christianis, & potissimum Episcopis. Quod si graveris istud dijudicare, æquius tamen in nobis haberi fidem, qui excusamus, quam illis, qui criminantur: illi enim, ut inimici, ex malignitate rem agunt: nos autem, ut anxii, documenta rerum demonstrationesque adducimus. Miror- D que, cur nos ita circumspecte cauteque verba faciamus, illi contra ita effrontes sint, ut etiam Regi mentiantur: utut est, tamen inquire ad veritatem indagandam, & ut scriptum est, perscrutare præsentibus nobis, unde ipsi ista habeant, quæ dicunt, aut ubi inventæ sint literæ. Qua in parte nullus certe nostrorum in culpa, neque quisquam extyranni ministris deprehendetur: res enim tota commentitia est, & fortasse æqvum esset, ab ulteriore inquisitione abstinere, cum quæstionem ulterius producere nolint, ne qui scripsit has necessario deprehendatur, norunt enim ipsum calumniatores mei soli, & præter eos nemo.

Prov. 15.

Cæterum quia de magna Eccleſia crimen concinnant, quod ibi Synaxis habita ſit, priusquam abſoluta eſſet, age, etiam ea de re tuæ pietati reſponſum demus: eo enim nos trahunt illi, qui in nos odia congerunt. Factum eſt (agnoſco:) nam cum prima dixerim ſine mendacio, non hic quod verum eſt, inficiabor, ſed longe aliter, quam ipſi criminantur, res geſta eſt. Age quæſo, accipe, quæ dicam. Non Encæniorum feſtum celebravimus, religioſiſſime Auguſte: id enim celebrare ante tuum decretum prorſus nefarium fuiſſet, neque de induſtria eo devenimus, neque Epiſcopus quispiam aut ullus clericus eo nomine evocatus eſt, neque ulla denunciatione ad Synaxin coitum eſt, ut iſti inde aliquam detrectandi occaſionem rapiant. Sed quid actum eſt, norunt omnes: tu autem, quæſo, pro tua manſvetudine & longanimitate auſculta: Feſtum erat Paſchæ, & tanta vis populorum aderat, quantum Chriſtianorum in urbe eſſe Chriſticolæ principes optarint. Cum igitur & Eccleſiæ paucæ parvæque eſſent, magnoque tumultu poſceretur, ut in magna Eccleſia conventus celebrarentur, atque ibidem preces pro tua ſalute fierent, quod & factum eſt, egoque reniterer adhortationibus, ut rem aliquousque differrent, & potius quomodocunque liceret, etiam cum compreſſione & afflictione in aliis Eccleſiis cœtus agerent, mihi neutiquam obtemperatum eſt. Quin potius urbem egredi parati erant, ut in deſertis locis, & ſub dio conventus facerent, melius eſſe laborem itineris ferre, quam cum luctu feſtum celebrare. Crede mihi, Imperator, & in eam rem teſtem veritatem ipſam accipe, in Synaxibus Quadrageſimæ ob multitudinem populorum, & in locis anguſtis, plurimos pueros, nec paucas puellas, & aniculas complures, & adoleſcentes multos afflictos jacuiſſe, ac domum delatos eſſe, ſed tamen ut nemo eorum benevolentia numinis perierit. Multa igitur omnium admurmuratio in hunc uſum magnam Eccleſiam depoſcentium, neque immerito: ſi enim in rebus feſtum præcedentibus tanta compreſſio acciderat, quid timendum fuit in ipſo feſto? Omnibus certe modis acerbiora multo, luctuoſioraque accidiſſent, nec erat fas aut honeſtum, triſtitiam pro gaudio, luctum pro lætitia in feſto die populis inferri: præſertim qvum non ignorarem iſtiusmodi exempla apud patres ſupereſſe: beatæ ſiquidem memoriæ Alexander,

Ἐπειδὴ δὲ ⸋ ϖερὶ τ μεγάλης Ἐκκλησίας κατειρήκασιν ὡς δὴ σωάξεως ἐκεῖ γνομένης, πρὶν αὐτὴν τελφωθῆναι, Φέρε καὶ περὶ τύτ πάλιν ἀπολογήσομαι τῇ σῇ ἀσεβείᾳ, εἰς ταῦτα γὰ ἡμᾶς ἔλκυσιν οἱ Φιλέχθρως διακείμενοι ϖρὸς ἡμᾶς. ναὶ γέγονεν ὁμολογῶ· καὶ γὰρ καὶ τὰ ϖρῶτα λέγων οὐκ ἐψευσάμην, ⸋ τὸ νῦν οὐκ ἀρνήσομαι, ἀλλ' ἄλλως πάλιν ἢ ὡς αὐτοὶ κατειρήκασιν, ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, καί μοι συγχώρησον εἰπεῖν, οὐκ Ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν, θεοσεβέστατε Αὔγυστε, τύτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς ϖρὸ τ σῆς ϖροσάξεως ποιῆσαι. οὐδὲ ὅλως ϖρόδηλος εἰς τύτο παρῆλθομεν, οὐδὲ Ἐπίσκοπός τις, οὐδὲ ἄλλ⸋ κληρικὸς εἰς τύτο κέκληται, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ ϖροαγγελίας γέγονεν ἡ συνάξις, ἵνα ϖρόφασιν εὕρωσιν ἕτοι ⸋ κατειπεῖν· ἀλλὰ τὸ γνόμενον ἴσασι πάντες. ἄκυσον δὲ ὅμως τῇ σαύτ ϖηδείᾳ καὶ μακροθυμίᾳ· ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ Πάσχα, ὁ δ λαὸς πάνυ πολύς. ⸋ τοσύτ⸋ ἦν, ὅσον ἂν ἔυξαιντο κ πόλιν εἶναι Χεισιανῶν φιλόχεισοι βασιλεῖς. τῶν τοίνυν Ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων ὐσῶν θόρυβ⸋ ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀξιόντων ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ σωελθεῖν, κἀκεῖ πάντας ἔυχεσθαι, καὶ ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας, ὅπ⸋ καὶ γέγονεν, ἀλλ' ἐμὲ ϖροκαλύντ⸋ τέως ἀνασχεῖν, καὶ ὅπως δήποτε μὴ θλίψεως ἐν ταῖς ἄλλαις Ἐκκλησίαις συναχθῆναι, ὐχ ὑπήκυσαν, ἀλλ' ἕτοιμοι γεγόνασιν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, εἰς τὰς ἐρήμυς τόπυς ἢ ἡλίῳ σωελθεῖν, βέλτιον ἡγύμενοι κάμαρν ἐνεγκεῖν ὁδὸ, ἢ μὴ λύπης τὴν ἑορτὴν ποιῆσαι. πίσευε γὰρ βασιλεῦ, καὶ περὶ τύτ πάλιν μάρτυρα δέξαι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐν ταῖς συνάξεσι τ τεσσαρακοσ῀ς, διὰ τὸ τῶν τόπων ϛενὸν, καὶ τὸ πολὺ πλῆθ⸋ τ λαῶν, πλεῖσα παιδία, καὶ οὐκ ὀλίγαι νεώτεραι γυναῖκες, πλεῖσαί τε γραΐδες, καὶ οὐκ ὀλίγοι νεανίσκοι θλιβέντες ἀπηνέχθησαν εἰς τὰς οἰκυς, καὶ τὸ Θεὸ ϖροσχόντ⸋, τέθνηκε μὲν ὐδείς, πάντες δὲ ἐγόγυσαν, καὶ ἠξίωσαν διὰ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. εἰ δὲ ἐν τοῖς ϖροεόρτοις τοιαύτη γέγονε θλῖψις, τί ἂν ἐγεγόνει ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ; πάντως πάντα ἔτι τύτων χαλεπώτερα, ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἀντὶ χαρᾶς λύπην, ἀντ' ἐυφροσύνης πένθος, ἀντὶ τ ἑορτῆς, κλαυθμὸν τοῖς λαοῖς γνέσθαι. εἰώθως καὶ μάλιστα τύπον ἔχειν τῶν πατέρων. ὁ γὰρ μακαρίτης Ἀλέξανδρ⸋,

ξενῶν ὄντα τῶν ἄλλων τόπων, καὶ οἰκοδομῆσ-
τλω τότε μείζονα νομιζομένην Ἐκκλησίαν
τλω καλουμένην Θεωνᾶ, σιωπῆλω ἐκεῖ διὰ τὸ
πλῆθ☉, καὶ συνάγων οὐκ ἠμέλει τῆς οἰκο-
δομῆς. τοῦτο καὶ ἐν Τελβέρεις, καὶ ἐν Ἀκυληίᾳ
γλώμωμον ἑώρακα, καὶ ἐκεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς
διὰ τὸ πλῆθ☉ ἔτι τῶν τόπων οἰκοδομουμένων,
συνῆγον ἐκεῖ, καὶ οὐχ οὗρον τοιοῦτον κατήγο-
ρον, ἀλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης σου ἀδελφὸς ἐν Α-
κυληίᾳ τοιαύτης ὅσης Συνάξεως, συνήχθη,
ὅτω κἀγὼ πεποίηκα, καὶ γέγονεν οὐκ Ἐγκαί-
νια, ἀλλὰ Σωάξις εὐχῆς. σὺ μὲν οὖν, εὖ οἶ-
δα, ὅτι Φιλόθε☉ ὢν, τῷ μῷ λαῶν ὑποδέ-
χῃ τλω θεθυμίαν, καὶ συγχωρήσεις ἐμοὶ,
μὴ κωλύσαντι τοσούτου λαοῦ τὰς εὐχάς. ἐγὼ
δὲ καὶ τὸν κατειπόντα πάλιν ἂν τοῦτο ἐρω-
τῆσαι βούλομαι, πῦ νόμιμον ἦν ἔυχεσθαι τ
λαὸν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν οἰκοδομουμένῳ τόπῳ
τῆς εὐχῆς; πῦ πρέπον ἦν καὶ ὅσιον ἐπακοῦσαι
τὸν λαὸν τὸ, ἀμὴν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν τῷ ἤδη
λεχθέντι κυριακῷ; σὺ δὲ θεοφιλέστατε βα-
σιλεῦ, πῦ τὰς λαὰς ἂν ἤθελες ἐκτεῖναι τὰς
χεῖρας καὶ ἔυξασθαι περὶ σοῦ, ἔνθα καὶ Ἕλ-
ληνες ἵστανται παρερχόμενοι, ἢ ἐν τῷ ἐπωνύ-
μῳ σου τόπῳ; ὃν ἤδη μᾶλλον δὲ καὶ ἅμα τῷ
θεμελίῳ, κυριακὸν πάντες ὀνομάζουσιν. οἶ-
δα, ὅτι τὸν σὸν τόπον θεωρεῖς, μειδιᾷς γὰρ,
καὶ τοῦτο μειδιῶν σημαίνεις, ἀλλ' ἔδει, φησὶν
ὁ κατειπὼν, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦτο γλέσθαι.
μιμεῖσθαι μὲν οὖν καὶ ξενεῖα καὶ πᾶσαι, καθὰ
θεῖπον, θεὸς τοὺς λαοὺς εἰσιν. ἔπειτα δὲ
πῶς ἔπρεπε γλέσθαι τὰς εὐχάς· καὶ ἐκεῖ πῶς
ἦν βέλτιον κῆ μέρ☉ καὶ διηρημένως τὸν λαὸν
μετ' ἀπινδυνίας συνοχῆς ἢ ὄντ☉ ἤδη τόπου
δυναμένου δέξασθαι πάντας ἐν αὐτῷ συνελ-
θεῖν καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μῆ συμφωνίας
τῶν λαῶν γλέσθαι τὴν φωνήν; τοῦτο βέλτιον
ἦν, τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ὁμοψυχίαν ἐδείκνυε
τοῦ πλήθους. ὅτω καὶ ταχέως ὁ Θεὸς ἐπακού-
σει· ἐὰν γὰρ κῆ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρ☉ ἐπαγγελί-
αν, ἐὰν δύο συμφωνήσαιεν περὶ παντὸς, ὃ ἂν
αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς, τί ἐὰν τοσού-
των λαῶν συνελθόντων μία γλήσηται φωνὴ,
λεγόντων τῷ Θεῷ τὸ ἀμήν; τίς γὰρ οὐκ
θαύμασε; τίς οὐκ ἐμακάρισέ σε, βλέπων
τὸν τοσοῦτον λαὸν, ἐν ἑνὶ συνελθόντα τόπῳ;

A cum alia loca angusta essent, in Ecclesia majore Theonæ nuncupata, quam ædificabat, Synaxes celebrari voluit: id enim jubebat hominum frequentia, nec in cogendo populo respexit, eam nondum exædificatam esse. Hoc & Treviris & Aquilejæ fieri vidi: nam & illic diebus festis ob multitudinem, cum adhuc templa ædificarentur, collectas habebant, neque in talem accusatorem inciderunt. Quinimo frater tuus beatæ memoriæ in hujusmodi templo, cum Aquilejæ Synaxis haberetur, ipse quoque eo se contulit. Ita nimirum & ego quoque feci, nec tamen celebrata sunt a nobis Encænia, sed tantummodo precationum Synaxis habita est. Tu igitur, sat scio, pro tuo in Deum stu-
B dio, approbasses populorum alacritatem, & devotionem, mihique veniam dedisses non impedienti tantorum populorum preces. Ego autem obtrectatorem meum libens iterum interrogarim, utrobinam rerum erat populum suis orationibus vocare, indesertisne, an in oratorio, quod ædificabatur? ubi conveniens erat & sanctum, ut populus audiret hanc acclamationem, Amen: in solitudine, an in templo, quod jam Dominicum appellabatur? Tu autem, religiosissime Imperator, ubinam malles populum manus extendere, & pro te orare, ibine, ubi Ethnici ob-
C errabant? an in loco tuum nomen titulumque præ se ferente, quem jam in præsentia, imo etiam tum temporis, cum prima fundamenta jacerentur, Dominicum universi appellitabant? Sentio tibi tuum locum magis probari, renidendo enim hoc ipsum significas. Ac hoc ipsum (inquit adversarius) in Ecclesiis faciendum erat: verum omnes, ut dixi, parvæ nimis & angustæ erant, pro tanta multitudine populorum, deinde preces faciendæ erant. Quid ergo rectius putas particulatim & dissociatim, una cum
D periculo elisionis populum Synaxes facere? an potius ut in locum omnium bene capacem conveniat, & unam eandemque sine dissonantia vocem reddat? Certe id rectius est, cum id concordiam unanimis multitudinis ostendat, & Deum ad exaudiendum promtiorem habeat. Nam si pro ipsius Salvatoris pacto in consensu duorum, quodcunque petierint, fiet, quid igitur futurum, ubi ex tot tantisque populis in unum congregatis, una vox respondeatur acclamantium, Amen? Quis hoc ipsum non admiratione prosequatur? aut non

ater felicia prædicet? cum videat, tantam multitudinem in unum locum convenire;

Quid gaudii ibi ex mutuo invicem conspectu, antea soliti in adversa loca dispertiri? Omnibus certe, præter unum calumniatorem hoc ipsum dolentem incredibili lætitiæ fuit. Superest igitur: ut anticipem, in quod ille dentem figere posset: objicit enim in suis calumniis? opus nondum absolutum fuisse: ac proinde illegitime ibi preces conceptas. Dominus tamen in *Matth. 6.* contrarium præcipit, cum dicit: *Tu autem cum orabis, ingredieris in penetralia tua, & occludes fores tuas.* Quid mihi ergo diceret calumniator? vel quid potius prudentes & vere Christiani dicerent? hos enim tibi consulendos interrogandosque puta, Imperator, non autem obtrectatores, cum de illis quidem scriptum sit: *Stultus stulta loquetur:* de istis autem præcipi- B tur: *Tob. 4.* *Ab omni sapienti accipe consilium.* Nam cum cæteræ Ecclesiæ angustæ essent, & tanta vis populi ingrueret, eoque deventum erat, ut in solitudinem vellent secedere, quid mihi, quæso, agendum fuit? solitudo cuivis patebat, ne foribus quemquam submovere poterat: Dominicus autem locus, quia parietibus communitus, valvis foribusque instructus, divortia inter pios & profanos facere poterat, nonne quisque cordatus, optime Imperator, una tecum hunc locum potius delegisset, ubi sciebat, fas piumque esse preces facere, & illic periculum confusionis esse? Quæ ne- C cessitas tum demum recipi debebat, si populus precaturus, nusquam sedes, nisi in desertis, haberet, quod Israelitis in solitudine necessum fuit, quibus tamen etiam, postquam tabernaculum factum erat, certus locus habendis orationibus descriptus fuit: Ecce Domine Jesu Christe Rex regum, vere Fili Dei unigenite, Verbum & Sapientia Patris, reus agor, quia tuam misericordiam populus suis orationibus convenit, & per te Patrem Deum omnium imploravit, idque pro salute famuli tui pientissimi Constantii. Sed ta- D men gratiæ sint tuæ bonitati, quod de precibus populi, & de tuis ritibus in crimen vocor, cum multo gravius accusandus fuissem, & in certa veraque culpa, si loco, quem ædificabat Imperator, præterito solitudinem ad publicas preces delegissem, quæ tum verba accusatoris fuissent? quam gravis & multæ fidei videri potuisset, si oblatrasset, eum locum a me contemtum fuisse. Incredibile est, quam hoc illi præter spem accidit, quæ mihi alioqui ludibria fecisset, & quantopere inter prætereundum, digito ostendisset, & deserti importunitatem, & Dominici loci habilitatem, crimini vertens, quod tam celebri loco publicas preces avertissem.

A πῶς ἔχαιρον οἱ λαοὶ βλέποντες ἀλλήλους τὸ πρότερον ἐν διηρημένοις συνεχόμενοι τόποις; τοῦτο πάντας ἠνώχλησε, καὶ μόνον τὸν διαβαλόντα ἐλύπησε. τίνι γὰρ ἑτέρῳ καὶ ἐπολλὴν ἀντιλογίαν αὐτοῦ, βάλομαι προλαβεῖν, ὁ μὲν γὰρ κατειρηκὼς φησιν, ὅπως τετελείωτο τὸ ἔργον, καὶ οὐκ ἐχρῆν δύχας γνέσθαι. ὁ δὲ Κύριος εἶπε, σὺ δ' ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ κλείσον τὰς θύρας. τί τοίνυν φήσειν ὁ κατήγορος; μᾶλλον δ' τί ἂν εἴποιεν οἱ φρόνιμοι καὶ ἀληθεῖς Χριστιανοί; τούτους δὲ ἐρώτησον βασιλεῦ. ἐπειδὴ γέγραπται περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει. περὶ δὲ τούτων, πᾶσι B παντὸς φρονίμου συμβουλίαν λάμβανε. Τῆ ἐκκλησιῶν στενῶν οὐσῶν, καὶ τοῦ λαοῦ τοσούτων ὄντων, καὶ βουλομένων εἰς τὰς ἐρήμους ἀπελθεῖν, τί ποιεῖν ἐχρῆν. ἡ μὲν γὰρ ἔρημος, ἄθυρος, καὶ τῶν βουλομένων διοδός ἐστιν, ὁ δὲ κυριακὸς τόπος, καὶ τετείχισται καὶ τεθύρωται, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀσεβῶν καὶ τῶν βεβήλων δείκνυσιν, ἆρα βασιλεῦ οὐ μὴ τῆς σῆς εὐσεβείας πᾶς, ὅστις ἂν φρόνιμος ὑπενύσῃ τοῦτο. ἴσασι γὰρ, ὅτι ὧδε μὲν, νόμιμος εὐχή. ἐκεῖ δὲ ἀταξίας ὕλη, εἰ μὴ ἆρα τόπων μὴ ὄντων, μόνοι τὴν ἐρημίαν ἂν οἰκεῖεν οἱ εὐ- C χόμενοι, ὥσπερ ἦν ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνοις τῆς σκηνῆς γενομένης περιώδευσον λοιπὸν τῆς εὐχῆς ὁ τόπος, ὦ δέσποτα καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων Χριστὲ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ μονογενὲς, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ὁ λαὸς ἠύξατο, καὶ διὰ σοῦ, τὸν σὸν πατέρα τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν παρεκάλεσε, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σοῦ θεράποντος καὶ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου, κατηγορούμαι. ἀλλὰ τῇ σῇ ἀγαθότητι χάρις, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σοῖς νόμοις διαβέβλημαι, D μειζόνως γὰρ ἂν διεβλήθην. καὶ ἦν ἀληθῶς ἔγκλημα, εἰ οὗ ᾠκοδόμησε τόπου ὁ βασιλεὺς παρεχόμενα, τὴν ἔρημον ἐζητοῦμεν εἰς εὐχήν. πῶς ἂν ὁ κατήγορος ἐφλυάρησε τότε. πῶς ἂν ἦν πιθανός. λέγων ἐξουθένησέ σου τὸν τόπον. ὡς γνώμην ἐστὶν αὐτοῦ τὸ γινόμενον ἐγέλασε παρερχόμενος. ἔδει τὴν ἔρημον πληρωσαν τοῦ τόπου τὴν χρείαν. θέλοντας εὐχαῖς λαὸς κεκώλυκε.

ταῦτα

ταῦτα ἤθελεν εἰπεῖν, ταῦτα ἐζήτει, καὶ μὴ δίκην ἀχθεται, καὶ λοιπὸν λόγοις πλάττει, ταῦτα γὰρ εἰ ἔλεγχε, ἐνδυσωπεῖτο καὶμέ. ὥσπερ νεῦ ἀδικεῖν τὸν διάβολε τρόπον διαλαβὼν, καὶ ὡς ατρέμων σὺ προσευχομένους, διὸ ἐς φάλη παραγνὺς τὰ τῦ Δανιήλ. ἐνόμισε γὰρ ὁ ἀμαθὴς, ὅτι καὶ σοῦ τὰ τῶν Βαβυλωνίων κρατεῖ, καὶ ὃν ἔγνω, ὅτι φίλος εἶ τῦ μακαρίε Δανιήλ, καὶ τὸν αὐτὸν αὐτῷ Θεὸν προσκυνεῖς, καὶ ἀκωλύεις, ἀλλὰ θέλεις πάντας εὔχεσθαι, εἰδὼς, ὅτι πάντων ἐστὶν εὐχή. σώζεσθαί σε δὲ βασιλεύειν ἐν εἰρήνῃ διαπαντός. ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ ἂν ταῦτα προῆκτον κατηγόρησα ἀποδυσάμην. σὺ δὲ θεοφιλέστατε Ἄγγελε, ζήσεις πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις, καὶ τὰ Ἐγκαίνια ἐπιτελέσεις. αἱ γὰρ γνώμαι πρὸ πάντων περὶ τῆς σωτηρίας εὐχαὶ, οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν Ἐγκαινίων πανήγυριν, μὴ τῦ ψευδέσθωσαν οἱ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ πρὸ μὲν τῶν παλαίων, μαθέτωσαν, ἀναγνώτωσαν ἢ καὶ τὰς γραφάς. μᾶλλον δὲ πρὸ σοῦ μαθέτωσαν, φιλολόγος γὰρ εἶ, ὅτι καὶ Ἰησοῦς ὁ τῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῦ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ Σαλαθιὴλ ὁ σοφὸς, καὶ Ἔσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ γραμματεὺς, ὅτι τῦ ἱερῦ μὴ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομουμένε, καὶ συστάσης τῆς Σκηνοπηγίας, ἑορτὴ ἦν αὕτη καὶ πανήγυρις καὶ εὐχὴ μεγάλη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, συνήγαγον τὸν λαὸν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ εὐρύχωρον τῦ πρώτου πυλῶνος τῦ πρὸς τῇ ἀνατολῇ, καὶ τὸ θυσιαστήριον τῦ Θεοῦ ἡτοίμασαν, κἀκεῖ προσήνεγκαν, κἀκεῖ τὴν ἑορτὴν ἐπετέλεσαν, καὶ λοιπὸν ἕτως τὰς καὶ σάββατον καὶ νεομηνίαν προσέφερον θυσίας, καὶ οἱ λαοὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀνέφερον, καὶ φανερῶς φησὶν ἡ γραφὴ, ὅτι ταῦτα ἐγίνετο, καὶ ὁ ναὸς τῦ Θεοῦ ἔτω᾽ οἰκοδόμητο, ἀλλὰ μᾶλλον τότων ἕτως εὐχομένων οἰκος προέκοπεν ὁ οἰκοδομούμενος, καὶ ὅτε διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν Ἐγκαινίων ἐκωλύθησαν αἱ εὐχαὶ, ὅτε διὰ τὰς γνώμας σωτῆρος τῆς εὐχῆς, ἐμπεπόδισαι τὰ Ἐγκαίνια, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἕτως ηὔχετο, καὶ ὅτε τετέλεσο πᾶς ὁ οἶκος, ἐποίησαν τὰ Ἐγκαίνια, καὶ προσήνεγκαν εἰς τὸν Ἐγκαινισμὸν, καὶ πάντες εὐφράνθησαν ἐπὶ τῇ τελεσιουργίᾳ. τότε δὲ πάλιν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες πεποίηκασι, συναγάγοντες γὰρ καὶ τελειώσαντες τὸ ἔργον, ηὐχαρίστησαν τῷ Κυρίῳ, Ἐγκαίνια ἐπιτελέσαντες.

populi conventus habuere & absoluto opere agendis

A Hæc animo parturiebat, hujus rei occasionem qværebat, & non qvæsitam dolet, ac proinde excluſus veris criminibus, ad inania figmenta verborum delabitur. Nam si mihi istiusmodi exprobraret, pudore, silentioqve me perfudisset: id qvia non licet, diaboli moribus utitur, observatqve precantium orationes, mireqve errat in legendis Danielis verbis. Persvasit enim sibi homo vecors & insciti, sub te vim barbariemqve Babylonicam vigere, nihil sentiens, qvam esses amicus Danieli, cum qvoidem numen colis, nec te interdicere orationes, sed qvam maxime omnes orare velle, qvippe qvi compertum habeas, B omnium vota precesqve id expetere a Deo, ut salvus sis, & perpetuo in pace regnes. Ego igitur non immerito hoc genere expostulationis adversus obtrectatorem meum utor. Tu tamen interim Deo, dilectissime Auguste, vivas per multos annorum recursus, & solennia dedicationis perficias. Preces enim omnium pro tua salute factæ nihil impediunt Encæniorum festum, ne mihi talia falso oblatent rudes insciticqve homines, sed e Patribus cognoscant, legantqve Scripturas, vel potius a teipso discant; Es enim literarum cultor: Jesum filium Josedech Sacerdotem, & fratres ejus, & Zorobabelem Salathielis sapientem illum, & Esdram simul Sacerdotem & Scribam legis, cum templum post captivitatem ædificaretur, & instaret festum tabernaculorum, qvod & magnum inprimis est, & publicis conventibus, & precibus celebratur in Israel, populum unanimiter congregasse in vestibulo spacioso, qvod est ad Orientem, altare Domini præparasse, oblationes fecisse, ibiqve hoc festum celebrasse, ac deinde secundum sabbatum & novilunium victimas mactasse, populumqve suas preces obtulisse. Diserte loqvitur Scriptura, simul eum & ista fecisse, & templum Domini nondum ædificatum fuisse; qvin ædificatio domus illis, ad istum modum precantibus, mirifice proficiebat, neqve ob expectationem Encæniorum preces impedimentum sentiebant, neqve propter orationis conventus Encænia impediebantur: sed & populus nihilominus vota concipiebat, ac deinde post plenam templi ædificationem Encæniis opera data est, & donaria ad sua sacra Encæniorum obtulerunt, atq; ita inicia, & qvasi natales absoluti dedicatiqve templi celebrata sunt. Idem illud & abeatæ memoriæ Alexandro, aliisqve patribus factum est, qvi Deo gratiis dedicationem celebraverunt,

Hujus ergo dedicationis te literarum, ſtu-
dioſiſſime Imperator, autorem eſſe opor-
tet. Locus enim ille precibus in eo fu-
ſis ante expiatus, præſentiam tuæ pietatis
reqvirit. Hoc enim ſolum ei deeſt, ad
plenum ornatum. Hoc igitur utinam
adimpleas, & vota tua Domino, cui hanc
domum conſtruxiſti, reddas, id enim o-
mnium vota & optant, & ſuſpirant. A-
ge jam cum tua bona venia inſpiciamus
ad reſpondendum ad aliam calumniam.
Auſi enim ſunt inter crimina jactare,
qvod tuis mandatis, qvibus injunctum
volunt, ut Alexandria excederem, non
obtemperaverim. Miror eos calumniis
non delaſſari: ſed qvia defatigari non
poſſunt, æqvum ergo eſt, ut nec ego de-
fatiger, cum potius, dum me purgo, læ-
ter: qvanto enim plures mei extiterint
purgationes, tanto illi tetriores appare-
bunt. Neqvaqvam reſtiti mandatis tuæ
pietatis, minime gentium, abſit, non enim
ego is ſum, qvi vel Qvæſtori civitatis reſti-
tero, nedum tanto Imperatori. Et bene,
qvod adverſus hanc calumniam plurimis
abundo defendendi rationibus. Univer-
ſam enim civitatem teſtem habeo: veni-
am igitur dabis, ut totum negotium, ab ini-
tio ut geſtum eſt, retexam: ſat ſcio, admi-
raberis ſycophantarum temeritatem. Ve-
nit Montanus Palatinus cum hujusmodi
epiſtola, qvaſi ego ſcriptis meis a te jus in
Italiam abeundi poſtulaſſem, ad ea inſtau-
randa, qvæ in Eccleſiaſticis ibi deficere vi-
debantur. Tuæ qvidem pietati gratias a-
go, qvod ad ſcripta aliena, qvia mea puta-
bas, annueris, curamqve itineris mei, ut
id qvam commodiſſime fieret, ſuſceperis.
Miror tamen interim eos ſine ulla abomi-
natione & horrore mendacii, ita falſa ad
tuas præſertim aures potuiſſe dicere, cum
mendacia patrem diabolum habeant: ii-
qve, qvi mentiantur, alieni ſint ab eo, qvi
dicit: *Ego ſum veritas.* Nihil enim hu-
jusmodi ſcripſi, neqve unqvam talem epi-
ſtolam, qvæ qvidem mea ſit, adverſarius
inveniet, etiamſi qvotidie literas miſero,
ut bonum illum tuum vultum conſpiciam,
imo nec fas eſt Eccleſiam relinqvere, aut
tuæ pietati moleſtum eſſe, maxime cum et-
iam abſentibus nobis in Eccleſiaſticis po-
ſtulationibus annuas. Qvæ enim Monta-
nus attulit, ſi jubebis epiſtolam recitari, ta-
lia eſſe deprehendes. Unde autem hanc
epiſtolam nacti ſint accuſatores, qvis ipſis
dederit, libenter cognoſcerem, jube, qvæſo,
ut tibi reſpondeant: nam plane cogno-
ſces eos eadem fide hæc finxiſſe, qva calu-
mniam de abominando & diro Magnentio.

Α Ἔστω γὰρ σὲ ποιεῖν πρέπῃ, φιλομαθέστατε βασιλεῦ
ἕτοιμος γὰρ ὁ τόπος προαγνισθεὶς ταῖς προγε-
νομέναις εὐχαῖς, ζητεῖ παρουσίαν τῆς σῆς εὐσε-
βείας· τοῦτο γὰρ αὐτῷ λείπει πρὸς τὸν τέλειον
κόσμον· τοῦτο μὲν οὖν πληρώσειας, καὶ τῷ εὐ-
χεῖ ἀποδοίης τῷ κυρίῳ, ᾧ καὶ τὸν οἶκον πε-
ποίηκας· τοῦτο γὰρ πάντων ἐστὶν εὐχή. ἀλλ' ἤδη, καὶ
τὴν ἄλλην ἰδωμεν διαβολήν, καὶ συγχώρησον
ἀπολογήσασθαι καὶ περὶ αὐτῆς. τετολμήκασι
γὰρ καὶ τοῦτο διαβάλλειν, ὡς οὐπιτάντος ἐμοῦ
τοῖς σοῖς προστάγμασιν, ὥστε μὴ ἐξελθεῖν τὴν
Ἐκκλησίαν. ἐκείνους μὲν οὖν θαυμάζω μὴ ἀ-
Β ποκάμνοντας ταῖς συκοφαντίαις· ἐγὼ δ' ὅμως εἰ-
δὲ οὕτως ἀποκάμνω, χαίρω δὲ μᾶλλον ἀπο-
λογούμενος· ὅσῳ γὰρ ἀπολογίαι πολλαί, τοσούτῳ
καὶ πλέον ἐκεῖνοι δειλιῶνται καταγνώσεσθαι,
οὐκ αἰτίαν τοῦ προστάγματος τῆς σῆς εὐσεβείας,
μὴ γένοιτο· ἐγὼ γὰρ τηλικοῦτος ἤμην, ἵνα μὴ λογίσῃ
πόλεως αὐτὸς, μὴ δὴ γε τηλικούτῳ βασιλεῖ, καὶ
περὶ τούτου τοσούτων πλείων παρ' ἐμοῦ λόγων.
πᾶσα γὰρ ἡ πόλις μοι μαρτυρεῖ. συγχώρησον δ' ὅμως καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι, τὸ
πρᾶγμα. ἐπίστασαι γὰρ θαυμάσεις, οἶδ', ὅτι τοὺς ἐχθροὺς τῶν εὐχέρειαν. Μοντανὸς ὁ Πα-
λατῖνος ἦλθε, κομίζων ἐπιστολὴν, ὡς ἐμοῦ γρά-
C ψαντος, ἵνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθω. ἡ δὲ νομίζω
λείπειν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ταῦτα πληρωθῆναι
δεήθη. τῇ μὲν οὖν σῇ εὐσεβείᾳ χάρις, ὅτι κα-
τηξίωσεν, ὡς ἐμοῦ γράψαντος, ἐπιστεῦσαι, καὶ
ὁδοῦ προθυμίαν πεποίηκεν ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἐλ-
θεῖν, καὶ ἀκμὴν διδοῦσά με· σὺ δ' ψευσαμένους
ταῖς σαῖς ἀκοαῖς, τεθαύμακα πάλιν, μὴ φο-
βηθέντας, ὅτι τὸ ψεῦδος ἴδιόν ἐστι τοῦ διαβόλου,
καὶ οἱ ψευδόμενοι, ἀλλότριοί εἰσι τοῦ λέγοντος, ἐ-
γώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἐγὼ γὰρ ἔγραψα, οὐδὲ ἐποίησα
ἐπιστολὴν οὐρεῖν ὁ κατήγορος δυνήσεται, εἰ μὴ
ἔδει με γράφειν καθημέραν, ἵνα τὴν ἀγαθήν σου
προσοψιν θεωρῶ. ἀλλ' ὅτε ταῖς Ἐκκλησίαις κα-
D ταλιμπάνειν ὅσιον, οὐδὲ δι' ὅλης τῆς εὐσεβείας
γένοιτο δίκαιον ἦν· μάλιστα ὅτι καὶ ἀπόντων ἡμῶν
ἐπιτρέπεις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀξιώσεσιν. ἀμῶν
ἐπέλθοι Μοντανὸς, κέλευσον ἀναγνῶναί με.
ἔστι γὰρ ταῦτα. πόθεν δ' ἄρα καὶ ταύτην τὴν ἐ-
πιστολὴν οἱ κατειρηκότες, ἐβουλόμην παρ'
αὐτῶν ἀκοῦσαι, τίς αὐτοῖς καὶ ταύτην ἐπιδέδωκε;
ποίησον αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι· δυνήσῃ γὰρ ἐκτό-
τε μαθεῖν, ὅτι καὶ ταύτην ἔπλασαν, ὡσπερ κἀ-
κείνην ἐθρύλησαν περὶ τοῦ σωμένου Μαγνεντίου.

καταγνωσθέντες δὲ καὶ πρὸς ταύτης, εἰς ποίαν ἄρα μέλλει ταῦτα πάλιν ἕλκουσιν ἡμᾶς ἀπολογίαν, τοῦτο γὰρ μεμελετήκασι, καὶ ταύτῃ ἔχουσιν, ὡς ὁρῶ, ἀσθενῶ, πάντα κινεῖν καὶ θορυβεῖν, τάχα λέγοντες πολλὰ, παροξυνόμενά σε καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ σοὶ τοιούτοις, καὶ ἀποσείεσθαι καὶ μισεῖν δίκαιόν ἐστιν, ὅτι οἷοί εἰσι, τοιοῦτος δὲ σοῦ ἀκούοντας αὐτῶν ὑπολαμβάνουσι, δὲ νομίζουσι διώκεσθαι τὰς διαβολὰς ἰσχύειν καὶ πρὸς σοί. ἴσχυσε γάρ ποτε ἡ τοῦ Δωὴκ, κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ἀκούσας Σαὺλ ἦν ὁ ἄδικος, καὶ Ἰεζάβελ δὲ διαβληθοῦσα ἠδυνήθη κλέψαι τὸν θεοσεβέσατον Ναβουθαὶ, ἀλλὰ δὲ Ἀχαὰβ ὁ πονηρὸς καὶ ἀποσάτης ὁ ἀκούων, ὁ δὲ ἁγιώτατος Δαβὶδ, ἔμιμητὴν εἶναί σε θεοσηκέ, καὶ πάντες ὄφονται, σοῦ τοιούτοις ὅτε θεοσίεται, ἀλλὰ καὶ ὡς λυσσώσας κυνὰς ἀποσείσεται, λέγων, τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. ἐφύλαξε γὰρ τὴν λέγουσαν ἐντολήν. ὁ θεὸς ἐξῃ ἀκοὴν ματαίαν· μάταια δὲ καὶ τὰ τούτων ἐστὶ θεὸς σοί. ἠτήσας γὰρ, ὡς ὁ Σολομὼν καὶ σὺ θεὸν Κυρίου, καὶ εἰληφέναι πίστευε, τὸ, μάταιον λόγον καὶ ψευδῆ μακρὰν ἀπὸ σοῦ γενέσθαι θεοσήκειν. διὰ τοῦτο οὖν κἀγὼ, ἐπειδὴ ὄκνει διαβολῆς ἦν ἐπιστολὴ, καὶ οὐκ εἶχεν, οὐδὲ τοῦ ἐλθεῖν θεόσαξιν, ἔγνων, ὅτι θεοαίρεσις οὐκ ἦν τῆς σῆς εὐσεβείας, ἐλθεῖν ἡμᾶς θεὸς σέ. τὸ γὰρ μὴ κελεῦσαι παντὸς ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι ὡς ἐμοῦ γράψαντος, καὶ θέλοντος διορθώσασθαι τὰ δοκοῦντα λείπειν, καί τι μηδενὸς λέγοντος, φανερὸν ἦν θεὸς γνώμην εἶναι τῆς σῆς ἡμερότητος, τὴν κομιδῆσαν ἐπιστολήν. τοῦτο πάντες ἔγνωσαν, τοῦτο καὶ γράφων ἐδήλωσα, καὶ οἶδε Μοντανός, ὅτι ὁ τὸ ἐλθεῖν παρητούμην, ἀλλὰ τὸ ὡς ἐμοῦ γράψαντος ἐλθεῖν ἀπρεπὲς ἡγούμην, ἵνα μὴ καὶ ἐν τούτῳ θεόφασιν δύωσιν οἱ συκοφάνται πάλιν, ὡς ἡ ἐχληρὸς γενομένη μὲ τῇ σῇ θεοσεβείᾳ, ἀμέλει παρεσκευασάμην, καὶ τοῦτο οἶδεν αὐτός. ἵνα καὶ γράψαι καταξιώσῃς δύθις ἐξέλθω, καὶ φθάσω τῇ θεοθυμίᾳ τὸ θεοσαχθέν. ὁ γὰρ μανούμην ἀντειπεῖν τοιούτῳ σε θεοσάγματι,

A Jam etiam hic deprehensi, ad qvam nos denuo pertrahent necesitatem respondendi? id enim meditantur, & studio habent, ut omnia moveant, & perturbent, fortasse ea spe, qvod te, multum obganniendo, adversum nos irritare posse credant. Atqve eo ipso digni sunt, qvos averseris, odioqve habeas, qvod, qvales ipsi sunt, tales etiam suos auditores æstiment, persvadentqve sibi, calumnias apud te plurimum valituras, exemplo a Doec mutuato, cujus insidiæ contra Dei Sacerdotes plurimum valuere, sed auditor sibi Saul ille injustus fuit. Isabelis qvoqve itidem calumniæ, noxam religio-
B sissimo Nabuthæ intulerunt, verum & ibi Achab ille malus & desertor aurem præbuit. Contra sanctissimus ille David, cujus te imitatorem pro omnium votis esse decet (id enim nemo non optat) istiusmodi homines ad se neqvaqvam admittit, sed ut rabiosos canes aversatur, ita dicens, *Detrahentem clanculum proximo suo, hunc persequebar.* Servabat enim præceptum hoc: *Non recipies rumorem vanum.* Sed bene, qvod & istorum oblatratus vani & irriti apud te fuerint. Po-
C stulasti enim & tu a Domino, qvemadmodum Salomon, & postulatum obtinuisti. Crede mihi, nam par est te id credere, ut falsus sermo a te procul haberetur. Qvapropter & ego, qvoniam per calumniam epistola subjecta erat, nec imperabat qvicqvam de itinere ineundo, satis intellexi, non fuisse tuæ voluntatis, ut ad te profectionem instituerem. Non enim ita scribebas, tanqvam qvi venire juberes, sed ideo mihi profectionem concedebas, qvod ego hoc literis meis postulassem, ut qvæ deficere videbantur, corrigerem. Hic etiam, si omnes rem si-
D lentio premant, manifesta tamen res est, id ex animi tui sententia scriptum non esse, sed alienæ voluntati hoc ipsum petenti indultum, qvod & omnes arbitrati sunt, & ego scriptis præ me tuli. Scitqve ipse Montanus, me non profectionem detrectasse, sed inhonestum mihi visum fuisse, eo nomine iter arripere, qvasi ego de adventu impetrando literas misissem, simul veritus, ne hic qvoqve sycophantæ occasionem invenirent, qvod molestior essem tuæ pietati. Certe me protectioni adornabam: nam & hujus qvoqve rei conscius est Montanus, ut literis tuis acceptis, si dignatus fuisses scribere, statim decederem, & promtitudine obsequendi, mandatum tuum

antevenirem. Non enim ita insanio, ut istiusmodi præceptis contradicendum putarim,

Cum igitur nihil ſcriptum eſſet a tua Majeſtate, mihiqve nihil injunctum eſſet, ubi qvæſo mandatis reſtiti? aut qva fronte dicere poſſunt, me non obſecutum imperiis fuiſſe? Porro ſi nihil in mandatis erat, qvid cauſæ eſt, ut huic calumnia abeſſe exiſtimetur, præſertim cum id fingant factum eſſe, qvod factum non eſt? Vereor ne hoc qvoqve qvod non dignatus ſim reſpondere, ad calumniam detorqveant, tantopere & ego expoſitus ſum obtrectationibus, & tam promti ſunt illi ad criminationes texendas, & ad ſacram Scripturam, qvæ ita loqvitur contemnendam, *Non ames obloqvi, ne eradiceris.* Cum igitur alio Montanus profectus eſſet, ſupervenit Diogenes Notarius, poſt ſex demum & viginti menſes, qvi ne ipſe qvoq; epiſtolam exhibuit, aut ſub mutuum conſpectum venit: neqve tanqvam mandatum haberet, qvicqvam mihi præcepit. Qvin cum ipſe Syrianus exercitus ductor, Alexandriam ingrederetur, & qvædam ab Arianis jactarentur, qvi ſeſe, qvod liberet, acturos denunciabant, qværebam, num iſtiusmodi literæ, qvales illi jactitarent, allatæ eſſent. Literas enim mandati tui (fateor) ab illis depoſcebam: poſtqvam ipſi eas ſe habere pernegarent, poſtulabam, ut ſaltem vel ipſe Syrianus, vel præfectus Ægypti Maximus, mihi ad ipſum ſuo ſcripto injungeret, poſtulabamqvé id ea de cauſa, qvod tua humanitas in ſuo diplomate vetuerat, ne qvis me turbaret, utqve ego négligerem aliorum terrores, & ſecuriter in Eccleſiis permanerem. Qvi autem hujusmodi diplomata ad me detulerunt, Palladius eſt olim Palatii magiſter, & Aſterius, qvi fuit dux Armeniæ. Exemplar autem literarum, qvod tale eſt, velim mihi liceat cum tua venia recitare.

A μὴ γραψάσης τοίνυν ὄντως τ σῆς εὐσεβείας, πῶς αὐτέσλιω μὴ κελευθείς; ἢ πῶς λέγουσιν, ὡς ἐπειθλιω. καίτοι τῆς ἀξιώσεως μὴ ὔσης, πῶς ἡ συκοφαντία καὶ τότε; τῷ ἐχθρῶν πλαττόντων τὸ μὴ γεγράφθαι ὡς γεγράφθαι, φοβοῦμαι μὴ καὶ νεῦ ἀπολογουμένου μου, θρυλήσωσιν ὡς μὴ ἀξιώσαντος ἀπολογήσασθαι, ὅτως ἐγὼ μὲν δύσχερής εἰμι παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι παρ' αὐτῶν. αὐτοὶ δὲ ταχεῖς εἰς τὸ συκοφαντεῖν καὶ καταφρονεῖν τ γραφῆς λεγόσης, μὴ ἀγάπα καλαλαλεῖν. ἵνα μὴ ἐξαρθῆς, Μοντανὸς οἶνω ἀποδημήσαντος, ἦλθε Διογένης ὁ Νοτάριος μετ' ἐξὴ B εἴκοσι μιῶας. καὶ ὅτε αὐτὸς ἐπιστολὴν ἀπεδίδα, ὅτε ἑωράκαμεν ἀλλήλους, ὅτε ὡς τῆς ἀξιώσεως ὕσης ἐνετείλατό μοι, ἀλλὰ καὶ ὅτε Συριανὸς ὁ στρατηλάτης εἰσῆλθεν εἰς τ Ἀλεξάνδρειαν, ἐπεδὴ τῶν ἐκ τῆς Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτο ἵνα. καὶ ἅπερ ἐβούλοντο, ἐπιστέλλοντο γίνεσθαι, ἠρώτων εἰ γράμματα ἔχει, ἃ ἐκείνων θρυλοῦσι. γράμματα γὰρ ἀπῄτουν, ὁμολογῶ, τῆς σῆς τῆς ἀξιώσεως. ἐπεδὴ δὲ μὴ ἔχειν ἔλεγον, ἠξίουν καὶ αὐτὸν Συριανὸν, ἢ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον γρά- C ψαι μοι περὶ τούτου. τοῦτο δ' ὅτως ἀπῄτουν, ἐπεδὴ γράψασά μοι ἡ σὴ φιλανθρωπία. ὥστε μηδενός με ταράττεσθαι, μηδ' ἀνέχεσθαι τῶν θελόντων ἡμᾶς ποιεῖν, ἀλλὰ μένειν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀμεριμνῶς. οἱ μὲν δὴ κομίσαντες τὸν τοιοῦτον Ὑπατίου εἰσὶ, Παλλάδιος ὁ γενόμενος τὸ Παλατίου Μάγιστρος, καὶ Ἀστέριος ὁ θρυλούμενος δὲξ Ἀρμενίας. τὸ δ' ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, συγχώρησον ἀναγνῶναί με, ἐὰν δὲ τοῦτο.

Reſponſum Epiſtolæ ſic habet.

D Ἀντίγραφον Ἐπιστολῆς, ἔχον ὅτως.

CONSTANTIUS VICTOR Auguſtus, Athanaſio.

OPTASSE me ſemper omnia fauſta & læta fratri meo Conſtanti, tuam qvidem conſcientiam non latere arbitror; qvem cum indigniſima fraude ſublatum cognoviſſem, qvo mœrore perfuſus fuerim, facile veſtra prudentia judicaverit. Verum qvoniam non deſunt iſtis temporibus luctuoſis,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ Αὐγούστος, Ἀθανασίῳ.

ΕΥΧΕΣΘΑΙ με ἀεὶ ὥσε πάντα αἴσια ἐπιβαίνειν τῷ ποτὲ ἀδελφῷ ἐμῷ Κωνσάντι, οὐδὲ τὴν σὴν ὑπερέβη συνέσιν. ὅν ἵνα ἐπεδὴ ἐξ ἀπάτης ἀτοπωτάτης ἀνῃρῆθαι ἔγνων, πόση εἰμὶ περιβληθεὶς συγκοπῇ, δύσχερως ἡμετέρα φρόνησις διωρίσεται κείνην, καὶ ἐπεδὴ λυπρές εἰσιν, οἵπερ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῷ ὅτε

δακρυλικῷ ῥώμαλι καταπλοῆν σε πειράζωσι, διὰτδτο τὰ παρόντα ταῦτα γράμματα, τοῖς τλὺ σλὺ μιμήτλα σεῖλαγ ἔκεμνα. τοτρέπων σε, ἵνα ὥσπερ πρέπτ Επισκόπω, εἰς τλὺ κεχρεωσημμένλυ θρησκείαν συνηθέχειν διδάξειας τὸν δῆμον. καὶ μετ' αὐτδ κῇ τὸ ἔθο, φολάσειας ταῖς δύχαῖς. ἡμῖν γδτδ ἀρέσκ. τὸ σὲ κῇ τλὺ ἡμετέραν βάλησιν, ἐν παντὶ καιρῷ ἐν τῷ σῷ τόπω Επίσκοπον εἶναγ βαλόμεθα. καὶ ἄλλῃ χειρί. ἡ θεότης φυλάξδέ σε πολλοῖς ἐνιαυτοῖς, Πάτερ τοσφιλέσατε.

Aqvi te fabulis rumuſculisqve perterrere ſtudeant, viſum eſt nobis, has literas ad tuam reverentiam mittere, una cum his admonitionibus, ut qvemadmodum Epiſcopum decet ad legitimam religionem, devotionemqve populum convenire, ut ſedeas, & in eo conventu, ut in more eſt, nobisqve placet, precibus indulgeas. Qvantum vero ad noſtram animi ſententiam ſpectat, volumus, te ſemper in tuis ſedibus Epiſcopum permanere: Et rurſum alia manu, Divinitas ſervet te plurimis annis, Pater dilectiſſime.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Επιστολῆς.

CONSTANTII EPIſtolæ finis.

ΠΕΡΙ ταύτης, ἐκεῖνοι μὲν τοῖς δικασταῖς διεμάχοντο. ἐγὼ δ' ταύτλω τλὺ ἐπιστολὴν ἔχων, πῶς οὐκ εἰκότως ἀπήτουν γράμματα, καὶ ὰ τοσεῖχον τοφάσεσιν ἁπλῶς; ἐκεῖνοι δὲ μὴ δεικνύοντες τοσαγμα τῆς σῆς εὐσεβείας, οὐκ ἀδύκειρις ἐνδοιάζον ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἔπραττον; ἐγὼ δὲ ὅτι γράμματα ὰ παρεῖχον, οὐκ ἀκολούθως ἡγούμλυ ἐκτὸς αὐτῶν εἶναγ τοῖς φάσεις, τοῖς τοιούτοις γὰρ μὴ τοσέχειν με τοσέταττεν ἡ ἐπιστολὴ τῆς σῆς φιλανθρωπίας. δικαίως οὖν τδτο ἐποίουν, θεοφιλέσατε Αὔγουστε, ἵνα ὥσπερ ἔχων ἐπιστολὰς εἰσῆλθον εἰς τλὺ πατρίδα, ὕτως ἔχων τοσαξιν ἀπ' αὐτῆς ἐξέλθω· καὶ μὴ ὡς φυγὼν τλὺ Ἐκκλησίαν, ὢν δύνατός ποτε ἁλῶναι, ἀλλ' ὡς κελευσθεὶς ἔχω τοφάσιν τῆς ἀναχωρήσεως, τδτο καὶ οἱ λαοὶ πάντες μὴ τῶν πρεσβυτέρων καὶ πλεῖον ἢ τῆς πόλεως μέρο μεῖ' αὐτῶν, ἵνα μὴ λέγω πλέον, ἀπελθόντες τοὺς Συριανὸν, ἠξίουν, ἐκεῖ ἢ λὺ τὸν ἔπαρχο τῆς Αἰγύπτου Μάξιμο. ἡ δὲ ἀξίωσις λὺ, ἢ γράψαι καὶ ἀποσεῖλαί μοι, ἢ μηκέτι διοχλεῖν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἕως ἂν αὐτοὶ οἱ λαοὶ περὶ τδτο πρεσβεύωνται πρὸς ἐμοί. Πολὺ δ' ἴσως αὐτῶν ἀξιούντων, συνιδὼν Συριανὸς τὸ δίκαιον, διεβεβαιώσατο καρτερόμο τλὺ σλὺ σωτηρίαν, κῇ Πίτύωνα παρλῦτε κῇ Ἰλάριο, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, ἀλλὰ φέρειν ἢ Πίτλὺ σλὺ θεοσέβειαν, τδτο οἶδεν ἡ τάξις τδ Δυκὸς, καὶ ἡ τάξις τδ ἐπάρχο τῆς Αἰγύπτου. καὶ ὁ Πρύτανις τῆς πόλεως ἔχει τὰς φωνὰς, καὶ δυνάσαι μαθεῖν, ὅτι ἄτε ἐγὼ ὑπὲλις ἔτερο δυπλέγων λὺ τῇ σῇ τοσαξει.

DE hac epiſtola & illi cum judicibus diſceptabant, & nos eam manibus præferebamus. Qvid igitur? an non merito ab illis diplomata poſtulabam? nec eorum ſimplicibus verbis obſeqvebar? Illi igitur, cum non ederent, neqve proferrent mandatum tuæ pietatis, nonne plane & directe contra juſſa hujus diplomatis agebant? Ego igitur, cum illi literas nullas exhiberent, probe mihi colligere, & ratiocinari videbar, ipſos nihil, niſi ſua verba afferre, præſertim cum tuo diplomate jubebar, ne qvid iſtiusmodi curarem. Jure igitur hoc feci, religioſiſſime Auguſte, ut qvemadmodum cum epiſtolis tuis ingreſſus eſſem in patriam, ita acceptis tuis mandatis e patria diſcederem, qvo non ut fugiens Eccleſiam, reus culpabilisq; haberer, ſed ut ex mandato tuo haberem cauſam deceſſionis. Idemqve omnes populi cum Presbyteris, & major pars civitatis, ne qvid amplius dicam a Syriano, qvem ea de cauſa adierant, poſtulabant, qvo tempore ibi etiam aderat Maximus Ægypti præfectus. Poſtulatio autem iſtiusmodi fuit, ut vel ſcriberetur, vel mitteretur ad me, aut ne Eccleſiæ interea turbarentur, dum ipſi populi ea de re legatos ad te mitterent. Iſta cum diu multumqve a Syriano, non ignaro, qvam æqva peterentur, poſtularent, confirmavit, id ſe facturum, idqve jurejurando cum atteſtatione tuæ ſalutis. Iſtis dum fierent agerenturqve de ea re ad tuam Majeſtatem deferenda, interfuit Hilarius, conſciaqve ejus rei eſt cohors Ducis & Præfecti Ægyptiaci, & verba, qvibus res acta eſt, apud Prytanem civitatis conſervantur, unde facile intelliges, nec me, nec qvempiam alium, tuis juſſis contradixiſſe,

ſpd omnes tuam voluntatem in tuis ſcriptis voluiſſe videre, dicta ſcriptaqve Imperatoris pari pondere æſtimanda ſunt, præſertim cum is, qvi ea reportat, libere ſe ea in mandatis habere profitetur. Verum cum illi neqve injunctum ſibi manifeſto aſſererent, neqve ſcriptis ederent, qvod imperabant, ſed omnia iſta inſtituerent, ut appareret, eos ſuo nomine & autoritate id agere, fateor citra omnem diſſimulationem, cœpi eos habere ſuſpectos, & inprimis ea de cauſa, qvod a multis Arianis ſtiparentur, qvodqve cum iis & epulas & conſilia inirent, nihilqve propalam, & ſinceriter agerent, ſed dolos tantum & inſidias necterent, nec qvidqvam tanqvam pro edicto Imperatoris agerent, ſed prout ab inimicis rogarentur, ſeipſosqve redarguerent, neceſſario me eo contuli, ut diplomata ab iis in rebus ſuſpectis poſtularem, cum ſuſpecta mihi eſſent, qvæ moliebantur & animo verſabant. Id qvoqve angebat animum meum, qvod indecorum arbitrabar, cum tot diplomatibus Eccleſiam ingreſſus eſſem, ſine diplomatibus inde diſcedere. Syriano igitur hanc rerum qvietem tranqvillitatemqve promittente, conventus omnium cum gaudio & ſecuritate in Eccleſiis fiebant, qvo tempore poſt dies tres & viginti a promiſſo, cum ſubito Syrianus cum militibus in Eccleſiam irrupit, aſſidui in precibus eramus, in tali enim habitu me, dum irruptio fieret, conſpicati ſunt, & qvia ad proximam ſynaxin ab omnibus in vigiliis pernoctabatur, ea, qvæ Ariani voluerunt, & anteqvam fierent, denunciarunt, illa nocte deſignata ſunt: ii enim & cum duce exercitus ſemel venerunt, iidem conſvaſores autoresqve erant illius irruptionis. Neqve eſt, ut incredibile putes, religioſiſſime Imperator, cum nec ipſi latuerint, & res ubiqve vulgi ſermonibus jactata ſit. Ego igitur, viſa iſtiusmodi impreſſione, primum admonui populum, ut diſcederent, qvibus digreſſis tum demum occultante nos & ducente domino Deo, qvod ab omnibus, qvi aderant, conſpectum eſt, abitionem inde molitus ſum. Ac jam inde in ſolitudine verſor, ſed non ſine fiducia mei, primum apud Deum, deinde apud te excuſandi, ſi qvis me accuſare velit, qvod fuga populum deſeruerim, cum teſtem pro me habeam, vel ipſum perſecutionis ducem. Cujus facta, qvotqvot ſunt, homines mirantur: oportuit enim aut abſtinere eum a promiſſis, aut promiſſa non fruſtrari. Qvid cauſæ fuit, cur hoc conſilium ſuſciperet?

A παντες ὴ ἠξίουν γράμματα δειχθῆναι τῆς σῆς
δυσεβείας, κ) φάσις μὴν ὴδὲ μόνη ἀλλὰ βα-
σιλέως, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τοῖς γραφο-
μένοις, ὅταν μάλιστα ταύτην ὁ κομίζων ῥᾳ-
δίως κ) γραφῇ προσαχθέν. ἐπειδὴ ὅτε φανε-
ρῶς παντα ἔλεγον εἶναι πρόσταγμα, ὅτε, ὅπερ ἠ-
ξίουν, ἐγγράφως ἐπέστελλον, ἀλλ' ὡς ἀφ' ἑαυ-
τῶν παντα πράττοιτες ἦσαν, ὁμολογῶ, κ)
τοῦτο λέγω μὴ παῤῥησίας, ὑποπτον ἐνόμιζον
εἰς αὐτούς. πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ περὶ αὐτὸν Α-
ρειανοὶ, τύπτις τε σωμάτιον, κ) μὴ τούτων
ἐβουλεύοντο, κ) ὁτὲν μὴν μὴ παῤῥησίας ἔ-
πραττον, ἐνέδρας ὴ κ) δόλους ὑπεχειρεῖν ἐ-
μελέτων κατ' ἐμοῦ, κ) ὁτὲν μὴν ὡς βασι-
λέως προσάξαντος ἐποίουν, ὡς ὴ παρ' ἐ-
χθρῶν ἀξιούμενοι, ἤλεγχον ἑαυτούς. τοῦτο γάρ
με κ) μᾶλλον ἀπαιτεῖν γράμματα παρ' αὐ-
τῶν ἠνάγκαζεν, ἐπειδὴ κ) ὑποπτα ἦν, ἅπερ ἐ-
πεχείρουν, κ) ἐσκέπτοντο. ὅπου ἀπρεπὲς ἦν
μὴ τοσούτων συγγραμμάτων εἰσελθόντα με,
χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρῆσαι τῆς Ἐκκλη-
σίας. Συριανοῦ τοίνυν ἐπαγγελαμένου σωπήσον-
τος πάντες ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις μὴ χαρᾶς κ)
ἀμεριμνίας. ἀλλὰ μὴ ν'. κ) γ'. ἡμέρας τ
ἐπαγγελίας ἐπέρχεται μὴ στρατιώτῃ τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ, κ) ἡμεῖς μὴν ἠυχόμεθα σωπῆτος,
ὅτω γὰρ ἐωράκασιν εἰσελθόντες, ἐπειδὴ πα-
ννυχὶς ἦν ἐσομένης σωάξεως. διαῦτα ὴ γέ-
γονε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, οἷα ἤθελον κ) ἐπηγγέλον-
το, πρὶν γνῶναι, οἱ Ἀρειανοί. αὐτὸν γὰρ ἔχων
μεθ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ στρατηλάτης. κ) αὐτοὶ ἦσαν
οἱ ἔξαρχοι κ) σύμβουλοι τῆς τοιαύτης ἐφόδου.
κ) τοῦτο οὐκ ἄπιστον, θεοφιλέστατε Αὔγουστε.
ὁ γὰρ ἔλαθον, ἀλλὰ παντάχου κεκήρυκται.
ἐγὼ τοίνυν θεωρῶν τὴν ἔφοδον, προκαλέ-
σας πρότερον ἀναχωρῆσαι σὺν λαῷ, τότε
κἀγὼ μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καλύπτοντος κ)
ὁδηγοῦντος, κ) τοῦτο γὰρ οἱ τότε μοι σωό-
ντες ἐωράκασιν, ἀνεχώρησα. ἐξ ἐκείνου κατ'
ἐμαυτὸν ἔμεινα, ἔχων παῤῥησίαν κ) ἀπολο-
γίαν κ) προηγουμένως μὲν, πρὸς τὸν Θεὸν,
ἔπειτα ὴ κ) πρὸς τὴν σὴν ἀκοὴν ἀκούσεσθαι, ὅτι οὐκ
ἔφυγον καταλείψας σὺν λαῷ, ἀλλὰ μάρ-
τυρα τῆς ἀναχωρήσεως ἔχω, τὴν ἔφοδον τοῦ στρα-
τηλάτου. ὃ μάλιστα κ) πάντες ἐθαύμασαν.
ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐπαγγείλασθαι, ἢ ἐπαγγειλάμενον,
μὴ ψεύσασθαι. Τί τοίνυν ὅτως ἐβουλεύοντο,

ἢ διὰ τί μὴ δόλῳ ἐνεδρεύειν ἐπεχείρουν, ἐξὸν καὶ λῦσαι, καὶ γράψαι; βασιλέως γὰρ τοσοῦτος μεγάλου ἔχει παῤῥησίαν. ἀλλὰ τὸ δόλῳ λαθεῖν, καὶ λυκοτέρου ἐποίει τὴν ὑποψίαν, τὸ μὴ ἔχειν αὐτοῦ τοσοῦτον πρόσταγμα. τί γὰρ ἄτοπον ἀπῄτουν, Βασιλεῦ φιλάνθρωπε, πῶς οὐκ εὔλογον Ἐπισκόπῳ τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν δῶ τις εἴποι; οἶδας δυσαγῆ τὰς γραφάς, ἥλιττον ἐστὶ δὴ ἔγκλημα καταλιμπάνειν Ἐπίσκοπον τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀμελεῖν τοῦ Θεοῦ ποιμνίων. ποιμένων γὰρ ἀπουσία, τοσοῦτον ἐφόδου τοῖς λύκοις παρέχει τοῦ ἀγέλης. τοῦτο ζητοῦσιν οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αἱρετικοὶ, ἵνα τῇ ἡμῶν ἀπουσίᾳ, χώραν εὕρωσιν ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς εἰς ἀσέβειαν. εἰ τοίνυν ἡμῶν φυγὼν, ποίαν ἀπολογίαν εἶχον πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς Ἐπισκόπους; μᾶλλον δὲ πρὸς τὸν πεπυσμένον τὴν ἀγέλην; ἔστι γὰρ οὗτος, ὁ κρείττων πάσαν τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. πῶς οὐκ ἂν δικαίως τὴν ἀμέλειαν τῶν λαῶν εἰς ἐμὲ μετήνεγκε; πῶς γὰρ οὐκ ἂν ἐμέμψατο καὶ ἡ σὴ δυσέβεια δικαίως; λέγουσα, ἀπὸ τί μὴ γραμμάτων εἰσελθὼν, χωρεῖς γραμμάτων ἀναχωρεῖς, καὶ κατέλειψας τοὺς λαούς; πῶς γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς εἰκότως ἂν ἡμέρᾳ κρίσεως τὴν ἑαυτῶν ἀμέλειαν ἔρριψαν εἰς ἐμὲ, λέγοντες, ὁ Ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἔφυγε, καὶ ἠμελήθημεν, οὐκ ὄντος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος. εἰ ταῦτα λέγοιεν, τί ἂν ἀπεκρινάμην; τοιαύτην γὰρ μέμψιν ἔχουσι διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ, καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν. τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος Παῦλος ἑκάστῳ ἡμῶν διὰ τοῦ μαθητοῦ παρήγγειλε, λέγων, μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ δόθη σοι, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. τοῦτο κἀγὼ φοβούμενος οὐκ ἤθελον φυγεῖν. ἀλλὰ τοσαύτην ἔχειν, εἴπερ ἦν βέλημα τῆς δυσεβείας, ἀλλ' ὅτε ἔλαβον, ὅπερ δικαίως ἤτουν, ἀλλὰ καὶ νῦν μάτην κατηγορήθην τοσαῦτα ὅτε γὰρ αὐτέσχον τοσούτου τοῖς δυσεβέσι, ὅτε νῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν πειράσω, ἕως ἡ σὴ φιλανθρωπία τοῦτο θέλεται. καὶ τοῦτο ἐλαβὼν εἶπα. ἵνα μηδὲ τοσοῦτον πάλιν συκοφάνται τοσοῦτον δύνωσι καλέσειν ἡμῶν. ταῦτα συνορῶν, καὶ κατεγίνωσκον ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ ἐταύτην ἔχων τὴν ἀπολογίαν, ἠπειγόμην πρὸς σὴν δυσέβειαν, εἰδὼς τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, καὶ μνήμης τε ἔχων τῶν σῶν ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις, καὶ θαῤῥῶν, ὅτι καὶ τὸ γεγραμμένον τοῖς θείοις

A aut cur libuit per dolum insidias tentare, qvod in ejus potestate erat unico dicto in scriptis comprehenso a me impetrare, cum principis jussum magna fiducia & potestate nitatur. Contra affectatio latitandi evidentiorem suspicionem facit, eos nullum a te mandatum habuisse. Qvid iniqvi ab illo petebatur, Imperator sincerisime? qvis non dixerit istiusmodi postulationem in Episcopo æqvam esse? Ecclesia non deserenda ab Episcopo. Nosti ex lectione scripturarum, qvanti sceleris sit, Episcopum Ecclesiam suam deserere, & negligere gregem Dei. Pastorum enim absentia lupis invadendi gregis occasionem B præstat. Cæterum, Ariani, & reliqvi hæretici, per nostram absentiam, locum opportunitatemq; venabantur, ut populum ad impietatem seducerent. Si igitur fugissem, qvam excusationem apud veros Episcopos, vel potius apud eum, qvi mihi hunc gregem concredidit, habuissem? Est autem ille judex omnium terrarum, verus & ubiqve Rex, Dominus noster Jesus Christus, filius Dei, qvomodo non merito ea negligentia populorum mihi imputata fuisset? qvomodo non & tua pietas merito his verbis objurgasset? cur tu cum diplomatibus in Ecclesiam intro- C missus, sine diplomatibus egrederis, populosqve destituis? qvomodo non & ipse populus in die judicii, incuriam sui in me conjecissent, dicentes: is, qvi Episcopi munere fungebatur, nobis neglectis, adeo ut non esset, qvi nos admoneret, fugam iniit. Si hæc dicerent, qvid responderem? In hoc genere culpæ veteres apud Ezechielem pastores fuere. Id cum sciret beatus Paulus, unicuiqve nostrum in discipulo suo præcipit, dicens: *Ne negligens sis gratiæ tuæ, qvæ data est tibi cum impositione manuum Presbyterii.* Id & ego metuens, fugere nolebam, sed ex decreto tuæ Majestatis, voluntatem tuam D cognoscere studebam, sed neqve tum accepi, qvod jure postulabam, & jam impræsentiarum nulla alia de causa accusor: non enim restiti decreto tuæ pietatis, neqve Alexandriam ingredi conabor, qvamdiu id per tuam humanitatem non licebit, ideoqve hoc ipsum naturæ denuncio, ne vel hinc qvoqve crimen concinnent sycophantæ. Hæc cum mihi in oculis essent, nihil mihi mali conscius, ad pietatem tuam cum hac defensione properabam, ut qvi non ignorarem, tuam majestatem in memoria habere suas certissimæ fidei promissiones, simulqve confidens juxta proverbium, *Apud*

1. Tim. 4.

regem benignum acceptabiles esse justas cogitationes. Iamqve mihi iter ingredienti, relicta eremo, fama derepente advolat, qvæ cum principio falsa videretur, postmodum tamen vera deprehensa est. Ubiqve enim jactabatur Liberium Romæ Episcopum, & Hispaniarum magnum illum Hosium, Paulinumqve item Galliarum, Dionysium qvoqve & Eusebium Italiæ, Luciferum Sardiniæ Episcopos, aliosqve complures una cum Presbyteris & Diaconis in exilium exterminatos esse, eo qvod contra nos subscribere accusassent. Et hos qvidem in exilium ejectos esse. Vincentium autem Capuæ, & Fortunatianum Aqvilejæ, & Eremium Thessalonicæ, cæterosqve in Occidente Episcopos vim non vulgarem, gravesqve contumelias passos esse, donec permitterent, sese a nostra communione abstinere. Hæc cum ego admirarer, & iis cogitatione perplexus hærerem, ecce denuo alia atrox fama de Ægypto & Libya nobis ad aures allabitur. Episcopis prope nonaginta pulsis, Ecclesiisqve professoribus Arii traditis, sedecim in exilium actis, cæteris deinde aut fugatis, aut ad simulationem hæreseos coactis, summam illatam fuisse persecutionem. Siqvidem cum Alexandriæ per diem Paschæ & diebus Dominicis in loco deserto, juxta cœmeterium in orationibus hærerent, ductor exercitus, amplius tribus armatorum millibus succinctus, gladios, telaqve ferentibus impressionem in Christianos fecit, cæteraqve deinde consecuta sunt, qvæ in tali incursu fieri solent, eamqve vim in fœminas qvoqve & pueros nihil aliud qvam in Deum orantes, illatam esse. Præstiterit fortasse, omittere ejus rei expositionem, ne vel sola ejus calamitatis mentio omnibus lacrymas excutiat, Tanta siqvidem immanitas fuit, ut & virgines denudarint, corporaqve plagis interfectorum, aliqvamdiu reddere ad sepulturam negaverint, sed foris objecerint canibus, donec depensa ingenti mulcta clanculum a necessariis subducerentur: Magnus ibi in distingvendis cadaveribus labor, eo qvod nemo suos agnosceret. Cætera, qvæ facta sunt, qvanqvam fortasse incredibilia, & tam tetra, ut sensum audientis obstupefaciant, tamen vel eo narranda existimo, ut tua Christianissima cura, & pietas in Deum, certo intelligat,

παροιμίας, ὡς δὲ φιλανθρώπῳ βασιλεῖ δεκτοί εἰσιν οἱ δίκαιοι λογισμοί. ἤδη γὰρ τῆς ὁδοῦ μου ἁπτομένου, καὶ τὴν ἔρημον ἀπολιπόντος, ἀκοὴ ἰὸς γέγονεν ἀθαίφνης, ἣ ἰὸς ἅπασι μὲν εἶναι καὶ τὴν ἀρχὴν ἐδόκει, μὴ γὰρ ταῦτα ἀληθὴς ἐδείκνυτο. ἐθρυλεῖτο γὰρ πανταχοῦ, ὅτι Λιβέριος ὁ τῆς Ρώμης Επίσκοπος, καὶ ὁ τῶν Σπανίων Οσιος ὁ μέγας, Παυλῖνός τε ὁ τῶν Γαλλιῶν, καὶ Διονύσιος καὶ Εὐσέβιος οἱ τῆς Ιταλίας, Λουκίφερός τε ἀπὸ Σαρδινίας, καὶ ἄλλοι σὺν Επίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐξωρίσθησαν. ὅτι μὴ ὑπέγραψαν κατ' ἡμῶν ἐπιστολάς. καὶ ὅτι μὲν ἐξωρίσθησαν, Οὐικέντιος μὲν ὁ τῆς Καπύης, καὶ Φουρτουνατιανὸς ὁ τῶν Ακυληίας, Ηρέμιός τε ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν δύσιν Επίσκοποι, βίαν τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ πλείστην ἀνάγκην καὶ δεινὰς ὕβρεις πεπόνθασιν, ἕως ἐπαγγείλωνται μὴ κοινωνεῖν ἡμῖν. εἶτα καὶ θαυμαζόντων ἡμῶν καὶ διαπορούντων ἐπὶ τούτοις, ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα ἰὸς κατέλαβεν ἀκοὴ, περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας· ὅτι οἱ μὲν Επίσκοποι, ἐγγὺς ἐνενήκοντα ἐδιώχθησαν, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι τοῖς ὁμολογοῦσι τὰ Αρείου παρεδόθησαν. καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν· οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. τοσοῦτος γὰρ ἐλέγετο διωγμὸς ἐκεῖ, ὡς ἐν Αλεξανδρείᾳ θύομένων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ Πάσχα, καὶ ταῖς Κυριακαῖς, ἐν ἐρήμῳ ὅπου πλησίον τὸ κοιμητήριον, τὸν στρατηλάτην μετὰ πλήθους στρατιωτῶν πλέον τρισχιλίων, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη φερόντων ἐπελθεῖν καὶ τῶν Χριστιανῶν, καὶ λοιπὸν τοιαῦτα γενέσθαι, οἷα ἂν γένοιτο ἐν τοιαύτῃ ἁρπαγῇ, καὶ γυναικῶν καὶ παίδων, ἃ δὴ πλέον ποιούντων, ἢ εὐχομένων τῷ Θεῷ. διηγεῖται δὲ αὐτὰ νῦν, ἴσως ἀπρεπὲς, μὴ ἄρα καὶ μόνον τούτων ἡ μνήμη, δάκρυα πᾶσι κινήσῃ, καὶ γὰρ τοσαύτη λέγω ἡ ὠμότης, ὡς παρθένους μὲν γυμνοῦσθαι, τῶν δὲ ἀποθανόντων ἐκ τῶν πληγῶν, μὴ δὲ τὰ σώματα παρ' αὐτὰ δοθῆναι εἰς ταφὴν, ἀλλ' ἔξω ῥιπτεῖσθαι τοῖς κυσὶν, ἕως μετὰ πολλῆς ζημίας κεκρυμμένως κλέψωσιν οἱ οἰκεῖοι τὰ τῶν ἰδίων σώματα, καὶ πολὺς κάματος γένηται, τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν περὶ τούτων. τὰ δὲ ἄλλα τὰ γενόμενα, ἴσως μὲν ἄπιστα νομισθήσεται, καὶ πάντας ἐκπλήξει διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν μύσους. ἀναγκαῖον δ' ὅμως εἰπεῖν, ἵνα ἡσυχάσῃ φιλόχριστος ἀκοὴ καὶ θεοσέβεια

μαθῆ, ὡς αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ καὶ συκοφαντίαι δι' ἀδένετερον γεγόνασιν, ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν ἐκβάλωσι τῆς Ἐκκλησίων, τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν αὐτεισενεγκεῖν δυνηθῶσι. τῶν γὰρ ἀληθινῶν καὶ πολυετῶν Ἐπισκόπων, τῶν μὲν ἐξορισθέντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων, ἐθνικοὶ λοιπὸν, κατηχούμενοι, καὶ οἱ τὰ πρῶτα τῆς βουλῆς ἔχοντες, καὶ οἱ ἐν πλούτῳ διαβόητοι αἱρετὶ Χριστιανῶν δυσσεβῆ πίστιν ὡμολογήσαντο παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὁμιλήσωσι. καὶ οὐκέτι μὲν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, εἴ τίς ἐστιν ἀνεπίληπτος, ἐζητεῖτο· ὡς δὲ ὁ ἀσεβέστατος Ἱεροβοὰμ πεποίηκεν, ὁ πλεῖον διδοὺς χρυσίον, ὠνομάζετο Ἐπίσκοπος· καὶ οὐδὲν διέφερεν αὐτοῖς, εἰ καὶ ἐθνικὸς εἰσήχανε, μόνον εἰ χρυσίον παρεῖχε, καὶ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοποι μονάζοντες καὶ ἀσκηταὶ, ἐξωρίσθησαν· οἱ δὲ δόλοι τῶν διαβολῶν, διέφθειραν τὸ ὄν ἐπ' αὐτοῖς, τὴν Ἀποστολικὴν διάταξιν, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐμίωναν, μεγάλα γε κέρδησαν αὐτῶν αἱ συκοφαντίαι, ἵνα ἐξῇ αὐτοῖς τοιαῦτα νομεῖν, καὶ τοιαῦτα πράττειν ἐν τοῖς σοῖς καιροῖς. ὥστε κατ' αὐτοὺς εἶναι τὸ γεγραμμένον, δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. τοιούτων δὲ ὄντων τῶν θρυλλουμένων, καὶ τῶν πραγμάτων ἄνω καὶ κάτω πάντων διατεταραγμένων, ὅμως οὐκ ἀπέστην ἐγὼ τῆς εὐθυμίας, ἀλλὰ πάλιν εἰχόμην τῆς ὁδοῦ τοῖς σὺν εὐσεβείᾳ. καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀσφαλεστέρων ἔπραττον, θαρρῶν, ὅτι καὶ γνώμην σὴν τῆς εὐσεβείας, ἐπράττετο ταῦτα· εἰ μάτοι ἦν σὴ φιλανθρωπία τὰ γιγνόμενα, κωλύσειν τοιοῦτον γνώμης. μὴ γὰρ εἶναι θεοσεβοῦς βασιλέως θέλειν ἐξορίζεσθαι Ἐπισκόπους, καὶ γυμνοῦσθαι παρθένους, ἢ ὅλως τὰς Ἐκκλησίας ταράττεσθαι, ἀλλὰ ταῦτα λογιζομένους ἡμᾶς καὶ ἀποδιδόντας ἐν αἷς ὁδοῖς, ἰδοὺ πάλιν τρίτη λοιδορία κατέλαβεν ἀκοὴ, πεγραμμένη τοῖς ἐν Αὐξώμει Τυρράνοις, ὥστε ἁρπάσαι τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Αὐξώμεως, ἐλθεῖν ἀχθῆναι, κἀμὲ μὲν, μέχρι τῶν Βαρβάρων ζητεῖσθαι, καὶ εἰς τὰ λεγόμενα Κομενταρήσια τῶν ταγῶν ἀπεμπέσθαι, τοῦ τε λαοὺς καὶ τοῦ Κλῆρους πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσιν, ἀποθνήσκειν τοῦ τοιούτους, καὶ ὅτι ἀλήθη μόνον ἐθρυλεῖτο ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἔργοις ἐδείκνυτο· ἐπειδὴ σιωπήσεν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἰδοὺ καὶ ἡ Ἐπιστολὴ· οὕτω γὰρ ἐκεῖνοι συνεχῶς ἀνεγίνωσκον, ἀπειλοῦντες ἑκάστῳ θάνατον.

A criminationes mei calumniasqve non alio fine institutas esse, qvam ut nobis ab Ecclesiis expulsis, suam hæresin in Ecclesias immitterent. Nam posteaqvam ex veris senibusqve Episcopis, alii in exilium deportari essent, alii metu fugati, Ethnici homines, catechumeni, primariiqve decurionum, & qvisqvis fama opulentiæ notus erat, ad spem Episcopatus, pro Christiana religione Arianismum profitebantur. Neqve deinde, ut Apostolus præcepit, qvæsitum, si qvis esset irreprehensibilis, sed juxta scelera impiissimi Hieroboam, si qvis plus pecuniæ offerret, nomine Episcopi honorabatur, neqve apud illos ullo in discrimine erat, sive ethnicus esset, sive non, modo aurum daret. Atqve ita Episcopi & Monachi, & religiosi viri, ab Alexandria profligati sunt. Illi vero callidi in sycophantiis, corruperunt, qvantum in ipsis fuit, Apostolicam ordinationem, & Ecclesias contaminaverunt, illarumq; calumniæ tantum profecerunt, ut licuerit ipsis leges violare: talia sub te tuisqve temporibus designavere, ut ad illos hoc ipsum pertinere videatur, qvod scriptum est, *Va, per qvos nomen meum blasphematur inter gentes.* Hæc cum fama vulgarentur, rebus rursum deorsumqve jactatis, ne sic qvidem destiti à mea alacritate, sed æqve ad tuam pietatem tendebam, idqve eo studiosius, qvod ista confiderem inscio te fieri, ac ubi scires, intercessurum, ne fiant. Non enim est pii Regis, ut velit Episcopos exterminari, virgines nudari, totas Ecclesias perturbari. Verum nobis ita cogitantibus & inceptum iter urgentibus, ecce tertia denuo allabitur fama, scriptum Tyrannis Auxumis, ut Frumentium Episcopum Auxumis abducerent, ac me ubicunqve etiam apud Barbaros perqvirerent, & ad custodias præfectorum, qvæ commentaria nominantur, deportarent, populosqve & clericos ad communionem Arianæ hæresis cogerent, eosqve qvi hic non obtemperarent, interfici curarent. Qvæ res non verbis tantum jactata, sed opere qvoqve completa fuit. Cæterum, qvia tua humanitas hoc mihi concedere videtur, en tibi epistolam, qvam illi assidue recitantes, nulli non mortem denunciabant.

A

Antigraphum Epistolæ,

VICTOR CONSTANTIUS Maximus Augustus, Alexandrinis.

CIVITAS qvidem vestra patrio more, nec immemor virtutis conditorum suorum, docilem se obseqventemqve, uti solet, etiam nunc in præsentia præbuit. Nos vero nisi Alexandrum benevolentia in hanc urbem vestram luce perstringamus, obscuremusqve, non mediocriter nobis peccare videmur: sicut enim temperantiæ proprium est, ut modestam se per omnia præbeat: ita regiæ virtutis vestræ est (sine qvæso me ita loqvi) præ omnibus in gratia & amore esse, eo qvod & primi sapientiæ interpretes constitueritis, primiqve Deum, qvi est, agnoveritis, simulqve interpretibus delectis, nostroqve suffragio ultro recepto, & impostore circulatoreqve rejecto, viris gravibus, omniqve admiratione majoribus jure adhæseritis. Nam cui extremi orbis incolæ ignotum est, qvanta sit in istis rebus adhibita industria, ita ut nesciam, qvid ex istis, qvæ acciderunt, ei comparari possit? Siqvidem pleriqve in hac urbe cæcutiebant, rerumqve potiebatur homo ab infimis barathris emersus, qvi qvasi in tenebras cupidos veritatis ad mendacia abducens, non frugi sermonibus, sed præstigiis animos corrumpebat. Assentatores igitur acclamare, applaudere, aliosqve admiratione percellere, qvos adhuc intra dentes mussitare verisimile est, simpliciores vero ad istorum hominum dictata vivere: resqve publica qvasi æstu rapi, omnibus tanqvam si diluvium inundasset contemtis, isqve vir multitudini præerat, qvi (ut qvam verissime dicam) nihil a cerdonibus differebat, cui ea de causa unica contentio cum civitate fuit, qvod eam in barathrum dejicere non posset. Atqvi præclarus ille & egregius vir se sistere ad causam dicendam minime ausus, qvasi judicio condemnatus, ultro in exilium abiit, qvem etiam ex re Barbarorum est e medio tolli, ne etiam illos, dum ut qvisqve ei primum obvius est, qvasi in scena lamentans impietatem condocefaciat. Ille igitur in longum valere jubebitur. Vobis autem convenit cum paucis sociari, vel potius solos,

Ἀντίγραφον Ἐπιστολῆς.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ Μέγιστος σεβαστὸς, Ἀλεξανδρεῦσιν.

HMEN πόλις τὸ πάτριον ἦθος φυλάττουσα, καὶ τῆς τῶν οἰκιστῶν ἀρετῆς μεμνημένη πειθήνιόν ἑαυτὴν σωτηρίως καὶ νῦν παρέσχηκεν· ἡμεῖς δ' εἰ μὴ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀπεκρύψαμεν διανοίᾳ τῇ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, ἃ τυγχάνομεν πλημμελεῖν σωB εισόμεθα, ὡς μὲν γὰρ σωφροσύνης ἴδιον, κοσμίως ἑαυτὸν διὰ πάντων ἄγειν· βασιλείας δὲ τῆς ἀρετῆς, δότε δὲ εἰπεῖν, τῆς ὑμετέρας περὶ ἁπάντων ἀπατᾶσθαι, πρώτους μὲν σοφίας ἐξηγητὰς καταστάντας, πρώτους δὲ Θεὸν τὸν ὄντα συνιέντας, οἳ καὶ τῷ ἐξηγητῇ σὺν ἀκρισίᾳ εἵλεσθε, καὶ τὴν ὑμετέραν ψῆφον ἐκόντες, ἐστέρξατε, τὸν μὲν ἀπατεῶνα καὶ φένακα δικαίως ἀποσοβήσαντες, τοῖς δὲ σεμνοῖς καὶ πανC τὸς ἐπέκεινα θαύματος, δεόντως προσθέμενοι. καίτοι τίς ἀγνοεῖ καὶ τῶν τὰς ἐσχατιὰς οἰκούντων, τὴν ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσι φιλοτιμίαν; οἷς οὐκ ἴσμεν, ἢ τί δεῖ προσβάλλεσθαι, ὧν συμβέβηκεν. ἐτύφλωττον μὲν γὰρ οἱ πλείστοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ἐπεκράτει δὲ ἀνὴρ, βαράθρων ἀπὸ ἐσχάτων ἀναδύμενος, ὥσπερ ἐν σκότῳ τοῦ ἀληθείας ἐφιεμένους, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπατῶν, λόγον μὲν εἴσχαρτον, ἀοίδιμον δὲ παρεχόμενος, τερD ψεῖας δὲ καὶ τὸν ἄλλως τὰς ψυχὰς λυμαινόμενος, οἱ μὲν κόλακες, ἐβόων καὶ ἐκρότουν, ἐξεπλήττοντο, ὡς ἔτι γρύζειν εἰκὸς τοὺς ὀδόντα, οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἀφελεστέρων, πρὸς τὸ τούτων ἔχον σιώπημα, τὰ δὲ πράγματα, κατὰ ῥοῦν ἐφέρετο, ὥσπερ ἐν καταιγυσμῷ πάντων ἄφνω ὀλιγωρουμένων, ἡγεῖτο δὲ ὁ τῆς πλήθους, πῶς δ' ἂν ἀληθέστερον αὐτὸ εἴποιμι, ἢ ἐν τῷ βαναύσων διαφέρων, τοῦτο μόνον τῇ πόλει συναράμενος, τὸ μὴ κατὰ βαράθρων ὥσαι σὺν αὐτῇ, ἀλλ' ὁ χρυσοῦς καὶ λαμπρὸς, ἀεὶ κεῖσιν ἔμεινε κατ' αὐτοῦ, φυγὴν ἐν δίκῃ καταγνούς. ὡς ἐστί γε τοῦτο τῶν Βαρβάρων, ὑφελέσθαι, μὴ ἵνας ἀνθρώπων δυσσεβεῖν ἀναπείσῃ, καθάπερ ἐν θεάτρῳ, τοῖς πρώτοις ἐντυγχάνοντα ὀλοφυρόμενος. τούτῳ μὲν ἐν μακρᾷ χαίρειν εἰρήσεται. ὑμᾶς δέ με χρὴ μετ' ὀλίγων εἶναι, μᾶλλον δὲ μόνους,

πρὸ τῶν ἄλλων σεμνύειν, οἷς τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ νοῦ πάρεστιν, ὅσον αἱ πράξεις κηρύττουσι, μικρὸν πᾶσαν τὴν ὑμνῳδίαν. ὦ τοῦ σωφρονεῖν· εἰ γὰρ ἀγγέλων ἀκροασαίμην τοσούτων καὶ δευτέρων διεξιόντων τὰ ὑμέτερα καὶ σεμνυνόντων. ὦ καὶ σοῦ πρότερον ἀποκρύψαντες φιλοψυχίᾳ, καὶ τοῖς νεωτέροις ὕστερον παράδειγμα καλὸν ἐσόμενοι! μόνοι τε καὶ τοῖς ἔθεσι λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνα τὸν τελειότατον τῶν ὄντων ἑλόμενοι, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ διστάσαντες, ἀλλ' ἀνυποκρίτως μεταθέμενοι ἀπὸ τῶν χαμαιτύπων καὶ προδοτικῶν πρὸς τὰ κατουράνια ἐπειχθέντες, ξεναγοῦντος ἐπ' αὐτὰ σεμνοτάτου Γεωργίου, ἀνδρὸς τοιούτων παντὸς μᾶλλον ἠμελημένου. δι' οὗ καὶ καθ' ὑστέρου, μετὰ καλῆς ἐλπίδος διάξετε· καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι, μετὰ ῥᾳστώνης βιώσεσθε, εἴπ ἔστι κοινῇ πάντας σοῦ καὶ τὴν πόλιν, ὥσπερ ἱερᾶς ἀλύσεως τούτου φωνῆς ἐξηρτῆσθαι, ἵνα μὴ τοσοῦτοι, ἢ καύσεων δεηθῶμεν, καθ' ὧν τοῖς ψυχαῖς λελωβημένων, οἷς ὅπου μάλιστα προσαινοῦμεν ἀφίστασθαι τῆς Ἀθανασίου προδοσίας, καὶ μηδὲ μεμνῆσθαι τῆς προτέρας ἐκείνης ἀβουλοχίας, ἣν πλήσωσι τοῖς ἐσχάτοις ἔνοχοι ὄντες κινδύνοις, ὧν οὐκ ἴσμεν εἴ τις τῆς παρὰ δεινῶν ἐξαιρήσεται σοῦ σαπάζοντας. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν ὄλεθρον Ἀθανάσιον, γοῦν πρὸ γῆς ἀπεπλανῆσθαι, καὶ τοῖς αἰχίστοις ἀλόντα ὡς ποτὲ αὖ ἐκεῖνον τὴν ἀξίαν ἐκλίσειε, καὶ εἰ δεκατοῦς τὸ ζῆν προσαφέλοιτο σοῦ τὴν ἐκείνου κόλακας καὶ θεραπόντας ἀγύρτας ἵνας, καὶ τοιούτους ἀνθρώπους, οἵους ὀνομάζειν αἰσχύνη, προσοφᾶν σφαδάζοντας, οὓς πάλαι τεθνάναι δίκη ὀρθοῦται τοῖς δικασταῖς, καὶ ἴσως οὐδέποτε θνήξονται, οὐ μὴ τῶν φθασάντων ἀποστάντες πλημμελημάτων, οὐδέποτε μεταθῶνται, ὧν ὁ μοχθηρότατος Ἀθανάσιος ἡγεῖτο, καὶ τὴν κοινὴν πολιτείαν λυμαινόμενος, καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις δυσσεβεῖς καὶ ἀναγεῖς προσάγων τὰς χεῖρας.

A omnes alios gravitate antecellere, cum virtute & mente tantopere abundetis, qvantum ipsa facta clamant, qvæ per universum prope orbem deprædicantur, Macte prudentia: utinam detur mihi, ut & secundo tot nuncios de vestris laudibus, præconiisqve magnificis audiam. O qvi & Majores industria obscuratis, & Posteris vos præclarum exemplum relinqvitis? qviqve soli ducem verbis factisqve præstantissimum delegistis, idqve sine ulla vel ad breve tempus addubitatione. Ergo animose ab humilibus istis & terrenis deficientes, ad B cœlestia evehamini, duce, itineris qve commonstratore reverendissimo Georgio, viro in hujusmodi rebus omnium mortalium exercitatissimo, cujus opera & in futurum cum optima spe agetis, & in præsentia sine difficultate vivetis. Utinam publice omnes in hac urbe ab ejus voce, veluti a sacra anchora, pendeant, ne sectionibus & adustionibus adversus eos indigeamus, qvorum mentes corruptæ sunt, qvibus qvam maxime denunciamus, ut absistant ab Athanasii studio, neve recordetur superfluæ illius garrulitatis, alioqvi sero sentiet, se C summis periculis obnoxios teneri, ex qvibus haud scio, an qvisqvam eloqventium seditiosos illos eripere possit. Siqvidem absurdum esset, perditissimum Athanasium & de turpissimis sceleribus convictum, qvibus nunqvam par supplicium luerit, etiamsi decies occidatur, solum ex solo vertentem, in alias perpetuo sedes depelli, & ejus assentatores & ministros, homines præstigiatores, talesqve, qvos nefas sit nominare, sinere hic turbas facere, de qvibus jampridem judicibus præceptum est, ut eos occidant, qvi fortasse ne sic qvidem perituri D sunt, si mature a prioribus delictis resiliant, & tandem ab iis transfugiant, qvibus sceleratissimus Athanasius se ducem præbuit, qvi Reipub. nocuit, & sanctissimis hominibus impias & nefarias manus attulit.

HÆC ADVERSUS FRUmentium Episcopum Auxumeos, Tyrannis ejus loci, scripta sunt.

ΑΔΕ ΚΑΙ ΦΡΟΥΜΕΝΤΙΟΥ Α
χαίεν τῦ Επισκόπυ τῆς ΑΥξώμεως γέγραπται τοῖς ἐκεῖ Τυράννοις, ἔστι ταῦτα.

CONSTANTIUS VIctor Maximus, Augustus, &c.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ
Μέγιστος, σέβαστος, ἀϊζανᾶ καὶ σαζανᾶ.

MAGNO nobis studio curæ est optimi cognitio: arbitrabar enim, hoc genus solertiæ & diligentiæ omnibus mortalibus æqve impertiri debere, qvo talia de numine sentientes, vitam cum spe transigant, sine controversiis dissensionibusqve de vero & justo: hac igitur cura, cum & vos prosequi dignamur, paria cum Romanis impertientes, unum cum illis in Ecclesiis dogma retinere jubemus. Qvapropter Frumentium Episcopum qvamprimum in Ægyptum dimittite, ad venerabilissimum Georgium, & alios per Ægyptum Episcopos, qvi ordinandi & dijudicandi talia summam autoritatem habent. Scitis & meministis, nisi eorum, qvæ publice constant, ignorantiam simuletis, Frumentium ab Athanasio homine omnibus malis obnoxio, in hunc ordinem vitæ cooptatum esse, qvi cum ex omnibus criminibus jure ipsi objectis, nihil prorsus diluere posset, excidit statim a sua cathedra, & ut in vita, ita in locis omnibus errabundus solum semper ex solo vertit, qvasi mutatis sedibus scelera sua effugere posset. Si igitur sponte obtemperet Frumentius, rationesqve det de universa cooptatione sua, certum est apud omnes eum nihil a legibus Ecclesiasticis, fideq; qvæ nunc obtinet, dissentire, eumqve judicio accepto, postqvam sui specimen ediderit rationibusqve vitæ redditis, ab illis, penes qvos est harum rerum autoritas & censura, Episcopum cõstitui debere, si modo ipse revera se & jure Episcopum videri velit. Qvod si procrastinationes aucupetur, judiciumqve fugiat, evidens omnino documentum est, eum sceleratissimi Athanasii verbis inductum, impie adversus Deum agere, cum eodem modo in sceleribus, qvorum ille convictus est, pergat, periculumqve est, ne peragrata Auxumi,

ΠΑΝΥ διὰ φροντίδος ἡ διὰ σπουδῆς τῆς μεγίστης ἡμῖν ἐστιν, ἡ τῦ κρείττονος γνῶσις. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος, τῆς ἴσης ἐν τοῖς ἐκτὸς ἀξιοῦσθαι κηδεμονίας, ὡς ἂν μέχρι τῆς ἐλπίδος τὸν βίον διάγοιεν τὰ τοιαῦτα περὶ τῦ Θεοῦ γινώσκοντες, καὶ μηδὲν διαφωνοῦντες περὶ τὴν τῦ δικαίυ καὶ ἀληθοῦς ἐξέτασιν. τῆς αὐτῆς τοίνυν προνοίας ἀξιοῦντες ὑμᾶς, καὶ τοῖς ἴσων Ρωμαίοις μεταδίδοντες, ἓν ἅ μετ' αὐτῶν κρατεῖν δόγμα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κελεύομεν, σπουδῆ Φρυμέντιον Ἐπίσκοπον ἐκπέμπετε τοῖς ταχίστοις εἰς Αἴγυπτον, πρὸς τὸν σεμνότατον Γεώργιον τὸν Ἐπίσκοπον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κατ' Αἴγυπτον, οἳ τῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν τὰ τοιαῦτα, κύριοι μᾶλλόν εἰσιν. ἴστε γὰρ δήπυ καὶ μέμνησθε, εἰ μὴ λίθος τὰ πᾶσιν ὁμολογύμενα μόνοι ἀγνοεῖν προσποιεῖσθε, ὅτι τὸν Φρυμέντιον τοῦτον, εἰς ταύτην τὴν τάξιν τῦ βίυ κατέστησεν Ἀθανάσιος, μυρίοις ἔνοχος ὢν κακοῖς, ὡς ὐδὲν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων αὐτῷ δικαίως ἔχειν ἀπολύσασθαι, αὐθίκα τῆς μὲν καθέδρας ἐκπέπτωκε, καὶ τῦ βίυ τῦ παντὶ διαμαρτὼν ἀλᾶται, ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην γῆν μετανισάμενος. ὥσπερ ἐκτὸς τὸ κακὸς εἶναι διαφυξόμενος, εἰ μὴ ὅμως ἐπόμενος ὑπαχθήσεται ὁ Φρυμέντιος, δίκην τῆς ὅλης καταστάσεως δώσων, δῆλος ἔσται πᾶσι, τῷ τῆς Ἐκκλησίας νόμῳ καὶ τῇ κρατούσῃ πίστει κατιδὲν διαφωνῶν, κριθείς τε καὶ δὸς πεῖραν ἑαυτῦ τῦ παντὸς βίυ, καὶ λόγον τούτυ προσχόμενος πρὸς τοῖς τὰ τοιαῦτα κρινόντων. καὶ καταψήσεται παρ' αὐτῶν, εἰ μέλλοι τῷ ὄντι καλὸν τὸ δίκαιον Ἐπίσκοπος εἶναι δοκεῖν, εἰ ὑπαβάλλοιτο καὶ φύγοι τὴν κρίσιν, δῆλον δήπυθεν, ὅτι τοῖς Ἀθανασίυ τῦ πονηροτάτυ λόγοις ἡμμένος δυσεβεῖ περὶ τὸ θεῖον. οὕτω προηρημένος ὡς ἐκεῖνος ἀπεδείχθη πονηρὸς ὤν. εἰ δὲ μὴ διαβὰς εἰς Αὐξουμιν, δια-

διαφθείρῃ τὰς παρ' ὑμῖν, λόγους ἀναγεῖς καὶ δυσεβεῖς παρεχόμενος, μὴ μόνον τὰς Ἐκκλησίας συγχέων καὶ θορυβῶν, καὶ βλασφημῶν εἰς τὸν κρείττονα, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατ' ἔθνος ἐκ τούτων ἀναστροπὴν καὶ ἀνάστασιν πρωτελῆ παρασκευάζων. ἴσμεν δὲ, ὅτι παρασμαθόντα, ἐμέγα κατὰ κοινὸν ὄφελος ἐκ τῆς τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου συνουσίας ἀπονάμενος, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσοι παιδεύονται τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς ἴασι τὴν αὐτὴν ἐπανήξει, πρώτα τὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν εἰς ἄκρον ἠκριβωκώς. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι.

Τέλος τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης.

A vestrates nefariis & impiis sermonibus corrumpat, nec solum Ecclesias confundat, ac turbet, & in summum numen blasphemias dicat, sed ne singulis quoque gentibus vastationem, excidiumque conciliet. Certus enim sum, eum, ubi aliquid addidicerit, comparata ingenti in publicum utilitate ex venerandi Georgii familiaritate, & cæterorum, qui doctrina pollent, ad suas sedes reversurum esse, utpote jam exacte in disciplinis Ecclesiasticis eruditum. Deus vos servet, fratres honoratissimi.

B *Hujus Epistolæ finis.*

ΤΑΥΤΑ ἀκούων ἐγὼ, καὶ χεδὸν βλέπων, ἀφ' ὧν οἱ ἀπαγγέλλοντες ὠδύροντο, ὁμολογῶ, πάλιν εἰς τὴν ἔρημον ἀνεχώρησα, τοῦτο λογισάμενος, ὅπερ καὶ ἡ σὴ θεοσέβεια συνοράᾳ. ὅτι εἰ ζητούμεθα, ἵνα εὑρεθέντες ἁπανταχοῦ συμφθαρῶμεν τοῖς τὰς ἐπάρχους, κώλυσις ἦν μὴ διὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐλθεῖν. καὶ εἰ οἱ μὴ θελήσαντες ὑπογράψαι καθ' ἡμῶν τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πεπόνθασιν, ὅτε μὴ θέλοντες τῶν λαϊκῶν κοινωνεῖν τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκελεύσθησαν ἀποθνήσκειν, οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι πάντως ὑπενοήθησονται διὰ τὸ συκοφαντῶν καινοπρεπῆ κατ' ἐμοῦ θάνατοι καὶ ἐμέ. κἀγὼ μὴ θάνατον, κινήσοι λοιπὸν, οἷς βάλλοντας κἀβάλλον πράγματα οἱ ἐχθροὶ, ψευδόμενοι καθ' ἡμῶν μειζόνως, ὡς μηκέτι ἔχοντες τὰς ἐλέγχους αὐτούς. ἐγὼ τὴν ἀσέβειαν δεδιὼς ἔφυγον. οἶδα γάρ σου τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. ἀλλ' ὁρῶν ὑπὲρ γινομένων, τὸν θυμὸν ἔχθρων, καὶ λογιζόμενος, ὅτι φοβούμενοι μήποτε ἐλεγχθῶσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν πρὸς γνώμην σὴν καλοκἀγαθίας πρώτα πράξουσιν, ὥστε ἀποκτεῖναι. ἰδοὺ γὰρ ἡμῶν ἡ σὴ φιλανθρωπία, μόνου ἔξω τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας προστάτην ἐκβάλλεσθαι τοὺς Ἐπισκόπους· οἱ δὲ θαυμαστοὶ πλέονι τῆς πρόξεως τολμηταὶ, ὑπὲρ τρεῖς ἐπαρχίας εἰς ἐρήμους καὶ ἀνθεις καὶ φοβερὸς τόπους ἐξώρισαν γέροντας ἀνθρώπους, πολυετεῖς Ἐπισκόπους. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Λιβύης εἰς τὴν μεγάλην Οασιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Θηβαΐδος εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης ἀπέστειλαν. καὶ ἐγὼ δεδιὼς πάλιν ἀποθανεῖν, ἔφυγον. μὴ δειλίας ἐμοῦ τις αὐτῶν καταγινωσκέτω.

HIS ego auditis, & per eorum lacrymas, qui ista recensebant, visis, fateor, quod res est, in eremum me retuli, idipsum cogitans, quod & tua Majestas videt: in eo ipso ad te perveniendi esse impedimentum, quod ideo quærebar, ut ad perfectos abducerer: Nam si contra me subscribere recusantes, talia tantaque passi sunt, laicisque, qui noluerunt cum Arianis communicare, mors imperata est, cui dubium, quin sycophantæ in me novas & infinitas species occidendi moliti essent, post mortem meam in quos, & quod libitum fuisset, acturi, majoraque adversus nos mendacia confictur, utpote securi liberique ab omni reprehensore. Non enim metu tuæ pietatis fugi, cum probe cognita mihi esset clementia & benignitas tua, sed quod eorum furorem ex actis ipsorum perspectum haberem, cogitaremque eos, ne de iis, quæ præter animi tui sententiam gesserant, convinci possent, quidvis, ut me occiderent, ausuros. Ecce enim cum tua humanitas non ultra quam extra civitatem, provinciamque suam Episcopos amandari jusserat, isti præclari viri supra mandatum tuum temerarii, longius quam ultra tres provincias, in loca deserta, insolita, horribilia, homines senes & annosos Episcopos ejecerunt. Alii enim ex Lybia, in magnam Hoasim, alii ex Thebaide in Ammoniacam Libyæ deportati sunt. Neque rursus, formidine mortis, me in fugam dedi, ne quis me timiditatis accuset,

ſed ut Salvatoris præcepto obtemperarem, cujus mandatum eſt, ut contra perſecutores fuga, contra indagatores latebris utamur, ne ſi nos in apertum periculum offeramus, acrius provocemus perſequentium furorem. Siquidem in æquilibrio eſt, & ſeipſum occidere, & ſe inimicis ad occidendum propinare: qui autem fugit, ut Dominus præcepit, is temporum articulos novit, & vere ſuis perſecutoribus cavet, ne usque ad ſanguinem fundendum evecti, rei fiant ejus præcepti, quod homicidium vetat: quam autem nos perditos criminatores voluerint, ſatis conſtat ex iis, quæ denuo committunt, quibus ſtudium ſuum, ſanguinariamque voluntatem egregie produnt. Quæ ſi audieris, religioſiſſime Princeps, ſatis ſcio, magnopere admiraberis: audacia enim eorum talis eſt, ut nemo non obſtupeſcat. Quanta autem illa ſit, paucis quæſo accipe. Dei filius Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus, homo propter nos factus, profligata morte, & aſſerto a ſervitute & corruptione humano genere, inter cætera dona ſua largitus eſt nobis in virginitate exemplar Angelicæ ſanctitatis. Certe puellas ea virtute præditas, ſponſas Chriſti Catholica Eccleſia appellare ſolita eſt, quas Ethnici conſpectas, ut templum Verbi admiratione proſeqvuntur. Nuſquam enim alibi ſancta illa & cœleſtis æternæ virginitatis profeſſio feliciter adimpletur, niſi duntaxat apud nos Chriſtianos, atque in eo magnum documentum eſt, plane apud nos eſſe veram religionem. Has præ reliquis omnibus beatæ memoriæ religioſiſſimus pater tuus Conſtantinus Auguſtus in pretio habuit, & tua religioſitas ſæpius eas in ſuis ſcriptis venerabiles & ſanctas nominavit. Has nuper præſtantes viri Ariani noſtri ſcilicet calumniatores, inſidiatoresque uſi ad hoc & Epiſcoporum opera & miniſterio judicum, detractis veſtibus denudarunt, & ab hermetariis ſuſpenderunt, lateribus earum ita jam tertio laceratis, ut nunquam quicquam tale, ne facinoroſiſſimi quidem homines ſint paſſi. Pilatus enim, qui inſerviebat per id temporis Judæis, lancea unum latus Salvatoris perfodit: iſti autem rabie ſua Pilatum vicerunt, cum non unum latus Chriſti, ſed utrumque lacerarint: membra enim virginum præcipua & propria Chriſti ſunt.

A ἀλλ' ὅπι καὶ τὸ Σωτῆρός ἐστι. φεύγελμα, διωκομένους μὲν ἡμᾶς φεύγειν, ζητουμένους δὲ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ εἰς φανερὸν κίνδυνον ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, μηδὲ φαινομένους, πλέον ἐγκαίειν τὸν θυμὸν τῶν διωκόντων. ἴσον γάρ ἐστι τὸ φονεύειν ἑαυτὸν, καὶ διδόναι πάλιν ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεῦσαι. τὸ δὲ φεύγειν ὡς παρήγγειλεν ὁ Σωτὴρ, γινώσκειν ἐστὶ τὸν καιρὸν, καὶ ἀληθῶς κήδεσθαι τῶν διωκόντων. ἵνα μὴ καὶ μέχρις αἵματος φθάσαντες, ὥσπερ θύννοι γένωνται, μὴ φονεύσῃς. καὶ γὰρ μάλιστα καὶ τὸ παθεῖν ἡμᾶς διαβάλλοντες βέλονται, ἃ γὰρ καὶ νῦν πάλιν πεποίηκασι, δείκνυσιν αὐτῶν ταύτῃ εἶναι τὴν σπουδὴν, καὶ μιαφόνου τῇ προαιρέσιν. ἀκέσας δὲ, οἶδ', ὅτι, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, θαυμάσῃς, καὶ γὰρ ἄξιον ἀληθῶς ἐκπλήξεως τὸ τόλμημα, ἡλίκον δ' ἐστὶ τοῦτο, ἄκουσον ἐν βραχεῖ λόγῳ. ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὁ Κύριος Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἄνθρωπος γενόμενος δι' ἡμᾶς, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐλευθερώσας τε τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, B ἐχαρίσατο πρὸς τοῖς ἄλλοις πᾶσι, καὶ εἰκόνα τῶν Ἀγγέλων ἁγιότητος ἔχειν ἡμᾶς ἐπὶ γῆς τὴν παρθενίαν. Τὰς γοῦν ταύτην ἐσχηκυίας τὴν ἀρετὴν νύμφας τοῦ Χριστοῦ καλεῖν ἔωθεν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία. Ταύτας οἱ Ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν ἔστας τὸν λόγον θαυμάζουσι. παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ ἱερεῖον ἐπάγγελμα κατορθοῦται, ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς. μάλιστα γὰρ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριόν ἐστι, τὸ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν. Ταύτας καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὁ δυσσεβέστατός σου πατὴρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὔγουστος ἐπίC στευμα, ταύτας καὶ ἡ σὴ δυσέβεια γεγράφασα πολλάκις τιμίας καὶ ἁγίας ὠνόμασεν. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμάσιοι Ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἡμᾶς διαβάλλοντες, δι' ὧν καὶ πλεῖστοι τῶν Ἐπισκόπων ἐπεβουλεύθησαν, κοινωνοὺς ἔχοντες καὶ ὑπακούοντας αὐτοὺς τοὺς δικαστὰς, ταύτας γυμνώσαντες ἐποίησαν ὑπὸ τῶν καλουμένων ἐρημαίων κρεμασθῆναι, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν τρίτον ἔξεσαν τὰς πλευράς. ὅσον οὐδὲ οἱ ἀληθῶς κακοῦργοι πώποτε πεπόνθασι. Πιλάτος μὲν οὖν καθικετεύων τοὺς τότε Ἰουδαίους, λόγχῃ μίαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος ἔνυξεν· οὗτοι δὲ καὶ τοὺς μανίαν Πιλάτου νενικήκασιν, οὐ μίαν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔξεσαν. τὰ γὰρ μέλη τῶν παρθένων, ἐξαιρέτως ἴδια τοῦ Σωτῆρός εἰσι

πάντες μὴν ἓν καὶ μόνον ἀπαγγελλόντων τινῶν, φείσεσθαι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ. μόνοι ὗτοι ἀμόνον οὐκ ἐφοβήθησαν γυμνοῦντες καὶ ξέοντες ἁγίασμα μέλη, ἃ μόνῳ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν τῷ Χριστῷ ἀνατεθείκασιν αἱ Παρθένοι, ἀλλὰ καὶ τόγε χεῖριστον, ὀνειδιζόμενοι ἀπὸ πάντων διὰ τὴν τοσαύτην ὠμότητα, ἀντὶ τοῦ ἐρυθριᾶν, προφασίζονται τοῦτο πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας εἶναι. ὅτως εἰσὶ πρὸς πάντα ἕλκηροὶ καὶ τὴν προαίρεσιν πονηροί. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς ἐμοῖς διωγμοῖς τοιοῦτο ἠκούσθη πραχθέν. εἰ δὲ καὶ ἐγεγόνει ποτὲ γοῦν τοῦτο ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἐπὶ σοῦ Χριστιανοῦ ὄντος, ὅτε τὴν παρθενίαν τοσαύτην ὑβρεῖν καὶ ἀπιμίαν παθεῖν, ὅτε τούτοις τὴν ἑαυτῶν ὠμότητα, εἰς τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπιρρίπτειν; μόνοις γὰρ αἱρετικοῖς οἰκεῖον τὸ τοιοῦτο κακόν, ἀσεβεῖν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πλημμελεῖν καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Παρθένων. τοιούτων δὲ πάλιν καὶ τοσούτων ἐμῶν ὄντων τῶν Ἀρειανῶν, οὐκ ἐσφάλην ἄρα πειθόμενος τῇ θείᾳ γραφῇ λεγούσῃ, ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον, ἕως παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου, καὶ αὖθις γάρ μοι πάλιν πρόφασις γέγονε τῆς ἀναχωρήσεως, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, καὶ ἐπαρρησιάμην, ὅτε εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν, ὅτε εἰ καὶ ἀνάγκη ἦν, διὰ σαργάνης ἀπὸ τείχους χαλασθῆναι. πάντα γὰρ ὑπέμεινα, καὶ θηρίοις συνῴκησα, καὶ ὑμᾶς προσελθεῖν, ἐνδεχόμενον τούτων τῶν λόγων καιρὸν, καὶ θαρρῶν, ὅπου οἱ μὲν διαβάλλοντες, καταγνωσθήσοιντο, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. ὦ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, τί ἐβούλου; ἐλθεῖν με φλεγμαινόντων καὶ ζητούντων ἀποκτεῖναι τοὺς συκοφαντοῦντάς με, καὶ τὸ γεγραμμένον, ἀποκρυβῆναι μικρὸν, ἵνα ἐν τῷ τοσούτῳ διαστήματι, οἱ μὲν συκοφάνται καταγνωσθῶσιν αἱρετικοὶ, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. Τί δὲ, ὦ βασιλεῦ, ἐβούλου με ὀφθῆναι τοῖς σοῖς δικασταῖς; ἵνα εἰ καὶ σὺ μέχρι μόνης ἀπειλῆς ἔγραψας, ἐκεῖνοι μὴ νοοῦντες τὴν σὴν διάνοιαν, ἔχοντες δὲ τὰς Ἀρειανοὺς παροξύνοντας αὐτοὺς, ἐκ τῶν σῶν γραμμάτων ἀποκτείνωσι, καὶ εἰς σὲ τὸν φόνον ἀναθῶνται διὰ τὰ γράμματα. οὐκ ἔπρεπεν ὅτε ἐμὲ αὐτομολεῖν, καὶ εἰς αἵματα ἐμαυτὸν ἀποδιδόναι, ὅτε σὲ φιλόχριστον ὄντα βασιλέα, ἐπὶ φόνοις Χριστιανῶν, καὶ ταῦτα Ἐπισκόπων, ἐπιγράφεσθαι,

A Omnes certe, quotquot scelera ista audiunt, vel ad solam famam exhorrescunt. Isti soli nihil veriti sunt denudare & lancinare impolluta membra, quæ Christo Salvatori nostro solit Virgines dedicaverant, & quod teterrimum est, si quando male audirent, & conviciis ob tantam crudelitatem pulsarentur, pro erubescentia, qua tingi debuerant, causificabantur sese id tuo jussu & imperio perpetrasse: tanta illis audacia est & improbitas ad omne facinus. Nihil certe in persecutionibus tale quid gestum B esse audimus: quod si tale quid gestum reperiatur, non decuit tamen sub te Christiano principe virginitatem istiusmodi contumeliis exagitari, aut tantam crudelitatem tuæ Majestati imponi & adscribi. Talia enim scelera impietatis in filium Dei; & in consecratas ejus virgines, hæreticis conveniunt. Quo tempore igitur talia scelera ab Arianis designabantur, nihil a me erratum, quod obtemperaverim sacræ scripturæ, ita loquentis: *Sed* C *abscondare aliquantisper, donec transeat furor Domini.* Abdidi igitur denuo me ipsum, religiosissime Imperator, neque piguit me in solitudinem abire, neque, si necessum sit, in sporta e mœnibus demitti. Omnia enim sustinui, & cum feris habitavi, ut interim & vos transiretis, & istorum, quæ nunc scribo, idoneum tempus adveniret, nihil addubitans, quin futurum esset, ut aliquando & hi calumniatores agnoscerentur, & tua humanitas eluceseceret. Quid & religiosissime princeps Auguste, maluisses a me fieri in tanta D sævitie calumniatorum, nihil nisi necem meam omnibus rationibus molientium, an ne id, quod scriptum est? Abscondare paulisper, ut interea temporis & sycophantas deprehensos hæreticos esse constaret, & tua humanitas specimen sui exhibendi occasionem nanciscereturr? an ut me judicibus ingererem, ut illi ignari mentis tuæ, nec intelligentes scripta tua, qui nihil præterquam terrere volebas, ad instigationes Arianorum, veluti ex edictis tuis, capitalem pœnam infererent, & cædem ita factam, tibi tuisque literis imputarent? Neutrum certe oportuit, aut me transfugam fieri, & sanguinibus dedi, aut te principem Christi amantem in mactandis Christianis, & præsertim Episcopis autorem adscribi,

Rectius igitur fuit, ut & latebras vestigarem, & hanc temporis oportunitatem expectarem. Enimvero scio, te, cum & sacras Scripturas lectites, annuere nostris rationibus, & nos in hoc genere facti probare. Ecce enim cessantibus illis, qui te irritabant, apparuit tua religiosissima mansuetudo, omnibusque innotuit, te ne antea quidem persecutum esse Christianos, sed illos fuisse persecutores, qui Ecclesias vastabant, ut suam ubique impietatem superseminarent, ob quam nos quoque, nisi exules fuissemus, olim insidiis tentati ab illis fuissemus. Qui enim apud tantum Imperatorem tot calumniis nos traduxerunt, totque scelera in Episcopos & Virgines moliti sunt, haud dubium, quin nostram quoque necem captassent. Sed gratiæ Deo tuo imperii datori: quod certi jam sunt omnes, quanta sit & tua humanitas, & illorum malitia, neque alia ex causa profectum est, quod me ab initio fugæ mandarim, quam ut te aliquando istiusmodi verbis, quibus nunc utor, convenirem, ut tu vicissim haberes occasionem tuæ humanitatis exercendæ. Obsecro igitur te, ut quemadmodum scriptum est: quod *responsio humilis iram avertit, & acceptabiles sunt Regi justa cogitationes*, recipias hanc excusationem, & restituas patriis finibus & Ecclesiis omnes Episcopos & reliquos clericos, quo & calumniatorum malitia evidentius appareat, ut tu & nunc, & in die judicii, libere Domino nostro & Salvatori Regi regum Christo dicas: *Ex tuis non perdidi quemquam*, verum qui omnibus insidias fecere, isti sunt: ego autem is sum, qui indolui super extinctis & lancinatis virginibus, cæterisque malis contra Christianos inductis, & exterminatos reduxi, & reddidi suis Ecclesiis.

Prov. 15.

A οἴκοθεν βέλτιον γέγονε τὸ κρυβῆναι, καὶ τὸν ἐκδέξασθαι τὸν καιρόν. ναί. οἶδα, ὅτι καὶ σὺ γινώσκων τὰς θείας γραφὰς, πείθει, καὶ ἀποδέχῃ μετὰ τοῦ λέγειν. ἰδοὺ γάρ, τῆς παροξυνόντων πεπαυμένων, πέφηνεν ἡ θεοσεβὴς ἀνεξικακία· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μηδὲ τὸν ἀρχὴν ἐδίωκες σὺ τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν, οἱ τὰς Ἐκκλησίας ἐρημώσαντες, ἵνα τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν πανταχοῦ διασπείρωσι. δι' ὃν καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ ἦμεν φυγόντες, πάλαι ἂν ἐπεβουλεύθημεν παρ' αὐτῶν. οἱ γὰρ τοιαύτας διαβολὰς εἰπεῖν κατ' ἐμοῦ μὴ δυνάμενοι πρὸς τὸν τηλικοῦτον Αὐγοῦστον, οἱ τοιαῦτα κατ' Ἐπισκόπων καὶ Παρθένων ἐπιχειρήσαντες, ἔδηλον, ὡς καὶ τὸν ἐμὸν θάνατον ἐζήτουν, ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ τὴν βασιλείαν σοι δεδωκότι· πολλοὶ γὰρ ἐπείσθησαν πρός τε τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν ἐκείνων πονηρίαν, ἧς ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔφυγον, ἵνα ταῦτα μὲν ἐγὼ μόνος τοι προσφωνήσω· σὺ δὲ εὑρὼν, ἵνα φιλανθρωπεύσῃ. παρακαλῶ οὖν, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται, ἀποχείρους γινομένης ἀποστρέφειν ὀργήν· καὶ δέχῃ βασιλεῖ λογισμοὶ δίκαιοι· δέξαι μόνον καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν, καὶ ἀπόδος τοῖς πατρίοις καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις πάντας τοὺς Ἐπισκόπους, καὶ τοὺς ἄλλους κληρικούς, ἵνα τῶν μὲν διαβαλλόντων ἡ πονηρία δειχθῇ· σὺ δὲ καὶ νῦν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἔχῃς παρρησίαν εἰπεῖν τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν, καὶ παμβασιλεῖ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅτι ἕνα τῶν σῶν ἀπώλεσα· ἀλλ' οἱ μὲν ἀπεβλύσαντες πᾶσιν ἔτοιμοί εἰσιν· ἐγὼ δὲ ἀπεμὶ τοῖς τετελευτηκόσι καὶ ταῖς ξεθείσαις παρθένοις, τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς κατὰ τῶν Χριστιανῶν γνωμένοις ἠχθέσθην· τοὺς δὲ ἐξορισθέντας, ἐπανήγαγον, καὶ ἀπέδωκα ταῖς ἰδίαις Ἐκκλησίαις.

B

C

D

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ αὐτοῦ, ἡνίκα ἐδιώκετο ὑπὸ Συριανοῦ Δουκός.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

APOLOGIA DE FUGA SUA, cum a Syriano Duce persecutionem patiebatur.

ΑΚΟΥΩ Λεόντιον, τὸν νῦν ὄντα ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ Νάρκισσον, τὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Νέρωνος, καὶ Γεώργιον, τὸν νῦν ὄντα ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοὺς, πολλὰ περὶ ἐμοῦ θρυλοῦντας, καὶ λοιδορουμένους, δειλίαν τε ἐγκαλοῦντας, ὅτι μὴ ζητούμενος ἀνῃρέθην παρ' αὐτῶν, οὐκ ἐκδόσιμον ἐμαυτὸν αὐτοῖς παρήγαγον. πρὸς μὲν οὖν τὰς λοιδορίας καὶ συκοφαντίας αὐτῶν, καίτοι δυναμένου πολλὰ γράφειν, ἀμήτε αὐτοὶ δρᾶν ἃ δύανται, ἀλλὰ πάντες ἐπιγινώσκειν οἱ κατ' αὐτῶν ἀκούοντες, ὅμως οὐδὲν προσαχθήσομαι λέγειν πρὸς αὐτούς, ἢ μόνον τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα, καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν, ὅτι τὸ μὲν ψεῦδος, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. ὅτε δὲ λοίδοροι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ἀρκεῖ γὰρ, αὐτοὺς ἐκ τούτου δειχθῆναι, μηδὲν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον μὴ φρονοῦντας, μήτε πράττοντας. Κατὰ δὲ τὰς ἰδίας ἡδονὰς, οἰομένους εἶναι καλὸν, ὅπερ αὐτοὶ βέλονται. ἐπειδὴ δὲ προσποιοῦνται δειλίαν ἐγκαλεῖν, ἀναγκαῖον ὀλίγα περὶ τούτου γράψαι, δειχθήσονται γὰρ καὶ ἐκ τούτου, πονηροί τε τὸν τρόπον, καὶ μὴ ἐντετυχηκότες ταῖς θείαις γραφαῖς, ἢ ἐντυχόντες μὲν, μὴ πιστεύοντες δὲ εἶναι θεόπνευστα τὰ λόγια τὰ ἐν αὐταῖς. εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν παρὰ μὲν ταύτας ἐτόλμων, τὴν δὲ κακοήθειαν τῶν χειροκτόνων Ἰουδαίων ἐζήλευν, καὶ γὰρ ὁ Θεὸς δεδωκότος ἐντολὴν, τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω,

AUDIO Leontium, qui nunc est Antiochiæ, & Narcissum Neronipolitanum, & Georgium Laodicensem, reliquosque cum ipsis Arianos, multa de me obgannire, & crimen timiditatis opprobrare, quod cum ab iis ad necem quærerer, non me ipsis in deditionem obtulerim. Ad convitia igitur eorum, & calumnias quanquam multa, & quæ ab illis, utpote sibi male conscii, negari non possunt, ad scribendum suppetant, non tamen animum inducam, ut quippiam aliud adversus eos dicam, nisi Domini simul & Apostoli Verbum, mendacium esse ex diabolo, & convitiatores regnum Dei non possessuros esse. Sufficit enim mihi, quod hac re sese prodant, quod nihil secundum Evangelium, aut sapiant, aut faciant, sed pro libidine sua id opinentur rectum esse, quod velint. Cæterum, quia mihi timiditatis crimen affingunt, paucis scribendum est, ad declarandam eorum malignitatem, & quam literas sacras, aut non legant, aut non credant, eas divinitus & adspiratu numinis editas esse. Qui si iis fidem adhiberent, non tanta temeritate iis refragarentur, Judæorum Dominicidarum pravitatem æmulantes. Illi enim, cum jussum esset a Deo: *Honorabis patrem tuum & matrem tuam: qui vero patri aut matri convitium dixerit, morte moriatur:* Exod. 20.

huic legi abrogare voluerunt, honorem in contumeliam vertentes, & argentum, quod ad parentes spectabat, specie quadam permutationis avertebant: cumque in Bibliis legissent, quid a Davide actum esset, in contrarium tendebant, innocentibus criminatione infesti, dum eos, qui spicas in die Sabbati vellebant, & fricabant, vituperationibus insectarentur, non quod illis cura aliqua Sabbati esset, qui iis diebus majorem in modum prævaricabantur; sed quod per malignitatem animi discipulorum saluti inviderent, & quæ suæ sententiæ essent, pollere vellent: illi igitur stipendia suæ malitiæ adepti sunt profani jam facti, appellatique principes Sodomorum & populus Gomorrhæ. Sed enim & isti quoque non videntur minorem, quam illi, pœnam accepisse, nisi mirum brutæ suæ vecordiæ ignorantiam. Non enim intelligunt, quod dicunt, quin potius, quod ignorant, id se scire arbitrantur: neque est alia in illis scientia, nisi malefaciendi, & in dies pejora comminiscuntur: quippe qui fugam nostram (non quod velint nos fortes esse) vituperent, unde enim inimicis tale votum, ut bene optent iis, qui non secum in pravitate consentiunt, sed ex malignitate animi tales bombos per simulationem castigandi circumstrepunt. Ideoque discursionibus oberrant, & speciem amicitiæ præferunt, cum interim, ut hostes, ad perniciem nos quærant, avidi sanguinis nostri, & e medio tollendi cupidissimi, eo quod ab eorum impietate dissensimus semper, & perpetuo dissensuri sumus, eorum hæresin convictam argumentis traducentes. Quem, quæso, in persequendo assecuti, non omnibus, quibus libuit, contumeliis vexarunt? cui non, cum quo illis simultas erat delapso in ipsorum manus, non eam vim adhibuerunt, ut vel misere perîret, vel undecunque mutilaretur? Quæ a judicibus videntur fieri, ipsi revera faciunt, quin potius sententiæ malitiæque judicium ipsi se ministros præbent. Quis igitur locus reliqvus, qui non ipsorum sævitiæ monumenta possidet? cuinam illorum sententiæ adversanti confictis Jezabelis more criminibus non laqueos tetenderunt? quæ Ecclesia non luget obstructas ab illis in Episcopos suos insidias? nonne Antiochia ob Eustathium confessorem, & orthodoxum virum ademtum, in mœrore est, & Balaneæ, ad Euphrationem, Paltus, & Antaradus,

ἀντενομοθέτησν κἀκεῖνοι, τὴν ἰμὴν εἰς ἀτιμίαν μεταφέροντες, & λεγυρίᾳ τὸ πρὸς τὰς γονέας καθῆκον ὑφὶ τῶν τέκνων ἀντικαταλλάσσοντες, κὴ ἀναγινώσκοντες ὅτας ὁ Δαβὶδ πράξης, ἀντεμελέτων αὐταῖς, κὴ ἠτιῶντο τὰς ἀναιτίας, τίλλοντας στάχυας, κὴ ψώχοντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶ Σαββάτω, ἔμελε ὃ αὐτοῖς, ὅτε τῶν νόμων, ὅτε διὰ τὸ Σάββατον, ἐν ἀμφὶ γὰρ μᾶλλον παρωμόμεν· ἀλλ' ὅτι τὸν τρόπον ὄντες πονηροὶ, τῖς τε μαθηταῖς ἐφθόνεν σωζομένοις, καὶ μόνον ἠβέλοντο τῆς ἰδίας γνώμης κρατεῖν· ἐκεῖνοι μὲν ὃν τ ἰδίας ὠφελημίας ἔχεσι τὰ θήκεα, ἀνίεροι γεγόμενοι, κὴ λοιπὸν ἄρχοντες Σοδόμων, κὴ λαὸς Γομόρρας χρηματίζοντες. καὶ αὐτοὶ δὲ ὀδὲν ἧτον ἐκείνων δοκῶσιν, οἱ τὴν ἐπιτιμίαν ἔχειν ἤδη τὴν τῆς ἰδίας ἀλογίας ἄγνοιαν. ὅτε γὰ νοῶσιν, ἃ λέγεσιν, ἀλλὰ κὴ νομίζεσιν εἰδέναι, ἅπερ ἀγνοοῦσι, μόνη δὲ γνῶσις ἐν αὐτοῖς ἐσι τῶ κακοποιεῖν, καὶ καθ' ἡμέραν χείρονα χείροσιν ἐφευρίσκειν, καὶ γὰρ καὶ τὴν νῦν φυγὴν ἡμῶν, οὐκ ἐπ' ἀρετῇ, θέλοντες ἡμᾶς ἀνδραγαθήσασθαι, διαβάλλεσι, πόθεν γὰρ ἂν ἡ τοιαύτη παρ' ἐχθροῖς; ὑπὲρ τῶν μὴ συντρεχόντων αὐτοῖς ἐν τῇ κακοφροσύνῃ, ἀλλὰ κακοήθης ὄντες ἀληθῶς αὐτοὶ, ὡς ἄρα δεῖ τῆς παρ' αὐτῶν λοιδορίας προσάξομεν ἑαυτὸς ποτε αὐτοῖς. θέλεσι γὰρ & διὰ τῦτο πάντα προφερεχόμενοι, καὶ κρίνοντα μὲν, ὡς φίλοι, ἐρεθνῶσι δὲ, ὡς ἐχθροί. ἵνα αἱ μάτων ἐμφορηθέντες, ἐκ ποδῶν ποιήσωσι κα ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐφρονή σαμεν ἀεὶ καὶ φρονῦμεν, κὴ τὴν αἵρεσιν αὐτῶ ἐλέγχοντες σηλιτεύομεν. τίνα γάρ ποτε διώ κοντες καὶ καταλαβόντες, οὐχ ὕβρισαν ὡς ἠ θέλησαν; τίνα ζητῦντες καὶ εὑρόντες, ὃ ὕτως διέθηκαν, ὡς ἢ τελευτῆσαι κακῶς, ἢ λωβηθλῶαι πανταχόθεν, ἃ γὰ οἱ δικασαὶ δι κάσι ποιεῖν, κατ' ἐκείνων ἐσὶν ἐνεργήματα καὶ μᾶλλον ὅτοι τῆς ἐκείνων προαιρέσεως κ πονηρίας εἰσὶν ὑπηρέται. ποῖος οἶνυν τόπ οὐκ ἔχει τῆς κακίας αὐτῶν ὑπόμνημα; τίν φρονῦντα κατ' αὐτῶν· ὃ συνεσκιάσαντ πλασάμενοι προφάσις κὴ τὴν Ιεζάβελ ποία Ἐκκλησία νῦν ὀθλιεῖ διὰ τὰς ἐκείνω κὴ τῶ Ἐπισκόπων αὐτῶν ἐπιβολάς; Α Ἀντιόχεια μὲν, δι' Εὐστάθιον τὸν ὁμολογητὴν κ Ὀρθόδοξον, Βαλανέαι δ', δι' Εὐφρατίωνα ν θαυμασιώτατον, κὴ Πάλτος μὲν κὴ Ἀνταράδ

διὰ Κυμάτιον καὶ Καρτέριον, ἡ δὲ Ἀδριανούπολις, διὰ Εὐτρόπιον τὸν φιλόχριστον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Λύκιον, τὸν πολλάκις παρ' αὐτῶν καὶ ἁλύσεις φορέσαντα, καὶ ἔτως ἀποθανόντα, καὶ Ἄγκυρα μὲν, διὰ Μάρκελλον, Βέρροια δὲ, διὰ Κύρον; καὶ Γάζα διὰ Ἀσκληπᾶν; τούτους μὲν γὰρ πολλὰ πρότερον ὑβρίσαντες, ἐξοικισθῆναι πεποιήκασιν οἱ δόλιοι; Θεόδουλον δὲ καὶ Ὀλύμπιον ἀπὸ τῆς Θρᾴκης Ἐπισκόπους· καὶ ἡμᾶς, καὶ πρεσβυτέρους ἡμετέρους, ἔτως ἐποίησαν ζητηθῆναι, ὥστε εἰ δυνατὸν ἦν μηδὲ κεφαλῆς ἰσωσῆναι πρωΐαν· καὶ τάχα ἂν ἀπεθάνωμεν ἔτως, εἰ μὴ πρὸ γνώμης αὐτῶν ἐφύγομεν καὶ τότε. τοιαῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν πρὸς Ὀλύμπιον πρὸς τὸν δυσσεβῆ Δονάτον, ταῦτ' ἦν καθ' ἡμᾶς, πρὸς Φιλάγριον δοθέντα γράμματα, τὸν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον Παῦλον διώξαντες καὶ δήσαντες, πρόφασιν ἀποπλανῆσαι πεποιήκασιν ἐν τῇ λεγομένῃ Καισαρέων τῆς Καππαδοκίας, δήμιον ἐκπέμψαντες εἰς τοῦτο Φίλιππον, τὸν ἡγούμενον ἔπαρχον. λιμῷ δὲ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν πρόσκτης, καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης. ἆρ' οὖν διὰ τὰ τοσαῦτα κόρον ἔχουσι, καὶ λοιπὸν ἠρέμησαν; οὐδαμῶς. ἀλλ' ἐπαύσαντο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν ταῖς παροιμίαις χελιδόνα, μᾶλλον νεανιεύονται, τοῖς κακοῖς ἐμφυόμενοι καὶ τῶν μεγάλων παροικιῶν, οἷα γὰρ καὶ ταινιῶν ἔδεσαν, πῶς ἂν ἀξίως ἐξείποι; πῶς τοσοῦτον δυνήσεται μνημονεῦσαι, ὅσον ἐκεῖνοι πεποιήκασιν; ἄρτι γὰρ εἰρήνην ἐχουσῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν λαῶν εὐχομένων ἐν ταῖς συνάξεσιν, ὁ μὲν Ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Λιβέριος, καὶ Παυλῖνος ὁ τῆς Μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας, καὶ Λουκίφερ ὁ Μητροπόλεως τῆς Σαρδινίαν νήσων, καὶ Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, οἱ πάντες Ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἁρπάζονται, καὶ ἐξορίζονται, πρόφασιν οὐδεμίαν ἔχοντες, ἢ ὅτι μὴ συνέθεντο τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, μηδὲ συγγράψωσι κατ' ἡμῶν, ὡς ἐπλάσαντο διαβολὰς καὶ συκοφαντίας. πρὸ γὰρ μεγάλου καὶ γηραιοῦ καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς Ὁσίου, πρέπον ἐστὶν ἐμὲ καὶ λέγειν. ὡς γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν, ὅτι καὶ τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. ὁ γὰρ ἄσημος, ἀλλὰ καὶ παντὸς μᾶλλον ἀφανὴς ὁ γέρων, τοιαῦτα γὰρ ἐκαθηγήσατο σωφρόνως καὶ λέγων ἀρτίως, ἅπαντας ἔπεισε; ποία τις Ἐκκλησία τῆς ἄνω πρεσβείας οὐκ ἔχει σημεῖα τὰ κάλλιστα;

A ob Cymatium & Carterium, Adrianopolis ob Eutropium, Christo addictissimum, deinde ob Lycium, qui ipsorum opera sæpe, & catenas gestavit, & in catenis mortem obiit? Nonne Ancyra ob Marcellum luget? Berroea ob Cyrum, Gaza ob Asclepam? quos sæpius antea contumeliose habitos, tandem suis dolis in exilium eliminarint. Nonne itidem Theodulum & Olympium, Episcopos Thraces? Quid autem de nobis ipsis, nostrisque Presbyteris dicam, quorum latebras eo studio rimati sunt, ut inventis nihil præter mortem expectandum fuisset, quod de nobis B quoque futurum erat, nisi feliciter elapsi essemus. Tales enim literæ adversus Olympium, ad Proconsulem Donatum missæ sunt, talesque item adversum nos ad Philagrium. Certe Paulum Constantinopolis Episcopum quæsitum, deprehensumque propalam autores fuere, ut Cucusi in Cappadocia strangularetur, carnificem ad eam rem nacti Philippum, qui præfectus fuerat, ipsorum sectæ antesignanum, & pravarum voluntatum C satellitem. Quid igitur? an post talia scelera defatigatos sese ostenderunt, aut jam denique quieti se tradunt? minime gentium. Nihil in illis quietis, sed secundum eam, quæ in Proverbiis est, hirundinem, semper in majus sæviunt, suis sceleribus indivulsim affixi. Nam eorum scelera quis unquam condigne extulerit? aut tanta memoria, ut quæ ab illis designata sunt, plene recenseat? Pacata enim hactenus Ecclesia, populoque in sacris synaxibus orante, Liberius Romanus Episcopus, Paulinus Galliarum Metropolitanus, Dionysius Italiæ, Lucifer Metropolitanus insularum Sardiniæ, Eusebius, item Italiæ, omnes boni & præclari Epi- D scopi, veritatis præcones, aguntur, raptantur, & in exilium profligantur, nulla prorsus de causa, nisi quod non adstipulati sunt Arianorum hæresi, & illorum calumniis adversus nos fictis subscribere noluerunt. Nam de magno & gravissimæ ætatis viro, eodemque confessore Hosio, qui vere Hosius est, id est, sanctus, superfluum arbitror, mentionem facere, cum nullus fortasse sit, qui cognitum habeat, eum ab istis quoque in exilium missum esse. Non enim quicquam latere potest in viro illo tantæ claritudinis. In qua enim synodo ille non dux & antesignanus fuit? quem non ille recta tuendo in sententiam suam pertraxit? Quæ Ecclesia illius præsidentiæ non pulcherrima monumenta retinet?

quis illum mœstus adiit, ut non lætus abierit? quis indigus ab eo postulavit, quin postulatum obtinuerit? Atque contra hunc quoque se audaces improbosque ostendere, eo quod certus ille earum calumniarum, quas pro tuenda impietate contra me struerent, ipsorum insidiis subscribere noluit, quamvis enim tandem ob illatas ipsi multas plagas, immodicas & structas in cognatos ejus insidias, cesserit ipsis ad horam, utpote senex & corpore imbecillis: tamen ex his quoque malitia istorum apparet, qui minime veros se Christianos esse, undiquaque declarare contendunt. Ab illo facinore Alexandriam adoriuntur, denuo nos ad necem quærentes: & quæ tum acta sunt, longe tetriora, quam priora, fuerunt. Siquidem miles statim armis circumdedit Ecclesiam, bellique deinde negotia pro orationibus succesſere. Deinde superveniens per tempus quadragesimæ, qui ab ipsis e Cappadocia missus fuerat Georgius, scelera, quæ ab iis didicerat, cumulatiora reddidit. Videre enim erat post septimanam Paschæ, Virgines in carcerem detrudi, Episcopos vinctos a militibus duci, pupillorum viduarumque ædes populari (nam & in domos eruptiones factæ sunt) noctu Christianos raptari, ædesque obsignari, & fratres clericorum pro fratribus in periculum devocari. Gravia quidem ista, graviora tamen, quæ postmodum commissa sunt. In hebdomade siquidem post sacram Pentecosten, populus completis jejuniis ad orandum ad cœmeterium abiit: eo quod abhorrerent a communione Georgii, quod cum homo omnibus modis sceleratissimus intellexisset, ducem copiarum Sebastianum secta Manichæum, ad vim & ad arma instigat. Igitur ille militari manu, infestis telis, cum alii gladios strictos, alii arcus gestarent, ipso die Dominico impetum in populum facit, rarosque illic orantes deprehendens (nam plerique, ut erat diei tempus, discesserant) talia designavit, qualia par erat eum designare, qui istiusmodi hominibus aurem præbuisset: Virgines enim ignibus flammantis rogi admotas, per vim adigebat, ut fidem Arianam se dicerent profiteri, ibi cum eas invictas cerneret, corpora nudat, atque ita in faciem cædit, ut vix longo post tempore a suis potuerint agnosci:

A τίς λυπούμενός ποτε προσῆλθεν αὐτῷ, καὶ οὐ χαίρων ἀπῆλθε παρ' αὐτοῦ; τίς ἤτησε δεόμενος, καὶ οὐκ ἀνεχώρησε τυχών, ὧν ἠθέλησε; καὶ ὅμως καὶ κατὰ τούτου τετολμήκασιν ὅτι καὶ αὐτὸς εἰδὼς, ἃς ποιοῦσι διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν συκοφαντίας, οὐκ ὑπέγραψε ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς. εἰ γὰρ καὶ ὕστερον διὰ τὰς πολλὰς ὑπὲρ μέτρον ἐπιφερομένας αὐτῷ πληγὰς, καὶ συσκιάσας τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, εἶξεν αὐτοῖς πρὸς ὥραν, ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς τῷ σώματι, ὅμως τούτων ἡ πονηρία καὶ ἐκ τούτων δείκνυται, ὅτι δόλου πάντα χόθεν ἑαυτὸν δεῖξαι, μὴ εἶναι Χριστιανὸς ἀληθῶς. ἐκεῖθεν γὰρ καὶ
B εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπεφύησαν, ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι, καὶ γέγονε χείρονα τὰ νῦν τῶν πρώτερον. στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὸν Ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ τῶν πολέμων ἀντὶ τῶν ὄχλων ἐγίνετο. εἶτ' ἐλθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, ἤυξησεν, ἃ παρ' αὐτοῦ μεμάθηκε, κακά. μετὰ γὰρ ἑβδομάδα τὸ Πάσχα, Παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο, Ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι, ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἥρπαζον οἰ-
C κίας καὶ ἄρτοι, ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο. ἐπεσφραγίσθησαν οἰκίαι, καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα, δεινότερα δὲ τὰ μὴ ταῦτα τολμήματα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε πρὸς τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πρώτας ἀποφέρεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν, ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος οὗτος, παρεξιεὶς τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν, Μανι-
D χαῖον ὄντα, καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ, καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κατ' ἐκείνην τὴν τῶν λαῶν. καὶ ὀλίγους εὗρεν οὐχὶ πολλούς, οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν διαχωρήσαντες ἦσαν, τοιαῦτα εἰργάσατο, οἷα παρ' αὐτοῦ ἔπρεπεν ἀκούσαντα προσδοκᾶν. πυκναῖς γὰρ δαΐσας, καὶ σήσας Παρθένους πρὸς τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν ἑαυτὰς, τῆς Ἀρειανῆς πίστεως εἶναι, ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε, καὶ μὴ φθεγγομένας τὸ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν, ὅτως κατέκοψεν εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον μόγις αὐτὰς ἀναγνωσθῆναι.

ἄνδρας δὲ κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ
τρόπῳ κατέκοψε· ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοι-
νίκων δύθυς τεμὼν, ἐν αὐταῖς ἔχουσας ἔτι τὰς
σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων ὅτως ἐξέδειρεν·
ὡς ἵνας μὲν πολλάκις χειρουργηθείας διὰ
τὰς ἐναποπαγούσας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, ἵνας
δὲ καὶ μὴ φέροντας, ἀποθανεῖν. πάντας μὲν
οὖν τοὺς ἁλωφθέντας, ἀθρόως, καὶ τὴν
Παρθένον, ἐξώρισαν, εἰς τὴν μεγάλην
Οασιν· τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων,
οὐδὲ τοῖς ἰδίοις καὶ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι
πεποιήκασιν, ἀλλ' ἔκρυψαν, ὡς ἠθέλησαν, ἄ-
ταφα βαλόντες, ὡσὲ τὸ δοκεῖν αὐτοὺς λαν-
θάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα. φοβούμενοι δὲ
τὸν πεπλανημένην τῇ διανοίᾳ οἱ παραφέρ-
νες, τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων χαι-
ρόντων μὲν, διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούν-
των δὲ, διὰ τὰ σώματα, μείζων ἐζητεῖτο
κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγ-
χος. καὶ γὰρ δύθυς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν
Λιβύων, ἐξώρισαν μὲν Ἐπισκόπους, Ἀμμω-
νιον, Μουΐον, Γάϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν,
Πλίνιον, Ψενόσιριν, Πηλάμμωνα, Ἀγαθὼν,
Ἀνάγαμφον, Μάρκον, Ἀμμώνιον, ἕτερον
Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνό-
δωρον· καὶ πρεσβυτέρους, Ἱέρακα, καὶ Διό-
σκορον, καὶ ἕτω πικρῶς ἥλασαν αὐτοὺς, ὡς
τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐ-
τῇ τῇ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. ἐφυγάδευσαν δὲ
πλείους ἢ τριάκοντα· ὅσοι γὰρ ἦν
τοῖς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ, εἰ δυνατὸν, ἐξᾶραι τὴν
ἀλήθειαν. ἰδοὺ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήμα-
τα. Ταῦτα δρῶντες καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ'
οἷς πρότερον ἐτεράννευσαν καθ' ἡμῶν κα-
κοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγορεῖσιν, ὡς φυγεῖν δυ-
νάμενος αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας, μᾶλ-
λον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐμποδῶν
πλέον πεποιήκασι, καὶ λοιπὸν προφασίζονται
πλίαν ὀνειδίζειν, ἀγνοοῦντες, ὅτι καὶ τοῦτο γο-
νίζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὸν
μῶμον. εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖ-
τὸ διώκειν· ὁ μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύ-
πτει, ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι, καὶ τὸ
μὲν φεύγειν, γέγραπται. ὁ δὲ ζητῶν αἰτιᾶσαι,
παραβαίνει νόμον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρό-
φασιν τοῦ φεύγειν, παρέχει. εἰ οὖν τὴν φυ-
γὴν ὀνειδίζουσι ἐντρεπέτωσαν πλέον ἑαυτοὺς
τοὺς. Παυέσθωσαν γὰρ διώκοντες,

A viros autem quadraginta comprehensos nova ratione laceravit; virgis enim palmeis aculeos suos adhuc retinentibus ita terga eorum cecidit, ut alii sæpius a medicis ob tenacius inhærentes aculeos curarentur, alii curationem non ferentes, mortem oppetiverint, cæteros deinde omnes, quotquot comprehenderant, una cum virginibus in eam partem Ægypti, quæ magna Hoasis appellatur, relegarunt. Corpora autem defunctorum initio ne suis quidem dari voluerunt, eaque pro libidine sui consilii insepulta clanculum habuerunt, B quod putarent suam crudelitatem latere posse. Qua in re vecordes illi magno errore mentis tenebantur, necessarii enim amicique interfectorum, de confessione quidem suorum læti, sed mœsti admodum de subductis corporibus, nec tacentes facti immanitatem, causam dedere, ut scelerum tragœdiæ semper in manus divulgarentur. Illi autem ex Ægypto & Africa hos Episcopos ad fugam exiliumque compulerunt: Ammonium, Thamum, Gajum, Philonem, Hermen, Plinium, Psenosirim, Pelammonem, Agathonem, C Anagamphum, Marcum, Ammonium, & alterum ejusdem nominis Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum: Presbyteros vero, Hieracem, & Dioscorum, quos tanta acerbitate rapuerunt, ut quidam in via, quidam in exilio mortem oppetierint, actis in fugam pluribus, quam triginta Episcopis. Siquidem illis studium fuit secundum Achab, quoquo modo, si fieri posset, veritatem e medio tollere. En tibi impiorum audaciam, qui post tanta facinora, sine pudore prioris in me tyrannidis, hoc etiam pro crimine objiciunt, quod me subduxerim eorum parricidabilibus manibus, vel potius acerbe dolent, conquerunturque, me e medio sublatum non esse, ac proinde ita D agunt, quasi qui mihi crimen timiditatis objicere velint, nihil sentientes ita obganniendo, eam criminationem, in ipsorum caput recidere. Nam si malum est fugere, multo deterius est persequi: ille enim, ne moriatur, se abdit, iste persequitur, ut occidat: deinde de fuga, quod licita sit, in scripturis constat: qui autem ideo quærit, ut interficiat, legem prævaricatur, aliisque fugiendi necessitatem affert. Si igitur fugam pro re pudenda objiciunt, pudeat eos sui, quod sint persecutores,

Si enim quieſcerent inſidiatores, quieſcerent & fugientes. Cæterum illi a ſuis ſceleribus non interquieſcunt, cum iſtud pro meliori apprehendendi occaſione moliantur, neſcii interim fugam eorum, qui perſecutionem patiuntur, ingens eſſe documentum ſcelerum adverſus eos, qui perſeqvuntur. Nemo enim manſuetum & humanum, ſed efferum & facinoroſum fugitat, ac propterea, quotquot erant, mœſti & oberrati a Saule profugiebant, ad Davidem ſe conferentes. Ita quoque & iſti abditos latentesque ad necem quærunt, ne ſuperſint ſcelerum ipſorum documenta. Verum ut ubique cæcutiunt, ita mihi hic quoque videntur cæcutire: Quanto enim clarior fuga, tanto etiam in clariore fama eſt; tum per inſidias tentata cædes, tum exilium, quo homines mulctant: ſive enim occiderint, graviori ſono adverſus eos mors ipſa inclamare videtur: ſive in exilium miſerint, una cum relegatis monumenta ſuorum ſcelerum ad exteros emittunt. Si igitur integræ mentis eſſent, viderent ſeſe iſtis rebus illaqueari, ſuasque ſibi rationes officere. Verum quia mentem perdiderunt, impetu ad perſequendum rapiuntur, & in quærendo ad necem, ſuam impietatem non animadvertunt: forſitan & ipſam prudentiam auſint vituperare: quid enim illis inauſum, aut quid eſt, ad quod ſe non promtos offerant? cum manifeſtum ſit juxta Salvatoris vocem, ne paſſerculum quidem ſine Patre noſtro, qui in cœlis eſt, in laqueum cadere. Illi tamen in apprehendendo obliviſcuntur aliorum, & inprimis ſui metipſorum, ſublatisque per arrogantiam ſuperciliis, tempora rerum non diſtinguunt, neque in lædendis hominibus naturam reverentur: ſed veluti Tyrannus ille Babylonicus, truculentiſſime perſequentes, nullius miſericordia tenentur, quippe qui & Presbyteris jugum aggravent, & ad dolorem vulnerum meorum, ut ſcriptum eſt, auctuarium addant. Si talia non facerent, ſi eos, qui ipſorum calumniis pro nobis contradicunt, non in exilium mitterent, veriſimile quiddam apud nonnullos dicere videri poſſint. Cæterum poſt inſidias eorum in tot tantosque Epiſcopos, cum nec magno Hoſio confeſſori, neque Epiſcopo Romano, neque tot Hiſpanis, Gallis, Ægyptiis, Africanis aliarumque provinciarum Epiſcopis pepercerint, &

A καὶ παύσονται οἱ φεύγοντες δῆθεν. ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται, τὸ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα, πάντα προΐενται· οὐκ εἰδότες, ὅπ τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ, μέγας ἔλεγχός ἐστι κ τῶν διωκόντων· οὐδεὶς γὰρ τὸν πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον. πῶς γὰρ κατῴδυνος καὶ ὑποχρεως, ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ κατέφευγε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔτι τοὺς κρυπτομένους αὐτοὺς ἀναιρεῖν σπεύδουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς αὐτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον,
B ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκεῖσι τυφλώττειν οἱ ἀεὶ πλανώμενοι. ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένης παρ' αὐτῶν ἀναίρεσις, ἢ καὶ ἐξορία προφανεστέρα γνῶσεται, αὐτε γὰρ ἀποκτείνωσι, πρόδηλα ἐφ' ἑαυτοῦ αὐτοῖς, μνημεῖα τῆς ἀνομίας ἐξαποστέλλουσιν. εἰ μὲν ἔν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοῖς ἐν τούτοις συνεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν πρόποναις λογισμοῖς ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰτοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγουσι, καὶ ζητοῦντες ἀ
C νελεῖν, οὐχ ὁρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Τάχα γὰρ καὶ τὴν προῖσιν αὐτῶν αἰτιάσθαι τολμῶσιν· οὐδὲν αὐτοῖς ἀτόλμητον ἐφ' οἷς αὐτοῖς ἀ προαδίδωσι, προδήλως τοῦτο τυγχάνοντι κ τὸν ἐν Σωτῆρι φωνῶ, ὅτι μὴ ἀ στρουθίον ἀνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐμπεσεῖν εἰς παγίδα δυνάται. Καὶ γὰρ ὅτε προλαμβάνουσιν οἱ ἀλάστορες, δῆθεν ἐπιλανθάνονται τῶν τε ἄλλων, καὶ προ τῶν ἄλλων ἑαυτῶν· καὶ μόναις ταῖς ἀλαζονείαις ταῖς ὀφρύσι ἀναστάσαντες, ὅτε καιρὸν γινώσκουσιν, οὐ
D κ δὲ τὸν Τύραννον τ Βαβυλῶνος, ἀγριώτερον ἐπιφύονται, καὶ ὅτε πνὰς ἐλεοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὸν ζυγὸν ἐπιβαρύνουσι. καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τ τραυμάτων, ὡς γέγραπται, προσλεθέασιν οἱ ἀνηλεεῖς. εἰ μὴ ταῦτα δοῦλοι ἦσαν, εἰ μὴ τὰς κ τ συκοφαντίας αὐλῶν ὑπὲρ ἡμῶν λέγοντας ἐξορίσαι ἦσαν, πιθανῶς ἂν λέγοντες δόξαι νομίσαν. ἐπιδὴ ἄλλοις τοσούτοις κ ἡλικιώτοις Ἐπισκόποις ἐπεβούλευσαν, κ ὅτε μὲν μεγάλῳ κ ὁμολογητῇ Ὁσίῳ, ὅτε δὲ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ὅτε τοσούτων ἀπὸ τ Σπανίων, Γαλλίων, κ τ Αἰγύπτου κ Λιβύης κ τ ἄλλων μερῶν, Ἐπισκόπων ἐφείσα

ἀλλὰ τοσαῦτα πεποιήκασι κ᾽ τῷ ὅλως ἑλεξάντων αὐτὸς ὑπὲρ ἐμοῦ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἐμὰς τοῦ τ᾽ ἄλλων ἐβουλεύσαντο κ᾽ μεθ᾽ ἑαυτούς, ἐπιθυμοῦσι δὲ καὶ κεῖσε διελεῖν; εἰς τοῦτο γὰρ ἀγρυπνοῦσι, καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι, ἐὰν βλέπωσι σωζομένους, οὓς οὐκ ἐβούλοντο ζῆν. Τίς τοίνυν ἐσωροφᾷ τὴν πανουργίαν αὐτῶν; πῶς τοῦτο καταφάνηλον οὐκ ἔστιν, ὅτι μὴ δι᾽ δειλίαν ὀνειδίζουσι δειλίαν, ἀλλ᾽ αἵματι διψῶντες, ὥσπερ σαγήναις χρώνται ταῖς ἰδίαις κακοτεχνίαις; νομίζοντες ἐν ταύταις συλλαμβάνεσθαι, οὓς ἐὰν ζητῶσιν ἀναιρῆσαι. Τοιοῦτος γὰρ αὐτοὺς ἀπεργάζεται ἔδειξαν· κ᾽ ἤλεγξαν τ᾽ τρόπον αὐτῶν. θηρίων μὲν ἀγριώτερον, Βαβυλωνίων δ᾽ ὠμότερον. καὶ εἰ κ᾽ ἀφ᾽ ἑαυτῶν οὐκ ἐκ τούτων ἐστὶν οἱ κανὸς ἔλεγχος, ὅμως ἐπειδὴ κ᾽ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον ἀπαλοῖς τοῖς λογοχαρίοις κοσμοῦσι, ὥστε δειλίαν ἐγκαλεῖν, δειλότεροι λαγῶν ὄντες αὐτοί, φέρε καὶ τὰ ἐκ τ᾽ θείων γραφῶν περὶ τ᾽ τοιούτων γεγραμμένα θεωρήσωμεν. Δειχθήσονται γὰρ ἐν ἥττονι, ὡς τοῖς ταύτας μὲν μαχόμενοι, τ᾽ δ᾽ ἁγίων τὰς ἀρετὰς διαβάλλοντες. εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τ᾽ ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τ᾽ διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες, τὸν μὲν Ιακὼβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ησαῦ· τ᾽ δ᾽ Μωσῆν εἰς Μαδιὰμ ἀναχωροῦντα διὰ τ᾽ φόβον τ᾽ Φαραώ; τί δ᾽ τοιαῦτα φλυαροῦντες, ἀπολογήσονται τῷ Δαβὶδ, φεύγοντι τὸν Σαοὺλ ἀπὸ τῆς οἰκίας, ὅτε ἀπέστειλεν ἄνδρας ἀναιρεθῆναι, καὶ κρυπτομένῳ μὲν ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ. ἀλλοιοῦντι δὲ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως ἂν παρέλθῃ τ᾽ Αβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνῃ; τί δ᾽ ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες δύσκερως, βλέποντες τ᾽ μέγαν Ηλίαν, ἐπικαλούμενον μὲν τὸν Θεὸν κ᾽ νεκρὸν ἐγείραντα, κρυπτόμενον δὲ διὰ τ᾽ Αχαάβ. κ᾽ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ιεζάβελ; τότε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τ᾽ προφητῶν, ἐκρύπτοντο καὶ θάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις διὰ τ᾽ Αβδιοῦ. ἢ ἴσως μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχον, τ᾽ δὲ κ᾽ τ᾽ Εὐαγγέλιον, οὐδὲ μίαν μνείαν ἔχουσι· κ᾽ γὰρ κ᾽ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τ᾽ Ιουδαίων, ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι, καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ διὰ τ᾽ ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τ᾽ τείχους ἐσαργάνηκε χαλάσας. κ᾽ ἐξέφυγε τ᾽ ζητοῦντος τὰς χεῖρας. τ᾽ τοίνυν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα προφάσιν

A tanta scelerum exemplaria in eos, qui vel semel pro me contra illos ausi fuissent, hiscere, ediderint, qui fieri posset, ut non me potius, quam alios, quos occiderunt, mactatum cupiant? Necandi enim studio excubias servant, sibique injuriam inferri arbitrantur, si vivant, quos illi vivere nolint. Quis igitur horum scelera non videt? cui hoc non liquet, eos non virtutis studio timiditatem objectare, sed ut sitibundi, avidique sanguinis humani, versutiis istis veluti sagenis comprehendere possint, B quos neci destinent? Quod autem ipsi tales sint, ipsorum opera declarant, ostenduntque, eorum animos feris efferatiores, & Babyloniis crudeliores esse. Jam tametsi ex ipsis satis liqueat, quales sint, tamen quia ipsi secundum suum patrem diabolum, mollibus sermociunculis se fucant, & in aliam speciem vultus, quo timiditatem mihi objiciant, transformantur, ipsi interim leporibus timidiores: Age, jam quid sacræ scripturæ de istiusmodi re loquantur, inspiciamus. Inde enim patebit, eos potissimum cum sacris literis pugnare, & Sanctorum virtutes calumniari: nam si vituperant eos, qui sese, C dum ad necem quæruntur, occultant, & calumniantur eos, qui vitant persecutores, quid (quæso) facient, cum viderint Jacob a fratre suo Esau fugientem? Mosenque ad Madianitas metu Pharaonis secedere? aut quid isti, qui hujusmodi garriunt, respondebunt Davidi e suis ædibus Saulem ob percussores summissos fugienti, & occultanti se in spelunca, faciemque immutanti, quoad evaderet Abimelechum, & insidias declinaret? aut quid dicent isti, qui ubique temere deblaterant, si videant, magnum D Eliam DEUM quidem invocare, ac mortuum excitare, sed propter Achab sese abdere, & profugere ob minas Jesabel, quo tempore filii etiam Prophetarum quæsiti ad necem, sese in speluncis Abdiæ subsidio recluserunt? Forsitan nec de istis ut nimis priscis quicquam legerunt, neque quæ in Evangeliis sunt, meminerunt. Sed quid? num hoc ignorant, & discipulos ob metum Judæorum latebras & recessus quæsivisse? & Paulum Damasci in sporta e mœnibus demissum esse, dum a gentis præfecto quæreretur, & quærentis manus effugisse. Idcirco cum sacra Scriptura de Sanctis ista commemoret, quo animo (quæso) ista de Sanctis legunt? aut quem tandem prætextum

suæ temeritatis reperire possunt? si enim illis timiditatem exprobrent, furunt: sin contra DEI voluntatem eos fecisse calumnientur, sacrarum literarum se prorsus ignaros ostendunt. Nam & in lege præceptum est, ut constituerentur civitates refugiorum, pro iis, qui ad cædem quærebantur, ut aliquo modo persecutorem evaderent. In consummatione porro seculorum, cum adveniisset illud ipsum Verbum patris, quod Mosi antea locutum fuerat, rursus præceptum fugiendi condidit, *Matth. 10.* *Cum vos*, inquiens, *persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam*: pauloque *Marc. 14.* post subjicit: *Cum videritis illam abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, consistentem in loco sancto, qui legit, intelligat, tum qui in Judæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto est, ne descendat, ut aliquid tollat ex ædibus suis: & qui in agro est, ne retrorsum se convertat ad vestimenta.* Hoc cum scirent sancti, ad eam normam vitam suam temperaverunt. Quæ autem impræsentiarum præcipit Dominus, ea quoque ante suam in carne conversationem locutus est in Sanctis, & hoc genus formæ institutique hominibus perfectitudinem conciliat. Nam quod Deus injunxerit, faciendum est. Ideoque & ipsum Verbum propter nos homo factum, voluit, quemadmodum & nos, cum quæreretur, sese occultare, & cum persecutionem pateretur, fugere & insidias declinare. Decebat enim, eum, ut esuriendo, sitiendo, patiendo, ita quoque ipsa ratione fugiendi ostendere, se carnem gestare, & hominem factum esse. Simul enim ut natus erat, atque etiam dum puer esset, per Angelum Josepho mandavit, ut excitatus puerum assumeret, & matrem ejus, futurum enim esse, ut quæreret Herodes animam pueri: Idem, mortuo postmodum Herode, metuens Archelaum, in Nazaret secedit. Deinde etiam tum, cum sanata arida manu, se DEUM ostendebat consiliumque sui occidendi a Judæis iniretur, non ignarus insidiarum, ex iis locis recessit. Siquidem ex quo Lazarum e mortuis excitasset, *Ab* *Marc. 12.* *illa deinceps hora* (ut refert Evangelium) *consilium inierant, ut eum occiderent,*

τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξυρεῖν δυνήσονται; A
οὐ τε γὰρ δειλίαν ὀνειδίσωσι κατ' αὐτῶν, μαινομένων τὸ τόλμημα· οὐ γὰρ καὶ ὡς ἀληθῶς τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας αὐτοὺς διαβάλλωσιν, ἀγνοοῦντες εἰσὶ πανταχοῦ τὰς γραφάς. ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ προσέταξε λιμὸν ἐπαγγεῖλαι καὶ πόλεις φυγαδευτηρίων. ὡσαύτως δὲ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον, ὅπως δή ποτε δύνασθαι διασώζεσθαι. ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων πάλιν γεγόνασι καὶ αὐτὸς ὁ τῷ Μωσεῖ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐντέλλεται ταύτην δίδωσι λέγων. ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν. καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω. τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβήτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω, ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι, τοιαύτην εἶχον τὴν τῆς πολιτείας ἀγωγήν. ἃ γὰρ νῦν προστέταχεν ὁ Κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει, καὶ ἔστιν ὅπως ἄνθρωπος ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς προσέταξε, τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ λόγος δι' ἡμᾶς γινόμενος ἄνθρωπος κατηξίωσε ζητούμενος, ὡς ἡμεῖς, κρυβῆναι καὶ πάλιν διωκόμενος, φεύγειν καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐγκλίναι. ἔπρεπε γὰρ, αὐτὸν, ὡς τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τοῦ παθεῖν, ὅτι καὶ ἐν τῷ κρύπτεσθαι καὶ φεύγειν δηλοῦν, σάρκα καὶ γινόμενον ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος. ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετείλατο τῷ Ἰωσήφ. ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, μέλλει γὰρ Ἡρῴδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, καὶ ἀποθανόντος δὲ Ἡρῴδου, φαίνεται δὲ Ἀρχέλαον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Ναζαρέτ. ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ· ὀλίγοι φαρισαῖοι ἐξελθόντες, συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκνεκρῶν, ἀπ' ἐκείνης, φησὶ, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν.

ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου. εἶτα λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἦραν λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο, καὶ παρῆγεν ὅτως. ἆρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον ὀφθαλμοὺς καὶ ἀκούοντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον οὐ θελήσουσι γνῶναι πυρίκαυστοι, ὅτι ἐναντία, ὧν ὁ Κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βάλλονται καὶ φθέγγονται; καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μεμαρτύρηκε, καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατιδίαν. ὁ μὲν οὖν Κύριος ἐποίει ταῦτα. καὶ ὅτως ἐδίδασκεν, εἴθε ὀφείλουσί γε ὅτως αἰσχυνθῶσι, καὶ μέχρι τῶν ἀνθρώπων σήσωσιν ἑαυτῶν τὴν περιέτειαν, καὶ μὴ κρεῖττον μανέντες ἐκβαλέσωσι τοῦ Σωτῆρος δόλιαν, ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν μελετήσαντες. ἀλλ' ὅτε μαινομένων αὐτῶν τις ἀνέσεται, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ Εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται. ἔστι γὰρ περίφασις τῆς αὐτῆς ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς ἄλογος καὶ ἀνθρωπίνη, ἣν ἔπαθε τὸ Σωτῆρος κενωθὲν οἱ Εὐαγγελισταὶ, ἀπεμνημόνευσαν. δεῖ δὲ ἡμᾶς εἰδέναι τοῦτο, καὶ ὅτι πάντων ἁγίων ἴδιόν ἐστιν ἀγνοεῖν. ἃ γὰρ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι πρέπει· τὸ γὰρ τοῦ ἐκείνου ἐφόρεσε σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο. ἵνα ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν ὅτως, ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι, καὶ ὅτε ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐλήλυθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ ἐλθεῖν, ἔλεγε αὐτὸς, τῇ μὲν μητρὶ, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω πάρεστι. πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, καθεύδετε τὸ λοιπὸν ἀναπαύεσθε, ἰδοὺ γὰρ ἦλθεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. ὁ μὲν οὖν Θεὸς καὶ Λόγος ὢν τοῦ πατρὸς, οὐκ εἶχεν, αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν δημιουργὸς, ἄνθρωπος δὲ γενόμενος τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἑαυτὸν τῶν ἀνθρώπων χρόνον εἶναι μεμετρημένον, καὶ χρόνον τὸν κατὰ τύχην, ὡς τινες τῶν Ἑλλήνων νομίζοντες μυθολογοῦσιν, ἀλλ' οὐ αὐτὸς δημιουργὸς ὢν, ὡς ἠθέλησεν ὁ πατὴρ,

A *quapropter Jesus non palam obambulabat inter Judæos, sed abiit ad locum vicinum deserto:* Ac deinde cum dixisset Salvator: *Antequam Abraham fieret, ego sum*, Judæis tollentibus lapides, ut in eum mitterent, *ipse abscondit se, & exivit de templo, & transiens per medium eorum, evasit.* Num cum ista videant, vel potius audiant, (nihil enim vident) qui (quæso) non quemadmodum scriptum est, optant igne comburi, dum contraria iis, quæ Deus fecit & docuit, & moliuntur & loqvuntur? Jesus enim in martyrio Joannis corpore

B illius a discipulis humato, re audita, navigio se inde in desertum abduxit. Dominus igitur quemadmodum fecit, ita & docuit. Atque utinam isti sic tandem erubescerent, & intra convitia hominum, suam exprobrandi libidinem sisterent, nec ulterius insania sua evecti, etiam Domino Deo timiditatem objicerent. Sed ecquis eos sic insanientes ferat? melius est, ut de ignoratione Evangelii male audiant. Sed enim causa istiusmodi recessionis & fugæ, quam Evangelistæ in Salvatore commemorant, proba & vera est: & consentaneum est, ut eam quoque in fuga sanctorum versatam fuisse arbitremur. Quæ enim

C humanitus de Salvatore scripta sunt, ea par est ad commune genus hominum referri. Nam & ille nostrum corpus gestavit, & humanam imbecillitatem ostendit. Causa autem, quam Joannes scripsit, talis erat: *Quærebant eum comprehendere, nec tamen quisquam in eum manus intulit, eo quod nondum ejus hora venisset*, quippe qui & antequam illa veniret, matri suæ dixerit, nondum suam horam venisse. Dixit idem & fratribus suis: *Tempus meum nondum advenit.* Cæterum cum jam tempus venisset, ita allocutus est suos discipulos: *Dormite jam & requiescite, Ecce venit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum.*

D Ille enim, quatenus Deus & Verbum Patris, nulli tempori addictus erat, cum sit ipse temporum opifex, postmodum homo factus, hoc genere sermonum usus est, ostenditque, unicuique mortalium tempus dimensum esse, nec tempus istud fortuito casu, ut nonnulli Ethnicorum fabulantur, sed prout ipse conditor Pater voluit,

Joan. 8. Matth. 13. Joan. 6. Joan. 2. Matth. 26.

unicuique definitum esse. Id enim scriptum est, & apud omnes constat, tametsi ignotum habeatur, & lateat omnes mortales, quomodo, aut quantum unicuique temporis admensum est, sed tamen quisque certũ habet, ut veris, æstatis, autumni, & hyemis sunt certa tempora, ita quoque, ut scriptum est, tempus vivendi moriendique esse. Ideoque generationis, quæ sub Noe fuit ætas, mutilata est, & quasi tempus omnium adesset, contracti sunt anni. Ezechiæ æque additi sunt quindecim anni: Deus quoque legitimis suis cultoribus numerum ipsorum dierum se adimpleturum esse pollicetur. Abraham quidem plenus dierum moritur. David vero deprecatur: *Ne me revoces in dimidio dierum meorum.* Et unus ex amicis Job, Eliphaz nomine, id probe cognitum habens, ita locutus est: *Veniens autem in sepulchrum, ut seges matura, suo tempore demessa, & ut manipulus areæ in tempore collectus.* Et Salomon hunc sermonem obsignans ita ait: *Tolluntur immaturæ animæ impiorum*, quapropter in Ecclesiaste admonet, dicens: *Ne impius sis valde, & ne sis durus, & ne tu moriaris in tempore non tuo.* Ut igitur ad istum modum conscripta ratio ex se declarat Sanctos cognoscere, unicuique mortalium esse tempus mensuratum: ita eos quoque ignorare ostendit terminos sui temporis, cum David ita loquatur: *Paucitatem dierum meorum annuncia mihi:* non enim id sciebat, quod dicere volebat. Ideoque dives ille longiorem vitam sperans, audivit, Stulte, in hac nocte a te tuam animam repetent, & quæ præparasti, cujus erunt? Ecclesiastes porro fiducia Spiritus sancti, id ipsum diserte exprimit his verbis: *Et non novit homo tempus suum.* Ideoque Patriarcha Isaac dicebat filio suo Esau: *Ecce consenui, & ignoro diem finis mei.* Quin & Dominus & Verbum Patris sciens, quos cuique annos admensus esset, neque ignorans, quod tempus ad patiendum suo corpori præfinivisset, ubi propter nos homo factus esset, cæteris diebus, qui hoc tempus antecedebant, nostro more, cum quæreretur, sese occultabat, & cum eum persequerentur, effugiebat, insidiasque devitans, per medios illos transibat. Cum autem tempus a se definitum ipse sibi addixisset, in quo corporaliter pro hominibus pati volebat, tum allocutus est his verbis Patrem,

Psal. 102.

Job. 5.

Eccl. 10.

Eccl. 7.

Psal. 101.

Eccles. 3.

Genes. 27.

A ὥρισεν ἑαυτῷ. καὶ τοῦτο γέγραπται, καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν· εἰ γὰρ καὶ κέκρυπται, καὶ λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ πῶς, καὶ τὸ πόσον ἑκάστῳ μεμέτρηται, ἀλλ' ὅμως πως ὅσις ἂν οἶδεν, ὡς ἔαρ ἐστὶ καὶ θέρος, καὶ φθινοπώρου καὶ χειμῶνός ἐστι καιρὸς, ἅτως καὶ τὸ γεγραμμένον, καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ζῆν ἐστι. διὰ τοῦτο τῆς μὲν καὶ Νῶε ἡλικίας ὁ χρόνος ἀπεμήθη. καὶ ὡς ἐπὶ καιροῦ πάντων παρόντων, συνεσπάλη τὰ ἔτη καὶ τῷ Ἐζεκίᾳ προσετέθησαν ἔτη δέκα καὶ πέντε, ἃ ὁ Θεὸς ἐπαγγελλόμενος τοῖς γνησίως αὐτῷ λατρεύουσιν. ὅτι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν σου ἀναπληρώσω, ὁ μὲν Ἀβραὰμ πλήρης ἡμερῶν ἀποθνήσκει· ὁ δὲ Δαβὶδ παρεκάλει λέ-

B γων. μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ ὁ μὲν ἐκ τῶν φίλων τοῦ Ἰὼβ, Ἐλιφὰζ, τοῦτο καλῶς εἰδὼς, ἔλεγεν. ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ ὥσπερ σῖτος ὡριμος, καὶ καιρὸν θερίζομενος ἢ ὥσπερ θημωνία ἄλωνος καθ' ὥραν συνομαθεῖσα· ὁ δὲ Σολομὼν ἀποφεύγων τοῦτο τὸ φωνὴν φησιν· ἀφαιροῦνται ὥραι ψυχαὶ παρανόμων. διὸ προσαινεῖ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστῇ λέγων· μὴ ἀσεβήσῃς πολὺ, καὶ μὴ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν ᾧ καιρῷ σου. ὥσπερ δὲ ταῦτα γέγραπται δείκνυσιν ὁ λόγος, τὸ ἀγίους εἰδέναι χρόνον ἑκάστῳ μεμετρημένον.

C δεμηδένα γινώσκειν τὸ τέλος τοῦ χρόνου, γνώρισμα τὸ λέγειν τὸν Δαβὶδ, τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνάγγειλόν μοι. ὁ γὰρ οὐκ ἠπίστατο, τοῦτο μαθεῖν ἤξίου. διὰ τοῦτο γοῦν πλάσις, νομίζων ἔτι πολλοῦ ζήσεσθαι χρόνον, ἤκουσεν, ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ζητοῦσί σου τὴν ψυχὴν, ἃ δὲ ἡτοίμασας. τίνι ἔσαι; ὁ δὲ Ἐκκλησιαστὴς ἀποφαίνεται θαρρῶν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, καὶ φησὶν· ναί γε οἶδα ἔγνων ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰσαὰκ ἔλεγε τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἠσαῦ· ἰδοὺ ἐγὼ γεγήρακα, καὶ οὐ γινώσκω

D τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς μου. ὁ μὲν οὖν Κύριος καί τοι Θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, καὶ εἰδὼς τὸν μετρηθέντα τοῖς πᾶσι διὰ αὐτοῦ καιρὸν καὶ γινώσκων, ὃν αὐτὸς ὥρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ παθεῖν· ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε μὲν προσῆκε τὸν χρόνον ἐλθεῖν ἡμέρας καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς ἐκρύπτετο ζητούμενος, ἀνόμβρός τε ἔφυγε, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκλυόμενος ἅτως διήρχετο καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο· ὅτε δὴ καὶ τὸν ὁρισθέντα παρ' αὐτοῦ καιρὸν ἦγε

ἀυλὸς, ἐν ᾧ παθεῖν σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἠθέλησε, τοῦτον μὲν προσφωνεῖ τῷ πατρὶ

γων, πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἀκέτι ὃ λοιπὸν τοὺς ζητοῦντας ἐκρύπτετο, ἀλλ' εἰσήκει θέλων κρατηθῆναι ὑπ' αὐτῶν· εἶπε γὰρ φησὶ τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτὸν, τίνα ζητεῖτε; τῶν δὲ ἀποκριναμένων, Ἰησοῦν τὸν Ναζαραῖον, ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐγώ εἰμι, ὃν ζητεῖτε· καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον πεποίηκε, καὶ ὅτως λοιπὸν ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Πιλάτον. ὅτε δὲ πρὸ τοῦ καιροῦ ἐλθεῖν, ἔφυγεν ἑαυτὸν κρυπτόμενος, ὅτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο, ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς βουλεύσασιν, ἵνα δείξῃ πᾶσι, τὸ ἄνωθεν κρίσεως κρατοῦν τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄνευ τοῦ καιροῦ ἡμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐδὲ θρὶξ ἀνθρώπου δυνατὸν λευκὴν, ἢ μέλαιναν γενέσθαι, οὐδὲ στρουθίον εἰς παγίδα ἐμπεσεῖν ποτε. ὁ μὲν οὖν Κύριος ὅτως ἑαυτὸν προσήγαγε πρὸ πάντων, ὡς προείρηται. οἱ δὲ ἅγιοι καὶ ὅτον τὸν τύπον τοῦ τοῦ Σωτῆρος μαθόντες, τὰ μὲν ἀπὸ γαρ, καὶ πρὸ τούτου, καὶ ἀεὶ πάντες ἐποίουν, τοὺς μὲν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι νομίμως, ἔφευγον, καὶ ζητούμενοι παρ' αὐτῶν ἐκρύπτοντο. ἀγνοοῦντες δὲ ὡς ἄνθρωποι τὸν ὁρισθέντα αὐτοῖς τοῦ προνοίας χρόνον τέλος, οὐκ ἐβούλοντο παρέχειν ἁπλῶς ἑαυτοὺς ἐκδότους τοῖς βουλεύσασιν. εἰδότες δὲ πάλιν τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ θεοῦ εἰσιν οἱ κλῆροι τῶν ἀνθρώπων, καὶ κύριος πατοῖ, καὶ κύριος ζωοποιεῖ, μᾶλλον ἕως τέλους ὑπέμενον· ὡς εἴρηκεν ὁ Ἀπόστολος, περιερχόμενοι ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασι, ὑστερούμενοι, κακουχούμενοι, ἐπὶ ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρυπτόμενοι, ἕως οὗ ἡ ὡρισμένη τοῦ θανάτου χρόνου ἔλθῃ, ἢ ὁ χρόνον ὁρίσας Θεὸς λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς, ἢ παύσῃ τοὺς βουλεύοντας, ἢ δηλονότι καθὼ τοὺς διωκομένους τοῖς διώκουσιν, ὡς αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. καὶ τοῦτο δὲ πάντα ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ἐστι μαθεῖν καλῶς. ὅτε γὰρ τοῦ Σαοὺλ παρώξυνεν αὐτὸν Ἰωάβ, ἔλεγεν αὐτὸς, ἐὰν μὴ ὁ Κύριος αὐτὸν παύσῃ, ἢ ἔλθῃ ἡμέρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἢ καταβῇ εἰς πόλεμον καὶ προσεθῇ εἰς τοὺς ὑπεναντίους, ἀπολοῦμαι χερὶ μὲ τοῦ Χριστοῦ Κυρίου. εἰ δὲ καὶ φεύγοντες προσήεσχοντο τοῖς ζητοῦσιν, τοῦτο ἁπλῶς ἔπραττον. τῷ γὰρ πνεύματος ἄντος αὐτοῖς, ὅτως ἀπήντων ἐκείνοις θεοῦ τυγχάνοντες. καὶ ὅτω πάλιν τῶν ἑαυτῶν ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν παθηνύμενοι.

A *Pater, venit hora, glorifica tuum filium:* nec jam inde se quærentibus subduxit, sed volens comprehendi, substitit ac remansit, atque ita eis, qui adversus se tendebant, locutus est: *Quem quæritis?* illisque respondentibus Jesum Nazarenum, dixit eisdem: *Ego sum, quem quæritis:* neque semel dun- *Joan. 18.*
taxat, sed & secundo id fecit: atque ita postmodum eum adduxerunt ad Pilatum. Neque ante tempus permisit se capi, neque cum tempus adesset, se occultabat, sed seipsum obtulit insidiatoribus, ut omnibus manifestum faceret, a superno judicio
B pendere vitam & mortem hominum, & absque Patre nostro, qui est in cœlis, ne capillum quidem hominis posse aut album, aut nigrum fieri: aut passerculum unquam in laqueum cadere. Dominus igitur ultro seipsum pro omnibus, sicuti scriptum est, obtulit. Sancti vero pro formula accepta, utpote a Domino eruditi, & priscis olim & sequentibus temporibus in certamine, quod illis erat cum persecutoribus & fuga se instantibus eripiebant, & quærentibus sese per latebras subducebant, quippe qui ut homines ignari erant temporis sibi a divina providentia constituti, ac proinde minime sese insidiatoribus in-
C gerebant, cum non ignorarent id, quod scriptum est: In manibus Dei esse sortes hominum, & Dominum occidere, & vivificare: atque ideo usque ad decursum sui temporis expectare maluerunt, oberrantes interim (ut Apostolus dixit) in melotis & rhenonibus per solitudinem defraudati afflictique, & in speluncis in foraminibusque terræ latitantes, donec aut mortis definitum tempus superveniret, aut quoadusque definitor temporis Deus, ipsis hoc ipsum indicaret, vel persecutores inhibens vel persecutoribus eos tradens, prout illi opportunius videbatur. Rem ita esse maxime in David cognoscas, qui cum ab
D Joab in Saulem irritaretur, ita respondit: *Vivit Dominus, nisi Dominus eum percusse-* *1. Reg. 24.*
rit, aut venerit dies mortis ejus, aut descenderit in prælium, & opponatur ad hostes, non inferam manum in Christum Domini: Quod si aliquando inter fugiendum converso itinere se in adversarios intulere, non temere hoc ab illis neque inconsulte factum est. Admoniti enim a spiritu sese persecutoribus obvios ferebant etiam tum quoque suum obsequium promtitudinemque declaraturi.

Qualis erat Elias a Spiritu hoc audiens, & apparens coram Achab, qualis item Michæas Propheta ad Achab accedens, qualis & ille Propheta, qui provocatione usus est ad aram Samariæ, & pudefecit Roboam, qualis & Paulus, cum provocaret ad Cæsarem. Non enim præ timore operam fugæ præbuerunt: absit, quin potius fugam habebant pro palæstra & meditatione adversus mortem. Duo hæc pariter observabant, & quidem consulto, ut neque temere sese periculis objicerent, hoc enim fuisset seipsum necare, suæque mortis reum fieri, ac Deo repugnare dicenti: *Quæ Deus conjunxit, homo non separet*, neque cum crimen ignaviæ vellent incurrere, quasi ignavi timidique exilii ærumnas morte graviores exhorrerent. Qui enim moritur, quiescit a miseriis: qui autem in fugam se dat, cum in horas inimicorum adortus expectet, mortem longe leviorem, quam fugam, existimat. Quapropter qui in fuga moriuntur, non inglorii moriuntur: nam & hi quoque adoream martyrii consequuntur. Ac proinde Job propter fortitudinem magnus est habitus, quod vivus tot & tantas ærumnas toleravit, quarum nullum omnino sensum percepisset, si mortuus fuisset. Quocirca & ipsi beati Patres istiusmodi vivendi disciplina usi sunt, & in persecutione non timuerunt, & robur animi sui ostenderunt, cum ita se in tam angustis & tenebricosis locis recluderent, duriterque & laboriose viverent, neque e diverso, cum dies mortis aderat, fugæ sese mandaverunt. Siquidem illis curæ fuit neque præsentiam ejus temporis reformidare, neque decretum a providentia terminum antecapere, aut dispensationi divinæ repugnare, ad quam se reservari certi erant, temere agendo, ipsi sibi periculi autores redderentur. Sic enim scriptum est, eum, qui præceps est labris, sibi ipsum causam ruinæ esse. Tanto robore fortitudinis instructi erant, ut nemo ne vulgaris quidem homo de ea re dubitaverit. Siquidem Patriarcha Jacob, qui antea Esau fugiebat, idem ubi mortem præsentem videbat, minime expavit, quin eo potissimum tempore singulis Patriarchis pro cujusque meritis, omina, benedictionesque irrogavit. Magnus itidem Moses ille, qui se antea Pharaoni occuluit, & ad Madianitas abiit, acceptis Dei mandatis sine metu in Ægyptum rediit.

Matth. 19.

οἷος ἦν Ἠλίας, ἀκούων ταῦτα τοῦ πνεύματος, καὶ φαινόμενος τῷ Ἀχαάβ, Μιχαίας τε ὁ προφήτης ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀχαάβ, καὶ ὁ παραλεσάμενος προφήτης ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ Σαμαρείας, καὶ ἐντρέπων τὸν Ροβοάμ, καὶ Παῦλος παρακαλούμενος Καίσαρα. ὁ γὰρ δὴ διὰ δειλίαν ἔφευγον μὴ γένοιτο, μᾶλλον δὲ τὴν φυγὴν εἶχον ἀγῶνα καὶ μελέτην κατὰ τοῦ θανάτου. ἀλλὰ δύο ταῦτ' ἐφύλαττον καὶ ἐβουλεύοντο καλῶς, ὅτι μήτε ἑαυτοὺς ἁπλῶς προσῆγον, τοῦτο γὰρ ἦν ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, ὑπεύθυνόν τε θανάτου γράφειν, καὶ ἀντιπράττειν τῷ Θεῷ λέγοντι· ἃ ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· μήτε μέμψιν ὀλιγωρίας ἤθελον ὑπομένειν, ὡς ἀτονήσαντες πρὸς τὰς ἐν φυγῇ θλίψεις, μείζονα καὶ δυνότερον πόνον ἐχούσας τοῦ θανάτου. ὁ μὲν γὰρ ἀποθανὼν, πέπαυται τοῦ πονεῖν· ὁ δὲ φεύγων, προσδοκῶν καθημέραν τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους, κρεῖττον ἡγεῖται τὸν θάνατον. ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ φυγῇ τελειωθέντας, μὴ ἀκλεῶς ἀποθνήσκειν, ἀλλ' ἔχειν καὶ αὐτοὺς τοῦ μαρτυρίου τὸ καύχημα. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Ἰὼβ ἐν ἀνδρείᾳ μέγας ἐγνώσθη, ἐπειδὴ ζῶν τοσούτους καὶ τηλικούτους ὑπέμεινε πόνους, ὧν οὐδὲ μίαν αἴσθησιν ἐλάμβανεν, εἰ τελευτήσας ἦν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ μακάριοι πατέρες, τοιαύτην εἶχον τῆς πολιτείας τὴν ἀγωγήν. διωκόμενοι μὲν γὰρ οὐκ ἐδειλίων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδείκνυον ἑαυτῶν τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν. ὅτως ἐν πνιγηρῶις καὶ σκοτεινοῖς τόποις σαυτοὺς κατακλείοντες, καὶ ἀσκληρῶς ἑαυτοὺς ἄγοντες, παρόντα ἦ πάλιν τοῦ θανάτου τὸν καιρὸν παρῃτοῦντο. ἔμελε γὰρ αὐτοῖς, μήτε τοῦτο παρόντα πλήσειν, μήτε τὴν ὡρισμένην τῆς προνοίας κλῆσιν προλαμβάνειν, μήτ' αὖ πρὸς τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἀντιπράττειν, εἰ ἦν καὶ φυλαττομένους ἑαυτοὺς ἐγίνωσκον ἵνα μὴ κατὰ προπετῶς πράττοντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τοῦ πλοεῖσθαι γράψωνται. ὅτω γὰρ καὶ γέγραπται, ὁ προπετὴς χείλεσι, πλήσει ἑαυτόν. οἱ μέλλοντος τοσοῦτον ἦσαν παρεσκευασμένοι πρὸς τὴν τῆς ἀνδρείας ἄσκησιν, ὡς μηδὲ τὸν τυχόντα δώσεσθαι δίκαιον τοιοῦτοι. ὁ μὲν γὰρ πατριάρχης Ἰακὼβ φεύγων πρότερον τὸν Ἡσαῦ, οὐκ ἐφοβήθη παρόντα τὸν θάνατον· μᾶλλον γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατ' ἀξίαν τοῦτον τῶν πατριαρχῶν εὐλόγει. ὁ δὲ μέγας Μωσῆς κρυπτόμενος πρὸ τούτου τὸν Φαραὼ καὶ διὰ τοῦτον ἀποδημήσας εἰς Μαδιάμ, ἀκούσας, ἀπελθὼν εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἐφοβήθη

πάλιν τε προσταχθεὶς ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀβαρεὶμ καὶ τελευτᾶν, οὐκ ὠλιγώρησεν, ἀλλὰ ἄσμενος ὥρμησεν εἰς αὐτόν. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ φεύγων πρότερον τὸν Σαοὺλ, οὐκ ἐφοβεῖτο, προκινδυνεύων ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου καὶ φυγῆς αἱρέσιν ἀκούσας, ἔξον αὐτῷ φεύγειν καὶ ζῆν, μᾶλλον εἵλετο τὸν θάνατον ὁ σοφός. ὁ γὰρ μέγας Ἠλίας κρυπτόμενος πάλαι τὴν Ἰεζάβελ, οὐκ ἐδειλίασεν, ἀκούσας ὡς ἐκ τοῦ πνεύματος ἀπαντῆσαι τῷ Ἀχαὰβ καὶ τὸν Ὀχοζίαν ἐλέγξαι. Πέτρος γοῦν ὁ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων κρυπτόμενος καὶ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος ἐν σαργάνῃ χαλασθεὶς καὶ φυγών, ἀκούσαντες, εἰς Ῥώμην δεῖν ὑμᾶς μαρτυρῆσαι, οὐκ ἀνεβάλοντο τὴν ἀποδημίαν. χαίροντες γὰρ μᾶλλον, ἀπῆλθον, καὶ ὁ μὲν ὡς πρὸς Ἰουδαίους πεύδων, ἐγάννυτο σφαζόμενος, ὁ δὲ καὶ παρόντα τὸν καιρὸν οὐ κατέπτηξεν, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο λέγων, ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε. ταῦτα γοῦν ὅτε πρότερον ἀπὸν φυγὴν δειλίαν γενέσθαι δείκνυσιν, ὅτε παρὼν τὴν τύχουσαν αὐτοῖς πρᾶξιν μαρτυρεῖ, μεγάλην δέ τινα τῆς ἀνδρείας ἀπὸν τὴν ἀρετὴν ἀνακηρύττει. οὐδὲ γὰρ ἀντὶ ῥαθυμίας εἶχον τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα τότε τὸν τόνον τῆς ἀσκήσεως ἐπέτεινον, οὐδὲ κατεγινώσκοντο φεύγοντες, οὐδὲ κατηγορεῖτο δειλίας περὶ τοιούτων, οἷοι νῦν εἰσιν οὗτοι οἱ Φιλαίτιοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμακαρίζοντο παρὰ τοῦ Κυρίου λέγοντος, μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης. ἀλλ' οὐδὲ ἀνωφελὴς αὐτοῖς ὁ τοιοῦτος ἐγίνετο κάματος. ὡς γὰρ χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντας, ὡς εἶπεν ἡ σοφία, εὗρεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, ἀξίους ἑαυτοῦ. καὶ αὐτοὶ τότε μᾶλλον ὡς ἀληθῶς ἦσαν ἐκλαμπρον σωζόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς καταδιωκόντων αὐτοὺς, ῥυσθέντες δὲ ἐκ τῶν ἐπιβούλων. καὶ διὰ τοῦτο φυλαχθέντες τοῖς λαοῖς εἰς διδασκαλίαν, ὥστε καὶ τὴν φυγὴν αὐτῶν, καὶ τὸ διαφέρειν τῶν ζητούντων τὸν θυμὸν, κατ' οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου γεγράφθαι. τότε γὰρ ἄτοπος καὶ θεοφιλεῖς ἐγίνοντο, καὶ καλλίστην εἶχον τὴν ἀνδραγαθίας τὴν μαρτυρίαν. ὁ γοῦν Πατριάρχης Ἰακὼβ φεύγων, πλόνων ὁπλασιῶν, καὶ τούτων θείων κατηξίωτο. καὶ μᾶλλον ἠρεμῶν αὐτὸς, ἔσχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν Κύριον τὸν μὲν Λάβαν ἐντρέποντα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμποδίζοντα, καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε τοῦ Ἰούδα πατὴρ, ἐξ οὗ κατὰ σάρκα ἀνέτειλεν ὁ Κύριος,

A Idem, cum rursus jussum sibi esset: *Ascendere in montem Abarim & mori*, non per me- *Deut. 32.*
tum inde remansit, sed libenter eo contendit. David quoque, qui prius Saulem fugerat, non expavit antesignanus esse in belli periculis pro populo subeundis. Quin cum optionem de morte & fuga audiisset, cum liceret illi & fugere & vivere, mortem præoptavit. Sapiens itidem & magnus ille Elias, qui dum Iesabelem latuerat, non extimuit, cum illi a Domino injunctum esset, ut occurreret Achabi, & Ochoziam redargueret. Petrus quoque, qui ob metum Judæorum in latebris se habuit, & Paulus Apostolus in sporta demissus, & ita fugiens,
B cum audissent oportere se Romæ martyrium subire, non abjecerunt eam profectionem, sed potius cum gaudio abierunt, & alter etiam antea, cum Judæos fugeret, gestiebat se mactari, alter vero præsens tempus non exhorruit: sed gloriabatur, dicens: *Ego enim jam delibor, & tempus resolutionis meæ instat.* *2. Tim. 4.*
Ista nimirum documenta exhibent, fugam nequaquam metu susceptam esse, aut quippiam vulgare in ea, sed magnam vim fortitudinis contineri. Non enim (non inquam) per ignaviam mollitiemque animi sese subduxerunt, sed potius, ut se majori vi, intentioneque exercerent, neque
C fugacitatis ob eam rem condemnabantur, neque de timiditate male audiebant, quemadmodum fit ab istis vitilitigatoribus, sed beati a Domino ita dicente prædicabantur: *Beati, qui persecutionem pati-* *Matth. 5.*
untur propter justitiam. Neque iste labor illis sine fructu erat. Siquidem Deus, ubi eos tanquam aurum in fornace conflatoria probasset (ut inquit Sapientia) se dignos invenit. Quin ipsi ideo magis ut scintillæ resplendebant servati a persecutoribus, ereptique ex illorum insidiis, ut salvi incolumesque populos erudirent, adeo,
D ut eorum fuga a persequentibus, subductioque a furore quærentium, cum divina dispositione destinationeque congrueret, atque ex ea re & DEO chari sunt redditi, & pulcherrimum fortitudinis testimonium obtinuerunt. Certe Patriarcha Jacob inter fugiendum pluribus visionibus, iisque divinis dignus est habitus, & quo magis desertus destitutusque erat, eo magis Dominum pro se habuit, qui & Labanem ad pudorem compulit, & impetum Esau coercuit, idemque ut pater Judæ esset, obtinuit, ex quo Juda secundum carnem progerminatus est Dominus,

& benedictiones Patriarcharum dispensavit. Moses item Deo charus, cum in fuga esset, tum demum vidit illam magnam visionem, ereptusque a persecutoribus pro Propheta in Ægyptum remissus est, administerque deinde tantorum signorum & legis factus, ducem se tanto populo in eremo præbuit. Et David, cum a persecutoribus agitaretur, ista
Psal. 45. edidit: *Eructavit cor meum verbum bonum:*
Psal. 50. & *Deus noster manifesto veniet, Deus noster & non reticebit*, ac magis invaluit, dicens:
Psal. 49. *Inter inimicos despexit oculus meus,*
Psal. 56. ac rursum: *In Deo speravi, non timebo, quid faciat mihi homo.* Fugiens autem & decurrens a facie Saul in speluncam, hæc verba protulit:
Psal. 57. *Emisit e cœlo & salvavit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Emisit Deus misericordiam suam, & veritatem suam, & eripuit animam meam e medio catulorum:* atque ita servatus ex dispositione divina, rex deinde effectus est, & promissionem Domini ex semine suo oriundi adeptus est. Magnus item Elias post recessum in montem Carmelum, Deum invocavit. Prophetasque Baal, plures simul quam quadragintos neci dedit, & igne cœlitus evocato, centuriones cum suis centuriis ad se missis combussit, cum diceret:
3. Reg. 1. *Descendat ignis de cœlo*, hac ratione istisque verbis ad vindictam processit, atque ita periculis ereptus est, ut Elizæum pro se jungeret, & sese formam exemplumque colendi numinis filiis Prophetarum exhiberet. Quin & beatus Paulus de se scribens, ita locutus est:
2. Tim. 3. *Quantas persecutiones sustinui, & ex omnibus liberavit me Dominus, & liberabit?* atque inde magis invalescens, dicit:
Rom. 8. *Sed in his omnibus superamus: nihil enim nos segregabit a charitate Dei.* Tunc enim usque ad tertium cœlum raptus est, & ad paradisum delatus est: ubi audivit verba ineffabilia, quæ nefas est hominem loqui, ideoque reservatus est, ut ab Hierosolymis usque ad Illyricum, Evangelium impleret. Non igitur culpabilis aut otiosa Sanctorum fuga. Si enim non declinassent persecutores, quomodo ex semine Davidis ortus esset Dominus, aut quomodo prædicare potuissent sermonem veritatis, cum id ageretur a persecutoribus, eoque Sanctos persequerentur, ut non esset doctor veritatis? Eo certe animo Judæi Apostolis prædicandi facultatem interdicebant. Sancti contra, omnia sustinere malebant,

A καὶ τὰς εὐλογίας τοῖς πατριάρχαις διηκόνησε. Μωσῆς τε ὁ θεοφιλὴς, ὅτε ἔφυγε, τότε δὲ τὴν μεγάλην ὄρασιν εἶδε, καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν διωκόντων, προφήτης εἰς Αἴγυπτον ἀπεστάλη, διάκονός τε τῶν τοσούτων σημείων καὶ τοῦ νόμου γενόμενος, καθηγήσατο τοσούτου λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ διωκόμενος ἐδίδασκεν, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, λέγων, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ σιωπήσεται. καὶ μᾶλλον δὲ ἴσχυε λέγων· ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου. καὶ πάλιν, ἐπὶ τῷ Θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. Φεύγων τε καὶ διωκόμενος ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ εἰς
B τὸ σπήλαιον, ἔλεγεν. ἐξαπέστειλεν ἐξ ὑψους, καὶ ἔσωσέ με. ἔδωκεν εἰς ὄνειδος τοὺς καταπατοῦντάς με. ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. οὕτω δὲ σωθεὶς κατ' οἰκονομίαν καὶ αὐτὸς, γέγονε μεταξὺ τὰ βασιλεύς, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔσχεν, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν ἀνατεῖλαι. ὁ δὲ μέγας Ἠλίας ἀναχωρῶν εἰς τὸ Καρμήλιον ὄρος, παρεκαλεῖτο τὸν Θεόν. καὶ τοὺς μὲν τῆς Βάαλ προφήτας, τεσσαράκοντα ὄντας καὶ πλείους, ἀθρόως ἀπήλειψε, τοὺς δὲ πεμ-
C φθέντας ἐπ' αὐτὸν δύο πεντηκοντάρχους μετὰ τῶν ἑκατὸν, λέγων, καταβήτω πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ. ἐν τούτῳ καὶ τούτοις ἐπετίμησε. τετήρηται δὲ καὶ αὐτὸς, ὥστε τὸν Ἐλισσαῖον ἀνθ' ἑαυτοῦ χρίσαι, καὶ τύπος εἰς ἄσκησιν γενέσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν. Παῦλος δὲ πανταχοῦ γράφων· οἷς διωγμοὺς ὑπήνεγκα. ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος, καὶ ῥύσεται, μᾶλλον ἴσχυε, λέγων, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. τότε γὰρ καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἡρπάσθη, καὶ εἰς τὸν παράδεισον ἀ-
D πηνέχθη. ἔνθα δὲ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ μὴ ἔξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. διὰ τοῦτο τότε πεφύλακται, ὥστε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, πληρῶσαι τὸ Εὐαγγέλιον. οὐ μεμπτέα ἄρα, οὐδὲ ἀργὴ τῶν ἁγίων ἡ φυγή. εἰ γὰρ μὴ ἐξέκλινον τοὺς διώκοντας, πῶς ἐγίνετο τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἀνατεῖλαι τὸν Κύριον; ἢ τίνες ἔμελλον εὐαγγελίζεσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; εἰ γὰρ καὶ οἱ διώκοντες, διὰ τοῦτο ἐζήτουν τοὺς ἁγίους, ἵνα μὴ ἦ ὁ διδάσκων; ὁποῖα Ἰουδαῖοι παρήγγελλαν τοῖς Ἀποστόλοις, ἀλλὰ διὰ τοῦτο πάντα ὑπέμενον.

ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον κηρυχθῇ. ἰδὲ οὖν, καὶ ὅτως ἀγωνιζόμενοι, οὐκ ἀργὸν εἶχον τὸν τῆς φυγῆς καιρὸν, οὐδὲ διωκόμενοι ἐπελανθάνοντο τῆς ἑτέρων ὠφελείας, ἀγαθοὶ λόγου διάκονοι τυγχάνοντες, οὐκ ἐφθόνουν οὐδὲ ταύτης μεταδιδόναι τοῖς πᾶσιν. ἀλλὰ καὶ φεύγοντες, τὸ Εὐαγγέλιον ἐκήρυττον, καὶ πρὸς λεγόμενον μὲν τῷ ἐπιβουλεύοντων τὰς πανουργίας, ἠσφαλίζοντο δὲ τοὺς πιστοὺς ταῖς ὑφηνέσεσιν. ὁ μὲν οὖν μακάριος Παῦλος, πείρα μαθὼν, προὔλεγε μὲν, ὅσοι θέλουσι ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται. ἐπήλφε δ' εὐθὺς τοὺς φεύγοντας εἰπὼν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα. κἂν γὰρ θλίψις ὦσι συνεχεῖς, ἀλλ' ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ, δοκιμήν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ὁ δὲ προφήτης Ησαΐας προσδοκωμένης τοιαύτης θλίψεως, ὑπανεμίμνησκε καὶ ἐνόα, βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου, κλῖσον τὴν θύραν σου, κρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ὀργή. ὁ δὲ Ἐκκλησιαστὴς εἰδὼς τὰς τῶν θεοσεβῶν θλίψεις καὶ λέγων, ἐὰν συκοφαντίαν πένητος, καὶ ἁρπαγὴν κρίματος, καὶ δικαιοσύνης ἴδῃς ἐν τῇ χώρᾳ, μὴ θαυμάσῃς ἐν τῷ πράγματι, ὅτι ὑψηλὸς ἐπάνω ὑψηλοῦ φυλάξαι, καὶ ὑψηλοὶ ἐπ' αὐτῆς. καὶ περισσεία γῆς. εἶχε τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Δαβὶδ, πείρᾳ καὶ αὐτὸν μαθόντα τὰ ἐν τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἀσφαλιζόμενον τοὺς πάσχοντας ἐν τῷ λέγειν. ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ Κύριον, τοῖς γὰρ ὅτως ὑπομένουσιν, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς φησι, Κύριος βοηθήσει, καὶ ῥύσεται αὐτοὺς, ὅτι ἤλπισαν ἐπ' αὐτόν. καὶ γὰρ κἀγὼ ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου κατωτάτου, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος. ὠφέλιμος ἄρα τοῖς λαοῖς καὶ οὐκ ἄκαιρος ἡ φυγὴ τῶν ἁγίων δείκνυται, κἂν τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ. ὅτω μὲν οὖν οἱ ἅγιοι, καθάπερ εἴρηται, φεύγοντες μὴ πρόδηλοι, καὶ δι' οἰκονομίαν ἐφυλάττοντο ὥσπερ ἰατροὶ τῶν δεομένων χάριν. τοῖς δ' ἄλλοις καὶ πᾶσιν ἡμῖν ἁπλῶς τοῖς ἀνθρώποις, νόμος ἐστὶ, φεύγειν διωκόμενος καὶ κρύπτεσθαι ζητούμενος. καὶ μὴ προπετεύεσθαι μὲν ἐν τῷ πειράζειν τὸν Κύριον, μένειν δὲ αὐτοὺς, καθὰ πρόσθεν, ἕως ἂν ὁ ὡρισμένος θανάτου χρόνος ἔλθῃ,

ut Evangelium prædicaretur. Vide igitur, num ita decertantes otiose habuerunt tempus suæ fugæ, aut in persecutione utilitatis aliorum obliti fuerunt, imo ut boni verbi dispensatores, non veriti sunt illud omnibus communicare, ut qui & inter fugiendum, Evangelium divulgarent, dolosque insidiantium, quibus appetebantur, prædicerent, confirmarentque exhortationibus fidelium mentes. Beatur igitur Paulus, qui hoc experimento didicerat, ita inquit: *Quot-* 2. Tim. 3.
quot volunt pie vivere, persecutionem patiuntur, statimque quasi ceromate fugientes inunxit, ita subdens, *Per tole-* Rom. 5.
rantiam decurrimus propositum nobis certamen. Nam tametsi tribulationes continuæ sint, illa tamen ipsa tribulatio tolerantiam efficit, tolerantia vero probationem, probatio spem, spes porro non pudefacit. Propheta autem Esaias, cum talia in expectatione sunt, hoc consilium dedit: *Vade populi mi, ingredere in-* Isa. 26.
penetralia tua, claude ostium tuum, abscondere paulisper, donec transeat ira. Porro Ecclesiastes non ignarus insidiarum adversus pios, ita loquitur: *Si calumniam* Eccles. 5.
pauperis, & judicii & justitiæ depredationem videris in provincia, ne tibi ares sit admirationi, quoniam excelsus super excelsum custodiet, & est adhuc sublimior supra eos. Et præstantia terræ. Neque id mirum, habebat enim patrem Davidem, qui in suis persecutionibus hoc experimentis cognoverat, ac propterea eos, qui affliguntur, his verbis confirmat: *Viriliter* Psal. 30.
agite, & corroboretur cor vestrum, omnes, qui speratis in Dominum: hujusmodi enim sustinentibus, non homo, sed Dominus (ut ipse ait) opitulabitur. Siqui- Psal. 40.
dem *Ego*, inquit, *sustinens sustinui Dominum, intendit mihi, & audivit deprecationem meam, & eduxit me de lacu infimo, & exluto fecis.* Utilis igitur & non infructuosa populis fuga sanctorum, etiamsi id Arianis non videatur. Quapropter sancti (quemadmodum dictum est) fugientes, sese occultabant, & per dispensationem ut medici in usus indigentium, reservabantur. Reliquis autem & in universum omnibus ea lex proposita est, ut fugiant, dum in persecutionibus appetuntur, & occultent sese, dum quærunt, neque præcipites, temerariique sint in tentando Domino, sed expectent (quemadmodum dixi) donec definitum moriendi tempus advenerit.

aut judex ille aliquid de iis, quod sibi rectum videatur, constituerit, sed tamen nos semper paratos esse voluit, ut vel vocante tempore, vel apprehensi pro Ecclesia usque ad mortem dimicemus. Hæc & beati martyres temporibus persecutionum observaverunt, iidemque, quamdiu in latebris erant, sese obdurabant: ubi autem inventi essent, martyrium obibant. Quod si quidam ex iis se persecutoribus dedidere, non temeritate eo rapiebantur, sed passim apud omnes profitebantur, a Spiritu sancto hanc promtitudinem sui que oblationem profectam esse. Cum igitur Deus nonnullis præcepta fugiendi dederit, & a Sanctis ita actum sit, dicant mihi (quæso) qui nihil, quod se dignum est, audiunt, quicquid illis dictum fuerit, unde ipsi didicerunt persecutiones instituendas esse? certe a sanctis id non habent. Supereſt igitur, ut illud a Diabolo acceperint, qui dicit: *Persequar & comprehendam:* fugere siquidem Deus injunxit, & sancti factitarunt: persequi autem Diaboli inventum est, qui omnibus infestus ubique persequendi votum concipit. Quibus igitur adhæreſcendum, Domini-ne verbis, an istorum fabulis? quorumve acta imitanda sunt, Sanctorumne, an istorum mendacia? qui fortasse ne inter ista quidem discrimen sentiunt, eo quod mente & conscientia (ut inquit Esaias) occæcati sint, & amarum dulce, lucemque tenebras arbitrentur. Utinam adsit aliquis ex nostro genere Christianus, qui istos pudefaciat, & magna voce pronunciet: *Melius est considere in Dominum, quam intendere istorum stultiloquiis.* Domini enim verba vitam æternam habent: quæ autem ab istis proferuntur, dolis & sangvine plena sunt: & hæc quidem satis magna sunt, quæ eorum insaniam subruant, & declarent, eos nihil aliud studere, quam id solum, ut convitiis & blasphemiis debacchentur. Sed quia semel bellum ausi sunt in Christum profiteri, supererat, ut etiam curiosi fierent. Exquirant igitur modum nostræ receſſionis, & reſciscant a suis: Ariani enim se militibus in cursu illo & eruptione adjunxerunt, ut eos ad sævitiam inflammarent, nosque iis latentes proderent. Qui si tum omni affectu commiserationis caruerunt, saltem nunc auditis suis sceleribus, pudefacti conquiescant. Nox erat, multique ex populo ad proxi-

Psal. 17.

Joan. 6.

ἢ ὁ κριτὴς ἐπ' αὐτῶν βουλεύσηται, ὅπως αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. εἶναι μὲν τοιγαροῦν ἑτοίμους, ὥστε καιρῷ καλέσαντι, καὶ κρατηθέντας ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου. ταῦτα καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς τῶν καιρῶν διωγμοῖς ἐφύλαττον, καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκαρτέρουν, ἀνευρισκόμενοι δὲ ἐμαρτύρουν. εἰ δέ τινες ἐξ αὐτῶν αὐτοῖς προσήρχοντο τοῖς διώκουσι, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐπράττον, ἐμαρτύρουν γὰρ εὐθὺς, καὶ πᾶσιν ἐγίνετο φανερὸν, ὅτι ὡραία τὸ πνεῦμα τοῦ καὶ αὐτῶν ἡ προθυμία, καὶ ἡ τοιαύτη προσφορά. σκοπεῖν ὅτι τοιαῦτα τοῦ Σωτῆρός ἐστι τὰ παραγγέλματα, καὶ τοιαύτας τῶν ἁγίων αἱ πράξεις, εἰ πάτωσαν ἡμῶν οἱ μηδ' ὅτι ἔν ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν ἑαυτῷ ἀκούοντες, πόθεν ἔμαθον αὐτοὶ τὸ διώκειν; ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων, σχολὴ εἴποιεν, ἀπὸ δὲ τοῦ διαβόλου τοῦτο αὐτοῖς προείληπται· τὸ λέγοντος, διώξας καταλήψομαι. καὶ τὸ μὲν φεύγειν ὁ Κύριος προσέταξε, καὶ οἱ ἅγιοι ἔφυγον· τὸ δὲ διώκειν; διαβολικόν ἐστιν ἐπιχείρημα, καὶ κατὰ πάντων αὐτὸς αἰτεῖται τοῦτο. τίνι οὖν δεῖ προσθέσθαι, πάλιν λεγέτωσαν, τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἢ ταῖς αὐτῶν μυθολογίαις; τίνων δὲ δεῖ μιμεῖσθαι τὰς πράξεις, τῶν ἁγίων ἢ ὧν ἂν ἐπινοήσωσιν αὐτοί; ἐπειδὴ δὲ ἴσως ἃ δὲ ταῦτα διακρίνειν αὐτοὶ διώανται. πεπήρωνται γὰρ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν συνείδησιν, ὡς εἶπε Ησαΐας, καὶ νομίζουσι, τὸ πικρὸν εἶναι γλυκύ, καὶ τὸ φῶς σκότος. παρελθών τις ἐξ ἡμῶν Χριστιανὸς, ἐντρεψάτω τούτους μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων· ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ ταῖς τούτων προσέχειν μωρολογίαις. τὰ μὲν γὰρ τοῦ Κυρίου ῥήματα, ζωὴν αἰώνιον ἔχει, τὰ δὲ παρὰ τούτων προφερόμενα, πανουργίας καὶ αἱμάτων ἐστὶ μεστά. ἱκανὰ μὲν ἐν τούτοις τὴν μανίαν τῶν ἀσεβῶν ἀνατρέψαι καὶ δεῖξαι, μηδὲν ἕτερον αὐτοὺς προσδάζοντας, ἢ ἵνα μόνον εἰς λοιδορίας καὶ βλασφημίας φιλονεικῶσιν. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ κεκινδυνεύκασιν εἶναι, λοιπὸν καὶ φιλοπράγμονες γεγόνασιν. ἐξεταζέτωσαν ὅμως καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ μανθανέτωσαν παρὰ τῶν ἰδίων. ἦσαν γὰρ Αρειανοὶ συνδεδεμένοι τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ παρεξωθῆσαι αὐτοὺς, καὶ ἀγνοῆσαι αὐτοῖς, ἀδικεῖν ἡμᾶς. καὶ καὶ ὅτως συμπαθεῖς τυγχάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀκούοντες ἠρεμείτωσαν αἰσχυνόμενοι. νῦν ἐξ μὲν γὰρ ἤδη λαῶ, καὶ τοῦ λαοῦ τινες ἐπαυνύχι-

προσδοκωμένης σωτηρίας. ὁ δὲ στρατηλάτης Συριανὸς ἐξαίφνης ἐπέσπη μὲν στρατιωτῶν πλεῖον πεντακισχιλίων, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ, καὶ τόξα, καὶ βέλη, καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ τὴν μὲν Ἐκκλησίαν, αὐτὸς περιεκύκλωσε, σήσας τοὺς στρατιώτας συνεχῶς, ὡς μὴ δύνασθαί τινας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξελθόντας, παρελθεῖν αὐτούς. ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγούμενος ἐν τοσαύτῃ συμφορᾷ καταλεῖψαι τοὺς λαοὺς, καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεύειν ὑπὲρ αὐτῶν, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου, πρότερον τὸν μὲν διάκονον, ἀναγινώσκειν ψαλμόν. τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. καὶ πάντας ἅπαξ ἀναχωρεῖν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἀπιέναι. ἀλλὰ δὴ στρατηλάτης βίᾳ λοιπὸν ἐπεισελθόντος καὶ τῶν στρατιωτῶν προκαλουμένων τὸ ἱερατεῖον ἕνεκα τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν λειφθέντες ἐκεῖ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἐβόων, ἡσυχίαν ἀναχωρεῖν ἤδη ἀπ' ἡμᾶς. ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἀντέλεγον, μὴ πρότερον ἀναχωρήσειν, εἰ μὴ πάντες καθέκαστον ὑπεξέλθοιεν. ἀναστὰς γὰρ καὶ προσάξας δίχλιν, ἵνα ἀντησύχιον ἀπιέναι πρότερον τοὺς πάντας, βέλτιον εἶναι λέγων ἐμὲ κινδυνεύειν, ἢ βλαβῆναί τινας ἐξ ὑμῶν. ἐξελθόντων τοίνυν τῶν πλείστων, καὶ τῶν λοιπῶν ἑπακολουθούντων, οἱ σὺν ἡμῖν ἐκεῖ ὄντες μοναχοὶ καί τινες τῶν κληρικῶν, ἀνελθόντες ἔλυσαν ἡμᾶς. καὶ ἵνα σοι μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν τῶν στρατιωτῶν, τῶν μὲν προκατεχόντων τὸ ἱερατεῖον, τῶν δὲ προσερχομένων τὴν Ἐκκλησίαν, διήλθομεν τοῦ Κυρίου ὁδηγοῦντος, καὶ ὑπὸ φυλάττοντος, λαθόντες αὐτοὺς ἀνεχωρήσαμεν, δοξάζοντες μεγάλως αὐτὸν τὸν Θεὸν, ὅτι μήτε προδεδώκαμεν τὸν λαὸν, ἀλλὰ καὶ προεπέμψαντες αὐτοὺς, διασωθῆναι καὶ διαφυγεῖν ἐποιήσαμεν τῶν ζητούντων ἡδυνήθημεν. τῆς οὖν προνοίας ἅπαξ τῶν ζητούντων ἡδυνήθημεν. τῆς οὖν προνοίας ἅπαξ καὶ δόξης ῥυσαμένης, τίς ἂν δικαίως μέμψιν ἐπαγάγοι, ὅτι μὴ τοῖς ζητοῦσιν ἑαυτὸς ἐνδότος δεδώκαμεν, ἢ ὑποστρέψαντες ἐνεφανίσαμεν ἑαυτούς; τοῦτο γὰρ ἂν ἄντικρυς, ἀχαριστῆσαι τῷ Κυρίῳ, παρὰ πολὺν τε αὐτὸ πρᾶξαι, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἁγέσθαι πράξεσιν. ἢ ὁ τοῦτο μεμφόμενος, ἐγκαλησάτω δὲ τὸν μέγαν Ἀπόστολον Πέτρον αἰτιάσασθαι, ὅτι καὶ τοι συλληφθεὶς δεσμούμενος ὑπὸ στρατιωτῶν, ἠκολούθησε τῷ καλοῦντι ἀγγέλῳ, δὲ ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς φυλακῆς καὶ διαφυγὼν, οὐχ ὑπέστρεψε καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν,

A mam Synaxin in orationibus pervigilabant, cum dux exercitus Syrianus ingessit se pluribus, quam quinque millibus, quorum alii arma, alii strictos enses gestabant, alii arcus, jacula, fustes, quemadmodum prius dictum est, & Ecclesiam militibus prope inter se consertis manibus, ne quispiam inde exiret, aut elaberetur, cinxit. Ego autem, cum in tanta tribulatione populos deserere absurdum putarem, & rectius esse, ut pro aliis pericula susciperem, manebam sedens in cathedra mea, Diacono jusso, ut Psalmum recitaret, simulque populus auscultaret: *Quoniam* Psal. 105. *in seculum misericordia ejus*: & post recitationem quisque domum abiret. Ubi B cum dux istarum cohortium, vi in templum irrupisset, militesque sacrarium ad me intercipiendum obsiderent, quotquot ex clero populove residui erant, clamitare, obsecrare, ut me subducerem: ego contra, nisi omnibus ad unum digressis, me recessurum pernegabam, quapropter relicta cathedra, injunctisque precibus obsecrabam, ut abitum maturarent: melius enim esse, si ipse in periculum venirem, quam si quispiam illorum injuriam acciperet. Digressis igitur plerisque C cæterisque eos subsequentibus, qui nobiscum erant, monachi & nonnulli ex clericis inter abeundum me secum abstraxerunt. Atque ita testor veritatem, per milites, quorum alii Sacrarium cingebant, alii per templum oberrabant, inoffense transivimus, Domino duce & protectore, nihilque ipsis sentientibus elapsi sumus: Deum interim magnifice glorificantes, quod neque populum prodidissemus, & quod illis prius sine noxa dimissis, quærentium manus effugissemus. Cum igitur divina providen- D tia nos ita mirabiliter ex hoc periculo eripuerit, quis mihi id jure vitio vertendum putet, quod non ultra me in manus quærentium rejecerim, aut remenso itinere me eorum oculis ingesserim? Id enim esset plane se ingratum DEO præstare, & præter ejus mandatum agere, & cum actis Sanctorum pugnare. At si quis est, qui in hoc culpam consistere putet, audeat ille eadem opera, etiam magnum Apostolum Petrum incusare, quod conclusus & custoditus militari manu, secutus sit Angelum, & post egressionem e carcere, & liberationem non redierit ad vincula sua,

ac seſe tradiderit, ſine omni cura conſide-
rationeque ſcelerum Herodis. Crimini
det furioſus Arianus, quod Paulus de mu-
ro demiſſus, & ita elapſus mutarit conſiliu-
um, & regreſſus, adverſariis ſui poteſtatem
fecerit. Sed neque Moſes reverſus eſt a
Madianitis in Ægyptum, ut apprehende-
retur ab iis, qui ipſum quærebant: Ne-
que item David in ſpelunca ſe exhibuit Sau-
li, neque filii Prophetarum ingeſſerunt ſe
Achabi. Id enim erat facere contra Dei
præceptum, cum in Scripturis habeatur:
Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Id
cum & ego vererer, ut qui hæc e Scripturis
didiceram, ad iſtum modum me inſtitui,
neque gratiam Domini erga me, ejusque
auxilium negligendum putavi, etiam ſi ob
id adverſum nos dentibus frendeant. Hic
igitur modus meæ receſſionis fuit, in quo
exiſtimo nullam omnino culpam eſſe,
apud eos ſaltem, quibus eſt ſana mens: cum
ſciant, a Sanctis hujusmodi formā in inſti-
tutionem noſtri traditam eſſe. Verum iſti,
ut apparet, nullū audaciæ genus, quantum-
cunque illicitum, intactum, inauſumq; re-
linqvunt, nihilq; eorū omittunt, in quibus
malitiam ſuam oſtendere poſſunt, ut vita
eorum cum ſententiis verbisq; probe con-
gruat. Neque ſi ipſis ſua tanta taliaque
facinora objeceris, pudefiunt. Leontius
enim accuſatus de commercio cujusdam
juvenculæ mulieris, Euſtoliæ nomine, jus-
ſusque proinde, ut ab ejus contubernio
abſtineret, ſe ipſum caſtrandum dedit, quo
ita libere ejus conſortio uti poſſet; neque
tamen vel ita ſuſpicionem abluere potuit,
etiamſi Conſtantius Hæreticus edicto vo-
luerit Epiſcopum eum appellari, ut etiam,
cum Presbyter eſſet, deponi maluerit.
Narciſſus vero præter alia multa vitia, qui-
bus inquinatiſſimus eſt, jam tertio ab ordi-
ne ſuo rejectus eſt. Et qui inter eos facile
teterrimus eſt, Georgius, & ipſe quoque
Presbyter a ſuo ordine ſummotus fuit, nec
profuit ei, quod ſe Epiſcopum nominarat,
quo minus Sardicæ in magno concilio de-
poneretur. Habet ille & hoc in vitiis ſuis
auctarium, quod cum nepotanter vi-
vat, nec diſſimulare queat, etiam apud
ſuos infamia laboret. Singuli igitur ſin-
gulis vitiis excellunt, una tamen omni-
bus in genere & communis macula eſt,

καίπερ ἀνήσας, ἃ πεποίηκεν Ἡρῴδης· μεμφέ-
σθω δὲ μανεὶς ὁ Ἀρειανὸς, ὅτι μήτε Παῦλος
ὁ Ἀπόστολος χαλασθεὶς ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ
διασωθεὶς μετέγνω, καὶ ὑποστρέψας ἑκόν-
τον ἑαυτὸν δέδωκε. μήτε ὅτι Μωσῆς ὑπέστρε-
ψεν ἀπὸ Μαδιὰμ εἰς Αἴγυπτον, ἵνα κρατηθῇ
ὑπὸ τῶν ζητούντων· μήτε ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ σπη-
λαίῳ ἔδειξεν ἑαυτὸν τῷ Σαοὺλ. ἀλλὰ καὶ οἱ
υἱοὶ τῶν προφητῶν ἔμειναν ἐν τοῖς σπηλαίοις,
καὶ οὐ παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Ἀχαάβ. τοῦτο
γὰρ ἐμοὶ πάλιν παρ' ἐντολὴν ποιεῖν, λεγού-
σης τῆς γραφῆς, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν
Θεόν σου. τοῦτο γὰρ εὐλαβούμενος κἀγὼ, καὶ
ταῦτα μαθὼν, ὅτως ἐμαυτὸν ἤγαγον, καὶ
οὐκ ἀθετῶ τὴν εἰς ἐμὲ γινομένην παρὰ τοῦ
Κυρίου χάριν καὶ βοήθειαν, κἂν ὅτοι μαινό-
μενοι τρίζωσι τοὺς ὀδόντας καθ' ἡμῶν. καὶ γὰρ
τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν γέ-
γονε, ᾧ ἡγοῦμαι μηδεμίαν αἰτίαν ἔχειν μέμψιν,
παρ' οἷς ἐστιν ὁ λογισμὸς ὑγιὴς· ὅπου γε καὶ τὴν
θείαν γραφὴν, οὗτ' ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων εἰς
διδασκαλίαν ὁ τύπος παρεδόθη. ἀλλ' ὅτοι,
ὡς ἔοικεν, ὅτε τῶν ἀτολμήτων παροῶσιν,
ὅτε παραλιμπάνειν τι βούλονται, ὃ μὴ τὴν
πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὠμότητα δείκνυσι.
καὶ γὰρ ὁ βίος αὐτῶν τοιοῦτός ἐστιν, οἷοί εἰσι
καὶ τῷ Φερνήματι καὶ ταῖς Φλυαρίαις. καὶ οὐκ
ἂν εἴποι τις τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατ' αὐτῶν,
οἷα καὶ ὅσα πράττοντες αὐτοὶ οὐκ αἰσχύνον-
ται· ὁ μὲν γὰρ Λεόντιος διαβαλλόμενος
μὴ γυναικὸς ἦν νεωτέρας, λεγομένης
Εὐτολίας, καὶ κωλυόμενος συνοικεῖν αὐ-
τῇ, δι' αὐτοῦ ἑαυτὸν ἀπέκοψεν, ἵν' ἐπ' ἀ-
δείας ἔχῃ διατρίβειν μετ' αὐτῆς. καὶ τὴν μὲν
ὑποψίαν οὐκ ἀπενίψατο, διὰ τοῦτο δὲ μᾶλ-
λον καὶ πρεσβύτερος ὢν, καθῃρέθη εἰ μὴ
Κωνσάντιος ὁ αἱρετικὸς ἐβιάσατο λέγεσθαι
αὐτὸν Ἐπίσκοπον. ὁ δὲ Νάρκισσος ἄλλα τε
πολλὰ κακὰ ἔχων, καὶ τρίτον ἐν διαφόροις
συνόδοις καθῃρέθη· καὶ νῦν αὐτός ἐστιν ἐν αὐ-
τοῖς ὁ πονηρότατος· ὅδε Γεώργιος καὶ πρεσβύ-
τερος μὲν ὢν, διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ καθῃρέθη,
ὀνομάσας δὲ ἑαυτὸν Ἐπίσκοπον, οὐδὲν ἧττον
πάλιν καθῃρέθη ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν μεγάλῃ
συνόδῳ. ἔχει δ' ὅτι καὶ πλέον τι καὶ ζῶν ἀσώ-
τως, οὐκ ἔλαθεν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων
καταγινώσκεται, τὸ τέλος τοῦ ζῆν καὶ τὴν εὐ-
θυμίαν, ἐν τοῖς αἰσχίστοις μετρῶν. ἕκας-
τος δὲ τῶν ἑτέρων ἐν τοῖς ἰδίοις πλεονεκτεῖ κακοῖς. κοινὸς δὲ πᾶσιν αὐτοῖς,

ὅτι τὴν αἵρεσίν εἰσι χρισομάχοι, καὶ οὐκέτι Χρισιανοὶ, ἀλλὰ μᾶλλον Ἀρειανοὶ καλοῦνται. ἰδὼ ταῦτα διαβάλλειν αὐτοὺς ἔδει. ἀλλότρια γὰρ τῆς ἐν Χρισῷ πίσεως ἐσιν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δι' αὐτοὺς κρύπτεσιν· ὅδεν ἂν θαυμασὸν, εἰ τοιοῦτοι ὄντες τῷ φρονήματι, καὶ τοιούτοις συμπλεκόμενοι κακοῖς, τοὺς μὴ συντρέχοντας αὐτῶν τῇ ἀσεβεσάτῃ αἱρέσει, διώκοντες ζητοῦσι. καὶ ἀναιροῦντες μὲν, χαίρουσι· μὴ τυγχάνοντες δὲ, ὧν εὔχονται, λυποῦνται. νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι, ὅταν, καθὰ πρόσθεν, βλέπωσι ζῶντας, ὡς ἀποθνήσκειν βάλλοντας. εἰ δὲ τούτους ἔτως ἀδικεῖσθαι, ὥσε αὐτοὺς μὲν ἀθενεῖν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· τοὺς δὲ διωκομένους παρ' αὐτῶν, εὐχαριτεῖν τῷ Κυρίῳ, ὃ λέγει τὰ ἐν τῷ εἰκοσῷ ἑβδόμῳ Ψαλμῷ. Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπισὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας τὰ φαγεῖν τὰς σάρκας μου, οἱ θλίβοντές με καὶ οἱ ἐχθροί μου αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον. ὃ πάλιν ἐν τῷ τριακοσῷ πρώτῳ Ψαλμῷ. ἔσωσας ἐκ τῶν ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ συνέκλασάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου. ἐν Χρισῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A quo pro hæresi sua, belloque in Christum, non Christiani amplius, sed Ariani appellantur. Cum igitur hoc sint animo & professione, & innumeris teterrimisque vitiis scateant, quid miri est, aut inexpectati, si eos, qui in eorum sententiam non concedunt, neque Arianam hæresin plausibus prosequuntur, ad necem quærant? & ubi necaverint, de facto gaudeant: frustrati autem votis suis tumultuentur, æstuent, doleant, adeo ut ipsi putent se injuriam accepisse, quod in injuriis inferendis non satis polleant: contra qui eorum persecutionibus appetiti fuere, Deo gratias agant, & multa cum fiducia loquantur, ea præ- B sertim, quæ sunt in 27. Psalmo, *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? cum appropinquarent adversum me nocentes, ut ederent carnes meas, tribulatores mei, & inimici mei infirmati sunt, & ceciderunt. Si constituantur adversus me castra, non timebit cor meum. Si insurgat adversus me prælium, in inexpugnabili dextra Dei sperabo.* Atque itidem in trigesimo primo Psalmo: *Servasti ex necessitatibus animam meam, & non conclusisti me in manibus inimicorum: posuisti in loco spatioso pedes meos,* in Christo Jesu Domino nostro, per quem Patri in Spiritu sancto, gloria & imperium in secula seculorum, Amen. C

Psal. 27.

Psal. 31.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

D. ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ Ἀρειανῶν.

CONTRA ARIANOS, Apologia secunda.

ΕΓΩ μὲν ὤμην μετὰ τοσαύτας ὑπὲρ ἡμῶν γενομένας ἀποδείξεις, καταδύεσθαι λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων καταγινώσκειν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς ἄλλους ἐσυκοφάντησαν. ἐπειδὴ δὲ οὐδ' οὕτω καταγνωσθέντες ἐρυθριῶσιν, ἀλλ' ὑπ'

EGO arbitrabar post tanta pro nostra defensione documenta, verecundia adversarios meos, & prodeundi metu latituros, & sibi ipsis, quod aliis calumniam fecerint, displicituros. Cæterum, quandoquidem convicti damnatique erubescere nequeunt, sed stulte

obtrectationibus adrepunt, sperantes semel judicata iterum in judicium revocanda, non ut causam dicant, id enim maxime fugitant, sed ut nos animosque eorum, qui integri sunt, molestiis vexent: necessarium video, ut vobis me purgem, quo repudiatis susurris, scelera & falsas illorum criminationes condemnetis. Vobis siquidem sinceris hominibus ratio meæ innocentiæ reddenda est: litigiosis vero sua ipsorum argumenta opponenda sunt, in quibus summa mihi vincendi fiducia est. Nam quod ad nos attinet, judicio nullo opus est: Judicatum est enim non semel secundum nos, sed sæpius. Primum quidem in nostra provincia cum ad id coissent propemodum centum Episcopi. Secundo Romæ nobis cæterisque adversariis Eusebii, ad ejus criminosas literas in judicio comparentibus. Fuere autem in eo consessu plures, quam quinquaginta Episcopi. Tertio iterum, in magno Sardicensi Concilio ad edictum religiosissimorum Principum Constantii & Constantis, in quo judicio ita ceciderunt adversarii, ut habiti pro calumniatoribus depositionem exautorationemque ordinis sui retulerint: nostram vero innocentiam plures, quam trecenti Episcopi suis calculis comprobarint, qui ex multis provinciis Ægypti, Libyæ, Pentapoleos, Palæstinæ, Isauriæ, Cypri, Pamphyliæ, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Mysiæ, Thraciæ, Dardaniæ, Macedoniæ, Epiri, Thessaliæ, Achajæ, Cretæ, Dalmatiæ, Siscie, Pannoniarum, Norici, Italiæ, Piceni, Tusciæ, Campaniæ, Calabriæ, Apuliæ, Brutiorum, Siciliæ, Africæ universæ, Sardiniæ, Hispaniarum, Galliarum, Britanniarum, eo se ad consilium contulerant, adeo ut Ursacius quoque & Valens, cum antea se pro calumniatoribus gessissent, pœnitere se sui facti protestarentur. Non solum enim sententiam pro nobis dictam approbarunt, sed & se cæterosque meos adversarios calumniatores esse confessi sunt, qua pœnitentia etiam scriptis prodita, Eusebium socium calumniæ & fingendi criminis coartificem liquidissime convincunt. Nemo igitur rem a tot Episcopis excussam, exploratamque, & clarissimis documentis convictam, denuo putarit sub judicium revocari debere, ne si iterum atque iterum res toties judicata in cognitionem deducatur, fine prorsus careat cognoscendi curiositas,

A ἀναισθησίας ἔρπουσι ταῖς καταλαλιαῖς, νομίζοντες ἀνάδικα πάντα γίνεσθαι, ὄχ ἵνα κριθῶσι· φεύγουσι γάρ· ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς καὶ τὰς ψυχὰς τῷ ἀπεργάζωνται σκύλλωσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμῖν ἀπολογήσασθαι, ἵνα μηκέτι μὲν ἀκούσῃ ἀνέχησθε γογγυζόντων, καταγνῶτε δὲ τῆς πονηρίας καὶ συκοφαντίας αὐτῶν. ὑμῖν μὲν γὰρ τοῖς γνησίοις ἀπολογοῦμαι, πρὸς δὲ τοὺς φιλονεικοῦντας, παρρησιάζομαι τοῖς κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις. οὐκέτι γὰρ κρίσεως δεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς· κέκριται γὰρ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις. πρῶτον μέν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ συναγομένη ὑπὸ Ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν· δεύτερον δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γράψαντος Εὐσεβίου, καὶ κληθέντων αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, καὶ συναχθέντων Ἐπισκόπων κἀκεῖ, πλέον πεντήκοντα. καὶ τρίτον ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Σαρδικῇ συναχθείσῃ, καὶ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων, Κωνσαντίου καὶ Κώνσαντος· ἐν ᾗ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν γνώμονοι, καθηρέθησαν ὡς συκοφάνται, οἵς τε πεισθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν, συνεψηφίσαντο μὲν Ἐπίσκοποι πλείους τριακοσίων, ἐξ ἐπαρχιῶν Αἰγύπτου, Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως, Παλαισίνης, Ἰσαυρίας, Κύπρου, Παμφυλίας, Λυκίας, Γαλατίας, Δακίας, Μυσίας, Θράκης, Δαρδανίας, Μακεδονίας, Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Ἀχαΐας, Κρήτης, Δαλματίας, Σισκίας, Παννονίων, Νωρικῆς, Ἰταλίας, Πικηνῆς, Τυσκίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Ἀπουλίας, Βρεττίας, Σικελίας, Ἀφρικῆς πάσης, Σαρδανίας, Σπανίων, Γαλλίων, Βρεττανίων· ἐμαρτύρησαν δὲ τούτοις, Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, οἱ πρότερον μὲν διαβάλλοντες, ὕστερον δὲ μεταγνόντες. ὁ γὰρ μόνον ἀπεδέξαντο τὰ κριθέντα ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ συκοφάντας ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς καθ' ἡμῶν γνωμένους, ὡμολόγησαν. οἱ γὰρ ὕστερον μεταγνόντες καὶ ὕστερον γράψαντες, δῆλοί εἰσι καὶ τὰς περὶ Εὐσέβιον ἐλέγχοντες, μὴ γὰρ αὐτῶν κοινῇ τινὶ καθ' ἡμῶν ἐμηχανήσαντο συσκευῇ. τὰ νῦν περὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων Ἐπισκόπων δοκιμασθέντα καὶ κριθέντα, ἀποδεχθέντα τελειῶς· πρέπειν εἶναι πάλιν ἀνακρίνεσθαι πᾶς ὁσιοῦν ὁμολογήσειεν, ἵνα μὴ κἂν νῦν ἐξετασθῇ, πάλιν ἀνακριθῇ καὶ αὖθις, εἰ ἀπέραντον τὰ τῶν περιεργαζομένων ζητήματα ἥρηται.

ἤρκει μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν τοσούτων Ἐπισκόπων ψῆφος δυσωπῆσαι σὺν ἔτι κἂν προσποιεῖσθαί τι καθ' ἡμῶν βλασφημίας· ὅτε γὲ καὶ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ καθ' ἑαυτῶν, φάσκοντες τὰ καθ' ἡμᾶς εἶναι συσκευὴν, τίς ἔτι λοιπὸν ἀμφιβάλλων σὐκ αἰσχύνεται; τὸ γὰρ νόμῳ κελεύοντος ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων ἵστασθαι τὰς κρίσεις, ἰδὲ τοσοῦτον πλῆθος ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι μαρτύρων, ἔχον προσθήκην, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπόδειξιν· ὥστε καὶ σὺν ὑπολειπομένας μηκέτι προσέχειν, οἷς ὡς ἠθέλησαν, ἐδίκασαν, ἀλλὰ βιάζεσθαι λοιπὸν, καὶ διὰ τῶν ἀλόγων ἀδικεῖν σὺν ἐλέγχοντας αὐτούς. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς μάλιστα λυπεῖ, ἐπειδήπερ ἅπερ ἔκρυψαν αὐτοὶ πράξαντες, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐν γωνίᾳ σωσθέντες, ταῦτα Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος ἐξήγαγον, ἀπεκάλυψαν. καὶ ἴσασιν ἀκριβῶς ὡς ἡ τούτων μετάνοια, καταγνόντας μὲν ἐκείνους, δικαίους δὲ σὺν ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐν Σαρδικῇ Συνόδῳ καθηρέθησαν, ὥσπερ ἔμπροσθεν εἶπον. καὶ εἰκότως γε. οὕτω γὰρ καὶ οἱ τότε Φαρισαῖοι ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τοῦ Παύλου, διήλεγχον τὴν ἑαυτῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ γνώμην συνωμοσίαν· οὕτως ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐδέχθη μάτην διωκόμενος, ὁπηνίκα ὁ διώκων ὡμολόγησε λέγων, ἥμαρτον τέκνον Δαβίδ. οὕτως καὶ ἔτι νικηθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἠξίωσαν καὶ γράψαντες ἀπέστειλαν Ἰουλίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης· ἔγραψαν δὲ καὶ ἡμῖν ἀξιοῦντες ἔχειν τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην, οἱ τοσαῦτα θρυλήσαντες, καὶ τέχνας καὶ μηχανὰς ἐξευρίσκοντες, διότι δὲ ἐζήτησαν ἀνελεῖν, τούτους τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ζῶντας ὁρῶσι. Περὶ Ἀρείου δὲ καὶ τῆς αἱρέσεως ἀνεθεμάτισαν ἀκολούθως τοῦτο ποιοῦντες. εἰδότες γὰρ, ὡς οὐδὲν ἕτερον οἱ περὶ Εὐσέβιον ἡμῖν ἐπεβάλλοντο, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀσέβειαν, ἅπαξ κείσαντες ὁμολογῆσαι τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, αὐτοὺς ἠρνήσαντο καὶ τὴν χρισομάχον αἵρεσιν, δι' ἣν καὶ τὰ καθ' ἡμῶν ὑπετέκναντο. τὰ μὲν οὖν γραφέντα παρὰ τῶν Ἐπισκόπων ὑπὲρ ἡμῶν καὶ διαφόρους Συνόδους καὶ πρῶτα τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἐστὶ τάδε.

A Sufficerent qvidem tot Episcoporum calculi ad confundendos eos, qvi etiamnum aliqvid falsi criminis contra me fingunt, etiamsi nihil aliud accederet: jam vero cum ipsimet hostes contra se & pro nobis testimonium ferant, criminaqve adversum nos mendaciis & dolo composita esse fateantur, qvem qvæso non puduerit de mea ulterius innocentia dubitare? præsertim cum lex jubeat, in ore duorum aut trium testium judicia constitui: in mea ergo causa vide, qvanta sit multitudo testium, qvi nostræ innocentiæ suffragantur, cui pro appendice adversariorum nostrorum confessio accedit, adeo ut ne cæteri qvidem ex adversariis sua indicia adversus me pro ipsorum libidine conflata B tueri ausint, sed pro bonis rationibus vim in eos, a qvibus refutantur, comparent. Id enim illos pessime habet, qvod qvæ ipsi occultim & inter se composuerunt, ea Valentis & Ursacii indicio retegantur, minime ignari, eorum pœnitentia & se damnari, & damnatos ab ipsis innocentes declarari, ac proinde eos, ut prius a nobis dictum fuit, in Sardicensi concilio, ab officiis suis depositos esse, atqve id non immerito: Ut enim olim Pharisæi summoti rejectiqve a judicanda causa Divi Pauli, & suam & cæterorum Judæorum contra ipsum conjurationem patefecerunt, ut beatum Davidem præter meritum persecutionibus agitari voce ipsius persecutoris innotuit, ita peccatum suum confitentis, *Peccavi*, inqviens, *fili mi Da-* 3. Reg. 26. *vid:* ita qvoqve nunc isti victi a veritate, veniam scriptis literis a Julio Romano Pontifice poposcerunt, & ad nos pro pace, de qvibus tanta scelera divulgarant, epistolas misere, pudore, ut arbitror, adacti, cum eos, qvos tollere volebant, gratia Domini vivos conspiciant, adeo ut & ipsi qvoqve Arium ejusqve hæresin, ut anathema condemnarint, idqve congruenter ab iis & pro rei consequio actum est. Nam cum non alia de causa crimen ab Eusebio adversum nos compositum esse scirent, qvam ut hæresin suam tueretur, & cum eo veniissent, ut semel sycophantiam confirendam esse arbitrarentur, statim qvoqve ab inimica Christo hæresi, in cujus gratiam crimen finxerant, resiliendum putaverunt. Qvæ igitur pro nostra innocentia scripta sunt ab Episcopis in diversis Synodis, & primum in Ægyptiaca, sunt hæc.

SANCTA SYNODUS ALEXANDRIÆ congregata ex Ægypto, Thebaide, Lybia, Pentapoli, omnibus ubiqve Ecclesiæ Catholicæ Episcopis, dilectis & desideratissimis fratribus in Christo, Salutem.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ. ΑΠΟ ΤΕ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΗΒΑΙΔΟΣ, ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ, ΚΑΙ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ, ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

POTERAMUS qvidem, dilectissimi fratres, etiam statim ab initio conflatæ in Athanasium comministrum nostrum criminationis, deinde post ejus Alexandriæ ingressum, respondere super fictis criminibus Eusebianorum: eosqve de injuriis in eum illatis accusare, simulqve ostendere, qvam nihil nisi meras calumnias objecissent: sed qvia tempora illa nihil tale permittebant, ut & ipsi nostis, & qvia arbitraremur, post restitutionem Episcopi Athanasii, eos vultum submittere, & pudore in tam apertis injuriis suffundi, putavimus, rem silentio transmittendam esse: cum vero post tantas ejus viri calamitates, profectionemqve in Gallias, & vitam relicta domo peregre actam, post tanta pericula, qvibus minimo minus perierat, rem urgentibus calumniosis hominibus, nisi humanitas Imperatoris obstitisset. Tot malis cum nemo non hostium etiam crudelissimorum exsatiari potuisset, ipsi tamen effrontes insatiabilesqve permanent, sæviuntqve denuo & in Ecclesiam & in Athanasium, ægre ferentes illius liberationem, ac proinde atrociora molientes, cupide ad novas criminationes prosiliunt, nec timent illud, qvod in sacris literis scriptum est, *Falsus testis impunitus non erit:* & *Os, qvod mentitur, occidit animam.* Hinc fit, ut silentium diutius retinere neqveamus: admiramurqve eorum malitiam, & insatiabilem insidiis struendis pervicaciam, ecce enim, nulla sumta qviete, rursus Imperatoris aures contra nos irritant, neqve usqvam cessant literas patricidales scribere, qvo Athanasium ipsorum hæresi adversum e medio tollant. Siqvidem jam denuo accusatrices literas contra Athanasium Imperatoribus porrexere, iteratis calumniis homicidia ei objicientes, qvæ nunqvam facta sunt, ac denuo illum conjurationibus suis opprimere studeant: imputatis cædibus, qvæ nunqvam factæ sunt,

Prov. 19. Sap. 1.

Η ΔΥΝΑΜΕΘΑ ΜΕΝ, ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ, ΚΑΙ ΕΞ ΑΡΧΗΣ ΤΗΝ ΛΕΧΘΕΙΣΑΝ ΑΜΑ ΤΩ ΣΥΣΚΕΥΑΣΘΗΝΑΙ ΤΟΝ ΣΥΛΛΕΙΤΟΥΡΓΟΝ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ, Η ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΙΣΕΛΘΕΙΝ ΑΥΤΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ, ΑΠΟΛΟΓΗΣΑΣΘΑΙ, ΠΕΡΙ ΩΝ ΣΥΝΕΣΚΕΥΑΣΑΝΤΟ ΑΥΤΩΙ ΟΙ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΚΑΙ ΑΙΤΙΑΣΑΣΘΑΙ, ΠΕΡΙ ΩΝ ΠΕΠΟΝΘΕ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ, ΚΑΙ ΔΕΙΞΑΙ ΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑΣ ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑΣ. ΕΠΕΙΔΗ ΔΕ ΤΟΤΕ ΜΕΝ ΟΥΚ ΕΠΕΤΡΕΠΕ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ, ΩΣ ΙΣΤΕ ΚΑΙ ΥΜΕΙΣ· ΝΥΝ ΔΕ ΝΟΜΙΖΟΜΕΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΟΔΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ, ΔΥΣΩΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΥΘΡΙΑΝ ΑΥΤΟΥΣ ΥΠΕΛΘΕΙΝ ΟΤΩ ΦΟΝΕΡΟΙΣ ΑΥΤΟΙΣ ΑΔΙΚΗΜΑΣΙ, ΤΟΥΤΟ ΕΝΕΚΕΝ ΣΙΓΑΝ ΕΑΥΤΟΥΣ ΕΠΕΙΣΑΜΕΝ. ΕΠΕΙ ΔΕ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΑΘΕΙΝ ΤΟΣΑΥΤΑ ΤΟΝ ΑΝΔΡΑ, ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΑΠΟΔΗΜΙΑΝ, ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟ ΞΕΝΗΣ ΔΗΠΟΤΕ ΤΟΙΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΡΩΤΑΤΩ ΔΙΑΤΡΙΒΗΝ, ΜΕΤΑ ΤΟ ΟΛΙΓΟΥ ΔΕΙΝ ΑΥΤΟΝ ΑΠΟΘΑΝΕΙΝ ΟΠΟ ΤΩΝ ΔΙΑΒΟΛΩΝ ΑΥΤΟΥ, ΕΙ ΜΗ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΤΥΧΕ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΥ. ΕΦ' ΟΙΣ ΑΥ ΚΑΙ ΠΑΣ ΕΧΘΡΟΣ ΕΚΟΡΕΣΘΗ, ΚΑΙ ΤΟΝ ΘΥΜΟΝ ΩΜΟΤΑΤΟΥ, ΟΥΚ ΕΡΥΘΡΙΩΣΙΝ ΑΛΛΑ ΠΑΛΙΝ ΥΠΕΝΕΔΥΟΝΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΦΕΣΙΝ ΑΓΑΝΑΚΤΟΥΝΤΕΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΧΕΙΡΟΝΑ ΥΠΟΛΑΜΒΑΝΟΥΣΙ ΔΥΣΤΕΡΕΙΣ, ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΣΙ ΜΕΝ ΔΥΣΧΕΡΩΣ, ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ ΔΕ ΟΥΔΕΝ· ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΓΙΑΙΣ ΓΡΑΦΑΙΣ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΝ, ΜΑΡΤΥΣ ΨΕΥΔΗΣ, ΟΥΚ ΑΠΡΟΣΩΡΗΤΟΣ ΕΣΤΑΙ, ΚΑΙ ΣΤΟΜΑ ΛΑΛΟΥΝ ΨΕΥΔΟΜΕΝΟΝ, ΑΠΟΚΤΕΙΝΕΙ ΨΥΧΗΝ. ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ, ΟΥΚΕΤΙ ΜΕΝ ΔΥΝΑΜΕΘΑ ΣΙΓΑΝ, ΘΑΥΜΑΖΟΜΕΝ ΔΕ ΤΗΝ ΠΟΝΗΡΙΑΝ ΑΥΤΩΝ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΚΟΡΕΣΤΟΝ ΠΡΟΣ ΣΥΣΚΕΥΑΣ ΦΙΛΟΝΕΙΚΙΑΝ. ΙΔΟΥ ΓΑΡ ΑΠΑΥΣΤΑΝΤΑ ΠΑΛΙΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΤ' ΗΜΩΝ ΑΚΟΑΣ ΚΙΝΟΥΝΤΕΣ, ΑΠΑΥΣΤΑ ΓΡΑΦΟΝΤΕΣ ΟΛΕΘΡΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΡΟΣ ΑΝΑΙΡΕΣΙΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΟΥ ΤΗΣ ΑΣΕΒΕΙΑΣ ΑΥΤΩΝ ΕΧΘΡΟΥ. ΠΑΛΙΝ ΓΑΡ ΕΓΡΑΨΑΝ ΤΟΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΙ ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΠΑΛΙΝ ΑΥΤΟΝ ΣΥΣΚΕΥΑΣΑΣΘΑΙ ΘΕΛΟΝΤΑΣ, ΦΟΝΑΣ ΑΙΤΙΩΜΕΝΟΙ ΜΗ ΓΕΓΟΜΟΤΑΣ, ΠΑΛΙΝ ΑΥΤΟΝ ΣΥΝΕΣΚΕΥΑΣΘΑΙ ΘΕΛΟΝΤΑΙ, ΦΟΝΟΥΣ ΑΙΤΙΩΜΕΝΟΙ ΜΗ ΓΕΓΟΜΟΤΑΣ.

καὶ τότε γὰρ ἂν ἐφόνευσαν διαβάλλοντες, εἰ μὴ φιλανθρώπου βασιλέως ἐτύχομεν, πάλιν αὐτὸν, ἵνα τὸ ἔλαττον εἴπωμεν, ἐπ' ἐξορίαν ἀπελθεῖν ἐπείγονται συμφορὰς ἐξορίστων ὡς παρ' αὐτῶν γνωμένων, καὶ πεπαυσιόμενοι θρηνεῖν, καὶ θρηνοῦσι μὲν παρ' ἡμῖν τὰ μὴ γνόμενα, οὐκ ἐχουσῶται δὲ τοῖς γνομένοις κατ' αὐτούς. ἀλλὰ καὶ δευτέρας καὶ χείρονα πεπόρισαι βάλλονται, ἵνα εἰσὶ πεῖσοι, καὶ φιλάνθρωποι, καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικεῖς. μᾶλλον δὲ, εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, πονηροὶ καὶ πικροί. καὶ ἐκ φόβων καὶ ἀπειλῶν, ἢ ἐξ εὐσεβείας καὶ ἐπιεικείας, ἀ τοῖς Ἐπισκόποις πρέπει, μᾶλλον οἷα γὰρ, μηδ' ἐπὶ ἔξω τῆς φιλοπραγμόνων φθέγξαιτο, τοιαῦτα ῥήματα καὶ ἀχέα τετολμήκασιν, ὧν πεπὸς οὐδὲ βασιλέας ἔγραψαν. καὶ τοσούτων φόνων καὶ σφαγῶν κατηγόρησαν οὐκ ἐπὶ ἡγεμόνος, οὐκ ἐπ' ἄλλου τινὸς μείζονος, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ΑΥγούστων τῶν τειῶν. οὐδὲ πεπὸς τὰ διαστήματα τῶν ὁδῶν ἀποκνήσαντες, μόνον ἵνα πάντα μείζονα δικαστήρια τῆς κατηγορίας αὐτῶν ἐμπλησθῇ· κατηγορία γὰρ ἀληθῶς, ἰγαπητὲ, τὰ παρ' αὐτῶν γνόμενα, καὶ πασῶν ὠμοτάτη κατηγορία. ὅπου γε ἐπάντων τῶν ἀνθρωπίνων, ὠμοτάτου τὰ δικαστήρια. τί γὰρ ἄλλο ἔλος ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἐξετάσεως, ἢ θανάτου ἐκ βασιλικῆς κινήσεως ἐπαγόμενος; ἀκούω δὲ τὰ περὶ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα, θρηνεῖν καὶ οἰμωγῆς ἄξια; ἀκούω αὐτοῦ ἄλλον ἂν τις δικαίως θρηνήσειεν, ἐπὶ τούτοις οὐδὲν δεῖ. ἐπεὶ καὶ γέγραπται· μὴ κλαίετε τὸν τεθνηκότα, μηδὲ θρηνεῖτε αὐτόν· κλαύσατε κλαυθμῷ τὸν ἐπιστρεφόμενον, ὅτι οὐκ ἐπιστρέψει ἔτι. πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ σπουδὴ οὐδὲν ἄλλο, ἢ πεπὸς θάνατον ὁρᾷ, καὶ φονεύειν ἐπιτρέπουσι πεπὸς χωρῆσαι, καὶ ποιεῖν ἐξορίστους. ἐπεχωρήθησαν γὰρ θεοφιλέστατοι πατρὸς τοῦ βασιλέων, αὐτὴ θανάτου τῇ μεταθέσει τοῦτ' ἔστι, τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐμπλήσαντος. ταῦτα γὰρ ὅπου φιλῶν Χριστιανῶν ἔργα, πανδήμου δὲ καὶ πάντων, μήτιγε Ἐπισκόπων δοκούντων, καὶ ἄλλους τὰ δίκαια διδάσκειν, σπουδὰν ὑμῶν τῶν Χριστῷ συνειδήσιν ἡγούμεθα· πῶς γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους κωλύοντες κατηγορεῖν, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ μέχρι βασιλέων γίνονται; πῶς οἱ τὴν φορὰς ἐλεεῖν διδάσκοντες, οὐδὲ κλαῦσαι τὴν ἐξορίαν ἡμῶν ἠνέχαζεσι, κοινὸς γὰρ γέγονεν ἡ τῶν Ἐπισκόπων ὁμολογουμένως ἐξορία· καὶ πάντες ἑαυτοὺς ἐξορίστους εἴχομεν.

& fortaſſe tunc eum calumniis ſuis interfeciſſent, niſi humanum principem nacti fuiſſemus, eundemqve denuo, ut quod minimum malorum referamus, in exilium protrudere fatagunt, & ob id calamitates exulum qvaſi ab eo facta ſe deplorare ſimulant, cum revera plorent, nihil a nobis tale deſignatum eſſe: neqve priores in illum injuriæ ipſorum animis ſufficiunt, ſed nova & atrociora illis accumulata volunt, homines ſcilicet admodum manſveti & moribus æqvis, vel qvod verius eſt, improbi & perqvam acerbi, qvi terroribus & minis potius, qvam pietate & æqvitate, qvod Epiſcopos decet, ad pœnas deproperant. Tot enim cædes, hominumqve mactationes, qvas ne profanis qvidem homo & curioſus & conſectator criminum in calumniis diceret, ea ipſi effundere minime veriti ſunt, non ſolum apud præſidem aut alium qvamvis magnum virum, ſed & apud tres Auguſtos, neqve in eam rem longitudines itinerum illis graves fuere, dummodo omnia majora tribunalia calumniis implerent: calumnia enim eſt, dilecti, qvam tentant, eaqve graviſſima, & maxime omnium capitalis, idqve in ſummis omnium rerum humanarum tribunalibus. Qvis enim alius iſtius qvæſtionis finis, niſi ut mors regio tumultu inferatur? Non igitur Athanaſii, ſed illorum acta luctum lamentationemqve merentur, ipſosqve rectius deploratos habueris: in ipſos enim ploratus congruit: Siqvidem ſcriptum eſt: *Nolite flere mortuum, neqve lugere, ſed complorare complorationem egredientem, qvia non amplius revertetur.* Tota enim eorum accuſatrix epiſtola nihil aliud, niſi necem, ſpectat, aut necem moliuntur, ſi ipſis liceat, aut ſaltem exules facere, qvod & impetraverunt ab religioſiſſimo Cæſarum patre, qvi iras ipſorum offenſasqve, cum ſupplicium capitale poſceretur, exilio damnatorum explevit. Iſta opera ethnicorum ſunt, & non vel tenuiter Chriſtianorum, & minime omnium Epiſcoporum, qvos aliis juſtitiam commonſtrare oportuit, idqve veſtram arbitramur in Chriſto conſcientiam bene & luculēter perſpicere. Cur enim qvi alios ab accuſando deterrent, ſeipſos accuſatores conſpectui Imperatoris ſeſe præbuerunt? aut cur qvi alias calamitates miſerorū lacrymis perſeqvi oportere docēt, ne ab exilio qvidē noſtro ſe qvieti tradūt? Publica enim omniū Epiſcoporū noſtrorū profligatio ex ſuis ſedibus exterminatioq; facta eſt, qvi ut nos antea pro exulib9 habuerunt,

Eccl. 38.

ita nunc cum Athanasio patriæ redditi pro superioribus doloribus lacrymisque, qvibus ejus vicem miserabamur, maximam vicissim hilaritatem & gratiam recepimus, qvod utinam Dominus, ne ab Eusebianis subvertatur, nobis incolume servet. Jam si fides in criminibus, qvæ objecere, fuisset, hoc ipsum tamen criminosum est, qvod contra statuta Christianorum, post acerbitatem exiliorum aliarumqve calamitatum, denuo invadunt, cædes hominum, stragesqve objicientes, & hujusmodi criminationibus imperatorias aures obtundunt. Jam cum omnia mentiantur, nihilqve nisi calumnias afferant, nec in eorum literis qvicqvam sit veri, qvam multiplex putas in hoc conatu scelus, & qvam scelerati illi haberi debeant? Rem igitur aggrediemur, eorumqve calumniis occurremus. Nam hinc qvoqve priora illa, qvæ vel de Synodo vel de judicio habito jactitant, non recte facta esse, imo falsa esse comprobabuntur, ipsis interim denuo ea de causa condemandis. Pudet nos certe istius defensionis, verum qvia temerarii nostri criminatores ad omnia calumnianda se promtos offerunt, & qvia post Athanasii ingressum, cædes & homicidia objiciunt patrata esse, necessum est nostri excusationem, tametsi prolixiusculam, qvia res ita cogit, cum venia audiatis. Cædes omnino nulla neqve ab Athanasio, neqve per Athanasium commissa est, qvapropter cum ad hanc inexspectatam defensionem adversariorum iniqvitate propellamur, nonnihil indulgendum est necessitati excusationis. Cædes igitur & vincula aliena sunt a nostra Ecclesia, carnifici neminem unqvam Athanasius dedidit, neqve carcerem, qvantum in ipso fuit, vinctis tradendis fatigavit. Sacraria nostra ut in præsentia, ita etiam semper pura innocentiaqve fuere, non nisi Christi sangvine, ejusqve cultu sanctificata, neqve Presbyter, neqve Diaconus ab Athanasio interfectus est, neqve cædem ulli aut exilium irrogavit, utinam illi, qvi veram persecutionem induxerunt, nihil tale contra eum perpetrassent. Nullus enim opera ejus patria excidit: ipse autem ab istis in exilium actus est, qvem nunc iterum, qvia ab ea relegatione liber dimittitur, gravioribus criminibus repetentes,

καὶ νεῦ ὡς σεὺ Αθανασίῳ ταῖς πατείσιν ἀποδοθέντας, πάλιν ἀντὶ τῶν προτέρων ὀδυρμῶν καὶ θρήνων ἐπ' αὐτῷ μεγίστην εὐθυμίαν ἀπολαβόντας καὶ χάριν, ἣν ὁ Κύριος διαφυλάξειε, καὶ διατρέψαι τοὺς νῦν Εὐσέβιον μὴ ἐπιτρέψῃ. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἀληθῆ ἦν, ἀλ' κατηγόρουν αὐτὸν, ἦν ἵνα κατηγορήμαλα, ὅτι νῦν τὸ πρόσταγμα τῶν Χριστιανισμοῦ, καὶ μὴ τὸν πειρασμοῦ ἐξορισμὸν ἐπεμβαίνοντες πάλιν, φόνων καὶ σφαγῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων κατηγοροῦσι, καὶ βασιλικαῖς ἀκοαῖς ταῦτα κατὰ τῶν Ἐπισκόπων ἐπηχοῦσιν. ὅτε ὃ πάντα ψεύδονται, καὶ πάντα συκοφαντοῦσι, καὶ μὴ πρόσεσιν αὐτῶν ἀλήθεια τοῖς σώμασι, μηδὲ τοῖς γράμμασι, ποσαπλοῦν τὸ κακὸν παρ' αὐτοῖς; ἢ πόσαρκες εἶναι δοῦ ἀνθρώπους ὑπολαμβάνετε; ἤδη τοίνυν ἐπ' αὐτὸ χωρήσωμεν, καὶ πρὸς τὰς κατηγορίας αὐτῶν τὰς νῦν γινομένας ἀπαντήσωμεν. καὶ γὰ ἀπὸ τούτων, ἀδὲ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν ἐπὶ Σεβαστοῦ καὶ κείσθω ῥηθέμενα, καλῶς πεπραγμένα, μᾶλλον ὃ ἀδὲ ἀληθῆ λεγόμενα ἐλεγχθήσεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τούτοις καταγνωσθήσονται. δυσωπούμεθα μὲν οὖν περὶ τοιούτων ἀπολογούμενοι. πλὴν ἐπειδήπερ πρὸς πάντα ἑαυτοῦ οἱ προπετεῖς ἐπάγουσι κατηγορεῖ, καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον Αθανασίου, φόνους καὶ σφαγὰς αἰτιῶνται γεγονῆναι, προκαλούμεν διαχέεσθαι τῆς ἀπολογίας, κἂν διὰ πλειόνων ᾖ, τὰ γὰ πράγματα ἀναγκάζει. φόνου μὲν ὅτε πρὸ Αθανασίου γέγονεν, ὅτε δι' αὐτὸν, ἐπειδὴ καὶ εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν ἄδοξον ἀπολογίαν, ὡς προείπομεν, ἐμβιβάζουσιν οἱ κατήγοροι, σφαγαὶ ὃ καὶ δεσμοὶ, τῆς Ἐκκλησίας ἡμῖν ἀλλότρια· δημοσίᾳ γὰρ ἐδωκεν Αθανασίου ὐδένα. καὶ τὸ δεσμωτήριον, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, ὐδὲ πώποτε ἐσοχλησεν παρ' αὐτῷ. τὰ παρ' ἡμῖν ἱερατεῖα, ὥσπερ ἀεὶ καὶ νῦν καθαρά. μόνῳ σεμνυνόμενα τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ὐσεβείᾳ, ὐ πρεσβύτερος, ὐ διάκονος ἀνῃρέθη πρὸ Αθανασίου, ὐ φόνον, οὐκ ἐξορίαν ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴτε μηδὲ ἐκεῖνοι κατ' αὐτοῦ ἔδρασαν ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν ἐπαγαγόντες. ὐδεὶς γὰ ἐξόριος ἐνταῦθα γέγονε δι' αὐτόν· πλὴν αὐτοῦ ὃ Ἐπισκόπου Αθανασίου Αλεξανδρείας παρ' αὐτῷ, οὐ ἀφεθέντα, καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσι προβάλλειν ἐπιζητοῦσι, πάντα πρὸς ψεῦδη Σατανοφόρα ῥήματα,

τὴν γλῶτταν ἑαυτῶν ὀτρυύοντες. ἰδὲ γὰρ λοιπὸν
καὶ τὰς τ δικασῶν πράξεις ἐπ' αὐτὸν μεταφέρου-
σι, καὶ τὸν μὲν ἔπαρχον τ Αἰγύπτ φανερῶς ὁμο-
λογοῦσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, κατὰ λιμνῶν ἀπέφθυ-
ται· πάλιν δὲ δυσωποῦντας ταύτας τὰς ἀπο-
φάσεις, Ἀθανασίῳ προστάττοντες. καὶ ταῦτα
μηδέπω τ Ἀλεξανδρείας ἐπιβάντι, ἀλλ' ἔτι τ
ὁδοῦ τ ἀπὸ τ ἐξορείας ἐχομένῳ, καὶ κ τῶν
Συρίᾳ ὄντι. εἶτε δεῖ καὶ μακρὰν ἀποδημίαν
εἰς ἀπολογίαν φέρειν, ὥστε τὸ μηδὲ ὅλως δύνασθαι
εἶναί τινα, οἷς ἂν ἡγεμὼν ἡ ἔπαρχος Αἰγύπτ
πράξῃ. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τ Ἀλεξανδρείας ἦν, τί
προῆς Ἀθανάσιον αἰτεῖτε ἐπάρχου πράξεις; ἀλλ'
ὅμως ὅδε ἐπεδήμει τοῖς τόποις, καὶ τὰ πραχθέντα
ὑ διὰ προφάσεις ἐκκλησιαστικὰς πέπρακται
παρὰ τ ἐπάρχου τ Αἰγύπτ, ἀλλὰ διὰ τίνας
ἂν ἐν τῷ ὑπομνημάτων εἴσεσθε. ἄπερ μὴ τὸ
γνῶναι τὰ παρὰ τούτων γραφέντα, πολυπρα-
γμονήσαντες ἀπεσείλαμεν ὑμῖν. ὁρῶμεν ὅτε
καὶ νῦν τὰ μὴ γρόμενα, μήτε παρ' αὐτῶν, μήτε
δι' αὐτῶν, βοῶσιν ὡς γρόμενα, καὶ τοσούτοις μαρ-
τυρίοις ὡς πληροφορηθέντες κακοῖς, εἰπάτω-
σαν ἐν ποίᾳ Συνόδῳ καὶ ταῦτα ἔγνωσαν; ἐν
ποίων ἀποδείξεων; ἐν ποίᾳ κρίσεως; εἰ δὲ μη-
δὲν ἔχοντες ὅτου τὸν ἁπλῶς διαβεβαιοῦνται, τί
τὰ πρότερα πῶς γέγονεν; ἢ πῶς λέγουσιν, ὑ-
μῖν καταλίπομεν σκοπεῖν. ὁρᾶτε γὰρ ἄλλο ἐστὶν,
ἡ συκοφαντία καὶ ἐχθρῶν ὕβρεως, τὸ θυμὸς ἄ-
χεσα φέρων, καὶ κ τ ἀσεβείας ἡ ὑπὲρ τῶν
Ἀρειομανιτῶν ἀσέβεια λυθῆσα, ἵν' ἐν ποδῶν
μηροὶ ὀρθόδοξοι γρῶνται, μετ' ἀδείας ὅ λοι-
πὸν, ἃ βάλονται, κηρύττειν οἱ προστάται τ ἀ-
σεβείας. καὶ γὰρ ὅτως ἔχει. Ἀρείου τὸ ἀσεβήσαν-
τος καὶ ἡ Ἀρειομανιτῶν δ' αὐτὸν αἵρεσις
ἐκκέκληται, τ Ἐκκλησίας ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ
μακαρίτου Ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου, οἱ περὶ Εὐ-
σέβιον μαθηταὶ τ ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὶ
τυγχάνοντες ἑαυτοὺς ἐκβεβλῆσθαι νομίζον-
τες, ἔγραφον πολλὰ παρακαλοῦντες Ἀλέξαν-
δρον τὸν Ἐπίσκοπον, μὴ ἀφεῖναι τὸν αἱρετικὸν
Ἄρειον ἔξω τ Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρου δὲ διὰ
τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσε-
βῆ, εἰς Ἀθανάσιον τότε διάκονον ὄντα, ἐλυ-
ποῦντο. ἐπειδὴ καὶ πλείστα συνόντα Ἀλεξάνδρῳ
τῷ Ἐπισκόπῳ, πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤ-
κουον, καὶ μεμόρμυρον παρ' αὐτοῖς, πεῖραν ἔ αὐτοῖς
καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν λαβόντες ἐν τ Συνόδῳ τῆς κ Νικαίαν συγκροτηθείσης,
ἐν οἷς ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν Ἀρειομανιτῶν, μείζονος τὸ μίσος ἤνεγκαν.

lingvam suam ad omnia falsa & crudelia exacuunt. Qvinimo Judicum acta & damnatos a præfecto Ægypti, ut ipsi in suis scriptis fatentur, ad Athanasii culpam transferunt, adeo nihil illos pudet: sævitiæ Athanasii imputant, cum Athanasius per id tempus nondum Alexandriam ingressus fuisset, & per Syriam in itinere ab exilio reverteretur. Qvod si longinqva absentia excusationem affert, ne qvis reus habeatur, qvibus præses aut præfectus Ægypti aliqvid facit, qvid Athanasio remotius a crimine, qvi si vel in ipsa Alexandria fuisset, qvid tamen illi qvæso cum negotiis præfecti? Atqvi in illis locis non erat, neqve ad ea, qvæ acta sunt a præfecto, res Ecclesiasticæ occasionem dederunt, sed unde id natum sit, ex monumentis actorum intelligetis, qvæ nos, cognitis illorum scriptis, & re perqvam diligenter explorata, ad vos transmisimus. Igitur cum & nunc ea, qvæ neqve ab eo, neqve per eum facta sunt, qvasi facta sint, occlament, & tot testibus se certiores factos videri velint, optarim mihi indicarent cujus Synodi actis, argumentisve aut indiciis rem ita se habere didicerunt. Qvod si nihil tale pro se habent, temereqve omnia affirmant, vestris animis cogitandum relinqvimus, qvid & prius factum sit, & nunc factum esse ab istis fingitur? Nihil enim aliud vestris animis apparebit, qvam calumnia, & defendendæ impietatis contra pietatem rabiosus furor, & ob id unum agi, ut tollantur e medio Orthodoxi, qvo jam inde cum securitate prædicent, qvicqvid libuerit impietatis patronis. Et certe rem ita se habuisse comperietis. Cum enim Arius, unde Ariomanitarum hæresis conflata est, ab ecclesia per beatum Episcopum Alexandrum ejectus esset, Eusebiani discipuli pariter & socii impietatis, semetipsos ejectos esse arbitrantes, multis adhortationibus Alexandro scripserunt, ne Arium extra Ecclesiam relinqveret. Alexandro autem ob pietatem in Christum, hominem impium non recipiente, in Athanasium ejus diaconum iras avertunt, & qvia eum assiduum esse apud Alexandrum, & in pretio haberi curiose animadverterent, & qvia jam antea ejus pro CHRISTO pietatem in Synodo Nicensi, ubi cum magna libertate contra Arianam hæresin disseruerat, experti essent, in gravissimum odium exarserunt:

ubi autem Deus eum ad Episcopatum provexerat, veterem jam olim malitiam refoventes, veriti illius orthodoxam mentem, & in resistendo contra impietatem robur, conscientia vecordes omnibus rationibus conjurationes in eum coqvebant, princepsqve hac in re Eusebius fuit, conscientiæ suæ furiis agitatus præceps. Cæsarem igitur contra Athanasium irritant, & Synodos minantur. Postremo Tyri in consilium coierunt, adeo ut ne nunc qvidem contra eum scribendi otium admittant prorsus implacabiles, & qvorum qverelis nunqvam satisfacias, ut qvi constitutionem Episcopatus Athanasii tanqvam non legitime celebratam cavillationibus arrodant, nusqvam non homin infesti, ut saltem mendaciis eum infamem reddant, & falsa proferant, ex qvorum tamen vanitate, priora illa falsa esse atqve conficta deprehenduntur. Ajunt igitur post obitum Episcopi Alexandri, cum pauciſſimi essent, qvi Athanasii mentionem facerent, sex aut septem Episcopos clanculum & in loco obscuro eum præsulem ordinasse. Hæc eadem illi, qvibus nullum mendaciorum genus reformidandum videtur, Imperatoribus scripsere. Nos autem contra, cnm tota civitate & universa provincia testamur, omnem multitudinem populumqve Catholicæ Ecclesiæ in unum coactum, qvasi in speciem unius corporis & animæ, clamoribus vociferationibusqve postulasse, Athanasium Ecclesiæ Episcopum dari, idqve publicis votis a Christo expetisse: nosqve ut faceremus, per multos dies ac noctes jurejurando obtestatos fuisse, cum interea nec ipsi ab ecclesia discederent, neqve nobis discedendi facultatem permitterent, hoc nostrum totiusqve civitatis & universæ provinciæ testimonium, nec mali qvicqvam de eo, qvod ab ipsis fit, pronunciamus: sed optima qvæqve prædicamus, bonum illum esse, religiosum, Christianum, devotarium, & vere Episcopum. Porro qvod nostrum pleriqve sub omnium oculis acclamationibusq; Athanasium Episcopum creaverint, nos ipsos in testes offerimus, qvibus ut autoribus ordinationis, major qvam istis, qvi & tunc aberant & nunc mentiuntur, fides haberi debet, qvanqvam nihil ea re impeditus Eusebius creationem vituperat, homo, qvi ipse prorsus Episcopus creatus non est, aut si unqvam jus Episcopi habuit, id ipsum rescidit, ut qvi principio Beryti pro Episcopo egerit, relictoqve Beryto Nicomediam se transtulerit, illam qvidem cathedram præter leges destituens: istam vero nulla lege invadés,

ὡς ὑπὲρ τοῦ Ἐπισκοπεῖν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἤγαγε, τοῦ ἐκ παλαιοῦ τεθραμμένου αὐτοῖς κακίᾳ διαζωπυρήσαντες, καὶ φοβούμενοι τοῦ ὀρθοδοξίᾳ αὐτοῦ, καὶ τοῦ κατὰ τῆς ἀσεβείας θράσασιν, Εὐσέβιος δὲ πλέον καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ὧν οἶδε πλαττόμενος, πάντα τρόπον ἐπεβάλλουν καὶ συνεκυβέυοντο τῷ ἀνδρί. ἐκίνουν βασιλέα κατ' αὐτοῦ, Συνόδους ἠπείλουν πολλάκις· καὶ τέλος ἐν Τύρῳ συνῆλθον, ἕως μέχρι νῦν οὐκ ἀφίσανται κατ' αὐτοῦ γράφοντες, καὶ ὅτως εἰσὶν ἀθεράπευτοι, ὡς καὶ τοῦ καθάσασιν τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτοῦ μέμφεσθαι, πανταχοῦ δεικνύοντες ἑαυτοὺς ἐχθρούς, καὶ μισοῦντας τὸν ἄνδρα. καὶ ψευδῆ λέγοντες, μόνον ἵνα συκοφαντήσωσιν αὐτὸν ἐν ταῖς ψευδολογίαις. ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων, ὧν ψεύδονται, τὰ πρότερα διελέγχεσι ψευδῆ καὶ συσκευῆς μεσά. μετὰ γὰρ τοῦ τελευτῆσαι, φησὶν, Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐπισκόπου ὀλίγων λιανῶν Ἀθανασίῳ μνήμων ποιουμένων, ἐξ ἧς ἐπλα Ἐπισκόπων λάθρα καὶ ἐν σκαβύσῳ χειροτονοῦσιν αὐτόν. Ταῦτα ἔγραψαν καὶ βασιλεῦσιν, οἱ μηδὲν ψευδὲς γράφειν σκαιτούμενοι. ὅτι δὲ παῦ τὸ πλῆθος, καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος συνελθόντες, ἀνεβόων, ἔκραζον, αἰτοῦντες Ἀθανάσιον Ἐπίσκοπον τῇ Ἐκκλησίᾳ· τοῦτο ἠύχοντο δημοσίᾳ τῷ Χριστῷ, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὤρκιζον ποιεῖν ἐπὶ πλείσας ἡμέρας καὶ νύκτας, μήτε αὐτοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀφιστάμενοι, μήτε ἡμᾶς ἐπιτρέποντες ἀφίστασθαι τούτου, καὶ ἡμεῖς μάρτυρες τούτου, καὶ ἡ πόλις πᾶσα, καὶ ἡ ἐπαρχία, οὐδὲν μὴν ἀνάλογον, ὡς ἔγραψαν ἐκεῖνοι, κατ' αὐτοῦ λέγοντες. πάντα δὲ τὰ βέλτιστα, σπουδαῖον, ὁλάβη, Χριστιανὸν, ἕνα τὸν ἀσκητὴν, ἀληθῶς Ἐπίσκοπον ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ οἱ πλείονες ἠμῶν αὐτὸν ἐχειροτόνησαν ὑπὸ ταῖς πάντων ὄψεσι καὶ βοαῖς, μάρτυρες πάλιν ἡμεῖς ἀξιοπιστότεροι τῶν ὄντων καὶ ψευδομένων, οἱ χειροτονήσαντες. ἀλλ' ὅμως Εὐσεβίῳ τοῦ καθάσασιν Ἀθανασίου μέμφεται, ἀνθρωπος τάχα μὴ δὲ καθάσασιν ὅλως ἐχθρώς. εἰδέτω καὶ ἔχεν, αὐτὸς ἀκυρώσας αὐτοῦ. ἐν Βηρυτῷ μὲν ἐπ' ἀρχῆς, Βηρυτὸν ὃ ἀφεὶς, εἰς Νικομήδειαν ἦλθε. τοῦ μὲν θρόνου ἀφεὶς, εἰς ὃν δὲ θρόνου ἐπέβαινεν.

καὶ τὴν μὲν οἰκείαν, ἀσόργως καταλελοιπὼς, τὴν
ἀλλοτρίαν, ἀλόγως καὶ ἐχων· καὶ τὸ μὲν πρώ-
της τὴν σοργὴν, τοῦ τ ἀλλοτρίας ἐπιθυμίας
παρίδων, τῇ δ' δευτέρᾳ, μηδ' ἐν τοῦτο τ ἐπι-
θυμίας ἔχε τηρήσας. ἰδοὺ γὰρ κἀκεῖθεν ἀπο-
σὰς, ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει· παντάχοθ
ταῖς ἀλλοτρίαις ἐποφθαλμιῶν πόλεσι, καὶ ἐν
πλούτῳ καὶ ἐν μεγέθει πόλεων νομίζων εἶναι τὴν
εὐσέβειαν, καὶ τὸν κλῆρον τ Θεοῦ, καθ' ὃν ἐτά-
χθη λις, μηδὲν ἡγούμενος. οὐκ εἰδὼς, ὅτι καὶ
ὅπου δύο, ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶν ἐπὶ τῷ ὀνό-
ματι τ Κυρίου, ἐκεῖ ἐστιν ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁ Κύ-
ριος. οὐκ ἐνθυμούμενος τὸ ῥηθὲν τ Ἀποστόλου
λεχθὲν, ὅτι οὐκ ἀλλοτρίοις καμάτοις καυχή-
σομαι· ἐ συνορῶν τὸ παρ' αὐτοῦ ῥηθὲν ῥῆγμα;
ἔδεσαι γυναικὶ, μὴ ζήτει λύσιν. εἰ δ' ἐπὶ γυ-
ναικὸς τὸ ῥητὸν, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ ἐκκλησί-
ας ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, ἣ ὁ συνδεθεὶς,
ἄλλου οὐκ ὀφείλει ζητεῖν, ἵνα μὴ καὶ μοιχὸς
φωραθῇ ταῖς θείαις δυσεισκήτοις γραφαῖς. ἀλλὰ
καὶ τοιαῦτα ἑαυτῷ συνειδὼς, τετόλμηκε τὴν κα-
θαίρεσιν Ἀθανασίου, τὴν τοῦ πάντων ἐπὶ κα-
λοῖς μαρτυρουμένου, διαβάλλειν. καὶ καθαίρε-
σιν ἀνέδιζεν αὐτῷ τόλμα, καθαιρεθεὶς αὐτὸς, καὶ
μάρτυρα τ καθαιρέσεως ἔχων, τὴν ἀὐτ' αὐ-
τοῦ κατάκρισιν· πῶς ἂν ἢ αὐτὸς ἢ Θεόγνιος ἠ-
δύναντο καθαιρεῖν ἄλλον, αὐτοὶ καθαιρεθέν-
τες, καὶ ταῖς αὐτ' αὐτῶν κατακρίσεσιν ἐλεγχό-
μενοι; οἶδατε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι Ἀμφίων μὲν
ἐν Νικομηδείᾳ, Χρηστὸς δ' ἐν Νικαίᾳ κατεκρί-
θησαν αὐτ' αὐτῶν, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν, καὶ
τὴν μετὰ τοῦ Ἀρειομανίτας κοινωνίαν, τοῦ
ἀπὸ τ Συνόδου τ οἰκουμενικῆς ἀποδοκιμασθέν-
τος κἀκείνου τὴν τῷ ὄντι Σύνοδον αἱρεῖν θέ-
λοντες τὴν ἑαυτῶν ἄδικον σύνοδον, ὀνομάζειν
Σύνοδον ἐπιχειροῦσι, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κρα-
τεῖν μὴ θέλοντες, τὰ παρ' αὐτοῖς κρατεῖν βού-
λονται. καὶ Σύνοδον ὀνομάζουσιν, οἱ Συνό-
δου τηλικαύτης μὴ πειθόμενοι. ὅτως δὲ Συνό-
δου πεφρονήκασιν, ἀλλὰ σχηματίζουσι φρον-
τίζειν, ἵνα ἀνελόντες τοῦ Ὀρθοδόξους, τὰ δό-
γματα τῇ ἀληθεῖ καὶ μεγάλῃ Συνόδῳ τῶν Α-
γίων, λύσωσιν. ὧν τοῖς ἄμυθοι καὶ ἀεὶ καὶ
νῦν, ψεύδεσθαι τολμῶσι κατὰ Ἀθανασίου τ
ἐπισκόπου· ὅμοια γὰρ κἀκεῖνα τοῖς νῦν, ἃ
βούλονται, ὅτι τοῖς τῶν εἴσοδον αὐτοῦ, σάσεις
καὶ θρῆνοι καὶ ὀδυρμοὶ γεγόνασι τῶν λαῶν,
τοῖς τὴν εὐοδοχίαν αὐτοῦ θυμασαναχετευ-

A proprii gregis sine ulla charitate desertor, & alieni nulla rationabili causa occupator, prioris Episcopatus charitatem alieni cupidine aspernatus est, nec tamen illum ipsum Episcopatum, qvem tanta aviditate occupaverat, reservavit. Ecce enim jam denuo inde desiliens, alienum Episcopatum arripuit, semper aliorum civitates oculis per invidiam adjectis oblimat atqve arrodit, persvasus in magnitudine urbium religionem esse sitam, & sortem Dei, secundum qvam constitutus ordinatusqve est, pro nihilo ducit: ignarus scilicet, Dominum, ubi duo aut tres in ejus nomine congregati fuerint, in medio esse, nec secum recogitans dictum illud A- B postoli, qvo profitetur, se in alienis laboribus non gloriaturum, neqve præ oculis habens illius præceptum, *Alligatus es uxori, ne qvære solutionem:* qvod si hoc de uxore dictum est, qvanto magis de ecclesia, atqve adeo de Episcopatu, cui cum qvis alligatus est, alium qværere non debet, ne adulter in sacris literis deprehendatur. Horum sibimetipse conscius, ausus est tamen creationem Athanasii omnium eulogiis contestatam calumniari, nec veretur ei objicere ejus dignitatis exauctorationem, ipse interim maxime exauC ctoratus, ut qvi suæ exauctorationis testimonium & argumentum in ipsa sui constitutione ostendat. Qvi igitur vel ipse vel Theognius potuerunt alios deponere, ipsi depositi & exauctorati, & vitio suæ creationis famosi? Bene siqvidem cognitum habetis, Amphionem Nicomediæ, Chrestum vero Niceæ, in eorum locum, ob impietatem, & communionem, qvam cum Arianis a Niceno concilio reprobatis, habuerant, Episcopos constituros esse. Hanc igitur Synodum perditam cupientes, suum injustum conciliabulum, Synodum videri student, & Niceni concilii decreta irrita, sua autem rata volunt: Et Synodi vocabulo uti audent, qvi tantæ D Synodo non obtemperant. Nihil illis Synodi curæ sunt, sed inanem speciem Synodi prætexunt, ut sublatis Orthodoxis viris, ea, qvæ veræ & magnæ Synodo de Arianis statuta sunt, demoliantur, interim tamen illi Arianos & semper antea, & etiam nunc in præsentia patrocinio suo tegentes, contra Athanasium Episcopum mendacia fingere non reformidant: prorsus enim ejusdem vanitatis sunt cum superioribus, qvæ nunc fingunt, fuisse scilicet in Athanasii introitu seditiones, luctus, populorumqve lamentationes; indigne ferentium illius creationem,

Nihil ibi tale contigit, sed potius omnia contraria, gaudia scilicet, animorumqve alacritates, & populorum desiderio videndi hominis accursus, ubiqve per Ecclesias lætitiæ & gratulationes ad Dominum. Ministri autem & clerici ita eum intuebantur, ut & animis gaudium conciperent, & illum diem omnium faustissimum arbitrarentur: nostram autem, qvi Episcopi sumus, inenarrabilem lætitiam, qvid opus est scribere, cum jam antea testati sumus, qvicqvid ei acciderit, nobis videri accidere? Jam cum ipsi in re confessa certaqve contraria dicant, qvam fidem merebitur illorum sive concilium sive judicium, qvod pro se tantopere jactitant? Qvid ita invadunt insultantqve actis, qvæ nec viderunt, nec judicarunt, nec interfuerunt tanqvam maxime earum rerum conscii, idqve scripto protestantur, qvomodo ipsi in suis actis, ob qvæ se conventus habuisse dicunt, graves veriqve haberi poterint, ut non credas etiam ista ab illis itidem, ut illa per odium simultatemqve instituta fuisse? Qvis enim ibi conventus Episcoporum, aut concessus veri studiosus? Qvis non ex plerisqve noster inimicus? Nonne Eusebius Eusebianiqve studio Arianismi ad id concilium perrexerunt, reliqvis ejusdem secum sententiæ adductis? Nonne & nos contra eosdem homines eo nomine, qvod Arianicæ opinionis essent, scripta evulgavimus? Nonne Eusebius Cæsareæ Palæstinæ Episcopus de immolatione idolorum a nostris confessoribus accusatus fuit? nunqvid non de Georgio probatum fuit, eum ab ordine sui sacerdotii a beato Alexandro rejectum fuisse? Nonne cæteri de aliis atqve aliis criminibus notam censuramq; passi sunt? Qvo jure igitur isti contra nos Synodum ullam constituere potuerunt? aut qva fronte talem conventum, Synodum appellare audent, cui Comes præsedit? & ubi Speculator apparebat? & Commentariensis sive Carcerarius pro diaconis Ecclesiæ adventantes introducebat? ubi Comes verba faciebat, cæteri præsentes in silentio erant, vel potius Comiti obsequium suum accommodabant? ubi qvod communiter Episcopis placuit, ab illo impediebatur? Ille imperio utebatur, nos a militibus ducebamur, vel potius jussis Eusebianorum, sententiisqve ipse Comes inserviebat. In summa, dilectissimi, qvæ species ibi Synodi, ubi vel cædes, vel exilium, si Cæsari placuisset, constituebatur? Jam si qvid in accusando sit actum qværas, longe majori admiratione capieris, Arsenium qvendam occisum ab Athanasio criminabatur, & poculum

A τῶν. ἀδὲν γὰρ τοιοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ πᾶν τἐναντίον, χαρὰ καὶ εὐθυμία, καὶ ὁρόμῳ τῶν λαῶν, πρὸς τὴν εὐκταίαν αὐτοῦ θέαν ἐπειγομένων. εὐφροσύνη ἦν αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι, καὶ εὐχαριστία πρὸς τὸν Κύριον ἀνέφερόμενα πανταχοῦ. λειτουργοὶ ἦν καὶ κληρικοὶ πάντες ὅτως αὐτὸν ἐθεώρουν, ὡς εὐφραίνεσθαι τὰς ψυχὰς, καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, πασῶν εὐθυμοτέραν ἐγνωκέναι πιστεύειν. τὴν γὰρ ἡμῶν τῶν Ἐπισκόπων ἀνεκλάλητον χαρὰν, τί χρὴ γράφειν; προλαβόντες γὰρ εἰρήκαμεν, ὡς σὺν αὐτῷ πάσχειν ἐνομίζομεν, τούτων δῆλον ὅτως ὁμολογουμένων, καὶ παρ' αὐτῶν ἀναιδῶς προφερομένων, ποίαν ἔχει πίστιν ἡ παρ' αὐτῶν θρυλουμένη Σινώδου καὶ ἡ κρίσις; οἱ γὰρ ὅτως ἐπιβαίνειν τολμῶντες, οἷς οὐκ εἶδον, οἷς οὐκ ἐδίκασαν, οἷς ὐσὲ παρῆλθον, καὶ γράφειν, ὡς πληροφορηθέντες, πῶς ἐφ' οἷς συνελήλυθέναι λέγουσι, πιστεύθηναι δύνανται; ἀλλ' ὐκατ' ἔχθραν καὶ κεῖνα πεποιηκέναι καὶ ταῦτα πιστεύσονται; ποία γὰρ καὶ Συνόδου Ἐπισκόπων λοιπὸν τότε; ποῖον συνέδριον ἀληθείας ἐχόμενον; τίς τῶν πλειόνων ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐχθρὸς ἡμέτερος ἦν; ὐδιὰ τὴν Ἀρείου μανίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καθ' ἡμῶν ὥρμησαν; ὐδὲ ἄλλας συμφορωτέρας αὐτοῖς ἐπήγοντο; οὐκ ἀεὶ καὶ αὐτῶν ἐγράφομεν ὡς τὰ Ἀρείου φρονούντων; οὐκ Εὐσέβιος ὁ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ θυσίᾳ κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν σὺν ἡμῖν ὁμολογητῶν; ὐΓεώργιος, ὡς καθαιρεθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαρίου, ἠλέγχετο; οὐκ ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι καὶ διαφόροις ἠνδύνοντο; πῶς ἂν ὅτι σωφρονεῖναι καθ' ἡμῶν ἤθελον; πῶς ἂν Σινώδου ὀνομάζειν τολμῶσιν, ἧς Κόμης προυκάθητο, ὃς παρῆν Σπεκουλάτωρ· καὶ Κομμεντάριος ἡμᾶς εἰσῆγεν ὑπὸ διακόνων τῆς Ἐκκλησίας; ἐκεῖνος ἐφθέγγετο, καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, μᾶλλον ἂν ὑπήκουον τῷ Κόμητι. καὶ τὸ κινεῖν τοὺς δοκοῦντας Ἐπισκόπους, ὑπὸ τοῦ ἐκείνου βουλῆς ἐνεποδίζετο. ἐκεῖνος ἐκέλευεν· ἡμεῖς ὑπὸ στρατιωτῶν ἠγόμεθα, μᾶλλον ἂν τοῦ Εὐσέβιον κελευόντων ἐκείνου ταῖς τούτων ὑπηρετεῖτο γνώμαις. τὸ ὂν ὅλον, ἀγαπητὲ, ποία Σινώδου ἔνθα τὸ τέλος ἐξουσία, καὶ φόνος, εἰς δόξαν ἦν βασιλεῖ; ποία ἂν καὶ ἔγκλημα; μεῖζον γὰρ ἐπὶ τούτοις τὸ καθ' αὐτῶν θαῦμα, Ἀρσένιός τις ἦν, ὃν πεφονεῦσθαι ἐμέμφοντο, καὶ ποτήριον δι-

βαλλον κεκλᾶδς μυσικόν. ἀλλ' Αρσένι@ μὲν ζῇ, κ̀ μεθ' ἡμῶν δ̓χεται σωάγεαδς, κ̀ ὀκ ἄλλας ἀναμένῃ μαρτυρίας, ἵνα ζῶν φανῇ, ἀλλ' αὐτὸς ὁμολογεῖ ζῆν, οἰκείοις γράμμασι πρὸς τὸν συνεπίσκοπον ἡμῶν Αθανάσιον γράφων, ὃν αὐτ̀ φονέα διεβεβαιοῦντ. κ̀ ὀκ ἠδ'ὄντο οἱ ἀσεβεῖς, ἀνδρα πρὸ τοσότ διαστήματ@, κ̀ πλῶ κὴ πεζῇ πάμπολυ μῆκ@ ἀπέχοντα, παρ' αὐτ̀ πεφονεῦσθαι κατηγορεῖτες, ἐ κατ' ἐκείνυς ὅτ χρόνυς, μηδ'ὑπ' ὀλίγων εἶδεν ἀνθρωπ@. ἀλλα κὴ κρύψαι τελμήκασι, κ̀ ἀφανῆ καταστῆσαι μηδ'ὅλως παθόντα. κ̀ εἰ οἷόν τε ἦν εἰς ἄλλυ οἰκυμένυ αὖ μετεπίθεσαν, μᾶλλον ἢ κὴ τ̀ ζῆν ἀληθῶς αὖ ἐξήγαγον, ἵνα εἴτε ἐπαληθεύοντες, εἴτε πλασάμενοι φόνον, ἀληθῶς Αθανάσιον ἀποκτείνωσιν. ἀλλὰ τῇ θείᾳ προνοίᾳ κ̀ ἐν τούτῳ χάρις, τῇ μηδὲν ἀδικονίχυειν ὑπερεπέσῃ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πάντων ὄψεις, Αρσένιον ὑπαγάσῃ ζῶντα, κὴ φανερῶς τὴν τότε σκυθρωπ̀ κ̀ συκοφαντίαν ἐλέγχοντα, ὃ γὰρ ὡς φονέας ἀποσείφεται, ὃδ'ὡς ἠδικηκότας μισεῖ. πέπονθε γὰρ ὅλως ὃδέν. ἀλλὰ κοινωνεῖν ἡμῖν ἀξιοῖ, κ̀ συναριθμεῖσθαι βούλεται, δι' ὧν ἔγραψε, τῶμως Αθανάσι@ μὲν, συνεσκυάζετο παρ' αὐτῷ, ὡς τὸν ζῶντα πεφονευκὼς, ἐξωθεῖζετο ὑ παρ' αὐτῷ. ὃδ'ε γὰρ ὁ πατὴρ τῶν βασιλέων τοῦτον ἐξώσισεν, ἀλλ' αἱ τούτων διαβολαί. σκοπεῖτε γὰρ, εἰ μὴ ὅτως ἔχῃ, ὡς ὃδὲν εὗρον ἠυρῆσθε κ̀ τ̀ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Αθανασίυ, ὁ ὑ Κόμης ἐβιάζετο, κ̀ πολὺς ἦν συνδάζων κατ' αὐτ̀, ὁ μὲν Επίσκοπ@ Αθανάσι@ φυγὼν τὴν ὑρωμένην βίαν, αὐτὸς πρὸς τὸν ὐσεβέστατον βασιλέα, προσαιτούμενος ἅμα τὸν Κόμητα, κ̀ τὰς ἐκείνων συκοφαντίας, ἐξιῶν ὑ νόμιμον Επισκόπων Συνόδον συναχθῆναι, ἢ κ̀ αὐτὸν δέξασθαι τὴν ἀπολογίαν, ἐπήγαγον αὐτῷ. κ̀ γράφ[illegible] μὲν βασιλεὺς ἀναπτ̀, κ̀ προσκαλεσάμεν@ αὐτ̀ν, ἐχθελλόμενός τε αὐτὸς ἀκριβάσασθαι, ὁ δὲ τὴν Συνόδον κελεύσας γρέσθαι. οἱ ὑ πρὸ εὐσέβιον ἀνελθόντες, διαβάλλυσιν Αθανάσιον, ὡς ἐπ μὲν τὰ ἐν Τύρῳ πρυλεύμενα παρ' αὐτῷ, πρὸ σίτυ ὑ δὲ πλοίων ἐποχῆς, τὸν Αθανασίυ ἐπαγγειλαμένυ διώσασθαι κωλύειν, τὸν ἀπὸ Αλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν τ̀ σίτυ μεταπομπεύειν. ταῦτα τινες τῶν ἡμῶν ἔνδον ὄντες κ̀ Αθανασίυ, ἀκηκόασι τ̀ βασιλέως ἀπειλοῦντ@. εἶτα τ̀

A myſticum fractum eſſe. At Arſenius iſte in vita ſupereſt, & placet ſibi de veſtra communione, neqve aliunde teſtimonia expectat, ut vivus eſſe doceatur, ſed ipſe ſeſe confitetur vivere, idqve in literis ſuis ad coepiſcopum noſtrum Athanaſium perſcribit, qvem iſti Arſenii interfectorem aſſeverabant. Nec puduit impios, hominem tanta intercapedine locorum & itineribus terra mariqve disjunctum, ab eo occiſum comminiſci, cujus per illa tempora locus, ubi agebat, nemini mortalium cognitus fuit, adeo ille nullo dum attactus malo ab accuſatoribus celabatur, qvem, qvoad licuit, in alium orbem transtulerant, occiſuri eum libenter, ut vel homine vere extincto, vel cæde conficta, A- B thanaſium convictum vere occidere poſſent. Sed divinæ hic providentiæ gratiæ agendæ ſunt, qvæ nihil injuſti invaleſcere ſinit, Arſeniumqve ſub omnium oculos vivum produxit, dilucide ſua præſentia calumnias eorum & figmenta retegentem. Qvi nos neqvaqvam ut interfectores ſuos averſatur, aut ut injurioſos odit: nihil enim mali a nobis paſſus eſt, ſed noſtræ communionis avidus in noſtro grege converſari cupit, qvod ipſius ſcripta declarant: ſed hoc nihil Athanaſio profuit, qvi oppreſſus calumnia qvaſi verus homicida ab illis in exilium actus eſt. Non C enim parens Imperatorum, ſed horum calumniæ illum in exilium exterminaverunt. Animadvertite, qvæſo, num ita ſe habeat, ut dicimus. Cum nihil culpæ in comminiſtro noſtro Athanaſio reperirent, Comesqve ſumma vi imminens plura contra Athanaſium moliretur: Epiſcopus Comitis violentiam fugiens, ad religioſiſſimum Imperatorem adſcendit, deprecans & iniqvitatem hominis & adverſariorum calumnias, poſtulansqve, ut legitima Epiſcoporum Synodus indiceretur, aut ipſe audiret ſuam defenſionem. Imperator rei indignitate motus, ſcriptis ſuis accuſatores citat, ſuamqve ipſius audientiam promittens, ſimulqve Synodum D indici jubet. Euſebiani autem, ubi comparuiſſent, nihil inter accuſandum de objectis Tyri criminibus meminere. Sed frumentum ab Athanaſio navesqve detentas calumniati ſunt, eumqve gloriatum eſſe dixere, qvod frumenti deportationem ex Alexandria Conſtantinopolin impedire poſſet. Hæc nonnulli ex noſtris, qvi in Synodo erant, ex Imperatore admirationis pleno audierunt. Hic cum,

Athanasius ad tantas calumnias ingemiscere, affirmaretqve, eas falsas esse, nec fieri posse, ut homo privatus & pauper tantum virium haberet, Eusebius ne publice qvidem detrectans calumniatoris munus, dejeravit, Athanasium perqvam opulentum esse, & satis virium & autoritatis ad ista omnia patranda habere, ut ita verisimilior calumnia videretur. Ad istum modum res actæ sunt per sanctos illos & venerandos sycophantas Episcopos. Sed Dei gratia plus in hoc negotio valuit, qvam illorum scelerata malitia, qvæ principis animum religiosum ad clementiam retraxit, ut satis haberet pro morte exilium irrogare. Horum omnium malorum causæ non alibi, qvam in illorum calumniis consistunt, qvorum dolos sutelasqve criminum Imperator antea scriptis suis cum execratione improbavit, calumniasqve detestatus Meletianos nefarios dirisqve devovendos, aliisqve gravissimis nominibus in suo diplomate appellavit, ut qvi gravissime ferret, cædem hominis vivi objectam esse, & de vivente & incolumi homicidium fictum esse. Nos autem epistolam, ubi Imperator hæc scribit, istuc ad vos misimus. At præclari Eusebiani, qvo veritatem scriptaqve sua obliterent, nomen Synodi suis actis prætexunt, cum res ipsa negotium Imperatorium, non Synodale haberi debeat, qvippe ubi Comes præsideat, & milites Episcopos sub satellitio cingant, & Imperatoria edicta, qvos ipsi volunt, coire compellant. Jam qvæso vel hinc incredibiles eorum insidias animadvertite, & qvam in audendo varii sint & versipelles, modo qvacunqve ratione hominem e medio tollant. Si enim veluti Episcopi sese judices volebant esse, qvid opus erat vel Comite vel militibus, aut edictis ad coeundum imperialibus? Qvod si Cæsare indigebant, & ab eo acta robur accipere voluerunt, qvo jure ipsi judicium Cæsaris irritum fecere? aut qvi de causa, cum Cæsar Meletianos & calumniatores & nefarios non sine detestatione, ob cædem de vivo homine confictam: Athanasium vero innocentissimum suis scriptis pronunciarit, ipsi Meletianos verum dicere, & Athanasium reum esse definiunt, nulla cum verecundia hominem vivum pro occiso imputantes? qvi & qvo tempore hoc judicium Cæsar proferret, & cum ipsi ad sententiam conflandam in unum coirent, nobiscum vivebat. Hactenus de Arsenio. Poculum autem mysticum,

A Ἀθανασίῳ ὀδυρομένῳ ἐπὶ τῇ διαβολῇ, καὶ διαβεβαιουμένῳ, μὴ εἶναι ταύτην ἀληθῆ. πῶς γὰρ ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ πένης τηλικαῦτα δύναιτο; Εὐσέβιος δὲ δημοσίᾳ παρομοσάμενος τὴν διαβολὴν, ὤμνυε τὸν Ἀθανάσιον εἶναι πλούσιον, καὶ δυνατὸν, καὶ ἱκανὸν πρὸς πάντα, ἵνα ἐκ τούτων κἀκεῖνα εἰρηκὼς Ἀθανάσιος νομισθῇ. Ταῦτα μὲν οἱ σεμνοὶ κατηγόρων Ἐπίσκοποι. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις, κρείττων τῆς πονηρίας αὐτῶν γεγένηται. τὴν γὰρ δυσέβειαν τοῦ βασιλέως, εἰς φιλανθρωπίαν κεκίνηκε, καὶ τοῦτο θανάτου, τὴν ἐξορίαν παρέσχεν. οὗτοι μὲν αἱ διαβολαὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο, τούτων αἰτίαι. ὁ μὲν

B βασιλεὺς περὶ τούτου γράφων, τὴν συσκευὴν ἐμέμψατο, τὴν διαβολὴν ἠπάσατο, τῶν Μελιτίων καὶ ψηφίσατο, ἀθεμίτοις ἀρὰς ἀξίοις, τὰ δεινότατα αὐτοῦ ἐγγράφως εἰπών. κεκίνηται γὰρ νεκρὸν ἀκηκοὼς ἄνθρωπον, ὃς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦν. κεκίνηται φόνον ἀκούσας ἐπὶ ζῶντι, καὶ τοῦ βίου μὴ στερηθέντι, καὶ τὴν διαβολὴν ἀπεσείλαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμασιοὶ, ἵνα

C τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα Συνόδου σχηματίζονται, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς τοῦ βασιλέως λαμβάνει, καὶ Κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφορεῖται Ἐπισκόπων, καὶ βασιλικὰ γράμματα σπουδῆς, ὡς ἦσαν ἐπαναγκάζοντα. Σκέψασθε τὸ πρόδηλον τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν ἐνθυμήθητε, καὶ τὴν ὠμότητα τῶν βουλομένων αὐτοῖς, ἵνα ὅθεν δήποτε παντὶ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἡμῶν ἁρπάσωσιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς Ἐπίσκοποι, τίς Κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ἂν τοῖς βασιλικοῖς συνήγοντο γράμμασιν; εἰ δὲ βασιλέως ἐδέοντο, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἔ-

D δει θελον, διὰ τί τὴν κρίσιν αὐτοῦ παρῆλυον; ἢ πῶς ἐκεῖνοι σοῦ μὲν Μελιτιανὸς, συκοφάντας ἀθεμίτους. Ἀθανάσιον δὲ καθαρώτατον δι' ὧν ἔγραψε κείμενον, καὶ τὸν φόνον ἐντεγγωδέντος τὸν ἐπὶ τῷ ζῶντι πεπλασμένον, ἵνα καὶ Μελιτιανὸς ἀληθεύειν, κἀκεῖνον ὑπόδικον εἶναι διωρίζοντο; καὶ μὴ αἰδέμονες, τὸν ζῶντα νεκρὸν ἐποίουν; ζῶντα καὶ μὴ τῇ κρίσει τοῦ βασιλέως, ὅτε συνήεσαν, καὶ ἀχρινεῖ σὺν ἡμῖν ὄντα. Ταῦτα μὲν περὶ Ἀρσενίου. ποτήριον δὲ μυστικὸν,

ποῖον, ἢ ποῦ κατεαγὼς ὦδὰ Μακαρίου; τὸν A qvod, aut qvonam in loco a Macario
γὰρ ὧδε κἀκεῖσε ἐπιστρέφοντες θρυλοῦσι. καίτοι fractum est? id enim sursum ac deor-
Ἀθανάσιον μὲν, οὐδὲ οἱ κατήγοροι τετολμήκασιν αἰτιάσασθαι, εἰ μὴ παρ' αὐτῶν ὑποβληθησαν· ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ τὸ τέλος τῆς μέμψεως ἐπ' αὐτὸν ἄγουσιν· ὃ μηδὲ ἐπὶ Μακαρίου ἐδὲ χωρεῖν, οὐκ ἐλεγχθέντα. Ὃ οὐκ αἰσχύνονται ταῦτα ἐπὶ Κατηχουμένων, καὶ τοῦτο χεῖρον, ἐπὶ Ἑλλήνων τραγῳδοῦντες τὰ μυστήρια. δεῖ γάρ, ὡς γέγραπται, μυστήριον βασιλέως καλῶς κρύπτειν· καὶ ὡς ὁ Κύριος παρήγγειλε, μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. οὐ γὰρ B τὰ μυστήρια, ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ Ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, Κατηχούμενοι δὲ βέβηλοι γινόμενοι, σκανδαλίζωνται· ἀλλὰ καὶ ὅμως ποῖον, ἢ ποῦ, ἢ ὦδὰ ἢ κατεαγὼς ποτήριον; Μελιτιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατήγοροι, καθόλου πιστεύεσθαι οὐκ ὀφείλοντες. Σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν, οὐ νεοὶ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, Ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος γενομένου, οἷς καὶ αὐτῷ Πέτρῳ ἐπιβεβλήσαντες, καὶ Ἀχιλλᾶ τὸν μετ' ἐκεῖνον διαβαλόντες, καὶ Ἀλεξάνδρου κατηγορήσαντες μέχρις αὐτοῦ βασιλέως. ἕως γὰρ δὴ μελετήσαντες, λοιπὸν καὶ εἰς Ἀθανάσιον διέβησαν· οὐδὲν ξένον τῆς πονηρίας ἑαυτοῖς ποιοῦντες. καὶ γὰρ ὥσπερ οὗτοι περὶ αὐτοῦ, ἕως καὶ τοῦτον ἐσυκοφάντησαν, ἀλλὰ νῦν αὐτῶν καὶ ἡ δευτέρου συκοφαντία καὶ αἱ διαβολαὶ κεκραταίκασιν, οὕτω δὴ καὶ Εὐσέβιον ἔχον συνεργὸν καὶ φοιτητὴν, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν τῆς Ἀρειομανίτου, ὃν διὰ τὴν ὥσπερ πολλοῖς Ἐπισκόποις, οὕτω καὶ Ἀθανασίῳ συνεσκευάσαντο. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος, ἐν ᾧ κεκλάσθαι τὸ ποτήριόν φησιν, οὐκ ἦν Ἐκκλησία, πρεσβύτερος οὐκ ἦν ὁ τὸν τόπον παροικῶν, ἡμέρα, καθ' ἣν Μακάριον τοῦτο πεποιηκέναι φασὶν, οὐκ ἦν κυριακή· μήτε οὖν Ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ, μήτε τοῦ ἱερουργοῦντος, μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ ποῦ τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια γὰρ εἶναι πολλὰ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ ἴσμεν, δῆλον, καὶ τούτων ὅδε ὁ θραυσάμενος ἀσεβεῖ, τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον, ὅπερ ἂν θραῦσαι ἀφ' ἑκὼν τις, ἀσεβὴ ποιεῖ τὸν ἐπιτυχόντα, ὦδὰ μόνοις τοῖς νομίμως προσε-

sum obvolitantes jactitant. Atqvi Athanasium ne accusatores qvidem ausi fuissent ejus criminis incessere, nisi ab ipsis summissi instructiqve fuissent. Sed tamen illi summam ejus criminis in Athanasium referunt, qvod ne in Macarium qvidem, qvi victus non est, referri debet. Nec pudet eos corum Catechumenis, & qvod pejus est, coram Ethnicis ita de mysteriis tragicari. Cum oporteat, sicut scriptum est, *Mysterium regis celare*, & ut Dominus præcipit, *non esse sancta porrigenda canibus*, *neqve projiciendas margaritas ante porcos*. Non enim fas est mysteria non initiatis prodere, ne per imperitiam ea subsannent, aut Catechumeni per curiositatem scandalizentur. Sed tamen qvodnam poculum, qvo in loco, vel apud qvos comminuit? Meletiani scilicet sunt, qvi hic se accusatores præbent, homines prorsus fide indigni, ut & schismatici, & hostes Ecclesiæ, neqve ii novi aut recentes, sed vetusti jam olim a temporibus beati Petri Episcopi, & Martyris, cui insidias posuerunt, & Achillæ ejus successoris, qvem calumniari sunt, & Alexandri, qvem usqve ad tribunalia Cæsaris calumniis persecuti sunt, & postremo ita meditandis criminibus exercitati Athanasium invaserunt, nihil alienum a sua malitia facientes. Ut enim Athanasii antecessores, ita qvoqve & ipsum Athanasium calumniantur, qvorum calumniæ antea inefficaces, nunc tandem successum habuere: ex qvo Eusebianos in gratiam Arianæ impietatis socios & patronos adepti sunt, pro qva tuenda ut in multos alios Episcopos, ita qvoqve in Athanasium conspirationes faciunt. Atqvi locus ille, in qvo confractum poculum jactitant, Ecclesia non erat, ne qvisqvam Presbyterorum ei loco vicinus, nec dies, qvo id factum a Macario volunt, Dominica. Cum igitur neqve Ecclesia ibi esset, neqve qvi sacra faceret; neqve dies hoc ipsum reqvireret, qvare aut qvando, aut ubi mysticum illud poculum fractum est? pocula multa passim in ædibus atqve adeo in medio foro haberi nemini dubium, qvæ collisa collidentem non impiant. Mysticum autem poculum, qvod impium eum reddit, qvi id ultro frangit, nusqvam nisi apud legitimos Ecclesiæ præ-

B Tob. 12. Matth. 7.
C
D

sides invenias: hic enim unus usus est ca-
licis, & præter eum alius nullus, eoqve
solo vos legitimo ritu propinatis populo,
cumqve vos pro canone Ecclesiastico ac-
cepistis, idemqve duntaxat penes eos ha-
betur, qvi Ecclesiis præsunt. Solum enim
vestrum est propinare sangvinem Chri-
sti, & præterea nullius. Cæterum ut im-
pius est, qvi hunc mysticum calicem
frangit, ita multo magis impius est, qvi
sangvini Christi contumeliam facit: con-
tumeliam autem facit, qvi præter Eccle-
siasticam institutionem calice illo abuti-
tur. Et hæc qvidem eo a nobis dicuntur,
non qvod vel schismaticum poculum Ma-
carius fregerit, sed qvod ibi omnino nul-
lum fuerit: qvi enim fieri potuit, cum nec
ipse locus dominicus esset, neqve qvispi-
am ibi Ecclesiasticus, atqve adeo ne tem-
pus qvidem mysteriorum ageretur: Pre-
sbyter autem, qvi fingitur adfuisse, est ille
toties rumoribus jactatus Ischyras, qvi ne-
qve ab Ecclesia ordinatus est Presbyter,
neqve cum a Meletio constitutos Presby-
teros Alexander in Ecclesiam recipiebat,
in eorum numero unqvam habitus fuit,
aut ab eo creatus? qvo pacto igitur Pre-
sbyter Ischyras aut qvo tandem autore
constitutus? nunqvid scilicet a Colytho?
id enim restat: atqvi Colythum in gra-
du Presbyterii mortuum, omnemqve e-
jus manuum impositionem resciissam, o-
mnesqve ab eo constitutos in laicorum
ordinem redactos esse, & sub nomine lai-
corum ad Synaxin admissos, adeo apud
omnes constat, ut nemo ea de re dubi-
tandum putet. Qvomodo igitur homo
privatus, & privatas ædes inhabitans, po-
culum mysticum sibi concreditum habu-
it? Sed illi hominem privatum Presby-
terum appellant, & in nostram injuriam
hoc nomen illi indiderunt, eidemqve
pro mercede calumniarum ædificandæ
Ecclesiæ potestatem conciliarunt. Qvi
ergo per id tempus nullam habuit Eccle-
siam, nunc ad compensationem sceleris
obsequiiqve in accusando præstiti, Eccle-
siam accepit, forsitan etiam Episcopatu
donandus: id enim passim jactitat, &
minis fremit, talia proh dolor! præmia
deinceps per Episcopos accusatoribus &
sycophantis deferuntur. Neqve id im-
merito, qvem enim administrum suæ li-
bidinis habuere, & eum ut rerum consi-
liorumqve socium, consimili Episcopatu
dignum censuere. Obsecro igitur, ut non
hactenus tantum, sed ad seqventia qvo-
qve vos attentos præbeatis, ut cognosce-
re possitis, qvid deinde ab illis factum sit

A σῶσιν ἀφείσηται. ἆρ' ὁ τρόπος τοῦτο π-
ποιεῖν μόνος, ἄλλος οὐδείς· τοῦτο ὑμεῖ
νομίμως προπίνετε τοῖς λαοῖς· τοῦτο ὑμεῖ
ὑπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κανόνος παραλάβετε
τοῦτο μόνον ἐστὶ τῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησία
προεστώτων. μόνον γὰρ ὑμῶν ἐστι προπίνει
τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· τῶν δὲ ἄλλων, οὐδενό
ἀλλ' ὅσον τὸ μυστικὸν ὁ θλάων ἀσεβὴς, κ
σεβέστερος, ὁ ἐνυβρίζων τὸ αἷμα τ
Χριστοῦ ἐνυβρίζει γάρ, ὁ ὡς πρὸς τὸν Ἐκκλη
σιαστικὸν θεσμὸν τοῦτο ποιῶν. καὶ ταῦτα μ
οὐχ ὅτι καὶν χισματικῶν ποτήριον κέκλασ
ὡς ὁ Μακαρίος, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἦν ὅλω
ἐκεῖ. πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυρι
κὸς, μήτε τις ἐκεῖ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ
μήτε ὁ καιρὸς μυστηρίων ἦν· οὗτος δέ ἐστ
πολυφύλλητος Ἰσχύρας, ὁ μήτε ὑπὸ τ Ἐ
κλησίας χειροτονηθεὶς, καὶ ὅτε οὖν ὑπὸ Μ
λιτίου καταστάντας πρεσβυτέρους Ἀλέξα
δρος ἐδέχετο· μηδὲ ἐκείνοις συναριθμηθ
ὅτως οὐδὲ ἐκεῖθεν κατεστάθη. πόθεν οἱ
πρεσβύτερος Ἰσχύρας; ὑπὸ τίνος καταστά
τος; ἆρα Κολούθου; τοῦτο γὰρ λοιπ
ἀλλ' ὅτι Κόλουθος πρεσβύτερος ὢν ἐτελό
τησε, καὶ πᾶσα χεὶρ αὐτοῦ γεγονεν ἀκυρ
καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτοῦ καταστάντες,
τῷ χίσματι, λαϊκοὶ γεγόνασι, καὶ ὅτι
συνάγονται δῆλον, καὶ ὑφενὶ καθέστηκεν ἀ
φίβολον. πῶς οὖν ἰδιώτης ἄνθρωπος, κ
οἰκίσκον οἰκῶν ἰδιωτικὸν, ποτήριον ἔχειν μυ
στικὸν πιστεύεται; ἀλλὰ ὅτε τὸν ἰδιώτην πρ
σβύτερον ὠνόμαζον, καὶ τὴν προσηγορί
αὐτῷ ταύτην διὰ τὴν καθ' ἡμῶν ἀδικίαν ἐχ
ρίζοντο, καὶ νυνὶ μισθὸν τῆς κατηγορίας τ
κλησίας οἰκοδομὴν προξενῆσαι, ὅτως οὐκ
χεν Ἐκκλησίαν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μισθὸν
διακονίτειας, καὶ τῆς πρὸς τὸν κατηγορ
ὑπακοῆς, νυνὶ δὲ οὐκ εἶχε λαμβάνειν, κ
τάχα καὶ Ἐπισκοπὴν ἀντέδοσαν αὐτῷ, τ
τα γὰρ θρυλεῖ πρώην, καὶ οὕτω καθ'
ἡμῶν βρενθύεται, οὕτω λοιπὸν πλιακῶ
ἔπαθλα πρὸς τῶν Ἐπισκόπων τοῖς κατηγ
ροις καὶ συκοφάνταις προτίθεται· εἰκ
τως, οἱ γὰρ συνεργὸν εἰς ἃ ἤθελον α
τὸν ἐχθρότες, ὡς τῶν πραγμάτων κοινων
ὅτως καὶ τῆς ὁμοίας Ἐπισκοπῆς ἠξίωσ
ἀλλὰ μήπω ταῦτα, ἔτι δὲ τοῖς ἀκο
τοῖς τότε πραχθεῖσι παρ' αὐτῶν, ἔνδο

μὴ δυνηθέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καί τοι καθ' ἑαυτὸν παρεσκευασμένοι, καὶ ἐν Τύρῳ μηδὲν δυνάμενοι δεῖξαι τὸν Ἰσχύραν, ἀλλὰ συκοφάντην ἐλέγχοντες, καὶ τὴν συκοφαντίας λύσιν, εἰς ἀπόδειξιν ὑπερτίθενται, καὶ ἐπαγγέλλονται πέμψειν ἐξ ἑαυτῶν τοὺς κατὰ Μαρεώτην πολυπραγμονήσοντας, καὶ ὃς ἡμεῖς παραπεμψόμεθα φανερῶς διὰ πολλά, καὶ ὡς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, καὶ διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐχθρούς, ἀπειλὰν αὐτοὶ κεύθοντες, χρώμενοι τῇ δυνάμει, Διόγνιον, Μάριν, Θεόδωρον, Μακεδόνιον, δύο νεωτέροις τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν τρόπον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας, καὶ ἔτι μὴ τοσαύτην ὁδὸν, ὡς ὑπέμειναν, ἵνα δικάσωσι τῷ ἐχθρῷ, πάντων ἀπὸ Τύρου καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἠπειγόντων, μηδὲ τοὺς μάρτυρας οἱ δικασταὶ ψεύσθαι παρασκόμενοι, ἀλλὰ πρότερον τρόπον ἐπιβουλῆς ἀναδεξάμενοι φανερῶς, καὶ πρότερα κάματον καὶ πᾶσαν ὁδὸν ὑποστάντες. ἵνα τὴν καταβοὴν συσκευὴν πληρώσωσι, καὶ τὸν ἁγιον Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον κατεχόμενον ἐκεῖ ἔνης ἀφίεσθαι, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν τοῦ ἐχθροῦ ὅλην εἰσῆσαν, ὥσπερ ἐπικωμάζοντες τῇ Ἑλληνίδι ἐν τῷ λαῷ, καὶ τὸ ἀβελτερώτερον, χύραν τὸν κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν παγόμενοι λακαίειον τὸν κατηγορούμενον, οὐκ ἐπέτρεψαν κολυθῆναι, ἀλλ' ἐμφορεῖον ἀφῆκαν ἐν χύρῳ. ἄνω γὰρ καὶ κάτω Μακαρίου ὀπτεύοντες τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπήγετο παρ' αὐτῶν τῷ ἐγκλήματι. Μόνοι τοίνυν μετὰ τοῦ κατηγόρου τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθόντες, οἰκον αὐτῶν, καὶ συνέστιον, καὶ συμπότην ἔχοντες, καὶ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον παραλαβόντες, ἐπὶ τὸν Μαρεώτην πλοῖον, κακεῖ δῆθεν ἐποιοῦντο τὴν ἐξέτασιν, ὡς ἤθελον, μετὰ τοῦ προειρημένου, ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους παρεῖναι παρακαλοῦντας, οὐκ ἐπετρέψαντες· ἠξίουν δὲ πάντας, ὅτε τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας πάσης πρεσβύτεροι, ἵνα τοὺς ὑποβαλλομένους παρὰ Ἰσχύρα διελέγξωσι, πόθεν καὶ τίνες εἰσὶ τοὺς μὲν λειτουργοὺς, σκώλυον παρεῖναι, τὰ δὲ τῶν Ἐθνικῶν ἐζήτουν πρὸς Ἐκκλησίας, πρὸς ποτηρίου, πρὸς τραπέζης, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τὸ δεινότερον, Ἐθνικοὺς σκάλαιον λιτουργοὺς, πρὸς ποτηρίου μυστικοῦ ζητοῦντες,

A Impares ergo veritati, quanquam se omnibus modis communierant, eo quod Ischyras Tyri pro calumniatore habitus, nihil probare posset, & ipsa calumnia sua vanitate corrueret, judicium causæ suspensum voluere, donec de probationibus constaret: promittunt igitur se aliquot ex suis Mareoten amandaturos, qui rem curiose scrutarentur, quos vos e vestigio multis de causis rejiciendos docuimus: in primis quod & Ariani essent, & propter Arianismum nobis propalam infensi. Verum illi potentia Magistratuum freti, clam emittunt Diognium, Marim, Theodorum, Macedonium, annis ingeniisque putidos & venales, his addunt duos ætate ac moribus juniores Ursacium & Valentem homines Pannonios, qui ab ultimis illis finibus Tyrum profecti sunt, ut sententiam in adversarium dicerent, & post tantum itineris e Tyro Alexandriam contenderunt, nullo cum pudore, quod se ex judicibus testes facerent. Quin potius omnibus insidiandi rationibus propalam susceptis, quosvis labores itineraque subiere, ut calumniam semel initam absolverent. Hostes ergo Athanasii, Athanasio peregre detento, Alexandriam in populum Ecclesiamque debacchaturi contendunt. Imo quod absurdius est, Ischyra accusatore secum adducto, Macarium reum custodis Tyri inclusum non permiserunt in comitatu hærere, quem antea sub prætextu ejus criminis sursum deorsumque raptaverant. Soli igitur, Alexandriam cum accusatore Ischyra ipsorum contubernali sodale compotatore ingressi, assumto una præfecto Ægypti Philagrio, in Mareotam abscedunt: atque illic soli pro libidine sua cum Philagrio, quæstionibus incumbunt, neque permiserunt Presbyteris, ut interessent, quanquam id multis precibus requirerent: erant autem illi, qui hæc postulabant, omnes tum Alexandrinæ civitatis, tum universæ provinciæ Presbyteri, petentes, ut sibi ostendere liceret, quosnam testes Ischyras subornasset, & quale hoc hominum genus & civitates essent. Sacrorum igitur ministris exclusis, coram Ethnicis hominibus quæstiones de Ecclesia, de calice, de mensa Domini, de Sanctis Sanctorum habuere, & quod gravius est, Ethnicos in quæstione de mystico poculo in testes citaverunt,

& quinam illud ab Athanasio rapuissent, Catholici interpellatione definierunt, nec puduit eos eorum testimonia coram se, & solo duntaxat Præfecto recipere, qui unde gentium essent ignorabant, nec veriti sunt eos dicere ab Athanasio occisos, quorum testimoniis adversus Athanasium abusi sunt. Quinimo necem Athanasio molientes, novis mendaciis fabulam de ementita cæde Arsenii imitantur, eosque, qui vivi sunt, mortuos fingunt, & ut interfectos, qui adhuc supersunt, & hominum oculis in suis sedibus apparent, apud vos longe inde semotos miserrime deplorant, ut cum e longinquo petenda sint rerum documenta, nostrum in sacris ministeriis collegam Athanasium calumniari possint, quasi vi & potentia grassantem, cum ipsi per vim & potentiam omnia agant. Eadem enim denuo apud Mareotam, quæ Tyri designata sunt. Ut enim illic Comes erat cum militari satellitio, nihil, quod ipsis displiceret, aut dici aut fieri permittens, ita quoque & hic præfectus Ægypti manu militari fuecinctus, omnes Ecclesiasticos terrefaciens, nulli permisit ex vero testimonium dicere, & quod absurdius est, in ipsis ædibus accusatoris & commorabantur & quæstionibus operam dandam, prout libuit, decernebant, eoque tam judices, quam testes, cæterique ejusdem studii, vel quod verius est, Eusebianæ factionis administri conveniebant. Quæ porro Alexandriæ ausi sunt, arbitramur vobis non ignota esse, cum ea ubique gentium fama divulgata sit, strictos scilicet gladios in sanctas Virgines & fratres intentatos, flagella pretiosis apud Deum corporibus incussa, pedesque fustigationibus ad claudicationem illis mutilatos esse, quæ mentem in castitate & in omnibus solidis bonis exercebant, calumnias quoque ubique infestas fuisse: gentilium vulgus interim nudare corpora virginum, verberare, libidinari, & virginibus aras idolorum, victimasque interminari, adeo ut homo quidam protervus veluti istiusmodi potestas jam deinceps concessa esset in gratiam Episcoporum, Virginem manu arreptam, ad altare, quod forte obvium erat, protraxit, necessitatem sacrificandi & vim persecutionis repræsentans: inter hæc scelera, virgines fugere, Ethnici Ecclesiæ insultare, Episcopis in illis ipsis ædibus, ubi ista perpetrabantur, versantibus, in quorum gratiam virgines miseræ strictos gladios,

Α καὶ ὡς ἠρπάζω ὧδε Ἀθανασίε διωρίζοντο, ἐκ μεταλήσεως δ' Καθολικῆ, καὶ μηδ' ὅποι γῆς ἐστι γινώσκειν, τύτες εἰσῆγον ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ἐπάρχε μόνον, καὶ ὁκ ἠδέντο τύτες ἀφανιζω ὧδε δ' Επισκόπε Ἀθανασίε λέγοντες, ὧν ταῖς μαρτυρίαις συλλεπαζ δοκῶσιν. ἀλλὰ καὶ ἐν ταῦθα μόνον φονεδσαι βελόμενοι, πάλιν τὲς ζωντας, ὡς ἀποθανόντας, τὸν ἐπὶ Αρσενίε τρόπον μιμέμενοι πλάθονται. ἔτως γὰ τὲς ἀνθρώπες καὶ φανερὰς ἐπὶ τ ἰδίας ὑμῶν τοῖς μαρτυρίοις, ὡς ἀφανεῖς ἐκτεταγωδῶσιν, ἵνα μακρὰν ὄντων τ ἐλέγχων, τὸν συλλειτργὸν ἡμῶν διαβάλλωσιν, ὡς βίᾳ καὶ δυναστείᾳ χρώμενον, καίτοι πάντα αὐτοὶ μὴ δυναστείας καὶ πρεσβείας πρεσβεύοντες. καὶ γὰ ὅμοια πάλιν τὰ κατὰ Μαρεώτην, τοῖς κατὰ Τύρον ἐγίνετο, ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ Κόμης ἦν μετὰ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, δ-
Β δενὶ ἐπιτρέπων πρᾶξαι τὰ ἐκείνοις δοκῦντα, ἢ λέγεσθαι, ἢ πρέπεσθαι, ἔτως καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς Αἰγύπτε ἔπαρχος μετὰ τῆς τάξεως ἦν, πάντας μὲν τὲς τῆς Ἐκκλησίας ἐκφοβῶν, μηδένα δὲ μετ' ἀληθείας ἐπιτρέπων μαρτυρεῖν. κατὰ
C δὲ δοξότερον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ τὸ κατηγόρε, καὶ ἤκουε, καὶ ἐξετάζειν ἐδίκαιε, ἃ ἢ βέλοντο, οἱ εἴτε δικασαὶ, εἴτε μάρτυρες, εἴτε τῆς ἑαυτῶν καὶ Εὐσεβίε αἱρέσεως, ὅπερ ἀληθέσερον, ὑπηρέται ὧδε ἀγωνιόμενοι, καίτινα τὰ παρ' αὐτῶν εἰς τὸν Ἀλεξάνδρειαν τολμηθέντα, νομίζομεν ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν πάνταχε γὰ διαδέδοται, ξίφη γυμνὰ καὶ ἀγνῶ
D Παρθένων, καὶ τ ἀδελφῶν ἐχώρει, καὶ μάστιγες καὶ τῶν ἐντίμων ὧδε Θεῷ σωμάτων καὶ τὲς πόδας ἐχώλυον ὑπὸ τῶν πληγῶν αἱ τὸν ψυχὸν ἐν ἀγνείᾳ καὶ πᾶσιν ὁλόκληροι τοῖς καλοῖς. ἐργασίαι τε καὶ αὐτῶν ἐπεσείοντο καὶ ἐθνικοὶ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνὸν, τύπτειν ἀσελγαίνειν καὶ αὐτῶν, βωμές τε καὶ θυσίας ἐπαπειλῶν αὐταῖς. Καὶ ἵνα ἀσελγὴς ἀνὴρ ὡς ἐξεσίας λοιπὸν δοθείσης ὑπὸ τ ἐπάρχε πρὸς χάριν τῶν Επισκόπων, κόρην Παρθένον κατέσχε, καὶ πρὸς τυχόντα βωμὸν εἵλκυεν, ἀνάγκην θυσίας καὶ διωγμὸν μιμέμενος, καὶ ταῦτα ἐπρεσβέτετο, καὶ φυγὴ τῶν Παρθένων ἦν, καὶ γέλως τῶν Ἐθνικῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Επισκόπων ἔνδον ὄντων, καὶ ταύτῃ τῇ οἰκίαν οἰκουντων, ἐν ᾗ ταῦτ ἐπρεσβέτετο, καὶ ἀφ' ἧς διὰ τὴν εἰς ἀτὲς χάριν, ξιφῶν οἱ Παρθένοι γυμνῶ

καὶ παντὸς κινδύνου, καὶ ὕβρεων, καὶ παρ- A omnia genera periculorum, & quamlibet contumeliam & debacchationem experiri coactæ sunt. Et hæc quidem passi sunt ipso jejunii die a coepulonibus Episcoporum, cum quibus convivium agitabant, Episcopis intus epulantibus. Hæc cum futura provideremus, nec vulgarem, sed quasi ex hostili incursu vastitatem, detrectavi fateor hoc genus judicii: Ea res igitur cum Alexandri Thessalonicensis Episcopi animum permovisset, scripsit ad eos, qui Tyri adhuc commorabantur, nihil nisi per conjurationem & calumniam cum Athanasio agi. Quod si eum in suo grege adnumerent, sociumque suæ factionis jactitent, eo ipso vim suam in hominem, qua illi subscriptionem expresserunt, declarabunt, nec mirum, cum ipse quoque omnibus modis sceleratissimus Ischyras non sponte, sed malo coactus provincias nos reos faciendi susceperit: pro documento sunt ejus ad coepiscopum nostrum Athanasium epistolæ, quibus testatur, nihil tale ibi actum fuisse, sed se subornatum esse, ut hæc fingeret, scripsitque illa, cum nec pro Presbytero ab Athanasio agnosceretur, nec per gratiam eum titulum obtinuisset, nec jus ædificandæ Ecclesiæ pro remuneratione impetrasset, nec Episcopatum in mercedem expectaret, quæ omnia consecutus est ab Eusebianis ob operam suam calumniæ impensam. Atque adeo ejus cognati nobiscum semper communioni conjuncti fuere, non facturi scilicet, si vel tantillum injuriæ a nobis accepisset. Hæc non verbis, sed re constare, testes sunt omnes Mareotæ Presbyteri, qui comites Episcopo in obequitationibus & itineribus fuere, & qui tum contra Ischyram scripsere, quibusque nec tum, cum Tyrum venissent, permissum fuit veritatem loqui, neque cum Mareotæ remanerent, concessum fuit, ut Ischyram calumniatorem refellere liceret. Exemplaria autem literarum, tum Alexandri, tum Presbyterorum, tum ipsius Ischyræ una misimus, quibus adjuncta Epistola patris Imperatorum, in qua non solum calumniam de Arsenii morte confictam, detestatur magna cum indignatione, quod vivi hominis cædes imputata sit, verumetiam in crimine mystici poculi valde admiratur tam versipellem & vagam calumniandi inconstantiam, quam nunc Macarium Presbyterum, nunc Athanasium Episco-

πάντες κινδυνεύσαι, καὶ ὕβρεων, καὶ παροινίας πεπείρανται. Καὶ ταῦτα ἔπαθον ἐννηστείᾳ αὐτὰ τῇ τῆς Ἐπισκόπους ἔνδον σωζεσωμένων. ταῦτα προειδότες, ὡς ἐχθρῶν εἴσοδον οὐκ ἠνυχθέντα βλάβη, τὴν προαίτησιν ἐποιησάμεθα. Ταῦτα καὶ Ἀλεξάνδρου ἐννοήσαντος τῆς Θεσσαλονίκης Ἐπισκόπου, γράφαι πρὸς τοὺς ἐκεῖ μείναντας τὴν συκοφαντίαν ἐλέγχων, καὶ τὴν Ἰσχυρᾶ μαρτυρούμενον. οὐ καὶ συναριθμῶσιν ἑαυτῆς, καὶ τῆς Ἰσχυρᾶς μετρῆσιν ἕνα, οὐδὲν ἄλλο, ἢ κατ' ἐκείνου τὴν βίαν δεικνύουσι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ πανοῦργος Ἰσχυρᾶς, οὐδὲ αὐτὸς ἂν ὑπὸ φόβου καὶ βίας τὰ αὐτὰ ἥρμοσεν, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν κατηγορίαν ταύτην. Τούτου τεκμήριον, αὐτὸς ἔγραψεν Ἰσχυρᾶς πρὸς τὸν συνεπίσκοπον Ἀθανάσιον, μηδὲν ἐκεῖ πεπραχέναι τοιοῦτον, ἀλλ' ὑπελήφθη πλάσασθαι, καὶ ταῦτα ἔγραψεν, ὑποθεὶς παρ' αὐτοῦ, ὡς πρεσβύτερος, ὑπὲρ τοιαύτης αἰτίας προφάσεως λαβεῖν, οὐκ οἰκοδομὴν κλησίας εἰς ἀμοιβὴν τυχών, ὑπὸ μισθὸν Ἐπισκοπῆς προσδοκήσας. ὧν πάντων ἔτυχε παρ' αὐτῶν, διὰ τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ ὅλως αὐτοῦ πρὸ μετ' ἡμῶν συνήγετο. Καὶ ἂν συναχθέντες, εἴγε τὸ τυχὸν, ἠδίκησαν· τοῦτα μὲν ἴσμεν ὅτι μὴ λόγῳ, ἀλλ' ἔργου, μάρτυρες μὲν, οἱ τοῦ Μαρεώτου πρεσβύτεροι ὄντες, οἱ ἀεὶ συνόντες ἐν ταῖς προοδίαις τῷ ἐπισκόπῳ. οἱ καὶ τότε γράψαντες κατὰ Ἰσχυρᾶ· καὶ μήτε ἐν Τύρῳ, οἱ ἐλθόντες ἐξ αὐτῶν ἐπιτραπέντες εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν, μήτε ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ διαμένοντες, συγχωρηθέντες ἐλέγξαι τὸν Ἰσχυρᾶν συκοφαντοῦντα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀντίγραφα τῆς Ἀλεξάνδρου γραμμάτων, τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ Ἰσχυρᾶ, ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐπιστολήν. ἔνθα δὲ μόνον ἐπ' Ἀρσενίῳ δυσχεραίνει, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου φόνος ἐνεκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ποτηρίῳ ἐθαύμαζε, ποικίλον τῆς κατηγορίας καὶ πεπλανημένον, ὅτι πῆ μὲν, Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου πῆ δὲ Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου κατηγόρουν, ὡς πλάσαντος ταῖς χερσὶ τὸ ποτήριον, καὶ πάλιν συκοφάντας τοὺς Μελιτιανοὺς,

pus de calice confracto incusarint, ac proinde re cognita Meletianos iterum calumniatores,

Athanasium vero innocentissimum pronunciat. Qui quaeso non pro calumniatoribus Meletiani haberi debeant, & inter Meletianos praecipue Joannes? qui ubi ipse suam de calice confracto sycophantiam agnovisset, ac proinde in communionem a nobis receptus esset, animadvertens Eusebianos studiis animisque cum Meletianis coire, communemque factionem alere, ita tamen, ut illos propalam adjuvare nollent, sed alias ad id personas rerumque praetextus quaererent, obtulit illis suam veluti in scena histrionicam operam ad eam fabulam agendam, cujus argumentum erat Arianorum Agon. Primae autem partes dramatis, Arianorum successus, assutela vero & appendix Joannes cum suis gregalibus, ut Arianorum studiosi sub istiusmodi occasione & specie judicii, adversarios impietatis e medio tollerent, & impietatem in locum pietatis inducerent, Arianosque in Ecclesiis locarent, quo illi, qui pietatem exterminatam cuperent, per impietatem rerum potiri possent: & ii, qui partes impietatis contra Christum susceperant, hostes impietatis tanquam impios summoverent. Et jam calicem nobis proferunt confractum, ut videatur Athanasius in Christum impius esse. At quae cura mystici poculi ab illis expectanda est? aut unde impietatis in Christum antesignanis ulla de mystico poculo religio? aut unde illis, qui Christum non cognoscunt, poculum Christi cognitum habent? aut cur Domini calicem se in reverentia habere simulant, qui Christum Dominum contumelia afficiunt? aut quonam pacto calicem deplorant, qui Episcopum mysteria sacraque in eo facientem, occidere satagunt, & quantum in ipsis est, jam occiderunt? Aut quanam ratione delamentantur Throni Episcopaliter stolati vicem, qui Episcopo in Throno sedenti necem moliuntur, ut Thronus Episcopum desideret, & populi pia doctrina spolientur: verum neque poculum illos, aut caedes, aut ulla denique scelerum species, quas praetexunt, sed sola Arianorum impietas huc adegit, in cujus solius gratiam Athanasio & caeteris Episcopis, insidias faciunt. Atque etiam nunc Ecclesiae bellum inferunt. Age mihi ergo, videamus, quinam habendi sint, quod caedes & exilia faciunt, nonne isti ipsi? Age, quinam secularium potestate ad insidias Episcoporum abutuntur? nonne Eusebius cum suis, & nequaquam, ut ipsi scribunt, Athanasius, quem cum aliis multis hoc genere calamitatis afflixerunt.

A καὶ πάλιν Ἀθανάσιον καθαρώτατον ἀποφαίνεται. πῶς γὰρ ἀσυκοφάντους Μελιτιανοὶ, καὶ μεθ' ὅτου Ἰωάννης; ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, κοινωνήσας ἡμῖν, καθ' ἡμῶν ἑαυτὸν μηδὲν ἐπὶ σοὶ τὸ ποτήριον κινήσας, ἐπειδὴ τοὺς σοὶ Εὐσέβιον εἶδε συνδάζοντας τοῖς Ἀρειομανίταις, οὐκ ἀποτιμῶντας δὲ φανερῶς αὐτοῖς συνεργεῖν· ἀλλὰ ζητοῦντας ἄλλοις χρῆσθαι προσώποις· ἑαυτὸν ὑποβέβληκεν, ὥσπερ τῶν ἔξω θεάτρων ὑποκεῖσθαι, καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις ἦν Ἀρειανῶν Ἀγών. καὶ τὸ πρωτότυπον, ἐκείνους κατορθοῦν, ὑποβολὴ δὲ καὶ

B ἀνάρτημα τούτων, Ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. ἵνα οἱ τῶν Ἀρειανῶν συνδασταὶ διὰ τῆς τούτων προφάσεως, δικασῶν σχήματι, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας ἀπώσωνται, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐγκαθαπτίξωσι, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς εἰσαγάγωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ οἱ τὴν δύσεβειαν ἔξω θῆσαι θέλοντες, δι' ἀσέβειαν κινῆσαι βιάζονται. καὶ οἱ τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ Χριστοῦ προελόμενοι, τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐχθροὺς, ὡς ἀσεβεῖς ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν, καὶ ποτήριον ἡμῖν προφέρουσι κεκλασμένον, ἵνα δόξῃ καὶ Ἀθανάσιος

C κατὰ Χριστὸν σωφρονεῖν αὐτοῖς. ποία γὰρ καὶ μνήμη παρ' αὐτοῖς ὀφείλεται ποτηρίου μυστικοῦ; πόθεν ἀσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν προσῆκεν, περὶ ποτηρίου νῦν δύσεβοῦς; πόθεν τοῖς τὸν Χριστὸν μὴ γνωρίζουσι, ποτήριον Χριστοῦ γνώριμον; πῶς οἱ ποτήριον τιμᾶν προσποιούμενοι, τὸν δὲ ποτηρίου Θεὸν ἀτιμάζουσιν; ἢ πῶς οἱ ποτήριον ὀδυρόμενοι, τὸν Ἐπίσκοπον τὸν ἐν αὐτῷ μυσταγωγοῦντα, φονεῦσαι ζητοῦσι; καὶ ἐφόνευσαν ἂν τὸ ὅσον ἐαυτοῖς. Πῶς δὲ οἱ τὸν θρόνον τὸν ἐσολισμένον Ἐπισκοπικῶς ὀδυ-

D ρόμενοι, τὸν ἐν αὐτῷ καθήμενον Ἐπίσκοπον ἐλεεῖν ζητοῦσιν; ἵνα καὶ ὁ θρόνος τὸν Ἐπίσκοπον ζητῇ, καὶ οἱ λαοὶ τῆς δύσεβοῦς διδασκαλίας σεσηθῶσιν. ὅτε δὲ ποτήριον, ὅτε φόνος; ὅτε τι τῶν ὑπ' αὐτῶν τεραλογηθέντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς προήγαγε, ἀλλ' ἡ προειρημένη τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια. δι' ὃ καὶ Ἀθανασίῳ καὶ ἄλλοις Ἐπισκόποις ἐπιβουλεύσαντες, ἐπὶ τὴν νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολεμοῦσιν. ἄγε δή, τίνες οἱ φόνοι καὶ ἐξορίαι ποιήσαντες, ἐσχέτωσαν; ἄγε τίνες ταῖς ἔξωθεν προστασίαις χρώμενοι, τοῖς Ἐπισκόποις ἐπιβουλεύουσιν· ἆρ' οὐχὶ οἱ σοὶ Εὐσέβιοι μᾶλλον, καὶ οὐχὶ Ἀθανάσιος, ὡς αὐτοὶ γράφουσι; παρ' αὐτῶν γὰρ αὐτὸς καὶ ἄλλοι πεπόνθασι.

καὶ δὲ καὶ πρεσβύτερους τῆς Ἀλεξανδρείας τέσσαρας καὶ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καίτοι μηδὲ εἰς Τύρον ἐξελθόντες, ἀπεστάλησαν παρ' αὐτῶν γεγόνασιν. ἆρα τίνες οἱ θρήνων καὶ δακρύων ἄξιοι; οὐχ οἱ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ δεύτερα συναπάδειν μὴ παραιτούμενοι, καὶ πάντα συκοφαντοῦντες, ἵνα Ἐπίσκοπον ἀπολέσωσι μὴ ὑπείκοντα τῇ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν αἱρέσει; διὰ τοῦτο ἡ ἔχθρα τῷ θεοσεβεστάτῳ Εὐσεβίῳ· διὰ τοῦτο τὰ ἐν Τύρῳ κινηθέντα· διὰ τοῦτο αἱ πρόσφατοι κρίσεις· διὰ τοῦτο νῦν καὶ χωρὶς κρίσεως παρ' αὐτῶν ὡς πεπληροφορημένων, γράμματα· διὰ τοῦτο αἱ πρὸς τὸν πατέρα τῶν βασιλέων, καὶ πρὸς αὐτοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς, διαβολαί. ὅσα γὰρ καὶ νῦν κατείρηται ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀναγκαῖον ὑμᾶς εἰδέναι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῶτε τῆς πονηρίας αὐτῶν, καὶ γινώσκητε, ὅτι μηδὲν ἄλλο, ἢ φονεῦσαι ζητοῦσι τὸν ἄνδρα. Σίτου γὰρ τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐδίδοτο πρὸς τὰς τῶν χηρῶν διατροφὰς, ἰδίᾳ μὲν Λιβύας, ἰδίᾳ δὲ πάσιν ἐξ Αἰγύπτου. Τοῦτον πολῖται λαμβάνουσιν ἄχρι νῦν, Ἀθανασίου μηδὲν ἐξ αὐτοῦ κομιζομένου πλὴν μόνου τοῦ συγχάμνειν αὐτοῖς, ἀλλὰ νῦν ἐκείνων λαμβανόντων μὴ μεμψαμένων, ὁμολογούντων λαμβάνειν, διαβέβληται Ἀθανάσιος ὡς ὅλον τὸν σῖτον πιπρασκόντων, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποφερόμενος. καὶ τοῦτο ἔγραψε βασιλεύς, πιστεύσας ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις διαβολῶν. Τίνες τοίνυν οἱ διαβεβληκότες; οὐχ οἱ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ τὰ δεύτερα κινεῖν μὴ παραιτούμενοι; τίνες οἱ τῶν γραμμάτων τούτων αἴτιοι τοῖς τοῦ βασιλέως λεγομένοις; οὐχ οἱ Ἀρειανοὶ συνεργάζοντες, καὶ μηδὲν κατὰ τοῦ ὀρθοῦ παραιτησάμενοι μήτε λέγειν, μήτε γράφειν; οὐδεὶς γὰρ τοσαῦτα ποιήσας ἀφεὶς, ἄλλως ὑποπτεύσειε. Καὶ γὰρ ἀργέσατον αὐτῶν τὸ δεῖγμα τῆς διαβολῆς γίνεται, συναπάζουσι γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ θελέσθαι τὸν σῖτον, τῇ προφάσει τῆς διαβολῆς, καὶ Ἀρειανοῖς χαρίζειν. ὁ πολλῶν ἕνεκα, εἰς τὰς αἰτίας τῆς συναπάτης καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν ἀνατρέχει, τὰς μήτε φόνους ἐπὶ ἀνδρὸς κινῆσαι παραιτησαμένους, ἐφ' ᾧ ὅτι διαβεβλήκασι βασιλεῖ, μήτε τὴν κλῆσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὰς τροφὰς, ἵνα τῷ ὄντι κέρδος αἱρετικοῖς παράσχωνται,

A && eodem tempore quatuor Presbyteros Alexandriæ; quanquam Tyrum non venerant, e finibus suis exterminaverunt? Age, quinam luctu & lacrymis digna perpetrarunt, nonne isti, qui & prima ista designarunt, & secunda cum primis conferere non recusant, omnia calumniis miscentes, ut Episcopum impiæ suæ hæresi non cedentem, e medio tollant? Hinc nimirum Eusebius cum suis infensas iras concepit, ob hoc Tyri species Synodi instituta est, ejus rei gratia judicia simulantur. Non alio scopo inaudita causa tanquam in re certa B literæ ab illis passim circummissæ sunt, non alio scopo apud patrem Cæsarum, & apud ipsos religiosissimos Imperatores calumnias suas intentarunt. Verum quid obtrectationem passus sit Athanasius, sacrorum nobiscum comminister, necessarium relatu est, ut vel hinc deprehendatis, nihil illos aliud nisi cædem viri quærere. Frumentum dabatur a patre Imperatorum in alimentum viduarum, partim C Libycarum, partim Ægyptiarum, quod etiamnum accipiunt, Athanasio nihil inde nisi operam & laborem referente. Interim dum & illæ perciperent, nec ulla querela esset de non accepto alimento, idque ipsæ confiterentur, accusatur per calumniam Athanasius, quod universum frumentum divenditum in suos usus sepositisset, certe hoc Imperator, istorum calumniis inductus, in suis literis conqueritur. Qui igitur calumniatores? nonne illi, qui & primas illas calumnias texuerunt, & a secundis istis non abhorrrent? Qui denique istarum literarum, quæ ab Imperatore missæ di- D cuntur, autores fuere? nonne Arianorum fautores? qui nihil, quod huic viro noxam afferre posset, nec in dicendo, nec in scribendo subterfugiunt. Quis enim, omissis tantorum malorum autoribus, in alios istam suspicionem derivaverit? cum manifestissime eorum calumnia pateat ex studio ipsorum, quo ab Ecclesia frumentum abalienare & transferre ad Arianos satagunt, quæ culpa eos potissimum autores principesque habere videtur, qui calumniis apud Imperatorem depositis nihil recusarunt, quo viro necem molirentur, & a clero Ecclesiæ alimenta averterent, ut ea sine omni dubio hæreticis in prædam cedant.

Misimus autem ad vos testimonia comministrorum nostrorum, qui in Libya, Pentapoli, & Ægypto degunt, ut etiam inde cognoscatis illorum in Athanasium sycophantias. Quod ideo faciunt, ut cæteris per metum, qui piæ opinionis sunt, quiescentibus, impia Arianorum hæresis introducatur. Nos autem vestræ prudentiæ gratias agimus, Dilectissimi, quod sæpius anathemate Arianos notastis, neque illis locum in Ecclesia dedistis. In proximo autem jam est, ut ex rerum documentis appareat, quales Eusebiani sunt. Ecce enim post prima eorum de Arianis scripta, quorum antigrapha ad vos misimus, aperte jam Arianos homines atque eo nomine, ab universa Ecclesia anathemate condemnatos contra Ecclesias irritant, Episcopumque illis constituunt, divulsis a se invicem per metum Ecclesiis, quo illis ubique suppetant cooperatores suæ impietatis. Ac proinde Diaconos suos ad Ariomanitas legant, propalam cum Ariomanitis communione sumta, literisque ultro citroque missitatis, Ecclesiam in schisma conjiciunt, eaque passim scribunt, quæ & hæresin commendant, & Ecclesiam conviciis lacerant, ut ex literis eorum ad Romanorum Episcopum, & fortasse ad vos ipsos scriptis deprehendere potestis. Quam igitur ista inulta esse non debeant, etiam vos, dilectissimi, animadvertitis. Gravia enim sunt & aliena a Christi doctrina. Hac certe de causa in publico conventu de consilio omnium has literas ad vos dedimus, quibus oramus vestram in Christo prudentiam, ut recipiatis hanc contestationem, & Athanasio Coepiscopo nostro condoleatis, & zelum indignationemque contra Eusebianos, qui istiusmodi tentant, induatis, ne diutius istiusmodi pravitas & malitia contra Ecclesiam invalescat, vos certe vindices hujus injustitiæ imploramus, citantes illud Apostolicum verbum: *Auferte mala ex vobis*: mala enim revera sunt & indigna communione, quæ ab illis designantur. Ne igitur illis aurem præbueritis, si denuo ad vos contra Athanasium Episcopum scribant. Quicquid enim ab illis proficiscitur, falsum est, etiamsi nostra Ægyptiorum Episcoporum nomina epistolis suis adscribant: certum enim est, non nos eos esse, quorum nomina in scriptis subjiciunt,

A ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατὰ Λιβύην, καὶ Πενταπολιν, καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου συλλειτουργῶν ἡμῖν, ἵνα καὶ ἐκ τούτων γνῶτε, τὴν κατὰ Ἀθανασίου γεγυμνασμένην συκοφαντίαν. ταῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα φόβῳ λοιπὸν ἡσυχαζόντων τῶν τὰ τῆς εὐσεβείας φρονούντων, ἡ τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἀντεισαχθῇ. ἀλλὰ καὶ τῇ μὲν ὑμῶν ἀληθείᾳ χάρις, Ἀγαπητοί, ὅτι πολλάκις τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζοντες ἐγράψατε, καὶ χώραν αὐτοῖς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οὐ δεδώκατε· τῷ δὲ φιλοῦντι Εὐσέβιον ὁ ἔλεγχος, εἰ γύς. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν περὶ τῶν Ἀρειανῶν γράμματα, ὧν καὶ ἀπεστείλαμεν τὰ ἀντίγραφα, φανερῶς λοιπὸν τοὺς πάλαι πάσης τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀναθεματισθέντας Ἀρειομανίτας, ἐπεγείρει κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ Ἐπίσκοπον αὐτοῖς κατέστησαν, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς φόβοις, διαιρεῖ τὰς Ἐκκλησίας, ἵνα πανταχοῦ συνεργοὺς ἔχωσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ διακόνους πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, οἱ φανερῶς συνάγονται παρ' αὐτοῖς, καὶ γράφουσιν αὐλοῖς, καὶ ἀντίγραφα παρ' αὐτῶν κομίζονται, τὴν Ἐκκλησίαν καταχίζοντες, καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς, καὶ γράμματα ἀποστέλλοντες πανταχοῦ, τὴν αἵρεσιν αὐτῶν συνιστῶντα, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκηρύττοντα, ὡς δυνήσεσθε μαθεῖν, ἀφ' ὧν αὐτοὶ τῷ Ῥωμαίων Ἐπισκόπῳ, καὶ ἴσχα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔγραψαν. ὡς ἂν ἀνεπίδικτα ταῦτα ἐᾷ συνορᾶτε καὶ ὑμεῖς, Ἀγαπητοί. δεινὰ γὰρ καὶ ἀλλότρια τῆς καθ' Χριστὸν διδασκαλίας ἐστί. Τούτων οὖν ἕνεκεν κοινῇ συνελθόντες ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀξιοῦντες ὑμᾶς τὴν ἐν Χριστῷ σώφρονα, ἀποδέξασθαι μὲν τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καὶ συναλγῆσαι τῷ Συνεπισκόπῳ ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ἀγανακτῆσαι δὲ κατὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ὡς τὸ μηκέτι τοιαύτην κακίαν καὶ πονηρίαν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἰσχύειν· ὑμᾶς γὰρ ἐκδίκους κατὰ τοιαύτης ἀδικίας ἐπικαλούμεθα, ὑπομιμνήσκοντες τὸ Ἀποστολικόν, ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. πονηρὰ γὰρ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἀξία κοινωνίας τὰ παρ' αὐτῶν πεφυκότα. οὐκοῦν μηκέτι προσέχετε, κἂν πάλιν ὑμῖν γράφωσι κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθανασίου. πολλὰ γὰρ ψευδῆ τὰ παρ' αὐτῶν. μηδ' οὗ ὀνόματα δὲ Ἐπισκόπων Αἰγυπτίων ἐγχαράττωσιν ἐπιστολαῖς. δῆλον γὰρ, ὅτι οὐκ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ γράφοντες·

B

C

D

2. Cor. 5.

ἀλλὰ Μελιτιανοὶ, οἱ ἀεὶ Σχισματικοὶ, οἱ καὶ μέχρι νῦν τὰς Ἐκκλησίας ταράττοντες, καὶ στάσεις κινοῦντες. Καταστάσεις γὰρ ἀλόγους καὶ χέδην ἐθνικῶν ποιοῦνται, καὶ τοιαῦτα προτίθενται, ἃ δυσωπούμεθα μὴ γράφειν, ἵνα μάθοιν καὶ τῶν παρ' ἡμῶν, τῶν καὶ τὴν ἐπιστολὴν ὑμῖν ἐπιδιδόντων. Ταῦτα μὲν οἱ ἀπ' Αἰγύπτου πρὸς πάντας, καὶ πρὸς Ἰούλιον τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης· καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον δὲ πρὸς Ἰούλιον ἔγραψαν, καὶ νομίζοντες ἡμᾶς ἐκφοβεῖν, ἠξίωσαν Σύνοδον καλέσαι, καὶ αὐτὸν Ἰούλιον, εἰ βούλοιτο, κριτὴν γενέσθαι. ἡμῶν οὖν οὕτω ἀνελθόντων εἰς τὴν Ρώμην, ἔγραψεν εἰκότως Ἰούλιος καὶ ἐπὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ἀποστείλας καὶ δύο πρεσβυτέρους ἑαυτοῦ, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον. οἱμὲν οὖν ἀκούσαντες περὶ ἡμῶν, ἐταράχθησαν, καὶ προσδοκήσαντες ἡμᾶς ἀνέρχεσθαι· καὶ παρητήσαντο, προφάσεις ἀπιθάνους ποιησάμενοι, μᾶλλον δὲ φοβηθέντες, μὴ ἅπερ οἱ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον ὡμολόγησαν, ταῦτα καὶ αὐτῶν ἐλεγχθῇ. λοιπὸν ἐν συνελθόντες Ἐπίσκοποι πλέον τεσσήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος σωθείς, ἡμᾶς μὲν ἀπελογημένους ἀπεδέξαντο, καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς, τὴν τε κοινωνίαν καὶ τὴν ἀγάπην, ἠγανάκτησαν δὲ κατ' ἐκείνων, οἳ ἠξίωσαν Ἰούλιον γράψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα, οἷς καὶ γράψασιν αὐτός· καὶ ἔγραψεν αὐτὸς, καὶ ἀπέστειλε διὰ Γαβιανοῦ τοῦ κόμητος.

A sed Meletianos homines perpetuo Schismaticos, qui etiam nunc Ecclesias turbant, & seditiones commovent, constitutiones enim absurdas, & propemodum Ethnicas faciunt, eaque designant, quæ quia abominamur scribere, ex nostris Legatis, qui vobis hanc epistolam afferunt, cognoscere poteritis. Hæc quidem Ægyptii ad omnes & ad Episcopum Romanum Julium scripsere. Quin & Eusebiani ad Julium literas misere, & ut nos terrerent, Synodum jusserunt convocari, & ipsi Julio, si vellet, arbitrium causæ detulerunt. Cum igitur Romam perveniissemus, Julius continuo ad Eusebianos literas scripsit, missis eo duobus ex suis Presbyteris, Elpidio, & Philoxeno: illi vero, ubi nostram Romæ præsentiam audivissent, plurimum conturbati sunt, quod contra spem eorum me Romam contulissem. Rejecto igitur itinere, futiles inanesque tergiversando causificationes commenti sunt, eo quod ingenti metu retinebantur, ne de iisdem criminibus, quæ Valens & Ursacius confessi erant, ipsi quoque convincerentur. Presbyter deinde Vito plures Episcopos, quam quinquaginta, in concilium adduxit, ubi & nostra defensio recepta fuit, & confirmarunt in nos communionem & charitatem; magnaque indignatio exorta est contra Eusebianos, quibus Julium, cum ab eis literas acceperat, rescribere jusserunt. Scripsit igitur Julius, & misit literas per Gabianum Comitem.

ΤΟΛΗ ΙΟΥΛΙΟΥ.

EPISTOLA JULII.

ΙΟΥΛΙΟΣ ΔΑΝΙΩι, ΚΑΙ ΦΛΑΚΙΛλω Ναρκίσσῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρει, Μακεδονίῳ Θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς, τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γράψασιν ἡμῖν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

JULIUS DANIO FLACILlo, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, caterisque eorum, qui nobis dilectissimis in Christo fratribus ex Antiochia scripserunt, Salutem.

ΑΝΕΓΝΩΝ τὰ γράμματα τὰ διὰ τῶν πρεσβυτέρων μου Ἐλπιδίου καὶ Φιλοξένου ἀποκομισθέντα, καὶ ἐθαύμασα, πῶς

LEGI Epistolam vestram, quam mihi mei Presbyteri, Elpidius, & Philoxenus attulerunt: miratusque sum, cum

a nobis ex vera dilectione & bona conscientia scriptum esset, contentioſe a vobis, & non, ut decuit, reſcriptum esse. Fastus enim & arrogantia scribentium in epistola apparebat. Atqui aliena sunt ista a fide in Christum, decuit enim eum, qui cum dilectione ad vos scriberet, eandem vicissim dilectionem non autem contentionem referre. Quid? an non dilectionis judicium erat, nos Presbyteros mississe, qui compaterentur patientibus, & incitarent eos, qui judicium scriptis postulaverant? ut præsto esse vellent, quo primum omnia componerentur, & emendationem acciperent, ne diutius aut fratres nostri injurias, aut vos calumnias pateremini? Nec scio, cur vobis ita rem agere placuit, ut nos in hanc opinionem redigatis, ut arbitremur nos sub specie reverentiæ pro ludibrio esse habitos, dictaque vestra irridentium fuisse, cum & Presbyteros nostros ad vos missos, quos cum gaudio remissos oportuit, cum luctu remiseritis, ob ea, quæ isthic geri conspiciebant. Ego certe cum literas vestras evolverem, post varias ultro citroque cogitationes, eas supprimendas putavi, ea spe, quod crederem saltem aliquos ex vestris adventuros, nec opus fore istiusmodi epistolis, ne si illæ in publicum promerentur, multos hic dolore afficerent. Cæterum ubi nullus vestrum supervenerat, necessum fuit, ut eas proferrem. Credite mihi, omnes admiratione pleni vix induci poterant, ut crederent, istiusmodi literas a vobis profectas esse, in quibus rixandi potius, quam charitatis affectus eminebat. Quod si ambitione eloquentiæ ostentandæ, conscriptæ sunt ab eo, qui dictavit, id certe studium ad alios spectat. In rebus enim Ecclesiasticis non specimen eloquentiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operaque dari solet, ne quis ex parvis in Ecclesia scandalizetur: Expedit enim secundum Ecclesiasticum verbum, molam asinariam suspendi a collo, atque ita demergi, quam unum ex pusillis scandalizare. Quod si aliquibus in alios ob pusillanimitatem offensis (non enim omnium talem mentem fuisse arbitror) istiusmodi epistolam scribi placuit, primum decuit neminem offendi, neque solem occidere super hujusmodi offensis, certe eo res deduci non oportuit, ut offensiones suas scriptis prod rent. Quid enim actum est dignum offensa? aut quia in re vobis, quibus scripsi, causam successionis præbuit?

A ἡμεῖς μὲν ἀγάπῃ καὶ σωνειδήσει ἀληθείας ἐγεάψαμεν, ὑμεῖς δὲ μὴ φιλονεικίας, καὶ οὐχ, ὡς ἔπρεπεν, ἐπεστείλατε. ὑπερηφία γὰρ καὶ ἀλαζονεία τῶν γεγραφότων διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδείκνυτο. Ταῦτα γὰρ ἀλλότρια τῆς ἐν Χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἔδει γὰρ τὰ μὴ ἀγάπης γεγραμμένα, ἀμοιβῆς τε ἴσης μὴ ἀγάπης τυχεῖν, καὶ μὴ μὴ φιλονεικίας. ἦ οὐχὶ ἀγάπης ἐστὶ γνώρισμα πρεσβυτέρους ἀποστεῖλαι συμπαθεῖν τοῖς πάσχουσι; παρακελεύσασθαι τοὺς γράψασθαι ἐλθεῖν, ἵνα πάντα θᾶττον λύσιν λαβόντα διορθωθῆναι δυνηθῇ, καὶ μηκέτι μήτε οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν

B πάσχωσι, μήτε ὑμᾶς τινες διαβάλλωσιν; ἀλλ' οὐκ οἶδα, τί τὸ δόξαν ὑμῖν ἐστὶ διατεθῆναι, ὥστε καὶ ἡμᾶς ποιῆσαι λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἐν οἷς ἐδόξατε ῥήμασιν ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα μεταχειριζόμενοι μὴ εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. καὶ γὰρ καὶ οἱ πρεσβύτεροι οἱ ἀποσταλέντες, οὓς ἔδει μὴ χαρᾶς ἐπανελθεῖν, τἀναντίον λυπούμενοι ἐπανῆλθον, ἐφ' οἷς ἑωράκασιν ἐπὶ γινομένοις. καὶ ἐγὼ γε τῆς γράμμασιν ἐντυχὼν,

C πολλὰ λογισάμενος, κατέσχον παρ' ἐμαυτῷ τὴν ἀποστολὴν, νομίζων ὅμως ἤξειν τινὰς καὶ μὴ χρείαν εἶναι τῆς ἀποστολῆς, ἵνα μὴ καὶ ἐς φανερὸν ἐλθοῦσα, πολλοὺς τῷ ἐναῦθα λυπήσῃ. ἐπειδὴ δὲ μηδενὸς ἐλθόντος, ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν προκομισθῆναι, ὁμολογῶ ὑμῖν, πάντες ἐθαύμασαν, καὶ ἐγγὺς ἀπιστίας γεγόνασιν, εἰ ὅλως παρ' ὑμῶν τοιαῦτα ἐγεάφη. φιλονεικίας γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγάπης ἦν ἡ ἀποστολή. εἰ μὲν οὖν φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν ὁ ὑπαγορεύσας ἔγραψεν, ἄλλων τοῦτο ἀποδόσθαι. ἐν γὰρ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οὐ λόγων ἀπόδειξίς ἐστιν, ἀλλὰ κανόνες

D Ἀποστολικοὶ, καὶ σπουδὴ δὲ μὴ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν τὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Συμφέρει γὰρ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μύλον ὀνικὸν κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον καὶ καταποντισθῆναι, ἢ σκανδαλίσαι κἂν ἕνα τῶν μικρῶν. εἰ δὲ ὡς τινῶν λελυπημένων διὰ τοῦτο πρὸς ἀλλήλους μικροψυχίαν, οὐ γὰρ ἐμοί γε παντὸς εἶναι ταύτην γνώμην, τοιαύτη γέγονεν ἡ ἀποστολὴ, ἔπρεπε μὲν μὴ δὲ ὅλως λυπηθῆναι, μηδὲ ἀποδῦναι τὸν ἥλιον ἐπὶ τῇ λύπῃ. ἔδει γὰρ ὅμως μὴ εἰς τοσοῦτον προαχθῆναι, ὥστε καὶ ἔγγραφον αὐτοῦ ἀποδείξασθαι. Τί γὰρ καὶ γέγονεν ἄξιον λύπης, ἢ ἐν τίνι οὗ ἄξιον λυπηθῆναι ὑμᾶς, οἷς καὶ ἐγεάψαμεν;

ἢ ὅτι προτρεψάμεθα εἰς Σινόδου ἀπαντῆσαι; ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει μετὰ χαρᾶς δέξασθαι. οἱ γὰρ παρρησίαν ἔχοντες, ἐφ' οἷς πεποιήκασι, καὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν κεκρίκασιν, οὐκ ἀγανακτοῦσιν, εἰ παρ' ἑτέρων ἐξετάζοιτο ἡ κρίσις, ἀλλὰ θαρροῦσιν, ὅτι ἃ δικαίως ἐκεῖναν, ταῦτα ἄδικα οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ Συνόδῳ συνελθόντες Ἐπίσκοποι, οὐκ ἄνευ Θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ Συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι, ἵνα καὶ οἱ κρίνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐσομένην δευτέραν κρίσιν, μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐξετάζωσι, καὶ οἱ κρινόμενοι πιστεύωσι, μὴ κατ' ἔχθραν τῶν προτέρων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἑαυτοὺς κριναθῆναι. εἰ δὲ τοῦτο τὸ ἔθος παλαιὸν τυγχάνον, μνημονευθὲν ὑπὸ τοῦ γράψαντος ἐν τῇ μεγάλῃ Συνόδῳ, ὑμεῖς τοῦτο παρ' ὑμῖν ἰσχύειν οὐ θέλετε, ἀπρεπὴς μὲν ἡ τοιαύτη πρόφασις· τὸ γὰρ ἅπαξ συνήθειαν ἐχηκὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ Συνόδων βεβαιωθὲν, οὐκ ὄλεθρον ὑπὸ ὀλίγων προφέρεσθαι, ἄλλως τε οὐδὲ ἐν τούτῳ δικαίως ἂν φανεῖεν λυπηθέντες. οἱ γὰρ παρ' ὑμῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον λοιπὸν μὴ γραμμάτων, λέγω δὴ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Μαρτυρίου καὶ Ἡσυχίου τοῦ διακόνου ἀπαντησάντων ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠθελήθησαν πρὸς τοὺς ἐλθόντας Ἀθανασίου πρεσβυτέροις ἀνυσῆναι, ἀλλ' ἐν πᾶσι διετέλουν καὶ διηλέγχοντο, τὰ τηνικαῦτα ἠξίωσαν ἡμᾶς, ὥστε Σύνοδον συγκροτῆσαι, καὶ γράψαι τῷ Ἀθανασίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, γράψαι δὲ καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων, ἡ δικαία κρίσις ἐξενεχθεῖσα γένηται. Τότε γὰρ καὶ ἀποδεικνύναι πάντα τὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐπηγγείλαντο, κοινῇ γὰρ ὑφ' ὑμῶν ἐνικήθησαν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, καὶ οἱ Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου πρεσβύτεροι, μετὰ πεποιθήσεως ἀντέστησαν, οἱ δὲ περὶ Μαρτύριον εἰ δεῖ τἀληθῆ εἰπεῖν, ἐν πᾶσι διετέλουν, ὅθεν καὶ ἠξίωσαν Σύνοδον γενέσθαι. εἰ τοίνυν μηδὲ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον ἀναστάντων γενέσθαι Σύνοδον, προτρεψάμην ἐγὼ σὺ τοὺς γράψαντας, ἕνεκεν τοῦ ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν αἰτιωμένων ἀδικίαν πεπονθέναι, καὶ ὅτως ὄλεθρον καὶ δικαία ἡ προτροπή, ἔστι γὰρ Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Θεῷ ἀρέσκουσα, ὅτε δὲ ὃς ὑμεῖς αὐτοὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀξιοπίστους ἡγήσασθε. καὶ ὅτοι ἠξίωσαν ἡμᾶς

Aan quia adhortati vos sumus, ut ad Synodum occurreretis? Atqui illudi potius cum gaudio excipi oportuit. Qui enim bene sentiunt de iis, quæ egerunt, & in quibus ipsi (ut ajunt) judices fuere, non indignanter ferre solent, si quod ab ipsis judicatum est, ab aliis excutiatur, quippe qui securi sint, ea, quæ ipsi justa judicaverunt, injusta nunquam fieri posse. Quocirca Episcopi in magna Synodo Niceæ congregati, non sine Dei consilio permiserunt, prioris Synodi acta in alia Synodo examinari, ut & illi, qui judices B erant præ oculis habentes secundum de ea ipsa re judicium futurum, cum omni diligentia causam expenderent, & illi, qui sententiam acceperant, certo agnoscerent, se non per simultatem priorum judicum, sed jure & merito condemnatos esse. Quod si istiusmodi consuetudo olim fuit, ejusque memoriæ renovata est, & scripto prodita in magna Synodo, eamque apud vos valere non finitis, rem profecto indecoram facitis. Morem enim, qui semel in Ecclesia obtinuit, & a Synodo confirmatus est, iniqvum est a paucis abrogari, quin ne hoc quidem concessa C quicquam æqui habet vestra offensio. Siquidem vestri Legati, Macarius nimirum Presbyter, & Martyrius, Hesychiusque Diaconi, nullo modo cum huc venissent, pares Presbyteris ab Athanasio missis ac semper ab illis convicti, refutatique, concilium indici a nobis postularunt, literasque & ad Eusebianos, & Athanasium Alexandriam, quibus convocarentur, mitti, ut coram omnibus justo judicio de causa cognosci posset: tum enim se de Athanasio probaturos esse, quod jam nequirent. D Publice enim coram nobis Martyrius & Hesychius refellebantur, Athanasii Presbyteris bona cum fiducia alacriter resistentibus. Martyrius vero cum suis, si vera dicenda sunt, ubique profligebatur, ac proinde Concilium generale postulavit. Si igitur Martyrio & Hesychio nullam Synodum postulantibus, adhortator fuissem, ut ad Synodum, qui ad me scripsissent, convocarentur, idque in gratiam fratrum, qui se injuriam pati conquerebantur, etiam vel ita æqua & justa fuisset nostra cohortatio, cum ea sit & Ecclesiastica & Deo grata: jam ubi iidem illi, qui a vobis pro gravibus viris & fide digni habiti fuere, autores mihi fuerint, ut vos convocarem,

certe id a vobis ægre ferri non debuit, sed potius alacriter ad citationem occurrere. Quapropter indignatio eorum, qui hac citatione offenduntur, temeraria: & tergiversatio sistendi se in judicio, inhonesta & suspiciosa videtur. An quispiam stomachari debet, si quæ ipse a se facta approbat, ab aliis fieri videat? Si enim, ut scribitis, inconcussam habet autoritatem quælibet Synodus, & contumeliose agitur cum Judice, cujus judicium ab aliis examinatur, considerate, quæso, Dilectissimi, quinam sunt, qui Synodum improbant, & qui aliorum judicata rescindunt; ne singula excutiendo certos homines gravem. Certe id, quod postremo gestum, cum sit horrendum auditu, sufficit ad cætera, quæ a me omittuntur, comprobanda. Ariani a beatæ memoriæ Alexandro quondam Alexandriæ Episcopo ob impietatem ejecti, non solum a singulis civitatibus rejiciebantur, sed ab omnibus simul, qui ad Nicenum Concilium coierant, anathemate feriebantur. Nihil enim erat in illorum delicto vulgare, neque in hominem peccaverant, sed in ipsum Jesum Christum Dominum nostrum, filium Dei viventis, iidem tamen ita ab universo orbe rejecti, & per omnem Ecclesiam famosissime notati, nunc denuo in Ecclesias (quod quidem triste vestris animis arbitramur) recipi perhibentur. Quinam igitur sunt, qui Synodum vituperant? nonne illi, qui trecentorum Episcoporum calculos pro nihilo habent, & impietatem pietati anteponunt? Siquidem Ariomanitarum hæresis ab omnibus ubique Episcopis condemnata & abdicata est. Athanasius contra & Marcellus Episcopi plurimos habent, qui verbis scriptisque suis eorum innocentiam tuentur. Marcelli enim fides confessioque Niceæ spectata est, cum Arianis contradiceret. Ibidem quoque Athanasii sinceritas in tuenda fide spectata fuit, qui nec Tyri condemnatus est, nec Mareotæ præsens fuit, ubi contra eum absentem in lite processum est. Scitis autem, Dilectissimi, monumenta actorum, ubi una duntaxat pars adfuerit, nullarum virium esse, & suspecta haberi. Nos tamen, quanquam ita actum esset, pro re certius cognoscenda, neque vobis, qui contra eum, neque illis, qui pro eo literas misere, præjudicium facientes, cohortati sumus omnes, quotquot scripserant, ut præsentes se judicio sisterent, quo omnia ad amussim, quia plures sunt, qui pro ipsis

A συγκαλέσαι, ἀκόλουθον ἦν, τὰς κληθέντας μὴ λυπηθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον προθύμως ἀπαντῆσαι. διὸ καὶ ἡμῖν δόξασα ἀγανάκτησις τῶν λυπηθέντων, προπέτεια, ἡ δὲ ὠθαίτησις τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι, ἀπρέπεια, καὶ ὑποπτία ἐπὶ τούτων δείκνυται. αἰτᾶται τις, ἃ πρόσθεν αὐτὸς ἀποδέχεται, εἰ παρ' ἑτέρῳ γινόμενα βλέποι; εἰ γὰρ, ὡς γέγραφε, ἀσάλευτον ἔχει τὴν ἰσχὺν ἑκάστη Συνόδου, μὴ ἀτιμάζεται ὁ κείνας. ἐὰν παρ' ἑτέρων ἡ κρίσις ἐργάζηται, σκοπεῖτε, ἀγαπητοὶ, τίνες εἰσὶν οἱ Συνόδου ἀτιμάζοντες, καὶ τίνες τὰ τῶν φθασάντων κρίνας, διαλύσει, καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον νῦν ἐξετάζων ἐπιβαρεῖν τινας δοκῶ. ἀλλὰ τότε τελευταῖον γνώμενον ἐφ' ᾧ μὴ φέρειν αὖ τις ἀκόων, ἥκει πρὸς ἀπόδειξιν πάντων τῶν παραλελυθέντων. οἱ Ἀρειανοὶ οἱ ἀπὸ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρου τοῦ γνωμένου Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐκβληθέντες, οὐ μόνον κατὰ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν ἀπεκηρύχθησαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων τῶν κοινῇ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ Συνόδῳ, ἀνεθεματίσθησαν. οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῶν, τὸ τυχὸν πλημμέλημα, οὐδὲ εἰς ἄνθρωπον ἦσαν ἁμαρτήσαντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καίτοι οἱ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀποκηρυχθέντες, καὶ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν σπιλωθέντες, νῦν λέγονται δεδέχθαι, ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ἀκούσαντας, χαλεπαίνειν δίκαιον ἦν ἡμᾶς. Τίνες ἔν εἰσιν οἱ Συνόδου ἀτιμάζοντες; οὐχὶ οἱ τῶν τριακοσίων τὰς ψήφους παρ' οὐδὲν θέμενοι, καὶ ἀσέβειαν δυσεβείας προκρίναντες; ἡμῖν γὰρ τῶν Ἀρειομανιτῶν αἵρεσις, κατὰ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ Ἐπισκόπων κατεγνώσθη καὶ ἀπεκηρύχθη. Ἀθανάσιος δὲ καὶ Μάρκελλος οἱ Ἐπίσκοποι, πλείονας ἔχουσι τοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας καὶ γράφοντας. Μάρκελλος μὲν γὰρ ἐμαρτυρήθη ἡμῖν, καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν Συνόδῳ, τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν ἀντειρηκώς· Ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη, μηδὲ ἐν Τύρῳ καταγνωσθεὶς, ἐν δὲ τῇ Μαρεώτῃ μὴ παρεῖναι ἔνθα τὰ κατ' αὐτοῦ γεγράφθαι λέγεται. οἴδατε δή, ἀγαπητοὶ, ὅτι τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὑποπτα τυγχάνει, καὶ ὅμως τούτων ὄντων, ἡμεῖς ὑπὲρ ἀκριβείας, ἵνα τε τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν γράψασι πρόφασιν ποιοῦντες

B

C

D

προθέμενα τὰς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵν' ἐπιδῇ πλείους εἰσὶν οἱ ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντες

ἐπὶ Συνόδου πρώτα ἐξετασθῆ. πρὸς τὸ μηδὲ τὸν αἰτιον κατακριθῆναι, μήτε τὸν ὑπόδικον ὡς καθαρὸν λογισθῆναι. οὐκοῦν ὁ παρ' ἡμῖν ἀπιμάζεται Συνόδου, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τῶν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰς πρὸ παντὸς καταψηφισθείσας Ἀρειανὰς, καὶ πρὸ γνώμιμα τῶν κεκριμένων, δέχεσθαι. οἱ γὰρ πλείονες ἤδη ἀναλύσαντες εἰσὶ σὺν Χριστῷ. οἱ δὲ ἔτι ἐν τῷ σώματι βίῳ τούτῳ ἐξετάζονται, ἀγωνιῶντες, ὅπως τὴν αὐτῶν κρίσιν, ἔλυσαί τινες. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων μάθοις ἂν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνωμεν, ἐπεὶ γὰρ καὶ Καρπώνης τις ἐκβληθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν μετά τινων, καὶ αὐτῶν ἐκβληθέντων διὰ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν, ἐληλύθασιν ἐκεῖθεν ἀποσταλέντες πρὸς Γρηγορίου τινὸς, ὅμως δὲ ἐμάθομεν καὶ πρὸς Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Μαρτυρίου, καὶ Ἡσυχίου τῶν διακόνων· πρὸ γὰρ ἀπαντήσαντες Ἀθανασίου πρεσβυτέρους, παρεκάλουν ἡμᾶς γράφειν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πιστῷ τινι, ἵνα καὶ Ἀθανασίου ὁ Ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ᾖ, τοῦτον δὲ τὸν Πιστὸν, οἱ Ἀθανασίου καὶ Ἐπισκόπου πρεσβύτεροι πρὸ γνώμιμοι, ἀπέδοξαν εἶναι Ἀρειανὸν, ἐκβληθέντα μὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἐπισκόπου, καὶ τῆς ἁγίας Νικαίων Συνόδου, καθαιρεθέντα δὲ ὑπὸ Σεκούνδου τινὸς, ὃν ἡ μεγάλη Σύνοδος Ἀρειανὸν ὄντα, ἐξέβαλε. τοῦτο δὲ αὐτοὶ οἱ πρὸ Μαρτύριον αὐτέλεγον, ὅτε ἠρώτων τὸν Πιστὸν ὑπὸ Σεκούνδου ἐχηρεύαν τὴν κατάστασιν· σκοπεῖτε οὖν καὶ ἐκ τούτων, τίνες αὖ ὑπὸ μέμψιν δικαίως γένοιντο, οἱ μὴ πειθόντες ἡμᾶς, ὥστε Πιστῷ τῷ Ἀρείῳ γράψαι, ἢ οἱ συμβαλλόντες ἀπιμάσαι τὴν μεγάλην Σύνοδον, καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς εὐσεβέσι γράψαι; καὶ γὰρ καὶ Μίκκος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ πρὸ Εὐσεβίου μετὰ τῶν πρὸ Μαρτύριον ἀποσταλεὶς, ὡς ἤκουσεν ὑπισχνουμένους τοὺς Πρεσβυτέρους Ἀθανασίου ἐκδεχομένων ἡμῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, μετὰ τῶν Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἀπεδήμησε νυκτὸς καὶ τοι νοσῶν τῷ σώματι, ὡς ἐν τούτῳ λοιπὸν ἡμᾶς ἀκολούθως ἀποσχάζεσθαι, ὅπως ἀφυῶμενον τὸν κατὰ Πιστοῦ ἔλεγχον, ἀνεχώρησεν. ἀδύνατον γὰρ τὴν κατάστασιν Σεκούνδου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύσαι. ἀτιμία γὰρ ἀληθῶς αὕτη τῇ τοῦ Συνόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συνελθόντων Ἐπισκόπων, ἐὰν τὰ μὴ τοσαύτης σπουδῆς καὶ εὐλαβείας, ὡς Θεοῦ παρόν-

A scripserunt, in Synodo examinari possent, ne vel innocens condemnetur: aut qui rei sunt, puri habeantur. Non igitur a nobis vilipenditur Synodus, sed ab illis, qui quovis modo & temere Arianos ab omnibus condemnatos, contra sententiam eorum, qui causam indicaverunt, recipiunt, quorum plerique soluti jam a corpore cum Christo vivunt, alii adhuc in vita manentes indigne ferunt, sua judicia ita a quibusdam rescindi. Hæc ita esse, ex iis, quæ Alexandriæ acta sunt, deprehendimus. Nam Carpones quidam ab Alexandro ob Arianam hæresin cum quibusdam aliis ejusdem criminis reis olim ejectus huc ad nos venit, missus a Gregorio. Idipsum quoque ex Macario Presbytero, & Martyrio, & Hesychio Diaconis didicimus, qui antequam judicio se sisterent Athanasii Presbyteri, autores nobis fuere, ut scriberemus Alexandriam cuidam Pisto, quo tempore etiam dum Athanasius Episcopus Alexandriæ versabatur. Hunc autem Pistum Athanasii Presbyteri supervenientes docuerunt Arianum esse, & eo nomine & ab Alexandro, & Synodo Nicena ejectum, gradusque ordinis sui a quodam Secundo, quem magna Synodus, ut Arianum rejecerat, accepisse. His vero nec Martyrii quidem sodales contradicebant, neque Pistum a Secundo fuisse constitutum negabant. Videtis igitur vel ex hac causa, qui potius in culpa habendi sunt, nosne, qui persuaderi non potuimus, ut Ariano Pisto literas scriberemus, an illi, qui mihi consilium dedere, ut contemto magno Concilio, ad impios hæreticos veluti ad pios homines literas darem. Certe Macarius Presbyter, cum Legatus ab Eusebio venerat, ubi audivit Athanasii Presbyteros Pisto obsistere, nosque ejus præsentiam non admittere, una cum Martyrio & Hesychio, quamvis gravi valetudine de nocte profectus est, ut non inconcinne divinaremus, eum impatientia refutati Pisti fugam arripuisse. Impossibile enim est, Secundi ordinationem, utpote Ariani, vim ullam in Catholica Ecclesia habere: id enim vere ad Synodi, & ad Episcoporum, qui in Synodo fuere, contumeliam urgeret, si quæ illi tanto studio & cura, veluti DEO præsente

egissent, a nobis ut vana futiliaque abrogarentur. Quod si igitur (quemadmodum scribitis) pro exemplis in Novatum & Paulum Samosatensem editis decreta Synodorum observari oportet, certe minime oportuit calculos trecentorum Episcoporum irritos haberi, aut Catholicam Synodum a paucis contemni. Æque enim, ut illi Ariani hæretici sunt, & calculi contra istos dati paris sunt momenti cum calculis, quibus illi damnati sunt. Tali igitur commissa audacia, quinam dicendi sunt flammam discordiæ accendisse, siquidem id nobis in vestris literis objicitis. Nos scilicet discordiam induximus, qui compatimur cum patientibus fratribus, & omnia secundum canonem facimus? an qui contentiose violato canone trecentorum decreta prævaricantur, & per omnia Synodum contemtui habent? Cum non solum Arianos recipiant, sed jam in usu habeant de loco in locum ad Episcopatus capiendos transilire. Si igitur vere parem eundemque honorem in omnibus Episcopis censetis esse, neque magnitudine civitatum (ut vos scribitis) de Episcopis judicatis, oportuit eum, cui concredita est parva civitas in ea, quæ credita est, permanere, & nequaquam rejecta concredita, ad eam, quæ concredita non est, transvolare, ne eam, quæ a Deo data est, aspernari, illam vero, quæ hominum ambitu concessa est, magnificare videatur. Oportuit igitur vos, dilectissimi, huc accedere, & nequaquam tergiversari, ut res ad finem deducatur: id enim ratio requirit. Sed fortasse dies constituti temporis brevior, quam par erat, impedimento fuit (nam hujusmodi in literis vestris querimoniam facitis) atqui illud, dilectissimi, pro mera cavillatione putandum est. Si enim aliquos in itinere dies oppressisset, arctitudo brevitasque temporis accusari potuisset. Jam cum illi, qui nec ipsi venire voluerunt, & Presbyteros suos usque ad mensem Januarii, ne venirent, detinuerunt, liquide apparet, istam causificationem eorum hominum esse, qui sibi non satis confidunt: venissent enim, ut dixi, si de sua causa bene speravissent, non respectantes ad intervallum itineris, aut temporis constituti spacium, sed ex jure suo & rationibus fiduciam collegissent: Esto ut tempus in causa fuerit, cur non venerint: id enim quoque in scriptis vestris significatis, cum dicitis, æqvum scilicet fuisse, ut respectu tantorum temporum, quæ venientibus ex Oriente necessaria essent, veniendi citationem omitteremus.

Ατ᾽ ἡμοῦμεν, ἀντιμηδενὸς λυθῆ. εἶπες δέ, ὡς γεγράφετε, ἐκ τῆς Νοβάτου καὶ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου παραδείγματος τὰ τῶν Συνόδων ἰσχύειν δόγματα χρὴ, ἔδει μᾶλλον μὴ λυθῆναι τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον, ἔδει τὴν Καθολικὴν Σύνοδον, ὑπὸ τῶν ὀλίγων μὴ ἀτιμασθῆναι. αἱρετικοὶ γὰρ οἱ Ἀρειανοὶ, ὥσπερ κἀκεῖνοι, καὶ ὅμοιαι αἱ κατὰ τούτων ψῆφοι ταῖς κατ᾽ ἐκείνων. Τούτων δὲ γινομένων, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες; ἡμᾶς γὰρ τοῦτο πεποιηκέναι γράψαντες, ἐμέμψασθε. ἆρ᾽ ἐν ἡμεῖς διχονοίας ἐργασάμεθα οἱ συναλγοῦντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, καὶ κατὰ κανόνα πάντα πεποιηκότες, ἢ οἱ φιλονείκως καὶ παρὰ κανόνα τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον λύσαντες, καὶ κατὰ πάντα τὴν Σύνοδον ἐξουδενήσαντες; οὐ γὰρ μόνον οἱ Ἀρειανοὶ ἐδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβαίνειν Ἐπίσκοποι διαλελύκασιν. εἰ οὖν ἀληθῶς ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῶν Ἐπισκόπων, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων, ὡς γράφετε, κρίνετε τοὺς Ἐπισκόπους, ἔδει τὸν πεπιστευμένον μικρὰν, μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ, καὶ μὴ ἀξιοῦν ἑνὸς τὸν πεπιστευμένον, μεταβαίνειν δὲ εἰς τὴν μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὲν παρὰ Θεοῦ δοθείσης καταφρονῇ, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ. ὄφελεν, ἀγαπητοὶ, ἔδει ἅπαντα καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα καὶ τέλος λάβῃ τὸ πρᾶγμα· τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. ἀλλ᾽ ἴσως ἡ προθεσμία ἐνεπόδισε, γράψαντες γὰρ ἐμέμψασθε; ὅτι σεμνὴν τὴν προθεσμίαν τῆς Συνόδου ᾠήσαμεν. ἀλλὰ τοῦτο, ἀγαπητοὶ, πρόφασίς ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἐρχομένους ἕνεκα σωρέκλεισεν ἡ ἡμέρα, συνῆν αὐτὸ διάστημα τῆς προθεσμίας ἠλαττωμένης, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ βουλόμενοι, κατεσχήκασι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτοῦ τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, μὴ θαρρούντων ἐστὶν ἡ πρόφασις, ἦλθον γὰρ ἄν, ὡς πρεπὸν, εἰ ἐθάρρουν, οὐ πρὸς τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ σκοποῦντες, οὐδὲ πρὸς τὴν προθεσμίαν ὁρῶντες, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῖς δικαίοις καὶ τοῖς οὐδὲν παρρησιαζόμενοι. ἀλλ᾽ ἴσως διὰ τὸν καιρὸν οὐκ ἀπήντησαν, τοῦτο γὰρ γράφοντες πάλιν ἐδηλώσατε, ὡς ἄρα ἔδει ἡμᾶς σκοπήσαντας τὸν ἐπὶ τῆς ἑῴας καιρὸν, μὴ προτρέψασθαι ὑμᾶς ἀπαντῆσαι.

εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι τὸν καιρὸν οὐκ ἀπηντήσατε, ὡς φατὲ, ἔδει πρότερον ὑμᾶς τὸν καιρὸν τοῦτον σκοπήσαντας, μὴ αἰτίας χίσματος, μηδὲ ὀλολυγῆς καὶ θρήνων ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις γενέσθαι. νυνὶ δὲ οἱ ταῦτα πεποιηκότες, ἔδειξαν μὴ τὸν καιρὸν αἴτιον, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι. Θαυμάζω δὲ καὶ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἐπιστολῆς πῶς ὅλως, καὶ ἐγράφη παρ' ὑμῶν, ὅτι δὴ τοῖς περὶ Εὐσέβιον μόνοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὑμῖν μόνον ἔγραψα. Οὐχ ἥδιον δὲ τῶν μεμψαμένων μᾶλλον ἄν τις δύροι, ἢ τὰ ἀληθῆ. ἐγὼ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν λαβὼν κατὰ Ἀθανασίου γράμματα, ἢ διὰ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἐκείνοις ἀνάγκη ἔγραψα τοῖς καὶ γράψασι κατ' αὐτοῦ. ἔδει τοίνυν ἢ τοὺς περὶ Εὐσέβιον μὴ μόνους χωρὶς πάντων ὑμῶν γράψαι, ἢ ὑμᾶς, οἷς μὴ ἔγραψα, μὴ λυπεῖσθαι, εἰ ἐκείνοις ἐγράφη τοῖς καὶ γράψασιν. εἰ γὰρ ἐμοὶ καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἔπρεπε, ἔδει καὶ ὑμᾶς νῦν ἐκείνοις γράψαι, νυνὶ δὲ τὸ ἀκόλουθον σκοποῦντες, ἐκείνοις ἐγράψαμεν τοῖς καὶ δηλώσασιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἀποστείλασι πρὸς ἡμᾶς. ὃ δὲ τὸ μόνον ἐμὲ γεγραφέναι ἐκείνοις ἐκίνησεν ὑμᾶς, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑμᾶς ἀγανακτεῖν, εἰ καὶ μόνῳ ἐμοὶ ἔγραψαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πιθανὴ μὲν καὶ οὐκ ἄλογος ἡ πρόφασις ἀγαπητοί, ὅμως γνωρίσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον, εἰ ἐμὸν ἔγραψα, ἀλλ' οὐκ ἐμὲ μόνον ἐστὶν αὕτη ἡ γνώμη, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν κατὰ Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. καὶ ἔγωγε τοὺς πάντας οὐκ ἠθέλησα ποιῆσαι γράψαι, ἵνα μὴ πρὸς πολλῶν τὸ βάρος ἔχωσιν. ἀμέλει καὶ νῦν τῇ ὀφειλομένῃ θεσμίᾳ συνῆλθον Ἐπίσκοποι καὶ ταύτης τῆς γνώμης γεγόνασιν, ἣν πάλιν γράφων ὑμῖν σημαίνω. ὥστε ἀγαπητοὶ εἰ καὶ μόνῳ ἐπιστέλλω, ἀλλὰ πάντων εἶναι γνώμην γινώσκετε. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ μὴ εὐλόγους τινὰς ἐξ ὑμῶν προφάσεις, ἀλλὰ ἀδίκους καὶ ὑποπτους πορίσασθαι. περὶ δὲ τοῦ μὴ εὐλόγως μηδὲ ἀδίκως ἡμᾶς ὑποδέχεσθαι εἰς κοινωνίαν τοὺς Συνεπισκόπους ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον, εἰ καὶ τὰ προειλεγμένα ἱκανὰ, ὅμως διὰ βραχέων ἔνλογον ὑμῖν δείξω. ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον πρότερον κατὰ τοῦ Ἀθανάσιον, ἐγράψατε καὶ σὺν ὑμεῖς, ἔγραψαν καὶ πλεῖστοι Ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου.

A Si igitur, quia dies brevior fuit, iter omissum est, nequaquam oportuit iis ipsis temporibus vos præbere autores schismatis, luctus & lacrymarum in Ecclesia. Jam qui talia agunt, ostendunt, non tempora ipsorum perfectioni, sed conscientiam obstitisse. Admiror quoque eam partem epistolæ, & nescio, quomodo hoc scribere potuistis, id vobis ægre esse, quod Eusebio cum suis duntaxat, & non itidem omnibus vobis literas scripserim, citius in hac expostulatione morositatem promtissimam, quam veri quid B deprehendas. Ego enim cum non aliunde literas contra Athanasium accepissem, quam a Martyrio & Hesychio, necessario illis respondi, qui scripserant contra Athanasium. Oportuit igitur non solum Eusebianos absque vobis scribere, aut vos, quibus non scripsi, non molestè ferre, si rescripserim illis, qui mihi scripserant: nam si par erat, ad vos omnes literas dari, par quoque erat, & vos una cum illis literas mittere. Nunc autem quod consentaneum erat respicientes, illis scripsimus, qui nos certiores reddiderant, & literas miserc. Quod si id vos commovet, quod solis illis scripserim, consequens est, ut indignemini quoque, C quod illi soli mihi scripserint. Verum in hoc ipsa justa & rationabilis causa est, Dilectissimi, quam vobis intimandam puto. Nam tametsi solus sim, qui scripsi, non meam tamen solius sententiam, sed omnium Italorum, & omnium in his regionibus Episcoporum scripsi. Ego autem omnes nolui scribere, ne a multis onerarentur, certe ad constitutum tempus convenere Episcopi, & ejus sententiæ fuere, quam vobis iterum significo: quapropter, Dilectissimi, etiamsi solus scribo, scribere me tamen communem D omnium sententiam vos scire volo. Hæc quidem a nobis adversus non æquas vestrorum hominum, sed injustas & suspectas caulificationes dicta sunto. Quod autem non temere aut injuste susceperim in communionem Coepiscopos nostros, Athanasium, & Marcellum, etiamsi prius dicta sufficiant, brevibus tamen ratio vobis istarum rerum demonstranda est. Scripsere prius Eusebius cum suis contra Athanasium, scripsistis & vos impræsentiarum, scripsere etiam plurimi ex Ægypto, & ex aliis provinciis Episcopi pro Athanasio;

nam quod ante omnia observari oportet, literæ vestræ adversus Athanasium inter se pugnant, & primæ cum secundis nullum concentum habent, sed in plerisque primæ a secundis destruuntur, & secundæ a primis redduntur suspectæ: ex discrepantibus autem literis nulla certitudo constitui potest. Quod si vestris literis fidem dari postulatis, æqvum est & literis eorum, qui pro eo scribunt, fidem non abnegare, & maxime, quod vobis a patria ejus longe distantibus, illi, qui in iisdem locis cum Athanasio degunt, ut de homine noto rebusque ibi gestis certiores, probum testimonium de vitæ ejus innocentia perhibent, affirmantes, eum non nisi confictis criminibus opprimi. Quin & Arsenius aliquando dictus ab Athanasio interfectus, quem jam cognovimus in vita esse, & cum Athanasio amicitiam fovere, is, ipse affirmat, ea, quæ acta sunt Mareotæ, in absentia alterius partis acta fuisse. Neque enim ibi adfuisse Macarium Presbyterum, qui reatum sustinebat, neque Episcopum ejus Athanasium, & hoc non solum ex verbis ejus, sed ex monumentis actorum per Martyrium & Hesychium allatis cognovimus. Ea enim perlegentes, invenimus, accusatorem Ischyram ibi præsto fuisse: Macarium autem & Athanasium nequaquam adfuisse, neque Athanasii Presbyteros, quanquam hoc ipsum magnopere solicitantes, admissos esse. Oportebat autem, Dilectissimi, siquidem sinceriter illud judicium agebatur, non solum accusatorem, sed & reum præsentem sisti. Et ut Tyri Macarius aderat reus, & Ischyras accusator, ubi nihil criminum docere potuit: ita quoque in Mareoten non solum oportuit accusatorem, sed & reum quoque una proficisci, ut vel præsens convinceretur, vel si victus non esset, appareret, eum calumniis petitum fuisse. Jam vero cum hoc factum non sit, sed solum ibi accusator steterit, cum iis, quos ut suspectos Athanasius rejiciebat, actorum illorum monumenta suspicione carere non possunt. Addebat præterea in sua querela, eos, qui Mareoten profecti sunt, se invito eo profectos esse: misere enim eo (ut ipse dicebat) Theognium, Marin, Theodorum, Ursacium, Valentem & Macedonium, homines suspectos, neque hoc ita esse solummodo verbis suis, sed literis quoque Alexandri Thessalonicensium Episcopi demonstrabat:

A πρῶτον μὲν ἓν τὰ κατ' αὐτὸ γράμματα παρ' ὑμῖν μάχεται πρὸς ἑαυτὰ, καὶ ἀδεμίαν συμφωνίαν ἔχει τὰ δεύτερα πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλ' ἐν πολλοῖς τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν δευτέρων λύεται, καὶ τὰ δεύτερα ὑπὸ τῶν πρώτων διαβάλλεται· ἀσυμφώνων δὲ ὄντων τῶν γραμμάτων, ἀδεμία πίστις πρὸς τῶν λεγομένων ἐστίν. ἔπειτα, εἰ τοῖς παρ' ὑμῖν γραφεῖσιν ἀξιοῦτε πιστεύειν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτὸ γράψασι, μὴ ἀπιστῆσαι· καὶ μάλιστα, ὅτι ὑμεῖς μὲν πόρρωθεν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς τόποις ὄντες, καὶ εἰδότες τὸν ἄνδρα, καὶ τὰ ἐκεῖ γινόμενα πράγματα γράφουσι, μαρτυροῦντες αὐτοῦ τῷ βίῳ, καὶ διαβεβαιούμενοι ἐν πᾶσιν αὐτὸν συκοφαντίᾳ πεπονθέναι. καὶ πάλιν, Ἀρσένιός τις B Ἐπίσκοπος ἐλέχθη ποτὲ ὡς φονευθεὶς ὑπὸ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τοῦτον ἐμάθομεν ζῆν, ἀλλὰ καὶ φιλίαν ἔχειν πρὸς αὐτὸν τὰ ὑπομνήματα τὰ ἐν Μαρεώτῃ γενόμενα διεβεβαίωσαν καὶ μονομέρειαν ἐγκληθῆναι· μήτε γὰρ ἐκεῖ παρεῖναι Μακάριον τὸν πρεσβύτερον τὸν κατηγορούμενον, μήτε αὐτὸν τὸν Ἐπίσκοπον αὐτὸν Ἀθανάσιον. καὶ τοῦτο μόνον ἐκ τῶν αὐτολόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων, ὧν ἐκόμισθε ἡμῖν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἐγνωμεν· ἀναγινόντες γὰρ εὕρομεν, ὅτι ὁ μὲν κατήγορος Ἰσχύρας, C ἐκεῖ παρῆν, ὅτε δὲ Μακάριος, ὅτε ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρους Ἀθανασίου ἀξιοῦντας παρεῖναι, καὶ μὴ συγχωρηθέντας. ἔδει δὲ Ἀγαπητοί, εἴπερ μὴ ἀληθείας ἐγίνετο τὸ κριτήριον, μὴ μόνον τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον παρεῖναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ Τύρῳ Μακάριος παρῆν ὁ κατηγορούμενος, καὶ Ἰσχύρας ὁ κατήγορος, καὶ οὐδὲν ἐδείχθη, ὅτως ἔδει καὶ ἐν τῇ Μαρεώτῃ μὴ μόνον ἀπελθεῖν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον, ἵνα παρὼν ἢ ἐλεγχθῇ, ἢ μὴ ἐλεγχθεὶς, δείξῃ τὴν συκοφαντίαν· νῦν δὲ D τοῦτο μὴ γενομένου, ἀλλὰ μόνου ἀπελθόντος τοῦ κατηγόρου, μεθ' ὧν παρητήσατο Ἀθανάσιον, ὕποπτα τὰ πράγματα φαίνεται. ἠπάτησε γὰρ τοὺς ἀπελθόντας εἰς τὸν Μαρεώτην, ὡς γνώμην αὐτοῦ ἀπελθεῖν, ἔλεγε γὰρ, ὅτι Θεόγνιον, καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μακεδόνιον, ὑποπτους ὄντας ἀπέστειλαν, ὅτι τοῦτο οὐκ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ Ἀλεξάνδρου τοῦ γνωμένου Ἐπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης ἐδείκνυτο

προσωπεῖσε γὰρ Ἱερακίῳ ἀπὸ γραφεῖσαν πρὸς Διονύσιον, τὸν ἐν τῇ Συνόδῳ Κόμητα, ἐν ᾗ δηλοῖ φανερὰν συσκευὴν ψευδῶς κατὰ Ἀθανασίου. καὶ ἀπὸ τῶν κατηγόρων Ἰσχύρα, προσεκόμισε χεῖρα ὁλόγραφον αὐθεντικήν, ἐν ᾗ μάρτυρα τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα ἐπικαλούμενος, μήτε ποτηρίου κλάσιν, μήτε τραπέζης ἀναλοπὴν γεγονέναι ἔλεγε, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ἑαυτὸν ὑπό τινων, πλάσασθαι ταύτην τὴν κατηγορίαν, ἀπαντήσαντες δὲ καὶ πρεσβύτεροι τῆς Μαρεώτου, διεβεβαιώσαντο μήτε τὸν Ἰσχύραν πρεσβύτερον εἶναι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μήτε τι τοιοῦτο πεπλημμεληκέναι Μακάριον, οἷον ἐπεῖνον κατηγόρησεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, οὐκ ὀλίγα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθανασίου, διαβεβαιούμενοι, μηδὲν ἀληθὲς εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, συσκευὴν δὲ αὐτὸν πεπονθέναι, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύης πάντες Ἐπίσκοποι, γράφοντες διεβεβαιώσαντο καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἔννομον καὶ Ἐκκλησιαστικὴν γεγονέναι, καὶ πάντα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα κατ' αὐτοῦ, ἵνα ψευδῆ· ὅτε γὰρ φόνον γεγονέναι, ὅτε ναὸς ἀναιρεθῆναι δι' αὐτὸν, ὅτε κλάσιν ποτηρίου γεγονέναι, ἀλλὰ πάντα εἶναι ψευδῆ. καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων δὲ τῶν ἐν Μαρεώτῃ τὴν μονομέρειαν γεγονυῖαν ἐδείκνυεν ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἕνα κατηχούμενον ἐξετασθέντα καὶ εἰπόντα, ἔνδον εἶναι μὴ Ἰσχύραν, τε Μακαρίου ὁ πρεσβύτερος Ἀθανασίου, ὃ λέγουσιν, ἐπέσχε τῷ τόπῳ, καὶ ἄλλους δὲ ἐξετασθέντας καὶ εἰπόντας, τὸν μὲν ἐν κελλίῳ μικρῷ, τὸν δ' ὄπισθεν τῆς θύρας κατακεῖσθαι τὸν Ἰσχύραν, τότε νοσοῦντα, ὅτε Μακάριον λέγουσιν ἀπηντηκέναι ἐκεῖ. ἀπὸ δὴ τούτων ὧν ἔλεγε καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως συνεζητοῦμεν, ὅτι πῶς οἷόντε τὸν ὄπισθεν τῆς θύρας κατακείμενον, τότε ἑστηκέναι, καὶ λειτουργεῖν, καὶ προσφέρειν; ἢ πῶς οἷόντε ἦν προσφορὰν προσηνέχθαι, ἔνδον ὄντων τῶν κατηχουμένων, εἰ γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ κατηχούμενοι, ὅπω ἦν ὁ καιρὸς τῆς προσφορᾶς. ταῦτα, ὥσπερ εἰρηται, ἔλεγεν ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυε, διαβεβαιουμένων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, μηδὲ ὅλως αὐτὸν πρεσβύτερον γεγενῆσθαι ποτε ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, μηδὲ συνῆχθαι τότε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς πρεσβύτερον·

A protulit enim epistolam illius scriptam ad Dionysium, qui in ea Synodo Comes erat, quibus Episcopus ille liquido declarat, Athanasium calumniis & conjurationibus opprimi, & ipsius quoque accusatoris Ischyræ veram manum & authenticam protulit, in qua ille testatur, DEUM omnipotentem invocans, neque calicis confractionem, neque mensæ subversionem ullam fuisse, sed se subornatum esse a certis hominibus, ut hoc crimen confingeret: deinde dum huc excurrissent Mareotæ Presbyteri, affirmarunt, neque Ischyram esse Catholicæ Ecclesiæ Presbyterum, neque tale aliquid commisisse Macarium, quale illi imputabat. Quinimo Presbyteri & Diaconi, cum huc venissent, non tenuiter, sed prolixe testimonia dixere pro Athanasio, affirmantes, nihil eorum, quæ illi objicerentur, verum esse, eumque conjurationibus premi; quin & Episcopi ex Ægypto & Africa in suis scriptis affirmarunt, constitutionem Athanasii in suscipiendo Episcopatu, legitimam & Ecclesiasticam fuisse, neque cædem commissam, neque quemquam per illum sublatum esse, neque poculum ullum confractum, sed omnia esse conficta. Et ex istis judiciis in Mareota per absentiam alterius partis habitis, ostendebat Athanasius, unum catechumenum in examinatione sui dixisse, se intus cum Ischyra fuisse, quo tempore Macarius Presbyter Athanasii eo, ut ajunt, de in eum locum immisisset, alios item examinatos pro testimonio dixisse, Ischyram in cellula parva latuisse, alios eundem post ostium ægrotum eodem tempore decubuisse, quo Macarius superveniebat. Ex istis rationibus Athanasii facile colligebamus, fieri non potuisse, ut qui morbo post ostium decumbebat, in sacris constiterit & oblationem confecerit, nec oblationem proponi potuisse, cum intus catechumeni versarentur, quibus intus adhuc agentibus, tempus oblationis nondum esse potuit. Hæc, ut jam exposui, pro se dicebat Athanasius, & rem ita esse ex actis declarabat, idem affirmantibus cæteris, qui cum eo erant, prorsus nunquam Ischyram Ecclesiæ Presbyterum fuisse, aut ut Presbyterum synaxin cum aliis fecisse.

Neque enim quo tempore Alexander ex humanitate magni Concilii eos, qui erant ex schismate Meletii, recipiebat, tunc a Meletio tanquam suum nominatum fuisse affirmabant, quod ipsum maximum signum est, non fuisse illum ex numero Meletianorum: Nam si Meletianus fuisset, omnibus modis illum in eorum classe recensuissent. Quin & alibi falsa dixisse Ischyram ex ipsis actis comprobatum est ab Athanasio, quippe qui in crimine de combustis libris, quando, ut ajunt, Macarius advenit, falsi convictus sit ab iis, quos in testes adduxerat. Cum igitur istiusmodi allegentur, & tot testes pro Athanasio stent, & ipse tam justa pro se afferret, quid quæso nos oportuit facere? aut quid Ecclesiasticus canon exigit? nonne ut hominem non condemnaremus, sed potius reciperemus? eumque pro Episcopo haberemus, quemadmodum & habemus? Præter hæc omnia annum totum & integros sex menses apud nos hæsit, vestram præsentiam expectans, aut quotquot comparere auderent, suaque præsentia pudefecit omnes: quippe qui judicio non stetisset, nisi sui fiduciam habuisset, neque enim sponte, sed literis nostris ad judicium vocatus comparuit, quemadmodum vos per literas citavimus, & tamen post tanta argumenta nos veluti contra canones & insolitum quiddam agentes reprehenditis. Qui igitur sunt, qui contra canones agunt? nosne qui cum tantis rerum documentis virum recipimus? an qui a triginta sex mansionibus Antiochiæ quendam velut Episcopum externum hominem salutarunt? eumque militari manu stipatum Alexandriam miserunt? quod ne tunc quidem factum est, cum Athanasius in Galliam relegabatur, quod tum haud dubie factum fuisset, si pro vere damnato habitus fuisset, certe cum inde ab exilio rediret, etiam tum suam Ecclesiam, a qua recipiebatur, vocantem invenit. Prorsus ignoro, quanam ratione facta sunt, quæ facta sunt. Primum enim (si verum dicendum est) non decebat, cum nos ad celebrandam Synodum literas mitteremus, aliquos præoccupare judicium Synodi, deinde non decuit novos istos modos contra Ecclesiam induci: ubi enim est istiusmodi Ecclesiasticus canon, aut istiusmodi traditio Apostolica? ut in pace agente Ecclesia, & Episcopis concordibus cum Episcopo Alexandriæ Athanasio immittere Georgium peregrinum & externum hominem,

A οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὅτι Ἀλέξανδρος ἐδέχετο τὴν φιλανθρωπίαν τῆς μεγάλης Συνόδου, τοὺς ἀπὸ σχίσματος Μελιτίου, ὡνομάζοντο αὐτὸν ὑπὸ Μελιτίου μὴ τῷ αὐτὸ διεβεβαιοῦντο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον, μὴ εἶναι αὐτὸν μήτε Μελιτίου· εἰ γὰρ ἦν, πάντως καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνηριθμεῖτο. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Ἰσχύρας ψευσάμενος ἐδείκνυτο ὑπὸ Ἀθανασίου, ἐν τῷ ὑπομνημάτων· κατηγορήσας γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων, ὅτε, ὡς λέγουσι, Μακάριος ἐπέστη, ἠλέγχθη ὑφ' ὧν αὐτὸς ἤνεγκε μαρτύρων ψευσάμενος. τούτων τοίνυν ὄντως λεγομένων, καὶ τοσούτων μὲν ὄντων τῶν μαρτύρων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοσούτων δὲ δικαιωμάτων προφερομένων ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς; ἢ τί ὁ Ἐκκλησιαστικὸς κανὼν ἀπαιτεῖ, ἢ μὴ καταγνῶναι τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέξασθαι καὶ ἔχειν αὐτὸν Ἐπίσκοπον, ὥσπερ καὶ ἔχομεν. καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι, παρέμενεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας ἐκδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τῶν βουλομένων ἐλθεῖν. τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυσώπει πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρῆν. εἰ μὴ ἐθαρρεῖ. καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ κληθεὶς καὶ λαβὼν γράμματα παρ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ ὑμῖν ἐγράψαμεν, καὶ ὅμως μὴ τοσαῦτα, ὑμεῖς ὡς B παρὰ κανόνας ποιήσαντας ἡμᾶς ἐμέμψασθε. σκοπεῖτε τοίνυν, τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς οἱ μὴ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς Ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποστείλαντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν μὴ στρατιωτικῆς ἐξουσίας; ὅπερ οὐ γέγονεν, οὐδὲ εἰς Γαλλίας αὐτοῦ ἀποσταλέντος. ἐγεγόνει γὰρ ἂν καὶ τότε, εἰ ὄντως ἦν κατεγνωσθείς. ἀμέλει ἐπανελθὼν σχολάζουσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν τὴν Ἐκκλησίαν εὗρεν, ἀλλὰ νῦν οὐκ οἶδα, ποίῳ πρόπῳ γέγονε τὰ γενόμενα. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ δεῖ τἀληθὲς C εἰπεῖν, οὐκ ἔδει γράψαντων ἡμῶν Σύνοδον γενέσθαι, προλαβεῖν τινας τὴν ἐκ τῆς Συνόδου κρίσιν, ἔπειτα, οὐκ ἔδει τοιαύτην καινοτομίαν τῆς Ἐκκλησίας γενέσθαι. ποῖος γὰρ κανὼν Ἐκκλησιαστικὸς, ἢ ποία παράδοσις Ἀποστολικὴ τοιαύτη; ὥστε εἰρηνευούσης Ἐκκλησίας, καὶ Ἐπισκόπων τοσούτων ὁμόνοιαν ἐχόντων πρὸς τὸ Ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ἀποσταλῆναι Γεωργίου, ξένον μὲν τῆς πόλεως,

μήτε ἐκεῖ βαπτισθέντα, μήτε γινωσκόμενον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων, μὴ παρ' Ἐπισκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ κατασῆναι μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀποσαλῆναι δ' εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὑ μὴ Πρεσβυτέρων, ὑ μὴ διακόνων τῆς πόλεως, ὑ μὴ Ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μὴ στρατιωτῶν. τοῦτο γὰρ ἔλεγον ὃ ἠτιῶντο οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες· εἰ γὰρ καὶ μὴ τὴν Σινώδου ὑπεύθυνος ὢν εὑρεθεὶς ὁ Ἀθανάσιος, οὐκ ἔδει τὴν κατάσασιν ὅτως παρανόμως, ἢ παρὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γενέσθαι, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱερατείου, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κλήρου, τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἐπισκόπους ἔδει κατασῆσαι, καὶ μὴ νῦν τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων κανόνας παραλύεσθαι. ἆρα γὰρ εἰ καθ' ἑνὸς ὑμῶν ἐγεγόνει τοιοῦτο, οὐκ ἂν ἐβοήσατε, οὐκ ἂν ἠξιώσατε ὡς παραλελυμένων τῶν κανόνων, ἐνδικηθῆναι; Ἀγαπητοὶ, ὡς Θεοῦ παρόντος, μὴ ἀληθείας φθεγγόμεθα ἃ λέγομεν, οὐκ ἔστι τοῦτο εὐσεβὲς, οὐδὲ νόμιμον, οὐδὲ Ἐκκλησιαστικόν. καὶ γὰρ καὶ τὰ λεγόμενα γεγονῆναι παρὰ Γρηγορίου ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ, δείκνυσι τὴν τῆς κατασάσεως τάξιν. ἐν γὰρ τοιούτοις εἰρηνικοῖς καιροῖς, ὡς αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπήγγειλαν, καθὼς καὶ οἱ Ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ Ἐκκλησία ἐμπρησμὸν ὑπέμεινε, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρεσβύτεροι πολλοὶ τοῦ λαοῦ ἠνίαθησαν, βίαν πεπόνθασιν, Ἐπίσκοποι ἐφυλακίσθησαν, συνεσύρησαν πολλοὶ, τὰ ἅγια μυστήρια, ἐφ' οἷς ἠτιῶντο Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, ὑπὸ ἐθνικῶν διηπάζετο, καὶ εἰς γῆν κατεβάλλετο, ἵνα τὴν Γρηγορίου τινὲς κατάσασιν δέξωνται. τὰ δὲ τοιαῦτα δείκνυσι τοὺς παραλύοντας τοὺς κανόνας. εἰ γὰρ νομίμη ἦν ἡ κατάσασις, οὐκ ἂν διὰ παρανομίας ἐναίνα-ζε πείθεσθαι τοὺς νομίμως ἀπειθοῦντας αὐτῷ, καίτοι τοιούτων γενομένων, γράφετε, εἰρήνην μεγάλην γεγονῆναι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Αἰγύπτῳ, ἐκτὸς εἰ μὴ ἀντιμεταβέβληται τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ τοιαῦτα εἰρήνην ὀνομάζετε. κἀκεῖνο ὃ ὑμῖν ἀναγκαῖον ἐνόμισα δηλῶσαι, ὅτι Ἀθανάσιος διεβεβαιοῦτο Μακάριον ἐν Τύρῳ ὑπὸ στρατιώτας γεγονῆναι, καὶ μόνον τὸν κατήγορον ἀπελθεῖν ἀπελθόντων εἰς τὴν Μαρεώτην, καὶ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους ἀξιοῦντας,

A neque Alexandriæ baptizatum, neque plebi cognitum, neque postulatum a Presbyteris, eumque Antiochiæ creare Episcopum, atque inde deducere Alexandriam, non cum Presbyteris aut Diaconis civitatis, non cum Episcopis Ægypti, sed cum militibus? Hæc enim dixere & conquesti sunt, qui huc venerunt: Si enim post Synodum in culpa fuisset deprehensus Athanasius, non tamen oportuit creationem novi Episcopi ita illegaliter & præter canonem Ecclesiasticum fieri, sed in ipsa Ecclesia, & ex ipso Sacerdotali ordine, & ex ipso clero illum ab Episcopis provinciæ constitui oportuit, & nequaquam nunc Apostolorum canones violari. Age, si in quemquam vestrum id commissum esset, nonne vociferaturi essetis? nonne vindictam, quasi violatis canonibus, postulaturi fuisseris? Dilecti credite, tanquam Deo præsente, cum veritate loquimur. Non est istud pie factum, non ex jure, non Ecclesiastice. Quinimo quæ feruntur a Georgio acta in introitu ejus, ostendunt, qualis fuerit ordo in ejus ordinatione: temporibus enim ita pacatis, prout renunciant, qui Alexandria veniunt, & quemadmodum Episcopi scribunt, ipsa Ecclesia incendium passa est, Virgines denudatæ, Monachi conculcati, Presbyteri, & multi ex populo indigne habiti, & violati, Episcopi in carcerem detrusi, multi item spoliati. Sacra mysteria, de quibus incusabant Macarium Presbyterum, ab Ethnicis direpta, & in terram abjecta sunt, ut vi cogerent nonnullos, ad constitutionem Georgii approbandam. Hæc & istiusmodi ostendunt, quinam sint canonum prævaricatores. Nam etsi legitima fuisset ejus constitutio, non tamen cum prævaricatione legum coegisset eos sibi obtemperare, qui ei legitime obaudiebant, & tamen cum talia scelera designata sint, scribitis, magnam pacem Alexandriæ & per Ægyptum fuisse, nisi forte res officium que pacis in contrariam jam significationem abierit. Illud quoque necessarium existimavi, quod vobis indicaretur, Athanasium affirmasse, Macarium sub custodia militum habitum esse, & solum accusatorem una cum illis in Mareotem proficiscebantur, abiisse, & Presbyteris rogantibus,

ut in quæstione adesse liceret, pernegatum, & quæstionem habitam fuisse de calice & mensa in præsentia Præfecti & ejus cohortis, assistentibus tum Ethnicis, tum Judæis. Id principio nobis incredibile videbatur, nisi ex ipsis actorum monumentis demonstratum fuisset, certe nobis magnæ admirationi fuit, ut etiamnum vobis esse puto. Atqui ne Presbyteris quidem adesse permittitur in mysteriis, cum tamen ipsi quoque sacrorum administri sint. Jam quis non execretur sub externo judice præsentibus catechumenis, & quod pejus est, Ethnicis & Judæis Christianismum blasphemantibus, quæstionem de sangvine & corpore Christi haberi? Nam si omnino delictum aliquod perpetratum fuisset, oportebat de eo in Ecclesia inquiri sub legitimis clericis. De Marcello autem postquam de illo quoque, ut impio, in Christum perscripsistis, vobis studui significare, eum, cum huc venisset, affirmasse, falsa esse, quæ de se in literis vestris scripta essent, sed tamen, cum a vobis postularetur, ut de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, ut nemo non perciperet, eum nihil a veritate profiteri alienum, sed eadem cum pietate, qua Ecclesia de Domino ac Salvatore nostro sentire, neque jam tantummodo, sed etiam olim hujus sententiæ se fuisse confirmabat, uti & nostri Presbyteri, qui tunc in Niceno Concilio aderant, de ipsius recta fide contestabantur: Nam & eum tunc quoque in sententiis dicendis dimicasse cum Ariana hæresi, testes fuere, cujus quoque vos admonitos velim, ne quis talem hæresin approbet, sed abominetur, ut alienam a sana doctrina. De viro igitur, quem rectæ opinionis & sinceræ religionis esse, testimoniis approbatum est, quid quæso nos facere oportuit? nisi ut eum pro Episcopo haberemus, quemadmodum & habemus? neque a communione repelleremus? Hæc quidem ego non tanquam eorum causam agens scribo, sed ut & vobis fidem facerem, viros istos juste & canonice a nobis receptos esse, & vos minime habere causam litigandi: par autem est, ut studium adhibeatis, & omnibus modis elaboretis, ut quæ contra canonem acta sunt, emendationem accipiant, & Ecclesiæ pacem habeant,

A παρεῖναι ἐν τῇ ἐξετάσει μὴ συγκεχωρῆθαι, τὸ δὲ ἐξέτασιν γεγῆνθαι καὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἐπάρχου καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, παρόντων Ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων. τοῦτο δὲ ἡμῖν τὰς ἀρχὰς ἄπιστον ἦν, εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυτο, ἐφ' ᾧ καὶ ἐθαυμάσαμεν, νομίζω δὲ καὶ ὑμᾶς ἐπιθαυμάζειν, ἀγαπητοί. πρεσβύτεροι μὲν, οὐκ ἐπιτρέπονται παρεῖναι, οἱ καὶ τῶν μυστηρίων λειτουργοὶ τυγχάνοντες, ἐπὶ δὲ ἐξωτικοῦ δικαστοῦ παρόντων κατηχουμένων, ἡ τότε χεῖρον, ἐπὶ Ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων τὸν διαβεβλημένων περὶ τὸν Χριστιανισμόν, ἐξ-
B έτασις περὶ αἵματος Χριστοῦ, καὶ σώματος Χριστοῦ γίνεται. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἐγεγόνει τι πλημμέλημα, ἔδει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ κληρικῶν νομίμως ἐξετάζεσθαι τὰ τοιαῦτα περὶ δὲ Μαρκέλλου, ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς ἀσεβοῦντος εἰς τὸν Χριστὸν ἐγράψατε, δηλώσαι ὑμῖν ἐσπούδασα, ὅτι ἐνταῦθα γνόμενος, διεβεβαιώσατο μὲν μὴ εἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ γραφέντα παρ' ὑμῶν, ὅμως δὲ ἀπαιτούμενος παρ' ὑμῶν εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως, ἕτως μὴ παῤῥησίας ἀπεῖρατο δι' ἑαυτοῦ, ὡς ἐπιγνῶναι μὲν ἡμᾶς, ὅτι μηδὲν ἔξωθεν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖ, ἕ-
C τως γὰρ ἀσεβῶς περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡμολόγησε φρονεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ ἐν νῦν ταῦτα πεφρονημένα διεβεβαιώσατο, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὥσπερ ἦν καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι, τότε ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν Συνόδῳ γενόμενοι, ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ· καὶ γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πεφρονημένα διϊχυρίσατο, ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μηδεὶς τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἀποδέχηται, ἀλλὰ βδελύττηται ὡς ἀλλο-
D τρίαν τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας. ὀρθὰ τοίνυν αὐτὸν φρονοῦντα, καὶ ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ μαρτυρούμενον, τί πάλιν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς, ἢ ἔχειν αὐτὸν, ὥσπερ καὶ ἔχομεν, Ἐπίσκοπον, καὶ μὴ ἀποβάλλειν τῆς κοινωνίας; ταῦτα μὲν ἔν ἐγὼ, ἐξ ὡς ὑπερασπολογούμενος αὐτῶν γέγραφα, ἀλλ' ἵνα τε πεισθῆσαι ὑμᾶς, ὅτι δικαίως καὶ κανονικῶς ἐδεξάμεθα τοὺς ἄνδρας, καὶ μᾶλλον φιλονεικεῖτε. ὑμᾶς δὲ δίκαιόν ἐστι σπουδάσαι, ἡ πάντα τρόπον καμεῖν, ἵνα τὰ μὲν παρὰ κανόνα γνόμενα, διορθώσεως τύχῃ, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι,

εἰρώνην ἔχωσι, μὴ τὸ τὴν τοῦ Κυρίου εἰρήνην τινὶ δοθεῖσαν ἡμῖν μιᾶναι. ὁμολογῶ γὰρ ὑμῖν τὰ γινόμενα, οὐκ εἰρήνης, ἀλλὰ σχίσματος καὶ προφάσεις εἰσίν. οὐ γὰρ μόνον οἱ περὶ Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον οἱ Ἐπίσκοποι ἐληλύθασιν ἐνταῦθα, αἰτιώμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν γεγονέναι, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Ἐπίσκοποι ἀπὸ Θράκης, ἀπὸ Κοίλης Συρίας, ἀπὸ Φοινίκης καὶ Παλαισίνης, καὶ πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι δέ τινες ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, ἀπήντησαν εἰς τὴν ἐνταῦθα Σύνοδον, ἔτι πάντων τῶν συνελθόντων Ἐπισκόπων, B πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἔλεγον, ὅτι καὶ ἀπωδύροντο, βίαν καὶ ἀδικίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπονθέναι, καὶ ὅμοια τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὰς ἑαυτῶν, καὶ ἐν ἄλλαις Ἐκκλησίαις γεγονέναι διεβεβαιοῦντο, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγμασι. καὶ ἐξ Αἰγύπτου δὲ καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας πάλιν ἐλθόντες νῦν πρεσβύτεροι μετὰ γραμμάτων, ἀπωδύροντο, ὅτι πολλοὶ Ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι θέλοντες ἐλθεῖν εἰς τὴν Σύνοδον, ἐκωλύθησαν, μέχρι γὰρ νῦν καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθανασίου ἀποδημίαν, ἔλεγον Ἐπισκόπους ὁμολογητὰς κατακόπτεσθαι πληγαῖς, καὶ C ἄλλους φυλακίζεσθαι, ἤδη δὲ καὶ ἀρχαίους, πλεῖσον ὅσον χρόνον ἔχοντας ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ, εἰς λῃτουργίας δημοσίας παραδίδοσθαι, καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κληρικοὺς, καὶ λαοὺς, διωκεσθαι καὶ διώκεσθαι. καὶ γὰρ καί τινας Ἐπισκόπους, καί τινας ἀδελφοὺς ὑποφορίους ἔλεγον γεγονέναι, δι' ὃ δὲν ἕτερον, ἢ ἵνα πάντες ἀναπαύσωνται κοινωνεῖν Γρηγορίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν Ἀγκύρᾳ δὲ τῆς Γαλατίας, οὐκ ὀλίγα γεγονέναι. ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάλιν τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν γινομένοις ἠκούσαμεν καὶ παρ' ἑτέρων, καὶ Μάρ- D κελλος δὲ ὁ Ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιαύτας κατηγορίας, καὶ ὅτω δήνας κατά τινων ἐξ ὑμῶν, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὀνόματα οἱ ἀπαντήσαντες εἰρήκασιν, ἃς ἐγὼ μὲν γράψαι παρῃτησάμην· ἴσως καὶ ὑμεῖς παρ' ἑτέρων ἀκηκόατε. διὰ τοῦτο γὰρ μάλιστα καὶ ἔγραψα προσεπόμενος ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα καὶ παρόντες ἀκούσητε, καὶ πάντα διορθωθῇ καὶ θεραπευθῇ δυνηθῇ, ἔτι δὲ τοῦ θυμοτέρως ἔδῃ τοὺς κληθέντας ἅπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα μὴ τέως ὑποπτοι ὦσι τὰ λεχθέντα, ἐὰν μὴ ἀπαντήσωσι νομισθῶσιν, ὡς μὴ δυνάμενοι ἐλέγξαι, ἃ ἔγραψαν.

Aut Christi pax nobis data permaneat, & non scindatur Ecclesia, ne vos eam culpam veluti schismatis autores sustineatis. Dico enim, & plane protestor, ea, quæ a vobis acta sunt, non esse pacis, sed schismatis occasiones. Non enim solum Athanasius & Marcellus, Episcopi, cum querimoniis de illatis injuriis, sed & plurimi alii Episcopi ex Thracia, Cœlosyria, Phœnicia, Palæstina huc convenere, Presbyteri item non pauci partim ex Alexandria, partim aliunde huc ad Concilium occurrerunt, & coram omnibus Episcopis ibi congregatis, inter reliqua dicta sua conquesti sunt, vim & injuriam Ecclesiis illatas esse, suasque Ecclesias eadem, quæ Alexandrina, passas esse, & in aliis Ecclesiis similia designata. Ex Ægypto autem & Alexandria, cum denuo supervenissent Presbyteri, literas secum attulere, quibus plurimorum Episcoporum & Presbyterorum querimonia continebatur, se, cum huc ad Concilium pergerent, detentos fuisse, atque etiamnum detineri. Et quemadmodum post Athanasii exilium contigit, Episcopos homines confessores flagris conscindi, alios in carceribus haberi, præsulesque longissimi in suo Episcopatu temporis publicis ministeriis mancipari, & fere omnes clericos & populos Ecclesiæ Catholicæ insidiis appeti, & persecutionem pati: quosdam item Episcopos & fratres finibus suis ejectos esse, nulla alia de causa, nisi ut inviti cogerentur communicare cum Georgio & Arianis: & Ancyræ, quæ in Galatia est, non pauca aut parva designata esse, sed prorsus eadem cum factis Alexandrinis. Audivimus etiam ista ab aliis, & Marcellus quoque Episcopus rem ita esse suo testimonio confirmabat. Hæc & ejusmodi crimina contra quosdam ex vestris (ut nomina eorum omittam) hi, qui huc venerunt, detulere, quæ ego adscribere, subterfugi, & fortasse ea ex aliis, quænam sint, resciveritis. Et hæc potissima mihi scribendi causa fuit, ut huc veniretis, quo vobis præsentibus, omnia corrigi & sanari possent, ac propterea alacrius a vobis & sine recusatione occurrendum fuit, ne qui hactenus infamia istorum scelerum laborant, contumacia non comparendi in judicio, libellos contra se datos, videantur revellere non potuisse.

Cum igiturtalia rumoribus famaque circumferantur, tantasque injurias Eccleſiæ patiantur, & iſtiusmodi inſidiis vexentur, uti affirmavere, qui hæc renunciabant, quinam quæſo ſunt, qui flammam diſcordiæ accendunt? nosne, qui iſta dolemus, & patientibus fratribus compatimur? an illi, qui hæc ſcelera deſignant? Miror autem, cum tantæ ac tales turbationes ſint in ſingulis Eccleſiis, ut non alia de cauſa iter ſuſceperint, qui ad Concilium venere, vos interim ſcribere, concordiam in Eccleſiis fuiſſe, cum iſtiusmodi facta non ad ædificationem Eccleſiæ, ſed ad ſubverſionem fieri ſolent, & qui iſtiusmodi rebus oblectantur, non ſunt pacis filii, ſed perturbationis. Deus autem noſter, non eſt perturbationis, ſed pacis Deus. Quapropter quemadmodum conſcius eſt Deus Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, hæc putavi neceſſaria eſſe, quæ vobis ſcriberentur, tum quia optaré Eccleſias non in perturbatione eſſe, ſed ſecundum canones Apoſtolorum regi, & ut nunc tandem pudefaceretis illos, qui ob mutuum inter ipſos odium ita Eccleſias vexant. Audio paucos eſſe iſtorum malorum autores, quapropter operam date, ut habentes viſcera miſericordiæ, corrigatis ea, quæ (ut dixi) contra canonem facta ſunt, ut ſi quid vitii antevertit, id veſtro ſtudio emendetur, & ne mihi ſcribatis, quod Marcelli & Athanaſii communionem potius, quam veſtram præoptaverim: nam hæc non pacis, ſed contentionis & odii fraterni argumenta ſunt. Atque ideo ſuperiora ſcripſi, quo certiores facti eos non injuſte receptos eſſe, deſiſteretis ab hujusmodi jurgio, qui ſi a vobis hic cum cæteris congregatis in judicio convicti fuiſſent, neque probas rationes pro ſui defenſione habuiſſent, recte nobiſcum in ſcriptis veſtris expoſtulaſſetis: Poſtquam autem, ut dixi, canonice & non injuſte cum iis fovemus communionem, obſecro vos per Jeſum Chriſtum, ne ſinatis diſcindi membra Chriſti, neque præoccupationibus fidem habete, ſed Domini pacem anteponatis: non enim jus aut fas eſt, ob paucorum degeneres animos, eos abjici, qui condemnati non ſunt, aut Spiritum Domini contriſtari. Quod ſi creditis, poſſe quædam illis objecta oſtendi & coram in facie redargui, veniant, qui volunt:

A τούτων τοίνυν ὄντως λεγομένων, καὶ ὄντως τῶν ἐκκλησιῶν παχυσῶν, καὶ ὑπερβαλλομένων ὡς οἱ ἀπαγγέλλοντες διεβεβαιοῦντο, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάπτοντες, ἡμεῖς οἱ λυπούμενοι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ συμπάσχοντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, ἢ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐργασάμενοι; θαυμάζω γὰρ πῶς τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἐνεῖ ἀνατασασίας καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν ὔσης, δι' ἣν καὶ οἱ ἀπαντήσαντες ἦλθον ἐνταῦθα, γράφετε ὑμεῖς, ὁμόνοιαν γεγονέναι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, τὰ
B τοιαῦτα, οὐκ ἐπ' οἰκοδομῇ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει ταύτης γίνεται καὶ οἱ ἐν τούτοις δὲ χαίροντες, οὐκ εἰσὶν εἰρήνης υἱοὶ, ἀλλὰ ἀνατασασίας· ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν, οὐκ ἔστιν ἀνατασασίας, ἀλλ' εἰρήνης. διόπερ ὡς οἶδεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κηδόμενος μὲν τῆς ἡμῶν ὑπολήψεως, βλέπομενος δὲ καὶ τὰς Ἐκκλησίας μὴ ἐν ἀνατασασίᾳ εἶναι, ἀλλὰ διαμένειν ὥσπερ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐνομοθετήθη, γράψαι ὑμῖν ταῦτα ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἵνα ἤδη ποτὲ δυσωπήσητε τοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν, ὅτως διαθεμένους τὰς Ἐκ-
C κλησίας. ἤκουσα γὰρ, ὅτι τινές εἰσιν ὀλίγοι οἱ τούτων πάντων αἴτιοι τυγχάνοντες, παραδάσατε ὡς παλαίχνα ἔχοντες οἰκτιρμῶν διορθώσασθαι, ὡς πρόσθεν, τὰ πρὸ κανόνα γινόμενα, ἵνα εἴ ναί τι προελήφθη, τοῦτο τῇ ἡμετέρᾳ παρόδῳ θεραπευθῇ, καὶ μὴ γράφητε, ὅτι τὴν Μαρκέλλου καὶ Ἀθανασίου, ἢ τὴν ἡμῶν ἑλοῦ κοινωνίαν, ἠγάρ εἰρήνης, ἀλλὰ φιλονεικίας καὶ μισαδελφίας τὰ τοιαῦτα γνωρίσματα. διὰ τοῦτο οὖν κἀγὼ τὰ προγεγραμμένα ἔγραψα, ἵνα μαθόντες, ὅτι οὐκ, ἀδίκως
D ἐδεξάμεθα αὐτοὺς, παύσησθε τῆς τοιαύτης ἔριδος. εἰ μὲν γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἦσαν κατεγνωσμένοι, εἰ μὴ δι' ὑλύγους ἀποδείξεις ἔχειν ἐφαίνοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν, καλῶς ἂν τὰ τοιαῦτα γεγραφήκειτε. ἐπειδὴ δὲ, ὡς πρόσθεν, κανονικῶς καὶ οὐκ ἀδίκως τὴν πρὸς αὐτοὺς ἔσχομεν κοινωνίαν, παρακαλῶ ὑπὲρ Χριστοῦ, μὴ ἐπιτρέψητε διασχισθῆναι τὰ μέρη τοῦ Χριστοῦ. μηδὲ τοῖς προλήμμασι πιστεύσητε, ἀλλὰ τὴν τοῦ Κυρίου εἰρήνην προτιμήσατε· οὐ γὰρ ὅσιον οὐδὲ δίκαιον δι' ὀλίγων μικροψυχίαν, τοὺς μὴ κατεγνωσθέντας ἀπορρίπτειν καὶ λυπεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα. εἰ δὲ νομίζετε, δύνασθαί τινα κατ' αὐτῶν ἀποδεῖξαι, καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἐλέγξαι, ἐλθέτωσαν βουλόμενοι.

ἑτοίμους γὰρ ἑαυτοὺς καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐπηγγείλαντο, ὥστε καὶ ὑποδεῖξαι καὶ διελέγξαι, περὶ ὧν ἡμῖν ἀπήγγειλαν· σημάνατε δὴ ἡμῖν, Ἀγαπητοί, περὶ τούτου, ἵνα κἀκείνοις γράψωμεν, καὶ τοῖς ὀφείλουσι πάλιν συνελθεῖν Ἐπισκόποις, περὶ τοῦ πάντων παρόντων, τὰς ὑποθυμίους καταγνωσθείσας, καὶ μηκέτι ἀκαταστασίαν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις γενέσθαι. ἀρκεῖ γὰρ τὰ γενόμενα· ἀρκεῖ, ὅτι παρόντων Ἐπισκόπων, Ἐπίσκοποι ἐξωρίζοντο, περὶ οὗ οὐδὲ μακηγορεῖν δεῖ, ἵνα μὴ βαρεῖσθαι οἱ παρόντες τότε δοκῶσιν. εἰ γὰρ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει μέχρι τούτων φθάσαι, οὐδὲ εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν τὰς μικροψυχίας. ἔσω δὲ Ἀθανάσιος καὶ Μάρκελλος, ὡς γράφετε, μετετέθησαν ἀπὸ τῶν ἰδίων τόπων, τί καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἄν τις εἴποι; τῶν ἐκ διαφόρων τόπων, ὡς πρόσθεν, ἐλθόντων ἐνταῦθα Ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων. καὶ αὐτοὶ γὰρ πάλιν ἡρπάσθαι ἑαυτοὺς καὶ τοιαῦτα πεπονθέναι ἔλεγον, ὦ Ἀγαπητοί, οὐκέτι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ λοιπὸν, ὑπὸ ἐξορισμῶν καὶ θανάτων αἱ κρίσεις τῆς Ἐκκλησίας εἰσίν. εἰ γὰρ καὶ ὅλως, ὡς φατέ, γέγονέ τι εἰς αὐτοὺς ἁμάρτημα, ἔδει κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, καὶ μὴ ὅτως γενέσθαι τὴν κρίσιν, ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα ὅτως περὶ πάντων ὁρισθῇ τὸ δίκαιον. Ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες, καὶ οὐχ αἱ τυχοῦσαι Ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι δι' ἑαυτῶν καθηγήσαντο. διατί γὰρ περὶ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως μάλιστα οὐκ ἐγράφετο ἡμῖν; ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι τοῦτο ἔθος ἐστὶ, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, ὅτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια, εἰ μέν τι τοιοῦτο ἐστὶ προσπεσὸν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐνταῦθα Ἐκκλησίαν γραφῆναι. νῦν δὲ οἱ ἡμᾶς μὴ πληροφορήσαντες, πράξαντες ἃ αὐτοὶ, ὡς ἠθέλησαν, λοιπὸν κατὰ ἡμᾶς τὰ καταγνόντας, βούλονται συμψήφους εἶναι. οὐχ ὅτως αἱ Παύλου διατάξεις, οὐχ ὅτως οἱ πατέρες παρέδωκαν, ἄλλον τύπον ἐστὶ δεῖ, καὶ καινὸν τὸ παράδειγμα. παρακαλῶ, μετὰ προθυμίας ἐνέγκατε, ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντός ἐστιν, ἃ γράφω· ἃ γὰρ παρελάβομεν παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶ, καὶ οὐκ ἂν ἔγραψα φανερὰ ἡγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ τὰ γινόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. Ἐπίσκοποι ἁρπάζονται, καὶ ἐκτοπίζονται,

A nam & se paratos esse & probaturos dicunt, quæ denunciaverunt. Certores igitur nos, Dilectissimi, de ea re facite, quo & illis scribamus, & cæteris item Episcopis, qui huc debent convenire, ut coram omnibus, qui culpæ obnoxii sunt, condemnentur, & ne ulterius perturbatio in Ecclesia fiat: sufficiunt enim, quæ facta sunt, sufficit quoque in præsentia Episcoporum, Episcopos in exilium actos esse: de qua re non est prolixior sermo habendus, ne gravari videantur, qui tum adfuere. Nam si verum B est dicendum, minime decuit eo usque procedere, aut eousque evadere istas animorum degeneres pusillanimitates. Esto ut sint Athanasius & Marcellus (ut scribitis) translati a suis sedibus, sed quid de aliis dicas, qui ex diversis locis tum Episcopi, tum Presbyteri, quemadmodum dixi, huc venere? Nam & isti se denuo abreptos & istiusmodi passos esse dixerunt. O Dilecti, non jam ulterius Ecclesiæ judicia secundum Evangelium, sed vel ad exilium vel ad mortem instituuntur. Nam si, ut dicitis, C omnino in culpa fuerunt, oportuit secundum canonem, & non isto modo judicium fieri: oportuit scribere omnibus nobis, ut ita ab omnibus, quod justum esset, decerneretur. Episcopi enim erant, qui patiebantur, & non vulgares Ecclesiæ, quæ ista patiebantur, sed quas ipsi Apostoli suamet opera ad fidem instruxerant. Cur igitur in primis de Alexandrina civitate nihil nobis scribere voluistis? an ignari estis hanc consvetudinem esse, ut primum nobis scribatur, ut hinc, quod justum est, definiri possit? Quapropter si isthic hujusmodi suspicio in Episcopum concepta fuerat, D id huc ad nostram Ecclesiam referri oportuit. Nunc autem nos, quos certiores minime fecerunt, postquam jam egerint, quod libuit, suffragatores suæ damnationis, cui non interfuimus, esse volunt. Non ita se habent Pauli ordinationes, non ita Patres docuerunt, sed aliud exemplum & novum est institutum. Obsecro vos, cum alacritate audite, pro publico bono ista scribo: Quæ enim accepimus a beato Petro Apostolo, ea vobis significo, non scripturus alioqui, quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent. Episcopi abripiuntur, & suis e sedibus propelluntur:

alii vero aliunde in eorum loca reponuntur, alii vero insidiis appetuntur, ut subditi, & de abreptis doleant, & a summissis vim patiantur, ut quos optant, frustra requirant: quos nolunt, inviti recipiant. Obsecro, ne ista ulterius fiant, vel potius contra illos scribite, qui talia moliuntur, ne deinceps has injurias Ecclesiæ patiantur, aut Episcopus, aut Presbyter istiusmodi contumelias sentiat, aut præter animi sententiam ea, quæ nolint, ut nobis indicarunt, cogantur facere, ne apud Ethnicos ridiculi efficiamur, aut, quod præ omnibus gravissimum est, Deum exacerbemus. Unusquisque enim nostrum eorum, quæ hic turbavit, rationem reddet in die judicii, optoque, ut omnes secundum Deum sentiant, quo Ecclesiæ suis Episcopis receptis perpetuo gaudeant in Christo Jesu Domino nostro, per quem gloria Patri in secula seculorum, Amen. Valere vos in Christo opto, charissimi ac desideratissimi fratres.

Julii Pontificis Romani Epistolæ finis.

ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντιτίθενται, καὶ ἄλλοι ἐπιβουλεύονται, ὥστε ἐπὶ μὲν τοῖς ἁρπαθεῖσιν, αὐτὸς πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπομένοις, ἀναλκάζεσθαι, ἵνα ὃς μὲν θέλωσι, μὴ ἐπιζητῶσι, ὃς δὲ μὴ βούλονται, δέχωνται. ἀξιῶ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι· γράψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ἵνα μηκέτι τοιαῦτα πάσχωσιν αἱ Ἐκκλησίαι, μηδέ τις Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ὕβριν πάσχῃ, ἢ ἃ δὲ γνώμην, ὥσπερ ἐδήλωσάν ἡμῖν, ἀναγκάζηταί τις ποιεῖν, ἵνα μὴ κατὰ τοῖς ἔθνεσι γέλωτα ὀφλήσωμεν, καὶ πρός γε πάντων, τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἀποδώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε. γένοιτο δὲ πάντας κατὰ Θεὸν φρονῆσαι, ἵνα καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοὺς Ἐπισκόπους αὐτῶν ἀπολαβοῦσαι, χαίρωσι διαπαντὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθούμενοι ἀδελφοί.

Τέλος τῆς Ἐπιστολῆς Ἰουλίου τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης.

HÆC cum Romæ Synodus per Julium Romanum Episcopum scripsisset, improba iterum audacia Eusebiani in Ecclesiis perturbandis, insidiisque tendendis usi sunt. Quod cum rescitum esset ab religiosissimis Imperatoribus, Constantio & Constante, jussi sunt Episcopi Orientis, & Occidentis, Sardim convenire: verum Eusebius interea diem summum obiit. Nos igitur, plurimis convenientibus, eos, qui cum Eusebio communicaverant, in judicium provocavimus: illi vero, quibus in oculis erant sua delicta, conspectis ibi suis accusatoribus, magnopere judicium exhorruere. Cum enim omnes se rite & legitime sisterent, Eusebiani secum Comites Musonianum, & Hesychium Castritium adduxere, uti pro sua consvetudine illorum potestate, quicquid animo libuisset, perficerent: ibi cum sine Comitibus concilium ageretur, neque ullus miles interveniret, icti a suis conscientiis ingentem animo consternationem acceperunt. Siquidem non eo modo, quo volebant, judicia de se ipsis fiebant, sed ut ratio veritatis requirebat.

ΤΑΥΤΑ τῆς ἐν Ρώμῃ Συνόδου γραψάσης διὰ Ἰουλίου τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, ἐπειδὴ πάλιν βιαιοπραγοῦντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, τάς τε Ἐκκλησίας ἐταράττον, καὶ πολλοῖς ἐπεβούλευον, μαθόντες οἱ θεοφιλέστατοι βασιλεῖς Κωνστάντιος καὶ Κώνστας, ἐκέλευσαν τοὺς τε ἀπὸ τῆς δύσεως καὶ τῆς ἀνατολῆς Ἐπισκόπους συνελθεῖν εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν. ὁ μὲν οὖν Εὐσέβιος ἐν τῷ μεταξὺ τετελεύτηκε. πλείσων δὲ πανταχόθεν συνελθόντων, ἡμεῖς μὲν προεκαλούμεθα τοὺς κοινωνικοὺς τῷ περὶ Εὐσέβιον εἰς κρίσιν, ἐκεῖνοι δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, ἃ ἔπραξαν, καὶ βλέποντες τοὺς ἀνελθόντας κατηγόρους αὐτῶν, ἐφοβοῦντο τὴν κρίσιν· καὶ γὰρ πάντων καθαρῶς ἁπάντησάντων, αὐτοὶ πάλιν ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν Κόμητας, Μασσιλιανὸν, καὶ Ἡσύχιον τὸν Καστρίσιον, ἵν' ὥσπερ εἰώθησαν, τῇ ἐκείνων ἐξουσίᾳ, ταῦθ', ἅπερ ἐβούλοντο, πράξωσιν. ἐπειδὴ δὲ χωρὶς Κομήτων ἡ Σύνοδος ἦν καὶ στρατιώτης οὐδεὶς ἐγίνετο μέσος, ἐταράχθησαν πληγέντες ὑπὸ τοῦ συνειδότος, οὐκέτι γὰρ ὡς ἤθελον ἐκρίνοντο, ἀλλ' ὡς τῆς ἀληθείας ἀπῄτει λόγος.

Δὴ πολὺ τοίνυν ἡμῶν προκαλεσαμένων, καὶ τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων προκαλούσης αὐτοὺς, καὶ λεγούσης, ἦλθετε κεκλῆσθαι, διὰ τί τοίνυν ἐλθόντες ὑποδύζετε; ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας μὴ κρύπτεσθαι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν φέρει μεγίστην κατάγνωσιν. ἰδοὺ, παρόντων οἱ περὶ Ἀθανάσιον, οὓς ἀπόντας διεβάλλετε, ἵν' εἴ τι νομίζετε ἔχειν, διελέγξητε τούτους παρόντας· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, προσποιεῖσθε δὲ μὴ βέλεσθαι, δῆλοί ἐστε συκοφάνται, καὶ ταύτῃ ὑμῖν ἡ Σύνοδος δώσει τὴν κρίσιν. οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ καταγινώσκοντες ἑαυτῶν· ἤδεσαν γὰρ, ἃ ἔπραξαν, καὶ ἐπλάσαντο κατ' ἡμῶν, ἠχθέσθησαν ἅπαντες, πολλὴν καὶ ἀπρεπῆ κατ' ἑαυτῶν τὴν συκοφαντίαν ἐλέγξαντες. ἡ τοίνυν ἁγία Σύνοδος καταγνοῦσα τῆς ἀπρεποῦς καὶ ὑποπτου φυγῆς ἐκείνων, ἐδέξατο ἡμᾶς εἰς ἀπολογίαν· διηγησαμένων δὲ ἡμῶν διὰ μαρτύρων καὶ ἀποδείξεων τὰ πραχθέντα κατ' ἡμῶν, ἐθαύμασαν. καὶ ἅπαντες ἐπέγνωσαν, ὅτι διὰ τοῦτο εἰκότως ἐφοβήθησαν τὴν Σύνοδον, ἵνα μὴ εἰς πρόσωπον ἐλεγχθῶσιν. ἔλεγόν τε. ἴσως νομίζοντες μὴ παραγίνεσθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον, ἀπήντησαν ἀπὸ τῆς ἀναρλῆς, ὅπου γε ἰδόντες αὐτοὺς παῤῥησιαζομένους, καὶ προκαλουμένους τὴν κρίσιν, φεύγουσιν. ἡμᾶς μὲν οὖν ἀπεδέξαντο ὡς ἀδικηθέντας καὶ μάτην διαβληθέντας, καὶ ἐκύρωσαν ἔτι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς, τήν τε κοινωνίαν καὶ ἀγάπην. τοὺς δὲ κοινωνοὺς καὶ ἀναιδεστέρους γενομένους τῆς Εὐσεβίου κακουργίας καθεῖλον, Θεόδωρον ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσον ἀπὸ Νερωνιάδος, Ἀκάκιον ἀπὸ Καισαρείας, Στέφανον ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας, καὶ Μηνόφαντον ἀπὸ Ἐφέσου, καὶ Γεώργιον ἀπὸ Λαοδικείας, καὶ ἔγραψαν τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐπισκόποις, καὶ τῇ ἑκάστου τῶν ἀδικηθέντων παροικίᾳ, ταῦτα.

Diu igitur nobis eos provocantibus, & Synodo Episcoporum eos his in verbis accersente, venite ad judicium, cur igitur, postquam venistis, vos subducitis? atqui oportuit vos vel non venire, vel postquam venistis, latibula non quærere: id enim ipsum vobis affert summam condemnationem. En adest Athanasius cum suis, quos absentes culpavistis. Quapropter si quid vos habere putatis, convincite eos præsentes. Quod si id a vobis fieri nequit, neque ullam speciem criminis obtenditis, profecto sycophantæ pronunciandi estis, neque aliam sententiam Synodus vobis pronunciabit: quibus auditis, despondebant animos: timebant enim, quæ & ipsi fecerant, & quæ finxerant de nobis: metu igitur prohibiti, ne se in conspectum darent, ea ipsa fugitatione cum dedecore suas sycophantias manifestarunt. Synodus autem sancta, damnata illorum turpi & suspecta fuga, nostram excusationem recepit, ibi referentibus nobis per testes & firmas rationes, quæ contra nos illi ipsi designarant, magna admiratio oborta, cognitumque est vulgo, non sine causa eos Concilium, ne coram in facie convincerentur, exhorruisse, dictumque a plerisque, ideo eos fortasse ex Oriente ad Concilium venisse, quod Athanasium minime venturum arbitrarentur, nunc quia illum cum suis præsto vident, causæ suæ diffisi judicio se committere non audent. Nos igitur, ut injuriam passos & temere calumniis impetitos receperunt, decreveruntque firmis sanctionibus nobiscum communionem, & dilectionem esse fovendam. Socios autem Eusebii, eosque, qui improbius se in maleficiis gesserant, deposuerunt, Theodorum Heraclienſem, Narcissum ex Neroniade, Acacium Cæsarienſem, Stephanum Antiochenum, Ursacium & Valentem ex Pannoniis, & Menophantum Ephesium, Georgium ex Laodicea, & scripserunt ad omnes ubique terrarum Episcopos, & ad singulas parœcias eorum, qui injuriam passi erant, ad istum modum.

A

EPISTOLA CONCILII Sardicæ congregati.

SACRA SYNODUS PER gratiam Dei Sardicæ Congregata e Roma, Hiſpaniis, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Apulia, Africa, Sardinia, Pannoniis, Myſiis, Daciis, Norico, Siſcia, Dardania, & ſecunda Dacia, Macedonia, Theſſalia, Achaia, Epiro, Thracia, Rhodope, Paleſtina, Arabia, Creta, Ægypto, Presbyteris & Diaconis, & univerſæ Eccleſiæ Dei per Alexandrinam paræciam dilectis in Chriſto fratribus, Salutem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ συναχθείσης Συνόδου.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η τῇ Θεοῦ χάριτι ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ Ρώμης, καὶ Σπανίων, Γαλλίων, Ιταλίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Απυλίας, Αφρικῆς, Σαρδανίας, Παννονίων, Μυσίων, Δακίων, Νωρίκου, Σισκίας, Δαρδανίας, ἄλλης Δακίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Αχαΐας, Ηπείρων, Θράκης, καὶ Ροδόπης, καὶ Παλαιστίνης, & Αραβίας, καὶ Κρήτης, καὶ Αἰγύπτου, Πρεσβυτέροις, καὶ Διακόνοις, καὶ πάσῃ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Αλεξανδρείᾳ παροικούσῃ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

C

ETIAM antequam acciperemus literas veſtræ religionis, non ignotum id nobis, ſed prorſus compertum fuit, anteſignanos infelicis Arianorum hæreſis multa & gravia, ſed tamen magis in exitium ſuarum animarum, quam in Eccleſiam molitos eſſe. Ea enim eorum ars & vafricies fuit ſemperque hujus peſtiferi propoſiti fuere, ut omnes ubique orthodoxæ fidei homines, & Catholicæ Eccleſiæ doctrinam a patribus traditam ſervantes exagitarent, & perſequerentur. Quorum nonnullos falſis criminibus circumvenerunt, alios extra fines ſuos relegarunt, alios in ipſis ſuppliciis abſumſerunt, certe fratris noſtri & Coëpiſcopi Athanaſii innocentiam, vi & Tyrannide circumvenire & opprimere conati ſunt, nulla in ejus judicio neque ſedulitate, neque fide,

ΚΑΙ πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, οὐκ ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ Φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ὅτι οἱ τῆς δυσωνύμου τῆς Αρειανῶν αἱρέσεως πρόσαται, πολλὰ καὶ δεινὰ μᾶλλον δὲ καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, ἢ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. Αὕτη γὰρ ἦν αὐτῶν τέχνη καὶ πανουργία, ταύτης ἀεὶ τῆς θανατηφόρου γεγόνασι προθέσεως· ὅπως πάντως τοὺς ὁποιδήποτε τυγχάνοντας τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ τὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέχοντας, τὴν παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν, πορεύεσθαι ἐλαύνειν καὶ διώκειν, τοὺς μὲν γὰρ πλασταῖς ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον. ἄλλους εἰς ἐξορισμὸν ἀπέστελλον, ἄλλους ἐν αὐταῖς ταῖς τιμωρίαις κατεπόνουν. ἀμέλει καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Αθανασίου τὴν καθαρότητα, βίᾳ καὶ τυραννίδι συλλαβέσθαι ἐπεύθασαν, & διὰ τοῦτο οὔτε πιμελῆς, οὔτε μὴ πίστεως,

ἔϑ' ὅλως δικαία γέγονεν ἡ παρ' ἐκείνων κρίσις, διόπερ οὐδὲ θαρρῦντες, οἷς ἐδραματέργησαν, οὐδὲ οἷς ἐθρύλησαν καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ καὶ θεωροῦντες, ὡς οὐ δυνάνται περὶ τούτων ἀποδείξεις ἔχειν ἀληθεῖς, παρόντες εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, οὐκ ἠθέλησαν εἰς τὴν Σύνοδον πάντων τῶν ἁγίων Ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ τούτου φανερὸν, ἡ δικαία καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ Συνεπισκόπου ἡμῶν Ἰουλίου, οὐ γὰρ ἀσκεπῶς βεβούλευται, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας ἔθεσεν, ὥστε μηδὲ ὅλως δισάσαι περὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου. εἶχε γὰρ Ἐπισκόπων οἰκοδομὴν ἀληθεῖς μάρτυρας, εἶχε καὶ τοῦτο δίκαιον, ὅπ διὰ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ γραμμάτων μεθόδευσε τοὺς περὶ Εὐσέβιον, τοὺς οὐκ ἐπὶ κρίσει, ἀλλ' ἐπὶ βίᾳ μᾶλλον ἐπεισδομένους. ὅθεν οἱ πανταχοῦ πάντες Ἐπίσκοποι, τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίου ἐβεβαίωσαν διὰ τὴν καθαρότητα αὐτοῦ. κἀκεῖνο ὑμῶν ἡ ἀγάπη σωφρόνως ἐπειδὴ εἰς τὴν ἁγίαν Σύνοδον τὴν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παρεγένετο, τότε δὴ, καθὰ προεῖπομεν, καὶ διὰ γραμμάτων, καὶ δι' ἀγγέλων ἐντολῶν ὑπεμνήσθησαν οἱ τῆς ἑῴας, καὶ ἐκλήθησαν παρεῖναι, ἀλλ' ἐκεῖνοι τὸ συνειδήσεως καταγνωσκόμενοι, ἀπρεπέσι χωλύμοις προφάσεσι, φυγοδικεῖν ἤρξαντο. ἄξιον γὰρ ἄθλιον, ὡς ὑπόδυνον, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκβάλλειν, ἃ συνορῶντες, ὡς ἀπρεπῆ, μᾶλλον ἢ ἀδύνατον ἐνόμισε τοῦτο. καὶ τὰ ὑπομνήματα δὲ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ γενόμενα ὑπὸ παμπονήρων καὶ ἐξωλεστάτων ἡμῶν νεωτέρων, οἷς οὐκ αὖ πίστευσεν, οὐδὲ τὸν τυχόντα βαθμὸν τοῦ κλήρου συνέστηκε τῇ μονομέρειαν πεπορίσθαι. ὅτε γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος, ὅτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν παρῆν, ὅμως ἡ παρ' αὐτῶν ἐρώτησις, μᾶλλον ἢ ὑποβολὴ ἡ γινομένη, πάσης αἰσχύνης ἐστὶ μεστή· πῆ μὲν γὰρ ἐθνικοὶ, πῆ δὲ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, ἵνα, ἃ ἴσασιν, εἴπωσιν, ἀλλ' ἵνα, ἃ παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι, ψεύσωνται. καὶ γὰρ καὶ ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων φερομένων ἐπὶ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἡμετέρου Ἐπισκόπου, καὶ βουλομένων παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει, καὶ τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι, καὶ τὰ ψευδῆ διελέγξαι, οὐδεὶς λόγος γέγονεν, οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλον. καὶ εἰ τὰ μάλιστα

A neque juſtitia adhibita. Jam ergo diffiſi ſuis fabulis & vanis rumoribus, ac coram intuentes, quam non poſſent de iis rebus juſta documenta afferre, cum eſſent in urbe Sardica, non auſi ſunt in Concilio ſanctorum Epiſcoporum apparere. Qua ex re æquitas judicii fratris & Coepiſcopi noſtri Julii liquidiſſime apparuit, qui non temerario Conſilio, ſed cum matura deliberatione ſententiam tulit, adeo ut nihil relinquatur dubii de communione fratris noſtri Athanaſii, adducentis octoginta Epiſcopos veros B teſtes pro ſe in judicium, atque eo potiore jure nitentis, quod per dilectos fratres noſtros Presbyteros ſuos & per literas, Euſebianos non jure, ſed vi graſſantes ſapienter eluſerit. Quapropter omnes undique Epiſcopi viri communionem ob ejus innocentiam confirmarunt. Illud quoque veſtra charitas conſpiciat, poſt Athanaſii ad ſacram Synodum Sardicæ congregatam adventum, Orientales literis mandatisque non ſcriptis citatos C fuiſſe, ut ſe judicio ſiſterent: verum illos ſua conſcientia prædamnatos, inhoneſtis cauſificationibus tergiverſari incepiſſe, poſcentes interim, ut innocentem quaſi nocentem a noſtra communione ſummoveremus, nihil ſpectantes, quam indecentia, vel potius impoſſibilia poſtularent. Atque adeo commentaria actaque Mareotæ non niſi a ſceleratis & perditiſſimis quibusdam novitiis, quibus ne vulgarem quidem gradum clericatus committas, per abſentiam alterius partis confecta eſſe. Neque enim frater D noſter Athanaſius Epiſcopus, & Macarius Presbyter, quem accuſabant, præſentes adeſſe voluerunt, quanquam alioqui illorum inquiſitio ſeu potius inſidiatio, nullo non probro ſcaturiebat, cum nunc Ethnici, nunc Catechumeni interrogarentur, non ut, quæ ſcirent, dicerent, ſed quæ ab illis didicerant, mentirentur. Nulla enim noſtri ratio habita eſt, qui Presbyteri ſumus Athanaſii, & curam ob ejus abſentiam ſuſceperamus, cupientes intereſſe quæſtioni, & veritatem oſtendere, & falſa redarguere, tantum autem abeſt, ut vos præſentes eſſe voluerint, ut etiam contumelioſe ejecerint. Ex iſtis rebus quanquam

sycophantiam esse clarissime constaret, tamen dum evolvimus acta, deprehendimus ipsum sceleratum Ischyram titulo Episcopi in mercedem calumniæ remuneratum, suam sycophantiam suis verbis prodere. Ipse enim Ischyras in monumentis actorum diserte testatus est, se ea ipsa hora, qua Macarius in suam cellam venerat, ægrotum jacuisse, Eusebianis contra scribentibus, eum tum stetisse & oblationes fecisse, cum Macarius superveniret. Quin & illa calumnia, qua postmodum usi sunt, manifesta apparuit. Cum vociferarentur & misere deplangerent, cædem Athanasium fecisse, & Arsenium Melitianum Episcopum ejus opera e medio sublatum, quam rem fictitio gemitu & falsis lacrymis, ut vera videretur, deplorabant, jusseruntque, ejus, qui viveret, quasi qui extinctus esset, cadaver exhiberi. Sed figmenta eorum non latuerunt: Notum enim erat omnibus, hominem incolumem esse, & inter vivos recenseri. Verum ne sic quidem, cum vidissent figmenta sua renudari, ipso Arsenio se vivum & minime interfectum aut mortuum exhibente, quiescere potuerunt, sed novas sycophantias veteribus accumulantes, omnibus machinis id egere, ut hominem calumniis involverent. Quid igitur dilecti? ne hic quidem frater noster Athanasius animum despondit, sed magna cum fiducia eos etiam in hac causa ad judicium provocavit. Quod & nobis in voto fuit, ac proinde eos citavimus, ut judicio se sisterent, & si possent, reatum certis documentis peragerent. Sed o magnam improbitatem, o gravem superbiam, vel potius, si verum dicendum est, o malam & obnoxiam conscientiam, ac rem ita esse nulli non clarissime innotuit. Quocirca, Dilectissimi fratres, commonitos vos cupimus, & diligenter adhortamur, ut præ omnibus fidem Catholicæ Ecclesiæ retineatis. Multa certe & gravia & acerba perpessi estis, multas vicissim contumelias & injurias sustinuit Catholica Ecclesia, sed qui in finem sustinuerit, salvus erit. Quapropter si denuo ausint aliquid facere contra vos, tribulatio illa vobis pro gaudio esto. Nam istiusmodi passiones, pars aliqua martyrii haberi debent, & istiusmodi vestræ confessiones & tormenta non carebunt sua mercede, cum præmia a Deo recepturi sitis.

A φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τούτων ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκομένων τῶν ὑπομνημάτων, εὕρομεν αὐτὸν τὸν παμπόνηρον Ἰσχύραν, τὸν ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ μισθὸν παρ' αὐτῶν λαβόντα, τὸ δοκεῖν ὄνομα τῆς Ἐπισκοπῆς, διελέγχοντα ἑαυτὸν τὴν συκοφαντίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰσχύρας ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε, καθ' ἑκείνην τὴν ὥραν, ἐν ᾗ Μακάριον ἐληλυθέναι εἰς τὸ κελλίον ἑαυτοῦ διεβεβαιώσατο, νοσοῦντα τότε καθακεῖσθαι ἑαυτόν. Καίτοι τῶν μὲν Εὐσέβιον γράψαι τολμησάντων, ἐσφάναι τότε τὸν Ἰσχύραν καὶ περιφέρειν, ὅτε Μακάριος ἐπέστη. B κἀκείνῃ πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία, καὶ διαβολή, ἣν ἠπάσαντο μὲν ταῦτα, ἔφασαν γὰρ καὶ κατεβόησαν, φόνον δεδρακέναι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ὡς Ἀρσένιόν τινα Μελιτιανὸν Ἐπίσκοπον ἀνῃρηκέναι, ἐφ' ᾧ περιστοιχίσασθαι ναμῷ, καὶ πεπλασμένοις δάκρυσιν ὑπεκρίνοντο, καὶ ἠξίουν ζῶντος ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀποδοθῆναι. ἀλλ' οὐκ ἄγνωστα γέγονε τὰ σοφίσματα ταῦτα. ἔγνωσαν γὰρ ἅπαντες, ζῆν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι· καὶ ἐπειδὴ C ἑαυτοὺς οἱ περὶ τὰ δύτα δυσχερῆ διελεγχομένους ἐπὶ τοῖς ψεύσμασι τούτοις, αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ Ἀρσένιος ἐδείκνυεν ἑαυτὸν μὴ ἀνῃρῆσθαι μηδὲ τεθνηκέναι, ὅμως οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἑτέρας συκοφαντίας ταῖς πρότεραις συκοφαντίαις ἐπεζήτουν, ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι, διαβάλλωσι τὸν ἄνθρωπον. Τί οὖν ἀγαπητοί; οὐκ ἐταράχθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀλλὰ πάλιν πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμενος προσεκαλεῖτο, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοὺς, καὶ ἡμεῖς ἠξιοῦμεν καὶ προσεπόμεθα ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κρίσιν, καὶ εἴπερ δύνανται, διελέγξαι. ὦ τῆς πολλῆς πλεονεξίας· ὦ τῆς ἀθλίας ὑποκρίσεως, μᾶλλον δὲ D εἰδεῖτε ἀληθὲς εἰπεῖν, ὠμότητος καὶ ὑποδύσεως τοῦτο γὰρ πᾶσι πεφανέρωται. ὅθεν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, ὑπομιμνήσκομεν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς πρὸ πάντων, τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πέπονθατε, πολλὰς δὲ ὕβρεις καὶ ἀδικίας ὑπέμεινεν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. διόπερ κἂν ἔπ ποιεῖν τολμήσωσι καθ' ὑμῶν, ἡ θλῖψις αὐτὴ χαρὰ ὑμῖν ἔστω. τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα, μέρος ἐστὶ μαρτυρίου. καὶ αἱ τοιαῦται ὑμῶν ὁμολογίαι καὶ βάσανοι, οὐκ ἄμισθοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀπολήψεσθε παρὰ Θεοῦ τὰ ἆθλα.

διόπερ μάλιστα ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, καὶ τῆ καθαρότητι τοῦ Ἐπισκόπου ὑμῶν Ἀθανασίου τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν. καὶ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν, οὐδὲ ἠμελήσαμεν τῆς ὑμῶν ἀσφαλείας χάριν. ἀλλ' ἐφροντίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν, ἅπερ ὁ τῆς ἀγάπης λόγος ἀπαιτεῖ. συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα, ἴδια ἡγούμεθα, καὶ τοῖς δάκρυσιν ὑμῶν, τὰ ἡμέτερα δάκρυα συνεμίξαμεν. οὐχ ὑμεῖς δὲ μόνοι πεπόνθατε, ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ταῦτα ἐλθόντες ἀπωδύροντο. διόπερ ἀνεωξάμεθα καὶ ἠξιώσαμεν τοὺς εὐσεβεστάτους καὶ θεοφιλεστάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπὶ κάμνουσι καὶ πιεζομένοις, ἀνεθλιμμένα κελεύσῃ, καὶ μηδενὶ τῶν δικαίων, ὅις μὴ μόνον τῶν δημοσίων μέλλειν μεριμνᾷ, μήτε κινεῖν κλῆρικὸς, μήτε ὅλως τὰ λοιπὰ, μηφάσει τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς ἑνὸς βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς βούλεται καὶ βάλεται, ζῇ, καὶ μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν πίστιν μετέρχηται. Γρηγόριος μὲν τοιόδε νόμος παρὰ τῶν αἱρετικῶν λεγόμενος καθαθλιῶσι, καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλείς· καὶ τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ ὁμοψυχία, ὅτι κεῖται τῆς ἱερᾶς πάσης Συνόδου καθηρέθη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδέποτε οὐδὲ ὡς Ἐπίσκοπος ὅλως νομίζομενος ἐνομίσθη. χαίρετε οὖν ἀπολαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μεθ' εἰρήνης αὐτὸν ἀπελύσαμεν, ὅθεν καὶ παραινοῦμεν πᾶσι τοῖς ἢ διὰ φόβον, ἢ διὰ πειθόμενόν τινων κοινωνήσασι Γρηγορίῳ, ἵνα νῦν νουθετηθέντες καὶ μεταπεσόντες, καὶ ἀναπεισθέντες παρ' ἡμῶν, παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖνον μυσαρᾶς κοινωνίας, καὶ λοιπὸν ἑαυτοὺς σώζωσι τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐγνώμεν, ὅτι καὶ Ἀφθόνιος, καὶ Ἀθανάσιος ὁ Καπίτωνος καὶ Παῦλος, καὶ Πλουτίων οἱ συμπρεσβύτεροι ἡμῶν συνεβουλεύθησαν καὶ αὐτοὶ πεπόνθασιν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, ὥστε, τοὺς μὲν ἐξορισμοῦ πειραθῆναι, τοὺς δὲ καὶ θανάτου ἀπειλὰς διαπεφυγέναι, τούτου ἕνεκεν καὶ τοῦτο δηλῶσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα, ἵνα γινώσκητε, ὅτι οὓς ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἀθώους ἀπελύσαμεν, ἴστε, ὅτι πάντα τὰ κατὰ τοῦ Εὐσέβιον καὶ

A Quapropter & inprimis decertate pro sana fide, & pro innocentia Athanasii Episcopi vestri, & in sacris comministri nostri. Nam neque silentio suppressimus aut negleximus ea, quæ ad vestram securitatem pertinebant, sed ejus rei curam præcipuam habuimus, eaque egimus, quæ dilectionis ratio postulabat. Compatimur enim fratribus nostris patientibus, & eorum passiones, nostras proprias arbitramur, & nostras lacrymas cum vestris commiscuimus. Neque vos soli duntaxat passi estis, sed eadem alii B complures comministri nostri, cum huc venissent, deplorarunt. Quamobrem preces nostras ad religiosissimos & amantissimos Dei Imperatores retulimus, ut illorum humanitas eos, qui adhuc gravantur aut afflictuntur, solvi jubeat constituatque, ne quis judicum, quorum munus est, & publica tantum curare, de clericis sententiam ferat, aut ulla ratione inposterum sub prætextu Ecclesiarum, quippiam contra fratres C moliatur, sed ut quisque citra persecutionem, aut vim, aut avaritiam, prout optat & cupit, vitam instituat, & cum quiete & pace, Catholicam & Apostolicam fidem sequatur. Gregorium igitur, qui dicitur illegitime ab hæreticis Episcopus constitutus, & in nostram civitatem ab illis deductus, ab universa sacra Synodo, ab Episcopatu, tametsi revera nunquam Episcopus fuerit, depositum esse, vestram unanimitatem scire volumus. Valete igitur, & recipite vestrum Episcopum Athanasium, quem ob id ipsum D cum pace dimisimus, unde admonemus omnes, qui vel per metum vel per dolum circumventi cum Gregorio communicarunt, ut nunc nostra admonitione resipiscentes, deinceps ab illius nefaria communione abstineant, & sese Ecclesiæ Catholicæ conjungant. Cæterum quia cognovimus & Aphthonium, & Athanasium Capitonis filium, & Paulum, & Plutionem, compresbyteros nostros eandem fraudem ab Eusebianis perpessos esse, & quosdam eorum in exilium ejectos, quosdam metu mortisque interminationibus profugos esse, scire vos cupimus, etiam illos a nobis receptos esse, & ut innocentes crimine liberatos, cum non ignari sitis omnia ab Eusebianis contra

Orthodoxos per fraudem & libidinem acta esse: æquum ergo fuerat, ipsum Athanasium vos de istis rebus, ut suis ac propriis certiores facere, sed tamen quia sacram Synodum ea potius vobis ad certius testimonium scribere voluit, ideo nos quoque non supersedendum putavimus, sed statim significare studuimus, ut quemadmodum nos, ita vos quoque hos viros recipiatis, qui & ipsi quoque laudem merentur, quod ob pietatem in Christum digni habiti sint, qui ab hæreticis contumeliam paterentur. Quæ autem decreta sunt a sancta Synodo in Theodorum, Narcissum, Stephanum, Acacium, Monophantum, Ursacium, Valentem, & Georgium, antesignanos Arianæ hæreseos, qui & in nos & in alias Ecclesias peccaverunt, ex iis, quæ subjuncta sunt, cognoscetis, quæ ideo ad vos misimus, ut vestra in Deum pia religio suffragetur sententiis a nobis latis, simulque intelligat, Ecclesiam Catholicam nequaquam dissimulanter cum iis agere, qui ipsam offendunt.

A τῶν Ὀρθοδόξων γινόμενα, ἐπὶ δόξῃ καὶ σὺν ἀσφ
τ συνκυλισθέντων ὑπ' αὐτῶν. γέγονεν ἔπρεπεν οὖν τὸν ἡμέτερον Ἐπίσκοπον, τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον, περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἰδίων ὑμῖν δηλῶσαι· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ πλείονος μαρτυρίας ἐστὶν ἡ ἁγία Σύνοδον ἠθέλησεν ὑμῖν γεγράψαι, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεβαλλόμεθα, ἀλλὰ καὶ σημῆναι ὑμῖν ἐσπουδάσαμεν, ἵν' ὥσπερ ἡμεῖς, οὕτως καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ἀποδέξησθε, ἄξιοι γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐπαίνου, ὅτι διὰ τὴν εἰς
B Χριστὸν εὐσέβειαν καὶ αὐτοὶ ἠξιώθησαν πρὸς τῶν αἱρετικῶν ὕβρεις ὑπομεῖναι. ἵνα δὲ ἔσῃ τὰ παρὰ τῆς ἁγίας Συνόδου δογματισθέντα κατὰ Θεοδώρου, καὶ Νάρκισσου, καὶ Στεφάνου, καὶ Ἀκακίου, καὶ Μονοφαύστου, καὶ Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος, καὶ Γεωργίου τῶν πρωτοστατούντων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ πλημμεληκότων
C καθ' ὑμᾶς, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, γνώσεσθε ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων· ἀπεστείλαμεν γὰρ ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τοῖς παρ' ἡμῶν ὁρισθεῖσι γένηται, καὶ ἐκ τούτων γνῶτε, ὅτι ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ὁ παρρησιάζεται εἰς αὐτὸν πλημμελήσας.

HÆC EPISTOLA AD ÆGYptios & Africanos Episcopos per omnia sine ulla mutatione descripta est.

Η ΑΥΤΗ ΟΥΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΠΑ-
γεγράπται κατὰ πάντα ἐγράφη πρὸς τοὺς
κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην
Ἐπισκόπους.

SANCTA SYNODUS PER Dei gratiam Sardicæ congregata, omnibus Catholicæ Ecclesiæ Episcopis & comministris, dilectissimis fratribus nostris in Domino, Salutem.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΚΑΤΑ
D Θεοῦ χάριν συναχθεῖσα ἐν Σαρδικῇ, τοῖς ἁπανταχοῦ Ἐπισκόποις Συλλειτουργοῖς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ, χαίρειν.

SÆPE multumque in servos DEI rectæ fidei cultores, audaciam suam exercuerunt Ariomanitæ, dum spuriam doctrinam subjiciunt, & toti in hoc sunt, ut Orthodoxos ejiciant: tanta autem vi jam contra fidem insurrexerunt, ut id ne pietatem quidem religiosorum Imperatorum latuerit. Quapropter, cooperante Dei gratia, religiosissimi

ΠΟΛΛΑ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ Ἀρειομανῖται καὶ τῶν ἄλλων τὸ Θεοῦ τῶν τῇ πίστει φυλαττόντων τὸ ὀρθόν. νόθοις δὲ ὑποβάλλοντες διδασκαλίαις, τοὺς Ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπειράθησαν. Τοσοῦτον δὲ λοιπὸν κατεπανέστησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὡς μηδὲ τὴν εὐσέβειαν τῶν εὐλαβεστάτων βασιλέων λαθεῖν. Τοιγαροῦν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ συνεργούσης, καὶ αὐτοὶ οἱ εὐσεβέστατοι

βασιλεῖς συνήγαγον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην Σύνοδον ἐν τῇ Σαρδῶν πόλει γνώμῃ δεδώκασιν, ἵνα πᾶσα μὲν διχόνοια ἀφαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης, ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται. ἦλθον γὰρ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας Ἐπίσκοποι, παρεσπαρμένοι καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, μάλιστα δι' ἃ πρὸς ἐθρύλλουν πολλάκις, περὶ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν, Ἀθανασίου Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαρκέλλου Ἐπισκόπου τῆς Ἀγκυρογαλατίας· ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν αὐτῶν αἱ διαβολαί, καὶ ἴσως καὶ ταῖς ὑμετέραις ἀκοαῖς ἐπεχείρησαν παρασαλεῦσαι, ἵνα κατὰ μὲν τῶν ἀθώων, ἃ λέγουσι, πιστεύσητε, τὴν δὲ τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέσεως ὑπόνοιαν, ἐπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα ποιεῖν συνεχωρήθησαν. ἔστι γὰρ ὁ παρεστὼς τῇ Ἐκκλησίᾳ Κύριος, ὁ ὑπὲρ τούτων καὶ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον πᾶσιν ὑμῖν δεδωκώς. Πάλαι μὲν οὖν γράμματα τοῦ εὐσεβίου, Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν, τῷ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Ἐπισκόπῳ, καὶ τοῖς παρεπιδημοῦσι συλλειτουργοῖς ἡμῶν, λέγομεν δὴ Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, ἔγραψαν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν Ἐπίσκοποι, μαρτυροῦντες μὲν τὴν καθαρότητα τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, τὰ δὲ κατὰ τοῦ εὐσεβίου γράμματα, μηδὲν ἕτερον, ἢ ψεῦδη, καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά, εἰκὸς τὰ μάλιστα ἐκτὸς κληθῆναι αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου, φανερὰ τούτων ἡ συκοφαντία πέφηνεν. ἦλθον γὰρ ἂν εἰπεῖν ἐθάρρουν, οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, ὅμως καὶ ἐξ ὧν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Συνόδῳ, φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συνκαλύψιν ἀπέδειξαν. ἀπορήσαντες γὰρ εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἀθανάσιον, καὶ Μάρκελλον, καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς ἄλλους, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν, καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κληθέντες, οὐκ ἐπήκουσαν ταῖς κλήσεσι καίπερ πάντων ἡμῶν συνελθόντων Ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ συγκεκλεισμένου Ὁσίου, τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάματον ὑπομεμενηκέναι, πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχάνοντος,

principes nos ex diversis provinciis & civitatibus in unum convocaverunt, cupientes, ut sancta Synodus in Sardorum civitatem conveniret, quo omnis controversia præcideretur, & ejecto, quicquid pravæ fidei esset, sola in Christum pietas ab omnibus retineretur. Venerunt quoque ex Oriente Episcopi ad id instigati a religiosissimis Imperatoribus, & potissimum ob ea, quæ subinde jactaverant de dilectis fratribus nostris & comministris, Athanasio Episcopo Alexandriæ, & Marcello Ancyrogalatiæ Episcopo, forsitan & ad vos quoque eorum calumniæ penetrarunt, & vestras aures concutere admoliti sunt, ut ipsorum de innocentibus calumniam veram putaretis, & sub hoc prætextu flagitiosam hæreseos opinionem dissimularent. Atqui non in longum id iis facere licuit: Est enim, qui Ecclesiis præsidet Deus, qui pro illis & pro nobis omnibus mortem subiit, & in adscendendo omnibus nobis adscensum in cœlos donavit. Cum igitur jam pridem literas suas accusatrices de Athanasio, Marcello & Asclepa comministris nostris Eusebiani ad Julium Romanæ Ecclesiæ Episcopum misissent, contigit, ut etiam alii ex aliis locis Episcopi ad eundem Julium literas suas mitterent, quibus & Athanasii innocentiam & Eusebianorum sycophantiam contestabantur, atque id ita esse ex eo præcipue apparuit, quod accersiti a dilecto nostro comministro Julio, judicio non steterunt: stetissent enim, si sui auctorumque suorum in comministros nostros fiduciam habuissent. Fraudem tamen suam per ea, quæ in sacratissima Synodo gessere, longe manifestius declararunt. Nam cum ad Sardorum civitatem accessissent, conspectis ibi Athanasio, Marcello, Asclepa, aliisque nonnullis, veriti sunt in judicium prodire, & cum non semel aut bis, sed iterum atque iterum citati essent, citationibus non obtemperaverunt, tametsi omnes Episcopi simul congregati essemus, & inprimis gravissima ætate Hosius, homo & ob ævi longitudinem, & confessionem suam, & ob tantos suos labores omni reverentia dignus.

Expectavimus igitur eos, & cohortati A
sumus, ut in judicium prodirent, & ea,
quæ rumoribus & literis de commini-
stris nostris absentibus jactitaverant, præ-
sentes justis rationibus comprobarent.
Verum illi quantumcunque citati pro-
dire noluerunt: qua tergiversatione (ut
diximus) suam sycophantiam manife-
stissimam reddiderunt, & propemodum
ea ipsa recusatione accipiendi judicii,
insidias suas conspirationesque quasi
clamoribus confessi sunt. Qui enim di-
ctis suis confidunt, ii non verentur ea
in præsentia defendere: postquam au-
tem judicio non steterunt, arbitramur
neminem ignorare, etiamsi denuo mali- B
tiose agere velint, nihil eos habere adver-
sus comministros nostros, quod probent,
cum eos absentes criminentur, & præ-
sentes refugiant. Fugerunt autem, Fratres
charissimi, non eo solum, quod sycophan-
tiam suam agnoscerent, sed quod præsto
viderent, qui ipsos de variis criminibus
incesserent, qui vincula & ferrum pro-
mebant, quæ secum ab exilio extule-
rant. Cognati autem eorum, qui illic
adhuc vincti asservantur, ibi quoque
præsentes eorum oculis apparebant,
unaque cum iis amici eorum, quos ipsi
trucidaverant. Et quod maximum est, C
aderant Episcopi, quorum unus ferrum
& catenas sibi ab ipsis inditas circum-
ferebat, alii mortes eorum calumniis
illatas testabantur. Eo enim furoris pro-
cesserant, ut etiam Episcopos interfice-
re conarentur, & interfecissent, nisi eo-
rum manibus erepti fuissent: certe com-
minister noster beatus Theodulus per
calumniam eorum jussus interfici, fuga
salutem sibi quæsivit: alii ictus gladio-
rum ostendebant: alii famem toleratam
conquerebantur: neque harum rerum
vulgares homines, sed integræ Ecclesiæ D
testes erant, quarum nomine legati, qui
huc venerant, de militibus gladio ac-
cinctis, de turbis hominum clavis instru-
ctis, de judicum minis, adulteriis, &
subornatis falsis literis certa documenta
afferebant. Lectæ enim sunt literæ, quas
Theognius in fraudem Athanasii, Mar-
celli & Asclepæ adulteraverat, ut impe-
ratores in hos viros concitaret, & hoc ita
esse, ii, qui Theognio per id temporis Dia-
coni fuere, commonstrarunt, ut interim
omittamus Virginum denudationes, Ec-
clesiarum incendia, carceres eorum, qui in
sacris ministri erant. Quæ scelera nulla alia
de causa, quam ob infaustam abominan-
damq; Arianorum hæresin commiserunt.

ἀναμιμνόντων καὶ παρεπομένων αὐτὰς εἰσελ-
θεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵν' ἅπερ ἀπόντων τῶν συλ-
λειτουργῶν ἡμῶν ἐθρύλησαν καὶ ἔγραψαν καθ'
αὐτῶν, ταῦτα παρόντες ἐλέγξαι δύωνται· ἀλλ' οὐκ ἦλθον κληθέντες, καθάπερ παρέπομεν, δεικνύντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συκοφαντίαν ἑαυτῶν, καὶ μονονουχὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ συσκευὴν, ἣν πεποιήκασι, βοώντες διὰ τῆς παραιτήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες, οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συζῆναι δύνανται. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπήντησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν ἐκεῖνοι πάλιν κακουργεῖν ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐλέγξαι, τούτους μὲν διαβάλλουσιν ἀπόντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν. ἔφυγον γὰρ, Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, οὐ μόνον διὰ τὴν τούτων συκοφαντίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς ἐπὶ διαφόροις ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ἐθεώρουν ἀπαντήσαντας· δεσμὰ γὰρ καὶ σίδηρα περιφέρομα ἀπ' ἐξουσίας ἐπανελθόντες ἄνθρωποι, καὶ παρὰ τῶν ἐπὶ καλεχομένων εἰς ἐξουσίαν, ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοὶ συγγενεῖς, καὶ φίλοι δὲ τῶν δι' αὐτῶν ἀποθανόντων παρεγένοντο· καὶ τὸ μέγιστον, Ἐπίσκοποι παρῆσαν, ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἁλύσεις περιέφερεν, ἃς δι' αὐτὸς ἐφόρεσεν, οἱ δὲ τὸν ἐκ διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύροντο. εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ Ἐπισκόπους ἐπιχειρεῖν ἀνελεῖν, καὶ ἀνεῖλον ἄν, εἰ μὴ ἐξέφυγον ταῖς χεροὶ αὐτῶν· ὁ δὴν συλλειτουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης Θεόδουλος φύγων αὐτῶν τὴν διαβολὴν, κεκέλευσο γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἄλλοι δὲ πληγὰς ξίφων ἐπεδείκνυντο· ἄλλοι δὲ λιμὸν ὑπομεμνημένοι παρ' αὐτῶν ἀπωδύροντο, καὶ ταῦτα οὐκ ἰδιῶται ἐμαρτύρουν ἄνθρωποι, ἀλλ' Ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑφ' ὧν οἱ ἀπαντήσαντες καὶ πρεσβεύοντες ἐδίδασκον, σφαγὰς ξιφήρεις, ὄχλους μετὰ ῥοπάλων, δικασῶν ἀπειλὰς, πλασῶν γραμμάτων ὑποβολάς. ἀνεγνώσθη γὰρ γράμματα, τοῦ μὲν Θεόγνιον πλαττομένων καὶ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλέας καθ' αὐτῶν κινήσωσι, καὶ ταῦτα ἤλεγξαν, οἱ γρούμμοι τότε διάκονοι Θεογνίου, περὶ τούτων Παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρησμοὺς Ἐκκλησιῶν, Φυλακὰς καὶ τὰ λειτουργῶν, καὶ ταῦτα πάντα δι' ἄλλην ἕτερον, ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν

οἱ γὰρ ἀλλαχόθεν τῶν τοῦτο κοινωνίαν, ἀνάγκην εἶχον πειραθῆναι τούτων. Ταῦτα τινὲς σωρεύοντες, εἰς ζῆλον εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως, ἠρνοῦντο μὲν γὰρ ὁμολογεῖν, ἃ δεδράκασι, διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν ταῦτα κρύπτεσθαι, ἀπήντησαν εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφίξεως, εὐνοιαν ὡς μὴ πλημμελήσαντες, δόξωσιν ἀποφέρεσθαι. ἰδόντες γὰρ τοὺς παρ' αὐτῶν συκοφαντηθέντας, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν παθόντας, τὰς κατηγορίας, τοὺς ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες, καίτοι τῶν συλλειτουργῶν ἡμῖν Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ χρωμένων, ἀποδυομένων, καὶ ὑπεκιμένων, καὶ προκαλουμένων αὐτοὺς, καὶ ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι, ὅσα κατὰ τῆς Ἐκκλησίων αὐτῶν ἐκοινώνησαν. οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ τὸ συνειδὸς κατεσχέθησαν, ὡς φυγεῖν αὐτοὺς, καὶ διὰ τῆς φυγῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι, καὶ ἅπαξ ἐπλημμέλησαν, διὰ τὸν δεσμὸν ὁμολογῆσαι. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τινὲς ἐμόνον ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων, αὐτῶν ἡ κακοπραγία δείκνυται καὶ συκοφαντία, ὅμως ἵνα μηδὲ ἐκ τῆς φυγῆς προφάσιν ἵνα ἑτέρας κακουργίας ποιήσασθαι δυνηθῶσιν, ἐσκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων δεδραματουργημένα ἐξετάσαι, καὶ τοῦτο προθέμενοι, ὅπερ μὴ αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν προχθέντων συκοφάντας, καὶ μηδὲν ἕτερον, ἢ ὑποβουλὴν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῖν πεποιηκότας· οὐ γὰρ ἔλεγον πρὸς Ἀθανασίου πεφονεῦσθαι Ἀρσένιον, ὃν ζῇ, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεται. περὶ οὗτος, καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων ἐρυλληθέντα παρ' αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ γὰρ καὶ περὶ ποτηρίου ἐρρύλλουν, ὡς θλασθέντος πρὸς μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου Ἀθανασίου, ἐμαρτύρησαν μὲν οἱ πρὸς ἡμῶν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαρεώτου καὶ τῶν λοιπῶν τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται, καὶ οἱ Ἐπίσκοποι δὲ γράφοντες οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου πρὸς Ἰούλιον τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ἱκανῶς διεβεβαιοῦντο μηδὲ ὑπόνοιαν ὅλως τοιαύτην ἐγηγερθῆναι, ἄλλως τε καὶ λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν καθ' αὑτοὺς, καὶ μονομέρειαν συνεστηγερθῆναι, καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις, ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο,

A Omnia enim ista mala coacti sunt experiri, qui eorum communionem recusabant: his igitur conspectis, in arctum cogebantur eorum consilia, cum & facta perpuderet confiteri, nec dissimulandi spes esset. Venerant illi quidem in Sardorum civitatem, ut adventu suo existimationem, quasi non peccassent, excitarent. Cæterum cum eos accusatores suos futuros esse conspicerent, quos vel calumniis, vel calamitatibus afflixerant, & in oculis hærerent, & sub conspectu essent rerum, quæ objicerentur, docu-
B menta, noluerunt ad citationem in judicio comparere, quamvis magna fiducia & libertate a comministris nostris Athanasio Marcello & Asclepa incesserentur, querelas suas proponentibus, ac nulla non ratione provocantibus, cum denunciarent, se paratos esse, non solum calumnias eorum refellere, sed ostendere quo-
que, quæ contra Ecclesiam publice deliquissent. Igitur tanto metu con-
scientia urgente correpti sunt, ut se
C fugæ mandarint, & fugiendo calumnias suas patefecerint, & quæ peccaverant, cursu illo confessi sint: & quanquam eorum pravitas non modo ex superioribus; sed & istis quoque innotesceret, tamen ne de fuga sua novum aliquod scelus mutuarentur, decretum fuit, ut secundum veritatis rationem illorum fictæ fabulæ examinarentur. Cum ergo in hoc proposito essemus, deprehendimus ex actis, eos meros sycophantas esse, & insidias nostris Coepiscopis struxisse. Arsenius enim, quem necatum ajebant ab Athanasio, vivit etiamnum
& inter vivos spectatur. Quæ vero de
D isto deque exteris in vulgus sparserant, vana esse apparent. De poculo autem a Macario Presbytero Athanasii, uti ipsi ajebant, confracto, illi, qui Alexandria & Mareota, locisque contiguis huc venere, testantur, nihil omnium factum esse, & Episcoporum Ægyptiorum literis ad comministrum nostrum Julium abunde confirmatum est, ne suspicionem quidem ibi ejus rei fuisse. Porro monumenta actorum, quæ adversus eos se habere ajunt, satis constat, altera parte inaudita confecta fuisse, & tamen in istis ipsis monumentis, Ethnici & Catechumeni pro testimonio interrogati fuere.

ex quibus unus Catechumenus interrogatus dicebat, se intus fuisse, cum Macarius in eo loco præsto fuit: alius quoque, cum ex eo quæreretur, Ischyram ab ipsis toties jactitatum, ægrotum per id temporis in cellula decubuisse dicebat, ut ex eo appareat, nihil omnino mysteriorum actum fuisse, eo quod Catechumeni intus essent, & Ischyras non adesset, sed ægrotus decumberet. Quin & ipse sceleratissimus Ischyras, qui mentitus erat, Athanasium nescio quem sacrorum librorum combussisse, & de eo crimine convictum esse, postmodum confessus est, sed per id tempus ægrotasse & decubuisse, cum Macarius superveniret, ut vel inde facile eum colligas sycophantam esse, certe hujus sycophantæ gratia, ei, qui ne Presbyter quidem erat, titulum Episcopi indulsere. Duo enim quondam Meletii Presbyteri, postea a beato Alexandro Episcopo Alexandriæ recepti, iidemque nunc Athanasii Presbyteri testimonia deposuere, nunquam Ischyram Meletii Presbyterum fuisse, imo ne habuisse quidem Meletium Mareotæ ullam Ecclesiam, aut ministrum in sacris. Nihilominus tamen eum, qui Presbyter non erat, ut Episcopum in testem produxerunt, ut magnificentia nominis per sycophantiam auditores percellerent. Recitata quoque sunt scripta collegæ nostri in sacris Marcelli, & deprehensa est Eusebii dolosa vafricies. Quæ enim Marcellus per modum quæstionis tractaverat, ea tanquam ita esse profiteretur, calumniati sunt. Recitata quoque sunt in his quæstionibus, quæ intercederent & subsequerentur, & inventa est bona & recta fides istius viri. Non enim ex sancta Maria, ut ipsi asseverabant, Verbo Dei initium attribuit, neque finem ejus regno constituit, sed regnum ejus initio & fine carere scriptis prodidit. Asclepas autem comminister noster in sacris, prolatis actorum monumentis Antiochiæ confectis, docuit, cum ibi simul & accusatores, & ipse Eusebius Cæsarienses adessent, judiciis Episcoporum, qui huic causæ præsidebant, se innocentem pronunciatum esse. Non igitur sine causa est, Dilectissimi fratres, quod sæpius citati non obtemperaverint, sed fugere maluerint, & conscientia ad fugam propulsi, crimen suæ sycophantiæ confirmaverint, & causam dederint, ut quæ eorum accusatores præsentes objicerent & demonstrarent, pro veris haberentur.

Ἐξ ὧν εἷς κατηχούμενος ἐρωτώμενος ἔφασκεν, ἔνδον εἶναι, ὅτε ὁ Μακάριος ἐπέστη τῷ τόπῳ· ἕτερος ἐρωτώμενος, ἔλεγε τὸν Ἰσχυρᾶν παρ' αὐτῶν Ἰσχύραν, νοσοῦντα τότε καλακεῖσθαι ἐν κελλίῳ, ὡς ἀπὸ τούτου φαίνεσθαι, μηδόλως γεγονέναι τῶν μυστηρίων, διὰ τὸ τοὺς κατηχουμένους ἔνδον εἶναι, καὶ τὸν Ἰσχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα καλακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας, ψευσάμενος ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι, κεκαυκέναι τὸν Ἀθανάσιόν τινα τῶν θείων βιβλίων καὶ διηλέγχθαι, ὡμολόγησε καὶ ἐκεῖνο κάμνειν νοσεῖν, ὅτε Μακάριος παρῆν, καὶ καλακεῖσθαι, ὡς καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντεῖν αὐτὸν εἶναι, ἀμέλει τῆς συκοφαντίας ταύτης, ἕνεκεν οὐ μόνον τῷ Ἰσχύρᾳ δεδώκασιν Ἐπισκοπῆς ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τῷ μηδὲ πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι. ἀποστάντες γὰρ δύο πρεσβυτέρων τῶν Μελιτίου ποτὲ γενομένων, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ Μακαρίου τοῦ γενομένου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας δεχθέντες, καὶ νῦν σὺν Ἀθανασίῳ ὄντες ἐμαρτύρησαν μηδέποτε τοῦτον πρεσβύτερον Μελιτίου γεγονέναι, μηδὲ ὅλως ἐκκεκηρύχθαι Μελίτιον εἰς τὸν Μαρεώτην Ἐκκλησίαν ἢ λειτουργόν· καὶ ὅμως τὸν μηδὲ πρεσβύτερον τυγχάνοντα. νῦν ὡς Ἐπίσκοπον ἤγαγον, ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ, δόξωσι τῇ συκοφαντίᾳ καταπλήττειν τοὺς ἀκούοντας. ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ Μαρκέλλου, καὶ εὑρέθη τοῦ μὲν Εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ Μάρκελλος εἶπεν, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη γὰρ τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ περὶ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, καὶ ὀρθὴ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς εὑρέθη· ὅτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο, ἤρχειν ἐδίδου τῷ Θεοῦ Λόγῳ, ὅτε τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι τὴν τούτου ἔγραψε, καὶ Ἀσκλήπας δὲ ὁ συλλειτουργὸς περιήνεγκεν ὑπομνήματα γενόμενα ἐν Ἀντιοχείᾳ, παρόντων τῶν κατηγόρων, καὶ Εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ Καισαρείας. καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν δικασάντων Ἐπισκόπων, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῷον εἶναι. εἰκότως ἦν, Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπήκουσαν, εἰκότως ἔφυγον. ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότος ἐλαυνόμενοι, φυγῇ τὰς συκοφαντίας ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν, καὶ πιστωθῆναι κατ' αὐτῶν πεποιήκασιν, ἃ παρόντες οἱ κατηγοροῦντες ἔλεγον καὶ ἐπεδείκνυον. ἐπεὶ τοί-

πρὸς τούτοις πᾶσι, καὶ τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν, οὐ μόνον ἐδέξατο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν, εἰς πρεσβυτέριον, ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς Ἐπισκόπους, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τὴν ἀσέβειαν διαπείρωσι καὶ πλατυνθῶσι, καὶ τὴν εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν. εἰσὶ δὲ τούτων μετὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον νεωστὶ ἔξαρχοι, Θεόδωρος ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος τῆς Κιλικίας, Στέφανος ὁ ἀπὸ Ἀντιοχείας, Γεώργιος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας, Ἀκάκιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Μηνόφαντος ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, Οὐρσάκιος ὁ ἀπὸ Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, Οὔαλης ἀπὸ Μυρσῶν τῆς Παννονίας· καὶ γὰρ ὅτι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ τῆς ἑῴας, οὐκ ἐπέτρεψαν ὅτε εἰς τὴν ἁγίαν Σύνοδον εἰσελθεῖν, ὅτε ὅλως εἰς Ἐκκλησίαν θεοῦ παραβάλλειν. Καὶ ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν, καὶ τόπους Συνόδους ἐποιοῦντο καθ' ἑαυτοὺς, καὶ συνθήκας μετ' ἀπειλῶν, ὥστε ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν Σαρδικὴν, μηδὲ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν, μηδ' ὅπως αὐτοὶ συνελθεῖν τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας, καὶ φαντασίᾳ τὴν ἐπιδημίαν ἑαυτῶν ἐπιδεξαμένους, ταχέως φυγεῖν. Ταῦτα γὰρ γνώναι δεδυνήμεθα, παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Μακαρίου ἀπὸ Παλαιστίνης, καὶ Ἀστερίου ἀπὸ Ἀραβίας, τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς, καὶ διαχωρησάντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. ὅτοι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν Σύνοδον, τὴν μὲν βίαν, ἣν ἔπαθον, ἀπωδύροντο, ὃ δὲν ἦν παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν ἔλεγον πρᾶττεσθαι, προσιθέντες καὶ τοῦτο, ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ τῆς ὀρθῆς αὐτιποιούμενοι δόξης, καὶ κωλυόμενοι παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν ἐνταῦθα, διὰ τὸ ἀπειλεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι κακὰ τοῖς βουλομένοις ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. Τοῦτο γὰρ ἕνεκα, καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας μένειν ἐπῃδάσαν, μηδὲ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες. ἐπεὶ ἂν οὐκ ἔδει πᾶσιν πᾶσαι, οὐδὲ αἰσχυνόμενοι ἔσαν τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμὰ, τὰς φόνους, τὰς πληγὰς, τὰς διὰ τῶν πλασσῶν ἐπιστολῶν συσκευὰς, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ἐξορκισίας, τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τὰς ἐμπρησμοὺς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, ἀπὸ πάντων, τὴν καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως πανασφαῆ δυσώνυμον Ἀρειανὴν αἵρεσιν δι'

Imo præter hæc omnia, depositos olim & ejectos ob Arianam hæresin non solum receperint, sed ad majores gradus evexerint, ex Diaconis Presbyteros, ex Presbyteris Episcopos facientes, non in alium usum, quam ut impietatem disseminarent, latiusque diffunderent, & piam fidem corrumperent. Quo in negotio post Eusebium facile principes sunt, Theodorus ab Heraclia, Narcissus a Neroniade Ciliciæ, Stephanus ab Antiochia, Georgius a Laodicea, Acacius a Cæsarea Palæstines, Menophantus ex Epheso, quæ est Asiæ, Ursacius a Singidono Mysiæ, Valens a Mursis Pannonicis. Nam & isti eos, qui secum ab Oriente descendebant, non permiserunt ad sacrosanctam Synodum introire, aut ullo modo ad Ecclesiam DEI appellere, & in itinere Sardicensi certis in locis conciliabula in morem Synodi per se habuerunt, & fœdera cum interminationibus conflaverunt. Quapropter cum Sardicam pervenissent, minime omnium judicio steterunt, aut in eundem locum cum sacra Synodo convenire voluerunt, sed mox ubi eo perveniissent, & pro perfunctoria specie purgationis adventum suum ostentassent, raptim inde aufugerunt. Rem ita actam esse per comministros nostros Macarium Palæstinum, & Asterium Arabem, qui una cum iis in itinere fuerunt, & ab eorum infidelitate recesserunt, resciscere licuit, qui cum ad sacram Synodum venissent, simul & de vi, quam passi essent, conquesti sunt, & quanta pravitate in rebus agendis usi essent Eusebiani, indicarunt: id quoque ab illis additum, esse illic multos rectæ fidei cultores, quos isti prohibuerunt, ne huc venirent, pericula minasque, si quis ab ipsis recederet, denunciantes: Ac propterea curasse, ut omnes in itinere eodem domicilio uterentur, ne vel tantillum quispiam ab illis seorsum agere posset. Sed quia eorum sycophantiæ, vincula, cædes, verbera, falsæ epistolæ, contumeliæ, virginum denudationes, exterminationes, evastationes, incendia Ecclesiarum, transultusque a minoribus civitatibus ad majores parœcias, & quod gravissimum est, denuo per eosdem excitata contra rectam fidem infelicissima Arianorum hæresis

reticenda non sit : ideo nos dilectos fratres & comministros nostros Athanasium, Marcellum, Asclepam & cæteros, qui cum illis Deo nobiscum serviunt, innocentes & puros pronunciamus, literis ad singulas parœcias missis, ut populi cujusque Ecclesiæ cognoscant sui Episcopi sinceritatem, eumque pro Episcopo & habeant, & expectent : istos autem more luporum in horum Ecclesias invadentes, Gregorium, inquam, in Alexandriam; Basilium in Ancyram, Quintianum in Gazam, eos neque Episcopos appellent, neque ullam cum eis communionem habeant, aut eorum literas recipiant, aut vicissim mittant. Theodorum autem, Narcissum, Acacium, Stephanum, Ursacium, Valentem, Menophantum, & Georgium, per metum huc ab Oriente non audentem venire, sed tamen a beato Alexandro depositum, tum quia iste & cæteri illi sectatores sunt Arianicæ rabiei, tum ob reatum criminum omnes sacrosancta Synodus communi calculo exauctoratos omnino ab officio Episcopatus summovet : Decrevimusque, eos non modo Episcopos non esse, sed ne dignos quidem fidelium communione. Imo quia separant filium a patre, & Verbum a suo Patre alienant, æqvum esse, eos ab Ecclesia Catholica separari, & alienos indignosque haberi Christiano nomine. Sint vobis igitur anathema, eo quod verbum veritatis adulteraverint, præceptum siquidem Apostolicum est : *Si quis Evangelizaverit vobis præterid, quod accepistis, anathema esto.* Cum his ne quis communionem habeat, præcipite, cum nihil commune sit tenebris & luci, hos procul a vobis arcete : cumque nulla sit concordia Christo cum Belial, cavete interim, dilecti, ne vel scribatis ad eos, vel eorum scripta recipiatis. Quin & vos quoque studete fratres & comministri nostri in sacris obeundis, ut spiritu præsentes in nostra Synodo suffragium conferatis per vestras subscriptiones, quo ab omnibus ubique sacrorum ministris concordia servetur. Divina providentia sanctos & lætos vos conservet, Dilecti fratres. Hosius Episcopus subscripsit, quod & cæteri fecere. Hæc ita scriptis mandata, sacrum Sardicense

Gal. 1. 6. p.

αὐτῶν, τοῦτο ἕνεκεν, τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς, Ἀθανάσιον, καὶ Μάρκελλον, καὶ Ἀσκληπιὸν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ Κυρίῳ, ἀθῴους, καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα, γράψαντες καὶ εἰς ἑκάστην Παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἑκάστης Ἐκκλησίας τοὺς λαοὺς, τὸ ἰδίου Ἐπισκόπου τὴν καθαρότητα, καὶ τοῦτον μὲν ἔχειν Ἐπίσκοπον καὶ ποιμένα, τοὺς δὲ εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας δίκην λύκων, Γρηγόριον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ Κυϊντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ, τούτους μήτε Ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μηδὲ ὅλως κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μηδὲ δέχεσθαί τινα παρ' αὐτῶν γράμματα, μηδὲ γράφειν πρὸς αὐτούς· τοὺς δὲ περὶ Θεόδωρον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Ἀκάκιον, καὶ Στέφανον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μηνόφαντον, καὶ Γεώργιον, εἰ καὶ φοβηθεὶς μὴ παρεγένετο ἀπὸ τῆς ἑῴας, ὅμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Μακαρίτου Ἀλεξάνδρου καθαιρεθῆναι αὐτὸν, καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν, καὶ τούτους τῆς Ἀρείου μανίας, καὶ διὰ τὰ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα, τούτους πάμψηφι καθεῖλεν ἡ ἁγία Σύνοδος ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς, καὶ ἐκρίναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς Ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας μὴ τῆς πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι· τοὺς γὰρ χωρίζοντας τὸν υἱὸν, καὶ ἀπαλλοτριοῦντας τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, χωρίζεσθαι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πρέπει, καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Χριστιανῶν ὀνόματος. ἔστω σαν οὖν ὑμῖν ἀνάθεμα, διὰ τὸ κεκαπηλευκέναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, Ἀποστολικόν ἐστι τὸ παράγγελμα. Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Τούτοις μηδένα κοινωνεῖν παραγγείλατε, ὡς μία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος· τούτους πάντας μακρὰν ποιεῖτε, ὡς μία γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, καὶ φυλάξασθε, ἀγαπητοὶ, μήτε γράφειν πρὸς αὐτοὺς, μήτε γράμματα παρ' αὐτῶν δέχεσθαι. πρεσβεύσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ, ὡς τῷ πνεύματι συντόντες τῇ Συνόδῳ ἡμῶν, συνεπιψηφίσασθε δι' ὑπογραφῆς ὑμετέρας, ὑπὲρ τοῦ παρὰ πάντων τὴν πανταχοῦ συλλειτουργῶν, τὴν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. ἡ θεία πρόνοια καθοσιωμένους ὑμᾶς καὶ ἀγαλλιῶντας διαφυλάττοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ὅσιος Ἐπίσκοπος ὑπέγραψε, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες. Ταῦτα γράψασα ἡ ἐν Σαρδικῇ

Σωσσθ, ἀπέστειλε καὶ πρὸς τοὺς μὴ δυνηθέν- A Concilium ad eos, qui interesse non po-
τας ἀπαντῆσαι, καὶ γεγόνασι καὶ αὐτοὶ σύμ- tuerant, misit, qui ipsi quoque suis suffra-
ψηφοι τοῖς κειμένοις. τῶν δὲ ἐν τῇ Σωσσθ giis decreta Synodi approbarunt. Eo-
γεγραφότων, καὶ τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων τὰ ὀνό- rum autem, qui in Synodo scripserunt,
ματά ἐστι τάδε. cæterorumque aliorum Episcoporum ista
sunt nomina:

Ὁσιος ἀπὸ Σπανίας, Ἰούλιος Ῥώμης, δι' Hosius ab Hispania, Julius Romæ per
Ἀρχιδάμου καὶ Φιλοξένου πρεσβυτέρων, Πρω- Archidamum & Philoxenum Presbyte-
τογένης, Σαρδικῆς, Γαυδέντιος, Μακεδόνιος, ros suos, Protogenes Sardicæ, Gauden-
Σεβῆρος, Πραιτέξτατος, Οὐρσάκιος, Λού- tius, Macedonius, Severus, Prætextatus,
κιλλος, Εὐγένιος, Βιτάλιος, Καλεπόδιος, Ursacius, Lucillus, Eugenius, Vitalius,
Φλωρέντιος, Βάσσος, Οὐϊνκέντιος, Στερκόριος, Calepodius, Florentius, Bassus, Vincen-
Παλλάδιος, Δομιτιανὸς, Χάλβις, Γερόντιος, B Porphyrius, Dioscorus, Zosimus, Janua-
Πορφύριος, Διόσκορος, Ζώσιμος, Ἰανουάριος, rius, Zosimus, Alexander, Eutichius, So-
Ζώσιμος, Ἀλέξανδρος, Εὐτύχιος, Σωκράτης, Διόδωρος, crates, Diodorus, Martyrius, Eleutherius,
Μαρτύριος, Ἐλευθέριος, Εὔκαρπος, Ἀθηνόδωρος, Eucarpus, Athenodorus, Irenæus, Julia-
Εἰρηναῖος, Ἰουλιανὸς, Ἀλύπιος, Ἰωνᾶς, Αἴτιος, nus, Alypius, Jonas, Ætius, Restitutus,
Ῥεστίτουτος, Μαρκελλῖνος, Ἀπριανὸς, Βιτάλιος, Marcellinus, Aprianus, Vitalius, Valens,
Οὐάλης, Ἑρμογένης, Κάστος, Δομετιανὸς, Φορ- Hermogenes, Castus, Domitianus, Fortu-
τουνάτιος, Μάρκος, Ἀννιανὸς, Ἡλιόδωρος, Μουσαῖος, natius, Marcus, Annianus, Heliodorus,
Ἀστέριος, Παρηγόριος, Πλούταρχος, Ὑμήναιος, Musæus, Asterius, Paregorius, Plutarchus,
Ἀθανάσιος, Λούκιλλος, Ἀμάντιος, Ἄριος, Ἀσκλη- Hymenæus, Athanasius, Lucillus, Aman-
πιὸς, Διονύσιος, Μάξιμος, Τύφων, Ἀλέξανδρος, Αν- C tius, Arius, Asclepius, Dionysius, Maximus,
τίγονος, Αἰλιανὸς, Πέτρος, Σύμφορος, Μερ- Typhon, Alexander, Antigonus, Ælianus,
κούριος, Εὔτυχος, Φιλολόγιος, Σπεδάσιος, Petrus, Symphorus, Musonius, Eutychus,
Ζώσιμος, Πείκιος, Ἀδόλιος, Σαπρίκιος. Philologius, Spudasius, Patricius, Zosimus,
Pricius, Adolius, Sapricius.

Γαλλίας, Μαξιμιανὸς, Βηρίσιμος, Βήκτωρ, Gallias, Maximianus, Verissimus,
Βαλεντῖνος, Δησιδέριος, Εὐλόγιος, Victurus, Valentinus, Desiderius, Eulo-
Σαρβάτιος, Δυσκόλιος, Σουπερίωρ, Μερ- gius, Sarbatius, Dyscolius, Superior, Mer-
κούριος, Δεκλοπετὸς, Εὐσέβιος, Σεβηρῖνος, curius, Declopetus, Eusebius, Severinus,
Σάτυρος, Μαρτῖνος, Παῦλος, Ὀπταπανὸς, Satyrus, Martinus, Paulus, Optatianus,
Νικάσιος, Βίκτωρ, Σεμπρώνιος, Βαλερῖνος, Nicasius, Victor, Sempronius, Valerinus,
Πάκατος, Ἰεσσῆς, Ἀρίστων, Σιμπλίκιος, Pacatus, Jesses, Ariston, Simplicius, Aman-
Μετιανὸς, Ἀμαντὸς, Ἀμιλλιανὸς, Ἰουστινιανὸς, D tus, Metianus, Amillianus, Justinianus,
Βικτωρῖνος, Σατορνῖλος, Ἀβουνδάντιος, Δω- Victorinus, Saturnilus, Abundantius, Do-
ναλιανὸς, Μάξιμος. natianus, Maximus.

Ἀφρικῆς, Νέσσος, Γράτος, Μεγάσιος, Κολ- Africæ, Nessus, Gratus, Mega-
δαῖος, Ῥογατιανὸς, Κονσόρτιος, Ῥοῦφινος, Μαν- sius, Coldæus, Rogatianus, Consortius,
νῖνος, Κεσιλιανὸς, Ἐρεννιανὸς, Μαριανὸς, Οὐα- Ruphinus, Manninus, Cesilianus, Eren-
λέριος, Δινάμιος, Μυζόνιος, Ἰοῦστος, Κε- nianus, Marianus, Valerius, Dinamius, My-
λεστῖνος, Κυπριανὸς, Βίκτωρ, Ὀνορᾶτος, Μα- zonius, Justus, Celestinus, Cyprianus, Vi-
ρῖνος, Πανθαγάθος, Φῆλιξ, Βανδίος, Λίβερ, ctor, Honoratus, Marinus, Panthagatus,
Καπίτων, Μινερσάλης, Κόσμος, Βίκτωρ, Felix, Bandius, Liber, Capito, Minersales,
Ὑπερίων, Φῆλιξ, Σεβηριανὸς, Ὁπταντίος, Cosmus, Victor, Hisperio, Felix, Severia-
Ἕσπερος, Φιδέντιος, Σαλούστιος, Πασχάσιος. nus, Optantius, Hesperus, Fidentius, Salu-
stius, Paschasius.

Αἰγύπτου, Λιβούρνιος, Ἀμάντιος, Φῆλιξ, Ægyptii, Liburnius, Amantius, Fe-
Ἰσχυράμων, Ῥωμύλος, Τιβερῖνος, Κονσόρ- lix, Ischyramon, Romulus, Tiberinus,

Consortius, Heraclides, Fortunatius, (Hermeas,) Fortunianus, Dioscorus, Bastamon, Datyllus, Andreas, Serinus, Arius, Theodorus, Evagoras, Helias, Timotheus, Orion, Andronicus, Paphnutius, Hermias, Arabion, Psenosiris, Apollonius, Majus, Serapampon, Serenus, Philon, Philippus, Apollonius, Paphnutius, Paulus, Dioscorus, Nilammon, Serenus, Aquila, Aotas, Apocration, Isaac, Theodorus, Apollos, Ammonanus, Nilus, Heraclius, Arion, Athas, Arsenius, Agapammon, Theon, Apollonius, Helias, Panninuthius, Andragathius, Nemesion, Serapion, Ammonius, Xenon, Gerontius, Quintus, Leonides, Sempronianus, Philon, Heraclides, Hieracys, Rufus, Pasophius, Macedonius, Apollodorus, Flavianus, Psaes, Syrus, Apphus, Serapion, Esaias, Paphnutius, Timotheus, Elurion, Gajus, Musæus, Pistus, Heraclammon, Hero, Helias, Anagamphus, Apollonius, Gajus, Philotas, Paulus, Tithoes, Eudæmon, Julius.

Πῶ, Ηρακλείδης, Φορτουνάτῶ, Φορτουνιανὸς, Διόσκορ☉, Βασάμων, Δάτυλλ☉, Ανδρέας, Σερῖν☉, Αρει☉, Θεόδωρ☉, Ευαγόρας, Ηλίας, Τιμόθε☉, Ωρίων, Ανδρόνικ☉, Παφνούτι☉, Ερμείας, Αραβίων, Ψενόσιρις, Απολλώνι☉, Μοδῖς, Σαραπάμπων, Φίλων, Φίλιππ☉, Απολλώνι☉, Παφνούτιος, Παῦλος, Διόσκορ☉, Νιλάμμων, Σερῆν☉, Ακύλας, Αωτᾶς, Αποκρατίων, Ισάακ, Θεόδωρ☉, Απολλὼς, Αμμωνανό☉, Νεῖλ☉, Ηρακλεί☉, Αρείων, Αθὰς, Αρσένι☉, Αγαπάμμων, Θέων, Απολλώνι☉, Ηλίας, Παννιάθι☉, Ανδραγάθι☉, Νεμεσίων, Σαραπίων, Αμμώνι☉, Ξένων, Γερόντι☉, Κύιντ☉, Λεονίδης, Σεμπρωνιανὸς, Φίλων, Ηρακλείδης, Ιέρακυς, Ρῦφ☉, Πασόφι☉, Μακεδόνιος, Απολλώδωρος, Φλαβιανὸς, Ψάης, Σύρος, Απφὼς, Σαραπίων, Ησαΐας, Παφνούτι☉, Τιμόθεος, Ελουρίων, Γαΐ☉, Μουσαῖ☉, Πισὸς, Ηρακλάμμων, Ηρων, Ηλίας, Ανάγαμφ☉, Απολλώνι☉, Γαΐ☉, Φιλοτᾶς, Παῦλ☉, Τιθόης, Ευδαίμων, Ιούλιος.

Qui autem in Canalio Italiæ, Probatius, Viator, Facundinus, Joseph, Numedius, Sperantius, Severus, Heraclianus, Faustinus, Antoninus, Heraclius, Vitalius, Felix, Crespinus, Paulianus.

Οἱ ἐν τῷ Καναλίῳ, τῆς Ιταλίας Προβάλι☉, Βιάτωρ, Φακουνδῖν☉, Ιωσῆς, Νουμήδι☉, Σπεράντι☉, Σεβῆρος, Ηρακλειανὸς, Φαυστῖν☉, Αντωνῖν☉, Ηράκλει☉, Ουϊτάλιος, Φῆλιξ, Κρηπσῖν☉, Παυλιανός.

Cypri, Auxebius, Photius, Gerasius, Aphrodisius, Irenicus, Nunechius, Athanasius, Macedonius, Triphellius, Spyridon, Soscrates, Norbanus.

Κύπρου, Αυξήβι☉, Φώτιος, Γηράσι☉, Αφροδίσι☉, Ειρηνικὸς, Νουνέχι☉, Αθανάσιος, Μακεδόνιος, Τριφήλλιος, Σπυρίδων, Σωσικράτης, Νορβανός.

Palæstinæ, Maximus, Ætius, Arius, Theodosius, Germanus, Silvanus, Paulus, Claudius, Pricius, Elpidius, Germanus, Eusebius, Zenobius, Paulus, Petrus. Qui igitur decretis Synodi subscripserunt, sunt isti, plurimique item alii sunt, qui ante hanc Synodum pro nobis scripserunt, tum ex Asia, tum ex Phrygia, tum ex Isauria, quorum singulorum nomina cum suis epistolis circumferuntur, prope sexaginta tres. In universum autem trecenti quadraginta quatuor. Hæc cum præcepisset religiosissimus Imperator Constantius, nos ad se accersiri jussit, & seorsum ad fratrem suum beatum Constantem scripsit, ad nos quoque semel iterum ac tertio literas misit.

Παλαιστίνης, Μάξιμ☉, Αέτιος, Αρειος, Θεοδόσι☉, Γερμανὸς, Σιλβανὸς, Παῦλος, Κλαύδιος, Πρίκιος, Ελπίδι☉, Γερμανὸς, Ευσέβιος, Ζηνόβιος, Παῦλος, Πέτρος. Οἱ μὲν οὖν τοῖς ὑπὸ τῆ Συνόδῳ γεγραφῆσιν ὑπογράψαντες, ὅτι τε ἕτεροι δὲ πλεῖστοί εἰσιν, οἱ καὶ πρὸ ταύτης τῆς Συνόδου γράψαντες ὑπὲρ ἡμῶν. ἀπό τε τῆς Ασίας καὶ Φρυγίας, καὶ Ισαυρίας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐμφέρεται, ἐγγὺς, ξγ'. ὁμοῦ, τμδ'. Ταῦτα μαθὼν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς Κωνσταντίος, μετεπέμψατο ἡμᾶς, γράψας ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ, τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, πρὸς δὲ ἡμᾶς, ἅπαξ καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον ταῦτα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ ΑΥγγς Αθανασίῳ.

CONSTANTIUS VICTOR Augustus Athanasio.

Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάττης ἀγρίοις κύμασιν, οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία· γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ σεσηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, οὐ παρῆκεν ἡ ἀπάμαυρος ἡμῶν εὐσέβεια. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαιρέτου σε πρὸς ἡμᾶς καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν· ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς προθέσεως ἐνεπόδισε, διὰ τοῦτο δωρεᾶς πλήρεσι γράμμασι, πρὸς τὴν σὴν σεμνότητα διεπεμψάμεθα, ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι, ταχεῖαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν προσδάσῃς, ἐπὶ τῷ, τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίας ἀπολαύσας, καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς· τοῦτο γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην μου καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα, τὸν νικητὴν Αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα σοὶ ἐλθεῖν ἐξουσίαν δῶ, ἐπὶ τῷ, ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπιθυόντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

DIU te jactari vexarique immanibus undarum procellis, nostræ clementiæ humanitas non permisit: nudatum siquidem paternis penatibus, bonisque tuis spoliatum, & in aviis feralibusque locis errabundum nostra indefatigabilis pietas non deseruit. Nam tametsi jam pridem supersedi, mentis meæ propositum ad te scribere, eo quod te ultro adventurum expectarem, & postulaturum malorum tuorum remedium, tamen quia fortasse voluntatem propositi tui metus impedivit, ideo literas munificentiæ nostræ plenissimas ad tuam constantiam misimus, ut securiter conspectui nostro quam primum tuam præsentiam offeras, ut votivi participeps fias, nostramque humanitatem expertus, tuis restituaris: hac enim de causa Dominum meum & fratrem Constantem, Victorem Augustum, pro te adhortationibus conveni, ut tibi veniendi facultatem daret, quo utriusque nostrum nutu Patriæ restituaris, & hoc pro pignore nostræ gratiæ habeas.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

EPISTOLA SECUNDA.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον προσέλθῃ, διὰ τὸ μάλιστα βέλεσθε ἡμᾶς ἀποσεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν καὶ ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν σεμνότητα δεδώκαμεν, δι' ὧν προτρεπόμεθα, χωρίς τινος ἀπιστίας καὶ φόβου, πελεύειν σε δημοσίοις ὀχήμασι, καὶ προσδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα, ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαύσας ἀνύσῃς.

ETSI superioribus literis significavimus, ut securiter ad nostrum comitatum accederes, eo quod maxime cupiamus te ad tuos remittere, tamen etiam nunc has literas ad tuam constantiam misimus, quibus adhortamur, ut sine omni diffidentia aut metu publica vehicula inscendas, & properes ad nos, ut, quæ concupiscis, assequare.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

EPISTOLA TERTIA.

Ἡνίκα ἐν τῇ Ἐδέσσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σὲ ἐλθεῖν εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον προσδάσῃς, ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέρων πρόσοψιν, εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεύσῃς· ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας,

CUM Edessæ commoraremur, præsentibus tuis Presbyteris, placuit, ut, misso ad te Presbytero, festinares ad nostrum comitatum venire, ut, ubi nostrum vidisses conspectum, statim in Alexandriam transires: sed quia plurimum temporis intercessit, ex quo literis nostris acceptis non venisti,

Cæterum cum jam ad Imperatorem cum his veniſſem, ille nos ſereno ſinceroque vultu intuitus, in patriam & Eccleſiam remiſit cum iſtis literis, ad Epiſcopos & Presbyteros & populos datis.

Μετὰ τούτων ἐλθόντα με, γνησίως ἐώρακεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, γράψας τοῖς Ἐπισκόποις, καὶ πρεσβυτέροις καὶ λαοῖς, ταῦτα.

VICTOR CONSTANTIUS Maximus, Auguſtus, Epiſcopis & Presbyteris Catholicæ Eccleſiæ.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ *μέγιστος, σεβαστὸς, Ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.*

NON eſt derelictus a Dei gratia reverendiſſimus Athanaſius, tametſi ad breve tempus humanæ probationi ſubjectus fuerit. Juſtum enim debitumque jam ab omni rerum contemplatrice providentia calculum retulit, eo quod & voluntate Optimi, & judicio noſtro patriam & Eccleſiam, quam antea divino nutu poſſedit, recipiat: ad quem congruentia etiam a noſtra humanitate perferri oportet, a Deo ut omnia, quæ antea contra eos, qui cum eo communionem celebrarunt, decreta fuere, oblivioni tradi velim, omnisque deinceps ſuſpicio contra aboleatur: & immunitas, quam olim habuere ipſius clerici, firma illis & rata (prout decet) conſervetur. Quin & hoc quoque ejus gratiæ adjici æqvum arbitrati ſumus, ut apud univerſos ſacri ordinis viros promulgetur, cunctis, qui Athanaſio adhæſere, datam eſſe ſecuritatem, ſive Epiſcopi, ſive Clerici ſint. Abunde enim argumentum erit, unumquemque eorum probi animi eſſe, vel eo ſolo, quod Athanaſio conſociati fuere. Quicunque enim meliori & judicio & factione hujus communionem elegerunt, hos omnes juſſimus ad exemplar ſuperioris providentiæ, & ſecundum noſtram voluntatem, ut gratia ab optimo Deo tributa ſecuriter perfruantur. Deus vos ſervet.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος Ἀθανάσιος, ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ τῶν ἀνθρώπων δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τῷ ὀφειλομένῳ καὶ τῆς παντεφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο ψῆφον, ἀπολαβὼν βούλησθαι τὸ κρεῖττον καὶ κρίσει ἡμετέρᾳ, τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ νεύματι πρώτης ἐτύγχανε, τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει καὶ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξαι πραότητος, ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου καὶ τῶν ἀπὸ κοινωνηκότων ὡρισμένα, νῦν ἀμνησίᾳ παραδοθῆναι, πᾶσάν τε ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτῶν, χολάσαι τὸ λοιπὸν, τὴν ἀτέλειαν, ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇς εἰς αὐτὸν χάριτι προσιθέναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν, ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προσιθεμένοις, εἴτε Ἐπισκόποις, εἴτε κληρικοῖς. ἱκανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσαι, ἡ πρὸς τοῦτον ἕνωσις, ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας, γνώμωμοι τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν κατ' ὁμοιότητα τῆς Θεανόσης προνοίας, καὶ νῦν τῆς ὑφ' ἡμῶν, βούλησθαι τὸ κρεῖττον παραχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

EPISTOLA SECUNDA.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς ἁγίας Ἀλεξάνδρειαν Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

VICTOR CONSTANTIUS Maximus, Augustus, populo Alexandriæ Catholicæ Ecclesiæ.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε, ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ προνοίας ἐσέρηθε, Ἀθανάσιον τὸν Ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα, καὶ διὰ τὴν τῶν οἰκείων ἠθῶν εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν, τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προσησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν, καὶ ἡμῖν δεῖσαν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ τοῦ Ἐκκλησίας θεσμοῦ, διαρκῆ φυλάττειν ποιήσασθε. οὐδὲ γὰρ εὔλογόν ἐστι διχόνοιάν τινα ἢ σάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, ὑπεναντίον τοῦ τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας, καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα, τὸ δὲ ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προσάτῃ καὶ ἐπικύρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον, ἐμμένειν συνήθως προσήκειν ὡς ἂν τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, καὶ οἱ ὁπωσοῦν τῶν ἐθνῶν τοῦ τῶν εἰδώλων πλάνης ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες, ἐπὶ τὴν ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν, προθυμότατα ἀσεύδοιεν ἀγαπητοί. καὶ αὖθις ἂν προσήκειν τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν, τὸν δὲ Ἐπίσκοπον ψήφῳ ἐπαίνου κρείττονος, καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀπεσαλμένον, ἡδέως δέξασθε, καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ, ἀσπασὸν ἡγήσασθε. τοῦτο γὰρ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πραότητι προσῆκεν συνέσηκεν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ πᾶσαν ἀνασοβῆσαι καὶ σάσεως πρόφασιν περαιρεθῆναι τοῦ ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, τοῖς παρ' ἡμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν, ἅπαντας, ὅς ἂν ἀσυνήθης καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. ἀμφότερα οὖν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μετ' ἐπαίνου κρείττονος γνώμην, καὶ τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τοῦ ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν τῶν ἀτάκτων ὠφέλειαν. τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ φυλάττοντες,

CUM ante oculos habeamus vestram in omnibus disciplinam, & nequaquam inscii simus, vos jam pridem Episcopali providentia destitutos, decrevimus Athanasium Episcopum, virum apud omnes sanctimonia, morumque probitate clarum, ad vos remittere: hunc igitur, si lubenter & decenter receperitis, eumque ad Deum fusis precibus opitulatorem adhibueritis, concordiam & vobis decoram & nobis gratissimam simul, & pacem perpetuam, Ecclesiæ legem, conservabitis. Absurdum enim discordiam aut seditionem inter vos agitari, & alienum hoc ipsum est a nostrorum temporum integritate: Volumus igitur, & hoc vitium prorsus a vobis abesse, & vos precibus fusis perpetim illo, ut dixi, præside & opitulatore apud Deum uti, & in eo studio solito more perseverare, ut tali proposito, ex omnium vestrum voto & sententia succedente, Gentiles, qui etiamnum idolorum erroribus inhærent, ad sacræ religionis cognitionem promptissime decurrant: quapropter denuo vos admonemus, ut superioribus dictis acquiescentes Episcopum suffragio Optimi, & nostra voluntate huc remissum libenter suscipiatis, eumque ab animis sententiisque vestris indivisibilem puteris: id enim vos decet, & nostræ mansvetudini congruum est: ad omnem siquidem conturbationis & seditionis materiem extirpandam, qua cupidi malorum libenter utuntur, nostris apud vos judicibus per literas injunximus, ut quotquot seditiosos invenerint, pœnis, suppliciisque legum coerceant. Omnia igitur ista præ oculis habentes, & nostram cum optimo Deo conjunctam sententiam, curamque vestram simul & concordiæ pœnamque in immodestos constitutam, congrua decentiaque sacræ religionis legibus servantes,

prædictum Athanasium cum omni reverentia & honore colite, vestrasque & preces cum eo & pro vestra & pro cujusque vitæ sanctitate Deo omnium parenti offerte.

His scriptis, jussit ea, quæ prius adversus me decreta erant per calumnias Eusebii, abrogari & tolli de tabulis ducis & præfecti Ægypti, missusque ea de causa Eusebius decurio, sustulit ea de tabulis, scripta autem sese ad istum modum habent.

A τὸν περιφερόμενον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπὲρ τε ἑαυτῶν. καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας, τῷ τῶν ὅλων πατρὶ Θεῷ, ἀναπέμπειν ἀποδίδοσθε.

Ταῦτα γράψας, ἐκέλευσε καὶ τὰ πρότερον παρ' αὐτοῦ γραφέντα κατ' ἐμοῦ ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἀναιρεθῆναι, καὶ ἀφανισθῆναι ὑπὸ τῶν τάξεων, τὰ δὲ δόξαντα τῷ ἐπάρχῳ καὶ Αἰγύπτου, καὶ ὑποσαλεὶς Εὐσέβιος ὁ δεκυρίων, ἔλαβεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν τάξεων, καὶ ἔστι τὰ γραφέντα, ταῦτα.

VICTOR CONSTANTIUS Augustus Nestorio, & eadem forma Augustamnicæ Thebaidis & Africæ Præsidibus.

B ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, Νεστορίῳ, τῷ ὁ αὐτῷ τύπῳ καὶ τῷ ἐν Αὐγουσταμνίκῃ καὶ Θηβαΐδι, καὶ Λιβύαις ἡγεμόσιν.

SI quid unquam antea ad noxam contumeliamve eorum, qui Athanasio communicaverunt, decretum invenitur, id omnino deleri volumus. Nam & immunitatem, quam antea habuerunt ejus clerici, iterum eosdem habere volumus. Hoc enim decretum nostrum observari jubemus, ut restituto Athanasio suæ Ecclesiæ, communicatores illius eandem habeant immunitatem, quam antea possederunt, quamque cæteri Clerici habent, quo & ipsi se prorsus restitutos esse gaudeant. Deductus igitur cum suis ad istum modum Athanasius, in peragranda Syria, Syros & Palæstinos Episcopos convenit, qui Synodo Hierosolymis coacta, sinceriter eum cum suis exceperunt, & cum pace deduxerunt. Simul has literas ad Ecclesiam & Episcopos scripserunt.

Εἴ τί ποτε πρὸ τούτου ἐπιβλάβη καὶ ὑπὲρ τῶν κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ προσταχθὲν εὑρίσκεται, ταῦτα νῦν ἀπαλοιφθῆναι βουλόμεθα. καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν εἶχον οἱ αὐτοὶ κληρικοί, τοὺς αὐτοὺς πάλιν τὴν αὐτὴν θέλομεν ἔχειν. ταύτῃ γὰρ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα, ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ, ἔχειν τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν ἀεὶ εἶχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν, ἵν' ὥσπερ ἔχοντες καὶ αὐτοὶ, χαίρωσι. προπεμφθεὶς οὖν καὶ διερχόμενος τὴν Συρίαν, συνέτυχον τοῖς κατὰ τὴν Παλαιστίνην Ἐπισκόποις, καὶ Σύνοδον ποιήσαντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, γνησίως ἡμᾶς ἀπεδέξαντο, καὶ αὐτοὶ μετ' εἰρήνης προέπεμψαν, καὶ ἔγραψαν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς Ἐπισκόπους, ταῦτα.

SANCTA SYNODUS HIEROSOLYMITANA, omnibus sacrorum in Africa & Ægypto comministris nostris Presbyteris, item Alexandrinis Diaconis, populoque, Dilectissimis fratribus in Christo, Salutem.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ Ἱεροσολύμοις συναχθεῖσα, τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις συλλειτουργοῖς, καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

PRO dignitate rerum omnium domino gratias agere non sufficimus de miraculis, quæ ubique & potissimum erga vestram Ecclesiam operatur, cum vobis restituat pastorem vestrum & dominum

ΚΑΤ' ἀξίαν τῶν ὅλων Θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἐκκλίνομεν, Ἀγαπητοὶ, ἐφ' οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάντοτε, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μὴ τὸν μελέας Ἐκκλησίας, τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ Κύριον,

καὶ συλλήτουργον ἡμῶν Ἀθανάσιον ἀποδοὺς ὑμῖν. τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; ἀληθῶς αἱ εὐχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, τοῦ κηδομένου τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἀποδόντι ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδυρμούς, καὶ διὰ τοῦτο τὰς δεήσεων ὑμῶν ἐπανήσαντι. ἦτε γὰρ, ὡς πρόβατα ἐρριμένα καὶ ἐσκυλμένα μὴ ἔχοντα ποιμένα, διὰ τοῦτο ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν ἐφ' ὑψηλοῦ, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν, ὃν ἀπεθυμεῖτε. ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πράττοντες, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ, περιλαβόντες αὐτὸν ἠσπασάμεθα, καὶ κοινωνήσαντες δι' αὐτοῦ ὑμῖν ταύτας τὰς προσρήσεις διαπεμπόμεθα. καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ὑμῶν εὐχὰς, ἵν' εἰδῆτε τῷ συνδέσμῳ τὸ πρὸς αὐτὸν κοινωνικὸν καὶ ἡμᾶς ἐνώσαν. ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων εὔχεσθαι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸ πόθον ὑμῶν τὸν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ αὐτοῦ καθαρότητα, ἀποκατέστησαν αὐτὸν ὑμῖν μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν. ὑπτίαις οὖν ὑποδεξάμενοι αὐτὸν χερσὶ, καὶ τὰς εὐφημίας πρὸς τούτοις εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψαι τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισαμένῳ Θεῷ ἀποδόσατε, ὑπὲρ δὲ διαπαντὸς ὑμᾶς χαίρειν σὺν Θεῷ καὶ δοξάζειν ἡμῶν τὸν Κύριον, ὃν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Τῶν δὲ ὑπογραψάντων τὰ ὀνόματα εἰ καὶ φθάσας ἐδήλωσα, ἀλλὰ καὶ νῦν ἔγραψα, εἰσὶ γὰρ, Μάξιμος, Αἴτιος, Ἀρείος, Θεόδωρος, Γερμανὸς, Σιλβανὸς, Παῦλος, Πατρίκιος, Ἐλπίδιος, Γερμανὸς, Εὐσέβιος, Παῦλος, Μακρῖνος, Πέτρος, Κλαύδιος. ταῦτα βλέποντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, κατέγνωσαν λοιπὸν ἑαυτῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην, ἐξωμολογήσαντο, καὶ αὐτοὶ μεταγινώσκοντες, συγγνώμην τε ἠτήσαντο, καὶ ἔγραψαν πρὸς Ἰούλιον τὸν Ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα. τὰ μέντοι ἀντίγραφα ἀπεστάλη μοι παρὰ Παυλίνου τοῦ Ἐπισκόπου Τιβέρεως.

A comministrum nostrum Athanasium. Quis enim speravit unquam ea se oculis visurum, quæ nunc re ipsa experimini? Certe preces vestræ exauditæ sunt ab omnium rerum Domino, qui pro sua Ecclesia curam gerit, vestrasque lacrymas lamentationesque intuetur, ac proinde vestras obsecrationes ratas voluit. Eratis tanquam oves abjectæ dissipatæque sine pastore, propterea ad vos cœlitus respexit verus pastor, ovium suarum mire solicitus, eumque vobis restituit, quem desiderabatis. Ecce enim nos omnia pro Ecclesiastica pace agentes, & cum vestra dilectione conspirantes, priores illum amplexi sumus, & communione cum eo inita, has salutationes vobis mittimus, & hæc nostra gratulantia vota, ut cognoscere-B tis, nos copula communionis illi conjunctos esse. Vestrum autem est pro pietate religiosissimorum Imperatorum orare, qui & ipsi in gratiam vestri in illum amoris illiusque innocentiæ, quam jam cognitam habent, eum cum omni honore restituere voluerunt. Supinis igitur manibus eum excipientes, preces gratulatorias, ut par est, Deo qui hæc tribuit, offerre studete, ut semper in Deo gaudeatis, & glorificetis Deum in Christo Jesu Domino nostro, per quem Patri sit gloria in secula seculorum.

C

Horum subscribentium nomina etsi antea significavi, tamen nunc iterum ea edenda arbitratus sum. Sunt autem isti, Maximus, Ætius, Arius, Theodorus, Germanus, Sylvanus, Paulus, Patricius, Elpidius, Germanus, Eusebius, Zenobius, Paulus, Macrinus, Petrus, Claudius. His conspectis de se jam desperantes Ursacius & Valens Romam profecti, peccata sua cum pœnitentia confessi sunt, gratiam-D que postularunt, literasque & ad Julium veteris Romæ Pontificem, & ad nos quoque in hanc formam misere, quorum exempla mihi transmissa sunt a Paulino Episcopo Trevirensi.

A

AD JULIUM BEATÆ memoriæ Pontificem Romanum Epistola Romano Sermone translata, de Ursacii & Valentis confessione.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΡΩμαϊκῦ, τῆς πρὸς Ἰούλιον Ἐπιστολῆς, περὶ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος Κυρίῳ μακαριωτάτῳ Πάπᾳ Ἰουλίῳ, Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης.

QUANDOQUIDEM satis constat & nos superioribus temporibus multa gravia de Athanasio per Epistolas criminatos fuisse, & tuæ humanitatis literis admonitos, ut crimina probaremus, B nunquam earum rerum documenta afferre potuisse: Ideo confitemur tuæ humanitati coram universis nostris fratribus, Presbyteris, omnia, quæ antehac ad vestras aures de Athanasio perlata fuere, falsa & ficta esse, & omnibus modis ab eo aliena: ac proinde recipimus ejus communionem, maxime quia tua in Deum pietas veniam secundum genuinam suam probitatem nostro errore impartiri dignata est. Quin & hoc promittimus, nunquam, si aliquando Orientales atque adeo ipse Eusebius velit malitiose eum in judicium vocare, nos citra tuam sententiam eo abituros. Hæreticum porro Arium, ejusque propugnatores, qui dicunt: Erat tempus, quando non erat filius: aut eum ex non ente ad essentiam emersisse: aut qui neget, Christum Deum esse Dei filium ante secula, quemadmodum in priori libello nostro Mediolani edidimus, & nunc & semper anathemate damnamus: nostraque manu denuo protestamur, nos Arianam hæresin ejusque autores in æternum damnare. Ego Ursacius, cum præsens meæ confessioni interessem subscripsi, quod itidem & Valens fecit.

ΕΠΕΙΔΗ συνέσηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου, πολλά τε καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου διὰ γραμμάτων ὑποβεβλημένα, γράμμασί τε σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες, τὸ πράγματος χάριν, περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, ἐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα εἰς ἀκοὰς ὑμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προφημένου Ἀθανασίου, ψευδῆ καὶ πλάσματά ἐστι, πάσῃ τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. διά τε τοῦτο ἡδέως ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προφημένου Ἀθανασίου, μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου, κ᾽ τιμὴ ἔμφυτον αὐτοῦ καλοκἀγαθίαν, τῇ πλάνῃ ἡμῶν κατηξίωσε συγγνώμην δοῦναι. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι C ἄν ποτε ἡμᾶς οἱ Ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, ἢ καὶ αὐτὸς εὐσεβῶς κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι τῆς ἐμῆς γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως. τὸν δὲ αἱρετικὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὑπαδιάζοντας αὐτῷ, τοὺς λέγοντας, ὅτι ποτέ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, καὶ ὅτι, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ υἱός ἐστι, καὶ τοὺς λεγομένους, τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι θεοῦ υἱὸν πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ὑπεδείξαμεν, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν. Ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ ἑαυτῶν γράψαντες, D ὁμολογοῦμεν πάλιν, ὅτι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καθὰ προείπομεν εἰς τὸν αἰῶνα, ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα, ὁμοίως καὶ Οὐάλης.

DOMINO ET FRATRI Athanasio Episcopo, Ursacius & Valens Episcopi.

ΚΥΡΙΩι ΑΔΕΛΦΩι ΑΘΑΝΑΣΙΩι Ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης Ἐπίσκοποι.

NACTI occasionem per fratrem compresbyterum nostrum Musæum isthuc ad tuam dilectionem euntem, charissime frater, ejus opera admo-

ΑΦΟΡΜΗΝ εὑρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Μουσαίου, ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητέ, δι᾽ αὐτοῦ σε καὶ πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς

Ακυλίης, ϗ εὐχόμεθα ὑγιαίνοντά σε τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι· δώσεις γὰρ καὶ ἡμῖν θαρρεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν, τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδῷς· γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ, ϗ κοινωνίαν ἔχειν Ἐκκλησιαστικήν, καὶ τοῦτο γνώρισμα, ἡ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία· ἡ θεία πρόνοια σε διαφυλάττοι, Κύριε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα τοιαῦτα, ϗ αὕτη τῶν Ἐπισκόπων ἡ κρίσις ϗ κρίσις, ὑπὲρ ἡμῶν. ὅτι δὲ ὑ κεχαρισμένα πεποιήκασιν, ὑδὲ ἀναγκαζόμενοί πώ τινος, ἔλομαι συγχωρούντων ἡμῶν, ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα, ἵνα γνῶτε, ὡς οἱ μὲν Ἐπίσκοποι ὀρθῶς καὶ δικαίως βουλόμενοι, τοιαῦτα ἔγραψαν. ὁ δὲ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος, κἂν ὀψέποτε τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν.

Πέτρος παρ' ἡμῖν, πρὸ μὲν τοῦ διωγμοῦ, γέγονεν Ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν. οὗτος Μελίτιον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου λεγόμενον Ἐπίσκοπον, ἐπὶ πολλαῖς ἐλεγχθέντα πλημμελείαις καὶ θυσίᾳ, ἐν κοινῇ Συνόδῳ τῶν Ἐπισκόπων, καθεῖλεν. ἀλλὰ Μελίτιος, ὑ πρὸς ἑτέραν Σύνοδον κατέφυγε, ὑδὲ ἐπαύσασθαι τοῖς μὴ ταῦτα, σχίσμα ἦ πεποίηκε, καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν, Μελιτιανοὶ μέχρι νῦν οἱ τ' ἐκείνου μερίδος ὀνομάζονται, ἀθύς τε τοὺς Ἐπισκόπους λοιδορεῖν ἤρξατο, καὶ πρῶτον αὐτὸν Πέτρον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Ἀχιλλαν, Ἀλέξανδρον, τοῦτο ἦ πανούργως ἔπραξε, μαθὼν καὶ πρὸ τοῦ Ἀβεσαλὼμ, ἵν' ἐπειδὴ διὰ τὴν καθαίρεσιν ἠχθέτο, κἂν ταῖς διαβολαῖς ἀπαντήσαι πως τοὺς ἀνεραίους δυνηθῇ. ταῦτα δὲ πράττοντος τοῦ Μελιτίου, γέγονε καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις· ἀλλ' ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ κ Νικαίων, ἡ μὲν αἵρεσις ἀνεθεματίσθη, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ, ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν. ὑ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν· ἔπωγὰρ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ, δέον ἠρεμεῖν καὶ χάριν ἔχειν ὅτι κἂν ὅλως ἐδέχθησαν, οἱ δὲ κ τὰς κύνας, ὡς ἐπελαθόμενοι, ὧν ἐξήρασαν, πάλιν τὰς Ἐκκλησίας ἐτάραττον. Εὐσέβιος τοίνυν τοῦτο μαθὼν, ϗ προϊσάμενος τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, πέμπει καὶ ὠνεῖται τοὺς Μελιτιανοὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐπαγγελίαις, ϗ γίνεται μετ' αὐτῶν κρύφιος φίλος, συντάττεται δὲ αὐτοῖς, εἰς ὃν ἐδύ-

A dum te ex Aquileja ſalutatum voluimus, optamusque te ſalvum noſtras epiſtolas perlegere, cujus rei fiduciam nobis daturus es, ſi tu quoque in ſcribendo vices obſervaris: ſcire enim te volumus, pacem tibi nobiscum eſſe, & communionem Eccleſiaſticam intercedere, cujus rei fidem eſſe volumus noſtram iſtis literis inſcriptam ſalutationem. Divina providentia ſervet te, Domine, dilecte frater.

Scripta igitur hujusmodi fuere, taleque Epiſcoporum judicium ſententiaque pro nobis data eſt. Ut autem ſciri poſſet, nihil per gratiam in mea cauſa actum eſſe, neque quemquam ad id per vim coactum, cum veſtra bona venia altius, & ab ipſo primordio repetam, quo vobis conſtet, Epiſcopos recti bonique ſtudio ad iſtum modum ſcripſiſſe, & Valentem & Urſacium quamvis ſerio, veritatem tamen confeſſos eſſe.

Petrus apud nos ante perſecutionem Epiſcopus, & in perſecutione Martyr declaratus, Meletium Epiſcopum Ægypti nominatum, multis convictum criminibus, & inprimis quod idolis ſacrificaſſet, in communi Epiſcoporum Synodo depoſuit: Meletius autem non ad aliam Synodum confugit, neque eorum ſucceſſoribus ſe ſtuduit purgare, ſed ſchiſma fecit, adeo ut illius ſectatores etiam nunc pro Chriſtianis Meletiani vocitentur, ac jam tum in Epiſcopos convitia dicere incepit, & primum Petrum, deinde ejus ſucceſſorem Achillam calumniatus eſt, & poſt Achillam Alexandrum, idque magna cum calliditate, exemplum ab Abſalone mutuatus, ut pudorem depoſitionis ſuæ calumniis innocentium ulciſceretur. Interim dum hæc ageret Meletius, etiam Ariana hæreſis emerſit. Cæterum ea in Synodo, quæ Niceæ convenit, anathemate damnata eſt, Arianique rejecti ſunt. Meletiani autem aliquo modo recepti ſunt, neque neceſſum eſt, ut ejus rei cauſam dicam, nondum quinque menſes præterierant, cum beatus Alexander mortem obiit. Meletiani autem, quos & quietos & gratos eſſe oportuit, quod aliquo ſaltem modo recepti eſſent, more canum non obliti vomitus ſui, rurſus Eccleſias perturbare inceperunt. Euſebius igitur propugnator Arianæ hæreſeos, re cognita, ad illos literas dat, magnisque promiſſis ſocietatem & amicitiam clanculum init, ſibique invicem rebus agendis

tempus constituunt. Quapropter primum ad nos literas hortatorias scribit de Ario recipiendo, sed ita, ut sine scripto minaretur: scriptis autem speciem togantis præ se ferret. Verum ubi illi responsum esset, hæreseos inventores veritati infestos, & damnatos ab universi orbis Concilio minime recipiendos esse, Cæsarem beatæ memoriæ Constantinum inducit, ut mihi cum minis scriberet, ea nos expectare debere, quæ & nunc & antea passi sumus, nisi Arium reciperem: pars autem Epistolæ sic se habet, quam detulerunt Palatini, Syncletius & Gaudentius.

λετο καιρόν. τὴν μὲν ἂν ἀρχὴν ἀπέστειλε πρεσβευτήν, δέξασθαί τε τὸν Ἄρειον, καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δ', ἠξίου. ἐπειδὴ δ' ἀντέλεγον, μὴ χρῆναι φάσκων δέχεσθαι τοὺς αἱρεσιν ἐφευρόντας καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀναθεματισθέντας ἀπὸ τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου, ποιεῖ καὶ βασιλέα μοι γράψαι τὸν μακαρίτην Κωνσταντῖνον, ἀπειλῶν ἔχοντα, εἰ μὴ λάβοιμι τοὺς περὶ Ἄρειον, ταῦτά με παθεῖν, ἃ πρότερον κἀγὼ νῦν πέπονθα· τοιούτου μέρος τῆς Ἐπιστολῆς ἐστὶ τοῦτο, ὃ Παλατῖνοι, Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος ἦσαν οἱ κομίσαντες τὰ γράμματα.

PARS EPISTOLÆ *Imperatoris Constantini.*

CUM igitur mentis meæ sententiam intelligas, omnibus, qui Ecclesiam intrare postulant, aditum inoffensum præbebis: quod si prohibueris quempiam, qui se Ecclesiæ participem velit, aut si excluseris ab ingressu, mittam continuo cum meis mandatis, qui te deponant, & in alium locum deportent.

Hic, cum ego Cæsari persvasionem, nullam esse debere Ecclesiæ Catholicæ cum hæresi Christi oppugnatrice communionem, tum demum tempus obvenisse arbitrans Eusebius, quod cum Meletianis constituerat, literas ad eos scribit, ut scelera ea de nobis fingerent & fama spargerent, quibus se adversus Petrum, Achillam, & Alexandrum exacuerant: sed cum plurima captantibus nihil reperiretur, ex sententia Eusebianorum tale crimen per Isionem, Eudæmonem & Callinicum de vestibus lineis ementiuntur, quasi ego canonem istiusmodi tributi Ægyptiis inducerem, & primus omnium exigerem. Sed id frustra fuit, Presbyteri enim nostri Abis & Macarius, qui ibi forte præsentes aderant, eos audiente Imperatore de calumnia viceruntur. Imperator autem, damnato Isione, me istiusmodi literis ad se accersit, re cognita, Eusebius iis autor est, ne loco se moveant, ex ejus consilio rem apud Cæsarem novis criminibus tentant, accusantes Macarium de calice:

ΜΕΡΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ, ΤΟΥ *βασιλέως Κωνσταντίνου.*

ΕΧΩΝ τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλήσεως τὸ γνώρισμα, ἅπασι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παρέχου τὴν εἴσοδον, ἐὰν γὰρ γνῶς εἰ κεκωλυκάς τινας αὐτῶν τῆς Ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπείρξας τῆς εἰσόδου, ὑποστελῶ παραυτίκα τε καὶ καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μετασήσοντα.

Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ βασιλέα γράφων ἔπειθον, μηδεμίαν εἶναι κοινωνίαν τῇ χριομάχῳ αἱρέσει πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τότε λοιπὸν Εὐσέβιος τὸν καιρὸν, οὗ συνεφώνησε μετὰ τῶν Μελιτιανῶν προφέρων, γράφει, καὶ πείθει τούτους πλάσασθαι προφασιν, ἵν' ὥσπερ καὶ Πέτρῳ καὶ Ἀχιλλᾶ καὶ Ἀλεξάνδρῳ μεμελετήκασιν, οὕτω καὶ καθ' ἡμῶν ὑπονοήσωσι καὶ θρυλήσωσι. πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συντιθέασι, καὶ πλάττονται πρώτιστα κατηγορίαν, διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου περὶ σιγαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ὑποβάλλοντος, καὶ πρᾶτας αὐτὰς ἀπαιτήσαντος, ἀλλὰ πρεσβυτέρων ἡμετέρων εὑρεθέντων ἐκεῖ, καὶ βασιλέως ἀκούοντος, κατεγνώσθησαν. οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ἦσαν, Ἄβις καὶ Μακάριος, ὁ δὲ βασιλεὺς γράφει καταγινώσκων μὲν Ἰσίωνος κελεύων δὲ ἐμὲ ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ μὲν γεγραμμένα, ἔστι ταῦτα, ὁ δὲ Εὐσέβιος μαθὼν, πείθει μεμένειν αὐτὰς, καὶ ἐλθόντος μου, κατηγορεῖσι πάλιν Μακαρίου μὲν περὶ ποτηρίου,

ἐμὲ δὲ ὃ τὴν τυχοῦσαν διαβολὴν, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω πασῶν, ὅτι δὴ τῦ βασιλέως ὢν ἐχθρὸς, ἔπεμψα γλωσσόκομον χρυσίου Φιλουμένῳ τινί. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ ἐπὶ ταύτῃ, ἐν τῇ Ψαμμαθίᾳ ἤκουσεν ἡμῶν, αὐτοὶ δὲ σωφρόνως καταγνωσθέντες, ἐρρίφησαν, καὶ γράφει τοῖς λαοῖς ἐπανερχομένων ἡμῶν, ταῦτα.

A mihi autem non quodvis crimen, sed quod maximum omnium est, imposuere, quasi hostis Imperatoris crumenam auri cuidam Philumeno misissem. Imperator igitur, Psammathiæ causa audita, illos quidem merito, ut calumniosos, rejecit; nos autem in patriam redeuntes cum istiusmodi Epistola ad populos remisit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΑΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ, ΤΩ ΛΑΩ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

CONSTANTINUS MAXIMUS Augustus, populo Catholicæ per Alexandriam Ecclesiæ.

ΑΓΑΠΗΤΟΙ ἀδελφοὶ, προσαγορεύω ὑμᾶς, ἐπικαλέμενος τὸν Θεὸν τῆς ἐμῆς βουλήσεως μέγιστον μάρτυρα, καὶ τὸν τῦ ἡμετέρου νόμου μονογενῆ δημιουργὸν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς προκαθέζεται πάντων, καὶ τὰς διχονοίας μισεῖ. πλὴν τί ἂν εἴποιμι, ὅτι καλῶς ὑγιαίνομεν, ἀλλ' ἐξὸν κάλλιον ἀπολαῦσαι τῆς εὐρωστίας, εἰ ὑμᾶς ἀυτοὺς ἀμοιβαδὶς ἠγαπᾶτε, ἀποσφάμματα τὰ μίση, δι' ὧν ταῖς τῶν ἐρεχθιζόντων πεικυμίαις, τὸν λιμένα τῆς ἀγάπης ἐκατελίπομεν. φεῦ τῆς ἀτοπίας ταύτης! ὅσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπλώματα καὶ συγκεχυμένα φθόνῳ κινεῖται! ἕτως πρὸς τὸν λαὸν τῦ Θεῦ μετωπίσθησαν αἱ δυσφημίαι. πῦ τοίνυν ἡ δικαιοσύνης ἡ πίστις ἀνακεχώρηκεν; ὅπου γε εἰς τοσῦτον τῇ τῦ σκότους ἀχλύϊ περιεβλήμεθα, ἐ μόνον διὰ τὸ πολύπλοκον πλάνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν ἀχαρίστων ἐλαττώματα, τῶν μὲν τὴν ἄνοιαν βραβεύοντων ἀνεχόμεθα, τῶν δὲ τὴν ἀπείρειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν διαφθειρομένων ἀισθανόμενοι παρενθυμούμεθα, τί τὸ δυνὰν τῦτο τῆς ἡμετέρας κακίας; τοὺς ἐχθροὺς τῦ ἐλέγχομεν, ἀλλ' ἑπόμεθα τῷ λῃστηρίῳ, δι' ὃ ὁδόν τινα ἑαυτῇ, ὥ ἔτως εἴπω ἡ τῆς ἀπωλείας ἀπάτη, μηδενὸς ἀντικειμένου, ῥαδίως εἰργάσατο. ἆρα ἀδεμία ἐστὶν αἴσθησις, ἢ δὲ καὶ χάριν τῆς κοινῆς ἁπάντων φύσεως, ἔτι τῷ τῦ νόμου προσταγμάτων ἠμελήσαμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, ἡ φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξωρίσθαι, ἐφ' ᾧ ὅτι ἡμεῖς καὶ τὸν τῦ Θεῦ νόμον πρὸς τῇ μορφῇ σχόντες ἀνεχόμεθα τὸ ἀχλήσεως καὶ τὸ θορύβου τῶν ἐχθρῶν πυρσοῖς τισιν, ὡς ἔοικεν, ἐκκαιομένων, καὶ ὐχ ὁρῶμεν ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ἢ δὲ αἰσθανόμεθα, καίτοι ταῖς τῦ νόμου αἰσθήσεσιν ὄντες πεφραγμένοι, ὁπόση ἆρα πλάνης τὴν ἡμετέραν ζωὴν κατείληφεν, ὅπου γε ἡμῖν

DILECTI fratres, saluto vos, invocans Deum summum meæ voluntatis testem, & nostræ legis unigenitum creatorem, qui omnium vitæ præsidet, & discordias odit. Verum quidnam potissimum dicam, an scilicet nos bene valere? verum id quidem, sed multo feliciùs agere liceret, si vos mutuo excussis odiis amaretis: rixosorum enim hominum procellis occurrere debemus, quod portus dilectionis a nobis relictus sit. O rem absurdam: vah quantæ quotidie calamitates per invidiam omnia miscentem existunt, unde fit, ut populus Dei infamia laboret? Quo igitur justitiæ fides recessit, cum tantarum tenebrarum caligine involvamur, neque id tam ex errore, qui multiplex est, quam malignorum hominum vitiis, dum & propugnatores verecundiæ sustinemus, & eos, qui æquitatem & veritatem profligant, etiam cum id sensibus nostris percipiamus, negligendos putemus. Quodnam id genus nostræ perversitatis, si inimicos non reprehendimus? sed latrocinio nos comites damus, unde fit, ut viam quandam sibi facillime straverit, nemine repugnante, perniciosissima fraus. Nullusne tandem sensus est, ne pro dotibus quidem communis omnium naturæ, si legis præcepta contemnenda duximus? Sed dixerit aliquis, saltem charitas, prout ductus naturæ est, reperitur. Admodum scilicet, qui & Dei lege & bono ingenio instructi, toleramus tamen inimicos turbationum & tumultuum, facibus quasi incendia miscere, idque neque oculis præditi cernimus, neque legis sententia imbuti sentimus. Quantus igitur stupor nostram vitam incessit, cum nostrimet

tam incuriì ſimus etiam Deo admonente? Quid igitur, num id mediocre aut tolerabile malum eſt? num pro hoſtibus habendi ſunt? nonne in domum & populum Dei ante oculos noſtros per ſævitiem debacchantur, & probra jaciunt ſcelerati illi? Jam quanta id cum veſania faciant, ipſis vobis cogitandum relinquo. Stulti enim illi in lingva ſua ſitam habent malitiam, plumbeasque iras ita ſecum circumferunt, ut ſeipſos mutuis vicibus feriant, & nos ſecum ad auctarium ſui ſupplicii abſtrahant: interim qui recta docet, hoſtis judicatur: qui autem invidiæ vitium præ ſe fert, populum manſvetum, quod minime oportuit, invadit, devaſtat, abſumit, & ſemetipſum ultro corrumpit, gloriatur, extollit, veritatem ſubvertit & fidem circumvenit, donec ſuæ conſcientiæ cavernam, & latibulum quæritando inveniat. Ferocitas igitur agreſtis eos miſeros facit, qui ita temere ſeipſos, cum indigni ſint, efferant: inclamantes: Hem ſcelera, illene Presbyter eſt? aut illene puer? mea exiſtimatio attingitur, mihi hoc ipſum debetur, ab illo ablatum eſt. Ego igitur omnibus ſpoliatis pro viribus nocebo. Luculentum inſaniæ tumultum dicas, ſi acies, conciliabula, aut comitia iſtorum importuniſſimorum conventuum videas. O noſtram in Eccleſia Dei perverſitatem, ſpectaculumque maligni & dementis animi! Nunquamne tandem pudefient? nunquamne ſemetipſi improbabunt? nunquamne in animo morſus ſentient, ut vel nunc ſaltem contra impoſturam & rixas, dignum aliquid animo concipiant, & ſentire videantur! Vis ſola invidiæ eſt ſuis fucis & pigmentis innitens: Sed tamen nihil male iſti adverſus Epiſcopum veſtrum potuere. Mihi credite, fratres, nihil aliud ſtudio habent, quam afflictis noſtris temporibus nullum ſibi locum pœnitentiæ in hac vita relinquere. Ipſi igitur vobismetipſis auxilio eſtote: obteſtor veſtram charitatem: ipſi vos invicem diligite, & omni ope pro veſtra concordia iſtos perſequamini, qui veſtram concordiæ gratiam demoliri ſtudent, Deumque præ oculis habentes in mutua charitate conſiſtere. Ego enim veſtrum Epiſcopum Athanaſium libenter recepi, eumque ut virum DEI allocutus ſum.

A ἑαυτῶν ὅτως ἀμελῶμεν; ἢ ταῦτα τὸν μιμνήσκοντος τοῦ Θεοῦ; εἶτα, οὐκ ἔστιν ἀφόρητον τὸ κακόν; ἢ πολεμίους ἡγεῖται τοὺς τοιούτους; ἢ τὸν οἶκον καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἐμπαροινοῦσιν ἡμῖν καὶ ἐσκαλοῦσί γε οἱ πανώλεις ἐκεῖνοι, καὶ ἐμπλήσουσιν ἐκ τῶν ἐναυλίων ἡμῶν; μεθ' ὅσης ὀλιγωρίας τοῦτο πράττουσιν, ὑμᾶς αὐτοὺς ἐννοεῖν ἀξιῶ. οἱ μὲν μωροὶ, ἐπὶ τῆς γλώττης κειμένην ἔχουσι τὴν κακίαν· ἕτοι γοῦν μολιβδίνας τινὰς ὀργὰς περιφέρονται, ὡς ἑαυτοὺς μὲν καθ' ἀντίδοσιν πλήττειν, ἡμᾶς δὲ τοῖς κέρδεσι τῆς οἰκείας κολάσεως ἀπάγειν· ἢ ὁ μὲν καλῶς διδάξας, πολεμίου κρίνεται· ὁ δὲ τὴν φθόνου κακίαν B προβεβλημένος, ἐκεῖνος τὴν τοῦ λαοῦ ἡμερότητα, ἁδὲ ὄντως καταλαμβάνει, πορθεῖ, καταναλίσκει, καὶ ἑαυτὸν κακοθελεῖ, ἐσκωμίῳ κοσμεῖ, καὶ σωτίθησι, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀνατρέπει καὶ τὴν πίστιν ἀπατᾷ, μέχρις ἂν τῷ οἰκείῳ συνεδότι, φωλεὸν καὶ κρυπτηρίαν ἐπιζητήσας εὕρῃ. αὐτὴ γοῦν αὐτοὺς ἡ σκαιότης ἀθλίους ποιεῖ, ὅταν προπετῶς ἑαυτοὺς ἀναξίους ὄντας ἀποδέχωνται, λέγοντες, φεῦ τῶν κακῶν, ἐκεῖνος πρεσβύτερος ἐστι; καὶ ἐκεῖνος παῖς κἀμοῦ ἀφῄρηται τιμή, ἐμοὶ ὀφείλεται, ἐκείνου ἀφῃρέθη, ἐπεὶ C αὐτὸς ἐμαυτῷ ἁρπάσας ἅπαντας, ἐξ' ἐξουσίας ἀπολέσαι πειράσομαι. λαμπρά τις ἡ τῆς μανίας ἐκβόλησις, τάγμασι καὶ συλλόγοις, ἢ ἵν' ὅτως εἴπω, ἀρχιερεσίαν τῶν ἀτόπων τούτων συσημάτων ἰδεῖν. ὢ τῆς ἀτοπίας ἡμῶν, ἵν' ὅτως εἴπω, ἐπὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἀνοίας ἐσὶν ἐπίδειξις! εἶτα, οὐκ αἰδοῦνται; οὐκ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ψέγουσιν; ἁδὲ τὰς ψυχὰς δάκνονται, ἵνα νῦν γοῦν καταντικρὺ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἐρεχελίας ἄξιόν τι φρονεῖν δόξωσι; βία μόνη ἐσὶ τοῦ φθόνου τοῖς ἰδίοις ἐπιδουλῇ φαρμάκοις· ἁδὲν ἴσχυσαν ὁ D πονηροὶ κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου ὑμῶν. ἐμοὶ πιστεύσατε, ἀδελφοὶ, ἁδὲν ἕτερον ἐπιτηδάκασιν, ἢ ἵνα καταιρίψαντες τοὺς ἡμετέρους χρόνους μηδεμίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μεταμελείας ἔχωσιν. ἐπικερήσατε τοίνυν ὑμῖν αὐτοῖς, παρακαλῶ, τὸ φίλτρον τὸ ὑμέτερον ἀγαπήσατε, καὶ παντὶ σθένει διώξατε τοὺς τὴν τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας χάριν ἀφανίζειν ἐπιθυμοῦντας, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέποντες, ὑμᾶς αὐτοὺς ἀγαπᾶτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ὑμέτερον Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, ἀσμένως προσηκάμην, ὅτως τε προσεφθεγξάμην ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν Θεοῦ ὄντα πεπεισμένος·

ὑμέτερ

ὑμέτερόν ἐστι ταῦτα σωφρονεῖν, οὐκ ἐμὸν κρίνειν. τιμῶ γὰρ παρ' ἐμοὶ θεσπέσιον, αὐτὸν Ἀθανάσιον ὑμῖν διακονήσασθαι τὸν αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἐννοῶν τιμὴν τῆς θρησκείας αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τῆς εἰρηνικῆς μου πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς σωτηριώδους γνώμης κατέχεται διαπαντὸς, καὶ ἕξει τὸν προτρέποντα λογισμόν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, Ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κωνσταντῖνος.

A Vestri autem est, non mei judicii, de ea re cognoscere. Quantum autem attinet ad officium salutationis colloquiique cum reverendissimo Athanasio, idoneum eum necessariumque arbitratus sum, qui vobis in sacris minister esset, ea & hominis in æquitate tuenda sedulitas, non indigna profecto, nec inepta nostræ pacificæ religioni, utque dotes salutaris sententiæ semper foveat, & rationis adhortamenta sequatur. Deus vos conservet, Dilecti fratres. Hæc Constantinus.

Τούτων ἅτως προχθέντων, πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσαντες οἱ Μελιτιανοὶ, παρεξιόνται πάλιν, καὶ ταύτῃ ὕστερον πάντα βουλεύσαντες ἀναδάζοντες δρέσται τοῖς μισθωσαμένοις αὐτούς. Μαρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστίν. ἐν ταύτῃ σχίσμα Μελίτιος οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι. τῶν οὖν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐν ὡρισμένοις τόποις ὄντων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων πάντων ἐν αὐταῖς συναγόντων, τοῦ τὸ λαὸν εἰρηνεύοντος, Ἰχυράς τις ἅτως λεγόμενος, ἀκληρικὸς, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον πονηρὸς, ἐπεχείρει τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ κώμῃ πλανᾶν, λέγων εἶναι ἵνα ἑαυτὸν κληρικόν. τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν τόπων πρεσβύτερος, προσερχομένῳ μοι τὰς Ἐκκλησίας ἀνήγγειλε, καὶ ἀποστέλλω σοὶ ὡς τῷ Μακαρίου πρεσβύτερον καλέσαι τὸν Ἰχυρᾶν. ὑρόντες δ' αὐτὸν νοσοῦντα καὶ καταπεπτωκότα ἐν κλίνῃ, ἐντέλλονται τῷ πατρὶ αὐτοῦ προσαγγεῖλαι τῷ υἱῷ, μηδέν τοιοῦτο ἐπιχειρεῖν, οἷον εἰρήκει καὶ αὐτός. ἀλλ' ἀναστὰς ἀπὸ τῆς νόσου, καὶ κωλυόμενος ἀπὸ τῶν ἰδίων, καὶ τοῦ πατρὸς, καταφεύγει πρὸς τοὺς Μελιτιανούς, κἀκεῖνοι κοινοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον, καὶ λοιπὸν σωπᾶσθαι παρ' αὐτῶν ἡ συκοφαντία, ὅτι δηποτήριον μὲν, Μακαρίου κατέαξεν, Ἀρσένιον δὲ τὸν Ἐπίσκοπον ἐφονεύθη παρ' ἡμῶν, καὶ τὸν μὲν Ἀρσένιον κρύπτουσιν, ὡς τεθνεῶτα μὴ φανόμενον αὐτοῖς, ὡς διαιρεθέντα δοκίζειν, καὶ χεῖρα, φησὶν, ὡς συγκοπέντος αὐτοῦ, προσέφερον· τὸν δὲ Ἰχυρᾶν, ὃν οὐκ ἠδύναντο ἀρχοντα θρύλλειν ὡς πρεσβύτερον, ἵνα μὴ προπηλακίζοντα, πλανᾶν δοκῶσι. ὁ μὲν οὖν Ἰχυρᾶς, μεμφομένων αὐτὸν τῶν ἰδίων, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρόμενος καὶ λέγων, μηδὲν μὲν γεγρῆσθαι παρὰ Μακαρίου, οἷον ἐβούλησαν· ὑποβεβλῆσθαι δὲ ἑαυτὸν παρὰ Μελιτιανῶν, πλάσασθαι τοιαῦτα λοιδορίαν, καὶ γράφειν ταῦτα.

His ita actis, cum aliquantisper quievissent Meletiani, denuo infestius insurgentes consilium tale inierunt, ut gratificarentur suarum operarum redemtoribus. Mareotis regio quædam Alexandrina est, ubi Meletius quondam schisma inducere non potuit. Cum igitur ibi Ecclesiæ certis in locis essent, & Presbyteri synaxes in Ecclesia celebrarent, populusque in quiete esset: Ischyras quidam, ut nequaquam clericus, ita moribus improbissimus, conatus est sui pagi incolas decipere, jactans sese clericum esse: id ubi resciviisset ejus loci Presbyter, mihi tum Ecclesias perlustranti, renunciavit. Ego igitur illum ipsum cum Macario Presbytero ablego ad Ischyram accersendum, quem cum morbo decumbentem in cubiculo inveniissent, patri injunxere, ut filio denunciet, ne tale quid, quod de eo ferebatur, tentaret. Ille autem ubi a morbo surrexisset, & ab amicis, atque adeo suomet ipsius patre coerceretur, ad Meletianos confugit, qui re cum Eusebianis communicata, istiusmodi calumniam composuerunt: calicem a Macario fractum, Arsenium autem Episcopum a me interfectum esse. Arseniumque, ut calumnia succederet, in abditis habent, quo, si nusquam appareret, occisus esse crederetur: interim illi manum cujusdam, tanquam ex ejus corpore recisam ad ostentationem circumferre: Ischyram, quem non noverant, ut Presbyterum celebrare, ut, cum de calice loqueretur, autoritate tituli commodior ad fraudem esset. Ibi cum Ischyras a suis reprehenderetur, ad nos lamentabundus accesit, nihil quicquam, inquiens, tale factum esse a Macario, qualia jactitabant, sed se subornatum esse a Meletianis ad istud flagitium comminiscendum, quapropter & ista quoque scriptis protulit.

A

BEATO PRÆSULI ATHANASIO Ischyras in Domino salutem.

QVIA me, Domine Præsul, in te adeundo, ut in Ecclesiam reciperer, objurgasti, quod istiusmodi locutus essem, quasi ego ultro hoc fecissem, ac non vi potius huc adactus essem, ideo hanc satisfactionem tibi scripto porrigendam putavi, ut cognosceres, vim mihi factam esse, tum ab Heraclide, ab Isaac porro Letois, & a sociis ejus, etiam verberibus cæsum esse. Ego autem Deo in testem adhibito pro B excusatione mea dico, me nihil eorum, quæ illi a te facta jactitant, conscium esse, neque ullum calicem confractum scire, aut sacram mensam subversam esse, neque ad omnia ista calumnianda eorum vi adactum esse. Hanc autem pro me excusationem facio, tibique eam scripto trado, optans me unum eorum esse, qui ad tuos conventus pertinent, & tuis judiciis parent. Valere te in Christo exopto: tradidi autem manum meam, tibi Episcopo Athanasio, in præsentia Presbyterorum Ammonis Dicellæ, Heraclidæ Pasci, Bocconis Chenebri, Achillæ Myrsenes, Didymi, Taphosiris & Justi a Bomotheo. Diaconorum autem eorum, qui Alexandrini erant, Pauli, Petri, & Olympii. Mareoticorum vero Olympii, Ammonii, Pisti, Demetrii, & Gaji. Hæc Ischyras.

ΤΩι ΜΑΚΑΡΙΩι ΠΑΠΑι ΑΘΑνασίωι, Ἰσχύρας ἐν Κυρίωι χαίρειν.

ΕΠΕΙΔΗ προσῆλθόν μοι, Κύριε Ἐπίσκοπε, βουλόμενος τῆς Ἐκκλησίας ἔναι, ἠπάτων δέ με, ἐφ' οἷς πρότερον ἐφθεγξάμην, ὡς ἐμοῦ ἀπὸ προαιρέσεως εἰς τοῦτο παρελθόντος, τούτου ἕνεκεν ταύτην τὴν ἀπολογίαν ἐγγεγράφως σοι ἐπιδίδωμι, ἵν' εἰδέναι ἔχοις, ὅπ βίας μοι γενομένης, καὶ πληγῶν ἐπιτεθεισῶν ἀπὸ Ἰσαὰκ καὶ Ἡρακλείδου, καὶ Ἰσαὰκ τοῦ τῆς Λητοῦς, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς. ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν εἰς τοῦτο λαμβάνων, ἀπολογοῦμαι, ὅπ οὐδὲν ὧν ἐκεῖνοι εἰρήκασι, συνοῖδά σε πεποιηκέναι· οὔτε γὰρ ποτηρίου κλάσις γέγονεν, οὔτε τῆς ἁγίας τραπέζης καθαιρεθῆναι γέγραπται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνοι βίαν ἐπιθέντες μοι, εἰς τοῦτο παρώρμησάν με. ταῦτα οὖν ἀπελογησάμην σοι, καὶ ἐγγράφως ἐπιδέδωκα αἰρούμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος τὸ ἐπί σε σωζομένων· ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν Κυρίῳ· ἐπιδέδωκα δὲ τήνδε μετὰ τῆς χειρός, σοὶ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ, ἐπὶ παρουσίας τῶν πρεσβυτέρων, Ἀμμωνᾶ Δικέλλης, Ἡρακλείδου Φάσκω, Βόκκονος Χενεβρί, Ἀχιλλᾶ Μυρσίνης, Διδύμου Ταφοσίρεως, καὶ Ἰούστου ἀπὸ Βωμοθέου· καὶ Διακόνων, ἀπὸ μὲν Ἀλεξανδρείας, Παύλου, καὶ Πέτρου, καὶ Ὀλυμπίου· ἀπὸ δὲ Μαρεώτου, Ἀμμωνίου καὶ Πιστοῦ, καὶ Δημητρίου, καὶ Γαΐου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἰσχύρας.

Hæc cum ita confessus esset Ischyras, æque tamen illi istiusmodi crimina passim jactitarunt, remque ad Imperatorem Constantinum detulerunt. Cæterum ille jam antea Psammathiæ D de hoc calice audierat, cum nos ibi præsentes essemus. Quapropter repudiata adversariorum sycophantia Antiochiam literas ad Dalmatium Censorem misit, ut cognosceret de causa homicidii. Censor igitur mihi perscribit, ut me pararem ad criminis defensionem. Ego autem literis acceptis principio ejus rei nullam curam feci; eo quod mihi conscius essem, nihil verì ab illis dici: sed tamen, quia Imperator commotus erat, certiores ejus rei facio comministros in sacris per Ægyptum, & Diaconum amando, qui de Arsenio cognosceret, quem intra quinque vel sex annos prorsus non videram:

Ταῦτα γράψαντος καὶ Ἰσχύρα, ὅμως πάλιν τοῦ αὐτοῦ κατηγορίαν, θρυλοῦσι μὲν πανταχοῦ, ἀναφέρουσι δὲ καὶ τῷ Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ. Κἀκεῖνος μὲν τὸ ποτηρίου, φθάσας ἤδη ἀκούσας αὐτός, ἐν τῇ Ψαμμαθίᾳ, παόντων ἡμῶν, καὶ καταγνοὺς τῆς συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν, γράφει δὲ εἰς Ἀντόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσωρι, ἀκοῦσαι περὶ τῆς τοῦ φόνου δίκης. ὁ τοίνυν Κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἐγκλήματος· ἐγὼ δὲ δεξάμενος ταῦτα γράμματα καὶ τοὺς τὴν ἀρχὴν μηδὲν προσποιούμενος διὰ τὸ εἰδέναι μηδὲν αὐτοὺς λέγειν ἀληθές· ὅμως ἐπειδὴ βασιλεὺς κεκίνητο, γράφω τοῖς συλλειτουργοῖς εἰς Αἴγυπτον, καὶ πέμπω Διάκονον, βουλόμενος μαθεῖν περὶ Ἀρσενίου, ὃν γὰρ ἑωράκειν τὸν ἄνθρωπον ἔτεσί που πέντε ἢ ἕξ·

καὶ πάνυ, ἵνα μὴ τελείως τὰ τοιαῦτα λέγω, ἐγνώσθη καὶ κρυπτόμενος ὁ Ἀρσένιος, τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν Αἰγύπτῳ, λοιπὸν δὲ καὶ ἐν Τύρῳ πάλιν κρυπτόμενον, αὐτὸν εὗρον οἱ ἡμέτεροι. Ἐπὶ τούτῳ θαυμαστὸν, καὶ δὲ εὑρεθεὶς ὡμολόγει αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀρσένιος, ἕως ἐν δικαστηρίῳ ὑπὸ Παύλου τοῦ τηνικαῦτα Ἐπισκόπου τῆς Τύρου ἠλέγχθη, καὶ καταισχυνθεὶς λοιπὸν οὐκ ἠρνήσατο. τοῦτο δὲ ἐποίει φυλάττων πρὸς τοὺς περὶ Εὐσέβιον συνθήκην, ἵνα μηδὲ εὑρεθέντος, λοιπὸν ἐκείνων τὸ δρᾶμα λυθῇ, ὅπερ καὶ γέγονε. γράψαντος γάρ μου τῷ βασιλεῖ, ὅτι Ἀρσένιος εὑρέθη, καὶ ὑπομνήσαντος αὐτὸν, πρὸς ὃν ἤκουσεν ἐν τῇ ψαμμαθίᾳ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου χάριν, ἔπαυσε μὲν τὸ δικαστήριον Κωνσταντῖνος, ἔγραψε δὲ καταγνώσκων τὴν συκοφαντίαν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην, καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἐρχομένους εἰς τὴν ἀνατολὴν καθ' ἡμῶν, ἐκέλευσεν ὑποστρέψαι. ὅτε μὲν οὖν κατηγόρησαν ὡς ἀναιρεθέντος Ἀρσενίου, ἵνα μὴ ταῖς πρὸ τῶν πολλῶν γραφείσαις ὑπομνήσεσι χρήσωμαι, ἀρκεῖ μόνον τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης πρὸς αὐτὸν γράψαι, ἀπὸ γὰρ ταύτης, καὶ τὰς τῶν ἄλλων γνῶναι δυνατόν. ἐκεῖνος τοίνυν οἶδε, ὅσα νῦν ἐθρύλησε καθ' ἡμῶν Ἀρχάφ, ὁ καὶ Ἰωάννης πρὸς Φόνα, καὶ μαθὼν, ὅτι ζῇ Ἀρσένιος, γράφει ταῦτα.

is, ut compendio loquar, primum quidem in Ægypto, dum ibi occultaretur, repertus est, postmodum eundem Tyri se abstrudentem nostri invenerunt, & quod mireris, repertus deprehensusque noluit se agnoscere Arsenium esse, nisi in judicio a Paulo ejus loci Episcopo convictus: ab eo enim tempore pudore impeditus, seipsum negare non est ausus. Id autem ideo faciebat, quod pacta Eusebio servata cuperet, ne se reperto argumentum fabulæ dissolveretur, nec fefellit eum opinio sua. Cum enim scripsissem Cæsari, Arsenium repertum esse, & in memoriam revocassem, quæ de Macario Pſammathiæ audierat, inhibuit judicium Censoris, literasque misit, quibus nostri calumnias improbabat, Eusebianosque ad se in Oriente contra nos venientes, re infecta abire jussit. Quod autem me de cæde Arsenii accusarint, ne multorum scriptis ad eam rem probandam utar, sufficit, si unam duntaxat Alexandri Thessalonicensis Episcopi epistolam, unde & cæterorum existimes, apposuero. Ille enim cum sciret, quæ de cæde Arsenii adversum nos sparsisset Archaph, qui & Jo-Cannes, non ignarus Arsenium vivere, istiusmodi epistolam scripsit.

ΚΥΡΙΩι ΑΓΑΠΗΤΩι ΤΙΩι ΚΑΙ ὁμοψύχῳ συλλειτουργῷ Ἀθανασίῳ, Ἀλέξανδρος Ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

DOMINO DILECTO FILIO ET unanimi suo in sacris Collegæ Athanasio, Alexander Episcopus in Domino salutem.

D

ΣΥΓΧΑΙΡΩ τῷ βελτίστῳ Σαραπίωνι, ὅτως ἱεροῖς αὐτὸν ἤθεσι κοσμεῖν ἀγωνιζομένῳ, καὶ τιμᾶτε τὸ πατρὸς μνήμιον εὐκοσμιαστικώτερον ἐπαύξοντι. ἐτελεύτησε γὰρ, ὡς τις ἱερὰ φησι γραφὴ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπέθανε· κατέλιπε γὰρ τῷ βίῳ μνημόσυνον. ὅπως μὲν οὖν διακείμεθα πρὸς τὸν μνήμης ἄξιον σώζοντα. οἶδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς, Δέσποτα, τιμᾷ πρὸς ἐκεῖνον ἱερὰν μνήμην, καὶ τιμᾷ προσοῦσαν τῷ νεωτέρῳ θαυμαστὴν, μίαν μόνην τὴν διὰ τοῦ νεωτέρου τούτου ἐδεξάμην παρὰ σεμνότητός σου θαυμαστῆς. ἐδήλωσα δὲ σοι αὐτὸ τοῦτο, ἵν' εἰδέναι ἔχῃς, Δέσποτα, ὁ ἀγαπητὸς ἡμῖν καὶ συνδιάκονος Μακάριος, ὑφ' ἡμῶν μὲ ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως γράψας, ὅπως Ἀρχάφ ὁ συκοφάντης ἠλεγμένος,

CONGRATULOR optimo Serapioni ita se sacris moribus exornare satagenti, & patris memoriam laudabiliorem efficienti. Consummatus est enim ille (ut alicubi dicit scriptura sacra) & non mortuus est: reliquit enim vitæ suæ monumentum. Quo igitur nos affectu esse erga eum, qui ita virum memoria dignum in se conservat, existimas? cum tu, Domine, & sacram ejus viri memoriam & recentioris humanitatem cognitam habeas, per quem unam solum a tua reverentia epistolam accepi? significavi igitur hoc ipsum tibi, ut scire possis, Domine, dilectum nostrum condiaconum Macarium, literis Constantinopoli huc ad me missis, ingenti me gaudio affecisse, dum mihi scriptis suis referret opprobrium, dedecusque Archaphis Sycophantæ de calumnia convicti,

quod hominem vivum quasi interfectum sermonibus apud omnes divulgasset. Condignam autem cum sua audacia mercedem a justo judice cum sua cohorte relaturum esse, sacræ literæ mentiendi nesciæ satis deprædicant. Omnium Dominus te, vir optime, quam diutissime omnium conservet. Hæc Alexander.

Jam ideo eum occultatum fuisse, ut cædem verisimilem facerent, testantur ejus familiares, quorum Pinnes reperto tandem post longam vestigationem Arsenio ad Joannem Histrionem istius sycophantiæ in hunc modum scripsit.

A τὸν ζῶντα ὡς φονευθέντα πᾶσι κηρύξας. ὅπ γὰ τλὴ ὅπ τοῖς τολμηθεῖσιν αὐτῷ ἀξίαν εἰς τοραξιν κομιεῖται παρὰ τὸ δικαίυ κριτὸ μὴ τὸ ὁμοσρόπυ σίφος, αἱ ἀψευδεῖς αὐαφωνῦσι γραφαί. ὁ τῶν ὅλων διατηρήσε ὅπ μήκισον δεσπότης, Κύριε, πάντων χαίειν, χρησότατε.

B Οπ δὲ ἐκρύπτετο Αρσένιος διὰ τῦτο, ἵνα θάνατον ἔτοι πλάσωνται, τῦτο μαρτυροῦσιν οἱ σὺν αὐτῷ διατρίψαντες, ζητοῦντες γὰρ αὐτὸν, δύρυλλον τῦτον, καὶ ἔγραψε πρὸς Ιωάννην τὸν C ὑποκεκριμένον τλὴ ἑαυτῦ συκοφαντίαν, ταῦτα.

DILECTO PATRI JOANNI Pinnes Presbyter domicilii Ptemengyfiris, quæ est in Anteopolitæ nomo, Salutem.

ΤΩι ΑΓΑΠΗΤΩι ΑΔΕΛΦΩι Ιωάννη, Πίννης πρεσβύτερος μονῆς Πτεμεγκύρεως τῆς Αντεοπολίτυ νόμυ, χαίρειν.

SCIRE te volumus, Athanasium misisse in Thebaidem Diaconum suum, ut omnia scrutaretur ad Arsenium quærendum, primum autem obvii repertique Pecysius Presbyter, Sylvanus Heliæ frater, & Tapenacerameus, & Paulus Monachus Hypieles confessi sunt, eum apud nos esse: id cum resciscceremus, curavimus illum in navem conjici, ut ad partes inferiores cum Monacho Helia aveheretur. Non ita diu post Diaconus, cum quibusdam superveniens, Arseniumque quærens in nostras ædes irrupit: verum illum ablegatum jam ad partes inferiores, quemadmodum dixi, non invenerunt, me autem cum Monacho Helia, qui Arsenium avexerat, secum Alexandriam deportaverunt, Ducique nos obtulerunt, ibi mihi minime licuit inficias ire, sed confessus sum, eum vivere & interfectum non esse, eadem quoque Monachus, qui eum avexerat, fassus est. Hæc ideo tibi significavi, pater, ut scires, Athanasium tibi accusandum non esse: dixerunt enim, eum vivere, & apud nos in abditis haberi, resque innotuit universæ Ægypto, neque celari potest Paphnutius Monachus ejusdem domicilii hanc epistolam scripsi, plurimum te saluto, & valere opto. Scripta autem Imperatoris certioris facti de incolumitate Arsenii, sunt ista.

ΓΙΝΩΣΚΕΙΝ σε θέλω, ὅπ ἀπέστειλεν Αθανάσιος εἰς τὴν Θηβαίδα διάκονον ἑαυτῦ, ἐρευνῆσαι πάντα ἕνεκεν Αρσενίυ, ὃς πρῶτον μὲν ἁρεθέντες Πεκύσιος πρεσβύτερος, καὶ Σιλβανὸς ἀδελφὸς Ηλία, καὶ Ταπεναχεραμεὺς, καὶ Παῦλος μοναχὸς ἀπὸ Υψηλῆς, ὡμολόγησαν, ὅπ παρ' ἡμῖν ἐστιν Αρσένιος· ἡμεῖς δὲ μαθόντες, πεποιήκαμεν αὐτὸν ἐμβληθῆναι εἰς πλοῖον, καὶ πλεῦσαι εἰς τὰ κάτω μέρη μὲ Ηλία μοναχῦ. καὶ ὀξαίφνης μὲ ταῦτα πάλιν ἐλθὼν ὁ διάκονος μετά τινων, ὅπως ἐν τῇ μονῇ ἡμῶν ἕνεκεν τῦ αὐτῦ Αρσενίυ, οὐκ ἐν μὲν ἐχ ἤυρηκαν, διὰ τὸ ἀπεσταλκέναι ἡμᾶς αὐτὸν ὡς προείπομεν, ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν, ἐμὲ δὲ μὲ τῦ μοναχῦ τῦ παλαιόντος αὐτῷ Ηλία κατηνέγκαν εἰς τὴν Αλεξάνδρειαν, καὶ προσήνεγκαν μοὶ τῇ Δυκὶ, καὶ ὁμολόγησα· ἀλλ' ὡμολόγησα, ὅτι ζῇ καὶ ὐκ ἀπέθανε τὰ αὐτὰ ὃ καὶ ὁ παλαιῶν αὐτὸν μοναχὸς ὡμολόγησε. διὰ τῦτο ταῦτά σοι γνωρίζω, πάτερ, ἵνα μὴ δόξῃ σοι κατηγορῆσαι Αθανασίυ, εἶπε γὰ, ὅπ ζῇ, καὶ παρ' ἡμῖν ὡς κρυπτόμενος, καὶ ἐγνωρίσθη ταῦτα πᾶσι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὐκ ἔστι δυνατὸν κρυβῆναι τῦτο. Παφνύτιος μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς ὁ γράψας τλὴ ἐπιστολὴν πολλά σε ἀσπάζομαι, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι· ἀδὲ καὶ βασιλεῦς ἔγραψε, μαθὼν, ὅτι ἀρρωστεῖ Αρσενίος ζῶν, ἔστι ταῦτα;

A

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ μέγις Θ, σεβασὸς, τῷ Πάπᾳ Αθανασίῳ.

ΤΟΙΣ ἐξ ἀκριβείας τῆς σῆς σωφρονέσεως ἐντυχὼν γεγράμμασι, ταύτης γνώμης ἐγὼ ἐχόμενος, ὡς ἀνηγορεύφων τῇ σῇ σεμνότητι, σοὶ τρέψασθαί σε, ὅπως τοὺς δυσταξίαν καὶ οἶκτον τὸν τῶν Θεσλαὸν ἄγειν ἀποδάσης. Ταῦτα γὰρ μάλισα τοῦ ἡγεμόνος ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῇ κατέχω, ὡς ἀληθειανέτε ἀσκεῖν, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ δικαιοσύνην ἀεὶ φυλάτειν, καὶ τούτοις μάλισα χαίρειν, τοῖς ὀρθὴν ὁδὸν τοῦ βίου πορευομένοις· τοιούτων τῶν πάσης ἀρᾶς ἀξίων, τῶν Μελιτιανῶν δηλαδὴ τῶν σκαιοτάτων καὶ ἀθεμίτων, οἵτινες τῇ ἐμπληξίᾳ λοιπὸν ὑπονενάρκησασι, καὶ μόνον φθόνῳ καὶ ζήλῃ ἐθορύβοις τὰ ἄτοπα κινοῦσι, τὴν ἀθέμιτον αὐτῶν διάνοιαν ἐπιδεικνύντες, ταῦτα φθέγξομαι. ὁρᾷς γὰρ, ὅπως οἱ ἄνδρες, οὓς ἐκεῖνοι ξίφει ἀνῃρῆσθαι ἔφασκον, ἐν μέσοις νῦν εἰσι, καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. τοιοῦτοι δὴ ταῦτα τί ἂν ἡμῖν τοιοῦτον ἔγκλημα χέρσον, οὕτω φανερῶς καὶ σαφῶς ἐπιφερόμενον τῇ ἐκείνων δίκῃ, ἢ τοῦτοις, οὓς ἀνῃρῆσθαι ἔλεγον, ζῆντε καὶ τοῦ βίου ἀπολαύειν, οἵτινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φθέγξασθαι δυνήσονται; τοιοῦτόν τι τοῖς κατὰ τῶν Μελιτιανῶν ἐκείνων καὶ τοῦτο· διεβεβαιοῦντο γὰρ ἀθεμίτως, ὁρμῇ ἐπεισελθόντα σε καὶ ἁρπάσαντα ποτήριον ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἀποκειμένου τόπῳ, κεκλακέναι, ὃ τοιοῦτον ἀληθῶς οὐδὲν μεῖζον ἂν ἔγκλημα, οὔτε πολιτικὸν ἀτόπημα, εἰ τοῦτο οὕτως πεπρᾶχθαι, καὶ ἡμαρτῆσθαι συνέβαινεν. ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ κατηγορία αὕτη; τίς δὲ ἡ μεταβασις καὶ ποικιλία τοῦ τοιούτου; ὡς νῦν εἰς ἕτερον τοιοῦτον τὴν κατηγορίαν καὶ ἐγκλήματος τούτου μεταγαγεῖν, ὅπως δηλονότι τοιοῦτον, αὐτοῦ καὶ φωτὸς ἐσιν ὡς εἰπεῖν πολυγέστερον, ὅτι τῇ σῇ σωφροσύνῃ ἐπιβουλεύσας ἐσωφάλιζον; μὴ δὴ ταῦτα, τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις τοσαῦτα εἰς βλάβην ἀναπλασμάτων, ἀκολουθήσας ἐθελήσειεν; ὅτῳ μάλισα αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον ἄγουσι, καὶ συνορῶσιν, ὅτι πεπλασμένων καὶ ψευδῶν τοιούτων εἰσὶ κατήγοροι, ὡς ἔφην ἔγωγε; τίς ἂν ἐκείνοις ἀκολουθήσειε, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, πρίν ἀπέλθοι; εἰς ἐκείνην δηλαδὴ, εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται;

VICTOR CONSTANTINUS Maximus, Augustus, Papæ Athanasio,

LITERIS tuæ prudentiæ perlectis in eam veni sententiam, ut putarim te scriptis nostris adhortandum, ut populum Dei ad modestiam & misericordiam adduceres. Meo enim in animo hæc inter præcipua habeo, ut & veritatem colam, & in mente justitiam semper conservem, iisque potissimum gaudeam, qui recta vitæ via incedunt: De illis autem omni execratione dignis Meletianis, immanibus inquam & nefariis hominibus, qui vesania correpti stupent, & solummodo invidia & æmulatione & tumultibus ad scelera motum habent, nefariam suam mentem declarantes, isti mihi dicenda puto. Vides enim, homines illos, quos ipsi ferro interfectos ajebant, in medio versari & vita frui. Quo ipso nullum unquam fuerit gravius præjudicium, quodque tam clare eorum causam oneret, quam eos, quos ipsi necatos asseverabant, vivere, & luce frui, qui ipsi pro se causam dicere possunt. Deinde & id quoque additum fuit. Meletianorum criminibus te nefario impetu irrumpentem, rapientemque poculum, quod in sacratissimo loco repositum erat, confregisse, quo scelere nullum unquam profecto gravius esse posset, siquidem id ita factum & contestatum esset. At quodnam hoc genus criminationis? quæve ista desultoria personarum transmutatio, & reorum diversitas? ut nunc in hunc, nunc in alium crimen conferant? quæ res ipsa luce lucidior est, ipsos tuæ prudentiæ insidias tetendisse? Denique quis jam deinceps homines istos, tam multa ad noxam fingentes, sequi velit? maxime cum ipsi seipsos in barathrum ducant? cumque in conspectu sit, eos fictarum & falsarum rerum accusatores esse? Ut iterum dicam, quis eos sequi velit, & iter exitii præceps inire, in quo illi soli mortalium spem salutis auxiliique constituunt?

Si enim vellent pura conscientia ingredi & bonæ mentis meminisse, & sanum animum induere, facile intelligerent, nullam ipsis opem a Dei providentia expectandam esse, cum se talium rerum æmulatores ad suam perniciem præbeant. Hanc igitur, quam denuncio, non asperitatem, sed severitatem jure appellavero. Postremo etiam illud adjungimus, ut operam des, quo ista, quæ scripsimus, subinde ad populum recitentur, ut res in omnium notitiam veniat, & præcipue ut illi, qui ita agunt, & ad istum modum conversantur, resciscere possint, quod ista, quæ nunc a nobis emendationis causa dicuntur, re ipsa & factis demonstrabuntur vera esse. Jam cum in hoc negotio tanta sit malitiæ importunitas, certum habeant, me ita decrevisse, atque hujus esse sententiæ, si quid tale iterum moverint, non pro morte Ecclesiarum, sed pro legibus publicis memet meapte opera causæ cognitionem susceptum, ac deinde cognoscent, se non solum humani generis, sed etiam divinæ disciplinæ latrones esse. Deus te servet, Frater dilecte.

εἰ γὰρ βέλοιντο ἐπὶ καθαρᾷ ἐλθεῖν συνειδήσει, καὶ ὑπομνηθεῖεν τῆς ἀρίστης γνώμης, καὶ ἐπὶ τὸ ὑγιαίνοντα σφᾶς ἐλθεῖν διάνοιαν, ῥᾳδίως γνώσονται εὐδαιμίαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐπικερδῆ μᾶλλον διὰ τῆς εὐνοίας, ἐπειδὴπερ τοιούτων εἰσὶ ζηλωταὶ καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ὀλέθρῳ πειράζοντας. Ταῦτα μὲν οὖν ἔστω παραχύτατά τινα, ἀλλὰ ἀληθείᾳ δικαίως αὐτὰ ἐποιμι, τὸ τελευταῖον δὲ καὶ τόδε προσθήσομεν, ὅπερ βουλόμεθα δημοσίᾳ μᾶλλον διὰ τῆς σῆς συνέσεως πολλάκις διαγνωσθῆναι ταῦτα. ὡς ἂν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἔλθοι, καὶ μάλιστα εἰς τὸν ἐκείνων ἀφικέσθαι διωκτέα, ὅτινες ἔτω προάγουσιν, ἔτως αἱρέσεως, ὡς ταῦτα, ἅπερ παρ' ἡμῖν εὐθείας λέγεται λόγῳ, τῇ τῆς ἀληθείας εἰρῇ προάξει. ἐπεὶ δὴ τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ πράγματι λυσιτελοῦν ἐστιν ἀτόπημα, γινωσκέτωσαν, ἔτω με κεκριμένον, καὶ ταύτης εἶναι τῆς προαιρέσεως, εἰ τοιοῦτο κινοῖεν, μηκέτι λοιπὸν καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς δημοσίους νόμους, αὐτὸν με δι' ἑαυτοῦ, τῶν πραγμάτων ἀπραγμονοῦντα, καὶ λοιπὸν εὑρήσοντα αὐτούς, ὅτι μὴ μόνον καὶ ἀνθρωπίνῃ γλώσσῃ λῆραί τινες ὄντες, ἀλλὰ καὶ καθ' αὐτῆς τῆς θείας διδασκαλίας φαίνονται. ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, Ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Ut autem magis ostenderetur Sycophantarum improbitas, ecce etiam Arsenius scripsit, posteaquam inventus est, cum aliquamdiu latuisset. Quemadmodum enim Ischyras literis confessus est suam calumniam, ita Arsenii literæ evidentius illorum perversitatem coarguunt.

Ὑπὲρ οὗ δὲ καὶ πλέον δειχθείη τοῦ πονηρίαν τῶν Συκοφαντῶν· ἰδοὺ καὶ ἔγραψεν Ἀρσένιος μετὰ τὸ εὑρεθῆναι κρυπτόμενον αὐτόν. ὡς γὰρ Ἰσχύρας ἔγραψεν, ὁμολογῶν τὴν συκοφαντίαν, ἔτως Ἀρσένιος γράφων ἐλέγχει πλέον ἐκείνων τὴν κακοήθειαν.

ATHANASIO BEATISSIMO Pontifici, Arsenius Episcopus civitatis Hypselitarum, cui aliquando præfuit Meletius, una cum Presbyteris & Diaconis in Domino, S. P. D.

ΑΘΑΝΑΣΙΩι ΜΑΚΑΡΙΩι ΠΑΠΑι, Ἀρσένιος Ἐπίσκοπος τῶν ποτε ὑπὸ Μελίτιον τῆς Ὑψηλιτῶν πόλεως, ἅμα Πρεσβυτέροις καὶ Διακόνοις, ἐν Κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

ET nos quoque diligentes pacem & unanimitatem cum Ecclesia Catholica, cui tu per Dei gratiam præfectus es, volentesque Ecclesiastico canoni pro veteri instituto subjici, scribimus tibi, Pontifex dilecte, promittimusque in nomine Domini, nos deinceps non communicaturos cum schismaticis, aut cum iis, quibus nondum pax est cum Ecclesia Catholica, sive Episcopi sint, sive Presbyteri, sive Diaconi, neque cum illis in concilio coituros, neque literas pacatas ad illos daturos,

ΚΑΙ ἡμεῖς ἀσπαζόμενοι τὴν εἰρήνην καὶ ἕνωσιν πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἧς σὺ κατὰ χάριν Θεοῦ προέστηκας, προθυμούμενοί τε τῷ Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον ὑποτάσσεσθαι, γράφομέν σοι, ἀγαπητὲ Πάπα, ὁμολογοῦντες ἐν ὀνόματι Κυρίου καὶ λοιπὸν μὴ κοινωνήσειν τοῖς ἔτι σχίζουσι, καὶ μηδέπω εἰρηνεύουσι πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν Ἐπισκόποις τε οὖσι καὶ Πρεσβυτέροις καὶ Διακόνοις, μήτε συνόδοις αὐτοῖς βουλομένοις τε ἐν Συνόδῳ

μήτε γεάμματα εἰρωικὰ ἀποσέλλειν, μήτε δέξασθαι παρ' αὐτῶν, μηδ' αὖ δίχα γνώμης σοῦ τῆς Μητροπόλεως Ἐπισκόπου, ὅρον τινὰ ἐκφέρειν περὶ Ἐπισκόπων, ἢ περὶ δόγματος ἑτέρου κοινοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ· ἀλλ' ἔχειν πᾶσι τοῖς προτετυπωμένοις κανόσι καθ' ὁμοιότητα τῶν Ἐπισκόπων Ἀμμωνιανοῦ, καὶ Τυράννου, καὶ Πλουσιανοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων. πρὸς ταῦτα δὲ ἀξιοῦμεν τὴν σὴν χρηστότητα, δυσωπήσαι μὲν ἡμῖν διὰ τάχους, ὡσαύτως τε καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς περὶ ἡμῶν, ὅτι εἰσὶν ἤδη ἐπὶ τοῖς προειρημένοις ὅροις, εἰρήνευσαντες πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑνωθέντες τοῖς συλλειτουργοῖς ἐπὶ τόπων· πιστεύομεν δὲ ὡς δίχα σοῦ ἐνεργήσουσιν οὐ προσδεκτοί ἔσαι, ὥστε τοιούτῳ εἰρήνῃ, βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον εἶναι μέχρι τέλους, καὶ τὸ βούλημα τοῦ δεσπότου τῶν ἁπάντων Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Τὸ καθ' ἡμᾶς ἱερατεῖον, ἡμεῖς καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, προσαγορεύομεν, ὅσον οὔπω, Θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἀπαντήσομεν πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα. Ἀρσένιος ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν Κυρίῳ πολλοῖς χρόνοις, μακαριώτατε Πάπα.

Neque invicem ab illis accepturos, neque citra tuam Metropolitani Episcopi sententiam, ullum de Episcopis aut alio dogmate communi & Ecclesiastico decretum edituros, sed cessuros canonibus ante susceptis ad exemplar & modum Episcoporum Ammoniani, Tyranni, Plusiani, & reliquorum Episcoporum. Præterea obsecramus tuam humanitatem, ut nobis quamprimum rescribas, & de nobis ad nostros in sacris collegas, indicesque nos jam stare pristinis decretis, pacemque agere cum Catholica Ecclesia, & regionum istarum Episcopis conjunctos esse: credimusque tuis precibus ut gratis & efficacibus apud Deum istam pacem firmam indissolubilemque perpetuo futuram, secundum Dei voluntatem, Domini omnium per Jesum Christum Dominum nostrum. Totum cœtum sacrorum virorum, qui sub tua jurisdictione est, nos & qui nobiscum sunt, salutamus, & quamprimum Deus permiserit, excurram ad tuam humanitatem. Valere te exopto multis temporibus, Pontifex beatissime. Hæc Arsenius.

Μείζων δὲ καὶ φανερώτερος ἔλεγχος τῆς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας, ἡ μετάνοια Ἰωάννου, καὶ τούτου μάρτυς, ὁ θεοφιλέστατος καὶ μακαρίας μνήμης βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, εἰδὼς δή, ἅπερ Ἰωάννης κατ' αὐτοῦ κατηγόρησε, καὶ δεξάμενος γεάμματα μεταγινώσκοντος αὐτοῦ, ἔγραψε ταῦτα.

Majus autem & liquidius argumentum nos calumniis imperitos fuisse, Joannis pœnitentia demonstrat, cujus testis fuit ipse Deo gratiosissimæ & beatæ memoriæ Imperator Constantinus, qui cum sciret, qualia crimina Joannes ad se detulisset, literasque ejusdem jam pœnitentis accepisset, in hunc modum scripsit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ σεβαστὸς, Ἰωάννῃ.

Πάνυ μοι καθήδυνε γέγονε τὰ ὑπὸ τῆς φρονήσεως γράμματα· ἔγνων γὰρ ἐξ αὐτῶν, ἃ μάλιστα γνῶναι ἐπόθουν, πᾶσαν μὲν μικροψυχίαν ἀποτεθεῖσθαί σε, τῇ δὲ Ἐκκλησίᾳ, ὡς πρέπον ἦν, κεκοινωνηκέναι, καὶ Ἀθανασίῳ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ Ἐπισκόπῳ, ἐς τὰ μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν. διὸ δὴ δοκεῖ μοι ὡς ἐνεκά γε τούτων, πολύ σε ἐπαινέσας ἔχω, ὅτι πᾶσαν ἀφεὶς ἀψιμαχίαν, ὃ τῷ Θεῷ φίλον ἦν, πεποίηκας· τῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἑνώσεως ἀντιλαμβανόμενος. ἵνα δοκεῖν μοι καὶ ὧν ἐπεθύμεις, τετυχηκέναι δοκοίης, ἐπέτρεψά σοι δεῖν ὀχήματος δημοσίου, καὶ εἰς τὸ πρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος πορεύσασθαι,

EX animo mihi gratæ fuere tuæ prudentiæ literæ: inde enim didici, quæ desiderabam scire, omnem te animi tenuitatem deposuisse, & cum Ecclesia, ut par erat, communicasse, & cum Athanasio Episcopo reverendissimo quam maxime in concordiam venisse. Certum igitur habeas, te a nobis propter ista collaudari, quodque, relicta omni conferendæ manus cupidine, id quod Deo gratum erat, feceris. Ut igitur, quæ concupisti, assecutus esse videaris, tibi permittendum putavi, ut inscenso publico vehiculo ad nostræ clementiæ venias Comitatum,

Reſtat igitur, ut nihil cures, cum epiſtola hæc tibi facultatem publici vehiculi præbeat, ut quamcelerrime ad nos pervenias, & votis tuis implearis, nobisque conſpectis, congrua fruaris lætitia. Deus te conſervet, Frater dilecte. Hæc Conſtantinus.

A Σὸν λοιπὸν ἔσω, μηδὲν μελήσας, ἀλλὰ τ' Επιστολῆς σοι ταύτης, ὀχήματος δημοσίας ἐξουσίαν χορηγούσης, ταχέως πρὸς ἡμᾶς ἀφίκεσθαι, ἵνα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσῃς τὴν σαυτοῦ, καὶ θεασάμενος ἡμᾶς, τῆς παρούσης ἀπολαύσῃς εὐφροσύνης. ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, Ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Hunc finem habuit conſpiratio. Meletiani igitur cum pudore receſſerunt: Euſebiani autem ne ita quidem conquieſcere potuerunt, eo quod ipſis non Meletiani, ſed Ariani curæ eſſent; veritique, ne Meletianis conquieſcentibus deſtituerentur hujusmodi calumniæ hiſtrionibus, denuo eos in nos exaſperant, iterum Imperatori Synodum Tyri indicendam perſuadentes, ad quam & Comes Dionyſius miſſus eſt, Euſebianisque ſatellitium militare additum. Quo quidem Macarius ſed vinctus per milites deductus eſt, mihi vero ſcribitur, ut adſim, atque adeo neceſſitas veniendi injungitur, ut niſi venirem, invitus adducerer. Tota igitur conſpiratio in fingendo ſcelere ex literis Ægyptiorum Epiſcoporum cognoſci poterit. Quomodo autem crimen ſubornarunt, referendum puto. Hinc enim malitiam vafriciemque eorum contra nos deprehendi licebit. Sunt autem ex Ægypto, & Libya, & Pentapoli Epiſcopi propemodum centum, quorum nemo nos inſimulavit, neque Presbyter ullus conqueſtus eſt, neque quiſpiam nobis ex populo obtrectavit. Sed Meletiani, qui a Petro una cum Arianis ejecti fuere, ita inſidias inter ſe partiti ſunt, ut iſti accuſationem, illi officium judicandi ſibi vendicarent. Nos igitur Euſebianos ut inimicos nobis ob hæreſin ab hac lite rejecimus, & accuſatorem noſtrum docuimus nullo unquam modo Presbyterum haberi potuiſſe: idque iſtis rationibus: Beatum Alexandrum, cum Meletius ſuſceptus eſt (quod utinam nunquam factum fuiſſet) cum ejus noſſet calliditatem, poſtulaſſe ab eo breviarium eorum Epiſcoporum, quos in Ægypto habere ſe dicebat una cum Presbyteris & Diaconis ſive Alexandrinis ſive Ruralibus. Hoc autem ideo Alexander fecit, ne Meletius per Eccleſiam ſecuritati reſtitutus titulos plurimos venderet, & mendacio quotidie novos tanquam a ſe creatos ſubjiceret. Breviarium igitur Ægyptiorum, quod fecit Meletius, tale eſt.

B Οὕτω μὲν ἐν τέλει ἔσχεν ἡ συσκευὴ, καὶ οἱ Μελιτιανοὶ καταισχυνθέντες ἀπεχώρησαν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ ὅτως ἠρέμησαν, ἐμελέτων αὐτοῖς ἐκ τῶν Μελιτιανῶν, ἀλλὰ τῶν περὶ Ἄρειον, καὶ ἐφοβοῦντο μὴ παυσαμένων ἐκείνων, μηκέτι τὰς ὑποκειμένας ὕβρεσι, δι' ὧν τὸν εἰσαγαγεῖν δύνωνται. Παροξύνουσι οὖν πάλιν τοὺς Μελιτιανοὺς, καὶ πείθουσι τὸν Βασιλέα Σωσθόδον αὖθις ἐν Τύρῳ κελεῦσαι γενέσθαι, καὶ Κόμητα Διονύσιον ἀποστέλλεται, καὶ στρατιῶται δορυφόροι δίδονται τοῖς περὶ Εὐσέβιον. καὶ ὁ μὲν Μακάριος δέσμιος διὰ στρατιωτῶν πέμπεται εἰς Τύρον, ἐμοὶ δὲ γράφει καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθησιν, ὥστε καὶ ἀκοντας ἡμᾶς ἐπισπέσθαι. τὴν μὲν οὖν πᾶσαν συσκευὴν γνῶναι δυνατὸν, ἐξ ὧν ἔγραψαν οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου. πῶς δὲ παρ' αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς συνετέθη, ἀναγκαῖον αὖ εἰπεῖν λέγειν. καὶ γὰρ ἐντεῦθεν θεωρεῖν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν πανουργίαν τὴν καθ' ἡμῶν γνωσθήσεσθαι ἔξεστιν. Ἐπίσκοποι εἰσὶν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ, καὶ Πενταπόλει, ἐγγὺς ἑκατὸν, ἐξ ὧν οὐδεὶς τούτων ἡμᾶς ἠτιάσατο, οὐ πρεσβύτερος ἐμέμφετο, οὐ τῶν λαῶν τις κατελάλει, ἀλλ' οἱ Μελιτιανοὶ, οἱ ὑπὸ Πέτρου ἐκβληθέντες, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἦσαν οἱ τῷ ἐκβεβλῆσθαι μεμισημένοι, καὶ οἱ μὲν, τὸ κατηγορεῖν, οἱ δὲ τὸ δικάζειν ἑαυτοῖς ἐξεδίκησαν. ἡμεῖς μὲν οὖν παρητούμεθα τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὡς ἐχθροὺς διὰ τὴν αἵρεσιν οὖσας, ἔπειτα τὸν λεγόμενον κατήγορον, μηδένα πρεσβύτερον ὅλως ἐδείκνυμεν ὅτως· ὅτε Μελίτιος ὑπεδέχθη ὡς μήποτ' ὤφελον, γνώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, ἀπῄτησεν αὐτὸν βρέβιον ὧν ἔλεγεν ἔχειν Ἐπισκόπων ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ εἴ τινας ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς, τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος, ἵνα μὴ Μελίτιος λαῶν τὴν τῆς Ἐκκλησίας παῤῥησίαν, πωλήσῃ πολλοὺς, καὶ ψεύσηται καθημέραν ὑποβάλλων, ὡς βέλτιον. τῷ μὲν οὖν ἐν Αἰγύπτῳ πεποίηκε τὸ βρέβιον τοῦτο.

C

D

ΒΡΕΒΙΟΝ ΔΟΘΕΝ ΠΑΡΑ ΜΕΛΙΤΙΟΥ, Αλεξάνδρῳ τῷ Επισκόπῳ.

ΕΓΩ Μελίτιος, ἐν Λυκῷ, Λούκιος ἐν Αντινόῳ, Φασιλῆς ἐν Ερμοπόλει, Αχιλλᾶς ἐν Κυσαῖς, Αμμώνιος ἐν Διοσπόλει, ἐν Πτολεμαΐδι, Παχύμης ἐν Τετύρεως, ἐν Μαξιανοπόλει, Θεόδωρος ἐν Κόπτῳ, ἐν Θηβαΐδι, Κάλης ἐν Ερμέθῃ, Κάλουθος ἐν τῇ ἄνω Κυνῷ, Πελάγιος ἐν Οξυρύγχῳ, Πέτρος ἐν Ηρακλεῦς, Θέων ἐν Νειλοπόλει, Ισαὰκ ἐν Λητοῦς, Ηρακλείδης ἐν Νικίου, Ισαὰκ ἐν Κλεοπατρίδι, Μέλας ἐν Αρσενοίτῃ· ἐν Ιλιῦς· Αμὼς ἐν Λεόντων, Ισίων ἐν Αθριβεῖ, Αρποκρατίων ἐν Βουβάστῳ, Μωσῆς ἐν Φακουσᾶς, Καλλίνικος ἐν Πηλουσίῳ, Εὐδαίμων ἐν Τάνει, Εφραὶμ, ἐν Θμουῖ ἐν Σαΐ· Ερμαίων ἐν Κυνῷ καὶ Βουσίρει, Σωτήριχος, ἐν Σεννύτῳ, Πινιάθης ἐν Φθενεγῦ, Κρόνιος ἐν Μετόλῃ, Αγαθάμμων ἐν τῇ Αλεξανδρέων χώρᾳ· ἐν Μεμφὶ Ιωάννης, κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἶναι μετὰ τοῦ Αρχιεπισκόπου. οἱ μὲν ἐν Λιγύπτῳ ὄντες, τῶν δὲ ἐν Αλεξανδρείᾳ εἶχε κληρικῶν, Απολλώνιος πρεσβύτερος, Ειρηναῖος Πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Τύραννος πρεσβύτερος. Διάκονοι, Τιμόθεος Διάκονος, Αντῖνοος Διάκονος, Ηφαίστων Διάκονος, καὶ Μακάριος πρεσβύτερος τῶν Παρεμβολῆς.

BREVIARIUM MELETII, Episcopo Alexandro datum.

EGO Meletius in Lyco, Lucius in Antinoopole, Phasileus, Hermopole, Achilles Cusis, Ammonius Diospole in Ptolemaide, Pachymes Tetyris Maximopoli, Theodorus in Copto. In Thebaide, Cales in Hermethe, Caluthus in superiori Cyno, Pelagius in Oxyrincho, Petrus Heracle, Theon in Nilopoli, Isaac in Leto, Heraclides in Nicio, Isaac in Cleopatride, Melas in Arsenoite. In Ilio, Amos in Leontis, Isiom in Athribia, Harpocration in Bubasto, Moses in Phacusis, Callinicus Pelusii, Eudæmon in Tane, Ephraim in Thmui. In Sai, Hermæon in Cyno & Busiride, Sotericus in Sbennyto, Pininuthes in Phtheuegy, Cronius in Metole, Agathammon in Alexandrinorum agris. In Memphi Joannes jussus ab Imperatore, ut esset una cum Archiepiscopo: Et hi quidem Ægyptii præsules. Clerici autem Alexandrini isti fuere, Apollonius Presbyter, Irenæus Presbyter, Dioscorus Presbyter, Tyrannus Presbyter. Diaconi vero Timotheus Diaconus, Antinous Diaconus, Hephæstion Diaconus, & Macarius Presbyter, vel Castrorum Paremboles.

Τούτοις Μελίτιος καὶ παρόντας, παρέδωκεν Αλεξάνδρῳ τῷ Επισκόπῳ. τὸ δὲ λεγόμενον Ἰσχύρα, οὔτ' ἐμνημόνευσεν, οὔτε ὅλως ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἐσχηκέναι πώποτε ὡμολόγησε, καὶ ὅμως, ὡς οἱ ἐχθροὶ ὡκαίφισαν, ὁ μὲν πρεσβύτερος ὡς πρεσβύτερος ἐπλάττετο, Κόμης γὰρ ὁ ἀναγκάζων καὶ στρατιῶται εἷλκον ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐνίκησεν. οὔτε γὰρ Μακάριον ἤλεγξαν περὶ τοῦ ποτηρίου, ἀλλὰ καὶ Αρσένιος, ὃν ἐδιήλλησαν αἰρηθῆναι παρ' ἡμῶν, εἰσήκει ζῶν, καὶ δεικνύων τὴν ἐκείνων συκοφαντίαν. Μὴ θυμηθέντων τούτων ἐκείνων ἐλέγξαι τὸν Μακάριον, οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐχαλέπαινον, ὡς ἀπολέσαντες, ὅπερ ἐθήρευον, καὶ πείθουσι τὸν Κόμητα τὸν σὺν αὐτοῖς Διονύσιον, ἵν' εἰς τὸ Μαρεώτιν ἀποστείλῃ, μή ἄρα τι θυμηθῶσιν ἀρεῖν ἐκεῖ κατὰ πρεσβυτέρου, μᾶλλον δὲ ἵνα ἀπελθόντες, κατὰ σπουδὴν ἀπόντων ἡμῶν, ὡς βούλονται· τοῦτο γὰρ μόνον σπουδάζομεν αὐτοῖς. ἀμέλει λεγόντων ἡμῶν περὶ τῆς

Hos etiam præsentes Episcopos Alexandro tradidit. Ischyræ autem nusquam mentionem fecit, nec unquam fassus est, se Presbyterum Marcotæ habuisse, verum ea res nihil remorata est inimicos, cum & Presbyter fingeretur, qui Presbyter non erat, & Comes vim adhiberet, & milites nos traherent, sed tamen gratia Dei victoriam retulit, neque enim de calice Macarium convincere potuerunt, imo & Arsenius, quem ubi divulgaverant a nobis interfectum esse, vivus adstabat, & eorum sycophantiam claram evidentemque faciebat. Ægerrime igitur Eusebiani ferentes, invictum ita remanere Macarium, amissa præda, quam venabantur, persuadent Comiti Dionysio, qui cum ipsis erat, ut nonnullos in Mareotem amandaret scisciturus, si quid de hoc Presbytero deprehendere possent, vel potius ut nobis absentibus consuerent, quod vellent: id enim illis studio fuit. Certe nobis dicentibus, supervacuam

esse in Mareotem legationem, neve simularent se de iis, quæ jam pridem meditati essent, quasi nondum satis disseruissent, neve dilationes quærerent, cum quæ se deprehendere posse speraverant, omnia jam in medium protulissent, ac proinde ipsos rebus destitutos tergiversationes aucupari. Quod si omnino Mareotica legatio necessaria videretur, ne saltem homines suspectos eo mitteret. Comes igitur quantum ad suspectos pertinet, obtemperabat, verum illi id ipsum tanto acrius fecerunt: quos enim ob Arianam hæresin rejiciebamus, eos illi omni ope eo ablegarunt, Diogenium scilicet, Marim, Theodorum, Macedonium, Ursacium, Valentem. Rursumque diplomata ad Ægypti præfectum, & satellitium militare datum. Et id, quod mirum inprimis, ac omni suspicione plenum, Macarium, qui reus erat, militari manu detentum reliquerunt, & accusatorem ejus secum abduxerunt. Quis jam inde non speculatur illorum conspirationem? quis non intuetur clarissime Eusebianorum malitiam? Si enim Mareotica cognitione ad judicium opus erat, reum eo mitti oportuit: quod si non judicii causa illuc abierunt, quare accusatorem secum abduxerunt? satis enim erat, quod ille reatum docere non poterat: verum hoc agebant, ut Macarium, quem præsentem vincere non poterant, absentem opprimerent, & ea aucuparentur, quæ vellent. Nam Presbyteros tum Alexandriæ, tum universæ regionis, qui cum querimoniis expostulabant, eos solos quæstioni adhiberi, ac se inprimis adhibendos esse, quod & maxime istarum rerum conscii esse possent, & Ischyram probe cognitum haberent, non admiserunt. Ægypti autem præfectum Philagrium religionis nostræ transfugam, & milites Ethnicos homines secum abduxerunt, ea perscrutantes, quæ ne Catechumenis quidem fas est intueri: Clericos autem non admiserunt, ne & ibi quoque, quemadmodum Tyri contigit, suos haberent refutatores. Sed ne ita quidem latere potuerunt. Presbyteri enim Alexandriæ & Mareotæ, animadversa illorum malitia ad hunc modum scripserunt, & protestati sunt.

A μὴν εἶναι τὴν εἰς Μαρεώτην ἀποδημίαν, ἃ γὰρ ἐκ πολλοῦ χρόνου μεμελετήκασι, μὴ σοφα-
ζέσθωσαν ἐνδεῶς εἰρηκέναι, μηδὲ ὑστερι-
σθέσθωσαν· ἃ γὰρ ἐνόμιζον ἔχειν, εἰρήκασι, καὶ
λοιπὸν ἀπορούντες σοφάζονται· εἰ καὶ χρεία
καὶ τοῦ Μαρεώτου, τοὺς γοῦν ὑποπτους μὴ πέμ-
πεσθαι· ὁμοῦ Κόμης σοὶ τῶν ὑποπτων ἐπείθετο,
ἐκεῖνοι δὲ πρώτα μᾶλλον, ἤτοι πεποιήκασιν·
οὓς γὰρ παρητούμεθα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν,
ὅτι ἀσεβαίως ἀπῆλθον, Διόγνιον, Μάριν,
Θεόδωρον, Μακεδόνιον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐά-
λεντα, πάλιν τε γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον
τῆς Αἰγύπτου, καὶ στρατιωτικὴ δορυφορία, ἐστόγε
θαυμαστὸν καὶ πάσης ὑποψίας γέμον, Μα-
κάριον μὲν τὸν κατηγορούμενον, πεποιήκασι διὰ
στρατιωτῶν ἀπομένειν. τὸν δὲ κατήγορον, μεθ' ἑαυ-
τῶν ἀπήγαγον. τίς δ' ἂν λοιπὸν ἐκ τούτων ἀθεωρεῖ
τὴν συσκευήν; τίς δὲ συνορᾷ λαθικῶς τῶν περὶ
Εὐσέβιον τὴν πονηρίαν; εἰ γὰρ κρίσεως ἕνεκεν ἐν τῷ
Μαρεώτῃ χρεία, ἔδει καὶ τὸν κατηγορούμενον ἀ-
ποστέλλεσθαι· εἰ δὲ μὴ κρίσεως ἕνεκεν ἀπῆρχον,
διατί τὸν κατήγορον ἐπήγοντο; καὶ γὰρ ἦρκει, ὅτι
μὴ ἀπέδειξεν· ἀλλὰ τοῦτο πεποιήκασιν, ἵν' ἐπειδὴ
παρόντα τὸν πρεσβύτερον οὐκ ἤλεγξαν, τοῦτον
ἀπόντα συσκευάσωνται, καὶ πυρόσωσιν, ἃ πρὸς
αὐτοῖς ἐδόκει. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Α-
λεξανδρείας καὶ τῆς χώρας πάσης μεμψαμένους,
ὅτι μόνοι παρεγένοντο, καὶ ἀξιοῦντας καὶ αὐτοὺς
παρεῖναι οἷς ἐκατηγόρουν, εἰδέναι γὰρ ἔλεγον καὶ τὸ
πρᾶγμα καὶ τὰ περὶ τὸν λεγόμενον Ἰσχύραν,
οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰ-
γύπτου Φιλάγριον ἀπαλλάττω, καὶ στρατιώτας
ἐθνικοὺς εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐξετάζοντας, ἃ μηδὲ
κατηχουμένοις ἔξεστι θεωρεῖν· τοὺς δὲ Κλερι-
κοὺς οὐ συνεχώρησαν, ἵνα μὴ κἀκεῖ, ὥσπερ ἐν τῇ
Τύρῳ τοὺς διελέγχοντας αὐτοὺς ἔχωσιν· ἀλλ'
οὐδ' οὕτως λαθεῖν ἠδυνήθησαν· συνορῶντες γὰρ
οἱ πρεσβύτεροι τῆς πόλεως καὶ τοῦ Μαρεώτου τὰς
κακουργίας αὐτῶν, ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο ταῦτα.

B

C

D

THEOGNIO, MARI, MACEdonio, Theodoro, Ursacio & Valenti Episcopis e Tyro profectis, Presbyteri & Diaconi sub reverendissimo Episcopo Athanasio, Catholicæ Ecclesiæ Alexandriæ.

ΘΕΟΓΝΙΩι, ΜΑΡΙ, ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΩ, Θεοδώρῳ, καὶ Οὐρσακίῳ, καὶ Οὐάλεντι, τοῖς ἀπὸ Τύρου ἐλθοῦσιν Ἐπισκόποις, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὸν ἀοίδιμον Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

ΕΠΡΕΠΕΝ ὑμᾶς ἐρχομένους καὶ ἄγον-
τας μεθ' ἑαυτῶν τὸν κατήγορον, ἀγαγεῖν καὶ
Μακάριον τὸν πρεσβύτερον· αἱ γὰρ κρίσεις ἔτως
συνίστανται κατὰ τὰς ἁγίας γραφάς, ὥστε τὸν κα-
τήγορον μὴ ἄνευ κατηγορουμένου ἐξάναι. ἐπειδὴ
δὲ ἔτε Μακάριον ἠγάγετε, ἔτε ὁ αἰδεσιμώτα-
τος ἡμῶν Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος μεθ' ὑμῶν εἰσ-
ῆλθεν, ἠξιώσαμεν κἂν αὐτοῖ παρεῖναι ἐν τῇ
κρίσει, ἵνα, παρόντων ἡμῶν, ἀσφαλὴς ἡ ἐξέ-
τασις γένηται, καὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. ἐπειδὴ
οὐ τέτο συνεχωρήσατε, ἀλλὰ μόνοι μετὰ τέ-
παρχε τῆς Αἰγύπτε καὶ τ κατηγόρε ἠθελή-
σατε ποιεῖν, ἃ βέλεσθε, ὁμολογοῦμεν, ὅτι
ὑποψίαν εἴδομεν ἐν τῷ πράγματι πονηρὰν,
καὶ ἐθεωρήσαμεν, ὅτι συσκευὴ καὶ ἐπιβελὴ μό-
νον ἐστὶν ἡ εἴσοδος ὑμῶν. διὰ τέτο τέτων ὑμῖν
ἐπιδίδομεν τὴν ἐπιστολὴν, μαρτύριον ἐσομέ-
νην εἰς ἀληθινὴν Σύνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν,
ὅτι κατὰ μονομέρειαν, ἅπερ ἠθελήσατε, ἐποιήσα-
τε, καὶ ὅδεν ἕτερον ἢ συσκευὴν ἠθελήσατε σω-
θῆναι καθ' ἡμῶν, τέτων δὲ ταῦτα ἐπιδεδώκα-
μεν καὶ Παλλαδίῳ τῷ Κυρειώδῃ τῷ Αὐγύστε,
ἵνα μὴ κρυβῇ παρ' ὑμῖν. ἂν δὲ ἐποιήσατε, ἵνα
αὐτὰ λοιπὸν ἡμᾶς ὑποπτεύειν καὶ λογίζεσθαι ποιεῖ
περὶ ὑμῶν, Διονύσιος Πρεσβύτερος ἐπιδέδω-
κα, Ἀλέξανδρος Πρεσβύτερος, Νεῖλος Πρε-
σβύτερος, Λόγγος Πρεσβύτερος, Ἀφθόνιος
Πρεσβύτερος, Ἀθανάσιος Πρεσβύτερος, Α-
μμώτιος Πρεσβύτερος, Πίσος Πρεσβύτερος,
Πλεθίων Πρεσβύτερος, Διόσκορος Πρεσβύτε-
ρος, Ἀπολλώνιος Πρεσβύτερος, Σαραπίων
Πρεσβύτερος, Ἀμμώνιος Πρεσβύτερος, Γάϊος
Πρεσβύτερος, Ῥῖνος Πρεσβύτερος, Αἰθαλὴς
Πρεσβύτερος, Μαρκελλῖνος Διάκονος, Ἀπ-
πιανὸς Διάκονος, Θέων Διάκονος, Τιμόθεος
Διάκονος, καὶ Τιμόθεος ἄλλος Διάκονος.

A DECUIT in primis, cum huc ve-
niebatis, cum ipso accusatore adduc-
cere quoque vobiscum Presbyterum Ma-
carium: ita enim judicia constitui debent,
secundum sacram scripturam, ut reus &
accusator simul appareant. Postquam au-
tem nec Macarium adduxistis, neque re-
verendissimus Episcopus noster Athana-
sius ad judicium receptus est, postulavi-
mus, ut saltem nobis interesse liceret, ut
nobis præsentibus certa inquisitio haberi
posset, ut ad istum modum rebus actis ju-
re fidem vestris judiciis haberemus. Ve-
rum & hoc nobis denegastis, & soli cum
B præfecto Ægypti una cum accusatore, id
agitis, quod libet. Profitemur igitur nos
videre in vestris actis malitiæ suspicio-
nem, animadvertimusque, vestrum adven-
tum nihil aliud in se habere, quam con-
spirationem & insidias: eaque de causa e-
pistolam hanc vobis dedimus, monumen-
tum testimoniumque istius rei aliquando
futurum in vera & legitima Synodo, ut
omnibus innotescat, quod inaudita altera
parte ea, quæ libuit, inter vos egeritis, &
aliud nihil studuisse, nisi ut conspiratione
C nos opprimeretis. Exemplar istarum li-
terarum etiam Palladio dedimus Imperá-
toris Curioso, ne celari posset a vobis, Sce-
lera enim, quæ fecistis, talia nos de vobis
suspicari cogunt. Dionysius Presbyter
has literas dedi, Alexander Presbyter, Ni-
las Presbyter, Longus Presbyter, Aphtho-
nius Presbyter, Athanasius Presbyter, A-
myntius Presbyter, Pistus Presbyter, Plu-
tion Presbyter, Dioscorus Presbyter, Apol-
lonius Presbyter, Serapion Presbyter, Am-
monius Presbyter, Gajus Presbyter, Rhi-
nus Presbyter, Æthales Presbyter: Mar-
cellinus Diaconus, Appianus Diaconus,
Theon Diaconus, Timotheus Diaconus,
D & Timotheus alter Diaconus.

Τὰ μὲν τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως Κληρικῶν
γράμματά τε καὶ ὀνόματα, ταῦτα. οἱ δὲ καὶ οἱ
ἀπὸ τῆς Μαρεώτου Κληρικοὶ ἔγραψαν γνώ-
σκοντες τὸν τρόπον τῆς κατηγόρε, καὶ ἐν τῇ πε-
ριοδείᾳ σὺν ἐμοὶ ὄντες, ἔστι ταῦτα.

Literæ igitur & nomina clericorum ci-
vitatis, hæc sunt. Clerici autem Mareo-
tes, qui motus accusatoris norant & me-
cum provincias lustrabant, ad istum mo-
dum scripserunt.

ΤΗῖ ΑΓΙΑι ΣΥΝΟΔΩι ΤΩΝ
ἁγίων Ἐπισκόπων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησί-
ας, οἱ κατὰ Μαρεώτιδα πάντες Πρεσβύτε-
ροι καὶ Διάκονοι, ἐν Κυρίῳ
χαίρειν.

*SANCTÆ SYNODO BEATO-
rum Episcoporum Catholicæ Ecclesiæ
Mareotici omnes & Presbyteri
& Diaconi in Domino,
S. P. D.*

NOS nequaquam ignari hujus scripturæ, quæ ita dicit: Quod viderunt oculi tui, loquere, & item illud, Quod falsus testis impunitus non erit, ea, quæ vidimus, testanda arbitramur, & potissimum, quia testimonium hoc nostrum necessarium reddidit conspiratio adversus Athanasium Episcopum nostrum inita. Admiramur autem, quomodo vel ulla tandem ratione Ischyras pro Ecclesiastico habeatur, de qua re primum nobis referendum arbitramur. Ischyras enim nunquam ex sacris Ecclesiæ comministris fuit: sed primum jactavit se Colluthi Presbyterum, verum ita ut neminem haberet, qui ipsi crederet, exceptis duntaxat cognatis suis, ut qui nec unquam Ecclesiam obtinuerit, nec clericus ab ullis, nisi qui longius ab illius pago habitarent, nunquam sit creditus, solis duntaxat ejus cognatis exceptis. Idemque, cum talem sibi titulum vendicasset, in Alexandrina Synodo in præsentia patris nostri Hosii depositus est, & cum laicis in ordinem redactus, atque in eo statu reliqvum jam inde tempus permansit: ad istum igitur modum inanis illi fama Presbyterii excussa est. Nam de moribus ejus loqui supervacuum, cum ii ab omnibus sciri possint. Cæterum quia calumniam impegit nostro Episcopo Athanasio de collisо calice, & mensa subversa, de iis necessum est ut verba faciamus. Ante omnia dicimus, illum nullam unquam Ecclesiam in Mareote habuisse, qua in re Deum testem facimus, neque calicem ullum confractum esse, neq; mensam a nostro Episcopo Athanasio, neque a quoquam aliorum, qui cum illo degunt, eversam esse, nihilq; in istis verbis esse, nisi calumniam, & ista quidem ut conscii pro testimonio loquimur, utpote qui nec longis finibus ab Episcopo distamus, & comites ei in lustranda Mareote adhæsimus. Nunquam enim ille solus visitandi causa itinera obire solet, sed comites secum trahere Presbyteros & Diaconos, & non paucos ex plebe: & quia illi per omnia itinera comites fuimus, quo tempore ad nos accessit, ideo hæc vobis pro testimonio dicimus, nec poculum confractum esse, nec mensam subversam: sed omnia Ischyram mentiri, quod & ipse sua manu testatum confitetur. Nam cum ille post defectionem ad Meletianos nobis reconciliari & conjungi vellet, quemadmodum & Pistus, qui ipse quoque talia de Athanasio in vulgus sparserat, neutrum tamen, quanquam propria manu testarentur, nihil tale factum esse, & se subornatos a certis hominibus, ut talia dicerent, recipere voluerunt. Ac proinde

ΕΙΔΟΤΕΣ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἃ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, λέγε, καὶ ὅτι μάρτυς ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, ἃ εἴδομεν, μαρτυρόμεν, μάλιστα ὅτι ἀναγκαίαν ἡμῖν ἐποίησεν εἶναι τὴν μαρτυρίαν, ἡγουμένη συσκευὴ κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου. Θαυμάζομεν γὰρ, πῶς ὅλως Ἰσχύρας, καὶ εἰς μέτρον τῆς Ἐκκλησίας ἐπεκλήθη, ἐφ' ὃ πρῶτον διηγήσασθαι ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. Ἰσχύρας οὐδέποτε λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν· ἀλλ' ἑαυτὸν μὲν περὶ τούτου ἐφήμισε Κολλούθου πρεσβύτερον, οὐκ ἔχε δὲ τὸν πειθόμενον αὐτῷ, εἰ μὴ μόνον τοὺς συγγενεῖς ἑαυτοῦ· ὅτε γὰρ Ἐκκλησίαν ἔσχε ποτὲ, ὅτε ὅλως κληρικὸς νομίσθη, ἀλλὰ τοῖς ὀλίγον διεστῶσιν ἀπὸ τῆς κώμης αὐτοῦ, πλὴν μόνοις, ὡς προείπομεν, τοῖς συγγενέσιν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὅμως τοιαύτην ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπιφημίσας, ἐπὶ τῆς Συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Ὁσίου, καθηρέθη, καὶ λαϊκὸς σωνήχθη, καὶ ἕως ἔτους ἔμεινε τῆς ἑξῆς χρόνου. ἐκπεσὼν καὶ τοῦ ψεύδους ὑπονοίας τοῦ πρεσβυτερίου. ἐπεὶ γὰρ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, περιττὸν ἡγούμεθα λέγειν, δυναμένων πάντων εἰδέναι τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ δὲ καὶ κλάσεως ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐσυκοφάντησεν ἡμῶν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, καὶ περὶ τούτου διηγήσασθαι ἡμῖν ἀναγκαῖον ἠπείχθημεν. Φθάσαντες γὰρ εἴπομεν, Ἐκκλησίαν αὐτὸν μηδέποτε ἐσχηκέναι ἐν τῷ Μαρεώτῃ, ὡς δὲ ἐπὶ Θεοῦ μάρτυρος, οὐδὲ ποτήριον κέκλασαι, οὐδὲ τράπεζα ἀνετράπη παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἡμῶν, οὐδὲ παρ' ἄλλου τινὸς τῶν συνόντων αὐτῷ· ἀλλὰ πάντα ἐστὶ τὰ λεγόμενα συκοφαντία, καὶ ταῦτα λέγομεν, ὡς μαθηταὶ τοῦ Ἐπισκόπου λοιπὸν πάντες γὰρ συνῆμεν αὐτῷ ἐσμεν, ὅτε ἐν τῇ περιόδῳ τῇ Μαρεώτου, καὶ οὐδέποτε μόνος ἐχωρίσθη, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν διακόνων, καὶ λαῶν ἱκανῶν. διὸ καὶ ὡς συμπαρόντες αὐτῷ ἐν πάσῃ περιόδῳ, ἢ πεποίηται πρὸς ἡμᾶς ταῦτα λέγομεν καὶ μαρτυρόμεν, ὅτι οὔτε ποτήριον καλέσαμεν, οὔτε τράπεζα ἀνετράπη, ἀλλὰ παντὸς ψεύδους, ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδίου χειρὸς μαρτυρεῖ. θελήσαντα γὰρ αὐτὸν συναχθῆναι μετὰ τοῦ ἀπελθεῖν αὐτὸν μετὰ Μελιτιανῶν, καὶ ταῦτα φημίσαι κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν καίτοι γράψαντα, καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογήσαντα, μηδὲν τούτων γεγονέναι, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ὑπό τινων ταῦτα εἰπεῖν. διὸ καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ Θεόγνιν

Θεόγνιον καὶ Θεόδωρον, καὶ Μάρεν, καὶ Μακεδόνιον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, εἰς τὸν Μαρεώτιν, οὐδὲν εὑρόντες ἀληθές. ἀλλὰ μέλλοντος τοῦ πράγματος ἐλέγχεσθαι, ὅτι συκοφαντίαν εἰργάσαντο κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, αὐτοὶ οἱ τοῦ Θεόγνιον ἐχθροὶ τυγχάνοντες, τὰς συλλογὰς αὐτοῦ καί τινας Ἀρειομανίτας πεποιήκασιν εἰπεῖν, ἅπερ ἤθελον. οὐδεὶς γὰρ τῶν λαῶν κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου εἴρηκεν, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου Φιλαγρίου, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἅπερ ἠθέλησαν, πεποιήκασι. καὶ ἡμᾶς ἐλθόντας ἐλέγξαι τὴν συκοφαντίαν, οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλ' ἀπέρριπτον μὲν ἡμᾶς ὡς οὐκ ἤθελον συνοδεύοντας, παρεδέχοντο, καὶ συνετίθεντο αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπάρχου Φιλαγρίου, ὅτε παρεῖναι ἡμᾶς ἐπέτρεψαν, ἵνα κἂν τοὺς ὑποβαλλομένους ὑπ' αὐτῶν δυνηθῶμεν ἐλέγξαι, εἰ τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν, ἢ Ἀρειομανῖται. οἴδατε γὰρ, Ἀγαπητοὶ πατέρες, καὶ ὑμεῖς, ὡς διδάσκετε ἡμᾶς, ὅτι ἐχθρῶν οὐκ ἰσχὺς μαρτυρία, καὶ ὅτι μὴ ἀληθεύομεν, μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ χεὶρ ἰσχύει, μαρτυρεῖ δὲ τὰ πράγματα αὐτὰ, ὅτι ἡμῶν μὲν μηδὲν συμφόρων, τοιοῦτό τι γεγονέναι, Φιλάγριον παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ ξίφους καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, ἃ βέλονται συσκιάσωνται. ταῦτα ὡς ἐπὶ Θεοῦ μαρτυρόμεν, ταῦτα ὡς εἰδότες τὸ ἐσομένῳ κρίσιν ὡς πρὸ Θεοῦ λέγομεν, θέλοντες μὲν ἐλθεῖν πάντες πρὸς ὑμᾶς, κρατηθέντες δὲ τοῖς ἐξ ἡμῶν, ἵνα τὰ γράμματα τὴν τῶν μὴ παρόντων παρουσίαν ἀναπληρώσῃ. Ἰγένιος πρεσβύτερος ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοὶ πατέρες, Θέων Πρεσβύτερος, Ἀμμωνᾶς Πρεσβύτερος, Ἡράκλιος Πρεσβύτερος, Βόκκων Πρεσβύτερος, Τρύφων Πρεσβύτερος, Πέτρος Πρεσβύτερος, Ἱέραξ Πρεσβύτερος, Σαραπίων Πρεσβύτερος, Μάρκος Πρεσβύτερος, Πολλαρίων Πρεσβύτερος, Γάϊος Πρεσβύτερος, Διόσκορος Πρεσβύτερος, Δημήτριος Πρεσβύτερος, Θύρσος Πρεσβύτερος. Διάκονοι, Πίστος Διάκονος, Ἀπολλὼς Διάκονος, Σέρρας Διάκονος, Πίστος Διάκονος, Πολυώνιος Διάκονος, Ἀμμώνιος Διάκονος, Μαῦρος Διάκονος, Ἥφαιστος Διάκονος, Ἀπολλὼς Διάκονος, Μετωπᾶς Διάκονος, Ἀπολλὼς Διάκονος, Σεραπᾶς Διάκονος, Μελίφθογγος Διάκονος, Λούκιος Διάκονος, Γρηγορᾶς Διάκονος.

A Theognium, Theodorum, & Marem, Macedonium, Ursacium & Valentem in Mareotem profectos, nulla documenta reatus deprehendere potuisse. Verum cum res eo tenderet, ut illorum sycophantia in Athanasium in apertum prodicura videretur, Theognius inimicus Athanasio cognatos suos, & quosdam Ariomanitas ita instituit, ut quæ ipse vellet, pro testimonio loquerentur. Nemo enim ex populo quicquam contra Athanasium locutus fuisset, nisi terrore Philagrii Ægypti præfecti, importunitateque Arianorum vehementer instantium, victi coactique essent ad ea facienda, quæ ipsis liberet. Siquidem nos ad calumnias refutandas, eo venientes non admiserunt: nobisque rejectis, eos, quos idoneos putaverunt, ad calumniam instruendam receperunt, qui metu Philagrii præfecti in partes eorum concesserunt, atque ideo nimirum erat, quod nos summotos volebant, ne scilicet subornatos ab ipsis criminatores, aut Ecclesiasticos non esse, aut si essent, Arianos esse, doceremus. Scitis autem, Dilecti fratres, in sacris literis præcipi, non valere inimicorum testimonia. Cæterum a nobis vera dici, attestatur manus ipsa Ischyræ, attestantur quoque ipsorum facta, qui nobis nihil ejusmodi criminum conscii præsidio Philagrii, & armorum terrore ea confecere, quæ voluerunt. Hæc ut coram Deo testamur, hæc ut certi de futuro judicio Dei loquimur. Nostra quidem omnium voluntas fuit ad vos excurrendi, sed tamen in eo acquievimus, ut nonnulli ex nostris istuc venirent cum literis nostrorum, qui hic remanserunt, ut ita eorum vicem absentiamque sustinerent & compensarent. Ingenius Presbyter vos valere in Domino opto, Dilecti fratres: Theon Presbyter, Ammonas Presbyter, Heraclius Presbyter, Bocco Presbyter, Trypho Presbyter, Petrus Presbyter, Hierax Presbyter, Serapion Presbyter, Marcus Presbyter, Pollarion Presbyter, Cajus Presbyter, Dioscorus Presbyter, Demetrius Presbyter, Thyrsus Presbyter. Diaconi, Pistus Diaconus, Apollos Diaconus, Serras Diaconus, Pistus Diaconus, Polynicus Diaconus, Ammonius Diaconus, Maurus Diaconus, Hephæstus Diaconus, Apollos Diaconus, Serapas Diaconus, Meliphthongus Diaconus, Lucius Diaconus, Gregoras Diaconus.

A

IIDEM AD CURIOSUM & Philagrium Præfectum Ægypti.

ΟΙ ΑΥΤΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΥΡΙΩΣΟΝ καὶ Φιλάγριον, τότε λεγόμενον ἔπαρχον Αἰγύπτου.

FLAVIO PHILAGRIO, & Flavio Palladio Ducenario Palatino, Curioso, & Flavio Antonino commeatuum Præfecto Centenario, dominorum meorum illustrissimorum Præfectorum sacri Prætorii, Presbyteri & Diaconi Mareotici ex regione & Nomo, cujus Episcopatum gerit reverendissimus Athanasius, hæc vobis cum subscriptione nostra pro testimonio porrigimus.

ΦΛΑΒΙΩι ΦΙΛΑΓΡΙΩι, καὶ Φλαβίῳ Παλλαδίῳ Δεκιναρίῳ Παλατίνῳ, Κουριώσῳ, καὶ Φλαβίῳ Αντωνίνῳ διάρχῳ Κεντηναρίῳ τῶν Κυρίων μου τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τοῦ ἱεροῦ Πραιτωρίου, ὡδε τῶν πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων τοῦ Μαρεώτου, Νόμου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ὑπὸ τὸν ἀοιδεσιμώτατον Ἐπίσκοπον Αθανάσιον, διὰ τῶν ἐξῆς ὑπογραφόντων, τάδε μαρτυρόμενοι ἐπιδιδόαμεν.

C

QUONIAM Theognius, Maris, Macedonius, Theodorus, item Ursacius & Valens, missi ab Episcopis, qui Tyri in Concilium coierant, ad nostram paroeciam profecti, dixere sese in mandatis habere, ut inquirerent in quædam Ecclesiastica facinora, & inter cætera de calice dominico confracto, cum jam antea ad id Ischyram quendam subornassent, quem secum adduxerunt, hominem minime Presbyterum, tametsi se eo nomine jactitet, quippe ordinatum a Catholico quodam, non vero, sed imaginario Episcopo, cui in generali Concilio ab Hosio & a cæteris Episcopis, qui una aderant, jussum fuit, ut se pro Presbytero, qualis antea fuerat, haberet, atque ideo omnes ab illo constitutos in veterem suum ordinem recurrisse, inter quos etiam Ischyras Laicus numeratus est, qui dicit, se eam Ecclesiam habere, quæ nunquam fuit, quippe qui domuncula sit in prædiis cujusdam pupilli nomine Isionis, ea res in causa est,

D

ΕΠΕΙΔΗ Θεόγνιος, καὶ Μάρις, καὶ Μακεδόνιος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης, ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ πάντων τῶν Ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ἐν τῇ Τύρῳ, ἀπήντησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ, φάσκοντες ἐντολὰς εἰληφέναι, ὡς ζητῆσαί τινα Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐν οἷς ἔλεγον περὶ ποτηρίου κυριακοῦ κεκλασμένου, ὑπὸ βληθέντος αὐτοῖς ὑπὸ Ἰσχύρα, ὃν ἤγαγον μεθ' ἑαυτῶν, λέγοντος ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὃς οὐκ ἔστι πρεσβύτερος. ὑπὸ γὰρ Καθολικοῦ τοῦ πρεσβυτέρου φαντασθέντος Ἐπισκοπὴν, ὑστερον ὑπὸ κοινῆς Συνόδου Ὁσίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ἐπισκόπων κελευσθέντος πρεσβύτερον εἶναι, καθὸ καὶ πρότερον ἦν, κατεστάθη, καὶ τῇ ἀκολουθίαν πάντες οἱ ὑπὸ Καθολικοῦ καταστάντες, ἀνέδραμον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, εἰς ὃν καὶ πρότερον ἦσαν, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰσχύρας λαϊκὸς ὤφθη, ἣν τε λέγει ἔχειν Ἐκκλησίαν, μηδὲ πώποτε Ἐκκλησίαν γεγονῆσαι, ἀλλ' οἰκητικὸν οἰκημάτιον μικρὸν ὀφανοῦ παιδίου, Ἰσίωνος τοὔνομα, καὶ διάτοι τοῦτο,

τῇδε τῇ μαρτυρίᾳ ἐχρησάμεθα, ἐφορκίζοντές σε κ τὸ παντοκράτορος Θεὸ, καὶ κ τ Δεσποτῶν ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Αγύστου, καὶ τ Θεοφανεστάτων Καισάρων παιδῶν αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὰ εἰς γνῶσιν ἀνενεγκεῖν τῇ σῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. ἴστε γὰρ πρεσβύτερός ἐστι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὔτε Ἐκκλησίαν ἔχει, οὔτε ποτὲ ποτήριον ἐκλάσθη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται, καὶ πλάττεται Υπατίᾳ Ιουλίου Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου Πατρικίου, ἀδελφῷ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αγύστου, καὶ Ρουφίνου Αλβίνου τῶν λαμπροτάτων, Θωθ δεκάτῃ. οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ταῦτα. Α δὲ καὶ οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ μετ' ἡμῶν ἐλθόντες εἰς τὸν Τύρον, συνορῶντες τὸν συσκιὴν καὶ τὴν Πιθανὴν ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο, ἔστι ταῦτα.

A ut hoc testimonio utendum putaremus, vos religiose adjurantes per omnipotentem Deum, & per Dominos nostros Constantinum Augustum, & liberos ejus illustrissimos Cæsares, ut hæc in cognitionem eorum pietatis referatis. Non enim Ischyras Presbyter est Catholicæ Ecclesiæ, neque Ecclesiam habet, neque unquam calix confractus est, sed hæc omnia falsa & ficta sunt, consulibus Julio Constantio illustrissimo Patricio fratre religiosissimi Constantini Augusti, & Rufino Albino clarissimis & Deo gratissimis viris, decima Thoth. Hæc Presbyteri.

Quæ autem Episcopi scripserint, qui nobiscum ex Ægypto Tyrum convenerant, B quæque illi re animadversa de illorum conspiratione & insidiis pro testimonio dixerunt, sunt ista.

ΤΟΙΣ ΕΝ ΤΥΡΩι ΣΥΝΕΛΘΟΥΣΙΝ Επισκόποις, Κυρίοις τιμιωτάτοις, οἱ ἀπ' Αἰγύπτου σὺν Αθανασίῳ ἐλθόντες τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

EPISCOPI TYRI CONGREgatis Dominis Reverendissimis, hi qui cum Athanasio ex Ægypto ad Concilium venere, in Domino, S. P. D.

ΟΥΚΕΤΙ νομίζομεν τὴν συσκιὴν ἄδηλον εἶναι, τὴν φιλίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ Θεόγνιον, καὶ Μάριν, καὶ Νάρκισσον, καὶ Θεόφιλον, καὶ Πατρόφιλον ἡμῖν γινομένην, καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν παρητούμεθα πάντες διὰ τὸ συλλειτουργὸν ἡμῶν Αθανασίου, παρόντων αὐτῶν, τὴν ἀκρόασιν γενέσθαι· εἰδότες, ὅτι κ ἑνὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσία, μήτι γε πολλῶν, ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἔχθραν αὐτῶν, ἣν οὐ πρὸς ἡμᾶς μόνον ἐχήνασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι διὰ τὴν Αρείου μανίαν, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασκαλίαν ἐκείνου, κ πάντων ὑπτιάζουσι, κ πᾶσι συσκιάζουσι. ἐπειδὴ δὲ θαρρήσαντες ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ, δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τὴν κ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Μελιτιανῶν γινομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν, πῶς οἱ περὶ Εὐσέβιον ταράττειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐπειρῶντο· καὶ ὑπὸ πολὺ ἐσπούδαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίως δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες, μόνον ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται, καὶ ἴσως ἡ ἐνθεος ὑμῶν εὐλάβεια, Κύριοι τιμιώτατοι, ἠγνόει τ γινομένην παρ' αὐτῶν συσκιὴν·

NON arbitramur ulterius Eusebii, Theognii, Maris, Narcissi, Theo- C phili & Patrophili conspirationem incertam dubiamque haberi: principio quidem omnes reclamabamus per communistrum nostrum in sacris Athanasium, ne illis, cum adessent, causæ cognitio permitteretur, ut non ignari, vel unius inimici præsentia, nedum plurium, judicia turbari, & lædi posse. Neque vobis in occulto est odium eorum, non solum in nos, sed in omnes Orthodoxos, & quam Arianicæ rei furioso & immani studio & zeli impiæ ejus doctrinæ omnibus immineant, & adversus omnes conspirent. Hic tamen nos veritate freti, ubi Meletianorum calumnias refellere cuperemus, D nescio quibus artibus Eusebiani nostros conatus interturbare studuerunt, magnamque operam impendere, ut nostra dicta rejicerentur, nunc sinceriter judicantibus interminantes, nunc etiam nonnullis contumeliam inferentes, non alio scopo, quam ut id, quod contra nos molirentur, progressum haberet. Fortasse divina vestra religio, Domini honoratissimi, per id tempo- ris ignorabat eorum conspirationem,

quam nunc putamus vobis manifesto apparere, cum sese, quales essent, tam clare ostenderint. Quotquot enim ex toto grege suspectissimi erant, Mareotem ablegarunt, ut per nostram absentiam, quibus hic hærendum est, populos perturbent, & studia sua perficiant. Ecce enim Arianos, Colluthianos, & Meletianos hostes Catholicæ Ecclesiæ ideo potissimum emittere studuerunt, ut per præsentiam hostium nostrorum sutelas, quas vellent, adversus nos facerent. Certe Meletiani, qui hic Tyri apud nos sunt, ante quatriduum, quasi certi essent, hoc in Concilio decretum iri, quosdam ex suis vesperi per veredarios ablegarunt, qui Meletianos etiam ex reliqua Ægypto Mareotem, cum ibi nulli essent, convocarent, eodemque Colluthianos & Arianos ex aliis locis contraherent, ut eos instruerent, quid contra nos dictum vellent. Memores enim estis, ipsum Ischyram confessum esse coram vobis, non plures se habere, quam septem, qui conveniant. Cæterum quia post sedulas suas summissosque suspectissimos homines, audivimus, eos singulos vestrum ambientes postulare vestram subscriptionem, ut omnium vestrum consilio id actum videri possit, ideo nos & ista scribimus, & pro testimonio dicimus, protestantes conjurationes insidiasque, quas & ab illis & per illos patimur, oramusque, ut suscepto Dei timore, indignantesque sine vestra autoritate illos missos esse, quos ipsi voluerunt, abstineatis a subscriptione, ne quas ipsi per sutelas consuunt, eas tanquam vobis autoribus factas jactitent, cum deceat, homines in Christo non humana respicere, sed veritatem omnibus anteponere: neque minas eorum aut conspirationem in omnes, sed potius Deum metuere. Æqvum certe erat, siquidem legati Mareoten mittendi fuerant, nos quoque una cum illis ibi præsto esse ad hostes Ecclesiæ indicandos, peregrinosque eliminandos, ut purum istius rei scrutinium haberi possit. Scitis enim, Eusebianos suis sutelis curavisse, epistolam reddi, quasi a Colluthianis, Meletianis & Arianis contra nos scriptam, neque ignota res est, hostes Catholicæ Ecclesiæ nihil veri de nobis, sed omnia infesta locuturos.

A ἀλλὰ νῦν νομίζομεν, Φανερὰν γενέσθαι αὐτήν. ἰδοὺ γὰρ Φανερῶς αὐτοὶ τὴν συσκευὴν ἐνεδείξαντο. τοὺς γὰρ ἐξ ἅπαντων ὑποπτευομένους, ὑποσείλαι ἠθέλησαν εἰς τὴν Μαρεώτιν, ἵνα, ἀπόντων ἡμῶν, καὶ ἐνταῦθα μένοντων, τοὺς λαοὺς ταράξωσιν, ἃ δὲ βούλονται, διαπράξωνται. εἶδον γὰρ, ὅτι οἱ Ἀρειομανῖται, καὶ Κολλουθιανοὶ, καὶ Μελιτιανοὶ, ἐχθροὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἐπέμψαντο ὑποσεῖλαι τούτους, ἵνα παρόντων ἐχθρῶν, κατύσωσι καθ' ἡμῶν, ἃ βούλονται. καὶ γὰρ οἱ ἐνταῦθα τῶν Μελιτιανῶν, ἀπέστειλαν ἐξ αὐτῶν τινας, καὶ πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν, ὥσπερ εἰδότες, τοῦτο τὸ σκέμμα γινόμενον ἔσεσθαι, καὶ B ἐπέμψαν δὲ βιαιοτάτως πρός τε καὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὸν Μαρεώτιν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ Κολλουθιανοὺς καὶ Ἀρειομανίτας ἀπὸ ἄλλων τόπων, καὶ κατύσαι καθ' ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὅτι αὐτοὺς Ἰσχύρας ὡμολόγησεν ἐφ' ὑμῖν, ἃ πλέον ἐπὶ συναγομένων ἔχθ' ἐπεὶ ἂν μὴ τὸ αὐτοὺς κατασκευάσαι, ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποσεῖλαι τοὺς ὑποπτους, ἡσύχασαμεν, ὅτι καθ' ἕκαστον ὑμῖν προσερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν ὑπογραφὴν, πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων ὑμῶν C σκέψει γενέσθαι· τοῦτο ἕνεκεν γράψαι ὑμῖν ἠπείχθημεν, καὶ ἐπιδοῦναι τόδε τὸ μαρτύριον. μαρτυρόμενοι μὲν, ὅτι συσκευαζόμεθα καὶ πάσχομεν ὑπ' αὐτῶν καὶ οἱ αὐτῶν ἐπιβουλὴν, ἀξιοῦντες ἢ ὅπως ἐν νῷ λαβόντες τὸν Θεὸν Φόβον, καὶ καταγνόντες, ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν, ὃς ἠθέλησαν, μὴ ὑπογράψητε, ἵνα μὴ, ἅπερ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς κατύσωσι, ταῦτα ὡς παρ' ὑμῶν γινόμενα λέγωσι. χρὴ γὰρ πρέπει τοὺς ἐν Χριστῷ ἀνθρώπους, μὴ εἰς ἀνθρώπινα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν D ἀλήθειαν πάντων ὑπερίσχυν, καὶ μήτε ἀπειλὴν, ἢ χρῶνται πρὸς πάντας, μήτε συσκευὴν Φοβηθῆτε, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Θεόν. ἔδει γὰρ, εἴπερ ἦν ὅλως ἀπόλυθον εἰς τὴν Μαρεώτιν ἀποσαλῆναι, καὶ ἡμᾶς συμπαρεῖναι, ἵνα τοὺς μὲν ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐλέγξωμεν, τοὺς δὲ ξένους ἀποδείξωμεν, καὶ καθαρὰ τὰ πράγματα ἡ ἔρευνα γένηται. οἴδατε γὰρ, ὅτι οἱ καὶ

Εὐσέβιον ἐκάτυσαν, ὑπόκλησιν ὑποδοθῆναι, ὡς ἀπὸ Κολλουθιανῶν, καὶ Μελιτιανῶν, καὶ Ἀρειανῶν, γραφεῖσαν καθ' ἡμῶν, καὶ δῆλον, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐδὲν ἀληθὲς περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ πάντα καθ' ἡμῶν λέγουσιν.

ὁ Ἔνομος τὸν Θεὸν, ὅτε ἐχθρὸν μάρτυρα, ὅτε κριτὴν εἶναι βέλεται. λοιπὸν ὡς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως λόγον μέλλοντες διδόναι, λαβόντες τὸ μαρτύριον τοῦτο, καὶ γνόντες συσκιὰν τὴν καθ' ἡμᾶς γιγνομένην, προκληθέντες φύλαξασθε μηδέν τι καθ' ἡμῶν πρᾶξαι, μηδὲ συνάρασθαι τῇ τῶν περὶ Εὐσέβιον σκέψει. καὶ γὰρ πάλιν οἴδατε, ὡς προείπομεν, ὡς ἐχθροί εἰσιν ἡμῶν, καὶ διατί Εὐσέβιος ὁ τῆς Καισαρείας, ἐχθρὸς γέγονεν ἀπὸ πέρυσιν, ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα, Κύριοι ποθεινότατοι.

A Lex autem Dei inimicum neque teſtem, neque judicem eſſe vult. Reliquum eſt igitur, ut tanquam in die judicii rationes reddituri, accepta hac noſtra proteſtatione, certique fraudis adverſus nos inſtitutæ, noſtrisque precibus mature admoniti, caveatis quicquam contra nos facere, aut Euſebianorum conſilium adjuvare. Scitis enim, quemadmodum ſuperius dixi, eos noſtros inimicos eſſe, & cur ita pridem Euſebius Cæſarienſis odium in nos ſuſceperit. Valere vos optamus, Domini deſideratiſſimi.

Ἀδαμάντιος Ἐπίσκοπος ἔγραψε δέδωκα, Ἰχύρας, Ἄμμων, Πέτρος, Ἀμμωνιανὸς, Τύραννος, Ταυρῖνος, Σαραπάμμων, Αἰλουρίων, Ἁρποκρατίων, Μωσῆς, Ὀπτάτος, Ἀνουβίων, Σαπρίων, Ἀπολλώνιος, Ἰχυρίων, Ἀρβαιθίων, Ποτάμων, Παφνούτιος, Ἡρακλείδης, Θεόδωρος, Ἀγαθάμμων, Γάϊος, Πιστὸς, Ἄθας, Νίκων, Πελάγιος, Θέων, Παννούθιος, Νόννος, Ἀρίστων, Θεόδωρος, Εἰρηναῖος, Βλαστάμμων, Φίλιππος, Ἀπολλῶς, Διόσκορος, Τιμόθεος, Διοπόλεως, Μακάριος, Ἡρακλάμμων, Κρόνιος, Μοῦις, Ἰάκωβος, Ἀρίστων, Ἀρτεμίδωρος, Φινεὲς, Ψάϊς, Ἡρακλείδης.

Adamantius Epiſcopus has literas dedi, Iſchyras, Ammon, Petrus, Ammonianus, Tyrannus, Taurinus, Serapammon, Ælurion, Harpocration, Moſes, Optatus, Anubion, Saprion, Apollonius, Iſchyrion, Arbæthion, Potamon, Paphnutius, Heraclides, Theodorus, Agathammon, Gajus, Piſtus, Athas, Nicon, Pelagius, Theon, Paninuthius, Nonnus, Ariſton, Theodorus, Irenæus, Blaſtammon, Philippus, Apollos, Dioſcorus, Timotheus, Diopolitanus, Macarius, Heraclammon, Cronius, Muis, Jacobus, Ariſton, Artemidorus, Phinees, Pſais, Heraclides.

ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΟΙ ΑΥΤΟΙ, Φλαυίῳ, Διονυσίῳ τῷ λαμπροτάτῳ Κόμητι, οἱ ἐν Τύρῳ ἀπ' Αἰγύπτου ἐλθόντες Ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

RURSUM IIDEM ÆGYPTII Epiſcopi, qui Tyri convenerunt ex parte Catholicæ Eccleſiæ, Flavio, Dionyſio Comiti illuſtriſſimo.

ΠΟΛΛΑΣ ὁρῶντες συσκιὰς καθ' ἡμῶν γινομένας, καὶ βλάβας συσκιᾶς, τῷ περὶ Εὐσέβιον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Φλάκιλλον, καὶ Θεόγνιον, καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, καὶ Πατρόφιλον, οἷς καὶ τὴν ἀρχὴν θελήσαντες ἀντιτήσασθαι, οὐκ ἐπετράπημεν, ἀνάγκην ἔχομεν, ἐπὶ τήνδε τὴν διαμαρτυρίαν ἐλθεῖν. καὶ γὰρ πολλὴν ὑπὲρ Μελιτιανῶν ὁρῶμεν ἀσυδῆ γιγνομένην, καὶ ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ, δι' ἡμῶν βλάβην. ὅθεν βιβλίδιόν σοι τοῦτο δεδώκαμεν, καὶ τὴν δὲ τὴν ἱκεσίαν, ἀξιοῦντες ἐν νῷ σε λαβεῖν τὸν Θεὸν παντοκράτορα, τὸν τὴν βασιλείαν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου διαφυλάττοντα, τηρῆσαι τὴν ἀκρόασιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, αὐτῷ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ. καὶ γὰρ ἔνλογον ἀποσταλέντα σε ἀπὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, αὐτῷ τηρῆσαι τὸ πρᾶγμα.

CUM multas videremus calumniarum conſarcinationes, & ex conſarcinationibus inſidias Euſebii, Narciſſi, Flacilli, Theognii, Maris, Theodori, & Patrophili, adverſus nos, quos quia principio detrectantes rejicere non licuit, neceſſario ad hanc proteſtationem decurrimus, præſertim cum animadvertamus multa ad gratiam Meletianorum, multa rurſus ad inſidias Catholicæ Eccleſiæ ſub noſtris criminibus agitari, neceſſario ob id quoque libellum hunc tibi porrigimus, cum multis obſecrationibus, ut Dei metu in animo ſervato, qui imperium auguſtiſſimi & pientiſſimi Imperatoris Conſtantini tuetur, cognitionem cauſarum noſtrarum ipſi auguſtiſſimo Imperatori reſerves; Æquum enim eſt, te ab Imperatore miſſum, negotium hoc integrum Imperatori retinere.

Quandoquidem tolerare non possumus compositas istas calumnias, quibus insidiose ab Eusebianis premimur, ideoque postulamus, causam istam pientissimo & religiosissimo Imperatori reservari, apud quem licebit & jura Ecclesiæ, & nostra proponere: plane enim confidimus, ejus pietatem, cognitis nostris rationibus, nequaquam nos condemnaturam esse. Quapropter denuo te obtestamur, adjuramusque per omnipotentem Deum, ita pientissimus Imperator per multos annorum recursus cum liberis suæ pietatis valeat, ut nihil in nostris negotiis deinceps facias, neque tibi indulgeas, ut quicquam contra nos in Synodo commoveas, sed reserves rei cognitionem ejus pietati. De iisdem rebus etiam Dominis nostris Episcopis Orthodoxis significavimus, quibus certior factus Alexander Episcopus Thessalonicensis scripsit ad Dionysium Comitem, in hæc verba.

Ἔτι γὰρ φέρομεν συκοφαντούμενοι καὶ πιεζόμενοι διὰ τῶν τοῦ Εὐσεβίου, τῶν προφερημένων· καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἀσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ βασιλεῖ τηρηθῆναι τὸ πρᾶγμα ἀξιοῦμεν, παρ' ᾧ δυνάμεθα καὶ τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑαυτῶν προθεῖναι. πιστεύομεν γὰρ, ὅτι ἡ ἀσέβεια ἀπὸ ἀκέστου, καὶ παλαιὰ γνώσεται ἡμῶν, καὶ πάλιν ἐν ὁρκίζομέν σε τὸν παντοκράτορα Θεὸν, ἵνα τὸν ἀσεβέστατον βασιλέα ἀεὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους νικῶντα καὶ ὑγιαίνοντα μετὰ τῶν παίδων τῆς ἀσεβείας ἀπὸ, μηδὲν πλέον πρᾶξαι, μηδὲ ἐπιτρέψαι τι σεαυτῷ ἐν τῇ Συνόδῳ κινῆσαι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἀλλὰ τηρῆσαι τῇ ἀσεβείᾳ ἀπὸ τὴν ἀνάκρισιν, περὶ ᾗ τῶν αὐτῶν, καὶ τοῖς Κυρίοις μου Ἐπισκόποις τοῖς Ὀρθοδόξοις ἐδηλώσαμεν. ταῦτα δεξάμενος Ἀλέξανδρος ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης ἔγραψε Διονυσίῳ τῷ Κόμητι, ταῦτα.

DOMINO SUO DIONYSIO *Alexander Episcopus Thessalonicensis.*

ΤΩι ΔΕΣΠΟΤΗι ΜΟΥ ΔΙΟνυσίῳ, Ἀλέξανδρος Ἐπίσκοπος.

CLARE video Athanasio calumniam strui: omnes enim, quos recusavit, nescio, quo modo, illi emittere voluerunt, nullo nobis ejus rei indicio facto. Erat enim decretum, ut consultatio haberetur, quosnam eo amandare oporteret. Consule igitur illis, ne quid temere faciant. Venerunt enim ad me turbidi cum his verbis, belluas inhorruisse, & in proximo esse, ut exiliant, eo quod sonitu strepituque consternatæ sint, audierintque, Joannem nonnullos emisisse: Vide ergo, ne antevertant, & ita ut velint, sutelas faciant. Nosti porro, Colluthianos una cum Arianis & Meletianis hostes Ecclesiæ esse. Isti nunc inter se animo calculisque consociati, ingentia mala patrare possunt. Vide igitur, quid utile sit, quid triste emergat, ne subjiciamur obtrectationi, qui nequaquam juste judicaverimus. Ea autem potissimum de illis suspicio est, ne peragratis Ecclesiis, quarum Episcopi hic sunt, per metum & vim totam Ægyptum perturbent, ut ita Meletianis Ecclesiæ tradantur, quod quidem agitari jam pridem animadversum est.

ΦΑΝΕΡΑΝ ὁρῶ τῷ Ἀθανασίῳ συκοφαντούμενον· πάντας γὰρ, οὓς παρητήσατο, οὐκ οἶδά τι πεπονθότες ὑποστείλαι ἠθέλησαν, μηδὲν σημάναντες ἡμῖν. δοκεῖ γὰρ δόξαν τῷ τὸ αὐτὸ σκέψασθαι, τίνας δεήσει ὑποστείλαι· συμβάλλου οὖν μή τι προπετὲς γένηται. ἐληλύθασι γὰρ πρός με τεθορυβημένοι, λέγοντες ἤδη τὰ θηρία ἐσφρίχθαι, καὶ μέλλειν ἐξορμᾶν. πεπτώκασι γὰρ ὡς Ἰωάννου τινὰς ὑποστείλαντος, μὴ προλαβόντες κατατύσαι, ὡς ἂν ἐθέλοιεν. οἶδας γὰρ, ὅτι οἱ Κολλουθιανοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροί εἰσιν, οἱ Ἀρειανοὶ, οἱ Μελιτιανοὶ, ὅτοι πάντες ἀλλήλοις σύμψηφοι γενόμενοι, δύνανται μεγάλα κακὰ ἐργάσασθαι. σκέψαι οὖν, τί συμφέρον, ἵνα μή τι ἀνακύψῃ συνθρωπόν. καὶ αἰτίᾳ ὑποβληθῶμεν ὡς μὴ τὸ δίκαιον κρίναντες, μᾶλλον οἱ μᾶλλον ὑφορῶνται, μὴ διοδεύοντες τὰς ἐκκλησίας, ὧν οἱ Ἐπίσκοποι εἰσὶν ἐνταῦθα φόβον ἐμποιήσαντες, ταράξωσι πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῖς Μελιτιανοῖς παραδοθέντες. ἐν τῷ πλείστῳ γὰρ τοῦτο συμβαίνει γινόμενον.

A

ΠΡΟΣ ΤΑΥΤΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ὁ Κόμης ἔγραψε τοῖς περὶ ΕΥσέβιον ταῦτα.

ΤΑΥΤΑ ἰῶ, ἀνωῶ διελεγόμην τοῖς Κυρίοις μου τοῖς περὶ Φλάκιλλον, ὅτι Ἀθανάσι@ ἦρσας, ἠτιάσατο, ὃς παρῃτησάμην, λέγων, τοὺς ἀποστέλλοντας, ἐ βοῶν ὡς ἀδικούμε@ καὶ ἐγκαλοῦμεν@, ταῦτα καὶ ὁ Κύριός μου τῆς ψυχῆς Ἀλέξανδρ@ ἐπέστειλε. καὶ ἵνα γνῶτε, ὅτι καὶ λόγον ἔχει τὰ γραφέντα μοι ὑπὲρ τῆς χρηστότητ@ ὑμῶν, ὑπέταξα αὐτὰ ἀναγνωσθησόμενα ὑμῖν, μέμνησθε δὲ καὶ τῶν ἀνωθεν παρ' ἐμοῦ γραφέντων. ἐπέστειλα γὰρ ὑμῶν τῇ χρηστότητι, Κύριοι, ὅτι χρὴ τοὺς ἀποστελλομένους, κοινῇ κρίσει καὶ δόγματι ἀποστέλλειν. ὁρᾶτε τοίνυν μὴ ἐπιλήμματι ὑποπέσῃ, τὰ γινόμενα, μηδὲ δικαίας μέμψεως ἀφορμὴν τοῖς βουλομένοις ἡμᾶς αἰτιάσασθαι δῶμεν. ὥσπερ γὰρ βαρεῖσθαι τὸ μέρος τῶν κατηγόρων οὐ προσήκει, οὕτως οὐδὲ τὸ τῶν φυγόντων. νομίζω δ', οὐ μικρὰν εἶναι ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν μέμψεως, ὅταν φαίνηται ὁ Κύριός μου Ἀλέξανδρος, μὴ συναινῶν τοῖς πραττομένοις.

ADHÆC COMES DIONTsius Eusebianis scripsit in hunc modum.

HÆC ipsa erant, quæ dicebam Domino meo Flacillo, Athanasius insurget, dicetque, quos ipse rejecerat, eos ad istud negotium submitti, seque injuria tractari, & circumveniri vociferabitur. Hæc quoque eadem illa sunt, quæ Dominus animæ meæ Alexander suis epistolis mihi significavit. Verum ut sciretis ratione constare, quæ mihi illius humanitate perscripta sunt, ipsius epistolam, ut a vobis quoque legeretur, subjeci. Memores autem estis eorum, quæ prius scripsi, cum admonerem vestram bonitatem, legatos communi judicio & suffragio diligendos esse. Videte igitur, ne res ista culpæ obnoxia sit, neve justam obtrectandi nostri occasionem criminatoribus præbeamus. Ut enim accusantium partem gravari non oportet, ita neque reorum. Arbitror porro, non minimam nostri obtrectandi materiam datum iri, si Dominus meus Alexander actis nostris non videatur suffragari.

B

C

ΔΙΗΓΗΣΙΣ, ΠΩΣ ΑΠΟ ΤΥΡΟΥ ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὁ Πάπας Ἀθανασί@, Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπ@.

NARRATIO, QUOMODO E Tyro abierit in Ægyptum Athanasius Alexander Episcopus.

ΤΟΥΤΩΝ οὕτω πραττομένων, ἀνεχωρήσαμεν ἀφ' αὐτῶν, ὡς ὑπὸ Συνόδου τῶν ἀθετούντων. ἃ γὰρ ἐβούλοντο, ταῦτα καὶ ἔπραττον, ὅτι μὲν οὖν τὰ πραττόμενα κατὰ μονομέρειαν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν, οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ἀνθρώπων. τοῦτο γὰρ ὁ θεῖ@ νόμ@ κελεύει τοῦτο καὶ κομιδῇ@ Ἀπόστολος πάσχων ἐβουλήθη καὶ κρινόμεν@, ἠξίου λέγων, ἔδει τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαίους, ἐπὶ σοῦ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν· ὅτε καὶ ὁ Φῆστ@, βουλόντων τῶν Ἰουδαίων ἐναντίαν ἐπιβουλὴν ἐργάσασθαι, οἵαν νῦν κατ' ἐμοῦ ὅτοι πεποιήκασιν, ἔλεγεν, οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον, πρὶν ὁ κατηγορούμεν@ κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματ@, ἀλλ' οἱ περὶ ΕΥσέβιον, καὶ τὸν νόμον παραποιεῖν ἐτόλμησαν, καὶ πλέον τῶν ἀδικούντων ἀδικώτεροι γεγόνασιν. οὐ γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατὰ μόνας ἔπραξαν, ἀλλ' ὅτε πα-

D

CUM res ita ageretur, ab iis, tanquam e Concilio injuriosorum, recessimus: quod enim libuit, fecere. Sed tamen ea, quæ inaudita altera parte fiunt, nihil habere roboris, nemo omnium mortalium ignoraverit. Hoc enim & lex divina præcipit, hoc quoque, cum insidias pateretur beatus Apostolus, & reus esset, postulabat: *Oportebat*, inquiens, *Judæos ex Asia coram te adesse, & accusare, si quid habent*: quo tempore & Festus, conantibus Judæis easdem contra Paulum insidias, quales ego nunc patior, ita locutus est: *Non est moris Romani gratiæ adversariorum donare hominem, reum, qui nondum accusatores ante oculos suos habuit, aut respondendi locum de crimine adeptus est.* Eusebiani autem & legem mutare ausi sunt, & illis ipsis injustissimis Judæis injustiores sese exhibuerunt. Non enim statim a principio ista seorsum sine reliquis agere tentaverunt; sed tum

Act. 24, 19.

Act. 25, 16.

demum, cum coram a me in præsentia re-
futati succubuissent. Ex eo namque tempo-
re, quemadmodum Judæi, consilium seor-
sum & soli inierunt, ut & nos perderent, &
hæresin introducerent: & quemadmodum
illi Barrabam postulaverunt, ita quoque
& ipsi omnia ob hæresin se facere profi-
entur. Et hæc quidem abunde sufficiunt ad
defensionem meam, sed tamen ut eorum
scelera & veritatis libertas magis appareat,
nihil vetat, quo minus denuo earum rerum
mentio fiat, ut pateat ipsos sibimet contra-
ria egisse, & in tenebris consilia sua con-
flantes, in semetipsos impegisse, & studio
nos occidendi, seipsos, ut insani solent, vul-
neravisse. Nam de mysteriis inquirentes Ju-
dæos interrogarunt, & Catechumenos exa-
minaverunt, Ubinam, inquientes, eratis, cū
Macarius accessit, & mensam subvertit? Il-
lique responderunt, nos intus fuimus. Jam
si id verum est, ergo eo tempore oblatio ce-
lebrari non potuit, siquidem Catechumeni
intus erant, æq; tamen passim scriptitarunt,
stante Presbytero & sacrum faciente, Ma-
carium ingressum subvertisse omnia. Et
cum interrogarent, quos vellent, ita per-
cunctati sunt, quo in loco erat Ischyras, cū
Macarius superveniret, illique rursum re-
sponderunt, in cubiculo ægrotus decumbe-
bat, ergo in sacro non stabat, qui per mor-
bum decumbebat, neque oblationem face-
re poterat, qui in cellula sua ægrotus jace-
bat, insuper dicente Ischyra, combustos es-
se libros a Macario, subornati ad eam rem
testes, nihil tale factum esse, & mentiri
Ischyra m asseveraverunt. Jam quod admi-
reris, cum literis suis famam eam spargant,
ubique terrarum a nobis sublatos esse, qui
conscii testimonium ferre possent, eosdem
tamen, cum jam apparerent, percunctati
sunt, nullo interim pudore tacti, cum se vi-
derent, undecunque quadruplatores de-
clarari. Sed tamen quanquam seorsim sine
aliorum autoritate, ita pro libidine age-
rent, nutibusque testes admonerent, præ-
fectus minas jactaret, militesque tela ac
vulnera intentarent, nihilominus tamen
Dominus veritatem patefecit, eosque sy-
cophantiæ coarguit. Illi erga actorum mo-
numenta, quæ habebant, suppresserunt, &
notariis injunxere, ut ea amolirentur, ne-
que ulla exemplaria vulgari sinerent. Sed
frustra hæc omnia. Nam qui ea scripsit Ru-
fus est, qui nunc in Augustaliana specula-
torem agit, & testis ejus recitari potest.
Atque adeo ipsi Eusebiani ea per suos
Romam miserunt, eademque illa ab Julio
Episcopo ad me transmissa sunt. Insaniunt
igitur, cum ea, quæ occultare illi vo-
lebant, in manibus nostris habeamus, &

A ρόντων ἡμῶν ἠθέτησαν, τότε λοιπὸν ἐξελθόν-
τες, ὡς Ἰουδαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον καταμό-
νας, ὅπως ἡμᾶς μὲν ἀπολέσωσι, τὴν δὲ αἵ-
ρεσιν εἰσαγάγωσιν, ὡς ἐκεῖνοι τὸν Βαραββᾶν
ἠτήσαντο· τοῦτο χαίειν αὐτοὶ ταῦτα πάντα πε-
ποιηκέναι, δι' ἑαυτῶν ὁμολόγησαν, καὶ εἰ ἀρκεῖ
ταῦτα πρὸς πᾶσαν ἀπολογίαν, ὅμως ὑπὲρ
B καὶ πλέον τούτων μὲν τὴν πονηρίαν δέδειχθηναι, τὴν
δὲ ἀληθείας τὴν ἐλευθερίαν, ἀδεῆ ἐλύπει καὶ
πάλιν ὑπομνῆσαι, καὶ δεῖξαι, ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς
ἐναντία ἔπραξαν, καὶ ὡς ἐν σκότῳ βαλλόμε-
νοι, τοῖς ἑαυτῶν προσέκοπτον, καὶ θέλοντες ἡ-
μᾶς ἀνελεῖν, ἑαυτοὺς ἔτρωσαν ὡς μαινόμενοι.
περὶ μυστηρίων γὰρ ἐρευνῶντες, Ἰουδαίους ἀνέ-
κεινον, καὶ Κατηχουμένους ἐξήταζον, πῶς ἦτε, ὅτε
Μακάριος ἦλθε, καὶ ἀνέτρεψε τὴν τράπε-
ζαν; κἀκεῖνοι ἀπεκρίναντο, ὅτι ἔνδον ὄντες ἐ-
τυγχάνομεν. οὐκοῦν οὐκ ἦν προσφορά, εἰ Κατη-
χούμενοι ἔνδον ἦσαν, ἔπειτα γράψαντες παν-
ταχοῦ, ὡς ἐσῶτο τοῦ πρεσβυτέρου καὶ θυτε-
λοῦντος, εἰσελθὼν Μακάριος ἀνέτρεψε πάν-
τα, ἀνέκεινον, ὃς ἠβούλοντο, πῶς νῦν Ἰσχύρας, ὅτε
Μακάριος ἐπέστη, κἀκεῖνοι πάλιν ἀπεκρίναν-
το, ὅτι ἐν κελλίῳ νοσῶν, κατακείμενος ἐν-
ὢν οὐκ εἰστήκει ὁ κατακείμενος, οὐδὲ προσέφε-
C ρεν ὁ ἐν κελλίῳ νοσῶν καὶ κατακείμενος, πρὸς
τούτοις λέγοντος τοῦ Ἰσχύρα, κεκαῦσθαι βι-
βλία παρὰ Μακαρίου, οἱ ὑποβληθέντες μάρ-
τυρες ἔλεγον, μηδέν τι τοιοῦτο γεγονέναι, ἀλλὰ
ψεύδεσθαι τὸν Ἰσχύραν. καὶ τὸ θαυμαστὸν, γρά-
ψαντες πάλιν πανταχοῦ, φανέντας παρ' ἡ-
μῖν τοὺς δυναμένους μαρτυρεῖν, τούτους φανε-
ντας ἀνέκρινον, καὶ οὐκ ἠχθοντο βλέποι-
τες ἑαυτοὺς, συκοφάντας πανταχόθεν δε-
D κνυμένους, καὶ ταῦτα καταμόνας πράττον-
τας, ὡς ἠβούλοντο· ἔνδον μὲν γὰρ τοῖς μάρ-
τυσι, καὶ ὁ ἔπαρχος ἠπείλει, καὶ οἱ στρατιῶ-
ται ἔνυττον, ὁ δὲ Κύριος τὴν ἀλήθειαν ἐξεκά-
λυπτε, καὶ συκοφάντας αὐτοὺς ἐδείκνυε. διὰ
τοῦτο τὰ ὑπομνήματα ἔκρυψαν καὶ αὐτοὶ
μὲν ἔχουσιν αὐλὰ, παρήγειλαν δὲ τοῖς γράψασιν,
ἀφανίσαι καὶ μηδενὶ τὸ σιώλον ἐκδῶναι, ἀλλ'
ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ. ὁ μὲν γὰρ γράψας
αὐτὰ, Ῥοῦφός ἐστιν, ὃν νῦν ἐν τῇ Αὐγουσταλιανῇ
Σπεκουλάτωρ, καὶ δυνάται μαρτυρῆσαι, οἱ δὲ
καὶ Εὐσέβιοι εἰς Ῥώμην αὐτὰ διὰ τῶν ἰδίων
ἀπέστειλαν, καὶ Ἰουλίου ὁ Ἐπίσκοπος αὐτὰ
μοι διεπέμψατο. καὶ μαίνονται νῦν, ὅτι ἃ ἐκεῖ-
νοι ὑποκρύπτειν ἐβούλοντο, ἡμεῖς ἔχομεν, καὶ

ἀνέγνωμεν. ταῦτα γὰρ τοιαῦτα συνθέντες, αὐτοὺς καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ταῦτα ἔπραξαν, ἐφανέρωσαν. ἀπῆχόμενοι γὰρ, ἀπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Ἀρειανοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, κἀκεῖ τούτους εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο, γράψαντες ἐπιστολὴν περὶ αὐτῶν, ἧς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μέρος ἐστὶ τοῦτο.

A legamus. His & istiusmodi facinoribus patratis, causam, cur ea facerent, manifestam reddidere. Nam & in digressu suo Arianos secum Hierosolymam adductos in communionem receperunt, scriptis ejusmodi super ea re literis, quarum principium & pars hæc est.

ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ Ἱερουσολύμοις Θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ Θηβαΐδα, καὶ Λιβύην, καὶ πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις καὶ Διακόνοις ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

SACRA SYNODUS DEI gratia Hierosolymis congregata, Ecclesiæ Dei apud Alexandrinos, omnibusque per Ægyptum, Thebaidem, Libyam, Pentapolim, & ubique per orbem Episcopis, Presbyteris, Diaconis in Domino Salutem.

ΠΑΣΙ μὲν ἡμῖν τοῖς ἀπὸ παντὸς συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, ἐποιήσατο θεοφιλέστατος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, τῷ πάντων βασιλεῖ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ καθαγιασθέντι ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐνεποίησεν, αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρεμύησας, πάντα μὲν ἐξορίας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, φθόνον, καὶ πᾶσαν μανικὴν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ Θεοῦ μέλη πρότερον διῃρεῖτο, ἁπλωμένη ὡς καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, ὡς ποτέ τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσατο. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ ἁγία Σύνοδος.

OMNIBUS nobis in eundem locum ex diversis provinciis ad magnum & festum diem congregatis, ut dedicationem templi Salvatoris, cura religiosissimi Imperatoris Constantini omnium regi Christo ædificati celebraremus, accumulatiorem vim lætitiæ attulit, & Dei gratia, & Imperator religiosissimus, cum nos ultro suis literis ad ea, quæ faciendа essent, adhortaretur, ut profligata ab Ecclesia Dei omni invidia, & omni malignitate procul abacta, per quas membra Dei antea dissidebant, simplici animo & pacata Arianos reciperemus, quos aliquantisper iniqua invidia extra Ecclesiam retinuit. Hæc sacra Synodus.

Ἐμαρτύρησε δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς Ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ διὰ ζώσης φωνῆς ἀκούσας, ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατέστησε, ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν, ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν. τίς τούτων ἀκούων, ἃ συνορᾷ τὴν συνήθειαν; ἃ γὰρ ἔκρυψαν, ἃ ἔπραξαν, ἢ τάχα μὴ βουλόμενοι τἀληθῆ ἐμολόγησαν.

Certe ipse Imperator religiosissimus suo testimonio istorum virorum rectigradam in fide ambulationem commendat, eamque ex eorum viva voce cognitam approbavit, & nobis eam significavit, certamque & indubitatam reddidit, literis suis subjecta eorum virorum Orthodoxa mente, quam scripto ediderant. Quis igitur, auditis istis, fabricas eorum & technas non perspiciat? Non enim dissimulaverunt, quæ patrata sunt ab ipsis, & fortasse etiam inviti veritatem confessi sunt.

Nam si ego is eram, qui Arianos ab Ecclesia arcebam, Arianique me oppresso recepti sunt, quid aliud intelligas, quam omnia in gratiam Arianorum facta esse, omniaque contra me instituta esse, tam calumniam poculi confracti, quam Arsenii cædem, ut hæresin in Ecclesiam immitterent, & ipsi interim hæreseos damnati non haberentur? Id profecto erat, quod antea Imperator mihi per minas scripserat. Nec verentur in dictis suis eos affirmare recte sentire, quos universum orbis Concilium anathemate damnavit. Neque timuerunt tam præclaram Synodum, quantum in ipsis est, in angulis demoliri, homines quidvis temere & dicentes & facientes. Cæterum præmia redemtarum calumniarum multo adhuc magis eorum malitiam & impium propositum declarant. Mareotes enim, ut dixi, ager est Alexandriæ, quo in loco nunquam Episcopus fuit, imo ne Chorepiscopus quidem, sed universæ ejus loci Ecclesiæ Episcopo Alexandrino subjacent, ita tamen, ut singuli pagi suos Presbyteros habeant. Sunt autem pagi isti maximi decem numero, aut aliquanto plures. Pagus autem, ubi habitat Ischyras, minimus est, & pauciſſimorum hominum, adeo ut non ibi, sed in proximo pago Ecclesia constituta sit. Nihilo tamen minus hominem, qui ne Presbyter quidem erat, hujus pagi præter majorum traditionem Episcopum scilicet appellaverunt. Non quidem ignari ne ipsi quidem, quam hoc absurdum esset, sed promissis redemtæ calumniæ adacti, etiam illud sustinendum putaverunt, ne maligne habitus sceleratissimus Ischyras, veritatem enunciaret, Eusebianorumque malitiam proderet. Verum ille neque Ecclesiam, neque populum sibi obedientem habet, atque, ut canis, ab omnibus agitatur: Eusebiani autem Imperatori autores fuere literarum mittendarum ad Colluthum (adeo omnia illis licent) ut juberet Ischyræ Ecclesiam ædificari, ut auctus ea dignitate, fide dignus habeatur in suis de calice & mensa calumniis. Statim igitur curavere, ut Episcopus nominaretur, ne cum neque Ecclesiam possideret, neque Presbyter esset, pro sycophanta necessario haberetur, & mentiri videretur: ille tamen, cum nec populum habeat, nec suos sibi obsequentes, quemadmodum inane nomen Episcopi, ita quoque epistolam illam Imperatoriam sine ullo fructu detinet, quippe quæ argumentum sit ipsius, Eusebianorumque teterrimæ & intentionis & voluntatis.

A εἰ γὰρ ἐγὼ ἤμην ὁ κωλύων τὰς περὶ Ἄρσον εἰσελθεῖν. καὶ μὲ συσκοτὴν παθόντος ἐδέχθησαν, τί ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὅτι ταῦτα διὰ ἐκείνους γέγονε, καὶ πάντα καθ' ἡμῶν ἐπράχθη, καὶ πέπλασαι πτηρίᾳ κλάσις, καὶ Ἀρσενίου φόνος, ἵνα μόνον τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγάγωσι, καὶ μὴ ὡς αἱρετικοὶ καταγνωσθῶσι; τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος πρὸ τούτου γράφων ἐμοὶ βασιλεὺς ἠπείλησε. καὶ οὐκ ἠδέσθησαν τοιαῦτα γράφοντες καὶ λέγοντες τούτους ὀρθῶς φρονεῖν, οὓς πᾶσα ἡ οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀνεθεμάτισε. καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὴν τηλικαύτην Σύνοδον ἐν γωνίᾳ λύοντες τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῖς, οἱ πάντα λέγοντες καὶ πράττοντες εὐχερῶς. καὶ ὁμιθὸς ὢν, τὴν συκοφαντίας ἔτι πλέον αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν B ἀσεβῆ προαίρεσιν δείκνυσιν. ὁ Μαρεώτης, καθὰ προεῖπον, χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστὶ, καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν Ἐπίσκοπος, οὐδὲ Χωρεπίσκοπος· ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπισκόπῳ αἱ Ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἔπας δὲ ὁ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας, μεγίστας καὶ ἀριθμῷ δέκα πρὸς καὶ πλέονας. ἡ δὲ κώμη, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Ἰσχύρας, βραχυτάτη καὶ ὀλίγων ἀνθρώπων ἐστὶν ὥστε, ὡς μηδὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκεῖ γενέσθαι, ἀλλ' ἐν τῇ πλησίον κώμῃ, καὶ ὅμως τὸν μὴ ὄντα πρεσβύτερον ἐν τῇ τοιαύτῃ κώμῃ, διὰ τὴν παλαιὰν C παράδοσιν, ἔδοξαν δηθεν ὀνομάζειν Ἐπίσκοπον, εἰδότες μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ ἄτοπον, ἀναισχύμενοι δὲ ὅμως διὰ τὴν συκοφαντίας ὑπόσχεσιν ὑπέμειναν καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀγνωμονηθεὶς ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος ἐξείπῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ δείξῃ τὴν πονηρίαν τὴν περὶ Εὐσέβιον. ἀμέλει ὅτε Ἐκκλησίαν, ὅτε λαὸς πειθομένους ἔχει, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πάντων, ὡς νῦν, διώκεται, καὶ ὅμως πεποίηκασι καὶ βασιλέα γράψαι τῷ Κολλούθῳ (πάντα γὰρ αὐτῖς ἔξεσιν) Ἐκκλησίαν D ἀνοικοδομῆσαι, ἵνα ταύτην ἔχων, ἀξιόπιστος φαίνηται περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης λέγων. καὶ γὰρ εὐθὺς πεποιήκασιν αὐτὸν ὀνομασθῆναι καὶ Ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ μὴ ἔχων Ἐκκλησίαν, μηδὲ πρεσβύτερος ὅλως ὤν, ἐδείκνυτο συκοφάντης, καὶ πάντα πλατόμυθος. ἀμέλει μὴ ἔχων λαὸν, μηδὲ τοὺς ἰδίους πειθομένους αὐτῷ, ὥσπερ κενὸν τὸ ὄνομα, ὥστε καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπρακτον κατέχει, ἔλεγχον τῆς παμπονήρου προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ὑποθήκην ταύτην.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ, ΦΛΑΥΙΟΥ ΙΜΕΡΙΟΥ ΕΞΑΡΧΟΥ ΜΑΡΕΩΤΟΥ.

EPISTOLA CATHOLICI, Flavius Himerius Præfectus Mareotæ,

ΙΣΧΥΡΑ τῦ πρεσβυτέρυ δεηθέντος τῆς εὐσεβείας τῶν Δεσποτῶν ἡμῶν σεβασῶν καὶ Καισάρων, ἐν τόπῳ εἰρήνης σεκονταρίου ἀνοικοδομηθῆναι Ἐκκλησίαν, προσέταξεν ἡ θειότης αὐτῶν ἢ τάχος τῦτο πραχθῆναι. Φρόντισον οὖν προσυχῶν καὶ τῷ ἀντιτύπῳ τῦ θείυ γράμματος, ὃ μὲν τῦ οἰκείυ σεβάσματος προτέτακται, καὶ τοῖς πραχθεῖσιν ἐπὶ τ ἐμῆς καθοσιώσεως ὑπομνήμασιν, ἐν τάχει τὴν σκόψιν ποιησάμενος, εἰς τὴν τάξιν ἀνελκεῖν, ἵνα τὰ θεοσδῶς προσαχθέντα ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι δυνηθῇ.

AD preces Iſchyræ Presbyteri pietati dominorum noſtrorum Auguſtorum & Cæſarum ſupplicantis, ut ſibi in loco pacis Secontaruri Eccleſia ædificaretur, decrevit divinitas illorum, ut id quam primum fieret. Cura igitur, exemplaribus divini iſtius diplomatis, quod primo loco poſitum eſt, noſtræque ſanctitatis monumentis perlectis breviterque perluſtratis, ut in negotio procedatur, & quæ divinitus conſtituta ſunt, ad effectum perduci queant.

Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὕτως ἐθήρευον, καὶ τὰς συνκλύσας ἔπλαττον· ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ, τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν Σινόδον γνέσθαι κελεύσας, καὶ Κόμης αὐτὸς καθηγεῖτο ταύτης· ἐκεῖνος τοίνυν ἀκύσας καὶ κινηθεὶς, ἔγραψε ταῦτα.

Illi igitur eo modo captationes inſtituebant, doloſque & fraudes moliebantur. Nos autem, adito principe, qui Synodum indixerat, in qua ipſius Comes præſederat, Euſebianorum ſcelera patefecimus, quibus ille auditis graviter commotus in hæc verba ſcripſit.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣ ΣΕΒΑΣΟΣ ΤΟΙΣ ΕΝ ΤΥΡΩ ΣΥΝΕΛΘΟΥΣΙΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ.

VICTOR CONSTANTINUS Magnus Auguſtus Epiſcopis, qui Tyrum convenerunt.

ΕΓΩ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας Συνόδυ μὴ θορύβυ καὶ χειμῶνος κριθέντα. δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ἀταξίας ταραχώδυς ἡ ἀλήθεια διεφθάρθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τ πρὸς τὸν πλησίον ἐρεχελίαν, ἣν ἀήτητον εἶναι βέλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ δοκέσοντα μὴ συνορώντων. ἀλλ' ἔσαι τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ, φανερῶς ἁλόντα διασπεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαρρήδην ἐπιδεῖξαι, εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτόθι συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, κ εἰ τὰ κεκριμένα, χωρὶς τινος χάριτος κ ἀπεχθείας ἐκρίνατε. τοιγαροῦν ἠπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν συνελθεῖν εὐσέβειαν βέλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν θεάσησθε. τίνος δ' ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, κ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε.

EGO ignoro, quid ſibi velint iſta, quæ a veſtra Synodo per tumultum & tempeſtatem judicata ſunt. Mihi ſane videtur, neſcio quo pacto, veritas per immodeſtiam opprimi, dum per veſtram contentionem, quam invictam cupitis, ea, quæ Deo placent, non conſideratis. Sed erit divinæ providentiæ officium, & explorare ſcelera iſtius contentioſitatis: & explorata diſſipare, vobisque clare oſtendere, quantam in veſtro congreſſu veritatis curam habueritis, & an veſtra judicia citra gratiam & odium calculum ſuum promſerint. Quocirca ea feſtinanter ad meam pietatem accurrite, ut rerum iſtarum excuſſam exactamque fidem coram me in præſentia ipſi præſentes doceatis. Quare autem iſta ſcribere voluerim, & quapropter vos literis meis accerſendos putaverim, ex ſequentibus cognoſcetis.

Ingredienti mihi cognominem & fe-
licem patriam meam Conſtantinopo-
lim (eram autem in equo) ſubito A-
thanaſius Epiſcopus in media via, cum
nonnullis aliis, quos circum ſe habe-
bat, ita inexpectatus occurrit, ut non le-
vem mihi cauſam admirationis præbe-
ret. Teſtis mihi Deus omnium ſpecula-
tor, me, quisquis eſſet, primo aſpectu
agnoſcere nequiſſe, niſi noſtrorum qui-
dam, quisnam ille, & quamnam inju-
riam paſſus eſſet, jam antea auditam, ut
fieri ſolet, mihi indicaſſent. Ego igitur
per illud temporis verba cum illo non
habui, neque colloquium miſcui. Cum
autem ille ſe audiri poſtularet, & hoc
recuſarem, & propemodum eum ſum-
moveri juberem, magna libertate ni-
hil aliud poſtulavit, quam ut vos huc
evocari juberem, quo, vobis præſenti-
bus, quæ per vim paſſus eſſet, conque-
ri poſſet: quod cum mihi æqvum &
temporibus congruum videretur, ſcri-
pto vobis denunciatum volui, ut quot-
quot Synodum Tyri abſolviſtis, ſine
omni tergiverſatione ad prætorium no-
ſtræ clementiæ conveniatis, re ipſa, quan-
tum ſinceritatis integritatisque ſit in ve-
ſtris ſententiis coram me ipſo ſincero
famulo Dei (quod ne ipſi quidem ab-
negaveritis) declaraturi. Certe per
meum erga Deum cultum obſervanti-
amque ubique jam terrarum pax eſt, &
a Barbaris ipſis nomen Dei ſinceriter
benedicitur, qui hactenus veritatem
ignorabant. Nihil dubii autem eſt, eum,
qui veritatem ignorat, etiam Deum igno-
rare. Sed tamen, ut antea dixi, Barbari
per me ſincerum Dei famulum, DEUM
agnoverunt, & jam metuere didicerunt,
ideo quod illum mihi protectorem eſſe,
meique curam gerere, re ipſa experti ſint,
atque ita in noſtris rebus Deum agnitum,
noſtri formidine Barbari reverentur.
Nos contra qui myſteria clementiæ ejus
oſtentare & præferre videmur: non
enim dixerim tueri, nos inquam, nihil
facimus, niſi ea, quæ ad diſcordiam &
odium pertinent, & ut ſemel dicam,
quæ ad humani generis perniciem refe-
runtur. Quapropter vos meo præ-
torio ſiſtite, quemadmodum dixi, &
feſtinate huc quam celerrime, certique
ſitis me omni ope ſtudioque anniſurum,
ut ea, quæ ſunt legis Dei, quam maxi-
me inoffenſa illabefactaque ſerventur,

A Ἀπεβαίνοντί μοι λοιπὸν τ ἐπωνύμε ἡμῶν καὶ
πανδαίμονος πατρίδος τ Κωνσαντινο-
πόλεως (συνέβαινε δ᾽ τυχὸν καὶ τότε ἐφ᾽ ἵππου ὁ
χεῖος) ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος
ἐν μέσῃ τῇ λεωφόρῳ μετ ἑτέρων τινῶν, ὡς
ἔοικε καὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδόκητος ἔτως προσ-
ῆλθεν, ὡς καὶ παρέχειν ἐκπλήξεως ἀφορ-
μήν. μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος
Θεὸς, ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι αὐτὸν, ὅστις ἦν, πρὸ
τῆς πρώτης ὄψεως ἠδυνήθην, εἰ μὴ τ ἡμετέ-
ρων τινὲς, καὶ ὅστις ἦν, καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν
πέπον-
θε, διηγήσαντο πυνθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς,
ἀπήγγελλαν ἡμῖν. ἐγὼ μὲν οὖν ὅτε διελέχθην
B ἁπαξ κατ᾽ ἐκεῖνο καιρὸν, ὅτε ὁμιλίας ἐκοινώνη-
σα. ὡς δ᾽ ἐκεῖνος μὲν ἀκροαθῆναι ἠξίει, ἐγὼ δ᾽
παρητόμην, καὶ μικρὸν δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτὸν
ἐκέλευον, μετ πλείονος παῤῥησίας, οὐδὲν ἕτε-
ρον ἑαυτῷ παῤ ἡμῶν, ἢ τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν
ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῖν παρόντων, ἃ πέ-
πονθεν ἀναλαίως, ἀποδύρασθαι δυνηθῇ. ὅπερ
ἐπειδὴ ἔυλογον εἶναί μοι καὶ τοῖς καιροῖς πρέ-
πον κατεφαίνετο, ἀσμένως ταῦτα γραφῆ-
ναι πρὸς ὑμᾶς ἔταξα, ἵνα πάντες ὅσοι τὴν
Σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην ἐπληρώσατε
C ἀνυπερθέτως εἰς τὸ πρατόπεδον τ ἐμῆς ἡμε-
ρότητος ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπι-
δείξαντες τὸ τ ὑμετέρας κρίσεως καθαρόν
τε καὶ ἀδιάφορον ἐπ᾽ ἐμοὶ δηλαδὴ, ὃν τῷ
Θεῷ εἶναι γνήσιον θεράποντα, οὗ᾽ ἂν ὑμεῖς
μάθητε. τοιγαροῦν διὰ τ ἐμῆς πρὸς Θεὸν
λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύεται, καὶ τ Βαρ-
βάρων αὐτῶν τὸ τ Θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐ-
λογούμενον, οἱ μέχρι νυῦ, τὴν ἀλήθειαν ἠ-
γνόουν. δῆλον δ᾽, ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν,
οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει. πλὴν ὅμως, καθὰ
προείρηται, καὶ οἱ Βάρβαροι νυῦ δι᾽ ἐμὲ τ Θεοῦ
D θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τ Θεὸν καὶ εὐ-
λαβεῖσθαι μεμάθηκαν, ὃν ὑπτιάσσειν με παν-
ταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἤθελον,
ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν
διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται, ἡμεῖς
δ᾽ οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τ εὐμενείας αὐτοῦ δο-
κοῦντες προβάλλεσθαι, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι φυλάτ-
τειν, ἡμεῖς φαμι, οὐδὲν πράττομεν, ἢ τὰ πρὸς δι-
χόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα, καὶ ἁπλῶς εἰ-
πεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔ-
χοντα τ ἀναφοράν. ἀλλ᾽ ἐπείχθητε, καθὰ προ-
είρηται, πρὸς ἡμᾶς πορεύεσθε πάντες ἤτάχος, πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατα-
θῶσαι πειράσομαι, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ Θεοῦ ταῦτα ἐξαιρέτως ἀδιάπλωτα φυλάττηται.

οἷς

οὐς ὅτε ψόγῳ, ὅτε κακοδοξίᾳ τινὶ διωκόμενοι πᾶσαν πλακὴν, διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ σωτηριόντων ἄρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ὑπὸ πρόσχημα τοῦ ἁγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσιν.

Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ εἰδότες, ἃ πεποιήκασι, τοὺς μὲν ἄλλους Ἐπισκόπους κωλύσαι ἀνελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι, Εὐσέβιος, Θεόγνιος, Πατρόφιλος, καὶ ἕτερος Εὐσέβιος, καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης ἀνελθόντες, ὀλίγα περὶ ποτηρίου καὶ Ἀρσενίου ἔλεγον, παῤῥησίαν γοῦν οὐκ εἶχον, ἄλλως δὲ πλάσαντες κατηγορίαν τὴν εἰς βασιλέα φθάσαι, ἐμήνυσαν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἠπείλησεν Ἀθανάσιος κωλύσειν τὸν σῖτον, τὸν εἰς τὴν πατρίδα σου πεμπόμενον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας· καὶ τοῦτο παρόντες μὲν Ἀδαμάντιος καὶ Ἀνουβίων, Ἀγαθάμμων, Ἀρβεθίων, Πέτρος, οἱ Ἐπίσκοποι ἤκουσαν. ἐδείξεν ἡ θυμὸς τοῦ βασιλέως. ὁ γοῦν ἰδιῶτα γράψας, καταγινώσκων τῆς ἀδικίας αὐτῶν, ὡς ἤκουσε τῷ ἰδιώτῃ διαβολῇ, αὐθωρὶ ἐπυρώθη, καὶ αὐτῇ τῇ ἀναγνώσει, εἰς τὰς Γαλλίας ἡμᾶς ἀπέστειλεν· ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν δείκνυσι τὴν πονηρίαν· ὁ γοῦν μακαρίτης Κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος, ἀποστέλλων ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μεμνημένος, ὧν ἔγραψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ αὐτὸς ταῦτα.

A quibus nullum nec probrum, nec infamia allini posſit, profligatis scilicet & contritis semel inimicis legis, qui sub specie sancti nominis, multiplices & diversas blaſphemias afferunt. Hæc Constantinus.

Quibus cognitis, conscii suorum facinorum, cæteris Episcopis a profectione retentis, soli Eusebius, Theognius, Patrophilus & alter Eusebius, Ursacius & Valens principem audierunt absque omni mentione calicis aut Arsenii. Deerat enim illis ejus rei fiducia, sed aliud crimen commentitium detulerunt, Athanasium scilicet minatum esse, se impediturum, quo minus frumentum ex Alexandria in patriam Cæsaris deveheretur: idque Episcopos Adamantium, Anubionem, Agathammonem, Arbethionem, Petrum præsentes ex eo audivisse. Emicuit ibi Cæsaris ira, adeo ut post tot atroces minas & tantopere damnatas Eusebianorum injurias, inaudita causa, vestigio efferbuerit, & omisso judicio, quod in expectatione erat, nos in Gallias relegarit. Quæ relegatio eorum scelera magnopere ostendit. Certe beatus Constantinus junior, memor scriptorum patris sui, dum nos patriæ restitueret, in hæc verba epistolam misit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ, ΤΩ λαῷ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πόλεως Ἀλεξανδρείας.

CONSTANTINUS CÆSAR populo Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ.

Οὐδὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποκρύβεσθαι γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵν' ἐπειδὴ πάγιόν τι τῶν αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μή ἄρα διὰ τῆς τῶν βαρβάρων διαφθορᾶς ἀνήκεστα γένοιτο πρὸς τὸ παρὸν ταύτην τοίνυν ταύτην ἀφαιρεθεὶς τῶν φαύλων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὧν ἐμοὶ διάγειν κεκέλευσται, ἕως ἂν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐν ᾗ διέτριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ τῆς θείας

NEQUE vestram sacram mentem latere arbitror, ideo Athanasium adorandæ legis interpretem, ad tempus in Gallias missum esse, ne quo tempore sanguinolentorum hostium feritas sacro ejus capiti quam maxime immineret, implicitusque malorum collimitio aliquid intolerandum, & cui remedium nullum esset, pateretur. Ad hanc igitur feritatem eludendam, tot faucibus inhiantium subtractus, ut sub me ageret, jussus est, atque ita in hac urbe commoratus est, ut omnibus rebus necessariis abundaret, tametsi ejus reverentia virtus divina

spe freta, onera asperioris fortunæ vili- A πεποιθῶς βοηθείαις, καὶ τὰς τραχυτέρας τύ-
penderet. Jam cum inprimis vestræ in χης ἀφορμὰς ἐξευθενεῖ. Τοιγαροῦν εἰ τὰ μάλιστα
Deum pietati, suisque sedibus hunc Epi- πρὸς τὴν πρὸς φιλεσάτους ὑμᾶς θεοσέβειαν, ὁ
scopum Dominus noster & pater Con- δεσπότης ἡμῶν Κωνσταντῖνος ὁσιώτατος, ὁ ἐμὸς
stantinus restituere vellet, & humana for- πατὴρ, τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ πα-
te præventus, antequam hoc votum im- ραστῆσαι ἔσπευδε, ὅμως ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ
pleret, requieverit, ego mihi convenire pu- περιληφθεὶς πρὶν τὸ τέλος τῷ εὐχῇ πληρῶσαι
to, ut suscepta voluntate sacræ memoriæ ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαί-
Imperatoris, idipsum adimpleam, quod il- ρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξά-
le non potuit. Cum igitur Athanasius μενος πληρῶσαι. ὅσις ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας
ad vestrum conspectum penetraverit, tum τύχοι προσόψεως, ὅσπερ αἰδοῦς τετύχηκε, γνώ-
demum intelligetis, quantæ apud nos re- σεσθε. καὶ γὰρ θαυμαστὸν, εἰ πρὸ αὐτοῦ ἀπὸ
verentiæ fuerit. Neque id mirum vide- πεποίηκα. καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἥτε τοῦ
ri debet, si quid hujusmodi in ejus gra- ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τοῦ τηλικούτου ἀν-
tiam fecerim. Ad hoc enim faciendum B δρὸς σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. Ἡ
mea mentem & vestri desiderii imago, θεία προνοία ὑμᾶς διαφυλάξαι, Ἀγαπητοὶ
& species tanti viri instigavit. Divina ἀδελφοί. ἐρρῶσθαι προ δεκαπέντε Καλανδῶν
providentia vos servet, Dilecti fratres. Da- Ἰουλίων ἐν Τριβέρεις.
tum Treveris xv. Calendas Julias. Hæc
Constantinus.

Cum igitur ex hac causa in Gallias Τούτης τῆς αἰτίας ὄσης, δι' ἣν ἀπεστάλημεν
amandati simus, quis non simul videt εἰς τὰς Γαλλίας, τίς πάλιν οὐ συνορᾷ, τὴν μὲν τοῦ
& Imperatoris mentem, & Eusebianorum βασιλέως προαίρεσιν, τὴν δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον
sanguinarios animos, & princi- φονικὴν ψυχήν; καὶ ὅπερ τότε πεποίηκε βασιλεὺς,
pem id propterea fecisse, ne gravio- C ἵνα μή τινα μείζονα συκοφαντίαν βεβλάσωνται. ἐ-
re calumnia ab illis opprimeremur? πήκουσε γὰρ ἁπλῶς αὐτῷ τῷ περὶ Εὐσέβιον ἡ
Simplici enim animo in audiendo fuit: πρόοδος, αὐτὴ τῆς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας ἡ μη-
istiusmodi igitur Eusebianorum acta at- χανή· τίς ταῦτα συνορῶν οὐκ ἂν εἴποι, μη-
que hæc illorum vafricies in consuen- δενὶ χάριν ὑπὲρ ἡμῶν γεγονέναι. ἀλλ' ὅτι
dis dolis fuit. Quis igitur istis animad- δικαίως καὶ ἀκολούθως τὸ τοσοῦτον πλῆθος Ἐ-
versis, non fateatur, in mea causa nihil πισκόπων, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, τοιαῦτα μοὶ ὑπὲρ
per gratiam actum esse, sed omnia bo- ἡμῶν ἔγραψε. τῆς δὲ συκοφαντίας τοὺς ἐχθροὺς καλέ-
no jure & merito constituta fuisse, γνωσθω; τίς τὰ τοιαῦτα θεωρήσας οὐκ ἂν εἴποι
cum tanta multitudo Episcoporum pu- ὅτι καὶ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος εἰκότως καλέγνω-
blice privatimque nostræ causæ scriptis σαν αὐτὸν, καὶ μεταγινώσκοντες τοιαῦτα καθ' ἑαυ-
patrocinetur, & sycophantias inimico- τοὺς ἔγραψαν. μᾶλλον ἑλόμενοι πρὸς ὀλίγου αἰχυ-
rum vituperet? Quis, istis conspectis, D νθῆναι, ἢ αἰωνίως τὴν τοῦ συκοφάντου ὑπομεῖναι
non pronunciaverit, Valentem & Ur- μωρίαν. διὰ τοῦτο γὰρ δικαίως καὶ Ἐκκλησιαστι-
sacium merito semetipsos improbasse? κῶς ποιοῦντες καὶ οἱ Μακάριοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν
& ex pœnitentia culpam suam scriptis ἐπειδή τινες ἀμφίβολα τὰ καθ' ἡμᾶς ἔλεγον, καὶ
confessos esse? maluisseque aliquan- ἀκύρων ἐβιάζοντο τὰ ὑπὲρ ἡμῶν κεκριμένα, παν-
tisper pudefieri, quam in æternum τελῶς παθεῖν. ὑπέμειναν νῦν καὶ ἐξορισθῆναι εἵλοντο, ἢ λυμαίνεσθαι ἐν τοῖς τοσούτων Ἐπισκόπων
κρίσεσι. εἰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς βεβλασφημένους καὶ
ἡμᾶς, καὶ ἐθελήσαντας ἀναιρέσεως τὰ ὑπὲρ ἡ-
μῶν, ἀγγελόγων ἦσαν ὑπηρέται μόνον ὄντες οἱ ἀληθῶς Ἐ-
πίσκοποι, ἢ τυχόντες ἦσαν ἄνδρες, ἀλλὰ μι-
κρῶν πόλεων, καὶ κεφαλαὶ τοσούτων Ἐκκλη-
σιῶν. ἐν οἷς οὐκοῦν μὴ ἄρα κεχαρισμένα
ποιοῦντες πάλιν ἐφιλονείκησαν καὶ νῦν αὐτο

ὅτε δὲ καὶ λογισμοῖς ἔπειθον, καὶ ἐξορισμὸν ὑπέμειναν, καὶ Λιβέριός ἐστιν ὁ τῆς Ρώμης Ἐπίσκοπος, εἰ γὰρ καὶ εἰς τέλος οὐχ ὑπέμεινε τὸν ἐξορισμὸν τῷ θλίψιν, ὅμως διετίαν ἔμεινεν ἐν τῇ μετοικίᾳ, γινώσκων τὸν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν. καὶ ἐπειδὴ καὶ Ὅσιος ὁ μέγας ἐστὶ, καὶ οἱ τῆς Ἰταλίας, καὶ οἱ τῶν Γαλλίων, καὶ ἄλλοι ἀπὸ Σπανίων, καὶ ἀπ' Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ οἱ τῆς Πενταπόλεως πάντες. εἰ γὰρ καὶ ὀλίγον φοβηθεὶς ταῖς ἀπειλαῖς Κωνσταντίου, ἔδοξεν ἐκείνοις μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλ' ἡ πολλὴ βία καὶ τυραννικὴ ἐξουσία Κωνσταντίου, καὶ αἱ πλεῖσται ὕβρεις καὶ ἀπειλαὶ δείκνυσιν, ὅτι μὴ καταγνοὺς ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀσθένειαν τοῦ γήρως, ἐφέρων τὰς πληγὰς, οὐκ καιρὸν εἶχεν αὐτοῖς· δίκαιον ἐστὶ πλέον πάντας ὡς πληροφορηθέντας, μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὴν ἀδικίαν, καὶ τὴν μίαν τὴν καθ' ἡμῶν γνωμένην. Διὰ τί μάλιστα δι' ἄδειν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν συνέστηκεν ἡμᾶς, ταῦτα πεπονθέναι. εἴ τις τοίνυν βούλεται τά τε καθ' ἡμᾶς μαθεῖν, καὶ τὴν τῶν περὶ Εὐσέβιον συκοφαντίαν, ἐντυγχανέτω τοῖς γεγραφεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ μάρτυρας ἐχέτω, οὐχ ἕνα, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλὰ τοσοῦτον πλῆθος Ἐπισκόπων, καὶ τούτων μάρτυρας πάλιν λαμβανέτω, τὸν περὶ Λιβέριον καὶ Ὅσιον, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, οἵτινες ὁρῶντες τὰ καθ' ἡμῶν γινόμενα, πάντα παθεῖν ὑπέμειναν, ἢ προδῶναι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν κρίσιν, ὅτι καὶ καλῶς καὶ ὁσίως βουλόμενοι πεποιήκασιν· ἃ γὰρ ἔτοι πεπόνθασι, δείκνυσι μὲν τὴν ἀθάγκην, ἵν' καὶ οἱ ἄλλοι Ἐπίσκοποι πεπόνθασιν, ἔστι δὲ ὑπομνήματα μὲν καὶ ἐπιλογραφία τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως καὶ τῆς πονηρίας τῶν συκοφαντῶν, ὑπογραμμὸς δὲ καὶ τύπος τοῖς ταῦτα γινομένοις, ἀγωνίζεσθαι μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου, ἀποστρέφεσθαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, χρεισμὰ χουσαν, καὶ τὸ Ἀντιχείστου πρόδρομον, μὴ πιστεύειν δὲ τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπιχειροῦσι λέγειν, ἀξιόπιστος γὰρ καὶ ἱκανὴ μαρτυρία τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων Ἐπισκόπων, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογία καὶ ἡφός.

jam cum & verbis mihi patrocinati sint, & exilia sustinuerint, in quorum numero est & Liberius Romanus Præsul, qui quanquam non usque ad finem exilii mala perpessus est, biennium tamen in ea transmigratione perduravit, non ignarus sycophantiarum, quas patiebamur. Nec non & Hosius ille magnus. Itali enim, Galli, & alii ex Hispania & ex Ægypto ac Lybya, & quotquot sunt Pentapoleos. Nam tametsi Hosius minis Constantii conterritus non videbatur Eusebianis contradicere, vis tamen illa & tyrannica Constantii potestas, multæque contumeliæ & interminationes satis ostendunt, minime eum in nostri condemnationem consensisse, sed senii imbecillitate imparem verberibus ad tempus cessisse. Quapropter æquum, ut omnes in re minime dubia tanto impensius oderint & aversentur vim injustitiamque, quas passi sumus, vel saltem ea de causa, quod satis constet, illas non ob aliud nobis, quam ob Arianam impietatem illatas esse. Si quis igitur, qualis sit nostra causa, & quales sint Eusebianorum sycophantiæ, scire velit, legat scripta nostræ defensionis, sumatque testes, non unum quidem, aut alterum, aut tres, sed tantam Episcoporum multitudinem, & inter eos Liberium & Hosium cum suis: Hi enim cum viderent ea, quæ contra nos agerentur, omnia pati maluerunt, quam aut veritatem, aut causam nostram prodere. Idque bono & sancto consilio fecerunt. Prætera vis illa, quam tanti viri passi sunt, indicio est, quid alii toleraverint. Cætera omnia nihil aliud sunt, quam monumenta & tropæa de Ariana hæresi, & scelere sycophantarum erecta, & exemplar posteris inscriptum, ut ad mortem pro veritate depugnent, & aversentur Arianam hæresin, Christo inimicam, Antichristique anteambulatricem: & ut nihil fidei habeant nostris criminatoribus. Testimonia enim tot ac talium Episcoporum digna sunt fide, & abunde sufficiunt ad nostram innocentiam ostendendam.

A

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

B

EPISTOLA

OMNIBUS UBIQUE SOLItariam vitam colentibus, & in fide fundatis, ſanctificatisque in Chriſto Jeſu, dicentibusque, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, *Dilectis & deſideratiſſimis fratribus in Domino, S. P. D.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑ τόπον τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἱδρυμένοις, ἡγιασμένοις τε ἐν Χριστῷ, καὶ λέγουσιν, Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις Ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

C

VESTRIS animis fretus, maxime cum id multis hortatibus a me poſtuletis, paucis recenſui & noſtras Eccleſiæ calamitates, ſimulque, quantum potui, confutavi ſceleratam Arianorum hæreſin, docuique, quam illa aliena eſſet a veritate. Sed tamen quæ mihi, dum hæc ſcriberem, in mentem venerint, ea veſtræ pietati intimanda opinor, ut inde diſceretis, quam vere hoc dictum ſit a beato Apoſtolo: *O altitudo divitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ Dei:* quæ-

Rom. 11.

D

ſo autem mihi homini, natura imbecilli, veniam detis: quanto enim magis ſcribere volabam, & inſtantius rem urgebam, & divinitatem Verbi intelligerem, tanto longius ejus rei cognitio a me ſubterfugiebat: & ſentiebam me tantum a tergo relictum eſſe, quantum me promoviſſe & aſſecutum eſſe arbitrabar. Nam hoc ipſum, quod animo comprehendere videbar, ſcribere non potui: & quod ſcribebam, minus erat, quam concepta in animo veritatis umbra, li-

Eccleſ. 7.

cet ea ipſa perquam puſilla eſſet: *Dixi igitur*, ut in Eccleſiaſte ſcriptum erat,

ΤΗι μὲν ὑμετέρα διαθέσει πειθεὶς, καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προτραπεὶς, ἔγραψα δι' ὀλίγων, ὡς οἷόν τε πεπόνθαμεν, ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὡς δυνάμις μοι, διελεγξάμην τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ δεῖξαι, ὅσον ἐστὶν ἀλλοτρία τῆς ἀληθείας αὕτη, ὃ δὲ πέπονθα γράψαι, ἀναγκαῖον ἡγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτων μάθητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος· Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! καὶ σύγγνωτε κἀμοὶ ἀνθρώπῳ, ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν, καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἐμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου τοσοῦτον γνῶσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγινώσκον ἐμαυτὸν τοσοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδόκουν καταλαμβάνειν καὶ γὰρ ὃ δὲ ἐδόκουν νοεῖν, οὐδυνάμην γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔγραφον, ἔλαττον ἐγίνετο τῆς· ἐν τῇ διανοίᾳ γνωμένης, καὶ τῆς βραχείας, τῆς ἀληθείας σκιᾶς. ὅμως τοίνυν, ὡς ἐν τῇ Ἐκκλησιαστῇ γέγραπται,

ὅπεπτα, σοφιῶ ἡσομαι, καὶ αὕτη ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπερ ὃλως. Καὶ, βαθὺ βάθος, τίς ἀνήσει αὐτό; ἢ τὸ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, ἐθαυμασώθη ἡ γνῶσίς σου ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, καὶ οὐ μὴ δυνάμαι πρὸς αὐτήν· καὶ ὁ Σολομών φησι· δόξα Θεοῦ κρύπτει λόγον. Πολλάκις ἐβουλόμην σπουδάσαι καὶ παύσασθαι τοῦ γράφειν, καὶ πεῖσαι, ἵνα δὲ μὴ δόξω, μηδὲ ὑμᾶς λυπεῖν, μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν ζητήσαντας καὶ φιλονεικήσαντας σπουδάσειν, εἰς τὴν ἀσέβειαν ἐκ τοῦ σιωπᾶν, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν ὀλίγα γράψαι. καὶ ταῦτα ἀπέστειλα τῇ ὑμῶν θεοσεβείᾳ. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας καταλήψις, μακρὰν ἐστιν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυνατὸν, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἐκκλησιαστής, γνῶναι, τὴν ἀσεβῶν τὴν ἀφροσύνην, καὶ ὑφηγήσασθαι τοῦτο; εἰπεῖν πρότερον ὡς θάνατον εἶναι. Τοῦτο γὰρ χάριν, ὡς τοῦτο γινώσκων καὶ δυνάμενος ὑφηγεῖν, ἔγραψα, εἰδὼς, ὡς τοῖς πιστοῖς ἡ τῆς ἀσεβείας κατάγνωσις, αὐτάρκης πρὸς εὐσέβειαν ἐστι γνῶσις. καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατὸν καταλαβέσθαι, τί ἐστι Θεὸς, ἀλλὰ δυνατὸν εἰπεῖν, τί οὐκ ἔστιν, οἴδαμεν δὲ, ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γινητῶν θέμις ὑπονοεῖν αὐτῷ, οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ καταλαβεῖν μακρὰν ἐσμεν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατὸν, καὶ ὄκνον καταγνῶναι, τῶν προσφερομένων παρὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰπεῖν· ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τοιαῦτα κἂν ἐννοεῖν, ἃ λέγουσιν ἐκεῖνοι· μή πως καὶ φθέγξεσθαι διὰ χειλέων. ὅτῳ δοκῶ, ὅσον οἰκοδομῆσαι, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοὶ, δέξασθε ταῦτα, μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἑρμηνείαν περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα τὴν ἀσέβειαν τῶν χείρονα, ἔχοντα δὲ καὶ δοῦναι τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐσέβειαν τῆς ὑγιαινούσης ἐν Χριστῷ πίστεως. εἰ δέ τι παρέλειπα, (πάντα δὲ νομίζω παρελεῖφθαι, συγγινώσκετε μοι σπουδῆς καθαρᾶς), καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς πρὸς εὐσέβειαν προθέσεως. εἰς γὰρ τελείαν κατάγνωσιν τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, αὐτάρκης ἡ περὶ τοῦ θανάτου Ἀρείου γνωμὴ παρὰ τοῦ Κυρίου κρίσις· ἣν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἐγνωτε. ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; καὶ ὃν ὁ Θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν;

Sapiam, & sapientia elongata est a me magis, quam erat. Et, Profunda profunditas, quis inveniet illam? Et illud in Psalmis: *Admirabilis facta est scientia tua a me, invaluit, & non potero ad eam.* Et ut Salomon dicit: *Gloria Dei abscondit sermonem.* Sæpe igitur volui subsistere, & desinere a scribendo, credite mihi, tamen nē aut vobis difficilior viderer, aut illis, qui id a vobis postularunt, & quibus periculum est, ne silentio meo pertinacius in impietate versentur, vim mihi ipse fecit, ut pauca ista, quæ jam vestræ pietati mitto, conscriberem. Nam quanquam procul a nobis est, ut revera est, veritatis comprehensio, ob carnis imbecillitatem, sed tamen, ut idem dixit Ecclesiastes, cognoscere poterimus impiorum amentiam, eamque, ubi deprehenderimus, dicere licebit morte amariorem esse: hujus rei fiducia, cum certum haberem, eatenus a nobis scientiam comparari posse, illa meditatus sum, non ignarus, impietatis refutationem fidelibus sufficere ad eruditionem pietatis. Nam tametsi non impossibile sit deprehendere, quid sit Deus, tamen dicere possumus, quid non sit Deus. Scimus autem, eum non ut hominem esse, nec fas esse, ut quicquam, quod creatum est, illi affingas: ita quoque de Filio Dei, etsi longius natura ab illo absistimus, quam ut eam assequamur, facile tamen est, & in proclivi reprobare, quæ ab hæreticis proferuntur, ac dicere, non esse id Filium DEI, neque fas esse de divinitate ejus vel semel cogitare, quæ ipsi dicunt, nedum e labris proferre. Ego igitur, ut potui, scripsi: vos autem, Charissimi, excipite ea, non tanquam illa, quæ plenam habeant interpretationem de divinitate Verbi, sed tanquam ea, quæ refutent impietatem hostium Christi, & præbeant volentibus occasionem ad pietatem sanæ & rectæ in Christo fidei. Quod si aliquid omissum est: (puto autem omnia omissa esse) veniam dare pro æquitate vestra & pura conscientia, & sola audacia propositi mei pro defendenda pietate contenti estote. Solum enim ad plenam damnationem rejectionemque hæresis Arianorum, judicium Domini de morte Arii sufficere credendum est, quam jam antea per alios didicistis: Quæ enim DEUS statuit, quis dissipabit? & quem ipse condemnavit, quis justum pronunciabit?

Quis porro ex tanto signo non cognoscit, Deo odiosam esse hanc hæresin, etiamsi homines propugnatores habeat? Cum igitur nostra illa legeritis, orate pro nobis, & invicem ad id exhortamini, & statim ista ipsa ad nos remittite, nullumque ejus exemplar edite, aut vobis describite sed contenti estote, ut probi trapezitæ sola lectione, etiamsi sæpius legere cupiatis: non enim tutum est, ad posteros pervenire nostra ista scripta, quæ ut balbutientes & indocti confecimus. Salutate vos invicem in charitate, & quotquot vos adeunt in pietate & fide. *Si quis enim*, ut dixit Apostolus: *non amat Dominum, anathema sit. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum, Amen.* Illi autem ea, in quorum finem his machinis usi fuerant, non ita diu postea adimpleverunt. Mox enim ab istis insidiis Arianos in communionem recepere sine omni cura respectuque tot judiciorum, quibus illi damnati erant, iterumque imperiale mandatum caussificati sunt, nec puduit eos in epistolis suis scribere, post Athanasium afflictum odia desiisse, & jam inde se Arianos recipere, & ad terrorem audientium ita sibi ab Imperatore mandatum esse, jactitant. Quin illud ausi sunt sine omni fronte adjicere, Arianos recte sentire, nihil reformidantes illud, quod scriptum est: *Væ qui dicitis amarum dulce, & qui statuitis, tenebras esse lucem.* Ad omnia enim pro hæresi ferenda parati sunt. Age num vel isthinc manifeste ostenditur, nos non quidem Ecclesiastico judicio, sed minis Imperatoris, ob nostram in Christum pietatem, & tum hæc passos esse, & nunc impræsentiarum persecutionibus agitari? Cum & aliis Episcopis ad eundem modum fictis criminibus insidiati sunt, quorum aliqui in exilio obdormierunt, adepti jam gloriam confessionis in Christum, aliqui etiamnum extorres fortiter adhuc contra eorum hæresin obsistunt, dicuntque cum Paulo: *Nihil nos separabit a charitate Christi:* quin etiam hinc eorum hæresin cognoscere, vel potius convincere possis, quod quisquis ipsis charus est, & ejusdem impietatis socius, etiamsi aliis delictis infinitisque sceleribus obnoxius sit, etiamsi adversus se habeat argumenta scelerum suorum,

1. Cor. 16. Rom. 16.

Esa. 5.

Rom. 8.

A τίς γὰρ ἐκ τοιούτου γνωρίσματος σημείου οὐ γινώσκει λοιπὸν, ὅτι θεομίσητός ἐστιν ἡ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχῃ προστάτας. ἐντυχόντες μέντοι, οὗ χάριν ἐγράψατε, καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο προτρέπεσθε ποιεῖν, ὑπὲρ ἡμῶν· αὐτὰ δὲ ἀντιπέμψατε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς, καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἀντίγραφον ἐκδότε, μηδὲ ἑαυτοῖς μεταγράψατε, ἀλλ' ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τῇ ἐντεύξει· κἂν πολλάκις ἐντυχεῖν θελήσητε. οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μὴ ταῦτα, τὰ παρ' ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ἰδιωτῶν ἐστι γράμματα. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ, καὶ B πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὑμᾶς, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. εἴ γάρ τις, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον, ἤτω ἀνάθεμα. ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετ' ὑμῶν, ἀμήν. Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλήρωσαν· ἅμα γὰρ ἐπεβάλοντο, καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο· καὶ τὰς μὲν τοσαύτας καθ' αὐτῶν κρίσεις παρεωράκασι· βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν ὑπὲρ αὐτῶν προφασίσαντο· γράφοντές τε οὐκ ἠρυθρίασαν εἰπεῖν, ὅτι Ἀθανασίου παθόντος, ὁ μὲν φθόνος πέπαυται, τοὺς δὲ περὶ C Ἄρειον λοιπὸν δεχώμεθα, προτιθέντες πρὸς φόβον τῶν ἀκουόντων, ὅτι τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προστέταξεν. εἶτα οὐκ ἠρυθρίασαν προσθεῖναι· ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον· οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκύ, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς. πάντα γὰρ ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἕτοιμοι. ἆρ' οὖν οὐκ ἐν τούτῳ πᾶσιν ἀντικρὺς δείκνυται, ὡς οὐκ Ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως ἀπειλῆς, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, καὶ τότε πεπόνθαμεν, καὶ νῦν διώκεσθε; καὶ γὰρ D ἕτερος ἔτους ἐπεβάλοντο Ἐπισκόποις, πλασάμενοι καὶ καθ' ἑαυτῶν πάλιν προφάσεις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἐκοιμήθησαν, ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας· οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερέχουσι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον τῆς αἱρέσεως ἐκείνων, καὶ λέγοντες· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ἔξεστι δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν τὴν αὐτῶν καταμαθεῖν, τὸ μᾶλλον αὐτῆς καταγνῶναι. ὁ μὲν γὰρ φίλος τοῦ σωτῆρος ἐκείνοις, κἂν ἐν ἄλλοις πλημμελήμασι καὶ κυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ, κἂν ἔχῃ τὰ

ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις λυσιτελεστάτας, οὐδὲ δό- A
κιμος παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέως φίλος, ἔχων τιμὴν σύγκρασιν τῆς ἀσεβείας, χρηματιστὴς τε πλεῖστα, λαμβάνει καὶ παρρησίαν ποιεῖν, ἃ βούλεται, πρὸς τοὺς δικαστάς. ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων ἐλέγχων, καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως προσβεύων· οὗτος, κἂν καθαρὸς ἐν πᾶσι τυγχάνῃ, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συνγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχῃ, ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων, εὐθὺς ἁρπάζεται, καὶ κείσει βασιλέως, αὐτὸς μὲν ὑπερόριος γενόμενος ὡς τάχιστα, οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελήσωσιν· ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας, ἢ ὡς ὄνομα B
Θεοῦ. ὁ δὲ προσβεύων τὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων, ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνου, καὶ λοιπὸν δημεύσεις, καὶ ὕβρεις, καὶ πάντα τὰ δεινά, τῶν μὴ δεχομένων ἐκεῖνον. καὶ τὸ εὐαδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ βούλονται, καὶ γινώσκουσιν ἀνέπληπτον, τοῦτον ἀφαιροῦνται, καὶ ἐξορίζει βασιλεύς. ὃν δὲ μήτε βούλονται, μήτε γινώσκουσι, τοῦτον μακρόθεν μὴ προσωπῷ ἀποστέλλει μὴ γραμμάτων ἑαυτοῦ· καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ, C
μισεῖν μὲν, ὃν ἀγαπῶσι τὸν κατηχήσαντα, καὶ πατέρα νομόμενον ἐν θεοσεβείᾳ· ἀγαπᾶν δ', ὃν οὐ βούλονται, καὶ πιστεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, ἃ τὸν βίον, καὶ τὴν ἀναστροφὴν, καὶ τίς ἐστιν, οὐ γινώσκουσιν. ἢ δηλονότι πιμελῶς ἐσομένην, ἵνα μὴ πείθωνται βασιλεῖ. Ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι, καὶ πάλαι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς καὶ τῶν Ὀρθοδόξων, γνώρισμα τῆς ἑαυτῶν κακοπραγίας, καὶ ἀσεβείας, παντάχου πᾶσι πρόδηλοι ὄντες. ἔστω γάρ, Ἀθανάσιον ἠδίκησαν- D
τὸ, τί καὶ οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν Ἐπίσκοποι; ποίας ἄρα προφάσεις εἶχον; ἢ ποῖον ἄρα κακὸν νεκρὸς Ἀρσένιος εὑρέθη; ποῖον παρ' αὐτοῖς Μακάριος πρεσβύτερος; καὶ ποτήριον κέκλασται; ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο; ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων, καὶ τὰ κατ' Ἀθανάσιον δείκνυται ψευδῆ, καὶ ἐξ ὧν δὲ Ἀθανασίῳ ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ καθ' ἑκείνων ἐστὶ πεπλασμένα. μέγα πτηρίον ἐξῆλθεν ἐπὶ γῆς, ἡ αἵρεσις αὕτη· ὃ γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὀδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμιθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. καὶ τὸ εὐάδοξον, ὅτι, καθὰ πρόσθεν, οὐδεὶς ἐκείνων κατηγορεῖται, οὐ δὲ κατηγορηθῇ, οὐ κρίνεται, ἢ δόξας ἀκούσας, δικαιοῦται καὶ

& demonſtrationes evidentiſſimas, probus tamen apud eos, & in pretio habetur, quinimo ſtatim Imperatoris amicus efficitur, commendabilis ſcilicet ſua impietate: & qui nundinator, & pleraque quæſtui habet, libertatem quidvis agendi a judicibus impetrat. Qui autem eorum impietatem redarguit, & quæ Chriſti ſunt, ſinceriter procurat, iſte tametſi purus in omnibus, tametſi ſibi nihil ſit conſcius, tametſi nullum habeat accuſatorem, modo ipſi crimen fingant, ſtatim abripitur, & ſententia Imperatoris eveſtigio in exilium mittitur, ut obnoxius criminibus, quæ iſti voluerunt, quod in Regem fuerint contumelioſi, quaſi in nomen DEI: contra, qui hæreſin illorum fovet, requiritur, & ſtatim ſubmittitur in exulum illorum Eccleſias: continuo confiſcationes, contumeliæ, & quicquid grave eſt, in eos intentatur, qui hunc ſuperventitium Epiſcopum non recipiunt. Et quod iniquiſſimum eſt, quem populi cupiunt, & irreprehenſibilem cognoſcunt, hunc tollit & in exilium mittit princeps: eum vero, quem non cupiunt, quem non norunt, hunc e longinquo cum militibus & diplomatibus ſuis ad populos mittit. Ac jam inde magna neceſſitas inducitur, odiſſe, quem diligunt, ſuum, inquam, & in fide magiſtrum, & in pietate parentem, eumque, quem nolunt, diligere, eique ſuos liberos concredere, cujus vitam converſationemque, & quis denique ſit, ignorant, aut ſupplicium pati, niſi Imperatori pareant. Hæc & nunc & olim fecere contra Orthodoxos impii iſti homines, monumenta ſuæ malitiæ & impietatis omnifariam apud omnes exhibentes. Eſto, Athanaſium culpaverint: quid alii Epiſcopi fecere? quam in illos cauſam habuere? aut quis ab illis Arſenius interfectus eſt? Quis apud illos Macarius Presbyter? aut calix confractus? quis ibi Meletianus fabulam agit? Ergo ex facinoribus illorum adverſus iſtos, objecta Athanaſio falſa eſſe demonſtrantur: rurſumque, quæ in Athanaſium moliti ſunt, ſatis coarguunt, quæ illis imputavere, calumnias eſſe. Immanis bellua, nempe hæreſis iſta terras invaſit, ut quæ non verbis, veluti dentibus ſuis homines innocentes lædat, ſed & externam vim ad inſidias faciendas comparavit, & quod prorſus iniquiſſimum eſt, nemo ex illis accuſatur, aut ſi accuſetur, judicio ſubducitur: aut ſi ſpecies judicii prætexitur, & cauſæ cognitio ſimulatur,

sententia', quæ datur, eum innocentem pronunciat, & accusatores damnat, magisque accusator probans periculo, quam reus convictus pudore tentatur. Omnes certe apud illos sordibus scatent, & eorum cataſcopi, hoc est, exploratores, cum minime sint Episcopi, longe miraculosissimi sunt. Quod si quis apud eos Episcopus esse velit, non illi occinitur: *Oportet Episcopum esse irreprehensibilem:* sed hoc illi dicitur, Sentias contra Christum, nec de moribus tuis sis anxius: id enim tibi sufficit ad commendationem, & ad principis amicitiam: ita revera agitur cum iis, qui Arianice sentiunt. Contra veritatis æmulatores, tametsi sancti, tametsi puri appareant, (quemadmodum dixi) rei fiunt, cum illis libuerit, cum eam, quam volunt, causam finxerint. Et hoc ex eorum actionibus perspicere licet. Fuit quidam Eustachius Episcopus Antiochiæ vir confessione clarus, religione pius, quem magno studio pro veritate stantem, & Arianam hæresin odio prosequentem, aversantemque homines Arianicæ opinionis, ita apud Constantium ficta calumnia accusarunt, quasi in matrem principis contumelioſus fuisset: nec mora, in exilium ejicitur, & cum eo ingens turba Presbyterorum & Diaconorum, ac jam deinde eos, quos ob impietatem ne in clerum quidem recipi oportuit, post exilium Episcopi, non solum in Ecclesiam introduxerunt, sed & plerosque ex iis Episcopos creaverunt, ut eos in sua impietate socios conjuratosque haberent, ex quorum numero est Leontius ille castratus, qui Antiochiæ nunc Episcopatum tenet, & ante eum eodem in loco Stephanus tenuit: Laodiceæ vero Georgius & Theodosius, qui Tripolim etiam habuit. Eudoxius porro Germaniciæ, & Eustathius nunc in præsentia Sebasteæ pro Episcopo se gerit. Quid, an hic saltem gressum suum represserunt? minime gentium: Eutropius enim Adrianopoli Episcopus, vir bonus & in omnibus perfectus, quia subinde Eusebium coarguerat: & illâ transeuntibus autor erat, ne impiis Eusebii verbis fidem adhiberent, easdem cum Eustathio calamitates patitur, & a civitate sua & Ecclesia propellitur, eo quod Augusta illi graviter succenseat. Euphration autem Calanis, Cymathius Palti, alter item Cymathius Taradi, Asclepas Gazæ, Cyrus Berœæ, quæ est in Syria, Diodorus in Asia, Domnio in

1. Tim. 3.

τῶν ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἔπθυλεύεται, ἢ ὁ ὑποβύθυνος ὅλως ἐντρέπεται. πάντες ἂν οἱ παρ' αὐτοῖς μεσοὶ ῥύπῳ τυγχάνουσι, καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς Κατάσκοποι, ἀγαθὲ Ἐπίσκοποι, μᾶλλόν εἰσι πάντων ῥυπαρώτεροι, καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς Ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι, ὄχ ἁπλῶς, δεῖ τὸν Ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, ἀλλὰ μόνον, φρονεῖ τῷ Χριστῷ, καὶ μὴ φρόντιζε ἄλλο τι πρόσωπον. ἀρκεῖ γὰρ σοι πρὸς σύστασιν, καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν. Ταῦτα μὲν οὖν τῶν τὰ τοῦ Ἀρείου φρονούντων. οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταὶ, κἂν ἅγιοι καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ πρόσθεν εἶπον, ἀλλ' ὑποβύθυνοι γίνονται, ὅταν ὅτι θέλωσι, καὶ ὡς αὐτοῖς δοκῇ, πρόφασιν πλασαμένοις. καὶ τοῦτο ἔξεστι, καθὰ πρόσθεν εἶπον, ἐπὶ τῶν παρ' αὐτῶν προαχθέντων σωιδεῖν. Εὐστάθιός τις ἦν Ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητὴς, καὶ τὴν πίστιν εὐσεβὴς, ὃν ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζῆλος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τήν τε Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ ἐκείνης, οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται Κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ, προφάσιν τε ἐπινοεῖται, ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν, καὶ οὕτως ἐξόριστος αὐτὸς τε γίνεται, καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων ἀριθμὸς, καὶ λοιπὸν, οὓς οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κλῆρον, τούτοις μὴ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν Ἐπίσκοπον, ἀ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείους Ἐπισκόπους κατέστησαν, ἵν' ἔχωσι συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν· ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος ὁ νῦν ἐπίσκοπος, ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὃ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος, Γεώργιός τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὁ νῦν μὲν ἐν Τριπόλει Θεοδόσιος. Εὐδόξιός τε, ὁ ἐν Γερμανικίᾳ, καὶ Εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, ἆρ' ἂν μέχρι τούτων ἔστησαν; ἀλλὰ καὶ γὰρ Εὐτρόπιος ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει μὲν ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδή ποτε πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε, τοῖς τε διοδεύουσι συνεβάλλετο, μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν Εὐσεβίου ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει, καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλεται, Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πρὸ αὐτοῦ καθέζουσα, Εὐφρασίων γὰρ ὁ ἐν Κάλανδαις, καὶ Κυμάτιος ὁ ἐν Παλτῷ, καὶ Κυμάτιος ἕτερος ὁ ἐν Ταράδῳ, καὶ ὁ ἐν Γάζῃ Ἀσκληπᾶς, καὶ Κύρος ὁ ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας, καὶ Διόδωρος ἐν Ἀσίᾳ, καὶ Δομνίων ἐν

Σιεμίῳ, ⁊ Ἑλλανικὸς ὁ ἐν Τριπόλει, μόνον ἐγνώθησαν, μισοῦντες τὴν αἵρεσιν, καὶ τὰς μὲν μὴ πρόφασεως, τὰς δὲ χωρὶς ταύτης βασιλικοῖς γράμμασι μεταστήσαντες, τῆς τε πόλεως ἐκβαλόντες, ἑτέροις αὐτ' αὐτῶν, ὃς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλησίας κατέστησαν, καὶ περὶ Μαρκέλλου, τοῦ τῆς Γαλατίας Ἐπισκόπου· περιττὸν ἴσως ἐστὶ λέγειν. πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὡς πρότερον ἐγκαλούμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας ἀντενεκάλεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοί, καὶ πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέροντα. ⁊ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογίσατο, ⁊ ἀπαιτώμενος παρ' αὐτῶν, δέδωκεν ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν ⁊ ἡ κατὰ Σαρδικὴν Σύνοδος ἀπεδέξατο, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον ὅτε ἀπελογίσαντο, ὅτε ἐλεγχόμενοι ἐξ ὧν ἔγραψαν ἀσεβῶν, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ ⁊ μᾶλλον ἐθρασύνοντο κατὰ πάντων. εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα πᾶσαν γυναικῶν σύσασιν, ⁊ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί. περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπισκόπου νομίζω μηδένα ἀγνοεῖν. ὅσῳ γὰρ ἐπιφανὴς ἡ πόλις, τοσούτῳ καὶ τὸ γρύμωμον ἐκκεκρυπται. ⁊ κατὰ τούτου ἔσπευσε πρόφασις, ἐπλάσθη. ⁊ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόνιος, ὁ νῦν Ἐπίσκοπος αὐτ' αὐτοῦ γρόμμου, παρόντων ἡμῶν ⁊ τὴν κατηγορίαν, κεκοινώνηκεν αὐτῷ, καὶ πρεσβύτερος ὢν τότε αὐτοῦ τοῦ Παύλου, καὶ ὅμως ἐπειδὴ Εὐσέβιος, ἐπ' ὀφθαλμοῖς θέλων ἁρπάσαι τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως, (ἔτυχε γὰρ ἐκ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μεταβὰς,) ἔμεινεν ἡ πρόφασις ⁊ Παύλου, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες. ⁊ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξορίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον πάλιν ὑπὸ Κωνσταντίου δεθεὶς ἁλύσεσι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετῳκίσθη, καὶ τὸ τέταρτον εἰς Κόκκουσον τῆς Καππαδοκίας, περὶ τὰ ἔρημα τοῦ Ταύρου· ἔνθα ⁊ ὡς οἱ σπουδάζοντες ἀπήγγειλαν, ἀποπνιγεὶς παρ' αὐτῶν ἐτελεύτησε. τοῦτο μὲν οἱ δράσαντες, οὐκ ἠρνήθησαν, ⁊ μὴ θάνατον οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες πλάσασθαι πάλιν προφάσιν, ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ. καὶ τοι τοῦτο γινωσκόντων πάντων τῶν κατοικούντων τὸν τόπον ἐκεῖνον. ⁊ γὰρ ⁊ Φιλάγριος βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκείνων, ⁊ πάντα τὰ ἐκείνων διοικῶν, ὡς αὐτοὶ θέλουσιν, ὅμως

A Siemio, Hellanicus in Tripole Episcopi visi sunt tantummodo hæresin odisse, & id tanti fuit, ut hos sub specie alicujus causæ, illos prorsus sine ulla causificatione, diplomate Imperatoris exturbatos e civitate alio transtulerint, suffectis in eorum locum, quos impios noverant. De Marcello autem Episcopo Galatiæ, supervacuum fuerit fortasse mentionem facere, cum nulli non constet, Eusebianos ab eo de hæreli reprehensos, hæreseos recriminationem pro talione illi vicissim impegisse, senemque hominem in exilium ejecisse. Ille autem Romam profectus, sese innocentem docuit, &, ut jussus ab illis fuerat, scripto suam fidem, quam Synodus Sardicensis amplexa est, edidit. Eusebiani contra neque causam dixerunt, neque de impietate scriptorum suorum convicti, pudore impressi sunt, sed potius gravius in omnes sævierunt: & quia per fœminas ad Cæsarem commendationem habent, cunctis se terribiles præbuere. De Paulo vero Constantinopolitano Episcopo nemini, arbitror, ignotum esse: quanto enim clarior civitas, tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoque crimen objectum est, idque falsum fuisse vel inde colligas, quod qui illum reum fecit Macedonius, nobis in ea accusatione præsentibus, cum reo suo, cujus Presbyter erat, communicavit. Huc tamen ubi oculos suos adjecisset Eusebius, ut raperet Episcopatum ejus civitatis (eodem enim modo a Beryto Nicomediam transiliit) non defuit in hunc Paulum species calumniæ, neque illi ignari oblitique suarum insidiarum fuere, sed perseverarunt in criminando, & primum quidem a Constantino in Pontum relegatus est, postea a Constantio ferro vinctus in Singera Mesopotamiæ deportatus est, rursum inde in Emesam, atque ex Emesa quarto in Cucusum Cappadociæ circa deserta Tauri abreptus est, quo in loco, ut ab illis renunciatum est, qui cum illo fuere, laqueo per Eusebianos strangulatus vitam finiit. Eusebiani vero hoc scelere commisso sine ullo pudore, ut ubique mendaces, hominis extincti aliam causam finxere, tanquam ex morbo periisset, cum longe aliud constet omnibus ejus loci incolis. Siquidem Philagrius per id tempus eorum locorum vicarius, omnium quæ ipsi vellent, histrio, sed tamen

ſuper hoc ſcelere ſtupens ac mœrens, credo, quod alius, ac non ipſe potius ejus necis autor eſſet, plurimis rem prodidit, & inter reliquos mihi notos Serapioni Epiſcopo Paulum ab Euſebianis in arctiſſimo & obſcuriſſimo loco recluſum fuiſſe relictumque ibi, ut fame periret, deinde poſt ſex dies, cum eo ingreſſi Euſebiani hominem adhuc ſpirantem inveniſſent, per vim Epiſcopum ſtrangulaſſe, atque eo genere finis vitam clauſiſſe, & Diaconum dixiſſe inferendæ necis miniſtrum Philippum præfectum fuiſſe. Verum ad hoc ſcelus vindicta divina connivendum ſibi non putavit: Philippus enim nondum vertente anno, præfectura ſua cum magna ignominia ſpoliatus eſt, ac jam inde privatus iis, quibus minime volebat, ludibrio fuit. Mœſtus igitur mirum in modum, & quemadmodum Cain gemens & tremens, & quotidie percuſſorem expectans, longe a ſuis ac patria ſua, veluti attonitus, quod minime volebat, morte extinctus eſt. Quid? quod ne mortuis quidem parcunt, quos vivos olim calumniis perſequebantur, ac tantis terroribus agunt, ut vivos in exilia propellant, & mortuorum nihil miſereantur. Nam etiam nunc ſoli præter morem omnium mortalium extinctis infenſi remanent, & in extinctorum amicos & conſanguineos ſucceſſionem ſuarum inſidiarum transferunt, homines prorſus probitati infeſti, & plusquam hoſtes animo efferati, idque in gratiam hæreſeos. Nec enim veris, ſed fictis criminibus tum mihi, tum cæteris omnibus inſidiantur. Hoc cum viderent tres fratres Conſtantinus, Conſtantius & Conſtans, poſt obitum patris ſui juſſerunt, quemque in ſuam Eccleſiam & patriam reverti, ſcribentes quidem de ſingulis ad ſingulas ipſorum Eccleſias: de Athanaſio vero ad juſtum modum, quæ & vim rei actæ, & Euſebianorum parricidalem animum oſtendunt.

Ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων, καὶ λυπηθείς, ἴσως ὅπ μὴ αὐτὸς, ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακόν· ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις, καὶ γνωρίμοις ἡμῖν, καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ Σαραπίωνι· ὡς Παῦλος ἀποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς τόπον ἵνα βραχύτατον καὶ σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ διαφθαρησομένος, εἶτα μεθ' ἡμέρας ἓξ, ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. καὶ ὅτω τέλος ἔσχε τοῦ βίου τούτου. τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου διάκονον ἔλεγον γεγενῆσθαι, Φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον παρεῖδεν ἡ θεία δίκη, οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἐνιαυτὸς, καὶ μετὰ πολλῆς ἀτιμίας καθῃρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος ὅτως, ὡς ἰδιώτην γενόμενον, ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι. πάνυ γὰρ καὶ αὐτὸς λυπούμενος, καὶ κατὰ τὸν Κάϊν στένων καὶ τρέμων, καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν ἀναιρήσοντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἰδίων, ὥσπερ ἐκπλαγείς, ἐπεὶ μὴ ὅτως ἤθελεν, ἀπέθανε, πλὴν ὅπ καὶ κατὰ νεκρῶν ἐφείδονται, καθ' ὧν καὶ ζώων ἐπλάσθησαν πρόφασις. ὅτω γὰρ ἑαυτὸς πρὸς πάντας φόβερὸς ἐπιδεικνύειν ἐπεθύμησε, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δὲ οὐκ ἐλεοῦσιν. ἀλλὰ καὶ τότε μόνοι, πρὸ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας, καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν, οἱ πρὸ ὀπ ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι, καὶ πλέον ἐχθρῶν τὸν τρόπον ἀγριαίνοντες, διὰ τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν, οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων προφάσεων, ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις, πᾶσιν ἐπιβουλεύειν παραδόσθαι. ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ, Κωνσαντῖνος, Κωνσάντιος καὶ Κώνσας, ἐποίησαν πάντας μὴ θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν· γράψαντες δὲ μὲν τοῖς ἄλλων, ἰδίᾳ τῇ ἑκάστου Ἐκκλησίᾳ· περὶ δὲ Ἀθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει.

EXEMPLAR CONSTANTINI Cæſaris populo Catholicæ Eccleſiæ civitatis Alexandrinorum.

EGO autem id veſtras ſanctas mentes latere non arbitror: ideo Athanaſium, &c.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Καίσαρος τῷ λαῷ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

ΟΥΔΕ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφυγέναι γνῶσιν οἶμαι· διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν θεοφιλῆ ἡμῖν ἐπ-

φήτων. Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν λόγον ἀσφαλ-
λάκτως.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα. Τῆς δὲ συ-
νόδου ἀνίων, τίς ἕτερος ἀξιόπιστος τούτου μάρ-
τυς αὐτῷ γένοιτο; ταῦτα γὰρ εἰδὼς, ὅτως καὶ αὐτὸς
ἔγραψεν. οἱ μὲν τοι περὶ Εὐσέβιον βλέποντες
ἐλαττωμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, γράφουσιν εἰς
Ρώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βασιλεῦσι Κων-
σαντίνῳ καὶ Κώνσαντι κατὰ Ἀθανασίου. ὡς δὲ κατὰ
οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἀποσταλέντες διήλεγξαν
τὰ παρ' ἐκείνων γραφέντα, περὶ μὲν τῶν βα-
σιλέων ἐνετράπησαν. ὁ δὲ Ἐπίσκοπος Ρώμης
Ἰούλιος ἔγραψε γράμμα γράφας Συνόδου ἔνθα,
ἂν ἐθέλησωμεν; ἵνα ἃ μὲν κατηγορῶσι, δείξω-
σι, περὶ δὲ ὧν κατηγορηθῶσι καὶ αὐτοὶ, παρ-
ῶντες ἀπολογήσωνται. τότε γὰρ οἱ παρ' αὐ-
τῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι, βλέποντες ἑαυ-
τοὺς ἐλεγχομένους, ἠξίωσαν γράφαι. Τούτων
οὕτω γινομένων, ὁρῶντες ἑαυτοὺς οἱ περὶ
πάντα τυγχάνοντες ὑποπτοι, μὴ θέλοντες
ἐν Ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, προσέρχονται μό-
νῳ Κωνσαντίῳ, κατὰ λοιπὸν ἀποδύρονται, ὡς περὶ
τὸν τῆς αἱρέσεως πρόεδρον, φάσκοντες, τὸν
αἱρέσεως· Ὁρᾷς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν;
ὀλίγοι λοιπὸν ἀπελείφθημεν, ἀρξαι διώκειν,
ἐπεὶ κατὰ τῶν ὀλίγων ἀφιέμεθα καὶ μένομεν
ἔρημοι. ὃς γὰρ ἐβιασάμεθα, τούτων ἐξορισθέν-
των τότε ἐπανελθόντες ἔπεισαν πάλιν φρο-
νεῖν καθ' ἡμῶν. γράψον οὖν κατὰ πάντων, καὶ
πέμψον Φιλάγριον δούκαρχον τῆς Αἰγύ-
πτου. αὐτὸς γὰρ ἐπιτηδείως διώκαται διώκειν, ἤδη
μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ ἀποστά-
της ὤν. πέμψον δὲ καὶ Γρηγόριον Ἐπίσκοπον εἰς
Ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ δυνάται συστῆσαι
τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν. γράφει τότε Κων-
σάντιος, πάντας διώκει, καὶ πέμπει Φιλάγριον
ἔπαρχον, καὶ Ἀρσάκιόν τινα Εὐνοῦχον· πέμπει
δὲ καὶ Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. καὶ
τοιαῦτα γέγονεν, οἷα καὶ πρότερον. συναγα-
γόντες γὰρ πλῆθος βουκόλων καὶ ποιμένων, ἄλλων
τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν νεωλέρων, μετὰ ξίφων
καὶ ῥοπάλων, ἐπῆλθον τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ καλου-
μένῃ Κυρίνου, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ
κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς καταπόψαν-
τες εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον, καὶ ἐξώλιζον,
πολλάς τε γυναῖκας καθασύροντες, εἵλκον εἰς
τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ, καὶ τῶν τειχῶν ἕλκον-
τες ὕβριζον, ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄγρους

Epistola superius descripta est. Athanasius.

Scripta igitur Principis istiusmodi fuere: Ecquis igitur eorum fraudulentiæ & insidiarum gravior testis esse possit, quam ille, qui certus de negotio in hunc modum scripsit? Eusebiani igitur videntes, hæresin suam succumbere, & Romam, & ad Imperatores Constantinum & Constantem contra Athanasium scribunt: sed quia ab Athanasio missi legati mendacia eorum refutabant, ab Imperatoribus cum pudore rejecti sunt. Episcopus autem Romanus Julius Synodum scripsit oportere fieri, & ubicunque vellemus, ut tuto & crimina objicerent, & invicem sibi objecta refutarent: id enim eorum legati Presbyteri, cum se vinci animadverterent, postularunt. Rebus igitur inceptis, cum male sibi ubique conscii de causa sua in Ecclesiastico confessu desperarent, Constantium cum lamentis, ut hæreseos propugnatorem, adeunt: Vides, inquiunt, omnes a nobis deficere, pauci residui sumus, incipe persequi, quoniam etiam ab istis paucis destituimur, & deserti relinquimur: quos enim vi ad communionem nostram per exilia Episcoporum adegimus, ii ab Episcopis in sedes suas revertentibus, ut contra nos sentiant, persuadentur. Scribe igitur ad omnes, & mitte denuo Philagrium præfectum Ægypti: ille enim idoneus est his negotiis gerendis, ut re ipsa experimentis patuit, nec mirum, cum sit apostata. Mitte item Gregorium Episcopum Alexandriam, nam & iste poterit quoque stabilire nostram hæresin. Mittit igitur literas Constantius, & in omnes persecutionem movit, emissariis ad eam rem usus Philagrio, & quodam Arsacio Eunucho. Missus quoque est Gregorius militari manu. Eadem statim designata sunt, quæ prius. Coacta enim multitudine ex bubulcis, opilionibus, & forensi vulgo, una cum protervis juvenibus, cum gladiis & fustibus Ecclesiam, quæ dicebatur Quirini, invadunt, alios mactant, alios pedibus obterunt, plerosque concisos partim in carcerem, partim in exilium conjiciunt, multasque fœminas miseris modis captatas publice ad tribunalia crinibus trahunt, tractasque contumeliis indignissime afficiunt: aliorum bona fisco addicunt, aliorum alimenta

intervertunt, nulla alia de causa, quam ut eos ad partes Arianorum, & Gregorium recipiendum, quem Imperator miserat, compellerent. Athanasius autem priusquam ista fierent, semel recognita Romam profectus est, non ignarus hæretici furoris. Julius vero Presbyteros suos Elpidium & Philoxenum cum literis ad Eusebianos misit, certum diem definiens, ut aut præsentes se sisterent, aut cognoscerent, se omnibus modis suspectos haberi. Cæterum Eusebiani, ubi semel audissent Ecclesiasticum consessum fore, ubi nec Comes affuturus esset, neque satellites pro foribus excubarent, nec ex Cæsaris præscriptis omnia fierent, quibus rationibus & non aliis Episcopos vicerant, imo qui sine hoc præsidio ne loqui quidem auderent; ita inhorruerunt & metu contracti sunt, ut Presbyteros detinerent ultra diem condictam, causificationem interim turpem fingentes, se ob bella Persarum venire non posse, sed in ea re nihil veri: metus enim conscientiæ eos impediebat. Quid enim negotii Episcopis cum bello? aut quid obstaculi illis a Persis oriebatur, quominus Romam, quamvis longinquam & transmarinam urbem, proficiscerentur? Orientis igitur loca suasque provincias obeuntes leonum more quærebant, si quis ipsis adversaretur, ut eum per calumniam in exilium profligarent. Certe Presbyteros suos dimiserunt cum absurdissima excusatione, hoc genere colloquii inter ipsos habito: Quandoquidem Ecclesiastico judicio vincere non possumus, solita nostra vi agamus. Dant igitur literas ad Philagrium, autoresque sunt, ut ille quam primum cum Gregorio in Ægyptum abeat: ac statim jam inde Episcopi flagellabantur, & acerbis vinculis constringebantur, Sarapammonem Episcopum confessorem in exilium mittunt, Potammonem quoque & ipsum Episcopum confessorem, qui oculum in persecutione perdiderat, ita concidêrunt plagis in cervicem, non ante desinentes, quam ubi illum pro mortuo abjicerent, adeo ut vix post aliquas horas curationibus fomentisque spiritum recollegerit, Deo quidem illi concedente vitam, sed admodum brevem: paulo enim post ex dolore & plagis ex hac vita decessit, adeptus in Christo gloriam iterati martyrii. Alios vitæ monasticæ æmulatores, sedente pro tribunali Philagrio, una cum Balacio, qui Dux appellabatur:

A ἀφηρέθντο, δι' ἑδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς προσθῶνται, καὶ Γρηγόριον δέξωνται ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα. Ἀθανάσιος μὲν οὖν, πρὶν γνῶναι ταῦτα, καὶ μόνον ἀκούσας ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην, εἰδώς τε τὸν θυμὸν τῶν αἱρετικῶν, καὶ ἵνα ὡς ἤρεσεν ἡ Σύνοδος γένηται. ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, ὁρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν, ἢ γινώσκοιεν, ἑαυτοὺς ὑποπτους εἶναι καὶ πάντα. ἀλλ' οἱ μὲν Εὐσέβιον, ὡς μόνον ἤκουσαν, Ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι κρίσιν, ἐν ᾗ Κόμης οὐ προσαγόρευται, οὐ στρατιῶται παρὰ τοῖς θυρῶσιν, οὐ βασιλικῷ πράγματι τὰ τῆς Συνόδου τελειοῦται· ἐν τούτοις γὰρ ἀεὶ καὶ τοῖς Ἐπισκόποις ἴσχυσαν, καὶ αὐδὲν τούτων οὐδόλως λαλῆσαι θαρροῦσιν, οὕτω κατέπληξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καταχεῖν καὶ μὴ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρεπῆ, ὅτι μὴ δυνάμεθα νῦν ἐλθεῖν διὰ τοὺς πρὸς Περσῶν γιγνομένους πολέμους· τοῦτο δὲ οὐδενὶ ἀληθές, ἀλλὰ φόβου τῆς συνειδότος. τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς Ἐπισκόπους; ἢ διατί μὴ δυνάμενοι διὰ τοὺς Πέρσας εἰς Ῥώμην ἐλθεῖν; καίτοι μακρὰν ἀπέχουσαν, καὶ πέραν θαλάττης οὖσαν, τοὺς τῆς ἀνατολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγὺς ἐκείνων περιήρχοντο, ὡς λέοντες, ζητοῦντες, τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα διαβάλλοντες ἐξορίσωσιν· ἀμελήσαντες πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπαθανωτάτῃ προφάσει, σωζέσθω ἀλλήλοις· ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα Ἐκκλησιαστικὴ κρίσει κρατεῖν, τὴν σωτήριον τόλμαν ἐπιδεξώμεθα. γράφουσι δὴ τῷ Φιλαγρίῳ, καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν μὴ Γρηγορίῳ καθ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ λοιπὸν Ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ ἐδεσμοῦντο πικρῶς· Σαραπάμμωνα γὰρ Ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι, Ποτάμμωνα δὲ Ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσοντα καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ, ἕτω κατέκοψαν ταῖς καλαμαχενίοις πληγαῖς, ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν δοκιμάσθαι τὸν ἄνθρωπον νεκρόν· ἕτω γὰρ ἐρρίφη καὶ μόγις μὴ ὥρας θεραπευόμενος καὶ διαρριπτόμενος ἀνέπνευσε, τοῦ Θεοῦ δεδωκότος τὸ ζῆν· ἀλλὰ μὴ χρόνον ὀλίγον, ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέθανεν, ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύχημα δευτέρου μαρτυρίου. Πόσοι τε ἄλλοι μοναζόντες ἐμαστίζοντο, καθεζομένου Γρηγορίου μετὰ Βαλακίου, τοῦ λεγομένου δουκός; πόσοι

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πόσοι Επίσκοποι ἐκόπλοντο; ἔτα ὁ ἅθλιος Γρηγόριος μὴ ταῦτα παρεκάλει πάντας κοινωνεῖν αὐτῷ. καί τοι εἰ κοινωνίαν ἠξίου παρ' αὐτῶν ἔχειν, ὄντες ἦσαν ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς Φαύλους ἔκοπτες, τί ὡς ἁγίους παρεκάλεις; ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον, ἢ τὰ τῶν ἀποστειλάντων πληρῶσαι, καὶ τὴν αἵρεσιν συσῆσαι, διὰ τοῦτο ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δήμιος, καὶ ὑβριστὴς, καὶ δόλιος, καὶ βέβηλος, καὶ τὸ ὅλον χειρομάχος ὁ ἀνόητος. τὴν γοῦν τοῦ Επισκόπου θείαν ὅτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ ἀποθανοῦσαν ἀφεῖναι ταφῆναι, καὶ τοῦτ' ἂν ἐγεγόνει, καὶ ἄταφος ἐρρίφη, εἰ μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν, ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξήνεγκαν· ὅτω καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην, ἐκέλευε τὰ δεδομένα διαρπάζεσθαι, καὶ τὰ ἀγγεῖα ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, κατεάγεσθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβὼν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀτιμάζῃ τὸν Κύριον, ἀκουόμενος ὅσον οὐδέπω παρ' αὐτοῦ ἐφόσον ἠτίμασας τούτους, ἐμὲ ἠτίμασας, πολλά τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγῳ φράσιν ὑπερβαίνει, καὶ ἀκούσας τις ἄπιστα νομίσει, ταῦτα δὲ διὰ τοῦτ' ὅτως ἔπραττεν, ἐπεὶ μήτε Ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε, μήτε Ἀποστολικῇ παραδόσει κληθεὶς ἦν Ἐπίσκοπος· ἀλλ' ἐκ Παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέσταλτο, ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχειρισμένος, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ἤσπετο φίλος εἶναι, ἢ Ἐπισκόπων, καὶ μοναζόντων. εἴ ποτε οὖν καὶ ὁ πατὴρ Ἀντώνιος, ἐκ τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βδέλυγμα ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια, ὅτως ἐβδελύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. εἴ ποτε δὲ βασιλεὺς, ἢ στρατηλάτης, ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν ὅτω φιλοχαρὴς ἐγίγνετο, ὡς οἱ ἐν ταῖς παροιμίαις, καθὼς χαλεπαίνων ἔλεγεν ὁ λόγος. ὦ οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδὸς εὐθείας, οἱ εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν. ἀμέλει τοὺς μὲν ταῦτα κομίζοντας, ἐτίμα χρήμασιν, Αντωνίῳ δέ ποτε γράψαντος πεποίηκε τὸν δεξιὸν Βαλάκιον καταπτύσας τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ταύτην ἀποῤῥίψας. ἀλλ' ὁ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη. μετ' ὀλίγον γὰρ τὸν λεγόμενον δεξιὸν ἐπιναθέμενον ἵππῳ, καὶ ἀπέχοντα εἰς τὴν πρώτην μονὴν, ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος, καὶ δακὼν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε, καὶ τριῶν ἡμερῶν ἀπέθανεν.

A heu mihi, quot ibi Episcopi virgis concisi sunt! Deinde miser Gregorius post tanta scelera invitabat omnes, ut secum communicarent. Atqui si communionem ab illis postulabas, indigni erant, qui verberarentur: quod si ut malos eos verberandos censuisti, cur illos ut sanctos invitas? Verum nihil illi curæ erat, quam ut eorum jussa, a quibus missus erat, adimpleret, & hæresin stabiliret, eas ob causas stultus ille homicida, carnifex, & contumeliosus, fraudulentus, & in summa, Christi hostis factus est: Episcopi autem materteram ita persecutus est, ut ne extinctam quidem humari sineret, & quod voluit, consecutus esset, & insepulta abjecta fuisset, nisi qui eam sustulissent, suum se cadaver efferre dixissent, tam impiis isthic moribus fuit. Namcum & alii mendici errones eleemosynam acciperent, jussit ea, quæ eleemosynis destinata essent, diripi: & vasa, quibus oleum & vinum deferebatur, confringi, ut non solum accipiendo se impium præberet, sed reipsa Dominum contumeliose tractaret, auditurus jamjam ex Domino, quatenus vilipendisti istos, & me vilipendisti. Multa etiam alia fecit, quæ dicendi facultatem transcendunt: & quibus auditor fidem negaret. Cæterum ista ideo patravit, qui neque secundum Ecclesiastica instituta creatus erat, neque pro Apostolica traditione nomen Episcopi obtinebat: sed ex Palatio cum militari manu & magnifica pompa missus fuit, non aliter quam si secularis magistratus ei demandatus esset. Ideoque majori studio magistratuum amicitiam, quam Episcoporum aut Monachorum sectabatur. Si quando igitur patet Antonius ad illum e montanis scribebat (quemadmodum pietas peccatori in abominationem est) eodem quoque modo sancti viri scripta abominabatur. Quod si Imperator aut Dux exercitus, aut alius quispiam judex ad eum literas dedisset, ita lætus alacerque erat, quemadmodum ii, de quibus in Proverbiis non sine querimoniis dicitur: *O qui relinquitis vias rectas, qui malis oblectamini, & gaudetis in perversione malorum.* Certe eum, qui hujusmodi literas afferebat, pecuniis honorabat, Antonii aliquando epistolam duci Balacio conspuendam abjiciendamque tradidit. Sed hoc divina vindicta inultum non prætermisit. Siquidem non diu postea Balacii femur proficiscentis ad primā mansionem equus, cui insidebat, cervicibus retortis ita momordit, atque e dorso excussum humi afflixit, ut intra triduum proximum periret.

Ad istum modum illi contra omnes agebant. Romæ vero congregati Episcopi prope quinquaginta, Eusebianos ut suspectos timentesque se sistere, non receperunt, & quæ ab ipsis scripta essent, omnia reddiderunt: nos autem receperunt, nostramque communionem amplexi sunt. Interim cum ista fierent, simul & de Synodo Romana Constans Imperator, & quid Alexandriæ & per universum Orientem contra Ecclesias gereretur, rescivit: missæ igitur sunt literæ a Constante ad fratrem suum Constantium, ibique de amborum sententia placuit, ut Synodus celebraretur, & de rebus actis cognitio fieret, ne ulterius injurioſe habiti injuriis afficerentur, vel injurioſi ulterius pergerent injuriam facere. Conveniunt igitur ab Oriente & ex Occidente in urbem Sardicam numero plus minus centum septuaginta Episcopi, Occidentales soli erant Episcopi, qui patrem Hosium secum habuere, Orientales contra succincti pædagogis & advocatis Musanio comite & Hesychio Castrensi, advenere, eorumque fiducia nixi audacter sese præsentes obtulerunt, sperantes, eorum viribus iterum omnia confici posse. Horum enim opera se, quibus volebant, terribiles ostendebant, & insidias, quibus libitum erat, innectebant. Cæterum ubi jam re ipsa experiebantur, Ecclesiasticum morem tantummodo observari, & ex singulis Ecclesiis civitatibusque accusatores ibi præsto esse, & documenta rerumque probationes adversus se in promtu esse, conspicatique ibidem Arium & Asterium venerabiles Episcopos, una quidem secum ex Oriente profectos, sed diverso itinere ingressos, nobisque in veniendo comites factos, eosdemque memorantes vafriciem ipsorum, & quantopere res suas suspectas haberent, judiciumque metuerent, ne a nobis quidem sycophantiæ, ab accusatoribus vero ab ipsis subornatis omnia per dolum fecisse convincerentur: Hæc, inquam, illi conspicati, etsi alacriter advenerant, arbitrati nos metu conterritos minime occursuros, tamen cum animadverterent nostram fiduciam, intra palatium se recluserunt, quo in loco domicilium habebant. Atque ibi ita inter se consusurrarunt: Ad alia venimus, & alia conspicimus, accessimus cum Comitibus,

A ἐκεῖνοι μὲν ὃν ὅτως ἔπραττον κατὰ πάντων· ἐν δὲ τῇ Ρώμῃ συνελθόντες Ἐπίσκοποι πεντήκοντα, τοὺς μὲν περὶ Εὐσέβιον, ὡς ὑποπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν, οὐκ ἀπεδέξαντο· ἀλλὰ καὶ τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν· ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν. ἕως δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως Κώνσταντος, ἥτε ἐν Ρώμῃ γιγνομένη Σύνοδος καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ, κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν γεγραμμένα, καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ, καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις δόξαι Σύνοδον γενέσθαι, καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν' οἱ μὴ ἀδικηθέντες, μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες, μηκέτι τοιαῦτα τολμᾶν δυνῶνται. συνέρχονται τοίνυν ἔκ τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, ἐν τῇ Σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἔλαττον ρο΄ τὸν ἀριθμὸν Ἐπίσκοποι, καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν Ἐπίσκοποι. ἔχοντες πατέρα τὸν Ὅσιον· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγωγοὺς καὶ συνηγόρους Μάσσιανὸν κόμητα, καὶ Ἡσύχιον τὸν Καστρήσιον, δι' ὃς καὶ προθύμως ἦλθον, νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν πάντα πράττεσθαι. ἔτω γὰρ ἀεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον, οἷς ἐβούλοντο, καὶ ἐπεβούλευον, οἷς ἂν αὐτοῖς ἔδοκει. ὡς δὲ ἀπαντήσαντες ἑωράκασιν Ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνῳ γενομένην, ὡς ἑωράκασι τοὺς ἀφ' ἑκάστης Ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγόρους, καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ὡς ἑωράκασιν Ἄρειον καὶ Ἀστέριον τιμίους Ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ὑποδημήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν, διηγημένους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων· ὡς ὑποπτοι εἶεν τῇς πράγμασι, καὶ φοβοῦνται κρίσιν γενέσθαι, ἐλεγχθῶσι παρ' ἡμῖν μὲν συκοφάνται, παρὰ δὲ τῶν ἐπλάσαντο κατηγόρων, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβάλλοντες, καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι ταῦτα συνορῶντες, καί τοι μετὰ πομπῆς ἐλθόντες, νομίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους· ὡς ἑωράκασι καὶ τὴν ἡμῖν προθυμίαν, ἀποκλείσουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ Παλατίῳ. ἐκεῖ γὰρ ᾤκουν· καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν, ἤλθομεν ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἄλλα βλέπομεν, ἀπηντήσαμεν μὲν Κομήτων,

χωρὶς κομήτων ἡ κρίσις γίνεται, κατακρινόμεθα πάντως. οἴδατε πάντες τὰ πράγματα, ἔχουσιν οἱ περὶ Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθαρίζεται, ἡμεῖς δὲ καταχωνόμεθα. τί δὴ ἓν μέλλομεν; τί βραδυνόμεν; πλασώμεθα πρόφασις, καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ μένοντες κατακριθῶμεν, βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριᾶν, ἢ ἐλεγχθέντας συκοφάντας καταγνῶναι. ἐὰν φύγωμεν, δυνάμεθά πως καὶ τῆς αἱρέσεως πρόεσθαι. ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας ἡμᾶς καταγνῶσιν, ἀλλ' ἔχομεν Βασιλέα πρόστιν, τὸν μὴ ἀφιέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν. τοιαῦτα μὲν ἐκεῖνοι διελογίζοντο, Ὅσιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες Ἐπίσκοποι πυκνότερον αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν θυμίαν τῶν περὶ Ἀθανάσιον, καὶ ὡς ἕτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας, ἔλεγόν τε, εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν, τί ἀπηντᾶτε; ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν. ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες, καὶ μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπεπέσερα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προφάσεως, ἄλλῃ πρόφασι χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς θριάμβια τῶν Περσῶν γράψαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἔπεμψαν δι' Εὐσταθίου πρεσβυτέρου τῆς Σαρδικὴν Ἐκκλησίας. ἀλλ' οὐδὲ ὅτως αὐτοῖς ἡ φυγὴ καταθυμίως ἐπέβη, εὐθὺς γὰρ ἡ ἁγία Σύνοδος, ἧς πρηγόρου ὢν ὁ μέγας Ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερῶς, ἢ ἀπαντήσατε ἀπολογησόμενοι, περὶ τὰς ἐπφερομένας καθ' ὑμῶν κατηγορίας, καὶ ἃς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε, ὅτι ὑμᾶς μὲν ὡς ὑπευθύνους ἡ Σύνοδος κατακρίνει· τοὺς δὲ περὶ Ἀθανάσιον, ἐλευθέρους καὶ καθαροὺς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνεται. ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τῆς συνειδότος ἠλαύνοντο μᾶλλον, ἢ τοῖς γράμμασιν ἐπείθοντο. καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὁρῶντες, οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὀξύτερον ἔφευγον. ἐκείνων μὲν οὖν ὅτως αἰσχρῶς καὶ ἀπεπῶς γέγονεν ἡ φυγή· ἡ δὲ ἁγία Σύνοδος ἡ ἀπὸ λέ. καὶ πλέον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα, ἐπιγνόσα τὴν τῶν Ἀρειανῶν κακοήθειαν, ἐδέξατο τοὺς περὶ Ἀθανάσιον εἰς ἀπολογίαν, περὶ ὧν πεπόνθασι· καὶ ἐκεῖνοι κατηγόρησαν, καὶ ὅτως ἀπολογησαμένους,

A & sine Comitibus res agitur, prorsus futurum est, ut condemnemur. Nostis qualia sint decreta ordinationesque, Athanasio in manu sunt monumenta omnium Mareotæ actorum, quibus ille quidem purgatur, nos autem confundimur. Quid igitur hæsitamus? quid moramur? fingamus aliquam causificationem, & discedamus, ne, si manserimus, condemnemur. Melius est de fuga erubescere, quam convictos de sycophantia condemnari. Si fugerimus, poterimus aliquo modo hæresin propugnare. Quod si nos fugientes condemnaverint, habemus Cæsarem propugnatorem, qui non permissurus est, ut a populis de Ecclesiis ejiciamur. Ad istum modum ipsi B inter se disceptabant: Hosius autem, cæterique Episcopi crebro illis Athanasii fiduciam renunciabant, & quam promtus ad causam dicendam esset, & quantopere jactaret, se eos sycophantiæ convicturum, & inter cætera dicebat, Si timetis judicium, cur huc venistis? oportebat aut huc non venire, aut huc profectos judicium non subterfugere. Illi cum hæc audirent, & magis magisque percellerentur, absurdiore quam Antiochiæ causificatione usi sunt, & sub eo prætextu quasi Imperator ipsis triumphalia de Persis pro literas scripsisset, fugam adornarunt; & sine omni pudore hanc ca- C villationem pro excusatione per Eustachium Presbyterum Sardicensis Ecclesiæ renunciarunt. Verum ne ita quidem ipsis fuga ex sententia successit: statim enim Synodus, cujus princeps erat Hosius, illis diserte scripsit, ut aut occurrerent responsuri, & de suis in alios, aliorumque criminibus in ipsos, aut certo scirent se pro reis a Synodo condemnandos, & Athanasium cum suis, ut puros ab omni crimine liberandos. Illi autem majori metu conscientiæ ange- D bantur, quam ut istiusmodi literis obtemperarent. Nam cum viderent eos, quos injuria affecerant, ne ad respondendum quidem ausi se reflectere, summa intentione fugam rapiebant. Talis igitur & tam fœda illorum fuga fuit. Synodus autem ex pluribus quam triginta quinque provinciis coacta, cognita Arianorum malitia, permisere Athanasio cum suis, ut causam diceret tum de calamitatibus suis, tum de calumniis

quas passus esset, auditisque ejus rationibus, hominem innocentem, quemadmodum superius dixi, pronunciarunt, eumque magna admiratione prosecuti sunt, adeo ut ejus communionem amplecterentur, & literas passim missitarent tum ad cujusque diœcesin, tum potissimum in Ægyptum, Alexandriam, & Libyam, quibus significabant, Athanasium cum suis puros & extra omnem culpam esse, eorumque accusatores sycophantas & facinorosos, & quidvis potius, quam Christianos appellari debere. Eos igitur cum pace dimiserunt, Stephanum autem & Menophantum, Acacium, & Georgium, qui Laodiceæ pro Episcopo fuit, Ursacium item & Valentem, & Theodorum & Narcissum deposuerunt: Gregorii autem nomen Alexandriam missi ita in damnando recitarunt, ut nec unquam eum Episcopum, nec dignum, qui Christianus appellaretur, censerent: rescinderunt enim omnes illius in ordinibus dandis constitutiones, interdicentes, ne quisquam ab eo ordinatus in Ecclesia vel nomen sui ordinis obtineret, idque in odium inauditorum scelerum Georgii. Et ita quidem Athanasius cum suis dimissus est in pace: literas autem, quæ in hac pace scriptæ fuerunt, propter longitudinem omisimus. Synodus porro ad istum modum soluta est. Qui autem exauctorati erant, cum æquum esset, ut vel sic quiescerent, unaque cum iis, qui tam fœda fuga recesserant, ea in abeundo designarunt, ut priora eorum facinora pro minimis æstimes. Cum enim eorum communionem, ut fugientium a Synodo & noxiorum, Adrianopolitani aversarentur, rem detulerunt ad Imperatorem Constantium, effecereque, ut e loco Fabricæ cognomine, decem laici capitibus truncarentur: administro in istis rebus Philagrio, qui rursus Comes creatus erat. Hujus rei monumenta ante urbem consistunt, quæ nos inter prætereundum vidimus, idque ideo fecere, quod eo modo fugam suam se, ne sycophantæ haberentur, corrigere posse existimarent. Imperatore vero promto ad omnia, quæ ipsi vellent, effecere, ut ab Alexandria in Armeniam duo Presbyteri & tres Diaconi relegarentur. Arium porro & Asterium, alterum Petræ in Palæstina, alterum Petræ in Arabia Episcopum, qui ab ipsis desciverant, non solum in superiorem Africam relegarunt, sed ut contumelias paterentur, operam dedere.

Ἀφῆκε ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο καὶ ὑπεθαύμασεν, ὥσε αὐτάστε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπῆσαι, καὶ γράψαι πανταχῆ· γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἑκάστε παροικίαν, καὶ μάλιστα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τ' Αἴγυπτον, καὶ εἰς τὰς Λιβύας, Ἀθανάσιον μὲν καὶ τὰς σὺν αὐτῷ, καθαρὰς, καὶ πάσης μέμψεως ἐκτὸς εἶναι, τὰς δὲ κατ' αὐτῶν γραφομένας συκοφάντας, κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον, ἢ Χριστιανὰς τυγχάνειν. ἀπέλυσαν γὰν αὐτὰς μετ' εἰρήνης, καθεῖλον δὲ Στέφανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον τὸν ἐν Λαοδικείᾳ, Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον· Γρηγόριον δὲ τ' ἀπὸ βασιλέως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποσαλέντα, ὅτως ἀπεκήρυξαν, ὡς μηδὲ ὅλως Ἐπίσκοπον γραφόμενον, καὶ μηδὲ ὀφείλοντα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι· ἠκύρωσαν γὰρ καὶ ἃς ἔδοξε κατασάσις ποιεῖσθαι, προσάξαντες μηδὲ αὐτὰς ὅλως ἐν Ἐκκλησίᾳ ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸ καινὸν τῆς ἀνομίας. ὅτω μὲν δὴ Ἀθανασίῳ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης. τότε γράμματα ἐν εἰρωνίᾳ γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ὑποθέσεως, ἡ δὲ Συνόδου διαλέλυται· οἱ δὲ ἀναιρεθέντες, δέον καὶ ὅτως ἠρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μὴ τὴν ὅτως αἰσχρὰν φυγὴν κατελθόντες, τοιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτων μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δεῖσθαι πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει κοινωνῆσαι, ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς Συνόδου καὶ ὑποδεδηνοις γνωμένοις, ἀνήνεγκαν Βασιλεῖ Κωνσταντίῳ, καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ καλουμένης, Φάβρικης δίκην λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς, ὑπουργοῦντος αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο Φιλαγρίου, πάλιν κόμητος γνωμένου. καὶ τούτων τὰ μνήματα πρὸ τῆς πόλεως ἔστιν, ἃ καὶ παρεχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐωράκαμεν εἶναι, ὥσπερ κατορθώσαντες, ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκοφάνται, ἃ ἐβούλοντο· ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. πεποιήκασι γὰν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι, πρεσβυτέρους δύο, καὶ διακόνους τρεῖς, καὶ Ἄρειον μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πετρῶν τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας Ἐπίσκοπος, τοὺς ἀποστήσαντας ἀπ' αὐτῶν, οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὕβρεων μεταδεῖν αὐτοὺς πεποιήκασι.

Λούκιον δὲ τὸν τῆς Ἀδριανοπόλεως Ἐπίσκοπον, ἐπεὶ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παῤῥησίᾳ χρώμενον, κατελέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασι πάλιν, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἁλύσεσι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας, κἀ ὕστερον ἐξώρισαν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἐκεῖνοι γινώσκουσι. καὶ Διόδωρον μὲν Ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἴνων, καὶ Θεόδουλον, τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊάνου πόλεως, ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θρᾴκης Ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ Ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑωράκασιμισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον· τὸ πρῶτον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ ἔγραψε Βασιλεὺς Κωνσάντιος, τὸ δεύτερον δὲ ὑπέμνησαν αὐτοί. ἵνα δὲ τὰ γραφέντα, μὴ μόνον ἐκβάλλεσθαι τῶν πόλεων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ κεφαλικὴν διδόναι δίκην, ἔπρα ἐυρεθεῖεν αὐτοί. τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστὸν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν. οὕτω γὰρ μαθόντες τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ ὥσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας, καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυχάνοντες, ἠθέλησαν, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, ὕστερον καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεῖξαι· καὶ ποιῆσαι γραφῆναι, ὥστε τὰς λιμένας τὰς εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι, μή πως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς Συνόδου συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας· ποιῆσαι δὲ γραφῆναι καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικασταῖς, περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα εἴ τε Ἐπίσκοπος, εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὑρεθείη τῆς πόλεως, ἢ τῶν ὅρων αὐτῆς ἐντὸς, ἐξῇ τῷ δικασῇ τῶν εὑρισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνειν. οὕτως ἡ Ἰουδαϊκὴ νέα αἵρεσις οὐ μόνον ἐγνεύκατον τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάθηκεν. οὐδὲ οὕτω δὲ ἠρέμουν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν περιέρχεται, ὡς λέων, ζητῶν, τίνα καταπίῃ, οὕτως οὗτοι δημοσίᾳ δρόμῳ τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιερχόμενοι, ὃν ἂν ἤυρισκον ὀνειδίζοντα τούτοις τὴν Φυγὴν, καὶ μισοῦντα τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποίουν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος, φοβεροὺς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῆσαι, πολλοὺς δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν, ἢ τούτοις βούλεσθαι κἂν ὅλως τυχάνειν. τοιαῦτα ἦν αὐτῶν μετὰ τὴν Φυγὴν, καὶ μανίας τὰ τολμήματα.

A Lucii porro Adrianipoleos Episcopi manus cervicemque, plurima adversus ipsos audacia utentis & impietatem redarguentis, iterum uti prius ferro vinxerunt, vinctumque in exilium deportarunt, ibique, quod ipsos minime latet, extinctus est. Diodorum quoque Episcopum suis sedibus expulerunt, Olympium item ex Ænis, & Theodulum ex Trajanopoli, ambos Episcopos Tiraciæ bonos & Orthodoxos viros, infensos hæresi, calumniis impetiverunt: semel quidem cum ad Eusebianorum calumnias Constantius Imperator edictum misit, iterum autem cum istius rei memoria ab Eusebianis refricata est. Habebat autem edictum, ut non solum civitatibus & Ecclesiis ejicerentur, sed & capitali pœna, ubicunque inventi essent, plecterentur. Mirum quidem facinus, sed non alienum ab ipsorum moribus. Siquidem non aliter, quam Eusebii discipulos, Eusebianique animi successores decuit, sese gessere, adeo ut æque terribiles sese in Thracia exhiberent, ac partes ipsorum Alexandriæ sese exhibuerant. Curavere igitur edicta fieri, quibus portus & introitus civitatum observari jubebantur, ne quibus a Synodo concessum erat, reditus in Ecclesias suas pateret: simulque diplomata ad judices Alexandrinos nominatim de Athanasio & Presbyteris certis impetraverunt, ut sive Athanasius sive quispiam suorum urbem aut fines ejus ingredi deprehenderetur, eum capite truncare judici liceret. Ad eum modum Judaica ista hæresis, non solum Christum inficiari, sed etiam cædes facere condidicit. Verum ne hoc quidem satis fuit, ut quietem vellent: nam ut ipsorum hæreseos pater, ut leo, circuit, quærens, quem devoret, ita isti publici cursus facultatem nacti, ac proinde circumcursitantes, in quoscunque incidunt, qui vel fugam eorum carpant, vel hæresin aversentur, eos indignis modis, nunc flagris concidunt, nunc vinculis constringunt, nunc e natali solo exterminant. Tantus certe terror eorum hominum fuit, ut multos coegerint ad hæresis simulationem, multosque eo metu affecere, ut maluerint in eremum defugere, quam vel semel in illos incidere. Hæc sunt post fugam eorum audaciæ & insaniæ facinora.

Quin & novum quiddam mirumque designant, quod ut non probe eorum hæresin decet, ita nunquam prius auditum est: & tale, quod fortasse ne apud gentiles quidem proteriores, nedum apud Christianos futurum putes. Missis enim a sancto Concilio in legationem Episcopis, Vincentio Capuæ, quæ metropolis est Campaniæ: & Euphratem Agrippinæ, quæ est metropolis superioris Galliæ, ut pro Synodi decretis Imperator Constantius Episcopos, quos ipse ejecerat, in suas sedes reverti pateretur: & in eam sententiam a Constante pientissimo ad fratrem suum literis datis, quibus Episcopos illi commendabat, viri isti mirifici & ad quodvis facinus promti, cum legatos istos Antiochiæ vidissent, in commune quidem Concilium ineunt, sed ita tamen, ut Stephanus solus fabulam initi Concilii peragendam susciperet, utpote ad istiusmodi res longe aptissimus. Suscepto negotio, conducit ille publicam meretricem, in ipsis feriis sanctissimi Paschatis, eamque nudam per tenebras immittunt in ædes Euphratæ Episcopi. Meretrix autem, quia principio credebat juvenem esse, a quo accerseretur, promte sequebatur. Postquam autem ita destituta ab illis, hominem dormientem, ignarum omnium intueretur, diligentiusque considerans, senis vultum & Episcopi speciem animadverteret, statim clamorem edit ac vim queritatur: illi contra, eam orare ut taceret, & falsum crimen Episcopo concinnaret: die igitur illucescente, vulgatur facinus, & universa civitas concurrit, & qui in palatio erant, rei admiratione commovebantur: neque eam silentio tradi volebant, itur in judicium, leno prodit eos, qui meretricem accersierant, illique deinde autorem istius rei Stephanum esse ostendunt: erant enim ejus clerici, qui cum lenone convenerant. Stephanus igitur Episcopali dignitate exuitur, & in ejus locum sufficitur Leontius ille castratus, non in aliud, quam ut non deesset hæreseos propugnator. Imperator vero Constantius paulisper compunctus ad se rediit, conjecturaque ex iis, quæ adversus Euphratem designaverant facta, consimiles esse eorum in alios calumnias arbitratus, relegatos ex Alexandria in Armeniam Presbyteros & diaconos eveſtigio redire jubet, & diserte Alexandriam scribit, ne ulterius Athanasii aut clericos aut laicos persequerentur.

καὶ γὰρ καὶ δρῶσιν ἄλλο τι καινὸν, ὅπερ τῆς μὲν αἱρέσεως αὐτῶν ἐστι κατάλληλον. ἔπω δὲ πρότερον ἠκούθη, ἀλλ' οὐδὲ τάχα γνήσεταί ποτε, οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν Ἑλλήνων, μήτι γε Χριστιανοῖς, τῆς γὰρ ἁγίας Συνόδου πρεσβυτὰς ἀποστάσης Ἐπισκόπους, Οὐϊνκέντιον μὲν τὸν ἀπὸ Καπύης. ἔστι δ' αὕτη μητρόπολις τῆς Καμπανίας, Εὐφράτην δὲ τὸν Ἀποκρίπωνος, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω Γαλλίας, ἵνα ὡς ἡ Σύνοδος ἔκρινε συγχωρήσῃ βασιλεὺς εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοὺς Ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὺς ἐξέβαλε, γράψαντός τε καὶ εὐσεβεστάτου Κώνσαντος τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ, καὶ συσήσαντος τοὺς Ἐπισκόπους, οἱ θαυμασιοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ, ὡς ἑωράκασιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας, βουλεύονται μὲν κοινῇ· μόνος δὲ Στέφανος ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα, ὡς ἐπιτηδείως ἔχων περὶ τὰ τοιαῦτα. μισθοῦται οὖν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα, καὶ γυμνώσαντες ταύτην ἐπαφιᾶσι νυκτὸς Εὐφράτῃ τῷ Ἐπισκόπῳ. καὶ ἡ μὲν πόρνη τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι τὸν καλέσαντα, προθύμως ἠκολούθει· ὡς δὲ ἀφεῖσα παρ' ἐκείνων, εἶδε κοιμώμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ εἰδότα τὸ γιγνόμενον, εἶτα ὡς κατενόησε, καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον, καὶ Ἐπισκόπου κατάστασιν, εὐθὺς ἀναβοήσασα τὴν βίαν ἐβόα. ἐκεῖνοί τε ἠξίουν σιωπᾶν, καὶ καταψευδεσθαι τοῦ Ἐπισκόπου. ἡμέρας τοίνυν γενομένης, διατεθρύλητο τὸ πρᾶγμα, καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν· οἵτε ὑπὸ τοῦ Παλατίου ἐκινοῦντο, θαυμάζοντες τὸ θρυλούμενον, καὶ ἀξιοῦντες μὴ σιωπηθῆναι τοῦτο. γέγονε τοίνυν κρίσις, καὶ ἡ μὲν ἑταιρὸς ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον· ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίγνεται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπὸκοπος, ἵνα μόνον μὴ λείπῃ τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει προστάτης. ὁ δὲ Βασιλεὺς Κωνσάντιος ὀλίγον τι κατανυγεὶς εἰς ἑαυτὸν ἦλθε, λογισάμενός τε, ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ, ὅτι τὰ κατ' ἄλλων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι. τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐθὺς ἀπολυθῆναι κελεύει. γράφει τε εἰς Ἀλεξάνδρειαν, φανερῶς μηκέτι διώκεσθαι τοὺς μὲν Ἀθανασίου κληρικούς τε, καὶ λαϊκούς,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

εἶτα μὴ μυῶας πᾶσι δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου, μεταπέμπεται καὶ Ἀθανάσιον μὴ πάσης ἅμα ἧς, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἐλθεῖν ἐποίει πεμπτέ τε πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανέλθοι. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων, ὀλιγωρεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσαντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με παρασκευάσῃ. διεβεβαιοῦντο γὰρ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐνδέχεσθαι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ οὐκ ἄν ποτε ἐπιτρέψαι με γενέσθαι ἵνα καινοτομίαν, ἢ κατάσασιν, Φυλάττων Ἀθανασίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ τὰς Ἐκκλησίας. οὕτω δὲ ἓν γράψαντος αὐτῷ, καὶ παρασκευασμένου διὰ πολλῶν· καὶ γὰρ καὶ τοὺς Κόμητας αὐτῷ πεποίηκε γράψαι, Πολέμιον, Δατιανόν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον, καὶ Φλωρέντιον, οἷς καὶ μᾶλλον πιστεύειν ἐμοὶ, τὸ ὅλον δεδωκὼς τῷ Θεῷ, τῷ καὶ εἰς τοῦτο κατανύξαντι τὸν Κώνσαντιον, ἦλθεν Ἀθανάσιος μὴ τῶν σωμάτων, πρὸς αὐτὸν, γνησίως τε αὐτὸν ἐώρακε, καὶ ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὰς Ἐκκλησίας, γράψας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικασταῖς· ἐπειδὴ πρότερον παρεσκεύασε μὲν, Φυλάττεσθαι τὰς ὁδοὺς, ἵνα ἀνώλυτον ἔχωσι τὴν πάροδον· εἶτα τὸν Ἐπισκόπου ἀποδυρομένου περὶ ὧν πέπονθε, καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ, παραθεμένου τε, μὴ πάλιν μὴ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ γένωνται παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ λέγοντος· κἂν τούτους, εἰ βούλει. ἔξεσι γὰρ ἐσᾶναι τούτους δι' ἡμᾶς, καὶ διελέγχομεν αὐτοὺς, τοῦτο μὲν ἐποίησε· πάντα ὅσα πρότερον ἐν διαβολῇ ἦσαν γραφέντα κατ' αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι ταῦτα καὶ ἀπαλειφθῆναι κελεύει, βεβαιωσάμενος μηκέτι τῇ λοιπῇ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν καὶ ἀμετάβλητον τὴν προαίρεσιν, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ' ὅρκοις ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους, τὸν Θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυρα. πολλοῖς γὰρ καὶ ἑτέροις λόγοις παρεκάλυπτεν αὐτὸν, καὶ θαρρεῖν παρεκελεύσατο, γράφει πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους, καὶ τοὺς δικαστὰς ταῦτα.

A Deinde post menses decem defuncto Gregorio, accersit & Athanasium cum omni honore, non semel aut iterum, sed tertio ad illum amicissimas literas scribens, quibus illum animabat & ad veniendum hortabatur, misitque ad illum Presbyterum & Diaconum, ut majori cum fiducia ad se rediret. Putabat enim, me ob superiora pericula ad reditum negligentiorem esse. Scribitque item fratri suo Constanti, ut ipse quoque me ad reditum cohortaretur. Affirmabat enim, totum se annum Athanasium expectasse, nec permisisse unquam, quicquam novi fieri, aut quempiam in ejus B locum Episcopum creari, ut servaret Athanasio suas Ecclesias, ita scribente eo, & plurium cohortatione ad eam rem utente: nam & Comites suos Polemium, Datianum, Bardionem, Thalassum, Taurum, Florentium, quibus etiam magis fidendum erat, in eandem sententiam scribere jussit. Venit igitur tandem Athanasius, rem omnem Deo acceptam ferens, qui ad id Constantium incitarat, venientemque sincero serenoque vultu intuetur, eique liberum facit, ut in patriam ad suas Ecclesias rediret, literis ad ejus loci judices datis (quia priori edicto aditus servari jussum erat) ut nunc eum inoffense transire permitterent: Episcopo autem suas calamitates calumniasque deplorante, & admonente, ne denuo se absente calumniæ reciperentur, ut jam nunc C accusatores evocaret: siquidem se non intercedere, quo minus illi sese apud Cæsarem sistant, ut eos ita convincere posset. Hæc quidem Cæsar facere noluit, sed tamen omnia, quæ contra ipsum per calumniam scripta essent, tolli & aboleri jussit, jurans, se inposterum nullas calumnias admissurum, suumque in hac re propositum firmum & inconcussum fore. Neque id simpliciter dixit, sed & jurejurando Deo in testimonium vocato, obsignavit. Cum igitur Athanasium multis aliis cohortationibus incitasset, & bonæ D fiduciæ esse jussisset, istiusmodi literas ad Episcopos & judices dedit.

A

VICTOR CONSTANTIUS Maximus Auguſtus, Clericis Catholicæ Eccleſiæ.

NON eſt deſtitutus a Dei gratia Venerabiliſſimus, &c. *Epiſtola tota ſuperius deſcripta eſt.*

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ *μέγις & σεβασὸς, Επισκόποις καὶ Κληρικοῖς τῆς Καθολικῆς Εκκλησίας.*

ΟΥΚ *ἀπελείφθη τῆς τὸ Θεὸ χάριτ & ὁ αἰδεσιμώτατ &. ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξε λόγον, καὶ ἔσιν ἐξ ὁλοκλήρε ὁμοία ταύτης.*

B

ALTERA EPISTOLA AD populum Alexandrinum.

ADSPICIENTES veſtram in omnibus æquitatem, &c. *Et hæc quoque ſuperius deſcripta eſt.*

ΕΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΩΝσαντ & πρὸς τὸν τῆς Αλεξανδρείας λαόν.

ΣΚΟΠΟΝ *ποιέμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν δύνομίαν. ἐγράφη καὶ αὕτη ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν ξε λόγον.*

TERTIA EPISTOLA.

VICTOR CONSTANTIUS Auguſtus Neſtorio Ægypti Præfecto.

ΕΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΑΥγυς &, Νεσορίῳ Εξάρχῳ Αἰγύπ.

C

CERTUM eſt ex noſtro decreto antea vulgato, diplomata contra exiſtimationem venerabiliſſimi Epiſcopi Athanaſii ſupereſſe, eaque reperiri poſſe in provinciis tuæ ſanctitatis: volumus igitur, ut tua ſpectata ſobrietas omnes eas epiſtolas, ſub hoc nomine per tuam provinciam editas, pro noſtra juſſione in noſtrum comitatum transmittat. Quæ autem poſt obitum beati Conſtantis ſcripſit, ſunt ejusmodi, de Latina in Græcam lingvam translata.

ΦΑΝΕΡΟΝ *ἐσι πρὸ τύτ πρόξαξιν ἡμετέραν γενῆσθαι, ὥσε κ τῆς ὑποληψεως Αθανασίε, τὸ αἰδεσιμωτάτ Επισκόπ, γράμματά τινα εὑρίσκεσθ, ταῦτά τε σωέσηκεν ἐν τῇ τάξ τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. βελόμεθα τοιγαρῦν, ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν ἡ νηφαλιότης σε, πάσας τὰς ἐπισολὰς, ὅσας ἂν περὶ τὸ ὀνόματ & τὸ πρόσφερομένε χρομένας ἐν τῇ ὑπὸ σὲ τάξ, ἀκολόθως τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσ, εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον ἀποσείλῃ· ἃ δὲ καὶ μετ θάνατον τὸ μακαρίε Κώνσαντ &, ἔσι ταῦτα Ρωμαϊσὶ μὲν γραφέντα, ἑρμηνδυθέντα δ Ελλησί.*

D

VICTOR CONSTANTIUS Auguſtus, Athanaſio.

VOTUM meum fuiſſe, ut omnia ex ſententia fratri meo Conſtanti procederent, neque vel tuam conſcientiam latet: In quanto autem mœrore fuerim, cum didiciſſem, eum a quibusdam impiis ſublatum eſſe, facile iterum tua prudentia divinaverit. Cæterum quia nonnulli ſunt in hoc luctuoſo tempore,

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΑΥγυς &, Αθανασίῳ.

ΕΥΧΗΝ *ἀεί μοι ταύτῳ γενῆσθαι ὥσε πάντα καθυμίως ἀποβαίνειν, τὰ ποτέ μ ἀδελφῷ Κώνσαντι, ἀδὲ τὴν σὴν σύνεσιν ἔλαθεν, ἐν ὅσῃ τε λύπῃ διετέθη, μαθὼν τὸν τοῦτον ἀνῃρῆσθαι πρός τινων ἀνοσιωτάτων σοχάζεσθαι πάλιν δυνάτα ἡ σὴ φρόνησις. ἐπεὶ δέ τινές εἰσιν οἱ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τὸ*

ἔτως πενθικῷ πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς τὴν σὴν εὐρρότητα, δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδικαίωσα, πρέπομένος σε, ἵνα, ὡς πρέπει, Ἐπίσκοπον τοὺς λαοὺς τὰ ὀφείλομενα τῇ θείᾳ θρησκείᾳ διδάσκῃς, καὶ μετ' αὐτῶν σωφρόνως εὐχαῖς σχολάζῃς, καὶ μὴ ματαίοις θύλοις, οἵτινες ἂν γένοιντο, πίστευσῃς. ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σε ἀπολαθῶς τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει, διαπαντὸς ἐν τῷ τόπῳ σου θέλειν Ἐπίσκοπον εἶναι. ἡ θεία πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηρείη, Γονδ προσφιλέστατε. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κωνστάντιος.

A qui te terrere satagunt, ideo has literas tuæ firmitudini porrigendas censuimus, quibus tibi autor sum, ut, quemadmodum Episcopum decet, ea, quæ ad sacram religionem pertinent, populos doceas, tuisque consvetis precibus vaces, neque vanis rumigeratoribus credas, quicunque etiam fuerint. Id nostro animo fixum est, ut secundum nostram voluntatem perpetuo in tua sede Episcopus maneas. Divina providentia te plurimis annis conservet, parens charissime. Hæc Constantius.

B

ΤΟΥΤΩΝ ἕτω πραχθέντων, ἕτω τε συνταξαμένων, καὶ τῆς ὁδῷ λοιπὸν ἐπιβάντων, οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες, ἔχαιρον, τῷ δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐδυσωπῶντο, βλέποντες αὐτόν· οἱ δὲ καὶ παῤῥησίαν οὐκ ἔχοντες, ἐκρύπτοντο· οἱ δὲ καὶ μετεγίνωσκον, ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου. πάντες δὲ οἱ ἀπὸ Παλαιστίνης Ἐπίσκοποι, χωρὶς δύο ἢ τριῶν, καὶ αὐτῶν ὑποπλῶν τυγχανόντων, ἕτω τὸν Ἀθανάσιον ὑπεδέξαντο, ἐς τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι, ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι· πλὴν γοῦν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις Ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λαῶν πρεπτόν ἐστι καὶ λέγειν, πάντων συντρεχόντων καὶ ἀνεκλάλητον ἐχόντων τὴν χαράν· οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ' ἐλπίδα ζῶντας ἀπελάμβανον· ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἱρετικῶν, ὡς τυράννων καὶ λυττώντων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. μεγάλη γὰρ ἦν εὐφροσύνη τῶν λαῶν, ἐν ταῖς συνάξεσι παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετήν· πόσαι τῶν ἀγάμων πρότερον ἦσαν πρὸς γάμον ἕτοιμοι, ἔμειναν παρθένοι τῷ Χριστῷ; πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἑτέρους τὸν μονήρη βίον ἠγάπησαν; πόσοι πατέρες προέπεμπον τέκνα; πόσοι οὐκ ἀπὸ τέκνων ἠξίωσαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκήσεως; πόσαι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας; πόσοι δὲ ἀπὸ ἀνδρῶν ἐπείσθησαν σχολάζειν τῇ προσευχῇ, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος; πόσαι χῆραι, πόσοι δὲ ὀρφανοί, τὸ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες ἐκ πολλῆς τῆς τῶν προθυμίας, ἔτι λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ ἐνδεδυμένοι προήρχοντο; καὶ ὅλως τοσαύτη

REBUS igitur ad istum modum actis & constitutis, Athanasium cum suis iter carpentem, amici quidem amicum intuentes gratulari, alii vero ad conspectum ejus pudescere, alii, quibus nulla erat fiducia sese abdere, alii pœnitentiam de iis, quæ contra Episcopum scripserant, agere. Certe omnes Palæstines Episcopi, exceptis duobus aut ad summum tribus, iisque suspectis, ita Athanasium exceperunt & communionem ejus amplexi sunt, ut & scriptis & verbis pro C satisfactione protestarentur, omnia, quæ prius scripserant, ea se non voluntate, sed vi coactos fecisse. Nam de Ægyptiis & Libycis Episcopis earumque provinciarum & Alexandriæ populis supervacuum est verba facere, cum & omnes occurrerint, & ineffabili gaudio imbuti fuerint, non solummodo, quod suos præter spem incolumes reciperent, sed quia ab hæreticis veluti a tyrannis & rabiosis canibus in libertatem assererentur. Magna igitur lætitia populorum fuit, in sacris synaxibus mutuo se ad virtutem cohortantium. Quot putas innuptæ quidem, sed tamen hactenus ad D nuptias promtæ virgines in Christo remanserunt? quot item juvenes aliorum exempla intuentes monasticam vitam amplexi sunt? Quot parentes suos obtestati, ne se a studio pietatis in Christum revocarent? quot mulieres viris persvaserunt? quot item a viris persvasæ sunt, ut orationibus vacarent, quemadmodum dixit Apostolus? quot viduæ, quot denique orphani antea famelici & nudi ingenti populorum ad eleemosynam alacritate, postmodum neque esuriunt, & vestiti prodierunt? In summa tanta

æmulatio fuit ad virtutem, ut singulas familias, singulas domos Ecclesiam esse, ob probitatem incolentium & preces ad Deum existimares. Eratque in Ecclesia profunda & admirabilis pax, invicem undecunque Athanasio Episcopo scribentibus, iisdemque ab Athanasio consvetas pacis & tranquillitatis literas accipientibus. Quin Ursacius & Valens quasi a sua ipsorum conscientia flagellati, pœnitentiam professi sunt, literasque & amicas & pacificatas ad Episcopum, tametsi nullas ab eo acceperant, misere. Romamque abeuntes pœnitentiam egere, confitentes omnia, quæ vel dixissent vel feciissent contra Athanasium, falsa esse, & nihil aliud, quam calumniam neque id simpliciter egere, sed ita, ut anathemate execrarentur Arianam hæresin & pœnitentiam suam scripto promulgarent. Quæ & Latine ad Julium Romanum Episcopum scripta in Græco sermone hanc sententiam complectitur. Exemplar enim ad nos a Paulino Trevirorum Episcopo Latine transmissum est.

Versio e Latino.

A λῶ ἄμιλλα περὶ ἀρετὴν, ὡς ἑκάστην οἰκίαν, καὶ οἶκον ἕνα σον νομίζειν Ἐκκλησίαν εἶναι. διὰ τὸ τῶν ἐνοικούντων φιλοπαλίαν τε, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχὴν· εἰρήνη τε ἦν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις βαθεῖα, καὶ θαυμασὴ, γραφόντων πανταχόθεν Ἐπισκόπων, καὶ δεχομένων ὡσαὐτὼς Ἀθανασίᾳ τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα. καὶ γὰρ καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, ὥσπερ ὑπὸ συνειδότος μαστιζόμενοι μετέγνωσαν, καὶ γράφουσι μὲν αὐτῷ τῷ Ἐπισκόπῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολὴν, καίτοι μὴ λαβόντες τὰ παρ' αὐτοῦ γράμματα· ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν B Ῥώμην μετενόουν, ὁμολογοῦντες, ὅτι πάντα, ὅσα πεποιήκασι καὶ εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι πάντα ψευδῆ, καὶ μόνον συκοφαντίαν, οὐχ ἁπλῶς ἃ τότε, αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασι, γράψαντες Ἰουλίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ, Ῥωμαϊστὶ μὲν, μεταβληθέντα δὲ Ἑλληνιστὶ, ταῦτα, τὸ δὲ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν, παρὰ Παύλου Ἐπισκόπου Τευβέρων, Ῥωμαϊστί.

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκῆς.

DOMINO MEO BEATISSIMO Papæ Julio, & Ursacius & Valens.

C ΚΥΡΙΩι ΜΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩι Πάπᾳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης.

QUANDOQUIDEM constet nos superioribus temporibus multa & gravia, &c. *Scripta est superius.*

Versio e Latino.

ΕΠΕΙΔΗ συνέσηκεν ἡμᾶς περὶ τούτου πολλά τε, καὶ δεινά. ἐγράφη ὀπίσω εἰς ἕν λόγον, καὶ ἔστι καὶ πάντα ὅμοια καὶ ἴσα.

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκῆς.

IDEM DOMINO SUO PATRI Episcopo Athanasio, Ursacius & Valens Episcopi.

ΚΥΡΙΩι ΜΟΥ ΑΔΕΛΦΩι Ἀθανασίῳ Ἐπισκόπῳ, Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης Ἐπίσκοποι.

OCCASIO nobis data est per fratrem & compresbyterum, &c. *Sed & superius quoque descripta est.*

D ΑΦΟΡΜΗ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συμπρεσβυτέρου. ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ἕνα λόγον, καὶ ἔστιν ὅμοια καὶ ἴσα ἐξ ὁλοκλήρου.

HAS literas cum dedissent, ultro subscripserunt epistolis pacificis, quas Athanasii Presbyteri, Petrus & Irenæus, & Ammonius laicus ad id circumeuntes colligebant, cum tamen Athanasius nihil tale ab Ursacio & Valente postulasset. Quis igitur ista, & tantam Ecclesiæ pacem non admiratus est? quis non gavisus de tanta & tot Episcoporum inter se concordia? quis Deum non glorificavit,

ΤΑΥΤΑ γράψαντες, ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρηνικοῖς, παρερχομένων πρεσβυτέρων Ἀθανασίου, Πέτρου τε, καὶ Εἰρηναίου, καὶ Ἀμμωνίου λαϊκοῦ· καίτοι μηδὲ δι' ἀπαιτήσαντος αὐτοῦς. τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα, καὶ τοσαύτην τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνην τίς οὐκ ἔχαιρεν, ὁρῶν τῶν τοσούτων Ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; τίς οὐκ ἐδόξασε τὸν Κύριον

θεωρῶν τῶ λαῶν τὴν ἐν ταῖς συνάξεσιν ἀθρησωίλω; πόσοι τ ἐχθρῶν μελενόην; πόσοι τῶν πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογῦντο; πόσοι πρότερον μισῦντες ἀυτὸν, ὕστερον ἠγάπησαν; πόσοι τῶν γραψάντων κατ' ἀυτὸ παλινωδίαν ἦσαν; πολλοὶ καὶ τ μὴ προαιρέσ, ἀλλ' ἀνάγκη μ τῶν Ἀρειανῶν ὄντες, ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογῦντο· καὶ τὴν μὴ αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζον, ἠξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι κ τὰς συκοφαντὰς, κ τὰς διαβολὰς, τὰς παρ' ἀυτῶν γιγνομένας, τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μ Ἀθανασίῳ συνάγονται, κ ἀεὶ μετ' ἀυτὸ τυγχάνουσι· καὶ πιστεύσατε. ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες, κ βλέπον- B τες οἱ κληρονόμοι τῆς γνώμης, κ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ Εὐσέβιον Λεόντι ὁ ὑπόκοπ, ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν ὑπὲρ τ μετ' ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μ Εὐτολίῳ τινὸς, γυναικὸς μὲν δι' ἀυτὸν, λεγομένης δὲ παρθένου. Γεώργιός τε κ Ἀκάκι, κ Θεόδωρ, κ Νάρκισσ, οἵτινες κ ἐν τῇ Συνόδῳ καθηρέθησαν μεγάλως ἠχθοντο. εἶτα βλέποντες πρὸς Ἀθανάσιον τ Ἐπισκόπων συμφωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν ὑ, ὑπό τε τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ C τῆς Ἰταλίας πάσης, Καλαβρίας τε, καὶ Ἀπουλίας, καὶ Καμπανίας, Βρεττίας τε, κ Σικελίας, Σαρδινίας τε, κ Κορσικῆς, καὶ πάσης τ Ἀφρικῆς· τάς τε ὑπὸ Γαλλίων, καὶ Βρεττανίας, κ Σπανίων, μ ᾧ μεγάλῳ καὶ ὁμολογητῇ Ὁσίῳ· ἔπειτα τὰς ὑπὸ τῶν Παννονίων, καὶ Νωρικῆς, κ Σισκίας, Δαλματίας τε κ Δαρδανίας, Δακίας τε, κ Μυσίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, καὶ πάσης Ἀχαΐας, καὶ Κρήτης, Κύπρου τε, καὶ Λυκίας, κ πλείους τῆς Παλαιστίνης τε, καὶ Ἰσαυρίας, Αἰγύπτου, καὶ Θηβαΐδ, καὶ πάσης Λιβύης, D καὶ Πενταπόλεως. ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι ὀδύνῃ κ φόβῳ συνεχέθησαν· φθόνῳ μὲν διὰ τὴν τῶν τοσούτων ὁμοψυχίαν, κ λοιπὸν αἵρεσις αὐτῶν παραδόγματι θεῖσα θριαμβεύθη, καὶ σταλιτευθῇ πανταχῆ. πρῶτον μὲν τὸν περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, ὡς τὸν νοῦν μεταπείθουσι μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψαι, καὶ ὡς τοὺς τοίχους εἰς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας πάλιν κυλισθῆναι, πρόφασίν τε τῆς μετανοίας πλάσασθαι, ὡς διὰ φόβον τ θεοσεβεστάτ Κώνσαντ ταῦτα πεποιηκότες.

A conſpecta in ſynaxibus tanta populi lætitia? Quot igitur inimici ſimultatem depoſuerunt? quot prius calumniati, calumnias ſuas damnaverunt? quot prius odio infeſti, Athanaſium poſtea dilexerunt? quot palinodiam ſuorum in eum ſcriptorum cecinerunt? Multi, qui vi non voluntate apud Arianos agebant, noctu ad Athanaſium venientes, ſeſe ei purgabant, hæreſinque ſimul anathemate execrabantur, & veniam de inſidiis & calumniis ſuis poſtulabant, corporibus quidem ſe apud illos apparere, animo tamen cum Athanaſio ſynaxin facere, & ſemper cum eo eſſe, poſtulantes hac in re ſibi fidem haberi. Hæc cum audirent, & conſpicerent ſententiæ Euſebianæ, hæreſeosque ſucceſſores, inter quos Leontius ille caſtratus, quem ne ſub laici quidem ſpecie ad communionem admitti oportuit, eo quod ſeipſum abſcidit, ut libere cum Euſtolio dormiret, revera quidem ejus muliere, ut ipſe prætendit, ſed quæ virgo prædicatur. Georgius item & Acacius, Theodorus, Narciſſus, qui in Synodo depoſiti exauctoratique erant, magno pudore ſuffundebantur. Deinde cum viderent tantum cum Athanaſio animorum conſenſum, & pacem agitari: erant enim plures in hoc numero, quam quadringenti, tum e magna Roma atque univerſa Italia, Calabria, Apulia, Campania, Brucia, Sicilia, Sardinia, Corſica, tum ex univerſa Africa, Galliis, Britannia, Hiſpaniis, una cum magno illo confeſſore Hoſio e Pannoniis, item e Norico, Siſcia, Dalmatia, Dardania, Dacia, Miſia, Macedonia, Theſſalia, & univerſa Achaja, Creta, Cypro item & Lycia, plurimique ex Palæſtina, Iſauria, Ægypto, Thebaide, & univerſa Lybia & Pentapole. Hæc, inquam, qvum viderent, metu invidiaque anxii fuere, & quod tot Epiſcopi cum Athanaſio communionem foverent, & quod formidarent, ne quos ipſi deceperant, a ſe deficerent, & huic unanimitati communionique ſeſe adjungerent, neve quod futurum videbatur, de eorum hæreſi jam ubique famoſa triumphus ageretur. Primum igitur Urſacio & Valenti perſvadent, ut mutato propoſito quaſi canes ad proprium vomitum revertantur, & ut ſues in priſtino impietatis luto denuo ſe volvant, cauſificantes, pœnitentiam, quam ſimularent, ex metu Conſtantis religioſiſſimi Imperatoris exortam eſſe,

Atqui tametsi fuisset metus, non decebat eos, si de factis suis bene sperabant, sociorum suorum partus prodere. Jam cum metus nullus fuerit, & merum mendacium sit, quod dicunt, qui, quæso, non omni probro digni habeantur? quippe cum nullus ibi neque satelles, neque Palatini, neque Notarii adfuerint, qui ab illis adhiberi solent; imo ne ipse quidem Imperator ibi præsens fuerit, & non majus est, ipsi a nemine accersiti confessionem suam scripto prodiderint, Romamque ultro profecti sint, & in Ecclesia, ubi nullius nisi Dei metus, & ubi liberam quisque sententiam proferebat, sponte pœnitentiam suam professi sint & scripto ediderint. Nihilominus tamen iterum Ariani facti nihil in tam futili causificatione fingenda comminiscendaque erubuerunt. Nec ita diu postea inito consilio Imperatorem Constantium istiusmodi verbis exacerbaverunt: Etiam tum cum primum deprecaremur, fides nobis habita non fuit: denunciavimus enim jam tunc, cum revocares Athanasium, quod illa ipsa revocatione nostram hæresin tolleres, cui ille ab initio se adversarium præbuit, neque unquam eam desinet anathemate persequi, quin jam quicquid terrarum est, scriptis suis, quibus nos impetit, adimplevit: & fere omnes cum eo communione sociantur. Ex iis autem, qui nostræ factionis esse videbantur, alii sese illi adjunxerunt, alii id ipsum jamjam facturi existimantur: nos interim deserti destitutique relinquimur, neque leve periculum est, ne hæresis nostra palam innotescat, ac deinde tu nobiscum hæreticus judiceris, quod si sit, vide ne cum Manichæis in eandem classem computemur. Age igitur, incipe eos persequi, & suscipe patrocinium tuæ sectæ: Siquidem illa te suum Imperatorem agnoscit. Hæc erant illorum sceleratorum verba. Ille igitur, cum in expeditionem iret contra Magnentium, videretque Episcoporum cum Athanasio communionem, quasi igni succensus sententiam suam mutat, nihil jam jurisjurandi memor, & suarum literarum oblitus, gratitudinis officium erga fratrem non retinuit. Nam cum illi scriberet, & Athanasium vidisset, juramentum conceperat, se nunquam aliter facturum, quam ut populus vellet, & Episcopo gratum esset. Sed studium impietatis omnium simul illi oblivionem induxit. Neque admirationi esse debet, si post tot epistolas, tot juramenta, Constantius immutatus sit, siquidem & tyrannus Ægypti Pharao.

καὶ τοι εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, εἴπερ ἐθάρρουν, οἷς ἔπραξαν προδότας τούτων γίγνεσθαι. ὅτε δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; ὅτε γὰρ στρατιώτης παρόντος, οὐ Παλατινῶν, ἢ Νοταρίων ἀποσαλέντων, οἷς αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος, οὐδὲ ὅλως κληθέντες ὑφ' ἑτέρου ἔγραψαν, ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔνθα, φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δ' ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐστί, καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος ἔχει τὴν προαίρεσιν, δι' ἑαυτῶν μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. καὶ ὅμως Ἀρειανοὶ ὄντες πρότερον γνώριμοι, τοιαύτην πάλιν ἀπιστίαν φρονοῦσιν ὑπονοήσαντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν. ἔπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, λέγοντες, καὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες, οὐκ ἐπιστεύθημεν· λέγομεν γὰρ ὅτε μετέπεμπες τὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τὴν προσκαλούμενος, τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἀνεβάλλῃ· αὕτη γὰρ ἐξ ἀρχῆς καὶ αὐτῆς γέγονε, καὶ παύεται ταύτην οὐκ ἀναθεματίζων· αὐτὸς μὲν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πανταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοκούντων μεθ' ἡμῶν εἶναι, οἱ μὲν προσετέθησαν ἄρτι, οἱ δὲ μέλλουσιν, ἡμεῖς δὲ ἐρημούμεθα μόνοι, καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῇ, καὶ λοιπὸν ἡμεῖς καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἱρετικοί, κἂν τοῦτο γένηται, σκόπει μὴ μετὰ Μανιχαίων λογισθῶμεν. ἄρξαι πάλιν ἂν διώκειν καὶ πρόσα τῆς αἱρέσεως, καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει. Ταῦτα μὲν οὖν ἦν τούτων τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα· καὶ αὐτὸς δὲ διερχόμενος, ὅτε πρὸς Μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέπων τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν Ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεὶς μετεβάλλετο τὴν γνώμην, καὶ ὅτε τῶν ὅρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπελάθετο, καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων γέγονε. καὶ γὰρ καὶ ἄρτι γράφων, καὶ Ἀθανάσιον ἑωρακὼς ὅρκους δέδωκε, μὴ ἄλλως ποιήσειν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται, καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ καταθυμίως τυγχάνοι. ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ὀργὴ, πάντων ἀθρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποίηκεν. οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, εἰ μὴ τοσαῦτα γράμματα καὶ τοσοῦτος ὅρκος ἠλλοιώθη Κωνστάντιος, ὅπου γε καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου τότε τύραννος Φαραὼ,

εως, πολλάκις ἐπαγγελλόμενος καὶ διὰ τοῦ
λαμβάνων τὴν βασανίων δώσειν, μετελήθετο,
ἕως εἰς τέλος ἀπώλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονο-
ήσασιν αὐτῷ. τότε μὲν οὖν κατὰ πόλιν περι-
ὼν ἐξιάζετο μετατίθεσθαι, γινόμενος δὲ ἐν
τῇ Ἀρελατῷ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ, λοιπὸν ὡς οἱ
αἱρετικοὶ συνεβάλλοντο, καὶ ὑπέθεντο ὅτως
αὐτὸς ἔπραττε, μᾶλλον δὲ ὅτως καὶ αὐτοὶ διε-
πράττοντο, καὶ ἐνήλλοντο κατὰ πάντων ἔχοντες
τὴν ἐξουσίαν. καὶ δίδυς, ὥστε μὲν ἐντολὰς,
καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα τέως
ὁ σῖτος ἀφαιρεθῇ τοῦ Ἀθανασίου, καὶ δο-
θῇ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρί-
ζειν τοῖς βουλομένοις, σὺν μετ' αὐτοῦ συναγο-
μένους. ἀπειλή τε ἦν τοῖς δικασταῖς, εἰ μὴ συν-
άγοιντο μετὰ τῶν αἱρετικῶν. ἦν δ' ταῦτα προ-
οίμια τῶν μὴ ταῦτα γινομένων, διὰ τὸ δῆκος
Συρίου, εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη προστάγματα
πάλιν, καὶ Νοτάριοι κατὰ πόλιν, καὶ Παλατι-
νοὶ φέροντες ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρός τε
σὺν Ἐπισκόποις καὶ σὺν δικασταῖς, ἵνα οἱ μὲν δι-
καται ἐπείγωσιν, οἱ δ' Ἐπίσκοποι, ἢ ἵνα κατὰ Α-
θανασίου γράφωσι κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς σὺν
Ἀρειανοῖς, ἢ ὑπομείνωσι αὐτοὶ μὲν ὑπομένοντες
ἐξορείας, οἱ δὲ τότε συνεχόμενοι λαοὶ,
δεσμὰ, καὶ ὕβρεις, καὶ πληγὰς κατ' αὐτῶν,
καὶ ἁφαίρεσιν τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων ἔσεσθαι
μνώσκοντες. ἐκ ἠμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα,
καὶ γὰρ εἶχον οἱ ἀποσταλέντες μεθ' ἑαυτῶν κλη-
ρικοὺς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος, ἵνα καὶ
ταροξύνωσι, καὶ ἀμελοῦντας σὺν δικασταῖς,
κατενέγκωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῖς μὲν, αἱρέσεις
ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς συνεχώρουν
βλασφημεῖν εἰς τὸν Κύριον, μόνοις δὲ τοῖς
ζητοῦσιν ἐπεβάλλοντο, ἢ φέροντες ἀκούειν πε-
ὶ Χριστοῦ λόγων δυσεβῶν. πόσοι δῆτα γὰρ
ἐπίσκοποι κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ ἡγεμό-
ας καὶ βασιλέας ἤχθησαν, καὶ τοῖς δικασταῖς
ἦσαν; ἢ ὑπογράψατε, ἢ τῶν Ἐκκλησιῶν
ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς
προστέταξε. πόσοι διεστείλαντο παρ' αὐτοῖς κατὰ
πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν Ἐπισκόπων αὐ-
τοῦ καταμέμψωνται; καὶ γὰρ καὶ πολίταις
γράφει, καὶ ἐν ἀπειλῇ, ζημίαν χρημάτων, εἰ
μὴ ἀναγκάζοιεν ἕκαστον τὴν τῆς ἰδίας πόλεως Ε-
πίσκοπον ὑπογράφειν, καὶ ὅλως πᾶς τόπος καὶ
πᾶσα πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς,
ὧν μὲν Ἐπισκόπων ἑλκομένων, ἢ δικασταῖς ὁρώντων σὺν ὀδυρμοῖς καὶ στεναγμοῖς τῶν λαῶν.

A rao, subinde promittens atqve inde relaxationem mali adeptus, tam diu sese mutavit, donec prorsus tandem cum suis gregalibus periret. Hos igitur singulis in urbibus ad sententiæ mutationem cogebat, cum autem esset Arelate & Mediolani, omnia pro hæreticorum adhortatu suggestioneqve faciebat, vel potius illi ipsi agebant insultabantqve in omnes Cæsaris potestate succincti. Statim igitur mandata literæqve ad Præfectum, ut frumentum, qvod hactenus Athanasio cum suis cedebat, illi adimeretur, dareturqve illis, qvi Arianicâ saperent, & ut liberum esset, contumeliam inferre in Athanasii communicatores. Minæ item denunciatæ judicibus, nisi cum hæreticis communionem celebrarent. Erant autem ista præludia eorum, qvæ postea per Syrianum ducem commissa sunt. Rursus ad alias partes edicta missa, Notariiqve præsto in singulis urbibus, & Palatini minas secum ad Episcopos & judices deferentes, ut isti qvidem de causa judicarent: illi vero contra Athanasium scriberent, ut aut communionem cum Arianis haberent, aut pœnam exilii sustinerent, populiqve, qvi ad communionem cum illis coirent, vincula, contumelias, bonorumqve suorum direptionem expectarent. Neqve negotium negligenter curatum est: habebant enim secum in comitatu Ursacii & Valentis clericos, qvi eos incitarent, & negligentiores judices ad Cæsarem deferrent, aliasqve hæreses minores ut sorores suas permittebant blasphemias in Dominum proferre, & Christianis tantummodo suis insidiis imminebant, non sustinentes ullos pios sermones de Christo: Qvot igitur Episcopi, prout in sacris literis est, ad præsides & Reges abducti sunt, & a judicibus hanc sententiam audiverunt, Aut subscribite, aut ab Ecclesiis recedite? Detrahi enim vos ab Ecclesiis Imperator jussit: qvot in singulis urbibus palabundi sese sparserunt, ne ut Episcoporum amici accusarentur? Nam & magistratibus scriptum est, & mulcta pecuniarum denunciata, nisi qvisqve suæ civitatis Episcopum subscribere coegisset. In summa, omnia loca, omnes civitates implebantur terroribus & tumultibus, cum & Episcopi traherentur, & judices viderent luctus & suspiria populorum.

Hæc qvidem a Palatinis in legationem missis agebantur. Illi vero, freti tanta potentia sua, nihil non moliebantur, & nunc hos Episcopos ad Imperatorem citabant, nunc illos literis circumveniebant, comminiscentes adversus eos has & illas causas, ut illi præsentem Imperatorem exhorrescerent: isti vero legatos & minas falsarum criminationum formidantes de recta & pia sententia decederent: eo enim modo Imperator tantum numerum Episcoporum coegit, cum partim minis terrerent, partim promissis allicerent, ut se faterentur, non amplius communionem cum Athanasio habere. Qvotqvot enim ad Imperatorem profecti sunt, non prius ad ejus conspectum admissi fuere, ne tantillo qvidem laxamento indulto, ut vel ex domicilio ipsis procedere liceret, priusqvam subscriberent: aut si recusarent, in exilium mitterentur. Idqve ideo faciebat, qvod animadverterat, ab omnibus hæresin odio haberi. Qvæ res in causa fuit, cur tam multos repelleret, ut se hæreticorum paucitati adjungerent, magnopere id studens, ut multorum nomina corrogaret, tum ad invidiam Episcopi, tum ut speciem aliqvam, dignatisqve imaginem Arianæ hæresi conciliaret, cujus ipse propugnator erat, existimans, qvod qvemadmodum hominum sententias, ita qvoqve veritatem immutare posset, insciis ignarusqve, Sadducæos & Herodianos non ideo validiores factos esse ad veritatem opprimendam, qvia sibi Pharisæos associaverant. Ea enim eo modo magis ac magis enituit. Ita qvoqve isti vociferantes, *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*, & extorqventes Pilato judici sententiam, nihilo tamen minus ob id desolati omnem confusionem probrumqve sustinent, nudandi aliqvando & deplumandi, ut ille perdix, cum viderint suum propugnatorem morte sublatum. Qvod si inhonestum est, aliqvot Episcopos metu coactos sententiam immutasse, qvanto gravius fœdiusqve illorum facinus, qvi, qvod hominum est minime suæ causæ confidentium, invitos ad mutationem sententiæ coegerunt. Ita qvoqve diabolus, qvia nihil veri habet, in securi & ascia invadens concutit fores eorum, a qvibus recipitur. Salvator contra mansvetus est, Si qvis (inqvit) velit me seqvi, & esse discipulus meus: docetqve, se, cum ad qvempiam venit, non vi instare, sed potius pulsare ac dicere, *Aperi mihi soror, mea sponsa*: qvod si aperiant, intrat: sin graventur aut nolint aperire, abscedit.

Joan. 19.

Cant. 5.

Ταῦτα μὲν οὖν τῶν ἀποσταλέντων Παλατινῶν ἐπράττετο. οἱ δὲ θαρροῦντες, οἷς ἔχουσι, δυνάμεσι, πανδαιὰ ἤθεντο, καὶ ὅτως τῶν Ἐπισκόπων, οὓς μὲν πρὸς βασιλέα καλοῦσι, λόγους δὲ πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι, πλάττοντες κατ' αὐτῶν διαφάσεις, ἵν' οἱ μὲν παρόντα Κωνσάντιον καταπλήξωσιν, οἱ δὲ οὐ ἀποσταλέντας καὶ ταῖς ἀπειλαῖς τῆς ψευδοφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες, μεταθῶνται τὴν ἑαυτῶν ὀρθὴν καὶ εὐσεβῆ μνήμην. οὕτω γὰρ ἐβιάσατο βασιλεὺς τὸ τοσοῦτον τῶν Ἐπισκόπων πλῆθος, τοὺς μὲν ἀπειλῶν, τοὺς δὲ ἐπαγγελλόμενος εἰπεῖν, ὡς οὐκέτι κοινωνοῦμεν Ἀθανασίῳ. οἱ γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν, ἃ πρότερον ἔβλεπον αὐτὸν, ὅθ' ὅλως δύσιν ἔχειν λυπὴ πρόφασιν τῆς ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέποντο, πρὶν δοῦ ὑπογράψωσιν, ἢ ἀναιδούντες ἐξορισθῶσιν. ἐποίει δὲ τοῦτο, διὰ τὸ συνορᾶν ὑπὸ παντὸς μισεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. διὸ μάλιστα καὶ ἠνάγκασε σὺν τοσούτοις τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι, καὶ ἐσπούδασεν, ὄχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν, πρὸς φθόνον μὲν τοῦ Ἐπισκόπου, φαντασίας δὲ χάριν τῆς Ἀρειανῆς ἀσεβείας, ἧς αὐτὸς προῖστο, οἰόμενος, ὅτι ὡς σὺν ἀνθρώποις, οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι δυνήσεται· οὐκ εἰδὼς, οὐδὲ ἀναγνούς, ὅτι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἡρωδιανοὶ προσλαβόμενοι σὺν Φαρισαίοις, ἴσχυσαν ὑπερῦψαι τὴν ἀλήθειαν. μᾶλλον γὰρ καὶ ὅτως, αὐτὴ μὲν καθημέραν λαμπρὰ δείκνυται, ὅτι οὐ κατέξαυτες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, καὶ ἔχοντες τὸν Πιλάτου κείσιν, οὐδὲν ἧττον εἰσὶν ἔρημοι, καὶ πάσης αἰσχύνης, πάσης προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μενεῖν καὶ αὐτοὶ καὶ τὴν πέρδικα γυμνοὶ, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντα. εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τούτοις φοβηθέντας ἄλλως τῶν Ἐπισκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, καὶ ὑπὸ θαρρούντων, οἷς πεπιστεύκασι τὸ διαζῆν, καὶ ἀναγκάζειν σὺν μὴ θελομένους. ὅτως ὁ μὲν διάβολος, ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἔχει, ὃν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ ἐπαίνων κατεάσει τὰς θύρας τῶν δεχομένων αὐτόν. ὁ δὲ Σωτὴρ ὅτως ἐστὶ πρᾶος, ὡς διδάσκειν μὲν, εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, καὶ ὁ θέλων εἶναί μου μαθητὴς, ἐρχόμενον δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν, ἄνοιξόν μοι ἀδελφή μου, νύμφη, καὶ ἀνοιγόντων μὲν εἰσέρχεσθαι, ὀκνούντων δὲ καὶ μὴ θελόντων ἐκείνων, ἀναχωρεῖν.

οὐ γὰρ ξίφεσιν, ἢ βέλεσιν, οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἡ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλίᾳ. ποία οὖν πειθὼ, ἔνθα βασιλέως φόβος; ἢ ποία συμβουλία, ἐν ᾗ ὁ ἀντιλέγων, τὸ τέλος ἔξοδον ἔχει καὶ θάνατον; καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ καίτοι βασιλεὺς ὢν, καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χεῖρας ἔχων, θέλοντάς τε αὐτοῦ στρατιώτας ἀποκτεῖναι τὸν ἐχθρὸν, οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ', ὡς ἡ γραφή φησιν, ἔπεισε Δαβὶδ τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις, καὶ οὐκ ἐδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν Σαοὺλ· οὗτος δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων μεθ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν, ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν, οὐκ ἔστι κατὰ Θεὸν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, καὶ ὅτι οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν, ὅσα βούλονται κατὰ πρᾶττουσιν οἱ χρισομάχοι· δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεῦσαι, ἠγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπροὶ χρησταίθμοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες δυλαβεῖς, καὶ Ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, Παυλῖνος ἀπὸ Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλίων Ἐπίσκοπος, καὶ Λουκίφερ ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς Σαρδινίας Ἐπίσκοπος, Εὐσέβιός τε ὁ ἀπὸ Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας, καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε, καὶ Ἀθανασίῳ μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς κοινωνεῖν, εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο, καὶ λεγόντων, μὴ εἶναι τοῦτον Ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, οὐδὲ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι τοῦτο κανών, ἔλεγε, νομίζεσθω, οὕτω γάρ μοι λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγόμενοι Ἐπίσκοποι· ἢ οὖν πείθητε, ἢ καὶ ὑμεῖς ὑστερόβουλοι γένησεσθε. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Ἐπίσκοποι, πάνυ θαυμάσαντες, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν Θεὸν πολλῇ τῇ καθ' αὐτοῦ παῤῥησίᾳ μὴ λόγων ἐχέησαντο, διδάσκοντες, μὴ εἶναι τοῦ βασιλείου αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος Θεοῦ, ὃν τις φοβεῖται αὐτὸν ἧττον μὴ ἐξαίφνης αὐτοῦ ἀφέληται. ἠπείλησε τε λοιπὸν ἡμέραν τῆς κρίσεως, τις συνεβούλευον αὐτῷ μὴ διαφθεῖραι τὰ Ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ ἐναλλαμίσγειν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς Ἐκκλησίας διαταγῇ, μηδὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτε ἤκουεν ἐκείνος, ὅτι τι πλέον αὐτοῦ λέγειν ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἠπείλει, τις ξίφος ἐγύμνου

A Non enim gladiis, aut jaculis, aut militari manu veritas prædicatur, sed svadendo & consulendo. Qvæ autem ibi svadendi libertas, ubi Imperatoris est metus? aut qvæ consulendi ratio, ubi, qvi contradicit, pro mercede aut exilium, aut mortem reportat. David autem, qvanqvam rex, cum hostem sub sua manu haberet, milites suos, qvi hosti necem inferre volebant, non pro potestate sua prohibuit, sed, ut ait Scriptura, sermonibus persvasit, neqve concessit, eos insurgere ad cædem Saulis. Iste vero nulla ratione instructus, vi & potentia omnes cogit: adeo ut statim nulli non appareat, ipsorum

B sententiam non secundum Deum, sed humanam esse: & Arianos revera nullum habere Regem, nisi Cæsarem: per eum enim omnia, qvæ volunt, perpetrant isti Christi perduelles, sed cum arbitrantur, se plurimis insidiari, non animadvertunt, se plures facere confessores, ex qvorum numero clarissimæ sunt confessionis viri religiosi & Episcopi boni Paulinus Episcopus Trevirorum, qvæ Galliarum metropolis est, Lucifer metropolitanus Episcopus Sardiniæ, Eusebius Vercellis civitate Italiæ, Dionysius Mediolani, qvod & ipsum est metropolis Italiæ. His enim ad se vocatis, jussit Imperator,

C ut contra Athanasium subscriberent, & cum hæreticis communionem inirent: qvibus admirantibus novum ejus studium, dicentibusqve, id non esse Ecclesiastici canonis, statim subjecit: At, qvod ego volo, pro canone sit, ita enim me loqventem, qvi vocantur Syriæ Episcopi, sustinent: aut igitur obtemperate, aut vos qvoqve exules estote. Id cum audissent Episcopi, magnopere admirantes, & ad Deum manus tendentes, multa cum libertate illi suas rationes proposuerunt, docentes, regnum non ipsius esse, sed Dei, a qvo acceperat: eumqve metuendum,

D ne illud, qvod dederat, derepente adimeret. Denunciabant illi diem judicii, svadebantqve, ne Ecclesiastica corrumperet, neve Romanum Imperium Ecclesiasticis constitutionibus immisceret, neve Arianam hæresin introduceret in Ecclesiam Dei. Verum nec ille audiit, nec eos plura dicere permisit. Qvin ob hoc ipsum acriter minabundus & gladium intentans,

qvosdam ex iis adduci jussit, sententiam suam, qvam antea professus erat, uti Pharao, revocans. Excusso igitur sancti pulvere, & oculis in Deum rejectis, nec Cæsaris minas verebantur, neqve ob strictos enses veritatem prodiderunt, & exilium veluti ministerii sui officium acceptarunt, pergentes de loco in locum, & de civitate in civitatem, & nihilominus, qvanqvam in vinculis essent, evangelizabant, piam qvidem fidem deprædicantes: Arianam autem hæresin anathemate damnantes, & pœnitentiam Ursacii Valentisqve multa infamia traducentes. Resqve illa insidiatoribus plane in contrarium abiit. Qvanto enim longioris interA valli exilium erat, tanto majus odium adversus insidiatores accumulabatur, iterqj sanctorum non nisi deprædicatio erat contra Arianam hæresin. Qvis enim eos in itinere conspectos non ut confessores admiratus est? & istos non ut impios cum abominatione, vel potius ut carnifices & homicidas aversatus est, & qvidvis potius, qvam Christianos nominavit? Meliusqve a principio fuisset, prorsus non attigisse Constantium hanc hæresin: aut ubi attigerat, non tantopere indulgere impietati: aut si iis indulgere vellet, hic saltem vestigium sistere, ut de hactenus commissis idem judicium cum illis expeC ctet: Sed ut apparet, qvemadmodum insani solent, catenis impietatis seipsos circumfibulantes, gravius judicium adversus se contrahunt. Primum, ne Liberio qvidem Romano Episcopo pepercerunt, nulla reverentia ducti, vel qvod Sedes illa Apostolica esset, vel qvod Roma Metropolis esset Romanæ ditionis, neqve recordati, se eos apostolicos viros in suis literis appellasse, sed omnia simul miscentes, æqve omnium obliviscebantur, neqve qvicqvam illis curæ, nisi sola impietas fuit. Nam cum Liberium vidissent Orthodoxum, & osorem qvidem Arianicæ sectæ, studiosum vero in hoc, ut cunD ctos ab ea hæresi retraheret, ista secum impii cogitarunt: Si Liberium in nostram sententiam traxerimus, omnes brevi superabimus. Rem igitur ad Imperatorem deferunt: ille autem sperans, per Liberium omnes se posse attrahere, mittit eunuchum qvendam Eusebium cum literis & donis ad eum, ut donis qvidem blandiretur, literis vero minaretur. Profectus igitur Romam spado, primum

κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπάγεσθαι δέ τινας ἐξ αὐτῆς ἐκέλευσε, καὶ πάλιν, ὡς ὁ Φαραὼ, μετεγίνωσκεν. ἐκτινάξαντες οὖν οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβλέψαντες, ὅτε ἀπειλῶ βασιλέως ἐφοβήθησαν, ὅτε ξίφος γυμνούμενος προεδικάσαιν, ἀλλὰ τὸν ἐξορισμὸν, ὡς λειτούργημα διακονίας, ἐχήκασι· διερχόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς ὄντες, εὐηγγελίζοντο, τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες, καὶ τὴν μετανοίαν Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος ψηλιτεύοντες, ἐγίνετο B ὅτι, πρὸς ἀναιδίους τοῖς ἐπιβουλεύσιν. ὅσῳ γὰρ πολὺ τὸ διάστημα τῆς ἐξορισίας, τοσούτῳ μεῖζον τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος ηὔξανε, καὶ κήρυγμα ἦν καὶ τὸ ἀσεβείας αὐτῶν, ἡ τούτων ἐπιδημία. Τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους, οὐκ αὐτοῦ μὲν ὡς ὁμολογητὰς ἐθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο καὶ ἐβδελύττετο; οὐκέτι μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ ὡς φονεῖς, καὶ παντὸς μᾶλλον, ἢ Χριστιανοὺς ὀνομάζων; βέλτιον μὲν ἦν καὶ τῷ ἀρχῇ Κωνσάντιον μηδόλως τῆς αἱρέσεως ταύτης ψαῦσαι, ἢ ψαύσαντα, μὴ τοσοῦτον ἐνδῦναι τοῖς ἀσεβέσιν, ἢ ἐνδύντα μέχρι τούτων σπᾶσαι μετ' αὐτῶν, ἵνα κἂν ἕως τούτων ἔχωσι κοινὴν τὴν κρίσιν. ὡς δ' ἔοικε καὶ οὗτοι ἀφῆναι δεσμοῖς τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς προπίπτοντες μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν ἐπεσπάσαντο. καὶ γὰρ οὐδὲ Λιβερίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης καὶ τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ ἐπὶ τὴν μανίαν ἐξέτειναν, καὶ οὐχ ὅτι Ἀποστολικὸς ἐστι Θεόν ἡδέσθησαν, οὔθ' ὅτι μητρόπολις ἡ Ῥώμη τῆς Ρωμανίας ἐστὶν, οὐλαβήθησαν, οὔθ' ὅτι πρότερον Ἀποστολικοὺς αὐτοὺ ὄντας γράφοντες εἰρήκασιν, ἐμνημόνευσαν. ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύροντες, πάντων ἀθρόως ἐπελάθοντο, καὶ μόνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας προθυμίας ἐφρόντισαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐπεπείκασιν αὐτὸν ὀρθοδοξοῦντα, καὶ μισοῦντα μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, προσδάζοντα δ' πάντας πείθειν ὑποχωρεῖν καὶ διαχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς, ἐλογίσαντο οἱ δυσσεβεῖς, ὅτι εἰ τὸν Λιβέριον πείσαιμεν, πάντων ταχέως κρατήσομεν· καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ. κἀκεῖνος ταχέως προσδοκήσας, διὰ Λιβερίου πάντας ἕλκειν πρὸς ἑαυτὸν, γράφει, C πέμπει προσάδοντα Εὐσέβιον ἵνα καλούμενον μὲν γραμμάτων καὶ δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν ἀπειλήσῃ. ἀπελθὼν οὖν οὗτος ὁ προσάδων εἰς τὴν Ῥώμην, πρῶτον

παρεκάλει τὸν Λιβέριον, καὶ Ἀθανασίῳ μὲν ὑ-
πογράψαι, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς κοινωνῆσαι, λέγων,
τοῦτο βασιλεὺς βούλεται, καὶ κελεύει σε ποιῆσαι,
εἶτα ἐπιδεικνὺς τὰ δῶρα, παρεκάλει, καὶ χειρὸς
ἥπτετο, λέγων, πείθηι βασιλεῖ, καὶ ταῦτα δέ-
ξαι· ὁ δὲ Ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε.
πῶς οἷόν τε τοῦτο γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου; ὃν γὰρ
οὐ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα Σύνοδος πα-
νταχόθεν σωσχηθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε, καὶ ἡ
Ῥωμαίων ἐκκλησία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε,
πῶς δυνάμεθα καταγνῶναι; ἢ τίς ἡμᾶς ἀπο-
δέξεται, εἰ τὸν παρόντα ἠγαπήσαμεν, καὶ εἴχο-
μεν τῇ κοινωνίᾳ, τοῦτον ἐὰν ἀποσφῶμεν ἀ-
πόντα; οὐκ ἔστιν οὕτω ἐκκλησιαστικὸς κανών,
οὔτε διαδοχὴν πώποτε τοιαύτην ἔχομεν παρὰ
τῶν πατέρων, τῶν καὶ αὐτῶν παραλαβόντων
παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου Ἀποστόλου Πέ-
τρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ
τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι
τὰ παρ' ἡμῖν περὶ Ἀθανασίου γραφέντα, λυέ-
σθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γεγόμενα,
λυέσθω δὲ καὶ τὰ κατ' ἐκείνων, καὶ γενέσθω λοιπὸν
ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰν τοῦ Παλατίου,
ἐν ᾗ βασιλεὺς μὲν πάρεστιν, ὁ δὲ κόμης παραγίνε-
ται, ὁ δικαστὴς ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ Θεοῦ
φόβος ἔρχεται, καὶ ἡ τῶν Ἀποστόλων διάταξις·
ἵν' ὕστερος προηγουμένως, ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ
πίστις σώζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν
τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ· οἱ δὲ Ἀρείου φρο-
νοῦντες ἐκβάλλωνται, οἱ δὲ καθαροὶ παῤῥη-
σίαν ἔχωσιν. ὃ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμη-
θῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας, ὃ δὲ πρέ-
πει προκεῖσθαι πράγματος ἐξέτασιν, τῆς
περὶ πίστεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον, πᾶ-
σαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεσθαι.
καὶ τότε τὰ περὶ τῶν πραγμάτων ἔρευναν
ποιεῖσθαι. καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,
ὃ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν
αὐτοὺς δείξωσι, καὶ εἴπωσιν, ὁποίαν πίστιν εἶχον εἰς
αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν,
ταῦτα ἀπαγγέλλομεν τῷ βασιλεῖ· ταῦτα γὰρ καὶ
ὑμῖν συμφέρει, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδο-
μεῖ· μὴ ἀκουέτω ὁ Οὐρσάκιος καὶ Οὐά-
λης, καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρότερον μετενόησαν, καὶ
νῦν λέγοντες, οὐκ εἰσὶ πιστοί. ὁ μὲν οὖν Ἐπίσκο-
πος Λιβέριος τοιαῦτα· ὁ δὲ Εὐνοῦχος, λυπη-
θεὶς δὲ τοσοῦτον, ὅτι μὴ ὑπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τοῦ αἱ-
ρέσεως ἐχθρὸν αὐτὸν εὗρεν· ἐπιλαθόμενός τε, ὅτι

incitabat Liberium, ut contra Athanasium subscriberet, & cum Arianis communicaret: id enim Imperatorem velle & pro imperio jubere: deinde munera ostentans, verbis instabat, manuque Liberii apprehensa, ita locutus est: Obtempera Regi, & ista accipe: Episcopus contra verbis svadens qværebat, qvomodo hoc contra Athanasium posset fieri? qvem enim (inqviens) non una, sed jam altera Synodus probe ab omni crimine liberum pronunciavit, & Romana Ecclesia cum pace dimisit, qvomodo poterimus condemnare? aut qvis nos probaret, si qvem præsentem dileximus & habuimus in nostra comunione, eundem absentem averseremur? Non ita se habet Ecclesiasticus canon, neqve unqvam accepimus talem a patribus traditionem, qvam & ipsi a beato & magno Apostolo Petro acceperint. Qvod si omnino Imperator curam suam pro Ecclesiastica pace interponere qværit, aut si scripta a nobis pro Athanasio deleri jubet, deleantur qvoqve ea, qvæ contra illum scripta sunt; fiatqve deinde Ecclesiastica Synodus longe a Palatio, ubi nec Imperator præsto est, nec Comes se ingerit, nec Judex minatur, & ubi solus timor Dei ad omnia sufficit, & Apostolorum institutio, ut eo in loco ante omnia Ecclesiastica fides asseratur, qvemadmodum a patribus definitum est in Niceno Concilio, iiqve, qvi Arianicæ sententiæ sunt, ejiciantur, (& eorum hæresis anathemate damnetur, ac deinde judicium de Athanasio fiat, aut si qvis alius reus agitur: & qvod ab ipsis jussum est, qvotqvot noxii reperti fuerint, ejiciantur:) qvotqvot autem puri, reatu absolvantur. Non enim fieri potest, ut locum in Synodo habeant, qvi fide impii sunt: neqve fas est, prius qvæstionem de factis alicujus, qvam de fide religionis haberi. Primum enim omnis fidei discordia rescindenda est, & tum qvæstionem de negotiis fieri oportet: Nam & Dominus noster Jesus Christus non prius sanabat ægrotos, qvam ubi ostendissent & prolocuti fuissent, qvam fidem in ipsum haberent. Hæc a patribus didicimus, hæc renuncia Imperatori: siqvidem ea ipsa & illi utilia sunt, & Ecclesiam ædificant. Neqve vero Ursacius audiatur, & Valens: nam & antea pœnitentiam egerunt, & nunc fideles non sunt, qvales esse se dicunt. Atqve Episcopus qvidem Liberius ista respondit: Eunuchus autem tristis, non tantopere, qvod non subscripsisset, qvam qvod eum hæresi infestum reperiebat, oblitus sui

qvod coram Episcopo staret, magnis minarum denunciationibus jactis, cum muneribus suis domo egreditur, & facinus designat, qvod & a moribus Christianorum abhorret, & qvod audacius est, qvam pro spadone. Imitatus siqvidem Saulis prævaricationem, templum Apostoli Petri ingreditur, ibiqve ea ipsa dona consecravit: qvod cum rescitum esset a Liberio, magnopere increpuit custodem loci, qvod id non prohibuisset: ipse deinde progressus, dona illa, ut victimam illicitam, projecit: qværes longe adhuc magis spadonis iram commovit. Imperatorem igitur his verbis irritat: Non jam nobis curæ esse debet, ut Liberius subscribat, sed potius qvod in hæresin tam male affectus est, ut qvi nominatim Arianos anathemate damnet. Eodem & cæteros qvoqve spadones provocat: plerique enim apud Constantium vel potius omnes eunuchi sunt, omniaqve apud illum possunt, & sine illis nihil ibi rerum geritur. Scribit igitur Imperator Romam, rursumqve Palatini, Notarii & Comites emittuntur, & literæ ad præfectum, ut Liberium aut per dolum e Roma seductum in castra ad se mitterent, aut vim in eo perseqvendo adhiberent. Qvibus scriptis statim per urbem ingens terror & insidiæ increbrescebant. Qvot igitur familiis minæ denunciatæ sunt? qvot & ad qvot ædes mandata contra Athanasium data? qvot istis conspectis Episcopi sese in latebras abdiderunt? qvot liberi homines ruri latuerunt ob calumnias Christi perduellium? qvot religiosis viris insidiæ factæ sunt? qvot ibi commorantes & jam fixum domicilium habentes in fugam compulsi sunt? qvoties & qvanto studio portus aditusqve portarum custodierunt, ne qvis Orthodoxus ingressus Liberium videret? Cepit tum Roma experimentum Christi perduellium, cognovit tandem, qvod antea non credebat, qvomodo Ecclesias in singulis urbibus evastassent. Eunuchi erant, qvi ista & reliqva in omnes movebant, & qvod in istis insidiis mireris, Ariana hæresis abnegans Filium Dei, præsidium sibi ex Eunuchis comparabat, hominibus ut natura ita animo ad gignendam virtutem sterilibus, & qvi proinde ægre patiuntur, ullam mentionem de Sobole fieri. Atqvi Æthiopicus eunuchus, cum non caperet, qvæ legebat, credidit Philippo de Salvatore docenti.

A πρὸς Ἐπίσκοπον ἦν μεγάλως ἀπειλήσας ἐξήρχετο μὲ τῶν δώρων, πρᾶγμα δέ ἐστι παράνομον, Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριον, πορνόντων δὲ ἐλεημοτέρων. τῷ γὰρ παραβαίνειν τὸν Σαοὺλ μιμησάμενος, ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου τὰ δῶρα αὐτοῦ ἀνέθηκεν. ἀλλὰ μαθὼν ὁ Λιβέριος, πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν τόπον, καὶ μὴ κωλύσαντα, μεγάλως ἠγανάκτησεν, αὐτὸς δὲ, ὡς ἄθυτον θυσίαν, ἀπέῤῥιψε, καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν κινῆσαι τὸν εὐνοῦχον. παροξύνει τοίνυν βασιλέα, λέγων· οὐκέτι, ἐπεὶ τὸ γράψαι Λιβερίου ἐστὶν, ἡμῖν ἡ φροντὶς, ἀλλ' ὅπως τῆς αἱρέσεως ἔτι φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος δὴ Ἀρειανὸς ἀναθεματίζειν. εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἑτέρους εὐνούχους, πολλοὶ δὲ μᾶλλον ἢ τὸ ὅλον εἰσὶν Εὐνοῦχοι ταῖς Κωνσταντίου, καὶ πάντα δυνάμενοι παρ' αὐτῷ, χωρὶς τε τούτων οὐδὲν ἐστιν ἐκεῖ γενέσθαι. γράφει δὴ οὖν βασιλεὺς εἰς Ῥώμην, καὶ πάλιν Παλατῖνοι, καὶ Νοτάριοι, καὶ Κόμητες ἀποστέλλονται, καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα ἢ πλανήσαντες δόλῳ τὸν Λιβέριον ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτὸν, ἢ βίᾳ τοῦτον διώξωσι. Τούτων δὴ ὄντων τετολμημένων, λοιπὸν κεῖται φόβος καὶ πτοία καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν ἔκαμε. καὶ πόσων γῆν οἴκων ἀπειλὴ γέγονε; πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφασι καὶ Λιβερίου; πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρύβησαν Ἐπίσκοποι; πόσαι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώρησαν εἰς χωρία διὰ τὰς διαβολὰς τῶν χριστομάχων; πόσοις ἀσκηταῖς ἐπεβλήθησαν; πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ ἐφέστιον ἔχοντας ἐκεῖ, διωχθῆναι πεποιήκασι; ποσάκις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μή τις Ὀρθόδοξος εἰσελθὼν θεωρήσῃ Λιβέριον; ἔγνω καὶ Ῥώμη πεῖραν τῶν χριστομάχων, καὶ ἔγνω λοιπὸν, ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν, ἀκούσασα πρότερον, πῶς καὶ αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι καὶ πόλιν ἐπορθήσαντο παρ' αὐτῶν. Εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ τῶν πάντων κινοῦντες, καὶ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς, τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνουμένη τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ Εὐνούχων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἵτινες ὡς τῇ φύσει, οὕτως καὶ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς ἄγονοι τυγχάνοντες, ἃ φέρουσιν ἀκούειν ὅλως οὐκ οἶδε· ὁ μὲν γὰρ ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ Εὐνοῦχος, μὴ νοῶν, ἃ ἀνεγίνωσκεν, ἐπείσθη τῷ Φιλίππῳ, διδάσκοντι περὶ τοῦ Σωτῆρος,

ἀ ὃ τῦ Κωνσαντίε ἀπαδόντες, ἔτε τῦ Πέτρε ὁμολογουμένῳ ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα δεικνύτα τὸν υἱὸν ἀποῤῥέφοντα, καὶ μαίνονται κατὰ τῶν λεγόντων, γνήσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῦ Θεοῦ, ἐνδικοῦντες ἀπαδόντων, αἱρεῖσθαι μηδὲν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τῦ πατρός. Διὰ τῦτο γὰ καὶ ὁ νόμος εἴρηκε τύτοις εἰς Ἐκκλησιαστικὸν συμβελίου παραλαμβάνεσθαι, καὶ ὅμως τύτοις νῦν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κριμάτων κυρίοις ἐλογίσαντο· καὶ ὅπερ μὰ ἀνάγκη δόξει, τῦτο Κωνσαντίε κεῖνε, ὃ οἱ λεγόμενοι Ἐπίσκοποι ὑποκείνονται, ὤ! Τίς μὰ γένοιτο τῶν λογογράφων; Τίς ἀπαγγείλῃ ταῦτα εἰς γενεὰν ἑτέραν; Τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀκόων, ὅτι ἀπαδόντες οἱ οἰκειακὰς ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμενοι; Φιλήδονον γὰ τὸ τύτων εἶδος, καὶ ὐδὲν ἄλλο μελεμνῶσιν, ὡς τῦτ', ὅπερ αὐτοῖς ἡ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν ἕτοι νῦν τῶν Ἐκκλησιῶν καθέξεσι, καὶ τύτοις ὑποπίπτων Κωνσαντίε, πᾶσιν ἐπεβάλλυσε, καὶ Λιβέριον ἐξώρισεν. Ἐπειδὴ γὰ πολὺς λοῦ εἰς Ῥώμην γράφων, ἀπειλῶν, ἀποστέλλων, ἐπιβαλλόμενος, λοιπὸν ὃ ἐγείρει καὶ ὁ κατ' Ἀλεξάνδρειαν διωγμός. ἔλκεται καὶ Λιβέριος πρὸς βασιλέα, καὶ πρὸς πολλῇ καὶ αὐτὸς κέχρηται τῇ παῤῥησίᾳ· Παῦσαι, λέγων, διώκων Χριστιανύς, μὴ πείρασε δι' ἡμῶν εἰσάξαι τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πάντα ὑπομένειν ἑτοιμοί ἐσμεν ἕτοιμοι, ἢ Ἀριομανῖται γένεσθαι, Χριστιανὸς ὄντας ἡμᾶς μὴ ἀνάγκαζε χρισομάχος κληθῆναι. τῦτο δέ σοι συμβελύομαι, μὴ μάχε πρὸς τὸν δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην, μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσεβήσῃς εἰς αὐτὸν, μὴ διώκε ὃν πιστεύομεν εἰς αὐτὸν, μὴ ἀκόσῃς καὶ σὺ, σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν, ἀλλ' εἶδε καὶ ἀκόσῃς, ἵνα καὶ σὺ πεισθῇς, ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος, ἰδὼ πάρεσμεν, ἤλθομεν, πρὶν πλάσαί τινα πρόφασιν. διὰ τῦτο γὰ ἠπεύσαμεν, εἰδότες, ὅτι ἔξορισμός ἡμᾶς μένει πρὸς σέ, ἵνα πρὶν πρόφασιν πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερός, ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, ὅτω πεπόνθασιν, ὡς ἡμεῖς, καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις, ἐπλάσθησαν πρὸς τῆς ἐχθρῶν, καὶ πάντα, τὰ καθ' αὐτύς, ἐστι συκοφαντία καὶ ψευδῆ. ἕτω μὲν ὢν ὁ Λιβέριος, τότε λέγων, ἐθαυμάζετο πρὸς πάντων. ὁ δὲ πρὸς τὰ ἐκείνα, μόνον ἐκέλυσε καὶ ἐξώρισεν, ἕκαστον διασπάσας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν πρότερον πεποίηκε τύτον γὰ ἐξορίζων

A Constantii eunuchi contra, ne Petri qvidem de filio confessionem sustinent, imo qvem Pater declarat sibi esse filium, aversantur, rabiuntqve contra eos, qvi illum dicunt genuinum filium ex patre. Ideo lex vetuit, eunuchos in Concilium Ecclesiasticum assumi, atqvi illi nunc Ecclesiasticorum judiciorum principes reputantur, & qvod ipsis videtur, Constantius judicat, & istiusmodi rebus, qvi nomen Episcopi ferunt, inserviunt. Me miserum! qvis hanc historiam describet? qvis ista renunciabit generationi alteri? qvis ista narranti fidem habebit? spadones, qvibus domorum gubernacula vix creduntur (voluptarium enim & neqvam hoc genus hominum, qvibusqve nihil tam curæ est, qvam illud impedire, qvod ipsis natura negavit) illos nunc Ecclesiis dominari. His ergo deditus obnoxiusqve Constantius, omnibus insidias molitus est, & Liberium in exilium ejecit. Et cum multus esset in scribendo Romam, multusqve in minis denunciandis, legatis mittendis, insidiisqve parandis, etiam Alexandriæ persecutionem movit. Trahitur ergo Liberius ad Imperatorem, qvo cum perveniisset, magna qvoqve & ibi libertate dicendi usus est: Desine, inqviens, persequi Christianos, ne tenta per me hæreticam impietatem in Ecclesiam introducere; ad omnia potius sustinenda parati sumus, qvam ut Ariani appellemur, ne coge nos, qvi Christiani sumus, fieri Christi perduelles. Hoc tibi svademus, ne pugnes contra eum, qvi tibi hoc imperium dedit: ne pro gratia impietatem illi referas, ne persequere illos, qvi in eum credunt, & ne tu qvoqve audias, *Durum est tibi contra stimulum calcitrare:* atqve utinam vel sic audias, ut & tu qvoqve, qvemadmodum Paulus, credas: Ecce præsto sumus, venimus, anteqvam causam aliqvam contra nos fingerent. Ideo enim iter acceleravimus, certi de exilio, in qvod a te mittendi sumus, ut ante objectum crimen supplicium patiamur, qvo omnibus evidentius constet, reliqvos omnes eodem modo, qvo nos afflictos esse, causasqve ipsis crimini datas, fictas fuisse ab inimicis, & omnia in illos per sycophantiam esse tentata, nihilqve ibi nisi mendacia versata fuisse. Ita nunc Liberius locutus omnibus admirationi erat. Cæsar contra pro responsione danda nihil aliud qvam imperiis & exiliis utebatur, singulaqve a se invicem distraxit, qvod & in aliis prius fecerat. Qvam formam in exiliis

Act. 9.

obſervavit, ut ſe in ſuppliciis immanio-
rem ſuperioribus tyrannis, & perſecuto-
ribus oſtenderet. Nam in ſuperiori per-
ſecutione multos confeſſores in commu-
ne ſimul exilium ire Maximianus juſſit, &
ſupplicium levius fecit mutuæ præſentiæ
conſolatione. Hic autem illo crudelior,
eos, qvi ſimul libere locuti erant, & con-
feſſores ſe præſtiterant, unaq; fide copu-
lati erant, ne vel in morte mutuo aſpectu
fruerentur, à ſe invicem divulſit, arbitra-
tus, corporum ſeparationem omnino et-
iam animorum affectus diſtinere: aut
ipſos loco disjunctos, concordiæ mutuæ
unanimitatisqve oblituros: ignorans,
qvod qvamvis ſinguli ab aliis diſtarent,
illos tamen ſecum habere, qvem in com-
mune, cum ſimul erant, confitebantur,
Dominum Jeſum Chriſtum, qvi ſingulis
longe plures aſſociaverit (ut in Propheta
Heliſæo fecit) qvam milites ſunt circa
Conſtantium. Sed revera cæca res ma-
litia: eo enim ipſo, qvo putabant ve-
xare confeſſores, cum eos a ſe invicem
dirimerent, magnopere ipſi ſeſe læſerunt.
Nam plane, ſi conſociati fuiſſent, ex uno
tantummodo loco impietatis odium pro-
manaſſet: nunc qvia eos ſepararunt, id
egere, ut per omnia loca ipſorum impia
hæreſis & malitia in notitiam veniret &
divulgaretur. Qvis enim, qvi hæc faci-
nora audierit, non putabit, qvidvis eos
potius, qvam Chriſtianos eſſe? Miſſis
enim a Liberio ad Cæſarem Eutropio
Presbytero, & Hilario Diacono cum li-
teris, qvando & Luciferiani confitebantur,
alterum eorum nempe Presbyterum
in exilium miſere: alterius vero terga
detractis veſtibus flagellis conciderunt,
flagellatumqve extorrem fecere, inter ver-
bera ita Diacono verbis inſultantes: Qva-
re Liberio non reſtitiſti: ſed ejus literas
attuliſti? Autores hujus facinoris Urſa-
cius & Valens cum eunuchis, qvi ibi
qvoqve aderant. Diaconus vero inter
crepitus ictusqve flagellorum Domino
benedicebat, non immemor iſtorum ver-
borum Domini (*Dorſum meum dedi ad*
flagra) flagellatores autem riſu dicteriis-
qve virum ſubſannabant, neqve ullo
pudore tangebantur, qvod Levitam ea
contumelia afficerent, prorſusqve de-
corum erat, & ſubſannatores eos ani-
mos præ ſe ferre, & Diaconum in ſuis
benedictionibus perſeverare. Verberari
enim Chriſtianorum proprium eſt:
flagellare autem Chriſtianos, Pilati

Eſa. 50.

A τὸν τύπον αὐτὸς ἐποίησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς ἡμω-
ρείαις, ὡμότερον τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων, καὶ
διωκτῶν γένηται. τῷ μὲν γὰρ πρωτέρῳ διω-
γμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε
Μαξιμιανὸς, ἐξώριζεν ὁμολογητὰς, καὶ τῶν
ἡμωρείων ἐπεκούφιζε, τῇ παραμυθήσει τῇ
συμπαθείᾳ· οὗτος δὲ ὁ κακεῖνος γέγονεν ὠμότερος·
καὶ διέτεμε τοὺς κοινῇ παῤῥησιασαμένους καὶ ὁ-
μολογήσαντας, καὶ διεχώρισε τοὺς συνεδεθέν-
τας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες, ἀλλή-
λοις μὴ βλέπωσι, νομίζων, ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ
σώματος, πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διά-
θεσιν διέτεμνεν, ἢ χωρισθέντες ἀφ' ἑαυτῶν ἐπι-
B λάθωνται, τῆς ἀλλήλων ὁμοφροσύνης τε καὶ
ὁμοψυχίας· οὐκ εἰδὼς, ὅτι κἂν ἕκαστος ἀπο-
μείνῃ, ἀλλ' ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ πάλιν, ὃν κοινῇ σω-
ζόντες ὡμολόγησαν Κύριον, ὃς καὶ πλείοις εἶναι
ποιεῖ μεθ' ἑκάστου, (ὡς πεποίηκεν ἐπὶ Ἐλισ-
σαίου τοῦ προφήτου) ἢπερ εἰσὶ μετὰ Κωνταν-
τίου χιλίαρχοι. τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία. ἐν
ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητὰς, διε-
χωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τούτῳ
μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἠδίκησαν. ὅλως μὲν
γὰρ εἰ σωφῆσαν ἀλλήλοις, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ
C ἐτύγχανον, ἐξ ἑνὸς τόπου τὴν ἀσεβῶν ἐγνωρί-
ζετο τὸ μῖσος. νυνὶ δὲ διασπάσαντες αὐτοὺς πε-
ποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαθραμεῖν ἑαυ-
τὴν, καὶ γνωσθῆναι τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν, καὶ
πονηρίαν. οἷα γὰρ καὶ ταῦτα πάσχοντες ἔ-
δρασαν, τίς οὐκ ἠμύσετας ἀκούσας, πάντα
μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ Χριστιανοὺς εἶναι; Λιβερίῳ
γὰρ ἀποστείλαντος πρὸς βασιλέα, Εὐτρόπιον
πρεσβύτερον, καὶ διάκονον Ἱλάριον μετὰ γραμ-
μάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λουκίφερον ὡμολό-
γουν, τὸν μὲν πρεσβύτερον δεδεμένους ἐξώρισαν,
τὸν δὲ διάκονον Ἱλάριον γυμνώσαντες, καὶ τὰ
νῶτα μαστίξαντες, ἐξώρισαν, ἐπιφωνοῦντες,
D διὰ τί μὴ δύτερος Λιβερίῳ, ἀλλὰ τὰς παρ' αὐ-
τοῦ κεκόμικας γράμματα; ἐποίουν δὲ τοῦτο
Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, τοῖς σὺν αὐτοῖς ἀπά-
δουσι. καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ὑπελό-
γει τὸν Κύριον, μνησθεὶς αὐτοῦ λέγοντος, τὸν νῶ-
τόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας. οἱ δὲ καὶ μαστίζον-
τες ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν, οὐκ ἐξευρι-
σκοντες, ὅτι λοιδορεῖσθαι ἐποίουν. πρέπον δὲ ἑαυ-
τοῖς καὶ ὅτι γελῶντες, ἐφέρουν, κἀκεῖνος εὐ-
λογῶν ὑπέμενε. τὸ μὲν γὰρ τύπτειν Χριστιανοὺς
ἴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μαστίζειν Χριστοὺς, Πιλάτου

καὶ Καιάφα τὸ τόλμημα. ὅτω μὲν ἦν ἐπὶ τῶν Ρωμαίων Ἐκκλησίαν, καὶ τῷ δόγματι ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι, θελήσαντες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν. ὁ δὲ Λιβέριος ἐξορισθεὶς, ὕστερον μὲν διετῆ χρόνον ὤκλασε, καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπειλούμενον θάνατον, ὑπέγραψεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, Λιβερίου δὲ τὸ πρὸς τῆς αἱρέσεως μῖσος, καὶ τῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου ψήφον, ὅτε τῶν αἱρεσιν εἶχεν ἐλευθέραν. τὰ γὰρ ἐκ βασάνων παρὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γινόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα. πάντα μέν τι ποιεῖν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ἐπεχείρησαν. καθ' ἑκάστην δὲ Ἐκκλησίαν περιῶντες, ἵνα ἔμαθον πίστιν, τοῦτ μὲν διδασκάλους προσεδόκων, τὴν δὲ ἐξισομάχον αἵρεσιν κατέλαβον, καὶ πάντες, ὡς ὄφιν, ἐστρέφοντο. τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες οἱ δυσεβεῖς, οὐδὲν ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἕως ὁ μέγας Ὁσιος ἀπείρατος ἦν αὐτῶν τῆς πονηρίας. οὐ γὰρ καὶ ἐπὶ τοιούτου γέροντος, ἐστῆναι τὴν μανίαν ἑαυτοῖς ἐτόλμησαν, καὶ οὐθ' ὅτι πατὴρ ἦν τῶν Ἐπισκόπων ᾐσχύνθησαν, οὐδ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητὴς ὑπελάβοντο, οὔτε τὸν χρόνον τῆς Ἐπισκοπῆς, ὃν ἐξήκοντα ἔτη καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ, ᾐδέσθησαν· ἀλλὰ πάντα ὑπερεῖδον, καὶ πρὸς μόνην τὴν αἵρεσιν ἔβλεπον, οὐκ ἄνθρωποι ἀληθῶς, μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι, μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι. προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ, τοιούτοις πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· πάντα μὲν πεποιήκαμεν, τὸν ἐξωσείσαμεν τῶν Ρωμαίων Ἐπίσκοπον, ἐξωσείσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ πλείους ὅσους Ἐπισκόπους, πάντα τε τόπον φόβου ἐπληρώσαμεν. ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἡμῖν ἐστὶ τὰ τηλικαῦτά σου ἔργα, οὐδὲ κατώρθωται ὑπὸ σοῦ ἡμῖν, ἕως Ὁσιος προσλείπεται. ἐκεῖνος γὰρ οὕτως ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰδίαις Ἐκκλησίαις εἰσὶν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ καὶ πίστει πείθειν, πάντας τοὺς καθ' ἡμᾶς τοῦτ' ἐκ Συνόδων καταγεῖται, καὶ γράφων ἀκούεται παντάχου τοῦτ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο, καὶ τοῦτ' Ἀρειανὸς ἐκήρυξεν αἱρετικὸς εἶναι παντάχου. εἰ τοίνυν τοῦτ μένει, προδήλως ὁ τῶν ἑτέρων ξεσμὸς γέγονεν. ἡ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκποδὼν γενέσθαι. ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν, καὶ μὴ εἶσθι καὶ ἐν ἀρχαῖος ἦ. καὶ γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐδὲν οἶδεν οὐδὲ γεγόντων ἡμᾶς πολίαν.

& Caiphæ officia ſunt. Ad iſtum modum Romanam Eccleſiam adorti ſunt pervertere, cupientes illi admiſcere ſuam impietatem. Liberius deinde poſt exactum in exilio biennium inflexus eſt, minisqve mortis ad ſubſcriptionem inductus eſt. Verum illud ipſum qvoqve & eorum violentiam, & Liberii in hæreſin odium, & ſuum pro Athanaſio ſuffragium, cum liberos affectus habebat, ſatis coarguit. Qvæ enim per tormenta contra priorem ejus ſententiam ex orta ſunt, eæ jam non metuentium, ſed ita cogentium voluptates habendæ ſunt. Omnia qvidem illi pro hæreſi ſua moliti ſunt; ſingulæ tamen Eccleſiæ fidem, qvam didicerant, retinuere, ſed ita ut & magiſtros deſiderarent, & Chriſto inimicam hæreſin coacti admitterent, qvam tamen, ut ſerpentem, animis ſuis averſabantur. Tantis ac talibus ſceleribus factis, nihil omnino ſe adhuc feciſſe arbitrabantur, qvamdiu magnus ille Hoſius eorum malitiam expertus non eſſet. Nam in eum talem tantumqve virum, ſuam rabiem protendere ſtuduerunt: neqve qvod pater eſſet Epiſcoporum, reveriti ſunt: neqve qvod confeſſor erat, pudore mori ſunt, neqve qvod ſexageſimum annum & eo amplius in Epiſcopatu agebat, reſpexerunt, ſed omnia ſimul vilipendentes, ad ſolam ſuam hæreſin oculos intentos habuere, homines revera neqve Deum timentes, neqve hominem verentes. Adorti igitur Conſtantium talibus verbis alloqvuntur, Omnia qvidem a nobis facta ſunt, profligavimus in exilium Romanorum Pontificem, & jam ante eum extorres fecimus qvamplurimos Epiſcopos, omnia loca terroribus implevimus, ſed tamen pro nihilo ſunt tanta tua opera, neqve qvicqvam profecimus, qvamdiu reliqvus eſt Hoſius. Qvamdiu enim ille in ſuis agit, omnes in ſuis Eccleſiis agere videntur: poteſt ille & verbis & autoritate fidei ſuæ omnes contra nos inducere. Hic princeps eſt Synodorum, & ſi qvid ſcribit, ubiqve auditur: hic formulam fidei in Nicena Synodo concepit, & Arianos ubiqve pro hæreticis traduxit. Qvod ſi ille igitur in ſuo ſtatu maneat, ſupervacuum eſt cæterorum exilium: hæreſis enim noſtra cedere cogitur. Incipe igitur & hunc perſeqvi, neqve illi ob annos parcendum putes; ſiqvidem hæreſis noſtra non curat ſeniorum canitiem.

Auditis ergo istorum verbis, non cunctandum sibi ratus Constantius, ut qvi virum nosset, & qvantæ autoritatis senex ille esset, scribit & edicit, ut ad se veniat, qvemadmodum & Liberium initio tentavit. Venientem igitur rogabat hominem, & solitis suis verbis, qvibus alios circumvenire pro more habebat, excipit, cohortaturqve, ut in nos subscriberet, & cum Arianis communionem haberet: Senex vero ejus rei vel auditum ægre ferens, mœstusqve, qvod vel tinnitum eorum verborum sentiret, Imperatorem magnis rationibus conterritum de sententia deduxit, atqve ita in patriam suam ac Ecclesiam rediit. Verum cum Ariani denuo lamentarentur, Imperatoremqve irritarent, & Eunuchi sermonibus subservientes, eum majorem adhuc in modum exacerbarent, scribit denuo cum minis ad Hosium: ille autem contumeliis qvidem afficiebatur, sed tamen ob terrores illos de sententia sua non decessit, & decretum animi constanter retinuit, qvippe qvi supra firmam petram fidei domicilium suum ædificaverat, & liberrime contra hæresin, imbres & ventos epistolarum minas arbitrans, locutus est. Subinde igitur Constantio scribente, & nunc qvidem blandiente patremqve eum appellante, nunc interminante & relegatos enumerante, & his verbis eum conveniente, Solusne etiamnum hostis hæreseos manebis? obsequere & scribe contra Athanasium: qvi enim contra eum scribit, ille plane nobiscum Arianas sententias amplectitur: nihil ad ista expavit Hosius, qvin inter contumelias, qvas patiebatur, istiusmodi epistolam scripsit, qvam ipsi legimus, & sub finem adjecimus.

Ταῦτα ἀκούων οὐκ ἐμέλησε βασιλεῖ, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ ἰκανοὺς γέροντος, γράφει καὶ κελεύει σφᾶς ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἰώσικα καὶ Λιβέριον πρὸ τοῦ ἐπειράζειν. ἐλθόντα δὴ οὖν αὐτὸν ἠξίου, καὶ προέτεινε τὰ συνήθη λέγων, οἷς δὴ καὶ σοῦ ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὴ γράψῃ, πρὸς ἃ σοῦ Ἀρειανοὺς ἔχῃ τὴν κοινωνίαν. ὁ δὲ γέρων πρὸ τοῦ ἀκολουθῶν ἀνδρῶς ἐνέγκας, καὶ λυπηθεὶς, ὅτι καὶ ὅλως ἐφθέγξατο τοιοῦτο, ἐκπλήξας, ἔπεισε αὐτὸν, διεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τῶν αἱρετικῶν ἀποδυομένων, καὶ πάλιν παροξυνόντων, εἶχε δὲ καὶ σοῦ Εὐνούχους ὑπομιμνήσκοντας, καὶ μᾶλλον παροξύνοντας, γράφει λοιπὸν βασιλεῖ μετ' ἀπειλῆς, καὶ ὑβρίζεται μὲν ὁ Ὅσιος, ἀκινήτως δὲ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀλλ' ἐσκήνου τῷ φρονήματι, καὶ τὴν ἐπὶ πέτρᾳ οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν, ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς αἱρέσεως, ῥανίδας καὶ πνοὰς ὑέμων ἡγούμενος, τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλάς. πολλάκις γὰρ γράψαντος Κωνσταντίου, καὶ τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπειλοῦντος, καὶ σοῦ ἐξουθενοῦντας ὀνομάζοντος, καὶ λέγοντος, ἐπὶ σὺν μόνῳ τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως; πείθηλι καὶ γράψον κατὰ Ἀθανασίου· ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων, πάντως τὰ Ἀρειανῶν μετ' ἡμῶν φρονήσας κατορρώδησας ὁ Ὅσιος, ἀλλὰ καὶ πάσχων ὕβρεις, ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν. καὶ ἔστιν ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

HOSIUS CONSTANTIO Imperatori, S. D.

EGO confessionis munus explevi, primum cum persecutio moveretur ab avo tuo Maximiano, qvod si tu qvoqve persecutionem moves, etiam nunc ad qvidvis potius sustinendum paratus sum, qvam ut effundam innocentem sangvinem, & veritatem prodam, teqve neqvaqvam probo talia scribentem, & istiusmodi minas denunciantem. Desinas igitur istiusmodi scribere, neqve sententias cum Ario, neqve audias Orientales, neqve Ursacio & Valenti fidem habeas: qvæ enim illi dicunt, non ob Athanasium, sed ob suam hæresin dicunt. Mihi crede, qvi tibi avus ætate esse possem: fui ipse in Sardicensi Concilio,

ΟΣΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΩι βασιλεῖ ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

ΕΓΩ μὲν ὡμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξιμιανῷ. εἰ δὲ καὶ σύ με διώκεις, ἕτοιμος καὶ νῦν παθεῖν ὁποιονοῦν, ἢ ἐκχεῖναι ἀθῷον αἷμα, καὶ προδιδόναι τὴν ἀλήθειαν. σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα παῦσαι τε τοιαῦτα γράφειν, καὶ μὴ φρονεῖν Ἀρείως, μηδὲ ἄκουε τῶν διαβολικῶν, μηδὲ πίστευε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα. οὗτοι γὰρ λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. πίστευε μοι, Κωνσάντιε, πάππος εἰμί σου καθ' ἡλικίαν, ἐνθυμοῦμαι αὐτὸς ἐν τῇ ἐν Σαρδικῇ Συνόδῳ

ὅτε σύ τε καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σε Κώνσας, πάντας ἡμᾶς συνήγαγε, καὶ δι' ἐμαυτὸν σὺν ἐχθρὰς Αθανασίῳ προσεκαλεσάμην, ἐλθόντας αὐθις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ὠκουν ἐγὼ, ἵν' εἴ τι ἔχοιεν καθ' αὐτοῦ, λέγωσιν· ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς θαρρεῖν, καὶ μηδὲν ἄλλο ἢ προσδοκᾶν, ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν ἔσεσθαι. τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐποίησα, προτρεπων, εἰ μὴ θέλοιεν ἐπὶ πάσης τῆς Συνόδου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ μόνου· ἐπαγγειλάμην πάλιν, ὅτι ἂν ἡμῖν ὑπόδυνος δειχθῇ, πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῖν· δῶ δ' αἰτίαν, καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παραιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ μετ' ἐμαυτοῦ πείθω τὸν Αθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπανίας· καὶ ὁ μὲν Αθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπείθετο, καὶ οὐκ ἀντέλεγεν. ἐκεῖνοι δὲ πρὸς πάντα μὴ θαρροῦντες ἴσως ἀνέδυσαν. ἐλθὼν δὲ πάλιν ὁ Αθανάσιος εἰς τὸν σὸν στρατόπεδον, ἵνα μὲ ἐπέμψω γράψας αὐτῷ, καὶ παρόντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ σοῦ ἐχθρὰς, κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν ἠξίωσεν, ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν, ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δείξωσιν, οἷον λέγουσιν, ἢ ὄντα μὴ διαβάλλωσιν, καὶ ὅτε σου λέγοντος ἤκουον, ἀλλὰ κἀκεῖνοι παρητήσαντο. Τί οὖν νῦν ἀκούεις ἐπὶ τῷ κακολογουμένων αὐτόν; πῶς ἀνέχῃ Ουάλεντος καὶ Ουρσακίου; καίτοι μετανοησάντων αὐτῶν, καὶ γραφῇ αὐτῶν ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν; ὡμολόγησαν γὰρ βίαν παθόντες, ὡς αὐτοὶ προφασίζονται, ὑπὸ στρατιωτῶν ὑπερκειμένων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελφοῦ σου. οὐκ ἐγένετο δὲ παρ' αὐτῷ τοιαῦτα, οἷα νῦν γίγνεται, μηδὲ γένοιτο, ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες, ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν· γράψαντες δὲ ἔδωκαν καὶ Αθανασίῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. εἰ δὲ βίαν προφασίζονται, καὶ τοῦτο μάθωσι κακὸν, οὐκ ἀποδέχῃ δὲ σὺ παῦσαι βιάζεσθαι, καὶ μήτε γράφε, μήτε πέμπε κόμητας· ἀλλὰ καὶ σοῦ ἑκουσίως ἐκλυσάντος, μὴ βίαν αἰτιωμένου σου, μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι. Τί γὰρ τοιοῦτον γέγονε πρᾶγμα; τίς Ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; πότε μέσης Ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; ποῖος τῶν Παλατίνων ἠνάγκασε καθ' ἑνὸς ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Ουάλεντα τοιαῦτα λέγωσι; παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις· φοβήθητι τὴν ἡμέραν τοῦ

A cum tu tuusque frater beatus Constans nos omnes eo convocabat, ipseque ultro Athanasii inimicos provocavi, cum ad Ecclesiam, ubi ego commorabar, advenissent, ut, si qvid contra eum haberent, ederent, promisiqve eis securitatem, neve qvicqvam aliud expectarent, qvam rectum in omnibus judicium, idqve non semel, sed bis feci, qvod si nollent, rem ab universa Synodo disceptari, saltem me judice uterentur: promisiqve etiam, nos Athanasium, si in noxa reperiretur, omnibus modis ejecturos esse: Qvod si innocens deprehendatur, & vos ostenderit calumniatores, & æqve illum recusaveritis, ego illi persvadebo, ut mecum in Hispanias veniat: Athanasius autem his conditionibus obtemperavit, nihil contra oblocutus: illi vero ad omnia æqve diffidentes recesserunt. Athanasius deinde tuis literis accersitus venit in castra tua, omnesqve inimicos suos, qvi Antiochiæ præsto erant, singulatim citari jussit, ut aut redarguerent, aut redarguerentur, & aut se præsentem commonstrarent ea fecisse, qvæ objecerant, aut ne absentem calumniarentur, sed ne te qvidem hæc ipsis denunciantem sustinuerunt, minime istiusmodi conditiones admittentes. Cur igitur nunc audis obtrectatores ejus? aut cur toleras Valentis & Ursacii criminationes, pœnitentia & scripto professos se calumniam fecisse? Confessi enim sunt suam sycophantiam, non vi adacti, ut ipsi causantur, cum nulli ibi milites incumberent, & tuus frater nesciret. Nihil enim tale sub ipso agebatur, qvalia nunc fiunt, sed illi ultro Romam venerunt, & coram Episcopo Presbyterisqve ibi præsentibus confessionem suam scripto ediderunt, cum prius pacatas literas & amicas ad Athanasium dedissent. Qvod si iis libet vim causificari, idqve pro malo habent, nec a te probatur, omitte igitur & tu violentiam tuam, nec literas scribe, nec comites mitte, sed relegatos exiliis libera, nec te de vi qverente, majorem vim illi sub tuo nomine exerceant. Qvid enim tale a Constante actum est? aut qvis ibi Episcopus relegatus? aut qvando judiciis Ecclesiasticis interfuit? aut qvis ipsius Palatinus vim adhibuit, ut contra aliqvem subscriptio fieret, ut idem Valens cum suis aliqvid colligat, habeatqve, qvod objiciat? Desine, qvæso, & memineris, te mortalem esse: reformida diem

judicii, ſerva te in illam diem purum, ne te miſceas Eccleſiaſticis, neqve nobis in hoc genere præcipe, ſed potius ea a nobis diſce. Tibi Deus imperium commiſit, nobis, qvæ ſunt Eccleſiæ, concredidit: & qvemadmodum qvi tuum imperium occultis conatibus invadit, contradicit ordinationi divinæ, ita & tu cave, ne, qvæ ſunt Eccleſiæ ad te trahens, magno crimini obnoxius fias: *Date,* (ſcriptum eſt) *qvæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & qvæ Dei, Deo:* Neqve igitur, fas eſt nobis in terris imperium tenere, neqve tu thymiamatum & ſacrorum poteſtatem habes, Imperator. Hæc qvidem ob curam tuæ ſalutis ſcribo, & de iis, qvæ in Epiſtolis ſcribis, hanc meam ſententiam accipe. Ego neqve Arianis aſſideo neqve ſuffragor, ſed eorum hæreſin anathemate damno, neqve Athanaſii accuſationibus ſubſcribo, qvem nos & Romana Eccleſia & univerſa Synodus innocentem pronunciavit. Nam & tu qvoqve, cum rem cognitam perſpectamqve haberes, Athanaſium accerſiviſti, feciſti ei copiam, ut cum honore in patriam & Eccleſiam reverteretur. Qvæ igitur cauſa eſt hujus tantæ mutationis, cum iidem inimici ejus ſint, qvi antea fuerunt? Et qvæ nunc ſuſurrant, nihil eorum, cum ille præſens eſſet, hiiſcere audebant, ſed ea, anteqvam accerſeres Athanaſium, obmurmurabant, qvo tempore a me conventi, qvemadmodum ſuperius dixi, ut ederent criminum documenta, nihil in medium adducere potuerunt. Nam ſi qvicqvam potuiſſent, non ita turpiter aufugiſſent. Qvis te igitur induxit, ut poſt tantum temporis tuarum literarum & ſermonum obliviſcereris? Inhibe te, qvæſo, neqve aures præbeas malis hominibus, neqve ob mutuas invicem cum illis gratificationes, temetipſum reum facias. Qvæ enim iis indulſeris, de illis in judicio ſolus cogeris cauſam reddere. Iſti ſuum inimicum per te ſatagunt injuria afficere, neq; volunt miniſtrum ſuæ malitiæ eſſe, ut per te deteſtabilem hæreſin in Eccleſia ſeminent. Non eſt prudentis, in gratiam alienæ libidinis, ſeipſum in certum periculum conjicere. Deſine qvæſo & auſculta mihi, Conſtanti: hoc enim decet & me ſcribere, & te non vilipendere.

Hæc Abrahamicus ille ſenex, vere Hoſius, hoc eſt, ſanctus, & ſenſit & ſcripſit.

Ille autem neqve inſidias de manibus depoſuit, neqve criminandi occaſiones qværere deſiit, ſed

χείσεως, φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνῳ καθαρόν· μὴ ἴδῃ σεαυτὸν εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ, μηδέ σου ᾖ τούτων ἡμῖν προσκελεύσῃ· ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σου μάνθανε ταῦτα· σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν· ἡμῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευσε. καθὼς ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων δυσπλέγκτῳ τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ ἔτω φοβήσῃ, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων, ὑπόδυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένῃ· ἀπόδοτε, γέγραπται, τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ· ὅτε τοίνυν ἡμῖν ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν· ὅτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ. ταῦτα μὲν ἐν ἡδονῇ τῆς σωτηρίας γράφω· περὶ ὧν ἐπέστειλας, ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης· ἐγὼ ὅτε Ἀρειανοῖς συγκαθίζομαι· ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω· ὅτε τῷ Ἀθανασίῳ γράφω, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ῥωμαίων Ἐκκλησία, καὶ πᾶσα ἡ Σύνοδος ἀναθάρσησε. καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ σωφρονῶν μετεπέμψω τὸν ἄνθρωπον, καὶ σωφρονήσας αὐτὸν μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανελθεῖν. τίς τοίνυν γέγονε τοσαύτης μεταβολῆς αἰτία; οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ καὶ τότε ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῖς, καὶ ἃ νῦν ψιθυρίζουσιν· ἃ γὰρ παρόντος αὐτοῦ ἐφθέγγοντο· ταῦτα καὶ πρὶν πέμψαι τὸν Ἀθανάσιον κατελάλουν, ταῦτα καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν Σύνοδον διεθρύλλουν. καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον, τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν προσαγαγεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἔφυγον ὅτως αἰσχρῶς. τίς ἂν ἐπίστευσε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι τῶν αὐτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; ἀπόσχες, καὶ μὴ πείθου κακοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον, σαυτὸν ὑπόδυνον ποιήσῃς· ὧδε γὰρ τούτοις καθηκετεύσεις, ἐν ᾗ τῇ κείσῃ μόνῳ μέλλῃς ἀπολογεῖσθαι. ὅτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν, διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν καὶ βάλλονταί σε διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπαισθήσωσιν. οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς πρόδηλον κίνδυνον ἐμβάλλειν. παύσαι οὖν παρακαλῶ, καὶ πείθηταί μοι, Κωνσάντιε. ταῦτα γὰρ πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν, καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρονεῖν.

Ταῦτα μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθὴς Ὅσιος ἐφρόνησέ τε καὶ ἔγραψεν.

Ὁ δὲ ὅτε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνέχεται, ὅτε προφάσεις κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπαυται, ἀλλὰ κα

καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινῶς, ἵνα ἢ βιαζόμενον μεταγάγῃ, ἢ μὴ πειθόμενον ξοβερίσῃ τοῦ φασιν μὲν ὄν, ὥσπερ οἱ ταχυποὶ καὶ Σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ζητοῦντες οὐχ εὕρισκον κατὰ τοῦ Δανιὴλ, εἰ μὴ ἐν νόμοις Θεοῦ αὐτοῦ· οὕτω καὶ οἱ νῦν Σατράπαι τῆς ἀσεβείας, οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος ἄλλως ἠδυνήθησαν. Πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς Ὅσιος, καὶ ὁ τοιοῦτος βίος ἀνεπίληπτος, εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος. Διαβάλλουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν ὡς ἐκεῖνον Δαρείῳ· οὐδὲν γὰρ ἦκουε Δαρεῖος κατὰ Δανιὴλ· ἀλλ' ὡς Ἰεζαβὲλ κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ, καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρῴδῃ λέγοντες, ἐ μόνον οὐ συγγράφει κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν καταγινώσκει καὶ τὴν αἵρεσιν οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γράφειν θάνατον μᾶλλον προσομόσειν, ἢ προδότας γίνεσθαι τῆς ἀληθείας· διὰ αὐτὴν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος διώκεται, καὶ Λιβέριος ὁ Ῥωμαίων Ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπιβουλεύονται. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης, καὶ τῆς αἱρέσεως βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὅτι μάλιστα, ὅτι ἕτεροί εἰσι καὶ τῆς Σπουδαίας ταῦτα τῷ Ὁσίῳ φρονοῦντες, πειράσας καὶ ἐκείνους συγγράψαι, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι, μεταπέμπεται τὸν Ὅσιον· ὃς αὐτὸν ξοβερισμὸς κατέχει τοσοῦτον ὅλον ἐνιαυτὸν ἐν τῷ Σιρμίῳ, ὅτε τὸν Θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθλος, ὅτε τοῦ πρὸς τὴν διάθεσιν, ὃν εἶχε πρὸς τὸν Ὅσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνόσιος, ὅτε τὸ γῆρας· ἑκατονταέτης γὰρ λοιπὸν ἦν· αἰσχυνθεὶς ὁ ἄσπονδος. Πρώτα γὰρ ταῦτα παρεῖδε διὰ τὴν ἀσέβειαν, ὁ νέος Ἀχαὰβ, καὶ ἄλλος Βαλτάσαρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. Τοσαύτην γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν, μόγις κοινωνῆσαι μὲν τοῖς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ συγγράψαι δὲ κατὰ Ἀθανασίου. ἀλλὰ καὶ ὅτως οὐκ ἠμέλησεν ὁ γέρων. μέλλων γὰρ ἀποθνήσκειν, ὥσπερ διαθήκῃ μαρτύρεται τὴν βίαν, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζε· καὶ παρήγγελλε μηδένα ταύτην ἀποδέχεσθαι. Τίς ταῦτα βλέπων, ἢ καὶ μόνον ἀκούων, οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς, καὶ καταβοήσει πρὸς Κύριον; λέγων· μὴ ἄρα εἰς ἐξάλειψίν σου ποιήσῃς τὸν Ἰσραήλ. Τίς ταῦτα καταγνοὺς, οὐκ ἀκαίρως καὶ αὐτὸς καταβοήσει; λέγων· ἔκστασις καὶ φρίκη ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ,

A gravius semper minabatur, ut eum vi oppressum in suas partes transferret, aut inobsequentem exterminaret. Sed ut occasionem duces & Satrapæ Babylonis sedulo quærentes contra Danielem non inveniebant, nisi ex causa legis DEI, ita quoque nunc Satrapæ impietatis, ne fingere quidem quicquam contra senem potuerunt. Omnibus enim ille notus erat, ac verus pro suo nomine Hosius, hoc est, sanctus habebatur, vitaque ejus irreprehensibilis, nisi ex odio ejus contra hæresin crimen mutuarentur. Calumniantur igitur eum, sed non ut illi Danielem apud Darium, illibenter talia audientem, sed ut Jezabel contra Nabuth, & ut Judæi apud Herodem, his verbis agentes: Non solum non subscribit contra Athanasium, sed & nos ob Athanasium condemnat, & hæresin tali odio persequitur, ut aliis scribat, melius esse mortem perferre, quam proditores fieri veritatis: ob ipsam enim deinde ait dilectum fratrem Athanasium persecutionem sustinere, & Liberium Romanorum Episcopum, cæterosque omnes insidiis tentari. Hæc cum audisset impietatis propugnator Constantius Cæsar, & quod alii essent per Hispanias ejusdem cum Hosio sententiæ, quos cum solicitasset ad subscriptionem, & impellere nequivisset, accersit Hosium, & pro exilio detinet illum integrum annum Sirmii, nihil veritus impius, nec Deum, neque patris sui, quem erga Hosium habebat, affectum, neque senectutem hominis jam centenarii inhumanus ille respexit. Omnia namque ob amorem hæresis neglectui habebat novus ille Achab, & nostris temporibus secundus Balthasar. Tantam enim vim intulit seni, & ita eum arcte tenuit, ut afflictus attritusque malis, tandem ægreque cum Ursacio & Valente communicaret, sed tamen ut contra Athanasium non subscriberet: verum ne ita quidem eam rem pro levi habuit; moriturus enim quasi in testamento suo eorum vim protestatus est, & Arianam hæresin condemnavit, vetuitque eam a quoquam probari aut recipi. Quis ista videns, imo vel solum audiens non obstupescat, & clamet ad Dominum? *Ne in excidium dederis Israelem*, Quis ista animadvertens non opportune ad Dominum vociferetur? *Stupor & horror factus est super terram, obstupuit cœlum super hoc,*

& terra magis magisque exhorruit. Patres populorum & fidei magistri tolluntur, & impii in Ecclesias introducuntur: Quis, cum videret Liberium Pontificem e Roma in exilium ejici, magnumque Hosium Episcoporum patrem tot mala pati, tot Episcopos ex Hispania & aliis regionibus in exilium deportari, non abunde animadverterit, etiam si vel minimi sit cerebri, omnes criminationes contra Athanasium & reliquos alios falsas esse, & omnia sycophantiis scatere? Atque inde est, quod illi omnia pati voluerunt, cum viderent eorum in sycophantiis fingendis insidias. Quod enim, quæso, crimen Liberii? aut quid in sene Hosio culpari potuit? aut quid finxerint contra Paulinum, Luciferum, Dionysium, Eusebium? aut quod peccatum in aliis, qui in exilium deportati sunt Episcopis, Presbyteris, & Diaconis? An ulla in illis culpa? minime gentium: nec ob crimina initæ sunt istæ conspirationes, nec quispiam istorum accusatione victus, in exilium damnatus est: sed bellum pro impietate adversus pietatem, sed studium zelusque pro Ariana hæresi, præludiaque Antichristi, cui viam Constantius munivit, istis calamitatibus causam dedere. Cæterum cum ille quicquid libuit, in Ecclesias tum Italicas, tum alibi sitas designasset, aliis in exilium ejectis, aliis vi in suam sententiam pertractis, ubique per omnia ipsius terrore diffuso, in Alexandriam furorem suum veluti pestem convertit, & in ea re non levi calliditate usi sunt Christi perduelles, nimirum ut speciem multorum Episcoporum subscriptionis præ se ferrent, & ut Athanasius nullum haberet in persecutione sua Episcopum, apud quem conqueri posset: Ideo præoccupantes omnia terrore impleverunt, terroremque quasi subsessorem suis dolis associaverunt. Ignari vecordes, se in iis subscriptionibus non voluntates Episcoporum, sed vim, quam passi essent, ostentare, ignarique item, si fratres deserant, notique & amici procul absistant, nemoque supersit, qui velit simul contristari, aut consolationem adhibere, tamen plus, quam omnia sufficere, ad tutelam, DEI refugium. Solus erat Elias in persecutione, sed tamen in omnibus loco omnium habebat Deum. Et hanc formulam tradidit nobis Salvator, qui ab omnibus derelictus, insidias inimicorum passus est,

καὶ ἡ γῆ ὅπι πλεῖον ἔφριξε σφόδρα. οἱ πρεσβύτεροι τῶν λαῶν, καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἴρονται, καὶ οἱ ἀσεβεῖς εἰς τὰς Ἐκκλησίας εἰσάγονται. Τίς, ὅτε Λιβέριος ἐπίσκοπος Ρώμης ἐξωρίσθη, καὶ ὁ πατὴρ τῶν Ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος, ἕτερα πάσχοντα, ἢ τοσούτους Ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξορίζομένους, οὐκ ἐπέγνω· κἂν ὀλίγην αἴσθησιν ἔχῃ· ὅτι ἐπὶ τῷ κατὰ Ἀθανάσιον, καὶ τοὺς ἄλλους, πρόφασις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ πρώτα συκοφαντίας μεσά; τοῦτο γὰρ χάριν κἀκεῖνοι πρώτα παθεῖν ὑπέμειναν, σωρεύοντες τὴν γνωμένην ἐπὶ συκοφαντίᾳ ἐκείνων ἐπιβουλήν. ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα καὶ Λιβερίῳ; ἢ ποία κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὁσίου; τίς καὶ ἐψεύσατο κατὰ Παυλίνου, καὶ Λουκιφέρου, καὶ Διονυσίου, καὶ Εὐσεβίου; ἢ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων Ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων; οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συνωμοσίαι· οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἑνὸς τοῦ ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπιφάσασίς ἐστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας· καὶ ἀπορρὴξ μὲν ὑπῆρξε τοῦ Ἀρειανῆς αἱρέσεως· προοίμια δὲ καὶ τοῦ τότε Ἀντιχρίστου παρῆλθε, Κωνσταντίῳ ταύτῃ προκατασκευάζοντος ἐκείνῳ. μετὰ γὰρ τὸ διαπραξάσθαι πρώτα, ὅσα βεβούλητο εἰς τὰς Ἐκκλησίας, τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μετὰ τοῦτο μὲν ἐξορίσαι, τοὺς δὲ ἀναγκάσαι, καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ, λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ νόσημα τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἔσπευσεν. ἐγίνετο δὲ τοῦτο πανούργως ὑπὸ τῶν χειρομαχόντων. ἵνα γὰρ φαντασίαν ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν Ἐπισκόπων, καὶ ἵνα διωχθεὶς Ἀθανάσιος μὴ ἔχῃ, κἂν ἀποδύρεσθαι πρὸς Ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες, τὰ πανταχοῦ πεπληρώκασι φόβου· καὶ τοῦτον ἕδρον εἰς τὸν Ἐπιβουλὸν ἐτήρησαν. οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες, ὅτι οὐ προαίρεσιν Ἐπισκόπων, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γνωμένην βίαν ἐπεδείκνυτο· καὶ ὅτι κἂν ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κἂν φίλοι καὶ γνώριμοι μακρὰν ἀποστῶσι, καὶ μηδεὶς ὁρᾶται συλλυπούμενος καὶ προσκαλῶν· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον ἡ πρὸς Θεὸν ἐξαρκεῖ καταφυγὴ μόνος γὰρ ὢν καὶ Ἠλίας διωκόμενος, ἐν πᾶσι τοῖς ὁ Θεὸς τῷ ἁγίῳ. καὶ τοῦτον ἦν τύπον ὑμῖν δέδωκεν ὁ Σωτὴρ, ἐν μόνος καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλεύεται,

ἵνα, κἂν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων, μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα, καὶ μὴ προδιδῶμεν τὴν ἀλήθειαν· ἥτις κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὕστερον καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται. Παρεξιὼν οὖν τοῦτο, καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεὺς, καὶ πέμπει πρός τε τὸν δῆμον καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλῶν· Νοσφισμοί τε Διονυσίου τε, καὶ Ἱλαρίου, καὶ Παλατῖνοι σὺν αὐτοῖς ἀποστέλλονται· καὶ γέγονε τοσαῦτα δεινὰ καὶ ἀμὰ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἃ μικρῷ πρόσθεν δι' ὀλίγων εἴρηται. καὶ πάντες ἔγνωσαν, ἐξ ὧν ἐθνικῶν οἱ λαοὶ διαμαρτυρόμενοι, ἃς καὶ ἀναγνῶναι δύναταί τις γραφείσας ὑπὲρ τελευτῶν. εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ περὶ Συριανὸν, μετὰ τὸ γενέσθαι τοσαῦτα, καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις, ἀποδεξάμενος τὰ ὕστερα καὶ τὰ τοιαῦτα κακὰ, γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, παρεξιὼν τοὺς νεωτέρους, ἵνα πάντες συνελθόντες, ἠδίωξαν Ἀθανάσιον, ἢ γινώσκοιεν ἐχθροὺς αὐτὸν τυγχάνειν αὐτούς. αὐτὸς μὲν οὖν οὐ πρὶν ἐλθεῖν ταῦτα, ἐξ ἧς τὴν Ἐκκλησίαν Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν· εἰδὼς τὸ γεγραμμένον· ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν, ὅσον ἕως ἂν παρέλθῃ τὴν ὀργήν. Τῶν γραμμάτων τούτων γίνεται διάκονος Ἡράκλειός τις τῷ ἀξιώματι Κόμης, πρόσθεν δοὺς τινὸς Γεωργίου τοῦ ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατάσκοπος. οὐ γὰρ ἂν ἔπι εἷς Ἐπίσκοπος ὁ παρ' ἐκείνου πεμπόμενος· μὴ γένοιτο· ὡς αὐτὰ τὰ γράμματα, καὶ τὰ πρόσθεν τῆς εἰσόδου δείκνυσι. Τὰ μὲν οὖν γράμματα ἔθηκε δημοσίᾳ, καὶ πολλοὺς διεχώλυε δεδεικνυότος γράφοντος. ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔγραψεν ὁ μέγας Ὅσιος, οὐχ ἥνεσε πιθανὴν πρόφασιν τῆς ἑαυτοῦ μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῷ μᾶλλον ἀπεχθέστερον ἑαυτῷ, εἰ τοῦτο συμβουλεύσαιμεν. ἔφησε γὰρ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐθάδη φιλίαν, τὸν τοῦ θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης ἐπὶ καιροῦ αὐτῷ τὴν ὡς ὑμᾶς θρασεῖαν παρρησίαν ἀνεχόμενον. τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ψευσάμενον, καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν μὴ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσιν. εἶτα θείας καὶ εὐσεβοῦς αὐτὸν μνήμης, ὥσπερ ἦν καὶ ἔστιν, ἄξιον ὀνομάζει, ὅτι συνελθὼν καὶ τὴν φιλίαν, ὡς αὐτὸς ἔγραψε, καὶ τι εἰ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα συγχωρήσας ἦν, ὤφειλε μὴ ἀναδήσων πρὸς τὸν ἀδελφὸν θρόνῳ, ἵν' ὥσπερ τῆς βασιλείας, οὕτω καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται.

A Aut si nos quoque in persecutione ab hominibus relinquamur, non desponderemus animum, sed in eo spem haberemus, nec veritatem proderemus, quae tametsi principio affligi videatur, postea tamen ipsa a persecutoribus agnoscitur. Irritant igitur Cæsarem, isque ad ducem & milites literas cum minis mittit, Notariique Diogenius & Hilarius amandantur, una cum Palatinis, designaturque ea immanitas & crudelitas in Ecclesiam, quam superius aliquanto paucis verbis perstrinxi, eamque quilibet facile didicerit, lectis testimoniis populorum, quae in fine subjecimus. B Deinde post acta ista Syriani, post tanta facinora, post virginum contumelias, approbans hujusmodi mala iterum scribit Senatui populoque Alexandrino, juventutem solicitans, ut omnes simul in unum coacti, Athanasium persequantur, aut scirent, ipsos sibi infestos pestiferosque esse. Athanasius autem, antequam ista mandata supervenirent, invasa jam a Syriano Ecclesia, alio abscesserat, non immemor ejus, quod scriptum est: *Sed abscondere paulisper, donec furor prætreat:* harum autem literarum administer Heraclius fuit titulo dignitatis Comes, præcursor cujusdam Georgii a Cæsare missi, C non Episcopi quidem, sed exploratoris: num enim Episcopus fuerit, qui ab illo mittitur? minime genitum, ut ea, quæ facta sunt, & proœmia ipsius introitus abunde testantur. Edicta igitur, quæ Imperator scripsit, publice proposita sunt: postquam enim a magno Hosio eas literas acceperat, nec inveniret suæ mutationis verisimilem causam, excogitavit illam, quæ minime D sibi suisque consiliariis congrueret. Dixit enim, se fratris sui divinæ & beatæ memoriæ amicitiam reveritum, temporarium Athanasio accessum ad se permisisse: Quæ res & ipsum in promissis fallacem, & erga fratrem mortuum ingratum ostendit. Deinde, si superis placet, fratrem suum divinæ ac beatæ memoriæ (ut revera erat), appellat, cujus mandata & amicitias etiamsi in gratiam illius, ut ipse scribit, susceptas admissasque fuisse contigisset, non debuit tamen erga fratrem se inofficiosum præbere, ut quemadmodum se successorem imperii, ita quoque affectuum ejus hæredem præstaret.

Atqui Britanionem, cum jus suum persequeretur, e medio sustulit: & inter tollendum his verbis usus est, Cuinam fraterna bona a morte fratrum obvenire debent? idem tamen ob sceleratam & Christo odiosam hæresin, nec quid juris sit novit, & erga fratres se inofficiosum præbet, propter quam ne patris quidem sui voluntatem integre observari permittit, sed quod volupe est hæreticis, observat: quod autem illis grave est, ibi nequit patris sui reverentiam tueri. Siquidem ille ex calumnia Eusebianorum Athanasium in Gallias ad tempus amandavit, quo liber esset ab eorum crudelitate, qui illi per insidias imminebant. Hoc enim a beato Constantino ejus fratre post mortem patris scriptum fuit, ut ex literis illius patet: Sed tamen idem ille non persuasus est ab Eusebianis, ut in Athanasii locum Episcopum, quem ipsi postulabant, summitteret: imo eos, qui id moliebantur, compescuit, & jam rem ipsam conantes gravibus minis deterruit. Cur igitur si ea, quæ patris sui sunt, observare studet? uti scribit, primum quidem Gregorium, nunc deinde Georgium depeculatorem in Episcopatum summisit? aut cur Arianos, quos ille Porphyrianos nominavit, ipse in Ecclesiam introducere satagit? & dum illos protegit, alios in exilium relegat? Quod si pater ejus Arium sub oculos suos admisit, eum tamen cum perjurum ac proinde effusis visceribus disruptum jacere cognovisset, nulla benevolentia prosecutus est, sed eum, re cognita, damnatum & pro hæretico habuit. Aut cur, cum se Ecclesiasticum canonem curæ habere prætexit, omnia contra canonem facit? Ubi enim ille canon, ut e palatio mittatur is, qui Episcopus futurus est? aut quod genus canonis, quo licitum est militibus Ecclesias invadere: aut comites, & qui nulla ratione utuntur spadones, Ecclesiis dominari: aut edicto judicium eorum, qui nomine tenus Episcopi sunt, promulgare? Omnia in gratiam vecordis hæreseos mentitur, qui præter mentem patris & antea bis Philagrium præfectum misit, & nunc per eum scelera ista designavit. Jam quod dicit, se propter fratrem suum pacem cum Athanasio simulasse, in eo verum non dicit. Nam post fratris mortem non semel, sed iterum, imo tertio Athanasio scripsit, promisitque se nunquam mutatum iri, eumq; bono animo esse debere, nec permissurum, ut a qvoqvam perturbaretur,

A ἀλλὰ τὴν μὲν Βρεταννίωνα καθεῖλεν, ἐθελήσας τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖν, λέγων, τίνι μὴ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία γίνεται; διὰ δὲ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν χρισομάχων, ὅτε τὸ δίκαιον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀκάθηκον γίνεται, δι' ὃν οὐδὲ τοῦ πατρὸς ὁλόκληρον τὴν γνώμην φυλάττειν ἐνόησεν, ἀλλὰ εἰς μὲν τὸ λυπεῖν τοῖς ἀσεβέσι τοῦτο πρᾶξαι χωρίζεται, εἰς δὲ τὸ λυπεῖν ἐκείνους, οὐκ οἶδεν, οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι

B ἀπέσειλε μὲν γὰρ ἐκεῖνον τὸν Ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς Γαλλίας ἐπὶ καιροῦ διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων ὠμότητα. τοῦτο γὰρ ὁ μακαρίτης Κωνσαντῖνος ὁ τοῦτε ἀδελφὸς, μὴ θάνατον ὁ πατὴρ ἐθήλωσεν, ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ δείκνυται· οὐκ ἐπείθη τοῖς περὶ Εὐσέβιον λιπαροῦσιν, οὐ ἤθελον Ἐπίσκοπον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ θέλοντας ἐκώλυσε, καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μὴ δεινῆς ἀπειλῆς. πῶς οὖν, εἰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ γνήσιος,

C ὡς γράφει, φυλάττειν ἤθελεν, ἀπέσειλε τὸν μὲν πρῶτον Γρηγόριον, καὶ νῦν δὲ τὸν ζαμειοφάγον Γεώργιον; διὰ τί τοὺς Ἀρειανοὺς, οὓς ἐκεῖνος Πορφυριανοὺς ὠνόμασε, τούτους ἕτοιμος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν ἀποδάζει, καὶ τούτων προϊσάμενος, ἄλλους ἐξορίζει; εἰ δὲ καὶ ἐώρακεν Ἄρειον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπορκήσας Ἄρειος καὶ ῥαγεὶς, ἔλυσε τὴν τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίαν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν, ὡς αἱρετικὸν κατέγνω λοιπὸν. Πῶς οὖν καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τὸν Ἐκκλησιαστικὸν

D κανόνα, πολλὰ παραβαίνον ἐπενόησε πρᾶξαι; ποῖος γὰρ κἂν ἀπὸ Παλατίου πέμπεσθαι τὸν Ἐπίσκοπον; ἢ ποῖος γὰρ κανὼν, στρατιώτας ἐπιβαίνειν Ἐκκλησίαις; ἢ τίς παραδέδωκε κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους προβύδοντας καθέρχειν τὰ Ἐκκλησιαστικῶν, καὶ διατάγματι, τῷ κείσιν τῶν λεγομένων Ἐπισκόπων δηλοῦσθαι; πάντα ψεύδεται διὰ τὴν ἀνόητον αἵρεσιν· καὶ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς, καὶ τότε Φιλάγριον τὸ δεύτερον ἔπεμψεν ἔπαρχον, καὶ τὰ νῦν γινόμενα γέγονε, καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει· καὶ γὰρ οὐ μὴ τὸν ἐκείνου θάνατον, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ Ἐπισκόπῳ, καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαῤῥεῖν παρεκελεύσατο, ὥστε μὴ παρά τινος ἄνδρα ταράττεσθαι,

ἀλλὰ καὶ μένειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ πάσης ἀμεριμνίας. καὶ ἐντολὰς δὲ δι' Ἀσελείκου κόμητος καὶ Παλλαδίου ἔπεμψε Φηλικισσίμῳ τότε δρουγγαρίῳ καὶ Νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ. ἵνα εἴτε Φίλιππος ὁ ἔπαρχος, εἴτε τις ἄλλος ἐπιβουλεύειν Ἀθανασίῳ τολμήσει, τοῦτον ἐκεῖνοι κωλύωσιν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὅτε Διογένης ἦλθε, καὶ Συριανὸς ἐνήδρευσεν, αὐτός τε, ὡς ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπηντήμεν γράμματα τοῦ βασιλέως, νομίζοντες, ὅπερ, ὥσπερ γέγραπται, μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεγέτω βασιλεύς, ὅτω ὡς βασιλεὺς ἐπαγγελλόμενος, ὅτε ψεύσεται, ὅτε μεταβαλήσεται. πῶς οὖν, εἰ διὰ τὸν ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ; εἰ γὰρ καὶ τότε διὰ τιμὴν ἐκείνου μνήμην ἔγραψε, διὰ τί μὴ ταῦτα τὸ ὅλον ἠγνωμόνησεν αὐτὸν διώκων τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὴ κρίσιν Ἐπισκόπων, προφάσει δ' ἄνους, ὡς ἀνυπαρδόκητος; ἀλλὰ θάνατος ὅμως, ἀλλὰ καὶ ἔγγυς ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας. εἰ γὰρ Ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταῦτα βασιλεύς; εἰ δὲ βασιλέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεία τῶν λεγομένων Ἐπισκόπων; πότε γὰρ ἐν τῷ αἰῶνι ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις Ἐκκλησίας πρὸς βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος, ἢ ὅλως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρίμα; πολλαὶ Σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι· πολλὰ κρίματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν πολὺ πρὸ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεὺς τὰ τῆς Ἐκκλησίας προεπεργάσατο. Παῦλος Ἀπόστολος εἶχε Φίλιππον τὸν τοῦ Καίσαρος οἰκίας, καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους διὰ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε. νῦν δὲ θέαμα καινόν, καὶ τοῦτο τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστιν ὄφελμα· συνῆλθον γὰρ αἱρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνστάντιος, ἵνα κατὰ τοῦ Ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν, τῇ ἐξουσίᾳ καθ' ὧν αὐτὸς ἐθέλοι, προέτηται, καὶ διώκων μὴ λέγοιτο διώκτης, καὶ οὗτοι δὲ τοῦ βασιλέως ἔχοντες δυνασείαν ἐπιβουλεύωσιν, οἷς αὐτὸς ἐθέλωσι· θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦσιν ὡς αὐτοί. Τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἄν τις ἴδοι κωμῳδούμενον παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους Ἐπισκόπους ὑποκεινομένους, τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα, καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον τοῦτον, ὡς Ἡρῴδης τῇ Ἡρωδιάδι, τούτους δὲ πάλιν ὀχυρώματα τοῖς διαβολαῖς

A sed eum in Ecclesia sua cum omni securitate mansurum. Præterea Asterium Comitem & Palladium cum mandatis ad Felicissimum tum temporis ducem, & Nestorium Præfectum cum his mandatis misit, ut curæ ipsis esset, ne Philippus Præfectus aut quivis alius Athanasio insidias moliatur. Atque ideo in adventu Diogenis, cum Syrianus insidias strueret, ipse Episcopus nobiscum simul & cum populo literas Imperatoris exhiberi postulabat, quippe qui arbitraremur, quemadmodum scriptura jubet, ut nihil falsi ab ore Regis proficiscatur, ita Cæsarem in promittendo B nihil falsi stipulaturum, aut de sententia sua decessurum. Quod si igitur hoc fratri indultum ait, cur post fratris mortem eadem in literis suis repetivit? quod si tum temporis in gratiam memoriæ fraternæ ista scripsit, cur postea se totum illius memoriæ ingratum præstitit, & dum hominem persequitur, & talia in literis scribit, obtenditque in speciem Episcoporum judicium? sed interim facit, quod illi volupe est. Verum ne ita quidem latere potest, cum in proximo sit, quod ejus vafriciem patefaciat. Nam si istud est judicium Episcoporum, quid commune cum eo habet Imperator? sin contra, ista minis Cæsaris C conflantur, quid opus est hominibus titulo Episcopis? Quando a condito ævo auditum est? quando judicium Ecclesiæ authoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando unquam hoc pro judicio agnitum est? Plurimæ antehac Synodi fuere, multa judicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nec princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit. Paulus Apostolus habebat amicos in Cæsaris familia, & eorum verbis in literis salutabat Philippenses, non tamen eos in D judicio socios assumsit. Nunc autem novum quoddam spectaculum ab Ariana hæresi editur. Convenerunt enim in unum hæretici & Imperator Constantius, ut ille quidem sub prætextu Episcoporum sua potestate adversus eos, quos velit, utatur. & tamen in persecutione movenda persecutor non appelletur, illi vero succincti principis potestate, insidias faciunt, quibus volunt: volunt autem omnibus, qui non eadem impietate, qua ipsi utuntur, uti velint, idque quasi in scena spectatum datur, quo in theatro eos actores histrionesque videas, qui titulo tenus Episcopi dicuntur, & Constantium choragum esse, eumque itidem ut Herodem Herodiadi pollicitantem, istosque vicissim calumnias

pro exilio & cædibus piorum in Chri-A stum hominum saltitare. Quem enim non calumniis læserunt? quibus insidias non fecerunt Christi perduelles? quem non Constantius ab illis delatum in exilium expulit? quando non aures suas animumque illis dedit? & quod mirum, quem unquam, qui contra illos quippiam diceret, recepit? & quid non ab illis contra alios dictum in animum admisit? quæ nunc Ecclesia Christum libere adorat? Siquidem ea, si pia est, periculo subjacet: si simulationibus utitur, in metu hæret: Omnia enim simulatione & impietate, quod ad illum pertinet, implevit. Nam si alicubi pii & Christi studiosi (sunt autem ubique tales per-B multi) illi itidem ut Prophetæ & magnus ille Elias, absconduntur, quo usque & ipsi forte Abdiam aliquem fidelem inveniant, & in speluncas & cavernas terræ sese abstrudunt, aut in solitudine oberrantes commorantur. Eas enim calumnias afferunt vecordes isti, quales Jezabel contra Nabuthe confinxit, & Judæi contra Christum. Ac jam deinde Constantius hæreseos propugnator, veritatem, ut Achab vineam in hortum olerum, invertere moliens, quæ hæretici cupiunt, nun-C quam non facit, quoniam vicissim ex illis audit, quod concupiscit. Atque inde est (ut ante dixi) quod veros Episcopos improbe pro sua libidine arbitrio agere detrectantes relegarit. Ita nunc quoque contra Athanasium comitem Heraclium misit, & edicta sua publice proposuit, & minas de auferendis parietibus, & idolis evertendis per literas denunciavit, & magistratuum & plebejorum captivitatem expectandam esse, nisi pareatur. Et in his periculis D denunciandis non veritus est Heraclius publice & magna voce dicere. Cæsarem jubere, ut Athanasius repudietur, & Arianis Ecclesiæ dentur, omnibus ibi non sine admiratione nutu inter se verbisque interrogantibus, num Constantius hæreticus factus esset? cumque pudore debuisset suffundi, majori vi rem urgebat senatoribus magistratibusque & Ethnicis idolorum ædituis compulsis: ut istiusmodi postulatis subscriberent, pollicerenturque, se pro Episcopo recepturos, quem Imperator mitteret. Probe admodum Constantius ad canones vindicandos ista designavit, qui in locum vicemque Ecclesiæ & populorum

ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ τῷ εἰς τὸν Κύριον δυσεβέντων. Τίνα γὰρ οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; τίνων δ' γεγόνασιν ἐπίβουλοι, οἱ χειρομάχοι; τίνα Κωνσταντίῳ οὐκ ἐξώρισε κατενεχθέντα παρ' αὐτῶν; πότε καθυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; καὶ τὸ θαυμάσιον, τίνα ποτὲ λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο, καὶ δὲ μᾶλλον λέγοντας ἐκείνους, οἷα κατ' εἶπον ἀπεδέξατο; ποία Ἐκκλησία νῦν τὸν Χριστὸν μετ' ἐλευθερίας προσκυνεῖ; αὐτε γὰρ δυσεβὴς ἦ, κινδυνεύει, ἐάν τε ὑποκρίνηται, φοβεῖται· πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον εἰς αὐτὸν ἦκε, πεπλήρωκεν. εἰ γὰρ καί που τίς ἐστιν δυσεβὴς καὶ φιλόχριστος, εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι, ὡς οἱ προφῆται καὶ Ἠλίας ὁ μέγας, κρύπτονται, ἄχρι που καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν Ἀβδίου πιστὸν ἄνθρωπον εὕρωσι, καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς ὀπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν, ἢ ἐπ' ἐρημίας περιερχόμενοι διατελῶσι. Τοιαῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ ἄφρονες, οἷα καὶ Ἰεζάβελ ἐπλάσατο κατὰ τοῦ Ναβουθαί· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ λοιπὸν ἐκείνου προστάτης τῆς αἱρέσεως Κωνσταντίου τὴν τε ἀλήθειαν μεταστρέψαι θέλων, ὡς ὁ Ἀχαὰβ τὸν ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχανίας, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, ποιεῖται, ἐπεὶ ὁ αὐτὸς, ἃ παρ' ἤθελεν, ἤκουσε παρ' αὐτῶν. ὅτω, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἀληθινοὺς Ἐπισκόπους, ἐπεὶ μὴ ἠσέβουν, ὡς ἤθελεν αὐτοὺς, ἐξώρισεν. ὅτως κατὰ Ἀθανασίου νῦν ἀπέστειλεν Ἡράκλειον τὸν κόμητα, κατὰ μὲν διατάγματα προέθηκε δημόσια, ἐντολαῖς δὲ βασιλέως ἀπήγγειλεν, εἰ μὴ πειθοῖεν τοῖς γράμμασιν, ἀφαίρεσιν τοῦ ἄρτου, καὶ τῶν εἰδώλων ἔσεσθαι καταστροφὴν, πολλῶν τε τολιτευτῶν, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου, πάντας αἰχμαλωσίαν γενήσεσθαι. εἶτα ταῦτα ἀπειλῶν, οὐκ ἠρυθρία δημοσίᾳ μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγειν, τὸν μὲν Ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεύς· τοῖς δ' Ἀρειανοῖς τὰς Ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. πάντων τε ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων, καὶ πρὸς ἀλλήλους νευόντων τε καὶ λεγόντων, εἰ Κωνσταντίου αἱρετικὸς γέγονε, δέον ἐρυθριᾶν· ὁ δὲ μᾶλλον ἠνάγκαζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικοὺς νεωκόρους τε εἰδώλων ἐπὶ τούτοις ὑπογράφειν καὶ ὁμολογεῖν, δέχεσθαι, ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς Ἐπίσκοπον. Πάνυ γε κανόνας Ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐποίει τότε γράφων Κωνσταντίου, ἀντὶ γὰρ Ἐκκλησίας τὸν ἀγορᾶν, ἀντὶ τῶν λαῶν,

τὰς νεωκόρους ἀπῄτει γράμματα, ἐγίνωσκε γὰρ οὐκ Ἐπίσκοπον αὐτῶν Χριστιανοῖς, ἀλλά τινα φιλοτιμούμενον πέμπειν αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν. Ἕλληνες μὲν οὖν ὥστε ὠνούμενοι τῇ τῶν γραφῆς τὴν τῶν εἰδώλων ἑαυτῶν ἀσυλίαν, καὶ τινες τῶν ἐργασιῶν, ἄκοντες μέν, ἔγραψαν ὅμως, ὡς τοῦ ἡγεμόνος, ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελλομένου δικαστοῦ, διὰ τὰς παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλάς. Τί γὰρ ἔμελλον Ἕλληνες ὄντες ποιεῖν, ἢ τοῦ Θεοῦ, ὅπερ δοκεῖ τῷ βασιλεῖ; τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ συνελθόντων, τετάρτῃ γὰρ ἦν Σαββάτου, λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ τῆς ἑξῆς Ἡράκλειος ὁ Κόμης τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον, καὶ Φαυστῖνον τὸν Καθολικὸν τοῦτον Βιθυνὸν αἱρετικὸν ὄντα, καὶ παροξύνουσι τῶν ἀγοραίων τοὺς νεωτέρους, καὶ σεβομένους εἴδωλα, ταύτην ἐντολὴν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵνα ἐπέλθωσι Ἐκκλησίᾳ καὶ λιθάσωσι τοὺς λαούς. ἤδη μὲν οὖν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τοῦ λαοῦ χωρισθέντες ἀπολύσεως ἐξελθόντες, γυναικῶν ὀλίγων ἀπομεινασῶν γέγονεν ὡς παρεστάξαν, καὶ θέαμα οἰκτρὸν ἦν. ἄρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ὀλίγαι καθεζόμεναι, καὶ γυμνοὶ μὴ λίθων δοῦτοι καὶ ξύλων, ἐπῆλθον οἱ νεώτεροι, καὶ τὰς μὲν ἐλίθαζον, τὰ δὲ τῶν παρθένων ἅγια σώματα κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθεοι, εἰλκόν τε ἐπὶ σκέπασματα, καὶ ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν ἐγύμνουν, καὶ σύροντες ἐλάκιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι. Δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν ἐστὶ δεινὰ, ἀλλὰ τὰ μὴ ταῦτα δεινότερα, καὶ πάσης ὕβρεως ἀφορητότερα γέγονεν. εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν τῶν παρθένων, καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους καὶ ξίφη, ἢ τὰ τῆς αἰσχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα, τοιαῦτα ἐφθέγγοντο κατ' αὐτῶν ἐπεχόμενοι· Ἀρειανοὶ ταῦτα τοῖς νεωτέροις ὑπέβαλλον· καὶ γὰρ ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γινομένων· ταῖς μὲν ἁγίαις παρθένοις, καὶ ἄλλαις σεμναῖς γυναιξὶν, ὡς ἀσπίδων δήγματα ταῦτα τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφευγον· οἱ δὲ χειρομάχοι συνήργουν, τάχα δὲ καὶ συνεφθέγγοντο τοῖς νεωτέροις· καὶ γὰρ ἥδοντο τοῖς παρ' ἐκείνων ἐκβαλλομένοις μὴ ἀσελγείας ῥήμασιν. εἶτα ὡς τὸ ὅλον τῆς ἐντολῆς πληρωθῆναι, τοῦτο γὰρ ἦν τὸ προσδαζόμενον, τοῦτο καὶ Κόμης καὶ ὁ Καθολικὸς παρήγγελον, ἁρπάσαντες τὰ συμψέλλια, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν, ξυλίνην γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τῆς Ἐκκλησίας,

A Christianorum a foro & idolorum ædituis istiusmodi pacti syngraphas postulavit, utpote conscius, se non Episcopum Christianis, sed scriptoribus istius pacti curiosum immittere. Ethnici igitur ut idolorum suorum securitatem redimerent, nonnulli ut quæstum suum assererent, invitis animis subscripserunt, atque perinde ab illis habitum est, ac si non Episcopus, sed præses aut prætor aliquis in provinciam a Cæsare mitteretur: tanta erat edictis adhibita vis minarum. Quid enim Ethnici homines facerent, nisi hoc ipsum, quod Imperatori placeret? Populis autem in magnam Ecclesiam convenientibus: erat enim quarta Sabbati, postridie Heraclius Comes adjuncto sibi Ægypti præfecto Cataphronio, & Faustino Catholico homine & genere Bithyno, & opinionibus hæretico, juvenes forenses, & idolorum adoratores concitat, ut ex præcepto Imperatoris invaderent Ecclesias, & populos lapidarent. Plerique autem populorum missione e sacris facta abierant, aliquot mulierculis remanentibus. Res agitur, ut imperatum fuit, oriturque miserabile spectaculum: modo enim ab oratione mulierculæ secessum receperant, cum levis armaturæ forensis illa juventus cum lapidibus & fustibus irruens, cæteras lapidibus incessunt: sacra autem virginum corpora plagis impii concidunt, injectaque in vestes manu trahunt, capita denudant, eas vero, quæ inter trahendum obnitebantur, calcibus pulsant. Gravia quidem ista & nimium gravia, sed tamen, quæ insecuta sunt, multo graviora, & genere contumeliæ prorsus intoleranda. Cum enim scirent pudicitiam virginum, & aurium integritatem, & quod patientius ferrent, lapides & fustes quam obscœna verba fœdissimis dictis inter invadendum utebantur, & hæc Ariani juventuti suggerebant, quippe qui ad ista dicta & facinora cachinnarentur. Sacræ autem virgines & aliæ castæ mulieres, ab eorum vocibus quasi a morsibus aspidum refugiebant: Christi autem perduelles suam quoque operam, ut hæc fierent, addebant, nec dissimile est veritati, ipsos easdem cum juventute illa voces concinuisse: delectabantur certe petulantia, & obscœnitate verborum, quæ a juventute jactabantur. Deinde cum mandatum Cæsaris omnibus suis partibus implevissent: hoc enim illis studio erat, hoc Comes & Catholicus præcipiebant, subsellia, Thronum, mensam, quippe quæ lignea esset, vela Ecclesiæ,

& cætera, quæ poterant, foras elata combusserunt ante vestibulum in magna platea, & thura insparserunt. O, quis hæc audiens non fleverit? imo quis non, ne ista, alio dicente, audiat, aures occluserit, damnoque se affici putarit, si vel ea tantum audierit? Idola igitur sua laudibus prædicabant dicebantque, Constantius Ethnicus factus est, & Ariani nostra agnoscunt: nihil enim curant Ethnicos mores præ se ferre, modo ipsorum hæresis stabiliatur. Nam & bucculam, Cæsareos hortos irrigantem, adorti sunt immolare, atque immolassent, nisi fœmina fuisset: eas enim immolari suis ritibus nefas esse ajebant. Hæc religiosi Ariani, quia existimabant in nostram ignominiam redundare, una cum Ethnicis faciebant. Cæterum divinum supplicium eorum scelera declaravit, manifesto demonstrans eos, ut impie credendo, non in alium, quam in ipsum Dominum peccare: ita quoque & ista faciendo, in ipsum Dominum suas injurias committere. Quæ res exitu istius miraculi evidentius patuit: quidam enim ex petulantioribus juvenibus, interiora penetrans, audacter se in Throno sessum recepit, & inter sedendum fornicarios ronchos de naribus insonuit, mox deinde resurgens, magna vi Thronum convellens, ad se distrahit, minime animadvertens in sese ultionem divinam attrahere. Ut enim olim Azoti incolæ ausi arcam attingere, quam illis vel oculis attingere nefas fuit, statimque secundum hoc factum peribant, sed ita ut prius sedium tormentis excruciarentur: ita quoque miser iste ausus sellam convellere, fragmento ligni inde in ventrem ipsius resiliente, & quasi ab ipsa ultione impacto, intestina sua perforavit, & eadem vi, qua solium disrumpere conabatur, rupta alvo sua intestina effudit, celeriusque, quam ipse Thronum auferret, Thronus ei vitam sustulit: effusis enim (ut de Juda scriptum est) visceribus, collapsus est: ac inde asportatus, post unum diem expiravit. Alius item cum frondibus ingressus, &, ut Ethnicus, eas manu per ludibrium agitans, statim obortis tenebris ita oculis caligavit, ut nihil videret, neque intelligeret, ubi terrarum esset, quem jamjam collapsurum, ii, qui aderant, manibus ducentes,

Τάτε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ λίβανον ἐπέβαλον. ὡτίς ἀκούσας ταῦτα δακρύσειε ἄχα, καὶ τὴν ἀκοὴν κλείσειεν, ἵνα μηδὲ ἕτερα λέγοντος αὐτοῦ ἀνέχηται, βλάβην ἡγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον; τάτε γὰρ εἴδωλα ἑαυτῷ ἀφῆκαν, καὶ ἔλεγον, Ἕλλην γέγονε Κωνσάντιος, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ τὰ ἡμῶν ἐπεγνώσθησαν, ἀφρονοῦσι γὰρ οὐδὲ Ἑλληνισμὸν ὑποκρίνασθαι, ἵνα μόνον ἡ αἵρεσις ἔχῃ τὴν σύστασιν. καὶ γὰρ βουβάλιον ἐπιθυτλεῦντες τοῖς κηπουροῦσιν ἐν τῷ Καισαρείῳ τόπους, ἐπεχείρησαν θῦσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ θῆλυ τυγχάνει. Τὰ τοιαῦτα γὰρ ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύεσθαι. τοιαῦτα μὲν οὖν διὰ ἀσεβείας οἱ Ἀρειανοὶ νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν ταῦτα φθάνειν, μᾶλλον τῶν Ἑλλήνων ἔπραττον. θεία δὲ δίκη τὴν πονηρίαν τούτων ἤλεγξε, καὶ σημεῖόν τι μέγα, καὶ ἐξαίρετον εἰργάσατο, δεικνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὥσπερ ἀσεβοῦντες, οὐκ εἰς ἄλλον, ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον ὅλον ὑβρίζουσιν, ὕτω ταῦτα ποιοῦντες εἰς αὐτὸν πάλιν ὕβριν ἐπεχείρησαν πρᾶξαι. καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐν τοῦ γλυμμένου θαύματος φανερώτερον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν. τῶν ἀσελγῶν γάρ τις νεανίσκων εἰσδραμὼν, καὶ ὅλον σείσας ἐπεκάθισε τῷ Θρόνῳ, καθίσας δὲ ἀπὸ ῥινῶν τι πρηνικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος, εἶτα φύσας εἰσιάζετο τὸν Θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκειν· ἠγνόει δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἕλκων. ὡς γὰρ οἱ τότε τὴν Ἄζωτον κατοικοῦντες, ὅλον σείσαντες ἅψασθαι τῆς κιβωτοῦ, ἰὼ κἀν προσβλέψαι θέμις οὐκ ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς αὐθις ἀπώλλυντο, πρότερον διαφθειρόμενοι ταῖς βασάνοις ταῖς ἑδρας, ὕτως καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος μόνον ἐτόλμησεν ἕλκειν, καὶ ὅπερ εἵλκεν, εἰς ἑαυτὸν ἐπέσπασε, καὶ ὡς διαπερῶσης τὴν δίκης τὸ ξύλον, ὃν αὐτὸς τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἔπηξε καὶ αὐτὸ τὸν Θρόνον, τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξήνεγκεν ἔντερα, καὶ μᾶλλον ὁ Θρόνος ἐκεῖνος τὸ ζῆν ἀπέσπασεν, ἢ αὐτὸς ἀπεσπάσθη παρ' ἐκείνου· ἐξεχύθη γάρ, ὡς γέγραπται, καὶ τὸν Ἰούδαν τοῖς σπλάγχνοις, καὶ καταπεσὼν ἐβασάχθη, καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο. καὶ ἕτερος δὲ μετὰ πολλῶν εἰσελθὼν, καὶ ὡς Ἕλλην κινῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ χλευάζων, αὐθις ἐσκοτώθη, καὶ οὐκ ἔβλεπεν, οὐδὲ ἐγίνωσκε λοιπὸν, ὅποι γῆς ἐτύγχανε, μέλλοντα καταπίπτειν, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν παρόντων, καὶ ὑπὸ

βασαζόμενοι ἐξήεσαν αὐτοῦ μόγις μεθ' ἡμέραν διανήψας, καὶ γινώσκων, ὅτε τί πεποίηκεν, ὅτε τί πέπονθεν ὁ ἕλμινθος. Ταῦτα βλέποντες, Ἕλληνες μὲν ἐφοβήθησαν, καὶ οὐδὲν πλέον ἐτόλμησαν· Ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ ὅτως ἠσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες, οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι· μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύνοντο κατὰ τὸν Φαραώ, τὰς ἐλπίδας ἔχοντες καὶ αὐτοὶ κάτω που κειμένας ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς Εὐνούχοις αὐτοῦ· τοὺς μὲν γὰρ Ἕλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀσεβεστέρους, τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἐπέτρεπον· εἶχον γὰρ τὸν ὑποκείμενον αὐτοῖς τοιαῦτα, καὶ παροξύνοντα τοὺς Ἕλληνας, Φαυστῖνον, τὸν Καθολικὸν μὲν λεγόμενον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον, καὶ ἀσελγῆ τὴν ψυχήν· αὐτοὶ δὲ τὰ ὅμοια τούτοις ὑπεδέχοντο δι' ἑαυτῶν ποιεῖν· ἵν' ὥσπερ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελγεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων, καθὰ προεῖπον, ἐποίουν· ἃ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐπημελοῦντο, πῶς ἂν πᾶσαν ὑπερβάλλοι πονηρίαν, καὶ τὸ δημόσιον νικᾷ κακίαν; ποῖον γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθησαν; ποίαν οἰκίαν προφάσει ἔρευνῶν, οὐ διήρπασαν; ποῖον κῆπον οὐ κατεπάτησαν; καὶ τάφον οὐκ ἐπήνοιξαν; προφάσιν μὲν ὡς Ἀθανάσιον ζητοῦντες προβαλλόμενοι· τὸ δ' ὅλον ἦν αὐτοῖς ἐπιδιδόμενον διαρπάζειν καὶ συλᾶν τὰς ἁπάντων οὐσίας. πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; πόσων τὰ ἐν ταῖς ξενίαις ἐκδεδώκασι τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις; τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; τίς τούτοις ἀπαντήσας οὐκ ἐπεύθη κατὰ τὴν ἀγορὰν; τίς διὰ τούτους ἐγκαταλείψας τὴν οἰκίαν ἔφυγε τὴν ἔρημον διῆγε τὴν νύκτα; τίς τούτων χάριν φυλάξαι τὰ ἴδια σπεύδων, οὐκ ἀπώλεσε τὰ πλείονα; τίς ἄπειρος θαλάττης ἢ μᾶλλον εἴλετο αὐτὴν, καὶ τῶν αὐτῆς κινδύνων πεῖραν λαβεῖν, ἢ τούτους ὁρᾶν ἀπειλοῦντας; πολλοὶ καὶ οἴκους μετῆλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύραν, καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς τὰ προάστεια; πόσοι τε ζημίας πόσας ὑπέστησαν; καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἑτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλὰς τούτων ἐκφύγωσι; πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον, καὶ πρὸς πλούτους ἠλαζονεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες· καὶ ἀπειλοῦντες μὲν τὸν

A vel potius gestantes e templo extulerunt, adeo ut vix post diem ad mentem redierit, nihil memor eorum, quæ vel fecerat, vel passus erat. Quibus conspectis, Ethnici quidem in metu erant, neque plura ausi sunt: Ariani autem ne ita quidem ullo pudore repressi sunt, verum ut Judæi, cum signa cernerent, non credebant incredduli, sed potius, quemadmodum Pharao, magis ac magis indurabantur, quippe qui & ipsi quoque suas spes humi & inferne haberent, in Cæsare nimirum & in ejus Eunuchis. Ethnicos igitur vel potius ex Ethnicis teterrimos quosque, B talia designare permittebant: Habebant enim sibi ad istiusmodi histrionem & Ethnicos concitantem Faustinum titulo Catholicum, moribus autem circumforaneum & animo protervum. Ipsique per se similia instituerunt facere, ut quemadmodum hæresin suam ex aliis hæresibus expresserant, ita quoque cum protervis hominibus in commune peccantes, aliquid tamen proprii suique in sceleribus & quasi peculiare sibi quærebant. Alia igitur, quemadmodum jam dixi, per illos faciebant: quæ C autem per se designarunt, qui quæso non superant omnem malitiam & carnificis immanitatem? Quas ædes non depopulati sunt? quam domum sub specie quærendi non diripuerunt? quem hortum non conculcaverunt? quod sepulchrum non aperuerunt? eo prætextu quasi Athanasium quærerent, cum nihil nisi rapere & spoliare studerent? quot hominum ædes obsignatæ sunt; quam multa, quæ in hospitalibus erant, militibus administris suis donaverunt? Quis illorum scelerum expers fuit? D quis illis obvius non sese in foro occultavit? quis non ob istos relictis ædibus in deserto pernoctavit? quis, cum sua servare ab istis festinaret, non plura insuper perdidit? Quis maris imperitus, non maluerit mare marisque periculæ experiri, quam istos minaces videre? Multi autem domicilia permutarunt de vico in vicum, & ex urbe in suburbana transilientes. Quam multi & quam magnas mulctas sustinuerunt? & cum non esset, unde luerent, mutuo pecuniam sub usuris acceperunt, non alia de causa, quam ut horum insidias effugerent: Omnibus enim se terribiles ostendebant, ad omnes se magnifice jactabant, Imperatorem in ore habentes, ejusque terrorem

& minas denunciantes, cum ministros ad sua scelera haberent ducem Sebastianum, secta Manichæum, petulantem juvenem, Præfectum item, & Comitem, & hypocritam Catholicum. Multas certe virgines, quæ & eorum impietatem damnabant, & veritatem agnoscebant, ex ædibus suis deportarunt, aliasque ad negotia sua euntes contumeliis affecerunt, operamque dedere, ut a protervioribus adolescentibus denudarentur; suisque mulieribus potestatem concessere, ut, quam vellent, indigne tractarent. Graves igitur & fideles matronæ illis de via cedebant. Uxores autem eorum veluti bacchæ & furiæ circumcursitantes, pro calamitate habebant, si neminem invenirent, cui injuriam facerent, eumque diem, quo malefacere non dabatur, cum mœrore transigebant. In summa, ita erant feri & acerbi in omnes, ut carnifices, homicidæ, nefarii, delatores, malefici, & quidvis potius, quam Christiani ab omnibus vócarentur, quippe qui Scythas imitantes, rapuerint Eutychium subdiaconum, virum probe Ecclesiæ inservientem, quem primum scuticis usquè ad mortem curaverunt verberari, deinde ita moribundum in metallum mitti, & non quodvis metallum, sed in id, quod Phœno appellatur, in quod homicida condemnatur, non nisi ad pauciſſimos dies superesse potest, & quod immanius est, ne paucis quidem horis ad curationem vulnerum concessis, hominem statim in metallum deportarunt, prædicantes, si hoc fieret, omnes in metu futuros, & secum consociatum iri. Cæterum ille non longe avectus, cum imbecillior esset, quam ut ad metallum perduci posset, ex dolore vulnerum in itinere decessit. Et ita ille quidem cum gaudio mortuus est, possidens gloriam martyrii. Impii autem, ne ita quidem ullo pudore repressi sunt, habentes, sicut scriptum est, crudelia viscera, imo quiddam prorsus satanicum meditato studio designaverunt. Cum enim populi pro Eutychio precibus suis suppliciter intercederent, rejectis populorum precibus, quotquot pro eo bonos & ingenuos viros, & inter eos Hermiam lavantem pedes viatorum, arripi jusserunt, quos dux multis plagis concisos in carcerem conjecit. Ibi Ariani Scythis crudeliores, postquam videre eos verberibus nondum enectos, expostulare cum duce occipiunt, minasque fum-

Ἐκείνῳ φόβον· ἔχοντες δὲ ὑπουργὸς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοὺκα Σεβαστιανὸν, Μανιχαῖον ὄντα, καὶ ἀσελγῆ νεώτερον· καὶ τὸν ἔπαρχον, καὶ Κόμητα, καὶ ὑποκριτὴν τὸν Καθολικόν. πολλὰς γὲν παρθένους καταγνόντας αὐτῶν τῆς ἀσεβείας, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνόντας, κατήνεγκαν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἄλλας ἀπαλλάσσας ὕβριζον· καὶ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν· καὶ γυναιξὶ ταῖς παρ' αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὑβρίζειν, ὡς θέλουσι. καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πιστὰι γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν· αἱ δὲ ὥσπερ Μαινάδες καὶ ἐρινύες περιερχόμεναι συμφορὰν ἦγον τὸ μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνων μὲτ' λύπης διῆγον, ἐν ᾗ μὴ ἠδύναντο κακοποιεῖν. καὶ ὅλως ἄτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροὶ, ὥστε δημίους, φονεῖς, ἀθεμίτους, φιλοπράγμονας, κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ Χριστιανοὺς ὑπὸ πάντων καλεῖσθαι. καὶ γὲ καὶ τὸν Σκύθας μιμούμενοι, ἥρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιάκονον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ νῶτα ταυτὶ ἴσα θανάτῳ κατακοπῆναι, ἐξώσαν εἰς μέταλλον ἀποσταλῆναι, καὶ μέταλλον ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ Φοίνω· ἔνθα καὶ φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι. καὶ τὸ παράδοξον· ὁ δὲ καὶ ὀλίγας ὥρας ἐπέτρεψαν αὐτῷ θεραπευθῆναι διὰ τὰς πληγάς· ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι, φάσκοντες, εἴ τοῦτο γένηται, πάντες φοβηθήσονται, καὶ μεθ' ἡμᾶς ἔσονται λοιπόν. ὁ πολὺς δὲ διέση, καὶ μὴ δυνηθεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι, διὰ τὸν πόνον τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτα χαίρων, ἔχων τὸ καύχημα τῆς μαρτυρίας. οἱ δὲ ἀσεβεῖς, οὐδὲ οὕτως ἡσύχιουν, καὶ ὃ τὸ γεγραμμένον ἀνελέημονα ἄπλαγχνα ἔχοντες, καὶ τοῦτο μελετήσαντες, σατανικόν τι πάλιν πεποιήκασιν. ἀξιούντων γὰρ τῶν λαῶν διὰ τὸν Εὐτύχιον, καὶ δεομένων ὡς εἰκὸς, πεποιήκασιν ἀναιρεθῆναι καλοὺς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας Ἑρμείαν, λούοντα τοὺς ἀνεξόδους, καὶ πάνυ γέροντας πληγαῖς κατακόψαντες, ἐνέβαλεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ δὲ ἐξ· ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, ἐπεὶ εἶδον αὐτοὺς μὴ τελευτήσαντας ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο τὰ ἀπείλουν· γὰρ ἔφασαν λέγοντες

τοῖς Εὐνύχοις, ὅπ μὴ μαςίζει ὡς ἐθέλομεν A ἡμεῖς· ἐκεῖνο δ' ἀκέσας καὶ φοβηθεὶς, ἠναγκάσθη κἀκείνους τύψαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι, εἰδότες, διὰ τί τύπτονται, κὰ ὧδέ πως διεβλήθησαν, ὐδὲν ἕτερον ἔλεγον, ἢ διὰ μὲν τὸ ἀληθειαν τυπτόμεθα, ὐ κοινωνοῦμεν δὲ τοῖς αἱρετικοῖς. τύπτε λοιπὸν, ὡς θέλεις, κὰ σε μέλλει διὰ τοῦτο κρίνειν ὁ Θεός. οἱ μὲν ἓν ἀσεβεῖς, ἤθελον αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κινδυνεύσαι καὶ ἀποθανεῖν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαὸς, εἰδὼς τὸν καιρὸν, ἠξίωσεν, καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτά πως ἢ ὀλίγον πλέον ἀπελύθησαν. οἱ δὲ ὥσπερ λυπηθέντες ἕτερόν τι ὠμότερον καὶ ἀνόσιον ποιεῖν ἐπεχείρησαν, ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἁρμόζον δὲ τῇ χειρομάχῳ αὐτῶν αἱρέσει. ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἐνετείλατο τῷ τῶν πτωχῶν μνημονεύειν, κὰ πωλήσατε, λέγων, τὰ ὑπάρχοντα, κὰ δότε ἐλεημοσύνην· κὰ, ἐπείνων, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, κὰ ἐποτίσατέ με. ἐφόσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ὅτι ὃ ὡς τῷ ὄντι κὰ Χριστὸν φρονοῦντες, καὶ ἐν τούτοις ἀντιπαρέξαι τῷ βουλήματι αὐτοῦ τετολμήκασι. Τοὺς γὰρ δεομένους κὰ τὰς χήρας, ἐπειδὴ τὰς Ἐκκλησίας παρέλωκεν ὁ δῆμος τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν αὐταῖς διατρίβειν οὐκ ἠδύναντο, καθεζομένας ἐν οἷς ὤμοσαν αὐτοῖς τόποις οἱ πεπυθόμενοι τὰς χήρας κληρικοὶ, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς ἀδελφοὺς παρθύμως ἀπιδόντας αὐτοῖς, καὶ τρέφοντας τὰς χήρας, αὐλαῖς τε κὰ τῇ ποδῶν τύπτοντες ἐδίωκον, κὰ τοὺς παρέχοντας διέβαλλον τῷ δικί. Ὃ τότε ἐγίνετο διὰ δυναμίν τινος στρατιώτου. φίλον γὰρ νῦν τότε Σεβαστιανῷ. Παρὰ Μανιχαίοις γὰρ ἔλεος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ' D αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν πένητα. διὸ τοίνυν καινὴ μέμψις κὰ δικαστήριον νῦν πρῶτον ἀπ' ἐνθὲν παρ' αὐτῶν ἀπ' ἐργασίας τινὸς ἐκρίνετο. Ὃ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ ἐργαζόμενος ἐτύπτετο. μᾶλλον ἤθελον πεινᾶν τὸν πένητα, ἢ τὸν βουλόμενον ἐλεεῖν, παρέχειν. κὰ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλιν Ἰουδαίων ἔμαθον, νέοι ὄντες Ἰουδαῖοι κὰ αὐτοί. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι βλέποντες τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα, καὶ τὸν πολλῷ τῷ χρόνῳ παραλυτικὸν γεγονότα ὑγιῆ· τὸν μὲν ἐργετήσαντα Κύριον ἐπιῶντο, τοὺς δὲ εὖ παθόντας, ὡς παραβάτας ἐκεῖνον. Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; τίς ὁ κατηγόρητο τῇ αἱρέσει, καὶ τοὺς ἐνδικοῦντας αὐτῇ; τίς οὐκ

se Eunuchis scripturos, quod non ad ipsorum arbitrium flagellaret: quorum verbis ille conterritus, iterum homines flagellare occipit, ipsi autem, qui verberabantur, non ignari, cur vapularent, & per quos falso delati essent, nihil aliud dicebant, nisi se ob veritatem flagellari. Non communicamus, inquientes, cum hæreticis, verbera deinceps, ut libet, Deus ob ista te judicabit. Impii autem eos in carceribus periclitari morique cupiebant: Populus autem Dei, cognita opportunitate temporis, pro iis intercessit, atque ita, ut inde post dies septem plus minus liberati fuerint. B Eusebiani vero, quasi eo ipso graviter habiti fuissent, alia crudeliora magisque nefaria conati sunt facere, quæ quidem immania aliorum ingeniis videntur, ipsorum vero hæresi hostilia in Christum profitenti prorsus consentanea. Siquidem Christus nos admonet, ut pauperum memores essemus, & vendenda esse bona & danda in eleemosynam: &, *Esurivi*, inquit, *& dedistis mihi, quod comederem: sitivi, & dedistis potum. Quatenus enim uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* Isti autem, ut revera Christo infesti, C ejus voluntati hac in parte obsistere conati sunt. Cum enim a fratribus in egenos & viduas, quibus in Ecclesiis, quæ jam per ducem in Arianorum potestatem concesserant, sedere non liceret, ac proinde in locis per clericos, in quorum tutela erant, assignatis versarentur, eleemosynas benigne conferri conspicerent, non ferentes hanc pietatem, miseros illos ferire ac verberibus insectari cœperunt, criminibus quoque in donatores eleemosynarum intentatis, eos eo nomine apud ducem accusarunt, utentes ad eam opera cujusdam militis. Gratum id admodum fuit Sebastiano. Nam apud Manichæos misericordia non est, & pro re hostili habetur pauperum commiseratio. Erat igitur nova expostulatio, & tribunal primum ab ipsis excogitatum, ubi de beneficio reatus fieret, & miserator accusatione impeteretur, & is, qui beneficium acceperat, vapularet. Malueruntque pauperem esurire, quam liberam aliis misericordiam permittere, & hoc quoque ab antiquis Judæis, ipsi novi Judæi didicerant. Nam & illi cum vidissent, a nativitate cæcum visum recepisse: & eum, qui multis temporibus paralyticus fuerat, sanatum esse, autorem quidem ejus beneficii Dominum nostrum vituperabant: beneficio autem illo affectos, ut transgressores condemnabant. Quis non igitur ad ista obstupuit? quis non hanc hæresin ejusque assertores execratus est? Quis non

Matth. 25.

cognovit, Arianos belluis immaniores esse? Atqui scelerati id, quod per ista sua facinora captabant, minime assecuti sunt, sed magis odium sui apud omnes intenderunt. Sperabant enim, vi & insidiis multos cogi posse, ut secum communicarent, sed res illis in contrarium cessit. Qui enim ista patiebantur, eas calamitates tanquam martyrium sustinebant, minime prodentes, aut insiciantes piam in Christum fidem. Extranei autem, qui ista spectabant, in quo numero etiam Ethnici erant, Arianos ut Antichristos & carnifices execrabantur; est enim genus humanum amans pauperum, & pronum ad misericordiam. Sed Eusebiani humanam mentem exuerant. Egeni porro, qui ita vapulabant, optassent forsitan vel a quovis beneficium accipere: verum id Eusebiani judicum & Comitis Imperio succincti, quibus libera potestas erat quemlibet affligendi, nequaquam permittere voluerunt. Quæ enim in Presbyteros & Diaconos fecere, & quomodo ipsos sub duce & judicibus in exilium egere, eorumque amicos militari manu extraxerunt, duce Gorgonio, plagis eos concidente, & quomodo omnium, quod summæ crudelitatis est, etiam jam mortuorum membra artusque per summam sævitatem discerpserint, non est, ut verbis enuncies, vincit immanitas rerum omnem rationem eloquendi. Quid enim tantum dixeris, ut rem ipsam elocutus videare? aut cujus primum mentionem facias, ut non invenias primis secunda, secundis tertia, ac deinceps posteriora, quæque efferatiora? Omnes enim eorum conatus cæde & impietate redundant, qui ea sunt vafricie animi, & morum versipelli calliditate, ut honorum magistratuumque pollicitationibus & pecuniarum muneribus ad decipiendum abutantur, ut cum ex legitimis rationibus Episcopatus sui constitutionem non habeant, saltem inde imaginem aliquam rectæ institutionis simplicioribus faciant. Quis igitur eos vel Ethnicos simpliciter nominet? tantum abest, ut eos Christianos appellari velit. Quis horum mores humanos, ac non potius ferinos putet? in quorum factis est tanta crudelitas & immanitas, ut carnificibus terriores, cæterisque hæreticis improbiores, ac ne pares quidem Ethnicis habeantur, a quibus a tergo ad longissimum interstitium relinquuntur.

A ἐγίνωσκεν, ὅπι ϗ θηείων ἀγειώτεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὧν ἕνεκα ταῦτα ἐποίουν ἐπέρδαινον οἱ μιαροί· ἀλλὰ ϗ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος ὥδαλ πᾶσιν ἤυξανον. ἐνόμιζον γὰρ ἐκ βουλῆς ϗ φόβῳ βιάζεσθαί τινας εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε ϗ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν· ἀπέβαινε δὲ αὐτοῖς τἀναντία. οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ παρ' ἐκείνων γιγνόμενα, ϗ ὅτε παρεδίδοσαν, ὅτε ἠρνοῦντο τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν. οἱ δὲ θεωροῦντες ἔξωθεν αὐτὰς, λοιπὸν δὲ ϗ οἱ Ἕλληνες βλέποντες ὡς Ἀντιχρίστους, ὡς δημίους κατηρῶντο. Φιλόπτωχον γὰρ ϗ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· ἔτι δὲ ϗ τὸν ἀνθρώπων λογισμὸν ἀπώλεσθαι. ϗ οἱ πάσχοντες, αἰ ἠυξαντο παρ' ἑτέρων οὗ παθεῖν αὐτοὶ, τοῦτο παθεῖν τοὺς ἄλλους ὠκείπετεπον, ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν, ϗ μάλιστα τὴν ὠδὲ τοῦ δήμου ἐπιτειθῆ ϗ ἐξουσίαν. ἃ γὰρ ϗ τοῖς πρεσβυτέροις ϗ διακόνοις πεποιήκασι, ϗ πῶς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου ϗ τῶν δικαστῶν ἐφυγάδευσαν, καταφέροντες ἐκ τῶν οἰκων τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν, ϗ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου ϗ πληγὰς καταπλοντος, ϗ πῶς αὐτῶν· τὸ γε πτύτων ὠμότερον· ϗ ἤδη τετελευτηκότων τοὺς ἄρτους μεθ' ὅσης ὠμότητος διήρπασαν, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ λόγῳ φράσαι, νικώσης τῆς ὠμότητος αὐτῶν τὴν ἐπὶ τῶν λόγων διήγησιν. Τί γὰρ ἂν τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; ἢ ποίῳ πρώτῳ μνημονεύσας, οὐχ εὑρίσκει τὰ δευτέρα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μὴ ταῦτα; πάντα γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα ϗ τὰ ἀσεβήματα, φόνου ϗ ἀσεβείας πεπλήρωται, ϗ ὅτως εἰσὶ πανοῦργοι τὸν γνώμην, ϗ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὡς ϗ ἐπαγγελίαι πρεσβείας, ϗ δόσει χρημάτων ἐπιχειρεῖν ἀπατᾶν, ἵν' ἐπεὶ μὴ ἐξ ἰδίων λόγων ἔχωσι τὴν σύστασιν, κἂν ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τῆς ἀκεραίου ἐμποιεῖν. Τίς οὖν ἔτι τούτους κἂν ἐθνικοὺς καλέσειεν ἁπλῶς, μήτιγε Χριστιανούς. τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον, ϗ μὴ μᾶλλον τοῦτον θηριώδη ὑπολάβοι; διάτε τὸ ὠμὸν ϗ τὸ ἄγριον τῆς πράξεως. Καὶ γὰρ ϗ δημίων εἰσὶ πονηρότεροι, ϗ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὁλοσχερέστεροι· Ἑλλήνων γὰρ πολὺ δεύτεροι, μᾶλλον δὲ ϗ μακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν.

ἐγὼ

ἐγὼ γὰρ ἤκουσα τῶν πατέρων, καὶ πιστὸν ἡγοῦμαι τὸν ἐκείνων λόγον, ὅτι τὸ πρῶτον, ὅτε γέγονε κατὰ τὸν Μαξιμιανῷ τῷ πάππῳ Κωνσταντίου διωγμὸς, Ἕλληνες ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, τοὺς Χριστιανοὺς ζητουμένους, καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρήματα, δεσμωτηρίων τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τῶν φυγόντων μὴ γένωνται προδόται· ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς προφεύγοντας, καὶ κινδυνεύειν πρὸ αὐτῶν ἐβούλοντο. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμασιοὶ οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἱρέσεως ἐφευρεταὶ, ἐκ μηδενὸς ἑτέρου, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιβουλεύειν ἐπιγινωσκόμενοι, πάντα τἀναντία πράττουσιν· αὐτοί τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δήμιοι γιγνόμενοι, πάντας ζητοῦσι προδιδόναι, καὶ τοὺς κρύπτοντας ἐπιβουλεύεσθαι ποιοῦσιν, ἴσον ἐχθρὸν ἡγούμενοι τὸν τεκρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον· οὕτως εἰσὶ φονευταὶ, καὶ τῷ Ἰούδᾳ πονηρίαν ἐζήλωσαν οἱ κακοῦργοι. καὶ οὐκ ἔστι κατ' ἀξίαν, ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι γραφόντά με καὶ θέλοντα καταλέγειν τὰς πονηρίας ἐκείνων τοὺς πράξεις, ὑπισέρχεται νοεῖν; μὴ ἄρα τῆς ἐν ταῖς Παροιμίαις βδέλλης ἡ τετάρτη θυγάτηρ ἐστὶν ἡ αἵρεσις αὕτη, ἥτις μὴ τὰς τοσαύτας ἀδικίας, καὶ τοὺς τοσούτους φόνους, οὐκ εἶπεν, λήψεται· ἔτι γὰρ νεανιεύεται, καὶ τοὺς μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ προσέρχεται ζητοῦσα, οὓς ἂν ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν προσδάζει. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γεγόμενα κακὰ, μετὰ τὸν δι' Ἡρακλείου γεγόμενον διωγμὸν, πάλιν οἱ παύονται διαβάλλοντες βασιλεῖ θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούονται· ἵνα πλέον τι τοῦ ἐξορισμοῦ γένηται, καὶ τὸ λοιπὸν οἱ μὴ πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. ἦσαν γὰρ καὶ νῦν κατασφαττόμενοι, Σεκοῦνδος μὲν ὁ παρ' ἡμῖν Πενταπολίτης, καὶ ὁ τότε σωζόμενος Στέφανος, εἰδότες, ὅτι κἂν ἀδικῶσι, ἔχουσι πρὸς ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπειδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκῃ πρεσβύτερον εὑράσαντο Σεκοῦνδον ὑπενάλειπτον, ὁμώνυμος μὲν, οὐχ ὁμοίως δὲ τῷ αἱρετικῷ ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτόν. καὶ ὁ μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμεῖτο τὸν ἅγιον λέγων, μηδεὶς με προδῷ δικασταῖς ἐνδικεῖτω· ἔχω τὸν ἐνδικοῦντα Κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω παρ' αὐτῶν. οἱ δὲ ὅτε λέγοντα ἠλέησαν, ὅτε τὰς ἡμέρας ἐδυσωπήσαντο. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ Τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον.

A Ego enim e patribus audivi, & verum arbitror, cum persecutio esset nata sub Maximiano Constantii avo, Ethnicos homines fratres nostros Christianos, cum quærerentur, latebris abdidisse, eosque sæpe pecunia mulctatos & carceri mancipatos fuisse, non ob aliud, quam quod profugientes ad se prodere nollent: eosque eadem fide, qua seipsos tuendos putarent, non veriti, ob id sese periculis objicere. At nunc mirifici isti novæ hæreseos inventores, nulla æque re ut insidiis clari, omnia in contrarium faciunt: ipsi enim ultro carnifices effecti, & occultatos rimantur, ut eos latebris eruant, & occultatoribus insidias nectunt, æque sibi inimicum B & occultatum, & occultatorem arbitrantes: ita natura cruenti sunt & homicidæ, & Judæ sceleris æmuli. Neque satis pro dignitate verbis, quæ ipsi faciunt, efferre licet, atque inde, quod mihi scribenti de eorum sceleribus istud in mentem venit, num hæresis ista quarta sit filia ejus hirudinis, quæ in Proverbiis memoratur, ut quæ post tanta scelera cædesque illatas nondum induci potest, ut dicat, sufficit. Adhuc enim sævit, eosque, qui illam nondum cognitam habent, ad noxam circuit: quibus autem nocuit, iis novam injuriam meditatur. Ecce C enim post nocturnam grassationem, post mala inde propagata, post factam Heraclio duce persecutionem, non intermittunt apud Cæsarem criminationes struere: neque id mirum, cum certi sint sese audiendos, modo impia afferant. Agunt igitur, ut damnatio gravior exilio infligatur, & ad necem rapiantur, quotquot impiæ hæresi non obtemperaverint, & certe nunc eo genere crudelitatis sæviunt. Secundus igitur Pentapolitanus nominetenus Episcopus, homo omnium mortalium teterrimus, ejusque in conjuratione socius Stephanus, non ignari, se de quavis injuria ob hæresis gratiD am excusari posse; Barcæ quendam Presbyterum nacti, nomine quidem Secundo similem, fide dissimillimum, ipsis non obtemperantem calcibus obtritum interfecerunt. Ille autem, cum occideretur, sanctum imitatus ita locutus est: nemo me apud judicem vindicet, habeo vindicem Dominum Jesum, pro cujus nomine ista patior: illi contra hominis ita loquentis nihil quicquam miserti sunt, neque diei ullam reverentiam habuere, cum ipsa Quadragesima hominem calcitrando elideret.

O novam hæresin, sceleribus & impietatibus diabolum totum, quantus quantus est, induentem! Nunc primum hoc genus mali extare cœpit: antea enim si qui de hæresi cogitarent, cogitatus suos sensusque abdebant: nunc autem Eusebius & Arius, veluti serpentes e cavernis suis progressi, virus impietatis suæ sectæ palam evomunt: quorum hic blasphemandi aperte audaciam suscepit, ille vero blasphemiam propalam defendit. Sed non prius eam defendere potuit, quam ubi Cæsarem blasphemiæ propugnatorem reperisset. Patres contra, orbis Concilio coacto, congregatisque plus minus trecentis Episcopis, Arianam hæresin condemnarunt, ostenderuntque, eam alienam peregrinamque esse ab Ecclesiastica fide. Propugnatores vero hujus sectæ, videntes se in probro agere, & nihil pro se habere, quod rationi consentaneum sit, aliam viam excogitarunt, & per potentiam secularem eam defendere instituerunt, qua in re magnopere admireris insolentiam malitiamque istius inventi, & quantopere superet alias hæreses. Siquidem aliarum hæresum instituta in pervasibilitate verborum insaniam suam constitutam habent, ad simpliciorum circumventionem. Et Ethnici, ut inquit Apostolus, sublimitate & svadela verborum & sophismatibus verisimilibus disceptationes suas instruunt: Judæi vero, omissis Scripturis, ut Apostolus ait, fabulis & genealogiis interminatis decertant. Manichæi vero & Valentini cæterique alii suis fictis rationibus sacras literas cauponantes adulterantesque, nænias afferunt. Ariani autem cæteris proteriores, alias hæreseos sorores suas se multo minores declarant, cum longe majori impietate utantur (ut dictum est) omnesque & inprimis Judæos scelere improbitateque æmulentur. Ut enim illi Paulum, quem de objectis criminibus vincere non poterant, statim ad Tribunum & præsidem adduxerunt, ita quoque isti indies plura excogitantes, non nisi judicum potestate utuntur, & ubi quis vel semel illis contradixerit, ad Præsidem & Ducem rapitur.

Ὦ καινῆς αἱρέσεως, ὅλον ἐνδυσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ καὶ πράξει! ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. εἰ δέ καί τινες ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἕρπυλον καὶ ἐλάνθανον ταῦτα φρονοῦντες. Εὐσέβιος δὲ καὶ Ἄρειος, ὡς ὄφεις ἐξελθόντες ἀπὸ φωλεοῦ, τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν· καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν βλασφημεῖν ἐν φανερῷ τόλμαν ἀνεδέξατο· ὁ δὲ Εὐσέβιος τὴν ταύτης προσασίαν. ἀλλ' ὁ πρότερον ἴσχυσε προσῆναι τῆς αἱρέσεως, εἰ μὴ, καθὰ πρόσθεν, βασιλέα εὗρε προσάτην ταύτης. οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν Σύνοδον πεποιήκασι καὶ πλειόνων πλεῖον ἢ ἔλαττον συνελθόντες κατέκριναν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἀλλοτρίαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως εἶναι. οἱ δὲ προστάται ταύτης ὁρῶντες ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀχημονοῦντας, καὶ μηδὲν εὔλογον ἔχοντας, ἄλλην ὁδὸν ἐπενόησαν, καὶ διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ἐνδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν. ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἄν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτήδευμα· καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν μανίαν, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. καὶ Ἕλληνες μέν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς ἐπιχειροῦσιν· Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας γραφὰς λοιπὸν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις ἔχουσι τὴν ἔριν. Μανιχαῖοι γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνοι, σὺν αὐτοῖς καὶ ἄλλοι, καπηλεύοντες τὰς θείας γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν πλάσμασι λόγοις μυθολογοῦσιν. οἱ δὲ Ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι, καὶ μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας, πλέον αὐτῶν ἀσεβοῦντες, καθάπερ εἴρηται, καὶ πάντας, μάλιστα δὲ τοὺς Ἰουδαίους, ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν Παῦλον ἐλέγξαι, πρὸς οὓς ἐπεφάσκοντο, εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλίαρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα· ὕστερον ὅτοι καὶ πλέον ἐκείνων σπουδοῦντες τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηνται. καὶ μόνον, τίς ἀντεῖπεν, ἕλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα, ἢ τὸν στρατηλάτην.

καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' αὐτῆς τὰς ἀληθείας σιωπῶσι, μηδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοὺς ἐλέγχους· ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀναπτοηθῇ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυνθεῖσα πέσῃ, λοιπὸν ὡς μὴ δεδύνηται πεῖσαι λόγοις, τύπτει τῇ βίᾳ, καὶ πληγαῖς, καὶ δεσμωτηρίοις ἕλκειν ἐπιχειρεῖ, γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ ὅτι, ὡς πάντα μᾶλλόν ἐστιν ἡ θεοσεβής. Θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον, μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν, ὥσπερ εἴπαμεν. καὶ γὰρ ὁ Κύριος αὐτὸς, ὃ βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει δοὺς ἔλεγε, πᾶσι μὲν· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, τοῖς δὲ μαθηταῖς, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν; αὕτη παντελῶς ἀλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. τί ποιεῖν αὐτὴν ἐχρῆν, ἢ ἐναντία τῷ Σωτῆρι; ὡς χριομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπιγραφομένῳ Κωνσάντιον, ὡς αὐτὸν τὸν Ἀντίχριστον. αὐτὸς γὰρ, διὰ τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτον καὶ τὸν Σαοὺλ ἐν ὠμότητι ζηλῶσαι. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐφόδιον τῷ Δαβὶδ, κελεύει, καὶ ἀναιρεθῆναι πάντες, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ἱερεῖς ὀγδοήκοντα καὶ πέντε· οὗτος δὲ ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ ὑγιαίνουσα πίστις, ἡ εἰς τὸν Κύριον ὁμολογήθη, τριακοσίων ὅλων Συνόδων Ἐπισκόπων ἀναιρεῖ· καὶ τοὺς μὲν Ἐπισκόπους ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὔχεσθαι τῷ Θεῷ, κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγάς. καὶ ὥσπερ Σαοὺλ κατέσκαψε τὴν Νοβὲ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων, ἕως καὶ οὗτος καὶ πλέον τὸ κακὸν αὐξάνων τὰς Ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβέσι παραδέδωκε, καὶ ὡς ἐκεῖνος Δωὴκ διαβαλόντα προετίμησε τῶν ἀληθῶς ἱερέων, τόν τε Δαβὶδ ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαίοις· ἕως οὗτος τοὺς μὲν αἱρετικοὺς προτρέπει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει, προσέχων τοῖς θλαδίαις ἑαυτοῦ τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς Ὀρθοδόξους· μὴ σιωπῶν ὡς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πράττῃ τε καὶ γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν. οὐκ ὄντως Ἀχαὰβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὡς οὗτος κατὰ τῶν Ἐπισκόπων τετόλμηκεν· ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φοβηθεὶς τοῦ Ναβουθαὶ κατενύγη καὶ τὸν Ἠλίαν ἑωρακὼς ἐφοβήθη· οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικοῦτον Ὅσιον ᾐδέσθη,

A Cæteræ porro hæreses demonstrationibus convictæ ab ipsa veritate, tacite obmutescunt, nihilque agunt, nisi quod de convictione sua erubescunt. Nova autem ista & execrabilis hæresis, cum rationibus subruitur, cum ipsa veritate pudefacta concidit, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur, atque vel ita seipsam, quam non sit pia & Dei cultrix, manifestat. Piæ enim religionis (ut dixi) proprium est, non cogere, sed svadere. Siquidem Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo, omnibus; B *Si quis vult venire post me*: Discipulis vero, *Num & vos abire vultis?* Quid autem aliud hæresin istam, quæ prorsus aliena est a pia religione, quæque ut Christi perduellis autorem suæ impietatis Constantium, quasi Antichristum inscribit, facere decuit, nisi contraria Salvatori usurpet? Constantius enim in gratiam hæreseos primum studio habuit, immanitate Saulem imitari. Ille enim Sacerdotibus, qui Davidi viaticum dederant, necem imperavit, ejusque jussu trecenti quinque Sacerdotes simul interfecti sunt. Iste vero; quoniam omnes hæresin fugiunt, & sana fides in Christum confessionibus celebratur, Synodum plusquam trecentorum Episcoporum abrogat, & Episcopos in exilium ejicit: populos vero, dum prohibet conventus celebrari, a meditatione pietatis precibusque ad Deum summovet ac depellit: rursus ut Saul Nobbam civitatem sacerdotum evertit, ita & iste ejus sceleris magnitudinem superans, Ecclesias Domini, hæreticis tradit. Et ut ille Doeg veris sacerdotibus, quos accusaverat, antepoluit, Davidemque D persecutus est Ziphæis auscultans: ita quoque & iste hæreticos præfert veræ piis & religiosis hominibus, & insuper eos, qui ipsum fugiunt, persequitur, eunuchis suis Orthodoxos homines criminantibus auscultans: nec animadvertit, quod quæcunque pro Arianorum hæresi scribit & facit, ea omnia tendere adversus nostrum Salvatorem. Nonne talia Achab in sacerdotes ausus est, qualia iste contra Episcopos molitus est? Ille saltem interfecto Nabuthe compunctus est, & viso Helia extimuit: Iste vero Hosium tantum & tam eximium virum nihil reveritus est,

neque post tot exilia Episcoporum otio acquievit, aut animo compunctus fuit, sed ut alter Pharao, quo magis atteritur, eo magis indurescit, & quotidie pejora meditatur. Est & quiddam incredibile in illius perversitate: ex Episcopis enim relegatis evenit interdum, nonnullos ob crimen cædis, aut seditionis, aut furti pro sceleris qualitate condemnationem pati, hos quidem ipse post paucissimos menses, ad preces aliorum, ut Pilatus in Barrabam fecit, a pœna absolvit, Christi autem servos, non solum non relaxat, sed exules etiamnum inclementissime subinde novis suppliciis gravat, quasi æternam furiam & alastora se illis præbere velit. Neque id mirum est, cum maleficis ob mores amicus: Orthodoxis vero ob pietatem in Christum inimicus sit. Num ergo ex ea re liquido ostenditur, Judæos ejus temporis, qui Barrabam postulavere, Dominum autem crucifixerunt, tales fuisse, quales nunc sunt una cum Constantio Christi perduelles Ariani? Quid si Constantium etiam Pilato acerbiorem censeas? ille enim, animadversa Judæorum iniquitate, saltem manus lavit: iste contra, in damnandis ad exilium sanctis atrocius frendet. Quid ergo mirum, si ob hæresin devius ac errabundus, ita crudeliter in Episcopos sævit? cum ne cognatis quidem suis, ut homo, pepercerit? quippe qui patruos necarit, patrueles sustulerit, & soceri sui filiam cognatosque ultima patientes nulla misericordia prosecutus sit: quin & jurisjurandi, quo illis de salute caverat, violator fuit, pari quoque impietate in fratrem usus. Et simulat ille quidem se fratri monumentum ædificare, cum interim sponsam ejus Olympiada Barbaris dediderit, quam frater ejus usque ad mortem apud se retentam, ut propriam uxorem educabat: & jam ejus decreta convellit, cujus ipse se hæredem gloriatur, ea scriptis mandans, ob quæ homo vel tenuissimi sensus erubesceret. Ego autem ejus inter se epistolas committens, invenio, illum nihil ex suo ingenio sensisse, sed motus affectuum, prout illi suggestum fuit, accepisse: propriam autem mentem in genere non habuisse. Salomonis sententia est, rege audiente injustum sermonem, omnes, qui sub eo sunt, legis prævaricatores esse. Ipse autem factis declarat se illum injustum, & qui circa eum sunt, illos ipsos legis prævaricatores esse.

A οὐδὲ τὰς τοσάτας Ἐπισκόπας ἐξορίσας, ἐνάρκησεν, ἢ κατενύγη· ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραώ, μᾶλλον σκληρύνεται, καὶ χείρονα καθημέραν ἐπενόει. καὶ ἔστιν αὐτὸ τοῦτο ὡς ἀδόξον τῆς πονηρίας· τῶν γὰρ Ἐπισκόπων ἐξοριζομένων, συνέβαινε καὶ ἄλλας τινὰς διὰ ἐγκλήματα, φόνου, ἢ σάσεως, ἢ κλοπῆς, καὶ τὴν B ἐγκλήματος ποιότητα, λαμβάνειν τὴν καταδίκην, καὶ τούτους μὲν μὴ μιᾶς ὀλίγας ἀξιώμενος, ὡς τὸν Βαραβᾶν Πιλάτος, ἀπέλυε, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐ μόνον οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς, ἀθάνατον κακὸν γινόμενος εἰς αὐτούς. τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν τρόπον φίλος ἦν, τῶν Ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν δυσέβειαν ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. ἆρ' οὖν ἐν πᾶσιν οὐ τοῦτο λοιπὸν ἐδείκνυεν, ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν μὲν Βαραβᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ Κύριον σταυρώσαντες, τοιοῦτοι ἦσαν, οἷοι καὶ νῦν οἱ μὴ Κωνσταντίου Χριστομάχοι, καὶ τάχα πικρότερος ὤν, ἢ Πιλάτος. ὁ μὲν γὰρ καὶ νίψατο σιωρῶν τὴν ἀδικίαν· οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόντας, ἐξορίζων τοὺς ἁγίους. τί δὲ θαυμαστὸν, εἰ πλανηθεὶς εἰς ἀσέβειαν, ὥστε καὶ τῶν Ἐπισκόπων ἐστὶν ὠμός; ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος ἐφείσατο. τοὺς μὲν γὰρ θείους C κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε, καὶ πενθερὸν μὲν ἔτι τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἐλέησεν· ἀλλὰ καὶ ὅρκων ἀεὶ τοῖς πάντας παραβάτης γέγονεν. οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε. καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτοῦ μνημεῖον, τὸν δὲ μνησὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. καὶ τὸν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν ἐπεχείρησεν, ὃ καὶ κληρονόμος εἶναι, D γράφων τοιαῦτα, ἐφ' οἷς ὀλίγην αἰσθησιν ἔχων ἄν τις ἠχρώθη· ἐγὼ δὲ συμβάλλων αὐτοῦ τὰς ἐπιστολὰς, ὁρίσκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν καθόλου μὴ ἔχοντα. ὁ μὲν οὖν Σολομὼν φησι, βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι· οὗτος δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παρανόμους.

πότε ἂν ὦσι, τοιοῦτος ὢν, καὶ τοιούτοις χαίρων, δύναταί τι δίκαιον, ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; ἄνθρωπος δεδεμένος τῇ τῶν συνόντων ἀφροσύνῃ καὶ τούτων ὄντων ἐπαδόντων, οἵτινες τὸν ἐγκέφαλον ἐν ταῖς πέρναις καταπεπατημένον ἔχουσι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει, καὶ γράφων μεταμελεῖται, καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται· πάλιν τε ὀδύρεται; καὶ οὐκ ἔχων, ὃ πράξει, δείκνυσιν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ ἔρημον τῶν φρενῶν. ὥστε ὃ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτείρειεν ἄν τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος δοῦλός ἐστι τῶν ἑλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν τῆς ἀσεβείας· ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κεφὸν, ὡς εἶπεν ἡ γραφὴ, καθηκιάσειν θέλων ἄλλοις, ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς ἀφανάλωμα δέδωκεν· ἤδη πράττων, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ πρεπόντως αὐτοῖς, τήν τε τῶν Ἐπισκόπων ἐπιβάλλων, καὶ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας, καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις πάσαις· καὶ φανερῶς πρόσταξε· τὰς μὲν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας Ἐπισκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν· τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, πάσας αὐτὰς παραδίδοσθαι. τοῦτο δὲ ποιεῖν ὁ στρατηλάτης ἤρξατο· καὶ λοιπὸν Ἐπίσκοποι δέσμιοι, πρεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες σεσιδηρωμένοι, καὶ πληγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ περιεπέμφθησαν, πάντα τε καὶ τόπον τεταράκασι. καὶ ἡ Αἰγυπτος καὶ Λιβύη πᾶσα κινδυνεύει, τῶν λαῶν δυσανασχετούντων ἐπὶ τῷ παρανομουμένῳ προστάγματι τούτῳ, καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ Ἀντιόχου παρανομίαν, καὶ τὰ ἴδια ἀπ' αὐτῶν ἁρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἐνδιδόμενα ταῦτα· πότε ἂν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; πότε τι τοιοῦτο κἂν ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἕλληνες γεγόνασιν οἱ πρότερον διώξαντες· ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς Ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἴδωλα. Ἰουδαία ἦν Ζηνοβία, καὶ Παύλου πρόεστο Σαμοσατέως· ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς Ἐκκλησίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. καινόν ἐστι τοῦτο μῖσος. οὐκ ἔστιν ἁπλῶς διωγμὸς, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον· προοίμιον δὲ καὶ παρασκευὴ τοῦ Ἀντιχρίστου. ἕως γὰρ, καὶ κατὰ Ἀθανασίου, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων, ὅσους ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς· τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο;

A Jam cum ipse talis sit, talibusque delectetur, qui fieri possit, ut aliquid justi, aut quod rationis sit, sapiat, homo familiaribus suis devinctus, alligatusque iis incantatoribus, qui cerebrum in calceis depressum habent. Inde ego nimirum fieri puto, ut nunc scribat, mox scriptorum pœniteat, deinde mutata sententia succenseat, idque rursum deploret, prorsusque incertus fluctuet, quid agat: ex quibus omnibus facile colligas, pectus ejus mente destitutum esse. Talis igitur cum sit, rectius ejus vicem doleas, quod sub liberali cultu & nomine servus sit eorum, qui ipsum pro sua impia libidine quoquoversum B trahunt. Certe stultitia & fatuitas est, ut ait sacra scriptura, aliis indulgendo seipsum futuro judicio in alimentum ignis mancipare, cum omnia faciat, quæ illi volunt, illisque jus Episcopis insidiandi propinet. Ecce enim nunc denuo Alexandriæ & in Ægypto & per universam Libyam Ecclesias turbavit, & propalam edixit, ut Catholicæ Ecclesiæ ejectis piæ religionis Episcopis, in universum hominibus Arianicæ opinionis traduntur. Hoc & dux exercitus facere incepit, ac jam inde Episcopi, C Presbyterique & Monachi ferro vincti, plagis usque ad mortem cæsi, alio atque alio transmittuntur: Omniaque in singulis locis tumultibus agitantur, Ægyptus & universa Libya in periculum venit, populis rerum iniquitatem indigne ferentibus, cum ante oculos suos videant Antichristo viam præparari: sua sibi eripi, eaque hæreticis dari. Quando igitur unquam audita est tanta iniquitas? quando tale malum vel in persecutione visum fuit? Ethnici erant, qui prius persequebantur, sed tamen in Ecclesias idola non inferebant. Zenobia Judæa D erat, & protectrix Pauli Samosatensis, sed tamen Ecclesias Judæis in synagogas non tradidit. Novum istud odium est, neque simplex persecutio, sed immanitas quædam omni persecutione plena, procœmiumque & præparatio Antichristi. Esto contra Athanasium aliosque Episcopos, quos in exilium misere, comminisci potuerint criminum causas, sed nihil illa ad hoc novum genus malorum.

Quid criminis confingere possunt contra universam Ægyptum, Libyam, & Pentapolim? non enim in singulos insidias moliti sunt, ut mentiendi occasionem haberent, sed simul omnes adorti sunt, unde fit, ut si quid fingere ausint, falsi statim mendacesque appareant. Excæcavit eorum animos malitia, eo ipso quod simpliciter postularunt, omnes Episcopos sine exceptione summoveri, ut clarum facerent, se contra Athanasium, cæterosque Episcopos, quos in exilium misere, non alia de causa, quam ob nefariam hæresin hostium Christi Arianorum, falsum crimen confinxisse. Res enim non amplius latet, sed jam omnibus compertissima est, eo quod & Athanasium e civitate ejici, & Arianis Ecclesias tradi jusserit, adeo ut jam Presbyteri & Diaconi, qui cum Athanasio a Petro usque & Alexandro in clero & Ecclesia fuere, profligentur, & hominibus certo Arianis, neque illis novitiis, sed veteranis, ac jam olim una cum Ario ab Alexandro Episcopo damnatis, Ecclesia donentur, ita in superiori Libya Secundus, in Alexandria Euzoius ille Chananæus, Julius, Ammon, Marcus, Irenæus, Zosimus, Serapion cognomento Securicula: In Libya vero Sisinnius cum juvenibus ejusdem secum hæreseos cultoribus, Ecclesias accipiunt: Sebastianus vero exercituum dux singulorum locorum præpositis, & militaribus præfectis in eam sententiam literas misit, ut veros Episcopos persequerentur, & pro illis suffragatores hæreseos in Ecclesias introducerent. Nihil horum omissum: relegarunt enim Episcopos, qui in clero consenuerant, & per multos annos in Episcopatu ab Alexandro usque Episcopo versati fuerant, ex quibus Ammonium in superiorem Oasim, Muim, Psenosirin, Nilammonem, Plenem, Marcum, Athenodorum in Ammoniacam, in exilium miserunt, nihil aliud captantes, quam in desertis, solisque locis oberrando perirent: Nihil eorum, qui adversa valetudine laborant, miserti, adeo ut iter ægre ob imbecillitatem ferentes, lecticis asportati sint, a tergo ob morbum funeralibus instrumentis subsequi jussis. Certe unus ex eo numero extinctus est, cujus ne cadaver quidem ad suos referri permiserunt. Atque hinc est, quod Dracontium Episcopum in solitudinem eam, quæ circa Clysma est, retruserint. Philona vero, Babylonem.

A ποίαν ἄρα προφάσιν ἔχουσι πᾶσι τὴν Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην, καὶ Πενταπόλεως εἰπεῖν; ὅτι γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλὴν ἤρξαντο, ἵνα κἂν ψεύσασθαι δυνηθῶσιν· ἀλλ' ἅθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο, ἵνα κἂν θέλωσι πλάσασθαι, καταγνωσθῶσιν. ἐτύφλωσε γὰρ αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν ἡ κακία, καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς Ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἠξίωσαν ἐκβάλλεσθαι· ἵνα δείξωσιν, ὅτι καὶ Ἀθανάσιον καὶ καθ' ἕτερον ἄλλων Ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσει πλάσαντες ψευδεῖς· δι' ἣν δὲ ἕτερον, ἢ διὰ τὴν μιαρὰν αἵρεσιν τῶν χειροτονησάντων Ἀρειανῶν. τοῦτο γὰρ λοιπὸν οὐκέτι κρύπτεται, ἀλλὰ πᾶσι μᾶλλον νῦν γέγονε φανερόν. Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξεν ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκείνοις δὲ παραδέδωκε τὰς Ἐκκλησίας. οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες, ἐκβάλλονται καὶ φυγαδεύονται· οἱ δὲ ἀληθῶς Ἀρειανοί, οἱ μὴ ἔξωθεν ἀληθῶς ἐπιχωρίως, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἵρεσιν ἐκβληθέντες μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐπισκόπου. ἐν μὲν τῇ ἄνω Λιβύῃ Σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Εὐζώιος ὁ Χαναναῖος, καὶ Ἰούλιος, καὶ Ἄμμων, Μᾶρκός τε, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ζώσιμος, καὶ Σαραπίων ὁ ἐπίκλην πελέκυον, καὶ ἐν Λιβύῃ Σισίννιος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβοῦντες αὐτοῖς, ὅτοι τὰς Ἐκκλησίας παρειλήφασι· καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς, ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον Περιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις. καὶ οἱ μὲν ἀληθῶς Ἐπίσκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦντες, ἀντ' ἐκείνων εἰσήχθησαν· καὶ ἐξώρισαν μὲν Ἐπισκόπους γηράσαντας ἐν τῷ κλήρῳ, καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ, ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ Ἐπισκόπου, Ἀμμώνιον εἰς τὴν ἄνω Ὥασιν. Μοῖρι δὲ καὶ Ψενόσιριν, καὶ Νιλάμμονα, καὶ Πλήνην, καὶ Μάρκον, καὶ Ἀθηνόδωρον, εἰς τὴν Ἀμμωνιακήν· δι' ἣν ἕτερον, ἢ ἵνα διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι, καὶ οὐδὲ νοσοῦντας αὐτοὺς ἠλέησαν· ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν φέροντες ἤλαυνον, ὥστε φορείοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι, καὶ διὰ τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. ἀπέθανε γὰρ εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχωρήθησαν ἀποφέρεσθαι τοῖς ἰδίοις. διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν Ἐπίσκοπον, εἰς τὰ ἔρημα τοῦ τοῦ Κλύσματος ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα

Ἀδέλφιον εἰς Ψίναβλα τῆς Θηβαΐδος, Ἱέρακά τε καὶ Διόσκορον τοὺς πρεσβυτέρους, εἰς Σοῖνλω ἐξώρισαν· καὶ Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἀγαθὸν, καὶ Ἀγαθοδαίμονα, καὶ Ἀπολλώνιον, καὶ Εὐλόγιον, καὶ Ἀπολλὼ, καὶ Παφνούτιον, καὶ Γάϊον, καὶ Φλάσιον πρεσβυτέρους Ἐπισκόπους· καὶ Διόσκορον, καὶ Ἀμμώνιον, καὶ Ἡρακλείδην, καὶ Ψάϊν πάλιν Ἐπισκόπους ἐφυγάδευσαν· καὶ τοὺς μὲν εἰς λιθουργίαν καταδεδώκασι, τοὺς δ' ἐδίωξαν ἀναιρῆσαι θέλοντες, ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν· λαϊκοὺς μὲν καὶ παρθένους πρότερον καὶ πῦρ σήσαντες αὐτὰς, ἐξώρισαν· ὕστερον πόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις, ὡς μὴ ἡμέρας πέντε, τοὺς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τοὺς δὲ χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγῶτας ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας, καὶ μείζονας θανάτου τὰς βασάνους ὑπομένειν. καὶ τό γε δεύτερον, παντὶ μὲν ἰσχύοντι, οἰκεῖον δὲ τῶν ἀσεβῶν, ἐπειδὴ κοπτόμενοι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μειζόνως ἔτριζον κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀποθνησκόντων ἀπεδίδουν τοῖς ἰδίοις εἰς τάφον· ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα δόξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. ἀλλ' οὐκ ἔλαθον· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις ἑώρακε, καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους καὶ λῃστὰς ἀπεστρέφοντο· καὶ γὰρ καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν, καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μοναχοὺς ἐπείρασαν· καὶ διήρπασαν οἴκους, καὶ οὐθήκας τεθείσας οὐδὲ τῶν Ἐπισκόπων εἰς οἶκον ἐλευθέρων, ἐπεισελθόντες ἥρπασαν, καὶ ἀπεστέρησαν. τὰς χεῖρας κατὰ πελμάτων ἔκοπτον, καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκώλυον. ταῦτα μὲν οὖν τὰ πονηρεύματα τῶν Ἀρειανῶν. οἷα δ' αὐτῶν καὶ τὰ τῆς ἀθεότητος ἀπόχρημα, τίς ἀκούσας οὐ φρίξει; τοὺς μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας καὶ πολυετεῖς Ἐπισκόπους, ἐξοριωθῆναι πεποιήκασιν· ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελγεῖς Ἕλληνας, μήτε κατηχηθέντας· δόξαντες εὐθὺς περαίνειν· καὶ ἄλλους διγυναίους, καὶ ἔτι μείζοσιν αἰτίαις ἐπαλωμένους, διὰ τὸν ὡρισμένους πλοῦτον· καὶ τὴν ἐκ τῆς πολιτείας δυνασείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πολητηρίου ἀπέστελλον αὐτοὺς ὀνομάσαντες Ἐπισκόπους. καὶ λοιπὸν τοῖς λαοῖς, δεινότερα ἐγίγνετο ἡ συμφορά. ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς μισθωτοὺς ἐκείνων, καὶ ἀλλοτρίους ἑαυτῶν, ἐμαίζουν· ἐδημεύουν· εἰς τὰ δεσμωτήρια κατεκλείοντο ὑπὸ τοῦ στρατηλάτου. ἐπεὶ γὰρ τοῦτο προθύμως Μανιχαῖος, ὢν

A Adelphium in Pſinabla Thebaidis. Hieracem autem & Dioſcorum Presbyteros in Soinem, Ammonium item & Agathum, Agathodæmonem, Apollonium, Eulogium, Apollo, Paphnutium, Gajum, Flavium veteres Epiſcopos & Dioſcorum, Ammonium, Heraclidem, Pſaim, rurſus Epiſcopos, profugos fecere, & hos quidem in lapidicinis manciparunt, illos ad necem perſecuti ſunt, multosque laicos numero quadraginta ſpoliaverunt, virgines autem, quas antea flammis admoverant, & ita palmarum flagellis verberaverant, ut quinto die aliæ perirent, aliæ ſub chirurgorum manibus ob ſtimulos palmarum corporibus impactos, graviores morte dolores paterentur, e ſuis finibus ejecerunt. Et quod gravius apud omnes, qui mente valent, ſed tamen, quod proprium eſt impiorum, cum vapulantes fœminæ inter verba Chriſtum invocarent, illi pro majori contumelia dentibus ſuis in eas ſtridebant. Quinimo ne corpora quidem occiſorum ſuis ad ſepulturam conceſſere, ſed locis occultis abdiderunt, ut laterent ſcilicet ipſorum homicidia: verum ea minime latuerunt. Univerſa enim civitas hanc crudelitatem vidit, omnesque eos, ut carnifices, ut maleficos, ut latrones averſati ſunt, quippe qui & Monaſteria everterint, & ignes injecerint ad Monachos comburendos, domosque dirupuerint, & depoſita ab Epiſcopo in ædibus ingenuorum hominum irruentes deprædati ſint, & interverterint, viduasque calcibus obtriverint, eleemoſynis obſtiterint. Iſtiusmodi ſunt ſcelera Arianorum: quid autem pro impia ſua hæreſi conentur, quis quæſo vel audiendo non exhorreſcat? qui tot ac tam graves ætate Epiſcopos relegarunt, & in illorum locum juvenes libidinoſos, Ethnicos, ne catechiſmo quidem imbutos (ea ſpe quaſi res ſtatim confici poſſet) nec non & bigamos, & de maximis criminibus male audientes, opum gratia & potentiæ commendatione, modo aurum darent, veluti emtores e foro ad Epiſcopatus ſummiſere. Ac jam inde gravior calamitas populum preſſit, qui cum averſarentur mercenarios iſtos, ab Arianis quidem pro Epiſcopis ſummiſſos, ſed tamen a ſe alienos, flagellis miſere a duce bonis fiſco addictis concidebantur. Quod admodum libenter faciebat homo Manichæus eo animo,

ne illi ſuos Epiſcopos repoſcerent, & quos averſabantur, reciperent erga homines, nimirum ea agentes, quæ prius inter idola luſerant. Quis hæc vel videns, vel audiens, quis item conſiderans ferocitatem impiorum & tantam injuſtitiam, modo ipſe juſtus ſit, non ingemiſcat? in locis enim infidelium ſuſpirant juſti. Quis igitur, cum iſta fiant, & cum impietas tantam impudentiam ſibi vendicet, auſit jam inde Conſtantium hominem Chriſtianum appellare; ac non potius Antichriſti imaginem eſſe? Quid enim ex notis Antichriſti huic deeſt? aut quid eſt, cur non omnibus modis Conſtantius Antichriſto & viciſſim Antichriſtus Conſtantio ſimilis habeatur? Non in magna Eccleſia in Cæſareo ſacrificia contra Chriſtum & blaſphemias, veluti ex præcepto ejus Ariani & Ethnici fecere? Nonne viſio Danielis iſtiusmodi notis Antichriſtum ſignificat? nimirum quod bellum cum ſanctis geſturus ſit, & quod invaleſcet contra eos, & quod in malitia ſuperabit omnes, qui ante ipſum fuere, & quod humiliabit tres Reges, loqueturque ſermones contra altiſſimum, & quod meditabitur alienare & legum & temporum articulos? Quis igitur unquam alius, excepto uno Conſtantio, talia machinatus eſt? hic enim talis eſt, qualis ille futurus eſt, loquitur ſermones contra Altiſſimum, dum propugnat ſacrilegam hæreſin, & adverſus ſanctos bellum gerit, Epiſcopos in exilia relegans, tametſi pauliſper ad ſuam ipſius perniciem hanc poteſtatem habeat. Nam & ipſe omnes, qui ante ipſum fuere, ſceleribus vicit, novo excogitato perſecutionis modo, & ſtatim a tribus Regibus Britannione, Magnentio & Gallo interfectis, tutelam impiæ religionis ſuſcepit, & ut Gigas contra Altiſſimum arrogantia ſeſe efferre auſus eſt, & rationes mutandæ legis advenit, diſſolvens Chriſti per Apoſtolos tradita ſtatuta, moresque Eccleſiæ invertens, novum conſtitutionum genus excogitans, & quinquaginta ſedium Epiſcopos, & cum ſatellitio militari ad populos invitos ſubmittit, qui pro mutua invicem cum populo notitia minas ſecum deferunt, & diplomata ad judices. Ita enim Gregorium e Cappadocia Alexandriam, ita Germinium e Cyzico Sirmium, ita e Laodicea Nicomediam Cecropium miſit,

Ἵνα τὰς μὲν ἰδίας μὴ ζητῶσιν, ἃς ἂν ἀπεσρέφοντο, δέχωνται ἀνθρώποις τοιαῦτα πράττοντας, οἷα καὶ αὐτὸ τότε ἐν τοῖς εἰδώλοις ἔπαιζον. τίς ἂν ταῦτα βλέπων, ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἀσεβῶν, καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐσιν, οὐ σενάξει; ἐν τόποις γὰρ ἀσεβῶν σένουσι δίκαιοι. τίς τούτων γιγνομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην ἀναισχυντίαν λαβούσης ἔτι τολμᾷ λέγειν Κωνσάντιον Χριστιανόν; ἢ μᾶλλον Ἀντιχρίστου εἰκόνα; τί γὰρ τούτου γνωρισμάτων οὐκ ἐλέλοιπεν; ἢ πῶς οὐ πανταχόθεν οὗτος ἐκεῖνος εἶναι νομισθήσεται; καὶ ἐκεῖνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθείη, οἷός ἐσιν οὗτος; ὅτε ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ γινομένας θυσίας, καὶ τὴν Χριστοῦ βλασφημίας, ὡς ἐξ ἐντολῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν Ἀρειανοί τε καὶ Ἕλληνες; οὐχὶ ἡ ὅρασις τοῦ Δανιὴλ ὅτως σημαίνει τὸν Ἀντίχριστον; ὅτι ποιήσει πόλεμον μὲν τοῖς ἁγίοις, καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὑπερισῆται ἐν κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους πρὸς τὸν Ὕψισον λαλήσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιῶσαι καιροὺς καὶ νόμον. τίς ἂν ἄλλος ποτὲ τοιαῦτα ἐπεχείρησε πρᾶξαι, ἢ μόνος Κωνσάντιος; οὗτος γὰρ τοιοῦτός ἐσιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. λαλεῖ λόγους πρὸς τὸν Ὕψισον, προϊσάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως· καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον, ἐξορίζων τοὺς Ἐπισκόπους· εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν ἔχει. καὶ γὰρ ὅστις πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ, καινὸν ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ· καὶ τρεῖς βασιλεῖς Βρεντανίωνα, καὶ Μαγνέντιον, καὶ Γάλλον καθελὼν, εὐθὺς προέσῃ τῆς ἀσεβείας· καὶ ὡς Γίγας πρὸ τοῦ Ὑψισον ἐτόλμησεν ἐπαρθῆναι τῇ ἀλαζονείᾳ. οὗτος ὑπενόησεν ἀλλοιῶσαι νόμον, καταλύων τὴν μὲν διὰ Κυρίου διὰ τῶν Ἀποσόλων διάταξιν, τὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη, καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρόπον τῆς κατασάσεως. ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ πεντήκοντα μονῶν μεταπέμπεται Ἐπισκόπους ἀποσέλλει πρὸς τοὺς μὴ θέλοντας λαοὺς καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λαοὺς, ἐκεῖνοι φέρουσι τὰς ἀπειλὰς, καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικασὰς γράμματα. ὅτω Γρηγόριον μὲν ἀπὸ Καππαδοκίας ἔπεμψε εἰς Ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμψατο Γερμίνιον· ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀπέσελε·

καὶ Αὐξέντιον μέν τινα φιλοπράγμονα μᾶλλον, ἢ χρισιανὸν ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετεσείλατο· ἵν' ἐπειδὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ Διονύσιον, ἄνθρωπον δύλαβῆ διὰ τὴν εἰς χριστὸν ἀσέβειαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι· ἄνθρωπον μήπω μηδὲ τὴν Ρωμαϊκὴν εἰδότα γλῶτταν, ἢ μόνον ἀσεβεῖν. νυνὶ δὲ πάλιν Γεώργιόν τινα Καππαδόκην ἄνθρωπον, ταμιακῶν ἀρχιδέκτην ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλαμιακῶν ῥυπόμενον, καὶ σφετερισάμενον πάντα, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φυγόντα, προσέταξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν μὴ στρατιωτικῆς φαντασίας, καὶ τῆς δι' στρατηλάτου ἐξουσίας. εἶτα εὑρὼν Ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον, καὶ νεώτερον θράσει, ἠγάπησεν, ὁρῶν αὐτὸν ἕτοιμον εἰς κακίαν· καὶ δι' αὐτοῦ, οἷς ἐθέλοι λοιπὸν, Ἐπισκόποις ἐπιβουλεύειν· ἕτοιμος γὰρ ἐκεῖνος ἐστι πάντα ποιεῖν, ἃ βούλεται βασιλεύς. τούτῳ γοῦν ὑπηρέτῃ χρώμενος, καὶ ἐν τῇ Ρώμῃ πεποίηκε τὸ ἄδοξον· καὶ ἀληθῶς ὁμοίωμα τῆς Ἀντιχρίστου κακονοίας. ἀντὶ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τὸ παλάτιον θρασυνθάσας, καὶ ἀντὶ τῶν λαῶν, τρεῖς πανθλαδίας ἑαυτῷ πεποίηκε παρεῖναι· καὶ λοιπὸν ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις κατασκόπους· ἃ γὰρ ἄν τις Ἐπισκόπους εἴποι κατασήσας δῆθεν Ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ φήλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν· οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἱρετικῶν, ὅτε συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς Ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν. τί οὖν ἔστι τοῦ Ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; ἢ τί πλέον ἐκεῖνος ἐλθὼν τοῦτο ποιήσει; ἢ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν εὑρήσει πρὸς ἀπάτην εὐκολον προητοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν. καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προσκαλεῖται· καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάρχει. τὸ δὲ θαυμαστὸν ὅτι κἂν θεωρήσῃ τοὺς κατηγόρους ἀπορουμένους, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν· ἵνα μηδὲ ἀπολεῖσθαι λοιπὸν ἐξῇ τοῖς ἀδικουμένοις, διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βίαν. καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τοῖς κατ' Ἀθανασίου· τὴν γὰρ Παυλίνου, καὶ Λουκιφέρου, καὶ Εὐσεβίου, καὶ Διονυσίου τῶν Ἐπισκόπων παῤῥησίαν βλέπων· καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου, καὶ Οὐάλεντος περὶ Οὐάλεντα μεταγνόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νυνὶ, εὐθὺς ἀναστὰς εἶπεν· ἐγὼ κατήγορός εἰμι νυνὶ Ἀθανασίου· ἀλλ' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἐὰν λέγωσιν ἕτοι.

Aita Auxentium delatorem potius, quam Christianum e Cappadocia Mediolanum amandavit, ut expulso inde ob suam in Christum pietatem Dionysio viro religioso, cum ibi Episcopum constituat, hominem ne Romanæ quidem lingvæ, sed tantummodo hæreseos peritum. Nunc autem denuo Georgium quendam Cappadocem, ærarii Constantinopoli quæstorem & depeculatorem omnium, atque ex crimine profugum Alexandriam specie militari & autoritate ducis in Episcopatum immittit, ac deinde repertum quendam Epictetum neophytum hominem, juventute ferocem, audacem, in amoribus habet, eo quod eum ad omnia B scelera promtum alacremque conspiceret, ejusque opera Episcopis, quibus velit, insidias struit: Nihil enim est, quod ille gravetur facere, modo Imperatori placeat. Hoc ministro utens, incredibile facinus Romæ designavit, & quod vere referat imaginem Antichristi, ut qui in locum Ecclesiæ Palatium suum succedere voluerit, & pro conventu populi & jure comitiorum, tres Eunuchos præsentes esse jusserit, tresque item κατασκόπους, hoc est, exploratores: non enim eos Episcopos dixeris, ut ipsi Felicem quen- C dam Episcopum in palatio crearent, dignum profecto talibus suffragatoribus. Cæterum populi omnes, cognita hæreticorum pravitate, non permisere, eos Ecclesiam intrare, proculque ab iis recesserunt. Quid igitur hic, quod Antichristi non sit, omisit? aut quid ille, ubi venerit, plus committere poterit? aut quomodo ille in adventu suo non reperit sibi expeditam viam ad dolos ab isto præparatam? Siquidem jam denuo in locum Ecclesiasticæ cognitionis suum palatium, tribunal earum causarum constituit, seque earum litium summum principem & autorem facit. Et quod mireris, si quan- D do criminatores hærere & perplexos esse, ipse eorum vices subit, ut nihil ob ejus vim contradicere liceat falso accusatis. Quod aperte in causa Athanasii ostendit: ibi enim cognita Paulini, Luciferi, Eusebii, Dionysii, Episcoporum libertate docentium ex pœnitentia Ursacii & Valentis falsos esse Athanasii criminatores, neque ulterius fidem habendam esse dictis Ursacii & Valentis, quæ ipsi sua pœnitentia revocaverant, vestigio assurgens ita locutus est, Ego sum Athanasii accusator, meo nomine illis credite.

Hic illis vicissim respondentibus, quo-
nam modo accusator esse possis non præ-
sente reo? esto ut accusator sis, absentia
tamen rei facit, ut in causa judicari non
liceat. Non enim de re Romana judi-
cium est, quo tibi ut Imperatori fides
habeatur, sed de Episcopo agitatur, &
oportet in hoc judicio pari jure cum reo
& accusatore agi. Quomodo autem ac-
cusabis eum, qui ob longinquitatem loci
adesse non potuit? Quod si ea, quæ objи-
cis, ex auditu habes, æquum est, ut iis, quæ
pro se dicit Athanasius, fidem quoque
habeas: quod si illi non credas, crediderіs
autem istis, videbuntur isti ea, quæ dicunt,
propter te & in gratiam tuam dicere, &
Athanasium accusare. Hæc cum audisset,
& recte dicta pro contumelia accepisset,
illos quidem in exilium ejecit: concitatior
autem in Athanasium factus, atrocius in
eum edictum promulgat, nimirum, &
eum debere suas pœnas luere, & Ecclesias
Arianis tradi, iisque se liberum facere, ut
agant, quod velint. Gravia sunt ista &
plus quam gravia, sed tamen istiusmodi,
quæ congruant in eum, qui Antichristi
imaginem induerit. Quis enim videns,
eum in decernendo principem se facere
Episcoporum, & præsidere judiciis Ec-
clesiasticis, non merito dicat, illum eam
ipsam abominationem desolutionis esse,
quæ a Daniele prædicta est? Nam cum
circumamictus sit Christianismo, & in
loca sancta penetret, & inibi consistens
devastet Ecclesias, abrogans canones, vi
cogens, ut sua obtineant, quis unquam
audebit dicere, hoc tempus Christianis
pacatum esse, & non potius persecutio-
nem esse? talemque persecutionem, qua-
lis nec antea fuerit, & qualem fortasse
nemo unquam fecerit, nisi filius ille ini-
quitatis? Hoc ita esse ostendunt Ariani
perduelles, qui se nunc istiusmodi fucis
pingunt. Quapropter præcipue nos vigi-
lare & observare hanc hæresin oporte-
bat, ne hæresis, quæ tantæ impudentiæ
est, virusque suum quasi Cerastes, ut in
Proverbiis scriptum est, effundit, & male
sentiendi de Christo magistram se præ-
bet, illa ipsa sit exitialis prævaricatio,
postquam filius ille iniquitatis revelabi-
tur, qui prorsus habet in Constantio præ-
cursorem suum. Alioqui cur ita contra
sanctos fureret? aut quare ita quasi pro
sua hæresi omni conatu incumberet? &
pro suo hoste haberet, qui insaniis Arii
non obtemperet? & cur quæ a Christi per-
duellibus dicuntur, ita libenter accipe-
ret? & tot & tales Synodos vilipenderet?

εἶτα ἐκείνων λεγόντων, πῶς δυνάσαι κατήγο-
ρος εἶναι, μὴ παρόντος κατηγορουμένου; εἰ
γὰρ συ κατήγορος εἶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν,
δύναται κρίνεσθαι. ἡ γὰρ Ρωμαϊκή ἐστιν ἡ κρί-
σις, ἵν' ὡς βασιλεῖ πιστευθῇς, ἀλλὰ περὶ Επι-
σκόπου ἐστὶ τὸ κρίμα· καὶ δεῖ τὴν κρίσιν ἴσην εἶναι
τῷ κατηγορουντι καὶ τῷ κρινομένῳ· πῶς δὲ καὶ
κατηγορεῖς; συνεῖναι γὰρ οὐκ ἠδύνασο τῷ
μακράν σου τυγχάνοντι, εἰ δὲ ἀπὸ τούτων ἀκού-
σας λέγεις, δίκαιόν ἐστί σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου
λεγόμενα πιστεύειν. εἰ δὲ μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ,
πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται μᾶλλον ὅτι διὰ
σὲ λέγοντες ταῦτα. καὶ εἰς σὴν χάριν κατη-
γοροῦντες Αθανασίου. Ταῦτα ἀκούσας καὶ νομί-
σας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν ὀρθῶς, ἐκείνους μὲν
ἐξώρισε, κινηθεὶς δὲ κατ' Αθανασίου, ἀγριώτε-
ρον ἔγραψεν αὐτόν τε παθεῖν τὰ ἡμόμενα καὶ
τοῖς Αρειανοῖς παραδοθῆναι τὰς Ἐκκλησίας· καὶ
τοῦτο ἐξεῖναι πράττειν, ἃ βούλονται· δεινὰ μὲν
ἔν γε πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα· πέπρωσαι δὲ
πρᾶξις ἅπασι τῷ χριστιζομένῳ τὰ τοῦ Αντι-
χρίστου. τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν ἐξάρχοντα τῶν
νομιζομένων Επισκόπων εἰς πρόσκαιρον τῶν
Ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων, οὐκ ἀπολύτως ἂν
εἴποι, τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ Δανιὴλ εἰρημένον
βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως; τὸν γὰρ Χρι-
στιανισμὸν περιβεβλημένος, καὶ εἰς τοὺς ἁ-
γίους τόπους εἰσερχόμενος, ἐρημοῖ τε καὶ
αὐτοῖς, ἐρημοῖ τὰς Ἐκκλησίας· καταλύων
τοὺς τούτων κανόνας, καὶ τὰ ἴδια πρατ-
βιαζόμενος, ἆρα τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸ
καιρὸν τοῦτον εἰρηνικὸν εἶναι. Χριστιανῶν, καὶ
μᾶλλον διωγμόν; καὶ διωγμὸν, οἷος οὔ-
πωποτε γέγονεν· ἴσως τάχα τις ποιήσῃ ποτὲ
τοιοῦτον, εἰ μὴ ἄρα ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας. οἱ
χρισομάχοι δείκνυσιν, ἀναζωγραφοῦντες
ἐν αὐτοῖς ἤδη. διὸ καὶ μάλιστα προσήκει νῆ-
φειν, μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη, πολλὴν ἀνα-
χυντίαν ἔχουσα, καὶ διαχυνομένη ὡς ἰὸς κα-
κὸς· καθὼς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγραπται
διδάσκουσά τε κατὰ τοῦ Σωτῆρος φρονεῖν, αὐτὴ
ἂν εἴη ἡ ἀποστασία, μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυ-
φθήσεται, πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον ἑαυ-
τοῦ ἀντίον. ἐπεὶ διὰ τί ἄλλως μαίνεται κατὰ τῶν
εὐσεβῶν; διὰ τί ὡς ὑπὲρ ἰδίας αἱρέσεως ἀγω-
νίζεται; καὶ ἐχθρὸν μὲν ἴδιον λέγει τὸ μὴ πει-
θόμενον τῇ Αρείου μανίᾳ, τὰ δὲ ὡς ἀπὸ τοῦ χρι-
σομάχων λεγόμενα καταθυμίως δέχεται, τὰς
τοιαύτας καὶ τοσαύτας Συνόδους ἀτιμάζει;

διὰ τί τοῖς Ἀρειανοῖς ἐπέλυσε τὰς Ἐκκλησίας παραδίδοσθαι; ἢ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὕρῃ, πῶς εἰς αὐτὰς εἰσέλθῃ, καὶ ὑποδέξηται τοῦτον ἑτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῷ; οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ, καὶ πάλιν τοῦ πρὸ τούτου Πέτρου γέροντες Ἐπίσκοποι, ἐξεβάλλοντο· ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο, οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομένους· εὔκολον δὲ τοῦτο Μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρόβλημα. οἱ γὰρ πλεῖστοι, μᾶλλον δὲ οἱ πάντες· οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰσιν, οὐδὲ γινώσκουσι τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ' ὅλως, τίς ἐστι Χριστιανισμὸς, ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ γραφάς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώλων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τῆς πρώτης πολιτείας, διὰ τὴν παλαίπωρον ἀλιτουργησίαν καὶ πρόσασίαν· πείσαντές τε χρήμασι τοὺς πρὸ αὐτῶν Μελιτιανοὺς, εἰς τοῦτο παρῆλθον, καὶ πρὶν κατηχηθῶσιν. εἰ γὰρ καὶ ἔδοξαν, ποία κατήχησις πρὸς Μελιτιανοῖς ἐστιν· ἅμα οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι, ἦλθον ἅμα· καὶ εὐθὺς, ὥσπερ παῖδες ὄνομα λαβόντες, ἐκλήθησαν Ἐπίσκοποι· καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦτοι ὄντες, οὐδὲν ἡγήσαντο τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ διαφέρειν εὐσέβειαν ἀσεβείας ἐνόμισαν. προθύμως γὰρ καὶ ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ γεγόνασιν, ἂν ὁ μὴ ἕτερόν τι πρόσταξῃ βασιλεὺς, ἢ εἰς τοῦτο πάλιν εἰσὶν ἕτοιμοι μεταβάλλεσθαι. ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἄνοια, ταχέως ὑπὸ τὴν σωτήριον καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς, ἣν μεμαθήκασαν, ἀφροσύνῃ καταφέρει τούτους· ἢ γὰρ οὐδέν ἐστιν αὐτοῖς ἀνέκαθεν παντὶ ἢ κλύδωνι προφέρεσθαι, ἕως μόνον εἰσὶν ἀλιτούργητοι, καὶ πρόσασίαν ἀνθρωπίνην ἔχουσι. τάχα δὲ οὐδὲ μεταβάλλεσθαι, ἴσως ἢ πρὸ τούτου ἦσαν· ἢ οἷοι ἦσαν, ὅτε πάντων Ἕλληνες ἐτύγχανον. ἀμέλει τοιοῦτοι τὸν τρόπον ὄντες εὔκολοι, καὶ νομίζοντες πολιτείαν ἀληθῆ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ τῶν εἰδώλων φρονοῦντες, ὥσπερ ἔθνη, εἰσελθόντες εἰς τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἐμίαναν τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν· ποιήσαντες κἂν ὅλως ὀνομαστὴν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐν αὐτῇ. ἔτι γὰρ ὁλοκλήρου μένης τῆς Αἰγύπτου παῤῥησίας τῆς ὀρθοδοξίας ἦν· καὶ διὰ τοῦτ' ἐσπούδασαν καὶ αὐτῇ φθόνον ἐπαγαγεῖν οἱ δυσσεβεῖς, μᾶλλον οὐκ αὐτοὶ, ἀλλ' ὁ κινήσας αὐτοὺς διάβολος·

Aaut cur Arianis Ecclesias tradi juberet? nisi ut, cum Antichristus venerit, habeat paratas rationes, quibus in Ecclesias introeat, istumque sibi ita diligenter locum præparantem amplexetur? Nam qui ab Alexandro, & ante Alexandrum ab Achilla, & ante Achillam ab ipso usque Petro senes Episcopi fuere, eliminantur: illi contra, quos asseclæ militum in Episcopos nominarunt, introducuntur, neminem interim alium nominantes, quam qui polliceantur, se idem cum ipsis sentire. Quæ conditio facillima est Meletianis: Nam plerique eorum vel potius omnes impie educati sunt, neque cognitam habent sanam in Christo fidem, aut quid omnino sit Christianismus, aut quas nos Christiani habeamus scripturas. Aliqui enim eorum ab idolis, aliqui ex curia, aut e summis Magistratibus prodeuntes, ob miseram immunitatem præfecturamque persvasis pecunia Meletianis majoribus suis, ad hoc dignitatis, etiam priusquam catechismo imbuerentur, evecti sunt: aut si in speciem videantur catechismo imbuti, quæ quæso ratio catechismi apud Meletianos? imo sine omni specie huc provolarunt, & statim quasi pueri accepto nomine, Episcopi appellati sunt, & propterea, quia tales erant, rem pro nihilo habuerunt, neque inter pietatem impietatemque ullum discrimen esse arbitrati, promte certe & quam citissime Ariani ex Meletianis facti sunt: quod si postea aliud quippiam Imperator jusserit, in id quoque rursum se promptissime immutabunt. Siquidem piæ religionis ignorantia facile eos ad consvetam, & quam ab initio didicerunt, vecordiam deducit, & pro nihilo illis est, omni vento & fluctu circumferri, modo id solum ipsis contingat, ut sint immunes, & humanas præfecturas habeant. Quid si dicas, eos nihil immutatos, sed tales etiamnum permanere, quales in gentilitate antea fuerant? Illi igitur istis moribus tam lubricis, & incertis, quid miri, si Ecclesiam pro functione Magistratuque curiali habeant? & cum idololatræ animo ac sententia sint, non aliter quam gentes in bonum Salvatoris nomen irrumpunt, Ægyptumque contaminant: in eam rem opera curaque impensa, ut Arianæ hæresis nomen ibi quoque invalescat: cum antea saltem per universam Ægyptum libera securaque erat Orthodoxæ fidei professio? ac propterea etiam his provinciis suam lucem invehere studuerunt, non tam ipsi Ariani, quam qui illos concitat diabolus:

ut cum venerit ejus præco Antichristus, inveniat in Ægypto & ipsas Ecclesias suas esse, & in Meletianis suo jam ante catechismo imbutis, sese delineatum figuratumque agnoscat. Tale ergo iniqvum illud edictum, quod a Constantio prodiit. Populi certe magna erat ad martyrium promtitudo, ingensque odium adversus impiissimam hæresin, & luctus permagnus, & gemitus in Ecclesiis, omnibus ad Dominum vociferantibus: *Parce, Domine, populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in vituperium inimicis tuis, sed festina, ut eripias nos de manu iniquorum.* Ecce enim famulis tuis non parcunt, & viam Antichristo præparant. Non est sperandum, ut Antichristo Meletiani resistant, non illis cura est veritatis, neque Christum abnegare inter mala numerant: non enim sinceriter ad Verbum Dei accesserunt, sed ad omnia tanquam Chamæleontes transformantur, semper mercenarii eorum, qui ipsorum operam requirunt: non veritatem pro scopo habent, sed veritati voluptatem anteponunt, solumque id dicunt: *Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.* Histrionum igitur Epicritianorum ex Meletianis transfiguratorum scopus talis est, talisque perfidia in moribus. Qui autem sunt fideles servi Salvatoris & vere Episcopi, sinceriterque credunt, & non sibi, sed Domino vivunt, quique fideliter pii sunt in Christum Dominum JESUM, intelligunt, quemadmodum prædixi, falsas contra veritatem criminationes esse, & manifesto eas fictas esse in gratiam Arianæ hæreseos: plane enim ex Ursacii Valentisque pœnitentia percipiunt sycophantiam contra Athanasium, ut eum e medio tollerent, & hæresin in Ecclesias Christi mitterent, compositam conflatamque esse, ac propterea, ut veri propugnatores & præcones Dei, maluerunt potius contumeliam & exilium pati (quod & re experti sunt) quam contra Athanasium subscribere, & Arianis communicare. Non enim immemores fuere eorum, quæ didicerant, ut quibus certissimo constabat, proditoribus esse ignominiam multam, confitentibus vero regnum cœlorum esse destinatum: iisque, qui confessionem pro levi habent, & metuunt Constantium, nihil boni expectandum:

Joel. 2, 17.

ἵν' ἐλθὼν ὁ τότε κήρυξ Ἀντιχείσος, εὑρὴ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ᾠκοδομένας, τάς τε Μελιτιανὰς πεπαιδευμένας ἤδη τὰ ἐκείνου· καὶ ἐπιγνῷ ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις ἤδη μορφωθέντα. τοιοῦτο μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐξελθὸν περὶ Κωνσταντίου πρόσταγμα. τῷ δὲ λαῶν πεπυμμένα μὲν ἐπὶ μαρτύριον, καὶ μᾶλλον μισοῦντι τὴν ἀσεβεστάτην αἵρεσιν, πένθος δὲ ὅμως διὰ τὰς Ἐκκλησίας, καὶ στεναγμὸς πρὸς πάντων, βοώντων πρὸς τὸν Κύριον· φεῖσαι, κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου, ἀλλὰ καὶ τάχυνον τοῦ ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀνόμων. ἰδοὺ γὰρ μέν σου θεραπόντων σὰς ἐφείσαντο, τῷ δὲ Ἀντιχρίστῳ τὴν ὁδὸν προσκαλύζουσιν. οὐ γὰρ ἀντισήσονταί ποτε Μελιτιανοὶ τούτῳ, οὐδὲ φροντίσουσι περὶ ἀληθείας, οὐδὲ λογήσασθαι τὸν Χριστὸν φαῦλον ἡγήσονται· ἄνθρωποι μηδόλως γνησίως προσελθόντες τῷ λόγῳ, πρὸς πάντα καὶ τὸν Χαμαιλέοντα χρηματιζόμενοι, καὶ μισθωτοὶ τῶν ἀνυόντων αὐτῶν τὴν χρείαν γιγνόμενοι. οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παρανομίαν προκρίνουσιν ἡδονῇ καὶ μόνον λέγουσι· φάγωμεν καὶ πίωμεν, ἄριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν Ἐπικριτιανῶν αὐτὴ Μελιτιανῶν πρόθεσις αὕτη, καὶ ὁ τρόπος ἄπιστος. οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀληθῶς Ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως πιστεύσαντες, καὶ μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ζῶντες, ὅτοι πιστῶς εὐσεβοῦντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ γινώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ φανερῶς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ ἐκ τῆς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος μετανοίας κατεμάνθανον τὴν Ἀθανασίου σωτηθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὸν μὲν ἐκ ποδῶν ἄρωσι, τὴν δ' ἀσέβειαν τῶν χριομάχων εἰς τὰς Ἐκκλησίας εἰσάξωσι· ταῦτα σωροῦντες, ὡς ἀληθείας ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες, ὑβρίσθησαν καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον εἵλοντο, καὶ ὑπέμειναν· ἢ κατὰ Ἀθανασίου ὑπογράψαι, καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. οὐ γὰρ ἐπελάθοντο, ἃ ἐδίδαξαν· ἀλλὰ μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις ἀτιμία πολλὴ, τοῖς δ' ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν βασιλεία οὐρανῶν. καὶ τοῖς μὲν ὀλιγωρήσασι καὶ φοβηθεῖσι Κωνστάντιον, οὐδὲν ἔσται ἀγαθὸν τοῖ

Τοῖς ὑπομένουσι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς ὁ χειμῶν τοῖς ναύταις ὕδωρ λιμήν, ὡς Ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος· οὕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ ἀφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γεγένηται· οἵαν ἔσχεν Ἰωσὴφ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας· οἵαν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλὰς τῶν βασιλικῶν· οἵαν ἔχει νῦν ὁ Παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· οἵαν πάντες προσδοκῶντες, καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ λαοί. Ταῦτα βλέποντες, οὐκ ἠθύμησαν τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει, καὶ πλέον ἤυξησαν τὴν προθυμίαν. πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ τῆς συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν, καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ὁμοφροσύνῃ· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον. πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις εἰπεῖν λέγειν τῆς μυσαρᾶς καὶ χείρονος ταύτης αἱρέσεως, πολλὰ δὲ καὶ ἀποδείξειεν ἄν τις εἶναι προοίμια τοῦ Ἀντιχρίστου, τὰ παρὰ τοῦ Κωνσταντίου. ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδέν ἐστιν ὅλοκον ἐν αὐτῇ, πάντες δὲ ῥύπου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται, ὥστε μὴ μόνον ἐξ ἀκοῆς φθυκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς βδέλυγμα κυνὸς, καὶ δράκοντων ἰόν· ἔστι δὲ καὶ Κωνσταντίου ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα φέρων ὑποκείμενος· ἵνα μὴ μάχῃς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρχεθῆναι τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ πάντας αὐτῆς πειθῆναι προαγγέλλουσα διά τε τὰς ἄλλας αἱρέσεις, καὶ μάλιστα διὰ ταύτην. ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ προάγγελμα τοῦτο· ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτοῦ καὶ ἀφορίσθητε, οἱ φέροντες τὰ σκεύη τοῦ Κυρίου. τοῦτο γὰρ πρὸς διδασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν· ἵν' ὁ μὴ ὑπ' αὐτῶν, ἐξελθὼν ἀπὸ Σοδόμων μηκέτι πρὸς αὐτὰ ὑποστρέψῃ, μήποτε πάθῃ τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ. εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἱρέσεως διέμεινεν, ἐχέτω τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· οὐκ ἐξεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς θεὸν ἀλλότριον, οὐδὲ προσεκυνήσαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν, οὐδὲ ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεὸν, διὰ τοῦ σοῦ Λόγου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

A contra, sustinentibus tribulationes, uti nautis, ex tempestate tranqvillum portum: utqve athletis, post certamen coronam, ita ipsis magnam & æternam lætitiam & hilaritatem in cœlis paratam esse, qvalem obtinuit Joseph post tribulationes suas, qvalem magnus Daniel post tentationes suas; & plurimas aulicorum insidias, qvalem nunc habet Paulus a Christo coronatus, qvalem expectant, qvi ubiqve sunt, populi Christi. Hæc, inqvam, illi respicientes, non succubuerunt animo, sed magis ac spe invaluerunt, majoremqve alacritatem induerunt: certi enim facti de sycophantiis & impietate B hæreticorum, persecutorem damnant, & cum iis, qvi persecutionem patiuntur, animo sententiaqve concurrunt, ut corona confessionis potiantur. Multa porro præterea sunt, qvæ adversus hanc impuram & Christo hostilem hæresin dicere liceat, multaqve item, qvibus pleraqve Constantii studia præludia esse Antichristi ostendere possis, cum & Propheta locutus sit: *A pedibus usqve ad caput*, nihil esse, qvod in hac hæresi plena omnibus sordibus & impietate, cum ratione congruat, ac tam tetra, ut si vel leviter audias, eam tanqvam vomitum canis, & C serpentum virus abomineris. Constantius autem propalam imaginem Antichristi præ se fert. Ideoqve ne prolixior fiat oratio scripturæ, acqviescere, ejusq; præceptis obtemperare, cum ob alias hæreses, tum maxime ob istam, præclarum duxeris. Scripturæ autem præceptum hoc est, *Absistite, absistite, illinc egredimini, & immundum ne tetigeritis, recedite ex medio illorum, segregamini ab illis, qvi fertis vasa Domini.* Id enim omnibus pro doctrina sufficit, ut si ab illis deceptus sit, inde, veluti e Sodomis egrediens, non amplius se ad eos reflectat, ne eadem patiatur, qvæ uxor Loth. Qvod si qvis purus ab initio ab hac hæresi manserit, habeat ille gloriam suam in Christo: dicatq;: Non extendimus manus nostras ad Deum alienum, nec adoravimus opera manuum nostrarum, nec servivimus creaturæ, præter te Deum, qvi omnia creasti per Verbum tuum, unigenitum Filium Dominum nostrum Jesum Christum,

Es. 52.

per qvem tibi Patri una, cum ipso Verbo in Spiritu sancto gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

δι' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

ATHANASII EPISCOPI AD omnes ubique Monachos, de iis, qvæ ab Arianis sub Constantio gesta sunt, liber totus a Papa illo contra Constantium compositus est.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ Μοναχοὺς περὶ τῶν γεγονότων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου. ὅλος ὁ λόγος δι' ὅλου, κατὰ Κωνσταντίου συντέτακται τῷ Πάπᾳ.

B

TESTIMONIA SECUNDA.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Hæc publice testata sunt per eos, qvi subscripserunt.

Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῆς ἐξῆς ὑπογραφόντων.

POPULUS ALEXANDRINUS Catholicæ Ecclesiæ, qvæ est sub Athanasio reverendissimo Episcopo.

Ο ΛΑΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ὑπὸ Ἀθανάσιον τὸν αἰδεσιμώτατον Ἐπίσκοπον.

C

JAMPRIDEM protestati sumus de nocturna, qvam passi sumus, tam nos qvam templum dominicum, invasione: tametsi ibi testimonio opus non fuit, qvæ universa civitas cognita habet. Occisorum enim corpora reperta, & in publico exposita fuere, arma item & arcus in templo dominico scelera, qvæ facta sunt, qvasi vociferantur. Sed tamen qvia post testimonia nostra, clarissimus Dux Syrianus vi nos omnes compellit, ut nullum tumultum factum fuisse; neqve qvemqvam occisum esse, testimoniis nostris sibi adstipulemur: qvod ipsum non leve argumentum est, ea non ex sententia humanissimi Imperatoris Constantii acta esse: non enim de factis suis metum concepisset, si ex mandato ea fecisset, qvi qvidem, nos homines Christianos precibus ipsum convenientes, ne vi grassari, aut facta inficiari vellet, fustibus concidi jussit, qva re abunde declaravit, belli nocturni in Ecclesiam se autorem fuisse, propter ista omnia, qvæ jam recensuimus, nunc denuo eadem hæc pro testimonio dicimus. Deinde, cum qvidam ad pientissimum Augustum iter haberent, adjuravimus eos per salutem pientissimi Cæsaris Constantii,

D

ΗΔΗ μὲν διεμαρτυράμεθα, περὶ ἧς πεπόνθαμεν, νυκτερινῆς ἐφόδου, ἡμεῖς τε καὶ τὸ κυριακόν· εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεία οὐκ ἦν, ἐφ' οἷς πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκε τεκμηρίοις· τά τε γὰρ διερθαρμένα σώματα τῶν διαφθαρέντων, δημοσίᾳ προτέθειται, καὶ τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὅπλα τε καὶ τόξα, κέκραγε τὴν προδοσίαν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μὴ τὴν διαμαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος Δοὺξ Συριανὸς διάζεται πάντας συνθέσθαι μόνον, ὡς ὅτε θορύβου γενομένου, ὅτε τινὸς ἀποθανόντος· ἔλεγχος δὲ οὐκ ὀλίγος, μὴ γεγονέναι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς ὕστερον γενομένοις, εἰ μὴ πρόσταξεως ταῦτα ἐπεποιήκει· εἰ γὰρ εἰσελθόντας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ αἰτιωμένους μηδενὶ βίαν ποιεῖν, μηδὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα, ἐκέλευσε, χειστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας, καταπονῆσαι ῥοπάλοις· δῆλον ἦν ἐκ τούτων τὸν γενόμενον νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρόμεθα, ἤδη καὶ μελλόντων ἴσως ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Αὐγοῦστον. ὁρκίζομεν δὲ κατὰ τὸν παντοκράτορα Θεὸν, καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου,

τὸν τε ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτε Μάξιμον, καὶ τὸν Κυριώσους, ὀμνύειν παντὶ σπουδῇ τὴν εὐσέβειαν τοῦ Αὐγούστου, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων. ὁρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας, κηρύξαι ταῦτα παντοχοῦ, καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου ἀνενεγκεῖν, καὶ εἰς τοὺς ἐπάρχους, καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικάσας· ἵνα γνωσθῇ ὁ γενόμενος πόλεμος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐν καιρῷ τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου ἐποίησε Συριανὸς γυναῖκας μάρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους. ἐπιφωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν Φευρουαρίων, τουτέστι τῆς ιδ. τοῦ Μεχὶρ μηνὸς, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ κυριακῷ, καὶ ταῖς δεήσεσι σχολαζόντων· σύναξις γὰρ ἔμελλε τῇ πρωΐ γίνεσθαι· ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπῆλθεν ἡμῖν τε καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ λαμπρότατος Δοὺξ Συριανὸς, μετὰ πολλῶν λεγεώνων στρατιωτῶν, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη, καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη, καὶ ταῖς περικεφαλαίαις ἐπὶ τῶν κεφαλῶν. καὶ ἀληθῶς δεομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινομένης, τὰς μὲν θύρας κατέαξαν. ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεῴγησαν αἱ θύραι, εἰσῆλθον· καὶ οἱ μὲν ἐστῶτες, οἱ δὲ ἠλάλαζον, καὶ κτύπος ἐγίνετο τῶν ὅπλων, καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ σκότει τῶν λύχνων φωτί· καὶ λοιπὸν τὰ ὑπὸ τούτων, παρθένοι ἀνηρεθῶσι, καὶ πολλοὶ κατεπατήθησαν, καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις ἐπεχομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες γυμνούμενοι ἐθανατώθησαν. ἔνιοι δὲ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν ἐτρέποντο, καὶ γυμνὰς ἔσων τὰς παρθένους, ὁπότε φόβος μὴ αὐταῖς μείζων τοῦ θανάτου, τὸ καὶν ὅλως ἅπτεσθαί τινας αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν Ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου, παρατρέπων πάντας δέχεσθαι· ὁ δὲ Δοὺξ ἐστρατήγει, ἔχων μετ' αὐτοῦ καὶ Ἰλάριον τὸν Νοτάριον, ἐνεργοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. ὁ μὲν γὰρ Ἐπίσκοπος ἑλκόμενος, παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. πρωΐθεις γὰρ μεγάλως, καὶ ὡς νεκρὸς ἑλκόμενος, οὐκ οἴδαμεν, πῶς γέγονεν ἀφανὴς παρ' αὐτῶν. ἀπέκτειναν γὰρ αὐτὸν ἐπαισάμενοι. οἱ δὲ ὡς εἶδον πολλοὺς ἀποθανόντας, προσέταττον τοῖς στρατιώταις, ἀφανῆ τὰ σώματα ποιῆσαι τῶν τετελευτηκότων. αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἁγιώταται παρθένοι ἐτάφησαν ἐν τοῖς μνήμασιν, ἔχουσαι καὶ-

quam Deus omnipotens illi largiatur, obsecravimusque item Ægypti præfectum Maximum, & Curiosos, & clarissimos præfectos, ut omnia principi enarrarent. Adjuravimus quoque naucleros omnes, ut omnia ista ubique divulgarent, & ad aures religiosissimi Augusti, cæterosque præfectos, & quotquot singulis in locis judices, deferrent, ut bellum contra Ecclesiam gestum ubique innotesceret, & quod temporibus Constantii Syrianus virgines, aliosque complures martyres fecisset. Illucescente enim quinto Calendas Februarias die, hoc est, decimo quarto mensis ejus, qui Mecher dicitur, vigilantibus nobis in dominico, & precibo vacantibus, eo quod synaxis parasceves die celebranda esset, derepente per intempestam noctem clarissimus Dux Syrianus cum multis legionibus militum, sagittas strictosque enses, aliaque id genus tela gestantium, non sine galeis cæterisque armis supervenit, ibi nobis plane precibus intentis, in ipsis recitationibus sacrarum lectionum, januas fregit, foribusque vi multitudinis patefactis, statim ex illius edicto alii sagittas mittere, alii bellicum clamare occepere, magnus interea armorum fragor audiri, ensesque ad lucem candelarum micare, virgines multæ calcibus elidi, & in sese mutuo formidine irruentium militum impingere, icti sagittis perfossi concidere, aliqui militum ad prædam versi, virgines denudare, quibus formido vel minimi tactus ipsa morte gravior erat. Episcopus per id tempus sedebat in throno, omnes ad preces cohortans, Dux autem militum acies disponebat, Comitem secum trahens Hilarium scribam, qui illi hanc mentem afflabat, quod ipse exitus rerum declaravit. Episcopus autem cum hinc illinc raptaretur, minimo minus discerptus fuit: & cum in gravi deliquio animi pro mortuo jacuerit, & eorum opera jam nusquam compareat, nescimus, quid de illo factum sit: certe illi necem omnibus modis moliti sunt: deinde cum viderent tot occisorum hominum corpora, jusserunt milites ea in occultis abdere. Sanctissimas autem virgines interfectas, ibidemque relictas, in monumentis se-

pelierunt, qvibus laus martyrii temporibus religiosissimi Constantii obvenit. Diaconi porro in ipso dominico alii plagis concidebantur, alii vinculis constringebantur. Neqve vero huc usqve crudelitatem processisse suffecit, nam post tanta facinora, qvisqve pro libidine suâ, fractis ostiis, introrumpebat, scrutabaturqve omnia, in ea loca penetrans, in qvæ non omnibus Christianis fas est introire. Dux autem civitatis Gorgonius, ista, qvi præsens erat, suis oculis conspexit, nec pro levi argumento istius hostilis incursionis, arma illa haberi debent, qvæ in Dominico ab illis, qvæ irruperant, derelicta fuere, qvæ etiamnum in Ecclesia pendent, adeo ut scelera sua inficiari neqveant. Sæpe enim misit ordinum militarium carnificem, una cum duce, ut ea tolleret, verum id illi hactenus a nobis, ut res omnibus innotesceret, negatum fuit. Qvod si edictum principis est, ut persecutio in nos fieret, parati sumus omnes ad martyrium subeundum: sin minus, oramus præfectum Ægypti Maximum, cæterosqve Magistratus, ut a principe postulent, ne talia in posterum committantur, obsecramusqve, ut nostræ istæ preces ad eum perveniant, ut obtineamns, ne illis liberum fiat, alium Episcoporum introducere, qvod ne fieret, usqve ad mortem restitimus, Athanasium reverendissimum desiderantes, qvem Deus ab initio nobis dedit secundum successionem patrum nostrorum, qvem ipse Constantius religiosissimus Augustus cum literis juramentisqve huc misit? Confidimus enim, si ejus pietas ita resciverit, eum rem istam indigne laturum & nihil contra jusjurandum suum facturum esse, sed jussurum, ut Episcopus Athanasius nobiscum maneat, Illustrissimis consulibus post consulatum Arbæthionis & Colliani designatis decimo septimo die mensis Mechir, qvæ est pridie Calendarum Februarii. Epistola autem prior ad ubiqve Monachos scripta, usqve ad ea, qvæ Alexandriæ in creatione Georgii Cappadocis, ejusqve receptatoribus Arianis acta sunt, porrigitur, ibiqve desinit: seqvens autem epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ, qvæ est Isauriæ, celebratis, narrat Georgii depositionem sive exauctorationem.

A χημα, ὅπ ἐν τοῖς καιρῷς τὸ δυσεβεςάτε Κωνσανλίε γεγόνασι μάρτυρες. Διάκονοι ϑ ἐν αὐτῷ τῷ κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς, καὶ σωεκλείοντο. ϑκ ἄχρι δ' ετότων ἐςὶ τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μ ταῦτα ψευδῆ, ἃ ἐβούλετο λοιπὸν, ὡ ἤθέλετ, ϑύραν κατεάσσων ἠνοῖγε, ἐρεύνα, ἐ ἤρπαζε τὰ ἔνδον. καὶ εἰς τοιάτους τόπους εἰσήρχοντ, εἰς ὃς ὐδὲ πᾶσι τοῖς Χριτιανοῖς ἔξεςιν εἰσελθεῖν. οἷδε ταῦτα ὁ σρατηγος τ πόλεως Γοργόνι· ἐκεῖ γὰρ ἦν. ὃ μικρὸς γὰρ ἔλεγχ τοιαύτης πολεμικῆς ἐφόδ τὸ ἐν τῷ κυριακῷ καταλιπεῖν, τὰ ϖῶλα τ εἰσελθόντων ὅπλα καὶ βέλη, καὶ ξίφη· μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμάθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴ ἀρνήσαθαι δυνηθῶσι· καὶ γὰρ πολλάκις ἀπέσειλε τὸν τ τάξεως δήμιον, ἵ τὸν σρατηγὸν, ϑέλων αὐτὰ ἆραι· καὶ τέως ὃ σωεχωρήσαμεν, ἕως πᾶσι γνωσθῇ. εἰ μὲν οὖν ϖρόσαγμά ἐςι, διώκειν ἡμᾶς, ἕτοιμοι πάντες μαρτυρῆσαι· εἰ δ μήἐςι τὸ Αἰγύπτε ϖρόσαγμα, ἀξιῶμεν τὸν ἔπαρχον τ Αἰγύπτε Μάξιμον, ἢ σὺν πολιτευλαῖς πάντας, ἀξιῶσαι αὐτὸν, μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι· ἀξιῶμεν δ' ε καὶ ταῦτ ἴσως ἡμῖν τὴν δέησιν δώνεχθῆναι, ἵνα μὴ ἄλλον ἵνα Ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν ὧδε, μέχρι θανάτ ἐςήκαμεν, αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδεσιμώτατον Ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἡμῖν δέδωκε, κ διαδοχὴν τ πατέρων ἡμῶν. ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέσατ Αὐγς Κωνσάντι, μ γραμμάτων καὶ ὅρκων ἀπέσειλε. πισεύομεν γὰρ, ὅτι ἐὰν μάθῃ ἡ εὐσέβεια αὐτ, ἀγανακτήσ μὲν ἐπὶ τοῖς γινομένοις, οὐδὲν ἂ ϖρὸς σὸν ὅρκον ποιήσ· ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσ τὸν Ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν. Τοῖς μ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Κολλιανὸ τ λαμπροτάτων, ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις, Μεχὶρ ιζ, ἥτις ἐςὶ τῇ πρὸ μιᾶς εἰδῶν Φεβρουαρίων. ἡ μὲν προγεγραμμένη πρὸς σὺν ἅπανταχοῦ Μοναχοὺς ἐπιτολὴ, τελευτᾷ εἰς τὰ γεγραμμένα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ Γεωργίου τ Καππαδόκ ὑπὸ τῶν δέκα τῶν Ἀρειανῶν· ἡ δ ἑξῆς ἐπιτολὴ περὶ τ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ καὶ ἐν Σελευκείᾳ τ Ἰσαυρίας γεγραμμένων Συνόδων διηγουμένη, τὸν προειρημένον Γεώργιον ἐν τῇ Σελευκείᾳ καθῃρῆσθαι.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

B

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΕΝ τῇ Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδων,

DE SYNODIS ARIMINI, quod eſt Italiæ: & Seleuciæ, quæ eſt Iſauriæ, celebratis,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

EPISTOLA.

ΕΦΘΑΣΕ μὲν ἴσως καὶ παρ' ὑμῖν ἡ ἀκοὴ περὶ τῆς καὶ νῦν θρυλλουμένης Συνόδου· καὶ γὰρ βασιλέως καὶ τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησε πανταχῆ γράμματα, καλοῦντα σπουδῇ εἰς ταὐτὸν συνερχομένους. ἐπειδὴ γὰρ καὶ φιλομαθεῖς ὄντες, ζητεῖτε γνῶναι τὰ πεπραγμένα, ἀκόλουθον εἶναι νενόμικα, ἅπερ ἑώρακα καὶ ἔγνων ἀκριβῶς, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶσαι, ἵνα μὴ παρ' ἑτέρων ἀκούοντες ἀμφίβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν· μάλιστα ὅτι τινὲς εἰώθασιν ἑτέρως ἀπαγγέλλειν τὰ πραττόμενα, ἢ ὡς γέγονεν. Ἐν μὲν οὖν τῇ Νικαίᾳ, ὥσπερ ἦν ὁρισθὲν, οὐκέτι γέγονε τὸ συνέδριον, ἀλλὰ δεύτερον πρόσταγμα πεφοίτηκεν, ὥστε δεῦρο μὲν ἐν τοῖς δυτικοῖς μέρεσιν Ἐπισκόπους ἐν Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας συνελθεῖν· δεῦρο δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσιν, ἐν τῇ λεγομένῃ Τραχείᾳ Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συγκροτηθῆναι. ἡ δὲ πρόφασις τῆς τοιαύτης συνελεύσεως ἐθρυλεῖτο περὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· οἱ δὲ ταύτῃ πραγμάτων εἰσὶν, ἀπὸ μὲν τῆς Παννονίας Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης, καὶ Γερμίνιος ὗς, ἀπὸ δὲ τῆς Συρίας, Ἀκάκιος, Εὐδόξιος, καὶ Πατρόφιλος ὁ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου τῆς Σκυθῶν πόλεως τυγχάνων. ἔτι γὰρ ἀεὶ τῆς Ἀρείου μερίδος ὄντες, καὶ μὴ νοοῦντες μήτε πῶς πιστεύσωσι, μήτε περί τινων διαβεβαιῶνται, ἀπατῶντες δὲ ἕκαστον ἠρέμα,

ΕΠΟRTASSE & ad vos qvoqve pervenit rumor ejus Synodi, qvæ nunc omnibus in ore eſt, eo qvod ab Imperatore præfectisqve literæ freqventes in omnem partem ſint miſſæ, eos, qvi illuc C ituri eſſent, convocantes: jam qvia diſcendi cupidi qværitis, qvid actum ſit, rectum putavi, ſi qvæ vidi, qvæqve diligenter exploravi, vobis ſignificavero, ne ſi aliunde ea acceperitis, animo dubio fluctuetis, maxime, cum nonnulli aliter, qvam res acta eſt, referre ſoleant. Niceæ igitur, qvemadmodum ſtatutum erat, nullum Concilium coactum fuit, ſed ſecundum edictum promulgatum eſt, ut Epiſcopi Occidentales Arimini, qvod eſt Italiæ, convenirent: Orientales vero Seleuciæ Iſauriæ, qvæ Aſpera cognomine appellatur. Cauſa autem iſtius concilii D ferebatur in hoc ſita eſſe, ut de fide in Chriſtum Dominum noſtrum ageretur: autores autem iſtius rei ſunt, ex Pannonia qvidem Urſacius, Valens & Germinius, ex Syria vero, Acacius, Eudoxius item & Patrophilus Scytopolitanus, qvi cum Arianicæ factionis eſſent, & ne ſemel qvidem cogitarent, qvid vel crederent vel affirmarent, ſingulos clanculum decipientes,

& deceptis ſementem hæreſeos inſeminantes, nonnullos, qvi aliqvid eſſe videbantur, ſurripuerunt, & inter eos ipſum Conſtantium Imperatorem jam hæreticum factum, ſpecie qvidem illa prælata, qvaſi Synodum inſtituere vellent, cum interim ſperant, ea ratione ſe & Synodum Nicenam occultare, & omnes ita pervertere poſſe, ut impietas pro veritate ubiqve invaleſcat. Primum qvidem ego admiror, idemqve arbitror qvemlibet prudentem facere, qvod, cum univerſale Concilium indictum eſſet, idqve omnes expectarent, derepente diviſio facta ſit, adeo illi illuc, iſti iſtuc convenirent, ſed hoc absqve dubio Numinis providentia procuratum eſt, ut in ſingulis conſiliis, hic qvidem ſinceræ puræqve fidei ſententiæ apparerent, illic autem ſuſpecta incertaqve ingenia cum ſuis moribus ſeſe oſtenderent. Deinde illud mecum cum genuinis fratribus non ſine mœrore in animo revolvi, qvid ſibi vellet iſta diſcurſatio. Qvæ enim res tantopere cogebat, ut orbis terrarum turbandus eſſet? aut cur illi, qvi hoc tempore clerici dicuntur, ſurſum curſitarent, percunctaturi, qvomodo ipſos oporteret in Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum credere? Nam ſi credidiſſent, nunqvam, qvaſi fidem non haberent, de fide qvæſiviſſent. Ea res & catechumenis non tenue ſcandalum, & Ethnicis non vulgarem, ſed effuſiſſimum cachinnum præbuit. Si Chriſtiani, veluti e ſomno expergiſcentes, nunc demum qværant, qvomodo in Chriſtum oporteat credere, clerici certe illorum, qvanqvam autoritatem apud populum hactenus qvaſi magiſtri obtinuerint, hunc tamen ſeſe infideles eſſe declaraverunt, cum id qværant, qvod non habent. Et ignorat Urſacius cum ſuis, qvi horum autores ſunt, qvantam ſibi iram theſaurizet, cum Dominus per ſanctus loqvatur: *Va illis, per qvos nomen meum in gentibus blaſphematur.* Ac deinde per ſeipſum in Evangeliis: *Qvi ſcandalizaverit unum ex puſillis iſtis, melius eſt, ut mola aſinaria ad collum illius appendatur, & demergatur in altum maris, qvam*, ut Lucas ait: *Aliqvem ex parvis iſtis ſcandalizet.* Qvid enim doctrinæ ad pietatem defuit Catholicæ Eccleſiæ, ut nunc de fide qværendum videretur? Qvin verbis ſuis de fide conſules præfigunt, ſub qvibus res acta eſt:

καὶ σπέρματα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ὑποσπείροντες, ὑφήρπασάν τινας τῶν δοκούντων εἶναί τι, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνσάντιον αἱρετικὸν ὄντα, χρηματισάμενοι τῇ πίστεως, ὥστε ποιῆσαι ψευδῆ Σύνοδον, νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, καὶ οὕτω πάντας μεταπείθειν, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχοῦ. πρῶτον μὲν οὖν ἔγωγε θαυμάζω· ἡγοῦμαι δ', ὃ πάντα ὀνήσιμον φρόνιμον τοῦτο συμβαλεῖν, ὅτι, Καθολικῆς ἐκλεισίας Συνόδου, καὶ ταύτην πάντων προσδοκώντων, ἐξαίφνης διῃρέθη· καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ συνῆλθον, οἱ δ' ὧδε συνεκρότησαν ἑαυτούς. ἵν' δ' ἄρα τοῦτ' ἦν τῆς προνοίας ἔργον, ἵνα ἐν ἑκάστῃ, τῇ μὲν τὸ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς πίστεως δειχθῇ φρόνημα· τῇ δὲ τὸ ὕποπτον καὶ ἀμφίβολον ἤθος ἐλεγχθῇ. ἔπειτα κἀκεῖνο διενοούμην μετὰ τῶν ἐνταῦθα γνησίων ἀδελφῶν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἠχαλλόμην, θεωρεῖν τὸ ἀπρεπὲς τοσαύτης συμφορᾶς. τί γὰρ τοσοῦτον ἦπειξεν, ὥστε τὴν οἰκουμένην διαταραχθῆναι; καὶ οὐ λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικοὺς διατρέχειν δεῦρο, καὶ ζητεῖν. πῶς ἄρα μάθωσι πιστεύειν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν, ὡς μὴ ἔχοντες, ἐζήτουν. τοῦτο δὴ τοῖς μὲν κατηχουμένοις, οὐκ ὀλίγον σκάνδαλον· τοῖς δὲ Ἕλλησιν, ἀπὸ τοῦ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πλατεῖ γέλωτα παρέσχεν, εἰ Χριστιανοί, ὥσπερ ἐξ ὕπνου νεῦν ἐγερθέντες, ζητοῦσι, πῶς δεῖ περὶ Χριστοῦ νεῦν πιστεύειν. οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοὶ τούτων· καί τοι τὰ πρεσβεῖα περὶ τοῦ λαοῦ σπουδάζοντες, ὡς διδάσκαλοι· νεῦν ἠλέγξαν ἑαυτοὺς ἀπίστους, ζητοῦντες, ὅπερ οὐκ ἔχουσι. καὶ ἠγνόησαν οἱ περὶ Οὐρσάκιον τούτων αἴτιοι γενόμενοι, ὅσην ἑαυτοῖς ἐθησαύριζον ὀργὴν, λέγοντος τοῦ Κυρίου, διὰ μὲν τοῦ ἁγίου· Οὐαὶ, δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. διὰ δὲ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· ὃς ἂν ἐνὶ σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης, ἢ ἵνα ὡς ὁ Λουκᾶς προσέθηκε, σκανδαλίσῃ τῶν μικρῶν τούτων ἕνα. τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα νεῦν περὶ πίστεως ζητῶσι; καὶ τὶ χρὴ ποιεῖν τῶν παρόντων χρόνων προθέσεσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντων ῥημάτων δῆθεν περὶ πίστεως;

Οὐρσάκιος γὰρ καὶ Οὐάλης, καὶ Γερμίνιος, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πεποιήκασιν, ὃ μήτε γέγονε, μήτε ἠκούσθη πώποτε παρὰ Χριστιανοῖς. γράψαντες γὰρ, ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προσέταξεν τῷ ὑπατείῳ, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τῷ ἡμέρᾳ τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ὅτι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσαντίου ἀρχῇ ἔχει τούτων ἡ πίστις. πάντα γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραψαν. πρὸς τούτοις δεῖ τοῦ Κυρίου προσποιήσασθαι γράφειν, ἄλλον δ' ἑαυτοῖς ἑκάστοτε ὀνομάζουσιν ἑαυτοῖς Κωνσάντιον· αὐτὸς γὰρ αὐτῷ ὁ τοῦτο δυνασείαν τοῦ ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων καὶ αἰώνιον τὸν αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν, οἱ τὸν υἱὸν αἰδίον ἀρνούμενοι· ὅτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν χρησομάχοι. ἀλλ' ἴσως αὐτοῖς ἐστι πρόφασις τῆς ὑπατείας ἡ τῶν ἁγίων προφητῶν χρονογραφία. ἀλλὰ καὶ τοῦτο βουλήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ τοῦ ἀμάθειαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλουσιν· αἱ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητείαι, χρόνων ἔχουσι μνήμην. καὶ Ησαΐας μὲν καὶ Ωσηὲ ἐν ἡμέραις Οζίου, καὶ Ιωάθαμ, καὶ Αχὰζ, καὶ Εζεκίου γεγόνασιν. Ιερεμίας δὲ ἐν ἡμέραις Ιωσίου. Εζεκιὴλ δὲ καὶ Δανιὴλ ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου, καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις προεφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου, ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν· οὐδὲ τὰ αὐτῶν δὲ πίστεως σημεῖα χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τὰ δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας ἦσαν οἱ χρόνοι. ἦν δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγουμένη μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπακόλουθα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Ισραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι. καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι, οὐκ ἀρχῆς πίστεως, καθὰ προεῖπον· ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' ὃς ὅτοι ἡγούμενοι, τοιαῦτα προεφήτευον. ὅτοι δὲ οἱ νῦν σοφοί. οὐκ ἰστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες· ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ Καθολικὴ, οὕτως προσέθηκαν καὶ τῷ ὑπατείαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τῷ ἡμέραν· ἵνα ὥσπερ οἱ ἅγιοι τὰ ἱστορειῶν καὶ τὰ ἑαυτῶν διακονίας οὕτω χρόνους ἔγραφον· οὕτως ὅτοι τὴν ἑαυτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημαίνωσι. καὶ εἴθε δεῖ τὰ ἑαυτῶν ἔγραφον· νυνὶ γὰρ ἤρξαντο· καὶ μὴ ὡς δεῖ τὰ Καθολικῆς ἐπεχείρουν. ἃ γὰρ ἔγραψαν, οὕτω πιστεύομεν· ἀλλ' ὅπ ἐξετέθη ἡ Καθολικὴ πίστις.

A Ursacius enim & Valens, Germiniusqve cum cæteris suis gregalibus id fecere, qvod antea nec factum, nec auditum est apud Christianos. Cum enim scripsissent eam fidem, qvam voluerunt, addidere & Consulatum, & mensem diemqve ejus temporis, ut omnibus prudentibus palam facerent, non olim, sed nunc demum eorum fidem sub Constantio initium accepisse. Omnia enim respectu suæ hæreseos scripserunt: deinde cum simularent, se de Domino scribere, alium sibi Dominum, Constantium scilicet, creaverunt: ille enim ipsis impie agendi facultatem præbuit: suumqve Imperatorem æternum appellaverunt, qvi Filium Dei æternum esse negant, tantos se pro impietate Christo hostes præbent. Sed fortasse causam additorum consulum se mutuatos esse ex chronographia sanctorum Prophetarum jactaverint: qvod si ausi sint dicere, multo liqvidius suam inscitiam manifestabunt. Nam sanctorum Prophetiæ temporum memoriam habent, Esaias qvidem & Osee in diebus Osiæ, Joathan, Achab, & Ezechiæ vixerunt, Hieremias vero in diebus Josiæ. Ezechiel porro & Daniel sub Cyro & Dario, aliiqve aliorum temporibus prophetarunt, non religionis fundamenta jacientes: nam ea & ante ipsos & ante constitutionem mundi fuit, & semper B est, qvam Deus nobis in Christo præparavit. Neqve fidei suæ tempora assignarunt, siqvidem & ante ea tempora fideles homines extiterant, sed tempora suæ annunciationis notaverunt. Erat autem principalis eorum annunciatio de adventu Salvatoris: sed tamen, qvæ appendicem qvoqve sibi annexam haberet, eventa Israelitis & gentibus futura. Notæ autem temporum annaliaqve ita assignata non initium fidei, qvemadmodum jam dixi, sed initium Prophetarum, qvo inceperant divinare, complectebantur: isti C autem sophi non in enarratione historiarum, non in prædivinatione rerum futurarum, sed in expositione fidei. Post hæc verba (edita est Catholica fides) statim consulatum, mensem, diem adjecerunt, ut qvemadmodum sancti historiarum suiqve ministerii tempora assignabant, ita isti suæ fidei tempora assignarent, atqve utinam in sua fide hanc assignationem fecissent, & non in titulo Catholicæ fidei hoc ausi fuissent: Non enim tali formula, ut dicerent, verborum rem conscripserunt, nos ita credidimus, sed hac specie edita est Catholica fides. D

improbitas ergo hæreſeos iſtius ſuorum inſcitiam prodit, & novum iſtud ſcribendi genus paria facit cum Ariana hæreſi: illo enim ſcripto indicant initium ſuæ fidei, & qvando primum inceperint credere, atqve jam inde volunt, fidem ſuam prædicari, eadem ratione, ut apud Evangeliſtam Lucam edictum deſcribendi orbis exiiſſe dicitur, qvod cum antea non eſſet, ipſo die, qvo per authorem ſuum promulgatum fuit, incepit eſſe: ita iſti qvoqve ubi ſcripſerant, edita eſt fides, eo ipſo oſtenderunt, novitiam eſſe ſententiam ſuæ hæreſeos, & eam prius non fuiſſe. In eo vero, qvod addiderunt titulum Catholicæ fidei, non ſentiunt, ſe delapſos in amentiam Cataphrygum, adeo ut ipſi pro eorum more loqvantur, Nobis primum revelatum eſt, a nobis incipit fides Chriſtianorum. Et ut illi Maximillam & Montanum, ita iſti pro Chriſto Conſtantium dominum ſuum nuncupant. Qvod ſi ſecundum ipſos ab iſtis conſulibus principium ſuum fides accepit, qvid facient Patres & beati martyres? aut qvid ipſi facient illis, qvi ab eis in Chriſtiana religione inſtituti ſunt? ante conſules iſtos dormierunt, qvomodo illos excitabunt, ut, qvod illos docuerunt, ex animis illorum evellant? & qvæ tanqvam a ſe nunc inventa ſcripſerunt, in eos inſerant? Adeone craſſi ſunt, ut nihil fingere qveant, niſi cavillationes, easqve & indecoras & incredibiles, & ſtatim de proximo argumentis refutabiles? Siqvidem Nicena Synodus non temere habita eſt, ut qvæ habeat graviſſimos uſus, & legitimam rationem. Syri etenim, Cilices & Meſopotamiani in cauſa feſti claudicabant, atqve una cum Judæis Paſcha celebrabant, & jam tum Ariana hæreſis, qvæ contra Eccleſiam inſurrexerat, & ſuos propugnatores habebat, qvi ipſam defenderent, & qvi piis inſidias facerent, Euſebianos ſcilicet. Atqve ea cauſa fuit, cur univerſus orbis in concilium coiret, ut & eodem die, ubi feſtum celebraretur, & hæreſis, qvæ ſuppullulaverat, anathemate percuteretur: qvod & factum eſt. Nam & Syri in aliorum ſententiam traducti ſunt, & Arianam hæreſin decreverunt pro Antichriſti præcurſatrice habendam eſſe, & ſcriptis contra eam editis placita ſua promulgarunt. Sed tamen cum tot ac tanti viri eſſent,

A τὸ μὲν ἓν ϛλμηρὸν τῆς αἱρέσεως ἐλέγχῳ τῷ ἀμαθεῖσθαι αὐτῶν· τὸ δὲ καινὸν ὄνομα τῆς γραφῆς, ἴσον ἐστὶ τῆς Ἀρειομανῆς αἱρέσεως· ὅτω γὰρ γράψαντες, ἔδειξαν, πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοὶ, ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βάλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. καθάπερ καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἐτέθη δόγμα περὶ τῆς ἀπογραφῆς, καὶ τότε τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνου ἤρξατο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος· ὅτω καὶ ὅτοι γράψαντες, ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις, ἔδειξαν, ὅτι νεώτερόν ἐστι τὸ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον. εἰ δὲ

B προσέθεσαν τῆς Καθολικῆς, ἔλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν παράνοιαν τῆς ἀπὸ Φρυγίας, ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν, ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῆς Χριστιανῶν. καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι Μαξιμίλλαν καὶ Μοντανὸν, ὕτως ὅτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ Κωνσάντιον δεσπότην ἀπεγράφοντο. εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑποτάσεως ἄρχεται ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν κατηχηθέντας, καὶ

C περὶ τῆς ὑποτάσεως ταύτης κοιμηθέντας; πῶς αὐτοὺς ἐγείρουσιν, ἵνα, ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι, τούτους ἀπαλείψωσιν, ἃ δὲ νῦν ἐφευρόντες ἔγραψαν, ἀπαιτήσωσιν αὐτοῖς; ὅτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς καὶ ἀπιθάνους, ἐχούσας ἐγγὺς τὸν ἔλεγχον; ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, οὐκ ἁπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τινὰ χρείαν κατεπείγουσαν, καὶ τινὰ αἰτίαν εὔλογον. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ Κιλικίας, καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τινα ἑορτὴν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποιοῦντο Πάσχα· ἥ τε Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐπαναστᾶσα ἦν κατὰ τῆς Καθολικῆς

D Ἐκκλησίας, καὶ προστάτας εἶχεν εἴς τε τινὰ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀγῶνα, καὶ εἰς τινὰ κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιβουλὴν, οὓς καλεῖ Εὐσέβιον. καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμενικὴν συναχθῆναι Σύνοδον, ἵνα παντὸς μία τῆς ἑορτῆς ἐπιτελῆται ἡμέρα. καὶ ἡ φανεῖσα αἵρεσις ἀναθεματισθῇ· γέγονε γάρ. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπείσθησαν· τινὲς δὲ Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπεφήναντο πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ κατ' αὐτῆς γράψαντες ἐκδεδώκασι καλῶς. καὶ ὅμως γράψαντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες

οὐδὲν τοιοῦτο τετολμήκασιν, οἷον οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἔτι. οὐ γὰρ προέταξαν ὑπατείαν, καὶ μῆνα, καὶ ἡμέραν· ἀλλὰ περὶ μὲν τὸ Πάσχα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα· τότε γὰρ ἔδοξε πάντας πείθεσθαι. περὶ δὲ τῆς πίστεως ἔγραψαν, οὐκ ἔδοξεν, ἀλλ' ἔτως πιστεύει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία· καὶ οὕτως ὡμολόγησαν, πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν, ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλ' Ἀποστολικόν ἐστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα. καὶ ἃ ἔγραψαν, οὐκ ἐξ αὐτῶν εὑρέθη, ἀλλὰ ταῦτ' ἐστὶν, ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι. αἱ δὲ νεῶν κινήματα παρ' αὐτῶν Συνόδοι, ποίαν ἔχουσιν ἄλογον αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινοτέρα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὴν Ἀρειανὴν, εἰπάτωσαν τὰ τῆς Φρονήσεως αὐτῆς ῥήματα, καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσί; γράφοντές τε ἀναθεματιζέτωσαν τὰς παρὰ τῶν Συνόδων ταύτης αἱρέσεις, ἐν αἷς ἐστι καὶ ἡ Ἀρειανὴ, ὥσπερ οἱ ἐν Νικαίᾳ πεποιήκασιν, ἵνα δόξωσι πιθανὴν ἵνα πρόφασιν ἔχειν τοῦ καινότερα λέγειν. εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτο γέγονε, μηδὲ δυνάνται δεῖξαι, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἔχοντες τὴν ἀσέβειαν Ἀρείου, ταῦτα φθέγγονται, καθημέραν ἐλεγχόμενοι μεταβάλλονται. Τίς ἡ χρεία τῆς Συνόδου; ἀρκέσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γνωμένης πρός τε τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἃς κατέκρινε πάσας διὰ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. καὶ ὁ θρυλλούμενος Ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς ἄθεος, οὐκ ἰδίαν ἐφευρὼν μανίαν θρασύνεται, ἀλλ' εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἑτεροδοξίαν χειμαζόμενος ἀνανάγησε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπαπθέντων παρ' αὐτοῦ μάτην γὰρ περιέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἠξιωκέναι γνῶναι τὰς Συνόδους· ἔστι μὲν γὰρ ἱκανωτέρα πάντων ἡ θεία γραφή. εἰ δὲ καὶ Συνόδου χρεία πρὸς τοῦτο, ἔστι καὶ τῶν πάλαι· καὶ τοῦτο γὰρ οὐκ ἠμέλησαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες· ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν ἔτω καλῶς, ὥστε τὸν γνησίως ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι δυνατὸν παρ' αὐτῶν ἐπιμιμνήσκεσθαι τὴν ἐν τοῖς θείαις γραφαῖς καταγγελλομένην εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν. ὅκνου δὲ ἐπειδὴ μηδὲν εὔλογόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ἀπορεῖσθαι δὲ πανταχόθεν, καὶ τι καὶ προφάσεις πλάττοντες, τὸ λοιπὸν αὐτοῖς ὑπολείπεται λέγειν· ἡμεῖς διὰ τὸ λέγοντες τοῖς πρὸ ἡμῶν, καὶ παραβαίνοντες τὰς τῶν πατέρων παραδόσεις, ἠξιώσαμεν Συνόδου γνῶσιν, ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες, μὴ πάλιν εἰς ἓν συνελθόντων πάντως ἡμῖν ἡ ἀπορία γένηται, ἠξιώσαμεν εἰς

A nihil tale, qvale isti, qvi non nisi tres aut qvatuor sunt, ausi fuerunt facere. Siqvidem nec Consulem, nec mensem, nec diem addiderunt, sed in negotio Paschatis non abhorruerunt ab istiusmodi appendice. Ibi enim placuit, ut adderetur, visum est, ut omnes obtemperarent. De fide vero non scripserunt, visum est, sed ad istum modum credit Catholica Ecclesia, & statim confessio ipsa credendi adjuncta est, ut ostenderent, eam non novam esse sententiam, sed Apostolicam: & qvæ ipsi scripsissent, non esse sua inventa, sed Apostolorum documenta. Contra Synodi ipsorum, qvam qvæso habent legitimam causam, cur instituantur? Si enim recens alia hæresis post Arianam emersit, age, proferant nobis ejus hæreseos commenta, autoresqve sectæ: interim tamen scripris suis anathematizent omnes hæreses ipsorum concilio priores, & inter cæteras etiam Arianam sectam, qvemadmodum patres Niceni fecerunt, ut videantur saltem aliqvam verisimilem occasionem habere nova moliendi. Qvod si tale nihil accidit, neqve qvicqvam istiusmodi ostendere possunt, sed ipsi potius ex morbo Arianæ hæreseos ista loqvuntur, victiqve qvotidie in omnem speciem se mutant. Qvis usus, qvæso, conciliorum, cum Nicenum concilium adversus Arianam cæterasqve hæreses satis valeat, qvas per sanam fidem condemnavit? Porro Ætius, cognomento impius, qvem pro causa habendi concilii toties jactitant, non de propria insania qvasi a se inventa superbit, sed in Arianam, qvæ alterius dogmatibus constat, transiens, cum suis, qvod decepit, naufragium fecit. Frustra igitur circumcursitantes prætexunt, ob fidem Synodos sese postulare, cum sit divina scriptura omnibus potentior. Qvod si ad hanc rem usus Synodi desideratur, supersunt acta Patrum: nam neqve hac in parte negligentes fuere, qvi Niceæ convenerunt, sed ita accurate scripserunt, ut qvi sinceriter eorum scripta legat, facile reminiscatur ejus in Christum religionis, qvæ a sacris literis annunciatur. Ergo cum nullam rationem pro se habeant, omnibusqve undecunqve destituantur, & hæreant, & frustra operosi sint in cavillationibus, illud nimirum illis reliqvum est, ut dicant: Nos qvi majoribus nostris contradicimus, & prævaricamur Patrum traditiones, postulavimus Synodum promulgari, metuentes autem, si omnes in unum conveniant, ne frustra laboraverimus: ita voluimus Synodum indici,

ut ea in duas partes dirimatur, qvo ita a A δύο διαιρεθῆναι τὴν Συνόδον· ἵνα ἐν μέρει γε-
se invicem disjunctis, scriptisqve nostris exhibitis, aliqvid suffurari possimus, minas Constantii impiæ sectæ propugnatoris assidue jactitantes, simplicitatemqve nimiam Niceensium patrum cavillantes, acta Niceensia irrita otiosaqve reddamus. Hæc tametsi verbis non proferant, ad eum tamen finem omnia faciunt & moliuntur. Certe cum multa multoties in diversis Synodis dixerint, & scripserint, nunqvam tamen Arianæ hæreseos mentionem, ut malæ, fecerunt, imo si qvando contigit, ut ex præsentibus aliqvi hæreses criminarentur, ipsi Arianam a Niceno Concilio B damnatam excipiebant, defendebantqve, eosqve, qvi Ariana dicerent, benevolentissime complectebantur. Qvæ res pro insigni argumento est, non ob veritatem, sed ad abolitionem eorum, qvæ Niceæ acta sunt, novas ipsos Synodos comminisci. Qvæ autem in Synodis ab ipsis ipsorumqve similibus acta sunt, rem ita esse adhuc magis probant. Reliqvum igitur est, ut singula, qvemadmodum acta sunt, exponam. Omnibus igitur expectantibus, ut in unum convenirent, qvos imperatoris diplomata evocabant, & unum consilium haberetur, postqvam divisio facta esset, al iqve Seleuciam cognomento Asperam centum sexaginta abiissent: alii Ariminum se contulissent, ubi Episcopi C fuere L. & eo plures: venit etiam ad eundem locum Germinius, Auxentius, Valens, Ursacius, Demophilus & Gajus: ibi cum cæteri Episcopi ex sacris literis verba sua formarent, illi chartulam exhibuerunt, recitatisqve consulibus, sub qvibus scripta erat, postulabant, ut ea omnibus Synodis anteponeretur, omissa omni de hæreticis qvæstione, nullaqve habita percunctatione, qvo animo aut qva sententia essent, sed scriptis chartulæ solummodo contentos esse debere. Scripta autem eorum hujusmodi fuere.

νόμενοι, δ' ἐξαντες, ἅπερ ἔγραψαν, ὑφαρπάσαι
δυνηθῶμεν τὸ πλέον, ἀπειλοῦντες τὸν πρὸ ἡμῶν ἀ-
μῶμον τῆς ἀσεβείας Κωνσάντιον, καὶ ἕτω τὰ μὲν ἐν
Νικαίᾳ πραχθέντα σχολάσαι ποιήσωμεν, σχη-
ματισάμενοι τὴν ἁπλότητα τῶν πραχθέντων
παρ' ἡμῶν. Ταῦτα δ' εἰς μὲν τοῖς ῥήμασιν αὐτοῖς
εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα πεποι-
ήκασί τε καὶ διεπράξαν· ἀμελῆ πολλὰ πολ-
λάκις εἰρηκότες καὶ γράψαντες ἐν διαφόροις
Συνόδοις, εἴ τε ποτε ὠφελεῖ τὴν Ἀρειανῆς αἱρέ-
σεως ὡς φαύλης ἐμνημόνευσαν· ἀλλ' εἰ καί
ποτε παρόντες ἐνίοις τὰς αἱρέσεις διέβαλλον, αὐ-
τοῖς τοῖς Ἀρειανοῖς ἐχάριζον, οἷς ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύ-
νοδος ἀνεθεμάτισε· καὶ μᾶλλον, ὅτι σφῶν τὰ
Ἀρείου λέγοντας, γνησίως ἐδέχοντο. μέγα μὲν
οὖν καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι μὴ δι' ἀλήθειαν, ἀλλ'
ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων, ἡ ἐπί-
νοια τῶν νεῶν Συνόδων οἷς. ἃ δ' ἐν αὐταῖς
ταῖς Συνόδοις παρ' αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων πέ-
πρακται, δείκνυσιν, εἰ δεῖ ἦθον εἶναι ταῦτα ἀλη-
θῆ. λοιπὸν γὰρ ἀναγκαῖον, ὡς ἕκαστα γέγονε,
δηλῶσαι. πάντων προσδοκώντων εἰς ἓν συν-
έρχεσθαι, καὶ ἐκάλει τὰ τῆς βασιλέως γράμμα-
τα, καὶ μίαν γίνεσθαι τὴν Σύνοδον, ἐπειδὴ διῃρέ-
θησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς Σελεύκειαν τὴν λεγομένην
Τραχεῖαν καὶ πλῆθον, οἱ δ' ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνῆλ-
θον· ἦσαν δ' οἱ ἐν αὐτῇ Ἐπίσκοποι οὐ καὶ πλέον
εἰς ταύτην συνῆλθον καὶ Γερμίνιος, καὶ Αὐξέν-
τιος, καὶ Οὐάλης, καὶ Οὐρσάκιος, Δημόφιλός
τε καὶ Γάϊος. ἀλλὰ τῶν Ἐπισκόπων πάντων
διαλεγομένων ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἕτοιμα ἔχε-
την ἐπεδείκνυον· καὶ τὴν ὑστεραίαν ἀναγινώ-
σκοντες, ἠξίουν ταῦτα προκεῖσθαι πάσης Συνό-
δου, καὶ τούτων μηδὲν πλέον ζητεῖν πρὸς τῶν αἱρε-
τικῶν, μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων διάνοιαν, ἀλλ'
D ἀρκεῖσθαι τούτοις μόνοις. Εἰσὶ δὲ τὰ γραφέντα παρ'
αὐτῶν ταῦτα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΞΕΤΕΘΗ Η ΠΙΣΤΙΣ Η ΚΑΘΟ-
λικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσε-
βεστάτου καὶ καλλινίκου Βασιλέως Κωνσταντίου
Αἰγύστου εὐαισίου σεβαστοῦ, ὑπατείᾳ Φλαυ-
ίου Εὐσεβίου, καὶ Υπατίου τῶν λαμπροτάτων,
ἐν Σιρμίῳ τῇ πρὸ ια. Καλανδῶν
Ιουνίων.

EDITA EST CATHOLICA fides in præsentia Domini nostri religiosissimi præclarique Victoris Regis Constantii Augusti æterni, Consulibus clarissimis viris Flavio Eusebio, & Hypatio, Sirmii, undecimo Calendas Junias.

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα τὸν μόνον καὶ ἀ-
ληθινὸν Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ
κύριον καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς ἕνα μονο-
γενῆ τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ
πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς δυνομένου
χρόνου, καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς οὐσίας, γεγεν-
νημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ καὶ αἰῶνες
κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένοντο· γεγεννη-
μένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς,
Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ
κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς ἐπίσταται,
εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον ἴσμεν
τοῦ Θεοῦ μονογενῆ υἱὸν, νεύματι πατρικῷ καταγε-
νόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, καὶ
γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ συναγε-
νόμενον τοῖς μαθηταῖς, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν
πληρώσαντα κατὰ τὸ τοῦ πατρικοῦ βούλημα, σταυ-
ρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια
κατελθόντα, καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα, ὃν πυ-
λωροὶ ἅδου ἰδόντες ἔφριξαν, καὶ ἀναστάντα ἐκ
νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ συναγενόμενον τοῖς
μαθηταῖς, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαν-
τα, καὶ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρωθεισῶν ἀνα-
ληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν
τοῦ πατρὸς, καὶ ἐλευσόμενον ἐν ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆ
ἀναστάσεως τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ, ἀποδιδόντα
ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦ-
μα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς ἐπηγγείλατο πέμψαι
τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν παράκλητον κατὰ τὸ γε-
γραμμένον· ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου,
καὶ παρακαλέσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκ-
λητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ διδάξει, καὶ ὑπο-
μνήσει ὑμᾶς πάντα. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ
ἁπλούστερον παρὰ τῶν πατέρων τεθεῖσθαι· ἀγνοούμε-
νον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε
ταῖς γραφαῖς τοῦτο περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρε-
θῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας

CREDIMUS in unum & solum & verum Deum Patrem, omnipotentem: & in unigenitum Filium Dei, ante omnia secula & initia, & ante omne tempus, qvod in intellectum cadere potest, existentem, & ante omnem comprehensibilem substantiam, natum impatibiliter ex Deo, per qvem & secula perfecta, & omnia facta sunt: natum unigenitum solum ex solo Patre, Deum de Deo, similem Patri suo, qvi ipsum genuit, cujus, secundum scripturas, generationem nemo novit, nisi solus, qvi eum genuit, Pater. Hunc scimus Dei unigenitum Filium nutu paterno adveniſſe e cœlis ad demolienda peccata: genitum ex Maria Virgine, versatumqve cum Discipulis fuisse, & ubi omne officium dispensationis adimpleviſſet, secundum Patris voluntatem crucifixum & mortuum esse, & ad inferos descendisse, atqve ibi, qvod sui officii erat, peregisse, qvem janitores inferorum conspicati exhorruerunt, eumqve tertio die ab inferis resurrexisse, & versatum cum discipulis fuisse, eumqve, ubi negotia sua absolverat, impletis qvadraginta diebus, in cœlos assumptum esse, & sedere ad dexteram Patris, & ultimis diebus resurrectionis venturum in gloria paterna, ut tribuat unicuiqve secundum opera sua: Et in sanctum Spiritum, qvem unigenitus promisit se missurum humano generi paracletum, qvemadmodum scriptum est: *Vado ad Patrem meum, eumqve rogabo, & alium paracletum mittet vobis, Spiritum veritatis, ille de me accipiet, & docebit vos, omniumqve admonebit.* Vocabulum porro substantiæ: qvia simplicius a patribus positum est, & a populis ignoratur, & scandalum affert, eo qvod in scripturis non contineatur, placuit, ut de medio tolleretur, & nullam posthac de DEO

Ioh. 16.

ſubſtantiæ mentionem eſſe faciendam, eo qvod ſacræ ſcripturæ nuſqvam meminere ſubſtantiæ Patris & Filii, Filium autem Patri per omnia ſimilem dicimus, qvemadmodum ſacræ literæ & dicunt & docent: *Hæc hæretici.*

Qvibus recitatis, non longe poſtea cognita eſt iſtorum, qvi hæc ſcripſerant, vafricies. Epiſcopis enim proponentibus, ut cæteræ cum Ariana damnarentur hæreſes, reliqvisqve omnibus in id conſentientibus, Urſacius & Valens cum ſociis ſuis abnuerunt, ac deinde cognitum eſt, eos non ſinceriter, ſed ad abolitionem eorum, qvæ Niceæ acta eſſent, ita ſcripſiſſe, ut infauſtam hæreſin introducerent. Mirantes igitur doloſa eorum hominum verba, & vafrum inſtitutum dixerunt ad eos: Nos, non qvia fide indigeremus, huc convenimus: habemus enim ſanam fidem, ſed ut eos, qvi veritati contradicunt, & nova molirentur, confunderemus. Si igitur vos, qvaſi nunc incipientes credere, iſta ſcripſiſtis, nondum clerici haberi poteſtis, ut qvi nunc rudimenta Fidei condiſcere incipiatis: Qvod ſi eo animo, qvo nos, huc veniſtis, ſit omnium concordia, & hæreſes anathemate execremur, & qvæ patrum ſunt, teneamus, ne poſthac captatæ conciliorum occaſiones obverſentur, cum ſemel illi, qvi Niceæ convenerunt, omnia præoccuparint, & nihil non egerint pro Catholica Fide. Omnibus ergo Epiſcopis ita ſuffragiis inter ſe conſentientibus, illis e diverſo abnuentibus, ac proinde ut inſcitis, doloſis ac potius hæreticis condemnatis, totum concilium ſuis calculis Nicenam Synodum approbavit, & eam ad omnia ſufficere judicavit: Urſacium vero, Valentem, Germinium, Auxentium, Gajum, Demophilum hæreticos pronunciavit, & contra eos ſubmotos ab Eccleſia, ut non vere Chriſtianos literas ſcripſerunt Romana qvidem lingva, ſed in Græcam lingvam, qvoad fieri potuit, ad iſtum modum interpretatas.

A Ἐπὶ Θεοδεΐναν τὸ λοιπὸν διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα· ὡς καὶ αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσί τε καὶ διδάσκουσι. Ταῦτ' αἱρετικοί.

Τούτων ἀναγνωσθέντων, οὐ μακρὰν ἐγνώσθη τῶν γραψάντων ἡ πανουργία. τῶν γὰρ Ἐπισκόπων προτεινάντων ἀναθεματίσθηναι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, μὴ καὶ τὴν ἄλλων αἱρέσεων, πάντων ὑπὲρ τούτῳ συνθεμένων, Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀνένευον· καὶ λοιπὸν κατεγνώσθησαν, ὡς οὐ γνησίως, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων, γράψαντες ταῦτα, ἵνα τινὶ δι' ὀνύμου αἵρεσιν εἰσάξωσι. Θαυμάσαντες γὰρ ἐπὶ τοῖς δολίοις αὐτῶν ῥήμασι, καὶ πανούργῳ προαιρέσει ἔλεγον, ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν, ἔχομεν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὑγιαίνουσαν τὴν πίστιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ καὶ καινοτομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐκτρέψωμεν. εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἀρχόμενοι πιστεύειν ἐγράψατε ταῦτα, ὅπως ἐσχέλεικοι, ἀρχὴν ἔχοντες ἐκ κατηχείας· εἰ δὲ τῇ γνώμῃ, ᾗ συνήλθομεν ἡμεῖς, ταύτῃ καὶ ὑμεῖς ἔχοντες ἀπηντήσατε, ἔστω πάντων ὁμοφροσύνη, καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις, ἀναθέματι ἀναθεματίσωμεν, τὰ δὲ τῶν πατέρων φυλάξωμεν· ὥστε μηκέτι διατρέχειν τοὺς τῶν Σιωνόδων, ἅπαξ προλαβόντων τῇ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων καὶ πάντα πραξάντων ὥστε τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. ἀλλὰ καὶ ὅτῳ τῶν Ἐπισκόπων πάντων συνθεμένων ἀνένευσαν οἱ προειρημένοι· καὶ λοιπὸν καταγνόντες αὐτῶν, ὡς ἀμαθῶν δολίων τε καὶ μᾶλλον αἱρετικῶν, τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ γνωμένην Σιωνόδῳ συνεψηφίσαντο πάντες, καὶ ταύτῃ πάντες ἐκείνην ἀρκεῖσθαι. τοὺς δὲ προειρημένους Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, Γερμίνιον, Αὐξέντιον, Γάϊον, Δημόφιλον, αἱρετικοὺς ἀπέφηναν, καὶ καθελόντες αὐτοὺς, ὡς μὴ ὄντας ἀληθῶς Χριστιανοὺς, ἀλλ' Ἀρειανοὺς, ἔγραψαν κατ' αὐτῶν Ρωμαϊστὶ μὲν, ἐρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστὶ καὶ δι' ἡμῶν ταῦτα.

A

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

EXEMPLAR EPISTOLÆ SYNODALIS AD AUGUSTUM CONSTANTIUM.

ΕΚ ΤΕ τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐλαβείας προστάγματος, τὰ πάλαι δογματισθέντα πεπιστεύμθα. εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, εἰς τὸ αὐτὸ πλήθει οἱ Ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωσθῇ, καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἐκδηλοι γένωνται. ὡς γὰρ ἔδοξε πλεῖσον διασκοπήσαντες εὕρηκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τοῖς πίστιν, τοῖς ἐκ παλαιοῦ διαμένουσιν, οἷς καὶ οἱ Προφῆται καὶ τὰ Εὐαγγέλια, καὶ οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν· τοῦτο καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρονεῖν, καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάττει· ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀπρεπὲς ἐφάνη, τῷ ὀρθῶς καὶ δικαίως βεβουλευμένων μεθαλλάσσειν, καὶ τῷ ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἧπερ ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλεθρία τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ λοιπαὶ αἱρέσεις καθῃρέθησαν· ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ πεποιθέναι τι σφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι τι ἀπρεπὲς ὑπάρχει. ὡς εἴπερ τι πάτερον βούλοιτο, ἔξεστι τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν, ἅπερ βούλονται. ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι μέτοχοί τε καὶ σύμφωνοι τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν, καθεσηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς ἵνα μεταίχωσιν ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἀξίαν τυχεῖν. ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγραμμένα μαρτυρεῖ. δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγένηται, καὶ τοῦ ἐγκλήματος συγγνώμη. ἦν δὲ ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς Συνόδου συνεκροτεῖτο. συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας,

DEI jussu, tuæque pietatis edicto olim dogmatibus tradita ita esse, ut tradita sunt, credimus. Nam Ariminum ex omnibus ad Occidentem civitatibus in unum convenimus, ut Fides Catholicæ Ecclesiæ cognosceretur, & qui alterius opinionis essent, manifesti fierent, ibique post longam deliberationem optima visa est ea fides, quæ hactenus usque a priscis temporibus perduravit, quam & Prophetæ, & Evangelia, & Apostoli per Dominum nostrum Jesum Christum prædicarunt, qui est tui imperii custos, & tuæ valetudinis defensor. Statutum igitur, ut rem retinentes coleremus, & colentes usque ad finem conservaremus. Indecens enim & nefarium aliquid ex recte & juste decretis, & ex rebus Niceæ publice cum illustrissimo principe Constantino patre tuo per accuratam deliberationem constitutis, immutare velle, in quibus tanta doctrina est & prudentia, ut ea ubique deprædicata ad omnium aures animosque pervenerit, quæ sola hostis & interfectrix Arianæ hæreseos, & per quam non illa sola, sed & reliquæ hæreses sublatæ sunt, in qua certe & addere aliquid temerarium est, & auferre periculosum. Quorum si alterutrum fiat, erit hostibus quidlibet agendi libera facultas. Atque ea de causa Ursacius & Valens jampridem socii & adstipulatores Ariani dogmatis, a nostra communione, sententia data, segregati fuere, quam ut denuo recuperarent, de peccatis suis, in quibus se conscios agnoscebant, pœnitentiam veniamque postularunt, ut eorum syngraphæ testantur & ob id illis venia gratiaque delictorum facta est: hæc autem per id temporis facta sunt, cum Mediolani Synodus in consessum ibat, præsentibus ibidem Romanæ Ecclesiæ Presbyteris,

fuitque proinde nobis persuasissimum iniqvum esse, cum Imperator Constantinus ab obitu suo dignus omni memoria, hanc fidem omni cura & diligentia conscriptam promulgarit. Tum demum ex quo ille baptizatus ex hominibus, in requiem sibi debitam translatus est, aliquid novi in ea fide moliri velle, & tot sanctos Confessores ac Martyres hujus placiti scriptores autoresque contemnere, qui pro veteri lege rituque Ecclesiæ in ea sententia permansere? quorum fidem DEUS per Dominum JESUM Christum in tempora tui imperii contulit, per quem ita late regnas, ut etiam nostro orbi imperes. Verum denuo miseri isti deplorati animi, nefario ausu impiæ sententiæ sese prætones ostendunt, & omnia veritatis decreta convellere nituntur. Eo enim tempore, quo pro tuo edicto Synodus cogebatur, ipsi fraudis suæ consilia denudarunt: conati enim sunt per vafriciem & tumultum cum sociis istius factionis Germinio, Auxentio, Gajo, contentiones discordiasque seminantibus, novas res facere. Quarum doctrina una eademque omne genus blasphemiarum superat: ubi autem viderent, non esse ibi homines ejusdem studii, neque qui illorum pravis sententiis adstipularentur, in nostrum consilium se transtulerunt, ut viderentur aliud quippiam scribere, sed ipsi non ita diu postea animum suum ostenderunt. Ne igitur res Ecclesiasticæ in easdem molestias cadant, neve turbatio & tumultus denuo omnia involvat & confundat, constanter visum est, olim decreta pro legitimis inconcussim servanda esse, & istos a nostra communione submovendos esse: atque ideo legatos nostros ad tuam æquitatem misimus, qui tibi sententiam Synodi ex epistola ostenderent, idque legatis nostris ante omnia mandatum est, ut veritatem priscis & justis rerum allegationibus probarent, & tuæ sanctitati ostenderent, quod non, quemadmodum Ursacius & Valens inquiunt, pax futura sit, si aliqua ex rebus justis subvertantur:

Ἀγνωκότες ὁμοῦ καὶ τὸν μὴ τελευτιῶ ἄξιον μνήμης Κωνσταντῖνον μὴ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως, τῇ συγγραφεῖσῃ πίστει ἐντεθεικότα. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐλύετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρηνίαν ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκεῖνό τι καινοτομεῖν, καὶ τοὺς ἁγίους ὁμολογητὰς, μάρτυρας, τοὺς καὶ τῷδε τῷ δόγματι συγγραφεῖς τε καὶ εὑρετὰς ὑπεριδεῖν· οἵτινες καὶ τὸν παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν ἄπρωτα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ Θεὸς τῇ πίστει, καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε διὰ τὸ δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν ἔτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῇ φρονήματι ἀθεμίτῳ, τολμήματι τὰ δυσσεβῆ φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. ὡς γὰρ καὶ τὸ σὸν πρόσταγμα συνέδριον τῆς Σιρμίου συνεκρότησε, κἀκεῖνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνωσι τῷ σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντες τὴν καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑταιρείας συναλισκομένους εὑρόντες, Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάϊον, τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν ἅπασι, πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. ὡς ἦσυν εἶδον, οὐχὶ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ὄντας· ὅτε ὁμογνωμονοῦντας, ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν· εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν· ἐν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιπίπτῃ, καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος καλινδῆται· ἄπρωτα συνέχῃ, βέβαιον ἐφαίνη τὰ πάλαι διωρισμένα ἔννομα καὶ ἀμετακίνητα διαφυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους τῆς κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι· δι' ἣν αἰτίαν, τὰ ἀναδιδάξαντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἡμέτερον ἀπεστάλκαμεν, τὴν γνώμην τῆς συνόδου, διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντες. Τὸ δὲ πρέσβεσι πρόγε πάντων τοῦτο παρηκελεύσαμεθα, τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι λεχθέντων καὶ δικαίων ὁρμωμένους, οἳ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξασιν ὁσιότητα, ὃ οὐχ ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης ἔσεσθαι εἰρήνην, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη

πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν, τὰς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρεις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν Ρωμαίων Ἐκκλησίᾳ γενήσεται. Διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν Βασιλείαν, ἵνα προσενέγκῃς ἀκοαῖς, καὶ γαληναίῳ βλέμματι τὰς ἡμετέρας πρεσβείας ἀθρήσειας, μήτε προσιέναι τῶν τετελευτηκότων, καινόν τι μεταλλάττειν βασιλέψειας· ἀλλ' ἐάσῃς ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς ὑπὸ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις· ὃς ἅπαντα μὴ ἀγχινοίας τε καὶ Φρονήσεως καὶ Πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. Τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομήματα, τοῖς μὲν πιστοῖς ἀπιστίαν ἐμποιεῖ· τοῖς δὲ ἀπίστοις ὠμότητα. ἱκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς Ἐπισκόπους, τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, ὃς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας βάρος, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς πρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι· ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν Ἐπισκόπων ἀφωρισμένων αἱ Ἐκκλησίαι διαμένωσιν. ἔτι δὲ προσὸς ἅπασι καὶ τόδε δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προυπαρξάντων, μήτε πλεονάζοι· ἀλλὰ πάντα ἄῤῥηκτα διαμείνῃ, ἐκ τῆς πατρῴας εὐσεβείας, καὶ εἰς τὸν χρόνον διαφυλατόμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν οἰκείων παροικητέων ἀλλοτρίους βραβεύειν γίνεσθαι· ἀλλ' ἵνα Ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε καὶ λατρείας χολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, καὶ σωτηρίας, καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαρίσηται. οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις, τάς τε ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν Ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν, ὅτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν, τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα.

Anam quomodo pacifice agere poterint, qui pacem tollunt? sed potius inde contentionem turbationemque tum reliquis civitatibus, tum Romanæ urbi obortu-ras esse. Quapropter supplicamus tuæ humanitati, ut benignis auribus & sereno vultu nostros legatos intuearis, neque ad contumeliam mortuorum aliquid novi induci permittas, sed nos sinas in institutis decretisque majorum permanere, quos magno ingenio, prudentia, & Spiritu sancto omnia fecisse asseveravimus. Certe res novæ, quas isti moliuntur, credentibus incredulitatem, incredulis crudelitatem inducunt. Iterum te nostris supplicationibus convenimus, ut jubeas Episcopos peregre commorantes, quos & gravitas ætatis & paupertas affligit, quam facillime in patriam deduci, ne Ecclesiæ absentibus Episcopis desertæ relinquantur. Id quoque nostris precibus addimus, quo nihil desit rerum priscarum, nihilque exuberet, sed omnia firma maneant, usque a temporibus beati patris tui in hodiernum diem observata, ne nos posthac vexari, & a nostris diœcesibus segregari permittas, sed ut Episcopi cum suis populis in pace ad preces cultusque divinos otium habeant orantes pro tuo imperio, salute, & pace, qvam tibi in perpetuum divinitas largiatur: Nostri porro Legati subscriptiones salutationesqve Episcoporum afferunt qvi tuam sanctitatem de hac causa ex ipsis sacris literis edocebunt.

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

SENTENTIA SYNODI.

ΕΩΣ προσῆκον ἦν καὶ δυνατὸν, Ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἡ Καθολικὴ Σύνοδος καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἤνεγκεν οὐκ ἀγεννῶς Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλην, καὶ Γάϊον, καὶ Γερμήνιον, καὶ Αὔξεντιον· ὅτινες ἄλλοτε ἄλλα φρονοῦντες πάσας τὰς Ἐκκλησίας συνετάραξαν, οἳ καὶ νῦν ἐπιχειρήσαι τετολμήκασι τὸν αἱρετικὸν

QUAMDIU par & possibile erat, fratres Charissimi, Catholica Synodus & sancta Ecclesia sua patientia & tolerantia pertulit non ingenerose Ursacium, Valentem, Gajum, Germinium, & Auxentium, qui alias alia sentientes omnes Ecclesias perturbarunt, & nunc in præsentia ausi sunt hæreticas

sententias Orthodoxæ fidei assuere, & Nicenam Synodum hostem Arianæ hæreseos demoliri, suamque sed peregrinam & alienissimam a sanctissima Ecclesia fidem conscriptam promulgare, quam nos recipere nefarium putavimus. Qui cum jam pridem hæretici essent, etiam nunc deprehensi sunt contraria sentire, quos ad communionem nostram accedere prohibuimus, eosque in præsentia nostris verbis condemnantes, a cœtu fidelium rejicimus: Vos item, quod videbitur de iis statuite, ut uniuscujusque cognitio ex sua subscriptione robur habeat, unanimiter nos Episcopi dicimus, prædicti isti inimici detrahantur ab Ecclesia, ut Catholica Ecclesia in pace permaneat. Et hæc quidem Arimini acta celeriter istiusmodi finem acceperunt. Nemo enim ibi dissensit, sed omnes concorditer sua judicia conscripserunt, & Arianos rejecerunt.

A λογισμὸν τῇ τῶν Ὀρθοδόξων πίστει συνάψαι, καὶ διαλῦσαι τὸν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον· ἥτις ἀντίμαχός ἐστι τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσει· ἔξωθεν ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτρίαν τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας συγγραφεῖσαν πίστιν προσφέροντες· ἵνα τινὰ ἡμᾶς δέξασθαι, ἀθέμιτον ἡγησάμεθα· ἔκπαλαι γὰρ ὄντες αἱρετικοὶ ὄντες καὶ τἀναντία φρονοῦντες καὶ νῦν ἀπεδείχθησαν· ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν συνελθεῖν οὐκ ἐπιτρέπομεν, τῇ ἰδίᾳ φωνῇ παρόντας αὐτοὺς καταγινώσκοντες, καὶ καθαιροῦντες. νῦν τοίνυν, ὅπερ δοκεῖ, ἀποφήνασθε· ἵνα ἑνὸς ἑκάστου ἡ γνῶσις ἐν τῇ ὑπογραφῇ εἴη βέβαιον. ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἐπίσκοποι φάσκομεν, οἱ προειρημένοι ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἵνα ἡ Καθολικὴ πίστις ἐν εἰρήνῃ διαμείνῃ. Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ πραχθέντα, τοιαῦτα ἔσχε τὴν διάλυσιν· ὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ διεφώνησεν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως ὡς ἔγραψαν τὰ ἴδια, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς καθῆρον.

CONCILII SELEUCIÆ habiti ordo, Episcopi, cæteraque gesta.

ΤΗΣ ΕΝ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑ, ΣΥΝΟΔΟΥ ΠΡΑΞΙΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ, ΚΑΙ ΤΑΛΛΑ ΠΡΑΧΘΕΝΤΑ.

QUÆ autem Seleuciæ, quæ Aspera dicitur, acta fuere, istiusmodi sunt. Mensis erat a Romanis September, ab Ægyptiis Thoth, a Macedonibus Gorpiæus nominatus, ejus autem mensis decimasexta secundum Ægyptios dies, in quam qui evocati fuerant, convenere. Erant autem ibi propemodum centum sexaginta: ibi cum multi accusarentur, multi quoque accusarent, & contra alios vociferarentur, Acacius, Patrophilus, Uranius e Tyro, & Eudoxius, qvi in Antiochenam Ecclesiam insiluit, Leontius & Theodotus: Evagrius qvoqve & Theodulus, & Georgius ex orbe terrarum abactus, rem callidam instituunt: formidantes enim probationes suorum accusatorum a lios homines hæreticæ Arianorum factionis, sibi veluti mercenarios ad impietatem addictos, & a Secundo per Synodum maximam exauctorato, ad ordines Ecclesiasticos promotos in societatem adjunxere, inter quos fuere Libyci homines Stephanus, Siras,

ΤΑ δὲ ἐν Σελευκείᾳ τῇ Τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἐστι. Μὴν μὲν ὃν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος Σεπτέμβριος· κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Θώθ· καὶ κατὰ Μακεδόνας Γορπιαῖος, καὶ ἡμέρα τοῦ μηνὸς καθ' Αἰγυπτίους ἐκκαιδεκάτη, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν· ἦσαν δὲ κἀκεῖ πρὸς ἑξήκοντα· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐν αὐτῇ κατηγορουμένων, καὶ τῶν κατηγορούντων βοώντων καθ' αὑτῶν, Ἀκάκιος καὶ Πατρόφιλος καὶ Οὐράνιος ὁ ἀπὸ Τύρου, καὶ Εὔδοξιος ὁ ἐπειαπηδήσας τῇ Ἀντιοχέων Ἐκκλησίᾳ, Λεόντιός τε καὶ Θεόδοτος, καὶ Εὐάγριος, καὶ Θεόδουλος, καὶ Γεώργιος ὁ διωχθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, πραγμάτιόν τι κακοῦργον. Φοβηθέντες γὰρ τὰς κατ' αὐτῶν παρὰ τῶν κατηγόρων ἐλέγχους, προσελάβοντο τοὺς ἄλλους τῆς Ἀρείου μερίδος, τοὺς εἰς αὐτὸ τοῦτο μισθωτοὺς εἰς ἀσέβειαν γινομένους, κατασταθέντας παρὰ Σεκούνδου τοῦ καθαιρεθέντος παρὰ τῆς μεγάλης Συνόδου· ἐν οἷς ἦν καὶ Λιβύης Στέφανος καὶ Σειρᾶς,

καὶ Πολυδεύκει, κατηγορημένους ἐπὶ διαφόροις ἐγκλήμασι; καὶ λοιπὸν Παγκράτιον, καὶ Πτολεμαῖον Μελιτιανόν τινα, καὶ σχηματισάμενοι δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδιότες, καὶ τὴν αἵρεσιν ἐξεδίκουν, καὶ λοιπὸν ἐχώρισαν. Καὶ οἱ μὲν μετὰ τοῦ περὶ Ἀκάκιον ἦσαν ὑποπτοι, καὶ ὀλίγοι παντελῶς· οἱ δὲ ἄλλοι, τὸ πλῆθος, ἦσαν. οἱ μὲν οὖν περὶ Ἀκάκιον ἀποχρησάμενοι τῇ τῆς ἀπονοίας θερμότητι, τέλεον ἠρνοῦντο τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα, καὶ τὴν Σύνοδον διέβαλλον. οἱ δὲ ἄλλοι, τὸ πλῆθος δὲ ἦσαν οὗτοι· τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς Συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, ὡς ἐν τῇ ἀσαφείᾳ ὕποπτον, ἐπεφάσιζον. ἐγχρονιζόντων οὖν αὐτῶν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τῶν μὲν κατηγόρων ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορουμένων φυγόντων, καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐξ ἀσεβείας ἐξαγομένων καὶ βλασφημούντων εἰς τὸν Κύριον, ἠγανάκτησε τὸ πλῆθος τῶν Ἐπισκόπων, καὶ καθῃρέησαν μὲν Ἀκάκιον, Πατρόφιλον, Οὐρανίου, Εὐδόξιον, καὶ τὸν ἀπὸ ὑποδεκτῶν Γεώργιον, καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς Ἀσίας, Λεόντιον καὶ Θεοδόσιον, Εὐάγριον καὶ Θεόδουλον. ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν Ἀστέριον, Εὐσέβιον, Αὐγάρου, καὶ Βασιλικὸν, καὶ Φοῖβον, καὶ Φιδήλιον, καὶ Εὐστάθιον, καὶ Εὐτύχιον, καὶ Μάγνον. τοῦτο δὲ πεποιήκασιν, ἐπειδὴ κληθέντες ἀπολογήσασθαι, ἐφ' οἷς αὐτῶν πλεῖστοι κατηγόρουν, οὐκ ἀπήντησαν, καὶ ὤφειλον οὕτω μένειν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀπολογησάμενοι, δείξωσιν ἑαυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ τῶν προφερομένων αὐτοῖς ἐγκλημάτων, γράψαντές τε εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν τὴν καθ' αὐτῶν γνωμένην κρίσιν, ἀνῆλθον πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Αὐγουστον Κωνστάντιον, ἀπαγγελοῦντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα· οὕτω γὰρ εἶχον προστάξαι. καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ ἐν Σελευκείᾳ Συνόδου.

A & Pollux de diverſis criminibus accuſati, iſtis addidere Pancratium, & Ptolemæum Meletianum quendam, ſub ea ſpecie quaſi videlicet de fide inquirere vellent, verum non ita fallere potuerunt, quin intellectum ſit eos metuere accuſatores, & hæreſin defendere: poſtea ſeceſſione facta diſciſſi ſunt, aliique Acacio, ſed pauci & ſuſpecti adhæſere: alii vero, qui illum reliquerant, magno numero fuere, Acacius autem cum ſuis immani vecordia audaciaque plane abnegarunt Niceni Concilii ſcripta, ipſam Synodum diffamantes: alii vero, iique permulti, reliqua B Synodi approbabant, ſolummodo de voce Conſubſtantialitatis quaſi obſcura cavillantes: ibi cum diutius commorarentur, accuſatoribus graviter incumbentibus, reisque ſe in fugam projicientibus & ob hoc in majori impietate verſantibus, Dominumque blaſphemantibus, multitudo Epiſcoporum indignatione concitata, Acacium quidem, Patrophilum, Uranium, Eudoxium, & Georgium ex hypodectis abdicarunt: nonnullos item ex Aſia, Leontium, Theodoſium, Euagrium, Theodulum: communione vero ſpoliaverunt Aſterium, Euſebium, Augarum, Baſilicum, Phœbum, Phidelium, Euſtathium, Eutychium, & Magnum, eo quod citati ad cauſam dicendam de criminibus, quibus accuſati erant, non comparuerint: cenſueruntque eos incommunicabiles habendos, donec ſe legitima defenſione puros oſtenderent: & literis miſſis ad cujusque illorum paroeciam, ſententiam contra eos datam promulgaverunt, atque ita profecti ſunt ad piiſſimum Imperatorem Conſtantium, ut illi acta renunciarent: ita enim illis mandatum fuerat: Tali exitu Synodus Seleuciana clauſa eſt.

Τίς οὖν οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο μὲν τὴν εὐλάβειαν τῶν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ Συνόδῳ συμελθόντων Ἐπισκόπων; οἳ τοσοῦτον κάματον ὑπέμειναν, καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπέμειναν, ἵνα τοὺς μὲν φρονοῦντας τὰ Ἀρείου καθέλωσι, τοὺς δὲ τῶν πατέρων ὅρους ἀκεραίους φυλάξωσιν, ὡς καὶ κανονικῶς τοῦτο βεβουλευμένοι. ἡγεῖτο γὰρ ἕκαστος αὐτῶν, εἰ λύσαιεν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, πρόφασιν δώσειν τοῖς μετὰ ταῦτα,

Athanaſius.

Quis igitur non approbaverit piam prudentiam Epiſcoporum Arimini congregatorum, qui tantum itineris laborem, tantaque pericula maris, ſuſtinuerunt, ut Arianice ſapientes ab Eccleſia detraherent, & patrum traditiones integras conſervarent, ſancta & canonica decreta facientes? Quisque enim eorum ſibi perſuadebat, ſi ſolveret, aliquid ex decretis majorum occaſionem ſe daturum poſteris,

ut, quod ipsi egissent, rescinderetur. Quis autem, quæso, non vituperaret temeritatem Eudoxii & Acacii, qui honorem patrum suorum Ariomanitarum studio & gratiæ propinant & produnt? Quæ enim fides in eorum actis, si decreta majorum suorum solvant? aut quomodo eos, quibus successere, patres suos appellabunt, quorum sententias ipsi culpant? & præsertim Acacius, quidnam Eusebio suo magistro responderit? qui non solum Synodo Nicenæ subscripsit, sed per epistolam suis populis significavit, eam esse veram fidem, in quam in Nicena Synodo consensum fuit? Etsi enim, ut post voluit, se per epistolam excusavit, voces tamen Synodi non repudiavit. Quin & Arianos criminatus est, quod dicentes, Non erat Filius, priusquam nasceretur, eum ne ante Mariam quidem voluerint extitisse. Quid videlicet docebunt populos ab ipsis institutos? an patres suos lapsos esse? aut quomodo ipsi veri apud discipulos suos habebuntur, quibus persuadent, præceptoribus credendum non esse? Quibus porro oculis intuebuntur monumenta patrum suorum, quos ipsi hæreticos nominant? aut quo ore Valentinianos, Cataphrygas, & Manichæos culpabunt, cum eos, qui eadem cum ipsis loqvuntur, quales ipsos arbitrantur, sanctos appellent? aut quo jure ipsi Episcopi esse poterunt, si ab hæreticis, quos ipsi criminantur, constituti sunt? Quod si illi male senserunt, & scriptis suis orbem terrarum seduxerunt, cesset omnino eorum memoria. Et si scripta illorum abjiciantur, ite & vos ipsi, & ejicite eorum reliquias e cœmeteriis, ut ab omnibus intelligatur, & illos fuisse seductores, & vos parricidas esse. *Certe beatus Apostolus laudat Corinthios, quod ubique sui memores essent, & quod traditiones, quas tradidisset illis, retinerent.* Isti igitur, cum talia de suis antecessoribus cogitent, prorsus contraria ad populos non verebuntur dicere. Non laudamus vos, qvod memores estis patrum, sed eo nomine potius vos commendamus, quod eorum traditiones non retineatis. Supereſt, ut ipsi generis sui ignobilitatem culpent,

1. Cor. 11.

ὥστε λῦσαι τὰ παρ' αὐτῶν νεῦ γιγνόμενα. τίς δὲ οὐκ ἂν καταγνοίη τῆς δυσχερείας τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον; οἱ τὴν τῶν ἑαυτῶν πατέρων τιμὴν προπίνουσι τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ χάριτι. ποία γὰρ πίστις τοῖς παρ' αὐτῶν γινομένοις, εἰ τὰ τῶν προτέρων καταλύσουσι; ἢ πῶς πατέρας ὀνομάζουσιν, οὓς διεδέξαντο, ὧν αὐτοὶ τῆς γνώμης κατήγοροι γίνονται; μάλιστα δὲ Ἀκάκιον, τί ἂν εἴποι πρὸς Εὐσέβιον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον; ὃς ἐμόνον ὑπέγραψεν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν Συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐδήλωσε τοῖς ὑπ' αὐτὸν λαοῖς, ταύτην εἶναι πίστιν ἀληθῆ, τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν Συνόδῳ, εἰ γὰρ καὶ, ὡς ἠθέλησεν, ἀπελογήσατο διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλά γε τὰς λέξεις οὐκ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι λέγοντες, οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ ὁ υἱός, οὐδὲ πρὸ Μαρίας αὐτὸν ἠθέλησαν εἶναι. Τί οὖν καὶ διδάξουσι τοὺς λαοὺς, τοὺς παρ' ἐκείνων διδαχθέντας; ὅτι ἐσφάλησαν οἱ πατέρες; καὶ πῶς αὐτοὶ πιστευθήσονται παρ' αὐτοῖς, ὡς διδάσκουσι μανθάνειν τῶν διδασκάλων; ποίοις δὲ ὄμμασι ἐμβλέψονται καὶ τοῖς μνήμασι τῶν πατέρων, οὓς ὀνομάζουσι νῦν αἱρετικούς; ἢ δὲ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, καὶ Φρυγίας, καὶ Μανιχαίους διασύρουσι, τοὺς δὲ τὰ ὅμοια φθεγξαμένους, ὡς ὑπονοοῦσιν αὐτοὶ, ἁγίους ὀνομάζουσιν; ἢ πῶς αὖ ἔτι δύνανται εἶναι Ἐπίσκοποι, εἰ παρ' αἱρετικῶν, ὡς αὐτοὶ διαβάλλουσι, κατεστάθησαν; εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν, καὶ γράψαντες ἐπλάνησαν τὴν οἰκουμένην, παυσάσθω τέλεον καὶ ἡ περὶ τούτων μνήμη. καὶ εἰ τὰ γράμματα αὐτῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε ὑμεῖς ἀπελθόντες ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων τὰ λείψανα τούτων, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες ἐκείνους μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους. ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἀπόστολος ἐπιδέχεται τοὺς Κορινθίους λέγων· ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε· ὅτοι δὲ τοιαῦτα περὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐνθυμούμενοι, τἀναντία πάντως τοῖς λαοῖς καὶ εἰπεῖν τολμήσουσιν. οὐκ ἐπαινοῦμεν ὑμᾶς μνημονεύοντας τῶν πατέρων, ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ χαίρομεν μᾶλλον ὑμᾶς, ὅταν τὰς παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχητε. καὶ λοιπὸν διαβαλλέτωσαν τὴν ἑαυτῶν δυσγένειαν

λεγέτωσαν· ἡμεῖς οὐκ εὐσεβῶν, ἀλλ' ἐξ αἱρετικῶν γεγόναμεν. τοιαῦτα γὰρ ἁρμόζει λέγειν τοῖς, ὡς πρέπον, προπίνουσι τιμὴν τῶν πατέρων πρὸς, καὶ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν τῇ Ἀρείου αἱρέσει, καὶ μὴ φοβουμένοις ἀκοῦσαι τὸ ἐν τῇ θείᾳ παροιμίᾳ γεγραμμένον, ἔκγονον κακὸν πατέρα καλοῦσαι, καὶ τὴν ἐν τῷ νόμῳ τοιούτων κεκρύφθαι ἀπειλήν. ἐκεῖνοι μὲν ἓν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως προθυμίαν, τοῦτο φιλόνεικον ἐφήκασι καὶ τὸ φρόνημα· ὑμεῖς δὲ μὴ διὰ τοῦτο παραχθῆτε, μηδὲ τὴν ἐκείνων τόλμαν, ἀληθεύειν ἡγήσασθε· καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀνθίστανται, καὶ τῶν πατέρων ἀποστάντες, μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην, ἀλλὰ ποικίλαις καὶ διαφόροις νήχονται μεταβολαῖς. καὶ πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ἐρίζοντες, πολλὰς μὲν Συνόδους πεποιήκασι καὶ αὐτοὶ, καθ' ἑκάστην δὲ πίστιν ἐκπεπτώκασι, οὐδεμίᾳ μεμενήκασιν· ἀλλὰ καὶ παύσονταί γε ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες; ὅτι κακῶς ζητοῦντες, οὐχ εὑρήσουσιν, ὃν ἐμίσησαν, σοφίαν. ὑποτάξω τοίνυν ἀναγκαίως ἀπὸ μέρους, ἅττα περὶ Ἀρείου γραφέντα, καὶ ὅσα συναγαγεῖν ἠδυνήθην, ὧν ἐν διαφόροις ἔτεσι Συνόδοις ἐξέθεντο· ἵνα γνῶτε καὶ θαυμάσητε, τίνος ἕνεκα πρὸς οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας φιλονεικοῦντες, οὐ καθαδύονται Ἀρείου καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες, καὶ λέγοντες· ἐξ οὐκ ὄντων πεποίηκε τὸν υἱὸν ὁ Θεὸς, καὶ κέκληκεν ἑαυτῷ υἱόν· ἓν τῶν κτισμάτων ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. τρεπτὸς δέ ἐστι, φύσει τρεπτῷ, ὅπως βούλεται, πεποίηται. ἐξεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας πρῶτα μὲν Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐκβληθεὶς καὶ ἐπιτιθεὶς Ἀρείου πρὸς τὸν Εὐσέβιον, συνέθηκεν ἑαυτοῦ τὴν αἵρεσιν ἐν χάρτῃ, καὶ ὡς ἐν Θαλίᾳ ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην ἐν τῷ ἤθει καὶ τῇ κλύσει μέλος. γέγραφε μὲν πολλὰ, ἀπὸ μέρους δέ ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα.

A & dicant, se non ex piis, sed ex hæreticis originem trahere. Ejusmodi enim verba ipsos loqui decet ad Arianos, quibus, ut antea admonui, patrum honorem & suam salutem propinant, nec metuunt illud, quod in Proverbiis scriptum est: *Mala soboles patrem execratur*, & eas minas, Prov. 30. 11. quæ adversus ejusmodi homines in lege reperiuntur. Itaque illi quidem ob studium, quo hæresin tuentur, ita contentioso sunt animo: Vos autem nihil tale committite, neque improbitatem illorum, veritatem putate: Nam & ipsi in se mutuo insurgunt, & a patribus suis deficientes, B non tuentur eandem sententiam, sed variis & multiplicibus mutationibus jactantur: & adversus Nicenam Synodum contendentes, multas Synodos instituerunt, in quarum singulis novam semper fidem edentes in nulla earum perdurare possunt, neque unquam aliter facient: quoniam male quærendo, non inveniunt sapientiam, quam odere. Subjunxi igitur necessario aliqua ex parte scripta Arii, cæteraque, quæ isti in diversis Conciliis promulgarunt, ut perspicere possitis C non sine admiratione, qua de causa adversus orbis terrarum Concilium, & patres suos contentiosus Arius, ipsiusque sectatores remittere sese nolint, ac proinde eos, cum dicerent, ex non entibus DEUM suum Filium condidisse, Filiumque eum appellasse: & Dei Verbum in numero creaturarum esse: & fuisse, quando non erat: & mutabile id esse, posseque, ubi velit, sese mutare, ab Ecclesia per beatum Alexandrum rejectos fuisse, Ariumque ita ab Ecclesia submotum, dum apud Eusebium commoraretur, suam hæresin scripto complexum esse, qui in Thaleia, neminem prudentium imitatus, nisi D solum Ægyptium Sosaten ad ejus indolem & mollitiem numerorum multa conscripsit, quorum hæc aliqua portiuncula est.

ΒΛΑΣΦΗΜΙΑΙ ΑΡΕΙΟΥ.

Αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς καθ' ὅ ἐστιν, ἄρρητος ἅπασιν ὑπάρχει, ἴσον δὲ ὅμοιον, οὐχ ὁμόδοξον ἔχει μόνος ἑαυτῷ. ἀγέννητον δὲ αὐτὸν φαμεν, διὰ τὸν τὴν φύσιν γεννητόν· τοῦτον ἄναρχον ὑμνοῦμεν διὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς

BLASPHEMIÆ ARII.

IPSE Deus secundum essentiam suam omnibus ineffabilis est, & solus ille nihil simile sibi, aut quod paris sit gloriæ, habet. Ingenitum autem eum dicimus, ad distinctionem ejus, qui natura est genitus, eumque principio carentem celebramus,

ob eum,qui principium habet, Æternum vero prædicamus,ob eum, qui in tempore extitit, Filiumque initium creaturarum fecit,ipse minime initiatus: eumque tulit, & in filium sibi adoptavit pro ratione, sed tamen suæ substantiæ proprium Filium non habet: nam adoptitius iste,nec illi par, nec consubstantialis est. Sapiens vero est Deus, quoniam ipse est sapientiæ magister,Evidens quoque res, Deum omnibus, qui per filium sunt, invisibilem esse, atque adeo ipsi Filio invisibilem esse. Diserte autem loquar: quomodo a filio videri posset, qui est invisibilis? sed tamen pro potestate ea,qua Deus potest videri, proque suis modulis, quatenus fas est, Filius suffert Patris conspectum. Igitur Trinitas est, sed majestate non pari, impermixtilesque sibi invicem eorum subsistentiæ: altera enim altera glorioſior gloria,idque in immensum. Alienus externusque est, quantum ad substantiam attinet, Pater a Filio, quoniam principio caret. Intellige igitur, unitatem fuisse,dualitatem vero non fuisse, priusquam existeret: Filio enim nondum existente, statim relinquitur, Patrem tantummodo Deum fuisse, ac proinde Filium tum non extitisse, eumque factum esse voluntate paterna unigenitum Deum, & ab utroque istorum alienus est iste. Sapientia extitit Dei sapientis voluntate Sapientia. Indicatur autem infinitis rerum vocabulis, dum Spiritus, Virtus, Sapientia, Gloria Dei, Veritas,& Imago,& Verbum appellatur: intellige item,eum & Splendorem, & Lumen animis fingi &cogitari. Æquale est Filii gignere: potens est, qui melior, Excellentiorem autem, quam vel meliorem,vel majorem. Nonne Dei voluntate Filius, quantus quantus est, aliquando & alicunde evasit? & tum hoc a Patre accepit,cum illi obvenit. Deus robustus cum sit, præstantiorem aliqua ex parte hymnis celebrat. Ut compendio dicam,filio Deus ineffabilis est: est enim sibi,quod est: hoc est indicibilis. Quapropter nihil eorum, quæ secundum comprehensionem dicuntur, novit eloqui filius. Impossibile est enim ei patrem investigare, qualis in se est, quoniam ipse Filius suam ipsius substantiam ignorat, & quia Filius est, voluntate Patris vere extitit. Quæ igitur ratio concedit, eum, qui ex Patre est, Patrem intellectu assequi posse? Certum est,illud, quod initium habet, id quod initio caret, prout est, animo complecti, aut quale sit, comprehendere non posse. Quæ vero per epistolam ad beatum Alexandrum scripsere, sunt ista.

A ἔχοντα, ἀΐδιον δὲ αὐτὸν σέβομεν, διὰ τὸν ἐκ
χρόνου γεγαότα, δεχθὲν τὸν υἱὸν ἔθηκε τῶν γε-
νητῶν ὁ ἄναρχος, καὶ ἤνεγκεν εἰς υἱὸν ἑαυτῷ τε-
κνοποιήσας. ἴδιον δὲ ἐν ἔχει τοῦ Θεοῦ καθ' ὑ-
πόστασιν ἰδιότητος. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσος, ἀλλ' οὐ-
δὲ ὁμοούσιος αὐτῷ. Σοφὸς δέ ἐστιν ὁ Θεὸς, ὅτι τῆς
Σοφίας διδάσκαλος αὐτός. ἱκανὴ δὲ ἀπόδειξις, ὅτι
ὁ Θεὸς ἀόρατος ἅπασι, τοῖς τε διὰ υἱοῦ, καὶ αὐ-
τῷ τῷ υἱῷ ἀόρατος ὁ αὐτός. ῥητῶς δὲ λέξει,
πῶς τῷ υἱῷ ὁρᾶται ὁ ἀόρατος; τῇ δυνάμει, ᾗ
δύναται ὁ Θεὸς ἰδεῖν, ἰδίοις τε μέτροις χω-
B ρεῖ ὁ υἱὸς ἰδεῖν τὸν πατέρα, ὡς θέμις ἐστίν. ἤ-
γουν τριάς ἐστι, δόξαις οὐχ ὁμοίαις, ἀνεπιμι-
κτοις ἑαυταῖς εἰσιν αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν· μία τῆς
μιᾶς ἐνδοξοτέρα δόξαις ἐπ' ἄπειρον. ξένος
τοῦ υἱοῦ καθ' οὐσίαν ὁ πατὴρ, ὅτι ἀνάρχου ὑ-
πάρχει. σαφὲς, ὅτι ἡ μονὰς ἓν· ἡ δυὰς δὲ οὐκ
ἦν, πρὶν ὑπάρξει. αὐτίκα γοῦν υἱὸς μὴ ὄντος
ὁ πατὴρ Θεός ἐστι· λοιπὸν ὁ υἱὸς οὐκ ἦν, ὑπῆ-
ρξε δὲ θελήσει πατρῴᾳ, μονογενὴς Θεός ἐστι, καὶ
ἑκατέρων ἀλλότριος ἐστί· ἡ Σοφία, Σοφία ὑ-
C πῆρξε, Σοφοῦ Θεοῦ θελήσει. Ἐπινοεῖται γοῦν
μυρίαις ὅσαις Ἐπινοίαις Πνεῦμα, Δύναμις,
Σοφία, Δόξα Θεοῦ, Ἀλήθειά τε καὶ Εἰκὼν, καὶ Λό-
γος ἐστί· σαφὲς, ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς ἐ-
πινοεῖται· ἴσον μὲν τοῦ υἱοῦ γοῦν, δυνατός ἐστιν
ὁ κρείττων· διαφορώτερον δὲ, ἢ κρείττονα, ἢ μεί-
ζονα. οὐχὶ Θεοῦ θελήσει ὁ υἱὸς ἡλίκος καὶ ὅσος
ἐστὶν, ἐξ ὅτε καὶ ἀφ' οὗ, καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ
Θεοῦ γέγονεν, ἰσχυρὸς Θεὸς, ὢν τὸν κρείττονα
D ἐκ μέρους ὑμνεῖ. σαφὲς δὲ εἰπεῖν, τῷ υἱῷ ὁ
Θεὸς ἄῤῥητος ὑπάρχει· ἔστι γὰρ ἑαυτῷ, ὅ ἐστι,
τοῦτ' ἐστιν ἄλεκτος· ὥστε οὐδὲν τῶν λεγομένων
καθ' ὅτε καὶ καθ' ἅλωσιν σαφῶς ἐξειπεῖν ὁ υἱός. ἀδύ-
νατα γὰρ αὐτῷ τὸν πατέρα τε ἐξιχνιάσαι, ὅς ἐστιν
ἐφ' ἑαυτοῦ· αὐτὸς γὰρ ὁ υἱός, τῷ ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ
οἶδεν· υἱὸς γὰρ ὢν, θελήσει πατρὸς ὑπῆρξεν ἀ-
ληθῶς. Τίς γοῦν λόγος συγχωρεῖ τὸν ἐκ πατρὸς
ὄντα αὐτὸν τὸν γνῶναι τὸν γεννήσαντα γνῶναι ἐν καταλήψει;
δῆλον, ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον, τὸν ἄναρχον, ὡς ἐστὶν
ἐμφανιοῦσαι, ἢ ἐμφανισθέντα, οὐχ οἷόν τέ
ἐστιν. ἃ δὴ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν
μακαρίτην Ἀλέξανδρον τὸν Ἐπίσκοπον, ἔστι
ταῦτα.

A

ΜΑΚΑΡΙΩι ΠΑΠΑι ΕΠΙΣΚΟΠΩ ἡμῶν Αλεξάνδρῳ, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἐν Κυρίῳ, χαίρειν.

BEATO PAPÆ EPISCOPO nostro Alexandro, Presbyteri & Diaconi in Domino, Salutem.

ΗΠΙΣΤΙΣ ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, καὶ ἣν ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν, μακάριε Πάπα, ἔστιν αὕτη. ὁμολογοῦμεν ἕνα Θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀΐδιον, μόνον ἄναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον δυνάστην, πάντων κριτήν, διοικητήν, οἰκονόμον, ἀτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθόν, Νόμου καὶ Προφητῶν καὶ καινῆς Διαθήκης τοῦτον Θεόν· γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας, καὶ τὰ ἄλλα πεποίηκε· γεννήσαντα δὲ, οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεγεννημένων, οὐδ' ὡς Οὐαλεντῖνος προβολήν τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν· οὐδ' ὡς ὁ Μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο· οὐδ' ὡς Σαβέλλιος τὴν μονάδα διαιρῶν, υἱοπάτορα εἶπεν· οὐδ' ὡς Ἱέρακας λύχνον ἀπὸ λύχνου· ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο. οὐδὲ τὸν ὄντα πρότερον, ὕστερον γεννηθέντα, ἢ ὑπικποθέντα εἰς υἱόν, ὡς καὶ σὺ αὐτὸς, μακάριε Πάπα, ἐν μέσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν συνεδρίῳ πλειάκις τοὺς ταῦτα εἰσηγησαμένους ἀπηγόρευσας, ἀλλ', ὡς φαμὲν, θελήματι τοῦ Θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα, καὶ τὰς δόξας συνυποστήσαντα αὐτῷ τοῦ παρόντος. οὐ γὰρ ὁ πατὴρ, δοὺς αὐτῷ πάντων τῶν κληρονομίαν, ἐσέρησεν ἑαυτὸν, ὧν ἀγεννήτως ἔχει ἐν ἑαυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων. ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑποστάσεις, ἓν μὲν Θεὸς ἀπὸ τῶν πάντων τυγχάνων, ἔστιν ἄναρχος μονώτατος. ὁ δὲ υἱὸς ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ πρὸ αἰώνων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθεὶς, οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς μόνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπέστη· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀΐδιος, ἢ συναΐδιος, ἢ συναγέννητος τῷ πατρί· οὐδὲ ἅμα τῷ πατρὶ τὸ εἶναι ἔχει, ὥς τινες λέγουσι τὰ πρός τι, δύο ἀρχὰς εἰσηγούμενοι ἀγεννήτους· ἀλλ' ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὕτως ὁ Θεὸς πρὸ πάντων ἐστί· διὸ καὶ

FIDES noſtra jam usque a majoribus noſtris, & quam a te didicimus, beate Papa, hæc eſt: Agnoſcimus unum Deum, ſolum ingenitum, ſolum æternum, ſolum nullo principio inchoatum, ſolum verum, ſolum immortalitate præditum, ſolum ſapientem, ſolum bonum, ſolum potentem, omnium judicem, gubernatorem, diſpenſatorem, B immutabilem, & inalterabilem, juſtum & bonum, Legis & Prophetarum & novi Teſtamenti Deum, qui genuit Filium unigenitum ante tempora æterna, per quem ſecula & reliqua condidit, eumque genuit, non opinione fictum aut cogitatum, ſed re vera ſubſiſtentem, eumque ſubſiſtere fecit ſua voluntate, immutabilem & inalterabilem, creaturam Dei perfectam, ſed tamen non ut aliquid ex creaturis: genitum quiddam, ſed non ut aliquid ex genitis: non ut Valentinus tradit projectum quiddam ſobolem Patris: neque, C ut Manichæus docuit ſobolem partem Patri conſubſtantialem: neque, ut Sabellius ait, unitatem dividens filio patrem: neque ut Hieracas, lucernam ex lucerna: neque ut facem in duo, neque ut is, qui prius erat, poſterius ſit natus aut conditus in filium. Quemadmodum & tu, beate Papa, in media Eccleſia, in concilio tuo diſcipulis tuis ſubinde expoſuiſti: verum ita, ut dicamus, eum voluntate Dei, ante tempora & ſecula conditum, vitam, eſſentiam, & gloriam a Patre accepiſſe, conſubſiſtere cum eo Pa- D tre: Non enim Pater, tradita illi omnium rerum poſſeſſione, ſeipſum iis, quæ innaſcibiliter habet, ſpoliavit. Eſt enim fons omnium, adeo ut tres ſint ſubſiſtentiæ. Ex iis Deus, qui eſt autor omnium ſoliſſimus, principio caret: Filius vero ſine tempore a Patre genitus, & ante ſecula conditus & fundatus, non erat, priusquam gigneretur, ſed intemporaliter ante omnia genitus, ſolus unusque per Patrem extitit. Non enim æternus eſt, aut coæternus, aut coingenitus cum Patre, neque ſimul cum Patre eſſentiam nactus eſt, ut quidam dicunt relata duo principia ingenita introducentes, ſed ut Deus unitas principiumque omnium, ita ante omnia exiſtit, ac proinde

Filio ſuo prior eſt, quemadmodum a te didicimus in media Eccleſia concionante. Ut igitur Filius a Deo eſſentiam, gloriam & vitam habet, ita quoque omnia dono a Patre accepit, prout Deus principium ejus eſt. Eſt enim Deus princeps illius, ut pote eſſentia prior. Quod ſi hæc dicta, Ex eo, & Ex ventre, & ex Patre prodii, & venio, pro parte aliqua conſubſtantiali capiantur, ut aliquid defectum ex Patre Filius, ut a nonnullis fit, intelligatur, profecto ſequitur, ut ipſe Pater compoſitus, partibilis & mutabilis & corpus ſecundum illos habeatur, & quantum in ipſis eſt, iisdem obnoxius, quæ corpori ſolent accidere, cum incorporeus ſit Deus. Iſta ſunt ex aliqua parte, quæ Ariani ex hæretico ſuo corde evomuerunt, Euſebius item Narciſſus, Patrophilus, Maris, Paulinus, Theodotus, & Athanaſius Nazarbenſis, antequam Niceæ Concilium haberetur, ſimilia ſcripſerunt, Euſebius porro Nicomedienſis magnificis verbis Arium in Epiſtola laudavit, Cum recte, inquiens, ſentias, opta cunctos ita ſentire: cujus enim liquet, id quod factum eſt, non prius fuiſſe, quam conderetur, & quod natum eſt, naſcendi initium habuiſſe. Euſebius quoque ex Cæſarea Palæſtines in literis ad Epiſcopum Euphrationem non veritus eſt palam dicere, Chriſtum non eſſe verum Deum: & Athanaſius Nazarbenſis hæreſin adhuc nudius retexit, unum ex centum illis ovibus Filium Dei appellans: In ſcriptis enim ſuis ad Epiſcopum Alexandrum, auſus eſt dicere, Quid obtrectas Arianis? ſi dicunt, ex non entibus Filium, ut creaturam, conditum eſſe, unumque ex rerum univerſitate eſſe? Nam ille unus eſt ex centum ovibus, quæ per parabolam repræſentant res omnes creatas. Si igitur centenæ illæ non ſunt creaturæ, aut res factæ, aut ſi aliquid ex centenis iſtis plus eſt, quam cæteræ, eſto habeatur Filius neque creatura, neque aliquid ex univerſitatis numero: Sin autem omnes ex illa centuria res conditæ ſunt & factæ, & nihil eſt præter iſtam centuriam, niſi unus duntaxat Deus: quid quæſo, Ariani abſurdi loqvuntur, ſi in centuria iſta Chriſtum connumerantes, & unum eum ex univerſitate rerum appellarunt? Georgius vero, qui nunc Laodiceæ eſt, & per id tempus Presbyter Alexandrinus erat, & Antiochiæ commorabatur, ita ad Alexandrum Epiſcopum ſcripſit. Ne conqueraris de Ario, cum dicit, Erat, quando non erat Filius.

A περὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὡς καὶ ὦδὰ σὺν μεμαθήκαμεν κατὰ μέσην τὴν Ἐκκλησίαν κηρύξαντος. καθὸ ἔν ὦδα ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ τὰς δόξας καὶ τὴν ζωήν, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, καὶ τοῦ ἀρχὴ αὐτός ἐστιν ὁ Θεός. ἄρχει γὰρ αὐτοῦ, ὡς Θεὸς αὐτοῦ ὢν καὶ πρὸ αὐτοῦ ὤν. εἰ δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω, ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοουσίου, καὶ ὡς προβολὴ τινὰ νοοῖτο, συμβαίνοι τὸν πατέρα καὶ διαίρετον, καὶ τρεπτὸν, καὶ σῶμα κατ' αὐτοὺς, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων, ὁ ἀσώματος Θεός. ταῦτα B ὀπὸ μέρους, ὧν ἤμεσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἱρετικῆς καρδίας οἱ περὶ Ἀρείου ἐστί. πρὸ δὲ ὀλίγου τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον, Ναρκισσόν τε καὶ Πατρόφιλον, καὶ Μάριν, Παυλῖνόν τε καὶ Θεόδοτον, καὶ Ἀθανάσιον ὀπὸ Ναζαρβῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν ὀπὸ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος τὸ πειθὸν ἔγραφεν Ἀρείῳ, ὅτι καλῶς φρονῶν, εὔχε πάντας ὕτως φρονεῖν. Πάντων γὰρ δῆλόν ἐσιν, ὅτι τὸ πεποιημένον, ὐκ ἦν, πρὶν γένηται. Τὸ γενόμενον δὲ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. ὁ δὲ ὀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσέβιος γράφων πρὸς Εὐφράτωνα τὸν Ἐπίσκοπον, οὐκ ἐφοβήθη φανερῶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Θεός. καὶ Ἀθανάσιος ὁ ὀπὸ Ναζαρβῶν ἔτι γυμνότερον ἀπεκάλυπτε τὴν αἵρεσιν, ἕνα τῶν ἑκατὸν προβάτων λέγων εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. γράφων γὰρ πρὸς Ἀλέξανδρον Ἐπίσκοπον, ἀπετόλμησεν ὕτως εἰπεῖν· τί μεμφῆτε τοῖς περὶ Ἄρειον, εἰ λέγουσιν, ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα πεποίηται ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῶν πάντων ἐστίν; ἓν ἑκατὸν γὰρ προβάτων τῶν βαλλομένων πάντων τῶν πεποιημένων εἷς ἐστι καὶ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἔστι κτίσματα, καὶ γενητὰ, ἓν ἔνι πλέον ἢ τῶν ἑκατὸν, δηλονότι μηδὲ ὁ υἱὸς ἔστω κτίσμα, καὶ εἷς τῶν πάντων. εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ καὶ ὠδέν ἐστιν ἐκτὸς τῶν ρ πλὴν μόνου τοῦ Θεοῦ; τί ἄτοπον λέγουσιν οἱ περὶ Ἄρειον, εἰ ἐν τοῖς ἑκατὸν προσλαβόντες καὶ ἀριθμοῦντες τὸν Χριστὸν, ἕνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήκασι; Γεώργιος ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὢν τότε τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβων, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν Ἐπίσκοπον ἔγραφεν, ὅτι μὴ μέμφου τοῖς περὶ Ἄρειον, εἰ λέγουσιν, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ·

Ἐγὼ δὲ ὁ Ησαΐας υἱὸς γέγονεν Αμὼς, καὶ ὅμως ὁ μὲν Αμὼς ἦν πρὸ τοῦ γένεσθαι τὸν Ησαΐαν, ὁ δὲ Ησαΐας, οὐκ ἦν πρότερον, ἀλλὰ μὴ ταῦτα γέγονε· πρὸς δὲ τοὺς Αρειανοὺς ἔγραφε τί μέμφεσθε Αλεξάνδρῳ τῷ Πάπᾳ λέγοντι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν υἱόν. εἰ γὰρ ὁ Απόστολος ἔγραψε, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔστι δῆλον, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων πεποίηται τὰ πάντα· ἔστι δὲ καὶ ὁ υἱὸς κτίσμα, καὶ τῶν πεποιημένων ἐστὶ, λεχθείη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως ὥσπερ καὶ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἔμαθον οἱ τὰ Αρεία φρονοῦντες ὑποκρίνεσθαι τὴν λέξιν, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ λέγειν μὲν τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν δὲ καλῶς. αὐτὸς δὲ ὁ Γεώργιος, καθηρέθη ὑπὸ Αλεξάνδρου δι' ἄλλα μὲν, ὅπερ καὶ ἀσεβὴς ἐφάνη. πρεσβύτερος γὰρ ἦν αὐτὸς, καθὰ προείρηται.

A Certe Esaias filius fuit Amos, Amosque prius fuit, quam gigneretur Esaias. Neque Esaias prius erat, sed postea substitit. Idem rursus ad Arianos scripsit. Quid expostulatis cum Alexandro Papa sermocinante, ex Patre esse Filium? imo ne vos quidem reformidare debetis, Filium dicere ex Deo esse. Nam si Apostolus scripsit cuncta ex Deo esse, & certum est, cuncta ex non entibus ad essentiam producta & facta esse, Filiumque creaturam esse, & unum ex rebus conditis, recte ad eum modum dici potest, Filium ex Deo esse, quemadmodum omnia ex Deo esse dicuntur. Ex hoc homine didicere Ariani B simulanter agnoscere hoc dictum ex Deo esse, & verba quidem pronunciare, sed tamen ut animo male sentiant. Ipse porro Georgius ab Alexandro ob alia quidem crimina, sed potissimum tamen ob impietatem rejectus est, cum esset illius Presbyter, quemadmodum superius dictum est.

ΤΑΥΤΑ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ πρεσβύτεροι.

HÆC PRESBYTERI Alexandrini.

Καὶ ὅλως ἔγραφον ὅτι τοιαῦτα, ὡς ἕκαστον ἐρίζειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, τίς πλέον αὐξήσειε τὴν ἀσέβειαν τῆς αἱρέσεως, καὶ μᾶλλον αὐτὴν δείξει γυμνότερον. καὶ τὰς μὲν ἐπιστολὰς αὐτῶν οὐκ ἔχον ἐν ἑτοίμῳ, ὥστε καὶ ἀποστεῖλαι. εἰσὶ δ' ἂν καὶ ἀντίγραφα καὶ αὐτῶν ὑμῖν ἐπέμψα ἄν. τοῦ Κυρίου θέλοντος, ἐὰν δυνηθῶ καὶ τοῦτο ποιήσω. καὶ Ασέριός τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστὴς, εἷς ὢν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ καὶ τὸν πάππων Κωνσταντίου, οὐκ ἠδυνήθη παρ' αὐτῷ εἰς κλῆρον προαχθῆναι, ποιεῖ μὲν γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συνταγμάτιον, οἷόπερ μὲν ἤθελον αὐτοί· ἴσον γὰρ τῷ τῆς θυσίας αὐτοῦ τολμήματι· ἐν γὰρ τούτῳ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην τῷ Χριστῷ συγκρίνας, μᾶλλον δὲ προτιμήσας αὐτοῦ, καὶ λέγων, ἄλλην εἶναι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Θεῷ σοφίαν, τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργικήν· περιήρχετο τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας κατὰ σύστασιν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἅπαξ δρᾶσαι μελετήσας, ὅτῳ καὶ νοῦν θεσπίσῃ καὶ τῆς ἀληθείας. ἐπέβαινεν οὖν εἰς τοὺς μὴ ἔξον αὐτῷ τόπους ὁ πάντα τολμηρὸς, καὶ εἰς τὸν τῶν κληρικῶν τόπον καθεζόμενος, ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συγγραμμάτιον· καίτοι τῶν ἄλλων δυσα-

IN summa ita omnes scripsere, ut singuli viderentur certare & contendere, quis eorum impietatem hæreseos magis amplificaret, & apertius denudare posset. Epistolas autem eorum apud me non habui, ut eas ad vos remittere liceret, alioquin ipsa exemplaria ad vos dedissem. Deo autem volente, ubi ea nactus fuero, ad vos transmittam. Quin & Asterius Cappadox sophista multiceps unus ex sociis Eusebianis, quoniam idolis in priore persecutione, quæ fuit sub avo Constantii, immolaverat, & propterea nequiret in clerum cooptari, de sententia Eusebii opusculum fecit, quale & ipse volebat, & quod sceleri immolationis magnitudine responderet, in quo locustam, & eruca cum Christo comparat, imo Christo anteponit, aliamque, quam Christum, in Deo sapientiam collocat, Christi & mundi conditricem. Obambulat ille per Syriam, & per alias Ecclesias ex commendatione Eusebii, ut semel Christum abnegare doceat, atque ea sævitie contra veritatem utitur. Ascendit igitur homo audacissimus ad loca minime sibi licita, sedensque in gradibus clericorum, publice suum opusculum, quanquam id multi gra-

viter ferrent, recitavit. Liber autem ille multis verbis constat, verum ex eo has particulas desumpsit. Non enim beatus Paulus dixit, se prædicare Christum, propriam ejus virtutem, aut Sapientiam ejus, sed sine ullo additamento virtutem Dei & sapientiam Dei: esse enim alteram propriam Dei virtutem, insitam Deo & coexistentem sine generatione, eandemque & Christi genitricem, & creatricem totius mundi esse, de qua in epistola ad Romanos, ita locutus est: *Invisibilia enim ipsius ex mundi creatione per opera ipsa animadversa perspiciuntur, necnon & æterna ejus potentia & divinitas.* Quemadmodum enim divinitatem istam, de qua hic mentio est, nemo dixerit, Christum esse, sed eum ipsum Patrem esse: ita arbitror, ejus propriam virtutem non congenitum Deum, sed genitorem esse, aliamque Paulum in eo loco docere sapientiam Dei, nimirum eam, quæ per Christum declaratur, & per ejus opera ministeriaque innotescit. Idem rursus, Atqui æterna ejus potestas & sapientia, quam nullo principio inchoatam & ingenitam rationes veritatis ostendunt, una eademque haud dubie fuerit. Sed tamen singulatim ab eo plurimæ conditæ sunt potestates & sapientiæ, quarum primogenitus & unigenitus est Christus, quæ quidem omnes similiter a conditore pendent, ejusque, qui ipsas creavit, & usurpat, jure meritoque dicuntur esse. Quale est, quod Propheta locustam pro pœna humanorum scelerum divinitus illatam, non virtutem tantummodo, sed & magnam virtutem DEI nuncupat. Quin & beatus David in multis Psalmis non ab Angelis duntaxat, sed a virtutibus Deum laudari jubet, & omnibus ad hymnos invitatis magnam ad id multitudinem convocat, quos & ministros Dei appellat, & ejus voluntatem facere commonstrat. Hæc ausus contra Christum, nondum adhuc conquiescere potuit, sed & ulterius suas blasphemias extendit, cum dicit, Unum ex rerum universitate esse Christum: primus enim est rerum conditarum, & unus ex naturis intellectualibus. Et ut sol inter ea, quæ oculis visuntur, unus est ex luminibus, cum tamen universo mundo secundum ordinem mandatumque conditoris luceat,

Rom. 1. 20.

A ναχετέντων ἐπ' αὐτῷ. καὶ τὸ μὲν σωταγμάπον διὰ πολλῶν ἐστι γεγραμμένον. Μέρη δὲ αὐτά ἐστι ταῦτα· ὁ γὰρ εἶπεν ὁ Μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν, ἢ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν, ἄλλως μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὸν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγεννήτως, κηρύσσων· γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, ὡς ἦν ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, διδάσκων ἔλεγε· B τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. ὥσπερ γὰρ τὸν εἰρημένον ἐνταῦθα θειότητα, οὐκ ἄν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν πατέρα· οὕτως οἶμαι καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ δύναμις οὐχ ὁμολογήσει Θεὸς, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ. ἄλλως δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ, τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ δεικνυμένην δηλονότι, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῆς διακονίας C αὐτοῦ γνωριζομένην. καὶ πάλιν· καίτοιγε ἡμὲν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, λοιπὸν δ' ὑπάρχόντε καὶ ἄγνωστον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνουσι λογισμοί, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ ἡ αὐτή· πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἕκαστον ὑπ' αὐτοῦ κλιθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός. πᾶσαί γε μὴν ὁμοίως, εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως, ὅιον ὁ μὲν προφήτης, τὴν ἀκρίδα δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων θήλατον γινομένην, D δύναμιν μόνον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι Θεοῦ. ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν, οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν αἰνεῖν προσκελεύεται τὸν Θεόν. καὶ πάσας γε σχεδὸν ὕμνον προσκαλῶν, καὶ τὸ πλῆθος παρίστησι, καὶ λειτουργοὺς Θεοῦ καλεῖν αὐτοὺς προστάττει, καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα διδάσκει. τοιαῦτα τολμήσας καὶ τοῦ Σωτῆρος οὐκ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας αὐτοῦ, λέγων, ὅτι εἷς τῶν πάντων ἐστὶν ὁ υἱός· πρῶτον γάρ ἐστι τῶν γενητῶν, καὶ εἷς τῶν νοητῶν φύσεών ἐστι· καὶ ὥσπερ ἥλιος ἐν τοῖς βλεπομένοις εἷς μέν ἐστι τῶν φαινομένων· λάμπει δὲ παντὶ τῷ κόσμῳ καὶ τῇ πρόσταξιν τοῦ ποιήσαντος, ὅτως

ὅτως ὁ υἱὸς, εἷς ὢν τῶν νοητῶν Φύσεων, Φω- A
τίζει καὶ λάμπει καὶ αὐτὸς πᾶσι, τοῖς ἐν τῷ
νοητῷ κόσμῳ· πάλιν τέ φησιν, ἦν ποτε, ὅτε
οὐκ ἦν, ὅτω γράφων, καὶ πρὶν τῆς γενέσε-
ως τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ ὑπάρχοσαν εἶχε τὴν
τοῦ γνωρίζειν ἐπιστήμην· ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς,
πρὸ τοῦ ἰατρεύειν εἶχε τὴν τοῦ ἰατρεύειν
ἐπιστήμην. καὶ πάλιν, εὐεργετικῇ φιλοτι-
μίᾳ ἐκτίσθη ὁ υἱὸς, καὶ οὐσίᾳ δυνάμε-
ως ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατήρ. καὶ πάλιν,
εἰ τὸ θέλειν τοῦ Θεοῦ διὰ πάντων ἐφε-
ξῆς τῶν ποιημάτων διελήλυθε, δηλονότι
καὶ ὁ υἱὸς ποίημα ὢν βουλήσει γέγονε καὶ
πεποίηται. Ταῦτα δὲ Ἀσέριος ἔγραψε B
μόνος.

Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, ἐφρόνουν αὐτὰ
κοινῇ μετ' αὐτοῦ. ταῦτά ἐσιν, ὑπὲρ ὧν ἀ-
γωνίζονται, διὰ ταῦτα μάχονται πρὸς
τὴν ἀρχαίαν Σύνοδον· ὅτι μὴ τὰ ὅμοια
αὐτῶν ἔγραψαν οἱ συνελθόντες ἐν αὐτῇ,
ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν Ἀρειανὴν
αἵρεσιν, ἣν ἐσπούδαζον ἔτοι συσῆσαι. διὰ
τοῦτο καὶ Ἀσέριον τὸν θύσαντα, σοφισὴν ὄντα,
συνήγορον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν προσέλλον-
το, ἵνα μὴ φείδηται, μήτε κατὰ τοῦ Κυ- C
ρίου φθέγξηται, μήτε τοὺς ἀνεργάτους τῇ
πιθανολογίᾳ πλανᾷν. καὶ ἠγνόησάν γε οἱ ἀ-
μαθεῖς, ὅτι καθ' ἑαυτῶν εἰργάζοντο τοῦτο·
ἡ γὰρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ εἴδωλα θυσίας
τοῦ συνηγόρου, ἔτι πλέον τὴν αἵρεσιν χρι-
σομάχου ἐδείκνυε. διὰ τοῦτο καὶ νῦν πάν-
τα κινοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, νομίζοντες, ὅτι
κἂν πλείονας ἀποκτείνωσι, καὶ Σύνοδος κατὰ
μῆνα συληρτήσωσι, παύσεταί ποτε ἡ κα-
τὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἀποφασις. ἐοίκα-
σι δὲ πάλιν ἀγνοεῖν, ἢ εἰδέναι μὲν, ἀπο-
προσποιεῖσθαι δὲ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς Νι- D
καίας ἡ αἵρεσις ἦν βδελυκτή. ὅτε ταύτην
Ἀρτεμᾶς κατεβύλετο, καὶ πρὸ αὐτοῦ, τὸ
τοῦ Καϊάφα, καὶ τὸ τῶν τότε Φαρισαίων συ-
έδριον, καὶ ἀεὶ δὲ τὸ χρισομάχον ἐργα-
στήριον βδελυκτόν ἐσι· καὶ ὁ παυσεται τοῦ
εἶναι μισητὸν, ἐρασμίῳ ὄντος τοῦ κυριακοῦ
ὀνόματος, καὶ καμπτούσης πάσης τῆς κτί-
σεως τὰ γόνατα, καὶ ἐξομολογουμένης,
ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πα-
τρός. πλὴν ὅτι Συνόδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰ-
κουμενικῆς ποιοῦντες, οὐδέπω κεκμήκασι,

ita quoque & Filius unus ex intellectualibus naturis, omnibus, qui in mundo intellectuali sunt, lucet ac splendet. Idem rursus dicit, Erat, quando non erat, ubi ita scribit, Priorem generatione Filii Pater habebat generandi scientiam, uti medicus ante medicinam datam medendi tenebat rationem. Idem rursus ex benefaciendi studio conditus est filius, & ex superabundantia potestatis fecit illum pater. Item, Si voluntas Dei continuo ductu penetrat per omnia opera, certe filius, cum sit opus, voluntate patris genitus est, & factus. *Hæc quidem solus Asterius scripsit.*

Eusebiani vero in commune cum ipso animis sentiunt. Istæ nimirum sententiæ sunt, pro quibus contendunt, ob istas cum veteri Synodo bellum gerunt, eo quod non eadem a patribus, qui ibi in consessu fuere, scripta sint, sed potius hæresis ab illis damnata sit, quam isti stabilire satagunt. Inde nimirum est, quod Asterium immolatorem dæmoniorum, & sophistam, impietatis suæ antesignanum faciunt, ut nihil parcat contra Dominum loqui, aut simpliciores eloquentia seducere. Verum ignorant stolidi, id sese in suam noxam facere. Fœtor enim victimarum idolis cæsarum in antesignano suo istam hæresin Christo hostilem & perduellem esse, evidentius demonstrat. Nec aliud in causa est, cur omnia motibus & tumultibus miscere studeant, persvasi, si quam plurimos occidant, & singulis mensibus Synodos faciant, fore, ut sententia in Arianos lata obliteretur. Videnturque mihi aut plane ignorare, aut ignorantiam callide simulare, quasi nescirent etiam ante Concilium Nicenum hæresin istam abominabilem fuisse, quo tempore Artemas ejus fundamenta jaciebat, & ante Artemam æque abominabilem sub Caipha, & Pharisæorum consilio fuisse, & nullo non tempore officinam Christo hostilem omnibus execrabilem videri, neque unquam ab odio liberam futuram, eo quod adamabile sit Christi nomen, universaque rerum natura genua illi flectat, & confessionibus agnoscat Dominum Jesum Christum esse in gloria patris. Illi autem faciendis adversus universalem Conciliis nondum fatiscunt.

Eusebiani certe in Niceno conventu abdicati sunt, postmodum invadentes impudentes Ecclesias, cœpere Episcopis, si qui contradicerent, insidias struere, & pro iis submotis, hæreticos in Ecclesias inducere, ut, quando vellent, Synodos cogerent habituri eos sibi adstipulatores ob id de industria ad Episcopalem ordinem subvexerunt, coeunt igitur Hierosolymis, & istiusmodi scribunt.

A τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον καθηρέθησαν· ἀλλὰ μὴ χρόνον πᾶσαντες ἀναιδῶς ταῖς Ἐκκλησίαις ἤρξαντο τοῖς μὴ ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς Ἐπισκόποις ἐπιβουλεύειν, ἀντὶ δὲ τούτων, τοὺς τῆς αἱρέσεως αὐτῶν καθιστᾶντες εἰς τὰς Ἐκκλησίας· ἵν' ὅτε βούλονται ποιήσωσι τὰς Σύνοδους, ἔχοντες τοὺς συντρέχοντας αὐτοῖς, οὓς πρὸ τοῦτο προεχειρίσαντο. συνέρχονται τοίνυν ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ γράφουσι ταῦτα.

B

SANCTA SYNODUS Hierosolymis Dei gratia coacta, Ecclesiæ Dei, quæ est Alexandriæ, & per Ægyptum, Thebaida, Libyam, Pentapolim, reliquisque per orbem Episcopis, Presbyteris, & Diaconis in Domino salutem.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ, ΗΝ ΕΝ Ἱεροσολύμοις Θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμενικὴν Ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ Διακόνοις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

OMNIBUS nobis ex diversis provinciis in unum congregatis, ad Panegyrim celebrandam pro dedicatione Martyrii Salvatoris, quod religiosissimus Imperator Deo omnium Regi & Christo ejus ædificavit, majorem nobis animorum lætitiam, Dei gratia, literæ ejusdem religiosissimi Imperatoris præbuerunt, quibus nos ad ea, quæ oportuit instigans, omnem invidiam ab Ecclesia Dei expellit, & omne odium procul abigit, per quæ Christi membra jampridem dissidebant, autorque fuit, ut simplici & placido animo reciperemus Arianos, quos aliquamdiu improba invidentia extra Ecclesiam detinuit, & viris istis de rectitudine fidei in literis suis testimonium præbet, quam cum antea audiverat, ipse eandem ex viva eorum voce cognovit, cognitamque approbavit, eamque rem nobis manifestam reddidit, eo quod literis suis Orthodoxas eorum virorum opiniones scripto comprehensas subjunxerit, quas omnes agnovimus sanas, & Ecclesiasticas esse: Quapropter jure admonuit, ut viri isti reciperentur, & coadunirentur cum Ecclesia Dei,

C ΠΑΣΙ μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων, εἰς τὴν μεγάλην Πανηγύρεις, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου Μαρτυρίου, ποιεῖται τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίου, τῷ πάντων βασιλεῖ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ καταστηλαθέντες ἐπιτελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις παρέσχεν, ἣν ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας· πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διέστηκει· ἡπλωμένῃ δὲ καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσατο. ἐμαρτύρησε τοῖς ἀνδράσι ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος, αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ διὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατέστησατο, ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν, ἣν ἐπεγνωμεν οἱ πάντες ὑγιῆ τε οὖσαν καὶ Ἐκκλησιαστικήν.

καὶ ἐπότως παρεκάλεσε τοὺς ἄνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἑνωθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ.

ὥσπερ ἂν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ἰσοτύπης ἔσεσθε τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἧς πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν διεπεμψάμεθα· πιστεύομεν, ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ὡς ἂν τὰ οἰκεῖα μέλη τὸ ὑμέτερον σῶμα ἀπολαμβάνωσι, μεγάλη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται, τὰ ἑαυτῶν σπλάγχνα καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνωρίζοντές τε καὶ ἀπολαμβάνοντες· οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν νῦν Ἀρείου ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πληθύος ἁπάσης, ἡ νῦν φάσις τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ παρ' ὑμῖν διέσηπεν. καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκοινώνησαν οἱ ἄνδρες, παρεδέχθησάν τε ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἁγίας Συνόδου, πρόθυμόν τε καὶ αὐτοὺς ἅπασαν τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συνάφειάν τε καὶ εἰρήνην, ὅτι μάλιστα τὰ τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν πίστεως, ἀναμφήριστον σώζειν τὴν νῦν πᾶσιν ὁμολογουμένην Ἀποστολικὴν παράδοσίν τε καὶ διδασκαλίαν.

A ut vos ex epistolæ illius exemplaribus cognoscetis, quæ nos ad pietatem vestram misimus. Credimusque vobis ipsis, veluti propria membra vestri corporis recuperantibus, magnum ex ea re gaudium lætitiamque oborituram, dum ipsis viscera vestra, fratres scilicet & patres agnoscitis, & recipitis, non solum Presbyteris Arianis, sed universo populo cum omni multitudine vobis restituto, quæ ob causam istorum virorum longo jampridem tempore a vobis dissidebat, decetque vos cognitis, quæ hic acta sunt, quodque isti viri nobiscum communicaverunt, & a tanta sacra Synodo recepti sunt, quam promptissime eos, ut membra Ecclesiæ coeant & in pace sint, consalutare, maxime, quod promulgata, & publice edita B eorum fides indubitatam, & apud omnes approbatam Apostolicam traditionem, & doctrinam complectatur.

Hæc Synodus.

Ταῦτα Συνόδου.

Αὕτη τῶν Συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν, ἐν ᾗ καὶ τὴν προαίρεσιν ἑαυτῶν ταχέως ἐξήγγειλαν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν κρύψαι. εἰρηκότες γὰρ, ἐξηλᾶσθαι πάντα φθόνον, καὶ μὴ τὸ ἐξωρισθῆναι τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, γράφοντες δεῖν δεχθῆναι Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἔδειξαν, ὅτι διὰ τοῦτον αὐτόν τε Ἀθανάσιον (ἐπεβάλοντο,) καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν Ἐπισκόποις τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπεβάλοντο, ὑπὲρ τοῦ τοὺς νῦν Ἄρειον δέξασθαι, καὶ τὴν αἵρεσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν. καὶ εἰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἀρείου κακοφροσύνην ἐπήνεσαν ἐν ταύτῃ, καὶ εἰς κοινωνίαν προσέταξαν αὐτοὺς δεχθῆναι, αὐτοὶ πρότερον τοῦτο ποιησάντες, ὅμως ἡγούμενοι λείπειν αὐτοῖς ἔτι, πρὸς ὃ βούλονται, συγκροτοῦσιν ἐν Ἀντιοχείᾳ Σύνοδον προφάσει τῶν λεγομένων Ἐγκαινίων· καὶ ἐπειδὴ ἀεὶ ὑπὸ πάντων κατηγορεῖτο περὶ τῆς αἱρέσεως, γράφουσι διαφόρως, τὰ μὲν ἄτοπα, τὰ δὲ ἐκείνως, καὶ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γραφέντα παρ' αὐτῶν; ἔστι ταῦτα.

Tale Synodorum exordium fuit, in quo quam celerrime sua studia, quæ ulterius dissimulare nequibant, prodidere. Siquidem eo ipso, quod dicerent, depulsam esse omnem invidiam, & quia post Athanasii Alexandriæ Episcopi exilium scribebant, Arium cum suis recipiendum esse, satis indicarunt, sese non alia de causa Athanasio, cæterisque Episcopis, quos sibi refragatores sentiebant, insidias struxisse, quam ut Arium reducerent, & hæresin introducerent. Et quanquam omnem Arii dementiam in hac Synodo laudassent, & in communionem eos recipiendos esse statuissent, tamen adhuc aliquid suæ voluntati deesse existimantes, Antiochiæ novam Synodum, per causam Encæniorum, quæ vocant, coegerunt, & quia ab omnibus de hæresi male audiebant, variis modis, alia aliter scripserunt. Quæ autem in una epistola scripserunt, sunt ista.

EUSEBIANORUM Epistola.

NOS certe Arii Acoluthi, id est, sectatores non sumus, neque cum sumus Episcopalis ordinis, Presbyterum sequimur, neque aliam fidem, præterquam ab initio traditam, recipimus, quinimo nos ipsi ejus fidei examinatores probatoresque facti, potius eum admittimus, quam sequimur, quod ex verbis nostris cognoscere licebit. Didicimus enim ab initio credere, esse unum Deum totius universitatis, omniumque intelligibilium sensibiliumque opificem & procuratorem: & in unum Filium Dei Unigenitum, ante omnia secula existentem, & coexistentem cum Patre, a quo genitus est, & per quem omnia facta sunt, tam visibilia, quam invisibilia, eundemque sub extrema tempora secundum Patris sui placitum descendisse, & carnem ex Virgine accepisse, & postquam omnem Patris sui voluntatem adimplevisset, passum esse, & resurrexisse, & in cœlum rediisse, & ad dextram Patris sedere, ac denuo venturum ad judicandum vivos & mortuos, eundem quoque & Regem & Deum permanere in secula. Credimus etiam in Spiritum sanctum, quod si addito opus sit, in carnis resurrectionem & vitam æternam.

QUÆ AUTEM IN ALIA Epistola iterum in iisdem Encæniis edidere, cum priorum pœnituisset, novaque excogitassent, sunt ista.

CREDIMUS congruenter pro Evangelica & Apostolica traditione in unum Deum, Patrem omnipotentem, universitatis conditorem, & opificem, & procuratorem, ex quo omnia: & in unum Dominum Jesum Christum, Filium ejus unigenitum DEUM, per quem omnia: eumque natum esse ante secula ex Patre, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, Regem ex Rege, Dominum ex Domino, Verbum vivum, Sapientiam vivam, Lumen verum, viam, veritatem, resurrectionem, pastorem, januam, immutabilem & inalterabilem Deitatis, substantiæ,

ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΙΟΝ Επιστολή.

ΗΜΕΙΣ ὅτε ἀκόλουθοι Ἀρείῳ γεγόναμεν· πῶς γὰρ Ἐπίσκοποι ὄντες ἀκολουθοῦμεν πρεσβυτέρῳ; ὅτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ἐδεξάμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξετασταὶ καὶ δόκιμοι τῆς πίστεως αὐτοῦ γεγόμενοι, μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα, ἢ ἠκολουθήσαμεν· γνώσεσθε δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων. μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἕνα Θεὸν, τὸν τῶν ὅλων Θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν· καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου ἀνυφηφότα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βούλησιν σωεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι, καὶ ἐγηγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ διαμένοντα βασιλέα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Α ΔΕ ΚΑΙ ΕΝ ΕΤΕΡΑι ΕΠΙΣΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΝΤΟΙΣ ΑΥΤΟΙΣ ΕΓΚΑΙΝΙΟΙΣ ΕΚΤΙΘΕΝΤΑΙ, ΜΕΤΑΓΝΟΝΤΕΣ ΜΕΝ ΤΙ ΤΟΙΣ ΠΡΟΤΕΡΟΙΣ, ΜΕΤΑΝΟΗΣΑΝΤΕΣ ΔΕ ΚΑΙΝΟΤΕΡΑ ΤΙΝΑ ΚΑΙ ΠΛΕΙΟΝΑ, ΕΣΤΙ ΤΑΥΤΑ.

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ ἀκολούθως τῇ Εὐαγγελικῇ καὶ Ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ ποιητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ Θεὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, Κύριον ἐκ Κυρίου, Λόγον ζῶντα, Σοφίαν ζῶσαν, Φῶς ἀληθινὸν, ὁδὸν, ἀλήθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον τῆς θεότητος, οὐσίας τε καὶ

Βυλῆς καὶ Δυνάμεως, καὶ δόξης τ̃ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, Θεὸν Λόγον κ̃ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγ⊙, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ Παρθένου κ̃ τὰς γραφὰς, καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην Θεοῦ κ̃ ἀνθρώπων, Ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὡς φησιν ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κ̃ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, κ̃ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τ̃ πατρὸς, κ̃ πάλιν ἐρχόμενον μ̃ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν, καὶ ἁγιασμὸν, καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι δεδόμενον, καθὼς καὶ ὁ Κύρι⊙ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τ̃ πατρὸς, καὶ τ̃ υἱοῦ, καὶ τ̃ ἁγίου Πνεύματ⊙, δηλονότι πατρὸς, ἀληθῶς πατρὸς ὄντ⊙, υἱοῦ ἀληθῶς υἱοῦ ὄντ⊙, τοῦ ἁγίου Πνεύματ⊙, ἁγίου Πνεύματ⊙ ὄντ⊙, τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ λεγομένων, ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν οἰκείαν ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν· ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν. ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν, καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντες ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν αἱρετικὴν κακοδοξίαν ἀναθεματίζομεν, κ̃ εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκῃ, λέγων ἢ χρόνον, ἢ καιρὸν, ἢ αἰῶνα, ἢ εἶναι, ἢ γεγονέναι πρὸ τ̃ γεννηθῆναι τὸν υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. κ̃ εἴ τις λέγοι τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, κ̃ μὴ ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παρέδοσαν, τῶν προφερομένων ἕκαστον ἀφ' ἑκάστου, ἢ εἴ τι ἄλλο διδάσκῃ, ἢ εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω. ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις, ὑπό τε Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων, ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφόβως, καὶ πιστεύομεν, καὶ ἀκολουθοῦμεν.

A Voluntatis, Potentiæ & gloriæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem, primogenitum omnis creaturæ eundemque in principio apud Deum Verbum esse, quemadmodum in Evangelio dictum est: *Et Deus erat Verbum*, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia subsistunt: qui sub extremos dies e supernis descendit, & ex Virgine natus est secundum scripturas, eumque hominem factum mediatorem Dei & hominum, & Apostolum fidei nostræ, & principem vitæ esse credimus, quemadmodum dicit: *Ego descendi e cælo, non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me*, eundemque pro nobis passum esse, & resurrexisse tertia die, & ascendisse in cœlos, & sedere ad dextram Patris, & iterum venturum cum gloria & potestate ad judicandum vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum, ad consolationem, & sanctificationem, & consummationem, credentibus datum, quemadmodum Dominus noster discipulis præcepit, dicens: *Abeuntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, Patris, inquam, vere Patris, Filii vere Filii, Spiritus Sancti, vere Spiritus sancti, non ut hæc simpliciter vocabula habeantur absque rebus, sed ut singulorum propria persona, ordo & gloria intelligantur, adeo ut terni sint ratione personarum, unus tamen per concordiam. Hanc igitur fidem retinentes, imo ab initio usque ad finem eam possidentes coram Deo & Christo ejus, omnes hæreticorum pravas opiniones anathemate detestamur: & si quis præter rectam sacrarum literarum fidem docet, tempus aut momentum aut seculum esse, aut fuisse, priusquam filius gigneretur, anathema esto, aut si quis filium creaturam pro ratione cæterarum creaturarum dicit, & non ut sacræ scripturæ tradiderunt, alterum ex altero existere: aut si quis quippiam præcipit, aut evangelizat, præter ea, quæ accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus per sacras literas proditis & a Prophetis, & ab Apostolis traditis, vere & reverenter credimus & sequimur.

A

THEOPHRONIUS PORRO, Episcopus Tyanensis, istiasmodi fidem a se compositam in præsentia omnium promulgavit; cui omnes, hominis religione approbata, subscripserunt.

ΚΑΙ ΘΕΟΦΡΟΝΙΟΣ ΔΕ ΤΙΣ Επίσκοπος Τυάνων, σωθεὶς ἀὐτὸς ἐξέθετο τὴν πίσιν ταύτην ἔμπροσθεν τῶν πάντων. ἣν καὶ πάντες ὑπέγραψαν, ὑπ' ἐξάμβωνι τῷ τοῦ ἀνθρώπου πίσιν.

NOVIT Dominus, quem testem adversus animam meam invoco, quod Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, universitatis conditorem & autorem, ex quo omnia: & in filium ejus unigenitum, Deum, Verbum, Potentiam & Sapientiam, Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnia, eumque genitum esse ex patre ante secula, Deum perfectum ex Deo perfecto, & apud Patrem existere in sua persona, & ultimis diebus descendisse, genitumque ex Virgine esse secundum scripturas, & postquam homo factus esset, passum esse, & resurrexisse e mortuis, & in cœlos ascendisse, & sedere ad dextram Patris sui, eundemque iterum venturum esse cum gloria & potentia, ad judicandum vivos & mortuos, eundemque permanere in secula. Et in Spiritum sanctum, consolatorem, spiritum veritatis, quem etiam per Prophetam promisit Deus se effusurum super servos suos, & quem Dominus Discipulis suis pollicitus est, & secundum pollicitationem misit, ut Acta Apostolorum testantur. Si quis igitur præter hanc fidem docet, aut diversa in animo retinet, anathema esto, aut quæ Marcelli Ancyrani, Sabellii aut Pauli Samosatensis sunt, sapiat, & ille quoque anathema esto, & quicunque cum eo communicant. *Hæc Theophronius.*

ΟΙΔΕΝ ὁ Θεὸς, ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι οὕτως πιστεύω· εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων κτίσην καὶ ποιητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν, Λόγον, Δύναμιν καὶ Σοφίαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, Θεὸν τέλειον ἐκ Θεοῦ τελείου, καὶ ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ὑποστάσει, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καθελθόντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς Παρθένου κατὰ τὰς γραφὰς, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα ὑπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ πολιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας. εἰς τὸ Πνεῦμα ἅγιον, τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ καὶ διὰ τοῦ Προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς ἐκχέειν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ὃ καὶ ἔπεμψεν, ὡς αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. Εἰ δέ τις παρὰ ταύτην τὴν πίσιν διδάσκει, ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω καὶ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, ἢ Σαβελλίου, ἢ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς, καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ. Ταῦτα Θεοφρόνιος.

Fuere autem numero, qui tempore Encæniorum convenerant, nonaginta, consulibus Marcellino & Probino, indictione decimaquarta, præsente ibidem impiissimo Constantio. Hæc cum Antiochiæ per tempora Encæniorum egissent, ne tum quidem arbitrati satis perfecte fidem suam conscriptam esse, utpote homines turbido fluctuantique animo, aliud scripturæ genus de fide post aliquot menses conficiunt, amandantque in Gallias Narcissum, Marim, Theodorum, & Marcum, qui quasi a Synodo emissi, ista beatæ memoriæ Constanti Augusto, cæterisque, qui ibi aderant, tradiderunt.

Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις Ἐπίσκοποι ἐνενήκοντα· ὑπατείᾳ Μαρκελλίνου καὶ Προβίνου Ἰνδικτιῶνος ιδ'. ἐπεὶ ὄντος Κωνσταντίου τοῦ ἀσεβεστάτου. ταῦτα πράξαντες ἐν Ἀντιοχείᾳ, τοῖς Ἐγκαινίοις, νομίσαντες δὲ μὴ τελείως γεγραφέναι, ῥεμβομένην δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, αὖθις πάλιν συντιθέασιν ἄλλο γράμμα δῆθεν περὶ πίστεως μετὰ μικρὰς ὀλίγας, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς Γαλλίας, Νάρκισσον, Μάριν, Θεόδωρον, καὶ Μάρκον. καὶ κεῖνοι ὡς ὑπὸ Συνόδου πεμφθέντες παρεδώκασι τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κώνσταντι τῷ Αὐγούστῳ, καὶ τοῖς ἐκεῖ πᾶσι ταῦτα.

A

ΕΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ὁμολογία.

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, κτίσην καὶ ποιητὴν τῶν ὄντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, Φῶς ἐκ Φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, Λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ Φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀνακαλύπτου ἔσται διαμένουσα εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τουτέστι, τὸν Παράκλητον ὃν ἐπαγγειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε, διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι' οὗ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία. Τέλος ταύτης ὁμολογίας.

Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετ' ἔτη τρία, καὶ ἀποστέλλουσιν Εὔδοξιον, Μαρτύριον, καὶ Μακεδόνιον τὸν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν, καὶ θήκας τε ἔχουσαν πλείους παρὰ τὰς πρότερας. ὡς γὰρ καινότερά τινα φρονήσαντες, ἀπεδήμησαν ἔχοντες ταῦτα.

ALIA FIDEI CONfessio.

CREDIMUS in unum DEUM, Patrem omnipotentem, conditorem & factorem rerum, ex quo omnis Paternitas & in cœlis & in terris nomen mutuatur. Et in unigenitum ejus Filium, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ante omnia ſecula ex Patre genitum, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, per quem omnia facta ſunt, in cœlis & in terris, ſive ea viſibilia ſint, ſive inviſibilia, eundemque Verbum eſſe, Sapientiam, Virtutem, Vitam & veram Lucem: qui propter nos poſtremis temporibus homo factus eſt, & genitus ex ſancta Virgine, eundemque credimus crucifixum, mortuum, ſepultumque, tertio die ex mortuis reſurrexiſſe, aſſumptumque in cœlum, reſidere ad dextram Patris, & venturum eſſe in conſummatione ſeculorum, ut judicet vivos & mortuos, reddatque ſingulis ſecundum opera ſua. Cujus regnum indeſtructile permaneat in infinitas ætates. Sedebit enim ad dextram Patris, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Credimusque in Spiritum ſanctum, hoc eſt, paraclerum, quem pollicitus Apoſtolis, poſt reditum ſuum in cœlos, miſit, ut eos erudiret, omniaque illis in memoriam ſubjiceret, per quem animæ ſanctificantur, quæ in illum ſincerite credunt. Eos porro, qui dicunt, Filium ex non ente, aut ex alia ſubſiſtentia, & non ex Deo eſſe, & fuit tempus, quo nondum erat Filius, alienos a ſe cenſet Catholica Eccleſia.

Hujus confeſſionis finis.

Rurſus quaſi iſtorum pœnitentia laborarent, poſt triennium iterum in coniceſſum veniunt: amandantque Eudoxium, Martyrium, & Macedonium Cilicem, & cum iis nonnullos ad Italiam, ſecum deferentes fidem multis verbis conſcriptam, & cum pluribus, præter ſuperiores, appendicibus inſtructam: nam quaſi rectiora ac magni momenti excogitaſſent, operæpretium ipſis viſum eſt hoc iter ſuſcipere, ſunt autem iſta.

A

ALIA, CONFESSIO fidei.

CREDIMUS in unum DEUM, Patrem omnipotentem, conditorem factoremque omnium, ex quo omnis Paternitas in cœlis & in terris nominatur. Et in unigenitum ejus Filium, Dominum noſtrum, ante omnia ſecula ex patre natum: Deum ex Deo, Lumen ex Lumine, per quem omnia facta ſunt in cœlo & in terra, tum viſibilia, tum inviſibilia, eundemque Verbum eſſe, Sapientiam, Potentiam, & vitam & Lucem veram, qui ultimis diebus propter nos B homo factus & genitus ex Maria Virgine, crucifixus, & mortuus eſt, & reſurrexit tertia die a morte: & in cœlum ſubvectus eſt, ſedetque ad dextram Patris, & venturus eſt in conſummatione ſeculi ad judicandum vivos & mortuos, & reddendum unicuique ſecundum opera ſua, cujus regnum indefinens permanet in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Credimus item in Spiritum ſanctum, hoc eſt, paracletum, quem cum pollicitus eſſet Apoſtolis poſt reditum ſuum in cœlos, miſit, ut doceret eos, & C commonefaceret omnium, per quem animæ, quæ in illum ſinceriter credunt, ſanctificantur. Eos autem, qui dicunt, Deum ex non ente extitiſſe, aut ex alia ſubſiſtentia, & non ex Deo, & quod tempus ante ſeculum aliquod fuit, quo nondum eſſet Filius, alienos a ſe cenſet & agnoſcit ſancta & Catholica Eccleſia. Similiter & eos, qui dicunt, tres eſſe Deos, aut Chriſtum non eſſe Deum, aut ante ſecula, eum nec Chriſtum nec Dei Filium fuiſſe, aut eundem eſſe Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, D aut Filium ingenitum, aut quod non de conſilio ſuo & voluntate Pater Filium genuerit, hos omnes anathemate ferit ſancta & Catholica Eccleſia. Non enim tutum eſt dicere, Filium ex non ente ad eſſentiam prodiiſſe, eo quod illud in ſacris literis nuſquam de filio feratur. Neque illum ex ulla alia ſubſtantia præexiſtente, & quæ Pater non eſſet, genitum eſſe, ſed ſolum ex Deo genuine & naturaliter natum eſſe. Unum enim ingenitum & nullo principio inchoatum Chriſti Patrem ſacra ſcriptura commonſtrat.

ΕΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ὁμολογία.

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, κτίσην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, Φῶς ἐκ Φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τά τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ Φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος καὶ ἄσκια διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. καθέζεται γὰρ οὐ δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Θεὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτὲ, ἢ αἰὼν, ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίως οἶδεν ἡ Καθολικὴ καὶ ἁγία Ἐκκλησία. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς λέγοντας, τρεῖς εἶναι Θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεὸν, ἢ πρὸ τῶν αἰώνων μήτε Χριστὸν αὐτὸν, μήτε υἱὸν εἶναι Θεοῦ, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν, ἢ ἅγιον Πνεῦμα, ἢ ἀγέννητον υἱὸν, ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία. οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν λέγειν ἀσφαλὲς, ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν φέρεται περὶ αὐτοῦ, οὔτε μὴν ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα προϋπακούειν, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διοριζόμεθα. ἓν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει λόγος. ἀλλ'

ϗδὲ τὸ ὧν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἐξ ἀγράφων A
πισφαλῶς λέγοντας, χρονικόν τι διάσημα
προενθυμητέον αὐτῷ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρό-
νως αὐτὸν γεγεννηκότα Θεόν· χρόνοι γὰρ καὶ
αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ· ὅτε μὲν σωάναρ-
χον καὶ συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι
νομιστέον· συνανάρχει γὰρ καὶ συναγεννήτῳ, ὃ-
δεὶς κυρίως πατὴρ, ἢ υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ
τὸν μὲν πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα καὶ ἀγέννη-
τον γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκατα-
λήπτως οἴδαμεν· τὸν δὲ υἱὸν γεγενῆσθαι πρὸ αἰώ-
νων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννητον εἶ-
ναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα B
πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός. ὅτε μὲν
τρία ὁμολογοῦντες πράγματα, καὶ τρία πρόσ-
ωπα, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεύ-
ματος καὶ τὰς γραφὰς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς
Θεοὺς ποιοῦμεν. ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέν-
νητον ἀναρχόν τε καὶ ἄκτιστον Θεὸν, ἕνα μόνον οἴ-
δαμεν, τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν
μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον
τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμε-
νον· ὅτε μὴν ἕνα Θεὸν μόνον εἶναι λέγοντες
τὸν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα τὸν
μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο λέγομεθα καὶ τὸν
Χριστὸν Θεὸν εἶναι πρὸ αἰώνων· οἱοῖοί εἰσιν
οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὕστερον αὐ-
τὸν μὲν τὴν ἀνθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τε-
θεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν
ἄνθρωπον γεγονέναι. οἴδαμεν γὰρ, καὶ αὐτὸν
καὶ ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ, ἀλλ'
ὅμως πρὸ αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ,
Θεὸν καὶ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ
μὴ ἐξ ἀνθρώπων μὲν ταῦτα Θεὸν, ἀλλ' ἐκ
Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε
ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι. βδελυσσόμεθα δὲ
πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λό-
γον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνύ- D
παρκτον ἀπὸ Παύλου καλοῦντας ἐν ἑτέρῳ τὸ
εἶναι ἔχοντι, νῦν μὲν, ὡς τὸν προφορικὸν
λεγόμενον ὑπό τινων, νῦν δ' ὡς τὸν ἐνδιάθετον
Χριστὸν δὲ αὐτὸν, καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσί-
την, καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων
θέλοντας, ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγο-
νέναι καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς
Παρθένου σάρκα ἀνείληφε, πρὸ τετρακοσί-
ων ἐχ ὅλων ἐτῶν· ἐκ τότε γὰρ τὸν Χριστὸν δέ-
χεσθαι βασιλείας ἐσχηκέναι ἐθέλουσι· καὶ τέλος
ἔχειν αὐτὸν μὲν τὴν συντέλειαν καὶ τὴν κρίσιν

Sed neque illi, qui ſubtiliter dicunt, fuiſſe aliquando, quando non erat, ex literis, quæ ſacræ ſcripturæ non ſunt, temporale aliquod interſtitium, quod ante ipſum fuerit, cogitare debent, ſed ſolum dum intemporaliter Deum genitum eſſe, eo quod tempora & ætates per eum ſint conditæ, non tamen eum coinexordiatum & coingenitum cum Patre exiſtimare fas eſt. Neuter enim proprie ſive Pater, ſive filius coinoriginatus, aut coingenitus, ut ea parte collegam habeat, dici poteſt. Sed patrem ſolum nullo principio inchoatum & ingenitum ineffabiliter, & omnibus incomprehenſibiliter genuiſſe agnoſcimus, Filium autem ante ſecula genitum fuiſſe, ac proinde non itidem, uti Patrem, ingenitum dici poſſe, ſed principem exordiumque ſui patrem habere, qui ipſum genuit. Caput enim Chriſti Deus. Neque tamen ob id, quia ternas res, & tres perſonas Patris, & Filii, & Spiritus ſancti ſecundum ſcripturas confitemur, tres Deos facimus. Quoniam perfectum ingenitum, & nullo principio inchoatum, inviſibilem unum Deum agnoſcimus, Deum & patrem unigeniti, qui ſolus ex ſe habet id ipſum, quod eſt, ſolusque omnibus aliis benigne largitur, ut ſint: non tamen, quia unum ſolum Deum eſſe Patrem Domini C noſtri Jeſu Chriſti, unumque ingenitum profitemur, ideo Chriſtum Deum ante ſecula eſſe abnegamus, qualia faciunt Pauli Samoſatenſis diſcipuli, qui eum poſt incarnationem ſuam, ex profectu virtutis Deum eſſe factum aſſeverant, eo quod natura nudus homo eſſet. Scimus enim eum, tametſi ſubjectus ſit Patri & Deo, ante ſecula tamen genitum ex Deo, Deum ſecundum naturam perfectum, & verum eſſe, neque ex homine Deum, ſed ex Deo hominem, propter nos factum eſſe, & neutiquam ullo in tempore ſuam eſſentiam perdidiſſe. Abominamur præterea & anathemate execramur, qui illum tantummodo nudum Verbum Dei ſine ſubſtantia, D commentitia ratione nominant, quique in alio habeat, quod ſit, quemque nunc, uti vocem, quæ ore profertur: nunc uti dictionem, quæ in cogitatu verſatur, intelligunt. Chriſtum autem ipſum, & Filium Dei, & Mediatorem, & Imaginem, non ante ſecula fuiſſe contendunt, ſed ex eo tempore eum Chriſtum & Filium Dei factum eſſe, ex quo noſtram carnem ex Virgine aſſumpſit, non totis abhinc quadringentis annis. Ab eo enim tempore volunt, Chriſtum initium regni adeptum eſſe, regniq; finem habiturum, poſt conſummationem & judicium.

Tales ſunt diſcipuli Marcelli & Photini Ancyrogalatarum, qui ante ſecularem eſſentiam Chriſti, ejusque deitatem & regnum indeſinens, itidem ut Judæi inficiantur, ſub prætextu conſtituendæ monarchiæ. Scimus enim eum non ſimpliciter Verbum, quod ore Dei profertur, aut quod in ejus animo cogitatur, ſed vivum Deum Verbum, quod per ſe exiſtit, & Filium Dei & Chriſtum eſſe, neque eum ratione providentiæ, eo quod Pater talem eum futurum præcognoverat, cum Patre fuiſſe, & converſatum eſſe ante ſecula, ſed illi adminiſtrum fuiſſe ad omne opificium, viſibilium ſimul & inviſibilium. Hic enim eſt, ad quem Pater dixit: *Faciamus hominem ſecundum imaginem & ſimilitudinem noſtram*, & qui Patriarchis in ſuamet ipſius perſona viſus eſt, legem dedit, & locutus eſt per Prophetas, & tandem homo factus eſt, & ſuum Patrem omnibus manifeſtavit, & regnat per infinita ſecula. Non enim recentem dignitatem aſſumpſit Chriſtus, ſed ab initio eum Patri per omnia ſimilem credimus: illosque, qui dicunt, eundem illum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum eſſe, & de una re perſonaque, tria iſta nomina impie accipiunt, merito ab Eccleſia abdicamus, eo quod impatibilem, & nullo loco circumſcriptum Patrem, patibilem ſimul & loco circumſcriptum per incarnationem fingunt. Tales enim ſunt apud Romanos quidem Patropaſſiani, apud nos vero Sabelliani. Scimus item Patrem, qui emiſit, in ſuo inalterabilis deitatis ingenio & moribus permanſiſſe, Chriſtum vero, qui miſſus eſt, humanitatis aſſumptæ officium adimpleviſſe. Eos vero, qui non conſilio neque voluntate Patrem genuiſſe Filium irreverenter dicunt, & neceſſitatem & invitum quiddam & ſervam impeditamque eligendi poteſtatem Deo adjungunt, ita ut nolens genuerit Filium, impiiſſimos & alieniſſimos ab Eccleſiis cenſemus, eo quod præter novas de deitate ſententias, & præter voluntatem ſacræ ſcripturæ, talia de eo ſint auſi definire. Nos contra, omnipotentem Deum, eumque ſui ipſius Dominum agnoſcentes, ſponte libenterque Filium ſuum genuiſſe cum pietate arbitramur, & reverenter

Gen. 1.

τοιοῦτοί δέ εἰσιν, οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ τῶν Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν μὲν ἀΐδιον ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ὅτι μὲν προφάσει τοῦ σωίσασθαι δοκεῖν τὴν μοναρχίαν. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἁπλῶς λόγον προφορικὸν, ἢ ἐνδιάθετον δὲ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν Λόγον καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα, καὶ υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ τὸν προγνωσικῶς σωίοντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν εἴτε τῶν ὁρατῶν, εἴτε τῶν ἀοράτων. οὗτος γάρ ἐστι, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ πατὴρ, ὅτι, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὁ καὶ τοῖς Πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὀφθείς, δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν Προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. οὐδὲ γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσέλαβεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν· καὶ τοὺς λέγοντας τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρητῷ ἅμα καὶ παθητῷ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ Πατροπασσιανοὶ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις· Σαβελλιανοὶ δὲ καλούμενοι παρ' ἡμῖν. οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι· ὅμως δὲ καὶ τοὺς μὴ βουλήσει μηδὲ θελήσει γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν εἰρηκότας ἀνυλαβῶς, ἀνάγκην δηλονότι ἀβούλητον καὶ ἀπροαίρετον τῷ Θεῷ θεμένους, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱὸν ἀσεβήσαντας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ξένους γνώσκομεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς τῶν περὶ Θεοῦ ἐννοίας, καὶ δὴ καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τοιαῦτα τετολμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ ἐ-

δότες, ἑκουσίως αὐτὸν καὶ ἐθέλοντην υἱὸν γεγεννηκέναι εὐσεβῶς ὑπολήψομεν· πιστεύο-

τες δὲ ἐμφόβι& ϗ τὸ πρὸ ἑαυτ& λέγοντι Κύρι& ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτ& εἰς ἔργα αὐτ&, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτ& γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν. ἀσεβὲς γὰρ ϗ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίσην τοῖς δι' αὐτ& κεκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν ϗ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἄλλοις τρόπον ἔχειν αὐτὸν νομίζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν γεγενῆσθαι γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ὑμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί. ἀλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τε ϗ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς, ϗ τόπους ϗ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς σωματικῆς αὐτῶν σωματικῶν ὑπονοοῦντες. πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς ϗ ἀδιαστάτως ἀλλήλοις ὑπαρχῆσθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν· ὅλου μὲν τοῦ πατρὸς ἐνσεβισμένου τὸν υἱὸν, ὅλου δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτημένου καὶ προσπεφυκότ& τῷ πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρῴοις κόλποις ἐπαναπαυομένου διμιεκῶς πιστεύοντες εἷς εἰς τὴν παντέλειον τριάδα τὴν ἁγιωτάτην, τοῦτέστιν εἰς τὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θεὸν μὲν τὸν πατέρα λέγοντες, θεὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν, οὐ δύο τούτους θεοὺς, ἀλλ' ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεότητ& ἀξίωμα, ϗ μίαν ἀρχικὴν τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν· παναρχοῦντ& μὲν καθόλου πάντων ϗ ἀπὸ ἑνὸς, μόνου τοῦ πατρὸς τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρὶ ἐκτὸς δὲ ἀπὸ, πάντων μετ' αὐτὸν βασιλεύοντ& τῶν δι' αὐτ& γενομένων, ϗ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματ& χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι. ἑως γὰρ τοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας μαθεῖν λόγου παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι. ταῦτα οὖν ἀναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν Σπερμίῳ προεκτεθεῖσαν πίστιν, πλατύτερον ἐξεργάσασθαι, ϗ κατὰ φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀναθεματίσωμεν ὑπόνοιαν, καὶ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι καὶ γνῶναι κατὰ τὴν δύσιν πάντες, ὁμοῦ μὲν τῆς συνοδικῆς τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἐν τούτῳ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀδιάσειστον ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν καὶ τοῖς ἀδιαστρόφοις. Τέλ& ταύτης ὁμολογίας.

A Ipsi de se loquenti credimus: *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua:* non tamen eum ita creatum esse, ut similis sit rebus per ipsum conditis, existimamus. Est enim hoc ipsum impium, & alienum ab Ecclesiastica fide, conditorem cum rebus ab ipso conditis æquiparare, & eandem credere cum aliis generationis rationem obtinere, cum unum unice unigenitum filium genuine & vere natum esse sacræ scripturæ commonstrent. Verum, quia filium non per se esse, vivere, & existere dicimus, itidem ut Pater, ideo eum separamus a Patre, non quasi loca, intervallaque in eorum conjunctione corporaliter fingamus. Credimus enim, eos immediate & sine intercapedine sibi mutuo B coaptatos consertosque, & inseparabiles a se invicem esse, integro Patre Filium complectente, integro Filio ab eo pendente & cohærente, & perpetuo in Patris sinu requiescente. Credentes igitur in integram & sanctissimam Trinitatem, hoc est, in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum & Deum Patrem dicentes, Deum item Filium, non duos deos, sed unam deitatis majestatem profitemur, & unam regni perfectam concordiam, ut omnium ubique solus Pater sit Dominus, atque adeo etiam ipsius sui Filii: Filiusque vicissim C ei subjectus sit, qui eo excepto omnium a se conditorem post illum Rex & imperator est. Et in Spiritus sancti gratiam, qui omnibus Sanctis affatim Patris voluntate donatur. Ita enim de Christi monarchia loqui sacræ literæ nos docuerunt. Hæc coacti sumus post fidem compendio editam latius explicare, non ambitionis causa, sed ut nos ab omni suspicione, quæ minime in nos competit, purgaremus, apud eos, quibus res nostræ cognitæ sunt, & ut omnes Occidentales pariter intelligerent, ut calumnias eorum, qui diversas opiniones fovent, & Orientalium D in Christo Ecclesiasticos animos, rem ita esse, attestantibus libere sacris scripturis, apud eos saltem, qui incorrupti sunt. *Hujus confessionis finis.*

Sed neque in his permanserunt, rursus enim Sirmii adversus Photinum congregati, aliam fidem composuerunt, non ita prolixam, neque tot verbis abundantem, nam plerisque detractis alia addiderunt, veluti ea per suggestionem ab aliis audivissent. Sunt autem ista.

Αλλ' ὐδὲ τύτοις ἐνέμειναν· πάλιν γὰρ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες κ) Φωτεινῦ, τότε συνέθηκαν ἄυθις πίσιν, ὐκέτι μὴν ἴσως χοινοτενῆ, ὐδὲ τοσαύτλιν τοῖς ῥήμασιν· ἀφελόντες δὲ τὰ πλείσα κ) προσθέντες ἄλλα, ὥσπ ἐξ ὑποβολῆς πῶς τινων ἀκύσαντες. ἔγραψαν ταῦτα.

ALIA CONFESSIO fidei.

CREDIMUS in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem & factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur: & in unigenitum ejus Filium, Dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia secula ex Patre genitum, Deum ex Deo, Lumen de Lumine; per quem omnia in cœlis & in terra facta sunt, tam invisibilia, quam visibilia, eundemque Verbum esse, & Sapientiam, Lucem veram, & vitam, & ultimis diebus hominem factum, natumque ex sancta Virgine, crucifixum, & mortuum, & sepultum esse, & resurrexisse a mortuis tertio die, & assumtum in cœlos esse, sedereque ad dextram Patris, venturumque in consummatione seculi, ut judicet vivos & mortuos, reddatque unicuique secundum opera sua, cujus regnum indesinens permanebit in infinitas ætates. Erit enim sedens ad dextram Patris non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est, Paracletum, quem promissum Apostolis, post ascensum in cœlos misit, ut doceret eos & commonefaceret omnium, per quem omnes animæ, quæ in eum sinceriter credunt, sanctificantur. Eos porro, qui dicunt, ex non ente, aut ex alio subsistente, & non ex Deo Filium extitisse, aut quod tempus aut ætas fuit, quando ille non erat, alienos a se censet Sancta & Catholica Ecclesia. Iterum ergo dicimus: Si quis Patrem & Filium duos deos opinetur, anathema esto. Item si quis dicens Deum Christum esse, sed eum ante secula Filium Dei & administrum Patri ad universitatis creationem non fuisse confiteatur, anathema esto. Si quis cum qui ingenitus est, aut partem

ΕΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ὁμολογία.

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίσην κ) ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ ὃ πᾶσα πατριὰ ἐν ὐρανῷ κ) ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· κ) εἰς τὸν μονογενῆ αὐτὸ υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησῦν τ Χειςὸν, τ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεῦ, Φῶς ἐκ Φωτὸς, δι' ὃ ἐγένετο τὰ πάντα, τά τε ἐν τοῖς ὐρανοῖς κ) τὰ ἐπὶ τ γῆς, τὰ ὁρατὰ κ) τὰ ἀόρατα, Λόγον ὄντα κ) σοφίαν, κ) Φῶς ἀληθινὸν, κ) ζωήν· τ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, κ) γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένυ, κ) σαρωθέντα, κ) ἀποθανόντα, κ) ταφέντα κ) ἀνασάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κ) ἀναληφθέντα εἰς ὐρανὸν, κ) καθεσθέντα ἐκ δεξιᾶ τῦ πατρὸς, κ) ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῦ αἰῶν, κρῖναι ζῶντας κ) νεκρὺς, κ) ἀποδοῦναι ἑκάσῳ κ) τὰ ἔργα αὐτῦ, ὃ ἡ βασιλεία ἀπατάπαυς ὃσα, διαμένει εἰς τὺς ἀπείρυς αἰῶνας. ἔσαι γὰρ καθεζόμεν ὁ δεξιᾶ τῦ πατρὸς, ὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τύτῳ ἀλλὰ κ) ἐν τῷ μέλλοντι. κ) εἰς τὸ Πνῦμα τὸ ἅγιον, τυτέσι τὸν παράκλητον, ὃν ἐπαγγειλάμεν ὁ τοῖς Αποσόλοις, μ τὴν εἰς ὐρανὺς αὐτῦ ἄνοδον ἀποσεῖλαι, διδάξαι κ) ὑπομνῆσαι αὐτὺς πάντα, ἐπεμψε. δι' ὃ κ) ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπισευκότων ψυχαί. τὺς δὲ λέγοντας ἐξ ὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποσάσεως, κ) μὴ ἐκ τ Θεῦ, κ) ὅτι ἦν χρόν ἢ αἰὼν, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίυς οἶδεν ἡ ἁγία κ) Καθολικὴ Ἐκκλησία. πάλιν ὃν ἐρῦμεν· εἴ τις τὸν πατέρα κ) τὸν υἱὸν δύο λέγ Θεὺς, ἀνάθεμα ἔσω. κ) εἴ τις λέγων Θεὸν τὸν Χειςὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν τῦ Θεῦ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιυργίαν μὴ ὁμολογεῖ ἀνάθεμα ἔσω. εἴ τις τὸν ἀγέννητον, ἢ μέρ(

αὐτὸ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγωνῆναι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας λέγει τὸν υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι, ἢ συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις πλατυσμῷ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγει τὸν ἐκ Μαρίας υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων Θεὸν, τὸν ἀγέννητον ὅτῳ νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς, ἐπ' αἰσχρᾷ εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων Θεοῦ Ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν, ἢ πάθος, ἢ τροπὴν, ἢ μείωσιν, ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τὸν Ἀβραὰμ ἑωρακέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν, ὡς ἄνθρωπον, πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ἔβρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγειν βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. ἔβρεξε γὰρ Κύριος ὁ υἱὸς παρὰ Κυρίου τοῦ πατρός. εἴ τις ἀκούων Κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν· ἐπεὶ Κύριος ἐκ Κυρίου, δύο λέγει Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ συγχέομεν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρὶ. οὔτε γὰρ κατῆλθεν ἐπὶ Σόδομα ἄνευ βουλῆς τοῦ πατρὸς, οὔτε ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου, αὐθεντοῦντος δηλαδὴ τοῦ πατρός. οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούοντος τοῦ πατρὸς, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα,

ejus ex Maria natum ausit dicere, anathema esto. Si qvis filium ante Mariam, sed secundum præcognitionem fuisse dicat, ac non potius ante secula ex Deo genitum apud Deum fuisse, & per eum omnia facta esse, anathema esto. Si qvis substantiam Dei dilatari aut contrahi loqvatur, anathema esto. Si qvis dilatatam essentiam Dei filium efficere dicat, aut dilatationem substantiæ Dei, filium nominet, anathema esto. Si qvis merum hominem filium ex Maria natum esse dicat, anathema esto. Si qvis, cum Deum & hominem ex Maria natum dicat, Deum ingenitum sic intelligat, anathema sit. Si qvis hæc verba, *Ego sum Deus primus: Ego qvoqve postea*, & *præter me non est Deus*, qvæ ad subversionem idolorum dicta sunt, & eorum, qvi dii non sunt, ad subversionem unigeniti ante secula Dei Judaice accipiat, anathema esto. Si qvis hoc dictum, *Verbum caro factum est*, audiens, Verbum in carnem mutatum esse opinetur, aut postqvam conversionem passum esset, carnem assumpsisse dicat, anathema esto. Si qvis unigenitum filium Dei crucifixum audiens, ejus deitatem corruptionem, passionem, mutationem, diminutionem, aut extinctionem sustinuisse dicat, anathema esto. Si qvis hoc dictum, *Faciamus hominem*, non patrem ad filium, sed Deum secum loqvi affirmet, anathema esto. Si qvis Abraham non filium, sed ingenitum Deum aut patrem ejus vidisse asseveret, anathema esto. Si qvis cum Jacob non filium tanqvam hominem colluctatum fuisse dicat, sed ingenitum Deum aut patrem ejus, anathema esto. Si qvis hoc dictum, *Pluit Dominus ignem a Domino*, non de patre & filio accipiat, sed ipsum a seipso pluisse dicat, anathema esto. Pluit enim filius Dominus, a Domino Patre. Si qvis audiens Dominum patrem, Dominum item filium, eo qvod Dominus ex Domino sit, duo numina existimet, anathema esto: non autem ejusdem ordinis patrem & filium, sed filium patri subjectum arbitramur. Neqve enim ille Sodomam sine consilio patris descendit, neqve a se pluit, sed a Domino, hoc est a patre, penes qvem auctoritas est, neqve ex se habet, qvod sedet ad dextram patris, sed auscultat patri ita loqventi: *Sede a dextris meis*, anathema esto. Si qvis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum,

Ἐξ. 45.

Joan. 1.

Gen. 1.

Gen. 19.

Psal. 110.

unam perſonam eſſe dicat, anathema eſto. Si qvis Spiritum ſanctum Paracletum nominans, ingenitum dicat Deum, anathema eſto. Si qvis, ut docuit Dominus, non alium nominet paracletum præter filium (dixit enim, *Et alium paracletum mittet vobis pater, qvem ego rogabo*) anathema eſto. Si qvis Spiritum ſanctum partem aliqvam dicat patris aut filii, anathema eſto. Si qvis patrem, & filium, & Spiritum ſanctũ tres Deos appellet, anathema eſto. Si qvis volũtate Dei, filium Dei ita extitiſſe dicat, ut aliqvid, qvod conditũ eſt, anathema eſto. Si qvis, nolente patre, filium genitum eſſe dicat, anathema eſto: Non enim pater, coactus naturali neceſſitate, filium, qvem noluit, genuit, ſed ſtatim, ubi voluit, ſine tempore & paſſione eum ex ſe genitum edidit (anathema eſto. Si qvis ingenitum, & ſine origine filium nominat eo animo, ut duo ingenita & inoriginata, & duos Deos ſtatuere velit, anathema eſto. Caput enim, qvod eſt principium omnium, filius eſt, caput vero, qvod eſt principium Chriſti, Deus eſt: ita enim ad unum principium univerſitatis nullo initio inchoatum, per filium pie omnia reducimus. Iterumqve exacte tradentes Chriſtianiſmi ſenſum dicimus, ſi qvis Chriſtum Deum filiũ Dei ante ſecula, adminiſtrumqve ad univerſitatis opificium fuiſſe neget, ſed ex qvo tempore e Maria genitus eſt, Chriſtum & filium appellatum fuiſſe, & principium ſuæ deitatis tum accepiſſe dicat, anathema eſto.

Joan. 16.

Ἐν πρόσωπον λέγῃ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγοι Θεόν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, μὴ ἄλλον λέγοι τὸν Παράκλητον παρὰ τὸν υἱόν· εἶπε γὰρ, καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ, ὃν ἐρωτήσω ἐγώ· ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μέρος λέγοι τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις βουλήσει τοῦ Θεοῦ, ὡς ἓν τῶν ποιημάτων λέγοι γεγονέναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι λέγοι τὸν υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. ὁ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀρχῆς, ὡς οὐκ ἠθέλησεν, ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἅμα τε ἠβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν, (ἀνάθεμα ἔστω.) εἴ τις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱὸν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. κεφαλὴ γάρ, ἔστιν ἀρχὴ πάντων, ὁ υἱὸς, κεφαλὴ δέ, ἐστιν ἀρχὴ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Θεός· ἄνω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τὴν ὅλων ἀρχὴν διὰ υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν· καὶ πάλιν σωδιακρίνοντες τὸν Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν, λέγομεν, ὅτι εἴ τις Χριστὸν Θεὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρεσαιώνιον ὄντα, καὶ ὑπουργήσαντα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι· ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ υἱὸν κεκλῆσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεὸν εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω.

Iſtis omnibus neglectis ac veluti melioribus repertis aliam fidem decernunt: & Sirmii inſcripta referunt Romano qvidem ſermone, ſed qvæ Græce interpretata hunc ſenſum habeant.

Ταῦτα πάντα παρωσάμενοι καὶ ὥσπερ βέλτιόνα ἐπινοήσαντες δογματίζουσιν ἄλλην πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν Σιρμίῳ Ρωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνευθέντα δ' Ἑλληνιστί.

Qvoniam de fide placuerat diſceptationem fieri, omnia cum ſedulitate inqviſita & examinata fuere Sirmii in præſentia Valentis, Urſacii, Germinii, cæterorumqve omnium. Conſtitit ergo, unum eſſe Deum omnium, omnipotentem, ſicuti in univerſo orbe prædicatur, & unum ejus unigenitum filium, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ex eo ante ſecula

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξέ τινα διάσκεψιν γενέσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρευνήθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος, καὶ Οὐρσακίου, καὶ Γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν. συνέστηκεν ἕνα Θεὸν εἶναι πάντων κράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ κηρύσσεται· καὶ ἕνα μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων

γλυπθέντα· δύο Θεὸς μὴ χρῆναι λέγειν· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκε· πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν· ἢ Ἰουδαίων μόνων ὁ Θεὸς, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπείπερ εἷς ὁ Θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως· καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ ἀδεμίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. ἐπειδὴ δὲ πολλὰς ἴνας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης Ῥωμαϊστὶ μὲν Substantia, Ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης Οὐσίας, τουτέστιν, ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ, τὸ Ὁμοούσιον, ἢ τὸ λεγόμενον Ὁμοιούσιον· οὐ χρὴ ἴνα τούτων παντελῶς μνήμην γίνεσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τὸν τὸν λογισμὸν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, οὐ γέγραπται περὶ τούτων· καὶ ὅτι ταῦτα, οὔτε τὴν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστι· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεὰν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε, καὶ πάλιν τὸν υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται παρὰ τοῦ πατρός. οὐδενὶ οὖν ἀμφίβολόν ἐστι, μείζονα εἶναι τὸν πατέρα· οὐδὲ γὰρ διστάσειεν ἄν τις τὸν πατέρα, μήτε κατ' ἀξίαν, κατὰ θεότητα, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρικῶ μείζονα εἶναι· διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ. ὁ ἐμὲ πέμψας πατὴρ, μείζων μού ἐστι. καὶ τοῦτο οὖν Καθολικὸν εἶναι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ· δύο πρόσωπα εἶναι, πατρὸς καὶ υἱοῦ· καὶ τὸν μὲν πατέρα μείζονα, τὸν οὖν υἱὸν ὑποτεταγμένον τῷ πατρὶ μὴ πάντων, ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξε. τὸν δὲ πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν οὖν υἱὸν γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός. καὶ τοῦτο τὴν γένεσιν, καθὼς προείρηται, μηδένα γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα. αὐτὸν οὖν τὸν υἱὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, σάρκα ὄντι σῶμα· τουτέστιν ἄνθρωπον· ἀνειληφέναι ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, καθάπερ καὶ ὁ Ἄγγελος προσηγγελίσατο· καθὼς αἱ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, δι' ὃ πέπονθε·

genitum, duos tamen Deos non oportere dici, cum ipse Dominus de se loqvutus sit, *Vado ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum:* Joan. 14. ideoqve omnium Deus habendus est, qvemadmodum Apostolus dixit, *An Judæorum tantummodo sit Deus, & non etiam gentium? certe & gentium, qvoniam unus est Deus, qvi justificabit circumcisionem ex fide, & præputium per fidem,* Rom. 3. & reliqva omnia consentiunt, & nullam prorsus habent ambiguitatem. Cæterum qvia multos commovet vox, Latine qvidem dicta substantia, Græce autem οὐσία, hoc est, ut diligentius cognoscatur, illud qvod Ὁμοούσιον aut Ὁμοιούσιον dicitur, nullam earum vocum mentionem debere fieri, neqve de ea sermocinandum in Ecclesia censemus, qvod de iis nihil scriptū sit in sacris literis, & qvod illa hominum intellectum & mentem transcendant, & qvod nemo possit generationem filii enarrare, qvemadmodum scriptum est, *Generationem ejus qvis enarrabit?* Esa. 53. Solum enim patrem scire, qvomodo filium suum genuerit, certum est: & rursus filium, qvomodo a patre sit genitus ipse. Nulli vero ambiguum, patrem majorem esse, neqve est, qvod qvisqvam dubitet, patrem honore, dignitate, deitate, atqve adeo ipso nomine paterno majorem esse, attestante præsertim ipso filio, *Qvi misit me, pater, major me est:* Joan. 14. & hoc ipsum Catholicum est, & nemo ignorat duas esse personas patris & filii, ac proinde patrem majorem: filium vero patri cum omnibus, qvæ illi pater subjecit, subjectum esse, patremqve initium non habere, & invisibilem & immortalem, & liberum a passionibus esse: filium vero ex patre genitum esse, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, ejusqve generationem, qvemadmodum superius dictum est, neminem scire, nisi solum patrem, ipsumqve filium Dominum nostrum & Deum, carnem sive corpus, hoc est hominem e Maria Virgine assumpsisse. Qvemadmodum Angelus prænunciaverat: & omnes scripturæ docent, & inprimis ipse gentium Apostolus, hominem assumsit Christus ex Maria Virgine, per qvem passus est.

Summa autem totius fidei & firmamentum est, ut Trinitas semper retineatur: quemadmodum legimus in Evangelio, *Matth. 28. Abite, & baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Numerus autem Trinitatis integer & perfectus est. Paracletus porro, nimirum Spiritus sanctus, per Filium missus secundum Evangelium venit, ut Apostolos & omnes credentes erudiret & sanctificaret. *Hæc Eusebiani.*

Hæc ubi misissent, denuo mutata sententia composuerunt eam fidem, quam, quia cum Consulibus edidissent, multo pudore & probro perfusi sunt, ejusque exemplaria curavere, ut cum suo more sententiam mutassent, ab iis, qui ea tenebant, per Notarium Martianum surriperentur, & persuaso Constantio, ut contra eam fidem edicta promulgaret, aliam rursum fidem constituunt: additisque, ut solent, quibusdam dictis.

Ἀτὸ ϑ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως, καὶ ἡ βεβαιότης ἐστὶν, ἵνα Τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀναγνωμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· πορευθέντες βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἀκέραιος ϑ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς ἁγίας Τριάδος· ὁ ϑ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ διὰ υἱοῦ ἀπεστάλη, ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς Ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας, ἀναδιδάξῃ καὶ ἁγιάσῃ. Ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον.

Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγνόντες, συνέθηκαν μὲν ἐκείνοις, διὰ μὴ τῆς ὑστεραίας ὑποδείξαντες ψευδείασαν. συνήθως δὲ ὥσπερ καταγνόντες καὶ ταύτης, ἐποίησαν μὲν αὐτοῖς ἁρπαθῆναι ἀπὸ τῶν ἐχόντων αὐτὴν ἀντίγραφα, διὰ Μαρτιανοῦ Νοταρίου· καὶ ποιήσαντες τὸν βασιλέα Κωνσάντιον κατ' αὐτῆς προθεῖναι διατάγματα, δογματίζουσι πάλιν ἄλλως, καὶ προσθέντες, ὡς εἰώθασι, λέξεις τινάς.

IN ISAURIA IGITUR ista conscripserunt.

ΓΡΑΦΟΥΣΙ ΤΑΥΤΑ ΕΝ ΤΗ Ισαυείᾳ.

NON refugimus authenticam in Encæniis Antiochiæ editam fidem, sed præferimus eam, vel ob id potissimum, qvod patres nostri per illud tempus ad propositam quæstionem accurrerunt. Cæterum quoniam multos superioribus temporibus hæ voces ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον turbarunt, atqve etiamnum turbant, ac præterea a nonnullis non ita pridem nova vox inducta est de inæqvalitate filii ad patrem; quam ἀνόμοιον vocant, istis de causis ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον tanqvam a sacris literis alienum rejicimus, & vocem illam ἀνόμοιον anathemate execramur, & omnes, qui istiusmodi sunt, alienos censemus ab Ecclesia, similitudinem vero filii cum patre plane confitemur, secundum Apostolum ita dicentem: Qvi est imago invisibilis DEI. Confitemur vero & credimus in unum DEUM omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium. Credimusqve item in ejus filium Dominum nostrum Jesum Christum, natum ex eo citra passionem aliqvam ante omnia secula,

Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις, τῆς κατὰ Ἀντόχειαν, προκομίζοντες αὐτὴν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο καιρὸν πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον· ἐπειδὴ ϑ πολλοὺς ἐθορύβησε τὸ Ὁμοούσιον καὶ τὸ Ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεταί τινων καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ Ἀνόμοιον υἱὸν πρὸς πατέρα· τοῦτο χαίρειν. τὸ μὲν Ὁμοούσιον καὶ τὸ Ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῆς γραφῆς. τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ πάντας, ὅσοι τοιαῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς Ἐκκλησίας. τὸ ϑ Ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τοῦ λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων καὶ ἀοράτων. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων

Θεὸν Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, δι' ἧς τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα· τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῶν ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλητον ὠνόμασεν ὁ Σωτὴρ, καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐπαγγειλάμενος μὲν τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' ἧς καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὀνόματι πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία. ὅπερ δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τοῦ εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες. Ταῦτ' οἶδε καὶ Εὐσέβιος.

Deum Verbum, Deum ex Deo unigenitum, Lumen, Vitam, Veritatem, Sapientiam, Potentiam, per qvem omnia facta sunt in cœlis & in terra, sive visibilia, sive invisibilia; illumqve credimus in consummatione seculorum ad peccatorum demolitionem carnem ex sancta Virgine assumpsisse, & hominem factum esse, passumqve pro peccatis nostris, resurrexisse, & assumptum in cœlos, sedere ad dextram patris, eumqve iterum venturum in gloria, ut judicet vivos & mortuos. Credimus qvoqve in Spiritum sanctum, qvem & paracletum nominavit Servator, & Dominus noster, qvem post abscessum & pollicitus erat discipulis, se missurum esse, & misit, per qvem sanctificat eos, qvi in Ecclesia credunt, & baptizantur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Eos porro, qvi præter hanc fidem aliud prædicant, alienos a se agnoscit Catholica Ecclesia. Qvod autem cum hac fide paria faciat illa fides, qvæ Sirmii sub pio Cæsare nostro prius edita fuit: sentiunt omnes, qvicunqve eam legerint. *Hæc Eusebiani.*

Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥσπερ μεταγνόντες, ἠλλάξαν σωφρόνως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξειδιά τινα, ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, διέπεμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ ἠνάγκαζον καὶ τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ὑπογράφειν, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας αὐτοῖς ἐποίουν ἐξορίζεσθαι παρὰ Κωνσταντίου. ἔστιν οὖν ταῦτα.

Hæc cum in Isauria scripsissent, Constantinopolim profecti, veluti ejus sententiæ pœnitudine laborassent, suo more immutaverunt, additis nonnullis dictis, ut nefas esset ὑπόστασιν dicere de Patre, & Filio, & Spiritu sancto: eaqve transmiserunt ad eos, qvi Arimini convenerant, coegeruntqve, homines istarum provinciarum subscribere, adactis per Constantium in exilium, qvicunqve auderent contradicere. Sunt autem ista.

ΕΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ὁμολογία.

ALIA CONFESSIO fidei.

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεγεννημένα ἐκ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, γεγεννημένα ὡς μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν κατὰ τὰς γραφὰς, οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ Θεοῦ υἱὸν, πέμποντος τοῦ πατρὸς ἀπαγγεγενῆσθαι αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου,

CREDIMUS in unum Deum, Patrem omnipotentem, ex qvo omnia: & in unigenitum filium Dei, ante omnia secula, & ante omnia initia genitum ex Deo, per qvem omnia facta sunt, tam visibilia, qvam invisibilia, eumqve solum unigenitum ex patre natum esse, solum ex solo, Deum ex Deo, similem ei, qvi ipsum genuit patri secundum scripturas, cujus generationem nemo scit, nisi solus, qvi illum genuit pater: hunc agnoscimus unigenitum filium Dei patre mittente, advenisse e cœlis, ut scriptum est, ad evastationem peccati & mortis,

& natum ex Spiritu sancto, e Maria Virgine secundum carnem, ut scriptum est, & postquam versatus esset cum discipulis, & omnem œconomiam negotiumq; datum implevisset secundum patris voluntatem, crucifixum, & mortuum, & sepultum esse, & ad subterranea descendisse, quem ipse infernus exhorruit, eumque resurrexisse tertio die e mortuis, & ubi commoratus esset cum discipulis, impletis jam quadraginta diebus, assumptum esse in cœlos, & sedere ad dextram patris, venturumque esse extremo die resurrectionis in paterna gloria, ut reddat unicuique secundum opera sua: Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei filius Christus Dominus noster promisit, se generi humano missurum in consolatorem: quemadmodum scriptum est, Spiritum veritatis, quem eis misit, postquam cœlos ascendit. Nomen porro substantiæ, quod simplicius a patribus editum, & ignotum populis scandalum affert, quoniam in sacris literis non continetur, placuit de medio tolli, & omnino nullam ejus mentionem debere fieri, quoniam sacræ literæ nusquam substantiæ patris aut filii meminere, imo ne ὑπόστασις quidem sive subsistentia de patre, filio, & Spiritu sancto nominari debet. Similem autem dicimus patri filium, ut loquuntur, & docent sacræ scripturæ. Omnes porro hæreses sive olim damnatæ, sive recenter ortæ, contrariæ huic promulgatæ scripturæ, anathema sunto. *Hæc Eusebiani.*

καὶ γνησίαν ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ διατραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθέντος κατὰ τὸν πατρικὸν βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, ὃν ἵνα καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν, ὅστις καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πληρωθεισῶν τεσσαρακοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλευσόμενον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδῷ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῷ ἀνθρώπων παράκλητον· καθάπερ γέγραπται· τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας ὅπερ ἁπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς, σκάνδαλον ἔφερε. διὸπ μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο παρείσχοντο, ἤρεσε παραιρεθῆναι, καὶ πάντελως μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι· ἐπειδήπερ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ, οὐδαμοῦ ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ γὰρ οὐδὲ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζεσθαι. ὁμοίως δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. πᾶσαι δὲ αἱ αἱρέσεις αἵτε πάλαι πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἵ νῦν ἐὰν καινότερόν τι γλώσσωνται, ἐναντίαι τυγχάνουσι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστωσαν. Ταῦτ' οἱ περὶ Εὐσέβιον.

Sed ne in istis quidem permanserunt. Nam descendentes ex Constantinopoli Antiochiam, revocarunt prorsus, quod scripserant de similitudine patris cum filio, ut scripturæ dicunt, & compositis, quæ excogitarant ad primordia sua recurrere denuo inceperunt, & dicere omnibus modis, filium esse dissimilem patri, & nulla ex parte similem, & tantopere sententias suas mutarunt, ut eos, qui Ariana apertius dicerent, receperint, iisque Ecclesias commiserint, quo cum securitate blasphemias loquerentur, ac proinde ob immensam blasphemandi

Αλλ' οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν. κατελθόντες γὰρ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετέγνωσαν, ὅτι ὅλως ἔγραψαν ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ γραφαί· καὶ σωθέντες, ἅπερ ἐπενόησαν, ἤρξαντο πάλιν διατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα ἑαυτῶν, καὶ λέγειν, ὅτι παντελῶς ἀνόμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, τοσοῦτον μετεβάλλοντο, ὡς καὶ τοὺς Ἀρείους γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι, καὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῖς παραδιδόναι, ἵνα ἐπ' ἀδείας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέρωσι, διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀναίδειαν τῆς βλασφημίας

αὐτῶν ἀνόμοιοι πᾶσι καὶ πᾶσιν ἐκλήθησαν, ἔ-
χοντες καὶ τὸ ἐξεκόντιον ἐπωνυμίαν, καὶ τὸν
αἱρετικὸν Κωνσάντιον πρωτοστάτην τῆς ἀσεβείας
αὐτῶν, ὃς μέχρι τέλους διαμείνας ἐν ἀσε-
βείᾳ, καὶ λοιπὸν ἀποθνήσκων, ἔδοξε βαπτί-
ζεσθαι· ὑπὸ πρὸς δυσεβῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ
ὑπὸ Εὐζωΐου τοῦ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν,
οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις καθαιρεθέντος,
καὶ ὅτε διάκονος ἦν, καὶ ὅτε ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκα-
θέζετο· τέως μὲν οὖν ἄχρι τούτου φθάσαντες,
ἔστησαν καὶ καθηρέθησαν οἱ πρωτεργάται. ἀλ-
λὰ οὐδὲ ἔτως, οὐ οἶδα, ὅπως στήσονται ὅσοι καὶ
νῦν ὑπεκρίναντο, ἀεὶ δὲ συνάσεις ποιήσον-
ται τῆς ἀληθείας, ἕως αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐλθόντες
εἴπωσι, καὶ ἔτοι· ἀναστάντες πορευσώμεθα
εἰς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν, καὶ ἐροῦμεν αὐτοῖς,
ἀναθεματίζομεν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν,
ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον·
πρὸς ταύτῃ γὰρ ἔχομεν τὸ εἶναι. Τίς οὖν
ἔτι, κἂν ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων, ἀνέξεται τού-
των; τίς βλέπων καθ' ἑκάστην Σύνοδον τὰ
μὲν ἀφαιρούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα, καὶ
σωρηδὸν τούτους ὑποπτον καὶ ὕπανδρον ἔχοντες
τὸν Χριστοῦ τὸν διάνοιαν; Τίς ὁρῶν αὐτοὺς
διὰ μακρῶν ἐκτείνοντας ἑαυτῷ τὴν τε τῆς
πίστεως σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπολογίαν, περὶ ὧν
ἐγκαλοῦνται, οὐχ ὁρᾷ τούτους καταγινώσκον-
τας ἑαυτῶν, καὶ πολλὰ γράφοντας ἵνα
δόξωσι διὰ τὴν ἀκαίρου φιλοτιμίας, καὶ
τὴν τοσαύτης πολυλογίας ὑφαρπάζειν τοὺς ἀ-
κεραίους, καὶ λανθάνειν οἵοι τὴν αἵρεσιν τυγ-
χάνουσιν ὄντες; ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἐθνικοὶ, ὡς εἶ-
πεν ὁ Κύριος, βαττολογοῦντες ἐν ταῖς εὐχαῖς
οὐδὲν ὠφελοῦσιν, οὕτως ἔτι τοσαῦτα κατα-
τλήσαντες οὐκ ἠδυνήθησαν σβέσαι τὴν τοῦ
Ἀρειανῆς αἱρέσεως κρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλ-
λον ἐλεγχθέντες καθηρέθησαν, καὶ εἰκότως γε.
ποίαν γὰρ αὐτῶν ὁ ἀκροατὴς ἀποδέξηται συγγρα-
φὴν; ἢ ποίᾳ θαρρήσαντες αὐτοὶ κατηχήσουσι
τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; εἰ μὲν γὰρ αἱ
πᾶσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσι συμφωνίαν,
τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν; εἰ δὲ τοσούτων χρεία
γέγονε, δῆλόν ἐστιν, ἑκάστην ἐνδεῆ καὶ μὴ πλήρη
τυγχάνειν, καὶ τοῦτο μᾶλλον ἡμῶν αὐτοὶ διελέγ-
χουσιν ἐν τῷ πάσας ἀναλαμβάνειν καὶ μεταποιεῖν.
τὸ δὲ πλῆθος τῶν Συνόδων, καὶ ἡ διαφορὰ
τῶν γραφομένων, δείκνυσι τοὺς ἐν αὐταῖς συνε-
λθόντας, μαχομένους μὲν πρὸς τὴν Νι-

A improbitatem ἀνόμιοι, hoc est, dissimiles ab omnibus vocati sunt, additumque eisdem cognomen ἐξεκόντιοι, quasi si illos dicas, non entiales, quorum impietatis antesignanus Constantius hæreticus fuit, qui ad finem usque permanens in ea impietate, ac deinde moriens, voluit non a piis viris, sed ab Euzoio, non semel, sed sæpius ob Arianam hæresin, & cum Diaconus esset, & cum Antiochiæ resideret, depositio rejectoque baptizari: huc usque igitur progressi sunt in constituendis & in abrogandis fidei articulis, sed ne hic quidem, sat scio, consistere poterint, quotquot nunc hypocrisin istam induerunt, sed semper contra veritatem con-
B juraciones inibunt, donec in se reversi, & culpam agnoscentes dicant: Surgite, abeamus ad patres nostros & dicamus illis, anathemate detestamur Arianam hæresin, agnoscimus autem Nicenum Concilium, cum eo enim illis hactenus omnis contentio est. Quis igitur, modo vel parum sapiat, istos toleraverit? Quis, cum videat per singulas Synodos alia addi, alia detrahi, non animadvertat illorum in Christum & suspectum & insincerum animum? Ecquis cum in longum differant fidei suæ compositionem,
C & eorum, de quibus accusantur, purgationem, non sentiat, eos de seipsis desperare, & de industria plurima scribere, ut possint per opportunam ambitionem, & tantam loquacitatem, & alios, qui simpliciores sunt, decipere, & ipsi interim latere, ut non sentiatur, qualem hæresin foveant? Verum quemadmodum gentes, sicuti a Domino relatum est, multiloquio utentes in suis precibus, nihil proficiunt, ita isti quoque tanto proluvio verborum suam de hæresi Ariana damnationem extingvere nequeunt: imo
D multo magis ob id in scelere suo deprehenduntur, ac proinde ab Ecclesia abscissi sunt, idque merito. Quam enim eorum scripturam auditor recipiat? aut quo tandem suarum scripturarum ipsi freti catechismo novitios in fide instruant? Nam si omnes illorum scripturæ inter se consentiunt, quid opus tam multis scripturis? sin autem opus est tam multis, certe manifestum, quamlibet earum deficientem & non plenam esse, quod ipsi multo magis quam nos verum esse ostendunt, dum omnes suas scripturas immutant & transformant. Multitudo porro conciliorum, & diversitas scriptorum, indicium de se præbet, eos, qui in illis conciliis congregati fuere, adversus

Nicenam quidem Synodum bellum gerere, sed tamen imbecilliores esse, quam ut pares sint veritati. Cæterum quia ipsi hoc animo & in sese mutuo, & adversus majores suos affecti sunt, age, nos ipsi jam ab illis percunctando sciscitemur, ob quam absurditatem aut vitium dictionis, in iis, quæ Niceæ scripta sunt, & parentibus suis se contumaces præbent, & cum orbis terrarum Concilio belligerantur. Hic enim dicunt, vocabula *Ex substantia*, & *consubstantialem* sibi non placere, & illas voces quosdam scandalizasse, & multos conturbasse, eam enim rationem ipsi in suis scriptis allegant, verum illis ad istum modum probe occureres. Si ipsæ voces præ se illis causam scandali habere videntur, non modo aliquos scandalizassent, neque multos conturbassent, sed & nobis & reliquis omnibus æque ac illis scandalum peperissent: contra, si omnes amant has voces, quique eas in scriptis usurparunt, non homines vulgares sunt, sed Episcopi, qui ad id ex toto orbe convenerunt, quibus etiam nunc Episcopi quadringenti, & eo plures Arimini congregati adstipulantur: qui fieri possit, ut non statim refutentur, qui contra Synodum loqvuntur, quasi verba, ac non potius male interpretantium pravitates in culpa essent, qui non recte legentes sacras scripturas, & perverse intelligentes, sanctos viros calumniantur, quales tum Judæi fuere non recipientes Dominum, & hoc tempore Manichæi blasphemantes legem, quibus scripturæ non causæ istius mali fuere, sed ipsorum animi perversitas. Si igitur ostendere poteritis verba esse mala, ostendite quæso, & adhibeatur ratio certa demonstrandi, non autem cauillemini aliquos scandalizari, ne vobis idem accidat, quod tum Pharisæis. Nam & illis quoque causificantibus se scandalizari CHRISTI doctrinis, ita a CHRISTO

Joan. 15. Matth. 15. responsum est: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur:* quibus verbis ostendit, non patris verba sua opera plantata scandalū illis ferre, sed ipsos bene dicta male excipientes sibi scandalum parere, ita quoque & illi, qui tum epistolas Apostoli culpabant, non Pauli, sed suam insciticiam & perversum animum arguebant. Alioqui non ineleganter eos ad istum modum interroges: Dicite quæso mihi: quinam sunt, quos causificamini scandalizari, & ob eam rem conturbari:

Α καὶ ἁγίαν Σύνοδον, ἀσθενέστατοι ὄντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἐπειδὴ οὖν οὕτως αὐτοὶ πρός τε ἑαυτοὺς, καὶ πρὸς οὓς πρὸ ἑαυτῶν διετέθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς ἐξετάσαντες, μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ποῖον ἄτοπον ἄρα θεωρήσαντες, ἢ τινα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν ἐγγεγραμμένων; ἀπειθεῖς μὲν γονεῦσι γεγόνασι, διαμάχονται δὲ πρὸς οἰκουμενικὴν Σύνοδον. τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, φησὶ, καὶ τὸ Ὁμοούσιον οὐκ ἤρεσεν· ταῦτα γάρ τινας ἐσκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως γράφοντες εἰρήκασιν. ἀπαντήσεις δ' ἂν τις αὐτοῖς δικαίως οὕτως· εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ῥήματα καθ' ἑαυτὰ τυγχάνοι Β ὄντα αἴτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μὴ τινας σκανδαλίζεσθαι, μηδὲ πολλοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταὐτὸν ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ῥήματα, οἱ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης συνελθόντες εἰσὶ, καὶ τούτοις ἥμαρτηκασιν οἱ νῦν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνελθόντες Ἐπίσκοποι τ καὶ πλείους, οὐκ ἄπικρυς ἐλέγχει τοῦτο τοὺς τῆς Συνόδου λέγοντας, ὡς ὀρθὰ τὰ ῥήματά ἐστιν αἴτια, ἀλλ' ἡ κακόνοια τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; πόσοι κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θείαις γραφαῖς καὶ πλανῶντες C ἑαυτοὺς κατηγορεῖσθαι τῶν ἁγίων, οἷοι γεγόνασιν, οἱ μὲν τότε Ἰουδαῖοι, μὴ δεξάμενοι τὸν Κύριον, οἱ δὲ νῦν Μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον· καὶ οὐχ αἱ γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἰτίαι, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακοφροσύνη. εἰ μὲν οὖν ἀποδεῖξαι δύνασθε τὰ ῥήματα φαῦλα, τοῦτο ποιεῖτε· καὶ λόγῳ ἠγείσθω τῆς ἀποδείξεως, καὶ μὴ προφασίζεσθε σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταὐτὸν πάθητε τοῖς τότε Φα- D ρισαίοις· καὶ γὰρ κἀκείνων προφασιζομένων σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ Κυρίου διδαχαῖς, ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Κύριος· πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. τοῦτο δὲ λέγων ἐδείκνυεν ὡς οὐ τὰ τοῦ πατρὸς δι' αὐτοῦ φυτευόμενα ῥήματα σκάνδαλον ἦσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα ἐσκανδάλιζον ἑαυτούς. ἐπεὶ καὶ οἱ αἰτιώμενοι τότε ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου, οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἀμαθίαν καὶ στρεβλὴν διανοίαν κατηγόρουν. ἐπεὶ καλὸν μὲν οὐδὲν ἐρεῖ τοῦτο, εἴπατέ τινες εἰσὶν, οὓς προφασίζεσθε σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις·

τῶν μὲν γὰρ ἀσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδεὶς, A
αὐτὰ γὰρ πρεσβεύουσι καὶ συνδικοῦσιν. εἰ δὲ
τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν οἱ ταῦτα πάσχοντες, τί
θαυμαστὸν, εἰ ἐπὶ τοῖς αἱρέσεσιν αὐτῶν τὴν
αἵρεσιν ἄχθονται; ἡ γὰρ αἵρεσιν αὐτοῖς σκάνδα-
λον τὰ ῥήματα· ἀλλὰ λύπη, ὅτι τροπολογία
τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐστιν. οὐκοῦν παύσασθε
γογγύζοντες κατὰ τῶν πατέρων καὶ ταῦτα φρο-
φασιζόμενοι, ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καταμέμφε-
σθαι καὶ τῷ χυλιαχῷ σαυρῷ, ὅτι Ἰουδαίοις μὲν
σκάνδαλόν ἐστιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ὡς εἶπεν ὁ
Ἀπόστολος. ἀλλ' ὥσπερ ὁ Παῦλος ὁ σαυρὸς
ἡμῖν γὰρ τοῖς πιστεύουσιν ἐστι Χριστὸς Θεοῦ δύνα- B
μις, καὶ Θεοῦ σοφία, κἂν Ἰουδαῖοι μαίνωνται·
οὕτως οἱ φαῦλα τὰ τῶν πατέρων ῥήματα, ἀλλ'
ὠφέλιμα τοῖς γνησίως ἐντυγχάνουσι, καὶ
φυλακτικὰ πάσης ἀσεβείας ἐστὶ, κἂν οἱ Α-
ρειανοὶ πολλάκις διαῤῥηγνύωνται καταγινό-
μενοι παρ' αὐτῶν. ὅτε τοίνυν ἡ περὶ τῶν σκανδα-
λιζομένων ἀπόφασις δείκνυται λυσιτελὴς, εἰ-
πατε λοιπὸν ὑμεῖς, πῶς οὐχ αἱρεσκεῖσθε τῷ Ex
τῆς οὐσίας ὀνόματι; τοῦτο γὰρ πρῶτον ἀναγκαῖον
ἀνακρῖναι· καί τοι καὶ ὑμεῖς ἐγράψατε ἐκ τοῦ
πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τὸν πατέ- C
ρα ὀνομάζοντες, ἢ τὸ Θεὸς, ὄνομα λέγοντες,
οὐκ οὐσίαν σημαίνετε, οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὄντα, ὅπερ
ἐστὶ κατ' οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ' ἕτερόν τι περὶ αὐτὸν,
ἢ τὸ γεῦμα χεῖρον, ἵνα μὴ παρ' ἐμοῦ λέγηται διὰ
τούτων σημαίνετε· ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς ἐκ
τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἢ τῶν
ἐν αὐτῷ· ἵνα φεύγοντες λέγειν ἀληθῶς πατέ-
ρα τὸν Θεὸν, σιωπᾶτον ἢ τὸν ἁπλῶς, καὶ σω-
ματικῶς αὐτὸν ἐπινοοῦντες, καινοτέρας βλασ- D
φημίας ἐφευρεταὶ γίνησθε. οὕτω γὰρ νοοῦντες ἐξ
ἀνάγκης καὶ τὸν λόγον, καὶ τὸν υἱὸν, οὐκ οὐσίαν,
ἀλλ' ὄνομα μόνον νομίζετε, καὶ λοιπὸν ἀρχὴς ἐ-
νομάτων ἔχετε τὸν ἑαυτῶν φαντασίαν, ἃ λέγε-
τε, οὐκ εἶναι πιστεύετε, ἀλλὰ μὴ εἶναι φρονεῖτε. τοῦ-
το γὰρ Σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι
λεχθέντων ἀθέων, ἐστὶ τὸ τόλμημα· διὸ οὐδὲ τὴν
ὕλην αὐτὴν ἐξ ὄντος Θεοῦ δημιούργημα εἶναι φή-
σετε· εἰ γε τὸ πατὴρ καὶ τὸ Θεὸς, οὐκ αὐτὴν τὴν ἐξ
ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὅπερ ὑ-
μεῖς ἀναπλάττετε· ἀλλὰ τοῦτο δυσσεβὲς καὶ λίαν
ἀπρεπές ἐστι, καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι. εἰ γὰρ ὅταν ἀκού-
σωμεν· ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· καὶ, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ, ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ
Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι· καὶ, τάδε λέγει Κύριος

certe neminem eorum, qui pie de Christo sentiunt, allegare poteritis, ipsi enim ea verba defendunt & asserunt. Quod si Ariani sunt, quibus ista offensio nascitur, quid miri, si indignantur iis, qui ipsorum hæresin tollunt? quibus verba non scandalum, sed dolorem afferunt, quoniam in illis tropæum de ipsorum hæresi statuitur. Desinite igitur istiusmodi causificationibus contra patres grunnire, alioqui restat, ut etiam cruci Domini obmurmuretis, quoniam ea Judæis scandalum est, gentibus vero stultitia, ut dixit Apostolus. Cæterum quemadmodum crux mala non est, nobis enim credentibus Christus est Dei Virtus, & Dei Sapientia, etiamsi Judæi insaniant, ita quoque patrum verba mala non sunt, sed utilia iis, qui ea legitime perlegunt, vimque in se continent omnis hæresis extingvendæ, etiam si Ariani subinde rumpantur, semetipsos condemnantes. Jam cum causificatio de scandalis frivola ostensa est, agite deinceps, respondete mihi, cur non contenti estis nomine substantiæ? id enim primum discutiendum est. Atqui vos ipsi scripsistis, ex patre genitum esse filium: si igitur Patrem nominantes, aut hoc vocabulum, Deus, efferentes, non substantiam significatis, neqve eum, uti est pro sua substantia, intelligitis, sed aliud qvippiam, qvod circa ipsum est, aut aliquid pejus, quod a me dictum nolim, innuitis, scribendum a vobis fuerat, non ex patre Filium prodiisse, sed ex rebus, quæ vel in patre sunt, vel circa patrem, ut vitantes vere patrem Deum appellare, pro simplici compositum, & corporeum intelligentes, novarum blasphemiarum vos autores repertoresque præbeatis. Nam ita intelligentes necessum est, ut Verbum, & filius, non substantiam, sed meras voces censeatis, ac deinde usque ad nomina duntaxat vestra imaginatio procedat, & quæ verbis effertis, animo non credatis, nec esse sentiatis. Atqui ista improba opinio Sadducæorum potius est, & eorum, qui apud Ethnicos athei appellantur, eo quod istiusmodi hæresis ne rerum quidem naturam ipsius Dei opus esse assentiatur: siqvidem vobis pater & Deus, non ejus, qui est, substantiam significat, sed aliud quippiam, quod vos fingitis. Atqui id ipsum vel cogitare solum, impium prorsus & indecorum. Si autem cum audimus, *Ego sum, qui sum.* Et, *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Et, *Audi Israel, Dominus Deus tuus, unus est Dominus.* Et, *Hæc dicit Dominus*

Exod 3
Gen 1.
Deut. 6.

omnipotens : non aliud qvippiam , ſed ipſam ſimplicem & beatam & incomprehenſibilem ejus, qvi eſt, eſſentiam intelligimus , tametſi enim comprehendere neqveamus, qvidnam ille ſit, ſed tamen, cum audimus has dictiones, Pater & Deus, & Omnipotens, non aliud omnino, qvam ejus, qvi eſt, ſubſtantiam cogitamus. Vos igitur cum dicebatis, filium ex Deo eſſe, ex patris Subſtantia eum eſſe dicebatis : verum qvoniam ante vos Dominum ipſæ ſcripturæ filium patris nominaverunt, & ante ſcripturam pater dixit: *Hic eſt filius meus dilectus* , & filius nihil eſt , niſi fœtus patris , qvi fieri poſſet , ut non videantur patres recte pronunciaſſe, filium ex patris ſubſtantia eſſe, recte cogitantes idem eſſe, ſi dicas ex Deo eſſe, & ex ejus ſubſtantia eſſe? Cætera omnia condita, tametſi ex DEO ſuum eſſe habeant , non tamen eodem modo, qvo filius, ex Deo ſunt: non enim fœtus, ſed opera ſecundum naturam exiſtimanda ſunt : In principio igitur Deus non genuit, ſed fecit cœlum & terram, cum omnibus, qvæ in iis ſunt, dictumqve eſt, non qvod genuit, ſed qvod fecerit *nuncios ſuos ſpiritus , & miniſtros ſuos flammam ignis*. Qvod ſi Apoſtolus dixit, *Unus Deus, per qvem omnia* , non tamen filium cum reliqvis omnibus qvaſi in eodem cenſu connumeravit. Sed qvia Ethnicorum alii exiſtimant fortuito ex connexa ſerie ultroneorum caſuum,& ex partibus ſimilaribus, ſponteqve rerum naturam coaluiſſe, & nullum ſui autorem habere, alii contra, aliqvem illi autorem aſſignant, ſed tamen ut opinentur eam non per Verbum factam eſſe : & qvia unusqvisqve hæreticorum, prout libet, fingit & de rerum natura fabulatur, neceſſario beatus Paulus hæc verba pronunciavit, Ex eo , ut operatorem cognitum faceret,& ex ejus voluntate univerſitatis architecturam declararet , ſtatim certe intulit, *Unus Dominus Jeſus Chriſtus , per qvem omnia*, ut e claſſe univerſitatis filium exciperet. Qvæ enim Dei eſſe dicuntur, ea omnia per filium facta ſunt, nec fieri poteſt, ut architectata cum Architectore unam conditionem habeant, ut hæ voces , Ex Deo, aliter de operibus, aliter de filio intelligas , cum hic ſit proles , illa autem nonniſi opera habeantur , ideoqve filius ſubſtantiæ ejus fœtus eſt, illa vero voluntatis creaturæ.

Matth. 3.

Eph. 4.

Ibidem.

παντοκράτωρ· οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἁπλοῦν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκαταλήπτον ὄντα ἐννοοῦμεν, κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν, ὅπ ποτέ ἐστιν, ἀλλ' ἀκούοντες τὸ Πατὴρ, καὶ τὸ Θεὸς, καὶ τὸ Παντοκράτωρ, οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ὄντα οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν· εἰρήκατε γὰρ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν υἱόν· δηλονότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε· ἐπειδὴ γὰρ καὶ πρὸ ὑμῶν λέγουσιν αἱ γραφαὶ τὸν Κύριον υἱὸν τοῦ πατρός· καὶ πρὸ αὐτῶν, αὐτὸς ὁ πατὴρ εἰρηκεν· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός· υἱὸς δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα, πῶς οὐ φαίνονται καλῶς εἰρηκότες οἱ πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; λογισάμενοι ταὐτὸν εἶναι τὸ εἰπεῖν ὀρθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα, κἂν ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγεται γεγονέναι, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ υἱός ἐστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ γεννήματα, ἀλλὰ ποιήματα τὰ ἐστὶ τῇ φύσει. ἐν ἀρχῇ γὰρ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, εἴρηται. καὶ οὐχ ὁ γεννῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν ἐστὶν Ἀγγέλους αὐτοῦ Πνεύματα, καὶ ἐστὶν λέγει λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. εἰ δὲ ὁ Ἀπόστολος εἶπεν· εἷς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἀλλ' οὐ τὸν υἱὸν συναριθμεῖ τοῖς πᾶσι, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι τῷ τύχῃ καὶ ἐξ αὐτομάτων συμπλοκῆς, καὶ ὁμοιομερῶς ἐκ ταυτομάτου συνεστάναι τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἴτιον· οἱ δὲ ἐξ αἰτίας μὲν αὐτὴν γεγονέναι, οὐ μὴν διὰ τοῦ λόγου· τῶν δὲ αἱρετικῶν ἕκαστος, ὡς ἠθέλησεν, ἀνεπλάσατο, καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ· τοῦτο χρεὼν ὁ Ἀπόστολος ἀναγκαίως συνεῖπε τὸ· ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ, τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδείξῃ. διὸ δὲ καὶ ἐπιφέρει, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, ἵνα τῶν πάντων ἐξαίρῃ τὸν υἱόν. Τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα, πάντα ταῦτα δι' υἱοῦ γέγονε· καὶ οὐκ οἷόν τε μίαν ἔχειν τὰ δημιουργούμενα τῷ δημιουργοῦντι τὴν ὑπόστασιν· καὶ ἵνα τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον ὧδε, ἄλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτὸ σημαίνειν διδάξῃ, ἢ ὡς ἐπὶ υἱοῦ Θεοῦ λεγόμενον νοεῖται. ὁ μὲν γὰρ γέννημα, τὰ δὲ ποιήματα ἐστί. διὸ καὶ ὁ μὲν υἱὸς, ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημα, τὰ δὲ βουλήματος δημιουργήματα.

Ταῦτα δὲ ἡ Συνόδου σωρεύσα, καὶ εἰδυῖα
A τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας διαφοράν, ὥστε τὸ
μὴ ἴνας ὑπονοεῖν καὶ τὴν λέξιν ἅτω λέγεσθαι
καὶ τὸν υἱὸν Ἐκ τοῦ Θεοῦ, λευκότερον ἔγραψεν
ἐκ τῆς οὐσίας τὸν υἱόν. ἐκ μὲν γὰρ τούτου, τὸ γνή-
σιον ἀληθῶς υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα γνωρίζει·
ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἁπλῶς· Ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ βούλη-
μα τῆς δημιουργίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται.
εἰ μὲν οὖν δὲ αὐτοὶ ταὐτὸν ἔχοντες διανοίαν
ἔγραψαν ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, μὴ μεμ-
φεσθωσαν τὴν Συνόδον· εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτί-
σεως ἐστι γεγραμμένον, ἅτω καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ φρο-
B νοῦσι τὸ Ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἴδιά τὰ ἐπὶ τῆς κτίσεως λαμ-
βάνοντας αὐτοὺς, μὴ λέγειν υἱόν· ἵνα μὴ δο-
κῶσι φύρειν βλασφημίαν τῇ δυσεβείᾳ, καὶ ἢ
τὸν Κύριον μὴ συναριθμεῖν τοῖς κτίσμασιν, ἢ
μὴ ἀξίαν καὶ μὴ ἁρμόζουσαν τοῦ υἱοῦ γρά-
φειν. εἰ γὰρ υἱός ἐστιν, οὐκ ἔστι κτίσμα· εἰ δὲ κτί-
σμα ἐστὶν, οὐκ ἔστιν υἱός. ταῦτα δὲ διανοούμε-
νοι, ἀρνήσονται πᾶν καὶ τὸ ἅγιον λατρεύειν, ὅτι
C πατέρα καὶ εἰς υἱόν, καὶ οὐκ εἰς κτίσιν καὶ κτί-
σμα δίδοται, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν. ἀλλ' αἱ γρα-
φαὶ ταῦτα φασιν, καὶ ὡς ἀγραφους τὰς
φωνὰς ἐκβάλλομεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν
πρόφασίς ἐστιν αὐτοῖς αἰσχύντου. εἰ γὰρ ἐκ-
βλητέα νομίζουσι τὰ μὴ γεγραμμένα, διὰ τί
D τοῖς Ἀρείου ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάντων τοι-
οῦτον ῥημάτων συρφετὸν, τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων,
καὶ τὸ, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, πρὶν γεννηθῇ· καὶ ἦν ποτε, ὅ-
τε οὐκ ἦν· καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἄῤῥητος καὶ ἀόρα-
τος ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ· καὶ ὁ υἱὸς οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὴν
ἑαυτοῦ οὐσίαν· καὶ ὅσα ἐν τῇ γελοίῳ καὶ ἀσεβεῖ αὐτοῦ
ἑαυτοῦ φρενῶν ἐξήμεσεν Ἄρειος, οὐκ ἀντε-
φήκασιν, ἀλλὰ δὲ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγω-
νίζονται; καὶ διὰ ταῦτα, καὶ πρὸς τοὺς παλαι-
οὺς ἑαυτοῖς διαμάχονται. ἐκ ποίας δὲ γρα-
φῆς καὶ αὐτοὶ εὑρόντες τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ οὐ-
σίας ὄνομα, καὶ τρεῖς εἶσιν ὑποστάσεις, καὶ οὐκ
ἔστιν ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ εἷς ἐστι τῶν ἑ-
D κατὸν προβάτων, δὲ ἡ μὲν Σοφία τοῦ Θεοῦ ἀγέν-
ητος καὶ ἀνάρχος ἐστι, πολλαὶ δέ εἰσιν αἱ κτι-
σθεῖσαι δυνάμεις, ὧν μία ἐστὶν ὁ Χριστὸς; ἢ πῶς
τοῖς λεγομένοις Εὐγκαινίοις ἀγράφοις χρη-
σάμενοι λέξεσιν οἱ περὶ Ἀκάκιον, καὶ Εὐσέβιον,
εἰπόντες οὐσίας τε, καὶ δυνάμεως, δὲ βουλῆς,
δόξης ἀπαλλαττον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον
κτίσεως, γογγύζουσι τοῖς πατέρων, ὡς ἀ-
γράφων αὐτῶν μνημονευσάντων λέξεων, καὶ

Hæc cum Synodus intueretur, sciretqve ejusdem vocabuli diversas significationes, ne qvis suspicaretur has voces, Ex Deo, ita de filio accipi ut de creaturis accipiuntur, clarius rem expressit, scribens, filium ex substantia Dei esse: eo enim ingenuitas vere filii erga patrem indicatur, ex illo autem dicto, cum simpliciter scribis, Ex Deo, voluntas conditoris in creando ostenditur. Si igitut ipsi eodem intellectu scripserunt, Verbum ex patre esse, ne conqverantur de Synodo: sin autem ut de creaturis scriptæ sunt hæ voces, Ex Deo, ita ipsi qvoqve de filio easdem intelligunt, non æqvum est, id qvod creaturis competit filium appellare, ne blasphemiam cum pietate videantur miscere, oportuitqve eos illum vel non connumerare cum rebus creatis, vel non indigna & incongrua de filio scribere. Si enim filius est, creatura non fuerit: aut si creatura est, filius nunqvam haberi poterit. Istiusmodi vero cum secum cogitent, inficiabuntur qvodammodo sacrum Baptisma, qvoniam illud in patre & filio, non in creatore & creatura datur, qvemadmodum ipsi existimant. Atqvi, inqviunt, ista in scripturis non reperiuntur, ac proinde voces alienas a sacris literis rejicimus. Cæterum illa ipsa est impudentis hominis cavillatio: Si enim ejicienda putant verba in sacris literis non obvia, cur Ario tantam dictionum colluviem, qvas nusqvam in scripturis reperias, accumulante, qvales sunt, ex non entibus, & non erat filius, priusqvam gigneretur, & erat, qvando non erat, & convertibilis est, & ineffabilis est, & invisibilis pater suo filio, & filius non novit ne suam qvidem substantiam, qvæcunqve istiusmodi in ridiculo suo & impio libello de sua sententia ab illo evomuntur, non contradicunt? sed potius pro iis pugnant, & ob ea cum patribus suis belligerantur? Aut ubi denique ipsi in sacris libris repererunt vocem ingenitum? aut οὐσίας nomen: & illud, tres hypostases, & non est verus Deus Christus, & unus est ex centum ovibus, & sapientia illa Dei ingenita est, & inoriginata, & multæ sunt conditæ potestates, quarum una est Christus? Aut qua tandem ratione in Encæniis, verbis a scriptura non receptis, & Acacius & Eusebius usi dixerunt substantiæ, potentiæ, consilii, gloriæ, nulla dissimilitudine variantem imaginem primogenitum creaturæ esse, obmurmurant patribus, quod vocabulorum, quæ in usu sacrarum literarum non sunt, mentionem faciant, &

ſubſtantiæ meminerint? oportuit enim eos aut ſibi ipſis obmurmurare, aut nihil patres incuſare. Si igitur ulli alii cavillarentur de Synodi verbis, ſuſpicari liceret illos, vel nimia cautione ita labi. Georgii porro Cappadocis, Alexandrina civitate ejecti, nulla mentio ratioqve habenda eſt, ut hominis neqve ex ſuperiore vita commendari, neqve ullo modo Chriſtiani, ſed pro temporis conditione, nomen Chriſtiani ſimulantis, & qvæſtum religionem arbitrantis: ac proinde nemo de illo conqveri debet, ſi in fide labatur homo, qvi neqve ſcit, de qvibus loqvitur, neqve de qvibus aſſeverat, ſed ut ſcriptum veluti larus aſſectatur. Acacius autem, Eudoxius, & Patrophilus, cum talia dicant, qvi qvæſo, non omni ſupplicio digni fuerint? Qvi cum ipſi voces in ſcripturis non ſolennes uſurpent, & ſæpe nomen ſubſtantiæ ut bonum receperint, idqve maxime ob epiſtolam Euſebii, nunc tandem culpant majores ſuos, qvod his vocabulis uſi ſint? Et cum ipſi dicant, filium Deum ex Deo, & Verbum vivum ſubſtantiæ patris, & per omnia ſimilem imaginem eſſe, reprehendunt Niceenſes, qvod dicant eum ex ſubſtantia eſſe, genitum genitori ſuo conſubſtantialem eſſe. Qvid miri autem, ſi cum anteceſſoribus & patribus ſuis pugnent, cum ipſi ſibimet adverſi in decreta ſua ſcriptaqve impingant? Nam cum in Encæniis Antiochiæ, qvæ vocant, promulgaſſent, filium eſſe ſubſtantiæ patris ſine ulla diſſimilitudine imaginem, jurejurandoqve affirmaſſent, ſe ita ſentire, & anathemate execrarentur, qvi aliter ſentirent, ac præterea, cum in Iſauria ita ſcripſiſſent, non refugimus fidem in Encæniis Antiochiæ editam, ubi nomen ſubſtantiæ adſcriptum invenias, veluti horum omnium obliti, paulo poſt in ipſa Iſauria ſcripſerunt ſe ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον, hoc eſt, conſubſtantialem, & ſimilem ſubſtantia, rejicere, ut vocabula aliena a ſacris literis, & nomen ſubſtantiæ tollere, ut qvod in ſcripturis non reperiatur. Qvis igitur poſthac eos Chriſtianos reputaverit? aut qvænam denique fides apud eos, apud qvos nulla nec verba, nec ſcripta robur habent, ſed omnia pro tempore mutantur & transformantur? Si tu Acaci, & Eudoxi, non refugitis in Encæniis promulgatam fidem, & in ea ſcriptum eſt, filium ſubſtantiæ patris eſſe indifferentem imaginem,

A οὐσίας μνημονευσάντων; ἔδει γὰρ αὐτοὺς ἢ καθ' ἑαυτοὺς γογγύζειν, ἢ μηδὲν τοὺς πατέρας αἰτιᾶσθαι. εἰ μὲν οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπεφθάσιζον τὰς τῆς Συνόδου λέξεις, ἠδυώθησάν πως ἂν ἀγνοίας, ἢ ὀλιγωρίας ὑποπτεύεσθαι ἔσχον. καὶ ἐπεὶ μὲν Γεωργίου τοῦ Καππαδόκου τοῦ ἐκβληθέντος ὑπὸ Ἀλεξανδρείας λόγου ἐδεῖς ἀνθρώπου, μήτε ἐκ προαγόντος βίου τὴν μαρτυρίαν ἔχοντος, μήτε ὅλως Χριστιανοῦ τυγχάνοντος· ἀλλὰ μόνον ὑποκειμένου ὑπὸ τὸν καιρὸν τὸ ὄνομα, καὶ προσομοιοῦντος τὴν

B δυσέβειαν. διὸ δὲ ἐμέμψαντο αὐτοὺς αὐτὴν εἰκότως, πλαίοντα μὲν τὴν πίστιν ἄνθρωπον, μήτε εἰδότα, περὶ ὧν λέγει, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται, ἀλλὰ πᾶσι, καθ' ὃ γεγραμμένον, ὡς κέπφον ἐπακολουθοῦντα. Ἀκάκιος δὲ καὶ Εὐδόξιος, καὶ Πατρόφιλος ταῦτα λέγοντες, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης εἰσὶ καταγνώσεως; γράφοντες γὰρ ἄγραφα καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, μάλιστα καὶ διὰ τὴν Εὐσεβίου Εὐσεβίαν, αἰτιῶνται νῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν, ὡς τοιαύτας χρησαμένους

C λέξεσιν· ἀλλὰ τοὺς εἰπόντας αὐτοῖς Θεὸν ἐκ Θεοῦ καὶ Λόγον ζῶντα τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν υἱὸν, κατηγορεῖσι τῶν ἐν Νικαίᾳ εἰπόντων ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὁμοούσιον τὸν γνησιώτατα τῷ γεννήσαντι. Ἦ θαυμαστὸν, ἐν τοῖς πρὸ αὐτῶν καὶ τοῖς ἰδίοις πατράσι διαμάχονται; ὅπερ καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐνεδείξαντο, τῇ ἑαυτῶν προσκόπτοντες. ἐκτεθέντος γὰρ ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκαινίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς οὐσίας ἐκ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν υἱὸν, ὁμόσαντες. ὕστερον φρονεῖν, καὶ διαστειλάμενοι τοὺς ἄλλως φρονοῦντας· ἀλλὰ γὰρ ἐν

D Ἰσαυρίᾳ γράψαντες· ἐφ' οὗ λοιπὸν ἐκτεθεῖσαν ἀσυνειλικρινῆ πίστιν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ. ἐν αὐτοῖς ἦν ἐγράφη τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τούτων μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αὐτῇ Ἰσαυρίᾳ τἀναντία ἔγραψαν λέγοντες. Τὸ Ὁμοούσιον καὶ τὸ Ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν· καὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παραιτούμεθα, ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς γραφαῖς, ἵνα μὴ ὅλως ἐπὶ τοῦ ἀοράτου θεοῦ τοιοῦτος ἡμῖν τις ὑπονοηθῇ; ἢ ποία πίστις ἐστὶν ἀπὸ τούτων, παρ' οἷς ὁ λόγος ἄγραμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα καθ' καιρὸν ἀλλάσσεται; εἰ γὰρ, ὦ Ἀκάκιε καὶ Εὐδόξιε, ἐφ' ὑμῖν ἐστὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις πίστιν, ἐν ᾗ γέγραπται οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκὼν ὁ υἱὸς τοῦ

πῶς ἐν τῇ Ισαυρίᾳ γεγράφετε, ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι καθ' οὐσίαν ὅμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρί, πῶς ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας εἰκὼν ἔσται; εἰ δὲ μετέγνωτε γράψαντες τὸ· τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκών· πῶς ἀναθεματίζετε, τὸν ἀνόμοιον εἶναι λέγοντας τὸν υἱόν; εἰ γὰρ οὐχ ὅμοιος καθ' οὐσίαν, πάντως ἀνόμοιός ἐστι· τὸ δὲ ἀνόμοιον, οὐκ ἂν εἴη εἰκών. εἰ δὲ ἄτω καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐκ ἄρα ὁ τὸν υἱὸν ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, πλείστης ὅσης διαφορᾶς· μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον οὐτως ἔχει πρὸς ἐκεῖνο ἀνομοίως. Τὸ δὲ ἀνόμοιον, οὐχ οἷόντε ὅμοιον λέγεσθαι. Ποίᾳ οὖν μηχανῇ τὸ ἀνόμοιον ὅμοιον λέγετε, καὶ τὸ ὅμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε; καὶ ὑποκρίνεσθε λέγοντες, εἰκόνα εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι καθ' οὐσίαν ὅμοιος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, λείπει τι τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκὼν, οὐδὲ τέλειον ἀπαύγασμα. πῶς ἂν ἀναγινώσκετε τὸ, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. καὶ, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν; πῶς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον ὡς αἱρετικὸν ἐκβάλλετε, καί τι τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ λέγοντες; καὶ γὰρ σοὶ μὲν, ὦ Ἀκάκι, ἑταῖρός ἐστιν, Εὐδοξίῳ δὲ διδάσκαλος εἰς τοιαύτην ἀσέβειαν γέγονεν· ἧς ἕνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ὁ Ἐπίσκοπος διάκονον κατέστησεν· ἵνα ὡς ἐν δύματι προβάτου τῷ ὀνόματι τῆς διακονίας χρώμενος, ἐπ' ἀδείας ἐξεμεῖν δυνήται τὰ τῆς βλασφημίας ῥήματα. Τίς οὖν ὑμᾶς ἄρα τοσοῦτον ἔπεισεν, ὥστε καὶ ἑαυτοῖς εἰς τὸ ἐναντίον προπεσεῖν, καὶ τοσαύτην αἰσχύνην ἀπενέγκασθαι; ἀλλ' οὐδὲν ἄλογον δύ' εἴποιτε· τοῦτο δὲ μόνον προλείπεται νοεῖν, ὅτι πάντα νῦν ὑποκρίνεσθε, καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττετε διὰ τὴν Κωνσταντίου πρόσοδον. καὶ τὸ προσποιεῖσθαι τοιοῦτον κέρδος, καὶ κατηγορεῖτε μὲν δυσχερῶς τῶν πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἁπλῶς τὰς λέξεις, ὡς ἀγράφους. ἐκ δὲ τοῦ γεγραμμένου, διατείνατε τὰ σκέλη πανὶ πλατεῖ· ὥστε τοσαυτάκις ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι, ὁσάκις ἂν ὑμᾶς ὁ μισθούμενος καὶ χορηγῶν ὑμῖν βούληται. καίτοι κἂν ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφέρει, ἕως εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει· ὁ δὲ αἱρετικὸς ἀνὴρ, κἂν ταῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν χρήσηται λέξεις, οὐδὲν ἧττον ὑποπτος ὤν, καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένος, ἀκούσεται προσ-

A cur igitur in Isauria scribitis, rejicimus vocem consubstantialis? Si enim filius secundum substantiam non est similis patri, quomodo sine omni dissimilitudine imago patris fuerit? Quod si doletis, a vobis scriptum esse, eum esse substantiæ imaginem nulla re ab archetypo variantem, cur anathemate eos notatis, qui filium patri dissimilem esse dicunt? nam si non similis ille est secundum substantiam, prorsus certe dissimilis fuerit: quod autem dissimile est, nunquam imago haberi poterit. Jam si ille talis est pro vestra sententia, nunquam ille, qui intuitus fuerit filium, patrem viderit, cum plurima inter eos sit differentia, vel potius omnibus modis dissideant. Porro quod dissimile est, simile dici nequit. Quo pacto igitur, quod dissimile est, simile esse dicitis? & quod simile est, dissimile esse sentitis, & simulatis vos dicere, filium esse imaginem patris? nam si filius secundum substantiam non similis patri, deest aliquid imagini, neque est plena imago, neque est perfectus splendor. Quomodo igitur legitis: *In eo habitat* Coloss. 2. *omnis plenitudo deitatis corporaliter:* &, *De* Joan. 1. *plenitudine ejus accipimus omnes?* aut cur Aetium Arianum, ut hæreticum ejicitis? præsertim cum eadem cum eo loquamini, idemque & tibi, Acaci, amicus sit, & Eudoxio magister ad hanc impietatem fuerit? Atque ideo eum Leontius Episcopus Diaconum constituerit, ut sub vestimento ovis, & tituli Diaconi ministerio fungens, cum tranquillitate evomere posset blasphemiæ verba. Quis igitur vobis hoc persuasit, ut in vos mutuo arietaretis, & tantum dedecoris reportaretis? Certe quia nihil rationi consentaneum dicere potestis, id solummodo de vobis cogitandum relinquitur, omnia vos simulare, omnia, assumpta persona, ob patrocinium Constantii, & commoda, quæ ab eo speratis, fingere: facillime accusatis patres, & obtrectatis vocabulis, quasi alienis a sacra scriptura, & secundum id, quod scriptum est, *Divaricati estis crura vestra in omni platea,* Ezech. 16. ut toties vos mutetis, quoties redemptores vestri, & choragi velint. Atqui nihil id refert, si quis voces in scriptura non repertas usurpet, quamdiu pias sententias complectitur: contra, hæreticus, tametsi voces suas e sacris literis mutuetur, nihilominus suspectus, animoque correptus audiet a

Spiritu sancto: *Quare tu enarras justificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Ita quoque diabolo e scripturis loquenti os a Domino obturatum est. Contra beatus Paulus, etsi ex alienis literis loquatur: *Cretenses semper mendaces:* & illud, *Ipsius & genus sumus:* & illud, *Corrumpunt mores bonos colloquia prava:* tamen sanctus cum sit, pium animum gerit, & Christi mentem tenens, magister gentium est in fide & veritate: & quæ loqvitur, cum pietate loquitur. Quæ igitur, in Arianis dictiunculis vel credibilitas appareret? in quibus Christo anteponitur nunc locusta, nunc eruca, nunc istiusmodi convicia Christo dicuntur, Tu aliquando non eras, & conditus es, & alienus externusque a DEO, quantum ad substantiam attinet, in summa nihil blasphemiarum ibi deest. Quid contra, quod ad benedictionem spectat, omissum est a patribus? imo apud eos sublimes excelsasque sententias & pietatem Christi amorem redolentem invenias: æque tamen isti scripserunt, nos ita rejicimus: illorum autem contra Dominum convicia patienter tolerant, seque palam omnibus produnt, quod non alia de causa adversus magnam illam Synodum pugnant, quam quod illa Arianam hæresin damnaverit: atque ideo dictionem consubstantialitatis culpant, ipsi interim male de substantia Christi sentientes: Si enim recte crederent, & patrem vere esse patrem confiterentur, & filium genuinum filium esse, & natura verum Verbum, & Sapientiam patris esse crederent, & hoc dictum ex Deo esse, non ut de creaturis dicitur, ita de filio intelligerent: sed illum substantiæ patris proprium esse fœtum animo sentirent, quemadmodum est splendor e luce: non ita singuli eorum patres accusassent, sed audacter dicerent, bene Synodum scripsisse, & eam esse rectam de Domino nostro Jesu Christo fidem. Sed, inquiunt, obscura est istiusmodi vocum significatio: nam id cavillantur, & quia non assequantur vocabuli interpretationem, ideo sese abdicare has dictiones. Id autem, si vere dicerent, non debebant dicere, has voces rejicimus, sed cupimus earum interpretationem a peritis condiscere, alioqui deberent, quæcunque in sacris literis non intelligerent, rejicere, & criminari eorum scriptores.

Tit. 1.

1. Cor. 15.

A Πνεύματος· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; ἔτως ὁμοῦ διάβολος, καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν, πεφίμωται παρὰ τοῦ Σωτῆρος. οὐδὲ μακάριος Παῦλος, κἂν ἐκ τῶν ἔξωθεν λαλῇ, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν· καὶ Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, ἀλλ' ὅμως ἅγιος ὢν, ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ. καὶ ὁ Χριστοῦ νοῦν ἔχων, διδάσκαλός ἐστιν ἐθνῶν, ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ· καὶ ἀλαλεῖ, μετ' εὐσεβείας φθέγγεται. ποία τοίνυν ἐν τοῖς Ἀρειανοῖς ῥήμασι κἂν πιθανότης

B ἐστὶν, ἐν οἷς τοσαῦτα τοῦ Σωτῆρος ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἀκρὶς, καὶ λοιδορεῖται παρ' αὐτῶν, ὃν οὐκ ἦς ποτε, καὶ ἐκτίσθης, ξένος τε καὶ ἀλλότριος τοῦ Θεοῦ τυγχάνεις, καὶ ὅλως οὐδὲν βλασφημίας ἐν αὐτοῖς παραλέλειπται; τί δὲ τοῖς εὐφημίαν παρῆκαν οἱ πατέρες; καὶ ὑμᾶλλον ὑψηλὴ διάνοια, καὶ φιλόχριστος εὐσέβεια παρ' αὐτοῖς ἐστι; κἂν ὅμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν, ὅτι ἐκβάλλομεν· ἐκείνων δὲ τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου λοιδορίαν ἀνέ-

C χονται, καὶ φανεροὺς ἑαυτοὺς πᾶσι καθιστῶσιν, ὅτι διὰ οὐδὲν ἕτερον μάχονται τοῖς τὴν Σύνοδον ἐκείνην τὴν μεγάλην, ἢ ὅτι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινε. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διαβάλλουσι, κακῶς αὐτὸ φρονοῦντες καὶ περὶ αὐτοῦ. εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, καὶ τὸν μὲν πατέρα ἀληθῶς ὡμολόγουν, τὸν δὲ υἱὸν, γνήσιον υἱὸν, καὶ φύσει ἀληθινὸν λόγον, καὶ σοφίαν ἐπίστευον εἶναι ἐκ πατρός· τότε, ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὥσπερ λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων, ἔτως ἔλεγον καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐκ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν ἐνόουν εἶναι γέννημα, ὡς ἔστι τὸ ἀ-

D παύγασμα ἐκ τοῦ φωτὸς, οὐκ ἂν ἔκρινον αὐτῶν κατηγορεῖν τῶν πατέρων· ἀλλ' ἐθάρρουν, ὅτι καλῶς ἔγραψεν ἡ Σύνοδος· καὶ, ἔτως ἐστὶν ἡ ὀρθὴ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστις. ἀλλ' ἀσαφῆς φασὶν ἐστιν ἡμῖν τῶν τοιούτων λέξεων ἡ διάνοια. καὶ τοῦτο γὰρ προφασίσαντο, λέγοντες, ὅτι μὴ δυνάμεθα καταλαβεῖν τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέξεις. τοῦτο δὲ, εἰ ἀληθῶς ἔλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐτοὺς, ἐκβάλλομεν ταύτας, ἀλλ' ἠξίουν μαθεῖν παρὰ τῶν Πρεσβυτέρων, ἐπεὶ ὀφείλουσί γε, καὶ ἅπερ ἂν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μὴ νοήσωσιν ἐκβάλλειν, καὶ κατηγορεῖν τοὺς γράψαντας αὐτά.

ἀλλὰ τῶν μᾶλλον αἱρετικῶν, καὶ οὐχ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὸ τόλμημα. ἃ γὰρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λογίοις, οὐκ ἐκβάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν, οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ Κύριος, καὶ παρ' αὐτῶν μανθάνειν ἀξιοῦμεν. ἐπειδὴ οὖν κατὰ τοῦτο προφασίζονται τὴν ἀσάφειαν τῶν τοιούτων λέξεων, ὁμολογείτωσαν γὰρ τὰ οὕτως ἐπιφερόμενα, καὶ ἀναθεματιζέτωσαν τὰς φρενῖτας, ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸν υἱόν, καὶ οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ, καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν ὡς Θεοῦ Λόγος· καὶ τρεπτός ἐστι τῇ φύσει· καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ ὅλως ἀναθεματιζέτωσαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τὴν ἐφευρεθεῖσαν τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν· καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν, ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις, ἀλλ' ὅτι οὕτω νοοῦμεν αὐτός· ἵνα οὕτω πιθανὴν ἴνα τοῦ φάσιν ἔχωσι, τοῦ παραιτεῖσθαι ταύτας. οὐ δὲ οἶδα καὶ πέπεισμαι, καὶ αὐτοὶ δ' ἐστὶ γινώσκουσι, ὅτι ταῦτα ἐὰν ὁμολογήσωσι, καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὐκ ἀρνήσονται κἀκείνας τὰς τῆς Συνόδου λέξεις. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρηκότες ἐκ τῆς οὐσίας γέννητον τὸν υἱόν, Ὁμοούσιον τῷ πατρὶ αὐτὸν ἐπήγαγον, τὰς δὲ λέγοντας τὰ ἐναντία ἀπὸ ἐστὶ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, ἀναθεματίζομεν, ἵνα δείξωσιν, ὅτι ὡς ἐν ἀλλήλοις λελεκται παρ' αὐτῶν, καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι ταὐτὰ σημαίνουσιν· καὶ ὃς ἂν ἐκείνας ὁμολογήσῃ, πάντως καὶ ταῦτα διανοηθήσεται. οἱ δὲ μήτε ταῦτα φρενοῦντες, ἀλλὰ κἀκεῖνα διαβάλλοντες, οἱ τοιοῦτοι πανταχόθεν ἐλέγχονται χειρομάχοι, καὶ οὐ μόνῳ τῷ ἐξ ὅλης τῆς Συνόδου ἀρνουμένων, ἀρκεῖ πρὸς ἔλεγχον τὰ ὀλίγα ταῦτα· πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γεγραφέντων, περὶ δὲ μόνου τοῦ Ὁμοουσίου ἀμφιβάλλοντας, μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας, οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς πατέρας ἐσμὲν, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διαφέροντας. καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι, καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν υἱόν, κτίσμα τε μὴ εἶναι, μηδὲ ποίημα αὐτὸν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα, καὶ ἀϊδίως τε αὐτὸν συνεῖναι τῷ πατρὶ λόγον ὄντα καὶ σοφίαν,

A Sed ea maxime hæreticorum, & non noſtra, qui Chriſtiani ſumus, audacia eſt. Quæ enim non intelligimus in ſcripturis, non abdicamus, ſed requirimus ab illis, quibus Dominus revelaverit, & ab eis diſcere cupimus. Verum quia ita harum dictionum obſcuritatem accuſant: confiteantur ergo ea, quæ ſtatim ſubjunguntur, & anathemate execrentur eos, qui ſentiunt, ex non entibus prodiiſſe filium, & non fuiſſe, priusquam exiſteret, & creaturam opusque eſſe Verbum Dei, & natura convertibi-
B lem eſſe: & ex alia ſubſiſtentia eſſe, & in ſumma, anathemate deteſtantur Arianam hæreſin, iſtius impietatis inventricem, & deinceps non dicant, Ejicimus has voces, ſed nos ſic eas intelligimus, ut ita veriſimilem cauſam habeant eas recuſandi. Sat ſcio, & perſuaſum mihi habeo, eos ipſos hoc quoque agnoſcere, ſi iſta confiteantur & execrentur Arianam hæreſin, non repudiaturos Synodi Nicenæ dictiones: ideo enim patres,
C qui dixerant, ex ſubſtantia patris genitum eſſe filium, ſtatim ſubintulerunt, eum patri conſubſtantialem eſſe credimus, eosque, qui ſuperiora illa dicunt, anathemate execramur, ut oſtenderent dicta ſua iſta ex ſeſe mutuo pendere, & hoc ipſum eas voces præ ſe ferre: & qui eas voces confeſſus fuerit, prorſus eandem ſententiam concepturum eſſe: contra vero, qui ita non ſentirent, ſed illas calumniarentur, omnibus modis Chriſti hoſtes apparituros. Cæterum adverſus eos, qui ex omni parte Syno-
D dum convitiis carpunt, iſta pauca ad refutationem ſuffecerint, adverſus autem eos, qui omnia Synodi ſcripta recipiunt, de ſolo autem conſubſtantiali ambigunt, non ut adverſus inimicos affici nos decet. Neque enim veluti adverſus Ariomanitas, aut adverſus patrum hoſtes contradicimus, ſed veluti fratres cum fratribus diſceptamus, ut cum quibus nobis eadem ſit ſententia, controverſia autem de verbis. Nam cum profiteantur, filium ex patris ſubſtantia, & non ex alia ſubſiſtentia eſſe, nec creaturam eum, nec opus exiſtere, ſed genuinum & naturalem patris fœtum, & æternaliter cum patre eſſe, cum ejus & ratio & ſapientia ſit,

non longe absunt a recipienda hac voce Consubstantialis. Talis autem est Basilius ex Ancyra in scriptis suis de fide: Nam dictum illud, similem illum esse patri secundum substantiam, non plane explet hujus dicti sententiam, Ex substantia esse, per quod magis, ut ipsi dixere, ingenuitas & vera natura filii erga patrem suum significatur. Nam & stannum solummodo argento simile est, & lupus cani, & æs fulvescens vero auro, sed tamen stannum ex argento non est, neque lupus catulus canis haberi potest. Cæterum quoniam ex substantia patris filium esse dixere, & similem patri substantia, quid aliud istis innuunt, nisi eum consubstantialem esse? Etenim quemadmodum si solum eum dicas similem substantia, non plane indicas, eum ex substantia esse, ita rursum qui consubstantialem eum dicit, utriusque sententiam complectitur, quam habet dictum ex substantia, & quam illud dictum, similem substantia esse: Nos vero iterum impetentes eos, qui Verbum creaturam esse dicunt, nec eum volunt legitimum & naturalem filium esse, ostendimus eos ex humanis exemplis, patris, & filii, adversum se rationes & demonstrationes accipere, excepto eo, quod filius nequaquam talis, qualis homo: neque generatio Dei, qualis humanus partus, sed talis, qualis Deo convenit, & a nobis cogitari decet. Nam & patrem fontem dixere sapientiæ & vitæ: filium vero splendorem lucis æternæ, & ipsum esse partum fontis, cum ipse de se dicat: *Ego sum vita: &, Ego sum sapientia, quæ habitavi in consilio.* Porro ex luce splendorem esse, & ex fonte partum, & ex patre filium, quomodo aptius expresseris, quam si eos dicas consubstantiales esse? Ergo quandoquidem fœtus ex hominibus consubstantiales sunt, caveri oportet, ne filius consubstantialis dictus, talis existimetur esse, qualis humanus partus, absit, sed hoc facile solvitur, eo quod Ratio sit & Sapientia, ex quibus patris generationem neque passionibus, neque divisionibus obnoxiam sentias, eo quod neque verbum hominis pars ejus sit, neque patiendo ab eo progrediatur, tantum abest, ut id in Verbo Dei fiat, quod filium suum esse pater declaravit. Ne autem contra, si quis audiat, eum solum verbum esse, existimet eum talem esse, qualia verba hominum, quæ nulla soliditate subsistunt, additum est, eum filium esse, ut hoc audiens agnosceret, eum vivum esse Verbum,

A ὃ μακρὰν εἰσιν ἀποδέξασθαι ἐκ τῶν Ὁμοουσίου λέξιν. τοιοῦτος δέ ἐστι Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας, γράψας περὶ πίστεως· τὸ μὲν γὰρ ὅμοιον μόνον λέγειν καὶ οὐσίαν, οὐ πάντως σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, ὅ ἔξεστι μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτοὶ εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. ἐκ γὰρ καστίτερος ὅμοιός ἐστι μόνος τῷ ἀργύρῳ, καὶ λύκος τῷ κυνί, καὶ χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, ὅτε δὲ καστίτερος ἐκ τοῦ ἀργύρου τυγχάνει, ὅτε λύκος ὡς υἱὸς τοῦ κυνὸς οὐ νομισθείη. ἐπειδὴ οὖν καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον B σημαίνουσιν ἐκ τούτων, ἢ τὸ ὁμοούσιον; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ λέγων μόνον ὁμοιούσιον, οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει· ὅτως ὁ λέγων ὁμοούσιον, ἀμφοτέρων, τοῦτο ὁμοιουσίου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας σημαίνει τὴν διάνοιαν. καὶ αὖτε γὰρ ἐνισάμενοι πάλιν πρὸς τὰς κτίσματα λέγοντας εἶναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ θέλοντας, αὐτὸν γνήσιον υἱὸν εἶναι, ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων πατρὸς εἰλήφασι τοὺς καὶ αὐτῶν ἀποδείξεις, ἐξαιρεμένους τοῦτο, ὅτι μὴ ὡς ἄνθρωπός C ἐστιν ὁ υἱός, μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνη, γονὴ, ὅτως ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις, ἀλλ' ὡς ἡ Θεῷ πρέπουσα, καὶ ἡμᾶς ἁρμόζουσα νοεῖν. καὶ γὰρ ἐκ πηγῆς εἰρήκασι τὸν πατέρα τῆς Σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ υἱὸν ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννημα, λέγοντα, ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ Σοφία, κατεσκήνωσα βουλῇ. τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα, καὶ ἐκ πατρὸς υἱὸν, πῶς ἄν τις ἁρμοζόντως ὀνομάσειεν, ἢ ὁμοούσιον; ἆρ' ἐν μὴ ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα ὁμοούσιά ἐστιν, D ὑλαβεῖσθαι δεῖ μὴ καὶ ὁ υἱὸς λεγόμενος Ὁμοούσιος νομισθείη, καὶ αὐτὸς, ὡς ἀνθρώπινον γέννημα· μὴ γένοιτο, οὐκ ἔστιν ὅτως, ἀλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει τὴν λύσιν τοῦτο. λόγος γάρ ἐστι καὶ Σοφία ἐκ πατρὸς ὁ υἱός· ἐξ ὧν τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀμέρεστον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται. λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστὶν, οὐδὲ κατ' πάθος ἐξ αὐτοῦ προέρχεται, μήπως ὁ τοῦ Θεοῦ, ὃν υἱὸν εἶναι ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ ἐδήλωσεν. ἵνα μὴ πάλιν τις ἀκούων μόνον λόγον, νομίσῃ τοιοῦτον εἶναι, οἷός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀνυπόστατος, ἀλλ' ἀκούων, ὅπερ ὁ υἱός ἐστι, γινώσκῃ, τοῦτον εἶναι ζῶντα Λόγον,

καὶ ἐνόσιον Σοφίαν. εἶπεται ὥσπερ τὸ γέννημα λέγοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν, καὶ πατέρα τὸν Θεὸν εἰδότες, οὐ σωματικήν τινα περὶ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἐννοίαν, ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις ἀκούομεν μόνας, ἁρμοζόντως δὲ καὶ περὶ Θεοῦ νοοῦμεν. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· οὕτως οὐδὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀκούοντες, διαβαίνειν ὀφείλομεν πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ τὴν παροιμίαν, νοητῶς νοεῖν τὰ παραδείγματα ἡμῖν, ὥστε μὲν τοι γινώσκειν, ὅτι μὴ θελήσει, ἀλλὰ ἀληθῶς υἱός ἐστιν ἐκ πατρὸς γνησίου, ὡς ἐκ πηγῆς ζωὴ, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα. ἦ δῆλα ἐστὶ τὸ μὲν γέννημα καὶ τὸ υἱός, οὐ σωματικῶς, τὸ δὲ ὁμοούσιον ὡς ἐπὶ σωμάτων διανοούμεθα, καὶ μάλιστα, ὅπου καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἄλλο καὶ τὸ γέννημα, καὶ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐλέχθη; καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος διασώζειν, καὶ μὴ τὸ μὲν γέννημα, καλῶς ἐξηγεῖσθαι· τὸ δὲ ὁμοούσιον ἄλλως, ἐπεὶ ἀκόλουθόν ἐστιν οὕτω διακειμένους ἡμᾶς καὶ λέγοντας λόγον καὶ Σοφίαν τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, διάφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ ἄλλως μὲν τὸν λόγον νοεῖν, ἑτέρως δὲ τὴν Σοφίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἄτοπον τοῦτο· λόγος γὰρ καὶ Σοφία τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός, καὶ ἓν ἐστὶ τὸ ἐκ πατρὸς γέννημα, καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτως εἷς ἐστιν υἱὸς τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὁμοουσίου, καὶ ὁ φρονῶν γέννημα τὸν υἱόν, φρονεῖ τοῦτον ὀρθῶς καὶ ὁμοούσιον. αὐτάρκη μὲν οὖν ταῦτα δεῖξαι, τὴν Ἀγαπητοῦ τινὸς διάνοιαν μὴ ἀλλοτρίαν, μηδὲ μακρὰν οὖσαν τοῦ ὁμοουσίου. ἐπειδὴ δὲ ὡς αὐτοί φασι· τὴν μὲν ἐπιστολὴν οὐκ ἔχον ἐγώ· οἱ τὸν Σαμοσατέα καθαιρήσαντες Ἐπίσκοποι, γεγράφοντες εἰρήκασι, μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῷ πατρὶ, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τοὺς τοὺς εἰρηκότας εὐλαβούμενοί τε καὶ τιμῶντες, οὕτω περὶ τοῦ λέξιν διακεῖνται, καλὸν μεθ' αὑτῶν, μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι· συγχωρεῖν μὲν τούτους πρὸς ἐκείνους ἀπρεπές· πάντες γὰρ εἰσὶ πατέρες· διακρίνειν δὲ πάλιν, ὡς ὅτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τοὐναντίον εἰρήκασιν, οὐχ ὅσιον. οἱ πάντες γὰρ ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. οὐ χρὴ δὲ φιλονεικεῖν, οὐδὲ τοὺς συνελθόντων τὸν

& sapientiam essentia præditam. Deinde ut cum eum fœtum dicimus, non id de eo humano more intelligimus, & certi, patrem ejus Deum esse, non corporales de eo inimus cogitationes, sed istiusmodi exempla & dictiones aure quidem percipimus, interim tamen congruentes de Deo intellectus efformamus. Non enim Deus, ut homo: ita cum eum consubstantialem audimus, transcendere debemus omnem sensum, & secundum divinam parabolam intellectualiter intelligere ea, quæ nobis apponuntur, ut cognoscamus, eum non voluntate aut adoptione, sed genuinum esse filium, vere ex Deo natum, uti vitam ex fonte, & splendorem ex luce. Alioqui quæ ratio esset, cur has voces, fœtum, & filium, non corporaliter, consubstantialem vero quasi de corporibus intelligere velimus? præsertim cum non de alio atque alio ista referantur, sed de quo fœtus, de eodem quoque vox Consubstantialis prædicetur? Sed enim decet nos ex utriusque dicti verbis, eandem sententiam in Salvatore nostro conservare, neque vocem fœtum, bene, consubstantialem vero male interpretari: eo quod consentaneum non sit, vos cum tali affectu sitis, & filium patris Verbum & Sapientiam asseveretis, diversos intellectus de illis vocabulis concipere, & aliter quidem Verbum interpretari, aliter vero Sapientiam. Sed ut illud absurdum est, eo quod filius Verbum & Sapientia patris sit, unumque ac idem genimen ex patre, & proprium substantiæ ejus; ita unus est filius genuinus, & consubstantialis, adeo, ut qui sentit, filium esse genimen, sive partum sui patris, idem sentiat, eum vere etiam consubstantialem esse. Hæc quidem sufficiunt ad ostendendam Dilectissimorum hominum sententiam non longe abesse a consubstantiali. Cæterum qui affirmant (nam epistola penes me non erat) Episcopos, qui Samosatensem condemnarunt, dixisse; filium non esse patri consubstantialem, ac jam deinde ipsos ob reverentiam honoremque eorum, qui ita locuti sunt, ab hac voce abhorrere, rectum fuerit, reverenter cum iis de ea re disceptationes facere: Nam committere istos cum illis prorsus indecorum esse, eo quod omnes patres sint. Rursus dijudicare, istos bene, istos male dixisse, nequaquam sanctum est. Omnes enim in Christo dormierunt, quapropter neque contentiosius agendum est, neque numerus eorum, qui congregati fuere,

in comparationem mittendus, ne videantur trecenti illi Nicæenses, eos, qui pauciores sunt, perstringere: neque tempora metuenda sunt, ne priores videantur posteriores exauctorare. Omnes enim isti (quemadmodum dixi) patres sunt, sed tamen neque isti quasi novum aliquid sapientes, id in scripta retulerunt, neque sui fiducia voces in scriptura non solennes defendunt, sed a patribus incitati, eorum vocabulis uti voluerunt. Duo enim Dionysii diu ante eos Septuaginta fuere, qui Samosatensem sustulerunt, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ præsul erat, ibi cum quidem Alexandrinum Episcopum apud Romanum accusarent, quasi qui filium opus & non consubstantialem patri diceret, & Synodus Romæ coacta indigne tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum, omnium sententiam perscripsit, ac jam inde se ad defensionem parans, libello suo titulum, refutationis, & Apologiæ, indidit, & in hæc verba ad Romanum scripsit.

Ἀριθμὸν συμβάλλειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ τριακόσιοι, τοὺς ἐλάττονας ἐπιτρέπειν, οὐδ' αὖ πάλιν τὸν χρόνον ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ πρεσβύτεροι, ἀφανίζειν τοὺς μὴ ταῦτα φρονοῦντας. οἱ πάντες γὰρ, καθάπερ εἰρηται, πατέρες εἰσὶ, καὶ ὅμως οὐδὲ οἱ τὸ νεώτερον φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδ' ἑαυτοῖς καταθαρρήσαντες, ἀγράφων ἐπέστησαν λέξεων, ἀλλὰ καὶ πατέρων ὁρμώμενοι καὶ αὐτοὶ, τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο ῥήμασι. Διονύσιοι γὰρ δύο γεγόνασιν ἔμπροσθεν πολὺ, τῷ ἑβδομήκοντα τῷ καθελοῦντων τὸν Σαμοσατέα, τούτων ὁ μὲν τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν Ἐπίσκοπος. ἀλλά τινων αἰτιασαμένων πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης, τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, ὡς λέγοντα ποίημα, καὶ μὴ ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἡ μὲν καὶ Ῥωμαίων Σύνοδος ἠγανάκτησεν, ὁ δὲ τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος, τὴν πάντων γνώμην γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἑαυτοῦ κἀκεῖνος λοιπὸν ἀπολογούμενος, τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, γράφει δὲ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνον.

DIONYSII ALEXANDRIÆ Episcopi ad Dionysium Pontificem Romanum Epistola.

Η ΠΡΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΤΗΣ Ρώμης Επίσκοπον επιστολὴ Διονυσίου τῆς Αλεξανδρείας Επισκόπου.

EGO & in alia epistola scripsi, ubi ostendo, crimen, quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui dicerem, Christum non consubstantialem esse Deo. Nam tametsi dico, me id nomen non reperisse, nec legisse alicubi in sacris literis, rationes tamen nostræ, quas reticuerunt, non abludunt ab hac sententia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi, haud dubie congenerem, idque in verbis meis addens, omnino parentes eo solum alios esse a liberis, quod & illi ipsi liberi sui non sint, alioqui necessarium fore, ut nec parentes, nec liberi sint. Et epistolam, ut dixi, ob casus temporum proferre non possum. Si autem tibi verba mitto, multo libentius totum exemplar misissem, quod ubi nactus fuero, non omittam. Scio & memor sum, me plurimas congenerum similitudines adhibuisse. Nam & plantam dixi, e semine aut radice pullulantem, aliud esse, ab eo, unde progerminatur, & tamen cum eo prorsus esse ejusdem naturæ: & fluvium e fonte promanantem,

ΚΑΙ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ φέρουσιν ἔγκλημα καθ' ἐμοῦ, ψευδὲς ὄν, ὡς ἂν λέγοντος, τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημι μὴ εὑρηκέναι, μηδ' ἀνεγνωκέναι πω τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματα μετὰ τὰ ἔξης, οὐ διεστιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης ὄντα ἀπάδοντα. καὶ γὰρ καὶ ἀνθρωπείων γονὴν παρεθέμην, δῆλον ὡς ἂν ὁμογνῶ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς ἀναγκαῖον μόνον ἑτέρους εἶναι τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι, μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς πρόσθεν, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω πεμψαι. εἰ δ' ἔν σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον ἂν πάσης ἀνέπεμψα τὸ αὐτόγραφον. ὅπερ ἐὰν αὖ πορίσω, ποιήσω. οἶδα γὰρ καὶ μέμνημαι πλείονα προθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα. καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι δ' ὅτου ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθεστηκέναι ὁμοφυὲς, καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα

ἕτερον καὶ χῆμα καὶ ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν, καὶ τὸν μὲν πηγὴν οἱονεὶ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι τὸν ἐκ τῆς πηγῆς γινώμενον. Εἶρηκεν ὁ Ἐπίσκοπος.

Εἴπῃς δὲ μέμφεταί τις τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν, ὡς εἰρηκόσι πάντα τὰ δόξαντα τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὁ αὐτὸς μέμψαιτ' ἂν εἰκότως καὶ τούτοις, ὅτι μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐφύλαξαν· πρὸ αὐτῶν γὰρ ἦσαν οἱ Διονύσιοι, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ τὸ πρὶν καθ' ὑστέρησιν ἐλθόντες Ἐπίσκοποι. ἀλλ' οὔτε τούτους, οὔτε ἐκείνους ὅσιον αἰτιάσασθαι. πάντες γὰρ ἐπεσπάσθησαν τὰ Χριστοῦ, καὶ πάντες σπουδὴν εἰσενέγκασι καὶ τῶν αἱρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκριναν, ὀρθῶς δὲ καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἔγραψαν. καὶ ὥσπερ ὁ μακάριος Ἀπόστολος Ῥωμαίοις μὲν ἐπιστέλλων, ἔλεγεν, ὁ νόμος πνευματικός ἐστι καὶ, ὁ νόμος ἅγιος· καὶ, ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή· καὶ μετ' ὀλίγον· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει· Ἑβραίοις δὲ ἔγραφεν, ὁ νόμος οὐδένα τετελείωκε· καὶ Γαλάταις μὲν, ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται· Τιμοθέῳ δὲ, ὅτι καλός ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, καὶ οὐκ αὖ τις αἰτιάσαιτο τὸν ἅγιον ὡς ἐναντία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμάσειεν ἁρμοζόντως πρὸς ἑκάστους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ πνεῦμα· οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ Γαλάται παιδευθῶσι, μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον τὸν δεδωκότα τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας· ὅτως εἰ ἀμφοτέρων τῶν Συνόδων οἱ πατέρες διαφόρως ἐμνημόνευσαν περὶ τοῦ Ὁμοουσίου, οὐ χρὴ πάντως ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾶν, καὶ πάντως εὑρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν Συνόδων τὴν ὁμόνοιαν. οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαμοσατέα καθελόντες, σωματικῶς ἐλαμβάνοντες τὸ Ὁμοούσιον, καὶ Παύλου σοφίζεσθαί τε θέλοντος καὶ λέγοντος, εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χριστὸς Θεὸς, οὐκοῦν ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ, καὶ ἀνάγκη τρεῖς οὐσίας εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην, τὰς δὲ δύο ἐξ ἐκείνης. διὰ τοῦτ' εἰκότως δυλαβηθέντες τὸ τοιοῦτο σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως, εἰρήκασι, μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν

A aliam formam nomenque accipere: neque enim fontem fluvium, neque fluvium fontem appellari, & tamen ambos exiſtere, & fontem inſtar patris eſſe, fluviumque quaſi filium eſſe, qui ex fonte gignatur. *Hæc Epiſcopus ille dixit.*

Si igitur aliquis carpit Nicæenſes, quod non dixerint omnia, quæ ipſorum anteceſſoribus placuerunt, idem quoque merito carpſerit ſeptuaginta Epiſcopos, Pauli Samoſatenſis condemnatores, quod ea, quæ anteceſſorum erant, non obſervaverint: Anteceſſores autem eorum fuere duo iſti Dionyſii, cæterique, qui Romæ tum congregati fuere. Verum neque hos, neque illos fas eſt culpare. Omnes enim Chriſti curam geſſere, ſtudiaque ſua contra hæreticos intenderunt; & hi quidem Samoſatenſem, illi vero Arianam hæreſin condemnaverunt, bene vero & hi & illi pro ſubjecta materia ſcribunt. Et quemadmodum beatus Apoſtolus in epiſtola ſua ad Romanos dixit: *Lex ſpiritualis eſt.* Et, *Lex ſancta eſt.* Et, *Præceptum ſanctum, & juſtum, & bonum.* Et paulo poſt, *Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur.* Ad Hebræos vero aliter ſcripſit: *Lex neminem perfecit.* Itidem & ad Galatas: *In Lege*, inquiens, *nemo juſtificatur*: ad Timotheum contra Legem bonam eſſe dixit, ſi quis ea legitime utatur, neque tamen quis ob id ſanctum virum reprehenderit, quaſi qui contraria & pugnantia ſcribat, ſed potius eum admiratione proſequatur, quod tam congruentia pro re nata ad ſingulos ſcripta mittat, ut & Romani & alii condiſcerent a litera ad Spiritum converti, Hebræi vero & Galatæ inſtituerentur, non in Legem, ſed in datorem Legis, ſpem ſuam habere: ita quoque etſi amborum conciliorum patres diverſimode de Conſubſtantiali mentionem fecere, non tamen ea de cauſa ab illis diffidere debemus, ſed illorum mentes ſcrutari; quod ſi fecerimus, omnino inveniemus, ambas Synodos inter ſe conſentire. Qui enim Samoſatenſem ſuſtulerunt, hanc vocem Conſubſtantiale corporaliter accepere, cum Paulus ſophiſticari vellet & diceret, Si Chriſtus non ex homine Deus factus eſt, igitur conſubſtantialis eſt patri, & neceſſario ſequitur, tres eſſe ſubſtantias, unam quidem, quæ prior ſit, ut princeps, reliquas vero duas ex ea oriundas: ideoque merito vitantes illud ſophiſma Pauli, dixere, Chriſtum non eſſe

B

C

D

Rom. 7.

Hebr. 7.

Galat. 2.

consubstantialem: non enim ita se habet filius ad patrem, ut ille cogitabat. Illi vero, qui Arianam hæresin anathemate notarunt, cum Pauli calliditatem animadvertissent, neque hoc modo in rebus incorporeis præsertim in Deo consubstantiale accipiendum esse considerassent, cognoscentesque, non creaturam, sed genitum quiddam ex substantia patris filium esse, & substantiam patris originem, radicem & fontem esse filii: & veram undecunque esse similitudinem geniti cum genitore, & nequaquam eum, uti nos, diversæ naturæ esse, ac proinde separari a patre, sed ipsius eum esse filium, nec ab eo dividi posse, ut nec splendor a luce, & pro se habentes Dionysii exempla, fontem scilicet, & consubstantialis assertionem, & præterea unitricem Salvatoris vocem: *Ego & pater unum sumus:* &, *Qui vidit me, vidit & patrem meum.* His de causis merito inducti sunt, ut filium consubstantialem dicerent: & quemadmodum nunquam quisquam, ut superius dixi, Apostolum culpaverit, quod de lege ad istum modum Romanis, ad illum vero Hebræis scribat: ita neoterici priscos homines nunquam culpaverint, si videant eorum mentem & interpretationem: neque rursus prisci neotericos reprehenderint, si conspiciant, quo animo, & in quem usum de Domino scribant, nam utraque Synodus justam habet & rationalem causam, cur illa ad illum, ista vero ad istum modum verba sua temperaverit. Quandoquidem enim & Samosatensis sentiebat, filium ante Mariam non fuisse, sed ab ea initium suæ essentiæ accepisse, ideo Episcopi tunc congregati hominem hæreseos condemnatum abdicarunt, & de filii divinitate simplicius scribentes, non exquisitam diligentiam in tractatu hujus vocis consubstantialis adhibuerunt, sed ut acceperant de consubstantiali, ita locuti sunt: in eo enim omnem curam habebant, ut quod Samosatensis excogitarat, tollerent, & docerent, ante omnia filium fuisse, eumq; non ex homine Deum esse factum, sed cum Deus esset, induisse servi speciem: cum Verbum esset, carnem esse factum, quemadmodum locutus est Joannes: atqui ita adversus Pauli blasphemias actum fuit. Verum quia Eusebius & Arius ante tempora quidem fuisse filium dicerent, sed tamen factum esse, & unum ex creaturis esse docere conarentur, & dictum illud, ex Deo, non ita interpretarentur ut filium genuinum, ex patre vere natum crederent, sed eum ita ex Deo esse, ut cætera creata affirmarent, & similitudinis unitatem

Joan. 10. Joan. 14.

ὁμοούσιον· οὐκέτι γὰρ ἅτως ὁ υἱὸς περὶ τὸν πατέρα, ὡς ἐκεῖνος ἐνόει. οἱ γὰρ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ Παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ ἅτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, ἐμάλιστα ἐπὶ Θεοῦ τὸ ὁμοούσιον σημαίνεσθαι, γινώσκοντές τε, μὴ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας γνήσιον εἶναι τὸν λόγον, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ἀρχὴν, καὶ ῥίζαν, καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ· καὶ αὐτὸ ἀληθῆ ὁμοιότητα ἐκ τοῦ γεννήσαντος, ἔχοντα ἑτερογενῆ, ὥσπερ ἡμεῖς ἐσμεν, χωριζόμενος ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ υἱὸς ἀδιαιρέτως ὑπάρχει, ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς· ἔχοντες γὰρ καὶ τὰ τοῦ περὶ Διονύσιον παραδείγματα, τήν τε πηγὴν καὶ τὸν περὶ τοῦ ὁμοουσίου ἀπολογίαν· πρὸ γὰρ τούτων τὸ τοῦ Σωτῆρος ἐνοειδῆ φωνὴν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· τοῦτο ἕνεκεν εἰκότως εἰρήκασι καὶ αὐτοὶ ὁμοούσιον τὸν υἱόν· καὶ ὥσπερ, καθὰ πρόσθεν, οὐκ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὸν Ἀπόστολον, εἰ περὶ μὲν νόμου Ρωμαίοις μὲν ἅτως, Ἑβραίοις δὲ ἅτως ἔγραψε, τὸν αὐτὸν τρόπον ἅτε οἱ νεώτεροι τοῖς πρότερον ἐγκαλέσαιεν, βλέποντες αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν· ἅτε οἱ πρότερον τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμψαιντ' ἄν, ὁρῶντες τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, καὶ τὴν χρείαν, δι' ἣν ἅτως ἔγραψαν περὶ τοῦ Κυρίου, καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν ἑκάστης συνόδου λόγον ἔχει, δι' ἣν οἱ μὲν ἅτως, οἱ δὲ ἅτως εἰρήκασιν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαμοσατεὺς ἐφρόνει, μὴ εἶναι πρὸ Μαρίας τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι, τοῦτο ἕνεκεν οἱ τότε συνελθόντες, καθεῖλον μὲν αὐτὸν καὶ αἱρετικὸν ἀπέφηναν· περὶ δὲ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἁπλούστερον γεγράφοντες, οὐ καλεχώρουν περὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἅτως ὡς ἐξεληφασι περὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρήκασι· τὴν φρενῖδα γὰρ εἶχον πάσης, ὅπερ ἐπενόησεν ὁ Σαμοσατεὺς, ἀνελεῖν καὶ διδάξαι, πρὸ πάντων εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπου γέγονε Θεὸς, ἀλλὰ Θεὸς ὤν, ἐνεδύσατο δούλου μορφήν· καὶ λόγος ὢν, γέγονε σὰρξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ ἅτω μὲν τῆς βλασφημίας Παύλου πέπρακται. ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Ἄρειον, πρὸ χρόνων μὲν εἶναι τὸν υἱὸν ἔλεγον, πεποιῆσθαί μέν, καὶ ἕνα τῶν κτισμάτων αὐτὸν ἐδίδασκον, καὶ τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὡς υἱὸν ἐκ πατρὸς γνήσιον, ἐπίσδυον, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα, ἅτως καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι διεβεβαιοῦντο, τήν τε τοῦ ὁμοιώσεως ἑνότητα

τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν A filii cum patre negarent, essentia aut natura constare, ut solide filius patri suo similis haberi possit, sed consensu dogmatum, rationeque doctrinæ eam similitudinem conflatam esse: & quia intersepiebant, & omnibus modis alienabant essentiam filii a patre, aliud ei initium existendi affingentes, ad creaturarum censum eum detrahebant: ideo Niceæ congregati Episcopi, conspicati eorum hominum, qui ita sentiebant, vafriciem, collectis in unum, quæ exsacris literis ad sententiam suam tuendam facerent, liquidius rem exponentes, filium consubstantialem Besse asseverarunt, ut ingenuitas & vera natura filii inde significaretur, nihilque cum eo res creatas commune habere edocerent. Vocis enim istius exquisita ratio eorum simulationem, cum dicunt, eum ex Deo esse, patefecit, & omnes eorum argutias, quibus simpliciores fallunt, excludit. Certe cum omnia queant fucis lenociniisque sophismatum adulterare, & pro libidine mutare, hanc solam vocem adaperientem ipsorum hæresin reformidant, quam patres pro munimento & arce contra illorum impias commentationes in scripta retulerunt. Desinat igitur omnis contentio, neque in nos mutuo arietemus, si diversimode Concilia acceperunt, verbum Consubstantiale: habemus enim pro excusatione legitimas eorum causas, quas dixi, & præterea hanc ipsam, quod quamvis hanc vocem, ingenitum, a scripturis non didicerimus, (nusquam enim scripturæ ingenitum Deum vocant) sed tamen quoniam multi, qui aliquid videntur esse, hujus vocis studio disputandi mentionem fecere, non ignorandum tamen, hoc ipsum vocabulum diversa significare, cum alii id, quod existit, & factum non est: alii rursus, quod plane sui autorem non habet, ingenitum dicant. Inter has igitur significationes, si quis respiciens ad priorem significationem, cum id denotatur, quod autore sui careat, atque eo modo filium non esse ingenitum dixerit, nequaquam ille culpaverit alium, qui cum respiciat, filium neque creaturam neque opus esse, dicat eum ingenitum esse: Uterque enim suum scopum spectans recte locutus est: ita quoque si aliqui ex patribus ad istum, alii ad alium modum de consubstantiali disseruerunt, nobis tamen ob id contentiose agendum non est, sed cum pietate eorum dicta excipere debemus, eo quod præcipue sua studia ad pietatem referebant.

τὴν οὐσίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν υἱὸς ὅμοιος τῷ πατρί. ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπεχολίνιζον καὶ ἀπεξένουν πάντελῶς τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἑτέραν ἀρχὴν αὐτῷ εἶναι ἐπινοοῦντες, καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτόν. τότε χάριν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τῶν ἔτω φρονούντων, συναγαγόντες ἐκ τῶν γεγραφῶν τὴν διάνοιαν, λυκότερον γράφοντες, εἰρήκασι τὸ ὁμοούσιον· ἵνα καὶ τὸ γνήσιον B ἀληθῶς ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ υἱοῦ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχῃ πρὸς τοῦτον τὰ ξένα. ἡ γὰρ τῆς λέξεως ταύτης ἀκρίβεια, τὴν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν, ἐὰν λέγωσι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ῥητὸν, διελέγχει, καὶ πάσας αὐτῶν πιθανότητας, ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους, ἐκβάλλει. πάντα γὰρ δυνάμενοι σοφίζεσθαι καὶ μεταποιεῖν, ὡς θέλουσι, ταύτην μόνην τὴν λέξιν, ὡς διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, δεδίασιν· διὸ οἱ πατέρες, ὥσπερ τεῖχισμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν, ταύτην ἔγραψαν. πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία, ἐπεὶ μηκέτι προσκόπτωμεν ἡμεῖς, εἰ διαφόρως ἐξειλήφασιν αἱ Συνόδοι τὴν τοῦ Ὁμοουσίου λέξιν. ἔχομεν εἰς ἀπολογίαν λόγους περὶ αὐτῶν αἰτίας· τάς τε προειρημένας μοι, καὶ ταύτην δὲ, τὸ ἀγένητον, εἰ καὶ μὴ πρὸ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν· οὐδαμοῦ γὰρ ἀγέννητον τὸν Θεὸν εἰρήκασιν αἱ γραφαί· ὅμως ἐπειδὴ πολλοί τινες δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ ὀνόματος φιλοπυσήσαντες, ἔγνωμεν, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα διάφορα ἔχει τὰ σημαινόμενα. καὶ οἱ μὲν, τὸ ὂν μέν· μήτε δὲ ἐγγενηθὲν, μήτε ὅλως ἔχον τὸν αἴτιον, λέγουσιν ἀγέννητον· ὥσπερ ἂν τούτων ἕτερον σημαινομένων, εἰ ὁ μέν τις ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαινόμενον, τὸ, μὴ ἔχον τὸν αἴτιον, ἔλεγε μὴ εἶναι ἀγέννητον τὸν υἱὸν, οὐκ ἂν κατηγόρει βλέπων ἕτερον βλέπουσα εἰς τὸ μὴ εἶναι ποίημα μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' ἀΐδιον γέννημα, καὶ λέγοντα ἀγέννητον τὸν υἱόν. ἀμφότεροι γὰρ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ὁρῶντες, καλῶς εἰρήκασιν, ἕτως. εἰκὸς τῶν πατέρων, οἱ μὲν ἕτως, οἱ δὲ ἕτως εἰρήκασι περὶ τῆς ὁμοουσίου, καὶ μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς, τὰ παρ' αὐτῶν δεχώμεθα, ἕως μάλιστα τῷ ἀποστόλῳ ἔχοντες εἰς εὐσέβειαν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ignatius igitur post Apostolos Antiochiæ præsul, & Martyr Christi, in scriptis suis de Domino ita locutus est: *Unus est medicus, carnalis, & spiritualis, genitus, & ingenitus in homine Deus, in morte vita vera, & ex Maria & Deo.* Quidam porro post Ignatium Magistri, ipsi quoque scripserunt: *Unus ingenitus, pater est, & ex ipso filius genuinus, verus partus, Verbum & Sapientia patris.* Si igitur adversus istos hostiliter afficimur, & dissidemus, sit nobis quoque adversus Synodos pugna. Quod si eorum fidem in Christo cognoscentes, persuasum habemus, beatum Ignatium recte scripsisse: genitum illum ob carnem appellantem, eo quod Christus caro factus sit: ingenitum vero, hoc est, non factum, quoniam creatura non sit, sed filius ex patre: & non ignoramus, eos, qui dixere unum esse ingenitum, patrem, non eo animo scripsisse, quasi Verbum DEI genitum, hoc factum est, & opus esse vellent, sed ideo, ut ostenderent, patrem sui autorem non habere, sed illum patrem Sapientiæ esse, & omnia genita, hoc est, quæ facta sunt, in Sapientia fecisse: cur non & patres nostros, tum qui Samosatensem sustulerunt, tum qui de Ariana hæresi tropæum fixerunt, in unum pietatis, tuendæque religionis studium conjungimus: sed illos quasi interscpimento dirimimus? & non potius recte de illis sentimus? quod & illi, quemadmodum dixi, adversus sophisma Samosatensis, & interpretationem ejus, mentem dirigentes, filium scripsere non consubstantialem esse? & quod isti quoque recto intellectu illum dixere consubstantialem esse. Certe ego ad istum modum de viris in Christum pientissimis sentiens, ista pauca conscripsi. Quod si nanciscl potuissem epistolam, quam dicunt illum scripsisse, putarem, me plures potuisse deprehendere causas, propter quas beati illi viri ita coacti sint scribere: id enim par est, & decet, ut sentiamus, & istiusmodi bonam conscientiam erga patres nostros retineamus, modo non nothi simus, sed ab illis traditiones habeamus, & simus ab illis pietatis institutione imbuti. Talis igitur mens patrum fuisse & dicatur, & credatur. Age rursum cum illis negotium placide & bono animo excutiamus, dicta superiora repetentes, an non revera certo demonstrari possit, Niceæ congregatos Episcopos recte sensisse?

A Ἰγνάτιος ὢν, ὁ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ καθισθεὶς Ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γνήσιος, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου, εἴρηκεν· εἷς ἰατρός ἐστι, σαρκικὸς, καὶ πνευματικὸς, γεννητὸς καὶ ἀγέννητος ἐν ἀνθρώπῳ Θεὸς, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινὴ, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ. Τινὲς οὖν καὶ τῶν μετὰ Ἰγνάτιον διδάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ γεγράφασιν, ἐν τῷ ἀγέννητον τὸν πατέρα, καὶ εἷς ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱὸς γνήσιος, γέννημα ἀληθινὸν, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρός. εἰ μὲν οὖν B περὶ τούτων ἐναντίως διακείμεθα, ἔσω καὶ πρὸς τὰς Συνόδους ἡμῖν ἡ μάχη. εἰ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν γινώσκοντες πεπείσμεθα, ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἰγνάτιος ὀρθῶς ἔγραψε, γεννητὸν αὐτὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα· ὁ γὰρ Χριστὸς σὰρξ ἐγένετο· ἀγέννητον δὲ, ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστιν, ἀλλ' υἱὸς ἐκ πατρός· οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ, ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες ἓν τὸ ἀγέννητον τοῦ πατέρα λέγοντες, οὐχ ὡς γενητὸν καὶ ποιήματον οὕτω τὸν λόγον ἔτως ἔγραψαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει τὸν αἴτιον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς, πατὴρ μέν ἐστι τῆς Σοφίας, τὰ δὲ γενητὰ ὡς τὰ ἐν Σοφίᾳ πεποίηκε. διὰ τί μὴ καὶ τοὺς πατέρας, τούς τε τὸν Σαμοσατέα καθελόντας, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν συλλύσαντας, εἰς δυσέβειαν συνάγομεν· ἀλλὰ διαιρέλλομεν αὐτὰ μέσον αὐτῶν, καὶ C μᾶλλον ὀρθῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; ὅτι κἀκεῖνοι, καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἔγραψαν, οὐκ ἔστιν Ὁμοούσιος; καὶ ἆρα οὖν καλῶς νοήσαντες, εἰρήκασιν Ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱόν. καὶ γὰρ κἀγὼ τοιαῦτα μὲν νοῶν περὶ τῶν δυσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν δι' ὀλίγων ἔγραψα. εἰ δὲ δυνατὸν ἦν διαπορῆσαι καὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν λέγουσιν ἐκεῖνον γεγραφέναι, ἡγοῦμαι πλείους διερευνήσεσθαι τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἠναγκάσθησαν οὕτω γράψαι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ πρέπει τοιαῦτα φρονεῖν, τοιαύτην τε σώζειν ἀγαθὴν συνείδησιν πρὸς τοὺς πατέρας, εἴγε μὴ νόθοι τυγχάνομεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν. Τοιαύτη μὲν ἔστω διάνοια τῶν πατέρων λεγέσθω καὶ πιστευέσθω. φέρε δὴ καὶ μεθ' αὐτῶν πάλιν ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πρᾴως, καὶ μὴ σωτηρίας ἀγαθῆς, μνημονεύσαντες καὶ τῶν προειρημένων, εἰ μὴ τῷ ὄντι δείκνυται καλῶς φρονήσαντες, οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες Ἐπίσκοποι

εἰ μὴ ποίημά ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ἀλλότριος A τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἂν εἴη ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμογνὴς τῇ φύσει τοῖς ποιήμασι, καὶ ὑστερβάλλῃ τῇ χάριτι. εἰ δ' ὁμολογοῦμεν, μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἂν εἴη, καὶ ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρὸς, ὁμοφυῆ ὄντα, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι. τοιοῦτος δὲ ὢν, εἰκότως καὶ ὁμοούσιος ἂν λέγοιτο· ἔπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ πατρός· ἡ δὲ οὐσία αὕτη, τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς ἐστι γέννημα καὶ ὁμοιότης αὐτῆς, ὥσπερ ἡ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ υἱὸς, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα, πῶς δεῖ νοεῖν ταύτας τὰς φωνάς; ἢ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες, σώσομεν τὸ ἓν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν; εἰ μὴ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, φαῦλος ὁ τοιοῦτος νοῦς. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι, καὶ μᾶλλόν γε Ἄγγελοι καὶ Ἀρχάγγελοι, τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν Θεὸν συμφωνίαν, καὶ ἐδεμία παρ' αὐτοῖς ἐστι διαφωνία. ὁ γὰρ διαφωνήσας διάβολος ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος. ἐκεῖνος εἰ διὰ τὴν συμφωνίαν ἕν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, εἴη ἂν καὶ τῶν γενητῶν τὰ συμφωνοῦντα ἕτω πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ εἴποι ἂν ἕκαστος· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀληθῶς, ἀνάγκη λοιπὸν τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν υἱὸν καὶ πατρὸς ἑνότητα. τὰ μὲν γὰρ γενητὰ καὶ συμφωνίαν ἔχη πρὸς τὸν πεποιηκότα, ἀλλ' ὅτι κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῷ ταύτην ἔχει, ὥσπερ ὁ μὴ φυλάξας ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν. ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας ὢν γέννημα, οὐσία ἐστὶν ἓν ὢν αὐτὸς ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἴσον ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, ταῖς ἐνοειδέσι φωναῖς, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς λεγόμενα, ταῦτα καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ λέγουσιν αἱ γραφαὶ, χωρὶς μόνου τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν πατέρα. αὐτὸς γὰρ εἶπεν ὁ υἱός· πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι, πρὸς πατρὶ ἔλεγε· πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, οἷον τὸ Θεός· Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος· τὸ, παντοκράτωρ, τάδε λέγει ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ παν-

A Si enim Verbum opus est, & alienum a patris substantia, adeo ut ipsum segregetur a patre, intervallo alterius naturæ, certe consubstantiale patri non fuerit: sed potius genere, naturaque conjunctum cum operibus, etiam si gratia præcellat. Quod si illum agnoscimus non esse opus, sed genuinum fœtum ex patris substantia, consequens fuerit, eum, cùm sit ejusdem naturæ, inseparabilem a patre esse, eo quod ex patre sit genitus. Ergo talis cum sit, merito consubstantialis dici poterit: deinde si non ex impartitu & communicatione filius est, sed ipsa substantia B Verbum & Sapientia patris est, & ista substantia paternæ substantiæ germen est, & similitudo ejus, veluti splendor est lucis, & filius de se dicit: *Ego & pater unum sumus:* & *Qui vidit me, vidit patrem meum*, quid de istis vocibus sentiendum est? aut in quem significatum eas accipientes tueri possumus, ut pater & filius unum habeatur? Si enim eos concentu dogmatum, & eo quod nusquam a patre dissentiat, unum fieri dicas, pravus hic intellectus fuerit: Nam & Sancti, & multo magis Angeli & Archangeli, hunc concentum cum C Deo possident, neque ulla est inter eos discordia, siquidem is, qui discors animi fuit, diabolus visus est e cœlo cadere, sicuti Dominus locutus est. Quocirca, si propter concordiam unum sunt pater & filius, etiam inter res creatas inveneris, quæ ita cum Deo consentiant, quorum unumquodque dicat: *Ego & pater unum sumus.* Quod si hoc absurdum fuerit, ut revera absurdum est, necessum est, ut secundum substantiam filii, & patris, unitatem intelligas. Nam creata, tametsi concordiam D cum creatore habeant, eam tamen ex communicatione in motu & mente habent, quemadmodum ille, qui cum eam non retinuisset, e cœlo dejectus est: filius vero cum ex substantia, sit genitus, substantia unum est ipse, & qui eum genuit pater. Ideo enim uniformibus vocibus paritatem cum patre habet, adeo ut, quæ de patre dicuntur, eadem scripturæ dicant de filio, eo duntaxat excepto, quod ipse pater non dicitur. Unde est, quod filius dicit: *Omnia, quæ pater habet, mea sunt:* denique patri suo dixit: *Omnia mea tua sunt, & tua mea:* quale est, quod Deus appellatur: *Deus enim erat Verbum:* & quod omnipotens, *Hoc dicit, qui est, & qui erat, & qui venturus est o-*

Joan. 10. Joan. 14. Joan. 10. Joan. 17. Joan. 1.

mnipotens: & quale quod lux sit: *Ego*, inquit, *sum Lux*: quodque creationis autor, *Omnia enim per eum facta sunt*: &, *Quæ video patrem meum facientem, ea & ego quoque facio*, quale item, quod æternus sit, *Ejus enim æterna potestas, & divinitas*: &, *In principio erat Verbum*: &, *Erat Lumen verum, quod illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum*: & quod Dominus sit: *Pluit enim Dominus sulphur & ignem a Domino*. Et pater quidem de se ita loquitur: *Ego sum Dominus*: &, *Hæc dicit Dominus Deus omnipotens*: de filio vero Paulus ita dicit: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. Et patri quidem inserviunt Angeli; verum & ipse filius ab iisdem adoratur: &, *Adorent eum omnes Angeli Dei*: quippe qui & Dominus Angelorum appelletur, siquidem *Angeli ministrabant ei*: &, *Emittet filius hominis Angelos suos*. Et quod, ut pater, honoretur: *Ut*, inquit, *honoret filium, quemadmodum patrem honorant*. Et quod æqualis sit DEO: *Neque enim rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*. Et quod sit ex vero veritas, & ex vivente vita, patre interim hic quasi vicem fontis obtinente. Et quod filius vivificet, & excitet mortuos, sicuti pater suus, ita enim in Evangelio scriptum est. Et de patre quidem ita scriptum est: *Dominus Deus tuus unus Dominus est*: &, *Deus deorum Dominus locutus est, & vocavit terram*: de filio vero: *Deus Dominus apparuit nobis, & videbitur Dominus deorum in Sion*: & rursum ita de Deo loquitur Esaias: *Quis Deus, ut tu, tollens iniquitates, & transmittens injustitias?* Filius vero, quos voluit, ita allocutus est: *Dimittuntur tibi peccata tua*: quo tempore Judæis murmurantibus re ostendit illam peccatorum condonationem, dicens paralytico: *Surge, tolle grabbatum, & abi in domum tuam*. De DEO quidem ita scripsit Paulus: *Regi sæculorum*: de filio vero ita cecinit David: *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ*. Daniel porro hæc audivit: *Regnum ejus regnum æternum, & regnum ejus non peribit*. In summa, quæcunque inveneris de patre dicta, eadem inveneris de filio dici, præterquam quod pater non appelletur, ut jam superius a me dictum est.

Joan. 8. Joan. 5. Joan. 1. Gen. 19. Gen. 15. Ephes. 4. Psalm. 97. Matth. 4. Matth. 1. Philip. 2. Deut. 6. Psalm. 50. Psalm. 83. Marc. 2. Ibidem. 2. Tim. 1. Psalm. 24. Dan. 4.

Ἀποκράτως· τὸ εἶναι φῶς, ἐγώ εἰμι, φησὶ, τὸ φῶς· τὸ δημιουργικὸν αὐτοῦ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· τὸ εἶναι ἀίδιον, ἥτε γὰρ ἀΐδιος αὐτοῦ δυνάμις καὶ ἡ θεότης, καὶ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τὸ εἶναι Κύριος. ἔβρεξε γὰρ Κύριος θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ, φησὶν, ἐγὼ Κύριος, καὶ, τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὁ Παῦλός φησιν· εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. Καὶ τῷ μὲν πατρὶ λειτουργοῦσιν Ἄγγελοι, ὁ δὲ υἱὸς προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ. λέγεται γὰρ εἶναι καὶ Κύριος Ἀγγέλων· διηκόνουν γὰρ αὐτῷ οἱ Ἄγγελοι· καὶ, ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ· τὸ τιμᾶσθαι ὡς τὸν πατέρα, ἵνα γάρ φησι τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. Τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινῆς ἀλήθειαν, καὶ ζῶντος ζωὴν, ὡς ἀπὸ πηγῆς ὄντος τοῦ πατρὸς, τὸ ζωοποιεῖν τὸν υἱὸν καὶ ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς, ὥσπερ ὁ πατήρ. ἔστω γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς γέγραπται, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι, καὶ Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ ἐφθέγξεται ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν ἐν Σιών. καὶ πάλιν τε, περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ φησιν ὁ Ἡσαΐας· τίς Θεὸς, ὥσπερ σὺ, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας; ὁ δὲ υἱὸς ἔλεγε, οἷς ἤθελεν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ὅτε καὶ τῶν Ἰουδαίων γογγυζόντων, ἔργῳ· τοῦτ' ἄφεσιν ἐδείκνυε, λέγων τῷ παραλυτικῷ· ἔγειραι, ἆρον τὸν κράβαττόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἔγραφεν ὁ Παῦλος. τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ὁ μὲν Δαβὶδ ἔψαλλεν, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. ὁ δὲ Δανιὴλ ἤκουσεν, ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰωνίου, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. καὶ ὅλως ὅσα αἱ Γραφαὶ περὶ τοῦ πατρὸς λέγουσι, τοσαῦτα ἂν εὕροις καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ λεγόμενα, χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν πατέρα, καθάπερ εἴρηται.

εἰ μὲν ἄν ἄλλως ἀρχὴν ἐνθυμεῖταί τις, καὶ ἄλλον πατέρα διὰ τὸ ἰσάζον τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, ὡς ἂν εἰκόνι χαρακτῆρι τῷ υἱῷ ἐσι, λογισώμεθα εὐμενῶς, εἰ ξένη οὐσία τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐσὶ καὶ εἰ ὁ τοιοῦτος ἑτερόφυὴς καὶ ἀλλοτριούσιός ἐσι, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ ἐυλαβητέον γὰρ μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἴδια μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιούσιον αὐτῷ, καὶ ἀνομοιοῦμεν καὶ ἀλλοτριούσιῳ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ πατέρος θεότητα· ξένην μὲν ἄλλην εἰσάξωμεν οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ἰδιωμάτων· ἐντραπῶμεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω· καὶ ἐυρεθῶμεν προσκυνοῦντες τῷ ἀλλοτρίῳ, καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιοῦτοι, οἷοι ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι λέγοντες· διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ὅτι καὶ τὰ ἐν πνεύματος μεταφέροντες ἐβλασφήμων λέγοντες, ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπές, δηλονότι οὐκ ἀνομοιούσιος ἂν εἴη ὁ υἱὸς, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ πατρί. καὶ γὰρ εἰ τὰ τοῦ πατρὸς φυσικῶς τοῦ υἱοῦ ἐσιν, αὐτός τε ὁ υἱὸς ἐν τοῦ πατρός ἐσι, καὶ διὰ τὴν ταὐτὴν ἑνότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτός καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι, καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα, εἰκότως ἐλέχθη παρὰ τῶν πατέρων ὁμοούσιος. ἐν γὰρ ἑτεροούσιᾳ τὰ τοιαῦτα ἔχειν ἐσί.

Πάλιν τε εἰ, καθὰ προείπομεν, οὐκ ἐξ μετουσίας ἐσὶν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα, ἐν μετουσίας ἔχει τὴν πρὸς Θεὸν χάριν, αὐτὸς δὲ τοῦ πατρὸς σοφία καὶ λόγος ἐσὶν, ᾧ μετέχει τὰ πάντα· δηλονότι αὐτὸς ὢν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται· οὐκ ἀλλοτριούσιός ἐσι τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος. τοῦτο γὰρ μεταλαμβάνοντες, τοῦ πατρὸς μετέχομεν διὰ τὸ τοῦ πατρὸς εἶναι ἴδιον τὸν λόγον. ὅθεν εἰ ἦν ἐκ μετουσίας καὶ αὐτὸς, καὶ μὴ ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν ἐθεοποίησε θεοποιούμενος καὶ ἰσότος. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν ἐκ μετουσίας ἔχοντα, μεταδιδόναι τῆς μεταλήψεως ἑτέροις, ἃ μὴ αὐτός ἐσιν, ὃ ἔχει, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος, ὃ ἔλαβε, μόγις τὴν δεηθεῖσαν αὐτοῦ χάριν λαβεῖν· καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὅμως, δι' ἣν τινες

A Si quis igitur aliud principium, & alium patrem comminiscitur, eo quod in dictis istis de utroque omnia sint paria, furiosum commentum animo concipiet. Si autem ideo, quia ille filius est ex patre genitus, omnia, quæ patris sunt, in filio veluti in imagine & signaculo esse benigne cogitemus, an aliena a patre substantia, istiusmodi rerum capax esse possit? & an, qui talis est, alterius substantiæ, & non consubstantialis patri habendus sit? Cavendum enim, ne quæ patris propria sunt, transferentes ad illud, quod ei substantia dissimile est, in dissimili genere, & alterius substantiæ delineantes, effigiantesque patris deitatem, peregrinam aliquam inducamus substantiam, B quam tamen velimus capacem esse proprietatum primæ substantiæ, & confundamur ab ipso numine ita loquente: *Gloriam meam alteri non dabo:* & deprehendamur, adorare Deum alienum, & tales habeamur, quales tum Judæi fuere, dicentes: *Quare tu, cum homo sis, Deum te facis?* cum ea, quæ spiritus erant, alio transferentes blasphemabant his verbis: *In Beelzebul ejicit dæmonia.* Quod si illud indecorum, certe non dissimilis substantiæ fuerit filius, sed consubstantialis patri. Nam si quæ patris sunt, naturaliter sunt filii, ipseque filius ex patre est, & ob C eam unitatem deitatis, & naturæ, ipse & pater unum sunt, & qui viderit filium, viderit patrem, merito dictus a patribus est consubstantialis esse patri: non est enim, ut is, qui alterius sit substantiæ, talia habeat.

Isa. xlii. 8.
Matth. ix.
Luc. xi.

Rursum si, quemadmodum diximus, non ex mutatione filius est, sed cætera condita hanc gratiam ex mutuo a Deo acceperunt, ipseque est patris Sapientia, & Verbum, cujus communicatione utuntur omnia, nimirum cum ipse sit deificator ex patre, & illuminator, in quo omnia deificantur, & vivificantur, certe non diversæ a patre substantiæ fuerit, sed con- D substantialis: ejus enim participatu, patris participes efficimur, eo quod propria sit sui patris ratio, unde si ex participatu, mutationeque essentiæ ipse quoque existeret, & non ex se essentialis deitas, & imago patris, non deificare posset, cum ipse esset deificatus: non enim fieri potest, ut qui ex principatu, mutationeque essentiæ hoc possidet, aliis suum indultum impartiat, quoniam non ipsius est, qui id habet, sed qui dedit, & qui accepit, vix sibi sufficientem gratiam accepit. Sed tamen causam, cur quidam,

ut fertur, hoc vocabulum recuſent, ſinceriter excutiamus, num ex illa ipſa multo magis declaretur filius patri ſuo conſubſtantialis eſſe. Ajunt igitur, ſicuti vos ſcribitis, non oportere filium dici patri ſuo conſubſtantialem eſſe, eo quod, qui dicit conſubſtantialem aliquem, tria dicat: primo ſubſtantiam quandam præſubjectam, & eos, qui inde naſcuntur, conſubſtantiales eſſe: atque ita ſyllogiſmum claudunt, Si filius eſt patri conſubſtantialis, neceſſe eſt ante eos præexiſtere, & præſubjectam eſſe materiam, ex qua iſti enaſcantur, atque inde futurum, ut non hic pater, ille ſit filius, ſed ambo inter ſe fratres ſint. Hæc tametſi Ethnicorum ſunt ſententiæ, neque eorum rebus indigeamus, inſpiciamus inter iſtos conſubſtantiales, qui ex ſubſtantia animo prius concepta fratres intelliguntur, utrum ſibi, an ei ſubſtantiæ, unde originem traxerunt, conſubſtantiales ſint. Quod ſi inter ſe ſunt conſubſtantiales, diverſæ ergo ſubſtantiæ, & diſſimiles ei ſubſtantiæ fuerint, unde nati ſunt. Oppoſita enim inter ſe ſunt conſubſtantiale, & quod eſt diverſæ ſubſtantiæ: quod ſi quilibet ſubſtantiæ genitrici ſuæ conſubſtantialis eſt, cum id certe, quod ex alio naſcatur, ei, qui ipſum gignit, ſimilis ſit, non opus erit, ut requiramus tres ſubſtantias: ſed id ſolum perveſtigandum eſt, an hoc ex illo vere natum ſit. Nam etſi contingat, non eſſe duos fratres, ſed tantummodo unum ex illa ſubſtantia gigni, non propterea, quia alter natus non eſt, is, qui genitus eſt, alterius ſubſtantiæ dici poterit, ſed ſolus cum ſit, æque habendus eſt genitori ſuo conſubſtantialis: alioqui quid diceremus de filia Jephthæ, quæ unigenita eſſet, nec eſſent Jephthæ alii liberi? aut de filio viduæ, quem Dominus a morte excitavit? cum ipſe fratrem non haberet, ſed unicus eſſet, an uterque propterea parenti ſuo conſubſtantialis non erat? imo omnibus modis erant, quia liberi erant, & hoc proprium liberorum erga parentes ſuos: ita quoque filium Dei, cum pronunciaſſent, patres ex ſubſtantia Dei eſſe, merito eum conſubſtantialem appellarunt. Hanc enim vim habet ſplendor ad lucem. Verbis quoque iſtorum iſtud quoque ex conſequio adhæret, creaturam ex non ente factam eſſe. Homines enim, qui patiendo gignunt, ipſi in ſubjecta materia operantur, nec quicquam aliter efficere poſſunt. Quod ſi igitur creare in Deo non humano more intelligimus, multo magis gignere humano more in Deo intelligere non debemus, neque conſubſtantialem eſſe filium patri, corporaliter accipere,

A ὡς λέγεται, ᾠδαι τινες, τὸ ὁμοούσιον, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς· μὴ ἄρα μᾶλλον ἐκ ταύτης ὁμοούσιος δείκνυται ὁ υἱὸς τῷ πατρί. Φασὶ δέ που, ὡς ὑμεῖς ἐγράψατε, μὴ χρῆναι λέγειν ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί· ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον, τρία λέγει, οὐσίαν τινὰ προϋποκειμένην, καὶ τοὺς ἐκ ταύτης γινομένους, ὁμοουσίους εἶναι. ἢ Ἕλληνες λέγουσιν, ἐὰν ὁ υἱὸς ὁμοούσιος ᾖ τῷ πατρὶ, ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι αὐτῶν οὐσίαν, ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν πατέρα, τὸν δὲ υἱόν, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀδελφούς. ταῦτα εἰ καὶ Ἑλλήνων εἰσὶν ἐρμηνεῖαι, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν τὰ παρ' ἐκείνων· ἀλλ' ἴδωμεν τὰ εἰρημένα τὰ ὁμοούσια, τὰ ἐκ τῆς προϋποκειμένης οὐσίας ἀδελφά, πότερον ἑαυτοῖς εἰσιν ὁμοούσια, ἢ τῇ οὐσίᾳ, B ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν. εἰ μὲν γὰρ ἑαυτῶν, ἑτεροούσια καὶ ἀνόμοια ἔσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ οὐσίαν. ἀντίκειται γὰρ τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ἑτερούσιον. εἰ δὲ τῇ γεννησάσῃ αὐτὰ οὐσίᾳ ἐστὶν ἕκαστον ὁμοούσιον, δηλονότι τὸ ἐκ τινος γεννώμενον, ὁμοούσιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι, καὶ οὐκέτι χρὴ ζητεῖν περὶ οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τόδε ἀληθὲς ἐκ τοῦδε ἐστί. κἂν γὰρ συμβῇ μὴ εἶναι δύο ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἕνα ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσίας γεγενῆσθαι, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον ἀλλοτεροούσιον ἂν λεχθείη ὁ γεννηθείς, ἀλλὰ καὶ μόνος ὢν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς ὁμοούσιος τῷ γεννήσαντι. ἐπεὶ τί ἂν εἴποιμεν περὶ θυγατρὸς C Ἰεφθάε, ὅτι μονογενὴς ἦν, καὶ οὐκ ἄλλο, φησὶν, ἄλλο τέκνον αὐτῷ; καὶ περὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐγερθέντος υἱοῦ τῆς χήρας, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ εἶχεν ἀδελφὸν, ἀλλὰ μονογενὴς ἦν; ἆρα οὐκ ἦν ὁμοούσιος ἕκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μὴν ἦσαν τέκνα γε ἦσαν· καὶ τοῦτο τέκνων ἴδιόν ἐστι πρὸς γονέας. οὕτω καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες οἱ πατέρες, εἰκότως καὶ ὁμοούσιον εἰρήκασι. ταύτῃ γὰρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα δύναμιν πρὸς τὸ φῶς. ἔπεται δὲ τούτοις μηδὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονέναι. οἱ γὰρ D πάθει γεννῶντες ἄνθρωποι, αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται, καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δύναιντο ποιεῖν. εἰ δὲ τὸ κτίζειν οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τὸ γεννᾶν ἀνθρωπίνως πρέπει νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ, οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον σωματικῶς ἐκλαμβάνειν,

ἀναχωρεῖν ἢ ἀπὸ τῶν γινητῶν, καὶ ἀποτιθέντας κάτω πᾶσι τὰς ἀνθρωπίνας εἰκόνας καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς αἰσθήσεις, ἀνιέναι ἐπὶ τὸν πατέρα, μὴ λάθωμεν ἀφαιρεῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ συνισθέντες τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι. καὶ ἄλλως, εἰ μὲν πατέρα καὶ υἱὸν ὁμολογοῦντες δύο τινὰς ἀρχὰς, ἢ δύο Θεοὺς, καθάπερ Μαρκίων, καὶ Οὐαλεντῖνος, λέγομεν, ἢ ἕτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν υἱὸν, καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι, ἔστω ἀνόμοιος. ξένας γάρ εἰσι παντάπασιν ἀλλήλων αἱ τοιαῦται οὐσίαι. εἰ δὲ μίαν οἴδαμεν καὶ μόνην θεότητα τιμῶντες τὸν πατέρα, τοῦτο τε λόγον καὶ σοφίαν εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ οὕτω πιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο Θεούς, τήν τε ἑνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, οὐχ ὁμοιώσει διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀλήθειαν φρονοῦμεν· ὥστε διὰ τοῦτο μὴ λέγειν δύο Θεούς, ἀλλ' ἕνα Θεὸν, ἑνὸς ὄντος εἴδους θεότητος· ὡς ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο γὰρ ὤφθη τῷ πατριάρχῃ Ἰακὼβ, καὶ φησὶν ἡ γραφή· ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ νοοῦντες, τίνος ἐστὶν υἱὸς καὶ εἰκὼν, ἔλεγον· ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με, γινώσκοντες τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυπτόμενον πατέρα, ἐθάρρουν εἰπεῖν· ὤφθη μοι ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. τοῦτο δὲ ἅτοπον ὄντος, διά τί τὸν ἕνα ὄντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ φανόμενον, ὡς ἔστιν ὁ πατὴρ καὶ τὴν ὁμοιότητα καὶ μίαν θεότητα, δυσλαβούμεθα εἰπεῖν ὁμοούσιον; εἰ μὲν γὰρ, ὥσπερ εἰρηται πολλάκις, οὐκ ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὐδὲ τὴν ἐμφέρειαν ὡς υἱὸς, καλῶς εὐλαβούμεθα. εἰ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ἰδιώτατον τοῦ πατρὸς, ὃ ἀνάλογόν τε δημιουργεῖ, ὅτε γινώσκεται· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε· διά τί τὸ πρᾶγμα νοοῦντες, παραιτούμεθα τὴν τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; τί γάρ ἐστι τὸ ὅτως ὁμοφυὲς τῷ πατρὶ, ἢ ὁμοούσιον αὐτῷ; οὐ γὰρ ἀλλότριον ὡς ὑπάρχον δέομενος προσελάβετο ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὰ ποιήματα ἰσάξια τοῦ κτίσαντος, ὥστε λυμαίνεσθαι ταῦτα ὡς ἐκεῖνον· ἢ νομίζειν, ὅτι ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσιν. ἢ τολμησάτω τις διελεῖν καὶ εἰπεῖν, δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον καὶ τὸ ἀπαύγασμα,

A sed recedere a rebus creatis, & depositis humi omnibus humanis imaginationibus, omnibusque simpliciter sensibus ascendere ad patrem, ne insciente auferamus filium a patre, eumque adjungamus ipsius creaturis. Rursum alio modo, si patrem & filium confitentes duo principia, aut duos Deos, quemadmodum Marcion, & Valentinus, prædicamus, & filium alium modum deitatis habere, & non ideo, quia ex patre genitus sit, imaginem & formam patris esse: age sit dissimilis: nam alienæ inter se sunt prorsus istiusmodi substantiæ. Quod si unam agnoscimus & solam patris deitatem, hujusque Rationem & Sapientiam filium esse, & hoc credentes non prædicamus duos Deos: & unitatem filii cum patre, non similitudine præceptorum, sed substantia, & veritate consistere sentimus, ut inde efficiatur, quo minus duos Deos, sed unum prædicemus, unaque sit species Deitatis, qualis est in luce & splendore: ea enim species conspecta est a Patriarcha Jacob, & in scripturis habetur: *Ortus est ille sol, cum transiit species Dei*, idque videntes sancti Prophetæ, & intelligentes, cujus filius imago esset, dixerunt: *Factum est Verbum Domini ad me*, cognoscentes in eo patrem spectari, & revelari, ac proinde ausi sunt dicere: *Visus est mihi Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, Isaac, & Jacob.* Cum igitur res ita se habeat, cur eum, qui unus est cum patre, & talis apparet, qualis pater, secundum similitudinem & unam deitatem, veremur dicere consubstantialem? Si enim quemadmodum jam sæpius dictum est, non habet proprietatem paternæ substantiæ, neque similitudinem, ut filius, recte hanc vocem suspectam habemus. Sin autem ille est patris sui propria & peculiarissima vis illuminatrix, & conditrix, sine qua pater nec creat, nec cognoscitur: Omnia enim per eum, & in eo consistunt: cur rem ita esse animo sentientes vocabulum, quod id ipsum significat, recusamus pronunciare? Quid enim est ita ejusdem naturæ cum patre, ac illud, quod ei consubstantiale est? Non enim DEUS alienum, veluti ministri indigus, filium assumpsit, neque condita paris sunt dignitatis cum conditore, ut illa honorari debeant, quemadmodum ipse, aut ut credendum sit, ea cum patre unum esse. Alioqui par est, ut ausit aliquis dicere, solem & ejus splendorem duo luminaria esse,

Psal. 104.

Jerem. 1.

Ezech. 1.

aut diversam in illis esse substantiam, aut splendorem esse accidens solis, non simplex ejus, & purum genimen, hoc est, quod ex eo sit genitum, ut duo quidem sint, sol & splendor, sed una tamen lux, eo quod splendor quiddam genitum sit ex sole. Cum igitur talis natura filii ad patrem, & adhuc magis inseparabilis sit, neque deitas ei per accidens obvenerit, sed paterna deitas insit, ut qui viderit filium, videat in eo patrem, cur qui istiusmodi est, dici non potest consubstantialis esse? Hæc igitur sufficiunt, quæ vobis persvadent, non reprehendendos esse eos, qui dixerunt, filium patri consubstantialem esse: sed tamen ipsam dictionem consubstantialem per se excutiamus, ut sciamus, an hac voce utendum sit, an non: & an propria illa sit, & congrua, quæ de filio dicatur. Nam & vos ipsi scitis, nec est, cur quisquam dubitet, simile non de substantiis, sed de figuris, & qualitatibus dici: siquidem in substantiis non similitudo, sed identitas esse pronunciatur. Certe homo homini similis dicitur, non secundum substantiam, sed secundum figuram & formam: quantum enim ad substantiam attinet, congeneres appellari debent. Rursum homo cani similis dici non poterit, sed disgener, hoc est, diversi generis. Quapropter, quod est genere conjunctum, consubstantiale est: quod autem diversi generis, diversæ etiam substantiæ habendum est. Qui autem dicit filium similem substantia, ex participatu, & mutuo eum similem dicit: Siquidem similitudo qualitas est, quæ substantiæ supervenire poterit, hoc autem proprium creaturarum fuerit: eæ enim ex participatu Deo similes efficiuntur. Nam cum ille apparuerit, ei similes erimus, nimirum non substantia, sed adoptione, quam percipimus per eum. Si igitur eum filium esse dicitis ex principatu, dicatur ille a vobis similis substantiæ, sed tamen cum talis appellatur, nec veritas, nec ullo modo lux aut natura Deus haberi poterit. Nam quæ participantes sunt, non revera, sed similitudine veritatis similes dicuntur, ita ut decidere & auferri possint e classe eorum, qui participant. Id rursum proprium est operum, & rerum conditarum. Quare si hoc absurdum est, igitur ille non ex principatu, sed natura & veritate filius, Lux, Sapientia, & Deus fuerit. Natura igitur cum talis sit, non participatu, nunquam proprie similis substantia dici poterit: sed consubstantialis, quod de aliis dici non convenit.

A ἢ ἑτέραν τινὰ εἶναι οὐσίαν, ἢ ὅτι ἐπισυμβέβηκε τὸ ἀπαύγασμα, καὶ μὴ ἁπλῶς εἶναι ἡ καθαρὸν γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου τοῦτο· ὥστε δύο μὲν εἶναι ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, ἓν δὲ τὸ φῶς, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου εἶναι τοῦτο γέννημα. τοιαύτης οὖν οὔσης καὶ μᾶλλον ἀδιαιρέτου τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐκ ἐπισυμβάσης τῇ θεότητι τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὔσης ἐν τῷ υἱῷ, ὥστε τὸν ἑωρακότα τὸν υἱὸν, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διὰ τί ὁ τοιοῦτος μὴ ἂν λέγοιτο ὁμοούσιος; ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πεῖσαι ὑμᾶς, μὴ κατηγορεῖν τῶν εἰρηκότων ὁμοούσιον εἶναι τὸν
B υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ αὐτὴν δ' ὅμως τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, καθ' ἑαυτὴν ἐξετάσωμεν, ἵνα γνῶμεν, εἰ χρὴ λέγειν ὅλως ὁμοούσιον, καὶ εἰ κυρία λέξις ἐστὶ, καὶ ἁρμοζόντως ἐστὶν αὕτη ἐπὶ υἱοῦ λεγομένη. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, καὶ οὐδ' ἄν τις ἀμφιβάλλοι, ὅτι τὸ ὅμοιον οὐκ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιοτήτων λέγεται ὅμοιον· ἐπὶ γὰρ τῶν οὐσιῶν, οὐχ ὁμοιότης, ἀλλὰ ταυτότης ἂν λεχθείη. ἄνθρωπος γὰρ ἀνθρώπῳ ὅμοιος λέγεται, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν χα-
C ρακτῆρα· τῇ γὰρ οὐσίᾳ ὁμοφυεῖς εἰσι. καὶ πάλιν ἄνθρωπος κυνὶ οὐκ ἂν ὅμοιος λέγηται, ἀλλ' ἑτερόφυής. οὐκοῦν τὸ ὁμοφυὲς, καὶ ὁμοούσιον, τοῦ ἑτερόφυες, καὶ ἑτεροούσιον. Διὸ καὶ ὁ λέγων ὅμοιον κατ' οὐσίαν, ἐκ μετουσίας τοῦτο λέγει ὅμοιον· τὸ γὰρ ὅμοιον, ποιότης ἐστίν. ἥτις τῇ οὐσίᾳ προσγένοιτ' ἄν. τοῦτο δὲ τῶν ποιημάτων ἴδιον ἂν εἴη. ταῦτα γὰρ ἐκ μετοχῆς ὁμοιοῦται τῷ Θεῷ. ὅταν γὰρ, φησὶ, φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅμοιοι δηλονότι οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ ὁμοιότητι, ἧς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν καὶ
D τὸν υἱὸν ἐκ μετουσίας λέγετε, λεγέσθω μὲν παρ' ὑμῶν ὁμοιούσιος. οὐκ ἔστι μέντοι λεγόμενος ὄντως ἀλήθεια, οὐδὲ ὅλως φῶς, οὐδὲ φύσει Θεός. τὰ γὰρ ἐκ μετουσίας; οὐκ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὁμοιώσει τῆς ἀληθείας λέγεται ὅμοια· ὥστε καὶ μεταπίπτειν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετεχόντων τὴν μετάληψιν. τοῦτο δὲ πάλιν ἴδιον τῶν ποιημάτων καὶ κτισμάτων ἐστίν. οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἄτοπον, οὐκ ἂν εἴη ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ υἱὸς, Φῶς, Σοφία, Θεός. Φύσει δ' ὢν καὶ οὐκ ἐκ μετοχῆς, οὐκ ἂν κυρίως λεχθείη ὁμοιούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος. ὃ δὲ μηδὲ ἐπ' ἄλλων ἄντις εἴποι.

ἐδείχθη γὰρ τὸ ὅμοιον μὴ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν λεγόμενον, πῶς οὐκ ἀνόητον μὲν, ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο προφέρειν ἐπὶ υἱοῦ, καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος καλῶς ἔγραψεν, ὅπερ ἔπρεπεν εἰπεῖν, γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὁμοούσιον· ταῦτα δὲ ἡμεῖς μαθόντες, μὴ σκιαμαχῶμεν, μᾶλλον γινώσκοντες, ὅτι καὶ οἱ ταῦτα γράψαντες, οὐχ ὡς παρεξηγούμενοι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐνδικοῦντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτῶν Ἀρειομανιτῶν βλασφημίας, ὅτως ὡμολόγησαν τὴν πίστιν. σκεπτέον γὰρ καὶ κατανοητέον ἀκριβῶς, ὅτι λέγοντες μὲν ἀνομοιούσιον καὶ ἑτεροούσιον, οὐ σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν υἱὸν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ποιημάτων καὶ τὸν εἰσποιητὸν καὶ θετὸν υἱὸν· ὅπερ τοῖς αἱρετικοῖς δοκεῖ. λέγοντες δὲ μὴ ἑτεροίως τὸ ὁμοούσιον, υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ πατρὸς πεφυκότα· καὶ ἐν τούτῳ διαῤῥηγνύονται πολλάκις οἱ χριστομάχοι. Ταῦτα μὲν, ἅπερ ἔγνων ἐγὼ, καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων, δι' ὀλίγων γέγραφα. ὑμεῖς δὲ μένοντες ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῶν Ἀποστόλων, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀποστόλων κατέχοντες, σπουδάσατε, ἵνα ἤδη ποτὲ παύσηται πᾶσα λοιπὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱμορραὶ ζητήσεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία. ἡ μὲν δυσώνυμος καὶ ἀνθρωποκτόνος τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἐξαφανισθείη, ἀναλάμψαι δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὥστε πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸ λέγειν, καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν· μηδεμίας δὲ ἔτι παραλειπομένης Ἀρειανῆς δυσφημίας, λέγηται, ὁμολογῆται καὶ πᾶσαν Ἐκκλησίαν εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A Demonstratum est enim, simile de substantiis prædicari non posse. Qui, quæso, igitur, non stultum fuerit, & fortasse etiam difficile, id de filio proferre? ac non potius consubstantiale de eo pronunciare? Eam igitur ob causam Nicena Synodus recte scripsit, quod & decuit eam loqui, filium genitum ex Deo ei consubstantialem esse, quibus nos cognitis ne vitilitigemus, præsertim cum nobis cognitum sit, eos, qui ista scripserunt, non studio depravandi veritatem, sed ejus simul cum pia religione in Christum asserendæ, depurgandæque Ariomanitarum contra eum blasphemiæ, ad istum modum fidem suam confessos esse. Videndum enim & animadvertendum acriter, B quod cum dicimus eum similem substantia, aut diversæ substantiæ esse, nos non indicare, eum verum filium esse, sed unum ex creaturis, adscititium scilicet, & adoptione filium, quod hæreticis placet, quem si dicamus sine contentione consubstantialem, filium significabimus genuinum & ex patre natum, tametsi ob hoc subinde rumpantur Christi perduelles. Hæc igitur, quæ & ipse scivi, & ex prudentium disputatione cognovi, paucis descripsi. Vos autem permanentes super fundamentum Apostolorum, & traditiones Apostolorum retinentes, optate C quæso, ut conquiescat in posterum omnis contentio & zelus, & hæreticorum stolidæ quæstiones condemnentur, & omnis verborum rixa, & infausta & homicida Arianorum hæresis deleatur, & reluceat in omnium pectoribus veritas, ut omnes ubique idem dicant, & sentiant, nulla deinceps relicta Ariana blasphemia. Prædicetur autem & confessionibus laudetur per omnes Ecclesias *unus Dominus, una* Ephes. 4. *Fides, unum Baptisma* in Christo Jesu Domino nostro, per quem Patri sit gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Μετὰ τὸ γράψαι μὲν τὰ περὶ τῶν Συνόδων, ἔγνων γράψαντα τὸν ἀσεβέστατον Κωνστάντιον πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμήνῳ μείναντας Ἐπισκόπους. καὶ σπουδὴν ἔχον λαβεῖν τὰ ἀντίγραφα παρ' ἐκείνων ἐπιστολῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀποστεῖλαι ὑμῖν, τὰ παρὰ τῶν Ἐπισκόπων ἀντιγραφέντα· ἵνα γνῶτε τοῦ μὲν βασιλέως τὴν ἀσεβῆ παῤῥησίαν, τῶν δὲ Ἐπισκόπων τὸ ἑδραῖον καὶ ἀκλινὲς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

Ἑρμηνεία τῆς Ἐπιστολῆς.

D Postquam ea, quæ in (duabus illis) Synodis gesta sunt, scripsissem, cognovi impiissimum illum Constantium, ad eos, qui Arimini residebant, Episcopos scripsisse: operamque dedi, ut (earum literarum) exemplar genuinis a fratribus nanciscerer, ut id ad vos mittere possem. Similiter & eorum, quæ Episcopi rescripserunt: ut Imperatoris quidem impiam versutiam cognoscatis: Episcoporum vero firmam & haud nutantem in veritate sententiam.

Interpretatio Epistolæ (sic habet:)

A

CONSTANTIUS VICTOR, & triumphator Augustus: omnibus Episcopis, qui Ariminum convenerunt.

QUANQUAM vestræ sanctitati minime obscurum est, nos maximam curam divinæ & venerandæ religionis Christi semper habuisse: tamen viginti Episcopos, quos vestra prudentia ad legationem vestram obeundam misistis, hoc tempore ad nostrum conspectum admittendi otium non erat. Nam expeditio, B quam contra Barbaros in præsentia suscipimus, nos districtos tenet. Et par est, uti nostis, ut ei, qui sit sacrosanctæ religionis negotia tractaturus, animus ab omni cura & perturbatione liber sit. Proinde Episcopis mandavimus, ut Adrianopoli nostrum reditum expectent, uti cum ea, quæ ad Rempublicam pertinent, rite procurata fuerint, illa, quæ deinceps sint nobis proposituri, diligenter audire expendereque possimus. Vestræ autem gravitati interea ne molestum sit eorum reversionem expectare, ut cum redierint, nostraque retulerint, ad vos responsa illa, quæ sint ex usu Ecclesiæ Catholicæ futura, C possitis ad exitum perducere.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ, καὶ θεραμβευτὴς Αὔγουστος πᾶσι Επισκόποις τοῖς ἐν Αριμίνῳ συνελθοῦσιν.

ΑΕΙ μὲν τοῦ ἡγεμένου ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τὸ θεῖον καὶ τοῦ σκοποῦ τὸν νόμον, οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ· ἀλλὰ νῦν τὰς αἰτίας τῆς συνέσεως ὑμῖν ἀποσαλέντας εἴκοσιν Επισκόπους, ἀναδεξαμένους τιὼ παρ' ὑμῖν πρεσβείαν, τέως οὐκ ἠδυνήθημεν αὐτοὺς ἰδεῖν. ἀναγκαία γάρ τις ἡμᾶς ἤπειγεν ἡ πρὸς τοὺς Βαρβάρους ὁδός, καὶ, ὡς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος, τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου διαγυμνάζειν. τοιγαροῦν τοὺς Επισκόπους διεκελεύσαμεν ἐν τῇ Αδριανουπόλει ἐκδέχεσθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵνα ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ἂν προβαλῶσιν, ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. τῇ μέντοι σεμνότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ φαινέσθω, ὥστε ἐκδέχεσθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵνα ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνήθητε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέλειαν ἀνήκοντα τῇ Καθολικῇ Εκκλησίᾳ.

HIS ACCEPTIS, EPISCOPI tribus ex Episcoporum numero responsum referentibus (ita rescripsere.)

TUÆ clementiæ literas accepimus, Imperator sanctissime: ex quibus didicimus, tibi propter necessaria Reipublicæ negotia, eo tempore non satis supperiviisse otii, legatos nostros D in conspectum tuum admittendi: nobisque in mandatis dare, ut illorum reditum usque eo expectemus, quoad tua prudentia intellexerit ea, quæ sunt a nobis convenienter majorum nostrorum institutis decisa decretaque. Cæterum tam per hasce literas confitemur, tibique confirmamus, nos a nostro proposito & sententia nequaquam discessuros. Legatis etiam nostris idem imperavimus. Quamobrem rogamus te, ut placido vultu literas hasce a nostra modestia ad te perscriptas, legendas cures:

ΤΑΥΤΑ ΕΔΕΞΑΝΤΟ ΟΙ Επίσκοποι, ἐπαγομένων τεσσάρων ἀντιγράφων τῶν Επισκόπων.

ΤΑ γράμματα τῆς σῆς Φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, Κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὰ δηλέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην τέως μὴ δεδυνῆσθαί σε τὰς ἡμετέρας πρεσβείας θεωρῆσαι· ἡμᾶς τε κελεύειν ἐκδέχεσθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἀπαγγείλωσι παρ' αὐτῶν ἡσυχῇ εὐσέβεια. ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν, καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρεσβεύσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα. ἀξιοῦμεν τοίνυν ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσοψίᾳ τὰ τενῦν γράμματα τὰ ἡμετέρας μετριότητος κελεύσεως ἀναγνωσθῆναι. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκεῖνα, ἃ διὰ τῶν πρεσβέων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα, ἡδέως ἐκδέξη.

ἐκεῖνο μὴν τοι συνοίσῃ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅση νῦν ἐστι λύπη καὶ κατήφεια, ὅτι τοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς, τοσαύτας ἐκκλησίας χωρὶς Ἐπισκόπων εἰσὶ καὶ διὰτοῦτο καὶ πάλιν τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιοῦμεν, Κύριε θεοσεβέστατε βασιλεῦ, ὅπως τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, εἴπερ ἀρέσκει τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσῃς ἡμᾶς εἰς τὰς ἰδίας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δοῦναι ἡμᾶς τῷ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τῷ Δεσπότῃ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν ἐκπληρῶν. καθὼς καὶ ἀεὶ ἐποιήσαμεν, καὶ νῦν ποιοῦμεν εὐχόμενοι.

A quin etiam ea, quæ nostris legatis obeunda imposuimus, æqui bonique consulas. Illud præterea tua benignitas juxta nobiscum intelligat, quam tristis & acerba res sit, tot Ecclesias in tuis istis beatissimis temporibus Episcopis suis destitutas esse. Et propterea tuam clementiam iterum atque iterum obtestamur, Imperator Augustissime, ut ante hyemis asperitatem (modo tuæ pietati visum fuerit) nobis ad nostras Ecclesias revertendi facias potestatem, quo possimus Deo patri omnipotenti, & Domino ac Servatori nostro Christo, filio ejus unigenito, pro tuo regno consvetas preces cum populo fundere: sicut & ante semper fecimus, & adhuc facere non desistimus.

B

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ Ἐπισκόπων ἐνενήκοντα, καὶ τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου καὶ Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ τιμιωτάτους Ἐπισκόπους.

SANCTI PATRIS NOSTRI Athanasii, aliorumque nonaginta per Ægyptum & Libiam Episcoporum ad venerabiles in Africa Episcopos contra Arianos Epistola.

C

ΙΚΑΝΑ μὲν τὰ γραφέντα πρός τε τὸν ἀγαπητὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Δάμασον, τὸν Ἐπίσκοπον τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τοσούτων συνελθόντων Ἐπισκόπων· ἀρκεῖ γὰρ ἦν καὶ τὰ τῶν ἄλλων γενομένων Συνόδων, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ τῇ Ἰταλίᾳ, πρὸς τὴν ὑγιαινούσης πίστεως· ἣν ὁ μὲν Χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες παραδεδώκασιν οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. τοσαύτη γὰρ γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπτωκότες εἰς αὐτὴν ἀναστασθῶσιν, οἱ δὲ ἐφευρόντες ἔκδηλοι γένωνται. ταύτην γὰρ καὶ πάλαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφώνηκε, καὶ νῦν ἡ πολλῶν Συνόδων γενομένων, ὑπομνησθέντες πάντες, οἵτε κατὰ τὴν Δαλματίαν, καὶ Δαρδανίαν, καὶ Μακεδονίαν, Ἠπείρους τε καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ Κρήτην, καὶ τὰς ἄλ-

SUFFICIUNT quidem scripta Damasi comministri nostri dilecti, & magnæ Romæ Episcopi, cæterorumque tot numero inibi congregatorum, nihiloque minus sufficiunt scripta aliorum conciliorum, quæ partim in Gallia, partim in Italia habita sunt, ad adstruendam eam, quæ in nobis est, fidem, quam Christus largitus est, & Apostoli prædicarunt, & patres, qui Niceæ undiquaque ex nostro habitabili orbe convenerant, tradidere, summa D propter Arianos cura adhibita, ut qui in eam hæresin lapsi essent, resurgerent: & autores ejus deprehenderentur. Huic certe concilio, universus orbis assensum præbuit, & quanquam multæ habitæ sunt Synodi, hujus tamen omnes sunt memores, tum per Dalmatiam, Dardaniam, Macedoniam, Epiros, Græciam, Cretam, aliar-

que insulas, Siciliam, & Cyprum, tum per Isauriam, Pamphiliam, Lyciam, & universam Ægyptum & Lybias: & plerique in Arabia hanc cognoverunt, & admirati sunt eos, qui subscripserunt, adeo ut si quis, restet ex Ariana radice progerminante amaricies (loquimur autem de Auxentio, Ursacio, Valente, cæterisque, qui idem sentiunt) per ista ipsa scripta abscissi, rejectique comperiantur. Sufficiunt igitur ea, quæ Niceæ confessa fuere, satisque per se virium habent, quemadmodum superius diximus, tum ad subversionem impii dogmatis, tum ad tutelam, utilitatemque Ecclesiasticæ doctrinæ. Sed tamen quia audivimus, nonnullos hujus oppugnandæ cupidos allegare Concilium Ariminense, quod ipsi jactitant majorem, quam illam, autoritatem obtinuisse, necessario visum est, ut vos scripto certiores redditos admoneremus, ne istiusmodi homines tolerare velitis. Est enim istud aliud nihil, nisi propago Arianicæ hæreseos. Qui enim Synodum contra istam hæresin habitam repudiant, quæ nimirum Niceæ convenit, quid aliud sibi volunt, quam ut Ariana invalescant? quid igitur illis dignum, nisi ut & Ariani appellentur, & easdem censuras ferant? qui neque Deum metuerunt, ita dicentem: *Ne transmoveas terminos æternos, quos posuerunt patres tui:* &, *Qui accusat patrem aut matrem, morte moriatur*, neque patres nostros quicquam reveriti sunt, denunciantes anathema, si quis contraria suæ ipsorum confessioni sentiret. Siquidem œcumenica Niceæ Synodus celebrata fuit a trecentis & octodecim Episcopis, ut de fide agerent, convenientibus, idque ob Arianicam impietatem, quo caveretur, ne deinceps particulatim cavillationes fidei orirentur, aut si ortæ fuissent, ne autoritatem haberent. Quid enim in eo concilio defuit, ut novam aliquam Synodum requirant? plenum enim est illud concilium pietatis, dilectissimi, & universum jam orbem terrarum adimplevit. Hoc & norunt Indi, & quotquot apud alios Barbaros sunt Christiani. Vanus igitur eorum labor, qui contra illud alia subinde concilia moliuntur, quippe qui plusquam decem Synodos jam instituerint, in singulis semper aliquid innovantes, hoc a prioribus detrahentes, illa in sequentibus demutantes adjicientesque: nihilque sua vi hactenus, dum & scribunt

Prov. 22.

Ἀλας νήσους, Σικελιάν τε καὶ Κύπρον, καὶ Παμφιλίαν, Λυκίαν τε καὶ Ἰσαυρίαν, καὶ πᾶσάν τε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας, καὶ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ταῦτα ἐπέγνωσαν καὶ ἐθαύμασάν τε τοὺς ὑπογράψαντας, καὶ ὅτι εἰ καὶ τις ἀδελφὸς παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς ῥίζης τῶν Ἀρειανῶν ἄνω φύσα πικρία· Αὐξέντιον Φαμβὴ καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐλοῖς· διὰ τῶν γραμμάτων τούτων, ἐξεκόπησαν καὶ ἀπελείφθησαν. ἱκανὰ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὁμολογηθέντα καὶ αὐτάρκη, καθὰ προείπομεν, πρός τε ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἱρέσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. ἐπειδὴ δὲ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς βουλόμενοι μάχεσθαι πρὸς αὐτὴν, ὀνομάζειν ἐπιχειροῦσι Συνόδου τινὰ ὡς ἐν Ἀριμήνῳ γενομένην, καὶ φιλονεικοῦσι ταύτην μᾶλλον, ἢ ἐκείνην κρατεῖν· ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα γράψαι καὶ ὑπομνῆσαι ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἀνέχησθε τῶν τοιούτων. τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ πάλιν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως φυάς. οἱ γὰρ τὴν κατ' αὐτῆς Σύνοδον γενομένην ἐπαιτούμενοι ἔστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ γενομένη· τί ἕτερον βούλονται, ἢ τὰ Ἀρείου κρατεῖν; τίνος δὲ ἄξιοι οἱ τοιοῦτοι, ἢ Ἀρειανοὶ μὲν καλεῖσθαι, τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιτιμίας ἐκείνοις μεταχεῖν; οἳ μήτε τὸν Θεὸν ἐφοβήθησαν λέγοντα, μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω· οἳ μήτε τοὺς πατέρας ἠδέσθησαν, ἐπιχείλαντας ἀνάθεμα εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τῆς ὁμολογίας αὐτῶν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων Ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι τῇ μέρει τῆς φάσεως πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ καὶ γνῶνται, μὴ κρατῶσι. τί γὰρ ἐκείνῃ λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί· αὐτὴ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε, ταύτην ἔγνωσαν καὶ Ἰνδοὶ, καὶ ὅσοι παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις εἰσὶ Χριστιανοί. κενὸν μάταιον ὁ κάματον τοῖς κατ' αὐτῆς πολλάκις ἐπιχειρήσασιν. ἤδη γὰρ οἱ τοιοῦτοι, δέκα καὶ πλέον πρὸς Συνόδους πεποιήκασι καθαίρεσιν μεταβαλλόμενοι, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ ταῖς μὴ ταῦτα ἐναλλάσσοντες καὶ προστιθέντες, οὐδὲν μέχρι νῦν γρά-

Φοντες, ἐξαλείφοντες, βιαζόμενοι, οὐκ εἰδό- A & delent, profecerunt: ignari in-
τες, ὅτι πᾶσα μὲν φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ terim, omnem plantationem, quam
πατὴρ ὁ ἐπουράνιος ἐκριζωθήσεται. τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ non plantaverit pater cœleſtis, eradican-
Κυρίου τὸ διὰ τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν τῇ dam eſſe: verbum autem illud Do-
Νικαίᾳ γνώμιμον μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἄντε mini per œcumenicam Niceæ Syno-
γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῷ τις συμβάλῃ, πλείους οἱ dum, in æternum manet. Sive enim
ἐν Νικαίᾳ τῷ κ' μέρος εἰσὶν, ὅσον ἡ τὸ ὅλον quis numerum cum numero compa-
πλείόν ἐσι τοῦ μέρους· ἄντε τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νι- ret, tantum major eſt Nicena Syno-
καίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν ὕστερον γνωμένων dus particularibus conciliis, quantum
Συνόδων σκόπει τούτων διαγνῶναί τις ἐθέλοι, totum ſui aliqua parte. Quod ſi cau-
εὕροι ἂν τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ ἔχουσαν τὸ αἴτιον ſam Niceni conventus a cauſis eo-
λόγου, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μῖσος καὶ φιλονει- rum, qui poſtea coierunt, diſcernere
κίαν ἐν βίᾳ συγκροτηθείσας. ἡ μὲν γὰρ διὰ velis, invenies Nicenam Synodum
τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἢ διὰ τὸ Πάσχα συνήχθη, rationabili cauſa coactam fuiſſe: reli-
ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν, καὶ Μεσο- B quas autem per ſimultatem, & con-
ποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ποιοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐποίουν καὶ αὐτοί. tentionem, & vim conflatas eſſe. Illa
ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως ὕτως, καὶ περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς γέγονε enim ob Arianam ſectam & contro-
συμφωνία. καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νι- verſiam Paſchatis celebrata fuit, eo
καίᾳ Συνόδου. αἱ δὲ μετ' ταύτην ὑπὲρ ἀριθμὸν quod Syri, Cilices, & qui in Me-
μὲν, κατὰ δὲ τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπενοή- ſopotamia degunt, nobiscum diſſentie-
θησαν. τούτων οὕτω δηλουμένων, τίς ἀποδέξε- bant in temporibus Paſchæ celebrandi,
ται τὴν Ἀρίμινον, ἢ ἄλλην Σύνοδον πα- quod eodem die cum Judæis cele-
ρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὀνομάζοντας; ἢ τίς οὐκ ἂν brabant. Sed gratia Domino noſtro,
μισήσειε τοὺς ἀθετοῦντας μὲν τὰ τῶν πατέ- quia & de fide, & de ſacro illo feſto
ρων, τὰ δὲ νεώτερα ἐν τῇ Ἀριμίνῳ κατὰ φιλο- in concordiam itum eſt. Eaque fuit
νεικίαν καὶ βίαν συντεθέντα προκρίνοντας; τίς C cauſa Niceni concilii. Concilia autem,
δὲ τούτοις συνελθεῖν ἐθελήσοι τῶν ἀνθρώ- quæ poſtea inſecuta ſunt pro Ario,
πων, μηδὲ τὰ ἑαυτῶν ὑποδεχομένους; οἱ γὰρ contra œcumenicam Synodum inſtitu-
ἐν ταῖς ἑαυτῶν δέκα που καὶ πλέον, καθὰ προεῖπαμεν, Συνόδοις ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, δῆλοί εἰσιν ἑκάστης αὐτοὶ κατήγοροι γι- ta fuere. Id cum ita ſe habeat, quis
νόμενοι. πάσχουσι δέ τι τοιοῦτο, οἷον καὶ οἱ τότε ferat eos, qui Ariminenſem, aut ullam
τῶν Ἰουδαίων προδόται πεπόνθασιν. ὡς γὰρ ἐ- aliam Synodum, præter Nicenam, in
κεῖνοι καταλείψαντες τὴν μόνην πηγὴν ζῶν- ore habent & jactitant? aut quis non
τος ὕδατος, ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συν- odio habeat illos, qui, quæ patrum ſunt,
τετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν, abrogant? recentiora autem Arimini
γέγραπται δὲ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου Ἱερε- D per vim & contentionem extorta ante-
μίου· ὕτως ὅτι μαχόμενοι πρὸς τὴν μίαν ponunt? Aut quis cum eis convenire
καὶ οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὤρυξαν ἑαυτοῖς poſſit, qui ne ſecum quidem conve-
Συνόδους πολλὰς, καὶ πᾶσαι κεναὶ, αἱ παρ' niunt, aut ſua ipſorum approbant? quippe qui in ſuis conciliis decem ſcilicet aut pluribus etiam, ut ſuperius dixi, alias alia ſcribentes, ſatis docent ſe uniuscujusque ſuæ Synodi criminatores eſſe: idemque illis fit, quod & Judæis proditoribus fiebat: ut enim illi *derelicto unico fonte viventis aquæ, effoderunt ſibi ciſternas contritas, quæ aquam continere non poterant*, quod apud Jeremiam Prophetam ſcriptum invenias: ita quoque iſti oppugnantes œcumenicam Synodum, effoderunt ſibi Synodos complures, omnesque illæ apud illos, ut manipulus ſine viribus evanuerunt. Ne feramus igitur illos, qui nobis Ariminenſe, aut ullum aliud concilium nominant. Videntur autem illi, qui Ariminenſe concilium in ore habent, ne illa quidem ſcire, quæ ibi acta ſunt, quippe qui alioqui obticuiſſent: vos contra, Dilectiſſimi, compertum habetis ex iis, qui e veſtro numero ad

Jerem. 2.

concilium Ariminense se contulerunt, quomodo Ursacius & Valens, Eudoxius & Auxentius illic præsto fuere, & una cum iis Demophilus, eosque ideo depositos, exauctoratosque esse, quod & alia, quam quæ in Niceno concilio decreta essent, conscribere vellent. Quo tempore cum ab illis postularetur, ut Arianam hæresin anathemate damnarent, postulata præstare recusarunt, malebantque se potius ejus hæreseos duces præfectosque videri. Episcopi contra legitimi Christi servi, & recta fide præditi numero ferme ducenti, dicebant, sufficere Niceni concilii dogmata, nec plus, nec minus, aut quærendum aut credendum esse. Hæc & Constantio significaverunt, cujus jussu concilium coierat. Verum qui Arimini exauctorati erant, profugientes ad Constantium, operam dedere, ut, quorum sententiis ceciderant, quam indignissime haberentur, minæque adderentur, ne in suas parœcias discederent, quibus etiam vim in Thracia per hyemem intulerunt, quo eos cogerent ad res novas, quas ipsi moliebantur, suscipiendas. Si ergo concilium Ariminense allegant, proferant mihi prius exauctorationem illorum, quos nominavi, deinde addant, qui Episcopi scriptis suis statuerunt, ne quid amplius, quam quæ a patribus Niceæ confessa decretaque essent, quæreretur: neve præter eam ulla alia Synodus nomen obtineret. Sed hæc quidem in occulto habent: illa vero, quæ in Thracia per vim expressa sunt, jactitant, ex quibus liquet, eos esse Arianicæ hæreseos gregales, & alienos a sana fide. Quod si magnum illud concilium istorumque coitiones, mutua inter se comparatione examinare velis, invenies in illo quidem sanctam religionem, in istis vero absurdas rationes tractatas fuisse. Qui Niceæ convenere, eorum nemo depositus, exauctoratusque fuit, iique simul confessi sunt, ex patris substantia esse filium: isti contra semel atque iterum, imo jam tertio depositi in ipso Ariminensi conventu, ea audacia fuere, ut affirmaverint, illicitum dictum esse, essentiam aut hypostasin habere Deum. Ex quibus videre licet, Fratres dilectissimi, Nicenos patres scripturas spirare, ac redolere, loquente ipso Deo tum in libris Exodi: *Ego sum, qui sum:* &, *quis stetit in substantia ejus, & vidit Verbum ejus?* Et paulo post: *Et sistetissent in hypostasi mea, & audissent verba mea.* Hypostasis autem essentia est, neque alium significatum habet, nisi hoc ipsum,

Exod. 14.

A ἐλθόντων ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν Ἀρίμινον, ὡς Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, Εὐδόξιος καὶ Αὐξέντιος, ἐκεῖ δὲ ἦν σὺν αὐτοῖς καὶ Δημόφιλος, καθῃρέθησαν, θελήσαντες ἕτερα παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γράφειν· ὅτε καὶ ἀπαιτηθέντες ἀναθεματίσαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρῃτήσαντο, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ἤθελον εἶναι πρόμαχοι· οἱ δέ γε Ἐπίσκοποι, οἱ ἀληθῶς γνήσιοι δοῦλοι τοῦ Κυρίου, ὀρθῶς πιστεύοντες ἦσαν δὲ ἐλάττους διακόσιοι ἔγραψαν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ μόνῃ, καὶ μηδὲν πλέον, ἢ ἔλαττον παρ' ἐκείνων ζητεῖν, ἢ φρονεῖν. ταῦτα καὶ Κωνσταντίῳ δεδηλώκασι, τῷ καὶ τὴν Σύνοδον κελεύσαντι γενέσθαι· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀριμήνῳ καθαιρεθέντες, ἀπελθόντες πρὸς Κωνστάντιον, B πεποιήκασιν ὑβρισθῆναι μὲν, ἀπειλὰς δὲ γενέσθαι, μὴ ἀνακάμψειν εἰς τὰς ἰδίας παροικίας τὰς κατ' αὐτῶν ἀποφηναμένους, βίαν τε παθεῖν ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι, ὥστε τῶν παρ' αὐτῶν καινοτομουμένων ἀνέχεσθαι. εἴπῃ δέ τινες τὴν Ἀρίμινον ὀνομάζουσι, δεικνύτωσαν πρῶτον καθαίρεσιν τῶν προφημένων, καὶ ἅπερ ἔγραψαν οἱ Ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθέντων, μηδὲ ὀνομάζειν ἄλλην Σύνοδον παρ' ἐκείνην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν C τῇ Θρᾴκῃ κατὰ βίαν πραχθέντα προβάλλονται· ἐξ ὧν δείκνυνται, τῆς μὲν Ἀρειανῆς αἱρέσεως ὄντες ὑποκείμενοι, ἀλλοτρίοι δὲ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν μεγάλην Σύνοδον, καὶ τὰς παρ' ἐκείνων ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου θέλοι, εὕροι ἂν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὡμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν· ἅτοι δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καθαιρεθέντες, καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμήνῳ, γράφειν ἐτόλμησαν, μὴ χρῆναι λέγειν, οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἔχειν τὸν Θεόν. ἐκ D δὴ τούτων σκοπεῖν ἔξεστιν, Ἀδελφοί, ὡς οἱ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν γραφῶν πνεύσασι, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου, τίς ἔστιν ἐν ὑποστήματι αὐτοῦ, καὶ εἶδε τὸν λόγον αὐτοῦ; καὶ μετ' ὀλίγον, (καὶ) εἰ ἔστησαν ἐν τῇ ὑποστάσει μου καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων μου. ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαινόμενον ἔχει, ἢ αὐτὸ

τὸ ὄν. ὅπερ Ἱερεμίας ὕπαρξιν ὀνομάζει λέγων· καὶ οὐκ ἠκούσατε φωνὴν ὑπάρξεως. ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία, ὕπαρξίς ἐστιν. ἔστι γὰρ καὶ ὑπάρχειν. τοῦτο νοῶν καὶ ὁ Παῦλος, ἔγραψεν Ἑβραίοις· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ἤτοι οἱ δοκοῦντες εἰδέναι τὰς γραφὰς, καὶ ὀνομάζοντες, ἑαυτοὺς εἶναι σοφοὺς, μὴ θέλοντες ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ. τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ Ἀριμινίῳ, καὶ ἐν ἄλλαις ἑαυτῶν Συνόδοις· πῶς οὐ δικαίως καθηρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοὶ, ὡς ἄφρων ἐν καρδίᾳ, οὐκ ἔστι Θεός; πάλιν τε οἱ πατέρες ἐδίδαξαν ἐν τῇ Νικαίᾳ, μὴ εἶναι κτίσμα, ἢ ποίημα, τὸν υἱὸν λόγον, ἀναγνόντες· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ συνέστηκεν. ἤτοι οἱ μᾶλλον Ἀρειανοὶ, ἢ Χριστιανοὶ ὄντες ἐν ταῖς ἄλλαις ἑαυτῶν Συνόδοις, κτίσμα τετολμήκασιν εἰπεῖν αὐτὸν, καὶ ἕνα τῶν πάντων, ὧν αὐτός ἐστιν ὁ λόγος δημιουργὸς καὶ ποιητής. εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτός· εἴη ἂν καὶ ἑαυτὸν κτίζων· καὶ πῶς δύναται τὸ κτιζόμενον κτίζειν; ἢ πῶς ὁ κτίζων, κτίζεται; ἀλλ' οὐδὲ ἕτως αἰσχύνονται, τοιαῦτα λέγοντες, ἐφ' οἷς μισητοὶ καὶ πᾶσίν εἰσιν, ὀνομάζοντες μὲν ἁπλῶς Ἀριμινον, δεινύμενοι δὲ ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. καὶ αὐτὸ δέ τε ἐν Νικαίᾳ γεγραμμένον· ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἕνεκεν ὃ μάχεσθαι πρὸς τὴν Σύνοδον, καὶ πολεμοῦσιν, ὡς κώνωπες πανταχοῦ περὶ τὴν λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπτουσιν εἰς αὐτὸ, ὡς οἱ προσκόπτουσιν εἰς τὸν τεθέντα λίθον ἐν Σιὼν προσκόμματος. ἢ γινώσκουσιμὲν, διὰ τοῦτο ἢ μάχονται ἢ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι τῆς αἱρέσεώς ἐστιν αὐτῶν ἀληθῶς αὕτη καὶ ἀκολουθὴς ἀποφάσις· ἡ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν· ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ γνωμένη κατάκρισις αὐτῶν. καὶ τούτων δὲ πάλιν αἴτιοι γεγόνασιν αὐτοὶ, καὶ εἰ τοῦτο κρύπτειν αὐτοὶ θέλουσι καὶ τοι γινώσκοντες, ἀλλ' ἡμᾶς ἀκόλουθον εἰπεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἡ μετὰ ἀληθείας ἀκρίβεια τῆς μεγάλης Συνόδου φανῇ τῶν μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὸ ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν, ὡς, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ὡς ὅτι τρεπτῆς ἐστι φύσεως, τὰς ἢ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας γράψαι

A quod est, quod Jeremias ὕπαρξιν nominavit, dicens: *Non audivisti vocem* ὑπάρξεως. Nam & ὑπόστασις & οὐσία idipsum est, quod ὕπαρξις, ac si dicas, subsistentiam & substantiam idem esse cum essentia. Est enim Deus, & subsistit, Hoc cum Paulus sentiret, ad Hebræos scripsit: *Qui est splendor gloriæ, & forma* ὑποστάσεως *ejus.* Hebr. 1. Isti, qui se putant scire scripturas, seque sapientes arbitrantur, nolentes in Deo hypostasin nominare (hoc enim scripserunt Arimini, & in aliis suis conciliis) qui, quæso, non cum summo jure depositi sint & habeantur? cum & ipsi loquantur una cum insipientibus in cordibus suis: *Non est Deus?* Jam B cum patres Niceæ docuissent, non esse nec creaturam, nec factura Verbum Dei, quippe qui ita de scripto recitarent, omnia per ipsum facta sunt & *in illo omnia creata sunt, & constant.* Isti contra, potius Ariani, quam Christiani, & in suis Synodis facturam illum ausi sunt dicere, & unum ex creaturis esse, quarum ipsum Verbum opifex est & conditor. Atqui si Verbum, per quod omnia facta sunt, & ipsum quoque creatura fuerit, sequitur, ut illud seipsum creaverit: sed qui, quæso, id, quod creatur, creare, aut ipse conditor condi poterit: Verum ne vel sic quidem pudore deterrentur, quo minus ea dicant, ob quæ C ubique apud omnes mortales in odio sunt. Ac citant pro se Ariminense concilium, cum liqueat eos etiam ibi exautoratos depositosque fuisse. Quin & illud, quod Niceæ scriptum est, filium esse consubstantialem patri, cujus gratia bellum cum Niceno concilio gerunt, & ubique quasi culices, de hac voce circumstrepitant, in eamque vel per ignorantiam impingunt, ut in lapidem offendiculi in Sion positum, aut prorsus citra ignorantiam id faciunt, cum vim ejus vocabuli intelligant: ac proinde contentiones bellaque affectant, & perpetuo murmure arrodunt hanc vocem, prorsus Arianæ hæresi infestam, eamque collabefactantem. Neque enim D voces illis molestiam afferunt, sed damnatio ipsorum, quæ in verbis ejusmodi consistit, & horum rursus auctores fuerunt ipsi: licet enim id illi occultum esse velint, a nobis tamen reticeri non debet, ut etiam hinc sedula veraque diligentia magni concilii declaretur. Congregatis enim Episcopis, volentibusque voces impietatis ab Arianis inventas, e medio tollere, illud scilicet, quod ajunt, Ex non entibus, & quod ajunt, facturam & creaturam esse filium, &, Erat, quando non erat, & quod

ist commutabilis naturæ, & literarum sacrarum voces certas & confessas scripto complecti.

nimirum ex Deo esse filium, & natura unigenitum esse Verbum, eumque solum virtutem & Sapientiam esse patris, & verum Deum esse, ut Joannes dixit, & Splendorem gloriæ, & formam substantiæ patris, ut Paulus scripsit. Hic Eusebiani pravas suas opiniones sequentes, inter sese mussitare: Imus quoque & nos, inquientes, in vestram sententiam. Nam & nos quoque ex Deo sumus: *Unus siquidem Deus, ex quo omnia.* Et, *Vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia, omnia vero ex Deo:* & allegabant id, quod in Pastore scriptum est, Ante omnia crede, unum Deum esse, qui condidit omnia, instauravit & fecit, ut ex non existentibus existerent. Episcopi vero, intellecta illorum vafricie, & dolis adversus pietatem, clarius expresserunt hanc sententiam, ex Deo scilicet esse, & scripserunt pro iis, ex substantia Dei esse filium. Ne vero creaturæ sua sponte & sine autore viderentur esse conditæ, sed principium causamque initialem haberent, dictum est, eas ex DEO esse: Filium contra solum esse proprium substantiæ patris: id enim proprium unigeniti & veri Verbi cum Patre: ac proinde de eo solo scriptum esse, quod sit ex substantia patris. Atque ista fuit causa istius complexionis verborum. Episcopis vero denuo interrogantibus paucos istos, Anne agnoscerent, filium non creaturam esse, sed virtutem & unicam Sapientiam Patris, & per omnia similem imaginem patris, & Deum verum? deprehensum est, Eusebianos inter se consusurrare & annuere, nimirum, quasi ista etiam ad ipsos pertinerent. Nam & nos, inquientes, imago & gloria Dei appellamur, & de nobis quoque id dictum esse, cum & omnes, qui vivimus, aliæque res complures, viventes appellentur. Siquidem egressa est omnis virtus Domini ex Ægypto, erucam quoque & locustam virtutem magnam nominari. Et, *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob:* & nos esse Dei suos ac proprios, quippe qui etiam fratres dicamur. Quod si etiam Deum filium nuncupent, id & nos quoque non male habet, quoniam verus Deus factus est. Hæc Arianorum corrupta & perversa mens. Cæterum Episcopi, intellecta eorum fraude, collegerunt in unum has voces ex sacris literis, splendorem, fontem, & fluvium,

2. Cor. 1. Apoc. 20. 2. Cor. 3.

Psal. 46.

Ὅτι τε ἐκ τοῦ Θεοῦ τῇ Φύσει μονογενής ἐστιν ὁ Λόγος, δύναμις, σοφία μία ἡ τοῦ πατρὸς, Θεὸς ἀληθινὸς, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως. οἱ δὲ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἑλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλοις· σωθώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· εἷς γὰρ Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα. καὶ, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν. πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. ἀλλ' οἱ Ἐπίσκοποι θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν ἐκείνων, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λυκότερον εἰρήκασι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. καὶ ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν υἱόν, ἵνα τὰ μὲν κτίσματα, διὰ τὸ μὴ ἀφ' ἑαυτῶν χωρὶς αἰτίας εἶναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι λέγηται ἐκ τοῦ Θεοῦ. ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ λόγου πρὸς πατέρα· καὶ διὰ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ αἵρεσις αὕτη. πάλιν δὲ τῶν Ἐπισκόπων ἐρωτώντων τοὺς δυκῶντας ὀλίγους, εἴπερ λέγοιεν, τὸν υἱὸν κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν μόνην τοῦ πατρὸς, καὶ εἰκόνα ἀΐδιον, ἀπαράλλακτον τῆς πάντα τοῦ πατρὸς, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν, κατελήφθησαν οἱ δὲ Εὐσέβιον διανεύοντες ἀλλήλοις, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, καὶ δόξα Θεοῦ λεγόμεθα, καὶ δὲ ἡμῶν εἴρηται· ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ δυνάμεις πολλαί εἰσι· καὶ ἐξῆλθεν ἡ δύναμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ἡ δὲ κάμπη καὶ ἡ ἀκρὶς, λέγεται δύναμις μεγάλη τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ· ἀλλὰ γὰρ τὸ ἰδίους ἡμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἔχομεν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. εἰ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινὸν λέγουσι τὸν υἱὸν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γνώμη γὰρ ἀληθινὴ ἐστιν· αὕτη τῶν Ἀρειανῶν ἡ ἐφθαρμένη διάνοια. ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἐπίσκοποι θεωρήσαντες ἐκείνων τὸ δόλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τήν τε πηγὴν καὶ τὸν ποταμὸν,

καὶ

καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς τῆ οὐσίαν, καὶ τὸ, ἐν τῷ φωτί σε ὄψομαι φῶς, καὶ τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ λευκότερον λοιπὸν σωτόμως ἔγραψαν, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱόν. Τὰ γὰρ περιεργία πάντα ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν, ὅτι ἄγραφοί εἰσιν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες· ἄγραφα δὲ τὰ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, αἰτιῶνται, ὅτι ἐξ ἀγράφων μὲν ἀσεβείας νοσερῶν λέξεων, κατεκρίθησαν· αὐτοὶ μὲν ὡς ἐκ κοπρίας ὄντες, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ Ἐπίσκοποι, οὐχ ἑαυτῆς εὑρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν ἔτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἐγγὺς πεντήκοντα τριάκοντα, τῆς μεγάλης Ρώμης, καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως, γράφοντες ἐπάσαντο τὸν ποίμνα λέγοντας τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρί. καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν Εὐσέβιος ὁ ὁμώνυμος Ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέχων τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· ὕστερον δὲ ὑπογράψας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίοις διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς Ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι. τί οὖν ἐπὶ τῷ Ἀριμίνων ὀνομάζουσιν, ἐν ᾗ καθηρέθησαν; τί δ' αἰτιῶνται τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ἐν ᾗ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὡμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί; τί περιέχουσιν; οὐ γὰρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν Νικαίᾳ Ἐπισκόπους συνελθόντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μεγάλους Ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι; πῶς δύνανται λέγειν πατέρας τούτους, ὧν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν ζῶν καλῶς καὶ ἀποστολικῶς γραφεῖσαν; ἐπεὶ εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκινδυνεύσθωσαν, ἵνα καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτοντες ἐλεγχθῶσιν, εἰ πιστεύσει λέγοντι τῷ υἱῷ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ, εἴποιεν ἄν. ἐπειδὴ γέγραπται, πιστεύομεν, ἀλλὰ καὶ πῶς ἕν εἰσι,

A & formam cum ſubſtantia, & illud item, *In lumine tuo videbimus lumen*, & illud quoque: *Ego & pater unum ſumus*, & pro majori elucidatione compendioſeque ſcripſerunt, filium patri eſſe conſubſtantialem. Nam cum ſuperiora omnia hunc intellectum afferant, atque ita illorum obmurmuratio, quod hæ voces in ſacris literis non reperiantur, vana eſſe deprehenditur, cum ipſi ex verbis in ſcriptura ſacra non receptis impietatem ſuam inſtruant: ſcriptum ſiquidem nusquam eſt illud eorum, ex non entibus, & rurſus illud eorum, erat, quando non erat. Sed B ipſi interim mire incuſant, quod per voces non in ſcriptura ſolennes, ſed tamen pie inventas, condemnati ſunt, cum ipſi tanquam e ſtercoribus exorti, vere de terra loquantur: Epiſcopi contra, non has voces ipſi excogitarint, ſed eas a patribus conteſtatas acceperint, & ſcriptis ſuis inſeruerint. Siquidem priſci Epiſcopi abhinc annis prope centum & triginta, tum qui Romæ, tum qui in noſtra civitate Pontificatum geſſere, accuſaverunt eos, qui filium creaturam dicerent, aut qui C negarent eum conſubſtantialem patri: neque ejus rei ignarus erat Euſebius Epiſcopus Cæſarienſis, qui cum prius ſuffragaretur Arianicæ ſectæ, poſtea tamen Niceni Concilii decretis ſubſcripſit, & apud ſuos id ipſum propriis literis affirmavit, cujus hæc verba ſunt. Novimus quosdam ex priſcis eruditos & præclaros Antiſtites, aliosque ſcriptores: cum de patris & filii deitate loquerentur, voce conſubſtantialitatis uſos eſſe. Quid igitur Ariminenſem Synodum allegant, in qua damnati depoſitique ſunt? aut quid accuſant Nicenum D Concilium, in quo etiam ipſorum patres ſubſcripſerunt, & confeſſi ſunt ex ſubſtantia conſubſtantialem eſſe patri filium? Aut quid circumcirca diſcurrunt, cum non ſolum contra eos, qui Niceæ convenerunt, ſed contra illos etiam, qui diu ante ipſos fuere, magnos ſcilicet Epiſcopos, atque adeo contra ſuos prælia inceptent? Quorum igitur ſe ſucceſſores atque hæredes volunt? Quomodo poterunt eos appellare ſuos patres, quorum confeſſionem bene & Apoſtolice ſcriptam non recipiunt? Alioqui ſi ſe contradicere poſſe arbitrantur, dicant quæſo, vel potius reſpondeant, ut in ſeſe invicem offenſantes coarguantur. Quid? credant ne filio ita dicenti? *Ego & pater unum ſumus?* &, *Qui vidit me, vidit*

Pſalm. 35.
Joan. 10.

Joan. 10.
Joan. 14.

& patrem meum: certe, inquient, quoniam ita ſcriptum eſt, credimus. Sed quomodo unum ſint,

& quomodo; qui filium viderit, viderit & patrem, si jubeas eos exponere, prorsus dicturi sunt, id fieri ex utriusque inter se mutua similitudine, nisi plane collapsi sint in impiorum sententiam, qui, quod ipsis animis cogitant, verbis promunt. Hic, si denuo cum eis agas, probe tu quidem, sed id mihi dicas velim, quibusnam rationibus ista similitudo conciliatur aut constat? audacter professuri sunt perfectitudine virtutis, animique concordia id fieri, & quod idem velit cum patre, & quod idem nolit cum patre. Sed hoc velim agnoscant, eum, qui virtute & similitudine voluntatis par DEO efficitur, mutandi sui arbitrium habere. Atqui tale nequaquam est verbum, nisi intelligatur id aliqua ex parte, & non in solidum nostroque more, non natura substantiæ similitudinem cum Deo habere. Hæc enim in nobis propria sunt, qui creatam conditamque naturam adepti sumus. Nam & nos, tametsi ratione substantiæ similes Deo esse non valemus, tamen virtute meliorati Christum imitamur, atque id donante nobis Domino, cujus hæc verba sunt: *Estote misericordes, sicut pater vester misericors est, Estote perfecti sicut pater vester cœlestis perfectus est.* Luc. 6. Creata autem mutabilia esse, nemo inficias iverit, cum & Angeli prævaricati sint, & Adam obediverit, & omnes egeant gratia Verbi. Mutabile vero immutabili par esse nequaquam poterit, ut nec quod creatum est, creatori. Quapropter nostram naturam respiciens sanctus ille dixit: *Deus quis similis erit tibi? aut quis comparabitur tibi in diis, Domine?* Psalm. 86. ubi Deos quoque appellavit res creatas, sed tamen participes Verbi. Quemadmodum ipse dixit: *Si illos dixit Deos, ad quos Verbum Dei factum est:* Matth. 3. sed hæc de iis, qui in participatum recipiuntur, nec perpetuo immutabiliter sibi constant, neque similia illius sunt, cujus consortio imbuuntur. De se autem hunc sermonem dixit: *Ego & pater unum sumus*, Joan. 10. ut intelligeres, rem creatam non istiusmodi esse. Alioqui respondeant mihi, qui Ariminense concilium præferunt, anne possit condita natura ita loqui: *Quæ video patrem facientem, hæc & ego quoque facio*, Ibidem. cum ea, quæ condantur, fiant, nisi velis, ut illa seipsa faciant? Quod si omnino, ut dicunt, creatura est filius, & fecit eum pater, plane sequetur, ut seipsum quoque fecerit filius, cum possit omnia facere, quæ facit pater, ut ipse de se testatur. Sed id prorsus absurdum, & nulla ratione consistere potest. Nemo enim sui condendi potestatem habet. Joan. 16. Jam mihi denuo respondeant, an possint ulla creata dicere: *Quæcunque habet pater, mea sunt:*

καὶ πῶς ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε καὶ τὸν πατέρα· ἐὰν ἐρωτηθῶσιν εἰπεῖν, πρότερον φήσουσι δι' ὁμοιότητα· εἰ μὴ τέλεον συμπεπλώκασι τοῖς ἀδελφὰ φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις ἀνομοίοις, ἀλλ' ἐὰν πάλιν ἐρωτηθῶσι, πῶς ὅμοιοι; ἀποθεμένων ὁμοίως φήσουσιν ἀρετῆς τελείας καὶ συμφωνίας, τὸ αὐτὸ θέλειν τῷ πατρὶ, καὶ μὴ θέλειν, ὅπερ ὁ πατὴρ οὐ θέλει. ἀλλὰ μαθέτωσαν, ὅτι ἐξ ἀρετῆς καὶ τὸ θέλειν ὁμοιοῦμενον τῷ Θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τὸ περιπεσὸν τῇ προαιρέσει· οὐκ ἔστι δὲ ἕτως ὁ λόγος, εἰ μὴ ἄρα ἐκ μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς ὅμοιος, ὅτι μὴ καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιός ἐστι. ταῦτα γὰρ ἴδια ἡμῶν τῶν γενητῶν καὶ κτιστὴν ἐχόντων τὴν φύσιν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι ὅμοιοι κατ' οὐσίαν τῷ Θεῷ γενέσθαι, ὅμως ἐξ ἀρετῆς βελτιούμενοι, μιμούμεθα τὸν Θεὸν, χαριζομένου καὶ τούτου τοῦ Κυρίου, καὶ λέγοντος, γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί. γίνεσθε τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι. περιπλὰ γὰρ τὰ γενητὰ, οὐκ ἂν τις ἀρνήσαιτο, ἀγγέλων μὲν ὄντων, τοῦ δὲ Ἀδὰμ παραβάντος, καὶ πάντων δεομένων τῆς τοῦ λόγου χάριτος. τρεπτὸν δὲ ἀτρέπτου ὄντος τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν εἴη ὅμοιον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ κτιστὸν τοῦ κτίσαντος. διὰτοῦτο πρὸς ἡμᾶς σκοπῶν ὁ ἅγιος ἔλεγεν, ὁ Θεὸς τίς ὁμοιωθήσεταί σοι; καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; Θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μὲν, μετόχους δὲ γενομένους τοῦ λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπεν, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ ἂν εἴη τὰ αὐτὰ, οὐδὲ ὅμοια τοῦ μετεχομένου. πρὸς ἑαυτοῦ γὰρ ἔλεγεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ὡς τῶν γενητῶν μὴ ὄντων ἕτως. ἐπεὶ ἀποκενάδωσάν τινων Ἀρειμίνιον πρεσβεύοντες, εἰ κτιστὴ οὐσία δύναται εἰπεῖν, ἀλλ' ἐγὼ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· ποιήματα γάρ ἐστι τὰ γενητὰ καὶ οὐ ποιοῦντα. εἰ δὲ μή γε, καὶ ἑαυτὰ ἐποίησαν, ἀμέλει εἰ, ὡς λέγουσι, κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ποιεῖ αὐτὸν ὁ πατὴρ, πάντως ἂν ἐποίησε καὶ ἑαυτὸν ὁ υἱὸς, δυνάμενος ποιεῖν, ἃ ποιεῖ ὁ πατὴρ, ὡς εἶπεν αὐτός. ἀλλ' ἄτοπον καὶ λίαν ἀσύστατόν ἐστι τοῦτο. ποιεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐδεὶς δύναται. πάλιν δὲ εἰπάτωσαν, εἰ δύναται τὰ γενητὰ εἰπεῖν· πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν,

ἔχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ ἀΐδιον, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἄτρεπτον. Τὰ δὲ γινητὰ ἀδυνατα ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτιστὰ γάρ ἐστιν· ἀδὲ τὸ ἀΐδιον· ἄρχεται γὰρ ἔχειν τὸ εἶναι· ἀδὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἄτρεπτον· κράτημα γὰρ καὶ τρεπτῆς φύσεώς ἐστιν, ὥσπερ αἱ γραφαὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν εἰ ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐστιν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ὡς εἴπαμεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστι δηλονότι, ὡς εἶπεν ἡ Σύνοδος· οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς, ἧς ἐστι καὶ ταῦτα ἴδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον, καὶ ἐξ αὐτῆς γίνημα, τί αὖ εἴη, ἢ πῶς αὖ τις ὀνομάσειεν αὐτό, ἢ ὁμοούσιον; ἃ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα βλέπει καὶ ἐν τῷ υἱῷ· υἱῷ δὲ, οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ καθ' οὐσίαν· καὶ τοῦτό ἐστιν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. Ἄλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεικνύειν τοῖς ἀφρονοῦσιν αὐτῶν, εἰ ἐξ ἀρετῆς ἔστιν τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, καὶ προκοπῶν βελτίωσις, ὅμοιος καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί. Ταῦτα δὲ ποιότητος ἴδια. δηλονότι σύνθετον τὸν Θεὸν, ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. καὶ τίς ὑμῖν ἀνέξεται ταῦτα λεγόντων; οὐ γὰρ συνθέτου ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι συστήσας, οὐδὲ τοιοῦτος, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ λόγῳ γινόμενα. μὴ γένοιτο. ἁπλῆ γάρ ἐστιν οὐσία, ἐν ᾗ οὐκ ἔνι ποιότης. οὐδὲ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος, ἀλλαγὴ τις ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Οὐκοῦν εἰ δείκνυται ἐξ ἀρετῆς· οὐ γὰρ ποιότης ἐν τῷ Θεῷ, ὅτε ἐν τῷ υἱῷ, δηλονότι τῆς οὐσίας, ἴδιον αὖ εἴη, καὶ τοῦτο πάντως ὁμολογήσεις εἰ μὴ τέλεον τὸ νοεῖν ἀπώλεσε ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ ἴδιον καὶ ταὐτὸν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ καὶ ἐξ αὐτῆς γίνημα φύσει τυγχάνον, τί αὖ εἴη, ἢ πάλιν καὶ ἐξ τοῦτο, ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι; τοῦτο γὰρ υἱῷ πρὸς πατέρα γνώρισμα, καὶ ὁ μὴ τοῦτο λέγων, ἀφρονεῖ, φύσει καὶ ἀληθῶς υἱὸν εἶναι τὸν λόγον. Οὕτω νοήσαντες οἱ πατέρες, ἔγραψαν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἀνεθεμάτισαν τοὺς λέγοντας, ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν υἱὸν, οὐχ ἑαυτοῖς πλασάμενοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν πατέρων μαθόντες, καθάπερ ἔφαμεν. Niceni Concilii, filium patri consubstantialem esse, eosque anathemate damnarunt, qui dicerent, ex alia substantia esse filium. finxerunt, sed a patribus, qui ante fuerunt, ea didicerunt, quemadmodum diximus.

A Habet autem ille vim creandi, condendi, æternitatem existendi, & potestatem in omnia, & immutabilitatem: contra, quæ creata sunt, creare non possunt, quippe quæ ipsæ creaturæ sint, & æternitatem non habeant, sed aliquando inceperint esse, nec omni potestate aut immutabilitate prædita sint, quippe quæ sub alterius imperio detineantur, & variantis naturæ sint, quemadmodum scripturæ loqvuntur. Quocirca si omnia ista filii sunt, non igitur ex profectu virtutis, ut diximus, similitudo paterna in filio conciliata est, sed ex ipsa patris substantia provenit, ut dixit Synodus. Non igitur ex alia substantia est, quam ex paterna, cujus ista sunt propria. Jam quod proprium est B paternæ substantiæ, quodque inde genitum prodiit, quid quæso existimandum est, aut quo nomine appellabis, nisi consubstantialem? Siquidem quæ quis in patre videt, eadem quoque videt in filio, filio inquam illo, non qui ex impartitu substantiæ, sed secundum substantiam filius sit. Hoc enim est: *Ego & pater unum* Joan. 10. *sumus*: &, *Qui vidit me, vidit & patrem meum* & 14. Enimvero pulchrum fuerit etiam hinc illorum vecordiam ostendere. Nam si ex virtute, in qua est velle & nolle, morumque in melius progressione divinitas illi C contigit, nimirum nostro more, filius patri similis fuerit, cum ista simul & qualitatis & substantiæ sint. At quis sustinuerit talia dicentes? Non enim Deus compositus est, qui omnia, ut essent, composuit: neque talis, qualia sunt, quæ per Verbum ejus facta sunt. Absit, quippe qui sit simplex substantia, in qua non est ulla qualitas: neque ulla, ut testatur Jacobus, immutatio, aut vicissitudinis adumbratio. Cum igitur ostensum sit, non ex virtute hanc similitudinem profectam: non enim D ulla qualitas in Deo, ut nec in filio, si modo cum similem esse ei velis, in quo qualitas non est: restat ergo, ut ex proprietate substantiæ ista similitudo proficiscatur. Id credo confitebimini, nisi mens ipsa plane in vobis periit. Jam quod proprium est, & idem cum substantia Dei, & genitum inde naturaliter existit, quid quæso fuerit, nonne hoc consubstantiale putabis cum genitore? cum id insigne notaque sit filii cum patre? certe qui hoc non dicit, ille non sentit, natura & vere filium esse Verbum. Hoc intellectu videlicet, scripserunt patres

Rebus igitur ad istum modum compro-
batis, superflua est illorum Ariminensis
Synodus, & illa, quæ ab ipsis appellatur
Synodus de Fide. Sufficit enim Nicena,
quæ cum veteribus Episcopis consentit,
in qua istorum patres subscripserunt,
quos istos revereri oportuit, ne omnia
potius, quam Christiani, habeantur. Si
igitur post tot documenta, postque testi-
monia veterum Episcoporum, & post
subscriptionem suorum patrum, quasi
ignari simulent se exhorrere vocabulum
ὁμοούσιον, sive consubstantialitatis, sedulo
pariter & dicant, & sentiant, filium natu-
ra, & vere esse filium, & anathemate exe-
crentur, ut imperavit Synodus in eos fie-
ri, qui dicunt eum facturam, aut creatu-
ram, aut ex non existentibus extitisse: &,
Erat, quando non erat filius Dei, quoniam
immutabilis & inalterabilis existit: & ne-
quaquam ex alia substantia, & ita fugiant
ab Arianica secta. Nec dubitamus, quin
si istos errores candide & ex animo ana-
themate execrentur, confessuri sint, filium
ex substantia patris esse, patrique consub-
stantialem esse. Ideo enim patres dixerunt:
filium patri consubstantialem: atque illud
etiam suis scriptis addiderunt, eos, qui fi-
lium conditum aliquid, aut factum pro-
nunciant, aut ex non entibus extitisse: &
quod erat, quando non erat filius, Eccle-
siam Catholicam anathemate percutere:
ut omnibus notum facerent, hanc signi-
ficationem habere vocem consubstantiali-
tatis, vimque hujus vocabuli id sibi velle,
ut intelligas, filium non esse rem creatam,
aut conditam, eumque, qui filium patri
consubstantialem dicit, ita sentire, ut cre-
dat neutiquam filium creaturam, aut opus
esse, & contraria illa anathemate execren-
tur, & consubstantialem esse filium patri
arbitrentur, eumque dicendo consub-
stantialem genuinum & verum filium
esse Dei animo concipiant, affirmandoque
eum genuinum filium, recte intelligant
illud scripturæ: *Ego & Pater unum sumus:*
Joan. 10.
Joan. 14.
&, Qui vidit me, vidit & Patrem meum.
Congruum quidem erat, ut ea pluribus ex-
equeremur: verum quia jam scientibus
scribimus, ideo paucis significandum erat,
optantes apud omnes vinculum pacis con-
servari, & omnes, qui sunt Catholicæ Ec-
clesiæ, idem dicere, & sentire. Verum ista
a nobis non docendi animo, sed admonen-
di scribuntur: Interim non soli sumus, qui
ista scribimus, sed omnes in Ægypto &
Africa, Episcopi nonaginta numero:
omnium enim idem est sensus, & alii pro
aliis, quem contigerit abesse, subscribunt.

Τούτων δὲ ὕτω δεικνυμένων, περιττὴ αὐτῷ ἡ
Ἀριμίνου, περιττὴ καὶ ἄλλη παρ' αὐτῷ ὀνο-
μαζομένη περὶ πίστεως Σύνοδος. ἐκεῖ γὰρ ἡ
ἐν Νικαίᾳ σύμφωνος ὅσα καὶ τοῖς ἀρχαίοις
Ἐπισκόποις, ἐν ᾗ καὶ οἱ πατέρες αὐτῷ ὑπέ-
γραψαν, ὃς αἰδεῖσθαι τούτους ἔπρεπεν, ἵνα
μὴ πάντα μᾶλλον, ἢ Χριστιανοὶ νομισθῶσι. εἰ
δὲ καὶ μὴ τοσαῦτα, μὴ καὶ τὴν μαρτυρίαν
τῶν ἀρχαίων Ἐπισκόπων, καὶ μὴ τὴν ὑπο-
γραφὴν τῶν ἰδίων πατέρων, περισπούδαστον,
ὡς ἀγνοοῦντες, τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τὸ ὁμοού-
σιον, εἰπάτωσαν καὶ φρονείτωσαν, ἁπλῶς ἐρ-
ρωμένως καὶ ἀληθῶς τὸν υἱόν, φύσει υἱόν, ἀνα-
θεματισάτωσαν δὲ, ὡς παρήγγειλεν ἡ Σύνοδος
τοὺς λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄν-
των, ἢ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ
ὅτι τρεπτὸς ἢ ἀλλοιωτός ἐστι· καὶ ἐξ ἑτέρας ὑ-
ποστάσεως· καὶ ὅτως φυγέτωσαν ἀπὸ τῆς Ἀρει-
ανῆς αἱρέσεως, καὶ θαρρείτωσαν, ὅτι γνησίως ταῦτα
ἀναθεματίζοντες ὁμολογοῦσιν οὕτως, ὡς πρὸς
οὐσίας, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρηκότες ὁμοού-
σιον εἶναι τὸν υἱόν, ἐπήγαγον οὕτως· τοὺς δὲ λέ-
γοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ
ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀναθεματίζει ἡ Καθο-
λικὴ Ἐκκλησία. ἵνα διὰ τούτων γνωρίσωσιν,
ὅτι ταῦτα σημαίνει τὸ ὁμοούσιον· καὶ ἵνα τὸ ὁ-
μοούσιον δύναμις γινώσκεται, ὅτι τὸ μὴ
εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν υἱόν· καὶ ὃ λέγων
ὁμοούσιον, οὐ φρονεῖ, κτίσμα εἶναι τὸν λόγον·
καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προειρημένα, ὁμο-
ούσιον ἅμα φρονεῖ εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί·
καὶ ὁ ὁμοούσιον λέγων, γνήσιον καὶ ἀληθινὸν
λέγει τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ γνήσιον λέγων,
νοεῖ τό· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἑω-
ρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἔπρεπεν μὲν
οὖν διὰ πλειόνων τὰ τοιαῦτα γράφειν. ἐπειδὴ
δὲ τοῖς εἰδόσιν ὑμᾶς γράφομεν, διὰ τοῦ-
το συντόμως συνηγορεύσαμεν· βουλόμενοι
πᾶσι σώζεσθαι τὸ συνδεσμὸν τῆς εἰρή-
νης, καὶ πάντας τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλη-
σίας τὸ αὐτὸ λέγειν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν· καὶ ὐχ
ὡς διδάσκοντες, ἀλλὰ ὡς διδάσκοντές ἐσμεν.
ἐσμὲν δὲ οὐχ ἡμεῖς οἱ γράφοντες μόνοι, ἀλ-
λὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ τῇ Λι-
βύῃ ἐνενήκοντά που Ἐπίσκοποι· πάντων γὰρ ἓν
ἐστι τοῦτο φρόνημα, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ἀεὶ
συγγράφομεν, ἐὰν συμβῇ τινα μὴ παρεῖναι.

ὅτως ἂν διακείμθμοι, ἐπειδὴ συνέβη συνελθεῖν ἡμᾶς, ἐγράψαμθ κ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Δαμάσῳ, τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ τὸ Αὐξεντίου τὸ ἐπελθόντος τῇ ἐν Μεδιολάνῳ Ἐκκλησίᾳ, διηγούμθμοι τὰ καθ' αὐτόν· ὅτι τε ὐ μόνον τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐστι κοινωνὸς, ἀλλὰ κ ὑπὸ δύθυνός ἐστι πολλοῖς κακοῖς, παραίξας ἑαυτὰ μ Γρηγορίου τ κοινωνὸν τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ. κ θαυμάζοντες, πῶς μέχρι νυῦ ὐ καθηρέθη καὶ ἐκβέβληται τ Ἐκκλησίας, κ χάριν ὡμολογήσαμθν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, ὅτι κ τὰς καὶ Οὐρσάκιον, κ Οὐάλεντα, ἐκ τὰς τὰ αὐτοῖς φρονοῦντας ἐκβάλοντες, ἔσωσάν τὴν ὁμοψυχίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν κ παρ' ἡμῖν εὐχόμθμοι σώζεσθαι, παρακαλοῦμεν μὴ ἀνέχεσθαι, καθὰ προείπομεν, τῶν προβαλλομένων ὄχλον Συνόδων, προφάσει πίστεως, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ, τὸν ἐν Σιρμίῳ, τὴν ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, τὴν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς ἐκ ἀτάκτως· ἀλλὰ μόνον κρατείτω ἐν ὑμῖν ἡ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τ πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις· ἐν ᾗ κ πάντες καὶ τ νῦν μαχομθμων πρὸς αὐτὴν παρῆσαν πατέρες, καθὰ προείπομεν, ἐκ ὑπέγραψαν· ἵνα ἐκ ὡς ἡμῶν Ἀπόστολος εἴπῃ· ἐπαινῶ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε· κ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, ἔτως κατέχετε. αὕτη γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ Συνόδος, ἀληθῶς ἐκλογὴ καὶ φυλακὴ πάσης αἱρέσεως ἐστιν· αὕτη κ τὰς βλασφημούσας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λέγοντας αὐτὸ κτίσμα, ἀναιρεῖ. εἰρηκότες γὰρ οἱ πατέρες ὡς τ εἰς τὸν υἱὸν πίστεως, ἐπήγαγον εὐθύς· πιστεύομεν ἐκ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τελείαν κ πλήρη τὴν εἰς τ ἁγίαν Τριάδα πίστιν ὁμολογήσαντες τὸν χαρακτῆρα τ ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν ταὐτῷ γνωρίσωσι. δῆλον γὰρ κ παρ' ἡμῖν κ πᾶσι καθέστηκε, καὶ ὑδεὶς ἂν Χριστιανῶν ἀμφίβολον εἰς τὸ ποιήσῃ τὴν διάνοιαν, ὡς ὀφείλει ἡμῶν ἡ πίστις εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε ἀοράτων ποιητήν· κ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τ μονογενῆ· καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον· ἕνα Θεὸν τ ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ τελείᾳ Τριάδι γινωσκόμενον· εἰς ὃν κ βαπτιζόμενοι καὶ ἐν ταύτῃ συναπτόμενοι τῇ θεότητι,

A Certe cum hoc animo essemus, & contigisset nos in unum convenire, scripsimus dilecto Damaso Episcopo magnæ Romæ, contra Auxentium invasorem Mediolanensis Ecclesiæ, eumque non solum in communione esse Arianicæ sectæ, sed præter hoc multorum scelerum reum esse, quæ designavit cum Georgio socio suæ impietatis. Miramurque, cur nondum depositus ejectusque sit ex Ecclesia. Gratiam habemus & illius pietati, & cæteris, qui Romæ convenerunt, quod Ursacio, & Valente cum sociis B suis ejusdem sententiæ ejectis, concordiam Catholicæ Ecclesiæ conservarint, quam apud vos integram, sartam tectamque optantes admonemus, ne eos feratis, qui multitudinem, ut dixi, conciliorum prætexunt, quasi pro causa fidei, Synodum scilicet Ariminensem, Synodum Arsenicam, Isauricam, & Threiciam in urbe Constantinopolitana celebratam, & aliquot Antiochenas, sed turbidas & tumultuosas. Quapropter solum apud C vos authoritatem obtineat Nicena patrum de fide confessio, in qua omnes etiam eorum patres, qui nunc eam oppugnant, adfuere, & quemadmodum jam diximus, subscripserunt, ut & de vobis quoque Apostolus dicat: *Laudo vos, quod in omnibus mei memores estis: & quemadmodum tradidi vobis traditiones, ita eas servatis.* Ipsa enim Nicena Synodus revera tropæum columnaque est, ubi omnes hæreses inscriptæ ostentui sunt, ac triumphantur: eadem illa Synodus, blasphematores Spiritus sancti, dicentesque, eum creaturam esse, subvertit. Nam cum patres D statuissent de fide in filium, id statim adjectum voluere, Credimus & in Spiritum sanctum, ut perfectam & plenam de sancta Trinitate Fidem, confessionemque absolventes, formam ejus, quæ in Christo est, fidei, & doctrinam Catholicæ Ecclesiæ exhiberent, cum & vobis & omnibus sit notum, neminique unquam Christianorum dubium fuerit, nos in Deum non in creaturam fidem habere, DEUM, inquam, patrem omnipotentem omnium visibilium & invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Jesum Christum filium ejus unigenitum. Et in Spiritum sanctum: unum DEUM in sancta & perfecta Trinitate agnoscentes, in quam baptizamur, & in quo coaptamur deitati.

1. Cor. 11.

Credimusque nos possessuros regnum cœlorum, in Christo Jesu Domino nostro, per quem & patri, & Spiritui sancto, imperium, majestas in secula. Amen. Valere vos, nostrique memores esse in Domino optamus, dilecti & desideratissimi.

πεπόιθαμεν ἢ κληρονομήσαι βασιλείαν οὐρανῶν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς, καὶ μεμνῆσθαι ἐν Κυρίῳ ἡμῶν εὐχόμεθα, ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

AD UBIQUE ORTHODOXOS, cum per Arianos persecutio fieret, Epistola.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥΣ, ὅτε ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν διωγμὸς ἐγίνετο.

MALA, quæ passi sumus, & intoleranda sunt, & condigne enarrari nequeunt, sed tamen ut compendiosius vim acerbitatemque earum calamitatum significem, historia mihi ex sacris literis recitanda videtur. Vir Levita injuriam in uxore passus, vimque ejus indignitatis secum reputans (mulier enim Hebræa erat, & ex stirpe Judæ) tantisque contumeliis attonitus, quemadmodum divina Judicum Scriptura renunciat, uxoris corpus in partes divisum, ad omnes tribus Israeliticas misit, ut injuria non ad se solum, sed ad omnes æque pertinere crederetur, utque vel vicem ejus dolentes, vindices se præberent, vel negligentes ejus sceleris, pudore confunderentur. Nuncii autem rem, ut gesta erat, denarrarunt: illi autem, qui visu audituque id cognovissent, in hæc verba proruperunt: Nunquam tale quid, ex quo filii Israel ex Ægypto ascenderunt, accidisse. Concitatæ igitur sunt universæ tribus Israel, omnesque, quasi singuli id peculiariter passi essent, in unum coiere. In summa debellati sunt, qui hoc scelus perpetraverant: non enim ad generis conjunctionem,

ΑΜΕΝ πεπόνθαμεν, δεινὰ καὶ ἀφόρητά ἐστι, οὐκ ἔσαν ἐπαξίως αὐτῶν μνημονεῦσαι, ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῆς συμβεβαιῶσθαι δυνηθῇ, καλὸν ἡγησάμην ἱστορίαν ἀπὸ τῶν γραφῶν μνημονεῦσαι. ἀνήρ ποτε Λευίτης, ἀδικηθεὶς εἰς τὴν γυναῖκα, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους ἐννοήσας· Ἑβραία γὰρ ἡ γυνὴ, καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε· καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς ἐπενηνεγμένοις εἰς αὐτὴν ὑβρεσμήμασιν· ὡς ἡ θεία τῶν Κριτῶν διαγορεύει γραφὴ, διελὼν τὴν γυναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πάσης φυλῆς τοῦ Ἰσραήλ· ἵνα μὴ εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας κοινὸν τὸ τοιοῦτο ἀδίκημα πιστωθῇ· καὶ ἵνα, ἐὰν μὲν συμπαθῶσι, ἐκδικήσωσιν. ἐὰν δὲ παρίδωσιν, ὡς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυνθῶσι· καὶ οἱ μὲν ἀποσταλέντες, τὸ γεγονὸς ἀπήγγελλον· οἱ δὲ ἀκούσαντες καὶ ἰδόντες, ἔλεγον μηδέποτε (τὰ) τοιαῦτα γεγονέναι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. πᾶσα γοῦν φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκινήθη, καὶ πάντες ὡς αὐτοὶ πάσχοντες, ἐν τῶν πεπολεμηθησαν οἱ τὸ πρᾶγμα δράσαντες, καὶ ἀνάθεμα πάντων γεγόνασι. ἀγαγὲ εἰς τὴν συγγένειαν οἱ

σπανελθόντες ἐσκόπευν, ἀλλ' εἰς τὸ πλημμελη-
θὲν ἀπέβλεπον. οἶδατε τὴν ἱστορίαν, ἀδελφοὶ,
καὶ τὰ ἐκ τῆς γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης
σημαινόμενα. ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα πε-
ρὶ αὐτῆς οὐ βέλομαι, τοῖς εἰδόσιν γράφων, καὶ
ἐπεισόμενα τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημαίνει
τῇ ὑμετέρᾳ δυλαβείᾳ. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκ τῆς ἱ-
στορίας ταύτης ἐμνήσθην, ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν
γινομένοις συμβάλλοντες, καὶ γνόντες, ὡς ταῦτα
νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠμότητα, πλεῖον ὑμεῖς
ἀγανακτήσητε, ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε βλασφημη-
σάντων· καὶ γὰρ καὶ τὰ περὶ τῶν διωγμῶν τὰ
γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβληκε, καὶ μικρὰ
ἡ τοῦ Λευίτου συμφορὰ, πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς
Ἐκκλησίας τολμηθέντα, καὶ μᾶλλον ταῦτα, ὅτε
ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ὅτε τοιούτων τις
πεπείρασται κακῶν· τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία, καὶ
αὕτη ἀδικηθεῖσα, καὶ εἷς Λευίτης ὁ τὴν βίαν
παθών. νῦν δὲ ὅλη ἡ Ἐκκλησία ἠδικήθη, καὶ τὸ
ἱερατεῖον ὑβρίσθη, ἢ τότε μεῖζον, δυσέβεια
ἀπὸ ἀσεβείας διώκεται. καὶ τότε μὲν, μιᾶς γυ-
ναικὸς ἑκάστη φυλὴ μέρος ὀδυνᾶται, ἅπαν δὲ ὅλης Ἐκκλησίας ὀρθόδοξα μέλη διη-
ρημένα, καὶ τοὺς μὲν, ὡς ὑμᾶς, τοὺς δὲ, ὡς
ἄλλους ἀποσαλεύοντας, τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδι-
κίαν, ἣν πεπόνθασιν, ἀπαγγέλλοντας. κινήσατε
δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς παρακαλῶ, μὴ ὡς ἡμῶν μόνον,
ἀλλὰ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων, καὶ ἔκας ὅ, ὡς
αὐτὸς παθὼν, βοηθησάτω. ἵνα μὴ δι' ὀλίγου
ἡ Ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες, καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας
πίστις, διαφθαρῇ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφότερα,
ἐὰν μὴ ταχέως ὁ Θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμε-
ληθέντα διορθώσηται, καὶ ἐκδικίας ἡ Ἐκκλησία
τύχῃ. οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς Ἐκκλη-
σίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν,
καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. οὐδὲ νῦν ἡ
πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν
μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν. ἵν' οὖν μὴ τὰ
ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν πεφυτέυμενα ἐν ταῖς
Ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις διαπόληται,
ἃ τὰ πεσθέντα ἡμῖν ζητηθῇ παρ' ἡμῶν. κι-
νήσατε, ἀδελφοὶ, ὡς οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ
τυγχάνοντες, καὶ τὰ ὑφ' ἑτέρων ἁρπαζόμενα
θεωρῶντες. Τὰ μὲν οὖν πλείονα, διὰ τῶν
γραμματοφόρων ἀκούσεσθε· συντόμως δὲ καὶ
γὼ σημαίνειν ἠθέλησα, ἵνα τῷ ὄντι γνῶτε, ὅτι

A in bellum coiere, sed ad facinus respexere. Scitis istam historiam, Fratres, & quæcunque ibi perquam diligenter a Scriptura super hoc negotio recensentur. Ulterius autem ea excutere non est animus, præsertim cum ad eos scripturus sim, qui rem cognitam habent, & ipse ardeam quamprimum ad ea indicanda, quæ magnitudine & numero superent Levitica ista mala. Ideo enim hujus historiæ mentionem fecimus, ut rebus ejus temporis cum præsentibus in comparationem missis, in quibus tanta & tam immanis crudelitas est, majorem, quam illi, indignatio-
B nem adversus homines nefarios concipe-retis. Siquidem acerbitates persecutionum nobis illatæ, ita præponderant, ut exigua videatur Levitæ calamitas, præ illis, quæ nunc adversus Ecclesiam designata sunt. Vel potius nunquam quicquam tale auditum est in orbe terrarum, neque quisquam unquam istiusmodi mala expertus est. Tunc enim una mulier injuriam passa est, & non nisi unus Levita erat, ad quem vis illa referebatur. Nunc autem universa Ecclesia injuria est affecta, & sacrarium
C contumelioſe habitum. Et quod magis est, pietas ab impietate persecutionem perpetitur. Tunc singulæ tribus singulis partibus mulieris visis, attonitæ consternatæque ferebantur: nunc autem totius Ecclesiæ membra divulsa sunt. Rem ita esse, etiam ex illis cognoscetis, qui alii atque alii in diversas partes, ut injurias suas exponant, missi sunt. Obsecro igitur vos, ut ita vestros animos commoveat rerum indignitas, quasi nos non tantum modo, sed ipsi quoque injuriam accepissetis, quo quisque uti læsus, opem in commune conferat, nec paulatim Ecclesiastici canones
D & Ecclesiæ fides corrumpantur, quæ ambo in periculum veniunt, nisi Deus vestra opera quam celerrime delicta castiget, & Ecclesiam vindictæ compotem reddat. Non nupera aut novitia res est canonum Ecclesiasticorum institutio, sed a primis usque partibus per manus tradita est, & fundata in Ecclesiis, neque nunc tandem fides suum initium sumpsit, sed ab ipso Domino opera discipulorum in nostram usque ætatem propagata est. Ne igitur ea, quæ hactenus usque ad nostra secula in Ecclesiis observata sunt, his temporibus pereant, & quæ nobis concredita sunt, a nobis requirantur, agite Fratres, ita animo excitemini, eumque zelum arripite, qui bonis dispensatoribus ministeriorum Dei congruit, & non aliter sitis affecti, quam si in oculis vestris istiusmodi populatio commissa esset. Copiosius omnia ex tabellariis cognoscetis, ego tamen mihi imperare non potui, quin paucis ea quoque

delinearem, quo plane vobis constaret, nullo unquam tempore talia in Ecclesiam perpetrata esse, ex quo Salvator noster in cœlum subvectus discipulis præcepit: *Ite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Quæ igitur adversum nos, & Ecclesiam commissa sunt, ad istum modum se habent. Solenniter nobis in pace convenientibus, populisque istiusmodi conventu lætis, & comministris Sacrorum secundum Deum vita conversatione que per Ægyptum, Thebaida, Africam in melius proficientibus, mutuaque inter se, & erga nos pace & charitate affectis: ecce ibi statim præfectus Ægypti publice literas proponit in speciem edicti, quibus declarabat Georgium Cappadocem natione, pro successore mihi datum, satellitium stipatoribusque Comitis in cathedram introducendum. Fama istius negotii, tunc ut in re nova, & nunc quoque post rem peractam, perturbavit omnes. Major igitur ea de causa in templa populi defluxus, & præcipue ob id, quod nullas querelas, nec a plebe, nec a Presbyteris, nec ab Episcopis contra me habitas satis scirent, neminemque nisi Arianos cum Georgio esse: ipsumque adeo Arianum & esse & ab Ariano Eusebium missum esse cognoscerent. Scitis autem, Fratres, Eusebium cum suis præsides semper & socios ipsius hæreseos Arianorum fuisse, & per eos nobis perpetuo insidias esse factas, operamque dedisse, ut in Gallias exulatum abirem. Populus igitur indignari, queritari sæpe multumque, tum ad judices, tum ad universam civitatem protestari, nullam adversum nos querelam ab Ecclesiasticis moram esse: sed Arianorum hæreticorum opera, hanc insolentiam, legumque prævaricationem in Ecclesiam immitti. Sed ut demus, querelam aliquam adversum me susceptam esse, meumque nomen inter reos receptum esse, non tamen oportuit in mei locum Arianum, aut qui Ariana saperet, subrogari, sed secundum Ecclesiasticos canones, prout Apostolus præcepit, congregatis populis una cum Spiritu sancto, qui Episcopum constituant, publice & in præsentia clericorum Episcopum postulantium, inquisitionem fieri, atque ita omnia canonice peragi: non autem ad præsentiam, postulationemque Arianorum, qui ab Ecclesia alieni sunt, quippe Episcopale nomen non vereantur emere,

Matt. 16. Matth 28.

οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς ὁ Σωτὴρ ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς λέγων. πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας οὕτω γεγονότα, οὕτω γέγονε. συναγόντων ἡμᾶς σωτήρως ἐν εἰρήνῃ, τότε λαῶν ἀφθονομένων ἐπὶ ταῖς σωτηρίαις, καὶ θεοσεβούντων τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, τότε συλλειτουργῶν, ὧν καὶ Αἰγύπτου, καὶ Θηβαΐδα, καὶ Λιβύην, ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημόσια, διάταγμα ἔχοντα τύπον, ὡς Γεωργίου τινὸς ἐκ Καππαδοκίας εἰσερχομένου διαδόχου μοι ὑπὸ τοῦ κομιτάτου. καὶ ἡμῖν τοιαύτη ἀκοὴ τοὺς πάντας ἐτάραξε. καινὸν γὰρ ἦν καὶ ἄρτι πρώτως ἀκουσθὲν τὸ ῥῆμα. οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς Ἐκκλησίας συνήρχοντο· ὅτι μάλιστα συνεώρων, μήτε ἐαυτοὺς, μήτε Ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ὅλως τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτέ. μόνους δὲ Ἀρειανοὺς ἑώρων συνόντας, καὶ Ἀρειανὸν αὐτὸν ἐπεγινώσκον ὑπὸ τοῦ φεὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλέντα. οἴδατε δὲ, ἀδελφοὶ, ἀεὶ τοὺς φεὶ Εὐσέβιον περιόντας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν γενομένους, καὶ δι' αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπιβεβουλευκότας, καὶ τὸ εἰς τὰς Γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν γενομένους. διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ ἠγανάκτουν, καὶ κατεβόων, μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι μηδεμίας μέμψεως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῶν γενομένης, ἀλλὰ καὶ τῆς αἱρετικῶν Ἀρειανῶν αὐτὰ καθ' ἡμῶν παιξάντων, καινοτομία τις καὶ παρανομία τοιαύτη τῆς Ἐκκλησίας γεγένηται. εἰ γὰρ ὅλως λόγος καθ' ἡμῶν μέμψις κατήσασα, ἔδει μὴ Ἀρειανὸν, μηδὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, κατὰ δὲ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, καὶ κατὰ τὸ τοῦ Παύλου ῥῆμα, συναχθέντων τῶν λαῶν, καὶ τοῦ Πνεύματος τῶν καθηγουμένων, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναί τε καὶ πραχθῆναι, παρόντων τῶν αἰτησάντων λαῶν καὶ κληρικῶν καὶ μὴ ἐξωθεν ὑπὸ Ἀρειανῶν, ὥστε ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου, ἀλλὰ τοὺς

μὴ αἰτήσαντας μηδὲ βουλομένους· μηδὲ ὅλως γινώσκοντας τὸ γεγονὸς μὴ ψῆφος οὐσίας ἐβίας τῶν ἔξωθεν δικαίων ἐπιρρίψαι ἑαυτόν. τοῦτο δὴ, τὰς μὲν ἐκκλησιαστικὰς κανόνας ἔλυσεν· τοὺς δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονοεῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμὸν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορείας καὶ ψήφου οὐσίας, αἱ καθέδρας γίνονται. ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ Γεωργίου, τοιοῦτον Ἀρειανῶν γέγονε· καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν· ἡ δὲ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὅσα παράνομα κατειργάσατο, καὶ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τῶν γεγραμμένων καὶ παρὰ τῶν ἀπόντων θαυμάζειν, τῶν λαῶν δυσανασχετούντων, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἵνα μὴ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει. Φιλάγριος ὁ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς ταύτης παρθένους ἀδικήσας, καὶ νῦν ἔπαρχος Αἰγύπτου τυγχάνων, παράβατης μὲν νόμου, πατρῴτης δὲ ὢν τῆς Γεωργίου, καὶ ἀσεμνὸν ἔχων τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ θρασὺν ἔχων τὸν θεὸν Εὐσέβιον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπειλῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, πείθει τοὺς ἐθνικοὺς δήμους, τούς τε Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους (οἴμοι) ἐπαγγελίαις, ἃς καὶ ὕστερον ἐπεδίδου καὶ παρῄξει, καὶ ἀθρόους αὐτοὺς μετὰ ξίφων καὶ ῥοπάλων, ἀφίησι κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ τί γέγονε ἐκ τούτων; σχεδὸν λοιπὸν ἁπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημαίνειν δυνατὸν, οὔτε χωρεῖς δακρύων καὶ θρήνων, μνημονεύσειεν ἄν τις καὶ τὸ ὀλίγων. ποῖα γὰρ καὶ τοῖς ἀρχαίοις τετραγῴδηται, τοιαῦτα ἢ τί τοιοῦτο ἐν διωγμῷ καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, πῦρ πολεῖται. διὸ θέως δὲ, οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγαὶ, καὶ θρῆνος ἦν κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων καὶ τῶν πολιτῶν ὅτι εἰς γιγνομένοις καὶ καταβοώντων, τὴν βίαν μαρτυρομένων, παρθένοι γὰρ ἅγιαι, καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο, καὶ ἔπασχον, ἃ μὴ θέμις. μὴ ἀναχώρημα δὲ, κίνδυνος ἦν· μονάζοντες κατεπατοῦντο, καὶ ἀπέθνησκον· καὶ οἱ μὲν ἐδημεύοντο, οἱ δὲ, ξίφεσι καὶ ῥοπάλοις ἀνῃρεῖτο. ἄλλοι ἐτραυματίζοντο καὶ ἐτύπτοντο. ὤμοι δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἡλίκη ἀσέβεια καὶ παρανομία γέγονεν; ὄρνεα καὶ στρεβλοὶ ἐθυσίαζον· ἀφιέντες μὲν αὐτῶν τὰ εἴδωλα·

A successorem mihi dari, nundinatoremque Episcopalis tituli, præter consensum eorum, qui Episcopum postulare debebant, præterquam voluntatem conscientiamque omnium, qui actis adhibiti non fuere, per vim opesque judicum extraneorum, in hanc dignitatem immittere. Id enim & Ecclesiasticos canones solvit, & Ethnicos ad blasphemiam & suspicionem cogit, ut putent non legibus, rituque divino, sed nundinatione & potentia Episcopos constitui. Præclara igitur ista Arianica Georgii constitutio, tale sui exordium habuit. Illius porro introitus in Alexandriam, quam multa ne aria
B perpetraverit, quantorumque malorum autor extiterit, licebit vobis & ex literis nostris & ab istuc proficiscentibus rescisceere. Populis ergo graviter ferentibus istarum rerum insolentiam, ideoque in Ecclesiis cœtus facientibus, ne Arianorum perfidia Ecclesiæ fidei admiscetur: Philagrius jam olim in Ecclesiam & virgines injurius, per id tempus præfectus Ægypti, olim transfuga nostræ religionis, Georgii conterraneus, homo nequaquam spectatis moribus, frerus magistratus sui autoritate, præsidioque ad quidvis audendum promptus, & qui apostata, in
C Ecclesiam infestus, & præceps, Ethnicas tribus, Judæosque item atque alios protervos homines adhortationibus, magnisque promissis, quæ secundum pacta pro opera præstita bene persolvit, adversus Ecclesiam instigatos cuneatim cum gladiis & fustibus, contra populos in Ecclesias immittit. Jam quid inde evenerit, non simplicem posthac sermonem requirit, cum ea res nec satis digne explicari queat, aut sine lacrymis, & planctu vel ex minima parte recenseri. Ubi enim apud priscos talis tragœdia? aut quid simile in
D bello & persecutione factum est unquam? Siquidem & Ecclesiis & Baptisteriis flammæ injectæ: magnus igitur luctus, ejulatus & planctus per civitatem. Cives ea, quæ ajebant, indigne ferre, occlamare præsidi, vim protestari, eo quod virgines sanctæ & incontaminatæ nudatis corporibus nefaria paterentur, iisdemque, si contumacius obsisterent, periculum capitis immineret. Monachi pedibus obtriti expirarent, alii fisco addicerentur, alii gladiis fustibusque mactarentur, alii vulneribus plagisque male mulctati discederent. In sacrosanctam autem mensam (proh) quanta impietas, & facinora commissa? Vidisses enim, eos aves & nuces pineas immolare, idola sua laudib. efferre;

id Dominum noſtrum Salvatorem Jeſum Christum & filium Dei viventis convicia, verborumque contumelias jacere, ſacros Scripturarum libros, quos in Eccleſiis inveniebant, comburere: In ſacrum baptiſterium (proh ſuperi) Chriſticidas Judæos, & Atheos Ethnicos nulla cum reverentia ingreſſos, eam verborum factorumque turpitudinem nudatis corporibus deſignare, ut pudendum abominandumque ſit relatu. Nec defuere impii homines, æmuli acerbiſſimorum perſecutorum, qui virgines, continentesque injectis manibus traherent, raptarent, & ad blaſphemiam dominique abnegationem compellerent, eosque, qui id facere recuſarent, conciderent, pedibusque obtererent. In hoc genere introitus ſui ſplendidus ille & perquam egregius Georgius lætus de iſtis malis, ſimulque mercedem præmiaque pro hac tam ſcelerata victoria, Ethnicis, Judæis, cæterisque, quorum opera ad talia uſus erat, diſpenſans, in prædam rapinasque Eccleſiam dabat. Semel aut iſtiusmodi genere ſcelerum & licentia data, multa tetriora, quam in bello, crudeliora, quam in latrocinio committebantur, cum & iſti obvia diriperent, illi in cellis repoſita dividerent, magnamque copiam vini aut ebiberent, aut effunderent, aut aſportarent, oleumque reconditum prædarentur, fores cancellosque tanquam rejectamenta geſtarent, & candelabra inibi ad parientem deponerent, cereosque Eccleſiæ, idolis adolerent. In ſumma, magna ubique in Eccleſia depopulatio, & plurima mortis imago, non tamen ad iſta impii Ariani ullo pudore commovebantur, quin tetriora adhuc, atrocioraque accumulavere. Vidiſſes enim, Presbyteros & Laicos in jus trahi, virgines a cœtu ſuo divulſas ad tribunal præſidis raptari, & in carcerem conjici, alios fiſco addici, alios flagellis cædi, panibus ſacrificiorum miniſtris & virginibus interdici. Hæc autem ſub Paſcha, in ſacra Quadrageſima acta ſunt, per quod tempus jejuniis dediti erant. Interim egregius ille Georgius arrogatis ſibi moribus Caiphæ cum præſide Pilato contra pios Chriſti cultores debacchabatur. Certe ipſo die Paraſceves ingreſſus in quandam Eccleſiam cum Præſide & populis Ethnicis, intellecto hominum odio, quo illius violentum introitum averſabantur, autorem conſuaſoremque ſe præbuit crudeliſſimo præſidi,

δυσφημοῦντες ἐν αὐλαῖς ταῖς Ἐκκλησίαις τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Τὰς θείας τῶν γραφῶν βίβλους, ἃς ηὕρισκον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατέκαιον, εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον· φεῦ τῆς τόλμης! οἱ μυσιοκτόνοι Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ἄθεοι ἐθνικοὶ ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι, τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπράττοντο, καὶ ἐλαύνειν γυμνοῦντες ἑαυτοὺς, ὡς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. καὶ ἵνες ἀσεβεῖς ἄνδρες, τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν μιμούμενοι, παρθένων καὶ ἐγκρατῶν κρατοῦντες ἕλκον· καὶ διασύροντες, ἐβιάζοντο βλασφημεῖν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἀνυμνῶσι κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν. καὶ ὡς τούτοις ἡ θαυμασὴ καὶ λαμπρὰ εἴσοδος Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ ἡδομένη τοῖς τοιούτοις κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ μισθὸν τῆς τοιαύτης παρανόμου νίκης παρέχουσα τοῖς Ἐθνικοῖς καὶ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις, εἰς πρέδαν δέδωκε τοῦ Ἐκκλησίαν. καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀταξίας συγχωρηθείσης, τὰ πολέμων λοιπὸν χείρονα, καὶ λῃστῶν ὠμότερα ἐγίνετο. οἱ μὲν γὰρ, τὰ ἁπαντῶντα διήρπαζον· οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας πού τινων παρακαταθήκας, διηροῦντο· τὸν οἶνον πολλοῦ ὄντα ἢ ἔπινον ἢ ἐξέχεον, ἢ ἀπέφερόν τι ἀποκείμενον, ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς κανκέλους, ὡς σκύβαλα ἔκας· ἐβάσαζε, τὰς λυχνίας παρ' αὐτὰ ἐν τῷ τοίχῳ ἀπεπήδησαν, τοὺς κηρίωνας τῆς Ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον· καὶ ὅλως, ἁρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ οὐκ ἠδύνατο οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἔτι χείρονα καὶ ὠμότερα προσεπῆγον. πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ ἐξέσησαν, παρθένοι ἀποπαφορεζόμεναι, ἀπήγοντο εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο· ἄλλοι ἐδημεύθησαν, ἐμαστίχθησαν· οἱ ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύθησαν. Ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῇ πρὸ τοῦ Πάσχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμασὸς Γεώργιος, τὸν Καϊάφα τρόπον ἀναλαβὼν, μετὰ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος, κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν εὐσεβούντων ἐνεπαροίνει. Ἐν Παρασκευῇ γὰρ εἰσερχόμενος εἰς μίαν τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τῶν Ἐθνικῶν δήμων, ὡς ὑποφερόμενος εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν βιαίαν εἴσοδον αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα,

ἐν μιᾷ ὥρᾳ τριάκοντα καὶ τέσσαρας παρθένους, καὶ γυναῖκας, καὶ ἀνδρας ἐλευθέρους, μαστίξαι δημοσίᾳ, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν. ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογωτάτην, καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν χερσὶ, μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ. καὶ τὸ μὲν βιβλίον ὑπὸ τῶν δημίων διηρπάσθη· αὐτὴ τε ἡ παρθένος, εἰς τὴν φυλακὴν κατείρχθη· τούτων γενομένων, οὐκ ἠσύχαζον, οὐδὲ εἰς τὰ ἑξῆς. ἀλλ' ἐβουλεύοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἐκκλησίᾳ· ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς πρότερον ποιῆσαι· ἐπαύδαζον δὲ τὸν μανίαν ἑαυτῷ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἐκκλησίαν ἐπεκτεῖναι· ἵνα με θηρεύσαντες ἀνέλωσιν. ὃ καὶ ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις ἐβοήθησε· ἵνα μόνον ἐκφυγὼν ὑπαγορεῦσαι καὶ τὰ ὀλίγα δύνηθῶ· ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔσχατα λυττῶντας, λογισάμενος, ἵνα μήτε ἡ Ἐκκλησία βλαβῇ· καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι· καὶ θάνατοι πάλιν γένωνται, καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἐμαυτὸν τῶν λαῶν μνησθεὶς τοῦ Σωτῆρος λέγοντος. ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς τὴν δὲ τὴν πόλιν, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· ἤδειν γὰρ αὐτοὺς, ἀφ' ὧν ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν Ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲν τοῦ δεινοῦ καὶ κατὰ τῆς ἄλλης φθάσαντας· ὅπου γε οὐδὲ αὐτὸν τὸν κυριακὴν τῆς ἁγίας ἑορτῆς ἠδέσθησαν. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀνθρώπους εἰς φυλακὴν κατεῖρξαν· ὅτε ὁ μὲν Κύριος τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν. ὁ δὲ Γεώργιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι τῷ Σωτῆρι, καὶ θαρρήσαντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασίᾳ, τὸν ἐλεύθερον ἡμέραν τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις, πένθος πεποίηται· οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες ὑφεώρουν δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν· ὁ δὲ Γεώργιος ἴσως ἐντολὰς πλεῖων, τοῦ θεοσεβοῦς, πεισθεὶς ἠνάγκαζε τότε τοὺς Χριστιανοὺς τῇ κακώσει τῶν δεσμῶν. διὰ ταύτας τοίνυν τὰς βίας ὁ ἡγεμὼν ἥρπασε τὰς Ἐκκλησίας· ἁρπάσας, Γεωργίῳ καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις παρέδωκε. καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν τοῦ ἀσεβεῖσθαι γενόμενοι, ἐγκαυχῶνται τῇ ἁρπαγῇ τῶν Ἐκκλησιῶν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαὸς, ἀκληρικοὶ τοῦ Καθολικῆς Ἐκκλησίας βιάσῃ, ἢ κοινωνεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἱρετικῶν νομῶν, ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς Ἐκκλησίας. δὲ καὶ τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς

A ut eadem hora triginta quatuor virgines, & matronæ, item virique ingenui publice flagellis cæderentur, & in vincula conjicerentur, inter quos virginem quandam studiosam literarum, & adhuc Psalterium manibus retinentem, publice flagellari jussit, discerptus est a carnificibus liber, ipsa autem post flagella in carcerem recluſa est. His igitur ad istum modum patratis, ne in reliqvum quidem tempus otium egere, quippe qui in illa alia Ecclesia, in qua ego potissimum per eos dies commorabar, eadem prorsus molientes, furore ipsorum etiam in tem-
B plum immisso, nihil non egere, ut ibi me interceptum de medio tollerent, nec aliter eveniſſet, nisi gratiam Christi propitiam, auxiliaremque mihi expertus fuiſſem, unde ita elapsus, licuit mihi paucula ista ex innumeris mala recensere. Ego enim videns, eos ad extremam rabiem deveniſſe, mecumque rationem iniens, quo ne vel Ecclesia noxam acciperet, aut virgines indigna paterentur, cædesque denuo committerentur, eademque iterum injuria contumeliaque in popu-
C lum incumberet, furtim me populis subduxi, memor verbi Salvatoris nostri: *Si vos persequuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam.* Noveram enim ex his quæ adversus primam illam Ecclesiam perpetraverant, nihil sceleris eos in istam Ecclesiam omissuros, ubi ne ipsam quidem Dominicam diem sanctissimi festi ulla in reverentia habuere, quo minus eo ipso tempore, quo Dominus omnes ex mortis vinculis compedibusque asseruerit, homines ejus Ecclesiæ in vincula conjicerent. Georgius autem cum suis gregalibus, velut bello in Christum susceptо, fretus confisusque præsidis potentia, diem illam liberalem, vindicemque
D servis Christi in luctum & mœrorem vertit. Ethnici contra, oculis animisque malignis diem illum sanctissimum probro afficientes lætitia gestiebant. Georgius vero, credo ex mandatis Eusebii, vinculis compedibusque per id tempus Christianos ad luctum, complorationemque compellebat. Hoc genere violentiæ Præses Ecclesias diripuit, direptasque Georgio & furiosis Arianis tradidit. Ergo rejectitii homines, & summoti ab Ecclesia, in Ecclesiarum direptionibus sibi gratulantur: populis autem Dei & clericis Catholicæ Ecclesiæ ea necessitas inflicta est, ut cum impiis hæreticis Arianis communicent, aut ab introitu Ecclesiæ abstineant. Quin & naucleris aliisque

Matth. x.

marinas navigationes obeuntibus non exigua vis adhibita est a Georgio, dum alios opera præsidis in tormentis habet, alios vero compedibus adstringit, & in carcerem conjicit, ea de causa, ut & ipsius sceleribus metuerent contradicere, & literas ab eo deferendas acciperent. Verum ne ita quidem contentus, quo se nostro sanguine satiaret, induxit crudelissimum præsidem facinorum socium, ut decretum sub populi nomine adversus me odiosissimis verbis descriptum ad pientissimum Imperatorem Constantium mitteret, unde non solum exilium, verum etiam mille mortes expectandas putes. Is autem, qui decretum scripsit, transfuga est nostræ religionis, quippe qui, relictis Christianis, idola Gentium turpiter adoret, qui autem literis istis subscripserunt, Ethnici sunt, & idolorum æditui, atque ipsis juncti Ariani. Et ne multus sim in scribendo, persecutio adest, eaque persecutio, qualis nunquam antea adversus Ecclesiam oborta est. Nam in superioribus persecutionibus, cum quis ad fugam adigeretur, erat, ubi suas partes cum aliis conjungeret, & cum occultaretur, non deerat Baptismatis copia. Hæc autem multa & præsens crudelitas Babyloniorum impietatem æmulatur. Ut enim illi Danielem, ita præclarus iste Georgius, eos, qui domi orationes faciunt, ad præsidem defert, & ministros sacrorum infensissime observat, adeo ut ex ista violentia multi destituti inopia Baptismatis, periclitentur, multique sine visitatoribus ægrotent, & lamententur: acerbiorem sibi calamitatem, quam morbum arbitrantes, populique sacrorum ministris abactis, non ignari impietatis Arianorum, præoptant potius ita ægrotare, & periclitari, quam ut Arianorum manus capitibus suis imponi sustineant. Ut igitur Arianus est Georgius, ita & ab Arianis missus est, eumque nemo in Episcopum postulavit, nisi soli Ariani: ac proinde uti mercenarius & externus gravia & perquam acerba in populos Catholicæ Ecclesiæ: quasi alienos & non sui gregis per Præsidem facit. Ego autem quia jam pridem, cum eum sectatores Eusebii Arianis in Episcopum promovebant, scripto edideram, nemini vestrum, Catholicis Episcopis ignotum eum esse Gregorium, eumque meriro a vobis pro impietate sua excommunicatum esse, & anathema edicto Ecclesiæ proclamatum,

Α τὴν θάλατταν πλέουσιν, οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκε Γεώργιος διὰ τὸ ἡγεμόνος βασανίζων, ἄλλους δεσμοῖς, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβάλλων· ἵνα μήτε αὐτὰ πλέγωσι τὴν παρανομίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβάνωσι. καὶ ἵνα μὴ ἄχρι τούτων ἀρκεθῇ, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵματος ἡμῶν ἐμφορηθῇ, πεποίηκε τὸν ὠμότατον συνεργὸν αὐτοῦ ἡγεμόνα, ψήφισμα ὡς ἐπὶ προσωπεῖον τοῦ λαοῦ καὶ ἐμοῦ γράψαι τῷ ἀσεβεστάτῳ βασιλεῖ Κωνσταντίῳ, ἀπάφθονα ῥήματα περιέχον, ἀφ' ὧν μὴ μόνον ἐξὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν. καὶ ὁμοῦ τὸ ψήφισμα γράψας, ἔστι παβάτης ἐκ Χριστιανῶν, εἰδώλων αἰσχίστων προσκυνῶν· οἱ δὲ συγγράψαντες, Ἐθνικοὶ καὶ νεωκόροι τῶν εἰδώλων, καὶ σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοί. καὶ ἵνα μὴ πολὺς, ἐν τῷ γράφειν γίνωμαι· διωγμός ἐστιν ὁλοῦθα, καὶ διωγμὸς, οἷος οὐδέ ποτε γέγονε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· ὅλως μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διωγμῷ, καὶ φεύγων τις προσήυχετο· καὶ κρυπτόμενος, ἐβαπτίζετο· ἅρπι δὲ ἡ πολλὴ ὠμότης, καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἀθεότητα μεμίμηται. ὡς γὰρ οἱ τότε κατὰ τοῦ Δανιὴλ, οὕτω καὶ ὁ θαυμάσιος Γεώργιος, τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους, διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι· καὶ τοὺς λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παραπέμπει, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης βίας, πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν· πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν ἀποκεπομένων νοσεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, πικρότερον τῆς νόσου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους. τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας διωκομένων, οἱ λαοὶ καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν Β Ἀρειανῶν, αἱροῦνται μᾶλλον ὧδε νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν, ἢ χεῖρας τῶν Ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν· Ἀρειανὸς γάρ ἐστιν ὁ Γεώργιος καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλείς· οὐ γάρ τις αὐτὸν ᾐτήσατο, πλὴν μόνων αὐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς μισθωτὸς καὶ ἀλλότριος δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας λαοῖς, ὡς οὐκ ὄντι ἰδίοις, διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατεργάζεται. ἐπειδὴ γὰρ Γρηγόριον, ὃν πρότερον οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς Καθολικῆς Ἐπίσκοποι ἐπίστασθε, ὡς διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε, τοῦτο

τοῦτο ἕνεκα Γεώργιον νῦν τοῖς αὐτοῖς Ἀρειανοῖς ἀπέσταλκαν. εἶτα ἵνα μὴ καὶ ὕστερον αἰσχύλων ὀνείδεσι, γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο τῇ ἔξωθεν βίᾳ καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῷ Ἐκκλησιῶν κρατήσαντες, δόξωσι ἐκφεύγειν τὴν τῶν Ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ, εἰ μὴ μόνοι οἱ αἱρετικοὶ, καὶ οἱ δι' αἰτίας ἐκβληθέντες, καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρίνονται. τοῦτο δὲ τῷ ὄντι Εὐσεβίου ἐστὶ τὸ δραματούργημα, ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐπάλαι μὲν ἐμελέτων καὶ σωφρονίσθην· νῦν δὲ καὶ ἴσχυσαν πράξαι διὰ τὰς διαβολὰς, ἃς διέβαλον ἡμᾶς βασιλεῖ· ἀμέλει οὐδὲ ὅτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτως ἡμᾶς ἀποστεῖναι ζητοῦσι· καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν, φοβεροὺς ἑαυτοὺς δηκνύουσιν, ὡς πάντας φυγαδεύειν, καὶ θανάτους παρ' αὐτῶν προσδοκᾶν. ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς αὐτῶν τὴν ῥᾳθυμίαν καταπλῆξαι χρὴ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐνδικῆσαι, καὶ ἀγανακτῆσαι τοῖς ὅτως καινοτομηθέντων. εἰ γὰρ πάσχοντός τινος μέλους, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, καὶ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, κλαίειν μετὰ κλαιόντων δεῖ, παρέστης τῆς τηλικαύτης Ἐκκλησίας, ἑνὸς ὄντος, ὡς αὐτὸς πάσχων, ἐνδικείτω τὸ πρᾶγμα. κοινὸς γάρ ἐστιν ὁ Σωτὴρ, ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος· καὶ πάντων εἰσὶ κανόνες, οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι. ἆρα γε εἰ παθεζομένων ὑμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ συναγομένων τὸ λαῶν χωρίς τινος μέμψεως, εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος διάδοχος ἐλελύθει καθ' ἑνὸς ὑμῶν, καὶ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ' ὑμῶν, οὐκ ἂν ἠγανακτήσατε; οὐκ ἂν ἠξιώσατε ἐνδικηθῆναι; διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν ἐστιν· ἵνα μὴ τούτων σιωπωμένων, κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἑκάστην Ἐκκλησίαν, τὸ τοιοῦτο κακὸν διαβῇ, καὶ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται. τὰ μὲν οὖν καὶ τοὺς Ἀρειομανίτας, οἴδατε, ἀγαπητοὶ πολλάκις γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες ἀπεκηρύξατε· οἴδατε δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὡς προεῖπον, τὰ αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας αἱρέσεως, δι' ὧν καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπεβέλευσαν. τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, πικρότερα πολέμων, ἐδήλωσα ὑμῖν· ἵνα καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἱστορίαν μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες, ἐξάρητε τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους τῆς Ἐκκλησίας.

A nec aliam esse causam, cur Georgium iisdem Arianis pro Episcopo mittant, deinde ne denuo ex meis scriptis similia convitia paterentur, barbara, & exotica vi in me coorti, Ecclesias in suam potestatem redegere: ut ita Arianismi suspicionem vitare putarentur. Verum & hic quoque magnopere frustrati sunt. Nemo enim Ecclesiasticorum hominum Georgio se adjunxit, exceptis hæreticis, cæterisque ob crimina sua ab Ecclesia rejectis, illisque item, qui metu præsidis communionem simulant. Hanc tragœdiam cum suis jam olim quidem Eusebius meditatus est: sed nunc ejus dramatis agendi facultatem B per calumnias nactus est, quibus nos apud Imperatorem accusavit. Sed enim ne ita quidem conquiescere potuerunt, ut qui etiam nunc mei cædem quærant, & notis amicisque nostris adeo se terribiles infestosque præbent, ut nemo non metu mortis in exilium fugiat. Verum non ideo de sceleribus eorum formidinem, sed potius indignationem & vindictæ cupidinem concipere debetis, cum hoc novo genere scelerum adversum nos sint usi. Si enim, patiente uno membro, compatiuntur & reliqua membra, & secundum beatum Paulum, flendum est cum flentibus, certe tanta Ecclesia læsa, quisque, quasi ipse læsus esset, ad vindictam se accingere de- C bet. Communis enim omnium Salvator est, qui ab illis blasphematur, & omnium sunt canones, qui ab iisdem violantur. Si vobis in Ecclesia sine ullius querela sedentibus subito per edictum principis successor mitteretur, & talia contra vos designarentur, an id, quæso, sine indignatione toleraturi essetis, an non potius vindicandum censeretis? Est igitur æquum, vestram indignationem commoveri, ne, si ita res silentio transmittatur, paulatim in singulas Ecclesias idem malum propagetur: nostraque disciplina in mercatus & nundinationes abeat. Quod igitur ad D Arianos pertinet, rem vobis compertam dico. Sæpe enim eorum impietatem publice privatimque damnastis, neque ignari estis, qualis sit Eusebius cum suis, ut ante dixi, & quantopere cum Arianis eandem hæresin foveat; quæ res in causa fuit, cur nobis olim insidiatus sit. Porro quæ per eum ejusque socios designata sunt, ea quanto sint acerbiora vel bellicis calamitatibus, ideo meis scriptis ostendi, ut juxta historiam, quam a principio narravi, assumpto zelo, recta tenderetis ad tollendos talium scelerum in Ecclesiam autores.

Certe fratres noſtri Romæ anno ſuperiori infenſi prioribus eorum hominum factis, cum nondum ſcelera iſta acceſſerant, pro ultione ſumenda, Concilium indici celebrarique voluerunt, quod reformidantes Euſebiani Eccleſiam turbarunt, nosque intercipere conati ſunt, ut libere ſine reprehenſore in ſceleribus ſuis pergerent. Quod ſi Epiſcopi illi Romæ tum temporis in hæreticos iras ſumpſere, quanto juſtior graviorque veſtra & ira & indignatio fuerit, cum prioribus maleficiis tantum ſcelerum addiderint: Obſecro vos igitur, ne tanta facinora levia aut negligenda putetis, neve inclytam Alexandrinorum Eccleſiam hæreticorum pedibus obteri conculcarique ſinatis. Certe iſta indignitas rerum in cauſa eſt, quod populi, ſacerdotesque ſeorſum ſine ſynaxibus vivant, taciti quidem ob vim præſidis, animo tamen impietatem Arianorum execrantes. Si igitur aut ipſe Georgius, aut alius quispiam ipſius nomine ad nos ſcribat, ne recipiatis, Fratres, illorum literas, ſed oblatas diſrumpite, eorumque tabellarios, ut impios & ſcelerum adminiſtros, ejicite. Quod ſi formulam pacificatoriam ſcribat, ne illam quoque recipiatis: metu enim præſidis violentiaque Georgii, ad has literas perferendas compulſi ſunt. Ego autem, quia veriſimile eſt, Euſebii gregales de Georgio ſcripturos eſſe, meis literis vos præmonere ſtudui, ut in hoc divino exemplo confirmati, quo delectus rejicitur perſonarum, ſubornatos, ſummiſſosque ab hoc genere hominum, expellatis, qui hoc ipſo tempore Arianorum gratia Judæos, Ethnicosque homines, ad perſecutiones, virginum ſtupra, cædes, Eccleſiarum populationes, incendia, blaſphemias inſtigarunt. Neque enim impius & furioſus Georgius, quod Arianus non ſit, inficiari poterit, cum is, qui literis ejus ſubſcribit, pro documento in contrarium ſit. Ammon enim iſte ejus ſubſcriptor, jam olim a beato Alexandro ante me Epiſcopo, ob multa mala impietatemque ab Eccleſia ejectus eſt. Ob hæc omnia, quæſo, reſcribite, & impios condemnate, ut ſacerdotes, qui hic ſunt, populique orthodoxam veſtram religionem, zelumque veſtrum adverſus malos conſpicientes, de veſtra gaudeant concordi in Chriſtum fide: iſtique ſcelerum in Eccleſiam autores veſtris literis, vel ſero errorem ſuum dedoceantur, & pœnitudine capiantur.

A εἰ γὰρ καὶ πέρυσιν οἱ τῷ Ῥώμῃ ἀδελφοὶ μήπω τότων ἐνομίζοιν, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πρώτων συνόδου ἔγραψαν γενέσθαι ἵνα κἀκεῖνα ἐνδικηθῇ. ὑπὸ δὲ λαβόμενοι οἱ τοῦ Εὐσέβιον, τοῦ φθάσαι διαταράξαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς ἀνελεῖν· ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττωσιν, ἃ βούλονται, καὶ μὴ ἔχωσιν ἐλέγχοντα· * πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι ὀφείλετε, καὶ καταψηφίσασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς πρότερον προσέθηκαν; παρακαλῶ, μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα, μηδὲ ἐπιτρέψητε τὴν εὐαγῆ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν, ὑπὸ αἱρετικῶν καταπατηθῆναι. διὰ ταῦτα δὲ εἰκότως καὶ οἱ λαοί, καὶ οἱ λῃτουργοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἰσι, διὰ μὲν τὰς ἐπαρχείας σιωπῶντες, διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν συνεπόμενοι. ἐὰν οὖν γράφῃ πρὸς ἡμᾶς Γεώργιος, ἢ ἄλλος τις παρ' αὐτοῦ, μὴ δέξησθε, Ἀδελφοὶ, τὰ γράμματα αὐτοῦ· ἀλλὰ σχίσατε, καὶ ὑποπήσατε τοὺς κομίζοντας, ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονηρίας ὄντας διανόους. ἐὰν δὲ τύπον εἰρηνικὸν γράψῃ, μηδὲ ταῦτα δέχησθε· τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομίζουσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ βίας. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς παρὰ Εὐσέβιον γράψειν ὑμῖν, παρ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προυμνήσαι ὑμᾶς ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ Θεοῦ μιμησάμενοι, ἐνδιώξητε τοὺς παρ' αὐτῶν, ὅτι ἐν τοιούτῳ καιρῷ διωγμοὶ καὶ φθοραὶ παρθένων καὶ θανάτους, καὶ ἁρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ πυρκαϊὰν, καὶ βλασφημίας (ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις,) ἕνεκεν Ἀρειομανιτῶν κατεσκάσαν ὑπὸ Ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γραφέν. οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμιμημένος Γεώργιος ἀρνήσηται, ἑαυτὸν εἶναι Ἀρειανὸν, ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμματα. Ἀμμὼν γὰρ οὗτος ὑπογράφων, ἐκπαλαι μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ πρὸ ἐμοῦ Ἐπισκόπου, ἐπὶ πολλοῖς καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας. πάντων δὲ ἕνεκεν, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν θελήσατε, καὶ καταγνῶναι τῶν ἀσεβῶν· ἵνα καὶ νῦν, οἱ μὲν λῃτουργοὶ, οἱ ἐνταῦθα, καὶ οἱ λαοὶ, τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν ὁρῶντες, εὐφραίνωνται ἐπὶ Χριστὸν ὁμοψύχῳ ὑμῶν πίστει· οἱ δὲ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας παρανομήσαντες, μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν ὑμῶν γραμμάτων, κἂν ὀψέ ποτε μεταγνῶναι δυνηθῶσι.

προσείπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν ὑμᾶς, ἐρρωμένους καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν ὁ Κύριος διαφυλάξειεν, Κύριοι ἀληθῶς ποθεινότατοι.

A Salutate eam, quæ apud vos est, fraternitatem: qui mecum sunt fratres vos salutant. Dominus autem vos sanos, nostrique memores conservet, Domini vere desideratissimi.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ καὶ Αντίοχον τοὺς πρεσβυτέρους.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗ καὶ Αντιόχῳ τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

AD JOANNEM ET Antiochum Presbyteros Epistola.

ATHANASIUS JOANNI & Antiocho dilectis & compresbyteris suis in Domino S. P. D.

B

ΧΑΡΗΝ δεξάμενος ὑμῶν καὶ νῦν ἐπιστολὴν, ὅτι μάλιστα ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἐγράψατε· καὶ χάριν ὑμῖν ἔχω, ὅτι ἐδηλώσατε περὶ τῶν ἀδελφῶν, τῶν ἐκεῖ συναγομένων, καὶ περὶ τῶν βουλομένων, προφάσει ζητημάτων, ταράττειν τοὺς ἀκεραίους. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, παραγγελλέτω ὁ Ἀπόστολος, μὴ προσέχειν τοῖς λογομαχοῦσι, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητοῦσιν, ἢ λέγειν τι καινὸν καὶ ἀκούειν. ὑμεῖς δὲ ἔχοντες τὸν θεμέλιον ἀσφαλῆ, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος ὑμῶν, καὶ τὴν τῶν πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογίαν, τοὺς πλέον ἢ ἔλαττον λαλεῖν θέλοντας ἀποστρέφεσθε, καὶ μᾶλλον τῆς τῶν ἀδελφῶν ὠφελείας γίνεσθε, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως δυνηθῶσιν εὑρεθῆναι τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. πάνυ δὲ θαυμάζω τὴν θρασύτητα τῶν τολμώντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ θεράποντος Βασιλείου τοῦ Ἐπισκόπου· ἐκ γὰρ

C

GAUDEO etiam nunc de accepta epistola vestra; maxime autem, quia Hierosolymis missa est, & gratiam habeo, quod significastis de fratribus, illic ad Synaxin convenientibus, & de illis, qui sub prætextu quæstionum, simpliciores turbare volunt. Cæterum de illis præcepit Apostolus, non esse attendendum rixis verborum, aut nova quærentibus, neque studio nova dicendi, audiendive nos oportere teneri. Vos autem cum habeatis firmum fundamentum, qui est Christus Dominus vester, & patrum de veritate confessionem, aversamini illos, qui plus minusve, quam in confessione est, loqui velint, & majorem operam fratrum utilitati impendite in metuendo numine, & servandis præceptis, ut doctrina patrum, & observatione præceptorum, grati Domino in die judicii apparere possitis. Valde autem admiror audaciam eorum, qui non reformidant oblatrare dilecto nostro, & vere DEI famulo, Episcopo Basilio: cum ex

hujusmodi oblatratione deprehendi & convinci possint, quod ne patrum quidem confessionem aut ament, aut amplectantur. Salutate fratres, salutant vos, qui mecum sunt. Opto vos valere in Domino, dilecti & desideratissimi filii.

τοιαύτης φλυαρίας, ἐλέγχεσθαι δυνήσονται, ὡς οὐδὲ τῶν πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὁμολογίαν. προσαγορεύετε τοὺς ἀδελφούς. προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοί. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὔχομαι, Ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι υἱοί.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRIÆ,

AD PALLADIUM Presbyterum, Epistola.

ATHANASIUS DILECTO filio suo Palladio Presbytero, in Domino Salutem.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΡΟΣ ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ πρεσβύτερον ἐπιστολή.

ΑΓΑΠΗΤΩι ΥΙΩι ΠΑΛΛΑΔΙΩι πρεσβυτέρῳ· Ἀθανάσιος ὁ Ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

LUA accepta epistola gavisus sum plurimum, & potissimum ob id, quod ea solito tuo more spirabat orthodoxas opiniones, & quod causam explicabat, cur cum dilecto nostro Innocentio vivas, neque nunc primum, sed jampridem, cum resciveram, tuam prudentiam approbavi. Cum igitur hoc instituto utaris, scribe nobis & significa, & de fratribus, qui isthic sunt: & de inimicis veritatis, quid de nobis cogitent. Sed quod de Monachis Cæsarienſibus significasti, hoc ipsum quoque didici e dilecto nostro Dianio, quod graventur, & resistant dilecto nostro Episcopo Basilio, tibi certe, quod mihi rem indicasti, gratias ago: illis vero, quæ decuit, scripsi, ut veluti filii obsequantur patri: nec iis, quæ ille probat, contradicant. Nam si suspectus esset in negotio veritatis, recte pugnarent: sin autem confidunt, ut omnes confidimus, eum esse gloriam Ecclesiæ,

ΚΑΙ τὴν σὴν μόνον γραφεῖσαν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ἐχάρην μάλιστα, ὅτι σωφρόνως ἔπνεες ὀρθοδοξίας, καὶ τὴν αἰτίαν δὲ, ἣν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Ἰνοκεντίου διάγεις. οὐ πρῶτον νῦν, ἀλλ' ἔκπαλαι μαθὼν, ἀπεδεξάμην σου τὴν εὐλάβειαν. ὅτω τοίνυν πράττων, γράφε καὶ γνώριζε ἡμῖν, πῶς ἐκεῖ οἱ ἀδελφοὶ, καὶ πῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας περὶ ἡμῶν διανοοῦνται. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν Καισαρείᾳ ἐδήλωσας· ἔμαθον δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διανίου, ὡς λυπουμένων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Βασιλείῳ τῷ Ἐπισκόπῳ· σὲ μὲν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα δεδήλωκα· ἵν' ὡς τέκνα ὑπακούωσι πατρὶ, καὶ μὴ ἀντιλέγωσιν, οἷς αὐτὸς δοκιμάζει. εἰ μὲν γὰρ ὑποπτεύοιτο περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο. εἰ δὲ τεθαρρήκασι, τεθαρρήκαμεν δ' καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς Ἐκκλησίας ἐσὶν,

ἀγωνιζόμενον μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ διδάσκων τὰς δεομένας, οὐχρὴ πρὸς τὸν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τιμῇ ἀγαθῇ διὰ συνείδησιν. ἐξ ὧν γὰρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς Διάνιος, μάτην φαίνονται λυπούμενοι. αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς τεθάρρηκα, τοῖς ἀσθενοῦσιν ἀσθενὴς γίνεται ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ. οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν ἀποβλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας διὰ, καὶ τιμῶσι οἰκονομίαν, δοξάζετωσαν τὸν Κύριον, τὸν δεδωκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον Ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἑκάστη χώρα ἔχειν εὔχεται. Σὺ οὖν, Ἀγαπητὲ, θέλησον αὐτοῖς δηλῶσαι, ἵνα ὡς ἔγραψα πεισθῶσι. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὺς συνίσησιν εὐγνώμονας πρὸς πατέρα· τοῦτο καὶ τιμῶ εἰρήνην ταῖς Ἐκκλησίαις διαφυλάξει. ἐρρῶσθαί σε ἐν Κυρίῳ εὔχομαι, Ἀγαπητὲ ἐμέ.

A dum ita decertat pro veritate, & docet eos, qui indigent doctrina, non fas est cum tali homine pugnas conserere, sed amandus potius est ob pium animum. Nam ex iis, quæ cognovi ex dilecto nostro Dianio, nulla de causa eum gravatim ferunt: ipse enim, ut plane mihi persvadeo, infirmus efficitur apud infirmos, ut infirmos lucretur. Dilecti autem fratres nostri respicientes ad scopum ejus, quo ad veritatem tendit, glorificent Dominum, quod talem Episcopum Cappadociæ dederit, qualem singulæ provinciæ sibi optant. Tu autem, Dilecte, velis iis indicare, ut credant, me hæc scripsisse. id enim vos erga patrem benevolentes reddet, & pacem in Ecclesiis conservabit. Opto te in Domino valere, fili dilecte.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΙΟΝ, τὴν Ἐπισκοπὴν Φεύγοντα.

AD DRACONTIUM Episcopatum fugientem, Epistola.

ΑΠΟΡΩ, τί γράψω. ἆρα γὰρ ὡς ἀξιτέμενον μέμψομαί σε; ἢ ὡς τὸ καιρὸν ὁρῶντα, καὶ πτυπτόμενον διὰ τὸν Φόβον τῶν Ἰουδαίων; πλὴν εἴτε ἄλλως, εἴτε ἔτως ἄξιον μέμψεως τὸ ὃ σὲ γεγονὸς, ἀγαπητὲ Δρακόντιε. οὐ γὰρ ἔπεσε λαβόντα σε τὴν χάριν κρύπτεσθαι, οὐδὲ φρόνιμον ὄντα, διδόναι τοῖς ἄλλοις πρόφασεις Φυγῆς. πολλοὶ γὰρ ἀκούσαντες σκανδαλίζονται· οὐχ ὡς ἁπλῶς τοῦτό σε ποιοῦντα, ἀλλὰ συνορῶντα τὸν καιρὸν, καὶ τὰς ἐπικειμένας θλίψεις τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ φοβοῦμαι μὴ διὰ σαυτὸν φεύγων, δι' ἄλλους εὑρεθῇς κινδυνεύων πρὸς τὸν Κύριον.

HÆSITO, quid scribam, an ut recusantem, an ut temporis respectu & Judæorum metu temet abstrudentem incusare debeam: veruntamen sive id ea de causa, sive aliunde proficiscatur, non vocat culpa id, quod agis, Charissime Draconti: non enim fas est, eum, qui hanc gratiam accepit, in occultum abdi, neque prudentis est suppeditare aliis occasiones fugiendi. Multi enim istis auditis scandalizabuntur, quasi istud non temere facias, sed tempora intuearis, ac impendentes Ecclesiæ tribulationes. At vereor, ne dum propter te fugis, propter alios sis in periculo apud Dominum.

Si enim is, qui unum ex pusillis istis scandalizat, præoptare sibi potius debet, molam asinariam collo suo circumdari, & ita demergi, quid de te futurum existimas, tam multis autore scandalorum? Primum enim illa Alexandriæ mira inexpectataque concordia in te deligendo, ob tuum discessum necessario dissipabitur, & Episcopatus hujus loci a multis diripietur: deinde gentiles, qui promiserant, se in tui Episcopatus ordinatione Christianos fore, in gentilitate permanebunt, tua pietate vilipendente gratiam functionemque sibi datam. Quamnam igitur excusationem super istis allegabis? quibus verbis istiusmodi culpas abluere, vel abstergere poteris? Quomodo medeberis per te cadentibus, & scandalizatis? quomodo pacem semel disruptam restaurabis, Dilectissime Draconti? pro gaudio mœrorem, pro consolatione luctum attulisti. Sperabamus enim, nos una tecum consolationem capere: nunc autem te fugientem conspicimus, & ex fuga futurum prospicimus, ut in judicio de eo crimine convincaris, & convictus misere doleas: Et quis tibi, ut Propheta dixit, parcendum putabit? aut quis cum pace ad te redibit, cum videat, fratres, propter quos Christus mortuus est, tua fuga noxam accepisse? Id enim scire oportet, & nequaquam ambigere, te, priusquam ordinabaris, tibi vixisse: ordinatum autem illis vivere, quibus ordinatus es. Et antequam acciperes Episcopi gratiam, nullus te cognoscebat: ex quo autem Episcopus factus es, populi expectant, ut cibum illis feras ex doctrina scripturarum. Cum igitur expectántes isti in esurie sint: tu autem te solum alas, & venerit Dominus Jesus, nosque illi assistamus, quam habebis excusationem, cum viderit ille suas proprias oves esurientes? Si non accepisses denarios, nequaquam ille te incusaverit. Cæterum cum acceperis, eosque infoderis, & in occulto habueris, merito incuset, proferens illa verba, quæ absit, ut audiat tua religiositas: *Oportebat te porrigere denarios meos trapezitis, ut ego veniens ab illis repeterem:* obsecro igitur, ut tibi ipsi & nobis parcas: Tibi ipsi, ut periculum evites: nobis, ne

Luc. 19.

Εἰ γὰρ ὁ ἕνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζων, ἔλοιτ' ἂν μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ περιαθῆναι, καὶ καταποντισθῆναι, τί ἂν πάθοις σὺ, τοσούτοις γινόμενος σκάνδαλον; καὶ γὰρ ἡ ἐκ παραδόξου γνωμένη συμφωνία ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων χώρᾳ, ἐν τῇ σῇ καταστάσει, ἐξ ἀνάγκης χιθήσεται διὰ τὴν σὴν ἀναχώρησιν· καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ δὲ τῆς χώρας αὐτῆς ὑπὸ πολλῶν ἁρπαγήσεται, καὶ πολλῶν, οὐκ ὀρθῶν, ἀλλ' ὧν οἶδας καὶ αὐτός· καὶ ἐθνικοὶ δὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστιανοὶ γίνεσθαι ἐπὶ τῇ σῇ καταστάσει, ὑπομενοῦσιν Ἕλληνες, τῆς σῆς εὐλαβείας ἐξουθενούσης τὴν δοθεῖσαν χάριν. ποία οὖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀπολογία παρὰ σοὶ δοθήσεται; ποίοις ἂν ὀπονίψασθαι καὶ ἀπομάξασθαι λόγοις τὰς τοιαύτας αἰτίας δυνήσῃ; πῶς θεραπεύσεις τοὺς διὰ σὲ πεσόντας καὶ σκανδαλιζομένους; ἢ πῶς μὴ τὸ χιθῆναι τὴν εἰρήνην, συρράψαι ταύτην δυνήσῃ; ὦ Ἀγαπητὲ Δράκοντι· ἀντὶ χαρᾶς, λύπην ἡμᾶς πεποίηκας, ἀντὶ παρρησίας, στεναγμόν. προσεδοκῶμεν γὰρ παρρησίαν ἔχειν σε μεθ' ἡμῶν, καὶ νῦν βλέπομέν σε φεύγοντα, καὶ ὁρῶμεν, ὅτι κρινόμενος μὲν ἐλεγχθήσῃ, κινδυνεύων δὲ μεταμεληθήσῃ. καὶ τίς φείσεται, ὡς ὁ προφήτης εἴρηκεν, ὑπὲρ σοῦ; τίς ἀναπάμψει ὑπὲρ σὲ εἰς εἰρήνην, ὁρῶν τοὺς ἀδελφοὺς, δι' οὓς Χριστὸς ἀπέθανε, βλαβέντας ὑπὸ τῆς σῆς φυγῆς; δεῖ γὰρ εἰδέναι σε καὶ μὴ ἀμφιβάλλειν, ὅτι πρὶν μὲν καταστῆναί σε, σαυτῷ ἔζης, καταστὰς δὲ, οἷς κατέστης· καὶ πρὶν μὲν λάβῃς τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς χάριν, οὐδεὶς ἐγίνωσκέ σε· γνωσθεὶς δὲ λοιπὸν, οἱ λαοὶ προσδοκῶσί σε τροφὴν αὐτοῖς, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διδασκαλίαν· ὅταν τοίνυν οἱ προσδοκῶντες λιμώττωσι, σὺ δὲ σαυτὸν μόνον τρέφῃς, καὶ ἔλθῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡμεῖς τε αὐτῷ παραστῶμεν, ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν, ὁρῶντος αὐτὸς τὰ ἴδια πρόβατα λιμώττοντα; εἰ μὲν γὰρ μὴ εἰλήφεις τὰ δηνάρια, οὐκ ἂν ἐμέμψατό σε λαβόντα καὶ χώσαντα καὶ κατακρύψαντα, μέμψεται δὲ εἰκότως, λέγων ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἃ μὴ γένοιτο, κἂν ἀκοῦσαι τὴν σὴν ἀλάλειαν· ἔδει σε βαλεῖν τὰ δηνάρια μου τοῖς τραπεζίταις ἵνα ἐλθὼν πάγω, παρ' ἐκείνων ἀπαιτήσω παρακαλῶ φεῖσαι σεαυτοῦ καὶ ἡμῶν σαυτοῦ μὲν, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃς· ἡμῶν δὲ, ἵνα μή

λυπηθῶμεν ἐπὶ σοὶ. Φρόντιζε τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ διὰ σὲ πολλοὶ τῶν μικρῶν βλαβῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πρόφασιν λάβωσιν εἰς τὸ ἀναχωρεῖν. εἰ μὲν οὖν τὸν καιρὸν ἐφοβήθης, καὶ καταπλήξας τοῦτο ἐποίησας, οὐκ ἀνδρικὸν τὸ φρόνημα· ἔδει γὰρ τὸν τοῦ Χριστοῦ ζῆλον, ἐν τοῖς τοιούτοις ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς θλίψεσι παῤῥησιάζεσθαι, λέγοντα τὰ τοῦ μακαρίου Παύλου ῥήματα· ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. καὶ μάλιστα, ὅτι ὁ πρέπει τῷ καιρῷ δουλεύειν, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ. εἰ δὲ τῷ Ἐκκλησιῶν ἡ διάταξις οὐκ ἀρέσκει σοι, ὁδὲ νομίζεις τὸ τῆς Ἐπισκοπῆς λειτούργημα μισθὸν ἔχειν, ἀλλὰ καταφρονεῖν δὲ αὐτὰ διαταξαμένου Σωτῆρος πεποίηκας σαυτὸν, παρακαλῶ, μὴ τοιαῦτα λογίζου, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων. οὐ γὰρ ἄξια δράκοντος ταῦτα. ἃ γὰρ ὁ Κύριος διὰ τῶν Ἀποστόλων τετύπωκε, ταῦτα καλὰ καὶ βέβαια μένει, ἢ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν δειλία παύσεται. εἰ γὰρ τὸν αὐτὸν νοῦν εἶχον πάντες, οἷον νῦν ἔχουσιν οἱ συμβουλεύοντές σοι, πῶς ἂν ἐγένου σὺ Χριστιανὸς, Ἐπισκόπων μὴ ὄντων; ἐὰν δὲ καὶ οἱ μετ' ἡμᾶς ἀναλάβωσι τὸν τοιοῦτον νοῦν, πῶς ἂν συστῆναι δυνήσονται αἱ Ἐκκλησίαι; ἢ νομίζουσιν οἱ συμβουλεύοντές σοι μηδὲν εἰληφέναι σε, ὅτι καταφρονοῦσιν; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ψεύδωνται. ὥρα γὰρ αὐτοὺς νομίζειν, μηδὲν εἶναι μηδὲ τοῦ λουτροῦ χάριν, ἐάν τινες τοῦτο καταφρονῶσι. ἀλλ' εἰληφας, ὦ ἀγαπητὲ Δράκοντιε· μὴ ἀνέχου τῶν συμβουλευόντων σοι, μηδὲ ἀπάτα σαυτόν. ἀπαιτηθήσεται γὰρ τοῦτο παρὰ τοῦ δεδωκότος Θεοῦ. ἢ οὐκ ἤκουσας τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος; ἢ οὐκ ἀνέγνως, πῶς μὲν τὸν διπλάσαντα ἀποδέχεται· τὸν δὲ κρύψαντα κατεδίκασε; γένοιτο δὲ ταχέως ἐπανελθεῖν σε, ἵνα καὶ σὺ τῶν ἐπαινουμένων γένῃ· ἢ εἰπὲ, τίνος σε θέλουσιν εἶναι μιμητὴν οἱ συμβουλεύοντές σοι; δεῖ γὰρ ἡμᾶς τὸν σκοπὸν τῶν ἁγίων καὶ τῶν πατέρων πολιτεύεσθαι, καὶ τούτους μιμεῖσθαι· εἰδέναι δὲ, ὅτι τούτων ἀφισάμενοι, ἀλλότριοι καὶ τῆς τούτων κοινωνίας γινόμεθα. τίνα μὲν μιμεῖσθαί σε θέλουσιν ἐκεῖνοι τὸν διακόζοντα καὶ θέλοντα μὲν ἀπολυθῆναι, ὑπεστιθέμενον δὲ καὶ συμβουλεύοντα διὰ τὰς ἰδίας, ἢ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν ἅμα τῷ τὴν οἰκονομίαν ἐγχειρισθῆναι, μὴ φεισάμενον

A ne ſuper te lugeamus. Curam habe tuæ Eccleſiæ, ne per te multi ex puſillis detrimentum accipiant, aliique ex tuo exemplo occaſiones nanciſcantur ſe ſubducendi. Si igitur tempora metuis, & formidine contractus id feciſti, nequaquam illud virilis eſt animi: oportebat enim te ſecundum zelum Chriſti, in iſtiusmodi temporibus ſpecimen tui edere, & potiſſimum in gravioribus circumſtantiis, fiducia libertateque uti, & dicere beati Apoſtoli verba. In omnibus iſtis magnifice vincimus, maxime ea de cauſa, quia non temporibus nos, ſed Deo ſervire condeceat. Quod ſi ordinatio Eccleſiarum tibi non placet, aut nullam omnino mercedem Epiſcopi functioni deſtinatam arbitraris, Servatoremque, qui eam ita inſtituit, contemnis, oro te, ne iſtiusmodi quid in mentem admittas, neque autores iſtiusmodi conſiliorum ſuſtineas. Non enim iſta digna ſunt Draconti. Nam quæ Dominus per Apoſtolos inſtituit, ea & bona ſunt, & ſi maneriſtunt, & fratrum ita meticuloſitas compeſcitur. Quod ſi omnes eandem mentem habuiſſent, qualem nunc habent, qui tibi in conſilio ſunt, quo pacto Chriſtianus factus eſſes, nullis usquam repertis Epiſcopis? Quod ſi vero poſt noſtra tempora iſtiusmodi animos induunt, quomodo poterunt ſtare Eccleſiæ? An opinantur illi, qui tibi in conſilio ſunt, nihil te, quia ipſis hoc vile videtur, in Baptiſmate accepiſſe? Id reſtat ſcilicet, ut nihil exiſtiment gratiam lavacri, ſi qui ſint, qui eam contemnant. Sed revera accepiſti, Dilectiſſime Draconti, neque mihi ſuſtineas iſtiusmodi conſiliarios, neque teipſum fallas. Repetetur enim hoc a Domino, qui tibi dedit. An non audiiſti Apoſtolum loquentem: ne negligas eam, quæ in te eſt, gratiam? An non legiſti, quomodo Deum, qui duplicaverat talentum, approbet & excipiat Dominus: & occultantem condemnet? utinam quamprimum redeas, & fias unus ex collaudatis: Aut dic, cujus te velint tui conſiliarii eſſe imitatorem. Oportet nos ſecundum ſcopum ſanctorum vitam moderari, eosque imitari. Id quoque ſciendum, nos, ſi ab iſtis deficiamus, alienos reddi ab eorum communicatione. Quem igitur iſti te imitari volunt? ambigentemne illum & volentem quidem ſequi, ſed ſuperſedentem, & deliberantem ob ſuos? An beatum Paulum, cui ſimul ac illi hoc miniſterium injunctum fuit, non adhæſit

carni & sanguini? Nam tametsi dixerit: Non sum idoneus, qui vocer Apostolus, agnoscens tamen, quod susceperat, neque ignorans datorem ejus, ut scripsit: *Væ enim mihi est, nisi Evangelizem.* Cæteram ut væ illi est, qui non evangelizat, ita ipse docens & prædicans Evangelium, pro gaudio & corona discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto viro usque ad Illyricum illud prædicare, neque segnescere, neque omittere, quin Romam iret, & in Hispanias ascenderet, ut pro graviori labore, majore frueretur mercede laboris. Gloriabatur se ergo bonum certamen certasse: & certus erat de magna corona, quam accepturus esset. Igitur, Dilecte Draconti, quemnam ista faciens imitaris? huncne, an neminem ex hoc genere? Ego certe & te & meipsum omnium sanctorum imitatores esse vellem. An forsitan ideo tibi consilium suppeditant tui occultandi, quod dixeris jurarisque non futurum, ut stes, si constituaris Episcopus? Istiusmodi enim vocibus audio illos tuas aures circumstrepere, & in ea re se cautos videri velle. Essent illi vere quidem cauti, si ministerio tibi injuncto cautum voluissent. Quod si legissent sacras Scripturas, non citra illas consilium darent. Quin jam tempus est, ut Jeremiam culpent, & magnum illum Mosem accusent, quod ipsorum consilium non audierint, sed Deum veriti officium ministerii perfecerint, & prophetando adimpleverint. Siquidem illi ipsi missi, accipientesque Prophetiæ gratiam, ab initio recusabant quidem, sed tamen postea timuerunt, neque emissorem suum vilipenderunt. Jam igitur, sive sis gracili voce, sive impeditiori lingva, verere semper eum, qui te ita finxit, Deum, sive te nimis juvenem dicas ad prædicationem, metue tamen eum, qui priusquam formareris, noverat te. Quod si verbum locutus es, & verbum sanctis pro juramento est, reminiscere quæso Jeremiæ, quomodo ipse, qui dixerat: *Non nominabo nomen Domini*, postea metuens illum, qui in se erat, ignem, non pro iis, quæ dixerat, fecit, neque ut præoccupatus erat juramento, se in tenebras abdicit, sed veritus mandatorem, suam Prophetiam absolvit. An non audisti, dilecte, quod & Jonas quidem fugerit, eratque, qualis erat, sed tamen postea denuo prophetavit? Ne igitur tibi diversa ab istis consilia propone.

1. Cor. 9.

Jer. 1.

σαρκὶ καὶ αἵματι, εἰ γὰρ λέγω, οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι Ἀπόστολος, ὅμως γινώσκων, ὃ ἔλαβε, καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸν δεδωκότα, ἔγραφεν· οὐαὶ γάρ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. ὥσπερ δὲ τὸ οὐαί μοι οὐκ εὐαγγελιζόμενος, οὕτως διδάσκων καὶ κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον, χαρὰν καὶ στέφανον εἶχε τοὺς μαθητευομένους. διὰ τοῦτο καὶ σπουδὴ τῶν ἁγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττειν καὶ μὴ ὀκνεῖν, μηδὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελθεῖν, μηδὲ εἰς τὰς Σπανίας ἀναβῆναι, ἵνα ὅσον κοπιᾷ τοσοῦτον καὶ μᾶλλον μείζονα ἀπολάβῃ. ἐκαυχᾶτο οὖν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, καὶ ἐθάρρει τὸν μέγαν στέφανον ἀπολήψεσθαι. σὺ οὖν, Ἀγαπητὲ Δράκοντιε, τίνα μιμούμενος τοῦτο ποιεῖς; τοῦτον ἢ τοὺς μὴ τοιούτους; ἐγὼ μὲν εὔχομαί σε καὶ ἐμαυτὸν πάντων τῶν ἁγίων μιμητὴν γενέσθαι· ἢ τάχα τινὲς οἱ διὰ τοῦτο συμβουλεύοντές σοι κρύπτεσθαι, ὡς λόγον καὶ ὅρκον σε δεδωκότος μὴ ἔσεσθαι, ἐὰν καταστᾶῃς· τοιαῦτα γὰρ αὐτοὺς ἀκούω φθέγγεσθαι ταῖς ἀκοαῖς, καὶ δοκεῖν ἐν τούτοις εὐλαβεῖσθαι. ἀλλ' εἰ ἦσαν ἀληθῶς εὐλαβεῖς, ἠυλαβήθησαν ἂν μᾶλλον τὸν ὑπὲρ σοῦ τεθέντα σοὶ Θεὸν τὸ λυσιτελοῦν. εἰ δὲ μὴ ἀγνοήσαντες ἦσαν τὰς θείας γραφὰς, οὐκ ἂν τοιαῦτα συνεβούλευον. ὥρα γὰρ αὐτοὺς καὶ τὸν Ἱερεμίαν καταμέμφεσθαι, καὶ τὸν μέγαν αἰτιᾶσθαι Μωσῆν, ὅτι τὴν τούτων συμβουλὴν οὐκ ἤκουσαν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν φοβηθέντες, τὴν διακονίαν ἐτέλεσαν, καὶ προφητεύοντες ἐτελειώθησαν. καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀποσταλέντες, καὶ λαβόντες ἤδη τὴν τῆς προφητείας χάριν, παρητήσαντο μέν, ἐφοβήθησαν δὲ μὴ ταῦτα, καὶ μὴ ἐξουδένωσαν τὸν ἀποστείλαντα. εἴτε οὖν ἰσχνόφωνος εἶ, καὶ βραδύγλωσσος, ἀλλὰ φοβήθητι τὸν πλάσαντά σε Θεὸν, εἴτε νεώτερον σαυτὸν λέγεις πρὸς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' εὐλαβοῦ τὸν γινώσκοντά σε πρὸ τῆς πλάσεως· εἴτε λόγον δέδωκας· ὁ δὲ λόγος τοῖς ἁγίοις ὡς ὅρκος ἐστί· ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸν Ἱερεμίαν· πῶς καὶ αὐτὸς εἰρηκὼς, ὃ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου, ὕστερον ὃ φοβηθεὶς τὸ ἐν αὐτῷ πῦρ γενόμενον, οὐκέτι, ὡς εἴρηκε, πεπείκει, οὐδὲ ὡς προληφθεὶς τῷ ὅρκῳ ἐκρύβη· ἀλλὰ τὸν ἐξορίσαντα εὐλαβούμενος, τετελείωκε τὴν προφητείαν. ἢ οὐκ οἶδας, Ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ Ἰωνᾶς φεύγων, γέγονε μέν, ὡς γέγονε, μὴ ὢν ταῦτα πάλιν ἐπροφήτευσε; μὴ οὖν ἄλλα παρὰ ταῦτα συμβούλευε.

μᾶλλον γὰρ ἡμῶν οἶδεν ὁ Κύριος τὰ ἡμῶν, καὶ οἶδε, τίσιν ἐγχειρίζῃ τὰς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας. κἂν γὰρ μὴ ἄξιός τις τυγχάνῃ, οὐχ ἵνα μὴ πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἀποβλέπητε, ἀλλὰ τιμὴν διακονίαν ἐκλέγεσθε· ἵνα μὴ πρὸς τῷ βίῳ, καὶ τιμὴν ἐκ τῆς ἀμελείας κατάραν ἀπενέγκηται. ἆρα γὰρ, Ἀγαπητὲ Δράκοντιε, ταῦτα γινώσκων καὶ σωφρονῶν τυγχάνων, οὐ κατανύττῃ τιμὴν ψυχήν; οὐ φρίττεις, μὴ ἀπόληταί τις τῶν ἐγχειρισθέντων σοι; οὐ φλέγῃ, ὡς ἀπὸ πυρὸς ὢν συνῳδότος; οὐ φοβῇ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἐν ᾗ οὐδεὶς τῶν συμβαλλόντων νῦν ἐκεῖ γενήσεται βοηθός; ἕκαστος γὰρ τῶν ἐγχειρισθέντων ἀπαιτεῖται καὶ λόγον ἀποδώσει. τί γὰρ ὤνησε τὸν κρύψαντα τὸ δηνάριον ἡ πρόφασις; ἢ τί ὠφέλησε τὸν Ἀδὰμ εἰρηκότα· ἡ γυνή με ἠπάτησεν; Ἀγαπητὲ Δράκοντιε, εἰ καὶ ἀληθῶς ἀσθενὴς τυγχάνεις, ἀλλὰ λαβεῖν σε τὴν φροντίδα πρέπει, ἵνα μὴ τῆς Ἐκκλησίας ἔρημος τυγχανούσης, οἱ ἐχθροὶ ταύτῃ βλάψωσι, πρόφασιν διδόντες τιμὴν σὴν φυγήν. πρέπει σε ἀναζώσασθαι, ἵνα μὴ μόνους ἡμᾶς ἀφῇς ἐν τῷ ἀγῶνι. πρέπει σε συναμεῖναι, ἵνα μὴ πάντων καὶ τὸν μισθὸν ἀπολάβῃς. ἀπεύδε τοίνυν, Ἀγαπητέ, μηκέτι βραδύνων, μὴ ὃ ἀνέχει σε κωλυόντων, ἀλλὰ τὸ δεδομένον μνήσθητι· καὶ δεῦρο πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀγαπῶντάς σε, τοὺς συμβουλεύοντάς σοι τὰ τῶν γραφῶν, ἵνα καὶ παρ' ἡμῖν προεμφθῇς, καὶ λειτουργῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις μνημονεύσῃς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ Μοναχῶν κατεσάθης, οὐδὲ σὺ μόνος προέστης μοναστηρίου, ἡμῶν δὲ καὶ Μοναχῶν ἠγαπήθης. ἀλλ' οἶδας, ὅτι καὶ Σεραπίων, μοναχός ἐστι, καὶ τόσων μοναχῶν προέστη. οὐκ ἔλαθέ σε, πόσων μοναχῶν πατὴρ γέγονεν Ἀπολλώς. οἶδας Ἀγαθὼν, καὶ οὐκ ἀγνοεῖς Ἀρίστωνα· μνημονεύεις Ἀμμωνίου, τοῦ μετὰ Σαραπίωνος ἀποδημήσαντος· ἴσως δὲ ἤκουσας καὶ περὶ Μαίτου ἐν τῇ ἄνω Θηβαΐδι, καὶ δύνασαι μαθεῖν περὶ Παύλου ἐν τῷ Λατῷ, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. καὶ ὅμως ἕτοιμοι καταστάντες, οὐκ ἀντειρήκασι, ἀλλ' ἔχοντες τύπον τὸν Ἐλισσαῖον, καὶ εἰδότες τὰ κατὰ Ἠλίαν, μαθόντες τε τὰ κατὰ τοὺς μαθητὰς καὶ Ἀποστόλους, ἀντελάβοντο τῆς φροντίδος, καὶ οὐκ ἀπεφρόνησαν τῆς λειτουργίας, καὶ ἔτε χείρους ἑαυτῶν γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καμάτου τὸν μισθὸν προσδοκῶσι. προκόπτοντες καὶ προκόπτειν ἄλλους νουθετοῦντες, πόσους ἀπὸ τῶ

A Melius enim quam nos noſtra novit Dominus, & novit, quibus ſuas commiſſit Eccleſias: quod ſi quis dignus non ſit, ille mihi non ad vitam ſuam, ſed functionem ſuam, miniſterium que reſpiciat, ne ſimul cum vita illa ſua, etiam negligentiæ maledictionem referat. Nunquid igitur, Dilecte Draconti, cum talia legis & prudens ſis, animo compungeris? non curas, ne quis eorum qui tibi commiſſi ſunt, pereat? non ex conſcientia quaſi e flamma inardeſcis? non exhorres diem judicii, in qua nullus eorum, qui tibi nunc conſilia dant, illic tibi opitulator futurus eſt? quisque enim de ſibi commiſſis rationem reddet. Quid enim profuerat illi, qui denarium occultaverat, ſua cauſificatio? Aut quid profuerunt Adamo ſua verba illa: *Mulier me decepit?* Dilectiſſime Draconti, ſi revera ſis imbecillis, ſed tamen curam te ſolicitudinemque ſuſcipere oportet, ne Eccleſiam deſertam inimici lædant, occaſionem ex tua fuga mutuantes. Oportet te accingi, animumque recipere, ne nos ſolos deſtituas in hoc certamine. Oportet te collaborare, ut cum omnibus mercedem accipias. Propera igitur, Dilecte, neque amplius in mora ſis, neque ſuſtine illos, qui te impediunt, ſed reminiſcere ejus, qui tibi hanc functionem injunxit. Huc age te ad nos, qui te diligimus, & ea, quæ ſcripturarum C ſunt, conſulimus, ut a nobis productus, & ſacras functiones in Eccleſiis obiens mentionem precesque pro nobis facias. Neque enim tu ſolus ex Monachis es conſtitutus, neque ſolus Monaſterio præfuiſti, neque ſolus a Monachis dilectus es. Nolti enim Serapionem Monachum eſſe, & quot Monachorum fuerit præfectus. Neque a te ignoratur, quot Monachorum pater fuerit Apollos. Noſti Agathum, neque ignorum habes Ariſtonem. Memor es Ammonii cum Serapione peregre profecti: fortaſſis etiam audiſti de Muite in ſuperiore Thebaide, poteris item reſciſcere de Paulo, qui eſt apud Latos, & de aliis D multis: & tamen illi Epiſcopi conſtituti non contradixerunt, ſed habentes pro exemplari Eliſæum, & conſcii, quid Elias egerit; & eruditi, quid diſcipuli Chriſti, Apoſtolique fecerint, ſuſceperunt hanc curam, neque miniſterium hoc aſpernati ſunt, neque propterea ſeipſis deteriores facti ſunt, ſed & laboris mercedem expectant, proficientes ipſi, aliosque proficere adhortantes. Quot ab

idolis converterunt? quot a furiosa & dæmoniaca consvetudine suis admonitionibus compescuerunt? quot adduxerunt Christo servos? adeo ut qui ista signa conspiciant, admirentur. An quæso non ingens signum, puellam inducere, ut virgo maneat? & adolescentiorem adhuc, ut sit continens? & idololatram, ut Christum agnoscat? Ne igitur impediant Monachi, quasi solus ad hoc e Monachis constituaris, neque una cum illis causificeris, quasi teipso deterior futurus sis: poteris enim etiam melior fieri, si Paulum imiteris, & Sanctorum æmulatio. Nosti enim eos, qui ita creati sunt, dispensatores mysteriorum, rectius secundum scopum sese incitasse ad brabeum supernæ vocationis. Quando autem Paulus contestatus est, & coronam se acceB turum expectavit, nisi cum missus esset ad docendum? Quando Petrus confessus est, nisi cum evangelizabat, & Piscator hominum factus est? Quando Elias assumptus est, nisi cum universam Prophetiam suam adimplesset? Quando in Spiritu dupla obtinuit Elizæus, nisi cum omnibus relictis assectator factus est Eliæ? Cur autem delegit discipulos Servator, nisi in id, ut eos prædicatum emitteret? Quapropter, cum istiusmodi habeas exempla, Dilectissime Draconti, ne dicas, nec dicentibus credas, Episcopatum esse causam peccati, aut quod inde nascantur occasiones delinquendi. C Licebit tibi in Episcopatu esurire, sitire, sicuti Paulo; licebit & vinum non bibere, sicuti Timotheus fecit: & jejunare frequenter, ut Paulus solebat, ut ita secundum illum jejunans, alios sermonibus nutrias: & sitiens abstinendo a potu, aliis docendo potum præbeas: Ne igitur talia objiciant tui consiliarii. Novimus enim & Episcopos jejunantes, & Monachos comedentes: Novimus & Episcopos non bibentes vinum, & Monachos bibentes: Novimus quoque Episcopos signa facientes, & Monachos non facientes. Multi quoque ex Episcopis matrimonia non inierunt, Monachi contra parentes liberorum facti sunt: D quemadmodum viciissim Episcopos filiorum patres, & Monachos generis posteritatem non quæsiviisse, animadvertas: & clericos rursus esuriisse, & Monachos jejunasse. Sic enim licet, & ad eum modum non prohibebitur, sed quisque, ubi volet, decertet: non enim corona pro locis, sed pro factis redditur. Ne igitur sustineas diversa ab his consulentes,

Αειδώλων ἐπέστρεψαν; πόσους ἀπὸ τῆς δαιμονιώδους σωφροσύνης ἔπαυσαν νουθετοῦντες; πόσους παρέσησαν τῷ Κυρίῳ δοῦλους; ὥστε καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ σημεῖα ταῦτα (βλέποντες) θαυμάζειν. ἢ οὐχὶ μέγα σημεῖον κόρην ποιῆσαι παρθενεύειν; καὶ νεώτερον ἐγκρατεύεσθαι, καὶ εἰδωλολάτρην ἐπιγνῶναι τὸν Χριστόν; μὴ τοίνυν κωλυέτωσάν σε μοναχοί, ὡς μόνον ἐκ μοναχῶν καταστάντα, μηδὲ σὺ προφάσιζε, ὡς χείρων σεαυτοῦ ἐσόμενος. δύνασαι γὰρ καὶ καλλίων γενέσθαι μιμούμενος τὸν Παῦλον, ζηλῶν τῶν ἁγίων τὰς πράξεις. οἶδας γάρ, ὅτι οἱ ἅγιοι οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων καταστάντες μᾶλλον καὶ σκοπὸν ἐδίωκον εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. πότε Παῦλος ἐμαρτύρησε, καὶ τὸν στέφανον λαβεῖν προσεδόκησεν, εἰ μὴ ὅτε ἀπεστάλη διδάσκειν; πότε Πέτρος ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὅτε εὐηγγελίζετο, καὶ Ἁλιεὺς ἀνθρώπων γέγονε; πότε Ἠλίας ἀνελήφθη, εἰ μὴ ὅτε πᾶσαν τὴν προφητείαν ἐπλήρωσε; πότε Ἐλισαῖος ἐν Πνεύματι ἔσχε διπλᾶ, εἰ μὴ ὅτε πάντα καταλιπὼν ἠκολούθησε τῷ Ἠλίᾳ; διὰ τί δὲ καὶ ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, εἰ μὴ ἵνα καὶ ἀποστείλῃ; ὅθεν τούτους ἔχων τύπους, Ἀγαπητὲ Δρακόντιε, μὴ λέγε, μηδὲ πείθου τοῖς λέγουσιν ἁμαρτίας εἶναι πρόφασιν τὴν Ἐπισκοπὴν, μηδὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ C ἁμαρτάνειν ἐστίν. ἔξεστι γὰρ καὶ Ἐπίσκοπον ὄντα σε πεινᾶν, καὶ διψᾶν, ὡς ὁ Παῦλος· δύνασαι μὴ πιεῖν οἶνον, ὡς ὁ Τιμόθεος· καὶ νηστεύειν καὶ αὐτὸς συνεχῶς, ὡς ὁ Παῦλος ἐποίει· ἵνα κατ' ἐκεῖνον ὅτως νηστεύων, χορτάζῃς ἄλλους ἐν τοῖς λόγοις, καὶ διψῶν ἐν τῷ μὴ πιεῖν, ποτίζῃς ἄλλους διδάσκων. μὴ οὖν ταῦτα προβαλλέτωσαν οἱ συμβουλεύοντές σοι. οἴδαμεν γὰρ καὶ Ἐπισκόπους νηστεύοντας, καὶ μοναχοὺς ἐσθίοντας. εἴδαμεν καὶ Ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μοναχοὺς δὲ πίνοντας. εἴδομεν καὶ σημεῖα ποιοῦντας Ἐπισκόπους, μοναχοὺς δὲ μὴ ποιοῦντας. πολλοὶ δὲ τῶν Ἐπισκόπων οὐδὲ γεγάμήκασι, μοναχοὶ δὲ πατέρες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ Ἐπισκόπους πατέρας τέκνων, καὶ μοναχοὺς ἐξολοκλήρου γόνου τυγχάνοντας. καὶ πάλιν εἴδαμεν κληρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας. ἔξεστι γὰρ καὶ ὅτως, καὶ ἐκείνως οὐκ ἐκωλύθη, ἀλλὰ πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω. καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδίδοται. σὺ οὖν μὴ ἀνέχου τῶν ἑτέρα τοῖς ταῦτα συμβουλεύοντων,

ἀλλὰ μᾶλλον ἐπείγου· καὶ μὴ μέλλε· μάλιστα ὅτι καὶ ἡ ἁγία ἑορτὴ ἐγγίζει, ἵνα μὴ χωρίς σου οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν ποιήσωσι, καὶ μέγαν κίνδυνον ὑπομείνῃς καὶ σαυτόν. τίς γὰρ αὐτοῖς εὐαγγελίσεται τὸ Πάσχα μὴ παρόντος σου; τίς αὐτοῖς τὴν ἡμέραν ἀναγγελεῖ τῆς ἀναστάσεως κρυπτομένου σου; τίς αὐτοῖς συμβουλεύσει, δεόντως ἑορτάζειν φεύγοντός σου; ὡς πόσοι μὲν ὠφεληθήσονται θαυμάζοντές σε! πόσοι δὲ βλαβήσονται φεύγοντός σου! καὶ τίς ὑπὸ τούτοις ἀποδέξεταί σε; καὶ διὰ τί συμβουλεύσοί σοι μὴ ἀντιλαμβάνεσθαί σε τῆς Ἐπισκοπῆς, αὐτοὶ θέλοντες ἔχειν πρεσβυτέρους; εἰ γὰρ φαῦλος τυγχάνεις, μὴ σωθέντα σοι· εἰ δὲ ὑπιδύεσθαι εἶναί σε ὑπογινώσκουσι, μὴ φθονείτωσαν τοῖς ἄλλοις. εἰ γὰρ τὸ διδάσκειν καὶ ποιῆσαι, πονηρίας ἐστὶν ἁμαρτίας κατ' ἐκείνους, μὴ διδασκέσθωσαν αὐτοί, μηδὲ πρεσβυτέρους ἐχέτωσαν, ἵνα μὴ χείρους ἑαυτῶν γένωνται αὐτοί τε καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτούς. ἀλλὰ μὴ προσέχετε τοῖς τοιούτοις ἀνθρωπίνοις ῥήμασι, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων, καθὰ πολλάκις προεῖπον· πρὸς δὲ μᾶλλον καὶ ὑπέρθου πρὸς τὸν Κύριον, ἵνα τοῦ βάτου αὐτὸ φροντίζοντος, μνημονεύσῃς καὶ ἡμῶν. ταῦτα δὲ γράψειν προεθέμην ἐλθεῖν, τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν Ἱέρακα τὸν πρεσβύτερον, καὶ Μάξιμον τὸν ἀναγνώστην· ἵνα καὶ διὰ λόγων σε προτρέψωνται, καὶ μαθεῖν δυνηθῇς ἐκ τούτου τήν τε διάθεσιν, ὑφ' ἣν ἔχων ἔγραψα, καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἀντιλέγειν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ διατάξει κίνδυνον.

A sed potius propera: & ne lentus sis, maxime quia sanctum festum appropinquat, ne sine te populi hunc festum diem celebrent, magnumque periculum tibi contrahas. Quis enim iis Pascha evangelizabit, si tu absis? quis illis annunciabit diem resurrectionis, si tu lateas? quis illis consilia monstrabit, ut rite ferientur, si tu fugias: o quot utilitatem percipient, te adveniente, quot noxam sentient, te fugiente? Et quis est qui te in talibus factis approbet? Sed quid est, quod tibi autores sunt, ne Episcopatum capessas, cum illi ipsi cupiant habere Presbyteros? Si enim malus es, ne sint socii & gregales tui: Sin B autem te idoneum norunt, ne invideant aliis. Quoniam, si docere & præesse secundum illos causa peccati est, ne ipsi doceantur, aut Presbyteros habeant, ne seipsis pejores evadant cum iis, a quibus edocentur. Verum tu istis humanis vocibus ne intendas, neque sustineas eos, qui ista svadent, quemadmodum sæpius jam dixi. Festina igitur, vel potius ad Dominum convertere, dum curam ipsius ovium geris, etiam nostri memineris: hac de causa dilectos nostros Hieracem Presbyterum nostrum, & Maximum lectorem adhortatus sum istuc ire, ut etiam verbis te invitarent, & ex illis cognoscere C posses, quo cum affectu ista scripserim, & periculum simul, quod tibi imminet, ex ista detrectatione Ecclesiastici ordinis.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΡΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΟΝ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν Ψαλμῶν.

ΑΓΑΜΑΙ σε τῆς ἐν Χριστῷ προαιρέσεως, Φίλε Μαρκελλῖνε· καὶ γὰρ καὶ τὸν παρόντα πειρασμὸν, καίτοι πολλὰ παθὼν ἐν αὐτῷ, καλῶς φέρεις, καὶ τῆς

S. Patris nostri

D ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

AD MARCELLINUM DE INterpretatione Psalmorum, Epistola.

LAUDO tuam in Christo voluntatem, Charissime Marcelline. Nam & præsentem tentationem, quanquam plurima in ea sis passus, bene fers, &

meditationis, devotionisque curam non negligis. Quærens enim ex tuo tabellario, quid post morbum ageres, rescivi, te ut omnibus divinis literis vacare, ita potissimum Psalmorum libellis inhærere, & magna contentione agere, ut sensum, qui in singulis Psalmis est, assequare. Quapropter magnopere amplector te, cum & ego magno desiderio in eundem librum, ut in omnes sacras literas, ferar. Ego igitur cum hoc affectu essem, incidi in senem bene industrium, voloque tibi, quæ ille mihi de sacro Psalterio, quod manu tenebat, sermocinabatur perscribere. (Proba enim mihi illius ratio & credibilis in primis videbatur,) fuere autem hæc ejus verba. Omnis quidem, o fili, apud nos, sive nova sive vetus scriptura, numinis afflatu prodiit, & idonea est ad erudiendum, sub ea forma specieque verborum, qua concepta est, sed tamen præcipua attentione observationeque codex Psalmorum dignus est. Singuli quidem libri suam & propriam suppeditant historiam. Nam quemadmodum Pentateuchus mundi ortum, acta Patriarcharum, & Israelis ex Ægypto emigrationem, ac deinde præcepta legum, Tabernaculi & Sacerdotii ordinem: Ita triteuchus tribuum sortes, & Judicum res gestas, & stirpem Davidis complectitur. Libri quoque Regum, & παραλειπομένων Regum historias continent. Esdras autem liberationem captivitatis, remigrationemque populi, & ædificationem templi recenset. Prophetæ vero de adventu Salvatoris, de præceptis minisque prævaricantium, & satis gentium mentionem faciunt. Psalmorum autem volumen, veluti paradisus, in quo sunt omnia genera lignorum plantata, modulando sua quædam propria inter cantandum ostendit. Nam & quæ sunt Geneseos, decantat decimo nono Psalmo: *Cœli*, inquiens, *enarrant gloriam Dei, & opus manuum ejus annunciat firmamentum.* Et in 24. *Domini est terra, & plenitudo ejus, orbisque terrarum, & omnes incolæ ejus: Ipse super mare fundavit eam.* Nec non & res Exodi, Numerorum & Deuteronomii, pulchre concinnit in 77. Psalmo, & in 104. Psal. & in 105. & in 114. *In exitu*, inquit, *Israelis de*

Psal. 19.

Psal. 24.

Psal. 114.

A ἀσκήσεως σὺκ ἀμελεῖς. πῶς γὰρ ὁ μισθὸς ἀπολήψεται τὸν κόπον; ἔμαθον τοίνυν τὴν ὑπόνοιαν, πῶς ἄρα καὶ μὴ τὴν νόσον διάγεις; ἔμαθον ὡς μὲν πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν, ἔχειν σε τὴν σχολὴν, πυκνότερον δὲ μάλιστα τῇ βίβλῳ τῇ Ψαλμῶν ἐντυγχάνειν· καὶ φιλονικεῖν τὸν ἑπόμενον Ψαλμῷ νῦν εἰσιέναι. καταλαμβάνειν. (καὶ) διὰ τοῦτο τοίνυν ἀποδέχομαί σε, πολὺν ἔχων εἰς τὴν αὐτὴν βίβλον κἀγὼ τὸν πόθον, ὥσπερ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γραφήν. καὶ γὰρ ἔτως ἔχων, συνέτυχόν τινι φιλοπόνῳ γεροντί πόθεν, καὶ βέλομαί σοι, ἔφη ἐκεῖνος κατέχων τὸ ψαλτήριον, ἃ καὶ ἀπέδωκε διηγήσατο, γράψαι. ἔλεγε γὰρ ἔτως· πᾶσα μὲν, ὦ τέκνον, ἡ καθ' ἡμᾶς γραφὴ, παλαιά τε καὶ καινὴ, θεόπνευστός ἐστι, καὶ ὠφέλιμος πρὸς B διδασκαλίαν, ὡς γέγραπται· ἔχει δέ τινα παρατήρησιν τοῖς προσέχουσιν ἡ βίβλος τῶν Ψαλμῶν. ἑκάστη μὲν βίβλος, τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα διανοεῖται καὶ προαγγέλλει, οἷον ἡ Πεντάτευχος, γένεσιν κόσμου, καὶ τῶν πατριαρχῶν τὰς πράξεις, τήν τε ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰσραὴλ ἔξοδον, καὶ μετὰ τῆς νομοθεσίας, τὴν τῆς Σκηνῆς καὶ τῆς ἱερατείας διάταξιν· ἡ τριτάρχου τὴν κληρονομίαν, καὶ τῶν κριτῶν τὰς πράξεις, καὶ γενεαλογίαν τοῦ Δαβίδ· αἱ βασιλεῖαι καὶ αἱ προφητεῖαι, βασιλέων πράξεις. καὶ ὁ μὲν Ἔσδρας, ἀπόλυσιν τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ C ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ, καὶ οἰκοδομὴν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πόλεως. οἱ δὲ Προφῆται, περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ μνήσεις τε τῶν ἐντολῶν, καὶ μέμψεις τὰς τῶν παραβαινόντων, καὶ προφητείας τοῖς ἔθνεσιν. ἡ δὲ βίβλος τῶν Ψαλμῶν, τά τε πάντων, ὡς πάθος ἐν ἑαυτῇ προφυτεύσασα φέρουσα, μελῳδεῖ, καὶ τὰ ἴδια (δὲ) πάλιν ἐπ' αὐτῶν ψάλλοντα, δείκνυσι. τὰ μὲν γὰρ τῆς Γενέσεως, ψάλλει ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ· Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. καὶ ἐν D τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς ἡ οἰκουμένη, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν. τὰ δὲ τῆς Ἐξόδου, καὶ τῶν Ἀριθμῶν καὶ τοῦ Δευτερονομίου, ἅδει καλῶς ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ Ψαλμῷ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τετάρτῳ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πέμπτῳ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ, λέγων· Ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου,

Αἰγύπτῳ, οἴκῳ Ιακὼβ ἐκ λαοῦ βαρβάρου. ψάλλῃ δὲ καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πέμπτῳ τὰ αὐτὰ, λέγων· ἐξαπέστειλε Μωσῆν τὸν δοῦλον αὐτοῦ, Ααρὼν, ὃν ἐξελέξατο ἑαυτῷ, καὶ ἐξαπέστειλε σκότος, καὶ ἐσκότασεν αὐτούς, καὶ μετέστρεψε τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ αὐτῶν βατράχους. ὅλως ὅλον τὸν Ψαλμὸν τοῦτον, περὶ τῶν αὐτῶν ἐστιν εὑρεῖν γεγραμμένον. καὶ τὰ μὲν τῆς ἱερατείας καὶ τῆς σκηνῆς ἀναφέρει ἐν τῷ εἰκοστῷ ἐννάτῳ· ἐνίσπατε τῷ Κυρίῳ υἱοὶ Θεοῦ, ἐνίσπατε τῷ Κυρίῳ υἱοὺς κριῶν. τὰ δὲ τῆς Ναυῆ καὶ τῆς κλήρων, ἐμφαίνει πως ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑβδόμῳ Ψαλμῷ, λέγων· καὶ συνεστήσαντο πόλεις κατοικεσίας, καὶ ἔσπειραν ἀγροὺς, καὶ ἐφύτευσαν ἀμπελῶνας. Ἐπὶ γὰρ τῆς Ναυῆ, διαδέδοται αὐτοῖς ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. λέγων ὁ ἐν τῷ αὐτῷ Ψαλμῷ συνεχῶς· καὶ ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς· συμαίνει τῆς κλήρων τὸ βιβλίον. τότε γὰρ κραξάντων αὐτῶν, ἤγειρε κριοὺς καιροὺς κλήρους, καὶ ἔσωζε τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν θλιβόντων αὐτόν. καὶ τὰ μὲν τῶν βασιλέων, ψάλλῃ πως ἐν τῷ εἰκοστῷ, λέγων· οὗτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· αὐτοὶ συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνορθώθημεν. τὰ δὲ τῆς Εσθηρ ἐν τῷ ἑκατοστῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ τῆς ἀναβαθμῶν ᾄδει· ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών, ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι. καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ εἰκοστῷ πρώτῳ· εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσώμεθα. ἑστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου Ιερουσαλήμ, Ιερουσαλὴμ οἰκοδομουμένη, ὡς πόλις· ἧς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό. ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ, φυλαὶ Κυρίου μαρτύριον τῷ Ισραήλ. τὰ δὲ τῶν προφητῶν, ἑκάστου χεδὸν σημαίνει περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, καὶ ὅτι Θεὸς ὢν, ἐπιδημήσει, ὅτως φησὶν ἐν μὲν τῷ πεντηκοστῷ Ψαλμῷ· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει. ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ σιωπήσεται. ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ ἑπταικαιδεκάτῳ Ψαλμῷ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου Κυρίου. Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ πατρὸς λόγος, ὅτως ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑβδόμῳ ψάλλῃ· ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς· καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῆς διαφθορῶν αὐτῶν. ὁ γὰρ ἐρχόμενος Θεὸς, αὐτός ἐστι λόγος ἀπεσταλμένος. τοῦτον δὲ τὸν λόγον εἰδὼς ὄντα τὸν ἐκ Θεοῦ, ἀδελφωνυμῶν πατρὸς, ἐν μὲν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ,

A *Ægypto, familiæ Jacobi e populo barbaro.* In 105. eadem psallit: *Emisit Mosem servum suum, Aaronem, quem delegerat sibi: Et emisit tenebras, & obtenebravit eos, & convertit undas eorum in sanguinem. Et eructavit terra eorum ranas:* atque omnino omnem istum Psalmum in hoc genere argumenti versari deprehendes. Porro quæ sunt Sacerdotii & tabernaculi, in 29. refert: *Offerte Domino soboles Dei, Offerte Domino soboles arietum.* Itidemque quæ sunt Jesu Nave & Judicum, exhibet quodammodo in 107. Psalmo ad istum modum loquens: *Et condiderunt oppida Coloniarum suarum, & seminaverunt agros, & plantaverunt vineas.* Quandoquidem sub Jesu Nave distributa est illis terra repromissionis, & in eodem Psalmo perpetuo tenore in eodem genere argumenti decurrit: *Et vociferati sunt ad Dominum, dum tribularentur, & ex necessitatibus ipsorum liberavit eos.* Quod ipsum præ se ferunt acta Judicum: *Tunc enim ad clamores illorum, suis quosque temporibus judices excitavit, & servavit populum ab illis, qui eos affligebant.* Ea quoque, quæ Regum sunt, quodammodo in vigesimo psallit: *Isti in curribus, & isti in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur: ipsi autem compediti sunt & ceciderunt, nos contra surreximus, & erecti sumus.* Porro quæ sunt Esdræ 126. graduum decantillat: *Dum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati:* & rursus in 122. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, In domum Domini ibimus. Stabant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, Hierusalem, quæ ædificatur, ut civitas, cujus participatio ibidem est: illuc enim adscenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israeli.* Jam quæ sunt Prophetarum, fere ubique significant, de adventu Salvatoris. Siquidem quod Deus adventurus esset, in quinquagesimo ita profert. *Deus,* inquit, *manifeste veniet, Deus inquam noster, & non in silentio erit.* In Psalmo vero 118. *Benedictus,* inquit, *qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis ex domo Domini, Dominus Deus & apparuit nobis.* Quod autem idem ille *Dominus Deus* sit patris Verbum, in Psalmo 107. suo carmine manifestũ facit: *Emisit Verbum suum & sanavit eos, & liberavit eos a lue ipsorum.* Nam Deus, qui venit, ille ipse est Verbum, quod emissum fuit. Hoc ipsum Verbum, cum agnosceret esse filium Dei, voce patris nominavit,

B C D Psal. 105. Psal. 29. Psal. 107. Ibidem. Psal. 10. Psal. 126. Psal. 122. Psal. 50. Psal. 118. Psal. 107. Psal. 107.

Eructavit, inquiens, *cor meum verbum bonum.* Et rursum in 110. *Ex utero ante Luciferum genui te.* Quid enim aliud ex Deo genitum esse dicas, nisi Verbum & Sapientiam ipsius? Ideoque cum sciret Psalmographus, eum Verbum patris esse, in hanc formam locutus est in tricesimo tertio: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris illius universa potestas eorum.* Neque Christum venturum ignoravit, utpote qui magnifice de ea re mentionem faciat in quadragesimo quinto Psalmo: *Thronus tuus in secula seculorum, sceptrum rectitudinis, sceptrum regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, ideo unxit te Deus oleo exultationis præ consortibus tuis.* Et ne quis opinaretur, eum sub inani spectro adventurum, declaravit, hunc ipsum hominem fore: illumque ipsum esse, per quem omnia sunt condita, cum ita loquatur in 87. Psalmo: *Mater Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus:* ea enim paria sunt cum illo Evangelii: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, &, Omnia per ipsum facta sunt.* Quocirca etiam de Virgine puerpera non ignarus, arcanum illud ipsum silentio non prætermisit, sed ejus rei indicium fecit in 45. Psalmo: *Audi, filia, & vide, inclina aures tuas & obliviscere populi tui, & domicilii patris tui, quoniam desideravit rex formam tuam, quandoquidem ipse est Dominus tuus.* Id rursum simile est dicto Gabrielis: *Salve gratiosa, Dominus tecum:* Et cum mentionem de Christo fecisset, confestim etiam humanam generationem, quæ ex Virgine ortum suum traxit, indicavit, cum inquit: *Audi filia.* Gabriel quidem suo nomine eam Mariam vocat, utpote genere alienus: David autem illam ipsam, ut ex suo semine oriundam, filiam nominavit. Et cum hominem eum futurum codex Psalmorum pronunciasset, consequenter etiam in carne patibilem declaravit. Insidias autem Judæorum prospiciens, ita modulatur in secundo: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Consliterunt Reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, contra Dominum & Christum ejus.* In Psalmo 22. conditionem mortis, ex persona Salvatoris eloquitur: *In pulverem mortis redegisti me, quoniam circumdederunt me canes multi,*

ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. τί γὰρ ἄλλο τις εἴποι γέννημα τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸν λόγον, καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ; τοῦτον γὰρ εἰδυῖα ὄντα λόγον τοῦ πατρὸς ἡ βίβλος τῶν Ψαλμῶν, εἶπεν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ· τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ Χριστὸν ὃ αὐτὸν ἐρχόμενον οὐκ ἠγνόησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα σαφῶς τοῦτο λέγει, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ Ψαλμῷ, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥάβδος τῆς εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἵνα μὴ τις φαντασίαν ἔρχεσθαί τινα αὐλὸν νομίσῃ, σημαίνει τοῦτον αὐτὸν ἄνθρωπον γενησόμενον, καὶ τοῦτον εἶναι, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, λέγων ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ· μήτηρ Σιὼν ἐρεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος ἐγενήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. τοῦτο γὰρ ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. διὰ τοῦτο καὶ τὸ, ἐκ παρθένου γινώσκων, οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' εὐθὺς ἔμφασίν τινα δίδωσιν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ Ψαλμῷ, λέγων· ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου. τοῦτο γὰρ πάλιν ὅμοιον τῷ λεγομένῳ πρὸς τὸν Γαβριὴλ, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. καὶ γὰρ εἰρηκὼς αὐτὸν Χριστὸν, εὐθὺς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν δεδήλωκε, λέγων τὴν ἐκ παρθένου, ἄκουσον, θύγατερ. ὁμοῦ Γαβριὴλ ἐξ ὀνόματος καλεῖ Μαρίαν, ξένον ὢν αὐτῆς κατὰ τὴν γένεσιν. ὁ δὲ Δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυγχάνουσαν αὐτὴν, θύγατερα προσφωνεῖ ταύτην. ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν εἰρηκὼς γενησόμενον, ἀκολούθως καὶ παθητὸν αὐτὸν σημαίνει σαρκί. τὴν δὲ ἐπιβολὴν δὲ τὴν παρὰ τῶν Ἰουδαίων γενομένην ὁρῶσα, ψάλλει ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ· ἵνατί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτῶν. ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ, τὴν ποιότητα τοῦ θανάτου ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρός φησιν, εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με, ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί·

συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. τὸ δὲ τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὀρύττειν, τί ἕτερον ἢ σταυρόν, ὁ λέγων σημαίνει; Ταῦτα πάντα διδάσκων ἔφησιν, ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, δι' ἡμᾶς δὲ ταῦτα πάσχει ὁ Κύριος, καὶ φησὶν ἐν προσώπῳ πάλιν αὐτοῦ, ἐν μὲν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ἐπ' ἐμὲ ἐπεσηρίχθη ὁ θυμός σου· ἐν δὲ τῷ ἑξηκοστῷ ὀγδόῳ, ἃ οὐχ ἥρπαζον, τότε ἀπετίννυον. ὁ γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὢν ἀπέθνησκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἔπασχε, καὶ τὸ καθ' ἡμῶν θυμὸν διὰ τὴν παράβασιν, ἐφ' ἑαυτὸν ἐδέξατο· καὶ λεγόντων μὲν ἡμῶν ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ, Κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ πνεύματος ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην· ὅτι ἐρρύσατο πλουτοῦντα ἐκ χειρὸς δυνάστου, καὶ πένητα, ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός. διὰ τοῦτο, καὶ τὸν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον αὐτοῦ προμηνύει, καὶ λέγει ἐν μὲν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· ἐν δὲ τῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κυρίῳ ἐν φωνῇ σάλπιγγος· τὴν δὲ κάθισιν, ἀπαγγέλλει, καὶ φησὶν ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ἐν δὲ τῷ ἑνάτῳ Ψαλμῷ, προσίθησι καὶ τὴν γλυμμένην ἀπώλειαν τοῦ διαβόλου, καὶ βοᾷ· ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην, ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής. καὶ γὰρ ὅτι καὶ τὴν κρίσιν ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔκρυψεν, ἀλλὰ καὶ κριτὴν αὐτὸν πάντων ἐρχόμενον, προμηνύει, ἐν μὲν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ· ὁ Θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρῖναι τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. ἐν δὲ τῷ πεντηκοστῷ φησι· προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ· καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς κριτής ἐστι. καὶ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ δευτέρῳ· ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ Θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. καὶ μὴν καὶ τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν ἐστιν ἀπ' αὐτῆς μαθεῖν διὰ πολλῶν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἑβδόμου· πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. ἐν δὲ τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ·

A *& conventus malignantium in orbem circumcinxerunt me. Foderunt manus meas, & pedes meos. Enumeraverunt omnia ossa mea: Ipsi vero considerabverunt & inspexerunt me. Diviserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem.* Jam qui manus, pedesque suos perfossos loquitur, quid aliud, quam crucem, loquitur? Omnibus istis traditis, etiam illud adjunxit, Dominum non propter se, sed propter nos passionem subire, dicitque rursus ex persona ejus tum in 88. *In me constitutus est furor tuus:* Tum in 69. *Quæ non rapui, tum luebam.* Non enim, quia culpæ obnoxius erat, mortuus est, B sed pro nobis passus est, iramque contra nos conceptam ob prævaricationem in se sustinuit, ut nos liceret dicere in 138. *Dominus retribuet pro me.* Dicente quoque Spiritu sancto in 72. *Et salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem: Quoniam eripuit mendicum e manibus potentis, & pauperem, cui non erat adjutor.* Ideoque ejus in cœlis adscensum, jam ante denunciat, dicitque in 24. *Attollite portas Principes vestras, & elevamini portæ æternales, & intrabit rex gloriæ.* Porro in 47. *Ascendit*, inquit, *Deus in triumphi* C *acclamatione, & Dominus in voce tubæ.* Ascensionemque ejus refert 110. *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo, sede ad dextram meam: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* In 9. quoque Psalmo, perniciem etiam diaboli addit & clamat: *Sedisti in solio, qui judicas justitiam, increpuisti gentibus, & perit impius.* Quin quod judicium a patre acceperit, ne hoc quidem occultum habuit, sed illum judicem omnium venturum præindicat, tum in 72. ubi inquit: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam filio regis: Ut judicet populum in justitia, & pauperes tuos in judicio:* tum in 50. *Advocabit cœlum ex* D *alto, & terram ad judicandum populum ejus. Et annunciabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est:* & in 82. *Deus stetit in conventu Deorum, in medio deos dijudicat.* Quin & vocationem gentium ex eo didiceris, præsertim & ex 47. *Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis:* & ex 72.

Psal. 88. Psal. 69. Psal. 138. Psal. 72. Psal. 24. Psal. 47. Psal. 110. Psal. 9. Psal. 72. Psal. 50. Psal. 82. Psal. 47.

Psal. 72. *Coram eo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, & adorabunt eum omnes Reges terræ. Omnes gentes servient ei.* Et hæc quidem, inquit, in Psalmis canuntur, quæ in singulis voluminibus annunciantur. Cæterum nec sibi ignotum esse senex ille ajebat, eadem in omnibus scripturis diserte de Salvatore tradi, omnibusque eam esse communem prædicationem, & eundem spiritus concentum. Quemadmodum enim aliarum scripturarum argumenta in Psalmis licet reperire, ita quoque quæ sunt Psalmorum, in aliis reperias. Quippe cum & Moses odam scripserit, & Esaias canat, & Abacuch carmine preces suas faciat. Rursus in singulis libris videas vaticinia, legum præscripta, historias: neque id mirum, cum idem spiritus in omnibus sit & singulis, prout ipsis ille impertitus sit, ut gratiam sibi datam exerceant: sive ea sit prophetia: sive legum tractatio, sive historiæ commemoratio, sive Psalmorum lepor. Jam quia unus & idem spiritus est, ad quem omnes, quotquot sunt, gratiarum divisiones pertinent, ipseque ex natura indivisus est, ideo in se totus & integer est. Sed tamen pro rei instituto, manifestationes & divisiones singulis obveniunt: ac deinde pro præsenti usu unusquisque suæ functioni respondens sermonem suum moderatur, atque hinc est, ut dixi, quod Moses in condendis legibus vaticinetur, & cantet, Prophetæ in prophetando legum jussiones edant, dum ajunt: *Lavamini & mundi estote*, &, *Ablue malitiam cordis tui Jerusalem.* Et aliquando historias conscribant, ut Daniel Susannæ, Esaias Rapsacis & Sennacherib. Eadem ratione etiam Psalmorum volumen, cum proprium quiddam suum habeat in cantione, & quæ in aliis voluminibus obiter dicuntur, ea latissime carmine suo efferat, quemadmodum jam dixi: Edit tamen & ipse legum morumque præcepta, dum inquit: *Quiesce ab ira, & relinque furorem, fac bonum, quære pacem, & persequere eam.* Et aliquando historice refert, quæ spectant ad rationes Jerusalem, & vaticinantur de Salvatore, quemadmodum prædixi. Communis siquidem est istiusmodi gratia Spiritus, & apud omnes eadem, prout usus postulaverit, & spiritus voluerit, impartitur. Plus enim & minus impartiri eam gratiam, in natura spiritus nullam differentiam facit, ubi quisque sine omissione suum munus ministeriumque ad plenum absolvit.

Esa. 1.

Exod. 32.

A ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται Αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσιν. βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ἄδεται, ἃ ἐν ἑκάστῃ τῶν ἄλλων βίβλων προσαπαγγέλλεται. οὐκ ἀγνοῶν ὃ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν γραφῆς τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐξαιρέτως σημαίνεται, καὶ ἔστι τοῦτο κοινὸν πᾶσιν αὐταῖς ἐπάγγελμα, καὶ συμφωνία ἡ αὐτὴ τοῦ πνεύματος. καὶ γὰρ ὥσπερ τὰ τῶν ἄλλων ἐν ταύτῃ δυνατὸν εὑρεῖν, οὕτω καὶ τὰ ταύ- B της, ἐν ταῖς ἑτέραις πολλάκις εὑρίσκεται. καὶ γὰρ Μωσῆς ᾠδὴν γράφει, καὶ ὁ Ησαΐας ᾄδει, ὁ Ἀββακοὺμ προσεύχεται μετ' ᾠδῆς. πάλιν ἐν ἑκάστῃ βίβλῳ ἔστιν ἰδεῖν, καὶ προφητείας, καὶ νομοθεσίας, καὶ ἱστορίας. τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα πᾶσί ἐστι, καὶ κατὰ μέρος τὸ εἰς ἕκαστον γινομένοις αὐτοῦ διαίρεσιν, ἕκαστον τὸ δοθὲν αὐτῷ χάριν διακονεῖ καὶ πληροῖ, εἴτε προφητεία ἐστὶν, εἴτε νομοθεσία, εἴτε ἱστορίας μνήμη, εἴτε τῶν Ψαλμῶν ἡ χάρις. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμά ἐστιν, ὅπερ καὶ αἱ πᾶσαι διαιρέσεις εἰσὶν, αὐτὸ δὲ ἀδιαίρετόν ἐστι κατὰ φύσιν· διάτοι τοῦτο ὅλον μέν ἐστιν ἐν ἑαυτῷ καὶ ὅλῃ τῇ C διανοίᾳ, αἱ φανερώσεις δὲ διαιρέσεις τοῦ πνεύματος, ἑκάστῳ γινόμεναι· καὶ λοιπὸν κατὰ τὴν ὑποκειμένην χρείαν πολλάκις ἕκαστον ὑπηχοῦμεν, διακονεῖ τὸν λόγον· ὅθεν, καθὰ προεῖπον, νομοθετοῦντα τὸν Μωσῆν, προφητεύειν ποτὲ καὶ ᾄδειν, καὶ προφητεύοντας τοὺς προφήτας ἐντέλλεσθαί ποτε· λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε, καὶ, ἀπόπλυνε ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου Ἰερουσαλήμ· καὶ ἱστορεῖν ποτε, τὸν μὲν Δανιὴλ τὰ κατὰ Σουσάνναν τοῦ Ησαΐου τά τε κατὰ Ραψάκην καὶ τὸν Σεναχηρείμ. ὅτως γὰρ καὶ ἡ τῶν Ψαλμῶν βίβλος ἔχουσα τὸ ἴδιον D τῶν ᾠδῶν, ἅπερ ἐν ταῖς βίβλοις διεξοδικῶς εἴρηται, ταῦτα αὐτὴ κατὰ πλάτος φωνεῖ μετὰ μέλους, ὡς εἴρηται. νομοθετεῖ δὲ καὶ αὐτὴ παῦσαι ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλιπε θυμὸν, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθὸν, ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. καὶ ἱστορεῖ γέ ποτε τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Ισραὴλ, καὶ προφητεύει περὶ τοῦ Σωτῆρος, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· κοινὴ μὲν οὖν ταύτη τοῦ πνεύματος χάρις ἐστὶ, καὶ πᾶσιν ἡ αὐτὴ, ὡς ἂν ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καὶ τὸ πνεῦμα βούληται. διαφορὰ γὰρ τοῦ πλείονος καὶ ἐλάττονος ἐν ταύτῃ τῇ χρείᾳ, ὡς ἕκαστος ἀνενδότως τὴν οἰκείαν ἀποπληροῖ καὶ τελείαν διακονίαν

ἡ δέ γε βίβλος τῶν Ψαλμῶν, καὶ ὅτως ἔχει πάλιν τινὰ χάριν ἰδίαν, καὶ θεωρίαν ἐξαίρετον. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις, σὺν οἷς πρὸς τὰς ἄλλας βίβλους ἔχει τὴν σχέσιν καὶ κοινωνίαν, λοιπὸν καὶ ἴδιον ἔχει τοῦτο τὸ θαῦμα ὅτι καὶ τὰ ἑκάστης ψυχῆς κινήματα, τάς τε τούτων μεταβολὰς καὶ διορθώσεις ἔχει διαγεγραμμένας καὶ διατετυπωμένας ἐν ἑαυτῇ· ὥστε τινὰ τῶν βουλομένων, ὡς ἀπὸ εἰκόνος ἐξ αὐτῆς λαμβάνειν καὶ κατανοεῖν, ὅτω τε τυποῦν ἑαυτὸν, ὡς ἐκεῖ γέγραπται. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις βίβλοις, μόνον τις ἀκούσῃ τὸν νόμον προστάττοντα, ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ἃ μὴ δεῖ πράττειν· προφητείας τε καταλάβοι, ὥστε μόνον εἰδέναι τὸ ἐρχόμενον Σωτῆρος· καὶ ἱστορίαις προσέχειν, ἐξ ὧν γινώσκειν δύναται, τὰς τῶν βασιλέων, καὶ τῶν ἁγίων πράξεις. ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν πρὸς τῷ ταῦτα μανθάνειν τὸν ἀκούοντα, ἔτι καὶ τὰ κινήματα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἐν ἑαυτῇ κατανοεῖ καὶ διδάσκεται. καὶ λοιπὸν πρὸς ἃ πάσχει καὶ ἐν ᾧ συνέχεται, δύναται πάλιν καὶ ἐν ταύτης ἔχειν τινὰ εἰκόνα τῶν λόγων, ὥστε μὴ μόνον ἀκούσαντα παρέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ λέγοντα καὶ ποιοῦντα θεραπεύειν τὸ πάθος διδάσκει. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις βίβλοις, κωλυτικοὶ λόγοι, ἀπαγορεύοντες τὰ φαῦλα· ἐν δὲ ταύτῃ πῶς ἀπέχεσθαι δεῖ τετύπωται· οἷον, ὡς ἀγγελμά ἐστι μετανοεῖν· τὸ δὲ μετανοεῖν, παύεσθαι τῆς ἁμαρτίας ἐστίν. ἐνταῦθα δὲ, καὶ πῶς δεῖ μετανοεῖν, καὶ τί χρὴ λέγειν ἐπὶ μετανοίᾳ, τετύπωται, καὶ πάλιν εἴρηκεν ὁ Παῦλος, ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ἐν δὲ τοῖς Ψαλμοῖς, καὶ πῶς δεῖ φέρειν τὰς θλίψεις, καὶ πῶς ἕκαστος δοκιμάζεται, καὶ τίνες οἱ λόγοι τῶν ἐλπιζόντων ἐπὶ Κύριον γέγραπται καὶ κεχάρακται. πάλιν, ἐντολή ἐστιν, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ καὶ τί δεῖ λέγειν εὐχαριστοῦντα, διδάσκουσιν οἱ Ψαλμοί. εἶτα παρ' ἑτέρων ἀκούοντες, ὅσοι θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται, καὶ ἀπὸ τούτων διδασκόμεθα, καὶ πῶς δεῖ φεύγοντας φρονεῖν, καὶ τίνας διωκομένους, καὶ μὴ τὸν διωγμὸν ῥυσθέντας, ποίους δεῖ λόγους προσφέρειν τῷ Θεῷ. εὐλογεῖν παρακελευόμεθα τὸν Κύριον, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ. ἀλλ' ἐν τοῖς Ψαλμοῖς τυπούμεθα, πῶς τε αἰνεῖν δεῖ τὸν Θεὸν, καὶ τίνα ῥήματα λέγοντες ἐξομολογούμεθα πεπόντως. καὶ ἐφ' ἑκά-

A Attamen codex Psalmorum etiam sic quoque peculiarem dotem, & eximium quiddam observatuque dignum in se continet. Nam præterquam, quod cum reliquis voluminibus habitu, rerumque simplicitate convenit, habet etiam illud peculiare miraculum, quod cujusque animi motus, motuumque immutationes & castigationes depictas effigiatasque complectatur, ut singulis inde veluti ab exemplari desumere atque intelligere licitum sit, atque ita se formare, ut inibi scriptum est. In aliis enim libris solum audis legem præcipientem, quid faciendum, quid omittendum. Ex Prophetiis solummodo adventum Christi didiceris, ex historiis acta Regum Sanctorumque cognoveris. Ex libro autem Psalmorum, præterquam quod auditor ista discit, etiam motus sui animi animadvertere potest, ac deinde secundum ea, quæ patitur, & quibus coarctatur, formam verborum decerpere: neque tantummodo illi datur, ut perlegat, verumetiam quid dicendo agendove morbum illum medicetur, invenit. Sunt quidem & in aliis scripturis sententiæ prohibitoriæ, quæ mala vetant, sed in hoc codice, quomodo abstinendum sit a malis, exprimitur: ut edictum alibi est, pœnitentiam agendam esse, & pœnitentiam esse a peccatis abstinere, sed hic, quomodo pœnitentia sit agenda, & quid dicendum sit in pœnitentia, exprimitur. Præclare certe dictum a Paulo: *Tribulatio tolerantiam facit, tolerantia vero probationem, probatio deinde spem, spes porro non pudefacit.* Rom. 5. Sed in Psalmis, quomodo ferendæ sint tribulationes, & quomodo quisque probetur, & quænam sint verba sperantium in Dominum, depictum & expressum ostenditur. Rursus præceptum est ubique in omnibus scripturis, esse Deo gratias agendas, sed quæ dicere oporteat gratias agentem, Psalmi commonstrant. Porro aliunde admonemur, eos, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem toleraturos esse: Ex Psalmis autem instruimur, quid in fugiendo sentire debeamus, & quales persecutores fugiendi sint. Et post liberationem a persecutione, Deo gratias agere jubemur, recte id quidem: sed in Psalmis formamur, quomodo DEO gratias agere oporteat, & quibus verbis recte illi confessiones laudum fecerimus.

Atque ita ubique inveneris sacras istas Odas, secundum nos nostrosque motus motuumque sedationes sese habere. Nam id rursum pro re mira in Psalmis æstimari debet, quod in aliis voluminibus, quæcunque loqvuntur Sancti, aut quibuscunque de rebus loqvuntur, ibi & is, qui ea recitat, nuncii enarratorisque naturam habere videtur, & is, qui audit recitatorem, de aliena, non de sua re mentionem sibi fieri opinatur, recitationeque eatenus in admirationem zelumque adducitur, ut eas imitari velit. Sed qui Psalmorum codicem in manus sumit, ubi de vaticiniis Christi agitur, ea solito more, ut in aliis scripturis fieri solet, admirabundus venerabundusque perlegit: Reliquos vero Psalmos, ubi id non agitur, ita accipit, quasi ibi de rebus ipsius, non de alienis sermo fieret: Et is, qui audit, itidem ut ille, qui legit, compungitur, & ita afficitur Odarum illarum verbis, ac si sua ipsius propria essent. Enimvero evidentiæ causa non gravari debemus idem denuo repetere, idque exemplo divi Pauli Apostoli. Plurima verba Patriarcharum sunt, & propria, & ab ipsis dicta, cum & Moses loquatur, & Deus respondeat: Elias item & Elizæus in monte Carmelo sedentes, Dominum invocent & perpetuo dicant: *Vivit Dominus, in cujus conspectu assisto hodie*; aliorumque sanctorum verba inprimis agant de Christo, & secundo loco, de gentibus & Israelitico populo: fieri tamen nequit, ut Patriarcharum verba, tua dicas: aut quæ Mosis sunt, pro tuis usurpes: aut quæ Abraham loquitur de verna & Ismaele, & magno illo Isaac, tibi tuisque sermonibus vendices, etiamsi eadem necessitate premaris. Nunquam enim, si summo desiderio teneare, in ea verba proruperis, quibus Moses utitur: *Ostende mihi teipsum*: aut rursus in ista: *Si remissurus es illis noxam, remitte. Sin minus, dele me de libro tuo, quem scripsisti*: verba autem ea Prophetarum, quibus ipsi locuti sunt, in carpendo laudandove, quis sibi unquam arrogaverit? aut ista ipsa: *Vivit Dominus, in cujus conspectu consisto*: in suo sermone imitari præsumeret? Quippe cum volventi legentique Bibliorum scripta, satis liqueat, appareatque, ea, quæ legit, sui negotii non esse, sed sanctorum virorum, quæ ipsi in re sua protulerunt: Contra in Psalmis illud miri est, quod qui eos legit, exceptis de Christo gentibusque vaticiniis,

4. Reg. 5.

Exod. 32.

4. Reg. 5.

Ἐγὼ δέ τις ἔτως ἂν ἔυροι τὰς θείας ᾠδὰς, πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὰς ἡμῶν κινήσεις, καὶ παλασάσεις νομίζειν. καὶ γὰρ τοῦτο θαυμάσιον ἐστιν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις βίβλοις, ἃ λέγουσιν οἱ ἅγιοι, καὶ περὶ ὧν λέγουσιν, ταῦτα καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες, περὶ ὧν ἐκεῖνα γέγραπται, ἀπαγγέλλοντές εἰσι· οὔτε ἀκούοντες ἄλλως αὐτὸς ἐκείνους ἡγοῦνται, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ τὰς ἀπαγγελλομένας ὑπ' αὐτῶν πράξεις, ἄχρι θαυμάζειν καὶ ζηλοῦν αὐτὰς, εἰς τὸ μιμεῖσθαι γίνονται. ὁ δὲ βίβλον ταύτην λαμβάνων, τὰς μὲν περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητείας σιωπῇ ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις γραφαῖς θαυμάζων, καὶ προσκυνῶν διεξέρχεται. τὰς δὲ ἑτέρους Ψαλμοὺς, ὡς ἰδίους ὄντας λόγους, ἀναγινώσκει· καὶ ὁ ἀκούων δὲ, ὡς αὐτὸς λέγων, κατανύττεται, καὶ συνδιατίθεται τοῖς τῶν ᾠδῶν ῥήμασιν, ὡς ἰδίων αὐτοῦ ὄντων. σαφηνείας δὲ χάριν οὐκ ὀκνητέον πάλιν, καὶ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν Ἀπόστολον, ἐπαναλαμβάνοντα τὸ αὐτὸ λέγειν. πλεῖσοι λόγοι τῶν Πατριαρχῶν εἰσι, καὶ ἴδιοι παρ' αὐτῶν εἰρημένοι, καὶ Μωσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνατο· Ηλίας τε καὶ Ελισαῖος ἐπὶ τὸ Καρμήλιον ὄρος καθήμενοι, ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ ἀεὶ ἔλεγον, ζῇ Κύριος, ᾧ πάρεσιν ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. οἵ τε τῶν ἄλλων ἁγίων προφητῶν. λόγοι, προηγούμενοι μέν εἰσιν οἱ περὶ τοῦ Σωτῆρος· ἔπειτα δὲ καὶ πλεῖσοι γεγόνασι τοῖς τε ἔθνεσι, καὶ τῷ Ισραὴλ, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἔστε τοὺς τῶν πατριαρχῶν λόγους, ὡς ἰδίους ἄν ποτε εἴποι, ἔστε τολμήσῃ τις μιμεῖσθαι καὶ εἰπεῖν τὰ Μωσέως ἴδια ῥήματα, οὐδὲ τοῦ Αβραὰμ, περὶ τοῦ οἰκογενοῦς καὶ τοῦ Ισμαὴλ, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ μεγάλου Ισαάκ. κἂν ἡ αὐτὴ χρεία τινὰ καὶ ἀναγκὴ καταλάβῃ, τολμήσας ἄν τις ὡς ἴδια εἴποι. ἂν δὲ καὶ συμπάσχοι, καὶ πόθον ποτὲ λάβοι τοῦ μεγαλείου, ἅπαξ ἀνείποι, ὡς Μωσῆς, ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ἄφῃς αὐτοῖς τινὰ ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ ἄφῃς, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας. ἀλλ' οὐδὲ τὰ τῶν προφητῶν τις λαμβάνων, ὡς ἴδια ῥήματα, μέμψαιτ' ἂν· ἐπαινέσαι τούτοις τὰ ὅμοια, οἷς ἐμέμψαντο· ἐπῆνεσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲ τό· ζῇ Κύριος, ᾧ πάρεσιν ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον, μιμήσαιτ' ἄν τις εἰπεῖν, ὡς ἴδιον λόγον· καὶ γὰρ ὁ ἐντυγχάνων ταῖς βίβλοις, φανερόν ἐστιν, ὡς μὴ ἰδίους, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου, καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ δηλωμένου λέγων τοὺς λόγους· τοὺς δέ γε Ψαλμοὺς, τὸ ᾠδάδοξον, μὴ τοὺς περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τοῦ ἔθνους

προφητείας, ὁ λέγων τὰ ἄλλα, ὡς ἴδια ῥήματα λαλῶν ἐστι, καὶ ὡς περὶ αὐτὸ γεγραφέντας αὐτοὺς ἕνας ψάλλῃ, καὶ οὐχ ὡς ἑτέρῳ λέγοντος, ἢ περὶ ἑτέρῳ σημαίνοντας δέχεται, καὶ διεξέρχεται· ἀλλ' ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λαλῶν διατίθεται, καὶ οἷά ἐστι τὰ λαλούμενα, ταῦτα ὡς αὐτὸς πράξας, ἐξ ἑαυτοῦ λαλῶν ἀναφέρει Θεῷ. ἐγὰρ ὡς τὰ τῶν πατριαρχῶν ῥήματα, καὶ τὰ Μωσέως, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, οὐλαβηθήσεται καὶ ταῦτα· τὸν γὰρ φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν, καὶ τὸν παραβάντα ταύτην, ἢ τὴν ἑκατέρου πρᾶξιν, προέχουσιν οἱ ψαλμοί. ἀνάγκη δὲ πάντα ἄνθρωπον ἐν τούτοις συνέχεσθαι, καὶ ὡς φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν, ἢ ὡς παραβάντα αὐτὸν λέγειν, τοὺς περὶ ἑκάστου γεγραμμένους λόγους. καί μοι δοκεῖ τῷ ψάλλοντι γίνεσθαι τοῦτο, ὥσπερ ἔσοπτρον εἰς τὸ κατανοεῖν καὶ αὐτὸν ἐν τοῖς τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κινήματα, καὶ ἕτως αἰσθόμενον ἀπαγγέλλειν αὐτούς. καὶ γὰρ ὁ ἀκούων τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὡς περὶ αὐτοῦ λεγομένῳ τινὶ τῇ ᾠδῇ καταδέχεται· καὶ ἢ ἐλεγχόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατανυγεὶς μετανοήσῃ, ἢ περὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἀκούων, καὶ τῆς εἰς τοὺς πιστεύοντας χαρᾶς μενος χαρίτος τοιαύτης ἀγαλλιᾶν τε καὶ εὐχαριστεῖν ἄρχεται τῷ Θεῷ. ὅτε γοῦν τὸν τριτον ψάλλῃ τις εἰς τὰς ἰδίας θλίψεις συνορῶν, ὡς αὐτοῦ εἶναι νομίζει τὰ ἐν αὐτῷ ῥήματα, καὶ τὸν δέκατον, καὶ τὸν ἑνδέκατον, ὡς τὴν ἰδίαν πεποίθησιν καὶ προσδοκίαν ἐστὶν ἀπαγγέλλων. καὶ τὸν μὲν πεντηκοστὸν πρῶτον, ὡς αὐτός ἐστι τὰ διὰ τῆς μετανοίας αὐτοῦ ῥήματα λέγων. τὸν δὲ πεντηκοστὸν τρίτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν ἕκτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον ὅτε ψάλλῃ ὡς οὐκ ἄλλου διανοούμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ πάσχων, συνδιατίθεται καὶ ᾄδῃ τῷ Θεῷ, ὡς ἰδίους ὄντας τοὺς λόγους τούτους, καὶ ὅλως ὅτου ἕκαστος Ψαλμὸς, ᾠδὴ ἢ πνεύματος εἴρηται ἢ συντέτακται, ὡς ἐν αὐτοῖς, καθὰ πρότερον εἴρηται, τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν κατανοεῖσθαι, καὶ πάντας αὐτοὺς ὡς περὶ ἡμῶν εἰρῆσθαι, καὶ εἶναι αὐτοὺς, ὡς ἰδίους ἡμῶν λόγους· εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν ἡμῖν κινημάτων, καὶ διόρθωσιν τῆς ἰδίας πολιτείας. ἃ γὰρ οἱ ψάλλοντες εἰρήκασι, ταῦτα καὶ ἡμῶν διανοίας τύποι εἶναι καὶ χαρακτῆρες. αὐτὴ δὲ πάλιν ἐστὶ Σωτῆρος ἐστὶν ἡ χάρις. ἄνθρωπος γὰρ δι' ἡμᾶς γενόμενος, τὸ μὲν ἴδιον σῶμα, ὑπὲρ ἡμῶν προέηκεν εἰς θάνατον, ἵνα

A sua se verba in re sua legere opinatur, & quilibet ita psallit, quasi de se ea ipsa, quæ psallit, conscripta essent, non tanquam alius ea diceret, aut de alio dicerentur, ita accipit & perlegit, sed tanquam de seipso sermo fieret, ita mentem suam ad Deum dirigit: neque ista ut Patriarcharum aut Mosis, aliorumque Prophetarum usurpare formidat. Jam cum in Psalmis & prævaricator & observator mandatorum cum suis moribus, studiisque & factis exprimatur, fieri nequit, quin, quotquot ubique sunt mortales, in altero istorum genere contineantur. Atque ita fit, ut ea vel ut prævaricator mandati, vel ut observator legat, quæ ad ipsius indolem actaque pertinere videantur. Atque adeo ut is, qui psallit, ex Psalmis vicem B speculi, usumque habeat, quo & ibi animi sui motus consideret, & considerando verbis confiteatur. Nam qui audit recitantem Psalmos, eosque putat de se loqui, ille aut reprehensus a conscientia compungitur: aut de spe in Deum audiens, deqve retributione credentium, non aliter quam de sua retributione exultat, Deoqve gratias agere incipit. Certe cum tertium Psalmum canit in suas tribulationes intuens, verba ea se pertinere arbitratur. Decimum quoque, & decimum sextum, non aliter, quam si de sua fiducia votisque loqueretur, pronunciat: pari ratione in quinquagesimo primo lector verba C pœnitentiæ ita profert, quasi ille ipse sit, de quo agatur. Rursus in Psalmo 53. & 55. 56. & 141. ita afficitur inter legendum, tanquam ipse & non alius quispiam eas persecutiones sustineret, vócesque eas Deo quasi suas ac proprias accinit. In summa, quilibet Psalmorum ea forma verborum conceptus est a Spiritu sancto, & ita temperatus, ut in illis (quemadmodum antea dictum est) motus affectuum nostrorum animadvertamus, omniaque illa putemus de nobis referri, ac nostramet ipsorum esse verba: unde fit, ut memores nostrorum affectuum, nostra in melius commutemus. Quæ enim in Psalmis canuntur, ea formulæ nosD træ, & exemplaria esse possunt. Sed & hæc gratia est nostri Salvatoris. Homo enim ille propter nos factus, suum corpus pro nobis obtulit in mortem, ut

omnes liberaret a morte. Cæterum cœlestem & probatissimam vivendi rationem nobis ostendere volens, eam in seipso expressam exhibuit; ne quis facile posthac ab inimico circumveniretur, cum possideat, ex ejus de diabolo victoria, certa pignora securitatis, ideoque non solum docuit, sed & fecit, ut & ipsum audiremus loquentem, eumque veluti imaginem formamque intuentes, faciendi exemplar mutuaremur, dum audimus ex eo: *Discite a me, quod mitis sim, & humilis corde.* Neque est, ut quispiam inveniat perfectiorem virtutis disciplinam, quam eam, quam Dominus exhibuit in semetipso: sive enim malorum tolerantiam, sive humanitatem, sive bonitatem, sive fortitudinem, sive misericordiam, sive justitiam spectes, omnia in eo deprehendas, ut nullum ei exemplar ad virtutem desit, qui in humanam Domini vitam oculos intendat. Id cum non lateret Paulum, dixit: *Imitatores mei estote, quemadmodum ego Christi.* Enimvero Ethnici legum conditores, virtutem suam usque ad verba duntaxat prorogarunt, & tantummodo eatenus placent: Dominus autem, ut revera omnium Dominus, curatorque operum suorum, non solum leges verbis suis instruxit, sed & seipsum in exemplar proposuit, ut sciret, qui vellet, sese habere ejus, quod in legibus juberetur, exequendi potestatem. Ideoque & ante suum adventum id in Psalteriis insonuit, ut quemadmodum in seipso perfectam cœlestemque hominis formam ostendit, ita etiam ex Psalmis motus affectusque animorum, quisquis vellet, edisceret posset, inventurus illic uniuscujusque motus remedium & castigationem. Nam si quod & credibile est, & verisimile dicendum est: omnis quidem divina scriptura magistra est virtutis & veræ Fidei: sed tamen liber Psalmorum certam quandam formam tractatumque animorum continet. Ut enim, qui ad Regem literas mittit, certa ratione verba componit, ne extra eam formulam scribens, barbarus rudisque habeatur, ita quoque divinus hic liber, percurrenti volentique cognoscere, qualis nostri Salvatoris in corpore humano conversatio fuerit, liquido eam commonstrat, & in memoriam revocat. Instruuntur igitur istorum Psalmorum lectione affectus, & componuntur in melius, deinde animus eodem magisterio confirmatur.

Matth. 11.

1. *Cor.* 11. *Ephes.* 5.

πάντας ἀπαλλάξῃ τοῦ θανάτου. τὴν δὲ ἀρίστην καὶ δοκιμωτάτην πολιτείαν δεῖξαι θέλων ἡμῖν, ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐτύπωσεν, ὑπὲρ τοῦ μηκέτι τινὰς δύσκολον ἀπατᾶσθαι τοῦ ἐχθροῦ, ἔχοντας πρὸς ἀσφάλειαν ἐνέχυρον, τὴν παρ' αὐτοῦ γνωριζομένην ὑπὲρ ἡμῶν κατ' διαβόλου νίκην· ἵν' ἑκάστου μὲν αὐτοῦ λαλοῦντος, ὡς ἐν εἰκόνι δὲ βλέποντες λαμβάνωμεν παρ' αὐτοῦ τὰ παραδείγματα τοῦ ποιεῖν, ἀκούοντες· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. τελειότερον δὲ εἰς ἀρετῆς διδασκαλίαν οὐκ ἄν τις εὕροι, ἧς ἐτύπωσεν ὁ Κύριος ἐν ἑαυτῷ. εἴ τε γὰρ ἀνεξικακίαν, εἴ τε φιλανθρωπίαν, εἴτε ἀγαθότητα, εἴτε ἀνδρείαν, εἴτε ἐλεημοσύνην, εἴτε δικαιοσύνην, πάντα ἐν αὐτῷ τις εὑρήσει γνώριμα, ὥστε μηδὲν εἰς ἀρετὴν λείπειν τῷ κατανοοῦντι τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦ Κυρίου. τοῦτο γὰρ εἰδὼς ὁ Παῦλος ἔλεγε, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. οἱ μὲν γὰρ παρ' Ἕλλησιν νομοθέται, ἄχρι τοῦ λέγειν, ἔχουσι τὴν χάριν· ὁ δὲ Κύριος, ὡς ἀληθῶς Κύριος ὢν πάντων, καὶ κηδόμενος, ὧν εἰργάσατο, οὐ μόνον νομοθετεῖ, ἀλλὰ καὶ τύπον ἑαυτὸν δέδωκεν, εἰς τὸ εἰδέναι τοὺς βουλομένους, τὴν τούτου ποιεῖν δύναμιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρὸ τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἐνήχησε καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς τοῦτο, ἵν' ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ τὸν τέλειον καὶ ἄνω ἄνθρωπον ἔδειξεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, τὰ κινήματα καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ψυχῶν ὁ βουλόμενος, καταμαθεῖν δύνηται, εὑρίσκων ἐν ἑαυτοῖς καὶ τὴν ἑκάστου κινήματος θεραπείαν τε καὶ διόρθωσιν. εἰ γὰρ δεῖ πιθανώτερον εἰπεῖν, πᾶσα μὲν ἡ θεία γραφὴ, διδάσκαλός ἐστιν ἀρετῆς καὶ πίστεως ἀληθοῦς· ἡ δὲ βίβλος τῶν Ψαλμῶν ἔχει καὶ τὴν εἰκόνα, πῶς τῆς διαγωγῆς τῶν ψυχῶν. ὡς γὰρ ὁ εἰσερχόμενος πρὸς βασιλέα, τυπώσαι καὶ τῷ σχήματι, καὶ τοῖς ῥήμασιν, ἵνα μὴ παρ' αὐτὰ λέγων, ἀπαίδευτος ἐκλη θῇ· ὅτως ἡ θεία βίβλος τὸν ἐπ' ἀρετὴν τρέχοντα καὶ βουλόμενον κατανοῆσαι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐν σώματι πολιτείαν ὑπομιμνήσκει, πρότερον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτω λοιπὸν τυποῖ καὶ διδάσκει, τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς τοιούτοις λόγοις. εἰσὶ μὲν οὖν, ἵνα τοῦτο πρῶτον τῆς βίβλου θεωρήσῃταί τις,

Sunt igitur, ut hoc primum in isto codice obser-

οἱ μὲν, ἐν διηγήματι λεγόμενοι· οἱ δὲ ἐν παραινέσῃ· οἱ δὲ ἐν προφητείᾳ· οἱ δὲ ὡς ἐν εὐχῇ· οἱ δ' ὡς ἐν ἐξομολογήσῃ. καὶ εἰσὶν οἱ ἐν διηγήματι λεγόμενοι, δέκατος ὄγδοος, τεσσαρακοστὸς τρίτος, τεσσαρακοστὸς ὄγδοος, τεσσαρακοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς δεύτερος, ἑβδομηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς ἕκτος, ὀγδοηκοστὸς ὄγδοος, ὀγδοηκοστὸς ἔνατος, ἑνενηκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τρισκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, δεκαπτεῖς. οἱ δ' ἐν εὐχῇ, εἰσὶν ἕκτος, ἑξηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς ἔνατος, ἑνενηκοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος. ὁμοῦ ἕξ. οἱ δὲ ὡς ἐν ἐντυχίᾳ, καὶ εὐχῇ, καὶ δεήσῃ, πέμπτος ἕκτος, ἕβδομος, ἑνδέκατος, δωδέκατος, πεντεκαιδέκατος, εἰκοστὸς τέταρτος, εἰκοστὸς ἕβδομος, τριακοστὸς, τεσσαρακοστὸς τέταρτος, τριακοστὸς ἕβδομος, τεσσαρακοστὸς δεύτερος, πεντηκοστὸς τρίτος, πεντηκοστὸς τέταρτος, πεντηκοστὸς πέμπτος, πεντηκοστὸς ἕκτος, πεντηκοστὸς ὄγδοος, ἑξηκοστὸς, ἑξηκοστὸς τρίτος, ὀγδοηκοστὸς δεύτερος, ὀγδοηκοστὸς πέμπτος, ὀγδοηκοστὸς ἕβδομος, ἑνενηκοστὸς τριακοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, εἴκοσι πέντε. καὶ οἱ μὲν ὡς ἐν ἐντυχίᾳ, καὶ εὐχῇ, καὶ δεήσῃ, καὶ εὐχαριστίᾳ, ἑκατὸν τριακοντακαὶ ἕξ. οἱ δ' ὡς ἐν ἐντυχίᾳ μόνῃ, τρίτος, εἰκοστὸς πέμπτος, ἑξηκοστὸς ὄγδοος, ἑξηκοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς τρίτος, ἑβδομηκοστὸς ὄγδοος, ἑβδομηκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς δεύτερος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς, ὁμοῦ, δώδεκα, καὶ ὁ μὲν ἐν ἐξομολογήσῃ, πεντηκοστὸς εἷς. οἱ δὲ συμπεπλεγμένην ἔχοντες ἐξομολόγησιν, ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς ἑπταικαιδέκατος, ἑκατοστὸς τελειοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς τελειοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, ὀκτώ. ὁ δὲ συμπεπλεγμένην ἔχων ἐξομολόγησιν καὶ διήγησιν μὴ αἰνέσεως, ἑκατοστὸς δέκατος εἷς. καὶ ὁ μὲν ἐν παραινέσῃ ἐστὶ, τριακοστὸς ἕκτος εἷς· οἱ δ' ἐν προφητείᾳ, εἰσὶ, εἰκοστὸς, εἰκοστὸς πρῶτος, τεσσαρακοστὸς τέταρτος, τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἑβδομηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, πέντε

A vetur: Psalmi enarratorii, quidam admonitorii, quidam vaticinatores, quidam in precando supplices, quidam in confessione versantur. Cæterum qui in narrando occupantur, sunt isti, decimus octavus, quadragesimus tertius, quadragesimus octavus, quadragesimus nonus, septuagesimus secundus, septuagesimus septimus, octuagesimus sextus, octuagesimus octavus, octuagesimus nonus, centesimus nonus, centesimus decimus tertius, centesimus vicesimus sextus, centesimus tricesimus sextus, in universum, duodeni numero. Qui autem in precibus votisque occupationem suam habent, sunt isti, sextus, sexagesimus septimus, octuagesimus nonus, centesimus primus, centesimus tricesimus primus, centesimus quadragesimus primus, in universum Psalmi sex. Qui colloquia cum Deo, preces, obsecrationesque complectuntur, sunt hi, quintus, sextus, septimus, undecimus, duodecimus, decimus quintus, vicesimus quartus, vicesimus septimus, tricesimus, tricesimus tertius, tricesimus septimus, quadragesimus secundus, quinquagesimus tertius, quinquagesimus quartus, quinquagesimus quintus, quinquagesimus sextus, quinquagesimus octavus, sexagesimus, sexagesimus tertius, octuagesimus secundus, octuagesimus quintus, octuagesimus septimus, centesimus tricesimus nonus, centesimus quadragesimus, centesimus quadragesimus secundus, in universum 23. Psalmi. Qui autem colloquii, precum, gratiarumque actionis characterem habent, unicus est, nempe centesimus tricesimus octavus. Qui autem solummodo colloquiis constant, sunt hi, tertius, vicesimus quintus, sexagesimus octavus, sexagesimus nonus, septuagesimus tertius, septuagesimus octavus, septuagesimus nonus, centesimus octavus, centesimus vicesimus secundus, centesimus vicesimus nonus, centesimus tricesimus: in universum Psalmi 12. Et qui in sola confessione versatur, unicus est, 51. Qui admixtam habent confessionem sunt hi, nonus, septuagesimus quartus, centesimus quartus, centesimus quintus, centesimus sextus, centesimus decimus septimus, centesimus trigesimus quintus, centesimus trigesimus sextus, in universum octo Psalmi. Qui conjunctam habet confessionem & obsecrationem cum laude, unicus est, nimirum centesimus decimus. Qui autem admonitionem habent, unicus est, nempe trigesimus sextus. Qui vaticinia continent, sunt hi, vigesimus, vigesimus primus, quadragesimus quartus, quadragesimus sextus, septuagesimus primus, in universum quinque Psalmi.

Qui cum vaticinio historiæ quoque speciem habent, centesimus nonus, sed unicus. Adhortatorii autem, & qui præcipiendi argumentum continent, isti censendi sunt, vigesimus octavus, trigesimus secundus, octuagesimus, nonagesimus quartus, nonagesimus quintus, nonagesimus sextus, nonagesimus septimus, centesimus secundus, centesimus tertius, centesimus decimus tertius, in summa decem. Adhortatorii cum cantico, unus est nempe centesimus quadragesimus nonus. Qui porro virtutes in vita describunt, sunt hi, centesimus quartus, centesimus undecimus, centesimus decimus octavus, centesimus vicesimus quartus, centesimus tricesimus secundus, in universum quinque Psalmi. Qui autem laudes celebrant, sunt hi, quadragesimus sextus, centesimus duodecimus, centesimus decimus sextus, centesimus trigesimus quartus, centesimus quinquagesimus quintus, centesimus quadragesimus sextus, centesimus quadragesimus septimus, centesimus quadragesimus octavus, centesimus quinquagesimus, in universum decem. Qui autem gratias agunt, sunt hi, octavus, decimus septimus, vicesimus nonus, tricesimus tertius, quadragesimus quintus, sexagesimus secundus, septuagesimus tertius, octuagesimus quartus, centesimus decimus quintus, centesimus vicesimus, centesimus vicesimus primus, centesimus vicesimus tertius, centesimus vicesimus quintus, centesimus vigesimus octavus, centesimus quadragesimus primus, in universum sedecim Psalmi. Qui autem beatitudinem deprædicant, hi sunt, primus, tricesimus primus, quadragesimus, centesimus undecimus, centesimus decimus octavus, centesimus vicesimus septimus, in universum sex. Est & qui exhibeat alacritatem cum melodia, sed unicus, puta centesimus decimus septimus. Est qui ad fortitudinem instiget, nimirum septuagesimus primus. Sunt qui objurgant impios, & eos, qui sine lege vivunt, nimirum secundus, decimus tertius, tricesimus quintus, quinquagesimus primus, quinquagesimus secundus, in summa quinque. Est qui invocat, quartum dico. Sunt qui calamitates inflictas denunciant, ut septuagesimus nonus, sexagesimus sextus, in summo duo. Sunt qui de Domino gloriantur, vigesimus secundus est, & vicesimus sextus, trigesimus octavus, tricesimus nonus, quadragesimus primus, sexagesimus primus, septuagesimus quintus, octuagesimus tertius, nonagesimus sextus,

καὶ ἀπαγγελτικὸς μὴ προφητείας, ἑκατοστὸς ἕνατος εἷς. προτρεπτικοὶ δὲ ἢ ὡς ᾠδὴν ἐλευθερίαν εἰσὶν, εἰκοστὸς ὄγδοος, τριακοστὸς δεύτερος, ὀγδοηκοστὸς, ἐννενηκοστὸς τέταρτος, ἐννενηκοστὸς πέμπτος, ἐννενηκοστὸς ἕκτος, ἐννενηκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς δεύτερος, ἑκατοστὸς τρίτος, ἑκατοστὸς τρισκαιδέκατος, ὁμοῦ, δέκα. προτρεπτικὸς μὴ ἄσματος ἐλέχθη, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ἕνατος εἷς. καὶ οἱ μὴ διαγράφοντες τὸν ἐναρέτου βίου, εἰσὶν, ἑκατοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς ἑνδέκατος, ἑκατοστὸς ὀκτωκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, πέντε. οἱ ὕμνον ἀπαγγέλλοντες εἰσὶ, τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς δωδέκατος, ἑκατοστὸς ἑπταιδέκατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς, ὁμοῦ, δέκα. καὶ οἱ μὴ δὲ χαριστικοὶ εἰσιν, ὄγδοος, ἐπταιδέκατος, εἰκοστὸς ἕνατος, τριακοστὸς τρίτος, τεσσαρακοστὸς πέμπτος, ἑξηκοστὸς δεύτερος, ἑβδομηκοστὸς τρίτος, ὀγδοηκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς πεντεκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς τρίτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, δεκαέξ. οἱ δὲ μακαρισμὸν ἀναφωνοῦντες, εἰσὶ, πρῶτος, τριακοστὸς πρῶτος, τεσσαρακοστὸς, ἑκατοστὸς, ἑνδέκατος, ἑκατοστὸς ὀκτωκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕβδομος, ὁμοῦ, ἕξ. καὶ ἄλλος διδασκαλικὸς τῆς θυμίας μετ' ᾠδῆς, ἑκατοστὸς ἑπταιδέκατος εἷς. καὶ ὁ μὲν προτρεπτικὸς εἰς ἀνδρίαν ἐστὶν, ἑβδομηκοστὸς πρῶτος εἷς. οἱ δὲ κατηγορητικοὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ παρανόμων, εἰσὶ, δεύτερος, τρισκαιδέκατος, τριακοστὸς πέμπτος, πεντηκοστὸς πρῶτος, πεντηκοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, πέντε. καὶ ὁ μὲν ἐπικλήσεως ἐστὶ, τέταρτος εἷς. οἱ δὲ ἐπαντικὰ ἀπαγγέλλουσι, ὡς ὁ ἑβδομηκοστὸς ἕνατος, ἑξηκοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, δύο. καὶ οἱ μὲν ἐγκαυχήσεως τῆς ἐν Κυρίῳ ἀπαγγέλλοντες λόγους, εἰσὶν, εἰκοστὸς δεύτερος, εἰκοστὸς ἕκτος, τριακοστὸς ὄγδοος, τεσσαρακοστὸς ἕνατος, τεσσαρακοστὸς πρῶτος, ἑξηκοστὸς πρῶτος, ἑβδομηκοστὸς πέμπτος, ὀγδοηκοστὸς τρίτος, ἐνενηκοστὸς ἕκτος,

ἐνενηκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ ἕνδεκα. οἱ δὲ ἐντρεπτικοὶ, εἰσὶ, πεντηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, δύο. καὶ οἱ μὴ μεθ' ὕμνων τὰ ῥήματα λέγουσι, τεσσαρακοστὸς ἕβδομος, ἑξηκοστὸς τέταρτος, ὁμοῦ δύο. οἱ δὲ ἀλαλαγμοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἑξηκοστὸς πέμπτος εἷς. καὶ ἕτερος ὁ ἀλαλαγμοῦ μόνον ῥήματα λέγει, ἐνενηκοστὸς ἔνατος εἷς. τοιαύτης οὖν τῆς διατάξεως οὔσης τῷ Ψαλμῷ, ἔστι λοιπὸν δυνατὸν τοὺς ἐντυγχάνοντας εὑρεῖν ἐν ἑκάστῳ, καθὰ προεῖπον, τὰ κινήματα καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἰδίας ψυχῆς, ὅτως γε πρὸς ἑκάστου τὸν τύπον καὶ τὸν διδασκαλίαν, καὶ τί μὲν λέγων δέεσθαι δύναται τῷ Κυρίῳ· διὰ ποίων ἢ ῥημάτων ἑαυτὸν διορθοῦν δύναται καὶ ἀρέσκειν τῷ Κυρίῳ, ὑπὲρ ἧς μὴ εἰς ἀσέβειαν ἐμπίπλειν τὸν πρὸς τοιαῦτα λέγοντα. καὶ οὐ μόνον πρὸς τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς ἀργοῦ ῥήματος, ἀποδιδόναι λόγον ἔχομεν τῷ κριτῇ. ἂν οὖν μακαρίσαι τινὰ θέλῃς, ἔχεις, πῶς δεῖ καὶ ἐπί τινι, καὶ τίνα λέγειν, τόν τε πρῶτον, πεντηκοστὸν δεύτερον, τεσσαρακοστὸν πρῶτον, ἑκατοστὸν δωδέκατον, ἑκατοστὸν εἰκοστὸν ὄγδοον. ἄντε μέμψασθαι τὴν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλὴν, ἔχεις τὴν δευτέραν ᾠδήν. ἐὰν δὲ διώκῃ πρὸς τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλοὺς ἔχῃς τοὺς ἐπανάστας καὶ σοῦ, λέγε τὸν τρίτον Ψαλμόν. εἰ δὲ καὶ ὅτως θλιβόμενος ἐπικαλέσῃ τὸν Κύριον, καὶ εἰσακουσθεὶς θέλῃς εὐχαριστεῖν, ψάλλε τὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρεσκαιδέκατον. καὶ ἐὰν θλίτῃς πονηρευομένους βλέπων ἐνεδρεύειν θέλοντας, ἐνωτίζεσθαί σου θέλῃς τὴν εὐχὴν, ψάλλε πρωὶ τὸν πέμπτον. ἀιθανόμενος δὲ ἀπειλῆς τῆς πρὸς τοῦ Κυρίου, ἐὰν διὰ τοῦτο παρατηρῶμεν σεαυτὸν βλέπῃς, δυνάσαι λέγειν τὸν ἕκτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν ὄγδοον. ἐὰν δὲ καὶ βουλεύωνταί τινες κατὰ σοῦ, ὡς ὁ Ἀχιτόφελ τοῦ Δαβὶδ, καὶ τοῦτό σοι ἀπαγγέλῃ τις, ψάλλε τὸν ἕβδομον, καὶ θάρρει τῷ ῥυσαμένῳ σε Θεῷ. βλέπων δὲ τὴν παντοχοῦ χάριν τοῦ Σωτῆρος ἐπτεταμένην, καὶ σωθὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν προσφωνεῖν θέλῃς τῷ Κυρίῳ, τὸν ὄγδοον ψάλλε. εἰ δὲ πάλιν ἅσαι θέλῃς πεντηκόντιον εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ,

A nonagesimus octavus, 151. in universum undecim. Quid adhortatorii argumenti sunt, sunt isti, 57. 81. in universum bini. Jam qui cum hymnis verba faciunt, sunt isti, 47. 64. in universum duo. Qui jubilationem & resurrectionem tractet, sexagesimus quintus est, unicus numero. Rursus qui solum verba jubilationis affert, nonagesimus nonus. Cum igitur Psalmi tali ordine dispositi sint, licitum est lectori in singulis invenire (quemadmodum dixi) motiones statumque sui animi, atque ita in singulis rebus formam disciplinamque adhibere, ut seligat, quibusnam verbis Deo placeat, & quibus dictis se ad emendationem instruat, Deoque gratias agat, ne si aliter verba concipiat, in impietatem delabatur. Non enim solum de operibus, sed de omni verbo otioso, ratio nobis coram judice Deo reddenda est. Si igitur beatitudinem alicujus deprædicare velis, habes, quomodo id oporteat fieri, & de quo, & ad quem ea verba dicenda sint, ex Psalmo primo. *Beatus vir, qui non abiit:* & tricesimo secundo: *Beati, quorum remissa sunt peccata:* & 41. *Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem:* & 112. *Beatus vir, qui timet Dominum:* & 128. *Beati omnes, qui timent Dominum.* Quod si reprehendere velis Judæorum adversus Christum insidias, habes secundam Odam: *Quare fremuerunt gentes*, quod si insectatores Judæorum pateris, multique sint, qui in te insurgant, 3. Psalmum pronunciabis: *Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me?* Sin autem etiam sic tribulatus invocasti Dominum, & quoniam exaudivit te, gratias illi agere destinas, canito illi Psalmum quartum: *Cum invocarem:* & 114. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.* Quod si ad malitiosorum insidias respicias, preces tuas ad aures Domini pervenire cupiens, mane tibi concinendus est quintus Psalmus: *Verba mea auribus percipe.* Si Domini minas sentis, ac proinde te perturbatum vides, opportunum erit, si dicas 6. *Domine, ne in furore tuo arguas me:* & 38. *Domine, ne in furore tuo arguas me, quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.* Quod si tibi aliqui insidias nectunt, quemadmodum Achitophel Davidi, cantabis 7. Psalmum: *Domine, Deus meus, in te speravi*, & confide in Deo, qui liberabit te. Quod si intuens gratiam Dei ubique diffusam, & restitutum saluti genus humanum, ac proinde Dominum salutare velis, cantabis octavum: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Quod si rursum agendo Domino gratias,

Psal. 1. Psal. 31. Psal. 41. Psal. 112. Psal. 128. Psal. 2. Psal. 3. Psal. 4. Psal. 114. Psal. 5. Psal. 6. Psal. 38. Psal. 7. Psal. 8.

vindemiale carmen, sive pro torculatoribus modulari statueris, habes rursum eundem illum octavū ad id idoneum, *Domine Dominus noster:* & octogesimum primum, Psal. 81. *Exultate Deo Salvatori nostro.* Jam super hoste confecto, conservataque creatura, non in te glorificans, sed ad filium Dei respiciens, cujus virtute id efficitur, nonum Psal. 9. Psalmum recitabis, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Quod si quis te metu conturbare studeat, habe tu ipse fiduciam in Domino, & cane undecimum Psalmum: Psal. 11. *In Dominum confido, quomodo dicitis animæ meæ,* &c. Cum videas multorum superbiam & malitiam ita exuberantem, ut nihil sancti in terris fiat, refuge ad Dominum, Psal. 11. & canta undecimum Psalmum, *Salvum me fac Domine.* Quod si diuturnæ sint inimicorum insidiæ, ne desperes, quasi oblivioni traditus a Domino, sed invoca Dominum, canens vigesimum septimum, Psal. 27. *Dominus illuminatio mea & salus mea* &c. Quod si audias male loquentes de providentia Dei, ne te consocies eorum impietati, sed ad Dominum te conferens, recita Psal. 52. decimum tertium Psalmum, & 52. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Quod si postmodum discere concupiscis, qualis sit civis regni cœlorum, cantabis decimum quintum Psalmum: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Precibus tibi opus est propter adversarios, eosque, qui circumdant animam tuam, cane decimum Psal. 17. septimum: *Exaudi, Domine, justitiam* Psal. 86. *meam:* & 86. *Inclina Domine, aurem tuam:* & Psal. 88. 88. *Misericordias Domini in æternū cantabo:* & centesimum quadragesimum primum: Psal. 142. *Domine clamavi ad te, exaudi me.* Jam si scire concupiscas, quomodo Moses oraverit, Psal. 90. habes 90. *Domine refugium factus es nobis.* Incolumis evasisti ab hostibus tuis, & liberatus es ab eis, qui te persequebantur, Psal. 18. cantabis 18. Psalmum: *Diligam te, Domine, fortitudo mea.* Miraris naturæ ordinem, & providentiæ in eam dotes, legisque sacrosanctæ præcepta, canta tu mihi decimum nonum: *Cæli enarrant gloriam* Psal. 19. *Dei:* & 23. Videns afflictos, consolare eos, orans pro eis, recitaque illis verba 20. Psal. 23. Psalmi, *Exaudiat te Dominus in die tribulationis tuæ.* Si vides, te pasci a Domino & feliciter dirigi, gratulabundus ob hoc, Psal. 20. cane Psalmum 23. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Si inimici tibi imminent, tu tamen erige animum ad Dominum, & dic vicesimum quintum: *Ad te* Psal. 25. *levavi animam meam:* & videbis, inimicos frustra agere. Expectant inimici te manibus, nulla alia re quam sanguine plenis, studentque te interficere, ne deferas homini judicium, suspecta enim sunt omnia humana,

A ἔχῃς αὐτὸν τὸν ὄγδοον, καὶ ὀγδοηκοστὸν πρῶτον. Ἐπὶ δὲ τῷ κατηργῆσθαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ σεσῶσθαι τὴν κτίσιν, μὴ καυχώμενος ἐπὶ σαυτῷ ἀλλ' ἰδὼν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦτο κατορθώσαντα, λέγε τὸν εἰρημένον ἔνατον Ψαλμόν. καὶ ἐὰν εἰς δειλίαν σέ τις παράγειν ἐθέλῃ, ἔχε σὺ τὴν πεποίθησιν ἐπὶ Κύριον, καὶ ψάλλε τὸν ἑνδέκατον. ὅταν δὲ τὴν τῶν πολλῶν ὑπερφάνειαν εἰδῶς καὶ πλεονάζουσαν τὴν κακίαν, ὥστε μηδὲν ὅσιον ἐπ' ἀνθρώποις γίνεσθαι, κατάφυγε σὺ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ λέγε τὸν ἑνδέκατον. εἰχρονιζούσης δὲ τῆς ἐπὶ B τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς, μὴ ὀλιγώρει, ὡς ἐπιλησθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ πρόσκαλέ τὸν Κύριον, ᾄδων τὸν εἰκοστὸν ἕβδομον. ἐπεὶ δ' ἂν δὲ βλασφημούντων τινῶν καὶ τῆς προνοίας ἀκούσῃς, μὴ κοινώνει μὲν αὐτῶν τῇ ἀσεβείᾳ, ἐντυγχάνων δὲ τῷ Θεῷ, λέγε τὸν τρισκαιδέκατον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν δεύτερον. καὶ λοιπὸν εἰ θέλῃς μαθεῖν, ὁποῖός ἐστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πολίτης, ψάλλε τὸν τεσσαρακαιδέκατον. προσδυσχεῖς σοι χρεία διὰ τὰς ἀνθεστηκότας σοι, καὶ προσέχοντάς σου τὴν ψυχὴν, ᾄδε τὸν ἑπτακαιδέκατον καὶ ὀγδοηκοστὸν ἕκτον καὶ ὀγδοηκοστὸν ὄγδοον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρα- C κοστὸν πρῶτον. ἀλλὰ θέλεις μαθεῖν, πῶς Μωσῆς προσηύξατο, ἔχεις πρῶτον ἐννηκοστόν. ἀλλ' ἐσώθης ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ ἐρρύσθης ἀπὸ τῶν διωκόντων σε, ᾄδε καὶ σὺ τὸν ἑπτακαιδέκατον. θαυμάζεις τὴν τῆς κτίσεως τάξιν, καὶ τὸν εἰς αὐτὴν τῆς προνοίας χάριν, τά τε νόμιμα τὰ ἱερὰ προστάγματα, ψάλλε τὸν ὀκτωκαιδέκατον, καὶ τὸν εἰκοστὸν τρίτον. θλιβομένους ὁρῶν, προσκαλεῖ τούτους ὑπερβαλλόμενος καὶ λέγων αὐτοῖς, τὰ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ Ψαλμῷ ῥήματα. ὁρᾷς σεαυτὸν ποιμαινόμενον καὶ διοδεύμενον πρὸς τὸ D Κυρίου, χαίρων καὶ ἐπὶ τούτῳ, ψάλλε τὸν εἰκοστὸν τρίτον. οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ σε, ἀλλὰ σὺ ἐπαίρων τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν Θεὸν, λέγε τὸν εἰκοστὸν πέμπτον, καὶ ὄψει τοὺς ἀνομοῦντας διαπεπτωκότας. ἐπιθυμοῦσιν οἱ ἐχθροὶ, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὰς χεῖρας ἔχοντες αἱμάτων πλήρεις ζητοῦντές σε ἀπολέσαι, μὴ δῶς ἀνθρώπῳ τὸ κρίμα· ὑποπτα γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα

ἀλλ

ἀλλὰ τὸν Θεὸν κριτὴν ἀξίωσον γενέσθαι μόνον· A
οὗτος γὰρ κριτής. λέγε τὸν εἰκοστὸν ἕκτον, καὶ τὸν τριακοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν τεσσαρακοστὸν τρίτον. ἐὰν δὲ καὶ τραχύτερόν σοι ἐπιθῶνται, καὶ πληθὼς παρεμβολαὶ γένωνται οἱ ἐχθροὶ, καταφρονοῦντες ὡς μήπω σοῦ χρισθέντος, καὶ διὰ τοῦτο πολεμεῖν σε θέλοντες, μὴ πτήξῃς, ἀλλὰ ᾄδε τὸν εἰκοστὸν ἕβδομον Ψαλμόν. ἐπειδὴ ἀσθενής ἐστιν ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν πάλιν ἐπαναστήσωσιν οἱ ἐπιβουλεύοντες, ἵνα μὴ πρὸς ἐκείνους τὴν σχολὴν ἔχῃς, κράζε πρὸς τὸν Θεὸν, λέγων τὰ ἐν τῷ εἰκοστῷ ἑβδόμῳ· εἰ δὲ θέλῃς δι' ἀκριβείας μαθεῖν, πῶς δεῖ προσφέρειν τῷ B Κυρίῳ, νοητῶς νοῶν, ψάλλε τὸν εἰκοστὸν ὄγδοον. καὶ λοιπὸν ἐγκαινίζων τὸν οἶκόν σου, τοῦ τε ψυχικοῦ τὸν τὸν Κύριον ὑποδεχόμενον, εἰ τὸν αἰσθητὸν οἶκον, ἐν ᾧ σωματικῶς κατοικεῖς, δι' ἀκριβείας καὶ λέγε τὸν εἰκοστὸν ἔνατον, εἰ τὸν ἐν τοῖς ἀνακαθαιρομένοις ἑκατοστὸν εἰκοστὸν ἕβδομον. ὅταν δὲ σαυτὸν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν μισούμενον καὶ διωκόμενον ὁρᾷς παντῶν τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἰδίᾳ, μὴ τοῦτο σαυτῷ κατανοῶν ὀλιγωρήσῃς, μηδ' ὡς σοῦ γνωρίμους ἀποστρεφομένους C σε πτήξῃς, ἀλλὰ σπεύσας ἀπὸ τούτων, σκόπει τὰ μέλλοντα, καὶ ψάλλε τὸν τριακοστόν. σοῦ δὲ βαπτιζομένους ἐλευθερωμένους ἀπὸ τῆς φθαρτῆς γενέσεως βλέπων, καὶ θαυμάζων τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ᾄδε εἰς ἐκείνους τὸν τριακοστὸν δεύτερον· καὶ ὅτ' αὖ ψάλλειν μέλλοις πολλῶν ἐθέλοντος, σοῦ δικαίους ἄνδρας καὶ σοῦ ὁρθοὺς τῷ βίῳ συναγάγων, ψάλλε τὸν τριακοστὸν τρίτον. ἐμπεσὼν δὲ εἰς σοὺς ἐχθροὺς, καὶ σαφῶς αὐτοὺς διαφυγὼν, καὶ σκηνὰς ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν, εἰ θέλεις εὐχαριστῆσαι, συγκαλέσας σοὺς πρεσβεῖς ἀν- D δρας, ψάλλε ἐπ' αὐτῶν τὸν τριακοστὸν τέταρτον καὶ ἐὰν ἴδῃς τοὺς ἀναπαυομένους τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν φιλονεικίαν, μὴ νόμιζε κατὰ φύσιν ἐν αὐτοῖς τὴν κακίαν εἶναι, οἷα λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλὰ λέγε τὸν τριακοστὸν ἕκτον, καὶ ὄψῃ, ὅτι αὐτοὶ τὸ ἁμαρτάνειν αἴτιοί εἰσιν. ἐὰν δὲ πολλὰ πράττοντας ἄνομα σοῦ πονηρὸς βλέπῃς, καὶ ἐπαιρομένους κατὰ τῶν μικρῶν, καὶ θέλῃς ἀναινεῖν ὅτι μὴ προσέχειν τούτοις, μηδὲ ἀναζήλωτον αὐτοῦ διὰ τὸ τάχος αὐτοῦ ἀποδεννυσθαι, λέγε καὶ σαυτῷ εἰ τοῖς ἑτέροις, τὸν τριακοστὸν ἕβδομον.

A sed Deum judicem postula, ille enim solus judex est, & dic 26. *Judica me, Domine, qvoniam*, &c. & 35. *Judica, Domine, nocentes mihi*: & 43. *Judica me, Deus, & discerne causam meam.* Qvod si asperius incurrant inimici, & præ multitudine instar exercitus fuerint, ac propterea te contemnant, qvasi unctus non sis, belluinqve cupiant, ne præ metu contractior fueris, sed cane vigesimum septimum Psalmum, *Omnes gentes plaudite manibus.* Cæterum qvoniam imbecilla est hominum natura, si denuo institerint insidiatores, ut otioso animo, securusqve ab illis sis, vociferare ad Dominum, ea pronuncians, qvæ in vigesimo septimo continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Qvod si discere velis in gratiis agendis, qvomodo Deus adeundus sit, spiritualiter intelligens, cane 28. *Audite hæc omnes gentes*: ac jam deinde renovans domum tuam, animam scilicet tuam, qvæ Dominum recipit, nec non & sensibile domicilium, in qvo corporaliter habitas, gratias age, & dic 29. *Deus deorum dominus locutus est*: Et eum qvi de gradibus inscriptus est nimirum 127. *Nisi Dominus ædificaverit domum*: Porro qvi te ob fidem in Christum ab omnibus amicis, & cognatis, odio & persecutione infestari vides, ne te ejus studii pœniteat: neqve etiam si notos te aversari conspicias, animo contractior sis, sed potius ab illis te segregans, vide, qvid in futurum immineat, & canta mihi trigesimum primum Psalmum, *In te, Domine, speravi.* Baptizatos autem conspiciens, & liberatos a corruptibili nativitate, ac proinde admirans Dei in homines humanitatem, cane super illis 32. Psalmum: *Beati, qvorum remissæ sunt iniqvitates.* Et ubi psallere cum multis cupis, congregatis ad id rectis & integræ vitæ hominibus, concine 33. Psalmum, *Exultate justi in Domino.* Si incidisti in inimicos, & plane evaseris, insidiasqve eorum effugeris, si vis gratiis agendis operam dare, convoca mansvetos homines, & cum illis psalle 34. *Benedicam Domino in omni tempore.* Qvod si videris malorum in sceleribus pertinaciam, ne erediderris ex natura illis ineesse peccatum, qvemadmodum nonnulli hæretici, sed recita 36. *Dixit injustus in semetipso.* Non est timor ante oculos ejus, & animadvertas, ipsos sibi peccandi autores esse. Si efficaces votorumqve compotes esse iniqvos conspexeris, ac proinde a parvis efferri, tuqve illos admonere velis, ne illorum admiratione æmulationeq; capiantur, cum brevi futurum sit, ut extingvantur, recita & tibi ipsi, cæterisqve aliis 37.

Psal. 26. Psal. 35. Psal. 43. Psal. 27. Psal. 27. Psal. 28. Psal. 29. Psal. 127. Psal. 31. Psal. 32. Psal. 33. Psal. 34. Psal. 36.

Psal. 37. *Noli æmulari in malignantibus.* Qvod si constitueris diligentius te ipsum observare, ac tu videas, hostem imminere: nam contra hujusmodi homines acrius insurgit, ac cupias te ceromate inungere adversus eum, cane 39. Psalmum, *Dixi, custodiam vias meas.* Qvod si conspectis multis pauperibus & mendicis, eorum vicem doleas, potes eos, qvi jam misericordiam exercuerunt, laudibus extollere, cæterosqve ad id ipsum cohortari, dum recitas qvadragesimum primum Psalmum, *Beatus vir, qvi intelligit super egenum.* Deinde si magno desiderio in Deum feraris, audierisqve opprobria inimicorum, ne perturberis, sed memor æterni fructus, qvi ex hujusmodi desiderio nascitur, consolare animam spe in Deum, eaqve fac ut releves & mitiges vitæ molestias, legendo 42. *Qvemadmodum desiderat cervus ad fontes*, &c. Assidue autem revolvere volens beneficia Dei in patres nostros, dum proficiscerentur ex Ægypto, & in solitudine erant, & qvam bonus sit Deus, & qvam ingrati mortales, habes 44. *Deus, auribus nostris audivimus:* & 78. *Attendite, popule meus:* & 89. *Misericordias Domini in æternum cantabo:* & 102. *Domine exaudi orationem meam:* & 105. *Confitemini Domino, qvoniam bonus, qvoniam in seculum misericordia, &c.* & 114. *In exitu Israel de Ægypto.* Cæterum, si ad Deum confugiens, ereptus fis a tribulationibus te circumstantibus, & gratias ei agere constituas, & enarrare ejus in te benignitatem, habes 46. *Deus noster refugium & virtus.* Sed peccasti & conversus delictum tuum agnoscis, & misericordiam qværis, habes confessionis & pœnitentiæ verba, in 51. *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Qvod si calumniam pateris apud malum Regem, & vides calumniatorem insultantem, secede & dic ea, qvæ sunt 52. *Qvid gloriaris in malitia, qvi potens es in iniqvitate?* Cum autem persequuntur te & calumniantur tui prodendi cupidi, qvemadmodum Pharisæi & alienigenæ Davidem, ne tædio marcescas, sed domino fretus illumqve hymnis celebrans, recita ea, qvæ habentur in 54. *Deus, in nomine tuo salvum me fac:* & qvinqvagesimo sexto, *Miserere mei, Deus, qvoniam conculcavit me homo.* Si concurrat tribulator ignarus, etiam in speluncam ubi tu lates, ne sic qvidem formidaveris. Habes enim in hujusmodi necessitate utiles ad consolationem sermones, & monumentis inscriptos in qvinqvagesimo sexto, *Miserere mei, Deus, miserere mei, qvoniam conculcavit me homo:* & centesimo qvadragesimo secundo,

Pf. 39. Pf. 41. Pf. 42. Pf. 44. Pf. 78. Pf. 89. Pf. 102. Pf. 105. Pf. 114. Pf. 46. Pf. 51. Pf. 51. Pf. 54. Pf. 56.

A ἀλλὰ δὴ καὶ σὺ τῷ θρασεμάχῳ τῷ σεσείχειν σεαυτῷ, ἐὰν βλέπῃς ἐπιτιθέμενον τὸν ἐχθρόν· τότε γὰρ μᾶλλον ἐπεγείρει τὸν τοιοῦτον· καὶ θέλῃς ἐπαλείφειν σεαυτὸν κατ' αὐτοῦ, ἄσε τὸν τριακοστὸν ἔνατον Ψαλμόν. ἐλέπων γὰρ πολλοὺς πένητας καὶ πτωχούς· καὶ θέλων ἐλεῆσαι τούτους, διώασαι σὺ μὲν ἤδη ἐλεήσαντας ἀποδέχεσθαι, σὺ δὲ ἄλλους εἰς τὸ ποιεῖν τρέπεσθαι ἐν τῷ λέγειν, τὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον Ψαλμόν· εἶτα ἐὰν παύῃ τὸν πόθον ἔχων εἰς τὸν Θεὸν, ἀκούσῃς τῶν ἐχθρῶν ὀνειδιζόντων, μὴ ταράσσου· ἀλλὰ σωιεῖς τὴν σὴν τοιούτου πόθου ἀθάνατον καρπόν, παρακάλει σαυτοῦ τὴν ψυχὴν, τῇ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδι· καὶ ταύτῃ ἐπικαφίζων τὴν καταπραΰνων τὰς ἐν τῷ βίῳ λύπας αὐτῆς, λέγε τὸν τεσσαρακοστὸν δεύτερον. σωεχῶς γὰρ δυναμιμνήσκεσθαι θέλων τὰς διεργεσίας τοῦ Θεοῦ, τὰς γνωμένας εἰς σοὺς πατέρας, καὶ πῶς ἐξῆλθε τὴν Αἴγυπτον· καὶ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγωγῆς, πῶς τε ὁ μὲν Θεὸς ἀγαθὸς, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀχάριστοι, ἔχεις τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν ὄγδοον, καὶ τὸν ὀγδοηκοστὸν ἔνατον. καὶ τὸν ἑκατοστὸν δεύτερον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἕκτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τρισκαιδέκατον. καταφυγὼν γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν σὲ γνωμένων θλίψεων· ἐὰν θέλῃς εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ, καὶ διηγήσασθαι τοῖς εἰς σὲ γνωμένοις φιλανθρωπίαν, ἔχεις τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον. ἀλλ' ἥμαρτες καὶ ἐντραπεὶς μεταγινώσκεις, καὶ ἐλεηθῆναι ἀξιοῖς, ἔχεις σοὺ τὸ ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας λόγους ἐν τῷ πεντηκοστῷ πρώτῳ. εἰ δὲ καὶ διεβλήθης πονηρῷ βασιλεῖ, καὶ ὁρᾷς τὸν διάβολον καταχαυχώμενον, ἀναχώρει καὶ λέγε σὺ τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ δευτέρῳ καὶ ὅτε μὲν διώκῃ καὶ διαβάλλωσί τινες, προσδέχου σε θέλοντες, ὡς οἱ Φαρισαῖοι καὶ ἀλλόφυλοι τὸν Δαβὶδ, μὴ ἀκηδιάσῃς· ἀλλὰ θαρρῶν τῷ Κυρίῳ καὶ ὑμνῶν αὐτὸν, λέγε τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ τεσσαρτῷ, καὶ πεντηκοστῷ ἕκτῳ. ἐὰν δὲ καὶ σωσθράμῃ ὁ διωγμὸς, καὶ μὴ γινώσκων εἰς τὸ ἀπήλαιον, ὡς καὶ σὺ κρύπτῃ, μήθ' ὅτως πτήξῃς· ἔχεις γὰρ σοὺ ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ χρησίμους εἰς παράκλησιν καὶ σπηλαιογραφίας λόγους, ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἕκτῳ, καὶ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ.

B

C

D

ἐὰν δὲ καὶ φυλαχθῆναι κελεύσῃ τὴν οἰκίαν ὁ ἐπιβουλεύων, καὶ διαφύγῃς, χάριτα τῷ Θεῷ τὴν χάριν, ὡς ἐν στήλαις ἀναγράφων αὐτὴν ἐν τῇ ψυχῇ, μνημόσυνον ἔσαν τῶν μὴ ἐφθάρθαί σε, καὶ λέγε τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἐνάτῳ. ἐὰν δὲ καὶ ὀνειδίζωσι θλίβοντες οἱ ἐχθροὶ, καὶ φλυαροῦντες διαβάλλωσιν οἱ δοκοῦντες εἶναι φίλοι· καὶ λυπηθῇς ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ σου τῶν ὀλίγον, ἀλλὰ δυάσας παρακαλεῖσθαι ὑμνῶν καὶ σὺ τὸν Θεὸν, καὶ λέγων τὰ ἐν τῷ τεσσάρτῳ. καὶ τοὺς μὲν σὺ ὑποκειμένους, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ καυχωμένους λέγε πρὸς ἐντροπὴν ἐκείνων, τὸν πεντηκοστὸν ὄγδοον πρὸς ὃ σὺ ὁρμῶντας ἀγρίως καλά σε, καὶ θέλοντας λαβεῖν σου τὴν ψυχὴν, ἀναπίθεσο τῷ πρὸς τὸν Θεόν σου ὑπολαγῇ, καὶ θάρσει· ὅσῳ γὰρ ἐκεῖνοι μαίνονται, τοσούτῳ μᾶλλον ὑποθάλπου σὺ τῷ Κυρίῳ· λέγε γὰρ, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ δευτέρῳ. Ἐὰν μὴν διωκόμενος εἰς ἐρημίαν ἀπέλθῃς, μὴ φοβηθῇς ὡς μόνος· ὢν ἐκεῖ ἔχων τὸν Θεὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ὁρμίζων ψάλλε τὸν ἑξηκοστὸν τρίτον. ἐκφοβούντων τὴν ἐχθρῶν, καὶ μὴ παυομένων σε ἐνοχλεῖν. ἀλλὰ καὶ ξηρυνόντων κατὰ σοῦ πάντα, καὶ πληθος ὡσι, μὴ ὑπενδῷς· θέλησον πρωΐαν ἔσονται τούτων αἱ πληγαὶ, ψάλλοντός σου τὸν ἑξηκοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ὄγδοον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ἔνατον, καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν πρῶτον. Ὅταν ὑμνῆσαι θέλῃ τὸν Θεὸν, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ πέμπτῳ. ἐὰν δὲ κατηχῆσαι σε πρὸς ἀνάστασιν, ἄδε τὸν ὀγδηκοστόν. οἰκτιρμοὺς δὲ αἰτῇ παρὰ τοῦ Κυρίου, ὕμνει αὐτὸν, ψάλλων τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ ἕβδόμῳ· ὅταν βλέπῃς σὺ ἀσεβεῖς εἰρωνίαν διδυσμένους, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇς καὶ πρασαλυθῇς, λέγε καὶ σὺ τὰ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ τρίτῳ Ψαλμῷ. Ὅταν μὲν ὀργισθῇ ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν λαὸν ἔχῃς εἰς παράκλησιν τούτου λόγους σωτηρίου, ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ τετάρτῳ. ὅτε δὲ χρεία σοι ἐστὶν ἐξομολογήσεως, ψάλλε τὸν ἑβδομηκοστὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἐνενηκοστὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἕκτον,

A *Voce mea ad Dominum clamavi.* Quod si Psal. 142.
insidiator jusserit domum tuam custodiri, & effugeris, gratiam hujus rei imputa Deo, & hoc ipsum in anima tua qvasi in aliqva columna inscribe, ut monumentum sit tuæ incolumitatis, & dic ea, qvæ sunt in qvinqvagesimo nono, *Eripe me de ini-* Psal. 59.
micis meis, Deus meus. Qvod si inimici, qvi te affligunt, convicientur, & ex nugis calumnias struant, qvi speciem amici præ se ferunt, & aliqvantisper fatigeris disputando, poteris teipsum consolari, laudans Deum, & recitans ea, qvæ sunt qvarti Psalmi, *Cum invocarem, exaudivit* Psal. 4.
me Deus: Et contra hypocritas, & eos,
B qvi de specie personaqve magnifici videntur, dic ad eorum confusionem qvinqvagesimum octavum, *Si vero utiqve ju-* Ps. 58.
stitiam loqvimini, recte judicate filii hominum. Adversus atrociter insilientes, conantesqve affligere animam tuam, subjice te Deo, & bono animo sis. Qvanto enim illi magis insanierint, tanto te magis submitte Domino, & recita ea, qvæ sunt sexagesimi secundi, *Nonne Deo subje-* Psal. 62.
cta erit anima mea? Qvod si ob persequtionem in solitudinem recesseris, ne formidaveris, tanqvam solus ibi agas: sed
C cum Deus tibi adsit, mane illi surgens cantabis sexagesimum tertium, *Deus, Deus* Psal. 63.
meus, ad te de luce vigilo. Qvod si terreant te, neqve conqviescant ab insidiis, omnia, qvæ machinentur in tuam perniciem, etiam si plurimi fuerint, ne remittas. Jacula enim puerorum, erunt plagæ eorum, siqvidem cecineris sexagesimum qvartum, *Exaudi Deus orationem* Psal. 64.
meam, cum deprecor: & 68. *Exurgat* Psal. 68.
Deus & dissipentur inimici ejus, & 69. Psal. 69.
Deus in adjutorium meum intende: & septuagesimum primum, *In te Domine* Psal. 71.
speravi, non confundar in æternum. Ubi
D autem Deum hymnis celebrare cupis, id petendum est ex psalmo sexagesimo qvinto Psal. 65.
Te decet hymnus, Deus, in Sion. Si rudem aliqvem de resurrectione doceas, habes octogesimum, *Qvi regis Israel, intende.* Misere- Psal. 80.
icordiam a Domino postulas, lauda eum canens 67. *Deus misereatur nostri.* Cum Psal. 67.
videris, impios pace florere, ne offendiculum tibi inde nascatur & vacilles, recita Psalmum 73. *Qvam bonus est Deus* Psal. 73.
Israel his, qvi recto sunt corde. Domino irascente in populum suum, habes ad consolationem ejus verba cordata in septuagesimo qvarto, *Ut qvid Deus repulisti* Ps. 74.
nos? cum opus est tibi confessione, cane septuagesimum primum, *In te Domine speravi:* & Ps. 71.
74. *Bonum est confiteri Domino:* & centesimum qvartum, *Confitemini Domino, & invocate nomen* Ps. 74. Ps. 104.
ejus: & centesimum qvintum, *Confitemini Domino, qvoniam bonus:* & qvinqvagesimum septimum, Ps. 105.

Ps. 57. *Paratum cor meum, Deus:* & III. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo:* & centesimum decimum octavum, *Confitemini Domino, qvoniam bonus:* & centesimum trigesimum sextum, *Confitemini Domino, qvoniam bonus, qvoniam in æternum misericordia ejus:* & 138. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, qvoniam exaudisti verba oris mei.* Si pudefacere studeas opiniones Ethnicorum & hæreticorum, eo qvod apud eos non sit Dei cognitio, sed in sola Ecclesia, poteris canere & recitare 75. *Inclina, Domine, aurem tuam, & exaudi me, qvoniam inops,* &c. Inimicis vero præoccupantibus refugia tua, ac te magnopere afflicto, etiamsi perturberis, ne desponde animum, sed ora potius: qvod si invocando exauditus fueris, gratias agens Deo, recita 77. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea,* &c. qvod si institerint inimici, & intraverint & profanaverint domum Dei, & Sanctos dispersérint, & illorum cadavera volucribus cœli objecerint, ne consternatus reformides eorum crudelitatem, doleas qvidem vicem miserorum, sed tamen precibus Deum conveniens, recita septuagesimum nonum: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam.* Qvod si festo die cupias Domino psallere, convocatis Dei famulis, psalle ea, qvæ sunt in 81. *Exultate Deo, adjutori nostro:* & nonagesimo qvinto, *Venite exultemus, Domino jubilemus.* Hostibus vero in unum undecunqve convenientibus & minas jacientibus, contra domum Dei, fœderaqve ineuntibus contra religionem, ne animo deficias ob eorum multitudinem & vires, habe qvasi pro anchora spei ea, qvæ sunt in octogesimo tertio, *Deus, qvis similis erit tibi? ne taceas.* Qvod si ante oculos habeas domum Dei, & æterna ejus tabernacula, eaqve desideres, qvemadmodum Apostolus, recitabis octogesimum qvartum Psalmum, *Qvam dilecta tabernacula tua, Domine.* Cessante tandem ira, & soluta captivitate, si Deo gratias agere velis, habes octogesimum qvintum, *Benedic Domine terram tuam:* & centesimum decimum sextum, *Credidi, propter qvod locutus sum.* Si disidium, qvod Catholicæ Ecclesiæ cum schismatibus est, cupias dignoscere, eosqve confundere, poteris ea, qvæ sunt in octogesimo septimo recitare: *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Si te cæterosqve confirmare studeas ad pietatem, & qvod spes in Deum non pœnitenda sit, sed intrepidum animum reddat, laudabis Deum recitatione nonagesimi primi Psalmi, *Qvi habitas in adjutorio altissimi.* Si psallere vis Sabbato, habes nonagesimum secundum,

καὶ τὸν πεντηκοστὸν ἕβδομον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἐνδέκατον. καὶ τὸν ἑκατοστὸν ὀκτωκαιδέκατον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τριακοστὸν ἕκτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τριακοστὸν ὄγδοον. δυσωπῆσαι θέλεις τὰ τῆς Ἑλλείψεως, ὁρᾷς καὶ τῆς αἱρετικῆς, ὅτι μὴ παρ' αὐτοῖς ἔνι θεογνωσία, ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ; δύνασαι νοῦν ἄδειν καὶ λέγειν, τὰ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πέμπτῳ· τῆς δ' ἐχθρῶν προκαταλαλούντων τὰς διαφυγάς, καὶ πάνυ θλιβομένου σου, κἂν ταραχθῇς, μὴ ἀπελπίσῃς, ἀλλ' εὔχου· κἂν κράζων εἰσακουσθῇς, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, λέγων τὰ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ἕβδόμῳ· ἐὰν δὲ ἐπιμένοντες οἱ ἐχθροὶ ἐπεισέλθωσι, καὶ μιαίνωσι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, τοὺς τεαὶγὰς ἀποκτείνωσι, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ ῥίψωσιν, ἵνα μὴ σωθέντες καταπήξῃς αὐτῶν τὴν ὠμότητα, σύμπαθες μὲν τοῖς πάθεσιν, ἐντύγχανε δὲ τῷ Θεῷ, λέγων τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔνατον, ἐν ᾧ ἐρεῖς θέλων ἅσαι τῷ Κυρίῳ, συγκαλέσας δὲ τὸν Θεὸν δάκρυσι, ψάλλε τὰ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πρώτῳ, καὶ ἑνενηκοστῷ πέμπτῳ· τῆς δ' ἐχθρῶν πάλιν ἐπισωρευσάντων πάντων πανταχόθεν, καὶ ἀπειλούντων κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, σωθήκας τε ποιουμένων κατὰ τοῦ εὐσεβείας· ἵνα μὴ ἀθυμήσῃς διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν δυνασείαν αὐτῶν, ἔχεις ὥσπερ ἄγκυραν ἐλπίδος, τὰ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ τρίτῳ ῥήματα· καὶ ἐὰν βλέπῃς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ αἰώνια αὐτοῦ σκηνώματα, καὶ τὸν πόθον ἔχῃς εἰς αὐτά, ὡς ἔχειν ὁ Ἀπόστολος, λέγε καὶ σὺ τὸν ὀγδοηκοστὸν τέταρτον Ψαλμόν. παυσαμένης δέ ποτε τοῦ ὀργῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας λυθείσης, ἐὰν θέλῃς εὐχαριστῆσαι τῷ Κυρίῳ, ἔχεις τὸν ὀγδοηκοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἑκκαιδέκατον. καὶ τὴν μὲν διαφορὰν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ χίσματα ἐὰν θέλῃς γνώσειν, καὶ συντρέπειν ἐκείνους, δύνασαι λέγειν τὰ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ· καθαρεύειν δὲ θέλων ἑαυτὸν καὶ σοῦ ἑτέρους εἰς θεοσέβειαν, καὶ ὡς ἡ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπὶς ἀκαταισχύνῳ· ἀλλὰ καὶ ἄφοβον τὴν ψυχὴν κατασκευάζῃ, αἴνει τὸν Θεὸν, λέγων ἐν τῷ ἑνενηκοστῷ πρώτῳ. ψάλαι θέλεις τῷ Σαββάτῳ; ἔχεις τὸν ἑνενηκοστὸν δεύτερον·

δύχαριςῆσαι θέλῃς τῇ κυριακῇ; ἔχεις τὸν ἐνενηκοςὸν δεύτερον. ἐὰν δὲ δευτέρᾳ Σαββάτῳ ψάλαι, ἔχεις τὰ ἐν τῷ ἐνενηκοςῷ πέμπτῳ. ᾆσαι δὲ θέλεις τῇ τρίτῃ, ἔχεις τὸν αἶνον ἐν τῷ ἐνενηκοςῷ τρίτῳ. τότε γὰρ ὁ οἶκος ᾠκοδομήθη καὶ τοῖς τὸν ἐχθρῶν ἐπιχειρησάντων κωλύσαι· καὶ διὰ τοῦτο ἐπινίκιον ᾄδειν τῷ Θεῷ πρέπει τὰ εἰρημένα τότε, ἐν τῷ ἐνενηκοςῷ τρίτῳ· ἐὰν δὲ αἰχμαλωσίας γενομένης, καὶ καθαιρεθῇ ὁ οἶκος, καὶ πάλιν οἰκοδομηθῇ, ᾄδε τὰ ἐν τῷ ἐνενηκοςῷ ἕκτῳ· τῆς δὲ γῆς καθάσασιν λαβόσης ἀπὸ τῶν πολεμούντων, καὶ λοιπὸν ἠρεμούσης καὶ βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου. ἐὰν θέλῃς ᾆσαι καὶ τοῦτο, ἔχεις τὸν ἐνενηκοςὸν ἕβδομον. θέλεις τετράδι τοῦ Σαββάτου ψάλλειν, ἔχεις τὸν ἐνενηκοςὸν τέταρτον. τότε γὰρ σαλευθεὶς ὁ Κύριος, ἐμέλλησεν ἤρξατο τὴν κατὰ τοῦ θανάτου δίκην, καὶ θριαμβεύειν αὐτὸν ἐν παρρησίᾳ. ὅτ' οὖν ἀκούων ἀναγινώσκων ἴδῃς τὸ Εὐαγγέλιον τῇ τετράδι τοῦ Σαββάτου, συμβούλιον λαβόντας τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τοῦ Κυρίου· ἐρῶν αὐτὸν τότε παρρησιαζόμενον τῇ κατὰ τοῦ διαβόλου ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιδίκῳ, ψάλλε τὰ ἐν τῷ ἐνενηκοςῷ τρίτῳ ψαλμῷ· πάλιν τε βλέπων τὴν εἰς πάντα προμήθειαν τοῦ Κυρίου, ὅτι δυνατός ἐστι κυριότητα αὐτοῦ, καὶ θέλων κατηχῆσαί ἵνας εἰς τὸν αὐτοῦ πίστιν καὶ ὑπακοὴν, πείθων αὐτοὺς πρῶτον ἐξομολογεῖσθαι, ψάλλε τὸν ἑκατοστόν. καὶ ἐὰν μάθῃς αὐτοῦ τὴν κρυπτὴν δύναμιν, καὶ ὅτι ἐλαίῳ κεφάσας τὴν κεῖσιν κεννεῖ ὁ Θεὸς, θελήσῃς ᾄδαι λῆναι, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν πρῶτον. καὶ ἐπιδὴ πρέπει διὰ παντὸς καὶ ἐν πᾶσιν ἡμᾶς δύχαριστεῖν τῷ Θεῷ· ὅτε θέλεις δύλογεῖν αὐτὸν, ἔχεις εἰς τὸ προσπέσθαι σαυτοῦ τῇ ψυχῇ, καὶ λέγειν τὸν ἑκατοστὸν τρίτον, καὶ ἑκατοστὸν τέταρτον. αἰνεῖν θέλεις τὸν Θεὸν, καὶ εἰδέναι, πῶς καὶ ὅτι ἵνι δεῖ αἰνεῖν, καὶ ἵνας πρέπει τὸν αἰνούμενα λόγους, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν τρισκαιδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν τριακοστὸν τέταρτον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕκτον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕβδομον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον,

A *Bonum est, confiteri Domino, & psallere nomini tuo, altissime:* vis gratias agere dominico die? habes nonagesimum secundum, *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Si canere vis secunda Sabbati, psalle nonagesimum qvintum, *Venite, exultemus Domino, jubilemus*, &c. Modulari concupiscis die Parasceves, habes, qvod moduleris in nonagesimo tertio, *Dominus regnavit, decorem indutus est.* Tunc enim domus Dei ædificata est, qvanqvam inimici conati sunt impedire. Qvapropter pro triumphali carmine is Psalmus, qvem dixi, canendus est. Qvod si per captivitatem excisa sit domus Dei, ac denuo ædificata, cane nonagesimum sextum, *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.* Terra a bellis residente, ac jam deinde otium & qvietem agente, Dominoqve regnante, si ad ipsum modulari velis, habes nonagesimum septimum, *Dominus regnavit, exultet terra.* Qvod si qvarta Sabbati psallere concupiscas, habes nonagesimum qvartum, *Deus ultionum Dominus.* Tunc enim traditus Dominus ultionem de morte sumere exorsus est, deq; ea fortiter triumphavit. Cum igitur in legendo Evangelio qvarta Sabbati videris Judæos consilium contra Dominum ineuntes, eumqve per id temporis liberrime pro nobis vindicantis contra diabolum agere, psalle ea, qvæ sunt in nonagesimo tertio, ut dictum est superius. Qvod si animadvertas Domini in omnia providentiam, ejusqve dominium, cupiens nonnullis tradere rudimenta Christianæ religionis, ut in illum credant, & obseqventes sint, ubi persvaseris iis, ut ante omnia confiteantur, jube eos canere 100. *Jubilate Deo omnis terra.* Cognitis ejus viribus in judicando, & qvod misericordiæ immiscuerit Deus judicium suum, si velis consolari, habes 101. *Misericordiam & judicium cantabo tibi.* Et qvoniam ubiq; & in omnibus gratiæ a nobis Deo agendæ sunt, cum ei benedicere velis, habes ad incitandum animum tuum, centesimum tertium, *Benedic anima mea Domino, & omnia, qvæ intra me sunt:* & centesimum qvartum, *Benedic anima mea Dominũ, Deus meus magnificatus es vehementer.* Laudare vis Deum, & cognoscere, qvomodo & qvibus in rebus laudandus sit, & qvæ verba ad illius laudem dicenda sint, habes centesimum, & decimum tertium, *Laudate pueri Dominum:* & centesimum decimum septimum, *Laudate Dominum omnes gentes:* & centesimum qvadragesimum sextum, *Lauda anima mea Dominum, Laudabo Dominum in vita mea.* Et 133. *Ecce, qvam bonum & qvam jucundum,* & centesimum qvadragesimum sextum, *Laudate Dominum, qvoniam bonus est Psalmus:* & centesimum qvadragesimum septimum, *Lauda Hierusalem Dominum:* & centesimum qvadragesimum octavum,

Ps. 92. Ps. 92. Ps. 95. Ps. 93. Ps. 96. Ps. 97. Ps. 94. Ps. 100. Ps. 101. Ps. 103. Ps. 104. Ps. 113. Ps. 117. Ps. 146. Ps. 133. Ps. 146. Ps. 147.

Pſ. 148. Pſ. 149. *Laudate Dominum de cœlis:* & 149. *Cantate Domino canticum novum*: & centeſimum Pſ. 150. mum qvinqvageſimum: *Laudate Dominum in ſanctis ejus.* Habes fidem (ut inqvit Dominus) & confidis precibus, qvas Pſ. 116. loqveris, recita 116. *Credidi propter qvod locutus ſum.* Si altiorem provectioremqve te in operibus agendis ſentias, adeo ut tibi fas ſit dicere, ſeqventium obliviſcor, ad præcedentia me extendo, habes in ſingulis profectibus, qvod dicas in ea Ode, qvæ eſt de qvindecim gradibus. Captivus factus es ab alienis cogitationibus & ſentis te abductum, & pœnituit, deſine in poſterum & manens, ubi peccantem te deprehendiſti, ſede & plora tu qvoqve, ut populus Iſraeliticus fecit, dices ex centeſimo trigeſimo ſeptimo: Pſ. 137. *Super flumina Babylonis illic ſedimus & flevimus.* Si tentationes putas tui probationem eſſe, & poſt tentationes gratias agere conſtituis, recita centeſimum Pſ. 139. trigeſimum nonum: *Domine, probaſti me & cognoviſti me.* Conſtringeris rurſus ab inimicis, optasqve te liberari, dic ea, qvæ Pſ. 140. ſunt in centeſimo qvadrageſimo: *Eripe me, Domine, ab homine malo.* Supplicare & Pſ. 5. orare conſtituis, pſalle qvintum, *Verba mea auribus percipe*, & centeſimum qvaPſ. 142. drageſimum ſecundum: *Voce mea ad Dominum clamavi:* & centeſimum qvadraPſ. 143. geſimum tertium, *Domine exaudi orationem meam auribus*, &c. & centeſimum Pſ. 146. qvadrageſimum ſextum: *Lauda anima mea Dominum.* Si inimicus tyrannus inſurrexerit in populum, eum tu qvoqve, tanqvam David Goliam, ne formidaveris, qvin fidem ut David habeas, & pſallas centeſimum qvadrageſimum qvartum: *Benedictus Dominus Deus meus, qvi docet manus meas ad prælium.* Pſ. 144. Jam admirans Dei beneficentias, ejusqve tum in te, tum in omnes bonitatis mentionem faciens, atqve ideo Domino gratias agere cupiens, pronuncia Davidis verba, qvæ & ipſe qvoqve Pſ. 104. dicit in 104. *Benedixiſti, Domine, terram tuam.* Cantare vis Domino, habes ad Pſ. 96. eam rem 96. *Cantate Domino canticum* Pſ. 98. *novum:* & nonageſimum octavum, *Cantate Domino canticum novum, qvia mirabilia fecit.* Qvod ſi, cum parvus eſſes, ante alios delectus ſis ad uſus fratrum, ne extollare contra eos, ſed Domino, qvi te elegit, eam gloriam imputans, pſalle & tu qvinqvageſimum ſecundum, qvi proPſ. 51. prie Davidis eſt, *Qvid gloriaris in malitia, qvi potens es iniqvitate?* Sed pſallere vis Oden, in qv Pſ. 105. ſubauditur alleluya, habes centeſimum qvintum: *Confitemini Domino, & invocate nomen ejus:* 8 Pſ. 106. centeſimum ſextum, *Confitemini Domino, qvoniam bonus, qvoniam in æternum miſericordia ejus.* Pſ. 107. & centeſimum ſeptimum, *confitemini Domino, qvoniam bonus: qvoniam in æternum miſericordia ejus.* Pſ. 111. *Dicant nunc, qvi,* &c. Et centeſimum undecimum, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Et 11

A καὶ ἑκατοσὸν τεσσαρακοσὸν ἕνατον, καὶ ἑκατοσὸν πεντηκοσόν· ἔχεις πίσιν, ὅις εἶπεν ὁ Κύριος, κὴ πίσδυεις, ἐν οἷς δύχόμβος λαλεῖς, λέγε τὸν ἑκατοσὸν ἑκκαιδέκατον. ἀναβαίνοντα σαυτὸν αἰδαίνῃ ταῖς πράξεσιν, ὥστε λέγειν, τοῖς μὲν ὄπισθεν ἐπιλανθάνομαι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνομαι, ἔχεις καθ' ἑκάστην προκοπὴν εἰς τὸ λέγειν, ταῖς δεκαπέντε τῶν ἀναβαθμῶν ᾠδαῖς. ἠχμαλωτόδησο ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων λογισμῶν, καὶ ἤδη σαυτὸν ἀπαγόμβον καὶ μέτεγνως. παῦσαι τὰ λοιπὸν, καὶ μεῖνας, ἐν οἷς ἁμαρτάνοντα σαυτὸν κατέλαβες, κάθου καὶ κλαῦσον, καὶ ὡς πεποίηκεν ὁ τότε λαὸς, σὺ λέγων τὰ ἐν τῷ ἑκατο-

B σῷ τριακοσῷ ἑβδόμῳ. σὺ εἰ πειρασμὸς ἡγέμβον εἶναί σε δοκιμῶν, κὴ σὺ πειρασμὸς ἐμὲ δύχαρισῆσαι θέλῃς, ἔχεις τὸν ἑκατοσὸν τριακοσὸν ἕνατον. σωέχῃ πάλιν ὑπὸ ἐχθρῶν κὴ ῥυσθῆναι θέλεις, λέγε τὰ ἐν τῷ ἑκατοσῷ τεσσαρακοσῷ. δεηθῆναι εἰ καὶ πρὸς ἐμὲ σὺ θέλεις, ψάλλε τὸν πέμπτον, τὸν ἑκατοσὸν τεσσαρακοσὸν, τὸν ἑκατοσὸν τεσσαρακοσὸν πρῶτον, τὸν ἑκατοσὸν τεσσαρακοσὸν δεύτερον, καὶ ἑκατοσὸν τεσσαρακοσὸν πέμπτον. ἐχθρὸς τύραννος ἐπανέσῃ τῷ λαῷ, ὡς σὺ ὥσπερ Δαβὶδ τὸν Γολιὰθ μὴ

C πήξῃς. ἀλλὰ πίσδυε ὡς σὺ ὡς ὁ Δαβὶδ, καὶ λέγε ψάλλων τὰ ἐν τῷ ἑκατοσῷ τεσσαρακοσῷ τετάρτῳ. εἶτα θαυμάζων τὰς εἰς τὸν ὀγδοηκοσὸν ἔκτον τοῦ Θεοῦ δυεργεσίας. καὶ μνημονεύων τοῦ εἰς σὲ κὴ εἰς πάντας γινομβίης ἀγαθότητος αὐτοῦ· ἐὰν θέλῃς διὰ ταῦτα δύλογεῖν τὸν Θεὸν, λέγε τὰ τοῦ Δαβὶδ ῥήματα, ἅπερ καὶ αὐτὸς εἶπεν ἐν τῷ ἑκατοσῷ τετάρτῳ. ἅσαι

D θέλεις τῷ Κυρίῳ, ἔχεις εἰς τὸ λέγειν, τὸν ἐνενηκοσὸν ἕκτον, καὶ ἐνενηκοσὸν ὄγδοον. ἐὰν ὑμικρὸς ὢν προκειῆς εἰς χειρῶ ἵνα τῶν ἀδελφῶν σε, μὴ ἐπαίρε κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ τῷ ἐκλεξαμβίῳ σε Κυρίῳ δὸς τιμὴν δόξαν, ψάλλε καὶ σὺ τὸν πεντηκοσὸν πρῶτον, ἴδιον ὄντα τοῦ Δαβὶδ· ἀλλὰ θέλῃς ψάλλειν ὑπακολῶ· ἔχεσαν τὰ ἀλληλούια, ἔχεις τὸν ἑκατοσὸν πέμπτον τέταρτον, κὴ ἑκατοσὸν πέμπτον, κὴ ἑκατοσὸν ἕκτον, καὶ ἑκατοσὸν δέκατον, κὴ ἑκατοσὸν ἑνδέκατον.

καὶ ἑκατοστὸν δωδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν τρισκαι-
δέκατον, ἑκατοστὸν τεσσαρεσκαιδέκατον, ἑκα-
τοστὸν ἑπτακαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἐπτακαιδέκατον,
ἑκατοστὸν ὀγδοηκαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἐννεακαι
δέκατον, ἑκατοστὸν τριακοστὸν πέμπτον, ἑκα-
τοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕκτον. ἑκατοστὸν τεσσα-
ρακοστὸν ἕβδομον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ὄγ-
δοον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἔνατον, ἑκατοστὸν
πεντηκοστόν. ὅτε θέλεις κατ' ἰδίαν τὰ περὶ τοῦ
Σωτῆρος ψάλλειν, ἐν ἑκάστῳ μὲν Ψαλμῷ
εὑρίσκεις τὰ τοιαῦτα· ἔχεις γὰρ μάλιστα τεσ-
σαρακοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν δέκατον,
δηλοῦντας τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεννήσαν
γέννησιν, καὶ τὸν ἐντόμαλον αὐτοῦ παρουσίαν.
τὸν δὲ εἰκοστὸν δεύτερον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ἕνα-
τον, προλέγοντας περὶ τοῦ θείου σαρκὸς, καὶ
ὅσων δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε ἐπὶ ἑξάλου, καὶ πόσα
πέπονθε. καὶ τὸν μὲν δεύτερον καὶ ἑκατοστὸν ἕνα-
τον, σημαίνοντας τήν τε τῶν Ἰουδαίων ὑπέμει-
νε καὶ πονηρίαν, καὶ τὴν Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώ-
του προδοσίαν· τὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον, καὶ τεσσα-
ρακοστὸν ἕνατον, καὶ ἑβδομηκοστὸν δεύτερον, δη-
λοῦντας τὴν τε βασιλείαν αὐτοῦ καὶ χιλιονταετῆ δυνα-
μιν, καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ πάλιν ἔνσαρκον πα-
ρουσίαν. καὶ ὁ μὲν ἑκατοστὸς δέκατος δείκνυσι αὐ-
τοῦ τὴν ἔνσαρκον δώρασιν· ὁ δὲ εἰκοστὸς τέ-
ταρτος, καὶ τεσσαρακοστὸς ἕβδομος, ἀπαγγέλ-
λουσι τὴν εἰς οὐρανὸς ἄνοδον αὐτοῦ. τὸν δὲ ἑνενη-
κοστὸν δεύτερον, καὶ ἑνενηκοστὸν πέμπτον, καὶ
ἑνενηκοστὸν ἕβδομον, καὶ ἑνενηκοστὸν ὄγδοον ἀ-
ναγινώσκων, θεωρῆσαι δυνήσῃ, ταῖς εἰς ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν παθημάτων γνωμένας
εὐεργεσίας αὐτοῦ. τοιοῦτος μέν ἐστιν ὁ χαρακτὴρ
τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν, εἰς ὠφέλειαν τῶν
ἀνθρώπων ἐκδοθεῖσης αὐτῆς· ὃς μὲν Ψαλμὸς,
εἰς διόρθωσιν τῶν κινημάτων ἑκάστης ψυχῆς, ἐν
τοῖς λοιποῖς δὲ, περὶ τῆς ἐν σώματι παρου-
σίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πυκνο-
τέρας τὰς προφητείας, καθὰ προεῖπον. διὰ-
τί δὲ μὴ μέλος καὶ ᾠδαῖς ψάλλονται οἱ τοιοῦ-
τοι λόγοι, ἀναγκαῖον μηδ' ἐτοῦτο παρελθεῖν. ἐ-
νιοὶ μὲν γὰρ τῶν παρ' ἡμῖν ἀπειρίαν, καὶ
ἵνα πιστοτέρους εἶναι θεόπνευστα τὰ ῥήματα, ὁ-
μοίως νομίζουσι διὰ τὸ ἄφωνον, καὶ τέρψεως
ἕνεκα τῆς ἀκοῆς μελῳδεῖσθαι τοὺς Ψαλμούς.
οὐκ ἔστι δὲ οὕτως. ὁ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ παθητικὸν
ζητήσειν ἡ γραφή· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὠφελείας
χάριν τῇ ψυχῇ τετύπωται. διὰ παντὸς μὲν μάλιστα δὲ, τὰ δύο ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὅτι

A *Beatus vir, qvi timet Dominum in mandatis* Pſ.112.
ejus, &c. & centeſimum decimum tertium,
Laudate pueri Dominum, laudate nomen Do- Pſ. 113.
mini: & centeſimum decimum qvartum, Pſ.114.
In exitu Iſrael de Ægypto: & 116. *Dilexi,* Pſ.116.
qvoniam exaudiet Dominus: & 116. *Cre-* Pſ.116.
didi, propter qvod locutus ſum: & 117. *Lau-* Pſ.117.
date Dominum omnes gentes: & 118. *Confi-* Pſ. 118.
temini Domino, qvoniam bonus, qvoniam in
ſecula miſericordia ejus, dicat nunc Iſrael: &
119. *Beati immaculati*: & centeſimum Pſ.119.
trigeſimum qvintum, *Laudate nomen Do-* Pſ.135.
mini: & 146. *Lauda anima mea Dominum*: Pſ.146.
& 146. *Laudate Dominum, qvoniam bonus* Pſ.146.
eſt pſalmus: & 147. *Lauda Hieruſalem Do-* Pſ.147.
minum: & 148. *Laudate Dominum de cœ-* Pſ. 148.
B *lis*: & 149. *Cantate Domino canticum no-* Pſ. 149.
vum, laus ejus in Eccleſia ſanctorum: & 150. Pſ.150.
Laudate Dominum in ſanctis ejus: Cum
vis ſeorſum a cæteris canere ea, qvæ ad
Chriſtum ſpectant, in unoqvoqve Pſalmo
talia invenies, ſed præſertim in qvadrage-
ſimo qvarto, *Adhæſit, Domine, levavi animam* Pſ.44.
meam: & 110. *Dixit Dominus Domino meo*, Pſ.110.
qvibus indicatur ejus ex patre genuinus or-
tus, & in carne adventus, 22. autem & 69.
C divinam ejus crucem prædicant, & qvas in-
ſidias propter nos toleraverit, Judæorum-
qve dolos, & malitiam, & proditionem Ju-
dæ Iſchariotæ. Porro 21. & 49. & 72. re-
gnum ejus & poteſtatem judicandi demon-
ſtrant, ejusqve ad nos ſecundum in carne
adventum. Et 16. ejus carnalem reſurre-
ctionem oſtendit. Vigeſimus autem qvar-
tus, & 47. annunciat ejus ad cœlos aſcen-
ſum. Cum autem 92. 95. 97. 98. legeris,
perſpicies ſingula ejus in nos, virtute paſſio-
nis ſuæ, collata beneficia. Taliſ eſt chara-
cter libri Pſalmorum ad utilitatem homi-
num, in qvo alii ſunt Pſalmi ad caſtigandas
motiones cujuslibet animi: alii de adven-
tu Chriſti in carne freqventiora vaticinia
habent, qvemadmodum jam dixi. Cur
autem modulis, & numeris, hujusmodi
verba concinnentur, operæ pretium eſt re-
D ferre. Qvidam enim ex noſtris ſimplicio-
res, tametſi crederent in verba ſpiritu Dei
afflata, tamen perſvadent ſibi ob amœ-
nitatem ſoni, & voluptatem aurium Pſal-
mos modulari, qvod neqvaqvam ita
eſt. Non enim dulcedinem aut eloqven-
tiam affectavit ſacra Scriptura, ſed utili-
tatem animæ hac verborum formula
qvæſivit, idqve ut ubiqve, ita potiſſimum
ob has duas rationes, qvarum prior eſt:

qvia decuit, ſcripturam ſanctam non obiter modo, ſed & latiori voce Deum celebrare: uno tenore ſermonis decurrunt legis prophetarumqve verba, & qvicqvid in Bibliis hiſtoricum eſt una cum novo Teſtamento: fuſius contra efferuntur Pſalmorum, Odarum & Canticorum ſcripta, atqve ita ſervatur, ut homines pro viribus omniqve ope Dominum adament. Poſterior vero qvod, ut harmonia tibias committens unum concentum efficit, ita qvoqve in anima variis motionibus cogitandi, cupiendi, noſcendi, agitata, unde membris initium operandi deſumitur, ratio poſtulat hominem ſibi conſonum eſſe, neqve ipſum a ſeſe diſſidere; non ut optima qvidem cogitet, peſſima vero faciat, qvemadmodum Pilatus, qvi cum diceret: Nullam cauſam mortis in eo invenio, Judæorum tamen ſententiæ ſuffragatus eſt: Aut ut concupiſcat mala, ſed perpetrandi facultate deſtituatur, qvales erant ſenes illi adverſus Suſannam: Aut ut qvidem ab adulterio abſtineat, a furto non abſtineat, aut ut a furto ſe purum ſervet, ab homicidio non ſervet, aut deniq; ut ab homicidio qvidem, a blaſphemia vero non ſe compeſcat. Ne igitur talis turbatio in nobis ſit, cupit ratio animam, in qva eſt Chriſti ſenſus, ut Apoſtolus dixit, ſenſu illo pro duce uti, & per eum affectus ſuos exuperare, & in membra corporis imperium habere, ut rationi obediant. Qvo, ut in harmonia plectrum, ita homo ipſe Pſalterium factus, & Spiritui prorſus intentus & adhærens, omnis membris motionibus obedientiam præſtet, & inſerviat voluntati Dei. Hujusmodi autem in verbis concinnatis, & nusqvam fluctuantis conſtitutionis imago & forma, eſt Pſalmorum harmonia: ut enim animi cogitatus verbis prodimus & ſignificamus, ita ſpiritualis in anima concentus, ſignum eſſe volens Dominus melodiam verborum Pſalmos, ut modulis canerentur, inſtituit, & cum hujusmodi harmonia recitari voluit. Et inde concinnitas animi, ſi recte diſpoſitus & affectus ſit, agnoſcatur, ſicut ſcriptum eſt, *Si qvis in lætitia eſt, pſallat.* Siqvidem ita, id qvod in anima turbidum eſt, aſperum, & incompoſitum, complanatur, & triſtitia mitigatur,

Ἔπρεπε τῷ θείῳ γραφῷ, μὴ μόνον διεξοδικῶς, ἀλλὰ καὶ τῇ κοινῇ πλάτει φωνῇ Θεὸν ὑμνεῖν. καὶ συνέχειαν μὲν ὅλων εἴρηται, οἷά ἐστι τὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ ἰσοῤῥέμμενα πάντα, μετὰ τῆς καινῆς διαθήκης· καὶ πλάτει δὲ λέγεται, οἷά ἐστι τὰ τῶν Ψαλμῶν, καὶ ᾠδῶν, καὶ ἀσμάτων ῥήματα· καὶ ὅτως τε σωθήσεται, τὸ ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ δυνάμεως, ἀγαπᾶν τὸν ἄνθρωπος τὸν Θεόν. δεύτερον δέ, ὥσπερ ἁρμονία τοῦ αὐλοῦ σωτηθεῖσα, μίαν τινὰ συμφωνίαν ἀποτελεῖ, ὅτως ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ διάφορα κινήματα κεῖται, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ τὸ λογίζεσθαι, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ τὸ θυμοειδές, ἐπὶ δὲ τούτων κινήσεως, καὶ ἡ τῶν μελῶν γίνεται τοῦ σώματος ἐνέργεια, βούλεται ὁ λόγος μὴ ἀσύμφωνον εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἑαυτῷ, μή τε διίσασθαι πρὸς ἑαυτόν· ὥς τε λογίζεσθαι μὲν τὰ βέλτιστα, πράττειν δὲ τὰ φαῦλα τῷ θυμῷ, ὡς ὁ Πιλάτος, λέγων μὲν· ἀθῷός εἰμὶ ἐγὼ τοῦ θανάτου ἐξέρχομαι εἰς αὐτόν, συνεχόμενος δὲ τῇ γνώμῃ τῶν Ἰουδαίων. ἢ ἐπιθυμεῖν μὲν τὰ φαῦλα, μὴ δυνάμενος δὲ πράττειν αὐτά, ὡς οἱ περὶ Σωσάννης πρεσβύτεροι. ἢ πάλιν μὴ μοιχεύειν μὲν, κλέπτειν δέ. ἢ μὴ κλέπτειν μὲν, φονεύειν δέ· ἢ μὴ φονεύειν μὲν, βλασφημεῖν δέ· ἵν' ὅλως μὴ τοιαύτη τις ἐν ἡμῖν ταραχὴ γίνηται, θέλει τοῦ ψυχικοῦ ὁ λόγος ἔχεσθαι Χριστοῦ νοῦν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, τούτῳ καθηγεμόνι χρῆσθαι, καὶ ἐν τούτῳ τῷ μὲν ἐν αὐτῇ παθητικῶν κρατεῖν, τῷ δὲ τοῦ σώματος μελῶν ἄρχειν, εἰς τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ· ἵν' ὡς ἐν ἁρμονίᾳ τῷ πλῆκτρον, ὅτως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ψαλτήριον γενόμενος, καὶ τῷ πνεύματι παρεσκευασμένος, ὁλόκληρος, καὶ πᾶσι τοῖς μελέσι καὶ ταῖς κινήσεσιν ὑπακούῃ, καὶ δι' ὅλου βουλήσεται τὰ τοῦ Θεοῦ. τῆς δὲ τοιαύτης τῶν λόγων ἀταραξίας καὶ ἀκύμονος καταστάσεως, εἰκὼν καὶ τύπος ἐστὶν, ἡ τῶν Ψαλμῶν ἐμμελὴς ἀνάγνωσις. ὥσπερ γὰρ τὰ τῆς ψυχῆς νοήματα γνωρίζομεν καὶ σημαίνομεν, δι' ὧν προφέρομεν λόγων· ὅτως τὰ περὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονίας, τὸν ἐκ τῶν λόγων μελῳδίαν σύμβολον εἶναι θέλων ὁ Κύριος, τετύπωκεν ἐμμελῶς ψάλλεσθαι, καὶ οὐ Ψαλμοὺς μετ' ᾠδῆς ἀναγινώσκεσθαι. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ εὐθυμία τῆς ψυχῆς, τὸ καλῶς αὐτῷ διακεῖσθαι· ὡς γέγραπται, εὐθυμεῖ τις ἐν ὑμῖν, ψαλλέτω· ὅτως τὸ μὲν ταραχῶδες καὶ τραχὺ καὶ ἄτακτον ἐν αὐτῇ, ἐξομαλίζεται. τὸ δὲ λυπεῖν,

θεραπεύεται ψαλλόντων ἡμῶν, ἵνα μὴ θρήνου πᾶν εἰς ψυχήν μου; καὶ ἵνα μὴ σωθεραπεύσεις με; καὶ τὸ μὴ ἐσφαλμένου ἐπιγνώσεται λέγοντα· ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες· τὸ δὲ Φοβηθεὶς ἐπιρρώσει τῇ ἐλπίδι, ἐν τῷ λέγειν· Κύριος ἐμοὶ βοηθός, οὐ φοβηθήσομαί τι ποιήσει μοι ἄνθρωπος, καὶ γὰρ ἐπόμοσας σὺ ἐχθρός μου. οἱ μὲν οὖν μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀναγινώσκοντες τὰς γραφὰς, ἤγουν τὰς θείας ᾠδὰς οὐ σωφρόνως ψάλλουσιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς τέρπουσιν. ἔχουσι δὲ μέμψιν, ὅτι οὐ ὠφελοῦσιν αὐτοὺς ἐν σώματι ἁμαρτωλοί. οἱ δὲ κατὰ τὸν θεσπισθέντα τρόπον ψάλλοντες, ὥστε τὴν μελῳδίαν τῆς ῥημάτων ἐκτὸς ῥυθμοῦ τε φωνῆς, καὶ τοῦ πρὸς τὸ πνεῦμα συμφωνίας προσφέρεσθαι, οἱ τοιοῦτοι, ψάλλουσι μὲν τῇ γλώσσῃ, ψάλλοντες δὲ καὶ τῷ νοΐ, οὐ μόνον ἑαυτοῦ, ἀλλὰ δὲ καὶ σοῦ θέλοντας ὑπακούειν αὐτῶν μεγάλως ὠφελοῦσιν. ὁ γοῦν μακάριος Δαβίδ, ὅτως καλῶς ἐψάλλων Σαοὺλ, αὐτός τε δυσῃρέστει τῷ Θεῷ, καὶ τὸ πονηρὸν πάθος τοῦ Σαοὺλ ἀπήλαυνε, καὶ γαλήνιαν τινὰ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ παρεσκεύαζεν. ὅτως οἱ ἱερεῖς ψάλλοντες, εἰς ἀναπαύσεις τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν, καὶ εἰς ὁμονοίαν αὐτὰς τῶν ἐν ἀέρι νοῶν χορευόντων, προσκαλοῦντο. τὸ ἄσματι μέλος λέγεται σοῦ Ψαλμὸς, οὐκ ἔστιν δὲ φωνίας ἁπλῆ· ἀλλὰ τεκμήριον τοῦ ἁρμονίας, τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ λογισμῶν· καὶ ἡ ἐμμελὴς δὲ διάγνωσις, συμβολόν ἐστι τοῦ εὐρύθμου καὶ ἀχειμάστου καταστάσεως τοῦ διανοίας· καὶ γὰρ τὸ αἰνεῖν τὸν Θεὸν ἐν κυμβάλοις δονήχοις, καὶ κιθάρᾳ, καὶ δεκαχόρδῳ ψαλτηρίῳ, συμβολον πάλιν ἐστὶ σημαντικὸν, τοῦ συγκεῖσθαι μὲν νομίμως τὰ μέλη τοῦ σώματος, ὡς χορδὰς· δεῖ δὲ λογισμὸς τῆς ψυχῆς, ὡς κύμβαλα γίνεσθαι, καὶ λοιπὸν τῇ ἠχῇ καὶ τῷ πνεύματι τοῦ σώματος, ταῦτα πάντα κινεῖσθαι καὶ ζῆν. ὥστε κατὰ τὸ γεγραμμένον, τῷ πνεύματι τὸν ἄνθρωπον ζῆν, καὶ τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦν· ὅτως γὰρ ὁ καλῶς ψάλλων, ῥυθμίζει τὸν ψυχὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀνισότητος, εἰς ἰσότητα ἄγει· ὥστε εἰς τὸ καλὸν φύσιν αὐτὸν ἐσπευσμένα μὴ ποιεῖσθαι τὸν ἦθος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εὐφωνίαν γίνεσθαι, καὶ πλέον ἀεὶ τὸ λαμβάνειν πόθον τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. τῇ γὰρ τῶν ῥημάτων μελῳδίᾳ συνοδοιπορήσασα, ἐπιλανθάνεται τῶν παθῶν, καὶ χαίρουσα βλέπει, πρὸς τὸν νῦν τὸν ἐν Χριστῷ λογιζομένη τὰ βέλτιστα. δεῖ τοίνυν, ὦ τέκνον, τῶν ἐντυγχανόντων ἕκαστον ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ἐντυχαίνειν μὲν ἁπασιγνησίως, τοῖς ἐν αὐτῇ

A nobis psallentibus, *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Et lubricitatem suam agnoscet, dicendo: *Mei propemodum concussi sunt pedes:* metusque suos spe confortabit per hæc verba, *Dominus mihi adjutor, non timebo, quid in me fecerit homo.* Qui igitur non ad istum modum legunt sacras Odas, non prudenter psallunt, sed seipsos oblectant, habituri reprehensionem, quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Qui autem secundum prædictam rationem concinnunt, ut melodia verborum ex numeris vocum cum spiritus harmonia congruat, isti psallunt, & lingva & mente, nec seipsos solum, verum etiam alios, qui audire volunt, magnifice adjuvant. Certe beatus David Sauli accinens, non solum ipse placuit Deo, sed & turbidum insaniæ vitium a Saule propulsabat, & serenitatem ejus animo induxit: Ita quoque modulantes Sancti ad tranquillitatem animas populorum, & ad concordiam cœlestium tripudiorum cohortabantur. Quippe modulatim recitare Psalmos neqvaqvam studium est concinnioris voculationis, sed argumentum cogitationum animi apte in harmoniam consonantium: & numeris adstricta lectio, signum est concinnæ qvietæqve in animo affectionis. Nam & laudare Deum in cymbalis benesonantibus, & cithara, & psalterio decem chordarum, pro nota est ac significatione, membra corporis legitime esse composita, qvasi chordas. Cogitationes vero animæ ut cymbala se habere, ac deinceps sono spirituqve oris omnia ista moveri & vivere, ut (qvemadmodum scriptum est) Spiritu vivat, & opera carnis mortificet. Ita enim, qvi belle canit, animam suam coaptat, & qvasi ex inæqvalitate ad æqvalitatem redigit, non ut percellatur ab aliqvo, sed potius rerum bonarum imaginationes percipiat, majusqve desiderium futurorum bonorum in animum inducat. Siqvidem melodiæ verborum intenta obliviscitur suarum affectionum, & exhilarata respicit ad sensum Christi, optima qvæqve cogitans. Decet igitur, o fili, qvemlibet legentem hunc librum probe legere hæc omnia, qvæ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

afflatu ſpiritus edita ſunt, ac tum demum, veluti ex Paradiſo, utilitates decerpat, ubicunqve ea apparebunt, qvæ ejus uſui videbuntur accommoda. Arbitror autem, in ſcripturis hujus libri omnem vitam humanam, tum animæ affectiones, tum mentis conceptiones, ſuo modo ac magnitudine definitas contineri, nihilqve ultra hæc in rebus humanis reperiri poſſe. Si enim pœnitentiæ aut confeſſionis uſus reqviratur, aut tentatio, aut tribulatio apprehenderit te, aut perſeqvutione inſidiisqve infeſtatus, aut in mœſtitiam perturbationemve conjectus ſis, aut aliqvid hujusmodi patiare, qvemadmodum ſuperius dictum eſt: Aut ſi te in virtutibus proficere, adverſarium vero debilitari ſentias, aut ſi laudare, gratias agere, aut benedicere Domino volueris, omnium iſtarum rerum inſtitutionem in Pſalmis habes. Licebit enim eos, ut cujusqve argumentum loqvitur, ad rem præſentem deſumere, ac ita legere, tanqvam de tuo negotio, affectionibusqve conſcripti eſſent, eosqve tuo conſenſu, ſimiliqve affectu proſeqvens, Domino offerre. Verum cavendum, ne qvis eos ſecularibus ad eloqventiam verbis ornet, neve conetur dictiones immutare, aut omnino aliud pro alio ſubſtituere, ſed ſimpliciter, ut ſcripta ſunt, recitet, & pſallat, qvemadmodum dictum eſt, ut ſancti, qvi iſta verba ſuppeditarunt, ſua eſſe agnoſcentes comprecentur nobiſcum, vel potius, ut Spiritus ſanctus, qvi ita locutus eſt in Sanctis, conſpiciens ſua ibi verba reſonare, noſtram operam coadjuvet. Qvanto enim ſanctorum vita melior, tanto eorum verba noſtris meliora efficacioraqve jure dixeris: *Qvandoqvidem in iis placuerunt Deo, omniaqve illa dicentes* (ut inqvit Paulus) *debellaverunt regna, operati ſunt juſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt vires ignis, evitarunt aciem gladii, confirmati ſunt ab infirmitate, validiqve in bello effecti, alienigenarum exercitus fugarunt, receperuntqve mulieres ex reſurrectione mortuos ſuos.* Qvapropter etiam nunc qvisqve ea recitans, certus fidensqve ſit, DEUM per ea ſupplicantium preces auditurum eſſe, ſive enim in tribulatione hæc dicat magnam viſurus eſt conſolationem. Sive in tentatione perſecutioneve hæc pſallat, probatior videbitur, & protegetur a Domino, eorum, qvi talia recitant protectore, &

Heb. 11.

θεοπνεύστοις ἔστι λαμβάνειν ἤ λοιπὸν αὐτῶν ὡς ἂν ἕκαστα ὠφελείας, πρὸς ὃ τὴν χρείαν ἑαυτὸν ἔχοντα σωφρᾷ. ἡγοῦμαι γὰρ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις τ βίβλου, τὸν πάντα βίον τῶν ἀνθρώπων, ἅς τε τ ψυχῆς διαθέσεις, καὶ τὰ τῶν λογισμῶν κινήματα, μεμετρῆσθαι καὶ περιέχεσθαι· καὶ μηδὲν τούτων πλέον ἐν ἀνθρώποις θεώρεσθαι. εἴτε γὰρ μετανοίας, ἢ ἐξομολογήσεως χρεία, ἢ θλῖψις, ἢ πειρασμὸς κατέλαβεν, ἢ ἐνεδρεύθης, ἢ ἐπιβουλεύμενος ἐρρύσθη, ἢ περίλυπός τις γέγονεν, ἢ τεταράχθαι, καὶ πάσχειν τοιοῦτο, οἷον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ἢ καὶ σωφρᾷ ἑαυτὸν μὲν πρὸς πόνον, τὸν δ' ἐχθρὸν καταργούμενον, ἢ καὶ αἰνέσαι, ἢ εὐχαριστῆσαι, καὶ εὐλογῆσαι βούλεται τὸν Κύριον, ἔχει τούτων τὴν διδασκαλίαν ἐν τοῖς θείοις ψαλμοῖς. ἐκλέγεσθαι γάρ ἐστιν αὐτοῦ πρὸς ἕκαστα τούτων εἰρημένους, καὶ ὅτως ὡς πρὸς αὐτὸ τὰ γεγραμμένα λέγειν, καὶ σωδιαπεπεμένον τοῖς γεγραμμένοις διαφέρειν τῷ Θεῷ. μὴ προσβαλέτω μέντοι τις αὐτὰ τοῖς ἔξωθεν ῥήμασι πιθανῶς, μηδὲ πειραζέτω τὰς λέξεις μεταποιεῖν, ἢ ὅλως ἐναλλάττειν· ἀλλ' ὅτως ἀτεχνῶς τὰ γεγραμμένα λεγέτω, καὶ ψαλλέτω, ὥσπερ εἴρηται ὑπὸ τ τοῦ διακονήσαντας ἁγίους αὐτὰ, συνῳδοποιήσας τὰ ἑαυτῷ σωθύχεσθαι ἡμῖν, μᾶλλον ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς ἁγίοις, θεωρῇ σοῦ παρ' αὐτὸ λόγους ἐνηχηθέντας ἐκείνοις, συναναλάβηται ἡμῶν. ὅσῳ γὰρ τῶν ἁγίων ὁ βίος βελτίων τῶν ἄλλων ἐστὶ, τοσούτῳ καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ῥήματα, τῶν παρ' ἡμῖν σωδιαπεπεμένων βελτίονα. καὶ ἰχνευέτερα οὖν τις εἴποι δικαίως. ἐν τούτοις γὰρ δυηρέσησαν τῷ Θεῷ. καὶ ταῦτα πάντα λέγοντες, ὡς εἶπεν ὁ Απόστολος, κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην· ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλινον ἀλλοτρίων, ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. σὺν οὖν καὶ ταῦτα νῦν λέγων ἔχας θαρρῶν, ὅτι δι' αὐτῶν ὁ Θεὸς ἐπακούσεται τῶν δεομένων. εἴτε γὰρ θλίβεται λέγων ταῦτα, μεγάλην ὄψεται τὴν ἐν αὐτοῖς παράκλησιν· εἴτε πειράζεται καὶ διώκεται ψάλλων ὅτως, δοκιμώτερος ἀναφανήσεται καὶ σκεπασθήσεται ὑπὸ τ Κυρίου, τ καὶ τὸν εἰπόντα ταῦτα σκεπάσαντος, ἐν τούτοις τὸν

μὴ διάβολον ἀνατρέψῃ, σὺ δὲ δαίμονας αὐτοῦ A diabolum subvertet, & dæmones ejus
ἐλάσῃ. ταῦτα δὲ λέγων, εἰ μὲν ἥμαρτεν, ἑαυ- fugabit, qvin hæc dicens, si peccavit, se-
τὸν ἀντιστρέψει καὶ παύσεται· εἰ δὲ μὴ ἥμαρτεν, ipsum convertet, & a peccando conqvie-
ὄψεται ἑαυτὸν χαίροντα, ὅτι τοῖς μὲν ἔμπροσθεν scet. Sin autem non peccaverit, vide-
ἐπεκτείνεται, καὶ ἀγωνιζόμενος ἰσχύει πρὸς ἄλλων bunt eum lætum, eo quod se ad ea, qvæ
ἔτως, καὶ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ἀπὸ τῆς ante & a fronte sunt, extendat, & decer-
ἀληθείας, ἀλλὰ τοὺς ἀπατῶντας καὶ πλανᾶν tando robustus sit, illud cantici usurpans,
ἐπιχειροῦντας ἐλέγξει, καὶ τοῦτο οὐκ ἄλλος ἐξ- *Non commovebor in æternum à veritate:*
ευρὼν, ἀλλ' αὐτὴ γίνεται ἡ θεία γραφή. ὁ γὰρ atqve adeo impostores, & qvi fallacias
Θεὸς ἐνετείλατο τῷ Μωσῇ γράψαι τὸν μεγά- suas nectunt, refellet. Neqve istius rei
λων ὠδὴν, καὶ διδάξαι τὸν λαὸν, τοῦτε καθη- alius sponsor, qvam sacra scriptura. Si-
γεμόνα ἄρχοντα, κελεύσας γράψαι τὸ Δευτερο- qvidem Deus injunxit Mosi scribere can-
νόμιον· ἔχειν δὲ μετὰ χεῖρας, καὶ μελετᾶν ἀεὶ τὰ ἐν αὐ- B ticum magnum, & id populum docere,
τῷ ῥήματα, ὡς ἱκανὸν τὸν ἐν αὐτοῖς λόγων, una cum duce constituto: jubet item
ὅτε τε ὑπόμνησιν λαβεῖν, καὶ βοήθειαν φέρειν τοῖς scribere Deuteronomiū, & in manibus ge-
γνησίως ἑαυτοῖς μελετῶσι· ἀμελὲς ὀπτίκα εἰς stare, & perpetuo ejus verba meditata ha-
τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσῆλθεν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς, bere, cum ea sufficiant ad virtutis admo-
βλέπων τὰς τῶν ἐθνῶν παρατάξεις, καὶ σὺν βασι- nitionem, & opitulationem illis, qvi se
λεῖς τῶν Ἀμορραίων πάντας συνελθόντας εἰς probe in iis exercuerint. Certe cum in
τὸν πόλεμον, αὐτὸς αὐτὴ ὅπλων καὶ ξιφῶν, τὸ terram promissionis venisset Jesus Nave,
Δευτερονόμιον ἀναγνὺς εἰς τὰ ὦτα πάντων, τά- conspecta hostium acie, cunctisqve Regi-
τε ῥήματα τοῦ νόμου ὑπομνήσας, καὶ τούτοις τὸν bus Amorrhæorum ad prælium coeuntibus, ipse pro armis ac gladiis Deutero-
λαὸν καθοπλίσας, παρῆγέγονε τοὺς πολεμίους. ὁ nomium recitans in aures omnium, ver-
δὲ βασιλεὺς Ἰωσίας, εὑρεθέντος τοῦ βιβλίου, καὶ C baqve legis in memoriam revocans, iisq;
ἀναγνωσθέντος εἰς τὰς πάντων ἀκοὰς, οὐκέτι τοὺς populum obarmans, hostes superavit.
ἐχθροὺς ἐφοβεῖτο. καὶ εἴποτε δὲ πόλεμος ἐπῆλθε τῷ Rex porro Josias, invento eo libro, re-
λαῷ, ἢ κίνδυνος ἔσχατα τὰ πύξια τοῦ νόμου, citatoqve ad omnium aures, nihil ulteri-
παρῆν πάντων, καὶ ἥκειτο τοῦτο αὐτὴ πάσης παρασκευῆς εἰς βοήθειαν, εἰ μή τις ἐπὶ πα- us adversarios timebat. Jam si bellum
ρὰ τοῖς βασάνοις, καὶ ἐν τοῖς λαοῖς παρεκρεμάσατο populo ingruerat, arca, in qva erant ta-
ἁμαρτία καὶ ὑπόκρισις. πίστεως γὰρ καὶ ἰδίας διαθέσεως χρεία, ἵνα ὁ νόμος εἰς τὰ κατ' bulæ legis, ante omnes præcedebat, &
εὐχὴν συνεργάζηται. ἐγώ γ' οἶμαι, ἔλεγεν ὁ hoc sufficiebat illis pro qvavis acie in sub-
γέρων, ἥκουσα παρὰ φρονίμων ἀνδρῶν, ὡς ἄρα τὸ παλαιὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, μόνον ἀναγινώ- D sidium, nisi in bajulis arcæ, aut in popu-
σκοντες ἱερὰς γραφὰς, ἐξήλαυνον δαίμονας, καὶ ἦ- lo aliqvod scelus aut hypocrisis hæreret:
λεγχον τὰς παρ' αὐτῶν γινομένας τοῖς ἀνθρώποις Fide siqvidem & sana affectione opus est,
ἐπιβουλάς. ὅθεν καταγνώσεως πάσης ἀξίους εἶ- vel lex nostris precibus cooperetur. Ego
ναι ἔλεγε, τοὺς ταῦτα μὲν ἀφιέντας, σωπῇ δὲ τὰς certe (inqviebat senex) a sapientibus au-
ἐν ἑαυτοῖς ἔξωθεν ῥήματα πιθανὰ, καὶ ἐν τούτοις divi, olim in Israel recitandis sacris scri-
ἐξορκίσας αὐτοὺς ὀνομάζοντας. μᾶλλον γὰρ παί- pturis dæmones expelli solere, insidiasqve
ζουσι, καὶ παρέχουσιν ἑαυτοὺς ἐκείνοις εἰς τὸ eorum contra homines retegi. Unde
χλευάζεσθαι, οἷα πεπόνθασιν ἐν ταῖς πράξε- qvavis pœna dignos censebat, qvi his vo-
σιν, Ἰουδαίων σκευᾶ οἱ υἱοὶ, ἐπιχειρήσαντες καὶ αὐ- cibus omissis aliunde verba elegantia au-
τοὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξορκίζειν. ταῦτα μὲν ἀκούον- cupantur, in iisq; se exorcistas nominant,
τες παρὰ τῶν τοιούτων, οἱ δαίμονες παίζουσι· τὰ qvin potius operam ludunt, & se ridicu-
δὲ τῶν ἁγίων φοβοῦνται ῥήματα, ἢ καὶ φέρειν αὐτὰ los dæmonibus præbent, qvalia in actis
ὑπομένουσιν. ἔστι γὰρ ἐν τοῖς τῶν γραφῶν ῥήμασιν ὁ Κύριος, ὃν μὴ δυνάμενοι φέρειν ἔκραζον· Apostolorum, Judæorum filios fecisse le-
gimus: qvi & ipsi qvoqve eodem modo
dæmones ejurare conati sunt. Ea igitur,
cum dæmones animadvertunt, ludibrio
habent, contra Sanctorum voces exhor-
rent, & ferre neqveunt. Est enim in ver-
bis sacrarum scripturarum Dominus, qvem
cum ferre neqvirent, vociferabantur:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Matth. 8. Luc. 8 *Qvæso, ne nos ante tempus torqveas:* urebantur siqvidem, si vel solum Dominum præsentem vidissent. Ita & Paulus imperavit impuris dæmonibus. Itidem qvoqve discipulis subjiciebantur dæmonia. Et super Elisæum Prophetam facta est manus Domini, qvi tribus regibus de aqvis vaticinia edidit, cum psalleret secundum ejus mandatum Psaltes. Eodem modo ista super iis, qvi patiuntur, reciranda sunt, & magis profueris, ac tuam ipsius fidem veram, firmamqve esse approbaveris; adeo ut eam respiciens Deus solidum remedium indigentibus præstet. Id cognitum habens sanctus centesimo decimo nono Psalmo locutus est,

Psal. 119. *Justificationes tuas meditabor, neqvaqvam oblivisear sermones tuos:* & rursum, *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.* Nam per hæc salutem lucrabantur dicentes: *Alioqvi nisi lex tua meditatio mea esset, periissem tum in humilitate mea.* Qvin & Paulus istis ipsis confirmabat discipulum suum, cum

1. Tim. 4. diceret: *Hæc meditare, in istis sis, ut tuus profectus evidens fiat.* Hæc meditans, atqve ita in Psalmis versans uniuscujusqve sensum, ductu spiritus apprehendere poteris. Talem vero & tu qvoqve æmulaberis vitam, qvalem gesserunt viri illi sancti, Deo pleni, qvi ista locuti sunt.

Δέομαί σε, μή με πρὸ καιροῦ βασανίσῃς. ἐπαίοντο γὰρ καὶ μόνον βλέποντες παρόντα τὸν Κύριον. ὕτως καὶ ὁ Παῦλος παρήγγελλε τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. ὕτως καὶ τοῖς μαθηταῖς ὑπετάσσοντο τὰ δαιμόνια, καὶ ἐπὶ Ἐλισαιὲ ὃ τὸν προφήτην ἐχρῆτο χεὶρ Κυρίου, καὶ προεφήτευσε πρὸς τοὺς ὑδάτων τοῖς τρισὶ βασιλεῦσιν, ὅτε ἔψαλε κατ' ἐντολὴν ὁ ψάλλων. ὕτως καὶ νῦν ἡμῖς ὑπὲρ τῶν πασχόντων ταῦτα λεγέτω, καὶ μᾶλλον τὸν πάσχοντα ὠφελήσῃ, καὶ ἑαυτοῦ τὴν πίστιν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν ἐπιδείξεται. ὥστε καὶ ταύτην ὁρῶν τὸν Θεὸν, τελείαν τὴν θεραπείαν παρέχειν τοῖς δεομένοις. τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος γινώσκων, ἔλεγεν ἐν τῷ ἑκατοστῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ Ψαλμῷ· Τὰ δικαιώματά σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τοὺς λόγους σου. καὶ πάλιν, ψαλτὰ ἦσάν μοι τὰ δικαιώματά σου ἐν τόπῳ παροικίας μου. ἐντεῦθεν γὰρ, καὶ σωτηρίαν ἐκερδαίνον, λέγοντες· εἰ μὴ ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μου ἦν, τότε ἂν ἀπολόμην ἐν τῇ ταπεινώσει μου· ὅτε καὶ ὁ Παῦλος ἐντεῦθεν ἠσφαλίζετο τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν, λέγων· ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι, ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ γένηται. ταῦτα μελετῶν καὶ ὅτως ἐντυγχάνων τοῖς Ψαλμοῖς, τὸν μὲν, ἐν ἑκάστῳ νοουμένου ὁδηγοῦντος τοῦ Πνεύματος, καταλαβεῖν δυνήσῃ. τοιοῦτον δὴ καὶ σὺ ζηλώσεις βίον, οἷον ἔσχον οἱ ταῦτα θεοφορούμενοι λαλήσαντες ἀνδρες ἅγιοι.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

DE SABBATIS ET CIRcumcisione, e Lib. Exod.

ET servabunt filii Israel Sabbata, colentqve in generationes suas: Fœdus æternum inter me & filios Israel, signum est in me æternum, eo qvod in sex diebus fecerit

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΣΑΒΒΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙτομῆς, ἐκ τῆς Ἐξόδου.

ΚΑΙ φυλάξουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ Σάββατα, ποιεῖν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. διαθήκη αἰωνίου ἐν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, σημεῖόν ἐστιν ἐν ἐμοὶ αἰώνιον, ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος

εἰς τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσε. σημεῖόν ἐστι δεῖ δεῖναι τὴν τῆς κτίσεως ἡμέραν. καὶ τ' αὐτῆς τέλος ἀκόλουθον ἦν, ἕως τὰ τῆς κτίσεως ἐνεργεῖτο ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἕως τότε φυλάττειν τὰ Σάββατα· ἐλθούσης δὲ τῆς ἑτέρας γενεᾶς καὶ τοῦ κτιζομένου λαοῦ καὶ τὸ λεγόμενον· γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον· ἀνάγκη μηκέτι τὸν λαὸν τοῦτον τηρεῖν τὸ τῆς πρώτης κτίσεως τέλος, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας κτίσεως ζητεῖν. τίς δέ ἐστιν, ἢ καθ' ἣν δύσῃ ὁ Κύριος, ἔστοτε γὰρ ἀρχὴν ἔσχεν ἡ καινὴ κτίσις, ὡσεὶ ἧς ἔφη ὁ Παῦλος, ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. τὴν μὲν οὖν πρώτην κτίσιν ποιῶν ὁ Θεὸς κατέπαυσε. διὰ τοῦτο καὶ τὸ Σάββατον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐτήρουν οἱ τῆς γενέσεως ἐκείνης. ἡ δὲ δευτέρα κτίσις τέλος οὐκ ἔχει, διὰ τοῦτο οὐδὲ κατέπαυσε, ἀλλ' ἕως ἄρτι ἐργάζεται. ὅθεν οὐδὲ σαββατίζομεν ἡμέραν ὡς ἐπὶ τῆς πρώτης, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐλπίζομεν Σάββατα Σαββάτων, ἃ ὅταν τέλος λαμβάνει ἡ καινὴ κτίσις, ἀλλὰ φανερούται καὶ διόλου ἐορτάζει. διὰ γὰρ τοῦτο ἐδόθη τὸ Σάββατον τῷ πρώτῃ λαῷ, ἵνα γινώσκῃ καὶ τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως. τῇ δὲ καινῇ κτίσει οὐκ ἐνετείλατο φυλάττειν Σάββατον· ἵνα τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν τῇ χειμερινῇ γινώσκῃ, ἀτελεύτητον δὲ ἐπίσηται τὴν αὐτὴν χάριν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, τουτέστι τὴν ἡμέραν ἐδήλωσεν, ἵνα τὸ τέλος τῆς παρελθούσης γινώσκῃς. ὁ γοῦν Ἀπόστολος περὶ τῆς πρώτης γράφων ἔφη. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλε ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καὶ πάλιν, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. οὐκοῦν ἡ μὲν πρώτη πεπλήρωται καὶ τετελείωται οὐκ ἄλλοτε, ἢ ὡς οἱ προφῆται ἔλεγον· ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου. τέλος δὲ ἔχουσῶν τῶν πρώτων ἡμερῶν, ἄλλαι γίνονται, ὡς ὁ Ἱερεμίας ἔφη· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος. τέλος ἐχούσης τῆς πρώτης, ἀκολούθως ἑτέρας ἀρχὴ γέγονε. διὰ τοῦτο μὴ τὸ Σάββατον δύσῃ ὁ Κύριος. οὐ γὰρ προηγουμένως εἵνεκε τοῦ λέγειν τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδου τὸ Σάββατον ὁ Θεὸς ὁ λέγων· ὁδοὶ ἀεργῶν ἐστρωμέναι ἀκανθῶν, καὶ ὁ προστάττων ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων προσέταξε δύο ἀμνοὺς ἐνιαυσίους ἀμώμους,

A *Deus cœlum & terram, & septima die feriatus sit.* Signum est, ut sciatur dies creationis, & quando ejus finis consequi debebat. Quamdiu enim prior ætas & creatio viam suam & efficaciam in Hierusalem obtinebat, tamdiu Sabbata suam observationem habuere. Verum ubi successerat alia generatio, aliusque populus jam creatus erat, secundum id, quod in Psalmis dictum videas: *Scribatur illa in generationem alteram, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum:* non necesse ulterius fuit, hunc novum populum prioris nationis observare finem, sed exordium potius secundæ creationis & B ætatis. Quando igitur est istud exordium, nisi quo tempore Dominus resurrexit? Jam inde enim initium habuit nova creatura, de qua locutus est Paulus: *Quapropter si qua est in Christo nova* 2. Cor. 5. *creatura.* Prioremigitur creationem cum absolvisset Deus, quieti se dedit. Ac propterea Sabbatum in die septimo observabant homines illius generationis. Cæterum, secunda ætas sive creatio finem non habet. Ideoque neque quietem assumsit, sed usque in præsens operatur. Atque hinc est, quod Sabbati diem non ut in prima ætate observamus, sed speramus futura Sabbata Sabbatorum, in quibus finem non C habebit nova creatura: sed manifestabitur, & perpetui temporis festum colet. Ideo enim Sabbatum injunctum est priori populo, ut cognoscerent finem & principium creaturæ. Cæterum, novæ creaturæ non præcepit observationem Sabbati, ut initium quidem in Dominica die agnosceret, sed tamen infinibilem esse, & nunquam desituram gratiam, certum haberet. Idcirco autem initium, hoc est, Dominicum D diem certum declaratumque voluit, ut finem præteriti sentires. Apostolus certe de priori scribens ait: *Cum venisset plenitudo temporis, emisit Deus filium suum.* Et rursus: *In consummatione seculorum.* Prima igitur adimpleta est & consummata, non alio tempore, quam eo, de quo Prophetæ dixerunt: *In extremis diebus effundam de Spiritu meo:* finitis autem prioribus diebus, alii dies supervenient, ut inquit Hieremias: *Ecce dies veniunt, inquit Dominus.* Non enim principaliter otii causa dedit Deus hominibus Sabbatum, quippe qui ita loquatur: *Via otiosorum constrata spinis:* & in libris Numerorum, ipso die Sabbatorum jussit duos agnos anniculos immaculatos

Galat. 4.

Esa. 44.

& duodecim panes ex similagine in oleo confectos, in sacrificium, & libationem, & holocaustum in Sabbatis apponi ad holocaustum æternum. Et rursus aliquanto superius: *Ponetis in ara thus purum & salem*, jacebuntque panes ita propositi in recordationem Domino. Die Sabbatorum proponetis eos semper coram Domino in conspectu filiorum Israel ad æternum testamentum. Si enim, illi cordi esset otiositas, non imperasset proponere, offerre, mactare Levitis: Nam si otium sanctificet, ergo sequitur, ut negotium contaminet: atqui Levitæ operando non contaminabantur, non igitur otium sanctificaverit; alioqui cur fieret, ut soli Levitæ sanctificatione non spolientur, dum offerunt, mactant, & proponunt in Sabbato? tantum autem absunt, ut inquinentur, ut etiam propitiationem impetrent illis, qui offerunt. Non igitur Sabbatum otium designat aut innuit, sed cognitionem conditoris, eo quod cessatum sit a forma creandi, ut in Ezechiele scriptum est: *Sabbata mea dedi illis, ut essent in monumentum & recordationem mei, & in monumentum & recordationem illorum: ut cognoscerent, me esse Dominum, qui ipsos sanctifico.* Intelligentiæ igitur & non otii causa datum est Sabbatum, quia cognitio magis necessaria est, quam otium. Ideoque Dominus locutus est illis, qui incusabant discipulos, quod spicas vellerent: *Si cognosceretis, quid illud sit, Misericordiam volo & non sacrificium.* Otiosos enim illos in Sabbato culpabat, eo quod illud, quod proprium est Sabbati, non habeant, hoc est, veritatis cognitionem. Ideoque circa Hiericho tuba canere imperantur, qui legem Sabbati susciebant in septem diebus, in quos Sabbatum incidebat. Si igitur otii gratia datum est Sabbatum, cur operatio tubicinandi imperatur? quinimo creditum fuit, eos ita canendo sabbatizari. Non enim otio, sed cognitione Deum sibi opitulationem comparabant, sicuti in eo quoque, qui octavo die circumciditur. Necessitas enim habet, ut Sabbato circumcisio fiat, atque eo modo Sabbatum operando colunt: sed ita tamen, ut Deum cognoscant. Certe dies, qui Sabbata non sunt, tamen ob remissionem peccatorum,

καὶ δύο δέκατα σεμιδάλεως ἀναπεποιημένης ἐν ἐλαίῳ εἰς θυσίαν καὶ σπονδεῖον, καὶ ὁλοκαύτωμα Σαββάτων ἐν τοῖς Σαββάτοις, ἐπὶ τῆς ὁλοκαυτώσεως τὸ διὰ παντός. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγων λέγει ἐν τοῖς ἀνωτέρω· καὶ ἐπιθήσετε ἐπὶ τὸ θυμα λίβανον καθαρὸν καὶ ἄλλας, καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους εἰς ὑπόμνησιν, προσκείμενα τῷ Κυρίῳ. τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων προτεθήσετε ἔναντι Κυρίου διὰ παντὸς, ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ισραὴλ διαθήκην αἰώνιον. εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτῷ περὶ ἀργίας, οὐκ ἂν προσετίθεντο καὶ προσάγειν, καὶ σφάζειν ἐπέλθωσι τοὺς Λευίτας. εἰ γὰρ ἡ ἀργία ἁγιάζει, δηλονότι ἡ ἐργασία μολύνει. ἀλλ' οἱ Λευῖται ἐργαζόμενοι οὐκ ἐμολύνοντο, οὐκ ἄρα ἡ ἀργία καθαρίζει. ἢ διὰ τί μόνοι οἱ Λευῖται, τὸ ἁγιασμοῦ χερίσονται, προσάγοντες, καὶ σφάζοντες, καὶ προτιθέντες ἐν τῷ Σαββάτῳ; τοσαύτῳ γὰρ ἀπέχουσι τοῦ μιαίνειν, ὅσῳ καὶ ἱλάσκονται, ὑπὲρ τῶν προσφερόντων. οὐκοῦν οὐκ ἀργίαν σημαίνει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ γνῶσιν τοῦ ποιητοῦ, παῦλαν δὲ τοῦ σχήματος τῆς κτίσεως ταύτης, ὡς καὶ ἐν τῷ Ιεζεκιὴλ ἔφη· τὰ Σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον αὐτῶν· ἵνα γνῶσι αὐτοὺς, ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ ἁγιάζων αὐτούς. γνώσεως ἄρα καὶ οὐκ ἀργίας ἕνεκεν ἐδόθη τὸ Σάββατον. ὡς εἶναι μᾶλλον τὴν γνῶσιν ἀναγκαιοτέραν τῆς ἀργίας. διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγε τοῖς αἰτιωμένοις τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῷ τίλλειν στάχυας· εἰ ἐγνώκειτε, τί ἐστιν, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν. ἀργοὺς γὰρ αὐτοὺς ἐν τῷ Σαββάτῳ ἠτιᾶτο, ὅτι τὸ ἴδιον τοῦ Σαββάτου οὐκ εἶχον, ὅπερ ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ ἀληθείαν γνῶσις. διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ιεριχὼ κελεύονται σαλπίζειν οἱ τὸν νόμον τοῦ Σαββάτου λαβόντες ἐν ζ ἡμέραις, ἐν αἷς, καὶ τὸ Σάββατον ἐμπίπτει. εἰ δὲ ἵνα ἕνεκα τοῦ ἀργεῖν ἐδόθη τὸ Σάββατον, διὰ τί ἐργάζεσθαι προστάττονται σαλπίζοντες; ἀλλ' ἠπίστατο, ὅτι σαλπίζοντες ἐσαββάτιζον· οὐκ ἀργοῦντες, ἀλλὰ γινώσκοντες τὸν βοηθοῦντα αὐτοῖς Κύριον. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ περιτεμνομένου ὀκταημέρου. ἀνάγκη γὰρ ἔχει καὶ τῷ Σαββάτῳ περιτέμνειν, καὶ ὅμως σαββατίζει, ἐργαζομένου μὲν, γινώσκων δὲ τὸν Θεὸν, ἀμέλει καὶ τὰς μὴ ἡμέρας τῶν Σαββάτων· ὅμως διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν,

καὶ τῆς ἐπιγνώσεως χάριν, Σάββατα ὀνομάζειν ἐώθεν ὁ νόμος, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος τὸν νόμον, ὡς ἐν τῷ Λευιτικῷ ἔφη· καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων· καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου τούτου, ἡμέρα ἁγιασμοῦ κλητὴ, ἁγία ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ προσάξετε ὁλοκαυτώματα τῷ Κυρίῳ. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. καὶ μεῖ ὀλίγα, καὶ ἔσται πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ποιήσῃ ἔργον ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, Σάββατα Σαββάτων ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ἀπὸ ἐνάτης τοῦ μηνὸς, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας, καὶ σαββατιεῖτε τὰ Σάββατα ὑμῶν. οὐκοῦν οὐχ ἡ ἑβδόμη ἐστὶ τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ὅτε πᾶς ἀπ' αὐτῶν καταπαύσει. οὐδὲ ἡ ἀργία ἐστὶ τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἡ ἐξομολόγησις καὶ ταπεινοῦν τὴν ψυχήν. οὐ γὰρ ὡρισμένως τῷ Σαββάτῳ εἴρηκεν, ἀλλ' ἁπλῶς τῇ δεκάτῃ, ἣν συμβαίνει ἀπαντᾶν μὴ ἐν Σαββάτῳ, καὶ ὅμως τὴν ἀπαντῶσαν ἡμέραν διὰ τὸν ἁγιασμὸν, Σάββατον οὐκ ἁπλῶς, ἀλλὰ Σάββατα Σαββάτων ὀνομάζει. εἰ δὲ ταύτην Σάββατον ὀνομάζει, ἐν ᾗ Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι κελεύει, οὐκ ἄρα ἀργίας προηγουμένως νόμος ἐστὶ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ γνώσεως καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ ἀργίας ἀπὸ κακίας πάσης. οὐ διὰ τὴν ἀργίαν ἐν τῷ Σάββατον δέδωκεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ γινώσκειν αὐτὸς τὴν κατάπαυσιν τῆς κτίσεως. ἐνετείλατο γὰρ ὁ Θεὸς λέγων, ἵνα γινώσκητε, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέπαυσε Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῖν, ἀπὸ τῶν ἔργων, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, ἤθελε δὲ αὐτὸς γινώσκοντας τὸ τέλος ταύτης ἀρχὴν ζητεῖν ἑτέρας. τέλος μὲν ἐν τῆς πρώτης κτίσεως τὸ Σάββατον, ἀρχὴ δὲ τῆς δευτέρας ἡ κυριακὴ, ἐν ᾗ τὴν παλαιὰν ἀνενέωσατο καὶ ἀνεκαίνισεν. ὥσπερ οὖν ἐνετείλατο, φυλάττειν πρότερον τὸ Σαββάτου τὴν ἡμέραν, μνήμην οὖσαν τοῦ τέλους τῶν πρώτων, οὕτως τὴν κυριακὴν ἡμῶν, μνήμην οὖσαν ἀρχῆς δευτέρας ἀναπλάσεως. οὐ γὰρ ἄλλην ἐπέκτισεν, ἀλλὰ τὴν παλαιὰν ἀνεκαίνισε, καὶ ὃν ἤρξατο ποιεῖν ἐτελείωσε, διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ τῇ ἕκτῃ τὰ γενόμενα συνετελέσθη, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων ἐν οἷς ἔργοις. καὶ εὐαγγελίῳ ἐλθὼν ὁ λόγος φησὶ, ἦλθον τελειῶσαι τὸ ἔργον.

A cognitionemque Dei, Sabbata appellare lex ipsa solet: præcipue vero Dominus legis, ut ex Levitico constat: *Decimo die mensis hujus hebdomade,* Levit. 23. *dies, quæ Propitiationis est dicta, sancta nominabitur inter vos, & humiliabitis animas vestras, & adducetis holocausta Domino, & nullum opus facietis in die illa: fietque, ut anima, quæ in illa die opus fecerit, deleatur ex omni populo. Nullum opus facietis ex recepto & solenni more in æternum: ea vobis Sabbata Sabbatorum erunt, & humiliabitis animas vestras a decimo mensis die a vespera usque ad vesperam, & sabbatizabitis Sabbata vestra.* Igitur non septima dies Sabbatum est, sed remissio peccatorum, cum quis requieverit a peccatis: cum otium non Sabbatum sit, sed confessio & humiliatio animi. Non enim requiescere Sabbato, dixit, sed simpliciter in decima die, quam incurrere videmus etiam non in Sabbatum: & tamen occurrentem diem illam propitiationi destinatam non simpliciter Sabbatum, sed Sabbata Sabbatorum, appellat. Quod si in hoc die etiam Sabbatum constituit, & in Sabbato operari jubet: non otii igitur principaliter est Sabbatum, sed cognitionis & propitiationis, & feriationis ab omni malitia: neque otii causa Sabbatum dedit, sed ut cognoscerent cessationem creationis, quippe cum præcepit Deus ad istum modum, dicens: *Ut cognoscatis, quod in hac die requieverit Dominus Deus vester ab operibus, quæ cœperat facere.* Volebat autem, cognito istius creationis fine, initium quærere novæ creaturæ. Finis igitur prioris creationis Sabbatum: secundæ autem creaturæ initium, Dominicus dies: in quo veterem hominem renovavit & instauravit. Sicuti igitur prioribus temporibus Sabbati diem servari voluit in monumentum finis priorum: ita Dominicum diem veneramur, ut monumentum exordii secundæ reparationis. Non enim aliam creaturam colendo superaddidit, sed veterem renovavit, & quam inœpit facere, consummavit, eaque de causa in sexto die, quæ creabantur, perfecta sunt: in septimo requievit ab omnibus: Et in Evangelio dicit Christus: *Veni, ut perficerem opus.*

Qui enim ab omnibus requieſcit, ſignificat, quædam fine & conſummatione indigere, quæ ipſe veniens conſummavit. Ait enim: *Opera, quæ dedit mihi pater, ut perficiam ea:* item: *Ipſa opera, quæ ego facio, teſtantur de me.* Jam imperfectum erat hoc opus: ſiquidem ex peccato Adæ moriebatur homo: cæterum, id Chriſti vivificatu integritatem ſuam recuperavit. Ideoque cum creaturam intra ſex dies conditam renovatione interpolaſſet, diem illam huic inſtaurationi conſecratam voluit, quam in Pſalmo Spiritus prænunciat: *Hæc eſt dies, quam fecit Dominus.* Solis enim inſtar Deus exoritur, illuſtrans uniuscujusque animum. Quocirca & in ſalvifera paſſione non apparuit ſol, indicans, finem prioris creaturæ adeſſe, & principium alterius ſupervenire, quæ diluculum ſuum & exortum in Salvatore conſecuta eſt. Hanc cum vidiſſet Propheta, ita locutus eſt: *Ecce vir, oriens ille cognomen:* ac rurſum: *Vobis timentibus eum, exorietur ſol juſtitiæ.* Non enim omnium hæc dies eſt, ſed eorum, qui mortui ſunt peccato, & vivunt Deo. Ideo enim in octavo die circumcidi a lege imperatum fuit, neque id unquam violabatur, quo ſchemate innuebantur renaſcentia omnium poſt ſeptimum diem. Nam circumciſio nihil denotabat, niſi depoſitionem exuviasque detractæ nativitatis. Eum enim, qui ſexto die mortuus eſt, exuimus, & renovamur Dominica die, cum antiqvus ille exutus regenerationem reſurrectione acceperit. Hoc enim Paulus ad Coloſſenſes loquitur: *In quo circumciſi eſtis circumciſione non manufacta, in exſpoliatione carnis, in circumciſione Chriſti, cui conſepulti eſtis in Baptiſmate ad infernum, in quo & reſurrexiſtis.* Nam circumciſio figura erat exuviarum, quæ per Baptiſmum deponuntur, illamque in membris genitalibus juſſit fieri, ut animadverterent, circumciſi, circumciſionem ſignum eſſe exuendæ vetuſtatis. Abraham enim, ubi Deo crediderat, circumciſionem recepit pro nota inſignibusque ejus regenerationis, quæ per Baptiſmum conficitur. Quapropter ubi venerat res, quæ figura denotabatur, nota ipſa figuraque intercidit & conquievit. Circumciſio enim nota erat, lavacrum autem regenerationis idipſum eſt, quod denotabatur. Veteri enim homine in totum exuto, ſuperflua erat nota illa, quæ ex parte rei adumbrationem præ ſe ferebat: & ut Dominica dies, quæ initialis eſt novæ creaturæ, Sabbatismum finit: ita eadem illa regenerato homine in otium, dedit circumciſionem.

Joan. 10.

Pſalm. 118.

Col. 2. 11.

ὁ γὰρ ἀπὸ πάντων καθαπαίων, σημαίνει, ἵνα δέ τι ἀτελὲς, ἄρξ ἐλθὼν ἐπετελείωσε. ἔφη γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, ἃ δέδωκέμοι ὁ πατὴρ, ἵνα τελειώσω αὐτά· τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ἀτελὲς μὲν γὰρ ἦν τὸ ἔργον, εἰ ἁμαρτησάντων τὸ Ἀδὰμ ἀπέθνησκεν ὁ ἄνθρωπος· τέλειον δὲ γέγονε ζωοποιηθέντος αὐτοῦ. διὰ τοῦτο τὴν ἐν ἓξ ἡμέραις κλίσιν ἀνακαινίσας, ἡμέραν τίθησι τῇ ἀνακαινίσει, ἣν διὰ τοῦ Ψαλμοῦ προαναφωνεῖ λέγουτο πνεῦμα· αὕτη ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος. ἀνέτειλε γὰρ Θεὸς ἀνατέλλει, καταυγάζων τῇ ἑκάστου ψυχῇ, διὰ τοῦτο καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σωτηρίῳ πάθει οὐκ ἔφανεν ἥλιος, σημαίνων τέλος μὲν τῆς προτέρας κτίσεως, ἀρχὴν δὲ ἑτέρας, τὴν ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἀνατέλλουσαν· ἣν εὐφημῶς ὁ προφήτης ἔφη· ἰδοὺ ἀνήρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. καὶ πάλιν, ὑμῖν δὲ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης· οὐ γὰρ πάντων ἡμέρα αὕτη, ἀλλὰ τῶν ἀποθανόντων τῇ ἁμαρτίᾳ, ζώντων δὲ τῷ Κυρίῳ. διὰ τοῦτο γὰρ ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ προστέτμηντο ἐκέλευσεν ὁ νόμος, καὶ σάββατος ἦν ἡ ἑβδόμη, σημαίνουσα τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἀναγέννησιν πάντων. ἡ γὰρ περιτομὴ οὐδὲν ἄλλο ἐδήλου, ἢ τὴν τῆς γηρύσεως ἀπέκδυσιν. τί γὰρ τῇ ἕκτῃ ἀποθανόντα ἀπεκδεδυσόμεθα, ἐν ἀνακαινούμεθα τῇ κυριακῇ, ὅτε ὁ παλαιὸς ἀπεκδυθεὶς, ἀνεγείρεται τῇ ἀναστάσει. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἔφη ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς· ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι εἰς τὸν ᾅδην, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε. τῆς γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεκδύσεως τύπος ἦν ἡ περιτομή· ἦν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέλεσιν ἐπιτέλλατο γίνεσθαι, δι' ὧν καὶ γεννᾶται τὸ σῶμα, ἵν' εἰδῶσιν οἱ περιτεμνόμενοι, ὅτι ἀπεκδύσεως παλαιότητός ἐστι σημεῖον. πεδύσας γὰρ Ἀβραὰμ ἔλαβε τὴν περιτομήν· σημεῖον ὂν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως. διὰ τοῦτο ἐλθούσης τὸ σημαινόμενον ἐπαύσατο τὸ σημεῖον. ἡ μὲν γὰρ περιτομὴ σημεῖον ἦν, τὸ δὲ λυτρὸν τῆς παλιγγενεσίας τὸ σημαινόμενον. ὅλως γὰρ τὰ παλαιὰ ἀπεκδιδυσκόμενα, περιττὴ ἡ διὰ τοῦ μέρους σημασία. καθὼς ἡ κυριακὴ ἀρχὴ τῆς κτίσεως ἐστι, καὶ παύει τὸ Σάββατον, οὕτως ἡ αὐτὴ ἀναγεννήσασα τὸν ἄνθρωπον ἔπαυσε τὴν περιτομήν.

ἀμφότερα γὰρ ἐν τῇ ὀγδόῃ κατώρθωται, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως, καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο ἡ ὀγδόη τὸ Σάββατον ἔλυσε, καὶ οὐ τὸ Σάββατον τὴν ὀγδόην. ἐν μὲν γὰρ Σαββάτῳ περιετέμνετο ὁ ἄνθρωπος. ἐν δὲ τῷ Σαββάτῳ οὐκ ἦγεν ἡ περιτομή. ἡ γὰρ ὀγδόη ἀρχὴ οὖσα τῆς ἀναπλάσεως, κατέπαυσε τὴν πρώτην. ἡγοῦμαι δὲ καὶ διὰ τοῦτο τὴν περιτομὴν δοθῆναι. τοῦ γὰρ Ἀδὰμ εἰρήσαντος· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ἔδυνησε, καὶ διεφθείρετο τὸ σῶμα, ὅθεν μέρος πυρὸς σώματος, καὶ τοῦτο τὸ αἴτιον τῆς τοῦ σώματος γενέσεως περιεβάλοντο ἐκλυνύειν περιδιδασκόμενοι τὴν τοῦ ὅλου ἀπεκδυσιν, ἵν' ὥσπερ ἀποδιδύντες τὸ κατακριθὲν, διασωθῆναι δυνηθῶσι. καὶ ὥσπερ αἱ θυσίαι σκιαὶ ἦσαν τῶν μελλόντων· οὕτως καὶ ἡ ἐν μέρει περιτομὴ τοῦ ὅλου ἦν σκιά· τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ φανερῶς ὁ λόγος σημαίνει, ὅτε γὰρ Ἰησοῦ κυ προσάξαντος τοῦ Θεοῦ περιτέμνοντος τὸν λαὸν ἐν Γαλγάλοις, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, εἶπεν Κύριος τῷ Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν Αἰγύπτου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐκάλεσε ἔφη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Γάλγαλα. εἰ γὰρ ἡ περιτομὴ, ἀφαίρεσίς ἐστι τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ γλύσεως, δηλονότι ἡ ἀκροβυστία, Αἰγυπτιακῆς ἕξεως καὶ γλύσεως γνώρισμά ἐστι. τοῦτο δὲ ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς, ἵνα μηκέτι, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ γεννηθέντες ὦσιν, ἀλλὰ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἣν εἰσῆξεν αὐτοὺς ὁ Κύριος, τέκνα λογίζωνται. Τούτων δὲ ὄντων φαίνεται καθόλου ἡ περιτομὴ δοθῆναι, ἵν' ἀφαιρεθῇ ὁ ὀνειδισμὸς τῆς γηίνης γλύσεως ἀπὸ τοῦ Ἀβραμιαίων, καὶ μηκέτι ὀνειδίζωνται ὑμῖν τοῦ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. ἀφῃρέθη γὰρ ὁ ὀνειδισμὸς τοῦ παραπτώματος. τοῦτο δὲ ἐγένετο ὅτε, εἰς τύπον τοῦ διὰ Χριστοῦ βαπτίσματος. τότε γὰρ ἐν μέρει ἐγένετο, ὡς ἐν σκιᾷ, νυνὶ δὲ ὥσπερ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ὅλην τὴν γηίνην γλύσιν ἀπεκδιδυσκόμεθα, διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννώμενοι, ἵνα μηκέτι κυ τὴν πρώτην γλύσιν ἀποθνήσκωμεν· ἀλλὰ κυ ἡ περιτομὴ τῆς ἀπεκδύσεως τοῦ σώματος, ἣν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀπεκδιδυσκόμεθα, ζήσωμεν. ὥσπερ δὲ εἶπεν Κύριος τῷ Ἰησοῦ· ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν Αἰγύπτου ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφ' ὑμῶν· ἔτος πολλῷ μᾶλλον λεχθείη ἂν ἑκάστῳ τῶν νῦν βαπτιζομένων.

A Utrumque enim in octavo perfectum fuit, & initium creationis, & hominis regeneratio. Ideoque octavus Sabbatum dissolvit, & non Sabbatum octavum: siquidem in Sabbato circumcidebatur homo, & Sabbato non habebat circumcisio ullas ferias: nam octava, quæ initialis erat reparationis sive recreationis, finem cessationemque intulit priori: arbitror autem, circumcisionem ideo datam esse. Ex eo enim, quod Adamo dictum fuit: *Terra es, Genes. 3.*
& in terram reverteris, & quia propterea corpus moriebatur & interibat, inde est, quod partem corporis, eamque corporis procreatricem
B jussi sunt mulctare. Atque ita jam antea didicere, totum corpus exuendum esse, ut, exuto eo, quod damnatum erat, servari possent. Et sicuti sacrificia umbræ erant rerum futurarum: ita circumcisio particularis, totius hominis circumcidendi adumbratio delineatioque fuit. Illud autem in Josue scriptura clare demonstrat: Jesu enim Nave ad imperium Dei populum circumcidente in Galgalis ultra Jordanem, locutus est ei Dominus: *Hodierna die abstuli opprobriam Ægypti a vobis,*
C *& vocavit*, inquit, *nomen loci illius Galgala.* Igitur circumcisio, ablatio est Ægyptiacæ generationis, cum præputium character sit Ægyptiaci habitus, ejusque nationis insigne. *Hoc*, inquit, *abstulit Deus*, ne ulterius, veluti in Ægypto nati, servitia haberentur: sed terræ repromissionis filii, indigenæque existimarentur, in quam illos Dominus induxit. Rebus autem ita constitutis, videtur in totum circumcisio data esse, ut offeratur vituperium terreni stemmatis ab Abrahamitis, in quo posterum non obnoxii simus huic male-
D dicto: *Terra es, & in terram reverteris.* Ablatum est enim opprobrium delicti. Id autem tum factum est ad figuram ejus Baptismatis, quod in Christo perficitur: tunc enim ex parte fiebat, utpote ad umbram: nunc autem, sicuti Apostolus ait, terrenam originem exuentes, per lavacrum Baptismi regeneramur, ne ulterius pro ratione priorum natalium morte opperiamur, sed circumcisione ea, qua corpus exuitur, quæ non nisi lavacro Baptismatis conficitur, viveremus. Quemadmodum autem dixit Dominus Josue: *Abstuli vituperium Ægypti hodierna die a vobis*: ita multo magis dici poterit unicuique eorum, qui baptizantur;

in hac die abstuli convicium terrenæ regenerationis, & opprobrium corruptionis mortis a te in hoc ipso die.

Α ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν τῆς γηΐνης γενέσεως, καὶ τὸν ὀνειδισμὸν τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς ἀπ' σοῦ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

Β

IN ILLUD EVANGELII,

Quicunque dixerit : Verbum contra filium hominis, remittetur ei : Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ,

Ος ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

DE Evangelico dicto, quod scribis mihi, ut exponam, quæso, da veniam nostræ conscientiæ. Prorsus enim vereor illud aggredi, ne si cogitationes in illud demersero, scrutarique incepero, imbecillior appaream, quam ut profundam illam sententiam efferam. Tacere igitur de eo omnino statueram, & contentus prioribus esse scriptis : præsagiens tamen, ne mihi denuo de eadem re scribere contendas, vim mihi ipsi feci, ut scriberem mediocrem, prout didici, istius rei interpretationem, ea potissimum fiducia, quod sperarem, te, si nos scopum attigissemus, approbaturum esse in gratiam docentis : sin a scopo aberrassemus, veniam daturum esse, cum non ignores nostram imbecillitatem & infirmitatem. Dictum autem illud Evangelii tale est. Cum inter tot signa Evangelicæ prædicationis, Pharisæi dicerent: *Hic non ejicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: Dominus videns cogitationes eorum dixit, Omne regnum contra se divisum desolatur:* subjungens deinde : *Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmonia, nimirum pervenit ad*

Matth. 12.

Ibidem.

C ΠΕΡΙ δὲ ὧν γεγράφων ἐδήλωσας Εὐαγγελικῶν ῥητῶν, συγγίνωσκε ἀγαπητὲ, συνειδησιν ἔχων ἀγαθήν. δέδοικα γὰρ καὶ ὅλως προσελθεῖν αὐτῷ· μὴ καὶ ἐνδύνας εἰς αὐτὸ τῷ λογισμῷ, καὶ ἀρξάμενος ἐρευνᾶν, ἀτονήσω τὴν ἐν αὐτῷ βαθεῖαν διάνοιαν ἐλκύσαι. σιωπῆσαι γὰρ περὶ τούτου τέλεον ἐβουλόμην, καὶ μόνοις ἀρκεσθῆναι τοῖς ἔμπροσθεν γεγραμμένοις σοχαζόμενος ὅμως ἄρα καὶ δεύτερον περὶ D τούτου γράψαι Φιλονεικήσης, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν, εἰ ἔχω μαθὼν περὶ αὐτοῦ μετρίαν διάνοιαν γράψαι θαρρῶν, ὡς τυχόντας μὲν ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, ἀποδέξη διὰ τὸν διδάξαντα· μὴ τυχόντας δὲ, συγγνώμην γινώσκων τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν τε καὶ ἀσθένειαν. τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστιν, ὅτε τοσούτων σημείων γινομένων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἔλεγον· οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. ὁ δὲ Κύριος εἰδὼς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς, πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται, καὶ εἰρηκώς. εἰ δὲ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ'

ὑμᾶς ἡ βασιλεία τ̃ Θεοῦ· λοιπὸν ἐπιφέρει, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία, ἀφεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τ̃ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. καὶ, ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τ̃ υἱοῦ τ̃ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τ̃ Πνεύματος τ̃ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. σὺ δὲ ζήτεις, πότε ἡ μὲν εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία ἀφίεται, ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; παλαιοὶ μὲν οὖν ἄνδρες, Ωριγένης ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος, καὶ Θεόγνωστος ὁ θαυμάσιος καὶ σοφός· τούτων γὰρ τοῖς περὶ τούτοις συγγράμμασιν ἐνέτυχον, ὅτε τὴν ὑπόθεσιν ἐγραψάμην· ἀμφότεροι γὰρ περὶ τούτου γράφουσι· τοιαύτην εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν λέγοντες, ὅταν οἱ καταξιωθέντες ἐν τῷ βαπτίσματι τ̃ δωρεᾶς τ̃ ἁγίου Πνεύματος, πάλιν δεομένους εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. διὰ τοῦτο γὰρ μηδὲ ἄφεσιν αὐτοῖς λήψεσθαί φασι. καθὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λέγει. ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τ̃ δωρεᾶς τ̃ ἐπουρανίου, μετόχους γενηθέντας Πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν. ταῦτα μὲν κοινῇ λέγουσι, καὶ ἰδίαν ἕκαστος προσέθηκε διάνοιαν. ὁ μὲν γὰρ Ωριγένης, καὶ τὴν αἰτίαν τ̃ κατὰ τοιούτων κρίσεως οὕτω λέγει· ὁ μὲν Θεὸς καὶ πατὴρ, εἰς πάντα ἥκει καὶ πάντα περιέχει, ἔμψυχά τε, καὶ ἄψυχα, λογικά τε, καὶ ἄλογα· οὗ δὲ χάριν ἡ δύναμις, εἰς τὰ λογικὰ μόνα διατείνει. ἐν οἷς εἰσι κατηχούμενοι καὶ Ἕλληνες οἱ μηδέπω πιστεύσαντες. τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς μόνους ἐστὶ τοὺς μεταλαβόντας αὐτοῦ ἐν τῇ τ̃ βαπτίσματος δόσει. ὅταν τοίνυν κατηχούμενοι καὶ Ἕλληνες ἁμαρτάνωσιν, εἰς μὲν τὸν υἱὸν ἁμαρτάνουσιν, ἐπεὶ ἐν αὐτοῖς ἐστιν, ὥσπερ εἰρηται· δύνανται οὖν ὅμως λαμβάνειν ἄφεσιν, ὅταν καταξιωθῶσι δωρεᾶς τ̃ παλιγγενεσίας. ὅταν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἁμαρτάνωσι, τὴν τοιαύτην παρανομίαν, εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φθάνειν φησίν. ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ γεγόνασιν ἡμαρτηκότες, καὶ διὰ τοῦτο ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν καθ' αὐτῶν πωρίαν. ὁ δὲ Θεόγνωστος καὶ αὐτὸς προσθείς, φησὶ ταῦτα· ὁ πρῶτον παραβεβηκὼς ὅρον καὶ δεύτερον, ἐλάττονος ἂν ἀξιοῖτο τιμωρίας. ὁ δὲ καὶ τὸν τρίτον ὑποπεσών, οὐκέτ' ἂν συγγνώμης τύχοι.

A *vos regnum Dei*: ac deinde subinfert: *Propterea dico vobis: omne peccatum & omnis blasphemia remittetur vobis hominibus: Caterum spiritus blasphemia non remittetur.* Et, *Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Tu autem percunctaberis, cur blasphemia in filium remittetur, in Spiritum vero veniam non obtineat neque in hoc seculo, neque in futuro? Prisci igitur homines, inter quos & Origines, vir multarum disciplinarum, & multum industrius, & Theognostus ille admirandus B & perquam studiosus (horum enim opera legebam, cum tuam epistolam acciperem) tradunt nobis, hanc esse blasphemiam in Spiritum sanctum, cum qui dignati sunt per Baptisma donis Spiritus sancti, recurrunt ad peccata, atque inde esse, quod remissionem non consequantur. Quemadmodum & Paulus in Epistola ad Hebræos censet: *Impossibile est enim, semel illuminatos, & gustu imbutos cœlestis doni, participesque factos Spiritus sancti, & qui gustaverunt bonum Dei verbum, & virtutes futuri seculi, cum collapsi fuerunt, renovari per pœnitentiam.* Hæc quidem illi id commune C dicunt, sed singuli suam peculiariter rationem addunt. Et Origenes causam, cur istiusmodi homines condemnentur, ita explicat: Deus, inquit, pater in omnia penetrat, & omnia continet, animata, inanimata, rationalia, irrationalia: Filii autem potestas in sola rationalia sese extendit, quatenus sunt, inter quæ rationalia Ethnici sunt, qui blasphemant nondum recepta fide. Spiritus autem sanctus in solos eos sese explicat, qui sui participes facti sunt, Baptismatis gratia. Cum igitur D blasphemia Ethnici peccant, in filium peccant, quoniam ille in illis est, possunt tamen veniam consequi. Cum vero baptizati, in quos collatum est donum regenerationis, peccant, istiusmodi iniquitatem in Spiritum sanctum sese extendere ait, quoniam cum Spiritu sancto continerentur, delictum faciunt, ac proinde incondonabilem esse illorum culpam. Theognostus autem hanc rationem addit. Qui primos & secundos fines transgressus est, minori pœna dignus videri possit: qui autem tertios fines contemserit, venia excluditur. *Ibidem.*

Primos autem & secundos finem transmitti existimat, cum quis contra parentem & filium obloquitur: fines autem tertios constituit in initiatione per Baptisma, & in Spiritus sancti participatu, & id confirmare volens superinducit illud a Salvatore ad Discipulos dictum: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nondum recipere potestis: cum autem venerit Spiritus sanctus, docebit vos omnia*, post quæ verba ita loquitur Theognostus. Quemadmodum cum nondum valentibus capere perfectitudinem initiationis colloquitur Dominus, se demittens ad illorum parvitatem, ita cum initiatione perfectis versatur Spiritus sanctus, neque tamen quisquam ob hæc dicere poterit, spiritus doctrinam superare doctrinam Christi, sed quod filius contemperet se, & descendat pro modulo nondum initiatione perfectorum, spiritusque peculiariter sit perfectorum, atque ita non propter excellentiam spiritus præ filio, inexpiabilis & citra veniam est blasphemia in Spiritum, sed quia in non initiatis venia locum habet. In iis vero, qui gustaverunt cœleste donum & initiati sunt, nulla ad veniam relinquitur excusatio, aut supplicii deprecatio. Atque illi quidem ad istum modum. Ego autem pro mea qualicunque eruditione, arbitror utriusque sententiam, nonnulla adhuc inquisitione & observatione indigere, cum occultior sit aliquis in eorum verbis & profundior intellectus. Certum enim est, filium, cum sit in patre, in illis etiam esse, in quibus est pater, & spiritum non abesse. Indivisa siquidem est sancta illa & perfecta & beata Trinitas. Quin denuo ad istum modum: Si omnia per filium facta sunt, & in eo omnia consistunt, quomodo extra ea esset, quæ per ipsum facta sunt, & quæ non essent, nisi in illo essent? In omnibus ergo ille congruenter fuerit, ut necessario is qui peccat in filium & blasphemat, peccet in patrem & in Spiritum sanctum. Præterea si sacrum Baptisma in Spiritu sancto duntaxat tribueretur, recte diceretur, baptizatos peccare in Spiritum sanctum: sed postquam in Patre & Filio & Spiritu sancto tribuitur, & ita initiatio in baptizatis consummatur, necessum rursum est, eos, qui post Baptisma prævaricantur, in sanctam & indivisam Trinitatem blasphemiam facere. Et hoc æquum est ita cogitare & sentire. Si enim ad eos, qui accepissent lavacrum regenerationis

Matth. 16.

A πρῶτον ὅρον καὶ δεύτερον φησι, τὸν πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν κατάχησιν· τὸν δὲ τρίτον, τὸ ἐπὶ τῇ τελειώσει τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύματος μετοχῇ παραδιδόμενον λόγον, καὶ τοῦτο βεβαιῶσαι θέλων, ἐπάγει τὸ ῥηθὲν Σωτῆρος εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς· ἔτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὔπω δύνασθε χωρεῖν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁδηγήσει ὑμᾶς. εἶτα φησὶν ὥσπερ τοῖς μηδέπω χωρεῖν δυναμένοις τὰ τέλεια παλέγειν ὁ σωτὴρ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ σμικρότητι. τοῖς δὲ τελειωμένοις συγγίνεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐδήπου τις ἐκ τούτων ἀποφήσει τὸ πνεύματος διδασκαλίαν ὑπερβάλλειν τὸ τοῦ υἱοῦ διδαχῆς· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν υἱὸς συγκαταβαίνει τοῖς ἀτελέσι· τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίς ἐστι τῶν τελειωμένων. ὅτως οὐ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν, ἄφυκτός ἐστι καὶ ἀσύγγνωστος ἡ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημία. ἀλλ' ὅτι μὲν τοῖς ἀτελέσιν, ἐστὶ συγγνώμη· ὅτι δὲ τοῖς γευσαμένοις τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς καὶ τελειωθεῖσιν, οὐδεμία προλείπεται συγγνώμης ἀπολογία, καὶ προσαίτησις. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ταῦτα, ἐγὼ δὲ ἀφ' ὧν ἔμαθον, νομίζω τὴν ἑκατέρου διάνοιαν, μετρίας τινὸς δοκιμασίας ὑπόδεισθαι καὶ καταναοήσεως· μή ἄρα κεκρυμμένον ἐστί τις ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημένοις βαθύτερον νῦς. δῆλον γὰρ, ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν, ἐν τούτοις ἐστὶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πατήρ ἐστι, καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἄπεστιν. ἀδιαίρετος γάρ ἐστιν ἡ ἁγία καὶ τελεία, καὶ μακαρία τριάς. ἔπ' αὖ εἰ πάντα δι' υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, πῶς οὐκ ἐκτὸς εἴη τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; μὴ ὄντων δὲ ἐκείνων αὐτοῦ μακρὰν, ἐν πᾶσιν οὖν καὶ οὗτος εἰκότως εἴη· ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸν εἰς τὸν υἱὸν ἁμαρτάνοντα καὶ βλασφημοῦντα, ἁμαρτάνειν καὶ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ τὸ ἅγιον δὲ λουτρὸν, εἰ μὲν εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον ἐδίδοτο, εἰκότως ἂν ἐλέγετο τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ πνεῦμα μόνον ἁμαρτάνειν. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα δίδοται, καὶ ἕτω τελειοῦται τῶν βαπτιζομένων ἕκαστος, ἀνάγκη πάλιν τοὺς μὴ τὸ βάπτισμα παραβαίνοντας, εἰς τριὰν ἁγίαν καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα τὴν βλασφημίαν ποιεῖσθαι. καὶ τοῦτο δὲ δίκαιον ἂν εἴη λογίζεσθαι καὶ νοεῖν. εἰ μὲν γὰρ λαβόντας τὸν λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας·

B

C

D

τὰς Φαρισαίους λέγω) καὶ μεταχούλας αὐτὰς ἤδη τοῦ δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διελέγετο ὁ Κύριος, πιθανή τις καὶ ἰδιαίτερα διάνοια, ὡς παλινδρομήσαντας αὐτὰς, καὶ πλημμελήσαντας εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. εἰ δὲ μήτε τὸ λουτρὸν εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα ἀξιωθέντες ἦσαν, πῶς ἦν πάτο τούτους, ὡς βλασφημήσαντας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲ μεταλαβόντας; καὶ γὰρ ὁ διδάσκων ἁπλῶς ὁ Κύριος ἐλάλησε ταῦτα. ὁ δὲ ἐπὶ μέλλουσι τὴν ἡμωρίαν ἠπείλει, ἀλλ' οὐθὲν αἰτιώμενος ἀληθῶς τοὺς Φαρισαίους, ὡς ἤδη γρομένους ὑπαυθύνους τηλικαύτης βλασφημίας, εἶπε τοῦτο τὸ ῥητὸν ὁ Κύριος. τοῖς οὖν Φαρισαίοις οὕτω κατηγορουμένοις, καὶ πρὶν λαβεῖν αὐτοὺς τὸ βάπτισμα· οὐκ ἂν εἴη τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐπὶ τοὺς μὴ τὸ λουτρὸν ὑφαιροῦντας. καὶ μάλιστα, ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἐπὶ ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ βλασφημίᾳ αὐτοὺς ἤπατο. διαφέρει δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἁμαρτάνων ὑφαιρεῖται νόμον· ὁ δὲ βλασφημῶν, εἰς αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα. ἐπὶ πολλαῖς δ' ἂν προτέρων πλημμελείαις αἰτιώμενος αὐτὰς ὁ Σωτὴρ, ὅτι τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τοὺς γονέων διὰ παραδόσεως παρέβαινον, καὶ τοὺς προφήτας παρεκρούοντο, καὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐποίουν οἶκον ἐμπορίας, ὅμως παρῆνει καὶ μετανοεῖν αὐτοῖς. ἐπὶ δὲ τῷ λέγειν αὐτοὺς ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, οὐκέτι ταύτην ἁμαρτίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαν εἶπεν εἶναι τηλικαύτην, ὥστε ἄφυκτον καὶ ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν ἡμωρίαν τοῖς τοιαῦτα τολμῶσιν· ἄλλως τε εἰ τῷ μὴ τὸ λουτρὸν ἁμαρτανόντων χάριν εἴρηται τοῦτο τὸ ῥητόν· καὶ τούτοις ἀσύγγνωστός ἐστιν ἡ τῶν πλημμελημάτων δίκη, πῶς τῷ μὲν ἐν Κορίνθῳ μετανοοῦντι κυρῶσι τὴν αὐτὴν ἀγάπην ὁ Ἀπόστολος, τοὺς δὲ Γαλάτας παλινδρομήσαντας ὠδῖνι ἄχρις οὗ μορφωθῇ πάλιν Χριστὸς ἐν αὐτοῖς; ἐν δὲ τῷ λέγειν πάλιν, δείκνυσιν αὐτῶν καὶ τὴν πρώτην ἐν τῷ πνεύματι τελειότητα· τί δὲ καὶ Νοουάτῳ μεμφόμεθα ἀναιροῦντι τὴν μετάνοιαν, καὶ φάσκοντι μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας; εἰ δὲ διὰ τοὺς μὴ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας εἴρηται τὸ ῥητόν, καὶ γὰρ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ῥητὸν εἰρημένον, οὐκ ἀκλεὲς ἐστι τῷ ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν, ἀλλὰ δεικνύον ἓν εἶναι τὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας βάπτισμα· καὶ μὴ δύτερον·

(Pharisæos dico) & jam participes factos doni Spiritus sancti, ita locutus fuisset Dominus, verisimilis esset istiusmodi interpretatio, utpote de iis dicta, qui recurrerent ad peccatum, & delinquerent in Spiritum sanctum. Jam cum lavacrum hoc non acceperint, sed & Joannis Baptismati derogaverint, quo pacto eos accusare potuit, ut blasphemantes in Spiritum sanctum, cujus nondum consortes erant redditi? Non enim docendi ratione in futurum simpliciter ista locutus est Dominus, neque postmodum peccaturis hanc pœnam interminatus est, sed in præsentia Pharisæos, ut jam reos tantæ blasphemiæ accusans, hoc dictum protulit. Pharisæis igitur accusatis, sed priusquam baptisma recepissent, non poterit hoc dictum pertinere ad eos, qui post lavacrum prævaricantur, & præsertim quia eos non in genere de peccatis, sed de blasphemia increpabat. In quibus hoc differentiæ est, quod qui peccat, legem transgreditur, qui blasphemat contra ipsam Deitatem, impie agit. Super multis autem criminibus accusans eos Salvator, tum quod præceptum DEI de parentibus ob pecuniam prævaricarentur, tum qnod in Prophetas offenderent, & Dei domum, domum negotiationis facerent, tamen etiam in tantis delictis eos pœnitentiæ admonebat. Verum ubi eum dixissent in Beelzebub ejicere dæmonia, non ulterius hoc peccatum in genere, sed blasphemiam dixit tantam esse, ut inde fuga nulla & receptus esset, & venia carere, nec condonationem ullam iis superesse, qui talia committerent. Alioqui, si eorum causa, qui post lavacrum peccant, id dictum fuisset, illorumque culpa extra veniam seponeretur, cur apud Corinthios pœnitenti communionem restituit Paulus? & Galatas retrorsum abeuntes parturit: *Donec iterum formaretur in illis Christus?* 1. Cor. 11. Galat. 4. cum in hoc vocabulo iterum deprehendere liceat, etiam primam eorum in Spiritu sancto initiationem? Aut quid est, quod Novato succenseamus tollenti pœnitentiam, dicentique, nullam eos veniam obtinere, qui post lavacrum peccant? Quod si propter eos qui post lavacrum peccant, hoc verbum dictum est, ergo illud quoque ad Hebræos propter eosdem dictum est. Jam hoc dictum non excludit post lavacrum peccatum a pœnitentia, sed ostendit, unum esse Catholicæ Ecclesiæ Baptisma, & non duplex.

Siquidem Hebræis scripsit, qui, ne pro legis consuetudine putarent sub prætextu pœnitentiæ, multa quotidie esse Baptismata facienda, ideo eos & ad pœnitentiam hortatur, & unam esse renovationem per Baptisma, & non secundam ostendit, ut & in alia epistola dicit: *Una Fides, unum Baptisma*, neque dixit, rem impossibilem esse pœnitentiam, sed impossibile esse, per causam pœnitentiæ quempiam iterato Baptismate renovari. Estque inter pœnitentiam & Baptisma non leve discrimen. Quem enim pœnitet, is desinit quidem peccare, sed tamen retinet vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, tum veterem hominem exuit, tum superne renovatur, quasi de integro regeneratus spiritus gratia. Istiusmodi mihi cogitanti, major profunditas sententiæ in hoc dicto occurrit. Et ob hoc jam antea plurimum precatus Dominum, qui super puteum sedit, & in mari deambulavit, ad dispensationem deinde in eo pro nobis habitam revertor: quippe cum fieri possit, ut inde hujus lectionis sententiam nanciscar, cum omnis sacra scriptura eam annunciet & prædicet, maxime autem Joannes ad istum modum inquiens: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*: & Paulus scribat: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, & specie inventus est, ut homo, humiliavit seipsum, obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis.* Ideo enim Deus cum esset, etiam homo factus est, & ut Deus excitavit mortuos, & verbo universos sanans, mutavit aquam in vinum. Non enim hæc erant opera hominis, quale est, quod carnem gestans, siti, lassitudine que laboravit, & mortem passus est. Hæc enim Deitatis nequaquam erant. Contra, ut Deus locutus est: *Ego in patre, & pater in me*, vicissim autem ut corpore indutus reprehendit Judæos: *Quid me quæritis interficere hominem, qui vobis veritatem locutus sum, quam audivi a patre?* Fiebant autem ista non divisim, secundum factorum qualitatem, ut hæc quidem designarentur a corpore absque Deitate, illa vero a Deitate seorsum a corpore; sed conjunctim ista omnia fiebant, unusque erat Dominus, qui illa faciebat per suam gratiam. Spuebat quidem, ut ho-

Ephes. 4.

Joan. 1. Philip. 2.

Joan. 10.

Joan. 7.

Ἑβραίοις γὰρ ἔγραφε· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι κατὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ συνήθειαν πρόφασιν μετανοίας εἶναι πολλὰ καθ' ἡμέραν βαπτίσματα, διὰ τοῦτο μετανοεῖν μὲν παραινεῖ, μίαν δὲ εἶναι τὴν ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μὴ δευτέραν ἀποφαίνεται· ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ φησι· μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀδύνατον μετανοεῖν· ἀλλ' ἀδύνατον πρόφασιν μετανοίας ἀνακαινίζειν ἅπαξ πάντας. Ἔχει δὲ πολλὴν τὴν διαφοράν· ὁ μὲν γὰρ μετανοῶν, παύεται μὲν τοῦ ἁμαρτάνειν. ἔχει δὲ τὰ τραύματων τὰς οὐλάς· ὁ δὲ βαπτιζόμενος, τὸν μὲν παλαιὸν ἀπεκδύσκεται ἄνθρωπον· ἀνακαινίζεται δὲ, ὡς ἄνωθεν γεννηθεὶς τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· τοιαῦτα δή μοι λογιζομένῳ, μεῖζον ἀπαντᾷ τὸ βάθος τῆς ἐν τῷ ῥητῷ διανοίας· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ πρότερον προσκαλέσας τὸν Κύριον ἐπὶ τὸ φρέαρ καθεζόμενον· καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατήσαντα Κύριον, ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν λοιπὸν τὴν ἐν σαρκὶ γενομένην ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέρχομαι· τάχα πως ἐξ αὐτῆς, τὸν ἐν τῷ διαγνῶσαι νῦν λαβεῖν δυνηθῶ. πᾶσα τοίνυν ἡ θεία γραφὴ, ταύτην εὐαγγελίζεται καὶ κηρύττει· μάλιστα δὲ, ὁ μὲν Ἰωάννης λέγων· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ὁ δὲ Παῦλος γράφων, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὰ τοῦτο γὰρ Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ὡς μὲν Θεὸς, ἤγειρε νεκρούς, καὶ λόγῳ πάντας θεραπεύων, μετέβαλε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. ὁ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ταῦτα ἔργα· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἐδίψα καὶ ἐκοπία, καὶ ἔπαθεν· ὁ γὰρ τοῦ σώματος ἴδια ταῦτα τῆς θεότητος. καὶ ὡς μὲν Θεὸς ἔλεγε, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἤλεγχε τοὺς Ἰουδαίους· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, τοῦ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός; ἐγίνετο δὲ ταῦτα, ὁ διῃρημένως κατὰ τὴν τῶν γινομένων ποιότητα, ὥστε τὰ μὲν τοῦ σώματος, χωρὶς τῆς θεότητος, τὰ δὲ τῆς θεότητος, χωρὶς τοῦ σώματος δείκνυσθαι. συνημμένως δὲ, πάντα ἐγίνετο, καὶ εἷς ἦν ὁ ταῦτα ποιῶν Κύριος πρὸς δόξαν τῆς ἑαυτοῦ χάριτι. ἔπτυε γὰρ αὐ-

ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ πτύσμα ἰῶ ἔνθεον· ἐν αὐτῷ γὰρ ἐποίει τὰς ὀφθαλμὰς τῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἀναβλέπειν· καὶ δεικνύων δὲ θέλων ἑαυτὸν Θεὸν, ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ τῦτο σημαίνων ἔλεγεν. ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ μόνον δὲ θέλων ἐθεράπευε· τῷ δὲ ἀνθρωπίνῳ ἐκτείνων χεῖρα, ἤγειρε τῷ πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν, καὶ τῷ τῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα ἤδη τελευτήσασαν, ἐκ τοῦ νεκρῶν ἀνήγειρεν. αἱρετικοὶ μὲν οὖν, καὶ τῷ ἰδίαν παράνοιαν ἐμάνησαν· καὶ οἱ μὲν τὰ σωματικὰ βλέποντες τῦ Σωτῆρος, ἠρνήσαντο τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· οἱ δὲ τὰ τῆς θεότητος θεωρῆσαι ἐγνόησαν τὸ, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. ὁ δὲ πιστὸς καὶ Ἀποστολικὸς ἀνὴρ, εἰδὼς τῷ τῦ Κυρίου φιλανθρωπίαν, βλέπων μὲν τὰ τῆς θεότητος σημεῖα, θαυμάζει τὸν ἐν τῷ σώματι Κύριον· θεωρῶν δὲ πάλιν καὶ τὰ τῦ σώματος ἴδια, ὑπερεκπλήττεται, καταγνῶν τῷ ἐν αὐτοῖς τῆς θεότητος ἐνέργειαν. τοιαύτης οὖσης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ὅταν ἴωμεν εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες, ἴδωμεν τὸν Κύριον διψῶντα, ἢ κοπιῶντα, ἢ πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσωμεν ὡς καὶ ἀνθρώπῳ τῷ Σωτῆρι, ἁμαρτάνομεν μὲν μεγάλως· δυνάμεθα ὅμως ταχέως μεταγινώσκοντες λαμβάνειν συγγνώμην, ἔχοντες πρόφασιν τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν. [ἔχομεν γὰρ καὶ τὸν Ἀπόστολον συγγνώμην αὐτοῖς νέμοντα, καὶ ὀνείδει χεῖρα αὐτοῖς ἐν τῷ λέγειν ἐκτείνοντα, ὅτι καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς δυσσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί.) ὅταν δὲ πάλιν τὰ τῆς θεότητος ἔργα θεωρῶμεν ἴωμεν, διδάζωμεν τῆς τοῦ σώματος φύσεως, καὶ αὖθις μὲν ἁμαρτάνομεν τὰ μέγιστα, ὅτι καί τοι βλέποντες ἐσθίοντα, καὶ πάσχοντα, φανταζόμεθα φάντασμα· συγγινώσκειν δ' ὅμως καὶ τούτοις ταχέως μεταγινώσκουσιν ὁ Χριστὸς δυνάμεθα, διὰ τὸ καὶ αὐτὸς ἔχειν πρόφασιν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ὑπὲρ ἄνθρωπον μεγαλειότητα. ἐπειδὰν δὲ τῷ ἀμφοτέρων τούτων ἄγνοιαν, καὶ πήρωσιν ὑπερβάντες οἱ δοκοῦντες ἔχειν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν. οἷον ἦσαν οἱ τότε Φαρισαῖοι, καὶ οἱ νῦν Ἀρειανοὶ εἰς μανίαν τραπῶσι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι ὄντα Λόγον τέλεον ἀρνήσονται, ἢ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς τότε δαίμοσιν ἀναφέρουσιν, εἰκότως ἀσύγγνωστον ἔχουσι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας ἁπάντων ζημίαν. ὃν τε γὰρ διάβολον εἰς Θεὸν ἐλογίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν

Amo, sputamentum tamen illud divinum erat: siquidem per illam salivam oculos a nativitate cœci visui restituit, & ostendere se volens Deum, humana lingua idipsum significavit, *Ego & Pater*, inquiens, *unum sumus.* Joan. 10. Et solummodo voluntate persanavit, manum vero suam humanam protendens, socrum Petri febricitantem erexit, & Archisynagogi filiam jam defunctam a morte excitavit. Hæretici igitur in suis professionibus insaniunt, quorum isti corporalia Salvatoris intuentes, repudiant hoc dictum: *In principio erat Verbum:* alii ea, quæ sunt divinitatis, inspectantes, ignorant illud alterum dictum: *Et Verbum caro factum est.* Qui autem vir fidelis est & Apostolicus, cognoscens Domini in genus humanum dilectionem, cum videt ea, quæ sunt Deitatis signa, admiratione veneratur Dominum in corpore latentem. Rursus cum videt, quæ sunt corporis propria, plusquam obstupescit, animadvertens in illis Deitatis energiam. Istiusmodi cum sit Ecclesiastica fides, quidam humana ejus respicientes, videntesque ejus sitim, aut fatigationem, aut passionem, obtrectant Salvatori, ut homini mero, & magnopere quidem peccant, possunt tamen celeriter pœnitentiam agendo, veniam consequi: cum habeant pro excusatione imbecillitatem carnis. Cæterum, ubi quis Deitatis opera intuens, incipiat dubitare de Incarnatione Domini, & ille quidem maxime peccat, eo quod, cum videat, eum comedentem, patientem, spectrum inanemque apparitionem corpus ejus fuisse imaginatur: verum & istiusmodi celeriter resipiscentibus veniam Christus donaverit, eo quod & ipsi causam erroris sui habeant ex magnitudine operum, humanam naturam excellentium. At illi, qui amborum istorum insciti am, cæcitatemque transcendunt, putantes se legis scientiam tenere, quales erant ejus temporis Pharisæi, nunc vero Ariani, in insaniam versi, & Verbum, quod in corpore est, prorsus abnegant, & divinitatis opera diabolo ejusque dæmoniis imputant, merito istius impietatis indeprecabilem pœnam luunt, cum & diabolum pro Deo accipiant, & verum

certumque Deum nihil plus, quam dæmonem operari credant. In istiusmodi impietatem delapsi erant ejus temporis Judæi, & inter Judæos Pharisæi. Christo enim exhibente opera patris sui, quippe qui & mortuos excitarit, & cæcis visum largitus sit, claudosque ambulare fecerit, surdis auditum aperuerit, mutos loquentes reddiderit, rerumque naturam sibi subjectam ostenderit, imperans ventis, deambulans in mari, plebeji quidem admiratione obstupuerunt, Deum glorificantes, contra mirifici isti Pharisæi dixere, Beelzebub esse istiusmodi opera, & stulti illi nullo pudore dicebantur. Unde consequenter illos Salvator noster invenerabiliter blasphemare ostendit. Quoadusque enim ad humana respicientes, animo claudicabant, dicentes: *Num hic est fabri filius: aut quomodo iste literas novit, cum non didicerit?* Et, *quod signum tui exhibet?* &, *descendat nunc de cruce, & credemus ei*, ferebat eos, ut in filium hominis delinquentes, dolensque de ipsorum cæcitate, ita eos allocutus est: *Si cognovissetis & vos, quæ sunt ad pacem.* Quin & magno Petro janitricis verba, ut de homine loquentis respondenti, & postmodum ploranti veniam Dominus dedit. Cum autem sibi ita collapsis novam adhuc aliam ruinam accumulaverant, adeo ut Dei opera Beelzebub esse dicerent, jam illos ulterius non tulit. Nam spiritum ejus blasphemabant, dicentes, Eum, qui talia faceret, Deum non esse, sed Beelzebub, ac propterea ut intoleranda patrantes, æternaliter eos mulctavit. Idem enim erat & paris audaciæ, si videntes mundi ordinem, & providentiam erga mundum, dixissent, rerum naturam a Beelzebub conditam esse, ac proinde solem obedientem diabolo in ortus suos prodire, & per diabolum astra in cœlum circumagi. Nam quemadmodum ista sunt Dei, ita & illa erant opera patris. Quandoquidem si illa Beelzebub fuissent, necessario & ista Beelzebub fuerint. Et ubinam illis illud Geneseos: *In principio Deus creavit cœlum & terram.* Cæterum nihil est, quod mireris istiusmodi illorum insaniam, cum & patres eorum ejusdem sententiæ fuerint. Siquidem in eremo nuper admodum egressi ex Ægypto, in vitulum, quem finxere,

Joan. 14.

Genes. 1.

καὶ ὄντως ὄντα Θεοῦ, οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο. εἰς τοιαύτην τοίνυν ἀσέβειαν πεπωκότες ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ Φαρισαῖοι. τοῦ γὰρ Σωτῆρος ἀδεκνύοντος τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα· γενεὰς μὲν ἤγειρε, τυφλοῖς ἐχαρίζετο τὸ βλέπειν, χωλοὺς ἐποίει περιπατεῖν, κωφῶν ἤνοιγε τὴν ἀκοὴν, ἀλάλους ἐποίει λαλεῖν, καὶ τὴν κτίσιν ὑποτεταγμένην ἐδείκνυεν, ἐπιβάσων τοῖς ὕδασι, καὶ περιπατῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς θαλάττης· οἱ μὲν ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν· οἱ δὲ θαυμασιοὶ Φαρισαῖοι ἔλεγον, τοῦ Βεελζεβοὺλ εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα. καὶ οὐκ ἠρκέσθησαν οἱ ἄφρονες τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἐπὶ τὸν διάβολον μεταφέροντες. ὅθεν ἀκολούθως ὁ σωτὴρ, ἀσύγνωστα καὶ ἄφυκτα βλασφημεῖν αὐτοὺς ἀπεφήνατο. ἕως μὲν γὰρ εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες ἐχώλευον τῇ διανοίᾳ, λέγοντες· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτονος υἱός; καὶ πῶς οὗτος ταῦτα γράμματα μὴ μεμαθηκώς; καὶ τί σὺ ποιεῖς σεαυτοῦ σημεῖον; καὶ καταβὰς νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ, ἔφερεν αὐτοὺς, καὶ ὡς εἰς μὲν ἀνθρώπους ἁμαρτανόντων αὐτῶν, λυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἔλεγε· εἰ ἔγνωτε καὶ ὑμεῖς τὰ εἰς εἰρήνην. καὶ γὰρ ὁ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς πρὸς ἀνθρώπου λαλησάσης τῆς θυρωροῦ, καὶ ὅτως ἀποκλινομένου, σωρηδὸν κλαύσαντι ὁ Κύριος ὅτε δὲ πεσόντες ἐπιπεπλώκασι, καὶ πλέον ἐμάνησαν, ὥστε τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα λέγειν εἶναι τοῦ Βεελζεβοὺλ, οὐκέτι λοιπὸν αὐτοὺς ἤνεγκεν· εἰσῆλθε γὰρ τὸ κατ' αὐτοῦ βλασφήμων λέγοντες τὸν ταῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι Θεὸν, ἀλλὰ Βεελζεβούλ. καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἀφόρητα τολμήσαντας, αἰωνίως ἐτιμωρήσατο. ἴσον γὰρ ἦν αὐτοὺς τολμᾶν καὶ εἰπεῖν, ὁρῶντας τὴν τοῦ κόσμου τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν προνοίαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ Βεελζεβοὺλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ διαβόλῳ ἀνατέλλει, καὶ δι' αὐτοῦ προπολεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ γὰρ ὥσπερ ταῦτα τοῦ Θεοῦ, οὕτω κἀκεῖνα τοῦ πατρὸς ἦν ἔργα. καὶ εἰ ἐκεῖνα Βεελζεβούλ, ἐξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβούλ. ἐπεὶ λοιπὸν αὐτοῖς τό· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; ἀλλ' οὐδὲν ξένον τῆς τοιαύτης αὐτῶν μανίας· ἐπεὶ καὶ ὁ τῆς τοιαύτης αὐτῶν γνώμης πατέρες ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸ ὀλίγου ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, μόσχον πλάσαντες, αὐτῷ ἅς εἰς αὐτοὺς

διεργεσίας τῶν τοῦ Θεοῦ χρωμένων, ἀνατιθέντες, ἔλεγον· Οὗτοί σου οἱ θεοί εἰσιν Ἰσραήλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. διὰ γοῦν ταύτην τὴν βλασφημίαν, καὶ τῶν τότε τοιαῦτα τολμησάντων, τὴν μὲν ἀρχὴν οὐκ ὀλίγοι, πολλοὶ δὲ ἀνηρέθησαν· ἐπηγείλατο δὲ ὁ Θεὸς λέγων· Ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐπισκέψωμαι, ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν. Ἐγὼ ἕως μὲν ἀφέντες αὐτοὺς ὕδωρ ἐγόγγυζον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς οὗτος ἔφερεν, ὡς εἴ τις τροφὸς τροφοφορήσειε τὸν ἑαυτῆς υἱόν· ὅτε δὲ πλέον ἐμάνησαν· καὶ ὡς ψάλλει καὶ αὐτῶν τὸ πνεῦμα· ἠλλάξαντο τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι μόχθου ἐσθίοντος χόρτον, τὸ τελικαῦτα λοιπὸν ἀσύγγνωστα τολμήσαντες, ἐπαράχθησαν, ὡς φησὶν ἡ γραφή, περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ μόχθου, ὃ ἐποίησεν Ἀαρών. Τοιαῦτα καὶ νῦν τολμῶντες οἱ Φαρισαῖοι, τοιαύτην ἐχήνασι φωνὴν τοῦ Σωτῆρος ἀποφάσιν, οἷα καὶ ὁ παρ' αὐτῷ ὑπονοηθεὶς Βεελζεβοὺλ ἔχειν ἤδη καὶ ἔχει· ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ ἐκεῖνο, αἰωνίως συνατεθεῖσθαι μετ' αὐτοῦ· ἀγαγὼν δὴ σύγκρισίν τινα ποιούμενος τῆς εἰς ἑαυτὸν καὶ τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγομένης βλασφημίας, καὶ ὡς μείζονος ὄντος τοῦ πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο μείζονα τὴν αἰτίαν ἐχούσης τῆς εἰς τὸ πνεῦμα γινομένης, ταῦτ' εἴρηκεν· μὴ γένοιτο· Φθάσας γὰρ ἐδίδαξεν, ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστι, καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα λήψεται, καὶ αὐτὸ δοξάσει τὸν υἱόν. Καὶ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δίδωσιν, ἀλλ' ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα παρέχει τοῖς μαθηταῖς, καὶ δι' αὐτῶν, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, οὐχ ὅτως ὂν εἰρηκεν ὁ σωτήρ· ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἐπ' ἀμφοτέροις γινομένης τῆς βλασφημίας· καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος, τῆς ὑπεξαλλαγείσης ταῦτα θελήσαντος ὁ Κύριος. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἀμφότερα ἦσαν λέγοντες· καὶ ἄνθρωπον βλέποντες αὐτὸν ἐλοιδόρουν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη; καὶ πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας· καὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα θεωροῦντες, οὐ μόνον ἠρνήσαντο τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ταύτης ἔλεγον, ἐν ἀπῷ εἶναι τὸν Βεελζεβοὺλ, καὶ αὐτοῦ εἶναι τὰ ἔργα. διὰ τοῦτο, ὡς εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρων λεγομένων, καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος βλασφημίας ὅσης διὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ μείζονος διὰ τὴν θεότητα, ἐπὶ τῇ μείζονι καὶ αὐτῶν τὸ ἄφυκτον τῆς ἀμοιρίας ἔλεγχε. ἀμέλει τοὺς μαθητὰς προσκαθαρσιούων λέγων· ὅτι εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, ἑαυτὸν εἶναι τὸν οἰκοδεσπότην ἔλεγε, τὸν καὶ τοῦ Ἰουδαίων ὅτως βλασφημούμενον.

A Dei in se collata beneficia retulerunt, dicentes: *Hi sunt dii tui Israel, qui te ex Ægypto eduxerunt.* Exod. 32. Propter istam igitur blasphemiam, & eorum, qui talia tunc ausi fuere, multi sublati sunt. Cum ita denunciet Dominus, dicens: *Quacunque die visitabo, inducam super eos peccata ipsorum.* Nam quamdiu & illi ob aquam & panem murmurabant, ferebat eos, non aliter quam nutrix alumnum suum. Ubi autem magis insanierunt, & (ut psallit contra eos spiritus) *mutaverunt gloriam* Psal. 106. *ejus in simulacrum vituli, comedentis fœnum*, jam deinde ut incondonabili crimine perpetrato, flagellati sunt ob vitulum, B quem fecit illis Aaron, ut ait scriptura. Eadem hic perpetrantes Pharisæi, tale responsum a Domino acceperunt, quare Beelzebub ab ipsis excogitatus, & jam habet, & olim habuit, scilicet, ut cum eo simul in igne ipsi præparato absumantur. Non enim ob hoc, quod comparationem faceret de blasphemia sui vel Spiritus sancti, quasi major sit ille, ac proinde gravioris sit sceleris blasphemia in illum, hoc locutus est, absit. Nam & antea docuerat, omnia, quæ pater habet, ea filii esse, & Spiritum de Filio accipere, a filio vero Spiritum glorificari, & quod non Spiritus daret Filium, sed quod Filius Spiritum discipulis præberet, & per discipulos illis, qui in C ipsum crederent. Non, inquam, ita ea de causa locutus est Dominus, sed quod ambæ blasphemiæ in ipsum caderent, iisque inter se collatis, altera minor, altera major esset: Pharisæi enim sunt, qui in utroque genere blasphemiæ peccant. Siquidem & illi humanitatem ejus intuentes, in hæc convicia proruperunt: *unde huic sapientia? & quinquaginta annos* Joan. 8. *nondum habes, & Abraham vidisti*, & patris opera speculantes, non solum ejus divinitatem inficiati sunt, sed loco Deitatis dixerunt, Beelzebub in eo esse, Beelzebubque esse opera, quæ faceret. Atque ideo D ambobus istis contra ipsum dictis, altero tamen ob humanitatem corporis sui, minoris blasphemiæ, altero vero ob Deitatem gravioris, de graviori pœna indeprecabilem pronunciavit, certe discipulos confirmans, si patrem familias, inquit, Beelzebub nominarunt, quibus verbis se esse patremfamilias significavit, ut intelligeretur idem ille esse, qui ita tum a Judæis blasphemabatur.

Si autem Judæi in Beelzebub eum dæmonia ejicere dictitantes, nulli nisi Domino conviciabantur, certum est illud dictum de blasphemia spiritus ad ipsum Dominum pertingere, & universe illa dicta Dominum de seipso retulisse: Ipse enim rerum universitatis paterfamilias est. Verum idem denuo confirmationis causa repetere subterfugiendum non est. Sitire videlicet, fatigari, dormire, verberari, comedere, propria hominum esse: Opera autem, quæ fecit Dominus, ea non itidem ab hominibus, sed a Deo facta esse. Cum igitur aliqui (ut supra dixi) ad ea respicientes, Christo ut homini conviciantur, minori supplicio digni censendi sunt, quam qui opera DEI ad diabolum transferunt. Hi enim non solum sacra objiciunt canibus, sed & diabolum Deo parem faciunt, & lucem tenebras esse dicunt. Hanc igitur Pharisæorum blasphemiam inveniabilem esse Marcus annotavit: *Qui*, inqvit, *blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem*, sed reus est ætetni peccati, eo qvod dicebant, eum spiritum immundum habere. At is, qvi a nativitate cæcus fuerat, recepto visu, a seculo, inqvit, non est auditum, qvod qvis oculos cæci nati aperuerit: nisi hic a Deo esset, nihil tale potuisset facere, similiter & turbæ super Domini operibus obstupescentes hæc verba dixerunt: *Verba hæc non sunt dæmoniaci: Num dæmonium potest cæcorum oculos adaperire?* Pharisæi contra legis periti habiti, qviqve limbos vestium dilatabant, qvi gloriabantur, tanqvam cæteris peritiores, ne ita qvidem ad pudorem redacti sunt: sed miseri, ut scriptum est: *sacrificabant dæmonio, & non Deo*, dum dicerent, Christum dæmonium habere, & dæmonum esse opera Dei. Faciebant autem illud nulla alia de causa, quam ut eum, qui talia faceret, inficiarentur, & Deum, & Dei filium. Si enim manducatio & species corporis, eum etiam hominem esse declarabant, cur non ex operibus perspiciebant, eum in patre esse, & patrem in illo? sed noluerunt. Quin potius ipsi Beelzebub in se habebant, ita loquentem: ut ex humanis hominem eum solum pronunciarent, ex operibus autem, quæ propria erant Dei, non itidem eum Deum esse confiterentur: sed ut pro Christo Beelzebub sibi Deum constituerent, quo una cum eo æternaliter in igne plecterentur.

Marc. 3.

Joan. 9.

εἰ δὲ οἱ Ιουδαῖοι λέγοντες ἐν Βεελζεβὺλ, οὐδένα ἕτερον, ἢ τὸν Κύριον ἐλοιδόρουν, δῆλον τοίνυν ἐστὶν, ὡς τὸ λεγόμενον, ἡ εἰς τὸ Πνεύματος βλασφημία, εἰς αὐτὸν ἐστι τὸν Κύριον λεγομένη, καὶ τὸ ῥητὸν ὅλον περὶ ἑαυτῦ σημαίνων, ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ παντὸς οἰκοδεσπότης· πάλιν γὰρ ἀσφαλείας ἕνεκα τὸ αὐτὸ εἰπεῖν οὐκ ὀκνητέον· τὸ διψᾶν, τὸ κοπιᾶν, τὸ κοιμᾶσθαι. τὸ ῥαπίζεσθαι. τὸ ἐσθίειν, ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδια· τὰ δὲ ἔργα, ἃ ἐποίει ὁ Κύριος, οὐκ ἔτι ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεοῦ ἦν αὐτὰ ποιεῖν· ὅτ' ἂν δή τινες, καθὰ προέτερον εἶπον, ταῦτα βλέποντες ὡς ἀνθρώπῳ λοιδορῶνται τῷ Κυρίῳ, ἐλάττονος ἂν ἀξιοῖντο τιμωρίας τῶν τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα μεταφερόντων εἰς τὸν διάβολον· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐ μόνον τὰ ἅγια ῥίπτουσι τοῖς κυσὶν, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν, τῷ διαβόλῳ συγκρίνουσι, καὶ τὸ φῶς λέγουσιν εἶναι σκότος. Ταύτην γὰρ εἶναι τῶν Φαρισαίων τὴν ἀσύγγνωστον βλασφημίαν ὁ Μάρκος παρετηρήσατο λέγων· ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν· ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου ἁμαρτίας, ὅτι ἔλεγον, πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. καὶ ὁ μὴ ὀφθαλμῶν τυφλὸς ἀναβλέψας ἐμαρτύρει ἐν τοῖς αἰῶσιν οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἠνοίξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγενημένου. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν. οἱ τε ὄχλοι θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἔλεγον, ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστι δαιμονιζομένου· μὴ δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν; οἱ δὲ νομιζόμενοι σοφοὶ καὶ νόμου διδάσκαλοι οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τὰ κράσπεδα πλατύνοντες, καὶ κομπάζοντες ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων γινώσκοντες, οὐδ' ὅτως ἠρύνοντο τὸ γεγραμμένον, ἔθυον οἱ τάλανες δαιμονίῳ καὶ οὐ Θεῷ, λέγοντες· δαιμόνιον ἔχειν τὸν Κύριον, καὶ δαιμόνων εἶναι τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα. ἔπασχον δὲ τοῦτο διὰ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα μόνον δείσωνται τὰ ταῦτα ποιοῦντα Θεὸν εἶναι, καὶ οὐ Θεοῦ υἱόν. εἰ γὰρ τὸ ἐσθίειν καὶ σώματος ἦν ὄψις, ἐδείκνυεν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν ἔργων ἐθεώρουν, αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι, καὶ τὸν πατέρα ἐν αὐτῷ; ἀλλ' οὐκ ἤθελον μᾶλλον ἢ αὐτὶ τοῦ Βεελζεβὺλ εἶχον ἐν αὐτοῖς θεολογούμενον· ὡς ἐκ μὲν τῶν ἀνθρωπίνων, ἄνθρωπον αὐτὸν μόνον ὀνομάζειν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἃ ἦν ἴδια τοῦ Θεοῦ· μηκέτι Θεὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς Βεελζεβὺλ ἀντ' ἐκείνου θεοποιεῖν, ἵνα σὺν αὐτῷ λοιπὸν αἰωνίως ἐν τῷ πυρὶ κολάζωνται.

καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῦ ἀναγνώσματος διατήρησις, τοιαύτην ἔμφασίν τινα παρέχειν μοι δοκεῖ, καὶ δηλοῦν ἀμφοτέρους εἰς αὐτὸν φθάνειν τὰς βλασφημίας, καὶ περὶ ἑαυτῦ εἰρηκέναι τὸν υἱὸν τῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πνεῦμα· ἵν' ἐν τούτῳ μὲν, τὸ σωματικὸν ἑαυτῦ δείξῃ· ἐν δὲ τῷ πνεύματος, τὴν πνευματικὴν ἑαυτῦ καὶ νοητὴν καὶ ἀληθεστάτην θεότητα δηλώσῃ· καὶ γὰρ τὸ μὲν λαβεῖν δυνάμενον συγγνώμην, ἐπὶ τῷ υἱῷ τῦ ἀνθρώπου σωτέταξεν, ἵνα τὸ σωματικὸν ἑαυτῦ σημάνῃ· τὴν δ' ἀσύγγνωστον βλασφημίαν, εἰς τὸ πνεῦμα φθάνειν δεδήλωκεν· ἵνα περὶς ἀνθρωπίνως ἐξολισθῶν τῷ σωματικῷ τούτῳ λέγων, τὴν ἑαυτῦ θεότητα δείξῃ. τοῦτον δὲ τὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ΕΥΑΓΓΕΛΙΩ ἑώρακα, ὁπηνίκα περὶ τῦ σώματος βρώσεως διαλεγόμενος, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς ἑωρακὼς τῶν σκανδαλισθέντας, φησὶν ὁ Κύριος· τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν θεωρήσητε τὸν υἱὸν τῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή. καὶ ἐνταῦθα γὰρ ἀμφότερα περὶ αὐτῦ εἰρηκε, σάρκα καὶ πνεῦμα· καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ τῷ σάρκα διέσυρεν, ἵνα μὴ μόνον τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον αὐτὸ πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ ἃ λέγει, οὐκ ἔστι σαρκικὰ, ἀλλὰ πνευματικά· πόσοις γὰρ ἤρκει τὸ σῶμα πρὸς βρῶσιν; ἵνα καὶ τῷ κόσμῳ παντὸς τοῦτο τροφὴ γένηται· ἀλλὰ διὰ τοῦτο τῆς εἰς οὐρανὸς ἀναβάσεως ἐμνημόνευσε τῦ υἱῦ τῦ ἀνθρώπου, ἵνα τῆς σωματικῆς ἐννοίας αὐτὸς ἀφελκύσῃ, καὶ λοιπὸν τὴν εἰρημένην σάρκα βρῶσιν ἄνωθεν οὐράνιον, καὶ πνευματικὴν τροφὴν, παρ' αὐτῦ διδομένην μάθωσιν· ἃ γὰρ λελάληκα, φησὶν, ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή· ἴσον τῷ εἰπεῖν, τὸ μὲν δεικνύμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τῦ κόσμου δοθήσεται τροφὴ, ὡς πνευματικῶς ἐν ἑκάστῳ ταύτην ἀναδίδοσθαι, καὶ γίνεσθαι πᾶσι φυλακτήριον εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου· ὅτως καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ἀφέλκων ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πνεῦμα εἶναι τὸν Θεὸν, ὑπὲρ τῦ μηκέτι σωματικῶς αὐτὴν, ἀλλὰ πνευματικῶς διανοεῖσθαι περὶ τῦ Θεῦ· ὅτως καὶ ὁ προφήτης θεωρῶν τὸν λόγον γενόμενον σάρκα εἰρηκε, πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κυρίου, ἵνα μὴ ἐκ τῦ φαινομένου νομίσῃ τις, ἄνθρωπον ψιλὸν εἶναι τὸν Κύριον.

Atque ista istius lectionis observatio hanc mihi sententiam complecti videtur, & ostendere, utramque blasphemiam ad Christum pertinuisse, & de se locutum esse filium hominis, ut ex hoc quidem corporalitatem suam ostenderet: ex spiritu vero spiritualem suam & intellectualem Deitatem demonstraret. Siquidem veniam assequi posse in blasphemia contra filium hominis constituit, ut corporalitatem suam declararet: inventabilem vero blasphemiam ad spiritum pertingere docuimus, ut hoc ad distinctionem suæ humanitatis loquens, suam Deitatem declararet. Istiusmodi characterem etiam in Joannis Evangelio vidi, ubi de esu corporis disputans, ac propterea multos scandalizatos conspiciens, ita locutus est: *Hoccine vos scandalizat? quid si igitur filium hominis spectaveritis ascendentem, ubi prius erat? Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quicquam. Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt & vita.* Joan. 6. Hic enim de utroque, carne, & spiritu suo locutus est, & spiritum a carne discriminavit, ut non solum in eo, quod oculis apparebat, sed naturam quoque invisibilem credentes, discèremus ea, quæ loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia: quot enim hominibus corpus ejus sufficisset ad cibum, ut universi mundi alimonia fieret? sed propterea ascensionis suæ in cœlum mentionem fecit, ut eos a corporali intellectu abstraheret, ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum e supernis cœlestem & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandum intelligerent. *Quæ enim locutus sum vobis*, inquit, *spiritus sunt & vita.* Quod proinde est, ac si diceret, Corpus meum, quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen præservatioque ad resurrectionem vitæ æternæ. Ita quoque Samaritanam abstrahens Dominus a rebus sensibilibus, Deum esse spiritum pronunciavit, ut deinceps illa non corporalia, sed spiritualia de Deo cogitaret. Ita quoque Propheta videns, Verbum carnem esse factum, locutus est: *Dominus Christus vultus nostri spiritus est:* Joan. 1. ne quis ex eo, quod in illo appareret, merum hominem Dominum esse intelligeret,

sed dum eum spiritum esse audit, DEUM eum agnoscere in corpore constitutum. Utrumque igitur jam liquet, eum, qui Dominum videt de se loquentem, si corporalia ejus tantummodo in oculis habeat, & non credens dicat, Unde huic sapientia? peccare illum ipsum quidem, & ut in filium hominis blasphemare: eundemque vero, si videat opera ejus in Spiritu sancto facta, & dicat talium operum autorem, nec Deum esse, nec Dei filium, sed ea opera Beelzebub adscribat, manifesto blasphemare, eo quod inficietur illius Deitatem. Nam & in Evangelico sermone, ut sæpe commemini, cum diceret, se filium hominis esse, eo ipso suam humanitatem præ se fert, quemadmodum ubi de spiritu mentionem facit, suum illum Spiritum sanctum esse declarat, in quo omnia faciebat. Quapropter in operibus suis faciendis dixit:

Joan. 5. *Si mihi non creditis, operibus meis credite, ut cognoscatis, quod ego in patre sim & pater in me.* Cum autem se oblaturus esset corporaliter pro nobis, eaque de causa in Jerusalem ascendebat, ita locutus est

Joan. 18. discipulis suis: *Dormite jam & requiescite, ecce enim venit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum:* hic quidem opera, ut verus Deus crederetur, efficiebat: mors autem declarabat eum verum corpus habere, ac propterea non immerito dicebat, eum, qui tradebatur, filium hominis esse. Verbum enim sua natura immortale & intactile, & ipsissima vita est. Sed Pharisæi fidem operibus non adhibebant, & quod populus faciebat, respicere nolebant, unde paulatim eos Dominus reprehendens,

Luc. 11, 19. inquit, Si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, Filii vestri in quo ejiciunt? ac propterea illi futuri sunt vestri judices. Quod si in spiritu Dei ejicio dæmonia, ergo regnum cœlorum ad vos pervenit. Atque ita se in spiritu ejicere dæmonia locutus est, non quasi Spiritu sancto minor esset, aut quasi spiritus ea in eo operaretur: sed ut ostenderet, se, cum esset Verbum Dei, omnia per spiritum facere, & doceret auditores suos, quod in quantum opera spiritus Beelzebub imputarent, in tantum eos blasphemare in Spiritum sanctum, istorum operum choragum. Nam per hæc verba ostendit, ipsos non per ignorantiam, sed sponte se in hanc ineluctabilem blasphemiam infigere, nec pudore ullo duci,

A ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ἀκόων, γινώσκῃ, Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα. ἑκάτερον δὲ δῆλον ἂν εἴη λοιπόν. ὅτι ὁ τὸν Κύριον ὁρῶν τὰ περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον, ἐὰν μὲν τὰ σωματικὰ αὐτοῦ μόνον βλέπων, καὶ μὴ πιστεύων λέγοι· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη; ἁμαρτάνει μέν, καὶ ὡς εἰς υἱὸν ἀνθρώπου βλασφημεῖ· ἀλλ' ὁ ὁρῶν αὐτοῦ τὰ ἔργα τὰ πνεύματι ἁγίῳ γινόμενα, καὶ λέγων τὸν τοιαῦτα ποιοῦντα, μὴ εἶναι Θεὸν ἢ τοῦ Θεοῦ υἱόν· ἀλλὰ τῷ Βεελζεβοὺλ αὐτὰ ἐπιγράφων, φανερῶς βλασφημεῖ, λοιδορούμενος αὐτοῦ τὴν θεότητα· ἢ γὰρ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελικῷ ῥητῷ καθὰ

B πολλάκις εἴρηται· λέγων, υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, τὸ καθ' σάρκα καὶ ἀνθρώπινον αὐτοῦ δείκνυσιν. ἵνα δὲ τὸ πνεῦμα λέγων, δηλώσῃ αὐτοῦ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα εἰργάσατο· ὅθεν τὰ μὲν ἔργα ποιῶν ἔλεγε, εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, καὶ τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. μέλλων δὲ ἑαυτὸν σωματικῶς προσφέρειν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁπηνίκα δι' αὐτὸ τοῦτο ἀνέβη εἰς Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ, ἤγγικεν ἡ

C ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν· τὰ μὲν γὰρ ἔργα, Θεὸν αὐτὸν ἀληθινὸν ἐποίει πιστεύεσθαι. ὁ δὲ θάνατος, ἐδείκνυεν αὐτὸν ἀληθῶς ἔχοντα σῶμα. διὸ, εἰκότως υἱὸν ἀνθρώπου ἔλεγε τὸν παραδιδόμενον· ὁ λόγος γὰρ, ἀθάνατος καὶ ἄψαυστός ἐστι, καὶ αὐτοζωὴ τυγχάνει. ἀλλ' ὅτε τούτοις ἐπίστευον οἱ Φαρισαῖοι, ὅτε ἃ ἐποίουν τούτων οἱ λαοὶ, βλέπειν ἐβούλοντο. ὅθεν ῥῆμα πάλιν αὐτοὺς ὁ Κύριος ἐλέγχει λέγων· εἰ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν, ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ἔσονται ὑμῶν κριταί· εἰ δὲ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὧδε δὴ, ἐν πνεύ-

D ματι Θεοῦ ἔλεγε, οὐχ ὡς ἐλάττων ὢν τοῦ πνεύματος· οὐδὲ ὡς τοῦ πνεύματος αὐτὰ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῷ· ἀλλ' ἵνα πάλιν δηλώσῃ, ὅτι αὐτὸς λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖ τὰ πάντα, καὶ διδάξῃ τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ὅσῳ τὰ τοῦ πνεύματος ἔργα τῷ Βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασι, τοσούτῳ τὸν χορηγοῦντα τὸ πνεῦμα δυσφημοῦσι. καὶ γὰρ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν, ὅτι μὴ ἀγνοοῦντες, ἀλλ' ἑκόντες εἰς τοιαύτην ἀναπόδρασον βλασφημίαν ἑαυτοὺς ἐμπείρουσι, καὶ οὐκ αἰσχύνονται·

καίτοι γινώσκοντες τὰ τοιαῦτα ἔργα ὄντα τοῦ Θεοῦ, ὅτι τῷ Βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασιν αὐτὰ οἱ ἀφ' ἑφέρνες, καὶ ἐξ ἀκαθάρτου πνεύματος ἔλεγον γίνεσθαι ταῦτα. πῶς οὖν ταῦτα τολμῶντες, ἔτι δυνάνται τὰς Ἑλληνικὰς αἰτιᾶσθαι, πλάττοντας εἴδωλα, καὶ θεοὺς ὀνομάζοντας αὐτά; ὅμοια γὰρ καὶ τὰ αὐτῶν τῶν ἐκείνων μανίας· ἢ τάχα καὶ μείζονα τὰ τούτων ἁμαρτήματα τυγχάνοντα. ὅτι καίτοι νόμον ἔχοντες, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν Θεὸν ἠτίμασαν. τί οὖν τοιαῦτα βλασφημοῦντες ποιήσουσιν, ὅτ' ἂν ἀναγινώσκωσι τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, ὃς ἀκούσωσι, τὰ σημεῖα τοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἶναι, τυφλῶν ἀνάβλεψιν, χωλῶν περίπατον, ἀλάλων λαλίαν, νεκρῶν ἀνάστασιν, λεπρῶν θεραπείαν, καὶ κωφῶν ἀκοῆς ἄνοιξιν; ἆρα γοῦν καὶ τούτων, τίνα θελήσουσιν εἶναι τὸν ποιητήν; τὸν μὲν γοῦν Θεὸν λέγοντες, ἑαυτοὺς διελέγξουσιν ἀσεβήσαντας εἰς τὸν Κύριον· ἅτε γοῦν ὁ προφήτης προβλέπων εἶπεν, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ὁ Κύριος πεποίηκεν. ἐὰν δὲ ὡς προπετείᾳ προληφθέντες βλασφημῆσαι εἰπεῖν, κἀκεῖνα ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ γίνεσθαι, φοβοῦμαι, μὴ καθ' ὀλίγον ἐν ἀσεβείᾳ προκόπτοντες καὶ ἀναγινώσκοντες· τίς ἔδωκεν στόμα ἀνθρώπῳ; ἢ τίς ἐποίησε δύσκωφον, καὶ κωφόν; βλέποντα, καὶ τυφλόν; καὶ τὰ ὅμοια τούτοις; μανέντες, πάλιν εἴπωσι, τοῦ Βεελζεβοὺλ εἶναι καὶ ταύτας τὰς φωνάς. ᾧ γοῦν τὴν τοῦ ἀναβλέπειν χάριν διδόασι, τούτῳ ἢ τὴν τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίαν αὐτοὺς ἀνάγκη διδόναι· ἀμφότερα γὰρ, τὸν αὐτὸν ποιεῖν εἴρηκεν ὁ λόγος. πάντως δὲ τοῦτο λέγοντες, φρενήσουσί ποτε, καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν Βεελζεβοὺλ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τοῦ γὰρ ποιητοῦ ἐστιν ἔχειν καὶ τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν. τοῦ γὰρ Μωσέως εἰρηκότος· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ· ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἢ Δανιὴλ παρρησιάζεται τῷ Δαρείῳ λέγων, οὐ σέβομαι εἴδωλα χειροποίητα· ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἢ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρείαν· εἰ μὴ ἄρα πάλιν μεταβαλλόμενοι λέγοιεν· τὸ μὲν μὴ βλέπειν καὶ χωλαίνειν, καὶ τὰ ἄλλα πάθη ἐξ ἀτιμίας δημιουργοῦ γίνεσθαι· τὴν δὲ λύσιν τούτων καὶ τὴν εἰς τοὺς πάσχοντας εὐεργεσίαν τὸν Βεελζεβοὺλ ἐργάζεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο κἂν ἐξετάζῃ, λίαν εὐηθές ἐστι μανομένων γοῦν καὶ πλέον παρεξεσηκότων ἔτι ἡ τοιαύτη μὴ ἀσεβείας μωρολογία· ὅτι μηδὲ τὰ κρείττονα καὶ σύγκρισιν τῷ Θεῷ,

A cum scirent, istiusmodi opera Dei esse, eaque ut amentes Beelzebub adscriberent, affirmantes, ea per spiritum immundum fieri. Quomodo igitur qui tantæ improbitatis sunt, homines Gentiles de idolis pro numinibus habitis incusare poterint, cum paris sint cum illis insaniæ, & fortasse gravius peccent, nimirum quod lege accepta, cum prævaricatione legis Deum contemnant? Quid istiusmodi blasphemi facient, cum Prophetam Esaiam legerint, & inibi audierint, signa adventus Christi esse, cæcis visum restitui? claudis ambulationem? mutis loquelam? mortuis resurrectionem? leprosis sanitatem? B & surdis aurium relerationem? Quemnam quæso istorum operum autorem dicent? Nam si Deum esse autorem probent, seipsos refutabunt de sua in Dominum impietate. Quæ enim Propheta ante prospiciens futura dixit, ea præsens Dominus operatus est. Quod si præcipites eadem protervitate autint dicere, & ea quoque in Beelzebub fieri, vereor, ne in impietate magis ac magis proficientes ac lectitantes, Quis dedit os homini? Quis fecit surdastrum & surdum? videntem, & cæcum? eaque, quæ his similia sunt, etiam eas voces, ut furiosi Beelzebub esse dicant. Cui enim recepti visus gratiam attribuunt, eidem etiam non videndi causam C coguntur attribuere: utrumque enim ab eodem autore fieri sermo indicat. Prorsus si hoc dicant, futurum est, ut aliquando sentiant, Beelzebub esse conditorem humani generis. Facientis enim est, ut habeat sua sub potestate, quæ facit, cum Moses ita loquatur: *In principio creavit Deus cælum & terram*: &, *ad imaginem Dei hominem fecit*: & Daniel ita libere ad Darium ausus sit dicere: *Non veneror idola manu facta, sed Deum viventem, qui creavit cœlum & terram, & qui habet sub suo dominio omnem carnem.* Nisi rursum mutata sententia, cæcitatem, claudicationem, aliaque vitia ex pœna conditoris profecta esse, liberationem autem istorum malorum, beneficiaque in ita affectos a Beelzebub proficisci dicant, sed contra eam sententiam velle D differere, admodum fatuum est. Est enim furiosi & prorsus mente capti istiusmodi cum impietate stultiloquium, cum in delectu utriusque rei meliora non Deo,

Genes. 1.

Dan. 14.

sed Beelzebub assignent: siquidem illi nihil curant corrumpere sacrarum literarum placita, modo ita abnegent Christi adventum. Cæterum par erat, ut Dominum vel in corporalibus veluti hominem non vilipenderent, vel ex operibus verum Deum agnoscerent: sed omnia perperam faciebant. Intuentes enim hominem, ut homini conviciabantur, spectantesque vicissim opera divina, non recipiebant ejus divinitatem, & diabolo adstipulabantur, arbitrati, hoc facinore sese effugere posse, ne a Verbo Dei ab ipsis contumelioſe habito judicarentur. Atqui incantatores, Magi, & venefici Pharaonis, quanquam plurima tentassent, videntes tamen signa Mosis, se submiserunt, & terga dedere, hæc verba loquentes: *Digitum Dei esse, qui talia faceret:* Pharisæi contra & Scribæ integram manum Domini operantem videntes, & plura majoraque, quam illi, spectantes, quæ a Salvatore fiebant, a Beelzebub fieri pronunciabant, cum Magi, quibus hoc proprium est, confiterentur, non eadem se, sed ne minora quidem, posse facere. Quid igitur adhuc huic insaniæ addi possit? aut quis (quemadmodum Propheta dixit) quicquam simile huic impietati adduxerit? Ipsi enim præ se Sodomitas justos reddunt, & exuperant hominum gentilium ignorantiam, transcendunt autem Magorum Pharaonis stoliditatem, & cum Arianis paria faciunt, in mutuam vicissim impietatem collabentes. Siquidem Judæi per filium videntes opera patris, ea Beelzebub adscribunt. Ariani quoque ipsi eadem opera intuentes, autorem eum operum creaturis annumerant, pronunciantes eum ex non entibus extitisse, & non fuisse, antequam fieret. Judæi quidem Dominum in corpore spectantes, murmurabant dicentes: *Cur tu, cum homo sis, Deum te facis?* Isti vero Christi perduelles, videntes eum patientem, dormientem, cavillantur cum, qui talia sustinet, verum filium, & consubstantialem cum patre esse non posse. In summa, si quis expendere velit mutuas istorum pravas intellectiones, deprehendet eos, quemadmodum prædixi, in alveum marinæ furiositatis mutuo concidere.

Exod. 8.

Joan. 10.

ἀλλὰ τῷ Βεελζεβὺλ διδόασιν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ γὰρ ἐμέλησε τούτοις λυμαίνεσθαι τῶν θείων γραφῶν τὰ δόγματα, ἵνα μόνον ἀρνήσωνται τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. ἔδει δὲ τοὺς πονηροὺς, ἢ μηδὲ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἐξουθενεῖν αὐτοὺς ὡς ἄνθρωπον τὸν Κύριον, ἢ δῆλον, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων, Θεὸν αὐτὸν ἀληθινὸν ὁμολογεῖν· ἀλλὰ πάντα διεστραμμένως ἔπραττον· ἄνθρωπον μὲν βλέποντες, ὡς ἀνθρώπῳ ἐλοιδοροῦντο· ἔργα δὲ θεῖα θεωροῦντες, ἠρνοῦντο τὴν θεότητα, καὶ προσέτι ἔχον τῷ διαβόλῳ. οἰόμενοι, ὅτι ταῦτα βλάπτοντες, διαδρᾶναι δυνήσονται, B ὥστε μὴ κριθῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριζομένου παρ' αὐτῶν λόγου. οἱ μὲν οὖν ἐπαοιδοὶ, καὶ μάγοι, καὶ Φαρμακοὶ τοῦ Φαραὼ, καίτοι πλείστα ἐπιχειρήσαντες, ὅμως βλέποντες τὰ διὰ Μωσέως σημεῖα καθυφῆκαν, καὶ νῶτα δεδώκασι, λέγοντες, δάκτυλον εἶναι Θεοῦ τὰ ταῦτα ποιοῦντα. οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, ὅλην τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ βλέποντες ἐργαζομένην, καὶ πλείονα καὶ μείζονα θεωροῦντες ἐκείνων τὰ διὰ αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος γινόμενα, τὸν Βεελζεβοὺλ ἔλεγον ταῦτα ποιεῖν, ὃν καὶ οἱ μάγοι καίτοι ἴδιον αὐτῶν ὄντα, ὅμως ὡμολόγουν, μηδὲ τὰ τούτων ἐλάττονα δυνάσθαι C ποιεῖν. τίς οὖν ὑπερβολὴ τούτων μανίας εἰπεῖν; ἢ τίς, ὡς εἴρηκεν ὁ προφήτης; ὁμοιώσαί τι ταῖς τούτων ἀσεβείαις δυνήσεται; ἐδικαίωσαν γὰρ ἐξ ἑαυτῶν τοὺς Σοδομίτας, καὶ νενικήκασι μὲν τὴν Ἑλλήνων ἀγνωσίαν, ὑπερβάλλουσι δὲ καὶ τῶν μάγων τοῦ Φαραὼ τὴν ἀλογίαν, καὶ πρὸς μόνους τοὺς Ἀρειομανίτας ἔχουσι τὴν σύγκρισιν ἀλλήλοις εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν συμπίπτοντες. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ βλέποντες διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, τῷ Βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασιν αὐτά· Ἀρειανοὶ δὲ D αὐτοὶ τὰ αὐτὰ βλέποντες ἔργα, τῇ κτίσματι συναριθμοῦσι τὸν ταῦτα ποιοῦντα Κύριον· Φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι καὶ ὅτε οὐκ ἦν, πρὶν γένηται. καὶ οἱ μὲν Φαρισαῖοι θεωροῦντες τὸν Κύριον ἐν σώματι, διεγόγγυζον λέγοντες· διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; οἱ δὲ χριομάχοι βλέποντες αὐτὸν πάσχοντα, καὶ κοιμώμενον, βλασφημοῦσι λέγοντες· ὁ ταῦτα πάσχων, ἀδύνατον υἱὸς ἀληθινοῦ καὶ υἱὸς ὁμοούσιος εἶναι τοῦ πατρός. καὶ ὅλως ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ προσώπου βούλοιτο τὰς ἀμφοτέρων κακονοίας, εὑρήσει, καθὰ προεῖπον, εἰς τὴν κοιλάδα τῆς ἀλυσσοῦς παρανοίας συμπίπτοντας αὐτοὺς ἀλλήλοις.

Διὰ τοῦτο γὰρ κἀκείνοις καὶ τούτοις ἀσύγγνωστον ἔσεσθαι τὸ ἔγκλημα τοῖς τοιούτοις τιμωρίαν ὁ Κύριος ἀπεφήνατο, λέγων· Ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰκότως γε, ὁ λοιδορούμενος τὸν υἱόν, τίνα ποθὲν καλῶν ἱλασμὸν ἕξειν δυνήσεται; ἢ ποίαν ζωήν, ἢ ἀνάπαυσιν προσδοκήσει, ὁ ἀπωσάμενος τὸν λέγοντα· ἐγώ εἰμι ἡ ζωή; καὶ δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς: τούτων δὲ οὕτως διδόντων δίκας, δῆλον ἂν εἴη, ὡς οἱ εὐσεβοῦντες εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ κατὰ σάρκα, καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα προσκυνοῦντες αὐτὸν καὶ μὴτε υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν ἀγνοοῦντες, μήτε ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν ἀρνούμενοι. ἀλλὰ καὶ πιστεύοντες, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, βασιλεύσουσιν αἰωνίως ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κατὰ τὰς ἁγίας ἐπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, λέγοντος· ἀπελεύσονται μὲν ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ταῦτά σοι σωτόμως, ἐξ ὧν ἔμαθον, ἔγραψα. σὺ δὲ μὴ ὡς τελείαν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνην ἀφορμὴν, ταῦτα παρ' ἐμοῦ λάμβανε, καὶ λοιπὸν σαυτῷ τὴν ἀκριβεστάτην διάνοιαν, ἔκ τε τῶν εὐαγγελικῶν ῥητῶν καὶ τῶν Ψαλμῶν ἀναλαμβάνων, δέσμευε τὰ τῆς ἀληθείας δράγματα· ἵνα καὶ σοὶ ταῦτα φέροντι, εἴπωσιν οἱ λέγοντες, ἐρχόμενοι δὲ ἥξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A Quapropter & illis & istis pœnam super hoc scelere inveniabilem decrevit dicens: *Qui locutus fuerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Matth. 12. Neque id immerito: Qui enim filium abnegat, quem deprecari potest, ut propitiationem inveniat? aut quam vitam aut refocillationem expectabit, qui eum repudiat, qui ita loquitur? *Ego sum vita, Venite ad me omnes lassitudine laborantes & onerati, & ego reficiam vos.* Matth. 11. Istis igitur, ut impiis in Christum istiusmodi pœnam luentibus, satis liquet, quod, qui secundum carnem, & secundum spiritum eum adoraverint, non ignari, illum filium Dei esse, nec tamen abnegent, eundem filium hominis factum esse, sed credant, in principio fuisse Verbum, & Verbum carnem factum B esse, regnaturi sint æternaliter in cœlis, secundum sanctas pollicitationes Domini, & Salvatoris nostri, ita ut illi quidem abeant ad supplicium æternum, justi vero in vitam æternam. Hæc tibi per compendium, quatenus didiceram, conscripsit: Tu autem istud a me, non absolutam aliquam doctrinam, sed tanquam occasionem ulteriora quærendi tibi suppeditantem accipe: ac deinde tibi perfectissimum istius rei intellectum, tum ex Evangelicis verbis, tum ex Psalmis decerpens, veritatis manipulos obliga & revinci, ut tibi eos ferenti ita accinant: C *Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos*, Psal. 125. in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri, & Filio, & Spiritui sancto sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΟ ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην, εὑρήσετε, πῶλον δεδεμένον.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

IN ILLUD, PROFECTI IN PAgum, qui ex adverso est, invenietis pullum alligatum, &c.

Οἱ τὰ ἐπὶ γῆς φρονήσαντες, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καταφρονήσαντες, καὶ

QUI terrena sapuerunt, Deique mandata aspernatui habuerunt, delassati in hac vita

ante inventionem boni, in insciti æ tatem suam contriverunt, arbitrorque, sapientissimum Salomonem ea de causa dicere:

Eccles. 3. *Tempus quærendi esse, & tempus perdendi: peccasti, desine.* Si enim aliquando in insciti a versatus, perniciem animæ tuæ conciliasti, at jam tempus supervenit, ut eam quæramus, ut & in Evangelio Sal-

Matth. 6. vator dicit: *Quærite, & invenietis.* Quando autem investigabimus potius, quam nunc, cum præsens est Dominus, qui nos dissolvit ex vinculis diaboli? ut & Apo-

1. Cor. 6. stolus dicit: *En tempus acceptabile, en diem salutis.* Tempus igitur venit, ut peccatum, quod tenebras obducit, perdamus, tempus vocat, ut quæramus, quod errabundum est, quo solvamur a vinculis. Venit enim, qui eximit vinculis ligatos, & fulcit confractos: venit, qui annunciat dimissionem captivis, & cæcis recuperationem visus. Tunc salict, ut cervus claudus, & expedita erit lingva mutorum. Quin & aliter tractemus hoc verbum: Non Salomonis sententiolæ desiderium in nobis attentionemque acu-

Eccles. 3. unt. *Tempus quærendi, tempus perdendi:* quandoquidem longo jam tempore errabundum erat genus humanum, & peribat diaboli fraudibus. Tempus ejus quærendi venit, & eximendi e captivitate, & asserendi in libertatem e vinculis. Necessarium quippe est, ut quæramus &

Matth. 21. addiscamus: *quod littera occidit, Spiritus autem vivificat:* Id cum ita se habeat, tempus est, ut pereat figura & umbra literæ, quæ usque ad tempus correctionis

1. Cor. 13. instituta fuit. *Re enim perfectiore in lucem emergente, id quod ex parte est, abolebitur.* Quoniam cum eram puer, loquebar ut puer: ubi autem vir sum factus, abolevi ea, quæ erant pueri. Imo & ipse

Matth. 18. Salvator dicit: *Qui invenerit animam suam, perdet eam, & qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* Hoc est, qui quærit animam, eamque in peccatis reperit, accelerandum est illi, ut eam perdat, non sinens eam in peccatis inveterascere: ut, arrepta occasione, quam vestigarat, in virtute inveniat. Qui enim animam suam, quæ extra supplicium est, invenire cupit, perdet in præsens, ut Christum lucrifaciat. Porro, quid perdere sit istinc, a Salvatore exponitur, non ut

ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μοχθήσαντες, ὅτοι ἐκ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀνευρέσεως ἐν ἀγνοίᾳ διέτριβον. οἶμαι γὰρ καὶ τὸν σοφώτατον Σολομῶντα διὰ τοῦτο λέγειν ὅτι καιρὸς ἦν ζητῆσαι, καὶ καιρὸς ἦν ἀπολέσαι. ἡμάρτες, ἡσύχασον. εἰ γάρ ποτε ἐν ἀγνοίᾳ διατρίβων, ἀπώλεσάν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ ἐκτεποίησω, ἀλλὰ καιρὸς γέγονε νῦν ζητῆσαι ἡμᾶς οὕτως, ὡς καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ διδάσκει ὁ Κύριος ἡμῶν λέγων· ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε. καὶ πότε δὲ αὐτὴν εὑρήσωμεν, ἢ νῦν, ὅτε παρὼν ὁ Κύριος ἔλυσεν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν; ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· ἰδοὺ καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. καιρὸς ἦν ἡκολούθησε τοῦ ἀπολέσαι τὴν ἁμαρτίαν· καιρὸς ἐκάλεσε τοῦ ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον, τοῦ λυθῆναι ἡμᾶς ἐκ τῶν δεσμῶν. ἦλθε γὰρ ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεαγμένους, ἦλθεν ὁ κηρύσσων ἄφεσιν τοῖς αἰχμαλώτοις, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. τότε γὰρ ἀλεῖται, ὡς ἔλαφος, ὁ χωλὸς, καὶ τραυλὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων, καὶ ἄλλως ὑπεράλωμεν τῷ ῥητῷ. κινεῖ γὰρ ἡμᾶς πρὸς πόθον τὸ τοῦ Σολομῶντος λεξείδιον. φησὶ γὰρ, καιρὸς τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι, ἐπειδὴ πολλῷ τῷ χρόνῳ πλανώμενον ὑπὸ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπολλύμενον ταῖς τοῦ διαβόλου πανουργίαις. καιρὸς γέγονε τοῦ ζητηθῆναι τότε, καὶ ἀνακληθῆναι ἐκ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐλευθερωθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν. χρεία γὰρ ἦν ζητῆσαι ἡμᾶς καὶ μαθεῖν, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. τοῦτο δὲ ἀνυσθέντος, καιρὸς γέγονε τοῦ ἀπολέσαι τὸν τύπον καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιάν. μέχρι γὰρ καιροῦ διορθώσεως ἦσαν ἀπαίτητα· τοῦ δὲ τελειοτέρου φανέντος, τὸ ἐκ μέρους κατήργηται. ὅτε γὰρ ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. ἀμέλει καὶ ὁ Σωτὴρ ἔφη, ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὑρήσει αὐτήν, τουτέστιν, ὁ ζητήσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ἐν ἁμαρτίαις, ταχυνάτω τοῦ ἀπολέσαι αὐτήν, μὴ συγχωρῶν αὐτὴν ἐγχρονίζειν ἐν κακίᾳ, ἵνα καιρὸν λαβὼν, ζητήσας αὖθις εὑρήσει αὐτὴν ἐν ἀρετῇ. καὶ εἴ τις βούλεται εὑρεῖν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκτὸς κολάσεως, ἀπολέσει αὐτὴν πρὸς τὸ παρὸν, ἵνα χρησὸν περδήσῃ. τὸ δὲ ἀπολέσαι ἐνταῦθα διδάσκει ὁ Σωτὴρ, ἐχ ἵνα

ἀπώλειαν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ποιησώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐν καιρῷ μαρτυρίας μὴ φεισώμεθα, μὴ κτημάτων, μὴ τέκνων, μὴ γονέων, μὴ σώματος, μηδὲ αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ προϊδώμεθα ἑαυτοὺς μέχρι θανάτου, ἵν', ὡς προεῖπον, εὑρήσωμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ διδάσκει, ὁ ἀγαπῶν πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ τέκνα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. εἴτις οὖν βούλεται εὑρεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν ἐν τῷ νῦν καιρῷ· χρὴ οὖν ἀπολέσαι ἐν ἡμῖν τὴν κακίαν, ἵνα ζητήσαντες τὴν ἀρετὴν, εὕρωμεν αὐτήν. ἐὰν γὰρ μή τις παύσεται ὀργῆς, πῶς πραότητα μελετήσει; ἐὰν μή τις ἀπολέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πορνείαν, πῶς σωφροσύνῃ ἐπαγγέλλεται; πρῶτον μὲν οὖν ἀποβαλέσθαι προσήκει ἡμῖν πᾶσαν φιλαργυρίαν καὶ εἰδωλολατρείαν, καὶ εἶθ' ὕστερον ζητῆσαι κτημοσύνῃ καὶ θεοσέβειαν. ἐζήτησα γάρ, ἔφη, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτὸν, καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρός μου, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με. Τίς δέ ἐστιν ὁ Χριστὸς σημαινόμενος, ὁ διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας κατελθὼν ἐξ οὐρανῶν, καὶ συλληφθείς, καὶ τεχθείς, καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθείς, ἕως ἂν σώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. οὕτω γὰρ φιλοῦμεν ἡμᾶς, ἀποστέλλει καὶ νῦν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἰς τὸ κατέναντι κώμιον, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· πορευθέντες εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες ἀγάγετέ μοι, καὶ πορευθέντες οἱ Ἀπόστολοι ἐποίησαν τὸ κελευσθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, λύσαι τὸν πῶλον. μεγάλων δέ ἐστιν ἀνδρῶν λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον, Ἀγαπητοὶ, μεγάλων φημὶ, ἀλλ' οὐ τῆς σωματικῆς ἡλικίας μεγάλων, ἀλλ' ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, μεγάλων ἐν φρονήσει τε καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ· οἵους μαρτυρεῖται Μωσῆς γεγονέναι, ὡς αὐτὸς ἔφη· πίστει Μωσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ· ἀλλὰ καὶ προκόπων Ἰσαὰκ μέγας ἐγένετο. τίς γὰρ οὕτω μεγάλων ἐστὶ λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον. καὶ εἴθε καγὼ τηλικοῦτος ἦ-μην, ὡς δυνηθῆναί με τὸν πῶλον τοῦτον λύσαι τῶν δεσμῶν· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν δέδεται τοῖς τῆς ἁμαρτίας δεσμοῖς, ὡς ἔφη γραφή· ὅτι σφιγξῖς τοὺς ἑαυτοῦ ἁμαρτημένους ἕκαστος σφίγξεται. εὐχόμεθα οὖν, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ὅπως ἡμᾶς λύσωσιν, ἀφ' ὧν ἕκαστος ἡμῶν δέδεται δεσμῶν. καὶ γὰρ ὁ μὲν δέδεται φιλαργυρίᾳ, ὁ δὲ πλέκεται πορνείᾳ,

Aperniciem animæ noſtræ conciliemus, ſed ut tempore martyrii neque poſſeſſionibus, neque liberis, neque parentibus, neque corpori, ne ipſi quidem denique animæ parcitum velimus, ſed nos offeramus uſque ad mortem, ut (quemadmodum dixi) inveniamus animam noſtram in regno cœlorum. Id enim Salvator docet, *Qui diligit patrem aut matrem ſuper me, non eſt me dignus.* Qui igitur vult invenire animam ſuam, perdet eam in hoc tempore. Neceſſum eſt igitur, in nobis perdi malitiam, ut quærentes virtutem, eam inveniamus. Si quis enim non conquieverit ab ira, quomodo ad manſvetudinem exercebitur? Si quis a ſe non exterminaverit fornicationem, quomodo is auſit temperantiam profiteri? Primum ſiquidem, par eſt abjici omnem avaritiam, idololatriam, atque ita quærere poſſeſſionum neglectum incuriamque, & ſtudium religionis. *Quæſivi enim,* inquit, *quem diligit anima mea, quæſivi & inveni eum, & introduxi illum in domicilium matris meæ, & in cellam genitricis meæ.* Iſtis verbis Chriſtus ſignificatur, qui ob noſtra peccata cælitus deſcendens, & conceptus, & natus eſt, & in præſepio reclinatus, ut ſervaret genus humanum. Tantopere enim noſtri curam gerit, ut etiam nunc amendet diſcipulos ſuos in pagum ex adverſo ſitum, dicens ad illos: *Pergite, & invenietis pullum alligatum, quem ſolutum adducite mihi:* qui abeuntes, prout in mandatis habebant, pullum ſolvunt. Magnorum ſiquidem virorum eſt, pullum iſtum ſolvere: Dilectiſſimi, non quod magni ſint corporali ſtatura, ſed quod fide, charitate, juſtitia, prudentia, fortitudine ingentes ſint, qualem conteſtatum eſt Moſem fuiſſe, ut Apoſtolus ait: *Fide Moſes ingens factus, detrectavit appellari proles filiæ Pharaonis: quin & proficiens Iſaac magnus evaſit.* Eorum enim, qui ad iſtam rationem magni ſunt, eſt ſolvere pullum iſtum. Utinam & ego ita magnus eſſem, ut poſſem aſini iſtius diſſolvere retinacula. Unusquisque enim noſtrum obligatus eſt vinculis peccatorum, ut ait ſcriptura, quoniam catenis ſuorum peccatorum quisque conſtringitur. Optamus igitur, ut & ad nos mittat diſcipulos ſuos Jeſus, quo reſolvant vincula, quibus unusquisque noſtrum innotatur. Hic enim obvincitur avaritia, ille implicatur fornicationibus,

Matth. 10, 37.

Cant. 3.

Matth. 21.

Hebr. 11.

alius ebrietate alligatur, alius rursum detinetur inani ambitione. Est, qui injurias faciat, est, qui rapiat, quæ sunt sui proximi & pauperis, alius usuram usuræ accumulat, & in summa omnes laboramus nostris vitiis, & indigemus Salvatoris curatione, eoque opus habemus, ut ad nos amendet discipulos suos, & liberent nos e diaboli compedibus: ita enim dicit ad
Matth. 21. discipulos suos. Cum abieritis in pagum, ex adverso invenietis ibi pullum alligatum, solvite & adducite mihi. Pagum ex adverso cum audis, terrestrem locum intellige: nam civitas nostra cœlestis est, ut Apostolus scri-
Hebr. 13. bit: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram requirimus, cujus con-*
Hebr. 11. *ditor & opifex Deus.* Rursus ab eodem dicitur: *Non accessistis ad montem palpabilem, ignibusque obtectum: sed accessistis ad montem Sion, civitatem Dei viventis, cœlestem Hierusalem, & ad conventus millies mille Angelorum.* Tales fuerunt omnes Sancti, & qui secundum Paulum incedentes eodem contendunt. Audi rursum eundem: *Si ejus memores fuissent, ex qua ejecti sunt, haberent fortasse occasionem revertendi, nunc autem meliorem affectant, hoc est, cœlestem.* Tales nimirum fuerunt discipuli, qui
Marc. 19. cum Petro dixerunt: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Emittuntur igitur aut solvant pullum. Salvatoris enim adventus & humanitas revocavit nos ex pago e regione posito in cœlestem suam civitatem: illam, inquam, quæ supra est Hierusalem. Ejecti sumus ex paradiso deliciarum, & in pagum ex adverso quasi in coloniam deducti sumus: E-
Matth. 18. *jecit enim*, inquit, *DEUS Adamum, & constituit eum ex adverso paradisi deliciarum.* Atque ita igitur in pagum ex adverso mittuntur discipuli a Christo, ut solverent pullum. Vide mihi hic, quæso, num ob illum ejectitium e paradiso, & ex adverso habitantem, discipuli mittantur. Idcirco enim venit Salvator, relictis nonaginta novem ovibus, quæ non erraverant, ut inde profectus quæreret ovem errabundam, illamque inveniens, de ea lætaretur, unaque gratularentur & Angeli super uno peccatore pœnitentiam agente. Quærendum porro, an soli ad ministeria pulli, emissi sint discipuli ad pagum ex adverso. Scio enim, ante Apostolum

A μέθη συμβέβεται, ἕτερος κρατεῖται κενοδοξίᾳ, ἄλλος μὲν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἁρπάζει τὰ τοῦ πλησίον τοῦ πένητος, ἄλλος τόκον ἐπὶ τόκῳ λαμβάνει, καὶ τέλος, πάντες ἠθενήσαμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ χρήζομεν τοῦ τοῦ Σωτῆρος ἰάσεως, καὶ χρήζομεν αὐτοῦ, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποσείλῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσωσιν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. οὕτω γὰρ ἔφη πρὸς τοὺς μαθητάς, πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετέ μοι. κώμην τὴν κατέναντι ὅταν ἀκούσεις, τὸν πλησίον τόπον ὑπολάμβανε, ἡ

B γὰρ πόλις ἡμῶν ἐπουράνιος, ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφει· οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἔφη, οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει κεκαλυμμένῳ πυρί, ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν Ἀγγέλων πανηγύρει. τοιοῦτοι ἦσαν πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ ὅσοι τῷ Παύλῳ πορευόμενοι ταύτης ὀρέγονται. ἄνωθεν πάλιν αὐτόν. εἰ γὰρ ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξεβλήθησαν, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται,

C τοῦτέστιν, ἐπουρανίου. τοῦτ' οὖν ἦσαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, οἵτινες τῷ Πέτρῳ ἔλεγον, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ἀποστέλλονται οὖν λύσαι τὸν προδεδεμένον πῶλον. ἡ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἀνεκαλέσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ πόλιν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. οἶμαι γὰρ, ὅτι διὰ τὴν γενομένην τοῦ Ἀδὰμ παρακοήν, ἐξεβλήθημεν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς κώμην τὴν κατέναντι κατῳκίσθημεν· ἐξέβαλε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, καὶ κατῴκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τοῦ τρυφῆς, καὶ ὧδε οὖν εἰς τὴν κατέναντι

D κώμην ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. καὶ ὅρα μήποτε διὰ τὸν ἐκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδείσου οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται. διὰ τοῦτο ἐλήλυθε ὁ Σωτὴρ καταλιπὼν τὰ ἐνενήκοντα ἔννεα πρόβατα τὰ μὴ πεπλανημένα, ὅπως πορευθεὶς ζητήσῃ τὸ πεπλανημένον, καὶ εὑρὼν, χαίρῃ ἐπ' αὐτῷ συγχαίρουσι δὲ οἱ Ἄγγελοι ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. ζητητέον δὲ εἰ μόνοι τῆς τοῦ πώλου διακονίας ἕνεκεν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. οἶδα γὰρ, ὅτι πρὸ τῆς Ἀποστο-

λων ἀόρατοι δυνάμεις διηκόνουν τῷ Ιησῦ. ἁ-
πλῶς ἦν καὶ αὐτὰς τὰς δυνάμεις μαθη-
τευομένας ἀπῷ, ὁ Κύριος ἀπέστειλεν ἅμα
τοῖς περὶ τὸν Πέτρον, εἰς τὴν κατέναντι κώ-
μην, λύσαι τὸν πῶλον. ἄπεστι γὰρ περὶ τού-
του τοῦ Εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· καὶ ἰδού, φησί,
Ἄγγελοι ἐλθόντες διηκόνουν αὐτῷ. περὶ δὲ
τῆς ἀνθρωπότητος βοᾷ Δαβὶδ λέγων· ἄρ-
τον Ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, ἄρτον οὐρα-
νὸν ἔδωκεν αὐτοῖς. μηδεὶς οὖν ἐν σώματι
διατρίβων, καὶ εἰς τὸν βίον τοῦτον περιισταμέ-
νος, νομιζέτω, ὅτι ἔνδον ἐστὶ πόλεως. ὁ δύ-
ναται γὰρ ὁ τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν, ἐν ταύ-
τῃ τῇ μεγάλῃ πόλει εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἐν
κώμῃ ἔτι διατρίβει ὁ τοιοῦτος. τὸ γὰρ φρόνη-
μα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν ἐστιν. εἰδέναι
οὖν δεῖ, ὅτι ὁ κώμην οἰκῶν, ὁ πολιτεύεται τῇ
ψυχῇ, ὁ στρατηγεῖ τῇ γνώμῃ, οὐκ ἄρχει ἑ-
αυτοῦ· πόλεως γὰρ μεγάλης ταῦτα ἴδια. ὅτε
γάρ τις ἐν ἀρετῇ πολιτεύεται, καὶ σωφρο-
σύνῃ στρατηγήσῃ, καὶ σοφίαν βουλεύεται, ἐ
ἐγκρατείας ἄρξει, τότε τῶν ἁγίων μιμητὴς
γενήσεται. οἱ γὰρ ἅγιοι οὐκ ἔχουσιν ὧδε μένου-
σαν πόλιν, ἀλλ' ὡς προεῖπον, τὴν μέλλουσαν
ἐπιζητοῦσιν. ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός.
ἄκουε γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος. Ἐπὶ τῆς γῆς
περιπατοῦντες ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔ-
χομεν, καὶ ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρα-
νοῖς ὑπαρχέτω, ἀγαπητοί. σημαίνει γὰρ ὁ ἅ-
γιος Ἀπόστολος διὰ τοῦ Ἐπὶ γῆς περιπα-
τοῦντες· τὴν προκοπὴν τὴν γνησιωμένην τοῖς
μετὰ τὰ ἐνθάδε ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεσθαι
μέλλουσι. προβιβάζοντες οὖν οἱ μαθηταὶ, ἔλυ-
σαν τὸν πῶλον. μαθητῶν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ
λῦσαι τὸν πῶλον τοῦτον, καὶ μαθητῶν δυνα-
μένων ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λε-
γόμενα. πολλοὶ γὰρ δοκοῦντες εἶναι τοῦ Ἰησοῦ
μαθηταὶ, οὐχ ὅπως τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμε-
να ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλεύουσι τῷ
διδασκάλῳ, ὡς ὁ τελώνης καὶ προ-
δότης Ἰούδας. πηλίκος δέ ἐστιν ὁ πῶλος οὗ-
τος, ἀγαπητοὶ, ὡς μὴ ἕνα Κύριον ἔχειν,
ἀλλ' ὡς πολλούς; εἶπον γὰρ πρὸς τοὺς μα-
θητὰς οἱ κύριοι τοῦ πώλου· τί λύετε τὸν
πῶλον; ἆρα εἰ μὴ ἀληθὴς ὁ πῶλος οὗτος,
οὐκ ἦρκει, ἕνα Κύριον αὐτῷ προσκαθέζεσθαι;
νυνὶ δὲ πολλοὶ αὐτοῦ εἰσι κύριοι κατὰ τὸ Εὐαγ-
γέλιον· εἶπον γὰρ, φησὶν, οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς
τοὺς μαθητὰς, τί λύετε τὸν πῶλον; ἴσως γὰρ ἐροῦσι πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ὁρᾶτε;

A los invisibiles potentias Christo inserviisse. Plane igitur & ipsas potentias operam Domino daturas, Dominus una cum Petro emittit in pagum adversum, ut solverent pullum. Audi de eo Evangelistam loquentem: *Et ecce*, inquit, *Angeli venientes ministrabant ei.* Matth. 4. De humanitate porro a Davide dictum est: *Panem Angelorum manducavit homo, panem cœli dedit eis.* Psal. 37. Ne quis igitur in corpore versans, & in hanc vitam proclinatus, existimet, sese in hac vita civitatem habere. Nam non potest, qui ea, quæ sunt carnis, sapit, in hac magnifica civitate reperiri, ut qui adhuc in pago moram faciat: Sensus enim carnis inimicitia est apud Deum. Scire igitur oportet, quod qui in pago inquilinus est, non moderatur animo, non in rebus agendis mentem pro duce usurpat, non seipsum in potestate habet. Ista enim propria magnæ sunt civitatis. Nam cum quis in virtute moratur, & ex prudentiæ imperio agit, sapientiamque in concilium adhibet, & per continentiam principatum moderatur, tum efficitur Sanctorum imitator. Sancti enim nullam habent civitatem, sed, ut dixi, futuram inquirunt, cujus artifex opifexque Deus est. Audi de ea re Apostolum loquentem: *In terra ambulantes jus moresque civitatis in cœlis habemus: siquidem nostra civitas in cœlis est, dilectissimi.* Phil. 3. Insinuat enim Apostolus eo verbo *in terra obambulantes*, profectum, quem hic faciunt ii, qui postea in cœlo jure civium victuri sunt. Profecti igitur discipuli, pullum solverunt. Discipulorum opus est solvere hunc pullum, & discipulorum quoque est, ea præstare, quæ a magistro jubentur. Multi enim, qui videntur discipuli Jesu, non modo non faciunt, quæ ab eo præcipiuntur, sed & magistro insidias ponunt, ut trifurcifer & proditor Judas. Qualis est igitur hic pullus, charissimi, qui non unum Dominum habet, sed plures? Dixerunt enim Domini istius pulli, discipulis: *Quid solvitis pullum?* Nonne si mente præditus esset, sufficeret, si ei unus Dominus assideret? Nunc autem complures sunt ejus Domini secundum Evangelium. *Dixerunt enim* (ut ait Scriptura) *Domini ejus ad discipulos, Cur solvitis pullum?* Quorum fortasse & hæc verba fuerunt. Non videtis, Matth. 21.

quot Domini ſimus, & quemadmodum ligatus ſit, quomodo eum teneamus manciparum nobis? cur aufertis nobis quæſtum? quid expectationem noſtram ſolvendo perimitis? Hic ſolus etiamnum reliqvus ſupereſt, & hunc a nobis ſegregare ſatagitis. Si ille ſolvatur a vinculis, nos pro eo in vinculis erimus. Terrebantur igitur infeſti dæmones, cum viderent pullum vinculis eximi, conturbantur in ſe adverſariæ poteſtates, quæ nos in captivitatem abegerant: verum cum ſuperveniſſet Dominus Jeſus, ejusque præſentiam agnoſcerent, in metum conjecti ſunt, cum audirent eum ad diſcipulos loquentem: *Ecce ego dedi vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones, & contra omnes vires inimici.* Expavefacti ſunt audiendo. *Abite, & docete omnes nationes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus ſancti.* Metuebant enim, num hic eſſet, qui tenebras illuſtraret. Audierant enim ex Propheta: *Galilæa gentium, populus, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Omnes igitur pullo inhiabant, omnes illum circumcirca obſidebant, nullus omnium ab eo abſiſtebat. Tanti eſt hic pullus, ut omnes eum poſſeſſores cuſtodiant. An non, quæſo, ſenſibilis erat? Domini illi aſſidebant, & aſellus ſenſibilis, multorum dominorum efficitur poſſeſſio, & omnes, qui nacti ſunt, obſident eum. Nullus eorum negotia obit, nemo eorum abſcedit, imo nullum illis aliud opus in manibus, omnes pariter non in aliud occupati ſunt, quam ut aſellum ſenſibilem in bivio alligent. Aſinus interim diverſorium non habet, præſepe non habet. Non eſt, qui in forum deſcendat, id tantummodo agitur, ut pullus ſenſibilis in bivio vinciatur, & omnes Domini ejus ſervandi cauſa in proximo aſſident. Hæc cum dico, hiſtoriam non aufero: non enim ſpiritu literam tollimus, ſed ſpiritus vim efficaciamque litera conſervamus. Veriſſimum ſiquidem eſt, Dominum in ſenſibili aſino ſediſſe, cum ex Bethania Hieroſolymam proficiſceretur: de ea enim ita Zacharias in oraculis ſuis edidit: *Dicite filiæ Sion, Ecce, Rex veſter venit, manſvetus, ſedens in aſino & pullo ſubjugalis ſobole.* Salva igitur hiſtoriæ fide, perſcrutor, quæ in ea defoſſa ſunt. Perſcrutemur inibi

Marc. 16.

Ibidem.

Eſa. 9.

Zach. 9.

πόσοι ἀυτῷ ϖροσκαθεζόμεθα; πῶς δεδεμένος ἐσί; πῶς ἐχήκαμεν ἀυτὸν ἔκδοτον; τί ἀποϖάτε ἀφ' ἡμῶν τὴν ἐργασίαν ἡμῶν; τί λύετε τὴν ϖροσδοκίαν ἡμῶν; ἔτι ϵἷς ἡμῶν ϵἶναι ϖολέλειϕται, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἀϖοσῆσαι βούλεσθε; ἐὰν ϵἷς λυθῇ ἀϖὸ τῶν δεσμῶν, ἡμεῖς ἀντ' ἀυτοῦ δεσμευόμεθα. ἐφοβοῦντο τοιγαροῦν οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες, ὁρῶντες λυόμενον τὸν ϖῶλον, ἐταράσσοντο ἐν ἑαυτοῖς αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἵτινες ἠχμαλώτευσαν ἡμᾶς. ἀλλ' ὅτε ἐϖεδήμησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριϛὸς, καὶ ἐϖέγνωσαν ἀυτοῦ τὴν ϖαρουσίαν, ἐφοβήθησαν, ἀκούσαντες ἀυτοῦ ϖρὸς τοὺς μαθητὰς λέγοντος· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν ϖατεῖν ἐϖάνω ὄφεων καὶ σκορϖίων, καὶ ϵἰς τὴν ϖᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες, ϖορευθέντες μαθητεύσατε ϖάντα τὰ ἔθνη, βαϖτίζοντες ἀυτοὺς ϵἰς τὸ ὄνομα τοῦ ϖατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἐφοβήθησαν, μὴ οὗτός ἐσι τὸ σκότος καταλάμϖων. ἤκουσαν γὰρ τοῦ ϖροφήτου λέγοντος, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. ϖάντες οὖν ϖερὶ τὸ ϖῶλον ϵἶχον, ϖάντες ϖερὶ ἀυτὸν κάθηνται, οὐδεὶς ἀϖὸ ἀφίσαται. τοιοῦτός ἐσιν ϵἷς ὁ ϖῶλος, ὡς ϖάντας τοὺς κυρίους ἀϖὸ τηρεῖν ἀυτόν. ἆρ' εἰ ἦν ἀνάθητος ϵἷς, οἱ κύριοι ἀϖὸ ϖαρεκαθέζοντο ἀυτῷ, καὶ ὀνάριον ἀναθητὸν ϖολλῶν κυρίων γίνεται κτῆμα, καὶ ϖάντες οἱ κεκτημένοι ϖροσκαθέζονται ἀυτῷ. οὐδεὶς ἀυτῶν ϖραγματεύεται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐν ἀγορᾷ βαδίζει, ἄλλο ἔργον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ ϖάντες αὐτῶν ὁμοῦ ϖερὶ τὸ αὐτὸ ἠχολήνται, ἢ ὀνάριον ἀναθητὸν ἐϖὶ ἀμφόδου δέδεται, ἕϖαυλιν οὐκ ἔχει, ϕάτνην οὐκ ἔχει, ϵἰς ἀγορὰν οὐ κατέρχεται, ἀλλὰ ϖῶλος ἀναθητὸς ἐϖ' ἀμφόδου δέδεται, καὶ ϖάντες οἱ κύριοι ἀϖὸ ἀϖῷ ϖροσκαθέζονται, τηροῦντες αὐτόν. ταῦτα λέγων οὐκ ἀναιρῶ τὴν ἱσορίαν; οὐ γὰρ ἀναιροῦμεν τὸ γράμμα διὰ τὸ ϖνεῦμα, ἀλλὰ σώζομεν τὴν τοῦ ϖνεύματος δύναμιν, διὰ τοῦ γράμματος. ἀληθῶς ἐϖὶ ὀναρίου ἀναθητοῦ ὁ Κύριος ἐκάθισεν ἐρχόμενος ἀϖὸ Βηθανίας ϵἰς Ἱεροσόλυμα· οὕτω γὰρ Ζαχαρίας ϖροφητεύων λέγων, εἴϖατε τῇ θυγατρὶ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι ϖραΰς ἐϖιβεβηκὼς ἐϖὶ ὄνον καὶ ϖῶλον υἱὸν ὑϖοζυγίου. τῆς οὖν ἱσορίας ἀληθευούσης, ζητῶ τὰ ἐν αὐτῇ καταχωσθέντα ϖράγματα· ζητοῦμεν τὸν ἀϖοκει-

μένον

μῶν ἡμῖν θησαυρὸν, ζητοῦμεν τὸ πνεῦμα τῆς δυνάμεως. οὐ γὰρ ψιλὴν ἱστορίαν περιέχομεν. Ἰουδαίων γὰρ ἡ ταύτης ἐπιμέλεια. ἀμελῶν δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διελέγχων αὐτῶν τὴν ἄνοιαν, φησὶ, ἐραυνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. ἀλλὰ Ἰουδαῖοι μὲν ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχοντες ἐλιμοκτονήθησαν. εἰδότες οὖν ἡμεῖς ἀδελφοὶ, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, οὐ μόνον τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραφῶν ἐξακολουθήσομεν, οὐδὲ ὡς Ἰουδαῖοι ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχομεν, ἀλλ', ὡς γέγραπται, ἐραυνῶντες τὰς γραφὰς ὀφείλομεν, ἵν' ὅτως τὴν ἐν τούτων μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ καταλαβεῖν δυνηθῶμεν. γελάσονται γὰρ καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὁ καλούμενος Χριστὸς, εἰς ὄνειον ἐπάτησε. καὶ ἡμεῖς μὲν οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὐδὲ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. διὰ γὰρ τοῦτο σωματικῶς ἐπεδήμησεν, ἵνα τὸ ἀπολωλὸς ζητήσας εὕρῃ, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψῃ. ὅτῳ γὰρ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ λέγων, ἐπιστρέψατε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, κἀγὼ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. πράγματα οὖν ἐστι τὰ σημαινόμενα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, Ἀγαπητοί. μέγας ἐστὶν ὁ τοῦτο ὁ πῶλος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται υἱὸς νεώτερος. ἡ γὰρ ὁ πῶλος οὗτος ἐστὶ νέος. ἡ ἡμεῖς ἦν ἐσμεν ὁ πῶλος, τυτέστιν ἡ ἀνθρωπότης. (ἐὰν δὲ λέγωμεν ἡμεῖς πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶ) ὃν ἵνα ἄνθρωπον οἱ ἁμαρτωλοὶ σύσαντες τῷ τοῦτο κύριοι αὐτοῖς ἔδησαν δεσμοῖς ἀλύτοις, καὶ ἕκαστος αὐτῶν δεσμὸς ἐπὶ δεσμῶν κατέδησαν, καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἠσφάλισαντο, ὡς οἶμαι, ὅτι καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κατέδησαν, μὴ συγχωροῦντες αὐτῷ διαβῆναι ἐπὶ τὰ βέλτιω. ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ υἱὸς, ὁ διὰ τοῦτο ἐπιδημήσας, κελεύει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ; εἰπὼν πρὸς αὐτούς. πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες ἀγάγετέ μοι. πολλὰ οὖν παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ Κύριος, ἀγαπητοί. οὐ μόνον γὰρ τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν τῶν ἁμαρτιῶν ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκε τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ἰοῦ γὰρ ὁ διάβολος καὶ οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, λαβόντες ἡμᾶς αἰχμαλώτους, καὶ δήσαντες ἡμᾶς δεσμοῖς ἀλύτοις, προκόπτειν οὐκ ἐπέτρεπον, οὐδὲ συνεχώρουν βαδίζειν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγαθῇ. καὶ οὐδὲ ὅτως ἡμῖν ἐφείσαντο,

A thesaurum repositum, qværamus spiritus efficaciam: non enim nudæ historiæ attendimus, qvæ propria est Judæorum vesania. Qvinimo & Christus refutans eorum stultitiam, ait, *Scrutamini Scripturas, qvoniam in illis putatis habere vitam æternam.* Joan. 5. Cæterum, Judæi nudæ literæ adhærentes, fame extabuerunt. Nos igitur fratres, certi literam occidere, spiritum vivificare, non solum historiam scripturarum seqvamur, neqve, ut Judæi nudæ literæ adhæreamus, sed, qvemadmodum scriptum est, perscrutemur, ut ibi testimonia de Christo reperiamus. Ridebunt qvidem Ethnici nobis obtrectantes, qvod Deus Christianorum, cui nomen est Christus, in asello consederit: sed B nobis in dubio neqvaqvam versatur, neqve inficiari volumus eum in carne venisse. Ideo enim corporaliter peregrinatus est, ut id, qvod perierat, qværendo investigaret, & qvod erraverat, reduceret. Ita enim vaticinio Prophetiæ denunciatum est: *Convertimini filii convertendo, & ego sanabo contritiones vestras.* Os. 14. Non abs re igitur est, qvod ista in scripturis significantur dilectissimi. Magnus siqvidem hic est asinus, & qvi alicubi filius junior appellatur: pullusqve est, hoc est, asinus teneræ ætatis. Sciamus C igitur, nos hunc pullum esse, hoc est, nostram humanitatem: qvem iidem abigentes, qvi eum in captivitatem averterant, vinculis indissolubilibus obligaverunt, unusqvisqve enim eorum vincula vinculis congeminavit, & omnibus modis, ut ipsis in tuto esset, omnem curam adhibuerunt, & ut ego existimo, pedes qvoqve ejus concatenarunt, non sinentes eum ad meliora progredi: verum ob id peregrinatione susceptâ, amator hominum filius Dei imperat discipulis suis, dicens: *Abite in adversum pagum, & invenietis pullum alligatum, qvem ubi solveritis, adducite mihi.* Matth. 21. Multa igitur bona nobis largitus est Dominus, Dilectissimi. Non enim solum nobis vincula peccatorum dissolvit, sed & potestatem nobis dedit calcandi non solum super serpentes & scorpiones, verum etiam omnes inimici vires. Diabolus namqve fuit, & mundi princeps tenebrarum istarum, qvi nos captivos abegerant, & indissolubilibus vinculis obligatos progredi non sinebant, neqve concedebant, ut in via bona procederemus.

Sed ne ita qvidem mitiores, in vinculis nos detinentes, circumcirca obsidebant, ut crudeles & efferati Domini. Cæterum, Dominus, qvi ideo iter susceperat, ut prædicaret captivis remissionem, & cæcis recuperationem visus, amandat discipulos suos, & dissolvunt asinum. Cui, cum ita solutum haberet, præsepe ædificat, & pabulum apparat. Id enim Propheta cum indicare vellet, his verbis usus est, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aqvam refocillationis educavit me, animam meam convertit.* Ac rursum, *Qvi proferminat pecudibus fœnum, & herbam in servitutem hominum.* Conversi igitur, sensibiliores reddamur, & agnoscamus benefactorem, bonaqve ejus nobis tributa alacriter suscipiamus. Ita enim gratias agentes, poterimus cum Davide dicere, *Præparasti coram me mensam e regione inimicorum meorum.* Tale nimirum illud est, *Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Et fortasse ob istum pullum Jesus in præsepe reclinatus fuit: alioqvi verisimile non est, Josephum virum nobilem, & e regia stirpe oriundum, qvi filius Davidis appellatus est, locum in diversorio, aut alibi mansionem obtinere non potuisse. An divinæ dispensationis erat, qvod tum agebatur? Nimirum etiam tum qvoq; adversarius noster diabolus, videns felicitatem hac in parte humani generis, pro more suo invidia motus est. Arbitratus enim, aliqvem e vulgo Dominum esse, subornavit Hæredem, qvi qværeret verum Regem jam in lucem editum, ut perderet eum. Proprium qvippe est istius efferatissimi, perdere & occidere: Jesu contra peculiare est, servare & recipere. Parcit enim suis creaturis, qvoniam omnia per eum genita sunt. Investigemus ergo verum nostrum Regem Jesum Christum, nosqve ipsos examinemus, num soluta sint nostra vincula, ut in melius proficiamus. Qvod si nondum soluta sint vincula, tradas te ipsum discipulis Jesu: Adsunt enim, qvi te solvant pro potestate ea, qvam a Salvatore acceperunt. *Qvæcunqve enim ligaveritis*, inqvit, *in terra, erunt ligata & in cœlis: & qvæcunqve solveritis in terra, erunt soluta & in cœlis. Et si qvibus remiseritis peccata, remittuntur eis. Beati igitur, qvibuscunq; remissa sunt*

Pſal. 23.

Pſ. 104.

Pſ. 23.

Iſ. 1.

Joan. 20.

Matth. 16.

Pſ. 32.

ἀλλὰ καὶ δεδεμένας ἡμᾶς ἐσχηκότες, πάλιν ὠφιεκάθηντο, ὠμοί τινες ὄντες καὶ ἄγριοι δεσπόται. ἀλλ' ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπεδήμησε κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· ἀμέλει ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσαι τὸν πῶλον. εἶτα λύσας αὐτὸν, καὶ φάτνῃ οἰκοδομεῖ ἄρτι, καὶ νομὴν ἑτοιμάζει. ὅτῳ γὰρ ὁ ὠφεληθῆναι βουλόμενος δεῖξαι, φησὶ, Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει, εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν. ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με, τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψε. καὶ πάλιν, ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. σωφέντες οὖν λοιπὸν ἀναισθητότεροι γινόμεθα, καὶ ἀναγνωρίσωμεν τὸν εὐεργέτην, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεδομένα ἡμῖν ἀγαθὰ ὠφελίμως δεξώμεθα. ὅτῳ γὰρ ἀχαρίστοντες δυνάμεθα λέγειν σὺν τῷ Δαβίδ· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με. τοιοῦτος γάρ ἐστι· ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. καὶ τάχα διὰ τοῦτον τὸν πῶλον ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ φάτνης ἀνακλίνεται. ἆρα γὰρ τόπον οὐκ εἶπεν ὁ Ἰωσὴφ, αὐτῇ δυνάμει ὑπάρχων, καὶ ἀπὸ ῥίζης βασιλικῆς καταγόμενος, υἱὸς Δαβὶδ χρηματίζων; καὶ τόπον οὐκ εἶχεν, εἰ μὴ τὸ κατάλυμα; ἄλλος οὐκ ὑπῆρχε τόπος; ἢ δηλονότι πράγματα θεῖα ἦν τὰ οἰκονομούμενα. ἀμέλει καὶ τότε πάλιν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὁρῶν τὰ κατορθούμενα τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, σφόδρα ἐφθόνησε. νομίσας γάρ ἕνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Κύριον, ἐπασκευάζει τὸν Ἡρῴδην ζητῆσαι τὸν τεχθέντα ἀληθινὸν βασιλέα, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσῃ. ἴδιον γάρ ἐστι τοῦ παμμιάρου τούτου καὶ παγκάκου ἀπολλύειν καὶ ἀποκτείνειν. τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἴδιόν ἐστι τὸ σώζειν καὶ εὐποιεῖν. καὶ γὰρ φέρεται ἑαυτοῦ κτισμάτων, ἐπειδὴ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. ἐπιζητήσωμεν οὖν τὸν ἀληθινὸν βασιλέα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐξετάσωμεν ἑαυτούς, εἰ ἐλύθησαν ἡμῶν οἱ δεσμοί, καὶ εἰ λελυμένοι εἰσὶ, προκόψωμεν ἐπὶ τὸ βέλτιον. εἰ δὲ μήπω λέλυνται σου οἱ δεσμοί, ἐπίδου ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ. πάρεσι γὰρ οἱ λύοντες ἡμᾶς, ἐξουσίαν ταύτην εἰληφότες παρὰ τοῦ Σωτῆρος. ὅπερ ὃ ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐπάλιν ἐάν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. μακάριοι οὖν οἷς ἀφέθησαν αἱ

ἁμαρτίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀνομίαι· εἶπον οὖν οἱ κύριοι τῆς πώλου πρὸς τοὺς μαθητὰς· Ἵνα λύετε τὸν πῶλον; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον, ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. ὁρᾷς τῶν μαθητῶν τὴν σοφὴν ἀπόκρισιν; ἀκούσαντες γὰρ οἱ ψευδεῖς Κύριοι τῆς πώλου, ὅτι ὄντως καὶ ἀληθῶς κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, δεύτερον οὐκ ἀπεκρίνοντο, ἀλλὰ νῶτα διδόασιν, οὐκέτι ἀντιλέγειν τολμῶσιν. οὕτως οὖν ἀπαντᾷ πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν τὸν διάβολον, ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ τὰ συμβεβηκότα. Καὶ ὅρα ἐκεῖ συμβούλιον καὶ σκέψιν κατὰ τοῦ Κυρίου. συνάγεται ἐκεῖ πᾶσα ἡ ἀντικειμένη δύναμις, καὶ γίνεται Ἐκκλησία πονηευομένων· ὅπως πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου λέγοντος· Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. λέγουσι γὰρ πρὸς τὸν διάβολον οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες, Τί ποιοῦμεν; ὁ πῶλος λέλυται, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Κύριον αὐτοῦ· οὐκέτι σὸς ἐστὶν ὑποχείριος· οὐκέτι αὐτοῦ κυριεύσεις· διελογίζετο λοιπὸν ὁ δεῖλαιος διάβολος, Τί ποιήσῃ τῷ Ἰησοῦ. τότε συνάγονται οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ἠγνόησαν γὰρ οἱ ἄθλιοι, ὅτι ὁ τοῦτο θάνατος ἀθανασίαν ἡμῖν χαρίζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ καταβασις, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ἡμῖν προεξένησεν. ἀνέστη γὰρ ὁ Κύριος τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τὸν θάνατον λύσας, τὰ κατεχόμενα ἡμᾶς ἁμαρτίας τὰ δέσματα διαρρήξας, ὃν πεπεδημένοι ἐλυτρώσατο, λέγων, ἐγείρεσθε, ἀπέλθωμεν ἐντεῦθεν. ἐλευθερωθέντες οὖν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, ἐπιγνῶμεν ἑαυτοῖς τὸν εὐεργέτην, δοξάσωμεν τὸν πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν, ὅτως γὰρ πολιτευόμενοι βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

iniqvitates, & qvorum tecta sunt peccata. Dixerunt igitur domini pulli ad discipulos: *Cur solvitis pullum?* Illi respondérunt: *Qvoniam Dominus eo opus habet.* Vides discipulorum sapiens responsum? Audientes enim falsi domini, qvod verus & certus Dominus ejus operam reqvirat, non replicant responsum, sed terga dantes contradicere non audent. Statim igitur ad principem suum diabolum festinant, eiqve, qvod evenerat, renunciant. Et vide mihi illic consilium & deliberationem contra Dominum iniri. Coguntur ibi universæ adversariorum potestates, efficiturqve Ecclesia malignantium, ut adimpleatur, qvod dictum est per Prophetam: *Astiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum contra Dominum, & contra Christum ejus.* Dicuntqve ad diabolum, dæmones, Quid agimus? pullus solutus est, & abiit ad Dominum, neqve amplius est sub tua manu, non amplius illius dominaberis. Jam in reliqvum cogitabat diabolus, qvidnam contra Jesum potissimum moliretur. Atqve inde est, qvod convenerunt Scribæ & Pharisæi in atrium Caiphæ, & concilium inierunt contra Jesum, qvomodo eum perderent. Ignorabant enim illi perditissimi ejus mortem, nobis immortalitatem præbituram: ejusqve descensum, ascensum nobis in cœlos conciliaturum esse. Resurrexit enim Dominus tertia die a mortuis, spoliato inferno, calcato inimico, abolita morte, fractis, qvibus tenebamur, vinculis peccatorum, ligatosqve exemit, dicens, Surgite, faceſſamus hinc. Liberati ergo a servitute diaboli, agnoscamus nostrum benefactorem, glorificemus Patrem cum Filio & Spiritu sancto, unam Deitatem confiteamur: ita enim vitam instituentes, regnum cœlorum possidebimus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria & potestas in secula seculorum, Amen.

Matth. 21.

Ps. 2.

A

S. Patris noſtri
ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRIÆ,

IN PASSIONEM ET Crucem Domini.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, καὶ εἰς τὸν σταυρόν.

B

Joan. 19. *ET venientes in Golgatha, hoc eſt, Calvariæ locum, dederunt ei vinum bibendum felle mixtum, qvod ubi guſtaſſet, noluit bibere. Poſtmodum cum eum crucifixiſſent, diviſerunt ejus veſtimenta miſſa ſorte, ut impleretur dictum Prophetæ, Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper amictu meo miſerunt ſortem, & ſedentes illic ſervabant eum*, & reliqva, qvæ ſunt ejus paſſionis.

ΚΑΙ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅ ἐστι κρανίου τόπος λεγόμενος, ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον πιεῖν μετὰ χολῆς μεμιγμένον. καὶ χυσάμενος οὐκ ἤθελε πιεῖν. σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ· καὶ τὰ ἑξῆς.

C

Qvod autem nunc recitatum eſt verbum, Evangelium qvidem eſt, ſed tamen evidentiæ claritudinisq; gratia defugiendum eſt ad ſanctos, & ab iis intellectus hujus rei excipiendus. Veri enim ſimilius, eos rerum Evangelicarum magis, qvam nos conſcios & peritos eſſe, ſed ne circa omnes oberrantes moram injiciamus noſtro ſermoni, ſufficiet in præſentia vel unus magiſter Apoſtolus ad vos plene de omni negotio inſtruendos. Scribit enim Hebræis beatus Paulus, qvod D
Heb. 6. *impoſſibile eſt Deum mentiri*, eumqve in dicendo qvam maxime veracem eſſe, & falſum non dicere. Siqvidem rerum creatarum natura id proprium ſibi habet, ut mutationi ſubjecta ſit, & diverſis vicibus agitetur: id inde illis nimirum evenit, qvod cum non eſſent, per imitationem acceperint ex gratia humanitateqve ſui conditoris, ut eſſent, qvemadmodum Pau-
Rom. 4. lus teſtatur: *Qvi*, inqvit, *vocat ea, qvæ non ſunt, tanqvam qvæ ſint.* Deus contra, per Verbum ſuum cõditor revera exiſtens, immutabilem habet cum ſuo Verbo naturam, & id per Prophetam commonſtrat,
Mal. 3. dicens: *Et ecce, inqvam, qvoniam ego ſum,*

Τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ῥητὸν, Εὐαγγελικόν ἐστι· σαφηνείας δὲ τούτου χάριν, καλὸν πρὸς τῶν ἁγίων καταφυγεῖν, καὶ παρ' αὐτῶν τελεῖν τούτου διανοίαν ἐκλαβεῖν. ἐκείνους γὰρ μᾶλλον, ἢ ἡμᾶς τοῖς Εὐαγγελίοις σωίσασθαι πρόσεστι. ἵνα μὴ πρόσεχόμενοι τῶν πολλῶν ἐμποδίσωμεν τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ καὶ μόνος ὁ Ἀπόστολος πρὸς τὴν ἡμῶν πληροφορίαν γενέσθαι διδάσκαλος. γράφει γὰρ τοῖς Ἑβραίοις αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος· ὅτι ἀδύνατόν ἐστι ψεύσασθαι τὸν Θεόν· καὶ ἀληθεύειν μᾶλλον λέγων, καὶ οὐ ψεύδεται. τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις, ἴδιον ἔχει τὸ τρέπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλαις μεταβολαῖς· ἐπειδήπερ καὶ μὴ ὄντα ποτὲ, μεταβολὴν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι τῆς πεποιηκότος χάριν καὶ φιλανθρωπίαν. καθὼς καὶ πάλιν ὁ Παῦλός φησι· καλῶν τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα. Θεὸς δὲ ὁ πάντων διὰ τοῦ λόγου ποιητὴς τυγχάνων ὄντως ὤν, ἀμετάβλητον ἔχει σὺν τῷ λόγῳ τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει λέγων· ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγώ εἰμι,

καὶ οὐκ ἀλλοίωμαι. διὸ περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται· ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς πιστός ἐστι καὶ ἀληθινός. ὁ γοῦν χριστοφόρος αὐτὸς, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιδευθεὶς, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ γήϊνα διαφορὰν ἐξηγούμενος γράφει· γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. ἀληθὴς δέ ἐστιν ὁ Θεὸς, οὐχ ὡς μὴ ψευδόμενος· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον αὐτῷ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἑτέρῳ μαρτυρῶν τὰ ἀληθές· οὐδενὶ γὰρ ἂν ὕποπτος ἦν· ἀλλ' ὡς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν γένεσιν, καὶ πατὴρ ὑπάρχων τοῦ Κυρίου λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἀληθείας δὲ φίλον τὸ ψεῦδος οὐκ ἄν ποτε γένοιτο· ὅθεν ἀληθείας μὲν καὶ τὸν ψαλμῳδὸν ζητῶ Κύριος, τὸ ψεῦδος ἀφ' ἑαυτοῦ ῥίπτει, καὶ ἀλλότριον ποιεῖ λέγων· οἱ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι. ἐψεύσαντο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν νόμον ἐπαγγελλόμενοι φυλάττειν, οὐκ ἠλήθευσαν, ἀλλὰ παρανόμως κατὰ τοῦ δεδωκότος αὐτὸν, θάνατον αὐτὶ χάριτος μηχανώμενοι τῷ Κυρίῳ. ἀπεβλήθησαν γοῦν εἰκότως, καὶ, ὃν ψευσάμενοι κατὰ τοῦ Κυρίου θάνατον ἐπήγαγον, τοῦτον αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἀληθῶς ἐπεσπάσαντο· ὡς καὶ Ἀνανίας, καὶ Σάπφειρα ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων· οἵτινες ἐπαγγελίαν τῷ Θεῷ δεδωκότες, ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας ἐνοσφίσαντο· καὶ σοῦ μὲν ἄλλοις ἐλάνθανον. ὁ δὲ τῆς ἀληθείας διάκονος Πέτρος τούτους ἀπωθεῖται, λέγων, οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. ἐν οἷς καὶ μέγιστον θαῦμα γέγονεν· ὅπερ γὰρ μόνος ἠπίστατο Πέτρος, τοῦτο τῷ θανάτῳ τῷ περὶ τὸν Ἀνανίαν πᾶσιν ἐφανέρωσεν· ὥστε σοῦ πάντας εἰς σύλληψιν ἐλθεῖν, καὶ τὸ παράδειγμα Σαπφείρας φοβηθῆναι. δεῖ γὰρ εἰδέναι καὶ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι, ἃ ἐπαγγελλόμεθα Θεῷ, οὐκ ἔτι λοιπόν ἐστιν ἡμῶν, ἀλλὰ Θεοῦ διαφέρει. καὶ ἐὰν ἀποστερῶμεν ἀπὸ τούτων, οὐχ ὡς τὰ ἡμῶν ἑαυτοῖς λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ ἱεροσυλοῦντες. ἡ δὲ ἐπαγγελία οὐ μέχρι χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι λόγου καὶ προαιρέσεως αὐτῆς φθάνει· οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἐστὶ πένης χρημάτων, τοῦτο καὶ προαιρέσεως. ἀμέλει τὸ μέγα ὄντως καὶ θεῖον μυστήριον ἡμῶν, οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἔχει τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐπὶ προαιρέσει τελείᾳ, καὶ τῇ καθ' Θεὸν πίστει.

A *& non immutor.* Atqve ideo in Psalmis de hominibus canitur, *Ego dixi in ecstasi mea, omnis homo mendax.* De Deo contra Moses in lege hoc testimonium affert, *Deus fidelis & verax.* Vir igitur ille, ut sic dicam, Christi gerulus ab ambobus eruditus, etiam ipse discrimen Dei cum rebus creatis exponens, ita scribit, Sit autem Deus verus, omnis contra homo mendax. Verus porro est Deus, non modo scilicet, qvod non mentiatur: nihil enim contrarium in illo: neqve ut homo homini, ita ille testimonium verum præbet, cum nulli suspicioni sit obnoxius; sed qvod ipsam ex se veritatem gignat, Paterqve sit Domini ita loqventis, *Ego sum veritas:* veritati porro nunqvam mendacium amicum fuerit. Inde est, qvod secundum Psalmographum veritatem Dominus exqvirat, & mendacium a se reiiciat, & alienum faciat, dicens: *Filii alieni mentiti sunt mihi:* mentiti enim sunt Iudæi contra Servatorem, & cum legem se dicerent servare, veri in dicendo non fuerunt, sed prævaricabantur adversus eum, qvi legem dederat, mortem Domino pro vicissitudine gratiarum molientes. Merito igitur rejecti B sunt, & mortem, qvam adversus Dominum mentiendo induxerunt, eam ipsi adversus seipsos attraxerunt, ut Ananias & Sapphira in actis Apostolorum, qvi cum Deo vota fecissent, ex votis subtraxerunt, & cæteros qvidem alios latuerunt: Minister tamen veritatis Petrus, eos a se extrudit, dicens, *Non mentitus es hominibus,* C *sed Deo.* Qva in parte ingens miraculum editum est: qvod enim solus noverat Petrus, id morte Ananiæ & Sapphiræ, omnibus innotuit, adeo ut omnes inde cautiores sint redditi, & exemplum D Sapphiræ perhorruerint. Scire enim debemus, & neqvaqvam ignorare, qvæcunqve nos promittimus Deo, non ea deinde nostra esse, sed Dei: & si inde qvid defraudamus, ea non nos sumere jam tanqvam nostra, sed ut Dei sacrilegio compilare. Neqve ista promissio solum ad pecunias pertinet, sed etiam ad verba professionemqve pertingit. Certe divinum revera & magnum mysterium nostrum non in pecuniis habet promissionem suam, sed in professione perfecta, & in fide erga Deum:

Psal. 116.

Joan. 14.

Psal. 18.

Act. 5.

omnes certe promittimus, & omnes sumus promissionis debitores, adeo ut necessum sit præstare, virginem qvidem virginitatem, qvalem promisit, continentem continentiam, maritatos pudicitiam, & mutuam inter se dilectionem & reverentiam: & in summa qvemlibet fidem in Deum, & observantiam, & justitiam, & fortitudinem, ne nos ut malignos frustratoresqve exemplum Ananiæ & Saphiræ apprehendat: hujus enim rei gratia, etiam Apostolicus confirmatur sermo, ni-
Rom. 13. mirum, *Dandum esse omnibus id, qvod debetur, cui vectigal, vectigal: cui metum, metum: cui honorem, honorem. Nemini qvicqvam debueritis, nisi ut vos mutuo ametis.* Hoc ipse præstitit, qvi id
2. Tim. 4. præstandum denunciat. Atqve ideo libere de seipso pronunciat, *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliqvum reposita est mihi corona justitiæ, qvam dabit mihi justus judex.* Non enim mendax in promissis, sed servans ea, qvæ Deo pollicitus erat, obtinuit vicissim a Deo vero incaducam repromissionem. Atqve hinc est, qvod nos
1. Joan. 2. admonet, *Ne vobis invicem*, inqvit, *mentiamini:* ac rursus, *Omne, qvod mendacium est, ex vestro ore non procedat.* Vult enim ipsius non imitatores esse, cum inqvit: *Veritatem dico, non mentior*, maxime cum ea ipsa sit Evangelica Domini
Matth. 5. sententia, *Sit vestrum ita, ita: & non, non:* hujusqve nos, qvi in Christo sumus, asseverationibus nostra verba confirmemus, neqve ulteriori progressu usqve ad juramenta defugiamus, ut corruptibilium pecuniarum gratia Deum in testem allegemus, præsertim cum Mo-
Exod. 27. ses ita legem statuat, *Non sumes nomen Domini Dei tui in re vana:* nam si qvis plane dignus est, ut nominet Deum, dignus qvoqve est fide, ut ei citra jusirandum credatur. Qvisqvis enim ad majora idoneus est, multo magis ad minora idoneus fuerit. E diverso, si non est fide dignus, ut ei credatur citra juramentum, non est certe dignus, qvi Deum nominet. Si non est fidelis in sermone, qvomodo ulla ratione ei juramenti Deus testis esse voluerit, destituto fide, ad qvem Dominus respicit? Sapientia istius rei testis est, sic inqvi-
Sap. 1. ens: *Sanctus enim spiritus disciplinæ fugiet dolum, & resiliet a cogitationibus stultis, neqve habitabit in corpore obnoxio peccatis.* Atqve ideo est, qvod Dominus noster Jesus Christus ab invocantibus se,

A παντες γαρ επαγγειλαμεθα, και παντες εσμεν επαγγελιας χρεωσαι· ωστε αναγκη αποδιδοναι, ο μεν παρθενον την παρθενιαν, οποιαν και επηγγειλατο· τον δε εγκρατη, την εγκρατειαν, σου δε εν γαμω την σωφροσυνην, και την προς αλληλους αγαπην και μιλιαν και τελος παντας την εις Θεον πιστιν και βεβαιοτητα, και δικαιοσυνην, και ανδρειαν· ινα μη ως αγνωμονας ημας το παραδειγμα το περι Ανανιου και Σαπφειρας καταλαβη. τουτο γαρ χαριν και ο Αποστολικος περιασφαλιζεται λογος· οπ αποδοτε πασι τας οφειλας, τω τον φορον τον φορον· τω τον φοβον, τον φοβον, τω την τιμην, την τιμην. μηδενι μηδεν οφειλετε,
B ει μη το αλληλους αγαπαν. τουτο πεποιηκεν αυτος εαυτα κηρυττων. ωσπερ εν παρρησιαζεται γραφων· τον καλον αγωνα ηγωνισμαι· τον δρομον τετελεκα, την πιστιν τετηρηκα· λοιπον αποκειταί μοι ο της δικαιοσυνης στεφανος, ον αποδωσει μοι ο δικαιος κριτης. μη ψυσαμενος γαρ, εφ' οις επηγγειλατο, αλλα και τηρησας την προς τον Θεον υποσχεσιν, εσχε και αυθις αδιαπτωτον την επαγγελιαν παρα του αληθινου Θεου. σκιαν δια τουτο ημιν συμβαλλομενος λεγων· μη ψευδεσθε εις αλληλους· και παλιν, παν
C ψευδος εκ στοματος ημων μη εκπορευεσθω. θελομεν γαρ, ημας μιμητας εαυτων γενεσθαι γραφων. αληθειαν λεγω, ου ψευδομαι. επειδη και ευαγγελικον εστι το του Κυριου ρητον ειναι ημων το, ναι, ναι, και το, ου, ου, μεχρι τουτου οι εν Χριστω βεβαιουντες εαυτους σου λογους, και μη περαιτερω βαινοντες, εις ορκους καταφευγωμεν. ωστε και φθαρτοις χαριν χρηματων ομνυωμεν τον Θεον, μαλιστα Μωσεως νομοθετουντος· ου λημψη το
D ονομα Κυριου του Θεου σου επιματαιω. ει γαρ ολως αξιος τυγχανοι τις ονομασαι το Θειον, αξιοπιστος εστι και χρεις ορκοις πιστευθηναι. ο γαρ προς το μειζον ικανος νομιζεσθαι, πολλω πλεον προς το ελαττον νομοιτ' αν ικανος. ει δε μη εστιν αξιοπιστος χρεις ορκοις πιστευθηναι, ουκ εστιν αρα αξιος ουδε ονομασαι το ονομα Κυριου, ουκ εστιν πιστος εν λογω. πως γαρ ολως τουτω μαρτυρησει ο Θεος ομνυοντι, μη εχοντι πιστιν, εις ον ο Κυριος επιβλεπει; η δε Σοφια τουτο μαλλον εστιν ηλεγκτικη· αγιον γαρ Πνευμα παιδειας φευξεται δολον, και απαναισχυντειαν απο λογισμων ασυνετων, και ου κατοικησει εν σωματι κατακρεως αμαρτιαις. δια τουτο και ο Κυριος ημων Ιησους Χριστος σου επικαλουμενους αυτον,

πίσιν ἀπαιτεῖ πρῶτον, ὡς ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ λέγων· πιστεύεις, ὅτι δύναμαί σοι τοῦτο ποιῆσαι, τῷ ἐπὶ τῆς σελήνης ζωμένῳ δὲ φησιν· ὅτι ἐὰν πιστεύῃς, γίνεται. ἀπαιτεῖ οὖτος ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἐπειδὴ πρὸς ἔχεγγυόν τινος παρ' ἑτέρων σωτηρίας· αὐτὸς γὰρ τῆς πίστεως Κύριος καὶ χορηγός ἐστιν· ἀλλ' ἵνα μὴ ὡς προσώποις χαριζόμενος φανῇ, ἀλλ' ὅτοις πιστεύουσιν ἐπιδίδῳ, καὶ ἵνα μὴ χωρὶς πίστεως δέξωνται τὰς εὐεργεσίας, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ ταύτας ἀπολέσωσι. θέλει γὰρ χαριζόμενος, ὠφελεῖν τινὰ χάριν, καὶ θεραπεύων ἀδιάπτωτον εἶναι τὴν θεραπείαν. ἠσφαλίζετο γοῦν τὸν ὠφελούμενον, λέγων· ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. Καθάπερ δὲ τῶν ἰατρῶν εἰσιόντων πρὸς τοὺς κάμνοντας, πυνθάνονται πρῶτον εἰ βούλονται θεραπεύεσθαι, ἵνα μὴ ἀπρόφθυμοντος, κἀκείνων μὴ βουλομένων ἀνωφελὴς ἡ θεραπεία γένηται, ἐναντιουμένων τῇ καμνόντων πρὸς τὴν τοῦ ἰατροῦ τέχνην· οὕτως καὶ ὁ Κύριος, τοὺς θεραπευομένους ἐπυνθάνετο, καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐχαρίζετο, ἵνα τῇ πίστει καὶ τὴν χάριν καταλαβεῖν δυνηθῶσι. γνώρισμα γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ προαιρέσεως ἡ πίστις ἐστί. τί οὖν τὸν Θεὸν καλοῦσι μάρτυρα, οἱ μὴ πίστιν καὶ ἀλήθειαν ἔχοντες; τὸ γὰρ ὄμνυμι μαρτυρεῖ ἐν ψαλμοῖς· ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, δι' ἧς μόνης ἐπικαλεῖται δύναται ὁ Θεός. ὥστε τί ὀμνύουσι Θεὸν, οἱ μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς πίστιν ἔχοντες; ἄλλως τε καὶ ὁ ὅρκος ἀληθείας ἐστὶ μάρτυς, καὶ ὑπὲρ τῶν χρημάτων σπουδαῖος. ὀμνύουσι γὰρ οἱ ἄνθρωποι, οὐχ ἵνα τὰ πράγματα σημαίνωσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀληθείαν ἰσχυρώσωνται, καὶ ὅτι λέγοντες οὐ ψεύδονται. εἰ μὲν οὖν ἐν τῷ ὀμνύναι πίστις καὶ ἀλήθεια, τίς ἡ χρῆσις τοῦ ὅρκου; εἰ δὲ μὴ ἔστιν ἐν αὐτῷ πίστις, διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦμεν, ὥστε δι' ἀνθρώπινα καὶ θνητὰ, τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον Θεὸν καλεῖν μάρτυρα; εἰ γὰρ τὸν βασιλέα τὸν ἐπὶ γῆς εἰς τὰ ἔξω δικαστήρια καλεῖν μάρτυρα οὐ θέμις, ὡς κρείττονα καὶ τῶν ἐγκαλούντων, καὶ τῶν δικαζόντων, τί τὸν ἀγώνοντα εἰς τὰ γήϊνα καλοῦμεν; καὶ τὸν Θεὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ποιοῦμεν καταφρονεῖσθαι; ἄπαγε. τοῦτο πᾶσαν ὑπερβάλλει ἀσέβειαν καὶ ὕβριν. τί οὖν δεῖ ποιεῖν; οὐδὲν πλέον, ἢ εἶναι ἡμῶν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὔ, οὔ· καὶ καθόλου μὴ ψεύδεσθαι. οὕτως γὰρ ἡμεῖς ἀληθεύοντες, δόξαιμεν καὶ ἐν τούτῳ μιμεῖσθαι τὸν ἀληθῆ Θεόν. ἴσως δέ τις ἐπὶ τούτοις εὐλόγως ἀπιστήσει λέγων·

A fidem ante omnia reposcit, qvemadmodum factum est in cœco: *Credis*, inqvit, *qvod hoc possum tibi facere?* ad lunaticum ait, *Qvod si credideris, fiet.* Postulat autem id Servator, non qvod alicujus opera, aut ministerio indigeat: ipse enim fidei autor est & suppeditator: sed ne videretur personis gratificari, & non annuere fidei, & ne si citra fidem reciperent ipsius beneficia, eadem perfidia & incredulitate amitterent. Vult enim gratiam, qvam largitur, permanere: & cum medetur, irreciduam esse suam medelam. Præmonuit certe paralyticum, *Ecce*, inqviens, *sanus factus es, ne amplius pecces.* Joan. 5.

B Ac veluti medicus qvispiam ingrediens ad ægrotos, primum qværit, an velint curari, ne & ipso satagente, & nolente illo, inutilis efficiatur curatio, adversante ægroto contra medici artem. Ita qvoqve Dominus e sanandis percunctatus est, & credentibus gratificatus est, ut per fidem gratiam obtinere possent. Indicium enim voluntatis animæ fides est. Qvid igitur Deum vocat in testem, qvi fidem non habet secundum veritatem? Probat hoc Spiritus sanctus in Psalmis, *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veri-* Ps. 145.

C *tate*, per qvam solam Dominus invocari potest. Qvapropter, qvid jurant Deum, qvibus ne in parvis qvidem rebus fides habetur? alioqvi juramentum veritatis testimonium est, & non index negotiorum. Siqvidem jurant homines, non ut negotia significent, sed ut veritatem confirment, eaqve, qvæ proferunt, mendacio carere ostendant. Si igitur juranti fides est & veritas, qvis usus jurisjurandi? sin autem fides ei non est, cur tantum impietatis suscipimus, ut propter homuncio-

D nes eosqve mortales, Deum, qvi supra homines est, in testem vocemus? nam si regem terræ ad infima tribunalia in testem vocare nefarium est, utpote majorem & actoribus & judicibus, cur increatum ad creata accersimus? & Deum ab hominibus negligi efficimus? Apage, id omnem superat iniqvitatem & audaciam. Qvid igitur faciendum? nihil amplius, nisi, ut sit nostrum ita, ita, & nostrum non, non: & in summa non mentiamur. Si enim verum dicere videbimur, & in ea re imitari verum Deum, forsitan aliqvis ita contradicat,

Si jusjurandum vetitum hominibus est, & non jurando qvis imitatur Deum: qvi fit, ut ipse Deus in sacris scripturis jurare referatur? nam & Abrahæ juravit, sicut Moses testatur, & in Psalmis scriptum est:
Ps. 110. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Videntur enim ista aut cum superioribus pugnare, aut isthinc hominibus jurisjurandi facultatem concedi. Verum hoc ita non est, nec qvisqvam hoc putet: Deus enim per neminem jurat: qvi enim potest, cum sit Dominus & conditor omnium? sed si, qvod res est, dicendum est, ipsius sermo jusjurandum est, certa fide induens auditores, qvoniam qvæ promittit & loqvitur, prorsus fient. Siqvidem non ut homo jurat Deus, sed nobis ipsius sermo pro juramento est ad veritatem. Hominibus autem loqvens jurare dicitur, & hoc ipsum humano more efferunt sancti, ut inde ipsi loqventes fidem sibi haberi velint, inde etiam Deo loqventi fidem habeant: ut enim hominum sermo confirmat jusjurandum, ita qvoqve ea, qvæ loqvitur Deus, ob firmitudinem & immutabilitatem voluntatis ejus pro juramentis reputanda sint. Adstipulatur meo sermoni, & id ipsum, qvod inibi scriptum est, jusjurandum enim juravit Dominus, & non pœnitebit eum, ut te per pœnitudinem non retractanda, sed prorsus futura secundum stipulationem juramenti. Hoc ipsum
Genes. 22. etiam Deus in Genesi ostendit, *Per me*, inqviens, *juravi*, atqvi illud juramentum non est: non enim per alium juravit, qvod proprium est jurisjurandi, sed per se, qvod æstimationem juramenti non capit: verum id fit, ut firmitudo promissionis appareat, & qvantopere id, qvod dicitur, credi debeat: pro teste mihi sit canorus ille hymnorum scriptor, memorem Deum inter psallendum reddens, cum
Ps. 89. inqvit, *Ubi sunt misericordiæ tuæ, Domine, antiqvæ, qvæ juraſti Davidi servo tuo in virtute tua?* Non enim per veritatem jurat Deus, sed qvia qvæ verax in sermone suo dicit, ea hominibus ad fidem pro juramento sunt. Non igitur Deus hominum more jurat, neqve nos ex ista re ad juramenta facienda inducci oportet, sed talia dicamus & faciamus, & tales nos exhibeamus loqvendo, agendoqve, ut apud auditorem jurejurando non indigeamus, & ex se habeant verba nostra testimonium veritatis. Ea enim ratione plane imitabimur Deum. Hic mihi forsitan aliqvis de Niniviticis rebus ita percunctationem faciat. Si sermo

A εἰ ὁ ὅρκος ἀπὸ ἀνθρώπων κεκώλυται, καὶ ἐν τῷ μὴ ὀμνύειν αἰτίας μιμεῖται τὸ θεῖον, πῶς αὐτὸς ὁ Θεὸς ὀμνύειν λέγεται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς; καὶ γὰρ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ὤμοσεν, ὥσπερ καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ, καὶ ἐν ὕμνοις ᾠδῆς γέγραπται. ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· δοξάζω γὰρ ἢ ταῦτα μάχεσθαι τοῖς προλεχθεῖσιν, ἢ ἐπὶ τούτων ἐπιτρέπεσθαι τοῖς ἀνθρώποις εἰς ὅρκους. ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· μὴ ταῦτά γε λίαν νομιζέτω. Θεὸς γὰρ κατ' ἀδενὸς ὀμνύει. πῶς γάρ, αὐτὸς Κύριος καὶ ποιητὴς τῶν ἁπάντων ὢν ἄρχων; ἀλλ' εἰ χρὴ τἀληθῆ λέγειν, ὁ λόγος ὅρκος αὐτός ἐστι, πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πίστιν ἑκάστῳ παρέχων, ὅτι
B ὃ ἐπηγγείλατο καὶ λαλεῖ, πάντως καὶ γενήσεται. ὡς γὰρ ἄνθρωπος ὀμνύει Θεὸς, ἀλλ' ἡμῖν ὁ λόγος αὐτὸς αὐτὶ ὅρκου πρὸς ἀλήθειαν γίνεται. ἀνθρώποις γὰρ λαλῶν ὀμνύειν λέγεται, καὶ τοῦτο ἀνθρωπικώτερον λαλούντων τῶν ἁγίων· ἵνα ἀφ' ὧν αὐτοὶ λέγοντες ἀξιοῦσιν, ἀπὸ τούτων αὐτοὶ πιστεύσωσι τῷ λαλοῦντι Θεῷ. ὡς γὰρ ἀνθρώπων τὸν λόγον ὅρκῳ βεβαιοῖ, οὕτως ἀλαλεῖ ὁ Θεὸς αὐθ' ὅρκου λογιζέσθω διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάθετον
C τῆς βουλῆς αὐτοῦ. μαρτυρεῖ γὰρ τῷ λεγομένῳ καὶ αὐτὸς ὁ γεγραμμένος ὅρκος. ὤμοσε γὰρ Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, ὡς τοῦ ἀμεταμελήτου καὶ πάντως ἐσομένου καὶ τῷ ἐπαγγελίαν ὅρκου τυγχάνοντος· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Γενέσει σημαίνει λέγων· κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα. τοῦτο γὰρ ὅρκος ἐστίν. οὐδὲν γὰρ καθ' ἑαυτοῦ ὤμοσεν, ὅπερ ἴδιόν ἐστιν ὅρκου· ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ, ὅπερ τοῦ ὅρκου ὑπόνοιαν σκοτοῦ φύγῃ, καὶ ἐν ᾧ σημαίνει τὸ βέβαιον τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ χρῆναι πάντως πιστοῦσθαι τὸν ἀκούοντα. ἔστω γὰρ καὶ ὁ ὑμνῳδὸς μάρτυς
D λεγομένων, ἀναμιμνήσκων τὸν Θεὸν, ψάλλων καὶ λέγων· ποῦ εἰσι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, κύριε, ἃ ὤμοσας τῷ Δαβὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; ὁμνύει Θεὸς· ἀλλ' ἅπερ ἀληθεύων λαλεῖ, ὡς ὅρκος ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς πίστιν. ὅτε δὲ Θεὸς καθ' αὑτοῦ ἀνθρώπους ὀμνύει, ὅτε ἡμᾶς ἐκ τούτων εἰς ὅρκους ἐπιτρέπεσθαι χρή· ἀλλὰ τοιαῦτα λέγωμεν καὶ πράττωμεν, ὡς μὴ ὅρκου δεῖσθαι καθ' αὑτοῦ ἀκούοντας, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὰ λεγόμενα τῆς ἀληθείας τὴν μαρτυρίαν· ἐν τούτῳ γὰρ ὅλως μιμησώμεθα τὸ θεῖον. ἀλλ' ἴσως ἐκ τοῦ Νινευίτας ἂν τις ἐρωτήσειεν ὅτως· εἰ λόγος ὅρ-

Deum. Hic mihi forsitan aliqvis de Niniviticis rebus ita percunctationem faciat. Si sermo

κ& ἐσὶ τ& Θεο&, ὅπ λέγων ἀληθύ& κ& ὁ ψύ-
δεται, πῶς εἰρηκώς· ἔπ τρεῖς ἡμέραι κ& Νι-
νυὶ καταστραφήσεται, ὁ πεπλήρωκε τὸν λόγον;
δόξει γ& κ& τ&το μάχεσθαι τοῖς ἔμπρο-
σθεν. ἀλλ' ὁ ψύδεται ὁ Θεός· μὴ γένοιτο, οὐδ' ὁ
λόγ& ἀπλήρωτ& ἔμεινεν αὐτ& τῇ γ& φιλαν-
θρωπίᾳ τὴν ὀργὴν ἤμβλυνε, κ& τῇ μετανοίᾳ
τ&ν Νινυιτ&ν μᾶλλον ἐπέβλεψεν, ἢ τῇ πρὸ
ταύτης ἁμαρτίᾳ. κ& ὁ λόγ& ὃν τ& Θεο& οὐχ ὅτ-
τως ἦν, ὥστε μὴ τριήμερον καταστροφὴν
τὴν Νινυί. ἀλλ' ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὑμῖν ἀνέξο-
μαι· ἵνα ἐν τῇ ἀνοχῇ τ&ν τριῶν ἡμερῶν, ἐξ-
ουσίαν ἔχωσι μετανοῆσαι, ἢ τὴν μὴ ταῦτα ὀρ-
γὴν ἐκλέξασθαι. Τί γάρ φησι ὁ προφήτης;
ἔπ τρεῖς ἡμέραι κ& Νινυὶ καταστραφήσεται,
οὐκ εἶπεν, μὴ τρεῖς ἡμέρας καταστραφήσεται·
εἰ γ& ἀνέγνω πάντως· ἀλλ' ἔπ τρεῖς ἡμέ-
ραι κ& καταστραφήσεται· ἵν' ἐν μὲν τ&, ἔπ
λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐννοῶμεν τ& Θεο&. ἐν δὲ
τῇ καταστροφῇ, τὴν μὴ τὴν ἀνοχὴν, εἰ μὴ με-
τανοήσαιεν, ὑπονοῶμεν ὀργήν. ἐπεὶ εἰ μὴ
τ&τον εἶχε τὸν τρόπον, κ& μετανοίας χάριν τ&ν
ἀνθρώπων ἀνεβάλετο τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν
Θεὸν ἐκώλυε κ& παρ' αὐτὰ τὴν Νινυὶ ἀπολέ-
σαι; ἀσθένεια; ἄπαγε; μηδὲ εἰς νοῦν ποτε ἔρ-
χου ἡμέτερον ἐλθοῦ. Κύριος γ& τ&ν δυνάμεων
ἐσὶ ἰσχυρὸς κ& δυνατός ἐσι ὁ Θεός· ἀλλ' ἄγνοια
τ&ν πράξεων ἐκείνων; μηδ' τ&το λεγέσθω. οἶ-
δε γ& τὰ πάντα πρὶν γένεσθαι αὐτά. Τί οὖν
ὑπολείπεται νοεῖν, ἢ μακροθυμίαν κ& φιλαν-
θρωπίαν τ& δεσπότ&; ἣν κ& ὁ προφήτης ὑπο-
πτεύων, ἔφυγεν ἀποστελλόμενος τὸ πρῶ-
τον, τὸ δεύτερον ὁμολογούμενός φησι. Ὦ Κύ-
ριε, οὐχ ὅτι οἱ λόγοι μου ἔτι ὄντ& μου ἐν τῇ
γῇ μου; διὰ τ&το προέφθασα τ& φυγεῖν εἰς
Θαρσεῖς, διότι ἔγνων, ὅτι σὺ ἐλεήμων εἶ οἰκτίρ-
μων, μακροθυμ& κ& πολυέλε& κ& μετα-
νοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. ἔφυγε Ἰωνᾶς οὐχ ὡς ἀν-
τιλέγων τ& Θεῷ κ& ἐλυπεῖτο, οὐχ ὡς ὑπὸ τῇ ἀ-
πωλείᾳ τ&ν Νινυιτ&ν χαίρων· ἀλλὰ τ&το ἐποίει,
διὰ τὴν Νινυιτ&ν κηδεμονίαν. ἐφοβεῖτο γ& μὴ
ἀβέβαι& παρ' αὐτοῖς νομισθῇ, κ& λοιπὸν ἀπ-
έξωνται μηκέτι προφήταις πιστεύειν, ἀλλὰ ἀ-
πιστ& παρ' αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγ& γένῃ.
διὰ τ&το γ& κ& ἠθύμησεν· ἵνα ἐλεγχθῇ πρὸς
τ& δεσπότ&, κ& φανερὸν τοῖς Νινυίταις ἐκεῖ
πᾶσι γένηται, ὅτι οὐ διὰ τὸ ψύσασθαι τὸν προ-
φήτην, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τ& Θεο&·

A Dei jusjurandum est, eo qvod qvæ dicat, vera sint, & non mentiatur: qvi qvæso factum, ut cum dixisset, *adhuc tres* Jon. 3.
Dies, & Ninive subvertetur, non impleverit sermonem? ista enim videntur cum superioribus pugnare. Veruntamen non mentitur Deus, absit, neqve sermo ejus incompletus mansit, humanitate enim iram suam retudit, magisqve pœnitentiam Ninivitarum, qvam præcedentia peccata respexit. Neqve sermo Dei talis erat, qvasi post triduum subvertenda esset Ninive, sed qvod ad triduum eos sustinere
B vellet, ut in dilatione triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodum ejus sævitiem exciperent. Qvid enim, inqvit Propheta, *adhuc tres dies, & Ninive subruetur*, non inqvit, post triduum subvertetur: nam omnino ita factum fuisset, *sed adhuc tres dies, et subvertetur*, ut in eo verbo, *adhuc*, tolerantiam Dei intelligeremus, & in subversione, iram post ipsius tolerantiam futuram, nisi resipiscerent. Alioqvi nisi hoc ita se habuisset, & ut homines pœnitentiam agerent, ad triduum distulisset, qvid qvæso numini impedimento erat, qvo minus
C illos citra illud spatium disperderet? An imbecillitas qvæso? absit, ut hoc unqvam in mentes nostras veniat? Dominus enim virtutum fortis est & potens Deus. An scilicet ignorantia earum rerum? ne hoc qvidem dicendum est: novit enim omnia, anteqvam fiant. Qvid igitur reliqvum est, qvod cogitemus, nisi longanimitatem & humanitatem Domini? cujus cum Propheta conscius erat, primum in fugam se dedit, cum in eam legationem mitteretur, semetipse his verbis ex-
D cusans: *O Domine, nunqvid hæc mea verba* Jon. 4.
fuerunt, cum adhuc essem in terra mea? atqve ideo est, qvod præoccupaverim fugam in Tharsos, eo qvod nossem te misericordem, & miseratorem esse, mansvetum & multæ misericordiæ, & tuam ipsius sententiam mutantem in destinatis malis. Fugit igitur Jonas, non tanqvam contradicens numini, mœrebatqve, non qvod illi læta res fuisset perditio Ninivitarum, sed hoc ipsum ideo faciebat, qvia Ninivitæ illi curæ essent. Timebat enim, ne vanus apud eos haberetur, ac fide in posterum careret Propheticus sermo, ideo videlicet in mœrore fuit, ne refutaretur a Domino, eaqve res omnibus Ninivitis comperta foret, non qvidem qvod falsa essent in verbis Prophetæ, sed qvod Deus

misericors esset, ideo jam ipsis veniam concessam esse, noverat in verbo, *adhuc*, Dei mansvetudinem latere: eamqve consvetudinem esse scripturæ, Deum, ubi longanimitatem suam ostendere concupiscit, eam per hoc verbum, *adhuc*, solere significare, ut cum dicit per Esaiam,
Es. 5. *Qvid adhuc facere debui vineæ meæ, qvod non fecerim?* Per Hieremiam vero, *Ob*
Hier. 2. *hoc*, inqvit, *adhuc contendam vobiscum in judicio:* verbo autem, *adhuc*, designat suam bonitatem & tolerantiam, dicit enim, *Peragrate insulas Chetim, & in Cedar mittite legatos, & videte.* Nisi mansvete & longanimiter agere vellet, non admonuisset eos, non jussisset peragere, & peragrando discere ex contrariis boni comparationem discrimenqve. Certe ubi jam non ulterius longanimitatem, sed iram præsentem hominum facta provocant, ibi ad istum modum sua verba concipit. Non amplius feram, inqviens, peccata vestra: atqve ita per hoc verbum, adhuc, qvod hic propositum est, clare significat suam erga Ninivitas mansvetudinem, & verborum veritatem. Qvandoqvidem impossibile fuisset, Deum vaniloqvum esse, ubi qvid dicit, atqve adeo, ubi qvid vult. Ideoqve Abrahæ promittens falsus non fuit, sed filium ei dedit. Et populum eduxit ab Ægypto per fatidicum Mosen & Isaaco pollicita confirmavit, patremqve eum reddidit duorum populorum. Jacobo itidem promissa faciens, Josephum ei exhibuit. Et fidelissimo suo Mosi fidem verborum præstitit, per ea, qvæ Pharaoni eveniebant. Davidi qvoqve cum polliceretur, in Salomone, qvod pollicitus erat, præstitit, loqvor autem de ædificatione templi. Et qvid opus multis? nihil est omnium eorum, qvæ loqvitur Deus, qvod opere consummatum non fiat. Nam etsi in initio scisitabundus ejus sermonem pro re levi habeas, illius tamen pollicitatio successu temporis reddit, qvod debet, & qvod promissum est, omnino ad diem suam impletur. Ecce jam olim de Domino pronunciata, & multis retro temporibus dicta, nunc in Evangeliis videmus adimpleta. Esaias enim prophetavit, ex innuba muliere nasciturum Emmanuel, qvi qvidem nunc ex Maria Virgine natus & Deum se probans, Prophetica verba adimplevit. Micheas qvoqve locum, ubi nasciturus esset, jam antea præfinivit, & ipse Dominus Bethlehem in præsepe repositus, Prophe-

A συγκεχώρηται τοῖς Νινευίταις. ἤδη γὰρ ἐν τῇ ἔτι, λέξει σημαινομένῳ μακροθυμίαν· καὶ τοῦτο τῆς θείας γραφῆς ἐστι τὸ ἔθος. ὅταν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν σημαίνειν ἐθέλῃ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς λέξεως τοῦ ἔτι, ταύτην ἀπαγγέλλει. ὡς ἐπὶ λέγῃ, διὰ μὲν τοῦ Ησαΐου, Τί ἔτι ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα; διὰ δὲ τοῦ Ιερεμίου. διὰ τοῦτο ἔτι κρινοῦμαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει κύριος· ἐν δὲ τῷ ὅσα λέγειν, ἔτι, δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἀνοχήν. λέγει γάρ· διέλθετε νήσους Χετιείμ, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀποστείλατε, καὶ ἴδετε· εἰ τοίνυν μὴ μακροθυμεῖν ἤθελεν, οὐδὲ

B πρῶτον ἐνέτυχεν αὐτοῖς ἐδίδου· ὥστε διελθεῖν καὶ διελθόντας μαθεῖν ἐκ τῆς ἐναντίων τὴν πρὸς τὸ καλὸν σύγκρισιν. ἀμέλει ὅταν μηκέτι μακροθυμῇ, ἀλλ' ὀργὴν ἡ πρᾶξις ἑκάστου προσκαλῆται· λοιπὸν ἀποφαίνεται λέγων, οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν· διὰ δὲ τοῦ οὐκέτι οὐδὲ ῥήματος σημαινομένου, δείκνυσι φανερῶς τὴν πρὸς τὴν Νινευίτιν δηλουμένην διὰ τοῦ ἔτι μακροθυμίαν, καὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. ἀδύνατον γὰρ ἦν, μὴ ἀληθεύσαντα τὸν Θεὸν λέγοντα, καὶ μόνον βουλόμενον. διὰ τοῦτο τῷ Αβραὰμ ἐπαγγειλάμενος, οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ Ισαὰκ υἱὸν ἐ-

C χαρίζετο· καὶ τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ ἱεροφάντου Μωσέως. καὶ τὸν μὲν Ισαὰκ ἐπληροφόρησε τῇ τοῦ τόκου, καὶ πατέρα τοῦτον ἐποίησε τῶν δύο λαῶν· τῷ δὲ Ιακωβ ἐπαγγειλάμενος ἐδείκνυε τὸν Ιωσήφ· καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ Μωσεῖ ἐδίδου τὴν λεγομένων τὴν πίστιν, διὰ τῶν συμβαινόντων τῷ Φαραώ· τῷ δὲ Δαβὶδ ἐπαγγελλόμενος, ἀπεδίδου τὴν τοῦ σχεσιν διὰ

D Σολομῶντος· λέγω δὲ τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν. καὶ τί μοι χρεία πολλῶν; οὐδέν ἐστιν, ἃ λέγει ὁ Θεὸς, καὶ ἀπλήρωτον τοῦτο μένει· καὶ προφήτης τις ζητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ δίδωσιν ἡ τοῦ σχεσις ἔχει, καὶ τῷ χρόνῳ πάντως ἡ ἐπαγγελία πληροῦται. ἰδοὺ γὰρ ἔτι πρὸ πολλοῦ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ πρὸ πολλῶν εἰρημένα χρόνων, νῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁρῶμεν πληρούμενα. Ησαΐας μὲν γὰρ προεφήτευσεν ἐξ ἀπείρου γάμου γυναικὸς τεχθήσεσθαι τὸν Εμμανουήλ, οὗτος ὢν ἐκ Μαρίας Παρθένου γεννηθεὶς καὶ Θεὸς φαινόμενος, ἐπλήρωσε τὴν προφητείαν τὸν λόγον. καὶ ὁ μὲν Μιχαίας προεπήγγειλε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλει ὁ Χριστὸς γεννᾶσθαι· οὗτος ὢν ὁ Κύριος ἐν Βηθλεὲμ τῇ φάτνῃ ἀνακείμενος, ἐδείκνυε τὴν προφη-

τῶν ἀληθῆ. καὶ ὁ μὲν Ζαχαρίας δὴ ηγελίζετο τῇ Ἱερουσαλὴμ τὴν εἴσοδον τοῦ Σωτῆρος, αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἀποστέλλων ἐπὶ τὸν ὄνον καὶ εἰσερχόμενος ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν προφητείαν ἀνεπλήρου. καὶ ὅλως ἵνα μὴ τὰ καθέκαστον ὀνομάζω τῶν γεγραμμένων, αὐτὸς πλήρωμα τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν γέγονε. ἃ γὰρ δι' αὐτῶν προαπήγγελλε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ἐτελείου πληρῶν καὶ λέγων· αὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρειμι. ἰδοὺ δὴ καὶ νῦν τὰ πάλαι διαφωνήματα τοῦ Σωτῆρος ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, ἄρτι πάλιν πληροῦται διὰ τῆς τῶν στρατιωτῶν τόλμης. ἃ γὰρ προεσήμανε παθεῖν αὐτὸν, ταῦτα νῦν οἱ δῆμοι τῶν Ἰουδαίων ἐνεργοῦσι· διαμεριζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ Σωτῆρος, καὶ πολίζοντες αὐτὸν ὄξους μὴ χολῆς· ταῦτα γάρ φησι, ἐγίνετο, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί· ἡ μὲν λέγουσα, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἡ δὲ πάλιν· ἔδωκάν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. πολλοὶ τοῖς Εὐαγγελίοις ἐντυγχάνοντες, καὶ ἀκούοντες τὸ, ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον, ἐνόμισαν τὰ γινόμενα, δι' ἀνάγκην ἑτέρου γίνεσθαι, ἢ ἵνα πληρωθῇ τὰ γεγραμμένα, καὶ ἐκ τούτων ὠήθησαν, μὴ μόνον ἀναιτίους εἶναι τοὺς πράττοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀξίους ἐπαίνου, ὅτι οὐχ ὡς ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὡς διακονοῦντες τοῖς γεγραμμένοις ἐνεργοῦσι. μὴ γὰρ δὴ ἀληθεῖς γενέσθαι τῶν προφητῶν τοὺς λόγους, εἰ μὴ τούτων ἦσαν αἱ πράξεις. μάλιστα δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ῥητὸν κινηθέντες, ἔνθα τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν διηγούμενος, καὶ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν φησί. Τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν οὐκ ἐπίστευσαν, ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ, ὃν εἶπε· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; εἰ γὰρ, ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου πληρωθῇ, οὐκ ἐπίστευον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκ αὐτοὶ τῆς ἀπιστίας αἴτιοι, ἀλλ' ὁ ταῦτα εἰρηκὼς, δι' ὃν καὶ ταῦτα πεπλήρωται. ἄρα γὰρ, φήσουσι, τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ παντὸς ἐκείνου πιστεύσουσιν. ἀλλὰ ταῦτα καὶ ἡ τοιαύτη διάνοια πολὺ τῆς ἀληθείας ἀποδέει. ὅτε γὰρ ὁ προφήτης αἴτιος τούτοις, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἀπιστίας ἑαυτῶν ἀναίτιοι τυγχάνουσιν· ἀλλ' ὁμοῦ προφήτης προβλέπων, ἃ μέλλουσι πράττειν, ἀπήγγειλεν, αὐτοὶ δὲ μὴ ταῦτα πράττοντες ἐδείκνυον τοῦ προφήτου τὸν λόγον

Atæ verbum verum esse declaravit. Zacharias qvoqve Hierosolyma ingressum Domini annunciavit, & Dominus pro asino mittens, ingrediensqve civitatem, Prophetiam sui consummavit. In summa ne singula scriptorum recitem, ipsemet plenitudo legis & Prophetarum factus est, qvæ enim per eos prænunciabat, ea ipsa opere complevit, ac proinde locutus est, *Ecce ego ipse, qvi loqvor, adsum.* Ecce jam olim decantata in Psalmis de Servatore, ea nunc adimplentur per audaciam militum. Qvæ enim eum David prædixit passurum, ea nunc populi Judæorum perficiunt, dispartientes vestimenta Domini, & potantes eum aceto & felle. *Hæc* enim, inqvit, *facta sunt, ut implerentur scripturæ*, qvarum una qvidem dicit, *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Altera vero, *Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potaverunt me aceto:* multi certe, qvi incidunt in Evangelia, audiuntqs illam vocem, *Ut implerentur scripturæ*, arbitrati sunt, nulla prorsus alia de causa illa facta esse, qvam ut scripturæ adimplerentur, atqve isthinc opinionem collegerunt eos, qvi ista egerunt, non modo extra culpam esse, verum etiam laude dignos, qvod non ut delinqventes, sed ut obseqventes scripturis ista facerent: alioqvi Prophetarum sermones non veros fuisse futuros, nisi acta ista subsecuta fuissent: præcipue autem ista excerpserunt ex verbis Joannis in enarratione incredulitatis Judæorum, ubi inqvit secundum Prophetiam Esaiæ, *Cum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt, ut sermo Esaiæ, qvem dixit, impleretur, Domine, qvis credidit auditioni nostræ, & brachium Domini cui revelatum est?* Si enim ideo, ut sermo Esaiæ, qvem dixit, adimpleretur, non crediderunt Judæi, non ipsi sibi ejus incredulitatis autores sunt, sed is, qvi ea dixit futura, unde evenit, ut & opere adimpleretur. Aufer enim, inqviunt, sermonem Prophetæ, & omnino futurum est, ut illi credant. Cæterum hæc atqve hujusmodi opinatio multum a veritate destituitur. Non enim Propheta istis author est, neqve Judæi extra culpam istius incredulitatis consistunt, sed Propheta ea, qvæ ipsi facturi essent, prospiciens, futura esse denunciavit, illiqve postea id ipsum opere executi, verum esse, ut inservientes Prophetæ

Joan. 12. Esa. 53.

declaraverunt. Neqve ut inſervientes Propheticis verbis iſta contra Chriſtum auſi ſunt, ſed ſuo ipſimet ſtudio, ſponte, volentesqve illa perpetraverunt, ut non Propheta iſtarum rerum autor ſit aut cauſa, ſed ipſorum voluntas, qvin potius ipſi in cauſa fuerunt, ut talia de ipſis Prophetæ prædivinarent. Siqvidem Prophetæ proprium eſt futura proſpicere, & in eo non hallucinari: hominum autem proprium eſt agere, qvod velint. Et ſicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neqve aliter videmus, & aliter res agitur: ſed, ut agitur, videmus, & ut videmus, agitur: ita qvoqve Prophetæ futura ut præſentia cernebant, verum qvæ cernebant, oportebat fieri: & ea, qvæ fiebant, non poterant non videre. Rurſum ut ea, qvæ nos noſtris oculis conſpicimus, neceſſe eſt omnino eſſe, cum ea, qvæ ſint, ſub conſpectum veniant: neqve fieri poteſt, ut aliter ſint, qvam a nobis videntur: ita qvoqve, qvæ a Prophetis proſpiciebantur, neceſſarium erat, ea eſſe: neqve fieri poterat, ut aliter eſſent, qvam ipſi providerant. Nam ſi ea, qvæ fiant, non proſpicerent, jam Prophetæ non eſſent. In ſumma id pro certo haberi debet. Prophetas non ſolum legum eſſe magiſtros, ut qvæ præcipiunt, fieri debeant: ſed rerum qvoqve futurarum indices eſſe. Siqvidem non eo qvod dicunt, ideo qvid fit: ſed qvia id futurum eſt, ideo ab illis prædicitur: nec fieri poteſt, ut Prophetæ mentiantur, cum vere videant. Si enim res ſub conditione & in dubio hæſiſſent, non pronunciaſſent Prophetæ. Judæi ergo ſua voluntate inducti ſunt, ut ea facerent, neqve ſancti per ſua verba neceſſitatem addunt negotiis, ut cogantur ita fieri, ſed cum prævideant ſtudia eorum, voluntatesqve, qvi talia acturi ſunt, rem, ut eſt futura, denunciant. Neqve, ut iſti ajunt, qvi refragantur, tolle Prophetæ verba, & futurum eſt, ut omnes Judæi ei credant: ita qvoqve & ego dixero, ſed in contrarium, aufer acta Judæorum, & prorſus nihil de iis prædicet Eſaias. Ne igitur, cum Joannes dicit, *Non crediderunt in eum Judæi, ut adimpleretur ſermo Eſaiæ*, ſermoni Prophetæ attribuas cauſam incredulitatis eorum, ſed actioni ipſorum: qvæ enim ipſi poſtmodum patraverunt, ea diu retro prævidit Propheta, cui nefas erat qvicqvam mentiri. Qvin potius hoc tenendum, qvod ea, qvæ nunc in ejus paſſione fiunt, vere ille proſpexit: qvo & ejus ſermo

Eſ. 53.

ἀληθῆ, καὶ ὐχ ὡς διακονοῦντες τοῖς προφητικοῖς ῥήμασιν ἴσα κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει θέλοντες ἔπραξαν τὰ πράγματα· ὥστε τὸν μὲν προφήτην μὴ αἴτιον αὐτοῖς γεγονέναι, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν· αὐτοὶ γὰρ μᾶλλον αἴτιοι γεγονότες τῷ προφήτῃ, τοῦ ταῦτα αὐτὸν περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. Ἔστι μὲν γὰρ προφήτου ἴδιον ἐστιν ὁρᾶν τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ σφάλλεσθαι. τῷ δὲ πράξεων ἕκαστον τὴν ἰδίαν προαίρεσιν αἰτίαν ἔχει. καὶ ὥσπερ ἡμεῖς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶντες, ὐ σφαλλόμεθα βλέποντες, ὐδὲ ἄλλως μὲν βλέπομεν, ἄλλως δὲ γίνεται, ἀλλ' ὡς γίνεται, βλέπομεν, καὶ ὡς βλέπομεν, γίνεται· οὕτως καὶ οἱ προφῆται τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἔβλεπον, καὶ ἃ ἔβλεπον, ἔδει γίνεσθαι, καὶ τὰ γινόμενα πάντως ὁρᾶν ἔδει. καὶ πάλιν ὥσπερ ἡμεῖς, ἃ βλέπομεν ἐν ὀφθαλμοῖς, ἀνάγκη πάντως εἶναι, τὰ γὰρ ὄντα βλέπομεν, καὶ οὐκ ἔστι ἄλλως γίνεσθαι, ἢ ὡς ὁρῶμεν. οὕτω καὶ οἱ προφῆται, ἃ προέβλεπον, ἔδει πάντως εἶναι, καὶ μὴ ἄλλως γίνεσθαι, ἢ ὡς προεωράκασιν. ἐπεὶ εἰ τὰ γησόμενα μὴ προέβλεπον, οὐκέτι ἂν ἦσαν προφῆται. καὶ καθόλου τοῦτο εἰδέναι δεῖ, ὅτι οἱ προφῆται, ὐ νόμων εἰσὶ διδάσκαλοι, ἵνα μὴ μόνον, ἃ προστάττουσι, γίνηται, ἀλλὰ καὶ μελλόντων εἰσὶ προσημάντορες. ὐ γὰρ ἐπειδὴ λέγουσι, διὰ τοῦτο, καὶ γίνεται τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅτι γίνεσθαι μέλλει, διὰ τοῦτο καὶ προλέγουσι, καὶ ἀνάγκη, μὴ ψεύδεσθαι τοὺς προφήτας, ὁρῶσι γὰρ ἀληθῶς. εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν, μὴ προαπήγγελλον οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῷ Ἰουδαίων ἦν ἡ προαίρεσις, ὥστε πρᾶξαι ταῦτα. καὶ ὅλως οἱ ἅγιοι οὐκ ἀναγκαστικοὶ τῶν γινομένων εἰσὶν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν πραττόντων προβλέποντες σημαίνουσι, καὶ ὥσπερ οἱ μάντεις ἐρῶντες ἔλεγον· ἆρον τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύσουσιν, ὅτι φαῦλον αὖ κἀγὼ, ἆρον τὰς πράξεις τῶν Ἰουδαίων, καὶ πάντως ὐ προεφήτευε αὖ περὶ αὐτῶν ὁ Ἡσαΐας τοιαῦτα. ἐὰν τοίνυν ὁ Ἰωάννης λέγῃ, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος Ἡσαΐου, μὴ τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου, τὴν αἰτίαν δῶς τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων. ἃ γὰρ ὕστερον ἔπραξαν, ταῦτα προέβλεπεν ὁ προφήτης ἐκ πολλοῦ. καὶ ἔδει τοῦτον μὴ ψεύσασθαι, ἀλλὰ γνωσθῆναι, ὅτι τὰ νῦν γινόμενα προεώρακεν ἀληθῶς, ἵνα γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ

αὐτὸ ἀληθὲς τοῖς μὴ ταῦτα φανῇ, ἐλέγχθησθαι ἄπιστοι καὶ κρυπτόμενοι. ἦσαν μὲν γὰρ τῇ προαιρέσει φανλοι· ἐπειδὴ δὲ ἔκρυπτον αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ὁ λόγος ἔλεγχος γέγονεν αὐτῶν. διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἐπίστευον, ὅτι ἤλεγχεν αὐτοὺς ὁ λόγος κρυπτομένους. καὶ ἐὰν λέγῃ πάλιν, διὰ τοῦτο ἠδύναντο πιστεύειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι γέγραπται ταῦτα καὶ αὐτῶν, μὴ τὸ ἀδύνατον τῇ προαιρέσει τῶν προφητῶν δῶς· ἐδύναντο γὰρ καὶ μεταβάλλεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀδύνατον τὸ μὴ ψεύσασθαι τὸν προφήτην. ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς εἶδεν, διὰ τοῦτο ἀδύνατον ἦν σφαλῆναι αὐτόν. εἰ γὰρ ἄλλως εἶδεν, ἢ ὡς γέγονε, καὶ ἐφάνησαν ἄπιστοι. οὕτως καὶ τὸ τοῦ τὸν Παρθένον πεπληρῶσθαι θαῦμα, καὶ τὸ τοῦ τὸν Ἰωάννην ἀπέβη σήμερον, καὶ πάντα τὰ προγεγραμμένα πεπληρῶσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ γέγραπται διὰ τοῦτο καὶ ἀπέβαινον, ἀλλ' ὅτι ἐγίνετο πάντως, διὰ τοῦτο καὶ προελέχθη. οὕτω καὶ τὸ τοῦ τὸν μερισμὸν νῦν τῶν ἱματίων γέγονε, καὶ ὡς γέγονεν, οὕτω καὶ προεγράφη· καὶ ὡς προεσημάνθη καὶ προαπηγγέλθη, οὕτω καὶ πεπληρῶσθαι καὶ πέπρακται. γέγραπται δὲ οὕτω, σωρεύσαντες δὲ αὐτὸν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Ματθαῖος μὲν οὖν μετὰ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἁπλούστερον τὸν μερισμὸν γεγονέναι φησί· ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν ποιότητα τοῦ μερισμοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γενομένου κλήρου διηγεῖται λέγων οὕτως· οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἑκάστῳ στρατιώτῃ μέρος· τὸν δὲ χιτῶνα, ἐπεὶ οὐ ῥαπτὸς ἦν ἀλλὰ ὑφαντὸς διόλου, εἶπον πρὸς ἀλλήλους, μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνος ἔσται. ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἴσως τις τούτων ἀκόων ἐρυθριᾷ; ἴσως τις ὁρῶν τὸν Κύριον παιζόμενον, καὶ ἀπαγόμενον, καὶ τυπτόμενον αἰσχύνεται; ἴσως νῦν τις ὁρῶν τὸν Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ βασιλέα τοῦ παντὸς κρινόμενον ὑπὸ Πιλάτου, καὶ σταυρούμενον ὑπὸ Ἰουδαίων, δυσωπεῖται, καὶ κάτω τὸν ὀφθαλμὸν ἔχει. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἥλιος ἤνεγκε τὴν θέαν ἰδεῖν;

A verus apud posteros appareret, ac deprehenderentur infideles, convincerenturque infidelitatis, etiam si eam dissimulent, cum sint animo ac voluntate pravi. Et quia occultabant suam infidelitatem ideo sermo iste, qui eos argueret, habitus est: & idcirco certum est, eos non credidisse, cum sermo iste ipsorum dissimulationem redarguat. Quod si rursus dicant, impossibile erat, Judæos credere, quia hoc de illis scriptum erat, ne impossibilitatem istam voluntati, delectuique agentium tribuas, qui se mutare poterant, sed illam statuas in verbis Prophetæ, quatenus ille B mentiri non poterat. Nimirum, quem, cum vere videret, impossibile erat hallucinari, alioqui vidisset, aut non vere, aut non ita, ut res se habebat, falsusque deprehensus fuisset. Eadem ratione illud de Virgine miraculum adimpletum est, & illud, quod Joannes dixit, eventum suum hodie sortitum est, & omnia, quæ prius scripta erant, adimpleta sunt. Non enim eo quod scripta erant, ideo evenerunt, sed quia erant futura omnino, ideo certo prædicta sunt. Idem nunc contigit in divisione vestium: siquidem ut nunc factum est, ita quo- C que antea prævisum fuit: & ut præindicatum fuit, & prænunciatum, ita quoque impletum, & perpetratum est: scriptum autem est ita: *Cum eum crucifixissent, diviserunt vestimenta ejus, jacientes sortem, ut impleretur, quod dictum est a Prophetæ: Diviserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem.* Matthæus ergo cum reliquis Evangelistis simplicius narrat hanc divisionem. Joannes autem circumstantias divisionis, causamque sortitionis exponit, ita dicens: *Milites igitur cum cruci affixissent* D *Jesum, sumpserunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, ut unicuique militum una pars cederet. Tunicam vero, quia erat omnino a summo ad imum inconsutilis, ita inter se collocuti sunt, Ne scindamus eam, sed sortiamur de ea, cujus sit, ut scriptura impleretur, Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestitu meo miserunt sortem.* Forsitan aliquis ista audiendo erubescit: forsitan conspiciendo Dominum ludibrio haberi, duci, & converberari, pudore afficitur: forsitan etiam aliquis intuens, Dominum & Servatorem, Regemque omnium judicari a Pilato, & crucifigi a Judæis, vultum præ pudore submittit, & oculos dejicit, cum neque ipse sol hoc spectaculum tulerit,

Psalm. 21.

Joan. 19.

sed totus obtenebratus sit, ut eadem opera aliorum quoque oculos averteret negligens jam præcepti de hominibus illuminandis, & nunc demum prævaricari audens, cum videret, Dominum suum qui hoc illi præceperat, ab hominibus excruciari. Sed si causam didicerimus, cur ita excruciatus sit, desinemus erubescere, admirantes potius bonitatem & humanitatem Domini, gloriabimur & ipsi, quemadmodum Paulus in cruce Domini: eo quod Dominus non suo, sed nostro nomine patiebatur. Siquidem peccatis hominum plurimis, & jam per universum orbem malum ingens, paulatim majus ac majus fieret, nec sustineri amplius ab hominibus posset, quippe cum peccatum contra omnes & in omnibus regnaret: Dominus immortalis & incorruptibilis, & pro immortalitate sua bonus & humanus, utpote boni patris bonum Verbum, creaturam suam negligendam non putavit, neque permisit, alium quempiam suorum operum Dominum esse. Sed cum videret malitiam intolerabilem, neque mortale genus idoneum esse, quod morti resisteret, neque pœnam suorum malorum persolvere posse. (Nam excessus malitiæ transcendebat omne supplicium) vidensque simul patris bonitatem, & se quam idoneus esset & potens (Christus enim Dei potentia ac sapientia) commotus fuit sua humanitate, & misertus nostræ imbecillitatis, illam ipsam imbecillitatem induit. Siquidem *ipse* (ut Propheta dicit) *nostras infirmitates sustulit, & languores gestavit*, & miserans nostram mortalitatem, ea ipsa immortalitate circumamictus est: Paulus enim dicit: *Humiliavit seipsum usque ad mortem, idque ad mortem crucis*, vidensque simul, quam non ad solutionem pœnæ sufficeremus, illam ipsam pœnam in se transtulit. Siquidem Christus factus est pro nobis maledictio, atque ita humana carne amictus & circumindutus, per se, quæ nostra erant, patri obtulit, ut ipse patiens, hominem patientem illæsum redderet, & parva magnis pensaret. Descendit enim, ut nobis ascensum præpararet: & nativitatem expertus est, ut nobis ingeniti amicitiam conciliaret. Infirmatus est propter nos, ut nos cum robore erigeremur, & diceremus cum Paulo,

Esa. 53.

Philip. 2.

A ἀλλ' ἐσκοπίζετο ὁλῶς, ἵνα καὶ τὰς ἄλλας ὀφθαλμὰς ἀποστρέψῃ· καὶ οὐκ ἐφείλκυσεν ἔτι τὴν ἐντολὴν τοῦ φαίνειν τοῖς ἀνθρώποις· ἀλλὰ καὶ καταβαίνειν ἐτόλμα λοιπὸν, ὁρῶν τὸν ἐντειλάμενον ἀπὸ δεσπότην ὑπὸ ἀνθρώπων πάσχοντα. ἀλλ' ἐὰν τὴν αἰτίαν μάθωμεν, καὶ διὰ τί πέπονθεν, ἴδωμεν, οὐκέτι ἐρυθριῶμεν, ἀλλὰ θαυμάζομεν τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ· καὶ καυχησόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς ὁ Παῦλος ἐν τῷ σταυρῷ· ὅτι οὐκ αὐτὸς ὁ Κύριος δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ἐκείνῳ πάσχοντες ἦμεν. τῶν γὰρ ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία πολλὴ ἦν ἐπὶ πλεῖον, καὶ παρὰ πᾶσιν

B τὸν οἰκεμένην προσηυξήθη τοῦτο τὸ κακὸν, μέγα μὲν τυγχάνον καθ' ἑαυτό, καὶ ὀλίγον δὲ καὶ αὐξανόμενον, καὶ ἀφόρητον γινόμενον τοῖς ἀνθρώποις. καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντας καὶ ἐν πάντων ἴσχυε βασιλεύειν. ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτός ἐστι. καὶ ὥσπερ ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος, ὅτως ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. ἀγαθοῦ γὰρ πατρὸς ἀγαθὸς ὁ λόγος ὑπάρχει. διὸ καὶ παρεῖδεν ἀπολέσθαι τὸ γνόμενον, οὐδ' ὑπέμεινε τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἄλλον γνέσθαι Κύριον· ἀλλ' ὁρῶν τὸ μὲν

C τῆς κακίας ἀφόρητον, καὶ τὸ θνητὸν γνῶς οὐκ ἱκανὸν ἀντιῤῥῆναι πρὸς τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν ἀμοιρείαν τῶν κακῶν δυνατὸν ἀποδύναι ὑπερῆρε γὰρ πᾶσαν ἀμοιρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβολή· ὁρῶν δὲ καὶ τὸν τοῦ πατρὸς ἀγαθότητα, ὁρῶν καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἱκανότητα καὶ δύναμιν· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκτείρας τὸν ἀνθρώπινον ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐνεδύσατο ταύτην. αὐτὸς γὰρ, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε,

D καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε. καὶ ἐλεήσας τὸ θνητὸν ἡμῶν, προσελάβετο τοῦτο. λέγει γὰρ ὁ Παῦλος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἰδοὺ γὰρ καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν ἡμῶν τῆς ἀμοιρείας ἀδύνατον, ἀνεδέξατο ταύτην αὐτός. Χριστὸς γὰρ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ ἕτω δὴ τὰ ἀνθρώπινα προσβαλλόμενος καὶ ἀμφιασάμενος, δι' ἑαυτοῦ τὰ ἡμῶν προσήγαγε τῷ πατρὶ, ἵνα ὡς αὐτὸς πάσχων, ἀβλαβῆ τὸν ἄνθρωπον πάσχοντα καταστήσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλοις ἀντικαλλάξηται. καταβέβηκε γὰρ, ἵνα ἡμῶν τὴν ἄνοδον κατασκευάσῃ, καὶ πεπείρασται γνέσεως, ἵνα ἡμεῖς δι' αὐτοῦ τοῦ ἀγνώτου φιλιάσωμεν. ἠθέλησε

δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς ἐγερθῶμεν ἐν δυνάμει, καὶ εἴπωμεν, ὡς ὁ Παῦλος·

πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Ἰησοῦ Χριστῷ. ἔλαβε σῶμα φθαρτὸν, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἐνδύσηται τὴν ἀφθαρσίαν· ἐνεδύσατο τὸ θνητὸν, ἵνα τὸ θνητὸν ἐνδύσηται τὴν ἀθανασίαν. καὶ τέλος, γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς, οἱ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες θεοποιηθῶμεν, καὶ μηκέτι τὸν θάνατον ἔχωμεν βασιλεύοντα. θάνατος γὰρ ἡμῶν ἐκαλλυνεῖτο, καὶ ὁ Ἀποστολικὸς δὲ κηρύττει λόγος· διὰ τοῦτο καὶ σαρκοῦται, ἵνα τὴν κατάραν ἐξαγοράσῃ, καὶ ἡμεῖς τὴν εὐλογίαν κληρονομήσωμεν. πάσχων γὰρ αὐτὸς ἐβλάπτετο μὲν οὐδ' ὅλως· ἐχαρίζετο δὲ μᾶλλον. καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἔμενε νεκρὸς, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίει, καὶ σφαγιαζόμενος δὲ οὐκ ἀπώλυτο, ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφαγῆς πάντας ἁπλῶς ἐλυτροῦτο, καὶ αὐτὸς ἔμενεν ἀπαθής. πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, εἴ τις ἔρριτο, ἀκουέτω. δύο πραγμάτων ἐν τούτῳ γέγονε συνοδος. πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων, ἀλλὰ καὶ πάντα συγκεισιν οὐκ ἐχόντων. θνητὸν γὰρ ἀθανάτῳ συνεπλάκη, καὶ φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτῳ λόγῳ συνελήλυθε. καὶ τὸ μὲν θνητὸν, οὐκ ἐβλάπτετο ἀθάνατον· ἀπαθὲς γὰρ ἦν, ἀλλ' ἔμενε μᾶλλον ἀπαθὲς καὶ αὐτὸ, τῇ τοῦ θανάτου ἀπειρατείᾳ. Τὰ γὰρ κρατοῦντα τῶν κρατουμένων ἀεὶ κύρια τυγχάνει. διὰ γοῦν αὐτὸν τὸν συνόντα ἀθάνατον λόγον, καὶ ὁ θάνατος ἐξηφανίζετο ὡσαδόξως ἐν ἀπῷ, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη. ὁ δὲ λόγος ἄφθαρτος ὢν, ὠφελεῖ μᾶλλον τὸ φθαρὲν σωζὸν αὐτῷ. Τὸ γοῦν σκότος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταυγάζεται· καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. διὰτοῦτο καὶ νῦν ὑπὸ τῶν θνητῶν ἐνδιδύσκεται, ὃς ἡμεῖς ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐνεδυσάμεθα, δερματίνας χιτῶνας, ἵνα ἀντὶ τούτων τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι δυνηθῶμεν. διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἱμάτια μερίζεσθαι ὑπομένει, ἵνα ἡμεῖς τὸ ἐκ πατρὸς ἀμέριστον ἔχωμεν λόγον· ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ, φησὶν, ἕν ἐσμεν. διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ἐπὶ τὸν χιτῶνα, καὶ τοῦτο πάσχων παροῇ, ἵνα ἡμῖν κληρος ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼς καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι· Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου. ὅθεν οὐδὲ ἀλλαχοῦ πάσχει, οὐδὲ εἰς ἄλλον τόπον σαρκοῦται, ἢ εἰς τὸν κρανίου τόπον, ὃν Ἑβραίων οἱ διδάσκαλοί φασιν Ἀδὰμ εἶναι τὸν πρῶτον. ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν μετὰ κατάραν τελέσθαι διαβεβαιοῦνται.

A *Omnia possum per fortificantem me, Jesum Christum:* Philip. 4. sumsitque corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatem: induit mortale, ut id, quod mortale erat, indueret immortalitatem: in summa factus est homo & mortuus est, ut nos, qui homines moriebamur, deificaremur, neque ulterius pateremur regnum mortis. Mors enim nobis non dominabitur, cum & Apostolicus sermo prædicet, ideo eum esse crucifixum, ut maledictionem redimeret, & nos benedictionem possideremus. Ipse enim, cum pateretur, nihil detrimenti B sentiebat, sed potius dona gratiasque dilargiebatur: nec moriens mortuis remanlit, sed potius mortuus vivificabat: nec immolatus periit, sed ut suæ immolationis sanguine omnes simpliciter liberaret, ipseque interim manlit impatibilis. Quomodo autem id factum sit, si quis quærat, auscultet. Duarum in eo rerum coitus congressusque fuit: rerum, autem dico, non æqualium, sed quæ per omnia committi commiscerique nequirent. Mortale enim cum immortali copulatum fuit, & mortale corpus cum immortali Verbo cohæsit: neque C tamen id, quod mortale erat, læsit immortale, quippe cum hoc ipsum impatibile esset, sed ipsum, quod mortale erat, impatibile redditum est, vi potentiaque ejus, quod immortale erat. Siquidem vis ea, quæ vincit, in victas res dominium habet. Atque ideo ob conjunctum immortale Verbum, mors in Christo mirabili ratione, sicuti stipula ab igni, consumebatur: Verbumque, cum incorruptibile esset, id, quod corruptibile erat, sua præsentia adjuvabat. Tenebræ enim a lumine illustrantur, & quod minus est, a majore benedicitur. Atque ideo etiam nunc a tortoribus eas, quas nos in Adam indueramus, pelliceas vestes exuit, ut nos D pro iis Christum vicissim indueremus. Atque eadem de causa vestimenta sua dividi sinit, ut nos Patris haberemus indivisibile Verbum. *Ego enim,* inquit, *& pater unum sumus.* Joan. 10. Ideo quoque sortiuntur de tunica, & id cum patientia negligit, sicut Psalmographus ait: *Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei:* unde etiam est, quod Psalm. 16. non alibi patitur, neque in alio loco crucifigitur, quam in calvariæ loco, quem magister Hebræorum dicit sedem esse sepulchri Adæ. Ibi enim post maledictionem eum humatum esse asseverat.

Quod si ita se res habet, miror ejus lo-
ci genium & proprietatem. Congruum
enim erat, Dominum, cum vellet re-
vocare primum Adam, in eo loco pati,
ut illius abolito peccato, ab universo
ejus genere illud profligaret. Jam vero
Genes. 3. quia audierat Adam, *Terra es, & in terram reverteris*; Ideo illic denuò posi-
tus est, ut Adamum inibi inventum a male-
dictione liberaret: & pro istis verbis,
Terra es, & in terram reverteris: eidem
Ephes. 4. diceret: *Excitare, qui dormis, & surge ex mortuis, & illuminabit te Christus*: & rur-
sus: *Surge age, & sequere me*: ut non ul-
terius in terra consistas: sed ad cœlos a-
scendas. Necessum enim est, surgente
Servatore, consurgere quoque cum eo, &
ipsum Adamum, & omnes ex Adamo
oriundos. Et sicuti, moriente Adamo,
manebamus nos per eum mortui, ita
quoque, surgente Dominico corpore,
necessum erat, omnes cum eo consur-
gere. Hic enim Pauli intellectus est ad
1. Cor. 15. Corinthios scribentis: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur*. Jam ut nobis constet, quo-
modo Judæi eum in crucem sustulerint:
necessum est videamus ea, quæ de istis
rebus scripta sunt. Quandoquidem nè
illa quidem sunt inutilia cognitu, ne-
que temere in Evangeliis ad eum mo-
dum descripta sunt. Postquam Domi-
nus igitur judicatus esset, crucem suam
sustulit: siquidem judicium subiit &
stetit ante præsidem. Verum cave, ne,
dum ista legis, rem eam pudendam
existimes, cum eam indignitatem ille
nostra causa sustinuerit, idque ideo, nè
insidiæ, quas passus est, si per silentium
omissæ essent, occultaretur Judæorum
dolus, sed ut hoc judicio insidiantium
calumnia manifesta redderetur. Si enim
Dominus judicium condemnationem-
que passus non esset, sub dubia incer-
taque suspicione latuisset Judæorum
adversus eum invidia, quæ eo conde-
mnato nullas latebras habere potest. Si-
quidem & Pilatus ipse in Christo inno-
centiam attestatus est, & manifestas Ju-
dæorum insidias reddidit. Noverat enim
(inquit scriptura) quod per invidiam tra-
didissent eum: non cognovisset Pilatus
Judæorum invidiam, nisi Servator ad ju-
dicium adstitisset. Magnum id certe &
mirificum in Servatore, qui tacendo &
non respondendo, tam efficax erat in per-
suadendo, ut Judex ultrò factiones con-
spirationesque adversus eum initas &
agnosceret, & confiteretur, seque magis turbis hominum, quam justitiæ gratificatum esse.

A ὅπῃ εἰ ἔτως ἔχει, θαυμάζω τὸ τόπου τὴν οἰκειότητα. ἔδει γὰρ τὸν Κύριον ἀναιρεῖσθαι θέλοντα τὸν πρῶτον Ἀδάμ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ παθεῖν, ἵνα ἐκείνου λύων τὴν ἁμαρτίαν ἀπὸ πάντος αὐτὸν ἄρῃ τὸ γένος. καὶ ἐπειδὴ ἤκουσεν ὁ Ἀδάμ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτο πάλιν ἐκεῖ τέθειται, ἵνα τὸν Ἀδὰμ εὑρὼν ἐκεῖ, λύσῃ μὲν τὴν κατάραν, αὐτὶ δὲ τοῦ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, λοιπὸν εἴπῃ· ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. καὶ πάλιν ἀνάστα, καὶ δεῦρο ἀκολούθει, ἵνα μηκέτι τεθῇς ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἀνέλθῃς. ἀνάγκη γὰρ, ἐγερθέντος τοῦ Σωτῆρος, συνεγείρεσθαι τούτῳ καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γεγονότας. καὶ ὥσπερ, ἀποθνήσκοντος τοῦ Ἀδάμ, ἐμένομεν ἡμεῖς δι' αὐτὸν νεκροί, ἕτως ἐγειρομένου τοῦ κυριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας συνεγείρεσθαι αὐτῷ. αὕτη τοῦ Παύλου ἡ διάνοια τυγχάνει. γράφει γὰρ Κορινθίοις λέγων· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, ἕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. πῶς δὲ ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν γεγραμμένα, πάντα γὰρ καὶ ταῦτα τοῖς ἀνωφελῆ, οὐδὲ ἁπλῶς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται, μὴ τοῦ κειμένου τὸν Κύριον· σκέπτου γὰρ, καὶ ἐμφρόνως ἐξάπτου τοῦ ἡγεμόνος. καὶ μήπως αἰσχυνέσθω ταῦτα. ὑπέμεινε γὰρ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, ἵνα μὴ καλύψῃ τὸ ἀσεβούμενον ἐνεδρεύοντος αὐτοῦ, κρύπτουσα τὴν Ἰουδαίων ἡ ἐπιβουλή. ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκ κρίσεως φανερὸν τὸν ἐπιβουλευσάντων ἡ συκοφαντία γένηται. μὴ κειμένου γὰρ τοῦ Σωτῆρος, ἄδηλος ὑπενοεῖτο τῶν Ἰουδαίων ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος· κειμένου δὲ αὐτοῦ λοιπὸν, οὐδένα ἔμελλεν ἕτως ἠγνοηκέναι, καὶ Πιλάτος μὲν ἄδικος, τῷ μὲν σωτῆρι ἐμαρτύρει τὸ ἀναίτιον καὶ καθαρόν· τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐπιβουλὴν ἐξήγγελλε. ἤδει γὰρ, φησὶν, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν. οὐκ ἂν δὲ Πιλάτος ἔγνω τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, εἰ μὴ ἐκάθητο κρίνομενος ὁ Σωτήρ. μέγα θαῦμα καὶ παράδοξον ἀληθῶς πεποίηκεν ὁ Σωτήρ· σιωπῶν νικᾷ, καὶ μὴ ἀπολογούμενος, ἐποίει τὸν δικαστὴν ὁμολογεῖν τὴν συκοφαντίαν. καὶ ὅτι μᾶλλον τοῖς ὄχλοις, ἢ τῷ δικαίῳ πέπεισαι.

ἀπολογημένης μὲν γὰρ ἂν ὑπονοῆσαι δειλίαν τοῦ θανάτου· σιωπῶντος δὲ, τὸ σεμνὸν καὶ τὴν ἀνδρείαν θαυμάσαι, καὶ τὸ ἔτι δὲ τὸν Πιλάτον ἀπολογεῖσθαι, οὐδὲν ἂν ἕτερον, ἢ πεισθῆναι τὸν κεντούμενον εἶναι Θεόν. ἀμελῶς, κεντούμενος ὑπὸ Πιλάτου, ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικί· ἵνα τῇ μὲν σιωπῇ τὴν ἀνδρείαν καταπλαγῇ· τῷ δὲ χρηματισμῷ γνώσκῃ, ὅτι οὐκ ἀνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν κρίνει. ἐφοβήθη οὖν ὁ κρίνων τὸν κεντούμενον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἐκρίνετο τῷ φόβῳ τοῦ κεντουμένου, ἢ κρίνων αὐτὸς κατεπλήττετο τὸν Κύριον. διὸ καὶ ἐνίψατο τὰς χεῖρας λέγων· ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου· εἰ καὶ ὕστερον κινηθεὶς τῇ τῶν Ἰουδαίων φιλίᾳ, συνέδραμε αὐτοῖς ἐπιβουλεύσουσιν, ὥστε καὶ εἰς σταυρὸν αὐτὸν παραδῆναι. παραδίδοται οὖν ὁ σωτὴρ, καὶ παραδοθεὶς, οὐ κατέπλησσε τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀπεδύσατο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίωκε φεύγοντα τὸν ὄφιν. οὐ γὰρ ὡς ἀποθνήσκων ἦν ὁ Κύριος, ἀλλ' ὡς τὸν θάνατον εἰς τοῦτο διώκων. ἔνθα δὴ ὁ δείλαιος διάβολος, θεωρήσας τὸν τοῦ Πιλάτου θαῦμα, ὅτι μᾶλλον ὁ κρίνων ἢ ὁ κεντούμενος κατέπληξεν· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν μὴ πεποιθήσεως ἀπόδυσιν, πάντα πειράζειν ἐσπούδαζε, βουλόμενος γνῶναι, ὁ πρότερον οὐκ ἠδυνήθη, πειράζων αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει, μαθεῖν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. τότε καταισχυνθεὶς, ἐτήρει τὸν τοῦ θανάτου καιρόν· νομίζων, ὅτι ἐν ᾧ πάντας καταδεδούλωκε, δυνήσεται καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦτον πειρασαι. γέγραπται γὰρ πρὸς τὸν Λουκᾶν. ὅτι συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ. ἔστι δὲ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ πολέμιος ἐγίνωσκεν ἑαυτὸν καταπατήσεσθαι ὑπὸ πάντων, εἰ καὶ οὕτω διαπέσοι. μόνον γὰρ τοῦτο αὐτῷ παρελείπετο λοιπὸν τὸ ἆθλον πάντων γυμνωθέντι. διὸ καὶ πάντα ποιεῖ τοῦ μαθεῖν ἕνεκεν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ· καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα, ἐὰν ὄντως θεὸς αὐτὸς μάθῃ, μηδὲ τολμήσῃ προσελθεῖν, εἰδὼς τὸν ἀπρόοπτον αὐτοῦ καὶ θείαν δύναμιν. ὁ δὲ Κύριος θεωρῶν αὐτοῦ τὴν παῤῥησίαν, ὅτι ἐμμὲν τῇ πρὸς αὐτὸν,

A Qui si respondisset Pilato, poterat ille suspicari, formidine eum mortis ad loquendum inductum fuisse: jam cum taceat, quid admireris, nisi illius robur, fortitudinemque in contemnenda morte? cumque eum de innocentia ita excusset Pilatus, quid aliud in mentem venire potest, nisi illum ipsum, qui ibi judicio subjectus stabat, Deum esse? qui interim, dum a Pilato judicabatur, ejus uxori oracula edebat, quo simul Pilatus ex silentio ejus fortitudinem stuperet, & ex oraculis cognosceret, eum, in quem sententiam daret, non hominem; sed Deum esse. Timuit igitur Judex, reum suum, &
B magis quam ipse reus videbatur, condemnari, metumque in se hominis condemnati sensit, atque ipsemet suam in Christum quasi in se latam sententiam cohorruit. Atque ideo etiam suas manus lavit, dicens: *Innocens sum ego a sanguine hujus.* Etsi postea Judæorum gratiæ impar, consensum accommodaverit eorum calumniis, ut etiam illum crucifigendum traderet. Traditur igitur Servator, & traditus non exhorruit mortem, sed potius se adversus mortem ablatis vestibus expedivit, & persecutus est fu-
C gientem colubrum. Non enim ita se habuit Dominus, ut moriturus, sed ut is, qui mortem ad occidendum persequeretur. Cæterum hic infelix diabolus, conspecto hoc in Pilato miraculo, judicemque magis quam judicatum pavescere, animadversaque Domini in exuendis vestibus fiducia, omnia sibi tentanda putavit, ut cognosceret, quod prius cognoscere non potuit, cum illum in monte tentaret, essetne ipse filius Dei, an non, tum enim cum pudore rejectus, observandum sibi persuadebat tempus mortis, certus o-
D mnino posse se per mortem, qua omnes in servitutem redegerat, etiam hunc tentationibus subigere: scriptum est enim apud Lucam, quod cum consummasset diabolus omnem tentationem, abscesserit ab eo in tempus idoneum. Atqui hoc erat istud præsens tempus, in quo hostis ipse agnoscebat fore, ut ab omnibus supplantaretur, si ab ista victoria excideret. Nullum enim illi aliud omnibus destituto supererat certamen. Ideo omnia satagebat, ut certa omnia cognosceret, & a conserendis manibus abstineret, si certo cognoscere posset, quis esset, nimirum non inexpertus, quam sibi res futura esset cum homine inaccesso, & divinis viribus prædito. Dominus igitur videns illius vafriciem, sciensque eum non sui reverentia,

sed ut homines in servitute retineret, A istas insidias captionesque facere, quo in omnes tyrannidem exerceret, in occulto habuit suam Deitatem, & ut homo se gessit, ne ille per formidinem vitato congressu illæsus abiret, sed contra despicatim quasi cum homine manus conserturus, ad pugnam veniret, & ab hominibus inciperet supplantari. Non aliter quam si quis animadversa in compare atque æmulo suo formidine secum decertandi, imbecillem se fingit, quo illum pelliciat ad pugnam: & ille, dum pro vera habet illam simulatam imbecillitatem, audacter in certamen prodeat, mox B domandus illius generosi Athletæ viribus. Ita quoque Dominus sub specie humanæ infirmitatis, provocans adversarium, hominem, quem induerat, suis viribus adversus inimicum corroboravit. Atque ideo sub tempus mortis anxius esse & mœrere cœpit, & obsecrabat calicem transire, clamabat, spiritum quidem promptum esse, carnem autem infirmam, ut adversarius noster cum eo, quasi cum homine congressurus, vires ejus divinas experiretur. Atque ita inductus ludificatusque adortus est Dominum: & nunc quidem, cum C animadverteret ejus fortitudinem, animo fiduciaque contractiore fuit: nunc autem, cum videret imbecillitatem corporis, audaciam resumsit. Ac jam deinde cernere erat, diabolum quidem cum omni exercitu, principatibus, ac potestatibus in fugam se dare: Dominum contra, humanis armis diabolicas legiones persequi. Nec longum deinde in medio intervallum, cum inimicum omnibus rebus suis spoliavit, quo tempore ille ita confusus pudefactusque, nihil non contra Dominum molitus est, dum & Judæos concitat, ut conspirarent, Pilatum, ut condemnaret, milites vero, ut illuderent, ignarus, ea omnia sibi noxia esse. Cæca enim malitia est, & incircumspecta animi pravitas, ut quæ non intelligat, ipsam suas contra se manus acuere, veluti si quis serpentem manu apprehendat, ut alteri injiciat, quod fieri non potest, quin ipse prius mordeatur: aut si quis ignem manu sumat, ut hostem lædat, interim non animadvertat seipsum comburi. Ita ipsa malitia contra sui usurpatores militat, eosque, qui ipsam tenent, magis quam illos, in quos noxam parant, consauciat: ita quoque Pharao volens capere, captus est: & exorsus persequi, persecutionem passus est:

ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων χάριν δειλίας ἐδήρευε τοῦτο, ἵνα τυραννίδι κατ' αὐτῶν, ὑπέκρυπτε τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπολιτεύετο· ἵνα ὡς θεὸς μὴ προσελθὼν ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος καταφρονήσας, προσέλθῃ, καὶ λοιπὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ἄρξηται καταπαίζεσθαι· καὶ ὥσπερ ἄν τις τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ θεωρῶν καταπήσοντα, κατὰ τοῦτο ἀποφεύγοντα λοιπὸν, ἀσθένειαν χημαλίζοιτο πρὸς τὴν ἐκείνου πρόσκλησιν· εἶτα ἐκεῖνος ὁ φεύγων πρὸς τὴν χημαλισθεῖσαν ἀσθένειαν ἀποβλέπων, θαρρήσας προσέλθοι, κατὰ γυναῖος παλαιστὴς τῇ ἀσθενείᾳ προσαλεσάμενος, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει νικήσῃ, οὕτω κατὰ Κύριος ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ προσαλεσάμενος, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει ἐνίκησε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸν ἐχθρόν. διὰ τοῦτο καὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου κατὰ ἀθυμονεῖ, καὶ προσέλυπος ἤρξατο γίνεσθαι· κατὰ ἐδέετο παρελθεῖν ἐκεῖνο τὸ ποτήριον καὶ ἔφασκε· τὸ μὲν πνεῦμα προθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· ἵνα ὁ ἀντίδικος ἡμῶν, ὡς ἀνθρώπῳ προσελθὼν, πειρασθῇ θείας δυνάμεως. τούτοις γὰρ ὑποχθεὶς ὁ ἄθλιος, ἐπαίχθη καὶ προσῆλθε τῷ Κυρίῳ. εἶτα θεωρῶν τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, κατέπηξε. θεωρῶν δὲ κατὰ τὸ σώματος ἀσθένειαν, πάλιν ἐτόλμα· καὶ λοιπὸν εἶδεν, τὸν μὲν διάβολον, σὺν ὅλῃ τῇ φαλαγγι αὐτοῦ, καὶ ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις αὐτοῦ φεύγοντα. τὸν δὲ Κύριον ἀνθρωπίνοις ὅπλοις διώκοντα· τὴν διαβολικὴν φάλαγγα· ἡ γὰρ πολὺ γέγονε τὸ διάστημα· καὶ πάντων ἐκύλισε τὸν ἐχθρόν. ὅτε καταισχυνθεὶς λοιπὸν δι' ἑαυτοῦ σκίνει πάντα κατὰ τοῦ Κυρίου· Ἰουδαίους μὲν, ἵνα συνομόσωσιν· Πιλάτον δὲ, ἵνα κατακρίνῃ· τοὺς δὲ στρατιώτας, ἵνα παίξωσι καθ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἠγνόει καθ' ἑαυτοῦ ποιῶν· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀπροόρατον ἡ πονηρία· καθ' ἑαυτῆς τὰς χεῖρας ἀκονῶσα ἠγνόει. οἷον γὰρ εἴ τις ὄφεως τῇ χειρὶ ἅπτοιτο, καὶ θέλων κατὰ ἑτέρῳ ῥίψαι, πάντως αὐτὸς ἐδάχθη· ἢ κατὰ πῦρ τῇ χειρὶ κρατῶν, καὶ θέλων τὸν ἐχθρὸν ἀδικῆσαι, οὐκ οἶδεν, ὅτι πάντως αὐτὸς καταικίσται· οὕτως ἡ κακία κατὰ τῶν χρωμένων αὐτῇ στρατεύεται, καὶ μᾶλλον ἀδικεῖ τοὺς κατέχοντας, ἢ πρὸς οὓς ἂν αὐτὴν ἀποστεῖλαι θέλωσιν. οὕτως ὁ Φαραὼ θέλων καταλαβεῖν, καλεληφθη· κατὰ διώκειν, κατεδιώχθη·

καὶ ἀποκτεῖναι θελήσας κατεποντίσθη, ἕτως ὁ Γολιὰθ, ἐν οἷς ἐπήρετο, ἐν τούτοις ἀπελμήθη, καὶ σκυλεῦσαι θέλων, ἐσκυλεύθη. τοῦτον τὸν τρόπον πέπονθε καὶ ὁ ἀθλιος διάβολος· πειράσαι γὰρ θέλων, ἐπειράθη, καὶ κινῶν τὰς στρατιώτας, μᾶλλον ὑπ' αὐτὸς ἐν τοῖς δημίοις κινούμενος, καθ' ἑαυτὸ πάντα ἐνήργει. ἄρτι γὰρ ἐσκυλεύετο, καὶ ἀφανὴς ἦν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἡ νίκη· ἀλλ' εἰς φανερὸν ἤνεγκεν αὐτὴν, καὶ ἄκων ὁ ἀθλιος, ὡς γὰρ ἀπεδύσατο ὁ Κύριος, ἐγένετο τὸ γνώμενον ἀοράτως καὶ ὑπὸ διαβόλου τρόπαιον, ἵνα καὶ τοῦτο φανερὸν γένηται, δύθεως μὲν ἐνέδυσαν αὐτὸν, ὡς μὲν Ἰωάννης λέγει, πορφύραν, ὡς Ματθαῖος καὶ Μάρκος, χλαμύδα κοκκίνην, καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ὑπὲρ χεῖρα ἐδίδουν· καὶ ὅτε προσάγοντες, ἐγονυπέτουν αὐτῷ· θαῦμα καινὸν καὶ ἀπίθανον, καὶ νίκης ἀληθῶς μεγάλης γνώρισμα! ὃν γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἐκείνων, τοῦτον ἀποθνήσκοντα λοιπὸν, ὡς Θεὸν προσεκύνουν· καὶ ὃν ἐξέδυσαν, ὡς τύραννον, τοῦτον ὁμολόγουν βασιλέα· καὶ ἀφ' ὧν τὰ τυχόντα ἰμάτια ἦραν, τούτῳ πορφύραν περιέθεσαν· καὶ οὐκ εἰδότες ὕβριζον, τοῦτον προφήτην, καὶ ἄκοντες προσηγόρευον· καὶ οὐκ ἔπαιζον τύπτοντες, τοῦτῳ τὰ νικητήρια ἀπέδιδον, τὴν κοκκίνην χλαμύδα, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, καὶ τὸν κάλαμον. εἰ γὰρ καὶ ὡς ὑβρίζοντες ἐποίουν ταῦτα, ἀλλ' ἠγνόουν, ὅτι καὶ ἄκοντες ἐσκυλεύοντο τῷ αὐτὸ ἐπειδὴ τῇ ἁμαρτίᾳ πεφονευκότες τὴν γῆν τῷ διαβόλῳ, καὶ πλέον ὑδάτων αἵμασιν ἐβεβαμμένην, ἐξ ἀρχῆς μὲν χάσασα καὶ δεξαμένη δικαίου Ἄβελ τὸ αἷμα, ὕστερον δὲ λοιπὸν αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγοντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ γεγραμμένον· ἄρας καὶ ψευδὸς καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι· καὶ ἐπὶ τοῦτο καὶ κατηραμένη ἡ γῆ, λέγοντος Θεοῦ καὶ νῦν· ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἥτις ἔχουσα τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ σου· ἦν δὲ καὶ πρότερον διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ κατηραμένη ὑπὸ τοῦ δεσπότου λέγοντος· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς σου καὶ ὅλως ἦν αἱμάτων πάντα μεστὰ, καὶ ἄκανθαι πανταχοῦ ἐφύοντο διὰ τὴν κατάραν· καὶ τούτων ἔχων τὸ χειρόγραφον, ἐπήρετο καὶ πάντων ὁ ἐχθρὸς. καὶ ἐτυράννευεν ὡς πανταχοῦ πάντας

A & necem moliens ſubmerſus eſt: ita & Goliath, quibus armis Davidem invadebat, detruncatus eſt, & ſpoliare deſtinans ſpoliatus eſt: idem evenit infelici diabolo: ſiquidem invadere tentans invaſus eſt, & concitans milites, ipſe potiùs per illos carnifices concitatus nihil non contra ſeipſum agebat, utpote qui etiam tum ſpoliabatur, cum ea victoria nondum hominibus innoteſcebat, quam ille licet invitus, in lucem extulit, ac promulgavit. Cum enim exueretur Dominus, eo ipſo inviſibiliter erigebatur de diabolo tropæum: & quo illud manifeſtum fieret: narratur a Johanne indutus fuiſſe purpura: a Matthæo vero & Marco chlamyde coccinea, coronamque illi ex ſpinis ſuper caput eſſe poſitam, & calamum in manus datum: & ita cum eum produxiſſent, genibus flexis adoraſſe. Miraculum novum & incredibile, & magnæ ſine dubio victoriæ inſigne! quem enim ut hominem condemnaverant, eum mortuum deinde, ut Deum adoraverunt: & quem aſpernabantur, ut vilem & contemtibilem, eum confitebantur Regem, tum cui tunicam & veſtem detraxerant, eum purpura circumdederunt: & quem ignorantes contumeliis afficiebant, eum Prophetam etiam nolentes appellaverunt: & quem per ludibrium, ſubſannationemque pulſabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta, coccineam chlamydem, & coronam ſpineam & calamum. Nam tametſi ea quaſi per contumeliam agebant, efficiebatur tamen inde, ut ab eo latenter ſpoliarentur. Cum enim ſanguine terra per diabolum funeſtata, & multis undis cruoris eſſet imbuta, & ore aperto primum receperat ſanguinem juſti Abel, ac deinde hominibus ſanguinem ſanguini ſuperfundentibus, infuſaque in eandem maledictione, mendacio, furto, adulterio, execrabilis reddita eſſet, dicente Domino: *Et nunc maledicta terra, quæ os duxit, ut reciperet ſanguinem Abelis fratris tui,* cuique etiam prius ob prævaricationem Adæ maledixerat Dominus, dicens: *Maledicta terra in operibus tuis, in arumnis inde victum abis per omnes dies vitæ tuæ,* omniaque ſanguine redundarent, & ubique ſpinæ ob execrationem naſcerentur: & hoc chirographum nactus inimicus noſter omnes invaderet, & tyrannidem in omnes, ut in ſubjectos

sibi exerceret: ea de causa, cum eum omnibus spoliasset Dominus, hoc tandem genere vestimenti indutus ad mortem processit, ut ostenderet victoriam de morte non temere, sed pro nostra salute partam esse. Gestabatque in coccinea chlamyde speciem sanguinis, spinasque in corona, & chirographum in calamo, quo instrumento jam olim nos diabolus æri suo, rationibusque inscriptos habebat, ut una cum morte etiam ista simul demoliretur, & rerum naturam ab istis malis purificaret, & pro spinis lignum vitæ largiretur utendum, & pro sanguine peccatorum, suo sanguine, & terram, & omnes emundaret, & pro maledictione jam in reliqvum incolas terræ benediceret, idque his verbis: *Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt.* Ideo enim nostrum sanguinem gestans, suum omnino sanguinem in terram exhausit: unde factum est, ut in ea, pro spinis bona, & vita repullulascerent, ad quam oculos suos dirigens sanctus ille David locutus est: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Alia quoque ratione spineam coronam gestare videri posset, nimirum ut solicitudines nostræ vitæ exstirparet. Injecit enim sceleatus ille, quanquam nolens, solicitudines nostras super Dominum, non animadvertens futurum esse, ut earum gestatione Dominus omnes in securitatem assereret, quo & sementem verbi a spinis depurgatam haberent, & in precibus mentem inconvulsam possiderent. Ipse enim in doloribus & curis erat, ut nos doloribus careremus. Atque hinc rursum est, quod arundinem accepit, cum illi a diabolo porrigeretur, ignaro, quod contra seipsum gladium acueret. Dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici. Cum igitur ipse Dominus Sabaoth (ut Esaias dicit) fugientem draconem, & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum ejus rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, ut suis propriisque rebus debilitatiore reddito diabolo, iis, quæ Christi erant, homines fortiores redderentur. Quale quid David in Goliath designavit, qui sumto adversarii gladio, eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque Servator fecit, sumens arundinem ab illis, ut nos non solum liberaret a versutia serpentis, sed & illum serpentem tolleret, & mortuum exhiberet. Ad eum igitur modum circumscriptus sceleratus ille, vidensque, se ab illis spoliari & excidere, quibus adversum nos efferebatur, & se a terra proturbari,

Matth. 5.

Psalm. 27.

A ἔχων· τοῦτο ἕνεκεν σκυλεύσας αὐτὸν ἀπρόπτως ὁ Κύριος, λοιπὸν ἀπαγόμενος εἰς τὸν θάνατον, ὡδιέκειτο ταῦτα· ἵνα δείξῃ τὸ θανάτου τὸ κατόρθωμα, ὅτι οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν γέγονε. καὶ γὰρ μὲν αἵματα, ἐν τῇ κοκκίνῃ χλαμύδι εἶχε· τὰς δὲ ἀκάνθας ἐν τῷ στεφάνῳ· τὸ δὲ χειρόγραφον ἐν τῷ καλάμῳ, ἐν ᾧ καὶ πάλαι κατέγραφεν ἡμῶν ὁ διάβολος· ἵνα σὺν τῷ θανάτῳ, καὶ ταῦτα λοιπὸν ἐξαφανίσῃ, καὶ τελείωσιν ἀπὸ τούτων καθάρῃ· καὶ ἀντὶ μὲν τῶν ἀκανθῶν, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς χαρίσηται, ἀντὶ δὲ τῆς ἁμαρτίας αἱμάτων, τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν γῆν καὶ τοὺς πόντους καθαρίσῃ· καὶ ἀντὶ τῆς κατάρας, μακαρίσῃ λοιπὸν τοὺς ἐν τῇ γῇ, λέγων, μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· διὰτοι γὰρ τὸ ἡμῶν αἵματα βασάξας, τὸ ἴδιον εἰς αὐτὰ ἐξεκένωσεν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴ ἀκανθῶν, ἀγαθὰ καὶ ζωὴ πέφυκεν εἰς αὐτόν· εἰς ὃν ἀποβλέπων ὁ ἅγιος Δαβὶδ φησι· πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῇ ζώντων. B ἄλλως δὲ τὸ στέφανον τῶν ἀκανθῶν ἐφόρει, ἵνα τὰς μερίμνας ἡμῶν ἐξαφανίσῃ βίᾳ. ἐπέρριψε γὰρ ὁ ἄθλιος, καὶ ἄκοντας μερίμνας ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, οὐκ εἰδώς, ὅτι ταύτας βασάζων ὁ Κύριος, τοὺς πάντας ἀμερίμνους καὶ ἐκείνου κατασκευάσῃ. ὥστε τὸν μὲν σπόρον τοῦ λόγου ἐλεύθερον ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, ἐν δὲ ταῖς εὐχαῖς τὸ ἀπερίσπαστον. αὐτὸς γὰρ περὶ ἡμῶν ὠδυνᾶτο καὶ ἐμερίμνα, ἵνα ἡμεῖς ἀνώδυνοι γενώμεθα. διὰ τοῦτο πάλιν C τὸ κάλαμον ἐλάμβανε παρ' αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ αὐλὸς ὁ διάβολος ἐπεδίδου τοῦτον τῷ Κυρίῳ, οὐκ εἰδώς, ὅτι καθ' ἑαυτοῦ τὸ ξίφος ἀκονᾷ. λέγεται γὰρ ὁ κάλαμος, ἀναιρετικὸς εἶναι τῶν ὄφεων, καὶ τούτῳ μᾶλλον ἢ ἑτέρῳ καθαίρεσθαι αὐτούς. ἐπεὶ οὖν αὐλὸς ὁ Κύριος Σαβαὼθ, ὡς Ἡσαΐας λέγει, ἐδίωκε τὸν φεύγοντα δράκοντα, τὸν ὄφιν, τὸν μέγαν διάβολον· τούτου ἕνεκεν λαβὼν τὸ ἀναιρετικὸν ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν, ὁ Κύριος, ἵνα τοῖς ἰδίοις ἐξαθενήσας τὸν διάβολον, τοῖς τοῦ Κυρίου ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. οἷον δέ τι πεποίηκεν ὁ Δαβὶδ ἐπὶ τοῦ Γολιάθ, λαβὼν τοῦ ἐχθροῦ τὸ ξίφος, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐχθροῦ τεμών, τοῦτο καὶ νῦν ὁ σωτὴρ πεποίηκε, λαβὼν τὸν κάλαμον παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ὄφιν ἀνέλῃ τῷ καλάμῳ, καὶ δείξῃ νεκρόν. ἕτω δὴ ὃν παυχθεὶς ὁ ἄθλιος, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἐκπεσόντα τούτων, ἐν οἷς ἐπήρετο καθ' ἡμῶν· ἰδὼν δὲ ἑαυτὸν ἐκβληθέντα ἐκ τοῦ

γῆς, καὶ τὴν γλῶ καθαιζομένην ἀπὸ τ αἱμάτων καὶ τ ἀκανθῶν, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἀπολέσαντα τὸ χειρόγραφον, καὶ τὸν κάλαμον, ἐν ᾧ κατέγραφεν ἡμῖν, ὅλμᾳ πάλιν ἀτόλμητα, πλέον ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτῳ πλήτων. ἀκούσας γὰρ ὁ πονηρὸς, λέγοντ@ τ Κυρίου· τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς, νομίσας, ὅτι ὁ λόγ@ σωματωθεὶς τῷ σώματι, καὶ μᾶλλον τῇ δυνάμει τ λόγου σωισχύετο τὸ σῶμα· πάλιν ἐπιχειρεῖ τοῖς δόλοις· καὶ τὰς μὲν δηλίδας παρεξύνει κ τ Σωτῆρ@, αὐτὸς δὲ τῶν ἀκανθῶν εἴχετο, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἑκυλίετο, πρόγμα πάσχων ἀνιαρόν. ἔχων γὰρ αὐτὰς ἀπώλεσε, καὶ ὡς ἦθη μὴ ἔχων δυνάμενος λαβεῖν αὐτὰς, ἀλλ' ὑπερτερον εὕρηφεν, εἰ μή τινι καθ' ἡμῶν ἐν αὐταῖς κειμένῳ κατάρᾳ ἐκέφισεν ὁ σωτήρ. βασάνιζ@ γὰρ τ Κυρίου ταύτῃ, πάλιν ἔλαβε τὰς ἀκάνθας καὶ τὴν χλαμύδα· ὡς ἔτι μὴ ἰσχύοντα καθ' ἡμῶν, ἐλέγχοντα δὲ τῶν πονηρῶν ἐλέγχοντα. νῦν μὲν γὰρ αὖθις ὁ διάβολ@, ἐν μὲν ταῖς ἀκάνθαις, ὡς ἐν κέντροις ἐστὶ λακτίζων καθ' ἡμῶν. λέγεται γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῆς κοκκίνης χλαμύδ@· οὗ τρόπου ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκέτι καθαρόν· ὅτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. διὰ τοῦτο καὶ νῦν κινῶν τὰς δηλίδας κ τ Σωτῆρ@, ἐλάκτιζεν ὡς ἐν κέντροις ταῖς ἀκάνθαις, καὶ μᾶλλον ἐπλήττετο, ἢ ἔπληττεν. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἐκίνει κ τ Σωτῆρ@, ὅτοι καὶ αὐτὸ ὡπλίζοντο. λαμβάνοντες γὰρ τὸν κάλαμον παρὰ τ Κυρίου, καὶ νομίζοντες αὐτὸν τύπτειν, ἐτύπτοντο, τὸν κινήσαντα αὐτοὺς διάβολον κόπτοντες ἐν ταῖς ἀκάνθαις, καὶ ὥσπερ τὰ ἔθνη ἀναβάντα κ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἔκοπτον ἀλλήλους ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ, καὶ ὡς οἱ διώκοντες τὸν Ἰσραὴλ ἐλθόντες παρὰ τὰς ὄχθας, ἀλλήλους συνεπλέκοντο, καὶ ἀλλήλους κατελάμβανον. ὅτως καὶ νῦν οἱ διώκοντες τὸν Κύριον, ἀλλήλους ἔκοπτον ἀγνοοῦντες, βλάπτοντες μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον ἀδικοῦντες, ὥσπερ γὰρ ἐὰν πέτραν τις ἐπιχειρῇ κόπτειν θέλοις τις, τὴν μὲν πέτραν οὐ τέμνει, τὴν δὲ χεῖρα τραυματίζει. τοῦτον τ τρόπον καὶ οἱ κ τ Κυρίου πειρώντες ὡς κ ἀφθάρτου τολμῶντες διεφθείροντο, καὶ ὡς κ ἀθανάτου ἐπιχειροῦντες, αὐτοὶ μᾶλλον ἀπέθνησκον. καὶ τό γε χεῖρον, ὅτι διὰ τ ἑαυτοῦ μελῶν ἔπασχεν. ὁμαλίσας γέγονε τῷ παντὶ πρὸς τελείαν αἰχμήν.

& terram a ſanguine & ſpinis emundari, ſeque amiſiſſe chirographum & calamum, quo nos in ſua cautione deſcripſerat, rurſum non audenda audet, ſed eo ipſe ſe magis verberat. Cum enim audiſſet e Domino loquente malitioſus ille, ſpiritum quidem promptum eſſe, ſed carnem infirmam, credensque, Verbum una cum carne languere & infirmari, nec carnem Verbi virtute corroborari, rurſus nefaria moliri cœpit, carnifices que irritavit contra Servatorem, circaque ſpinas, quas retinebat, volvebatur prorſus contrario, quam ſperabat, eventu, eas enim tenendo amiſit, quas putabat, ubi vellet, ſe reſumere poſſe. Cæterum illas non prius reſumere potuit, niſi ubi jam eas maledictione inibi ſua liberaſſet Servator noſter, quas cum ille geſtaſſet, tum demum recepit ſerpens ſuas ſpinas & chlamydem, ſed jam innoxias nobis, & ipſius tantummodo ſceleris indices. Nunc enim diabolus in ſpinis, veluti in ſtimulis contra nos calcitrat, deque illo & coccineâ chlamyde dicitur: Quemadmodum veſtimentum ſanguine mixtum non eſt purum, ita neque tu purus eris, quoniam terram meam perdidiſti, & populum meum trucidaſti. Ideo etiam nunc irritans carnifices contra Servatorem, in ſpinas quaſi in ſtimulos calcitravit, magisque pungebatur quam pungebat: reſumta enim a Domino arundine, cum milites arundine Chriſtum ſe pulſare exiſtimarent, hallucinabatur, quippe qui diabolum ipſos irritantem verberabant. Et ut gentes illæ, quæ adſcenderant contra Jeruſalem, ſeſe mutuo in valle Joſaphat contrucidabant, & perſequentes Iſraelem, cum ad riparum margines proceſſerant, in ſeſe manus vertebant, ſeque invicem capiebant: Ita nunc quoque illi, qui perſequebantur Dominum, ſemetipſos non ſentientes verberabant, non Domino interim, ſed ſibi obnoxii: ut enim, ſi quis lapidem manu ſecare velit, lapidem quidem non ſcindit, ſed manum vulnerat, eadem ratione contra Dominum agentes, utpote contra incorruptibilem, perniciem ſuam moliebantur, & immortali mortem intentantes, ipſi in mortem rapiebantur: & quod peſſimum erat, a ſuis ipſius membris hoc mali illi infligebatur, quod verſutiſſimo illi ad ſummum vituperium ceſſit.

Omnino enim, si a Domino vapulasset, gloriari poterat: nunc ab illis percuti, quos in servitutem redegerat, id omne dedecus probrumque transcendit. Sed tamen non illorum verba serpentem conficiebant: nihil enim tale poterant, iidem illi & homines & carnifices: Sed ut dolori illi erat contumelia a Judæis illata, ita verberibus arundinis vi Christo impulsis consauciabatur, ea specie simulationeque usus, serpentem in spinis comprehendit, quem, dum ut homo vapulat, a tortoribus verberari concessit, ut cum vellet ille gloriari se Deum esse, aut jactare, quod Dominum tentando adortus esset, diverberatus a carnificibus summum dedecus vituperiumque referret. Evenerunt autem ea illi præter omnem expectationem. Nam cum vim suam exereret, per eos, qui contra Dominum occlamabant, non animadvertebat, se loco illarum vociferationum taciturnitatem e regione subinducere, exacerbansque Pilatum, non intelligebat, se pro timiditate, locum, vicemque fortitudini præparare, & incitans, ut Dominus verberaretur, prorsus non sentiebat se frustrari, emergente per eam occasionem malorum tolerantia. In summa, debacchans, insaniensque contra Servatorem, non videbat, se virtutem contra malitiam obarmare. Omni enim malitia & nequitia gaudet inimicus, & quicquid pravum, id diabolo pro armis est: siquidem formido mortis, dum periculum arcere intendit, peccatum suadet. Ideoque Christus sustinuit omnia, ut formidini fortitudinem, contumeliæ patientiam, furori mansuetudinem, & in summa, omnem virtutem omni malitiæ opponi posse demonstraret. Ac primum quidem docuit, verberanti maxillam etiam alteram esse obvertendam, neque metuendos eos, qui corpus occiderent: & tunicam auferenti, non esse eam reposcendam, & persecutoribus benedicendum. Ac ne impossibile istud præceptum apud nonnullos videretur, omnia in se consummata declaravit, & ex eis, quæ passus est, docuit omnes contumelioſe habitos, non retorquere contumelias & verberatos non reverberare, & illusos non irasci, & ab eo, qui auferret nostra, non reposcere, & in summa non expavescere mortem, sed eam contemnere spe futurorum. Sic enim facilius de diabolo, omnique malitia victoria obtinetur, quam si nos ipsi vindicemus. Vindicantes enim & injuriam vicissim injuria retaliantes,

A ὅλως μὴν γὰρ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληπτόμην, ἠδυνάτουκαυχᾶσθαι· ὅτε δὲ ὑφ' ὧν ἐδουλεύετο ὑπὸ τούτων κόπτεται, τότε πᾶσαν αἰσχύνην ὑπερῆρεν. ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἡ πληγὴ τὸν ὄφιν ἀναιρεῖ· ἃ γὰρ ὅσον τὸν ἠδυνάντο ἄνθρωποι καὶ δήμιοι ὄντες· ἀλλ' ἐλύπει μὴν αὐτὸν ἡ ὕβρις, ἡ διὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτῷ γινομένη· ἐτραυμάτιζε δὲ οὐχ ἡ διὰ τούτων πληγή, ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Σωτῆρος γινομένη δυνάμις τῷ καλάμῳ. καὶ ἐν τούτῳ ὁ Κύριος σχηματιζόμην, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ὑπερβαλλόμην, ἐδέχετο τὸν ὄφιν ἐν ταῖς ἀκαν-
B θαις, ὡς ἄνθρωπος τυπτόμενος, συνεχώρει τύπτειν τὸν ὄφιν τοῖς δημίοις· ἵνα ὁ πολεμοῦμενος εἶναι θεὸς, καυχησάμενος ὡς τὸν Κύριον πειράσας, ὑπὸ δημίων τυπτόμενος, τελείαν τὴν αἰσχύνην ἀπενέγκηται. ἀπέβαινε δὲ ἃ αὐτῷ ταῦτα καὶ διὰ γνώμην, ὧν ἐβούλετο· ἐνεργῶν γὰρ ἐν τοῖς καταβοῶσι τοῦ Σωτῆρος, ἡγόει τὴν σιωπὴν ἀντεισάγων καθ' ἑαυτόν· παρεξύνων Πιλάτον, οὐκ ἤδει καταισχυνόμενος
C ἀντὶ δειλίας τὴν ἀφοβίαν· κινῶν τύπτεσθαι τὸν Κύριον, ἐπλανᾶτο δεικνυμένης ἀνεξικακίας· καὶ τέλος ἐμπαροινῶν τῷ Σωτῆρι, οὐκ ἔβλεπεν ἀρετὴν καὶ κακίας καθοπλίζων. πάσῃ γὰρ κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ χαίρει ὁ ἐχθρός· καὶ εἴπερ κακόν ἐστι, τοῦτο διαβόλικόν ἐστιν ὅπλον. ἢ γὰρ δειλίᾳ θανάτου, ἢ διὰ τὸ ἀμύνασθαι πρώτως, ἁμαρτάνειν πείθει. ὅθεν ὁ Κύριος ὑπέμεινε πρώτα· ἵνα ἐν μὲν τῇ δειλίᾳ τὴν ἀνδρείαν· τῇ δὲ ὕβρει τὴν ἀνεξικακίαν· τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότητα, καὶ ὅλην πᾶσαν ἀρετὴν καὶ τῆς κακίας ἀνταπεῖθαι διδάξῃ. καὶ πρῶτον μὲν ἐδίδαξε, τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα, στρέφειν καὶ τὴν ἄλ-
D λην· καὶ, μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει· καὶ εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας· ἵνα δὲ μὴ ἀδύνατόν ἡ ἐντολὴν νομισθῇ τισί, διὰ τοῦτο δι' ἑαυτοῦ τὰ πρῶτα ἐπέδειξε ὁ Κύριος, καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθεν ἔπεισε πάντας ὑβριζομένους μὴ ἀντυβρίζειν, καὶ τυπτομένους, μὴ ἀντιτύπτειν, καὶ χλευαζομένους, μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ ἡμῶν, μὴ ἀπαιτεῖν· καὶ καθόλου μὴ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον· ἀλλὰ καταφρονεῖν αὐτοῦ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων. οὕτω γὰρ μᾶλλον εὐχερὴς ἡ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης ἁμαρτίας νίκη γίνεται, ἢ ὅταν ἀμυνώμεθα. ἀμυνόμενοι μὲν γὰρ καὶ ἀνταδικοῦντες τοὺς ἀνταδικοῦντας,

ὑβείζοντες τὰς ὑβείζοντας, καὶ ἀυξανόμεθα καὶ πλέομεν καθ' ἑαυτῶν τὴν κακίαν, ἀμᾶλλον τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀδικοῦντες, τῇ διὰ τὴν κακίαν καταδίκῃ καὶ κρίσει μᾶλλον ταύτῃ χρησαμένους. ὅταν οὖν ὡς ὁ Κύριος ὑπομένωμεν ἀδικούμενοι, καὶ τοῖς λοιδορεῖσθαι τὴν ἀνεξικακίαν ἀντιτιθῶμεν, τοῖς δὲ ἀπειλεῖσθαι τὴν ἀνδρείαν, τῷ θανάτῳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, πάντως ἐν τούτοις λυπεῖμεν τὸν ἐχθρὸν, καὶ κεῖνος ἐν τῇ τοιαύτῃ πανοπλίᾳ καταπίπτει, ἐν ᾗ ὁ Παῦλος ἡμᾶς καθοπλίζων φησὶ· ἐνδύσασθε ἐν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δύνησθε στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. ἔστω γὰρ καὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπομένοντος, γέγονε τότε ἰδεῖν τὸν Σατανᾶν πίπτοντα ὡς ἀστραπήν. οὐθέως γὰρ μὴ τοῦτοις αὐθεντήσαι τὸν Κύριον, καὶ πεσεῖν τὸν ἐχθρὸν, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, γνώρισμα τῆς νίκης ἀληθῶς καὶ ἄκοντες καθ' ἑαυτῶν παρέχοντες. ἕως μὲν γὰρ εἱστήκει ὁ ἐχθρὸς, εἶχον οἱ δήμιοι τὸ ξύλον. ὅτε δὲ πέπτωκε καὶ κατερράγη, τότε τρόπαιον ἔλαβεν ὁ Κύριος, καὶ ἑαυτῷ ἐβάστασεν. ἔδει γὰρ τὸν νικητὴν θριαμβεύοντα καὶ τοῦ διαβόλου, μὴ ἄλλῳ συγχωρεῖν, ἀλλ' ἑαυτῷ βαστάζειν τὸ τρόπαιον. ἐλάμβανε οὖν σὺν τῷ τροπαίῳ, καὶ τὰ ἱμάτια παρ' αὐτῶν, ἀπερχόμενος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα καὶ ταῦτα σὺν τῷ θανάτῳ ἀπεκδύσηται. διὰτοῦτο πάλιν ἀνδυσάμενος, κατέσπευδε τὰς ἀπαγωγὰς ἄγειν αὐτόν. ὡς δὲ ἀπήγετο, καὶ μὲν τὸν Ἰωάννην, ἑαυτῷ τὸν σταυρὸν ἐβάσταζεν, καὶ οἱ τὰς ἄλλας Εὐαγγελιστὰς, Σίμων ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπὸ Κυρήνης ἔφερε τὸν σταυρόν. ἔστι δὲ οὐκ ἐναντίον τῷ Ἰωάννῃ. καὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐναντίον τοῖς ἄλλοις γράφει, ἀλλ' ἀμφότερα γέγονεν ἐπὶ τούτου. καὶ γὰρ ἑαυτῷ ὁ Κύριος τὸν σταυρὸν ἐβάστασε, καὶ πάλιν Σίμων ὁ ἄνθρωπος ἔφερεν αὐτόν. ὡς μὲν οὖν καὶ τοῦ διαβόλου τρόπαιον, ἐβάστασε πρῶτον, ἐκουσίως δὲ καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν ἑαυτῷ. καὶ γὰρ οὐκ ἀναλισκόμενος ἤρχετο ἐπὶ τὸν θάνατον. καὶ πάλιν οὐκ ἐβάστασεν αὐτὸν Σίμων ὁ ἄνθρωπος, ἵνα γνωθῇ πᾶσιν, ὅτι οὐ τὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ὑποθήσει θάνατον ὁ Κύριος. τούτων δὲ ἕτως γενομένων, ἔρχεται σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τὸν τόπον, ἔνθα καὶ ἀναβαίνει αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔδει, ἵνα τὸ καθ' ἡμᾶς χειρόγραφον, ὅπερ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἦρεν, ὡσπλώσηται τῷ σταυρῷ καὶ ἀπενδυτάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐν παῤῥησίᾳ ἐθριάμβευσεν, τούτους ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύων καθ' αὐτῶν, καὶ δεικνύων τὸν ἐκ παραδείγμα ἐκεῖ

& contumelias contumeliis penſantes, augemus contra nos ipſos malitiam, nec tam inimicos, quam nos ipſos lædimus, cum pro condemnatione & judicio olim ob eam injuriam habendo, ipſi noſtra hac pœna utamur. Cæterum ubi injuriam, ſicuti Dominus fecit, toleramus, & conviciatoribus patientiam opponimus, & minantibus impavidum pectus, & morti ſpem immortalitatis, prorſus iſtiusmodi rebus diſcruciamus inimicum, ſub iſtiusmodi panoplia ſuccumbentem, quo genere armorum Paulus nos communiens, inquit: *Induite armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere diaboli inſidiis.* Atque ita ad tolerantiam Domini evenit illud, quod dicit: *Videbam ſatanam cadentem de cœlo, ut fulgur.* Statim igitur, poſtquam ita fortiter ſe geſſiſſet Dominus, & cecidiſſet inimicus, impoſuerunt ei crucem, inſigne revera victoriæ, monumentumque inviti contra ſeipſos inducentes. Quamdiu enim ſtabat inimicus, tenebant ipſi carnifices lignum, qui ubi lapſus & direptus eſſet, tum tropæum ſuſcepit Dominus, & ſibi bajulavit. Siquidem decebat victorem jam triumphantem de diabolo, non alteri concedere, ſed ſibi ſuum tropæum geſtare. Reſumſit autem ſimul cum tropæo veſtimenta ſua ab illis, abiturus ad mortem, ut ea ſimul cum morte exueret, fecitque eos accelerare, qui ipſum ducebant. Cum autem duceretur, ſecundum Joannem, ſibi crucem bajulabat, ſecundum alios Evangeliſtas, Simon homo Cyrenæus crucem ferebat. Eſt autem illud non contrarium Joanni: non enim Joannes contraria ſcribit reliquis Evangeliſtis, ſed utrumque in eo factum eſt. Nam & ſibi Dominus crucem portavit eandemque & ipſe homo Simon tulit: cum igitur contra diabolum tropæum bajularet, principio quidem ſuam ſibi crucem ſponte ferebat. Ultro enim ad mortem tendebat, ac rurſus eandem geſtavit Simon homo, ut omnibus innoteſceret, Dominum non ſuam mortem, ſed hominum obire. Rebus ad iſtum modum conſtitutis, cum feſtinatione ad locum vadit, ubi eum in crucem aſcendere oportebat, ut chirographum noſtrum, quod inimicus abſtulerat, affigeret cruci, & ſpolians veſtibus principes & poteſtates, cum fiducia eas traduceret & oſtentui haberet, in ligno triumphans de illis, exhiberetque evulſum ex

dracone hominem, & deinde proprio sanguine aspergeret, & emundificaret terram. Id cum facturus esset, exuebat vestimenta sua. Decebat enim, cum hominem introduceret in paradisum, exuere tunicas, quas Adam accepit, cum e paradiso ejiceretur. Cum enim ille peccasset ac deinde moriturus esset, accepit pelliceas tunicas ex morticinis animalium factas, insigne notamque mortalitatis ob peccatum sibi inflictæ. Cæterum Dominus omnia nostra propter nos recipiens, induit ea, ut rursus exueret, & pro istis nos vestiret vita & immortalitate: induit etiam cum illis tunicam inconsutilem, desuper in totum contextam, ut vel inde Judæi crederent, quisnam esset ille, qui eam induisset, non eum scilicet e terra, sed Verbum esse, quod advenerat superne, ipsumque non divisibile, sed indivisibile esse Patris Verbum, & hominem factum corpus accepisse, non ex viro & muliere, sed ex sola duntaxat Virgine, idque contextum artificio Spiritus: unde carnifices alia vestimenta diuidunt, cum essent divisibilia, & in quatuor partes distinguerentur, idque ea de causa, quod pro peccatis quadripertiti orbis in Orientem scilicet, Occidentem, Boream, & Meridiem ea gestabat, quæ spectans Joannes, indutum eum narrat, *Ecce*, inquiens, *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Hanc tunicam solam scindere non potuerunt, metu ejus signi, quod per eam denotabatur: neque tamen hoc illorum, sed suspensi Salvatoris opus erat. Nam cum penderet, ut homo, principatus persequebatur, diabolum comprehendebat, carnifices deterrebat, ne tunicam scinderent, ut, ea manente, maneret & Judæorum probrum, quod non multo post accidit, nimirum cum velo sciisso, tunica Christi ne a carnificibus quidem divisa est, sed integra mansit. Manet enim semper Evangelium integrum, cum umbræ dividantur. Cæterum, cum exutus vestibus properaret ad mortem, diabolus rursus videns alacritatem Servatoris, & se e cœlis delapsum ad terram, & nunc e terra submoveri, non habebat, quod ageret: omnia enim illi plena tumultu & consilii inopia erant, qui nec manere potuit, & rursum fugere exhorrescebat, memor tamen, quod morientes in terra oporteat mori, secundum quod scriptum est: *Terra es, & in terram reverteris*, non ausus est in terra manere, ne & ibi comprehenderetur: quod igitur reliqvum erat, in aerem subvolavit,

Joan. 1.

Genes. 3.

A λεον] ἄνθρωπον· ἔλοιπον πρὸς ἰδίῳ αἵματι ῥαίνων καὶ καθαρίζων τὴν γῆν ἀφέσκετο. μέλλων γὰρ ποιεῖν, ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια. ἔδει γὰρ αὐτὸν εἰσάγοντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν παράδεισον, ἀπεκδύσασθαι τὸν χιτῶνας, οὓς ἔλαβεν ὁ Ἀδὰμ ἐκβαλλόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου. ὅτε γὰρ ἥμαρτε καὶ λοιπὸν ἤμελλεν ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερμαλίνους χιτῶνας, ἐκνεκρωθέντων ζώων γινομένους, σύμβολον οὔσας, τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγινομένης. ἀλλ' ὁ Κύριος, ὁ πάντα τὰ ἡμῶν διὰ ἡμᾶς ἀναδεξάμενος, ἐνεδύσατο ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδύσηται, καὶ αὐτὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν B ζωὴν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν. ἐνεδύσατο γὰρ μὴ τούτων, καὶ χιτῶνα ἄρραφον ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου γινόμενον· ἵνα κἂν ἐκ τούτων πιστεύσαντες δι' αὐτῶν οἱ Ἰουδαῖοι, πίστεως καὶ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα, ὅτι οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐρχόμενος ὁ λόγος, καὶ ὅτι ἀμέριστος, ἀλλ' ἀμέριστός ἐστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ πατρός, καὶ ὅτι γινόμενος ἄνθρωπος, οὐκ ἐρραμμένον εἶχε τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλ' ἐκ παρθένου μόνης, ὑφασμένον ἢ τοῦ πνεύματος τέχνῃ. ὅθεν οἱ δήμιοι τὰ μὲν ἄλλα διαμερίζουσι ἱμάτια, μερισὰ γάρ ἦν, εἰς τέσσαρα διαμερίζονται. καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας τῆς τετραμεροῦς οἰκουμένης καὶ ἀπολλύει, καὶ δύσιν, C ἄρκτον, καὶ μεσημβρίαν ἐφόρει ταῦτα. ἀπιθεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένον αὐτὸν ἔλεγε· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. τὸν χιτῶνα μόνον οὐκ ἠδυνήθησαν σχίσαι, φόβῳ τοῦ δι' αὐτοῦ γνωριζομένου σημείου. ἐτήρει γὰρ οὐκ αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ κρεμαμένου Σωτῆρος τὸ ἔργον. καὶ γὰρ κρεμάμενος, ὡς ἄνθρωπος, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐδίωκε, τὸν δὲ διάβολον καθελάμβανε, τοὺς δὲ δημίους ἐφόβει, μὴ σχίζειν τὸν χιτῶνα· ἵνα, τούτου μένοντος, μένῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων ἔλεγχος, ὁ μετὰ ὀλίγον γενόμενος· ὅτι τὸ μὲν καταπέτασμα ἐσχίσθη, ὁ δὲ χιτὼν τοῦ Σωτῆρος, οὐδὲ ὑπὸ δημίων διῃρέθη, ἀλλ' ἔμεινεν ὁλόκληρος. μένει γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον διαπεπταμένων ὁλόκληρον, τῶν σκιῶν διαιρεμένων. πλὴν ὅτι ἀποδυσάμενος τὰ ἱμάτια ἔσπευδε πρὸς τὸν θάνατον. ὅτε πάλιν ὁ διάβολος, ἰδὼν τὸν προθυμούμενον τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἑαυτὸν ἐξ ὕψους εἰς μέσον τε καὶ τῆς γῆς ἐκβληθέντα, οὐκ εἶχεν ὅ, τι προΐδῃ· πάντα γὰρ ἦν αὐτῷ θορύβου καὶ ἀπορίας μεστά. καὶ μένειν μὲν οὐκ ἠδύνατο· φεύγειν δὲ πάλιν ἐφοβεῖτο. πλὴν ὅτι ἐνθυμηθείς, ὅτι τοὺς ἀποθνήσκοντας, ἐπὶ τῆς γῆς ἀποθνήσκειν δεῖ, καὶ τὸ γεγραμμένον· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· φοβηθεὶς ἐπὶ γῆς μεῖναι, μὴ ἐκεῖ καταληφθῇ, λοιπὸν εἰς τὸν ἀέρα ἐπέτατο,

ἵνα

ἵνα τάχα καὶν ἅτως τῷ κυριακῷ σώματι ὑπὸ γῆς τεθέντος, ἐλεύθερον ἔχῃ τὸν ἀέρα. ἀλλ' ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τούτῳ φιλανθρωπευόμενος, οὐκ εἰς γῆν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα ἀνέβη διὰ τοῦ σταυροῦ, διώκων καὶ ἐκεῖ τὸν ὄφιν· ἵνα καὶ ἐκεῖθεν τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας, τοῦ ἀέρος ἀποδιώξῃ, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας καταβάλῃ, οὐκ ἀφεὶς ὅδε ἅτω τὴν γῆν ἀθεράπευτον. καὶ γὰρ κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζε τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν· τὴν δὲ γῆν ἐλυτροῦτο τῷ αἵματι καὶ τῷ ὕδατι τῆς πλευρᾶς, ἀποπλυνόμενος αὐτήν. τί λοιπὸν ἔδει ποιεῖν παθόντα ταῦτα τὸν ἐχθρόν; ἐξ ἀέρος ἐπεσπάκει, ἀπὸ γῆς ἐξεβλήθη, τοῦ ἀέρος ἐδιώχθη· καὶ ὡς τούτοις ἠχώστο μεγάλα ἐπαγγελάμενος, καὶ μηδὲν ἐνεργῶν. πανταχόθεν ἂν ἠτιμάσθη, καὶ πανταχόθεν ἀπορηθείς, ἔγνω καὶν τὰ ὅλως φυλάξαι. τοῦτο γὰρ ἔτι τὸ χωρίον ὑπελείπετο τούτῳ. διὸ καὶ φοβούμενος, μὴ ἐκεῖ κατελθὼν ὁ Κύριος, ἐκεῖθεν αὐτὸν ἐκδιώξῃ, καὶ πάντας τοὺς ὑποχείριος ἐλευθερώσῃ, πάντα ἐνύκα καὶ συνεκίνει, πάντας εἰς βοήθειαν καλῶν, καὶ παρώξυνε πάλιν τοὺς Ἰουδαίους ὀνειδίζειν τὸν Κύριον, καὶ ὑβρίζειν, καὶ γελᾶν ὅλως κατ' αὐτοῦ· καὶ ὅλως εἴ τι παρελείπετο πανοπλίας αὐτῷ, τοῦτο ἡφίει τοῦ Κυρίου· εἰ τάχα καὶν ἅτως αὐτὸν ὑπεύθυνον ἁμαρτίᾳ ὄντα κρατήσῃ. οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἐχλεύαζον τὸν Κύριον λέγοντες· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, καταβήθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁ δὲ σωτὴρ, ὁ τῷ ὄντι τοῦ Θεοῦ υἱὸς, οὐκ ἀπὸ τοῦ φεύγειν τὸν θάνατον· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτὸν, καὶ μένοντα πατῆσαι τὸν θάνατον, ἤθελε γνωσθῆναι υἱὸς, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ὃ καὶ τοὺς ἄλλους ἐγείρας νεκρούς· ἀλλ' ἡ κατάβασις φυγὴν ἐδείκνυε τοῦ θανάτου· τὸ δὲ μεμεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἐγνώριζεν, ἢ τὸν μεμένοντα εἶναι ζωήν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λίαν ἔμελλε τῷ διαβόλῳ ὀνειδείζεσθαι τὸν Κύριον ἐν τούτοις, καὶ ἤθελεν, αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆναι, καὶ μὴ γενέσθαι ἐν νεκροῖς, ἵνα καὶν ἅτως ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, καὶ τῶν νεκρῶν κυριεύσῃ. ἐφοβεῖτο γὰρ, μὴ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀναβὰς εἰς ὕψος τοῦ σταυροῦ, αἰχμαλωτεύσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ λάβῃ δόματα ἐν ἀνθρώποις. ὑπώπτευσε γὰρ, μή ἅτός ἐστι, περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα. ὅθεν πάλιν ἐκίνει τοὺς Φαρισαίους ὁ πανοῦργος, καὶ λοιπὸν κατὰ τοσοῦτον ἐποίει αὐτοὺς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ πιστεύειν,

A ut saltem ita Dominico corpore humposito, liberum sibi aerem retineret; verum Dominus etiam ibi humaniter agens hominibusque studens, humi non est mortuus, sed in aerem ascendit per crucem, ibi quoque serpentem persequens, ut etiam inde principem potestatis aeris deturbaret, & spiritualia nequitiæ dejiceret, ac ne sic quidem terram immedicatam relinquens. Nam cum ita penderet in cruce, & aerem purgavit manuum expansione, & terram redemit sanguine, & lateris sui cruore abluit. Quid igitur supererat, quod ita patiendo ageret contra inimicum, cum ille & e cœlo jam delapsus esset & a terra submotus, & ex aere depulsus, ac jam in magno probro versaretur: quod cum magnifica de se jactasset, nihil omnium efficeret? undequaque igitur victus, ubique & auxilii & consilii inops, statuebat apud se saltem infernum defendere. Is enim solus illi locus reliqvus erat. Veritus igitur, ne illuc quoque penetraret, seque inde expelleret, & omnes sibi hactenus subjectos in libertatem vindicaret, omnia miscebat, omnia agitabat, omnes in auxilium accersebat, rursumque irritavit Judæos, ut in Dominum convicia jacerent, risuque & contumelia infestarent. Et si quid omnino ex telis armisque illi supererat, id in Dominum immittebat, si quo modo illum hac ratione peccato obnoxium deprehenderet: Judæi igitur subsannabant Dominum, dicentes: *Si filius Dei es, descende de cruce.* Sed Servator noster revera Dei filius, non fugiendo mortem, sed eam expectando, conculcandoque innotescere voluit, quod ipse esset filius Dei, & ipsa vita. Poterat enim de cruce descendere, qui alios excitaverat e morte, sed descensus ille specimen prætulisset fugientis mortem: contra, permanere in cruce, nihil aliud quam documentum erat, eum, qui in cruce permanebat, vitam esse. Quapropter magnæ curæ fuit diabolo, ut Dominus istiusmodi vituperiis pulsaretur: optabatque, eum de cruce descendere, ne inter mortuos versaretur, ut ille sic illæsus abiret, & ipse mortuorum dominum retineret. Metuebat siquidem, ne secundum illam scripturam ascendens in altum crucis, captivam duceret captivitatem, & acciperet dona in hominibus. Suspicatus est enim, num ipse is esset, de quo hoc scriptum erat. Unde rursus concitat Pharisæos veterator ille, eosque frustra inducit, ut se, credituros polliceantur,

si de cruce descenderet. Omnia autem movebat, & quidvis præter animi sententiam promittebat, modo efficere posset, ne moreretur, & ad infernum descenderet. Denuo igitur Judæis autor fuit, ut dicerent, *Alios salvos fecit, seipsum salvare non potest. Si Rex Israel est, descendat de cruce, & credemus ei.* Minime autem credere volebat Judæos ille incredulitatis magister draco, sed Dominum mortem evitare cupiebat, non quod discere satageret, an posset ille seipsum saluare, sed ne aliis salus efficeretur. Nam si semel cognovissent, eum servasse alios, ambiguum eis esse non poterat, quin ille, qui aliis dedisset salutem, is ipse esset Servator & vita. Ea igitur de causa eum conviciabantur, ne aliis salus conciliaretur. Noverat enim ille versutus, non moriturum quidem esse Dominum, sed illius mortem salutem & vitam futuram esse universis: idcirco eum de cruce descendere cupiebat, faciebatque Pharisæos se promittere crediturosque esse, si saltem vel eo modo consequeretur, quæ volebat. Dominus autem revera Servator, qui non sua, sed nostra quæreret, non in se salvando, sed in creatura redimenda, Salvatorem se esse innotescere volebat. Non enim medicus, eo quod seipsum servat, declaratur medicus, nisi simul & ægrotis artem suam exhibeat: neque item sol suum jubar in se contrahens, pro lumine agnoscetur, nisi etiam orbi terrarum suos radios exporrigat, & tenebras illuminet. Ita quoque & Dominus non seipsum salvabit, siquidem nulla salute indigebat, cum esset Salvator, sed ex suis in alios beneficiis voluit Salvator declarari. Neque descendendo de cruce voluit filius Dei agnosci, sed ex eo, quod in cruce permaneret. Multo enim magis mors Salvatoris, & fidem & salutem hominibus attulit, quam descensus e cruce attulisset. Certe pendente in cruce Domino monumenta aperiebantur, & qui ibi sepulti jacebant, vivificabantur, & suspensus latro credebat, ut ostenderetur & revera Salvator esse, & dum moritur, fidem sui fœcundare. Ad ista jam deinde vere obstupuit diabolus, & magna in anxietate hæsitationeque detinebatur. Videbat enim, se latronem in cruce amisisse: eumque, cui olim persvaserat latrocinium, nunc fidem recepisse: & quem concitaverat blasphemias dicere, illum ipsum videbat jam Dominum adorare, alterumque latronem increpare.

Joan. 19.

εἰ καταβαίη μόνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. πάντα δὲ ἐκίνει, καὶ ὡδὶ γνώμην ἐπηγγέλλετο μόνον, ἵνα μὴ γένηται νεκρὸς, καὶ κατέλθῃ εἰς τὸν ᾅδην. ἐποίει γὰρ πάλιν λέγειν τοὺς Φαρισαίους· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν δὲ οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς Ἰσραήλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. καὶ πιστεύειν μὲν οὐκ ἤθελε τοὺς Φαρισαίους, ὁ τῆς ἀπιστίας διδάσκαλος δράκων· ἀλλὰ φεύγειν ἤθελε τὸν Κύριον τὸν θάνατον· οὐδὲ μαθεῖν ἤθελεν, εἰ δύναται ἑαυτὸν σῶσαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. εἰ γὰρ ὅλως ἐγίγνωσκον σώσαντα αὐτὸν τοὺς ἄλλους, οὐκ ἦν αὐτοῖς ἀμφίβολον, τοῖς ἄλλοις δεδωκότα σωτηρίαν, αὐτὸν εἶναι Σωτῆρα καὶ ζωήν. διὰ ταῦτα οὖν διὰ τοῦτον ὠνείδιζον, ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. ᾔδει γὰρ ὁ πονηρὸς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ὁ Κύριος, ἀλλ' ὁ τούτου θάνατος, σωτηρία καὶ ζωὴ τοῖς πᾶσι γένηται. διὰ τοῦτο ἤθελεν αὐτὸν καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐποίει τοὺς Φαρισαίους ἐπαγγέλλεσθαι πιστεύειν τάχα κἂν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς πίστεως, τύχωσί τινος, ὧν ἤθελεν. ὁ δὲ Κύριος, ὁ τῷ ὄντι Σωτὴρ, ὁ μὴ τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ζητῶν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν σῶσαι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λυτρώσασθαι τὴν κτίσιν, ἤθελε γνωσθῆναι σωτήρ· οὐδὲ γὰρ ἰατρὸς ἐκ τοῦ αὐτὸν ὑγιαίνειν γνωσθήσεται. ἰατρὸς, εἰ μὴ καὶ τοῖς νοσοῦσιν ἐνδείξηται τὴν τέχνην· καὶ ὁ ἥλιος, οὐκ ἐὰν εἰς ἑαυτὸν συστέλλῃ τὰς ἀκτῖνας, γνωσθήσεται φῶς, εἰ μὴ καὶ τῇ οἰκουμένῃ ταύτας ἐπεκτείνῃ, καὶ τὸ σκότος ἐν αὐταῖς καταλάμψῃ. ἔτως καὶ ὁ Κύριος, οὐχ ἑαυτὸν ἔσωζε· σωτηρίας γὰρ χρείαν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς ὢν σωτήρ· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλων εὐεργεσίας, ἤθελε γνωσθῆναι πᾶσι σωτήρ. ἀλλ' οὐδὲ καταβαίνων ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἤθελε γνωσθῆναι υἱὸς Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτόν· πλείονα γὰρ μᾶλλον ὁ θάνατος ὁ τοῦ Σωτῆρος πίστιν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις φέρει, ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καθάβασις. ἀμέλει κρεμαμένου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔτι, τὰ μὲν μνήματα ἠνοίγοντο, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς κείμενοι ἐσώζοντο· ὁ δὲ κρεμάμενος λῃστὴς, ἐπίστευεν εἰς αὐτὸν ἵνα δείξῃ, ὅτι τῷ ὄντι σωτήρ ἐστι, καὶ ἀποθανὼν, τῇ πίστει καρποφορεῖ. ἐπὶ τούτοις ἐξίστατο λοιπὸν ἀληθῶς ὁ διάβολος, καὶ πᾶσα τούτου εἰκότως ἀπορία κατεῖχεν. ἑώρα γὰρ αὐτὸν ἀπολέσαντα, καὶ τὸν λῃστὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ, καὶ ὃν ἔπεισε πάλαι λῃστεύειν, ἑώρα τοῦτον πιστεύσαντα, καὶ ὃν παρώξυνε βλασφημεῖν, τοῦτον ἑώρα προσκυνοῦντα τὸν Κύριον, καὶ ἐπιπλήττοντα τῷ ἄλλῳ λῃστῇ

μᾶλλον δὲ τῷ ἐν τῷ λῃστῇ διαβόλῳ. ἐτεύχετο δὲ πάλιν ὅτι οὐ ὡς λῃστὴν ἀπέκτεινε, τοῦτον πάλιν μεταφερόμενον εὐθέως ἐν τῷ παραδείσῳ. ὁρῶν δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν ῥιφέισαν, καὶ ὅτι οὐκ ἰδίῳ ἀμυντήριον περιφθὲν παρ' αὐτοῦ, ὃ μὴ ἠκύρωσεν ὁ Κύριος, καὶ τὸ γεγραμμένον· τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθῃρέθησαν, διὰ τοῦτο ἐταράσσετο, καὶ ἀπορῶν, πεπείρασε λοιπὸν δοῦναι τῷ σωτῆρι πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς. ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθ' ἑαυτοῦ κατασκευάζων ἠγνόει. τὸ γὰρ πικρὸν τῆς ὀργῆς, τὸ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου γενόμενον, ἐν ᾧ πάντας κατεῖχεν, ἀπεδίδου τῷ σωτῆρι, καὶ λαμβάνων ἐκεῖνος ἀνήλισε καὶ ἐξένευσε· ἵνα ἀντὶ μὲν τοῦ ὄξους, οὗ ἐπέρασεν, οἶνον ἡ σοφία ποτίσῃ ἡμᾶς, ἀντὶ δὲ τῆς χολῆς, τὰ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον λόγια χαρίσηται ἡμῖν· καὶ ἀνθ' ὧν αὐτὸς ἐγεύσατο τὰ ἡμῶν, εἴπῃ καὶ ἡμῖν· γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἐξέπεσε καὶ ἐσκυλεύθη, καταλυπηθεὶς λοιπὸν σοφία αὐτόν τις εἶχεν, ὁρῶντα τηλικαῦτα, ὅτι ὁ θεὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸς Θεὸν ἀντιμάχεται. ἐώρα γὰρ ἐν οἷς τοὺς πάντας ἐθήρευεν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καταχωόμενον, καὶ μᾶλλον πίπτοντα, ἢ καταβάλλοντα· καὶ λοιπὸν ἐπειρᾶτο φυγχωρεῖν, καὶ νῶτα δοῦναι τῇ φυγῇ. ὁρῶν γὰρ αὐτὸν ἡρεμάμενον, καὶ διώκοντα τὸν θάνατον, ἐφοβήθη μὴ ἔτος ἐστὶ, περὶ ὃ γέγραπται· ὑψωθήσεται Κύριος τοὺς ἐλεήσαι ἡμᾶς. καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐζήτει πάντα καταλιπεῖν, καὶ φυγεῖν, φθονῶν τοῖς ἐλεηθησομένοις παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Κύριος, ὁτῳοῦν ὄντι σωτῆρι, ὃ θέλων αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπαθῆ, ὃδε ἀτελὲς τὸ ἔργον καταλεῖψαι, ὃδε τοὺς ἐν τῷ ᾅδῃ ἐνδότους ἀφεῖναι τῷ ἐχθρῷ, ἐπεραπήγησε μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον. ὁρῶν γὰρ αὐτὸν καταπλήσσοντα, καὶ τρέμοντα, καὶ δειλιῶντα τὸν θρασυν, πάλιν ὡς ὑποπίπτων χημαλίζεται, ἵνα προσελθόντα τὸν ἐχθρὸν, τέλεον χειρώσηται· ὁ μὲν γὰρ δράκων, οὐκ ἤθελεν ἀποθνήσκειν τὸν Κύριον, ὃδε ἠρεμάμενον ἐπὶ ξύλου. καὶ ἤθελε μὲν καθῆναι τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μὴ ἀποθανεῖν· εἰ δὲ μὴ κατέβαινε, κἂν μένῃ αὐτὸν ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ μόνον μὴ ἀποθανεῖν. ἐφοβεῖτο δὲ, μὴ τὸ γεγραμμένον γένηται· πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με,

A Illud de latrone illum peſſime habebat quod quem ut latronem occiderat, eun transferri ad paradiſum conſpiceret: vi dens autem omnia ſua arma dejecta, ne ullum ſibi eſſe præſidium reliquum, quo non a Domino eſſet contuſum, ſecundum illam Scripturam: Inimici defecerun frameæ in totum, & civitates detraxiſti Hinc ergo turbatus & anxius animi, ten tavit deinde Salvatori bibendum dare a cetum cum felle, non ſentiens hoc ipſum ſe contra ſeipſum inſtruere. Amaritiem enim iræ ex prævaricatione legis obor tam, in qua omnes detinebat, Dominc porrexit: quam ille accipiens abſumſit, & evacuavit, ut pro aceto vinum, quod miſcuit ſapientia, nobis potandum daret, & pro felle dulciora melle & favo eloquia B nobis elargiretur, & pro eo, quod noſtra guſtaſſet, diceret viciſſim: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus.* Poſtquam autem etiam iſthic exciderat, & ſpoliatus eſſet, jam in reliquum deinde tempus eum ſuſpicio tenebat, cum tanta conſpiceret, ſe non contra hominem, ſed contra Deum arma moliri, nimirum quia videbat rebus, quibus omnes capiebat, nunc ſe miſere fruſtrari & confundi, & potius ſeipſum concidere, quam alios dejicere: Cedere igitur jam inde parabat, & tergum dare fugæ. Cernens enim eundem & in cruce pendentem & mortem perſequentem, in metu fuit, ne is C ipſius eſſet, de quo ſcriptum erat: *Exaltabitur Dominus, ut miſereatur noſtri:* ac proinde omnia ſtatuerat relinquere, ac fugere, invidens interim iis, quos ille miſericordia proſecuturus eſſet. Cæterum Dominus revera Salvator, noluit, illum ita illæſum diſcedere, neque opus ſuum imperfectum deſerere, neque deditos, addictosque inferno relinquere inimico. Magno igitur ſtratagemate & mirabili opere uſus eſt. Nam cum cerneret illum alioqui audacem metu jam contractum, trementem & expaveſcentem, rurſum ſeſe lapſabundum ſimulat, D ut hoſtem in congreſſum venientem plane edomaret. Siquidem draco ille nolebat mori Dominum, neque in ligno pendere: Optabat enim, eum de cruce deſcendere, & non mori: ſin autem non deſcenderet, ſaltem eum in ligno manere, & non mori. Metuebat enim, ne fieret, quod ſcriptum erat: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit* E *me, ut evangelizarem pauperibus, miſit me,*

& prædicarem captivis remissionem, & cæcis recuperationem visus. Idcirco metuebat, ne is esset ille unctus, & in legationem mittendus ad omnium liberationem. Omnibus igitur nudatus optabat saltem imperium inferni sibi retinere. Nova siquidem ei formido fuit, num is esset, qui tenebras illustraret, de quo scriptura loquitur: Isa. 9. *Galilæa gentium, populus ille, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Nam & ipsum audierat Christum ita loquentem: *Ego sum lux:* quamobrem metuebat, ne & ille moreretur, & ipse ex omnibus ejiceretur. Dominus porro, cum eum ita fugam adornantem conspiceret, metuens, ne fuga elaberetur, voces humanas emisit, & voces imbecillitatis simulavit dicens: *Heloi,* Psal. 22. *Heloi, lama sabachthani,* hoc est, *Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti?* Et hoc fecit, ne diabolus ab eo, quem ut hominem antea contempserat, nunc autem ut Deum exhorrescebat, fuga se abduceret. Certe istis verbis ille undecunque scelera-tissimis sub manus venit, Dominumque adoriens confractus est. Persvasit enim Judæis ut eum ad eædem mactationemque deposcerent. Cæterum id evenit, quod minime expectavit: mactatus enim est, non alibi, quam in latere ad costas, ex quo effluxit sangvis & aqua: ut quoniam prius per mulierem e costa formatam profluxerat deceptio, ita nunc per costam secundi Adæ, redemtio & emendatio prioris Adæ dimanaret, per sangvinem quidem redemtio, per aquam vero emundatio obtingeret. Ea res igitur diabolo non ex sententia successit, cum morte ea, quam metuebat, mortuus sit Dominus, ac ipse spoliatus sit, qui dum sperat, se posse Christum morte superare, ipse potius mortuus esse deprehenditur: & cum se jactasset, quod homini insidias posuisset, fecit, ut homo pro Deo agnosceretur. Simul enim, ut ille moriebatur, rerum natura suo sole destituta fuit, velumque templi scissum est, terra quassata, petræ disruptæ, milites cum janitoribus inferni metu exhorruerunt. Ex quibus videre erat, eum non hominem, sed Deum revera in corpore humano esse, quemadmodum spectatores dicebant: *Vere hic est filius Dei.* Nam & multa monumenta adaperta sunt, & eorum mortui resurrexerunt. Plane cæca res est malitia, quæ cum crederet, se unum occidere, omnibus simul spoliata est: & dum speraret, se unum ad inferos deportare, ab inferis expulsa est: ac proinde omnibus rebus deprehensum est, Dominum non imbecillitate naturæ mortuum esse,

καὶ κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. καὶ διὰ τοῦτο ἐφοβήθη, μὴ οὗτός ἐστιν ὁ χριθεὶς καὶ ἀποσταλείς, καὶ λοιπὸν τῶν ἁπάντων ἐλευθερία γένηται· γυμνωθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦ παντὸς, ἤυχετο, κἂν ἓν ἄδου κρατεῖν, πάλιν γὰρ ἐφοβεῖτο, μὴ οὗτός ἐστιν ὁ τὸ σκότος καταλάμπων, ὡς ἐγήγραπται· Ἐωλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. καὶ γὰρ καὶ ἤκουεν αὐτοῦ λέγοντος· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς. ὅθεν ἐδόλιας μὴ ἀποθάνῃ, καὶ πάντων ἐκβληθῇ. ὁ δὲ Κύριος ὁρῶν αὐτὸν φεύγοντα, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται καὶ φυγὰς ἀπέλθῃ ὁ ἐχθρὸς, φωνὰς ἀφίησιν ἀνθρωπίνας, καὶ φωνὰς ἀσθενείας λέγων, Ἐλωΐ, Ἐλωΐ, λημὰ σαβαχθανί. τοῦτέστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες; καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα μὴ ὁ διάβολος, ὃν κατεπλάγη Θεὸν, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον ἀσθενῆ νομίσας φυγὰς ἀπέλθοι. Ταύταις γὰρ ταῖς φωναῖς ὑπαχθεὶς ὁ πάλαι, πάλιν ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε καὶ κατεφράγη. ἔπεισε γὰρ τοὺς Ἰουδαίους εἰς σφαγὴν αὐτὸν αἰτήσασθαι. καὶ γέγονεν, ὅπερ οὐ προσεδόκησεν. ἐσφάγη γὰρ οὐκ εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλ' εἰς τὴν πλευράν, ἀφ' ἧς ἔρρυσεν ὕδωρ καὶ αἷμα, ἵνα ἐπειδὴ πρότερον διὰ τῆς ἐκ πλευρᾶς πλασθείσης γυναικὸς, ἦλθεν ἀπάτη, ὕστερον διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ, λύτρον καὶ καθάρσιον τῆς προτέρας γένηται. λύτρον μὲν, διὰ τοῦ αἵματος· καθάρσιον δὲ διὰ τοῦ ὕδατος. τοῦτο δὲ καὶ γνώμῃ ἀπέκτεινε τῷ διαβόλῳ. καὶ γὰρ ὃν ἐφοβεῖτο θνητὸν θάνατον, τοῦτον ἀπέθανεν ὁ Κύριος, καὶ ἐκεῖνος ἐσύλευται· καὶ νομίσας κρατεῖν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ θανάτῳ, αὐτὸς μᾶλλον ἐδείχθη νεκρός· καὶ ναυαγήσαντος ἄνθρωπον εὑρεῖν, πεποίηκε γνωσθῆναι Θεόν. ἅμα γὰρ ἀπέθανεν, ἡ μὲν κτίσις ἀνήλιος γέγονε· τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη, ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν· οἱ στρατιῶται σὺν τοῖς πυλωροῖς τοῦ ἅδου κατέπληξαν. ἀφ' ὧν λοιπὸν ἰδεῖν μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεοῦ ἀληθῶς ἐν σώματι, ὡς καὶ οἱ θεωροῦντες ἔλεγον· ἀληθῶς οὗτος ἐστὶ Θεοῦ υἱός. καὶ γὰρ πολλὰ μνημεῖα διεῴχθησαν, καὶ ἠγέρθησαν οἱ τούτων νεκροί. τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία· νομίσας γὰρ ἀποκτεῖναι ἕνα, τῶν πάντων ἐστέρηται· καὶ νομίσας εἰς ἅδου καταφέρειν, ἐκβέβληται τοῦ ἅδου, καὶ ἀπεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενείᾳ φύσεως τέθνηκεν ὁ Σωτὴρ,

ἀλλὰ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν ἐδίωξεν· ἵνα καθαρεύσῃ τοῦτον, καὶ ἀπαλλάξῃ ἅπαντας, ὅσοι φόβῳ θανάτου διαπαντὸς τῆς ζωῆς, ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. καὶ πολὺ γὰρ διέσῃ, καὶ τὰς ὠδῖνας ἔλυσε τοῦ ᾅδου, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἤγειρε λέγων· ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν· αὐτὸς δὲ ἐξανέστη καὶ κατέβησε, τοῦ θανάτου χλεύην αὐτοῦ τὴν τόλμαν ἡγησάμενος. ὡς δὲ ἐν ὕμνοις προεφωνεῖτο, λέγοντος τοῦ πνεύματος· ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. χλευάζεται γὰρ ἀληθῶς ἔτω παιχθείς, καὶ τοῖς γνώμην αὐτοῦ τῶν πραγμάτων ἀποδάντων. δίκην γὰρ τοῦ ζωοφόρου (τοῦ καλουμένου) σφηκὸς, προσβάλλοντος πέτρᾳ, καὶ τῇ προσβολῇ μὴ βλάπτοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον μᾶλλον ἀπολλύοντος· ἔτω καὶ ὁ θάνατος ἐσφάλη (πολὺ) προσβαλὼν τῇ ζωῇ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. ἐγὰρ ἠδυνήθη κρατῆσαι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ κέντρον ἀπώλεσεν· ὥστε καὶ ἐς προτέρου ἐφόδῳ τὸ κέντρον, νῦν αὐτοῦ καταικερτομεῖν, καὶ λέγειν· ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; καὶ πάλιν κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. καὶ πάλιν, ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου. εἶτα ἐκβληθεὶς ὁ ᾅδης ἀπὸ τοῦ ᾅδου, καθήμενος πρὸς τὰς πύλας, θεωρεῖ ἐξαγομένους πάντας τοὺς πεπεδημένους τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀνδρείᾳ, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀναζῶντας· τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀφιεμένους. καὶ τοὺς μὲν ἁγίους προαπαντῶντας τοῖς περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ ἀναπαυομένους πάντας καὶ τὸ γεγραμμένον· προέφθασαν ἄρχοντες ἑπόμενοι ψαλλόντων ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν. τοὺς ἐλευθερωμένους χαίροντας καὶ λέγοντας· ἐντρέψει Κύριος τὴν αἰχμαλωσίαν Σιὼν, ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι. τότε ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιάσεως. καὶ Ἄγγελοι δὲ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τῶν Ἀγγέλων ὑμνοῦντες ἦσαν καὶ λέγοντες· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· καὶ ἀπάντων ταῖς λυτρωμέναις νεάνισι ψυχαῖς, καὶ αἱ ψυχαὶ συντρέχουσαι τοῖς Ἀγγέλοις, καὶ οἱ Πατριάρχαι ἀνήχοντο, καὶ πάντα πανταχόθεν σωὴ μετ' εὐφροσύνης καὶ ψαλμῶν, ἐπὶ τῇ ἡρημένῃ καὶ τοῦ θανάτου νίκῃ. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ πεπτωκότος τοῦ Γολιάθ, αἱ χορεύουσαι μετὰ τυμπάνων ἀπήντων καὶ ἔλεγον· ἐπάταξε Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ,

A sed quod mortem ad cædem necemque persecutus sit, ut ea abolita, omnes liberaret, quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxii erant servituti; non magnum in medio intervallum, & dolores inferni solvit, & alios excitavit, dicens: *Surgite; abeamus hinc.* Ipse autem resurrexit, ac descendit, ac pro ludibrio habuit illius audaciam, ut in hymnis præcantatum fuit, loquente spiritu: *Qui habitat in cœlis, irridebat eos, & Dominus subsannabit eos:* ludibrio certe plane habetur, ita illusus, rebusque illi præter animi sententiam cedentibus, instar miseri animaleuli vespæ invadentis petram, nec B suo adortu quicquam lædentis, cum potius aculeum suum elidat: ita quoque frustratus est, confligens cum vita, hoc est, cum Christo. Non enim eum morte superare potuit, sed potius aculeum suum amisit, ut quos antea terrebat ille stimulus, nunc ab illis convitio incessatur, cum dicit: *Ubi, mors, tuus stimulus? ubi, inferne, tua victoria?* ac rursum, *In deglutione mors fuit, postquam invaluerat:* & rursum, *Abstulit Deus omnem lacrymam ab omni vultu.* Postmodum ejectus ille miser ex inferno, sedensque ad limina, conspicatus est omnes suos vinctos virtute Christi educi, & mortuos revivisce re, & captivos dimitti, & omnes C sanctos, qui cum Adamo erant, obviam tendere, omnesque plausibus strepere, quemadmodum scriptum est: *Prævenerant principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum tympanistriarum*, eosque, qui liberabantur, gaudio exultare, his verbis loquentes: *In convertendo Domino captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati, tunc impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.* Nam & Angeli, & omnis exercitus Angelorum, hymnos canentium, ac dicentium: *Gloria in excelsis Deo, & in terra* D *pax, & in hominibus bona voluntas*, obviam juvenculis animabus, quæ in libertatem asserebantur, procedere, animæque cum Angelis concursare Patriarchis prodeuntibus, omnia undecunque lætitia & Psalmis triumphalibus de victoria mortis resonare, sicuti olim sub Davide, cum jam prostratus jaceret Goliath, chori puellarum cum tympanis accurrentes dicebant: *Percussit David per myriades.*

Idem quoque factitatum est in morte Salvatoris, cui a morte resurgenti omnes occurrebant cum choris, carminibus, & tympanis sese mutuo incitantes: *Agite quæso, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro.* Alii inter tripudia dicebant: *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona in hominibus.* Alii rursus omnes ad spectaculum devocabant, dicentes: *Jubilate Deo omnis terra, psallite nomini ejus:* ac rursum, *Venite & videte opera Domini, terribilis in consiliis super filios hominum, auferens bella usque ad extremum terræ.* Non enim jam amplius inimicitia & bellum, sed omnia pacata sunt, hoste profligato & extincto, & tyranni pedibus manibusque colligatis. Alii rursus memores violentiæ diaboli, ingentiumque illius insidiarum, eumque nunc jacere extinctum conspicantes, cum admiratione dicunt. Quomodo cecidit e cœlo lucifer, qui mane oriebatur: & quomodo contritus, & confractus est malleus universæ terræ? Siquidem cum admiratione omnes stupebant. Mirabantur enim, magnum illum tyrannum ita derepente mortuum prostratumque jacere, nec inveniebant causam prostrationis, maxime quia persvaserant sibi, morte mortem aboleri non posse: unde rursum præ admiratione dicebant, Quomodo capta est Babylon? videbant enim infernum spoliatum. Hæc cum infelix ille simul audire & cernere cogeretur, furebat præ insania, & luctu atterebatur, seque ita spoliatum cernens, eosque, qui olim sub eo in luctu & ploratu agitaverant, nunc in Domino psallere, præ indignitate rerum disrumpebat seipsum, maxime quod tantum sui contemtum insultationemque animadverteret, non potuit non seipsum lacerare, nesciusque, quid ageret, solum dentibus stridebat, ut Psalmographus, qui illum viderat, testatur: *Observabit peccator justum, & dentibus super eum frendet, Dominus autem irridebit eum:* & rursus, *Peccator videbit & irascetur, dentibus suis frendet & contabescet.* Stridebat autem ideo dentibus, quia dolebat, se unquam cum Christo congressum esse. Sciebat, se quidem antea temerarie audacem fuisse contra justos, sed tamen nihil unquam tale expertum, Nam quanquam & Abeli insidiatus esset, & Patriarchas afflixisset, & Esaiæ insidias posuisset, & Hieremiam contumeliose habuisset, & Job tentasset,

Ατοιῦτό τι γέγονε καὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Σωτῆρος· ἀναστάντι γὰρ αὐτῷ ἀπὸ νεκρῶν, πάντες ὑπήντων μετὰ χορῶν, καὶ ᾠδῶν, καὶ τυμπάνων, λέγοντες ἀλλήλοις· δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀναλάξωμεν τῷ Θεῷ Ἰακώβ. ἄλλοι δὲ ἐχόρευον, λέγοντες· ἀνέβη εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις. ἤδη δέ τινες καὶ πάντας εἰς θέαν προσεκαλοῦντο λέγοντες· ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ πᾶσα ἡ γῆ, ψάλατε δὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. καὶ πάλιν· δεῦτε, καὶ ἴδετε τὰ ἔργα Κυρίου τοῦ Θεοῦ. φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀνταναιρῶν πολέμους ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. οὐκ ἔτι γὰρ ἔχθρα καὶ πόλεμος, ἀλλὰ πάντα εἰρηνεύει, νεκρωθέντος τοῦ πολεμίου νεκροῦ, καὶ ποτὲ τυραννεύοντος, δεδεμένους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἄλλοι δὲ πάλιν γινώσκοντες τοῦ διαβόλου τὴν θρασύτητα, καὶ τοὺς μεγάλους λόγους, καὶ νῦν αὐτὸν ὁρῶντες νεκρόν, θαυμάζοντες ἔλεγον· πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων; καὶ πῶς συνετρίβη καὶ συνεθλάσθη πᾶσα ἡ σφῦρα πάσης τῆς γῆς; μὴ γὰρ καὶ θανάτου, καὶ ἀπορία πάντας κατεῖχεν. ἐθαύμαζον μὲν γὰρ τὸν μέγαν τύραννον ὁρῶντες οὕτως, ἐξαίφνης κείμενον νεκρόν· ἠπόρουν δὲ τὴν αἰτίαν τῆς πλώσεως, καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ ἦσθον ἐν θανάτῳ τὸν θάνατον καταργεῖσθαι, οὐδὲ ἐν σαυρῷ τὴν τηλικοῦτον ὄφιν καθαιρεθῆναι. ὅθεν πάλιν ἐθαύμαζον καὶ ἔλεγον· πῶς ἐάλωκε Βαβυλών; ἔβλεπον γὰρ λοιπὸν καὶ τὸν ᾅδην σκυλευθέντα. ταῦτα δὲ ὁρῶν ὁ ἄθλιος καὶ τούτων ἀκόων, ἐμαίνετο λοιπὸν καὶ ἐτρύχετο, ὀδυσσόμενος. καὶ γὰρ ὁρῶν ἑαυτὸν σκυλδόμενον κατέκοπτεν ἑαυτόν. ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς ποτὲ κλαίοντας ὑπ' αὐτὸν, νῦν ψάλλοντας ἐν Κυρίῳ, διέρρηγνεν ἑαυτόν. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν χλεύην τὴν κατ' αὐτοῦ, ἐσπάρατο δεινῶς ἑαυτὸν, καὶ ἀπορῶν ὅ, τι πράξει, μόνον ἔτριζε τοὺς ὀδόντας· ὡς ὅτου γε ἑωράκως Ψαλμῳδὸς, μαίνεσθαι λέγων· παρατηρήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ βρύξει ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἐκγελάσεται αὐτόν. καὶ πάλιν· ἁμαρτωλὸς ὄψεται καὶ ὀργισθήσεται· τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται. ἔτριζε δὲ μεταμελόμενος, ὅτι καὶ ὅλως τετόλμηκε κατὰ τοῦ Σωτῆρος εἰδὼς ἑαυτὸν ὑπὸ τούτου ῥυπαρὸν καὶ τῶν δικαίων, καὶ μηδὲν τοιοῦτο πεπονθότα. καὶ γὰρ ἐπεβουλεύσας τῷ Ἀβὲλ, καὶ τοὺς πατριάρχας ἔθλιψας, ἐπεβουλεύσας δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ καὶ τὸν Ἱερεμίαν ὕβρισας, καὶ τὸν Ἰὼβ πειράσας,

πάλιν ἴσχυε, καὶ ἐβασίλευεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ, μέχρι Μωσέως. ἄρτι δὲ τολμήσας κατὰ τοῦ Κυρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν γυμνωθέντα τοῦ παντὸς, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον. ἔργον δὲ τοῦ Σωτῆρος γέγονε, μὴ μόνον αὐτὸς τοῦ θανάτου καταπαῖξαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπ' αὐτὸν ἐπιθεῖναι· ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν δουλώσαντα ἡμᾶς καταργήσῃ· μήποτε πάλιν ἰσχύσας ἀπατήσῃ ἡμᾶς, καὶ εἰς λόγον αὐτὸν τὸ κατόρθωμα γένηται· ὅθεν αὐτὸς καταπαίξας τοῦ θανάτου, λοιπὸν ἔκδοτον καὶ ὑμῖν αὐτὸν εἰς τὸ πατεῖσθαι δίδωσι λέγων· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν, πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. καὶ πάλιν· καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. πάλαι μὲν γὰρ ὁ ὄφις ἠπάτησε τὴν Εὔαν, καὶ τῷ φθόνῳ τούτου, ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· ἄρτι δὲ πατεῖται, καὶ θέλων ἀπατᾷν, ἀκούει· ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ. καὶ πάλαι μὲν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὡς λέων περιεπάτει, διψῶν τὴν ἡμετέραν ψυχήν. ἄρτι δὲ καταπατεῖται, σὺν τῷ δράκοντι, καὶ λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐν τάχει συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. καὶ τοσοῦτον καταφρονεῖται καὶ παίζεται, ὡς καὶ ἐπὶ τρώγλαις ἀσπίδων, ἐμβάλλοντά τινα τὴν χεῖρα, μὴ φοβεῖται. ταῦτα γὰρ ὁ Ἡσαΐας προεφήτευσε· καὶ ἔστιν ὁ λόγος ἀληθής. παιδία γὰρ τὴν πάλαι καὶ γέροντας ἀπατῶσαν ἡδονήν, ἄρτι χλευάζουσι καὶ μήπω νομίμης ἡλικίας θιγόντες τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον περιῳκοδόμησαν σωφροσύνην· καὶ παρθένοι μένοντες, τῷ λόγῳ πατοῦσι τὰς ὀφιώδους ἡδονῆς, τὰς ἀπάτας. μὴ φοβούμενοι ταύτης τὰ θανατηφόρα δήγματα· ἤδη δέ τινες καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ διαβόλου πατοῦντες, οὐκ ἐδειλίασαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἠλλάξαντο τοῦ θανάτου, μάρτυρες γενόμενοι τοῦ λόγου. διὰ τοῦτο γὰρ ἀπέθανεν ὁ Κύριος. πολλοὶ δὲ τὰ ἐπὶ γῆς καταλιπόντες, ἐλευθέρῳ τῷ βαδίσματι, τὸν ἀέρα διαβαίνουσι, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται· οὐκέτι φοβούμενοι τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλήττοντες καὶ λέγοντες, εἰ θέλοι κωλύειν, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· ὅτι Κύριον τὸν Θεόν μου προσκυνήσω· διὰ τοῦτο γὰρ ἐσταυρώθη εἰς τὸν ἀέρα ὁ Σωτήρ. ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ παραδείσου, ἣν πάλαι δι' ἁμαρτίας κλεισθεῖσα, ἄρτι τοῖς βουλομένοις ἀνέῳγε, ὡς Παῦλος μαρτυρεῖ, ἁρπαζόμενος ἐκεῖ, καὶ ἀπέχόμενος εἰς τοὺς οὐρανούς. διὰ τοῦτο γὰρ ἔπαιξεν ὁ Κύ-

A mors tamen æque iterum invalescebat, regnabatque ab Adamo usque ad Mosem: nunc autem cum simili audacia adversus Dominum usus esset, se plane Irum factum esse, & undecunque depulsum, ab hominibus supplantari animadvertebat, & tale opus non nisi Salvatoris esse, ut qui non modo solus ipse morti illuderet, sed & nos quoque morti superimponens, eam conculcandam daret, ut non solum nos a servitute vindicaret, sed autorem servitutis conficeret, ne rursum invalescens, nos supplantaret, victoriamque suam irritam faceret. Quapropter ipse cum illusisset morti, nobis eam conculcandam tradidit, quod B his verbis indicat: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici*: & rursum, *Conculcabis leonem & draconem*. Olim enim serpens deceperat Evam, & ejus invidia mors in orbem venit: nunc autem conculcatur, & volens decipere, audit, *Vade retro satana*. Olim adversarius noster diabolus, ut leo circuibat, sitiens nostram animam. Nunc autem cum dracone conculcatur, ac deinceps brevi Dominus conteret satanam sub pedibus nostris, ac jam tantopere despicatui ac ludibrio est, ut qui in cavernam aspidum manum inferat, non reformidet. Hæc enim Esaias prophetavit, & verum est, quod dixit. Pueri certe voluptatem olim grandævos decipientem jam in præsentiarum derident: & qui nondum sunt legitimæ ætatis, ea castitate, quæ supra legem est, lumbos suos accingunt: & virgines permanentes, ratione calcant serpentinæ voluptatis astutias, nihil veriti illius lethales morsus. Quin & aliqui ipsum stimulum diaboli pedibus prementes, mortem minime exhorruerunt, & vitam suam cum morte commutaverunt, martyres Verbi effecti: ea enim de causa Dominus mortuus est. Multi quoque rebus terrenis humi relictis, libero sub D volatu in aerem penetrant, & in cœlo conversantur, nihil jam metuens principem aeris, sed si prohibere velit, potius increpantes sub his verbis: Apage te in tergum, satana, quoniam Dominum DEUM meum festino adorare. Ideo enim in aerem cruce sublatus est Salvator, ut via paradisi, quæ olim clausa erat ob peccatum, nunc volentibus pateret, quemadmodum Paulus testatur, qui eo loci raptus est, & in cœlos ascendit. Ideo Do-

Luc. 10.

Psal. 90.

Matth. 4. 1. Petr. 5.

minus illusit serpenti, & infernus devastatus est, profligatoque mortis imperio, omnes resurgunt, neque jam inde diabolus adversus nos insurgit. Cecidit enim, & plane jam super pectore & ventre provolvitur: resurrexit enim Dominus, & homines didicerunt aspernari divitias corporales, quippe qui verbo & scientia diteſcant. Ille autem draco, qui se divitem gloriabatur, denudatus est, & jam Irus & pauper omnia sua spolia amisit: *Qui cum olim medius inter Cherubinos versabatur, omnique lapide pretioso redimitus, Sardio, Jaspide, Achate fulgebat, nunc in papyro & arundine, & ruderibus dormit.* Ut in Job de eo refertur. Ideo enim Deus pauper fuit, ut nos illius paupertate diteſceremus, & diabolus nudaretur. Et quod mirabile est magnum, in rerum natura homines ad mortem properant, optantes adventum Domini, cum miſer interea diabolus, qui olim imperia mortis tenebat, Salvatoris adventum reformidet, & judicium exhorreat. Novit enim sibi præparatum ignem & Angelis suis. Eaque de causa judicium subiit Dominus, ut nos judicio liberaret, illumque condemnaret. Cæterum de divina cognitione in omnes & omnibus in locis, quid opus est loqui, cum ex iis, quæ fiant, quisque sibi fidem hauriat? Non enim ulla dies præterlabitur, in qua non aliqui idola relinquant, suasque & patriæ leges inficientur, & ad Deum confugiant, & Christi leges recipere concupiscant, incredibili admiratione in eum credentes. Qui enim hactenus idololatræ, & Christum ut hominem vilipendebant, eundem postea Deum esse agnoscentes, destituunt idola: & quos dæmones in idolis metuebant, eos ad Dei cognitionem pervenientes, derelictui habent, & ab aliis expellunt: & voluptatem, cui in idololatria sua metuebant, in Christo nunc aspernantur. Et peccatum, quod illos tum superabat, jam signo crucis vincentes despicatui habent, & ludibrium putant. Et prorsus nullam fidem virginitati habentes, & impossibile esse dictitantes eam virtutem in hominibus reperiri, iidem ubi jam credidere. Salvatori ex Virgine nato, non solum eam in aliis esse cognoscunt, sed ipsi eam pudicitia & sanctitate corporis præstant, & vicissim ab Ethnicis ipsos jam tales esse factos credi non potest.

A εως τὸν ὄφιν. καὶ ὁμοῦ ἅδης κατήργηται, οὐκέτι τοῦ θανάτου κρατοῦντος, ἀλλὰ πάντων ἐγηγερμένων. ὁ δὲ διάβολος, οὐκ ἔτι ἐξανίσταται καθ' ἡμῶν· πέπτωκε γάρ, καὶ πεσὼν ἀληθῶς ἐπὶ τῷ στήθει τῇ κοιλίᾳ πορεύεται. διὰ τοῦτο γὰρ ἀνέστη ὁ Κύριος. καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι μεμαθήκασι καταφρονεῖν σωματικοῦ πλούτου, καὶ πλουτοῦσι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γνώσει, ὁ δὲ καυχώμενος εἶναι πλούσιος δράκων γεγύμνωται, καὶ νῦν γυμνὸς Ιρος καὶ πένης ἐστὶ κατεσκυλευμένος ὑπὸ πάντων. καὶ γὰρ πάλαι τὸ Χερουβὶμ ἀνὰ μέσον ὢν, καὶ πάντα λίθον χρηστὸν ἐνδεδυμένος, τὸν Σάρδιον, τὸν Ιασπιν, τὸν Αχάτην, ἄρτι λοιπὸν ἐπὶ πάπυρον, καὶ κάλαμον, καὶ χάλικα κοιμᾶται, ὡς
B ἐν τῷ Ιωβ περὶ αὐτοῦ λέγεται. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Κύριος ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωμεν, καὶ ὁ διάβολος ἐγυμνώθη. καὶ τὸ παράδοξον καὶ μέγα γινόμενον ἐν τῇ κτίσει, ἄνθρωποι μὲν γὰρ σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν εὐχόμενοι τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος. ὁ δὲ δείλαιος διάβολος, ὁ πάλαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἔχων, νῦν φοβεῖται τὸν ἐρχόμενον, καὶ τὴν κρίσιν καταπλήσσει. οἶδε γὰρ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ
C καὶ ἐκρίθημεν ὁ Κύριος, ἵνα ἡμᾶς ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐλευθερώσῃ, κἀκεῖνον κατακρίνῃ. περὶ γὰρ τῆς γινομένης εἰς πάντας πανταχοῦ θεογνωσίας, τί δεῖ καὶ λέγειν, τῶν γινομένων, ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὴν πίστιν; οὐκ ἔστι γὰρ ἡμέραν παρελθεῖν, ἐν ᾗ ὅτε τὰ μὲν εἴδωλα οὐκ καταλιμπάνουσιν ἄνθρωποι, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ πατρικοὺς λελυκότα νόμους, πρὸς δὲ Θεὸν καταφεύγουσι, καὶ τὸν Χριστὸν λαμβάνειν νόμους ἀξιοῦσι, πολλῷ δόξῃ θαύματι πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ἔτι γὰρ εἰδωλολατροῦντες ὡς ἄνθρωπον
D διαβάλλοντες τὸν Χριστόν, τοῦτον ὕστερον Θεὸν γινώσκοντες, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα, καὶ ὃς ἐφοβοῦντο δαίμονας ἐν τοῖς εἰδώλοις, τούτοις τὸν Κύριον ἐπιγνόντες λοιπὸν καταλείπουσι, καὶ ἀπὸ ἄλλων διώκουσι· καὶ ὧν εἰδωλολατροῦντες ἡδονὴν ἐφοβοῦντο, ταύτης ἐν Χριστῷ καταφρονοῦσι, καὶ τὴν τότε νικῶσαν αὐτοὺς ἁμαρτίαν, ἄρτι τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ νικῶντες παίζουσι. καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὅλως τῇ παρθενίᾳ, καὶ ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἐν ἀνθρώποις τοιαύτην εὑρίσκεσθαι ἀρετήν, καὶ πιστεύσαντες τῷ ἐκ παρθένου σωτῆρι, οὐ μόνον ἐπιγινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τοιοῦτοι πολιτεύονται, ἀπιστοῦντας ὡς καὶ τοῖς ἔτι Ἕλλησιν εἰδωλολάτραις.

Ἀπὶ τούτοις ὃ ἤργησε, πᾶσα μὲν φαρμακεία, πᾶσα δὲ μαγεία κατήργηται, καὶ πᾶσα τῶν Ἑλλήνων μεμώρανται σοφία. ἐν γὰρ τοῖς θείοις, οὐ λόγων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶ χρεία· καὶ οὐχ ἡ φωνὴ φορὰ τῆς γλώττης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς διάθεσις ὠφελεῖ. οἱ γὰρ Ἕλληνες, οὐ καταλαμβάνουσι λόγοις ταῦτα, ἃ τῇ πίστει Χριστιανοὶ ἀπεδείκνυνται, καὶ ἃ ἐνεργοῦσι λόγοις οἱ μάγοι, ταῦτα, σιωπώντων ἡμῶν, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ κατηργῆται, καὶ ἃ ἀμφιβάλλουσι περὶ ἀθανασίας, ταῦτα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, οὐ λόγοις, ἀλλ' ἔργοις ἀπεδείκνυνται· καὶ περὶ ἧς διαζώσι παρθενίας οἱ μάγοι, καὶ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, ταύτην ἐν Χριστῷ καὶ γυναῖκες ἀπέδειξαν. καὶ οἷς ἔχονται δαίμοσιν, ὡς θεοῖς, τούτους καὶ παιδία ἐν Χριστῷ διώκουσι. καὶ ὅλως ὁ χρισοφόρος ἀνὴρ, ὡς Θεός ἐστιν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις, ἀνεξίκακος γινόμενος· πᾶσι δὲ ὡς σὺν ἡλίῳ περιπολῶν, τὸ ἀφάνιον ἀπελαύνων φῶς. ἰδοὺ ἐν τούτῳ τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα, ἰδοὺ ταῦτα πεποίηκεν ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος. οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ Θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο πέπονθεν ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ θεῖα χαρίσηται. ἀπὸ γὰρ ἐστι τὰ νῦν ἐν ἀνθρώποις κατορθώματα. κἂν γὰρ Παῦλος λαλῇ, ἀλλὰ Χριστός ἐστιν ἐν αὐτῷ λαλῶν· κἂν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ποιῇ, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις ἐστὶν ἡ ταῦτα ἐνεργοῦσα· κἂν εἰς πάντας ἐφθασεν ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ διδασκαλία, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λόγου καταβάντος, μεσίτου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. τοῦτο γὰρ γέγραπται, οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἐσιώπησαν πάλαι, ἄρτι δὲ πληρούμενον ὁρῶσι. γέγραπται γάρ· ὅτι ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, καθάπερ καὶ Ἱερεμίας λέγει· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος. καὶ πάλιν φησὶ λέγων· καὶ οὐ μὴ διδάξῃ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων· γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ, ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. τίς γάρ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς εἰδώλοις πλανώμενος, εἰ μὴ ὁ Κύριος; καὶ τίς ὁ ἀνάγων αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἔτι δουλεύοντας εἰδώλοις, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Χριστός; ὁ λέγων· ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. τὸ γὰρ πρόσταγμα ἐστὶ τοῦτο· ὅτι ἔτι δουλευόντων αὐτῶν εἰδώλοις, διανοίγεται τούτων ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νοεῖν, ὅτι οὓς μὲν ἐνόμιζον πάλαι Θεοὺς, ξύλα καὶ λίθους εἶναι· ὧν ἐλάτρευον ἐσταυρωμένον, τοῦτον οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν ἀπεγινώσκειν,

A Hinc jam otiosa obliterataque est omnis magia, & universa Græcorum infatuata est sapientia. Nam in rebus divinis, non verbis, sed factis opus est: nec pronunciatio linguæ, sed animi affectus prodest. Ethnici igitur verbis non capiunt illa, quæ fide Christiani repræsentant. Et quæ verbis agunt magi, hæc, nobis silentibus, signo crucis evanescunt; item quæ de immortalitate in dubium trahunt, hæc martyres Christi non verbis, sed rebus exhibent, & de qua virginitate ambigunt magi & Græcorum Philosophi, hanc in Christo mulieres demonstrant: & dæmones, quibus, ut diis, Ethnici supplicant, eos pueruli in Christo persequuntur. In summa ille Christigerulus vir, ut Deus in terris, mala ab hominibus depellit, &
B undique quasi cum sole circumambulans & collustrans, jubar suum diffundit, cœlestemque vitam præ se fert. En tibi unum ex fortibus crucis factis: en quæ mors tibi Salvatoris efficit: non enim opus est hominis, sed Dei. Atque ideo uti homo passus est, ut hominibus ea quæ sunt super hominem & divina largiretur. Illius enim sunt istæ in hominibus efficaciæ, in agendo præstantiæ. Nam si Paulus loquatur, non est alius, qui in eo loquitur, nisi Christus: sive magnalia & mirifica faciat, non est alia, quam Christi gratia, qua ille operatur. Nam tametsi ad omnes venerit cognitio Dei, non ta-
C men ea hominum doctrina est, sed Verbi, quod descendit, ut esset intercessor mediatorque Dei & hominum: ita enim scriptum est. Jam quod Judæi olim reticuerunt, id nunc completum vident: ita enim in scripturis habetur. Erunt omnes dociles Dei, quemadmodum & Hieremias scripsit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus*: ac deinde ista verba subinfert: *Et non docebit quisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quin omnes me cognoscent, a minimo usque ad maximum, quod misericors sim in causis eorum.* Alioqui quis est, qui eos in idololatria, ita pœnitentia stimulat, nisi Dominus? Aut quis est, qui eos inde abducit: etiamnum
D servientes idolis, nisi ipse Christus, qui dicit: *Cum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum?* Nam & certe pro ingenti miraculo habendum, quod etiamnum idololatriæ servientibus mens aperiatur, ut intelligant, eos, quos hactenus pro diis habuere, ligna prorsus & lapides esse: & quem irridebant ut crucifixum, hunc non pro homine, sed pro Deo agnoscant.

Non igitur istius doctrinæ homo magister censendus est, sed is, qui solus mentem intuetur Deus. Beata nimirum & vivifica crux Salvatoris, quæ de morte triumphasti: & eum, qui mortem in sua potestate habebat, diabolum sustulisti. O divinum Verbum & revera sapientia Patris, tu versuti illius faciem aperuisti, & sinus plicasque pectoris illius denudasti, ut & nos dicamus: Non enim illius cogitationes ignoramus, mortalium amator & bone Domine: Tu nos captivos redemisti, & servientes peccato tua propria morte liberasti. Scimus, quod a peccato liberati sumus, o pacificator fili Dei. Tu nobis filiorum adoptionem reddidisti, & ubi nos tuo Patri reconciliaras, inimicitiam in carne abolevisti. O opulente Salvator & revera Rex! Tu pauper fuisti, ut nos tua paupertate diteſceremus: tu nobis regnum cœlorum largitus es. O creator & conditor omnium, Verbum Patris: Tu nos denuo reformasti, tuæque creaturæ sumus conditi ad bona opera, lumen revera & jubar Patris! Tu enim nos in tenebris illuminasti, & non videntes in lucem produxisti, o forma & imago revera Patris! Tu enim nos perditos formasti, & imaginem Dei nobis retribuisti, Deus, Verbum, & prorsus vita. Tu nos mortuos vivificasti, & corruptos renovasti, induens nos immortalitate. Virtus, revera & brachium, & dextera Patris. Tu enim dolores mortis solvisti, januas æreas, & vectes ferreos confregisti, ut scriptura dicit. Tu & serpentem diabolum, hamo escaque humanæ carnis circumegisti per crucis tropæum, tuo ductu divinoque auspicio omnes eum conculcant, omnes ei illudunt. Te enim primum in illum insultante, initium creaturæ incepit esse, conditæ ad hoc, ut illi insultaret. Te illum prosternente, omnibus oborta admiratio est, ut in hæc verba prorumperent: Quomodo cecidisti e cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? Teque capiente ab illo chirographum, affigenteque illud cruci, omnes in illum convitia jactitant, dicentes, Quomodo nunc requiescit: quomodo, inquam, requiescit exactor, & in otium datus est accelerator?

νῦ ὁ διδάσκαλος τὸν ἄνθρωπός ἐσιν; ἀλλ' ὁ τὸν νῦν μόνος ὁρῶν Θεός. μακάριε ἀληθῶς καὶ ζωοποιὲ σαυρὲ τὸ Σωτῆρος· τὸν μὲν θάνατον ἐθελάμβυσας, τὸν δὲ τὸτον κατέχοντα διάβολον ἀνεῖλες. θεῖε λόγε, καὶ ἀληθῶς σοφία τὸ πατρός· σὺ καὶ τὸ πανύργυ τὸ πρόσωπον ἔδειξας, καὶ τὴν πτύξιν τὸ θώρακος ἀπεγύμνωσας· ὥσε καὶ ἡμᾶς λέγειν· ὁ γὰρ οἶδας τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. φιλάνθρωπε ἀγαθὲ δέσποτα· σὺ ἁρπαλώτας ἡμᾶς ὄντας ἐλυτρώσω, καὶ δεδουλωμένους τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ τὸ θανάτυ ἴδιε, Κύριε, ἠλευθέρωσας. οἴδαμεν γὰρ; ὅτι ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· εἰρήνοποιὲ ἀληθῶς ἐκ τὸ Θεὸ σὺ καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἡμῖν ἀποδέδωκας, καὶ ἀποκαλλάξας ἡμᾶς τῷ σαυτὸ πατρὶ, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ κατήργησας· πλάσιε σωτὴρ καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ· σὺ γὰρ ἐπλώχευσας, ἵνα τῇ σῇ πλωχείᾳ πλυτήσωμεν· σὺ καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν ἐχαρίσω, κτίσα καὶ δημιυργὲ τῶν πάντων, λόγε τὸ πατρός· σὺ γὰρ πάλιν ἡμᾶς ἀνέκτισας, καί σε ποιήματά ἐσμεν, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. φῶς ἀληθῶς καὶ ἀπαύγασμα τὸ πατρός· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἐν σκότει κατέλαμψας, καὶ μὴ βλέποντας ἡμᾶς εἰς φῶς ἤγαγες. μορφὴ καὶ εἰκὼν ὄντως τὸ πατρός· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἀπολλυμένους ἐμόρφωσας, καὶ πάλιν ἐχαρίσω τὸ καθ' εἰκόνα. θεὲ λόγε καὶ ἀληθῶς ζωή· σὺ γὰρ ἀποθανόντας ἐζωοποίησας· καὶ φθαρέντας ἀνεκαίνισας, ἐνδύσας τὴν ἀφθαρσίαν. δυνάμις ἀληθῶς, καὶ βραχίων, καὶ δεξιὰ τὸ πατρός· σὺ γὰρ καὶ τὰς ὠδῖνας ἔλυσας τὸ θανάτυ, θύρας χαλκᾶς καὶ μοχλὸς σιδηρᾶς κατέαξας· ὡς ἡ γραφὴ λέγει. σὺ καὶ τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν, τὸν διάβολον, ἐν ἀνθρωπίνῳ αἰσθητηρίῳ ἐνήγαγες ἐν τῷ τροπαίῳ τὸ σαυρὸ· διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν θείαν ἀνδραγαθίαν, πάντες μὲν αὐτὸν πατᾶσι, πάντες δὲ ἀπὸ καταπαίζυσι. σὺ γὰρ πρώτυ παίξαντος εἰς αὐτὸν, γέγονε λοιπὸν ἀρχὴ πλάσματος Κυρίυ, πεποιημένον εἰς τὸ καταπαίζεσθαι, καὶ σὲ τὸτον καταβαλόντος, γέγονε πᾶσι θαῦμα, ὥσε καὶ λέγειν· πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τὸ οὐρανὸ ὁ Ἑωσφόρος, ὁ πρωὶ ἀνατέλλων; καὶ σὲ λαβόντος παρ' ἀπὸ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ προσηλώσαντος αὐτὸ τῷ σαυρῷ, πάντες κατ' ἀπὸ καταπερτομοῦσι λέγοντες· πῶς ἀνεπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν; καὶ ἀνεπέπαυται ὁ ἐπισπουδαστής;

σωνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν. λοιπὸν γὰρ ὑποκάτω αὐτοῦ σρώννυται σῆψις, καὶ τὸ κατάλυμα αὐτοῦ γίνεται σκώληξ, καὶ πάντες οὐκέτι τὸν δράκοντα φοβοῦνται, ἀλλά σε, καὶ διὰ σοῦ τὸν πατέρα προσκυνοῦσιν. οὕτω μὲν οὖν ὁ Κύριος ἐξανασὰς, ταχέως κατέπαιξε τοῦ θανάτου καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπ' αὐτοῦ. Ἰουδαῖοι δὲ, οὐδὲ ταῦτα βλέποντες, ἠχύνοντο, ἀλλὰ καὶ ἠγνόουν τολμῶντες κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἐπεχείρουν ταῦτα. οὐκ ἔβλεπον γὰρ παραδιδόντες τὸν Κύριον, ὅτι τινὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ παραδόσιν προσκαλοῦνται, λέγοντος τοῦ προφήτου Ἱερεμίου. παραδιδομένη παραδοθήσεται Ἱερουσαλὴμ εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος. καὶ οὐκ ἔβλεπον, ὅτι μὴ θέλοντες δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ὑπέβαλον ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ δούλους, καὶ ὑπηρέτους αὐτοῦ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος βουλήν. ἠγνόουν γὰρ τὸν Βαραββᾶν αἰτούμενοι, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτένοντες, ὅτι τὸν μὲν βίου βιώσοντας τοῦ Βαραββᾶ, καὶ πᾶσα σάσις καὶ φόνος παρ' αὐτοῖς αὐξήσειν ἀποβαλόντες ὃ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάντα, ὅσα ἐσὶν ὁ Κύριος, ὡς ὁ Ἡσαΐας λέγει· ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης Κύριος Σαβαὼθ, ἀφελεῖ ἀπὸ Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύσαν, ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα, ἄρχοντα καὶ πολεμισὴν, καὶ δικασὴν, καὶ προφήτην, καὶ σοφασὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον, καὶ θαυμασὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν τεχνίτην, καὶ συνετὸν ἀναγνώσῃ, καὶ διορίσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. ἐνέπαιζον γὰρ οἱ ἄθλιοι τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔβλεπον, ὅτι τὸ προφητικὸν κατ' αὐτῶν ἐπληροῦτο ῥητὸν τὸ λέγον· ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. τοῦτο γάρ ἐσι τὸ προσῳδοξον τοῦ Σωτῆρος, ὅτι σταυρούμενος ἔπασχε μὲν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, κατέπαυξε δὲ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ Ἰουδαίων ἐπληροῦτο τὰ γεγραμμένα. ὅτι δὲ καὶ τὸ φῶς ἀφῄρηται ἀπ' αὐτῶν, γέγραπται ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ ἔτους· ὁ λόγος, ὁ γενόμενος παρὰ Ἱερεμίαν παρὰ πάντα τὸν λαὸν Ἰούδα. εἶτα παραφέρει λέγων· ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ φωνὴν χαρᾶς, φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης, ὀσμὴν μύρου, καὶ φῶς λύχνου. ἀμέλει παρεδίδουν τοῖς ἔθνεσι τὸν Κύριον καὶ οὐκ ἤδεισαν, ἀλλ' ἐτύφλωτον, ὅτι αὐτοὶ οὐ μὴ πολὺ μιανθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτῶν

A contrivit DEUS jugum peccatorum. Jam enim posthac ei substernitur putredo, & vermis efficitur ejus operimentum, nec est, ut quisquam ulterius draconem metuat, sed te, Et per te patrem adorant. Ad istum modum igitur Deus, ubi primum resurrexerat, insultavit morti, & nos ab ea liberavit. Judæi vero, ne ista quidem videntes, ad pudorem redigi potuerunt, ignari contra seipsos ea se moliri, quæ in Dominum audebant: neque videbant in tradendo Christo, Hierosolymorum se traditionem provocare, dicente Propheta Hieremia: *Tradita tradetur Jerusalem in*
B *manus Nabuchodonosor Regis Babyloniæ.* Neque conspiciebant, quod cum non vellent servire Domino, se in servos diabolo subjicerent, eique ancillarentur ad insidias Christi. Ignorabant enim in expetendo Barrabam, & in occidendo Dominum, quod ipsi vitam Barrabæ acturi essent, futurumque esse, ut cædes & seditiones apud ipsos magis ac magis increbrescerent. Abjicientes vero Christum, lucem a se & veritatem, & quicquid est Christus, abjecerunt, ut Esaias dicit: *Ecce enim dominator Dominus*
C *Sabaoth, auferet a Judæa & Jerusalem, validum, & validam, vires panis & vires aquæ, gigantem & robustum, Principem & bellatorem, & Judicem & Prophetam, & conjectorem, & Presbyterum, & Præfectum quinquaginta militum, & mirificum consiliarium, & sapientem architectum, & prudentem auscultatorem, & præstituam illis principes adolescentes: & illusores iis dominabuntur.* Illudebant enim infelices illi Domino, & non animadvertebant illud Propheticum contra ipsos adimpleri, quod ita dicit: *Illusores*
D *dominabuntur eorum.* Hoc enim est illud mirabile Salvatoris, quod dum crucifixus pateretur pro humanitate, interim illuserit mortem, & contra Judæos implerentur ea, quæ scripta erant. Quod autem lux ab illis ablata sit, ita testatum invenies in Hieremia: *Verbum, quod factum est super Hieremiam in omnem populum Judæ*, ubi deinde istam vocem subinfert: *Auferam ab illis vocem lætitiæ, & vocem gaudii, vocem sponsi, & vocem sponsæ, odorem unguenti, & lumen candelæ.* Nihil tamen ob id segniores fuere ad tradendum gentibus Salvatorem. Neque viderunt, etiam tum cæcutientes, quod ipsi non ita diu postea dispergendi essent inter gentes, & quod in eorum hæreditatem

contra ipſos ingreſſuri eſſent Ethnici, quemadmodum ſcriptum eſt: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, redegerunt Jeruſalem in ſpeciem tugurioli, ubi excubant cuſtodes pomorum.* Neque ſenſerunt, cum inficiarentur, Dominum Regem ſuum eſſe, ſe ſpoliari Davidico honore: ſiquidem illi repoſitum erat Davidis regnum, & usque ad adventum Salvatoris id propagatum fuit, teſte Patriarcha Jacob, ita dicente: *Non deficiet princeps de Juda, neque dux de femoribus ejus, donec venerit ille, cui repoſitum eſt, & ipſe eſt expectatio gentium.* Et renudantes Dominum, ac verberibus mulctantes, non animadvertebant, ſe ab eo renudari, & quod planctum adverſus ſe proritabant: dicit enim Dominus, Auferam veſtimenta mea & lintea mea, ut non tegam turpitudinem illius. Et rurſus ideo in planctu erit & luctu, incedet discalciata, & nuda, facietque planctum veluti draconum, & luctum veluti filiarum Sirenum. Et cum injicerent chlamydem coccineam, non proſpiciebant, quod adverſus ſe implerent criminationem illam Spiritus ſancti, Quoniam manus veſtræ plenæ ſunt ſanguinis. Læti porro, quod Chriſtum ſpinis circumdarent, ea cæcutientia fuere, ut non perceperint, ipſos ſibi has ſpinas circumponere. Scriptum eſt enim, Obſtupeſcite, lugete, quæ in fiducia fuiſtis, exuamini, nudæ ſitis, circumcingite lumbos, & ſuper ubera veſtra planctum facite, ab agro deſiderii, & a vite germinationis. Terra populi mei ſpina, & fœnum aſcendet, & ex omni domo tolletur lætitia. Irridebant Dominum, quaſi qui ſe faceret filium Dei, nec videbant, ſe eo modo abjicere adoptionem filiorum, ut ipſe proteſtatur, dicens: *Filios genui & exaltavi, ipſi autem me contempſerunt. Et ecce relinquitur vobis domus veſtra.* Dederunt illi in potum acetum, & fel, & in hoc ipſo quoque mira eorum cæcitas. Deus enim vineam ex Ægypto transtulit, & plantavit eam, & expectavit, ut ex ea perciperet fructum, uvam & vinum. Illi contra vecordes pro vino acetum, pro uva reddiderunt fel, inſignia ſcelerum Sodomitarum in hoc ipſo oſtendentes. *Nam & illorum uva, uva fellis eſt*, ut in Deuteronomio ſcriptum eſt. Ideo enim Dominus & Salvator noſter, cum ſciret iſtiusmodi fructum ab illis proventurum, prædixit illis parabolam de vite,

Pſal. 79.

Gen. 49.

Iſa. 1.

εἰσελθόσονται καὶ ἀυτῶν τὰ ἔθνη, καθάπερ γέγραπται· ὁ Θεὸς εἰσήλθοσαν ἔθνη εἰς τ κληρονομίαν σε, ἐμίανον τὸν ναὸν τ ἁγίν σε, ἔθεντο Ιερυσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον, δηνύμενοι τὸν Κύριον ἔχθν βασιλέα, ἠγνόεν σεισπόμβροι τ Δαβιτικῆς τιμῆς· ἀυτῷ γὰρ ἀπέκειτο τὸ Δαβὶδ ἡ βασιλεία, καὶ μέχρι τ Ἐπιφανείας τ Σωτῆρος ἔφθανεν αὐτὴ, ἐπὶ μάρτυει τῷ Ιακὼβ λέγοντι· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα· ἀδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν ἀυτ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. καὶ γυμνοῦντες ἢ τὸν Κύριον, καὶ τύπτοντες αὐτὸν, οὐκ ἤδησαν ἐνδιδυσκόμενοι παρ' ἀυτ, καὶ κοπετὸν καθ' ἑαυτῶν παροξύνοντες λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος· ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνια, τὰ μὴ καλύπτειν τ ἀσχημοσύνην αὐτῆς. καὶ πάλιν· ἕνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηνήσει, πορεύσεται ἀνυπόδητος. καὶ γυμνὴ ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων· καὶ πένθος, ὡς θυγατέρων Σειρήνων. καὶ ποιοῦντες ἐπιβληθῆναι χλαμύδα κοκκίνην, οὐκ ἔβλεπον καθ' ἑαυτῶν τὴν κατηγορίαν τ πνεύματος πληροῦντες· ὅτι αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. χαίροντες ἢ καὶ ἐπὶ τῷ περικεῖσθαι ἀκάνθας τὸν Σωτῆρα, ἐτύφλωτον καθ' ἑαυτῶν αὐτὰς περιτιθέντες. γέγραπται γὰρ· ἔκστητε, λυπήθητε αἱ πεποιθυῖαι, ἐνδύσασθε, γυμναὶ γίνεσθε. περιζώσασθε τὰς ὀσφύας, καὶ ἐπὶ τῶν μαστῶν κόπτεσθε ἀπὸ ἀγροῦ ἐπιθυμήματος, καὶ ἀπὸ ἀμπέλου γεννήματος. ἡ γῆ τοῦ λαοῦ μου ἄκανθα, καὶ χόρτος ἀναβήσεται, καὶ ἐκ πάσης οἰκίας ἀφροσύνη αἴρεται. ἐχλεύαζον τὸν Κύριον, ὡς μὴ ὄντα Θεόν, καὶ οὐκ ἔβλεπον ἀποβαλλόμενοι τὴν υἱοθεσίαν, ὡς αὐτὸς διαμαρτύρεται λέγων· υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. καὶ ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. ἐπότιζον αὐτὸν ὄξος καὶ χολήν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σφόδρα τυφλὸν κατ' αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρε, καὶ κατεφύτευσεν αὐτήν. καὶ προσεμένε τοῦ λαβεῖν παρ' αὐτῶν τὸν καρπὸν, σταφυλὴν καὶ οἶνον· οἱ δὲ ἄφρονες, ἀντὶ οἴνου ὄξος, ἀντὶ δὲ σταφυλῆς χολὴν ἐπεδίδοσαν, γνώρισμα τῆς κατ' Σοδομίτας αὐτῶν κακίας ἐμφαίνοντες. καὶ γὰρ αὐτῶν ἡ σταφυλὴ χολή ἐστι, κατὰ τὰ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γεγραμμένα. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, εἰδὼς τὸν παρ' αὐτῶν ἐσόμενον τοιοῦτον καρπὸν, προέλεγεν αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος,

καὶ

καὶ ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ἡμῶν ἡ βασιλεία τῶν A & quod a nobis auferendum esset re-
οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρ- gnum cœlorum, & dandum esset genti
ποὺς αὐτῆς. πρὸς τούτοις διήρουν τὰ ἱμάτια facienti fructum ejus. Ad hæc divisere
τοῖς δημίοις, οὐχ ὁρῶντες τὸν καθ' αὑτῶν ἐν τοῖς carnificibus vestimenta Christi, prorsus
ἔθνεσι γινόμενον μερισμόν. φησὶ γὰρ ὁ προ- immemores, se inter gentes dividendos
φήτης· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρίου, καὶ διαμε- esse, cum Propheta ita dicat: *Ecce dies ve-*1
niunt, & dividentur spolia tua in te, &
simul inducam omnes gentes ad bellum in
Jerusalem, & capietur civitas, & diripien-
tur domus, & polluentur fœminæ. Et rur-1
sum: *Et rubigo devorabit eorum prædia.*
Quemadmodum & Michæas dicit: *In illa die assumetur in vos parabola, & plora-*1
bitur ploratus, modulatus sub his verbis,
Ærumna ærumnosa facta est portio populi
B *mei, metata est, in funiculo (sive decempe-*
da) non erat, qui impediret, ut averteret,
agri vestri centuriati sunt: &, ut compen-
dio dicam, cum ita audaces temeriique
essent adversus Dominum, diem illam ad-
versum se provocaverunt, quam prædixit
Propheta: *Dies enim judicii Domini, &*
talionis judicii Sion, & vertentur valles in
picem, & terra eorum in sulphur, & erit
terra eorum ut pix, quæ ardet nocte & die,
& non extinguetur in æternum, & ascen-
det fumus ejus sursum: in generationem de-
solabitur, & habitabunt in ea volucres,
& herinacei, & ibides, & corvi, & indu-
cetur in eam funiculus geometriæ eremi,
C *& onocentauri habitabunt in ea. Prin-*
cipes eorum non erunt, & Reges & magna-
tes eorum erunt in perniciem, & pullula-
bunt in civitatibus ejus ligna spinea, & in
propugnaculis ejus: Et erunt stabulum Si-
reneum, & gurgustium struthionum, &
invicem occurrent dæmonia in onocentau-
ros: & clamabit alter ad alterum, ibi re-
quiescent onocentauri, quia quietem sibi in-
venerunt & ibi herinacius suum nidum fe-
cit, & servavit terra campos suos cum se-
curitate. In has calamitates inciderunt
D Judæi, cum putarent, se Christum occi-
dere. Hæc contra seipsos provocave-
runt, dum inclamant contra Salvatorem:
ob ista condemnati sunt, dum volunt
condemnare Christum. Quisquis vo-
let, accedat; faciatque se arbitrum
inspectoremque, & non ex rebus in
obscuro latentibus, sed ex claris even-
tis veritatem colligat, & videat, quis-
nam sit Dominicæ mortis fructus, &
quodnam Judaicarum insidiarum emo-
lumentum. Siquidem Salvatoris mors or-
bem terrarum in libertatem asseruit cau-
samque dedit, ut gentes Deum glorificent.

μερισθῆσαι τὰ ἱμάτια τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον. καὶ ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ἡμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρπούς αὐτῆς. πρὸς τούτοις διήρουν τὰ ἱμάτια τοῖς δημίοις, οὐχ ὁρῶντες τὸν καθ' αὑτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι γινόμενον μερισμόν. φησὶ γὰρ ὁ προφήτης· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρίου, καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλά σου ἐν σοί, καὶ ἐπισωνάξω πάντα ἔθνη εἰς πόλεμον εἰς Ἰερουσαλήμ, καὶ ἁλωσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγήσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται. καὶ πάλιν νῦν καταφάγεται ἡ ἐρυσίμη τοὺς κλήρους αὐτῶν. καὶ καθὼς ὁ Μιχαίας φησί· τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολή, καὶ θρηνήσεται θρῆνον ἐμμελῆ λέγων, Ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπώρησε μερὶς λαοῦ μου, κατεμετρήθη ἐν χοινίῳ, οὐκ ἦν ὁ κωλύων ἀποστρέψαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμετρήθησαν. καὶ σωρηδὸν φερόμενοι, ἐλυπήσαντες τὸν Κύριον, καθ' ἑαυτῶν τὴν ἡμέραν προσεκαλέσαντο, ἣν προέλεγε καὶ ὁ προφήτης· ἡμέρα γὰρ κρίσεως Κυρίου, αὕτη ἀποδόσεως κρίσεως Σιών, καὶ στραφήσονται αἱ φάραγγες εἰς πίσσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον, καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς ὡς πίσσα καιομένη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ἀναβήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, καὶ ἀναβήσεται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἄνω. αὕτη εἰς χέρσον ἐρημωθήσεται, καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ὄρνεα καὶ ἐχῖνοι, καὶ ἴβεις, καὶ κόρακες, καὶ ἐπιβληθήσεται ἐπ' αὐτὴν ἀσαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου, καὶ ὀνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ· οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται. καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτῆς ἔσονται εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς ἀκάνθινα ξύλα, καὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς. καὶ ἔσται ἔπαυλις σειρήνων, καὶ αὐλὴ στρουθῶν, καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὀνοκενταύροις, καὶ βοήσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. καὶ ἐκεῖ ἀναπαύσονται ὀνοκένταυροι· εὗρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν· ἐκεῖ ἐνόσευσεν ἐχῖνος, καὶ ἔσωσεν ἡ γῆ τὰ πεδία αὐτῆς μετὰ ἀσφαλείας. ταῦτα πεπόνθασιν οἱ Ἰουδαῖοι, δοκοῦντες τὸν Κύριον ἀποκτεῖναι· ταῦτα καθ' ἑαυτῶν προσεκαλέσαντο, βοῶντες κατὰ τοῦ Σωτῆρος· ἐν τούτοις κατεκρίθησαν θελήσαντες κρῖναι τὸν Κύριον. καί μοι παρελθὼν ὁ βουλόμενος γνώτω δικαστὴς, οὐκ ἐξ ἀφανῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γινομένων τὴν ἀλήθειαν ἀναλογιζόμενος, καὶ σκοπείτω, τίς μὲν ὁ τοῦ κυριακοῦ θανάτου καρπός; τίνι τοῦ ἐπιβουλῆς Ἰουδαίων τὸ κέρδος; ὁ μὲν γὰρ θάνατος τοῦ Σωτῆρος, τὸν οἰκουμένην ἠλευθέρωσεν, καὶ τὰ ἔθνη τὸν Θεὸν ἐδόξασεν·

Judæorum furor Judæos cum ipsa civitate delevit, & in Dei cognitione occæcavit. Mors Christi mortuos vivificavit, Judæosque suæmet insidiæ vita spoliarunt, unde nunc sine Christo vivunt. Crux Salvatoris Ecclesiam gentium, cum deserta esset, colonis habitatoribusque frequentavit. Judæi contra malitia orbem terrarum sibi intercluserunt, inhabitabilemque reddiderunt, ut qui ne jam quidem civitatem ullam habeant. Et rursus, Mors Salvatoris regnum cœlorum ostendit. Judæi contra suo furore, suos Reges perdiderunt, & magnates amiserunt. His accedit, quod crux Domini Angelos hominibus consociavit, & interpres conciliatrixque eorum amicitiæ fuit: Judæi contra insidiando contubernium, societatemque domicilii cum dæmonibus lucrati sunt. Morsque item Christi diminuit hominibus peccandi brutalitatem: Judæi vicissim furore suo obbrutuerunt, & nunc cum Sirenibus, & herinaceis, & struthionibus ex similitudine morum consuetudinem habent, ita absurdi jam moribus, ut ipsi onocentauri. Qvum pro jure apud ipsos injustitia recepta sit, pro mansuetudine rabies, eaque instar serpentis. In summa, nihil est apud illos, quod ipsis mortem non conciliet. Nunquid igitur operæ precium mortem Christi suppliciter venerari, & dimittere consilium Pharisæorum? nunquid igitur dignius est crucem potius adorare, quam Judæorum, & mundi gratiam lucrifacere: (id enim est, quod beatus Paulus scribit:) *Omnia existimo detrimentum, ut Christum lucrifaciam*, ideoque & gloriam sibi crucem arbitratur, dicens: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Atque hinc est, quod ipse Dominus dicit: *Quicunque non tulerit crucem suam, & sequatur me, non est me dignus, neque potest meus dignus discipulus esse.* Sed hic opus est multa cautione, ne secundum Judæos tollamus crucem, & non secundum Paulum. Paulus enim ut tropæum peccati, gestabat crucem: Judæi vero crucem ferebant, ut Christum tollerent. Quapropter caute & sobrie agendum est, ne dum accusamus Judæos, paria cum illis contra Dominum faciamus. Multi siquidem adorantes Dominum, neque ita ut dignum est eo,

Gal. 6.

Luc. 6.

A ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων θυμὸς, σὺν αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις ἀπώλεσε καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῆς θεογνωσίας αὐτοὺς ἐτύφλωσε. καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Κυρίου, τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίησεν· ἡ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀπιστία καὶ βλαβὴ τῆς ζωῆς αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους ἐξέρησε, καὶ νῦν εἰσι χωρὶς τοῦ Κυρίου. καὶ ὁ μὲν σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν ἔρημον ὄσαν κατῴκησεν· Ἰουδαῖοι δὲ τῇ κακίᾳ ἑαυτῶν, καὶ τῆς οἰκουμένης ἑαυτοὺς ἐρήμωσαν, καὶ νῦν εἰσιν οὐκ ἔχοντες πόλιν. καὶ πάλιν, ὁ μὲν θάνατος τοῦ Σωτῆρος, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνέδειξεν· Ἰουδαῖοι δὲ τῷ θυμῷ, καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν B ἀπώλεσαν, καὶ τοὺς μεγιστᾶνας κατέβαλον. πρὸς τούτοις ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἀγγέλους συνήψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεσίτης τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν· Ἰουδαῖοι δὲ ἀπιστοῦντες, συνέζευξαν τὴν μετὰ δαιμόνων κατοίκησιν. καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Χριστοῦ συνέφιτε τὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀλογίαν· Ἰουδαῖοι δὲ ἠλογίωθησαν τῷ θυμῷ, καὶ νῦν μετὰ σειρήνων, καὶ ἐχίνων, καὶ στρουθῶν τοῖς τρόποις συναναστρέφονται, ἀλλόκοτον ἔχοντες C καὶ ἄτοπον τὸν τρόπον, ὡς ὀνοκένταυροι. τὸ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, ἀνομία παρ' αὐτοῖς ἐστιν· ἀντὶ δὲ πραότητος, θυμὸς αὐτοῖς τὴν τῶν ὁμοίων τοῦ ὄφεως. καὶ ὅλως, ὅδεν ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὃ μὴ θάνατον αὐτοῖς κατεργάζεται. ἆρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ θανάτῳ προσκεῖσθαι, καὶ ἀφιέναι τῶν Φαρισαίων τὸ συνέδριον; ἆρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ σταυρῷ μᾶλλον προσκυνεῖν, ἢ τὴν Ἰουδαίων καὶ τοῦ κόσμου κερδαίναι φιλίαν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γεγράφε· τὰ D πάντα ἡγημαι ζημίαν, ἵνα κερδάνω Χριστόν. διὰ τοῦτο καυχήματα ἡγεῖται τὸν σταυρὸν, λέγων· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ κόσμῳ. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἔλεγε· ὃς οὐ μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, οὐδὲ δύναται μου μαθητὴς εἶναι. ἀλλ' ἐνταῦθα πολλῆς ἀσφαλείας ἐστὶ χρεία· μήποτε καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἄρωμεν τὸν σταυρὸν, καὶ μὴ κατὰ τὸν Παῦλον. ὁμοῦ γὰρ Παῦλος, ὡς τρόπαιον τῆς ἁμαρτίας ἐφόρει τὸν σταυρόν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῷ τὸν Κύριον ἀνελεῖν. διὰ τοῦτο ἀσφαλίζεσθαι χρὴ καὶ νήφειν, μήποτε κατηγορηταὶ τῶν Ἰουδαίων, τὰ αὐτὰ αὐτοῖς καὶ ἡμεῖς Κυρίῳ προσάπτωμεν. πολλοὶ γὰρ προσκυνοῦντες τὸν Κύριον, καὶ ἀναξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι,

ἀγνοῆσαι· ὑπόδυνοι γὰρ μὴ ὄντες τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, ὃς γὰρ ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον, καὶ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχός ἐστι τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου. ὁ Ἀπόστολος μαρτύρεται. ὅτως καὶ ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον· ἀλλ' ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ αὐτὸς ὅτως ἐμίσησε τοῦτον. ὁ οὖν τὸν πένητα ἐξουθενῶν, ἀτιμάζει καὶ αὐτός, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν Κύριον, τοῦτο λέγει Σαλομών· ὁ ἐξουθενῶν τὸν πένητα, ἀτιμάζει τὸν ποιήσαντα αὐτόν· ὁ παρορῶν πένητα πεινῶντα, καὶ διψῶντα, καὶ γυμνόν, ὅμοιός ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς καὶ τὸν Κύριον ἐνδύσασι, καὶ ποτίσασιν αὐτὸν ὄξος καὶ χολήν. καὶ ὁ λαμβάνων δῶρα ἐπ' ἀθῴοις, οὐκ ἔστιν ἄλλος τοῦ πωλήσαντος τὸν Κύριον, ὡς ὁ Ἰούδας. καὶ αὐτὸς γὰρ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις ἐστὶν ὁ Κύριος, πωλεῖ, ὡς ἐκεῖνος τὸν Χριστόν. καὶ ὁ μὴ κρίνων ὀρφανῷ, καὶ τὸ δίκαιον ἀποδιδοὺς τῇ χήρᾳ, ὁ αὐτός ἐστι τοῖς ἐπιβουλεύσασι τῷ Κυρίῳ, καὶ συκοφαντήσασιν αὐτόν. καὶ τέλος, ὁποῖα αὖτις εἰς τὸν πλησίον ἐργάσηται, ταῦτα εἰς τὸν Κύριον λογίζεται, τὸν δι' ἡμᾶς κατελθόντα, καὶ ὡσεὶ ἡμῶν ἀποθανόντα. ὅτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ πάλιν, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰδέναι καὶ τηρεῖν· ὁ πορνεύων, τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπολλύει· ὑβρίζει δὲ αὐτὸς, ὡς Ἰουδαῖοι τὸν ναὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. ὁ γὰρ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρων, φθείρεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς Παῦλος γράφει. ὁ δὲ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βασιλευόμενος, οὐδὲν ἀποδέει τῶν ἐνυβριζόντων Ἰουδαίων, καὶ λεγόντων, μὴ ἔχειν βασιλέα τὸν Κύριον, ἀλλὰ Καίσαρα. μὴ ἀγνοείτω δὲ ὁ κρατούμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, καὶ μᾶλλον αὐταῖς στερόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Βαραββᾶν αἰτεῖται, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείνει. οὕτω γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν φαῦλον τρόπον ἀγαπήσαντες τοῦ Βαραββᾶ, λοιπὸν τὸν ἀρετὴν ἀπεδίωξαν· γινωσκέτω οὖν καὶ ὁ μὴ τῇ πίστει ἰσχύων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν, ὡς οἱ ἀπιστοῦντες καὶ λέγοντες· εἰ υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ἀπιστοῦντες, ἐφθέγγοντο ταῦτα. τί οὖν ἡμῖν τούτοις χρὴ ποιεῖν; οὐδὲν ἕτερον ἢ πιστεύειν τῷ Χριστῷ, καὶ κατ' αὐτὸν πολιτεύεσθαι, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ· καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων ἐκτρέπεσθαι φιλίαν, καὶ ἀπιστίαν, καὶ χλεύην καὶ μύθους, καὶ γενεαλογίας ἀπείρους, αἵτινες ζητήσεις

A viventes, non ſentiunt, ſe reos fieri dominicæ mortis: *Qui enim comederit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus eſt corporis & ſanguinis Domini.* Nam hoc Paulus ita eſſe teſtatur. Ad eandem rationem: *Qui odit fratrem ſuum, non diligit Dominum.* Sed eodem modo, quo Judæi & ipſe Deum odio perſequitur. Qui autem pauperem vilipendit, contumelia afficit conditorem pauperis. Qui negligit pauperem eſurientem, & ſitientem, & nudum, ſimilis eſt Judæis, qui Chriſtum exuerunt, & eum aceto & felle potaverunt. Et qui munera acceperit B ſuper innocente, non eſt diverſus a venditore Domini Juda. Nam & ipſe juſtitiam, quæ eſt Chriſtus, venalem habet, ut ille Chriſtum. Et qui non judicat pupillo, neque viduæ jus reddit, hic unus eſt ex inſidiatoribus & calumniatoribus Chriſti. In ſumma quæ quis in proximum operatur, ea omnia Chriſto imputantur, qui noſtri cauſa deſcendit, & mortuus eſt. Ita enim Dominus in Evangeliis lo- C quitur: *Quatenus feciſtis uni ex puſillis iſtis, mihi feciſtis.* Jam & id rurſum quoque ſciendum & obſervandum eſt, quod ſcortator & propriam animam perdit, & ipſe quoque, & ut Judæi contumelia templum & corpus Dei afficit: *Qui enim templum Dei corrumpit, corrumpetur a Deo:* ut Paulus ſcribit: & qui ſub regno peccati agit, nihil differt a Judæis inficiatoribus, & dicentibus, ſe non habere Dominum Regem, ſed Cæſarem. Ne ignoret, qui detinetur a voluptatibus, majoremque in illis delectationem ſentit, quod & ipſe, ſicuti Judæi, Barrabam depoſcit, & Do- D minum interficit. Ita enim Judæi reprobos mores Barrabæ ſcilicet diligentes, Virtutem perſecuti ſunt: ſciat quoque is, qui in fide firmus non eſt, ſe talem eſſe, quales illi, qui increduli erant, ac dicebant: *Si filius Dei eſt, deſcendat de cruce, & credemus ei.* Nam & illi iſta per incredulitatem locuti ſunt. Quid igitur hic faciendum eſt? Nihil aliud, quam ut credamus Chriſto, & ſecundum eum vivamus, ſicuti Paulus dictitat: *Imitatores mei eſtote, ſicuti ego Jeſu Chriſti:* & Judæorum amicitiam incredulitatem, ſubſannationes & fabulas, & proſapiarum deſcriptas in infinitum ſeries averſemur, quæ potius quæſtionem

1 Cor. 11. 1. Joan. 2.

Matth. 18.

Luc. 17.

Joan. 19.

Philip. 3.

suppeditant, quam ædificationem Dei in fide, sed adhæreamus cruci, & digne illa vivamus, & dicamus easdem cum Paulo
Galat. 6. voces: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Ita enim cum vixerimus, & crediderimus in Dominum, cognoscemus ejus in cœlum assumtionem, ejusque ad dexteram majestatis sessionem, & Angelorum illi subjectionem conspiciemus, ejusque cum gloria reditum, quem Angeli præindicant, Sancti decantant, omnes autem videntes exultant, & gaudent in Christo Jesu, per quem patri gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

A παρέχεσι μᾶλλον, ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει ἔχειν ὀφείλομεν σωτηρίαν· καὶ ἀξίως αὐτοῦ πολιτεύεσθαι, καὶ λέγειν ταῖς αὐταῖς τῷ Παύλῳ φωναῖς· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὅτως γὰρ πολιτευσάμενοι καὶ πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον, γνωσόμεθα τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τοῦ μεγαλωσύνης κάθισιν, καὶ τὴν τῶν Ἀγγέλων ὑποταγὴν ὀψόμεθα, καὶ τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ πάλιν παρουσίαν· ὧν Ἄγγελοι μὲν προσημαίνουσιν, ἅγιοι δὲ ὑμνοῦσι· πάντες δὲ ὁρῶντες, ἀγαλλιῶνται, καὶ χαίρουσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα
B καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

SERMO DE ANNUNciatione sanctissimæ Deiparæ Virginis.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΚΗΡΥΚΤΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου.

SACROS sacrarum rerum præcones non ad imbecillitatem lectionis, sed ad eam, quæ requiritur, vim materiamque, & causam spectare oportet, quas præ oculis habentes, ita demum de eo, quod denunciatur, destinationem conjecturamque facere debemus. Quocirca etiam nunc ad prædicationem divini Evangelii de Deipara & matre Dei nos conferentes, concionaturi scilicet ad cœtum conventumque istius festæ diei, necessum est in argumento sanctissimæ & nulla carne vestitæ Trinitatis, ut etiam unius ex illorum numero incarnationem celebremus. Nisi enim diserte prius & distincte de Trinitate disputatum fuerit, quomodo ea, quæ unius personæ propria peculiariaque sunt, disputari poterint? Quapropter necessum est, ut inde petito initio, transeamus ad ea, quæ ad incarnationem spectant, atque ita, quæ Evangelii sunt quasi per subauditionem consequentur.

C

ΤΟΥΣ θείους ἱεροκήρυκας, οὐ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀναγνώσεως δεῖ ἀποβλέπειν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν, καὶ ὑπόθεσιν, καὶ αἰτίαν, ἣν ὑπιθεωρηκότας, πρόσηκε καταστοχάζεσθαι τοῦ κηρύγματος. διὸ καὶ νῦν ὑπὲρ τὸ κήρυγμα τῆς θείας Εὐαγγελίας τῆς Θεοτόκου καὶ μητρὸς τοῦ Θεοῦ ἥκοντας ἡμᾶς, καὶ τοῦτο μέλλοντας ἀναγκηρύττειν πρὸς συνέλευσιν τῆς ἑορτῆς, ἀνάγκη καθ' ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν τῆς ἀσάρκου καὶ ὑπερθέου Τριάδος, τὴν σάρκωσιν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ἀναλαβέναι. ἐὰν γὰρ μὴ προδιασελήται τὰ περὶ Τριάδος, τὰ περὶ τοῦ ἑνὸς σαρκωθέντος, πῶς ἐξέλθωμεν; ὧν δέον ἐντεῦθεν ἐπαναγαγόντας τὸν λόγον, μετέχεσθαι εἰς τὰ καὶ τὴν σάρκωσιν, καὶ ὅτως τὰ καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸν ἐπαχθεῖν. καὶ πρότερον ὑποπτεύοντες, ὑπαναμιμνήσκομεν,

D Ac primum hoc memoriæ subjiciendum,

ὅτι μία τῶν δεσποτικῶν πρώτη τε καὶ πρώτη ἑορτή, καὶ τιμιωτάτων τάξιν, καὶ σύνταξιν τῶν ὑποκειμένων ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ κηρύγμασιν, ὑπάρχουσα, τὸ θεῖον Εὐαγγελισμοῦ κλητὴ ἁγία ἡμέρα, ἐφ' ᾗ τῆς ἐξ οὐρανῶν καταβάσεως τὸ ὑπὲρ τὸ Θεῖον, κατασκιάζει τὸ κήρυγμα. καὶ γὰρ κατελθόντα αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν πιστεύομεν, καθὼς καὶ ἀνελθόντα ὁμολογοῦμεν. δέον οὖν ἐπιλημμένους θείου κηρύγματος, ἐκεῖθεν ἄρξασθαι, ὅθεν καὶ διαλέλεκται δυνήσεται τὰ λεγόμενα. πιστεύομεν οὖν εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τελείαν ὑποστάσεων, ἀδιάσπαστον ἔχοντων τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἕνωσιν ἀσύγχυτον. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοπικὴν διάστασιν, τὴν διαίρεσιν τῶν ἁγίων Τελείων θεαρχικῶν ὑποστάσεων πεπιστεύομεν, οὐδὲ συγχυτικὴν τὴν ἕνωσιν· ἀλλ' ἀδιάστατον τὴν διαίρεσιν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἕνωσιν, ἓν ὄνομα τὸ, Θεὸς, ἔχοντα καὶ μίαν μονάδα οὐσίας. ἐπεὶ καὶ ἕνα Θεὸν ἐν Τελείᾳ προσώπων καθομολογοῦμεν, τὸ ἀνάρχον, καὶ ἄχρονον καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τελείων θεαρχικῶν ὑποστάσεων, τιθέντες καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ἰδιότητα, ἐν πατρὶ τὸ ἀγέννητον ἐν τῷ υἱῷ τὸ γεννητὸν, ἐν τῷ πνεύματι τὸ ἐκπόρευτον. σὺν ἀνάρχον καὶ ἄχρονον τὸν πατέρα δοξάζοντες, σὺν ἀνάρχου καὶ ἄχρονον τὸν υἱὸν καταγγέλλοντες, σὺν ἀνάρχου καὶ ἄχρονον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθομολογοῦντες· οὐ πρότερον τὸν πατέρα, καὶ ὕστερον τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἅμα πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μίαν σὺν ἀνάρχου καὶ ἄχρονον ὑποστατικὴν μονάδα ὑπερούσιον σέβοντες, ἕνα Θεὸν ἐν τελείᾳ ἰδιότητι, πιστεύοντες καὶ ἀληθῶς δοξάζοντες, οὐχ ὡς ἄλλον Θεὸν τὸν πατέρα προϋπάρχοντα, καὶ ἄλλον Θεὸν τὸν υἱὸν ὕστερον ἐπεισαχθέντα, καὶ ἄλλον Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπονοηθέντα, καὶ τὰς αἱρετικὰς βλασφημίας· ἀλλ' ἕνα Θεὸν ἐν τελείαις ὑποστάσεσι θεολογοῦντες, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν συνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται, θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. Εἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἀπέρισμα ἢ πλήρωμα, ἃ καὶ θεολογίαν ἔχομεν, τίνα ταῦτά ἐστιν ἢ περὶ τίνα ταῦτα, καθεξῆς ἀκούσωμεν· ὅπερ τὸ ἄκλινον,

festum hoc unum esse ex dominicis festis, atque adeo primarium & prorsus venerandum, utpote quod pro ordine & digestione rerum earum, quæ in Evangeliis de Christo prædicantur, sacrosanctum habeatur: quippe in quo de filii Dei e cœlis descensu agatur. Nos enim eum e cœlis descendisse credimus, quemadmodum & eundem ascendisse confitemur. Oportet igitur insistentes divinæ prædicationi inde auspicari, unde rebus sua discrimina obvenire queunt. Credimus igitur in patrem, & filium, & Spiritum sanctum, Trinitatem scilicet personarum indissolubilem, inter se distinctionem & unitatem inconfusam possidentem. Non enim secundum intervalla locorum distinctionem trium sanctarum personarum constituimus, aut confusaneam unitatem, sed inexemptibilem distinctionem & inconfusam unitionem, cui nomen est Deus secundum unam singularitatem substantiæ. Siquidem unum Deum in Trinitate personarum confitemur: Deum, inquam, nullo principio inchoatum, aut tempore circumscriptum, singulis tamen personis proprietatem attribuentes, in patre naturam ingeniti, in filio geniti, in Spiritu sancto procedentis; nullo principio inchoatum, aut tempore circumscriptum patrem, glorificantes, nullo principio inchoatum aut tempore circumscriptum filium prædicantes, nullo principio inchoatum, aut tempore circumscriptum Spiritum sanctum confitentes: non tamen ut prior sit pater, posterior filius, & Spiritus sanctus, sed, quod simul & pariter sint pater, & filius, & Spiritus sanctus, secundum unam & nunquam inchoatam, extemporalemque, & supersubstantialem unitatem, naturæ: venerantes unum Deum, in tribus proprietatibus, credentes vereque glorificantes, non ut alium Deum, priusque existentem patrem, & alium Deum filium postea superinductum, & alium Deum Spiritum sanctum postmodum excogitatum, secundum blasphemias hæreticorum, sed unum Deum in tribus subsistentiis prædicantes, in quibus una sit substantia, vis & efficacia, & quæcunque hujus generis circa substantiam considerari possunt, & divinitus in sacris literis, & hymnis prædicantur. Et ut formulam demus sermoni nostro, consummationem ac plenitudinem, ea, quæ in sacris literis celebrantur, tenere oportebit. Sed quænam ea sint, & circa quænam versentur, deinceps audiemus: nimirum eum increatum,

incorporeum, intemporeum, expertem initii, ſempiternum, indeſinentem, infinitum, æternum, incognitum, ineffabilem, nulla figura delineatum, imperſcrutabilem, Deum Deorum, Dominum dominorum, Regem Regum, ſummum Imperatorem, creatorem, opificem, lumen, vitam, ſanctitatem, bonitatem, immortalem, omnipotentem appellari, & quæcunque alia excellentiam hujusmodi, & naturæ rationem præ ſe ferunt. Non quod ſingula iſtorum ſubſtantia ejus ſint, ſed quod circa ſubſtantiam ejus verſentur. Veluti cum duo plurave ad unum, cui attribuuntur, referri intelligimus, quod coacervationem plenitudinemque divinitatis in ſcripturis nuncupamus: non quod ad unam tantummodo perſonam, ſed æque ad quamlibet ex Trinitate pertineant. Quapropter unigenitus DEUS ait: *Omnia, quæ habet pater, mea ſunt:* & ad Patrem loquens: *Omnia mea tua ſunt, quemadmodum & tua mea, & glorificatus ſum in iis.* In omnibus enim, quibus glorificatur pater, illis ipſis quoque glorificatur filius, & Spiritus ſanctus. Atque hinc perfectus Deus pater dicitur, & perfectus Deus filius, & perfectus Deus Spiritus ſanctus, quoniam ſinguli non deſtituuntur plenitudine Deitatis, ſed æqualitatem habent omnium earum proprietatum, quibus æqualiter plenitudo divinitatis intelligitur. Ex derivatione ἴσου, hoc eſt, qualis, ἰσία nominatur fœminea terminatione, quæ eſt æqualitatis multorum complexio & cauſa. Quibus enim æqualis ſubſtantia eſt, diverſis interim proprietatibus, ea æqualia ex æqualitate, quæ ἰσία eſt Græcis, nominantur, dicta videlicet quaſi ὁσία, hoc eſt, ſanctitas: huic vocabulo ἰσία ſi converſione jota in ὀμικρὸν deinde adjicias υ, ὁσίαν facies, quæ ex hac etymologia quaſi explicari poteſt, quædam ſubſtantia effectrix plurium, quæ in eandem unitatem, unde ſunt, quaſi in ſuam ſummam conferuntur. Nam ita ad hominem ſecundum imaginem Dei factum reſpicientes, pro regula tradimus turbam earum proprietatum, quæ in ejus natura ſunt, ſubſtantiamque ejus appellamus, quæ, & ipſa eſt complexio, & comprehenſio multorum, quæ totum illum acervum ad unum refert, qualia ſunt, eum creatum eſſe, intelligentem eſſe, rationalem, animatum, corporalem, paſſibilem, fluxum, temporalem, mortalem, fœcundum, corruptibilem, vegetabilem, mutabilem, alternabilem, triſtitiæ obnoxium, aliaque hujusmodi ſecundum analogiam

Joan. 14. Luc. 10.

A τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἀνάρχητον, τὸ ἀίδιον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀίώνιον, τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ, Θεὸν Θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ, Κύριον Κυρίων, τὸ, βασιλέα βασιλευόντων, τὸ, παντοκράτορα, τὸ, ποιητὴν, τὸ, δημιουργὸν, τὸ, φῶς, τὸ, ζωὴν, τὸ, ἅγιον, τὸ, ἀγαθὸν, τὸ, ἀθάνατον, τὸ, ἰσχυρὸν, τὸ, παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα καλά τε ὑπερέχην καὶ αἰτιολογίαν· οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ὡς ἐκ δύο καὶ πλειόνων ἐπὶ ἓν ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν, καὶ τὸ ἐπιμεμελισμένον ἐμαθωμεν, ἀ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν γραφήν. οὐ καλὰ μίαν ὑπόστασιν μόνον ἀνάγοντα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν, ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. διὸ καὶ αὖθις ὁ μονογενὴς Θεὸς φησιν· πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι· καὶ πρὸς τὸν πατέρα λέγων· τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. ἐν ἅπασι γὰρ, οἷς δοξάζεται ὁ πατὴρ θεολογούμενος, ἐν αὐτοῖς δοξάζεται καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ἐντεῦθεν τέλειος Θεὸς ὁ πατὴρ λέγεται, καὶ τέλειος Θεὸς ὁ υἱὸς, καὶ τέλειος Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπείπερ μηδὲν ἐλλείπει τὸ περὶ τὴν θεότητα πληρώματος ἕκαστον· ἀλλ' ἰσίαν ἔχει πάντων τῶν ἰδιωμάτων. ὧν ἅπασι καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος θεωρεῖται. ἐν παραγωγῆς γὰρ τὸ ἴσον ἰσία λέγεται θηλυκῇ ἐκφορᾷ, ἡ τῆς ἰσότητος τῶν πολλῶν συσταλτικὴ περίληψις. ὧν γὰρ ἴσον τίς ἐστιν οὐσία διαφερόντων ἰδιωμάτων, ἰσία λέγεται, ὥσπερ καὶ ὁσία καὶ μία. ἐπείπερ ἰσία λέγεται καὶ ἐτυμολογίαν, τροπῇ τοῦ ο εἰς ο, καὶ πλεονασμῷ τοῦ υ στοιχείου, οὐσία διερμηνεύεται, ὡς ὁσά τις συσταλτικὴ ὕπαρξις, τῶν ἐκ πλειόνων ἐπὶ μίαν μονάδα ἐχόντων τὸ ἄθροισμα· καὶ ὅτως εἰς τὸν καθ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα ἄνθρωπον ἀποβλέποντες, κανονίζομεν· ὅτι ἡ σύστασις τῶν περὶ ἑνὸς ἰδιωμάτων, καὶ τὰ αὐτὸ ὕπαρξιν, οὐσία περιεχομένη, ὡς ὅσα περίληψις ἐκ περιοχῆς τῶν πλειόνων, ἐπὶ ἓν ἐχόντων τὸν ἑαυτῶν ἄθροισμα. ἐστὶ τὸ λογικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ νοερὸν, τὸ λογικὸν, τὸ ἔμψυχον, τὸ σωματικὸν, τὸ παθητικὸν, τὸ ῥευστὸν, τὸ χρονικὸν, τὸ θνητὸν, τὸ γονιμὸν, τὸ φθαρτὸν, τὸ αὐξητικὸν, τὸ τρεπτὸν, τὸ ἀλλοιωτικὸν, τὸ λυπηρὸν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα κατ' ἀναλογίαν

καὶ ἐπιλογισμὸν ἐπίσης ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον λαμβανόμενα καὶ τὸ ἴσον, ἰσία λέγεται, καὶ τροπῇ καὶ πλεονασμῷ τῶν στοιχείων, οὐσία προσαγορεύεται, κἀντεῦθεν πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος ἐρμηνεύεται, τὸ συμπληροῦν αὐτῆς τὸ ἄθροισμα, καὶ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς σύστημα, ἐν οἷς σημειώμεθα, ὅτι οὐδὲν τούτων καθ' αὑτὸ οὐσία λέγεται τῶν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων ἀθροιζομένων. οὐ μὴν τούτων ὑπόστασις λέγεται· ἀλλὰ κοινῶς μὲν ὅλον ἀπολύτως ἐπὶ πάντων συναγόμενα, οὐσία λέγεται τὸ τῶν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων τὸ ἄθροισμα· ἰδίως δὲ καὶ ἐφ' ἑνὸς ὑπόστασις. ὅταν μὲν οὖν κοινῶς ἐπὶ πολλῶν ταῦτα θεωρῆται, οὐσία προσαγορεύεται· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ ἕνα ἰδίως συνάγηται, ὑπόστασις ὀνομάζεται. καὶ ὥσπερ πάλιν εἰς τὸν καθ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγόμενον ἄνθρωπον ἀποβλέποντες, ἅμα τε τὸν νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα καθορῶμεν, καὶ οὐδὲν τούτων πρότερον, ὕστερον, ἀλλὰ καθ' ταὐτὸ συνέσει, καὶ ἕνα μὲν λεγόμενον, τριάδα δὲ νοούμενον, ὡς ὅλον, καὶ τὸν νοῦν μὲν ἀγέννητον, γεννητὸν δὲ τὸν λόγον, καὶ τόκον καὶ καιρὸν μελανθέντα, καὶ ἐκφορούμενον, καὶ ἀποτελλόμενον· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων Θεοῦ, τὸν μὲν πατέρα, ὡς νοῦν ἀγέννητον, τὸν δὲ υἱὸν ὡς λόγον γεννητόν, καὶ τόκον ἀποτελλόμενον, κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος, οὐχ ὡς προφορικὸν καθ' καιρὸν καὶ χρόνον πρὸς χρείαν ἀποχρώμενον· ἀλλ' ὡς ὑποστατικόν, καὶ αὐθύπαρκτα τόκον ὄντα, καθὼς καὶ γεγόνατον. ἅπαξ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς, ὑπόστασίς ἐστι, στάσιν ἀδιάλυτον ἔχων, ὑφ' ὧν καὶ εἶναι πέφυκε. τὸ γὰρ ὑπόστασις, καθ' ἑτυμολογίαν διερμηνεύεται ὑπόστασις. καὶ γὰρ ὡς υἱὸς ὁ πατὴρ καθ' αἰτίαν τοῦ γεννητοῦ, ὡς γεννητὸν τὸν υἱὸν ἐπ' αὐτῷ ἔχει. διὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ, τὸ, πρὸς, ἀναγέγραφε λέγων· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ὁμοούσιον ἰσοδυναμόν ἐστι, καὶ καθ' ἓν σημαινόμενον ἐπάνασρέφοντο, ὑπὸ καὶ πρὸς, κατὰ προθέσιν τοῦ ὀνόματος προκείμενα. ὑπόστασις οὖν ἐστὶν ὁ υἱὸς, ὡς ὑπὸ τὸν πατέρα σάσιν ἔχων, καὶ ἀχωρὶς τοῦ πατρὸς ὤν; ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα ἀεὶ ὤν. καὶ ὅτε

rationemque æqualiter ad hujus naturam relata æqualitas quædam, hoc est ἰσία, mutatione deinde adjectioneque literarum οὐσία appellari potest, atque ita deinde hoc ipsum pro plenitudine consummationeque humanæ naturæ accipitur, eo quod aggressu sui impleat ejus integritatem: in quibus illud animadvertendum, quod nihil earum proprietatum, quæ in humana natura ad ejus plenitudinem constituendam cernuntur, substantiam sive personam posse dici, sed promiscue & libere, cum in genere coaptatur: substantiæ nomen accipit universitas illa, integerque acervus proprietatum humanarum: peculiariter vero & ad unum relata persona dicitur. Cum igitur communiter in multis istiusmodi considerantur, substantia nuncupatur: cum in unum proprie conferuntur, persona sive substantia nominatur. Et sicut rursus hominem ad imaginem & similitudinem Dei formatum, simul in eo & mentem, & rationem, & spiritum contemplamur, neqve in iis aliud alio prius aut posterius judicamus, sed pariter consistere, & cum de uno loqvimur, trinitatem tamen in animo cogitamus, qvasi mentem ingenitam, verbum autem genitum, statuas, idemqve illud literis comprehensum & atramento scriptum emissum dicas: ita qvoqve in omnium Deo, patrem, qvasi mentem qvandam ingenitam, filium ut Verbum genitum, eumqve emissum censeas in tempore, qvod placuit paternæ voluntati, non qvidem ut vox, qvæ effertur ad tempus monumentumqve aliqvod, & pro usu rerum datur, sed ut Verbum substantiale solidum, & re ipsa ita consistens, ut genitum est: postqvam enim semel e patre prodiit, ὑπόστασις est, substantia est, stantum indissolubilem, ex qvo genitum est, possidens. Nam hypostasis sua interpretatione designat id, qvod substitit, hoc est, qvasi secundo ordine consistit: Siqvidem pater, qvatenus est autor geniti, filium ut genitum sub se habet. Qvapropter Evangelista loco hujus præpositionis ὑπὸ qvod est sub, præpositionem, apud, in Evangelio reposuit: *In principio*, inqviens, Joan. 1. *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Æqvivalentia igitur sunt & eodem significatu, ultro citroqve recurrunt hæ voces ὑπὸ & πρὸς additæ nomini ὑπόστασις, substantia ergo est filio, ut sub aliqvo statum suum, id est, sub patre habens, & non a patre segregatus, sed apud patrem semper existens, neqve

aliam voluntatem seorsum a patre suo possidens, neque aliam potestatem, neque aliam operationem, imo nec diversam substantiam obtinens; sed quæcunque possidet pater, filius quoque una possidens, consubstantialis & patri & Spiritui sancto recte perhibetur. Idem ille, cum sit ex voluntate illa paterna antiqua & vera: *Magni paterni consilii Angelus, admirabilis, item consiliarius,* Hebr. 1. & jampridem Verbum patris: *ubi multifariam multipliciterque patribus per Prophetas locutus esset, his ultimis diebus locutus est & nobis,* incarnatus, & homo factus est, idemque (ut ait scriptura) etiam secula condidit. Neque prodigiosis Numinibus suam commisit providentiam, ut Ethnici blaterant, sed eam ipsam omnium rerum curam, approbante patre cooperanteque Spiritu sancto, in se suscepit. Siquidem communionem ejusdem, & unius prudentiæ operationisque præ se ferens, ad hunc modum loquitur: Joan. 5. *Pater*, inquit, *usque dum operatur, & ego operor.* Non enim per aliam providentiam pater, per aliam filius, sed per unam eandemque substantialem Deitatis efficaciam operatur. Quemadmodum a præcone illo prædicatur: Philip. 2. *Qui cum sit splendor gloriæ & sigillum substantiæ ejus, hoc est, Patris,* omnia ferens verbo potentiæ suæ, expiatione peccatorum nostrorum conciliata, considet ad dextram Majestatis in excelsis. Sermo autem iste iteratus in eandem sententiam coit, si consideres, splendorem istum esse veluti radium vere solarem, ab orbe vere solari indiscretam habere emicationem, & characterem esse, & specimen substantiæ ejus, per quam ipse pater exprimitur, & repræsentatur. Ut enim annulo signatorio species aliqua effiguratur, quam & imaginem expressam, & sigillum appellamus, nihilque, quatenus ad suos pertinet, deficit ab exemplari suo: ita quoque filius eandem cum patre formam gerit. Non enim evariat impressa imago ab imprimente signaculo, sed incommunicabilis perseverat, juxta sculpturam annuli, sive in cera, sive in auro signaculum illud effigiatum sit, pro ratione regii numismatis, ita quoque divinus character filii, substantiæ patris incommutabile sigillum est, ferens omnia verbo potentiæ suæ, secundum suum ipsius exemplar, carnique suæ, quasi ceræ, eum typum formamque impressit. Non enim est impossibile & incredibile,

A θέλημα ἄλλο παρὰ τὸ πατρὸς ἔχων, ὅτε μὴν δύναμιν ἑτέραν, ὅτε μὴν ἐνέργειαν, ὡς δὲ ἀλλὴν οὐσίαν, ἀλλὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχων καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς, ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι. διὸ τῆ πατρικὴν βουλὴν ἀρχαίαν καὶ ἀληθινὴν, ὡς μεγάλης βουλῆς πατρὸς Ἄγγελος, θαυμασὸς σύμβουλος, καὶ πάλαι, ὡς λόγος τοῦ πατρὸς, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν σαρκωθεὶς καὶ ἀνθρωπήσας, ὃς, φησὶ, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· ἀθεοῖς μὴ τε-
B ρατολόγοις ἐγχέρησας τὴν αὐτὴ θεότητα, καθάφασιν Ἕλληνες, ἀλλ' αὐτὸς ὁ υἱὸς εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πάσῃ τῇ τῶν ὄντων προνοίᾳ ἀναδεδεγμένος. ἐπεὶπερ καὶ τὸ κοινὸν ἐνδεικνύμενος τοῦ αὐτοῦ καὶ μιᾶς προνοίας καὶ ἐνεργείας, φησὶν ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. οὐδὲν γὰρ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως προνοεῖται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκονομεῖ τοῦ θεότητος ἐνέργειαν. ὃς ὢν,
C ὡς καὶ πάλιν φησὶν ὁ κήρυξ, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· δῆλον δὲ καὶ τῆς τοῦ πατρός· φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. αἰτιατέφωνῶ καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, εἰς τὴν αὐτὴν εἴνοιαν ἐπισπώμενος, ὃ ἐπὶ τὸ ἀπαύγασμα, ὡς ἀκτὶν πρὸς ἥλιον· ὡς ἐν ἰσχυρᾷ πρὸς ἡλίᾳ ἀδιάκριτον ἔχει τὴν ἔλλαμψιν, καὶ χαρακτὴρ ἐνδεικτίς τίς ἐστι τοῦ ὑποστάσεως, δι' ἧς καὶ χαρακτηρίζεται. ὡς οἷον γὰρ δακτυλίου χαρα-
D κτὴρ ἐντυπώματος, τὸ αὐτὸ ἐντύπωμα, ὃ καὶ σφράγισμα ἐρμηνεύεται, μηδὲν ἐν τοῖς καθ' οὐσίαν ἐλλεῖπον ἔχει· οὕτως ὁ υἱὸς τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς φέρει. οὐδὲ γὰρ παλλάσσει ὁ χαρακτὴρ ἐντυπώματος, ἀλλ' ἀπαράλλακτος μένει, καὶ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ δακτυλίῳ χαρακτῆρα, ἔν τε κηρῷ καὶ χρυσῷ ἐντυπώματος καὶ τὸ βασιλικὸν δηνάριον. καὶ οὕτως ὁ θεῖος χαρακτὴρ τοῦ υἱοῦ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, ἀπαράλλακτος σφραγίς ἐστι, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθ' αὐτὸν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα, τὴν ὡς κηρίνην σάρκα εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο ἐντυπωσάμενος αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ· οὐδὲ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο, οὐδὲ μὴν ἄπιστον·

ὥστε καὶ καιρὸν πατρικῆς εὐδοκίας, ὡς χαρακτήρ· ἐπεὶ καὶ χαρακτήρ· ἐντυπώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν σάρκωσιν, ὡς κήρωσιν ταύτην φέρων, ἢ χρύσωσιν· ἐπεὶ καὶ τὸ ὅλον μυστήριον τῆς ἐμφανείας τῆς τοιαύτης ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου σαρκώσεως· ἔτι γὰρ καὶ ἀόριστον καὶ ἀνερμήνευτόν μοί ἐστι, διὰ τὸ αὐξητικόν. ἐπεὶπερ καὶ καθ' αὔξησιν δογματίζομεν, καὶ οὐκ τὸ ἅμα τῆς σφραγίδος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σφραγίδος, ἅμα τε ἐπὶ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς κηροῖς, δύναται ἀναφέρεσθαι τὸ ἐντύπωμα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας σαρκώσεως, οὐχ ἅμα, ἀλλὰ καθ' αὔξησιν τὸ τέλειον δογματίζεται. τότε δὴ αὖ καὶ διανοεῖσθαι πάλιν δύναται, ὡς εἴ τις ἔχοι λεπτότητα νοῦ, καὶ δύναται εἰσδῦναι κατὰ βάθος τοῦ ψυχικοῦ σπειρομένου σώματος, καὶ σωρηδὸν ἀφεῖναι ἀνεκλαλήτως, πῶς ἐκεῖ ἐμπίπτοντος τοῦ γονίμου σπέρματος, δύσεως μέν, ἐπὶ πλέον σωτηρίαν ἔχει, καὶ μικρὸν δὲ καὶ κατ' ἐπίδοσιν τῇ αὔξησιν λαμβάνει. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λαλεῖται, πλὴν ὅτι φαντασία ὡς ἐμφάσεως γίνεται ἀλαλήτως καὶ ἀφράστως. ἀλλὰ κατ' αὔξησιν μέν ἐστιν, ἡ θεία τοῦ λόγου σάρκωσις γίνεται, οὐκ αὔξοντος τοῦ θείου χαρακτῆρος, οὐδὲ μὴν συναύξοντος· ἀλλ' ἐπαυξήσεως τῆς ἐμψύχου σαρκὸς καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα, καθ' ὃ ἀνθρωπος ἐξισάζεται καὶ κυοφορεῖται. διὰ τοῦτο ἐννεάμηνος νόμῳ ἀνθρωπίνης κυοφορίας, ἀπαρτισθὲν θεοπρεπῶς δογματίζεται ἡ Χριστοῦ σάρκωσις, καὶ ἐδαμῶς ἀνθρωποπρεπῶς· ἐπειδὴ καὶ τὸν θεῖον χαρακτῆρα τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα, τὴν σάρκωσιν ἑαυτῷ ἀνεδέξατο, καθ' ἕνωσιν μέν, ὡς πνεύματος πρὸς ψυχήν. ὥστε καὶ δύο τέ ἐστι καὶ οὐχ ἓν ὁ Χριστός, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο· καὶ δύο μὲν οὐκ ἔν ἐστι κατὰ τὰς δύο φύσεις, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο, κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. διὸ δὲ δύο μὲν θελήματα λέγομεν, οὐ οὐχὶ δύο τοὺς θέλοντας, δὲ δύο ἐνεργείας καὶ οὐχὶ δύο τοὺς ἐνεργοῦντας· ἀλλ' ἕνα μὲν θέλοντα κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιολογίαν. ἐν τούτοις οὖν διακηρύττοντες τὸ θεῖον τῆς σαρκώσεως καὶ ἀνθρωπήσεως μυστήριον, ἀποβαλλόμεθα τὰς τῶν αἱρετικῶν βλασφημίας, καθ' ἃς καὶ βεβηθισμένους αὐτοὺς καταλιμπάνοντες, μετερχόμεθα εἰς τὰ ὧδε τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καθιστορούμενα περὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου

A ut tempore patris voluntati grato, ut character (siquidem & character est) incarnationem in se configuraret, qua veluti pro cera, aut quasi pro auro usus videri potest, quemadmodum totum illud mysterium ineffabilis hujus & inenarrabilis incarnationis nonnihil subostendit. Id enim adhuc ineffabile & inenarrabile permanet ob rationem crescendi. Siquidem pro modulis gradibusque crescendi, de ejus carne sentiendum, non quod simul eodem temporis momento absolutus sit, quod in cera effigianda ex impressu sigilli animadvertimus: simul enim super multis & in multis ceris annuli signatorii

B effigies induci potest: contra, in divina incarnatione non statim simul, sed per incrementum perfectitudo intelligitur. Quod ipsum quoque facile intellexerit, quisquis habet mentis subtilitatem, ac urinandi peritus sit, & in profunditates animalis corporis, quod & ineffabiliter & inenarrabiliter seminatur, intellectu descendere possit, ac perspicere primum illic, subsidente genitali semine, paulatim id in minimam coalescere particulam, & per gradus incrementum capere. Neque enim illud ipsum in rebus nostris satis perspicitur, nisi quatenus imaginando obscuris vestigiis indagamus. Secundum igi-

C tur crescendi rationem divina verbi incarnatio progressus fecit, non quidem seorsum divina increscente forma, neque simul una concrescente, sed crescente animali carne ad solidam eam integritatem, quae homo perficitur, dum in utero gestatur, ideoque novem mensium lege hominum ritu ejus partus absolutus fuit. Atque hinc est, quod Christi incarnatio ex Deo personam suam habeat, non humanitus ex homine. Siquidem juxta divinum characterem humana ejus forma statum suum

D accepit, unitione scilicet cum anima; atque ita sit, ut Christus duo pariter sit, & unum singulare, unusque item sit, & non duo, & rursus duo, & nequaquam unum est secundum rationem duarum naturarum: & unus non duo, secundum unitatem subsistendi. Ideoque duas voluntates praedicamus, sed nequaquam duos volentes, aut duos operantes, sed unum volentem secundum unitatem personae: contra, duas voluntates & duas operationes secundum peculiarem utriusque naturae rationem. Hoc igitur modo divinum incarnationis mysterium deprædicantes, hæreticorum blasphemias repudiamus, & in quibus ipsos inter se diversos relinquentes transimus ad ea, quæ ab Evangelista de Deipara

& matre Dei enarrantur, audituri illic explicatius seriem rei gestæ. Significamus igitur tempore beneplaciti paternæ voluntatis, sub plenitudinem septuaginta hebdomadarum Prophetæ Danielis ab ædificatione Hierusalem, post remigrationem captivitatis Judæ ex Babylone per Salathiel, & filium Josedech, summos id temporis Sacerdotes, & ad impletionem trecentorum nonaginta annorum, secundum vices sui sacrificii ingressum esse Zachariam in templum Domini, ad incensum offerendum, apparuisseq; ei Angelum Domini ad dexteram altaris, annunciantem ei de filio suo Joanne, quem conceptura esset uxor sua Elizabeth, edituraque esset Baptistam & Præcursorem Christi, ac conceptione deinde peracta, & mense sexto, ex quo prægnans erat Elizabeth, emissum esse Archangelum Gabrielem a Deo in Nazareth civitatem Galilææ, ad Virginem Mariam, & ingressus ad eam Angelus salutavit eam, dicens: *Ave gratiosa, Dominus tecum.* Etiam hic animadvertimus vocem illam salurationis Angeli esse vocem, quæ pro sono suo, quo efferebatur, significationem habuit: verum eam ipsam nequaquam fuisse filii hypostasin, aut carnem esse factam, sed pro suo sono, loquendique ratione diversam fuisse a Verbo DEI, quod in uterum Virginis pariter descendit: prorsusque blasphemias dicunt, qui autumant, vocem Angeli fuisse materiam substantiamque Verbi. Nobis ergo ob istam execrabilem blasphemiam, visum est locum præsentem annotare. Cum igitur diversa sit a voce Archangeli, hypostasis Verbi & filii Dei, simul ac aperirentur aures Virginis per Angelicum sonum, introgressa est in eam divina filii essentia, adeo, ut nec ipsa Virgo hæc cognoverit, cognoverit autem Dei filius, quo pacto introierit. Quapropter ut ignara de eventu mysterii conturbata est, super verbis Angeli dicentis: *Ave gratia plena, Dominus tecum, & cogitabat secum, qualisnam esset ea salutatio,* unde subsecutus Archangelus ad eam dixit: *Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum; Ecce concipies in utero, & paries filium, vocabisque nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus solium Davidis, patris sui, & regnabit in domo Jacob in*

Luc. 2.

Ibidem.

καὶ μητρὸς Θεοῦ, καὶ ὡς ἔχει συντάξεως, διεξοδικώτερον ἀκουσώμεθα. σημειώμεθα δὲ ἐν, ὅτι κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος. Ὅτι συμπληρώσει τῶν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων Δανιὴλ τοῦ προφήτου, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῷ ἐπισέψασθαι τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα ἀπὸ Βαβυλῶνος, διὰ Σαλαθιὴλ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ ἀρχιερέων τότε γρωμένων καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τετρακοσίων ἐνενήκοντα ἐτῶν, καὶ ἐφημερίαν ἱερατείας αὐτοῦ, εἰσῆλθε Ζαχαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ θυμιάσαι· καὶ ὤφθη αὐτῷ Ἄγγελος Κυρίου ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εὐαγγελίζεται αὐτῷ περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς συλλήψεται Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τέξεται τὸν Βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ. Ἐν δὲ τῇ συλλήψεως γρωμένῃ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ τῇ ἐν γαστρὶ κυοφορίας Ἐλισάβετ, ἐξαποστέλλεται ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρὰ Θεοῦ, εἰς Ναζαρὲτ πόλιν τῆς Γαλιλαίας πρὸς τὴν Παρθένον Μαριάμ. καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ὁ Ἄγγελος, ἠσπάζετο ἑαυτὴν λέγων· Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. καὶ ἑαυτὰ πάλιν θεωρῶμεν, ὅτι ἡ μὲν φωνὴ τοῦ Ἀγγέλου, καὶ προφορὰν πνεύματος ἀπηχήσεως αὐτοῦ διερμηνευομένη, οὐκ αὐτὴ δὲ λόγου ἢ τοῦ υἱοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτὴ γέγονε σάρξ· ἀλλὰ καθ' αὐτὴν τὴν φωνὴν, ἑτέρα ἔσα καὶ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότης τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ, ἅμα ἐπιφοίτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς παρθένου. καὶ βλασφημοῦσιν οἱ λέγοντες, ὅτι αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου, ὑπὸ ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ λόγου. διὸ καὶ ἐσημειωσάμεθα τὸν τόπον ἀποβαλλόμενοι τῆς βλασφημίας τὴν κατάκρισιν. ἑτέρα οὖσα τοίνυν τοῦ τὴν φωνὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου ἔσα ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου καὶ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅμα ὡς διανοιχθείσης τῆς ἀκοῆς τῆς παρθένου, διὰ τῆς Ἀρχαγγελικῆς φωνῆς, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἡ θεία τοῦ υἱοῦ ὑπόστασις· ὡς αὐτὴ μὲν ἡ παρθένος οὐκ ᾔδειν, ᾔδε δὲ ὁ εἰσελθὼν, ὅπως εἰσῆλθε. διὸ καὶ ὡς μὴ εἰδυίᾳ τοῦ μυστηρίου τὴν ἔκβασιν, ἅμα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Ἀγγέλου εἰπόντος· Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, καὶ διελογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος, ὅθεν καὶ ὑπολαβὼν ὁ Ἀρχάγγελος, εἶπε πρὸς αὐτήν· μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος ἔσαι μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς

αἰῶνας, καὶ τῆς Βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ ταῦτα ἔτι διαπορῶσα ἡ παρθένος, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσα, καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰωσὴφ διαλογιζομένη, ἀνθ' ὧν μεμνησθαι φησὶν αὐτοῦ, αὐτὰ ποιεῖται πρὸς τὸν Ἄγγελον, καὶ φησίν· πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ ἐπείπερ φησὶν, ὦ Ἄγγελε, ἄνδρα οὐ γινώσκω· σὺ δὲ διὰ τί, ἰδοὺ, δεικνὺς πρόσεστιν, λέγεις· ἰδοὺ συλλήψῃ, ὡς καὶ χρόνον ἐνεστῶτα, πῶς ἔσται τοῦτο οὐκ οἶδα, ἀλλ' εἰπὲ, ὦ Ἄγγελε, διερμήνευσον, πῶς ἔσται τοῦτο; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. ὅτος φησὶν ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως, ὅτως συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, Πνεύματος ἁγίου ἐπεχομένου σοι, καὶ δυνάμεως ὑψίστου ἐπισκιαζούσης σοι. διὸ, φησὶν, καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται. ἣ καὶ ἔτι διαπορουμένη, πάλιν ἐπιφερομένη ἑαυτῇ, φησίν· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ Ἄγγελος. ἐπισημαίνεται γὰρ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ Ἄγγελος, ἵνα μὴ καταλείψῃ ἀφορμὴν τοῖς ἐθέλουσι λέγειν, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἄγγελος ἐνοικήσας ἐν τῇ παρθένῳ ἐσαρκώθη, ἀλλ' ὅτι ὁλόγου αὐτοῦ τῆς προφορᾶς ἀπηχήσεως, ἐνήργησε τὸν ἐνανθρώπησιν· ἀλλ' ὅτι ἀπελθόντος τοῦ Ἀγγέλου ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐπεσκίασεν αὐτῇ ἡ δύναμις ὑψίστου· καὶ ὅτως ὑστερογενὴς ἐτελέσθη τὸ σωτήριον κήρυγμα. ὥσπερ οὖν καὶ αὐθις χρὴ τὸ ἀναγκαῖον ἐπιζητῆσαι, καὶ ἐπισκέψασθαι, πῶς εἴρηται πρὸς τὴν παρθένον· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι; ἆρα γὰρ ὥσπερ καὶ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἔλεγε Χριστός· ὑμεῖς δὲ καθήσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους, ἐπελθόντος ἐφ' ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. ἐπίσης γὰρ ἡ ἐπαγγελία, καὶ ἐν ἴσῳ τρόπῳ λαμβάνεσθαι δύναται. ἐπείπερ καὶ ἐνταῦθα δύναμιν ἐξ ὑψίστου ἐπελεύσεσθαι τοὺς Ἀποστόλους, καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσίαν. τί οὖν; ἆρα ὡς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τὸ πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις ἐξ ὑψίστου ἐπήγγελται, ὅτως καὶ πρὸς τὴν παρθένον; καὶ εἰ μὲν ὅτως ὥσπερ καὶ εἰς τοὺς Ἀποστόλους, καὶ ἡ δύναμις ἐξ ὑψίστου καὶ ἡ ἐπέλευσις ἐκ πνεύματος γέγονε, καὶ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις ἐπαρκολούθησε σάρκωσις, δηλονότι ὅτι ἐν τῇ παρθένῳ ἡ δύναμις ἐσαρκώθη, ὅτε τὸ πνεῦμα ἐνηνθρώπησεν·

A *fecula, & regni ejus non erit finis.* Quin & hic hæsitat Virgo, utpote ad naturam respiciens, & de Josepho cogitans, cui nupta erat, ad Angelum tale responsum dedit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* & quandoquidem dixerat, o Angele, virum non cognosco. Tu autem per hoc adverbium, ecce, quod demonstrandi vim habet, Ecce, inquiens, concipies, quasi de tempore jam instanti mihi loqueris. Quomodo istud fiet, ignoro, sed dic mihi, Angele, atque interpretare, quomodo istud fieri possit? cui respondens Angelus dixit: *Spiritus sanctus superveniet* Luc. 1. 35
in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, at-
B que hæc est, inquit, concipiendi ratio, ita concipies in utero superventu Spiritus sancti, & obumbrationis virtutis Altissimi, atque ideo, inquit, quod natum erit, Sanctum, Filius Altissimi vocabitur. Illa vero etiamnum hæsitans, sed tamen optans, *Fiat mihi*, inquit, *secundum verbum* Ibidem.
tuum, & abiit ab illa Angelus. Nam hoc significat Evangelista, Angelum ab ea digressum esse, ne occasionem relinqueret dicere volentibus, eum ipsum Angelum incolam Virginis incarnatum fuisse, aut verbum, quod ille insonuit, aut prolocutus est, hominis naturam condidisse, sed quod ascendente Angelo superve-
C nerit in Virginem Spiritus sanctus, obumbraveritque illam virtus Altissimi, atque ita postmodum consummatus est salutaris ille conceptus. Quibus iterum necessario est insistendum, considerandumque, qua ratione ad Virginem dictum sit: *Spiritus sanctus superveniet in* Ibidem.
te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. nunquid itidem, ut ad Apostolos dixit Christus: *Vos autem sedete Hierosolymis*, Actor. 1.
donec induamini virtute ex alto, adveniente in vos Spiritu sancto: idem enim genus
D promittendi, & eadem ratione intelligi potest: cum & hic virtutem ab altissimo superventuram in Apostolos, & Spiritus sancti accessum denunciet. Quid igitur? num ut Apostolis spiritus, & virtus Altissimi promittitur, ita & virgini quoque promittitur? Quod si eadem ratione huic, ut Apostolis, promissio facta est, itidemque virtus Altissimi, & Spiritus sanctus in eam descenderit, sequitur, ut cum in Apostolis ea ipsa virtus, & Spiritus sanctus incarnationem non fecerit, neque in virgine virtutem Altissimi•, aut obumbrationem sancti Spiritus incarnationem operatam fuisse, nec hominem esse factum,

quanquam etiam filius secundum eam consuetudinem, quæ in sacris scripturis est, virtus altissimi appellatur. Enimvero, ut in Apostolos virtus ista ideo descendit, ut contra omnem adversariam virtutem vigerent, ideoque Spiritus supervenit essentialiter cum omnibus suis dotibus, ut efficaciam acciperent omnibus signis, prodigiis & portentis, ad confirmandam, certamque & indubitatam reddendam promissionem Christi: ita quoque Spiritus sanctus in Virginem descendit cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem divini Principatus adsunt, imbuens eam in gratia, ut in omnibus gratiosa esset, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus sancti omnibus gratiis abundaret, & virtute altissimi obumbraretur, quam virtutem per omnia tempora conceptus eam habuisse confido, & post conceptum etiam retinuisse: neque enim temporarium in Virgine accidisse opinor, sed per omnia tempora hoc illi datum fuisse, quemadmodum & nunc in præsentia & in æternum usque habet hæc virgo sibi obumbrantem virtutem altissimi, & superventum Spiritus sancti, & virtutem altissimi, ut sit gratia plena. Ita enim isthic opinamur, omnia illa per gratificationem Spiritus sancti, & virtutem altissimi donata fuisse, & nequaquam, sicuti hæretici dicunt, vim scilicet quandam, energiamque spiritus inditam esse virgini, ut incarnatio perficeretur. Nam tametsi sine seminio id factum credimus, tamen non ita loquimur, quod secundum eam divisionem gratiarum, qua spiritus singulis dividit, prout vult, caro ista formata sit citra interventum propriæ essentiæ filii Dei, Absit, ea enim est mens Pauli Samosatensis, & reliquorum hæreticorum, verum ita loquimur secundum orthodoxorum dogmatum rectitudinem, virtute & spiritu esse impletam virginem, tum ut corpus ejus sanctificaretur, tum ut salutarem illum fœtum concipere posset. Atque ita deinceps divina Verbi natura ibi suum tabernaculum eligens, in ea incarnationem assumsit, & homo factus est, non ita quidem, ut potentiam aliquam operandi vim illi inderet, sed ut in ea naturaliter secundum universam integritatem Deitatis, persona filii ab initio Deus & ulterior initio, carnem & hominis conditionem indueret. Declaratum enim superius est, virtutem regnumque,

εἰ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς κ᾽ κοινολογίαν θεολογίας, λέγεται δύναμις ὑψίστου. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις, ἡ δύναμις πρὸς τὸ δύνασθαι κ᾽ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως, ἐγίνετο, καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος καθ᾽ ὅλα τὰ ἰσοτιμῶς παρόντα αὐτῷ, ἐνεργοῦσα ἐν πᾶσι σημείοις, καὶ τέρασι, καὶ δυνάμεσι, πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίστωσιν τῆς Χριστοῦ ἐπαγγελίας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ παρθένῳ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος ἐγίνετο, ἐν πᾶσι τοῖς ἰσοτιμῶς παροῦσιν αὐτῷ κ᾽ τιμὴ θεαρχίαν, χάριν ἐμποιοῦν, πρὸς τὸ ἐν πᾶσι χαίρειν αὐτόν. ἐπίστης καὶ διὰ τοῦτο κεχαριτωμένη παρωνομάσθη, διὰ τὸ ἐν πάσαις χάρισι ταῖς διὰ τοῦ πνεύματος ἐμπεπλῆσθαι αὐτήν· κ᾽ δύναμιν ὑψίστου ἐπισκιάζειν αὐτῇ, καὶ ἔχειν ἐν πάντι χρόνῳ τῷ κ᾽ τιμὴ σύλληψιν. πεπίσευκα δὲ, ὅτι καὶ μετὰ τιμὴ σύλληψιν· οὐδὲ γὰρ πρὸς καιρὸν ὡς πείθομαι, τοῦτο ἐγίνετο ἐν τῇ παρθένῳ, ἀλλ᾽ ἐν πάντι καιρῷ, καὶ τότε, καὶ νῦν· καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἐπισκιάζουσαν αὐτῇ ἔχουσα τὴν δύναμιν τοῦ ὑψίστου ἡ παρθένος, καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπεχομένην αὐτῇ· ἵνα κεχαριτωμένη μένῃ. οὕτω γὰρ διανοούμεθα περὶ τούτου· ἦσαν αὐτῇ πάντα κεχαριτωμένα διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ὑψίστου δυνάμεως· καὶ οὐχ, ὡς οἱ αἱρετικοί φασιν, ὅτι ἐνέργειά τις ἦλθε τοῦ πνεύματος ἐγίνετο ἐν τῇ παρθένῳ, τὸ τελεσθῆναι τὴν σάρκωσιν. κἂν γὰρ ἀΐδιον σπορᾶς, οὐχ οὕτω φαμὲν, ὅτι κ᾽ τὴν διαίρεσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος διαιροῦντος ἰδίᾳ, καθὼς βούλεται, διεπλάσθη σάρξ, ἄνευ τῆς ὑποστάσεως τῆς ὑπαρχούσης τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. μὴ γένοιτο· τοῦτο γὰρ τὸ οὕτω φρονεῖν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ, καὶ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν· ἀλλ᾽ οὕτω λέγομεν κ᾽ τιμὴ τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων ὀρθότητα· ὅτι δυνάμεως καὶ πνεύματος ἐπλήσθη ἡ παρθένος πρὸς ἁγιασμὸν μέντοι τῆς σαρκὸς αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν τὸ σωτήριον κύημα. οὕτως ἀκολούθως αὐτῇ ἡ θεία τοῦ λόγου ὑπόστασις ἐνοικιωσαμένη ἐν αὐτῇ, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησεν· οὐ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ἀλλ᾽ ὑποστάσει καθ᾽ ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, αὐτὴ ἡ ἐνυπόστατος ὑπερέχουσα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησε. προαπεδείχθη γὰρ, ὅτι οὐχ ὑπόστασις, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ οὐσία κ᾽ ἡ ἐξουσία, καὶ βασιλεία,

καὶ

Ⓒ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ κ᾽ θεολογίαν προσέθε- A atqve alia omnia istius generis, de qvibus
ται, οὐχ ὑπόστασις ἕκαστον λέγεται, ἀλλὰ πε- in sacris literis mentio fit, non ita de uno-
ρὶ τὴν ὑπόστασιν κατ᾽ οὐσίαν, ἰδίαν διεμηνυόμε- qvoqve ex Trinitate esse intelligenda,
να· ἔστω καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις περὶ τὴν qvasi singula eorum personam propriam
ὑπόστασιν, οὐσιωδῶς διαφέρεται· καὶ κοινῶς μὲν denotent, sed ita accipi debere, qvasi ea
ἐφ᾽ ἑκάστης τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων· non substantiam significent, sed substan-
ἰδίως δὲ καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τὴν μίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ tiæ proprietates, atqve ita energiam &
Θεοῦ, σαρκωθεῖσαν καὶ ἀνθρωπήσασαν. ἐπῆλθε virtutem circa personam essentialiter re-
τοίνυν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὴν παρ- ferri, & in commune qvidem ea de una-
θένον, Ⓒ ἡγίασεν αὐτοῦ, ὡς Ⓒ ἐν Ψαλμοῖς φησι qvaqve personarum divinarum prædicari,
τὸ πνεῦμα· ἡγίασε τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ ὕψιστος, proprie tamen solum ad personam filii in-
καὶ ἐπεσκίασεν ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου, δυναμώσα- carnatam, & hominem factam pertinere.
σα αὐτοῦ, καὶ σκιᾶς θείας ἐμφανείας ἐμποιή- Supervenit igitur Spiritus sanctus super
σασα, ἵνα ἔνθεν τυπωθῇ ἰδεῖν δυνῆται, καθ᾽ B eam, & sanctificavit ipsam, vt in Psalmis
ὅσον δυνατὸν ἰδεῖν, τὸν ἐν αὐτῇ κυοφορούμε- spiritus dicit, *Sanctificavit tabernaculum* Ps. 45.
νον ἀνείδεον Θεόν. μηδὲ γὰρ ὑπολητέον, ὅτι *suum Altissimus*, & obumbravit virtus Altis-
καθ᾽ ἁπλοῦν τὴν φύσεως ἰδιότητα ἰδεῖν ἠδυνάτου simi corroborans eam, & divinæ umbræ
τὴν ἐν αὐτῇ ἐνοικήσαντα Θεὸν ἡ παρθένος· τό- imaginem induxit, ut inde lineamentis col-
τε γὰρ ἔτε αὐτὴ ἡ ἔμψυχος λογικὴ τε καὶ νοερὰ lectis, videre posset, qvatenus possibile
σάρκωσις ἰδεῖν ἠδύνατο· ἀλλὰ κ᾽ τὸ δυνατὸν, est, Deum formæ expertem in se concipi.
ὡς ἐπισκιαζούσης αὐτῆς τὴ τοῦ ὑψίστου δυνάμεω- Non enim suspicandum est, qvod se-
ως, καὶ οἷον σκιᾶς ἐμποιούσης πρὸς τὸ ἰδεῖν καθ᾽ cundum simplicem naturæ suæ proprietatem,
ὅσον δυνατὸν ἰδεῖν τὸν ἐνοικήσαντα Θεόν. Ⓒ ὥσ- virgo in se habitantem Deum videre po-
περ ἡμεῖς αὐτοὶ ψυχικὸν ἐνοικοῦντα ἐν τῇ tuerit, cum nec ipsa animata rationalis-
σαρκὶ ἡμῶν ἔχοντες, οὐχ ὡς ἔστιν ἡ ψυχὴ ἰδεῖν C qve & intellectualis incarnatio conspi-
αὐτὸν δυνάμεθα, ἀλλ᾽ οἷον σκιᾶς αὐτῆς καὶ cere valuerit, sed qvatenus possibile fuit,
τύπων ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐνεργειῶν utpote obumbrante illam virtute Altissi-
τοιοῦτον ἡ τε παρθένος, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ Ⓒ νοε- mi, & umbras lineamentaqve qvasi fa-
ρὰ ψυχὴ ἰδεῖν ἠδυνάτο, καὶ νῦν ὃ δύναται, ciente, ut videret, qvatenus fieri potuerat,
ἐκ τῶν ἐνδιδομένων αὐτῇ δυνάμεων καὶ ἐνερ- Deum in se habitantem. Et ut nos ipsi
γειῶν. καὶ κ᾽ τοῦτο μᾶλλον ἀναλογεῖ λόγον, ὅτι animam inhabitantem in carne nostra pos-
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατ᾽ εἰκό- sidemus, nec tamen qvomodo qvalisve
να Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. κατ᾽ εἰκόνα γὰρ καὶ ὁ- ea sit, conspicere possumus, sed qvasi
μοίωσιν τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἀνθρωπή- umbram ejus, & lineamenta ex virtutibus
σεως, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἵνα ἐν D ejus & internis efficaciis colligimus: Ta-
αὐτῷ φέρων τὸ κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, μὴ ἀμ- le qviddam tum virgo, tum ipsa rationa-
φίβολον ἔχῃ τὸ ἐπὶ τοιαύτης σαρκώσεως καὶ lis & intelligens anima contueri poterat,
ἐνανθρωπήσεως. σαρκώσεως γὰρ καὶ ἐνανθρωπή- atqve etiam nunc potest, ex potentiis o-
σεως καί γε ἐν συνεκφοραῖς, θεοπρεπείαν perationibusqve inde prodeuntibus. At-
κηρύττομεν, καὶ οὐ μόνον σάρκωσιν καταγγέλ- qve secundum hanc proportionem potius loqvendum est, qvod Deus fecerit ho-
λομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρώπησιν, ἵνα μὴ δόκῃ τοῖς αἱρε- minem secundum imaginem Dei: se-
τικοῖς ἄψυχον καὶ ἄνουν Ⓒ ἀλόγον σάρκω- cundum imaginem enim & similitudi-
σιν δογματίζειν ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τὸ λέγειν σάρ- nem istiusmodi incarnationis, & assum-
κωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν, τό τε σάρκα πιστεύειν ἡμᾶς, ptæ humanitatis hominem Deus fecit, ut
τό τε ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν διασημαίνοντας. in se gestans illud, qvod secundum ima-
ginem & similitudinem Dei effigiatum
erat; nihil ambiguum relinqveret de in-
carnatione & humanitate assumpta: In-
carnationis enim & assumptæ humanita-
tis speciem, sub una voce simul prædica-
mus, neqve solum incarnationem an-
nunciamus, sed una cum incarnatione
& assumptam humanitatem, ne videamur
cum impiis hæreticis, inanimatam, men-
teqve vacuam, & irrationalem incarna-
tionem statuere, sed ex eo, qvod dicimus
incarnationem & humanitatem simul
assumptam & carnem credimus, & animam rationalem & mente præditam significamus.

Ideoqve & eos, qvi dicunt solam naturam Dei Verbi incarnatam, neqve addunt, eam animatam esse, & rationalem & mente præditam, nullo modo recipimus, nisi resolvant, & exponant, qvid iis verbis sentiant. Id enim nuper simpliciter dicebant, sed postmodum malitiose tractatum est ab hæreticis, verba simplicia depravantibus. Sanctificata igitur superventu Spiritus sancti Virgo & corroborata, & virtute Altissimi gravida, eum gestabat, qvi ex sua propria essentia Dei erat filius, pro unica ejus divinitatis natura, & gignit eundem incarnatum, & hominem factum secundum duarum naturarum proprietatem: eundemqve duplicem, & unum ex duobus constantem, inconfuse, immutabiliter, atqve indivisim credi oportere statuimus: non qvidem deiferum hominem, sed carniferum Deum. Cæterum neqve hoc pro hæreticorum more intelligentes autores Niceni concilii, sed, ut diximus, ex operatione spiritus & virtutis Altissimi, & impræginatione virginis deiferum hominem eum, qvi ex virgine prodiit, credendum esse statuerunt, gestasse eam Dei virtutem, & energiam spiritus, qvæ operata est coram Pharaone & omnibus filiis Israel. Eadem ratione principis Apostolorum, verba in Actis Apostolorum de Christo prædicantis, recte qvidem ab eo esse dicta accipiunt, sed qvæ ab istis tortuose & malitiose depraventur, qvum ita loqvitur, *Jesum Nazarenum, qvem unxit Deus Spiritu sancto*, qvæ verba ita nostri interpretantur, Deum scilicet in utero virginis creasse hominem sine ullo semine per operationem spiritus, eumqve unxisse virtute Altissimi, qvasi oleo exultationis præ consortibus suis (uti scriptum est) illud ipsum filium Altissimi nominavit scriptura, qvemadmodum & in Psalmis refertur, loqvente Christo ad multitudinem: *Et ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes:* nos igitur talia hæreticorum dogmata intellectusqve reprehendere & corrigere desiderantes, per præsentem Evangelii interpretationem asserimus, non deiferum hominem esse Christum, sed carniferum Deum, qvatenus Deus hominem gestat integrum absolutumqve. Deus interim perfectus, & homo perfectus, unus ratione unius personæ, duplex tamen natura. Hunc igitur hominem, qvem dicimus, qvod Verbum gestaverit,

Psal. 81.

διὸ καὶ τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, καὶ μὴ ἐπιφέροντας ἐψυχωμένην, λογικήν τε καὶ νοεράν, ἀπαύστως ἀποδεχόμεθα· πλὴν ἐπιμένοντας ἐν δόγμασιν ἀναληθέσιν, τὴν ἑρμηνείαν τῆς ῥήσεως. Τὸ γὰρ καὶ πρώην ἁπλῶς ἐρρήθη ὑπό τινων, ἀλλ' ὑπανεχρήθη ὕστερον, πονηρευομένων τοὺς αἱρετικοὺς καὶ τὴν ῥῆσιν. ἁγιασθεῖσα οὖν τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ παρθένος, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς ὑψίστου δυνάμεως, κυοφορεῖ τὸν κατὰ τὴν ἰδιαίζουσαν αὐτοῦ ὑπόστασιν, υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μίαν αὐτοῦ τῆς θεότητος φύσιν· καὶ ὑπὸ τοῦτον σαρκωθέντα καὶ ἀνθρωπήσαντα καὶ τὴν τῶν δύο φύσεων ἰδιότητα· ἐκ δύο καὶ ἐν δύο δογματιζόμενον ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως θεοφόρον ἄνθρωπον· ἀλλὰ σαρκοφόρον Θεόν. μὴ γάρ· ὡς πάλιν εἰπεῖν· ἔτω ταῦτα νοήσαντες οἱ αἱρετικοί, ἀλλ' οἷον εἴρηται, κατ' ἐνέργειαν πνεύματος, καὶ δυνάμεως ὑψίστου γνωμένην τὴν ἐν παρθένῳ κυοφορίαν, θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν ἐκ τῆς παρθένου δογματίσαν· πεφορημένην θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, ἐνεργήσαντα ἐναντίον Φαραὼ καὶ πάντων τῶν υἱῶν Ισραήλ. ὅθεν καὶ προσλαμβάνουσι τὰς ῥηθὰς τοῦ Κορυφαίου φωνάς, δημηγορούντος ἐν ταῖς Πράξεσι πρὸς Χριστόν, καὶ αὐτοῦ μὴ ὀρθῶς λέγοντος, ὅτι δὲ σφάλως καὶ πονηρῶς ἐπιλαμβάνοντες, αὐτ' ὧν καὶ φησι, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ, τοιοῦτον λέγοντες, ὅτι ἐν γαστρὶ τῆς παρθένου, ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἄνευ σπορᾶς, ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, καὶ ἔχρισεν αὐτὸν δυνάμει ὑψίστου. ὡς καὶ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ, γέγραπται. καὶ τοῦτον μὲν ὑψίστου ἐπάλεσεν ἡ γραφή, οἷον καὶ εἴρηται ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ πρὸς πολλούς· ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. ἅπερ τοιαῦτα τῶν αἱρετικῶν δογμάτων διελέγχοντες νῦν, καὶ ἐπανορθοῦν σπουδάζοντες, διὰ τοῦ παρόντος κηρύγματος λέγομεν, ὅτι ὁ θεοφόρος ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ σαρκοφόρος Θεὸς, αὐτ' ὧν καὶ Θεὸς ὢν, ἄνθρωπον ἐφόρεσε καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τοῦ ἀνθρωπότητος· Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, εἷς ὢν τῇ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο ταῖς φύσεσι. Ἕνα γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ὃν καὶ λέγομεν, ὅτι ἐφόρεσε

τοῦτον ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ εὐδοκίᾳ αὐτοῦ, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ υἱοῦ μίαν αὐτουργὸν τοῦ υἱοῦ, ἔχρισε Πνεύματι ἁγίῳ, πᾶσαν ἐνέργειαν θεοφόρον αὐτοῦ, καὶ δύναμιν Ὑψίστου περιέζωσε, πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν πᾶσαν ὑπεκειμένης δυνάμεως προσβολήν· καὶ ἐνεργεῖν πᾶσαν θεραπείαν ἐν τῷ λαῷ· ἐπειδὴ καὶ πειράζεσθαι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ κατεδέξατο, καὶ πᾶσαν ταπείνωσιν καὶ πτωχείαν ὑπέμεινεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. καθὼς καὶ οὗτος ὁ μέγας ἱεροκήρυξ βοᾷ λέγων· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ κατίσχυε διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ πέμψας υἱὸν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ὥκειν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν σαρκὶ γνόμενος, αὐτὸς λέγεται ἀνθρωπήσας, ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. καὶ τοῦτο σημειωτέον, ὅτι πρῶτον ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικὸς, πρῶτον γίνεται, καὶ ἔπειτα πέμπεται, ἀλλὰ πρῶτον πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός. καὶ τούτοις τοῖς Ἀποστολικοῖς συμφωνοῦσιν οἱ προφῆται, ἀπεσταλμένον αὐτὸν υἱὸν λέγοντες. καὶ πρότερον ἐν Ἡσαΐᾳ αὐτοῦ τοῦ ἀπεσταλμένου λέγοντος· ἄκουε ἐγὼ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγώ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. καὶ ἐξερχόμενος τῷ καιρῷ ἐνεργείας, συναπτὶ λέγων. καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, φανερῶς διὰ τούτων παραδείξας ἑαυτὸν, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, λέγει· καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. καὶ διὰ Ζαχαρίου λέγων· τέρπου καὶ φρόνει, θύγατερ Σιών, ὅτι ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ πρὸς Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ προγνώσῃ, ὅτι Κύριος ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς ὁ σαρκωθεὶς καὶ ἀνθρωπήσας, διομολογεῖ ἑαυτὸν λέγων· ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ· καὶ ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ, τὰ αὐτὰ ἐν πολλαῖς ῥήσεσιν ἀπομαρτυρῶν· οὐκοῦν οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἀπέσταλη· ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ Κύριος, υἱὸς παρὰ Κυρίου τοῦ πατρὸς, ὡς καὶ τὸ, ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου, παρὰ Κυρίου κεῖται· καὶ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου.

A hunc ipsum Deus pater, cum illi placuerat, cooperatione sancti Spiritus, una simul collaborante Filio, inunxit Spiritu sancto, tribuens ei omnem efficaciam, eundemque virtute Altissimi circumcinxit, ut posset sustinere omnem adversariæ potestatis impetum, & deinde operari curationem in populo. Siquidem & tentari se a Satana non recusavit, & omnem humilitatem & paupertatem in carne sua perpessus est, & quemadmodum de eo magnus ille præco vociferatur dicens: Illud impossibile infirmumque legis, quatenus ea imbecillis erat ob B carnem, Deus misso filio suo in similitudine carnis peccati & de peccato condemnavit peccatum in carne. Quapropter filius Dei carne indutus homo factus esse dicitur, quemadmodum & alibi Apostolus dicit: *Cum venisset plenitudo temporis, emisit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.* Gal. 4. Atque hinc annotandum, quod primum filius a patre mittitur, & tum demum nascitur ex fœmina, non quod primum nascatur e fœmina, & tum demum mittatur a patre, sed primum ejus missio a patre est, ac tum deniqve succedit ejusdem nativitas e fœmina, ut cum verbis istis Apostolicis C consentiant Prophetæ, qui filium referunt missum esse. Et primum in Esaia, ipsius, qui missus est, verba ausculta. *Ego sum primus, & ego sum unus in æternum, & manus mea fundavit terram, & dextera mea stabilivit cœlum:* Es. 48. & egrediens in tempore operationis conjungit dicens, *Et nunc Dominus misit me, & spiritus ejus:* Es. 42. manifesto seipsum per hæc declarans, quod ipse Deus, qui fecit cœlum & terram, hæc dicat, *Et nunc Dominus misit me, & spiritus ejus*, etiam per Zachariam loqvens, *Oblectare*, inqvit, *& lætare, filia Sion,* D *qvoniam ecce venio & habitabo in medio tui. Et defugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & cognosces, qvod Dominus omnipotens emiserit me.* Zach. 2. Jam inde & ipse incarnatus de seipso suis verbis confitetur: Missus sum a patre, inqvit, Et, misit me pater: eadem multis sermonibus contestata reddidit? Ergo non ut homo missus est, sed ut Deus & homo filius a Domino patre. Qvale etiam illud est, Pluit Dominus a Domino patre, additum est a Domino, qvale qvoqve & illud est. *Dixit Dominus Domino meo.* Ps. 110.

Accipit autem in his verbis thronum Davidis corporaliter ex ratione prosapiæ, qva pater illi David fuit: *Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Attende, qvæso, sententiam & dogma, qvod hac interpretatione constituitur. Rimantur enim omnia hæretici sese invicem adhortantes, & fallaciose qværunt, an acceperit thronum Davidis patris sui, & regnaverit super domum Iacob in æternum: & num ista subsecuta sint post incarnationem ejus: c ibus ita respondemus; non obiter, sed cum qvadam observatione verba ista attendenda esse, cum Angelus dicit. *Et dabit illi Dominus sedem Davidis*, neqve enim addidit, ut conformaret aut corroboraret, sed simpliciter locutus est, dabit. Et jam hinc ex vi eorum, qvæ ex hoc verbo colliguntur, qværenda dubii istius solutio est, eo qvod, *dabit*, pronunciaverit, ut transferret hunc thronum. Qvemadmodum & ipse Christus interpretatur, ad Judæos loqvens: Idcirco auferetur regnum a vobis, & dabitur genti facienti fructus ejus. Ergo capiens Christus thronum Davidis transtulit illum, & dedit sanctis Christianorum Regibus, ut converteret eos ad domum Jacob, qva tradita in opprobrium, & direptionem, regnabit in Christianis in æternum, & regni ejus non erit finis. Non enim populo ulli alii residui sunt Prophetæ, secundum visiones Danielis, sed hunc solum Messiam esse prædicant, & Regem agnoscunt, perseverantem usqve ad secundum suum ipsius adventum: qvo tempore cum venerit, manebit Rex in secula, & regni ejus non erit finis. Siqvidem genitus ex virgine & consummatis omnibus, qvæ ad negotium mortis & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos ajebat, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Ecce jam inde regnare incepit, & prædicatur Christianorum Rex, qvemadmodum in exordio precum suarum se invicem adhortantes, atqve in cœtum convocantes clamare solent, *Venite adoremus, & procidamus coram Christo Rege nostro:* & illud itidem *Is, qvi venturus est in magno suo & illustri adventu, permanebit regnans in æternum, & regni ejus non erit finis.* Et qvandoqvidem ipse Rex est, qvi natus est ex Virgine, idemqve & Dominus & Deus, ea propter & mater, qvæ eum genuit, & Regina, & domina,

Luc. 1.

Ibidem.

A λαμβανέ δε καὶ ἐν τούτοις τὸν θρόνον Δαβὶδ τὸ σωματικῶς γνεαλογημένε πατρὸς αὐτῆ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ιακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆ βασιλείας αὐτῆ οὐκ ἔσαι τέλος. Ἐ καταναέ λόγον καὶ δόγμα σωυφισάμενον τῆ ἐξηγήσει ταύτη. Ζητῶσι γὰρ σωασαλεύοντες πάντα οἱ αἱρετικοὶ, καὶ διερωτῶσιν ὑποκειν
B νόμενοι, εἰ τὸν παρηκολέθησε τῆ σαρκώσει Χριστοῦ ἢτοι λαβόντος τὸν θρόνον Δαβὶδ τὸ πατρὸς αὐτῆ, καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν οἶκον Ιακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· πρὸς ὃς ἀποκειν
C νόμενοι, φαμὲν, ὅτι μετ' ἐπιτηρήσεως δεῖ προσέχειν, ὅτι εἰπόντος τὸ Ἀγγέλε καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ, οὐκ ἐπεμελήσατο, ἐφ' ᾧ σημείᾳ ἢ βεβαιώσαι· ἀλλ' ἀπολύτως λέγει, καὶ δώσει· καὶ τοῦτο χρὴ ἐν τῆ καθ' ἐνέργειαν ἀποτελεσθέντων ἐπιλύσαι τὸ ἀπορον· ὅτι τὸ, δώσει, εἴρηται, ἐφ' ᾧ μεταθῆσαι τοῦτον τὸν θρόνον, ὡς ὁ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διερμηνεύων ἔλεγε πρὸς Ιουδαίους· διὰ τοῦτο ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Οὐκοῦν λαβὼν ὁ Χριστὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ, μετέθηκεν αὐτὸν καὶ ἔδωκε τοῖς ἁγίοις Χριστιανῶν βασιλεῦσι, ἐπαναστρέψαι τούτους ἐπὶ τὸν οἶκον Ιακὼβ, καὶ παραδοὺς αὐτὸν εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς διαρπαγήν. Βασιλεύει ἐν Χριστιανοῖς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆ οὐκ ἔσαι τέλος. Οὔτε γὰρ λαῷ ἑτέρῳ ὑπολείφθησε κατὰ τὰς ὁράσεις Δανιὴλ τῆ προφήτου· ἀλλ' ἀναγνεύθσιν αὐτὸν Χριστὸν βασιλέα εἶναι αὐτῶν διαμονῆ μέχρι τῆς δευτέρας αὐτῆ παρουσίας, καθ' ἣν ἐλευσόμενον, μενεῖ βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆ οὐκ ἔσαι τέλος. Εἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένε, καὶ
D πάντα τελέσας τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τῆ θανάτε καὶ τῆ σταυρῆ ἀνάσας φησὶν· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. ἤδη ἐντεῦθεν ἐβασίλευσε καὶ ἀναγνεύεται Χριστιανῶν βασιλεύς· ὡς καὶ κατ' ἐργάς τὴν ἐκκλησιῶν συγκαλέμενοι ἀλλήλους, ἀναβοῶσι λέγοντες, δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. καὶ ἐρχόμενον κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ αὐτῆ δευτέραν παρουσίαν, αὐτὸς μενεῖ βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆ οὐκ ἔσαι τέλος. καὶ ἐπεὶ αὐτὸς βασιλεύς ἐστιν ὁ ἐκ τῆ παρθένε γεννηθεὶς, ὁ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεός. δι' αὐτὸν καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν, βασίλισσα καὶ κυρία

καὶ θεοτόκον, κυρίως καὶ ἀληθῶς δογματίζεται καὶ ἁρμόζεται· καὶ ντῦθεν λέγειν ὡς πρὸς αὐτὴν ἀφορῶντας ἡμᾶς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα σαρκοφόρον υἱὸν αὐτῆς. νῦν παρέστη ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. ἐν ᾧ καθ' ὑμνῳδίαν ἐχρημάτισεν ἡ βασίλισσα, καὶ κυρία, καὶ μήτηρ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ γυναικεῖον αὐτῆς σχῆμα, καὶ νῦν ὡς βασίλισσα παρεστᾶσα ἐκ δεξιῶν τοῦ παμβασιλέως υἱοῦ αὐτῆς, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, περιβεβλημένη πεποικιλμένη ἱερολογεῖται, οὐχ ὧν μὲν κατὰ ἁπλότητα πνευματικὴν, καὶ οἷον ἄσαρκον καὶ ἀσώματον παρεῖσται, ἀλλὰ περιβεβλημένη μὲν, καὶ τὴν παναγίαν αὐτῆς σάρκα, τὴν ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ πεποικιλμένη καὶ τὰ ἐπειδόντα αὐτῆς τὴν σάρκα παναγιώτατα ὀστᾶ. καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ πάλαι Ἀδὰμ, ὁ νέος Ἀδὰμ, κατ' ἀντιπρόσωπον πλάσας ἑαυτῷ τὴν ὡς πλευρὰν σάρκωσιν, φέρει αὐτὸν εἰς τὸ διηνεκές. ἐκ τοιούτου ἡ νέα Εὔα, μήτηρ τῆς ζωῆς ὀνομαζομένη, μυρίᾳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς ἀθανάτου πάντων τῶν ζώντων. εἰπωμὲν οὖν αὖθις καὶ πάλιν καὶ ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα Κύριον καὶ Θεὸν, καὶ πρὸς αὐτῆν τὴν βασίλισσαν κυρίαν τε καὶ θεοτόκον ἀποβλέποντες, κινήσει θεωρίας τοῦ κατ' ἐνεργείαν ἡμῶν διορατικοῦ ὀφθαλμοῦ. παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. καὶ δὴ ἄκουσον θύγατερ Δαβὶδ, καὶ Ἀβραὰμ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέησιν ἡμῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ λαοῦ σου· μηδὲ ἡμῶν τῶν οἰκετῶν σου. πατέρες γάρ σου ἐσμὲν κατὰ τὴν ἀναλογίαν, καὶ θυγάτηρ ἡμῶν καὶ τῶν ἐξ ἡμῶν γέννησιν, καὶ πρέπον σοί ἐστιν ὡς μητρὶ τοῦ Θεοῦ γενομένῃ, βασίλισσάν τε καὶ κυρίαν, καὶ δέσποιναν δι' αὐτὸν τὸν ἐκ σοῦ τεχθέντα βασιλέα καὶ Κύριον, καὶ Θεὸν, καὶ δεσπότην, μνημονεύειν, παρεστῶσαν ἐπὶ τοῦ ἡμῖν μὲν φοβερᾷ, σοὶ δὲ τερπνῇ, καὶ πάσας παρέχοντι χάριτας. ἀνθ' ὧν καὶ κεχαριτωμένη ὠνομάσθης, ὡς πάσης χάριτος ἀπλέως ἀναδειχθεῖσα, διὰ τὸ ἐπὶ σε τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπελεύσεως· διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύοντες οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ πεπλουτισμένοι τούτων καλῶν καὶ πνευματικῶν θεωρημάτων,

A & Deipara proprie & vere censetur, licebitqve nobis ita congruenter dicere, dum & ipsam & ad eum, qvi ex ea genitus est, carniferum filium respicimus: Nunc scilicet adest regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta, variegata, eo qvod secundum sexum fœmineum, Regina & domina & mater Dei appellari debeat. Eaqve nunc ut Regina assistens a dextris filii, ubiq; regnantis, qvasi in vestitu deaurato, incorruptionis & immortalitatis, circumamicta, & variegata, sacris & solennibus verbis celebratur, non qvidem secundum spiritualem simplicitatem, aut qvasi sine corpore & carne assistat, sed qvod induta sit (qvantum spectat ad sanctissimam ejus carnem) incorruptibilitate & immortalitate. Variegata rursus est, qvantum attinet ad ossa sanctissima, qvæ ejus carnem sufflulciunt. Nam ex carne ejus, & ex ossibus ejus, veluti ex veteri Adamo novus iste Adam, ut vicem ejus expleret, costam sibi finxit, nimirum istam incarnationem, eamqve semel indutam perpetuo gestat. Ac proinde ista nova Eva mater vitæ appellatur, variegataqve permanet ad primitias vitæ immortalis omnium viventium. C Dicamus eam igitur iterum atqve iterum, & semper & undeqvaqve beatissimam. Sicuti ergo cum ad ipsum respicimus, Regem, Dominum, & Deum appellamus: ita qvoqve cum ad eam oculos rejicimus, Reginam, dominam, & deiparam esse animadvertimus, idq; contemplatione oculi mentalis. Adest Regina a dextris tuis, vestitu deaurato circumamicta, variegata. Et jam scilicet, audi filia Davidis & Abrahæ, & inclina aurem in preces nostras, & ne obliviscaris populi tui, neqve nostri, qvi sumus de familia, & domo patris tui. Parentes enim tui sumus secundum generis prosapiæqve rationem, nostraqve filia es, qvia ex nobis genita es: decet enim te matrem, regeneratricem, dominam, ac heram cognominari, eo qvod ex te prodiit Rex Dominus, ac Deus noster: assistentem illi, nobis qvidem terribili, tibi autem dulci, omnemq; gratiam largienti: qva de causa factum est, ut gratia plena appellata sis, utpote qvæ omni gratia abundares, idqve per superventum in te Spiritus sancti: ideoqve vultum tuum deprecamur omnes divites plebis, ditati scilicet istiusmodi bonis, & spiritualibus contemplationibus.

Ad te clamamus, recordare nostri, sanctissima Virgo, qvæ etiam a partu Virgo permansisti, & retribue nobis pro exiguis istis eloqviis magna dona ex divitiis tuarum gratiarum. Tu qvoqve gratia plena es: nam ideo his vocibus, ut ex re ipsa desumptis, & natura laudatoriis, præcipue in tuum encomium utimur, si qvando hymnus, si qvando laus tibi, sive a nobis, sive ab universa creatura offertur: Tibi, inqvam, gratiosæ dominæ nostræ, Reginæ, heræ, matri Dei, arcæ sanctuarii. Ecce jam nunc & in exordio diei ut primitias laudis tibi hoc encomium Archangelus contexit, dicens: *Ave gratia* Luc. 1. *plena, Dominus tecum*, beatam te prædicant omnes generationes Angelorum & terrestriū hierarchiæ, & hierarchicas manus attollentes benedicunt tibi, qvæ & in cœlis benediceris, & in terris beata prædicaris, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui: istiusmodi enim benedictionibus te celebrat prima acies, qvæ ex thronis Cherubinis, & Seraphinis constat, qvi aut flammei, aut magni Regis Dei cognitores appellantur, beata tu in mulieribus, & beatus uterus tuus Dei gestator, & ubera, qvæ ille adhuc infantulus fuxit. Secunda vero hierarchia, qvæ in se dominationes, virtutes, potestatesqve complectitur, ad te respectans clamat, utpote qvæ hæc didicerit a sublimiori hierarchia, priusqve initiata sit: *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus venter tuus*, qvi Deum concepit, & mammillæ, qvæ Deum educaverunt puerum factum. Jam tertia & principibus Angelis & Archangelis acies, qvibus mandatum & permissum fuit a Deo emittente, ut per unum Gabrielem Archangelum ederet splendidissimum & capacissimum hymnum, in hæc verba: *Ave gratia plena, Dominus tecum*: ab istis deinde nos hierarchiæ terrestres exaltationes Dei in gutture ferentes, sive qvod didicimus, sive qvod mutuo hæc verba sumpserimus, exaltamus te magna & canora Ibidem. voce, dicentes, *Ave gratia plena, Dominus tecum*, intercede hera, & domina, & Regina & mater Dei pro nobis. Qvoniam ex nobis tu oriunda es, & is, qvi editus est ex te, carnigerus Deus, noster est,

A σὲ σοῦ βοήθει· μνήσθητι ἡμῶν παναγία παρθένε, ἡ μετὰ τὸ γεννῆσαι παρθένος μείνασα, καὶ δυσώπει ἡμῖν, διὰ τῶν μικρῶν τούτων λογίων, μεγάλας τὰς δωρεὰς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν χαρισμάτων σου κεχαριτωμένη· ὑπὲρ ὧν, καὶ ὡς ὑποκειμένων καὶ συναιδικῶν διαφωνῶν, διαφερόντως σοι πρὸς ἐγκώμιον, εἴτις λέγει, καὶ εἴτις ἔπαινος, προσάγεται σοι παρ' ἡμῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως ὕμνος, τῇ κεχαριτωμένῃ, τῇ κυρίᾳ, τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ κιβωτῷ τοῦ ἁγιάσματος. ἰδοὺ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἀρχῆς ἡμέρας ὡς ἀπαρχὴν ἐγκωμίου, προσεπλέξατό σοι κατ' ἐπώνυμον B ἐγκώμιον ὁ Ἀρχάγγελος βοῶν· Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. μακαρίζουσί σε πᾶσαι αἱ γενεαὶ, καὶ πρότερον αἱ καθ' ὑμνον πᾶσαι τῶν Ἀγγέλων τετάρχιαι, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἱεραρχικὰς χεῖρας ἐπαίρουσαι, εὐλογοῦσί σε τὴν ἐν ὑμνοις εὐλογημένην, καὶ ἐπὶ γῆς μακαριζομένην. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. Τοιαῦτα ἡ πρώτη τῶν θρόνων Χερουβίμ τε καὶ Σεραφὶμ ἱεραρχία ἐμπύρων ὠνακαλουμένων, ἡ πλῆθος γνώσεως γλυκὺ τοῦ Θεοῦ C καὶ βασιλέως, εὐλογοῦσα λέγουσι· μακαρία σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ μακαρία ἡ κοιλία σου Θεὸν βαστάσασα, καὶ μαθοὶ, ὃς αὐτοῦ νηπιάσας ἐθήλασεν. ἡ δευτέρα ἱεραρχία τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων, καὶ ἐξουσιῶν πρὸς σὲ ἀναβλέπουσα βοῶσιν, ὡς μαθοῦσα παρὰ τῶν ὑψηλοτέρας αὐτῶν καὶ προτελουμένης ἱεραρχίας· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ· καὶ εὐλογημένη ἡ κοιλία σου, ἡ Θεὸν χωρήσασα, ὃς μαθοὶ, οἱ ἐξέθρεψον Θεὸν παιδίον γεγόμενον. Τοιαῦτα καὶ ἡ τρίτη τῶν ἀρχῶν, Ἀγγέλων τε καὶ Ἀρχαγγέλων ἱεραρχία, κεκελευσμένη καὶ ἐπιτεταγμένη παρὰ τοῦ δεσπόσαντος Θεοῦ, ὡς δι' D ὃς Ἀρχαγγέλου τοῦ Γαβριὴλ ἐνθοῦν τὸν ἐκφανεστάτων καὶ πρεπωδεστάτων ὕμνον ἀεὶ ἀναφέρῃ· Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Ἀπὸ τούτων καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἱεραρχίαν τὰς ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες, μαθόντες ἢ δανειζόμενοι τὰς φωνὰς, ἀνυψοῦμεν μεγάλῃ καὶ διαπύρῳ τῇ φωνῇ λέγοντες. Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· πρέσβευε κυρία, καὶ δέσποινα, βασίλισσά τε καὶ μήτηρ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· ὅτι ἐξ ἡμῶν σύ τε καὶ ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς σαρκοφόρος Θεὸς ἡμῶν.

ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια· πᾶσά τε τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ εὐχαριστία σὺν τῷ ἀναρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νυνὶ δὲ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Aqvem decet gloria, & magnificentia, omnisqve honor, & adoratio, & gratiarum actio, cum patre initii experte, & cum sancto, bono, vivifico spiritu, & nunc, & semper, in secula seculorum, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ ΗΤΟΙ ΠΡΟΣ ἀσκήσεως.

DE VIRGINITATE SIVE de Meditatione.

ΑΡΧΗ λόγου σωτηρίας πρὸς τὴν Παρθένον. πρῶτον πάντων πίστευσον εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ὄντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ πάντα ἰσοδυνάμοντα τῷ πατρὶ, τὸν πρὸ αἰώνων ὄντα· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ ὄν, τόν τε πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ διδόμενον. πατὴρ καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης, μία δυνάμις, ἓν βάπτισμα. αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα, τὰ ἐν αὐτοῖς· αὐτὸς γὰρ, διεκόσμησεν καὶ τὸν οὐρανὸν ἐν Ἡλίῳ καὶ Σελήνῃ καὶ ἄστροις παλλάοις, καὶ τὴν γῆν ὑπέστρωσεν ἐθεμελίωσεν ἐπάνω τῶν ὑδάτων, διακοσμήσας αὐτὴν ἐν φυτοῖς καὶ ξύλοις παντοδαποῖς· καὶ τῇ κελεύσει αὐτοῦ ἐκπορεύονται ποταμοὶ μελίῤῥυτοι, καὶ πηγαὶ ἀέναοι, καὶ προστέταξε τῇ γῇ, καὶ ἐβλάστησε σάρκα, καὶ ἐποίησε πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς καὶ ἡμῶν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡμῶν· ἐπέλευσε τοῖς ὕδασι, καὶ ἐξήγαγον ἰχθύας, καὶ ἐποίησε τὰ κήτη τὰ μεγάλα. ὕστερον δὲ πάντων ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα παρέδωκεν αὐτῷ εἰς ὑπηρεσίαν. εἶπεν γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ

EXORDIUM sermonis salutis ad Virginem. Primum omnium crede in unum Deum patrem omnipotentem, visibilium & invisibilium conditorem. Et in unigenitum ejus filium Jesum Christum, ex substantia patris natum, eiqve per omnia coæqvalem potentia, qvi ante secula fuit. Et in Spiritum sanctum, qvi est in patre & in filio, qviqve a patre mittitur, & per filium datur. Pater & filius & Spiritus sanctus, tres personæ, deitas una, una potestas, unum Baptisma. Ipse enim Deus noster, pater omnium intra sex dies fecit cœlum & terram, & mare, & omnia, qvæ in eis sunt. Idem ille cœlum sole, & luna, & sideribus pulcherrimis exornavit, & terram decenter fundavit super aqvas, & instruxit eam plantis omniqve genere lignorum. Jussu ejus erumpunt fluvii melliflui, & fontes perennes, & injunxit terræ, & produxit plantas, & creavit omnes bestias terræ secundum genus suum, & volucria cœli secundum genus suum, & præcepit aqvis, & produxerunt pisces, & condidit immanes balænas. Postremo omnium fecit hominem, & omnia ad ejus ministerium donavit. Dixit enim Deus filio suo: *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram*: & Genes. 1.

finxit Deus hominem, sumens lutum de terra, & posuit eum in paradiso delicierum. Immisit autem Deus in Adam stuporem, & consopivit eum, & sumpsit unam ex costis ejus, & carnem pro ea substituit, & ædificavit costam, quam sumpserat in mulierem, eamque ad Adam perduxit, & dixit Adam: Hæc caro nunc ex carne mea est, & os ex ossibus meis: Ipsa vocabitur virago, quoniam ex viro desumpta est, propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & conjungetur uxori suæ, eruntque duo in carne una. Audi, ancilla Christi, & quicunque salutem quæritis, & insinua in aures tuas verba mea, & accipiant autes tuæ numine afflatas sermocinationes.

Eph. 5. *Hoc mysterium*, inquit divus Paulus, *magnum est*, eo quod omnis, qui agglutinatur uxori, ambo in unum corpus sint. Ita quoque omnis vir sive mulier agglutinatus Domino, unus spiritus est. Si enim, qui se mundo copulant, relinquuntque patrem & matrem, mortalibus hominibus copulantur, quanto magis virgo continens relinquere debet terrestria omnia, & Domino soli agglutinari? Hujus mei dicti testis est Paulus, ita loquens, *Mulier*

1. Cor. 7. *innupta solicita est eorum, quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Nupta vero solicita est eorum, quæ sunt mundi, quomodo placeat marito, ac ab illa differt.* Hoc igitur dico, quod omnis virgo, aut vidua continens, si curam suam collocet in mundanis, ejus rei cura illi pro marito est, sive possessiones, sive alias substantias solicitudine sua amplectatur. Ipsa enim solicitudo contaminat ejus animam. Ut enim per virum corpus contaminatur, ita quoque habitus mundani, & animam & corpus continentis conspurcant, neque jam est sancta corpore & spiritu. Quæ autem curat opus Domini, hujus sponsus est Christus. Ea enim, quæ coaptatur viro corruptibili, voluntatem viri sui facit. Nimirum cum ita scriptum sit, Mulierem sui corporis potestatem non habere, sed virum, ac rursum: Quemadmodum Ecclesia subjicitur Domino, ita quoq; mulieres viris suis per omnia.

A ἔπλασε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. ἔβαλε δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὕπνον τοῦ Ἀδὰμ ἔκστασιν, καὶ ὕπνωσε, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς, καὶ ᾠκοδόμησε τὴν πλευρὰν, ἣν ἔλαβε εἰς γυναῖκα, καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ, καὶ εἶπεν Ἀδάμ. αὕτη νῦν σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· διὰ τοῦτο καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ἄκουε, δέσποτα Χριστοῦ, καὶ πάντες, ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, καὶ σωλίζονται τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, καὶ καταδέξάσθωσαν τὰ ὠτά σου θεοπνεύστους λόγους. τὸ μυστήριον γὰρ τοῦτο, φησὶ, μέγα ἐστὶ, καθὼς εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος· ὅτι πᾶς ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ, ἓν σῶμά εἰσιν ἀμφότεροι· ἔτως πάλιν, πᾶς ἀνὴρ ἡ γυνὴ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. εἰ γὰρ οἱ τῷ κόσμῳ σωαπόμενοι καταλιμπάνουσι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ σωάπτονται φθαρτοῖς ἀνθρώποις· πόσῳ μᾶλλον ἡ παρθένος ἐγκρατευομένη, ὀφείλει καταλιπεῖν τὰ γήινα πάντα, καὶ τῷ Κυρίῳ μόνῳ κολληθῆναι; μαρτυρεῖ δέ μοι τῷ λόγῳ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, λέγων· ἡ γυνὴ ἡ ἄγαμος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, καὶ μεμέρισται. τοῦτο δὲν λέγω, ὅτι πᾶσα παρθένος, ἢ χήρα ἐγκρατευομένη, ἐὰν ἔχῃ φρονίδα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αὐτὴ ἡ φρονὶς αὐτῆς ἐστι, καὶν κτήματα, καὶν ὑπάρχοντα ἔχῃ, ἀλλὰ ἡ μέριμνα μολύνει αὐτῆς τὴν διάνοιαν. ὥσπερ γὰρ διὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα μολύνεται· ἔτως καὶ αἱ χέσεις αἱ κοσμικαὶ, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐγκρατευομένης μιαίνουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. ἡ δὲ φρονίζουσα τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, νυμφίος αὐτῆς ὁ Χριστός ἐστιν. ἡ γὰρ ἁρμοζομένη ἀνδρὶ φθαρτῷ, τὸ θέλημα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ποιεῖ. ἔτως γὰρ εἴρηται· ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. καὶ πάλιν ὥσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Κυρίῳ· ἔτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν παντί.

ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν κοσμικῶν, ἐὰν θέλωμεν, καὶ τὰ θεῖα νοοῦμεν. ἡ δὲ συναπτομένη τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, τὸ θέλημα τοῦ νυμφίου αὐτῆς κατεργάζεται. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, τὸν κολλώμενον αὐτῷ, μηδὲν ὅλως ἐπιφέρεσθαι τοῦ αἰῶνος τούτου, μηδὲ τῶν γηΐνων φροντίζειν· ἀλλὰ μόνον τὸν σταυρὸν τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτοῦ βαστάσῃ βαστάζειν αὐτὸν, καὶ ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἀκαταπαύστοις ὕμνοις καὶ δοξολογίαις ὑμνεῖν αὐτὸν, πεφωτισμένον ἔχειν τὸ ὄμμα τῆς διανοίας, εἰδέναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ποιεῖν αὐτὸ, ἁπλοῦν ἔχειν τὴν καρδίαν, καθαρὸν τὸν νοῦν, ἐλεήμονα εἶναι, ἵνα καθὼς αὐτὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ἐστὶ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθῶμεν αὐτῷ. πρᾶον καὶ ἡσύχιον εἶναι, δικαίοκακον, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντα, ὕβρεων πολλῶν ἀνεχόμενον, καθὼς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὑβρίσθη, καὶ ὑπέμεινε. πληγὰς καὶ βασανίσεις ὑποφέρειν καὶ γὰρ αὐτὸς ταῦτα ἔπαθε. ῥαπισθεὶς γὰρ ὑπὸ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως, οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ μόνον εἶπεν· εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; οὐκ ἠδυνήθη ὁ κελεύσας τῇ γῇ, ἵνα σὺ περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν ζῶντας καταπίῃ· καὶ τοῦτον τὸν ἐκτείναντα τὴν χεῖρα καὶ τύψαντα τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν, ζῶντα καταπεῖν; ἀλλ' ὑπέμεινεν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν· ἵν' ἡμεῖς τοῖς ἐκείνου ἴχνεσιν ἐπακολουθήσωμεν. σὺ δὲ ἄνθρωπε, ὁ βασάζεις ὑπὸ τοῦ ὁμογνίου σου ἀνθρώπου ὑβρισθῆναι μιμῆσαι τὸν δεσπότην σου. εἰ γὰρ ἐκεῖνος Θεὸς ὢν ἐβάσαζε διὰ σὲ ὑπὸ ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ ῥαπισθῆναι, σὺ ἀγαναχτεῖς, ὅτι ὁμοίως σου ἀνθρωπος ἐλοιδόρησέ σε, καὶ ζητεῖς ἀνταποδοῦναι αὐτῷ; ὦ πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀφροσύνης μεγάλης! διὰ τοῦτο καὶ κόλασις ἡμῖν ἡτοίμασαι, καὶ ἑαυτοῖς τὸ πῦρ ἐξάπτομεν· ὅτι καὶ λογικοὶ ὄντες, τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἑαυτοὺς εἰκάζομεν. Ταπεινοφροσύνη πολλὴ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθε, καὶ πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· καὶ Θεὸς ὢν γέγονε ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας, ἵνα ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς, ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου. ὅθεν ὁ σωθῆναι θέλων, ποιεῖ ἑαυτὸν μωρὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ,

A Hoc enim exemplo, si ita velimus, cœlestia intellexerimus. Qvapropter qvæ conjungitur supercœlesti sponso, voluntatem sui sponsi facit: Ea autem est voluntas Christi, ut is, qvi sibi conglutinatus est, nihil secum omnino hujus seculi ferat, aut terrestria curet, sed solum ut crucem ejus, qvi pro ipso crucifixus est, bajulet, ejusqve curam habeat, & de ea sollicite cogitet, & die & noctu, & perpetuis hymnis, & glorificationibus eum celebret, & illuminatum habeat mentis oculum, & sciat illius voluntatem & faciat, cor simplex possideat, & mentem pu-
B tam. Misericors sit, qvemadmodum ipse misericors est: ita & nos qvoqve eum seqvamur: Mansvetus & qvietus sit, & tolerans malorum, nulli malum pro malo reddens, multas contumelias sustinens, qvemadmodum ipse a Judæis contumeliis affectus est, & sustinuit, verbera & torturas ferat. Nam & ipse qvoqve hæc passus est: Colaphis enim a ministro pontificis cæsus, nihil contra fecit, sed tantum dixit, *Si male dixi, doce testimonium, qvid* Joan. 18
male dixerim: sin contra bene, qvid me cædis? Nonne potuit, qvi terræ imperavit, ut Dathan & Abiron vivos deglutiret, rursum imperare, ut eum, qvi verberabat
C suum Conditorem, vivum deglutiret? *Sed* 1. Pet. 2
sustinuit, nobis relinqvens exemplum, ut nos per ejus vestigia incedamus, tu autem homo non sustines ab homine tecum ejusdem naturæ contumeliis affici? Imitare Dominum tuum. Si enim ille, cum Deus esset, toleravit propter te ab homine peccatore colaphis cædi, Tu scilicet, indignaris; qvod hostis tibi convitium dicit, & paras ultionem? Proh immensam animi stoliditatem, & stultitiam magnam! Ideo nobis pœna destinata est, & ignis ardens, qvod cum rationales simus, irrationalibus bestiis nos similes reddamus. In multa humilitate in hunc mundum venit: & opulentus cum esset, ege
D nus factus est propter nos, ut nos illius egestate ditesceremus: Et Deus cum esset, homo factus est propter nos, & natus est ex deipara Virgine, ut nos asserat a potentia diaboli. Qvapropter qvi servari cupis, fac te stultum in hoc mundo,

ut a Domino audias sapiens. Ab hominibus contra, ii, qvi in dando & accipiendo, in emendo, vendendo, negotiisqve gerendis, in fraudando, fœnerando versuti sunt, & ex uno obolo duos facere norunt, prudentes appellari solent. Sed Deus hos ipsos stultos, inertes, & peccatores vocat. Audi igitur, inqvit, qvid Deus per Propheram Hieremiam dicat,

Hier. 4. *Populus iste filii sunt prudentes ad malefaciendum, cæterum benefacere non noverunt:* qvin & beatus Paulus ait, *Sapientia mundi hujus, stultitia est apud Deum, & qvi vult sapiens esse, fiat stultus, ut sapiens efficiatur.* Idem rursus ait, *Fratres, ne pueruli sitis animo, sed ad malitiam infantuli sitis.* Deus enim ad terrestria nos stultos esse vult, & ad cœlestia prudentes. Nam & adversarius noster diabolus prudens est in malitia, & nos oportet adversus eum prudenter incedere, ut vincamus illius versutas insidias. Dicit enim

Marc. 16. Dominus in Evangeliis, *Estote prudentes instar serpentum, & simplices, sicut columbæ.* Qvi autem ab eo prudens vocatur, is sapiens est ad faciendam voluntatem Dei, & ad servanda præcepta ejus. Ingens remedium est ad salutem animi humilitas, cum Sanatas non ob scortationem, aut adulterium, aut furtum dejectus sit e cœlo, sed superbia illum inde præcipitarit infra ipsam abyssum, cujus hæc verba fuere: Ascendam, & ponam solium e regione Dei, & ero æqvalis Altissimo: & ob hæc verba dejectus est, ignisqve æternus illius hæreditas & portio factus est. Superbia in diabolo est, humilitas contra in Christo est, cum ipse Dominus loqvatur,

Joan. 17. *Si qvis inter vos cupiat fieri magnus, sit omnium minister, Deus enim humilium est.* Amplectamur valde jejunium, magnum enim munimentum est jejunium, oratio item, & eleemosyna, cum ex morte hominem liberent. Ut enim ob escam & inobedientiam proturbatus est Adam ex paradiso, ita rursum per jejunium & obedientiam in Paradisum, qvi volet, redibit. In hac virtute cultum corporis tui ornamentaqve qvære, o Virgo, & placebis cœlesti sponso: Nam qvæ cum mundo coalescunt

ἵνα ᾖς τῷ Θεῷ ἀκόσμητη σοφός. οἱ γὰρ δόκιμοι θεωροῦσι δοῦ εἰδότας δῆναι, καὶ λαβεῖν, ἐξαγοράζειν, καὶ πωλεῖν, πραγματεύεσθαι, καὶ ἀφυσερεῖν τὰ τοῦ πλησίον, καὶ πλεονεκτεῖν, καὶ δανείζειν, καὶ τὸν ἕνα ὀβολὸν ποιεῖν δύο, τούτους φρονίμους ἀποκαλοῦσιν· ὁ δὲ Θεὸς μωρούς, καὶ ἀσυνέτους, καὶ ἁμαρτωλοὺς δοῦ τοιούτους καλεῖ. ἄκουε γάρ, φησὶ, τί αὐτὸς ὁ Θεὸς, διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἶπεν· ὁ λαὸς οὗτος, υἱοὶ ἄφρονές εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι· τοῦ δὲ ἔγνωσαν καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπέγνωσαν. καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστι· καὶ ὁ θέλων σοφὸς γενέσθαι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· ἀδελφοὶ, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε. ὁ γὰρ Θεὸς, εἰς τὰ γένια θέλει μωροὺς εἶναι, εἰς τὰ ἐπουράνια φρονίμους. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, φρόνιμός ἐστι τῇ κακίᾳ, καὶ ἡμᾶς δεῖ αὐτῷ φρονίμως ἐπέρχεσθαι, πρὸς τὸ νικῆσαι αὐτοῦ τὰς κακοτέχνους ἐπιβουλάς. λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί· ὁ δὲ κακόμυθος παρ' αὐτῷ φρόνιμος, οὗτός ἐστι ὁ σοφιζόμενος ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. μέγα φάρμακόν ἐστι σωτηρίας ἡ ταπεινοφροσύνη. ὁ γὰρ Σατανᾶς, οὐκ ἔνεκεν πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κλοπῆς κατηνέχθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἡ ὑπερηφανία αὐτὸν κατέβαλεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς ἀβύσσου. ὅτως γὰρ εἶπεν. διαβήσομαι, καὶ ἀναβήσομαι τὸν θρόνον μου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον κατεβλήθη, καὶ ἐγένετο ἡ κληρονομία αὐτοῦ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. ἡ μὲν ὑπερηφανία, ἐν τῷ διαβόλῳ ἐστὶν· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη ἐν τῷ Χριστῷ. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος λέγει ὅτι, ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστω πάντων ἔλαττος· ὁ γὰρ Θεὸς τῶν ταπεινῶν ἐστιν, ἀγαπήσωμεν σφόδρα τὴν νηστείαν. μέγα γὰρ φυλακτήριόν ἐστιν ἡ νηστεία, καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ ἡ ἐλεημοσύνη· ἐν θανάτῳ γὰρ ρύεται ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ διὰ βρώματος καὶ πόσεως ἐξεβλήθη ὁ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου· ὅτως πάλιν διὰ νηστείας καὶ ὑπακοῆς, ὁ θέλων εἰσέρχεται εἰς τὸν παράδεισον. ἐν ταύτῃ τῇ ἀρετῇ κόσμησον τὸ σῶμά σου, ὦ παρθένε, καὶ ἀρέσεις τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ. αἱ γὰρ τῷ κόσμῳ συναπτόμεναι,

καὶ μύροις καὶ θυμιάμασι, καὶ δώδαις, καὶ ἐν A & conferuntur, & ungventis, aromatibus
ἱματίοις πολυτέλεσιν, καὶ χρυσῷ καλλωπίζουσι & fragrantiis, & amictu pretioso, & auro
τὰ σώματα ἑαυτῶν, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις venustant sua corpora, ut placeant homi-
εὐαρεστήσωσι, τῷ δὲ Θεῷ εὐαρεστῆσαι οὐ δύνανται. nibus, Deo placere non possunt: Chri-
ὁ δὲ Χριστὸς, ἀπ' ἐκείνων τῶν πάντων οὐδὲν stus autem nihil horum a te reqvirit, nisi
ζητεῖ παρὰ σοῦ, εἰ μὴ μόνον καρδίαν καθαρὰν, solum cor mundum & corpus incontami-
καὶ σῶμα ἀμόλυντον· ἵνα νηστεύσῃς μετὰ natum, jejunioqve lividum. Qvod si acci-
νηστείας. ἐὰν δέ τινες ἔλθωσι καὶ λέγωσί σοι, dant aliqvi & dicant tibi, ne freqventer
μὴ πολλὰ νήστευε, μὴ ἀσθενήσῃς, μὴ ἀπατήσωσί jejunes, ne imbecillior fias, nec illis cre-
σε· μνήσθητι τοῦ γεγραμμένου, ὅτε οἱ τρεῖς παῖδες das, nec auscultes: Istos enim diabolus
καὶ Δανιὴλ ἠχμαλωτεύθησαν ὑπὸ Ναβουχο- subornavit. Reminiscere ejus, qvod scri-
δονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ ἄλλα παι- B ptum est, qvod cum Daniel & tres pueri
δάρια μετ' αὐτῶν, καὶ ἔταξεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς capti essent a Rege Babylonis Nabucho-
ἐσθίειν ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, καὶ πίνειν ἀπὸ τοῦ donosore, & alii pueruli una cum illis,
οἴνου αὐτοῦ· Δανιὴλ οὖν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, αὐτοὶ οὐκ jussumqve esset ab eo, ut de sua regia
ἠθέλησαν ἀλισθῆναι ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασι- mensa comederent, & de suo vino biberent, Danielem & tres pueros noluisse
λέως, ἀλλὰ λέγουσι τῷ εὐνούχῳ τῷ παραβάλλοντι saturari ex mensa regia, & ad Eunuchum
αὐτούς· δὸς ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς, dixisse, qvi eos curabat: Da nobis de
καὶ φαγόμεθα. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ εὐνοῦχος· seminibus terræ, & vescemur. Qvibus
Φοβοῦμαι ἐγὼ τὸν βασιλέα τὸν ἐκλέξαντα τὴν responsum est ab Eunucho. Timeo ego
βρῶσιν ὑμῶν καὶ τὴν πόσιν, μή ποτε ὀφθῶσι τὰ Regem, qvi hunc cibum vobis & potum
πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως παρὰ πάντα τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα ἀπὸ imperavit dari, ne facies vestræ Regi præ
τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, καὶ καταδικάσῃ με. εἶ- C cæteris pueris, qvi regia mensa aluntur,
πον οὖν αὐτῷ, πείρασον δὴ τοὺς δούλους σου ἡμέρας ὡσεὶ appareant sqvalidiores, & puniat me. Cui
δέκα, καὶ δὸς ἡμῖν. καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὅσπρια ita responderunt, Experire id in servis tu-
φαγεῖν, καὶ ὕδωρ πιεῖν· καὶ εἰσήγαγον αὐτοὺς is plus minus decem diebus, si dederis.
ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ὤφθησαν αἱ ἰδέαι αὐτῶν Et dedit eis legumina ad cibum, & aqvam
ἐκλεκταὶ, παρὰ τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα τὴν ad potum, & produxit eos ad Regem, &
τράπεζαν τοῦ βασιλέως· ὁρᾷς, ἵνα ποιεῖ ἡ νη- visæ sunt species illorum eximiæ super eos,
στεία. καὶ νόσους θεραπεύει, καὶ ῥύματα σωμα- qvi ex regia mensa vescebantur. Vide
τικὰ ξηραίνει, καὶ δαίμονας ἐκβάλλει, καὶ λογι- igitur, qvid faciat jejunium, morbos sa-
σμοὺς πονηροὺς ἀποδιώκει, καὶ τὸν νοῦν λαμπρό- nat, distillationes exsiccat, dæmones fu-
τερον ποιεῖ, καὶ καρδίαν καθαράν, καὶ σῶμα gat, malasqve cogitationes expellit, & mentem nitidiorem reddit, & cor purga-
ἡγιασμένον, καὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ παρίστησι τὸν D tius, corpus salubrius, & ad thronum Dei
ἀνθρώπινον. καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ταῦτα ἁπλῶς homines sistit. Sed ne putes, ista teme-
ἐξέγονται· ἔχεις μαρτυρίαν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις re dici: habes ejus rei testimonium in
τοῦ Σωτῆρος εἰρημένην. ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Evangeliis, ab ipso Christo prolatum:
Κύριε, δεῖξον ἡμῖν, ἐν ποίῳ τρόπῳ τὰ ἀκάθαρτα *Scisciti sunt ab eo discipuli, dicentes, Do-* Matth. 17.
πνεύματα φυγαδεύονται. εἶπε δὲ ὁ Κύριος· *mine, declara nobis, qvonam pacto im-*
τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκβάλλεται, εἰ μὴ ἐν εὐχαῖς *mundi spiritus propelluntur?* Qvibus re-
καὶ νηστείαις. πᾶς ἂν ἀπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ἐνοχλούμενος, ἐὰν νοήσῃ καὶ χρήσηται τῷ φαρμάκῳ τούτῳ, λέγω δὴ τῇ νηστείᾳ, εὐθὺς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν σενοχωρούμενον ἀναχωρεῖ, φοβούμενον τὴν νηστείαν. πάνυ γὰρ τέρπονται οἱ δαίμονες τῇ κραιπάλῃ,

sponsum est a Domino, *Hoc genus non ejicitur, nisi jejuniis & orationibus.* Qvisqvis igitur ab immundo spiritu vexatur, & certum habere debet, hoc pharmaco, jejunio inqvam, statim spiritus malos afflictos abscedere, vim jejunii metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula,

ebrietate & otio corporis. Magna vis in jejunio, & magna & præclara fiũt per illud. Alioqvi unde fieri posset, ut homines tam mirifica præstent, ut Dominus per eos, vel signa faciat, vel sanitatem laborantibus donet, nisi plane ob devotas meditationes, & humilitatem animi, & conversationem bonam? Jejunium enim Angelorum cibus est, & qvi eo utitur, ordinis Angelici censendꝰ est. Sed ne, mea dilecta, simplex qviddam & promiscuum jejunium putes. Non enim qvi a cibis jejunat, solummodo probe se gesserit, sed qvi abstinet ab omni opere malo. Hoc enim jejunium censetur. Si enim jejunes, neqve serves os tuum, ne loqvatur malum, aut non vitaveris iracundiam, aut mendacium, aut perjurium, aut si alteri obtrectes, si istiusmodi prodierint ex ore jejunantis, nihil profecit, sed omnem laborem suum perdidit. Tu igitur ancilla Christi, & omnes, qvi vultis salvari, si jejunaveris, purifica temetipsam ab omni pecuniæ studio, qvoniam qvi pecuniam amat, non potest Deum amare, *Radix enim malorum est avaritia.* Ambitionem & arrogantiam acriter fuge. Si eas tibi subjecerit animus, qvasi qvæ jam grandior sis & provectior virtute ne crediderís his cogitationibus. Inimicus enim est, qvi hoc impedimentum affert, & ambitionem tibi in mentem subjicit. Non igitur sustinueris eam cogitationem, qvæ te tuis laudibus palpat. Qvod si cogitatio hæc in animum submittatur, qvæ svadeat, ne tanta mole difficultateqve elucteris ad salutem, ne audieris eam, cum inimicus sit, qvi tibi in animam hanc mollitiem & supinitatem suggerat, ut te deturbet e bona vita. Multa enim sunt ejus machinamenta adversus servos Christi. Subiicit enim cogitationes hominibus, eosqve verbis laudare incipit, ut extollat eorum corda. Sed tu ne receperis hominum laudes. Qvod si tibi qvispiam dixerit, Beata es. Responde illi, Si decessero ex hoc corpore bene imposito fine, tum me beatam putabo: Jam enim me beatam esse non credo. Homines enim cum simus, qvemadmodum venti solemus immutari. Si superbia suggerat tibi, ut contemnas comedentes, cave fidem illi habueris, alienus enim est: qvin potius te omnium minimam reputa, ut multos producas ad regnum cœlorum, & a DEO exaltaberis. Si subiicit tibi in animum inimicus ingentia devotionis exercitia,

1. Tim. 6.

καὶ τῇ μέθῃ καὶ τῇ ἀναπαύσει τ̃ σώματος. μεγάλη δυνάμις νηστεία, καὶ μεγάλα κατορθώματα γίνεται δι' αὐτῆς. ἐπεὶ πόθεν καὶ οἱ ἄνθρωποι μεγάλας δυνάμεις ἐπιτελοῦσι, ἢ σημεῖα δι' αὐτῶν γίνεται, καὶ ἰάματα τοῖς κάμνουσι δι' αὐτῶν δωρεῖται ὁ Θεὸς, εἰ μὴ παντὸς δι' ἀσκήσεως καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πολιτείας ἀγαθῆς; νηστεία γὰρ Ἀγγέλων βίος ἐστὶ, καὶ ὁ χρώμενος αὐτῇ, Ἀγγελικὴν τάξιν ἔχει. καὶ μήνομίσῃς, Ἀγαπητὲ, ὅπως ἔτυχε ἁπλῶς ἐστὶν ἡ νηστεία. ἐὰν γὰρ ὁ νηστεύων ἀπὸ βρωμάτων, μόνον ἐκεῖνος καθαίρεται, ἀλλ' ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τότε λογίζεται ἡ νηστεία. ἐὰν γὰρ νηστεύσῃς, καὶ μὴ τηρήσῃς τὸ στόμα σου λαλήσαι λόγον πονηρὸν, ἢ ὀξυχολήσῃ, ἢ ψεύσῃ, ἢ ἐπιορκήσῃ, ἢ καταλαλήσῃς τοῦ πλησίον σου, ἐὰν ταῦτα ἐξέλθῃ ἐκ τ̃ στόματος τ̃ νηστεύοντος, οὐδὲν ὠφέλησεν· ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν κόπον αὐτ̃ ἀπώλεσε. σὺ οὖν σπούδασον τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντες, ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, ἐὰν νηστεύσῃς, ἁγνίσου σεαυτὴν ἀπὸ πάσης φιλαργυρίας· ὅτι ὁ ἀγαπῶν ἀργύριον, οὐ δύναται τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν. ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. τὴν κενοδοξίαν καὶ ἀλαζονείαν ἐκφεύγε. ἐὰν ἐπεισβάλλῃ σοι ὁ λογισμὸς, ὅτι μεγάλη γέγονας καὶ καλὴ, μὴ πεισθῇς τῇ λέξει ταύτῃ, μὴ πεισθύσῃς αὐτῷ. ὁ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐμποδίζων καὶ κενοδοξίαν ἐπεισβάλλων. οὐκ ἀνέξῃ οὖν τοῦ λογισμοῦ ἐπαινοῦντός σε· ἐὰν δὲ ἐπεισβάλλῃ σοι ὁ λογισμὸς λέγων, ὅτι μὴ θελεκοπᾶν ἔτως δυσκόλως, δύνασαι σωθῆναι· οὐκ ἀκούσεις αὐτοῦ· ὁ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπεισβάλλων χαύνωσιν καὶ ὀλιγωρίαν, ἵνα σε καταβάλῃ ἀπὸ τ̃ ἐναρέτου σου πολιτείας. πολλὰ γάρ ἐστι μηχανήματα τ̃ ἐχθροῦ γινόμενα τοῖς ἀνθρώποις τ̃ Θεοῦ. ἐπεισβάλλει γὰρ τοῖς ἀνθρώποις, ἄρχεται καὶ ἐπαινεῖν λόγοις, ἕως τὸ ὑψωθῇ μου τὴν καρδίαν αὐτῶν. σὺ δὲ, μὴ καταδέξῃ ἔπαινον ἀνθρώπων· ἐὰν δέ τίς σοι εἴπῃ, μακαρία εἶ, λέγε αὐτῷ, ἐὰν ἐξέλθω ἐκ τ̃ σώματος τοῦτο καλῶς τελειώσασα, τότε μακαριοῦμαι· ἄρτι γάρ, ἀπιστῶ ἐμαυτῇ, ὅτι μακαρία εἰμί. οἱ γὰρ ἄνθρωποι, ὡς ἄνεμος, ἔτω μεταβαλλόμεθα. πολλάκις δὲ ὑποβάλλει σοι ἐξουθενεῖν σοὺ ἐθίσεις· μὴ πεισθύσῃς αὐτῷ, ἀλλότριος γάρ ἐστι πάντων γάρ, ἐλαχιστοτέραν σεαυτὴν λογίζου, ἵνα πολλὰς προάξῃς εἰς τὴν βασιλείαν τ̃ οὐρανῶν, καὶ προσαγάγῃς Θεῷ ὑψωθήσῃ. ὑποβάλλει δὲ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἄσκησιν μεγάλην, ἵνα

ἵνα τὸ σῶμα ἀσθενὲς καὶ ἀχρήσιμον ποιήσῃ. σὺ δὲ ἵνα ἡ νηστεία μέτρον ἐχέτω· νήστευσον ἕν ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, χωρὶς πάσης ἀνάγκης· ὥρᾳ θ' ἑνάτῃ τῆς ἡμέρας ἐν ὕμνοις καὶ προσευχαῖς διατελέσασα, μεταλάμβανε τοῦ ἄρτου σου ἐν λαχάνῳ ἀναπεποιημένῳ ἐλαίῳ· πάντα ἁγνὰ, ὅσα ἄψυχα. σὺ δὲ, ὦ παρθένε, μηδεὶς καταμανθανέτω τὴν ἄσκησίν σου, μηδὲ αὐτῶν ἰδίων σου συγγενῶν· ἀλλ' εἴ τι ποιεῖς, ἐν κρυπτῷ ποίει, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ Φανερῷ, ἐὰν δὲ Φανερώσῃς σου τὸν βίον, κενοδοξία σοι τίκτεται, καὶ ζημιοῖ, ἐὰν δὲ εὕρῃς ψυχὴν ὁμοσύμφωνον πονοῦσαν τῷ Θεῷ ὡς καὶ σὺ, ταύτῃ μόνῃ ἀποκάλυψον ἐν μυστηρίῳ· ἐκεῖ γὰρ οὐκ ἔστι κενοδοξία. ἐλάλησας γὰρ, ἵνα σωθῇ ψυχή. πολλοῦ μισθὸν λήψῃ, ἐὰν σωθῇ διὰ σοῦ ψυχή. τοῖς ἔχουσι πόθον ἀκούειν, λάλει τὰ συμφέροντα· ἐὰν δὲ ἀκούσῃ καὶ μὴ ποιεῖ, μηδὲν λάλει. λέγει γὰρ ὁ Κύριος· μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. κύνας γὰρ καὶ χοίρους ἀποκαλεῖ ὁ Χριστὸς, τοὺς ἐν ἀτίμῳ βίῳ διάγοντας. μαργαρίται γὰρ τίμιοί εἰσιν οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, τοῖς ἀξίοις μόνοις διδόμενοι. ὦ μακαρία ψυχὴ ἡ ἀκούσασα τούτους τοὺς λόγους τοὺς γεγραμμένους ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, καὶ ποιοῦσα· μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ, ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν Ἀγγέλων εὑρεθήσεται. ἐὰν δὲ προσεύχῃ, ἢ ψάλλῃς, ἢ ἀναγινώσκεις, καθ' ἰδίαν κάθου, μηδεὶς ἀκούετω, εἰ μὴ σὺ μόνη. καὶ ἐὰν ἔχεις ὁμοψύχους, μίαν ἢ δύο παρθένους· λέγει γὰρ ὁ Χριστός· ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· λάβε θάρσος καὶ ἀνδρείαν. ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστιν ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἁγνεύσασαι γυναῖκες, ἀνδρῶν τάξιν λαμβάνουσιν. Πλάθου τὰ νεωτερικὰ σχήματα, ἵνα λάβῃς τιμὴν τῆς παλαιᾶς χήρας. λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Παῦλος· τίμα χήρας, τὰς ὄντως χήρας. ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη, ἤλπικεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ἡ δὲ σπαταλῶσα τέθνηκε. χήρα καταλεγέσθω, μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα

A ut corpus tuum imbecille & inutile efficiat: tu contra fac, ut tuum jejunium modum habeat. Jejuna universum annum sine necessitate, hora nona in hymnis & orationibus perdurans: Sume panem tuum una cum oleribus oleo refectis: Omnia pura sunt, quæcunque inanimata. Tu autem, o virgo, id age, ne quisquam sciat tuas in devotione meditationes: Imo ne cognatus quisquam: sed si quid facis, in occulto facias, & pater tuus cœlestis, qui in occultis videt, tibi propalam repensabit. Quod si manifestaris tuam vitam, nascetur tibi inanis gloria, & damnum senseris. Sin autem jejunes, habeasque unanimem sodalem servientem Domino, eodem modo, quo tu, huic soli arcana tuæ devotionis reteges: ibi non oborietur inanis gloria. Loqueris enim, ut salvetur anima: Magnam mercedem capies, si anima per te servetur. In quibus est desiderium audiendi, loquere idonea. Quod si ille audierit, & audita non faciat, desinas loqui, ait enim Dominus, ne dederis sancta canibus, neque projeceris margaritas tuas ante porcos. Canes enim & porcos appellat eos Deus, qui in turpi vita degunt. Margaritæ siquidem sunt & pretiosi lapides verba Dei, dignis solummodo tribuenda. O beatam animam, quæ audit sermones inscriptos in hoc libro, & facit eos. Testificor omnibus, qui audiunt hæc verba, & faciunt, quod nomen illorum scribetur in libro vitæ, & in tertio ordine Angelorum invenietur. Si igitur ores, aut psallas, aut legis sebrsum, sede: nemo audiat, nisi tu sola. Quod si habeas concordem unam aut alteram virginem, (verba enim Christi sunt: *Ubi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum*) abjice muliebrem sensum, & cape fiduciam & virile robur: *Quoniam in regno cœlorum non est mas, neque fœmina*, sed omnes fœminæ, quæcunque placuerunt Domino, virorum ordinem accipiunt: obliviscere juvenilium ornamentorum, ut accipias pretium bonæ viduæ. Ait enim beatus Paulus: *Honora viduas, quæ vere sunt viduæ.* Quæ autem vera vidua & deserta, ea sperat in Deo, & permanet in obsecrationibus & precibus, & noctes & dies: Contra, quæ luxuriatur, viva perit. Deligatur vidua non minor sexaginta annis,

Marc. 16.

1. Tim. 5.

unius viri uxor, si hospites susceperit, si liberos educavit, si pedes sanctorum lavit, si afflictis opem tulit, si omne opus bonum prosecuta est. Juniores viduas recusa: cum enim petulantiores evaserint adversus Christum, nubere volunt habentes damnationem, quoniam primam fidem neglexerunt. Tu autem si non facias tibi juveniles habitus, non audies junior, sed grandior, & Presbytera vocaberis, honoremque ut presbytera habebis. Materia tuarum vestium ne sit pretiosa. Indumentum tuum fuscum sit, non tinctum, sed nativi coloris, aut saltem album amiculum fimbriis careat: ejusdemque coloris sint manicæ laneæ, brachia obtegentes, usque ad digitos manuum: capilli circum tonsi, crinalis vitta ex lana sit, caput adstringens. Cucullula & superhumerale lascivias non habeat: Si occurras homini, facie convelata & cernua esto, neque attollas ulli vultum, nisi duntaxat Deo tuo. Cum steteris in oratione, pedes calceamentis obductos habeto. Ipsa ratio cultus vestitusque sanctitatem deceat, nunquam ad nudum te exueris, sive de die sive de nocte. Vestis tegat carnem tuam, nunquam te ulla fœmina nudam videat, nisi in summa necessitate: Imo neque teipsam consideres, deposita veste. A quo tempore enim statuisti Deo casta esse, corpus tuum sanctificatum, & templum Dei est. Non debet igitur templum Dei ab ullo retegi. Non ibis ad balneum, siquidem sana sis, nisi de summa necessitate. Ne immerseris totum corpus in aquas, quoniam Domino consecrata es. Non contaminaveris carnem tuam ulla re mundana, sed faciem tantummodo lava & manus & pedes. Cum laveris faciem tuam, non lavabis ambabus manibus, non expoliveris genas vultus tui, neque pharmacis, aut nitro utere, aut si quid hujusmodi est, quoniam mundanæ talia faciunt, sed pura aqua colluito, neque ungventum corpori tuo allines, aut pretiosis aromatibus vestes tuas imbuas. Quod si corpus imbecillius fuerit, utere vino modico ob stomachum. Jam si (quod absit) in malum aliquod incidas, cura, ne des hominibus occasionem dicendi, id malum tibi ob exercitia devotionis accidisse.

A γεγονῦα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή· εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. σὺ δὲ εἰ μὴ ποιεῖς τὰ νεωτερικὰ σχήματα, οὐκ ἀκούσῃ νεωτέρα, ἀλλὰ τῆς πρεσβύτιδος ἀντιλήψῃ, τῆς τιμῆς ἔχῃς, ὡς πρεσβυτέρα. ἡ ὑφάσις τῶν ἱματίων σου, μὴ ἔστω πολυτελής· ὁ ἐπενδύτης σου μέλας, μὴ βεβαμμένος ἐν βαφῇ, ἀλλ' αὐτοφυὴς ἰδιόχρως, ἢ B ὀνυχίζων, καὶ τὸ μαφόριον ἄκρατον, ὡσαύτως τὴν αὐλῆς χρόας, καὶ χειρίδια ἐρεᾶ περικαλύπτοντα τοὺς βραχίονας ἕως τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν. τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς περικειρομένας, καὶ κεφαλοδέσμιον ἐρεᾶν, περισφίγγον τὴν κεφαλὴν καὶ κυκλίου, καὶ ἐπώμιον ἄκρατον. ἐὰν δὲ σωφρονοῦσαν ἀνθρώπῳ, τὸ πρόσωπον κατακεκαλυμμένον ἔχω, κάτω νεῦον, καὶ οὐκ ἐπάρῃς ἀνθρώπῳ τὸ πρόσωπόν σου, εἰ μὴ μόνον τῷ Θεῷ σου. ὅταν στῇς εἰς προσευχὴν, τοὺς πόδας σου περικεκαλυμμένους ἔχε ἐν ὑποδήμασιν. αὐτὸς γὰρ ὁ σολισμὸς, ἱεροπρεπής ἐστιν οὐκ ἐνδύσῃ γυμνή· νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας, τὸ ἱμάτιόν σου ἔχω καλύπτον τὰ σάρκα σου. ὁ μὴ ἴδῃ ἄλλη γυνὴ τὸ σῶμά σου γυμνὸν ἄνευ πάσης ἀνάγκης. ἀλλ' ὁδὲ αὐτὴ κατανοήσῃς ἀποκεκαλυμμένην τῷ σώματι. ἐξ ὅτου γὰρ ἐτάξω τῷ Θεῷ ἐγκρατεύεσθαι, τὸ σῶμά σου ἡγιασμένον ἐστὶ, καὶ ναός ἐστι τοῦ Θεοῦ. ὀφείλῃ οὖν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεσθαι ὑπό τινος. ὁ πορεύσῃ εἰς βαλανεῖον ὑγιαίνουσα ἄνευ πάσης ἀνάγκης. ὁ μὴ βάψῃς ὅλον τὸ σῶμά σου εἰς ὕδωρ, ὅτι ἁγία εἶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ, καὶ ὁ μιανεῖς τὴν σάρκα σου ἐν ὁτῳοῦν κοσμικῷ, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ὅταν νίψῃς τὸ πρόσωπόν σου, ὁ νίψῃ τὰς C δύο χεροῖν, ὁδὲ μὴ σμυρίσῃ τὰ μῆλα τοῦ ὄψεώς σου, ὁδὲ μὴ βάλῃς πόαν, ὁδὲ νίτρον, ὁδὲ τὰ ὅμοια τούτοις· αἱ κοσμικαὶ γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν· ἀλλ' ἐν ὕδατι καθαρῷ νίψῃ. οὐκ ἀπχρίσῃ τὸ σῶμά σου μύρῳ πολυτελεῖ, ὁδὲ ἀλείψεις ἐπὶ τὰ ἱμάτιά σου ἀρώματα πολύτιμα. ἐὰν δὲ τὸ σῶμά σου ἀσθενέστερον γένηται, χρῆσαι οἴνῳ ὀλίγῳ διὰ τὸν στόμαχον. ἐὰν δὲ ὁ μὴ γένοιτο· εἰς κάκωσιν ἐμπέσῃς, σεαυτῆς ἀμέλει. μὴ δῶς τόπον τοῖς ἀνθρώποις λέγειν, ὅτι, ἐκ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς συνέβη αὐτῇ ἡ κάκωσις,

ἀλλὰ πρὶν ἢ ἵνα εἰπεῖν σοι, σὺ σεαυτῆς φρόντιζον, ἕως ἂν ταχὺ ἀνασῇς, καὶ πάλιν τὸν κανόνα σου ἐλκύσῃς· ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σου, ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς, καὶ ἐλεημοσύναις διατέλει. μακάριος ὁ ἀκούων ταῦτα καὶ ποιῶν αὐτά. νυκτὸς καὶ ἡμέρας, μὴ ἐκπορευέσθω ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ στόματός σου· ἔστω δὲ τὸ ἔργον σου διαπαντὸς μελέτη τῶν θείων γραφῶν. ψαλτήριον ἔχε, καὶ τὰς Ψαλμοὺς μάνθανε, ἀνατέλλων ὁ ἥλιος, βλεπέτω τὸ βιβλίον ἐν ταῖς χερσίσου, καὶ μὴ τρίτην ὥραν σιωπήσῃς ἐπιτέλει, ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐπάγη τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, Ἰησοῦς ἡ πάντων ζωή· ἕκτῃ ὥρᾳ ὁμοίως ἐπιτέλει σου τὰς προσευχάς, μὴ Ψαλμῷ, καὶ κλαυθμῷ, καὶ δεήσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκρεμάσθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἐν αὐτῇ ὥρᾳ ὃ πάλιν ἐν ὕμνοις καὶ δοξολογίαις μὴ διακρύων ἐξομολογουμένη τὰ τραπώματά σου, τὸν Θεὸν ἱκέτευε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ Κύριος κρεμάμενος ἐπὶ σταυροῦ ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα, καὶ μὴ τὴν σωάξιν τοῦ ἐνάτης, ἔσθιε τὸν ἄρτον σου· δὶ χαριστήσασα τῷ Θεῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης σου ἔτως· εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐλεῶν καὶ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεότητος ἡμῶν· ὁ δοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν· καὶ ὅταν καθεσθῇς ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἔχῃ κλᾶσαι τὸν ἄρτον, σφραγίσασα αὐλὸν τρίτον τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἔτως εὐχαριστοῦσα, λέγε· εὐχαριστοῦμέν σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἀναστάσεώς σου. διὰ γὰρ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου ἐγνώρισας ἡμῖν αὐτήν. καὶ καθεξῆς ὁ ἄρτος ἕτος διεσκορπισμένος ὑπῆρχε, ὁ ἐπάνω ταύτης τῆς τραπέζης, καὶ συναχθεὶς ἐγένετο ἕν· ἔτως συναθήτω σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν βασιλείαν σου, ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. καὶ ταύτην μὲν τὴν εὐχὴν, ἐν τῷ κλᾶν τὸν ἄρτον, καὶ θέλῃ ἐσθίειν, ὁ φίλος λέγει· ἐν ᾧ τόπῳ θῆναι τοῦτον ἐν τῇ τραπέζῃ, καὶ καθεσθῆναι βάλει, τὸ, πάτερ ἡμῶν, λέγε ὁλόκληρον. τὴν δὲ προγεγραμμένην εὐχὴν, τὸ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, λέγουσιν καὶ ἐγειρόμενοι ἐκ τῆς τραπέζης λέγομεν. ἐὰν δὲ συμπλῶσι μοι σοὶ δύο παρθένοι ἢ τρεῖς, εὐχαριστήτωσαν ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ἄρτον καὶ συναχέσθωσαν.

Sed antequam quicquam tibi ab aliis dicatur, tu mature fac, ut tibi reſtituaris. Regulam tuam geſtabis per omne tempus vitæ tuæ: In jejuniis, orationibus & eleemoſynis perdura. Beatus, qui hæc audit & noctes & dies. Non abſcedat ab ore tuo Verbum Dei. Sit autem illud opus tuum omni tempore. Meditare in ſacris ſcripturis: habe Pſalterium, & Pſalmos diſce. Oriens Sol videat librum in manibus. Poſt tertiam Synaxes conficies, quoniam ea hora defixus eſt in ligno crucis Chriſtus omnium vita. Sexta hora abſolves deprecationes cum Pſalmis, ploratu & ſupplicationibus: quoniam hac hora pependit filius Dei in cruce. Nona hora rurſum in hymnis & glorificationibus eris, cum lacrymis & confeſſione peccatorum Deo ſupplicabis, quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit ſpiritum ſuum: & poſt Synaxin nonæ horæ, comede panem tuum, Domino gratias agens in menſa tua ad hunc modum: Benedictus Deus, qui alis me a juventute mea, qui das cibum omni carni, imple gaudio & lætitia cor noſtrum, ut in omnibus omnem ſufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum in Chriſto Jeſu Domino noſtro, cum quo tibi gloria, honor, imperium, una cum ſancto Spiritu in ſecula ſeculorum, Amen. Et ubi ſederis ad menſam, & inceperis frangere panem, ter eum conſignans, his verbis gratias age: Gratias agimus tibi, pater noſter, de ſancta tua reſurrectione per Jeſum filium tuum, quem nobis notum reddidiſti, quod quemadmodum hic panis olim multis ſermonibus diſperſus, nunc autem coactus unum quiddam redditus eſt: ita tu quoque congreges Eccleſiam tuam a finibus terræ in regnum tuum, quoniam tua eſt potentia & gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Et hanc precationem quidem dices, cum panem franges: & jam manducare volueris: at cum eum in menſa ponis, menſæque aſſides, precationem dominicam integram recita. Eam autem, quæ ſuperius ſcripta eſt, quæque incipit, Benedictus Deus pranſi aque menſa ſurgentes dicere ſolemus. Quod ſi affuerint tibi tres virgines, dicant benedictionem ſuper panem, & una tecum orent.

Quod si adsit catechumena in mensa, ne oret cum fidelibus, neque sedebis, ut una cum illa panem comedas: Imo nec sedebis, ut tuam offam comedas cum mulieribus negligentioribus, aut ridiculis absque necessitate. Tu enim sancta es Domino, & cibus tuus & potus tuus sanctificatus est: Per preces enim & sacratiora verba sanctificatur. Virgines circumspectæ & religiosæ una tecum vescentur. Non cœnabis cum fœminis superbis, neque habebis mulierem arrogantem tibi familiarem. Ait enim sacra Scriptura: Eccles. 13. *Qui attingit picem, inquinabitur, & qui communicat superbo, similis illis efficietur.* Sedente tecum in mensa opulenta fœmina, si videris pauperculam, voca eam ad cibos tuos, neque te moveat reverentia divitis. Ne ames gloriam hominum super gloriam Dei, Deus enim egenorum & afflictorum Deus est. Beatus animus, qui hæc servat. Non est bonum, juvenculam cum juvencula versari, alioqui nihil boni faciunt. Altera enim alteri obedit & altera alteram contemnit. Sed bonum est juvenculæ subesse anui. Siquidem anus non se dimittit ad voluntatem junioris. Væ virgini, quæ non subest regulæ. Est enim tanquam navis gubernatore destituta: Rupto siquidem cacumine mali, jactatur a fluctibus horsum illorsum, cum ducem non habeat, donec offendat in scopulos & statim pereat. Ita est omnis virgo, quæ non habet, quem vereatur: Contra beata est virgo, quæ sub regula est. Est enim tanquam vitis fœcunda in horto, ad quam veniens cultor ejus, palmites ipsius putat illamque & irrigat, & putridas herbas circumcirca evellit. Illa autem nacta operarium, fructum suum reddit pretiosum in tempore opportuno. Serva autem ista, & fac glorificationes in mensa, eritque tibi cibus & potus sanctificatus. Cum igitur surrexeris a mensa, rursum gratias agendo trinis vicibus dicas: Miserator & misericors Dominus escam dedit timentibus se. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto nunc & semper & in secula: rursumque post peractam glorificationem, preces tuas his verbis absolves. DEUS omnipotens & Dominus noster Jesus Christus,

A ἐὰν δὲ εὑρεθῇ κατηχουμένη ἐν τραπέζῃ, μὴ σωδυχέσθω κ τῶν πιστῶν, σὺ δὲ μὴ καθίσεις φαγεῖν τὸν ψωμόν σε μετ' αὐτῆς, σὺ δὲ πάλιν καθίσεις φαγεῖν τὸν ψωμόν σε μ γυναικῶν ἀμελεστέρων κ γελοιαστικῶν ἄνδρ ἀνάγκης. σὺ γὰρ ἁγία εἶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ σε, κ τὸ βρῶμά σε καὶ τὸ πόμα σε, ἡγιασμένον ἐστί. διὰ γὰρ τῶν εὐσεβῶν κ τῶν ἁγίων ῥημάτων τὸ ὕδωρ σε ἁδομβῶν ἁγιάζεται. παρθένοι εὐλαβεῖς καὶ θεοσεβεῖς συμφάγονταί σοι σωφρονιστικῆς μ γυναικῶν ὑπερηφάνων. σὺ δὲ μὴ κτήσῃ φίλην γυναῖκα ἀλαζόνα. λέγει γὰρ ἡ θεία γραφή· ὁ ἁπτόμενος πίσσης, μολυνθήσεται, κ ὁ κοινωνῶν ὑπερηφάνῳ, ὁμοιωθήσεται αὐτῷ. καθεζομένης πλουσίας μ σε ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐὰν ἴδῃς γυναῖκα πενιχρὰν, καλέσῃς αὐτὴν εἰς τὸ φαγεῖν, & σὺκ αἰσχυνθήσῃ εἰς τὴν πλουσίαν. μὴ ἀγαπήσῃς τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὁ γὰρ Θεὸς τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἐξουδενουμένων ἐστί. μακαρία ψυχὴ, ἡ φυλάσσουσα ταῦτα. σὺκ ἀγαθὸν νεωτέραν συναναστρέφεσθαι μ νεωτέραις· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν καλὸν πράξουσι, μία γὰρ τῆς μιᾶς φλαυσεῖ, κ μία τῆς μιᾶς καταφρονεῖ· ἀλλὰ νεωτέραν ὑπὸ πρεσβύτιδος εἶναι ἀγαθόν. ἡ γὰρ πρεσβύτις, οὐ συγκαταβαίνει τοῖς θελήμασι τῆς νεωτέρας. καὶ παρθένῳ, τῇ μὴ ὕσῃ ὑπὸ κανόνα. ἔστι γὰρ, ὡς πλοῖον τὸν κυβερνῶντα μὴ ἔχον. κεκλασμένων γὰρ τῶν ἀνέμων, μὴ ἔχον τὸν ὁδηγὸν, ῥίπτεται ὑπὸ τ κυμάτων, τῇδε κἀκεῖσε, ἕως προσκρούσῃ πρὸς πέτραν, καὶ εὐθὺς ἀπόλλυται. οὕτως ἐστὶ πᾶσα παρθένος μὴ ἔχουσα, ὃν φοβεῖται. μακαρία παρθένος, ἡ ὅσα ὑπὸ κανόνα ἐστὶ γὰρ ὡς ἄμπελος, ἐν εὐδαίμονι καρποφόρῳ· καὶ ἐλθὼν ὁ γεωργὸς αὐτῆς, διακαθαίρει τὰ κλήματα αὐτῆς κ ποτίζει, κ νίζει τὰς σαπρὰς βοτάνας τὰς κύκλῳ αὐτῆς. ἐκείνη δ ἔχεται τὸν πονοῦντα, ἀποδίδωσι τίμιον τὸν καρπὸν αὐτῆς, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. φύλασσε δὲ καὶ ποιεῖ κ τὰς δοξολογίας τὰς ἐπὶ τ τραπέζης, κ ἔσαι σοι τὸ βρῶμα, καὶ τὸ πόμα ἡγιασμένον· ὅταν δ ἀναστῇς ἀπὸ τ τραπέζης, πάλιν εὐχαριστήσας λέγε ἐπὶ τρὶς· ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ὁ Κύριος, τροφὴν ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόν· δόξα πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ μετὰ τὴν δοξολογίαν, πάλιν τὴν εὐχὴν

πλήρωσον, λέγουσα ὅτως· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,

τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ
αἰνοῦμέν σε, ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς μεταλαβεῖν
τῆς ἀγαθῶν τῶν σῶν, τῶν σαρκικῶν τροφῶν. δεό-
μεθά σου καὶ παρακαλοῦμέν σε, Κύριε, ἵνα καὶ τὰς ἐ-
πουρανίους τροφὰς ἡμῖν δωρήσῃ, καὶ δὸς ἡμῖν
τρέμειν καὶ φοβεῖσθαι, τὸ φοβερὸν καὶ ἔντιμον
ὄνομά σου, καὶ μὴ παρακοῦσαι τῶν ἐντολῶν σου,
τὸν νόμον σου, καὶ τὰ δικαιώματά σου ἑτοίμασον ἐν
ταῖς καρδίαις ἡμῶν· ἁγίασον δὲ ἡμῶν τὸ
πνεῦμα, καὶ τὴν ψυχήν, καὶ τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ἠ-
γαπημένου παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡ-
μῶν· μεθ' οὗ σοὶ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ
καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων,
ἀμήν. εἰσὶν γὰρ πλείονες τῶν κοσμικῶν, οἵ
τινές εἰσιν ἄνοητοι, καὶ ὡς τὰ ἄλογα ζῶα
προφόμβοι, ἀνισάμβοι πρωῒ καὶ ζητοῦντες,
τίνα πλέον κτήσωσι, τίνα καταδυναστεύσωσι,
ἵνα ἐμπλήσωσιν τὴν αἰχρὰν αὐτῶν γαστέρα.
ἕτοι οὐκ οἴδασι τὸν Θεὸν δοξάζειν ἀπὸ τῆς τραπέζης. ἀπὸ τούτων εἶπεν ὁ θεσπέσιος Παῦλος·
ἕτοί εἰσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· ὧν τὸ
τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δό-
ξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. οἱ τὰ ἀπίγεια φρο-
νοῦντες, ἡμῖν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑ-
πάρχει. ἕτοι χείρονες καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν κτη-
νῶν εἰσι. τὰ γὰρ κτήνη καὶ τὰ θηρία, οἴδασι
τὸν ποιήσαντα αὐτὰς Θεὸν, καὶ εὐλογοῦσιν αὐ-
τόν· οἱ δὲ ἄνθρωποι, οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ
πλασθέντες, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ φορέσαντες, οὐκ
οἴδασι τὸν ποιήσαντα αὐτούς· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν
αὐτὸν μὲν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν, τοῖς δὲ ἔργοις
ἀρνοῦνται αὐτόν. σὺ πιστεύεις, ὅτι ἐστὶ Θεὸς, κα-
λῶς ποιεῖς, καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι, καὶ φρίτ-
τουσιν· ἀλλ' ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων, νεκρά ἐστι.
τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ὁμολογῶν,
ὅτι ἔστι Θεὸς, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς
δουλεύων αὐτῷ; πῶς ὁμολογεῖ δεσπότην ἔ-
χειν μὴ δουλεύων αὐτῷ; διὰ τοῦτο γὰρ ἀκούει
τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· καὶ οἱ δαίμονες οἴδασι τοὺς ἀγο-
ράσαντας αὐτοὺς, καὶ λιμῶσιν αὐτοὺς, καὶ ἡ-
μεῖς ὀφείλομεν τιμᾶν αὐτὸν, οὐ λόγῳ μό-
νον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἡ-
μῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἐμαρ-
τύρησε λέγων· οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, εἰσ-
ελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν
οὐρανοῖς, καὶ πάλιν· οὐ μὴ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· καὶ πάλιν προσέ-
ταξεν ἡμῖν λέγων· ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας, πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου. θέλεις
δὲ γνῶναι, ὅτι τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη οἴδασι τὸν Θεὸν, καὶ εὐλογοῦσιν αὐτόν;

A nomen, quod est super omne nomen, gratias agimus tibi & collaudamus te, quod dignatus es nos tuorum bonorum participes fieri, carnalium scilicet bonorum. Rogamus te, & invocamus te, Domine, ut cœlestes escas nobis dones, desque nobis tremere & timere venerabile & pretiosum nomen tuum, ut non obediamus præceptis tuis. Nomen tuum, & justificationes tuas constitue in cordibus nostris. Sanctifica autem spiritum & animam nostram per dilectum filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, cum quo tibi gloria, imperium, & majestas in secula seculorum, Amen. Sunt autem plurimi ex genere mundanorum, qui, ut amentes, & ut bruta animalia pabulum capiunt, qui mane surgentes quærunt, quem defraudent, quem opprimant, ut fœdum aqualiculum impleant. Isti glorificare Deum in mensa non norunt: Super istis locutus est mirificus Paulus: *Isti sunt inimici crucis Christi, quorum exitus perditio est, quorum Deus venter: & gloria in turpitudine ipsorum, qui terrestria sapiunt: nostra conversatio in cœlis est.* Isti deteriores sunt belluis & jumentis: jumenta enim & belluæ agnoscunt Creatorem suum, eumque benedicunt. Homines contra, Dei digitis formati, ejusque imaginem ferentes, non noverunt Creatorem suum: verum illum quidem ore confitentur, sed operibus negant. *Tu credis, Deum esse, recte facis, etiam dæmonia credunt, & horrent: Fides absque operibus mortua est.* Quid enim prodest homini confiteri, Deum esse, si eum malis operibus inficietur? Quomodo se confitetur Dominum habere, cum ei non serviat? Ut enim serviat, ideo audit Verbum Domini sui. Jam qui servi sunt, norunt emtores suos, eosque honorant, & nos quoque Deum debemus honorare, non verbis solum, sed & factis. Ipse enim Dominus noster Jesus Christus in Evangelio suis verbis testatus est: *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei:* & rursum, *Non sumes nomen Dei tui in vanum.* Iterumque præcepit nobis, dicens? *Abscedat ab iniquitate, quisquis nominat nomen Domini.* Vis autem intelligere bestias & jumenta cognoscere Deum, eique benedicere?

Philip. 3.

Jacobi 2.

Matth. 7.

Deuteron.

audi Spiritum sanctum præcipientem illis in hymnis: *Benedicite bestiæ, & omnia jumenta Domino.* Certe si illi non benedicerent, non illis benedicendi munus injunctum fuisset. Cæterum non illi solummodo laudant Deum, verum etiam universa creatura, tum illa, quæ stellis illustratur, & quæ oculis conspicua non est: ambæ enim assidue eum confitentur. Tu igitur ancilla Dei, sive surgis, sive sedes, aut si opus aliquod facis, sive comedis, sive cubitum vadis ad somnum capiendum, sive cubitu surgis, non absistat hymnus Dei a labiis tuis. Beatæ aures, quæ hos sermones suscipiunt. Si ingrediaris in templum duodecima hora, majorem & longiorem facies Synaxim cum virginibus tecum concordibus. Quod si nullam habeas concordem, sola Synaxim absolves, Deo præsente & audiente. Bonum autem est lacrymas effundere coram Domino, memoremque esse duodecimæ horæ, quod in illa Dominus ad orcum descenderit, qui eo conspecto inhorruit, dicens, Quis est iste, qui cum autoritate & ingenti potestate descendit? quis iste, qui e cœlo descendens, & crucifixus a me, cum ipsa mors sim, domitus non est? Quis est, qui portas inferi æreas confregit, & vectes adamantinos contrivit? Quis iste, qui solvit vincula eorum, qui a me captivi detinebantur? Quis iste, qui sua morte meipsam mortem demolitus est? Ideoque per eam horam attentiores esse debemus, & lacrymis noctu Dominum advocare. Magna siquidem virtus in lacrymis, & præclara per eas fiunt: magna peccata, & iniquitas per lacrymas obliterantur. Protestе mihi est Evangelium: Cum enim Salvator noster traditus esset Judæis, Petrusque jurejurando illum abnegarit, antequam gallus cantaret, Dominus autem directo in eum vultu aspexisset, memorque ibi redditus Petrus esset Verbi Domini, quod ei dixerat:

Dan. 3.

Matth. 26. *Antequam gallus sonet, ter me abnegabis, egressus foras, amare lacrymatus est.* Vides, quale remedium in lacrymis, spectа quæso, quam iniquitatem deleverint. Quid enim tetrius hoc vitio? quippe qui ter jurejurando Dominum abnegaverit, tantum tamen scelus per lacrymas delevit. Vides igitur, quantam vim habeant lacrymæ. Quandoquidem illa scripta sunt pro nostra doctrina, ut nos per illam incedentes, vitam æternam possideamus. Non omnes habent gratiam illam lacrymarum;

A ἄνες τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσάπτοντι αὐτοῖς ἐν ὕμνοις· Εὐλογεῖτε τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη τοῦ Κυρίου. εἰ μὴ εὐλόγουν, οὐκ ἂν αὐτοῖς προσέταττεν, οὐκ αὐτὰ ὁμόνον εὐλογοῦσι τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἡ φαινομένη καὶ ὁρωμένη, τὰ ἀμφότερα ἀπλῶν ἀκαταπαύστως ὁμολογεῖ. καὶ σὺ οὖν δούλη τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἐγείρῃ, εἴτε καθέζῃ, εἴτε ἔργον τι ποιῇς, εἴτε ἐσθίῃς, εἴτε ἐπὶ τὴν κοίτης σου ἔρχῃ πρὸς ὕπνον, εἴτε ἀνισταμένη, μὴ λήγοιτω ὁ ὕμνος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ χείλεών σου. μακάρια τὰ ὦτα, τὰ δεχόμενα τοὺς λόγους τούτους. ἐὰν δὲ εἰς ἐλθῇ τὴν δωδεκάτην ὥραν, μείζονα καὶ πυκνοτέραν ἐπιτελέσῃς τὴν σύναξιν μετὰ τῶν ὁμοψύχων σου παρθένων. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ὁμόψυχον, μόνη ἐπιτέλει, τῷ Θεῷ σωζόντι καὶ ἀκούοντι. καλὸν τὸ ἐκ χέειν δάκρυον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· μνημόνευε τῆς δωδεκάτης ὥρας, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέβη ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς τὸν ᾅδην· καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ ᾅδης ἔφριξε, καὶ ἐξέστη λέγων· τίς ἐστιν οὗτος, ὁ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ μεγάλῃ δυνάμει καταβὰς; τίς οὗτος, ὁ τὰς πύλας τοῦ ᾅδου τὰς χαλκᾶς συντρίψας; καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς ἀδαμαντίνους συνθλάσας; τίς οὗτος, ὁ ἐξ οὐρανῶν κατελθὼν καὶ σαρωθεὶς, καὶ ὑπ' ἐμοῦ τοῦ θανάτου μὴ κρατούμενος; τίς οὗτος ὁ λύων τὰ δεσμὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ κρατουμένων; τίς οὗτος ὁ τῷ ἰδίῳ θανάτῳ ἐμὲ τὸν θάνατον καταλύων; διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἑαυτοῖς προσέχειν ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐν δάκρυσιν ἐν νυκτὶ παρακαλεῖν τὸν Κύριον. μεγάλη γὰρ ἀρετή ἐστι τὸ δάκρυον, καὶ μέγα κατόρθωμα, καὶ μεγάλας ἁμαρτίας καὶ ἀνομίας, διὰ δακρύων ἀπαλείφονται. μαρτυρεῖ δέ μοι τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον. ὅτε γὰρ ὁ Σωτὴρ παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις, ὁ Πέτρος μετ' ὅρκου τρίτον αὐτὸν ἠρνήσατο, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι· ὁ δὲ Κύριος στραφεὶς ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ, καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος ῥήματος τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ· πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με τρίς, καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς. ὁρᾷς τὸ φάρμακον τοῦ δακρύου; ἐθεάσω, οἵαν ἀνομίαν ἐξήλειψεν; ἦν γὰρ χεῖρον καὶ κακὸν τοῦτο. ὅτι τρίτον μὲν ὅρκῳ τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἠρνήσατο; καὶ τοσαύτην ἀνομίαν, διὰ δακρύων ἐξήλειψεν. ὁρᾷς, ἡλίκην δύναμιν ἔχουσι τὰ δάκρυα; σκεῦνα γὰρ ἐγράφη εἰς ἡμετέραν νουθεσίαν· ἵνα ἡμεῖς ἐκείνοις ἐπακολουθήσαντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσωμεν. οὐ γὰρ πολλοὶ ἔχουσι τὸ χάρισμα τῶν δα-

ΙΔΡΥΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κρύων, ἀλλ' ὅσοι τ νῦν ἔχουσιν ἄνω, ὅσοι τῶ γηΐνων ἐπιλανθάνονται, ὅσοι τῆς σαρκὸς οὐ φροντίδα ἀ ποιοῦσιν, οἵτινες ὁλως οὐκ ἐπίστανται ὅλως, εἰ ἔστι κόσμος, οἵτινες ἐνέκρωσαν τὰ μέλη, τὰ ἐπὶ τ γῆς· τούτοις μόνοις δέδοται πένθος δακρύων. καθαρὸν γὰρ ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ὀξύδορκον τὸ βλέμμα τῆς διανοίας, ἔτι ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς, βλέπουσι τὰς κολάσεις, τὰς ἐν τῷ ᾅδῃ, καὶ τὰς βασάνους τὰς αἰωνίους, ἐν αἷς οἱ ἁμαρτωλοὶ κολάζονται, καὶ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τ ὀδόντων. βλέπουσι δὲ καὶ τὰ ἐπουράνια χαρίσματα, ἃ ἐχαρίσατο ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις, καὶ τὰς δόξας, καὶ τοὺς στεφάνους, καὶ τὰς στολὰς τὰς ἁγίας, καὶ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ φωτεινὰ ταμιεῖα, καὶ τὰς τρυφὰς τὰς ἀνεκδιηγήτους, καὶ τ ζωὴν τ αἰώνιον. καὶ τί ἔτι λέγω; καὶ τὸ μεῖζον πάντων θαῦμα, ὅτι ὁ ἔχων καθαρὸν τὸν νοῦν, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς καθορᾷ. πῶς οὖν οὐ θέλῃς κλαῦσαι καὶ πενθῆσαι, ὁρῶν ταῦτα βλέπων; κλαίει μὲν γὰρ καὶ ὀδύρεται, ὅπως ῥυσθῇ ἀπὸ τ δεινῶν κολάσεων· καὶ πάλιν κλαίει καὶ ἀξιοῖ δεόμενος, ὅπως ἀξιωθῇ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων ἀγαθῶν. διὰ τοῦτο ἐμίσησαν οἱ ἅγιοι τ κόσμον τοῦτον, εἰδότες, οἷα ἀγαθὰ μέλλουσι κληρονομῆσαι. ὡς τε ὃν ὁ ἔχων ἀνάπαυσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν μὴ ἐλπιζέτω λαβεῖν. ἡ βασιλεία γὰρ τῶν ἐρχομένων, οὐκ ἔστι τῶν ἀναπαυομένων ἐνθάδε, ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶ, τῶν ἐν θλίψει πολλῇ καὶ στενοχωρίᾳ διαξάντων τὸν βίον τοῦτον. οὐ γὰρ ἔλαβον αὐτὴν δωρεὰν οἱ λαβόντες· ἀλλὰ μετὰ μεγάλων μόχθων, καὶ γλυκαίων ἱδρώτων αὐτὴν ἐκτήσαντο οἱ καταξιωθέντες. οὐ μέλει αὐτοῖς, ὅσον ἐὰν κοπιάσωσιν ὧδε. εἰσελθόντες γὰρ ἐκεῖ, ἐπιλανθάνονται τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν, ὅσα ἔπαθον ἐν τῷ ματαίῳ κόσμῳ τούτῳ, διὰ τῆς πολλῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου ἀναπαύσεως τῆς δεδομένης αὐτοῖς. τί λέγεις, ἄνθρωπε; ἰδοὺ δύο ὁδοὶ προτέθησαν ἐνώπιόν σου, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος· ὅπου ἐὰν θέλῃς, πορεύου. καὶ ἰδοὺ πῦρ καὶ ὕδωρ· ὅπου ἐὰν θέλῃς, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ἐπὶ σοί ἐστιν, ἐὰν θέλῃς κτήσασθαι τὴν ζωὴν, καὶ ἐπὶ σοί ἐστιν, ἐὰν θέλῃς κτήσασθαι τὸν θάνατον. ὁ μὲν θάνατός ἐστιν ὁ κόσμος· ἡ δὲ ζωὴ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. μακρὰν μὲν ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, καθ' ὅσον ὁ θάνατος ἀπὸ τῆς ζωῆς.

A sed illi duntaxat, qui mentem sursum attollunt, qui terrestrium obliviscuntur, qui carnis curam non gerunt, qui ignorant prorsus, an sit mundus, qui mortificaverunt membra ea, quæ sunt in terra: istis, inquam, solis data est mœstitiæ lacrymarum. Cor enim purum habentes, & perspicaces mentis oculos, ii cum adhuc in terra sint, pœnas tamen inferorum cernunt, & æterna tormenta & tenebras externas, ploratum & stridorem dentium: iidem quoque cœlestia dona vident; quæ donavit DEUS sanctis suis, & glorias, & coronas, & stolas candidas, & regalia indumenta, & B cellas lucidas, & delicias inenarrabiles, & vitam æternam. Sed quid est, quod amplius dicam? nisi illud, quod est præ omnibus admirabile, eum scilicet, qui puram habet mentem, Deum interioribus oculis contemplari. Quomodo igitur non poterit non plorare & lugere, qui ista videt? plorat enim & lamentatur, ut vindicetur a diris pœnis, atque iterum plorat & deprecatur, ut dignus fiat illorum cœlestium bonorum muneribus. Atque hinc est, quod Sancti odio habuerint hunc mundum, cum certum C haberent, qualia bona essent possessuri. Quapropter qui habet requiem suam in hoc mundo, ne speret, æternam requiem se posse consequi. Regnum enim cœlorum non eorum est, qui hic otiantur, sed eorum, qui in multa tribulatione & angustia vitam transigunt. Non enim id gratis accipiunt, sed cum ingenti labore & maximis sudoribus illud adepti sunt, quotquot eo digni sunt habiti. Non illis curæ est, quantumcunque hic delassentur, siquidem illuc ingressi obliviscuntur dolorum & laborum, quos perpessi sunt in mundo isto vano, præ multa illa & inenarrabili requie, quæ data est ipsis. Quid mihi dicis, homo? D Ecce binæ viæ propositæ sunt coram te, vita & mors, utrocunque velis, perge. Ecce ignis, & aqua, quo libet, porrige manum tuam. Penes te est, si velis, ut vitam tibi compares, penes te quoque est, ut mortem conquiras. Mors omnino est mundus iste: vita contra, ipsa justitia. Longe igitur mundus distat a justitia, tanto nimirum intervallo, quanto mors a vita abest.

Si igitur ambulas in mundo, in mor-A te ambulas, & extra DEUM es, secundum sacram Scripturam: Quod si in justitia ambulas, in vita ambulas, & nequaquam attinget te mors. Non enim est in justis mors, sed translatio, quippe qui transferuntur ex hoc mundo in requiem æternam, non aliter quam si quis de excubiis abeat, ita quoque sancti a mala vita ista discedunt ad bona, quæ illis præparata sunt, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis subierunt, quæ DEUS diligentibus se præparavit. Peccatores contra & hic misere laborant, & eos ibi denuo gehenna expectat, unde bis deplorandi sunt, quod & hic angustia affligantur, B nec ibi tamen spaciosiora adipiscantur. Ideoque a sacra scriptura dictum est: quocunque se vertat impius, exterminatur, angustiæ enim illi undique. Nam & ibi dolores, & hic tribulationes. Siquidem nemo est mortalium, qui non laboret miseriis in ista misera vita, sive inops, sive sit opulentus, sive servus, sive liber, sive peccator, sive justus, omnes æque laborant, & idem omnibus obvenit, tam sceleratis, quam justis in hoc mundo. Verum illic ita non agitur, cum alius sit ibi ordo, neque id mirum? Alia enim ratione justus, alia pecca- C tor laborat, siquidem justus ideo in labore est, non ut impleat ventrem, cum ille ne semel quidem carnem suam curæ habeat, neque se carnem gestare cogitet: sed laboret noctes & dies, Deum quærens, nunc somnum defraudat, nunc ventrem aqua & pane, idque non sufficienter implet, nunc in desertis oberrat affligens corpus suum ærumnis multis; donec percipiat immarcessibilem coronam, quæ illi reposita est. Peccator vero affligitur & laborat, non justitiæ causa, sed ob carnem suam, ob istam, inquam, turpem mulierem, ali- D os atque alios labores suscipiens, nunquam rebus præsentibus contentus, in malitia, in invidia ætatem terens. Sed horum nihil cognitum habent vecordes. Excæcavit enim eos materies, & multæ curæ istius mundi, & vagantur, donec ad eos severus ille satelles veniat, qui non reveretur vultus, neque donaria recipit. Ducentur enim animæ eorum per vim

ἐὰν ἂν πορεύῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῷ θανάτῳ πορεύῃ, καὶ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ γίνῃ, κατὰ τὴν θείαν γραφήν. ἐὰν δὲ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ πορεύῃ, ἐν τῇ ζωῇ πεπόρευσαι, καὶ οὐ μὴ ἅψηταί σου θάνατος. οὐκ ἔστι γὰρ φόβος τοῖς δικαίοις θάνατος, ἀλλὰ μετάθεσις· μετατίθενται γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰς τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν· καὶ ὥσπερ τις ἀπὸ φυλακῆς ἐξέλθοι ἕτως καὶ οἱ ἅγιοι ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ μοχθηροῦ βίου τούτου εἰς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἡτοιμασμένα αὐτοῖς· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, καὶ ὧδε πανῶς μοχθοῦσι, καὶ ἐκεῖ πάλιν τὸ πῦρ αὐτοὺς ἀναμένει, καὶ τοὺς τοιούτους διπλῶς δεῖ κλαῦσαι, ὅτι καὶ ὧδε ἐν στενοχωρίᾳ εἰσὶ, καὶ ἐκεῖ τὴν εὐρυχωρίαν οὐκ ἀπολαμβάνουσιν. διὰ τοῦτο εἴρηκεν ἡ θεία γραφή· ὅπου ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται. στενὰ γὰρ αὐτῷ πάντοθεν, καὶ ἐκεῖ ὀδύναι, καὶ ὧδε θλίψεις. οὐκ ἔνι γὰρ ἄνθρωπος ὁ μὴ κοπιῶν ἐν τῷ μοχθηρῷ βίῳ τούτῳ, ἢ ὁ πλούσιος, καὶ ὁ πένης, καὶ ὁ δοῦλος, καὶ ὁ ἐλεύθερος, καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ ὁ δίκαιος, πάντες ὁμοίως κοπιῶσι, καὶ ἓν συμβάντημα τοῖς πᾶσι συμβήσεται· καὶ τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ τῷ δικαίῳ ὧδε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. ἐκεῖ δὲ, οὐκ ἔστιν ἕτως· ἀλλὰ ἄλλη καὶ ἄλλη τάξις. ἄλλος γὰρ ὁ κόπος τοῦ δικαίου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἄλλος ὁ τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ὁ μὲν γὰρ δίκαιος κοπιᾷ, οὐχ ἵνα πλήσῃ γαστέρα· οὐδὲ γὰρ ὅλως τῆς σαρκὸς φρόνιμον ποιεῖται, οὐδὲ λογίζεται, ὅτι σάρκα φορεῖ. ἀλλὰ κοπιᾷ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ζητῶν τὸν Θεὸν, πολλὰ δὲ ὕπνου μὴ χορταζόμενος, ἄρτου καὶ ὕδατος μὴ ἐμπιπλῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐρήμοις πλανώμενος, ἀποπιάζων τὸ σῶμα ἐν πολλῇ παθείᾳ πολλῇ, ἕως ἂν ἀπολάβῃ τὸν ἀμαράντινον στέφανον τὸν ἀποκείμενον αὐτῷ. ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς κοπιᾷ καὶ μοχθεῖ, οὐχ ἕνεκεν δικαιοσύνης, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ταλαιπώρου σαρκὸς ταύτης, ἕνεκεν τῆς αἰσχρᾶς γυναικὸς, ἄλλως καὶ ἄλλως μοχθῶν, μὴ ἀρκούμενος τοῖς παροῦσιν, ἐν πανίᾳ καὶ φθόνῳ διατρίβων. ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐπίστανται οἱ ἄφρονες· ἀπετύφλωσεν γὰρ αὐτοὺς ἡ ὕλη καὶ αἱ πολλαὶ φροντίδες τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πλανῶνται, ἕως ἀποσαλῇ ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἀπότομος στρατιώτης, ὅστις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδ' ὃ μὴ λάβῃ δῶρα. ἀχθήσονται γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μὴ βίᾳ,

ὑπὸ Ἀγγέλων ἀνελεημόνων, καὶ λήψονται τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ. κενοὶ γὰρ ὄντες, εἰς κενὰ καὶ ἐμόχθησαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· τὰ τῆς γῆς εἰργάσαντο· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησαν. ὑγιὰρ ἐμνήσθησαν τοῦ Θεοῦ ἔτι τῆς γῆς ὄντες, οὐδὲ ἐμέλησεν αὐτοῖς μνησθῆναι τοῦ Φόβου τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο, οὐδὲ αὐτῶν μέλει παρὰ αὐτῶν. δίκαιος γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ δικαία ἡ κρίσις αὐτοῦ. ὅταν γὰρ ἔλθῃ κρίναι τὸν κόσμον, τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. μακαρία ἡ καρδία, ἡ δεχομένη ταῦτα. μεσονύκτιον ἐγερθήσῃ, καὶ ὑμνήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ ὥρᾳ ἀνέστη ὁ Κύριος ἡμῖν ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕμνησε τὸν πατέρα. διὰ τοῦτο αὐτῇ τῇ ὥρᾳ παρεστάγη ἡμῖν ὑμνεῖν τὸν Θεόν. ἀνίσαμεν ὃ πρῶτον τοῦτον τὸν στίχον εἶπε· μεσονύκτιον ἐξεγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τοῖς κρίμασι τῆς δικαιοσύνης σου· καὶ ἤρξαμεν λέγειν τὸν πεντηκοστὸν ὅλον Ψαλμὸν, ἕως ἂν τελέσῃς. καὶ ταῦτα ἔστωσάν σοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τεταγμένα. τοσούτους δὲ Ψαλμοὺς εἶπε, ὅσους δυνήσῃ εἰπεῖν· καὶ τῷ Ψαλμῷ, εὐχὴ καὶ γονυκλισία ἐπιτελείσθω, μὴ μόνον ἐξομολογούμενος τῷ Κυρίῳ τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ αἰτούμενος ἵνα ἀφεθῶσί σοι· μετὰ τρεῖς Ψαλμοὺς, λέγε τὸ ἀλληλούια. ἐὰν δὲ καὶ παρθένοι εἰσὶ μετὰ σοῦ, καὶ αὗται ψαλλέτωσαν, καὶ μία παρὰ μίαν, τὴν εὐχὴν ἐπιτελεῖτε. πρὸς ὄρθρον δὲ τὸν Ψαλμὸν τοῦτον λέγετε· ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω. ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου. διάφαυμα δὲ εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον. δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, καὶ τὰ ἑξῆς. τὴν δὲ ἀγάπην φυλάξωμεν τὴν πάντων μείζονα. ἀγαπήσεις γὰρ φησὶ Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς λυτρώσηται ἀπὸ πάσης ἀνομίας. εἰ ἄν αὐτὸς ὁ Κύριος ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰς ψυχὰς ἡμῶν θεῖναι. ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην, τὸν Θεὸν ἔχει. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες,

Ab Angelis inclementibus, eosque Dominus se agnoscere negabit. Vani enim cum sint, in vana quoque labores suos in hoc mundo contulerunt, & in terrestribus operati sunt: Quocirca & ipsi in perditionem abierunt. Non enim memores fuere Dei, cum in terra essent, nec curæ illis fuit metus Dei, quapropter & ipsi Deo curæ non sunt: *Justus enim Deus, & justum judicium ejus.* Cum autem venerit judicare mundum, tunc reddet unicuique secundum opera sua. Beatum cor quod suscipit hæc. Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Ea hora enim surrexit Dominus a mortuis, & patrem suum hymnis celebravit, atque ideo nobis injunxit, ut eadem Deo hymnos diceremus. Cum primum surgis, hunc versum recita: *Media nocte excitabar ad confitendum tibi super judiciis justitiæ tuæ*, & precare & incipe recitare totum quinquagesimum Psalmum, donec absolvas. Et hæc tibi certa sint pensa per singulos dies, & tot Psalmos dices, quot poteris, & ad quemlibet Psalmum, preces, & genuum inflexio addatur. Pronunciando Domino cum lacrymis peccata tua, orandoque, ut tibi remittantur, & post tres Psalmos absolutos dices hallelu jah. Quod si virgines tecum fuerint, & illæ quoque psallant, & singulæ singulas preces effundant. Cæterum matutino tempore hunc Psalmum dicito: *Deus, Deus meus ad te de luce vigilo, sitivit in te anima mea.* Ubi diluculum fuerit, recitabis hunc Psalmum: *Benedicite omnia opera domini domino*, hymnumque dicito: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas: laudamus te, benedicimus tibi, adoramus te*, &c. deinceps, Charitatem servemus, quæ omnium potissima est. *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum, sicuti teipsum.* In istis duobus præceptis universa lex & Prophetæ continentur. Deus charitas, & ipse prior dilexit hominem, & seipsum tradidit pro nobis, ut nos liberaret ab omni iniquitate. Si igitur ipse Dominus pro nobis mortuus est, nos quoque & ipsi pro aliis debemus animas nostras ponere. *Deus charitas est, & qui habet charitatem, Deum habet.* Ipse enim dixit. *Ea re cognoscent omnes vos,*

Psal. 119. Psal. 142. Psal. 63. Psal. 103. Luc. 2. Matth. 22. Joan. 17.

discipulos meos esse, si dilexeritis vos invicem. Quicquid enim laboraverit homo, qui charitatem non habet, frustra laboraverit. Ita ostendas charitatem in proximos, ut id non verbo facias, sed opere. Non retinebis offensam alicujus in corde tuo, alioqui precatio tua non pure ascendit. Non enim occidet sol in ira tua. Mansvetudinem retine, tolerantiam, longanimitatem, clementiam. Dicit enim Matth. 18. Dominus: *Nisi mutemini & efficiamini, sicut parvuli, nequaquam intrabitis in regnum cœlorum.* Non dolebis, si quid difficilius incidat, non lugebis ob damnum, neque ob contumeliam. Tristitia enim hujus seculi mortem operatur. Sed duntaxat de peccatis tuis dolebis, de alia re minutula non dolebis. Ne exaltes vocem tuam obmurmurans alicui. Non enim decet ancillam domini respondere. Non exibit maledictio ex ore tuo, non contumelia, non obtrectatio. Os enim tuum consecratum est hymnis & glorificationibus Dei. Non est bonum sine magna necessitate in publicum prodire. Quietem ama, quantum potes, & servorum domini non obliviscere, neque obiterentur in corde tuo. Cum vir sanctus ad te venerit, suscipe illum, ut filium Dei. Ait enim Dominus Jesus Christus: Matth. 10. *Qui vos recipit, me recipit.* Si vir justus ædes tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres illi, & adorabis humi ad pedes illius. Siquidem illum non adorabis, sed Deum, qui illum mittit. Capies aquam & lavabis pedes ejus, & cum omni reverentia audies verba ejus. Non confidas in tua castitate, ne cadas: sed metue. Quatenus enim metuis, eatenus non peccabis. Utile est continentem seorsum ab aliis panem suum comedere. Si sederis in mensa cum virginibus, omne, quod apponitur, comede cum illis, si enim non comederis, habeberis tanquam ipsas contemnens. Non prædicabis exercitia devotionis tuæ. Quod si vinum bibant, etiam si tu non bibis, propter eas tu bibe pauxillum. Quod si adsint magnæ anus, & cogant te abundantius bibere, ne audieris illas, sed dic eis, vos detrivistis juventutem vestram in multis exercitiis devotionis, ego eo nondum perveni, imo ne ad primum quidem gradum vestrum. Porro de hospitalitate & eleemosynis

A ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις. ὅσον γὰρ ἐὰν κοπιάσῃ ἄνθρωπος, καὶ μὴ ἔχῃ τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, εἰς μάτην ἐκοπίασεν. ὕτως δὲ δείξῃς τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, ὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ ὡς ἔργῳ. ὐ περατήσῃς κακίαν τινὸς εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰ δὲ μή γε, οὐκ ἀνέρχεται ἡ δυχή σου καθαρὰ πρὸς τὸν Θεόν. οὐκ ἐπιδύσεται γὰρ ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. πραότητα ἔχε, ὑπομονὴν ἔχε, μακροθυμίαν, νηπιότητα. λέγει γὰρ ὁ Κύριος· ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε, ὡς τὰ παιδία, ὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς

B τὴν βασιλείαν τῶν ὐρανῶν. ὐ μὴ λυπηθήσῃ χαλεπῶς τινος συμβαίνοντός σοι, ὔτε ἐπὶ ζημίᾳ, ὔτε ἐπὶ ὕβρει. ἡ λύπη γὰρ τοῦ κόσμου τούτου θάνατον κατεργάζεται. ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν σου μόνον λυπηθήσῃ· ὑπὲρ ἄλλου δὲ πράγματος μικροῦ ὐ λυπηθήσῃ, μὴ ὑψώσῃς τὴν φωνήν σου, ὀργιζομένῃ πρός τινα. δέλει γὰρ Κύριος, ὐ δεῖ μάχεσθαι. οὐκ ἐξελεύσεται κατάρα ἐκ τοῦ στόματός σου, ὐχ ὕβρις, ὐ κακολογία. τὸ στόμα σου γὰρ ἡγιασμένον ἐστὶν ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ δοξολογίαις τοῦ Θεοῦ. οὐκ ἔστι καλὸν τὸ προσέχεσθαί σε χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης τὴν ἡσυχίαν ἀ-

C γάπα, ὅσον δώσασι τοῖς δέλουσι τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπλάθῃ, μηδὲ ἀπαλοφθήτωσαν ἐκ τῆς καρδίας σου. ἐὰν ἄγιος ἔλθῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου, ὅτως αὐτὸν προσδέξαι, ὡς τὸν τοῦ Θεοῦ. λέγει γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ἐὰν εἰσέλθῃ ἀνὴρ δίκαιος εἰς τὸν οἶκόν σου, μὴ φόβου καὶ τρόμου ἀπαντήσῃς αὐτῷ, καὶ προσκυνήσεις ἐνώτιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν. ὐ γὰρ αὐτὸν προσκυνήσῃς, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν. λήψῃ ὕδωρ, καὶ νίψῃς τοὺς πόδας

D αὐτοῦ, ὡς μὴ πάσης εὐλαβείας, ἀκούσῃς τῶν λόγων αὐτοῦ. ὐ μὴ θαρρήσῃς ἐπὶ τῇ σωφροσύνῃ σου, ἵνα μὴ πέσῃς· ἀλλὰ φοβοῦ· ἐφ' ὅσον γὰρ φοβῇ, ὐδέποτε πίπτεις. συμφέρει τῇ ἐγκρατευομένῃ μὴ μόνας τὸν ἑαυτῆς ἄρτον ἐσθίειν. ἐὰν καθίσῃς μὴ παρθένων ἐπὶ τραπέζης, πᾶν τὸ προτιθέμενον ἔσθιε μετ' αὐτῶν. ἐὰν γὰρ μὴ φάγῃς, εὑρίσκῃ ὡς καταφρονοῦσα αὐτάς. οὐκ ἀναγελεῖς τὴν ἄσκησίν σου. ἐὰν δὲ καὶ οἶνον πίνωσι καὶ πίνῃς, δι' αὐτὰς πίε ὀλίγον. ἐὰν δέ εἰσι μεγάλαι πρεσβύτιδες, καὶ ἀναγκάζωσί σε πιεῖν πλείονα, μὴ ἀκούσῃς αὐτῶν, ἀλλὰ λέγε αὐταῖς· ὑμεῖς καταστρίψατε τὴν νεότητα ὑμῶν ἐν ἀσκήσει πολλῇ· ἐγὼ δὲ ὅπω ἔφθασα, οὐδὲ εἰς πρῶτον βαθμὸν ὑμῶν. πρὸς δὲ τῆς φιλοξενίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης,

ἀχρεία ἔχῃς νουθετεῖσθαι. ἀπὸ σεαυτῆς γὰρ ποιήσῃς. ἐν ἐκκλησίᾳ σιώπα, κἂν μηδὲν λάλῃ, ἀλλὰ τῇ ἀναγνώσει μόνον πρόσεχε. ἐὰν ἐπαναβῇ εἰς τὴν καρδίαν σου λογισμός, ἵνα ποιήσῃς πρᾶγμά τι, μὴ προπετῶς αὐτὸ ποιῇ· ἵνα μὴ ἐμπαίξῃ σε ὁ ἐχθρός· ἀλλὰ μετὰ βουλῆς τῶν μειζοτέρων σου πάντα ποίει. ὅταν ψάλλῃς, ἢ ὅταν προσεύχῃ, μὴ ἀφιὲς ξένους λογισμοὺς εἰσιέναι εἰς τὴν καρδίαν σου. παρακαλῶ σε, ἀγαπητή, πρόσεχε καὶ ἄκουε τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. καὶ μὴ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς φαινομένοις κατανόει τὰ γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔνδοθεν. καὶ πρόσεχε μιᾷ ἑκάστῃ ἐντολῇ, καὶ ποίει αὐτάς. ἐὰν γὰρ φυλάξῃς ταῦτα, καταξιωθήσῃ τοῦ νυμφῶνος τοῦ βασιλικοῦ. μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι, πῶς δυνάμαι ποιῆσαι ταῦτα; μὴ θλῖψις λάβῃ ὁ λογισμός σου· ἀλλ' ἂν μετὰ πάσης προθυμίας φυλάξῃ αὐτάς, εὑρήσεις σύμμαχον τὸν Θεόν. τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν, αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. πάσῃ ὥρᾳ μὴ λειψάτω ἔλαιον τῇ λαμπάδι σου· μήποτε ἔλθῃ ὁ νυμφίος, καὶ εὕρῃ αὐτὴν σβεσθεῖσαν. οὐκ οἶδας γάρ, πότε ἔρχεται, ἢ πρωΐ, ἢ μεσημβρίας, ἢ ὀψέ· ἕτοιμος· ἵνα ὅταν ἔλθῃ, μετὰ φρονίμων ἀπαντήσῃς αὐτῷ, ἔχουσα τὸ ἔλαιον ἐν τῇ λαμπάδι σου, τουτέστιν τὰ ἔργα σου τὰ καλά. πᾶσαν ὥραν μνημόνευε τῆς ἐξόδου σου. ἔχε καθ' ἡμέραν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον. μνημόνευε τίνι σε δεῖ ἀπαντῆσαι. βαρύ ἐστιν ἄσκησις, καὶ δυσβάστακτον ἐγκράτεια· ἀλλ' ἡδὺ ἐστι γλυκύτερον καὶ ἐτερανίου νυμφίου. ὧδε κάμνομεν ὀλίγον, ἐκεῖ δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπολαμβάνομεν. λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Παῦλος· οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς· καλὸν ἀποφεύγειν τὸν ὄχλον καὶ ἀναχωρεῖν καταμόνας. μεγάλη ἀρετὴ ἐγκράτεια, μέγα καύχημά ἐστιν ἁγνεία, μεγάλα ἐγκώμια τῆς παρθενίας. ὦ παρθενία, πλοῦτος ἀκατάληπτος! ὦ παρθενία, στέφανος ἀμαράντινος! ὦ παρθενία, ναὸς θεοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος οἰκητήριον! ὦ παρθενία, μαργαρίτα τίμιε πρὸς πολλοῖς ἀφανής, ὀλίγοις δὲ μόνοις εὑρισκόμενος! ὦ ἐγκράτεια φίλη θεοῦ, καὶ πρὸς ἁγίοις ἐγκωμιαζομένη! ὦ ἐγκράτεια πρὸς πολλοῖς μισουμένη, τοῖς δὲ ἀξίοις σου γνωριζομένη! ὦ ἐγκράτεια θάνατον καὶ ᾅδου ἀποφεύγουσα, καὶ τῷ

A non opus est, ut admonearis. Id enim ultro per te facies. In Ecclesia tace, ne quicquam loquaris, sed lectionibus duntaxat intende. Cum subierit in cor tuum cogitatio illa, ut aliquid facias, ne temere & præceps eo tendas, ne inimicus tibi illudat, sed omnia cum judicio majorum aggredere. Cum psallis aut cum oras, ne sinas peregrinas cogitationes in cor tuum subire. Admoneo te, dilecta, attende atque ausculta sermones in isto libro scriptos. Nec solum oculis extrinsecus scripta ista perlege, sed etiam interioribus. Intende unicuique præcepto, & id, quod jubetur, præsta. Si enim ista serves, digna habeberis cœlesti thalamo. B Ne dixeris in corde tuo: At quonam ista modo præstare potero? Ne pavorem concipiat mens tua, sed cum omni alacritate servabis ea. Siquidem timentibus Dominum, præcepta Domini difficilia non sunt. Non sit hora ulla, in qua deficiat oleum in lampade tua, ne si quando sponsus veniat, inveniat eam extinctam. Non enim scis, quando venturus sit, sive ante somnum, sive diluculo. Sis igitur expedita, ut cum venerit, cum prudentioribus occurras illi, habens oleum in lampade tua, hoc est, opera bona. Omnibus horis sis memor exitus tui, habe quotidie ante oculos mortem, recorderis, C apud quem te fisti oportet. Grave quiddam est exercitium devotionis, & intolerabile quiddam continentia, sed tamen nihil est dulcius cœlesti sponso. Hic aliquamdiu fatigamus, illic autem vitam æternam recipiemus. Dicit enim sanctus Paulus: *Non sunt æstimandæ passiones hujus temporis, cum ea gloria, quæ revelabitur erga nos.* Rom. 8. Bonum est refugere turbam, & seorsum secedere. Magna virtus continentia, ingens gloriatio puritas, magna encomia virginitas: o virginitas opulentia indeficiens! o virginitas corona immarcessibilis! o virginitas templum Dei, & domicilium sancti Spiritus! o virginitas margarita speciosa, vulgo inconspicua, & quæ non nisi a paucis invenitur! o continentia amica Dei, & sanctis deprædicata! o continentia apud multos odiosa, sed apud dignos spectata! o continentia mortem & infernum profligans, & quæ ab

ab immortalitate possidetur! o continentia gaudium Prophetarum, & Apostolorum gloriatio! o continentia, Angelorum vita, & Sanctorum corona! Beatus est, qui te tenet, beatus, qui perdurat in tui tolerantia, quoniam pauxillulum fatigatus, multum in te gaudebit. Beatus, qui jejunaverit universum hoc tempus, quoniam supernam Hierusalem inhabitans, cum Angelis choreas ducet, & cum sanctis Prophetis & Apostolis requiescet. Hæc ego tibi scripsi, dilecta soror, saltatrix Christi, ad stabilimentum & utilitatem animæ tuæ. Ne igitur declines a sermonibus istis, vel ad dextram vel ad sinistram. Qui enim audierit sermones istos & despexerit, magnum illi crimen fuerit. Tibi autem, pretiosissima soror, quæ hunc librum possides, det Deus, ut ea observes, & in his versetis, detque animum illustratum, & puram mentem, illuminatos cordis oculos, ut nanciscaris immarcessibilem coronam, quam præparavit Deus diligentibus se, per Dominum & Salvatorem nostrum Jesum Christum, cui gloria in secula seculorum, Amen.

Ἀθανασίας κατεχομένη! ὦ ἐγκράτεια χαρὰ προφητῶν, καὶ Ἀποστόλων καύχημα! ὦ ἐγκράτεια Ἀγγέλων βίος, καὶ ἁγίων ἀνθρώπων στέφανος! μακάριος ὁ κατέχων σε, μακάριος ὁ προσκαρτερῶν σε τῇ ὑπομονῇ· ὅτι ὀλίγον κοπιάσας, πολὺ χαρήσεται ἐν σοι. μακάριος ὁ νηστεύσας ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον, ὅτι ἐν τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ κατοικήσει, καὶ μετὰ Ἀγγέλων χορεύσει, καὶ μετὰ ἁγίων προφητῶν καὶ Ἀποστόλων ἀναπαύσεται. Ταῦτα ἔγραψά σοι, ἀγαπητὴ ἀδελφὴ, χορευτρία Χριστοῦ, πρὸς στηριγμὸν καὶ ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς σου. μὴ ἐγκλίνῃς οὖν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων, δεξιὰ ἢ ἀριστερά. ὃς γὰρ ἐὰν ἀκούσῃ τοὺς λόγους τούτους, καὶ καταφρονήσῃ, κρίμα μέγα αὐτῷ ἐστι. σὺ δὲ μιωτάτη ἀδελφὴ ἡ κτωμένη τὸ βιβλίον τοῦτο, δῴη σοι ὁ Θεὸς ταῦτα φυλάττειν, ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι, πεφωτισμένῳ τῷ διανοίαν, καθαρὸν τὸν νοῦν, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας· ἵνα λάβῃς τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὃν ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ,

HOMILIA DE SEMENTE.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΟΡΟΝ.

IN die Sabbati congregati sumus, non quod laboremus Judaismo: nunquam enim falsa Sabbata vel attigerimus: sed in Sabbato ideo convenimus, ut Dominum Sabbati Jesum adoremus. Olim certe priscis illis hominibus in summo pretio Sabbatum fuit, quam quidem solennitatem Dominus in diem Dominicam transtulit. Neque nos tamen nostra autoritate Sabbatum vilipendimus,

ΕΝ ἡμέρᾳ Σαββάτου σωμεν ἡμῶν, οὐ νοσοῦντες Ἰουδαϊσμόν· οὐ γὰρ ἐφαπτόμεθα Σαββάτων ψευδῶν· ὡς ἀγεγόναμεν, διὰ τοῦτο ἐν Σαββάτῳ, τὸν Κύριον τοῦ Σαββάτου Ἰησοῦν προσκυνήσοντες. πάλαι μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τὸ τίμιον Σάββατον· μετέθηκε δὲ ὁ Κύριος τὸ Σαββάτου ἡμέραν εἰς Κυριακήν. καὶ οὐκ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἀφ' ἑαυτῶν τοῦ Σαββάτου καταφρονήσαντες, ἀλλ'

ἀλλ' ὁ προφήτης ἐστὶν ὁ ἀποβαλὼν καὶ εἰπών· τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου. μέχρι μὲν γὰρ ὅτε ἄξια ἐπράττετο τῶν πραγμάτων τῆς νομοθεσίας, ἦν μέχρις οὗ μὴ ὑπ' ἐκείνου παραγωμένου ὁ διδάσκαλος, ὁ μισῶν τὰ τῆς παιδαγωγίας. ἐλθόντος γὰρ τοῦ διδασκάλου, κατηργήθη ὁ παιδαγωγὸς, καὶ ἡ λίαν ἀνατείλαντος, ὁ λύχνος ἐπαύσατο. δύο αἱρέσεων ἦν ἡμῖν γέγονε καὶ ἡ ἀναγνωσις, κατακολουθίαν τῷ Σαββάτῳ. ἠκούσαμεν γὰρ ἄρτι, ὅπως ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ὅπως τὴν χεῖρα τὴν ξηρανθεῖσαν ἀπέδωσε. καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ὀλίγα εἰς τὸ ἀναγνωσμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰπεῖν. ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠκολούθουν, καὶ ἤσθιον τοὺς στάχυας τίλλοντες. καὶ Ἰουδαῖοι ἐπετίμων αὐτοῖς λέγοντες· οὐκ ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ. τί γὰρ ποιοῦσιν, ὦ Ἰουδαῖοι; τί ποιοῦν νόμον Μωσέως νομοθεσίαν; τί ποῖον προφήτου φρόνημα; πῶς κωλύουσι τρέφειν τὸν πεινῶντα; πῶς γέγραπται μὴ ἐμπλησθῆναι γαστέρα κενήν; οἱ δὲ τρέφεσθαι ὀνειδίζοντες ἐν Σαββάτῳ, αὐτοὶ τοῖς ἐν Σαββάτῳ τὰ τοῦ οἰκοδεσπότου εἰργάζοντο. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς ἔπαθεν· ἦν δὲ ἡμέρα ἐκείνη μεγάλη τοῦ Σαββάτου. καὶ τὸν μὲν νομοθέτην, ἀναιροῦσιν ἐν Σαββάτῳ· τρέφειν δὲ μαθητὰς ἐν Σαββάτῳ οὐ βούλονται. διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσιν, ἤρετα αὐτοὺς, τί ἔξεστιν, ποιῆσαι ἐν τῷ Σαββάτῳ; ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; τὸ τρέφειν ὀνειδίζετε, τὸ δὲ μεῦσαι κατεργάζεσθε. ἀεὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν καρπὸν διυλίζουσι, τὸν δὲ κάμηλον, καταπίνουσι· τὰ ἐλαχιστότατα τῶν λαχάνων ἀποδεκατοῦσι, καὶ τὸ κύμινον καὶ τὸ ἄνηθον· τὰ δὲ βαρύτερα τοῦ νόμου παρέρχονται. καὶ διαπορευομένων τῶν μαθητῶν, ἐμέμφοντο, ὅτι στάχυας ἔψωχον, ταῖς χερσὶν, ἄτοπον· σιδήρῳ ἀπέτεμνον, ἐπεὶ κατηγόρουν ἔργου· οὐδὲ ἄλλοις ἐργαλείοις ἐχρήσαντο, ἵνα μὴ κατηγορήσωσιν, ὡς μὴ τρεφομένων, ἀλλὰ κοπιαζομένων. νυνὶ δὲ τί μέμφεσθε τῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένῳ εἰς σωτηρίαν; εἰ γὰρ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκώλυσε τρέφεσθαι ἐν Σαββάτῳ, τί σὺ τοῦτο ὀνειδίζεις, ὃ ὁ Θεὸς οὐκ ἀπηγόρευσεν. διεπορεύετο οὖν ὁ Σωτὴρ, διὰ τῶν σπορίμων. ὁ κόκκος τοῦ σίτου, διὰ τῶν σπορίμων, ὁ νοητὸς κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς ἕνα

A sed Propheta est, qui illud rejecit ac dicit: *Novilunia vestra & Sabbata vestra odit anima mea.* Quoadusque enim ea agebantur, quæ digna erant legis institutione, vel potius quamdiu nondum venerat magister, res Pædagogicæ vim suam autoritatemque obtinebant: Cæterum cum jam adesset magister, irritus otiosusque factus est pœdagogus: ut, exorto sole, candela cessat. Opportune igitur & convenienter de Sabbato nobis habita est ista lectio. Audivimus enim jam, quomodo Jesus ibat per sata, & quomodo aridam manum sanaverit. Quapropter mihi rectum videtur, si pauca in lectionem Evangelii disseramus. Salvator ergo noster ibat per sata, & discipuli eum sequebantur, & vellentes spicas comedebant, Judæique illos increpabant, dicentes: *Non est licitum, hoc facere in Sabbato.* Ex qua lege, o Judæi, id licitum non est? ex qua promulgatione? ex cujus Prophetæ verbis? ubi vetitum est vesci esurientem? ubi scriptum est, nefas esse inanem ventrem implere? Atqui illi, qui esum in Sabbato pro crimine objiciunt, ipsi cædem in Dominum ipso Sabbato moliuntur: Refert enim scriptura in Evangelio de die, in qua Dominus est passus: *Erat autem dies illa magna Sabbati.* Legis ergo latorem iidem per Sabbati diem e medio tollunt, & discipulos vesci in Sabbato non permittunt. Ideoque Salvator, ut ex jam recitatis patet, interrogabat eos, quid facere liceret, benene facere, an male: vitam servare, an perdere: vesci culpatis, & cædes facitis. Semper enim Judæi culicem percolant, & camelum deglutiunt: semper exacte agunt in reddendis decimis rutarum & olerum, cum interim quæ graviora sunt legis, non observent, & peragrantibus segetes discipulis, indignabantur, quod spicas manibus confricarent ad edendum, cum tamen eas ferro non resecarent, quod si fecissent, opere eos Sabbatum violasse cavillaturi fuissent, quapropter neque ferreis instrumentis usi sunt, ne pro crimine objiceretur, non quod vescerentur, sed quod operarentur. Nunc autem quid culpatis, quod a Deo in salutem datum est? Si enim Deus vesci non prohibuit in Sabbato, cur tu tantopere vituperas, quod a Deo interdictum non est? Transibat igitur Salvator per segetes, granum ipse nimirum frumenti per segetes, & spirituale illud granum, quod in certum locum

Esa. 1. 13. 14.

Matth. 12.

Luc. 13.

aliquem cadens cum multiplicibus spicis per orbem terrarum exsurgit: Ipse
Joan. 12. enim de seipso dixit: *Quod nisi granum frumenti in terram cadens mortuum fuerit, ipsum solum manet: quod si moriatur, multum fructum affert.* Tractemus hoc ipsum & aliter. Transibat igitur Jesus per segetes, ipse enim aliquando granum frumenti nominatur, ob vim nutritivam, aliquando etiam seminator est, prout in Evangelio dicitur: *Ecce egressus est seminator ad seminandum,* Spargit quidem sementem largiter Dominus, sed tamen fructificatio fit secundum solum subjectum. Ubi enim terra lapidosa est, facile exarescit semen, non quidem impotentia seminis, sed vitio telluris: cum semen per se sit efficax: terra autem sterilis, quia profunditatem non habet: ubi autem non retinet terra succulentiam suam, ibi radii solares gravius incidentes exsiccant sementem: ac proinde culpa est non in imbecillitate seminis, sed in corruptela agri. Rursum semen seminatur in spinosam terram, & semen quidem efficax, sed tamen suffocatur a spinis, & efficacia interior non permittitur fructificare ob exterius impedimentum. Quod si semen nanciscatur bonam terram, reddit non parem fructum, sed pro uno triginta, sexaginta & centum: uniforme quidem semen, sed multiformis fructus, diversæque mentes eorum, qui erudiuntur. Egressus est igitur seminare Seminator, & quædam per se, quædam per discipulos operatur. Et habes in Actis Apostolorum post lapidatum Stephanum, Apostolos dispersos, & quasi disseminatos fuisse, non quod imbecillitate disjecti, sed fidei gratia ita divisi essent. Sed enim ita dispersi, ut seminatoris frumenta effecti sunt ad panem supercœlestem, universumque orbem peragrantes, vivificæ doctrinæ virtutes efficaciasque disseminaverunt. Spiritualium igitur Seminator JESUS unigenitus filius Dei, ibat per sata, qui non solum seminum, sed etiam sensibilium est Seminator. Adhuc enim
Genes. 1. in initio dixit Pater: *Producat terra germen herbæ seminans semen secundum genus & similitudinem sui:* quod Pater dixit, id Filius perfecit: ille quidem imperavit, iste vero imperata absolvit, atque ita ex Patre per Filium opus conditi orbis ad plenum perfectum fuit. Qui igitur intellecta alia seminavit, & sensibilia Patris nutu creavit,

A τόπον γ' ἀναστὰς πολύχους εἰς τὴν οἰκουμένην· αὐτὸς γὰρ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν· ὅτι ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. εἰπωμὲν αὐτὸ καὶ ἄλλως. διεπορεύετο οὖν ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν σπορίμων. αὐτὸς γὰρ ἐνίοτε μὲν κόκκος τοῦ σίτου καλεῖται, διὰ τὸ θρεπτικόν· ἄλλοτε δὲ σπορεύς ἐστι, καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι. σπείρει μὲν οὖν ὁ Ἰησοῦς δαψιλῶς· ἡ δὲ καρποφορία γίνεται κατὰ τὸ ὑποκείμενον. ὅπου μὲν γὰρ πετρώδης ἡ γῆ, ἀμαρῶς ξηραίνεται τὸ σπέρμα· οὐκ ἀδυναμίᾳ τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τῇ κακοξείᾳ τῆς γῆς. ὁ μὲν γὰρ σπόρος ἐνεργὴς· ἄγονος δὲ ἡ γῆ, βάθος μὴ κεκτημένη. οὐκ αὐτεχέσιος οὖσα τῆς γῆς κατὰ ὑγρασίαν, πλεῖον αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες κατεβάλλουσαι, ἀναξηραίνουσι τὸν σπόρον. ὥστε γίνεται τὸ αἴτιον, οὐ κατὰ τὸ ἄγονον τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τὸ σαθρὸν τῆς γῆς. πάλιν ὁ σπόρος σπείρεται εἰς ἀκανθώδη γῆν. καὶ ὁ μὲν σπόρος ἐνεργὴς· πνίγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἡ ἔνδον ἀποκειμένη ἐνέργεια, οὐ συγχωρεῖται καρποφορῆσαι διὰ τὸ ἔξωθεν ὄχλησιν. ἐὰν δὲ ἀπολαύσῃ τῆς ἀγαθῆς, ποιεῖ πάλιν οὐχ ὅμοιον τὸν καρπὸν, ἀλλ' ἑκατὸν, καὶ ἑξήκοντα, καὶ τριάκοντα. μεταξὺ δὲ ὁ σπόρος διάφορος δὲ ὁ καρπὸς· διάφοροι δὲ αἱ γνῶμαι τῶν διδασκομένων. ἐξῆλθε τοίνυν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι. καὶ τὰ μὲν δι' ἑαυτοῦ παρὼν, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν ἐνήργησε. καὶ ἔχεις ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων γεγραμμένον, ὅπως μετὰ τὸ λιθοβοληθῆναι τὸν Στέφανον, διέσπαρτο λέγει ἡ γραφή· οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες, οὐ δι' ἀσθενείας σκορπισθέντες, οὐ γὰρ διηρέθησαν τῇ πίστει· ἀλλὰ διασπαρέντες. τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ σπείραντος σπαρέντες εἰς ἄρτον ἐπουράνιον, καὶ πᾶσαν διελθόντες, ζωοφορίας διδασκαλίαν, καὶ σωτηρίους ἐνεργήματα. ὁ τοίνυν τὰ νοήματα σπείρων Ἰησοῦς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διήρχετο τῶν σπορίμων· οὐ μόνον δὲ τῶν σπερμάτων καθάπερ, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθητῶν. πρὸς γὰρ τούτοις ἔλεγεν ἐξ ἀρχῆς ὁ πατήρ· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοίωσιν, παρὰ τοῦ ἔλεγεν, υἱὸς ἐπετέλει. ὁ μὲν ἐπέταττεν· ὁ δὲ εἰς πέρας ἤγαγε τὰ προσταττόμενα. καὶ ὅτως ἐν παλαιὸς δι' οὗ ἓν ὂν τελεσιούργημα, μιᾶς κοσμοποιΐας διὰ παλαιοῦ καὶ νέου τελεσιουργημένης. ὁ τοίνυν τὰ νοήματα καὶ τὰ σπείρων, καὶ τὰ αἰσθητὰ νεύματι παλαιοῦ ἐργα-

σάμψος ὃς διέβαινε διὰ τῶν σπορίμων, πολλὴ δὲ
πίς ἐστιν, ἢ τῶν σπόρων θαυματουργία· καὶ ἵδωμεν ἐν
καιροῖς σπόρων, ἐν σπόρων, ἐν χειμερίοις
ὥραις, ἐν ταῖς τῆς βλάστης τῆς γῆς διαλεγόμε-
νοι. οὐχ ἵνα φυσιολογήσωμεν τὰ ὁρώμενα· ἀλλ'
ἵνα θεσπεσιώσωμεν τὸν θαυματοποιόν. οἱ μὲν ἄν-
θρωποι γὰρ τὰ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐργαζόμενοι, ζεύ-
ξαντες βοῦς ἀρότῆρας, ἀνατέμνουσι τὸν γῆν,
καὶ ἀπαλύνουσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἵν' ὑετοὶ
μὲν μὴ σφαδάζωσι, ἀλλ' ἐμβαθυνόμενοι
καρποφορίαν ἀποδώσουσιν· οἱ δὲ σπόροι ἐν ἁ-
πλότητι τῆς γῆς ῥιφέντες, διπλοῦν ἔχουσι τὴν ἀπό-
λαυσιν· μίαν μὲν τοῦ βάθους καὶ τῆς ἀπαλώσεως,
δευτέραν ἢ τοῦ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ ὑπὸ ὀρνέων
διαλίσκεσθαι. ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος, ποιεῖ τὸ
ἑαυτοῦ. ὁ μὴ ἡ καρποφορία ὑπὸ ἀνθρώπου.
ἀνθρώπου μὲν γὰρ τὸ σπείρειν· Θεοῦ δὲ τὸ αὐ-
ξῆσαι· καὶ προσάγμασι Θεοῦ, νεφέλαι ἐκ
θαλατίων βυθῶν τὰ ὕδατα ἀναπάσασαι, καὶ
ἐξ ἀλμυρότητος εἰς γλυκύτητα μεταβαλοῦσαι,
ἐπιχέουσι μὲν, ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· μο-
νοειδῆς ὑετὸς καταβάς, πολυειδῶς ἐργάζεται
σπόρους. καὶ σῖτον μὲν ἐργάζεται, κύαμον ἢ κέ-
χρον ἢ ὄλυραν. ἐν μὲν τὸ καταβαῖνον, καὶ πολ-
λὰ ἢ βλαστώμενα, καὶ τὸ μονοειδὲς τῶν ὑετῶν,
εἰς πολύχουν καρποφορίαν διαστείρεται, ἵνα
δειχθῇ μὴ τῇ τοῦ σπείροντος δεξιᾷ, ἀλλὰ
τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τὸ καρποφο-
ρούμενον. καὶ πρῶτον μὲν, ὁ σπόρος χλόης
ὥσπερ ἀναβαίνει, καὶ πολλάκις σίτῳ ζιζάνιον
συνέσπαρται· ἡ δὲ ὁμοιότης τῶν φύλλων, τὴν
συγχωρεῖ φανῆναι, τὸ μὲν, σῖτος, τὸ δὲ ζιζά-
νιον. ὅτε δὲ ὁ σπόρος δυνατὸς γένηται, καὶ εἰς
ὕψος γένηται, ὁ στάχυς διακρίνει, καὶ ἡ καρπο-
φορία δείκνυσι τὸ ὑποκείμενον, τὸ μὲν σῖτος,
τὸ δὲ ἀχάνιον. ἐνόησας τὸ λεγόμενον, ἐλθέ
μοι, καὶ τὸν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον. ἔσπειρεν
ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν Ἀποστόλων τὸν λόγον τῆς βα-
σιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκουμέ-
νης· ἀκοὴ δὲ ἁμωμὸς τὸ κήρυγμα κατέχει παρ'
ἑαυτῇ· καὶ τέως μὲν, βλάστην φυλλάδος, ἐρ-
γάζεται σπουδὴν περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
συναγόμεθα καὶ τὸ αὐτὸ, καὶ οἰκοδομούμεθα, καὶ
τὰ ζιζάνια, ὁ πιστὸς, καὶ ὁ ὑποκριτής. ἵνα
ἀληθέστερον εἴπωμεν τὸ καταγελώμενον· οἱ δὲ
γεωργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἀληθινὸν τῶν λόγων
τροῖς ἐσπαρμένοις ἐπικαλοῦντες, γεωργοῦμεν
εἰς καρποφορίαν ἕπου ἴσμεν τὸ ὑποκείμενον,

Tom. I.

is est, qui per segetes transibat. Ingenita certe in seminibus miracula. Videamus ergo temporibus sementis ea, quæ ad seminium pertinent, & per hybernas horas ea, quæ sunt terræ germinascentis, disputemus, non ut Physicas rationes edisseramus, sed ut istorum miraculorum designatorem adoremus. Homines igitur, quod suum est operantes jungunt ad aratrum boves agricolas, perfulcant terram, commoliunt superficiem soli, ut pluvias imbibat, quæ subsidentes profundius germina humectent: Semine porro in mollem terram dejecto duplex omnino compendium sentitur: primum, quod altius subsidant, alterum, quod lateant, nec ab avibus devorentur. Hic quidem homo, quod in se est, facit, sed tamen fructificatio e cœlo proficiscitur: Hominis siquidem est seminare, Dei autem incrementum dare, imperioque Dei nubes ex marinis abyssis aquas hauriunt, & salsugine in dulcedinem versa, solo infundunt. Uniformis quidem ista est pluvia, quæ dejicitur, sed tamen multiplicem operatur sementem: frumentum enim efficit fabam, milium, zeam. Unum igitur est, quod descendit, sed multa sunt, quæ inde crescunt, & uniformitas pluviarum in multiplicem fructificationem abit, ut declaretur, non dexteritate seminantis, sed Dei viribus fructificationem fieri. Principio autem sementis herba assurgit: verum quia aliquando frumentum una cum zizaniis seminatur, fit, ut ex similitudine foliorum discrimen non sentias, nec frumentum a lolio internoscas. Cæterum cum sementis invaluit, & in altum se spica attollit, discrimen sentitur, & fructificatio ostendit, quid pro frumento, quid pro lolio habendum sit. Si intelligis, quæ dico, progredere ad magis spiritualia. Seminavit Jesus Verbum regni cœlorum per orbem universum opera suorum discipulorum: qui autem auribus excipit id, quod prædicatum est, illudque retinet, eatenus certe germinationem foliorum edit, quod in Ecclesia se diligentem præbet. Nos igitur in eundem locum convenimus, tum quia datores panis sumus, tum quia zizania, fidelis scilicet & hypocrita. Imo ut verius eloquamur, quod prædicamus: agricolæ Ecclesiæ sumus, ligonemque verborum arvis inducimus, ut colamus agrum istum ad fructificationem, sed tamen ignoramus subjecti soli conditionem.

Similitudo foliorum frequenter imponit magistris culturæ : verum ubi doctrina in opus procedit, & fructus operum solidior evaserit, tum agnoscitur, quis fidelis, quis item hypocrita. Quemadmodum (ut fit subinde) ubi in urbem venit vir Græce docendi peritus, ibi captator voluptatis aurium, in Ecclesiam deproperat, non ut medicinam animæ, sed ut duntaxat pulchritudinem verborum rapiat, recedit facundus ille habita oratione, recedit etiam ab Ecclesia zizanium : non enim habet quicquam frumentale, hoc est, fidem. Fidelis autem si quis facunde dicat, ad templum contendit æque auditurus illum, sive Latino, sive Syriaco, sive alio quovis sermone utatur. Non enim verba quærit, sed opera : *Sermo enim noster, & prædicatio nostra, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in exhibitione Spiritus & potestatis consistit.* Quid refert, si Græce loquamur & animo barbari simus? Quid prodest, si concinnus est sermo, & mores sint inconcinni? Multo præstantius est, nescire quidem Græce hiscere, & legem Dei in corde possidere. Si enim Ecclesia esset auditorium Rhetorum, opportuna res esset eloquentia : sed quia certamen de moribus, & de fructificatione propositum est, & cœlum est, quod expectatur, non lingua requiritur, sed mores boni. Alii rursus laborant studio placendi hominibus, & ad tempus simulationem induunt : quod si clara persona vel ex plateis, vel ex aulis accedit, & Christianismum profitetur, decurrunt in Ecclesiam, ut homini illi suum vultum ostendant, mox cum ille vir clarus abierit, abit & una simulator, recepta sua mercede, ob hominem venit, & homini placuit, a Deo nihil quicquam accepturus : non enim illi mentem suam ostendere in votis habuit : Istiusmodi sunt zizania Ecclesiæ. Sed habet quiddam admirabile agricolæ Ecclesiastici sermo, utpote qui & zizania frumenta efficiat in gulis, prout eorum voluntas fuerit. Cum enim ultroneus sit hominum motus, & sui arbitrii mens, in te situm est, velisne temetipsum lolium fieri, & pabulum brutorum animalium, an potius in frumentum mutari. Quæris exemplar istius rei? sume ab arboribus, quod quæris : siquidem oleaster insitus efficitur legitima olea : & sylvestris vitis, sativæ vitis palmitem accipiens, obliviscitur vetustæ suæ radicis,

A ἡ γὰρ τῆς φυλλάδος ὁμοιότης, ἀπατᾷ πολλάκις τοὺς θεωροῦντας. ὅταν δὲ ἡ διδασκαλία εἰς ἔργον προχωρήσῃ, καὶ ὁ καρπὸς τῶν ἔργων παχυνθῇ, τότε φαίνεται, τίς μὲν ὁ πιστὸς, τίς δὲ ὁ ὑποκριτής, καὶ πῶς καὶ τίνα τρόπον συμβαίνει πολλάκις εἰς πόλιν, δυνάμενόν τινα διδάσκειν Ἑλλήνων, ὁ τὴν ἀκοὴν θελγόμενον, σπουδάζειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ τὴν ἰατρείαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἁρπάσαι. ἀνεχώρησεν ὁ εὐγλώττως λαλῶν, ἀνεχώρησε καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ ζιζάνιον. ἐν γὰρ ἔχει τὸ σιτῶδες, τὸ πιστόν. ὁ δὲ πιστὸς, κἂν εὐγλώττως λέγῃ τὰ λεγόμενα, σπουδάζει καθακοῦσαι, κἂν Συρικὸς, κἂν B Ῥωμαϊκὸς, κἂν διαφόρῳ γλώττῃ. ἐν γὰρ ζητεῖ λόγους, ἀλλ' ἔργα. ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν, καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. τί τὸ ὄφελος, ἐὰν Ἑλληνιστὶ λαλῶμεν, βαρβαριζόμενοι τῇ γνώμῃ; τί τὸ ὄφελος, ἐὰν εὐστόμαθος μὲν ὁ λόγος, κακοστόμαθος δὲ ὁ τρόπος; πολὺ κάλλιόν ἐστι, μήτε τὴν Ἑλλήνων εἰδέναι φωνὴν, καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐν καρδίᾳ κεκτῆσθαι. εἰ μὲν γὰρ σοφιστῶν διδασκαλεῖον ἦν ἡ Ἐκκλησία, εὐγλωττίας ἂν ὁ καιρός. ἐπειδὴ δὲ τρόπων ἀγών, καὶ καρποφορία τὸ προκείμενον, C καὶ προσδοκία οὐρανῶν τὸ προσδοκώμενον, μὴ γλῶτταν ζητείσθω, ἀλλ' ὁ τρόπος κατορθούσθω. πάλιν ἄλλοι νοσοῦσιν ἀνθρωπαρέσκειαν ἀνθρώπων, καὶ καιρὸν καθυποκρίνονται. κἂν μὲν ἐπίσημον πρόσωπον, ἢ ἐκ πλατειῶν, ἢ ἐξ αὐλῶν ἀνθρώπων προσαγάγηται, καὶ Χριστιανισμὸν ἐπαγγελόμενον, προέχυσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἵνα ἀνθρώπῳ δείξωσι τὸ πρόσωπον. ἐξῆλθεν ὁ ἐπίσημος, συνεξῆλθεν ὁ ὑποκριτὴς, καὶ ἀπέχει τὸν μισθόν. δι' ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀνθρώποις ἤρεσε, παρὰ Θεοῦ οὐδὲν ἔλαβεν. ὁ δὲ διεί- D νωε ἔδωκε τὴν διάνοιαν. τοιαῦτα τὰ Ἐκκλησίας ζιζάνια. ἀλλ' ἔχει παραμύθιον ὁ γεωργὸς τῆς Ἐκκλησίας λόγος. καὶ γὰρ ζιζάνια σιτοποιεῖ ἐν θελητῇ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοπροαίρετος ἡ τῶν ἀνθρώπων κίνησις, καὶ αὐτεξούσιος ἡ γνώμη, ὅπου σοι κεῖται τὸ πρᾶγμα, εἰ θέλεις ζιζάνια, εἰ ἀλόγων ζώων τροφή· εἰ θέλεις, μεταβάλλει καὶ γίνῃ σῖτος. εἰκόνα ζητεῖς τῶν λόγων; λάμβανε ἀπὸ δένδρων τὸ ζητούμενον. ἡ ἀγριέλαιος ὀπτευτισθεῖσα, καλλιέλαιος γίνεται, καὶ ἄμπελος ἄγρια, ἡμερωθεῖσα ἄμπελος κλῆμα δεξαμένη, ἐπιλανθάνεται μὲν τῆς ῥίζης παλαιότητος,

ἀναλαμβάνει δὲ τὴν καινότητα τῆς παλαιῶν. ἐπιλάθε καὶ σὺ τῆς πρώτων, καὶ ἀνάλαβε τὰ λεγόμενα· καὶ δὲ ζιζάνιά πάρες, τὸ δὲ σιτῶδες ἀνάλαβε· ἵνα δυνηθῇς καὶ αὐτὸς εἶναι ἄλλως Ἐκκλησιαστικῆς γενέσθαι νοητῆς. ταῦτα δὲ πάντα ὑμῖν εἴρηται, διὰ τὸ Εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα, τὸ περὶ σπόρων διαλεγόμενον, διὰ τὸν καλλισπείραντα ἐν ταῖς ψυχαῖς, τῆς ψυχῶν λυτρωτὴν Ἰησοῦν, τὸν διαπορευόμενον διὰ τῆς σπορίμων. ὁ μὲν οὖν διεπορεύετο ἐπίτηδες ἐν Σαββάτῳ, διάγων τὰς μαθητὰς διὰ τῆς σπορίμων, καὶ οἱ μαθηταὶ διερχόμενοι, ἔτιλλον στάχυας, καὶ ψώχοντες ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἤσθιον καινοτέραν ἄλωνα τοῖς στάχυσι τὰς χεῖρας ἐργαζόμενοι. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπετίμων τοῖς μαθηταῖς τρεφομένοις, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀγανακτοῦσιν. ἴδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου; ἑαυτὸς ἀπαλλοτριώσαντες τῆς δικαιοσύνης, ὃν εἶπαν οἱ κοινωνοὶ τῆς μαθητῶν ἡμῶν· ἑαυτὸς γὰρ τῆς μαθήσεως ἐξώρισαν. ἀλλ' ἴδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου. δακνόμενοι τὰ φαινόμενα τῇ γνώσει τῆς καρδιῶν· δακνόμενε τὰ ὁρώμενα; ὃν ἐλαύνετε πολλάκις τὴν πεῖραν, ὅτι οὐδὲ καὶ τῆς καρδιῶν ταῖς γνώσεσι; ὃ λέγων· τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς πονηρά; ὁ διαλογισμὸς εἰδὼς, ἀστάχυων ψυχικὸς ὃν εἶδε; καινότερος νεκρὸς, ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς. οἱ μὲν ἄλλοι νεκροὶ δεσμοῖς ὥσπερ περιβαλλόμενοι. ἐν εἰρηνῇ τῇ ὁδῷ ἀπήγοντο· Ἰησοῦς δὲ γέγονε δι' ἡμᾶς νεκρὸς, καὶ καθῆλθεν εἰς τὰ κατάχθονια, μεταξὺ τῆς νεκρῶν, καὶ ἐν νεκροῖς μὲν ἐλθὼν, ὁ μόνον ἐλεύθερος ἦν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι νεκρῶν ἐλευθερωτὴς γέγονεν, ἄκουε τῆς Εὐαγγελίων λεγόντων: Καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησεν. ἐν μνήμασι εἶδεν, καὶ πολλὰ μνήματα ἀνεῴξησαν. ἦν τοίνυν ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὃν κατέλειπον καὶ γνώριμοι. λέγει δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον. ὅτι ζῶντα φεύγουσι, καὶ σαρκοδέντος, ὑπεραποδημοῦσιν.

A et assumit novitatem vecentis. Obliviscere et tu priorum, et arripe, quod dicitur, et omitte, quod est Zizanii, et assume, quod est frumentale, ut et tu intra aream spiritualis Ecclesiae recipiaris. Haec omnia vobis dicta sunt, ex occasione veritati Evangelii, quod de satis loquitur ob illum, qui in animis seminat, liberatorem animarum Jesum transeuntem per sata. Ille autem de industria in Sabbato per segetes vadens, discipulos suos per segetes traduxit, quo tempore discipuli in pervagando vellebant spicas, easque confricantes manibus suis, edebant, sive novam aream ex manibus suis facientes: judaei vero objurgabat discipulos, vescentes, et adversus praeceptorem indignabantur: Vide, inquiunt, quid faciant discipuli tui: segue abalienantes a justitia, non dicunt, sodales sociique discipulorum nostrorum: sic enim se a magisterio exterminassent, sed vide, inquiunt, quid faciunt discipuli tui, eique ostendunt, quae jam illi patebant. Quid cordium cognitori ostenditis, quae ab ipso videntur? Nonne subinde experimento percepitis, eum mentium cogitata intelligere? Non ille, qui dixit: Quid cogitatis mala in cordibus vestris, intelligit cogitationes animorum? scilicet spicarum confricationes non videbat, novus ille et admirabendus motuum, liber motuum? Siquidem alii

Matth. 20.

Matth. 9.

alii mortui quasi vinculis circumdati per angustum tramitem abducebantur: Jesus autem propter nos mortuus est, et descendit ad infera, in medium mortuorum: et inter mortuos incedens, non solum liber, sed et liberator mortuorum erat. Atque ut discas, eum esse mortuorum liberatorem, audi Evangelii verba: Et multa corpora sanctorum, qui dormierant, resurrexerunt. Ipse item in monumento positus est, et multa monumenta ad aperta fuere. Erat igitur is inter mortuos liber, quem reliquerant etiam noti, cum Evangelium narret, discipulos ejus derelicto eo aufugisse. Fugerunt quidem a vivo, sed ita, ut pro eodem crucifixo mortem oppetant, eo quod nihil ejus in cruce remanserit, et post crucem vitam resumserit. Verum hic non mihi duntaxat, sed etiam Psalmo, quem ego recitabo, intendas, Videbisque consequenter ejus resurrectionem: Factus sum ut homo destitutus auxilio, inter mortuos liber, posuerunt me in lacu infimo: ego autem oratione mea ad te conversus, Domine, et mane oratio mea praeveniat te. Quid? mortuus, qui nondum resurrexerat orat? orat, inquam. Siquidem post enarrationem sepulchri et funeris, mentio sit de ea oratione, quam ad patrem habuit. Quod igitur in Veneratione habeamus Dominicum, id sit in gratiam Dominicae resurrectionis.

Matth. 27.

Psalm. 22.

ἐπειδὴ οὐ μηδὲν ἐναπέμεινεν ἐν τῷ σαρκὶ, ἀλλὰ μετὰ τὸν σαρκὸν, τὴν ζωὴν ἀπέλαβε. οὐ μὴ ἐμοὶ μόνον πρόσεχε, ἀλλὰ τῷ ἐμοὶ ἅμα ἀναγινώσκε τῷ ψαλμῷ: πρόσχες τὸ λεγόμενον, ἐγὼ ἀναγινώσκω, οὐ βλέπε εἰς τῆς ἀκολουθίας τὴν ἀνάστασιν. ἐγενήθη ὡσεὶ ἄνθρωπος ἄβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, καθὼς εἰρήκαμεν. οὐ μετὰ ταῦτα. ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σὲ, Κύριε, οὐ τῷ πρωΐ ἡ προσευχή μου προφθάσει σε. ὁ νεκρὸς προσεύχεται, ἂν μὴ ἀνέστη, προσεύχεται. μετὰ γὰρ τὸ διηγήσασθαι τὴν προσευχὴν, τὴν πρὸς τὸν παρεγενομένην. ἡμᾶς μὲν ἓν λιμῶμεν τὴν κυριακὴν διὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἰουδαῖοι δὲ, ἕως οὐ νῦν, ἐξέχονται τὸ Σαββάτῳ, οὐ μετὰ τὸ σπεῦσαι τὸν Ἡσαΐαν. οὐ τὰ Σαββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. ὀδὲν μοι κοινὸν πρὸς τὸ Σαββατον, ὅ ὁ Θεὸς ἐμίσησεν. ὃ λέγω ὅτι οὐκέτι τὴν ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸν νομιζόμενον Ἰουδαϊσμόν. ὃ γὰρ ταῖς ἡμέραις μισεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τὰς κακῶς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐργαζομένας. οὐ νῦν μὲν, ἐξέχονται τῷ Σαββάτῳ. οὐ τοῖς σπεύσασιν τῷ Σωτῆρι λέγουσι: ὅδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου, ὅ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ. ὁ Σωτὴρ πρὸς αὐτούς: ὀδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαβίδ; ὁ εἰς Δαβίδ, μνημονεύει τοῦ Δαβίδ. ὁ εἰς Δαβίδ, κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ Δαβίδ, κατὰ πνεῦμα. ὁ κατὰ σάρκα μὲν τῷ Δαβίδ, υἱός. κατὰ πνεῦμα δὲ, τῷ Δαβίδ δεσπότης. ὁ ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ βλαστήσας, ἡ ῥάβδος ἡ βασιλεία, ἡ μὲν γένος Ἰουδαίων συνεβάστα. τῆς δὲ ἐθνῶν τὸ γένος, ὡς ποίμνιον συνάγουσα. αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ εἰρηνεύς: οὐ ἄξω ὑμᾶς ὑπὸ τὴν ῥάβδον μου. οὐ πολὺς ὁ περὶ τῆς ῥάβδου Ἰησοῦ λόγος. εἶπεν οὖν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους: ὀδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς, οὐ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, οὐ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε, οὐ ἔφαγεν, ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν, εἰ μὴ μόνοις τοῖς Ἱερεῦσιν, ὁ μὲν οὖν σοφὸς ἀκροαθεὶς οὐ σωθεὶς

της της Ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τε καὶ ἀναγνωσμάτων, οἵδε τὴν ἱστορίαν, καὶ ἃ χρεὼν ἔχει τῆς διηγήσεως. ἐπειδὴ δὲ πολὺς ὁ νεωστὶ συρρεύσας ἡμῖν λαός, ὁ τὴν ἐπιπόλαιον ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων ἔχων, τὸ δὲ βάθος τῆς νοήσεως μὴ ἐνστερνισάμενος, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, ἐπιδραμεῖν καὶ δεῖξαι τὴν ἱστορίαν, ἵνα γνῶμεν, τίνος ἕνεκα ταύτης ἐμνημόνευσεν ὁ Σωτήρ. Βασιλεὺς τις ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Δαβίδ, ποιμὴν τὰ πρῶτα, καὶ βασιλεὺς τὰ δεύτερα. ἣν δὲ βασιλείαν ἓν ἔλαβεν ἁρπάσας, ἀλλὰ τοῦ Σαοὺλ ἁμαρτήσαντος καὶ ἀποβαλομένου, ἐχρίσθη Δαβίδ, ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ. χρισθεὶς δὲ εἰς τὴν βασιλείαν, οὐχ ἅμα ἥρπασε τὸ βασίλειον, ἀλλὰ χρόνοις πολλοῖς δουλεύσας τῷ Σαοὺλ, ὕστερον δὲ Θεὸς ἠθέλησεν, ἐφάψασθαι τῆς βασιλείας. ἐπεβουλεύετο ἓν ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ, εὐεργετήσας τοῦτον· ἐπεβουλεύετο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ, τοῦ οἰκείου γόνου. ταῦτα ἀληθῶς μὲν συμβὰν τῷ Δαβίδ. ἦν δέ τινας αἰνίττεται ἡμᾶς ἔχειν τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας. ἔδει γὰρ τὸν προπάτορα, καὶ εἰκόνας ἔχειν τοῦ ἀπογόνου, βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβίδ· τίνος οὖν τῆς πραγμάτων ὁμοιώσεως, ἓν ἰσόρροποι. ὁμοιόω γὰρ ὁ δοῦλος τῷ δεσπότῃ. ἵνα ἴσόρροπος γένηται, πλὴν ἔχει τινὰς ὁμοιότητας. ὁ Δαβὶδ ποιμὴν, καὶ ποιμὴν ὁ Χριστός. Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ἔλεγεν. ἀλλ' ὁ μὲν ποιμὴν θρεμμάτων· ὁ δὲ ποιμὴν ψυχῶν· ὁμοίωσις πραγμάτων, πολλὴ δὲ παραλλαγὴ τοῦ ἀξιώματος· ἔχρισε τοίνυν Δαβὶδ εἰς βασιλέα, Σαμουὴλ ὁ Ἱερεύς, ἐβάπτισε καὶ τὸν Σωτῆρα ὁ Ἰωάννης, ὡς ἱερεὺς ὢν καὶ υἱός. ὁμοιότης μὲν τῶν πραγμάτων· πολλὴ δὲ διαφορὰ τῶν ὑποκειμένων. χρισθεὶς δὲ ὁ Δαβὶδ εἰς βασιλέα, οὐχ ἅμα ἥρπασε τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἠνείχετο πολλοῖς χρόνοις δουλεύων τῷ Σαοὺλ. καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν γεννηθεὶς βασιλεὺς πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἃ πρόσκαιρον ἔχων τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος βασιλεὺς, ἐκ βασιλέως Θεοῦ γεννηθείς, ἠνείχετο, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἵνα τελέσῃ τὴν οἰκονομίαν. ἔδωκε τὸν Δαβὶδ

judaei vero etiam, postaquam dictum est ab Esaia: Et Sabbata vestra odit anima mea, cum Sabbato adhaerent. Nihil mihi ergo commune cum Sabbato, quod Deus exosum habet; non loquor de circumactu dierum, sed de judaicismo: Non enim dies ullos aversatur DEUS, sed eos, qui in diebus male agunt. Quin et jam ad haerescunt Sabbato, et Christum increpant, dicentes: Vide, quid faciunt discipuli tui, non licitum est hoc in Sabbato facere. Servator autem e diverso rursus ad illos: Necne hoc legistis, quod David fecit? Ille, qui ex David est, Davidis meminit: ex David, inquam, secundum carnem, ante Davidem secundum Spiritum: ita ut secundum carnem Davidis filius, secundum spiritum Davidis pater habendus sit, nimirum qui ex radice Jesse ortus, virga illa admirabilis sit, quae genus judaeorum comminuit, genus autem Ethnicorum, ut gregem, in unum cogit: Ipse siquidem est, qui dixit: Et agam vos sub virga ferrea. Multaque mentio est de virga JESU: Dixit igitur judaeos: Ne hoc quidem legistis, quid fecerit David, cum ipse esuriret, et sui cum ille? et quomodo ingressus sit in domum Dei, et panes propositionis sumserit, et comederit? quod nemini licitum erat facere, nisi solis sacerdotibus? Rudes

Esaiae 1.

Math. 12.

1. Reg. 21.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

les auditor Ecclesiasticis dogmatibus, et lectionibus familiaris, hanc historiam cognitam habet, nec opus est velatus ~~hac~~ tamen quia jam magna vis populi huc confluxit, qui non nisi superficiariam saevorum eloquiorum cognitionem habet, nondumque profunda sententiarum in pectus recepit, visum est mihi rectum esse, si historiam cursim ostendero, ut cognoscatur, qua de causa hujus rei mentionem fecerit Dominus. Fuit igitur olim apud priscos Rex quidam David, principio quidem pastor, postmodum Rex, non quod regnum per vim arripuerit, sed statim quidem post peccatum Saulis, ejusque rejectionem a Samuele ad regnum inunctus, verum qui non statim ad regnum pervenerit, ut qui multis interim annis servierit Sauli. Actum demum, cum Deo visum esset, regnum attigit. Patiebatur igitur ille insidias Saulis multis a se beneficiis affecti, passusque est idem insidias Absalonis filii sui. Et haec quidem vere acciderunt Davidi, ac proinde ille nonnullas adventus Christi imagines, spemque prae se ferit. Congruum siquidem erat prorsum, sui negotii aliquas similitudines in se praeferre atque hinc est illud: Liber generationis Iesu Christi filii David.

Σαὺλ, ἐδίωκε τὸν Χριστὸν Ἡρῴδης· ἀπ' ἄλλε ὁ Σαὺλ δώκων τὸν Δαβὶδ ἔβλαψεν, ἄλλε Ἡρῴδης δώκων τὸν Χριστὸν ἔβλαψεν. ἐπανέστη τῷ Δαβὶδ, Ἀβεσσαλὼμ υἱὸς ὢν· ἐπανέστη τῷ Σωτῆρι Ἰούδας υἱὸς ὢν τῆ αὐτὸς ἄλλος. τὰς γὰρ μαθητὰς οἶδεν ὁ Σωτὴρ ὀνομάζειν ἑᾶς, λέγων· ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. καὶ πάλιν πρὸς τὰς μαθητὰς ἔλεγε λοιπόν· ὁ κόπος τῆς ἀπωλείας τὸ Ἀβεσσαλὼμ, χεὶρ Ἀβεσσαλὼμ μέχρι τοῦ σήμερον καλεῖται. καὶ βλέπεις τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰκόνος πρὸς τὰ πραγμάτων. τὸ γέγραπται πᾶς Ἀβεσσαλὼμ, ἀλλὰ χεὶρ Ἀβεσσαλὼμ. τὸ γέγραπται κεφαλὴ Ἀβεσσαλὼμ, καὶ λοιπὸν ἀπὸ ἀρχῶν κεφαλῆς ἀπώλετο, ἀλλὰ χεὶρ Ἀβεσσαλὼμ. πρώτη γὰρ ἦν τῆς κεφαλῆς χεὶρ, ἡ προδοῦσα καὶ τὰ τῆς εἰκόνος πρὸς τὰ πραγμάτων, ἀλλ' ὡς ἐξελλάδος διὰ τῆς ὀνομασίας πρὸς πραγμάτων τῆς χαρᾶς, πλαγίως ἑρμηνεύσει τὸ ἐσόμενον ἡ γραφὴ, χεὶρ Ἀβεσσαλὼμ, καὶ πρὸς πραγμάτων εἰκόνες, ὅσας ὁμοιώσεις ἔχει ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Σωτῆρα. ἦλος οὖν ὁ Δαβὶδ χριθεὶς εἰς βασιλέα ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ἐλαίῳ καθηγιῶ. ἄλλως δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐχρίσθη. πῶς καὶ ἵνα χρόνον; ἄκουε τοῦ τεσσαρακοστοῦ (πρώτου) Ψαλμοῦ λέγοντος· Ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διὰ τοῦτο ἐχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἵναμὴ τῇ ὁμοιοτελεύτῳ τῆς χρίσεως ἰσοτιμίαν νομίσῃς ἔναι τῶν λεγομένων· ἐχρίσθη Δαβὶδ, ἐχρίσθη καὶ ὁ Χριστός. ἀλλ' ὁ μὲν ἐχρίσθη ὑπὸ ἀνθρώπου, ὁ δὲ ἐχρίσθη ἐκ Πατρός· καὶ ἡ χρῖσις, ἀνεκδιήγητος, καὶ ἀκαταλήπτα τὰ πράγματα. διὰ τοῦτο λέγει ὁ ψαλμῳδὸς, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. τῆς ὁμοιοτελεύτου τοῦτοι μέτοχοι, τὸ μὲν ἰσότιμον ἔχουσι τὴν χρῖσιν· πανταχοῦ γὰρ, καὶ τὴν ὁμοιοτέλευτα ταῦτα, καὶ τὸ ὑπερέχον τοῦ

τῆ πράγματος φυλάττει. ὁ τοίνυν Δαβὶδ χρεσθεὶς ὑπὸ τῆ Σαμουὴλ, ἔμενεν ἐφ' ἑαυτῆ· ὁ δὲ Σαοὺλ παραβὰς ἐντολὰς Θεῦ, πνεύματι ἀκαθάρτῳ παρεδόθη. ἔψαλλε δὲ ὁ Δαβὶδ, τὴν κιθάραν ἔχων ποιμενικὴν, καὶ ἐν ἐρήμοις διάγων, καὶ ἄκλον ἔχων, τοῖν ἀνθρώποις διαλεχθῆναι, καὶ κιθάραν πηξάμενος, καὶ διὰ τῆ ἀναπαύεσθαι τὰ μέλη, δύο φθέγγεσθαι. παρεμυθεῖτο γὰρ καὶ διὰ τῆ ἤχου, τὸ τῆ τόπου ἔρημον· ἃ μὴν εἰς ἕκαστα ἑξάπλα μέλη, ἀλλὰ ψαλμὸς ἄδεν· ἵνα λέπτη μὲν τὸ εὔηχον, ὠφελῇ δὲ τὸ εὐσεβές. καὶ ἔψαλεν ἐν ταῖς ἐρήμοις λέγων· ὄλη τῆ τὰ ὕψη τῆς ὀρέων αὐτῆ ἐστι. προσελθὼν δὲ πάλιν· ἀναμέσον τῆς ὀρέων διελεύσεται ὕδατα, καὶ πολιτῶν πάντα τὰ θηρία τῆς ἀγροῦ, ἐπ' αὐτὰ τὰ πεδινὰ τῆ χρανῆ, καθασπηνώσει. ἔψαλε τὰ περὶ τῆ ἀνθρώπου λέγων: πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῆς ποδῶν αὐτῆ, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας. ἔτι δὲ καὶ τὰ τῆ Θεῦ ἱεραρχήματα ἔψαλε. ὀδυνωμένῳ δὲ τῆ Σαοὺλ ὑπὸ τῆ πνεύματος τῆ ἀκαθάρτου, γίνεται αὐτῆ μυννυθὴς τῷ Σαοὺλ, καὶ λάθρᾳ τῷ λόγχῃ, καθεῖλεν ὁ Δαβὶδ, καὶ ὀσάκις ἐπελήθετο αὐτῷ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαβὶδ, ἀνεκρέτο, ψάλλων καὶ ὕμνους λέγων τῷ Θεῷ. μή γὰρ μοι τῆς κιθάρας μνημόνευε, ἀλλὰ τῆ ψαλλομένου· μηδὲ ἁρπάσας τὰ ῥήματα, εἰς θεατρομανεῖς ἁρπαγὴς ἡδονὰς, ἀλλὰ μνημονεύσας τῆς ψαλμῶν τῆ Ἐκκλησίᾳ παράμενε. εἰς χεῖρας τοίνυν λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαβὶδ, καὶ ψάλλων τῷ Θεῷ, τὸν πνίγοντα δαίμονα ἀπήλαυνεν. ὦ μεγάλης ψαλμῶν δυνάμεως· τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πνίγον, ἀοράτως ἐπνίγετο, καὶ ἀνέψυχεν ὁ Σαοὺλ. ἐφθόνει δὲ τῷ Δαβὶδ, διὰ τοιαύτην δὲ ὑπόνοιαν. ἀλλόφυλοί ποτε ἐπέθεντο τῷ γένει τῆς Ἑβραίων, καὶ τῆς Γολιὰθ παρμενέσθης τὸ σῶμα, καὶ θράσους τὴν ψυχὴν, καὶ φοβερὸς ὤφθη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀνελθὼν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἤτει αὐτῆς μονομαχίαν, ἕνα ἀσπίδα μὲν παρμενέσθη ἐπικείμενος, δόρυ δὲ

Sunt ergo verum similitudines, sed non inter se personarum dignitate pares. Fit enim servus similis Domino suo, sed neutiquam par, David igitur pastor et Christus: de se enim inquit: Ego sum pastor bonus, sed ille pastor pecudum, iste animatum. Similitudo quidem in re est, sed tamen magna diversitas in dignitate. Unxit Davidem in Regem sacerdos Samuel, baptizavit nostrum Salvatorem joannes, ut sacerdos. Similitudo hic tu rursum in Actis, sed in subjectis personis ingens discrimen. Porrò David unctus in Regem, non statim arripuit regnum, sed sustinuit in longum tempus servire Saúli. Noster item Servator Rex genitus ante secula, nec temporarium regnum possidens, sed ante secula Rex ex Rege Deo genitus, et ipse quoque servire sustinuit. Non enim rapinam arbitratus est, aequalem esse Deo, sed ipse exinanivit se ipsum, servi formam accipiens, ut absolveret, quod de eo dispositum erat. Persecutus est Davidem Saul, persecutus est Christum Herodes: sed neque Saul persequens Davidi nocuit, nec Herodes persequens Christum laesit. Insurrexit adversus Davidem Absalom suus filius, insurrexit et adversus Christum Judas, et ipse quoque filius. Discipulos enim suos solebat Christus appellare filios, dicens: Ecce ego et filioli mei,

joan. 10.

Philip. 2.

mei, quos dedisti mihi, et unusquisque idem alloquens discipulos, eos filios nominat. Locus autem, ubi sublatus est Absalon, manus Absalon in hodiernum diem nuncupatur. En quam exacte imagines istarum verum inter se congruunt? siquidem locus ille non vacatus est pes Absalonis, sed manus Absalonis: neque item caput Absalonis, etiam si capillis suspensus pependerit, sed manus Absalonis. prior enim fuit capite manus, quae proditionem exercuit, secundum exemplaristicum rei: ac proinde quasi negotio manu gesto, per vocabulum manus Absalonis, id quod futurum erat, oblique significavit. Multaeque res Davidis similitudine congruunt cum Salvatore. Hic igitur David a Samuele oleo sensibili unctus est: aliter autem Servator noster. Caeterum, id qua vatione, aut quomodo factum sit, audi ex quadragesimo quinto Psalmo, Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: Ideo unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis prae consortibus tuis: ne ex simili vocabulo unctionis aequalitatem putaves in istis sententiis. Siquidem unctus est David, unctus est Christus, sed ille ab homine unctus est, iste vero a patre omnipotente,

Psalm. 45.

ἐξύλων, καὶ φοβερὰς κνημίδας, καὶ οἱ βλέποντες, ἔφυγον, καὶ ὁ Σαοὺλ ἐδειλία. ἦκεν ἐπισκεψόμενος τὰς ἀδελφὰς ὁ Δαβίδ, καὶ συμβάλλει σὺν μάχην, ὁ γυμνὸς τῷ ἐνόπλῳ, ὁ ἀπειροπόλεμος τῷ πολυπολέμῳ, ὁ νέος τῷ ἀνδρί· καὶ παίδων πληθύνων, καὶ μηδενὸς τολμῶντος ἐπεξελθεῖν, Δαβὶδ ἀναδέχεται τὸν πόλεμον. ἀδὼς δὲ ἔψαλεν, ὅτι τοῦ Θεοῦ ὁ πόλεμος, καὶ ὅτι ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, ἐν δὲ πλήθει δυνάμεως οὐδὲ ἡ σωτήρια. εἶδεν, ἃ ἔψαλεν, ἔχων ὅπλον μέγιστον τὴν πίστιν, καὶ περικεφαλαίαν περιέθετο σωτηρίαν, καὶ ἀναλαβὼν ῥάβδον καὶ σφενδόνην, τὸν λίθον περιειλήσας, πλήξας τὸν ἀνιδίκτιον, συνέθραυσε καὶ ἐνέγκε. παραλείχομεν γὰρ λαρύγγαλα, ἐπειδὴ ἡ τοῦ νῦν ἔτι τὸ προκείμενον. ἔπεσεν ὁ Γολιὰθ ὁ μέγας ὑπὸ τοῦ μικροῦ, καὶ ὁ ἔμπειρος ὑπὸ τοῦ ἀπείρου καὶ ἀφελεστέρου, καὶ λαβὼν αὐτοῦ τὸ ξίφος, ἀπέθεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀπηνέχθη εἰς Ἱεροσολύμους· τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ, ἐληφθὲν παρὰ Ἀβιμέλεχ τοῦ Ἱερέως. ἐλυρῴδη ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ ἀνιδίκτου. ἐξῆλθον εἰς ὑπαντὴν γυναῖκες χορεύουσαι. θυμηδία γὰρ ἦν τὸ προκείμενον. φόβος δὲ ἐλύθη, ὁ ἐχθρὸς ἔπεσεν, ὁ λαὸς ὑπήνθη, χορεῖαι καὶ ὑμπανα, καὶ ἁρμονία, καὶ εὐφροσύνη τὸ παρακείμενον. αἱ δὲ χορεύσασαι ᾖδον, οὐ πρὸς ἀξίαν ἀφορῶσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι. ἔλεγον γάρ· ἐπάλαξεν ὁ Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, καὶ Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ τῷ νικήσαντι δέδωκαν τὰς χιλιάδας, καὶ οὐκ εἶπον, πόσαι χιλιάδες, ὅδε πόσαι μυριάδες· δώσαντα δὲ καὶ μυριάδες ἀναλυθῆναι εἰς χιλιάδας καὶ χιλιάδες, πολυπλασθῆναι εἰς μυριάδας, ὁ Σαοὺλ ἀκούσας, ἐπλήγη τὴν διάνοιαν. ὦ μεγάλης ἀνοίας! ὃν ἔδει πάντα τὸν παρὸν αἰῶνα θεᾶσθαι. τί βασκαίνεις ἀνδρώπῳ νικηθέντι ἐν μιᾷ ὥρᾳ εὐφημισμένῳ, ὁ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας πρυτανεύμενος; ἦρ ἐχθρὸν ἐλυρῴδησε, τί βασκαίνεις ἀνδρώπῳ ἐπαινεσμένῳ, ἔργα ἄξια ἐπαίνων ἐργασαμένῳ; ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγεν· ἔδωκαν τῷ Δαβὶδ τὰς μυριάδας, καὶ ἐμοὶ τὰς χιλιάδας. καὶ ἦν ὑποβλεπόμενος τὸν Δαβίδ. βλέπε μὴ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν,

οἷς

οἷς σήμερον ὁ Σωλὴρ ἐθεράπευσε τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν ξηράν· καὶ ἐξελθόντες ἐκεῖνοι, οὐχ ἵνα δοξάσωσι τὸν Θεὸν, ἐσκέπτοντο, ἀλλὰ πῶς ἐπιβουλεύσωσι τῷ εὐεργέτῃ. λέγει γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ ἐξελθόντες, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσωμεν τῷ Ἰησοῦ; ἀπόγονοι τοῦ διώκοντος, καὶ ἀπόγονοι τοῦ μανιώδους, καὶ ἀπόγονοι τοῦ ἐπιβουλεύοντος τοῖς εὐεργέταις, ὑπεβλέπετο τοίνυν ὁ Σαὺλ τὸν Δαβὶδ, καὶ ὅτι ἔβλεπεν αὐτὸν ὀρθοῖς ὀφθαλμοῖς. τοιοῦτοι γὰρ οἱ βάσκανοι, καὶ τοιοῦτοι οἱ ὑποκριταί. διὰ τοῦτο καὶ γραφή σοι λέγει· οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, μηδὲν πλάγιον, μηδὲ βάσκανον, ἢ ἔρωτος ἢ μανίας, ἢ τι τοιοῦτον ἐχόμενοι. βλέπε τὸν φίλον ὀρθῶς, μηδὲν νεκρυμμένον, μηδὲν ἰοβόλον. ἀλλ' ὁ Σαὺλ ὑπεβλέπετο τὸν Δαβίδ. καὶ βλέπε παλασκευήν. ἰδὼν αὐτὸν λιτώμενον, βέλεσι αὐτῷ δῆναι τὴν δυσαρέρα, ἐπιγαμβρίαν. ὦ ποίρωσις βασκανίας! ἐπιβουλεύει, καὶ νυμφίον αὐτὸν λαμβάνει· καὶ ἁ φαίδελαι δυσαλφὸς, ἵνα τῷ τελειμένῳ ἐπιβουλεύσῃ, καὶ ἔπαυλον βέλεσι ἑκατὸν ἀκροβυσίας Ἀλλοφύλων. ὑπόπτευε γὰρ, ὅτι ἐὰν εἰς πόλεμον αὐτὸν ἐμβάλῃ, οἱ ἑκατὸν συμπλακέντες τῷ ἑνὶ, ἀποκτενοῦσι τὸν ἕνα· καὶ ἦλθε ἀπαλλαγή. καὶ γέγονεν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐχθρὸς, ὡς ἐχθρός· ὁ δὲ Θεὸς, ὡς Θεός. ἀπέρχεται ὁ Δαβὶδ καὶ νικᾷ μόνος ἑκατὸν, ὁ δὲ Σαὺλ ἰδὼν Θεὸν συμμάχον τῷ ἐχθρῷ, οὐδὲ ἅπαξ ἐδυσωπήθη· μᾶλλον δὲ, τὸ τῷ ἐχθρῷ, ἀλλὰ τῷ εὐεργέτῃ ἐπέμενεν ἐν τῇ βουλῇ· καὶ τῷ υἱῷ Ἰωνάθαν ὠργανάκει, διὰ τὸ ἔχειν φίλια πρὸς τὸν Δαβὶδ, καὶ ἐπεχείρησε τὸν ἴδιον υἱὸν ἀνελεῖν τῇ βασανίᾳ τῆς διανοίας ἀβλεπών. ἰδὼν δὲ Σαοὺλ ἐπιβουλεύοντα ὁ Δαβὶδ, κρύβεσθαι ἕως τῆς ἑορτῆς· καὶ ὁ Δαβὶδ οὕτω τὴν ἑορτὴν, καὶ σωθῆναι ποιεῖται πρὸς τὸν Ἰωνάθαν, καὶ

eaque unctio est ineffabilis, et vere ipsa incomprehensibilis, propterea a Psalmographo nominatum est olerum exultationis prae consortibus. Nam tametsi similitudinis sunt participes, non tamen habent pavem et ejusdem dignitatis unctionem. Ubique enim similitudinem retinet, et excellentiam rei conservat. David igitur unctus a Samuele aliquamdiu manebat privatus: Saul vero transgresso Dei praecepto, spiritui immundo mancipatus est: David autem psallebat pastorali cithara, qui cum in solitudine ageret, nec esset, cum quibus loqueretur, citharam compinxit, ex cujus concentu duo imprimis consequebantur, quod et inde solitudinem suam mitigaret, nec aut dissolutas cantiones delaberetur, sed Psalmos caneret, quo et modulationis fructum percipere, et pietatem adjuvaret. Et Psallebat in montibus: Altitudines montium Dei omnipotentis. Psalm. 95.
Addebat et illud: Per medium montium transibunt aquae et potabunt omnes bestiae agri, super eos volatilia coeli nidificabunt: Psallebat etiam de ominibus in haec verba: Omnia subjecisti in sub pedes ejus, oves et boves universas. Psallebat quoque multifaria miracula DEI. Caeterum cum torqueretur Saul ab immundo spiritu, non defuit, qui indicaret Sauli Davidis in cantando solertiam, atque eam ob occasionem accersitus est David. Ibidem. Psalm. 8.

David. Quotiescunque igitur invadebat eum spiritus immundus, sumebat David citharam suam, eamque pulsabat, hymnos Domino cantitans. Verum ne mihi tam hic vationem mentionemque habeas citharae, quam ejus, quod cithara canebatur, neve verba vapiens, ad theatrales voluptates evagevis, sed memor Psalmorum, Ecclesiae adhaereas. David igitur sumta in manum citthara, psallens Deo, suffocantem daemonem propulsabat. O magnam Psalmorum virtutem! Spiritus ille immundus suffocans alium, ipse invisibiliter suffocabatur, et vespivabat Saul. Nihilo tamen minus Davidi infestus erat ob istiusmodi causam. Allophyli aliquando invasevant gentem Hebraeorum, et inter eos quidem Goliath immani in corpore, animo fevox, visu tevibilis, ad quadvaginta dies conviciabatur Israeli, in singulare certamen quemlibet provocans, indutus vasto clypeo, hastamque gestans, ovveas hovvendas, qvem qvi videbant, aufugiebat, ipseque adeo Saul in pauore erat. Venit eo David invisurus fratres, et manum consevit, nudus cum armato, bellorum impevitus cum bellicosissimo, adolescens cum vivo. Et omnibus e metu contvahentibus, neminequc audente provdive, a Davide pugnae condi-

τὴν ἔλως φεύγει ὁ νικητής. ἐκ ἀλόνων ἀμύνασθαι. τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ μὴ βλόμενος καὶὰ τῦ εὐεργετήσαντος ἐπαγαγεῖν ξίφος· τὴ παραδῦς ἄπαξ τῷ Θεῷ τὸ κεφάλιόν, τὴ φεύγων, ἔρχεται μετὰ τῶν οἰκείων πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα· παῦλα δὲ ταῦτα λέγομεν διὰ τὴν ἱστορίαν τῦ Εὐαγγελίτ, διὰ τὸ ῥῆμα τῦ Σωτῆρος τὸ ἀφημένον· ἐκ ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν, ὡς ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τῦ Θεῦ, τὴ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν. ἔρχεται τοίνυν ὁ Δαβὶδ, πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα, μετ' ὀλίγων ὁδοιπορῶν. ἐξεπλάγη ὁ Ἀβιμέλεχ· τὴ δι' ἕτερα γέγονε, φησὶν, ὅτι μόνος ὁ στρατηλάτης ὁδεύει, τὴ ὁ ἐπίσημος λιποτέραν ποιεῖται τὴν ὁδοιπορίαν; ὁ δὲ Δαβὶδ, τὸ λέγειν τὴν ἐπιβολήν, ἀλλὰ σιωπᾷ τὸ πρᾶγμα τὴ φησιν· ὅτι τοῖς παιδαρίοις ἐντέταλται ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ, Θεῷ πίστις. σημειῶσαι τὴ ἕτερα τὴ παρὰ τῷ Δαβὶδ, ἡ πίστις· διὰ τὸν μέλλοντα ἐξ αὐτῦ γεννᾶσθαι, τὸν λέγοντα· καὶὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι ὡσεὶ νες τὴ ἐνταῦθα πραγμάτων τὴ ὁμοιότητες. αὐτᾶ ἄρτος ὁ Δαβὶδ παρὰ τῦ Ἀβιμέλεχ· ὁ δὲ, φησὶ πρὸς αὐτόν· ἐκ εἰσὶν ἄρτοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἁφιερωμένοι ἐκ προσώπτ Κυρίτ. πάλιν ἄλλτ νόμτ δεῖ ἡμᾶς μνημονεῦσαι. ὁ τῦ Μωσέως νόμος, ἔγραψεν ἐν ταῖς τελευταίς τῆς λειτρείας ταῖς γινομέναις καὶὰ τὴν ἡμέραν τῦ Σαββάτ, δώδεκα ἄρτους θερμὰς περιφανείας τεθῆναι ἐπὶ τῆς τραπέζης. ὅπτ δὲ θερμὴ, ἐκεῖ πῦρ. λεγέτωσαν νῦν ἡμῖν οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς ἡρέθη τὸ Σάββατον, τὴ τὸ πῦρ ἅπτειν παραιτῆται, ὅπτ οἱ ἱερεῖς ἅπτον πῦρ, τὴ ἄρτους περιφανεῖς θερμὰς παραιτῶσιν; μὴ ἐγὼ μόνον παραβαίνων τὸ Σάββατον, ἀλλὰ οἱ ἱερεῖς τῶν θερμῶν, πέπτωσιν ἐν Σαββάτῳ. τὴ περιομὴν δίδοασιν ἐν Σαββάτῳ. ὅπτ δὲ περιτομὴ, ἐκεῖ τὴ

τὴν σίδηρος, τὴν αὐτὸν γοι, τὴν ἀκόλουθα. ὅπως ἀφλοποιΐαι, ἐκεῖ τὴν κιθάρισαι, ἐκεῖ καὶ φρυγάνων συγκομιδή, τὴν ὅλως ἔργον αὐλοῖς, τὸ τῆς ἀφλοποιΐας. τῷ μὲν ὄν λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο, μὴ ἐργάζεσθαι ἐν Σαββάτῳ· τοῖς δὲ ἱερεῦσιν, ὃν ἦν ἀπηγορευμένον. διὰ τοῦτο τὴν ἡμῖν τὴν πᾶσιν, ἀφίεται τὸ ἐν Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι· τὴν ἡμεῖς πάντες βασίλειον ἱεράτευμα. πάλαι μὲν ὄν τοῖς ἱερεῦσιν ἠφίετο. ἐπειδὴ τὴν ἡμεῖς γεγόναμεν βασίλειον ἱεράτευμα τὴν ἔθνος ἅγιον, τοῦ νόμου γράψαντος· ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου, τοῦ δώδεκα ἄρτοι ἐπιθεῖναι ἐν τραπέζῃ. ἄρτων γὰρ ἀφιερωμένων ἐκείνων, ἐκ τῆς τραπέζης ἦλθε ὁ Δαβὶδ τὴν τροφήν. ὁ δὲ Ἀβιμέλεχ, ἔλεγε· εἰ διατεφυλαγμένα τὰ παιδάρια, πλὴν ἀπὸ γυναικός. ὧδε μοι λοιπὸν ἐν παρεκβάσει τοῦ λόγου, ἀσφαλίζω τὸ εἰρημένον, ὁ πιστὸς, τὴν νόσι μοι τὸ λεγόμενον. τὴν μὴν ἀγνείαν ἀναλαμβάνει σαρκός. εἰ γὰρ ὁ Ἀβιμέλεχ τοῦτο παῦλα παρήγγειλε, πῶς ἂν τὴν προφυλακτέον; τὴν ὅλως ἔλαβεν ὁ Δαβὶδ, τὴν ἦν τοῦτο ἄρτος, τὴν ἐν Σαββάτῳ ἴσως ἔλαβεν. ἐπεὶ τὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ συμφωνοῦσι τῷ Σωτῆρι διὰ τὸ ἐν Σαββάτῳ τοῦ μαθητὰς τίλλειν στάχυας τὴν σιτίον, διὰ τοῦτο ἐναιρόμενοι ἐμνημόνευσε τῆς ἱστορίας, τῆς ἐν Σαββάτῳ γενομένης· ἵνα δείξῃ αὐτοῖς, ὅτι καὶ πρὸς Σωτῆρος τροφὴν ἠφίετο τῷ Δαβὶδ, τὴν τοῖς μεθ' αὑτὸν ἐφάψασθαι ἄρτου ἐκ τῆς τραπέζης, ὃν ἦν ἀπηγορευμένον τὴν τὸ στάχυας λαμβάνοντας, τὴν ψώχοντας ἐσθίειν τοῦ μαθητάς. ὧδε τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε Δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς τὴν οἱ μεθ' αὑτοῦ, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, τὴν τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν; ἔχεις ἑξῆς, συνειλεγμένην καὶ τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς χειρός· ὅπως

tio suscipitur. Sciens autem id, quod ves erat, psallebat penes Dominum esse bellum, et fallacem esse equum ad salutem, eumque in multitudine virum non salvandum: Centum habebat, id esse, quod psallebat, gestabatque maximum genus armorum fidem et galeam, salutis capiti impositam: et amepta virgae et funda, lapidemque circumturbinans adversarium subito ictu percussit. Percurrimus verba: non enim longius immovavi propositum fuit. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a parvulo, peritus ab imperito et simplici: sumens deinde David illius gladium, caput ipsi praecidit, capitaque deportatum est in jerusalem: gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti, liberatusque est populus adversario, egressaeque sunt foeminae in concursum ejus, choros ductitantes, cum omnes in animo haberent quam laetissime agere, nimirum libevi dejecto hoste, adeo ut populus vultu quasi fluvente venisse videretur, nihilque nisi choreas, harmonias, laetitiasque sibi proponeret. Ibi tripudiatrices illae cecinere, non ad dignitatem: respectantes, sed ad merita verum: Percussit David per myriades, et Saul per chiliades, nec exposuerunt;

quot

quot essent illae chiliades, aut, quot essent myriades, cum possint chiliades multiplicando vedigi in myriades, et myriades vesolvi in chiliades: quae ves animum Saulis perculit. O magnam vecordiam! nonne debuit tam vecens beneficium vereventia prosequi? quid invides victori, ad unam horam faustis vocibus celebrato, ipse qui ad quadraginta dies latuisti? Cui ab hostibus liberatus, laudibus assentovis laude digna patrantis, infestus es? verum ille secum dicebat: Dederunt mihi mille, et Davidi decem millia. Atque ideo infensis oculis Davidem intuebatur. Vide mihi, num postevi ejus sunt, quibus hodie Servator dexteram illam avidam sanavit: et egressi sunt illi ad consilium capiendum, non ut Dominum glorificavent, sed quonam modo bene merito insidias ponevent. Evangelium enim dicit, quod pleni vecordiae egressi sint, et disceptavevint, quid Jesu facevent, postevi nimivum persecutovis, postevi, inquam, furiosi illius, postevi insidiatovis adversus hominem bene meritum. Tovvis igitur oculis intuebatur Davidem, obliquis jam inde enim oculis notans. Tales enim sunt invidi, tales sunt hypocritae: Ideoque scriptura tibi dicit: Oculi tui recta videant, nihil ob-

ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσελθών. δεῖ γὰρ ἡμᾶς παραδραμεῖν τὴν ἱστορίαν, διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἵνα μὴ προσκορὴς γένηται ἡ ἀκρόασις· τὴν ἰδοὺ ἵνα ἔχοντα ξηρὰν χεῖρα, τὴν γινώσκων, ὅτι ἕλκωσί εἰσιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ κατηγορεῖν, λέγει πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ξηράν· ἀνάστηθι εἰς τὸ μέσον. ἡ ἀνάστασις, τὸ ἀναστῆναι ἐκέλευσεν. ἀνάστηθι, τὴ στῆθι εἰς τὸ μέσον· ὃ κομπόδην τὴν ἰατρείαν ἐργαζόμενος. εἶδε γὰρ εὐκαίρως λέγειν· ὅρα, μηδενὶ εἴπῃς· ἀλλ' ὅτι μέν ἐστιν εὔκαιρον, κρύβει τὸ θαυμαστὸν ἔργημα, ὅτε δὲ δεῖ ἐν Σαββάτῳ θαυμαστργῆσαι, τότε φανερώλαλα ἐργάζεται. ζήτησον γὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γεγραμμένα, τὴ εὑρήσεις τὸ ἀληθὲς τῶν λόγων εἰμὶ ἐν Σαββάτῳ, γὰ τῶν θαυμαστργημάτων ἐπιδοξότερα. πῶς τὴ ἵνα τρόπον; ἐκ τοῦ αἰῶνος ἂκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμὸς τυφλῶ γεγεννημένῳ. τοῦτο τὸ θαῦμα ἂκ ἐποίησεν ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν Σαββάτῳ. πηλὸν γὰ ποιήσας διὰ τῶ πτύσαι χαμαὶ, ἐπιχρίσας τῶς ὀφθαλμὼς, ἔπεμψεν εἰς τὸν Σιλωὰμ. τὴ ἦλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων· οἱ δὲ τὸν τυφλὸν ἰδόντες βλέποντα, ἂκ ἀνέβλεψαν. καίτοι μὲν ἠνεῴχθησαν αἱ ἀκοαὶ τῶν ὠμαίων κόραι, Ἰουδαίων δὲ ἂκ ἠνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί· ἀλλ' ἔχοντες τῶς ὀφθαλμὼς ἠνεῳγμένους, ἂκ ἔβλεπον, καὶ καλέκρυφαν τὸν Κύριον λέγοντες· οὐκ ἂκ ἔστιν ἕλος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον ἂ τηρεῖ. ὦ πολλῆς ἀνοίας. ποῖον γὰ ἔργον γέγονε, πλύσμα ἀπὸ χαλκέων; ἀπὸ δακτύλων μόνον ὁ πηλὸς, περίχρισμα λιθίνου, ἂκ ἐργαλείοις ἰατρικοῖς, ἀλλὰ χερὶ θεοποιήτῳ εἰργασμένου. τί μέμφῃ τὸ πραχθέν; ἔχεις ἐν Σαββάτῳ θαυμαστργημα. ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς, καὶ ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. καὶ ἐν Σαββάτῳ ἐποίει, ἵνα ἀξιόπιστος γένηται, ἐν Σαββάτῳ διδάσκων. ἔχω καὶ ἄλλο θαυμαστργημα, ἐν Ἱεροσολύμοις προβατικὴ ἐστὶν

τὴν πολυμβήθρα, τὴ νῦν ἐστιν, πέλε τοὰς ἐπ-
ρεν· νῦν γὰ περιηρέθη τὰ πέριξ οἰκοδομήμα-
τα· παραλυτικὸς δὲ ἔκειτο ἐπὶ ῥιάκονλα τῆ ὁδῷ
ἕλεσιν ἀδενῶν· πολὺς γὰ ὁ χρόνος γέγονε
ῆς νόσε, ἵνα καὶ ὅλως βλέπονλες, δυσωπη-
ῶσιν οἱ Ἰνδαῖοι. εἰ γὰ ὀλιγοχρόνιος ἦν ἡ
νόσος, ἐλαύνανε τὸ δαῖμα νυνὶ δὲ, πολλὰ
ἔλη ἐμαρύηγσε τῆ νόσῳ, ἵνα καὶ ὅλως
βλέπονλες, ἀναβλέψωσιν. ὁ δὲ Σωλὴρ πα-
ραγενόμενος, τὴ παράγων, λέγει ἐκείνῳ·
θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; τὴ τὰ σκόλεθρα,
τὴ ἐξεγερθεὶς κράβαττον σε βάλον; τὴ περιπάτει. Σάββαλον δὲ ἦν.
οἱ δὲ Ἰνδαῖοι ὅτι ἔβλεπον τὸ θαυμαθέρ-
γημα τὸ ἐν Σαββάτῳ γενόμενον, ἀλλὰ τὸν
κράββαλον βασαζόμενον. δεῖν αὐτοῖς
λογίσασθαι, ἰατρὸν τοιῶτον παρεγένοντο,
θεὶς ἐθεράπευσε. πέντε ἔκειτο ὁ ἄνθρωπος,
μηδὲ τὸν ῥιπτονία εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔ-
χων. τοιῶτος ὁ θαυματοποιὸς τὴ καινότερα
ἐργαζόμενος, ὁ τοσαύτην δύναμιν τῆ παρα-
λυτικῷ δᾶς· ὡς μὴ μόνον ἀνασῆναι,
ἀλλὰ τὴ βασάσαι τὸν κράββαλον. θυ-
μὸν ἡ πονηρία· τὴ πέμπτον τὸν σωτῆρ-
α, τὴ λέγουσιν αὐτῷ. ὅτι ἔξεστί σοι ἆραι
τὸν κράββαλον ἐν Σαββάτῳ. ἀπεκρίνα-
το ἐκεῖνος· ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι
εἶπεν. Θεῦ τὸ ἔργον τὸ προσαχθέν. ἀ-
σύνηθές ἐστι τὴ τὸ παραλυτικὸν διὰ ῥιά-
κονλα τὴ ὅλῳ ἑτέρῳ θεραπευθῆναι, ἢ τῷ
αὐτῷ σώματος ἥκουσα τῷ, βασάσαι τὸν
κράββαλον. εἰ τὸ σῶμα ἐπήκουσε τοι
ὑγιὲς ἐγένετο, ἐγὼ ἀγνώμων ἔσομαι, τῷ
μὴ βασάσαι τὸν κράββαλον; πάλιν οἱ
Ἰνδαῖοι ὅτι ἐζήλων αὐτόν, ἵνα μάθωσι,
πῶς ἐθεράπευσεν, τὴ προσκυνήσωσι τὸν
δοῦλα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἐπιβλεύσωσι.
Γέγονε κἀκεῖνο ῥῆμα τὸ νῦν ἀναγνωσθέν.
ἐσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, πονηρευομέ-

liquam, nihil lividum, aut quod
amovem aut favovem prae se fe-
rat. Aspice amicum tuum vere,
nihil dissimulanter, nihil virulen-
ter: Sed enim Saul infensis oculis
aspiciebat Davidem, considera
mihi quidnam struatur, videbat
illum magni fieri, cupiebat igitur
illi dare filiam suam in uxorem.
Heu mihi qualis tentatio invidiae!
insidiatur ei, quem in generum a-
scipit, neque filiae parcendum pu-
tat, ut per speciem magnificae af-
finitatis, filiae magis insidietur,
et praemium quaerit centum Allo-
phylorum praeputia. Credebat e-
nim, si eum in bellum conjiceret, cen-
tum cum uno congressos, facile
eum confectaros esse, et ita se a sua
~~anxiet~~ anxietate liberatum ivi:
quo loco et inimicus, vere inimicus
erat, et Deus vere Deus. Abit Da-
vid, et unus centum occidit:
Saul autem animadvertens, Deum
adversario suo opitulatorem esse,
ne ita quidem pudore deterritus
est, nam sitque in pararandis in-
sidiis perti..x, atque id non con-
tra inimicum, sed bene meritum.
jonathamque filio ivatus, quod a-
micitiam cum Davide foveret, in-
tersicere conatus est. David autem,
cum videret se insidiis appeti,
per triduum se in latebras abdit:
quidni? qui etiam vim tridui, ejus-
que mysterium noverat foederi-
bus cum jonatha initis, victor
ille Goliathis se in fugam dedit,
non de vindicta inimici cogitans,

sed

sed nolens contra eumquem beneficio affecerat, gladium movere, semelque permittens Deo vindictam, fuga cum suis famulis ad Abimelechum sacerdotem pervlatus est. Haec omnia recensemus ob historiam Evangelii, et ob verbum illud Christi Salvatoris? An non legisti, quid fecerit David, cum esuviret, quomodo venerit in domum Dei, et panes propositionis comederit? Venerat autem David ad Abimelechum sacerdotem cum paucis comitibus: ibi consternatus Abimelech, Unde hoc, inquit, ut duo copiarum solus iter faciat? et vir clarissimus tam exiguo comitatu utatur? Caeterum David nulla mentione insidiarum habita, rem totam celavit: Rex, inquit, injunctum est, ut certum in locum conveniat, cui nomen: Deo fides. Et hoc mihi annota, etiam apud Davidem fidem esse, ob illum, qui ex eo nasciturus erat, illum ipsum, inquam, qui dicit, Fiat tibi secundum fidem tuam. Imagines et similitudines verum isthic insunt. Postulat igitur panes David ab Abimelecho, ille autem respondit, Non sunt hic panes, nisi qui consecrantur in conspectu Domini. Altercus hic denuo legis Mosaicae mentio facienda est, quam scripsit de vitibus sacrificii per Sabbatum:

νων συναγωγή. ἢ γὰρ πονηρόλερον, εὐεργετουμένων ἢ ἐπιβλεπόντων; ἐν ἡμῖν ἄρα ἡ Ἰουδαίων, ἀνθρωποκτόνην χεῖρα ἔχων ξηράν. ξηρὸς ἦν εἰς τὴν χεῖρα, ἢ οἱ παράνομοι ξηροὶ τὴν διάνοιαν. ἢ ἐκ ἔβλεπον τὸν τότε παράνομα· δὲ ὑποπίπτον τὸ δαιμονιῶδες ἔργαζόμενος. ὁ δὲ Σωτὴρ πρὸν ποιῆσαι τὸ ἔργον, διὰ λόγων, ἐγείρει τὴν διάνοιαν. εἰδὼς γὰρ τὸ πονηρὸν τῆς διανοίας, ἢ τὸ βάδος τὸ πικρόν, πρῶτον αὐτοῖς προπαρηγόρει τοῖς λόγοις, ἢ τὸ ἄγριον τῆς διανοίας ἡμερῶν ἔβλεπε, ἢ φησὶ πρὸς αὐτούς· ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι ἐν Σαββάτῳ, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; εἰ γάρ ἅπαν αὐτοῖς, ἔξεστιν ἐργάσασθαι; εὐθέως ἂν ἔλεγον, παρὰ τὸν νόμον λέγεις. νυνὶ δὲ ἅπαν αὐτοῖς, ὅ ἢ ὁ νόμος ἔβλεπε, ὁ γὰρ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθετήσας, προσέτιδε· ὅτι πλὴν τοῦτο, ὃ ἐπὶ ψυχὴν ποιῆσθαι. αὐτίκα ἐὰν Σαββάτῳ πέσῃ ἄνθρωπος εἰς βάθη, ἔξεστιν Ἰουδαίοις ἀναστάσαι, τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἢ βοῦν ἢ ὄνον. ἴδω δὲ ἐπὶ σωτηρίᾳ συγχωρεῖ ὁ νόμος γίνεσθαι, ἢ ἐμέφοντο Ἰουδαῖοι ἐν Σαββάτῳ. ἠρώτησέ τις νῦν αὐτούς, τὸ ἀντιλεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ὁμολογούμενον, ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι; ἀλλ' οὐδὲ λέγουσι, ναί· τὸ γὰρ ἦσαν ἀγαθῆς προαιρέσεως· ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἐκ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προφέρει τὰ ἀγαθά· πονηροὶ δὲ ὄντες Ἰουδαῖοι, περὶ ἀγαθῶν τὸ συνιδεῖν, ἢ ἦλε ἀγαθοποιῆσαι ὁμολόγουν, ἦλε κακοποιῆσαι ἅπαν ἐδύναντο· ἀναισχυντο γὰρ ἦν τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ σκοπῶσιν, ὅτε δὲ διὰ φθυαρείαν, πολλὰ φθυαροῦσιν· ὅτε δὲ διὰ παιγνιῶν, μεγάλα προαγάζουσι· ἆρε, ἆρε, σταύρωσον, ἔλος ὁ ἄνθρωπος, ἐκδε ἢ ἐκδε ἐποίησεν· ὅτε δεῖ ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι· ψυχὴν σῶσαι,

σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; οἱ μὲν σιωπῶσιν· ὁ δὲ συλλυπούμενος τῇ καρδίᾳ ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ· οἱ βλέποντες, βλεπέτωσαν, οἱ ἀνήκοοι, ὡς βούλονται, πράττειν, πραττέτωσαν· οἱ σκληροκάρδιοι, ἀπολιθούσθωσαν. ἀπαλυνέσθω δὲ σου ἡ δεξιὰ ἔγειραι, μηκέτι προσαίτει. τό γὰρ ἔγειραι, τὸ καθέζεσθαι ἐδήλωσε. ὁ δὲ ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, τί ἐκαθέζετο, ἢ παντὸς εἰς τὸ προσαιτεῖν, ἃ δίδωμί σοι ἀργύριον, ἵνα μὴ ἀναλώσῃς· ὑγείαν σοι δίδωμι, μηδέποτε δαπανωμένην. μηδὲ διὰ τὸ ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα προσαίτει, ἀλλὰ ἀπολαβὼν αὐτὴν ὑγιῆ λοιπὸν ἢ σῶσαν ἐργασάμενος, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου πλουτῶν. ἔγειραι, ἢ σῆτι εἰς τὸ μέσον, γένε θέατρον τοῖς βλέπουσιν. ἐν σοὶ ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἀγωνίζεται ὁ περὶ Σαββάτου. σῆτι εἰς τὸ μέσον, ἵνα μὴ οἱ χωλεύοντες ταῖς ἰγνύαις σῶσιν, ἐὰν ἆρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἆρα ἴδωσι. σῆτι εἰς τὸ μέσον μὴ λαλήσας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τὰ εἰρημένα, ὅτι ἔξεστι τοῦτο ποιῆσαι, ἢ οὔ; τοῦτο λέγει πρὸς αὐτόν· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, ὅπερ ἐγὼ ἀπόλλυμαι· ἵνα μὴ Ἰουδαῖοι καταγορήσωσιν· ἵνα μὴ τὸ ἆραδαι, ἔργον εἶναι νομίσωσι, λόγῳ λαλῶ. ὅπερ εἶπεν ὁ Θεὸς μὴ λάλει ἐν Σαββάτῳ. ἐὰν δὲ ὁ λόγος ἔργον γένηται, θαυμαζέσθω ὁ λαλήσας· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. βλέπε μοι διαφορὰν πράγματος. ὁ Πέτρος ἐν ὥρᾳ πύλῃ παραλυτικὸν σώζων, πάσας δεξιᾶς χαρὸς ἤγειρεν· ὁ δοῦλος κραυγῶν, ἐκλείπει· ὁ Δεσπότης κελεύων ἐκλείπει· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. σοὶ δίδωμι τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεραπείας· διὰ τῶν λόγων κελεύσας ἐνδίδημι, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὁ μὲν εἶπεν, ὁ δὲ ἐποίησε· καὶ ἡ μὲν ξηρὰ χεὶρ, ἀπεκαλεσάθη. τὸ δὲ ξηρὸν τῆς διανοίας τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ' ἐξελθόντες, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀναγνωσμα, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσειαν

Duodecim panes calidos coctos ponendos esse in mensa: Ubi autem calefactio, ibi ignis. Dicant igitur Judaei, quomodo hic tueantur Sabbatum, ubi et ignes incendere jubentur, et incendunt Sacerdotes? ubi panes calidos et coctos apponunt in mensa? Num ego solus transgredior Sabbatum? Ecce Sacerdotes panes calidos in Sabbato coquunt, et circumcisionem in Sabbato donant. Ubi autem circumcisio, et ibi fermentum: ubi et fermentum, ibi et spongiae, caeteraque, quae eodem spectant. Ubi panis confectio, ibi et fornaces, ibi et comportatio fermentorum, et prorsus opus ab illis peragitur, qui panes conficiunt: Populo igitur Judaeorum vetitum erat, ne in Sabbato opus facerent: Sacerdotibus autem opus facere in Sabbato prohibitum non fuit: Quapropter nobis et universis simul permittitur in Sabbato operari, cum nos omnes simus regale Sacerdotium. Olim igitur in Sacerdotibus permittebatur, nobis quoque, quoniam sumus regale Sacerdotium, et gens sancta, hoc ipsum permissum est, lege ita scribente, ut in die Sabbati duodecim panes in mensa ponerentur. Panes igitur illos consecratos e mensa sibi in alimoniam postulat David: Abimelech autem respondit: Si puevi se castos a mulieribus servassent, id licere. Jam tu mihi, qui fidelis es, in decursu istius sermonis probe

1. pet. 2.

cautegve

cautegve haec verba intellige, et animadverte, qvod dicitur, et castimoniam corporis assume. Nam si Abimeleeh tunc istiusmodi conditionem denunciavit, qvae non est id ipsum a nobis qvoqve observandum fuerit? David igitur ita accepit, Et panes comedit, et fortasse in Sabbato id egit. Caeterum quia Judaei Servatori exprobrabant, quod discipuli ipsius in Sabbato spicas vellerent et comederent: opportunissime Christus hanc historiam in Sabbato gestam commemoravit, ut ostenderet, si Davidi pro salute contingere permissum fuit, et panes e mensa propositionis accipere, nec discipulis interdictum fuisse spicas capere et confrictas comedere. Nacve hoc, inqvit, legistis, qvid fecerit David, cum et ipse esuriret et socii ejus? Quomodo intravit in domum DEI, et panes propositionis comedit? Habes deinde adjunctam hic historiam de aprida manu, qvo pacto videlicet Servator noster Synagogam intravit, (Nobis hic celeriter percurrenda historia, ne per longitudinem fastidio simus auditori) ibique cum vidisset, quendam aridam manum habere, Judaeosque paratos esse ad carpendum, dicit ad eum, cui ma-

Matth. 12. nus erat arida: Surge et sta

τῷ Ἰησοῦ; διαλογίζῃ, τί ποιήσεις; προσκύνησον ὡς Θεόν, προσκύνησον τὸν δημιουργόν, προσκύνησον ἄνθρωπον, διὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου ἐργασάμενον. καὶ ἐμπλάστρῳ προσέθηκεν, καὶ ἐμβροχαῖς ἴσιν ἠπάλυνεν, καὶ μύρια φάρμακα ἰαλρικὰ προσήνεγκεν. εἰς τὸ μέσον ἦν ὁ ἐχθὸς, πάντες ἔβλεπον τὰ γενόμενον. μὴ γὰρ πρύφιον ἦν τὸ ἐργαζόμενον· ἵνα μή τις εἴπῃ: Βοτάνην προσήνεγκεν, ἔμπλαστρον προσέθηκεν. ἔγειρε, σῆθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα πάντως μὴ παληγορήσωσι τῆς ἀληθείας· ἵνα ἀσυκοφάντητον γένηται τὸ πρᾶγμα. ἐξελθόντες δὲ ἐκεῖνοι διελογίζοντο, τί ποιήσωσι τῷ Ἰησοῦ· ὡς ἐν ἐναῦθα καὶ τὴν δεκάτην ὥραν. ἔστηκε τις ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, ὁ μὴ ἐκτείνων πλησίον ἐλεημοσύνην· ξύλος μᾶν ὑγιαίνῃ τὸ σῶμα, ξηρὸς ἔστι τὴν διάνοιαν. ἄκουσον γὰρ καὶ καὶ τὴν δεκάτην ὥραν, τῆς σωτηρίων λεγούσης· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· ἐν ἀπὸ τῆς σήμερον, ἄρξαι ποιεῖν ἐλεημοσύνην πλησίον. καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸ λάβωμεν. πολλοί τινές εἰσιν ἀμελεῖς εἰς προσευχὰς, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἡμέραν ἀσχολοῦνται περὶ ἐργασίας ἀνθρωπίνας, καταφρονοῦσι δὲ τῆς θείας ἐργασίας τῆς προσευχῶν· καὶ πρὸς τοῦτον λεγέτω ὁ Σωτήρ· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας. αὐτάρκως δὲ τῆς λόγων ἡμῶν προχωρησάντων, ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς ἐκτείνωμεν τὰς χεῖρας, καὶ μὴ μόνον ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτί· ταῖς νυξὶν ἐπάραντες τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλογήσατε τὸν Κύριον. καὶ διαπετάσωμεν χεῖρας ὁσίας· νικήσαντες ἐν ὠδαῖς· ἵνα τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐπικαλέμενον, τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπολαύσωμεν, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. δι' οὗ τῷ Θεῷ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

in medio : non enim ad pompam curationis surgere et stare jussit, cum pro cessatione eidem praecepit: Vide, nemini dixeris. Quapropter ubi opportunum est, celat miraculum : contra, ubi in Sabbato miraculum faciendum erat, tunc apertissime operatur. Quaere in Evangeliis, et invenies, me vera dicere. Videbis enim Sabbato insigni- ova miracula facta, qui id, quaeso, aut quomodo? A seculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos caeci nati. Hoc miraculum nullo alio die, quam in Sabbato designavit: Lutum enim faciens ex sputo humi dejecto, inunxit oculos ejus, et misit in Siloam, vediit inde et videt. Qui autem antea caecum, sed jam videntem intuebantur, ipsi non cernebant: contra, illius pupillae sensibiles, adapertae fuerunt, Judaeorum vero oculi minime patuerunt, quos cum apertos haberent, nihil videbant, quippe qui condemnaverint Dominum, his verbis: Non est hic homo ex Deo, quoniam Sabbatum non observat. O quantam vesaniam! nam quale hic opus factum quaeso? ubi sputum ex labris, lutum inter digitos, atque inde inunctio tenuis, neque id factum instrumentis medicis, sed manu divina? Quid carpis, quod actum est? habes miraculum in Sabbato. Abiit caecus, sed abiit videns, et in Sabbato fecit, ut quia in Sabbato doceret, fide dignus haberetur. Est et aliud Sabbati miraculum: Hierosolymis erat probatica piscina, et nunc quoque est, quae habebat quinque porticus: verum nunc aedes circumjectae in ruinis jacent. Paralyticus ibi decumbebat, per octo et triginta annos aegrotans. Diuturnus ideo hic morbus fuit, ut Judaei inde convincerentur. Si enim brevis illa aegrotatio fuisset, latuisset vis miraculi, nunc multiformi hunc in morbum contestatum reddunt, ut vel ita videntes, visum reciperent. Hic Servator noster cum eo venisset, ac praeterivisset, dicit aegroto? Vis sanus fieri: et reliqua. Atque ita ille surgens tollit grabatum suum et obambulat, erat autem Sabbatum. At Judaei non viderunt miraculum factum in Sabbato, sed eum, qui grabatum suum bajulabat. Cum haec secum cogitare debuissent, quales, quaeso, medici advenerunt? Nemo eum antea sanavit, jacebat miserrimus, inops, nec ullum quidam habens, qui ipsum in piscinam dejiceret. Talis iste miraculorum patrator, verumque etiam magis admirandarum autor, utpote qui tantam vim paralytico dederit, ut non solum assurrexerit, sed et lectulum portarit suum. Verum in caeca vesania malitia. Condemnant illum a morbo exceptum, et dicunt a Non est tibi fas in Sabbato gestare grabatum. Respondit autem ille: qui me sanum fecit, mihi hoc injunxit, Dei opus est, quod factum est: inconsueta res est, per triginta annos paralyticum sanitati restitui, ex ejus ore audivi hoc praeceptum, Tolle grabatum tuum: Si corpus illi obedivit, et sanum factum est: ego illi ingratus ero, si non gestavero lectulum. Rursus Judaei scisciationes faciunt,

2. ne eidem praecepit: Vide, nemini dixeris.

n. 9.

ciunt, non ut modum sanandi cognoscerent, quo cum adovarent, sed ut insidias circumponerent, sed ~~ut~~ jam illud tertium est, quod vecitatum est. Ingressus est Servator in Synagogam, malorum scilicet Synagogam. Qvid enim deterius, quam beneficia accipere, et insidiari? In hac Synagoga judaeorum homo quidam erat, cui manus avida fuit. Unus erat avida manu: caeteri autem, qui aderat, avida mente, nec eum, qui tum praesens erat, contuebantur, neque ex mivaculo actorem mivaculi suscipiebant. Coercetum Servator antequam hoc corpus perficeret, voluit prius per verba eorum mentes excolere. Cognitam enim habens eorum pravitatem animi, et amarulentam illam vorag inem pectoris: primum eos demulcet verbis, et sylvestrem duritiem pectoris mansuefaceve studet, et dicit illis, Licitumne est in Sabbato benefaceve, an malefaceve? animam servare, an perdere? et nequaquam ita verba formavit: licetne operari? Alioquistatim respondissent, contra legem dicis. Nunc autem id locutus est, qvod lex ipsa voluit. Qvi enim legem tulit, hoc adjunxit, operandum non esse, nisi cum pro servanda anima hoc faciat: mox enim ubi in Sabbato cecidevit animal in foveam, licitum est judaeis extrahere inde, non hominem solum, sed et bovem, et asinum, atque ita salutaria lex concessit. Maxime cum etiam judaei in Sabbato vesceventur. Qvod si qvis nunc eos percunctetur, non qvod negationibus jactatur, sed qvod in confesso est, fasne est benefaceve? negarerint fas esse, ut qvi non sint bonae voluntatis: bonus enim ex bono thesauro profert bona: judaei contra, qvia mali erant, ad bona facienda consentire negrerunt, neque admittunt, bona esse facienda, sed tamen mala facienda esse, non confitentur: Improba enim istiusmodi ovatio fuisset, sed in silentio persistunt. At cum ... ugandum est, magnas nugas dicunt: cum calumniandum altissime vociferantur, Tolle, tolle, crucifige, homo iste haec et alia designavit: cum autem qraeritur, bene ne an male facere liceat, silent: Dominus autem moerens animo, ob caecitatem cordium illorum, dixit homini, qvi vident, videant: qvi obediunt, agant, qvod velint: et qvi sunt duri corde, lapidescant: verum interim mollescat dextera tua, surge, noli amplius mendicare. Nam qvod jusserit illum surgere, indicium est, eum prius sedisse: qvi enim aridam manum habebat, qvorsum sedebat, nisi ut plane mendicaret? Non do tibi nummos, ne absumas, sed sanitatem tibi dono nunqvam absumendam. Neqve per occasionem aridae manus mendica, sed illam recuperans sanam et vivam, jam deinceps operare, extendasqve et ipse manum tuam pauperi, surge et consiste in medio, sis pro theatro spectantibus: in te certamen de Sabbato agitur, consiste in medio, ut et illi, qui claudicant poplitibus, consistant. si modo audiant et videant. Consiste in medio, et loqvere ad judaeos haec praedicta

Matth. 12.

Marc.

Ibidem.

cta verba: Licitumne est id facere, an non? Tum dixit illi jesus, Extende manum tuam: nam ego te non tango, ne habeant judaei, qvod calumnientur, ne attingere illis idem sit, qvod operari, verbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est a Deo, ne qvis in Sabbato loqvatur. Qvod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit ille, qvi hoc verbum dixit, Extende manum tuam. Vide jam mihi discrimen facti. Petrus in speciosa porta paralyticum sanans, apprehensa ejus dextra, illum erexit. Dominus contra, tantum jubet, Extende manum tuam, tibi do vim et efficaciam sanitatis, et verbis jubendo hanc potestatem tibi insero, Extende manum tuam. Sic ille dixit, sic iste fecit, et restituta est ipsa manus. Caeterum aviditas mentis, in judaeis sanata non fuit: Siqvidem egressi (ut modo recitatum est) consilia conferebant, qvid jesu facerent. Deliberas, qvid facias? Adora ut Deum, adora miraculorum auctorem, adora hominem, ea, qvae supra homines sunt, operantem. Non apposuit emplastra, non aspersionibus qvibusdam brachium mollivit, non fervenia genera remediorum. contulit, cum interim ille in medio consisteret, ~~cum interim ille~~ omnes videbant, qvod agebatur: non enim in abdito erat, qvod faciebat, ne qvis diceret, herbam adhibuit, ! emplastrum apposuit. Surge, et consiste in medio, ut prorsus non habeant, qvo veritatem rei calumnientur, atqve liberum esset a sycophantia Domini factum. Illi tamen egressi deliberabant, qvid de jesu facerent, ut etiam hic, et in hac ipsa hora. Est enim, qvi manum aridam habet, ut qvi eam pauperi non extendat ad eleemosynam: iste, tametsi sanum sit corpus, mentem aridam habet. Audi ergo et tu, qvisqvis es, haec ipsa hora, salutaria ista verba, exstende manum, et ab hodierna die incipe eleemosynam in pauperes facere. Sed aliter istud tractari potest. Multi sunt incurii in suis precibus, et per universum diem negotiosi sunt circa operationes humanas, et contemnunt opera sacra orationum. Ad istum dicat Servator, Extende manum tuam, qvemadmodum Apostolus dicit, Volo precari vivos in omni loco, elevantes sanctas manus. Caeterum qvia et sermo noster satis processit, surgentes et nos ipsi extendamus manus, et non solum in die, sed et per noctem. In nocte extendite manus vestras in sancta, et benedicite Domino, et expurgamus manus sanctas, ablutas illas ipsas inter innocentes, ut, invocato verum omnium Deo, ipsius per Christum Dominum nostrum auxilio perfruamur, per qvem Deo gloria, simul cum ~~sancto~~ sancto Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

Κατὰ Πασῶν Τῶν Αἱρέσεων.

Τὸ προκείμενον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ καθ' Ἰωάννην· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Ἕκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ Εὐαγγελιστῶν διορατικοὶ ὄντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, διηγοῦνται πᾶσαν τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σωτηρίαν, τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐρῶ τις, πῶς; ἑρμήνευσον ἡμῖν. ἄκουσον, ἀγαπητέ. οἱ μὲν προφῆται, καθὼς προεῖπον, διορατικοὶ ὄντες, σημαίνουσι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι πρὸ τοσούτων γενεῶν, ὡσεὶ τὰ παρόντα τὰ μέλλοντα. ὁμοίως καὶ οἱ μεγάλοι Εὐαγγελισταὶ, ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ λόγου, τὰ προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν βεβαιοῦσιν ἕκαστος τὴν προσημασίαν ἐν Εὐαγγελίοις· οἷον ὁ μέγας προφήτης Ἡσαΐας λέγει· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς (ἄφωνος) ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ᾧ μόλωπι αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἰάθημεν. ἐπιδημήσαντος δὲ τοῦ προσημανθέντος, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐωρακὼς αὐτὸν παρερχόμενον ὁ μέγας Βαπτιστὴς Ἰωάννης, πληρῶν τὰ προσημανθέντα διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγει, ἰδοὺ ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ἰδοὺ,

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

Contra Omnes Hæreses sermo.

Id, quod proponitur ex Evangelio Joannis, tale est: In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Unusquisque Sanctorum Prophetarum, et Evangelistarum, cum perspicaces essent, et Spiritu sancto afflarentur, omnia salutaria enarrant, quae pro hominum salute instituta fuerunt. Sed dixerit aliquis, quomodo? interpretetur nobis. Audi, dilecte, Prophetae (quemadmodum dixi) perspicaces tot retro seculis futura veluti praesentia ostendunt: itidem et Evangelistae ea, quae de adventu Verbi a Prophetis praedicta fuere, suis verbis confirmant, dum unusquisque eum praeindicationem allegat: Exempli causa magnus Esaias ait: Veluti ovis ad mactationem ductus est, et ut agnus coram tondente mutus, ita non aperit os suum: judicium ejus sublatum est: generationem autem ejus quis enarrabit? vibice ejus omnes sanati sumus. Cum advenisset ad nos iste ita praenunciatus, eumque ad se accedere

Ἰω. α'. 1. Joan. 1.

conspexisset Baptista Joannes, adimplens, quod praedictum fuit ab Esaia Propheta, in haec verba erupit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi: vides confirmavi Propheticam vocem a Baptista. Itidem quoque et magnus ille Moses de livore vibicis illius, per quem universum hominum genus salutem erat consecuturum, mentionem fecit, cum dixit: Maledictus, qui pendet in ligno: ac rursum, Videbitis vitam vestram suspensam, non posuit primo loco vitam, deinde maledictionem, sed maledictionem in initio, postmodum vitam. Decuit enim, chirographum primitus affigi cruci, et latus Verbi lancea perfodiri, ut livor in perfossione, et sanguis mundo, et aqua generi humano expiatio fieret. Miseri autem ingratique Judaei talibus ac tantis signis apud ipsos edictis proglorificando et extollendo Christo obtrectationes, quas gesserat, in contrarium verba fecerunt: Si filius Dei es, descende de cruce, atqui sol interim vadios contrahit, non sustinens videre suspensum in stipite Dominum. Duoque cum eo latrones erant in suspendio, altero execrante, altero dicente, quid execramur justum, nos secundum scelera nostra affligimur. Jesum deinde allocutus est? Recordare mei, Domine, cum veneris in regnum tuum. Cui Jesus vicissim, Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. O miraculum ingens ma-

βεβαιῶν τὴν προφητευθεῖσαν φωνὴν ὁ μέγας Βαπτιστής. ὁμοίως δὲ ὁ ἱεροφάντης Μωσῆς περὶ τοῦ ἑκουσίου τραύματος, δι' οὗ πᾶν τὸ τῆς ἀνθρώπων γένους σωτηρίας ἔμελλε μέτοχον γίνεσθαι, τὸν ἔλεγεν· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. πάλιν λέγει· ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ξύλου. οὐκ εἶπε πρῶτον τὴν ζωήν, εἶτα τὴν κατάραν· ἀλλ' εἶπε πρῶτον τὴν κατάραν, ἔπειτα τὴν ζωήν. ἔπρεπε γὰρ πρότερον προσημανθῆναι τὸ χειρόγραφον τῷ σταυρῷ, καὶ νυχθῆναι τὴν πλευρὰν τοῦ λόγου τῇ λόγχῃ, ἵνα ὁ μώλωψ ἐν τῇ νύξει, καθάρσιον γένηται τῇ οἰκουμένῃ, τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ τῷ γένει τῆς ἀνθρώπων. τοιαῦται οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι, τοιούτων καὶ τηλικούτων σημείων καὶ εὐεργεσιῶν γενομένων παρ' αὐτοῖς, αὐτὰ τοῦτ' ἐπιδημήσαντα παρ' αὐτοῖς δοξάζειν καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ἐκ τῆς ἐναντίας ἔλεγον· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, καταβήθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁ μὲν τοι ἥλιος συνέστειλε τὰς ἀκτῖνας μὴ φέρων ἁρπαῖον Κύριον κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ ἱππίου. καὶ δύο σὺν αὐτῷ ἦσαν ληστὰι κρεμάμενοι, καὶ τοῦ καθαρμένα, εἶπεν ὁ ἕτερος λῃστής· οὐ καθάρασαι τῷ δικαίῳ; ἡμεῖς καὶ αἱ ἁμαρτίαι σαυλῶν πεπόνθαμεν, οὗτοι καὶ τῷ δικαίῳ; καὶ εἶπε πρὸς τὸν Κύριον· μνήσθητί μου Ἰησοῦ, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου. καὶ ὁ Θεὸς ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, ὦ μεγάλου πράγματος τῆς καθάρας προσηλωθείσης! ἀνέῳξε τὸν παράδεισον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῷ λῃστῇ. ὦ τοῦ μακαρίου λῃστοῦ! ἁφήρπασεν ἐν τῷ κόσμῳ λῃστείων, ἁφήρπασε καὶ τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. περὶ τούτου εἶπεν ὁ μέγας προφήτης. καὶ καύδαρος ἐκ ξύλου φωνήξεται. εἰδῆτε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ καύδαρος περὶ τὰ ἀκαύδαρτα σχολάζει, ἀκάθαρτος ὤν. ὅθεν καὶ ὁ λῃστὴς ποτὲ ἐσχόλαζεν ἐν ταῖς ληστείαις. ὅτε δὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ὡμολόγησεν αὐτός, καθὼς προεῖπον, καὶ

πληρῶσαι εἰς αὐλὸν τὸ προφητευθέν· καὶ καινὸς ἐκ ξύλου φθέγγεται. φθεγξάμενος τοίνυν ἠξιώθη προαρπάσαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας προφήτης Ἡσαΐας δεικνὺς δεικνύων ὡς παρόν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. μελλούσης τοίνυν ταύτης τῆς προφητικῆς σημασίας πληροῦσθαι, ἀπεστάλθαι ὁ μέγας Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὁ ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης παρεστηκὼς σημαίνων τῇ ἀχράντῳ Θεολόγῳ καὶ ἀπειρογάμῳ Μαρίᾳ, καὶ λέγων πρὸς αὐτήν· Χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Κύριον δὲ λέγων τὸν κοινὸν δεσπότην ἐσήμανεν ὁμολογῶν τὴν συνδουλείαν. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γενόμενον ἅγιον κληθήσεται. ἀληθῶς ἀγαπητοί, ἅγιον καλεῖται ὁ ναὸς τοῦ μέλλοντος ἁγιάζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς προφήτης· παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. τούτων τοίνυν πληρωθέντων, λέγει ὁ μέγας Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. ἦν ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης. οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἰδοὺ τοίνυν ἐν τούτοις ἅπασι τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀληθείας ἐπιγνόντες, ἐν τῷ μὴ ἐξ αἱμάτων, μηδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, μηδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν, ἐν τῷ καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, ἐν τῷ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ἐν τῷ ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, ἐν τῷ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, μονογενὴς Θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, ἐν τῷ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων· οὗτος ἦν ὃν εἶπον· ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε· ὅτι πρῶτός μου ἦν· καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· μονογενὴς Θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο·

que nomen ejus magni Senatus Angelus. Istis igitur adimplevis, dicit filius tvonitvu: In pvincipio evat Verbum, et Verbum evat apud Deum, et cae-teva deinceps. Si evgo per eum omnia facta sunt: nimirum ipse extva ea est, qvae facta sunt: vesqve manifesta est, eum in patve semper fuisse. Misevi povofecto, Judaei novi, Aviomanitae qui neqve veete legunt, neqve enacte vem pervestigant, qvippe qvi obcoecatos habeant mentis oculos, avbitvantes, cveatovem et opificem omnium cveatuvam esse: Audite haec Evangelistae verba: In pvincipio evat, o Chvisti pevduellis Aviane, qvod si dixisset: In pvincipio factus est: haberes, qvod diceres ex Evangelista, eum factum esse. At vevo cum dixevit. in pvincipio evat Verbum, excuve diligenter verba, et deprehendes veritatem, atqve deinde pevcunctave Evangelistam, et dic, o Evangelista, dic mihi, qvaeso, aliqvid de negotio Pvincipij, et de Verbo ejus, qvi Deus est. Siquidem Chvisto vebelles Aviani cveatovem omnium in numevo cveatuvarum vecensent. Pvotinus subjiciet magnus ille Evangelista. Relege conditi mundi ovigjnem, et statim tibi loqvetur: In pvincipio fecit Deus coelum et tevvam: sintigitur ea, qvae non sunt, ut fiant, qvae futuva sunt. Evat Deus Verbum apud patvem, per qvem omnia facta sunt. Recte igitur Evangelista dixit: In pvincipio Verbum, et Verbum evat apud Deum,

ibidem.

λὸν μέγαν Εὐαγγελιστὴν λέγων πρὸς αὐλόν: ὦ Εὐαγγελιστά, εἰπὲ ἡμῖν λὴν πραγμαλείαν λῆς ἀρχῆς, κὴ λὸν ὀνλος Θεὸν λόγον, ὅλι χαμαιπάλοι Ἀρειανοὶ νομίζοσιν κλίσμα εἶναι λὸν κλίσαν πρὸ ὅλων, εὐδέως λέξωσοι, ὁ μέγας Εὐαγγελιστής: ἀνάγνωδι λῆς κοσμοποιήας λην γένεσιν, ὅλως λέγεσαν. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς λὸν ϗρανὸν κὴ λὴν γῆν. ἔγω λοίνυν λὰ μὴ ὀνλα εἰς λὸ εἶναι, εἰς λὰ μέλλονλα ἔσεσθαι. ἦν ὁ Θεὸς Λόγος πρὸς λὸν πλέρα, δι' οὗ λὰ πάνλα γέγονεν. ἀκῶν καλῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει: ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, κὴ ὁ Λόγος ἦν πρὸς λὸν Θεόν, κὴ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. ἰδὲ ἀρχῶς λὸ ἦν, ἁδαμῶ λὸ ἀκ ἦν, κὴ ὁ μέγας Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ὅλε πρὸς λὴν ἄφαντον κὴ ἀσπιρόγαμον Θεολόκον ἔλεγε: πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσελαι ἐπὶ σὲ, κὴ δύναμις ὑψίσε ἐπισκιάσει σοι. διὸ κὴ ὁ μακάριος Ἀπόσολος ἐδήλωσε λέγων. Χρισὸς Θεοῦ δύναμις, κὴ Θεοῦ σοφία. ἀλλ' ἐρεῖ πρὸς λαῦλα ὁ Ἀρειομανίλης, ὅλι πῶς λέγει ὁ Παροιμιασής· ὅλι Κύριος ἔκλισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐλοῦ, εἰς ἔργα αὐλοῦ. ὦ ἀσεβέσαλε, ἀκ ἤκουσας λοῦ Ἀρχαγγέλου, λέγονλος λῇ παρθένῳ· λὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ, ἅγιον κληθήσελαι; ὁρᾷς, ὅλι περὶ λῆς πραγμαλείας λῆς ἐνανδρωπήσεως ἔλεγεν. ἐπειδὴ δὲ πεπαλαίωλαι ἡ ἑξαήμερος ἡ παλαίωσις ἐν λῇ παραβάσει λοῦ πλάσλος λοῦ γένους ἡμῶν Ἀδάμ, κὴ εἰς θάναλον καλαπεπλώκει λὸ γένος ἡμῶν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς πέμψαι λὸν ἴδιον ϗὸν Θεὸν λόγον, λαβεῖν σε, καθὼς προεῖπον ἐκ λῆς ἀσπιρογάμου παρθένου λὸν ναὸν λοῦ ἀνθρώπου. κὴ λέγει ὁ μακάριος Ἀπόσολος Παῦλος· εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καλαπέμψαι λὸν ϗὸν αὐλοῦ εἰς λὸν κόσμον, γεννώμενον ἐκ γυναικός· ὁρᾷς, ὅλι περὶ ἐνανδρωπήσεώς ἐσλιν; εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι περὶ λῆς ἀδιαφθόρου κὴ μιᾶς θεόληλος, ἄκουε Παύλου λέγονλος·

οἳ

οὐ ἐὼν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. καὶ πάλιν λέγει· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. ὁρᾷς, ὅτι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεώς ἐστιν αἱ τοιαῦται φωναί; καὶ αὖθις ὁ Κύριος αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ πάλιν λέγει Φιλίππῳ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. καὶ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἴδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. καὶ πάλιν λέγει· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω. καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου λέγει ὁ πατήρ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἵτινες οὐ δυνήσονται ἑαυτοῖς ὕδωρ συναγαγεῖν. ἆρά γε ἡ πηγὴ καὶ σήμερον τὸ ὕδωρ; μὴ γένοιτο· ἀεὶ πηγή, ἀεὶ ὕδωρ. βλέπετε οἱ ἀχάριστοι Ἀρειομανῖται· βλέπων προέβλεψεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ὃς ἑαυτὸν Θεὸν νομίζων εἶναι, καὶ εἰκόνα ἑαυτοῦ στήσας ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς Ἀνανίαν, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαὴλ, καὶ τοῦ δροσοποιοῦ λόγου ἐν μέσῳ αὐτῶν γενομένου, καὶ ἐξελάσαντος τὸ πῦρ, καὶ αὐτῶν ὑμνούντων, καὶ ἐλθόντος τοῦ Ναβουχοδονόσωρ καὶ ἐκπλαγέντος αὐτοῦ ὑμνοῦντας, ἔλεγε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐνεβάλομεν εἰς τὴν κάμινον; οἱ δὲ εἶπον· ἀληθῶς βασιλεῦ. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἰδοὺ θεωρῶ ἐγὼ ἄνδρας τέσσαρας, καὶ ὁ τέταρτος ὅμοιος υἱῷ Θεοῦ. ὦ Ναβουχοδονόσωρ, σεαυτὸν Θεὸν ἐποίησας, πῶς οἶδας, ὅτι ὅμοιος υἱῷ Θεοῦ ἐστιν; εὐθέως εἶπεν, αὐτὸς καλένυξέ με εἰπεῖν. πρόβλεψιν τέλειον εὑρέθη Ναβουχοδονοσωρ τῆς ἀσεβῶν, καὶ μηδὲ ὅμοιον, μηδὲ ὁμοούσιον λεγόντων τὸν υἱόν. εἰπάτε τοῖς ἀσεβέσι μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' εὐφημοῦντας προσκυνεῖν τὸν ὅλα Θεὸν Λόγον ἐν πνεύματι,

et Deus erat Verbum. Ecce tripli-
catam hanc vocem, erat, et neutri-
quam illam alteram non erat. Et
Archangelus ad immaculatam et in-
tactam Dei paranam: Spiritus sanctus
superveniet in te, et virtus Alti- Luc. 1
simi obumbrabit tibi. Idque beatus
Apostolus his verbis indicavit: Chri-
stus Dei Virtus et Dei Sapientia.
Sed responsita bita adista Arianus:
Cum igitur proverbiorum autor di-
cit: Dominus creavit me initio
viarum suarum ad opera sua? O
impientissime, non audivisti An-
gelum loquentem Virgini, quod
nascetur en te, sanctum vocabi-
tur, vides, quo de negotio incarna-
tionis mentionem faciat? Cum i-
gitur absoleta inveterata que; es-
set natura nostra praevaricatione
Adae patris progenies nostrae,
et immortem delapsiessemus, placuit
Deo ad nos mittere suum progenium
Verbum, eundemque et Filium et
Deum, ut quemadmodum superi-
us dictum est, ex immaculata vir-
gine templum, hoc est naturam hu-
manam, assumeret, ut et ab Apo-
stolo dictum est: Decrevit mittere
Filium suum in mundum, natum
ex foemina. jam (credo) perspicis,
eum loqui de natione incarnatio-
nis? Sin autem audire concupi-
scas, de indivisibili et unica Dei-
tate, accipe sermonem Pauli: qui Coloss. 2.
est, inquit, jubar gloriae, et forma
substantiae ejus. Idem nunc, qui Philip. 2.
cum in Dei forma esset, non rapinam
arbitratus est, ut esset aequalis Deo,

sed

sed seipsum exinanivit, speciem servi accipiens: vides nimirum istas voces incarnationem resonare. Quin ipse Dominus de se loquitur, Ego in patre sum, et pater in me est. Idemque rursum Philippo dicit: Ego et pater unum sumus. Et per Prophetam: Videte, quod idem sum, et non mutor. Rursus, ego ex patre profectus sum, et venio. Et per Hieremiam Pater Me reliquerunt fontem vivae aquae, et foderunt sibi cisternas contritas, quae aquam sibi congregare non potuerunt. Num hesternum quiddam fons est, aut hodiernum quiddam aqua, Absit: perennis enim fons, perennis aqua. O miseros et ingratos, qui Arianae vecordiae corripiuntur, quibus melior invenitur vel ipse Nabuchodonosor, quamquam is seipsum numen arbitratus, imaginem sui in Babylone constituerit, et in fornacem tres pueros Ananiam, Misaelem et Azariam conjecerit, quo tempore Verbum noviserum inter illos aderat, et ignem excutiebat, puerique hymnos modulabantur. Et cum venisset Nabuchodonosor, et videret eos hymnis Deum celebrantes, dixit ministris suis, Nonne injetimus in fornacem? et responderunt, ita est, o Rex: et dixit eis, ecce jam quatuor apparent, quartique facies similis Deo. O Nabuchodonosor, qui teipsum Deum fecisti, quo pacto nosti, eum esse similem filio hominis? Deteriores ergo isti Nabuchodonosore, ἢ ἄρα ἀφεδήσεται ἡ ἀσέβεια τῆς βλασφημίας αὐτῶν. τῶν τοίνυν ἐξοστρακιζομένων καὶ ἐμβληθέντων εἰς τὴν αὐτὴν χοιρόν, εἴπωμεν καὶ πρὸς τῶν ἀδελφὰς τὰς πνευματομάχας τὰς Τροπικὰς, τὰς λεγούσας τὸ πνεῦμα εἶναι κτίσμα. ὦ Τροπικὲ, διὰ ἡήσεως τοῦ Δαβὶδ λεγούσης, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν; ἰδοὺ ἡ κτιστὴ ἀδιαίρετος. καὶ πάλιν ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ διηγούμενος ὁ μέγας θεράπων Μωσῆς. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ὁμοίως καὶ ὁ μέγας Παῦλος λέγει· ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον· Ἀββᾶ ὁ πατήρ· καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι· καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐλθὼν σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν φησι ἀνθρώπων αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐὰν ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλ' ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ἰδοὺ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρί· ἰδοὺ ἡ κτιστὴ ἀδιαίρετος, τὸ τρίπλοκον σχοινίον, ἐν ᾧ τὰ δραγμαλα σφίγγοντες προσφέρομεν τῷ πατρί. καὶ ἴδοι ἂν σὺν τοῖς Ἀρειομανίταις ἀπώλοντο. εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν ἀλυκέσταλον Σαμοσαταία Παῦλον, τὸν λέγοντα, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ προῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀπαρογάμου παρθένου, ἀπὸ τούτου υἱὸς ἐχρημάτισεν. ἄφρον, ὅτι ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· ὁ πατὴρ ὑμῶν Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη. τῆς ἀχαρίστων Ἰουδαίων ἀπονοίας πρὸς αὐτὸν Κύριον, πῶς τοσαυτάκοντα ἔτη ἔχεις, καὶ λέγεις ἑωρακέναι τὸν Ἀβραάμ; ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔλεγεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμί. εἰ πρὶν

Ἀβραὰμ

Ioan. 10.

Ἀβραὰμ γενέσθαι, αὐλός ἐστι, πῶς λέγεις, ὅλι μετὰ ἣν ἔνσαρκον αὐλοῦ παρουσίαν, ὑός ἐχρημάτισεν; ὃν ἤκουσας ἐν τῷ Παροιμιαστῇ αὐλῇ ἡ σοφία πῶς ἔλεγεν; ἐγὼ ἤμην, ἢ προσέχαρε, καθημέραν εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐλοῦ, ὅτε ἐποίησε τὴν οἰκουμένην συμπαρήμην αὐτῷ. ἢ πάλιν λέγει ὁ μέγας παροιμιαστής· ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. ἰδοὺ αὐτὸς ἐστιν ἐν τῷ πατρί. ἢ ὁ μέγας Ἀπόστολος· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις ἢ Θεοῦ σοφία. ἢ πρὸς ταῦτα λέγει ὁ ἀνόητος Σαμοσατεύς; ἢ ὅτος ἐξυδερώσας τὸν θεῖον λόγον οἶνον, ἢ πιών, ἢ μεθυσθείς, ἀπώλετο σὺν τοῖς Ἀρτεμωνίταις. ἀπορῶ ἢ πρὸς τοὺς ἀσεβεστάτους Μανιχαίους, τοὺς μυρίους τῆς καινῶν. ὦ ἀσεβέστατοι Μανιχαῖοι, λέγετε, δύο ἀποστάσας εἶναι ἀγαθὸν ἢ πονηρόν; ἢ λέγεις τὸν πονηρὸν θέλοντα μάχεσθαι τῷ ἀγαθῷ, ἵνα λάβῃ μέρος τι, ἢ ὁ ἀγαθός, φησίν, ἀγαθὸς ὢν ἢ μὴ θέλων μάχεσθαι, δέδωκε παραχωρήσας μέρος τι τῷ πονηρῷ, ἢ γέγονε τῷ πονηρῷ ἓν ἥμισυ μέρος, ἢ τῷ ἀγαθῷ ἥμισυ μέρος, ἢ μεταμεληθείς, φησίν, ἦλθε τὸ ἀγαθὸν παρασκευάσασθαι εἰς πόλεμον, ἢ ἐχρημάτισεν ἑαυτὸν ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ σχήματι. ἀλλ', ὦ ἀσεβέστατε Μανιχαῖε, ὅτι ὁλόκληρον ἦν τὸ ἀγαθὸν λέγεις, ἂν ἠθέλησε μάχεσθαι, ἢ ὅτι ἥμισυ γέγονεν, ὡς λέγεις, εἰς πόλεμον ἦλθε. διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖος, ὅτι ἦλθον ζητῆσαι τὸ ἀπολωλός. ὦ πολλῆς ἀφροσύνης! πῶς ἂν εἴη ἀγαθοῦ γνώρισμα; μάλιστα ὅτι ἢ τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβε καὶ σύ. ὥσπερ οἰκοδεσπότης γυναῖκα ἐὰν ζωγράφος γράψῃ ἐν εἰκόνι παράχρημα ἀσέμνως, ἢ παρερχόμενος ὁ οἰκοδεσπότης ἰδὼν τὴν ἰδίαν γαμετὴν παρὰ σχῆμα ὄσαν ἐκ ὀργισθεὶς ἢ πλήρης, δυμοῦ γινόμενος ἀναιρήσει τὸν τοῦτο τολμήσαντα ποιῆσαι; πόσῳ μᾶλλον τὸν λέγον-

qvi filium Deo neqve similem, neqve substantialem esse volunt. Dicendum est impiis, ut blasphemias suas contineat, et potius cum benedictione in spiritu Verbum vereva numen adovent, si fovte vemittatur impietas blasphemiae eovum, Istis igitur vel legatis vejectis qve ex divino chovo, age disceptemus cum Tvopicis Spivitus sancti oppugnatovibus, qvi Spivitum asseverunt ve-ctuvam esse: Qvid? o Tvopice, an non audisti Davidem loqventem: Verbo Domini coeli firmati sunt, Psal: 32. et Spivitu ovis illius omnis potentia eovum? En tibi triadem invisibilem. Et in mundi opificio apud Mosem: In principio creavit Deus Genes: 1. coelum et terram, terra autem erat invisibilis et inovnata, et tenebva supva abyssum, et spivitus Domini fevebatur super aqvas. Qvin et Paulus dicit: Emisit Deus spi- Gal. 2. vitum filii sui in covda nostva, clamantem: Abba, hoc est, Pater noster. Joel item ex persona Dei: Essun- Joel. 2. dam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt. Idem qvoqve Dominus veniens, ut genus humanum servavet, authentica de seipso voce locutus est: Ego in patve, et pater in me: et, Joan. 14. Ego sum veritas: et, Si abiero ad Ibidem. patvem meum, non velinqvam vos ovphanos, sed emittam Paracletum Spivitum illum veritatis: Ecce Spivitum in veritate, veritatemqve in patve, En tibi triadem indivisum,

funiculum nimivum tviplicem, in qvo manipulos constvingentes offerimus Patvi. Caetervum et isti cum Avianis pervicervint. Verba igitvr faciamvs ad infelicissimvm Paulvm Samosatensem, qvi ita loqvitvr, Ex qvo provdvit ex intacta Virgine, jam inde illvm esse filivm factvm. Demens, qvi non audivit Dominvm dicentem ad Judaeos: Pater vester Abvaham exvltavit, vt conspicervet diem meum, qvo conspecto gavisvs est: ibi ingravtis judaeis dicentibvs: Nondvm qvadvaginta annorvm es, et Abvaham vidisti? vesponsvm est a Christo: Amen amen dico vobis, antegvam Abvaham eret, ego sum. Si prvinegvam Abvaham nascervetvr, ipse existit, qvavatione dicitis, evm a svo cavnali adventv, ovaculovum divinitatis qve pavticipem esse factvm? Nvm audiisti, qvid ipsa de se Sapientia in Salomone loqvatvr? Ego sum, cvm qva gaudebat: qvotidie exhilavabav in prvaesentia ejvs: cvm mvndvm aedisicavet, adevam illi. Ac vvrsvm magnvs Pavloemiastes: Deus sapientia fvndavit terram: vides, qvam in perpetvvm existat in patve. Item qvoqve Apostolvs: Christvs Dei potentia, et Dei sapientia. Caetervm, qvid putas ad ista vespondeve stolidvm Samo-

λα, ὅλη δὲ πονηρᾶ σχῆμα ἀνέλαβεν; ἰσχυρότερόν ἐστι λοιπὸν, ἃ ἀπεχρήσαλο τὸ σχῆμα. ἰδοὺ γὰρ ἀφρόνων καὶ ἀσεβῶν τὰ λοιπόμαλα. ὦ ἀσεβέσαλε ἰουδαῖε τῆς καινῶν Μανιχαίε, ἐκ ἡκουσας δὲ Μαθθαίε λέγονλος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριςοῦ ὑῖοῦ Δαβὶδ, ὑῖοῦ Ἀβραάμ. ἀλλ' ἐρεῖ· ὅλι ἃ δέχομαι τὴν παλαιάν, καὶ ἐγὼ ἐρῶ πρὸς αὐλόν· διὰ τὶ ἃ δέχῃ τὴν παλαιάν; ἐκ ἡκουσας αὐλοῦ δὲ Κυρίε λέγονλος τοῖς ἀσεβεσάλοις καὶ ἀχαρίςοις Ἰουδαίοις· εἰ ἐπις εύελε Μωσῇ, ἐπις εύελε ἂν ἐμοὶ, ὅλι Μωσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε. τὶ ἐλάλησεν, ὦ Κύριε; προφήλην ὑμῖν ἀναςήσω Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. δεῖλον λὸν προφήλην ὁμολογεῖ ἡ μακαρία Σαμαρῖλις λέγουσα· Κύριε, θεωρῶ, ὅλι προφήλης εἶ σύ. εἰ καὶ ἄνθρωπον καὶ Κύριον καὶ προφήλην ὁμολογεῖ ἡ μακαρία Σαμαρῖλις, ἰδοὺ πάλιν καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆλαι, οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἅγιοι ὁμολογοῦσι. πῶς δύναλαι βόλρυς εἶναι ἄνευ ἀμπέλου; πῶς δύναλαι βεβαιωθῆναι πᾶσα πραγμαλεία, καὶ ἡ εἰς λὸν νόμον μέλλουσα ἔσεσθαι σωληρία; ὁμολογήσουσιν οἱ σημαίνορες οἱ μεγάλοι προφῆλαι, καὶ ὁ νόμος μαλίςα αὐλοῦ δὲ Κυρίε λέγονλος. ὅλι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆλαι μέχρις Ἰωάννου. καὶ πάλιν, ἐκ ἦλθον καλαλῦσαι λὸν νόμον ἢ δὲ τοὺς προφῆλας, ἀλλὰ πληρῶσαι. ὦ ἰουδαῖοι πασῶν αἱρέσεων. αὐθάρλες αὐλοῖς ἐςὶ τὰ ὀνόμαλα, πρὸς λὴν πίςιν αὐλῶν, περὶ οὗ λέγων ἔφην ὁ μέγας ψαλμῳδὸς Δαβίδ· εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐλοῦ, ἐκ ἔςι Θεός· διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιληδεύμασιν αὐλοῖ, μὴ ὁμολογήσανλες λὴν ἐνύπαρκλον παρουσίαν, ἀλλὰ φανλασίαν, λέγονλος δὲ Κυρίε πρὸς λοὺς Ἰουδαίους· λί με ζηλεῖλε ἀποκλεῖναι ἄνθρωπον, ὃς λὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; καὶ πάλιν λέγονλος αὐλοῦ πρὸς λὸν ὑπηρέλην λὸν ῥαπίσανλα αὐλόν· εἰ καλῶς ἐλάλησα, μαρλύρησον περὶ δὲ καλοῦ· εἰ δὲ καλῶς, λί με

λύπεις;

λύπλεως; μὴ δύναλαι φανλασία λυπλεδαι ἢ προσηλωδῆναι ἐν λῷ σαυρῷ; ἀκ ἄρα σῶμα ἦν; μὴ πῶς λέγει ὅλι καλὰ φανλασία ἐςι; μὴ ἕλοι συνεξαφανιζέλωσαν νομίζονλες, ἄκρασον εἶναι λὸν θεῖον οἶνον, μὴ εἰς ἔκσασιν γενόμενοι ἀπώλονλο. εἴπωμεν ἡμεῖς πρὸς Μαρκίωνα μὴ Οὐαλενλῖνον μὴ Βασιλίδην λὸν λέγονλα, ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ προελθόνλα λὸν Κύριον διὰ λῆς ἀχραύλε μὴ ἀπειρογάμου Μαρίας. ὦ ἀσεβέσαλοι, ἀκ ἠκούσαλε λῆ μεγάλε Ἀρχαγγέλε Γαβριὴλ λέγονλος, πρὸς λὴν ἄχραντον Παρθένον Μαρίαν: Χαῖρε κεχαριλωμένη, ὁ Κύριος μελὰ σῦ. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσελαι ἐπὶ σὲ, μὴ δύναμις ὑψίσε ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ σὸ ἅγιον κληθήσελαι. εἰ γὰρ εἶπεν, διὰ σῦ, πιθανὴν εἶχον λὴν ἀναισχυλίαν· ἐν δὲ λῷ λέγειν, ἐκ σῦ, δείκνυσιν ὅλι ἐξ αὐλῆς ἔλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος λὸν ναὸν ἄνθρωπον. μὴ ἕλοι συνεμβαλέσθωσαν μελὰ λῶν νῦν Ἰουδαίων χρισομάχων Ἀρειομανιλῶν. ὁμοίως μὴ πρὸς λὸν ἀνόητον μὴ ἀλυχέσαλον Ἑραικὸν ἄπωμεν, λὸν νομίζονλα ὑψῆν λὴν παρθενίαν, μὴ ἀθελῆν λὸν γάμον. ὦ Ἑραικὲ εἴπωμέν λι νομικόν. ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ Πλρὸς ἐν λῷ παραδείσῳ ἤγαγε λὴν Εὔαν πρὸς λὸν Ἀδάμ. ἀλλά μοι λέγεις ὅλι ἀ δέχομαι, λὴν παλαιάν; ἔγω· ἐν λῷ Εὐαγγελίῳ ἀκ ἤκουσας, λῇ μιᾷ ἡμέρᾳ συνανεκλήθη ὁ Κύριος ἐν Κανᾷ λῆς Γαλιλαίας εἰς λὸν γάμον, μὴ οἴνε λειψανλος πεποίηκε λὸ ὕδωρ οἶνον; πάλιν λῆ Ἰουδαίων λεγόνλων πρὸς αὐλόν. Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποσασίε, μοι εἶπε πρὸς αὐλὸς ὁ Κύριος; Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποσασίε πρὸς λὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, γέγραπλαι γὰρ· ἀλ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέλω. ἔπειλα πῶς δύναλαι κλάδος ὑποσῆναι, ῥίζης μὴ ὑποκειμένης; πῶς δύναλαι παρθένος εἶναι, Πλρὸς μὴ μλρὸς μὴ ὄνλως; μὴ ἕλοι σὺν λοῖς ἑλλησι αὐλῶν ἀπώλονλο· εἴπωμεν μὴ πρὸς λὸν Νάβαλον, λὸν λέγονλα ἑαυλὸν καθαρόν, μὴ νομίζονλα ἀναμαρῶν λὴν μελάνοιαν. πλήρης βορβόρε μὴ δυσωδίας ὤν, ἐκ ἤκουσας λῆ ἀγαθῆ μὴ φιλανθρωπίας; μὴ δύναλαι φανλασία λυπλεδαι ἢ προσηλωδῆναι ἐν λῷ σαυρῷ; ἀκ ἄρα σῶμα ἦν; μὴ πῶς λέγει ὅλι καλὰ φανλασία ἐςι; μὴ ἕλοι συνεξαφανιζέλωσαν νομίζονλες, ἄκρασον εἶναι λὸν θεῖον οἶνον, μὴ εἰς ἔκσασιν γενόμενοι ἀπώλονλο. εἴπωμεν ἡμεῖς πρὸς Μαρκίωνα μὴ Οὐαλενλῖνον μὴ Βασιλίδην λὸν λέγονλα, ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ προελθόνλα λὸν Κύριον διὰ λῆς ἀχραύλε μὴ ἀπειρογάμου Μαρίας. ὦ ἀσεβέσαλοι, ἀκ ἠκούσαλε λῆ μεγάλε Ἀρχαγγέλε Γαβριὴλ λέγονλος, πρὸς λὴν ἄχραντον Παρθένον Μαρίαν: Χαῖρε κεχαριλωμένη, ὁ Κύριος μελὰ σῦ. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσελαι ἐπὶ σὲ, μὴ δύναμις ὑψίσε ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ σὸ ἅγιον κληθήσελαι. εἰ γὰρ εἶπεν, διὰ σῦ, πιθανὴν εἶχον λὴν ἀναισχυλίαν· ἐν δὲ λῷ λέγειν, ἐκ σῦ, δείκνυσιν ὅλι ἐξ αὐλῆς ἔλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος λὸν ναὸν ἄνθρωπον. μὴ ἕλοι συνεμβαλέσθωσαν μελὰ λῶν νῦν Ἰουδαίων χρισομάχων Ἀρειομανιλῶν. ὁμοίως μὴ πρὸς λὸν ἀνόητον μὴ ἀλυχέσαλον Ἑραικὸν ἄπωμεν, λὸν νομίζονλα ὑψῆν λὴν παρθενίαν, μὴ ἀθελῆν λὸν γάμον. ὦ Ἑραικὲ εἴπωμέν λι νομικόν. ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ Πλρὸς ἐν λῷ παραδείσῳ ἤγαγε λὴν Εὔαν πρὸς λὸν Ἀδάμ. ἀλλά μοι λέγεις ὅλι ἀ δέχομαι, λὴν παλαιάν; ἔγω· ἐν λῷ Εὐαγγελίῳ ἀκ ἤκουσας, λῇ μιᾷ ἡμέρᾳ συνανεκλήθη ὁ Κύριος ἐν Κανᾷ λῆς Γαλιλαίας εἰς λὸν γάμον, μὴ οἴνε λειψανλος πεποίηκε λὸ ὕδωρ οἶνον; πάλιν λῆ Ἰουδαίων λεγόνλων πρὸς αὐλόν. Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποσασίε, μοι εἶπε πρὸς αὐλὸς ὁ Κύριος; Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποσασίε πρὸς λὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, γέγραπλαι γὰρ· ἀλ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέλω. ἔπειλα πῶς δύναλαι κλάδος ὑποσῆναι, ῥίζης μὴ ὑποκειμένης; πῶς δύναλαι παρθένος εἶναι, Πλρὸς μὴ μλρὸς μὴ ὄνλως; μὴ ἕλοι σὺν λοῖς ἑλλησι αὐλῶν ἀπώλονλο· εἴπωμεν μὴ πρὸς λὸν Νάβαλον, λὸν λέγονλα ἑαυλὸν καθαρόν, μὴ νομίζονλα ἀναμαρῶν λὴν μελάνοιαν. πλήρης βορβόρε μὴ δυσωδίας ὤν, ἐκ ἤκουσας λῆ ἀγαθῆ μὴ φιλαν-

satensem, dilvens istud divinum merum, ex qvo dilvto cum bilis esset, aqva intercute concepta cum Avianis interiit. Qvinimo adversvs Manichaeos impvrissime sceleratos arma movcamvs. O impiissimi, asserilis, dvos Deos esse, et ex his alterum bonum, alterum malvm: additisqve, malum cum bono pugnam affectave, vt partem aliqvam obtineat, et bonum, qvia bonvs est, et pugnam recvsat, partem aliqvam malo concesslisse, et semissem verum venisse in ditionem mali, et semissem in boni possessione remansisse: bonum deinde poenitentia ductum, se ad bellum intvlisse, et sese defovmasse ad speciem mali. Sed, o impientissimi, cvm, cum solidum integrvmqve esset Verbum illvd qvod bonum appellatis, a pugna abhorvit: cum autem dimidiatum fvit, ad dimicandvm provcessit? idoqve, vt ait Manichaevs, ad qvaerendvm venit, qvod pervievet. O ingentem vecordiam! Qvod igitvr indicium, notaqve in bono, vnde agnosci possit, cum ille sub mali formate latebat? qvae tva est opinio? velvti si matronam tvrpi foedaqve imagine describat pictor, eamqve talem manibvs aspiciat, qvi fieri potest, vt non inde ira fvrvoqve corveptvs, pictorem, qvi hoc ausvs fvit, interficiat? Qvando igitvr iste magis

plectendvs

plectentus est, cum audeat deblaterare, bonum susceptа formа mali, qvа abutebatur, prаestantiorem, fortioremq; incepisse fievi. Haec sunt sceleva hominum insanientium et impiorum. O impiissime et impuratissime Manichaee. Non audis Matthaeum dicentem
Matth. 1. de incarnatione, Liber generationis Iesu Christi, filii David, filij Abraham? Sed dices, non te recipere nisi vetus testamentum. Qvid igitur? Non audis Dominum Ioqventem? Si crederetis Mosi, et
Deut. 18. mihi crederetis: Nam et Moses de me haec verba fecit: Prophetam vobis talem excitabit Dominus ex fratribus vestris, qualis ego sum. Hunc prophetam agnovit Samaritana, cum diceret: Domine, video, te Prophetam esse. Ecce universi eum et Dominum et hominem confitentur. Qvomodo potest vacemus esse absqve vite? qvomodo potest totum illud negotium, mundiq; salus confirmari, nisi indices Prophetae ejus nomen praedicassent, praesertim ipso Domino dicente, Legem et Prophetas esse usque ad Ioannem? Et rursum:
Ioann. 1. Non veni ut solverem legem et Prophetas, sed ut adimplerem. O faeces et sentimenta omnium haereseum: idoneum satisque est ad fidem faciendam, vel solum ipsius nomen. De istis autem in Psalmorum cantilenis habetur, [Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis]

ἀνθρώπου ὢν ὅλων Θεὸς, διὰ τῶν μεγάλων προφήτων λέγοντος: ὁ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν; καὶ πάλιν ὁ μέγας Ἰώβ: τίς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μίαν ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ πάλιν τῶν μαθητῶν λεγόντων τῷ Κυρίῳ: ποσάκις συγχωρήσομεν τῷ ἁμαρτάνοντι; ἕως ἑπτάκις; ὁ δὲ Κύριος εἶπεν πρὸς αὐτούς: οὐχὶ ἑπτάκις ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἀνακυλιομένης τῆς ἐπαγγελίας διαιωνίζεται ἡ μετάνοια· οὐχ ἵνα ἀνέντες ἐπιμένωμεν ἁμαρτάνειν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα δείξωμεν τὴν ἀγαθότητα, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τῶν ὅλων Θεοῦ. καὶ πάλιν διὰ τοῦ μεγάλου Ἡσαΐου ἐπικηρύσσοντος τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ λέγοντος αὐτῇ. ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, καὶ οὐκ ἔγνω. οἴδασιν ἀδελφοί. καὶ μετὰ τὸ αὐτοῦ τὴν τοσαύτην γενέσθαι ἀπειλὴν λέγει: λούσασθε, καὶ καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν. ὦ μεγάλης ἀγαθότητος! καὶ πάλιν τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου εἰπόντος πρὸς αὐτόν, ὅτε ἐπερώτησε τὸν σωτῆρα δηλονότι λέγων: τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ μὲν ἔλεγον ὅτι Ἠλίας εἶ, ἄλλοι ἔλεγον προφήτης. καὶ αὐτοῦ εἰπόντος πρὸς αὐτούς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπε, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον. εὐθέως δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· μακάριος εἶ Σίμων Βαρ Ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ, καὶ αἷμα σοι ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ Πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. σοὶ δώσω τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας οὐρανῶν. καὶ πάντα ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ τοσαύτης ἐπαγγελίας λαβών, εἶπε τῷ Κυρίῳ, ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ, καὶ δύσω τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ. ἀλλ' εὐθέως εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· ἀμὴν λέγω σοι· σήμερον πρὶν τὸν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς ἀπαρνήσῃ με. ἀπῆνεγκε τὸν Κύριον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καϊάφα, καὶ πάντος τοῦ συνεδρίου μετὰ

τοῦ

τοῦ Καϊάφα, καὶ τοῦ Πέτρου ἑστῶτος ἐν τῷ πυλῶνι, ὃν καὶ ἰδὼν ὁ παῖς εἶπε πρὸς αὐτόν, ὅτι σὺ μετ' αὐτοῦ; ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτόν· ὅτι εἰμί. καὶ πάλιν τῆς δυνατῆς εἶπούσης πρὸς αὐτόν· μὴ καὶ σὺ εἶ τῶν Γαλιλαίων εἶ; ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν, ὅτι εἰμί. καὶ τοῦ ὑπηρέτου ἐπερωτήσαντος αὐτόν, ἠρνήσατο, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε, καὶ στραφεὶς ὁ τῶν ὅλων Κύριος προσέσχε τῷ Πέτρῳ, καὶ ἐδάκρυσεν ὁ Πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρύων ἀπενίψατο τὴν ἄρνησιν ἐν αὐτῇ τῇ μελαγχολίᾳ. καὶ πάλιν ὁ ἅγιος προφήτης εἶπεν· ἄστρα δὲ τὸ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. εἰ ἄστρα τὸ καθαρά, πῶς οὐ τὸν καθαρὸν καὶ εὐσταλαγχνον καὶ φιλάνθρωπον Θεόν, σκληρὸν καὶ ἀφιλάνθρωπον λέγεις; καὶ ὅλως συνεκβάλλεται μετὰ τῶν ἄλλων Αἱρεσιαρχῶν. εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν δείλαιον Φρύγα, τὸν λέγοντα, μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδεδημηκέναι Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν. ταῦτα γραῶν πτύσματα ἴσως κεκερασμένων, πῶς δύναται μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος πάλιν τὸν προφήτην ἐπιδεδημηκέναι; ἆρα ἤκουσας, ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου; ἄκουσον σὺ λαὲ τοῦ Κυρίου. ὥσπερ βασιλεὺς μέλλων καταντᾶν ἐν τινι πόλει, καὶ ἀποστέλλει σημαντορας λέγων· ἰδοὺ ποίῳ σχήματι μέλλων ἔρχεσθαι. ἐὰν δὲ ἐπιδημήσῃ καὶ ἐπιγνῶσι τὴν ἐνσημαντεῖσαν ἐπιδημίαν, προσκυνοῦντες αὐτόν, ὅτι ἦλθε χρεία τοῦ σημαίνοντος. ἀνοψία γὰρ ἑώρακαν τὸν σημαντῆρα. ἐὰν δέ τις εἴπῃ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι βασιλεύς, καὶ αὐ καταλύσωσιν αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ πόλει λέγοντες· ὅτι οὐκ ἑωράκαμεν καὶ ἔχομεν μεθ' ἑαυτῶν, πῶς οὐ λέγεις, ὅτι σημαίνω ὑπάρχειν ἄλλον; καὶ ὅλοι λοιπὸν σὺν τοῖς ἄλλοις αἱρέσεσιν ἀπώλοντο. εἴπωμεν καὶ πρὸς τὴν νέαν αἵρεσιν, τὴν ἐκ Συρίας ἐλθοῦσαν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς Ἀπολιναρίσας καινὸν δόγμα Ἀπολιναρίου προσενέγκαντας,

Nimirum isti quoque adventum ejus in carnegent, affirmentque fuisse imaginariam rem, non veram aut solidae naturae, cum tamen Dominus loquatur, Quid me quaeritis interficere hominem, qui vobis vera affatus est? Rursum, ad eum, a quo alapis caedebatur, (Si male locutus sum, adfer (ἤ affer) testimonium de malis verbis: sin autem recte, cur me laceras.) Nunquid inanis species verberari potest, aut affigi in cruce: Sequitur igitur, quod corpus fuerit: cur igitur jactatis rem imaginariam fuisse? Et isti quoque evanescant, et deliquio mentis pereant, qui vinum illud meracum, dilutum arbitrantur. Convertam igitur verba nostra ad Marcionem, et Valentinum, et Basilidem, asserentes Dominum veluti aquam, per canalem penetrasse per impolitam deiparam Virginem. Quid, an non auditis, quid Archangelus Gabriel Virgini loquatur, Ave gratia plena Dominus tecum, Spiritus sanctus descendet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi, nam quod ex te nascetur, Sanctum vocabitur. Si igitur dixisset, per te, verisimile aliquid haberet ista impudentia: coeterum, cum dicat, ex te, clare demonstrant, Deum Verbum assumsisse ex ea humanum templum: sed et isti adjiciantur cum reliquis Christo rebellibus Anomoeis. Iam eadem

Ioann. 3.

Luc.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

vatione

vatione verba faciamus ad stolidum et infoelicem Hieracem
arbitrantem se entolleve. Vergi-
nem, et conjugium infamave
posse, Dicage, ô Hieraca, bona
verba quaeso, cùm Deus Verbum
patris in paradisum Evam ad
Adam deducat, (ibique loqua-
Gen. 2. tur Adam: Ea de causa relin-
quet homo patrem et matrem,
et conglutinabitur ei, et erunt
duo in carne una.) Caeterùm,
iste (ille) Vetus Testamentum non
recipit: Quid ergo? Nunquid
auscultat in Evangelio Dominum
in Cana Galilaeae ad nuptias
vocatum, iisque benedixisse,
et vino deficiente aquam in vi-
num convertisse? et rursus a-
libi Iudaeis dicentibus sibi Mo-
sem concessisse libellum repudij,
Christum respondere, id Morem
ipsis concessisse ob pervicaciam,
duritiemque animi: et Quos Deus,
conjugavit, homo ne separet? Dein-
de quomodo potest vanus consistere,
si non subsistit radix? Quomodo
virgo esse potuerit, si non habeat
patrem et matrem? Et isti quoque
cum suis gregalibus in pernicicm
abeant. Compellamus igitur
Novatum, se purum praedicantem,
et poenitentiam tollentem: hominem oppletum
coeno et foetore. Non audisti huma-
nissimum Deum per prophetam loqu-
entem, Nolo mortem peccatoris, sed
poenitentiam? aut Iob loquentem,
Nullus purus a sordibus, nec si vel u-
nius diei ejus vita fuerit super.

σῶμα μόνον λαβόντα Θεὸν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ ἀει-
παρθένου Μαρίας, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν λόγον ἀνθ'
ψυχῆς ὄντα. ὢ ἀλιτήριε καὶ ἄψυχε! ἀλλὰ τί.
ἀνθρώπῳ παρὰ τὴν ἐντολὴν πράξαντος, καὶ ἐκβλη-
θέντος τοῦ Παραδείσου, καὶ εἰς θάνατον καταπεσόντος,
μερικῶς ἔσωζε τὸν ἄνθρωπον; καὶ πῶς ἔμελλε σώζε-
σθαι ἡ ψυχή; ἐκ ἤκουσας τοῦ μεγάλου προφήτου Ἡσαΐ-
ου καὶ τῆς ἀθείας σου κηρύσσοντος. ὅτι παιδίον ἐγεν-
νήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤ-
μου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς
Ἄγγελος, μὴ εἶπεν; ὅτι σὰρξ ἐ παιδίον καὶ υἱὸς
ἐγεννήθη; γνῶθι ἀσύνετε, ὅτι παιδίον λέγων τέλει-
ον ἄνθρωπον δείκνυσι. δεικθέντος οὖν τοῦ τελείου,
ὁ μέγας Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βρον-
τῆς ἁπλῇ τῇ φωνῇ λέγει· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ
ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.
οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ
ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. καὶ αὐτὸς ὁ
Κύριος λέγει· νῦν ἡ ψυχή μου τετάραπται.
εἰς τίνα φθάνει αὕτη ἡ φωνή; εἰς τὸν Θεὸν
Λόγον; ἄπαγε, ὁ ἀτάραχος Θεὸς Λόγος, ἰδὼν
τὴν ταραχὴν πᾶσαι, αὐτὸς ἔλεγε τὴν φωνήν.
ἀλλὰ τὸ σῶμα μᾶλλον θέλει λέγειν ὅτι αὐτὸ ἔπε;
σφάλλη, καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα ἀκίνητόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ
ψυχὴ ἦν ἐν αὐτῷ. ἐκ ἤκουσας Μωσέως λέγοντος:
ἐμφάνισόν μοι σαυτόν· καὶ ἐὰν θέλῃς ἀκούσει· θέλεις ὄψε-
σθαι τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεσθαι. μετὰ δὲ τὸ τεθῆναι
τὸ σῶμα ἐν τῷ μνημείῳ σὺν τοῖς σώμασι, πῶς κατῆ-
χετο ἡ θεότης ἐν τῷ ᾅδῃ σῶσαι ταῖς ψυχαῖς γυμνῆς;
μᾶλλον ἀπολέσαι αὐτὰς κατῆρχετο ἢ σῶσαι, θέλεις γὰρ
ἠδύνατο ἰδεῖν τὴν θεότητα γυμνὴν καὶ σωθῆναι. καὶ πά-
λιν αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· ὁ καλὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν
τίθησιν ὑπὲρ τῆς προβάτων. ἐγώ εἰμὶ ὁ καλὸς ποι-
μήν. καὶ πάλιν λέγει· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυ-
χήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ πάλιν χρηματί-
ζει ὁ Ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ λέγει
αὐτῷ· ἀναστὰς λαβὲ τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ
ἰδὲ γὰρ τεθνήκασι, οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παι-
δίου. ἰδοὺ πάντα μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς
περὶ

περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ Λόγου, ὅλε τέλειον τὸν ναὸν ἄνθρωπον ἐφόρεσε γενόμενος ἄνθρωπος, ἵνα σωθῇ πᾶν τὸ γένος ἡμῶν τῆς ἀνθρώπων. ἀλλὰ τί ὅλι διὰ Ἡσαΐου εἶπε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου. ἀφορένεσθε, ὥσπερ διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. καὶ πάλιν παιδίον ἐγεννήθη· καὶ πάλιν ὅλι, ἄνθρωπός ἐστι καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; καὶ περὶ τούτου ἐσήμανε δι' ἑαυτοῦ ὁ Κύριος. ὅλι ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ μέλλοντος αὐτοῦ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα σημεῖα καὶ τέρατα ποιεῖσθαι ἐν Σαββάτοις, καὶ αὖτι τοῦ εὐλογεῖν αὐτὸν ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἔβριζον αὐτόν. διὰ τοῦτο, καθὼς προεῖπον καὶ αὐτὸ προσημαίνετο. λοιπὸν πρὸς ταῦτα τί λέγεις ὦ ἄψυχε; καὶ οὐ σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἀπώλετο. ἡ δὲ Καθολικὴ Ἐκκλησία αὕτη ὀρθῶς ἀναγνοῦσα καὶ ἀκριβῶς ἐρευνήσασα ταῖς θείαις γραφαῖς, ἐπωκοδόμησεν ἑαυτήν, ἐπὶ τὴν Πέτραν, ἡ τελεία περιστερά, ἡ καθέξουσα τὸν οἶακα τῆς ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς πίστεως ἐν τῷ σκάφει τῷ Ἀποστολικῷ. τῆς κυμάτων προσρασσόντων τῇ ἀκινήτῳ πέτρᾳ, καὶ ἐπαφριζόντων, ὡς ἑαυτὰ ἀναλυόμενα ἐξαφανίζονται. ἰδιωτείας δὲ καὶ πᾶσας τὰς αἱρέσεις, ἡμεῖς δὲ παραιτοῦμαι, θέλω τῷ ἁπλότητι καὶ ἀδιαιρέτῳ ὁμοιότητι καὶ δόγματα σφίγξωμεν τὰς εὐλογίας ποιοῦντες λέγω, ἵνα καταλαμβάνωμεν ἐκεῖ εἰς τὸν λιμένα τὸν σωτήριον ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ αὖτη ὁ Θεὸς Λόγος ὁ υἱὸς ἡ σοφία τοῦ πατρός. ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκας, καὶ καταξιώσῃ εἰπεῖν καὶ πρὸς ἡμᾶς, εὐδόκει πιστοὶ καὶ ἀγαθοί. ἐπὶ ὀλίγα ἦτε πιστοὶ ἐπὶ πολλῶν καταστήσω, εἰσέλθετε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῶν βασιλείαν, γένοιτο. Ἀμήν.

terram. Et Apostolis quoque a Domino petentibus, in hunc modum. Quoties peccanti veniam dabimus? usque septies? respondit usque Dominum esse à septies, usque septuagies septies, atque ita revolutis vicibus vedintegradisque, semper perennare poenitentiam. Non, ut haec audientes in peccatis permaneamus, Absit, sed ut declaretur optimi et humanissimi Dei bonitas. Rursus quoque Esaias super Hierusalem verba faciens ait, Audi coelum, et auribus percipe terra, filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me, et caetera deinceps. Vidistis Fratres. Postmodum autem facta ejusmodi commonitione addit, Lavamini, mundi estote, et auferte peccata vestra ex animabus vestris. O magnam bonitatem! Atque adeo Petrus, cum Dominus sciscitaretur à suis Discipulis, Quem me dicunt homines esse; respondent, alij quidem dicunt te Eliam esse, alij Prophetam, et ultimus ab ipsis ante vos quem me esse dicitis, respondens Petrus dixit, Tu es Christus filius Dei viventis, qui venisti in mundum. subinde dixit dominus Petro. Beatus es Simon Barjona, quoniam caro aut sanguis non revelavit tibi, sed pater meus, qui in coelis est. Tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, Tibi dabo claves regni coelorum: et omnia quaecunque ligaveris super terram erunt ligata et in coelo. Matth. 16.

Petrus

Petrus tot praerogatiuis ornatus Domino dixit. Sequar te quocunque ieris, et ponam animam meam pro te. At subito dixit ei Dominus. Amen dico tibi. Hodie antequam gallus cantet ter me negabis, Dum vapularetur Christus in domum Caiphae, et universum Praetorium cum Caiphae, Petro astanti vestibulo dixit serua ex à quo cognoscebatur, Nonne tu de istius discipulis es? statim Petrus dixit, Non sum, rursus ancilla dicente, Nonne tu Galilaeus es? respondit et dixit, non sum, et cum interrogaret Minister, negavit, et subito gallus cantavit, et conversus verum omnium Dominus attendit Petro, et lacrimatus est Petrus, et lacrimis suis eluit abnegationem in poenitentia.

Iob. 15. Rursus etiam Prophetae, Astra non sunt pura coram eo. Si autem ne astra quidem pura sunt, quomodo tu purum, et misericordem et humanum Dominum, durum et immittem facis? Caeterum, et iste cum reliquis haeresiarchis abiiciatur. Dicamus porrò Phrygi illi, qui ait, post aduentum Salvatoris, advenisse Montanum et Priscillam ut Prophetarum officio fungerentur: ista sunt anicularum deliramenta. Quî fieri potuit, ut post aduentum Salvatoris Prophetia

Ioan. 1 supervenirent? Lex et Prophetae usque ad Ioannem. Audi igitur populo Dei, sicuti ver in nube aduenturus emittit praeindices qui significent, quo cultu sit appariturus: Caeterum, ubi is aduenerit, ejusque aduentum excepserint, nullo iam inde denuncia-tore opus habent, cùm suis oculis ipsum conspexerint. Iam, si quis in ea urbe dicat, regem aduenturum esse, nónne eum conspuerint oppidani? dicentesque se eum iam in urbe habere, ac proinde mirari, quòd de aduentu ejus loquatur? Et isti quoque cum caeteris pervenient. Alloquamur ergo novam haeresim, quae ex Syria in Aegyptum promanauit, et Apollinarios, ipsúmque Apollinarem novum dogma proferentem, Eum scilicet corpus solum ex illibata et semper Virgine Maria assumpsisse, Deúmque vicem animae subiisse. O imperfectissime et exanimis Apollinari! Quid ais? Cum perfectus homo ob praevaricationem mandati è paradiso deiectus, in mortem cecidisset, eius tantummodo carnem redemptam reparatámque à Christo esse arbitraris? sed quid de anima censes: quomodo illa, quaeso, hac ratione redimi potuit? Non intelligis quid contra tuam impietatem Esaias dicat: Puerulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium i humeris ipsius, et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus. Quid, an dixit ibi: Caro nata est nobis, ac non potius puerulus et filius genitus est nobis? Cum igitur puerum dicit, integrum hominem significat. Exhibito igitur integro homine, filius ille tonitrui Ioannes dicit simplici voce, In principio erat Verbum, et verbum erat a- Ioan. 1. pud Deum, et Deus erat Verbum, et hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Et rursum ipse Dominus, Anima mea conturbata est? Ad quem pertinet vox illa, an ad Deum Verbum, Apagesis: Deus qui Verbum est, imperturbabilis est: et qui venerat ad sedan-

das

dias perturbationes, ipsene edidit hanc vocem, an vis eam vocem corporis esse? Evas: ex se enim corpus immobile est, nisi anima in eo fuerit. Quid? an non audis Mosem loquentem. Ostende mihi te ipsum? Exod. 33. ac statim audit: Nemo visurus est faciem meam, et vivet. Postquam autem corpus positum erat in sepulchro, quomodo descendit nuda Deitas ad inferos ut servaret animas, potius eo modo ad perdendum, quam ad servandum descendisset. Nemo enim potuisset videre nudam Deitatem, et incolumis esse. Opus igitur fuit, ut per animam animae servari possent. Cùm iterum Dominus, Pastor ille bonus animam suam ponit pro ouibus suis. Et, ego Ioan. 10. sum pastor ille bonus: ac rursum, Potestatem Ibidem habeo ponendi animam, et resumendi eam. Et Ioseph oraculo per Angelum admonitus, ut ex Ægypto reverteretur, eidemque dictum fuit: Surge et tolle puerum et matrem eius: mortui sunt qui quaerunt animam, puero. Ecce tibi testimonium in sacris litteris: ubi verbum Dei integrum hominem, mente et anima praeditum assumplisse deprehendis, ut integer homo liberaretur. Sed fortasse replicabis, Deum per Prophetam dixisse ad Iudaeos, Noui- lunia et feriae vestras odit anima mea. Atqui, ô stolidissime, per eundem Prophetam dicit: Ecce Virgo in utero gestabit, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel. Et rursus, Puer natus est nobis, et filius datus est nobis. Denique, Homo est: et quis cognosceret eum? quod ipse per seipsum Dominus significauit, nimirum in aduentu suo multa eiusmodi signa et prodigia in Sabbato facienda esse, quodque ubi eum benedicere debuissent, aestro diabolico perciti calumniis insectabantur. Quapropter ut dictum est hoc ipsum praesignificatum est. Tandem quid ad haec respondebis de anima, ô exanimis trunce? Quapropter et tu quoque cum caeteris per eas. Nam orthodoxa Ecclesia recte legens, et exacte sacras litteras examinans, seipsam inaedificauit super petram, Ecclesia, inquam, illa quae perfecta columba est, quae gubernaculum tenet rectae et piae Fidei in cymba Apostolica, dum interim decumani fluctus sese allidunt immobili petrae, ubi in sese reuoluti despumantesque euanescunt. Decumanos autem fluctus puta omnes haereses. Nos autem, ea mea est adhortatio, hoc triplici funiculo et indissolubili, manipulos constringamus, et secundum mandata Verbi agamus: quò peruenire liceat ad pascua salutaria in regno coelorum, ut dicat filius et verbum Dei Sapientia illa Patris: Ecce me et pueros meos quos tradidisti mihi, et dignetur vos ita compellare: Probi serui, boni et fideles, in exiguis fuistis fideles, iam magnis vos praeficiam, intrate in regnum coelorum, quod vobis praeparatum est. Fecit Deus, Amen.

Operum D. Athanasij à Petro Nannio ex Graeco in Latinum Versorum finis.

Sancti Athanasii Magni Opera Graece Lat.